

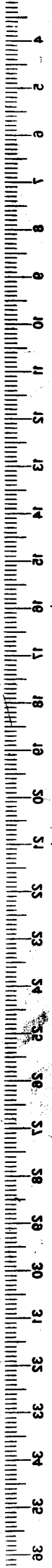
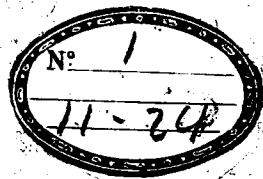
L33

L22

25. a 2.

6.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA	
Sección	A
Estado	18
Título	
Autores	30

3 400 10 1000 5
MARKET 10100AM

Compañía
de Seguros

M^o del Collegio de la Compañia de Jesus de Granada. R. 6879 B₅

NATALIS COMITIS

V N I V E R S A E

H I S T O R I A E

S V I T E M P O R I S

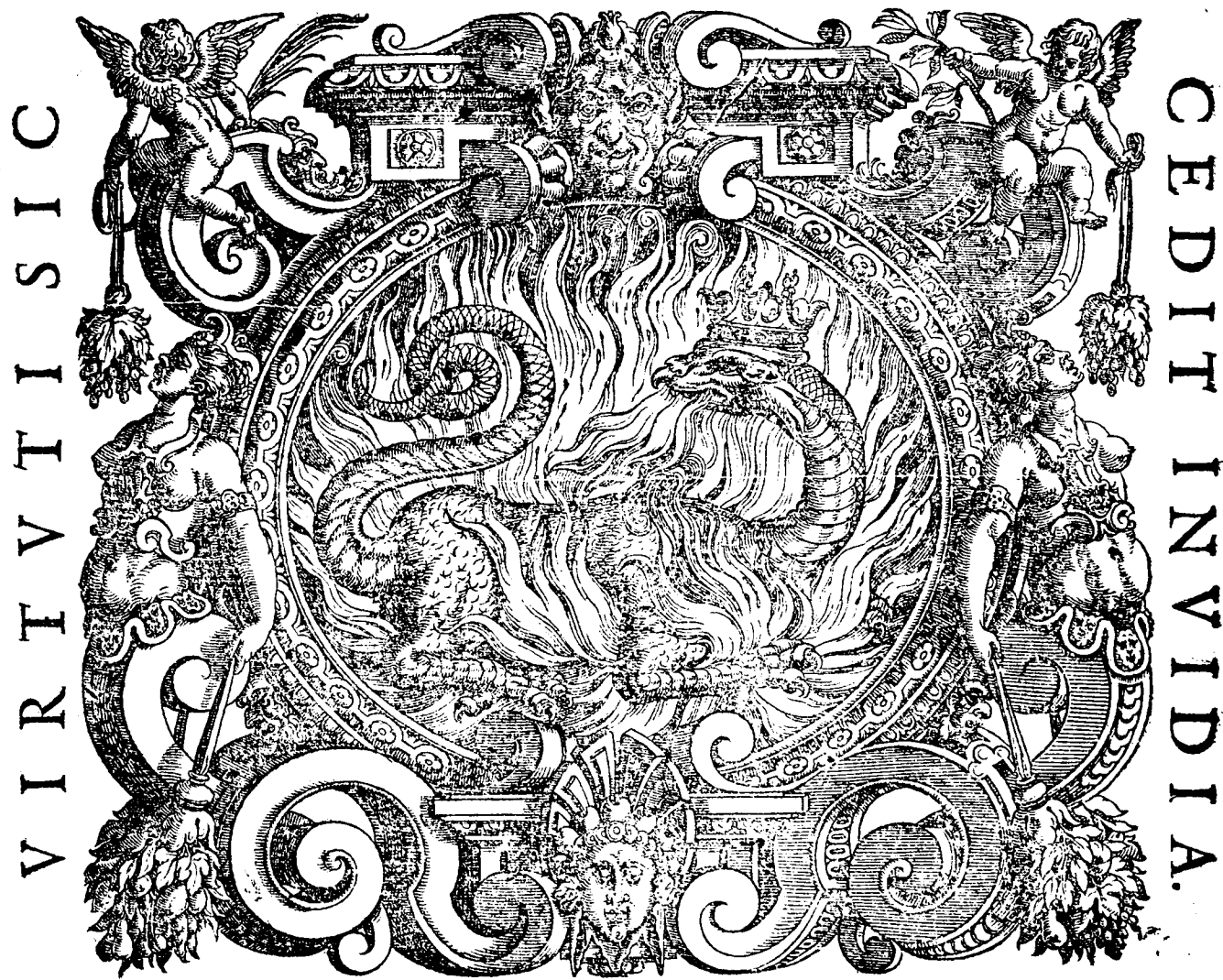
L I B R I T R I G I N T A

Ab anno salutis nostræ 1545. vsque ad annum 1581.

Cum duobus Indicibus Laurentij Gottij ciuis Veneti: Altero antiquorum & recentium nominum variorum locorum, prouinciarum, fluuio- rum, vrbiũ, montium, oppidorum: Altero rerum in historijs contentarum memorabilium.

C V M P R I V I L E G I I S,

Summi Pontificis, Inuictissimi Cesaris, Regis Catholici, ac Senatus Veneti.

V E N E T I I S.

Apud Damianum Zenarum. M D L X X X I.

SERIES ANNORVM ET PAGINARVM
ad faciliorem commoditatem Lectoris.

1546	cat.	1
1547		30
1548		57
1549		68
1550		72
1551		74
1552		96
1553		133
1554		158
1555		183
1556		198
1557		213
1558		240
1559		257
1560		274
1561		296
1562		297
1563		307
1564		310
1565		319
1566		342
1567		378
1568		407
1569		419
1570		443
1571		465
1572		494
1573		512
1574		527
1575		548
1576		596
1577		618
1578		634
1579		654
1580		672

CLARISSIMO AC
PRAESTANTISSIMO VIRO

Ioanni Baptistæ Bernardo.

Damianus Zenarius.

S. P. D.

ATALI quodam animi mei desiderio factum esse crediderim, ut Natalis Comes huius Historiæ scriptor, cum eam in lucem prodire voluerit, nullo munire patrocínio curarit, forsán ad evitandam omnem opinionem quòd in alicuius potius quam in veritatis gratiam scripserit, ne dum patrocínium & splendorem simul operi quæreret, eum homines crederét quicquam voluisse ab Historia alienum æcensere. Ego enim simul ac suã in huiusmodi re mentem perspexi, quid mihi huic negotio post eum præfecto esset agendum consideravi. Primum siquidem illud in animum induxi meum, opus vtilissimum sanè, ac gratissimum hominibus futurum, atque ideo ali- quod me negligentia nomen consecuturum, si aliquo illorum orna- mentorum, quæ in cæteris adhiberi solent, immerito careret: dein- de vero illud exactius consideranti mihi obuiam fuit, hoc alicuius diligentia opere, quod homines ferè inter officia vel gratitudinis, vel amoris connumerare solent, aliquod indicium animi, vel grati, vel beneuoli declarare posse erga aliquem illorum, qui cum virtute, ac probitate bene de omnibus, tum beneuolentia, & beneficiis opti- me de me meriti essent. Qua quidem in re paululum sane sum im- moratus, immò vero sine vlla dubitatione is tu mihi Clarissime Bernarde obuiam fuisti, cuius gratia id vnum nunc velle, atque om-
nia

nia omni tempore debere intelligerem, cuius ego in me vel benevolentiam, quod etiam fateri soles, vel beneficentiam, quod ego obliuisci non possum, nec debeo, & habeo in primis perspectam, & cæterorum omnium benevolentia, beneficentiaque longe prætulerim. Hoc totum satis esse posset ad hanc animi mei deliberationem non solum firmandam, verum etiam cohonestandam. At multo maiores causæ, intercedunt, quæ ne quidem animum alio me vertere sinant, nullum alium præter te mihi persuadeant eligendum, cui hæc potissimum temporis nostri monimenta commendare voluerim. Historia enim quæ pacis, ac belli res gestas, & consilia completitur, non abhorret à studijs illis tuis Philosophiæ, Mathematicæ cæterarumque liberalium disciplinarum quas tu summo labore, atque incredibili animi cupiditate ferè à pueritia tibi tanquam ornamentum aliquod nobilissimi viri dignissimum suscepisti tractandas, vt etiam per eas res tanquam per instrumenta quædam tuam ab illecebris mentem auerteres, totumque laudi, ac gloriæ traderes. Nec abhorret à prudentia tua, senatoria, quia cum exactissime tempora, & mores populorum, Principum, nationum recensere soleat, conueniens aliquid, ac dignum ocio tuo (si quando tibi ocium à publicis negotijs fuerit) videbitur afferre posse, dum ea perspicies facta, quæ ipse vel aliquando fortasse suafisti, vel dissuasisti, vel ea certe suafisses, & dissuasisses, si in rem patriæ tuæ fuissent, quam tu summa charitate prosequeris, cuius etiam salutis, & ornamento vna cum cæteris inuigilas, qui eam perpetuo saluam, ac felicem fore curant. Extant enim eximia virtutis tuæ testimonia, quæ prudentiæ magnitudinem, vitæ probitatem, morum integritatem, cæterasque illas animi dotes, quæ optimum ciuem patriæ gratum, suis iucundum, omnibus spectatum reddant, facile declarare possint. Hæc omnia satis in te spectata sunt & cum ciuibus tuis in vrbe magistratus gerendo, & ciuitates huic Imperio addictas fideliter administrando. Nam, vt primum per ætatem licuit Præfectus Vicentiæ ciuitatis factus non probitatis & prudentiæ tuæ solum memoriam, verum etiam splendoris, & Magnificentia signa reliquisti, dum eam pulcherrimis, ac splendidissimis ædificijs ornari voluisti, quæ res tibi non minus ciuium illorum amorem, ac benevolentiam, quam recta suarum rerum publicarum iustaque administratio Patrum, totiusque Veneti Senatus gratiam conciliauit. Quod tunc patefactum est cum ob summam prudentiæ, & integritatis tuæ opinionem primo te Aduocatorem crearunt, quod sane oneris non nisi innocentissimis,

mis, grauisissimis, ac bene de Republ. meritis ciuibus demandari solet. Non autem facile dixerim, quantum probitatis in te, quantum sapientiæ, quantum charitatis eluxerit, cum calamitosis illis temporibus, quibus pestis patriam tuam inuaserat, illi grauisimo negotio præfectus fuisti. Quod quidem onus ita pro tua diligentia, cura, vigilantia administraisti, vt versatissimos medicæ artis peritos acie ingenij tui facile superaeris, quibus à tuo, & collegarum tuorum consilio recedentibus, res omnino peiorem in dies conditionem nactæ sunt, nec prius tanta clades cessare visa est; quam ad consilia iterum vestra reuersum est. At & in Veronensi Prætura, qui honor præter cæteros summo iudicio, studioque ciuium tibi delatus est, ita te gesisti, vt & ciuitas illa tota incredibilem amet in te animi sinceritatem, & grauitatem cum humanitate iunctam, & cæteræ vel te, vel talem sibi contingere suarum rerum moderatorem summopere desiderent. Postea verò quam in urbem reuersus es, tam hilari omnium consensu ob res optime gestas, & administratas in Aduocatorum magistratum iterum te suffragia ciuium elegere, vt inde facile intellectum sit, honores tibi traditos vt à te illustrentur potius quam, vt ab illis tu aliquod accipias existimationis tuæ incrementum. Tunc enim tu magistratum illum affectus es & absens, & inuitus, qui melioribus etiam multo ambitu perspectis tradi solet. Non solum igitur ex animo meo propter meam in te obseruantiam, verum etiam ex rei æquitate, huiusque historiæ dignitate fecisse videbor, qui eam tibi nuncupare voluerim. Ego verò, qui comitatem, qui urbanitatem tuam satis habeo perspectam non dubito quin hoc animi mei erga te signum benevolentiam simul, & obseruantiam præ se ferens, tibi gratissimum accidat. Nam de historia quidem nihil verendum est, cum tu hos, atque alios persimiles virtutis, & ingenij, & literarum labores non solum ames, verum etiam foueas, & amplectaris. Quod si cum opere, meum in te quoque studium (vt spero) non aspernabere, satis illud bene commendatum existimauero, meque satis egregium huius diligentia meæ consequutum esse præmium iudicabo. Tuis enim in Rempub. meritis, tuæ in me benevolentia tantum rependisse videbor, quantum vires meæ possunt: nam quantum debeo nullo modo me relaturum crediderim. Tu igitur eo animo accipias velim horum laborum monimenta, vt & me scias tibi deditissimum semper fore, & nihil hoc tempore tibi præstare potuisse, quod magis te probaturum existimauerim. sed nimis fortasse tecum, qui tot

tot negocijs occupatus, paucas impendere possis horarum moras
his rebus, quas in medium potius animi mei significandi gratia nunc
attuli, quam vt quicquam apud humanitatem tuam istis mihi opus
esse vnquam suspicatus fuerim. Vale igitur, meque inter eos, qui plu-
rimum auctoritati, & prudentiæ tuæ tribuunt habeas. Vale.

Venetijs. Idibus Iulij. M D LXXXI.

Cæsaris Augusti Priuilegium.

RODOLPHVS Secundus, Diuina fauente clementia electus
Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germania, Hunga-
ria, Bohemia, Dalmatia, Croatia, Sclauonia &c. Rex. Archidux
Austria. Dux Burgundia, Stiria, Carinthia, Carniola, & Vitem-
berga &c. Comes Tirolis, &c. Recognoscimus, & notum facimus tenore præ-
sentium vniuersis, quod cum nobis humiliter exponendum curauerit Damia-
nus Zenarius, ciuis, ac Typographus Venetus, se pro communi vsu Historiam
Naturalis Comitibus typis excudere decernisse, vereri autem, ne aliqui aemuli, quod
plerunque fieri solet, proprio questui intenti, hunc librum vel vitio simulatione,
vel alia arte sinistra excudere, ipsumq; sperato fructu priuare conaturi sint: de-
misse proinde nobis supplicando, vt sua hoc loci indēitati priuilegio nostro Cæsa-
reo cōsulere benignè dignaremur. Nos, pro solito nostro, publicæ rei literariæ iuuā-
da studio, humilibus eiusdē precibus non solum clementer annuendum, sed & in-
stitutum hoc ipsius fauore nostro prosequendum, atque prouehendum duximus.
Ideoq; ex certa scientia, & animo deliberato, omnibus & singulis Typographis
Bibliopolis, alijsq; librariam negotiationem quouis modo exercentibus, seruo in-
terdicimus, & inhiemus, ne quis hoc Opus per decennium à prima editionis
die numerandum, in toto vel in parte simili, aut alio quopiam caractere, et for-
ma intra sacri Romani Imperij, & quorūcūq; Regnorum, & dominiorum
nostrorum hereditariorum fines imitari, recudere, & distrabere palam, vel oc-
cultè, citra expressum ipsius Zenarij, aut heredum eius consensum & voluntate-
tem ausit. Quisquis verò secus faciendo interdictum hoc nostrum neglexerit,
cum non solum libro illo, sic, vt præfertur, perperam impresso, vel adducto (quo
nimirum ubicunque deprehenso præfatus Zenarius, aut heredes, & mandata-
ry eiusdem, vel propria authoritate, vel Magistratus loci illius ope, & auxilio,
sibi vendicare poterunt) omnino priuandum, verum & pœna decem marca-
rum auri puri Fisco nostro Imperiali fraudis vindici, ac supraddicto Zenario,
eiusvq; heredibus numerāda, omni spe veniæ sublata, plectendum decernimus.
Hac tamen ratione, quod idem Damianus Zenarius tria ad minus eidem o-
peri exemplaria suis sumptibus ad Cancellariam nostram Imperialem quamprimum
transmittere teneatur: Quod si neglexerit, priuilegio hoc nostro neuti-
quam uti possit, sed eo ipso priuatus & exutus plane censeatur. Mandantes
ergo vniuersis ac singulis nostris, & sacri Romani Imperij, aliorumq; Regna-
rum

rum & Provinciarum nostrarum hereditariarum subditis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, praesertim vero ijs, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo, vel superiorum suorum nomine, & loco Iuris ac Iustitiae administrationem exercent, ne quenquam Privilegium hoc nostrum Casareum impune spernere, transgredi, aut violare patiantur; quin potius, si quos contumaces compererint, praescripta poena, alijsq, quibus id recte fieri poterit, modis coerceant quatenus & ipsi eandem multam ac gravissimam simul indignationem nostram evitare voluerint. Id quod testatur praesentibus literis, manu propria subscriptis, ac sigilli nostri Casarei impressione munitis. Datum in Arce nostra Regia Praga die sexta mensis Iulij, Anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo primo, Regnorum nostrorum Romani sexto, Hungarici nono, & Bohemici itidem sexto.

Rudolphus

Ad mandatum sacrae Caesaris Maiestatis proprium.

ALPHABETICUM

NOMINA VETERA ET RECENIA LOCORUM QVAE IN HISTORIA
 florij nominantur, quae quidem dissentiant a vulgari usu, collecta studio Laurentij
 Gottij, civis Veneti ad legentium historias commoditatem cum re-
 liqua vulgari vsui relicta sint.

Azirum Argiron.	Agarba Cabra, Hisp. opp.
Abantis Negroponte.	Agomagara Agonara, India.
Abdara Adra, Almeria, Betic.	Agatha Agde, vrb. Gallie Narb.
Abdera Astrizza, Tracica.	Agathyrfus Capa, S. Vito, Siciliae prom.
Abdua Adda, fl. Lombardia.	Aganum s. mauritio, opp. Heluenorum.
Abea Calamata, Peloponnesi.	Agenticum Prouins, Gallie.
Abella Auellino, Hirpinorum opp.	Agefine Alcantara.
Abidus Elfio, Aegypti.	Agianum Angolem.
Abudiacum Fiessa, Norici opp.	Agifimbra Zanguebar, Africe regio.
Abula Auila, Hispanie Tarracon.	Agrippina colonia, cologna, cologne, Vbiorum.
Abus Caicol, mons Georgianorum.	Aguntum Nouenstar.
Abufina Albenfperg, Germanie vrb.	Agurium S. Filippo in Agrone, Sicilia.
Abydus Abutich, Aegypti vrb.	Ailanum Agliano, Aidatusa, Limis, Cypri.
Abyla Colonna d'Hercolg.	Alanarica Aistad, Ale flauie Nerdingen.
Abystrum Vrsimorso, Magne Grece.	Alata Castra Edemburg, Scotie.
Acamas capo, S. Epiphano.	Alba Augusta Albi, Gallie Narbon.
Acantina Angotina, inf. arabici. sinus.	Alba Greca Belgrade, Pannonie.
Acarpania Despotato, regio Epiri.	Alba iulia Mellensburg, Dacie.
Acedum Acola, Venetae regionis.	Alba Pompeia, Alba, Ligurum.
Acerra Carpi, Acerano, Italiae.	Albiminium Vintimiglia, Ligurum.
Acefine cantara, Siciliae, fl. Acetium Finiata, Betic.	Albingaunum Albenga, Ligurum.
Achorum portus Bonporto, Euxini.	Albiniana castra Alphen, opp. Olande.
Achatara Auter vrb. finarum.	Alboin Bianca fabia, Britannia.
Achaia Liuada, Romania alta. Achelous Aspru.	Albium intemelium Vintimiglia.
Acheron Capaniano, fl. Brutiorum.	Albonenses Albona, illyrij.
Acheruntia Matera, Apulie. Achillea, caceatia, Euxi.	Alcimenium Olma, Germanie.
Acins Acri magne Grece.	Aldua dubis Doux Gallicae. Alegrium Alegru.
Acithius Acilino, Siciliae.	Alemanus fl. Altmyl, Germanie.
Acra iapygia Capo, d'otrant, Italiae.	Alenconium Alanfon, Gallie.
Acrae Palozolo, Siciliae.	Aletha most, fl. illyrij.
Acrate Veles de Gomera, mauritanie.	Alexandria Palearia Alexandria, infubr.
Acritas Capo de Gallo, prom. messeniae.	Alexia Alize, Aleffo, Celtarum, Lansfoys, Sequanoru.
Acroceraunii Cimeriothi, vschochi, mote Chimara.	Algidum Roca del Papa Latij.
Acronius Lago di Costanza. (Epiri.)	Aliartus Necastro, Messenie.
Actium prom. Capo figalo, Epiri.	Alisca Anyauaria, Pannonie.
Acula Aqua pendente, Latij.	Alifontia Alt, Germanie. [Aliffa Istria.
Acufiorum colonia granoble.	Allia, Caminate, Vmbrie. Alipha Alphi, samnitum.
Adana Adena, cilicie.	Allobroges Delfinato, sauoia.
Adedi Aden, Arabiae fel. pop.	Alma Arabia, fl. Hetruriae.
Adra Zerunaz, illyrij opp.	Almus Arpatarro, mons Pannonum.
Adrana Rhoer, fl. Germ.	Alone Alicante, Hisp.
Adranum Aderno, sicilie.	Alpes Iulie Zelic, fori iulij.
Adrianopolis Andrinopoli, Thracie.	Alpheus Carbon, fl. Peloponnesi.
Adrumetum mahometa, Africe.	Alfa Aufa, fl. fori iulij.
Ad statuas colossas eolozca, pannonic.	Alsum Cerri, opp. ligurie.
Aduatici Bosleduc, Gallie pop.	Altarium Altaro, opp. ligurie.
Adula monte S. Gotardo.	Altanum Sotero, opp. calabrie.
Adule Ercoco, Ethiopie.	Altinum Torcello, Venetie pagus.
Adui Borgognoni.	Altinum Bosoch, opp. Pannonie.
Aegeum mare Arcipelago.	Aluta Alth, Aluata, olta, fl. Misicie superio.
Aegathes Fauagnana, inf. maris Afri.	Alybe Almina, Africe.
Aegialia cicerigo, Peloponnesi inf. Aegina Legina.	Amanus mons Monte negro, cilicie. Arcuna.
Aemylia Lombardia, citra padum Italiae.	Amantia Porto Raguseo.
Eminium Agada, coimbra, Lusitanie.	Amathus Limis, Cypri opp.
Enonia Citta noua, Elyriae.	Amasius fl. Ems, Germanie.
Enarja Ischia, Tyrrheni maris inf.	Ambarri Semar, monthar, Gallie populi.
Enia mancastro, macedonie.	Ambiani Barbone, Amiens, Gallie.
Esarus Esaro, magne Grece.	Ambibarij Ambic. (Ambiliates Aurancites.)
Aethusa Limoza.	Ambiuariti Brabantesi, Belgij.
Actolia Paese di Lepanto.	Ambracia Larta, Epiri. (lia.)
	Ambracius saius golfu di larta, Epiri. America Ame.

Index locorum

Index locorum

Azemia Persia.
Azotus Alzette, vrbs Palestinq.

B

Babucum Bauc.
Babylon Babil, siue Bagadet, Assyria.
Babylonia Alcairo, Aegypti.
Badacum Saltzburg, Austria.
Bacenis sylua Foresta noire, Sclua Negra.
Barys, Gualdaquiuir, fl. Hisp.
Batus Eda, fl. Arabiae felicitis.
Balsa Buferra, Lusitania.
Begarum Tornai, Belgij.
Baie Baia, Italiae.
Buanus sinus Golfo di Napoli, Italiae.
Baleares ins. Maiorica & min. Ligustici maris.
Balticum Bebiz, Germanici maris sinus.
Baracura Bangla, emporium Indiae.
Barbarium Capo di Spichel, Lusitan.
Barcino Barcelona, Hisp. Tarracon.
Barduli Castellani, Hisp. populi.
Barulum Barri, Latij.
Barygala Calicut, Indiae.
Bastana Possaga.
Bastitani Castiglia, pop. Hisp.
Batancefara Baicadul, vrbs Indiae.
Bataui Olandesi, Germ. inferioris pop.
Bathracus Trabuco, portus Africae.
Batodurum Aquigrana, Germaniae.
Belgium Elandra, Galliae regio.
Bellocasii Bayeux, Galliae pop.
Bellonaci Beauois, pop. Galliae.
Belinum Borgia, Celtiberorum.
Bellunum Belluno, Venetorum.
Benacus Lago di Garda, Lombardiae.
Berenice Alcafer, Aegypti.
Berinsona Belinzona, Lombardiae.
Bergusia Bergas, Hisp. Tarracon.
Berrhoea Aleppo, Syriae.
Berythos Baruti, Phoeniciae.
Bere Anguien.
Berica Granata, Hisp.
Betullo Badelona, Hisp. Tarracon.
Beturria Estremadura, Hispaniae.
Bibacum Bibrac, Germaniae.
Bibracte Beaulne, opp. Aeduum.
Bibrax Braine, Galliae Remorum.
Bibroci Bibrogger, Britanniae.
Bicungium Erfordia, Turingiae.
Biducenses populi Normandi.
Bigorra Beiar, Bastitanorum.
Bilbilis Baubala, Hisp. Tarracon.
Bimontium Bineestre, Angliae vrbs.
Bipennes Castelnou, Galliae.
Birginium Berga, Hisp. Tarracon.
Bistonis Poru, Thracia lacus.
Bisuntium Befanzon.
Bithias Bir vrbs Mesopotamiae.
Bithynia Natolia.
Biturgia Borgo S. Sepolcro.
Bituriges Bourges, Galliae siue Bordeaux.
Biturigi Viturgi.
Blanda Belueder, Brittonum.
Blascon Languillade, inf. Rodani.
Blasiacum Bles, Galliae.

Bocanum Matocco, Mauritaniae.
Bodeni Podolia, Sarmasie Europeae.
Bodiontij Fontenay, ad lacum Lemmanum.
Bodurgium Metropolis Slesiae.
Boij Borbonefi pop. Galliae.
Boiodurum Patauia, Germaniae.
Bonitium Puggibondi, opp. Thusciae.
Bononia Bonmonter, Pannoniae.
Bononia Bologna, Aemiliae.
Boreas Graeco Tramontanas.
Borodurum Patauia, Germ.
Borythenes Brisna, siue Nester Sarmatiae fl.
Bofa Buofa, opp. Sardiniae.
Bosporus Thracius Stretto di Costantinop.
Bosporus Cimmerius Stretto di Cassa, siue boca S. Ioanne.
Boterius mons Monte Butiro.
Botrus Botero, Syriae vrbs.
Bouianum Boiano, Samnitum vrbs.
Bouille Babuca, vrbs Campaniae.
Bragada Maiordec, fl. Africae.
Bramagum Bragantz, Sequanorum opp.
Bramma Brema, sinarum vrbs.
Brangonia Vuercestre, Britanniae.
Brannouifces Brianfon, Galliae.
Branum Burgos, Hisp.
Bratus pontium Gratepanze, Galliae.
Bregetium Iuarino, Parmon. super.
Bretoleum Britio.
Brettanis Bracia, insula Adriatici.
Brigantes Eboracefi.
Brigantium Lago de Idro Rhætorum.
Brigantium Briafon, vrbs segusian.
Brigantium Ganaforda.
Brintum Britonorum, Amylie opp.
Brisaccus mons Brisach, irripa theni opp.
Britannia Inghilterna: Albion inf.
Bruten Vuestpali.
Brundisium Brindisi.
Brutij Calabria: Italiae.
Bubastus Azioth, vrbs Aegypti.
Bubiemum Praga, Boemie.
Bucephalus portus Caualla, prom. Peloponn.
Budorgij Vratislauia, Germaniae.
Bugodinum Vtrich, Germaniae.
Bugunti Pomerania pop.
Burdigala Bordeaux, Biturigum Vrbs.
Buri scellia pop. Germaniae.
Burnum Crachoua, opp. Illyrij.
Bustacri Frisia, pop. Germaniae.
Bustonium Bustonia.
Bustuntium Pomerania.
Buthratorum sinus Golfo Butrinto, Epiti.
Butrotus Nouito, fl. magna Graeciae.
Buxentum Policastro.
Buyza colonia Orano, Africae.
Byblos Saites, Phoeniciae.

Cabillonum Chalons, Galliae Lugdunensis.
Cecias Greco leuante.
Cacyron Cassaro, vrbs Siciliae.
Cadetes Castellariante, celtarum pop.
Cadurci Cahors, celtarum populi.
Carnis Coda de volpe, prom. Italiae.

Canomani

Canomani Marco Triuisana, Italiae.
Carpentis Rostchestre, vrbs Angliae.
Carleuerus Sauburi, opp. Angliae.
Caesarea Panias Belina, Phoeniciae.
Caesarea Palestine Belina.
Caesarea Augusta Saragosa, Hisp.
Caesalitus Calui, Cyreni.
Calacta Aquae dolci. Siciliae.
Calatum Tadcastre, opp. Albionis.
Calcedone Scurari.
Calegia Vitemberga.
Calena Oxonia.
Calenum Carinola, Italiae vrbs.
Caletum Cales.
Calesij Cales pop. Belgij.
Calle Vicus Caglio, Piceni.
Callipolis Gallipoli, Thraciae.
Calpe mons Stretto di Gibilterra, Hisp.
Camani Milnia, Germaniae.
Camalodunū Vincestre, siue Colchestre, vrbs Angliae.
Cambodunum Monocastro, Vindeliciae, siue Chempreni.
Cameracum Cambrai, Belgij.
Camerter Camerino, pop.
Camirus Ferachio, Rhodi opp.
Campania felix Terra di lauro, Italiae.
Campilium Campoli, Italiae.
Cana Canacain, portus Arabiae felicitis.
Canaria inf. Fortunatae.
Canastrum Monastier.
Canastrum prom. Capo crio.
Candidū prom. Capo ferrata, Africae.
Canclate Scala de Canello, vrbs Corsicae.
Caneniphatu Selandia.
Canodurum Constanza.
Canopus Bicheri, Aegypti.
Canta Cataio, Sinarum.
Cantabri Biscaglia, Hisp. pop. siue Nauarra.
Canti sinus Golfodi Cambaia.
Canthapis Calecut, Carmaniae.
Canthabis Hamberga, Germaniae.
Cantium promontor. Cantelberghen, Britanniae, siue Chempton.
Canusium Canosa, Dauniorum.
Cappadocia Amalia, Asiae.
Capenates Canabina, Thusciae.
Cappara Cappara, Lusitaniae.
Caphereus Figera, Eubaeae.
Capresia Magnauacca.
Caprea Campanela, inf. Tyrhent.
Caraca Guadalaira.
Carambis Capo Pisello, Galaciae.
Carbas Africo, Garbino vento.
Carda Nissaro.
Caritni Vitembergesi pop. Germ.
Carmaniola Carmagnola, Galliae Subalp.
Carmania Nersinga, inter sinum Persicum & Arabicum.
Carmon Carmona, vrbs Beticae.
Carnicum Iuliu Villaco, siue Goricia, Norici.
Carnum Postumia.
Carnures Chartres, Celtarum.
Carpatus Scarpanto, inf. Asiae.
Carpentaria Carpentras, Galliae Narbon.
Carpium Carpi.
Carraca Caruagio.

Carrhae Orfa, Arabiae.
Carrodunum Cracouia, Sioniae.
Carfolium Tagliacozzo, Latij.
Carthago vetus Cantauilla.
Carthago noua Cartagena, Hisp.
Carteia Cartagena Betica.
Cartennae Circelli, Mauritaniae.
Carystus prom. Capo mantello, Eubaeae.
Casale prom. Capo Zuccha.
Casalius sinus Porto S. Firenzo, Cyreni.
Casinum S. Germani, Latij.
Casiope Casopo, Epiri.
Castilinum Castellazo.
Castiope S. Maria de Casopo, Corcyrae.
Castiterides Bisargo.
Castrum nouū Castel nouo.
Casuari Turingia, pop.
Casurgium Praga, Germ.
Catana Catania, Siciliae.
Cathalaunum Chalons, siue Scialon Galliae.
Cataonia, Circassia, Asiae minoris.
Catti Hestia pop. Germaniae.
Caryeuchlani Erford, Britanniae.
Catuacum Douai, siue Graninga brema, Germaniae.
Caucasus Adazar, mons ad mare Caspiu Cochiae.
Cauci Luneburghesi, Germaniae.
Caulonia Castroueto, Locrorum.
Caunus La rosa, Doridis opp. siue Moncaio.
Causennis Cayseuen, Angliae.
Celenderis Palopoli, opp. Ciliciae.
Celtae Normandia, pop. Galliae.
Celtiberi Castiglia pop. Hisp.
Cemmerus Montagne auerne, Galliae mons.
Centrones Saitron, Liegesi, Costrich, Allobr.
Centuncellae Ciuita vecchia.
Ceraunia Cerines, opp. Cypr.
Ceraunij montes Cimmera, Albaniae.
Cercinna Cannelata, siue Querguenero inf. Africae.
Cerciti Circassi pop.
Cerne S. Lorenzo, inf. Aricae.
Cerue Porto Santo, inf. maria Atlantici.
Ceraunia Corbiere, Galliae Narb.
Cesoniae nauale Cales, Bologna, Galliae.
Cestria Soppoto, opp. Epiri.
Cessero Santo Huberto.
Cetaria Scupello, Siciliae vrbs.
Cetius mons Calemborg, Norici.
Chadisia Phadisia, Ponti.
Chalcedon Scutari, Chalcidona, Asiae.
Chalcis Negroponte, Eubaeae.
Chalcis Euripi Canale de Negroponte.
Chaldea Azamia, Babyloniae regio.
Chalufus Drauena, fl. Cimbricae Chersonesi.
Chalybon Halap, vrbs Syriae.
Chaonia Cannina, Syriae.
Charax Sibecca, Africae emporium.
Charidenis prom. Capo di Agathas, Hisp.
Charybdis & Scylla Faro di Messina.
Charybdis Garofaro, freti Mamertini.
Chelidoniae Castell Ruzo, Pamphyliae.
Chelidoniae scopuli, Caprosae, Pamphyliae inf.
Chelonites Castell tornese, capo Torice, Elidis prom.
Chersonesus parua, Bosire, Aegypti prom.
Chersonesus Milazzo, Siciliae.
Chersonesus Capodoro, Eubaeae prom.
Chersonesus Punta de Corinio, Cretae.

* 3 Cher-

Index locorum

Chersonesus	Cala de S. paulo, Melitæ.	Corindiber	Caribier, india vrbs.
Cherufci	Misnia pop. Germaniæ.	Corinium	Cyzette, Dobunorum.
Chios	Scio, ins. ægæi.	Corinthiacus	Sinus Golfo di Patrasso siue de Lepanto.
Chonia	Bellacastro, Calabria.	Corinthus	Coranto, Achaie.
Chresa	Cherso.	Coritus mons	Monte Coruo, Vmbriæ.
Chrysothoas	Adegele, fl. Syriæ.	Cornabui	Cathene, pop. Albionis.
Cia	Zoa, inf. Aegæi.	Cornium	Glocestre, Albionis.
Ciabus	Moraua, fl. Daciæ.	Corone	Coron, Peloponnesi.
Cilicia	Carmania, Turcomania, Finichia regio Asiæ minoris	Cornubij	Cornouaglia.
Cimbri	Danimarca pop.	Cornu Byzatiij	Pera.
Ciminius lacus	Lago de Vico, Italiæ.	Corstopitum	Corbrige, vrbs Britann.
Ciminius mons	Monte Viterbo, Italiæ.	Cortacha	Tartaho, vrbs india.
Cimmerij	Cauern della Sibilla.	Corola	Coloran, vrbs india.
Cimmerium	Capo (pada opp. ad Bosporum.	Corycus	Cambria, Crete prom.
Cimmerius	Bosporus, stretto de Caffa.	Corycus	Curcu, opp. Sicilia.
Circæum	monte Circello, prom. Latinorum.	Corycium	Coruch, prom. Sicilia.
Circoliti	Scelfi pop.	Coryphasium	Capo Iunchi, Messeniæ.
Cirtha	Constantina, Numidiæ.	Cofamba	Satigan, vrbs india.
Circidius	Pianello, fl. Cyni.	Cofa	Cofano, Thuscæ.
Cirra	Afropiti, vrbs Phocidis.	Cofyra	Temolo, inf. Africi maris. siue Faugnana.
Cisamus	Cisampoli, Cretæ vrbs.	Cotara	Calecut, indie vrbs.
Cisse	Circelli, Mauri, Cæsariensis.	Cotes	Capo Spartelle, Africæ prom.
Citharistes	Capo S. Sigo, Cinelle, prom. Galliarum.	Creta	Candia, inf.
Narbon.		Crefa	Porto Malfetan, Doridis.
Clanis	Chiane, fl. Hetruriæ.	Criū Metopū	Capo lion, promon. Cretæ.
Clanius	Garigliano, latij.	Crommyon	Comachietto, prom. Cypri.
Claros	Calamo, inf. Myrtoi maris.	Crypta Ferrara	Grota Ferrara.
Claterna	Capo Marino, opp. Dauniorum.	Crypta Neapolitana	Grota de Napoli.
Claudiopolis	Colofuar, Claueburgh, Castamena, vrbs Britaniæ.	Ctemenæ	Grisano, Macedoniæ.
Claudus	Gozo, inf. maris Cretici.	Ctenos	Saline, Tauricæ Cherson.
Clazomænæ	Çtine, vrbs Ioniæ.	Cumæ	Foglia negra, Aeolidis.
Cleone	Sanraffili, opp. Peloponn.	Cumerūm	Monte di Ancona, Piceni prom.
Clibanus	Monte lion, Locrorum.	Cuniū Chariō	Capoferrato, prom. Sardin.
Cliuernia	Celano.	Cunium prom.	Capo delle Gatte.
Clodia fossa	Chiozza, Venetiæ.	Cuqueni	Biernefi, Aquitaniæ.
Clupea	Zataron, Africæ.	Curianum	Sellac, Aquitaniæ prom.
Clulini	Bagno S. Cassiano.	Curcūta	Curzola.
Clusium	Chiufi, Thuscæ.	Curium	Limisò, Episcopia, Cypri.
Clusium nouū	Casentino, Thuscæ.	Curioselitz	Cornouaglia, Celtarum.
Chymachium	Comachio.	Curiætæ	Veia, inf. Illyrij.
Cnidus	Capocrio, opp. Asiæ.	Cusilia lacus	Lago di pie di Luco, Vmbriæ.
Coætæ Alpes	Moncenesse monti piamonte.	Curta	Buda, Pannoniæ inf.
Coddura	Candauari, vrbs Indiæ.	Cyaneū prom.	Capospada, Cretæ.
Colacium	Capo de colle, prom. india.	Cyclades	Isole di Arcipelago.
Colchi	Mengrelli, ad Euxinum.	Cydonia	Canea, Crete vrbs.
Colone	Grifo, vrbs Poloponnesi.	Cyllene	Chiarenza, Elidis.
Colophon	Altobosco, Aeolidis vrbs.	Cyparissium	Capo Conello, Pelopon.
Colubraria	Dragonera, maris Balearici.	Cyphanta	Porto delle Bote, Laconia.
Compendium	Compiègne.	Cyriopolis	Sammachi, Mediæ. siue Scyra, Persarum vrbs.
Complutum	Alcala Hisp. Tarracon.	Cythera	Cerigo, Cypri.
Conditiueum	Nantes.	Cytheum	Candia, Cretæ vrbs.
Condruſi	Condrotz, Germaniæ.	Cyzicus	Chizico, vrbs Myfiæ.
Congienſes	Conegiano pop. Carnorum.		
Contaburenſes	Cantabora, Hisp.		
Contatia castra	Conſtanze, Normaniæ.		
Contestania	Concentayna, Beticæ.		
Copais	Lago stiuo, Bœtiæ.		
Coracesium	Scandoloro, opp. Lyciæ.		
Corcyra	Corfu, Ioniæ insula.		
Corcyra melœna	Curzola, Adriatici inf.		
Corcyreū fretū	Golfo de Corfu.		
Corcyropolis	Palepoli, Corcyra opp.		
Corduba	Cordoua, Beticæ opp.		
Corthaniū	Campi, S. Pellino, Pelignorum.		

Index locorum

Dacylleum	Diasquillo, vrbs Bithyniæ.	Eliberri	Colibre.
Dauciones	Danimarca pop.	Eliocrotæ	Lorca, vrbs Hispaniæ.
Daunia Apulia	Puglia plana.	Elis	Belbes.
Decem pagi	Duoſe, Germaniæ.	Eloronensium	Olorino, vrbs Aquitaniæ.
Decetia	Decile, Galliarum Lugd.	Elorum	Modica, vrbs Sicilia.
Decimates	Virtimbergesi, Germ.	Elfatiij	Scelfia pop.
Delphi	Salona, Locrorum.	Elyma	Carcina, opp. Macedoniæ.
Delphini portus	Porto. Fin, Liguriæ.	Elymiotæ	Alymite, vrbs Sicilia.
Deua	Ceſter, Albionis.	Emerita Augusta	Placani, pop. Macedoniæ.
Deuana	Doncaſtre, Albionis.	Emiſſa,	Merida, Luſitaniæ.
Deſerta Heluetiorum	Selna Negra.	Emauſ	Camala, vrbs Phœniciæ.
Diabate	Aſnaria, inf. ad Sardiniam.	Emporiæ	Nicopol, opp. Paleſtinæ.
Diablintres	Leondul di Bertagna.	Emporium	Ampurias, opp. Hisp. Tarracon.
Didyme	Panaria, inf. vna Aeolidarum.	Eniſſipia	Diueto, opp. Illyrij.
Digenſia	Riuo del Sole, fl. Italiæ.	Entella	Iſola de Columbi, inf. Libyci maris.
Dinogetia	Drimago, Mæſiæ vrbs.	Epetium	Lauagna, Liguſtum fl.
Dion	Capo della Fraſchea, Prom. Cretæ.	Epidamnum	Spa'atro, Illyrij opp.
Dios	Scandea.	Epidaurus	Drazi, vrbs Macedoniæ.
Dionyſiopolis	Varna Myſiæ ſuperioris.	Epidaurus	Maluatia, vrbs Peloponnesi.
Diopolis	Chio, Bithyniæ vrbs.	Epidaurus	Raguſa, Dalmatiæ.
Diouodurum	Metz, Mediomatricum.	Epirus	Albania, Græciæ regio.
Doclea	Antiquari, opp. Illyrij.	Epiphania	Aleppo, Syriæ vrbs.
Dolyche	Aſchria, opp. Macedoniæ.	Epitergium	Olerzo, Euganeorum.
Donini Fanum	Borgo S. Donino.	Epla	Couo, Cicerigo, inf. Peloponnesi.
Dordomana	Deizer, vrbs parthorum.	Eporedia	Inurea, vrbs Salaffiorum.
Drauus	Draua, fl. Pannoniæ.	Eporſius Vicus	Iuois, Belgij.
Drido	Boliana, fl. Dalmatiæ.	Equabona	Couna, vrbs Hispaniæ.
Drepanum	Trapani, prom. Cypri.	Erbita	Chiazza, vrbs Sicilia.
Druentius	Darançe, fl. Galliarum Narbon.	Ereſus	Cidonia, vrbs Lesbi.
Druſomagum	Memmingen, Rheorum.	Eretum	Monte ritondo, Vmbriæ.
Dryopes	Aldradina, pop. Epiri.	Ericuſa	Paxo, Ioniæ inf.
Dadini	Nadin, Illyrij pop.	Erigonum	Viſtrizza, Macedoniæ fl.
Dulichium	Iſola del Compare.	Ermea	Talara, inf. ad Sardiniam.
Dumna	Hoy, inf. Oceani.	Erona	Narenta.
Dunium	Doncheſtre, Albionis opp.	Etotas	Baſilipotamo.
Durainus	Dordoma, Aquitaniæ fl.	Erimanthus	Dimizana, Arcadiæ vrbs.
Durbera	Mofel, vrbs Meſopotamiæ.	Erythre	Capo bianco, siue Colire, opp. Ioniæ.
Durius	Duero, fl. Hispaniæ.	Erythreum	Capo roſſo, Crete prom.
Darocottorum	Reinf. Belgij.	Eryx	Monte S. Iuliano, Sicilia vrbs.
Dyrhachium	Durazzo, vrbs Macedoniæ.	Elſui	Retelois, siue Tierarche. Celtarum popul.

E

Ebulum	Ebolo, Campaniæ.	Ereza	Rocana, Mæſiæ ſuperioris vrbs.
Ebrus	Mariza, fl. Thraciæ.	Eubea	Negroponte, Aegæi inf.
Eburaici	Aureliani, Galliæ.	Eubeum prom.	Mantello, Aegæi.
Eburones	Liege pop. Galliæ Belgicæ.	Euboicū mare	Golfo di Negroponte, Aegæi.
Eburonices	Ebreux, Galliæ Lugdunenſis.	Eudofes	Libanothani, siue Miſneli, Germaniæ.
Eburorum	Ambrun, Germaniæ.	Euonium	Dounſtphage, Scotiæ opp.
Eburum	Omta, Germaniæ.	Euonyma inf.	Vulcaneto.
Echidnades	Curzolari, inf. Ioniæ.	Euonymus	Stromboli, vna Aeolidarum.
Ecbatana	Ecbatana, Mediæ Metropolit. siue Tauris.	Eupatorium	Pompeiopoli, Armeniæ min.
Edessa	Rages, Orfa, Meſopotamiæ.	Eupilis	Lago di Puſſiano, Italiæ.
Edippa	Scandalio, vrbs Phœniciæ.	Euplea	Gaiola, Tyrreni inf.
Effluj	Retelo, Germaniæ Septentrion.	Euripus Chalcidicus	Stretto di Negroponte.
Egeſta	Campo S. Viro, vrbs Sicilia.	Euxinum mare	Mare maggior.
Eguri	Medinade rio ſecco, pop. Hisp. Tarracon.	Exiliſſa	Septa, Africæ vrbs. siue Aceuta.
con.		Exitani	Salobrenna, Beticæ fl.
Etone	Capo di Croce, promon. Thauricæ		
Chers.			
Elauer	Alier, fl. Galliæ.	Falacrium	Raſo Colmo, Sicilia prom.
Eleus	Curcu, opp. Ciliciæ.	Falſici	Monte Fiaſcon, Phaliſcorum opp.
Eleuſine	Lepſina, vrbs Achaie.	Fanu Fortunæ	Fano, Vmbriæ.
Eleutherus	Vallania, fl. Syriæ.	Farafum	Sibeck.
Eleutherus	Ponte Rotto, fl. Sicilia.	Faudentia	Faenza, Galliæ togata.
		Felſina	Bologna, Galliæ togata.
		Feronia	Caſtello S. Silueſtro, Thuscæ.

F

Feronia

Index locorum

Feronia Lucus Garfagnana, siue Pietra Santa, Thufcia.
Fertini Feltre, in Marca Triuifana.
Fescenia Ciuita Castellana, Thufcia.
Fesula Fiesole, Thufcia.
Ficaria Serpentaria, inf. ad Sardiniam.
Fidena Castello Iubileo, Latinorum.
Fidentia Firenzola, Gallia Togata.
Finale Finale, Liguria opp.
Firmium Fermo, Picenorum.
Fisera Figari, Corsica.
Elanaticus sinus Quarnero, sinus Adriatici.
Flaniam Fogliano.
Flauianauia Vilbao, Hisp. Tarracon.
Flauio brigia Fonterabia, Hisp. Tarrac.
Flauium S. Andres, Norici opp.
Fluxates Fois, Gallia Belgica pop.
Fontes Aponi Bagni d' Abano.
Fortunata inf. Canarie, Atlantici maris.
Forum Alien Ferrara.
Forum Claudij Tolfanoua, Thufcia.
Forum Appij Foffa noua.
Forum Egororū Medina de rio seco, Hisp. Tarracon.
Forum Iulij Friuli, Carnorum regio.
Forum Licini Picue di Incino.
Forum Gallorū Castelfranco.
Forum Vibij Villaco, Italia Transpadona.
Forum Liuij Frusolen, pacē di Forli.
Forum Iulium Ciuidal de Friuli.
Forum Fuluij Valenza di Lombardia.
Forū Sempronij Foffambruno, Vmbria.
Forū Flaminiū Fuligni, Vmbria.
Forum Cornelij Imola, Gallia togata.
Forum Popili Forlimpopoli, vrbs flaminie in Italia.
Forum Truentinorum Bertinoro, Gallia Cisalpina.
Forum Pompilij Poppi.
Foffe Papyriae Aqua morta, Germanica.
Frateria Iurgano, Dacia.
Fregella Garigliano.
Frangeta Monte Fortino.
Fretum Herculeum, mar di Marocco.
Fretum mamertinum, Faro de Mesina.
Frons Africa Capo di Bona speranza.
Fruinum Frusolone, Latij.
Fucinus lacus Lago di Tagliacozzo, ouero celano.
Fulinium Fuligno, Vmbria.
Fulcheria infula, Gieradadda, Italia.

G

Gades Gadiz, Phenicie.
Galathe Goleta, Africa.
Galatia Gaiazzo.
Galetus Bagrada fl. Tarentinorum.
Gallicum mare Mar di Norman dia.
Gallia subalpina Piemonte, Italia.
Gallia Narbonensis Contado di Perpignan.
Gallia Togata Romagna.
Gallia Comata Francia.
Gallia Transalpina Francia. oltramontana.
Gallia Cisalpina Piemonte.
Gallia Transpadana Italia olera il Po.
Gallia Cisalpina Italia de qua dal Po.

Gallinaria inf. Isola di Arbenga, in mari Tyrrheno.
Gallus Garippo, Bithynie fl.
Garabriuij Gamberga.
Ganodum Costanza, ad Acronium lacum.
Gandauum Gantes.
Gardistallum Guastalla, Italia opp.
Garganus Monte S. Angelo, Apulie.
Gaulos Gozo, ad Melitam.
Gaumelum Biella, infubrum.
Gaza Gazera, Palestina.
Geloni Tartari pop. Scythia Europae.
Genabum Orliens, Gallia.
Genadium Choniad, Hungaria vrbs.
Geneua Zeneua.
Georgiana ab Hyrcano ad Meotidem, Asia.
Georgobina Molins, Boiorum.
Gerigouia Chiaramonte, Gallia.
Gerunda Geroua, Hisp. Tarracon.
Gessoniacum Bruges Gallia, Bologne.
Gesodunum Daltzburg, Norici.
Getuli & Numida Arabi.
Giganeum Sauastopoli, Chalcidis.
Gistra Oue, Africa vrbs.
Gisna Ghines, Morinorum.
Glanis Chiane, Thufcia.
Glanicus Garigliano, Thufcia.
Glanum Gap, Gallia Narbon.
Glessaria inf. Sudau, Balthici maris.
Glota Cluda, Britannie fl.
Gnosfos Cinofa, Creta vrbs.
Gobcum S. Matthio, Gallia Lugd.
Godium Goito, opp. Italia.
Gorditanum Capo Lugudori, Sardinie promontorio.
Gorduni Gordoni, pop. di Gant.
Gorgones inf. Capo verde, Atlantici maris.
Graia alpes Monte S. Bernardo, Salassiorum.
Grampius Granzempain, Scotia mons.
Gratianopolis Grenoble, Gallia Narb.
Grauiouarium Bamberga, Germanica.
Grauisce Monte alto, Thufcia.
Grinnes Groningen, Batauorum.
Grudij Bruges, Belgij, siue Louagno.
Gyaros Stipodia, vna Cycladum. siue iero.
Gythium capo de Pagu, Laconia.
Gygis Golfo d' Arabi, Marmarica portus.

H

Hadriane Heliopoli, Lycia.
Hemus mons Monte argentaro, Thracia.
Halicarnassus Castel S. Pietro, Asia min.
Hama Camella.
Hanebaldus Anibau.
Hannones Hinan.
Hamaxobij Tartari, Moscouiti, Sarmatia Europa.
Harudes Constanza pop. Sequanorum.
Hebrus Marita, fl. Thracia.
Hedui pop. di Autun, Burgundia.
Hegetmatia Lignitz, Slesie vrbs.
Hegoris Egosptomos.
Helene Macroniso, Aegei inf.
Helenopolis Francfort.
Heliopolis Bethsemer, vrbs Aegypti.
Hellepontus Stretto di Gallipoli. siue braccio S. Georgio.

Index locorum

Heluetij Svizzera Germanica.
Hemerum Marocco, Numidia.
Hephastias Cochino, Lemni opp.
Heraclea Ciuita noua, Italia.
Heraclea Chefcia, Macedonia.
Heraclea Haffio porto, Carie.
Heraclea S. Gylles, Gallia Narbonensis.
Heraclea Comaro, Macedonia.
Heraclea potica Aupep, Ponti.
Heraclea tentica Setia, Crete.
Herculia Buda.
Herberia Rubera, infubrum.
Herculis prom. Capo de Cantin, Mauritania Ting.
Herculis templum Marfa Sirocho, Melita portus.
Hermæa Capo de Nubia, Africa promon.
Hermcum Neocastro, Bospori promon.
Herminius mos Monte Armino, Lusitania.
Hermanduri Misnia, Germania.
Hermonassa Moncastro, Mæsia opp.
Hesperides inf. Isole verdi, oceani Atlantici.
Hesperiu cornu Capo Bianco, Libya.
Hiera Fauagnana, inf. ad Siciliam.
Hiadera Zara, Illyrij.
Hierapolis Alepo, phanicia.
Hippici Mazarijci, Sarmatia montes.
Hipporegia Inurea.
Hispalis Siuiglia, Hispania.
Hispellum Spello, Vmbria opp.
Hydralis Belgrado.
Hydrus Oranto, Calabria.
Hygris Sabardi, Sarmatia.
Hylea Podolia.
Hyllis Capo cista, Liburnia.
Hypania Accumba.
Hyrcania Diargument, regio Asia.
Hyrcania vrbs Carizath, Hyrcania metropolis.
Hyrcanum mare mar de Baccu. siue mar de Giorgiani.

I

Iader Fiume di Zara, Illyrij.
Iamma Ciuita della, vrbs Balearis minoris.
Iapydia Stiria.
Iapygia Puglia, Italia.
Iapygium Capo de S. Maria, Apulia prom.
Iarganum Capo S. Maria Phrygia prom.
Iasionum Bisitas.
Iasus sinus Golfo de S. Piero, Carie.
Iasus S. Piero, Carie opp.
Iaxartes Chefel, Sogdianæ Asia fl.
Ibernia Irlanda, Iuerna.
Iberus Ebro, Hisp. fl.
Icarium mare Mar de Nicaria, Aegei.
Iccius portus Cales, Belgij.
Iceni Norfolchi, Britannia.
Iconium Cogni, Cappadocia.
Icosium sorano, Mauritania Cesariensis.
Ida Pfloriti, mons Crete.
Idrusa Ina.
Idubeda Vbeda, Hisp. mons.
Ieros suda.
Ieuiza Fomentata inf. Tyrrhena maris.
Iginium Giglio, inf. Tyrrhenia.
Iguini Vgubio, Vmbria.
Ilipa Niebla, Betica vrbs.

Illiberis Granada, Hisp. Tarracon.
Illici Alicante, Hisp. Tarracon. vrbs.
Illipula magna Granata, Betica vrbs.
Illuro Badalona, Hisp. Tarracon. fl.
Illyriura Boffina, Croatia.
Ilua Elba, maris Tyrrheni inf.
Ilurgis Illora, Betica vrbs.
Imbrus Lembro, inf. Aegai.
Inachus Planizza, Argiuorum fl.
Incriones Hefi pop.
Inf. fortunata Canaria.
Infubres Lombardia pop.
Interamnia Terani, Vmbria opp.
Intuergi Palatinato Virtimbergi.
Inutrium Ispruch, Germanica.
Inycus Camerata, Sicilia vrbs.
Ionia Quifcon, Asia regio.
Ionium mare mar di Cephalaria.
Ioppe Zaffo, Palestina vrbs.
Iofedum Corbet, Gallia pop.
Iouis mons Monte Iudaico, Hisp. Tarracon.
Ipassurgi Triumphale, Hisp. opp.
Ippona bona, Africa vrbs.
Iria Flauia S. Maria in finibus terræ, Hisp.
Isapis Sauio fl. Flaminia.
Isara Yfere, Gallia Narbon. fl.
Isaurus Foglia, piceni fl.
Isca Excestre, Dumniorum Anglia.
Isburgij popoli Morauia.
Ischalis Ilcestre, Britannia.
Isopolis Tripoli Cappadocia.
Issa Liffa, Illyrij.
Iffedon Scythica Succuir, Scythia.
Iffus Laiazzo, Scyria.
Isthmus Esamiglio, Thracia.
Isthmus Zuchala, Taurica Cherfonefi.
Istionium Vasto.
Istrianus Calamita, Cherfonefi fl.
Isurium Aldburg, Britannia.
Itacha Isola del compare Ionij.
Itanus Paleocastro, Crete.
Itea Segura, Phrygia.
Ithome Grebegin, Messenia.
Iulia bona Honiten.
Iulia liberalitas Ebor, Lusitania.
Iulia Libyca Linca, Hisp. Tarracon.
Iulia Myrtilis Mertola, Lusitania.
Iulia pietas Pola, Istria.
Iuliacum Gulich, Germ. inferior.
Iulia Cesarea Algeri, Numidia.
Iulia Taurica Mirandola.
Iuliobona Vienna.
Iulicurgium Branfuico.
Iulio brigia Oliua, Cantabrorum.
Iuliodunum Lodon, Gallia opp.
Iuliola Longofarda, Sardinia.
Iuliomagum Anger, Gallia Lugd.
Iulium Carnicum Goritia, Carinthia.
Iungaria Iunqueras, Hisp. Tarrac.
Iunonis sacrum Gozo, vna Pelagiarum Africa.
Iunonis prom. Capo giallo.
Iura mons monte S. Claudio, Burgundia.
Iustinopolis Capo d'Istria.
Iuuania Salburg, Bauaria.

Index locorum

<p>L</p> <p>Labicum Valmontone, Latij.</p> <p>Laborini campi Terra di laurocampania.</p> <p>Lacedaemon Misistra, caonia.</p> <p>Lacinium capo delle colonne, magne Græciæ siue capo d'alice.</p> <p>Laconica Sacania Peloponnesi.</p> <p>Laconicus sinus, Golfo di Colochina, Pelop.</p> <p>Lacus Lemanus Lago di Geneva, Germ.</p> <p>Lea Isola del Patriarcha, Africæ.</p> <p>Lagyra Suldaia, Tauricæ Cherfon.</p> <p>Laletani Cataluna Hisp.</p> <p>Lameca Lamego, Lusitania.</p> <p>Lamericus sinus Golfo de Taranto.</p> <p>Lampiscus Lampisco, Myse vrbs. siue Circe.</p> <p>Lamum Merin, Latij opp.</p> <p>Lanuuium Indiuina, Latij opp.</p> <p>Laodicea Lica, Cælesyriæ.</p> <p>Lapurdum Lorda, Aquitaniæ.</p> <p>Lariagata Caracaran, Indiæ vrbs.</p> <p>Larissa Larmire, Macedoniæ.</p> <p>Larius lacus lago di Como.</p> <p>Larchenianum ciuita Capellana, Hetruriæ.</p> <p>Latium campagna di Roma.</p> <p>Latomiæ Tagliate, Sicilia.</p> <p>Latone Derote, Egypti vrbs.</p> <p>Latris Frichnarung, Germaniæ.</p> <p>Lauare Auero, Lusitaniæ.</p> <p>Laudunum Laen, Gallia vrbs.</p> <p>Lauicanum Valmuntone.</p> <p>Lauinium Ciuita, indiuina, vrbs Italiæ.</p> <p>Laumellum Lomellina, Insubrum vrbs.</p> <p>Laurianum Lorch, Austriæ opp.</p> <p>Laus Pompeia Lodi Insubrum.</p> <p>Lebadia badia, Macedoniæ.</p> <p>Lebithus Balmola, Egæi ins.</p> <p>Lectum Scorpiata, Troadis prom.</p> <p>Lemanus lacus lago di Lozanne.</p> <p>Lemnos Stalimene, Egæi ins.</p> <p>Lemouices Limosins, Gallie ad pictones.</p> <p>Leodium Liege, Germanie.</p> <p>Leon Capo Mantello, Eubeæ.</p> <p>Leosthenium Softhenion, Bospori Tracij.</p> <p>Leprium Chiapa, Elidis vrbs.</p> <p>Leptis parua Africe pars.</p> <p>Leria Lero, vna Sporadum.</p> <p>Leria Liria Hisp. vrbs.</p> <p>Lerina ins. Margarita, vna Strechadum.</p> <p>Lesbus Metelino, Egæi.</p> <p>Letus mons Alpi del pelegriano, Ligurum.</p> <p>Leuaci Ardëburg, siue Axella, vel Oostburg, Belgij. siue Slusa.</p> <p>Leuca capo Leucofo, Salentinarum vrbs.</p> <p>Leucas S. Maura, Epiri.</p> <p>Leuci Tous Gallie Lugdunensis, siue Lucemburg.</p> <p>Leucimna capo bianco, Cœcyte prom.</p> <p>Leucopetra capo delle arme Galabie.</p> <p>Leucothea Licofo, inf. Tyrhent.</p> <p>Leuctrum Maina, Laconiæ vrbs.</p> <p>Lexobij Lisienx, Normanie.</p> <p>Lianum Salinea, Sarmaticæ Europæ.</p> <p>Liburnia contado di Zara, regio Illyridis.</p> <p>Libyssa Diacibyssa, vrbs Bithyniæ.</p> <p>Licatii Lechrainet, Vindeliciæ pop.</p>	<p>Licneni val de Nilo, Corsice pop.</p> <p>Ligeris Loire, Gallie fl.</p> <p>Ligij Schlesier, Germanie.</p> <p>Liguria riuera di Genoa, Italie regio, siue Genoefato.</p> <p>Ligurum Liorno, Thuscie opp.</p> <p>Ligurum montes monte di Caprara, siue Lunegiana Thuscia.</p> <p>Ligusticum mare mar di Leone.</p> <p>Lilybeum capo Coco, Sicilie pm. siue Marsalla.</p> <p>Limiri Lubec.</p> <p>Lindum Lindo, Rhodi opp.</p> <p>Lingones Langresi, Celtarum pop.</p> <p>Linterna portus lago della patria, Campanie.</p> <p>Linternum Torre della patria, campanie.</p> <p>Liquentia Liuenza, fl. Eugæcorum.</p> <p>Liris fl. Garigliano.</p> <p>Lissus Phionisso, Crete vrbs.</p> <p>Litana sylua selua di lago, Gallie Togate.</p> <p>Litus Cæsiæ Calui, Corsice.</p> <p>Liurna Liorna.</p> <p>Lixa Larach, Mauritanie Tingit.</p> <p>Lizifum Lippa, Pannonie.</p> <p>Lobetum Altranazin, Hisp. Tarracon.</p> <p>Locanus Sagriano, fl. magne Græciæ.</p> <p>Locri Torre di Greco, Magne Græciæ.</p> <p>Loncium Luntz, Norici opp.</p> <p>Longuntica Guardamar, Hisp. Tarracon.</p> <p>Lopadusa Lampidosa, Africi maris ins.</p> <p>Lotaringia Lorena, Gallie.</p> <p>Lotophagite Gerbi, maris Afri. ins.</p> <p>Lucani Basilicata, Calabrie.</p> <p>Laceoli opp. il Candiano.</p> <p>Lucenses Lugo pop.</p> <p>Lucentum Lucerna, conestianorum Hisp. Tarra.</p> <p>Luciferi fanum s. Luccar de Barrameda, Beticæ.</p> <p>Lucopibia Caerul, Albionis.</p> <p>Lucrinus lacus mar morto, Campanie.</p> <p>Luculli villa, frascato, bagno d'agnano.</p> <p>Luna Clugni, Gallie Lugdunensis.</p> <p>Lune mons ponte de luna, Lusitaniæ.</p> <p>Lune mons Bed, Africe.</p> <p>Lune portus porto Venere, Ligurie.</p> <p>Lunarium capo Triclis, Hisp. Tarracon. prom.</p> <p>Lupia Necchar, fl. Germ.</p> <p>Lusitania portogallo.</p> <p>Luteuani Lodesue, Gallie Narbon.</p> <p>Lutetia parisi, Gallie.</p> <p>Lutibani Slesia, Germaniæ.</p> <p>Lycaonia Agogna, Asia.</p> <p>Lycastrum Doj castelli, Cappadociæ vrbs.</p> <p>Lychnidus Ochrida, Macedoniæ vrbs.</p> <p>Lycomedis lacus Linxano, Africæ.</p> <p>Lycetus paleocastro, Crete.</p> <p>Lycus plataui, Sicilia fl.</p> <p>Lydda Rama, iudeæ.</p> <p>Lyfimachia Hexamili, Thraciæ.</p> <p>Lyfimellia pantauella, Sicilia palus.</p>	<p style="text-align: center;">M</p> <p>Macra fl. Magra, diuidens Thusciam a Liguria.</p> <p>Macaris Cipro, inf. celebris Egæi.</p> <p>Machrium Mazarino, Sicilia.</p> <p>Madianitæ Salaboni, Arabia pop.</p> <p>Madifanites Golfo di saudra, perlici sinus.</p>
---	--	--

Index locorum

<p>Madoce Aden, Arabia felici opp.</p> <p>Madritum Madril.</p> <p>Maagrum Castel nouo di Napoli.</p> <p>Maander Madre, fl. corsicæ.</p> <p>Maandria Alandriana.</p> <p>Maataz Laudonia, Scotiæ.</p> <p>Meninx Gerbi, maris Afri. ins.</p> <p>Manomenæ Canelle, sardinia montes.</p> <p>Maotis Palus Mar della Tana, siue mar de Zabacche.</p> <p>Magetobia Mafieres, celtarum.</p> <p>Magna Grecia Calabria, Italia.</p> <p>Magnesia Capo Verlicht, Macedonia.</p> <p>Magnesia Mangresia, Asia.</p> <p>Malea Capo Malio, Peloponnesi.</p> <p>Maliaeus sinus Golfo de Ziton, Egæi.</p> <p>Mamertini Messinesi.</p> <p>Mamertinum fretum Faro di Messina, Sicilia.</p> <p>Mamilla Ceitz, Misnia vrbs.</p> <p>Manarmanis Harlingen, Germaniæ.</p> <p>Mancunium Manchestre, Britannia.</p> <p>Manda Menan, indie fl.</p> <p>Mandagara Mongalor, indie opp.</p> <p>Maniolæ Prael.</p> <p>Mandurium Andoria, Apulia lacus.</p> <p>Manliana Magliano, Thuscia.</p> <p>Mantini Baitea, Italia.</p> <p>Manliana, monte maior, lusitaniæ.</p> <p>Mantinia Goriza, Arcadia.</p> <p>Mantua carperanorum Madril Hispaniæ opp.</p> <p>Mapeta Copo, Sarmatiæ Asiaticæ.</p> <p>Maracanda Sanimichanda, sogliana.</p> <p>Marathon Marafona, Achaie.</p> <p>Marcia Marcena, Beticæ opp.</p> <p>Marcmani Morauia, Germania.</p> <p>Mare Euxinum Mar maggior.</p> <p>Mare Atlanticum Mar delle canarie.</p> <p>Mare Erythreum Mar rosso.</p> <p>Mare ligusticum Mar di Genova & liono.</p> <p>Mare siculum Mar di Sicilia.</p> <p>Mare Gallicum Mar di Normandia.</p> <p>Mariana Capo S. Maria, corsicæ.</p> <p>mariana villa marino, latij.</p> <p>marianus mons Sierra Morena, Beticæ mons.</p> <p>maria burgum marimborgo.</p> <p>mariana fons Aqua morta.</p> <p>maridunum Caermardin, Angliæ.</p> <p>marinus lacus Lago di orbetello, Thuscia.</p> <p>maronea Marogna, Thraciæ.</p> <p>martianum marchian, Thuscia opp.</p> <p>maris Abruzesi, Italia.</p> <p>maruingi Slesia pop.</p> <p>massicus mons monte Dracon, Campaniæ fel.</p> <p>maferia mesieres.</p> <p>massilia marsilia, gallie.</p> <p>matifcon Mascon, Aeduum ad Ararim.</p> <p>matrona marne, Gallie.</p> <p>mattiaci Dcelanders, Belgii.</p> <p>mattiacom martpurg, Germania.</p> <p>mauritanæ arabi.</p> <p>mauritanæ Tingitana Barbaria, Africa. siue Marocco, Fessa.</p> <p>mechlinia malines, Belgij.</p> <p>media Seruani.</p> <p>mediolanum Orlens, Gallie.</p> <p>mediolanum Lancastre, Britaniæ.</p> <p>mediolanum Santonum, Xaintes, Gallie.</p>	<p>mediolum moncaio, Hispaniæ.</p> <p>mediomatrices mentz di Lorena, Gallie.</p> <p>meduacus minor Bacchiglione, fl. Eugæcorum.</p> <p>meduacus portus Porto di Malamocco.</p> <p>meduacus, maior Brenta fl.</p> <p>medi Paese del Sophi.</p> <p>megalopolis Leontari, Arcadiæ.</p> <p>megara Isola delle sirene.</p> <p>melantij scopuli Forni, maris icarij.</p> <p>melas sinus Golfo de Caridia, Thraciæ.</p> <p>melde meaulx, Belgij.</p> <p>melita melida ins. prope Dalmatiam.</p> <p>melite mialta, una pelagiarum.</p> <p>mellaria Begerra de melena, Beticæ.</p> <p>mellodunum melum, sennonum opp.</p> <p>melos milo, inf. cretici maris.</p> <p>melphum melci, inpubrum opp.</p> <p>memorantium memoransi, Gallie.</p> <p>menphis Cairo, urbs Egypti.</p> <p>menapij Gheldresi, cleuesi.</p> <p>mendesium Damiate, Nili ostium.</p> <p>menesthei portus porto S. Maria, Beticæ.</p> <p>menlearia marcia.</p> <p>menogada Egra, Germ. opp.</p> <p>menrabia Beiar de Meleno Hisp.</p> <p>mentise inenteza, oretanorum opp.</p> <p>meroe Geguere, inf. Nili.</p> <p>merula metra, ligurum fl.</p> <p>mesopotamia Diarbecca, Asia regio.</p> <p>mesene mattagia, Peloponn. vrbs. siue Detale di unde messana extructa.</p> <p>messenaicus sinus Golfo di coron, Pelopon.</p> <p>metuium mendeburg, German.</p> <p>metacum Caluiate, Arabiæ fel.</p> <p>metagonium Capo de tre forche, Mauritanie.</p> <p>metapontus Manfredonia.</p> <p>metelis Rossetto, Egypti vrbs.</p> <p>metaurus fl. metro, vmbria.</p> <p>methone Modon, Messeniæ.</p> <p>metubarris Zighet, inf. Pannonia.</p> <p>meuania Beuagna, vmbria.</p> <p>miletum mileto, calabria.</p> <p>miletus melaxo, carie.</p> <p>mimantis Capo stillari, Asia prom.</p> <p>minagara manciquepatan, indie.</p> <p>minius minio, fl. Hisp. Tarracon.</p> <p>mimodunum Milden, Rauracorum.</p> <p>minoæ Altemura, crete.</p> <p>minthe Olono, Peloponnesi mons.</p> <p>minturnæ Castro almar.</p> <p>misistra misistrato.</p> <p>mitylene metelino, lesbi.</p> <p>mochara mecha, Arabia fel.</p> <p>modoetia monza, insubrum.</p> <p>mocontiacum magunza, Germaniæ.</p> <p>modura Bimagar, indie.</p> <p>modusi Pinder, Taprobanæ.</p> <p>morida Bucharia, Egypti stagnum.</p> <p>mesia Valachia, siue Bulgaria Pannonia. uel moldauia Bossina.</p> <p>moloysi Pandosia, Epiri.</p> <p>molybodes Isole de s. Piero, ad sardiniam.</p> <p>mona mon, inf. apud Angliam.</p> <p>monæcus portus uilla franca, ligurie.</p> <p>monoglossum mangalor, indie.</p> <p>monettium monspurg, itypdum.</p>
---	--

Index locorum

Mons Politianus Monte Pulciano.
 Mons Roscus Monte Rusolo.
 Mōs S. Dionysij Moncenese.
 Mons Belgus Monbelge.
 Morini Picardi, Belgij.
 Moschi Moscouiti, ad Hyrcanum mare.
 Moson Aricōnda, Galatię.
 Motone Exechia, Armenia.
 Motua Mandello, Sicilia.
 Mugatium Meganzo.
 Murcia Murcia, Betice.
 Muroela Murech, Pannonie.
 Murzia Murouiza, Pannonie.
 Mutilum Mutilina, Italia opp.
 Myconos micole, vna cycladum.
 Mælc milazzo, Sicilia.
 Myoshormos Cosir, Ethiopia opp.
 Myrina Lemno, vrbs Lemni.
 Myrtoum mare mar di mandria, ad Cariam.
 Myria Seruia, Asia.
 Myria superior Valachia, Asia.
 Myria inferior Moldauia, Asia.

N

Nadinum Nadin.
 Nagnata Lametich, Hibernia.
 Nalena offioide.
 Nametes Nantes, Aquitania.
 Nansium Nansi, Gallia.
 Nantuates Paese de uauult, Gallia.
 Nalbo Narbone, Tectofagum vrbs.
 Narbonentis prouincia Linguadocca, Prouenza, Gallia.
 Narona Narenta, Liburnia.
 Narisci Palatinato pop.
 Natifon Lifonzo.
 Naulochus Cofacho, Thracia.
 Naupaetum Lepanto, Achaia.
 Mauplium Napoli di romaniam, pelo.
 Nauportus Lubiana, Tauriscorum.
 Naxos Necia, vna cycladum Eg.
 Neapolis Africa.
 Neapolis Chrisopoli, Macedonia.
 Neapolis Napoli, Campania.
 Nebrisca Lebrixa, Betice.
 Nedinum Nadin, illyrij.
 Nelcunda Dulcinda, maris rubri.
 Nemea Tristena, Peloponnesi.
 Nemeti Spirefi Germanie.
 Nemetes Normati, Gallia ad rhen.
 Nemetobriga Val de cerna, Hisp. Taira.
 Numerocerna Spira, Namurs, Belgij.
 Neocætare Throcaro, cappadocie.
 Neomagus Guilfordia, Britannie.
 Neomagus S. Saluador, Gallia.
 Neomagus Noion, Gallia Narbon.
 Neomagus N. mours, Gallia.
 Neodunum Eborac.
 Nepira Nepi.
 Neptunium Nettuno, Latij.
 Neritos S. Maura, ithace.
 Neritum Nardi, Salentinorum.
 Nerium Fih de terra, Hisp.
 Nertobriga Valera, Betice.
 Nertobriga Almudia, Hisp. Tarrac.

Nerui Tornaceti, Belgia.
 Nefactium Castell nouo, istria.
 Neflus Nefto, Thracia fl.
 Nester Tira, fl. Mytie superioris.
 Neustrij Normandesi, Gallia.
 Nicca Nichea, Bithynie.
 Nicæa Nizza, Liguria.
 Nicates Maiella, Italia mons.
 Nicæphorium Nansiuacanli, Mesopot.
 Nicer, Nechar, fl. Germania.
 Nicia Lenza, fl. Italia.
 Nicomedia Comidia Bithynie.
 Niconium Nomanoster, Mæfia.
 Nicopolis Gallipoli Bithynie.
 Nicopolis Nicopoli, Thracie.
 Nicopolis Preucia, Epiri.
 Nicopolitanus sinus Golfo del montane, propon-
 tidis.
 Nigir Gembra, fl. Libie.
 Nigreu prom. Capo Ianizzeri.
 Nimetacum Lens, Artesia.
 Niniue Musala, A tie vrbs.
 Nissæa Saltia, Achaie.
 Nisosa Nubia, Africe.
 Nisyris Nisare, in Rhodiorum.
 Nitiobriges Mompolier, celtarum.
 Niuaria Gomerra, vna fortunatarum. inf.
 Niomagum Numagen, Germanie.
 Noela Noya, Hisp. Tarrac.
 Nora Caluiri, Sardinia.
 Norba caesarea Alcantara, Lusitania.
 Noreia Goritia, Tauriscorum. vel Norimber-
 ga Germanie.
 Noricum Bauiera.
 Normanni Noruegia ad Septentrionem pop. uel
 Scandiani.
 Normania Normandia, Gallia.
 Northumbrii, Notumberlan, Britannia.
 Nostradama Enau.
 Notium Capo del mar oliuario, promonto. Hi-
 bernie.
 Nouante Gallouidiani, albionis.
 Nouembasia Naluasia citra.
 Nouiodunum Noion, Belgii.
 Nouiomagus Nimmeghen, Batauorum.
 Nuagera Aquisgrana, Belgij.
 Nussana Numano.
 Numantia Sorla citra Hispanie.
 Numidia Barbaria.
 Nursia Norza, sabitorum.
 Nussia, fl. Nansau.

O

Oborite Mechelburger, Germ.
 Obrius Mossella, Belgij.
 Obtricensis mastrich, mosq opp.
 Ocelis Capo de Celi, Arabia fel.
 Ocelli Adem, Emporium Arabum.
 Odysee portus Porto de Pali, Sicilia.
 Odyssia Capo Marzo, prom. Sicilia.
 Oenanthia Santa Sofia, Sarmatie.
 Oeniadæ Dragamesto, Acarnanie.
 Oenipons Ispruch, Germanie.
 Oenotrides Ponza & Ischia, Tyrrheni inf.
 Oenuffa, Sapienza, Peloponnesi.

Oecus

Oecus Blida, Triballorum.
 Oeta Bunina, Macedonia mons.
 Oeteus sinus Golfo de Negroponte.
 Olanç Volana, Padi ostium.
 Oibia Verlia, Bithynie.
 Oibia Eres, Gallie Marbonensis.
 Ochinium Dulcigno, Illyrij.
 Oienus Chaminiza, Achaie.
 Oliarus Quinimino, vna cycladum.
 Oliba Oit, Hisp. Tarrac.
 Olulis Olulo, Crete.
 Oulis Soranto, Sicilia.
 Olympia Langianico, Elidis.
 Olympus Lacha, Macedonia mons.
 Olyppo Lisbona, Lusitanie.
 Ombri Ghana, Egypti.
 Ombrio rio del ferro, porto s. vna fortunataru.
 Onzum Capo Cumano, Illyridis.
 Oachefmus porto santi Quaranta, Epiri.
 Oopellum Ceustria.
 Opone Opin Ethiopia.
 Ophir Peru, India regio.
 Ophiusa frumentaria inf.
 Orcades Orcane, inf. apud Scotiam.
 Ocelis Tamora, Hisp. Tarrac.
 Opitergium Vderzo.
 Oretani Calatraua, Hisp. Tarrac.
 Oricum Orcho, Epiri vrbs.
 Oriuetum Oruietto.
 Orolanum Arlu, Belgij.
 Oromanfaci S. Odomaro, Guines Ternan. Flan-
 drię.
 Orontes Farfaro vel Oronz syrie fl.
 Oropitum Oruietto, Thuscie.
 Oropus Tucamini, Beotie.
 Orospeza porto della Tauolata.
 Orreca Necaste, Mytie.
 Orthura Orissa India.
 Ortopana Candahar, Asia.
 Oica Huesca, Hisp. Tarrac.
 Oia Ofenburg, Germanie.
 Olicerda Oisera, Hisp. Tarrac.
 Oasini Landrignet, Gallie ad mare Britan-
 nicum.
 Ossonaba Gibraleon, Lusitanie.
 Onporum Obroazzo.
 Oxonium Oxenford, Britannie.

P

Pachynus Capo passaro, sicilie prom.
 Pactorum portus Calamita, Taurice chersones.
 Padusa Canale S. Alberto.
 Pagrafa Perpen, India.
 Palapolis poggio realem.
 Palantia Palenzia, Vaccorum.
 Paleis Palicht, Cephalenie vrbs.
 Palinurus, Capo palemudo pestani sinus.
 Palia S. Bonifacio, corsice.
 Palanum, Palisin.
 Pallene Canistro, Macedonia.
 Palmaria palmarola, ligustici inf.
 Paloda palota, pannonie.
 Paltos Ghibel, phenicie.
 Pamphylia Caramania, Sarelia, Asia minoris re-
 gio.

Index locorum

Panassa Pandasgu, India.
 Pandataria Palmarola, Tyrrheni inf.
 Pandofia Castrofranco, Lucanorum.
 Pangæus Malaca, Thracia mons.
 Panisus Tifoo, Gracie fl.
 Panium phauarion, Europa prom. aduersus
 Cyneas.
 Pannonia Vngaria.
 Pannonia inferior Transiluania.
 Panormus, panormo, Epiri portus.
 Panormus, Volisimeni, creta.
 Panormus, Raphei, Achaie.
 Panormus, Macri, Samie terra.
 Panormus, Yerisco, chalcidica.
 Panormus palermo, Sicilia.
 Pantanus lacus Lago di Lesina, Apulie Daunie.
 Panticarpes Conscauoda, Scythie fl.
 Panticapæa Vospero, Taurice cherson.
 Pantornatrium Milopotamo, Crete prom.
 Panyasus Spirnaffe, Macedonia fl.
 Panyfus Lanza, Mæfia fl.
 Paphos Bapho, cypri.
 Parætonium Derton, porto rassa, Egypti.
 Parentium parenzo, Itrie opp.
 Parnassus parnaso, Liacura, Achaie mons.
 Paropanifus sablestan, Asia regio.
 Paros pario, vna cycladum.
 Parthenius Dolap, Asia minoris fl.
 Parthenope palmosa, Tyrrheni inf.
 Parthorum rex Tamerlan.
 Parthyene Tharpastan, Naistain, Parthie re-
 gio.
 Partiscum Cechometh, Iazygum opp.
 Pafargada Chelquera, perfidis.
 Pafumena Calentino, Thuscie.
 Patara patera, Lycie.
 Paterniana, Palstruna, carpitanorum Hisp.
 Patmos palmosa, Icarij insula.
 Patre patrallo, Gracie.
 Pauca pauonia, corsice opp.
 Pax Iulia Beia Lusitania.
 Paxum pacu.
 Peceutia Apulia, puglia di Barri.
 Pedalium Capo de Greco, cypri prom.
 Peguntium Almiffa, Illyrij.
 Pelagie Conigliari, inter Sicilia A fricam inf.
 Pelagicus sinus Golfo di armiro.
 Pelendones Medua celi, Hispanie pop.
 Pella Tuchria, Macedonia.
 Pellene Tachara, Achaie.
 Peloponnesus Morea, Gracie.
 Pelorus Capo de torre del Faro, sicilia.
 Pelusium Belbais, Damiat, Egypti.
 Peneus Salampra, Maced. fl.
 Peperethuf lemene, Maced. inf.
 Peperina Qualpenca, India:
 Perge piri pamphylie.
 Perimula patane, Aurea chersonesi.
 Perinthus pontiro, Thracie.
 Peronticum Verdisco, Thracie.
 Pessinus Tribanta, Phlagonie.
 Pessium Seghedin.
 Pestulus Mompolier.
 Pestum policastro.
 Petelia pitigliano, magne Gracie. Belica-
 stro.

Index locorum

Petilia, altamura.
 Petra Arch, Arabia petraea.
 Petra Lafchi, Macedonia.
 Petra Petra partia, sicilia Petralia.
 Petrocorij Perigues, Aquitania.
 Phacacia corfu.
 Phalafama Contarini, Creta oppidum.
 Phanza Capo Masticho, Chij prom.
 Phalisci monte Fiascon.
 Phamiranum Brema, Germaniae.
 Phanagoria Matriga, Sarmatiae Asiaticae.
 Pharia Licsena, Illyrij.
 Pharmacusa Parmosa, Aegei inf.
 Pharmacre Platenae, Ponti regio.
 Pharoedeum Mechelburg, Germaniae.
 Pharos Lesena.
 Phasis Polistonia, Mediae.
 Phasis Phasso, colchidis fl.
 Phere Cheramidi, Peloponnesi.
 Phere s. Georgio, Achaiae.
 Phere sidro, Macedoniae.
 Pheugarum Alberstat, Germaniae.
 Phidalicus sinus sarmatocopa, ad Bosporum.
 Phila Fello, Macedoniae.
 Phileni vicus Porto de sabia, Africae.
 Philonius portus Porto vecchio, corsicae.
 Philistine fosse Foffon, ostium Padi.
 Philocolis Ceruia, Galliae togatae.
 Philus Foica, Peloponnesi.
 Phocaea foglia vecchia.
 Phoenicia Felicitate, vna Aoliarum.
 Phenix s. Niqueta, cretae.
 Phrudis sambre, Belgij fl.
 Phrurium Capo Bianco, cypri prom.
 Phthia Porto del Patriarcha Maronarice.
 Phycole Ceruia Galliae Togatae.
 Phycus Capo de Carena, Cyrenaicum prom.
 Phylace Beniuaif, Aegypti.
 Phylce Chofaber, Mediae.
 Phycus, Fiescho Asiae minoris.
 Picenum Marcha di Ancona, Italiae.
 Pictones Poictou, Aquitaniae.
 Pictonium Vornoc, Aquitaniae prom.
 Picuentum Pinguento, Ithiae.
 Pieria Veria, Macedoniae.
 Pitoraca Pisuerga, Hisp. castelle fl.
 Pindus Mezouo, Graeciae mons.
 Pinon Philtona, Dacie opp.
 Pintia Valladoli, Hisp. Tarracon.
 Pintia cheroga, Vaceorum.
 Pintia Terra de pulici, Siciliae.
 Piraeus porto Lione, Athenarum.
 Pirgi Ciuita vecchia, Latij.
 Piroboridana Brailano, Mysiae inf. opp.
 Piruste Albanesi, Illyrij.
 Piscaria Pefchara, Italiae.
 Piscena Pefcenas, Galliae Narbon.
 Pistorium Pistoia, Thusciae.
 Pitane S. Georgio, Troadis opp.
 Pitane Talabbo, corsicae fl.
 Pithecusa inf. Isthia Tyrreni maris.
 Planaria Pianosa inf.
 Plemmyrium Capo massa Vlueri, siciliae prom.
 Pleumofij Cortrijch, Belgij.
 Plote striuali, Ionij inf.
 Plotinopolis Ploudin, Tracie.

Plobium Sallari, sardiniae opp.
 Pluitalia Iola del Ferro, vna e fortunatis.
 Pluria Plaza, siciliae.
 Podoce Podophetaró, Indiae.
 Poeante satabella, Ponti.
 Pocile Paxoli, Ciliciae.
 Poccilafium Pentalo, cretae.
 Poenine alpes Monte maior, s. Bernardo.
 Polemonium Vatiza, cappadociae.
 Polyegos Falconeta Politandro, Aegei inf.
 Pompelon Pampelona, Vasconum.
 Pons Asture Ponte stura.
 Pontes Pontieu, Belgij.
 Pontus Euxinus mare maiore.
 Populonia pampalona, Thusciae.
 Populonium Portus Traianus Pionbino, Thusciae.
 Populonij prom. Porto Barato, Thusciae.
 Populonij portus porto Ferrato, Thusciae.
 Porcifera Porcuera, liguriae.
 Portunata Vegia, Illyrij inf.
 Portus Annibalis Albor, lusitaniae.
 Portus magnus Marzachibir, Mauritaniae Cefariensis.
 Portus Mauritius porto Moriso, liguriae.
 Portus Moneci, Porto Monaco, liguriae.
 Portus Romatinus Porto Gruer, fori Iulij.
 Precutini Abruzzo, Italiae.
 Præneste Palestina, Latij.
 Præpsinthus Arzentara, vna cycladum.
 Praetorium Pridanich, Pannoniae.
 Prassium Mosambique, prom. Aethiopiae.
 Preciani Precins, Aquitaniae.
 Priapus Laspi, Asiae opp.
 Priene Palathia, Ioniae.
 Prille Lago di orbetello, Thusciae.
 Prium Prim. Arabiae felicitis.
 Priuernum Piperno, Latij.
 Proconesus Marmora, propontidis.
 Propontis Mare di Tabache. inter egeu & Euxinum, Mare di marmora.
 Prota prota, Bospori Thracij inf.
 Prote prudo, Ionij inf.
 Prusa Boura, Bithyniae.
 Pruteni Prusia pop.
 Psychiura priotiza, cretae opp.
 Psyra Psara, Ciorum inf.
 Ptolemais Tolemeta, Libyae.
 Ptolemais Suachem, Aethiopiae.
 Ptolemais Caypha, phoeniciae.
 Ptychia Palopoli, corcyrae.
 Pucinum Profeco, carnerum.
 Puteoli pozzolo, campaniae felicitis.
 Pylethica Vascau, Transilvaniae.
 Pylos Nauarino, Messeniae.
 Pyseus monte S. Adriano.
 Pyramus Malmistra, Ciliciae fl.
 Pyrgeum prom. Capo linaro.
 Pirenei Montes.
 Pyrenaei qui Galliam ab Hisp. diuidunt.

Quiza Xenittana Orano, Mauritaniae Cefari.

R

Rapolanum Rauignan.
 Raptrum prom. Magala Aethiopiae.
 Rarassa Racang, Indiae.

Ratas

Index locorum

Ratas Ratiford, Britanniae.
 Ratiastum Limoges, Aquitaniae.
 Rauraci Basilea pop.
 Reatinus ager campo pendente.
 Regium Lepidi Rezzo di Lombardia.
 Regium Iulicum Rezzo di Calabria.
 Remi Remesi pop.
 Rha Volga, sarmatiae Asiaticae.
 Rhaetiaria Nicopoli, Mysiae supereris. opp.
 Rhapsa Rama.
 Rhegiates Corregio pop. Italiae.
 Rhazunda Rhemen, Mediae opp.
 Reglodoij Retelois pop.
 Rhedones Rhenez, Galliae.
 Rhene Phermene, Aegei ins.
 Rhenus Rheno, Boiorum fl.
 Rheti Grigioni.
 Rhetice alpes monte Braulio, monte S. Gotardo.
 Rhindacus Lartaco.
 Rhinocorura Pharamica, Aegypti.
 Rhittium salonchemen, Pannoniae fl.
 Rhitimna Rhetima, cretae.
 Rium & Antirium Dardaneli. stretto di Lepanto, Graeciae prom.
 Rhizinum Rifano, catato.
 Rhodope montagna dello argento. Czernaniueti, Thraciae mons.
 Rhossicus Capo Ganzir, Phoeniciae.
 Rhucantij Asperemont, Heluetiorum.
 Rhutani Rouergne, Galliae.
 Rhyndacus Lartacho, Mysiae fl.
 Ricinetum Roccanati, piceni.
 Rigiacum Arras, Atrebarum.
 Ripa alta Tolma, Pannoniae inf.
 Ripa alta Roxemburg.
 Riphei montes Riphei inter scythas.
 Riphearma Reama, Arabiae felicitis.
 Rispia Vesprino.
 Rizonicus sinus, golfo di Cataro.
 Roetius Capo di muro, Corsicae mons.
 Ropicum Rogella, Corsicae.
 Rosulum Monte Rusolo, Thusciae.
 Rosella Rosella Thusciae.
 Rothomagum Roan, Galliae.
 Rouinum Bouiam.
 Roxium Sregella, corsicae.
 Rubicon Pisatelo, Roncone, Italiae fl.
 Rubo Duna, Sarmatiae Europae.
 Rubensis lacus Lago di Perpiniano Galliae. Narb.
 Rubricatum Lobregat, Hisp. Tarracon.
 Ruscina Rossano, Thurinorum opp.
 Ruscino Perpignan, Galliae Narb.
 Ruscinum Ronciglioni.
 Rusciana Crossetto Thusciae.
 Ruscada stora, Africae.
 Ruspae Alraquies, Africae.
 Rustonium Breica, Mauritaniae Cefariensis.
 Russadirum Arcudia, Mauritaniae Tingitan.
 Russadirum Capo de Verde, libyae inferioris.
 Rutheni Rhodus, Ruscina.
 Rutupiae Repchestre, Albionis.
 Rutupiae sandouich.

Sabathra Rachianabes, Africae.
 sabatus Lago di Braxiano, Hetruriae.
 Sabbatus Fiume de Beneuento, sannitum.
 Sabus Sambre, Belgij fl.
 Sabona Brixen, alprum opp.
 sabriana Seuarne, Angliae fl.
 sacrum prom. Capo corfo, Capo s. Vincenzo, Lusitaniae.
 sacrum promont. salauga, Hiberniae.
 sacrum promont. Capo corfo, corsicae.
 sacrum prom. Capo Chelidoni, Lyciae.
 sadunum Valles, Galliae.
 sagis Goro, ostium Padi.
 saguntum Moruede, Hisp.
 sais sibnit, Aegypti.
 salatia serubal, Lusitaniae.
 salamis Coluri, Peloponnesi inf.
 salamis Famagosta, cypri.
 Salonga monte S. Donin.
 salapia salpi, Apuliae Dauniae.
 salduba Guadalquireio, Beticae fl.
 salentini Terra dotranto, Italiae.
 salerio selza, Germaniae.
 salia saia, Hisp. fl.
 salij Franconia, Galliae.
 salinum Theth, Pannoniae inferioris.
 salamantica salamanca, Lusitaniae.
 salo Xalon, celtiberorum fl.
 salubium Castrocaro, Galliae Togatae.
 salula salfas, ad Pyrenaeos, montes.
 salsum Guadaior, Beticae fl.
 saltus castulonensis Porto Mulada, Beticae.
 salua Scalmar, Seghedin, Pannoniae.
 salua vrbs Vrba salua, Gothorum.
 samarobriga s. Quintino, Belgij.
 sambroca sambuca, Hisp. Tarracon. fl.
 samnites Abruzze, Italiae.
 samonium Capo salamon, cretae.
 samos Cephallenia.
 samotracia Taprobane, Eoi maris, inf.
 samunisa samachi Albaniae.
 sandestrinum sandresi.
 sangarius Acada, Asiae minoris.
 sangobardi Marchia.
 santones Xanmoigne, Aquitaniae regio.
 santonium portus Rochelle, Galliae.
 santonium prom. Blaye, Galliae.
 sapis sauiu, fl. amylicae.
 sarabacus sinus Golfo sauias, Indiae.
 sarabris Camora, Hisp. Tarracon.
 saranus sar, Treuironum fl.
 sardica Triadizza, Thraciae.
 sarepta sapher, Palestinae.
 sarmatia Europa Tartaria, Polonia.
 saronicus sinus Golfo de Licsena, Engia, Peloponne.
 sarus sangro, Magnae Graeciae fl.
 sarus Adena, Ciliciae.
 safo safeno, Ionij inf.
 sauaria Gratz, Austriae.
 sarus fl. sau, Pannoniae.
 scalc Annibalis costa de Garaf, Hisp. Tarrac.
 scaldis schelda, Effault, Belgij fl.
 scamandrus Palecamandria, simocres, Mysiae fl.
 scandauia selandia.
 scardona Malconfoglio, Illytici inf.
 scardono scardo, Illyrij opp.
 scardus

Index locorum

Scardus Marinai, mons Dalmatiae.
Scaronum portus Scarlio Thusciae.
Scedra Schutari, Illyrij.
Schedia Raschir, Aegypti.
Sciathus Sciato, Aegaei ins.
Scombraria Capo de palo, Hisp. Tarrac.
Scombroaria Escombrera, ad Carthag. nouam.
Scopelus Scopulo, Aegaei ins.
Scopelus S. Maura, Ionij maris.
Scordisci Russia, bošina, Scodili Pannoniae info-
 rior.
Scultena panoro, fl. amyliæ.
Scupi Scopia Myſiæ superioris.
Scyllæum Garofilo Brutiorum prom.
Scyllæum prom. Capo della volpe.
Scyllæum Capo Sigillo, Peloponnesi.
Scyllæum mare Mare de Squillazzo. locorum.
Scylla Scyllo, Scopulus Mamertini maris.
Scylla Sciglio, Brutiorum opp.
Scythæ Tartari, Sarmatiae pop.
Scythia Regno de Catay, Tartaria.
Scythiaca Campo Chærmeli, Aegypti.
Scythicum prom. Capo del figo, Cantabrorum.
Sebasta Siues, Perſiæ.
Sebenniticum Sturioni, ostium Nili.
Seberus Fiume della Madalena, Italiæ.
Sebinus lacus Lago di Iseo, Italiæ.
Sebusiani Paese di Bresse, Galliae.
Sebusiani Beliceni, Miffemburgi, Germaniae.
Secerræ S. Celloni, Hisp. Tarrac.
Secontia Muela, celtiberiae.
Secor Luson, Aquitanie portus.
Secusiani Forest paese, Galliae.
Seduni Vallensia superior, Galliae.
Sedunum Sion Galliae.
Segedunum Seged, Hungariae ad Tibiscum.
Segeſta Tiguliorum Specia, Liguriae.
Segni Segney, Amburg, Germaniae.
Segobriga Segorbia, Hisp. Tarrac.
Segodunum Segedin, Noremberg, Germaniae.
Segontia Siguenza, Hispaniae.
Segontiaci Sengerer, Angliæ.
Segonilacta Sepulueda, Hisp. Tarrac.
Segoueliani Valentinois, Galliae Narb.
Segubia Segobia, Hisp. Tarrac.
Seguntium Cilceſter, Angliæ.
Segusiani Lionnois Galliae Narbon.
Selambina Salobrenna, Beticae.
Selampura Lâmpurâ, Indiae.
Seleucia Sateſica, Ciliciae.
Seleucia Seleucia, Syriæ.
Seleucia Baudras, Cuctet, ad Tigrim fl.
Seleucia Soldino, Syriæ cauc.
Seleucia Charazafar, Pamphyliae.
Selga Philadelphia, Pamphyliae.
Selinus portus Porto Alberto, Africae.
Selinus Mazarâ, Siciliae.
Selinus Madiani, Siciliae fl.
Sempronium Medemburg, Austriae opp.
Senna Segnia.
Senogallia Sinigaglia, Semnonum.
Sennonés Pomerania Marchia de Brandenburg.
senonés sens, Galliae pop.
sentis Zamora, Hisp. Tarrac.
senus shenejini, Hiberniae fl.
sepias Capo Monaster, Maced. prom.

sepius, tis Manfredonia.
septimanca simanca, Hispaniae.
sequana sona, Galliae fl.
sequani Borgognoni, Galliae lugd.
serabis segura, Hisp. Tarrac.
serbetos Miron, Mauris, Cæsariensis.
serica Cataio, Asia regio.
seriphus serphone, Aegaei ins.
sermitum sermoneta, latij.
serra opp. S. Quirico.
serus Coromaran, Indiæ.
sestria Galba, Mauris, Tingit.
seſtus & Abydus Malido, Helleſponti oppida.
seſunij Exifini, celtarum opp.
setelsis Astarlid, Hisp. Tarrac.
setia Sezza, Latinorum.
setius mons Mompensier, Galliae.
sex Motrel, Beticae.
stragia ſapienza, Iſola.
siberena s. seuerina, galabrie.
sicambri Gheldres, cleueſi, Galliae.
sicyon ſebenico, Illyrij.
sicyon Chiarenza Baſilicata, Peloponnesi.
sida Chirifonda, Pamphyliae.
Sidon said, Paestine.
sidonia Polonia Sarmatiae europæ.
sidrona Belas, Illyrij.
ſiga Tenne, Mauris Cæsariem, fl.
ſiga colonia Humain, Mauris, Cæsariensis.
ſigeum Ianizzeri, Troadis prom.
Sigindunum ſimedro, Myſiæ superioris.
ſigum capo de ſete, Galliae Narb.
ſilanus stol campaniae fl.
ſimeni Auoniani, Albionis pop.
ſina China, Aſie pop.
ſingaras Atalib, Meſopotamiae.
ſingidonum Tenderin, Pannoniae.
ſinhiticus ſinus Golfo de monte ſanto, Macedoniam.
Sinope Pordapas, Paphlagoniae.
Sinuella ſin ueſca, campaniae.
siphnos siphano, vna cycladum.
sipontum siponto, Apulie Dauniæ.
siraci ſiroen, pop. ad caucasum.
ſirbonis palus ſtagno de Teneſe.
siris ſino, Magnæ Græciæ.
sirmio ſermione, ad Benacum.
sirmium ſirmisch, Pannoniae.
ſiſapona Xeres della frontiera, Hisp. Tarrac.
ſiſopa Zagabra.
ſitioentâ Tolza, Myſiæ.
sitones Filandia, scandiæ.
sittaene Rabia, Aſyriæ regio.
Smyrna ſmirne, Ioniae regionis.
soana Terchin, ſarmatiae fl.
sobannus ſian, Indiae fl.
soderani Brandenburg, pop.
sogdiana carasmia, Aſie regio.
solicinium ſolms, Germaniae.
ſolis fons carzaron de Mahoma, Africae.
ſolis mons capo Boiador. capo cantin, Ma-
 rit. Tirigiae.

Spineticum Primera, Padi ostium.
Spoletium Spoleto, Italiæ opp.
Stabia opp. castello al mare de Stabia, cumarum.
Stagira Libaoua, Macedoniae.
Staliocanus portus porto S. Paolo, Galliae Lugd.
Statones Scarfino, Thusciae.
Stereontium Caſſel, Germaniae.
ſidupi Oſtrouizza.
Stobi Starachino, Macedoniae.
Strachades Camergas, Galliae Narb. inf.
Stragona Poſnaſſia, Germaniae.
Stridon Sdrina, Dalmatiae.
Strigonium Gran, Hungariae.
Strigalia Chepeſtaum, Albionis.
Strongyle Stromboli, vna ex aolijs.
Strophades Striuali, inf. Ionij.
Strymon Stromona, Maced. fl. ſiue Marmario.
Strymone Marmario.
Strymonicus ſinus golfo de monte Santo, di contessa.
Stucia Seiont, Albionis.
Symphalus Pogliſi, Peloponnesi mons.
Symphalus Vulphi, Arcadiae.
Sublacum Sollago, Latij opp.
Subſcinum Belforte.
Subur Siges, Hisp. Tarrac.
Sucro Xucar, Hisp. Tarrac. fl.
Suditi Fiechtelberg, Getm. montes.
Suel Molena, Beticae.
Sueſſiones Soiſo, ſiue capagna di Fiadra, Belgij.
Sueſſitani Sangueſa, Hisp. Citerioris.
Sulmo Sulmona, Pelignorum.
Sulmoneta Sermoneta.
ſunium Capo delle colonne, Atticae.
ſuptha Geſtiæ, Parthorum.
ſur Tor, Arabiae ad ſinum.
ſurdaones Campi de cerdania, Hisp. Tarrac.
ſuriga Abet, Mauris, Tingit.
ſurrentum ſurrento, Picentinarum.
ſuſa ſuſtra, ſuſſiana regionis, ſiue ſaſſa.
ſuſiana Cuſiſtam, Aſia regio.
ſutrium ſutri, Thusciae.
ſuuiantum ſoana.
ſyagros Capo Riſa, gate, Arab. ſel.
ſybaris Cochile, Brutiorum fl.
ſyboia ſyuita, ſiculi maris inf.
ſycaminos Capo carmelo, Phœniciae.
ſyſa Syra, Perſidis.
ſyene Guegere, Aegypti. ſiue China.
ſymethus Lazareto, ſiciliae fl.
ſymbolum Sibula, Tauricae cheſon.
ſyngilia Antiquera, Beticae.
ſyracluſus ſtraguſa, ſiciliae.
ſyracuſanus portus s. Bonifacio.
ſyraſtra ſaurac, indiæ.
ſyria ſoria, Aſia regio.
ſyros ſyro, Aegaei inf.
ſyrtis secco di Barbaria, Africae.
ſyrtis maior secco de Palo, Africae.
ſyrtis minor secco Beiro, Africae.
ſylcia ſillegi, Pannoniae superioris.

Tabuda Schelda, fl. germaniae.
Taburnus Taburo, campaniae mons.
Tacola Tauay, aureæ cheſon.

Index locorum

Tanarus prom. Capo Matapá, ſiue Maina, Peleponn.
Tenarium porto delle quaglie, lacon.
Teniolonga Meſenna, Mauris, Tingit.
Tagus Tayo, Hisp. fl.
Taizali Northumberlant, Angliæ pop.
Talabriga Talauera, della Reina, Luſit.
Tamare Tamertum, Albionis.
Tamarus Tanner, Albionis fl.
Tamaſſus Famagoſta, Cypri.
Tamnada Borchia, Mauris, Tingit.
Tamuliſa Feſſa, Mauris, Tingit.
Tamagora Anatoria, Baotiae.
Tanais Tana, fl. Aſie ab Europa diſterminans.
Tanais Aſoph, ad oſtia fl. vrbs.
Tanarus Tanaro, Lombardiae fl.
Tanatis Tertiana, Moſiæ.
Taoca Thimor, Perſidis.
Taphra Fachs, Africae minoris.
Taprobane Sumatra, Zeilan, Eor maris inf. ſiue ſa-
 mothracia, Aſia.
Tapſus Manghiſi, iciliae peninſ.
Tarbella Tarbe, Galilie ad Pirengos, ſiue Baiona.
Tarentaſia Mouſtier, centronum opp.
Tarentum Taranto, magnæ græciæ.
Tariona Zuina, Liburniae opp.
Tarrabeni buſſitica.
Tarne Dordona, aquitaniae fl.
Tarracon Tarragona, Hisp. Tarrac.
Tarfatica s. Maria de Tranſiach, Illyrij.
Tarſus Teſaſſa, Ciliciae.
Tarteffus Cadix, Hispaniae.
Taruidum Dungis behead, Albionis prom.
Tarufates Torſani.
Tauriſium Treuiſo, Italiæ carnorum.
Tauriſci Treuiſo pop. carnorum.
Taurica cheſon eſus Tartaria, gottia.
Tauroſcithe Podolia.
Taurus mons tocaz.
Taurus caraman, mons Aſia.
Taurumnum Belgrado, Pannoniae.
Taururum Alba græca.
Taurcentium Tolone galliae.
Taurus capo Santa croce, Siciliae, prom.
Tectofates Linguadoc, galliae.
Telo Martius Tolon, portus gall. Narb.
Temefa s. Marco, Brutiorum.
Tenebrium capo de Alſiques Hisp. Tarrac, prom.
Tenedos Tenedo, aſie.
Teniſſa Tremiſſen, Mauris, eſſ.
Tenos Ting, vna cycladum.
Teos ſuſor, loniae opp.
Teredon Baſara, in ſinu perſico ad Eufratem.
Tergeſte Trieſte, fori Iulij.
Tergeſtinus ſinus golfo de Trieſte.
Terina Terni.
Termaicus ſinus golfo ſalonichi.
Termule Termini.
Teucer Heſſia, pop. germaniae.
Teuthrania Tripoli, galatiae.
Teuthrone Scopia, Laconiae.
Teutoburgium Cinque chief, Pannoniae inferioris.
Teruana Teroanna, Morinorum.
Teuchira Tabacorra.
Tabracha Bugia, Africae.
Thalame Baſilopotamo, Laconiae.
Thameſis Thames, Albionis.

Tharus

Index locorum

Tharas	Tarasso.	Topidis	Puffo, Thraciæ.
Tharfas	Tarasso.	Tornacum	Tornay, Belgij.
Thasus	Taso, Ægei inf.	Toronaicus	sinus golfo di Rampa, ad Maced.
Theba	Sibes, Bœotie.	Torone	Castel rampo, Macedoniæ.
Thebe Lucanæ	S. Lucio, Lucanorum.	Trachitis	Gambea, Libyæ fl.
Themiscyra	Fauagoria, Ponti regio.	Tragurium	Trau, Illyrij.
Theodosia	Capha, Tauricæ Chers.	Traianalegio	Cobolenz, Belgij.
Therapia	Santorino, Ægei inf.	Traiani pons	Ponte d' Alcantara, Hisp.
Thermæ stygiana	bagni sabatini.	Traianopolis	Troyna, scilicet.
Thermæus	sinus golfo Salonichi Ægei.	Traianus portus	Pescara, Thusciz.
Thermodon	Pormon, Cappad. fl.	Traiectum	Vtrecht.
Thermopyla	bocca di lupo, cœtæ montis Angustie, siue terræmoto	Traiectus Mosæ	Mastrich, Germ. inferior.
Thessalonica	Salonichi Macedoniæ.	Trallis	Chora, Phrygiæ.
Thinurtium	Turnon, Galliæ.	Tranum	Trani, Apuliæ Peccutiæ.
Trastmenus	lacus lago di Perugia.	Trapezuntia	Trebifunda, Cappadociæ.
Thule inf.	Tile Tabule, inf. Oceani occidui, siue Islanda.	Trapezas	Lustia, Tauricæ Cherson.
Thure	Calamata, Messeniæ.	Tretum	Capo ferrato, Africæ.
Thuria	Aqua che fanella, magnæ Græciæ.	Treua	Bamburg, Germaniæ.
Thurium	Terranoua magnæ Græciæ.	Treuixi	Treueri, Belgicæ Galliæ.
Thuscia	Toscana, Italiæ regio.	Triballi	Bulgari, Sarmatiæ Europeæ.
Thyamis	Nista, Cypri prom.	Triboces	scelli, Germaniæ.
Thyella	Thyeto, Oenotriæ.	Tribocij	Elfatij.
Thymiatorium	Azamor, Libyæ ad Oceanum Atlanticum.	Tricadiba	Queilloa, Indiæ.
Thynias	Sagora, Thraciæ.	Tricca	Tricala, Macedoniæ.
Thynnias	Farnasia, Ponti Euxini.	Tricorium	Craux, Galliæ. Narb.
Tibarenum	Bagnacuallo, Galliæ Tog.	Tricornesii	Craux, Galliæ. Narb.
Tiberiacum	Bagnacuallo, Æmyliæ.	Triconium	Columbarz, Myfiæ superio.
Tiberiopolis	Stromizza, magnæ Phrygiæ.	Tridentum	Trento, cœnomanorum.
Tibisca	Sophia, Mæsiæ inferioris.	Trifernus	Bisano.
Tibiscus	Tissa, fl. Pannoniæ.	Triglypton	Pega, Indiæ.
Tibiscum	Temefuar Daciæ.	Trinium	Trenio, Italiæ fl.
Tiberia	Tabaria.	Trinouantes	Londino pop. Albionis.
Tibur	Tiuoli, Latij.	Tripolis	Trabelo, Phæniciz.
Ticinum	Paui, Infubrum.	Tripolis	Tripoli Mauritanicæ.
Ticinns	Ticino, fl. Galliæ Cisalp.	Trismis	Trachina, Myfiæ inf.
Tifata	monte di Capua, campaniæ fel.	Tritium metallu	Tafalla, Hisp. Tarracon.
Tifernum	ciuita di castello, vmbriæ.	Tritolinus mons	Salujati, Italiæ.
Tignium	S. Maria in Georgio, piceni.	Triuic lacus,	Lago di Nemo, Latii.
Tigranaana	Tauris, Armeniæ maioris.	Troezena	Trezina, Peloponnefi.
Tigranocerta	Sulthania, Arm. maioris. ea vox imperatoriam significat.	Troglydytæ	Sirfia, Africæ pop.
Tigris,	Bendamis. siue Tegil Asiæ fl.	Trogylium	Gatonis, Ionij prom.
Tigulia	Laula, Liguriæ.	Trophæa Augusti	Torbis, Latij opp.
Tigurini	Tutric. Helætiæ.	Truentus	Trento, Picenorum.
Tiliauentum	Tagliamento, fori Iulij.	Tuder	Todi, Vmbriæ.
Tilium	S. Reparata, Sardinia.	Tulifurgium	Bransuich, Germaniæ.
Tilogramon	Carigan, India.	Tunetum	Tunise, Africæ.
Tilox	Capo Chenelar, Corsicæ promontorium.	Tungri	Brabantini, German. inter Mosam & Tabudam.
Timica	Tremesin, Mauritanæ Cæsariæ.	Turialis	Tarazona, Hisp. Tarracon.
Tingis	Tangia, Maurit. Tingitanæ.	Turingi	Duringer, Germaniæ.
Tinia	Topino, Vmbriæ fl.	Turmodigi	Raias, Hisp. Tarracon.
Tinurtium	Turnon, Galliæ.	Turones	Tours, siue Teruanni, Galliæ vrbs.
Tipasa	Taues, Maurit. Cæsariæ.	Turoni	Illesia pop.
Viquadra	Conigliera, Balearici inf.	Turriermium	Tornay.
Tissa	Randazo, Sicilia.	Turris Herculis	Corcota.
Titius	Variesca, Illyrij fl.	Turris Syllana	Tordefilla, Hisp.
Tolbiacum	Zulpich, Belgij.	Turuntus	Duina, Sarm. Europ.
Toletum	Toledo, Hisp. Tarracon.	Tusculum	Thuscule, siue Frascati, Latij.
Tolosa Colonia	Tolosa, Germaniæ ad Hercyniam sylvam.	Tybur	Tiuoli, Latij.
Tomis	Totni, Mæsiæ.	Tyrisa,	Ceresi, Macedoniæ.
Tonica	Zazella, Africae emporium.	Tyrrhenū mare	Mare di Toscana.
		Tyrus	Suri, Phæniciz.

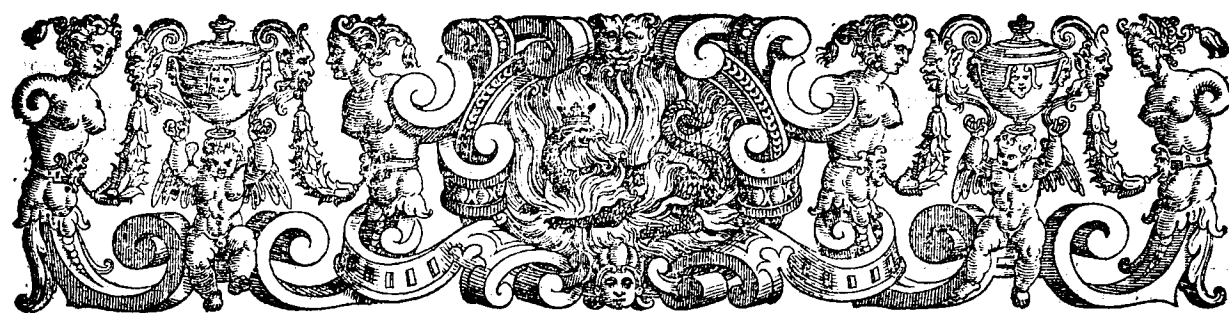
Index locorum

Vacca	Ponteroug, Lusitanie.	Virodunum	Verdum sopra la sona di Iorena.
Vacorium	Villaco, Norici.	Virodunum	Ciuidal de Beluno carnorum.
Vacua	Vouga, Lusitania fl.	Viroesca	Biruiesca, Hisp.
Vada	Magnis, Bataurorum.	Viragines	Frieling, Vindelicia pop.
Vadimonis lacus	lago di Bassanelo, Thusciz.	Virginiū mare	Brazzo S. Reinier.
Vahalis	Vuael, Bataurorum fl.	Vispi	Pisguardi.
Valcum	Veltz, Pannoniæ inferioris.	Visuntium	Vileo, Hisp. Tarracon.
Valdanus	Valpo, Pannoniæ fl.	Visuntium	Befanzon, Sequanorum.
Valena	Gran, Pannoniæ superioris.	Vistula	Visela fl. Germaniæ.
Valensia	Valecia, Hisp. Tarracon.	Viturgis	Vuesoyo, Germaniæ.
Valentia Colonia	Valenza Galliæ Narb.	Vitellianum	Vindana, Galliæ cisalp.
Valentium	Valenza di Lombardia.	Viterbium	Viterbo, Thusciz.
Valeria	Itria region. prom. & Germ.	Viti	Roncone fl.
Vallesium	Vallois, Galliæ.	Viuarium	Vitiers, Galliæ Narb.
Vangiones	Spirefi, siue Palatinato Germani ad Rhenum.	Vliarus	Oleron, Aquitanici maris inf.
Varatrum æstuarium	Dumbor.	Vlipada	Adacth.
Varianus vicus	Figarola, Italia.	Vlipona	Lisbona, Lusitanie.
Varini	Marchia de Brandenburg, Germaniæ.	Vlmos	Iltz, Pannoniæ inferior.
Vascones	Vascogna, Hisp.	Vlpianum	Alba Iulia, Daciæ.
Vbij	Colonia Germaniæ.	Vlysis portus	Porto Rascaranchi, Sicilia.
Vcubis	Lucubi, Beticæ.	Vmbria	Ducato d'Vrbino & Spoleto.
Vcultuiacum	Curiga, Beticæ.	Vmbri	Croatia, Scythiæ regio.
Velicassi	pop. di Roan.	Vmbro	Vmbro, Thusciz fl.
Velinus lacus	lago de Torn, Vmbriæ.	Vndalus	Porto Trallia, Galliæ Narb.
Velitra	Veletri, Latij.	Voberra	Bobierca, Hisp. Tarracon.
Vellaunij	Vallania, Galliæ Narbon.	Vocontij	Valdeuto, Galliæ Narb.
Vellanodunum	Auxerre, siue Villa noua Burgundiorum.	Vogefus	Mont de Fociles, Galliæ vnde fuit Mosæ.
Vellica	Victoria, Cantabrorum.	Volcarum	Mompolier, Galliæ Narb.
Vempsum	Valmontone, Latij.	Volce	Auignon, Galliæ Narb.
Veneli	Percherons, Galliæ Lugd.	Volci	Gaiette Italia.
Venicium	Ligra, Hiberniæ prom.	Volfinium	Bolsena, Thusciz.
Vennoneres	Veitolini, Rhetorum pop.	Volturnæ fanu	Massa.
Venta	Briston, opp. Belgij.	Vrbatellum	Orbetello, Thusciz.
Veragri	Pais du Gauot, alpium pop.	Vrbs vetus	Aldemburg, Holfatiæ.
Verbanus lacus	Lago maior, Italia.	Vrcinium	Aiazzo, Corsicæ.
Vercellæ	Verceli, Infubrum.	Vrgella	Vrgel, Hisp. Tarracon.
Verginium mare	Canal S. Georgij, inter Angliam & Hiberniam.	Vria fl.	Rufa.
Verodunum	Verdum, Belgij.	Vrsatia	Madrid.
Verolanium	Verula, Britannia opp.	Vrso	Ossuma, Beticæ.
Veromandia	Vandali.	Vsellis	Bosa, Sardinia.
Veromandui	Vermendois pop. Belgij.	Vspei	Francfort, pop. Germaniæ.
Veromandum	Quintino.	Vtica	Biserta, Africæ.
Verragri	S. Mauritio, pop.	Vtica	Porto farina Africæ.
Verulum	Veruli.	Vtina	Vdene, Fori Iulii.
Vesueus	monte de Somma, Italia.	Vturnum	Castello al mar de Botorno, Campania.
Vessones	Bransuicco, pop. Belgij.	Vturnns	Nataron, Campaniæ fl.
Vesulus mons	Veso, Alpium.	Vxama Argelle	Ossma, Hisp. Tarracon.
Vesuna	Perigor, Aquitanie.	Vxellodunum	Cadenacen, Celtarum.
Vifugum	Mont alto, Brutiorum.	Vxicata	Buggia, Africæ.
Viaticenses	Baezza, Hisp. pop.		X
Vibali	Tomila, Hisp.	Xanthus	Sirbis, Lyciæ.
Vibo	Vibona.	Xanthus	Scamandro, Troadis.
Victoriæ mons	Monzia, ad ostium Iberi.	Xera	Xeres dela Frontera Hisp. opp.
Vicus tric.	Voghera, infubrum.	Xilia	Arzilla, Africæ opp.
Vicus Valerius	Vicouaro, Latij.	Xiphoniæ	Capo de molina, Sicilia.
Vigenna	Vienna, Galliæ fl.		Z
Vindelicia	Augustani di Bauiera.	Zaaram	Gesam, Arabiæ fel. regio.
Vindinum	Vendosme, Cenomanorum.	Zacynthus	Zante, Ionij inf.
Vindius	Montes d'Oca, Hisp. Tarracon.	Zagri pylæ	Semirami, angustie montis in Media.
Vindomagus	S. Tibere, Galliæ Narb.		Zagylis
Vintium	Venza, Nerustorum opp.		
Vinundria	Agria, Pannoniæ.		
Vinculium	Punta d'Adiazza, Corsicæ		

Index locorum

Zagylis	Cazales, Africę vicus.	Zetha	Zerbi, Africę prom.
Zalissa	Scander, Iberię.	Zeugitana	Zingani, Africę pars.
Zametos	Zimat, Arabiæ felicis.	Zeugma	Clatemburg, Dacia.
Zarex	Cara, Laconiz opp.	Zigæ	Circassi, Sarmatiæ Asiaticę.
Zephyrius	Capo de Mirabello, Crete prom.	Zilia	Algier, Tingitanę Maur.
Zephyrium	Tartu, Ciliçie prom.	Zoriga	Caracmit.
Zephyrium	capo de Burfano siue capo Spartiuc-	Zurobriga	Temefuar, Dacia.
to, Locorum prom. siue bonandrea		Zyge	adiga.
Zephyrium	Bonandrea, Africę.	Zygris	Solonet, Marmaricę.

FINIS INDICIS LOCORVM.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS,

LIBER PRIMVS.

VNIVERSA nostri temporis bella terra, marique gesta, quę sigillatim ab alijs pertractata sunt, scribere adorti, superuacaneum propè esse ducimus quempiam ad historię lectionem adhortari; quòd omnibus pateat hanc solam esse veram viuendi magistram, quę docet quo pacto res priuatas & publicas gubernari oporteat, non solum ratione, sed etiam rerum præteritarum exemplis. Nam qui res gestas literis committunt, vel si hoc diligentissime fecerint, nisi patefecerint consilia ducum, & errorum virtutumque rationes, vt ex his certam vitę legem quiuis in posterum sibi possit constituere, vel nullam, vel certe perexiguam legentibus afferunt vtilitatem. Quę enim alia ratio præstantior esse possit imperij defendendi, aut etiam ampliandi, quam si constiterit quibus artibus, quove bellandi genere ciuitates restiterint potentissimis exercitibus, diuturnasq; pertulerint obsidiones, aut quibus facile victę fuerint? Quippe cum ea, quę pertinent ad militarem disciplinam, si quis ignorauerit, huic cum bonorum omnium, libertatisque iactura in potestatem hostium venire necesse sit: cum peritis contra & gloria apud posteros, & imperium in ceteros homines, & omnis humana felicitas sit proposita. Quę cum ita sint, non minus vtilis ciuitatibus existimandi sunt recte scribentes historiã, quàm duces, & defensores vrbiũ: quòd illi paucas vrbes, & non sapius defendant, cum prudentes rerum gestarum scriptores & semper & vbique vrbes tueantur; omnesq; posteros informant ad varios fortunę euentus. Nam vix fieri potest vt quis sit bonus historiã scriptor, qui idem esse non possit bonus imperator. Plerique tamen rerum bellicarum imperiti, vt rem leuem, historiã scribere aggrediuntur, ignari quantum onus susceperint: quòd ita fit, quia rerum singularum inscitia facit homines ad omnia pericula audaciores. Nos igitur his ita cognitis, dabimus operam pro viribus, vt ea cognoscantur, quę gesta sunt vbique gentium, ab ijs temporibus & rebus gestis incipientes, quę scripta Pauli Iouij attingerunt: persequemurque ad ea vique tempora, quę nobis diuinitus conceduntur; in quibus seruabimus tanquam iusiurandum ne quid scientes mentiamur, aut scribamus ad alicuius gratiam, cum sciamus veritatem esse animam historię, qua dempta nihil relinquitur, nisi inanis scribentis labor, & miserabile cadauer.

Gallia itaq; omnis, & Italia, & reliquę orbis terrę prouincię, gentes, imperia, suauissima tranquillitate perfruebantur, cum pax inter duos potentissimos Christianorum principes fuisset composita: quòd nationes reliquę, vel horum bellis fuissent implicatę, quorum hortatu arma sumpsissent; vel quòd per horum diuidia ad res magnas aspirare posse sibi turò viderentur. Fuit pax illa inter Franciscum præstantissimum Galliarum Regem, & Carolum Quintum Imperatorem Maximum confecta apud Crepinium castellum in Suesfionibus; astipulantibus hinc Cæsarianis procuratoribus illi negotio præsedis, sacramentoque asfirmantibus, Nicolao Perenoto Granuelio Cæsariani scrinij magistro, & Ferrando Gonzaga primam autoritatem in castris post Cæsarem militaris imperij obtinente; inde Regijs proceribus Hanebaldo Amirante, & Nulleio senatore, viis magna existimationis & autoritatis inter Gallos. In eas pacis conditiones omnes ferè Christiani Principes, & liberę Italię ciuitates sunt inclusę. Agebatur annus salutis nostrę quadragesimus sextus post mille & quingentos, cum in locum demortui Alphonfi Dauali marchionis Ithoniensis iussit in Mediolanensem præfecturam à Cæsare Ferrandus Gonzaga pauloante Prorex Sicilię: vic rerum bellicarum & vrbicularum peritia insignis. Cæsar post pacem cum Francisko Gallorum re-

Imagines san-
ctorum ut co-
lenda.

Tridentina Sy-
nodus inco-
pta.

Martini lute-
ri origo, &
dissentio à
Pont.

ge factam in Germaniam se confert eo consilio, ut superbiam nonnullorum frenaret, qui nouas, ve-
teresque inimicitias exercebant cum Austriaca familia. Protestantes vocati, qui principes erant hæ-
reticorum, conuentus habent in vrbe Vesperorum, vbi decretum est de Tridentina synodo. de sum-
ptibus belli Vessoniensis. de non deferendo Archiepiscopo Colonensi Vbiorum, qui contra Pon-
tificis, Cæsarisque, mandatum antiquæ religionis instituta mutauerat. Nam propter frequentes de
religione, variasque, sententias singulorum, omnia plena erant tanta perturbatione, ut non medio-
criter laboraret res Germanica. Licebat enim de summis magistratibus accusationes ad paucos
Principes Imperij deferre, qui omne auxiliorum genus liberaliter Archiepiscopo promiserant, si
qua vis inferretur. Atqui cum paulatim serperet Lutheri lex, & adulterina rerum Euangelicarum
explicatio, atque ea in principatum Intuegorum denique fuisset admisa, Protestantes tanquam
pro gloriosa victoria, & insigni aliqua re gesta, legationes gratulatum mittunt: iussaque, sunt sacræ
Christi cruci affixi imagines prosterni & infringi, quod impium esse dicerent imagines coli. Sed &
nos non solum impium, & nefarium esse fatemur idola, & simulacra, & vanam materiam tan-
quam Deum colere, verum etiam quicumque hoc faciat insanie & dementiae condemnamus: cum
tamen tam impium sit imaginem Iesu Christi Redemptoris nostri vlla contumelia afficere, quam
nefarium diuinos honores materiam inani, & ex ea factis imaginibus, tanquam Deis tribuere. Non
enim pie bellum geritur cum imaginibus. ijdem rursus centemus sacras imagines in sacris locis ne-
cessario esse habendas, quæ non minus per picturam, & fortasse magis ad sensum, quam monu-
menta literarum, pietatis & diuinæ erga nos charitatis sublimitatem referunt. Sed quoniam Tri-
dentina synodus noluisse colloquium Artobrige nse comprobare, id intelligens Cæsar quod Pro-
testantes ipsam synodum non admitterent, ne paci & tranquillitati procurandæ defuisse videretur,
concessit haberi colloquium, sine præiudicio tamen Tridentinæ synodi, ad quam intelligebat ne-
gotium de religione necessario deuolui oportere, ut publicè Christianorum paci consuleretur. Di-
sputatam est diu de ratione colloquij, ad quod octo protestantes, & totidem catholici colloquio-
res, & auditores sunt delecti. Neque tamen res conuenire poterat, quod alij scriptis omnia collo-
quia committi volebant, alijs illud procraftinatio tantum videbatur. Prius denunciatur à catholi-
cis siquid aduersus sacram scripturam, Apostolicasque, traditiones dictum fuerit, id se pro nihilo vel-
le haberi, at siquid communi sententia decernatur, illud habendum esse pro familiari sermone si-
ne vlla vi, aut robore decreti. Mox prolata confessione Augustana, quam Cæsar Augustus Vindeli-
ciæ cum apologia concesserat anno 1530. rogantur protestantes, an peristerent in eadem senten-
tia, scriptaque, illi repugnantia, vel sua omnia damnarent. Bucerus, qui primas apud protestantes
obtinebat, diu hæsitauit, ac respondit demum se damnare scripta contraria. Per illud responsum
suos eriam damnauit, qui in plerisque, ab ea defecerant, res eo denique perducta est, ut facile Buceri
improbitas patuerit, cum in tam absurda dicta compulsus sit à Maluenda viro doctissimo Theolo-
go catholicæ pietatis, ut per repentinam disputationem in magno doctorum virorum confesso non
pudnerit, affirmare, eum qui mortali peccato tenetur fidem catholicam amittere se non credere Deum
trinum & vnum esse, neque Christum esse filium Dei, neque redemptorem humani generis,
neque natum, neque crucifixum, neque reuixisse, omnia peccata esse incredulitatis, nullum im-
becillitatis aut inscitie, sed omnia ex malitia, & contra conscientiam committi, quæ certè sine nau-
sea & horrore audiri à pijs auribus non possunt. diditus est rumor fallax, deinde ad tegendam ma-
litiã, Maluendam ad Buceri dicta obmutuisse. Atque ne deliramenta, quæ multa prolata sunt à
Bucero, memorem, id tantum dicam, quod ille non minus Atheos, quam antiquus ille Diagoras,
visus est. Deinde cum Cæsar literas dedisset, quibus colloquij habendi forma præscribebatur, non
complectentibus eam protestantibus, conuētus paulatim euanuit: at contra Tridentina synodus in-
choatur, quod miserat iam Pontifex legatos viros doctrina integritateque, præstantes, Reginaldum Po-
lum, Mariam Mötium purpuratos Antistites, ac Marcellum Ceruinum. Nolebat autem Cæsar ad-
uersus eas nationes bellum suscipere contra Principes, qui hæreticos protegebant, quia videbatur
ea prouincia ita affecta, ut nisi per summam difficultatem, summumque, periculum non posset ar-
mis compelli ac reduci ad veterem religionem. His accedebant cum Rege Gallorum potentissimo
multæ eorum Principum amicitie, & coniunctiones, & Solimani copie ingentes, quæ varijs incur-
sionibus Pannoniam infestabant, vniuersamque, propè occupauerant, cum se pupillum regem tue-
ri profiterentur. His omnibus tamen tantis difficultatibus reiectis, cum religio, & Dei cultus sit
omnibus ceteris humanis negotijs præferendus, acerrimum maximeque, difficile, & periculosum Ger-
maniæ perdomandæ bellum suscipit, neque eam patitur impune defecisse ab institutis religionis,
ritibusque, maiorum, & ab illa maiestate Imperij, quæ summa semper obseruantia culta est ab illis
nationibus, quod vnum propè continet ipsius Germaniæ splendorem. Ad hoc autem bellum ex-
plicandum videtur paulo altius repetendum, quibus consilijs, quibusve auxilijs permoti fuerint ad
defectionem duo potentissimi Germaniæ duces Philippus Lantgravius princeps Cattorum, & Ioan-
nes Federicus antiquissime stirpis nobilissimus Dux Saxonum, qui se arma sumpsisse pro
libertate Germanici nominis profitebantur, & ad eius rei nomen liberas etiam ciuitates ad susci-
piendam communitatem eius belli excitauerant. Quo tempore tenuit Imperium Saxonum Ioan-
nes, Pontifice Leone decimo, quod accidit anno salutis nostræ decimo septimo supra mille &
quingentos, multi præclari homines, & in omnibus disciplinis præstantes, liberalissimis propositis
præmijs inuitati sunt ad urbem Calegiam, vbi Dux ille morabatur. Exiit per id tempus monachus
eremitanus Martinus Lutherus ex ignobili pago Islebio, qui est agri Masfeltij, vbi etiam mortuus
est hoc tempore initio ferme anni præsentis, cum annum ageret ætatis suæ tertium post
sexagesimum,

Smacaldica
comitia.

num, qui ut suorum monachorum principatum obtineret, cum iam aliquantulum existimatio-
nis esset adeptus, persuadet Ioanni Duci, ut à Pontifice diploma, indulgentiã scilicet vulgo voca-
tam, impetrare conaretur. Sed cum res non successisset è sententia, incredibili odio aduersus Pon-
tificem exarsit, putauitque, suis rebus optime consuli, si illud dignitatis quæsisset impugnando, quod
implorando obtinere non potuisset. Idcirco multa edidit maledicta publicè aduersus auctoritatem
Pontificiam, & aduersus indulgentias præcipuè. Pontifex audita huius hominis temeritate, & im-
portunitate Thomam Caietanum Cardinalem mittit ad surgentem flammam seditionum extin-
guendam. Sed cum facilis & placidus ventus excitare ignem, rapidissimus extinguere ac dissipare
soleat, tamen longe alia ratione in his vti conuenit, ut docuit experientia: nam cum Thomas ni-
mis seuerè aggredi rē visus esset, irritauit potius, quam vlla ex parte restinxit aut dissipauit surgēs
incēdium. Pontifex deinde iustissimis causis compulsus diris imprecauionibus Lutherum infecta-
tur, qui pro petenda venia in dirarum imprecauionum vindictam, non solum rades homines, &
faciles, naturaque, propensos ad omnem viuendi licentiam ab obedientia Pontificia, catholicisque, in-
stitutis sollicitauit, & abduxit, verum etiam falsas explicationes euangelicas in medium ita attulit,
ut per nuda occultarum diuinarumque, sententiarum verba populorum ac Principum animis illu-
ferit, feceritque, ut proposita liberiore vitæ ratione adulterina pro veris facile complexi sint. Primi
igitur Saxones & Sueui eam doctrinam imbiberunt, atque, multorum postea, qui doctissimi esse pu-
tabantur malitia rem eò deduxit, ut ex his feminibus, multisque, alijs denuo se addentibus, noua quæ-
dam religio pullularit, cuius stolonis in alias nationes transmissi in tantam germinarunt sententiã
varietatem, totque, sectas hæreticorum, ut sepe totidem in eadem domo, vel etiam plures de religio-
ne sententiæ fuerint, quam homines: cum tamen vna religio tantum bona sit, ut quæ vnus Dei cul-
tum prospiciat, neque tam diuersæ, & inter se dissidentes bonæ simul esse possint. Pontifex de
omnium salute mirificè sollicitus ad opprimenda illa incēdia quouis humanitatis genere vnus est:
sed ea tantopere creuerunt atque, inueterauerunt paulatim in animis hominum, ut multis Principi-
bus ad nouam religionem se addentibus, & conspirantibus comitia religionis indicta sint à Fede-
rico electore Smacaldicam, illud est nomen oppidi inter Casuaros, & Incriones ad Schalmum flu-
uium. Conuenerunt ad illa comitia, quæ facta sunt anno quarto post mille quingentos, & triginta
Principes insignes Henricus pater & Mauritius filius Saxonum duces, Philippus Lantgravius
Incrionum, Bernardus & Philippus Sennonum, Franciscus & Herneftus Caucorum, Odericus In-
tuegorum, Philippus Vessonum Dux, Ioannes regulus Alifi, Golphangus Anhalti princeps, Al-
bertus Masfeltius, Tecchenelburgius, Aldemburgius, & duo Nansientis comites. Urbium præte-
rea Septentrionalium Principes, quæ magis ad vr̄as vergunt, Pheugari, Phamirani, Treuæ, Pha-
rodini, Mindæ, Phrige, Tunemburgi, Lemburgi, Gottinge, Gollarie, Hannubere. Liberarum vr-
bium Sueuorum Principes, Auguste, Argentorati, Bibaci, Gesfinge, Caufaporni, Canoduri, Chem-
pte, Dechnelburgi, Alcmeni, Rottemburgi, & ne multis ducibus ac ciuitatibus, quæ principes ho-
mines ad ea comitia miserunt memorandis tempus absumam vniuersa ferè Germania in has le-
ges conspirauit, quæ in illis comitijs factæ sunt. 1. Ut in quinquagesimum annū leges late intelli-
gerentur ad religionis sui ipsorum, foederatorumque, omnium defensionem. 2. Ne liceret cuiquam
bellum inferre, aut hostiliter inuadere agrum foederatorum. 3. Si quis inuaderetur, statim ut ceteri
atque, significatum esset, subsidia mitteret, quanto maiori possent conatu & diligentia, quod nisi
factum esset intra certum spatium, vr̄bs illa posset sine perfidiæ nomine cum hoste pacisci, vel etiã
aduersus coniuratos arma capere. 4. Ut vnus hostes cæterorum hostes intelligerentur. 5. Ut nemi-
ni liceret semel susceptum bellum aduersus quemuis hostem deponere, nisi reliquorum omnium
consensu. 6. Ne armatus exercitus permetteretur per agrum cuiusquam foederatorum ad bellum
inferendum pertransire, nisi communi omnium decreto. 7. Ut qui auxilia acciuisent, per viginti
dies commeatum suppeditarent ab initio belli eò profectis, ac totidem post bellum: ea tamen le-
ge, ut qui acciuisset, & cuius causa bellum gereretur, summum haberet imperium eius expeditio-
nis, quod nemini suscipere liceret ad alios infestandos vel Principes, vel ciuitates. 8. Ut si qua inter
ipfos foederatos nasceretur cōtrouersia, pro iure & æquitate, at non pro armorum vi diiudicaretur,
seruareturque, iuramentum, quod intercesserat. 9. Ut liceret principibus, & foederatis ciuitatibus cō-
muni consilio mutare, vel addere siquid opus esset, aut æquum videretur, liceretque, sapientius cō-
muni omnium salutis consulere. 10. Ut eiusdem foederationis locij ac participes omnes & liberae
ciuitates Saxonū & Sueuorum intelligerentur. His tot populorum vr̄biumque, Smacaldicæ foedera-
tionis auxilijs elati Philippus Lantgravius & Federicus Saxonū Dux, Principes nobilitate, potētia,
auctoritate præstantes, ut qui sibi viderentur ita plurimum posse suos terminos dilatare, sua fortuna
minimè contenti, ad maiora aspirare incipiunt. Visum est autem optimè consuli rebus tam po-
tentis foederationis, si imperium etiam ad nouam illam religionem detorquerent, ut non solum
potentia, sed etiam dignitate Imperatoria foederationem insignirent. Ad illud consilium capi-
endum incitabat Federicum veterum Imperatorum suæ familiæ recordatio, cum duo Hen-
rici, tres Otthones, & nuper Lotarius atque Adolphus in memoriam veniebant, ad quos om-
nes è sua familia imperium fuerat delatum. Confirmabant vero in ea sententia præter foedera-
tos multæ etiam cum externis principibus amicitie, & affinitates. Atque ut manifestius belli
Germanici magnitudo appareat, & quantæ fuerit difficultatis Germaniã vincere, quæ non nisi suis
armis videtur posse superari, quippe quod hæc vna prouincia multo plures exercitus Romanorum
profligasse dicatur, quam vniuersus ferè orbis reliquus, non erit absurdum si situm & mores & na-
turam Germaniæ quanta fieri poterit breuitate describerimus, quoniam illis ignoratis in multas

Germaniæ de dubitationes diligentem lectorem incidere necesse erit. Germania igitur est omnis in partes qua-
 tuor diuisa, vnam quarum hinc claudit Danubius, inde Rhenus fluuius amplissimi. Altera Gallia,
 comata attingit à meridie, cum Belgica regio & Heluetij nuper Germaniæ prouinciæ accesserint.
 Tertia Germaniæ pars Norico & Vindelicia & Rhetia terminatur ab oriente, & alpibus, & nonnul-
 la parte Illyrij: cum ex eo latere etiam Germani spretis obijcibus Danubij nouas regiones suo im-
 perio adiecerint. Teutones populi præterea, qui sunt traiecto Vistula flumine, in alia parte habitant
 Germaniæ, in qua ad septentrionem habentur Sarmata & Pruteni. Terminantur igitur Germani
 amplissimis finibus, vt vno verbo dicam, ab oriente Sarmatia & Pannonia & Bebijs Sarmaticisque
 montibus asperrimis. Ad occidentem habent Belgarum regionem, quæ extenditur ad mare vltiq;
 Britannicum. A septentrione clauduntur Oceani Germanici fluctibus, cum Alpes vocati montes
 & Italia à meridie secludent. Hanc prouinciam totam ferè transuersè scindit Albis fluuius, qui à
 Sudeis montibus ortus non procul à sylua Hercynia in mare irrumpit ad Saxonum regionem.
 Atque cum Rhenus, & Danubius antiqui essent fines Germaniæ, qui per illam prouinciam am-
 plissimi decurrunt, pars illa quæ fuit propria antiquitus Germanorum, vocata est superior, atque
 vergit ad oceanum occiduum, inferior. Hæc nostra descriptio tametsi ab antiqua Germaniæ descri-
 ptione dissentit, tamen non debet videri facta præter rationem, cum non minus legibus, institutis,
 imperio, moribus, idiomate, quàm mari vel montibus vel fluuijs & naturæ terminis regiones ali-
 quando sint circumscribendæ. Maximus est in Germania amplissimarum & opulentissimarum ci-
 uitatum numerus, quas regio, cum frumenti, omniumque rerum victui necessariorum & metallo-
 rum sit feracissima, copiose alit: quamuis propter frigus alicubi non magna nascitur vitium copia,
 cum arbor illa magis amica sit caloris, quàm vt eius regionis naturam patienter ferre possit. Nam
 solæ liberæ ciuitates sunt nonaginta & due. atqui ne vlla dubitatio possit legentis animum in vni-
 uersis rebus, quæ de Germania conscribentur, retardare, in has ferè prouincias Germania distribui-
 tur, in regionem Bataurorum, Belgium, Busfaterorum. Busfantes præterea & Camani populi, & Che-
 rusci, & Boemi, Casuari, Caritni, Vangiones, Intueri, Turonesque Germani sunt, & qui Suetiani,
 qui Valeriani, qui Selandiam habitant, qui Carinthiam, qui Vessaliam, qui Noitelandiã, & Maringi,
 Marcomani, Tungri, Triboces, Lutiburi, Sangobardi, Sennonones, Teuceri, Incriones, Menapij,
 Sicambri, Vispi, & multi præterea populi ac regiones. Homines sunt mirificè disciplinarum ac rei
 militaris obseruantes, legum cultores ciuilium, & si ad sobrietatem potius, quàm ad ebrietatē pro
 patriæ consuetudine vino assuescerent vt, felicissima ingenia existimarem Germanorum, nullisq;
 inferiora mortalium. Quod attinet ad eius prouinciæ publicam administrationem, præter legum
 ciuilium obseruantiam, municipaliaq; iura, aliæ ciuitates sunt liberæ, suisq; vtuntur legibus ad mo-
 rem rerum publicarum. Aliæ sunt imperatoris ciuitates, & oppida, & pagi, quoniam proprium
 istud est imperij patrimonium, quæ statim creati Imperatoris ditioni omnia subiecta esse intelli-
 guntur. Aliæ sunt sacrorum antistitum, aut ducum, aut marchionum, aut comitum, ac cetero-
 rum huiusmodi principum imperio subiectæ, quorum tamen omnium princeps & quasi caput est
 imperator, qui à septem ex his principibus eligi consuevit, vbi electionis indicendæ opportunitas
 oblata fuerit. Nam facultas eligendi Imperatoris ex Italia primum in Germaniam translata est à
 Gregorio Quinto Pontifice Maximo, cum fuisset expulsus à Romanis anno salutis nostræ quarto
 post noningentos & octoginta: quem postea Ottho in Italiam cum exercitu transgressus sedi Apo-
 stolice restituit. Ea de causa pontifex Germanus per arma Germanica in imperium restitutus con-
 sulente etiam ipso Otthone facultatem eligendi Imperatoris Romanis ereptam ad suos Germanos
 transtulit. Sunt autem hi sacri Antistites Imperatorem eligentes, Colonia Agrippinensis, Treui-
 rorum, Mociaciq; Archiepiscopi, quorum hic Galliam, ille Italiam, ille Germaniam refert. Re-
 liqui sunt comes Palatinus, dux Saxonum, marchio Sennonum, quorum suffragia cum paria sint
 numero, vt eorundem fiat electio, neq; paritate suffragiorum impediatur, septimus additus est Rex
 Boemorum propter potentiam & dignitatem eius electionis. Additum est præterea ad electionis
 maiestatem vt adsint Comanorum, Marcomanorumq; marchiones, & alij complures proceres, li-
 berarumq; ciuitatum legationes, quibus honoris causa diuersa iniuncta sunt munia. Vniuersa Ger-
 mania se nouo Imperatori præstituram obedientiam iuramento obstringit, seruaturamq; fidem eo
 defendendò aduersus populos repugnantes imperatoris mandatis. at contra iurat nouus Impera-
 tor promittens se libertatem & leges Germanis pro viribus defensurum, cum imperij res maxime
 prouinciæq; publica negotia ad salutem omnium spectantia per comitia Germanorum optimè ac
 sapientissimè regantur. Illarum autem legum in primis ea præclara est, quæ facit ad hoc præfens
 bellum, è cuius contemptu nata sunt semina omnium earum calamitatum Germanarum, quas su-
 mus explanaturi. Cautum est imperatoris legibus ne quis pagus vel ciuitas, vel princeps, vel natio
 Germanica inconsulto Cæsare, vel inconsultis Comitibus arma publice sumat religionis aut alterius
 rei causa, nisi quæ renuntiatus sit rebellis imperij & perduellionis reus, cui sit inductum imperato-
 rium exilium. illud nihil aliud significat, nisi dari cuius impunitatem & licentiam eius capiendi, oc-
 cidendi, diripiendi, bona eius prædandi. Cum verò per Smacaldicam fæderationem exclusi essent
 omnes, qui non fuissent eius nouæ religionis participes, atq; pro hostibus haberentur à coniuratis,
 Philippus Lantgravius copijs & pecunia à Federico adiutus breuissimo temporis spatio totum ferè
 imperium finitimum Henrici Ducis Lulicurgij suo adiecit, quoniam is à Pontificia obediētia & ami-
 citia Cæsaris nullis suasionibus, aut pollicitationibus abduci potuerat. At enim ego facinorosi &
 impuri hominis semper esse existimari per simulationem contempte aut violatæ religionis alterius
 bona prædari, cum nulla sit tam nefaria religio, tamque impia, quæ iubeat in homines diuersæ reli-
 gionis

Germaniæ de
 scriptio.

Liberarum ci-
 uitatum nu-
 merus.

Germaniæ po-
 puli qui sint.

Germani qua-
 les natura.

Imperatoris
 electio Italis
 erepta.

Electores im-
 perij.

Imperatoris
 iuramentum.

Imperatoris
 exilium quid
 sit.

gionis latrocinia exercere. Sed hæc sunt auarissimorum tyrannorum instituta, & improbitatis inte-
 gumenta. Quæ cum ita esse intelligeret Lantgravius, id se fecisse simulabat, quoniam prior Henri-
 cus ad concremandos pagos nonnullos suorum subditorum misisset, & ad occupandas ferri fodi-
 nas, cedendasq; sylvas Gollariæ, quæ vna erat fæderatarum urbium. Illa insigni iniuria accepta Hen-
 ricus collectis ijs copijs, quas angustia temporis passa est, ea recuperare conatur, quæ sibi per vim
 iniquè fuerant ablata. eius optatis fortuna belli primum arripit. alias armis è suis ciuitatibus capit,
 alias per deditorem in fidem recipit. contra Lantgravius comparatis quam maximis copijs exit in
 apertum cum Henrico collatis signis dimicaturus, vbi facultas daretur. vterque paratus ad pugnam
 exercitus cum intra suos fines moraretur, Mauritius Philippi gener hortatur Henricum ad pacem
 per honestas condiciones, & ad arma deponenda. Dum agitur de pace, resq; bellica paulo negligenti-
 us tractatur, repente inuaduntur castra Henrici, profligatisq; copijs Henricus ipse & Carolus filius
 in potestatem hostis venerunt. Atqui cum ridiculus sit is, qui prorsus vel illis credat, qui se amicos
 esse profitentur, nisi prius in rebus leuioribus aut necessarijs periculum fecerit eorum fidei, certe
 multo magis leuis est putandus, qui sese committat placidis hostium blanditijs: cum difficilior sit
 callidum & armatum hominem armis deuincere, quàm inermem & incautum fallacijs circumue-
 nire. Plerique idcirco vtuntur hoc bellandi genere, vt quos auaros hostes & pigros esse arbitrantur,
 fallant spe pacis & tranquillitatis interim ab apparatus bellicis retardantes dum ipsi maioribus vi-
 ribus clam maturè collectis acrius inopinatos ac, nihil tale suspicantes inuadant. Enimvero spe pa-
 cis ita deludi, perq; huiusmodi fallacias opprimi valde triste est & calamitosum, sed tamen nullum
 est detrimentum cum facti turpitudine conferendum; quoniam libertas & facultates aliquo mo-
 do recuperari possunt, at existimatio, quæ vel ipsa vita carior esse debet, vbi semel amissa fuerit, vix
 per multas ætates, multaq; posterorum preclara facinora potest resarciri. ea res non mediocriter
 animum Cæsaris commouit, qui etiam frustra multis rationibus Philippo persuadere conatus est,
 vt principatum libertatemq; Henrico restitueret. Postea Philippus impetrata venia, ac facultate
 adeundi Cæsaris cum quadringentis armatis equitibus Neomagum accedit, quæ insignis est Neme-
 torum vrbs sita vbi fluuius Ombricus cum Rheno coniungitur. Demonstrat Cæsar se non æquo
 animo ferre illam iniuriam. hortatur vt Henrico sua restituat. adduntur precibus minè, quòd nisi
 illud sponte fecerit, profitetur Cæsar se per iura Germanica extorsurum. Philippus iræ, superbieq;
 plenum dedit responsum, quippe quem felices rerum successus, & eximie fæderationis vires non
 mediocriter extulissent; quæ per bellum parta sint, ea legitime iure belli possideri, quæ lex antiquis
 sima sit, & non tunc primum à se usurpata: cum præsertim eorum bellorum autor Henricus prior
 extitisset. sese hortari inquit Cæsarem ad conferendam benevolentiam fæderationis, cuius præ-
 staret sibi conferuare amicitiam, quàm tantum bellorum in se concitare, quantum sustinere postea
 non posset. His dictis abiit Philippus. Cæsar tametsi ferebat grauiter responsum audaciæ, mina-
 rumq; plenum, tamen quia vltionem in magis opportunum tempus differendam censebat, iudica-
 uit eam controuersiam oportere in Tridentinis comitijs dijudicari, quæ per id tempus sacris Patri-
 bus Tridentum indicta fuerant; quam synodum Philippus ibidem fieri flagitauerat, quòd vrbs illa
 commoda esset Germanis Principibus, vt apud Germaniam sita in ripa Athesis fluminis in extre-
 ma ora Italiae. cum ad illud Concilium die sibi dicta Philippus non accessisset, ac neque ipse, neque
 reliqui fæderati viderentur curare Imperatoriam dignitatem, aut amplitudinem, & auctoritatem
 reliquorum comitiorum, ad quæ conuocati non conueniebant, vel certe quendam præ se ferebant
 contemptum, eam rem Cæsar coepit ferre grauissime, atque eò denique deducta est, vt fæderati no-
 ueque religionis Principes comitia inter se celebrarent, mutuaque auxilia suggererent ad oppri-
 mendam maiestatem imperatoriam. Cæsar hisce rebus commotus comitia indicit Artobrigam,
 quæ vrbs est nobilis Vindeliciæ, quibus cum neque Federicus, neque Philippus Lantgravius affuis-
 sent, vt quæ aduersus sese fieri intelligerent, decernitur in ijs referente Cæsare vt Federico dignitas
 eligendi imperatoris erepta censeretur; & quoniam multa contra leges imperatorias patriasque
 commississent, neglecta Augusti Imperatoris auctoritate, Philippus Lantgravius & Federicus hostes
 imperij iudicarentur, ijsq; indiceretur imperatorum exilium. Nam Cæsar quamuis egre ferebat
 contemptum imperij, & catholicæ religionis per eam prouinciam magis ac magis in dies serpere,
 firmioresq; radices agere, quæ superioribus temporibus tanta obseruantia iustitiam, ac pietatem
 coluisset, tamen cum modo Pannonicis, modo Numidicis bellis distraheretur, neque tunc quidem
 rem illam aggressus esset, nisi vel post exilium acrius odium exarsisset, multaque damna cesarianis
 amicis fuissent illata, ac neque ad imperatoris quidem urbibus sibi temperatum fuisset. cum verò
 breui futurum appareret, nisi opportuna remedia adhiberentur, vt illa prouincia tota ab auita reli-
 gione & ab auctoritate imperij descisceret, degenit rem non posse commode diutius procrastinari.
 maximè omnium incitauit atque inuitauit Cæsarem ad hoc bellum suscipiendum præter cetera
 multa, Ioannis & Alberti coniuratio. nam Albertus Casmiri filius & Ioannes Ioachimus Marchio
 Sennonum se multis iniurijs affectos ab illis fæderatis censebant; qui cum essent Henrico captiuo
 affinitate coniuncti ad preces Ioannis Henrici nepotis viginti & quinque millia peditum, octo equi-
 tum armatorum promittunt. Sic igitur conueniunt, vt omnes tres equam partem sumptuum con-
 ferrent per tres menses. summum imperium eius expeditionis defertur Alberto, qui priusquam
 negotium aggrediretur Cæsarem consulit. docet necessitatem belli, quod vel esset inferendum, vel
 expectandum domi. opprimendam esse hostis temeritatem & audaciam, quæ si relinquatur im-
 punita, breui futura est intolerabilis. Cæsar non solum Alberti rationibus assentit, sed etiam princeps
 eius expeditionis negotium suscipit, atq; ad apparatus bellicos faciendos statim animum adiecit.

Henricus Iu-
 licurgij p
 infidias ca-
 ptus.

Fallaciæ cur-
 vitandæ.

Tridentis
 situs

Lantgravius,
 & Federicus
 Saxon hostes
 imperij iudi-
 cati.

Foederatio-
nes cur insta-
biles.

Albanus sum-
mus dux co-
piarum.
Maximiliani
praefectura.

atque cum multa essent, quae ab huiusmodi prouincia Caesaris animum possent reuocare, deterre-
reque à tanta mole bellorum, coniuratorum eximia opulenta scilicet, excellens obseruantia rei di-
sciplinaeque militaris, constantia iis defendendis, quae fuissent in Comitibus decreta, commeatus om-
nis generis magna abundantia, tormentorum bellicorum & apparatusum insignis copia, peditum
& equitum armatorum ingens numerus, tamen cum res bellica commodius vnus consilio, quam
multorum huc illuc res propositas distraherentium nitatur, firmiterque sit ac diuturnius bellum quod
publicis, quam quod priuatis sit sumptibus, & per belli opportunitatem vi extortis, Caesar omni-
no non minus necessarium quam difficile bellum suscipere decernit. Stimulabat animum Caesa-
ris iam satis sua sponte incitatum Gaspar Contarenus Cardinalis Pontificis legatus, qui pontificio
nomine & pecuniam, & armatorum auxilia sponte pollicebatur liberalissime ad extinguenda sur-
gentis haereseos incendia. Præterea tametsi Catholicum ritum adhuc retinebant duo Gulielmi al-
ter Menapiorum, alter Norici princeps, neque cum cæteris principibus Germanis conspirauerant,
tamen videbantur in neutram partem magis propensi, neque cum Germanis vrbibus excitari. His
verò duobus principibus datis in matrimonium duabus filiabus à Ferdinando Romanorum Rege
non solum Caesar tutus futurus videbatur ab omni illorum molestia, sed etiam sperabat se
commeatu & multis opportunis auxilijs adiutum iri: cum illorum ager feracissimus sit omnium
rerum humano victui necessariorum, & satis amplius. Accessit ad auxilia Caesaris Mauritius
etiam dux Saxonum particeps Smacaldicæ coniurationis, qui se ab impietate ita tuebatur,
quia nullum iurifurandum seruandum sit ad impietatem ac turpitudinem spectans: ne-
que se putare aiebat cogi, Catholicam religionem, imperatoriamque maiestatem per id iura-
mentum iure oppugnare oportere. Huius tamen auxilia vt suspecta propter assinitatem Cæ-
sar non accepit, sed responsum beneuolentiæ plenum dedit, ac inquit se in magis opportu-
num tempus reseruare. non enim integra prorsus fides censenda est eorum, qui vel pro aequi-
tate peierant, quoniam periuria impietatem omnino sapiunt quacunque ratione suscepta fue-
rint. Episcopus præterea Artauriensis, & Graucionarij potentissimorum principum potentiam ve-
riti neutram in partem magis inclinabat. Cæsar cum esset adhuc Artobrigæ vindelicæ, vt diximus,
quæ vrbs est extrema imperatoriarum ciuitatum sita in ripa Danubij fluminis Noricū versus, mul-
tos duces & tribunos militum ad se acciuerat. iusse sunt adduci cohortes quinquaginta peditum
Germanorum ex Pannonia, duo millia & octingenti Hispani è Gallia Cisalpina, tria millia eorun-
dem, equitum ad nouem millia conscribi iussa in locis longe diuersis. Illud bellum in se exarsurum
veriti coniurati, rem totam tamen dissimulant, apparatus bellicos clam & ipsi faciunt, Caesaris ani-
mum sensum elicere nituntur. nam principum liberarumque ciuitatum legationes, & procurato-
res, qui erant apud Caesarem captata opportunitate colloquij Caesari inquirunt, se cognouisse illum
tribunos misisse ad conscribendas copias. se rogare vt participes fierent consilij aduersus quem bel-
lum susciperetur, quod essent, vt consueuerant, omne genus auxilij liberaliter praestituri. His re-
sponsum est arma parari aduersus nonnullos rebelles. Caesarem memorem futurum eius benefi-
centiæ, si quis ad illam expeditionem opem tulisset, cæteros pro hostibus habiturum. illud responsum
vbi foederatos spectare videretur effecit vt illi magis opportunè quam Cæsar copias instruxerint, at-
que Caesariani apparatus clam obnunciati sunt coniuratis. illud non parum periculi attulit caesaria-
nis rebus, cum ipse Cæsar nullos adhuc neque Germanos conscripsisset, neque copiarum Pontificiæ
iter cepissent, neque moti essent Hispani, qui ex insubribus, Pannonia, Neapolitanoque regno acci-
ti fuerant. Nam Cæsar initio eius belli militaria munia de more viris insignibus distribuit, desert
summum imperium Ferrando Toletano Hispano Albano regulo. Maximiliano nepoti Ferdinan-
di Regis filio mille, & quingentorum equitum imperium comittit. Carolo Lanoio Regulo Sul-
monensi quingentorum, & leuiorum equitum Italarum, mille committuntur imperio Volfegan-
di, Melchinqij Schuezoerij. Quingenti Henrico Vessonum duci iuniori. aulicorum nobilium
imperium datur Emanueli Philiberto Allobrogum ducis filio. quingentorum Ioanni Ioachimo,
Alberto Casmiri filio Principi Sennonum duorum millium. significauit per literas Cæsar Floren-
tio Comiti Lutiburorum, qui erat in Busaterorum praefectura, vt decem peditum, tria equitum mil-
lia conscriberet. Singulis his tribunis militum quatuor Germanorum peditum millia tribuit, Geor-
gio Peusburgio, Alliprando Madruccio, Georgio Sicamburgio, Iacobo Mediceo Mariniano mar-
chioni, cui summum tradit imperium tormentarij negotij, Georgium Vittepacchium Spuriū No-
rici praefecit decem vexillis peditum, Ferrantem Signorellium Castrouillæ regulum trecentis ca-
taphractis equitibus. Scribit literas ad Cosmum Medices Florentiæ ducem, & Herculem Atesti-
num Ferrariæ, vt ducenta nummum millia ad illud bellum suppeditarent, ad quod Pontifex præ-
ter ducenta millia nummum iubet etiam Octauium Farnesium Cameriniensem ducem Caesaris
generum duodecim millia peditum, & mille equites ex Italia ducere. Magister castrorum dictus est
Ioannes Baptista Castalius. Addita sunt his duo millia operarum è Boemia, & octoginta bellica
tormenta, & lintres complures ad pontes faciendos, omniaque comparata sunt, quae forent tantis co-
pijs necessaria. Augustani interea auditis his apparatibus, qui cum fierent in tam diuersis locis pro-
pter varietatem ac magnitudinem occultari minime poterant, primum dubio sunt animo quid cõ-
silij caperent, atque re diu inter se agitata, quauis multo facilius sit bellorum ingressum quam exi-
tum inuenire, tamen ita cogitant, ac palam proponunt, non esse arbitrio fortunæ committenda,
quæ vlla certa ratione seruari possunt. Quod nulla certa fides praestanda est illi bellorum commu-
nitati, quæ ad multos Principes vno tempore pertineat, quia si quis vel per auaritiam, vel perfidi-
am vel inopiam defecerit, reliqui aut debilitantur, aut certè pristinam animi alacritatem in tensio-
nemque

nemque remittunt, decernunt tamen arma necessariò esse sumenda. Visum est enim communem esse
se belli fortunam, quæ non tantopere timenda est depresso & ad imum prope deiectis, quam poten-
tibus & ad summam felicitatem prouectis; nam vel hac ipsa ratione tentanda est ab infelicio-
ribus, quod ea inconstanti perpetuaque rerum humanarum varietate delectatur. inualuerat apud omnes
opinio quod non posset magna gloria comparari, nisi superatis virtute magnis periculis. propone-
bant nonnulli quod agebatur hoc tempore de religione & libertate totius Germaniæ, pro qua so-
la omnia difficillima sunt subeunda. neque ferendum esse vt unus omnium populorum libertate
pro arbitrio tyrannice abuteretur. Non esse dubitandum de fide coniuratorum, cum de communi
omnium salute æque agatur: nam eadem causa videbatur omnes in societate belli retentura, que
ad eam complectendam compulisset. His ita vbiq; memoratis decernitur vt literæ conscribantur ad
omnes socios Smacaldicæ foederationis, quibus peterentur auxilia. rogatur Daniæ Cimbrorumque;
rex ne pateretur caesarianam potentiam tantopere augeri, quia neutram in partem ille apparebat
propensior, quod nemini satis tuta est, aut tolerabilis præpotentis principis vicinitas. Ad Federicum
Comitem Rheni Nariscorum principem, & ad Gulielmum Menapiorum vt subsidia laboranti
communi Germaniæ libertati submitterent, existimarentque in hoc vno bello totius Germanici no-
minis splendorem, salutem, dignitatem, libertatē, gloriam contineri. Nihil aliud agi in præfenti ne-
gotio, nisi an auitos mores, legesque antiquas Germaniæ antiquarent, an libertatis vestigia, quæ tot
annos, per tot clades, torque labores sustinuisent, ac defendissent, nunc deferere oporteat, atque Ro-
mani Pontificis arbitrio subijcere, quod certe sine plurimarum vrbium populorumque, euerfione fie-
ri non posset. Præclarum esse in rebus gloriosis & arduis non coactos, sed volentes & cupidos & ala-
cres pro gloria labores ac pericula subire. Hæc dū agerentur per literas, necessarij bellici apparatus
non frigide, sed summa diligentia curantur. coniurati, antequam Cæsar primitias copiarum Madru-
cij septingentos equites, cæterorumque; tribunorum copias Germanas sibi adiungeret, & duo millia su-
pra quingentos Hispanos e Pannonia, qui acciti fuerant duce Aluaro Sandeo, exeunt Augusta cum
viginti & duobus vexillis & cohortibus peditum eius ciuitatis, quatuor Alcimeniensium, sex Carit-
norum, mille armatis equitibus, viginti & octo bellicis tormentis. Atque cum hoc bellum, quod Cæ-
sar parabat, ante auditum, quam inceptum uel paratum fuisset, opportunam maxime facultatem
parandarum copiarum hostibus præbuit, quæ tamen minime apparebant parari aduersus
Caesarem: quippe cum accessus & exitus omnibus caesarianis in urbem illā pateret. Eas itaque co-
pias cum instruxissent, simulabant se non aduersus Caesarem parare, sed aduersus exercitum ex Ita-
lia aduenientem, qui iussu Pontificis ad depopulandam Germaniam proficisceretur. non enim
se vexilla aduersus caesarianos, sed Pontificios milites erigere profitebantur. Cum autem plu-
rimum difficultatum tarditas in rebus bellicis plerumque afferre soleat, scire oportet aditum ex
Italia in Germaniam esse difficillimum, quare auxilia non magno labore poterant impedi-
ri. Istud autem commode fit, vbi intercedunt angustiae montium asperrimorum, quæ certe
sunt prius occupandæ summa celeritate, ne hostibus pateant ad excipienda auxilia. Illis igitur qui
ex Italia veniunt in Germaniam, Boiorumque regionem, Tridentum vrbs prius ad Coctias alpes
sita transeundum est. deinde adeundum Inutrium, quò simplex est iter. ab Inutrio in Boios, agrum-
que Noricum procedentibus duæ sunt viæ, altera superius, quæ ad oppidum munitissimum Rop-
stainum vocatum ducit, quod est in principatu Rhetiæ in ingressu Boiorum & Norici agri, altera
inferius, quæ ducit per quandam vallem, cuius in faucibus arx est munitissima Clusa vocata. ea loca
primum occupare nituntur coniuratorum copiarum, quæ Cæsari auxilia accederent, vt illis sic acces-
sus præcluderetur. ea dum tentantur à foederatis copijs in apertum primum egressis vniuersi bel-
li instruuntur bellici apparatus, vt illud fieri posset diuturnius. Decretum est vt singulis mensibus
ducenta nummum millia colligerentur tandiu, quoad bellum perdurasset, in stipendia subsidia-
riorum mercenariorumque militum, qui non essent participes eiusdem foederationis. illa pecunia
colligebatur ex omnibus principibus ac foederatis vrbibus. erant sub imperio Federici omnes Saxo-
nes, præter Dauciones populos, cum Philippus Sueuis imperaret, cæterisque populis Sueuis finiti-
mis Vicario munere fungebatur in castris Federici Herneftus Philippi filius, qui duodecim cohor-
tibus peditum erat praefectus; atque totidem singulis his commissæ sunt Ioanni Heddecchio, Chri-
stophoro Oldemburgio, Tumberfino Gulielmo, Vberto Beicolingo, equitatus duces complures
erant, sed præcipue autoritatis Henricus Scombergus, & Thedericus Taubeimius castrorum ma-
gister dictus est Christophorus Steimbergus, at magister equitum, quod nomen Marsciallum ap-
pellant, Volferraccius, omnium equitum Philippi dux summus erat Oldemburgus. Peditum fo-
ederationis dux Sebastianus Schertellus vir rei militaris non ignarus Augustanorum, Alcimenien-
sium, aliorumque; populorum nomine. Argentorati nomine præerat Gulielmus Fustamburgen-
sis. vt verò rem totam paucis verbis concludam hi bellici apparatus & copiarum breui fuerunt in castris
foederatorum; peditum circiter octoginta, equitum quindecim millia, bellica tormenta varij gen-
ris, sed plura muralia, centum & duo de viginti. sex millia operarum. lintres complures ad pontes
faciendos. carri multi qui puluerem tormentarium, reliquosque apparatus bellicos conueherent
ad horum vsum addita sunt octo equorum millia. accedebant & fabri lignarij, & murorum magi-
stri atque architecti, & cæteri artifices complures, qui ad vsum extruendorum pontium, vel exci-
tandarum munitiorum, ne quid tantis apparatibus deesset, castra sequebantur. Ea dum vtrinque; cõ-
parantur ad bellum in Germania, & contra Germanos, nascitur non nihil difficul tatis etiam in no-
uo orbe Caesaris imperio subiecto, qui sit certior per Diegum Aluarecium & Franciscum Maldona-
tum de omnibus perturbationibus nouarum Indiarum, quas Perù vulgus nominat. Sunt autem
nouæ

Fortuna
bellorum
vt incon-
stans.

Mutuæ
Germano-
rum adhor-
tationes
ad bellum.

Transitus
ex Italia in
Germaniã
tenebris.

Munia in
castris La-
grauij.

Bellici ap-
paratus fo-
ederatorum.

Indiæ no-
uæ: & am-
plitudo!

India regio per ampla in occidente ultra columnas Herculis, Angustiasque maris mediterranea Lusitaniae & Larissae, plurimo auro abundans a viro praestanti Francisco Pizzaro primum inuenta, vt memoriae proditum est: quibus Indijs inuentis tantam laetitiam Caesari vt monet etiam imprimi iusserit, in quibus scriptum erat inter duas columnas, Plus vltra in antiquis Herculis scriptum esset, Non plus vltra. Monetur Caesar fufum esse & casum, qui potestate proregia praerat illis populis. opus esse ibi nouis ac validis remedijs, quia nisi mature tantis discordijs occurratur, periculosum sit ne tam amplum, tam ferax imperium, tam opulentum amittatur: quod vix per sex menses terrestri itinere posset pertransiri. Caesar etsi varijs ac magnis occupationibus distringebatur, cum procul abesset ex Hispania, tamen statuit ad eas controuersias sedandas mittere Petrum Gascam iuris peritum virum spectatae virtutis. Huic datus est titulus Praesidis regiae audientiae, atque addita est summa autoritas pro arbitrio administrandae prouinciae, quo res componere, & veniam concedere omnium delictorum opportunè posset. Ille itaque felicibus ventis vsus ad oppidum diuae Marthae primum applicuit, vbi sit certior Melchiorem Verdugum Caesarianarum copiarum ducem profligatum esse ab Hinogiosibus sequentibus Consalui Pizzari partes. statuit vterius procedendum esse, quamuis expectaretur à reliquijs in portum Caragiae, vbi ad Nombredium ventum est urbem, vbi Hinogiosa centum & octoginta Hispanos reliquerat duce Hernane Messia aduersus Verdugum, iubet Alphonsum Aluaradensem descendere ad colloquium cum Messia, Praesidisque aduentum significare. Messias hortatur praesidem vt exeat è nauis. demonstrat quo in statu res sint vniuersae. Consaluum Pizzarum aduersus partes Caesaris pugnare. eius classem stationem habere in portu ad Panamam urbem praefecto cum summo imperio Hinogiosa. Est autem Panama vrbs parua, parum salubris, sed celeberrimum emporium, quo & accessus frequens est ex Hispania, & preciosae merces conuehuntur, & multa auri copia, vbi multi etiam habitant mercatores. Regionem habet fertilem, multoque auro abundantem, & multis animilibus varij generis. mare multas habet conchas margaritarum feraces, & ingentia cete, quorum hominum habitus & sermo est Hispanus. docet illam urbem facile posse capi, si vexilla Caesariana creta ciuibus sese ostendent. At praeses demonstrat sese ad componendas res. non ad labefactandas aut ad pugnam venisse, & ad sedandas controuersias, quae seruandis legibus per nimiam asperitatem Blasci proregis fuissent excitatae. Tantam futuram Caesaris clementiam, nemo vt proditiōis turpitudinem & periculosas inimicitias mitissimae atque honorificae Caesaris ipsius amicitiae praefereat. non videri esse è dignitate Caesaris in quempiam sequire antequam animi cuiusque fiat periculum. Alphonsum Hinogiosae summus dux classis Pizzari audita comitate Messiae, qua praesidem exceperant, egrè tulit, literasque dedit indignationis plenas. Messias iussu praesidis Panamam conuolat, ne animi militum paulatim magis inflammarentur: is vniuersum negotium Hinogiosae exponit, sic placato Hinogiosae animo praeses Panamam contendit. cum Hinogiosae eiusque ducibus res opportunas tanta prudentia agit, tantaque comitate vt per conciliatam sibi magnam beneuolentiam, & auctoritatem iam liberè obtineret quicquid vellet. eò denique peruentum est, vt praeses nuntium cum literis ad Consaluum miserit, quibus illum hortabatur ad odia deponenda, ad sedandos tumultus, ad placandosque populos, qui propter nimiam ferocitatem proregis tumultuabantur, cum Blasus prorex nullas populorum querelas vel iustissimas, nullasque rationes audire voluisset, monet se missum esse ad sedandas discordias, antiquanda ac delenda Blasci instituta parum mitia, & ad dandam veniam omnium commissorum. Additae sunt literae Caesaris ad istud ipsum impellentes. At Consaluum vt primum significatum est per Hinogiosae literas Praesidem ad eam prouinciam applicuisse statuit legationes mittere ad Caesarem, quae ipsum docerent rerum omnium euentum. sic enim in consilio suorum decretum fuerat. Quae dum ita tractantur, Velia caesi proregis frater, qui captus fuerat per eam cladem tanta cum libertate in castris Consalui versabatur, vt vel venatibus vacaret, obequitaretque per urbem. cesso igitur prorege confluentibus ad Consaluum Hispanorum & Indorum copijs grauius administrationem eius ferentium, frater eius Velia ita propè liber per indulgentiam Consalui, cepit paulatim illi subtexere insidias. at ijs patefactis capitis publicè condemnatur, pronuntiatumque est per praconem quod regem esset proditurus. Laurentius Aldana qui cum literis mittebatur ad Caesarem Panamam profectus cum praeside & Hinogiosa veniens in colloquium, intelligit praesidis auctoritatem, ac literas Consalui vanas futuras si nauiget in Hispaniam, quare praesidis partes amplectitur. praeficitur paulo post quatuor nauigijs cum trecentis militibus, qui iussus est ad portum vrbs Perù appellere, ea metropolis est eius prouinciae, & portum Reia vocatum repente aduentu occupare, ne Consaluum his cognitis consilij opportunè provide- ret, aut captiuos trucidaret. defertur summum imperium Hinogiosae. Hi foelici vento vsi nullibi terram attingentes ad eum portum nauigant: Praeses certiores facit per literas praefectos vniuersarum regionum, iubetque quanto maiora possent colligere auxilia. Consaluum, etsi nihil intellectum erat eorum, quae Panamam agebantur, tamen quia nihil iandiu Panama afferretur in magnam venit suspicionem bellicorum apparatus, qua vel sola commotus iubet suas copias parari, promptaque esse. Nec ita multo post nunciatur quatuor nauigia apparuisse, quae explorata regione nullis rebus vel necessarijs captis mox in altum recesserint. Id tamen magnam afferebat suspicionem belli, tamen nulla diligentia à Consaluo scribi potuit, quia literae interciperentur. Diegus Morensis cum Frusfilensibus ciuibus cum multo commeatu apparatusque armorum, audito Aldanae aduentu in portum Malabrigum, ad ea nauigia nauigat eo consilio, vt si nauigia essent Consalui simularet se ad res nouas audiendas accedere, & ad ferendum commeatum. sin essent Caesaris, ad ferenda auxilia. atque ita eò profectus vires coniungit. Pizzarus cognitis his bellorum motibus, suos & ipse ad vexilla conuocat.

uocat. Caruagialem & Cepedam duces creat leuionum equitum. Sclopettarijs duos Ioannes praeficit, alterum Accostensem, Velezium alterum. Armatorum praeterea cum sarissis tres duces constituit. Castrorum magistrum dicit Franciscum Caruagialem, cui tribuit centum sclopettarios. Tū fit editum per tympanorum sonitum sub poena capitis, vt omnes vrbs coloni cuiusuis conditionis ad vexilla, & ad capienda stipendia conuenirent. Censi sunt mille homines egregie instructi. iubet suos duces per literas comparatis copijs quanto maioribus possent omnes vndique conuenire. Conatur profectas copias ad se tuendum per aequitatem exostulationis allicere. Docet quod Aldana ad Caesarem commonefaciendum de omnibus, quae acta erant, missus totius prouinciae nomine cum praeside contra mandata conspirauerat, & cum classe ipsius Pizzari etiam bellum inferret. Quod praeses missus a Caesare ad res componendas, ad pacem, & tranquillitatem eius regni, proprio consilio ac priuata auctoritate cum omnibus copijs, quas colligere potuit, arma mouisset, ut in omnes pristinum tumultus participes animaduerteret. Plurimum omnium referre, cum omnes interfuissent. Se ingressum praesidis in nouas Indias profecturum pro viribus impediturum, quia Caesar, vt cognouisset è Maldonato ad Caesarem hac ipsa de causa missus, non abrogasset suam praefecturam, sed tantum praesidem mississet ad regiam audientiam. Ad harum rerum confirmationem conuocatis peritis iuris ad conciliū, diligenterque ponderata auctoritate praesidi concessa, ut appareret equitas causae Pizzari, & quod praeses praeter Caesaris mandatum in eam prouinciā ingressus esset cum armatis copijs, nauigiaque occupasset, omnes duces praesidis partes secuti capitis condemnantur. Quae dum statuuntur apud Consaluum, nunciatum est Aldanae nauigia Trusillo egressa se litoribus ostentasse, quare mittit Ioannem Accostensem cum centum sclopettarijs equitibus, qui litora percurrerent, neque aquari paterentur. Ille Trusillum vsque percurrit, atque ad portum diuae Marthae contendit, quod ibi Aldana esse intelligeret. Aldana ab Hispanis ratibus transuectis sit certior. Centum & quinquaginta sclopettarios in insidijs locat, qua transiturus erat Accostenis. at per captos classarios patefiunt insidiae. ea re cognita Accostenis missis captiuus ad Pizzarum in portu Guatam mandata expectat. Pizzarus è captiuus humaniter tractatis numerum hostium classiariorum intelligit, & quae Panamam gesta essent, ac subsidia quae praeses vndique ex Indijs acciuisset. His cognitis decernitur vt Accostenis & Caruagialis cum suis copijs per litora Cassamalcam vsque excurrerent, trecentis sclopettarijs equitibus scilicet, qui dum parantur ad iter castrorum Pizzari magister propter suspectam fidem eius ducis Caruagialis iubetur cum Accostense cum ducentis & octoginta sclopettarijs idem efficere. Hi Barancam vsque profecti, quod est oppidi nomen, & Trusillum, non procedunt vterius, quod audirentur fieri multae ducum ac populorum defectiones ab Imperio Pizzari ad Caesarem. Ceterum è clade proregis elapsus anno superiore in spelunca quadam latuerat propter metum Pizzari. is cognito praesidis aduentu col lectis nonnullis reliquijs quinquaginta viris strenuis ad urbem Cuzcum capiendam contendit. inuitauerant enim ad hoc nonnulli è primarijs, atque sese opem laturos fuerant polliciti. Sed enim tanta erat his armorum inopia, vt pugiones praelongis hastis alligarent, ob sarissarum lancearumque penuriam. ea re cognita Antonius Roblius Cuzcum conuolat. huius monitu praefectus vrbs trecentos armatos in aciem instruit in foro. Franciscum Aquitrium mittit ad incurfiones in agrum faciendas, qui copiis cum Centeno coniunctis illum quae fierent doceret. alia via pernoctem aciem ducunt. Qui vero cum Centeno aut mortem aut victoriam sibi proposuerant, mira virtute urbem inuadunt. Urbani milites ingenti strepitu sublato rem minime intelligentes mutuis vulneribus caduntur. Centenus porta per operam urbanorum patefacta detractis frenis armentum equorum magno impetu ab indis impelli iubet in aciem instructam, qui ordinem dissipantes atque aperientes irrumpunt. qui equos secuti sunt, hostes suos nullo prope negotio trucidant. primi qui terga verterunt, fuerunt milites consulto negotio assentientes, quorum fuga non leuis iniecta est caeteris trepidatio. Consaluum missus Ioanne Silueino instruendarum acierum magistro ad trecentos homines colligendos, decernit Accostenem contra Centenum mittere, quem ipse cum reliquis copijs sequeretur: habebat enim noningentos in castris. at Accostenis copiae nouitate rerum deterrita in fugam fuissent conuersae, nisi capitali nonnullorum supplicio fuissent retardatae. Casus est praeter caeteros Antonius Altamiranus, quod res bellicas subfrigide administrasset, eiusque bona fisco sunt addicta, & praetorium vexillum Antonio Riberio datum. Pizzarus vbi videt suas vires paulatim imminui, sequitur, penè desertum, quem antea populi omnes eius regni singulari obseruantia prosequabantur, ciues omnes & milites qui aderant, hortatur ad seruandam fidem, societatemque defensionis; cum diceret se pro focis & aris omnium antea pugnasse, nunc omnibus pugnandum esse pro libertate communi, pro vxoribus, pro filiis, facultatibus, patria, vita, sanguine ac iugulis singulorum, quippe cum ficta sint & simulata ad capiendos incautos, quae de concedenda venia a praeside dicuntur. eius rei praclarum esse argumentum, quod legationes ad Caesarem a se missas Panamam detinuisset. quod literas spargeret multarum contumeliarum plenas. Quod armatus suam ipsius Consalui diocesim inuasisset. quod classem pecunia Consalui coemptam vi occupasset: quae certe iniussu Caesaris fieri pateret. se neminem cogere inquit vt suas partes sequeretur, sed volentes laudaturum, at decipientes habiturum pro hostibus. Cum omnes sese eius mandata expectare respondissent, iubet Accostenem per montuosas partes Cuzcum versus castra mouere. interea nuntiatur Consaluo classem sese litoribus Reiensibus ostentasse, cum sit Reia vrbs satis ampla, portumque habeat tutissimum, atque fuit illa metropolis regni, donec Pizzarus sine controuersia rebus praefuit, quod ibi haberet hospitium. eo nuntio allato decernit Pizzarus copias in apertum educere, quare fit editum sub poena capitis, vt omnes exeant ad bellum. Postridie eius diei cum sua nauigia ad litus appulissent, copias educit. in litore castrametatur, ne quis faceret descensionem. erant in castris quingenti & quinquaginta milites. iubet

iubet octo equites latere in insidijs, nequis literas contumeliarum plenas spargeret. sequenti die Pizzarus nuntium ad Aldanam tanquam obsidem mittit, qui hortaretur Aldanam vnum è suis in castra mittere, quod quaedam de rebus magnis esset communicaturus. eum missum Pizzarus non admittit in castra, nisi per noctem. Nuntius admissus exemplum diplomatis præsidis attulit, atq; vniuersam veniæ facultatem, quam Cæsar concesserat, & vt reuocabantur instituta, quæ fuerant causa eius tumultus. at nuntius ipse nihil certe reportauit præter Pizzari querelas. Aldana per nuntium agit vt Pizzari milites veniam intelligant. duplicata exempla dat omnium statutorum cum literis ad insigniores duces. Hic alterum exemplum occultat in cothurnis, alterum reddit Pizzaro. nuntiat sibi Aldanam suasisse vt in ea castra diuulgaret, se tamen dedisse verba Aldanæ dum extorqueret exemplum, quod deferret ad Pizzarum. sic per hanc simulationem, magnam beneuolentiam creditatemq; diligentia affectus clam literas distribuit. Pizzarus ab vrbe Reiensis castra mouet. præficit vrbi Petrum Martinum, senem quidem hominem, at robustum & crudelem, natum in ignobili Hispaniæ pago Medellino. iubet hunc omnes qui reliqui essent in vrbe, quique iniussu Pizzari castra deseruissent extremo suspendij supplicio afficere. ille mandati diligentissimus obseruator vel suis manibus quendam exanimauit moræ suspendij impatiens. Pizzari milites nihilominus percepto diplomate veniæ ad cæsarianos cõfugere. castra minui quotidie. vires debilitari. vrbes insignia Cæsariana erigere. clasis trās fugientes excipere. missi sunt qui & in castris Accostenis exempla diplomatis spargerent, procuratūq; varijs modis vt clementia Cæsaris in eos populos cognosceretur. Pizzarus veritus ne trās fugientibus ita multis solus relinqueretur, quinta castra mouet, ac locat procul ab hostibus. atq; res eò deducta est, vt diceretur esse in castris non plures ducētis, ijsq; non satis fido animo, quippe quos timor potius, quā amor ibi retineret, cum etiā Reiensis vrbs ad cæsarianos defecisset. his ita succedentibus, in nouo orbe vel nouis Indijs, res Germanicæ magna diligentia tractantur. exercitus vtrinque colligitur non segniter ad futurū bellū. Schertellus cum ijs copijs, quæ iam exierant ad Fieffam oppidū castra mouet. id siue cõtrouersia capit. Clusam inuadit. dispositis nonnullis tormētis potitur. collecta erant a Madruccio, ad quinq; Germanorū millia, & ad Mariniano ad custodia Cæsaris, qui pugna cupidissimi à suis ducibus Artobrigæ detinebantur. Duces. n. non satis tutum esse censebant propter imparitatem virium signa cum hostibus conferre. & profectō neq; prudentis Imperatoris est semina & initia bellorum ita inconsideratè fortunæ arbitrio committere, cum maximi sit ponderis ad vniuersum negotium, quam existimationem initia ceperint, ne in ipso vestibulo bellorum animi militum consternerent. foederati infesta signa Artobrigam versus conuertunt cum ijs copijs, quæ iam collectæ fuerant in agro Alcimeniensis, atq; cum Clusæ adiunctis præsidijs ad Inutrium occupandum contendunt, in cuius vniuersæ expugnatione facilis ratio consistebat expugnandum aliorum locorum: quippe cum omnes aditus sic occludi possent, qui in Boios iter patefaciant, & qua ex Italia ac Tridento Inutrium acceditur. sic vna ratione omnis subsidiorum facultas Cæsari & Inutrio fuisset interclusa. Præfecti cognoscentes quanti referret ad omnem rem bellicam vrhem illam seruire incredibili celeritate intra septem dierum spatium duodecim millia armatorum colligunt; quorum nonnullam partem ad vrbs præsidia intromittunt. illa diligentia vrbanoꝝ præfectorum cognita foederati mutant sententiam, ac neq; se ostentant quidem menibus Inutrij. qui certè in Artobrigam recta petiissent, poterant omnia semina surgentis in ipsos incendij dissipare: est enim tanta vis, tantumq; beneficium celeritatis in rebus bellicis, vt sæpe vel parua copiæ celeriter collectæ maximorum bellorum apparatus omnem hostilem dissipauerint, certamq; victoriam creditam è manibus extorserint. coniurati ita spe potiundæ vrbis frustrati ad Clusam & Fieffam oppida summa industria munienda animum conuertunt. Copiæ pontificiæ interea iter facere. tria Hispanorum millia in Apuliam ex Insucribus contendere. nec ita multo post cum Neapoli ad ductis nauigia conscendere, ad pagum Dalmatiæ vocatum Flumen descendere, atq; inde per Carinthiam & Valeriam Iapridesq; profecti in Noricum agrum peruenire. Foederati præclare rei gerendæ opportunitatem interea per inscitiam transmittunt. Nam si contēto passu Artobrigam adiuissent, Cæsar tam repentino hostis aduentu oppressus, cum nullas propè haberet copias, nullaq; bellica tormenta, vix vnum, atque illud non satis tutum remedium salutis videbatur habiturus, vt è Germania scilicet profugeret secundo Danubio. Quippe cum solos haberet primum suos aulicos, & nobiles comitantes, in quibus nullum erat satis validum firmamentum. sic enim foederati in vniuersis vrbs expugnatione vniuersum surgentium bellorum incendium erant extincturi. Sed quid prodest ignavis aut ignaris optimorum, celerrimorumq; apparatus copia, & magnificentia: non enim ad picturam, sed ad vsum, & ad res gerendas insignes exercitus aut claresunt instruendæ. Lantgrauius tamen antequam arma publice tractarentur, ac dux Saxonum literas humanitatis plenas dederūt ad Cæsarem, cognitis ijs ingētib. apparatus, quibus sese cognouisse inquiunt velle Cæsarem in rebelles nonnullos animaduertere. se cupere fieri participes consilij, quod essent auxilia. missuri. sin ipsos fierent apparatus, se promptos esse iniecta per inuidiam criminis & accusationes diluere: quibus Cæsar nihil respondit. Schertellus cum Augustanis copijs Tonauertam se contulerat, quæ ciuitas plurimum conferret ad rem bellicam, vt in ripa Danubij fluminis sita, quippe quæ etiam propugnaculum Danubij à quibusdam sit appellata, nuperq; fuerat infidem coniuratorum accepta, quod à Cæsare ad nouam religionem defecisset. locus ille opportunus visus est Schertello, vbi Lantgrauii & Saxonis copiæ coniungerentur, cum ibi etiam factus esset magnus Augustanorū apparatus bellicus, & Lyco fluuio potiretur, qui per illam vrhem defluit in Danubium, Sueuorūq; agrum à Noricis finibus determinat. Potiebatur per eandem opportunitatem Danubio, per quem Calegia & Alcimenio opulentissimis atq; feracissimis vrbsibus

omnis

omnis generis comæatus & res exercitui necessariae aduehi poterant. Nam scitè opportunus locus parandis copijs est eligendus non solum munitus aduersus impetus hostium repentinos, si qui fiant: sed etiam qui non procul absit ab eorum finibus, ne longitudo itineris facultatem præcipiat rei bene gerendæ. Tum spectandum est, vt ibi sit aquarum facultas, vt lignorum copia, vt commoditas fluuiorum ad conuehendos vndiq; apparatus & bellica tormenta. vt suppetat copia annonæ, ne cito copiæ labefactentur inopia comæatus: quæ si omnia haberi non possunt, saltem quanto plura fieri poterit requirenda sunt. vbi Schertellus ibi aliquantulum castrametatus esset, Saxones & foederati reliqui accedunt in castra, quare breui collectus est è foederatis omnibus ciuitatibus potentissimus, maximeq; formidabilis exercitus. Cæsari quoq; accedunt Germani complures duce Alberto Casmiri filio Marchione Alisi cum magna turma armatorum equitum, cuius etiam in castra quotidie noua accedebant auxilia. Sicamburgius vero ad Montem nigrum cum suis cohortibus profectus, vbi Xuarezbaltum vocant, non poterat nisi per summam difficultatem, periculumq; pertransire, quod iter faciendum esset per agrum Alcimeniensis, quæ potentissima est vrbs hostilis, vel per agrum Caritnorum principis potentissimi foederatorum. vt autem vitarentur hæc pericula magnus ambitus erat faciendus, cum eundem esset per oram lacus apud Gandürū Rhetiumq; agrum, quod iter vt magis amplum, ita minus periculofum apparebat. nunciatum est Cæsari Hispanos aduentare ex Insucribus, cum quibus sexcenti equites galeati accedebant duce principe Sulmonensi. tormenta quoq; complura in lintribus Iuliobona aduehebantur. Interea foederati minime perspecta opportunitate opprimendi repente Cæsaris antequam audire vires coniungerentur, frustra tempus absumunt expugnandis oppidulis. Nam cum Artobrigam inuadere oporteret, vt cuius loci natura molesta esse posset, neq; tamen esset munita, Rainum Castellum ducis Norici, quod distat quinq; millibus passuum à Tonauerta, inuadunt illud nullo expectato conatu hac conditione venit in deditioem, vt liberi milites exirent armati ad tympanorum sonitum, erectis vexillis ad profectionem. ibi posita sunt firma præsidia, quæ Neoburgo conuenerant. est autem Neoburgum noua ciuitas, sicuti nomen ipsum significat. atqui necesse est vt nouis nominibus vitamur aliquando oppidorum & vrbium & locorum, quoniam vel nouæ sunt vrbes, vel certe nomina mutauerunt cum amiserint formam & situm ob frequentes bellorum ruinas. est autem Neoburgum pagus Comitum Palatini quindecim milliariibus distans à Tonauerta, quod pontem habet supra Danubium. Ferdinandus Romanorum Rex Artobriga Casurgium peruenerat interea, vbi Mauritius Cæsaris iussu, sese accingebat ad agrum Federici hostiliter inuadendum, cum esset Mauritius vnus è ducibus Saxoniarum pro Germanorum more, qui res omnes in tres partes diuidunt. Hic perpetuas ferè inimicitias aduersus Federicum vel coniunctum exercuit, quamuis quo tēpore bellum hoc est inceptum, pax inter illos intercederet. Nam posteaquam indictum est imperatorium exilium duobus ducibus Mauritius coniunctis castris cum rege Romanorum decreuit Saxonum principatum occupare, quod sibi peraccommodatum videbatur, utpote suo finitimum & coniunctum. foederatorum copiæ capto Raino oppido mox Lansueto infesta signa inferunt. illud oppidum est ducis Norici insigne, quod hostium consilium vbi nunciatum esset Cæsari, minime cunctandum ratus in tanta rei magnitudine, quod oppidum situm esset non procul ab Inutrio in via, quæ Artobrigam ducit, qua parte regionis ipse copias expectabat Italas, non procul à Bacenis, siue desertis Helueticorum castra ponit. Nam si foederati Clusa iam potiti eam viam occupassent, Cæsar nullam altam viam erat habiturus ad accipienda auxilia, cum facile postea fuisset Artobrigam etiam expugnare. cum enim necessariò essent eà transituræ Hispanæ & Italicæ copie, ea ratione in maximas difficultates rem Cæsarianam hostes erant adducturi. Cæsar vt maturè tanto periculo occurrerēt, opportuneq; consulere laborantibus rebus suis, ipse vexillis erectis ad profectionem ad illud oppidulum defendendum properat, quod vertebantur vniuersæ hostium vires. relictis igitur Artobrigæ quatuor millibus Germanorum, & vna Hispanorum cohorte, ac tormentis & apparatus bellico, qui Iuliobona fuerat aduectus præfecto Pyrrho Columna ipse cum reliquis copijs Lansuetum versus iter capit. Cæsariana enim castra aucta fuerant Madruccij, & Marinianij aduentu, & Hispanorum è Pannonia, & quinq; Germanorum peditum, duobus equitum millibus, quos Cæsar ipse collegerat. idcirco castra in loco tuto metatus est eo consilio, vt ibi moratus impetus hostium sustineret, periculaq; propulsaret, & auxilia ex Italia aduentantia exciperet, si tamen ante hostes aduertarent, quorum castra assidue augebantur. Scribit etiam literas ad auxiliorum præfectos, vt quanta fieri posset celeritate approperearent, vt cum primum opportuna facultas apparuisset, posset conferre signa cum hostibus, quando res placidè non posset componi. Nam dicere solitum in castris accepimus Cæsarem se vel viuum res Germanicas compositurum, vel mortuum omnino inter Germanos futurum. Foederati cum intelligerent Artobrigam omnibus iam rebus necessarijs, firmissimisq; præsidijs esse munitam, neq; posse auxilia Cæsaris impediri, quod is castra bifariam diuisa ad illa excipienda in loco peraccommodata posuisset, rati id quod erat, se in illas difficultates propter suam tarditatem, & negligentiam fuisse adductos, con sulunt quid sibi esset agendū. Federicus multo faciliorem pugnam existimās fore cum præsentibus copijs, quam cum Italici adiunctis, qui non procul esse dicebantur, censet omnino esse totis viribus dimicandum. At Philippus non esse irritandum animum ducis Norici potentissimi, & non hostilis principis arbitrabatur, cuius in agro castrametaretur Cæsar: cum summa videatur iniuria quempiam intra fines alterius adoriri, nisi & ille hostem se esse profiteatur. tentandum esse prius, inquit, consilium ducis, qui dux postea respondit se non posse Cæsari suo principi non omnia commoda concedere, neq; tamen velle horum esse hostem, sed semper fuisse ac fore amicum foederationis. His rationibus adductus Philippi literas

superbiq;

Loci eligendi ad colligendas copias.

Rainum oppid: captum.

Neoburgino men.

Mauritius cū Cæsare consentit.

Literæ Lan-
grauij ad Cæ-
sarem.Cæsaris re-
spõsum Lan-
grauio.Ingolstadiũ
vnde dictũ.Auxilia Itala
missa Cæsari.Cæsaris acie-
rũ instructio

superbiæ & minarũ plẽnas per puerum eneatorem, qui epistolam proferret ad teli amentum alli-
gatam in castra Cæsariana mittit, & ad Albani præcipue summi ducis eius expeditionis tẽtorium, si
cuti mos est vetus Germanorum belli denuntiandi. Illę literæ neque lectę quidem sunt a Cæsare.
Continebatur in iis, quod Cæsar nulla accepta iniuria, sed solo opprimendę Germanię desiderio
impulsus Philippum & Germaniam hostiliter inuassisset. Philippum non posse deesse tanquã Ger-
manum principem totius Germaniæ saluti, libertati, ac defensionis pro viribus, seq; paratum semper
fore ad seruandam fidem, quam intratus patriæ dedisset; quare se facere facultatem inquit Cæsari, si
velit, collatis signis dimicandi. Responsum est ab Albano Cæsaris nomine, non esse prudentis Im-
peratoris vti consiliariis hostibus de ineundo prelio. futurum enim vt satis opportunẽ poenas da-
ret suę temeritatis. atq; vt responsi vis apertius pateret, mittit impressam formulam Imperatorij
exilij: quo responso accepto foederati omne consilium vertunt ad impedienda Cæsaris auxilia. cum
vero Italia cohortes non procul abesse dicerentur, Cæsar ad Ingolstadium castra mouet, quæ vrbs
maximi esse momenti videbatur, cum natura esset munita, atq; in ripa Danubij fluminis sita ad cõ-
meatus, apparatusque bellicos excipiendos peraccommodata. Hęc vrbs ita nominata fuit, q̃ ex-
tructa sit ab Anglis inter Oceanum & Albim fluuium habitantibus. Cum non procul inde castra
metata fuissent Philippicę copię, ne facilis accessus Italis concederetur, Bartholomæus Montius &
Nicolaus Siccius cum ducentis equitibus pontem occupant vrbi finitimum. Missus est ex altera par-
te Thomas Coccapanus cum sexaginta equitibus ad hostiũ consilia exploranda. Illud cum summo
studio curaret, neque vellet nisi re cognita redire, absuit per biduum a castris Cæsariis. per idem
tempus Itale copię, quę fuerunt decem millia peditum cum sexcentis equitibus duce Octauiio Duce
Camerinensi augent castra Cæsariana. accedunt & centum ac sexaginta equites leuioris armature
duce Alphonso Arestino Ferrariensi, & ducenti a Florentiã duce præfecto Rodulpho Baleono. ac-
cesserant & Neapoli atque ex Insabribus Hispanę copię; ita vt castra Cæsariana iam iusti exercitus
formam accepisse apparerent, cum adessent in ijs sexdecim Germanorum, octo Hispanorum, decẽ
Italorum millia; equites Boemi Ioannis Alisi Marchionis sexcenti. Prutenorum præfectus ducentos,
Albertus Marchio octingentos, ita vt Marchionis Alberti, Archiducis, ceterorumq; principum
equites ad tria millia accederent. Germani, qui ex Heluetiorum desertis accedebant, in multas ma-
ximasq; difficultates incidebant propter locorum angustias, cum Philippici omnes aditus armatis
militibus in illa parte occupassent. Cæsar iis copijs auctus castra mouet Lanũeto Artobrigam ver-
sus ad capiendã quadam tormenta bellica muralia & campestria. Relictis itaq; tribus Germanorũ
cohortibus ad custodiam tormentorum, dum attraherentur, mox accedit Ingolstadium, vbi hostes
castra locauerant. Sed enim antequam vexilla conuelli iuberet ad profectionem, inbet repente to-
tis castris ad arma conclamari, omnesq; Germanas copias in duo agmina diuidit, in primam scilicet
& postremam aciem. a dextra cataphractos equites constituit ad confirmandum exercitum, a
sinistra Italos locat & Hispanos. equites rursus leuiores in duas turmas diuisi exercitui vniuerso
præcedunt. ex Hispanis sclopettarijs & Italis mille collocati sunt ad latas Germanorum, toti-
demque ad latas cataphractorum equitum, quorum dux summus dictus est Albertus Casmiri fi-
lius. Cæsar sic instructis copijs Ingolstadium versus contendit, vbi castrametata fuerant Philippi-
cę copię. distat autem Ingolstadium ab Artobriga quadraginta & quinque millibus passuum,
quod iter tribus castris conficitur. primis decem miliaribus confectis, secundis tredecim, castra po-
sita sunt apud oppidum Neostatium situm in ripa Danubij ob commoditatem traiciendi, quia pon-
tem habet supra fluuium. Sed quoniam pons esset angustus, ad maiorem celeritatem traicienda-
rum copiarum, iubet Cæsar tumultuarium pontem excitari e lintribus, qui in hos vsus castra reque-
bantur. Ea dum fiunt a Cæsariis; Philippici ex altera parte Danubij ad obsidendam Artobrigam
infecta signa conuellant. Illo consilio hostium cognito Cæsar mille pedites Germanos & quadrin-
gentos equites sclopettarios Hispanos summa celeritate mittit, qui eadem nocte urbem ingredian-
tur: quibus præsiidijs vrbs ita confirmatur, ut posset omnes conatus hostium refrenare, donec Cę-
sar cum vniuersis copijs opem ferret. Philippus certior factus Artobrigam urbem nouis præsiidijs
esse munitam, Cæsaremq; cum omnibus copijs subsequi, qui distabat tantam quindecim miliarib.
atq; fluuium erat traiecturus, excidit prorsus de omni spe potiunde vrbs, quia videbat se hinc ciui-
tatem, inde hostilem exercitum habiturum esse, quo facile cõmeatus facultas posset intercludi. ad
Ingolstadij igitur expugnationem signa conuertit. Cæsar quod intelligeret angustias quadam via
rum perdifficiles esse hostibus transeundas, tria mittit sclopettariorum millia & octingentos equi-
tes leuiores ad eos retardandos, dum ipse cum reliquis copijs subsequeretur, si quam opportunam
dimicandi facultatem locus ille suppeditasset. at Philippus contra tanto studio, tantaq; celeritate an-
gustijs nemorum superandis utitur, in quas imperite se intruserat, ut indẽnis omnino euaserit. Nã
profecto periculosum est vel potentissimis exercitibus sese intra angustias montium, aut viarum,
aut paludum includere, vel occupatis prius ipsis angustijs, cum facile possint intercludi, & vel ab in-
sequentibus hostibus, vel ab obuijs fundi; cum vniuersus exercitus nondum pertransijt Philippici
vbi in planitiem exiere ex angustijs copias in aciem instruunt, vexillisq; ad profectionem erectis In-
golstadium petunt, vbi erant in præsiidijs ducenti pedites, & totidem equites Norici præfecto Petro
Guzmano viro Hispano. Cæsar intra biduum per pontẽ veterẽ & tumultuariũ suppositis trabibus,
cathenatisq; lintribus Danubium traiciens castra in quadam valle, & super colle Danubio propin-
quo locat, qui locus distat ab Ingolstadio circiter decem millia passuum. Fuit maximi momenti ad
vniuersas res bellicas Cæsaris traiectus, cum hostis non ita libero agro potiretur, ac demonstraret Cę-
sar se neq; timere hostẽ, neq; deuitaturũ pugna cũ opportuna loci facultas daretur. Albanos ibi ad
vilam

villam quãdam perpetua fossa, & reparationibus ductis castra munit, vbi per triduum moratis Cę-
sarianis nuntiatur hostis ad sex millia passuum distantia ab Ingolstadio ab altera parte vrbs castra
posuisse. Cæsar Sulmonensem regulum cum ala expeditissima equitum leuiorum, & Antonium
Toletanum cum sclopettarijs equitibus mittit ad exploranda hostium consilia. Hi nonnullis vrbani-
s se addentibus leue prælium cum hoste committunt in parte sinistra fluminis inter nemus. Cę-
tatur acriter, modo vera, modo simulata hinc inde fuga. tamẽ ad extremum Cæsariani partim loco-
rum imperitia, partim nouis subsidijs hostiũ semper accedentibus fatigari amissis, & captis nonnul-
lis recedere compelluntur. atq; nisi pontificius equitatus laborantibus eorũ rebus opem tulisset, ad
vnũ cecidissent in eo prelio. plurimum vero attinebat, vt Cæsar quamprimum Ingolstadiũ euade-
ret, ne vrbs in periculo posita, in potestate hostiũ deniq; relinqueretur, quæ poterat magno esse im-
pedimento quominus Maximilianus comes Lutiburorum cum Cæsare castra coniungeret, quare
necesse fuit Cæsari castra mouere. at enim cũ maximẽ sit necessarium illi, qui vicinũ potentiorẽq;
habeat hostem in situ tutissimo, si possit, castrametari ad omnes impetus conatusq; hostiũ repri-
mendos, Cæsar præmittit qui duos locos ad castra explorarent. alterum ab vrbe distantem circiter
mille passus, alterũ ab altera parte vrbs non procul ab Ingolstadio. vt autẽ his locis commodius po-
tirentur Cæsariani, præmissus est Castalius castrorũ eligendorũ magister pridie eius diei, quo erãt
castra mutaturi, qui locũ castris designaret. Cæsar postridie summa celeritate diligẽtiaq; castra mo-
uet omnibus copijs in priorem aciem tantum instructis. Itali, Germani, Hispani quotidie vicissim
mutant regiones castrorũ, vt omnis illorũ controuersia de situ tolleretur. Cæsarianis proficicenti-
bus adhuc ad hæc ipsa castra Albanus cũ viginti equitibus Ingolstadiũ peruenit. altera castra diligẽ-
tius explorat, locũ designat, & regiones singulis nationibus. Philippus cũ suis leue prælium sibi ad-
iũctis cũ lectissimis peditibus, & equitibus tanta virtute, tamq; alacriter Cæsarianos inuadit, tamq;
conferto cũ globo armatorũ, vt Cæsari nuntiatum sit hostẽ cum vniuersis copijs pugnaturũ aduen-
tare, quãmobrem iubet & ipse vniuersas copias in aciẽ instrui, Albanũ præcedere, hostiũ consilia di-
ligenter explorare, se certiorẽ facere. ipse interim frontem exercitus firmat intra castra. locũ legit
ad pugnam tormentis in apra loca, & equitibus ac peditatu distributis. atq; ibi expectans inuasurũ
hostẽ consistit. cum hora iam tardior videretur, neq; amplius opportunũ tempus ad cõmittendũ
prælium, Albanus nuntiatum mittit, vt ad alia castra acies procederent, sicuti statutũ fuerat: quod
hostis intra suas munitiones se recepisset. Cæsar cum intelligeret quanti ferretur, vt eo die potius,
vel tardẽ, quã vt postridie castra occuparet. eamq; noctem, & partẽ sequentis diei sibi vendicaret
ad illa cõmodius instruenda. cũ vniuersis copijs eõ cõtendit, cũ Ingolstadium vrbẽ a tergo esset ha-
biturus. A fronte palus erat perampla. omnis equitatus inter syluam consistit, quæ erat in sinistra
parte apud Danubiũ, & inter fluuium, apud quem erat agmen Italorũ, & Germanorũ peditum ci-
tra fossam præaltam. vltra, omnes Hispani, & pars quedã Germanorum, & Italorũ, cum reliqui apud
mœnia fuissent castrametati. atqui cũ a dextra, & a fronte pars agri aperta haberetur, quamuis tota
nox cõsumpta esset ducendis fossis, vallibusq; castrensibus atq; erigendis aggeribus, Albanus antequã
dies plane illucesceret ambas eas partes diligẽter explorat, vt, si quid erratum esset, emendaretur; cũ
multis rationibus hostis adduci posset ad illa castra inuadenda. Sed Philippus viribus potius, quã
vlla militari ratione fretus nullam inuadendi hostis opportunitatem obseruat; quippe qui non mo-
do cõmune esse belli periculũ non intelligeret, sed etiam temere ausus esset promittere fœderatis se
se intra triũ mensium spatiũ eiecturum esse a Germania Cæsarem, vel captiũ ducturum. Eius pro-
missis cum esset creditũ, collecta sunt circiter octoginta peditũ, quindecim equitum millia, bellica
tormenta tradita centũ, & triginta, atq; tanti faciebant iam Cæsarianos Philippici, vt palantes non-
nulli vagarentur, stationemq; haberent, vbi libuisset equites nonnulli, neq; conarentur prorsus Cę-
sarianorũ consilia impedire. Cæsar eo die cõmoratur in ijs castris cõparandis illis, quæ necessaria
viderentur intentus, cũ milites assidue armatos haberet, verereturq; ne propinquus, hostis in loco
nondum satis tuto castra adoriretur, qui non plus quinq; millibus passũ distans in loco munitis-
simo fuerat castrametatus. Philippus ob imperitiam rei militaris tam opportunam inuadendi ho-
stis facultatem prætermittens postea inductus est in summas difficultates cum rerum omnium ia-
ctura. Non enim in colligendis magnis exercitibus solũ, aut in comparandis classibus, aut castris
in tutissimo loco legendis, & muniendis consistit virtus imperatoria, sed multo magis in arripien-
dis opportunitatibus, quæ sese offerunt rei præclare gerendę. Plus enim vtilitatis afferre potest
aliquando situs, ac momentum temporis, quã vniuersa ratio reliqua bellandi. Nam, vt par-
uus ignis, & succrescens adhuc facile extinguitur, qui postea vbi latendo vires assumpserit proxi-
ma quæque deuastat, neque potest nisi cum summo periculo resistentium retardari: sic bello-
rum initia aliquando suppressere facillimum est, at vbi paulatim accedentibus auxilijs sunt adau-
cta, non nisi cum summis populorum periculis opprimuntur. Habebant Philippici a dextra par-
te castrorum fluuium, qui in semiplenã lunæ orbem castra circundabat. a fronte paludem, & oppi-
dulum quoddã quod castra tuebatur in ripa fluminis situm. a tergo sylua erat prægrandis, apud quã
collis leniter ab imo surgebat accliuus, ad cuius radices vtrinq; reliquę copię fuerant castrametate,
vbi Philippici omnia bellica tormenta erexerant. Postridie Cæsar Octauium Farnesium cũ ducen-
tis equitibus ad excitandos hostes ad leue prælium mittit, & ad eorum castra exploranda. vctum est
ad Schertelli milites. inito prælio cum modo hi, modo illi cedere cogerentur, Cæsariani deniq; nul-
la re memorabili facta ad suos in castra redeunt. Farnesium nuntiat quæ viderat. Cæsar eadem nocte
mille, & quingentos Hispanos sclopettarios mittit, qui castris multis ex hostilibus excubijs inter se
B mox

Castrameta-
tio Cæsaris
ad Ingolsta-
dium.Copię con-
iuratorum.Imperatoris
prudentia
quã neces-
saria rebus
bellicis.Castrameta-
tio coniu-
ratorum.

mox arma cōuertit per insciā ob noctis obscuritatē, mutuiq; vulneribus cōfodiuntur. Cū Schertellus deinde spēdia esset daturus militibus earū ciuitatū, quarū nomine dux erat creatus, visū est copias extra aggeres esse ducēdas ac cēsendas, ne Cēsare prius inde discedere pateretur, quā fortunā eius belli tētaient interea datus est Cēsari locus muniēdi castra, dū hostis ita segniter tractat res bellicas. Philippus in errore cognito Cēsari propinqua castra ponit, neq; plus spatij tribus millibus passū inrererat inter vtraq; castra. Nā vbi super quibusdā collibus cōstitisset, quos Cēsar occupare decreuerat, in loco etiā tutiore castrametatur. deinde cū proceribus cōsulēs quid esset agendū Cēsar, iubet Sadēn cū duobus millibus sclopettariorū per syluā quādā trāsuersē pfectū paulopost mediā noctē hostiū castra inuadere, qui cētis primis excubiis magnā facit in hostes impressionē, tādinq; obuios trucidat, vt copias in aciē instructis paucis ē suis amittis cū capto vexillo equitū ad suos redierit. Cecidit in ea pugna ē Philippicis Rodericus Craterus, & Riccius Ioānes insignes. ea re cognita moti spe gloriæ, quæ maximē omniū stimulatorum vel in tela hostiū mortales impellit, & in aperta pericula, Octauius Farnesius, Io. Baptista Sauellus, Alexāder Vitellius Romanarū copiarum duces insignes ante aquā illucesceret, statuūt planitiē quādā in dēsiore parte syluę occupare, ibique locū ad insidias eligūt cū mille, & quingētis peditibus, equitibus sexcētis. eodem consilio Philippus Guilielmū Tubersinū cū duobus millibus sclopettariorū, Ioannē Sergenū, & Iacobū Haccū, aliosq; duces cū sexcētis equitibus ad morē leuiorū armatis, cū sclopettis, & telis hastatis verutis pro patriæ ipsorū consuetudine mittit. Hi obuii inuicē facti prælīū ineunt atrocissimū, fortunaq; sepius hinc inde alternante victoriā, deniq; Cēsariani virtute, & numero Philippicorū superati coguntur ad pagū quendā se recipere, atq; inde mittere, qui peterēt auxilia à Cēsare. His respōsum est, nolle Cēsare fortunā belli eo die experiri, suæ prilline virtutis, & prudētiæ recordarētur. quoquo modo possent salutē sibi cōpararent. Illi diu resistētes cū ignis vndiq; malleoliq; iniecti pagū incendio absumerēt, coacti sunt sibi viā ferro per medios, & cōfertos hostes aperire. Cēsari sunt ē Cēsarianis cōplures, & calones, lignatores, pabulatores, lixæ capti. reliqui ex ea clade multi in castra se recipiunt. Captus est Bartholomæus Mōtius insignis e Philippicis quoq; nōnulli desiderati sunt. Distabāt inter se castra circiter tria millia passū, inter quæ fluuius multis in locis oblongos, multiplicesq; anfractus cōtorquēs traiciēdus percurrerebat, itq; Philippicorū magis, quā Cēsarianorū castra cōplectebantur. ea re fiebat, vt non possent vtriq; nisi traicēto flumine ad leuia certamina excitari. His ita se habētibz cogitabat Cēsar qua ratione fieri posset, vt magis hostē infestare, cū sciret sibi vile fore, vt e tā munito loco hostis abduceretur, quod tamē palā non audebat tentare, cū suæ copię multo essent inferiores numero; sciretq; sibi opus esse arte potius, quā aperto Marte cū hoste pugnare. Philippici die postero castra locant propinqua Cēsarianis circiter mille passus, instructiq; copiis ad profectiōnē cū tormētis, quę per liberā apertamq; planitiē trahi cōmode poterāt, fluuiū traiciunt, atq; in formā lunæ semiplenæ iter faciūt, quod facile & amplitudo loci, & copiarum numerus patiebatur. Enimuero forma illa lunaris exercitiū maxime formidabilis apparet, si in aperitissima planitie procedat, cū vndiq; videatur hostē circumuenire velle. at nisi e maximo copiarum numero cōstitit, multo debilior omnibus propē alijs figuris efficitur, cū dissipati fere sint milites si pauci existāt. equitatus in quinq; turmas fuit diuisus. præerat dextræ turmæ Herneffus regulus, & Brocardus ad ripā Danubij, & apud paludes, quæ cōstabat e duobus millibus equitū, opponebaturq; sinistra Cēsarianorū, atq; habebat decē bellica tormēta. in sinistra turma erāt cū viginti bellis tormētis, & pari equitū numero Ioannes Bonicauus, & Gāgolphus Filinguus. Tū paulopost se quebatur Georgius Roccherotus cū pari numero equitū, qui vniuersum peditatū ab eo latere includebāt, ac protegebāt. ab altero latere cū paribus turmis procedebāt duo Theodorici, hic Marcellus, ille Pefirdus peditatū pariter intrudētes. Sic vniuersę copię Philippicę procedebāt, trahentes in agmine tormēta in hostē cōuersa. vbi copię domui cuidā Cēsarianis castris vicinæ propinquassent, quæ nō ampliore spatio duobus stadijs distabat ab aggeribus vallisq; Cēsarianis, Hispani quidā sclopettarij visā hostiū multitudine ex illa domo in castra refugiūt. Philippus vbi neminē exire e reparationibus intueretur, displosis nōnullis tormētis in castra Cēsariana, quæ poterāt a quatuor lateribus diuerberari, ibi cōmoratur, ac tormēta in hostē dirigit. Cēsar iubet suos in aciē instrui cognito hostiū aduētū militesq; hortatur, vt forti lætoq; sint animo, neq; vel numerū, vel clamorē hostiū formidēt, cū nihil horū sit, quod virtutē, & fortitudinē ac prudētiā superare possit. Albanus iubet fossarū castrēniū aggeres instaurari, qui nōnullis in locis exeuntū, & ingrediētū pedibus fuerāt cōculcati. imperatū est sclopettarijs ne disploderēt sclopettos, nisi in propinquū hostē. Ductus est agger etiā qui à duobus lateribus aduersus hostē exercitiū protegeret: atq; aduersus tormēta erecti sunt corbes multi per amplā gleba repleti, permultaq; arbores cęsæ ad vallos faciēdos. his operibus reparationibusq; faciēdis milites vicissim permurabātur assidue intēti per duos dies ac totidē noctes, qui sibi alterne succedebāt ad laborē & quietē. Cēsariani pro regionibus castrorū suos in aciē instruūt ita, vt Hispani essent à frōte, paludēq; haberēt à sinistra. à dextra erāt Germanicū præualido Hispanorū sclopettariorū globo. à tergo Itali, vbi castra flectebātur, cuius loci nōnulla pars erat intra illā munitiōnē, quæ fuit intra paludē erecta. Et quā spatiū quoddā copiarū Madrucci apertum erat, ac sine vllis reparationibus ad vrbem vsque, illud & carris, & lintribus, & pontibus clauditur, quod spatium cum non latis munitum videretur propter amplitudinē, munitum est etiam equitatu in quatuor turmas diuiso, vt si equitatus hostium in eā partem irrumperet, facile loci reparationumq; beneficio sustineri posset. erat ille situs peraccommodatus hosti ad cōserendū prælium, quippe qui tum per aggeres fossarū parum extolleretur, tum etiam spatia quædam haberet relicta inter ipsā agmina. Philippici quod neminem exire audere cernerent, lætari, tormen-

Acie in lunam instructæ vis.

Ordo acierū procedētiū.

castrametatio

Castrametatio Cēsaris.

castrametatio

ta disploedere, creberrimis ictibus castra Cēsariana infestare, tantam globorū tempestatem, tamq; horrendam procellam, effundere, tantoq; cum strepitu, vt omnia circū contremiscere viderentur. Sed Cēsariani tormentarū bombū minime formidantes, quem propter multorum bellorū vsū facile perferebant, cum præsertim paruum militum iacturam importaret raura globorū frequentia, non solum intrepidi consistunt in castris, sed etiam e reparationibus allecti pugnandi desiderio cum hostibus pugnam committunt. in Gallia verò cum arma infesta mota essent à Britānis, multaq; prælia hinc inde feliciter commissa, post multas, cedes, pax deniq; componitur inter Franciscū Gallorū & Henricū Britannorū reges. summa conditionum fuit, vt Gallus intra octo annos dissolueret Britanno viginti, & quinq; millia librarum auri, cū libra centū aureos nūmos continere censeatur. vt in conditionibus pacis Scotia inclusa contineretur. vt post octauum annum solutamq; pecuniam, Cēsariani nauale sine Bolonia restitueretur. Cēsar interea recognoscit, vt Albanus copias instruxerat, ipse armatus in equo nuncante suam turmam consistit. nunc Germanos, nunc Italos, nunc Hispanos visit, vt forti sint animo hortatur: qui mira virtute hostium conatus cum viderent adesse, Cēsarem contemnebant. Plurimū enim refert in difficultatibus summi imperatoris præsentia, qui vere est anima exercitus, & robur militum. neq; aliud est quod possit tantopere ad gloriam, & ad honoris desiderium milites excitare, quā si cognouerint non in obscuro loco rē agi, sed in conspectu ipsius principis, & vniuersi exercitus, inq; multorum populorū præsentia. Hęc ipsa res, hoc ipsum inquam gloriæ desiderium, impulit Alexandrū Vitellium, & Io. Baptista Bugghensem in magis delectum, magisq; cōfertum agmē Philippicorū tanta strenuitate, tantaq; animi magnitudine, vt Philippus horum virtutem admiratus dixerit, quod si tanta strenuitatis essent omnes Cēsaris milites, neq; tota quidem Europa posset Cēsarem e Germania dimouere. Ita insāmani sunt eo dicto nonnullorum Germanorum animi, vt fortissimē horum remeritū restiterint, multosq; nimis audester irruentes trucidauerint. Nam profecto nulla audacia laudabilis est; quæ sit à prudentia, virtuteq; se iuncta, cum omnis haec cum virtute consistat. Qui verò solus plures inuadat, nisi proposita insigni aliqua vtilitate, aut necessitate, vt fecit Cocles, aut qui gloriam ita appetat, vt propter eam vitam inconsulto profundat, illi magis stultus, & vitæ prodigus, quā fortis iudicandus est. Philippus cum per crebritatem ictuum non posset dimouere aut cogere hostes, vt castra murarent, ac neq; illud quidem consequeretur, vt priuatorum quispiam militum e suo loco discederet, censeat deniq; aliud consilium esse capiēdum, atq; copias in castra reducat, quæ duo millia passuum distabant à Cēsarianis. Dū castra Cēsariana tormentis impeterentur, Albanus Hispanos sclopettarios extra aggeres collocat, iussitq; ab ea parte, quæ prospectabat paludem, cum hostibus seruantibus tormenta leue prælium inire: qui tamen nulla re memorabilē facta redeunt in castra, Philippus tormenta contraxerat apud villam quādam apud Danubium distantem a castris Cēsarianis circiter sexcentos passus, apud quam secundo fluuij fuerat castrametatus, perpetuoq; aggerē ducto tormenta, & tentoria incluserat. Neq; mirandū est quod Cēsar equitatum intra aggeres, & fossas inclusit, cum libera, & aperta planities alioquin equitatu magis conueniat, quā clari, & carceres, & fossæ, inter quas potius peditatus aduersus equitatum est includēdus, cū fossæ atq; aggeres ita essent humiles, & paruæ, vt vel ab armatis equitibus facile possent transiri, ferunt cenantem Philippum, multaq; locutum de præterito prælio prouocasse poculo Schertellū Germanico more in honorem eorum, qui tormentis fuissent lanjati. Huic Schertellus respondit magis conuenire in honorem viuorū, qui neq; e vestigio quidem per vim armorum cesserint. fuit tamen Schertelli consilium vt tota castra Cēsariana inuaderentur, qui Philippus non assensit, ita inutile est plures imperatores esse in castris, at Cēsariani iubent omnes carros exire ad conueniēdos per eam noctem fasciculos lignorum ad castrorum reparationes diligentius instruendas, atq; ita castra muniunt, vt tuto iam intra aggeres esse possent. Albanus eadem nocte fossam dilatari iubet, atq; ex ea parte, qua castrametati fuerant Hispani, magis hosti propinquat. Sic pars illa castrorū, quæ hesternò die aperta fuerat, efficitur & magis clausa, & magis tuta aduersus conatus Philippicorum, postero die antequam sol confulgeret, aut terram primis radijs illustraret, Philippus eadem ratione copias e castris educit ad prælium Cēsarianos prouocat, vndiq; instructa acie castra cingit. cunctantes tanta globorum frequentia diuetherat, tantaq; tempestate, vt omnium fidem atq; credulitatem superaret. exeunt e castris Cēsarianis complures sclopettarij paulopost. minutum prælium in aperta, liberaq; planitie committunt. Philippus cum suis inferiores esse numero videret, Nicolaum Bernardum, Georgium Roccherottum, Golphangum Golduchorum cum mille equitibus in tres turmas diuisis subsidio mittit. prima turma habuit equites centum, qui soluti expediētiq; iucedebāt. aliæ duæ succedebant ordine. Hispani sclopettarij trecēti erāt in prima acie, at in postrema quingenti. primi equites soluti in sclopettarios impetum faciunt incredibili alacritate, atq; cū pedites sclopettarij præsertim facile vincantur ab equitatu in planitie, tamē ita tūc Hispani priores equites excipiūt vt eos in fugam verterint, coegerintq; secundā turmā moueri. ea mota est cum vexillo ad suos protegendos. Sed & in hanc rātam effundunt glandium procellam, vt totam aperuerint, compulerintq; terga vertere. mota est tertia cum vexillo prætorio, & non minus iacturæ illa quoq; patitur, quare, & ipsa cedere coacta est, atque intra aggeres fuit repulsa. Illud facinus sane fuit memorabile, cum alioquin longo interuallo virtus equitum in planitie præsertim, & in equis locis soleat antecellere: atque ita paruit, quā debiliores sint separata, quā coniuncta vires: quæ si vno tempore in Hispanos impetum vndique fecissent, vel multo maiorem numerum sclopettariorum conculcassent. Cēsar neq; illo quidem die voluit vniuersam belli fortunam expetiri, quod sita copię multo essent numero inferiores, quia tribus peditum millibus, trecentis equi-

Pax Gallorū regis cū Britanno.

Imperatoris præsentia, & industria, vt vtilis.

Fortitudo q sic

castrametatio

Schertellino bile dictum.

castrametatio

Sclopettariorū Hispanorum virtus.

Error bellicus.

ta displo-

B 2 tibus,

tibus, duodecim muralibus tormentis aucta essent hostiū castra, qui liberarum ciuitatum stipēdia Canoduri, & Argentorati merebantur. Sed animū, & audaciam suis auctam ē prioribus praelijs intelligens. vt magis hostem infestaret assiduitate praeliorū, iubet fossam castrēlem duci propinquo- rem hostibus, quem cū Philippus propinquare vidisset, neq; posset crebris ictibus tormentorū, vel vllō artificio cōpellere, vt totis copijs dimicaret, in alia castra se recipit, quę hinc duodecim stadijs ab Italis, inde circiter duo millia passuum à Cæsarianis distabant, cū non paruo Federici, & Schertel li merore, qui omnino inuadenda esse castra Cæsariana censuerant antequam munirentur: ea nūc ita erant fossis, atq; aggeribus altis offirmata, & munita, vt non modo nō offendi, sed etiam, vt offen dere hostem possent; qui erat in loco magis aperto, & nudo castrametatus, cum viribus potius, quā vlla arte aut industria militari vincere studeret. atqui insulsum est, vel potius dementis, vbi tutō ho- stis vinci possit per dolū, se potius exponere apertis periculis roboris ostentandi causa, cum multo laudabiliores iure sint, qui per calliditatem, & prudentiam exercitiū ex hostium faucibus eripuerint, quam qui per sanguinem, & ferrū sibi viam aperuerint, cum istud euitare possent. est enim lauda- bilior exanguis, quā cruenta victoria. atq; vt vno verbo dicam, ego non quidem vulpi pellē leo- ninā, vt putabat Lyfander Spartanus, sed multo magis leoninam vulpinā affuendam cenfeo. Al- banus cum duo millia haberet in castris operarum ē Boemia, eadem nocte fossam perpetuam duci iubet, atq; ita castris Philippicis propinquat, vt nō minus spatium quadringentis passibus inter vtra- que castra interesset, quā diligentia plurimum natura terræ iuuabatur, cum per illud interuallum operarij protecti possent procedere, ad quorū etiā custodiam erant destinati complures sclopēt- tarij. Philippici tormenta dirigunt ad eam fossam impediendam, sed nihil magis diligentiae remit- titur, decreuerat Cæsar etiam mittere qui Heluetios hostes parū accuratē tormenta quædam custo- dientes inuaderent, sed quia Philippici instructis copijs eodem ordine procedunt, castrāq; pluribus ē partibus quā antea diuerberant, mutatur consiliū. atq; ipse Cæsar confiterat ad propugnacu- lum, quod erat à fronte inter Insūbres Neapolitanasq; copias, quæ regio illis nationibus erat assi- gnata, vt prospiceret, quō res tenderet. in hos plures globi sunt coniecti sine multis cedibus, mul- taq; pericula visa sunt Cæsari imminere: nam, & illi propinqui milites fuerunt globis dilaniati, & eius tentorium cubiculumq; castrense perforatum. vbi Philippici diu castra ita diuerberassent, mittitur ab Albano Alonfus Viues cum quingentis sclopettarijs sui Tertij ad excitandū leue praelium. vt enim Romanorum legio, ac Macædonū phalanx certum continebat armatorū nume- rum, sic Tertium apud Hispanos, apud Germanos vocatur Regimentū, militaris præfectura, quæ decem vexilla peditum continet. certatur acriter. Cæsariani primam fossam castrorum prætereunt, atq; impetu facto, multisq; trucidatis ex hostibus victores in castra redeunt. Cæsar, vt hostem assidua molestia, diuturnisq; laboribus vexat ac defatiget. mittit per noctem qui ad arma conclamare com- pellant, at per diem leuibus praelijs infestat. quare per noctē armatos esse oportebat, & per diem in- uadentium cōnatus repellere. illa ratione factum est, vt impetus ac furor Philippicorum paulatim retunderetur, animusq; deficeret, qui cum prius ad ducentos passus propinquarent ad castra Cæsa- ris exploranda, nunc plures mille, & quingentis passibus distabant, cum sclopettarij longe illos assi- due summouerent, putabatq; vtile fore Cæsari vt per nouas fossas, nouosq; aggeres hostis cogeretur castra mutare. aucta sunt castra Philippi interea trecentis equitibus comitis Palatini, sed tanta erat molestia, quæ à Cæsarianis inferebatur, tantus labor, cum nunquam arma deponere liceret, tamq; facta sunt propinqua castra, vt ex alteris exire in altera ingredi esset, vt omnino Philippus castra mu- tare decreuerit, ne tūq; infestum tam molestū hostem haberet vicinam. illud tanta diligentia, tantōq; cū silentio fit, vt carris atq; tormentis antequam illucesceret Danubium traicentibus, mox illuce- scentedie nullum tentoriū in castris visum sit. traiecerat peditatus sub aurorā omnis, solaq; equo- rum turmæ reliquæ erant, quæ & ipse ceperant pertransire, quarum in postrema acie nonnulla tor- menta trahebantur, atq; eo ordine seruato Neoburgum versus signa conuellunt. Cæsar leuis arma turæ equites ad explorandū iter hostium, & ordinem, quō procedebant, mittit. præmittantur ab illis maiora tormēta, post quæ subsequēbatur peditatus, cuius latera turmæ equitum vtrinq; cinge- bant. Enimvero formidabile erat tanto armatorū numero tectam planitiem videre, cum omnia cir- cum reniderent splendore armorū; dum tantus equitatus, tamq; magnificē instructus procederet. eo ordine progressæ copię ad Neoburgū castra ponunt, quo tempore nuntiatum est in castris Cæ- sarianis copias, quas Burorū comes adduxerat ex Ambuaritis per Incrionensem Batodurentemq; & Mocontiacum agrū contra conatum hostium Rhenum traiecisse, quamuis vbertus comes Oldē- burgiensis cum mille equitibus, & quindecim millibus peditum relictus esset ad traiectū impediē- dum. Cæsar per nuntios facit certiore Buranū comitem hostes coactos fuisse mutare castra, atq; Neoburgum primum, deinde Tonaueram sese recepisse, vnde videretur rationi consentaneū vt ad impediēdum iter sibi obuiam prodirent in agrum Vsiptorum, cū presertim Vbertus scripissēt ho- stes pagū occupasse distantē ad quindecim millia passuū, per quē sibi Rhēni traiectū aperuissent. si- ri non posse, vt ipse hostes impediret tum ob distantiā, tū etiam quōd illi multo armatorū equitū nu- mero præstaret. Nā tria equitū millia Buranus comes adducebat, quibus addebantur quatuor mil- lia Alberti, & Ioannis Alifi, & Volphegangi Marchingi Prutenorū Ducis, & Maximiliani regis Boemorum: quæ copię cum Rhēnum prius traicere non auderent, aduentum Burani præsto- labantur. nam adducebat secum Maximilianus Florentij filius Lutiburorum, comitis vti dice- bant præfecti Bufaterorum quatuor Hispanorum, duo Italorum veteranorum vexilla, qui pro Britanno rege aduersus Gallorum regem militauerant. ducentos Italos sclopettarios equites. vi- ginti, & quatuor vexilla Germanorum, duodecimque bellica tormenta. Buranus ad ripam

ripam profectus prima vigilia quinq; millia hominum procul ab hostium castris fluuium traicere iubet, qui transgressi statim pagum occupant, cuius beneficio omnes postea copię traiciunt. cum in agrum Vsiptorum ventum est, leue praelium committitur. pugnatur acriter. belli fortuna diu fit anceps. deniq; multis vndiq; cœsis Vsipteri in urbem includuntur. Philippus relictis Neoburgi- tribus vexillis peditum in prælijs, iam præterita Tonaueram ad oppidum Vendalingā accesserat. ibi fit certior comitē Buranū transmissio Rottemburgo oppido in agrū Noreieniē aduenisse, (nā Philippus conabatnr pro viribus impedire quominus nouæ copię cum Cæsare iūgeretur,) quod non mediocriter animos Cæsarianorū extulerat ad spē rerum felicium. Illis. n. profligatis arbitra- bantur se non posse diutius Philippicorū impetum sustinere. Philippus ea re cognita Tonauerā redit. munitione in ripa Lyci fluminis extructa, is est fluuius Sueuorū regionis, vbi vocatur Vindelicia, castra ponit apud Rainum oppidū, quæ aucta nuper fuerat triginta & sex vexillis peditū, qui Rhēni traiectum obseruarant. at vero prudenter castrametatus fuerat Philippus, cū ita fieret, vt per Lyci opportunitatem Augustam urbem, per Tonaueram & Danubiū Alcimēnium tueretur. ibi constiterant copię Philippicæ, vt in loco natura munitissimo, & non inepto ad impediendum Bu- rani accessum. Cæsar, quōd ea ignoraret, mittit Ioannem Baptistā Sauellum, Alphonsum Atestinū, Rodolphū Balconum, Sulmonensem principem cum tribus millibus equitū ad iter hostis explorā- dū, & si iter faceret, tandiu leuibus certaminibus retardandū postremum agmen, dum Burani copię cū Cæsarianis coniungerentur. Sed cū visi essent postredie Philippici in loco castramati, vnde non possent nouas copias impedire, Cæsariani ad suos redeunt. Cæsar contra summa diligentia vti, vt illa auxilia quā citissime accederent. multos ignes accendere, quæ erant ventura, cū per noctē iter esset faciendum. obuios mittere locorum peritos, qui comites essent ac duces viarū. Leuia cer- tamina ex altera parte castrorū hostium excitare, vt Philippici detinerentur, reuocarenturq; ab opi- nione impediendorū auxiliorum, quia putarent omnes Cæsarianos ibi esse castrametatos. istud cal- lidē fit, quia Philippus consilij Cæsaris ignarus facile cōcessit vt per obscurā noctem ignes iter mon- strarent Burano comiti, quare sic vndecim peditū & tria equitum millia Cæsarianis castris addita sunt. aucta sunt etiā tribus millibus equitum Maximiliani Regis, cæterorumq; principū, quos me- morauimus in locis Rheno propinquis traicendi fluminis opportunitatē expectauisse. Philippus interea successus sibi felices significabat per literas liberis ciuitatibus, & ad extollendos animos so- ciorum mirifice præteritarū rerum felicitatem, cælorum, captiuorumq; numerum & dignitatem extollebat. adaugebat omnia, vt erigeret ad spē victoriæ. hortabatur ad sumptus hilari animo suppe- ditandos. ad monebat ne sibi ipsis deessent, quia nullo pacto bellum esset remittendū. futurum. n. si ipse per inopiam rerū necessariorum ab inceptis desistat, vt vniuersus exercitus Cæsarianorū tan- quam rapidissimus fluuius totam Germaniam rapinis & incendijs ac cedebus inuoluat, omnemq; Germanorū libertatem secum deferat. se pugnare pro cōmuni omnium salute, pro liberis, pro con- iugibus, pro focis, pro Dijs penatibus, libertate, honore, facultatibus vniuersæ Germaniæ. præstare quasuis bellorum difficultates perpeti, quā crudelissimarū Italorum, Hispanarumq; gentium li- bidini, auaritiæ, feritati, Romanisq; superstitionibus inferuire. liberum esse cuiq; fortasse bellū sus- cipere aut deuitare, at semel susceptū non posse impune deferi. istud autem fiebat, qm Philippus semper in extrema parte literarum pecunias petebat, quod molestissimū ciuitatibus videbatur, cū tanti sumptus frustra esse facti apparent, & iam finis eius temporis adesset, quo promiserat se ca- ptum Cæsarem ducturum, aut eiecturum ē Germania. Cæsar nuper additis Lutiburorū copijs bi- duum concedit ad quietem, & ad curanda corpora: at die tertio hostem insequitur, neq; patitur am- plius obsidionem, statuitq; Neoburgum adoriri, urbem sanè optimis mēibus & firmissimis præsi- dijs munitam, in qua erant mille & ducenti Germani. neq; enim videbatur conuenire bellicæ ra- tioni urbem tam validam, tamq; munitam & potentem à tergo relinquere, præsertim quæ in ripa Danubij esset sita, atq; Danubio poriretur, qui fluuius quanti momenti futurus esset vtriq; exerci- tui, nemo sane rerum bellicarum vel mediocriter peritus ignorauerit. Nam præter eximiam facul- tatem, quam vrbs illa occupata erat concessura comiteatuum, omnisq; generis apparatus bellici, multorum etiam pagorum secum afferbat imperium, & liberum aditum in agrum Noricum ad Monachum vique, quod oppidum est Norici, non procul a Vindelicia. Veruntamen quidam duces censēbant his tantis commodis, quę proponebantur capiendæ vrbs. non minores difficultates op- poni. atq; his demonstrabant præcipue urbem non esse tentandam, quia Cæsar alterutrum horum periculorum subire cogeretur, vel, vt opus esset aduersus multo potentiorē exercitum hostiū pu- gnare, fortunamq; belli experiri, si illi vellent opem ferre obessis, vel, si Cæsar istud facere deuitas- set, vt oporteret ab incepta oppugnatione turpiter desistere, quorū alterum maxime erat periculo- sum, alterum turpe. Et sane non satis est imperatori tutō, & nulla clade accepta ab expeditionibus susceptis recedere, sed illud etiam tentare conuenit, quod videatur non posse resistere, ne temere, & inconsultō aliquod negotium suscipi appareat. nihil siquidem est tam hosti formidabile, quā Imperatoris prudentia & calliditas & opinio nullius negotij frustra suscepti, cum irriti contrā, va- nique conatus, & oppugnationes frustra tentatæ, ridiculam faciant omnem potentiam Imperato- ris. omnesque bellicos apparatus, idcirco præclare diuinus Homerus callidum Vlyssēm, at non fortissimum. Aiacem, aut Achilem, Populatorem vrbium appellauit. Hisce rationibus commo- tus Cæsar, ipse cum leuiore equitatu, & magna manu sclopettariorum Hispanorum summo mane ab Ingolstadio ad explorandam urbem proficiscitur: quam vt melius ad expugnationem exploraret, & ipse, & Albanus dux ex equo descendit. Urbana præsidia nonnulla campestris tormenta, maioreque sclopettos in eos displodunt, qui tamen incolumes explorato negotio

spatium esse intelligebatur ad mittenda auxilia, tam propinquo exercitu federatorum praesertim, tamen quia difficultas locorum plurimam spem eius urbis potiundae afferebat, quod ipse a duobus lateribus colles occupasset, cum valles illas prospectaret, haberetque; a tergo paludem per amplam ac diffilem, & a fronte fluuium, qui in multos riuos diffundebatur, statuit postulatam tempus esse expectandum. Philippo vero sola via, eaque perdifficilis ad subsidia relicta fuerat, quae cum inuisitata fuisset ante illud tempus, neque tunc quidem videbatur ulli vsui futura. Is igitur auditis nuntiis Norlingensium, duplicatis carrorum ac tormentorum equis, ceterorumque; apparatus, multis operis comparatis, impedimentisque; Tonauerata relicta & mille ac quingentis peditibus, equitibus ducentis, summa celeritate, silentio, diligentiaque; vsus Norlingam accedit: atque prius in tutum primam aciem perduxerat, tormentaque; collocarat e regione vallis, in qua Caesar constiterat, quam ab illo Caesarianorum sentiretur, ad quod non parum iunxit obscuritas & densitas nebularum eius diei. Caesar contra cum nuntiatum esset castra ab hostibus moueri, iubet copias instrui, ne repente inuaderetur: quod cum ante, diem nuntiatum esset, acies totae ad diem vsque instructae consistunt, ut si nebula decideret, inuaderenturque; castra, aptum ordinem seruarent. Sin aliud iter haberent, situsque; opportunitas pugnandi facultatem ferret, quam toties Philippus obtulisset, ne contemneretur. Ita ta erat densitas matutinae nebulae, ut non modo hostis prospici non posset, sed neque equites quidem, qui frequentes in turmis consistebant, se inuicem viderent. illa nebula protecta Philippicorum incerta sunt, atque illi opportunitate temporis fuerunt vsi, per quam duas difficultates locorum si ne controuersia superarunt, quoniam neque Hispani, neque Germani equites illorum iter exploratum missi cernere potuerunt. est sane summi Imperatoris munus scire uti presentibus temporum opportunitatibus, cum plus opis momentum temporis aliquando afferat, quam vlla postea mortalium industria. Neque vllus est tam fidus, tamque diligens belli socius, quam ipsum tempus, si quis recte illius imperio & consilio uti cognouerit, celeriterque; conficiatur, quod illud recte monuerit. ut enim ventus & cursus aquarum plurimum conferunt classibus, naualibusque; certaminibus, cum secundi cursus pro multis armatis sint nauigijs; sic nox, tenebrarum, nebularumque; beneficium plurimum confert ad multa munia militaria sine controuersia efficienda, quae alioquin non nisi per summam difficultatem ulla ratione conficerentur, aut sine summo periculo. nam & vrbes per noctem capte admotis repente scalis, & subsidia ab obsessis sunt admissa, & inclusi exercitus deceptis hostibus sine controuersia euaserunt, quod ipsum per nebularum, aut pluuiarum opportunitatem aliquando factum est. Philippici igitur temporis opportunitate freti cum per totam noctem iter confecissent, atque dies esset pro alia nocte obscurus, sub meridie duabus angustijs fluuiioque; superatis, ubi dabatur difficillimus transitus ad montem, quae Norlinga adiri poterat, ad montem ipsum perueniunt. tanta diligentia in eo itinere faciendo vsi sunt, ut Caesari apparuerint omnino Germanicam celeritatem superasse, cum illi populi magis statariis certaminibus, quam vli celeritati apti crediti sint. At vero non solum prudentissimè, optimoque; ordine castra mouerunt Philippici, sed etiam tam ordinate procedebant, tamque; in opportunis locis tormenta pro natura situum mutabant, ut nullum militaris disciplinae munus in illis magis, quam in Caesare desideraretur. Quippe cum plurimi sit in omni re bellica, & non mediocri ingenij, aptum ordinem seruare. in mouendis, & in munitissimis sitibus eligendis, quibus in rebus si quis error committatur, vniuersus exercitus incidit in magnum periculum, atque eius salutis spes reliqua aut in fortunae arbitrio, aut in hostium imperitia est collocanda. Summa igitur laude digni sunt Heluetij, qui soli ferè omnium mortalium prorsus sunt militaris disciplinae obseruantes, cum ordinate castra moueant, ordinate procedant, ordinate ponant, ordinate castrametentur; quos tam facile est fusos in aciem instruere, quam nationes nonnullas dissipatas fugare. Neque minus virtutis ostenderunt Philippici in leuibus certaminibus, cum semper leuiore equites praemitterent, quos nigros appellabant ab armorum colore, quod habent brachiorum integumenta ex orbiculis ferreis compacta, galeis cooperitis, & breuius scoldettis vterentur, & telo ad morem venabuli, facileque; peditibus laborantibus noscent succurrere. At qui cum alia Dei munera, aliaque; virtutes alijs hominibus datae sint, nemoque; omnibus simul fruatur, idem genus hominum non valde patiens est laboris ubi noctu sepius ad arma conclamatur in castris: neque sunt parandis nocturnis insidijs, aut similibus laboribus valde accommodati. Caesar, cum post meridiem nebulae ad teporem solis dissipatae enuauissent, hostem prospicit in situ munitissimo super colle Norlingae, quem ipse prior occupare decreuerat. Intercedebat inter vtraque castra fluuius, qui paucis in locis ab hominibus aut equis vadari poterat, nisi ut fieri solet aliquando in traiciendis copijs cum equi collocantur in superiore parte cursus, ut ita fluuii aquarumque; impetus infringatur. ille vero modus traiciendi exercitus neque; commodus neque; tutus erat in conspectu hostium, praecipue cum per pontem etiam esset periculosus. Caesar cum fluuius hora iam tarda inclinante die a nonnullis esset tentatus, copias instructas habuit, quia hostem propinquum putabat traiecturum, atque; totis copijs dimicaturum. Sic enim Albanus ad recognoscenda castra, aciesque; & situm castrorum hostium missus retulerat. Copiae vero ita sunt instructae; primam aciem ac frontem exercitus ducit Albanus, & Buranus comes cum vniuerso suo equitatu, ducentisque; peditibus Belgicis, quibus omnibus dux Sabaudienensis imperabat. cum his erat Maximilianus equitatus, & Ioannis marchionis Sennonum. phalangis equitatus erat Italus, & regimentum Alliprandi Madruccij. postremam aciem ducit Prutenorum praefectus, marchioque; Albertus, atque; semper ferè phalanx cum illa pari passu incedebat, eodemque; spatio a prima acie distabant. Constabat prima acies e decem ac septem millibus peditum in tres phalanges instructorum, & tribus equitum millibus. postrema ex octo peditum millibus in vnam phalangem, & duobus equitum.

Vniuersus

Vniuersus hic equitatus pro opportunitate locorum diuidebatur, nigris equitibus, & armatis lanceis in apras partes distributis. His ita constitutis Caesar ex altera parte Malaspinā ex altera Sfortiā Oriuetensem cum quinquaginta equitibus mittit ad tentandos hostes, si possent e suo ordine turbare, in hos impetum faciunt circiter mille equites Saxones in alae formam cum sclopetijs, atque; hos cum multa clade in castra repellunt. exit e castris rursus Octavius cum denso equitum globo ad infestandos hostes, & Io. Baptista Sauellus, qui tam atrox praeliū committit cum Schertelli militibus, ut ne cesse prope appareret fortunam belli illo die tentari, nisi noctis aduentus certamen diremisset: cum vtraque; copie egregie forent instructae, & mirifice pugnandi cupide. Omnes. n. miro quodā gloriae desiderio incensi erant, cupiebantque; ut primi viderentur ceteris in ipsa praelia, quare multi e principibus vtrinq; cedebantur. fortuna itaque; & virtute militum sepius alternante victoriam, acrioreque; pugna non semel renouata, Caesar ad futurum praeliū vniuersas copias instruit. Sed cum putaret hostem, ut in situ munitissimo castrametati, nulla arte tunc allici posse ad fortunam totius belli expectandam, quem cogere erat magnopere periculosum, cum in tutis castris pauci multis possint resistere, receptui cani iubet. at post diei eius diei Caesar ratus est sibi opportunitatem pugnandi datū iri, si castra mutasset sepius, quae ratio ad facultatem comiteatū non mediocrem commoditatem allatura, & ad infestandos hostes parum assuetos assiduis itineribus, vtilis fore videbatur. at ubi signa ad protectionem conuellerentur, colligerenturque; vasa, nuntiatum hostis non procul abesse, quare omne protectionis consiliū conuersum est ad studium pugnandi. veruntamen ubi cognitū fuit hostem parum pugnā curare, inceptumque; iter persequi, statuit postremam aciem inuadere, multosque; sclopetarios a tergo iubet adoriri. Illi re cognita duas ingentes colubinas in insequentes Italos displodunt, quo bombo audito constitit vniuersus exercitus, atque; signa conuertit ad suos subleuandos. At enim cum magna pars diei iam fuisset collapsa, paludesque; & aquarum copia certaminibus esset non leue impedimētū, vtrique; consistunt in acie, expectantque; vter prior fluuium traicere conaretur, qui medius inter vtrōsq; exercitus per paludosam vallem labebatur. Sed propter solem iam prope occidentem Caesariani in castra redeunt, Philippiceque; copia super collibus Norlingae propinquis castrametantur. Caesar grauer ferens, quia non posset impedire Norlingae subsidia, mox circiter mille & quingentos passus procul ab hoste castrametatur. emissus est Sennonum princeps, & Alphonsus Atestinus duce Sulmonensi principe cum Italō equitatu ad infestandū hostem, contra quos ex euntis Herneftus Vessonum dux, & Daniel Schemedossus insignes foederatorū duces profecti atrocissimum praeliū committunt: quod tantis viribus vtrinq; accedentibus pugnātū est, ut nisi nox pugnam diremisset, omnino iusto Marte decertatū esset eodē die. Vulneratus fuit dux Vessonum, quo etiam ex vulnere paulo post Norlingae decessit, alijque; viri insignes complures. e Caesarianis cecidit Andreas Forulensis vir praestans Italae cohortis praefectus. at ignobiles ex vtraque; parte permulti. Caesar ibi aliquot dies castrametatus hostem infestare conabatur, sed is tam in munito loco constiterat, tamque; idoneo ad accipiendos comiteatus, ut appareret genus bellandi esse necessariō mutandū. neque molestum erat tamen tandiu tempus frustra absumere, cum id nihil aliud esset, quam vires hostiū, quae constabant e multorum populorum auxilijs, suapte natura exinaniri. nam cum virtus, & robur, & audacia non sufficere videretur ad hostem profligandū, omnibus bellandi ratio ad astutiam, & ad artes conuertitur. atque; cum ars bellica non minus in praecoccupandis locis opportunis, quam in superandis virtute hostibus consistat, illa loca eligenda sunt, quae non solum tutū exercitum faciāt, sed etiam quae apta sint accipiendis auxilijs, & comiteatibus, & si opus sit, traiciendis copijs. Caesar aegre ferebat quod hostes dicebantur omni genere comiteatū abundare, cum iam non nihil ipse laboraret penuria, quoniam illi vniuersa planities potirentur, quae inter Tonaueram Alcimeniūque; interiacet rerum omnium fertilissima, & ampla, possentque; in Noricū principatum, multasque; Suenorum ciuitates commode penetrare. nam cum Danubio potirentur, multisque; vrbibus in ripa Danubij positis, statuit Caesar illas opus esse occupare, quia magna pars victorie in illis subiugandis sita esse videretur, magnamque; existimationem, si eas occupasset, ad res suas accessuram putabat, plurimumque; detrimenti rebus hostilibus inde venturum. erat illarum facultas etiam infestando Alcimenio, & Augustae Vindeliciae peraccommodata, quae duae erant primarie potentia, dignitate, & opulentia coniugarum vrbium. Hec cum ita se haberent, consultatur in castris an Alcimenium, vel Augustam prius tentare conueniret, quae ambe ciuitates tanti momenti esse putabantur, ut si altera illarum fuisset capta, praeter id quod debilitasset, infregissetque; vires foederatorū, appareret plurimum omni auxiliiorū genere Caesariana castra subleuatū iri. sed quoniam bellica ratio minime pati videbatur ut hostilia loca a tergo relinquerentur, quae plurimū possent semper consilia Caesarianorum infestare. & aliquando funditus euertere, apparuit Alcimeniū petere nihil aliud esse, quam se intra hostiū vires intrudere, & non minus obsideri ab hoste, quam hostem obsidere: cum praesertim vrbs illa bonitate murorū, & omni genere apparatus, externisque; praesidijs egregie esset munita, multorumque; ciuium armis protecta. Sed Tonauerata expugnatio visa est faciliore, cum praecipue non opus esset omnibus copijs velut expugnando Alcimenio, ad quod commodum illud etiam accedebat, quod Tonauerata tam propinqua esset Caesarianis castris, ut non plus duodecim miliaribus distaret, & vna nocte, si parum res essententia succederet, possent sese in castra recipere. Quae dum tractantur in castris a Caesarianis. Inutrientes, & Castellatus Erembergae expugnationem tentandam rati, quae vrbs parebat federatoeum imperio, collectis repente copijs, quas temporis angustia patiebatur, duodecim vexillis peditum, & Inutrio scilicet ac locis finitimis superatis Inutrii montibus cum tribus muralibus tormentis nihil tale suspicantibus Erembergensibus se moentibus ostentant, atque; super colle munitionem desuper despectante castrametantur. ad illud negotium suscipiendū visa est ad-

ab eo afficitur

Pinosusque

Opportunitatis beneficium.

Fluuiorum traiciendorum ratio.

Tartacis qd sit beneficium in bello.

Tartacis qd sit beneficium in bello.

Tartacis qd sit beneficium in bello.

Tartacis qd sit beneficium in bello.

Tartacis qd sit beneficium in bello.

Eremberga
capta per se-
gnitiam ci-
uium.
Tonauerta
descriptio.

Tonauerta
deditio.

Tellinga de
ditio.

Laugingē de
ditio.

Schertellivir-
tus.

sa est adhortari illa ratio, quod Philippus per tantum distans intervallum non posset suppetias miterere, cum neq; posceret bellica ratio, ut tam propinquo Casare castra debilitaret, aut copias minueret. Erembergenes tam repentinam, & inexpectatam obsidionem intuiti, cum menia ita iam profectis, eo copiis acriter concuti cepta sint, ad rem inopinatam obstupuerunt: quare vexillo super manibus ipsius arcis relicto clam per obscuram noctem aufugiunt. Caesar ubi decreuisset Tonauertam, ut diximus, expugnare, iuber Puteum tribunum cum ducentis lectissimis equitibus prius explorare urbem ad expugnationem. est autem Tonauerta vrbs opulenta Sueuorum, ad radices nonnullorum collium sita, quae planitiem, & partem collium intra se capit, per quam defluit Danubius, qui maiorem partem eius vrbs ad colles relinquit. exterius murus est alius praeter moenia, qui multa complexus aedificia suburbium continet. Puteus, dum partes vrbs debiliores ad expugnationem explorat, a quibusdam praesidiarijs militibus admittis ciuibus, & regionis incolis magno impetu inuaditur, sed cum virtus, & scientia militaris facile superet tumultariam multitudinem, urbana arma retunduntur, multisq; e suis amissis ciues intra menia fuga se recipiunt, Puteus vrbe diligenter cognita, nuntiat Casari quae viderat, qui per noctem Octauium cum equitatu peditatum, Italo, & Sciamburgensem cum suis Germanis ac duodecim bellicis tormentis, mittit eod, iubetq; summa diligentia vrbs Tonauertam contendere. distabat Tonauerta quindecim millibus passuum ab ipsis castris, tamen tanto studio factam est iter, ut antequam illucesceret tormenta in menia directa sint, & cum prima luce vrbs concuti cepta. Casariani itaq; per obscuram noctem illuc profecti per diem tantum terroris illis, ciuibus offuderunt, ut statim ceperint agere de deditioe, seq; Casari dederint, atque ante quam Philippici quidquam horum cognoscerent, Casariani redierint in castra cum tormentis. Nam cum distarent inter se castra non plus mille & quingentis passibus, tanta diligentia, tamq; occulte res a Casare fuit instituta, ut hostes neq; opportune succurrere, neq; scire nisi peractum negotium potuerint, exeunt per conditiones deditiois duo vexilla praesidiariorum militum, qui a foederatis ibi relicti fuerat, per pontem Tonauerta, quorum in locum duo vexilla rursus introducta sunt Casarianorum, eo felici successu letatus repente castra mouet, erectisq; vexillis ad profectioem. sub lucem vniuersas copias ad Tonauertam traducit, ibi castrametatur urbem habens a tergo, a sinistra Danubium, a dextra agrum fertilissimum. Nulli equites Philippici eo die Casarianos infestant, neq; iter facientes turbant, quamuis plurimum habebant equitatum, erantq; regionis periti atque scirent quaedam locorum angustias non sine aliqua ordinum perturbatione posse pertransiri, vel si ordo seruandus esset, plurimum temporis fore amittendum, vel tarde, vel incommodè opterire castrametantibus, quae ex re multa poterant contingere, quae imperite, vel, ut tulit fortuna, & necessitate, castrametantibus solent accidere. Casar tamen contra huiusmodi hostium consilia, si qua essent, Italos Hispanosq; sclopettarios in opportuna loca distribuerat, cum acies postrema satis esset valida, corroborareturq; pro natura, & situ locorum. Cum ea nocte Casar Tonauertam fuisset, mox conuelli signa iubet ad profectioem, iterq; faciens, secundum ripam Danubij nocturna castra ad Tellingam posuit, quae ciuitas est purpurati antistitis Augustani posita in ripa Danubij, vbi Gleda, & Egneda parui ac ignobiles fluuij Danubium ingrediuntur, quod vrbs illa pontem haberet ad traiciendum Danubium peraccommodatam. Tellinga cum praesidijs careret, quae ad Laugingam epidum se contulerant, statim visis Casarianis se deditit. Philippus veritus ne Lauginga eandem fortunam subiret, certiores facit per literas Laugingenfes se postero die subsidia esse missurum, quare illi non modo Casarianis praconibus hortantibus ad deditioem de more bellorum, non paruerunt, verum etiam acriter, & superbe minati sunt. Missus est eadem nocte Schertellus, qui pro adducendis subsidijs vniuersa praesidia quatuor vexilla peditum, nimirum, quae aderant, exemit, atque Augustam abduxit. Laugingenfes, ut primum illuxit, mittunt ad Casarem qui agerent de deditioe. Casar illa vrbe in fidem amicitiamq; accepta, audita Schertelli profectioe mittit Io. Baptistam Sauellum, & Nicolaum Sicium cum vniuerso equitatu Romano accentum, & quinquaginta sclopettarijs, & sclopettarijs Italis Sicii, qui quatuor vexilla hostium inferebantur. Sauellus tanta visus est diligentia, ut Schertellum comprehenderit, qui sane vir strenuus, intrepidus, noteq; virtutis visis hostibus neque animo concidit, neq; locum mutauit, sed constitit in situ percommodo, quem munitissimum faciebat magnum spatium culti agri e regione, vbi se instruxit, parauitq; ad defensionem tribus tormentis a fronte directis in Casarianos. Sauellus perspecta eius ducis virtute, & fortitudine primum ob iniquitatem loci aliquantulum substitit: sed cum subiret quod si diutius res protraheretur, salutis facultatem hostibus concederet, suas copias in tres partes ad pugnam distribuit, in dextra collocat Hispanos, in sinistra Italos sclopettarios, ipse in medio consistit, atq; ita iubet hostem inuadere. At enim cum Schertellus fortissime resisteret, Casariani multis e suis desideratis receptui canere coguntur, seq; ab illa pugna recipere, quia equitatus non mediocriter culturae profunditate impediabatur, atq; ita ut equi freno parere non commode possent. Schertellus eo defensionis honore contentus suorum salutem incertae postea victoriae anteponit, atq; institutum iter facere aggreditur, at Sauellus intelligens non mediocriter dedecus, si hostem incolumem discedere pateretur, in se esse redundaturum, tanto impetu, tantaq; virtute denuo hostem inuadit, ut non paruum impressionem fecerit, multiq; vtrinq; ceciderint. Schertellus periculolum negotium esse ratus paruas copias tanto equitatu diutius resistere, sylvam proximam, quae aderat, relicto tormentis, & duodecim carris commearu onustis, reliquoq; bellico apparatu, ingreditur frequentissimis arboribus confitam. Maluit enim certam exiguarum copiarum salutem conseruare, quam propter illa impedimenta omnia vno tempore in discrimen iniicere. Casar moris castris Laugingam contendens a sinistra Danubium, a dextra sylvam densissimam inter vtrinq; exercitum percurrentem habebat, cum

bat, cum per apertam glabramq; planitiem iter faceret. Laugingam profectus, ibiq; excubias habens postea sexcentis Germanis in praesidijs relicto ad Suntum castrametatur, qui pagus est in ripa Praezi ignobilis fluuij circiter quindecim millia passuum distans a Tellinga, vbi fluuius ille Danubium ingreditur. Distat rursus ille pagus per tantundem spatij ab Alcimenio, ad quam urbem expugnandam cum Casar castra mouere diceretur, Philippus veritus tantae, tamq; potentis vrbs iacturam, quae plurimum ad exercitus commoda, ad existimationem, ad socios in fide retinendos, & ad omnem rem bellicam deniq; faciebat, cum propensio rerum in quam partem inclinauerit, plurimi referat, & in principio bellorum praecipue, cum esset in legibus federationis caput non imprudenter scriptum, ut laborantibus rebus sociorum statim subsidia mitterentur, quod nisi fieret, intelligerentur ab omni suspitione perfidiae soluta, vel si arma caperent pro victoribus contra federatos, contento passu ad eam urbem subleuandam castra mouet, tamq; propinquum castris Casarianis iter facit, ut apertissime tympanorum sonitus a Casare exaudiretur. Casar ut castra hostium, profectioemq; despectaret cum nonnullis proceribus, collem ascendit, qui erat suis castris propinquus, atq; ab hostibus equitibus cognitus colubinarum ictibus petitur, quae in prima fronte exercitus fuerat collocata, vocantur colubinae tormenta bellica longiora, & arctiora ad morem fortasse colubrorum, quae animalia teretem formam habent corporis, atqui haec tormenta minores globos contorquent triginta librarum scilicet plerumq;, sed tamen qui magna vi propter longitudinem tormenti impulsu, vel ad longinquiora loca perueniant. Horum tormentorum vsus muris concutiendis vtilis est cum cannonibus vocatis, qui duplicis ponderis globos contorquent, quod illi concutiant, & globi magnitudine, & aeris impulsu ac bombo, cum colubrinae propter vim exitiam penetrent tantum, viamq; aperiant verberationibus, at non etiam concutiant. Haec de ordinarijs tormentis asserimus, cum maiora, & extraordinaria vtrinq; possint efficere, sed propter magnitudinem, & pondus sunt faciendis itineribus inepta. Casar ex illo colle iter hostium prospectas cognouit eos Ghengam proficisci, quae vna est liberarum vrbiu, distabatq; ad quinq; milliaria a castris Casarianis apud fluuium Prenzum sita, vbi castrametatu sunt. eo die initum est leue praelium, in quo nihil actum memoria dignum: sed fieri collatis signis certamina impediabat Prenzus fluuius, qui inter vtraq; castra interfluebat tantae profunditatis, ut sine ponte traieci non posset, cum ad traiciendum, vel pontem construendum non nihil temporis esset absumentum, ut vniuersae copiae possent transire illa diligentia, illoq; studio, quod breui pugnaturis erat necessarium, at enim Casari Tellingam accedenti legationes mittuntur, quae agerent de deditioe ab Hochstata, Gundelsingueuaq; vrbus ad ripam Prenzi fluminis positae, quarum altera habet munitissimam arcem, altera erat cardinalis Augustae, sed a foederatis fuerat occupata: atq; haec ambae facile sunt in fidem a Casare receptae. Casar vrbes in ripa Danubij occupari plurimi ad rem bellicam futuramq; victoriam referre ratas, nocturno tempore consulat an Alcimenium sit accedendum. post varias sententias in vtrinq; partem adductas, tandem die postero decernit locum ad transferenda castra deligere, si ferre suppetias conaretur hostis, ut non sine aliquo incommodo cogeretur dimicare. Philippus ubi vidisset non ausum fuisse Casarem signa conferre, cuius consilium occupandi Alcimenij sibi videbatur impedisse, decernit Ghengae castra firmare, atq; tria Heluetiorum millia, ex indigenis delectibus mille, & quingentos mittit ad Alcimenij praesidium, ut ita satis ciuium desiderio fieret. Casar ita munita vrbs perdifficilem expugnationem arbitratus mutauit consilium transferendi castra: quippe quod videretur parum rei militari, bellicaeq; prudentiae conuenire, ut urbem obsidere tentaret, in cuius oppugnatione habiturus esset a tergo nonaginta, & amplius armatorum millia, qui, ut clare patebat, statim erant occupaturi eadem castra, quae Casariani reliquissent, ea ratione fiebat, ut facillime comeatum Casarianis intercluderent, cum ad eos nulla alia esset via, omnibusq; locis, & vrbus essent potituri, quae fuerant a Casarianis occupatae. Nam si ibi constitissent Philippici, omnem subsidiorum spem vrbus ademissent. Casar itaq; sic erat habiturus a fronte Alcimenium, a dextra Inuergos, a sinistra regionem Augustae, & Danubium, loca omnia hostilia cepit igitur bellum castrorum eligendorum potius ratione agi, quam armis, cum vterq; in conspectu hostis confisteret, certatum est frequenter leuibs praelijs, dum Casar Sunt, Philippus Ghengae castrametatur ac munitur, sed nihil actum memoria dignum. vnum tantum certamen memorabile fertur, quod ante lucem tria sclopettariorum millia in sylua collocantur in insidijs Prenzo flumini propinqua, quae non pluribus sexcentis passibus distabat a castris Philippicis, quibus accessit Italus equitatus ductore principe Sulmonensi, Rodalphe Balleono, & Alphonso Atestino, hostesq; ad certamen prouocati sunt, veluti mos erat, princeps Sulmonensis tanta arte hostes attraxit, ut ad eum locum, ad quem cupiebat, perduxerit, initum tum ab equitibus tum etiam a peditibus sclopettarijs atrox pugna. multi e Philippicis cadunt. In eo praelio vtebantur multa tormentorum opera, tamen non mediocre damnum passi sunt a Casarianis sclopettarijs, equites magna virtute cuneatim in Casarianos impressionem faciunt, sed tamen leuiore equites Casariani deniq; sustinent impetum, cum prestantissimi equites ex omnibus nationibus, quae militabant Casari, eo gloriae desiderio conuenissent. Casar postea iubet canere receptui, cum suos inclinare videret. Hostes pari consilio in castra redeunt, nam exierant e castris Philippicis ad illud certamen Ioannes Federicus, Georgius Roccherottus, Bartholomaeus Heimbruccus, cum trecentis equitibus, & nonnullis sclopettarijs. Casar, ut aliqua insigni clade hostem afficeret, in varias partes syluae, vbi tegi posset, equitatum Germanicum distribuit, postea Hispanos Italosq; sclopettarios latere iubet, vniuersas reliquas copias in aciem instruit ad omnem necessitatem, iubet nonnulla tormenta in opportunis locis tecta collocari. Sulmonensem hostes, ut hesterno die fecerat, ad certamen iubet allicere. Philippici exeunt e castris educis duabus confertissimis

Tormentorum
vsus.

Prenzus flu.

Hochstata ex
Gundelsingueua
deditio.

tissimis turmis equitum, quæ nunquam à suis aggeribus discesserunt, nisi tam propinqua et his tormentis protegi possent. ubi vero diu certatum esset, neq; Philippici potuissent in insidias alluci, viriq; sua redeunt in castra]. Cæsar cum vana atq; irrita sua consilia diurna euadere videret, hostesque nimis cautos vel admonitos insidiarum rationes putaret, ad nocturnas insidias animum cõuertit. Imperat Hispanum peditatum, Madruccijq; Regimentum cãdidis interulis exterius tegi, & præfeci Prutenorum, & Alberti marchionis equitatum. Ipse, vt certior fieret, si opus esset subsidijs, imperat se excitari, quod esset in curru coperto dormiturus, cum nox iam esset longa, & frigidissima in illis regionibus; agebantur enim hæc mense Octobri. Sed copiæ distabant quatuor stadijs tantum à castris hostium, ubi cognitum est duplicatos esse vigiles, quare significatum est non esse ulterius procedendum. cum diligentius etiam exploratum esset, perspicitur admonitos esse Philippicos, quia multos ignes accendissent, in multaq; agmina apparet instructi. Cæsariani, qui putarant repentino conatu, nihilq; tale cogitantes Philippicos somno ac vino sepultos profligare, ubi & vigiles, & instructos, & paratos ad propulandos impetus vident, spe potiundæ victoriæ frustrati in castra ante lucem redeunt nullo commisso prælio. Cæsar parum conferre suis rebus arbitratus aduersus tantam vim equitatus, & peditatus existimationem, & imperium, quod tanta industria hæcenus defenderat, fortunæ arbitrio vno horæ momento committere, putauit præstare in posterum vt frequenter leuibus prælijs hostem fatigaret, quam vt armis omnibus vno tempore rem experiretur, quo diuturni belli pertæsus arma abijceret, cum præsertim nullum bellum possit esse diuturnum, quod è multorum principum conspiratione constatum sit ac sustentetur, aut quod omnino è multis socijs periculis consistat. Nam si cuius animum, vel discordia, vel defatigatio, vel diuturnorum sumptuum molestia inuadat, quod facillimè accidit in multitudine, omnium postea vires, quia maius iam onus incumbit, sine dubio, vel continuo, vel breui labefactantur. Cæsar interim curare, vt commeatus hostibus interciperetur. prædabundos, & quos prædæ cupiditas longius à castris euocasset, calonesq; & lixas trucidare. cogere ad arma sapius per noctem in castris cõclamare: quæ res eam nationem non nihil solet infestare. fiebant manifesta inita omnia ferè Cæsaris consilia, cum nihil esset, de quo non statim certior fieret Philippus in singula diei tempora, qui plures ducentis fidissimis exploratoribus habere in castris Cæsarianis dicebatur. atq; profectio maximi semper fuit momenti ad omnes res bellicas, vt fidissimi ac diligentissimi exploratores habeantur, pro qua re nullis sumptibus parcendum est; quoniam vnum hostium consilium opportunè, ac mature cognitum potest aliquando vniuersum negotium ad optatum finem perducere, aut vniuersas copias ex aliquo imminente periculo seruare. Nam illis, qui ad recognoscenda loca mittuntur, & captiuis parum fidei tribuendum est quandoq; quod illi timidius, aut negligētius, aut imperitius res perferuntur, isti ad intima consilia, vt parum curiosi, non penetrent, ac diligentes exploratores omnia dicta, facta, visa, audita studiosissime obseruant. quare ex his intima consilia hostium, ex illis externa indicia, an cum horum significatione consentiant, expectanda sunt. Quare cum tanta sit utilitas, quæ e diligentissimis fidissimisq; exploratoribus percipitur vt sepe victoria in cognitione consiliorum hostium, quæ per exploratores significantur, consistat, salusq; vniuersi exercitus, patet liberalissimos esse principes in huiusmodi genus hominum oportere, qui non, nisi magnis præmijs propositis tantæ periculis moli, tantq; crudelitati, quanta patefactis exploratoribus proponuntur, se exponunt. Non leuibus igitur laudibus digna est Lantgrauij prudentia, qui tanta vteretur diligentia, cum Cæsar contra ob exploratorum inopiam diutius etiam bellum protraxerit. Cæsariani igitur duplicatis custodibus, armatisq; Philippicis copiis tantum periculum non esse subeundum rati in castra redeunt. atqui Schertellus, qui Louinga peruenerat Augustam, vt ibi prospiceret quod tenderent hostium consilia, vt si illam urbem tentarent, præsens ipse defenderet, dicebatur in castra reuersurus quinquaginta nummum millia ex Augusta, finitimisq; foederatorum urbibus collecta secum allaturus, quem tria peditum millia comitabantur. Cæsar ea de re certior factus, mittit obuiam Franciscum Atestinũ cum quatuor peditum, & duobus equitum millibus. Franciscus omnes aditus occupat, mittit qui aduentum oblique explorarent ac recurrent. omnia loca diligenter munit, vt eum interciperet. At Schertellus certior factus per exploratores illa nocte minime exit. per alium diem, aliasq; vias incolomis tandem cum pecunia in castra ad suos redijt. Atestinus ea spe frustratus ad occupandam Frictenã contendit, quæ cum nulla haberet præsidia, vltro ab ipsis ciuibus apertis portis admittitur. Auicta sunt per id tempus castra Philippi triginta Intuergorum, finitimorũq; populorum vexillis, ac totidem ex altera parte diminuta. illum enim morem seruabant foederati, vt tertio quoq; mense noua ac recentia subsidia subministrarent, militesq; laboribus bellorum defatigatos per aliquod tempus immunitate belli donarent. at Cæsarianæ copiæ cum propter longinquitatem regionum renouari non possent, erant magnopere diminutæ, quod multi non solum ferro, sed etiam morbo absumerentur. Moriebantur multi Hispani, & plures Itali, quippe quod eorũ corpora nec acerbis frigoribus, nec aeri eius regionis, nec tot incommodis ferendis essent assueti. Sed tamen multo plures moriebantur ex Italis, quia propter inopiam stipendiorum sibi à Pontifice debitorum illa deessent, quæ necessaria sunt conseruandæ salutis. illa non ita deficiebant Hispanis, quia præsentem Cæsarem stipendia præbebantur. Hac de causa Cæsar ad conseruandas reliquas copias Louingam in hyberna concedit, quia locus ille ad omnes res necessarias habendas apparet accommodatus. atque hoc ipso tempore Farnesius purpuratus antistes, qui legatione fungebatur apud Cæsarem in eo bello, propter valetudinem Romam reuertit.

Foederatio-
nes vt inua-
lidæ.Exploratorũ
utilitas.Frictenã ca-
pta.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS,

LIBER SECVNDVS.

Sic vt diligenter ea, quæ superius perscripta sunt à nobis perpendat, multa profecto inueniet, quæ felicitati & fortunæ Cæsaris tribuenda sint, multa quæ egregiæ virtuti militum, sed multo plura quæ singulari eius prudentiæ ac diuino prope iudicio sint iure assignanda. Si quidem consiliorum omnium rectorum facultas, & rectè cogitanda atq; gubernanda, & principia feminaq; vt ita dixerim, singularum actionum, & actiones ipsas ad optatum finem dirigendi, diuinitus nobis concessa est. Facultatè vero euentuum, & felicitatè, & exitus ipsarum actionum in diuina voluntate oportet collocari; quam vim, quoniã ignota est mortalibus, fortunam placuit appellare, cum nihil, verè sit fortuna, nisi ex ignotis & obscuris causis rerum singularum euentus, qui cum penitus ignoti sint numine sapientius operante nobis videntur fortuito contingere. atq; cum Cæsar omnium Imperatorum præstantissimus creditus sit, plusq; sibi laudis & gloriæ & existimationis in re militari comparauerit, quàm Imperatores omnes quotquot à Romano Imperio ad hæc vsq; tempora floruerunt, & omnium bellorum ab eo gestorum Germanicorum hoc maxime memorabile, gloriosumq; creditum sit, per quod ille sibi vniuersam ferè illam existimationem comparauit, non erit absurdum si perquiramus qua in re tanta hæc præstantia, tantaq; sapientia extiterit. Sic enim rem cognitam diligentes historiarum lectores poterunt non solum vt eximia admirari, sed et vt maxime vtilem in posterum imitari. vniuersa igitur Cæsaris laus & virtus & gloria in eligendis castris consistit ante captum Neoburgum, aduentumq; Burani comitis, cum eorum opera mirifice conseruauerit exercitum, qui postea ijs auxilijs auctus si non continere, certè non magnopere formidare hostem potuit. fuit igitur illud admirabile in hac re, Cæsarem tanta prudentia vsum fuisse, vt castra tum callide, tamq; in opportunis locis elegerit, vt per egregias castrorum munitiones cum septem millibus hominum primam restiterit tam potenti exercitui, tantis hostium copijs, tanto tormentorum, equitum, peditumq; numero, vt si conuiuia celebrata fuissent tunc à Germanis, singulisq; decadibus pincerna Cæsarianus ministraret, multas decades pincernarum inopia cogentur ad accipienda pocula à mensa conseruare. Illud verò est fortunæ felicitatiq; Cæsaris tribuendum, cum tam diligentes haberet hostes, tam strenuos, tam prudentes, tam obseruantes rerum militarium, quàm Philippus pro tantis apparatibus castra summo conatu, antequam auerterentur nouis auxilijs, non sit adortus. id si contigisset, cõclamata fuisset sine dubio omnium Cæsarianorum salus, atq; in vna castrorum expugnatione tota vis belli fuisset extincta. Sed enim cum euentus bellorum, vt rerum cæterarum in voluntate Dei sint collocandi, existimanda est Cæsaris victoria diuino potius quam humano consilio fuisse parata, vt ipse postea Cæsar dicere solebat. Nam cum salus in scite eligendis castris consistat, tum certe victoria in expugnandis hostium consilijs, & cognoscendis erroribus, si qui ab ijs committantur. Cæterum Cæsar quo tempore Suro profectus instructus ita copijs, vt consueuerat, Louingam processit, quadringenti equites Philippici ad infestandam extremam Cæsarianorum aciem contendunt; sed nihil actum memoria dignum, cum illa egregie Sulmonensis principis opera defenderetur. coniecta esset à Philippicis in magnum discrimen res Cæsariana, quoniam illorum castra nuper aucta fuerant quindecim Intuergorum millibus cum Cæsaris vires contra fuissent diminutæ multorum Italicorum Hispanorumq; obitu, vt diximus, cum Itali ad quatuor millia essent redacti, reliqui aut ferro aut morbo absumpti. At vero non ita placuit diuinæ voluntati, vt Germani cæteris in rebus diligentissimi hoc etiam per exploratores inuestigarent, quod patet vel illa de causa, quod nullo horum commodorum vt sciuerunt: cum non minus debellandi hostis opportunitas per aliqua eius incommoda cuique Imperatori sit aucupanda.

Cæsaris
in illisCæsaris
in illisCæsaris
in illisCastrorum
electio, præ-
cipua Cæsa-
ris laus.Cæsaris
in illis

da, q̄ exploranda consilia ad salutem suorum militum. cum Cæsar in hyberna se recepisset, Philippus ratur eum copias retraxisse, futurumq; ut vires Cæsarianæ breui penitus labefactarētur, monet principes federatarum urbium Cæsarem ab istis destituisse. at Cæsar ibi per dies viginti & duos commoratus, cum exercitus Louingæ parua pars esse posset, multiq; essent sub dio, nihil memoria dignū commisit, cuius in castris ceptum est plurimū annonæ penuria laborare. angebat præerea milites nō mediocriter celi inclementia, cenoſaq; itinera, & lutulentæ viæ, quorum tantorum malorum pertæsi multi aufugiebāt e castris. Terrebantur magnopere Cæsaris duces ne vniuersus exercitus solueretur, quæ res cum fuisset delata ad ipsum Cæsarem breuiter illos ad perferenda incommoda hortatur; Quod si pro re mediocri, & quæ sine summa turpitudine, vel potius scelere transiitū posset, bellū susceptū fuisset, libētissime tot insigniū Ducū militūq; cōmōda; a tot virorum tortū salus cæteris reb. esset anteferenda. Sed qm̄ non solū de dignitate, nō de gloria, nō de Imperij maiestate hoc vno bello decernitur, sed cū his simul oīb. de sacris ceremonijs, de vero Dei cultu, de auita religione oblitenda, nemo vir bonus dici pōt, qui pro rebus tantis non mō durissimos quosq; labores non perferat, sed et certissimū vitæ periculo, si res ita postulet, nō sese offerat: p̄sertim cū vniuersa gloria lausq; militaris non in frūitione voluptatum vel in delitijs, sed in inedia, vigilijs, caloribus ac frigorib. patienter perferendis, & in plurimis laboribus superandis fortiter, cōstituta sit. nā gloriosus & honorificentissimis quibusq; negotijs summi labores, summeq; difficultates sunt propositæ; cū Deus altissimus nihil laudabile, illustre, gloriosū mortalib. per locordiam & ignauiā cōparandū proposuerit. His Cæsaris verbis ad milites delatis mirū est quātopere ad labores difficultatesq; propositas superandas oīum animi sint inflammati. verūtamē cū celi inclementia nihil magis remitteret, imbresq; propē fierēt assidui, propositū fuit in castris Cæsarianis copias in hyberna prorsus esse traducendas, ac distribuendas in loca finitima, neq; habendas esse sub dio. Illis ientētia Cæsar multis de causis planē non assensit, quod consilium postea docuit experientia optimū fuisse. Mauritius unus e Saxonū ducibus Cæsari pecuniā & auxilia initio eius belli obrulerat aduersus Philippū & Federicū, quāuis aliter eorū socer esset, alter consobrinus, hunc ad arma cōtra vel affines suscipienda allexerat Imperiū exilium, & spes prædæ, & facultatis electionis spes oblata. ita posternit & conculcat oīa humanitatis & naturæ iura cupido dominandi. nā oīa Federici spolia ad se vnū pertinere arbitrabatur, cuius aui Saxonū duces antiquissimi & electores fuissent, cuius auxilia Cæsar tāquā minime necessaria & suspecta reiecerat, vt diximus. quia & is particeps fuisse Smacaldicæ coniurationis. at vero cū pluri mi referret Romanorū Regis Maruignis, Lusatiæ, Boemiæq; imperiū finitimis præsertim Saxonibus arma Mauritij suis viribus adiungere, cum et sapius cōib. armis Saxonum imperus alias retudisset, ita ille egit cum Cæsare, vt electio imperatoria Mauritio adpromitteretur. Sic igitur nouis auxilijs conscriptis, contractisq; copijs, quas in suis prouincijs habebant, ad quatuor equitū, octo petum millia denuo sunt collecta. Hi Saxonū Imperiū inuadentes omni bellico apparatu vacuū, & p̄p̄ federations bellū exinanitū, magnā partē eius breui occupat: quod nuntiū vbi fuit in castra delatū ad Cæsare, magna facta est tormētorū & sclopettariorum militaris salutatio, editaq; significatio letitiæ. Cū igitur castra Louingæ Cæsar adhuc haberet, quotidie, vt mos erat in vniuersis bellis, oīa castra obequitat, proximūq; agrū diligēter prospectat an aliquis esset locus, quē hostes aduersus ipsū, vel ipse aduersus hostes, vtiliter posset occupare. deniq; statuit mutare castra, sicut antea in animo decreuerat, copiasq; in duas partes diuisas mouit, cū in altera procederet peditatus & tormēta; in altera aduersus hostē equitatus. Enimuerso vix fieri poterat vt diutius in iisdem castris Cæsariani morarentur, cū cenū ita esset profundū, vt annona propius plaustris aduehi non posset, & milites ad genua vsq; in ceno plerūq; versarētur. poterat vno die Philippus tot difficultatibus oppressos & prope circūuentos Cæsarianos inuadere, non sine maxima spe rei præclare gerendæ, sed noluit fortuna Cæsaris, vel diuinum catholicæ fidei patrocinium, vel tam oculatos esse exploratores, ac tantum felicitatis foederatis tribuere, vt certiores diligēter & opportune fierent, vel tantam cladem rei Cæsarianæ, quantam acceptura videbatur, infligere: quippe cū iter per nemora Cæsari esset faciendū, in quo necesse erat disiunctas plerūq; habere copias. Peruentū est tamen ad designata castra, quæ non plus duobus millibus passuū distabant à Philippicis, vbi Cæsariani sibi vniuersam salutē recuperasse, respirasseq; aliquantulū à tantis laboribus & miterijs, cū & lignorū copia & abunde suppetere, quæ commoda in primis spectanda sunt in eligendis castris, vnā cum facili conuehēdi cōmeatus facultate. erat ipsius loci natura magnopere castris accommodata & munita, quippe cū à fronte collē confurgentē aduersus hostem haberet, super quo constituta sunt tormēta, quæ vniuersam planitiē possent infestare. à dextra lacus claudebat, profundūq; cenū ac difficile, cū sinistra partem nemus p̄ lōgū spatii extēsū terga clauderet, tutaq; faceret ab hostibus ob arborū dēsitatē. cepit Philippus ita frequenter leuib. p̄lijs ob viciniam castrorū infestari, vt nisi natura loci, in quo cōstiterat, valde munita fuisset, coactus esset oīno castra mutare. Cæsar mittit qui cōmeatū interciperēt, qd̄ tāta diligentia factitatū est ab equitatu leuiore & à sclopettarijs equitib. vt vniuersum agrū Norlingā, Augustā, Alcimeniūq; vsq; p̄dabundi excurrerēt, & direptionib. atq; cadib. cūcta replet. nā vbiq; in planitie cæsa cōmeatū conuehentiū corpora, & fusa impedimenta, & plaustra iacentia videbantur. tanta rursus in castris Philippici afficiebantur molestia per noctem, cū sapius ad arma conclamare congerentur, per diem leuib. p̄lijs esset dimicandum, ut nulla propē quies à laboribus diurnis & nocturnis concederetur. Concidit paulatim illis pristinus animi vigor, & omnis pugnandi alacritas, cū vel demissiores fierent, vel non exirent prorsus ad leuia certamina, vt antea solebāt, quare cognitum est Cæsari quanti referret castra mutasse; sed solum displosis in Cæsarianos prouocantes tormentis e suis aggeribus significare videbantur se eius belli iam esse pertætos, quibus incommodis illud

Cæsaris oratio militaris

Mauritij auxilia Cæsari data.

Cæsari diligentia.

Castrorum mutatio Cæsaris & situs.

illud etiam accedebat, quod eximie in castris Philippicis laboraretur panis penuria, cum affirmaret capriui se iam quinque dies panem non vidisse. Cæsar vt magis etiam intimis coniunctisque molestis hostem affligeret ac defatigaret, mittit qui alium collem recognoscerent ad occupandum, vnde hostis castra posset facile infestari, cum illis immineret. Istud dum fieret, ne impediretur à Philippicis, ex alia parte castrorum hostilium apud aggeres fossasque Philippicas iubet leue prælium committi: qui collis cum valde opportunus visus esset, Cæsar illum occupat, atque castra eo transfert. Illud consilium sanè prudenter fuit susceptum, quod apparebat breui futurum vt hostes castra mutare cogentur, si sese Norlinga dedisset ad deditionem compulsa; vbi si haberetur equitatus vniuersus commeatus poterat Philippicis intercludi. nam nullum est consilium neq; hostibus magis perniciosum, neq; formidabilius à Cæsare quidquam excogitari potuit, cum fames & rerum victui necessariorum penuria, magis formidabilis violentaq; sit, quam vlla bellica tormenta, vel peditū ac equitum ordo. nam arma armis repelluntur & consilio & militaribus reparationibus, & fami & penuriam victus nulli aggeres, nullæ fossæ, nulla propugnacula possunt resistere. Philippica res eo denique redacta est, vt Philippus die postero decreuerit collatis signis dimicare, iusseritq; curare corpora, parare arma, omnia instruere ad pugnam in diem crastinum. Quæ dum struuntur in castris Philippicis, fit certior Federicus per literas Sibillæ vxoris Mauritium & Ferdinandum coniunctis armis suum principatum hostiliter inuasisse, omniaq; venisse in eorum potestatem, præter pauca loca munificentissima. significabatur mature succurrendum esse domesticis rebus, neque committendum vt propria bona amitteretur ab ipso. occupandis alienis intento. Huic nuntio in castra Saxonum delato inter priuatos primum nulla fides habetur, ac neq; illis quidem, qui sese ex illis cladibus fuga seruauerant. Deniq; certiores facti Federici milites incredibili flagrant desiderio rectorum, larium, liberorum, vxorum, patriæ viuendæ ac defendendæ. Philippus multis precibus, multisq; rationibus conatur Federicum ab illa profectioe retardare, sed quæ rationes latis essent valide aduersus patriæ, facultatum, vxoris, liberorumq; salutem? ille vbi cognouit se omnem operam ludere, cum etiam foederata vrbes belli diuturnitatem iam grauius ferentes stipendia non promptè ferrent, decernit cōsilio cum Federico belli laborem omnino esse deponendum, si posset honestæ pacis conditiones inueniri. Istud autem facile pati posse honor & existimatio foederatorū videbatur, quia si non victores, at certe neq; victi à Cæsare dici posset. erat in castris Philippicis vir quidam acri ingenio, singulariq; prudentia Adamus Trotus familiaris plurimæq; autoritatis apud Ioannem electorē Marchionem Alisi, cui demandata est ea prouincia vt ageret de pace. Aditè sunt & quedam conditiones & literæ ad ipsum Ioannem perscriptæ, vt de negotio transigeret cum Cæsare. continebatur in literis, vt summatim dicam, Philippum ad pacem idcirco animum flexisse, q̄ cognouisset Cæsare Imperatorem sapientissimum, atq; clementissimum pacem & tranquillitatem communemq; totius Germaniæ salutem & conseruationē proprio vltionis desiderio prælaturū. His additæ sunt nonnullæ conditiones ad religionem spectantes, quas sese obseruatuos foederati profitebantur, de quibus actū erat et cū Mauritio. Petitū est ab Adamo vt difficultates Philippi corū castrorū summa diligentia occultarentur, quæ si cognite fuissent à Cæsare, videbantur pacis viam præclurū, aut certe multo difficiliorem facturū. Ioannes re cum Cæsare clam consultata, respondit se negotium diligentius perpēdisse animo, atq; optime cognoscere animum Cæsaris. Subiisse deniq; atq; ita se credere, nihil cum eo agi posse de pace, nisi positis armis Philippus & Federicus & principatus & seipos arbitrio clementiæque Cæsaris commisissent. Non sibi videri ex imperatoria maiestate, vt cum armatis subditis ac propē minitantibus ageretur de pace. remiserunt ad hūc foederati qui nuntiaret opus esse ac curatiore diuturnioreq; consultatione negotio huic tanto, quod spectaret ad principatus, seq; ipsos arbitrio Cæsaris dedendos. Quare, si Cæsari ita videretur, Cæsar ipse veniret in colloquiū cū Burano comite, quē locū colloqui Cæsar ipse delegisset, q̄ eo Philippus & Federicus essent vēturi. renouatū est rursus à Saxone superius respōsum. Nā Cæsar difficultatibus hostiū cognitis cū distraherentur cōsilia, stipēdia deficerent, milites quererentur, viderenturq; arma abiecturi, noluit hostiū legōnes amplius in castra admitti. Federicus spe pacis destitutus decernit quāprimū reb. domesticis cōsultare, & suis opē ferre, quæ Philippus iā nō amplius quidē retardare conatur, sed rogat ut clā, & quā fieri pōt occultissimè istud faciat. Schertellus harū copiarū discessum grauius ferens nuntiat factū ab vrbibus federatis minime probatū iri, si sine illarū consensu castra relicta sint: neq; oīno rē futurā sine suspitione, q̄ duces corrupti sint largitionibus ab hostibus communibus. Curandum esse salutem communem omnium Germanorum, non minus quā propriā cuiusq; existimationē, qua in columi, nihil pōt cuiquam magnopere formidabile contingere. at ea amissa deploratam esse salutē singulorū. Norlingenſes interea clā agere de deditione, cum propter præsidia Lantgrauij istud facere palā non audent. ex altera tamen parte mittere qui subsidia postularent. Cæsar eo colle occupato nititur vi hostem ex illis castris detrudere, cū optaret negotiū iā ad finē perducī, difficillimūq; esset esse sub dio. decernit idcirco ad octauū cal. Decēbris vt castra mutarentur vesperi, impeterentq; tormētis castra hostiū. iniungitur id munus Albano vt opportune res curaret, cū Norlingēse negotiū differretur. Initū est postero die leue certamē. pauci cæsi. nihil memoria dignū actū. deinde Philippici castra mouent. nūtiatur Cæsari sub meridiē, quia nuntius obdensitatē nebularū aberratū à via, neq; prius potuit redire in castra Cæsarianā, quā Philippici noua occupassent. is monet Philippū carros & impedimēta & maiora tormenta p̄mississe. sub mediā noctē peditatū iter cepisse. in postrema parte p̄cessisse oēm equitatū cū quadraginta cæpestrib. tormētis, q̄ in primā acie trahi consueuerat. illo nūtio accepto Cæsar mittit leuiorē equitatū q̄ exploraret an vere hostes discessissent, iubetq; vt q̄ celerrime sibi nūtiaret. eo p̄fectus equitatus nullos vigiles, nullas custodias, vallos relictos, castra

Fames bellica tormentū validissimū.

Lantgrauius pacem petit.

Schertelli querela.

Lantgrauius castra mutat.

videt inania . his allatis Cæsar cum equitatu Burani comitis iter capit. iubet Germanos sequi, pediatum instrui ad iter, cum iuberetur. septingentos sclopettarios Hispanos expeditissimos secum abducit. castra hostium visit. multi erant in castris relictī vulnerati, aut egri, cum Philippici summa diligentia iter fecissent. monetur Cæsar hostes circiter tria millia passuum distantes apparere, quos iubet equitatus insequi, ac leui certamine retardare. datur Albano petenti Burani equitatus. Cæsar ipse mox sequitur cum Germanico. præcesserant equites. leue prælium inicitur. Philippici nihilominus iter facere, cum occupassent collem mille sclopettarij, vniuersusq; equitatus præterisset præter duo vexilla cum sclopettariis coniuncta, vbi Albanus circiter mille passus distans capit apparere procul, vniuersusq; Cæsar equitatus, omnes in planitiem descendunt. Albanus quanto potuit studio vsus cum equitatu, Hispanisq; peditibus contendit collem ab hostibus desertum occupare. distabat ab eo alius collis paulo plus mille passibus, quem occupauerant Philippici. inter hos colles intercedebat planities, quam vniuersam Philippici sex tormentis diuerberabant. Interea iter facere sclopettarij nemori propinquum, quod ad dextram habebant, cum esset omnis equitatus in nouem turmas diuisus. Descendentibus quibusdam Philippicis committitur leue prælium. Albanus equitum sclopettariorum vexillum demittit e colle. certamen atrox est commissum. At Philippici tantum itineris conficiunt, vt infra sua tormenta constituti ab ijs defenderent, sclopettarijsq; ad oram nemoris cum equitatu coniungerentur, qui tormenta in colle tutabantur. Cæsar collem adit à ius occupatum paucis comitantibus equitibus, cum alij sublequerentur. ibi excogitat an aliquid memorabile posset effici. Sed cum nox aduertaret, Philippiciq; in colle castrametati multos ignes accendissent, visum est & ipsi Cæsar, vbi constitit, per eam noctem castrametari. Iubetur Albanus vniuersum peditatum illa ipsa nocte adducere, ne opportunum tempus hostium profectio concederetur, cum Cæsar sequi decreuisset, donec aptū locū ad eos profligandos nactus esset. Itud nisi daretur, studebat propellere e castris, cum maxima incommoda Philippici ita mutandis castris pati viderentur, quod sepius patiebantur annonæ penuriam, cū ijs commeatu facultatem Cæsar præcludere plerumq; niteretur. Iubet igitur Cæsar attrahi etiam tormenta in vsu posteri diei, quæ omnia cum præoccupare niteretur, summa conficiuntur diligentia. vtraq; castra ignes inuicem possunt prospicere. Philippici per totam noctem accensos ignes relinquētes iter capiunt. Postea cum mane illuxisset fluuium Prenzum traiecerunt, cuius in ripa castrametantur apud Haidenam, quod oppidi nomen est munitissimi. missi sunt qui hostes per eam noctem explorarent, atque nuntiatū est eos inde discessisse. Sed cum mane illuxisset, tanta fuit vis niuium, quæ per illam noctem deciderant, vt pedites ad genua vsque mergerentur, maximeq; afflicterentur, ac vix frigoris acerbiter possent perferre. equi tam erant afflicti deficiente pabulo præsertim, cum nocturnis laboribus essent defatigati, atque fræna nunquam per noctem detracta, vt ad cæteros labores inhabiles viderentur. Nulla tamen neque temporis iniuria, neque incommodorum magnitudo, neque munitio nes castrorum hostilium potuerunt Cæsar ingenium retardare, quominus hostem insequeretur nisi Necessitas magna dea, vt dicebant antiqui, illum ab instituto reuocasset. Quippe Cæsar propinquus hosti castrametari non poterat propter commeatuum pabulorumque inopiam, cum ibi diu castrametati Philippici proxima quæq; deuasassent. At contra fœderatorum copia habebant à tergo Intuergorum regionem fertilissimam, quæ videbantur iter facturæ. His incommodis, & fame omnium incommodorum Regina impeditus Cæsar ne hostem insequeretur, ad quod accedebat acerbitas temporis & distantia hostium, statuit alia via negotium esse aggrediendum, vt & commeatu suppeditaretur copia, & liceret aliquando non esse subsidio, cum homines in aperto iam omnino non possent consistere. in eo sanè summa belli, & omnium calamitatum origo consistit, quod Philippus & Federicus Guinguena castra mouerint: atque paulo post nuntiatum Cæsar hostes Haidenæ fuisse castrametatos bifariam diuisos, cum altera pars urbanarum copiarum Augustam Alcimeniumque peteret, altera equitatus ac peditatus Federici scilicet & Philippi contenderet in Franconiam vocatam regionem, atqui si rei militaris rationem diligenter quis consideret, ea postulabat vt summo conatu collatis signis dimicare studeret Lantgrauus, cum in mora certissima esset iactura; in pugna, victoria si non certa, saltem ambigua. atque huic pro victoriæ præmio propositū erat totius Germaniæ Imperium, & viuendi per arbitrio licentia, quam illi libertatem appellabant. sin profligati fuissent Philippici, collapsuræ erant copię omnino dissoluendæ, cum fieri non posset vt diutius coniunctæ tenerentur, omnesq; vrbes Germaniæ ita essent hominibus plenæ, vt debilitatis etiam & afflicti per eam cladem Cæsar viribus facile possent resistere. At Cæsar contra nulla in re magis periculum Imperij erat subiturus, quā si confligeret, quia nullis proprijs viribus sustentatus, sed alienis propè tantum adiutus, non videbatur bellum diutius posse protrahere, qui si profligatus fuisset semel, futurū erat vt omnis eius vis & autoritas tanquā leuis nebula à rapidissimo vento dissiparetur; cū oē ciuitatum Imperiorumq; pondus ad nutum, arbitriumq; victoris prouat, cuius volūtati oīa quæ fuerant deuictorū obediunt. verebatur Cæsar, vt ad institutum redeamus, ne si Philippici illis regionib. potirentur, denuo renouaretur bellū, cū & novos apparatus essent habituri, & annonæ copiæ, & pecuniā multā in futura stipendia. Poterat autem Franconia facile occupari, quia non satis valida haberet præsidia, quibus locis occupatis maiori difficultate opus erat ad Philippicos inde diuellendos atq; eiiciendos, quā fuerat ex omnibus prædictis locis, cū illa comoda inde consequi possent, quæ valerent profligatum exercitum instaurare ac reficere, nedum integrum sustentare. Cæsar cognito per exploratores hostium consilio maxima diligentia, quamuis viuibus & gelu infestabatur, duobus castris ad urbē exiguā Possingā imperatoriā perueit, quæ distat à Norlinga ad mille passus, quo itinere recta Rottēburgū patebatur. nā Cæsar ommissis Philippicis copijs fugiētib.

ad

ad subiugandas nonnullas vrbes & castella animum adiecit, qua ratione sibi & commeatibus viam patefaceret, & faciliorem aditum ad primarias vrbes subiugandas. Deinde cum trecentos equites Belgas ad retardandos, infestandoque animos ciuium Possingæ præmississet, obuios mox habuit principes vrbes, qui urbem ipsam & oppidulum eius arbitrio dedunt, quos ille perhumaniter in fidem accepit. eius rei fama percussit Norlingenses & ipsi ad deditioem conspirare incipiunt. Sed duæ res animos eorum maxime infestabant, altera fœderatorum præsidia, quæ erant satis valida aduersus vrbanas vires, altera quæ erant memores quātam fraudis aduersus Cæsarē admisisent, quæ simulassent se postulare tempus ad deditioem, cum tamen ad accipiendā subsidia poposcissent. Sollicitabant autem ad deditioem & vrbes debilitas, & infirmitas defensorum, quia neutra harum rerū, neq; vtræq; simul videbantur fore satis validæ ad sustinendas tantas Cæsar vires. accessit ad hoc quod ipsa præsidia ciuib. dissidentia per obscuritatem noctis erectis quatuor vexillis ad profectioem sese ad oppidū Groppiam vocatum satis amplum & munitum, distans ad duo millia passuum a Norlinga, receperunt vbi erant alia duo vexilla peditum. Postridie tamen cum mane illuxisset, Norlingenses legationes mittunt ad Cæsarē, quæ urbem arbitrio Cæsarī dedunt, atq; triginta & sex millia nummū præterea offerant. Cæsar relicto ibi Cardinale Augustano cum mille & quingentis Germanis ipse cū magna parte peditatus & equitatus ad urbem Imperatoriam Teghepillū signa promouet, cū Buranus comes iam Vissenburgū adisset. Hæ vrbes tametsi visæ sunt velle Cæsarī resistere, transitūq; liberū negare, & iam leuia prælia forent et commissā, tamē antequā copiæ ad obsidionē expugnationē ue uenirent, se dedunt. Istud aut sit, quia cum Hispanis præcesserat Teghepillū Albanus dū attraheretur tormenta, iusseratq; præconē de more bellorū significari ciuib. quod si vel vnum tormētōrū ictū expectassent, futurum erat vt vrbs arbitrio militum dederetur, ad rapinas. f. & cædes & direptiones. duobus igitur vexillis peditum in custodijs relictis Cæsar Rottēburgū castra mouet: quod iter superatis grauissimis locorum ac temporum difficultatibus biduo conficitur. atq; illa vrbs et per deditioem recepta est in amicitiam Cæsar. Cæsar his locis occupandis subiugandisq; intento, quæ parebant fœderatorum imperio, fœderati Franconia potiri student, quæ regio cū fertilissima sit ad meridiem, cum Suenorum regione coniungitur. ad occidentem hæt Rhenum fluuiū. ad Septentrionē Menū & ipsum fluuium & Cherucos. ad orientē syluā Hercyniā & montes Boemiæ, vnde Menus defluit in Rhenum, multisq; fluuijs quāuis ignobilibus, tamē plurimū ad fertilitatē cōferentib. tota irrigatur. Vocati sunt autē Francones populi, quia pulsus Alanis eorū Imperiū infestantibus oī immunitate donati sunt in decennium à Valentiniano, atq; ab ea immunitate dicti sunt Fræcones, quod nomen immune vulgo significat. Cæsar acceptis in amicitiam Teghepillensibus sit certior hostē parum distare. vniuersas copias mouet eo cōsilio, vt reliquias hostium regionē illā infestantes dissiparet, atq; in fugā verteret, quā obrem cito curauit occupare Rottēburgū urbē munitissimā & populosam, quæ ea vrbs videbatur particeps Smacaldicæ coniurationis plurimum auxiliij hostib. daturā. Sed illa occupata apparebat non nihil iter, conatusq; hostium retardatura. Hortabantur Cæsarē complures e suis proceribus vt esset Norlingæ in hybernis per illud tempus, & in locis finitimis in ripa Danubij subiugatis apud Augustam & Alcimeniū, quia vis frigoris & gelu & niues exercitum maxime infestarent. at Cæsar maxime esse ponderis ducebat hosti resistere, Fræconiam defendere, sese fœderatis opponere, ne apud Alcimenium & Augustam castrametarentur. apparebat. n. futurū vt Philippici maximis viribus comparatis, si res diutius procederet, maius bellum ac difficilius in annum sequentem essent collecturi. Philippici contra audito Cæsarī itinere ad urbem Rottēburgū mutant consiliū. deferunt Franconiā. per maxima frigora montesq; asperissimos in frigidissima regione mense Decembri iter capiunt Aspergū versus & Chirchernam & Intuergos, maiora tormēta non nulla in oppida ditionis Intuergorū ob difficultatem viarū distribuant. nam si eo pondere tormentorum grauarentur, videbantur non nihil commodi Cæsarī concessuri vt ab eo opprimerentur, atq; tormenta & reliqua oīa erant in maximo periculo cōstituta. Sic igitur expeditus Federicus Saxoniā repetit, qui iā vniuersis Germanicis vrbeb. vnā cū Lantgrauio videbatur Imperaturus. Philippus cū ducentis equitib. domū & ipse reuertit, qui dū per Vissendorū regionem iter faceret, ad eū conueniunt in colloquium vrbes præfecti, tanquam ad summū fœderationis Imperatorē, consiliūq; petūt quid sibi faciendum esse censeret in tanta rerū difficultate. His respōdet Philippus oportere quæq; pro suo ingenio suis & rationibus & saluti consulere. Quæ dum gerūtur à Cæsarē in Germania, fortuna non simplices calamitates imperijs aliquando minitans, sed pluribus e partibus vno tempore exercitans incēdia, alia molestia Cæsarī animum vexare conatur. Nam sub finem huiusce anni Neapolis vrbs totius Italię nobilissima atque opulentissima magnis tumultibus & bellorum motibus fluctuare cepit. eorum motuum causā causā fuit, quod Petrus Toletanus Neapoli cum potestate proregia illi regno præfectus procurauit vt quæsitio pro consuetudine Hispana in ea ciuitate, & in vniuerso eo regno aduersus hæresim institueretur. illa quidem quæsitio valde seuerā esse dicebatur, vt pote quæ non solum ad refræandos animos & audaciam ac temeritatem sceleratorum populorum sit inuenta, sed etiam ad cæteros per atrocitatem suppliciorum ab impietate deterrandos. Nam grauissima supplicia grauissimis sceleribus conuenire iure censeatur. est autem huiusmodi quæsitio apud Hispanos excogitata, primum vt eximia seueritate puniant propter impurissimā semina impietatis ibi nata, eos qui hæreseos condemnati fuerint, atque condemnatorum bona ad terrorem cæterorum eiectis domo filijs & vxoribus omnia ita addicuntur, vt vna pars accufatori, alia pauperibus, alia fisco Principis assignetur ad bellicos sumptus aduersus impias nationes. Istud apud se fieri nolebant Neapolitani, quod extraordinaria via non seruatis omnibus solennibus iudiciorum cæterorum per hunc magistratum procederetur. Tolertanus nonnullos itaq; infi-

C 3 gniores

Possingæ de ditione.

Norlingæ de ditione.

Vissenburgi & Teghepilli deditio.

Rottēburgi deditio.

Fræconia descriptio. Menus fl.

Fræcones vnde dicti.

Norlingæ de ditione.

Lantgrauus & Federicus soluant copias.

Tumultus Neapolis ob quæsitioem Hispanam.

-iffidæ
-Supertor
-Em. Al. Al.-Piment
-Lantgr.Ratiocina-
tiones bello
rum.-Piment
-Lantgr.

gniores ciues multis honoribus ac beneficijs auaro consilio sibi deuinxerat & obstrinxerat quo non solum ipsi non repugnarent per hanc opportunitatem, verum etiam ceteros hortarentur vt admitterent Toletani sententiam tanquam piam & sanctam & illi regno salubrem. Cum igitur si bi visus esset Toletanus rem satis apte instruxisset, iubet quaestionem populo proponi, perq; huiusmodi viros sibi beneficijs deuinctos rogari ad eam aequo animo amplectendam, qui quidem multis rationibus illud persuadere conantur. Primum quia ciuitas, si foret impierate atq; impuritate hære seos contaminata, ita facile posset expurgari ab eo nefario scelere. deinde futurum vt viri boni & sapientes in sua bonitate confirmarentur, qui nihil mali inde erant accepturi, cum leges non in viros bonos, sed ad bonorum tutelam & patrociniū ferantur. leges enim solis consceleratis esse timendas, multorumq; flagitiorum sibi conscijs, & scelerum penas, quia non possunt nisi grauitate suppliciorum refrenari. Deniq; vel hac vna de causa quaestionem esse admittendam, si nullae honestiores subessent, q̄ Cæsar ita fieri ad pietatis & religionis suorum maiorum exemplum atque imitationem studeret. eos, qui dissuadere tantum honestatis populo niterentur, inuidere Cæsarum felicitati, ac nouis rebus studere, eamq; ciuitatem per hanc inuidiam in magnas calamitates coniecturos: cum per simulationem religionis quidam studeant Cæsarem Germanicis bellis pro religione implicatum ex Italia detrudere. Habita sunt hac ipsa de causa publica Neapolitanorum comitia, vt de proposita quaestione consultaretur, in quibus post multas disputationes in vtramq; partem factas, visum est Toletani vanum & non necessariū consilium, ac multa suspicione atq; auaritiæ plenum, vt qui rem minime necessariam inepto etiam atq; importuno tempore procuraret. responsum est igitur, optimum videri & propè necessarium hinc praesertim temporibus omne aptum remedium, quod aduersus detestabile scelus haresim adhiberetur, summaq; seueritate esse in haereticos animaduertendum, cum religionem animam legum, pacis altricem, conseruatricem ciuitatum solam, ita incontaminatam ad posteros transmittere oporteat, sicuti accepta est a maioribus. Sed tamen harum rerum iudicationem ad Romanum Pontificem, & ad sacros antistites pertinere, vt in iure canonico continetur: non autem ad Imperatorem aut ad laicos principes; qui potius spe praedae opibus priuatorum inhiantes, quam villo vero desiderio religionis aut diuini cultus huiusmodi iudicationem sibi vsurparet. concluditur deniq; ac decernitur in illis comitijs post multas hinc inde habitas disputationes, summo studio, summoq; conatu enitendum esse ne in suam patriam tam crudelis lex, tamq; iniqua per laicos iudices admitteretur, quae posset vniuersarum ciuitatum ruinam & populationem secum afferre. quippe cum per simplicem alicuius maleuoli accusationem nullis requisitis probationibus, nulliq; defensionibus, acceptis posset quisq; in carceres detrudi, & vita, honore, facultatibus priuari. Toletanus percipio communi totius ciuitatis consensu, liquandiu suspensio animo fuit, secumq; diutius cogitauit quid sibi in tanta rei difficultate esset agendum. Putat itaq; differendum esse negotium, omniq; industria procurandum vt coniuncti animi nobilium & popularium per suos amicos distraherentur, quod videbatur esse facillimum, quia rare sunt ciuitates, in quibus animi popularium a nobilioribus non dissentiant ob frequentes potentiorum contemptus & iniurias. Quae dum aguntur in Italia, & in vrbe Neapoli, non multum distante ab vrbe Roma, Pontifex his tumultibus motibusq; populorum cognitis, significat per literas Toletano haereseos iudicationem, vt omnium rerum sacrarum, ad sanctam sedem Apostolicam, aut ad Cardinales, qui Pontificis vicem gerent, iure pertinere. Idcirco iubet ne se his negotijs ad Pontificem spectantibus implicaret. his literis populus ita inflammatus non mediocriter in sua sententia confirmatur. Atqui si recte rationem, rerumq; publicarum administrationem perpendamus, & quid ad conseruationem regnorum requiratur, inuenimus profecto maximum habere pondus religionem, cuius omnis non modo mutatio, sed et accessio aut diminutio maximè periculosa est imperijs, cum nunquam fere mutetur religio, quin antiquorum Regum imperia excutiantur, nisi tamē reges ipsi autores fuerint cum populo nouae religionis & duces mutationis. Idcirco in nouandis tantis rebus prius animi populorum tentandi sunt per amicos Regum, didicimusq; rumor, vt sciatur quo pacto tam nouitatem animi sint laturi: qui si magnopere renuere, grauisimeq; ferre apparuerint, abstinendum est omnino, nisi tamen perdita ac deplorata prorsus imperia sine hac ipsa nouitate intelligantur. Non enim decorum est vel honorificum aut vtile Regibus, at leuissimis de causis regna in maxima pericula conijcere, aut leges cogi reuocare, quae parum considerate per ministrorum auaritiā propositae fuerint; cum tamen re ipsa omnis sacrarum rerum iudicatio iure optimo ad Pontificem solum spectet. Toletanus tamen, vt faciunt nonnulli, qui in quam partem animum inclinarint, immutabiles persistunt, atq; pertinciam pro constantia amplectuntur, suae sententiae tenacissimus, iubet significari omnino ciuibus se velle illam quaestionem institui, vt exequeretur Cæsaris institutum, quo regnum illud etiam purgatum ab omni haeresi seruaretur, sicut alia regna Cæsaris. multa vtitur humanitate verborum, quia videbat cum popularibus animis conspirasse nobiles ad illud iugum a suis ceruicibus excutiendum. Sed nullis neque blanditijs, neque minis ciues ab instituto dimoueri possunt, quia nulla apparebat probabilis causa huiusce nouitatis, praeter auaritiā praefectorum. Habita sunt saepius comitia mense Ianuario anni septimi post mille quingentos & quadraginta a partu Virginis, hac ipsa de causa Neapoli, in quibus vndecim ciues Neapolitani repente abdicati sunt illis magistratibus, qui sibi a populo Neapolitano fuerant delati, atque cum magno strepitu eiectionis sunt comitijs, quia palam Toletani partibus aduersus patriam libertatem fauerent, conarenturque populares animos a nobilioribus distrahere ad omnium perniciem, quod separata vires vtriusque condinis debiliores efficeretur. nam dicebant illam quaestionem non aduersus plebem, sed aduersus nobiliores tantum institui, cum errores plerumq; comites sint facultatum. Inter ceteros

ma-

magistratus abdicatus fuit Conseruator, vt illi vocant, atq; in electorum locum statim alij sunt suscepti, Conseruatorq; creatus Ioannes Sueffanus de Paschali familia vir callidus, negotiorumq; ciuiliū peritissimus. Et quoniam in sola concordia propè consistit salus & conseruatio omnium ciuitatum, quam deuotus Toletanus eò visus est omnia sua consilia conuertere, vt distraheret ac separaret inuicem Neapolitanorum ciuium animos, fit decretum in ipsis illis comitijs, vt ad defensionem patriae, libertatis, ciuitatis, proprięq; omnium salutis ne liceat villo pacto a defensione nobilium dissentire, quod populi institutum gratissimum fuit nobilibus per Sueffanum significatum, verebantur enim ne disunctis viribus in maximas calamitates illaberentur. Sic sane vniuersa ciuitas hilari animo ad mutuam defensionem aduersus eos, qui vellent opprimere, concorditer conspirauit. Toletanus cognitis hinc motibus & consilijs ciuium, cum esset Puteolis, mittit Scipionem Sommeum regulum, qui populo nuntiaret sibi quidem pergratum fore si ad expurgandam ciuitatem quaestio illa fuisset admissa, sed tamen non esse vehementer sollicitum, ac neque verbum quidem in posterum facturum de illa re, quando populorum animi tantopere abhorrere ab illa viderentur. His verbis Toletani tam placidis ad populū per Sommeum delatis, duodecim viri praestantiores de populo delecti sunt, qui legatione fungerentur, gratiasq; agerēt Toletano pro tam humano animo, tamq; beneuolo in populū Neapolitanū. Illi cum magna verborum humanitate & admissi sunt & dimissi. neque multis sanè diebus deinde interiectis cognitum est populares testes interrogari, inuestigariq; qui nam fuissent autores repellendae quaestionis. ea de re animi ciuium non mediocriter commoti sunt, & rursus legationes misse conquestum, quod contra promissa prioribus legationibus istud fieret. sed quoniam plerumque fit vt animos turbatos, & in aliquem motum propensos fortuna non modo adiuuet, sed etiam magno impetu impellat, accidit per idem tempus vt quidam inops ad carceres traheretur, cui sunt obuij quinque adolescentuli de primarijs ciuitatis, quorum vnus eo inope seruo vnus fuerat. iubent mandati formulam ostendi. cum illi nil opus esse mandato responderent, contenditur neminem posse capi sine mandato. inter has altercationes captiuus elabatur. forte iudex quidam superueniens imperat adolescentulos comprehendi, qua re ad Toletanum delata cum vesperi forte Puteolis accessisset, imperat adolescentulos in arcem ad se adduci, atque clausis portis tres eorum iubet a Mauro seruo in suo ipsius conspectu crudelissimè iugulari. Toletani sententiae, cum reliqui iudicandi propositi essent, regium concilium iustitiae non assensit, quia neque aetatis ratio, cum nemo decimum sextum annum aetatis praeterisset, neq; criminis capite plecenda videbatur. illa seueritas, vel potius crudelitas ita populorum animos exacerbauit, vt vix dici possit. cum illud etiam ad explendam suam feritatem addidisset, vt caesorum adolescentulum cadauera traherentur pedibus extra oppidulum, propositis grauissimis supplicijs si quis illa attigisset, donec tracta sint, denique eiusdem iussu in sacellum, quod est de regione oppiduli, accessit his & alius Toletani error, qui non sine vitae suae periculo nondum deferuisceribus aut refrigeratis odijs ciuium in tanta populi indignatione, quasi ad omnium contemptum, statuit obequitare per urbem, cum Hispanis sclopetarijs & pluribus ducentis equitibus, qui illum comitari consueuerat. Urbani magistratus praespecto periculo, & quatuor malorum cumulus inde emanare poterat, cum populus esset armatus, mittant rogatum Toletanum ne tunc exacerbatis animis omnium ciuium in tanta rerum omnium perturbatione obequitaret, sed aliquantulum differret. at ille cum neque consilio. neque precibus magistratum aures praebuisset, rursus magistratus ipsi populū, qui iam vias confertim occupauerat, rogatum mittunt nequid noui aduersus Toletanum moliretur, sed vt mos erat, reuerenter exciperet. Horum alterum factum est vt incolumis & illesus praeterierit, alterum praetermissum, cum nemo vilius aetatis aut conditionis inuentus sit, qui vllum reuerentiae signum ediderit. ita inflammati, & incensati erant animi omnium ciuium. Toletanus cum aliquantulum obequitasset, rediit in oppidulum. Quae dum tumultuose geruntur in Italia, Cæsar auditis hostibus ita se habentibus, vt superius commemoratum est, cum nulla reliqua spes esset illis exercitum aut vires colligendi propter eximia frigora, asperitatemq; locorum, statuit aliqua parte exercitus dimissa sese grauiissimis sumptibus stipendio- rum subleuare. concedit Burano comiti, vt suas copias in Belgas reducat, quem iubet hostiliter inuadere agrum Vispetorum, enitiq; potiri vel vi vel arte vrbe Fracfortio vocata Vispetorum, metropoli sane valde opulenta & ampla, quae maxime ad praesens negotium pertineret. ipse cum quadam parte copiarum redit in Suetiam. Albanum cum reliqua parte Halam versus mittit, omnesq; vrbes occupare nititur, in quibus tota vis belli dignitasq; victoriae consistere videbatur. erat autem Hala vna de foederatis ciuitatibus. in ripa Cocceri fluminis sita, inter Charetinos populos, quae duas habet valles alteram ad orientem, alteram ad occidentem solem: quae vrbs sine controuersa Cæsari se dedit. aucta sunt castra Cæsaris per id tempus trecentis equitibus cataphractis e regno Neapolitano mirifice instructis duce Ferrante Signorello regulo Castrouillae. Federicus comes Palatinus Rheni & Alcmienies cognita imbecillitate foederatorum ac fortuna Cæsaris eo profecta, vt certissima calamitas eius hostibus immineret, saluti, libertatiq; suae mature consulendum statuunt, atque Halam legationes mittunt, quae agerent de deditioe. Federicus statuto tempore ad pedes Cæsaris per Granuellum admissus supplex petit veniam eorum, quae aduersus Caesarem maiestatem, dignitatemq; Imperij commisisset, iureiurandoq; affirmat summa se diligentia in posterum vsurum, vt fide studio, obseruantia praeteriti temporis iacturam resarciat. Cæsar pro veteri consuetudine, & pro comisorum poenitentia, proq; naturae coniunctione, se illum in fidem amicitiae; veterem recipere inquit, obliterata prorsus omni errorum delictorumq; memoria, quia speret bonum & affinem & amicum illum in posterum fore. ibidem cum Cæsar de pedibus laborans plures dies moraretur. Alcmienies

sium

ab 2200
Questionis
admittendae
rationes.

ignudans
liquedg
cimb:
-ndmas
orib:
Neapolitano
rum respon-
sum.

Religionis
vis.

Legu feren-
darum ratio.

ulur
do ziloq
& znoxi
zafzoziaz
zaz.

1547

Magistratus
Neapolitani
abdicati.

Petri Toletani
crudelitas

zozozoz

zozozoz

Coccerus flu-
men.

Halz deditio

Federici Pala-
tini deditio.

Alcmienij
deditio.

sum legationes agunt de ditione, quæ Cæsari inquit Alcimenienses ciues cognouisse in quos errores inciderint, & quantopere non nullorum fraude decepti Cæsaream maiestatem offenderint. veruntamen omnem spem salutis in misericordia, clementiaq; maiestatis Cæsareæ collocasse, quæ ad imitationem Christi tanta, tam grauiam, tam atrociam sibi peccata condonare sperent. Quippe cum nulla tanta sint scelera, quanta Dei clemetia non superet, si quem poenituerit. Se decreuisse in posterum sanguinem, libertatem, facultates, vitam ipsam denique per Cæsaris benignitatem & clementiam videri accepisse. Hisce responsum est, errorum cognitionem plurimum conferre adueniam afflequentiam, sed cognitionem liberalitatis etiam vltro inuitare ad conferenda beneficia, quare Cæsare eos recipere in idem libenter, & quæ spectarent ad conseruationem Imperij mox institutum. Paucis deinde diebus interiectis Cæsar discedit, quippe qui inuitatam celi clementiam experiretur in illis regionibus. nam cum maxima vis frigorum inesse soleat, tunc neque niues, neque imbres infestabant, celumq; ita erat serenum, vt mirificus tepor solis animum Cæsaris ardentius incitaret ad reliqua persequenda. Quamobrem Odericus Intuerorum Dux sentiens imperatoria vexilla propinquare coepit ad pacem, pacisq; conditiones animu vertere, quoniam Alcimenio occupato videntur arma suo principatum referentibus. Inter eos fluuios principatum tenet is, qui ab indigenis Nechar vocatur, & sylua Martiana defluens inter Canodurum & Borbeto magu siue Vormattam cum Rheno coniungitur, vocatus est Nechar tanquam vinum, quod in planitie, & in collibus. huic fluuiopro pinquis nascitur ob bonitatem, quasi ceteris præstans hechar sit appellandum. Terminatur hec regio ab Occidente fluuiio Rheno, ad Septentrionem Franconiam habet, ad Orientem solem partim Meno, partim Danubio fluminibus terminatur, ad meridiem detestis Heluetiorum, & Sueuorum finibus. prima igitur castra Cæsar fecit Ettingæ, secunda Neostati, tertia Alpruni, quæ ciuitas est libera, & foederata in ripa Necharis posita, vbi Charitini vocati populi habitant. ibi Cæsar laborans podagra dececit aliquantulum quiescere, quare seruatis apud se custodibus corporis, quos ad Imperatoriam dignitatem spectare arbitrabatur, Albanum præmittit ad eum principatum occupandum cum reliquis copijs. quæ erant regimentum Madrucij, tribunusq; Xemburgi, & Hispanus peditatus. nam Italus peditatus erat perparuus ob multas eius belli difficultates, trecenti illi cataphrati equites, & Germanus equitatus reliquas copias sequebantur. Quæ signa Cæsariana vbi primum apparuerunt, non pauca oppida Cæsari se dedunt, fortunam belli minime tentandam rata. sed Vingena, & Bertauum oppida, quia primis conatibus resistere ausa sunt, capta fuerunt per vim armorum, & cedibus oppleta, atq; arbitrio militum concessa. eius rei timor omnes pagos, omniaq; castella eius regionis in potestatem Cæsarianorum redegit, Aispergo, Chirchena, Scorendorfoq; oppidis natura & arte munitissimis, & omnibus rebus ad repellendum hostem instructissimis exceptis. Nam profecto ita postulat bellica ratio, vt infirma loca, & parum apta defensionibus, ac repellendis conatibus hostium, si per imprudentiam & imperitiam defensorum obstinato torum conentur cursum potentium exercituum retardare, dent poenas suæ temeritatis, & tanquam à rapidissimo fluuiio multis calamitatum vndis inuoluantur: sicuti turpissimum est contra defensoribus munitissimorum locorum, & in quibus talis ac spes & propè vis tota regnorum continetur, propter timiditatem prodere, suorumq; Principum salutem ad dignitatem ad hostes per ignam uiam transferre, quippe cum sapientissimum illud antiquorum dictum, nequid nimis, posuit etiam rebus bellicis non inicitè accommodari. cæteris igitur locis Calegiensis principatus occupatis, quoniam illa prædicta castella videbantur indigere diuturna obsidione, Cæsari vltimum est difficile negotium. at Odericus Intuerorum Dux Salubrius consilium sibi amplectendum ratus in has conditiones pacis denique cum Cæsare conuenit, vt trecenta nummum millia in bellicos sumptus Cæsari dissolueret. vt tres munitiones quas mallet Cæsar concederet imponendis præsidij arbitrio ipsius Cæsaris. vt omnes alias foederationes refutaret, solamq; perpetuam foederationem & amicitiam cum Austriacis principibus exereret. vt se hostem sempiternum profiteretur rebellium sacri Imperij. vt in omnes illos animaduerneret suos subditos, qui pro alio quouis principe militarent. per has conditiones Cæsar tres munitiones occupauit prædictas, in quibus reperta sunt tormenta foederatorum principum, quæ illi propter difficultatem itineris ibi reliquerant, cum magna copia annonæ, & multiplici varietate bellicorum apparatusum. Quæ dum sunt à Cæsare, Buranus comes iam urbem Vspetorum compulerat ad ditionem, ibiq; tria peditum millia & trecentos equites in præsidij cum duodecim vexillis collocauerat, Alprunumq; profectæ eius vrbis legationes in fidem atque amicitiam Cæsaris accipiuntur. Nec multo sanè interiecto tempore, dum Cæsar ibi moratur, omnes ferè Sueuorum vbes per legationes se Cæsari dedunt, præter Augustam, quæ de nullis conditionibus dissentiebat. ita fit plerunq; vt magis existimatio parta ob uictoriam, per uniuersas regiones finitimas peruagata vbes ac populos compellat ad ditionem, quam ipsa uictoria, quoniam magnum est quiddam & penè admirabile, rerum omnium in aliquam partem propensio, cum omnia defluant quo fortunæ benignitas aspirat, omnesq; affines & amici afflictam fortunam

quibus innotior

Vitembergæ sis principatus descriptio

Necchar flu.

Caritnorum regionis descriptio.

Lex militaris

Vitembergæ sis oderici deditio.

Vspetorum deditio.

nā deterriti refugiant. Cæsari ab oppido Alpruno proficiscenti per Calegiensem agrum fiunt obuia apud Geslinguam legationes Alcimenienses cum centum nobilibus, omnia ciuitatis commoda offerentes ad eum excipiendum, quibus responsum est datum tantæ humanitatis plenum, vt pater Germaniæ à quibusdam vocaretur. fiunt obuia deinde Augustanæ legationes. rogant Cæsarem, vt Schertello veniam concederet, & ne res religionis nouarentur, aut saltem ne illi sua castella adimerentur. istud cum obtinere non potuissent, nuntiant Schertellum esse Augustæ cum duodecim millibus hominum, tantisq; viribus amicorum, vt non facile possit subiugari. His respondit Cæsar ne de hac re magnopere essent solliciti, quod illud breui fieret per id responsum tantus terror iniectus est ciuibus Augustanis, vt senatus haberetur in palatio rursus de ditione. illuc ingressus Schertellus cohortatus est illos vt id ipsum facerent, quod se quoque ipsum facturum esse pollicitus est. rursus igitur Augustanæ legationes profectæ excipiuntur à Cæsare cum omni solennitate imperatoria, quæ cum summa reuerentia ingressæ præfatis titulis Imperatorijs de more, veniam primum commissi erroris pro suis ciuibus deprecantur. orant pro clementia misericordiaq; sua Cæsarem vt eos in fidem amicitiamq; recipiat. studia populorum. obseruantiam, fidem liberaliter promittunt. atque ita in amicitiam Cæsaris Augusta est admissa. Tum Cæsari Alcimenium profecto, magnisq; cum letitiæ significationibus, muneribusq; excepto Alcimenienses offerunt oblatam pecuniam in conditionibus pacis, quibus subridens Cæsar respodit eos esse bona nomina, sed reseruentur pecuniam in tempus magis opportunum. acceptis igitur in fidem Alcimenio, Augusta, vrbeq; Vspetorum, solum deerat Argentoratū è quatuor principibus vrbibus, quod postulatam miserat Alcimenium, vbi Cæsar multos dies componendis rebus Germanicis moratus est, vt aditus pateret suis legationibus. ille admiffæ vrbē Argentoratū fidei clementiaq; Cæsaris dedunt iisdem conditionibus, quibus reliqui principes & vrbes admiffæ sunt. vt delectis & obliterationis omnibus foederationibus perpetuo foedere deuincti Austriacæ familiæ intelligerentur. vt armatos quos vellet Cæsar intra suas vrbes admitterent. vt nulli eorum subdito extra Cæsaris castra cuiquam principi militare impune liceret. vt rebellium Imperij hostes essent perpetui. vt, quod in sacro concilio statutum fuerit, obseruent. cæterum reliquæ omnes copiae fuerunt in proxima loca in hyberna distributæ. Itali qui superferunt e diuturnis laboribus, totq; calamitatibus, quas pertulerant ex hostibus, temporum iniuria, inopia stipendiorum, penuria rerum omnium ad illud bellum a Pontifice missi, dimittuntur inopes, victum plerique ostiant mendicantes in patriam pauci ex omni numero. quæ tamen calamitas non semel Italis accidit, aut in Germania solum. Præclarè idcirco se habent Rhetorum, Germanorumq; propè omnium militaria instituta, qui ad euitandas has calamitates nullum exeunt ad bellum, nisi primum aptis conditionibus paciscantur. Pactionum summa est vt tribuni militum ipsi, qui copias è regione deducunt, teneantur omnia stipendia dissoluere. at que nisi soluta sint apto tempore, reuerfis in patriam omnia bona diuendantur per patrios magistratus in stipendia persoluenda. vt, si quis nascitur in castris, quia pleriq; ducunt etiam vxores, statim infantulo debeantur stipendia. vt, si vir moriatur in bello, stipendium eius belli tempore paruis filijs, aut vxori dissoluatur tanquam viuo marito, ne miseræ foeminae mendicæ amiffis maritis in patriam redire cogantur. vt statim atque urbem vel munitionem Germani aggrediuntur, seque periculo vitæ exposuerint, aut instructi ad inuadendum constiterint, accepta stipendia absoluta intelligantur. vt ne cogantur exire extra patriam per vlla promissa, nisi accepto stipendio, quod sit vbi primum censi sunt. ne liceat tribuno, alterius cohortis militibus dare stipendia, sine cohortis ipsius consensu. Ne discedere cuiquam impune licitum sit ex acie, quod si committatur, iudicetur in aperto per castrales iudices atque profectos iuridicundo. aliæ sunt præterea conditiones militares, quæ fortasse alibi opportunius à nobis explicabuntur. Florētina, Ferrariensesq; copiae, quoniam stipendia opportune suppeditabantur, cum se aduersus omnes aeris iniurias, cæteraq; incommoda tutate essent, non inepte erant instructæ, quæ cum ad promissum tempus Cæsari fecissent satis, dimiffæ sunt liberaliter, & in patriam incolumes redeunt. Nuntiat Cæsari interea Henricum Britanniæ regem decessisse relicto impubere filio è Semera suscepto herede testamento ita probatibus comitijs, qui si decessisset sine filijs regnum ad Mariam, & post hæc ad Helisabetam filias deuolui instituit. Odoardus filius tunc duodecimum agebat annum ætatis suæ, qui relictus est hæres. Henrici mors occultata fuit per aliquot dies, vt filius sine aliquo tumultu coronaretur, quia aliqua suberat suspicio futuræ seditionis, cum paulo ante procurasset vt filius Neotorti reguli capite plecteretur, iussissetq; ipsum etiam regulum post coronationem noui regis capite plecti. reliquit autem ad Odoardi, qui sextus fuit Britanniæ Rex eius nominis filij tutelam viginti è primarijs proceribus, quibus summa diligentia, & regni & filij incolumitatem ac salutem commendauit. Fuit Hæricus princeps multis regijs virtutibus ornatus, cum ob animi splendorem & variarum rerum cognitionem excelleret, nisi propè furiosum diuortij facinus regias virtutes contaminasset, quia Pontifex noluisse comprobare Annæ Bolemiæ coniugium. vixit annos quinquaginta, & sex, cum regnauisset triginta & octo. cæterum Federicus cum suis copijs in Saxoniam profectus non solum multas è suis vrbibus recuperauerat, sed etiam præter paucas vrbes Canianorum in Hermandnorū finibus, qui populi sunt Boemi, vniuersum Mauritij principatum occupauerat. inter vrbes, quæ Mauritij adhuc parebant Imperio, erat Lipsa, quam Federicus summa diligentia pluribus tormentis conuertebat. Mauritius Cæsarem facit certiore per literas vniuersam suam principatum in magno periculo versari, nisi subsidia maturè mitterentur: quare Cæsar cognita rei magnitudine, & quanti referret ad vniuersam rem bellicam ne Federicus eos populos prorsus subiugarret Albertum Casmiri filium marchionem

Argentoratū deditio.

Germanica quædam instituta militaria.

Henrici Britanni regis mors & testamentum.

Alis,

Alisi, & Christophorum Lantgrauium Lichtembergensem mittit cum duobus millibus peditum Germanorum, & mille atque octingentis equitibus. His enim viribus adiunctis si non superiores Ferdinandus & Mauritius, at certe non inferiores fore videbantur. Cæsari nihil reliquum esse apparebat ad absolutam victoriam, præterquã Philippus Federicq; subiugandi, & Canoduri occasio, quare decreuerat aliquot dies Alcimenij commorari tũ vt corpus per pharmaca noxijs humoribus bellicos labores oppletum expurgaret, tum etiam vt pararet necessaria ad futurum bellum abfoluendũ. Federicus interea cum armatis copijs non nihil fauentibus eius partibus Boemiã populis, Boemiã regioni imminerebat, vrbeq; opulentissimam ob auri argentiq; fodinas laquimiffatã tentabat. istud fieri per vim Saxonum fingebatur, quorum summus erat dux Tumberfinus, sed nihil verè fiebat per vim, at per assensum Boemorum, qui omnem prorsus sui Regis timorem reuerentiamq; exuerant. Cæsar tamen si quiescere aliquatulum decreuerat, tamen certior factus per literas Ferdinandi & Mauritij de tanta rerum magnitudine sapius instantium, quorum alter validiora auxilia flagitabat, quod Federicus cũ quatuor equitum, decem peditum millibus omnem priuatum Mauritij occupauerat, præter Lipsam, Frefenam, & Cuibiccam; alter rogaret Cæsarem, vt adesset, negotiumq; ipsum sua præsentia iuuaret, nouos apparatus bellicos facit, putatq; non minoris referre & ipse vt huic, quã vt præterito bello interesset. Nam Federicus rem eò iam deduxerat vt vniuersi Saxonum Boemorumq; populi suam amicitiam complecterentur, seq; amicos Saxonis profiterentur publicè, omni prorsus Regis memoria neglecta, per honestã itaq; simulationem vel ipsas filias Regis tanquam captiuas in arcem Casurgij incluserat, quã vrbs est metropolis Boemię. Cæsari hoc negotium arduũ faciebant multæ difficultates, et si pluri referebat ut interesset. primum quia paruas habebat copias ob inopiam stipendiorũ, quod magnitudine sumptuum anni superioris valde exinanitum esset erarium: quod timeret earum ciuitatum vires, quæ nondum se dedissent, quod non satis cõsideret illis quas accepisset per deditionem, quod tantus motus esset excitati in Italia, quanti futuri videbantur, quibus etiam non mediocriter angebatur. nã Neapolitani motus per Toletani seueritatem nimiam excitati paulatim eò creuerant, flagrantibus quotidie magis magisque odijs ciuium in Toletanum, ut ad arma paulim conclamatũ sit in vrbe, ad tinnitum çris campani vniuerso populo ad arma concurrente. id autem factum est, quia diditus est rumor trecentos Hispanos sclopettarios ex arce in populũ exiisse. atque tamen rumor is uanus fuerat, tamen armatus populus voluit per publicam formulam conuentionem, societatemq; defensionis stabiliri. ea stabilita Franciscus Aualis Marchio Pescolienfis adolescens sumpta Christi Cruci affixi imagine multis armatis comitantibus, per vniuersam vrbe vagatus cõclamans, ad Dei Cæsarisq; honorem protegendum omnes ad patriæ defensionẽ hortabatur. iurauerunt super eadem imagine, quam adolescens sustentabat in publicã ac mutuã defensionem omnes societatis & coniurationis participes, cuius principes fuerunt Ioãnes Suesanus, & Cæsar Marmirus, et duo e Caraciola familia præter ceteros. id facinus plurimũ animum Toletani infestauit, qui tantam audaciã & temeritatem populi non impune ferendam esse inquit, cum ad arma conclamati ad æris campani tinnitum genus quoddã defectionis videri arbitraretur, cum præsertim imperasset Cæsar, vt opprimerentur tumultus aliquo pacto, quia clã res nouas aduersus se parari sentiret à potentissimis principibus in Italia. Toletanus postmodum sub meridiem quadraginta sclopettarios emittit ex oppidulo, qui super ponte in acie consistunt. tormenta in opportunis locis oppiduli in vrbe eriguntur. iuuenis quidam, quia obseruaret quò tenderent Hispanorum sclopettariorum consilia, glan- de ab ijs transfixus cecidit. sclopettarii ad forum vectigalis vsque transcurrunt, cædendos esse obuios quoque conclamantes. displodunt tormenta in forum, & in vrbanas domos, quod tamen accidit sine multorum cade. populus ea insolentia tam importuna Hispanorũ irritatus magno impetu facto aduersus oppidulũ neglecta vi tormentorum fossas aggeresq; ducit ad vrbis tutelam, cõmisso leui prælio cum Hispanis sclopettarijs: atque per tres dies ac noctes assidue decertatũ est tormentis ex arce ac sclopettis semper displodis. erãt in arce tria lectissimorum Hispanorum millia, cum præter ordinaria præsidia nonnulli aliunde clam essent acciti. infestabat vrbe fanẽ non mediocriter arx Sancti Eremi, Turris Sancti Laurentij, & triremes, quæ stationem habebant in portu, cum illa omnia loca essent in potestate Hispanorum. ciues veriti ne res in aliquam eximiam calamitatem prorumperet, supra eminentiorem turrin diui Laurentij purpureum vexillum cum Cæsarianis insignibus extollunt, ne possent rebelles appellari, & ne putarentur arma potius aduersus Cæsarem, quã aduersus Toletanam crudelitatem sumpsisse. sic igitur vtrinque; Hispania & imperium à certantibus conclamatur. multi ceciderunt vtrinque in illis certaminibus, sed denique inter cedentibus quibusdam Toletani amicis res eò deducta est, vt induciã fierent, per quas Toletanus promissit se in nullum præteritorum commissorum autorem animaduersurum, vel publicum vel priuatum, nisi Cæsaris iussu, vbi rem cognouisset. populus item, qui nihil erroris se commississe arbitrabatur, vltro rem Cæsaris arbitrio defert. decernitur itaque vt suas legationes ciues ad Cæsarem mitterent, quæ rem eum docerent, tuerenturq; partes ciuitatis, qui Salernitanum principem eloquentia, gratia, autoritate præstantem diligunt, & Placidium Sanctium, ac Marchionem Vallis. Toletanus contra ad suas partes tuendas, docendumq; Cæsarem mittit Gonzalezum Mendocium Marchionem vallis Siculæ & ipsum virum eloquentia & autoritate insignem. His ad Cæsarem proficentibus neuter alterius ingenio fidebat. ciues quia suspectam haberent nimiam Toletani seueritatem, & quia intelligerent assidue noua auxilia Florentia mitti à Duce Cosmo Medices Toletani genero. Toletanus rursus habebat suspecta ciuium arma non solum ob pristinos tumultus, & quod armatos vigiles assiduos esse in vrbe intelligeret, sed etiam, quod nonnulli apparerent clam aliquam

Neapolitani tumultus magnitudo.

Neapolitanorum coniuratio.

Neapolitanæ induciæ.

aliquam rei præclare gerendã, & occupandi oppiduli aucupari occasionem, aut cædendorum Hispanorum: quamuis neutris militibus inuicem versari esset interdictum. Cæsar his tot difficultatibus, quæ superius commemoratæ sunt, circunuetus, cum denuo sollicitaretur per literas vt maiora auxilia fratri submitteret, Aluarum Sandæum castrorum magistrum cum suo Tertio Hispanorum mittit, & Marinianum marchionem cum octo vexillis Germanorum: quæ copia possent tãdiu rem retardare, vt Cæsari daretur comoditas, si necessitas ita ferret, ipse vt illi bello interesset. atq; cũ videret in maximo periculo res fraternas ac Mauritij versari, nulli neq; labori, nec periculo, nec industria parcendum esse decernit. nam si copias cum illis coniungeret, plurimum ad rem Germanicam referre arbitratur, sin autem pateretur illud incendium vltius progredi, breui futurum apparebat, vt vniuersam victoriam partam per tot labores, tantamq; diligentiam, in præcipiti atq; adeo in fortunæ arbitrio collocaret. Ferdinandus interea comitia indicit principibus Boemiæ Litomarizzum, quæ ciuitas est metropolis Boemię Saxoniam versus. Eò profectos docet quo pacto Cæsaris res successerint; & quo in statu sint. rogat vt præstent subsidia aduersus hostiũ vires. docet honestatem petitionis, quod aduersus rebelles Imperij, & religionis & eorum ipsorum patriæ, bellum geratur. precatur ne se suum principem per vim iniuriamq; hostium propè e regno deiectionem, negligant. Huic responsum est neq; velle quenquam, neq; teneri aduersus illos subsidia suppeditare, quæ ad sui defensionem ipsius regis, at non ad expugnationem amicorũ dare debent, cum illi sint amici, & præterea fœdere coniuncti ad mutuam defensionem. illud responsum tamen si commouit animũ Ferdinandi, tamen nullum indignationis dedit indicium, confestimq; ad vrbe Camanorum Pretenam se confert, quem ad duo millia peditum, equites quadringenti benevolentie simulatione, at non debite reuerentia, sequitur. Hęc omnia per literas Cæsari significauit Ferdinandus, monuitq; quo in statu res sint, nisi mature succurratur. nam facile futurum apparebat vt eius regni vires cũ Saxone coniungeretur, quod regnum potentissimum est, vt in quo intra biduum colligi possint viginti equitum, & quadraginta & amplius peditum millia, qui populi tamen non vtuntur pleriq; eodem genere armorum, quo ceteri Germani, cum multi hastata tela gestent sarissis breuiora, neq; vtuntur eodem genere militie, tamen cum armatis exterorũ militũ copijs feroces sunt, & non negligendi milites. est autem Casurgium vrbs clarissima metropolis eius regni, quæ à Libissa Gracchi filia muris primum cincta fuit, & à primo portæ opere siue limine Praga vocata, cum prattin apud Græcos laborare atq; agere significet. sita est apud Multauium fluium, circa se habet vrbes non pauciores triginta, castella muris cincta circiter trecenta, atq; pargorum ad quinque millia. ita vero populosa & frequens, vt facile possit non solum sustinere, sed etiam repellere ac propulsare omnes impetus externorum armatorum. situs eius regni etiã non parum facit ad regionis defensionem, quam ad septentrionem, & occidentẽ solem versus claudunt altissimi montes, & asperrimi, atq; aduersus externos hostes muniunt. ad meridiem protegitur syluis densissimis, ad orientem defenditur obiectu variorum fluminum, quæ etiam perpetuis cursibus illam abluunt, propter quorum copiam & amplitudinem regnum tutius efficitur. Cæsar missis Aluaro & Mariniano marchione cum ijs copijs, quas diximus, statuit Noreiam proficisci, vt bellicosam ac potentissimam vrbe, omniumq; Germanicarum fortasse opulentissimam ita componeret, cum esset particeps coniurationis Smacaldicæ, vt nihil inde timeri possent. His ita secum stabilitis animum adiecit primum ad colligendum peditatum ac equitatum, vt in primarijs vrbus præsidia relinqueret idonea, nequid nouarũ rerum se absente illæ molirentur. idcirco Georgium Sciamburgium cum tribus millibus & quingentis militibus mittit Augustam. Alcimenij alia præsidia relinquit tria millia peditum Ioanne Gulielmi Nansiensis filio præfecto. in vrbe Vrsperorũ quod essent tria Belgarum millia peditum, equites galeati quadringenti, nulla addita sunt præsidia: quæ vrbs Rheno & Meno fluminibus in ea parte dominatur, cum is in duo cornua diuisus ad mœnia eius vrbis confluat & coniungatur. trecenti pedites Neoburgum, duo Germanorũ millia tribunatus Madruccij in vrbes Aspergũ, Chirchenam, Scorendorfum loca munitissima sunt distributa. his igitur ita institutis iam iam exituro Alcimenio Cæsari intuerorum Dux Odericus, quæ eger non prius potuisset ad Cæsarem accedere, nunc vltro se summittit. atq; paratis solennibus præfatis titulis per scribam, narrata causa præteritæ opportunitatis petens veniam delictorum, & eorũ, quæ contra maiestatem Imperatoriam commiserat, in amicitiam Cæsaris accipitur. Postea cũ vellet Odericus confurgere ad manum Cæsaris exosculandam, non passus est Cæsar senẽ debile & omnibus membris inualidis istud facere, cum prior ipse surrexisset, contendissetq; ad dextram coniungendam ad amicitie humanitatisq; signũ. His actis Cæsar discedit Alcimenio, primaq; castra ponit Ghenge. ibidem vbi castrametari fuerant hostes, dum ipse erat Sunti processit cum illo Hispanus peditatus, erantq; iam in itinere cum defensoribus tormenta, quæ Alcimenio fuerant attracta. Cæsar ex amplitudine castrorum facile numerum hostiũ coniectura cognoscit. perspicit munitiones. explorat vbi Saxones, vbi Carti atq; Incriones, vbi Sueui, vbi Intuergi sua tentoria posuissent. quippe cum maxima sit cognitio virium hostilium si obseruetur non solum numerus & genus armorum, sed multo magis disciplina militaris, & eligendorum castrorum, aut instruendarum acierum ratio & consuetudo. Inde profectus Cæsar secunda castra ad Norlingam ponit. interea Federicus auctis viribus multis sese quotidie addentibus vniuersam Saxoniam occupauerat. Albertus in vrbe Rocanizzo, quam per deditionem ceperat, cum decem vexillis peditum & mille atque octingentis equitibus morabatur, vbi de rebus bellicis aduersus Saxonem consultabat. est autem vrbs Rocanizzum, quam Albertus occupat, in ijs finibus aduersus Saxoniam Biude sororis Philippus Lantgrauij, quæ tripudij & conuiuij & ceteris huiusmodi blanditijs Germaniæ domesticis Albertum delectabat

litomaria metropolis Boemię Saxoniam versus.

Litomariũ metropolis Boemię Saxoniam versus.

Boemię vires

Casurgium Metropolis regni totius. Multauium flu.

Boemię descriptio.

litomaria metropolis Boemię Saxoniam versus.

litomaria metropolis Boemię Saxoniam versus.

Albertus
Marchio ca-
ptus per mu-
lieres blan-
dicias.

Historia
Saxonum
et
Saxoniae

Historia

Historia
Saxonum
et
Saxoniae

Historia

Clandestina
ad defectio-
nem comitia

Boemorum
Argentorati
deditio.

delectabat, apparatusque regis detinebat, quo paulo negligentior, ac non ita vigilans fieret, ut conuenit Imperatori, inter res bellicas precipue. eadem Biuda contra certior clam faciebat Saxonem de omnibus, quae agebantur, qui erat cum triginta & sex vexillis peditum, & non satis validis copiis equestribus, indeque distabat circiter quindecim millia passuum. ille postero die summa diligentia usus Albertum nihil tale suspicantem aggreditur, ac nullo prope negotio obuium factum, in planitiemque egressum profligat victum, & in fugam vertit. Captus fuit Albertus & Christophorus Lichtenbergensis, at multi equites & pedites sese fuga ad Mauritium seruarunt. qui refugerant in urbem, cum insequentibus hostibus mistim ingressi partim trucidati sunt, omnibusque rebus spoliati, partim capti, & pro Germanorum more compulsi ut iurarent, quod non amplius arma caperent aduersus Saxonem. Est enim ea Germanorum consuetudo ubi victis & captiuis libertatem restituunt, ut iurare cogant, se non amplius aduersus eos victores, & aliquando intra statutum tempus, arma laturos. id nisi seruauerint, si rursus capti sint, capitis condemnari solent, & tanquam rebelles ac sacilegi cum summo dedecore puniuntur. atque Albertus, si quis eius factum spectet, magis strenuus miles in eo negotio, quam prudens dux apparuit, cum sapientibus ducibus non minus aduersus fallacias, quam aduersus arma sit aliquando dimicandum. omnium qui prope fallaciarum callidissima est & potentissima voluptas, quae saepius victrices copias, potentissimosque exercitus triumphantesque insignibus cladibus affixit. capta sunt omnia peditatus Alberti vexilla, duodecim bellica tormenta, multumque commeatus & bellicorum apparatus, pecunia, aurea argenteaque, vasa, & multa suppellex. Albertus missus est captiuus Gottam, quod oppidum est munitissimum Casuarorum Saxonis principatus, qua victoria potitus Federicus errauit, quia non ut sciebat, neque processit aduersus Mauritium propinquum, sicuti belli ratio postulare videbatur, omnesque prudentiores factum iri arbitrabantur, ut belli reliquias de medio tollerent. Mauritius propinquitatem potentiamque hostis veritus Chennizzo oppido egressus ad coniungendas copias cum Alberto properat, ignarus eorum quae acta fuerant, sed vix quatuor millia passuum processerat, cum clades illa nuntiatur. visum est factu difficile primum, ut urbs tam munita, tantisque praesidijs obfirmata venerit in potestatem hostium tam breui. quare rem, ut parum probabilem non credit, inceptumque iter peragit. Sed obuijs factis nonnullis fugientibus equitibus credere demum coactus est. Existimauit tunc Mauritius secum preclare actum iri si hostem palantem ipse cum minoribus copijs, & in sequentem fufas reliquias, ac ad praedam dissipatam repentino aduentu opprimeret, quod facile fieri posse videbatur, ut assolet in his opportunitatibus euenire. Alij non esse tam propinquum hostem contederant, ut hoc fieri commode posset. nam si contento gradu peditatus procederet, futurum, ut prius defatigaretur, quam ad hostem perueniret, sin ordinatè mediocrique itinere incederet, satis spatij datum iri hosti, ut se colligeret, quare futurum ut harum etiam copiarum salus in magnum periculum conijceretur. his rationibus commotus Mauritius iubet copias Chennizzum reuerti, vnde discesserat, atque postridie sese recipit ad oppidum Friburgum. Federicus iam Boemorum animos amplificatae victoriae nomine extulerat, & ad spem rerum nouarum magnopere excitauerat atque erexerat, cum magis ad Boemiam subiugandam, quam ad reliquias hostium profligandas aut dissipandas aspiraret, idcirco illis libertatem per nuntios, seque ab omni tyrannide breui eos liberaliter liberaturum pollicetur. simulata igitur illorum defensione mittit Gulielmum Tumberfinum cum duodecim vexillis peditum & sexcentis equitibus ad vallem Iachimistallum occupandam. Boemi audita Saxonum victoria, quorum vires putabant suum Regem non posse amplius sustinere, ut sunt populorum animi mobiles per victorias, & in quam partem fortuna benignè aspirauerit, labiles, vel quia Caesarem timerent, vel quia sese liberos fore omnino sperabant, maxime ad fauorem Saxonis spectare videbantur. potitus est autem ea valle Federicus per clandestinum Boemorum consensum, cum ad illiud negotium conuenerit aperte apparuissent. Tantarum rerum spe elati Boemi comitia habent inter se Casurgij contra antiqua eius Regni instituta, totiusque Germaniae, in quibus lummum rerum bellicarum Imperium defertur Gaspari Flucco viro autoritate, nobilitate, opibus praestanti. conscribunt triginta peditum, duodecim equitum millia ad eius Regni defensionem. His viribus confirmati ad arma Caesaris aut Ferdinandi contemnenda primum omnium includunt regis filias in arcem Casurgij, deinde animum adijciunt ad copias etiam adaugendas. Ferdinandus cum vires hostium in dies succrescere, suasque paulatim deficere ac debilitari sentiret, Caesarem facit certior se omnem spem regni in fraterna virtute tantum ac fortitudine collocasse, quare nisi magna vis equitum ac peditum mitteretur, vel potius, nisi ipse accederet, actum esse de illius regni conseruatione. his precibus fratris, omnibusque rerum superiorum euentis cognitis Caesar, statuit ipse ad illud bellum proficisci, quare iubet Nicolaum Madruccium supplementum veteranis cohortibus Alliprandi fratris conscribere, cuius in locum Alcimenij demortui successus fuerat, mille & quingentos pedites scilicet. Hanzbalterus Sueuus iussus est quam celerrimè colligere tria peditum millia. accesserunt Neapoli Hispani & cataphracti equites, ac leuiores. Sed antequam Norlinga discederet, ut diximus, Argentorati legationes urbis opulentissimae, & natura atque arte munitissimae iidem conditionibus urbem Caesaris dedunt, quibus Alcimenii, Augusta, Vispetorumque urbes in amicitiam Caesaris acceptae fuissent, vna praesidij accipiendi conditione oblitterata, quam omnino admittere recusarunt, quod plebs non esset admissura, quae pro suo arbitrio plerisque rebus ciuitatis moderaretur. Caesar qui in his difficultatibus existimaret praestare quoquo modo hanc urbem propter autoritatem & potentiam esse amicam, quam hostilem, eam in fidem accepit ijs solennibus seruatis, quae cum ceteris conseruauerat. iurarunt praeterea se Imperatorem defensuros, atque iurarunt in leges Imperii, quod nunquam antea fecerant, cum profiterentur se liberos esse, ut sunt urbes in extremis Saxoniae partibus oceanum

vique

vsque. vocata fuit Argentoratum haec ciuitas, ut quidam crediderunt ab antiquis propter argenti copiam, quod eo comportabatur ob Rheni commoditatem cum statutum esset ibi aeternum publicum Tribocorum a Iulio Caesare Heluetijs Heduique subiegaris Romano Imperio. Hi tormenta multumque apparatus bellicum ad eam expeditionem Caesari suppeditarunt. Caesar statim significari iubet Mariniano & Aluaro Sandaone ne fines Noreiae, quod iam peruenerant, transirent. atque cum ipse propter valetudinem progredi non posset, praemittit Albanum cum reliqua manu Hispanorum, Italoque equitatu ut cum reliquis copijs coniunctis ibi ipsum praestolaretur. sed quoniam Casuari illa victoria elati coniunctis viribus popularibus nonnullorum ad syluam incolentium vniuersum principatum Alberti finitimum caedibus & rapinis infestabant, Plasiemburgumque praerierant munitissimum oppidum in ripa Meri fluminis situm: veritus Marinianus ne illud oppidum veniret in potestatem hostium propter inopiam praesidorum, mittit eo trecentos pedites summo studio, qui oppidum sine controuersa ingrediuntur. Albanus igitur Noreiam contendit, ut ceteris rebus consulere, quae urbs est Norici principatus, amplitudine, diuitijs, magnificentia facile princeps. ibi nata de hospitio contentio inter ciues & externos vix denique composita est. Caesar Noreiam versus proficiscens prima castra Ettinguae, secunda Gunchezauferne, tertia Sboue posuit quarta facit Noreiae solitis custodijs, & cataphractis stipantibus. Excipitur a Prutenorum magistratibus cum magna omnium ciuium laetitiae significatione, multaque munera Caesari offeruntur ad reficiendas copias inopia victus & itinere defatigatas. Dum Caesar ibi aliquantulum ad res bellicas comparandas commoratur, Ioachimus vnus e Marchionibus Sennonum elector cognita Federici victoria e profligatis Alberti copijs sui sobrini, cum principatus totus ferè esset iam occupatus, quem ex altera parte sylua Casuarorum claudit, ex altera cum Saxonum regione conterminat, & ab Adorfo ad Egram vsque protenditur, venit in suspicionem suo quoque de principatu, qui & ipse coniunctus est cum Saxonibus Albim fluium versus. ille igitur cum neutris partibus haecenus fauisset, statuit antequam de proprijs finibus dimicare cogeretur, quod apparebat factum iri si nimis aucte fuissent vires Saxonum, cum nulla tam firma sanctaque sit amicitia inter reges, quam non superet ac proferat, vel minima spes dilatandi Imperij oblata, mittit qui regi omne genus auxiliorum offerat per opportunitatem suarum calamitatum. ut autem manifestius animi sui specimen & indicium praeretur, ipse accedit paulo post ad regem, statuiturque communi consilio ut obuiam Caesari iretur. at ipse non multo post decernit ad suos redire, sed mittit Ioannem Georgium primogenitum cum quadringentis equitibus. fit certior Caesar de omnibus per Sigismundum Lodronium. interea rebus necessarijs comparatis, praesidijsque in opportuna loca diltributis Caesar colligit circiter mille & quingentos equites, peditum duo millia, cum quibus Trelena Litomarizum versus atque Egram processit, ubi statuae castra coniungere. sed quonia urbs illa parum erat fertilis rerum victui necessariorum ipse cum cataphractis Neapolitanis equitibus, suisque custodijs ad dexteram iter deflectit ad victus commoditatem, iubetque Albanum cum ceteris copijs procedere, quo ordine ad Competum vsque, id est oppidi nomen, itum est. Iam Federicus factus erat certior de federatione Ioachimi Electoris cum Ferdinando rege & Mauritio, quam veritus in vrbes Saxonum inferiores redundaturam, statuit Albim fluium traicere, quo praesens armis audaciam impetumque hostium refrenaret, si opus esset. at quia intelligebat Caesarem cum magnis copijs propinquare, regemque obuiam procedere, decernit ex altera parte pacem postulare, ex altera nisi res succederet, fortunam belli armis experiri. erat in inferiore Germania Gulielmus Menapiorum Dux, vir summæ autoritatis apud Caesarem & Ferdinandum, quod alterum copijs adiunxisset in bello contra Lanigrauium, alterius Mariam filiam haberet in matrimonio, eratque Federico affinitate coniunctus. Huius autoritate fretus Federicus & Sibillæ vxoris prudentissimæ mulieris consilio commotus, rogat ut captata opportunitate colloquij niteretur a Caesare impetrare, ut Federicum suo principatu potiri pateretur, cuius pars quaedam fuerat iam a Ferdinando extorta, qui desiderio potius rerum alienarum, quam vlla iniuria impulsus eum principatum inuaserat. Hortatur igitur ut ipse Gulielmus ad illos principes accederet, rogetque uti desistant ab inceptis, Federicumque in fidem & amicitiam accipiant. His addit nonnullas fuisse causas bellorum aduersus Germanos, quae legitime viderentur: atque cum alij in amicitiam accepti sint, se quoque dignum videri, qui in amicitiam Caesaris acciperetur. mihi sit etiam nonnullas condiciones pacis ut honestius agi posset. eadem aguntur, nullum strenui ducis officium tamen praetermittit, omnesque res tantis viribus repellendis necessarias summa celeritate comparat. Ne igitur copias minueret, cum opus esset valida praesidia relinquere in prouincia citra Albim fluium, accersit triginta vexilla popularium militum conscriptorum, cum haberet circiter viginti & octo millia armatorum praeter equites. distributa sunt ea praesidia in loca, quae defendi posse videbantur. ut Adorsum tria vexilla ingressa sunt cum centum equitibus, urbem veterem, siue Aldemburgum quatuor, Halam sex, Torgam quatuor & equites ducenti. Rocanizum duo. totidem Elsnicum. tria Lefnicum. Chersbergum octo. Hefdruno & Senobella praeterea, & Namburgo in Casuaris, & Grententalo, & Salsfeldo oppidis munitissimis apta praesidia imposita sunt & peditum & equitum. reliquos conscriptos, qui accedebant ad decem & nouem millia iubet Gulielmi Tumberfini & Alberti Masfeltij imperio parere: quorum alter erat in finibus Boemiae cum viginti & quinque millibus peditum & mille ac ducentis equitibus, alter in inferiore parte ad Albim cum paribus prope copijs. erat illis consilium si Caesar Saxoniam inuaderet, ut hic Boemis fauentibus, ille opem ferentibus

Argentoratum vide dictum.

Historia

Competum oppo.

D omnibus

omnibus propè maritimis vrbibus vbiq̄ facultatem commeatus castris hostium præcluderent, semperque hostem insectantur. His rebus ita comparatis, ipse ad Albim fluium properat, quo in itinere capit Triburgum vrbem Camanorum non ignobilem, vbi impositis nulle & quingentis peditibus ad Tressenam castrametatur. eius loci tentata expugnatione cum ciues sese egregie defenderent, coactus est re infecta recedere. Boemi per illud tempus animos suos iam non occultè, sed apertissime declarant, ostenduntque non vanam esse spem Saxonis, quam in eorum voluntate fideque collocarat. Nam, cum Cæsar iam tridui iter fecisset à Noreia diceretur, vt castra cum Ferdinando & Mauritio coniungeret, veritus Gaspar Flucchus vir, vt dictum est, autoritatis apud Boemos insignis, omnes hos apparatus ad insectandos fines Boemorum spectare, collectis ijs viribus, quas breuitas temporis patiebatur, iubet sylvas omnes prostreri quacunq̄ Ferdinando erat transiturus, omnesque aditus occupari. hac ratione iter nonnullos dies retardauit, coegitque regem per alias vias, & per difficiles montes pertransire. Cæsar magnam manum peditatus obuiam mittit, qui à Boemis regem protegeret, si viderentur iter impedire. sed cum per difficultia, & aspera loca, minimeque à Boemis credita penetrasset, iter liberum explicatumque habuit, quod equitatus transitus occupasset opportunè. sicigitur Ferdinandus Rex & Mauritius & Dux Sennonum Electoris filius cum tribus equitum millibus & ducentis, trecentisue solum peditibus conueniunt in castra Cæsaris, reliquis partim in castra Flucchi transfugientibus, partim in domos suas dissipatis. Cæsar his auxilijs auctus ad Egram vrbem iter cepit, quæ sita est in Norica regione inter Nariscos populos. vbi moratur aliquot dies, dum solennibus resurrectionis Seruatoris nostri Iesu Christi interesset, cum maximè omnium conueniat bono prudentique principi non solum priuatim, sed etiam publice sacris ceremonijs, & diuinis solennibus interesse, quippe cum præsentia principis non mediocriter cohortetur, & inuitet populos ad religionem. vulgus enim & subditæ gentes plerunque principum virtutes ac vitia imitantur, sed vitia facilius, cum illud quod publicè sit à principibus, iure fieri putent, quo fit vt omnis bene institutarum ciuitatum laus, aut omnis scelerum reprehensio, nemini magis, quam principibus, aut magistratibus ciuitatum debeat. fuerat autem præfectus Flucchus illis copijs hoc pacto: proceres illi qui conuenerant ad eos transitus occupandos conuiuium opiparum pararunt. post conuiuium sortiti sunt inter se cui eorum summum Imperium deferretur, atque ita sortem coordinarunt, vt Gaspari Fluccho omnino accideret. non sanè, quod ille magis esset idoneus ceteris omnibus proceribus huic tanto negotio, sed quod maiores vires ille posset colligere, magisque abundaret pecunia in stipendia militum. cui rei illud etiam accedebat, quod quisque mallet in alterius caput, quam in suum periculum deuolui, si res parum feliciter successisset. Dum Cæsar Egram moratur, est autem Egra vrbs Boemiæ Saxoniam finitima, sed extra montes, nam vniuersa Boemia quasi circuli formam habet, cuius circumferentia sunt montes maximis densissimisque arboribus obstiti, cum planos habeat accessus in ea parte tantum, quæ Marcomanus siue Iburgios spectat, in cuius faucibus sita est Trigla. enimuero præter hunc augustum aditum in cæteris partibus natura videtur eam vndique muniuisse aduersus exterarum gentium incursiones, cum densitas nemorum, profunditasque altissimarum paludum difficillimos aditus faciant in eam prouinciam. terra quæ intra hæc nemora comprehenditur plana est & fertilissima, multaque habet castella & frequentes vrbes, cuius prouinciæ coloni sunt sanè strenui, atque equites ad Germanorum morem armantur. pedites differunt à Germanis, neque eadem seruant instituta, neque vtuntur iisdem armis, cum alij quasi venabulis, alijs alabardis vocatis, alij breuius sclopettis vtantur. Gulielmus Menapiorum regulus lectis literis Federici cum precibus honestis, vt videbantur, Cæsari præsto fuit, primùm gratulatur pro accepta victoria pacatis hostibus Imperij, atque paulo post subiungit Federicum cupidum esse veniæ consequendæ, suppliciterque rogare, vt in amicitiam reciperetur. Petit suppliciter ipse Gulielmus à Cæsare pro innata clementia & benignitate, qua vsus esset in omnes poenitentia adductos, vt Federicum humaniter acciperet. vt autem facilius, Cæsar ad illud commouetur, proponit fortunæ regnorum inconstantiam, bellorumque incertos euentus, in quibus maxime omnium rerum humanarum fortuna ludere solita est, cum modo aliquis rerum omnium imperio potiat, quæ quasi impulsu quodam ad vnum confertim ruunt, modo qui nuper felicissimus potentissimusque apparebat, in summa rerum omnium inopia & imperio & amicitijs destitutus iaceat. Nam tamen omnia rectissimo consilio, summa prudentia, diligenti studio, accuratissima ratione sint ab Imperatoribus ad optimum finem instituta, tamen fortuna, vel potius vis diuina, videtur plurimum in his rebus dominari, cuius consilij nemo sit particeps. prudentissimi esse ducis inquit pacifici potius cum hoste honestis conditionibus propositis, quam tantum fortunæ periculum per multorum populorum cladem, & ruinas subire, atque omnia vno tempore fortunæ arbitrio concedere. non minus honorificam esse Imperatori illam pacem, quam per animi virtutes & moderationem & clementiam acquisuerit, quam quæ per vires multorum, per arma, per clades hostium & subditorum parata sit. His respondet Cæsar non posse agi de pace cum Federico, nisi ille inermis se ipsum & principatum arbitrio prius Cæsaris committeret. habendam esse rationem personarum, vix vllam inueniri posse causam, quæ possit subditos impellere ad honestum bellum suo principi inferendum. Non tantum præsentis opportunitatis habendam esse rationem, sed etiam præcauendum ne facilitate & clementia principis ceteri ad impunitatem scelerum, quasi

Magistratū
verius quan-
ta sit.

Boemia de-
scriptio.

Cæsaris gra-
uitas.

quæfficientia quadam abutantur. Hæc eo vultu pronunciata sunt à Cæsare, vt neque oculos quem contra attollere Gulielmus ausus sit, nedum respondere, quamobrè re infecta domū reuertit. Federicūq; facit de ijs omnibus certiorum. Nuntiat in castra Cæsariana pridie calendas Aprilis Franciscum Gallorum regem naturæ concessisse anno ætatis suæ quinquagesimo quarto, vbi regnauisset triginta & tres annos. fuit autem Franciscus omnibus regijs artibus, animique ornamenti instructus, cuius mortem non solum Cæsar, sed omnes viri boni visi sunt ægerimè tulisse. nam fuit princeps diuina propè prudentia, memoria singulari, humanitate incredibili, insignium vel ducū vel literatorum verè patronus & adiutor, vel potius pater, & qualem Gallia per multos annos est desideratura. potuisset omnium regum Gallorum facile principatum obtinere, si pro animi dotibus fuisset fortunatus. Sed rara est fortunæ cum virtute concordia. Huic successit in regnum Henricus filius, qui tunc agebat annum ætatis suæ vigesimum octauum omnibus & ipse excellentibus ac regijs artibus à patre informatus, qui nihil habuit antiquius, quam vt populorum in se studia conuerteret. eos cum ob diuturna bella videret defatigatos & afflictos, statim initio sui Imperij immodicis tributis ac sumptibus subleuauit, qua liberalitate mirificè sibi conciliauit animos tum Gallico Imperio subditarum, tum etiam exterarum gentium. Francisci exequiæ magnificentissimè Lutetiæ sunt celebratæ, cuius cadauer ex oppido Rombuleto, quod est in finibus Parisiorum vbi mortuus est, allatum fuit Lutetiam. atque à die mortis ad sepulturam vsque tempus facta est regia quædam imago ad eius imitationem, regijsque vestibus induta, & in honorificentissimo throno collocata cum regio sceptro ac diademate, quod fieri consuevit prandij ceneque tempore cum iisdem solennibus, quæ uiuo rege seruabantur. cum mos ille multos dies fuisset seruatus, funebribus vestibus imago mox induta est. quadraginta & octo monachi quotidie sacra peragebant in templo Diui Dionysij. è lectuli regione duo erant altaria cum multis luminibus, & quatuordecim candelabra, quæ circum constituta crassa funalia sustinebant. Rex plauftro impositus ad sepulturam vectus est, circum, quod erant viginti & quatuor monachi accensos cereos gestantes, quibus præcedebant quingenti inopes lugubribus induti ac cereos gestantes. secuti sunt cadauer vndecim purpurati antistites, multi episcopi, omnes Galli proceres, populus vniuersus tanquam communem parentem totius prouinciæ, omniumque bonorum fautorem cum multis lacrymis. habita est oratio funebris à Maconensis episcopo, quæ multa lacrymarum copia fuit irrigata. coronatus fuit autem Henricus secundus Francisci filius Rex Gallorum cum esset annorum viginti & octo de more ceterorum regum sub dio in planitie in agro Reinsio ab archiepiscopo eius vrbs corona Caroli Magni. assistunt autem in regum Gallorum coronationibus in suis gradibus honorum atque magistratibus duodecim proceres à Carolo Magno instituti, tres horum Ducum dignitate insigniuntur, Reinsius, Laonius, Andomatunensis archiepiscopi. hi verò episcopi Comitum habent dignitatem Bellonacensis, Nouiodunensis. His accedunt Sequanorum, Celtarumque siue Normaniæ duces & Aquitanie, atque comites Belgij, & Sueffonum & Tolosæ Coloniam. sed quoniam horum nonnulli non sunt sub Imperio Gallorum, partim quod desciuerint, partim quod ab alijs principibus regiones sint occupatæ, & partim quod duces atque comites non sint omnino, pro his succedunt Rex Cantabrorum, Dux Vandomius, & Ghisius, & Augustonometanus, & Mompenserius, & Vmailius, ea morte in castris Cæsariensis audita variæ sententiæ ducum Cæsaris exortæ sunt, cum multi parum tutum esse arbitrarentur rebus Italicis, vt Cæsar occuparetur subiugandis Saxoniam populis, cum certe res Italæ longe essent preferendæ. ad illud consilium impellebat non solum difficultas transituum cum hostis omnes aditus firmis præsidijs præclusisset, impediissetque conuectionem tormentorum, cum Federici vires in dies magisque auerentur, verum etiam angustia locorum, cum non possent nisi per summas difficultates superari ad aperiendam viam commeatibus, cum iter faciendum esset per sylvas & montes, qui inter Cæsarianos & Saxones intercedebant. ea res animum Cæsaris non nihil commouit, quoniam non omnino carere ratione videbatur, cum multi essent Florentini Neapolitanique exules, ijque non asperandæ autoritatis, qui possent nouum regem & animos ceterorum principum ad suam patriam liberandam assiduis precibus, & non ineptis rationibus apud hostem præcipue incitare. intelligebatur illa esse multorum Italarum ingenia, vt rebus nouis delectarètur, qui soliti sunt sæpius principes mutare, quam quidem mutationem equiore animo ferunt, quam reliquæ nationes. statuit igitur Cæsar Saxonie expugnationem dum res esset integra, non prætermittere quidem, sed quanta fieri potest celeritate negotium conficere. postea re cum ijs, quos adhibebat consilijs, communicata statuitur postridie eius diei Egra castra mouere, vbi quadringentos pedites reliquit in præsidijs. sed quoniam plures erant vie, quæ ducebant in Saxoniam, illarum non difficillima videbatur ea fore, quæ ducit per Boemiam, cum intrer Saxones Boemosque fluat Albis, qui multis in locis possit vadari. alia sese offerebat per agrum Adorfinum in extrema parte Saxonum, non plurimum distans ab Egra, quem aditum Cæsar putabat posse per vim armorum aperiri, quamuis firmis præsidijs esset munitus. alia rursus erat Casuarorum difficilis & angusta inter montes & fluium Salam, quam etiam faciebant angustia aptam vt à paucis teneretur aduersus vim multorum. Cæsar his omnibus inter suos propositis, atque diligenter in utranq; partem ponderatis statuit deniq; Adorfinam viam esse faciendam, vt quæ magis apta videretur conuectioni tormentorum, cum etiā illud commodi per hanc viam consequeretur, nequem locū cogeretur à tergo relinquere, quod incommodum maxime omnium multis de clausis deuitandum est à sapientibus Imperatoribus. Præmittit Albanum summū copiarū ducem, qui primū locū autoritatis post Cæsare habebat in ca-

Fran. Gallorum
regis
mors. & laus

Henrici
mors & laus

Ceremoniæ
regum Gal-
lorum fune-
bres:

Henrici. 2.
Gallorum re-
gis coronatio.

Henrici V.
mors & laus

Henrici I.
mors & laus

Sala flu.

Henrici I.
mors & laus

stris, cum vniuerso peditatu, & parte equitatus. Albanus Elfnicchum expugnatum mittit Antonium Toleranum cum mille Hispanis peditibus, & equitibus trecentis. Adorsii praesidia Caesarianis vix conspectis aufugiunt, atque Elfnicchenfes uisi sunt primum propter finitimorum armorum numerum velle resistere, sed visis postea copijs Caesarianis ad se venientibus, quamuis commisso prius leui praelio, mox sese dedunt ea conditione, vt salua esset vita militum vna cum incolumitate ciuium, qui milites tunc eis intra menia, qui erant septingenti pedites expediti. Toleranus eo confecto negotio cum suis copijs in castra redijt. Postridie Caesar vniuersas copias herernas cum Albano praecedere imperat, cum ipse sequeretur cum alijs, diuersis tamen itineribus. Non enim propter difficultatem locorum, quae syluestria erant & montosa, vniuersus exercitus commodè poterat incedere. sicigitur ex itinere alijs nonnullis vrbibus, aut castellis per deditioem occupatis, quod facile consequbatur propter clementiam & humanitatem, qua vtebatur in supplices, (ea est enim maximè omnium tormentorum aliquando potens in bello) non inutile planè iter facit. Nuntiatum Caesari interea Federicum traiecto Albi fluuio ad Maitenam nobilissimam vrbem, metropolimq; Camanorum apud Albim fluumium castra collocasse, vbi illa munebat, viresque eius in dies succrescere: quo nuntio compulsus est Caesar vt non mediocriter optaret, quam primum signa conferre. sed quia instructus exercitus propter naturam locorum, vt diximus, duci non poterat, vbi peruentum est ad vrbem, quam Plauim vocant, iam planities incipit aperiri fertilissima, multaue amenissima prata, & castella varia in planitiem descendibus sese ostentant. tota ea prouincia in armis constiterat, eratque praesidijs & armatis hominibus egregiè instructa: quippe, quae paucos haberet pagos nedum castella, in quibus non essent aliqua peditum vexilla. Caesar quo commodius copias in aciem instrueret in planitiem profectus non procul à Mulda ignobili fluuio meridiem versus consistit. ibi cum tam numerosus non esset exercitus & copia peditum, vt commodè posset in tria agmina diuidi, in duo tantum distribuit, in primam aciem & phalangem frequentem, quo pacto copiae firmiores fore videbantur ad resistendum. sed quoniam à fronte semper hostem procedens erat habiturus, statuit vt prima frons firmior institueretur, in qua collocatae sunt Germanicae copiae Marinianij, & Antualdi, Hispanaëque Arzij, & Sandæi, erant in fronte quinquaginta ordines sclopettariorum ad lineam rectam coordinatorum, qui ordines singuli viginti & vnum habebant sclopettarios cum duobus ordinibus alabardiferorum egregiè armorum pari numero. subsequbantur postea vexilla triginta & quinque, duo sarisis armorum in sexaginta, & tres ordines distributa, quorum singuli triginta & quinque armatos continebant. erant vtrinque à latere mille sclopettarij à dextra scilicet, & à sinistra tanquam ala, qui vice extremae aciei quoque perfungi possent. vniuersus hic exercitus ab Albano summo copiarum Duceductabatur, quem Pannoncs, Italiq; equites antecedeabant. sequebantur à tergo cataphracti Neapolitani & Mauritiij equites. in extrema acie Caesar ipse subsequbatur cum copijs Nicolai Madrucij, equitatu Maximiliani regis, & Georgij Alifensis, ordinarijsque custodijs, inter quas omnes copias trahebantur tormenta. sic Caesar instructis copijs omni diligentia in hostem contendit, cum nihil magis esset in optatis, quam cum illo configere, quia verebatur ne se in munitissima loca reciperet, vt Gortam, aut Eldrunum, aut Senobaltrum. nam hæc munitiones, & aliae nonnullae ita scite fuerant à Federico instructae propter mirificam naturam loci, multosque bellicos apparatus, vt videre niter in multos annos posse bellum sustinere, ac protrahere. Peruenit igitur Caesar ad Chenostanum, quod est paruum castellum, sed munitum beneficio duorum collium, à quibus protegatur, cum ex altera parte fluumium habeat Muldam. missus est Sulmonensis princeps cum Italis equitibus ad occupandam Valdemborgam, alij missi Rocanizzum, quibus in locis cum essent finitimorum populorum, accolarumque praesidia vix auditis tympanis Caesarianorum, omnia domum sunt dissipata, vrbesque ipsae se Caesari dederunt. Praefectus praesidiorum Rocanizzi sese Leifniccum contulit, quae vrbs erat hostilis, & à Saxonibus custodiebatur. Caesar Italos equites mittit ad eam vrbem explorandam ad expugnationem, quibus visis Saxones defensionis consilium pre se tulerunt. Caesariani quamuis vrbs & oppidulum esset in loco edito & saxoso, quo difficile erat equis ascendere, tamen collem vndique ascendunt tanquam portas concrematuri. ciues tamen eorum numerum equitum facile contemnebant, tamen quod omni spe auxiliorum viderent se destitutos, & quod victorem exercitum expectarent, cuius viribus visa est nulla ciuitas posse resistere, ceperunt inter se agere de expetenda pace. respondens igitur missis ad sollicitandos, hortandosque ad deditioem sese exituros esse ex vrbe salua libertate & impedimentis cuiusque. His responsum est non esse Caesaris consuetudinem, vt armatos de pace agentes audiat, positis armis, quae petantur forsitan concessum iri. illa spe confirmati portas aperiant, omniaque committunt arbitrio Caesaris. vita & bona omnium ciuium incolumia & illaesa sunt conseruata, sed milites spoliati, & praesidiorum praefectus captus ad Caesarem ductus. illuc postea Caesar castra transfulit, cum vrbem opportunum locum castrametationibus esse intelligeret, alteramque partem copiarum citra fluumium Maldam, alteram vltra statuit. pramittit interea quadringentos equites, qui ad Albim vsque fluumium procurerent inde distantem circiter triginta milliaria, vt aliquid de hoste intelligeret. id cum haud segniter factum esset, non procul ab Albi fiunt obuij quidam equites Saxones, qui & ipsi excurrerant à castris, vt aliquid de Caesarianis audirent. committitur ab vtriusque atrox praelium: sed Saxones multo inferiores numero denique in fugam vertuntur nonnullis captis. Caesar cognita è captiuis Saxonis castrametatione praemissis Italis & Pannonibus iter capit, qui spe praedae longius

Elfnicci & Adorsii deditio.

Clementia validum tormentum.

Mulda flum. Antualdi, Arzij, Sandæi.

Ordō acierū Caesarianarū incenditiū.

Valdemborga & Rocanizzum castrum.

Leifnicci deditio.

Malda flum.

dæ longius à castris protracti, vel in intimas hostium vires excurrunt. ab incolis igitur, qui in vnum conuenerant propter metum Caesarianorum in quandam syluam, proximo pago diripiendo intenti inuaduntur, atque nonnulli trucidantur. sed Itali facile in vnum congressi breui agrestium hominum rei militaris imperitorum impetum retundunt: quippe cum vel audito sono tubarum statim deterriti abiectis armis salutis spem omnem in celeritate pedum reponerent. veruntamen omnes ferè trucidati sunt, cum omnibus eius pagi colonis, quia Pannoncs nulli neque aetati neque sexui pepercissent. sunt enim Pannoncs pleriq; ut Turcae plauè crudelcs, & in humani, neque vlla supplicum misericordia, vel lacrymis commouentur, quod quidem modo fit ob temperamentum corporis, cum frigoribus regionis. consentiens, modo ob frequentem homicidiorum vsum, vt accidit in bellis diuturnis. Caesar interea Maitenam versus singulari diligentia contendit, quae vrbs est Mauritiij ab illo Saxoni extorta. ea re cognita Federicus consilium capit, vt videbatur salubre contrahendarum copiarum inferius magis oceanum versus quod ibi Albi esset profundior, traiectusque tanto difficilior, quanto vicinior oceano: quare ratione apparebat animos Boemorum confirmaturus, inuitatur usque ad praestanda sibi auxilia, & à Caesare multo acrius alienaturus. illo consilio capto Federicus ne postridie, vel configere, vel turpiter se recipere cogere, pontem concremat, qui supra fluumium erat factus, & castra mouet secundum fluumium, vt Caesarianos à traiectu coaceret. Caesari Maitenam cum exercitu procedenti nuntiatum Tumberfinum cum suis copijs non plus tribus millibus passuum inde abesse, Federicumque traiectis Albim vt castra coniungeret. Hæc ita credita sunt à Ferdinando & Mauritijs atque si ipsi vidissent, quare statim iusserat copias labore itineris defesas, & diurno calore afflictas iter capere, neque tamen ita certo nuntio accepto. Caesar cum rem non ita temere credendam putasset, ad quem summa prudentia, castrorumque administratio spectabat, hinc ducentos Pannoncs equites, inde ducentos Italos exploratorum mittit hostium consilia. interim totum exercitum imperat quiescere, quod consilium sanè fuit Caesarianis saluberrimum, quam ita inconsulto copias defatigare. ceterum qui exploratum missi fuerant, cum eò peruenissent, vbi hostis castramentatus esse dicebatur, neminem inueniunt, quod vbi nuntiatum est in castra Caesariana eam noctem quietam agunt, & diem sequentem. nam per decem dies copiae iter fecerant. nuntiatum fuerat Caesari Federicum Maitena discessisse, atque Molburgum versus iter cepisse, quare postera nocte contento passu ad fluumium contendit ignibus accendi vetitis, ne suus aduentus hostibus per lumen significaretur. vix autem dies illuxerat cum obuij fiunt Maitensium aliorumque populorum quorundam legationes veniam pacemque petentes suis vrbibus. nuntiatum Saxoni Molburgum profecto Caesarem partem copiarum Maitenam misisse, quare ne inter duos exercitus interciperetur cum omnibus copijs tria millia passuum inde recedit, iubetque mille pedites & equites ducentos, quos ad defensionem Torgensium reliquerat, ingredi Calegiam. ibi positis castris confestim nuntiatum Caesar fluuio propinquare, quod non sine aliqua trepidatione auditum est. existimabant rerum bellicarum periti Molburgum redeundum esse, summoque conatu enitendum ne hostis Caesar fluumium traiceret, in quo vno consilio apparebat tota spes eius belli esse reposita: quippe cum multo melius sit fortunam belli cum aliquo locorum, temporum, aut rerum aliarum huiusmodi auxilio, si fieri possit, quam omnino aequo Marte, experiri. alij censebant praestare, vt copiae ad vrbes maritimas contraerentur, cum Calegia vrbs metropolis eius principatus, alieque nonnullae ita essent munitae, vt possent in multos annos bellum protrahere. hoc consilium ridiculum sanè videbatur, cum nullum tam munitum sit oppidum, quamuis munitissimum, nisi submittantur auxilia, quod vinci denique non possit obsidione, & assiduis certaminibus, omnia enim vel inexpugnabilia credita tempus & virtus obsidentium, & penuria denique rerum necessariorum, superat. horum consiliorum neutrum visum est salubre Federico, quod alterum nimis timidum, & in quo summa erat militaris turpitudine, si se tanquam uictum sponte fugae dedisset, alterum minime necessarium apparuit, cum tanta esset fluminis profunditas & altitudo vt omnino videretur in superabilis. misit tamen ducentos pedites Molburgum & centum equites, qui reliquias pontis succederent & concremarent, vbi erant triginta & quinque lintres. putabat sanè fieri posse, vt non minus ijs paruis copijs in ea parte, quam vniuersis fluuus defenderetur, propter angustias & aggeres vadi, cum ad angustias domibus maxime protecti citra fluumium pauci multos possent reprimere. Peruenient copiae Caesarianae iam ad pagum quandam distantem ab Albi ad mille passus, quem vocant Serfemecerum & ad eam partem precipue, vbi Saxones fluumium tuebantur. illud tamen per exploratores significatum fuerat Caesari, tamen mittit Albanum cum magna ala equitum exploratum. relatum est in castra periculosum esse ne magnam partem aestatis in ea difficultate traiciendi fluij absumere cogere, cum neque pons ullus esset, neque ad pontes conficiendos vlla satis commoda materia. nam conuerti lintres propter amplitudinem spatij non sufficiebant. vadari autem propter profunditatem aquarum à peditatu omnino non poterat. Caesar eò ipse profectus cum reliquis copijs visis hostibus in vltiore ripa, decernit omnino traicere: non laudabatur Caesaris consilium ab ijs, qui bellicis consultationibus adhibebantur, cum solutis lintribus traicere in conspectu hostium parum esset tutum. pontem extrui neque amplitudo fluminis, neque vis hostium videbatur passura, quibus erat facillimum illud prohibere. his accedebat, qd Federicus castra habens propinqua, facile poterat aliquam partem copiarum hostilium pati pertrahere. deinde ita inuadere, vt vel ferro trucidaretur, vel suffocaretur in fluuio, qm roni bellice conuenire appareret, Caesar neq; ab ijs est territus aut retardatus, neq; tñ oino aspernatur. iubet itaq; Hispanos

Pannonum natura.

Maitens deditio.

Caesari ad Molburgum.

panos sclopettarios protendi secundum flumen. apud hos consistere loricated & sarissas habentes cum sex campestribus tormentis in loco arboribus confito, atque cum his Germanos in duas acies instruit in eadem planitie, quae inter Albim & Serfemecerum interiacebat. adiutus fuit etiam Caesar nebulae beneficio ac protectus, quae mane summo orta tam densa & tam diu perduravit, nulla ut pars exercitus perspicui possit quae tenderet, aut quo iter alia conuerteret: quare prius ad fluuium acceditur, quam hostes, id senserint. ubi eò ventum est, omnis obscuritas paulatim euauit, Albi quoque conspectus est, & hostis in vltiore ripa fluminis habens in castris sex millia veteranorum peditum, & tria equitum, cum reliquis copiis haberet secum Tumberfinus, & viginti bellica tormenta. iubet Caesar incolas eius regionis nonnullos capi, ut ex his possent vada fluminis cognosci, atque pons interim è regione & in conspectu hostium confici. cognito Caesaris consilio capti sunt quidam incolae, sed omnes significabant fluuium non temerè esse tentandum, qui periculosus esset ac difficilis cognitu. At Aloanus mox se agrestem quendam reperisse nuntiat, qui vadum optimè sciret, quod gratum fuit Caesari. sed cum ad locum vadi peruentum esset, cognoscitur hostes ex altera parte fluminis sclopettarios & tormenta in ripa pro opportunitate locorum distribuisse, defensurosque esse & impedituros non modo traiectionem vadi, sed etià prohibuitur pontem fieri è linitibus. quos Caesar secum adduxerat. erat ripa, quam tuebantur Saxones, multo superior & altior Caesariana, in eaque extructae reparationes, quarum beneficio sclopettarii protegebantur aduersus Caesarem. Caesaris ripa contra ita erat depressa, & aperta ac plana, ut omnis aquarum excrementum impetus efferretur, quibus Saxonum commodis illud etiam accedebat, quod haberent castellum, quod tamen viribus exercituum resistere non potuisset, tamen vadum & traiectionem difficillimi fluminis eximie poterat impedire. pars rursus agri, in qua Caesar consisterat, ita erat glabra & aperta, ut nihil profusus appareret praeter nonnullas arbores à fluuiio distantes. equites quidam Caesaris desiderio cognito non ferentes moram, neque expectato vadi duce, gloriae desiderio impulsu omnino molestissimo stimulo acutiore fluuium audacter ingrediuntur, natantibusque aquis ad vltiore ripam perueniunt decem incolumes. iurgebat agger in ea ripa ad altitudinem decem pedum cum nonnullis domibus ex altera parte, ex altera sylua, in quam haud facile inspicere possent. ad eius frontem in aperto loco apud fluuium erant nonnulli equites. ad aggerem verò, & intra domos pedites, qui fluuium tuebantur. habebat is profunditatem quatuor pedum plerumque, at in aliis locis paulominus. in alijs multo etiam magis erat profundus: eratque tantus currentium aquarum impetus, ut cursus esset instar magnae profunditatis, cum latitudo pedum esset trecentorum. illi equites vi hostium ob paucitatem facile repelluntur, cogunturque rursus fluuium ingredi, quorum nonnulli in fluuium perierunt, alij sese incolumes ad suos receperunt. Federicus interim parum de viribus Caesarianis sollicitus explicationem euangelicam pro institutis nouae religionis diligenter attendebat. Caesar quod videret ita munitam esse ab hostibus aduersam ripam fluminis, ut aliquo artificio opus esset aut vi insigni, iubet ad illas arbores, quae distabant ab aqua, quaedam tormenta collocari, atque mille sclopettarios inde statuit, qui vicissim in hostes disploderent, ne tam aperte, tamque sine controuersia ripa tuto potirentur, utque possent Caesariani quoque ad suam ripam accedere, quamuis esset aperta: quod tamen magno fiebat cum periculo ac difficultate, tamen fieri omnino necesse erat. At verò tanta animi magnitudine id factum est à quibusdam Caesarianis, ut vel supra pubem aquam ingressi sint, quo è propinquo spatio sclopettis hostem impeterent. Saxones sclopettarii ad eam Caesarianorum audaciam reprimentam in linitibus secundo flumine vehuntur, quare Caesarianis in apertam ripam exire necesse sit. ceptum est leue praelium ab vtraque ripa, cum Saxones sclopettarii, & tormenta Saxonum vndique Caesaria nos impeterent. at Caesariani erant in loco inferiore, tamen & ipsi maxime Saxones infestabant. Caesar mille sclopettarios rursus progredi imperat cum Arze Insuorum castrorum magistro ad hostes acrius etiam infestandos, quare tam frequens erat vtriusque vis sclopettariorum ac procella, ut potius militaris salutatio, quam laeue praelium videri possit. Saxones, qui erant in linitibus, partim cessi sunt, partim, quia verebantur ne linites venirent in potestatem Caesarianorum, cum illos in tutum attrahere non possent, concremarunt. alij propter illam procellam glandium à Caesarianis efluentium non audebant ripam conscendere, prostratique iacebant in linitibus, quia si confurgerent, sibi videbantur incurrere in magnum periculum. sed iam pons Caesarianus ad ripam conuectus fuerat, at cum esset tanta amplitudo fluminis, linites illi non apparebant sufficere, quare necesse fuit aliquo pacto ab hoste reliquos linites extorquere. Saxones quia tantam vim, tantamque procellam Caesarianorum ferre non possent, animo paulatim concidunt, sensimque recedunt à fluuiio, non ita tamen non ut multi reliqui essent ripae defensores. Caesarianis contra ita auctus est animus, & spes certa victoriae innata, ut viderentur omnia vel difficillima facile superaturi: quippe cum tantundem audaciae victoribus succederet, quantum victis & profligatis solet immitti. nonnulli igitur Hispani gloriae stimulo permoti positos vestibus strictos gladios mordicus capientes fluuium ingrediuntur, ad linitesque natant, in quibus Saxones latebant prostrati. nam tamen ex altera ripa frequenter glades à sclopettarijs Saxonibus in hos effundebantur, tamè ab incepto minime desistunt. quinetià ita inermes armatos in linitibus trucidant, linitibusque potiuntur, non sine magna vtriusque exercitus admiratione, ac suorum laude, quippe cum decem tantum nudi triginta, & quinque armatos trucidariunt. Albanus interea agrestem hominem indigenam adducit ad Caesarem magistrum molendini cuiusdam, ita peritum fluminis, ut nemo eius regionis diligentius singulas partes cognosceret. peritiae accedebat odium in Saxones, & vltionis desiderium ob duos equos à Saxonibus nuper abactos, quare se duce vadi vitro obtulerat Albano modo suorum equorum praecium acciperet

Pugna ob
traiectionem al-
bis fluminis

acciperet, iubetur pons e raptis linitibus ad ripam alteriorem protendi coniunctis linitibus Caesarianis, ut per eum vniuersus peditatus transiret. atque cum ripa vltior libera apparuisset, imperat Caesar equitatum per vadum ingredi duce rustico molendinario. constituit ad pontis custodiam nonnem vexilla Germanorum & quingentos equites: quem tamen nonnulli Saxones sclopettarii infestabant, tamen Caesarianus equitatus tanta alacritate traiecit ad vltiorem ripam, ut primi eo euadentes non minus tuti, quam in sua ripa reliquos expectarent. ea re visa Saxones de sepe tuenda ripa profusus decidunt, atque conspecta tanta equitum multitudine ac peditum in se irruentium deserta ripa tanta trepidatione replentur, ut reliquam spem salutis in fuga collocantes ferè vno tempore cum admittis Caesarianis ad castra suorum peruenerint. ubi Caesar vadum duce agresti pertransisset, omnes certatim traicere contendunt. alij pedites ab equitibus accipiuntur, alij in linitibus semiuistis, alij in trabibus excuatis, quae erant in vltiore ripa contis pro remis vsu portitorum munere fungebantur. ita magna multitudo militum ad vltiorem ripam transuecta est. agresti duo equi, & centum coronati Caesaris iussu dati sunt. ponte extructo prior Hispanus, deinde Germanus peditus pertransit. accurrunt ad Federicum seruati è ripae custodijs, qui fuga euaserunt. obnuntiant Caesarem Albim cum magnis copijs traiecisse, quare is castra mouet. Sclopettarii ab equitibus a tergo transuecti decertant leuibus praelijs cum hoste, ut eum ab instituto itinere retardarent. is tamen quanto potest diligentiore studio & ordine iter facit exercitu vniuerso in duo agmina diuiso, quorum hoc paruum erat, illud amplius. ita vero Saxonum copia distributa incedebat, ut si Pannonos aut leuiore equites Caesariani instarent, mira quadam celeritate conuoluerentur, locumque concederent peditibus ad iter faciendum. Caesar properato gradu cum armatis equitibus hostem insequitur, atque per apertam, latamque planitiem iter faciens inuenta Christi Cruci affixi imagine glande per contemptum traiecit sublati ad caelum manibus precatur ut liceret eam iniuriam contempte religionis vlcisci. cum vero puluis sublatus oculos offenderet adimeretque, prospectum, Caesar à via diuertit, ut prospiceret si qua forent exercitui necessaria, periculumque omne deuitaret, quod sapius compertum est imminere exercitibus, nisi acies opportuno ordine procedant. ostendit enim non semel experientia disciplinarum omnium magistra, quod prima acies profligata, solet & vniuersum agmen in fugam vertere, nisi illi maturè succurratur, atque in apto loco consistit. Caesar idcirco ita se comparauit paulum à via recedens, ut si prior acies versaretur in periculo, ipse cum suis & Ferdinandi turmis rebus laborantibus maturè posset operam ferre, atque in hostem impetum facere, qui tam instructus incedebat, ut ita facere omnino necesse esset. nam locorum, acierumque hostilium ratio saepe nos monet quis ordo in mouendis castris sit tenendus, cum plures sint mutationum opportunitates, quam ut sub praecipis militaribus comprehendi possint. Saxones, cum visis propinquis Caesarianis non satis commode possent in aciem instrui propter repentinum aduentum, omniaque iam plena essent trepidatione & metu Federici castra, accidit prope ut in fugam ipsi sua sponte versi sint. tanti est celeritas in rebus militaribus. Caesariani, qui praecesserant, propter paucitatem constiterunt, dum vires aliorum accessu auergerentur, quae assidue pluribus accedentibus succrescebant. Interea Federico datum est tempus instruendi exercitus, si non ut consueuerat, ferebatque ratio bellica, at saltem ut postulabat praesens necessitas. in duo agmina peditatum distribuit, ad cuius alas collocat equitatum. in medio bellica tormenta & impedimenta. Caesariani interea ita aucti fuerant, ut non dubitarent cum hoste congregati Scouennizzum versus iam capiente iter. certatur primum leuibus praelijs, sed Saxones iter ceptum peragentes de illis parum fiunt solliciti, cum non modo strenue resisterent, verum etiam non sine clade Caesarianorum vltius progressos audaciores repellerent. Postea cum Albanus cum magno equitum globo apparuisset ad pulueris elari nebulam veriti adesse vniuersas copias Caesarianas, iter accelerare apparent. ea re cognita nonnulli e Caesarianis equitibus genus quoddam fugae illud esse rati sublato clamore magno impetu Saxones inuadunt. atque cataphracti equites nonnulli, qui aderant in apertiore loco, conantur Saxones ex altera parte circumdare. Tunc magna ala sclopettariorum equitum e castris Saxonum egressi tanto impetu, tanta procella, tam horribili Caesarianos inuadunt equites, ut nemo consistere ausus sit, sed statim fugam arripuerint, coactique sint inter cataphractos refugere. erant hi milites in finibus Pannoniae, Prutenorum, Sidoniae ac Illyrij collecti duce Bartholomaeo Illyrio, viri sane rerum bellicarum gnari ac veterani. Federicus horum virtute cum animos suorum aliquantulum confirmatos fuisse intelligeret, iubet pedites comitis Beicolingae, quibus plurimum fidebat, & equitatum Ioannis Poncauij & Gangulphi Eilingensis aduersus frontem hostium instrui. monet si inuadantur atque infestentur, simulent se cedere, donec opportune daretur signum pugnae. Quae dum fiunt à Federico, tantum procefferat Caesar cum Ferdinando, ut ad Albani equitatum peruenerit, quare oblatam sibi pugne opportunitatem ratus, uti cupiebat, quod inclinaret iam dies, suo consilio repente cum insignioribus ducibus communicato, ita exercitum instruit in aciem, in primam frontem scilicet & phalangem. in fronte locat sexcentos equites Mauritijs lanceis armatos. praeterea sexcentos Pannonos equites, & Italos septingentos, qui omnes fere ad duo equitum millia accedebant, & centum sclopettarios equites. Pannonos à dextra, à sinistra Germanos, Italos in medio locat, cum omnes hos in tres turmas diuisisset. e reliquijs copijs instruit phalangem, quam in duas partes diuidit. ita alteri praeficit Ferdinandus, alteri ipse praest, cum haec mille equitibus constaret, illa septingentis, quorum alij lanceis, alij sclopettis utebantur. Caesar iubet suas copias ita procedere ut prima acies valde lata efficeretur, diuerso plane ordine atque solent Germani, qui angustiorem frontem, latera ampliora efficiunt, ut ea maiorem numerum praeseferret. Quippe quod is ordo non ad aspectum tantum, sed etiam ad securitatem plurimum conferat, si tamen natura loci patiat, cum non ita facile possit ab hostibus circumueniri, quod non magna diffi-

Caesar Albim
vadatur du-
ce rustico.

Caesar
Albim

Acierum in-
structio Fe-
derici.

Acierum in-
structio Ca-
saris.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS.

LIBERTERTIVS.

VÆ dum ita geruntur in Germania, rebus Cæsari feliciter succedentibus, Italia varijs tumultuū fluctibus agitabatur, varijsq; in locis pullulabant germina bellorum. Nam rebus ita Neapoli constitutis, vti narratum est superius, Toletanus prorex novos milites quotidie in arcem admittere, qui iam excreuerant ad quinque millia peditum, & Florentiæ dux Toletani gener auxilia submittere. Ciues veriti ne repente per induciarum opportunitatem opprimerentur, omnes exules conuocant, scelestum planè & maleficū hominum genus, quorum erant fere quinque millia, quibus concessa est impunitas præteritorū scelerum post factas inducias per vniuersum illud tempus, quo ciuitas eorum opera indigeret ad patriæ ipsius conseruationem. His multa indigna quotidie facientibus, sollicitantibusq; & vexantibus Hispanos, commissum est atrox certamen inter milites vtrinque. tantus autem excitatus est tumultus, vt vniuersa ciuitas in armis constiterit, rursusq; ventum sit ad leuia prelia, per quæ tormentis ciues plurimum sunt in festati. Perdurauit illa pugna quindecim dies cum noctibus nunquam intermisso certamine, per quam multi vtrinque ceciderunt, pluresq; sunt vulnerati. Censa sunt enim quatuordecim millia ciuium, qui soli erant exules & mercenarij milites, præter vrbanas copias, atque illorum magna pars erant sclopettarij periti, fere nouem millia scilicet. Quæ dum fiunt Neapoli, legati redeunt à Cæsare cum summa populi expectatione. renouantur induciæ vt Cæsaris consilium intelligeretur, quod fuisse cognitum est, vt ciues arma deposita Toletano concederent, tunc autem cognitum iri quæ foret Cæsaris sententia. & quoniam Neapolitanus populus videbatur Regem cooptasse Salernitanum principem in ijs tumultibus, qui tamen renuit populi consensum, quia diceret regnum esse Cæsaris, literas scripsit Toletanus non esse ex vtilitate eius regni, vt vir tantæ autoritatis, quantæ erat is princeps, esset in illa vrbe furore armata. quia qui semel regnum renuisset, cognita tanta propensione popularium in se animorum, non erat in eadem constantia & integritate fortasse diutius permanens. nimis esse magnū præmium improbitatis propositum regni Neapolitani maiestatem. iussus est igitur Salernitanus esse apud Cæsarem tanquam obfes donec res Neapolitana componeretur, quia Cæsar maiores tumultus formidabat. Sed parum humaniter ibi visus est per id tempus à Cæsare tractari. Illud Cæsaris responsum acerbum & periculosum visum est illis ciuibus, si armato hosti arma concedere, seque præterea inermes eius arbitrio concredere coerentur. tamen quia nolent in maiores difficultates incidere, cum exterorum principum consilia aduersus Cæsarem inita vana & irrita fuisse contpicerent, quæ spectabant ad ipsum Cæsarem ex illo regno eijciendum, ad quod consilium multi conspirarunt, decernunt esse parendum. omnes itaque arma ad Ioannem Sueffanum delectum & Conseruatorem ciuitatis comportant, quæ ipse ad Toletanum in arcem deferenda curaret. atqui quamuis multa retenta sunt, tamen statuit Toletanus potius in his rebus esse conuiuendum, quam summa seueritate vtendum, cum per illud facinus populus non paruisset mandato non posset videri. Ciues rogant Toletanum vt Cæsaris sententiam aperiat, qui paulopost omnes magistratus vrbanos in arcem conuocauit ad audiendam sententiam. conueniunt frequentes, cum multi tamen sibi metuentes abfuerint. his ingressis in oppidulum sublatus est pons, quæ res non mediocriter trepidatione affecit exterius intuentes. Toletanus hos perhumaniter allocutus dixit Cæsarem vbi parcere quæ arma sumpserat, quia constabat nullam esse rebellionis suspicionem, quia simulabat

se

se nescire Neapolitanorum communicata esse cum exteris principibus aduersus ipsum consilia. illa verba Tolerani postea delata sunt ad populum. & excepta cum magna lætitia. Paucis deinde horis interiectis Toletanus triginta & sex ab illa venia & liberatione exceptos pronuntiat, viros primarios eius vrbis, inter quos fuit ipse Ioannes Sueffanus, Cæsar Marmirus, prior Barrij: qui omnes eodem die in collateralis concilio statutum est vt capti necarentur. verum tamen cum è vestigio fuissent facti certiores, Romam confugiunt, quare perperui exilij damnantur, eorumq; bona sisco sunt addicta. Illud statutum quoniam fuisset de sententia Toletani, at non de sententia Cæsaris, paulo post viginti & quatuor ex illis ab exilio reuocantur. nec multo post omnes alij, præter tres prædictos, & eos qui Gallorum Regi per illud tempus militauissent. Sic igitur mira quadam dexteritate confopiti sunt tumultus, qui Pontifice assentiente cum magna vtilitate regis Gallorum videbantur excitari. Nam felices rerum Cæsarianarum euentus in Germania non mediocriter animum vtriusque principis torquebant, vt fit in rationibus regnorum, quia nemo sapiens satis tutam esse arbitratum nimis potentis principis vicinitatem. his enim videbatur Cæsar elatus Germanica victoria, auctusq; insignium populorum deuictorum tot viribus mox vniuerso Galliæ & Italiæ imperio formidabilis imminere. retrahendum igitur à tam felicibus successibus existimabant per rerum Italicarum motus. si varijs in locis vno tempore res fluctuarent, id facile se consecuturos sperabant. Nā cum Cæsar summo studio curasset vt synodus antistitum Tridenti haberetur, postea Pōrifex cognouit futurum nihil vt commodi ex eo concilio reportaret, sed potius sua autoritas in magno discrimine versaretur. Idcirco patres antistes ac purpuratos Tridento Bononiam acciri iubet, quod Cæsarem grauius latuerat sciebat cuius instinctu & suasu illud fuerat indictum. Neq; tamen sola potentia Cæsaris animum Pontificis sollicitum faciebat, sed multo etiam magis Petri Aloysij Farnesij filij cedes plane acerba & violenta Placentiæ Parmæq; Ducis recens, quem anno superiore Pontifex de omnium patrum purpuratorum consensu illo principatu insigniuerat. vexabat vero Henricum Galliarum regem non solum, vicinitas nimis potentis Cæsaris, quæ omnibus regibus semper est suspecta, sed etiam principatus Allobrogum in Gallia subalpina, qui Carolo Duci fuerat ereptus, cum pateret fore aliquando vt de illo contenderetur armis, quia Carolus Dux eiectus ad Cæsaris fidem misericordiamque confugerat, & ab illo perhumaniter fuerat exceptus. Tentatus est igitur clam à Gallis maxime propensus sua sponte ad res nouas Ioannis Aloysij Phlisci Genuensis Sinibaldi filij animus, per quem iuuenem magnæ & auctoritatis & opulentia sperabant Galli facile fore, vt & classe & vrbe Genua potirentur. erat Ioannes Aloysius Phliscus iuuenis eius ciuitatis primarius auctoritate, ingenio, firmitate corporis, valdeq; potens non solum propter nobilitatem, eximias opes, sed multo magis propter liberalitatem, magnificentiam, comitatem ac facilitatem in omnes, qui ham i sunt populares. erant due factiones in ea vrbe, quarum alterius principatum tenebant Spinula & Auria familia nobilissima, alterius Phlisci & Grimaldi præcipue autoritatis eius ciuitatis. reliqui ciues harum factionum principes sequebatur, cum alij Imperatorijs partibus, alij Gallicis magis fauerent, atque has Fregolas & Adornas vocabant, quæ eadem factiones erant in omnibus propè Italici ciuitatibus, sed alijs nominibus alibi vocabantur, vt inter Insulanos Guelphi & Ghebellini; in Latio, Nigri, Albi. per eas factiones vel potius insaniam, ad euellendum proferendumq; multo rum impurorum sicariorum genus diuinitus immittam multa millia mortalium miserabiliter cæsa sunt vbi que nullo premio victoriae proposito; cum odia atrocissima & propè inextincta orta fuissent & inueterata, multisq; cædibus confirmata inter nationes & ciues eiusdem ciuitatis, atque eiusdem domus sepe, eiusdemq; familiae nulla probabili de causa. florebat per illud tempus maxime Auriæ familiae splendor & autoritas ac magnificentia, quam Auriarum amplitudinem grauius ferebant Phlisci, vt solet in his controuersijs accidere, cum omnes in vnum principem Auriam oculos conuerterent, quo extincto cætera omnia Auriæ familiae lumina posse parui à Phliscis fieri Ioanni Aloysio videbantur. Neque vero tanti fuerunt frequentes nuptiæ hinc inde contractæ, neq; affinitates, neque mutua inter has familias beneficia, vt occulta & inueterata odia prorsus possent delere, vel efficere vt Auriæ principis amplitudo à Phliscis æquo animo perferretur. Nam vbi creuerunt insignes opes quorundam ciuium, ibi nascitur denique necessario de præstantia contentio, atque tyrannis patriæ præmium victoribus demum proposita est. quare nihil magis formidandum videtur in vrbibus liberis, quàm insignes paucorum opes. His omnibus optime cognitis à Petro Aloysio Farnesio Placentiæ Parmæq; Duce, qui pro sententia Pontificis patris clam Gallicis partibus magis fauebat, occultè agit cum Aloysio Phlisco vt Auria principe trucidato triremes Genueses occuparet. vrbanos excitaret tumultus. Genuam Gallo regi aperiret. neque istud sanè propter causas prædictas inconsulto Pontifice fieri posset existimari. ad istud ipsum negotium tamen antiqua odia mutueq; ipsorum ciuium similitate impellebant acerbis stimulis, tamen multo magis sollicitare visæ sunt Pontificis. & Henrici regis impentes pollicitationes, & honorificentissima promissa, si res ad exitum optatum perduceretur. quippe quod illa vrbs plurimum posset rem Gallicam iuuare & augere in Italia, quæ non parum Cæsarem infestaret, cum sit terrestribus classicisque rebus accommodata. Est enim Genua vrbs nobilissima in Italia, Liguriæ metropolis in ora maris Tyrrheni, quod etiam Ligusticum appellatur, e regione Cygni insulæ sita fere, opibus, potentiaque præstans, & propter pulchritudinem ædificiorum prope admirabilis, quam vel ante Christi aduentum multos annos extructam fuisse memorant, quo tempore primum Dardanus Troiæ imperare cepit. habet nauale accipiendis classibus accommodatum, semperq; fere dedita fuit rebus Gallicis ab anno salutis nostræ nonagesimo post mille & trecentos, quo tempore Carolus sextus Gallorum Rex ad eius vrbis tutelam fuit accitus. nam multis parū placebat multorum imperium, (vrbs enim libera

Cæsaris indulgentia prudens. Conspiratio principū in Cæsare pro fortuna rerū

si dicitur

Aloysij Phlisci facinus.

Guelforū & Ghebellinorum factiones.

Genue descriptio.

Genue descriptio.

muhoc

Edo

Edo

Neapolitana pugna diuina.

Salernitanus Princeps iussus esse tamq; obfeso. Neapolitani arma deponere iussi.

libera est, & ad reip. formam gubernatur, vt quod tyrannidi multorum respublicas huc illuc distrahentium similibus videretur, quam quod pro paterna charitate administraretur, quare magis placuit plerisque; a regibus se Gallorum, aut a Mediolanensi duce, qua a suis magistratibus gubernari inde fiebat vt frequentes essent in vrbe seditiones, cum multi ad propria magis, quam ad publicam patriae vtilitatem spectarent: quo efficitur vt populi principes ipsos perfidiae auaritiaeq; magistratos sepe imitentur, cum vtrique minimum illum commodi referre censeant, qui plane iustitia vtatur. nam quales sunt nobiliores, talis est plebs in oib. ciuitatib. atq; vbi turbulenta sit, aut paru morata plebs, ibi nobilitatem paru bona esse necesse est, quonia ignobiles nobilioru mores imitantur, aut certe coguntur imitari. Idcirco modo eiectis modo receptis Gallis Adornoru Fregolorumq; opera & dissensionib. illis familijs, p quas tor mutationes Genua passa fuerat, per arma popularia maiori ex parte eiectis ex vrbe, deniq; per Andream Auriam ea libertate recuperauit, qua nunc est vitur. vt magis opportune dicemus. Petrus igitur Aloysius Farnesius partib. factioniq; Gallice adherens, quo res occultius ageretur, procurat Pontificias triremes (na Pontifex tuc triremes habebat sex ab Anguisciola de Gallis, & de Anguisciola a Pontifice coemptas ad hoc stratagemam, cum tamen simularetur ad expurgandum sinu Adriaticum piratica) diuendi Phlisco ad exercendam piraticam, vt profitebatur, expurgandūq; pdationibus & frequentib. rapinis ac latrocinijs barbaroru mare Ligusticu, quib. quotidie infestabatur. haec fingebantur, quae oib. apparebant probabilia: sed re ipsa per illa opportunitate procurabat Phliscus vt sibi daretur facultas alendoru armatoru & colligendaru custodiaru triremiu nomine, sine vlla suspicione affectatae tyrannidis. Sic igitur efficitur vt sibi liceret p arbitrio colligere armatos ad illa consilia, q in aio conceperat, & Gallo satis honesta ro apparebat oblata vt classem haberet instructam Massiliae ad littora Gallice regionis, si a Phlisco inuaderetur, tutanda: q tam oportune fuerat instructa ad auxilia in Italia reb. Genuensib. summittenda. Phliscus acceptis triremib. multos armatos co uocat Genuam. consiliu cu principe Auria coicat exercendae piraticae, vt illu subleuet o suspicione. coicatu et collaudatur; cui additu est, q ea rone ad experientiam rerum maritimarū, & per hanc ad honorificentissimos gradus honoru peruenitur, cum praesertim aptissimu genus hominu reb. maritimis sint Genuenses, qui semper in nauigandi peritia ceteris nationib. Italicis pstore crediti sunt. Phliscus etia participes facit sui aduersus patriam pro Gallis initi consilij nonnullos suos propinquos & amicos, atq; in primis Ioanem Baptistam Verrinu virum celeritate ingenij & facultate orationis nemine eius ciuitatis inferiorē, atq; non minus strenuitate corporis, qua oratione proptu, qui vniuersum consiliu Phlisci no mo collaudat, sed et diligentissime ad exitu informat. ad tatu vero, taq; impuru facinus aggrediendū initur consilium sceleris & audaciae plenu: decernitur. n. vt Auria princeps, Ioannes Figueroa vir Hispanus Caesaris assiduus orator Genuae, Adamus tribunus Ioannettini Auriar. iocer, alijq; coplures eius factionis ad Thyesteu vel Agamēnoniu ppe conuuiu stato die aduocaretur, atq; oes post cenam trucidarentur, qua re peracta facile futurū videbatur his vt triremib. & vrbe prope sine cotrouersia potirentur. ad eius rei facilitate, & defensionē facinoris, imperatu fuerat a Phlisco multis vt e castellis ac pagis finitimis ipsius Phlisci in vrbe per vallē Betagniam vocatam conuenirent. Ferrandus, Gongas, qui erat cu summo imperio in pfectura Mediolanensiu facti certiore per literas Figueroa se cognouisse per exploratores sermonē esse inter proceres Gallos occultu de quibusda mouibus ac reb. nouis excitadis Genuae per quedam Phliscum. (na plena sunt aulae principum exploratorum, qui oia dicta, factaq; & Regu & proceru aucupantur ac rimantur p occultu lucru) per que periculolum erat ne vrbs ipsa in potestate hostiu Galloru veniret. eas literas Figueroa Auriar. ostendit, atq; his subiunxit se suspecta habere Ioannis Aloysij Phlisci consilia. Auria, qui paterna prope charitate apud se Aloysium educauerat, euq; magnopere amabat, rudet se no posse credere tantum sceleris in aio eius iuuenis esse conceptu; quippe q beneuolentia no mo faciat virtutes ampliores, vitia vel nulla vel minora multo apparere, sed et aliquando errores in virtutes putat couerti. Auriar. dolor podagrae per illud tps forte auctus illu tantae crudelitati alumi subtraxit, cu domi iacere necesse esset ta nefarij & acerbi couuij tempore. Phliscus veritus si res diutius differatur ne sua paterent consilia, q cu multis precipue ia comunicata videbantur diu latere non posse, decernit alia rone re esse aggredienda. aduocatis igitur oib. vel affinitate, vel non vulgari amicitiae vinculo coniunctis, aut illis etia, qui sibi audaciores viderentur, quoru primarij fuerunt Petrus Franciscus Phliscus, Hieronymus & Raphael Sacchi, Franciscus Marchio, Benedictus Ciresius, duo Francisci item alter Verzius, alter Curtius, Gaspar Bottus, Ioannes Baptista Verrinus, Hieronymus Magidus, Scipio Carlettus, alijq; complures, eos hortatur ad negotium strenue inuadendum. proponit vtilitatem, quam ex eo periculo sunt reportaturi. Pollicetur honorificentissima munera regio nomine. literas et fictas & adulterinas pro ueris ostedit. in quib. fingebatur q vt facilius Genua ab Hispanis opprimeretur, Ioannettinus Auria iubebatur Aloysiu Phliscu occidere, tanqua vnicu impedimentu. ac solu decertate pro patria. subiugit pstore amicos & antiquos defensores patrie ad eius conseruationem admittere, qua per negligentiam pati, vt oes in potestate aduersariae factionis turpiter cu maximo capitis periculo oium deueniat. esse sapientu ante calamitates occurrere periculis, eaq; propulsare, cu post arunas paru vultur sapia mus. Se velle priore aggredi hostem patriae, patriamq; ipsam ab imminente Hispano iugo seruitutis vendicare, pristinaeq; libertati restituere. futuros tanti, ta egregij, ta laudabilis facinoris adiutores & defensores Pontificae ac Galloru Regē, neq; passuros vt victores ab Hispanis denuo opprimerentur. posse per huc modu oes praesentes sibi immortalem gloria, & incredibiles laudes apud omnem posteritatem comparare, quod vnum preciosissimum est, & maxime oium expetendum praemiu ab animis ingenuis & sublimibus. cum alij se promptissimos esse ad oia pericula conclamarent, alij repugnarent consilio Phliscoru, quibus videbatur libertas patriae non minus a Gallis, quam ab Hispanis

Phlisci strata gema.

Aloysij Phlisci strata gema.

Oratio Phlisci horrantis ad rebellio nem.

nis oppressum iri, respondissentq; sibi videri negotium periculolum nimis, & multarum difficultatum plenum, & aduersus patriam tranquillitatem susceptu, at non contra Hispanos, inter quos fuit Paulus Pania, & Ioannes Baptista Iustinianus precipue autoritatis ciues. omnes ita sentientes intra domum, sunt traditi in custodias, ne rem magistratibus ante tempus opportunum calamitose aperirent. quanquam fuerunt etiam qui primos hos trucidandos esse censebant. ad quartum igitur nonas Ianuarij prima vigilia Aloysius Phliscus cum armatis e domo egreditur comitantibus Ottobono, Cornelio, Hieronymo fratribus. distributae sunt copiae coniuratorum in tres partes, atque vnicuique fratri propria iniuncta sunt munia, vt vrbs in varijs locis vno tempore inuaderetur. erant enim plures trecentis qui cum Phliscis domo exierunt. iniunctum est Cornelio Phlisco vt portam testudinis statim occuparet ad accipienda suorum auxilia, quae iussa erant in vrbem ad statum tempus conuenire. Ottobonus iubetur portam Sancti Thome capere trucidatis custodibus, per quam petebatur principis Auriar. & Ioannettini palatium. ipse Aloysius cu tertia parte copiarum, leuioribusque militibus nauale inuadit, conaturq; triremes occupare. capte sunt duae portae, sicuti imperatum fuerat, omnesq; resistere qui conabantur, trucidati. sublato igitur strepitu cum vbiq; arma, caedes, fuga libertas conclamaretur, omnia repleta sunt trepidatione & fuga & metu, vt par est praesertim in re tam inexpectata & nocturno tempore. Ioannettinus audito tanto tumultu cum dormiturus esset extra palatium, statim sumpris armis ad principis defensionem accurrit. ad portam vrbs profectus circumuentus ab armatis Ottoboni copijs, qui cum ibidem expectabat, trucidatur, multis acceptis vulneribus. eius cedis nuntius vbi ad principem laborantem ex pedibus peruenisset, cum omnia ab armatis miseri audiret, & vbiq; Phliscos ac libertatem conclamari, clam equum ascēdens, vel per acerbissima frigora paucis vestibus propter celeritate fugae indutus ad oppidu ex vrbe profugit, quod inde distat circiter quinq; millia passuum. Sub auroram eo profecto principi, vbi vires aliquatulum collegisset nauiculam exploratoriam cum paucis consensuro, vt longius etiam aufugeret, nuntiatu trucidatum esse Ioannettinum. triremes a Phliscis occupatas, omnia plena armatis, vrbe esse in potestate Phliscorum. Sed non multo post, alius nuntius accedens magna celeritate significat fortunam vrbs tantum calamitatis depulisse a capite ciuium, omniaq; iam esse in tuto collocata. Nam cum omnia pro votis Phliscorum successissent, atque maior pars rerum vrbanae fuisset occupata, iam Galli vrbe potiebantur, nisi mors inopina Aloysij Phlisci, fortunaq; eius ciuitatis aliter tulisset. Sed ea ita fecit vt Aloysius dextra gladium, sinistra scutum tenens dum ex occupata triremi in aliam occupandam transfiret, nam primis eiectis custodiis nouas introducebat, in mare deciderit, cum pontem vnus, eiusq; simplicis asseris conscendisset, neq; tamen bene firmatum, qui nullum habebat par pondus ex altera parte. suffocatus est propter armoru pondus, quae gestabat, propterq; obscuritatem noctis cum nemo illum lapsum neq; vidisset, neq; sensisset ob frequentem strepitum, neq; idcirco vllius opera fuisset adiutus. cum postridie mane illuxisset, omniaq; armis fuisset occupata, cognita re ob mirificam populi beneuolentiam in Phliscorum nomen, audita praesertim Ioannettini Auriar. caede & fuga principis, conclamata precipue vbiq; libertate, nemo visus est magnopere aut acrius Phliscorum consilijs aduersari. Sed enim cum Aloysius princeps & autor eius negotij nullibi mane reperiretur, territi affectae, & consilli participes vel nullo aduertente, neq; repugnante populo voluntariam sibi fugam indicunt. Ceterum cum Phlisci fratres tardiores ad fugam viderentur, & quasi inopes consilij quid agendum esset nesciret, hisce persuadet senatus vt exeant ex vrbe, quod continuo factu est promissa illis perpetua obliuione reru gestaru. Hieronymus Motoliu profectus, quod erat eius oppidu munitissimum in finitimis montibus, postea expugnato oppido Caesaris iusu capitur cum Verrino, cuius expeditionis dux fuit Augustinus Spinula comitantibus nonnullis ducibus Genuensiu. ita captus capitis condanatur. reliqui coniurati, & coniuratoru socij publice iugulati sunt. princeps Auria audito & alio nuntio, qui significauerat res esse quietas, relicta celo statim Genua reuertit. iubet magna diligentia cadaver Aloysij requiri, quod inuentu sub prora cuiusda triremis iustum est denuo in mare deijci, neq; sepulturae quide concessum est. Solo aequata sunt praeterea magnifica Phliscoru aedificia, omnisq; supellex direpta, quaecunq; erat Genuae. Castella Phliscanae ditionis capta omnia & fisco addicta. tituli & honores erepti, omnia paterna & auita bona profus adempta. Sic effectum est, vt ea familia, quae amicis antea, opulenciaque insigni, & magnificentia ac splendore in vrbe florentissima enituit, quasi momento temporis propter auaritiam, immoderatamq; cupiditatem honorum ad imum infelicitatis gradum deiecta, prolapaq; sit cu magna posterorum infamia. res illa quoniam vana frustra; tentata fuisset, credita est non parum vexasse animos illorum principum, qui res Italas turbare, Caesarisq; animum ab illa victoria reuocare conabantur, cum omnia consiliorum suorum fundamenta corruisse perspicerent. Neq; enim classis, quae Massiliae nuntium Gennenfe expectabat, vt postea Phlisco duce Neapolim appelleret, iter cepit, neq; in Italia quidquam est innouatum. Neapolitani itaq; omni spe auxilioru per Phlisci casum destituti, simularunt nulla se admisisse defectionis consilia, sed tantu quaestionem voluisse deuitare: cum tamen re ipsa propter quaestionis metum, ministroruq; regiorum acerbitate ad externa auxilia aspirassent. fuit enim Pontificis, & Galli regis consilium, vt deiecta Genua Gallica classis, & Genuensis & Phliscana coniunctis viribus Neapolim inuaderet, atq; terrestres copiae interim comparatae impetum facerent in regnum Neapolitanum per Latium conspirantibus ad hoc & consentientibus Neapolitanis, quae tamen omnia Caesari cla per exploratores fuerunt in suspicionem reuocata, quando aperte & dilucide sciri aut intelligi non poterat. Pontifex enim ad hoc consiliu quaestionis imponenda Caesarem excitat, vt irritatos animos Neapolitanoru propensiores haberet, quos ex altera parte protegebat, quia sic futurū sperarat vt regno Neapolitano potiretur.

Phlisci strata gema.

Phliscimors.

Phlisci supplicium.

Phlisci supplicium.

Stratagema Pont. & Galli regis.

E Caesar

P. Aloysij Farnesij mortis causa.

Cæsar percepto successu rerū Genuensium visus est grauius tulisse mortē Ioānettini, quarū rerū Pontificē, & Gallorū regē auctores fuisse ratus, cōsultorēq; Petrū Aloysiū Farnesij pōtificis fillū, simul tatē hāc, & indignationē in magis opportunū tēpus diffimulat. neq; enim ratio præsentiū bellorū postulat, vt eodē tēpore bellū etiā in Italia aduersus potētissimas, bellicosissimasq; nationes exciteret, nō necessariū presertim, cū tot negotiis Germanicis, ac Boemis vix vnus posset sufficere. cæpit tamē in animo clā secū excogitare quo pacto fieri posset, vt cas iniurias vtiliter vlcisceretur, quod cōsiliū sapius per literas cū principe Auria, & Ferrādo Gōzaga viris callidissimis cōmunicauit. Verū vt ad res Germanicas, & eō, vnde digressi sum⁹, redeamus, Cæsar illa insigni victoria aduersus Federicū Saxonie Ducē profligatū, & fufum potitus, nō modo res Germanicas, sed etiā Boemorū cōsilia aduersus ipsum insurgētia represit, & cōsopiuit. quod nisi factū fuisset, apparebat periculosū fore ne Cæsar cogeretur cū viribus maritimarū vrbiū cū Saxone cūiunctis signa cōferre, aut ne cōmeatus via illi precluderetur, si interius in Saxonā penetrasset, quod facile futurum apparebat ob paucitatē Cæsarianorū. Sed qm rei militaris peritia, & cognitio atq; perspicacia rerū præsentiū faciebat, vt nō minus hęc ipsa cōsilia Cæsari quā Saxoni paterent, Cæsar curauit prius cū Federico dimicare, quā in illas difficultates veniretur. Sed enim celū quog; ipsum visum est fauere Cæsarianis rebus, cū signis & augurijs ea ipsa victoria fuerit prædicta. Nā cum Cæsar ante traiectū Albis fluminis iter faceret, aquila visa est ab occidēte regione aduolans vniuersa castra Cæsaris præ lætitia obiuisse, quod vbi fecisset sapius septētrionē versus auolauit. Deinde lupus insignis magnitudinis castra ingressus huic illuc agitatus clamoribus insequentiū, deniq; gladijs occiditur. nebula præterea ita Cæsare protexit, vt ad meridiē vsq; cæteris aduentū Saxonibus occultauerit, qui cū ad Albim fluuiū accessisset, non solū erupit sol clarissimus, sed etiā tardior visus est nōnullis cursum diurnū perficere, & Albis non eādē aquarū copiā deuoluere, quā antea censueuerat. eius victoriæ rumor cū ad reliquas Germaniæ vrbes peruasisset, fecit vt legationes cōplures earū de deditioe acture mitterētur. Sic igitur Argelia prima omnium illo rumore cōpulsā se Cæsari dedit. Argeliensium exēplū reliquæ oēs vrbes, quæ sunt trans fluuiū secutæ sunt præter Calegiā, cuius vrbs ciues etiam perculsi fuerāt aduerso prælio, tamen quia suam urbem munitissimam, & propē inexpugnabilem iudicarent, ad defensionem se accingunt, omniaq; necessaria instruunt, tormenta q; in opportuna loca mœniorum disponunt, quæ quidem habebant complura, cum illam urbem vt metropolim principatus Federicus per viginti, & quinq; annos, nunquam destitisset opportunis munitionibus instruere. illa re cognita Cæsar, vt apertius etiam ciuium animū intelligeret, præconem mittit qui sollicitaret ad deditioē. acceptū est longe diuersum atq; putabatur, & exoptabatur respōsum. responderunt enim se natos esse & educatos sub Ducibus Saxonie, atq; statuisse ad extremum vsq; vitæ diem velle eandē fidem incontaminatam Saxonie Ducibus seruare. eandem vitæ rationem habiturū Albertum Sēnonum Ducem apud ipsos captiuum, quam habuisset Federicus apud Cæsarem. Cæsar eo respōso cōmotus, quod arrogantia, superbiaq; plenam videretur, statuit rem armis esse agendam. iubet itaq; regem & Mauritium decem peditum vexilla, quæ Lipsiæ, & Trefenæ relicta fuerant in præsidijs ad se mittere. è proximis locis muralia tormenta, operasq; promissas accit. his cum apparatibus Calegiā contendit, quò quinq; castris peruenit. secum adducit Herneftum & Federicum captiuos à trecentis Hispanis custoditos, quibus præerat Alphonſus Viues. cum Cæsar distaret ab vrbe Calegia circiter tria milliā passuū, iubet Aloysium Pizzanum urbem explorare ad expugnationē, diligēterq; animaduertere vbi cōmodius fluuius traici posset. est enim Calegia in planitie plana nudaq; sita, quadrata forma, cuius pars extensior fluuium habet coniunctum, quæ potest vel procul accedentes prospicere. habet fossam altissimam & latissimam aqua plenam. reparationem verò è terra ad latitudinē sexaginta pedum. illa terra ita firma compactaq; est, & diurnitate cōcreta, vt multis arboribus multaq; herba tegatur. est via quædam occulta, & recta intra fossam ad radicem reparationis ad vsū sclopettariorum, & à fossa protecta, quæ nullo pacto diuerberari potest. habet quinque perampla propugnacula, & oppidulum, quod vniuersam planitiem despectat. eo exploratū missus Aloysius Pizzanus vir Hispanus maximè rerum bellicarū peritus, vt qui optimè intelligeret rationes castrametationum, expugnandarūq; vrbiū, iubetur, si ita sibi visum sit, pontem occupare, quem Calegienses e regione fecerant. illuc profectus cum ducentis leuioribus equitibus, duobus tantum è suis amissis urbem diligentissimè explorat. interea decem & octo muralia tormenta Cæsari. aduenta sunt in linitibus, sed operæ vix trecentę & quindecim millibus accesserunt, quas Mauritius pollicitus fuerat, cum comæatus etiam promissi copia valde sit diminuta. Sed quoniam necesse erat linitibus tormenta secundo fluuiū conuehentibus non procul ab vrbe Calegia præterire, Cæsar veritus ne tormenta interciperentur, decernit cum magna manu militum ipse ad urbem post reuersum Pizzanum accedere, quo ciues veriti ne interciperentur à Cæsarianis, ne exirent ex vrbe. Cognouit Cæsar eodem tempore non esse tutum ibi castrametari, quod nimis aperta esset planities, & non satis tuta. Neque tamen fluuius visus est posse traici, quia pars illa nimis esset vrbi vicina. statuit itaque infra urbem ferè duo milliaria Oceanum versus castrametari. Calegienses quod scirent vadum fluminis esse propinquum, turmam equitum emittunt, qui in altera ripa consistentes visi sunt indicasse Cæsari pontem ibi esse faciendum, cum ibi facilior esset traiectus. erat ibi nemus quoddam in vtraque ripa fluminis, vbi latere facile poterant Calegienses, quod non parum difficultatis præbuit Cæsarianis ad pontem extruendum. Malaspina fluuium cum ducentis equitibus traiciens, vbi vadari potuit, cū tormenta etiā viginti in Calegienses ex altera ripa disploderent, ita fecit vt ciues quamuis aliquantulum restitissent, negotium deferere coacti sint. illis vero cedentibus Cæsar incredibili celeritate fluuium cum vniuerso exercitu traiecit. nemus occupatū est

circiter

circiter mille passus distans ab oppidulo, atq; pago ibi intra castra incluso, qui forte aderat, castra peditum designat. vndiq; cingūt hos cataphracti equites, qui Albi fluuiū propinqui stationes habebāt ad aquationis commoditatem, cum ita castra tutissima redderētur. nā equitatus non includitur intra aggeres, cum in libera planitie soleat habere statua à lateribus castrorū, in locis non tamen tam disiuictis, vt tubarum sonitus, clangoresq; mutui exaudiri non possint. Cæsar ita ad urbem Calegiā castrametatus, cum urbem inexpugnabilem vi propē esse intelligeret, ne frustra tēpus obsidendo ab timere cogeretur, credidit se captiuum per Federicum illam posse capere. decernit igitur mittere, qui consilia Calegiensium exploraret, ad quod consilium forte adiuuit Federici ipsius postulatio, vt liceret mittere ad urbem qui de vxoris, filiorumq; salute referret, resq; nōnullas reportaret, quibus indigebat. Cæsar ea Federici opportunitate petitionis vsus Antonij Burienti præfecti cohortis signiferum mittit, virum peritissimum rerum militarium, & munitionū præcipue non ignarū, iussus est hic Calegiā accedere ad mandata Federici exequenda, atq; de vniuerso negotio maxime instructus est. at Calegienses rati id quod erat, non solū ad mandata Federici, sed etiā ad explorationē vrbs hūc missum esse, magno animo demōstrant se Cæsaris minas non timere. cum igitur circa urbē ipsi deducunt, vt omnia diligenter speculareretur, cum ostentarent se velle illam defendere; quæ cum exterius videretur munitissima, tum certe interius diligenter intuenti, explorantiq; singula, visa est inexpugnabilis. ea res Cæsari significata ita eius animum commouit, vt non per suorum cladem, sed per aliam quamuis rationem illa potiri omnino conaretur. mittit nuntiatum Federico vt procuraret sibi urbem Calegiā aperiri, quod nisi fiat, minatur capitis periculum. Sed Federicus cōtemptis superbis minis Cæsaris, ostendit se parum vite esse cupidum, cū responderit Calegiā non esse in tua manu: ipse procuraret si quo pacto posset per conditiones ciues ad deditioem allicere. sibi relictam esse animi libertatem, quamuis fortuna corporis eripuisset. idcirco neq; minas magni neq; superbiam victoris se facere. illo respōso inter milites diuulgato in non paruam admirationem omnium animos conuertit, atq; Cæsar non nihil commotus est. Sed tamen nequid asperius in hunc egisse videretur, neq; reprehendi posset, quod propter auaritiā, alienarūq; rerum cupiditatem, quam propter equitatem in illum animaduerteret, decernit vt res legitimè iudicaretur. conuocat igitur suorum concilium. Federicus capitis condemnatur, vt rebellis imperij, ac reus imperatorij exilij in hunc ferè modum. quia constat Philippum Lantgrauium, & Federicum Saxonum Ducē multis principibus Germanis bona ac principatus per vim eripuisset, perq; summā iniuriam contempsisse legationes, neglexisse leges, & instituta imperij, multa cōtra æquitatē admisisse, deualtasse, populos esse, neq; vnquā suorum delictorū veniam postulasse, sicuti sapius admoniti fuerunt, illi nisi sunt non amplius esse tolerabiles. nam si diutius tolerentur, videbuntur ceteri illa clementia, & impuritate ad illud ipsum faciendum inuitari. decretum est igitur ad pacem, & tranquillitatem Germaniæ, & ad liberationē principum captiuorum ad arma veniendū esse, vt de ijs maleficis supplicium sumeretur. cum diuina ergo potius, quam humana opera primum dissipati sint, deinde Federicus in Camanos cū eadē pertinacia peruenerit, Deusq; vel inuitum ad obediētiā compulerit, nos Carolus Imperator declaramus, & statuimus, vt Federico ad suorum scelerum commissorū supplicium, & ad deterrendos cæteros ab huiusmodi flagitijs caput amputetur: quod fieri sub die in apertoq; iubemus ante vnā portarū Calegiæ. erat Federicus in suo tētorio cū Herneſto Vessonū duce, vbi Cæsaris sentētia illi fuit recitata. nulla notata est vultus mutatio, neq; vllus cognitus animi mœror post eā lectioē, solūq; respōdit, mea cædes igitur in Calegiæ deditioe cōsistit? at nihil plus cōmodi Cæsar per illā consequetur, cū mei mortui filios non minus intrepidus hostes sit habiturus. his dictis Herneſtū ad taxiliorū ludū reuocauit nulla captiuitatis, nedū cōdēnationis capitis edita significatione. tāta erat in eo principe animi fortitudo, & cōstantia. nā tametsi nonnullis iucūda mors Federici videbatur accidere, qui aliquā in se redundaturā vtilitatem inde censebant, cū partes Cæsarianas secuti fuisset, tamē alij propter affinitatē, alij propter ius amicitie eius salute, procurarent. inter hos princeps deprecationū fuit Philippus Menapiorū dux, qui nitebatur tanti principis casu ad misericordiā Cæsare cōmouere, cū diceret satis lacrymabile esse Federici fortunā, quod è tāto, tā illi ustri, tā sublimi dignitatis gradu sit in tā miserabile captiuitatē cōiectus. esse mortaliū omnium errare, peccare, & labi, at vel folius Dei, vel folius summi animi, summæq; bonitatis parcere errantibus, cū omnis humanitas, omnisq; virtus hominis in bonitate, clemētia, misericordia cōsistat: quæ quidē nulla esse potest erga felices, & sapiētes, cū omnis prudētia, & probitas sit quasi medela alienæ etiā imbecillitatis, & incitiæ. Adiuuabat ad hoc Ioachimus, & Mauritius singulari diligētia, quia mors Federici apparebat Mauritio omnē spē recuperandi sui principatus in præcipiti collocare. Pronūtiatæ sūt variæ de morte Federici sentētiæ: quippe q̄ alijs p̄stare videretur in eū animaduertere, quā vnā rē posse stabilire victoriā Cæsaris arbitrarētur, quo cæteri exēplo huiusce supplicij deterrerētur in posterū ab armis aduersus Imperium suscipiendis, atq; vt reliqui potius in clementia Cæsaris, quam in fortitudine, & virrute armorum salutem suam reponerent, deuitarentque ne in fortunam Federici deuenirent. alij non tutum esse censebant vel imperatori suas manus principum magnorum sanguine cruentare, quod postea mature, & opportunè insperati vltiores talium cædium aliquando insurgant, at que in crudeles principes facile hominum ingenia excitentur. satis graue fore cæteris nationibus inuidiam perferre e felicitate amplitudineq; Cæsaris, nisi etiam occulta odia propter cædes propinquorum adderentur, excitareturq; suspicio affectatę crudelissimæ ryrannidis totius Germaniæ. Tolerabiliores esse multo errores principum, qui propter misericordiam, & humanitatem, quam qui propter crudelitatem committerentur: Cæsar suis auditis, vt qui nullam victoriam, quam seipsum vincere, animique motus frangere, gloriosorem putaret, quando armati exercitum, vrbes, regio-

E 2 nes,

Auguriū Cæsari obiectū.

Argeliæ deditio.

Calegiæ descriptio.

117057
117058
ni 1157
21

Federici nobile respōsum.

Federici ducis Saxonū condemnatio.

Federici cōstantia.

Philippi Menapiorū ducis oratio.

An sit ī principis animaduertēdū, & quatenus.

nes, prouinciæ, imperia, sine multorum opera non subiugantur; facile motus est ad mutandã sententiam. nam profectò se ipsum victorem vincere, hoc est è crudelissimorum tyrannorũ captiuitate se ipsum liberare, quales sunt illegitimi animi motus, quia illud fit sine adiutoribus, genus victoriae gloriosum, & maxime laudabile semper fuit ab omnibus sapientibus iudicatum. idcirco his deprecatoribus ait Cæsar se capitale supplicium quidẽ reuocare, sed ne proflus impunitas inuitatio foret ad scelera, eas cõditiones imposuit, vt facile cognosceret in quos redẽptionis, atq; restitueretur vniuersis electionis adimit, & omnes vrbes, quas possidebat eo nomine, inter quas erat Calegia, & Argelia. fuerunt autẽ conditiones huiusmodi de voluntate Cæsaris à Federico confirmatæ necessario. primum quod Federicus renuebat ius electionis, confirmabatq; illud cuiuscumq; Cæsar illud cõcessisset. quod Calegiã, & Gottã vrbes cum omnibus tormentis, bellicis apparatus, omni genere bellicorũ armorũ, tertiam partem cõmeatus cõcederet, exceptis armis militũ, qui erant in statu, quibus concessũ est discedere sine vexillis cũ cæteris impedimentis, vt liberarentur Christophorus Lantgrauus Calegiensis, & Albertus Sennonũ marchio sine vlllo precio redẽptionis, atq; restitueretur vniuersis que vexilla, & tormenta Roccanizzi erepta, cui Hernelus contra gratis conceditur, vt nullius aduersus Cæsarẽ, aut regẽ Romanorũ mereretur stipendia confirmatũ est. continebatur in iisdem conditionibus, vt Sonueluarũ, & Heldrungam Selmenis & Masfeltio comitibus restitueret, & Prutenorũ regulo quocumq; eripisset, ceterisq; omnibus proceribus restitueretur, quorũ aliquid fuisset occupatũ. his additur, vt cederet Cæsari omnia iura quæcũq; Limiri, & Halã ad se pertinerent, obliteratis Pheugari, & Madeburgi obligationibus. statutũ est, vt tantũ sui principatus Federico relinquere, quãtũ sufficeret ad annuũ redditum quinquaginta milliũ nummũ. illa tamẽ cõditio nullũ vt concessorũ oppidorum triginta, & tria libera siquidẽ fuerint præter portiones quorundam, munire liceret incõsulto Cæsare. quin etiam Gottã munitionẽ prosterneret, funditusq; euerteret. vt omnes federationes obliteratæ, deletæq; intelligeretur, nihilq; approbarer Federicus, nisi quod ad cõseruationẽ tranquillitatẽq; imperij pertineret, & quod Cæsar ipse approbasset. ad harũ rerum cõfirmationẽ iussus est Federicus semper Cæsarẽ, aut Philippũ Hispaniarũ principẽ sequi. per easdẽ cõditiones Masfeltius comes cũ filiis, comes Rheni, & Beiccolingæ, & Rectenrodophi, & Esumbesirni liberi dimittuntur, ita tamẽ, vt copias intra mensem dimitterent, adpromitterentq; sese presentes cõditiones seruatuos. at Cæsar postea pro innata sua magnificentia vbi magnitudinẽ animi, quã in vtraq; fortuna Federicus seruauerat, cognouisset, multũ etiã pronẽus redditusq; annuos auxit. qui bus rebus ita cõpositis procuratũ est à Federici filiis, vt cõditiones cõfirmarentur. accersitus est primogenitus, qui Gottã erat vulneratus. induciã factã sunt in triduum cũ Calegiensibus, ita tamen ne Cæsariani vltra certũ spatium vrbi propinquarẽt. erecti sunt valli in eo termino, vltra quẽ impune licebat trucidare siquis temere fuisset progressus. accedit ad Cæsarẽ secundus filius Federici, qui vix adduci potuit, vt, tã seueras, & tã, vt sibi videbatur, iniustas cõditiones sua subscriptione cõfirmaret. postea in vrbe reuersus profectioẽ indixit præsidis vrbis post triduum. milites rẽ egerrime ferentes, vt quæ contra dignitatem Federici, & militarem rationẽ acta videretur, decernunt castra Cæsaris repente adoriri, ex illa parte, in qua Federicus asseruabatur. Sed tamẽ nihil actum est. iidem rursus cõstituunt non exire ex vrbe, nisi integra stipendia, quæ sibi debebantur, persoluta sint. quæ cũ Federicus minime haberet, deniq; vt res ad exitum perduceretur, necesse fuit Mauritio certum numerum pecuniarum persoluere. Præsidia igitur Calegiæ, quæ erant tria peditum millia, & ducenti equites in acie die postero quã soluta sunt stipendia sine vexillis, vel tympanorũ strepitu exeunt ex vrbe cum omnibus suis armis, & impedimentis, pro quibus tria Germanorũ vexilla duce Nicolao Madruccio ingrediuntur. postea die tertio Sibilla Federici vxor comitante vno è filiis, & Catherina sorore Sibillæ vxore Herneli accedit ad Cæsaris tentorium. Huic honoris gratia obuui filii Regis Romanorũ, & marchio Alisi, & alii complures Germani proceres. hæc ad pedes Cæsaris lacrymabunda procidens, & puoluta, vt docuit miserabilis fortunæ vicissitudo, præsentisq; calamitatis cõditio, tanta commiseratione præsentis omnes permouit, nemo vt fuerit qui ad illud spectaculũ lacrymas continere potuerit. quippe cũ inter singultus fortunæ suæ inconstantiam cumulosq; calamitatum recenseret, ac pro marito, & filiorũ fortuna precaretur. Cæsar ob grauitatem orationis, & venerabilis matronæ aspectum misericordia commotus eam sustulit, neque passus est diutius esse prostratã, quod fecit quanta cum potuit humanitatis significatione, atq; nihil illi ostendit indignũ priore fortuna. Illa postea quædam postulauit à Cæsare, sed responsum potius humanitatis plenũ extorsit, quã quidquã eorũ, quæ postulauerat. Deinde cũ Federico collocata rediit in arcem Calegiæ. Cæsar eò profectus die postero ad eam visendã Regio atq; magnificentissimo apparatu excipitur, atq; omnes cũ Cæsare ingressi in arcem eodem die mensis assiduis. Cæsar tantam mulieris magnificentia admiratus, quid inquit si Federicus non fuisset captus? Tum munitione diligenter cõsiderata iubet Marinianum marchionem tormenta, & incredibilẽ apparatus copiam effere curare. Sed quia Sibillæ quadriduum tantum concessum erat, intra quod spatium opus erat exire ex vrbe, omnemq; supellestem efferre, rogauit Federicus Cæsarẽ vt liceret accedere ad urbem, sibi que necessaria secuturo castra cõparare. concessum est eo proficisci ducentis Hispanis comitatibus, quibus pro innata sua liberalitate, regiaq; munificẽtia trecẽtas monetas argenteas, quos Talaros vocant, largitur. præfectũ cohortis Alphosum quatuor equis leuissimis cãdidis donauit. nã cõsuevit Federicus pro sua liberalitate mirificẽ omnium sibi deuincire. Sic exiit cũ multorũ lacrymis ex vrbe Federicũ castra versus, at Sibilla lacrymas in Casuaros iter cepit, & principatũ eũ amisisset, quẽ p octingetos, & amplius annos sui maiores possedisset. renouat est ciuiũ luctus, quia educis ijs p̄sidis recẽtib; Cæsar quatuor vexilla Mauritij imposuit, & adeo Mauritio molestũ accedit, vt nullius ciuium

Federici sententia reuocata in parte.

en inrol. noqlar 3

Federici vxor in castra Cæsaris.

Vitteberga capta.

uium quidem vultu conspecto ingressus sit in arcem. Boemi, rebus Federici in eum statum adductis, quia verebantur ne prius inuaderentur, quã Philippus Lantgrauus, & Tumberinus, quos accuerant, accederent ad impetum regis frenandum, qui in eos parabatur, nituntur omni industria fortunam Cæsaris victricem retardare, quam vi & armis non poterant. Cæterarum igitur vrbiũ ac nationum exemplo, quæ Cæsari se dederant, legationes mittunt, quæ primum pro victoria aduersus Federicum parta gratularentur, deinde illum orarent, vt apud regem iratum pro eius regni salute intercederet. eam controuersiam inde natam esse inquit, quia petiissent sibi seruari priuilegia, quæ à suis maioribus fuissent per suas virtutes acquisita. respondit Cæsar, si sese regi, vt par erat, subiicerent, eiusq; imperia seruarent, se facile futurum deprecatorẽ. sin autem persistere malent in eadem pertinacia controuersia, se rem fraternam suam existimaturum. eo responso consternati sunt animi Boemorum non mediocriter, atq; cum rex armatus in regnum esset iam iam initurus, dubii fiunt quid nam consilii sibi sit capiendum. Sed cum denuo legationes misse sint ad Cæsarem pro tranquillitate eius regni rogandum, cognitum est Boemiam non amplius fluctuare ac tumultuari, quare statuit Cæsar Philippum adoriri, in qua vna victoria apparebat vniuersus labor consistere subiugandæ Germaniæ propter eius principis autoritatem, qui multas victorias alias consecutus esset, eo consilio Cæsar rursus Albim traicit, sed antequam discederet conuenerant Sarmatarum, Taurica Cheronesi, & eorum, qui ad Borysthenem fluuium incolunt, nonnulli tribuni militũ quatuor equitum millia Cæsari, si velit, offerentes, quibus Cæsar gratias agens respondet bellum iã eò esse adductum, vt iis non opus sit. accedunt & regis Tunerani legationes, quæ præter cætera negotia, de quibus actum est, tria Arabum millia ad illud bellum obtulerat. tanti est victoria illa existimata, tãtaq; autoritas Cæsaris, vt vel Libyce, Cilisiq; nationes vltro se offerrent ad auxilia, tantiq; est fortunæ in alterutram partem propensio atq; inclinatio. nam cõtinuò conuertuntur omnia populorum ac regnorum studia, in quam partem fortuna benignior aspirauerit. Cæsar iubet Lazarũ Suendum cum duobus vexillis peditum Gottam proficisci, tandiuq; esse ibi, dum funditus munitiones euerterentur. Illud consilium Cæsaris cum Philippo Lantgrauo cognitum esset, capit Maurizio, & Ioachimo deprecatoribus vt ad reconciliandam gratiam Cæsaris, veniamq; impetrandam, proponit etiam quãdam conditiones, quas illi conarentur persuadere Cæsari non esse contemnẽdas. nam eo reconciliato videbatur vniuersa Germania reconciliari, qui si reijciatur, postea negotiũ erit per multos sumptus, & labores, & amicorum cedes perficiendum. Cæsar his respondet semper ita tulisse ius bellorum, vt victores darent leges victis, at non ab illis acciperent. si optaret vt Philippus consequeretur iniuriam, & commissorum obliuionem, opus esse vt præsens errorem à se commissum fateretur, & veniam postularet. quod ni sponte fecisset, vi postea perfectum iri. erat Philippus tunc Lipsæ, quæ ciuitas est Libonotriæ subdita imperio Mauritij, in ea parte regionis, vbi Serabes vocati populi habitant, quæ distabat à castris circiter triginta miliaria. eius coniunctionis, & conciliationis cum Cæsare cupidus Mauritius, & Ioachimus citatis equis ad Philippum cõuolant, qui tamen paulo post re infecta redeunt in castra, quod eas petitiones Cæsar egerrimẽ tulisset. Que dum tractantur à Mauritio, Albertus Masfeltius, & Gulielmus Tumberinus, alijq; nonnulli duces collectis ijs copiis, quas habebant in Boemia, quatuor millibus equitum, & tredecim peditum, statuunt in ppetias ferre vrbi Phamirano, quæ à Cæsarianis obsidebatur, vni scilicet federatarũ vrbiũ. obsidebat illam ex altera parte Henricus iuuenis Vessonum dux cum duobus equitum, quatuor peditum millibus Cæsaris iussu: ex altera cum paribus copiis Christophorus Fonspergius, & Philippus Herbestianus. consulunt hi quid esset in tantis rerum moribus agendũ, at Masfeltius non amittendã præsentem opportunitatem ratus dum vires hostium adhuc essent diuise incredibili celeritate vius traiecto fluuio castra hostium repẽte inuadit tanta strenuitate, vt Henricus omnibus propẽ copijs profligatis, & cæsis ad Cæsarem confugere coactus sit. at Christophorus fluuium, & ipse traiecerat vt castra cõiungeret cũ Henrico, atq; ita iter faciens obuia habet hostium impedimenta, quæ ob partam victoriam incustodita vagabantur. illam opportunitatem arripuit & ipse Christophorus. vbi ventum est ad præliũ, magnam partem capit impedimentorũ, & plures equites duobus millibus Alberti conatum minime expectantes direpti spoliatiq; sunt. amissa sunt à Tumberino cẽtũ nummũ millia in ea pugna. postea noctis aduentu Fonspergius sese incolumẽ intra Busaterorum fines recepit. vbi clades ducis Sennonum opportunitatem dedisset tantæ prædæ atq; victoriæ, quantum ipse amisisse accusabatur, magna si multas inter illos nata est propter iniuriã, quia alter alteri negligentia obieceret. illa res non parum animum Cæsaris infestauit, quia verebatur ne per horum victoriam arma Boemiæ nondũ satis pacata excitarentur, aut Philippus deiectus de spe reconciliationis inuitaretur, vt teruitatis iugum, quod sibi imminere intelligebat, & tantũ malorum cumulũ quantus proponebatur, à sua ceruice propullaret. Verũ tamen statuit fortunæ non esse cedendum, quæ sæpe iudicio, & ingenio superatur. quippe cum in tractandis negotijs non raro incognita, & prius occultæ viæ se patefaciant, quæ mox ad optatum exitum ipsa negotia perducant. interea Aloysius Rizzanus exploratum missus à Cæsare Madeburgum urbem munitissimam, quæ est vna è primarijs ciuitatibus Saxonum, nuntiat Cæsari, vt acceperat è captiuis, ciues eius vrbs plurimum inter se dissentire, quod alij imperij, alij liberam administrationẽ magis eligendã censerent. quæ vrbs è sita in ripa Albis fluuij quare Cæsar credidit se breui illa esse positurũ. vbi spes & consiliũ Cæsaris fuisset ad ciues delatũ, vniuersa seditio atq; discordia cõsopita est atq; omnes vnanimis ad vrbs defensionẽ cõiunctis animis cõtinuò se cõuerterũ. Illud consiliũ Cæsaris multis nõ satis prudẽs visum est, neq; illa ratione solũ, quod nulla fides habẽda est tumultuarijs populis, aut per se cõcitata multitudine, quia qui facile incitatur ad irã, citò illã deponit, atq; vbi periculũ propinquũ est, sepe cõuersis animis

omib; nioq;mi

Lantgrauus veniam petit.

Lipsa vrbe.

asano

Hericus dux Vessonũ profigatus.

Madeburgũ tium sententia variã de deditione.

animis ad suos protegendos communi concordia conueniunt, verum etiam quia multa ibi inessent praesidia, circumq; liberę nonnullę praepotentes ciuitates, quę possent ad ferendas illi supplicias excitari, quod eadem arma victorica statim in se ipsas conuersum iri arbitarentur. his rationibus diligentius a Cesare consideratis mutauit consilium, reseruauitq; hoc totum negotium in proxima comitia, per quę si contumaces visę fuissent liberae ciuitates, condemnatae imperatorij exilij mox experiturae essent vires omnium amicorum Caesaris, vt multi pollicebantur. Caesar his ita confirmatus Halam versus iter capit, quę ciuitas sita est in ripa Salae fluminis, quo tribus castris peruenit, quę vrbs erat Federici. Tumberfinus, & Masseltius, & ceteri federati audita Federici clade, cuius stipendia merebantur, amissa praesertim tanta copia argenteorum nummorum, vt diximus, cum non possent amplius spe stipendiorum aut lenitate verborum animos militum demulcere ac retinere, copias necessario dimittunt. ac prius pro stipendijs gratias agunt Federici nomine, quia tam benigne illi principi militassent. Sic igitur Tumberfinus Iulicurgium, Masseltius Pharodinum se confert. Philippus Lantgrauus his rebus commotus, tamen non videbatur prius Cesare cura- turus, tamen ita percussus est, ita de omni spe salutis decidit, vt significauerit per literas Mauritio, & Ioachimo sese seruaturum esse quidquid ipsi duo communi consensu statuissent. Illi cum Cesare agentes de Lantgrauo tanto difficiliorem inueniunt, quanto depressior factus erat Philippus. Sed tamen Ioachimi, & Mauritij generi precibus, & gratia, & promissis ita deniq; permotus est Caesar, vt de pristina seueritate aliquantulum dimiserit. Peruenerat tunc Philippus Namburgum, quę vrbs erat Federici, quod profecti deprecatores ita rem componunt, vt in gratiam Caesaris Philippus reciperetur, veniamq; supplex obtineret his conditionibus. i. vt Philippus supplex ad petendam veniam suorum errorum se conferret ad Cesarem, seq; & omnes vrbes, castella, munitiones arbitrio Caesaris committeret, adpromitteretq; fidem, & constantiam omnibus ijs seruadis, quę ad tranquillitatem Germaniae spectarent, & ad quę propter conseruationem imperij iuberetur, & praecipue ad turcicas vires propulsandas. 2. vt ceteras omnes foederationes, & in primis Smacaldicam ex animo oblitteraret, proferretque singulorum coniuratorum nomina, & causas aperiret, quibus singuli compulsi sunt ad illam amplexandam, omniaq; scripta foederationis Cesari concederet. 3. vt nequid ageret in posterum, quod perniciosum esse posset Romanorum regi. 4. Ne quem Caesaris hostem in suum principatum admitteret, sed vniq; in seclaretur. 5. ne quos suorum subditorum impune pateretur aduersus Cesarem, aut eius fratrem militare, in quos, nisi paruissent, post decimum quartum diem more Caesaris animaduertetur, bonaq; fisco addicerentur Caesaris nomine, quod tamen fieri intelligeretur sine prauiudicio iurisdictionis ipsius Philippi. 6. omnes munitiones sui principatus prosterneret, praeter Ziuenianum aut Castellam, quod fieri arbitrio ipsius Caesaris, atq; eius munitionis milites iurarent se fidem seruaturus, atq; ita excluderent Philippum, siquid aduersus Caesarem moliretur, & munitio cum omnibus apparatibus seruaretur Cesari. neq; absurdum est Cesarem ita consilium esse iuramento Germanorum, cum gens illa sit iuramenti obseruantissima, neq; possit nisi per summam difficultatem ad illud compelli, quod etiam sit magna reuerentia. nemo enim praesens est, vbi iuratur, quin magno silentio detracto integumento capitis, tanquam sacras caeremonias spectet. 7. Ne liceret nouas munitiones excitare inconsulto Cesare. 8. Vt omnia bellica tormenta, belliciq; apparatus Cesari offerrentur. 9. Vt Henricus Vessonum dux, & filius liberi dimitterentur, alijsq; omnes Cesariani captiui. 10. Ne Philippus quempiam infestaret, qui Cesarianas partes fouisset, omnesq; lites, & controuersias ad electores imperij deferrenrur. 11. Haec autem omnia confirmarentur a filiis maioribus natu, & a ciuibus omnibus subditis Lantgrauij, quem, siquid contra imperium machinaretur, ipsi tenerentur tradere captum Cesari. 12. Vt Philippus curaret numerari Cesari propter bellicos sumptus centum, & quinquaginta florenorum millia. 13. Ne vita Philippo eriperetur, neq; perpetui carceris condemnaretur. Haec conditiones a Philippo acceptae Mauritij, Ioachimi Volphangi ducis Turiburgi subscriptionibus confirmatae sunt, qui omnia auxiliorum genera Cesari ad earum obseruationem polliciti sunt. Caesar ita quem vitam concessit Philippo. iussit imperatorum exilium omnium delictorum veniam dedit, & in gratiam liberalissimè recepit, quę res mirifice visa est Caesaris rebus conuenire. Sed enim quia Caesaris illa felicitas videbatur vniuersae Germaniae libertati imminere, iam incipiebat esse molesta vel illis qui cum ipso militarent, cum praesertim omnes honores Italis, & Hispanis tribuerentur, Federicoq; Hispanis commisso custodijs, videretur non satis confidere Germanis. idcirco natis hinc inde contumelijs, & iniurijs inter ipsas nationes ad arma aliquando ventum est, cum vtrouiq; in acie consisteretur. Caesaris tamen interuentu paucis cesis res consopita est, quod partem Germanarum copiarum accedere iussit. Philippus his tumultibus vix sedatis duobus ducibus Vessonum patre, & filio comitantibus cum centum armatis equitibus venit in castra, quem Caesar cum maiore, & honorificentiore apparatu in diem posterum excipiendum ducit. conuocatis itaq; primarijs proceribus, qui Cesarem sequebantur, multis etiam ad illud spectaculum confluentibus Germanis principibus, Caesar aulam sub meridiem ingreditur cum omnibus solennibus imperatorijs, quę per summam opportunitates sunt in vsu. Accedit paulopost Lantgrauus, qui ad genua Caesaris prouolutus veniam petiit suorum delictorum, cum diceret se iustissimam indignationis causam Cesari praebuisse, esseq; omni vel grauissimo dignum supplicio: sed tamen cum reliquam spem salutis suę in Caesaris clementia collocarit, se vitam principatum, facultates, omnia bona sua Caesaris arbitrio committere- implorare eius principis clementiam, quę non minus quam iustitia in summo principe sit laudabilis. nullam esse posse clementiae, misericordiae, humanitatis opportunitatem in rebus prosperis, nisi errores, inscitia, miseriae illam praebuerint. neq; se dubitare tantam esse Caesaris clementiam, quanta deliria

Lantgrauo
conditiones
impositae.

animerge
-on jna

adiv a

Iuramentum
Germanorum

animerge
-on jna

animerge
-on jna

deliria, & commissa peccata longo spatio superet. promittit in posterum se nutus Caesaris sanctissime, & incontaminatę obseruaturum, nihilq; excogitaturum, nedum facturum, quod voluntatem Caesaris offendere possit. atq; haec prolata sunt per scribam Lantgrauij, Lantgrauij ipsius nomine, vt mos est Germanorum, qui non ipsi quidem publice loquuntur, sed viri praestantiores, & a secretis pro ipsis principibus. his Ioannes Marquatus respondit Caesaris nomine, quod tamen si errores grauissimi extiterunt, tamen poenitentia ista, & commissorum cognitio, & supplex veniae petitio, videretur non indigna clementia nostra, atq; aliqua ex parte mereri, vt mandentur sempiternae obliuioni. atque istud etiam facere persuadent honorificentissimorum principum pro tua incomumitate amantissimae preces. idcirco praeter vitam, quam liberam concedimus, neque condemnatus perpetui carceris, imperatorum exilium delemus. in gratiam amicitiamq; recipimus. hortamur, & iubemus seruare conditiones. vbi Philippus confurgens manum Cesari esset porrecturus, vt consueuerat, non assensit Caesar, sed iussit ad Albanum accedere, ex quo quid agendum esset intelligeret. Illud tamen molestum accidit Lantgrauo, tamen quia putabat spectare ad imperatoriam grauitatem, a quo animo tulit. vbi vero ad caenam in arcem inuitatus cum Mauritio, & Ioachimo magnifice exceptus est, & post coenam datum illi hospitium, commissusq; est custodiae Ioannis Gueuare praefecti Tertii Hispanorum Insubriae, sensit in quas calamitates esset illapsus. illud facinus cum praeter expectationem accidisset, non solum Philippum maxima indignatione affecit, sed etiam ipsos electores plurimum ira inflammauit. Sed cum diditus esset rumor tandiu custoditum iri, donec conscriptę conditiones perficerentur, rem electores: carcerem, & captiuitatem Philippus aequiore animo tulit. at vero istud accidit imperitia Philippi, qui dum perpetuum carcerem in conditionibus deuitarit, reliquit inconsulto captiuitatis, & carceris facultatem arbitrio victoris. Sed ita fit aliquando, vt cum fortuna labatur etiam ingenium. nam cum Philippus calliditate, & rerum gerendarum peritia praestare ceteris Germanis principibus putaretur, in hoc non alieno negotio imprudens apparuit, cum carceris incommodis non occurreret. multae ciuitates interea legationes mittunt gratulatum Cesari, rogantes commissorum veniam, ac petentes in amicitiam admitti, quibus omnibus data est venia, & liberaliter sunt in amicitiam recepti. ius electionis concessum est Mauritio, munera data sunt Italis, & Hispanis ducibus, quorum opera egregie in Germanico bello enituisse. deinde statim in Sueuiam cum exercitu recedere, vt ibi habitis comitijs decerneretur de nonnullis principibus ac vrbibus debellandis, quę in eadem pertinacia persistebant, statutum est. accesserunt Pauli tertij Pontificis maximi legationes pro victoria gratulantes, quę vt erat scriptum in diplomate, Maximum, & Fortissimum Cesarem appellarunt. accessit Gotta & filius Federici ad Cesarem maior natu, qui paternas condiciones confirmauit, atq; perhumaniter a Cesare fuit acceptus. iussa sunt tormeta bellica captiua trahi Grauionarium, quę postea in omnes Caesaris prouincias distributa sunt, tanquam trophaea, & indicia victoriae. nam fuerunt circiter quadringenta, & quinquaginta, & pleraq; inusitatae pulchritudinis, quoniam illi principes magnopere illis apparatibus delectarentur. Ceterum Caesar iter facit per Casuaros populos, quia videbatur ne Saxones collecto magno equitatu, aduactisq; sibi viribus Incrionum populorum ad principes captiuos in libertatem vendicandos insurgerent, quod facile videbatur fore propter ingenia Cattorum, & Anolorum, quod genus hominum bellicosum est & intrepidum ad pericula, cum vbi res Caesaris essent imminuta multorum equitum absentia, quos rex secum adduxerat in Boemiam. his accedebant vetera, & recentia Germanorum odia, quos secum adducebat, cum principes illi potius externorum custodiae, quam sibi commissi, creditiq; fuissent. Illud iter fecit Caesar, quia praestaret viribus sclopettariorum, cum regio Casuarorum multos difficilesq; aditus habeat, vt quę montuosa sit, & equiratu minime accomodata. Sic enim periculum equitatus videbatur euitaturus, qui non multum, nisi in planis apertisq; locis valet. erant aditus tamen illis difficillimis additae quoq; munitiones, ita vt videri possent insuperabiles. Sed propensa inclinataq; fortuna omnes portas aperit victoribus, omniaq; claustra procedentibus patefacit. per eas vias igitur, quę tutiores visę sunt Caesar in Casuaros ingressus iubet suas copias coniunctas incedere, quod non satis fideret incolis eius regionis, Federicumq; medium haberent, ac intra se stiparent. neq; illud sanę temere fit, quia latebant in insidijs sylvarum, quarum plena est ea prouincia, sclopettarij complures, qui omnes tardiores res Casarianas trucidabant. Caesar iratus omnes extra vrbes inuentos iubet occidi, sed cum illi pro arbitrio laterent, parum detrimenti acceperunt. saeuitum est a Casarianis in aedificia per flammam, quando in homines ferro vti non possent, multiq; pagi Casuarorum sunt incensi: ac nisi Caesar id fieri vetuisset, vniuersa regio flammis fuisset absorpta. milites enim, qui nihil habent praeter vitam & arma, nulla mouentur misericordia incendiorum aut deuastationum, quia nesciunt quantus sit amor domini in res suas. Septem igitur castris Caesar pertransit eam regionem, donec ad fines Hercyniae syluae peruentum est, in quibus noui tumultus excitantur. Quedus enim, & Nauarettus duarum Hispanarum cohortium praefecti praemissi sunt ab Albano, ac insu neminem pati recedere ex ordine. hi inuadunt a magna incolarum manu, commissosq; leui praelio coguntur ad exercitum se recipere. decertatum est per trium horarum spatium antequam altera pars cederet, delatumq; in castra plerosq; milites duorum praefectorum trucidatos fuisse, sed accedentibus omnibus copijs Casarianis incolę paucis e suis amissis in eam syluam se seruauerunt. Aditus earum sylvarum clausi tenebantur trabibus pregrandibus miro artificio coniunctis, & concathenatis, ita vt transitum difficilem, & periculosum redderent Casarianis, quod ipsum faciebat altissime, & frequentes arbores in itinere decise, & in vijs transuersę iacentes. Caesar illo itinere confecto statuit Agunti conuiescere, vt exercitus difficultate asperitateq; viarum defatigatus reficeretur. Sed tumultuantibus Boemis, ad quos

Lantgrauus
captiuus.
Mauritius e-
lector crea-
tus.

Cesar Maxi-
mus appella-
tus.

Boem
multus.

Boemiar
multus.

quos victorie Masfeltij rumor peruenerat, & discordia Philippi, qui conditiones Caesaris renuebat concepta fuerat spes in ea prouincia fore vt regnum illud liberum ab omni regia potestate fieret antequam Caesar posset opem ferre. erat rex ipse tunc Litomarizzi, quae vrbs est amplissima Boemiae, distatq; a Casurgio viginti millia passuum, qui cognitis tumultibus cum non satis tutum arbitraretur in regnum ipsum inuadere, de omnibus facit Caesarem certiore. poscit auxilia priuquam res ulterius procederet. iussus est Marinianus cum octo vexillis Germanorum eo proficisci, & Augustus Mauritij frater cum duobus millibus peditum, & quingentis equitibus. Caesar Noreiam contendens, eo secundis castris peruenit, qui quoniam intelligeret ab illis populis bellicosissimis Federicum mirifice amari, veritus nequis tumultus in vrbe excitaretur propter captiuos principes, iubet eos in castella finitima cum omnibus reliquis copiis ab vrbe recedere. tum audito Caesaris aduentu vniuersa nobilitas honoris gratia effusa est, & procul obuiam captiuis principibus facta. Vniuersam Boemiam interea fama captiuitatis Philippi peruaferat, quare demissis animis omnes conuersi sunt Boemi ad placandum regem, obliterateda prorsus, & deiecta omni spe regni liberandi. missae sunt legationes, quae rogarent vt in regnum accederet, sed non tanquam hostis, at tanquam rex in regionem suorum subditotum. rex Litomarizzo discedens Casurgium contendit ad castellum vetus, quod ab vrbe separatur Multauium flumine satis amplo, atq; arcem ingressus Casurgii, quia non satis placidis verbis credendum putaret, duo equitum, tria peditum millia adducens, decreuit subsidia expectare. Boemi quod sibi periculum imminere videretur, milites ad vexilla conuocant. nouos duces creant. omnia ad defensionem necessaria parant. rex tamen multis artibus conatus est illam urbem ad sua vota perducere, tamen omnia frustra tentauit. haec quamuis communi totius regni consilio agebantur, tamen nonnulli e primariis fauebant regis partibus. rex audita controuersia, causaque tumultus quod inde manaret, quia multi quererent sibi non seruari priuilegia quae arundam immunitatum, iubet omnes urbium praefectos ad se acciri, & Casurgienfes praefertim, sibiq; ostentare priuilegia. certum conueniendi tempus assignat. eo elapso non profectis indicit perduellionis poenam. Boemi dilationem procurantes conueniendi per simulationem temporis noua auxilia colligunt. Scribunt ad amicos principes externos finitimarum urbium, a quibus postulant auxilia. rex cum equitatum, peditatumq; omnem citra fluuium haberet, quae copiae quotidie nouis auxiliis augebatur, vbi cognitum est Marinianum etiam cum aliis auxiliis propinquare, Boemi veriti ne per arcem fieret impetus in urbem, statuunt prius praesentes has paruas copias regis profligare, quae essent ultra fluuium, quam illis accederent noua auxilia. Sed tamen ad ripam tantum fluminis profecti dispositi in regias copias frequentibus tormentis, pluribusq; sclopettis, ceptis decem tantum e regis militibus in urbem redeunt, eamq; incredibili celeritate ac diligentia muniunt. tormenta in oppor tuniora loca trahunt, ad omnia finitima castella mittunt, qui auxilia conscibant. omnia ad defensionem necessaria parant. Marinianus interea Sazzum peruenerat, id est oppidum distans viginti millia passuum a Casurgio, cui rex significatum mittit, vt quanta posset celeritate vsus suis rebus succurreret. iubet suos quietem agere, ne pauciores facile a pluribus profligarentur, cum rex non plures haberet quinq; millibus armatorum, at ciues plures octo millibus, postea rex audito auxiliorum aduentu, quae accedebant Casurgiensibus e variis urbibus finitimis, iubet Carolum Saradinum cum maiori parte equitatum fluuium traicere, atq; obuiam hostibus prodire, hortareturq; redire domum, & perfrui concessa tranquillitate suarum urbium. Sin autem nihil profuisset adhortatio, se ad vim conuerteret. Saradinus acceptis itaque duobus millibus equitum Germanorum Pannonum, & Boemorum ad alteram partem fluminis traicit ante auroram sine controuersia. ciues rati copias, quae traiecissent esse iam in sua potestate, statuunt eas vndiq; adoriri. Illud negotium facile pro votis successurum putabant propter finitimarum urbium auxilia, quae sciebant iter cepisse, neq; procul abesse a prima acie Saradini: qui a tergo habebat urbem, a dextra & a sinistra Albim & Egram & Misam vocatos fluuium. illa spe elati ciues exeunt ex vrbe Casurgio mille, & ducem partim equites, partim pedes. hi vbi paulo plus mille passibus itineris confecissent existimantes auxilia esse propinqua certamen committunt, quod non diutius protrahitur, cum ciues coacti sint cedere maioribus viribus, atq; vel intra menia refugientes trucidantur ab insequentibus. Tantus autem terror illis per illam pugnam est iniectus, vt nonnulli desperata defensione Casurgii ad alia castella sese receperint. res illa primum imprudenter, & infeliciter gesta magna trepidatione vniuersam Boemiam repleuit, quam etiam auxit recens Marinianii aduentus, cuius autoritas ciuitatem ipsam Casurgium ad regis fidem amicitiamq; perduxit. Istud autem subdole fit a Casurgiensibus, qui per simulationem liberalitatis, & obedientiae erga regem, studebant rem tandiu differre, dum noua auxilia accederent, quae etiam sollicitabant per literas. interceptae paulopost ipsae literae seueriore regem, magis que iratum reddiderunt, cum illa de causa magistratus sustulerit, atq; ita fecerit, vt nullum libertatis vestigium reliquum fuerit in eo regno. Boemi omni spe libertatis frustrati, statuunt omnem spem salutis reliquam in regis clementia collocare: cum sperarent se per Augustum ducem, & Ferdinandum secundum regis filium multum humanitatis consecuturos. quingenti igitur eorum positae armis ad regem petentes veniam contendunt, qui omnes vno tempore in genua procidentes clementiam, humanitatem, misericordiam regis implorant. His iubet rex deliramenta, & offensiones publice recitari de scriptis atq; prioribus precibus supplicum additae sunt etiam lacrymae. rex ad eas subridens, nimis tarde iuquit, cum lacrymas oportebat consilijs addere ciuites. Principes praedicti pro his intercedunt, quorum preces plurimum profuerunt priuatis quibusdam. omnes tamen in arcem runc sunt inclusi, neq; prius dimissi, quam omnia imperata excuti sint, priuilegia obtulerint, ad res priuatas & publicas spectantia, foederationum syngrapha, iura in subditos, aut vrbes, aut castella, prouentus,

Boemi profligati.

Boemis iniuncta supplicia.

prouentus, tributa, vestigalia, tormenta bellica, atq; bellici apparatus in arcem importati sint; praeter sclopettos, lanceas, sarissas, thoracas, caeteraq; huiusmodi arma, quae iussa sunt in publicum armamentarium vrbs deportari, quae omnia facta sunt incredibili celeritate. postea Rex populo parcit. omnes expertes primorum consiliorum dimissi. reliqui arctioribus custodijs traditi, quorum non nullis capita sunt amputata, & bona fisco addicta, quo ceteri ab huiusmodi flagitijs decerrentur. illud iure fieri propere videri potuit, quia nullis iniurijs impulsus, nulla re oppressi, nulla nouitate suarum rerum commoti, sola ingeniorum leuitate ad rumorem infelicitatis Caesaris arma, & ipsi aduersus suum regem susceperant. Sed illud factum est, quia diuitiae, & opes, & rerum copia plerumq; populi animos ad res nouas moliendas extollunt, & insanire faciunt, si leues praefertim, minimeq; a sapientia firmatos inueniant, cum inopia contra maxime omnium timidos, & abiectos faciat, teneatq; in comparandis rebus necessarijs occupatos. Boemis debellaris omnes publici prouentus urbium sunt adempti, & regiae potestati, aetarioq; regio addicta, quae res effecit, vt plus spolijs, & praede Rex ex ista, quam Caesar est tot amplissimis victorijs reportauerit. Nam opulento regno, & amplo, & frequentia ciuium pleno, & munito potitus sine sanguine Ferdinandus factus est opulentior, at Caesar tot principibus & urbibus subiugatis factus est quidem gloriosior, sed magis inops ob multitudinem stipendiorum, & munerum. huius victoriae rumor vel ad extremas partes Saxoniae perlatus omnes liberas ciuitates perpulit, vt cogitarent de deditioe, atq; primi omnium Treuenses Saxoniae populi, qui ad Chersonesum Cimbricam respiciunt, quorum vrbs sita est in ripa Albis fluuii, potentissimi inter liberas ciuitates, Noreiam profecti in amicitiam Caesaris recipiuntur ipsidem conditionibus, quibus reliquae vrbes acceptae fuerant. iussu praeterea sunt centum nummum millia in bellicos sumptus dissoluere, quae deditio pergrata fuit Caesari, quod per eam putabat se facilius Limiros, Phamiranum, & Iulicurgium ad deditioem posse compellere, & finitimas his praeterea ciuitates. Sed quoniam compositae fuerant res Boemiae, Caesar quia non egeret collectis copijs, eas dimittit, quarum dux erat Ansualdus, atq; cum solis cohortibus Madrucci, quas ad sui corporis custodiam seruauerat, Augustam versus iter capit, praemisit cum Hispanis cohortibus principibus captiuus. Agebatur iam initium anni quadragesimi octauo post mille, & quingentos a partu virginis, cum aliae copiae dimissae sunt, quas per hyemem aluerat Caesar, nam tria peditum Germanorum millia, quae ad illud usque tempus duce Georgio Sciamburgio militauerant, acceptis omnibus stipendijs, quae meruerant, dimissae sunt, & Marinianus rursus, Ioannisq; Nansienfis copiae iussus est, Philippus esse Tonauerat, vbi erant Hispani, at alter urbem ingredi, vbi futura erant comitia. Bernardus & Philippus Sennonum duces, & Cauca, & Limiri, & Phamiranenses, & Helfenses, alijq; populi Oceanum Septentrionalem versus habitantes, pristina ferocitate deposita fortunae, victoriaeque Caesaris cedentes, ac veriti exilium imperatorum decernunt ante comitia ad Caesaris clementiam esse confugiendum. petunt igitur veniam per legationes, multasq; excusationes suorum commissorum adducunt. vrbes, facultates, se ipsos arbitrio Caesaris concedunt, qui omnes superioribus conditionibus in amicitiam sunt recepti. Istud ipsum facere voluerunt Caucorum duces, sed cum nimis superbe atq; elate fecissent, Caesar eorum amicitiam renuit, quamuis postea multis variorum principum precibus fuisset rogatus, & in primis a Rege Daniae, cum decreuisset post comitia hos, & alias eius regionis vrbes ad iustam penitentiam suorum errorum armis compellere. at copiae Nicolai Madrucci cum de promissis stipendijs magnopere quererentur, eas hortatus est signifer, vt querelas ad suum tribunum deferrent, quo patrono, & deprecatore apud Caesarem vterentur. at milites inflammati magnopere, & quasi furore perciti, quod iniuriam sibi fieri a Caesare existimarent, sub signis ad Caesaris palatium contendunt. illa res multos ciues ad arma suscipienda compulit ad suam suorumq; salutem protegendam. Caesar ignarus quod res tenderet clauso palatio se cum suis aulicis ad defensionem accingit. ille tumultus circiter tres horas non sine aliqua caede vtrinq; perdurauit, qui tandem pollicitationibus, & promissis stipendijs fuit sedatus. at Caesar rebus postea pacatis puniuit stipendio eius tumultus autores. Neq; sane potest Caesar auaritia accusari, cum Italis Hispanisque ducibus corrolaria etiam stipendijs addiderit, legationibus Boemorum magni ponderis torques largitus sit, ciuitatibus multatis aut offerentibus magnum auri pondus & numerum pecuniae dimiserit. Sed inopia nummorum aliquando ad penuriam stipendiorum imperatores adducit, & praefertim in maximis, & diuturnis bellis: at insolentia certe, & temeritas militum facit vt aliqui digna supplicia consequantur. vt enim nihil est magis pestiferum in exercituum imperatoribus quam parsimonia, & auaritia, quae priuatas res alit, publicas destruit; ita militum insolentia omnes rectas leges militares euertit, si diutius impune feratur. atq; vt nemo gloriosus auarus Imperator dici potest, nisi omni auro gloriam & virtutem preferendam censeat; ita inutilis est rebus militaribus qui audeat vel in ipsos imperatores omni abiecta reuerentia audacter insurgere. Enimuero mirabile fuit illud, quod Caesar non modo tam confusas, & fluctuantes res Germanicas composuerit, verum etiam quod illud fecerit intra tam breue spatium, vt incredibile propere videri possit, cum tantae vires in illum insurgerent, quantas vix vlla humana potentia multis annis potuisset infringere. & profecto aduersus alias omnes vires Christianas potuissent resistere, si quis voluisset aduersus tantam foederationem iniqua arma importare; sed vbi quis contra aequitatem legesq; pugnat, Deum habet aduersarium plerumq; cuius potentiae qui exercitus, quae classes, qui armati, quae castra, qui imperatores possent resistere? Nam & Roma orbis terrae propere domina tanti esse duxit Rhenum transire, vt cum Iulius Caesar id fecisset, supplicationes Diis immortalibus decretae sint. & Carolus Quintus eius nominis appellatus triginta annos absumpsit in perdomanda Saxoniam, cum Carolus Quintus eius nominis imperator vniuersam Germaniam intra quindecim mensium spatium subiugauerit. Sed duae res fue-

liberz ciuitates se dedit Caesari.

1548.

Tumultus militaris ac sedicio.

Auaritia pestis rei militaris.

Germaniae potentia.

res fuerunt Germanis perniciosæ & grauissimæ aduersariæ in hoc bello; altera quod arma suscep-
rant contra equitatem, & vel contra leges ipsas Germanicas, altera quod Germani pugnabant ad-
uersus Germanos pro Cæsare. conueniunt vndiq; legationes ad Cæsarem gratulatum pro victoria,
sed in primis à Philippo filio Hispaniarum principe Ringomes Sylua vir Hispanus, qui Philippi no-
mine pro victoria, gloriosusq; triumphis gratulatur, & præsertim de tā bellicosa, tamq; potētī pro-
uincia atq; Cæsar Syluæ aduētū plurimum lætatur, cum Augusta tunc propter bellicos labores e-
grotaret. Sed enim quia in animo habebat Philippum filiū ad se accire, verebaturq; ne Hispani gra-
uiter ferrent, aut etiā neq; paterentur omnino si quis eius nationis in Hispaniæ præfectura fuisset re-
lictus, putauit rebus suis optimè conuultum fore si quem nobilitate ac dignitate præstantem ibi præ-
fecisset. Cum igitur esset apud illum Maximilianus Ferdinandi filius, princeps supra iuuenilem æta-
tem prudentia, & animi magnitudine insignis, hunc statuit illi regno præficere. vt verò Germanicæ
vires Hispanis arctius coniungerentur impetrata licentia ab autoritate Pontificia Mariam primo-
genitā illi in matrimonium concedit. His actis Ringomes in Hispaniam remittitur, iubeturque si-
gnificare Philippo esse in optatis Cæsaris, vt is in Germaniam Belgasq; accederet, quo ab omnibus
populis inferioris Germaniæ princeps agnosceretur, accipereturq; cum iuramento. Cæterum Cæ-
sar de omnibus illis quæ contigerant Genuæ in Italia edoctus per literas Auriæ, grauissimè visus est
ferre cædem Ioannettini, cuius rei cū autores, & consultores fuisse Pontificem & Petrum Aloy-
sium Farnesium Pontificis filium didicisset, rem in opportunum tempus dissimulat, cū etiam Nea-
politanus tumultus inde manasse in mentem veniret. Sed Ferrandi Gonzagæ, & Auriæ communi
consilio ratio adinuenta est, qua, & acceptas iniurias Cæsar vlcisceretur, & hostium consilia pror-
sus infringeret. Nam cum Petrus Aloysius multis in rebus visus esset Gallorū partibus studere ad-
uersus Cæsarianas, habereturq; pro hoste ab ipsis Cæsarianis, legationes mittit ad Auriam, quibus
se excusaret apud illum, purgaretq; aduersus accusationes inimicorum, ac demonstraret cædem Ioan-
nettini Auriæ sibi molestam accidisse. Sed cum Augustinus Lædus cuius Placentinus vnus fuisset ex
illis, qui legatione fungebantur, princeps cepit clam cum eo agere de infiterficio Farnesio du-
ce. ita vero actum est cum Lando viro prompto ad omne facinus, acriq; ingenio, vt antequam Ge-
nuæ discederet, promiserit Auriæ se sua manu Farnesium interfectorum, Placentiamque Cæsaria-
nis aperiturum. his ita conclusis præmium carnificis negotij promittit Auria Lando se Ioannetti-
ni filiam nubilem daturum in matrimonium Landi filio. at mercedem proditoris Placentiæ mul-
ta munera se impetraturum à Cæsare. vbi vero publicè Auria legationibus audientiam concessisset,
simulat his auditis se optimè esse affectum erga Farnesium Ducem, & Pontificem, atq; alacri læto-
que vultu illas & admittit & dimittit, quæ cum Farnesio essent significata, fecerunt vt omni pror-
sus suspitione coniurationis, aut insidiarum vacaret. Sed quis satis callidè sibi cauerit à domesticis,
& familiaribus proditoribus? Cæsar factus certior de Auriæ consilio, iubet Ferrandum Gonzagam,
qui erat in præfectura Mediolanensi tantum virium colligere, quantum sulsceret coniuratis ad il-
lam urbem tutandam vbi capta fuisset, atq; vt ipse Ferrandus sua præsentia rebus coniuratorum fa-
ueret, quod singulari diligentia factum est. Lædus perpendens quo pacto susceptum consilium
perfici possit, clam in suam sententiam quatuor è primarijs ciuibus Placentinis adducit, propo-
sitis ingentibus munerum honorumq; præmijs, qui fuerunt Ioannes Anguiciola, Aloysius Cõsa-
lonerius, Hieronymus, & Alexander Palauicini fratres. his facile fuit tantum facinus persuadere au-
toritate potentiaq; præstantibus in ea ciuitate, & quorum autoritatem senatus etiam sequebatur
per principis imprudentiam, qui neque præstantiores quidem verebatur cum multis iniurijs quo-
tidie, & in eos, & in ceteros omnes ciues pro libidine inferret, neq; intelligeret oportere principes
primarios ciues in primis aut euellere aut vereri tanquam iniquiore animo reliquis ciuibus iniu-
rias ferentes, ac propè æmulos tyrannidis. Sed Farnesius dux incautus post acceptam ciuitatem à
Pontifice antiquissimam eius vrbis Senatus autoritatem sustulit. noua tributa imposuit. multa ne-
fanda per libidinem perpetravit. Sed enim periculosissimum est vitæ vel ipsius principis vrbium ac
populorum priuilegia antiquare & delere nullo ab ijs scelere commisso, cum sepe libertas, & orna-
menta patriæ ciues vel propriæ vitæ anteponan: quæ certè illèsa conseruanda sunt ab ipsis principi-
bus, nisi perduellionis, aut defectionis, aut adulterinæ religionis sint rei, atque idcirco condemnentur
vniuersi ciues. nam illis per iniuriam ereptis sollicitantur ad defectionem. his etiam accedebat
munitio quædam, quam vbi imminentem extruendam curabat, cum maxima Placentinorum ci-
uium indignatione, quodque patriæ honores ac magistratus ciuibus ereptos Gallis hominibus tri-
buebat. His tot iniurijs incitati, exacerbati, & incensi ciues videbantur iamā aliquem tumultum ex-
citaturi: quæ quoniam ad aures Farnesij peruenerant, mittit Bartholomeum Villeclare ad conscru-
bendas, colligendasque copias. Sed quoniam negligentia, & tarditas semper pestifera est rebus bel-
licis, coniurati de omnibus rebus certiores faciunt Ferrandum, vt cum auxilijs adproperaret: at-
que non multo post in arcem Placentinam profecti, vbi dux ille morabatur, cum opportunum tem-
pus visum est, (parum enim accuratè arx custodiebatur) custodes inuadunt, à quibus admissi fue-
rant propter eximiam autoritatem, cum essent è primarijs eius vrbis. His trucidatis subductilem
pontem tollunt, thalamum Farnesij inuadunt, inuentum cum duobus inermibus trucidant. ob-
feruarant enim horam prandij, quo tempore nemo esse consueuerat in palatio, cum omnes Ducis
ministri extra patatium victitarent. Sic trucidatum abscissis per ignominiam pudendis viribus alte-
ro pede suspendunt è fenestra, vnde magis è foro vrbis possit prospici. deiectus est post diurnum
spectaculum in fossam oppiduli, atque à coniuratis libertas, & Imperium conclamatum. his enim
vobis ambigui facti sunt ciues, & inter spem metumq; versabantur, cum Imperij nomen non
nihil

Maria Au-
striaca nubit
Maximilia-
no.
Hispaniæ p-
fectus.

Conspiratio
in Petrum
Aloysij Far-
nesium.

Priuilegia
populis cur-
seruanda.

Petri Aloysij
Farnesij cæ-
des.

nihil terroris inuenteret, & à fumendis armis deterreret, libertatis nomen Imperio opponeretur. Fer-
randus, qui Cæsaris consilio iussus fuerat his coniuratis prestò esse maturè cum auxilijs, quo possit
esse promptior, & in propinquire loco esset, sine tamen suspitione, Cremonæ morabatur. is audi-
ta cæde Farnesij incredibili celeritate Placentiam cum armatis conuolat, atq; vrbe potitur sine con-
trouersia. ea cædes quàm iucunda Cæsari accidit in vltionem Auriæ, & ad frangenda consilia Gallo-
rum, tam molesta, vel etiam multo magis fuit Pontifici, quare cum Henrico Gallorum rege federa-
tionē societatemq; belli inire tentauit, sed multæ difficultates vtrinq; coortæ susceptæ aduersus Cæ-
sarem consilia infringunt. at Pontifex certè dolorem, quem è filij morte perceperat, sapienter occul-
tat, neq; vllum dat meroris indicium; quin etiam addidit Petrum Aloysium suæ stultitiæ meritis
penas dedisse, cum potentes inimicos ita faceret parui, quos iniurijs ipse prouocauerat. Augustini
Landi pro precio sanguinis data est in matrimonium Auriæ neptis filio promissa, atq; cæteris sica-
rijs ingentia præmia, quam tamen cædem nonnulli inconsulto Cæsare factam esse dicebant, ignari
prorsus rerum regiarum, quare ista carmina tunc sunt circumlata.

*Cæsaris iniussu cecidit Farnesius heros.
At data sunt iussu præmia sicarijs.*

Nā profecto ridiculus fuisset Lædus, cæteri q; cõiurati, si nullius auctoritate sustulti tantum facinus
ausi essent, neq; tamè habuissent vires, quibus post factū protegerentur, salutemq; suam possent de-
fendere, cū animi populorum non satis essent cogniti. neq; prudens Ferrandus vilo pacto videri po-
terat, si incõsulto Cæsare aduersus pontificiā potētiam, & aduersus clarissimam, & florentissimam
tunc in Italia familiam Farnesiam nullo proposito præmio, nullisq; impulsus inimicitijs, suscepisset
defensionē coniuratorū, cū nō deceat regum ministros principes homines impune infestare, ne in
suos reges arma populorū temerè inuident. nā neq; vrbe quidem proposita licet aliquando arma
mouere, cū quoties bellū geritur, toties in arbitrio fortunæ nō vna vrbs, sed totū regnū collocetur.
Ferrandus ita Placentia positus conatur purpurati antistitis Farnesij animū placare, seq; purgare ab
illa immanitate, ad quæ etiā literas huiusmodi exarauit. Grauiissimus mihi sanè, vt debuit, accidit ca-
sus patris tui principis clarissimi, cū propter meam in eum obseruantiam, tum quia amplitudinem
tuam video, vt par est, eum grauius ferre. veruntamen illud nō minus fuit molestum, quod res Cæ-
saris ita cogebat, vt urbem illam occuparē, vt sic omnibus ijs consulerem, quæ apparebant pertinere
ad Cæsaris vtilitatē. id etiā, quod mihi molestius visum est, ita te habet, quod Cæsarem non ita com-
mouere possim vt cupio. idcirco ab amplitudine tua peto vt meā de hac re excusationem accipias,
si illud officiū non apparuit à me profectum, quod pro nostra amicitia proficisci debuit, quia meæ
vires vltra certos terminos non extenduntur. Sed tamè siquid ab amplitudine tua cognitū fuerit,
in quo mea opera alicui vsui tibi esse possit apud Cæsarem, gratissimum mihi erit, & in beneficij lo-
co recensebo, si illa familiariter vsus fueris. Interim Deum rogo, vt clarissimus Dux meliori felicitate
quàm fuit præsentis vitæ, perfruatur, tibiq; largiatur animi fortitudinē ad tantā euentuum acerbita-
tem patienter ferendā. Quæ dum tractabantur in Italia, magnum & memorabile prælium ob atro-
citatem & militarem virtutem commissum est à Solimano aduersus Tamnatum Persarum regē,
& ab eodem Solimano insignis clades accepta. causa eius belli fuit, quia Solimanus cū multos habe-
ret filios virtute & bonitate ingenij præstantes, tamen apparebat in Selimum propèrior, cui redditu-
rus Imperium putabatur: vt qui palam dicitaret se quod à Selimo accepisset, velle Selimo relin-
quere. vt illud assequeretur Selimus iussu patris curauit Baiazzetū fratrem per insidias de medio tol-
lere, sed cum fortiter se defendisset Baiazzetus, pene profligatis paternis copijs tamen coactus est ad
regē Persarum confugere, quæ cum à Tamnao non potuisset obrinere per legationes Solimanus,
arma hostiliter ijs finibus importauit, & quoniam non iniucundū fore censens cognoscere impe-
ratorū Turcarum pompam, qua exeunt ad bellum, hic quanta fieri poterit breuitate orationis eam
explicabimus. hoc igitur ordine instructus exit Byzantio, quem plerunq; seruat. Præcedit magnus
eorum armatorum numerus, qui Spachoglani dicuntur, qui sunt nobiliores equites lanceas, & aci-
naces habentes. atq; hi præcedunt primario purpurato, vel quatuor præstantiores autoritate ante-
cellenti. hunc sequuntur quindecim phalerati equi ad vsum ipsius purpurati quos singulos singuli
Ianizzeri ex vtraq; parte comitantur. Sequitur hos præfectus Ianizzerorū, qui Agà vocatur, & mil-
le Ianizzeri pedites sclopettarij, deinde decem signiferi Sanzachi equites, atq; hos tympanistæ, &
tubicines equites. Sequitur deinde nullo ordine magna multitudo variarum nationum in equis
cum lanceis, quam sequuntur muli & cameli & impedimenta castrensia. hæc autem Spaches equi
tes cum acinacibus arcibus, & sagittis, quos carri tormentorum, qui singuli à triginta equis trahun-
tur habentibus fræna aurata, sequuntur hos principes ac duces Ianizzerorum in equis cum aureis
capitum integumentis acutis, acinaces habentes cum flauis vexillis. inde duodecim millia Ianizzero-
rum peditum cum sclopettis & alabardis, hos Solimani asteclæ pedites, qui stapedarij dicuntur, cū
arcibus & sagittis. Solimanus solus inter hos equitat, qui Solachi ab illis dicuntur. Sequuntur Soli-
manum tres impuberes adolecentes magnifice induti, quorum vnus fert arcum, alius vestes Impe-
ratoris alius aquam. Sequuntur hos duo eunuchi in equis, & prætorium deinde vexillam viride, &
sex Sanzachj cum rubro, viridi, albo, flauo vexillis, & albo ac rubro, atq; rubro & viridi. deinde alij
tympanistæ & tubicines in equis. sequitur hos magnus numerus militum cum lanceis habentibus
nubra vexilla, & acinacibus. à dextra procul à Solimano incedunt Spachoglani equites cum flauis
vexillis lancearum à sinistra Selitani vocati cum albis, & rubris. inde impedimenta cõplura, & Spa-
ches equites cum lanceis: hos sequitur purpuratus solus cum sex asseclis peditibus, atq; hunc viginti
& duo Sanzachi in equis cum vexillis & tympanistis & tubicinibus. postea ingens armatorum mul-
tudo

Ferrandi G6-
zagæ literæ
ad Card. Far-
nesium.

Acierum, &
põpæ ordo
imperatoris
Turcarū ex-
cūtis ad bel-
lum.

Solimani co-
piz aduersu
Tamnafum.

Zoriga, Car-
ras, Biru vr-
bes.

Oratio Tam-
nafi legatio-
nis.

de obr
vrb
vrb

Hispanorum
virtus:

de obr
obro
vrb
vrb

Perfasuos ad
pugnâ hor-
tatur oratio.

tudo è varijs nationibus cum impedimentis. sequuntur hos Iachingi nominati, qui spe prædæ ca-
stra sequuntur. cum his copijs, quæ pluribus ducentis millibus hominum constabant, Solimanus in
Armeniam iter capit. vbi primum in agrum hostilem accedit, incredibili immanitate obuia quæq;
ferro atq; igni populatur. nulli neq; sexui, neq; ætati parcitur, ac neq; brutis quidem cuiusvis for-
mæ vrbes opulentissimas Babylonem & Zorigam & Carras & Birum Mesopotamiæ, quam partem
regnum Diarbecca vocant, captas vi diripit, deuastat, concremat, istud fiebat ad vltionem iniuriæ
vt Solimano videbatur acerbissime pro propinquorum odijs, quæ certe acriora sunt externis, quo-
niam Tamnafus Baiazettum filium Solimani non solum protegebat profugum aduersus pater-
nam voluntatem, verumeriam illi summum imperium copiarum aduersus patrem, armaq; ad vindi-
ctam concesserat. Tamnafus tamen habebat in armis centum millia hominum & amplius, tamen
quia Solimanus cum tantis viribus è Syria in Mesopotamiam populabundus penetrauerat, veritus
se non posse resistere tantis copijs, legationes mittit ad Lusitanum regem, qui maiori parti Indiæ impe-
rat, vbi multæ sunt munitiones cum Hispanis præsidijs. rogat ne se tantis bellorum motibus implica-
tū negligat, sed quàm citissime opem ferat aduersus communem hostem, præstare opem ferre labo-
rantibus nunc Persarum rebus, quàm expectare, vt cum accessione virium Persicarū ipse postea à
Solimano inuadatur, cuius neq; amicitia quidē ob eximiā potentiā videri tura iure possit, nedū ini-
micitia. summos imperatores aliquando illud solum honorificum censere, quod sibi cōferat, cū fi-
des & iuramentū & omnis honestas tantū habeat firmamenti, quātū vtilitas regnorū, quæ si aliena
ab ijs apparuerit omnia impedimenta tāquam nebulas serenus Aquilo dispescit ac dissipat. multos
fuisse principes, qui quidē quieuerūt vbi circa suos fines arma Ottomanica circumstrepent contra
finitimos, se satis affecutos rati quod in se arma non sint importata. sed postea cū sero resipiscerēt,
frustra penitus breuis pacis magna parte suorum principatū empte. Plurimorū regum magno-
rum crescere cū amplitudine imperij cupiditatem dominandi, quam non montes, non pelagus, nō
desertæ solitudines, non qui Asiam Europamq; diuidunt termini definiūt, qui semper oblatiis pro-
babilibus causis pugnabūt dū infixas re ipsa auaritiæ, & acquirendi res alienas radices in animo ha-
bebunt. putant enim sibi etiam gloriosum esse quod ceteros reges per vim e suis principatibus di-
sturbēt, quibus cū imperatoribus pacis ac belli nomina sunt, vti cōfert. non n. ad iustitiā, sed ad suam
cōmoditatē his vtuntur, qui magis viri boni sunt cū apertē bellū se inferre fatentur, quā cū amicitia
vocant cessationē iniuriarū. Nō esse vnus mensis quietē emendā periculo sempiternę feruiritus;
cū vna hæc res ad tantam potētā Ottomanicam familiā extulerit, ac prouexerit. opus esse finitimos
reges sibi beneficijs deuincire, quibus adiutoribus vtantur postea ad cōmunē libertatē tuendam. his
alijsq; compluribus rationibus cōmotus Lusitanus rex decē Hispanorū millia cum viginti bellicis
tormētis subsidio mittit Persę, qui vbi ad castra Persarū perueniūt posita in ripa fluminis Euphra-
tis castrametatur à fronte exercitus Turcarū. ceptū est statim pugnare leuibus prelijs, in quibus tā-
ta Hispanorū virtus enituit, vt Persę, qui prius apparebāt magnopere consternati, & metu perculsi,
non parū animi resumpserint. Hispani castrametatur super quodā colle, atq; exploratis viribus ho-
stium, quæ longo interuallo superare videbatur, si descenderetur in aciē, omnē animū ad artē insidiasq;
conuertunt. Nam vbi Tamnafus in planitie consisterat ad impediendum progressum Turcarum,
ne totam regionem deuastarent, ibi propinqui Hispani per amplos aggeres, & profundas fossas ca-
strenses, latasq; ducunt, ac se vndiq; vallant. varijs in locis cadōs pulueris tormentarij occultant in
fossis tanquā in cuniculis. loca fasciculis lignorū, & terra & folijs arborū atq; herbis superius cōster-
nunt, itaq; instruuntur aduersus impetum Turcarum. Solimanus cum intelligeret hinc Hispanos,
inde Persam cū centū millibus armatorum trāsitum occupauisse, dubio fit animo an sibi progrediē-
dum sit. cum præsertim in alia parte filius constitisset cum quatuor millibus Ianizzerorum. Peria
ad tentandos animos Turcarum iubet omnia tormenta in Turcas displodi. at Solimanus cum obli-
deretur propē à tergo omnibus regionibus deuastatis, & incensis, neq; tamen sine pugna progredi
posset, decernit necessariō collatis signis de summa belli esse dimicandum, vt sibi viam ferro aperi-
ret. Suos in aciē instruit. erat in castris Solimani Selimus purpuratus cū triginta armatorū millibus.
Mysia præfectus cū totidē millibus Illyriorum atq; abiuratorū hominū. Carais præfectus Iudææ
cū viginti millibus Hebræorum. Purpuratus præfectus Asie minori cū viginti & quinq; millibus
pugnatorū. Trapezūtii purpuratus cū triginta millibus. Cilicie præfectus, & Paphylia cū viginti &
sex millibus. Mesia cū viginti, & quinq;. Persa cōtra vbi intelligit Solimanū se accingere ad pugna
armatus cū Baiazetto equū cōscēdit. per omnia castra penetrat. suos in aciē instructos confirmat.
hortatur ad virtutē & strenuitatē & gloriā. docet hostiū numerū nō esse metuēdū, quia in supputa-
tionibus tm̄ numerorū multi sunt plures paucis, at in bello plures sūt decē viri fortes, triginta im-
peritis ac timidis. nō nūc primū arma Turcarū à Persis retusū iri, sed ī multis alijs plijs Turcas fuisse
superatos. fortunā belli fortes plerūq; & audētes fouere cū æquitate causæ præsertim, & pro latorū
defensione pugnātes. his certissimā promittit victoriā, si pristina virtutis tm̄ recordētur, quā in mi-
nutis plijs ostēderint, ac fortiter pugnēt. his cohortationibus efficitur vt Persæ alacres se oēs ad pu-
gnā accingerēt. Primi Hispani, vti statutū fuerat, plū inuēnt accepto signo pugne. Signū fuit immē-
sus, & ppē incredibilis tympanorū, tubarū, ac lituorū, tormētiorū, strepitus repēte coortus, qui tā-
tus erat, vt neq; hominū clamor, neq; hinnitus equorū exaudiretur, quare cōtinuō plurima explica-
ta sūt vexilla. Solimanus prima Hispanotū castra expugnāda ducit, vt q̄ & debiliora esēt ob pauci-
tatē, & quæ esēt à frōte, cū ita se planitiē suis copijs aperturū putaret. Hispani ad primū impetū fu-
gā simulāt, seq; intra munitionē fuga recipiūt. Turcæ vbi vallū essent prætergressi, subiicitur ignis
cuniculis, puluerisq; subterranei cadis. tū repētē Turcæ complures vi flammarū erupentiū ferū-

tur

ur sublimes semiustulati, inter quos præcipue fuerunt copię purpurati Mesia, qui & ipse cecidit.
Illa clade tā repentina territi & propē attoniti nouitate rei Turcæ, ab illa pugna sese recipiunt, atq;
hos recedentes Persa ex altera parte tanta celeritate alacritateq; inuadit, nullum vt tempus datū sit
hostib; quo se instruere in aciē possent. Baiazettus rursus in acies paternas impressionem facit in
latus tanto impetu, tantaq; virtute vt Turcæ terga vertere coacti sint. Solimanus visā suorum fuga
conatur eos ad pugnam reuocare nunc adhortationibus, nunc minis, nunc pollicitationibus; sed ti-
mor surdus natus est, nullasq; neq; adhortationes audit, neq; promissā. Nam Turcæ vbi semel fu-
gati sunt, non facile bellum instaurant; sed neq; volentibus tempus à Persa concedebatur. noctis
tamen aduentus cum iam inclinaret dies, multis fugientibus vitam seruauit. ceciderunt ex Ottoma-
nicis copijs in ea pugna centum & triginta ferē millia hominum. multi fuerunt vulnerati. Septem
purpurati cæsi sunt, atq; vel Solimanus ipse vulnus accepit. Sed neq; eam cladem tantum Solima-
nus passus est, quā ab hostibus accepit, cum multi quoq; perierint in itinere redeūtes pp̄ famem, &
oīum rerum necessariorum penuriam, quia per solitudines & deuastatas à se regiones iter faciebāt.
coacti sunt itaq; equos edere pro cibarijs, & bibere sanguinem equinum. clades illa prædicta & di-
uinitus significata fuerat Turcis antequam discederent Byzantio, quippe cum crinita stella dicatur
visā fuisse, penes quam erant duo iacula ignea. Luna quoque sanguinolēta, & facie cruore obducta
per lōgum spatium apparuit, quæ oīa prodigia in signē calamitatē Ottomanicæ familiæ portēdebāt.
Sic Solimanus omnib; propē copijs amissis redijt Byzantium. Sed iam Augustus cepta erant comi-
tia, quō pleriq; Germani Principes, liberarumq; ciuitatum legationes aduentarant; cū subditi Ode-
rici Intuergorum ducis molestissimas querelas aduersus suum principem deferunt, quibus compul-
sus est Cæsar vt illi diem dici iusserit. Odericus cū ad menstruum tempus statutum non apparuisset,
seq; recepisset in munitionem quandam propinquam Heluetiorum finibus, Cæsar iubet equitatum
agrum illius hostiliter inuadere. at Odericus veritus ne hoc fieret consilio & adhortationibus Ferdi-
nandi, atq; idcirco acerrimē ageret propter iura, quæ se habere asserbat in eum principatum, le-
gationes mittit ad Cæsarem, quæ se excusarent, q̄ ad statutum tempus non apparuisset, quoniā va-
letudine fuisset impeditus, qua re efficitur vt Cæsar copias ab infestando eius principatu reuocau-
erit. at verō Mauritius nouus Saxonie creatus Elector Halæ, vel de Federici ipsius consensu, quia nō
fuissent seruata omnia solennia, quæ in ea dignitate conferenda solent seruari, imperrat à Cæsare vt
nuper confirmaretur præsentibus cæteris Electoribus per illa ipsa solennia, quæ in ijs seruari consue-
uerunt. celebrata autem sunt tanto, tamq; incredibili apparatu, tanta cum magnificentia, quanta vix
ab villo antea commemoretur. illa cum aspexisset Federicus, visus est tanta animi magnitudine con-
tempnissē, vt nullam prorsus dederit mæroris, aut animi grauior ferentis significationem. In Au-
gustanis comitijs, quoniam illa instituta fuerant à Cæsare, vt collapsa religio in Germania instaurare-
tur profligareturq; hereses, multa pertractata sunt ad cultum diuinum pertinentia, atq; quoniam
nullo pacto inter se de ijs rebus conuenire poterant. quedam Cæsar pericripit quæ seruanda cense-
ret, quedam concessit, donec de illis fieret concilij decretum, atq; hanc formulam Interim appella-
runt. continebantur in ea quæ credenda obseruandaq; viderentur hæc, conditio hominis ante &
post primum peccatum. de redemptione. de iustificatione. de remissione peccatorum. de operib;
de autoritate ecclesiæ & ministrorum. de sacramentis. de mortuis. de ceremonijs, de aduocadis san-
ctorum hominum animabus in auxilium & patrocinium. de cōmunionē. statutum itaq; in ijs vt ob-
seruatio & solennitates pro commemoratione sanctorum, & ieiunia atq; cetera pro sancta Roma-
næ catholicæ ecclesiæ consuetudine seruentur. ea tamen conditione vt quicumque ex ordine sacer-
dotum uxorem duxissent vsq; ad concilij decreta, ne cogentur eam relinquere. Qui sub vtraq; spe-
cie hætenus Eucharistiā sumpsisset, ne cogere calice carere. Quæ tamen p̄ter imperatoriā autorita-
tē facta fuisse visā sunt, cū hæc Pōntificij potius q̄ imperatorij sint iuris, tamē eo cōsilio facta sunt con-
sultis ēt rerū sacrarū professorib;. quia res paulatim cōmodius in melius mutantur, q̄ si quis oēs cō-
fertim ritus sacrarū conetur immutare vno tpe. Nā qui vnuerſam religionē vno tpe alicuius populi
vel vici mutare conabitur, mirabor si p̄ suas calamitates nō experiat q̄ periculosa sit repētina q̄q;
Dei cultus euersio. at verō libellus is, q̄ interim vocatus est, in quo decreta, cōcessaq; Augustana cō-
tinebant, neq; incōsulto qdē Pōntifice fuit p̄positus & cōcessus, quæ tamen Pōntifex non satis æquo
aio ferebat, tamē ita postulabat rō. tps. ea dū in comitijs tractabant, quoniā vt polliciti fuerāt Scotē-
ses iuuenē Reginā in matrimoniū Odoardo Britanię regi nolebāt cōcedere, indignati Britani, & in-
ter hos p̄sertim Thomas dux Somersētensis Britanię regis auūculus, q̄ vt magis regis affinitate cōiunctus
renūtiatus fuerat ī comitijs regis. p̄ceptor ac tutor, ingētes copias colligūt, militesq; ad signa vndiq;
cōuocāt. Somersētēs se cōiūgit Varuicchius Comes cū magna armatorū manu, vt tā honesti belli
esset socius. Scotēses his motib; Britanorū cognitis, & q̄ arma vbiq; in se parabant, & ipsi aīum con-
uertūt ad bellicos apparatus & ad vim ppulsandā, si qua inferatur, quare ingētes copias collegerūt,
& breui in aperto duce Iacobo Hamiltono Arranæ Comite, regniq; Scotiæ gubernatore sunt castra
metati. vbi ad fines Scotēsiū vētū est a Britanis copijs, q̄ Scotēses earū aduētū armatæ expectabāt in
opportuno loco, atrox plū cōmissum est apud oppidum Masselburgum. pugnatur atrocissimē diu
ancipiti victoria, cū vtriusq; exercitus egregia virtus & ppē par enituisset, si pares copię fuissent. Sed
Scotēses numero inferiores cruetā, & calamitosam victoriā Britannis relinquunt. Sed plures tamen
Scotēses fugiendo, q̄ pugnando ceciderunt. multi etiam venerunt in potestatem hostium. Somer-
setensis ea victoria potitus partem agri Scotensis populabundus percurrit. pagis & castellis & obuiis
quibusq; direptis omnia cōdibus & populationibus & rapinis replet. Sic multā prædā abigens in ea
parte regni Britannici fines dilatat. Sed quoniam rara felicitas humana solet esse diuturna, ita tulit
fortuna

F

fortuna

Clades Tur-
carū ingens

Prodigia va-
ria

Solennia ob-
iis electio-
nis datę
Mauritio.

Formula in-
terim cōces-
sa in comi-
tjs Augusta-
nis.

Augustana
decreta.

Masselburgū
opp.

Scotensium
clades.

fortuna vel potius dementia Britannica, ut qui militari virtute, petitionisq; equitate, & bellicis apparatibus Scotentes superauerant, iidem mox armis in seipios conuersis, intestinisq; seditionibus fluctuantes, non parum malorum patrie sue importarint. causa horum malorum fuit, quia ubi descuerunt a pristina, auitaq; religione multa absurda & prope monstra horrida nata sunt in eo regno; cum oia deliria sint & superstitiones vanae quaecunq; a vero & incontaminato & rationabili cultu Dei desciscunt. ceperunt grauissimae contentiones domesticae vexare Britannos itaq; post ea victoriam, quia nouae haereses assidue pullulabant. neq; ita multo sanae interiecto tempore pleriq; velut repentino aliquo furore perciti in vniuerso Britanniae Regno cum multis contumelijs oes sacras Christi, oiumq; sanctorum hominum imagines prosternunt, conculcant, infringunt, picturasq; abradunt, atque in statuas ac picturas tanquam in Scotentes saeuunt, sic post Scotense praelium acerrime & singulari insania pugnatum est cum statuis, quae ubi in acie non constitissent profligatae, fusa, caesaq; sunt, neq; vlla fuga tantae dementiae testis se seruauit. Permissa sunt matrimonia sacerdotibus, contra catholice ecclesiae instituta, atq; oia o latius scriptis ois haeresis quam institutum est ab Henrico, qui neq; statuas, neq; ceremonias aut sacros ritus attingere ausus fuerat. accesserunt ad Augustana comitia Sarmatae Sidoniceq; regis legationes, quae cunctis ordinibus Imperij iura sui regis in regionem Prutenorum patefaceret, abolitioneq; peteret proscriptionis Neomageis in Albertum magistrum Prutenorum: nam Albertus ad amicitiam tutelamq; eius regis confugerat, nomenq; magistri in duce commutauerat. Moritur paulo post, calendis Aprilis. Sigismundus Rex Poloniae, quare totum illud negotium euanescit, cum regnasset annos quadraginta & duos, cui filius eiusdem nominis succedit in Regnum. & quoniam Lantgrauii captiuitas non uxori solum ipsi, sed et multis principibus erat molesta, accedit eius uxor ad Caesarem, cum qua oes ordines intercedunt, precanturq; Caesarem pro Philippi libertate; sed tandem nihil actum est. Quae dum aguntur Augustae, Muleasses Rex Tunetanus ab Amida filio pulsus e regno & luminibus priuatus venit in Germaniam, supplexq; a Cesare opem implorat. atq; ut res tota facilius intelligatur, summam reperiam seriem huiusce controuersiae. erat Muleasses vir acri promptoq; ingenio Tuneti Rex, sed propter crudelitatem & iniurias, quibus multos primarios sui regni affecerat multis iniurijs, qui molestissime eius ferebant tyrannidem, aucupantes si qua se offerret opportunitas uiscendarum iniuriarum. quo igitur tempore Barbarossa littora Italiae prope attingens classe in Galliam opem regi laturus cum Polino nauigauit, Muleasses audito Caesaris aduentu in Italiam, traiecit in Siciliam, atq; ibi tandiu impeditur repugnantibus uentis nauigationi, ut prius Caesar ex vrbe Genua discesserit, quam Muleasses eo appellere potuerit. auxiliorum petendorum causa erat, insolentia Turcarum Barbarossae Iuliae Caesariensis Regis, qui elati ea victoria, quam consecuti fuerat in Mauritania nuper de Christianis copijs, incredibili temeritate Tunetani Regis Caesaris tributarij & federati fines inuaserant, & iam Cirtham, Adrumentum, Africamq; vrbes siue Aphrodisium occupauerant. Muleasses ad subsidia nauigaturus amicos & duces quibus plurimum fidebat, praeficit munitionibus. at filio Amidae summum imperium armorum coecedit, quo refrenaret Turcarum Arabumq; incursiones, si qua fierent in regni Tunetani fines. Caesar audito Muleassidis aduentu in Italiam, qui iam Romam peruenerat, nuntios ad eum mittit, fieri non posse ut in colloquium nunc veniretur, cum res maxime, quae praetermitti nullo pacto possent, Caesarem ipsum flagitarent adesse in Germania. Quae dum Muleasses procurat ad patriam suae defensionem in Italia, nuntiat ab ijs qui aufugerant e Numidia Amidam per adhortationes & consilia nonnullorum sibi regnum affectare, & iam thesaurum cepisse, paternos amicos trucidasse, in septa paterna vi irrupisse, omnibus pro libidine moderari. is nuntius ita turbauit Muleassidis animum, ut decreuerit quam citissime in Numidiam cum ijs copijs quas possit in Italia colligere esse redeundum. Nam verebatur Muleasses ne filius metu Caesarianarum virium ad Turcarum auxilia inconsulto confugeret, quare certissima regni iactura ambobus immineret, petit igitur a Prorege Neapolitano ut liceat Italorum copias conscribere, cum putaret fore ut regijs partibus fauentes sibi quoque opem ferrent Numidiae concessum est omni generi exulum Neapolitanorum, maleficorumq; hominum ut ad eam expeditio nem Neapoli acciperent stipendia, collectaq; sunt duo armorum millia, quibus praefectus est cum summo imperio Ioannes Baptista Loffredius vir acri promptoq; ingenio. quae dum parantur Neapoli, Amidae familiares & amici rancorem dididerunt Muleassidem regem Christianam fidem complexum mortuum esse Neapoli, ut probabilior ratio haberetur inuadendi regnum paterni. timebat enim Amidane Mahometus frater primogenitus Christianorum obses, qui populo gratissimus erat, regnum sibi praeriperet, ut simulabat. Sed quoniam impiu quibusdam videbatur filium praefectum a patre paterno regno per summam perfidiam & crudelitatem patrem e regno eicere, de cuius morte nihil certi haberet, ad arma ventum est, & Amida e Tuneto vi eiectus. Sed tamen cum per astutiam nonnullorum a Tunetanis postea reuocatus fuisset, oia vi occupat. inauditam crudelitatem in aduersarios ac paternos amicos exercet. qui ex illa clade in Siciliam euaserant, quod iam peruenerant conscriptae copiae, morient vniuersum prope regnum esse in potestate filij. non esse cum tam paruis viribus, & penetrandum. Muleasses his admonitionibus, spreis copijs nauibus, impositis ad ulteriora ripam maris Mediterranei traiecit. cum copijs expositis Tunetum petit. at Amida audito eius aduentu in oliuetis vrbi vicinis insidias ingentes collocat, iubet magnam globum equitum Tuneto egressos certamen committere. Muleasses ab his magno impetu ut imperatum fuerat, ex vrbe egressus inuaditur, sed non minori virtute cum Italici copijs impetum propulsat, neq; ingentes clamores vel tantilli facit. Sed. n. du. vtrinq; magna alacritate pugnatur, exit ex oliuetis cum incredibili vociferatione innumerabilis prope Arabum multitudo, quorum tamen quidam displosis repente Italorum tormentis laniati sunt, tamen undique Muleassidem atq; Italos, Muleassidq; copias vniuersas circueueniunt, vulneratur Muleasses, quo spectaculo territi Christiani

Seditiones Britannicae ob religionem

Haereses Britannicae statutaque deiecta.

Prussiae magistrum dux vocatus.

Sigismundi Poloni regis mors.

Muleassidis caesus.

Cirtha Adrumentum, Aphrodisium vrbes.

Amida regnum eripit patri Muleassidi.

Ioannes Baptista Loffredius

Perfidia filiorum etiam in occupandis regnis.

Insidias

Insidias

Insidias

Christiani in fugam vertuntur. at Muleasses ex odoribus potius uisitatis quam ex facie cognitus ob cruorem, captiuus ad Amidam adducitur. Amida iubet ignitis scalpris ferreis oculos patri erui, cuius crudelitate reprehensus inquit se ob inauditam crudelitatem, quam ille in multos exercuerat istud fecisse. quasi crudelitatis remedium sit crudelitas. Amida deinde se velle Caesaris esse tributarium significat, neque velle omnino ab Imperatoria foederatione recedere. Muleasses cecus coniectus est in carcerem ita captus luminibus. Sed post multas eius regni mutationes & vicissitudines vix impetrat Muleasses ut in solitudine ac priuata domo, quod reliquum est vitae, sibi degere concederetur, ubi fuit donec Bernardinus Medocius ad Guletam peruenit, a quo Muleasses fuit accitus, ut vna consultaretur de illo regno recuperando, atque Muleassidi ipsi restituendo, quae consilia cum Francisco etiam Zouario eius regni negotiatore pro Caesare comunicabantur. Sed Amida collecto magno equitum Arabum globo magnopere procurabat patrem interficere, quoniam venerat in supplicionem paterna consilia, quae dabantur Caesarianis proceribus, fore aliquando sibi calamitosa. Muleasses filij vires metuens ex Africa in Siciliam, atque inde in Germaniam profectus multa de filij crudelitate conquestus est, & de Francisci Touarij perfidia, quem sibi multum auri seruandi pondus datum per suas calamitates surripuisse atq; denegasse inquit apud Caesarem. Caesar tamen mouetur regia grauitate verborum & commemoratione filij crudelitatis in patrem misericordia, tamen cum non liceret a rebus praesentibus discedere, atq; res multo grauiore vigerent, nihil quod pertineret ad regni Tunetani mutationem molitur. remouet Touarium tantum ab illa praesentura propter regias accusationes, & regi Muleassidi in Sicilia remisso victum e publico in Sicilia dari constituit. concilium patrum, quod inceptum erat Tridenti, multorum patrum valetudine distrahitur alijs alio sanitatis causa ad recuperandas vires recedentibus. in hoc multi discruciantur Caesarem praeter laicorum principum auctoritatem sese implicauisse ijs rebus, quae ad pontificem sacerdotesq; spectarent pro sacrorum auctoritate. atque concilium Bononiae paulo post haberi cepit. Is libellus Interim vocatus, qui fuerat ab Electoribus omnibus in Augustanis comitijs acceptus, eo consilio ut nunquam de ijs rebus censerent statutum iri, tam grauius auditus est a multis Germaniae populis, ut non solum non domitae vrbes ac principes indignarentur palam, sed etiam paulo ante domitae Caesare nationes; atque promissa Caesari pecunia omnino non posset extorqueri. nam certe quidem illi libello multi resistebant, sed praecipue Canoduri, Madeburgiq; ciues & alij nonnulli Saxoniae populi. inter Suetas vrbes fuit Argentoratum, Alcmenum, Norimbergum, Saxonum vrbes Phamitanum, Treua, Chauca, Iulicurgium Hilsenses. ea indignatione commoti non modo religionis integritatem recentem admittere recusant, verum etiam, ut dixi, quae ciues obtulerant Caesari publico nomine, volebant esse irrita. & quamquam Philippus vnus e Sennonum Buguntorumq; ducibus. cetera omnia ad vnguem seruaui, persoluitq; centum & quinqueaginta nummum millia, quae debebat; tamen ijs, quae spectabant ad religionem minime assentit. quae quamuis molesta Caesari accidebant, ut qui sua consilia sapienter suscepta cupiebat ad exitum perducere, ad communem oium populorum salutem, tamen per id tempus rem dissimulauit, neq; vllam dedit irae significationem. nisi quod dixit futurum ut Germanos rursus pegeret suorum errorum maiore cum dedecore. hisce reb. ita constitutis Caesar iubet die decimo sexto mensis septembris publice per praekonem pronuntiare & seruari quae statuta essent in Augustanis comitijs, donec in concilio de tota re decideretur. deinde statuit senatu Augustae exautorare. nam cum multi essent de plebe in senatu, qui paulatim eo irrepserant, multiq; male de catholica fide sentientes, nouum senatum instituit. & quoniam videbantur haereses paulatim in occultis concilijs & conuentibus in priuatorum domibus iniri sumptisse, tribuum auctoritate abrogat, cuiusq; conuentus fieri interdicit. his ita Augustae constitutis discedit Alcmeniū. libellum accipi iubet. Senatum renouat in more Augustae. haereticos remouet e senatu. catholicos his iussit. neq; id solum commodi videbatur consecutus Alcmeniū profectus, ut illa vrbe informaret ad cultum diuinum, & ad Imperij obseruantiam, verum et ita fiebat magis vicinus ad infestam vrbe Canodurum, quae neq; Imperatorum exilium, neq; Caesaris minas vel tantilli faciebat, videbatur, confugere ad Heluetiorum tutelam. illud si accidisset, opus erat ut prorsus de spede decideret eius ad ditionem compellende, sed quoniam neq; ex vtilitate, neq; e dignitate Caesaris esse apparebat pati, ut videretur eius vnus vrbes viribus deterritus, decernit summis viribus illam inuadere. illo consilio discedit Augusta relicto sibi duobus vexillis peditum Madruccij. reliqui Germani paulo post dimissi sunt, quod ijs non videretur opus fore. Hispanum vero peditatum, & equitatum Italum secum adducit, qui haberet stationem in agro Alcmeniensi. Sed quo tpe Philippus Hispaniarum princeps legationem gratulatum pro victoria muerat ad Caesarem, statutum fuerat ut Maximilianus in Hispaniam, Philippus in Belgium proficisceretur, Caesar Maximilianum cum potestate proregia mittere properat. Albanus in Hispaniam missus, quae profectio forent Philippi necessaria comparat. familiam ad vsum contuetudinemq; Sequanorum instruit, sicut Caesar habere consueuerat, quo tempore Maximilianus Genuam per Mantuam contendit, ut ibi Caesareas triremes conscenderet. Princeps Philippus illi obuiam mittit Barcinonem usq; citatis equis Petrum Cordubensem, qui eo profectus Philippi nomine gratularetur pro felici aduentu, ad quem Maria et Diegus Cordubensem gratulatum mittit. at Maximilianus felici sane vento, nauigationeque vltus, ubi nauim conscendisset, Barcinonem applicuit, ubi cum multa laetitiae significatione fuit exceptus. Inde paulo post Pintiam versus iter capit, ubi multi fiebant ad nuptias apparatus, vnde cum parum abesset, comitantibus Petro Hernandecio conestabulo Celtiberie, multisq; alijs proceribus, qui honoris gratia obuiam prodierunt in ea usq; Tarraconensis pariter procedit quae Regnum Aragonae vocatur. Deinde princeps ipse Amiram Celtiberie & Albano & alijs multis principibus comitantibus, circiter viginti & quattuor millia passuum citatis equis obuiam properat, ad vrbe usq; Oluaretam vocatam. Princeps postea Pintiam reuertitur die

Amidae iussu oculi patri eruantur.

Francisci Touarij perfidia

Concilium prorogatur.

Concilium Bononiae.

Contentiones de religione Germanorum ob formulam.

Senatus Augustanus exautoratus.

Insidias

postero magna cum pompa in urbem accipitur. vesperi celebrantur nuptiæ, confirmanturq; contractæ iam in oppido Arantuzo non procul à Mantua Tarraconensis ciuitate per Cardinalem Tridentinum peractis solennibus regia fiunt conuiuia multaq; ludicra ad oblectandos animos, quibus solennibus absolutis. Philippus his præfectis Hispanicis administrationibus ad iter à Cæsare imperatum facessendum animum adiicit, atque familiam primum mittit Barcinonem. quo tempore in Britannia episcopus Vintoniensis vir bonus & catholice religionis obseruator captus est, & in custodia traditus cum non in statu solum iam, sed in sacerdotibus etiam sauietur. Cæsar ubi non procul abesse à Canoduro propter ipem, quam conceperat eius urbis potiunde in agro Alciemeniensi, ut diximus, habebat stationem. At Alphonus Viues dux strenuus patria Neapolitanus patre Hispano natus, non mediocri & existimationis apud Cæsarem, & inter suos familiares ob singularem peritiam rei militaris, decernit per aliquam fraudem Canodurum occupare. inuitabant eum ad illam spem ciuium nonnullorum consilia, quos Cæsarianis partibus fauere intelligebat, nam potentiorum ciuium tyrannidis perterriti, & eorum præcipue qui præerant rebus publicis inueterum iniuriarum violationem, eius urbis gubernacula vni principi rectius committi credebant. Quippe cum non minus grauis sit æmulatio, & odium quod ex inuidia inter pares nascitur, aut prope pares honorum causa, quam quævis crudelis tyrannis, aut vnus principis vel molestissimi metus. Alphonus igitur cõpositus his consilijs cum ciuibus acceptis duobus millibus peditum & ducens equitibus per noctem iter capit. illa res statim per exploratores ad vrbem magistram delata est, qui adiunctis sibi ciuibus Cæsari inensis in eos arma capiunt, qui studebant Cæsarianis partibus, tanquam in rebelles, & cõiuratos, & publicæ libertatis patriæ suæ proditores atque oppugnatores. iussus est populus armari, omnesq; coloni ad arma acciti, qui habitant apud lacus, quos facit Rhenus. Venerum & Acroniũ vocatos. Alphonus cum arbitraretur se in urbem ab ijs ciuibus continuo admissum iri, quam sperabat se omnibus bellicis apparatus spoliaram inuenturum, ubi primum dies illuxit se vni portarum ostentat in quam impetum facit. ciues intuiti hostem vi urbem aggredi, cõsilio arma capiunt, tam Cæsaris amici, quã hostes Cæsaris; cum per eã opportunitatem ostenderent se plus vtilitatem publicam, quam priuatam amicitiam facere. certatum est acriter vtrinq; . at Hispani Alphono ceto & glande transfixo in castra redeunt. eam rem Cæsar grauius tulit, non solum quod viri insignis iactura ita facta esset inutiliter, sed etiam quia videbatur id non nihil pristinae gloriae minuere. veruntamen cum vellet videri venisse Alciemenium ad res ad religionem spectantes componendas, cum omnes se rem noue religionis homines potentiores factionis rebus publicis præessent. ratus omnem vnius originem inde manare, quod hæretici concionatores populum subuerterent, alligerentq; ad quandam liberiores viuendi licentiam eos capi iubet, & ad publicam ignominiam ita captos populo spectant dos tanquam turpe nefariumq; spectaculum per urbem duci iussit. imperat postea ne aduersus Romanam Ecclesiam quidquam auferent. magistratus mutat ut fecerat Augustus. Heluetij indignati Cæsarem ita Canodurum inuasisse, quod factum esse querebantur contra federationis conditiones pactas cum principibus Austriacis, per quas oportebat Cæsaris arma. per viginti millia passuum administrasse ab Heluetiorum finibus, reuocant suos à comitijs, legationesq; mittunt Canodurum ad eos ciues in fide amicitiaq; iam incepta retinendos. Canodurentes veriti propinquitatem potentiamq; Cæsaris, ubi veniebat in mentem quanta celeritate & audacia vel pauci ausi essent urbem inuadere, non parum trepidant. Quippe cum non parua est contentio nata esset denuo inter ciues nobiliores & plebem, quod hi magnitudinis & diuturnitatis sumptuum bellicorum præfati cuperent liberari tot molestijs per clementiam Cæsaris, quia noua tributa semper pro tuenda libertate vrbis impenderentur, crescerentq; in dies; at contra mercimonia & omne genus lucri fuisset sublatum propter has rerum perturbationes. nobiliores hoc deuitabant, quia si libertatem Cæsaris arbitrio commissent, sibi videbantur facultates etiam fortunæ arbitrio committere, quæ semper est publicis rapinis augebantur, apparebatq; honorum ita eripi facultas, quæ cupiditas cum opibus semper ferè cõiuncta est, & cum illa ceteris dominandi libido. nam tamen multis verbis de re in vtrinq; partem disputari posset, tamen si quis rectè antiquarum multarum rerum publicarum naturam perpenderit, nihil aliud profectò esse rempublicam fateatur oportet, quam multorum priuatorum concilium & conspirationem quoquo modo dicere studentium per subditorum facultates: qua in re magistratus & ampliorum furorum facultas, amplior insigniorq; honor cõsetur. Cæsar his tot perturbationibus cognitis facile allectus est ad eam oppugnationem renouandam. Sed quia non aderat tanta vires collectæ, quantum sufficerent tanto huic negotio animo ad artem conuertit. Per Antonium itaq; Perenottum episcopum Rigiaci, & ducem militum Ferdinandi regis, consilium excogitat, atque illi conscio postea iniunctum est munus ut multos ciues id edoceret, illud autem fuit huiusmodi, ut statuto die pluribus à locis Canoduri finitimis magnus numerus armatorum colligeretur, ingredereturq; urbem per eam portam, quæ lacum superiorem prospectat. Illud consilium felicem exitum sine cõtrouersia habuit, quia à coniuratis adiuti nemine amisso in urbem irrumpentes admittuntur: atque ita vrbis continuo ad pristina Cæsaris obedientiam redit, nonnullis principibus aduersariae factionis cõsis. iam eo vires Cæsaris auctæ fuerant in Germania, tantumq; totq; rerum felicitate prouectæ, quæ quasi aliqua vberissima seges ex illis prudentissimis principijs ac seminibus pullulauerat, quæ in Ingolstadt castris facta fuerat, ut non modo præsentibus hostes ad defensionem potius, quã ad vllam offensionem prospicerent, verum etiam ceteris absentibus hostibus. Cæsarei nominis ingentem trepidationem, iniecerunt. hi felices successus maxime omnium infestabat Paulum Tertium Pont. Max. & Henricum Galliarum Regem, ut diximus, quippe quod præter felicitatem rerum, hunc diterruciat memoria filij per insidias trucidati Cæsaris consilio, illud etiam Placentiæ memoria ita per vim occupata. atque timebant etiam arma victorica Germaniæ post

res

resibi compositas in se conuersum iri, neque facile postea futurum putabant, ut tantis viribus resisteret. Henricus igitur positus firmissimis præsidijs in finibus Galliarum Belgicarum, quos Vermanduos vocant, Sequanos visit, quibus vrbibus & oppidis in finibus opportune munitis ad sustinendos impetus hostium, si qui fierent, mox in Galliam subalpinam conuolat, peruenitq; Augustam Taurinorum, quoniam Italus equitatus missus erat in Italiam. vix eò Henricus peruenerat, cum nuntius afferretur Burdigalenses & Pictones, & Santones in finibus Aquitaniæ tumultuari propter vectigal salinarium: nam Henricus illud nuper non parum auxerat in sumptus bellicos, & extraordinaria tributata præterea imposuerat. is nuntius Henrico grauis accidit, quia verebatur his præsertim temporibus ne illa res plurimum molestiarum afferret, quare statuit sibi cito ex Italia esse ad eos fines properandum. res tamen vel sine regis aduentu sedata fuit Annæ Memorantij reguli opera & prudentia, qui cum duobus equitum, octo peditum millibus repente e finitimis locis collectis eo conuolauit, & in ipso prope articulo temporis surgentia, recentiaq; adhuc seditionum femina oppressit. Autores seditionis tollit e medio; qui, quoniam Tristanum Monenium præfectum regium crudeliter trucidarant, coacti sunt prius digitis & unguibus ipsum effodere cadaver, deinde necati. & quoniam ad turbam ciendam tinnitu campanis usi fuerant, interdictus est eius usus, omnisq; sublati. quod vero in præfectum seuitum esset, literæ omnes & priuilegia exusta & arma omnia ciuibus adempta. Sic seditionibus in Aquitania sublati Henricus per federationem curat sibi Pontificem & Heluetios iungere, quo validior fieret non modo ad propulsanda arma Cæsariana, sed etiam ad bellum vltro inferendum, quorum vtrumque ob prædictas indignationes facillimum apparebat. Cæsar de his omnibus certior factus, veritus repentinum bellum in se exarsurum, Maximilianum comitem Buranum mittit in Britanniam ad amicitiam federationemq; cum nouo rege confirmandam, Britannosq; in fide retinendos. & quoniam liberæ ciuitates Cæsaris consilio condemnatae fuerant ad quandam pecuniarum numerum dissoluendum, ipse venit Neomagum ad ararium ibi instituendum, qua pecunia vteretur in bello Italico. Tum in Belgas se recipit, ut præsidia in ijs finibus, & munitiones recognosceret, captiuos principibus in Andernandam, quod est Belgarum oppidum, seruatis. Sed quoniam ille aduentus, & Burani profectio videbatur iure aliquid suspitionis Henrico allatura, legationem mittit ad Henricum, quæ doceat eum regem priuatis nonnullis rationibus adductum Cæsarem ita facere, Cæsaremq; cum ipso rege amicitiam seruaturum esse non secus, atque si Franciscus Felicis memoriæ pater viueret. illa tamen rex sibi grata accidisse ostendit, concessitq; Eleonore Regiæ Cæsaris sorori ut ad salutandum Cæsarem adiret, tamen maiorem etiam suspitionis occasionem attulit, quod Cæsarem intelligeret nouis præterea & extraordinarijs tributis populos grauari, atque plurimum pecuniæ colligere. quæ quamuis principia belli non sunt, tamen in magnis principibus, in quibus, non ut in paruis, habet locum auaritia, quod possint quantum docunque collibuerit magnum auri pondus colligere, non sine certa ratione, certoq; consilio fieri creditur à prudentibus. nam profectò colligendæ pecuniæ ratio videbatur Henrico à Cæsaris verbis dissentire. ne repentinis igitur viribus Cæsaris opprimeretur veritus Heluetios recenti federatione sibi astringere procurat, & ad belli societatem, quæ fuerat cum Francisco patre renouandam; quæ deniq; inuitur his conditionibus. 1. Ut vtriq; sine dolo ac fraude sincere fidelissimeq; cõiungeretur ad defensionem, cõseruationemq; mutuam principatum ac regnorum citra vltraq; alpes, & ad sua vtriusq; foederatorum defensionem. 2. Ut si contigerit regi ut sine auxilijs Heluetiorum vrbes, oppida, regna ceperit, ipsi teneantur ac debeant prestare auxilia ad illa defendenda, quod ipsum facerent, ad recuperandam urbem clarissimam Belgarum Cefoniacum nauale siue Boloniam. Sin alijs auxilijs opus esset, Heluetij illa præstarent ad ea recuperanda, quæ possessa fuissent ab alijs Regibus Gallis, neque vlli fauerent eas vrbes aut principatus possidenti. 3. Ut, si rex intra suos fines infestaretur, ac bello vexaretur, vel si hostibus esset superior, posset pro arbitrio ad sua commoda quantum vellet copiarum intra fines Heluetiorum colligere, qui tamen non essent pauciores sex millibus, neque plures sex decem, nisi istud fieret aliter communi consilio, adhibita Heluetiorum magistratuum autoritate. 4. Ut liceret Regi duces colligere, qui peritiores, exercitatioresq; visi essent, modo deligerentur ex eadem natione. 5. Ut quoties hi peterentur à Rege, ne impediri possent: sed intra decem dies, ex quo essent petiti, ad Regem transirent, neque recederent ante finem belli, vel etiam post bellum, si res ita ferret. 6. Ne liceret magistratibus eos duces, qui exiissent ad bellum, reuocare vlla alia de causa, nisi si Heluetij intra suos fines infestarentur bello, per quam occasionem statim ad subleuandam patriam remitterentur. 7. Ne liceret Regi belli tempore hos seiungere inuicem, quos per pacem separaret, ut vellet, neque tamen mari committeret. 8. Ut rex stipendia antequam meruissent traderet. & antequam militare inciperent, trium mensium videlicet, & quatuor nummos aureos in singulos menses singulis priuatis. ducibus vero, & ceteris qui aliqua munia aut magistratus in castris horum exercerent necessarios militiae atque ordinarios, pro institutis Heluetiorum, eadem ratione stipendia pro dignitate, atque pro ipsorum lege: quæ stipendia tunc primum inciperent, cum domo exiissent. 9. At contra, si bellum inferat Heluetijs, ut rex suis sumptibus ducentes equites cataphractos & duodecim muralia tormenta cum apto apparatu suppeditaret, quæ nisi amitterentur, remitterentur regi post bellum. 10. Ut rex tertio quoque mense Lugduni numeranda curaret duo coronatorum millia tantæ pacis, quã belli. 11. Si accideret per bellum ut salis conuectio aliunde Heluetijs interdiceretur, aut eriperetur facultas comestuum, ut liceret emere vbiq; vellēt in regno, sine nouis vectigalibus. 12. Ut neutri pacem vel bellum sine communi cõsensu suscipere liceret, quod si altera pars nollet cõprehēdi, tunc quisq; eã pacem aut inducias posset facere liberas, neque tenere alterum protegere, neque cogere alterius hostes ab alterius amicitia recedere. 13. Ut rex singulis Heluetiorum primarijs

F 3 vrbibus

Seditio Burdigalensis, Pictonum, Santonum.

Supplitia feditionum.

Tributa noua suspitionem excitant bellorum.

Cum Heluetijs fedus regis Gallorum & pactiones

urbibus tria vocatorum Francorum millia, quod genus est pecuniæ, Lugduni numeranda curaret in die purificationis. 14. ad horum conseruationem decernitur, ut si quis de Rege quæretur, causam proponeret magistratibus, qui si accusationem legitimam iudicassent, accusator ad eum qui regis negotijs præfesset inter Heluetios accurreret. at si nemo præfesset, scriberent magistratus ad regem, hortarenturque; & rogarent ut iustis petitionibus suorum subditorum fieri satis curaret. 15. Quod nisi rex curasset, libera facultas esset magistratui disceptantes ad duos iudices eligendos aduocare, qui ius dicerent. hoc etiam nisi fieret, ordinarij iudices sententiam ferrent, & quod iudicaretur, id ratum firmumque esset inter Heluetios. 16. Ut reseruetur suus locus Pontifici Romano, Cæsari, Regibus Lusitanæ, Scotiæ, Sidoniæ, Daniæ, & alijs Principibus, si vellent eius fæderationis fieri participes. 17. Quod si quis fæderatorum alteri fæderato bellum inferret, ceteri omnes opem ferrent iustiori causæ, nihil impediens prædictis. 18. Ne rex aut Heluetij possent à fæderatione recedere per aliquam antiquiorem cum ipsis Heluetijs pactionem aut conditionem, quæ posset præsentem societatem belli & fæderationem impedire, quæ tam diuturna foret, quam ipsius regis vita. Sic igitur ad vires conatusque; Cæsaris, si qui fierent in Belgarum fines, ubi primum timebantur arma, populandos inita est fæderatio & societas belli cum Heluetijs. at qui cum Maximilianus esset Pintia, Philippus institutum iter ingreditur comitantibus Cardinale Tridentino, pontificia legatione, Albano regulo, Gonzalo Cordubensi, Antonio Toletano, alijsque; nonnullis proceribus Hispanis, qui omnes citatis equis Barcinonem conuolarunt. Illo in itinere multos præclaros principes obuios habet, qui conueniebant honoris gratia; ut Marchionem Istionensem, & Piscariensem; Garziam Toleranum, Bernardinum Mendocium classis Hispanæ præfectum, omnes primarios Barcinonis magistratus, à quibus perbene cum regia magnificentia fuit acceptus. Inde Rhodam versus iter faciens multis honoribus ornatus à propinquis ciuitatibus ad Portum Rhodæ denique; peruenit, qui in Hispania Tarraconensium omnibus reliquis portibus maris Mediterranei longè præstat & amplitudine & securitate. quippe cum munitio instructa sit à Cæsare in ea parte, quæ in mare tanquam iugum aut cibus porrigitur, quæ propter vim tormentorum vniuerso & portui, & propinquo litori imminer. ibi egregiè instructa classis Aurie industria ornatissimis vexillis, cum Cæsareis pulchris, regijsque; insignibus auro & argento picturatis, ubi primum Philippus apparuit, tantam tormentorum copiam displodit, ut omnis aspectus flammis & fumo inuolueretur, apparentque; omnia vno tempore cõtemiscere. at ubi primum dies è tanta caligine illuxit, tres visæ sunt cohortes egregiè instructorum Hispanorum pedum, quæ principem ipsum comitarentur, auditusque; suauissimus harmoniæ concētus, ubi Auria prætorie triremi cum Philippo in scapha regiè apparata propinquasset, post visam ita classem prætoriamque; triremem, in qua erat nauigaturus, Emporium redit collaudata Aurie diligentia. fuit mare aliquam diu tranquillum, quare multi conscens nauibus Barcinone Rhodam nauigare conantur. Sed tanta exorta est repente tempestatis vis & pluuiarum, ut Barcinonem reuectis neque; maritimum ob vetum, neque; terrestre ob copiam aquarum, iter facere liceret: cum circiter tria millia passuum inter Rhodam & Emporium planities stagnaret in morem lacuum. illa res fecit ut Philippus per duodecim dies commoratus sit Barcinone, nam agebatur tunc mensis October. verumtamen per illud tempus superatis vel maximis viarum difficultatibus multi principes & illustres viri Barcinonem accesserunt. Post vim illam aquarum & ventorum exorta est non inepta, & quasi rebus presentibus aridens coeli tranquillitas, quare mira celeritate, ne tam opportunum tempus amitteretur, incepta est nauigatio. erant triremes circiter quinquaginta & octo, inter quas quinquere mis erat prætoriam, quæ varijs principibus conuehendis sunt distributæ. Neque vero principes solum ob sanguinis splendorem & potentiam, atque opulentiã illustres Philippus secum adducebat, sed quia Regibus & principibus hominibus plurimi facere opus est viros cognitione variarum rerum præstantes & animi splendore illustres, non minus quam proceres alios, ut qui ad gubernationem regnorum non parum conferant, secum adducit viros omnium propè videntium præstantissimos in singulis facultatibus ac disciplinis, honorificis præmijs allectos. Quippe cum in Hispaniam variarum rerum cognitio ex Italia iam prope relegata sit, postliminio reditura cum Itali respuerint. nam ibi cum rerum militarium cognitione maxime floret. neque; solum ille erant triremes, quæ Philippum comitarentur, sequentesque; duces conueherent, sed etiam multa varij generis nauigia, & onerariæ ad quinquaginta, quæ equos & homines & impedimenta ad oram Italiae in Liguriam traiecerunt, quæ omnia per schedulas Francisci Duartis in nauigia sunt distributa. Philippus eodem die ad Lunæ portum quem Veneris vocant Colibrasque; peruenit: sed cum magna exorta esset tempestas, & iam abesset à terra viginti millia passuum, coactus est Colibras redire, quare & cætera nauigia Rhodam repelluntur, vnde discesserunt. ubi cessauisset tempestas, maiori animi constantia quam felicitate nauigationis vsus ad fossas Papirianas, quas vocant aquam Mortuam, appellit; oppidum Henrici regis in mari Mediterraneo situm. ibi Gallus dux Philippo præstò fuit cum nonnullis nobilibus, atque omne genus comodorum regio nomine pollicetur. neque; tamen in oppidum quisquam admittebatur iniussu Aurie, cum perpetuis custodibus illud asseruaretur tanquam belli tempore. Dum Philippus in eo portu propter temporis molestiam commoratur, veritus ne diutius res protraheretur, Genuam mittit, qui significaret ut nauis actuaria cum pane nautico, reliquoque; necessario classi commeatu obuiam mitteretur ad Eras insulas nauigantibus, quod eò esset nauigaturus. ubi tempestas cessauit, à fossis Papirianis feliciter in navigationem vsus ad Eras vectus stationem habet in portu. Sunt autè Eras Insulæ due in mari Mediterraneo nobiles ob salinarum comoditatem, in quibus magna fit salis copia albi, sed non valde acris, quæ in Galliam Nicæam & Narbone distribuit: sicut rubicundus & acrior ex Vuiza in Hispaniam, quæ hec Hispaniarum, illæ Galliarum sint regis. erat Philippus hæc insulas eodè die præternauigaturus, sed tempestatis incogitur

Philippus
iter incipit.

Hispanorum
laus eximia.

Erarum Insu-
larum situs.

incogitur ibi habere stationem. iam annona cæperat classi deficere, tantaque vis erat tempestatis, ut aliunde sperari non posset, cum Stricades insulæ, sic enim communi nomine quinque vocatæ sunt, ita sint steriles, ac desertæ, nihil ut ibi posset inueniri. sed inter tantas rerum difficultates oneraria commeatu onusta accedit, exortaque est tanta maris felicitas, ut secundis ventis vsus Herculis portum & litus Gallicum sit præteruectus. cum ad Nicæam Massiliensium Genuensiumque litorum conspectum nauigasset, omnes quæ erant in litore munitiones ad significationem lætitiæ tormenta displodunt. atque ad Nicæam profecto principi præstò fuerunt celoces præfecti eius urbis, quæ ducis Allobrogum nomine multa, atque illa præclara munera obtulerunt, edulia scilicet ad defessa difficultatibus nauigationis corpora subleuanda. inde portum Moneci præteruecta classis ad urbem Sabbatiam applicuit ante noctem, quæ urbs sita est in litore maris Ligustici, atque egressus Philippus cum magna pompa excipitur in urbem comitantibus multis principibus. at cum inde posttridie nauigaret, obuiam habuit triremem, in qua multi proceres ad principem salutandum conueniebant, inter quos erat Franciscus Mendocius Cardinalis, Ferrandus Gonzaga summus Dux Cæsaris in Italia, Aloysius Leyua Asculi princeps, Franciscus Arestinus frater Ducis Ferrariensis, multi quæ è primarijs Genuensibus. Genuenses miserant legationes Albinimum, quæ ciuitas prima Genuensis ditionis sese offert ex Hispania per mare Ligusticum nauigantibus, quæ omnia Genuensium officia liberaliter offerrent, atque ad urbem Genuam inuitarent. posttridie è conspectu litoris Genuensis nauigaturus primam aliam triremem ductabat Garzia Toletanus, quem sequebatur Berenguellus Requesensis cum Siculis triremibus atque Aurie principis in aciem instructis. postremam aliam ductabat cum Hispanis triremibus Bernardinus Mendocius. multos amantissimos hortos nauigantes ad sinistram prospectabant, & litora virentibus malis Medicis, & citris, & oliuetis, & varijs fructiferarum arborum generibus vestita, ita ut omnem pictorum industriam natura iucunditate aspectus superaret. at verò classis egregijs & opulentis vexillis instructa apparebat ciuitas quædam præteruehi per mare Ligusticum, quæ mox Genuam applicuit, quo tempore oppida, quæ super collibus Genuæ imminetibus sita sunt ad portus tutelam, multa tormenta displodunt, ac deinde vniuersa classis. Princeps super tumultuarium pontem descensionem facit aulae constructam. in palatium à Duce & à senatu magnificentissimè exceptus est, qui sibi iucundam esse ostendit Genuensium in se liberalitatem & magnificentiam regiam. ibi circiter quindecim dies commoratur inter multa solennia conuiuia, multaque blanditias clarissimæ & opulentissimæ ciuitatis. per illud tempus omnium principum, liberarumque ciuitatum legationes Italiae gratulatum conueniunt pro felici principis aduentu, qui dum in palatio commoratur, parum defuit ne fortuna vniuersam lætitiã in maximam cladem vrbis conuerterit. nam cum forte ciuis quidam cæsus fuisset ab Hispanis, nuntius affert Minciaccæ magnam seditionem inter Hispanos Genuensesque esse excitatam. cum venisset eò multos ciues armatos videt, qui Hispanos ad quinquaginta intra domum incluserant. quæ controuersia etsi fuerat Spindæ tribuni prudentia placata, tamen denuo videbatur resurgere propter magnum animorum motum. nam leuissima de causa ac propè nulla, officinæ clausæ sunt, tumultus excitatus, armati vbique apparent. atque ita ut magna fieret omnium perturbatio ignota causa tumultus. Hispani ad classem se recipiunt, & arma parant, cum nemo sciret qua de causa. sed ea fuit, quod Arzeus quidam Antonius vir nefarius demerso nepote octo annorum in suo horto proper insignem hæreditatem è carcere Pintia aufugerat foemineo habitu, atque nuper captus fuerat à Minciacca iussu principis, & in palatio asseruatus in carcere ad principis nutum. ille ubi iussus esset tradi Bernardino Mendocio supremo Hispanarum triremium imperatori, quo Pintia reuectus penas daret scelerum, necesse fuit cum Hispanis quibusdam sclopetarijs ad palatium accedere ad eum adducendum. senatus cognita causa aduentus portas aperit. secundæ custodiæ visis sclopetarijs cum essent senatus ducem armati & totidè sclopetarij, indignatæ Hispanos armatos ausos esse eò ingredi; demissis sarisis in hos impetum faciunt. primæ custodiæque causam aduentus cognouerant medium capiunt Minciaccam. ac protegunt, cuius autoritate & eloquentia res placatur. senatoribus illi nonnullis fauentibus. Minciacca duobus tantum Hispanis cæsis re cõposita cum custodijs nouis senatus captiuum abducit. senatus apud principem excusauit, quod is tumultus non esset è consilio senatus, sed excitatus ex incitia populi, quare venia facile cõcessa. Accusatur Philippus princeps quod nimis esset elato animo, qui pateretur vel principes detecto capite secum loqui, neque illa facilitate vteretur, quæ à ceteris ducibus. Italis expectabatur, & quam paterna humanitas pollicebatur, cuius rei cum à familiaribus clam argueretur, respondere solebat, patrem suum fuisse Ducis filium, at se esse Imperatoris. deinde paucis diebus interiectis per difficiles asperrimasque niues & frigora & difficultates locorum tertio die Alexandriam Paleariam contendit non ignobilem urbem, in iugum ubi excipitur cum multa totius urbis lætitiã à Consaluo Salmatico viro Hispano. hinc Ticinum petit, hinc Binascum, hinc Mediolanum, atque obuiam habuit cum circiter duo millia passuum Mediolano propinquaret Allobrogum Ducem, quem princeps singulari humanitate excipit, nam uxorem duxerat Beatricem Emanuelis Lusitani regis filiam & matris suæ Imperatricis sororem. iam vero triumphales arcus & testudines nihil neque operum præstantia, neque magnificentia apparatus Genuensibus cedebant, quamuis plures & magnifici Genuæ fuissent. ubi ventum est ad Ticinensem portam Mediolani, quæ diui Eustorgij templo coniuncta est, pons tumultuarius publicus sese offert, cuius in lateribus vtrinque argenteæ formæ vrbium principatus Mediolanensis constitutæ fuerant ingentis ponderis, quas ipsæ ciuitates affabrè factas honorarium munus principi obtulerunt: quarum nonnullæ ad pondus sexaginta millium Philippæorum accedebant.

Sabbatiam
vrbs.

Philippus
Genuam applicuit.

Tumultus or-
tus Genuæ.

Apparatus
Mediolani.

arcus

arcus verò ita erant egregia opera instructi, vt mira architectura & historijs & aptis inscriptionibus essent insigniti: inter quas hæc etiam fuit. Christiana libertate per Carolum V. Max. Imperatorē sublati erroribus restituta, Philippum pium filium læta excipit Ecclesia, quo duce ac defensore magno felicissima quæque sibi promittit ac sperat. sic vniuersa propè Itala nobilitate comitante cum magnificentissima pompa, comite etiam Senatu ad maius templum accessit, atque post preces ad palatium olim à Traiano imperatore extructum, in quo duces Mediolanenses habere hoipi- tium solebant. ibi nonnullos dies moratur inter multa ludorum genera, qui per nuptiarum quo- que opportunitatem parabantur, cum Hipolyta Ferrandi filia daretur in matrimonium Fabricio Colūmnæ Ascanij filio. nam præter cætera ludicra certamina vmbatilia commissa sunt inter Hi- spanos mira dexteritate peditum, quæ vera & sanguinolenta prælia imittarentur. certatum est mis- silibus cannis ad imitationem Mauritanæ. neque vilis dies vacuus, aut sine spectaculis fuit, donec Philippus commoratus est Mediolani.

LIBRI TERTII FINIS.

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS,
LIBER QVARTVS.

VONIAM verò florentissimam fortunam, gloriosasque victorias, omnes honores & gratia mortalium consequitur, omniaque populorum studia maximè propensa sunt in quam partem fortuna aspirauerit, tantæ visus est lætitiæ, tantæ expectationis, tanti, tam felicitis, tam diuini ominis Philippi in Italiam aduentus, vt quasi deus aliquis immensam felicitatem Italiæ afferre videretur, aut oppressæ afflictæque, prouinciæ diuturnis calamitatibus pristinorum laborum subleuationem. quippe cum nemo Regum aut insignium Imperatorum iam multos annos ingressus sit Italiam cum tanto, tam regio, tam magnifico, tam incredibili urbium, gentium, populorum pompa & apparatu, aut cum tanto omnium gentium & Itolorum principum concursu & gratulatione. Non enim ex vniuersa Italia solum principes omnium ciuitatum & nuntij vltro citroque conuolabant, sed etiam regum ac populorum omnium legationes vndique conueniebant gratulatum pro felici faustoque principis aduentu. tot principes Belgarum urbium, tot Germani proceres, tot Hispani ac primarij, Ducis, tot liberarum ciuitatum legationes in Italiã confluebant ad principem sua præsentia ornandum, & in Belgas comitandum, vt iam nõ amplius vnus principis magnificentiam illius comitatus referret, sed aut insignis exercitus formã, aut antiquissimorum Regum Persarum splendorem, aut triumphantium consulum Romanorum pro aliqua insigni victoria. His tot insignibus Ducibus comitantibus Philippus Mediolano discedit ad septimum idus Ianuarij anno salutis nostræ nono post mille quingentos & quadraginta Mantuã versus: quo in itinere primùm Marinianum accedit, quod est Iacobi Medices oppidum, inde Laudum Pompeiam, inde Cremonam, inde Mantuam denique cum magnificentissimis apparatibus vbique exceptus. multa fuerunt Mantuæ spectatu digna, atque inter imagines, quæ res Cæsarianas referrebant, Philippoque felicitatem vaticinabantur, erat cuprea armati principis imago, quæ fortunam capillis apprehenderat, eamque columnæ iamiam alligatura videbatur infractis alis à sua versatili rota detractam. aderat Dolor, quem sustibus armati propellebant. & Tranquillitas columnæ inhærens altera manu caput sufficiens, altera gestans hastam, tanquam sustentaculum & fulcimẽtum. Erat & Ianus bifrons, cuius altera facies, quæ in urbem prospectabat, erat iam senioris, altera exterius prospectans, iuuenis, ad urbis tutelam. cum altera rerum militarium labores foris sustinens, altera domi prudentia vtendum esse, significaret. prodijt obuiam Hercules Ferrariensis Dux cum multa pompa, qui simul Mantuam accessit. Post multa conuiuia, magnificosque apparatus Mantua discedit, & ad Villamfrancam profectus magna cum pompa ab obuijs præfecto Veronæ, & Federico Badoario excipitur, qui omne genus officij & hospitalitatis senatus nomine offerunt. multa munera magnifica largiuntur. palatia egregiè instruunt, quacunq; princeps erat transiturus. illo in itinere Octavius Farnesius & comes Sanctiflorius, alijque complures Romani proceres cum insigni pompa principem salutatum veniunt, qui denique Tridentum accedit, atque obuios habet Mauritium & Cardinalem Augustanum. ibi cum solenni pompa non minore ceterarum urbium acceptus per quadriduum moratur, mox Inutrium peruenit, vbi regali apparatu ac pompa excipitur à filiabus Ferdinandi regis & ab Alberto Norici Duce eius genero. hinc Augustam, Alci- menium, Bruxellas peruenit post multas pompas variaque hospitia pridie Cal. Aprilis. vbi obuiam habuit Mariam Reginam Pannoniæ & Boemiæ eorum principatum gubernatricem, quæ singulari charitate nepotem complexa est cum Galliæ regina, multaque Belgis proceribus. interea catho- lica

liba
oqqo
sua
rebat

ostre
H
oist

1549

Mantuæ ap-
paratus in
aduentum
Philippi.

dmA
oqqo

NATALIS

lica religio paulatim in Germania cōualefcere, quod inter Saxones & Sennones Mauritius & Ioa-
 chimus nitebantur subditos populos ad veram, catholicamq; fidem perducere. & quoniam Brita-
 nicæ victoriæ fama in Galliam peruaserat, cladiq; insignis à Scotensibus acceptæ, & direptionū
 iacturæq; multarum vrbium, Henricus veritus ne si rursus Britanni arma sumpssissent, vniuersam
 Scotiam ita debilitatam suo regno adijcerent, statuit postulantibus auxilia Scotensibus non esse
 deneganda. missus est igitur cum ingenti classe comparata Petrus Strozza, & Andelottus, & Rin-
 grauius viri rerum bellicarum peritissimi cum summo Imperatore classis Desio regulo. Britanni
 audito Gallorum apparatu ingentes copias & ipsi comparant, atque cum ijs viribus Gallis Scoten-
 ses aucti fuissent oblatam pugnae opportunitatem minime negligunt. pugnatum est summa virtu-
 te apud Edintonium oppidum, in quo prælio denique Scotenses de profligatis Britannis insignem
 victoriam reportarunt, atque omnia loca quæ superiore anno fuerant à Britannis occupata, Sco-
 tiæq; adempta, illi regno adiunxerunt. His rebus feliciter gestis in Scotia, reliqui proceres in Gal-
 liam sunt reuocati, sed Thermeus regulus cum multis Gallicis copijs in Scotia relictus. cepit assi-
 duis incursionibus infestare Britannos, omniaq; rapinis & populationibus vexare. neque vero so-
 lum per opportunitatem auxiliorum Gallus cepit esse molestus Britannis, sed captata opportuni-
 tate discordiarum Britannicarum nulla habita ratione pacis inter Franciscum regem patrem, ac re-
 gem Britannum compositæ, vbi spes affluerat aliena diripiendi, adiunctis sibi Heluetijs, vt diximus,
 noua federatione, ad recuperandam Boloniam contendit, quam per insidias Britanni occupauerat.
 erant autem res Britannicæ in maxima perturbatione nō solum propter religionem, quam quitq;
 è tribus primatibus pro libidine distrahebat, sed multo magis etiam propter regni administratio-
 nem: quamuis Thomas auunculus Odoardi omnia pueri nomine gubernaret. accedebat ad tanta-
 rum rerum perturbationem templorum sacri prouentus, qui à primarijs occupati fuerant, qui ve-
 rebantur si res ad pristinam formam religionis rediret, ne magnis commodis & redditibus priuarē-
 tur. earum rerum restituendarum metu primates omnia acerbissima seditionum, discordiarumq;
 genera disseminabant. fama est Mariam noui regis sororem vt quæ catholica dogmata diligēter am-
 plecteretur, visis hæresibus, quibus vel peioribus, quam Rex primum complexus fuerat, omnia re-
 pleta contaminataq; fuerant, conuenisse regem seorsum & in priuatum thalamum, quem monuit
 vt susceptam hæresim deponeret. futurū. n. vt ira & indignatio diuina eum affligeret, qui spreis
 diuinis legibus, & auitis sanctorum patrum institutis complexus sit recens liberius viuendi genus
 à legitima ratione seiunctum. maximè verò iram Dei timendam esse regibus, tanquam autoribus
 omnis vel probitatis, vel sceleris cæteris hominibus subditis, qui pro viribus regum & principum
 infutura seruare nituntur. Turpe esse principi homini nobilitate, diuitijs, autoritate, potentia, ho-
 noribus præstare reliquis hominibus, at ingenio, moribus, prudentia nihil differre ab infima mul-
 titudine. Quod si Henricus pater odio Pontificis à Romana ecclesia desierat, non esse in eodem
 errore diutius insistendū, quoniam cum peccatum Henrici fuisset grauissimum, qui autor tanta
 improbitatis suis exitit, certè multo grauius futurum erat filij, si consccleratorum hominum per-
 suasionibus ab recta religione, & à vera fide Christi, incontaminataque se abduci pateretur. Inde
 populorum catholicorum odia futura in ipsum regem ante oculos proponit, & pericula eius capi-
 ti imminetia, & diuinam ultionem, quæ & ipsi, si in ea hæresi perseveraret, & eius impuris mini-
 stris tantæ impietatis, nisi citò ab ea impietate desisteret, immineret. Rex attentissimè fororis verba,
 at non sine lacrymis tamen, ingentiq; trepidatione audiuit. sibi perobscurum esse respondit, quod
 ageret in tanta rerū magnitudine. futurū esse vt magis opportunè illis consuleret. at nuncita ope-
 rere parere gubernatoribus. his dictis lacrymabunda mulier à lacrymabundo puero discedit. guberna-
 tores cū puerū ita mestū & propè afflictū cōspexisset, rati, id qd erat, nō passi sunt amplius vt Maria
 cū puero rege loqueretur. Ceterū Henricus Gallorum rex captata opportunitate Britanorum in-
 ter se dissidentium de religione, cum post victoriam de Scotensibus relatam omnis uis belli esset in
 imagines, & res sacras, ac prouentus conuersa à Britanis, iam copias miserat ad obsidendum Ces-
 oniacum nauale, quare cū in castra venisset, distans adhuc à Cesoniacum nauali quindecim millia pas-
 suum omnes copias censuit, atque postfridie Sipierus cum sua turma equitum, cui coniuncta erat
 omnis aulica nobilitas, proficiscitur ad recognoscendam hostium munitionem. Ille relicta à tergo
 quadam turricula munitioni propinqua, in qua neminem inesse putabat, leuium tormentorum
 globis petitus conuersis copijs eò tormenta attrahi iubet. milites turris custodes visis tormentis cō-
 tinuò se dedunt. commissio leui prælio ad munitionem pugnatur acriter. Galli vi tormentorū deni-
 que coguntur recedere. accedunt Boloniam. egressi equites decertant. Galli in castra reuersi dilige-
 ter naturam munitionis Regi patefaciunt, qui decernit primum ad munitionem Monlambertū ca-
 strametari, quæ castra cum tam propinqua haberet per biduum nulla re memorabili edita mora-
 tur. hinc apud Ambertolum oppidum litori vicinum cum paruo portu castra locat, vbi duas
 munitiones Britanni erexerant, postquam alteram struxerant circiter mille passus à Cesoniacum na-
 uali distantem, in quam Galli tormenta erexerāt. munitionis præsidia cum paulo plures centum
 peditib. inessent, post nonnullos globorū ictus erant p ditionē ventura in potestatem Gallorū,
 sed eam validissimo conatu Galli repente inuadentes capiunt. octoginta Britanni trucidati. reliqui
 omnes capti & abducti. ex his cognitum est Cesoniacum nauale à Britannorum rege nulla acce-
 pisse auxilia, quod ingenti molestia in finibus Scotiæ afficeretur à Thermeanis copijs, vexareturq;
 molestissimis intjmis seditionibus ac bellis, quæ à suis subditis aduersus ministros regios gereban-
 tur. nam populi catholicam religionem cupientes reuocari in illud regnum, qui viuo Henrico sua
 desideria metu suppliciorum occultauerant, cognitis studijs ministrorum regiorumque guberna-
 torum,

Edintoniū oppo. Britannorū clades.

Hæresis detestatio.

Mariæ monitus derelictio.

Ambertolū oppo.

torum, atq; religionem in dies in peius ruere intuentes, cum semper nouæ hæreses pullularent,
 quarum nulla tamen causa regi esset tribuenda, qui nihil administraret, rem armis vindicandam sta-
 tuunt. armati insurgunt in ministros. postulant catholicos ritus restitui, & vsus sacramentorū, quæ
 penitus sublata abolitaq; fuerant, atq; in eam patriam tanquam postliminio flagitant reuocari. e-
 rant hi populi sumptis armis Regio nomine in aperto & sub dio, constiterantque aduersus copias
 ministrorum, inter quos dimicabatur assidue leuibus certaminibus. At Philippo in Belgium
 profecto Cæsar procurat, vt ille à Belgarum principibus in Comitum acciperetur iuramento affir-
 mantibus, quod à singulis vrbium principibus cum magna solennitate & pompa factum fuit: quæ
 omnes se habituros legitimū principem hilari animo affirmarunt. Galli munitionem Ambertoli p
 id tempus minorem crebris ictibus concussam postfridie conatu maximo inuadentes vi capiunt, por-
 tu centum nauium capace potiuntur: in quo classis Gallica cōmodè esse posset ad obsidendā in Bo-
 loniam. infestabatur regio vniuersa crebris incursionibus, quæ Icium vsq; excurrebāt, quæ vrbs nō
 maiori spatio viginti milliaribus distat ab Icio. Galli his munitionibus expugnatis ad sexaginta tor-
 menta varij generis capiunt, & multum commeatum, & apparatus bellicos, vbi relictus est in præ-
 sidijs Senopontius regulus cum duobus millibus peditum, quinquaginta cataphractis equitibus,
 & centum galeatis leuioris armaturæ. in tertia munitione, quæ per ditionem venit in potesta-
 tem Regis, iussi sunt esse in præsidijs quingenti pedites, & equites leuiores quinquaginta. Tum rex
 ad expugnandum Monlambertum & Ordam oppida munitissima Cesoniacum nauali finitima se cō-
 tulit. ibi positis castris, præsidia, quæ tantum exercitum circa se vndique intuentur, præsentē rege
 præcipuè, metu ac trepidatione replentur, cū maximè tumultus in Britannia succrescerent in dies,
 & iam catholici magnam impressionem in hostem fecissent, decernunt itaque munitionem, & tor-
 menta, & cætera grauia, atq; conuectioni difficilia relinquere, & fuga se seruare. effusis in aquam
 fossarum omnibus cadis tormentarij pulueris ac reliquo apparatu, qui fieri posset inutilis, ne pos-
 set in potestatem hostium venire, egressi per obscuram noctem miro silentio clam sese incolumes
 Cesoniacum nauale recipiunt. Henricus relictis ibi præsidijs tredecim vexillorum Germanorum,
 & quorundam leuiorum equitum, Gallicam classē, quam satis ingentem comparauerat, acit in
 portum. reliqua erat turris Ordæ expugnanda, sed rex ne tempus inutiliter in paruis negotijs ab-
 sumeretur, copiasq; tardarentur in ea expugnatione, iubet fauces portus Saxorum & nauium de-
 merisarum mole claudi, efficiq; inutilem hostibus, si stationem ibi habere conarentur. Cesoniacū
 nauale cingitur obsidione. atque Rex iuuenis Odoardus erario per furta suorum exhausto, in quo
 maximum subsidium est rebus bellicis, deniq; post multas contentiones & sumptus, cum tanta
 bellorū moli non posset resistere, pacem cū Gallo facit. pacis conditiones hæ fuerunt, vt Odoardus
 Boloniā Gallo restitueret, & Gallus Odoardo 400000. nummū dissolueret pro bellicis sumptibus,
 atque is primogenitā Henrici duceret vxorem, vbi ad aptam legitimamque ætatē matrimonij vter
 que accessisset. in quod tempus dilatae sunt nuptiæ. fuit sanè illa pax utilis vtriusque, atque Odoardo
 quidem, quia erarium Britannicæ maximè erat exhaustum, quod per quinquennium ita repletū
 iri videbatur, vt, si matrimonium non succederet, tamen Gallicæ vires non essent magnopere for-
 midandæ. Henrico verò, quod præter eius vrbis commoditatem, videbatur Cæsarem hostem ali-
 quo terrore afficere, atq; res Scotiæ reducere ad pristinam tranquillitatē, & felicitatem, atqui mor-
 tuo Iacobo postremo Scotiæ rege, relictaq; filia parua ex vxore sorore Ghisij, cum per leges eius
 Regni Regina mater non posset legitimè res publicas cum libera potestate administrare, nisi cum
 filia ad ætatem legitimam duodecim annorum peruenisset, iubent enim leges à magis coniuncto,
 magisq; propinquo Regi è sanguine regias res interim administrari, donec pupillus ad maturam
 ætatem legitimamq; peruenerit, quoniam puella vix sextum annum attigerat, periculosumq; fore
 videbatur per bellum aduersus Britannos ne quod insidiarum genus puellæ Regiæ subtexeretur
 à gubernatore Scotiæ, Henricus, vt tanto periculo maturè prudenterq; occurreret, iubet guberna-
 toris filium ad se acciri, & esse inter aulicos, quem tamen honorifice tractat. cum verò tres illi pro-
 ceres Britannicæ gubernatores, qui catholice pietati repugnabant, propè repentino interitu dece-
 sissent, visa est catholica religio quasi post liminio in patriam breui reditura, quod Galli regis Soceri
 opera non nihil esset adiutura. istud cū Pontifex speraret, omni genere officij atq; industræ vitur
 Gallo ad eam prouinciam suscipiendam per literas adhortando. nec ita multo post, quia puella es-
 set vxor designata filij primogeniti Henrici regis Gallorum, illa classe vehitur in Galliam, nequid
 impedimenti nasceretur, dum illa abesset. Philippus, vbi ciuitates omnes iurauissent se illum vni-
 cum principem habituras, rogatur à Mauritio vt pro libertate Philippi Lantgrauii intercederet,
 quia miserabilis iam esset tanti principis tam diuturnæ captiuitatis fortuna: qui satis ingentes poe-
 nas dedisse videri poterat suorum errorum. Neque verò Turcarum, Solimanq; imperium rursus
 erat quietum, quem non solum externæ curæ, sed etiam intimæ sollicitudines vexabant. Nam Ba-
 jazettus eius primogenitus egre ferēs, quod Solimanus in liberos alterius mulieris videretur pro-
 pensior, quos etiā ad successorem Imperij Mustaphæ hortatu videbatur prælaturus, odio patris ad
 Tamnasum Persarum regem confugit, cuius copijs adiutus paternos fines hostiliter inuaserat. pe-
 cora abegerat, homines trucidarat. villas ac vrbes cōcremerat. regionē per multa millia passuum
 deuastarat, omniaq; obuia ferro & igni demolitus fuerat. Solimanus, vt sunt ingētia & propè inex-
 tinctā odia, maximèq; atrocia. inter coniunctissimos, tantas filij iniurias ægerrimè tulit, quare supe-
 riorem expeditionem aduersus Tamnasum susceperat. vbi verò domum rediisset, non solum cala-
 mitosam, sed etiam turpem superiorem cladem ratus, conatur auro & largitionibus filiū de medio
 tollere, quem ferro & virtute non potuisset vel maximis copijs comparatis. nihil est enim tam san-
 ctum

Philippus comes Belgij iuratus.

Monlambertum & ordam opp.

Regina Scotiæ vestrū in Galliana.

Pax Solima-
ni cu perla,
per mortem
Baiazetti.

atum tamq; munitum, quod non expugnari, nulla tam firma amicitia apud barbaros præsertim, quæ non violari auro possit. Solimanus igitur pluribus magnificentiisq; muneribus ad Persarum regem misit non solum pacem & amicitiam assequitur in certum tempus, sed etiã obtinet ut Baiazetus filius de medio clam tolleretur. Pontifex post mortem Petri Aloysij Octaviũ Parmæ Placentiæq; Ducem suum nepotem apud se retinebat Romæ, ad quem iure hæreditario, tanquam primogenitum pertinebat principatus earum civitatum. Octavius tamen erat magno & intrepido animo, cupiebatq; eò proficisci, tamen Pontifex, ut qui rem altius pro senili prudentia perpenderet, ne adolescens per insidias ab hostibus paternis trucidaretur, illud fieri nullo pacto patiebatur. Verebatur præterea Pontifex ne Cæsar occupata Placentia Parmam etiam illi extorquere conaretur curaretq; Octavius interficiendum, in quam suspicionem nonnullis signis adductus fuerat per clã destinatis delationes. ut verò vrbs illa tuto custodiri posset, mittit Camillum Vrsinum virũ insignis autoritatis, prudentiæ, peritiæ rei militaris, qui cum firmissimis præsijs eam diligentissimè custodiret: quæ tanto studio, tamq; diligentibus vigilijs, tanta disciplina militari servabatur, ut Pontifex minime de illa esset sollicitus. sed enim Pontifex veritus irritatam esse in se diuinam indignationẽ, quando neq; biennium quidem filius potuisset imperio illarum duarum vrbium incolumis perfrui, sicuti sibi prædictũ fuerat in sacris comitijs, vbi proposita fuit sententia de illis vrbibus ab apostolica sede alienandis, procurat ut Octavius illam successione refuter ac renuat, pristinumque principatum Camerini resumat, quem Pontificio erario dederat, vbi illarum vrbium iura sunt concessa. sed iuuenis cupidissimus principatus earundem vrbium per Cardinalem fratrem sollicitabat aum ad illas obtinendas. Senex prudentissimus, qui casus pro euentis secum in animo excogitabat, non facile ad illud consilium capiendum adduci poterat. Octavius discrucari. vbiq; queri, se infelicem & misellum appellare. ceteros homines vocare felicissimos, cũ ipse nihil possideret. neque haberet Camerinensem, neq; Castrensem principatum, quorum alterum ærario Pontificio, alterum Horatio fratri, Pontificis hortatu concesserat. ita sunt ardentia ad omnem animi motũ adolescentum desideria, tantaq; ceteris præstandi cupiditas. Octavius omnes purpuratos sacros antistites rogare, quos sciret Farnesio nomini esse amicos. suppliciter petere ut intercederẽt apud Pontificem. sed cum negotium differretur, moræ impatiens, Pontificiumq; consilium ut subfrigidum ac timidum negligens, præter ipsius Pontificis voluntatem citatis equis Parmam conuolat. frater purpuratus antistes, vbi visus esset Octavius esse Parmæ propinquus, subputatis horis itineris, ne ira Pontificis in se etiam tanquam consilium & consultorem exanderet, si rem diutius occultasset, nuntiat Pontifici Octavius moræ impatientem citatis equis Parmam conuolasse. Pontifex cum præter periculum, quod imminere videbatur, contemptus etiam aui accederet, & Pontificis, facinus illud egerrime tulit, magnaq; indignatione succensus est. at Camillus Vrsinus vir singulari prudentia, ut cui optimè cognita forent Pontificia consilia, ne præsens iuuenis tranquillum rerum præsentium statum turbaret, & quasi excitaret dormientes hostes finitimos, quia sua sponte iuuenis, nullo Pontificis iussu, aduentasset, illum non admittit intra vrbem: quare compellitur ad proximos fines recedere singulari odio, & ira, & indignatione inflammatus. Vrsini factum Pontifici nuntiatum mirificè laudatur, ut prudentiæ plenum, ad quem etiam Pontifex sua manu literas exaravit, in quibus summis laudibus illud extollebat. dedit præterea literas ad Octavius iræ & indignationis plenas, quibus vbi elatioribus verbis esset responsum, vir in extrema senectute imbecillus, quippe qui tunc secundum annum post octagesimum ageret, in grauem morbum incidit propter iram turbulentissimam & potentissimam omnium animorum affectuum, maximeq; senibus periculosa. neque prius illum febris aut indignatio, quam vita ipsa reliquit, cum assidue illud haberet in ore; peccatum meum contra me est semper. atqui eius egritudo non in maius spatium triduo protrahitur, quo breui tempore procurauit ut patrum cõsensu Parmæ possessio Octavio nepoti concederetur. tres novos episcopos creat. portorium farinæ Romanis sustulit, atq; ad quartum idus Nouembris naturæ concessit. eximium eius prudentissimi, & optimi principis desiderium ciues omnes Romani & lamentationibus & lacrymis significarunt, cum pater communis vniuersæ Italiæ, at non solius Romæ, mortuus esse videretur, quamuis tributis & vectigalibus magis omnibus superioribus Pontificibus Romam Pontificiumque principatum grauauerat. Nã profectò visus est omnibus vir iustus & benignus & prudentissimus, qui bella à suis finibus longe repulerit. Iustitiæ munia legitime exerceri curauit, quare nihil est ad salutem civitatum salubrius, aut magis efficax ad conciliandam populorum benevolentiam. nam profectò neq; è nepotibus quidem quisquam ausus est quid vel reprehensibile, vel parum honestum committere, nedum è ministris. Pontifex regnavit annos quindecim, & nonnullos menses, vir & priuatum & publicè per vniuersam vitam virorum bonorum, & literatorum in primis, atq; doctorum hominum amatissimus. fuit interregnum ad sextum vsque idus Februarij anni sequẽtis, qui fuit quinquagesimus supra mille & quingentos propter dissensiones patrum in creando nouo Pontifice. Quæ comitia dum pro trahuntur in Italia, Cefoniacum nauale per pacem inter Britannum & Gallum reges compositam, numeratamque pecuniam contentam in conditionibus pacis, ut maior necessitudo & amicitia vinculum intercederet, Gallus Britannici, Britannus Gallici ordinis fit Eques. Budigalensis senatus in Gallia priori autoritati restituitur. Cæsar ad componendas discordias, quæ religionis causa denuo fuerant excitatæ Augustana comitia indicit, quare relicto Philippo Langraui Mechliniæ, quod est munitissimum oppidum Ambuaritarum, ipse cum Philippo filio ad ea comitia accedit. creatur denique sacrorum patrum suffragijs Ioannes Maria Montius Pontifex, vir bonus & munificus ac liberalis, quæ sola propè regia est virtus, atque vocatur Iulius Tertius.

Ira senibus
exitialis.

Pauli tertij
Pont. mors.

Burdigalen-
si senatui re-
stituta auto-
ritas.

Ioan. Maria
Mõtius Põr.
Iulius Ter-
tius creatus.

Tertius hic inis sui principatus Octavius Farnesium Parmæ Placentiæq; ducem confirmavit, scripsitq; ad Camillum Vrsinum ut Parmam Octavio assignaret; sic enim contuenerat. nam cum Farnesius Pontifex tandiu regnasset, multos sibi proceres beneficijs obstrinxerat, multosq; cardinales cooptauerat in collegium sacrorum patrum; quare Farnesiorum vota non pauca suffragia sequebantur; alijs principibus factionum promissa sunt auri pondera pro numero suffragiorum, at Farnesijs Parmæ Placentiæq; confirmationem per negotiatores Montij clã, quasi illo nescio, si Mõtius Pontifex crearetur. Pro tanta quasi liberalitatis & humanitatis, sic enim didita est fama, magnitudine gratias acturus nouo Pontifici Octavius ad eius pedes supplex procubuit: cui etiam ad maiorem munificentiam, addita sunt duo nummum millia in singulos menses ad Parmæ defensionem: quia dicebatur Ferrandus esse Placentiæ cum Italis Hispanisq; copijs, summaq; diligentia. vbi res postulat, arcem instaurare ac munire. Romani, quod magnum erat Iubileum, quod vigesimo quinto quoq; anno celebratur, magnus sit populorum ex vniuersis Christianis nationibus, & ex Italia præcipue concursus; quare non solum ob anni penuriam, qui insigniter propter inuitatam celi siccitatem fuerat sterilis, sed etiam propter infinitam propè confluentium vndiq; multitudinem populorũ, fame miserabiliter laboratur: per quod ferè tempus mortuus est Barbarus (sa classis Ottomanicæ præfectus, cuius virtus non seniel in rebus naualibus eniuit. post eius obitum delatũ est summũ imperiũ classis Turicæ Draguto nobili archipirate, & nulla virtute Barbarus (sa inferiori, quippe qui lōgo spatio cæteros oēs Turcas proceres sua ætatis visus est peritia rerũ maritimarũ, & diligẽtia, & cõsilio, & animi magnificẽtia ac liberalitate antecellere. Quod si tãti ingenij (plẽdorẽ inhũmana vel potius ferina crudelitas nõ cõtaminasset, suę tẽpestatis nemini secũdus dux atq; imperator classicus iure haberi poterat. hic plurimũ existimatione poterat apud Arabes & nationes Lepri Adrumetoq; finitimas; cũ p liberalitatẽ quãdã eximiã sibi cõparata, tũ per autoritatẽ, quã Solimanus illi cõcesserat. cũ suã classẽ illi credidisset, per huiusmodi facultates vrbẽ celebrẽ & munitã Aphrodisiũ occupauerat, strã in pminẽte maris dorso, q in mare mediterraneũ è regione Cyri ferè Sardiniaq; protẽditur: opulẽtã sanè & potẽtẽ propter frequẽtiã Hebreorũ tũ ex Hispania Lusitaniaq; electorũ, qui illuc rãquã ad asylũ, & cõem sedẽ cõfugebãt. illã vrbẽ cũ certũ fecisset sibi hospitũ, firmissimisq; Turcarũ & Maurorũ p̃sijs munisset, omnia maria finitima rapinis, & incursionibus, & direptionibus infestabat. & qm nõ nauigãtibz solũ Aphrodisiũ receptaculũ minari videbatur ingẽtia pericula, sed etiã Sicilię tranquillitatẽ finitimarũq; insularũ omnium, ut latrociniorũ amplissima officina, Cæsar ad Siculorũ preces eã vrbẽ expugnãdã curat, cui expeditioni p̃ficit cũ sũmo imperio I. Veggiũ Sicilię p̃gẽs. mittit etiã Auriã cũ classẽ rostratã triremiũ, ac multis actuarijs nauibz, q Italos Hispanosq; pedites cõueherẽt. his accedit Garzia Toletanus Petri prejis Neapolitani filius cũ triremibus eius regni: atq; hæc omnis classis cũ duabus triremibus religionis Melitẽsis Canestrio oppidulo se ostẽtat, q est in mari p quoddã spatiũ distãs ab vrbe Aphrodisio. Dragutũ statuerat oppidũ illud defendi oportere, sed cũ p̃sidia assiduis hostiũ conatibus nõ possẽt resistere, vincitur actrucidatur. itur deinde ad expugnationẽ Aphrodisij, q cõtinuo terra mariq; obsidione cingitur, cũ Cæsariã coprẽ nemine prius resistẽte descẽsionẽ fecisset è nauibus. Ibi cũ nõ adesset Dragutũ, q ad colligẽdã magna Arabũ subsidia cõredisset, primũ fuit Cæsarianorũ studiũ, castra fossis & aggeribus cingere ad impetus hostiũ ppulsãdos, si qui fierẽt, & tormenta coribus terra op̃pletis præcta in partes debiliores vrbis dirigere, quãq; cõmodius visã sint concuti posse prius exploratũ missis. Aphrodisiũ igitur incredibili impetu ac strepitu terra mariq; quatitur, atq; magnũ spatiũ murorũ in fossas prolabitur. vbi ruinae meniorũ visã sup̃ fatis facilẽ aditũ inualuris esse daturẽ, cognitũ est per trãsfugã fatis pfundã fossã apud ipsã menã interius à frõte ab vrbanis p̃sijs fuisse ductã, cuius in ima parte tabulata cũ eminẽtibz acutissimis clauis terræ fuerãt affixa, quibus inuadẽtes vrbẽ delapsi trãsgerẽtur. deinde quod à dextro sinistroq; latere deiectorũ murorũ tormenta occulte fuerãt erecta, quæ vniuersã illã partẽ diuerberarẽt. his auditis visum est eo die vrbẽ non esse inuadẽdã, ne tot strenui viri in eã fossã miserabiliter trucidarẽtur, quot per suã virtutẽ apparebant peritari, captũq; est cõsiliũ per ampliores ruinas murorũ negotiũ facilius & minus periculosũ efficiere. primũ in duas turres erecta sunt tormenta, quæ stabant è regione verberationis, in quibus vrbani magnã spẽ suæ defensionis collocauerãt. addita sunt quatuor muralia tormẽta duodecim, quibus vrbs antea cõcutiebatur, quibus turres quati incipiũt. Dũ ita Aphrodisiũ terra mariq; oppugnatur. Dragutus cũ suis copijs accedit propius, quo Cæsarianorũ frequẽtibz, molestisq; incursionibus infestaret. qui cũ turmis Arabũ ad aggeres vsq; Cæsarianorũ sepius incurrebat. Sed tamẽ vi sclopettariorũ multis cadẽtibz procul ab aggeribus arcebat. enimvero cũ intra vrbẽ tãtũdẽ fieret reparatiõnũ sũma celeritate ab vrbanis p̃sijs per noctẽ, quãtũ diurna oppugnatione à Cæsarianis deuaftabatur, cepit negotiũ videri valde difficile. cõtrã verò Dragutus cũ censeret ad illã victoriã opus esse maioribus viribus iubet Arabes in quodã colle castrametatos aggerẽ ducere ad ipsã castra munienda, ipse interim ad colligenda noua auxilia proficiscitur. ex altera parte prorex ad conuendas nouas copias Italas nauigia expedita mittit, quæ iam collectæ fuerant, Ligurnumq; peruenerant. Quæ auxilia dum vringit, accientur in Mauritiam hinc Numidarum, inde Italarũ, Cæsar ipse indicta comitia Augustana auspiciatur. Mauritius mittit eõ legationes. ostendit se non probaturũ Tridentinũ conciliũ nisi theologi confessionis Augustanæ liberã habeant potestãtẽ definiendi, neque Pontifex locum p̃sidijs obtineret in concilio. Sic res Germanica potius ad nouum bellum, quã ad vllam spẽ quietis & concordiaẽ spectare videbatur. Protractum est bellum Numidicum in mensem vsque septembrem multis commissis leuibz prelijs, murisq; in tribus iam locis disiectis: in ea parte nimirum, quæ mare prospectat, cum propugnaculum fuisset erectũ

Io. Maria Mõ-
tius Pont. Iu-
lius Tertius
creatus.

Barbarus (sa
classis

Dragutũ Bar-
barus (sa) susse-
ctus.

Aphrodisiũ
Dragutus oc-
cupat.

Aphrodisiũ
obsessum à
Cæsarianis.

Aphrodisiũ
obsessum à
Cæsarianis.

Mauritij le-
gationes de
concilio.

super duabus coniunctis triremibus, magna facta sunt ruinae, magnaque verberatio, cum murus debilis fuisset inuentus. atqui cum nullum spatium, nullaque facultas data esset urbanis praesidijs ut se interius munire possent nullo interiecto temporis intervallo post verberationem ab equitibus militiae Melitenis, & Italis, Hispanisque copijs per eas ruinas inuaduntur. vrbs per summam virtutem inuadentium post atrox certamen capitur, non tamen sine victorum aliqua iactura & clade. na desiderati sunt equites Melitenes decem & septem praeter alios milites Caesarianos. e Turcis ceciderunt plures octingentis: reliqui capti sunt, quorum omnis numerus omnium aetatum & conditionum accedebat ad decem millia hominum, qui omnes ferè sunt in Siciliam & Neapolim traiectioni. Christiani captiui liberati sunt complures. vrbs tota direpta est. Garzia & Astoris Baleoni egregia opera praeter alios insignes duces in eius vrbs expugnatione enituit, & praecipue equitum Melitenis, qui semper in omnibus bellis fortitudine praestare maximè visi sunt, ut qui certè nisi spectata virtutis & probitatis & nobilitatis homines ad eum dignitatis gradum non admittantur. postea instaurata, refecta que sunt menia collapsa. portae vbi debiles apparuerant. munitae. inuedi commeatus. imposita Hispana praesidia. aptus tormentorum numerus relictus. reliquae copiae in Italiam reuectae. Dragutus amisso Aphrodisio cum sex triremibus & quatuordecim biremibus ad insulam Aegimum nauigat eas reliquias Turcarum secum auhens, quae e tanta clade Aphrodisien si euaserant. deinde Solimanum facit per literas certiore de ijs omnibus que contigerant. Solimanus literas dedit indignationis plenas ad Ferdinandum Romanorum regem. queritur Caesarem violasse ius gentium & inducias in Pannonia factas, in quibus Carolus Hispaniarum rex comprehendebatur. Scripsit etiam literas ad ipsum Caesarem, quibus eum hortabatur ut Aphrodisium vrbs suo seruo Draguto extortam restitueret: quod nisi fieret, minabatur se illam iniuriam armis vindicaturum, quam sibi ipsi contra leges pacis & amicitiae factam esse iudicaret. Responsum est ab utriusque Dragutum, minime esse subditum suum, cum ipse Solimanus nullum haberet imperium in Mauritania. licere id per conditiones pacis atque induciarum nec vetitum esse piratas & latrones & maleficos homines deturbare, paraticasque insidias vndique conuellerè. illo responso non mediocriter indignatus Solimanus, ut erat ad iram facilis, decernit eas iniurias armis vlcisci. Amida interea rex nouus Tunetanus, qui expulso patre per perfidiam regnum paternum occupauerat, vexabatur perpetuis incurfionibus Aloyfij Peresij ducis Caesariani, qui erat in praesidijs Guletæ: atque vel ipsum regem saepius inuadens, magno terrore affecerat. eò consilij denique peruentum est ut his conditionibus pax in sex annos fieret, ut rex Tunetanus duodecim millia nummum tributum nomine Caesari dissolueret. ut quindecim praestantes equos adducendos ad Caesarem curaret quorannis. ut decem & octo falcones. ut ordinaria stipendia numeraret in praesidia Guletæ. ut omnes captiuos christianos liberos dimitteret. ut neque hospitium, neque ligna, neque villa subsidia Caesaris hostibus, aut piratis & latronibus suppeditaret. Philippus Langrauius interea captiuitatis pertestus accitis clam Teuceris e Catorum regione sese accingebat ad fugam, cum equi iam parati essent in itinere. Sed res praefecto Hispanorum in ipso articulo temporis ac fugae patefacta, cautà fuit ut alij capite plecterentur deprehensi, ipse Langrauius arctiore custodia seruaretur. In Augustanis autem comitijs actum est à Caesare cum Ferdinando fratre imperatore designato, ut sunt reges Romanorum, de Philippo principe Hispaniarum in successione Imperij admittendo, sed cum Ferdinandus aduersus fuorum filiorum dignitatem, neque e comitiorum consensu illud fieri posse iure intelligeret, minime assensit. Initio anni sequentis, qui fuit quinquagesimus primus post mille & quingentos à natiuitate Christi nostri redemptoris, Octavius Farnesius quod Parmæ cum magna suspitione morabatur, verebaturque Caesarianorum Placentiae morantium insidias, quamuis vigilantissimos duces, & fidelissimos haberet, ipseque diligentissimo studio omnia aucupabatur, tamen censuit sibi opus esse maioribus copijs, quas suis sumptibus cum alere non posset, ad pontificia auxilia se transfert: quia pontifex iure defensus videretur iura pontificia in eum principatum, & principatum ipsum liberaliter à se concessum. rogat igitur Pontificem ut vrbs illam, quam ipse liberam concessisset, necessarijs auxilijs sustentaret, quod ea amissa & iura pontificia periret, & quod pluris faciendum est, pontificia dignitas parui fieri quodam modo videretur. Pontifex quoniam rei pecuniariae inopia laboraret propter magnitudinem sumptuum, immensamque liberalitatem & munificentiam, qua vsus erat initio sui imperij responder se non posse maiora auxilia suppeditare. cum idè per domesticos pontificis ministros paucos post dies tentasset, idemque responsum fuisset redditum, rogant ministri pontificii saltem pateretur Octavium ad vitæ suæ principatusque defensionem, ad alicuius potentis principis tutelam confugere. his responsum est, faceret quod luberet. illo responso accepto Octavius consulente etiam fratre purpurato antistite literas dedit & mandata ad Horatium fratrem, qui gratia plurimum poterat in Gallia apud Henricum regem, quippe qui etiam ducturus esset in matrimonium filiam spuriam eius regis, quibus continebatur optare Octavium aliquibus honorificis conditionibus Gallo regi militare. Sic denique actum stabilitumque est, ut rex stipendia & praesidia Parmæ suppeditaret, atque Octavius regi militaret. Caesari clam senserat Octauii generi consilia per exploratores. monet pontificem ut animaduertat futurum breui ut Octavius Parmam Gallorum arbitrio concederet. quod si fiat, nihil aliud esse, quam ingenium bellorum incendium in Italia excitari. quare vel ipse tantis rebus sapienter occurreret, vel sibi mature permitteret suscipere illud negotium impediendum. Pontifex aut re ipsa oblitus cœlesæ libertatis Octauio, aut quia nullo pacto putarat id se inconsulto factum iri, non prius credidit, quàm certus nuntius allatus est. ¶ Octavius iam ingentes Gallorum copias intra menia accepisset. ille nuntius mirum in modum pontificis animum afflixit, neque solum propter dāna, quae videbantur inde euertura, verum etiā quia Caesari per literas respondisset

Equitum Melitenis laus.

Aphrodisium captum a Caesarianis.

Initia belli Parmensis.

Tuneti regio tributaria facta Caesaris.

1551

Initia belli Parmensis.

disset nihil huiusmodi esse futurum, iusseratque illum esse hilari quietoque animo. verebatur enim pontifex ne ipse appareret clam adiuuise illud consilium, atque ita per ambages Caesarem delusisse, cuius arma timebat in se motum iri, cum esset vir tardo ingenio, & natura timidus. idcirco post diplomata ad Henricum regem & Octavium missa, quod alter se inconsulto admisisset praesidia, alter tutelam illam susceperet aduersus pontificiam dignitatem, mittit legationem ad Caesarem in Germaniam, quae Caesarem certiore faceret, edoceretque facinus illud inconsulto pontifice fuisse transactum. ut autem appareret, quanto per illud grauius feret, postulat auxilia ad Octavium & Gallos ex vrbe Parma eijciendos. Id tanta verborum efficacia, tantaque vi orationis fit à Dandino, ut accedentibus literis pontificiis facile persuasum sit Caesari incuria at non malitia pontificis illud accidisse. Caesari idcirco accepta excusatione, omniq, malenolentia & odio in pontificem oblitterato, cum ob desiderium suscipiendi negotii, tum ob indignationem propter factum Octauij, hortatur pontificem ad tantarum iniuriarum iustissimam vltionem. Pollicetur liberalissimè ad illud negotium non solum Infubriae, principatusque; Mediolanensis copias, sed etiam vltro offert ducenta nummum millia mutuo se daturum, quo res summis viribus, at non subfrigidè ageretur. erat enim maximè sollicitus Caesari ne Galli fundamenta sui imperij in Italia per eius vrbs opportunitatem iacerent: quippe quae & ipsa & Iulia Taurica plurimum infestare posset Placentiam, & vniuersam Infubriam. his accedebat quod saepius Caesari esset expertus non ita facile esse vrbs capere, quae armis Gallicis defenderentur. Neque illud sanè videtur silentio inuoluendum quod, accidit in Polonia per hoc fere tempus, quod fuit initium acerriimi odij inter Moschos & Polonos, & semen eorum bellorum, quae postea narrabuntur. nam cum Sigismundus Poloniae Rex Barbaram mulierem Transyluanam, qua multos annos amica vsus fuerat contra omnium Polonorum voluntatem vxorem duxisset, procurassetque coronari ut reginam, affuit & Moschi orator cum mille & quingentis equitibus, qui cum literas regis discessurus esset capturus noluit accipere, quod diceret ad suum principem non spectare, cum Magnus Dux tantum Moschorum appellaretur, peteretque ut scriberetur Imperator Moschorum, eius arrogantiam denique cum rex ferre non posset iussit sub pena capitis, ut intra triduum excederet e regno. Pontifex interea tribunos militum instruxerat ad Parmam obsidendam, & Ferrandus Gonzaga copias conscibit ad ferenda auxilla, solumque regis responsum exspectabatur, à quo petitum fuerat, ut ab ea defensione desisteret, atque poscebatur ab Octauio ut Gallica praesidia eijceret. Henricus responsum humanitatis plenum dedit, se putasse illam defensionem in beneficium pontificis redundaturam, quia si vrbs illa fuisset occupata, videbantur vno tempore & pontificis & Octauij iura perire. Se nihil contraxisse cum Octauio, ut illam vrbs caperet, sed tantum promississe pro mercede, cum Octavius cum potestate Proregia dux summus in Italia illi militaret, vel menstruos sumptus in stipendia, vel pecuniam, vel milites scilicet regijs sumptibus conductos, cum vero Octavius milites maluisset, illis concessis ad defensionem, se potius laude apud ipsum Pontificem, quam vlla reprehensione dignum existimare, cum praesertim significatum fuisset ab Octauio illud non inconsulto pontifice fuisse factum, qui concesserat cuiusvis mereri stipendia. Octavius responder se curasse illam vrbs ab insidijs Caesarianorum tueri, id minime molestum debere videri ipsi pontifici, quo etiam non inconsulto istud fecisset, cum suis ministris respondisset pontifex ut cui vellet principi militaret, ac suis rebus quoquo modo posset, confuleret. licere enim cuique militi si sui principis stipendia non mereatur, aliena mereri, cum praesertim princeps ipse concesserit. his responsis cum addita essent à legationibus verba efficacia plena, pontifex animo fit dubio diutius quid sibi esset agendum. denique responder se nihil permisisset, atque cum pollicitus esset iam Caesari rem ad bellum spectare, veritus est si ab eo nunc desisteret, cum nihil impetrasset, ne videretur prorsus fuisse particeps consilij. & quoniam Ascanium Corniensem Pontifex miserat in Galliam suum nepotem, iubet Octavium ex itinere conuenire, monereque ut impendentis belli molestias, vltro deuitaret, quod sibi necessario erat suscipiendum. iubet hortari, ut vrbs ecclesiae restituat, Camerinensemque principatum securiorem & siue controuersia illi preponat. supplementum reddituum adpromittit quindecim milliū nummū annuus peruētus. Sic enim factum iri dicebat ut regi fieret satis, & Caesari omnis occasio adimeretur belli in Italia excitandi. Octavius responder istud fieri sine regia autoritate non posse, cum tamen Ascanius saepius obijceret probaturum esse regem in eo negotio, quidquid Octavius ipse probasset. neque prius passus est pontifex agrum Parmensem hostiliter inuadi quam regis & Octauij responsum intelligeretur. iubet tamen interim colligi sex millia peditum, qui sparsim Bononiam accedunt, vbi copiae colligebantur. vbi Ascanius cum literis regijs & spe pacis, sicuti apparebat ex Henrici responso, rediisset e Gallia ad Octaviū, cognouit omnino ex eius sermone Octaviū nolle vrbs praclarā. nobilē, opulētā deserere. est. n. Parma vrbs nobilis Italiae in loco amenissimo sita, in ripa Palmule fluminis, qui eā per mediū trāsiens alluit: cum praetertim oborta esset spes Placentiae etiam per regia auxilia recuperanda, quae & ipsa est vrbs clarissima in Aemylia regione Italiae circiter mille passus distans à Pado flumine, & circiter tria milliaria à fluuio Trebia, qui ex Apennino monte ortus in Padū influit, cuius vrbs ager fertilissimus est propter copiam placidarū aquarū, cum multos habeat fontes, & placidos fluuios, & riuiolos paucorum irrigationibus maximè accommodatos, semperque propè virētia viridaria, & multas ferri fodinas. rex itē quamuis humanitate verborū vteretur, re ipsa cognitus est nolle ab illa defensione desistere, quae tā praclarā, tāque optabilis opportunitas videretur oblata Caesaris per id bellū in Italia vexādi. rex itaque opportunitatē turbandae Camerinensis compositionis, quā fieri verebatur, arripuit, quia Ioānes Baptista Mōtius pontificis nepos summus dux eius expeditionis cum Alexandro Vitellio Bononia Parmā versus castra mouerat, quāuis nodū attigisset agrū Parmensem. Cēpit. n. palam Henricus,

Initium Moschouite odij Poloniae regem.

Initia belli Parmensis.

Parmæ descriptio & Placentiae.

Ferrandus Gonzaga dux sū musecclesie.

Initium belli inter reges

cus, vt qui vel leuissimas quasque causas controuersiarum aucupantur, conqueri dum agitur de pace bellum iam à Pontificijs esse inceptum. sibi per lenitatem verborum clam strui insidias. nullum expectatum esse finem negotij: atque ne repente inuaderetur, iubet Gallos equites Parmam ingredi ad defensionem. Itolorum peditum cohortes accit è Iulia Taurica, ita vt omnis spes pacis de medio sublata sit, & ad arma denique ventum. Creatur, publiceque pronuntiat dux summus Ecclesie Ferrandus Gonzaga, qui captis è præsidijs Hispanis Gallie subalpinæ duobus millibus veteranorum peditum, quos per inducias superuacaneos putabat, collectisque nonnullis Italis cohortibus, cum illo exercitu, quem breuitas temporis colligere per summam diligentiam passâ est, agrum Parmensem inuadit populabundus, primum occupat Brisellum oppidum, quod plurimi esse momenti censebat ad res bellicas. at Thermeus Regius dux vir summæ autoritatis, prudentiæ, peritiæ rei militaris, qui Parma egressus Iuliam Tauricam peruenerat, summa celeritate & ipse ingentes copias conscribit; quod ubi nuntiatum est Gonzagæ significauit per literas Montio & Vitellio vt cum pontificijs copijs ad obsidendam Iuliam Tauricam properarent ad impedienda Thermei consilia, quod ipse obsidendæ Parmæ negotium sustineret. Quæ dum parantur ad futuri belli magnitudinem vtrinque in Italia, dux Lotharingæ vidua in Augustanis comitijs in Germania procurat, cum nonnullis filijs vt res sui principatus stabilirentur, quod negotium prius cum Cæsare & Ferdinando rege communicauerat. & quoniam per eadem comitia Philippus Hispaniarum princeps, Maria Regina, Eleonoraque Regina Gallie conuenerant in vnum, multi que alij principes magnæ autoritatis, ea res non parum animum Henrici perpungebat, quoniam suspicabatur sibi quid insidiarum per clandestina colloquia parari. omnes enim motus irritatum animum exacerbant, veluti omnia obuia digitos laborantes reduuia attingunt & infestant. decernuntur multa ludicra interim ad animos principum oblectandos. neque vero in Italia tantum bellorum incendia paulatim consurgebant, sed etiam paulatim emergebant in finibus Belgarum & Sequanorum inter Cæsarem & Henricum, quamuis Parmense bellum sine vlla offensione induciarum fieri diceretur, cum neuter bellum gereret, aut alteri arma inferret hostiliter, sed hic pontifici, ille Octauio Farnesio opem ferret. cum igitur paulatim regum ac populorum odia ad bellum ardere & inflammari inciperent, Maria regina inter Belgas nouos terra marique copiarum apparatus facit. mercatores Gallos capit. eos hostilem in modum tractat. rex illud aliquandiu æquo animo tulit, quod putaret mercatores aliquid commisisse, quare legationem etiam mittit pro illorum libertate. Sed paulopost intercipiuntur omnes onerariæ naues Gallicæ cum ipsis mercibus. Capti sunt, & nonnulli Galli, qui visendi studio, vt sit, Germania & Batauorum insula peragrata iam domum redibant. atque hi conuerti sunt vincti super plastris ad morem maleficorum, impurorumque latronum, Bruxellasque adducti. Henricus nondum matura odia in Cæsarem dissimulans, vt illi omnem inimicitie suspicionem adimeret, iubet munitionem Lincontis euerti, quoniam eius oppidi princeps Regnaccus multis detrimentis inde rem Cæsarianam afficeret. quem animum cum Henricus palam præ se feret, Galli proceres, qui erant apud regem, antiquas criminationes in memoriam reuocabant, ac palam proferebant. quod Cæsar conatus esset nunc minis, nunc pollicitationibus Helueticorum, Rhetorumque federationem à Gallis distrahere, quod per insignem crudelitatem in eos Germanos, qui Gallica stipendia meruissent, conatus sit Germanorum animos ab amicitia Gallorum detertere. Cæsariani proceres contra etiam ipsi nitebantur Cæsaris animum varijs criminationibus in Gallos acuire. Quod Gallus Germanos principes in Cæsarem sepius incitasset. quod rex aperte abrupisset inducias. quod per eam simulationem quod auxilia Farnesio suppeditaret, nonnulla oppida Cæsaris occupasset in Gallia subalpina. Galli audita suorum captiuitate in Belgis & ipsi Polino duce Belgica nauigia detinent in litore Cætarum ac Normaniæ. Sic paulatim horum principum animi nouis causis se quotidie addentibus ad bellum incitantur. atque Cæsar Mariliacum oratorem regium ordinarium a se discedere iubet. minas etiam adiungit aduersus regem, & bellicos apparatus facit ad Galliam inuadendam per agrum Vessonum, qui populi sunt apud Sequanam fluuium. Sed quoniam illud bellum tanquam ex aliqua eminente specula multo ante prospectum fuerat ab Henrico, oppida munitionesque eius regionis fuerunt præsidijs opportunis instructa, & Augustonometensis dux ad fines recognoscendos missus, qui armatos iam colonos regionis inuenit. erat per id tempus Leucorum gubernator dux Masfelius, cum quo præfecti præsidiorum Danuillæ & Eporsij vici, quem luoi uocant, collecto ingenti numero Menapiorum, & Sicambrorum ex hybernis curarunt vt ducem Augustonometensem inuaderent. ar vero tanta exorta est vis pluuiarum, vt illud consilium vanū fuerit. Galli conduplicatis præsijs multa equitū vexilla, & octo cohortes veteranorum peditū colligunt. Quæ dum parantur in finibus Sequanorū, apud montē Cornettū sunt obuij quadringenti Sequani equitibus reguli Sciatilionei, commissioq; leui prælio multi vtrinque cadunt. at Sequani denique in eo prælio miserabiliter profligantur, quod primū commissum est in ijs finibus. postea decertatum est frequenter alternis victorijs modo his, modo illis fortuna belli aridēte. nec multo interiecto tempore Sequani cōplures ad leuia prælia egressi aduersus Gallicana præsidia ducē Gorgem ex insidijs cum multis militibus trucidarunt. qua victoria elati ausi sunt nemoris cuiusdā ope protecti se Augustonometensē opponere, qui eos erat inuasurus cū suo equitatu. Illi cū angustiæ viarū & difficultas inutilē equitatū faceret, simulata fuga sese in nemus recipiūt. effusaq; in inuadentes gladiū sclopettariorum procella equites & equos multos transfigunt. Postea Sequani mille equitibus & sex millibus peditū in vnū cōtractis vltius procedunt, ducē Sactamadū copias regie nomine cōscribentē, in finibus Lotharingæ profligant, oppidū Aspramontē finitimū obsidēt & denique capiūt. Rex suspicatus istud factū esse opera Ducis Lotharingæ, cū præsertim post

post eius oppidi direptionem & incendium illi sese intra suos fines recepissent, nihil tunc agendum decernit, præsertim quia temporum pluuiarumq; molestia impediret nequid memorabile efficere tur, agebatur enim tunc quoque mensis Ianuarij, vniuersam vltionem in opportunum tempus reseruat. erat in castris in ea parte Belgarum, quam Vermanduos vocant Regio nomine vir insignis auctoritatis, rerumq; bellicarum peritia & gloria prestans Vandomius dux ad eas vrbes oppidaque tuenda missus cum octo millibus peditum & quadringētis cataphractis equitibus, qui incursiones per agrum Belgium faciens iā iā apparebat Rigiicum occupaturus. Sed consilium illud euauit, quoniam res non successit e sententia. ea dum geruntur intra Belgicos fines, Ponticem postulante Cæsare synodum sacrorum patrum indicit Tridentum ad euertendas hæreses, quoniam apparebat Bononia non esse ciuitas omnibus libera, quod translatum fuerat concilium, vti diximus, propter pestilentiam. Sed hæretici neque Tridentum quidem conueniunt iam congregatis catholicis patribus. vbi episcopi Tridentum conuenissent, Cæsar dieq; dici iubet principibus hæreticæ factionis, vt ad statutum tempus adessent, qui responderunt neque ibi quidem se tutos futuros: quare Cæsar intelligit iam palam illud fieri, quod diffident se posse sophisticis, humanisque rationibus res diuinas & sacra instituta per tot annorum seriem stabilita, per tot patrum antiquorum integritatem, & sapientiam diligenter examinata & disputata diluere aut labefactare. Parma vero & Iulia Taurica ab ijs duobus exercitibus obsidentur multos dies, per quas obsidiones multa vtrobiq; commissa sunt certamina; sed multo plura ad Iuliam Tauricam, vbi cum esset in præsidijs Thermeus dux strenuus, sapius egressus decertauit leuibus prælijs non sine aliqua vtrinque clade. nam cum vrbs illa esset munitissima. egregieq; bellicis tormentis, & validissimis præsijs, & omnibus bellicis apparatus instructa, in qua erant Galli & Itali veterani pedites, vbi pontificiæ copiarū vrbi propinquarent per frequentes munitiones, milites Pontificij è castrorum reparationibus ad leuia certamina egressi facile vrbis globis tormentorum prosternebantur. at Parmenses nocturno tempore repente egressi pugnant acriter. multi insignes viri vtrinque cadunt, inter quos fuit princeps Macedonia. Venerat in Italiam Brisaccis per illud tempus cum potestate proregia vir prudens & in omni militari disciplina maxime exercitatus, qui accessit in Galliam subalpinam, vbi Sergianus Melphitanus princeps suum diem obiisset. Hic vbi videt bellū Parmense & ad Iuliam Tauricam exarsisse, exultimat Cæsarianorum ministrorum obtestationes esse vanitatis & fallaciarum plenas, qui dicerent se non aduersus regem illud bellum suscepisse, sed aduersus rebelles ecclesie pro Pontifice. nam profecto ridiculum illi videbatur aduersus eundem hostem non hostem pugnare, non pugnare vno tempore, cum nomina differrent, personæ essent eadem. Quippe cum rex etiam profiteretur se causa defendendi Octauij aduersus Pontificem & Cæsarianam subsidia pugnare, ar non aduersus Cæsarem. Brisaccis itaque cum intelligeret esse debilitata præsidia Cæsarianarū in Gallia subalpina, vnde exempti fuerant Hispani ad bellum Parmense, decernit magno repentinoq; conatu loca ipsa adoriri, captata inde opportunitate, quod Cæsariani spe antiquarum induciarum protecti negligerent, quam par erat, res agebant. Veruntamen ne illos ante opportunum tempus in suspicionem induceret magnis copijs colligendis, iubet paulatim magnum militum numerum in Galliam subalpinam in varia castella conuenire, qui ita sensim creuerunt, nemo vt senserit quid cogitaret. vbi visæ sunt conuenisse satis validæ copiarū, repente per noctem Augusta Taurica egressus, iussis ad statutum horam finitimorum locorum præsijs in certum locum conuenire, Cherium repentino conatu inuadit & expugnat, post quod alijs castellis potitur nō parui momenti. mox procedit ad aliorum locorum expugnationem. quibus auditis Ferrandus quanta potest celeritate vsus discedit ab obsidione, relicto Mariniano summo imperatore exercitus ad Parmam obsidendam, atque multas cohortes secum adducit. Marinianus propter imbecillitatem relictarum virium recedit ab vrbe ad septimum lapidem, ibique positis castris curat ne comatus in vrbe comportaretur. Sed neque in Italia tantum terrestribus prælijs certabatur inter Gallos & Cæsarianos, verum etiam maritimis studijs insidiæ struebantur in mari Ligustico. Nam leo Strozza Capuæ prior, idest dignitatis nomen, Gallicæ classis præfectus quod audiret futurum vt Cæsaris iussu princeps Auria transfret in Hispaniam cum classe ad Maximilianum Boemiar regem in Italiam traiciendum, statuit ex itinere illum aggredi. Philippus enim princeps Hispaniarum sub finem Maij clam Augusta profectus citatis equis per Italiā Hispaniā repetuerat. Strozza igitur eo cōsilio instructis viginti & tribus triremibus & biremi nauigat Massilia. fit obuius Aurie non procul à Tauroentio, qui cum viginti & septem triremibus occidentem versus nauigabat, quæ triremes erant multo minus quam Gallica accuratè instructæ, tanquam minime omnium ad pugnam nauigantes. Auria classem Gallianam ad quinque millia passuum distantem prospiciens, quia sciret bellum in Italia iam esse inceptum, ratus adesse etiam maiorem numerum, non nauigat vltius. Gallus illa trepidatione cognita nauigat eò, neque prius insequi classem Aurianam destitit, quam dies defecit; atque in portum Tauroentij denique peruenit. ibi moratus aliquantulum cum putaret futurum vt rex Boemorum cum paucis Hispanis triremibus omnino iter caperet, si classis non accederet opportunè, statuit ire obuiam, quod putaret fieri posse in itinere vt daretur pugnandi facultas. nauigat igitur ad portum vique Barcinonis nulla ibi neque Hispana, neque alia classe inuenta. capit in portu principis triremem & catacopiura, septemque onerarias, quæ omnia nauigia Massiliam remulco attracta sunt cum magna Barcinonensium trepidatione. Nec multo sanè interiecto tempore leo Strozza relicta regijs stipendijs ob indignationem Petri fratris accusati, quod regiam pecuniam inutiliter profudisset, atque in desperationem propè deieci ob Gallosum procerum minas & contumelias cum duabus suis triremibus Melitenis militiæ stipendia mereri cœpit, quod esset & ipse eiusdem

Concilium Tridētū transferretur, Bononia.

Parma obsidetur & Iulia Taurica.

Brisaccij aduentus in Italiam.

Cherium captum. Brisaccis Galliam subalpinam inuadit.

Naues onerariæ a Gallica classe capte.

ad vltiorem ripam vltus cæteras copias trajiciendas curat, quæ omnes vix post Octauum diem sunt tranſuectæ propter fluminis amplitudinem. Sic igitur in acie procedens ad Debrecenum oppidum peruenit, vbi eum Bathor Andreas, Thomæque Nadaldus viri Pannoniæ nobilitate, opulentiâ, auctoritate facile principes expectabant. eum tranſitum interea cum quingentis equitibus tuebantur, donec Caſtalius in inferiori Pannonia comitarentur. his communibus caſtris conſtitis ad oppidum Zanolchum peruentum eſt, vbi ad cuſtodiam oppidi relicti ſunt quinquaginta Hiſpani. Regina comitia Egnethum, ea eſt vrbs celebris & ampla interioris Pannoniæ, indixerat, in quibus proponendum erat quo pacto Georgius monachus poſſet eijci ex illa prouincia. Georgius de his omnibus certior factus Varadini relicti omnibus præſentibus negotijs citatis equis eò conuolat, Turdamq; proſectus proceres per literas hortatur, qui erant cum regina, vt ſi ſaluam patriam eſe vellet, nūmeq; in barbarorum poteſtatem venire, ad ipſum quàm citiſſime properarent. vbi eò conueniſſent Varadino ſatis ingentes equitum ac peditum copias, ſimulatis cuſtodijs ſui corporis, & ipſe properat ad comitia, quæ omnino illo accedente paulatim euaneſcere neceſſe ſit. regina idcirco Vlpianum petit collectis ijs maioribus viribus, quas colligere potuit, quarum ſummum imperium habebat Petrus Vicchius. ſumma diligentia munit, ſed cum vereretur ne ibi obſideretur à Georgio relicti præſidijs quæ videbantur neceſſaria, ad vrbs deſenſionem, ipſa Saſſebellam ſe tranſfert, quæ vrbs & arte & natura magis erat munita, vt ibi ſpectaret quò tenderent Georgij conſilia, & fortunæ ſuæ temeritas. Georgius auditis ſubſidijs Ferdinandi, quæ mittebantur, & iam propinquabant, ſtatuit Vlpianum obſidere atq; magno ſtudio concutere. Sed cum locus præter expectationem fortiter defenderetur, neque tam cito, quàm opus erat, copias accederent, cum ſe in magnam difficultatem intruſiſſet, decernit res denuo cum regina componere. Quæ dum ita inter hos aguntur, Caſtalius attingit fines inferioris Pannoniæ, quam regionem Tranſyluaniam vocant. ea eſt autem altiſſimis montibus vndique ferè circumdata, ingreſſusq; habet difficillimos & aſperriſſimos cum alibi fluuiorum amplitudine, alibi montium alperitate protegatur. nam ab oriente ampliſſimo fluuiio Danubio cingitur, & à Myſia Metanaſtorum regione diſterminatur. ad occidentem habet Narabonem fluuium & Bebios montes, qui ad meridiem quoque in ſinum diſtenduntur vltra Darum fluuium. eamq; ſeparant à ſuperiore Pannonia. ad ſeptentrionem habet ſinuolum flexumque ſinum Danubij, qui Sarmaticos montes verius protenditur, qua ex parte Sidonia, Myſiaq; in ſe terminatur. habitant eam regionem Amantini, Hercuniates, Andiantes, Arabiciq; populi olim vocati bellicoſiſſimi ac robuſtiſſimi, facileque bellicorum laborum patientes. diuiſi ſunt inter ſe huiusce prouinciæ populi, quod alij legibus & moribus ſuperioris Pannoniæ vtuntur, vocanturque ij. Cæculi. alij Saxonum lingua & legibus & moribus Germanicis, atq; vt Cæculi feri ſunt & crudeles tanquam Turcæ. ita hi ſunt perhumani, maxime veritatis cultores, fidei obſeruantiffimi, qui primùm è Saxonia pulſi huc ad habitandum conuenerunt. prouincia eſt frumenti, vini, omniſque generis animalium ferax. Syluis abundans, & venationibus. domicilia tamen non ſatis magnifica, cum ſiant villæ vbique & domus è paleis, aut canis fluuialibus, aut conſimili materia. abundat ea prouincia multis ferri, argenti, aurique fodinis: tantaque copia falis excauatur, vt vniuerſa Pannonia, Sarmatia que ſufficiat. perluunt hanc prouinciã duo fluuij nauigabiles, qui apud Lizitum & Tibiſcum vrbes inferiores in Tibiſcum fluuium ingreſſi: quorum alter, è montibus Myſiæ inferioris ſeptentrionem verſus ortus, Maroſſus appellatur. alter in extrema parte Carpathi montis ſcatens, vocatus eſt Altus, qui plurimum aurearum arenarum deuoluit. habitant in ea prouincia ad meridiem Rhatiani, qui modo chriſtianiſ principibus militant, modo Turcis. homines ſunt ſi dei parum ſeruantes, inopes, nihil propè poſſidentes, atque ob ſuam perfidiam omnibus inuiti. hi ſunt inter Meſſam & Dardaniam ac Triballos à duobus lateribus, cum ad alterum latus habeant Daciæ montes. præcipue vrbes huius prouinciæ ſunt, Zabiniũ metropolis, Praſouium, Caſſouũ, Vlpianum, Turda, Corona. Illuc vbi Caſtalius aduentaret, iubetur Bathor Andreas, Thomas Nadaldus tranſitus motis explorare cū nōnullis peditibus & equitibus. ſit certior marchionē Balasũ virum primarium potentia rotius ſuperioris Pannoniæ aditus occupari, qui ad reginam ope iubleuandam confugerat Ferdinando regi iratus, quod nonnulla caſtella ſibi in Pannonia ſuperiore per vim extorſiſſet, vt ferebatur, quod ab eo deſciuiſſet. hic enim cum magna manu peditum, & ſeptingentis equitibus aditus ab ea parte occupauerat, quare Caſtalius non ita facile tentandam fortunam ratus ad alias vias vel cum aliqua difficultate, temporis que diſpendio aggreditur. atque ita facit vt Balasſo illos aditus adhuc cuſtodiente ipſe ſine controuerſia copias deduxerit, & tormenta in inferiori Pannoniam attraxerit. primo itaque die in acie inſtructæ copias iter faciunt. eſt oppidum quoddam non procul ab ipſis montibus in placidiſſimo colle ſitum, quod Dalmas vocatur, cui propinquum iter neceſſario erat faciendum, quod ſtatim propinquantes copias tormentis inſeſtare cepit. ea re indignatus Caſtalius illud ipſe explorat ad expugnationem, cum, vt poſcit ratio bellica, nihil hoſtile cenſeret à tergo eſſe relinquendum, quod poſſet caſtra inſeſtare. Sed cum munius oppidum videretur, quàm quod poſſet ſine maioribus tormentis expugnari, cogitur imperſecto negotio procedere. iubet tamē Io. Baptiſtam & Felicem Archuenſes, qui ſequebantur in poſtremo agmine, illud cum Germanis copias obſidere, quatuorque illis campeſtribus tormentis, & duabus ſemicolubrinis concutere, quod ſumma diligentia ſit. Sed enim minus apta ſunt minora tormenta muris concutiendis, non ſolum quia propter globorum paruitatem non ita acriter concutiunt, ſed etiam quia bombus plerumque non peruenit atque aeris impetus ad menia hoſtilia. ſunt enim colubrine vocate longiora tormenta, que triginta librarum globos eiſculantur propter vim longitudinis ad penetrandum accommodatæ. Sed minus concutiunt, propter citiſſimam vim penetrandi. horum

Pannoniæ inferioris deſcriptio.

ſi
59
aũt

3

ni
50

ni

di. horum tormentorum mutua opera vtilis eſt cannonibus, cum videantur fraternæ concordia in hoſtes, & quaſi ſederatione facta conſpirare. Sic igitur ſemicannonibus & ſemicolubrinis, quæ dimidij ponderis globos eiſculantur vt ſagri, & cætera his conſimilia tormenta, putanda ſunt tanquam adoleſcentes adhuc imberbes aut tyrunculi nōdum ſatis apti rebus militaribus. maiora vero ſunt tanquam viri fortes & veterani milites, quæ caſtella & vrbes proſternunt. dum Archuenſes huic expugnationi ſunt intenti, Caſtalius ad vrbem Coloſuar caſtrametatur, vnde trecentos Hiſpanos ad eius oppidi expugnationem ſcolopettarios mittit. regina omnes vires eò dirigit, omni que vtitur induſtria vt res cum Georgio componerentur, quia dicebantur aduentare decem Hiſpanorum milia cum multo equitatu & peditatu Germano, & iam oppidum Dalmas arctiſſimè obſideri. nuntiebatur reginæ præterea Vlpianum, vbi coronari reges conſueuerant, iam propè venturum eſſe in poteſtatem monachi, quod ille tantopere cuperet. Sed quia nullas ſe habere copias paratas intelligeret quibus poſſet reſiſtere. omnibus Georgij petitionibus facile aſſentit. idcirco vrbanis præſidijs nuntiatum mittit vt præter vitam & impedimenta cuncta Georgij arbitrio concederentur, qui neminè è militibus ſuis ingredi paſſus eſt antequam omnia, quæ forent reginæ exportarentur, ad que conuenienda ſuos etiam carros conceſſit. Certiorem facit Caſtalius illa vrbe poſitus, mittitque nuntium, qui illum ad ſe adduceret, ad vrbem Egnethum, vbi erat annonæ facultas, & omnium rerum copijs neceſſariarum copia. Georgius interim reginam conuenit. horratur vt iuberet oppidum Dalmas pariter, vt dederetur atq; illa cum videret in periculo poſitum, quia loco tormentorum res per cuniculos agebatur, libenter annuit ad ſalutem præſidiorum, miſitque qui regio nomine ad dedicationem hortarentur. Georgius ad Caſtalius properat ad vrbem Egnethum, quò illum aduocari iuſſerat, cui Caſtalius ſit obuius honoris gratia, atque multis de proſiſtis negotijs & de Caſtalij auctoritate inter ſe communicatis. Georgius mirifice lætatur quò intelligeret ſe à Caſtaliis viro cū proregia auctoritate proſecto tantopere obſeruari, vt apparebat. ad vrbem itaque Saſſebellam accedit. de ijs quæ cum Caſtaliis tranſegerat, reginam certiorem facit: quæ iam virum nobiliſſimum Sarmatam ad Caſtalius miſerat, multa que promittebat, per quæ apparerent omnia pro votis Ferdinandi ſucceſſura. poſt modo quibusdam diebus interpoſitis Georgius literas ad Caſtalius conſcribit. monet, vt ſtatuto die Vlpianum conueniret ad colloquium. eò proſectus cum paucis Georgium non inuenit, qui ad reginam Saſſebellam acceſſerat. Caſtalius rem commodam futuram ratus ſi cum vtriſque vno tempore loqueretur, Saſſebellam accedit. tertio deinde die cum regina & Georgio multisque alijs primarijs eius regni Caſtalius in colloquium conuenit. explicat cauſam ſui aduentus, quæ erat, vt regina illam prouinciã pro conditionibus cum Ioanne rege compoſitis Ferdinando reſtitueret, qui omnia, quæ pollicitus fuerat ſe ſtatim executurum pollicebatur. illud & vtilius & commodius reginæ fore addidit, cum facile intelligeret per quot quantaque moleſtias eas regiones eſſet poſſeſſura, quantaq; in ſuſpicione verſatura ne Turcarum imperator id regnum repente occuparet. quod ſi contingeret, non poterat fieri ſine maximo Pannoniæ, Aultriæ, ac Germaniæ detrimento & incommodo. Maximè omnibus inquit optandum eſſe vt ea prouincia in poteſtatem chriſtiani principis deueniret, qui armis & auctoritate illam protegeret, atque immanium Turcarum impetum, & rabiem barbararum nationum poſſet frænare, quod certè ipſa regina ſine exterorum auxilijs minime omnium erat factura. multo præſtabilius eſſe quod à Ferdinando offeratur quietum & tranquillum & ſine vlla controuerſia, quàm illud regnum in perpetuis periculis & difficultatibus & curis poſſidendo verſari: cum nullum tantum ſit imperium, nulla tanta, tam precioſa, tam admirabilis opulentiã, quæ poſſit cum animi tranquillitate comparari. his additum eſt ad promiſſorum obſeruationem Ioannam minorem natu filiarum Ferdinandi nuptui datum iri Ioanni reginæ filio cum dote centum millium nummum, ſolutumque iri numerata pecunia quantum æris alieni regina contraxiſſet hætenus, & quantum ipſi reginæ præterea legitime deberetur. hæ conditiones cum bonæ & ſalubres omnibus viſæ eſſent, datum eſt negotium Georgio, vt priuatim ageret pro regina, qui modo hanc, modo illam excitans difficultatem cum propria vtilitate ſpectaret, ſeque ſimularet illa vti diligentia, quò tantopere cineribus Ioannis regis deberet, cuius beneficentia & liberalitate ad tantam dignitatem fuiſſet prouectus, ita rem trahit, nihil vt concludi poſſit. at cum aliquando data eſſet colloquij facultas reginæ inſcio monacho, primùm illa gratulatur Caſtaliis pro conceſſa auctoritate proregia, quò vir eius ingenij ad illam dignitatem eſſet aſſumptus. poſtmodo oſtendit ſe ad vota Ferdinandi ſemper fuiſſe paratiſſimam, omnesque accuſationes & criminationes diluens in Georgium retorquet, à quo opprimebatur. Se difficultatibus compulſam aliquando vel ad Solimani auxilia conſugiſſe fuiſſe ſollicitatam ſæpius, vt illud regnum tanta regione alibi accepta permutaret, ſed nunquam ſenſiſſe tantam iniuriam faciendam eſſe Ferdinando, vt tam propinquum tamque potentem hoſtem barbarum finitimum Ferdinando lubens admitteret: cum tamen multo tolerabiliorem Solimani, quàm monachi tyrannidem ſemper exiſtimaſſet: cum multò maior ſit iniuria, multoque acerbior quæ ab ingratiss, quam quæ ab hoſtibus accipitur. Se libentiſſimè eam regionem Ferdinando conceſſuram, ad quam concedendam nulla vi armorum compelli potuerat. Se tamen vnum rogare Ferdinandi clementiam, ne obliuiſceretur Ioannem filium ſuum eſſe regem, & puerum, & pupillum, quibus de cauſis ſibi videbatur iure ab humaniſſimo principe poſſe impetrare vt filij loco haberetur. id ſi fiat, ſe illam ſummam conſolationem in tantis malis, tantaque fortunæ mutatione eſſe habituram. hiſce commotus Caſtalius tantam ſeminæ conſtantiam & prudentiam admiratus reſponder, ſe pluris optimam eius voluntatem in Ferdinandum æſtimare, quouis opulentiſſimo regno. omnia promiſſa ad vnguem obſeruatam iri quæ tractata ſunt, futurum vt Ferdinandus in numero filiorum ſuorum

Tormentorũ bellicorum vſus.

Vlpianũ captum à monacho.

Dalmas opp. Egnethũ vrbs.

Saſſebella vrbs.

Caſtalij adhoratio.

suorum regem haberet. se proprio nomine omne defensionis, officij; genus liberalissimè polliceri. Monachus horum ignarus negotia in dies protrahere. difficultatem difficultatibus annectere. conditiones, quas ipse requirebat, in medium adducere. vt autem appareat vilitatem reginæ & regis plurimum procurare, curat vt prouentus Regi & successoribus viginti & quinque millium nummum prius assignetur, quàm concedatur regnum, qui prouentus liber esset & securus & ab omni molestia immunis. illud Castalius promittit statim assignatum iri in principatu Oppolix, quæ regio est Bodurgij Maruingorum fertilissima & amenissima, omniumque rerum humano victui necessariorum abundans. his additur vt dos reginæ centum & quinquaginta millium nummum redderetur, quæ dum integrè soluuntur, quædam vrbes darentur pro pignore, quod se reciperet cum filio, & dum redditus prædictus. inter illas fuit Rhauporium & Munsterburgium atque Cassouium, vrbes opulenta reginæ concessa est. his ita compositis monachus ad suas conditiones peruenit. perit vt dignitas Vaiuodæ sibi concedatur cum solito stipendio à Ioanne concessio, quindecim millia nummum scilicet in singulos annos. vt munus questorium quod exercuerat ne sibi eriperetur cum stipendio ordinario, quod erat quatuor millium nummum. vt tam pacis quàm belli tempore mille & quingenti equites Ferdinandi sumptibus ad regionis corporisque sui custodiam alerentur. Vt Turcæ falsis fodinæ, quæ maximè essent precii, quas tunc ipse possidebat, concederentur: quæ omnia sibi præter expectationem concessa sunt. Quæ tamen si obtinuerat omnia, quæ optauerat, tamen mutatur in horas, nunc diuersa optabat, nunc penitebat optatorum: atque nihil turpitudinis in instantia volubilitateque ingenij collocabat. Nihil autem virorum grauitati, prudentiæque minus conuenit, quam promissa fallere, aut quæ semel probaueris mox reicere; nisi tamen dolus & insidiæ ac fallaciæ sese patefecerint, cum nemo fidem seruare iure optimo teneatur illi, qui subdole insidias pro sinceritate, fraudem pro integritate, mendacium pro veritate obtulerit. Neque tamen ignorantia rerum illarum, quæ sciri possunt, nos ab ista leuitate debet excusare. Monachus igitur cum illa forent conclusa, quæ pertractata fuerat, conatur persuadere reginæ ne prius exeat ex illo regno, quàm Ferdinandus omnia sit executus promissa. quod ad se, omnes suas copias extra regionem se esse missurum, vt illa intelligeret se tanta molestia esse liberatam. omnes deos obtestari se fidem illi in posterum esse seruaturum. æquius sibi videri, vt illud regnum, quod ipse toties armis, assiduis laboribus, perpetuis vigilijs defendisset, ad Ioannem regem perueniret, quàm ad Ferdinandum, qui neque auxilijs id vnquam protexisset, neque affinitate esset coniunctus, neque vllum ius probabile præter vim, in eam prouinciam haberet. Hæc dum aguntur clam cum regina, Ferdinandus literas exarat honorificentissimas de monacho ad Pontificem plenas laudum ipsius Georgij, in quibus præter multa continebatur, quod illud regnum inferioris Pannoniæ per vnus eius indutiam tot annos fuisset defensum aduersus immanitatem potentiamque Turcarum. sed neque solum defensum, verum etiam per eam defensionem multæ clades hostibus illatæ. atque quod omnium rerum maxime est laudabile, quod per suas singulares virtutes & animi ornamenta ex infimo fortune gradu ad summam dignitatem fuisset prouectus. quod certè mediocribus ingenijs non contingit. rogat Pontificem, vt eum in patrum sacrorum purpuratorum concilium, senatumque; coopretet, & purpureo galero insigniret, sicut optare visus fuerat. Quæ dum ab oratoribus Romæ aguntur, moritur Archiepiscopus Strigoniæ, cuius prouentus accedebat ad quinquaginta millia nummum. eam dignitatem cum monachus expetiisset, illico obtinuit. at cum reginam in eadem sententia persistere, obseruaturamque esse, quæ Ferdinando promississet, intelligeret. mirum in modum laudat mulieris constantiam. regina rursus in colloquium cum Castalio veniens ingenium monachi illi patefacit. commemorat nihil illis præsentibus negotijs æquè, atque Georgium aduersari. monet cauendam esse illius volubilitatem, quam multa experientia magnam esse didicisset. ostendit quod is necessario factas conditiones amplectitur, quia ad alia, quæ cupiebat, præclusam esse viam intelligeret, quæ erant vt regina intra sextum diem exiret Cassouium ex inferiore Pannonia. tum perscriptum est de his omnibus ad Petrum Vicchium, petiturumque; ab eo an vellet Lizisum Tibiscumque; vrbes Ferdinando concedere. quod si fieret, futurum promittebatur vt digniorem principatum in superiore Pannonia acciperet. vt autem res celerius & commodius transigi posset, missum est ad eum diploma, in quo proponebatur, vt tuto posset ad reginam accedere. ille veritus monachi insidias, cum res tam breui transactas non posset credere, duos oratores mittit, quibus omnia, quæ transacta erant, patefiunt. vt autem tarditas, & mora omnis, & dilatio è medio tolleretur, missus est Battor Andreas, qui cum duobus millibus equitum proficiscitur ad res, negotiaque; illa transigenda. nam fama erat Vicchium Turcica auxilia in dies expectare, quibus accedentibus turbaret ipsa negotia. comitia interim Colofuar indicuntur, vt omnes principes eius regionis ac regni adessent, quo tempore regina erat regnū Ferdinando concessura, atque illum regem iuratura; vbi dum omnes conueniant, expectat. Cæteriū Auria omni conatu, omni vigilia & studio vsus fuerat, vt post occupatam urbem Aphrodisium, Dragutus acerrimus & crudelissimus Archipirata opprimeretur, qui omnia maria infestabat. eius iter cum diu inuestigasset, denique; reperit biremes curantem & inungentem intra lacunas Menices insule. ibi cum certatum esset à Draguto, vt præfens opportunitas ferebat, displosa sunt vtrinque; tormenta complura. Sed cum archipirata vir callidus & astutus sese per illum diem defendisset, tamen in eas angustias rei denique; adducitur vt vel inopia rerum omnium moriendum sit, vel in potestatem hostium cum classe per ditionem veniendum. neutrum horum vt fieret, mirificum suorum remigum ac militum studio ac labore per noctem facinus aggreditur. nam cæso lagonibus quodam spatio terræ, quæ in alium sinum maris desinebat, per illud spatium aquas marinas admittit, nihilque; tale sentiente vel cogitante Auria per nouam excisam lacunam in aliud mare euadit. postredie eius diei cum illuxisset, clas-

Draguti stragem.

sisque; inclusa nullibi appareret, mittuntur qui exploraret locum, cognitumque; est callidissimū archipirata euasisse non sine magna omnium admiratione. at Solimanus septuaginta triremes & quadraginta nauigia varij generis cum multis apparatus bellicis mittit ad urbem Aphrodisium recuperandam, cuius classis & expeditionis defert summum imperium Sinamo viro intrepido, & rerum bellicarum perito. Sinamus cum ea classe Rizonicum sinum, Corcyraque; litora præteruectus omnia litora maritima prædationibus rapinisque; infestans se Melitenibus equitibus ostendit, qui cum quatuor haberent triremes piratas omnes & latrones ex eo mari turbabant, atque expurgabant barbarorum atrocitatis. eadem cum Siculis triremibus coniuncta magna damna plerumque; Mauris & Numidis & Turcis christianorum quietem ac tranquillitatem infestantibus inferebant, classis multis tormentis urbem diuerberat, at equites contra intrepidè tormentis in ipsam classem displosis Turcicam triremem dirumpunt, & demergunt. alias quatuor ita vexant, vt remigibus prope nudant. Sic ducetis & amplius è suis laniatis Turcica classis recedere cogitur. at Cæsar Augustæ vniuersam operam studiumque; absumit radicibus hæreticæ prauitatis in ea vrbe conuellendis. eam cum serere existimaret tanquam colonos nefarios concionatores, iubet pronunciari edictum vt sub pena capitatis illi procul ab omni agro Augustano, Memingensi, Sueuico; abisterent, qua vna ratione posse consulere eius prouinciæ religioni satis commode sibi videbatur. at inferioris Pannoniæ regina Sassebessæ profecta omnibus ferè eius regionis proceribus comitantibus, quam mediam deducebant monachus & Castalius, ad expedienda exequendaque; illa quæ statuta fuerant, procedit. eo cum peruenisset, de concedendis regijs insignibus habetur sermo, atque regina accepta coronam, quæ aurea, in acuti galeri formam confurgebat multis gemmis ac margaritis egregijs insignita, cuius in supra parte crux aurea confurgebat, Castalio in manus tradit, atque inquit iure regia insignia ad eum pertinere, in cuius potestatem regnum veniret. se fortunæ & volubilitate, & inconstantia cogi, vt regnum opulentum nobile relinqueret. tamen illud solatium habere in tantis malis, quod in potestate optimi & Christiani principis veniret, & a quo omnia humanitatis officia & ipsa & filius expectarent. cum rex paruulus his videretur resistere quodam modo, neque æquo animo assentiri, mater ostendit sapientis esse opportune repugnanti fortunæ cedere; neque per temeritatem & pertinaciam potius omnibus vno tempore ornamentis spoliari. suas vires non sufficere illi regno defendendo, cui immanis Turcarum imperator potentissimus semper immineret, cuius amicitia quaerenda sit, nedum inimicitia, monuit Curtenis perfidia & iniuria hanc esse rationem sui seruandi, si fieret permutatio illa, & si Ferdinandi consilium dum tuto liceret, vltro exequerentur. plus spei, & fidei, & liberalitatis in hoc principe reponendum esse, quàm in auaritia, perfidia, crudelitate, insidijs Turcarum. contra quos nisi Ferdinandi tutelæ & defensionis se dedidisset, omnino erat ad impiam eorum tutelam confugiendum, cum iam assiduis bellorum cladibus ita afflictis essent populi, vt necessariò ad aliena auxilia esset respiciendum. his dictis cum puer acquieuisset, & coronam, sceptrumque; eburnum multo auro, multisque; gemmis ornatum, & talarem vestem non tã preciosis gemmis limbis circumdantibus, Castalio in manus tradit. his acceptis Castalius non tã pro acceptis muneribus, quàm pro alacritate gratias agit, hortaturque; ne regni concessionem suo infortunio ascriberet, sed conseruationi, cum semper patris loco & defensoris ipsum Ferdinandus rex sit habiturus. ea corona tanti fieri apud eos populos, quanti regnum ipsum, consuevit: quam cum & Turca, & Georgius magno studio habere curauissent, tamen impetrare nunquam potuerunt. illa missa est continuo ad Ferdinandum regem per Ioannem Alphonsum nepotem Castalij. Regina deinde Colofuar profecta conuocatos ad comitia proceres, qui nondum conuenerant, expectat, vt animos eorum confirmaret, hortareturque; ad iurandum Ferdinandum in regem, & ad capiendam arma, quibus Turcas repellerent parantes denuo in illud regnū inuadere. proceres vbi aduentassent, partim optimo consilio. partim timore omnia quæ gesta forent approbantes iurarunt alacri vultu se Ferdinandum regem accipere, & fidem seruatuos. primi omnium Saxones, postea Cæculi iurarunt, ea tamen conditione vt sibi seruarentur, confirmarenturque; integra priuilegia, & quoniã Turcicum bellum instare videbatur, sit edictum vt omnes arma pararent ad opportunitatem, cum primū significatum fuisset. Ferdinandus omnia quæ gesta promissaque; essent à Castalio rata firmaque; se habere nuntiatum mittit. hinc addita est facultas procuratori, vt posset nuptias Ioannæ filia: cum Ioanne filio reginæ celebrare, quæ affinitas cum omnium summa lætitia contrahitur, quod hæc cõcordia videretur omnibus quietè & tranquillitatem allatura. postea comitantibus quadringentis equitibus regina non sine lacrymis multis cum filio Cassouium versus iter capit. ea vix profecta nuntiat Vicchius cum Battore Andrea conuenisse, cui iam Lizisum & Tibiscum & alia nonnulla castella, quæ possidebat, concesserat. atque; is nisi per literas reginæ factus certior de omnibus rebus transactis, assentiri noluit, qui ad reginam ad urbem Cassouium comitandam adproperauit. Battor trecentos equites ad ipsorum castellorum præsidia distribuit & octingentos Aiduchos, qui sunt pedites arcubus vntes & acinace cum thorace, aut hastatis telis. his rebus feliciter succedentibus Ferdinando, Franciscus Chendus & Balassus proceres summæ autoritatis in eius amicitia ac fidem sunt recepti, quod non parū referebat ad conseruationem eius regni. Castalius postea trecentos Hispanos duce Adana mittit Lizisum in præsidia, atque; postea statutum est, vt ea vrbs munitur, & in debilibus partibus reparationes excitarentur, quod ipsum fiebat in cæteris vrbus, Sassebessæ, Vlpiani, & Zibini, quo Turcarum imperus retardaretur, si conarentur in illud regnum irrumpere, donec opportuna auxilia Ferdinandi accederent. Sed quoniam in recentibus comitijs Colofuaris pecunia impetrari non potuit, quod omnes assiduitate bellorum essent exhausti, statutum est ad harum vrbum munitiones reficiendas, vt episcopatus inferioris Pannoniæ & Vinundriæ prouentus addicerentur. Geor-

gus

gius latari plurimum, quod omnia sibi succedere e sententia viderentur, quod in illis fortuna arrisisset. Sed existimat se grauius offendisse Turcarum Imperatorem, quod illi Ferdinandum praeiussisset. excogitat igitur quibus rationibus fieri posset ut illi faceret satis, & in gratiam redire posset, cum vtriusque principes vno tempore vellet amicos habere. eo consilio duxerit Colofuare ad finem oppidum, quod ipse a fundamentis extruxerat, atque Vniuuar appellauerat, ubi decesserat adesse purpuratum Turcam ad exigendum tributum eius prouincia missum. is enim dum agebantur ea negotia illuc accesserat, curauit itaque Georgius nequis eum alloqueretur, ne posset cognoscere quae forent transacta: quem tamen magnifice ac liberaliter tractari curat. mittit etiam accersitum Castalium, qui ubi conuenisset, communi amborum consensu solatum est tributum, cum essent adhuc induciae, neque oportuissimum tempus videretur praestanda facultatis Turcae, aut apte occasione inferendi belli: cum utilitas esset non aspernanda beneficio temporis concessa mature inlruendis munitionibus. Sed enim eodem die vesperi nuntiatur Acmethum purpuratum Turcam cum tribus millibus equitum Curra egressum esse, ut reginam & filium & regiam coronam interciperet, quam ad Ferdinandum properantem acceperat reginam secum afferre. regina Casouium versus, ut diximus, iter cepit, atque in horas multo grauius ferebat ea fortune mutationem: quae propter difficultatum viarum cum e motibus descenderet, qui superiorem Pannoniam ab inferiore occidentem versus determinant, in antiqua quadam arbore incidit: sic fata volunt. ac paulo inferius, Isabella regina, deinde iter peragens Casouium incolens peruenit, cum Turcarum Curresium conatus irritus ac vanus fuisset, nam regina, ut quae prudentia valeret, & disciplinarum cognitione esset exculta, quae facit homines plerumque cautiores ad agenda negotia ob experientiam & recordationem ferum praeteritatum, perinuitas vias iter faciens, fraudes & insidias Turcarum, quas suspectas habebat, delulit. Solimanus cum per exploratores omnia quae gesta contrectataque fuerant percepisset, e vestigio copias colligit ad occupandam inferiorem Pannoniam. eius expeditionis summum imperium deserit illi purpurato qui erat in praefectura Graeciae. iuber cum duodecim millibus equitum Taurunsi conuenire. ibi castra coniungere cum reliquis copiis, quae fuissent comparatae a tribunis militum, quos Sanzachos vocant. imperat illam prouinciam ex altera parte aggredi cum auxilijs Mysiae inferioris, ex altera intrudere iuber purpuratum Curtesem. atque hoc fieri mandat tanta celeritate, nullum ut tempus Ferdinando concederetur aut muniendorum locorum, aut colligendarum copiarum. Castalius his delatis hortatur Georgium ad tantas calamitates, quantae imminere videbantur alacriter propullandas: quibus se non defururum vlla in re respondisset, conabatur tamen reconciliari & in amicitia Solimani redire. nam literas conscripsit, quibus & se purgabat, & animum Solimani placare mitigareque, nitebatur erga Ferdinandum. Scribebatur. n. in illis, quod si Solimanus idcirco copias mitteret, quia possessio inferioris Pannoniae data esset Ferdinando Regi, ea non poterat videri legitima causa belli, quoniam illud negotium fuisset a regina, at non a se tractatum per nuptias filij, qui Ferdinandi filiam in matrimonium duceret. illa de causa liberam prouinciam ministris Ferdinandi illa reliquerat, atque sese Casouium receperat. non esse mittendum exercitum inquit ad labefactandos populos rerum omnium ignaros, quod ipse esseturus esset omnes Ferdinandi copias, quae in prouinciam fuissent ingressae, solutusque tributum ordinarium, uti promissum fuerat. additae sunt clauae in hanc sententiam & primatum eius regni supplices inter ac preces ad placandum animum Solimani, quae eadem confirmarent. Sed tamen nulla ex parte retardatur celeritas & studiū & furor Turcarum Byzantio egressorum: quia cum dux summus Taurunnum accessisset, extructo ponte supra Danubium castra propinqua fluuio Tibisco ponit. ibi quoque ponte per summam diligentiam excitato ad oppidum Becche contendit, quod est in ripa prope fluminis situm. deinde cum omnibus copiis in ea planitie castrametatus monet praefectos finitimorum regionum ut copias ad se celeriter mitterent, quas belli tempore submittere deberent. Castalius contra, dum Turcae copias colligunt Aldanam, magistrum castrorum monere Georgium iuber Losantium ut cum sexcentis equitibus Tibiscum urbem ingrederetur, atque imperat ipsi Aldanae ut cum suis Hispanis ibi praesto esset. Georgio Losantio deserit summum imperium rerum bellicarum, & administrationem eius regionis: qui etiam communi consilio cum Aldana Tibiscum munierat, & nonnulla castella finitima pro breuitate temporis, neque vllum tempus intermitteretur faciendis reparationibus, & instaurandis ac reficiendis partibus vrbis opportunis. fiebat certior de his omnibus Battor Andreas Lizisi, qui statim ad colligendum quantum copiarum potest animum adijcit. oes monet opere ferre oportere aduersus communem christiani nominis & libertatis singulorum hostem. Rasciorum primarios, qui populi sunt Pannoniae inferioris ad meridiem habitantes, nunc Rhatiani vocati, quorum inconstantiam ac fidem suspectam haberet, ad sese accersit, non tam ut eorum opera vteretur, quam ut Turcarum partibus ne fauerent. ut vero magis eorum fidem stabiliret quatuor millibus ferè illorum praebet stipendia, cum multi illorum principes etiam vltro se offerrent. collectis igitur summa atque incredibili propè celeritate quindecim millibus armatorum, quorum maior pars erant equites, illas copias educit in apertum, atque ad Lizisum castra ponit, ut hostis adhuc inter duos fluuios castrametati consilia exploraret. Castalius vrbes munit in Pannonia inferiore, quae illa opera indigerent, qui cognoscens purpuratum tribunum siue Belerbeium Tibiscum petere, aliam cohortem Hispanorum mittit cum pecunia in stipendia Rasciorum. comitia indicit Zibinium, curat ut Georgius Vaiuoda regni copias colligat ad subsidia Tibisci. iuber Battorem quantum posset copiarum Losantio mittere ad turbandum traiectum Turcarum ne Tibiscum fluuium pertransirent. at Georgius quia non putabat futurum per suas literas ut Turcae progredierentur, qui prius negotium subfrigidè curauerat, ubi audiuit eos pontes struxisse, colligit ad tria millia equitum, quibus in apertum educitis scribit ad omnes vrbes quae paratas copias haberent, ut ad secundum mandatum mitterent quantum deberent

Reginae Pannoniae mator.

Georgij monachi litera ad Solimanum

Becche opp.

Rhatiani qui sint.

deberent copiarum. est autem consuetudo militum conuocandorum ad vexilla, ubi res ita tulerit in interiore Pannonia, ut ad comunem salutem libertatemque tuendam inuidentur, atque lancea cruenta, & gladius ab equite per singulas vrbes obequitante publice feratur per uicos, quem alius pedes sequitur propinquus omnes inuitas ad arma sumenda contra comunem hostem. his auditis. omnes qui apti sunt tractandis armis per etate ad statutum locum conueniunt, atque ita breui magnus equitum peditumque numerus colligitur. Castalius qui suspectam haberet Georgij monachi inconstantiam, illi quaestorium munus cum stipendio quatuor millium nummum concedit, & Vaiuoda cum quindecim millibus, adaugetque equitatum & peditatum ad corporis custodiam, tantaque liberalitate delinit, ut Zibinium ad comitia conuenerit paulo ante indicta. in his pecunia ad regni defensionem petita obtinetur, quod in superioribus obrineri non potuerat. Quae dum parantur ad futurum bellum in inferiore Pannonia vtrinque, Philippo in Hispaniam profecto, ut diximus, Maximilianus Boemiae Rex iam per Italiam cum Maria Caroli filia Iulio bonam redierat per magnam eius ciuitatis laetitiae significationem & solennitates: quo tempore Roma allatae sunt literae ad Ferdinandum regem, quibus significabatur breui futurum ut Georgius in numerum purpuratorum Cardinalium cooptaretur. at Belerbeius interea omni conatu nitebatur ne regiae copiae coniungeretur, qua de causa Ferdinandus praeter copias, quas mittebat in inferiorem Pannoniam, praesidia in finibus Pannoniae superioris adaugerat, ne si illi fines inuaderentur, non possent resistere. mittit Andream Brandatum cum tribus millibus Germanorum, Carolum Scerettinum virum Maruicum cum quadringentis equitibus, quorum plerique erant caraphracti horum omnium summum imperium erat penes Sfortiam Pallauicinum. haec copiae Varadinum profectae Castalij mandata expectant, qui per Georgij suspitionem cum non posset ex illo regno exire, mittit nuntiatum Sfortiae ut cum Germanis copiis ad se proficisceretur. Sfortia relictis in praesidijs alia cohorte Germanorum, alia Sassebella, duabus Zibinij, cum reliquis Germanis Hispanisque copiis ad castra cum Georgio coniungenda properat. nuntiatur interea Turcae tribunos cum octoginta millibus armatorum, & quinqueaginta muralibus ac mediocribus tormentis Tibiscum fluuium traiecisse, infestaque signa conuulsisse Tibiscum urbem versus, qui Losantio significatum mittit Solimani nomine nisi urbem illam dedat, se illum & omnia praesidia iugulaturum, sicuti iussus fuerat, neque vllius misericordia motum iri ob eas calamitates, quas ipsi sibi sponte ascuissent. Losantius urbem illam esse regis Romanorum, at non suam respondet. se non posse sine crimine proditionis dare aliena. creditam rem esse defensori, at non proditori. omnes viros bonos iure debere existimare. splendorē gloriamque, militarem facile minas hostium contemnere solere, quo nomine indignus sit, qui non pluris honorem, quam vitam faciat. se nullum praeter Ferdinandum regem agnoscere. esse magis acquitatis Ottomanicae pacem & quietem curare, quam regnum illud, in quod nullum ius haberet, ita armis vexare. his auditis Belerbeius ad oppidum Becchen profectus cum omnibus copiis decem muralibus tormentis concutit, qua verberatione magna parte murorum dirupta, & prostrata oppidani praeter vitam cuncta arbitrio Belerbeij dedunt. sed cum oppidana praesidia accepta fide ex oppido exiissent, per perfidiam Turcarum ad unum trucidantur a Ianizzeris praeter ducem, qui vix ab ipso tribuno seruari potuit. acceptis deinde per deditioem Bechereche & Senatho oppidis, auctisque copiis. Rasciorum aduentum, qui cognito Turcarum exercitu potentiore, contra insurandum ac fidem datam Ferdinando, cuius etiam acceperat stipendia, in castra Turcarum transfugerant, ad Lizisum castra mouet, explorato, at minime tentato Tibisco, quia nimis praesidijs & reparationibus munitum apparuisset, ac difficilium, quod tunc expugnari posset, decernit omnem finitimorum subsidiorum spem adimere, & loca omnia, quae opem ferre possent Tibisco circum expugnare, ut illa vrbs auxilijs postmodo priuata facilius ad deditioem compelleretur. primū igitur Lizisum, quod oportebat subsidia a Castalio missa conuenire expugnandum censet, quo consilio iubet primam aciem cum ipse abesset etiam iter vnius diei explorare copias Battoris. sed acies cognita a vigilibus, qui missi fuerant ad explorandum aduentum hostium procul ab vrbe sub noctem, tanta perturbatione ac trepidatione castra repleuit, ut pene Battoris copiae solutae fuerint, cum quisque latebras ad fugam prospiceret. per eum tumultum castra monet ad profectioem relicto in oppidulo Petro viro Pannoniae praefecto rerum bellicarum apprimere perito cum trecentis equitibus & nonnullis Aiduchis. monet hunc quanta possit virtute urbem & oppidulum defendere. vix inde profecto Battore cum suis copiis, Burgomagister, sic n. vocatur superius magistratus vrbi in ijs regionibus. significat praefecto praesidiorum se velle facere deditioem, neque vitam, honorem, facultates, libertatem, filios, uxores, omnia bona vno tempore certissimo periculo obijcere, si tetaisset illam urbem defendere, quam Battor ita turpiter reliquisset, quae iudicauisset facile posse expugnari. profiteretur se velle clauas offerre, ipse quodquid vellent de oppidulo statueret. Petrus cum intelligeret a Turcis vrbe occupata oppidulum egre posse defendi, decernit praestare rebus Ferdinandi ut eas copias serualet incolumes, quae ut inutiliter immanitati hostium obiceret, quare milites educit. Belerbeius capto Lizisum per deditioem ibi cum vniuersis copiis per decem dies moratur. tunc oppidulum paruum Solimū, quod distat circiter duo milliaria ab vrbe Lizisum edito colle situ expugnare adortus est. praesidia oppidi parui Tucicas vires facietia, erant. n. Pannonica, singulari virtute illud tutant: atque frequenter lenibus plijs, quae fieri per molestia hostes affligunt. Belerbeius cum neque, minis neque, largitionibus, neque vlla virtute militari illos ad deditioem posset compellere aut subiugare, sublati vexillis ad profectioem inde castra mouet relicto Lizisum Olimano praefecto viro Persa cum quinque millibus equitibus, & ducentis Ianizzeris, ipse cum reliquis copiis ad obsidendum Tibiscum proficiscitur, quo occupato videbatur omnia Ferdinandi auxilia parui facturus, est. n. Tibiscum vrbs munitissima, vulgo Themisuar a fluuio Themis vocata, qui eam circumdat, cuius altera pars est munita terra & lignis in aggeris more coegetis, ubi multae sunt lacunae, & profundissimae paludes & fossae aqua plene, vnde neque tormentis concuti, neque villo pacto infestari potest. altera pars

Pannonicus mos conuocandi ad arma.

Munia & stipendia data monacho.

de solidis

de solidis

Becche opp. captum.

Rasciorum praesidia. Bechereche, & Senantho oppo.

Burgomagister qui sit.

Lizisum deditum.

Tibisci vrbs descriptio.

H muro

avinc...
-oim...
-is...
-ist...
-isb...
-oda...

Tibiscu ob-
fessum.

Copia Ferdi-
nandi.

qgo...

-q...

Castalij ora-
tio prudens
& salubris.

igento...

-ob...

aidv...
-obq...

muro cingitur antiquo lateritia materia, atq; interius fossa ducta est insignis profunditatis & ampli-
tudis, atq; ad turrinam quae mediam fossam prospectat, domus terra oppleta est collocatis tormētis,
quae vndique fossam defendat, ea; cum suis lateribus ita est extructa, vt sclopettariorū vsui maxime
inaccomodata. comportato igitur in vrbē omni cōmeatu, qui erat in suburbij, oīa suburbana aedi-
ficia succēduntur, ne fierent vtilia castrametationib. hostium. Tum praesidia ac ciues Tibisci statuūt
vel honorifice vrbē defendere, vel per gloriosam mortē fortitudinis non vulgaris exemplum ad po-
steros transmittere. pridie idus Octobris prima Turcarū acies vrbē ad expugnationē explorat, quo
tēpore Losantius egressus cū quadringentis equitibus praeter Aldanae consiliū, & Viliandradus cū
quingenta sclopettarijs leue praeliū cōmittit, in quo certamine Losantius ipse gloriosē decer-
tauit, atq; egregia opera enituit Alphonfi Rerecij viri Hispani. nam tanta virtute & peritia Losantij
certatū est, vt duo Turcarū millia Losantianorum fortitudine in castra sint repulsa. Aldana, quia ve-
rebatur ne illa victoria suos nimis alacres in periculum alliceret, cum essent tot millia hostiū, mittit
qui suo nomine hortarentur Losantiū, vt iuberet cani receptui, atq; illud factū est sine vlla suorū
factura quāuis Turca in redeuntes praesertim impetū faceret, & ad suburbia vsq; sint insecuti. nam
ibi subsidia sclopettariorū collocata fuerant hac ipsa de causa quae vbi in irruentes Turcas glandiū
procellā effundūt, eos cogūt recedere. postridie eius diei Belerbeus vniuersas copias vrbis ostēdat,
quae accessione Rasiorum ad nonaginta millia hominū excreuerant. ibi tam amplā, tamq; cōden-
sata ostētantur phalanges, vt vel illud solū vrbem posse trepidatione replere crediderit. sed vbi vel-
let vrbē explorare, rursus egressorū praesidiōrū virtute re frustra tentata repellitur. tertio abhinc die
directa sunt tormenta in eā partē vrbis. in qua forte Losantius & Aldana munitionem inceperant,
quo sanē hostium consilio per exploratores cognito fossam latiorē faciunt illa nocte incēprā, ita
vt postero die valde essent muniti. directae sunt duae semicolubrinae, & duo semicanones, reliqua
que minorā tormēta, hisq; vrbis concuti cepta, quare praesidiōrū duces ceperunt eas Turcarum vires
paruifacere, quippe cū nulla ratione viderentur vrbē posse potiri, nisi iūctū per acerrimū maiorum
tormentorū impetū tentarent, atq; oēs propē muri essent aperti ac prostrati. Quae dum ad vrbem
Tibiscum aguntur, Castalius collectis copijs, quas habebat iā in hybernis, castra cū monacho coniū-
git, qui circiter septuaginta millia hominū summa celeritate collegerat: quae vires ētī dies succre-
scebant, adiunctis cohortibus Pallaugini & decem millibus hominū Battoris. creauerant. n. eō vires
copiarū Ferdinandi, vt essent in eius castris nonaginta millia hominū, quos sequebatur quinquagin-
ta tormēta. in his copijs, tametsi numerosae erant, tū cū essent pleriq; rerum bellicarum imperiti, &
quales tumultuarij esse solent, male instructi, promptioresq; ad fugā quā ad pugnā. Castalius pa-
rum firmamenti se habere oportere censebat: cum omnē spem in mercenarijs militibus collocat-
set, qui partim pedites, partim equites variarū nationū accedebāt ad quindecim millia armatorum,
& in quingentis Hispanis viris lectissimis, quos semper secū habebat. nationes autē illae nullū ordinē
seruabāt, erantq; oīa cōfusione plena, cū nulla natio vellet ad aliā munia militaria obeunda cōmu-
ni consilio cōspirare: sed singulae proprijs munijs ac seorsum fungi niterentur, neq; vllas vel preces
vel blanditias ducū audirent. Hac vna sanē pestis omnē gloriā Germanici nominis destruxit, & in
perpetuū destruet, donec id consilij captū ab oībus fuerit, vt vni imperatori parentes vno consilio,
vna mente, vno animo vrantur ad cōmunem salutem & libertatē, & patriā aduersus barbaras gen-
tes nationesq; defendendam. Castalius his discoridijs cognitis curauit aīos ad concordiaē reducere,
quare conuocatis insigniorib. ducib. & primarijs cuiusq; ordinis ac nationū, eos ita ferē ad concor-
diā & ad seruandos ordines militares cohortatur. existimo vobis manifestū esse cōmilitones nullū
neq; imperiū, neq; regnū, neq; vrbē, neq; domū saluā esse posse, vbi vel nullae leges ad felicitatem
dirigētes fuerint, vel si existāt, parū diligēter seruētur. quippe cū lex populorū regina, anima ciuita-
tum, firmissimū omniū societatū vinculū vbiq; sit necessaria. at quanto magis seruandae leges mili-
tares sunt in castris vbi propius sumus periculo, & vbi multi sunt homines malefici, qui spe praedae
& impunitate cediū conueniūt ad vrbū agrorūq; populationes: qui nisi legib. coerceantur & in-
genti metu suppliciorū, nulla differentia amicos ab hostib. tractarent. omniū vero legum militariū
prima & regina, vt ita dixerim lex ea est, vt imperatori cōmuni omniū salutē, & regnorū conserua-
tioni cōsulerent pareatur. quod nisi fiat, irriti sunt & inanes oēs regū conatus, frustra q; maximē co-
piarū cōparantur, vbi imperatore caruerint. carent autem exercitus imperatore, qui imperatoris vo-
luntati non obediūt. imitari oportet sapientissimos illos Romanos consules, qui cū exissent ad bel-
lum pro patriae salute priuatas similitates, & odia intra fines agri Romani deposuerunt, resumptu-
ri vbi rediissent in patriā parra patriae victoria, facile futurū est si per has discordias inter vos diutius
cōtenderitis, vt patriā, filios, facultates, libertatē in manus crudelissimorū hostiū tradatis. nihil. n. ma-
gis optabile est barbaris, quā vt cōia arma harū prouinciarū inter se ad mutua vulnera cōuertant
q; si sapietis omnē ambitionē omniaq; odia deponetis, atq; omne studiū cōuerteris ad pfigādos cō-
munes hostes, ad ppullandū iugū seruitutis a vestris ceruicib. ad restinguēda testorū vestrorū incē-
dia, ad repellēdos acinaces a iugulis vxorū, filiorū, affiniū, amicorū vestrorū. non pōt tātus malorū
cumulus propulsi priuatis armis alicuius nationis, sed cōmunib. omniū. neq; vtilia illa fore, nisi
vni imperatori obtēperetur. se autē omniū periculorū & laborū sociū ac ducē futurū pollicetur, q
ad eā expeditionē nō aliqua sua priuata eā cōpulsus, sed studio defendēda eius regionis, accesserit:
quā ppriā eam postea fecit amor & charitas i oēs illos populos, et insignis spes triūphi de immanib.
Turcis reportādi. His rōnib. oēs discordia, oīsq; ambitio repressa est, animiq; coniūcti & cōsilia om-
niū, vt vni Castalij viri alienigenae imperio subijcerēt, qd nō ita fecissēt, si imperator fuisset Germa-
nicus, vel Pannonice alicuius praesentis nationis. hac. n. pestis iuasit vniuersū ferē terrarū orbē, aut saltē
certe

certe vniuersa Christianorū regna, vt ciues suos quiq; sapientissimos ac praestantissimos in vna quaq;
re faciāt parui, at mediocres externos admirētur, ac maximē colant, contra quā deceat. sic. n. fit vt
viri boni e patria omnes exterminentur, qui maxime viles suis ciuib. esse possent, alijs nascantur
ciuitatib. quae res multas vrbes euertit, & euertit in posterū. stare. n. adhuc florentissima vrbs Tro-
ia, neq; Graecis flammis ac ferro cōcidisset, si paruisset Cassandrae monitis. Castalius cēsis copijs ma-
gnis itinerib. coniunctis virib. cū monacho cōtendit ferre suppetias Losantio & Aldanae, qui Tibi-
sci obsidebātur. primo die monachus pcedit in prima acie, qd Castalius permittit. at vbi castris ho-
stiū propinquaret, ipse esse voluit in prima acie cū praestantiore manu militū. monachū in confertissi-
ma phalange esse statuit, cū ipsemet ēt castra oībus copijs eligeret in munitione cōmodioreq; situ,
q se se ostentasset. at vbi difficultas angustiarūq; viarum nonnihil copias retardaret, qd per angustū
ipatiū inter fluuium & montē inter esset faciendū. neq; fieri poterat vt tantus armatorū numerus
breui p illas angustias pertrāsiret. ad euitandas eas viarū difficultates nonnulli existimabāt fore com-
modius vt oēs copiae Lizifum diuerterent ad illā vrbē expugnandā, qā sic futurū videretur, vt Beler-
beitus cogeretur soluta obsidione Tibisci opē ferre Olimāno. Castalius vrrunq; vno tēpore fieri pos-
se existimat cū tātas haberet vires. nā relictis tot copijs quae possent Lizifum obsidere, & molestias
Olimanni diuertere ac fugā impedire, ipse vniuersum exercitum iuber Tibiscū versus signa conuerte-
re. monachus in itinere monet sibi nō videri ad eūdū esse Tibiscū, cū tumultuarijs copijs scilicet ad-
uersus veteranas & exercitatissimas Turcarū acies, qui si collatis signis esset dimicandū. certissimā vi-
ctoriā de tyronib. erant reportaturi. Castalius laudat mutationē ientētia monachi, q in tantis reb.
vtilē sit consiliū in melius mutare. rogat tamē vt Lizifum accedat. docet in vni vrbis expugnatio-
ne cōsistere vniuersum imperiū inferioris Pannoniae. rogat ne Christianū nomē in tanta opportu-
nitate rerū paruifaceret. obtestat ne tantā gloriā, quā cōsecutus videbatur illa ciuitate expugna-
ta negligeret se illi summū eius rei inquit deferre imperiū, seq; tanquā priuatū ducē mandata ex-
cuturū. rogat vt istud celeriter fiat, qā finis tēporis petitorū auxiliorū a Losantio & Aldana laboran-
tibus rebus erat propinquus, qui per viginti dies tantū se posse Turcis resistere profitebātur, cū diu-
nis laboribus pugnae, nocturnis excitandarū munitionū ac reparationū assidue fatigarentur. mona-
chus, q Lizifum inuitus accederet, tardius iter facit ea ientētia, vt daretur tēpus Olimāno aufugiē
di, quē in vrbe tam imbecilla tantū exercitū nō putabat expectaturū. nūtiatur interea Belerbeus au-
ditis copijs hostiū propinquare, vbi p octo dies Tibiscū verberauisset, quāuis noua tormēta attracta
essent ad exercitū, ab illa oppugnatione copias retraxisse. idcirco quo die Tibisci praesidia Turcarū
conatū mane expectabāt, fossas & aggeres & castra deserta pspiciūt. at tormēta ipsa certe attracta sūt
in ea castra, q occupauerāt illa nocte, q antecessit. vrbana praesidia strepitū motorū castrorū audie-
tia noua tormenta attrahi rata mittunt quosdā Aiduchos ad exploranda castra, qui referunt tāta ce-
leritate & confusione rerū omniū Turcas se recipere, vt multos ēt globos ferreos intra fossas reli-
querint. at die postero in castris Georgij vbi cognita fuit Tibisci obsidio soluta, magna letitia perce-
pta est, atq; cōuocatis praestantioribus ducibus ad militaria comitia decernitur vt Lizifum oppugnēt,
ne illa munitione a tergo relinqueretur, q posset insecutoros hostē infestare. vix quatuor milliaria co-
piae distabat a Lizifo cū tabellaria accedit in castra, q nuntiat Pontificē ad preces Ferdinandi regis
Georgiū in patrū sacroratū purpuratū lenatum coopuisse, atq; afferit purpureū galerū, & multo-
rum Cardinalium literas, q istud ipsum significabant, exponebātq; cū quanto totius ordinis patrū
gaudio & cōsentū fuisset exceptus. se gratulari pro accepta quidē dignitate, sed multo magis p acce-
pta gloria partaq; apud oēs Christianas nationes cū tanta prudētia, tantis, tamq; diuturnis labori-
bus animi & corporis illud regnū aduersus immanē Turcarū gentem tyrānidēq; defenderit. Geor-
gius his laudibus, & hac honorificentia dignitatis, nō minus, quā dignitate ipsa, laetatur: quippe
cū dignitatem videri vellet paruifacere, at nonnulla signa tamē laetitiae domesticis ediderit. Georgius
tū neq; his quidē adduci potuit vt sincero animo Ferdinandi partes cōplecteretur, neq; Ottomanica
in se indignationē nō magnopere curaret, cū multo pluris Solimani, quā Ferdinandi amicitia
faceret. illo cōsilio impulsus est vt sibi delatos honores & duces ipsos regios p nihilo haberet, qua-
re in suspitionē alicuius proditoris clā incidit. Castalius ea opinione de Georgio cōcepta nūquā
oculos ab illo diuertit. oīa eius dicta, facta, cōsilia, cogitationes pro viribus diligentissime obseruat.
de his oībus certior fiebat Ferdinandus, quae dum obseruantur a Castalio, Iulius Salazarus vir auli-
cus vnus e domesticis Ferdinandi venit in Castra Iulio bona citatis equis, literasq; reddit Castalio, qb.
continebatur, si copie nō exiissent ex inferiore Pannonia, ne exirent, ne fortē a Georgio excluderē-
tur, curareturq; quāta fieri posset celeritate, & cōmodo vt is ē medio tolleretur: quoniā per Byzan-
tinos exploratores, p literas regis Poloni, & p significationes multorū procerū cognitū esset, Geor-
giū nihil aliud curare, quā vt in fidē amicitiaq; Solimani reciperetur, atq; eū velle Castalium cū
oībus copijs trucidare, quib. actis promissum erat ipsum creatū iri Solimani cōsensu regem inferio-
ris Pannoniae. Castalius nihil horū nō expectādū censebat, ac nihil nō ui significari putat. veruntamen
ne monachus incideret in aliquam suspitionē, nuntiat, quae Ferdinandus audierit de viribus hostiū
sibi significauisse: multaq; addit signēta, q videri posset probabilia, & quo pacto ratarū rerum ma-
gnitudo appareat agenda. Ferdinandum magnopere cupere videre exitum eius belli, cuius sibi cer-
tam victoriam propouisset. tamen in Georgij iudicio & peritia rerum bellicarum omnem eius ex-
peditionis gloriam collocasse. his ambagibus res ad maturam opportunitatem protrahita est, itaq;
aptū tēpus obseruatū, ne regnum vnā cū ipso Georgio amitteretur. quae dum struuntur ad op-
portunitatē, exercitus Lizifo propinquat. Georgius curat esse in prima acie, qd cōceditur, sed quo-
iam angustus trāsitus sequētis noctis erat propinquus, mittit nūtiatū Castalio sibi nō videri tormē-
ta

Tibisci ob-
sidio soluta.

Monachus
Georgius
Car. creatus.

Literae Ferd-
ad Castaliū
de monacho.

ta maiora illac trahi posse, quare ibi esse relinquenda cum tantis viribus equitatus ac peditatus praesidio
rum, quantae possent ea defendere. hortatur Castalium ut ipse cum caestribus tormentis sequeretur.
Castalium qui ridiculum putaret copias ad expugnandas urbes proficiscens necessaria instrumenta re-
linquere, & illa quae sola viam patefaciunt exercitiis, cum etiam non tam hebetis ingenij Georgium
esse arbitraretur, qui non videret transitum illum sine magna molestia non posse parari, cogno-
uit susceptam expeditionem non esse a monachi sententia. iubet igitur operas acciri. locum ita para-
ri ut saxo paulatim exciso a monte via dilataretur. fieretque tormentorum capax & rotarum. prima ita
quae nocte non parua pars tormentorum transit. sed ubi hora esset tardior, ibi cum phalange ac postre-
ma acie castrametatur. iubet Hispanos duces, quos secum habebat, curare tormenta, ut per noctem
procederent, quia per diem daretur tempus quieti. ipse nemine sentiente cum suis custodijs clam
ad castra Georgij peruenit, quae distabant ad decem millia passuum a Liziso. tentorium monachi
cum multis Hispanis, Italisque ducibus ingreditur, atque ne caperetur admiratione, hortatur, quia tam
repente apparuisset, quae magno desiderio teneretur intelligendi consilij, quo ipse Georgius adductus
sit ut nuntiatus miserit tormenta maiora esse relinquenda tam propinquo hoste praecipue, unde insignis
gloria speraretur. his respondet monachus se illuc usque profectum esse, quae sperasset hostem copias om-
nino retracturum, qui tamen nondum Tibiscum fluvium traiecerat. istud sibi non mediocrem curam
afferre, cum etiam Olimanus statuisset Lizisi omnes conatus hostium sustinere. Quod si Belerbeius sup-
petias ferre conaretur, non esse ulterius procedendum, cum nunquam tantis copiis, tam rerum bellica-
rum peritis obuiam processerit, fieri non posse, ut cum tyronibus resisteret, nedum recuperaret, quae
Turcae occupauerant. se non iudicare & copias & regnum uno tempore fortunae arbitrio esse com-
mittendum, sed potius procurandas inducias. Castalium habendam esse honoris rationem respondet.
non ignorari potentissimos utrinque exercitus eductos. si relicto Liziso in potestate hostium, in qua
vna urbe salus eius regni, & Pannoniae superioris, & omnis prope Christiani nominis quies consi-
steret, fierent induciae, eas non posse carere suspitione prodicionis apud exteras nationes. rogat ut sus-
ceptum negotium exequatur, cum iam tormenta maiora accessissent, quod non sine admiratione ille au-
diuit. sic igitur lubens Lizisum versus castra mouet. Castalium cum tribus millibus equitum Pannonum,
& quadringentis cataphractis urbem. ad expugnationem explorat, quae ex altera parte, quoniam Ma-
rosso flumine alluitur munitissima est, atque ex altera parte habet collem editiorem, ubique imminet-
tem, facile expugnari posse apparuit. nam cum ad excitandum leue praelium copias misisset, ipse pau-
cis comitantibus ducibus ad fossas usque progressus omnia diligenter speculatur. Turcae non exeunt
in prouocantes, sed multos sclopettos ex urbe dispendunt, ne urbs recognosceretur. Castalium urbe
diligenter explorata suos a leui certamine in castra reuocat. ipse in castra redit. omnia quae contige-
rant ad Tibiscum docetur. tum castra mouet. cum omnibus copiis explicatis vexillis se Liziso ostendit.
ubi in acie aliquantulum constitisset, collem occupat imminentem urbi. monachus cum suis co-
pijs e regione oppiduli castrametatur. datum est hospitium mercenarijs Ferdinandi copijs in parte
editiore Liziso imminente, atque ipse Castalium inter hos tentorium locat. Dum Castalium ita castra
metatur, Turcae suburbium concremant, quae multus ibi inesset commeatus, & non mediocris copia
optimi vini. ad illud incendium restringendum, seruandamque annonam Castalium centum mittit sclo-
pettarios Hispanos Duce Ioanne Villioa, quae vel per summam diligentiam tamen seruari non ita po-
tuit, quin Aiduchi quidam ebrii, iique plures quingentis ausi sint Lizisum quasi Bacchico furore im-
pulsu sine scalis aggredi, qui omnes prope a Turcis in pecudum morem trucidati fuerunt in fossis ip-
sius urbis. interea omnes copiae castrametantur. accedit in castra Patochius vir Pannonicus cum qua-
dringentis equitibus & peditibus sexcentis, quos proprijs sumptibus alebat, & cum quatuor tormen-
tis bellicis ad bellum Lizisense, quo in itinere castellum est quoddam Turcarum vi expugnat. milites praesidi-
arios & oppidanos ad unum trucidat. oppidum diripit ac succedit. ducem oppidi captum in castra addu-
cit. sed tamen interfectus est & ille a milite quodam qui eum ceperat ob desperationem redemptionis,
cum Patochius eum sibi arrogaret Castalio largiturus. dum Turca Tibiscum copias retrahit, egressi in ho-
stes ducenti equites, & centum ac viginti sclopettarij Hispani nulla rememorabili gesta coguntur re-
cedere, quod fit apud Galam castellum Turcarum. illud est venit in potestatem Castalij per quandam frau-
dem: nam cum oppidanni maiora praesidia a Belerbeio poposcissent, cum multi milites Castalij induti es-
sent vestibus caesorum ad Tibiscum Turcarum, crediderunt petita aduolare praesidia. quare statim in oppi-
dum apertis portis sine controuersia admittuntur. cum illud oppidum ita Tibiscum praesidia ex itinere cepissent
abductis captiuis oppidum flammis absumunt, atque Tibiscum redeunt. sed quoniam nox aduentaret mis-
sus est Villioa, Thomas varcochius, Antonius Azinetta ex altera parte ad explorandum Lizisum ad
expugnationem, ex altera Aloysius Barietus & Viliandradas, tum rursus ex alia alij duces ut diligentius
negotium conficerent. re itaque diligentissime explorata parua quaedam tormenta in colle statuuntur in cas-
vias, quae aperte paterent, turbanturque; Turcae ne urbem interius munire commodum possent. postera nocte iu-
bet Castalium in eam partem, quae omnibus imbecillior fuisse visa est, tormenta dirigi. atque cum primis illuxisset
sex muralibus tormentis urbs concuti cepit, quae eo die & sequenti nocte nullo intermisso spatio tempo-
ris factitatum est. nam tormenta propter vim frigoris facilius id ferre poterant, cum Nouember mensis
esset, & id in locis frigidis praecipue ageretur. cum ad tertium usque diem ita urbs acriter fuisset concussa, ma-
gnaque murorum pars prostrata apertaque; iaceret, ac ruinae factae essent ingentes, ne daretur tempus ur-
banis muniendi interius, statuit Castalium urbem inuadere, sed cum munitione iam apparere inciperet, quae
Turcae interius erigebant, rursus iubentur magistrum turcicorum reparationes concutere duobus. additis
tormentis, quod magno impetu factum est. Turcae interea fossam duxerant interius eximia profunditatis &
amplitudinis, geminosque ordines vallorum vinariorum plenorum terra crexerant, cum transuersis de-

Marossus flu.

Lizisum ob-
sessum.Oppidum Ga-
la captum per
mentitas ve-
stes.
Stratagema.Lizisum con-
cussum.

fensionibus,

fensionibus atque super illis duo campestria tormenta collocant in inuasuros urbem. at nonnulli Hispani,
qui extra ceteras copias ad fossarum custodiam, & ad spectandam verberationem constitierant, cupidi glo-
riae, cum primi inuadenda urbis signum expectaret, quia vnus eorum incredibili desiderio est compulsum
est ut verberationem, quamuis non satis diligenter exploraret, neque visis, quae interius erant parata, nu-
tiant apertum locum ad inuadendum esse idoneum. eo nuntio accepto statim arreperunt aures Hispani
ut primi acciperent signum pugnae. decernitur ut urbs inuadatur. inflammatum animi militum a Castalio
ad expugnationem nunc pollicitationibus munerum pro singulorum virtute, nunc reuerentia religionis,
& diuini cultus: cum pro gloria, pro singulorum dignitate, pro Christiani nominis defensione, pro cul-
tu deorum immortalium, pro patria, pro vxoribus, pro liberis vno certamine dimicetur. addite sunt
ingentium munerum pollicitationes illi, qui primus Lizisum esset ingressus tum Castalij, tum etiam
monachi nomine. ac si nobilis prior ingrederetur, annuus prouentus ducentorum nummum, & du-
centa caesalia. sin esset ignobilis, promissa est nobilitas, & dimidium eorum munerum. Hispani qui
intra fossas constitierant, cum vexilla dirigi atque importari in urbem prospicerent, verum sibi illud hono-
rem praeripi incredibili celeritate preuenire nituntur, certatimque; ab utroque; copijs ad pugnam accurrunt
tanto desiderio ut vanus omnino fuerit ducum clamor ad seruandos ordines reuocantium. accedit His-
pani, & cum prima acie Viliandradas, & Antonius Enzinelus ad ruinas murorum, qui verberatio-
ne minime explorata cum triginta viris illustribus. ac strenuis in tra ruinas ingrediuntur. at cognitis reparatio-
nibus Turcarum, fossaque; profunditate & aggeribus praualidis consistunt, quia cognitum est Turcas tormen-
ta & omne telorum miscelium genus in eos Hispanos contorsisse, qui primi inuadissent. decernunt doce-
re Castalium opus esse pluribus tormentis urbem concutere, ac viam per amplius murorum spatium ape-
rire. Aldana eodem cum vexillis profectus pugnam conatumque; instaurat, neque; concedit tempus horum consilio
perficiendo cum Pannonibus equitibus. renouatur ibi atrox & cruentum certamen. pauci a Turcis ceci-
derunt. ex inuadentibus complures. erant. n. tria Turcarum millia ad eam verberationem tuenda desti-
nata, qui tanta virtute fortitudineque; militari pugnabant, ut exierint est munitionibus, ac mixtum cum
inuadentibus. decertarint. ceciderunt in ea pugna nonnulli insignes duces, & Viliandradas grauiter vul-
neratur. neque; illud sane silentio inuoluendum duxi, quod Ferradus Bottus acierum Petri Abulensis instru-
darum magister abiente signifero illo die forte vexillum gestauit, ac super munitione Turcarum defixe-
rat. eum cum Turca quidam glande transfixum deiecit conatur vexillum eripere. at non prius illud as-
sequi potuit per summam vim signiferi, quam opem ferentibus alijs Turcis caput vexillifero sit ab-
scissum, & vexillum eius sanguine conspersum. caesi sunt & alij quidam signiferi, vexillaque; quatuor a
manibus extorta. sic inuadentes cum multa suorum clade coacti sunt copias retrahere, quod incomo-
dum vna ratione facile deuitari poterat, si per ruinas missi fuissent duces, aut viri rerum bellicarum periti,
quae verberationem ac reparationes hostium dum acies essent instructae parataeque; ad inuadendum explorasset,
recurrentesque; Castalium docuissent. est. n. aequum reprehensione dignum nimium pugnandi desiderium, &
quasi furor quidam & impetus animi, atque; timiditas & incertitia rerum militarium, & nescio an non etiam
magis, quia neutrum horum vitur consultore tempore optimo rerum omnium magistro & moderato-
re sapientissimo. quae dum sunt ad Lizisum Ottomanalis vir Pannonicus se Pesium Castalio daturum
in manus pollicetur, ubi fuerat burgomagister. illud per Christianos suas partes sequentes se factu-
rum iquit, cum ita cum oppidanis conuenisset, quibus erat inuisa Turcica tyrannis. hortatur ut intrepidum opera-
ferat, quia si subsidia tantum se ostentassent, continuo oppidum dederetur. Castalium qui sciret oppidum
esse munitissimum omnibus necessarijs rebus, se delusum iri putabat, tamen ne desperatione illum deter-
reret, hortatur ut differat negotium ad expugnationem usque; Lizisi. ceterum Turcae capita insigniorum
ducum amputant, quos ex ornatu armorum dignoscunt, atque; illa victoria elati vel per ipsas ruinas recedunt
res copias insequuntur edita strage non parua. Castalium qui verebatur si Belerbeius cum suis copijs Oli-
mano opere ferre properaret, proclamata prorsus esse spem recuperandae urbis, suos ad gloriam, ad mi-
litarum virtutem, ad delendam contractam ignominiam hortatur. non esse formidandam praeteritam calamitatem mo-
li, cum nullum bellum tam feliciter geratur nihil ut prorsus contingat aduersum. concedendas esse rerum
omnium felicitum decumas fortunae, cui satis ingenti clade praesenti satisfactum est. sperandam esse in po-
sterum omnem felicitatem, cum aequitas causae Deum habeat fauorem. vnam esse rationem inquit delendam infami-
ae, & contractam per eam pugnam dedecoris, si res in posterum strenue fortiterque; geratur. praestare vel glo-
riose mori cum omnium populorum laude & admiratione, quam per summum dedecus turpiter & in glo-
ria uiuere: quippe cum natura certos clatros, & terminum vitae vniciuique; constituerit ac circumscripserit,
ultra quos nemo potest erumpere. vnam esse rationem preferendam vitae per res cum virtute gloriosae ge-
stas. hanc solam vere posse vitam appellari, quae non hoc breui vnus hominis de cursu, sed aeternitate me-
moriam continetur, quam nemo sapiens huic breui lucis usurae non anteposuerit. nobilitatem, opulentiam,
insignia virtutum magistratus & imperia in ceteros homines, ludicra esse fortunae, quae tam igna-
nis quam fortibus tam demeritis, quam prudentibus. communia sunt, & ab illa conceduntur incognito.
sed virtute & fortitudine propria esse honorum, diuinum quiddam potius, quam humanum iure censerit
oportere, pro patria, pro viris bonis, pro communi omnium salute, pro vero Dei cultu nullos neque; labores neque;
pericula, neque; vulnera, neque; mortem omnino timere, si res ita tulerit, cum tanta animi celsitudo non possit
nisi in summis & illustribus. ingenijs inueniri. non esse expectandas copias hostium docet, quae iam esset in itine-
re. nunc faciliorem esse expugnationem, si modo praesidia urbana sentiant primo conatu se cum viris fortibus.
& exercitatis ac peritis hostibus. pugnare. docet spem salutis omnem in armis reponendam esse, at non in fu-
ga & celeritate pedum, quae spes non semel multos incautos sefellit, cum multo plures fugientes, quam
repugnantes cadere consueuerint in omnibus. ferè praesidijs. proximam quamque; victoriam facultatem & quasi
gradum esse non solum ad hostes infringendos, sed et ad regna subiuganda, cum fortuna plerumque; prorū

Oratio Casta-
lij ad inuasu-
ros.Cruentum
praelium ad
Lizisi ruinasMilitaris mo-
nitus.Altera Casta-
lij oratio ad
hortans ad
pugnam.

pere soleat, in quam partem virtus aditum patefecerit. iussa est vrbs maiore impetu concuti, & militibus imperatum vt curarent corpora. vbi mētia disrupta sunt per amplius spatium, conclamatū est ad arma. ad illum clamorem scāla mēnibus vbiq; adherent. alij per ruinas, quæ ampliores factæ fuerant, urbem inuadunt. vrbs pluribus quadraginta millibus hominum circumuenta est, cū Turcæ plures tribus millibus verberationē tantū protegerēt, multiq; Ianizzeri & alij ciues cū Olimanno, qui omnes erant plures quinque millibus armatorum. cepta est atrox pugna intus ac foris cum tanto Barbarorum clamore, tanto vtriusq; tormentorum strepitu, & sonitu tympanorum, tubarū, instrumentorum bellicorum, vt omnia circum contremiscere viderentur. Castalius ad euitanda incommoda, quæ solent in huiusmodi prælijs contingere propter confusionem perturbationemq; ordinū, iubet omnes cataphractos omnesq; leuios equites, ac vniuersum equitatum equitare vterius, quem in turmas diuisum in locis opportunis statuit. cum verò propinquasset verberationi, cognoscit Olimannū sexcentos equites transerse collocasse, qui eius belli euentum obseruarent, quos nō solum ad defensionem, sed etiam ad fugam, si res ita posceret, collocauerat, si ex vrbe excedere cogeretur. Castalius vt omnem spem fugæ ac salutis illi adimeret, omnemq; facultatem subsidiorum, mittit Turcum Ioannem cum quatuor millibus equitum, & Carolum Scerettinum cum quadringentis cataphractis equitibus ad occupandū transitum ex altera parte fluminis Marosi, quæ subsidia possent accedere, & ipsi salutem sibi comparare. sic igitur Georgius optimi strenuique ducis officio perfungens nunc huc, nunc illuc properabat omnib. maturè cōsulens, vt maximè opus esse videbatur, vtpote qui munia militaria e longo viū optimè sciret exequi. Olimannus contrā & ipse suos ad pugna accendebat ita, vt egregiam ac singularem virtutem præ se ferrent, cum diutius conatus esset sustinendus, in quo vno possent hostiū vires facile retundi. nā qui antea magna virtute defensorum tot insigniores milites amississent, qui captiua vexilla tot reliquissent in superiore pugna, quo pacto vel fortiores vel alacriores fore putandi sunt in alijs conatibus? quippe cum primoriantur in pugna promptiores & ferociosiores. at vero vbi ad præliū ventū est, vrbs inuaditur singulari alacritate. cōmittitur atrox, & cruentum sanè prælium: cum Turcæ neq; tantillum quidem cederent, neq; inuadentes omnino oppugnationem intermitterent. conatus protrahitur in quintā horam. cum duces quidam tantam suorum cladem perspicerent, mittūt nuntiatum Castalio optimi videri vt post tam diuturnam oppugnationem copiæ retraherentur. qui respondit nullo pacto id faciendum esse iam afflictis propè ac debilitatis hostibus. Lizisum illa nocte omnino capi oportere, quod nisi fieret, præter existimationem, quod certe maximi est in re militari, periculosum erat ne vita quoq; amitteretur: cum maius periculum sit in retrahendis copijs, quàm in pugna. victoriam penes illos futuram, qui fuissent pertinaciosiores. Georgius viridi paludamento indutus, & Nadaſdus ad ruinas murorum adeunt, vbi erant Germani & Hispani mistum pugnantes. eos ad certamen, ad vtionem amicorum cæſorum in eorum conspectu, ad prosternendos communes hostes adhortantur. ex altera parte Castalius videt equites Olimanni sensim retrocedere, cum non possent amplius resistere, qui vel deditioem, vel fugam cito erāt molituri. iubet ducētos cataphractos ex equis descendere alios strictis gladijs, scutisq; arreptis, alios captis sarisis conari per verberationem irrumperere. omnes imbelles præterea, qui castra sequerentur, iubet hastatos ad morem Pannonum supra collem vrbi imminentem cōsistere, quib. militum præfert primū ordinem, vt omnes iudicari possent ab vrbis Turcis esse milites ibi collocati ad inuadenda mētia, quæ erant ex eorū regione. mittit significatum præfecto illarum gentiū cū videret urbem acrius inuadi, vt cum ijs descenderet, Lizisumq; versus cum clamoribus & strepitu procederet, quo Turcæ trepidatione ac metu tatarum virium consternarentur. deinde redit ad illos, qui descēderant ex equis. iubet hos acriter inuadere. Turcæ quo tempore hostes se recipere ab illa oppugnatione crediderant, renouari conatum intuiti, visa innumerabili propè multitudine descendētium de colle, ita animo concidunt, vt per verberationem, & per mētia, vbi scāla hæserant, in urbem admittantur per singularem Pallaucini, & suorū militū virtutem, qui se præclarè gessit in omni militari officio. cōscendūt mētia Lizisi Ioannes Villioa, & Franciscus Salscedus eius signifer cum vexillo, q̄ cætera vexilla Turcæ antea extorserant. sic ingens Pannonū multitudo per aditum ruinarum patefactum ingreditur, vbi cōstratorum cæſorumq; Turcarū permulta cadauera iacebant. omnes Turcæ, qui reliqui erant cum Olimanno magno terrore repleti in oppidulum refugiūt. qui remanserant in vrbe nulla facta defensione ad morem pecudū trucidātur. tantus erat strepitus & gemitus vbiq; languentium & morientū, vt miserabile appareret spectaculū. vrbs diripitur. equites ad fugam parati veniūt in potestatem equitum Turci Ioannis & Scerettini. hi ad vnum trucidati sunt, cum partim sint ab ipsis equitibus, iugulati, partim qui sibi videbantur traiecto fluuio natādo posse euadere, à Germanis Pannonibusq; peditibus hastatis telis trāfixi sunt, antequam possent ad vltiorem ripā euadere. Olimannus cū magna manu equitum ex vrbe egressus, vbi tantam suorū stragem videt, vt vitam seruaret, statuit in oppidulum redire, quò profectus magnam suorū manū reperit, cuius in ingressu multi vi sequentiū in fossam ceciderunt ac perierunt. vbi nox aduentasset, custodiæ ac vigiles sunt impositi ne Olimannus euaderet per noctis obscuritatem, cum certò sciretur nullā propè annonam esse in oppidulo. Castalius iubet oppidulū in posterū diē à trib. laterib. cōcuti, datumq; munus est erigendorum tormentorū Pallaucino. decretum est vt vnā verberatio fieret e regione portæ oppiduli, alia fluuium versus, vbi Pallaucinus cum mille peditibus. & quingētis equitibus ipse castrametatus, alia apud fossas occidentē versus. in singulis hisce locis sex erant duplices cānones, & totidē medio-cria tormēta ad decutiendas eripiēdasq; defensiones. his tormētis p̄ nouē dies assiduis verberationibus cōcussum est oppidulum. Turcæ tanta, tamq; violenta verberatione, tā assidua territi, postulat facultatem

Castalij stragem.

facultatem colloqui, vt posset agi de deditioe. cognitum est postea è transfugis Turcis propter annonæ penuriā in oppidulo incredibili inopia victus laborare copias: quippe quæ vel ad esum equorum, & potum sanguinis essent redactæ; quia oppidulum esset paruum, neq; tantarum copiarum capax. petitū est ab Olimanno paulo post vt liceret saluis armis & equis & libertate exire, quod Castalius minime concessit. nam cum sciret obsessos non posse diutius tempus protrahere, cuperetq; capere Olimannū, nullā conditionē accipit, nisi cūcta arbitrio victoris concederentur. ad eam conditionem tractandam mittit equitem Pannonem Turcici idiomatis peritum. at Georgius contra dicitur Olimanno significatum misisse vt cautè & è dignitate negotiaretur, quòd omnia obtineret, quæ clam à Pannonem percepta Castalio nuntiantur. captus fuit paulo post vir quidā Illyrius, qui se Georgij nomine illud nuntiasset Olimanno profitebatur, vniuersumq; consilium Georgij aperuit, qui cupiebat animum Solimani placare, at non magis etiam irritare. quinetiam nisi Olimannus cum armis & socijs dimirteretur, se non posse eum non defendere dicebat. hinc etiam multa nata est illi cum Castalio dissensio. id quoniam ita statuerat, decernit optimum videri, antequam negotium trāfigeretur, conuocare ad concilium omnes primarios Ferdinandi Regis & inferioris Pannoniæ. dū cessantibus Turcis agitur de deditioe, ac verberatio acrior instituitur, nequis iure queri posset sibi inconsulto illum honorem & gloriam præripi, quæ diuturnis laboribus ac multo sanguine prope parta fuisset, conueniunt ad tentorium Georgij Castalius, Nadaſdus, Battor, Balassus, Perennus, alijq; Hispani, Germani, Boemi, Pannonēsq; principes, quos præsentēs Georgius proposita barbarorum vītata crudelitate terrere conatur. proponit quòd Turcæ non solum in omni generis & ætatis homines sæpius victores sæuierint, sed etiam in ipsa bruta & in plantas, vbi vel iustam vel iniustā iram conceperint. non esse irritandam Solimani iram per crudelitatem in obsessos, quæ multò magis posset eum inflammare, quàm iactura ipsius ciuitatis. eorum quos fortuna belli trucidauit, omnem iacturam fortunæ solere ascribi. at seruos ab illa non posse sine crudelitatis nota apud Imperatorem cædi. facile futurum esse, si Olimannus liberalitatem obsidentium in se non vulgarem esse senserit, cui vitam & socios & libertatem largiantur, vt deprecatoris partes apud Solimannum ad res placandas suscipiat, impetretq; vt solutis ordinarijs tributis inferior Pannonia pace & quiete sine suspicione belli perfruatur. victoriam vero præsentis expeditionis non in vna animula Olimanni, aut in cæde lociorum obsessorum consistere, cum his cæsis infinitus tamen numerus armatorum Solimanno superſit: sed aciora tantum odia Turcarum concitari. omnium militarium virtutum maxime laudabilem esse clementiam, quæ ibi potest exerceri, vbi cedes necessariò exercenda non sit, quæ ad omnes fortune euentus mitiores hostes experiatur. Castalius respondet non ita Georgium pollicentem esse Cæsari ac Ferdinando, se tam miti ratione belligeraturum, vt clausos etiam & prope captos hostes dimitteret, cū se perpetuo & inextincto odio Turcici nominis flagrare fuisset professus, quæ etiam de causa tanta missa essent auxilia eius rogatu, vt non modo Turcicum nomen possent eijcere ex inferiore Pannonia, sed etiam multas vrbes recuperare. Turpe vel potius ridiculum quippe videri per pactioes potius parum honeste, quàm per liberalitatē honorifice hostes pene captos dimittere, cum tunc vere ex liberalitate & clementia se libertatem ac vitam possent fateri accepisse, cum illa prope amissa & conclamata viderentur posita in victorum facultate. non. n. videri quæquā illud largiri, quod nunquam in sua potestate fuerit, sed adhuc in arbitrio fortunæ ex aliqua parte. non esse militaris dignitatis vbi negotium pene absolutum fuerit, tãquam pueros aut imbelles imperfectum relinquere, ac prænitere quodammodo rerum hætenus fortiter & gloriose gestarum. neq; enim hæc in obscuro geri, quæ in omnium gentium, populorumq; Christianorum vel conspectu vel sermone versentur. His rationibus assensum est ab omnibus Castalij consilio, statutumq; ne vlla libertas Olimanno daretur, aut euadendi facultas per conditiones. Georgius vbi neq; publice, neque priuatim posset fouere partes Olimanni coniuuentibus cæteris ducibus, sentiretq; se omnē operam ludere, respōdet Castalio iratus se vel illo inuito ad communem inferioris Pannoniæ salutem illum esse liberum dimisurum. quibus nihil respondet Castalius, ne maius odium excitaretur, tollereturq; opportuna facultas eius opprimendi. Georgius mittit ad Olimannum qui duces petat ad tractandas conditiones. Sic deniq; res componitur, vt cum armis, equis, socijs, vexillis, impedimentis Olimannus tutò excederet, cui Georgius plauftra concedit ad conuehendos vulneratos, & mille equites ad tutelam omnium. petitum est à Castalio etiā vt tutò excedere liceret, quod nullo pacto apparebat posse obtineri, sed tanta fuit in ea re Georgij cōstantia, vt coactus sit pro mercenarijs Ferdinandi militibus promittere. exierunt ex oppidulo mille Turcæ, cum vulnerati plauftris veherentur vnā cum supellectile, Turcicisq; impedimentis, atq; prima nocte circiter duodecim millia passuum procul à Liziso castrametantur. Olimannus deinde clam ad Georgium accedit, multisq; diutius communicatis, atq; auctus numeribus ad suos redit. postridie suis in aciem instructis ad Belerbeium iter facit. Balassus dum Turcæ Liziso excederent cum ducentis equitibus & ipse discedit suo consilio cum nemine prorsus communicato. huic sese addiderunt fere duo millia equitum & castris egressorum ad Turcas trucidandos. exierant ad eam famam ducenti equites etiam Tibiso duce Alonso Pereo, qui viribus Balassi sese addiderunt, summaq; vti celeritate Olimannum in aperta planitie, liberòq; agro nanciscuntur. Olimannus his visis cum globo condensato iter facit, atq; in medio acierum armatarum plauftra cum vulneratis procedebant cum nonnullis sclopettarijs, qui reliqui erant ex omni numero. Balassus vbi videt se propinquare Olimanni copijs suos equites in hostem hortatur ipse in prima acie præcedens. at sclopettarij nisi vicini sclopettos non displodunt, ne frustra primus impetus absumeretur. vulneratur Balassus, qui equo cæſo humi cadit. eius casus vbi cognitus est à suis, aperta est confertissima phalanx ne illum equitatus conculcaret, atque

Monachi cōsiliū liberā di Olimanni

Olimanni liberati & Balassi pugna.

atque ex illa duæ debiles factæ, quæ in Olimanni copias impetum facientes prius quam iungerentur, in primam ac postremam aciem scilicet Turcarum, integram Olimanni phalangem relinquunt. Turcæ strenuè pugnantem condensati iter accelerant, cum Olimannus etiam fortiter pugnet: atque ita per virtutem ferri efficiunt ut incolumes perueniant in castra Belerbeij. Postridie dimissæ sunt copiarum Castalij, quibus fuerat imperatum ut venirent in castra, procurarique ceptum ut mercenarij milites Ferdinandi essent in hybernis in inferiore Pannonia. Georgius neminem externum eò ingredi oportere contendebat, quia diceret nimis exhaustos esse incolas ob diuturna bella, at procurat ut hyemarent in suis castellis ditionis Varadinensis. Castalius quia ita res agi minus aperte videtur, atque opus foret maiori calliditate, conueniens esse inquit ut tormenta saltem in regnum transferrentur eo, unde deportata fuerant cum opportunis custodijs, quod concessum est, ea tamen conditione ne plures centum Germanis illa comitarentur. iubentur tormenta procedere antequam Georgius id sentiret cum quinque Germanorum vexillis, quimox occupato Vlpiano, locisque finitimis ibi essent in præsijs. Castalius conatur multis rationibus persuadere Georgio vtile fore si non nulli milites essent in eo regno, non solum ad defensionem regionis necessariam, sed etiam pro illo humanitatis genere ut conueniret in eos qui multos labores in illo bello sustinuisserant in expugnatione Lizisi. At Georgius cum non adesse tantum numerum copiarum intelligeret, quantus posset sua consilia infringere aut retardare, denique assentit ut ibi essent in hybernis.

LIBRI QVARTI FINIS.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS.

LIBER QVINTVS.

LIZISO ita per virtutem Castalij non sine multorum suorum clade recuperato, acceptoque oppidulo per ditionem, Castalius præficit Aldanam urbem & oppidulo muniendo, quod & firmis præsijs & annona in multos menses munit, & omni genere bellici apparatus. Gaspari etiã Castelluio cum Hispanorum cohorte Tibiscum misso iniungit munus urbis muniendæ: reliquas copias in castella Varadinensis ditionis in hyberna distribuit. Aldana ubi primùm Lizisum ingreditur, iubet cesorum cadauera humari, quia multæ viæ Turcis cæsis confratæ ubique videbantur, & area oppiduli præcipuè, qui fortiter resistentes fuerant trucidati. non enim imbelles quoddam hominum genus sunt Turcæ existimandi, ut plerique insulsi crederent, parum intelligentes Turcicam disciplinam, & singulare studium belladi. Nam certe quidem permulta sunt quæ facere possunt eos formidabiles. obseruantia primum militaris disciplinæ, quæ apud illos est in summo honore. deinde exercitatio & studium tractandorum armorum, quibus à teneris annis exercentur, cum nulla alia studia magis curent, quàm ea quæ faciunt ad regna defendenda & amplianda. Sic igitur optimi sunt milites per studium & exercitationem apud Turcas. at ex optimo milite non est difficillimum bonum fieri Imperatorem, quippe quòd apud eos militares honores non opulentia, vel nobilitati vel splendori familiarum sine virtute, sed strenuitati & fortitudini sint propositi. neque enim inuidia vel maledicta cuiusquam viris fortibus præmia eripiunt, aut retardant, cum sæpe idem dies res cum virtute gestas, & remunerationem videat. nam præfecturæ honorificentissimæ insignibus virtute viris deferuntur, cum parua sit nobilitatis ratio sine virtute, at maxima virtutis sine nobilitate. populi autem omnes & subditæ gentes libentissime parent, prouentque vel in aperta pericula non solum propter spem præmiorum, neque metu tyrannicæ crudelitatis, sed incredibili beneuolentia in principem compulsi propter principis bonitatem in subditos, quòd nullum iniquum iudicium eo conscio fiat, sed æquum ius sine sumptibus omnibus dicatur. non enim introductum est apud Turcas per multitudinem sportularum, patronorum, tabulariorum, variorum magistratum, legum inter se dissidentium plurimarum, extorquere facultates litigantium, eosque ad extremam inopiam redigere. atque princeps ipse nullis impositis extraordinarijs tributis contentus est ordinarijs mediocribus ut pacis ita belli tempore. obediunt autem libentissime populi illi, quia sibi persuasum est omnem potentiam, omneque imperium esse à Deo, cui qui resistat, videtur deo resistere, quòd certè impium censetur. quia nemini prorsus liceat frumentum in priuatum horreum includere dum præcia augeatur, cum nemo mercator & non tyrannus in suo mercaturæ genere esse possit, ac præcipue si cum magistratu mercatura coniungatur & imperio: sed tolerabili precio omnibus sit annonæ copia, quia sicuti fiat iniuria, princeps ipse acerrime in tyrannos magistratus animaduertit, cui accessus ad colloquium in itinere non est interclusus, ac sæpe per summum expetit. cum præmia igitur fortibus, ius æquum omnibus populis, annonæ copia eadem sit omnibus apud Turcas, cum exercitatio assidua rei militaris in honore habeatur, quis non videat incredibilem beneuolentiam populorum excitari in principem? aut quis non intelligat nullum populum posse difficilium expugnari, quàm illum, qui rerum bellicarum peritissimus concordibus animis ad defendendum suum principem conspirarit? sed quoniam multi arma pro Turcis vel coacti Lizisi sumptulerant aduersus Ferdinandum, omnes facultates illis à Georgio sunt ereptæ, & prædia distributa mili-

Turcarum militaris disciplina.

NATALIS

militibus . fit edictum vt qui bellorum metu aufugissent, tuto redire possent, ne territorium desertum à colonis relinqueretur . rebus per eum modum cōpositis, copijsq; in hyberna distributis Castalius cum Georgio discedit, iubetq; per alteram Marossii fluminis ripā Hispanorum cohortes iter facere, per alteram ipse Georgius cum Castalio incedit cum triginta sclopettarijs equitibus, cum ex altera parte quingenti sclopettarij & duo millia equitum sequerentur . atqui Ferdinandus alterum nuntium nuper Iulio bona miserat, vt negotium acceleraretur, cum præsertim per literas Castalij cognouisset quæ de Olimanno contigerant . ne verò aliquam suspitionem nouus nuntius afferret, nuntiat Castalius Ferdinandum gratulatum misisse pro capto Liziso, sibiq; gratissima accidisse quæ fecisset sua causa, futurum vt intelligat se non in ingratum aut immemorem principem illa beneficicia contulisse . Sic igitur per has ambages verborum deluso Georgio ventum est ad oppidū Binsam, quod Georgius in eo loco propter amenitatem regionis à fundamentis extruxerat, qui locus opportunus visus est Castalio ad conficiendum negotium . nam si in itinere illum oppressisset, facile futurum erat vt vniuersæ copię fortunæ arbitrio committerentur . nam cum Hispanus pedatus non conueniret, sine quo non videbatur negotium aggrediendum, & Georgius breui esset discessurus, ne tanta opportunitas elaberetur, mittit significatum Pallauicino ac cæteris Hispanis ducib. vt quanta possent celeritate ad se cum suis cohortibus conuenirent, quæ dum ita geruntur in Pannonia, iam bellum exarierat in Italia, cum multa oppida in Gallia subalpina ab Henrici Gallorum Regis copijs Duce Brisacio capta fuissent per eas opportunitates, quas superius cōmemorauimus, neq; tamen intermissum est Tridentinum concilium, ad quod conuenerant tres archiepiscopi electores Germani, Mocontiacus, Colonienfis, Treuiricus, alijsq; complures Germani anustites. Henricus legatum excusatum miserat, quod propter bellum cum Pontifice non mitteret episcopos, (nam vel ante res compositas hæc, quæ spectant ad concilium acta fuerant.) Se tamen in catholica obseruatiua perpetuò esse victurum . interim facit edictum grauissimum aduersus hæreticos, proponitq; ingentia præmia hæreticorum nomina deferentibus . Mauritius vbi diuturna obsidione Madeburgenses pressisset, hæc conditionibus deniq; vrbs venit in potestatem Cæsaris, vt pareant Imperio . vt nihil aduersus Austriacam familiam moliantur . vt duodecim maiora tormēta tradant Cæsari, vt quinquaginta nummum millia persoluant . at verò quoniam Langtrauij captiuitas non ipsi Philippo solum, sed etiam cæteris Germaniæ principibus iam nimis diuturna ac molesta esse videretur, & ipsi Mauritio præsertim, qui sæpius pro illo frustra intercesserat, visum est ad alia consilia necessariò esse recurrendum, quare Mauritius cepit cum Henrico Rege Gallorum aduersus ipsum Cæsarem conspirare . Cæsar eorum, quæ aduersus se agebantur ignarus, cum multi principes partim præsentis, partim absentes per literas secum agerent de liberando Philippo, respondet se expectaturum Mauritium, atq; eorum preces plurimum apud se valituras . Gulielmus filius conqueritur plenum dubitationis esse responsum, cum esset apud Mauritium . patrem tabescere (quallore & diuurnitate carceris . nullum apparere finem miseriarum, nisi quem vel mors acerbissima ob tedium vitæ, vel amicorum & clementissimorum principum bonitas fecisset, aut quã viam salutis vis & ferrum aperisset . hortatur ac suppliciter petit à Mauritio vt infelici patri opem ferat in tantis miserijs iacētī . Mauritius, vt qui animum iam ad bellum à precibus conuertisset, opportunitatem rei maturè aggrediendæ expectabat, cum haberet adhuc coniunctas copias, quibus Madeburgum expugnauerat, atq; his præsidia vrbs adiunxisset, quæ hyemauerant in Casuaris . Cæteram Hispanæ copię, quas acciuerat Castalius, eo properant, quo iussæ fuerant, cum interea ipse Castalius Georgium varijs sermonibus detinuisset, qui properabat accedere ad quædam comitia, quæ Vasaël indixerat . in ijs erat acturus, vt postea cognitum esse dicitur, quo pacto Ferdinandi copię mercenarię ex illa provincia possent eijci, vt ipse solus imperio eius regni potiretur . habebat hospitij Georgius in oppido sicuti cōsueuerat & Castalius: at custodijs Georgij data sunt hospitia in suburbij. Hispanis, q̄ illa nocte accesserat, data sunt hospitia Georgij iussu in suburbij trans fluium: quippe cum inter vtraq; oppidi suburbia fluuius limpidus defluat Sebeßus nomine, qui deinde paruo interuallo interiecto decurrit in Marossium . Georgius nullo pacto adduci potest vt Germanas cohortes pateretur coniunctas hyemare, cum alias aliò trāsmitti vellet, vt ciues singularum vrbiū & oppidorum eos facile opprimere possent ad signum datum . Castalius indignationem vultu occultans Pallauicinum ad se accersit, docet Ferdinandi nomine quid agi oportet . monet pergratum esse Ferdinando si ipse conficiendo negotio interesset . aperit non posse rem diutius protrahi . demonstrat illud Ferdinando tanto gratius futurum, quanto maior difficultas & periculum rei proponitur . declarat non prætermittendā esse proximam noctem, cum non ita facile postea futurum sit vt in oppidum aliquod solus includatur, quod quidem diu expectatum fuit . his respondet Pallauicinus se ad omnia regis vota semper esse paratissimum, atque mox ad transigendum negotium accingitur . Castalius simulato negotio de hospitij ad Georgium accedit, sed quia non posset vilo pacto conuenire, discedit : atque Lopeū Andream ad se accersit . monet opus esse illa nocte Georgium trucidare, idq; regio iussu . se eius fidei, integritati, virtuti plurimum confidere, quare se illum delegisse ait, cum Manino, equite Campeggio, Scaramuccia, alijsq; nonnullis ducibus duce Sfortia Pallauicino, vt negotium conficeret . Illud nisi fiat, docet regnum inferioris Pannoniæ in maximo periculo esse positum, & Ferdinandi existimationem, & vitam omnium ducum ac præsentium copiarum . promittit ingentia munera . ostendit qua ratione id commode fieri possit . iubet lectissimos ex omnibus Hispanis copijs viginti & quatuor sclopettarios deligere, qui Georgio minime essent cogniti . dum castellum aperiretur, curaret eos qua posset calliditate admitti, qui turren statim occuparent quatuor, donec significaretur quid esset agendum . deinde iubet Petrum Abulensem collectis vasis sine tympanorū strepitu

Madeburgū captū à Mauritio.

Mauritius conspirat ad uerfus Cæsarem.

Proditio Georgij tentata.

Castalij conspiratio in eadem monachi.

strepitu Sasseßam proficisci, atq; prima luce ad oppidum Binsam præsto esse . ibi erectis vexillis, copijsq; in aciem instructis mandata expectare . Illa nocte, obscurissima quæ secuta est, tanta fuit vis aquarum & ventorum, vt celum tanti facinoris dare signum videretur, nam tanta erat violētia tempestatis, vt cuncta intremiscere apparerent . cum Georgius esset illo die discessurus, Aiduchi, qui castellum custodiebant ante solitam horam portas patefaciunt, vt carri impedimenta vehentes exirent : quo tempore Lopeus sclopettarios commode introducit nemine illud propter curam itinēris animaduertente, quia clam singulatim introducebantur . hi Turcico habitu induti intro eunt arma & sclopettos sub tunicis occultantes, atq; in opportuna loca à Lopeo distribuuntur . tum itum est ad castalium, qui cum Pallauicino reliquos expectabat socios facinoris . Pallauicinum sequebatur Moninus, Scaramuccia, Campeggio, & quidam Placentinus, cum Lopeus etiam quatuor Hispanos lectissimos adduxisset . Pallauicinus princeps & architectus eius cedis patrandæ cum his ad thalamum monachi accedit, quibus præcedebat Antonius Ferrarius Alexandrinus à secretis Castalij cum literis post subscriptionem Georgij consignandis, in quibus fingebatur Sfortiam Iulio bonā esse iturum, petebaturq; nunquid eum ibi agere vellet . erat Ferrarius Georgio per familiaris, cui et plura munera sæpius concesserat, ac plurimum fidebat, cui propter eximiam beneuolentiam & familiaritatem nunquam aditus erat occlusus, qua etiam de cauta accitus est ad negotium vt thalamus facilius aperiretur . huc accedebat quòd Castalium eadem hora iam nonnullos dies consulto ad transigenda negotia miserat, nequid suspitionis propter tempus posset sub oriri, atq; cum Aiduchi ad ignem propter frigus astarent inferius, hi thalamum adeunt . Ferrario continuo apertum est ostium . post Ferrarium Pallauicinus vel inuito custode thalami ingreditur . narrat Ferrarius Pallauicinum Iulio bonam aditum ad se primum si quid vellet rogatum accedere . literas conscriptas in manum tradit . eas cum subscripturas calamum accepisset ab ipso Ferrario pugione supra pectus non procul à iugulo vulneratur . at Georgius vbi se aliquantulum collegisset, exclamauit virgo Maria, atq; Ferrarium manibus à se propellit, cum robustus esset ac validus . Pallauicinus accurrens stricto gladio caput grauissime vulnerat . alij ad strepitum accurrentes sclopettos in eum ferè mortuum displodunt, qui vbi dixisset tantum Iesus Maria efflauit animam, illa mors fuerat illi predicta diuinitus à quodam abbate cum euerfo templo ac cœnobio castellum illud extrueret, neq; defuerunt qui eadem illam ex inuidia potius, quam ex vilo errore contigisse crediderint, cum sua in Olimannum & in cæteros Turcas clementia eo spectare visa sit, vt illa delinitus Solimanus inferiorem Pannoniā ne infestaret, cum æmuli moliri insidias ad Ferdinandum perscriberent . veruntamen tantum flagitium, quod in sacratum Cardinalem commissum fuit, vltorem postea habuit Deum . Cæso Georgio, Aiduchi audito vbiq; strepitu, visis Hispanis in acie, audita sui principis morte ita consternantur animo, vt eā profugerint, quã via sibi promptior visa est ad salutem, atque custodias in suburbij cōmonefecerint . Castalius veritus nequis fieret tumultus egressus Franciscum Chendum Ferenciū summæ autoritatis virum, atq; vnum è primarijs proceribus inferioris Pannoniæ Georgioq; amicissimum inuenit cisium accendentem . eum manu prensat . ad Hispanas Germanasq; acies deducit, vt spectaretur quòd tederet negotium ac strepitus, qui excitabatur ab amicis & custodibus Georgij, qui omnes consensu equis in vnum coibant in planitiem, quorum dux summus erat Paulus Blancus is, qui in Lizisi expugnatione vicario munere pro Georgio fungebatur in castris . hi vbi in acie constitissent, consulunt quid sibi esset agendum : qui tamen rati magnas esse copias Castalij, quia suffultum paruis viribus minime ausum fuisse tantum facinus censebant, nihil noui moliuntur, sed vindictam in opportunius tempus reseruantes quisq; domum suam recedunt . Georgij corpus inhumatum multos dies iacuit sine vilo funeris honore, caput, brachia, pectus lacerum, ac sanguine gelu concreto sedatum . sepultum tamen deniq; fuit in templum Vlpiani ab amicis nonnullis conputatum . Castalius cum nullum tumultum excitari intueretur Chendum manu apprehendens ante Hispanam phalangem Sasseßam versus pedes iter capit, cum nuntiatum esset oppidum Binsam à præsidij diripi, multamq; pecuniam inuentam fuisse inter milites distributam . mittit qui à rapinis coereret, ac postea procuratorem, qui Ferdinandi nomine omnia recuperaret . mittit & qui nuntiant castellorum munitionumq; Georgij præfectis vt Ferdinando se dederent : quod nisi facerent minatur copias & bellica tormenta se esse missurum . inter cætera oppida erat castellum munitissimum Vuuar, vbi erat thesaurus Georgij, atq; cum timeretur ne Cæculi vt amiciores Georgio infurgerent, aliquemq; tumultum excitarent, Castalius statuit rebus omnibus per literas significatis se Zibinium recipere, quæ vrbs esset munitissima & minus cæteris Georgio amica, vt ibi futurum rei euentum prospiceret . Germanis itaq; præsidij Vlpiani & Sasseßæ relictis, Binsæ vero Hispanis ipse ad Zibinium cum reliquis copijs castrametatur tam vrbi propinquus, vt cū vellet, citissime posset in vrbem intromittere . per benignè admittitur à ciuib. qui pro parta victoria de monacho gratulantur, omneq; genus auxiliorum liberaliter ad promittunt, ac necessaria suppeditant . deinde cum ad comitia Cæculorum, quæ conuocata fuerant à Georgio, Castalius esset aditurus, illud fieri ciues Zibinienfes non passi sunt, quòd ipsum nimis paruas habere custodias dicerent, donec apparetur quo animo Georgij cadem essent accepturi . non esse ad illa comitia tuto accedendum, nisi haberentur saltem quindecim millia armatorum . horum consilijs confirmatus Castalius accersit eura phractos equites Scerettini, & Germanas Hispanasq; copias, cum quibus ad oppidum Seghesuar accedit secum Chendum adducens, cuius animum Ferdinando paulatim conciliauerat . missus est Chendus ad comitia, vbi consilium fiebat principum Cæculorum, propositumq; fuerat quo pacto cedem Georgij vlciscerentur, eò ingressus Chendus proponit Castalij nomine maiora stipendia quibusq; si Ferdinandi partes fuissent amplexi, cuius non vulgarem liberalitatem, sed multo maiorem

1
16,3
17,3
18,3
19,3

10,4
11,4
12,4

Georgij monachi cedes

13,5
14,5
15,5
16,5

17,6
18,6
19,6

Cæculi Ferd. conciliati.

20,7
21,7
22,7
23,7

rem essent experturi. Georgium non alia de causa trucidatum fuisse, nisi quia vellent Turcas in eam provinciam introducere, atque illorum opera creari rex inferioris Pannoniae, tum multis alijs rationibus illos adducit ut iurarent Ferdinandum Regem, sequi ad promitterent omne genus auxilij libenter praestituros. nec multo post nonnulli proceres conveniunt ad salutandum Castalium, confirmandamque amicitiam, quibus omnibus multa data sunt munera; qua liberalitate non mediocriter populorum barbarorum animos feroces sibi devinxit & obligavit. nam certe quidem maximum acerrimumque tormentum ad expugnandum animum hostium est munus, quod multo acutius penetrat quam vulgum genus telorum, atque liberos & volentes animos trahit in servitutem. non defuerunt tamen qui odia clam in Ferdinandum excitarent. Castalium rebus per hunc modum compositis omnes suas copias in proxima loca in hyberna distribuit, quia propter assiduitatem bellorum, itinerum, laborum defessae iam viderentur: cum etiam vis frigoris tanta esset, ut non facile amplius esse sub dio tolerare possent. inierat paulatim recens annus, cum fama inter Christianas nationes succrescebat, quod Ferdinandus Georgium trucidandum curaverat, non quidem quia eius fides fuisset suspecta, neque quia moliretur insidias clam cum Turcis, ut simulatum fuerat, sed quia caeso tutore pupilli regis putaret Ferdinandus se posse facilius opprimere pupillum, neque aliam causam illum ad eam cedem impulisse, quam avaritiam omnium tyrannorum reginam, quam quidem cedem Castalium tam diligenter perpetraasset, ut solus copiarum imperator & prorex in illa provincia relinqueretur. Quaecumque Romae nuntiata essent, atque in patrum purpuratorum antistitem senatu, rex pessime audit, quem diris imprecationibus Pontifex iniectatur una cum ijs omnibus qui Georgium trucidarent. Quinetiam cum Ferdinandi oratores regem purgare conarentur, id non admittit Pontifex, cum diceret nullam iustam posse afferri aut legitimam defensionem. nam si talis erat Georgius qualis ab ijs fingebatur, se non rogandum fuisse neque decipiendum ut tam nefarium hominem in senatum & sacrum ordinem purpuratorum ascisceret. si erat non talis, tam bonum, & fortem, & de Christiano nomine tam benemeritum non fuisse ita crudeliter trucidandum. Cesium esse verbo insidiarum, at re ipsa spoliarum & invidiae causa, quae tamen spolia eo mortuo iure pontificio ad ecclesiam devoluerentur. non esse ferendum tantum scelus, ut vel in purpuratorum sanguine manus principum impune intingerentur nulla habita sacri capitis ratione. nonnulli tam acriter inveniunt in causam regiam, ut cum Ferdinandus antea bonus princeps & prudens & pius putaretur, tamen incensus & inflammatis in eum animis patrum sacrorum vehementer, vix denique per summam difficultatem fuerit absolutus: Sed cum profiteretur se plane demonstraturum per ministros, & iam partim ostendisset quanto in periculo illa regna versarentur ob Georgij inconstantiam & perfidiam, nisi ita obviam itum esset, venia & absolutionem a Pontifice consequitur. non obtrahitur tamen ut illi etiam absoluerentur, qui purpuratum trucidaverant, qui postea singuli in maximas calamitates inciderunt. Nam Pallavicinus paulo post fufus & profligatus a Turcis vulneratur & in servitutem abducitur, multaque alia gravia passus est. Ferrario caput Alexandriae est abscissum. Campeggius ab apro laniatus est. alius a Gallis in Provincia in frustra dissectus. Signum scelus est, quod ubi arma mortalium effugerit, diuinam vindictam & iram numinis etiam deitare possit. petrum est enim ut Iulio bonam ad cognoscendam aequitatem causae mitteretur, delectique sunt tres Cardinales ad rem cognoscendam. missi sunt & legati Iulio bonam qui causam cognoscerent, & Pontificio nomine spolia Georgij postulare. Sed responsum est illa fuisse in stipendia militum, & in res necessarias flagranti bello adversus Turcas absumpta, quae tamen multo minora fama fuissent: demonstratum fuit per Georgij literas eum voluisse Turcas accire in inferiorem Pannoniam, atque procurasse ut ipse crearetur rex provinciae per Solimani potentiam, cuius se fore tributarium profitebatur. dum illi Iulio bonam ad inuestigandam aequitatem causae proficiscuntur, omnes praefecti oppidorum Georgij legationes mittunt ad Castalium re diligenter examinata quae obedientiam & thesauros Georgij offerrent, Castalij in fidem amicitiamque accepti sunt, & in iisdem praefecturis confirmati; qui postea mittit ad Ferdinandum postulatorem procuratores ad thesauros monachi capiendos. Bizantij nuntiata cede Georgij, Solimanus eam gravissime tulit, atque delatum est Iulio bonam magnos apparatus bellicos ibi fieri, multaque millia armatorum in inferiorem Pannoniam Solimanum esse missurum cum duos maximos exercitus compararet, ut de duabus partibus in illam provinciam maximo impetu a suis irrumperetur vno tempore. his acceptis nuntiis Castalium literas summa celeritate conscribit ad Ferdinandum, ut mature necessariae copiae ad resistendum tantis viribus pararentur, caeteraque necessaria illi bello sustinendo, atque in primis ut mitteretur quantum posset fieri Hispanarum viruum. missus est Pallavicinus ad regem instruendum, petrumque; ut Italas copias mitteret tanta celeritate, tamque opportune ut essent in Pannonia inferiore cum ijs maxime opus esset. ut muralia tormenta mature attraherentur, quo cum his apparatusibus tam potentibus exercitibus posset resistere. Ferdinandus his acceptis iubet Pallavicinum quatuor millia peditum in Italia colligere, omnesque Hispanas copias, quas posset adducere. monet Castalium se nullis eius petitionibus defuturum. Castalium Tibiscum quanta potest celeritate curat muniri, atque caeteras civitates Pannoniae. quae dum pararentur ad futurum bellum accedunt Ferdinandi procuratores ad omnem supellectilem Georgij conscribendam, quae fuerat ab impositis custodijs diligenter asseruata, multaque loca clavis affixis custodita sunt, neque prius aperta, quam procuratores ipsi accesserint. inuentum est magnum auri argentique pondus, & aurea numismata complura cum non procul a Delta oppido aquis rapide labentibus e colle quodam magnus numismatum aureorum numerus fuisset detectus, quorum in altera parte erat Lysimachus impressus, in altera victoria. ubi ex illis accolae ad satietatem rapuissent, tamen aureus serpens tanquam custos thesauri & multa numismata Georgio allata fuerant. aderant & annuli complures

1552
Causa quae
circumfere-
bantur mo-
nachi truci-
danti.

Pont. indi-
gnatio ob
cedem Card.

Interfecto-
res in diuinam
vltiorem
illupsi.

Solimani ira
ob cedem
& apparatus

Preciosa
multa supel-
lex monachi
Delta opp.

plures, & vasa aurea & argentea, pellesque sebellinorum, aliorumque animalium preciosa, & vestes insignes, gemmae, tapetes, aulea, quae omnia ad precium trecentorum millium nummum accedebant. reginae precibus omne aurum & argentum antiquum Ioannis Regis, quod fuerat a Georgio usurpatum, Ferdinandi iussu restitutum est cum nonnullis equibus insignis pulchritudinis. Donata sunt Castalio ducenta pondo argenteorum vasorum auratorum, coelatorumque magnifice, & quadringenta aurea numismata, & quaedam sebellinorum pelles. Caeteris qui eius caedis participes, & adiutores fuissent ingentia munera concessa sunt. Sed enim quia duodecim mensium stipendia militibus debebantur, omne aurum inuentum impressum est, & argentum non elaboratum, dataque maior pars debitorum stipendiorum militibus, quorum animi placati sunt, qui iamiam videbantur propter stipendia tumultuaturi. Liziso ita capto, ut diximus, Ottomialis ad Castalium accedit. Hortatur ut tentet Pessium, atque tractatum negotium exequatur. Castalium cum animum eius propensum ad obseruantiam obedientiamque Ferdinandi cognouisset, iubet tantum copiarum capere, quantum illi sufficere negotio videretur. Eum monet ut procurat nequid temporis amittatur oppugnando oppidulo nisi primo impetu capiatur, quia videbatur inexpugnabile, sed captam direptamque urbem concremaret. Ottomialis accepta illa facultate duo millia peditum colligit, qui capto Liziso fuerant dimissi, & quingentos equites, causam tamen occultavit. Quod ubi significauisset Castalio Aldana, monetur id totum fieri ad utilitatem Ferdinandi. Aldana ad Ottomiale profectus cognita causa omne genus auxilij liberaliter promittit. Ottomialis paratis copijs cum Pessij ciues negotio fauerent, eos clam commonefacit se paratum instructumque esse. Sibi significarent quando negotium esset aggrediendum. Signo postea accepto ante diem statutum per noctem iter facit: at per diem copiae inter nemora occultantur atque tam occulte duabus noctibus eo perueniunt, ut nemo prorsus viderit aut senserit, donec sub auroram die statuto in propinquiorebus syluis maiorem copiarum partem collocauerit in insidijs. ex altera parte pedites nonnullos mittit, qui ad arma conclamari cogent. Turcae ea re cognita exeunt ex oppidulo, qui visa paucitate peditum insidiarum ignari in eos impetum faciunt. Illi simulata fuga insequentibus Turcas in insidias alliciunt, qui ita repente circumveniuntur, ut non possent resistere. Cognitis itaque insidijs in urbem conantur refugere; at ciues conscij facinoris iam sumptis armis cum Ottomialis copijs conspirantes portas occludunt, omnesque Turcae egressi trucidantur in morem pecudum ad unum. Turcae praesidiarum, qui erant in oppidulo, accepta illa clade sublato ponte subductili continuo sese parant ad defensionem. Ottomialis ita urbe potitus captis multis Turcis mercatoribus opulentis, qui venerant Byzantio, illorumque opibus direptis oppidulum inuadit. Sed enim cum tormentis, omnibusque bellicis apparatusibus, & natura egregie esset munitum ac fortissime defenderetur, omnis conatus Ottomialis fit irritus, omnisque opera luditur. Aldana re cognita cum quatuor tormentis & quibusdam Hispanis peditibus. nullo expectato iussu Castalij eo contendit, quia se oppidulo potiturum speraret. Scribit etiam ad Castalium iam certiore factum, ne vllum auxiliorum genus desideraretur. Castalium iubet urbem flammis absumi, quia putaret fieri non posse ut ea aduersus oppidulum teneretur, cum res maioribus copijs indigeret, atque vix quatuor millia peditum essent in castris. monet ut copiae quam citissime inde retrahantur, quia timebantur auxilia Turcarum, quae interim comparari dicta sunt; ne partem existimationem simul & vitam cogere amittere. at vero cognita profectio Aldanae cum auxilijs, tamen si intelligebat vanum esse mittere nouas copias, cum oppidulum omnino capi non posset, tamen quantum copiarum & tormentorum Aldana postulauerat missum est; ne quaereretur per negligentiam Castalij oppidulum capi non potuisse. missa sunt igitur quatuor muralia tormenta secundo Marosso flumine, & nonnulla campestria magna celeritate, iussique sunt Ourestolphus & Vachipetrus cum peditibus & cataphractis equitibus eo contendere. Sic igitur duo peditum millia, & ducenti cataphracti equites Pessium adproperant. his viribus paratis Castalium docet Aldana quantum erroris commisset, quod reliquisset Lizisum, atque inde & Tibisco copias eduxisset, cum illud oppidulum tentaretur quod non poterat neque quadruplicibus quidem copijs expugnari. his ita comparatis ipse Vlpianum accedit ut Pessio esset propinquior, possetque in omnes rerum euentus praesto esse. neque multo sane tempore interiecto nuntiantur omnes, qui Pessij oppidulum obsidebant fuisse a purpurato Curtesi trucidatos: quod tamen si Castalio minime mirandum visum est, tamen non potuit non egrè ferre. Sed ne Lizisi & Tibisci vires infringerentur, quia ille vrbes essent debiles, cum educta fuissent praesidia & essent sine ducibus, mittit nuntiarum Roderico Villandrando ut Lizisum ingrederetur, quod eo copias mitteret. iubet item Diegum Veleium Mendocium cum sua cohorte ac trecentis Germanis totidemque Pannonibus ingredi Tibiscum, atque bonam partem copiarum mittere Lizisum. eo proficiscenti multi sunt obuii fugientes impetum Turcarum, atque illorum crudelitate territi, quae ubi fuerant in caeteros trucidatos, illi ubi armatos in praesidia miti vident hortantibus ducibus praesertim, ut animo essent forti & intrepido ceperunt aliquantulum recreari & confirmari ab immenso metu, quem conceperant. intellectum est tamen postea Aldana cum Hispanis & cataphractis Ourestolphi se in tutum recepisse. nam praeter ducentos cataphractos Ourestolphi iuerant ad obsidionem oppiduli ducenti & triginta Hispani, centum Germani sclopettarij, duo Pannonum peditum ac tria equitum millia. Illud autem facinus praeter opinionem purpurato acciderat, qui cum mille & quingentis equitibus subsidia Pessio ferre conabatur, inter quos equites multi trahebantur currus. Purpuratus ubi intelligit se ab hostibus visum fuisse

Pessium cu-
prum.

num

I fuisse

Acierū Tur-
carum in-
structio.

Acierū Tur-
carum in-
structio.

Cruentum
certamē Tur-
carum.

Acierū Tur-
carum in-
structio.

Turdæ comi-
tia, de Tran-
sylvania
munienda.

fuisse vniuersos suos in duas turmas distribuit. omnibus Ianizzeris in curribus locatis munitio-
nem ex illis constituit, apud quos phalangem maiorem firmat, qui currus erant pro reparatio-
nibus vtrobiq; ita consistit consilia hostium expectans. at Ottomialis Aldanæq; copiarū Turcis in
acie constitutis faciunt turmam ex omni equitatu leuiore Pannone, alteram rursus ex cataphractis
equitibus collocat à fronte turmæ purpurati Curtenis. Constituta est phalanx rursus ex vniuerso
Aldanæ Ottomialisq; peditarū, cui nullum datum est signum belli. hic cum ita constitissent diu-
tius, videreturque Aldana subdubitare, Ourestolphus maiorem turmam purpurati inuadit. cata-
phracti à fronte cum ad sinistram magis flecterent, non aggrediuntur mediam turmam, vt tantum
fuderint, quantum ceperint, quos statim Pannoni sequuntur, nihil aliud profligantes, q̄ quod fe-
cerant cataphracti. illo errore commisso ita inter se funduntur, vt alter alterum impellentes ma-
gnam dampnum acceperint. multis Turcis cadentibus, solutisque equis per planitiem errantibus,
certam victoriam sperantes, minime vident aliam turmam integram. Pannoni minime curiosi
videndi exitum eius certaminis ex equis descendunt Turcas spoliantes qui mortui aut vulnerati ce-
cidissent. Purpuratus veritus victoriam esse penes hostem, iam ceperat reliquias copiarum & cur-
tus contrahere: sed cum nemo insequeretur, fusimque palantes Pannoni vagarentur per plani-
tiam, suis ad pugnam reuocatis atque in conglobatam condensatamque phalangem instructis, dis-
sipatos Pannoni inuadit, miserabiliterque trucidat. multo plures equi quam homines aufugunt,
cataphracti cum Hispanis rursus condensati cognita elade ac dementia Pannonum non arbitran-
tur fortunam denuo esse tendendam, quare se ad loca tutiora recipiunt. purpuratus insperata vi-
ctoria potius vniuersam planitiem percurrit, omnes inuentos trucidat, quod ipsum fit etiam in
vrbe Pessio. Turcæ rursus qui in oppidulum Pessij fuerant inclusi cognita purpurati victoria egre-
diuntur ex oppidulo, atque omnes præterea Pessienfes, quos arma pro hostibus sumpsisse aut con-
spirasse sciunt obruncant nulli neque atati neque sexui neque dignitati parentes. deinde facto
præualido globo armatorum insectantur reliquias illorum peditum, quos Ottomialis ad eius vr-
bis expugnationem adduxerat: quos tanta virtute opprimunt, vt plures mille & quingentis humi
constrati sint. Cæsa sunt à Turcis eo die ad quinque millia mortalium. vbi iam labore cedium ac
stragis Turcæ fessi constitissent, apparent procul trecenti Aiduchi, qui palantes ac prædabundi
per Turcarum regionem percurrerant, ac multa præda onusti redibant in castra. Aiduchi nescij
tantæ mutationis, tamque repentinæ fortunæ peragunt iter inceptum. purpuratus eos intuitus
cum procul abessent cognoscit esse hostes & paucos, neque locum tutum habere, quare illos re-
pente inuadit. Aiduchi minime consternati tam repentino euentu singulari fortitudine se defen-
dunt. Sed cum ad vnum denique trucidati fuissent non sine magna clade Turcarum, purpuratus
libero agro potitus est, atque ita victor in urbem ingressus pecunia & rebus partis pro virtute sin-
gulorum distributis vrbem refecit, qua parte fuerat labefactata. Aldana summa celeritate vsus Tur-
carum impetum fugiens, quos semper insequi timebat, plura sexaginta miliaribus vno die con-
ficit, atque ad oppidum Cornochium non procul à Liziso peruenit, huius enim negligentia
clades accepta est, quia non iussisset Aiduchos pugnare. Interea Battor Andreas insignitur ho-
nore Vaiuodæ inferioris Pannoniæ, Stephanusque Losantius creatur comes Lizisi, qui tantum
oneris suscipere recusauit, nisi Ferdinandus sibi manum Hispanorum concederet, vt posset con-
tra hostium resistere, qui quam citissime missi sunt, & locus ceptus muniri. Iam certissimi nun-
tij aduenerunt Mahometum purpuratum creatum esse summum ducem à Solimano ad Pannoni-
cam expeditionem, qui erat iam Taurumni, maximasque copias comparabat, quod ipsum facie-
bat præfectus vaiuoda Mysiæ inferioris. neque tamen segniter agebantur res ab ipso rege, cuius
castra nuper aucta fuerant quatuor millibus veteranorum Germanorum, & decem bellicis
tormentis duce comite Elphestaino, atque Ferdinandus iubet Castalium grandi esse animo,
quod magnas copias esset missurus, & quantæ necessariæ essent ad resistendum. Castalius inte-
rim & Vaiuoda iubent fieri edicta, vt omnes nobiliores regni proceres Turdam, conueniant,
quo maturè saluti rebusque eius regni consuleretur, cum Mahometus se accingeret, vt ip-
sum regnum pluribus è partibus vno tempore aggredederetur cum duobus exercitiibus: ipse per
vrbes inferiores scilicet, præfectus Mysiæ inferioris per Brassouium cum altero exercitu erat in-
uasurus. vbi proceres eò conuenissent post res ad communem regni defensionem spectantes, de-
cernitur vt Lizisum & Tibiscum vrbes annonæ, præsidij, reparationibus inuenerentur quanta fie-
ri posset celeritate, quæ vrbes tanquam obijces copiarum rapidissimos fluxus magna virtute pos-
sent retardare. donec regiæ copię in vnum conuenirent, atque colligerentur vires eius regni,
sicuti erat consuetudo per huiusmodi opportunitates. collecto itaque satis ingenti exercitu
breui decernitur vt obuiam iretur Myso, ne per illam partem Brassouij in regnum ingrederetur,
cum nulla ibi foret munitio, quæ posset eius cursum retardare, præter Seghesuar, quæ ta-
men vrbis cum esset parua, tantis viribus non posset resistere, ne vrbe opulentissima totius
inferioris Pannoniæ potiretur, atque omnem Cæcutorum regionem concremaret. Sed quo-
niam Turda est vrbs in loco fertili commodoque sita, decernitur vt illi copiarum colligantur om-
nes. Vaiuoda eò contendat ad eas colligendas, cum nobiliores secum adducerent milites, quos
publicæ defensionis debebant. Castalius mittit Ioannem Baptistam Archuensem cum Germanorum
cohorte Brassouium ad eius vrbs defensionem. missus est & Vicarius Scerettini cum ducentis cata-
phractis equitibus, aliaque cohorte Germanorum sub imperio Archuensis. Imperatum est eidem
comiti Archuensi vt cū alia cohorte Germanorum occuparet munitiōē. quæ super colle Brassouio
imminente extrucebatur, vbi maiora & mediocria quedam tormenta collocarentur cum ijs præ-
sidij,

fidij, quæ necessaria videbantur, ne occuparetur à Myso. nam si capta fuisset, ibique Mysus fuisset
castrametatus, magna facta esset & vrbs & regionis populatio. Sin coactus esset discedere, oport-
tebat eum non sine magnis incommodis iter facere, ac fortasse exire è regione. Quæ dum parantur
ad futurum bellum in Pannonia, Germania omnis ferè grauer ferre Cæsaris teueritatem; cum
amici & coniuncti principes Lantgrauio intolerabilem propè Cæsaris inclementiam vbique que-
rerentur, & non ferendam crudelitatem aduersus libertatem Germanicam. his etiam ad confir-
mandas querelas non leuem occasionem præbebat Federici captiui grauis morbus, (nam mortuus
est Federicus antequam dimitteretur è carcere) & contemptus omnium, quorum preces interceden-
tium vana fuissent. præter cætera mirificè inflammabant assidue filij eius lamentationes, quem
dedecus & cumulus diuturnarum calamitatum paternarum impellebat ad incitandos animos cæ-
terorū principum ad defensionem Germanicæ libertatis, & ad obseruandum tempus opportunum
vltionis. illi rursus qui persuasores fuerant Lantgrauio vt sese Cæsaris arbitrio committeret, cum
viderent illum præter omnem suam expectationem perpetuo carceri esse addictum, neq; sibi pro-
missa seruari, iam illud ceperunt egerrime ferre. Se proditores appellant Lantgrauij libertatis, om-
nia lamentationibus implent, quia Cæsar datam fidem fefellerat. quod vniuersæ nobilitatis Germa-
nicæ preces nihil faceret, quod ita paulatim omnes principes esset è medio sublaturus, cum virum
bonum, & amantissimum patriæ defensorem tam crudeliter tractaret. nam vniuersa Germania
Lantgrauium tanquam patrem patriæ miris laudibus efferebant, dicebantq; in eas calamitates esse
coniectum quod arma pro communi omnium libertate, & pro tuenda gloria Germanici nominis,
sumpsisset. hæc odia populorum omnium quamuis diutius occultata fuerant, tamen intra pectus
iam non amplius capi poterant, cum nimium excreuissent per spatium longi temporis. his accede-
bat non leuior causa indignationis & irarum, quæ cum superioribus consentire apparebat, quia
post oppressos Germanos principes, atque cõternatos Germanorū animos, Cæsar ipse sit ausus pa-
tescere, quod tenderent sua consilia, cum omnes propè iurare coegisset quod solam familiam Au-
striacam amplecterentur, quia procurauerat in Neomagensibus comitijs vt Philippus filius prin-
ceps Hispaniarum designaretur collega patris dum viueret, & post patrem ipse Imperator, ad eius
rei facilitatem peritum fuerat à Ferdinando fratre Cæsaris vt sese ab electione abdicaret, cui petiti-
oni tam auaræ non solum ab electoribus, sed etiam ab ipso Ferdinando reclamatum est. Illa ipsa de
causa nata est opinio inter Germanos principes, quod Cæsar duos potentissimos duces Lantgra-
uium Cattorum & Federicum Saxonum profligare atque funditus euertere conatus sit, non qui-
dem perduellionis ac lætæ maiestatis reos, vt simulauerat, neque quod ab institutis antiquæ reli-
gionis defecissent, sed simulata honestiore religionis & imperij causa, quod eius optatis ac dese-
deris clam repugnassent, neque vilo pacto potuissent adduci vt parum honestis petitionibus assenti-
rent. Querebantur imperium à Cæsare ambiri & procurari, vt illud tanquam ius hæreditarium ad
filios transmitteret: quibus lamentationibus & populorum querelis & principum ita male audire
cepit, vt non solum nemo esset quin Cæsaris nomen inuitus audiret sed etiam principes ciuitatum
ac nationes decreuerint, eum tanquam communi saluti & libertati & gloriæ insidiantem e Germa-
nia communi consensu eijcere. Sic omnes ferè Germaniæ populi in vnum conspirantes arma sume-
re aduersus Cæsarem decernunt. Sed quoniam desperabant se posse tantum negotium ad opta-
tum finem perducere sine regijs Gallorum auxilijs, quamuis Cæsar bellis Gallicis esset implicatus,
& Pannonicis non nihil distraheretur, multisq; augetur difficultatibus, clam Henrici Regis auxi-
lia postulant. Henricus tantam, tamq; opportunam rei bene gerendæ occasionem minime præ-
termittendam ratus magnas copias liberalissimè promittit, & se ipsum præterea venturum ad il-
lam expeditionem: quam liberalitatem benignitatemq; regis ita Germani sunt complexi, vt regem
communem Germaniæ defensorem ac protectorem sacri Imperij appellauerint. ad huius rei con-
firmationem Henricus Gallorum Rex scriptum typis impressum edidit, cuius insigne fuit pileus &
duo pugiones, cum hic libertatis insigne fuerit apud antiquos. scriptus erat regis titulus, Germani-
cæ libertatis vindex. hæc agebantur duce & principe Mauritio, qui etiam ad ordines imperij scri-
bens facti sui rationem reddidit, & Cæsaris crudelitatem aduersus Lantgrauium vehementer in-
sectatus est. Sed tamen antequam tantum facinus aggredederetur Aredatam profectus Ferdinandum
conuenit. rogat vt pro Lantgrauio intercederet, quo sibi focer in libertatem concederetur. Ille
Inutrium accedens cum Cæsare collocutus verba humanitatis & spei plena tantum refert. Henri-
cus veteranos milites ad signa conuocat equitatum colligit. magnas copias contribuit. ipse Catalau-
ni consedit, quæ vrbs est Aquitanie apud Matronam fluium, dum exercitus pararetur, qui iussus
erat conuenire ad Vitras & loca finitima in Aquitaniam, quod tormenta etiam trahebantur, atque
conuehebatur vndiq; commeatus & omne bellicorum apparatus genus. accersita fuerunt e Gal-
lia subalpina viginti veteranorum Gallorum peditum vexilla, qui diu militauerant in Italia. euo-
cantur è Scotia veteranae cohortes, ita vt collecta sint vndecim millia optimorum & exercitissi-
morum peditum, his accedunt triginta & quinque vexilla, quæ collecta sunt tyronum inter Tecto-
sates, in Prouincia, in Sequanis; atque omnis hic peditatus accedebat ad decem & septem armatorū
millia Gallorū, quibus præerat cū summo Imperio Dux Scatilioncus. addita sunt Gallis viginti Ger-
manorum vexilla, quæ collecta sunt apud Veuiū & Sorciū, ij sunt insignes Remorū pagi in agro Leu-
corū. totidē rursus vexilla conuocat ad stipendia Recrocus comes ad colligendas copias missus apud
Basigniu oppidum. missus est etiam Cartellus ad quatuor millia peditum colligenda. quare collecta
sunt totidē millia peditū Germanorū. erant instructi iā mille & quingenti cataphracti equites, & duo
millia leuiorū, ac totidē equites (sclopetarij), quibus præerat dux Vmalis. hic ita collectus exercitus Tullū
I 2 versus

Querele Ger-
manorum in-
Cæsarem & ei
conspiratio.

Henrici inscri-
ptio publ. &
expeditio.

Tulli Deditio.

Adhortatio regie mirae imperii est.

Diuoduri de scriptio.

Diuoduri de ditio.

Foederatio in Caes. pro Lantgrauio.

Senensium defectio a Caesare.

Clusam obfesa.

versus iter capit, quae prima vrbs Lotaringiae principatus neutrius partibus studebat. eius vrbs ciues antequam exercitus accederet clauis & imperium ciuitatis & omne auxiliorum genus quae possent per legationes vltro Conestablio Memoratio summo copiarum duci offerunt, cum Henricus Rex esset adhuc Genuilla, vbi regina aegrotabat. accedit ad eam vrbs dux Lotaringiae ad diuinas nonnullas criminationes, quibus accerrime apud Regem fuerat oneratus, quibus criminibus dilutis dux ille sese suaque omnia regis arbitrio committit. receptus est vna cum matre vidua, quae ad erat, perbenigne in gratiam regis, atque Henricus post multos habitos familiariter sermones hortatur matrem vt ducem adhuc puerum mitteret in Galliam, qui vna cum primogenito regio educaretur. cum vero Regiae ad horrationes mite quoddam sit imperij genus, ita fit. Caeterum Mediomatrices quia intelligerent futurum esse vt tantus exercitus in ea vrbe, & in proximo agro hospitium haberet, legationes mittunt in castra. rogant Conestablium vt eadem benignitate atque clementia in se vteretur cum neutrius partes secuti fuissent, qua vltus fuerat Caesar cum ea transiret in Galliam, neque illos atrocius tractaret, qui Caesar suis copiis venalem com meatum tantum exponi imperauerat. assentiunt tamen vt rex ipse cum primarijs proceribus exercitus in vrbe ingrederetur, quo commodius haberent hospitium. Memorantius his acceptis legationibus humanitatis plenum responsum dedit, se amice scilicet esse illos tractaturum. Sed paulo post ad regem profectus vbi redisset in castra, copias ducit ad pontem Camolonium vocatum, vnde tria millia Gallorum peditum cum nonnullis equitibus ac tribus tormentis mittit ad expugnandam abbatiam Georgianam, vbi praefectus Hispanorum praesidiorum se egregie tuebatur. Sed propter vim tormentorum cum muri fuissent deieci & prostrati, antequam se dedere voluisset, Gallo oppidulo potiri per virtutem armorum maiorem partem praesidiorum vna cum ipso praefecto frucidarunt. his ita succedentibus recta Mediomatricum Belgarum populorum vrbs Diuodurum accedit, quae ciuitas est opulenta & ampla, ad ripam Ombrici fluminis sita: habetque Tullum vrbs ad meridiem, Verdunum ad occidentem, ad Septentrionem Treuiros, quam fama est Moselainam dictam fuisse primum a Muselano viro Troiano, qui primus eius vrbs iecit fundamenta, sed postea nomen mutauit. habet illa vrbs agrum vini, frumenti, omnisque generis fructuum feracem, & pacis vtilissimum, quare omnibus rebus humano victui necessarijs maxime abundat, & multis praeterea viris praclaris cum non minus optimorum ingeniorum, quam frugum sit atrix. exercitus Diuodurum profectus castrametatur in suburbijs, & in pagis finitimis. tum Memorantius regiam voluntatem ciuibz significauit. hortatur etiam fuit vt se fidei & arbitrio regis concredere: praestare enim vt libenter regijs legibus tanquam amici indemnes parerent, quam vt per vim ferri, & per multas molestias istud tamen facere cogentur. fore tutius & commodius pacati regis amicitiam & fidem & clementiam experiri, quam arma & indignationem & impetum armorum militum, cum semper victoria tristes exitus victis afferre contueuerit. per illum nuntium gravissimus stimulus inieci est animis principum eius ciuitatis, qui ex altera parte se tantis viribus non posse resistere intelligebant, ex altera videbant quantum vtilitatis amitterent, quantumque autoritatis, quam exercebant in patriam & in caeteros ciues. quare hinc animus eos hortatur vt resistere regie petitioni, inde metus imminentium calamitatum ab armis suscipiendis deterrebat. petunt igitur saltem vt iura & priuilegia sibi ab imperatoribus & regibus concessa Gallicis confirmarentur. at Memorantius indignatus rem differri per mutuas petitiones, minatur, nisi cito pareant, se tormenta muris admoturum. Ciues eo dicto territi Gallica praesidia in vrbs vltro admittunt, & quamuis duas tantum cohortes admittere postulati fuerant, tamen mille & quingenti lectissimi pedites ingrediuntur. illis ingressis neque caeteris quidem possunt resistere, quare vrbs insignis Diuodurum ita compulsata est vt in potestatem Regis Gallorum veniret, quae diu libera suis legibus vsa fuerat, atque imperium iam pridem in suos ciues exercuerat. vel paucissimae enim vel nullae vrbes liberae vnquam inuentae sunt, quae non potentiam denique in suos subditos exercuerint; qui multos dominos pro vno habere coguntur, cum vix fieri possit vt bonum sit multorum imperium, vel quia rari sunt boni, vel quod vnum malum facilius populi tolerant, quam multos malos imperantes. atque in liberis ciuitatibus plures vbi que paucis praevalet ac dominantur. Mauritius ex altera parte cum eorum omnium, quos seueritas Caesaris irritauerat, auxilijs Gulielmum filium Lantgrauij sibi adiungit, factaque foederatione & societate belli cum Gallo, Henricus quadraginta millia nummum in singulos menses assignat in stipendia militum, quae quidem erat portio sumptuum ipsius regis pro foederatione. decretum enim fuit vt regijs, aliorumque foederatorum stipendijs assidue exercitus in Germania haberetur viginti millium peditum, & octo millium equitum. his addidit Henricus se noua auxilia adiuncturum, quoties Caesar armatus cum exercitu in apertum prodiret. atqui Senensis resp. interea, quae Caesarianorum auxilia postulauerat, vt paulo post explicabimus, cepit egrè ferre Caesarianorum administrationem, quia Diegus Mendocius tyrannice libertati vrbs simulata defensione sui videbatur insidiari, iactis fundamentis cuiusdam oppiduli. non defuerunt qui sollicitarent Senenses ad imploranda regis auxilia, inter quos princeps erat Hieronymus Vegghianus Pisanus: qui multis rationibus fore docebat vt Henricus eorum defensionem susciperet, si ad eius fidem, patrocinium, misericordiam confugeretur. Quae dum tractantur Senae, Mauritius ingentibus viribus mature collectis clam iter capit Clusam versus, & oppidum Ferdinandi Emburgu nocturno tempore adit per montanos aditus, asperos, ignotos, inuisitatos: quod factum est tanto silentio, nemo vt prius senserit, quam Mauritio ipsi viliu sit Caesarianos a tergo tuto posse aggredi, ac viam occludere ne aufugere possent. Sic igitur Clusam repente profectus portam occupat inter duos motes in valle quadam satis profunda, vnde pulsus custodibus conatur

conatur oppido potiri: Sed cum reiectus fuisset virtute defensorum relictis copijs nonnullis ad obfidionem, summa celeritate Inutrium versus castra mouet, vbi Caesar & Ferdinandus morabantur, qui improuiso Mauritij aduentu perterriti cum essent inermes statuunt Carinthiam versus iter facere sic Caesar inualidus per noctem in lectica pluuiosa & obscuro tempore ad lumen facu & cereorum profugit Inutrie cum Ferdinando & omnibus quae aderant, legationibus. nam tametsi tanto armorum Germanorum strepitu expectatus Caesar miserat tribunos in Italiam ad conscribendas copias, paucosque milites iusserat, quos habebat, difficiles Clusae aditus tueri, tamen tantus impetus fuit Germanorum tamque repentinus, vt, cum Caesariana praesidia quasi irruenti flumini non possent resistere, facile Germani quocumque vellent, irrumperent. Caesar ita noctu iter faciens per illam caeli turbulentiā & obscuritatem relictis impedimentis multis magna celeritate peruenit Vacorium siue Iulium Carnicum, quod est oppidum in finibus agri fori Iulij in vltima ora Norici situm Villacum vocatum antiquissimum patrimonium Austriae familiae, in ripa Draui fluminis. atqui tanta fuit festinatio & studium eius fuge, vt multi viri non ignobiles repentina penuria equorum coacti per vias lubricas & cenosas pedites egrè Iulium Carnicum peruenirent. eadem nocte Mauritius Inutrium peruenit. Caesarem fugientem aliquandiu insectatur. cum desperaret se posse illum comprehendere, Inutrium reuertitur. rebus vrbis seruatis incolumibus omnia impedimenta Caesariana diripiuntur. Caesar statim Vacorium profectus multos honores a Venetis consequitur, ac multa munera, a quibus omnia liberalissime oblata sunt, quae temporis angustiae & senatus liberalitati conueniebant. Sed Caesar vbi primum Venetorum equitatum ad se uenientem vidisset, qui comitabatur munera, adesse hostes veritus inde cito erat discessurus; at Venetus orator, eius animum vix sedauit, cum amicum esse equitatum docuisset, qui honoris gratia tutelaeque obuiam accederet, seque vltro obsidem offerret nisi res ita esset. tanti est timor in animis vel summorum imperatorum semel conceptus est rerum mutatione. ibi ergo aliquandiu moratur, donec quod tenderent Mauritij consilia prospectaret. Ferdinandus interrim legationes mittit percunctatum quibus Caesaris tantis iniurijs commotus tam repente arma cepisset, aut cur sua castella occupauisset, hostiliterque agrum inuasisset. his respondet Mauritius se non aduersus Caesarem arma suscepisse, neque ad eius castella occupanda, sed aduersus Albanum ac caeteros Caesaris consultores suos hostes, quos ibi esse percepisset. Se optimo esse animo in Caesarem, atque nisi eos intra certum temporis spatium inuenisset, dimisso exercitu se ad comitia Borodunum esse venturum, quae a Caesare indicta fuerant cum caeteris principibus, vt posset de pace agi cum ipso Caesare. Caesar tamdiu Vacorij moratur, dum multae Hispanorum copiae fuerint illuc ab Aunia ex Hispania classe aduectae, quas Caesar initio Germanici huius tumultus ex Hispania accieuerat. interim Ferdinandus accedit in Germaniam, ad colloquium Aredatum cum Mauritio venturus, quo illum Caesari reconciliaret. Sed Veneti vbi primum nuntiatum est Venetias Mauritium armatum suis finibus propinquare, iubent conscriptos milites colligi ac censerit, in apertumque educi ad suos fines tuendos. eos Venetorum motus veritus Caesar, ne forte cum hostibus conspirassent in eam trepidationem denuo incidit vt ad nouas latebras & ad fugam rursus prospiceret. at a legatione Veneta confirmatus fuit, cum intellexisset eas copias educatas fuisse propter suspicionem Mauritij, qui sese armatum Venetorum finibus ostentasset. esse Venetae consuetudinis arma parare, vbi armatos habeat vicinos. se fidei usorem profitetur, quod arma Veneta aduersus Caesarem hostem potius parata essent, si dimicandum sit, quam aduersus ipsum Caesarem. Mauritius ac prostantes ea felicitate rerum elati, qui libellum interim vocatum noluerant admittere tumultuantes regiones eorum Germanorum multis afficiunt damnis, atque hostiliter inuadentes ferro atque igni populantur, qui Caesarianas partes vltro fuerant complexi, ac multas vrbes in eorum sententiam confugere volentes, non audentes autem propter Caesaris praesidia communi consilio trucidatis aut eiectis ipsis praesidijs libertati sunt restituta. Quae dum fiunt a Mauritio, & a caeteris hostibus Caesarianae factionis, Federicus Saxonum dux captiuus naturae concessit. Lantgrauius Mechliniae, quod est oppidum munitissimum in finibus Belgarum, molestissimam captiuitatem perferebat omni spe libertatis abiecta, neque videbat quod sua tenderent negotia. Federici vero filijs & principibus post mortem patris, & omnia paterna sunt restituta. at custodijs Lantgrauij praefectus omni quo poterat humanitatis genere erga ipsum Philippum utebatur, cum multos ad colludendum & ad eum salutandum admitteret. nam Lantgrauius pro sua innata liberalitate ac munificentia ita ad se obseruandum custodes, & caeteros amicos flexerat, vt ad fugam oblata opportunitate sibi posse aspirare videretur. ventitabat ad eum spurius nepos iuuenis sane callidus & prudens & liberalis, cum quo Lantgrauius consilium fugae communicabat, atque aliquando in vicinis locis occulti equi praestantes ad hoc negotium astabant parati. adducuntur Turcae equae Mechliniam, quas iuuenis per miram quandam dexteritatem ad palatium sistit, neque vlla excitata suspitione equas paratas esse nuntiat. Lantgrauius dimissis illis qui colludebant, clam exit est thalamo. cum ad cocleatas scabellas ventum esset, per quas ascendebant custodiae in angusto transitu, fit obuius forte praefectus custodiarum. nepos Lantgrauij, quia putaret eo cesso nihil se habiturum controuersiae, quod permultos custodes largitionibus corrupisset, atque alij vino ac somno tunc essent sepulti, breuem sclopettum in ipsum displodit. cum vanus fuisset ictus, conclamatum est. fit concursus vndique. Lantgrauius reducit in custodias. nepos strenue pugnantis trucidatur. ita vel casus suspensio plectitur. quae dum inter hos aguntur, atque inter Mauritium & Ferdinandum ad reconciliationem, Henricus Rex Mauritij negotia proprie adiuuat. Sed cum obnuntiatum esset in regia castra Martinum Roscainum cum praualidis copijs Vermanduos Galliae Belgicae regionem, & in Campaniam siue Sueffones ingressum esse, multasque vrbes & castella cepisse, ac obuia quaeque ferro & igni populatam, Lutetiam magis itineribus

Caesaris fuga Vacorium.

Senatus Veneti magnificencia in Caesarem.

Ibid.

Federicus moritur captiuus.

Lantgrauius fugam tetat.

Boroduni
comitia.Mauritij pax
cum Cef.Lantgrauus
liberatus.Legationes
Isabelle Re-
ginæ queru-
la.

contendere, statuit optime rebus suis consultum iri si relicta alienorum locorum oppugnatione ipse ad proprios lares potius & ad sua defendenda signa conuerteret. Sic efficitur ut Gallorum itinere cognito Martinus coactus sit Galliam relinquere, ac proprie salutem consulere. Mauritius Inuitio discedens minime compos voti ac desiderij sui educto exercitu e Rethia principatu, Clusamq; libera relicta Borodunum, ut diximus, peruenit, quod etiam Ferdinandus: atq; preter cetera multa, que tractata sunt in ijs comitijs, ita pax inter Mauritium Cesarēq; componitur; ut Cesar Mauritio liberum Lantgrauum restituat. ut Mauritius suis sumptibus Ferdinando opem ferat aduersus inhumanitatem Turcarum per illam aetatem cum duodecim peditum, tribus equitum millibus. His ita compositis Mauritius partem copiarum dimittit, atq; Lantgrauus filij signa infesta conuertunt aduersus ducem quandam Henstainum, qui Cesaris nomine agrum Cattorum hostiliter inuaserat. contra hunc Oldemburgius comes sexdecim vexilla peditum Germanorum eduxerat, sed commisso utrinq; totis viribus praelio, Oldemburgenses copiae fuae protligataeque fuerant. Mauritius reliquas copias mittit ad liberandum Madeburgum urbem Saxoniae, quam Vellonum. Sennonumq; principes obsidebant. Hi visis copijs Mauritij continuo obsidionem soluunt, nec ita multo post hi simul cum Masfelfio comite Cesari reconciliantur, se illi milituros pollicentur aduersus Henricum Galliarum Regem, quindecimq; Germanorum cohortes, & quingentos cataphractos equites, ac nonnullos leuioris armaturae in castra Cesaris adducunt. Sic tam repentina facta est Caesarianarum rerum mutatio, & toties tam breui tempore. e quibus apparuit quam facile sit ex altissimo fortunae grada vel potentissimis imperatoribus delabi, & quam leuia fuerint principum Germanorum quorundam ingenia. Cesar pro conditionibus pacis, & ut sedarentur totius Germaniae animi in se congitati propter diuturnam captiuitatem Lantgrauus, quam vnam praecipuam causam fuisse intelligebat, que in ipsum Germanica, Gallicaq; arma excitauerat, scribit ad Mariam sororem Reginam, ut iuberet Lantgrauum restitui libertati. Maria Cesaris consilio ac mandato duci custodiarum patefacto, minime assequitur ut liberaretur, quia dux diceret sibi opus esse indicio Caesarianae voluntatis, quod ita Cesar ipse imperasset, ne prius eum dimitteret, quam indicium accepisset, uti inter se conuenerant Maria quia videret multos Germanos principes ad eum abducendum conuenisse, grauius fert vel iustissimam ducis excusationem, quare vnum e suis familiaribus mittit citatis equis ad illud indicium accipiendum. Ipsa interim, ut principes intelligerent non vanam esse spem solutionis, curat ut Lantgrauus Losianiam ducatur. deinde breui allato indicio libertati restitutus est cum magna pompa edita communis laetitiae significatione, atq; ab illis principibus ad suum principatum deducitur. Lantgrauus, ut erat liberalis & magnificus princeps, dum liberatio ita protrahitur, multa eaq; honorifica munera congefferat, quibus omnes donauit, a quibus aliquid commodi fuisset affectus. ea dum fiunt ita variatis vicissitudinibus in Germania, Isabella inferioris Pannoniae Regina iam queri ceperat conditiones, propter quas Regnum concesserat, sibi non seruari. idcirco Sarmatarum Regem & reginam Bonam matrem sollicitat ut procurent sibi pactiones seruari. principes inferioris Pannoniae clam sollicitantur ut filius in regnum paternum restitueretur; quippe quod neq; in ceteris locis vel viginti millia nummum possent exigi, neq; prouentus nemorum, & aucupiorum & piscationum vegetalia, que assignarentur, certa ac stabilia essent, quia possent pro ratione temporum facile mutari. Quod neq; soluerentur que sibi debebantur pro dote, pro quibus pignus acceperat Cassouium. ad illa tractanda mittit Matthiam Loboscum virum callidum & prudentem ad Ferdinandum. Loboscus responsum tulit a Ferdinando humanitatis plenum, reginam sororis loco scilicet, ac puerum filij se habere, semperq; esse habiturum. Sibi nihil magis esse cordi quam ut votis Reginae fieret satis. quod si Rhauporium & Munsterburgum illi non concedebatur, istud non fiebat sua Ferdinandi culpa, sed Ioannis Sennonij principis; qui Marchionem Albertum & electores Saxonum & Sennonum & Prutenorum principes tutores haberet, sine quorum consilio & consensu nihil posset fieri, cum & illi procul abessent, & tanti tumultus essent excitati a Mauritio nuper in Germania, quanti audiebantur. opus esse aliquantulum perpeti, quod alijs principatus, & vrbes. & oppida pro votis esset breui consecutura. Se mirari quod illa vegetalia refutaret, qui erant optimi & expeditissimi omnium prouentus. atqui tamen regina curabat ut haec sibi soluerentur, tamen non minus instabat ut clam sibi restitueretur Regnum. Turcae nullum genus apparatus interea pretermittere. copias colligere. tormenta in vnum conuehere. annonam subditis imperare. opportuna loca munire ad fines hostium. his cognitis Castalius literas dat ad Ferdinandum. hortatur ut maiores vires colligat. instet Pallauicino ut cum tormentis & copiis ad properet. Ferdinandus non posse tunc mitti suppetias respondet propter varios Germanorum motus; sed tamen se curaturum ut Pallauicinus cum suis viribus in inferiorem Pannoniam properaret, atq; pro opportunitate temporis alia auxilia breui missurum. Mauritium cum duodecim millibus peditum, & tribus equitum iure conditionum pacis ad illud bellum esse venturum. Se plurimum eius virtuti & prudentiae confidere. curaret exigendos in bellorum usu prouentus ecclesiasticos eius regni, qui administratoribus carerent: quod ut facilius cognosceret, daret id muneris Georgio Vernerio & episcopo Rispiesi, quae omnia descripta ad se mitterentur. iubet sua impedita omnia seruis monachi restitui. quadringentis Vlaronibus. qui monachum secuti fuerant ad corporis custodiam dari stipendia, ne homines regionis periti cogere hostilia stipendia mereri. illis praefectus est Opperstulphus vnus e primarijs ducibus. equitatus Pannoniae inferioris. Losantius cum sexcentis equitibus. ac ferè mille peditibus. praeter ciues tractandis armis aptos menstruum stipendium in omnes milites a Castalio accipit, & ducentos praeterea Germanos sclopettarios, atq; iubetur quantum posset comestuum in urbem Tibiscum comportandum curare: ut si repentina obsidio, ut affolet in bellis aliquando contingere, urbem illam inuasisset, posset eam diutius sustentare. tantus praeterea tormentorum nu-

merus,

merus, tantusque apparatus tormentarius missus est, ut in multos conatus hostium posset sufficere. scripsit etiam literas Castalius, quibus illum & Gasparem confirmabat, hortabaturque ut munirent tuereturque; quanto maiori possent diligentia. nam quamvis tunc non satis magnas copias habebat, quas posset in apertum educere aduersus Mahomettum, tamen breui futurum ut mature collectis insignibus viribus, & firmioribus copijs, vel contra omnem hostium conatum suppetias ferret. nunc sibi eundem esse aduersus Mysum ne in Pannoniam inferiorem per Brassouium intraret. periculosus esse hac via ne Mysus regnum occuparet, cum nullae essent munitiones, quam illa, qua Mahomettus erat inuasurus per Tibiscum, quod eum munitiones posset retardare. faciliorem esse sibi nemorum & montium beneficio defensionum aditum, quam Lizisi aut Tibisci, quia cum paucis peditibus sperabat equitatum Myfi vexare aut etiam rejicere. non paruum fore eius ducis gloriam, qui fortiter aduersus tanti exercitus conatus restiterit, quam nemo vir strenuus non appetuerit, quam summus honor, & vera gloria, & omnis militaris existimatio in maximis arduisq; periculis superatis consistit, nullam esse prope gloriam si quis cum ingentibus copijs debiles ac paruas fuderit, sed contra magnam existere, si cum paucorum virtute magnae hostium multitudini resistatur, acumenque maximorum exercitum hebetatur. Aldana se egre affectum Castalio significat, neq; posse Lizisum defendere. scribit mittendum esse alium ducem, qui susciperet defensionem, quod sane non medio criter Castalio molestum visum est cum ob ipsum articulum temporis, tum quia videbatur hostis ita spem magis habiturus urbis oppugnandae, ciuesq; consternatum iri, cum vir huiusmodi exiret ex illa munitione, cuius in locum alius sufficeretur non aequae autoritatis aut peritiae. addidit his plurimum interesse eius honoris illam urbem defendere quam ipse muniendam curauisset, & quam coluisset cum nulla esset bellorum suspicio. veruntamen nuntiatum mittit si metu purpurati commotus vellet Lizisum relinquere, quamuis illud tardius significauerat, tamen se missurum qui eam urbem defenderet, quare suum consilium statim apperiret. Aldana perspecto errore in quem inciderat, respondet, quando iam esset Lizisi se velle urbem defendere, ne videretur purpuratum metuisse. hortatur Castalium ut hilari bonoq; animo sit. Castalius rebus Lizisi ac Tibisci per hunc modum compositis Colosuar contendit ad colligendas copias, quas mittebat Ferdinandus. monet Helfstainensem comitem cum suo Regimeto ut eo properet, qui adducebat quatuor millia peditum, & Zenam summum cataphractorum equitum ducem ut in castra properaret. Mahomettus Taurumno a tergo relicto inter duos fluuios castrametatus fuerat, cuius in castris erant circiter centum millia armatorum & septuaginta bellica tormenta. inter quae triginta muralia eximia magnitudinis. iacti fuerant pontes supra Tibiscum fluuium, cum eo accederet purpuratus praefectus Graeciae cum viginti millibus equitum, & Cassumbassa cum quindecim equitum, & duobus Sytharum millibus, qui populi sunt in humani, bellicosi, & prope ferini pugnantes ex equis, quorum arma sunt arcus, acinaes, clauae ferreae. iam omnes ferè copiae inferioris Pannoniae collectae fuerant, cum Helfstainensis comes in castra accessit, quae hospitium habuerunt in suburbio, quod erat per amplum. die postero cum iuberet Castalius signa conuelli ad profectionem. Germani iter facere recusant, quia cum quatuor mensium stipendia sibi deberentur, duorum tantum in praesenti accepissent. tormenta occupant. urbem ad dereptionem capere conantur. tormentis concutere incipiunt. illa cum videret fieri Castalius praeter omnem bellici imperij reuerentiam mittit nuntiatum ciuibus ut se defendant, qui sumptis armis ita sclopettis ac tormentis Germanos impetunt ut multam cladem illis attulerint, qui nullo seruato ordine militari cum nescirent instrui in aciem, decernunt Castalium capere. Castalius consilio Germanorum percepto Turdam se confert, ijsq; nuntiatum mittit nisi temeritatem audaciam que deponat, se vniuersas copias in eos educturum, ad vnum trucidaturum, & tam importunum hominum genus delecturum. ad urbem profectus iubet omnem equitatum egredi, ac simulare se iter capere aduersus castra Germanorum, qui illa de re certiores facti cum se aduersus tantas copias nullo pacto posse seruari intelligerent, illamq; seditionem militarem sibi maxime perniciosam fore nemine consulente sponte sua tormenta Turdam versus trahunt in acie explicatis vexillis ad profectionem. comes circiter quinquaginta ex iis trucidandos curat, quare per multorum vulnera ac cedentes satis dignas penas dederunt suae temeritatis. dum Castralius vires parat aduersus Mysiam inferioris praefectum, qui cum quadraginta millibus hominum in agrum Brassouiensem hostiliter inuaserat, nuntiat Mahomettus non sine multa difficultate traiecto Tibisco fluuium cum omnibus copiis ad urbem Tibiscum confedissee, urbemq; cinxisse obsidione, ac cepisse concutere e tribus lateribus septuaginta tormentis, cum tamen praesidia egregiam fortitudinem praese ferrent. id nuntiarum est ab Hispano & Racio homine, qui non sine maximo periculo induti Turcico habitu Turcico idiomate vsu per castra hostium ex urbe penetrarunt. iam enim duodecim dies nullo intermisso spatio verberatio perdurauerat. addunt urbi opus esse subsidijs, quia tormenta multos milites dilaniassent. Castalius e vestigio Ottomiale hortatum mittit, qui erat Iula, ut cum quadringentis Aiduchis omni studio niteretur urbem ingredi, magna etiam praemia promittit, si illas suppetias in urbem introduxisset. ipse cum duodecim millibus armatorum Turdam versus iter capit obuiam Myso procedens, qui paulo plus quatuor millibus passuum aberat a Brassouio, validisq; praesidijs ab aditu quodam repellebatur virtute egregia Ioannis Baptistae Archuensis: nam tanta industria pugnat, ut nemo ex hostibus incolumis exiret e castris. Mysus itaq; neque procedere, neque coniungere vires cum Mahometto poterat aut Tibiscum contendere, qui quidem Archuensibus praestanti virtute ac singulari rerum militarium peritia non parum per eas miseras temporum rem Pannonicam prope labantem subleuauit. ita vero scite suas copias distribuerat, ut quos incursionem ea facerent hostes, neminem pateretur in castra redire. tot cladibus hostem affecit & afflixit, ut non auderet exire e ca-

Militaris gloria & fortitudo.

Seditio militaris Germanorum.

Tibiscum obsessum & concussum.

Io. Baptistae arcuensis virtute.

re è castris, atq; Mysum propè compulerit auertere signa, & de spe decidere eius expeditionis: Castalius ita Myso propinquarat, vt existimans maiores copias adduci, quam forma erat, nò ausus sit Castalium Mysus expectare, sed profectiōem fugæ simillimam capiens, se se recepit in tutiores fines, neq; enim credere poterat Castalium summo ingenio ducem singulari; prudentia ausum esse cum multo inferiore exercitu obuiam prodire. tanti est in re militari de summis ducibus optima apud vel hostes opinio. at Archuēsi in refugientes hostes impetum faciens nouissimū agmen subsecutus multos obruncauit. futurū erat etiam vt facile extorquerentur tormenta si paulo maior numerus copiarū Archuēsi ad fuisset, aut si Cæculi fortiter voluissent dimicare. Castalius vbi cognovit Mysum se cum integris copijs in tutum recepisse, nonnullos dies Seghesiare moratur spectans quò tenderent eius consilia, qua suspitione retardabatur quominus Tibiscum accederet, quia verebatur ne Mysus ipso absente rursus inferiorem Pannoniā inuaderet. nuntiat interea in castra Castalij Ottomialis Aiduchos, qui subsidio mittebantur Tibisco, à Turcis fuisse trucidatos, quamobrè Tibisci vehementer laborari, vixq; posse tantis virib. tamque assiduis laboribus resisti. missus est Fraciscus Enriqus Lizisum, vt facinus, quod successisset, & quo in statu res Tibisci essent, intelligeret, atq; diligenter spectaret formā & condiciones Lizisi, vt opportunis rebus sustinendis viribus Mahometti muniretur. sed cum Gasparis interitus nuntiatu fuisse Tibisci, eius cohortis prefectura cōceditur Roderico Viliandrando, qui iussus est summa ope niti vt Tibiscum ingrederetur. cū nihil magis periculosum sit in his opportunitatibus, quam si desint duces, & gubernandorum defensores periti. his additi sunt ducenti sclopettarij Germani, & cohors Andreae Lopei cum ipso duce. his demonstrat quantā sit difficultatis Tibiscum ingredi, neq; id fieri posse nisi per singularem prudentiam & fortitudinem. sibi horum ducum virtutem spectatam esse, plurimumq; illis confidere. maximi referre, vt urbem illam ingrediantur. addita sunt precibus & adhortationibus ingentia pmissa, & proposita ante oculos gloriæ honorisque magnitudo. sed illud frustra fit, quia eodem die Enriqus nuntiat Tibiscum venisse in potestatem hostium. hic nuntius molestissimus accidit propter iacturam egregiorum militum, sed multo magis quia ob incertiam rei militaris administrande ita contingerat, at non munitiois vitio. nam Losantius animum adiecerat ad eam urbem muniendam, quam antea ob difficultatem & controuersiam ducum, qui conabantur dignitate præcellere, munire non poterat. idcirco Aldana vniuersos sumptus in munitioes ad Lizisum muniendū retorserat, illa vrbe fortunæ arbitrio derelicta. at vero cum postea urbem ad muniendum mane exploraret, accedit omnis equitatus Cassumbasæ ad explorandum situm vrbs. erant erecta in mœnibus eius vrbs quinque propugnacula terra oppleta, quorum alia erant ad muralem coronam vsq; excitata, alia adhuc humiliora, quorum duo iam erant defensionem accommodata, reliqua imperfecta ac non prorsus vtilia. accesserat cum Mahometto purpuratus Græciæ præfectus. qui vbi Tibiscum accedunt, inquit purpuratus, en Tibiscū, reliqua ostendēt Hispani. dum urbem lustrarent Alonius Pereus cum quadringentis equitibus & centum Hispanis sclopettarijs egressus leue prælium cum Turcis committit, in quo egregia virtus defensorum enituit. nec multo sanè tempore interiecto vniuersæ Turciæ copiarum tanto cum tympanorum sonitu, armorum strepitu, tubarum clangore, hinnitu equorum, clamore hominum castra ad Tibiscum ponunt, vt omnia viderentur circum pericula minitari. tum paulo post densissimi globi hostium cum magno tormentorum numero se vrbi ostentant. illa omnia vt cognoscerentur parui à defensoribus fieri, cum ita castra hostium vrbe circulo cinxissent, vt nemo ingredi vel egredi posset, leuibus prælijs certatum est per quosdam dies, ne occuparentur suburbia. sed quoniam Mahomettus triginta muralia tormēta in suburbia direxerat, ad omnes defensiones prosternendas, vt posset à tribus lateribus concuti, urbani è suburbijs excedere coacti sunt. earum verberationum vna instituta est aduersus oppidulum, alia apud portam vrbs, tertia ad propugnaculum, quod Hispani tuebantur. ita per multos dies nullo intermisso tēpore vbs concutitur. vbi mœnia satis aperta ad ingressum viderentur, Turcæ urbem inuadunt. sed singulari virtute defensorum repelluntur. tum denuo renouatur conatus nullo propè interuallo temporis interiecto, atque rursus non minore virtute amissis pluribus duobus millibus hominum, multiq; vulneratis, reijciuntur. Losantius tamen cum intelligeret magnam partem propugnaculorum cōcidisse, quæ mœnia sustentarent, mœniaq; ipsa esse afflicta & propè conuulsata, neque urbem posse diutius defendi, præfectos cohortium ad se conuocat. docet quo in statu res sit. ait petitum fuisse tributum pro Tibisci principatu antequam Mahomettus traiecit Danubio castra vrbi admoueret, quod Vicchius soluere Solimano consueuerat. quod si fieret, dicebat se tranquillum principatum relicturum. inquit igitur id sibi videri nunc tentandum: atque inducias quatuor dierum, dum res tractari possit, petendas esse. sed quia variatæ sunt sententiæ, nihil actum est in hoc negotio. nec ita multo post ad eas partes, quæ oppidum portamque attingerent, iubet Mahomettus urbem acriter inuadi. certatum est circiter quatuor horas. desiderati sunt è defensoribus ad cētum & quinquaginta: è Turcis plures mille, & quingentis. multi vtrinque vulnerati. Losantius ac cæteri duces Hispani ac Germani tanta virtute, tantaque animi fortitudine pugnarunt, vt hostes sese ab illa oppugnatione recipere in castra coegerint. conuocatis denuo ducibus & præfectis cohortium Losantius idē consilium proponit, quod tunc ab omnibus comprobatum est, & missus nuntius ad purpuratum in castra, qui Losantii sententiam aperiret. huic responderet purpuratus illud fieri potuisse vt procuratum fuerat vel se ipso annuente antequam colligerentur copiar, atque Danubium & Tibiscum traiecisset: nunc aliud consilium esse capiendum, quando exercitus iam esset collectus & apud urbem castrametatus, quas copias non erat prius educturus ex agro, quam vrbe & oppidulo potiretur. eo responso nuntius redit ad Losantium, qui nulla honesta conditione reperta cum nollet tur-

pem

pem deditioem facere, vt poscebatur, statuit ad extremum vsq; vitæ finem fortiter dimicare. Turcæ verberationem redintegrant atq; ampliant, repetitisque conatibus urbem inuadunt, vexant, affligunt. atq; cū viderentur tormenta tegnius agere, admota sunt duo millia operarū cum lignonibus demolientiō propugnaculo, quod ab Hispanis defendebatur. ita vero breui deuastatur, vt nò valde difficilis esset ascensus per cumulos ruinarum latera & defensiones deiectæ sunt & infractæ, atque propugnaculū, vt vno verbo dicam, totum ferè euersum. ad eius defensionem ampla & profunda fossa excavata est, in qua ita extructæ sunt defensiones, vt in singulis octo sclopettarij capi possent, aduersus hostes protecti. illi, cum magis studium excavandi instaret, atq; hostes essent puluerē tormentarium in cuniculum inclusuri, vt iniecto igne statim corrueret, tantam glandium plumbearū procellam in excavantes repente effundunt, totq; hostes transfigunt, vt imperfecto opere diffugerint, neq; amplius quisquam postea reuerti ausus sit. illa ratione cum spes prorsus excidisset potuēda vrbs, ad munerum largitionumq; promissa ventum est, maxime formidabilia tormenta: quippe cum sapius auro victi sint duces & imperatores, qui per virtutem & ferrum insuperabiles apparuerant. sed cum neq; hac quidem ratione successisset, parumq; virium res habuisset apud animum ad honestatem omnem informatum, duo colles eriguntur è lignis concisis aduersus oppidulum, qui ad decem vlnas extendebantur in latum, atq; ij ita compacti subducuntur ad propugnaculum Hispanorum. supra hos quadam tormēta locant, à quibus omnino si quis appareret, exire ve ad defensionem, imperebatur. necesse fuit idcirco his multas fossas ducere, per quas protecti ad opportuna loca possent penetrare, atq; reparaciones alias conficere, per quas vrbs defenderetur, quæ iā nò mediocriter erat conuulsata, & afflicta, cum præsidia ad paruū numerū essent redacta. reliquæ tamen præsidiorum fortissimè resistebant minime cæterorum morte consternata, quare minutis prælijs frequenter certabatur frequenter noui Turcarū conatus recentibus militibus defessis propter multitudinem succedentibus, qui tamen strenuè reijciabantur. at multa erant, quæ vrba præsidia debilitaret, duæ illæ machinæ primū, quæ mirifice si quis aperte apparuisset, infestabant. debilitas propugnaculorum, quæ assidue tormētis destruebantur vnā cum mœnibus ciuitatis. inopia annonæ iam, & omnis generis apparatus, qui in horas absumebantur, cum assidue importarentur in castra, & suppetere contra semper hostibus. hisce difficultatibus cum vrbanis premeretur, per obscuritatem noctis duo Hispani aufugiunt ex vrbe, quorum alter erat iam Turca, atq; vxorē, & filios habebat Byzantij, alter erat Maurus è Betica regione oriundus. Hi docent Mahomettum quo in statu res vrba sit, atq; cum propè pertæsum esset tam diuturnæ pugnæ & obsidionis hortantur ne oppugnationem inter mittat. vix enim fieri posse vt diutius se tuantur, cum vrbs sit multis è partibus aperta, quamuis Solimanus audita tanta suorum clade non nihil succensuerat Mahometto, iusseratq; copias Taurumnum retrahere. Losantius cū Mahometus infestaret assiduis molestijs, diu noctuq; cum omnibus militibus, agit iam de deditioem, quod se non posse diutius resistere tot, tantisq; & tam assiduis laboribus ac periculis existimaret, cū præsertim validissimi conatus post Hispanorum fugam expectarentur. omnes itaq; milites in eam sententiam cōspirarunt vt fieret deditio præter vitam, impedimenta, & arma cæteris omnibus arbitrio hostium concessis. Hispanorum tamen alia fuit sententia, quippe qui dicerent esse fortunæ arbitrio potius, quam Turcæ præsidia vitam committendam. tentandum esse per paludosam partem noctu esugere, cum paludes essent oppidulo propinquæ, quas vbi præterissent, dabatur refugium in syluas quasdam, quarū opera licebat ipsis Lizisum vsque incolumibus accedere. illud autem fore facillimum dicebant, quia Turcæ ad paludes non essent castrametati. ambiguum fidem Turcarum fecisse recentem Olimanni casum, quem Turcæ probe meminissent. Losantius ita se tractaturum inquit, vt omnes incolumes euaderent. sibi permitterent negotium, quod ad optimum exitum illud perduxisset, tum significat se velle facere deditioem. petit vt liceat legationes mittere ad Mahomettum ad negotium pertractandum, qui nuntius non mediocri lætitia illum perfudit, cum propè decidisset de spe potiundæ vrbs. Mahomettus non solum promittit legationibus se ad vnguem seruaturum quæ promississet, sed etiam muneribus & aureis paludamentis donatas per benigne dimittit. Losantius has conditiones scriptas mittit ad Mahomettum, vt liceret tormenta Tibisci omnia efferri, & quò liberet attrahere. vt præsidia armata cum omnibus impedimentis sine vlla molestia explicatis vexillis ad profectiōem libera excederent. vt ex custodia darentur, per quas omnia in tutum possent abduci. ne cui colono vrbs, aut ne cui discedenti à suis copijs iniuria inferatur, quæ omnia iuramento ab ipso Mahometto confirmata sunt ita obseruatum iri. quin etiam missum est diploma ab ipso Mahometto consignatum & approbatum subscriptione, ad obseruationem fidemq; prædictorum omnium. sic impedimenta summo mane cepta sunt exportari, tormentaq; extrahi. Losantius in acie iter capit in primo agmine cum equitibus, inter quos peditatus, qui reliquis erat iter faciebat armatus cum explicatis vexillis. vbi primū exire incipiunt, duo confertissima agmina instructa vident, in quibus erant fere quinquaginta hominum millia, qui iter occupauerant, qua erat transeundum. Hispani qui in postrema acie erant collocati, visa tanta multitudine, quæ transitum occupauerat, nescio quid triste in animo concipiunt. nuntiant Losantio se nolle exire, nisi agmina hostium inde dimouerentur: quod cum Mahometto nuntiatum fuisset, iurat per caput suum omnes tutò posse exire. addidit etiam probabilem rationem se agmina idcirco ibi collocasse, vt egregiæ virtutis spectaculum ederetur, cum tam pauci tanta virtute aduersus tantam suorum multitudinem fortiter resistissent. Hispani hoc responso confirmati, & reliqui omnes inter hostilia agmina iter faciunt, qui vix pertransierant, cum datum est inuadendi signum disposito sclopetto, vt à Mahometto fuerat institutum. ea re audita alterum agmen tormenta cingit & primam aciem, alterum inuadit postremam,

Tibisci deditio.

Turcarum p
fidia & im-
manitas.

Carasambef-
sa tributaria
Turcia.

liber

Lizifum per
scelus Alda-
nae concrema-
tum.

mam, atq; hos vndique circumuētos trucidant, & eos præcipuè qui sese tuerentur. at quidam visa immanitate perfidiaq; Turcarum patiuntur se in seruitutem capi, inter quos fuit Losantius, qui ad ductus est ad Mahomettum. Alonius Pereus vir singularis fortitudinis cum expeditum haberet equum stricto gladio vel per confertissimum globum perrumpit, modo hunc, modo illum vulnerans, dum ceteros trucidarent, illæus ob bonitatem armorum euadit, cum sibi viam ferro aperuisset, sic currens Lizifum versus optimi equi opera periculum propè euaserat, cū Turcæ partim ira, partim turpitudine facti compulsi, cum vnus per tot armorum millia impune viam ferro sibi aperuisset, non pauciores quingentis cursu insequuntur, neque tamen ita illum comprehendissent, nisi ignarus itinerum in paludem quandam, quæ frequentes sunt in ijs regionibus, illapsum suffocatus fuisset, & ita à Turcis captus, abscissum caput propter eximiam hominis virtutem ad Mahomettum deferunt, quod interrogatus Losantius cuius esset, respondet fuisse viri Hispani, nec multo post Mahomettus iubet Losantio etiam in suo conspectu caput amputari. hic finis fuit spectatæ virtutis, gloriosiorūque facinorū Losantij, qui toties egregiæ virtutis specimen ediderat: atque is captus est perfidia, & iuramento, qui neque vi armorum, neque multis armorum hominum millibus, neque impetu tormentorum, neque laboribus, vigiliis, peritia rei militaris vlllo pacto superari poterat. Mahomettus vrbe ita per perfidiam potitus afflictas copias per quinque dies urbem ingressus reficit, iubet eam muniri, ac refarciri instaurariq; loca deuastata. interea Carasambesla vrbs frequens & opulenta, quæ commeatum Turcicis copijs suppeditauerat, dum prospiceret quò tenderet res Tibisci, verita ne castra mouerentur ad se occupandam, tributum vltro promittit purpurato, quæ hilari vultu ab eo accepta est in amicitiam propter fertilitatem eximiam regionis. hic rerū ad Tibiscum gestarum successus vbi nuntiatus fuisset Castalio ab Henriqueo non mediocriter eius animum afflixit, vti dicebam, ob tot virorum fortium iacturam. sed tamen statim ad cætera finitima loca protregenda concessit. Aldana verò dum obsideretur Tibiscum parua vti diligentia muniēda vrbe, neque per exploratores, quod illi erat facillimū, per ducem Vfaronum, qui poterat ad hoc apros homines suppeditare, curare omnino scire, quid ageretur, sed veritus Mahomettum cū vniuersis copijs ad Lizifum castrametaturum, cum neque vrbs, neq; oppidulū satis munitum aduersus tantas copias & victrices hostium vires appareret, excogitat facinus sceleris & timoris plenum. id est huiusmodi, vt oppidulum & apparatus bellicos & omnia quæ esse possent hostibus vitia flammis absumeret. at enim cum nuntiaretur purpuratus ad eam expeditionem vt nimis difficilium nō esse venturus, cuius rei esset argumentum quòd Turcoiannes & Bartholamæus Illyricus stationem habentes cum mille equitibus leuioris armaturæ circiter quindecim millibus passuum procul à Tibisco, nullam significationem eius aduentus dederant, neq; moti erant, cum assidue hostē infestarent, tamen Aldana in sententia, ac propè terrore Panico persistit. sic enim fit aliquando vt plerique pro constantia pertinaciam, pro seueritate crudelitatem, pro fortitudine temeritatem cōplectantur. in rebus autem bellicis non facile dixerim plura ne incommoda è temeritate an è timiditate proueniant, cum altera oportuna tempora prodat rei præclare gerendæ, altera neq; matura quidem expectet. Aldana sua sententia cum veteranis quibusdam Hispanis communicata paulo ante profectionem, acriter reprehenditur. non esse è dignitate Hispani nominis, qui semper gloriam & honorem vel vitæ ipsi præposuerint, nunc committere vt neque uisis quidem hostibus turpissime fugisse dicerentur. hortantur vt recordaretur quanta cum fiducia illa munitio defendenda sibi credita sit. quantum infamiae nō ipse solum, sed vniuersa natio sit reportatura, quæ semper gloriose se in omnibus bellis superioribus gessisset. eum primum ex Hispanis futurum qui timiditatis & ignauitæ argui posset. Sed apud animum abiectum quid verba profecerint? eius cōsiliij rumor cum ad aures Pauli cuiusdam laderensis ducis peruenisset, rogat vt ipse in oppidulū admittatur cū quibusdam Hispanis magis gloriæ, quam vitæ cupidus, vt maturè rebus omnibus prouideri posset, quòd ipsi essent oppidulum defenduri. his respondet Aldana se oportune illos admitturum. sed laderensis tñ milites se nō passuros esse, profitebantur vt includerent in oppidulū, nisi apparatus & annonæ copiam recognouissent. vbi perspectum est esse satis magnam rerum omnium copiam, omnes iurarunt se non prius Lizifum relicturos, quam Turcæ disceserint. rursus monet Aldana laderensis se non esse discesurum, neque suos velle tantum prodicionis aduersus Ferdinandum moliri, qui oppidulum aduersus Mahomettum essent defenduri. initur consilium ab Hispanis, quibus magnus error videbatur committi si pro Aldanæ sententia discederetur. alijs indignum apparebat repugnare magistri castrorum mandatis, quod esset contra militarem disciplinam. Accesserant Lizifum circiter decem carrorum millia illorum Pannorum, & Rasciorum, qui metu Turcarum aufugerant cum filijs & vxoribus ad Lizifum tutelam in inferiorem Pannoniam transituri, qui in morem castrorum in planitie sub tentorijs apud Lizifum constiterant Tibisci vrbs successum expectantes. sed neque preces horum, neque dicta Pannonum aut Germanorum obnuntiationes, hunc ab instituto possunt dimouere, qui se non secuturos profitebantur. neque qui exploratum missi fuerant an acies Turcarum iter ceperint Lizifum versus, illud fore renuentes. iussi sunt igitur omnes magistri tormentarij negotij ad ipsum accedere. imperat his vt vniuersa tormenta puluere tormentario replerent, quantum capere possent tormentarij pulueris ad aras vsque, vt dirumperentur. reliquum puluerem sulphurem intra turres cauas includerent, vt eas cum visum esset demoliretur & euerteret funditus. postridie mittit ad laderensem sub auroram vt portam vrbs aperiret, vt carri exirent sua suppellectili onusti. atq; ita Hispani iter capiunt, tum iubet magistrōs ignem pulueri tormentorum & turrium subijcere, qui illud tanto timore faciunt, vt nonnulli concremati, occisi, suffocatique sint. collapsæ sunt turres, quæ à fronte ingressus oppiduli erectæ fuerant, disrupa

disrupta tormenta, alia liquefacta. oppidulum & vrbs pluribus è partibus incensa. Lizifenses ciues lacrymabundi tantum infortunium, quantum attulerat timor Aldanæ deuittantes impositis vxoribus & filijs & rebus preciosioribus supra carros iter capiunt quocunq; fors deferret. Aldana inferiorem Pannoniam versus proficiscens magna diligentia contendit, cuius tamen multi milites ab agrestibus trucidati sunt è superioribus locis propter damnum Lizifum illatum cum ad colles perueniretur. Bartholamæus dux Illyricus visis flammis Lizifum cum distaret circiter octo millia passuum, cum equitatu illuc ad incendium accurrat, auditaq; ratione incendij & lacrymabili vrbis calamitate curat ad quindecim tormenta ex incendio seruata in oppidulum contrahi, cum cætera omnia euersa, essent & desolata. tum quia vrbs esset deserta, concremat partes intactas, ne hostibus essent vitales, totumque negotium mittit significatum Castalio, qui iam ante ex Hispanis præcipuè execrabilem illam deuastationem perceperat. nam Hispani maximè ad se pertinere Lizifum infamiam arbitrabantur, quam Hispanus homo excitasset, qui quamquam erant viri fortes, tamen ab vniuersa prouincia præter merita male audiebant. Castalio quamuis eam munitionem viribus hostium posse resistere arbitrabatur, per cuius iacturam veniebat in periculum totius regni & existimationis amittendæ, tamen immotus persistit aduersus tantarum rerum magnitudinem, neq; vllum timorem præse tulit. Sic Aldana cum dux non inutilis superioribus temporibus apparuerit, nunc in ipso articulo temporis rem Lizifensem per timorem prodidit. sed difficile est cognoscere hominum ingenium. Idcirco leo summus omnium animalium imperator laudatur, quia cognosceret, quam vtilitatem posset è singulis percipere. nam scitè respondit percunctanti vulpi ad quod munus vteretur asino & lepore imbellibus prorsus animalibus, altero ob segnitiam ac propè stuporem, altero propter metum ad oia terculamenta consternabilibus, hūc tubicinem, illum tabellarium se habiturum. ceterum Castalio monet Ferdinandum regem non sua, sed alterius culpa patefactum esse aditum in illud regnum, quod iam non posset sine validis copijs defendi. postulat ad dimidium saltem copiarum hostilium, vt suæ vires accederent. nuntiatum mittit Roderico & Andrea ducibus, vt Tibiscum ingrederentur post eam calamitatem, iubetque Andream Lopeum Deuam oppidum munitissimum eius regionis post Lizifum ingredi cum sua cohorte, quod erat maximū momenti vt in ingressu eius regni, idem vt faciat imperat Aldana, vt cum copijs Lizifum abductis esset Deuæ, donec aliud esset statutum. Castalio itaque vbi regni rebus consulisset vt potuit, cum Vaiuoda inferioris Pannoniæ Seghestuar versus contendit, atque inde peruenit Sassebessam, qui est vmbilicus propè regni, vbi munitionibus instaret iam inceptis, in quibus præsidia erant aduersus castra Mahometti positurus, cum nondum posset in aperto esse propter virium debilitatem. literas rursus dedit ad vrbes inferioris Pannoniæ vt nouæ copiarum colligerentur, atq; vix sexdecim millia peditum collecta sunt. accedunt in castra Castalij per illud tempus mille cataphracti equites, cum alij quingenti essent cum Pallauicino, qui tria millia Germanorum, ac totidem Italarum cum quibusdam turmis equitum Pannonum adducebat, & quædam tormenta. in eo itinere, quod breuius est è Pannonia superiore in inferiorem, oppidum est Turcarum, quod ab incolis Drigal vocatur, quod est impedimento ne copiarum, aut cætera copijs necessaria, in eas regiones importentur. Ferdinandus iubet Pallauicinum id oppidum ex itinere capere. at Castalio qui sciret quantopere esset munitum aduersus tam paruas copias hortat per literas Pallauicinū ne illud negotium susciperet, antequam ipse conuenisset, cum ambo coniunctis viribus id facere possent, quod nemo potuisset seorsum. addit præterea periculosum esse ne ipse Pallauicinus profligaretur si Curtensis purpuratus suppetias tulisset obfessis. hortatur ne omnino prælium committeret, quia non ita postulat rerū bellicarum ac præsentium status, vt copiarum fortunæ arbitrio committantur. scribit etiam ad Ferdinandum vt Pallauicinum inde castra mouere pateretur atque vires coniungere, cum res maiores oppidi illius expugnatione instarent. sed neque à Ferdinandum, neque à Pallauicino consilium Castalij admittitur. Mahomettus, qui Lizifum tentare non audebat, propter præsidia Hispanorum, Germanorum, ac Pannonum, quæ ibi esse audierat, vbi cognouit urbem ab Aldana desertam fuisse, omniaque concremata, eodem die quo Illyricus tormenta contraxerat, mittit qui illam explorarent. Turcæ quia vidissent incendium parum nocuisse illis partibus, quæ nuper fuerant munitæ incendium extinguere conantur. nuntiant in castra, propugnacula stare adhuc, quamuis oppidulum esset conuassatum, atque omnia facile posse instaurari ac refici. eo nuntio accepto continuo mittit Cassumbasam cum quinque millibus equitum, qui urbem & oppidulum ingrederetur is. è vestigio postea mittit exploratum Solimos paruum oppidum, sed natura loci & arte ita munitum, vt inexpugnabile videri posset, cum neque inuadendi, neque verberandi tormentis vlla ex parte facultatem ostentaret: & tantum annonæ, apparatusque bellicorum omnis generis haberetur intra oppidum, quantum in biennium posset sufficere. putabat enim Turcæ se plus laborum, quam vellent, eo subiugando habiturum. sed quoniam euentus rerum fortunam plerumque sequuntur quocunq; illa inclinauerit, erat in illo oppido manipuli præfectus Aldana miles cum viginti & quinque Hispanis & centum Pannonibus, hic cognito aduentu Cassumbasæ, qui Lizifum occupauerat, veritus nē ad oppidi expugnationem properaret, decernit oppidum fortunæ arbitrio committere, quare hortatur milites omnes vt exeat, qui & rebus præteritis percussus, & imbecillitate animi sui præfecti consternati, parendum esse statuunt. quis enim saluum esse oppidum posse censuerit. quod duces & superiores magistratus non audeant defendere? accesserunt per illud tempus ducenti equites Turcæ ad petendum vt oppidani se dederent, qui inuento oppido patefacto primum aliquid insidiarum subesse suspicantur, at cum diu nemo apparet, illo

Drigal. opp.

Drigal. opp.

Lizifum & Turcis instauratum.

Solimos pp. captū à Turcis, & præsidia castra.

ret, illo sine puluere & sanguine potiuntur. cum verò censerent fieri non posse vt præsidia procul abessent, magno studio mox insectantur. comprehensos ad morem pecudum trucidant, præter præfectum, quem captum ad Cassumbassam adducunt. sic factum est vt satis condignas poenas suæ perfidia, timorisque persoluerint; cum timidis omnia calamitosa, omnes ærumna, omnia pericula, omniaque crudelia immincant, at fortitudo non solum à se auertit sapius hæc omnia, sed etiã conuertit in hostem. Castalius castra habebat adhuc Sassebesiæ, prospectabatque quò aspirarent Mahometti consilia, qui adhuc morabatur Tibisci cum non auderet inuadere Pannoniam inferiorem, quia intelligeret Castalium habere magnas copias, atque in dies accessiones virium expectare, neque facilem fore exitum, si semel ingressus esset. eius timoris causa fuit prudentia Castalii, qui vna cum Battore & Nadafo illo astu vius fuerat, vt exploratores deciperet, quò quotidie tanquam nouæ copiarum, veteres cohortes censebantur. agmina & phalanges oblonge instruebantur vt maiores apparerent. magnæ fiebant salutationes militares dispolis & sclopettis, vt nouæ copiarum accedere viderentur. latè castrametatus fuerat, ne viderentur magnæ copiarum intra paruum spatium posse capi. rumor dissipatus accidit fuerat, quòd Mauritiu cum viginti millibus hominum accederet, & aliquando quòd ipse Ferdinandus cum innumerabili exercitu. Quæ cum deferrentur ad Mahomettum, eaque vera esse posse subdubitaret, erat animo dubio quid sibi esset agendum. sit certior Castalius quòd decreuerat Mahomettus repente inuadere inferiorem Pannoniam, & iam primam aciem præmitteret, quæ constabat è viginti & quinque millibus equitum cum purpurato Græciæ præfecto. ad eum nuntium statim Castalius cum peditatu & cataphractis equitibus properat ad aditum impediendum. relicto Battore in iisdem castris cum copiis omnibus eius regni, vt concitatum existimationem per suam prudentiam conseruaret. decernit cum hoste configere, si facultas daretur. quòd tamen si periculosum erat, tamen prudenter factum iri apparebat: quippe quòd si vicisset, Mahomettum omnino ab inferiore Pannonia repellebat, at si victus fuisset, non minorem exercitum, quàm sit præsens Turcarum, à tergo erat habiturus. locum inter Deuam & Sassebesam ad eligenda castra explorat, quem cognoscit peraccommodatum ad muniendum & cum multis commodis, quia peditatus posset aptè in placidis collibus castrametatus equitatu Belerbeij imminere. Deuæ imponuntur copiarum Helfestani, duæ Hispanorum cohortes, equitatusque Battoris, qui omnes vno tempore postremum agmen hostium adirentur, cum ipse ita castrametatus esset vt in latius posset inuadere. quæ tamen si fuerant à Castalio cum cæteris ducibus communicata & ab ipso instituta, tamen irrita fuerunt, quia Mahomettus in Pannoniam contendit, quoniam si potiretur illis munitionibus, sibi videbatur inferiorem Pannoniam facilius occupaturus. non enim exitus ita facile fortunæ arbitrio committendus apparebat, quòd erat facturus, si in eam prouinciam conaretur ingredi, quòd tamen non erat difficillimum cum paruas omnino copias Castalius haberet, quam nullo propè negotio occupasset. sed tanti est prudentia in rebus militaribus vt vnus imperatoris ingenium & calliditas sit pro multis armatorum millibus aliquando. Achmetus Curtensis purpuratus quòd intelligeret Drigal oppidum actissime a Pallauicino & Erasmi Tafelis copiis obsideri ac diuerberari multos iam dies, statuit opem ferre obsessis: iusso itaque omni equitatu finitimo in vnum locum conuenire ad quincim millia equitum colligit, atque iter faciens sub auroram propinquus sit castris Pallauicini. missis quingentis equitibus in primo agmine cogit in castris conclamari ad arma. ipse cum reliquis copiis ad alterum latus oppidi nemine sentiente penetrat. vt si forte Sfortianæ copiarum exirent in suos equites è munitione, illas à tergo adoriretur. Turcicis equitibus ad Sfortianos profectis totis castris ad arma conclamatum est, ad quem strepitum exeunt milites è fossis, suasque acies repente instrunt, atque in acie constituti tanta virtute decertant, vt Turcis maiori ex parte trucidatis pauci superstitibus coacti sint refugere. Sfortiani rati victoriam penes se esse alij cæcos spoliant, alij fugientes relicto ordine insequuntur, alij equos cælorum corripunt. Achmetus arrepta quam optauerat opportunitate tanto impetu Sfortianas copias inuadit, vt equitatus violentiæ, tanquam rapidissimo flumini cedere cogeretur, tum quòd esset sparsus nullo seruato ordine, tum etiam quòd nullos haberet aggeres aut fossas à quibus protegeretur. prima impressio fit in tria millia peditum Germanorum Erasmi Tafelis, qui maiori ex parte trucidati sunt. Pallauicinus quia armatus constiterat ante Italorum agmen, quia videret vniuersum equitatum & cataphractos in fugam versos, Germanos falsos & trucidatos esse, noluit reliquias copiarum fortunæ arbitrio concedere, sed in tutum adducere, atque decernit propinquam syluam occupare. eius consilium cum optimum esset, tamen etiam optime perfici non potuit, quoniam Achmetus iter occulsi, & ad necessariam defensionem compulsi. instructis igitur suis in aciem, ut temporis angustia ferebat, illos ad bellum hortatus in magis periculosa acierum parte ipse prælium committit. sed vix inceptum erat. cerramen cum Sfortianæ vires propter hostium multitudinem ita infringuntur, atque aperiantur, vt coniungi nulla neque cohortatione neque precibus neque minis ducum amplius possent. multi cohortium præfecti relicti suis cohortibus Turcarum arbitrio arreptis equis, quos cuique fortuna obtulisset summo studio è castris & prælio diffugiunt, honoris, decoris militatis, salutis suorum omni prorsus oblitterata memoria. Sfortia ita a suis destitutus gloriosorem honestam mortem turpi fugæ anteponebat se fortissime constantissimeque iugatur, quòd existimaret solam virtutem posse spem salutis afferre, quæ vel viuos defendit, vel certe diuturnam vitam in animis posterorum post hanc breuem lucis vsuram conseruat. pluribus fortiter pugnans acceptis vulneribus non prius è circumstantibus dedit, quam pluribus occisis ac vulneratis dextra ensem amiserit, aut corpore

Stratagemata Castalii.

Drigal obses sum.

Clades Turcarum per Sfortianos.

Clades Germanorum.

Sfortia Pallauicinus captus.

pus robur propter copiam defluentis sanguinis. captus & ad Achmetum adductus, & ab eo vt vir spectata insignis virtutis honorifice tractatus. virtus enim vel apud barbaras gentes & hostem suum locum obrinet. ceciderunt in eo prælio viri insignes complures, atque inter hos Episcopus Vancænsis, Hippolytus Pallauicinus, Bambinus Carpiensis, Marius Tiburtinus, Albertus castrensis, & Vincentius Antonius vir Florentinus spectata virtutis capti in seruitutem. Erasmo Rostio abducto Byzantium caput amputatum. Achmetus illa victoria potitus omnem prædam & Pallauicinum Curtam adduci curat, ipse cum suis victricibus copiis à Mahometto accersitus in castra contendit. At Henricus rex Gallorum Diuoduro ita capto, vt diximus, accedit in castra, est autem vrbs Diuodurum quam vulgus mortalium Metz, siue Metas appellat, in ampla planitie sita non valde procul ab ijs montibus, è quibus Ombricus fluius ortus planitiem rigans delabitur, qui postmodo in duas partes diuisus per aliquantulum spatij urbem cingit cum maiori parte aquarum, ac postea duas paruas facit insulas. alter ramus vbi in planitie paruum insulam & ipse fecit, propinquus vrbi defluit. atque aliam paruum insulam facit inter Zilnum & Difimorum vocatos pontes miræ pulchritudinis, qui ambo septem habent testudines arcuatas: vrbs est plena multis magnificis sumptuosisque ædificijs, & opulenta propter mercaturam, atque ob agri bonitatem rerum omnium feracissima, cui mirifica quadam accedit commoditas importandi vel è longinquo commeatu propter fluminum copiam & propinquitatem. reliquerat autem Genuillæ firmissima præsidia, atque secum adduxit quadringentos equites cataphractos, & nonnullas peditum cohortes. tertijs castris Tullam peruenit, quæ vrbs missis obuiam legationibus, atque oblati in itinere clauibus regem cum magna pompa excepit, cum multis tubis, præcedentibus regijs satellitibus atque apparitoribus, qui Araldi vocantur. rex ipse armatus in morem cæterorum procerum comitante vniuerso populo & magna turba vicinorum locorum sub umbella ad maius templum cum solennitate accedit, quem sacerdotes sacris indumentis preciosis induti ante fores templi expectabant. ibi cum iurasset magistratibus vrbis presentibus se pristinam incontaminatamque libertatem illi vrbi seruaturam, omniaque antiqua iura ac priuilegia, templum ingreditur. post pias preces in palatium episcopi ad hospitium & lautissimum conuiuium excipitur, post die eius diei cum Cartellus Germanus castra auxisset quibusdam cohortibus & tormentis, relicti ibi in præsidijs tribus cohortibus Gallorum peditum Nansium versus iter capit. Est autem Nansium oppidum Belgarum in amplissima planitie situm, peramenum, natura & arte valde munitum, quòd distat à Tullo ferre viginti & quinque millibus passuum. aduenit eo dux Lotaringiæ puer, quem Valdemontius multis comitantibus proceribus deduxit, deinde vbi Valdemontium præfecisset Nansio & vniuerso illi principatui, puerum ducem ad suum primogenitum non sine vlla matris molestia mittit. rex ipse Diuodurum contendit, vbi a suis copiis expectabatur. eo profectus iubet copias censei, quæ diuisæ sunt in duas phalanges. in vna sexdecim millia erant veteranorum peditum Gallorum ac tyronum; atque ex his plures octo millibus armatorum thoracibus & sarissis cum breuibus sclopettis, alij sclopettarij, alia phalanx veteranos habebat & tyrones Aquitanos ex Aruernis collectos & Cantabris & Prouincialibus, quæ regio est Galliæ Narbonensis, cæterisque populis è regionibus Petriciorum, in qua continebantur septem millia armatorum thoracibus & sarissis, & tria egregiorum sclopettariorum. tertia nouem habebat millia hominum eiusdem rationis. erant à latere mille & quingenti cataphracti cum suis asseclis equitibus, breuesque sclopettos habebant. leuioris armaturæ aderant equitum ferme duo millia, & mille & quingenti sclopettarij equites. Belgæ equites præterea quadringenti. quæ copiarum omnes accedebant ad quadraginta & duo millia armatorum, inter quos numerabantur equitum ad septem millia. at Cæsariani per id tempus ferè Teonuilla egressi cum expeditis equitibus pueros & impedimenta Germanorum capiunt. Henricus cum magnificentia quadam propè incredibili sub umbella Diuodurum ingreditur comitantibus omnibus magistratibus eius vrbs. vbi ad hospitium ventum est, ait se illa præsidia in urbem introduxisse, non vt urbem pristina libertate priuaret, sed vt eos aduersus hostes protegeret, & quòd verebatur ne hostes illa potiti inde suum regnum commodè insectarent. iubet fieri edictum regium, nihil vt per vim extorqueretur sub poena capitis, sed omnia coemerentur. exierant è castris nonnullæ sclopettariorum cohortes & equites leuioris armaturæ ad superiorem prædam recuperandam, cuius nonnullam partem recuperant; sed cum tardius exiissent ita Cæsarianos insequuntur, vt sese vrbi Teonuillæ ostentarent, quare Hispani & Sequani egressi leue prælium committunt. Henricus situ Diuoduri diligenter inspecto iubet illud muniri euersis quibusdam ædificijs, fossamque duci peramplam ad eam partem, quæ montem prospectat. hinc postea discessurus præficit Franciscum Ghisium reguli Ghisij fratrem cum duodecim vexillis Gallorum peditum, ducentis equitibus leuioris armaturæ, & duobus vexillis cataphactorum, ducentisque sclopettarijs equitibus, quibus præsidijs vrbs non modo posse defendi, sed etiam hostes posse insectare finitimos videri posset. habuit Franciscus Ghisius secum multos illustres proceres, Condem, Vandomium, Neomagensem, Horatinum Farnesium, Memorantium, Conestablij filium, Petrum Strozam, aliosque complures. nuntiantur Henrico res a Mauritio aduersus Cæsarem gestæ. vrbbus Augustæ, Alcimenio, ac cæteris quibusdam libertatem restitutam. magistratus institutos a Cæsare a Mauritio abdicatos omnes fuisse ab eodem Cæsariana præsidia ex ijs vrbbus eiecta. Cæsarem ipsum è Germania profugisse. exercitum foederatorum

Diuoduri descriptio.

Tulli deditio.

Nansium descriptio.

Hærici diuodurum ingreditur.

Mauritij per
fidia.

ibob il

Marsum arx
vi capta.Teouilla de
diuo.

apud urbem Arespursum nihil aliud, nisi ipsum regem expectare. at Henricus Memorantium iuniorum & Ringrauium, & Viliardum Comitem mittit spectatum quo in statu res sint: quia perlatum postea fuerat Romanorum regem placasse Mauritium, atque in suam sententiam propè traxisse, ipse cum exercitu Germaniam versus iter capit. neque multum sanè progressio nuntiatur Mauritium copias dimittere, atque conuenisse cum Ferdinando Rege in superius dictas conditiones pacis. Henricus nihil illo nuntio retardatur priusquam ad Rhenum fluuium, urbemque Visburgium peruenisset. ibi nuntiatur Maria regina collectis multis Belgarum Germanorumque copijs Satanum occupasse oppidum in ripa Mosæ fluminis, ac cæteris finitimis populis plurimum molestiarum assidue inferre. Sed quoniam Henrico tardior videbatur ac frigidior Mauritij expeditio, quam initia tanti belli, tantarumque rerum magnitudo postularer, misit Lansacium ad ipsum Mauritium sollicitandum. responsum est Lansacio à Mauritio se non posse perficere quod promiserat, quoniam sibi militandum esset Ferdinando in inferiore Pannonia aduersus Turcas qui cum magnis copijs illam regionem infestarent. eius ducis perfidia cognita, quem tantis opibus vocatus iuuerat Henricus, copias retrahit vbi Lansacius certissimum nuntium retulit in castra atque ut commeatus facilius exciperetur, copiarum ipsarum diuisæ sunt in tres partes, dum suppetiæ ferrentur maritimis locis, inferioribusque Belgis. erat enim commodius in plures partes copiarum, & pluribus è locis vno tempore, quam in vnum locum conuenire commeatum ferentes in castra. Interea Maria Martinum Rossemium mareciallum Menapiorum cum tribus Menapiorum millibus & Sicambrorum, quingentisque equitibus iubet in principatum Leucorum descendere. ibi enim iussus fuerat Masfelius comes & alij insignes proceres quotquot possent viribus collectis copias coniungere: atque hi omnes quindecim millia peditum, tria equitum collegerunt. at verò Henebaldus amiras, quem Henricus cum exiret è regno in castra, regis rebus præfecerat cum potestate proregia cum esset Catalauni, quæ vrbs est apud Matronam fluuium in regione Sueffonum collectis & ipse viribus, quas potuit, finitima loca præfidiis munit. Rossemius, Petrus Heneustus, Masfelius trans Mosam fluuium per pontem Sateni transgressi Francam oppidum conantur occupare. Sed cum egregie esset munitum, Briolam oppidum petunt situm in ripa eiusdem fluminis, quod captum incendio absumunt. Captò etiam oppido Bolandra quadam cohortes peditum imponunt ad eos qui commeatum afferrent tutandos & protegendos. inde digressi multa Sueffonum castella populantur. sed vbi nuntiatum esset amiranem magnas copias collegisse, ac regium exercitum redeuntem in eam regionem propinquare Satenum redeuntes Bolandram etiam flammis absumunt, seque in oppida munita recipiunt. Henricus vt hos repentino aduentu opprimeret, magnis itineribus contendit: sed vbi nuntiatum est eos sese in munitiones recepisse, decernit principatum Leucorum adoriri, atque copias ducit ad arcem Marsum sitam in ripa Ombrici fluminis inter Treuam & Teonuillam, vbi placidus surgit collis natura munitam quidem, non tamen quæ & tantis viribus possit resistere. ad eam arcem multi nobiliores homines confugerant, quia putabant fore ut Henricus ad obsidendam urbem Teonuillam recta contenderet, at non tam cito ad eius arcis expugnationem aspiraret, qui tamen illuc primum accessit, quòd ibi magna esse annonæ copia dicebatur. vbi Gallicæ acies sese huic oppido ostentassent, neque tamen oppidani vllum deditiois signum præ se ferrent, aut consilium cedendi potentiori fortunæ, imperat Henricus arcem ab ea parte, quæ collem prospicit, octo muralibus tormentis concuti, atque aperiri ingressum ad inuadendum. prostratis, apertisque muris per satis amplum spatium Galli arcem in acie inuadunt. certatur acriter ab arcis defensoribus, qui tamen Gallicis viribus denique cedere coacti sunt, atque arx vi capta est. cum direptionibus & rapinis arx vexari cepisset Langrauius tribunus militum Germanorum locum petit suppliciter a rege seruari incolumem, quòd haberet ibi mulieres affinitate coniunctas; atque illud propter honestatem petitionis facile impetrauit. ibi relicti sunt ducenti Aquitani pedites & centum equites leuioris armaturæ ad vexandam Teonuillam: quoniam peraccommodatus locus videretur, atque imperata esset instaurari pars arcis dirupta & prostata, itum est. postea ad montem Diui Ioannis, quod est oppidum paruum, quod & ipsum, & Soliura, & pagi complures diripiuntur. cum vero præfidia Teonuillæ parui facere vires Gallicas viderentur, quoniam frequenter exhibant præfidia ad excitanda minuta prælia, itum est totis castris ad ipsam urbem expugnandam iam verò profectus erat ad obsidionem vrbs Henebaldus amiras cum tribus Helueticorum millibus, & Sueffonibus militibus, quibus copijs subsidia impedierat, quæ è locis finitimis mittebantur, ita vt non possent tuto accedere. preerat vrbi ipsi Marsum dux Cæsaris nomine, qui leuibus prælijs conabatur Gallos diuertere ab attrahendis tormentis. Sed cum nihilominus muri deiectione prostrati que fuissent in duobus locis iam inuafuris Gallis ciues deditioem faciunt suis viribus diffisi. deditiois conditiones hæ fuerunt, vt priuati milites liberi, sed inermes excederent. vt ciuibus parceretur, omniaque eorum essent incolumia. vt duces militum fierent captiui. Henricus ita vrbe per deditioem in fidem accepta ad obsidendam Eporfium vicinè castra mouet, quod est oppidum & ipsum Sueffonum regionis campariæ munitum & situm sub monte. huic ex altera parte mons imminet, ex altera spatiosam habet planitiem, per quam Cessa fluuius ignobilis defluit, atque Danuillam vsque delabitur, quo in oppido erat comes Heneustus Masfelius cum tribus millibus peditum partim Menapiorum, partim Sicambrorum, partim Germanorum, ac Sequanorum. equites galeati adeant impedito quo minus tormenta possent dirigi, quæ tamen opera & beneficio corbium in

duabus

duabus partibus directa sunt, vbi muri apparuissent debiliores, lateraque imbecilliora. in ea parte collis, quæ erant superior, locantur sex colubrinæ, quæ vias oppidi infestarent, & eos deturbarent, qui inferiorem verberationem conarentur impedire. deiectione itaque non ingentibus murorum spatijs præfidia videbantur conatum Gallorum minimè expectatura. at Masfelius cum suos frustra rogaret hortareturque ad pugnam, grauissimè tulit quòd propter timiditatem ignauiamque suorum oppidum ipsum tam munitum veniret in potestatem hostium sine pugna. statuit igitur sibi fore honorificentius si inuitus venisset in potestatem hostium, quam si libens tam timide ac foede deditiois assensisset. milites eo inuito se dedunt per illas conditiones, quibus accepta sunt Danuillæ præfidia. egressis his inermibus omnis generis præda concessa est conestablio, qui cataphractis equitibus eam largitur. Sed quoniam duorum nobilium oppidorum præda & impedimenta ita fuerant concessa, Galli paulatim exire e castris eius militiæ pertessi, quia communes labores pro virili subirent, at præmia non pro laboribus aut periculis, sed ad gratiam & beneuolentiam & amicitiam concederentur: cum nihil aliud priuati milites è bellis victores reportent, aut præmium aliud habeant, quam prædam, & spolia castrorum hostium, quæ si præcepta sint, reliqui erunt labores tantum, & pericula, & vulnera, quæ nemo sanæ mentis sine præmio expetuerit. Masfelius, qui venerat in potestatem regis Lutetiam adducitur, post cuius discessum inde castra mouentur. Mommedium oppidum ostentis tantum tormentis in deditioem venit. præfidia per pactioes explicatis vexillis ad protectionem cum armis & impedimentis exeunt ex oppido. hæc omnia castella firma præfidia capiunt, quod essent magni momenti, muniunturque, & reficiuntur partes colapsæ. Sedanus regulus interea, ad quem principatus Bulionensis amissus per antiqua bella à suis maioribus, pertinebat, petit auxilium à rege ad suum principatum recuperandum, nonnullisque tormentis acceptis & tribunis peditum & satis ingenti equitatu primum oppidum Bulioneum munitissimum expugnat deinde breui vniuersum principatum recuperat, iam trecentos & amplius annos à suis maioribus amissum, quæ dum fierent à Sedano, Lumes oppidum regis iussu solo æquatur, funditusque euertitur, quamuis esset munitissimum, & rebus bellicis non inutile, quia esset receptaculum exulum Gallorum, & latronum. post illud vi expugnat Trelonium, populatur, diripit, incendit, euertit. huic Gloium oppidum captum, Cimeum concussum est; præfidia quia viderent instare periculum in arcem se recipiunt. dum agitur de conditionibus deditiois repentino conatu capitur, diripitur, incenditur. vt verò Cæsar pluribus è partibus vexaretur, variisque bellis & molestijs vno tempore distraheretur, Henricus pacem cum Solimano Turcarum imperatore componit per legationes, qua confirmata Solimanus adpromittit liberaliter Gallo omne auxiliorum genus aduersus Cæsarem communem vtriusque hostem. at Henricus quia videret Cæsarem non mediocriter rebus Italicis ad omne genus bellorum adiuuari, vt Italæ vires in defensione oræ Italicæ occuparentur, imperat classem Ottomanicam ad litora magnæ Græciæ, ad mare Tyrrhenum, ad vniuersam propè oram maritimam Italiæ infestandam: qua re efficiebatur vt incredibilibus sumptibus alendarum copiarum in multis locis maritimis Cæsaris exinaniretur ærarium, & vires distraherentur in multas partes, quare fierent debiliores. trepidatum est magnopere Neapoli ex ea re, quòd illud regnum per id tempus non satis esset præfidijs instructum, & quod Salernitanus princeps, qui nuper ad regiam tutelam confugerat multos haberet coniunctos in eo regno, plurimumque possit autoritate & gratia & equitate exostulationis. Cæsar cognitis regis consilijs iam pridem veritus ne id quoque aliquid detrimenti suis rebus afferret, multas Germanorum cohortes ad vexilla conuocauerat, curaueratque illas Genuam, & ad oram Ligusticam conuehendas ad eius regni præfidia & defensionem. atqui præcipua causa fugæ principis Salernitani fuit simultas & odium Petri Toletani post legationem Neapolitanam, qua functus fuerat apud Cæsarem in tumultibus ad religionem spectantibus, per quam opportunitatem Salernitanus grauiter inuectus fuerat in nimiam seueritatem & acerbiter Toletani. eius principis trimationibus ad Toletanum delatis per literas amicorum & propinquorum, quibus plurimum poterat apud Cæsarem, inflammatus est Toletanus, atque principem grauibus accusationibus apud Cæsarem oneravit, scripsitque periculosum esse propter eximiam hominis autoritatem nequid noui moliretur in eo regno vbi rediisset. Cæsar idcirco illum diu apud se in Germania detinet, & cum in Italiam rediisset denique Neapolim ex occulto loco atque ex insidijs sclopettus in eum disploditur. questus est apud Toletanum princeps. instat vt autor sceleris inueniretur. propositis præmijs indici inuentus est præter spem Toletani. Sed tamen magna negligentia vt in re leuissima vtitur, princeps venit in suspicionem Toletani consilij, atque cum dies dicta etiam fuisset sibi apud Toletanum, cum ad præstitutum diem non apparuisset priuati principatu: qua de causa cum ad Cæsarem esset prouocaturus, quia suspectum haberent iudicem Toletanum, dissuadentibus amicis ob Toletani potentiam, & ob Cæsaris animum parum sibi propensum iam cognitum, primum Venetias, deinde in Galliam confugit, vbi perbenignè à rege exceptus honorifica stipendia meruit. Turcica vero clas, quam Solimanus Henrico promiserat rebus omnibus instructa iam traiectione Caietæ finibus ad litora Tarracinae peruenerat, vbi Gallicam classem præstolabatur. neque videbatur ulterius progressura propinquate autumno, cum Dragutus nollet hyemare in occidentis partibus. Auria tamen sciebat se longe inferiorem esse viribus Turcica classe, tamen conatur Germanicas cohortes in oram Ligusticam

Danuillæ de
ditio.Sedanus Bul
lionense prin
cipatum reci
pit.Lumes oppo
solum equatur.Trelonium
captum.
Cimeum cap
tum.Pax Henrici
cū Turcarū
imperat.Clas Tur
cica condu
cta ab Henri
co.Salernitano
principis prin
cipatus cre
ptus.

cam exponere, & Neapolim accedere, cum istud ipsum fieri Cæsar summa industria iussisset, ne per suam negligentiam regnum illud amitteretur. idcirco decernit vel contra suorum ducum consilium procedendum esse, atque primum Centumcellas, deinde Hostiam applicuit. illuc profecto nuntiatur Turcica classis in duas partes esse diuisa, cuius altera pars erat apud montem Circellum, altera apud insulam Pontiam, quæ iacet è regione ferè Tarracimæ vrbs in mari mediterraneo. nam quamuis duces Auriæ consulebant iter habendum esse in altum, tamen Auria maluit iter facere inter montem Circellum & Pontiam, fretus opportunitate classis ita diuisæ. emissis igitur quibusdam qui aquarentur, vbi turba nautica refecta auctaque fuisset secundum ventum obseruans per noctem Centumcellis discedit. Dragutus certior factus Auriam nauigaturum, cum esset adhuc ad montem Circellum commonefacit duces ac trierarchos qui erant ad insulam Pontiam quo in statu res sint. Auria sic iter faciens intercipitur medius, atque prima acies se egregie defendit. ita vero oppugnatur vtrinque classis Hispana, vt multis trucidatis veritus Auria ne, si procederet, iacta esset alea de omnium salute, coactus sit amissis septem triremibus recedere, quæ captæ sunt non sine multa pugna & contentione. Germani capti omnes, & plerique è ceteris ad transtra sunt cathenati, reliqui in miserissimam seruiturem abducti. Henricus dum classis finibus Neapolitanis propinquaret, miserat in Italiam Salernitanum principem, vt cum purpuratis antistitibus Ferrariensi ac Turnonio, reliquisque Gallicæ factionis ducibus de rebus bellicis consultaret; qui cum venisset ad comitia bellica ad fossam Clodiam, is pagus est Venetorum imperij non procul à Venetiis, qui primus se ostentat, ad dextram per sinum Adriaticum in continente orientem versus nauigantibus, mox solutis comitijs per fines Helueticorum redit in Galliam. rex accepto nuntio quod classis Turcica nauigans in mari Tyrrheno vniuersa litora Italiæ trepidatione & metu repleuisset continuo iubet Salernitanum principem Massiliam quam citissime conuolare, & cum triremibus quæ ibi essent instructæ Turcicæ classi obuiam procedere. Sed postea pugna feliciter à Draguto gesta ad Pontiam nuntiata sit certior Dragutum post expectatam diu frustra Gallicam classem præda onustum cum multis captiuis orientem versus nauigare, quia iam anni tempus instaret vt in tra suos fines se reciperet. princeps summa diligentia vsus abnauigantem classem sequitur, neque prius sequi cessauit, quam peruenerit Byzantium. ibi honorificè à Solimano exceptus fuit in hybernis, & classem in annum sequentem impetrauit. Castalius ex alia parte cum infeliciter à suis ad Drigal oppidum fuisset pugnatum acceptum nuntium, vt par est, agrè tulit. Sed tamen in tantis infortunijs nullum non modo metum, sed neque moerorem quidem præ se tulit, atque finxit perexiguam factam esse iacturam, ne ducis moerore aut vultu animi suorum militum consternarentur. Pallauicinus Curtam adductus vbi à vulneribus conualluisset quindecim millibus nummum aureorum redimitur. Achmetus accessit ad Mahomettum sicuti iussus fuerat iam iam inuasurum Pannoniam, sed tamen id fiebat subfrigide cum satis hoc anno fecisse sibi videretur, quia Tibiscum & Lizisum vrbes, & multa castella præterea cepisset profligata etiam bona parte copiarum hostilium. Sed Achmeti adhortationibus & monitis impulsus vt oblatam rerum bene gerendarum opportunitatem ne amitteret, incitatur vt Pannoniam inferiorem inuadat, aiebat enim vrbes reliquas perterritas & consternatas superiorum clade & iactura vltro venturas ad deditionem vbi arma Turcica tantum se illis ostendissent: ad quod etiam non mediocriter impellebant Ferdinandi variæ maximæque occupationes, & Germanici tumultus, quæ opportunitas opprimendi hostis visa est Turcis non esse aspernanda. his accedebat summa inopia rei pecuniariæ, qua Ferdinandus laborabat præter equitatum ac peditatum amissum, quare efficiebatur vt copiarum non possent ita facile comparari. hæc enim omnia poterant optatissimam Turcis opportunitatem offerre ad vrbes occupandas, & ad multam prædam diripiendam. Mahomettus quod hæc rationes probabiles viderentur, iubet vexilla conuelli ad protectionem, quantaque potest celeritate Zanolchum oppidum petit cum omnibus copijs. Id oppidum propter situs commoditatem fuerat à Ferdinando extructum à fundamentis, & non mediocriter omnibus rebus necessarijs ad defensionem munitum. est enim in ripa Tibisci fluminis in opportuno loco ad reprimendas frequentes Turcarum incurfiones. Eundem situm Solimanus etiam elegerat ad istud ipsum negotium, nisi præuenisset Ferdinandus ob amoenitatem loci. sunt in eo oppido quinque altissima propugnacula, quæ ex altero latere Tibisco fluuio alluuntur ex altero fluuio mediocri Zagua, fossamque habent præaltam plenam aqua fluuiali. oppidi tanta est amplitudo, vt commode possint quatuor hominum millia in acie consistere ad defensionem. Ferdinandus & præsidij, & bellicis tormentis, & annona, & omnibus apparatus bellicis denique in multos annos hoc oppidum tanquam inexpugnabile vlla vi armorum munitum habebat. vbi quinquaginta tenebat oblongos lintres non minus ad pugnam, quam ad voluptatem piscationum accommodatos. Collocati fuerant in præsidijs eius oppidi quinquaginta Hispani, centum Boemi, ducenti Aiduchi, trecenti Germani, & ducenti equites Pannonnes, atque hæcerant ordinaria oppidi præsidia. Castalius quamquam videbat in magno periculo res inferioris Pannoniæ constitutas, neque parum de Vinundria erat sollicitus, quod illa vrbs non satis munita videretur ad resistendum; tamen quia futurum sperabat vt hostis in Zanolchi oppugnatione retardaretur, non nihil ad munitionem eius vrbs aspirat. quippe quod esset oppidum eius naturæ, vt si non infringere, at certe retardare saltè ac retundere hostiles copias posset, quod esset, vt diximus, munitissimum. Mahomettus ante quam Zanolchum accedit, præmittit duo equitum millia ad agrum, regionemque totam recognoscendam, commeatusque compa-

Nauale prælium cruentum.

Pallauicinus redemptus.

Zanolchi de scriptio.

comparandos, cuius rei inopia laborabatur in castris, quia per loca deuastata Turcæ irer fecissent, & incolæ regionis aufugissent, vnde nascebatur necessario rei frumentariæ penuria. Turcæ nonnulli ex his se Zanolcho ostentant. exeunt quidam præsidarij. initur leue prælium. cognitum est ab oppidanis è captiuis Mahomettum cum omnibus copijs ad expugnationem oppidi esse venturum. cum primum Turcarum agmen eo accederet, forte ignis in quadam domo accensus adiuuante & impellente flammis vi ventorum in proxima quæque tecta oppidi debacchatur, atque ob impetum succrescentium ventorum, atque incendium semper magis distrahentium ad extremum vniuersum propè oppidum concrematur: quippe quod ex asseribus & tabulatis materia mirum flammis alliciente esset plenum. Sed tamen tanta fuit oppidanorum diligentia vt flammæ denique superarit. oppidani ad hostium aduentum instructi Turcas tormentorum globis dissipant, atque turmas ita dirumpunt, nemo vt propinquare muris auderet. postea certatum est leui pugna non sine magna Turcarum clade. at Mahomettus post die cum reliquis copijs accedit. abstinet tamen procul ne tormentorum globis offenderetur, atque ad eam partem oppidi, quæ fossarum opera defendebatur, turmas mittit exploratum de nocte ad expugnationem. Sequenti postea die omnes copias oppidanis ostentat, quæ tam conferta agmina visa sunt, vt horribilem aspectum oppidanis præberent, quippe quod solum vbi que tegeterur. postis deinde castris mittit ad oppidi præfectum qui nuntiaret solum oppidi esse Solimani, quod Ferdinandus illud in alieno fundo extruxisset, quare hortatur vt rem alienam restituat: addita sunt precibus ingentia promissa, pollicitationesque certorum munerum. honestas condiciones reculantur adhibentur minæ, & acerbissima tormenta intentantur, si pateretur tantum bellica tormenta dirigi. his minacibus petitionibus responsum est, oppidum non esse præfecti, sed Ferdinandi, qui illud suæ fidei commisit, credidissetque defendendum tanquam viro bono & fido. non posse illud dedere sine turpitudine prodicionis. decreuisset vitam potius, quam fidem amittere. oportere illud armis, at non auro vel pollicitationibus extorquere. neque verbum quidem in posterum esse de hoc negotio audiendum. illo responso accepto virtutis & fortitudinis plenus Mahomettus curat fossas castrenses ad oppidi fossas vsque produci non sine multa ac propè incredibili difficultate, quod terra corbis è longinquo ei set asportanda, cum locus esset aridus arenosus & saxosus, & ad extruendas munitiones ineptus. directæ sunt denique tormenta, quæ cum magna vi oppidum concuterent, non etiam magnum damnum afferebant, quia adificium è terra & fasciculis lignorum non ita facile corrueret, cum vis globorum intra terram ipsam deperiret. vbi per triduum oppidum frustra concussum esset, Germani consilium fugæ cum Hispanis communicant. sed cum Hispani se tantum turpitudinis numquam admissuros profiterentur, gloriosamque mortem dicerent se velle infamæ salutis præferre, ad Pannonnes & ad Boemos peruentum est. omnes hi cum reculerent se esse turpiter fugituros, consilium tam facinorosum ac nefarium Germanorum peruenit ad aures præfecti. is multa comitate conatur animos militum ab illa improbitate retrahere, multisque promissis sollicitat ne oppidum illud, in quo totius Pannoniæ salus contineretur, præsertim iam rebus omnibus munitum necessarijs, suæ ipsorum militum fidei virtutisque concredidum, proderent immanitati Turcarum; qui tamen breui ab illa oppugnatione, quam irritam & vanam comperissent, erant discessuri. non conuenire Germanicæ gloriæ, quæ semper maxima apud omnes nationes habita est in rebus bellicis, nulla probabili, causa, nedum necessaria oblata, turpiter ita & trepidè commissas suæ fidei munitiones deserere. Sed quæ oratio, vel quæ ratio imbellem animum & sententiæ suæ pertinacem regere possit? vbi turpitudine consilij cognita est, ne frustra susceptum consilium videretur, addunt simulationem honestatis, quo minus turpis fuga appareret. postulant mensuram stipendium, quod sibi debebatur, atque illud mutuo accepta pecunia dissolutum est. Interea Turcica tormenta oppidum concutiunt. omnis conatus fit inanis. ea res cum posset erigere atque extollere vel iacentes oppidanorum animos, tamen ij nihilominus ad fugam latebrasque prospectant. statuunt noctu per lintres fluuium traicere: quod consilium cognitum ab Hispanis ad præfectum oppidi defertur. curat vt lintres arena impleantur ne possint ad fugam occupari, cum nulla alibi pateret via cuncta latè tenentibus hostibus. atqui cum per noctem Hispani vigiles viserent, vident armatos Germanos ad iter vasa collegisse, ac Pannonnes paratos in equis. præfectus eos rogat denuo ne tantum detrimenti rebus Ferdinandi regis inferrent, tantumque turpitudinis nationi Germanicæ offunderent. quæ omnia admonita & adhortationes irritæ sunt. Turcæ audito strepitu qui fiebat intra mœnia, cum vigiles collocati essent vel intra fossas oppido propinqui, cum paulopost nihil audiretur, neque solitarum vigiliarum indicium appareret, ad aliam partem oppidi, & ad oppositam portam accurrunt, qua Germani exhibant & Pannonnes. ingressi oppidum neminem inueniunt, præter oppidi præfectum, qui solus relictus portam erat clausurus, decreueratque vel ipsam vitam potius profundere, quam fieri particeps tam turpis consilij, atque tam foedæ prodicionis. perductus est igitur ad purpuratum Curtensem, qui percepto rerum successu eum honorifice tractat. est enim virtus & fides & constantia apud omnes homines vbi que laudabilis, cum nulla sit gens tam barbara, quæ non virtutis reuerentia capiatur. Cæterum Germani cum purgandis lintribus, & in aqua deducendis, non parum distinerentur, atque ita impedimentis impleuissent, vt non facile possent detrudi, ab hostibus circumueniuntur, opprimuntur, & ad vnum trucidantur. Hispani ferè omnes alij lintribus minus auari, alij terrestri fuga in tutum peruenerunt. Mahomettus ita oppido munitissimo potitur sine certamine per Germanorum Pannonumque socordiam & metum nonnullos dies ibi cum omnibus copijs moratur, deinde relictis firmis præsidijs ad obsidendam Vinundriam infesta signa conuertit. Castalij copiarum audita Zanolchi etiam iactu-

Zanolchum casu concrematum.

allodall

allodall

Germanorum turpe consilium.

virtus

virtus

Virtutis vis.

Zanolchum captum.

ra non parum ceperunt admirationis cur id ita fieret, vt munitiones, quę nulla humana ope videbantur posse expugnari, ita turpiter & per summum dedecus hostibus relinquerentur. Castalio tamen non mediocrem merorem ex ea re percepit, tamen simulat se parum res huiuscemodi curare, cum diceret hæc esse ludicra fortunæ, quæ modo deprimere res bellicas, modo extollere depresso soleret, nullam iacturam vnicam esse consueuisse, tunc maximè sperandum esse cum plura aduersa acciderint, fortunaq; in hanc partem se exercuerit, quòd mox in aliam partem conuerteretur, quia sola inconstantia rerumq; humanarum volubilitas illi grata est. Illud vnum se grauissime ferre inquit, quòd vnde plurimum fidei & constantię & auxiliij sperabatur, inde res magis proderentur per summum ipsorum militum dedecus, turpitudinem & innocentium nationum infamiã. quippe cum etiam illa prouincia rerum nouarum cupida iam videretur aspirare ad reuocandum Ioannis regis filium in successionem regni per clandestina colloquia, quoniam bellorum molestia esset pertesum, qua vna ratione tantas calamitates Turcarum sibi videbatur deuitatura. hæc res etiam animum Castalij nõ parum vexabat, quòd paruas copias haberet ad tantas rerum mutationes, quibus etiam non erat soluendo; quare in tantis rerum difficultatibus quid consilij caperet cum Vaiuoda, cæterisq; ducibus consultat, vt maturè pro viribus omnibus rebus consuleretur. Itabella interea grauius de Ferdinãdo querebatur, quòd per fraudem & vanas promissiones eius e regno fuisset eiecta; quòd filio promissa vxor non daretur, quòd nullæ seruarentur pactiones aut promissorum fides, quòd sibi dos non solueretur. his alijsq; pluribus querelis Ferdinandum regem onerat apud fratrem suum Sarmatarum regem & Bonam reginam. Se non seruaturam conditiones promissorum palam profiteretur, cum neq; sibi seruarentur agere cepit vt prouincia regnumq; per nonnullos proceres reginæ filiiq; partibus studentes recuperaretur: cui consilio addebat stimulos Mirces Vaiuoda Trãsalpinus, qui copijs & pecunia & omni auxiliorum genere se illam adiuturum profitebatur, vt Ioannes Rex suum regnum recuperaret. Sed ante omnia clam Solimanum per literas rogat vt recorderet amicitia, quæ inter ipsum & Ioannem regem suum maritum interceserat. ne sibi deesset misellæ viduæ per perfidiam & vanas pollicitationes oppressa & ab iis præcipuè, à quibus maxime ob credulitatem subleuari debebat. Se vnum Solimanum respicere neminem alium principem potentem habere ad quem confugiat. Se omnem spem salutis & dignitatis suæ iamdiu in sua clementia collocasse, rogat ne se in tantis rerum molestiis desereret, in quas propter muliebrem simplicitatem & credulitatem collapsa fuisset. quòd si sua ipsius reginæ causa faciendum nõ videretur, quæ potius ad Ferdinandi, quam ad Solimani fidem confugisset, saltem moueretur misericordia innocentis, & nihil tale volentis pueri, qui hinc per maternam simplicitatem, inde per regiam auaritiam e regno paterno fuisset expulsus. Vnum esse Solimanum iustitia, equitatis, clementiaq; perfugium, & tanquam asyllum spoliatorum eiektorumq; regum, vnam esse regiarum virtutum ac imperatoriarum reginam, susceptionem defensionis infelicium pupillorum regum ac viduarum per fraudem oppressarum: quippe cum bonus sit vir priuatus, qui nihil mali faciat; at boni imperatoris virtus latius extendatur, qui ceterorum regum malitiam refranauerit, & libidines coercuerit, non parum interesse rei Ottomanicæ finitimos potius habere reges imbecillos & beneficiis obstrictos, quam potentes, & sempiternos hostes Ottomanici nominis, qualis est Ferdinãdus indomiti ingenij christiani imperatoris frater, qui iam tota Germania, ac vniuersa propè Italia domitis, Gallia, & reliquis Belgicis finibus armatus immineat, & paulopost omnium earum prouinciarum vires in Pannoniam Illyriumq; sit conuersurus. his, alijsq; rationibus, quæ ab Achmeto adiutante negotium proponebantur, ita commotus est Solimanus, vt ad Stephanum Vaiuodam Mysiæ inferioris literas dederit, quibus imperabat, vt, cum à regina imploraretur, quantis posset viribus collectis illi opem ferret. istud ipsum imperatum est purpurato Curtenfi, quæ dum aguntur clã cum Solimano, nuntiatum Castalio Chendum Ferenzum & Petrum Vicchium in finibus Poloniae copias colligere Pannoniam inferiorem inuasuros, ad illud regnum reginæ nomine occupandum, quia diceret Ferdinandum non obseruasse reginæ pactiones, neq; soluisse promissa. vtebatur Vicchius Chendi opera & potentia, qui post mortem Georgij plurimum autoritate & opibus valebat, cupiebatq; illam cædem vlcisci, & in eius facinoris autores animaduertere. coniunctæ sunt itaq; horum amborum vires, quare cum auxilijs Myfi, qui nondum copias dimiserat, donec appareret quæ finem res eius regni essent habituræ, vt iusserat Mahomettus, videbantur simul vno tempore regnum inuasuræ. nam ad Vicchium & ad Chendum multi e nobilioribus eius regni conuenerant, & iam conspirarant cum Vaiuoda vt omnes vno tempore vbiq; Ferdinandi copias trucidarent. Sed vnum fuit omne horum consilium per calliditatem castalij, qui quo pacto Vaiuoda de medio tolleretur multos iam dies rationem subtrexerat. hunc nonnulli propter priuatas inimicitias se cæsuros esse profitebantur, quibus additæ sunt etiam à Castalio ingentes pollicitationes tanquam acerrimi stimuli & calcaria ad celeritatem cædis. irritati sunt & animi quorundam aulicorum familiariumque Vaiuodæ per literas Castalij ad eos missas, quæ visæ sunt eos vel innocentissimos vocare in suspicionem prodicionis, feceruntq; vt amissis honoribus & opibus acerrimo odio in Vaiuodam inflammarentur, & in desiderium impellerentur vtionis. ad illud negotium adiuuabant coniuncti futuri Vaiuodæ, qui illo de medio sublato plurimum dignitatis se consecuturos sperabant. tentoriũ igitur ingressi eum repente trucidant, atque cum paratis auxilijs in duo Turcarum & Scytharum millia, quos ille ad sui corporis custodiam alebat, impetum faciunt, trucidantq; omnes. postea illo Vaiuoda creato, ad quem illa dignitas iure pertinebat, matrem & filios & proinque cæsi miserabiliter trucidant, nemine prorsus relicto, vnde aliquid timeri posset. illa cædes dissoluit vniuersam coniurationem inferioris Pannoniæ, coniuratosque patefecit, qui quamuis timebant supplicia, tamen

mur. etiam

Itabellæ que relq de Ferd.

Itabellæ literæ ad Solimanum.

Literæ ad Vaiuodam Mysiæ.

Literæ Solimani ad Vaiuodam Mysiæ.

Conspiratio in Castalio.

iv

iv

men Castalio in præsentem ad eam rem conueniendum esse censuit, quod aliæ intimæ contentiones molestiaque instarent, nam Germani, quia non darentur sibi stipendia, multa sæda, crudelia, nefanda aduersus subditos Ferdinandi moliebantur. in amicos pagos incursionem facientes omnia ferro ac igni populantur. bonaq; diripiunt. hæc fatis probabilis causa visa est proceribus hortandi Castalij vt ad expugnandũ Tibiscum copias duceret, quòd intelligerentur vires Cassumbassiæ esse debilitatæ, quia multos e suis ad expugnationem Vinundriæ misisset, non esse prætermittendam presentem, occasionem, quæ postea frustra desideraretur, profiterentur se ad eam expeditionem promptissimè ituros, quibus rationibus putabant se Ferdinandi copias e Pannonia inferiore excludere. Castalio cum intelligeret quò tenderent horum consilia, rem dissimulare. spem non prorsus euellere, postulata differre. in iisdem castris morari, quæ maximè ad auxilia opportuna singulis partibus regionis ferenda forent accommodata. Cæsar interea Marinianum, aliosque tribunos militum ex Italia conuocat in Germaniam cum copijs, ipse Inuitrium, inde Abudiacum contendit. ibi censit copijs Italorum, multisq; Hispanis cohortibus recentibus, magnum Germanorum numerum colligit, cum omnibus his copijs in Belgas & in Sequanos accessurus, vbi Henricus Canoduro ac Tullo & aliis munitionibus compluribus occupatis omnia pro arbitrio sursum deorsum vertebat.

LIBRI QVINTI FINIS.

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

NATALIS

NATALIS COMITIS HISTORiarvm

SVI TEMPORIS.

LIBER SEXTVS.

DVm Cesar copias parat in finibus Vindelicie ad Henrici regis impetus propulsandos. Castalius intra fines inferioris Pannoniæ prospectat quid consilij capiat Mahomettus aduersus Vinundriam; fortuna res Italas vexatura paulatim excitat belli Senensis incendia, iacitq; semina euersionis eius reipublicæ, quæ per multos annos incolumis floruerat. ad quod bellum explicandum videtur altius repetendum quæ causâ compulerit urbem totius ferè Thuscæ nobilissimam, cum libera esse posset, vt primùm voluntariam, deinde necessariam & ab exteris regibus impositam seruitutem pertulerit. Fama est Brennum Gallorum ducem cum trecentis millibus hominum in Italiâ profectum eius vrbis iniitiis opportunitatem dedisse, cum ibi tuguria

construxisset ante Christum natum annos fermè trecentos & octoginta ac duos, vt iumenta labore longi itineris atque senes defessos relinqueret, quem locum à senibus Senam nomiuauit. sequentibus postea temporibus ob amœnitatem regionis iustam ciuitatis formam accipientis, plurimumq; aucta Romanorum coloniam & Lupam Romuli Remiq; nutricem accepit, fuitq; nō solum amicitia, sed etiam affinitate quadam coniuncta cum vrbe Roma. Post obitum Romani imperij ipsa libera, suis vtens legibus, nullis exterorum regum imperijs obnoxia ad hanc vsq; diem atatemq; nostram perdurauit. est enim sita in loco amœnissimo Italiæ, collibus vndiq; cingentibus illam placidissimis, qui plurimis vitibus, & oliuetis, & fructiferis arboribus vestiuntur. vtitur celo benigno & salubri, atque aere temperatissimo. abundat tum intra mœnia tum etiam extra multarum limpidarum aquarum scaturiginibus, quæ commodissimè suppetunt ad omnes vrbanos vsus. hæc ciuitas portas habet complures, quarum quæ spectat ad septentrionem, agrumq; Florētinum, Chamolia vocatur. ad orientem conuersa est Romana, cui opponitur propè occasum solis versus ea porta per quam adeuntur loca maritima, & planities Rosciæ. conuersa est ad meridiem quæ vallem Arni fluminis prospicit, atq; figuram habet ferè oualem. Senenses igitur illi antiquiores capti amœnitate regionis villas iucundissimas & oppidula & turres nonnullas pluribus in locis agri Senensis condiderunt, relicta prorsus popularibus omni rerum publicarum administratione quia nollent publicis curis, & conseruandæ rei alienæ studio reuocari à proprijs commodis & delitijs. at enim cum populus magis ad priuata commoda, quàm ad publicam vtilitatem rebus patrijs præesset, videreturq; potius tyrannorum autoritatem, quàm ius magistratum exercere; nullum siquidem bonum est multorum imperium pro arbitrio priuatisq; commodis gubernantium, paulatim excitata sunt mutua odia ciuium: cum iam non viri boni & iusti & sapientes, sed gratiosi & opulenti & affinitatibus multis circumspecti & audaces ac imperiti rerum gerendarum reip. præficerentur. neq; illud sanè curabatur rectè vt iudicationes fierent, sed pro singulorum iudicum arbitrio illegitimis dominis ab legitimis bona addicebatur. Atqui manifestū est quod omnis resp. quæ disciplinas & rerū præteritarum cognitionem negligit, iam senio delirat, multa que ridicula faciat necesse est, quæ modo mutari oporteat, modo resarci. Neque tamē ita diutius potest consistere, quæ cum humanis opibus superior sibi esse videbitur, tum certè diuino consilio euertitur, quoniam sola religio & sapientia omnia regna rectè gubernare potest. hinc facile apparuit, cum singuli ad propriam vtilitatem, at nō ad communem salutem reip. præessent, cum gratiosi & impetiti rectè gubernandi magistratus per ambitum ac prensationes moderatis ac prudentibus præiperent, nihil aliud esse remp. quàm multorum conspirationem quoquo modo ditescere studentium per subditorum facultates cum vicissim

conniueant

conniueant & obsurdescant magistratus ad iniurias, rapinas, libidines vel affinium vel parium, vt expletis magistratibus & ipsi parem licentiam mox consequantur. hæc causâ est cur denique euerstæ sint omnes reipublicæ, & euerterentur in posterum, cum nostris temporibus rara sit omnino resp. & in posterum fortasse rarior futura est. nobiliores hac nefanda gubernatione cognita vel populorum miseratione commoti, vel ambitione impulsī, vel tanquam ad auream messem & ipsi accedere cupientes auaritia & spe prædæ allecti, ad remp. accedere nixi sunt. Sed contra repugnantibus popularibus ijs, qui magistratus sibi vsurpabant, quibus non sufficere solis tantus principatus ad auiditatem rapinæ videretur, nedum si nobiles in partem prædæ fuissent admissi, res Senenses in magnum discrimen inducitur. neque tamē simplex fuit inter patricos & populares seditio, sed magna contentio vel inter ipsos nobiliores, quod alij Romanam nobilitatem & antiquitatem Brenni præse ferrent. alij Clusinam nobilitatem præstantiorem ducerent. nam Clusini ciues Clusio vrbe deuastata, quæ fuit olim metropolis Thuscæ, Senam commigrarunt. Sicigitur ad arma vsque sepius ventum est, atque potentiores non semel eiectis aduersarijs modo huc, modo illuc fortuna belli alternante victoriam, summæ reipublicæ præfuerunt. Nam profectò indignum alteris videbatur si recentioribus & nouis hominibus par ius ciuitatis deferre cogerentur, cum munia reip. commodius & vtilius inter paucos administrarentur: cum æquum ducerent antiquiores vt ipsi in cæteros homines haberent imperium. Inde multæ iniuriæ aduersus novos homines & populares nouorū partes complexos committebantur, ad quas conniuebant antiquorum magistratus: alteris nulla re se illis inferiores existimantibus perindignum ac non ferendum videbatur se tum priuatim tum publicè etiam iniurijs affectos negligi; cum non res publica sit, sed manifestissima & crudelissima multorum tyrannorum dominatio actyrannis, vbi arbitria hominum nullis rationibus obnoxia pro legibus dominantur, quæ debent esse omnibus eadem, neque possunt iure maiorem veteribus quàm nouis, aut nobilioribus quàm humilioribus ciuibus impunitatem iniuriarum exhibere. nā ex iniquitate iudicum, imparibusq; iuribus multæ priuatorum controuersæ nascantur necesse est, atq; inde ciuitatum deniq; euersiones & ruina: cum Deus sit demum iustissimus vindex debilium & iniquè oppressorum. at res eò deniq; perducta est vt è cunctis hisce tribus ordinibus crearentur magistratus, qui communi consilio & consensu artifices & subditos populos prædarentur. nam eò res Senensis erat deducta, vt vbi ad artificibus operas aut mercimonia à mercatoribus extorsissent ij qui magistratibus fungi consueuerant, vel post longum interuallam precium suarum mercium per tentibus plagæ infligerentur ac vulnera pro precio, atq; magistratum ministri, qui in ius vocarent schedulas nominum deglutire cogerentur. Siue igitur Dei consilio propter multa peccata eius ciuitatis, siue fortune arbitrio, quæ lolet plerūq; diurnæ ciuitatum, regnorumq; felicitati inuidere, vbi dementia hominum ad mutationes præcipue aditum patefecerit, cum nihil beatum aut tranquillum in rebus humanis diu esse patiat, tantum mutui odij in illa ciuitate exarsit, vt non semel propius periculo fuerit ne tota ciuitas suis armis, popularibusque seditioibus ad interuersionem tenderet, funditusque euerteretur. ad horum tantorum imminentium malorum remedia missa sunt legationes ad Cæsarem, cum vrbs illa facta esset antiquitus imperij, quæ Cæsarem ipsum causam docerent, suppliciterque peterent ne in tantis periculis & calamitatibus urbem illam negligeret, quæ semper imperatorio nomini fuisset addicta, sed quàm citissimè labantibus rebus succurreret, oppressosque ciues antiquos à recentioribus & à popularibus pro sua innata clementia, & iustitia subleuaret. omnium bellorum miserrimum esse & acerbissimum illud, quod inter ciues eiusdè ciuitatis geratur, non solum quod hostis iam sit intra mœnia, sed multo magis quia non opes, non gloria, non imperium tantum denique quærat in bellis ac tumultibus ciuilibus, sed vita & sanguis, & iugulum ipsorum ciuium. facile vero posse illam urbem à tantis molestijs subleuari, si publico ipsorum Senensium sumptu Cæsar Hispanorum peditum cohortem misisset ad vrbis custodiam, quorum præsentia tota ciuitas conuiesceret. atq; id quidem facillimè impetratum est. his præsidijs acceptis vtraq; factio continuo repressa est, & omnis ciuilibis controuersia ac seditio consopita. Sed enim cum idem propè Senensibus accidisset, quod & fabuloso equo Stesichori, qui ad vltimè ciscendam cerui iniuriam, quod is sibi pabulum conculcasset, seruitutem subiuit hominem vt iustum vitorem dorso & frænum passus, tum demum cognouerunt in quos errores fuissent illapsi. nam quasi ad mutuam vindictam faciliorem frænum & ephippium passi imploratis externis auxilijs, nō minus in seipos, in patriam, in libertatem, quàm in aduersarios vltionem, totamque vim vindictæ conuertunt. nam præfectus Hispanis præsidijs, vrbisq; gubernator dictus Cæsaris nomine Diegus Mendocius conciliatis sibi animis nonnullorum primatum, obstrictisque amicitia & beneficijs tantum autoritatis in ea vrbe paulatim sibi comparat, vt tanquam summus imperator in reliquos ciues implacitus & imperiosus esset: qua acerbitate sic animos Senensium in se concitauit, vt facile cognoscerent in quos errores incidissent, atque inflammati sint ad excutiendum seruitutis iugū, quod suis ceruicibus parari videretur. impellebant ad hoc oppiduli cuiusdam initia, quod Mendocius simulata necessitate defensionis consultò excitabat in ea parte vrbis, quæ Florentiam versus prospicit, non procul à Chamolia, vt facile subsidia Florentina posset admittere cum opus esset: quia Cofmus Medices dux Herruriæ Cæsarianis partibus maxime faueret. atque cum se formidare arma popularia post iacta fundamenta oppiduli Mendocius simulasset, curauit vt ea vniuerso populo & artificibus adimerentur, atque in oppidulum comportarentur, quod quidem facile consecutus est per edicta magistratum & amicitiam nobiliorum, cū breuiora præsertim arma nobilioribus reliquisset. Tum paulopost impulsu nonnullorum amicorum Mendocij coortæ sunt querelæ, quod populus inermis armatis nobilibus proderetur, cum vbiq; fierent iniuriæ, coactique sunt nobiles etiā omnia

Seditio inter patricos & populares.

Familiæ veteres & noue Senenses.

Senensium legationes ad Cæsarem.

Stesichori fabula.

Diegi Médocij acerba gubernatio.

Initia senatū vrbis.

Senariū descriptio.

Resp. omnes propè malæ.

Resp. mala quid sit.

Cōiuratio in Mendocium

Legationum ad Henricū oratio.

etv gill ypon y 251n

et mōr l. xxi anō

et hnd

Aflute literę

nia arma deponere, & in arcem comportare. Senenses ita omnes inermes armatis præsidij expofiti partim superbiorum Hispanorum iniuriis irritati, partim quod suæ libertati parari in fidiis fenti rent per eam simulationem defensionis, tranquillitatisque vrbanae, depositis mutuis odijs & simulatibus & popularibus seditionibus, atque vrbis controuersijs omnes concordēs ad repellendam feruitutis iugum conspirant. cępta sunt fieri concilia & conuentus sepe in priuatis domibus ad defensionem & defensionem consentientium. missæ sunt clam legationes, vt superius admoniti fuerant ad Henricum Gallorum regem, quæ admiffa non minus occultè, quam luculenter causam Senensium agunt. amiffa propè libertatis casum deplorant. Cæsarem multis maledictis onerant, tanquã tyrannidem totius Italiae affectantem, cum partim vi armorum, partim furo & fallacijs opprimere Italos nitatur: quod fit mira quadam lenitate verborum ac simulatione clementię, cum tamen iustitabilis existat, semperque magis sibi imperandi. eius rei non leue esse argumentum, quod tantis, tamque crebris tributis subditas imperio ciuitates oneret atque opprimat, vt iam deformate ac desolatae propè sint, ciuibus auitos lares & domos & patriam & possessiones relinquuntibus. Siciliae, Neapolisque regna olim florentissima & eximia dignitatis atque opulentiae ita esse afflicta & fortunæ omnibus spoliata ob Cæsarianorum præfectorum auaritiam & crudelitatem, vt Turcarum imperia ad tantarum miseriarum refugium exoptare videantur. futurum enim vt compeditibus feruitutis vrbis totius Thusciae nobilissimæ ac potentissimæ iniectis, cæteris omnibus Italis vel iam deuictis, vel certè formidabilis, totius Italiae vires mox suis adiungat, atque has ad Galliam deuaftandam & subiugandam conuertat. maximè infensum esse Cæsarem Gallico nomini apparere per superiora bella, quę per multos annos cum regibus Gallorum pro Gallia subalpina, pro regno Aragonum, pro principatu Insuorum, & nunc geratur pro Belgis, cum etiam tam facile fuerit illi impellere ad ferendam opem Pontifici, cum Octauio Farnesio fuisset ab ipso rege in fidem receptus: quę omnia bella nullis propè temporum intervalis fuissent disrupta. Docent peraccommodatum esse Senensium principatum rebus Gallicis ad eorum fines turbandos, qui studerent Cæsarianis partibus in Italia, cum Thusciam sit inter Insuorum Neapolitanumque regnum finitima Duci Hetruriae Cæsari deditissimo, portusque habeat ad excipiendas classes peraccommodatos. non reipublice solum Senensis, sed plurimum etiam referre rei Gallicę, vt Senenses, non detestande alicuius religionis, non perduellionis ac lese maiestatis reos, non nefarie alicuius proditiōis, sed nemię in Cæsarem obseruantię, nemięque simplicitatis causa in eas difficultates adductos, in fidem acciperet. rogant ne obliuisceretur se regem esse, in quo vno nomine omnia infitię & humanitatis iura continentur. nihil enim tam regium esse ac propè diuinum, quam afflictos subleuare; inięque oppressis, & per libidinem dominandi, opem ferre; tyrannicę impositum liberis ciuitatibus feruitutis iugum excutere. Henricus hisce rationibus commotus eam turbandi Cæsaris non pretermittendam occasionem ratus iuberet hos esse forti bonoque animo, atque omne auxiliorum genus liberaliter promittit. hæc tametsi clam delata sunt ad Ducem Hetruriae: isque certior fecit Mendocium, qui erat Roma, tamen quia Mendocius existimabat se frænum ita firmè tenere, nulla vt vi extorqueri è manibus posset. Ducis monita tanquam vana & nullius ponderis neglexit, quæ dum tractantur in Gallia, Senam nuntiantur. enimvero ad aggrediendum alacriter negotium, coniurati Senenses clam in vrbe Roma, alijsque Italiae ciuitatibus multos duces & tribunos militum ad vrbis præsidia liberaliter iuuuant regijs stipendijs vt copias vndique conscribant. Inter hos insigniores fuerunt Nicolas Pitiliani comes, Hieronymus Pisanus magister Gallici peditatus, & Marius Sanctiflorius præcipua autoritate præstantes. hi circiter sex millia peditum conscribunt, equitatumque multum ad signa vocant. Sed quoniam fortuna ita aditum aliquando ad præclara facinora, vt ad humanas calamitates patefacit, secundasque auras subministrat ad incepta negotia: accidit per id tempus, quo hæc agebantur, vt Turcica classis in mari Tyrreno nauigaret, stationemque haberet non longè ab ora maritima Senensium, Gallicam classem expectans, vt diximus: quæ res non mediocrem opportunitatem attulit Senensibus parandi exercitus, & negotij atque consilij multa cum difficultate suscepti ad opatum finem perducendi. Simulata igitur ingenti trepidatione propter Turcicam classem, ne Turcæ aliquem portum aut oppidum caperent in regione maritima, quo postea propugnaculo vterentur ad inuadendas vrbes Italiae, conuentum publicè indicunt. admittunt Franciscum Aluam sexcentorum Hispanorum, tot enim paulatim excreuerant, & cum Francisco arcis inceptę præfectum. docent quo in periculo sit res Senensis & omnis Italia denique constituta, nisi celerrimè succurratur. significant se certiores factos esse per exploratores Dragutum idem consilij suscepisse, quod antea Barbarus non potuit exequi, portum Herculis scilicet & Stephanium velle munire cum Gallorum auxilijs, atque munitionem eiusmodi excitare, vt Turcica classis assiduam haberet receptaculum in Italia. Quę rationes cum non solum probabiles, verum etiam necessarie viderentur defensionis, decernitur vt habeatur delectus militum, qui nomina dedissent in ditione Senensi, qui mitterentur ad portum Herculis & Stephanium, cum ibi iam breui expectarentur mercenarij milites. interea literæ clam ad Franciscum Gallegam virum Hispanum cohortis præfectum cum dimidio oboli nummuli clam per noctem intra portam intruduntur à quodam Senensi: quibus continebatur nisi sibi cauerent Hispani ab infidijs vrbis, futurum ante Octauum diem vt omnes ab ingentibus copijs trucidarentur. quare mature Hispani rebus suis consulant, cognitum iri post deuictas infidias, atque transacto periculo qui amicè monuerit per alterius partis oboli coniunctionem. hisce de rebus certior factus Mendocius literas dedit ad Hetruriae ducem, quibus continebatur formidandum videri ne Senensium animi ab Hispanorum administratione abhorrentes aliquid noui molirentur. Sibi videri adaugenda esse

esse eius vrbis præsidia, quo saltem metu præsidiorum inermes in fide retinerentur. missus est Ortho Montacutus cum octingentis peditibus, qui Senam ingressus omnes fori aditus armatis hominibus occupauit. Illud adeo indignum visum est Senensibus, adeoque animos omnium irritauit, vt summum studium adhiberetur sit colligendis copijs. nam cum demonstratum esset palam, non ad placanda odia ciuium, sed ad opprimendam libertatem vrbis præsidia illa esse missa, quæ se diffidere Senensium fidei ostenderent, magna diligentia procuratum est, non ita multis interiectis diebus, vt Nicolas Pitilianeus comes cum quatuor millibus peditum ex composito clam in vrbe sit ingressus Senensibus cunctis pro patria libertate arma capeffentibus. ijs ingressis vrbem copijs Cæsariana præsidia, non sine magna vtrinque clade sunt eiecta. superstitēs Hispani partim sese in oppidulum receperunt, partim in cenobium Diui Dominici, quod munierant tanquam opportunam & tutam stationem dum oppidulum perficeretur. illo die Senenses octo muralia tormenta Hispanis extorquent, quæ instrumenta fuerunt ad cætera superanda. Postridie eius diei, vbi comes Sanctiflorius cum duobus millibus recentium peditum esset vrbem ingressus, sit magnus armorum concursus ad eijciendos Hispanos. cenobium vndique, magna vi expugnatur, ibique trucidatis Hispanis ad expugnandum oppidulum sit concursus. erat illud imperfectum adhuc, quippe cum neque satis validæ munitiones essent erectę, neque munitum amona, neque reliquis rebus necessarijs, neque bellicis apparatus, qui requiruntur ad diuturniorem pugnam, vel obsidionem. idcirco hac in re ridiculus visus est Mendocius, qui inuitissima vrbe præpotenti in alieno fundo ædificaret, neque tamen haberet tanta præsidia, quæta repugnantibus ciuibus possent resistere, & prius opus reliquerit cæteris hominibus perficiendum, quam ipse vidisset eò perductum, vt commodè possent defendi. illud oppidulum cum inuasissent Senenses, Cæsariani tanta inuadentium, irruentiumque, armatorum multitudine nullo propè negotio funduntur, ac fugantur. Senenses captam munitionem euertunt funditus, atque inceptas munitiones solo adæquant. Dux Hetruriae his rebus nouis cognitis erat missurus delectum suorum laborantibus rebus Cæsarianis subsidio, sed Senenses ab eo consilio statim reuocarunt missio Aenea Picollomino; per cuius eloquentiam ægre quidem, at impetratum est tamen vt dux ille ab incepto desisteret. nam id fecisse Senenses docuit, non quia defecissent à Cæsare, cuius se perpetuos amicos & constantissime persistere in fide profitebantur, sed quia ministrorum Cæsaris insolentiam, ac tyrannidem non possent perferre, atque vt in pristinam libertatem se vendicarent, quæ per fraudem & insidias paulatim sibi prope fuerat erepta. res ita conuenit denique, vt Ortho Montacutus cum suis copijs Florentiam rediret. vt Hispani inde digressi liberam ciuitatem Senensibus relinquerent. Ne Senenses Florentinos exules esse in sua ditione paterentur. Hispani tamen ex vrbe egressi cum se ituros Florentiam simulassent, Vrbatellum oppidum pro domicilio occupant, quod oppidum est in loco paludoso situm in insula quadam, quæ iacet in lacu Prilino olim vocato, habetque pontem perangustum continenti coniunctum, cum sit aduersus omnem vim hostium & prædonum munitissimum. Mendocius hac nouitate tantarum rerum percepta grandi pecunia vndique collecta existimans auro refarciri posse, quod per impudentiam & tyrannidem erat labefactatum, A scanium Corniensem virum strenuum ad se vocat, multosque alios insignes duces. iubet magna celeritate copias colligere. veteranos milites quotquot possent ad vexilla conuocare, cohortesque; comparare: quod ipsum vt faciat Dux Hetruriae per literas hortatur. sed enim cognitis postea copijs, quæ Senam fuerant ingressæ, decidit profus de omni spe illius vrbis recuperandæ: quare animum conuertit ad Vrbatellum reparationibus & præsidijs, & annona egregiè munitum, & omnibus rebus ad rem militarem reatè instituendam necessarijs. quippe quod arbitraretur illud oppidum valde fore opportunum ad res Senenses infestandas & ad eam vrbem denique; subiugandam. Senenses contra Rosetum iam occupauerant aduersus omnes Cæsarianorum apparatus, videbanturque iam collectæ copię Vrbatellum inuasuræ, vt inde quoque Hispanos eijcerent, sed Cardinalis Mignanellus legatus missus clam ad Senenses Pontificio nomine illorum consilium, & iam susceptum negotium retardauit. Nam Senensium animi ab illo sollicitabantur ad coniurationem cum multis principibus Italis, quæ proponebatur de eijciendis exteris nationibus ex imperio Italiae, quo singulis principibus per vim auaritiamque barbarorum regum occupatis sui principes præficerentur, ac restituerentur. neque enim conferre videbatur finitimis principibus, vt Cæsar princeps potentissimus, qui apparebat cupidissimus dominandi, Senæ oppidulum, & vrbem denique occuparet, quæ coniuncta est multorum Italorum principum finibus, & in ipso ombilico, vt ita dixerim, Italiae sita, cum vicinitas Hispanorum non videretur esse satis tuta. Senenses nullis huiusmodi adhortationibus confisi, quia videbantur fouere Cæsarianam factionem qui ad hoc hortarentur, non modo non fiunt coniurationis participes, sed neque eam Hispanorum vicinitatem, vt statuerant, conuellunt. Acceserant Iulio bonam interea commissarij Pontificij ad causas cedis Georgij Cardinalis inuestigandas, erantque interrogandi testes an ille proditiōem aduersus Ferdinandum cum Turcis moliretur, regnumque Ferdinando esset erepturus. atqui dicta testium à Castalio, & à Maximiliano afferuntur rege, qui aut inferiore Pannonia, aut alibi interrogati fuissent, quos Emericus à secretis Georgij, & Adamus scriba interrogauerant. ij testes tametsi non nihil suspicionis afferebant, tamen dissentiebant inter se plurimum. Emericus ob occulta odia in Georgij memoriam reiectus est, vt parum fide dignus, quæ res non parum negotij attulit Castalio probandæ æquitatis sui facinoris. post nonnullos menses dicta testium consignata Iulio bonam mittuntur ad commissarios, atque ab illis Romam summa celeritate. Ferdinandus accepta turpissima Aldanae timiditate, iacturaque Lizisi, iubet Castalium illum in vincula conijcere, atque præfente Vaiuoda probationes criminis conscribi, vt meritum supplicium tantæ turpitudinis consequeretur. ille interrogatus cur annonam concremasset, & bel-

Ortho Montacutus cum copijs à Florentino duce missus.

Certamen cruentum inter Senenses & Hispanos.

Oppidulum euersum. Florentiz Dux fouet Cæsarianas partes.

Vrbatellum capum ab Hispanis.

Mignanelli Card. oratio ne placati Senenses.

Commissarij cedem monachi inquirunt.

Aldana captus ob incensum Lizisum.

not
ma
ok
ub

& bellicos apparatus, ac neq; viso quidem hoste urbem reliquisset, ita se tuebatur; quod milites cō-
plures aufugissent. quod ob repentinum Mahometti aduentum duxit fatius esse omnia flammis ab-
sumere, quam hostibus relinquere, quando tormenta & annonam & bellicos apparatus auerere
non possent. quod putarat futurum ut concrematam & incendijs euerfam urbem Turcæ neq; reser-
uari quidem essent, nedum tanta diligentia non munitur. ut autem res maturius procederet de-
lecti sunt iudices qui causam cognoscerent, & milites interrogarent, qui vnâ fuissent Lizisi, quo co-
gnita veritate res pro æquitate iudicaretur. Mahomettus quoniam res feliciter & ex voto sibi succe-
dere viderentur, existimat se tantò facilius Vinundria potiturum, quanto illa minus superioribus
locis esset munita, quare ad negotium se accingit. superuacaneum igitur tantum militum nume-
rum ratus vbi illuc aduentasset, nonnullam partem copiarum dimittit. præmiserat purpuratum
Curtensem ad regionem explorandam cum magna turma equitum, ut cognosceretur an tutum
esset illos fines inuadere, quod intelligeret Mauritium nuper cum decem millibus peditum &
quinque equitum Ferdinando militantem Bregetij confedisse. Mauritium ponte supra Danubium
iacto cum se urbem Strigoniam obsessurum significaret, nō parvam trepidationem Turcis iniecit:
sed vniuersus ille metus denique euauit, cum nihil fieret memoratu dignum. purpuratus Cur-
tensis suas copias huic opposuit non ad pugnam quidem, sed ad spectanda consilia, quo prospice-
ret sicubi auxilijs opus esset, atque opportunè succurreret, & nē Mauritius arbitraretur se posse
pro arbitrio quocunque placeret ita libere palari. At Mahomettus cum haberet in castris circiter
sexaginta millia hominum vndique Vinundriam cingit obsidione, & quinquaginta bellicis tor-
mentis diuerberat. est autem Vinundria ciuitas Pannoniæ insignis in finibus Illyricis, quæ sita est
post Triballos parum distans à Tibisco flumine, à quo Agria etiam vocato nomen accepit; ha-
bens ad occidentem & ad meridiem amoenissimos agros. ad orientem montem habet & oppidu-
lum cum nonnullis turribus, qui mons imminet ciuitati, at nulla propugnacula distat mons ille
ab vrbe quantus est lapidis iactus. atque isti ciues reparationum debilitati auxilio fuerunt inuicti ac
fortes defensores. nam Stephanus Dobus vir fortissimus & singulari virtute cum duobus millibus
hominum eam defendebat, quorum non pauciores quingenti viri erant nobilissimi, qui ex
vniuersa Pannonia vxores, filios, fortunas quas poterant eò comportarant tanquam ad tutum
& solum totius Pannoniæ asylum. ita verò cum Illyricis coniuraret. 1. nequis sub poena capitis
de componendo foedere verbum faceret. 2. ne cui se dederent. 3. ne vllum responsum daretur
hostibus, nisi per bellica tormenta. 4. ut alter alterius carnibus cæsi vesceretur si diuturna obsidio
ita ferret, neque illud ascriberetur iniuriæ, cuiusque fors obtigisset. 5. ut pijs precibus & votis
quotidie peractis, imploratoque diuini numinis auxilio tam mares quam foemine labores bellicos
concordibus animis sustinerent erigendis muris, comportanda terra, suggerendis armis, reficien-
dis pugnantibus & cibarijs & potu & rebus necessarijs. 6. ut vero suspicio omnis proditorum, pa-
rumque constantis fidei prorsus tolleretur e medio. ne plurium trium aut quatuor ad summum
fieret conuentus, sed omnes vnanimes ad pugnam animos conuerterent suos. 7. ut omnis tum
priuata tum publica etiam annona æquo pōdere in capita distribueretur. 8. ut pulli cuiusq; generis
ac cætera huiusmodi cibaria delicatiora in vnum ægrotantium aut vulnerantium pro omnium sa-
lute referuarentur. 9. ut omnia spolia hostium, quæ caperentur, in vnum locum comportaren-
tur, quæ postea diuiderentur in singulos pro virtute, & rebus bene pro patriæ defensione gestis,
quæ omnia in diarium referebantur. confirmatis itaque animis a quodam concionatore, qui non
solum fortiter pugnavit, sed etiam oratione corroborauit mentes obsessorum tredecim asperimos
& maximè cruētos repetitos conatus Vinūdris p̄sidia singulari fortitudine & cōstātia sustinuerūt,
hos ita conspirantes Mahomettus per nuntium inuitat ad deditiōem, ante quam aduersus urbem
quidquam moliat. addit minas hortationibus nisi paruerint grauissimorum suppliciorum. ex-
audientibus ac deditibus urbem ingentia præmia proponit, & libertatem ac liberum dīcessum
cum omnibus suis bonis. ciues Vinundrienses nihil ad hæc respondentes feretrum inter duas læceas
super mœnibus locant, demonstrantq; quibus possunt indicijs se potius decreuisse vitam quam vr-
bem amittere, quam erant ad extremum vsq; vitæ suæ finem defensuri. est autem mos eius natio-
nis, vbi ad illas ceremonias peruenerint, ne vllus locus federibus aut pactionibus amplius relinqua-
tur, cum mortui potius quam viui sint in potestatem hostium venturi. Mahometus cognita horū
sententia mittit exploratum oppidulum & urbem per noctem ad expugnationem. statuit duobus
in locis fieri verberationes: alteram a parte montis, alteram ad templum vrbis, atq; vtrobiq; viginti
& quinque bellica tormenta locari iubet. illa per quadraginta dies assiduos oppidum prosterunt, at
que ita ut superior pars omnis deiecta prostrata corrosaq; sit, neque quisquam ibi poterat consistere
propter ingentem tempestatem tormentorum. ad illius rei remedium ciues Vinundrienses pro-
fundissimam & latā fossam excauant, aggeremque ducunt, vbi vigiles noctu summa diligentia ex-
cubarent: neque inde nisi nouis alijs vigilibus superuenientibus discedere fas erat. at Mahomettus
ter repetitis conatibus vno die ad octo millia Turcarum amisit, qui per ruinas murorum iam pro-
pè peruenerant ad urbem, inter quos fuerunt insignes duces complures. illa suorum clade irritatus
iubet nouis conatibus, nouisque verberationibus urbem vexari: atque vna hora à quatuor lateri-
bus accerrimè vrbs inuaditur. eò omnes tum mares tum etiam foemina Vinundrienses magna
diligentia accurrunt. armis, saxis, feruenti aqua, omni telorum genere hostes miserabilem in modū
cedunt. nam quedam foemine vel captis scutis & gladijs in morem strenuissimorum virorum sicuti
cecidisset vel frater vel maritus cedē fortissimè vindicarunt. pugnātes hortationibus cōfirmatū: ad
gloriam & virtutem cohortatę sunt. nā tanta fuit foeminarum imbellis alioquin generis constantia,
tanta

Vinundria
obfessa.Vinundria
descriptio.Vinundrien-
sium vel fe-
minarum fi-
tus.Hæc
cuius
estFoeminarum
virtus.

tanta virorum fortitudo, tanta Vinundriensium defensorum, tamque egregia virtus, ut hostes tur-
piter reiecti sint, & coacti præterea tormenta relinquere, quorum maior pars facta sunt inutilia ex-
pugnationibus clauis magna vi adactis. tanta vero, tamque inaudita visa est foeminarum virtus, ut
nemo esset omnium virorum, qui illis præsentibus vllum periculi genus deuitaret; quæ cum arma-
tæ cesorū telis super mœnib. cōsisterēt, tribus ex illis vno globo dilaniatis reliquæ propinque frustis
carnium & sanguine faciem perfusæ minime omnium territę sunt, sed illarum tabo cruentatæ ma-
gis irritatę sunt desiderio vltionis aduersus inuadentes Turcas, in quos omnem vim indignationis
conuerterunt. Enimvero cum tanta constantia, tanta vis, tanta fortitudo apparuisset defensorum,
ut neque audirentur quidem nuntij Mahometti proponentes condiciones, Curtensis purpuratus
& Mahomettus communi consilio cœlere cœperunt iactam esse aleam omnino de illa ciuitate
subiuganda, atque omnem operā ludi. cum autem tempus instaret, ut copiæ in hyberna reduce-
rentur propter magnitudinem frigorum, ob quæ multi homines et equi moriebantur, Mahomet-
tus decernit ab obsidione recedere, quod fit decimoquarto Cal. nouembris. recessit itaque nocte
sequenti cum omnibus copijs. Achmetus Curtam, Mahomettus Taurumnum accedit. Vinun-
drienses auditis hostibus colligentibus vata tam insigni victoria elati postremum agmen singulari
alacritate inuadunt. nam mille homines exierant multis cæsis ex hostibus, nonnullis tormentis:
captis, victores, læti, gloriosi, multa præda onusti in urbem redeunt. Castalius cognita hostium
profectione fugæ non ab simili literas scribit ad Ferdinandum, quibus eum hortatur ut iubeat
Mauritium ex altera parte Mahomettum inuadere, quod ipse ex altera parte esset inuasurus,
quia sic facile profigari posse videbantur copiæ Turcarum male affectæ & afflictæ. illud con-
siliū si ita cognitum & susceptum fuisset, quam erat vtile, poterant vires Turcarum in mul-
tos mentes refrenari. nam profectò cum nulli diligentia, periculis, laboribus sumptibus pat-
cendum sit ut vires hostium infringantur, quis non fateatur non vulgaris esse sapientiæ sua
sponte propè iā afflictas impellere, vrgere, vexare est enim multo periculosius & laboriosius cum
resectis hostium viribus nouam fortunam belli experiri, quam languidam opprimere, iacen-
tisque insultare atque conculcare; quoniam difficultates & pericula faciunt expertos cautiores.
ceterum Cæsar, ut diximus, interea copias ad Belgicos fines tuendos comparabat, dum res ita
in Italia & in Pannonia succederent. Sed quia intelligeret Albertum marchionem cum Gallo
federe coniunctum satis ingentem exercitum comparasse, procurat ut ille in amicitiam redeat,
quia tot in locis, tamque diuersis non posset vno tempore resistere: cum præsertim Alber-
tus ægrè ferens pacem compositam cum Mauritio Franconiam urbem nobilem & opulentam
Vspetorum eius Galliæ orientis, quæ Franconia vocatur, in ora ferè ac in ripa Mongau seu
Meni fluminis sitam magnis viribus oppugnasset, vbi Vspeti sunt populi in finibus Germaniæ
& Sarmatiæ. Hac in vrbe mos est haberi Imperatorum delectum, sicuti coronari Battoduri con-
sueuerunt. sic enim Carolus Quartus Imperator constituit, ut Cæsares à septem prædictis eligeren-
tur. Quod si duo reges Romanorum creati fuissent, inualuit ea consuetudo, ut alter in agro Vsi-
petorum per mensem & dimidium armatus alterum expectaret ad prælium; quare vel victorem
esse oportet, vel cui celsum esset, ille rex Romanorum accipiebatur. atque hoc non semel accidit.
Albertus illā urbē diutius obsedit, multisq; calamitatib. affecit per hoc bellum. Volphangum Teu-
tonici ordinis magistrum direptionibus & incendijs vexauit. pecuniam exegit. agrum Noreien-
sem immantiter deuastrauit. circiter centum pagos & castella & villas ciuium populatus est. sylvas
concremauit. templa ac loca sacra donarijs spoliavit. episcopus Graunonariensis pacem duris con-
ditionibus redimere coactus est; quoniam primum ducenta nummum millia iussus est numeran-
dos curare Vircemburgi, deinde omnia debita Alberti sibi suscipere, quæ fuerunt triginta & quinque
millia nummum. cum verò vrbes Sueuæ hortarentur Noreienses ad pacem cum Alberto ineun-
dam, iique semel datum fidem Cæsari constantissimè tuerentur, Albertus eos maiore impetu op-
pugnat. cum Alberto denique pacem ineunt hisce conditionibus; ut Alberto ducenta millia num-
mum dissoluerent. ut sex bellica tormenta cum rebus necessarijs suppeditarent. ut iuuarent aper-
te federatos principes & conspirantes aduersus Cæsarem pro Germanica libertate. procurat igitur
Cæsar ut Albertus sibi reconciliaretur, quo liber à Germanis negotijs Diuodurum è manibus Gal-
lorum extorqueret. primum venit Oenipontem, ad urbem Vindeliciæ deinde Augustam. ibi se-
natum remouet. primum restituit. nam Mauritius vbi illam urbem obsidisset acceperat, dimissis
liberis Cæsarianis præsidis per deditiōem, nihilque aliud expetiuerat, nisi amicitiam & federatio-
nem, aut societatem belli ad comunem Germaniæ libertatem defendendam. Cæsari Augustam
profecto nuntiat futurum ut rebus cum Alberto compositis Alberti exercitum obtineret, qui
constabat è quatuordecim millibus peditum ac multo equitatu. his monitus iubet Cæsares Gal-
licas per Lotharingiam inuadi, monetq; ut Albertus Diuodurum adoriatur, quod ipse ex alia parte
esset inuasurus. Henricus interea ijs vrbibus, munitioibusq; occupatis cum intelligeret Cæsare co-
pias comparasse, neq; tamen posset eius consiliū explorare, aut cognoscere, quæ loca primū esset
inuasurus, præficit cum summo imperio rerum bellicarū in Leucorum principatu ducē Augusto-
nometensem. iubet loca omnia ad muniēdum recognoscere. ut res postularer, annona, præsidis, tor-
mentis, reparationibus, bellicis apparatibus omnibus instruere. monet ut succensis frugibus hostiū
Teonullæ curaret suorum locorū messes colligendas: quod ipse constituisset ducere exercitū in fines
Belgarum, & Vermanduorum. dux ille accepit quinque peditum Gallorum millibus, & noui ducis
Bullionei quinque vexillis cataphractorū equitū, octo leuioris armaturæ, multiq; sclopetarijs equiti-
bus auctus Eporiū vicū Danuillāq; visit, atq; his & cæteris locis iussis muniri, præfectisq; muniēdis

Virūdris ob-
sidio soluta.Hæc
est
descriptioFranconia
descriptio.
Mos Cæsari
aut regum
Rom. coro-
nandorum.Alberti po-
pulationes
in Franconia.
Pax empta
plurimi ab
Episc. grauo-
nariensi.Hæc
est
descriptio

viris munitionum extruendarū peritis architectis ipse Diuodurum proficiscens peruenit ad pontē Riccomontem, qui nō plus duobus milliariis distat à Teonuilla. procurat eo in arcem Marfi salacetum, carnem salitam, puluerē tormentarium comportari, quæ cū necessariò ob cōmoditatē viarum non procul à Teonuilla essent transitura, præfectus presidiorū eius vr̄bis insidias locat in locis proximis itineri, extremum potius agmen & palantes aliquos, quàm vniuersas rerū comportatarū custodias aggressurus. at eo cōsilio & institutis insidijs Gallicis duobus per exploratores patefactis Galli vbi ad locū venissent in insidias & latentes impetum faciunt, quos in vr̄bē includūt. è Gallis nōnulli tam vr̄bi propinquant, vt vel tormentorū globis vel glandibus transfixi è mænibus ceciderint. reliqui coacti sunt ad institutū iter longius ab vr̄be recedere. illis rebus in arcem comportatis acceditur ad messes Teonuillensium ciuium deuastandas: qua ratione videbatur futurū vt facilius vr̄bs ad deditiōnē compelleretur; neq; Cæsarianus exercitus, si eo accederet, posset ita cōmode morari propter annonę penuriam. Dum Galli deuastandis succedendisque, frugibus eius vr̄bis sunt intenti, Diuodurenses ad colligendas tuas messes proteguntur. at Henricus quia nuntiatū esset Mariam reginā exercitum comparasse, eumq; in Belgas procedere, ac paulatim dissipari, suas copias in illos fines adducit multa castella capit, succendit, euertit. ad vr̄bem Cimettam contendit, illam etiam euerturus, quoniam maxime omnium locorum Arduennæ finitimis populis Henrici damna inferrent. illam vr̄bem vbi obsidione vndiq; cinxisset, intelligit omnes primarios cines aufugisse cum omni suppellectile. at reliqui, qui erant in vr̄be tormenta expectant. veruntamen facta ingenti verberatione, prostrataque murorum parte, antequam vr̄bs à Gallicis copijs inuaditur, nobiliores ciues ex ijs qui reliqui erant, & vr̄bana præsidia in arcem sese recipiunt. Galli vr̄be positi omnia inuenta diripiunt. cum Sequani arcem tuerentur, ea quoque concuti cœpta est. tum ab inuadentibus Gallis capitur, qui ingressi obuios quoque trucidant. reliquis defensoribus in ieruitutem captis, & abductis arcem diripiunt. Tum Gallis conuersis ad inquirenda suppellectilia, vt fieri solet per suspicionem bellorum occultata, cunctaque cum accensis luminibus rimantibus, fit irruptio in turrim bellicorum apparatus, vbi multus puluis tormentarius fusim dissectus iacebat cum tormentis. fauilla quædam forte in illum collapsa repente tantum excitauit incendium vt fornix corruens multos Gallos miserabili ruina oppræsserit, atque inde tota vr̄bs concremata & funditus propè euerfa sit. Henricus quia magnæ pluuiæ fierent mensē sextili in ijs regionibus, iubet exercitum defatigatum diuturnis laboribus iam propè præteritæ ætatis, longisque itineribus afflictum esse in status, vt prospiceret quò vergerent consilia Cæsaris, qui iam multas copias in Germania conscripserat. nam quamuis dicebatur ab exploratoribus iturus esse in Pannoniam, tamen Henricus verebatur illud, quod apparebat probabilius, ne Diuodurum repente iter cōuerteret. illam vr̄bem ne imparatam repentino aduentu adoriretur, mittit eò inignes duces Ghisium, & Strozziā, cum sciret Ghisium in ijs regionibus plurimū amari, & insignis esse auctoritatis. hi statim illuc profecti institutas munitiones diligentissimè perficiendas curant. novos exploratores in Germaniam mittunt, qui referunt Mauritium reconciliatum fuisse. nuntiant Cæsarem non solum vr̄bes in fidē recepisse, quæ denuo ab eo cum Mauritio deiciuerant, sed etiā ingentem vim pecuniæ, & maximas copias collegisse ad vr̄bes recuperandas Diuodurū, Tullum, ac Verdunum liberarum ciuitates, quas Gallus rex subegerat: & ad liberandū ducem Lotharingiæ, quem Henricus tributarium fecerat, atque Germanorū fides visa est per id tēpus non posse prorius carere grauiissima leuitatis, & inconstantia nota: quando qui modo coniurauerant, qui magnis & incredibilibus propè sumptibus ingentes exercitus comparauerant, qui Cæsarem è Germania eiecerant, qui se in libertatem vendicauerant, Gallum regem ad Germaniæ defensionem cum magnis viribus è Gallia exciuerant, qui Protectorem Imperij, & propè Germaniæ parentem cum magno applausu exceperant, continuo mutatis animis nulla iniuria à Gallo accepta, nullo affecti à Cæsare beneficio, huc illuc deliris volūtaribus lubrici feruntur. Cæsar iam satis ingentem Italarum, Germanorumque exercitum collegerat, quippe qui iam haberet in Castris sex Italarum, octo Belgarum, sexdecim Germanorum millia. aderant etiam quatuordecim cataphractorum leuiorumque equitum vexilla. cum his viribus magna annonæ copia comparata conuehebatur, donec Maria regina alium exercitum colligit in finibus Vermanduorum, quæ habebat ad septem millia peditum Hispanorū veteranæ militiæ, qui illuc è Neapolitano regno, & Gallia subalpina conuenerant. inter cæteros principes, qui arma cum Mauritio iumpserant aduersus Cæsarem, & cum Mauritio coniurauerant, fuit, vt diximus, Albertus Senonum marchio, qui cæteris permultis reconciliatis Cæsari nondum arma ipse deposuerat, sed cum multis Germanis proceribus profitebatur se Gallo regi militare cum quatuordecim millibus armorum, & tribus millibus equitum. Istud autem factum est per multos dies, antequam Cæsar castra moueret, & iam ad fines Gallicos cum suis copijs peruenerat. id alij factitatum fuisse censuerunt, vt siquam in vr̄bem admitteretur, illam Cæsaris nomine occuparet. alij maluerunt factum fuisse, vt ita honorificentiores cōditiones per has ambages extorqueret à Cæsare. nam Alberti copię in Lotharingiam profectæ eadem vexilla incedentes gestabant, quæ etiam Galli, & cum Gallicis insignibus explicarant, quæ suscepta fuerant vbi primū arma aduersus Cæsarem hostilia sunt mota. cum eo nomine procederet, vt militaret Gallo ad vr̄bem Cæsarianam Treuirim peruenit. illa per vim armorum potitus est, atq; multa grauiissima, & maximè indecora commissa sunt ab ipsius Alberti militibus. Henricus quia non accitus Albertus, sed vltro & sua sponte aduentaret, non nihil concipit suspitionis, quamobrem mittit Episcopum aquarum Augustarum ad eius animum diligenter explorandum. iubet si velit regi militare prius de stipendio conuenire, quando ita hostes Gallorum infestabat. Albertus ad ea respondit se neq; stipendiorum, neque auri, aut argenti,

Teonuillensis
ager vastatus.

Cimetta
vr̄bs concremata.

Diuodurum
munitum.

Germanorū
inconstantia.

Diuisio

Treuiris vr̄bs
capta.

neque pecuniæ gratia militare, quia non sit horum metallorum sitibundus, sed causa Germanici nominis, ac patriæ communis libertatis, pro qua omnis vir bonus vitam, & facultates etiam præfentes profundere iure debet, cuius militiæ satis grande præmiū censerī potest, gloriosa omnium populorum beneuolentia. Et quoniam Henricus rex tanta liberalitate, atque humanitate vsus fuit in Germanicam nationem, se nihil magis cupere, quàm parem gratiam regi referre, qui pristinae libertati Germanos restituendos adiuerit. addit præterea hoc ipso consilio se reliquisse Mauritium, vt ingratum principem, & beneficiorum acceptorum immemorem, atque vltro ad istud bellum accessisse. Henricus, qui iam subodorauerat Albertum fuisse Cæsari reconciliatum, atque rumorem eius rei occultari ac differri, donec aliquid memorabile egisset, vt in aliquo articulo temporis regias res, ubi extulisset desereret, repentinoque discessu Gallorum animos consterneret, non fidebat, vel probabilibus Alberti blanditijs, sed omnia sapienter circumspiciebat, ut magni Francisci patris alumnus. Albertus occultis consilijs procedere. non procul à Teonuilla aduerso Ombrico fluuiio proficisci. castra ad Rorangem ponere, qui locus est non plus quindecim millibus passuum distans à Diuoduro. illuc profectus continuo commeatum tanquam dux regijs à Ghisio postulat. Ghisius de regia suspicione factus certior, ne tamen per illam occasionem Alberti arma palam in Gallos conuerteret, commeatum per nonnullos dies concedit. Sed cum frequētius reposceretur, Petrus Strozza monet quanti referret ad omnem rem bellicam, omnemque euentum rerum præsentium, præcipuè tam propinquo hoste Cæsare, quàm esse dicebatur propinquus, ne vr̄bs illa rebus necessarijs exinaniretur. cauendum esse, ne sic per calliditatem, & stratagemam vr̄bs facta inops rerum necessariarum in aduentū hostiū postea paruo negotio opprimatur, vt sua sponte afflictā. non esse commodum, neq; tutum belli tēpore præsertim vr̄bem illa annonā priuari, quæ in vsū obsidionis fuisse multa diligentia comparata, cum Albertus posset aliunde commeatum procurare. respondet igitur Ghisius commeatum denuo missis petitum vr̄bem non posse tantam annonam suppeditare, quam referuaret in vsū, atq; opportunitatem obsidionis. quòd si sese ad Salinas regionem fertilem, & opulentam finitimam contulisset futurū non solum vt suas copias commodè aleret, verū etiā vt commoditatem cōmeatus præriperet hostibus eò breui venturis. illud Ghisij responsum primum visum est Alberto peraccommodatum, atq; ducem itineris ad illā regionē postulat. sed postea incepti quidem itineris pertesus cum suis copijs Diuoduro ad quinq; millia passuum propinquat, castrisq; ad Eium oppidum positus maiorem etiam suspicionem excitat. tum per finitima loca peruagatus Treuirim properat cohortes nonnullas, quas ibi reliquerat, sibi adiuncturus. deinde pontem Camosionē petit nulla re cum Episcopo aquarū Augustarū, aut cum Lansacio regulo communicata, quem rex hac ipsa de causa illuc transmiserat. per illam verborum ambiguitatē, vt apparebat atq; per incrementum copiarum, multo etiam magis permotus Henricus suas copias ad oppidum Sancti Michaelis promouet, quod situm est in ripa Mosę fluminis distans à Diuoduro non plus decem millibus passuum. Cæsar per illud tempus accesserat Dupontium, vniuersasq; copias per propinquam regionē, quam Valges appellant distribuit: qua re cognita constabilius tantū tormentorum, & commeatus, & bellicorum omnium apparatus admittit, quantum videretur necessarium in multis mensibus. contracta sunt & præsidia permulta, quibus auctæ sunt vires vr̄banæ duce Horatio Farnesio regis genero, qui, vt aggeres maiori studio, ac celeritate erigerentur, multas operas introduxit. cæterum Albertus finitimus adhuc sollicitū tenebat animū constabilij, qui maximè dubius erat, ac neq; vellet irritare Albertū si non esset hostis. neq; si esset, putabat se tutò illi posse credere, Cæsare præsertim tam vicino cum suis copijs. nec multo sanè interiecto tēpore nuntiat Albertū finitima quæq; deuastare, populari, euertere, quare statuit vniuersarū regulū, & Rangrauium Germanorum tribunalum ad eum in colloquium mittere, qui rogarent ne ita agrū deuastaret, regionemq; euerteret, elicerentq; eius consilium, & spectarent quo animo appareret esse erga regem. cum deniq; Albertus absurdas parumq; rationi consentientes petitiones proponeret, quas in stipendium postulabat, & iam de rege quereretur, cuius profitebatur se esse amicum, & federe coniunctum cum duce Lotharingiæ, postremū paulatim aperit, quod esset suum consiliū. Cæsar ex altera parte suū principatum liberum Alberto offert, cui honorificas alias præterea cōditiones adiungit. addit etiam promissa. nulli neq; industriæ, neq; pollicitationum generi parcat, vt eum in suā sententiam, suaq; vota perducatur. constabilius ex altera ipsi Alberto conditiones honorificentissimas proponit, quas Albertus à Gallicis partibus clam prorsus alienus refutat. Enimvero & illud occultum Alberti cōsiliū, & Cæsariani exercitus propinquitas non nihil animos Gallorū habebat sollicitos, cū Mariæ etiā reginæ copiæ prædationibus, & rapinis illos fines infestaret, vniuersaq; Galliæ magnam trepidationem iniecerant. Henricus qui hæc omnia fore iam multo ante tanquam ex altissima aliqua specula præuiderat, per illā temporis opportunitatem, quam Cæsar concesserat laborans ex pedibus multos dies in agro Valgensi, sic auctus est multis expeditis Germanorum, Gallorum, Heluetiorumque cohortibus, vt non parum stabilitus, confirmatusque sit viribus. nam censa sunt per illud tempus in Gallicis castris triginta peditum, septem equitum millia, quibus aderant tormenta cuiusvis generis complura. ipsius Alberti consilio paulatim inuestigato, quòd erat ad amplectendas partes Cæsarianas magis propensus, censebant quidam è Gallis proceribus conferre rebus regijs, vt castra Alberti inuaderentur, labefactarenturque, & profigerentur eius copiæ, antea quam coniungerentur cum Cæsarianis. alij ab hoc consilio retrahebantur spe quadam inani, quam ille quamuis tenuem, tamen aliquam consulto reliquerat; cum non prorius putaretur cū Cæsare conuenisse. credebatur enim futurū si maiora stipendia proponerentur, amplia senturq; promissa, vt in Gallicana castra alliceretur. istud agi ceptū est per Germanos tribunos, qui

Alberti fraudes.

Alberti
fraudes.

Alberti
fraudes.

Alberti
fraudes.

regi militabant, qui etiam decem vexilla peditum è castris Alberti simul in Gallica allegerunt. Albertus cognito per exploratores Gallorum consilio, qui etiam Germanos duces mitterent ad illud negotium, ut per hos paulatim Germanas copias ad se allicerent, quia videbat sua castra in dies debilitari, mittit rogatum conestablium ut sibi liceret libere abire cum suis copijs, quando rex non pareret apta stipendia sibi daturus. addidit præterea ad occultandum tuum consilium fore ut maiorem propè utilitatem rebus regijs afferret vbicunq; futurus erat, quam præiens, cum res Cæsarianas ita esset infestaturus, ut ex hostium spolijs multo maiora capturus esset stipendia, quam sint ordinaria stipendia castrorum. Illud vero palam profitebatur per nullas condiciones se cum Cæsare, aut cum hostibus regis conspiraturum. hisce pollicitationibus commotus conestablii liberum quidem transitum patefacit, sed iubet Vmalium cum mille cataphractis, quingentisq; leuioris armaturæ equitibus non procul ab eius castris abesse, ut vim ac rapinam eius principis trænaret. Albertus inde profectus in quodam prato peramplo non procul à Tullo in ripa Ombrici fluminis castrametatur. maximis damnis accolæ affligit. multæ querelæ deferuntur ad Vmalium. is rogatum mittit Albertum, ut suos ab ijs iniurijs coerceat. sed illæ preces irritæ fuerunt. accolæ regionis idcirco collectis viribus non aspernandis inter nemora latentes quocunq; ex hostibus prædabundos, aut palantes conspiciunt, trucidant, neque quenquam patiuntur in castra reuerti. Albertus queritur per præconem apud Vmalium, quod istud fieret Vmalij ipsius consilio præter promissâ, cum liberum abcessum & transitum conestablii concessisset. Vmalius id fieri incolarum causa respondit, qui magnitudine acceptarum contra ius hospitij iniuriarum & calamitatum in tantum desperationis fuissent impulsî, his tot cædibus, quæ quotidie fiebant ab incolis regionis, coactus est Albertus excedere ex illa regione. Vmalium cum magna vis esset imbrum, neque posset Albertum commode sequi per loca paludosa quæ erat transeundum, quia tormenta trahi non possent, tot dum præsentium hortatu incitatur, ut in Alberti copias impetum faceret, quem facile posset profligare, cum nullus esset vel tormentorum vsus, vel sclopitorum propter frequentiam, & assiduitatem pluuiarum. sed illud facere deuirat, ne datam semel fidem violaret. Cæsar verò cum mensis october maiori ex parte præterisset, dum laborat ex pedibus, tormentaq; & bellicos apparatus expectat, qui per Rhenum fluuium Cõfluentiam aduehebantur, morabatur adhuc in agro Valgensi. instabant Cæsari duces nonnulli, & inter hos præcipuè autoritatis Albanus, & Marinianus, qui rem dicebant non esse protrahendam, quia omnis mora calamitosa est iam stabilitis consilijs. opus esse cum præsentibus copijs, & tormentis loca Diuoduro finitima tentare. summo esse auxilio celeritatem. impelli ad hoc propinquitate hyemis cum ager Diuoduræ aquosus paludosusq; sit propter copiam fluuiorû, quibus maxime abundat atq; irrigatur. sin negotiû protrahatur in aduentum pluuiarû hybernarû, futurû ut copiarum vel moriantur, vel soluatur necessario, qd si propinque munitiones & castella maturè fuissent occupata, illud commodi acceptum iri, ut copijs in hyberna distributis esset futurum genus quoddam obsidionis, cum Cæsariani commodè hyemare possent, & comeatû facultas vndiq; Diuoduro intercluderetur. atq; ita contrigisset ut vrbana præsidia, quæ erant validissima annona per hyemem absumpta in magnas difficultates per vernum tempus conijcerentur: cum facile fieri potuisset ut copijs Cæsarianis vere in apertum eductis Diuodurum breui se de deret, neq; tentata quidem à Cæsarianis expugnatione, quos fames esset subiugatura. est enim hoc bellandi genus non ineptum, & fortasse omnium tutissimum, sed sumptibus plenum, quò Turcæ plerunq; vtuntur, ut populationibus, incendijs, ac rapinis agrum vexent, colonos abducant, segetes vrant, omnem spem com meatus pro viribus eripiant atq; interrumpant, si quam munitionem expugnare cupiunt, quòd his facultatibus ereptis facilius omnia loca compellantur ad deditioem. Cæsar, ut qui se præstare equitatu arbitraretur, accedentibus præsertim Alberti copijs, reiectis suorum ducû consilijs omnino Diuodurû inuadere decernit, ut si facultas conferendi signa cum Gallis sibi concederetur, si vellent obsessis opem ferre. sic enim sibi dari opportunitatem arbitrabatur, ut ea vrbe potitus, sicuti sperabat, cum tanta annona apparatusq; copia, captis tot Gallis proceribus. (nam multi insignes duces erant Diuoduri præter Ghisium, Memorantium, Strozam, Farnesû, Vandomum, Neomagensem, Monpenferium, Anguenum,) mox Galliâ ipsam ingenti trepidatione percussam, tot insignibus ducibus priuatam ac propè spoliatam adoriretur. attractis itaq; tormentis ad Ombricum fluuium iter capit tanquam Teonuillam & principatum Leucorum primum in uasurus, perquam opportunitatem commisso leui prælio Galli arcis Marsi præsidia cum nonnullis tormentis seruant, eamq; egressi flâmis & incêdio absumunt ne vlli vsui esset hostibus. conestablii veritus ne Cæsar ad occupandû Verdunû signa cõuerteret, cuius in præsidijs erat Marscialus Sancti Andreae cû ducentis leuioribus equitibus galeatis, ac totidè equitibus sclopettarijs, centû & quinquaginta cataphractis, octo vexillis peditum, iubet copias illuc accedere, dum omnis comeatus in vrbe importaretur è locis finitimis. postmodo curat ut noctu & interdum nunquã intermissis operis partes opportunæ muniantur, tum curauit quàm celerrime ipse conestablii vrbes reliquas recognoscere an satis essent ad defensionem munitæ: qui post visam Danuillam, & Luoum, & Mommedium, iudicat Sattenum vrbe non posse defendi, quare inde præsidia abducit occupato per illud tēpus oppido munito Virettone plurimû vtili rei bellicæ. neq; multo interuallo tēporis post captû id oppidû nuntiat Cæsar acceptis Belgicis auxilijs Diuodurû versus iter facere, cû ad illam partē regionis cõtendisset, quæ ad Remos Vefonesq; spectat, ad accipienda auxilia, ne in itinere profligaretur antequã accederent in castra, atq; ad Serebraciû pagum castrametatur. inde Albanum, qui cû summo imperio præfectus erat illi expeditioni, & Marinianû præfectû Italicis copijs premitit cû quatuordecim peditû, quatuorq; equitû millib. & sex muralib. tormētis ad vrbe Diuodurû, quâ ita

prope

Turcarû ratio in expugnandis munitionibus.

Verdunû munitum.

Serebracium pagus. Diuodurum obsessum.

prope accedunt, ut commoda loca occuparint ad obsidionem: erant enim præter hos præcipui etiã duces cum Cæsare Agamontius & Arembergensis reguli, ac Brederodensis, & Albertus Marchio Snonum. Ghisius & Strozza prælium egressi cum primipilaribus insigne atroxq; primi comitunt. certatur vtrinque acriter & magna virtute multis cadentibus ac pluribus vulneratis. Albanus expertus insignem esse Diuodurensem præsidiorum fortitudinem & militarem virtutem, circiter decem millia passuum copias ab vrbe retrahit. Albertus Cæsarianas partes hortatore Albano duce complexus denique se hostem esse Gallis pronuntiat, quod ab Vmalio nuntiatum est regi cum esset in Remis, qui illum per vestigia insecutus fuerat: atq; his additum est, quòd, si cataphractos equites adhuc haberet, qui fuerant in castra reuocati à conestablio, sibi non difficile esset Alberti copias labefactare. sed enim cum equites remissi fuissent, iam Mussum Madonemq; oppida iter faciens Albertus præterierat, præconemq; Vmalij secum abduxit, ne ille sua consilia prius Vmalio patefaceret, quàm castra cum Cæsare coniunxisset. cum vero Vmalium ita sese recipientem Albertum magno studio insequeretur, Albertus conuersus instructis copijs in acie nihil tale suspicantem repentino aduentu inuadit Gallicum equitatum dissipat ac fundit. Vmalium ipsum ex equo delapsum breuiq; sclopetto vulneratum, strenue tamen pugnantem capit. quare patuit nullam esse tantam diligentiam, quam adhibere nõ oporteat hoste propinquo quamuis debiliore, cum vel victi paulo negligentioribus victoribus victoriam è manibus eripiant. opus est enim sapientem ducem & ante & post victoriam esse diligentissimum. sunt graues iacturæ vrbium, populationes agrorum, captiuitates, seruitus incendia, deuaftationes, mine, vulnera, cædes præmia negligentium ac defidum in rebus bellicis. cecidit in ea pugna regulus Anluercorum captus, cuius cædis causa fuit controuersia duorum inter se disceptantium vtrius esset futurus. horum amicus superueniens forte ut contentio nes horum dirimeret ignotum principem ut priuatum hominum & paruæ autoritatis interemit, vel antea glande transfixum: desiderati sunt plures trecentis è Gallis, multi capti, multi fuga se feruarunt. Albertus ea victoria, illis rebusq; gestis feliciter elatus ad pontem Camosonem reuertit ad vteriore partem fluminis, atque Cæsar laudata eius virtute duo equitum millia mittit, qui coniungerentur cum suo exercitu, qui iam accesserat Diuodurum sub hyemis initium ad vndecimum cal. decembris nimirum. Albertus in Cæsariana castra profectus cum suis copijs apud Diui Martini abbatiam castrametatur. regiarum copiarum ad oppidum Claramontem interea peuenerant, quod est principatus Varoensis, cui arx imminet in alto colle propter altitudinem à tribus lateribus inaccessibilis natura & arte munitissima, quam Galli per sumnam industriam occupauerant, & ad confimilem opportunitatem munierant. Cæsarianæ copiarum duce Rosseo regulo, è Belgio profectæ quæ accedebant ad quindecim peditum, duo equitum millia, iam in apertum exiuerant, cum illud consilij cepissent ut Feras oppidum Vermanduis finitimum caperent, quod negotium cum difficile postmodo visum esset, quia ibi inesset Amiras Anibaues cum firmissimis præsidijs, vrbes finitimæ Noriones rapinis, populationibus, incendijs absumuntur. Nellam, Ceulnum, Roiam, pagos ferè septingentos deuaftant, quorum maior pars erat Vandomij. post huiusmodi incendia & deuaftationes agrorum Rosseus Edinû obsidet, quæ vrbs cû nullas munitiones haberet, quibus posset defendi facile capitur. at oppidulum, quòd esset eximie munitum, strenuè defenditur. attrahuntur tormenta. illa corbis terra oppletis ad staturam hominis de more bellorum protecta è loco Parco vocato acriter oppidulum diuerberant. insignis turris prostrata, quæ murum tuebatur, ita fossam ruinis replet in eam collapsa, ut pontem propè Belgicis copijs effecerit. at Gallica præsidia perterita nullo expectato hostium conatu antequam à Cæsarianis inuaderentur præter libertatem cuncta victoris arbitrio dedunt, quæ res non parum mæroris regi, at certè finitimis populis plurimum trepidationis iniecit, quia præsidiorum præfectus per spem defensionis omnium animos plurimum extulerat, cum dicitasset palam se defensore locum illum nunquam vi superatû iri. accessit ad hoc incommodum non parua animi perturbatio regi, quòd amiras Anibaues vir prudentissimus ac rerum bellicarum peritissimus nuper decesserat. quibus rebus etsi Henricus non nihil commotus est; tamen vbi sese collegit cum Catalauno propinquaret proceres suos acciuit in castra, ut regulum Augustonometensem, Marscialum Sancti Andreae, Sciatilionem, ac reliquos nonnullos ad recuperandam vrbe Edinum, ad quod consilium perficiendum opus erat copias è Vermanduorum regione contrahere. iubet Ghisium certiore fieri de illo consilio, atque interrogari num plus comeatuum, præsidiorum, bellicorumve apparatus posceret ad defensionem eius vrbis, & quamdiu se posse resistere viribus Cæsarianorum arbitraretur. Ghisius hisce respondet vrbe omnibus rebus necessarijs egregie esse munitam. se posse per tot clarissimorum & præstantissimorum ducum ac militum virtutem diutissimè resistere, neque omnino esse se de illa vrbe dubitandum, quod ipsum Strozza etiam affirmavit. Henricus dicto amirante Sciatilioneo iubet copias è Vermanduis adduci, proficisci que in Belgarum fines ad Edinum expugnandum. Albanus interea ad Diuodurum castrametatur ineptis prorsus ad belligerandum ac difficilibus temporibus cum triginta Germanorum, viginti inferioris Germaniæ peditum vexillis, & tribus millibus equitum, Hispani à Sancto Arnolde ad Diuum Clementem vsque castris occupant omnem regionem, vbi erat Italus etiam peditatus. reliquæ Germanorum copiarum fuerant ad pontem magnum castrametatae. Aloysius Abulensis. cum Hispano equitatu ad Malandriam, quod est loci nomen. at Marcomanorum præfectus, quem illi siniscalcum vocant cum Boemo equitatu ad Bletum & Olerum, ea sunt nomina regionum agri Diuodurensem castra posuit. Germanus equitatus stationem elegit apud Grangiâ & Sanctum Priecum. atq; castris ita distributis Albanus animum primum conuertit ad ipsa castra fossis & aggeribus munienda de more

Albertus hoste Gallis se proficitur.

Mussum & Mado opp.

Vmalium ab Alberto profigatus & captus.

Edinum cupitur.

Castra ad Diuodurum muniuntur.

biscum, Rispa, Drigal, Buiachum oppidum restituerentur, ac cetera oppida, quae nuper fuissent à Turcis occupata, ut pax fieret honorifice cum Ferdinando rege. Illud cum annuisset Ferdinandus, concessit Castalio ut ageretur de negotio; sed neq; regis autoritas, neque Castalij interponeretur, ne videri possent ipsi pacem exposcere, sed tantum oblatam non resutare, illa cum fuissent ad Alim delata, proficitur se breui cum Solimano de pace acturum, responsum Vasrael expectari iubet, atq; illuc indici comitia, imperat Cassambassa ex omnibus finitimis castellis copias Lizisum conuenire. quantum potest virium colligit. ad incursiones in inferiorem Pannoniam faciendas se accingit. decernit Deuam inter & Lizisum munitionem extruere, vnde ad praedam commodè posset exire, ad eam rem turbandam. Castalio multa excogitat. tribus vexillis Germanorum praesidia Deuæ adaugenda curat, quibus cum trium mensium stipendia deberentur, omnes tumultuantur, tormenta occupant. ad hospitia Hispanorum diripienda nonnulli contendunt. proficitur se esse se capturos, donec stipendia Germanicæ nationi integrè persoluantur. at Castalio de illa seditione certior factus egreditur ex vrbe Io. Baptistam Archuensem virum autoritate, prudentia, grauitate insignem ad res componendas mittit, qui docet vbi, cum molestissimo hoste vno tempore de libertate, de vita, patria, religione, laribus, gloria filijs, vxoribus, facultatibus, ac bonis omnibus dimicetur, ridiculum esse in ipso articulo temporis de stipendijs cogitare, cum seruati omnia stipendia liberissime sint accepturi. Sed si per has seditiones hostem acciuerint & allegerint, fortunæq; indignationem in se conuerterint, vno tempore libertatem & omnia stipendia, aut certe vitam esse amissuros. Veruntamen non tantopere se milites reprehendere, quam horum motuum & seditionum autores, qui cum profiteantur se defensuros causam Germanicam, non intelligunt in quantum discrimen vniuersam rem bellicam, & splendorem ac gloriam Germanici nominis reuocent. Vt tamè intelligerent Castalij in se benignitatem, pollicetur certum numerum pecuniæ in praesenti, si qua in re opus haberent: quæ cum rationibus addita esset, facile res componuntur. eò tamen nolunt proficisci, quare tria vexilla Elfestaini comitis Deuam mittuntur, qui milites erant disciplinae militaris obseruatiores, utpote magis bellis assueti. mittuntur cum his quadringenti equites Ferraroli vocati, qui multis armati sunt breuibus sclopettis & gladio. hi cum quingentis Turcoiannis & Banci Pauli equitibus coniuncti, & quibusdam peditibus Castalij Lizisum versus iter capiunt. Cassambassa obuij si ita ferret fortuna. Perueniunt ad oppidum vsq; Periam munitissimum Turcarum, quod distat ad quinque millia passuum. vniuersum agrum regionemq; incursionibus populantur. ne mo in tota regione armatus est inuentus, quia Cassambassa verebatur ne si in eam munitionem se inclusisset omnis reditus spes sibi intercluderetur per Castalij diligentiam. nam nihil est non timendum vbi cum callido sapienteq; hoste pugnatur. preclare igitur ac scitè fixerunt antiqui Palladis bellatricis & sapientis deæ scuto affixum fuisse caput Medusæ, quia homines ita sapientia hostis aliquando terrentur, ut attoniti & admiratione pleni fiant, & quasi lapidei. multis damnis illatis agris sibus Turcis & incolis eius regionis Castalij copias in castra redeunt. at praefectus cataphractorum Pannonum inferiorum postulat à Castalio ut iam sibi liceat discedere e bello. Castalio queritur non conuenire sese cum tam paruis copijs relinqui cum Mahomettus adhuc copias omnino non traxisset. rogat ut aliquantulum etiam commoretur, quia certo sciret Mahometto necessario ex illis regionibus esse recedendum, cui militandum esset in Persas. Sed tamen nulla ratio tanti fuit, quæ posset illum retardare, quare omnibus vel precibus vel mandatis neglectis iter cepit suis copijs illum sequentibus. Castalio cum in aperto esse decreuisset donec Mahomettus fluuios traiecisset Tibiscum & Danubium, quamuis ingentia frigora, multaq; incommoda propter altitudinem niuium perferret, vbi per nuntium certum accepit illum exiuisse e Pannonia, vniuersis copijs inferioris Pannoniæ dimissis ipse cum Germanis Hispanisque ad Zibinium castrametatur adactis Deuæ praesidijs. Commissum est imperium ac praefectura equitatus Turcoianni, peditatus & vrbs Banco Paulo. iubet eam muniri aggere interius ad muros accumulato & erecto commisit concathenatis lignis ac lignorum fasciculis, cum verò animi populorum inferioris Pannoniæ assiduis sumptibus & frequentibus tributis ad subsidia belli extortis non nihil abalienati viderentur, ut concederetur tempus muniendis vrbsibus, Castalio imperat principibus eius regionis Vasrael comitia indici ad audiendum responsum Solimani de superioribus conditionibus, ut solitum tributum viginti millium nummum quotannis persolueretur, fierentque induciæ. illæ quamuis nihil aliud commodi afferbant, tamen id certè secum afferbant, ut daretur occasio rebus afflictis & dubijs Ferdinandi comparandi vires, munitionumq; reparandarum ac reficiendarum. his accedebat quòd rebus Germanicis interim compositis postmodo inde pecuniam & auxilia posset colligere. cum eius regionis tumultus & seditiones timerentur, ne si diutius rebus bellicis vexaretur Germania, da tam fidem Ferdinando non seruaret. Ferdinandus tamen si his curis sollicitabatur, tamen nolebat suo nomine res iores vel difficiliore faceret conditiones pacis. at nolebat contra Solimanum id habere suspicionis, ne Ferdinandus captata opportunitate dum ipse in Persas militaret, in illam regionem insignè impressionem faceret, quare facilius ad pacem impelleretur. ea re ita constituta Castalio statione habet Vlpiani, vnde sibi videbatur posse opportunè locis omnibus succurrere, atque ad sui corporis custodiam quinquaginta Hispanos ducit, & ducentos Aiduchos ad eius vrbs praesidia. hisce rebus ita pacatis, quia Mirces Transalpinorum Vaiuoda, quæ regio Pannoniam inferiorem claudit ad meridiem, vbi sunt illyrici Rasijq; populi, obseruata occasione Randulphum eiecerat, sibiq; principatum illum vsurparat, Randulphus qui in priuata fortuna Castalio militauerat, petit ab illo subsidia ad suum principatum recuperandum, qui post patrem ad ipsum iure perueniebat. Randulphus enim

Comitia Vasrael indicta.

enim Mircem de medio tollere statuerat, vel fortiter cadere, quòd è regia in priuatam fortunam per illum deiectus tantam rerum mutationem aequo animo ferre non poterat. conatur itaque persuadere Castalio ne se miserrimum è patria per summam iniuriam, è regnoq; eiectum in tanta rerum inopia negligat. sibi propositum esse, & in animo stabilitum, praestare fortiter in patria armatum cadere, quàm mendicum, & inopem, atque egenum victum ab amicis quaeritare. quòd si fortuna belli, quæ communis est omnibus, cum exitus incerti sint bellorum, suis optatis arriserit, futurum ut Ferdinandus eam quoque regionem suo imperio per amicitiam, & federationem, & merita in ipsum regem adiungat. audentes, & strenuos fortunam plerunq; adiuuare solere, quæ timidus, & imbellibus omnia graua, dura, difficilia, calamitosa obijcit. ad hanc tantam prouinciam sulcipiendam plurimum inuitare populorum animos docet, qui legitimos, & natiuos reges libentissime crudelibus tyrannis sint praeturi. non difficile esse negotium declarat Georgij calus, qui tot praesidijs, & custodijs corporis sepius erat, & Stephani cedens, qui cum per vim factus esset Vaiuoda Mysiæ inferioris acerrimè trucidatus est, nullo propè negotio; & legitimus dominus in principatum receptus. Castalio hisce rationibus commotus non solum auxilia liberaliter promittit, sed etiam hortatur, ut dum Solimanus in bello aduersus Persas esset occupatus, eam opportunitatem ne negligeret. futurum enim ut antequam Solimanus sese ab eo bello explicasset, ita suas vires negotijs feliciter transigendi commotus lectissimos Aiduchos mille, & quingentos concedit, & sexingentos equites, quæ copias egregiam operam in superiore bello nauauerant cum frequenter Mahometti castra infestasset. his additi sunt nonnulli reuocandi Randulphi in eum principatum studio commoti, quos odium, & credulitas tyranni impellebat ad occultam conspiracyonem. qui omnes sibi vel cedem, vel victoriam certissimam proponunt. interea fama peruaserat Mircem quòd Randulphus collectas copias duceret, infestaque signa inferret. sit certior quo consilio motus sit. omnes quas potest vires summa celeritate colligit. ad octoginta armatorum millia comparat. eductis triginta, & sex bellicis tormentis exit in apertum. ad Zergonistum oppidum Castrametatur, quod est in ampla planitie, locoq; opportuno ad instruendas acies. at Randulphus nulla diligentia assequi potuit ut plures duodecim millibus hominum colligeret; quæ vires cum parua viderentur, non audebant Randulphi amici aperte declarare quo essent animo in tyrannum, ne superiore fortuna victi mox grauissimas poenas darent suæ temeritatis. Veruntamen Randulphus neq; illo quidem tanto hostium numero territus, cum sciret omnem ferè principum potentiam collocari iure posse in subditorum populorum, animorumq; ciuium beneuolentia, obuam intrepidus procedit, cum maritice paucorum virtuti confideret. Mirces in prima acie sexcentos Turcas equites ductabat, quos praecipue firma praesidia aduersus hostem fore cen(e)bat. Randulphus vbi è quibusdam collibus à Mirce prospectus fuisset, idq; cognouisset, suos omnes in pugnam instruit, quando bellum differri nulla ratione posse videbatur. neq; etiam si posset, apparebat deuitandum, cum breui Randulphus rerum omnium necessariorum & stipendiorum inopia esset laboraturus. in mora sanè certum inerat periculum & iactura, in celeritate pugnae spes aliqua victoriae & salutis: quippe quòd non semel euenit ut parua manus strenuorum militum ingentes copias fuderit ac profligari. at contra ex altera parte Mirces impellebatur ad pugnam suspicione quadam ne noua auxilia Randulpho se adiungerent, ex altera deterebatur aliquantulum, quia nuntiabantur Hispani & Germani Castalij viri fortissimi cum illo aduentare, qui tametsi numero pauci erant, tamen propter peritiam rei militaris & eximiam fortitudinem erant instar maximi exercitus. Randulphus vbi in planitiem venit suas copias in duas phalanges diuisit, quarum maior pars erant sclopettarij. cum ad iactum sagittæ propius ventum esset, agmina in conspectu Mirces constiterunt, qui ratus esse maiorem numerum hostium, quàm dicebatur, quia singula phalanges frontem ampliassent, atque ita dilatatae essent ut plura viginti millibus hominum habere apparerent, subdubitauit aliquas subesse insidias. Suos igitur in vnum contrahit diligentius, quàm consueuerat. tunc sclopettarij Randulphi nullo expectato signo belli, vel vincere, vel fortiter cadere decernentes tanto impetu in agmen Mirces impressionem faciunt, ut primos ordines turbantes magnam Turcarum partem fuderint ac prostrauerint, qui in prima acie collocati fuerant, & quibus plurimum Mirces fidebat. reliqui visa primorum, qui fortissimi esse putabatur clade, omnem spem salutis in celeritate pedum sitam esse arbitrantur. Randulphus ex altera parte cum suo equitatu, & peditatu aliud agmen inuadit non minore virtute, & animi fortitudine, quàm prius inuaserant sclopettarij. primis ordinibus ita fuis, & profligatis, reliqui terga vertunt, qui vndique procella glandium sunt plumbearum frequenti prosternuntur. Mirces vbi videt duo agmina ita fundi nullo prope negotio, vel antequam inuaderetur fuga salutem sibi comparat, atque inter suos velocior ceteris felicior putabatur. neque mirum profecto videri debet octoginta millia hominum à duodecim millibus, tam facile fuisse superata, cum saepius acciderit, ut tumultuarij milites, & tyrones arma suscipere iussi, genus hominum rebus bellicis planè ineptum, vel sua sponte nullis hostibus inuadentibus in fugam versi sint, vbi primum ad arma conclamatur. nam vel canis nocturnus, vel bos, vel equus, aut auis saepe magnam trepidationem tumultuario exercitui iniecit. ut enim in ceteris artibus vtiliores sunt decem artifices consueiendis operibus centum imperitis, ita in vniuersa re militari pauci veterani, & exercitati milites multis imperitis possunt resistere, & facile de multis gloriose triumphare. tanta igitur facilitate illam victoriam obtinuit, ut palam apparuerit, quàm labili in loco constituti sint, qui suis subditis sint odiosi, aut qui viros fortes, & bonos, & sapientes faciunt parui. non enim ut in numeris arithmeticis tria plura sunt duobus, ita conueniunt supputationes in hominibus, quia plurius est vnus saepe faciendus praestans in aliqua facultate, quàm multi mediocres.

Mirces profligatus.

Milites qui boni.

Randolphus
suum princi-
patum recu-
perat.

Sententia de
morte mo-
nachi.

Litteræ Soli-
mani ad Trā-
sylvanos pro-
ceres.

eres, ac magna imperitorū manus, atque tota vis & summa rei bellicæ vnius imperatoris iudicio nititur, cum sint aliquando vanæ ac propè inutiles ceterorum procerum consultationes, nisi imperator ipse sit sapientior, atque possit procerum ingenia diiudicare. Randolphi milites profligatis copiis Mircis reliquias persequuntur, multosque opprimunt, & trucidant. Sed ubi infrequentes aliquandiu cedendoque sunt defatigati, postmodo sola spolia petuntur: atque omnes reliqui qui cladem euaserant non multo post ad signa noui victoris accedunt, victricemque & surgentem fortunam propensi sequuntur. sic Mircem collecto ingenti exercitu insequitur, qui trans Danubium fugiens cum quingentis Turcis traiecerat. ceciderunt in eo prælio è Randolphi militibus non plures septingentis, ex hostibus ferè decem millia. sic Randolphus per illam victoriam vniuersum suum regnum recuperat, ad quem ut verum ac legitimū regem excipiendum amici coniunctique conueniunt, atque Tergouistum oppidum cum magna solennitate ingresso omnes proceres se fidem illi seruaturus iuramento affirmarunt. Romam interea acceperunt probationes, quæ haberi poterunt & accusationes Georgii trucidati, iisque ad sacros purpuratos patres delatis instantibus Ferdinandi legationibus habetur conuentus delectorum ad illam iudicationem. illæ criminaciones in Georgium coniectæ quamuis multa continebant inter se repugnantia, neque potuerant planè probari, tamen quia factum non poterat non esse factum, & ne quid atrocius eueniret, ita fertur ac pronuntiat sententia patrum, quod Ferdinandus cum omnibus coniuratis, si vera eisent quæ exponebantur, sicuti exponebantur, absoluitur ab illa cæde tanquam legitime facta. legationes cum grauius ferrent huiusmodi imperfectam ac dubio plenam absolutionem procurant rogantque Pontificem summam contentione ut omnes liberè absoluantur, quod egrè quidè, at omnino impetratum est denique, quare sacrorum usus, qui interdictus fuerat, Ferdinando ac reliquis est restitutus. Randolphus rebus inter suos compositis legationes mittit ad Castaliū, quæ victoriā & regnū partu significant. quæ gratias ageret pro concessis auxilijs. quæ pacem & amicitiam & omne officium pietatis offerret. at vero Solimani legatio Vasrael interea accessit quæ multis honoribus excepta est. tertio die in comitijs Solimani consiliū proponit, cum plerique è primarijs proceribus fuissent congregati. id fuit huiusmodi quod Solimanus vellet Ioannis regis filium & matrem reginam tanquam legitimos reges accipi. Castalium ex inferiore Pannonia eijci. omnes Ferdinando militantes in ea prouincia trucidari. tunc enim sese tributum solitum & ipsos proceres in suam gratiam fidemque esse accepturū. illud nisi factum sit, adhibet ingentes minas. eos nimirum iam iam experturos esse quanta fuisset iram tanti principis, & quam potens ad vltionem suppliciaque ex hostibus sumenda. his ita dictis literas latino sermone conscriptas Battori Vaiuodæ attulit, quæ ad eum, & ad reliquos proceres eius regni scribebantur aureis caracteribus de more Turcarum imperatorum in charta leui tanquam vitro nitida, quæ ita se habebant. Mandatum inuictissimi Imperatoris Turcarum ad dominum Battorem Andream Capitanum in Transyluania, & ad alios illius regni dominos. fidelis in fide Christi, & inter Christianos in regno Transyluaniæ prudens, & generose domine Battor Andrea, & ceteri alij domini nobis dilectissimi &c. ex mandato celsitudinis nostræ intelligetis, quod vobis multoties notificauimus, quod postquam frater Georgius thesaurarius noster crudeliter, ac per insidias mortuus fuit, antequam Germanos, quos propter discordias vestras in regno introduxeratis, expellere possent, vos & alij domini in Transyluania communi consilio, & auxilio ipsos Germanos è patria vestra secundum fidelitatem, quam excelisæ portæ nostræ debetis, eijcere debetis. verum cum hoc hæcenus factum non sit, vos nunc ad exequendum illud adhortari placuit, quoniam vobis omne peccatum remittendo, & delictum hucusque commissum, omnem libertatem, quam antea in regno Transyluaniæ habuistis, iterum cōcedere, & conseruare pollicemur. & vos subditi, & domini apud nos semper in honore, & sub nostra protectione eritis. regnum autem Transyluaniæ quemadmodum antea sub rege Ioanne, & filio suo subditis, & fidelibus nostris in libertate, & quiete fuit, sic & nunc esse disponemus: & ipsum regis Ioannis filium inter vos regnare pro certo promittimus. cum enim ipse rex Ioannes subditus, & seruitor noster nobis uocere, & fideliter seruiret, non solum à nullo molestari passus sumus, sed post eius mortem filio suo paruulo adhuc paternam patriam, & regnum ex gratis, & clementia nostra concessimus, & Transyluania sic temporibus illis pacificata fuit. sed postmodum introductis Germanis maxima inter vos discordia orta est, ob quam ad introducendum regis Ioannis filium, & matrem ipsius, ac ad liberandam Transyluaniam ab inimicis suis naturalibus Dei gratia maximum, & potentissimum exercitum ordinari, & congregari mandauimus. necesse est ergo pro fidelitate vestra diligentem vos curam habere, ut Germanos è regno vestro gladio propulsetis, donec filius regis Io. introducatur in locum suum, & inter vos dignam, & honoratum hominem in generalem illius regni capitaneum eligatis, eique omnes obediatis, ne inimicum vestrum naturalem apud vos esse permittatis: sed illos, qui tantæ discordiæ in ipso regno sunt causa, communi consilio expellite, & regnum filio regis domini vestri diligenter gubernate. quod si signum istud fidelitatis, & obedienciæ à vobis acceperimus, non solum in regno Transyluaniæ libertatem vestram antiquam, sed maximam gratiam & honorem ab imperiali celsitudine nostra obtinebitis. nos interim exercitum nostrum innumerabilem pro regno, & filio regis conseruabimus, & iā nunc pro liberatione ipsius à manibus inimicorum moueri ordinauimus: quia nullo modo assentire nolimus, ut inimici in ea prouincia regnent. & cum Ioannem regem subditum, & fidelem seruum nostrum, ac filium etiam esse nouerimus, decreuimus omnino, ut in regnum reuertatur, ac in ipsum per nos restitutus regnet, & Deo concedente inimicum suum vincat ac debellet semper auxilio nostro. idcirco nunc iam gratia omnipotentis Dei magnificum ac maximè potètem, & obediens subditum, fidelemque seruitorem celsitudinis nostræ intimum Achmetem Bassam secundum

con-

consiliarium excelisæ maiestatis nostræ, cum multis nostris tum proprijs aulicis, Ianizzerisq; imperiali potentissimæ, ac inuictissimæ portæ celsitudinis nostræ, & cum maximo exercitu de Græcia, & Buda simul cum Capitaneis generalibus, & cum omnibus Sangiacchis mouere facimus. adeo ut cū dicto consiliario nostro, antequam contra hostem personam moueatur, exercitum ducentorū millium hominum bene instructorum habeamus. Præterea mandauimus Serenissimo principi de Tartaria, Vaiuodisque, Vallachia, & Moldauia cum omnibus Sangiacchis, qui sunt in illis partibus ultra, & citra Danubium, ut cum communi eorum peditatu, & equitatu se cum dicto Vezerio nostro coniungant. & vos etiam necesse est secundum fidelitatem vestram dicto Bassæ seruiatis, & nuntios tam ad exceliam portam nostram, quam ad eum decernatis. quod si mandato nostro huic inobediētes, & cum inimicis nostris concordēs eritis, crudelitatem & stragem, quam Transyluaniæ regnum videbit, ex demeritis vestris processisse credatis. nam gratia creatoris omnipotentis Dei speramus Christianis, & regno Transyluaniæ iram, & potentiam nostram ostendere. et si ipsi Transyluani ad pristinam obedientiam, & fidelitatem nobis adiuuantibus reuertentur, nusquam tuti erunt, & per totum mundum debitas luent poenas. iurauimus enim omnipotenti Deo, quod in Transyluania lapis supra lapidem non relinquetur. homines omnes in ore gladij dari. pueros, & foeminas in captiuitatem. omniaque loca solo æquari faciemus. propter quod ut inuictissimum, & potentissimum Imperatorem decet, ne tantarum animarum exitium super animam nostram fiat, ut omnes prius monendos esse cœnuimus. iam multoties vobis mandata talia misimus, quæ neglexistis. sed si mandato huic vltimo obediētes non eritis, acerbiterem, & ruinam, quam videbitis, non nobis, sed vobis ipsis attribuite. omnia igitur cum tempore bene consulite. nam cetera prudentiæ vestræ examinanda relinquimus. datum Constantinopoli septima luna octobris. his literis lectis, atque hoc mandato, tam minaci tanta trepidatio iniecta est animis illorum procerum, cum præsertim Battor non adesset, ut omnes apparerent palam ab amicitia Ferdinandi defecturi: quæ res ubi Castalio delata est, vel per summam acerbiterem hyemis, atque ingentia frigora conuolat ad ipsa comitia. quo in statu res sit intelligit. agi de filio regis in regnum restituendo. conuenisse proceres eius regni, ut quo animo sint singuli declarent: quod quia fieri oportebat, Castalium comitia ingressus eos hortatur proceres, ut semel datam fidem Ferdinando ne fallant per suas calamitates: cum omnis perfidia, omneque periurium Deum denique habeat vltorem, qui multo potentior est Solimano. turpe esse viris fortibus, quos arma hostium terrere non potuerunt. neque infinitus copiarum numerus, nunc committere, ut vni lireris minacibus lectis omnem pristinam fortitudinem amisisse appareant, & pristinam gloriam potius fortuna, quam vltro recto consilio, aut virtute militari assecuti videantur. nulla re inferiores esse Pannonos Turcicis apparatibus. cum & peritia rei militaris præstent, & eisdem propè armis vtantur, & eadem militari disciplina, & illos sapius profligant suam regionē hostiliter inuadentes. non esse viri boni, & sapientis præsentium rerum tantum conditionem spectare, sed longius prospicere, posteritati que libertati, & gloriæ contulere. oportet idem ius patriæ ad posteros in manus tradere, quod ipsi à maioribus acceperint. neque tanti emendam esse præsentem tranquillitatem, ut per illam sempiternæ seruitutis iugum omnibus posteris vltro imponatur. præstare vno tempore vitam, & sanguinem pro patria profundero, quam propter merum imminētis belli religionem, patriam, libertatem vniuersæ posteritatis, & omnia uno tempore crudelissimæ perpetuæque tyrannidi prodere. neminem inter viros bonos esse connumerandum, qui non sit, ubi res ita postulat pro communi salute, vitæ profusus, cum breuissimum doloris, & pugnae tempus sit positum, at diuturnum persuendi victoria. hæc idcirco à Solimano perscripta fuisse, quia vellet experiri animos ipsorum procerum, quos putabat inter se dissidere: quem non latet omnium vrbium, regnorum, prouinciarum, imperiorum deuastationis initium esse discordiam, cum omnia regna contra concordia, & mutuo consensu ad defensionem conseruentur diuissimè. atqui hæc omnia putanda sunt non verbis solum contineri, sed multo magis experientia, & rerum præteritarum cognitione, siquis antiquorum regnorum, aut rerum pub. euerfionem principia cogitatione resumpserit. nihil inquit esse, tam hosti formidabile, quam hostium concordiam. non defutura maxima Ferdinandi, ac Cæsaris auxilia, qui omni humanitatis genere complectentur, & protegent. hortatur ut forti, hilarique sint animo, omnemque merum, si quem ex illis minacibus literis conceperunt, deponant: cum multo facilius sit hostibus absentibus minari, quam de presentibus repugnantibus triumphare. his rationibus confirmati sunt animi omnium ita, ut Solimano denique responderint, atque obnuntiarint Achmeto, & Myfiæ, & Græciæ præfectis ne conarentur ingredi Pannoniam inferiorem, quia summis opibus armari omnes resisterent, quod libertatem vitæ præferrent. veruntamen si vellet Solimano tributū, se libenter duros: quod si legatio nollet accipere, quam citissime discederet. legatio capto tributo Taurumnum proficitur, atque inde Byzantium. Castalium confirmatis animis procerum in fide amicitiaque Ferdinandi vltimum reuertit. ibi cognoscit Achmetum Curtenfis ditionis præfectum literas ad Patocchium familiaritatis plenas dedisse, ut videbantur, quo illum Ferdinando, & Castalio suspectum faceret, cuius tamen fallaciæ, nihil denique nocuerunt Patocchio, cum vir bonus cognitus sit. at Ferdinandus literas dedit interea ad Castaliū, quibus continebatur. ut Aldana cum criminationibus, & defensionibus Iulio bonam mitteretur; quia ille iudices nonnullos suspecte fidei pronuntiarer, petiueratque à Ferdinando, ut alij deligerentur. illa re concessa multi testes interrogantur, omnique legitime procedunt, ac denique captus condemnatur, cum multi testarentur Lizium poruisse defendi, sed ob imbecillitatem animi ac timorem relictum fuisse oppidum & tormenta, & bellicos apparatus cum maximo rerum Ferdinandi detrimento nulla necessitate urgente, arsisse. cum illa sententia, & testimonijs missus est Iulio bonam,

Castalij oratio ad proceres in fide retinendos.

Aldana captus condemnatur.

liobonam, quæ sententia fuit à Ferdinando approbata. Isabella regina per idem tempus procurabat vt in regnum restitueretur, Petri Vicchij, Chendij, & Ferencij, aliorumq; insignium procerum opera vtens, qui clam eius partes amplexabantur: quæ cum significauisset Ferdinandus per literas se ad vnguem seruaturum, sicuti promississet, & Munsterbergi præterea principatum adiuncturum, nihil horum accipere voluit, quia diceret non fuisse opportunè seruata, quare se velle quod suum esset recipere. iam enim Cæculi occultè cum Turcis moliebatur, communicabantq; consilia ad eam subleuandam, clandestinèque legationes miserunt ad reginam, quæ Cæculorum operam Ioanni regi in regnum reuocando pollicerentur. Hisce tumultibus, ac seditionibus subodoratis sunt comitia Carnum indicta. in his comitijs conqueisti sunt inferioris Pannoniæ populi, quod multæ iniuriæ a militibus Ferdinandi, qui erant in præsijs munitionum, sibi intuebantur. petunt est vt saluti, ac dignitati illorum populorum consuleretur. quod si fieret, se constantissimè datam fidem Ferdinando seruaturus, & arma aduersus Turcas capturos. his responsum est, Ferdinandum esse illos pro viribus subleuaturum. suum esse consilium illos à communi hoste protegere, at non per iniurias, opprimere, contra quem omnino arma deberent suscipere, sicut ipse copias mittebat: & si res ita postularet, erat venturus, vel Boemiæ regem filium missurus. his pollicitationibus dimissa sunt comitia. Est enim Germanorum, Pannonum, Sarmatarum, Periarumque consuetudo, vt res maximas, ad omniumque salutem, & tranquillitatem pertinentes tractent in comitijs, ad quæ conueniunt principes autoritate nobilitateque præstantes singularum nationum, & legationes liberarum civitatum: in quibus agitur aliquando de sacris ceremonijs, & cultu diuino. de ferendis seruandisque legibus. de causis iudicationibusque principum. de bello suscipiendo. de ferendis subsidijs. de imponendis tributis, quorum comitorum principes sunt reges, aut Imperatores, autij, quorum est autoritas comitia indicendi. siquidem nulli horum principum liberam exercent tyrannidem, aut per vim & iniuriam dominantur; sed cum omnes subijciantur principi, princeps ipse comitorum auctoritati, omnes legitime laudabiliterque imperare nituntur. non cessauerunt tamen Ferdinandi pollicitationibus animi populorum fluctuare, qui rerum nouarum desiderio tanquam rapidissimo vento huc illuc impellebantur ad quamuis facultatem aucupandam. impellebat in eam sententiam fama Germanorum, qui erant Iulæ in præsijs duce Bartholameo viro Illyrio, qui accolas prædationibus, & cedibus miserabiliter affligebant. erant enim duo Germanorum vexilla. eius ducis immanitas, vel negligentia in castigandis militibus impulit Castalium, vt præficeret illius verbis præsijs recentibus. Ban cum Paulum, iusseritq; Illyrium exire cum suis. sic Francisci Patocchij prudentia postea coloni afflictæ aliqua ex parte sunt subleuari. interea Giapera vocata insula, quæ est in extremis Asiæ finibus ad amplectendam Christi religionem à Lusitanis allicitur, quorum imperium prolatum est in remotissimi ab orbe nostro partes. Est enim populus eius insulæ sub paralelo Gallia, Germaniæq; situs ad antipodes omnium disciplinarum peritus. At Giaponenses haud facile videbantur illam religionem amplecturi, nisi istud prius fecissent Sinarum populi, quorum tam uasta, tamque ingens est ditio, vt sua magnitudine superet Christiani orbem. Sinarum Rex assiduam gerit bellum aduersus Cathainos Tartaros, quorum est latum, atque amplissimum imperium; atque rex ipse fertur habere assidue in armis ad centum millia hominum, murumque multorum miliariorum ædificasse, nequa fiat à Tartaris irruptio. at Castalium cepit non nihil curis, & molestia vexari, quia laboraret inopia rei pecuniariæ; tamen omnia stipendia persoluenda curat copijs Mauritijs, atque eas dimittit. Bregetij alia imposita sunt præsidia. nam quamuis periculosa sunt his stipendia, victusque liberaliter imperatus, & concessus quacunque erat transeundum, tamen multa latrocinia rapinaque in subditos Ferdinandi exercuerunt, atque coniurationes, & seditiones excitant. ea iniuria non solum priuatis rebus, sed etiam publicis plurimum nocent, cum animos subditorum non mediocriter alienent à principibus, quare vt ab his calamitatibus absoluerentur vniuersi illi populi incitati sunt ad Ioannem regem in regnum reuocandum. sic enim fiebat, vt multi etiam principes regniæ partes fouerent, quod molestissimum Castalio accidebat. ex altera parte Deuæ præsidia, quod per exploratores nuntiatum esset duas equitum Turcarum turmas Liziti præfecti iussu exituras ad incursionem faciendam in inferiorem Pannoniam, se locant in insidijs ad transitus quosdam angustos, & perdifficiles. accedunt in insidiarum locum equites rapinis, & incendijs eam prouinciam populaturi, qui vndique ex insidijs inuaduntur repente. certatur diu ancipiti victoria, quæ denique fuit penes Deuenses milites, qui non prius insequi Turcas cessarunt, quam ad Liziti conspectum ventum est. illa victoria elati victores Deuenses agrum Turcicum populantur, succendunt ædificia. prædantur facultates. homines captiuos abducunt. villas destruunt, tantamque trepidationem Turcis injiciunt, vt per multos dies ad prædam non exierint. Cæsar, vt dictum est Diuoduri expugnatione frustra tentata cum multorum suorum militum iactura turpiter ab obsidione recessit: quia contra suorum ducum sententiam per molestissima hyemis tempora belligeratus esset, atque in Germaniam se recipit. qui quoniam sciret magnopere formidabile esse victricibus copijs aduersam fortunam experiri, quæ omnem pristinam felicitatem aliquando in lachrymas conuertit, non parum infestabatur rerum Italarum, ac Senensium præsertim seditionibus. nam cum Belgicis, Gallicisque bellis grauissimis adhuc distraheretur, excitantur motus Senensium, qui videbantur aliquo pacto contra imperatoriam dignitatem, atque reuerentiam excitari. istud autem contigerat, quia Cæsar missas expositulatum legationes Senensium de importunitate, crudelitateque Mendocij, rogantesque, vt mature tantis eorum incommodis succurreret, neque audientia quidem dignas putarat: cum bono sapientiq; principi facillimum sit tranquillitatem amicis ciuitatibus conseruare, easque pacatas reddere. sed Cæsar contra per literas significat Petro Toletano in Neapolitana præfectura proregi, vt magnas

Tumultus ex citati. Comiticia Carni.

Comitorum consuetudo.

Obstinatio principum no lentiu videri errauisse in peligendis præfectis.

copias peditum & equitum colligeret, atque cum omni eius regni equitatu agrum Senensem hostiliter inuaderet. quæ agi cæpta sunt mente Ianuario anno salutis nostræ tertio supra mille quingentos & quinquaginta. Toletanus collectis ferè duodecim millibus peditum partim Italis, partim Hispanis, partim Germanis cum omni equitatu leuioris armaturæ, & grauioris præfecto Garzia filio, qui accedebant ad mille & quingentos iubet copias vniuersas infesta signa conuertere ad agrum Senensem deuastandum. Nam Cæsar Toletanum iam senem huic negotio præfecit, vel quod haberet suspectam eius auctoritatem tamdiu in illo regno inueteratam, cum etiam ad illud posset impellere affinitas ducis Hetruriæ, qui Toletani filiam in matrimonio habebat, & multæ nonnullorum principum eius regni coniunctiones, quos sibi Toletanus adiunxerat per filiarum nuptias: quare omnino eum diuellendum putat ab illo regno per aliquam opportunam occasionem, vbi primum sese offerret. huc accedebat, quod Cæsar ita vellet satis nonnullorum animis procerum facere, quos ille habebat infensos. vt enim summis regibus ac liberis ciuitatibus nihil est tam formidabile, quam priuatorum eximia potentia & auctoritas, sic nihil est rursus tam ipsi præstantioribus metuendum, quam vel leuis alicuius principis suspicio, quæ quamuis pertenuis sit, tamen apud summos reges obtinet vim magni criminis. silent autem omnis amicitia, affinitatis, humanitatis iura, vbi accedit maiestas imperij, & ratio agitur cõseruadi, cū omnis regnantium amor & beneuolentia habeat quasi anterides vilitatē, & cõseruationē regnorum. Toletanus cum propter grauiorem ætatem terrestris itineris laborem ferre non posset, cum Vincentia vxore triremem conscendens Florentiam versus soluit. interea Gallicana præsidia, quibus præerat Ferrarientis Cardinalis & Thermeus regulus vir Gallus magnæ & auctoritatis, & peritiæ rei militaris Senam ingrediuntur, & circiter duo millia peditum primum, atq; omnia oppida Senensis ditionis muniuntur rebus omnibus necessarijs ad sustinendū futurum bellū. Garzias igitur per agrū Tyburtinum copias ducat Senam versus, quo tempore quamuis longis itineribus procul ab vrbe Roma copiæ transirent, tamen ad Borbonij memoriam non nihil trepidatum est. Iulius Tertius Pontifex maximus de his certior factus cum rogaretur à primarijs proceribus Romanis, vt urbem muniret præsijs, necessarijsq; apparatus bellicis aduersus horum conatus, si qui fierent, id negotium Romanis iniunxit: quare cum summo imperio præficeretur à Romanis bellicis rebus Camillus Vrsinus vir singulari cognitione rerum militarium clarus, plurimeq; auctoritatis. hic curat ad sex millia peditum colligi, & nonnulla equitum vexilla impositis nouis vestigalibus rei frumentariæ ad bellicos vsus ac sumptus. vix itaque breui munitur omnibus reparationibus, & rebus ad defensionem necessarijs; tanta prudentia tantaque celeritate, vt copiæ quæ prius formidabiles apparebant, nunc omnino viderentur contemnendæ. Senenses nullum tempus amittendum rati sese aduersus iam instructas paratasque copias Cæsarianorum instruunt, atque magnum numerum peditum vndique conscribunt. cum prædictis copijs Senam ingreditur Thermeus vir summa prudentia, & omnis rei bellicæ peritissimus, cum quo insignes proceres regulus Sommeus, Marius Sanctiflorius, Flaminius, Maherbalis, Franciscus Vrsini; Altus comes, Vincentius Montius, alijque complures: postea omnia oppida Senensis ditionis firmissimis præsijs & munitio-nibus in opportunis locis in hunc modum instruuntur. Rosetum ingrediuntur urbem mille, & quingenti pedites ad custodiam duce Cornelio Beatiuolio. Montem Alcinoui Ioannes Taurinensis cum trecentis peditibus. cum totidem Claramonti committitur defendendum Malianum. Turritam oppidum adit defendendam Galeaccius Sanfeuerinus cum mille, & trecentis peditibus. Clusium Paulus & Iordanus Vrsini cum duobus millibus peditum, & cohortium singularum præfectis. Asinam longam & Monticellam Sipierus, & Guido Bentiuolius, & Comes Pitilianeus cum quingentis equitibus leuioris armaturæ. Capalium cum centum, & triginta peditibus ingreditur Capoauntius. Cetonam Hierardus cum centum & quinquaginta. Lucianum Alexander Triulcius, Ioannes Vitellius, Adrianus Baleonus, alijque quidam duces cum duobus millibus & septingentis peditibus. Casali cum quadringentis præerat Acciarus & Theofius. Telamone nuntius Iulæ Tauricæ cum centum peditibus. Sateani Ioachinus Vasco cum ducentis. Montem Alcinoui postea additi sunt quadringenti duce Carolo Carafa. Sauiinæ prior Longobardiæ cum trecentis. tuebatur portum Herculis Ioannes Zettus, & Pompeius Crucius cum ducentis, & sexaginta. erant in principatu Castrensi quidam alij duces cum mille, & centum ac quinquaginta peditibus. Rodicofani Morettus Calaber cum ducentis. atque hæc sunt oppida, & vrbes præstantiores ditionis Senensis, hæcque copie, quæ aduersus Cæsaris apparatus regio nomine Gallicas partes tuebantur, quæ accedebant ad duodecim millia peditum, præter vniuersam ciuium Senensium oppidanorumque multitudinem. equites erant solum quingenti. ciues item Senenses ad vexilla concuenerunt, quorum nonnullæ cohortes censæ sunt, atque omnes singulari concordia gloriæ cupidi opportunitatem pugnae anidè expectantes dum Cæsarianæ copiæ aduentarent saxa, glebas, fasciculos lignorum ad munitiones reparationesque vrbs tara foemina, quam mares studiosè comportant. Vrbs Sena in tres partes distributa conceditur munienda, atque singulis partibus viri insignis auctoritatis, & cognitionis rei militaris præficiuntur. Certatim ciues, & milites res necessarias congerunt, ita, vt circiter duo hominum vrbano-rum millia assidue essent in operibus erigendis. nam tanta fuit Senensium alacritas munitionibus ipsis construendis virorum omnis ætates, & conditionis atque ordinis vt vel foemine imbelle alioquin, & prorsus ineptum rebus bellicis, trepidumq; genus, & expers consilij, singulare fortitudinis exemplum ediderint ad perferendos bellicos labores, nam feruntur tres è primarijs matronis Fauſta Piccolomina, Liuia Fauſta, Tarſia Forteguerra cothurnatæ succin-

1553

Camillus Vrsinus Romam munit.

Thermeus Senam ingreſſus.

Castellarum Senensium præſidia.

Senensium foeminarum singulare exemplum.

M. Atis bre-

Etis breuibus vestibus expeditis ac propè militaribus militaria vexilla sumpſiſſe, ac reliquas mulieres comitantibus qui tympana pulſarent ad munia militaria inuiſſe. harum inſignium matronarum impuſſu non ſœminæ ſolum, ſed etiam viri cuiuſvis ætatis ac dignitatis incredibiliter ad opus ſunt incitati. nam præter viros ad tria ſœminarum millia ſub prædictarum vexillis multos dies ad inſtruidas conficiendasq; munitiones ad portam Chamoliam accedebant. quæ dum fierent Senæ, Aſcanius Cornienſis vniuerſis Italis copijs præfectus cum tribus millibus peditum ſtationem habet in ſiſibus agri Peruſini, tum vt facultatem commeatus ex ea parte præcluderet Senſibus, tum etiã vt caſtra commodè coniungeret cum Toletano, qui longis itineribus Romam iam peruenerat, & cum ſummo pontifice in colloquium profectus Roſulum verius caſtra mouerat, ac deinde per Surtium, Volſiniumque agrum incedens cepit tardius proficisci, quia aduentum quatuor millium peditum è Gallia ſubalpina expectabat, quos Ferrandus Gonzaga erat miſſurus. Tum paulo poſt cum duò Hiſpanorum millia Ligurnum applicuiſſent, feciſſentque deſenſionem, ac rotidem rufus exiguo interuallo temporis his acceſſiſſent, coniunctis viribus cum Cornienſi agrum Senſem hoſtiliter inuadit. in curſionibus cuncta populatur. multa caſtella diripit, quæ tamen omnia nullius erant momenti ad res bellicas aut ad victoriam, quòd ea quæ facillimè vincuntur, facillimè etiã amittuntur. erant iam in caſtris Cæſarianis circiter vigin ti millia peditum, qui vndique conuenerant, equites mille & octingenti collecti e varijs nationibus. præerat vniuerſo equitatu leuioris armaturæ Sfortia Sanctiſtorius, cataphractis equitibus regulus Biſiniani. Garzias imperabat Hiſpano peditatu, Italo Aſcanius Cornienſis, Germano Nicolaus Madruccius, magiſter caſtrorū erat Alexander Vitellius. prima igitur caſtra locant ad montem Felicianum, quo in oppido erat in præſidijs Sertorius Attinenſis, atque illo primo conatu per vim pouiti populationibus, igni, ferro, direptionibus omnia deuſtant ac demoliuntur. Cornienſis cum munitionem quandam Senenſium non procul a Montella per noctem parum feliciter tentaffet è caſtris egreſſus cum quadringentis delectis, expeditiſſimisq; peditibus & cum inſigniorum nonnullorum iactura, illuc ſuccedit, atque Cæſariani ad illam ipſam munitionem expugnandam inſeſta ſigna conuertunt, apud quam caſtrametantur. defendebat eam Adrianus Baleonus, qui nuper illuc Luciano miſſus fuerat cum ſexcentis peditibus, cum poſtea diligentius omnes regiæ copię fuiſſent in opportuna loca magis diſtributæ, eam munitionem cum bis repetito conatu Cæſariani fruſtra inuaſiſſent, non ſine multorum iactura ob eximiã fortitudinem deſenſorum repelluntur. Toletanus illam capere omnino decernit. rufus adoritur. pugnatur acriter. multi vtrinq; cadunt. ad extremum cum Toletanus noua ſubſidia Italos ſuis deſeſſis miſiſſet hora ſecunda noctis victoria poritur. multi trucidantur intra ipſam munitionem. nonnulli capti, inter quos fuit ipſe Adrianus. Bagalia dux ex altera parte Aſinam longam oppidum cum ſeptingentis peditibus regionis Senenſis à Cæſarianis iam occupatum fortiter inuadit. præſidia Cæſarianorum ad vnum trucidat. omnes bellicos apparatus in caſtra conuehit. ciues in monte Feliciano captos, & in arce aſſeruos liberat. hiſce rebus ita geſtis inde diſcedit. illa re percepta Toletanus cum quingentis galeatis equitibus mittit Sanctiſtorium & cum duobus tribus militum, qui nemine reſerto mox redeunt in caſtra. Petrus Toletanus Ligurnum in terea applicuit, atque inde Florentiam profectus non multo poſt naturæ conceſſit. Cæſariani his rebus feliciter geſtis ad oppidum Montis Alcinoui caſtra ponunt. obſidione cingunt. frequentibus prælijs minutis certatur. oppidum tentatur cuniculis. tormentis diuerberatur. omni oppugnationum genere vexatur. ſed omnes Cæſarianorum vires fruſtra abſumuntur propter eximiam virtutem & fortitudinem deſenſorum. quæ dum ſiunt ad Montem Alcinoui, quidam Senenſes ciues facinus ſcleris & turpitudinis plenum aduerſus patriæ ſalutem moliuntur, vel quòd gubernationem & licentiam eius ciuitatis odio haberet propter ea quæ crudeliter & auarè in libera republica cõmittebantur, vel quòd auaritia ipſa, & ſpes largitionum ad hoc tam nefarium conſilium impulſiſſet, quia vbi ſcleratus auri amor dominatur in alicuius animo, omnem religionem, æquitatem, charitatemq; proſternit, & humanitatis memoriam proſus obliterat hi igitur vt ad conſtitutam diem & horam noctis ſecurius portam ciuitatis clam Hiſpanis aperirent Iulio Saluio principe coniurato rum, decernunt ignem ac malleolos in celeberrimum & opulentum Xenodochium iniicere, atq; coniuratos in ſingulas regionis vrbs diſtribuere, qui omnes ad extinguendum ignem ceteros ciues diuerterent. Sic enim apparebat futurum vt ciuitate vniuerſa in reſtingendis flammis Xenodochij, aut in miſerabili ſpectaculo occupata, nullum foret impedimentum quominus coniurationis negotium ad optatum finem perduceretur, portaque occuparetur ad introducendos Hiſpanos. at enim Iulius Bellantius vnus ex illis nouem qui tunc præerat reipublicæ adminiſtrationi prodicionem & coniuratorum conſilium ſubodoratus ſub mediam noctem ferè ad Thermeum regulum deſert prodicionem, quod fit illa nocte, quæ anteceſſit nocti ſtatutæ ad negotium. illum è ſomno vt de maximis rebus acturus excitari iubet. coniuratorum conſilia ad vnguem & nomen ſingulorum aperit. petit vt apud Thermeum aſſeruetur ne re pateſacta coniuratorum potentia opprimatur ac trucidatur. Thermeus vt erat à ſomno excitatus, ſumpta talari veſte ad purpuratum antiſitè Ferrarienſem paucis comitantibus cum Bellantio accedit. aperit illi tanquam vrbs præfecto ſerè coniurationis. iuſſus eſt Bellantius in cuſtodias tradi donec res pateſacta ſit & cognita. Capiuntur illa nocte cõiurati. res aperitur. afficiuntur publicè extremis ſupplicijs. cuſtodie portarū adaugentur. cadit ſpes omnis Hiſpanorū, quæ pullulauerat vrbs per prodicionem potiùde. neq; tñ prius dimiſſus eſt Bellantius ab ipſo purpurato, quã iratus Thermeus cõqueſtus ſit iniquum eſſe & ab altera prodicione non alienum pro præmio pateſactæ cõiurationis perpetuū carcerem & vincula dari Bellantio, quibus etiam minè ſunt additæ, quod ſi purpuratus intra certū tēpus nō liberauiſſet, futurū vt per ſum mam

222

Caſtrorum

Caſtrorum ex ercitus præfecti.

Millia

Montis

Petri Toletani mors. Mons Alcinoui obſeſſus & cõcuſſus.

Senenſium quo rundam ſcelus ac perditio.

miam ignominiam purpurati ipſe vel vi armorum Bellantium libertati reſtitueret. at Cornelius Bentiuolius dum hæc Senæ aguntur, qui erat in ora maritima cum trecentis peditibus & centum expeditiſſimis equitibus leuioris armaturæ, audito propinquo itinere ſeptingentorum Germanorum, qui erant in caſtra Cæſariana accelsuri, decernit illos in quibuſdam anguſtijs viarum inuadere, quos collocatis inſidijs opperitur. vbi in inſidias ventum eſt, repete hinc inde inuaduntur. multi trucidantur. multi capti ſunt. pauci fuga ſe ſeruarunt. Sed enim vt eſt fortuna bellorum, quæ modo aridet incæptis, modo varijs detrimentis res elatas affligit, alio non minore ſucceſſu rerum felicius Cæſarianam hanc calamitatem reſarciuit. nam cum nepos Thermei cum centum expeditiſſimis peditibus & quibuſdam equitibus Sena egreſſus ad quinque milia nummum, reſque neceſſarias obleſſis ad oppidum montem Alcinoui conueheret, Toletanus ipſe re per exploratores cognita cum nonnullis turmis equitum ſit obuius. hos trucidat. pecuniam capit. apparatus bellicos diripit. atque omnia capta in caſtra comportata deinde diuiſa ſunt victoribus. Dum obſidetur mons Alcinoui, multis in locis Senenſis ditionis pugnatur. Vrbatelli præſidia cum præſidijs Roſeti quotidie leuia prælia committere. Cluſiana commeatum facultatem Cæſarianis præcludere. Captos commeatus in oppida diſtribuere. palantes per agros ad prædamque diſperſos hoſtes trucidare. nullum diem ſiue prælijs prætermittere. Iulius Tertius Pont. Max. veritus Cæſaris potentiam, cum minimè tutum ſit cuiquam habere vicinum præpotentem, quia ſciret ſucceſcere vnâ cum amplitudine imperij libidinem imperandi, nullique principi tam amplos eſſe fines, quibus contentus ſit, aut quos dilatare cum turò poſſit, non velit vel per finitimorum iniurias, ſtatuit per literas & nuntios Senenſem diſcordiam componere cum etiam per id bellum pontificiæ vrbes hominibus priuarentur, ſucceſceretque in dies annona penuria ob propinquitate regionis. his igitur de cauſis legationes ad Cæſarem & ad Hericum mittit. iſtud facile à Cæſare impetratum quia Montis Alcinoui oppidum appareret nulla vi bellica poſſe expugnari, Senaque firmiſſimis præſidijs eſſet munita, & oppida Senenſium omnis generis apparatibus eximiè inſtructa, tum etiã quia laboraretur inopia rei pecuniariæ, cum Hiſpani & Germani iam grauiter ferrent ſtipendia ſibi à Cæſare tamdiu differri. quæ dum per nuntios hinc inde tractantur de componendis rebus Thuſciæ, magnæ ſeditiones excitantur in inferiore Pannonia, quoniam populi illi iam Hiſpanorum & Germanorum admiſſorum in regnum perſeſſi clam legationes mittunt ad Iſabellam, quæ agerent cum illa quibus fieri rationibus commodè poſſet vt reduceretur in prouinciam: ad quòd negotium Chendus & alij quidam proceres non frigide aut negligenter adiuuabant. Ferdinandus, ad cuius aures hæc conſilia Pannonum illorum iam peruenerant, legationes mittit ad ipſam reginam, & ad eius matrem & ad Sarmatarum Prutenorumque regem eius partes protegentes, quæ liberè offerrent quecunq; reginæ promiſerat: quibus additæ ſunt prius recuſatæ ac delectæ nonnullæ conditiones. miſcæ ſunt & ad Chendum & ad Thomam Varcechium literæ, vt cauſam regiam agerent cum dignitate & vtilitate pupilli regis. Regina ſimulata verborum humanitate hæc videbatur pro ſententia Ferdinandi actura, ſed clam agebat cum Solimano, qui ad Vaiuodam Myſiæ literas dederat, vt collectis quam maximis copijs, & quantis poſſet viribus ſe ad inuadendam Pannoniam inferiorem accingeret. iuſſus eſt & præfectus inferioris Myſiæ collectis copijs mature reginæ opem ferre, itaque curare vt Ioannes filius in regnum reſtitueretur; quod ſi fieri non poſſet, ſuam præfecturam ſaltem ampliaret. illa calamitatum diſcordiarumque & ſeditionum ſemina ne latius ſerperent, ſed naſcentia ac pullulantia quam citiſſimè opprimerentur, indicta ſunt comitia Coloſuar omnibus principibus eius regni ad accipienda Ferdinandi mandata. Battor Andreas interea, qui iam erat ſanitati reſtitutus, cum diutius ægrotaffet, & in ſua præfectura confirmatus, à qua ſe abdicare procurauerat, collecta magna armatorum manu, ac tumultuariorum militum è finitimis oppidis, vbi Turcæ palantes ac prædabundi paſſim vagari nuntiatii eſſent, omniaque flammis ac ferro deuſtare non procul ab vrbe Vinundria cum ijs obuius prælium committit. victoria fuit penes Turcas. multi ceciderunt. plures ſunt in ſeruitutem abducti, atque non multo poſt factæ ſunt quædam captiuorum permutationes. Sed enim propter huiusmodi latrocinia Turcarum Vaiuoda poſtulat ad reprimendas illorum prædationes, vt mille equites leuioris armaturæ concedantur ex ijs, qui militarent in inferiore Pannonia, cum mille peditibus. illud cum neceſſarium ad ſalutem conſeruationemque regionis videretur, qua deuſtata facilius afflictantur munitiones, conſeſſum eſt. omnino. compoſitæ ſunt & res Camanorum, qui poſt occupatum à Turcis Zanolchum oppidum nolebant eſſe ſub diçeſi Vinundriæ, ſed ſub Varadinenſi adminiſtratione. Solimanus per illud tempus potentiſſimo Perſarum exercitu premebatur, quare fuerat coactus ad deſenſionem Armeniæ regionis ſe recipere, quã ita ab Armeno Rhodio vocantur antiqui. eſt enim perpetuum ferè bellum inter Perſas & Turcas, quòd alteri alteros hæreticos appellent, pugnentque inter ſe religionis cauſa, cum vtræque nationes Mahometti legibus pareant, at quædam propriæ ſunt vtriſque differentiæ. Eſt autem Perſarum regio fertiliſſima, atque aer temperatiſſimus & ſaluberrimus totiùs Aſiæ, per quam Araxes fluuius decurrens tanta vbertate, felicitateque aquarum labitur, vt vbiunque rigauerit mirificam florum copiam & amenitatem in lucem euocet. regio plana eſt ferè tota, multisque reſerta eſt colonis, at vndique altiſſimis cingitur proceris arboribus & denſis ſyluis virentibus. continet Perſia Meſopotamiã & Aſſyriam, & Carmariam, Mediam, Hyrcaniam, Parthiam, Suſianam, quæ omnes prouinciæ Perſiarum regum parent impetio. ita verò habitantur, tantoque rerum militarium ſtudio tenentur hæregiones, vt vel ducenta milia equitum intra breuiſſimum ſpatium temporis colligi poſſint. Perſia

Caſtrorum

Pont. nitorum rem Senenſe componere.

Novæ ſeditiones in trá ſyluania.

Comitia in dicta Coloſuar.

Comitia in dicta Coloſuar.

Camaroniſi cõtrouerſia de diçeſi.

Bellum inter Perſas ac Turcas de religione. Perſicæ regionis deſcriptio.

Stratagemata Turcarum.

Stratagemata Turcarum.

Stratagemata Turcarum.

Hispanorum ditio ob stipendia.

Stratagemata Turcarum.

Stratagemata Turcarum.

Aldana liberatur.

Pax Caroli V. cum Senensibus.

idcirco tanto impetu Turcarum praesidia inuaserat, quae erant in finibus eius regionis, ut coacta sint ad suam defensionem sese in Cappadociam siue in Amasiam recipere, in quam etiam prouinciam Persiae magnam fecerunt impressionem. ceptum est agi rursus de inducijs cum Ferdinando per Alim purpuratum Turcam, concessaque hinc inde facultas legationibus penetrandi ad res componendas. Sed cognitum est denique illa esse Turcarum stratagemata ac fallacias, qui per has ambages verborum procurabant, ut res bellica differretur in inferiore Pannonia, donec rebus Turcis felicior ac fortunatior aura aspiraret. nuntiatum est enim purpuratum qui multos sanzachos apud se habebat, cum ijs copijs, quae conueniebant assidue, Deum mox esse inuasurum, qui reginae partibus faueret, ut acceptas a suis calamitates vlceretur, & ut illum locum occuparet, qui sibi molestus videbatur, cum sapius restitisset Turcis furoribus. his auditis Castalius instat comitijs, omnibusque proceribus, quos adesse oportebat, ut captis armis ad eius munitionis defensionem iretur, suppeta ferrentur. ea loca praecipue protegeretur, quae essent in finibus Sarmariae & eius Pannoniae. ibi dicebantur esse duodecim armatorum Sarmatarum Prutenorumque; millia, qui cum necessitetur quid consilij essent capturi, videbantur fauere Isabellae reginae partibus. Castalius omnes conuenisse ad comitia statuto tempore comperit praeter Vaiuodam, is enim valetudine impediabatur, quominus opportune veniret. in ijs comitijs Ferdinandus auxilia palam petit ad illas seditiones opprimendas, quarum rumor passim circumferebatur, & ad Deum defensionem praeterea. petit & pecuniam & comitatum ad mediocre saltem exercitum alendum, ut pluribus e partibus resistere tur hostibus. petit deinde, ut ipsi inducias cum Solimano procurarent, atque operas postulat ad instruendas munitiones Zibinij, Vlpiani, ac Sassebessae. his tot petitionibus, quoniam res eius regni afflictas & defatigatas essent diuturnitate bellorum, omnesque ad extremam pene miseriam ciues redacti, responsum est, non posse concedi pecuniam neque comitatum, quem milites proximè delapsa hve me absumpsissent, at copias quantas possent se esse conscripturos. erat autem necesse mitti subsidia e Pannonia vel Germania, ut Turcis resisteretur, cum illa prouincia non posset vno tempore tot in locis tam diuersis resistere: ex Lizisi parte scilicet & Pannoniae & Brasouij, quibus in singulis partibus potentibus exercitibus & magna comitatu copia opus erat, quae non poterat suggeri ab illa prouincia. adiungunt se propter populationem agrorum & incendia & caedes multis colonis esse priuatos: quare nihil magis cupere, quam ut rebus cum Turcis compositis liceat aliquando a tantis arumnis, totque laboribus quiescere. Se legationes libentissimè misuros ad Vaiuodam Transalpinorum, qui suam operam ad huiusmodi negotia sponte obtulisset. curaturos ut ab vrbium praefectis operae ad munitiones mitterentur, neque verò sola defatigatio ac molestia quae inferebantur ab hostibus vexabant Pannoniam & Ferdinandum regem, sed etiam intima ac pene domestica suarum copiarum seditiones. nam Hispani quia sibi debebantur duorum mensum stipendia cum maxima indignatione raptis vexillis ad profectionem e manibus signiferorum Iulio bonam versus iter faciunt, multa damna Pannonibus inferentes, atque tanta fuit horum pertinacia & impudentia, ut nullis neque precibus neque promissis adduci potuerint, ut per paucos dies ad finem eius belli cum Castalio morarentur, donec loca omnia praesidijs muniret, neque discedens regionem relinqueret rebus omnibus ad defensionem necessarijs spoliata. hi per summas prouinciae iniurias Colosuari vicinum iter faciunt, vbi non nihil vel praesente Castalio trepidatum est. Ferdinandus tantam temeritatem & audaciam ac penè furorem Hispanorum grauius ferens mittit Pallauicinum cum omnibus suis copijs ad hos opprimendos. Sed postea quorundam virorum insignium precibus placatus iubet Hispanos ad accipienda sibi debita stipendia ad oppidum Pappam proficisci. Aldana cum Iulio bonam accessisset, noluit Ferdinandus sententiam exequi ante Castalij aduentum quem Iulio bonam breui venturum sciebat, vbi iam veniendi facultatem fecisset. accessit igitur sub finem Maij, perbenigneque acceptus multis honorificentissimis muneribus donatur. nuntiatum interea Clemens quidam Athanasius collecta magna coniuuratorum manu oppidum Poccherium natura & opera munitissimum tentasse scalis, atque Vinundriam inuasisse. cuius tamen conatus irriti facti sunt virtute & diligentia incolarum, qui conatus Isabellae reginae & Ioannis filij iussu fieri dicebantur. Petrus deinde Vicchius dictus est post Castalij profectionem cum Turcis conuenisse, collectaque magna suorum asselarum manu Lizisum versus iter habere, ut reginae nomine Iulam & Penam occuparet, eamque omnibus neruis niteretur in regnum reducere. Ferdinandus ad harum, reliquarumque vrbium praefectos literas dedit, quibus monebat, ut sibi ab insidijs reginae cauerent. at ex altera parte Saxones potentissimi maximeque bellicosi populorum omnium inferioris Pannoniae, ut aliquam opportunitatem honestam habuissent videri possent deficienti a Ferdinando, ab eo petit Aluincium oppidum, quod suum esse dicerent, rogantque confirmari, quod per humanitatem Ferdinandi facile consequuntur. Aldanae condemnatio repeti iussa est, atque si res ita se haberet, postulat, ut sententia suum finem fortiat, quae confirmata est, & decretum ut illi caput amputaretur. statuto itaque die cathenatus cum carnifice fuit ad supplicium adductus supra tabulatum ad illud munus extructum, at Mariae Boemiae reginae Caesaris filia ita maritum sollicitat ad illius Hispani salutem procurandam, ut dono concessus denique sit a Ferdinando, ita tamen ut perpetuo carceri addiceretur. sed enim per eosdem intercessores paulo post illi libertas data est. Caesaris literae per illud ferè tempus Castalio reddita sunt, quibus iubebatur in Belgium accedere, vbi Caesar ab Henrici copijs vexabatur quo eius opera in illo bello vteretur: quo etiam tempore Senensis res a Pontifice hinc conditionibus composita est inter Caesarem & Henricum regem, ut Sena libera esset sub Pontificia tutela, ut Pontifex legationem haberet Senae & tribunum militum a Senensibus electum cum mille pedibus. ut vterque exercitus desereret quidquid occupasset Senensis ditiois. ut Vrbarellum oppidum

lum relinqueretur in potestate Hispanorum. ut Pontifex curaret haec omnia ad vnguem seruari. ut tam Hispanorum quam Gallorum exercitus intra menstruum spatium excederet ex omni agro Senensi. Quae vbi fuissent ab ipsis principibus vtriusque exercitus subscriptionibus confirmata, Toletanus soluta Montis Alcinioi obsidione Neapolim reuertit, quod iam peruenerat cum potestate proregia Paccchus Cardinalis, quamuis Albanus & Intubriae & eius regni gubernator, & Caesaris dux summus in Italia tunc dictus fuisset. at verò neuter exercitus vanum & irritum iter fecit, siquidem Neapolitanus equitatus cum Marcus Antonius Columna occultis de causis & non explicandis a patre dissentiret. Marianum contendit contententibus & conspirantibus subditis paternis breui igitur vniuersis oppidis paterna ditiois occupatis patrem ipsum e principatu eiecit. Ascanius Columna pater frustra apud Pontificem & Caesarem conquestus est de tantis filii iniurijs, qui vbi cognouit nihil prodesse lamentationes, ad defensionem animum conuertit. collecta igitur non aspernanda militum manu sese in oppida Carfoli, Taliacotii, Pereti, ac Suculae contulit, ne illis etiam Marcus Antonius per vim potiretur. Sed vix eò peruenerat cum Paccchi iussu a praefecto Praecutijsurum captus Neapolim adducitur atque custodijs traditus est. ibi tamdiu asseruatus fuit, quamdiu vixit. at Thermeus regulus vir praclarus rebus Senensibus compositis regio iussu in Galliam reditus erexit ad classem Gallicam, quae stationem habebat in portu Herculis, & cum Turcis classibus erat coniuncta, in qua etiam vehebatur Salernitanus princeps. haec classes in Cynrum insulam Genuensium delatae, quia Genua Caesaris partes complecteretur, & classe pro viribus iuuaret, Casalium sinum capiunt. est autem Cynrus insula non ignobilis in mari mediterraneo, quae inter Italiam & Sardiniam iacet e regione ferè Ligurni. illo portu mox crebris tormentis diuerberant Galli portum Syracusanum, qui est in altera parte insulae ab illo distans ferè per diametrum longitudinis. Genuenses audita eius insulae oppugnatione, quae repentina & praeter omnem expectationem accidisset, statim nauiculam exploratoriam expediunt. dant literas ad praefectum Syracusani portus, quibus hortantur ut sese alacriter defendat, quod cito auxilia essent missuri. illud cata scopium cum in potestatem Gallorum forte venisset, resignatae sunt literae, magna pecuniae copia promissa illi ipsi qui ferebat literas, si simulatas & adulterinas pro legitimis afferret. illud negotium cum ille sibi alacriter recepisset iussu sunt literae conscribi a Thermeo, in quibus continebatur ut praefectus portus Syracusani se dederet quibus melioribus posset conditionibus, quia ciuitas vexata seditionibus, & in maximis perturbationibus nondum placatis animis post caedes multas Auriarum & Phliscorum non posset subsidia pro tanti belli magnitudine mittere. literae verò eodem sigillo, quod scire fuerat legitimis tractatum, consignantur, in quo imago diui Georgij fuerat expressa. sic portu etiam Syracusano per fraudem occupato vniuersa prope insula Gallis potitur, praeter Mantinos & Ropium. deinde Iordano Vrsino viro strenuo & rerum bellicarum egregie perito praefecto muniendo Casalo sinui, & occupatae iam insulae administrationi cum potestate proregia, qui montem Alcinioi aduersus vires Caesarianorum singulari virtute defenderat, Thermeus ad occupanda caetera proficiscitur. Biphus Mustapha interea nobilis archipirata vniuersa Dalmatiae & Ionij Tyrreniq; maris litora infestat. omnia oppida Italiae mari finitima diripit, multisque calamitatibus affligit. omnis generis nauigia praedatur, cathenatis aut venalibus abductis. at Christophorus Canalis venetae classis dux summus vir singulari fortitudine, bellorumque naualium peritus cum quibusdam triremibus, quae sibi ad expurgandum sinum Adriaticum & Iapygiae litora datae fuerant, archipiratam tanta celeritate inuadit, tantaque procella & vi tormentorum, ut primo impetu tres rostratas biremes demerserit, duas ceperit, quamuis a maritimis latronibus strenue pugnaretur. reliquis in fugam versis diuturnam quietem & securitatem maritimis vrbibus & litoribus compararit. archipirata quamuis incolumis ex illa pugna euasit, tamen ob singularem insequentis Canalis diligentiam paulo post captus vltimo supplicio afficitur. Fraciscus Donatus Venetorum princeps vir pro sua integritate magnificentiaque animi dignus illa amplitudine honoris, qui summus est apud Venetos, interea deceffit, cuius in locum subrogatur patrum consensu Marcus Antonius Triuifanus diui Marci procurator, qui gradus est honoris summus prope inter patricios, ac medium quandam locum obinet inter principatum & patriciam dignitatem.

M. Ant. Colu na patri principatum eripit.

Ascanius Columna capto Neapolim adducitur. Cynrus descriptio. Cynrus capta a Thermeo cum Turcica classe.

Stratagemata.

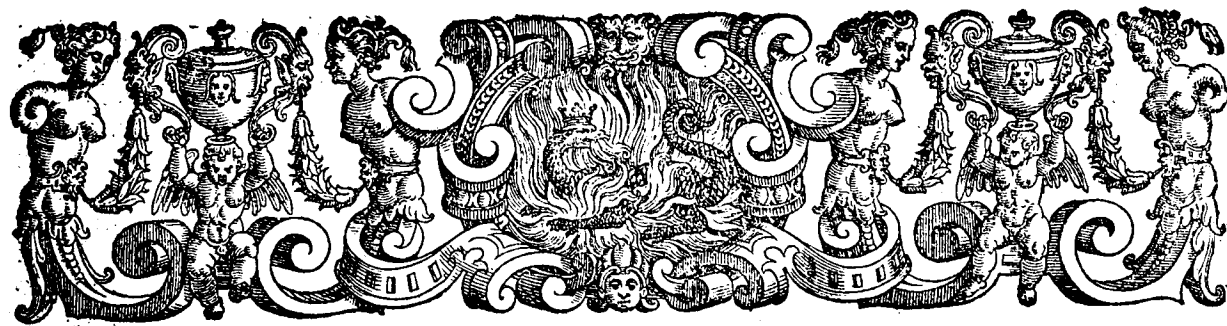
Stratagemata.

Biphus pirata a Canali Veneto profligatus.

Francisci Donati mors. M. Antonius Triuifanus Dux Venetiarum.

LIBRI SEXTI FINIS.

M. NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS,
LIBER SEPTIMVS.

Britanniæ de-
scriptio.

Mariæ regi-
næ declarata.

Religio ca-
tholica resti-
tuta.

Henricus 8.
hæresim in-
trodixit.

FORTVNA, quæ incredibiliter rerum varietate latatur, non contenta tantis Pannoniæ, Italiæ, Germaniæ, Belgij mutationibus & cladibus, cepit Britanniam quoq; vexare, populorumq; animos ad rerum nouarum cupiditatem erigere. per mortem Odoardi regis adolescentis, ante quam multa prodigia visa sunt. est autem Britannia insula in septentrionali Germanico ve oceano, omnium insularum quæ adiacent Europæ maxima & opulentissima: siquidem auri & argenti, pluribusq; aliorum metallorum fodinis abundat, miramq; copiam & bonitatem lanarum & omni generis fugum producit, cum amplis quibusdam fluminibus irrigetur. Sita est hæc insula è regione Galliæ & Germaniæ & Hispaniæ, quamuis imparibus intervalis, quæ fuit ab antiquis Albione vocata, quòd albentes montes ac saxosi è Galliâ illuc adnauigantibus primùm apparerent, quam postea Saxones populi nobilissimi ac potentissimi Germanorum pulsus Britonibus ita à Britone rege vocatis incoluerunt, atque insulam quoq; Britanniam nominarunt. Prospicit ad orientem solem oceanum Germanicum, ad occasum Hibernicum, ad septentrionem Caledonium, ad meridiem salzarum aquarum non valde magno spatio à Belgio diuiditur. continet in longitudine circiter octingenta millia passuum, latitudo est trecentorum, ambitus habet mille & septingenta millia. diuiditur autem in duas partes, atque illa quæ magis vergit ad septentrionem Scrotia à nonnullis vocata est. habet ad occasum Hiberniam insulam & ipsam satis amplam, ad orientem propè, sed magis tamen septentrionales Orcades insulas paruas, quæ inter Britanniam iacent & Thulen. est autem maximè belli & rerum militarium studiosa, & splendoris ac nobilitatis, vti turq; legibus civilibus imperatorijs, quamuis incolæ plurimum lingua & idioma te inter se differunt. nam Mariæ Odoardi sexti Britanniæ regis forori multæ insidiæ, multa que certamina parari cæpta sunt a duce Nortumbriensi Britannici consilij præside, viro summæ autoritatis & potentia in illo regno. Sed his omnibus difficultatibus denique superatis, Maria regina declarata & conclamata est. illa cum vix biduum post coronationem intercessisset, curauit, vt paternæ auitæque leges antiquarentur spectantes ad religionem, omniaque hæreticorum dogmata è suo regno sustulit. restituit prouentus sacerdotibus templorum, vetuit clericorum nuptias, episcopos per iniuriã eiectiones ad suum munus reuocauit. Catholicæ fidei studiosos expulsos postliminio rediit, supremi capitis ecclesiæ nomen ab se pontifici addixit. iussit sacra catholico ritu celebrari, concionesque fieri, & omnia munia Romanæ ecclesiæ exerceri. Sed quoniam ante illam coronationem multa memorabilia, & quasi argumenta tragediarum contigerunt, videtur altius series rerum ipsarum repetenda, vt appareat quibus fortunæ casibus non priuatorum modo vita, & facultates, sed etiam ipsorum regum sublimitas sit subiecta; cum tanta contigerit huic regi-næ mutationum rerum varietas. Henricus itaque octauus è Catherina filia Ferrandi Aragonij regis legitimam filiam Mariam suscepit, quam postea Catherinam repudiavit. suscepit & duos spurios, Helisabettam foeminam scilicet ex Anna Bolemia post vxorem repudiatam, & Odoardum sextum è Ioanna Semeria, ad quem tanquam vnicum marem regnum iure peruenit. hic etsi hæretica prauitate non nihil erat, contaminatus, tamen satis prudenter se gessit in ea administratione, præclaramq; sui expectationem excitauit, tanquam optimi & sapientis principis futuri; ad cuius custodiã dux Nortumbriensis vir & dignitatis gradu, & opulentia, & autoritate vno rege

excepto

Excepto facile princeps eius insulæ fuit electus, penes quem erat omnium propè rerum eius prouinciæ imperium, & arbitrium. atque cum Odoardus catarrho per mensem februarium quodam correptus esset, qui succrescebat in dies, morbus denique regem eò perduxit, vt de eius salute alea pror sus iacta esset. illud vbi è medicis Nortumbriensis intelligit, ita agit cum rege, vt reiectis Helisabettæ, & Mariæ fororibus institueret hæredem testamento, & reginam eius regni Ioannam ducis ipsius Nortumbriensis nurum. atque illud facinus fuit à compluribus è primarijs proceribus triginta, & quatuor nimirum comprobatum. eius mortis indicium coelitus datum est, & futurarum seditionum in illa insula. siquidem cometæ apparuerunt, & vis eximia ventorum, ac tempestatum, & frequentia fulmina in urbem Londinum ceciderunt. Concessit igitur naturæ Odoardus pridie nonas Quintilis, sepultusq; fuit cum regia exequiarum magnificentia, in templo Diui Petri Valmestri. at nonnulli proceres consilij, qui ad illud testamentum confirmandum non fuerant acciti cum se fieri parui ab illo duce censerent, Mariam per literas certiore faciant, quæ aberat à Londino circiter centum millia passuum de omnibus ijs clandestinis negotijs, quæ per Ducem tractabantur, vt Ioannam reginam crearet. Maria hisce rebus cognitis sese in regionem Norfolciæ mari finitimam confert, ne in potestatem Ducis veniret, vbi curabat vti regina appellaretur. scripsit etiam literas ad multos proceres, per quas querebatur quòd cum ipsa esset vera legitima, & naturalis regina, ad ipsam excipiendam tanquam reginam non conuenissent. Ita verò coeptum est à nonnullis fauere reginæ partibus, vt copiarum colligerentur ad illam aduersus ducem protegendam, si dux arma sumpserit. at ille occultata per aliquot dies Odoardi morte, atque in vulgus postea fama de illa didita, multa confinxit ad æquitatem causæ ipsius Ioannæ. cum verò oppidum sit Londini, quæ Turris vocatur munitissimum, legitimum est omnibus succedentibus in regnum Britanniæ ibi per decem dies saltem commemorari: quia nisi illo oppido quis potitus fuerit, minime potest legitime, & de more regum Britannorum coronari: sicuti in Vspetis eliguntur Cæsares, ac Bataduri coronantur. neque qui oppido illo caruerit, potest concilio imperare, quod constat è triginta primarijs eius regni, per quod concilium omnia magna negotia illius insulæ administrantur. at Ioanna in regnum succedere renuebat, quæ tamen concilij suasionibus compulsâ multis proceribus regni comitantibus è palatio egressa in Turrim Oppidum introducta est. stabat in limine, & ingressu oppidi dux Nortumbriensis, qui ingrediti clauis oppidi multis inspectantibus obtulit, eamq; reginam salutauit. vix Ioanna sub vmbellam concesserat, cum literæ Mariæ afferuntur ad concilium, in quibus eius querelæ cõtinebantur, quoniam paterentur succedere in regnum minime legitimos reges, legitimis per fraudem, & fallacias eiectionis. illam tamen nuntiatum est in Norfolciâ alijsq; regionibus finitimis passim cum magno applausu, concordibusq; animis ciuium fuisse reginam conclamata, atque omnes illi parere. res illa non mediocriter animos multorum primariorum Londini perturbauit, ac pupugit, sed tamen dux ipse per multas vrbes regiones iubet præcones regio à regis custodiis ordinarijs protectos reginam Ioannam conclamare, quæ vox non satis iucunda Londinensibus ciuibus visa est. at enim Mariæ vires in dies succrescere. Ioannæ ac ducis minui. multi è consilij, vel natuæ reginæ desidio, vel odio insititiæ, vel metu nouarum rerum ad Mariam transfugere, & ab inclinante ad surgentem fortunam se referre. dux eam nouitatem rerum veritus nonnullos è proceribus amicos mittit, qui impedirent ne Mariæ vires auerentur, ipsiq; quantum possent copiarum colligerent. inter hos amicos fuit Nutetoni comitis frater, qui non solum cum quatuor millibus peditum ad reginam transfugit, verumetiam fratrem, aliosq; insignes duces per literas hortatus est, vt veræ legitimæq; reginæ opem ferrent. at verò dux ille è tam repentinis fortunæ animorumq; hominum mutationibus tanto terrore iam erat perculsus, vt nullis sumptibus parceret, cum vel octo millibus aureis in singulorum militum mensura stipendia dissolueret, quo stipendiorum etiam magnitudine milites è castris Mariæ ad suam defensionem euocaret. iussæ sunt armari etiam naues actuariæ complures, quibus auerterentur auxilia, siqua Cæsar Mariæ mitteret è Belgio. illæ cum vicinæ Mariæ litoribus adnauigarent ad eam à duce ipso deficiunt. Maria nonnullis tormentis inde extractis, & necessario apparatu bellico sese accingit ad propulsandos conatus ducis, qui, vt cognitum erat per transfugas & exploratores, illam repente erat inuasurus & oppressurus. sed enim dux quia verebatur ne si Londino ipse exiret, vrbs illa tumultuaretur, præfecit cum summo imperio rebus militaribus ad illam expeditionem patrem ipsius Ioannæ ducem Suffolcium, quod munus ille omnino renuit, cum contenderet oportere se esse in Turri cum concilio illorum procerum. Tum ipse cum copiis egreditur rebus necessariis Londini comparatis cum quatuor filiis, atque vnum horum mittit cum quingentis equitibus aduersus Mariam, reliquos secum habet in castris cum multis proceribus, quorum præcipuæ erant autoritatis Nutetoni, & Norantius comites cum octo millibus peditum, duobus equitum, magnaq; bellicorum apparatus. & tormentorum copia. cum his copiis ad oppidum Cambregium profectus, quod distat circiter octoginta millia passuum à Londino, animum adiecit ad recentendas copias, ibiq; biduum commoratur. sed huius collectæ vires magno studio ita facile dissipantur, atque euanescent multis illum præ metu deserentibus, vt intra biduum vix sexta pars copiarum reliqua esset in castris. illa re commotus dux scribit ad Londinense concilium, vt sibi auxilia submitterentur, ac supplementa, quod concilium erat adhuc in Turri cum Ioanna, neque à Suffolcio abcesserat. his literis acceptis ceperunt proceres inclinam, & propè iacentem fortunam Ioannæ formidare, atque consilium inire de sua salute conseruanda; ad quod faciendum optima opportunitas offerri primum visa est probabilis venia exeundi è Turri & è potestate Suffolcij. nam Suffolcius non intelligens quanti referret tot habere obsides eius regni, patitur hos exire è Turri per simulatam occasionem parandorum auxiliorum.

Prodigia.
Odoardi Bri-
tanni mors.

Mos regum
Britannorum
creatorum.

Ioanna Bri-
tanniæ regi-
næ concla-
mata.

Banę opp.
Oratio co-
mitis Aron-
delij.

Maria Britan-
nię regina
conclamata.

Solennia in-
ter signala-
tione.

Nortumbrię
dux ca-
ptus.

rum. at illi continuo egressi volubilitatem & inconstantiam tam recentis fortunę perpendentes, quę nimirum iam tum videbatur benignior Marię aspirare, cui rei accedebat equitas expositulatio nis, quia iniuria prima Henrici filia regno apparebat priuari, ad quam iure hæreditario regnum per tinebat, Banas conueniunt; illud est oppidi nomen ditionis comitis Pembucchii, vbi erant & alii cõ plures consiliarii. Vbi eõ ventum est, comes Arondelius vir autoritate & eloquentia præstans turpe & iniquum esse inquit, si cæteris omnibus teitanentorum æquitas seruetur, & Legitima successio concedatur, at ea filiis regum denegetur. neque fas esse quenquam filium paterna hæreditate pro- fus priuari, nisi nefariis & atrocissimis de causis, quę certè in ingeniu imbecillarum muliercularu non solent contingere. parum laudabile esse si legitimis successoribus adempta successio ad eos transferatur, qui nullum habent ius in hæreditate, nisi quod sibi per dolos & insidias ac fallacias, nõ per aliqua insignia merita, pararint. quod quidem turpius etiam fieret iis proceribus ac senatoribus viris integerrimis approbantibus, qui cognitionem iuris & æquitatis se tenere profiterentur, ac volu- æquitatem in omnibus dominari. non esse negligenda incommoda & deuastationes ac bella, quę ex illa iniquitate sunt oritura, cum nulla sit vel publica vel priuata iniuria demum impune suscepta, quę si per humana arma non vindicatur. at certe diuinam iustitiam habet vlticem. quę dicta cum non nihil aucta & ampliata à quibusdam tenatoribus fuissent, quibus inuisa erat ducis Nortübrien- sis potentia, qui propè illis par superius fuisset, Maria regina esse decernitur omnium consensu ne- mine profus repugnante. Sed antequam ita appellaretur, procuratum est vt venia concederetur duci, cæterisque omnibus in illis bellis implicatis, quod tamen obrineri nulla ratione potuit. om- nium igitur subscriptionibus decernitur vt ea regina liberè a pelleretur, Londiniq; conclametur. nisi si sunt armati in Turrim, qui Suffolcium iuberent excedere. ille ad filiam profectus rem totam ape- rit, iubet vmbellam adimi. subscribit edicto tanquam vnus e consiliariis. at Ioanni non sine lacry- mis quod regina conclamata fuisset cum quibusdam matronis in priuatum thalamum recedit. Ma- ria igitur regina Londini conclamatur, cui & soliti regum honores tributis sunt, & tituli Britannię Gallię, Hibernięq; regnorum. appellata est fidei custos, & caput Ecclesię Britannię, quibus audi- tis immensa exorta est letitia. at Pembucchius vbi legisset, quę ad conclamandam reginam perti- nebant, capitis integumentum multis preciosis gemmis ornatum in turbam ad lætitię signum pro- iecit, qui mos est earum nationum inter principes per magnas solennitates, tum æris campani tin- nitu, & turbarum clangore, & bombo tormentorum cępta est significari lætitię magnitudo. parate sunt mensę in omnibus vijs. publica conuiuia inter amicos & coniunctos celebrata sunt. in augu- stiore templo Londini gratiã Deo actę cum musicis instrumentis. his actis Suffolcius in Turrim accedit Ioannam cum omnibus suis domum missurus. Sed quia commissum fuerat negotium Mi- lorto Vandeno Turris præfecto asseruandę Ioannę, is cæteris matronis dimissis Ioannam captiuam retinet. concilium significat per literas Nortumbriensi duci Mariam creatam esse reginam, iubet vt istud ipsum curaret conclamari ac publicè prouuntiari in castris. imperat arma deponere. hortat- ur veniã precari à legitima regina, suisq; rebus maturè sapienterq; consulere. ille occultato me- more, atque simulata necessaria letitia Mariam reginam pronuntiat, capitisque integumentum nõ minus superiore preciosum in vulgus proijcit. his auditis e vestigio multi ad eam reginam pro- ceres confugiunt, qui per amicorum preces veniam consecuti sunt. at Dux cum vix duo armatoru millia reliqua essent, in desperationem rerum suarum collapsus, ne scius quid consilij sibi esset ca- piendum in tantis rerum mutationibus & difficultatibus, decernit sibi clam in Galliam esse fugien- dum. Sed cum tardius quàm oportebat illud consilium cepisset, a custodiis Odoardi per simula- tionem eius opportunitatis capitur, quia dicerent se velle vt ipso deprecatore ad impetrandam ve- niam. dux multis exculationibus & tergiuersationibus vsus est, sed omnes vanę & irritę fuerunt. conabatur enim ostendere se tanquam Merciallum Britannię ab ipsis militibus iure non posse teneri; quia milites tamen nollent videri eius partibus fauisse aduersus reginam. & vt seruarentur cum Ioanne Gatte duce, illum omnino capiunt vnã cum filiis, & fratre, & comite Nutetonio, Thoma Palmerio, aliisque proceribus. dux ita captus Marię iussu assignatur custodiendus comi- ti Arondelio, Londinumque adducitur. Londinenses audita Ducis desperatione in armis consti- terant, omniaque necessaria ad defensionem summa diligentia iam parauerant, quia nuntiatum fuerat illum ducem cum suis copiis ad urbem concremandam. funditusque euertendam castra mo- uisse. eo rumore ciues excitati armati constiterant ad cades, incendia, rapinas fortiter propulsan- das: sed cum adduci captiuum conspexissent vnã cum aliis proceribus, arma deponunt, quos ad Turrim vsque cum contumeliis & conuiciis insectantur. datus est dux custodiendus Milorto Van- deno, & Suffolcius præterea & marchio Nuranus. Helisabetta soror spuria Marię, vbi non pro- cul à Londino esset ruri, audiissetque sororem reginam fuisse conclamata, cum quingentis equitibus ad eam salutandam concedit gratularura pro obtenta dignitate, cui Maria seruire ali- quando ab Henrico iussa fuerat. Maria vbi non procul abesset à Londino cum exercitu copias di- mitti curat, quę illam deserere nolebant, nisi prius in Turrim adduxissent. Sed tamen ita volen- te regina omnes in patriã suã reuertunt. Ipsa obuiã habuit vniuersam nobilitatẽ Londinensem vtrius- que sexus, & omnis generis atque conditionis complures honoris gratia, quę cum insigni pom- pa & regali magnificentia in urbem ingressa sese recipit in Turrim. Ibi præstõ fuit dux Norfolkus & episcopus Camalodunensis, & alii quidam, qui ab Henrico in custodias traditi fuerant, alii re- ligious, alii aliterius alicuius criminationis causa, pro quibus omnibus intercedente Camalodu- nensi, non solum libertatem, sed multas etiam laudes ab ipsa regina sunt affecti. Camalodunen- sis episcopus certè supremus scriba eius regni dictus est à regina, & aliis insignibus honorum gra- dibus

dibus ornatus. vbi Maria ad decem dies in Turri morata esset. sese ad suum palatium Ricciamõtem vocatum recipit, quod distat ab vrbe Londino circiter sex milliaria. cęptę sunt haberi conciones catholico more in templo Diui Pauli. sed cum reijcerentur concionatores, prohiberenturq; sacra celebrari, fit edictum regio nomine, proponunturq; grauissima supplicia si quis in posterum illud facere ausus sit. acerbè etiam in autores earum rerum, atque repugnantes est animaduersum. per- missum vt captiuorum crimina inquirerentur. nec ita multo post Nortumbriensis dux, & filius pri- mogenitus, & Norantius marchio e Turri educi sunt in amplam aulam ad concilium. ibi cõ mul- ta pro se dux orauisset, atque illud se frustra facere intelligeret, rogat vt saltem filijs paternę volun- tatis minime participibus, nisi quantum paterna reuerentia, & obseruantia impulsisset, parceretur: cum nullum scelus iure supplicij vltimis dignum sit quod fallacijs, vel metu, vel superiorum im- pulsus omnino suscipiatur, sed quod consulto, scienti, volentiq; animo, liberoq; committitur. sed nihil omnino valent apud hos rationes quominus extremis supplicij, & ipse, & filius, & Noran- tius puniatur, quare condemnantur capitis. posttridie eius diei rursus adducti sunt eodem Andreas Nortumbriensis filius, & Ioannes, atque Aris Gattes, Thomas Palmerius, & alij nonnulli, qui & ipsi capitis condemnantur. vbi præstitutus dies mortis aduentasset dux prior tabulatum in foro ad cędem paratum conscendens intrepida voce, grauiq; oratione demonstrat omnium calamitatum humanarum fundamentum esse peccata, quę vbi insita penitus & magna fuerint, non nisi per sum- mas difficultates, & maximam vim numinis elui possunt. omnium verò errorum, qui ab homini- bus committi possunt, maximum illum esse, ac primum locum tenere, qui spectat ad labefactan- dum, & euellendum ex animis mortalium immortalis, & omnipotentis clementissimiq; Dei cul- tum. addit his se tamen immortales gratias habere Deo opt. max. quia per sexdecim annos in hære- ticorum tenebris versatus, nunc demum in extrema parte, & in margine vitę suę ad sanctam Roma- nam Ecclesiam, catholicamq; obedientiam redierit, cum omnem ritum deinde seruarit pium, & Eucharistiã sumpserit. hortatur omnes qui aderant ad seruandas Romanas institutiones. vt Deum legitimè colerent. vt reginam veram, & legitimam dominam obseruarent. ita verò eius oratione vniuersus populus commotus esse videbatur, vt custodia, & carnifex timore vulgi concitati propè in fugam sint conuersi. atque illud facile accidisset si dux voluisset illud procurare. nam populus mirificè erat eius principis grauitate orationis, & misericordia commotus, quem sapientia, potentia, autoritate, honorum gradibus insignitum semper suspexerat, & admiratus fuerat. Sed contrã dux cognito metu carnificis vitę prodigus, vel illum inuitum detinuit, ac vehementer etiam roga- uit, vt suum munus exequeretur. cęso duce vniuersa ciuitas quodammodo perculsa est, & tantam constantiam hominis admirata non modo in contempu vitę, sed etiam in complectendis catholi- cis ritibus sponte, cum ipse maxime omnium catholicos insequeretur. nonnullis præterea aliis ca- pita sunt amputata. aliis parcitur. at regina in Turrim reuerfa tamdiu ibi fuit, donec exequiã O- doardi hæretico ritu celebrarentur. atque cum fuisset statutum, vt calendis octobribus coronare- tur multis comitantibus equitibus ad suum palatium Vasmestrense proficiscitur cum magna pom- pa. præcedebant nobiles complures, quos sequebantur multi duces & comites, & legationes. post hos succedunt duo habitu ducum induti, quia Sequanorum, & Normanię principatus antiquitus fuerunt sub regibus Britannis. subsequebatur hos cum auratis operimentis lectica sub aurata vm- bella, atque multi multo auro erant ornati. vehebatur in ea regina veste talari multo argenso intex- to induta, atque ornata caput multis gemmis, cuius à sinistra incedebat Odoardus Astinghus ma- gnus armiger dictus, vir autoritate plurimum pollens. sequebatur currus à quadrigis tractus mul- to argento conspicuus, in quo Helisabetta, Menapiaq; princeps matrone vehebantur indutę Gal- lico more cum multa magnificentia. has sequebantur duo currus cooperti auratis operimentis, in quibus octo principes matrone à quadrigis vehebantur, quas circiter octoginta matrone alię multo auro, multo argento, multis gemmis, propè mira vestimentorum opulentiã ornata in equis subsequebantur. vicina lecticę proximè sequebantur Norfolkia, & Efestria, & Camalodu- nensis, & Arondela insignes matrone, ac præcipuę autoritatis. his succedebant duodecim pue- ri, & nobiles aulici, & ingens multitudo militum: atque in pluribus vrbis locis triumphales tes- tudines erant erectę cum honorificis inscriptionibus. quę dum fiunt in Britannia, tanta excita- ta est aduersus Ferdinandum (editio ab Isabella regina inferioris Pannoniã Petro Chendo, & aliis quos memorauimus adiuuantibus eius partes, vt eius copię breui eiectę sint, quę reliquę fuerant in ea prouincia, regnumque ab illa Turcicis copiis vndique adiuuantibus sit recuperatum. illo per vim potita vniuersum studium adhibet, vt animi procerum confirmarentur in fide seruanda, quos allexerat ad Ioannem filium in regem accipiendum. indicit comitia vniuersarum nationum Zibinium. in quibus nititur demonstrare conditiones sibi non fuisse seruatas à Ferdinando. aequi- tatem suã caulę cur ab eo defecerit. explicat quantum calamitatum cumulum erant deuitaturi, si filium suum legitimum regem complecterentur. & quantum beneficiorum reportaturi. ita verò oratione, munibus, amicitia eius prouincię proceres sibi deuinxit, vt neglecta spreque Ferdinandi amicitia Ioannem tanquam legitimum principem admiserint. neque prius cessatum est, quàm ex vniuersa regione Ferdinandi reliquias profus eiecerint: cum Sarmatarum Turca- rumque auxilia accessissent viribus prouincię ad illud negotium perficiendum. nullum verò dili- gentiã studiue genus ab illa regina prætermisum est. Sed quoniam nihil magis quam liberalitas & munificentia homines in officio retinet, exterosque conciliat, mulier prudentissima multa vti- tur beneficentiã in omnes illos à quibus excepta proteçtaque fuisset. vltionem in opportuna tem- pora

Nortübrien-
sis, & filius
capitis con-
demnati. &
alij multi.

Oratio Nor-
tumbriensis.

Britannię re-
ginę corona-
tionis Marię
pompa.

Ferdinandi
copiã eiectę
à Transylua-
nia.

Ioannes ad-
missus rex
Trãsyluanię.

Caroli Sabaudia Ducis mors. Vercellæ capta & Hipporegia.

Vercellæ receptæ.

Andreas summus Imperator à Genuensibus creatus & pompa.

Ducis Genuensis oratio ad auriam summum ducem.

Cæsaris studium in repl. Genuensem ad Cynnum recuperandam.

pora distulit aduersus illos, qui ab ipsa sæpius defecissent. postea foedere cum Vaiuodis coniuncta superioris inferiorisque Mysiæ, contractaque amicitia Solimani iussu cum purpurato Gurtensis præfecturæ, & cum sanzacchis Taurumni, & Illyrij, cepit rationes totius regni recognoscere. æs alienum dissoluere. illis stipendia tribuere, per quos in regnum fuisse restituta, at verò Carolus Dux Allobrogum multos iam annos è suo principatu Gallicis armis expulsum suum diem obiit, instituto hærede Philiberto filio, cui Cæsar Astæ ditionem tributariam concessit, ne secum militans in Belgicis finibus paterna carens hæreditate rebus necessarijs prodigitate omnino careret. Sepultus est Carolus Vercellis à suis ciuibus cum insigni exequiarum pompa & magnifico apparatu. Brisaccis cum summo rei militaris imperio in Galliam subalpinam missus ab Henrico rege repentinis incursionibus Hipporegiam, & Vercellas capit. Sed cum arcem Vercellatam etiam capere subitario aduentu non potuisset, non nullis ædificijs studentium partibus Cæsarianis direptis & succensis, magna que thesauri parte capta, qui in sacratio augustioris templi diui Eusebij ab ipso Carolo occultatus fuerat, ingentem trepidationem in vniuersa Insulubrum regione concitat. trepidatum est Mediolani præcipue, quæ vrbs est metropolis Insulubrum, ne reliqua omnia venirent in potestatem hostium Gallorum, cum per præfectorum incuriam illis fuissent potiti vrbibus. nullibi enim comparata erant præsidia, quæ repentinas & validas hostium incursiones & conatus possent reprimere. nam profecto nisi summi magistratus & vrbium præfecti quasi ex altissima specula longe prospiciant rerum futurarum euentus, & imminentes vrbibus calamitates, paulopost per sua deliramenta subditos populos in multas magnasque calamitates trahi spectant, atque frustra sæpius præterita damna retarcire conantur, cum non tam facile sit quidpiam euersum instaurare, quam facile fuerat antequam euerteretur, fulcire ac sustentare. Veruntamen Ferrandus Gonzaga vir nauus tanta celeritate cohortes conscribit, equites ad vexilla reuocat, cum Cæsaris summus esset imperator inter Insulubres, vt Galli relicto agro Vercellenfi & nonnullis castellis sese Hipporegiam receperint, & in sua finitima oppida. nam Hipporegiam vrbem à Cæsarianis multa diligentia munitam in ripa Durie fluminis Galli censebant perfere accommodatam rebus bellicis, per quam liber ingressus pateret in Italiam. Genuenses cum & fallacias Thermei reguli, quibus portum Syracusanum occupauerat, & insulam ferè totam esse in potestate hostium intelligerent, animum adiungunt ad bellicos apparatus faciendos. tribunos mittunt ad colligendas copias. classem instruunt ad eas exponendas in insulam, omnia necessaria parant ad vires hostium propulsandas, & ad amissa insulæ loca recuperanda. quæ dum sunt magna diligentia, principem Auriam summum imperatorem creat eius expeditionis cum omnium rerum terrestrium & maritimarum imperio. huic datum est prætorium vexillum per huiusmodi solennitates. vbi aduentasset statutus dies his ceremonijs, exeunt è palatio publico ciuitatis, in quo resident magistratus duodecim procuratores primùm eius reip. quos viginti, & quatuor ordinarij vrbis ductores militum sequuntur, atque hos sexaginta ciues in equis magnificè induti cum centum alabardiferis. sequuntur supremi magistratus & Dux reip. cum sexdecim ordinarijs item ducibus militum, & ciuibus sexaginta, qui omnes sensim ad templum diui Laurentij incedunt. vbi ventum est, aduentum Auriæ principis præstolantur. nec sane multo post accedit & Auria comitantibus illum insignibus multis proceribus, inter quos fuit Hispanus orator præcipuæ dignitatis, & Hieronymus Auria, Sancius Leua, & Baptista Spinola cum magna frequentia tribunorum ac ciuium varij generis. vbi princeps perhumaniter a Duce exceptus fuisset per vstitatas solennitates, omnes in locis sibi pro dignitate accommodatis confederunt. Cardinalis Auria nimirum, reip. Dux, princeps Auria, Hispanus orator, gubernatores, procuratoresque Genuenses, magistratus diui Georgij & Cynneses. Tum sacra solennia celebrata sunt quibus absolutis Ansaldo Iustinianus vir doctus, grauitate, eloquentia clarus luculentam sane oratione ciues ad concordiam, principem ad fortitudinem patriæque defensionem hortatus est, cuius salutem tanquam amantissimæ parentis & altricis commendauit. post illam orationem consecratum est vexillum prætorium à sacerdote, qui vicario munere fungebatur. consecratum datur Duci reip. at Dux illud principi Auriæ porrigens subiunxit se concedere eius fidei, integritati, virtuti sub huius vexilli nomine libentissimo animo arbitrium & imperium rerum omnium terrestrium & maritimarum, & honorem præterea & salutem atque conseruationem patriæ suæ. vteretur rebus omnibus pro sua vstitata prudentia, sicuti ratio temporum postulare videretur. se tam prudente imperatore omnia fausta feliciaque sperare. Princeps certè respondet omnem vim felicitatemque & exitum bellorum in manu omnipotentis Dei oportere collocari, at quod ad se pertineret ita facturum pro virili, vt omnes intelligant neque fidem neque diligentiam neque obseruantiam in remp. defuisse, atque se scire esse viri boni patriæ salutem & conseruationem vel ipsi vitæ, nequæ cæteris rebus omnibus anteferre. peractis his solennibus Dux & summi magistratus reip. principem ad portam vsq; templi comitantur. Princeps Andree Auriæ nepoti Ioannetini filio vexillum prætorium assignat, tanquam prætorio vexillifero. Sed quoniam Gallicæ vires erant in insula satis ingentes, quæ solis armis Genuensibus non possent retundi, legationes mittuntur ad Cæsarem, quæ implorarent auxilia. Cæsar perhumaniter exceptis legationibus primùm sibi molestas ait contingere illius reip. perurbationes, quam tranquillam & felicem semper fore exoptauerat, sed tamen non prorsus esse iniucundum quòd per illam tam opportunam facultatem esset demonstraturus quanti eius ciuitatis in se benevolentiam ac fidem fecerit, in quam semper optimè fuisset affectus. Scribit igitur ad Cosmum

Cosmum Florentiæ Ducem, quem rogat vt omni genere auxilij, quo posset pro viribus Genuensem rempub. subleuaret, cum esset propinquus aduersus Gallum communem hostem. iubet Neapolitani regni ac Siciliae proreges triremes instructas & omne auxiliorum genus concedere Genuensibus, atque ad præfectum Sardinia literæ mittuntur vt rem Genuensem commeatu & equitatu pro viribus iuuaret. Infestabat autem magna vi Thermeus Ropico & Mantinis siue Rogellæ, & Bastiæ proxima quæque, qui cum multis tribunis & quatuor millibus peditum in insulam adnauigarat, quos Dragutus summus imperator Turcicæ classis cum octoginta triremibus, viginti ac duabus biremibus comitatus fuit, & cum essent quadraginta Gallica nauigia multi pedites in insulam expositi sunt. præerat Gallicæ classi Polinus summus imperator, quæ classes cum Thermeo Franciscum, & Iordanum, & Maherbalem Vrsinos, Ioannem Vitellium, Ioannem Taurinensem, Sampetrum Cynnesem, Claramontem, Moretum Calabrum, Basotum Fantuccium Carolum Carafam conuenerunt, qui singuli trecentis peditibus partim Aquitanis, partim Italis erant præfecti. cum his erant & centum ac quinquaginta ferè equites, qui omnia incursionibus infestabant. cæterum Syracusani portus præsidia post multa leuia prælia per fictitias literas in potestatem Gallorum venientia vbi exiissent maiori ex parte præter datam fidem a Thermeo vitæ conseruandæ immaniter à Turcis fuerunt trucidata; quoniam multi Turcæ in oppugnationibus eius munitionis ceciderant. Thermeus deinde relicta validis præsidijs atque instituta ratione munitur di Syracusani portus cum reliquis copijs Italis & mille atque quingentis Aquitanis tribunatus Valleronis ad quinque millia passuum propinqua Casalio sinui castra locauerat ultra sinum, vbi moratus est per obsidionis tempus. ex altero latere in colle Alletta vocato munitionem excitari iubet, vbi vicarium Maherbalis Vrsini cum magna manu militum in præsidijs esse statuit, atque ita denique Casalium sinum in suam potestatem redegit. Genuenses interea vires satis ingentes comparauerant, atque Siculis & Genuensibus triremibus instructis ad septem millia peditum, equitesque nonnullos in insulam exponunt, cum non leuia subsidia Florentinus etiam dux attulisset. erant Genuensium copiarum partim Itale, partim Hispanæ, partim Germanæ, quæ vbi primum in insulam sunt expositæ Casalium sinum obsidione cingunt. & quoniam vires essent non aspernandæ Gallorum adhuc in insula, vel iam profecta Turcica classe, non audent per conatus vrbem tentare ne vno tempore à fronte cum munitionis præsidijs, à tergo cum magna manu hostium pugnare cogentur. vbi diutius obsidio ita perdurasset, veritus Thermeus breui fore vt intra mania inopia annonæ laboraretur, cum præcipue molendinorum opera ob interuallum vti non possent, conatur commeatum & quasdam molendinorum estructuras in Casalium sinum introducere. eo consilio plures mille peditibus deligit, atque Ioannes Taurinensis ducentos sclopettarios secum adducens cum Thermeo atque his copijs ad mare descendit. Collocantur insidie inter duos aggeres arenæ. missæ sunt duæ exploratoriæ nauiculæ quæ obuam procederent quatuor Aurianis catacopijs: quæ simulata fuga vbi proximè ad insidias infrequentia attraxerunt, repente sclopettarij accepto signo vno tempore magnam effundunt in Aurianos glandium plumbeorum procellam. Auriana catacopia multis è suis amissis statim coguntur magna vi remorum & fuga salutem sibi comparare. at certè Ioannes Taurinensis dum secundum litus obequitat sclopettarios incitans inconsulto disposito forte sclopetto à quodam suorum glande transfixus statim propè moritur. obfessi quia nimia multitudine defensorum grauaretur, timerentque; ne omnis annona prorsus absumeretur breuissimo spatio, ducentos pedites emittunt partim Italos, partim Aquitanos, qui iussu Auriæ capti cathenati sunt ad transtra, pauci se fuga in castra Thermei seruarunt. Cæterum catacopia euadentia periculum quatuor Aurianarum ad Casalium sinum perueniunt, atque caro salita & oleum & molendinorum quatuor estructuras in munitionem importantur. & quoniam iam fortuna Genuensium accitis sæpius auxilijs videbatur propè mortua respicere, omniaque capta fuerant per Auriæ virtutem, quæ intra Vrcinium Mantinos & Casalium sinu interiacebant, nonnulli Cynneses surgentem fortunam veriti Genuensium ab inclinata Gallica deficiunt, suppliciterque veniam petunt quòd arma aduersus eam remp. sumpserunt, qui facile in amicitiam sunt recepti. nam Thermeus præter illud quòd assidue copiæ minuebantur morte multorum, tum id incòmodi iam caput sentire, quod in castris eius inopia rei pecuniariæ laborabatur, cum septem mensium stipendia deberentur militibus. sed Iordanus Vrsinus, qui præerat Casalio sinui, munitionem dedere denique Auriæ post diurnam obsidionem cogitur. deditiois conditiones fuerunt vt Iordanus cum quibusdam militibus & impedimentis inermis excederet, vtq; reliqua omnia arbitrio victoris concederentur. Captus est Ioannes Antonius Claramontis nepos acierum Gallicarum instruendarum summus magister, vir Calaber, & Mattheus Stèdardus præcipuæ autoritatis, & alij nonnulli exules è Neapolitano regno & alijs locis Cæsaris, qui paulopost extremis supplicis sunt affecti. Sed Mattheus Stèdardus ob patrum purpurati summe expectationis reuerentiam Florentiam adductus. certatum est post captum Casalium sinum leuibus prælijs frequenter in insula modo his modo illis fortuna concedente victoriam. at denique Thermeus copias iubet montes superare atq; in vltiorem partem insule transire, Vrciniū se recipit, quæ vrbs est in ea parte insulæ sita, quæ Sardiniam respicit. inde Franciscum Vrsinum & Ioannem Vitellium in Galliam mittit, qui pecuniā in stipendia procurarent. at milites nonnulli agrè ferètes tandiu sibi deberi stipendia hostiliter inuadunt agrum parentem Gallicis imperijs, quod præcipue faciunt duæ cohortes, altera Gilij Taurinensis nepotis, altera Caroli Carafæ. neq; vlla fuit tanta cuiusquam tribuni autoritas, q̄ posset horum impetum & aios placare, nisi cū Thermeus capta pecunia à mercatoribus iis stipendia dissoluit. cū vero defuisset pecunia

Casalium sinus obsessus.

Io. Taurinensis mors.

Casalium sinus deditus.

Mattheus Stèdardus captus.

Seditio militaris.

Pecunia
rea pro tesse
ris.

Coronatio
Mariæ Bri
tannæ.

Mos post
ronationem
Britannorū
regum.

Teruanæ de
scriptio, &
obsidio.

pecunia in tot stipendia datæ sunt aræ tesserae tanquam numismata, & intra certum tempus pecunia legitima illa offerentibus permittitur. capti sunt tanquam autores seditionis Gilius, & Io. Iordanus Carafæ vicarius, atque extremis suppliciis affecti. sed iam dies octobris primus aduentarar, qui constitutus & designatus fuerat coronandæ Mariæ Britannicæ reginæ. Illa cum magna pompa ad templum augustum Vasmestrense accedit multis ducibus, comitibus, & marchionibus comitantibus, quorum alii sceptrum regium, alii coronam, alii reginæ sceptrum, alii mundum, tres entes, calcaria, ceteraque regalia insignia portabant. post hos sequebatur regina purpurea veste serica villosa induta, cuius partem postremam, quæ trahebatur, sustentabat Norfolkia Dux. Bracchia sustentabant Durantius & Serasbarensis Episcopi, quam Helisabetta, & Menapia Dux, & aliæ insignes matrone complures comitabantur. sic igitur cum regia magnificentia ad templum accedit. Incedit cum illa Episcopus Camalodunensis, qui cum duodecim Episcopis erat coronationis ceremonias peracturus. regina adducta est supra ingens tabulatum eminens, ubi erat sublimis thronus, atque à quatuor lateribus populo ostensa in reginam accepta fuit. ibi tandiu confedit, quamdiu episcopus concionatus est, quo perorante regina pro ritu regum postmodo iuravit. decantatæ sunt supplicationes. regina spoliata, & sacrata unctio de more peruncta. mutatis vestibus ad thronum reducta. illi omnia regalia insignia oblata. denique è tribus coronis extrema imposita capiti relicta est. tum ea ita coniungit, quam alterum sceptrum à sinistra, alterum à dextra portatum comitabatur ad altare, atque iterum ad thronum reducitur. promissa est illi obedientia à principibus singulorum ordinum cæterorum hominum nomine, quibus solennibus absolutis sacris initiatur, atque illis peractis regina primis vestibus resumptis deducit eam cum sceptris utrinque Duranio & Serasbarensi episcopis, quam oratores omnium principum, & proceres insigniores omnes eius insulæ sequebantur, domum reuertit. cum ad palatium ventum esset, mensæ regali magnificentia paratæ fuerant, qua in aula Norfolkii conestablii, & Arondelus Marefciallus armati in equis constiterunt tanquam ad aulæ custodiam. at enim Demorus vocatus eques è nobilissima familia, cui tantum muneris concessum est, sicuti mos est in hisce coronationibus, magnificè ornatus, pulcherrimoque equo inuentus armatus aulam ingreditur. pronuntiari iubet per Araldum, siue publicum præconem regium, quod, si quis audeat negare Mariam esse veram legitimamque reginam, profitetur se velle armis illam defendere. post dicta præconis proiecta chirotheca ad belli signum circuit, ac iustrat. cum nemo videtur repugnare, ad reginam accedit, quæ salutata aureum poculum vino plenum capiens equitem ad bibendum prouocat. atque illud honoris gratia postea largitur. Maria post conuiuia, coronationisq; celebritatem, ac lætitiæ comitia religionis causa iudici iubet proceribus eius regni. procurat ut diximus, ac postulat, ut paternæ leges, & Odoardi spectantes ad religionem antiquarentur. verat sacerdotum nuptias. prouentus templis restituit. Episcopus inique eiectiones reuocat. supremi capitis religionis nomen Pontifici relinquit. iubet omnes ritus ad morem Romanæ ecclesiæ instaurari. omnes denique antistes in pristina dignitate restituit, qui fuerant ab Henrico eiectionis, quia nolissent amplecti hereticam prauitatem. Quæ dum fierent in Britannia, Cæsar egre ferens felices Gallorum successus in Belgio, quamuis per calamitatem Diuodurensis multis ducibus insignibus priuatus fuerat anno superiore, tamen nullum præmittit genus bellicorum apparatus. colligit ad quinque milia peditum, viginti & quatuor vexilla scilicet Hispanorum, & vnum Italicorum, qui reliqui super fuerant ex obsidione Diuodurensi, atque Samarobrige, & in finitimis locis hyemauerant cum sex vexillis equitum cataphractorum. nam tametsi concitata fuerat seditio stipendiorum causa ab Hispanis, qui tribunos, cohortiumq; præfectos mutauerant, & mox placati fuerant à Ferrando Cæsar, tamen Cæsar subiratus post data stipendia omnem iracundiam suppressit per opportunitatem imminentis belli, atque cum Sequanis, Belgicisq; copiis eos ad Teruanam Morinorum urbem expugnandam adducit. est autem Teruanna vrbs non valde ampla, sed propter res gestas, & multa prælia quæ illi vrbi acciderunt, facta hoc tempore celeberrima ac memorabilis. sita est non procul ab Oceano septentrionali, siue Germanico in ripa Licci fluminis in ampla planitie, quæ paludibus cingitur, & nemoribus, habetq; collem non procul distantem, à regibus Gallorum renouata a fundamentis & munita, & mox a Belgis destructa, tum ab iis denuo amissa, rursusq; a Gallis recuperata. atque cum primum eò Cæsariæ copię accederent obuio habent ducentos equites Gallos, qui primo impetu a cataphractis equitibus, & peditibus Cæsarianis fugantur, funduntur, diripiuntur. capiuntur maiori ex parte, è quibus etiam nonnulli trucidati fuerunt. Galli contra ubi primum Sequani propinquarunt, Teruanna egressi in eorum turmam magnam impressionem faciunt. tormentum bellicum capiunt. multos trucidant. Cæsar cum simularet se velle in aperto bellum gerere, ut repente urbem aggrediretur, quam minus difficilem fore censebat, copias eò adducit cum triginta ferè armatorum millia haberet in castris, præter illos, qui spe prædæ castra sequebantur sine stipendiis. ubi copię illuc aduentassent, urbem obsidione cingunt, quod propter Roffei reguli obitum filius conestablii, & Ossionius cum multis viris illustribus fuerant ingressi ad defensionem cum Gallicis copiis. primum itaque in morem bellorum Cæsariani castra fossis, & aggeribus vallant, & circumdant. sed cum arctius quotidie vrbs obsideretur, Vandanus regulus & conestablii non parum illi vrbi timentes, cohortantur Memorantium per literas, ut ad certum tempus se tueretur, confirmaretq; præsidia ad constantiam & strenuitatem, quod breui suppetias essent missuri. sed cum literæ intra soleas calceorum cuiusdam Æthiopis fuissent confusæ, ille custodias Cæsarianorum omnino fallere non potuit, vel per summam diligentiam voti fieri compos, quamuis vel ad vltimas fossas.

fossas, & aggeres, ac vallos castrorum urbem versus penetrasset. captus est igitur, & ad Benincortum regulum adductus. cognitum ex interceptis literis Gallorum consilium. sæpius habita comitia militaria. decretum, ut tormenta occidentem versus collocarentur. est enim vrbs. ut diximus, in ampla planitie sita maiori longitudine, quam latitudine, atque forma propè trigona, quæ prædicti fluminis maiori ex parte aqua fossarum, non tamen valde profundarum alluitur. post multos igitur conatus, & minuta prælia, quæ per illam obsidionem sæpius excitata sunt, Agamontius, quo tempore putabantur ventura obiectionis subsidia, constitit in acie septentrionem versus, donec erecti sunt in urbem maiores canones complures, & nonnullæ colubrinæ aduersus propugnaculum quoddam, quod erat in uno angulorum plus æquo elatum, & aduersus muri spatium, quod desinebat in alterum propugnaculum occisum versus. coeptum est propugnaculum, & murus accerrimè concuti vnâ cum sacrata turri augustinionis templi, quæ ad medium, vsque cæsa, deiectione est atque Galli quamuis intelligebant quantum detrimenti propugnaculo, & moenibus affererent hostilia tormenta, cum globi tormentorum propter eximiam violentiam valde penetrarent, tamen intrepido fortique animo persistere. summa vigilantia noctu, & interdum reparaciones excitare, audacter exire ad leuiores certamina. vel intra vallos Cæsarianorum aliquando irrumperere. multa, cædes intra aggeres committere. nam sanè dum ita leuibus præliis frequenter certatur, tanta vis erat tormentorum, ut non modo sacræ turres, verum etiam omnia sublimiora ædificia, vel prostrata, vel deuastata, vel certe infestata sint. Cæsariani denique exercitum in quatuor partes distribuunt. ad meridiem Hispanæ, Italæque copię castrametatæ sunt. ad septentrionem equitatus, & Belgæ. ad occidentem Britanni, & Sequani, ad orientem Germani. sublatae sunt, & prostratae defensiones urbanæ per impetum, ac vim tormentorum. at Britanni, qui libenter confluerant ad vltimas iniurias, quas superioribus temporibus se accepisse à Gallis arbitrabantur, ad septentrionem cuniculum summa diligentia excauant ad propugnaculum. quod stabat è regione, prosterndum. illud sentientes Galli cuniculum & ipsi oppositum moliantur. in eo pulueris tormentarij cadum collocant. obseruant certum tempus, ac signum ad ignem submittendum, dum hostes excauant repentinè operis collapsu obrui possent. sed cum per nimiam celeritatem nulla expectata opportunitate ignis subiectus sit à præfectis illi muneri, multa terræ ruina opprelli sunt inutiliter, & insulæ multi artifices, & nonnulli milites, qui fuerant propinqui. cum verò ignis per foramen disruptum in cuniculum Britannorum ob ingentem vim irrupisset, circiter triginta Britannos viuos concremauit. dimissum est ita studium cuniculorum, & ad leuia certamina denuo peruentum. Galli cum tormenta quadam in colle. vrbs eminente Iustitiæ vocato collocassent, exeunt frequentes ad minutum prælium. ad fossas vsque transcurreunt, qua in pugna multi Itali, & tormentorum magistri globis laniati sunt, & aggeres Hispanorum infestati, quamobrem Cæsariani quatuor bellica tormenta adiungunt verberationi. Sequani, & Germani vsque consistunt in acie: cum urbem inuadere vndique ab illa parte statutum esset. ut verò Galli magis fatigarentur, coguntur singulis ferè noctibus ad arma conclamare, atque sonitu tympanorum, & tormentorum bombo à somno excitantur. indicta sunt postea comitia militaria per noctem. in his decretum, ut fossam occuparent, defensionesque adimerent, utque domorum plenarum terra beneficio protecti magnam operarum manum submitterent ad propugnacula ligonibus dilaceranda, & euertenda, & ad viam parandam conaribus, atque aperiendam. Galli assidue vires, & in dies debilitari intelligentes suas, sedulo vasis vinarijs, & corbis vimineis terra oppleris, & trabibus, & lignorum fasciculis ac farmentis. aduersus immentam vim tormentorum se protegebant. (nam sexaginta muralia assidue verberabant,) tamen animo paulatim apparebant deficere, primusque vigor, & alacritas retundi, cum non ita intrepidè exirent ad leuia prælia; sed omni diligentia ciues conabantur satisfacere defensorum inopiæ, seque quæto possent studio seruare. illa re percepta Cæsariani ne procrastinatio res opportunè paratas labefactaret, aut eriperet è manibus, decernunt vno tempore quibusdam è partibus sub auroram urbem adoriri. per illum conatum postea fossa potuntur, atque per ruinas muro: um ad oram propè perueniunt, quò etiam quidam signiferi Hispani accesserant, qui saxis, & feruentibus aquis, & trabibus deuolutis, & missilibus ignibus cum magna clade suorum reiecti, depulsiq; sunt. at verò ne plus calamitatum recedentes. quam inuadentes copię acciperent, Benincortus, qui summi imperatoris vice in eò belloungebatur, iubet illas in acie consistere retrocedentes, quæ sese receperunt illo ordine, ut paucis è suis desideratis, se in tutum contulerint. desiderati sunt haud pauciores quingentis è Cæsarianis per illum conatum: è defensoribus urbanis ad centum, & quinquaginta. ceterum Cæsariani fossa potiti. confestim operas eò demittunt, qui cornutis, ac rostratis sarculis, batillis; ligonibus pluribus è partibus propugnacula dirumpunt, atque detrahunt, occupatis domibus terra repletis, quibus Galli ad defensionem propugnaculorum utebantur. illa dum Cæsariani nituntur sarculis rostratis demoliri, pluribusque è locis cuniculos excauant ad ea euertenda. Conestablii veritus ne obselli propter paucitatem, assiduitatemque laborum tantam obsidionis molestiam non possent sustinere, Grillum cohortis præfectum cum ducentis expeditissimis sclopetarijs mittit, virum intrepidum, & in rebus bellicis exercitatissimum, qui quauis ratione ingredi niteretur, obfessosque spe cunctissimi maioris subsidii confirmaret. ille cum per obscuritatem noctis non plus duobus miliaribus ab vrbe distaret, in planitie consistit. exploratores ad recognoscenda castra hostium, & qua parte minus difficilis aditus pateret, præmittit. relatum est per Sequanos istud fieri commodius posse, quòd illi magis oppressi somno esse viderentur. Grillus equites nonnullos Gallos præmittit, quos custodia causa adduxerat, ad castra Germanorum, & Hispanorū infestata: ipse quæta fieri potest celeritate ac silentio, cum suorum globo, atque cõfertissimo cuneo per du-

ac Sequanorum cohortes tacite urbem ingreditur. cum rumor increbuisse magnas Gallicas copias esse propinquas, & iam totis castris ad arma conclamaretur, capti sunt quidam e Gallis, ex quibus cognitum est ducentos sclopettarios in urbem esse ingressos. hic nuntius primum Cæsarianorum animos non mediocriter turbavit, sed postea ubi, in quo statu res urbana esset, cognouissent, cuniculos peragunt. noua tormenta locant in colle urbi propinquo. assiduis ictibus per decem dies nullo intermisso spatio urbem diuerberant. Galli quamuis nullum diligentiam genus præmittunt faciendis reparacionibus aduersus tantum impetum tormentorum, tamen tantūdem per dies destruitur, quantum per noctes instauratur, ac reficitur, neque Cæsarianorum viribus vlllo studio possunt resistere. Cæsariani cum assiduis verberacionibus iam mœnia eò adduxissent, vt facilius, & inuadi, & ascendi possent, quam antea, statuunt dum fiant cuniculi, rursus urbem inuadendo tentare, quare concussis domibus ad fossam terra plenis Teruannam tribus è lateribus inuadunt, a latere Germanorū, & Belgarum, & verberacionis scilicet. atque ita efficiebatur, vt alibi scilicet muris admouerentur ad tubarū tympanorumque strepitum, alibi per ruinas murorū ab ascendentes acerrimè pugnaretur. urbani summa virtute se defendunt, primosque inuadentes per parua tormenta bellica, quæ in reliquijs laterum collocata erant, ad vnū trucidant. reliquos trabibus, faxis, balistis, ardenti pice præcipites per ruinas derubant. quæ pugna cū vtrinque cruenta perdurasset, Cæsariani coguntur cum multa suorum iactura in castra redire, ducum scilicet, & signiferorum, & magis strenuorū militum. ex urbanis cecidit regulus Ossonius Gallorum dux summus, aliique insigniores duces. Henricus quia existimabat Teruannam munitissimam esse, & propè inexpugnabilem, cum propter naturam loci, tum propter virtutem defensorum, copias educere minimè curarat, quæ tantæ opportunitati erant necessaria, neque hoc anno magnum exercitum collegerat, quare audita morte Ossonij, aliorumque ducum, quos eximios bellorum cæterorum euentus, & virtus fuisse demonstrauerat, valde tristatur. voluit trecentos sclopettarios submittere, sed illud nulla ratione consequi potuit. atque parum sapiens est, qui munitionem vllam inexpugnabilem esse arbitratur, cum non minus euertendi, & expugnandi ratio ingeniosa, & multiplex inuenta sit, quam muniendi, quia ubi circumsistunt hostes, vel vi tormentorum, vel cuniculorum, vel admotis scalis per nocturnas insidias, vel defatigatis obfessis per assiduos, & diuturnos labores, vel prodicione, vel cæteris militaribus artibus, denique capitur, nisi maturè succurratur: cum vel annonæ deficere, vel bellicos apparatus necesse sit per diuturnam obsidionem: vel præsidia semper minui, quæ diutius tenentur inclusa modo vulneribus per frequentes defensionum pugnas, modo morbis, qui varii defatigatos diu, & inclusos inuadunt. Cæsariani diuerberacionem non intermittentes propè perfectis cuniculis, detractisque legionibus propugnaculis, quæ propter condensatum exterius sclopettariorum globum defendi non poterant ab urbanis armis, cum anteridibus omnia sustentarentur, neque aliud deesset, quam ignem cuniculis submittere, puluerique tormentario, qui sub propugnaculis erat collocatus, statuunt exitum rei experiri. repletis igitur fossis lignorum fasciculis, allatisque scalis ad muros ascendendos, quæ cooperatæ erant ad euitandam vim saxorum igni cuniculis iniecto cum miserabili omnium nationum, quæ in armis circumfeterant, spectaculo magna sit strages, cum Galli sublimes ferrentur cum terra, & mox cum magno fragore præcipites caderent, multique ciues ruinis edificiorum fuissent oppressi. ita vero repletæ sunt fossæ partim coniectis fasciculis lignorum, partim ruinis factis per tormenta, vt via strata videretur ad inuadendum. Galli quod intelligerent se non posse diutius Cæsarianorum viribus resistere, quia iam omnes aggeres essent succissi, deuastata propugnacula, muri deiecti, omnisque spes salutis vana appareret, decernunt agere de dedicione. at illa dum tractantur, Sequani, & Germani prioris gloriæ cupidi, quod primi omnium quique urbem inuadere niterentur, cum Hispana vexilla ex altera parte conuulsa esse intelligerent hac ipsa de causa, audacter per ruinas incedunt: sed à strenuis defensoribus coguntur recedere, seque de nouo recipere in castra. Galli, qui cæteras urbis partes tuebantur, his succurrunt, quorum discessu nudata sunt aliæ urbis plateæ defensoribus. Hispani illam opportunitatem non negligendam rati in urbem nullo prope negotio admotis scalis ingrediuntur, atque obuios quosque trucidant. Galli cum Memorantio regulo de salute consultantes, denique Hispanis se dedunt, à quibus magna humanitate, & clementia seruantur. soliscaptis principibus defensorum reliquos milites inermes, & in morem mitioris belli liberos, priuatos tamen impedimentis, in patriam dimittunt. at Germani, & Britanni ac Sequani nulli vel ætati, vel sexui, vel dignitati parentes, tantquam immanissimæ tigres inaudita feritate obuios, & inuentos quosque iugulant, & trucidant. templa, & loca publica, & priuata nulla habita, vel Dei ipsius reuerentia, nedum hominum diripiunt, & succendunt, omniaque sacra contaminant, violant, profanant. Teruanna igitur post tredecim dierum assiduam verberacionem cum viginti, & quatuor millia globorum, & amplius contorta fuissent ita capta est, & Cæsari iussu post triduum solo adæquata, ne Galli possent inde in posterum fines Cæsarianos infestare. Memorantius cum nonnullis viris illustribus in potestatem Benincorti venit, ceteri duces relicti sunt arbitrio: tanquam præda Hispanorum, à quibus honorifice tractati redempti sunt honestis conditionibus. sed quoniam acerba, molestaque gloria Benincorti videbatur illis, qui tanti facinoris autores voluissent haberi, cum nihil magis animos nobiliorum ducum perpungat, & sollicitos habeat, quam vt præclarum præconium sui nominis ad posteros transmittant, quia videbantur satis honeste diffensionem de captiuis, multis è principibus querelas ad Cæsarem illa de re detulerunt: qui ad has controuersias diluendas ducem Allobrogum cū summo rei militaris imperio omnibus copijs præficit. concedit autoritatē illas contentiones diu dicandi, perficiendique belli donec tempus anni copias esse sub dio pateretur, nam tamen si frigora nonnihil

Munitionū
vfu.

Clementia Hi
spanorū me
morabilis.

Teruanna ca
pta, incensa,
solo æquata.

nonnihil infestabant propter anni intemperiem, naturamque regionis, quæ difficilis est, & paludosa, tamen cum Dux ille venisset in castra omnibus diffensionibus, atque controuersijs sedatis, & compositis post diuturnas consultationes habitas cum principibus exercitus, decernit antequam Henricus auxilia iubmitteret, tentare Edini expugnationem. At verò in Britannia quia videretur Maria non satis æquo animo calibem vitam perferre, habita sunt comitia ab eius regni proceribus de illius nuptijs, in quibus decretū est factū, vt liceret reginæ pro arbitrio nubere vel Britanno viro, vel externo principi, quemcunque illa in maritum cooplasset. Henricus audita Teruannæ iactura magnopere turbatus est, quod tot præclaros duces vno tempore cum vrbe amisisset, cum vix fieri posse putauisset, vt vrbs tam munita & inexpugnabilis habita inter illas nationes tam breui per vim bellorum in potestatem hostium venisset. veritus igitur Edinum ne iisdem artibus caperetur, cuius Bullioneus Dux præerat præfidiis, mittit etiam Horatium Farnesium, cui dederat in matrimonium Dianam filiam spuriam cum multis Italis, Gallisque proceribus, inter quos erat Dux Chij vicecomes, Heliae maritimæ colonie marchio, equites triginta & quatuor, nobiles quingenti, qui sponte sese ad huiusce loci defensionē obiecerant. est autem Edinum oppidum in sine Attrebatum, non procul à flumine Guinca vocato in finibus Vermanduorum in planitie, vndique procul à montibus. quod pluribus aquis irrigatum mirifice pabulorum copiarum secundum redditur, abundatque omnibus rebus necessarijs humanæ vitæ. Tum Henricus iubet exercitum varijs in locis dispersum in agrum Ambianorum conuenire. iubet multas nouas cohortes colligi, quas cū veteranis copijs commisceret. imperat tribunos Heluetiorum cum copijs acciri, vt potentem, numerosumque exercitū Cæsari opponeret, quem, si daretur commoda pugnandi facultas, adorirerur. dum Conestablii regium consilium exquirunt profectus in agrum Ambianum, Dux Allobrogum omnem spem, summamque belli in sola celeritate positam esse arbitratur, quod hos rumores, & apparatus iam percepisset, incredibile studio copias Edinum adducit, atque intra biduum, cum non adessent satis valida præsidia, eo loco potitur, cum omnes ad oppiduli defensionem se recepissent. illud cum arctissima obsidione à tribus lateribus cingeretur, concutereturque pluribus septuaginta bellicis tormentis, fierentque cuniculi, vbiq; ad euertenda mœnia, nullum quietis spatium obfessis, neque interdiu, neque noctu relinquebatur. tanta verò erat vis tormentorum assidue verberantium, vt maior pars breui ceciderit eius spatij, quod inter vtraque propugnacula defensores protegebat. Dux Allobrogum statuit vt vrbs reperitis conatibus oppidulum inuaderetur, in qua pugna tanta enituit virtus, & fortitudo Gallorum non sine aliqua strage, vt Cæsariani cum multa suorum iactura coacti sint in castra recedere. renouata est rursus verberatio, atque per has pugnas, quæ sepius repetebantur, paulatim oppiduli præsidia ac defensores minuebantur. ad Dux Bullioneus ubi intelligit se non posse diutius resistere, concilium conuocat sociorum & ducum, quo in statu res sint docet. demonstrat aduersus tantum hostium numerum, tam paruis viribus non posse resisti. militare decus consistere in illis locis defendendis, quæ defendi possunt, at vel per summam inopiam auxiliorum, ac defensorum stultum esse manifestis periculis se obijcere. nullam turpitudinem iure posse cæteri committi ab ijs militibus, quos necessitas, at non voluntas ac timor ad deditionem compulerit. non modo non iudicari prudentes, qui per debilitatem locorum, aut præsidiorum, aut per inopiam apparatusum, & annonæ munitiones tueantur, neque velint se dedere, sed etiam ab hostibus denique victos nullum veniæ locum iure inuenire. atque ingentes poenas subire suæ pertinaciæ, ac temeritatis. qui enim non intelligat quæ defendi possint, & quæ relinquenda sint, eum omnino militem non posse appellari, quæ cum fuissent ab omnibus approbata, qui intelligebant quo in statu res essent, decernitur vt certis conditionibus fieret deditio, præconesque mitterentur ad Ducem Allobrogum. Dux cum appareret illis pactionibus assentiri, neque quidquam deesset præter obsides, & subscriptiones, Cæsariani qui rem egrè ferebant, quia vel gloriam, vel prædam per hanc compositionem sibi existimabant è manibus præripi, atque certissimam victoriam extorqueri, leuia certamina cum Gallis committunt. Galli repentinum conatum Cæsarianorum veriti cuniculum excauarant non procul ab ea verberacione, quod cum hostes irretiuissent moræ impatientes ignem subiciunt, quare multi Germani, & Hispani concremantur. ea vis ignis cum multum damni Sequanis etiam intulisset irrepens in loca quædam affabre facta, tanta indignatione illos afficit, vt omni sermone de fœdere neglecto conatus renouatus sit, qui tamen noctis aduentu diremptus fuit Cæsarianis in castra redeuntibus multis è suis desideratis. dum obfessi reparaciones singulari diligentia reficiunt, eriguntque aggeres à tormentis dissectos, Dux Allobrogum cum consensu militaris concilij, quod illi Cæsari adiunxerat, ad expugnationem Edini mirum quoddam stratagemata excogitat. iubet verberacionem accerrimè renouari, quæ cum per biduum facta fuisset omnes defensiones sunt prostratæ, atque cuniculus sub eadem mœnia excauatus, quæ locus erat inuadendus. statutum est vt milites ad conatum delecti cum primū phalanx ad murum accederet, aperiretur, alterumque dimidium ad dexteram, alterum ad sinistram distribueretur, ac diuideretur, atque ita vacuum spatium in medio relinquerent. illud cum ad vnguem obseruatum factumque esset, statim iubentur tormenta displodi in obfessos, qui frequentes ad defensionem accurrerent. sic enim futurum erat, vt multis laniatis ignaris eorum, quæ parabantur, magnopere debilitarentur præsidia, tum diplois tormentis iubentur magno impetu urbem inuadere. nam sine hoc artificio oppidulum capi non poterat propter multas reparaciones, quæ interius fuerant erectæ per Farnesij, & Bullionei diligentiam. vbi dies ad pugnam destinatus aduentasset Allobrogum dux cataphractis in acie constitutus addit agmen confertum peditum ad eos sustentandos, qui erant oppidum adorituri, ex altera parte constituit equitatum leuior-

Comitia Bri
tanna de nu
Prijs Maria.

Edini defen
sio.

Ducis Bullio
nei oratio.

Stratagemata.

Horatii Farnesij cedes.

Edini cedes, & deuastatio.

Auxii opp.

Nouū Edinū extructum.

Insidiz in Mustaphā Solimani filii.

Rossæ filii de Solimano.

ris armaturæ cum tanta manu peditum, quanta posset ab illis lateribus vires hostium susten-
 rare, si conatum forte vellet retardare. milites iustos pridie corpora iurare in aciem instruit,
 vexillique in oppidum erectis iubet ad inuadendum accurrere. illi simulantes se velle adoriri, vt
 iussum fuerat, bisariam diuiduntur, cum alij ad dexteram, alij ad sinistram secederent. tormen-
 ta continuo per medios Cæsarianos disploduntur in obiectos obiectos, atque egressos ad defen-
 sionem: atque ignis subiectus est cuniculis sub verberatione latentibus, qua erat irrumpendum.
 Illic Horatius Farnesius cum omni nobilitate, multisque equitibus diui Michaelis confluserat,
 quorum maior pars cesa est, aut vulnerata, atque Horatius ipse globo laniatus interiit. illo inex-
 pectato euenitu muris collabentibus, & propugnaculis, & aggeribus plana propè via facta est Cæ-
 sarianis. quo spectaculo territi reliqui defensores, quamuis strenue pugnabant, dieque post-
 modo sustinuerunt impetum, & vires Cæsarianorum, tamen Cæsariani denum oppido per vim
 armorum potuerunt. omnia ferro, cedibus, incendijs, populationibus, rapinis destruant: sed
 præcipue hoc faciunt Sequani, ac Belgæ ac Germani omni procius humanitatis, misericordiae,
 clementiæ memoria exanimis oblitterata, & deleta. Dux Bullioneus, ac reliqui proceres Galii,
 qui superstitis fuerant è superiore clade Duci Allobrogum se dedunt, & eius vicem gerenti Be-
 nincorto in illa expeditione. ceciderunt insigniores è Gallis Horatius Farnesius, vicecomes ma-
 ritimæ coloniae, Monuilla, Ambuola, Carnutenus, Megenus reguli. multi præterea tribuni,
 Centuriones cohortium præfecti, ac signiferi, tam equitatus, quam peditatus. è Cæsarianis desi-
 derati sunt nonnulli duces, & signiferi, & honorificentissimi milites antesignani, qui semper
 in prima acie pugnabant, semperque inuadendis urbibus primas tenebant, vt suam fortitudi-
 nem omnibus conspicuam facerent. missus fuerat Castalius ad Cæsarem reuerens è Pannonia ad
 illud oppidum recognoscendum, quod intellectum fuit tanta diligentia Horatii ingenio mu-
 niri, vt viuo Horatio capi omnino non posset. tanta erat viuis prudentis principis in re bellica
 præstantia. Cæsar postea ipse in oppidum ingressus decernit illud oportere funditus eueri. at Dux
 Allobrogum dum Edinum destruat, ac deuastetur iubet copias non procul ab Auxio oppido
 castrametari, vt ita vires quæ finitimæ erant Gallorum refrenarentur quominus consilia Cæ-
 sarianorum impedirent, atque ne aduersus nouum Edinum hyemarent, quod erant Cæsariani
 ædificaturi. Dux ipse certe Allobrogum cum magna manu militum, atque equitum turma ob-
 uia, quæque succendens vniuersum agrum ad mare, vtique & Aureliam populatur incursionibus,
 & rapinis. Cæsar postea iubet nouum oppidum ædificari non procul ab eo, quod euerum
 fuit inter nonnullas paludes, quarum opera munitum tutumque reddebat, atque ceptum est
 mense sextili mira celeritate ædificari in coronæ morem, vocatumque fuit nouum Edinum, vt è
 ruinis antiqui oppidi Edini extructum. post illud facinus Cæsar Bruxellas se contulit, at Dux Al-
 lobrogum impositis firmissimis præsijs, simulat se velle ulterius progredi ad expugnandas alias
 munitiones: quæ cum egregie essent munitæ, & Henricus iam satis validum exercitum collegis-
 set, visum est iam anni tempus postulare, vt copiæ deducerentur in hyberna, atque magis conue-
 niens rebus bellicis initium anni sequentis expectaretur. illa victoria Iulio bonam nuntiatâ ingentis
 lætitiæ signa edita sunt. per illud tempus, quo fortuna Henricum Gallorum regem his calamita-
 tibus affligit in finibus Belgarum, neque Ottomanica quidem familia suis caruit erumnis, quæ
 acerbissimarum, & miserabilium tragediarum præbuit argumenta. Nam cum Perle, vbi dictum
 fuit in Cappadociam ingressi multas vrbes incendijs, rapinis, cedibus fuissent populati abductis co-
 lonis in seruitutem, quod ipsum factum fuit in Syria quoque, Solimanus rumorem excitat, quod
 ipse ad illud bellum esset in Cappadociam exiturus, ac missurus in Syriam cum exercitu Rostanem
 purpuratum virum præcipue autoritatis inter Turcas. sed hoc fiebat subdole, quia curabat capere
 Mustapham filium, quo celo putabat, & vitam, & Imperium tutius se conseruaturum. persuasum
 enim fuerat Solimano futurum, vt ab eo filio ex imperio eijceretur, qui summa prudentia, & au-
 toritate apud omnes nationes plurimum poterat, mirificamque sibi per animi sapientiam existi-
 mationem, & per liberalitatem, splendorem, mansuetudinem omnium populorum beneuolen-
 tiam concitauerat. ad hanc autem rem explicandam videtur initium necessario alius repetendum,
 vt singulare genus fraudis muliebris, inaudita propè patris crudelitas in filium, horrenda Ot-
 tomanicæ familiæ clades, intelligatur. Solimanus è serua muliere è Circassia oriunda filium no-
 mine Mustapham primogenitum susceperat, quem cappadociæ prouinciæ in Conia præfecerat,
 vt ibi honorifice cum matre, & non prorsus priuatus viueret. ille vbi corporis vires creuis-
 sent, & animi dotes, atque ornamenta eam sui expectationem concitauit, vt summus dux, &
 optimus princeps fore putaretur. qui vbi Byzantio cum matre ad præfecturam exiisset, Solimanus
 alterius serue, quæ Rossa nominabatur, amore captus est. Imperatores enim Turcarum multas so-
 lent habere captiuas mulieres intra quoddam septum, ex ijs, quæ pulchritudine præstantes, in ex-
 pugnationibus urbium capiuntur. atque cum visum sit, nullis matrimonijs, nullis tædis, nul-
 lis nuptiarum solennibus, harum aliquam pro arbitrio rapit ad libidinem. quæ verò semel eum
 Imperatore concubuerit, neminem prorsus virum amplius pati fas esse arbitratur, nisi Impera-
 tor ipse cuiquam dederit in matrimonium. Solimanus tanto amore eius Rossæ capitur, vt qua-
 tuor ex illa filios susceperit: Mehemettum, quem præfecit Ciliciæ, & Pamphyliae, cui postea mor-
 tuo successit in præfecturam Selimus. Baiazettum, cui concessa fuit Mechorasia, & Zeangit
 gibbosus, qui vtrinque gibbum habebat. foeminam præterea Chamertam nominatam, quæ lo-
 cata est in matrimonio Rostani purpurato. Rostanes vbi in Abraimi demortui locum fuisset
 subrogatus ad honestam conditionem Ianizzerorum, & sanzacchorum, & uniuersi exercitus
 stipendia

stipendia perduxit, quæ prius videbantur magna, & intolerabilia. vestigalia quoque adauxit,
 quare principis prouentus ampliauit. illis artibus omnium populorum in se odium mirificum
 excitauit, at incredibili Solimani per illa facinora sibi conciliata beneuolentia parum curabat ani-
 mos vulgi. nam profecto gratissimus est tyranno cuique, qui pro tyranni vtilitate omnem perfidiam,
 improbitatem, crudelitatem exerceat; ac non modo nullam infamiam, aut hominum mi-
 nas non timeat, sed neque ipsius Dei quidem ultionem, aut iram vereatur. Vnius Mustaphæ ani-
 mum Rostanes verebatur, quem sibi sciebat esse infensum, quod eum militum, populorumque
 omnium studia sequerentur. is timor Rostanem etiam impulit, vt vnâ cum Rossa muliere in ca-
 put, & perniciem Mustaphæ conspiraret. sic autem inauditum fraudis genus paulatim intexitur.
 Rossa simulat se velle religionis, & pietatis causa ad honorem altissimi Dei, ac prophetæ Maho-
 metti Xenodochium excitare, atque extruere ad excipiendos peregrinos. pecunclatur Mupletem
 vocatum, qui summus est, & princeps Ottomanicorum sacerdotum, & tanquam summus Pon-
 tificex, an illud factum futurum esset gratum Deo, & conferret saluti animæ suæ. responsum tu-
 lit id acceptum quidem Deo futurum, sed nihil ad eius animam pertinere. quia facultatibus
 domini, at non suis ædificat, qui est in alterius potestate, neque vitæ propriæ possit esse arbiter.
 illud enim ad Solimani, non ad ipsius salutem animæ necessario spectare, vt qui facultates om-
 nium subditorum possideat. illo responso simulat se non mediocriter tristici, quod non modo
 corporis, quod libenter domini arbitrio subijceret, sed neque animæ quidem libertatem habe-
 ret, de cuius salute actum esse videbatur. has querulas voces sapius cum multis domesticis iacta-
 uit. ea res vbi ad aures Solimani peruenisset ignari muliebrium insidiarum, partim amore, par-
 tim etiam misericordia commotus per nuntios illam iubet esse læto animo, quod cito eius vo-
 tis fieret satis. nec multo post diploma mittit, per quod illam libertate donabat. ea gratias im-
 mortales agens institutum ædificium peragit. abstinet ab omni libidine interim per opportuni-
 tatem eius pietatis, quare magis etiam Solimani desiderium sui inflammat: cum gratiora sunt
 quæ apparent cum aliqua difficultate obtineri, quam quæ volentibus vltro se offerunt, aut sunt
 in promptu. mittit Solimanus qui nuntiaret, vt se sequenti nocte expectaret: at ea remittit si-
 gnificatum, vt prospiceret ne sue legi aduersaretur, quando liberam sponte fecisset. diligenter
 caueret ne peccaret, cum non posset legitime rem habere cum libera muliere, quod etiam posset è
 Muplete cognoscere. addit tamen vnum Solimanum & facultatum & corporis, & vitæ esse domi-
 num. Illud responsum propter cupiditatem acerbissimum visum est Solimano, qui quo magis
 prohibebatur ad illam accedere, eo magis illius flagrabat desiderio, quia non videbat quo res deni-
 que tenderet. hinc stimulis agitatus Mupletem accersit. consulit an possit per religionem rem ha-
 bere cum libera. ille vt erat precibus, & muneribus impulsus, atque instructus, respondet istud
 non licere, nisi vxorem duceret. grauisimum fore peccatum si aliter fieret, quod ita à lege esset
 statutum. atque hoc responsum magis etiam animum Solimani cupiditate incitauit. extulcrat au-
 tem ipsius Rossæ animum non mediocriter Hieronymi Lachi oratio viri ingenio, & eloquentia
 clari perpetui oratoris Byzantij pro Poloniæ regno. vt enim sunt mentes mortalium propense non
 solum ad audiendas proprias laudes, sed etiam ad credendum quidquid de se honorifice dicitur, vel
 de gentis splendore, uel de maiorum nobilitate, facile Lachus persuasit illi mulieri ad res maximas
 aspiranti, quod esset è sanguine regum Polonorum, quare magnam sibi conciliauit eius mulieris
 beneuolentiam. at certè ea res diulgata videbatur Rossæ multo faciliores nuptias factura cum Im-
 perator Solimano vxorem è regia stirpe. at non priuatam esset ducturus. Solimanus demum graui-
 simis stimulis exagitatus eam vxorem ducit. assignat quinq; Sultaninorum millia, quod nomen est
 aureæ pecuniæ Turcicæ annum prouentum, quem haberet dotis nomine, quod quidem factum est
 præter Ottomanicæ familiæ consuetudinem, cum Ottomanici imperatores nullam certam vxor-
 em habere consueuerint, ne appareant habere sociam Imperij. nam modo hac, modo illa ad
 libidinem vtuntur pro arbitrio, atque quæ harum conceperit, & pepererit, Sultana honoris gra-
 tia à cæteris nominatur, & postea, vt liberit Imperatori, præstantioribus proceribus locatur in
 matrimonio, quod facinus proceres summum honorem sibi esse arbitrantur. his artibus Ros-
 sa è seruili conditione ad tantam imperij amplitudinem prouecta, coepit excogitare quibus ar-
 tibus rursus effici posset, vt vnus è suis filijs post mortuum Solimanum ad tanti imperij am-
 plitudinem ascenderet, quod Mustaphæ vt primogenito debebatur. huic desiderio vnum erat im-
 pedimentum egregia Mustaphæ virtus etiam & autoritas. ad illum expugnandum visum est Rosta-
 nis generi opera, & consilio vt oportere, qui etiam iure videretur Mustapham cognato, postha-
 biturus, quem maxime faciebat inuisum contraria animi virtus, & egregia magnificentia. atque
 cum nonnullam partem prouentuum Mustaphæ etiam in illa prouincia subtrahere voluisset,
 facile apparebat non modo dignitatem Rostanis, sed etiam vitam in magno periculo versari, si
 Mustapha vnquam imperium suscepisset. hunc Rossa ita blanditijs in suam sententiam all-
 cit, ita promissis adducit, atque attrahit, vt communi consilio denique ad euertendum, &
 labefactandum Mustapham conspirarit. probabilibus igitur rationibus persuadet Solimano
 mulierem, & imperium positum esse in magno discrimine propter nimiam Mustaphæ autori-
 tatem, & beneuolentiam earum in ipsum nationem, cum multa exempla Ottomanica fami-
 lia habeat crudelitatis in parentes filiorum domestica, & in recenti adhuc hominum memoria:
 ex altera parte Rostanes, vt probabiliores faceret mulieris, rationes imponit illud oneris omnibus
 magistratibus, qui in Ionia, reliquaque propinquas prouincias Cappadociæ mittebantur in præfectu-
 ras, vt quanto maiore studio possent omnia præclara de Mustapha conscriberent. monet vt paterno
 desiderio

Rossa inaudi-
tum fraudū
genus exco-
gitat.M
S
MRossæ perua-
sum est, qui
esset è regia
familia Polo-
norum.
Solimanus
ducit vxorē.

Exquisitum
fraudum ge-
nus.

Idem
fraudum
genus.

Munus no-
uerce timē-
dum.

Idem
fraudum
genus.

Idem
fraudum
genus.

desiderio laudum filii satisfacerent, & quam maximis laudibus Mustaphæ acta extollerent. præfeti insidiarum, fallaciarumque ignari, quæ in caput Mustaphæ parabantur, hoc honorifico scriptio-
nibus genere, & frequenter, & libentissimè funguntur, qui etiam ita se inire gratiam patris arbitrarentur, ita verò res deducta est, ut apertè viderentur Solimano patere maxima militum desideria, ut ille imperium obtineret, cum apparet omnium populorum in illum singularis benevolentia, & studia. Noluit tamen primus Rostanes hæc tam scelerati consilij semina spargere, sed redditas literas permittebat nefariæ mulieri ad opportunitates referuare. Illa primum mirum in modum simulat se letari his laudibus, sibi que gratam esse magnificentiam Mustaphæ ostendit, sed postmodo paulatim animum Solimani conatur facere suspensum, tanquam ipsa non parum esset de vita illius sollicita, cum his ipsis artibus Selimus patri suo vitam, & imperium eripuisset. hortatur ut Mustaphæ consilia diligentius exploraret, atque inuestigaret quorsum tenderet illa filij liberalitas, & magnificentia, quæ insidiarum plena esse posset. non ignorabat enim mulier callidissima omnia, vel leuissima male affectam corporis, aut animi partem vexare solere. sed hæc criminationes primùm subfrigidæ Solimano vitæ sunt, ut quæ parum ingenio prudentis iuuenis conuenirent: cum minime conueniat aut principi homini auaro esse, aut eum principem ac regem, in quo aliqua virtutis, & magnificentia apparuerint vestigia, in suspicionem proditiōis ac scelerum reuocare. Idcirco scelestæ planèque nefaria mulier aliud insidiarum genus excogitat, ubi hoc non successisset, ad vim veneni recurrit, atque patris nomine edulia affabrè facta iuueni mittit munus. Mustapha re per pregestatorem, qui statim ijs gustatis interijt, patefacta, venenata nouerca munera humanda curat. Illud etiam consilium feminæ ubi irritum de necando priuigno fuisset, minime animo cōcidit, se ad aliud genus insidiarum accingit. rogat Solimanum, ut reditus filijs vicissim concederetur ad visendum patrem, quod videbatur fieri duplici ratione, tum ut præsentia filiorum patrem in amorem alliceret, tum etiam ut ita commodior facultas sibi daretur opprimendi priuigni, si adueneret. Sin autem, ut odium in eum concitaret, ut qui paternis mandatis reniteretur. hoc autem videbatur committi contra consuetudinem imperatorum viuente patre, cum nūquam primogeniti Turcarum Imperatorum Byzantium redire consueuerint ubi semel in prouincias missi fuissent, nisi cum armati accederent ad suscipiendum Imperium. sed enim ita efficiebat ut vnus, aut duo filij semper essent cum Solimano, & Zeangir præcipuè, cuius consuetudinis desiderio pater non parum tenebatur, ac delectabatur moribus, quod esset iuuenis callidus, & acri ingenio. fortuna quæ felicitatem crudelissimæ feminæ profus abfolutam omnibus numeris esse volebat, curauit ut literæ etiam afferrentur eodem tempore à purpurato, qui erat cum Mustapha, (nam singulis filijs purpuratos Solimanus miterat, qui vicario munere in illis præfecturis ob imperitiam filiorum fingerentur audiendis causis populorum ac iure dicendo in prouincijs, & in rebus bellicis consilio iuuarent, ac præceptores qui in cognitione disciplinarum erudirent,) in quibus continebatur, quod agebatur de nuptijs, atque tractabatur ut Mustapha filiam regis Persarum in matrimonium duceret. purpuratus ea scribi oportere censebat, ne forte tanquam conscius mox subiret supplicium, si res contra Solimani sententiam ageretur. Illæ literæ cum ad Rostanem peruenissent, apparetque maxime opportuna oblata occasio Mustaphæ opprimendi, omnia consilia cum Rossa communicat, atque communi etiam consilio mox ambo accedunt ad Solimanum. tantæ efficacitæ plena verba addunt his literis, tam augent rationibus, & exemplis patris suspicionem, quod filius affectaret tyrannidem per domestica, & externa auxilia, ut rem iam non amplius dubiam, sed certissimam esse arbitrarentur. addunt calcar currenti ad suspicionem, iuueni conciliatam benevolentiam omnium populorum. proponunt ante oculos patris senectutem à iuuenis filio contemptam. demonstrant illam liberalitatem esse excogitam ad milites omnes ad sua vota alliciendos. ostendunt Mustaphæ ambitionem, magnitudinemque animi, qui nihil humile ac non celsum cogitabat, sed incredibili quadam imperandi cupiditate tenebatur. ad hoc faciendum inquit eum amicitias nationū Persarum Ottomanico nomini infestissimarū sibi clam conciliare, atque coniungere studere, ut ijs viribus auctus facilius patrem opprimeret, Imperiumque occuparet, à qua nouitate rerum apparebant Ianizzeri illius amicissimi etiam non valde abhorre-
re, qui singulari eius liberalitate fuissent corrupti. illa tanti ponderis visa sunt Solimano, ut non amplius falsa esse censeret, sed tam prono animo in eam suspicionem inciderit, ut decreuerit filium omnino de medio tolli oportere. nam profectò ubi agitur de imperio, ubi vel pertenuis suspicio suborta sit, nulla satis firma est, aut sancta naturæ neque amicitia coniunctio, cum maiestas regni, & libido dominandi omnia humana diuinaque iura conculcet. Solimanus igitur paratis ingentibus copijs Rostanem mittit re ipsa ad filium capiendum, verbo autem ad vlciscendas iniurias Persarum, quas frequentes finibus imperij intulissent. ubi Rostanes peruenisset ad fines Syria, Mustapha audito eius aduentu cum septem millibus lectissimorum peditum obuiam procedit. Rostanes cum intelligeret se non posse perficere consilium Solimani sine magno periculo, dissipat rumorem quod omnia tranquilla, & pacata inuenisset, atque Byzantium versus castra mouet minime expectato Mustaphæ aduentu. narrat Solimano quo in statu res intenerit. impulsus Rossa precibus auget etiam eius suspicionem. declarat, quam propensum in illum haberet exercitum, quem ductauerat in Syriam, qui nihil aliud magis optare opparebat, quam ut Mustapham Imperatorem videret. se ideo veritum esse prælium committere, ne rem arbitrio fortunæ crederet propter immensam populorum in illum benevolentiam, & præcipuè Ianizzerorum, quam præ se ferrent. se rem integram suæ maiestatis iudicio reseruasse. hæc tantum metum, tantamque indignationem in animo Solimani aduersus filium excitarunt, ut satis opportunam viam, facilemque aperuerint insidiatoribus ad innocens filij, & horum ignari perniciem. iubet itaque copias colligi in annum sequentem omnes, quæ

quæ collectæ sunt magno studio. Iussus est Achmetus purpuratus Curtenis, qui in Pannonica expeditione præclarum virtutis suæ indicium non semel ediderat, cum omnibus Pannonicis copijs in Cappadocia contedere, quod Solimanus terrores dissipauisset, quia Persæ rursus in fines Syria prædabundi, ac populabundi incurfiones fecissent, atque ipse cum vniuerso exercitu equitauit ad eos fines. imperat è vestigio literas dari ad Mustapham, quibus iubebatur venire ad urbem Berrhoeam, siue Alepam; atque cum vellet odium occultare, quod in filium per alienam fraudem conceperat, non tamen tam celare potuit, quin Achmetus vir prudentissimus illud sentiret. grauitè rutil sanè magnificentiam filij paternum odium concitauisse, quare veritus ne illud accideret, quod postea euenit, certior facit Mustapham sibi periculum imminere. ne facile confideret. salutis ac vitæ suæ rationem haberet. Mustapha mirari coepit unde illa proferrentur, cum etiam patrem nulla oblata occasione cum tanto exercitu illuc accessisse cerneret. nam cum Persarum res essent quietæ, in non parua incidit suspicionem, quamuis conscientia integritatis, & innocentia confirmaretur. vexabat animum, & aliquantulum etiam terrebat somnium, quod per noctem Mustaphæ visum fuerat. nam dormienti apparuit in somnijs sub auroram vir splendidibus vestibus indutus, radijs propè solaribus, qui manu apprehensum in locum amoenissimum adducebat, ubi magnificentissimum palatium visebatur multis fructiferis arboribus, & terra multiplicibus floribus tecta circumdatum. ibi locum assignari aiebat viris bonis, & innocentibus, qui per virtutes mortalem hanc molestiarum plenam vitam transegissent, atque iniquitati, & sceleribus ceterorum pro viribus obstitissent. tum in aliam partem conuersus duo ingentia flumina monstrabat, quorum alterius aqua quasi picea decur rebat bulliens, in qua magna inerat turba; cum alij modo immergerentur, modo extollerentur, alij cum magnis eiulatibus fortunam suam detestarentur. atque hic vir ille splendidus excruciarum inquit qui per iniquitatem, & crudelitatem, cæteraque vitia impura contaminati è vita mortalium excessissent. illud somnium ubi doctore suo aperuisset, moeretur ut saluti suæ consuleret, cum præsertim Turcæ superstitioni sint illi, qui se leges obseruare profitentur, maximeque somnijs credant. tamen neque his quidem terroribus commouetur Mustapha, quo minus conueniat ad paternam obedientiam, quia gloriosius sibi duceret mori pro innocentiam, quam esse rebellem, & paternis mandatis repugnantem turpiter viuere. summa igitur celeritate in castra paterna properat, quæ distabant ab Alepia circiter quadraginta millia passuum. illa tanta celeritas, quoque, adauget paternam suspicionem, cum vel minima suspicio facile quibusuis euentibus augetur, omniaque vel bona, vel mala putentur ad conceptum finem tendere. eam quoque suspicionis augendæ occasionem Rostanes non prætermittit. significat ut illi noctu oculorum Ianizzeri & primates exercitu obuiam procedant. nam Turcæ ita sunt instructi, ut ad sola signa oculorum, aut manuum regantur, exequanturque munia militaria cum summo silentio ubi opus fuerit. illi rati se gratificari Solimano magna celeritate occurrunt, quare tota castra ad eum salutandum confluunt. Rostanes se grauitè ferrensimumulat, quod se inconsulto Ianizzeri & primarij exercitus ad eum excipiendum cum clamoribus, & magna lætitiæ significatione exiissent, neque aliud reliquum esse videbatur, nisi ut imperium occuparet. idcirco hortatur Solimanum, ut sibi caueret, vitamque diligenter tueretur. atque Solimanus è tentorio pallens præ timore eam exercitus lætitiæ significationem coram intuetur. cum primùm Mustapha paternis castris cum suis copijs propinquauit, sua tentoria iubet erigi, candidoque habitu indutus ad exosculandam paternam manum contendit. atque cum se imprudenter accedere cum pugione cognouisset, illum recedens statim deposuit, ut omnem patri suspicionem fraudis abrumperet. in primum tentorii thalamum profectus alacri vultu ab eunuchis excipitur, atque nullum videns ibi apparatus præter sedem, in magnam venit dubitationem. cum aliquandiu ibi constitisset, rogat ubi esset imperator, à quibus responsum est breui affore. tum septem mutos exire videt ex alio thalamo, qui assidue Solimano assistebant, solisque significationibus imperatoris voluntatem atque clandestina consilia exequantur. illi cum aduersus Mustapham accederet, magno terrore afficitur, & iam mortis metu fugiturus, quam ab his timebat, extra tentorium aufugerat, sed ab eunuchis qui erant extra tentorium, & à mutis detentus rursus intra tentorium adducitur. ibi muti neruum Turcici arcus collo Mustaphæ iniiciunt ad illum suffocandum, quos is, cum esset præualidus, magna vi à se reiciebat, rogabatque; minime audientes ut saltem vltimis verbis patrem alloqui liceret. dum ita de vita Mustaphæ certatur, inhumanus pater, qui finem & exitum tam atrocis certaminis prosperebat exerto capite extra thalamum iratus inquit carnificibus, nondum vitæ huic scelesto eripuistis? ad eam reprehensionem eunuchi & muti facto impetu Mustapham prosternunt. neruum collo iniiciunt, ac suffocant. sic iuuenis præclarus & omnibus regijs virtutibus ornatus per fraudes & insidias illorum, qui aspirabant ad imperium, patris decepti ac nimis creduli iussu extinctus est. post illud crudelissimū facinus Solimani iussu cæsus est purpuratus Cappadocia præfectus, & Nicolaus Michaelius Venerus patricius, qui captus puer per bellū nauale ad Nicopolim in sinu Ambracio donatus fuerat Mustaphæ, ac fraterna propè charitate cum illo educatus fuerat propter insignem fortitudinem & ingenij dexteritatem, à quo etiam vexillum prætorium obtinuerat. his tanquam omnium consiliorum participes fuerint, caput amputatur publice. deinde Zeangirum tantæ crudelitatis ignarum Solimanus ad se acciri iubet. hortatur ut fratrem viseret, qui nuper venerat & erat in tentorio. Zeangir alacer properat tanquam ad eius cõplexum. ingressus suffocatum videns attonitus & lachrymabundus consistit. huic Solimanus nuntiatum mittit, se thesauros, spolia, prouinciam Mustaphæ illi largiri, quæ omnia capere liceret. Zeangir conuersus scelestum planè, & impium atque in humanum patrem vocat. iubet ipsum gaudere his spolijs innocentis hominis, in cuius animum tantum feritatis incidisset, ut filium tam magnificum, tam egregium atque illustrem, & omnibus

Somniū Mustaphæ visū.

Idem
fraudum
genus.

Idem
fraudum
genus.

Mustapha suffocatur.

Idem
fraudum
genus.

Zeangir sibi manum intulit ob mortem Mustaphæ.

nibus virtutibus ornatum, qui splendor erat futurus Ottomanicæ familiæ nullo certo indicio cognito, sola vana superstitione, solis verbis maleuolorum impulsus, tam crudeliter necasset. his multisque alijs verbis conquestus pugione, quem forte habebat, mortem sibi ipsi intulit, atque non procul à prostrati fratris caduere cecidit. Solimanus ne tantæ tragædiæ vulgarentur, famam edi iubet quòd Zeangir repentino morbo fuisset absumptus. imperat omnia bona Mustaphæ in imperatorium ærarium conferri, ad quæ dum ministri Solimani accedunt, milites Mustaphæ ignari quid accidisset vbi tantam vident multitudinem aduenientem capiunt arma ad propulsandas iniurias, priusque reijciunt cum multorum cæde. illa re cognita multi è castris Solimani accurrunt ad suos subleuandos, committitur primum leue prælium, sed multis vtrinque accedentibus exoritur horrendum certamen, in quo plures duobus millibus ceciderunt. eò vique succrescebat prælium, vt nisi Achmetus vir magnæ autoritatis inter Turcas propter conciliatam sibi militum beneuolentiam accessisset, atrocissimum prelium fuisset commissum multaque millia mortalium trucidata. sed ille modo Ianizzeris, modo Mustaphæ militibus humaniter appellatis ita egit denique, vt arma sint deposita, omniaque bona, vt iusserat Solimanus, ablata. postea vbi Mustaphæ cedes nuntiata fuisset in castris, & falsa suspicio eius causa, rursus ad arma concurrunt maximo impetu ac furore. admixta sunt iræ lachrymæ. fit concursus armatorum ad tentorium Solimani. petitur vt vltio, & vindicta iusta fiat eius tam indignæ mortis. ad illum tumultum Solimanus trepidus fuga salutem consulit suæ. veruntamen detinetur à quibusdam è suis non sine vitæ periculo. compulsus itaque necessitate rerum præsentium ad ingressum tentorij accedens ad Ianizzeros inquit, qui tumultus sunt hi? qui strepitus? quæ arma? qui concursus? quis hic furor? an me ignoratis? nescitis esse Imperatorem? nescitis adesse? responsum est non ignorari quid delectum esse Imperatorem ad æquitatem, prudentiam, innocentiam; at ad opprimendos viros bonos, & innocentes nesciri. quippe cum is, qui per fraudem circumueniat quos tueri debet, quique regijs virtutibus, vel ipsorum filiorum inuideat, nullo recto iure possit Imperator nominari. arma, quæ suscepta fuissent, iustissima esse arma ad sui principis innocentissimi hominis vltionem; neque prius cessatura, quam calumniatores, & accusatores æquitatem causæ in iudicio probassent. illa causa probata profitentur se cuius, vel acerbissimo mortis generi libentissimè subituros. sed illam probari oportere in illa planitie, in qua constiterant: istud autem tanto animorum studio fiebat, vt Solimanus, qui propter hos tumultus mirifice erat attonitus, promiserit se honestissimè illorum petitioni satisfacturum. sic Ianizzerorū ira sedata est, qui quidem arma non deposuerunt, sed diligentissimè custodiunt ne elaberetur è castris. at nihil tamen iudicatur. Solimanus vt videretur seruare promissam, Rostani sigillum ademit, dignitatemque illi ereptam Achmeto purpurato defert, ad quem Rostanes per eos tumultus trepidus confugerat. illum consulit quid in tanta difficultate rerum sit agendum, qui respondet consulendum esse Imperatorem. vbi illum per nuntium consulisset, responsum tulit vt continuo è suo conspectu distugeret. remittit nuntiatum opus esse pecunia, & tentorijs; cui denuo respondetur præsentis temporis statum nihil horum expectare. his acceptis summa celeritate effugit è castris. sic Rostanes ex impetu militum se subducens priuatus, & in glorius Byzantium conuolauit. Solimanus vbi conaretur omni prudentia atque dexteritate placare Ianizzerorum ingenia, omnem operam ludebat; quare suis rebus desperans ac veritus ne in eorum potestatem demum veniret, rursus cum paucis domesticis fugam tentat. sed vanus fit & hic conatus, cum illi maximè instarent vt imperator in planitie procederet, atque sententiam de causâ pronuntiaret, neque tentaret in vrbes se includere, quod nullo pacto toleraretur. non enim ferendum esse vt innocentes ita per libidinem necarentur, accusarenturque proditoris impune viri boni. neque se prius ex eo loco cessuros, quam iustum sanguinem vlciscerentur, atque viderent eam sententiam ferri pro æquitate, quam tantis animorum contentionibus postulassent. cum intelligeret Solimanus se nullis artibus, nulloque studio tantis periculis posse subtrahi, ad extremum remedium tantarum difficultatum accurrit, vt largitionibus tentarentur animi Ianizzerorum sui corporis custodia, quorum sunt quatuor millia, per Achmetum virum callidam. ille promissis maioribus stipendijs singulis ex ijs quatuor millibus, eò rem denique adducit, vt Berrhoea vsque illum comitarentur, vbi promittebat futurum, vt calumniator puniretur, vlciscerenturque sanguinem innocentis Mustaphæ. iusserat Solimanus, vt cadauera filiorum in urbem Bursiam honorificè efferrentur, deponerenturque in antiquis Ottomanorum sepulchris. atque literæ inuentæ sunt apud Mustapham, & ad Solimanum perlata, quas non, nisi pacatis tumultibus perlegit, in quibus per scribebantur insidiæ, quas Rostanes, & Roisa illi, & quo pacto tetendissent. ita verò turbatus est eius animus, & attonitus per multos dies, ac propè despicis factus, vt mutus iacerit, neque vllam consolationem tanti doloris inueniret. inde effectum est, vt incredibili odio in Rostanem vxoremque exarserit, sed ratione temporum refrenabatur quominus in eos animaduertent. sed quia reuocari non poterant, quæ fuerant in virum clarissimum commissa, Solimanus putauit tantum crudelitatis aliquo pacto saltem leniri posse, si non deleri, si Mehemetum Mustaphæ filium, quem ex Illyrica serua ille susceperat, complecteretur, qui tunc annum agebat tertiumdecimum. aufugerat is metu auiti edicti, ne trucidaretur: at iussu Solimani reuocatus ad Solimanum ipsum adducitur, atque Bursiæ præfecturæ præficitur. postea Solimanus iter cepit Hierosolymam versus, cui nuntius affertur Perlas auditis his moribus Turcarum, atque crudelibus casibus filiorum hostiliter irrupisse in Cappadociam, omniaque obuia incendijs, rapinis, caedibus implere. illo nuntio accepto necesse fuit reuerti Berroheam vt rebus Syrijs, tantisque difficultatibus occurreretur. Roisæ matrimonium soluit, quæ propter exquisitas fraudes, & inauditam crudelitatem maximè omnium facta est inuisa. ceterum Selimo, qui præerat Ciliciæ, nuntiatum à quodam Turca

Arox prælium inter Mustaphæ, & Solimani copias.

Nobile responsum.

Rostanes au fugit.

Turcarum auaritia.

Insidiæ Rostæ, & Roisanis patefactæ.

Roisæ matrimonium soluitur.

Turca mors fratrum, qui putabat se aliquod insigne premium nuntij accepturum: quando omnem impedimentum sublatum esse videbatur Selimo, vt post patrem posset ad Imperium peruenire. nam omnes fratres ex alijs mulieribus suscepti iam intercederant. sed is nuntius tam functi casus, tam molestus accidit Selimo, vt magnam copiam lacrymarum in funere charissimorum fratrum profuderit. at certè in feliceis nuntij ministro pro præmio longissimi itineris, summæque celeritatis, caput amputari iubet. id gloriosum sanè fuit exemplum, per quod moniti sunt plerique infelices nuntios nemini principi leto animo esse ferendos. neque putandam vllam tantam magnitudinem imperij, quæ possit repente naturæ coniunctionem ex animo omnium profus obliterare. quod facile deuari poterat ab eo, si accurate illud ex Antigone legisset quòd. Est nemini gratus malorū nuntius. Solimanus tamen nulla re memorabili edita cum ad famam eius aduentus impetus Persarum vniuersus repressus fuisset, paulo post Byzantium reuertit. Cæsari interea multis bellorum difficultatibus implicato, inopiaque rei pecuniariæ laboranti, classis, quæ ad nouas Indias applicuerat, nuntiatur vices, & quinque centena nummum millia aduehere. inferioris Germaniæ principatus quindecies centena millia in Maium mensẽ proximum pollicetur, proceresque Germaniæ superioris nonnulli liberaliter offerunt auxilia pro viribus. Cæsar itaque his auxilijs adiutus hilarem animum conuertit ad bellicos apparatus in annum sequentem faciendos. Henricus cõtra neque ipse regni animum adicit ad vires Cæsarianorum in annum sequentem propulsandas, & ad eius regionem inuadendam. atque primum omnium magna tributa vniuersis subditis imponit ad magnam pecuniæ numerum colligendum. concedit Britannis, & Germanis pro arbitrio vt viuant in regno Galliæ collatis in necessitatem belli pecunijs, quò facilius auxilia sic possent ex illis prouincijs accire. at subditis impetio Gallorum regum populis acerbissimam questionem imponit, si quis esset heretica prauitate contaminatus. nobilioribus Gallis iniungitur præter ordinaria extraque ordinaria tributa, vt sex mentes quotannis Regi militent proprijs sumptibus. iubet nummum genus imprimi pertenuis ac vilioris metalli, qui vix ad tertiam ordinariorū precij partem accederent. pollicetur se intra biennium bonam pecuniam illa recepta ab habentibus numerari curaturum. copias & ipse in annum proximum contulit, tribunosque mittit ad colligendas nouas copias. quæ dum parantur alacriter vtrinque ad futurum bellum, vndique conueniunt gratulatum legationes ad Mariam Britannicæ Reginam, quoniam tam feliciter, & sine pugna regnum recuperauisset, cum res in maximo periculo fuisset constituta: sed præcipue purpuratus facer antistes Polus literas mirum in modum gratulationis, & pietatis plenas misit, quarum exemplum hic ascribendum duxi propter argumenti præstantiam. Benedicta manus omnipotentis Dei, quæ non solū maiest. tuam in alto throno, & in possessione regni collocauit, quod multos annos ad eam spectabat, & ab omnibus bonis optabatur, atque inter sacras preces petebatur à diuina clementia, sed etiã eò res deduxit, vt non modo res ipsa, verum etiam ratio ipsius rei conficiendæ omnes amicos incredibili lætitia perfundat, & præcipue pium animum tuum, quia sine sanguine res peracta est, propè cum magna cladè esset timenda propter fraudes aduersariorum, quæ non paruis viribus erant suffulta ad eam iustissima successione priuandam. atque cum propter longum spacium sibi diuinitus concessum ad suas insidias, subtexas, purarant se ad finem optatum cum scelere suscepti consilij peruenisse, sine nouis auxilijs, sed solis viribus, quas spiritus Dei excitauit in animis mortalium effectum est diuina prouidentia, vt breui momento temporis irriti, ac delusi sint omnes mortalium apparatus. ita conuersi sunt, qui humanæ malitiæ militabant ad protegendum honorem Dei Maiest. tuæ incolumitatem, ac totius regni salutem. si quis itaque miratur cur tua Maiestas nullis externis viribus, paucis etiam subditis audentibus eius partes amplecti, potuerit regnum ita vsurpatum aduersus tantam hominum malitiam, & potentiam recuperare; aut si quis rogaret, quomodo factum est istud? res ipsa respondere poterit. Spiritus sanctus superuenit in corda hominum, qui ea ratione mihi regnum restituere voluit. atque hoc vno exemplo non solū vestris populis, sed vniuersis Christianis, & barbaris nationibus manifestum sit, quia nullum sit consilium, nec prudentia, nec fortitudo contra dominum Deum; & quòd excelsus dominetur in regno hominum, & cui voluerit, & quando voluerit dabit illud. eius diuinæ prouidentia in rebus humanis credulitas præcipuè nostræ religionis fundamentum, si vnquam in istud regnum introduci, & confirmari debuit per vllam manifestam experientiam, hoc maximè tempore introduci necesse est, quo propter impietatem tam diuturnam autoritatem ita erat in animis hominum debilitata, & in eorum animis præsertim, qui prudentiores, sapientioresque putabantur, vt penitus videretur extincta. cum diuinæ itaque bonitati placuerit ita euidentibus signis suam potentiam in tua Maiestate extollenda, tunc, cū à suis inimicis, & à multis alijs profus oppressa putabatur, declarare, hoc est cur maximè omnes boni, & pij gloriantur, & quòd tibi magis gratum esse certò scio, quam regiam dignitatem. atqui si vlla foemina debuit Deum laudare ijs verbis suæ sanctissimæ Matris, cuius nomen refertis, quibus ea vta est ad exprimendam lætitiã propter diuinam prouidentiam ad sui, humanique generis salutem, cum spiritu sancto repleta inquit; Magnificat anima mea dominum, cum ijs quæ sequuntur, tua Maiestas iustissima de causa eum psalmum canere potest, cum in se ipsa sentiat, quod omnes videt, & vt diuina bonitas respexit humilitatem ancillæ suæ. fecit potentiam in brachio suo, statim deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. hoc dictum de diuina prouidentia erga Maiestatem tuam semper manifestius in administratione cognoscetur tua cum incremento illo lætitiæ, quod desideratur ad honorem, & laudem diuinæ Maiestatis, enimvero mea erga Deum, & suam ecclesiam pietas, & Maiestatem tuam me cogit, vt vnum tibi in memoriam reuocem initio regnandi: quod est eū ita singulare beneficium à Deo acceperis, diligenter consideres è quibus radicibus perturbationes pullularint

Præclarū Selimi exēplū.

Aurū è nouis Indijs.

Facultas viuēdi pro arbitrio in Gallia.

Pecuniæ vilis in Gallia impressa.

Card. Poli litteræ ad reginā Britannicā.

MEMORANDUM

pullularint rerum ad iustitiam pertinentium, & ad veræ religionis cultum. quippe cum illæ in dies cū tāta ruina succreuerint in isto regno priuata & publica, quāta nō ignoratur. atqui si hoc ita feceris, percipies profectō principium & causam omnium malorum tunc pullulasse, cum perpetuus humani generis aduersarius patri tuo persuasit impurum consilium, vt diuortium fieret matris tuæ optime reginæ. atque illi magnæ in Deum, in ipsam, in te, in seipsum iniuriæ maius additum est scelus, quod à matre spiritus diuortium fecit omnium christianorum, à sancta catholica obedientia, & ab apostolica reuerentia. ex hoc iniquo & impio semine tot pestiferi fructus nati sunt, vt ita regnum vbiq; corruerint, vt nullum neque iustitiæ, neque religionis vestigium apparuerit: tanquam re-legatæ sint ambæ quando reuerentia & obedientia ecclesiæ eiecta fuit, neque prius sunt reductæ, quàm diuina obedientia in animū recepta sit eorum, qui rebus presuerint. hoc facile tua Maiestas illi seruo suo potest credere, qui omnium uiuentium plura & ista & Maiestatis vestræ causa passus est. neque vllam defendendæ causæ tuæ rationem prætermisi, vbi aliquod extaret remedium, quo te tuis molestiis subleuarem. Quod nisi mei labores eum sinem consecuti sunt, quem semper desideravi, sapius, vel vitam ipsam periculis exponens, tamen nunc multo magis lætor, quàm si ipse adiutor fuisset, cum apertissimè cognouerim diuinæ prouidentia in Maiestatem tuam propensam voluntatem. nam profectō noluit Deus vlla humana manu te adiuuari, neque Pontificis, neque Cæsaris, neque vllius principis, quamuis nunquam cessauit Pontifex Cæsarem ad opem ferendam adhortari. neque mea defuit diligentia, vtriusque ad hoc pium opus sollicitandis, sed diuinitus res protracta est, donec statutum tempus à Deo aduentarit, quo diuina manu subleuaberis. Interim vsus est Deus eadem ratione, qua erga carissimos, & dilectissimos vti consuevit, quos nutrit, & educat in omni calamitatum erumnarumque genere, vt gratiæ suæ semen altiores radices in corde suo posset extendere, meliusque floreat. ac nobiliores fructus producat cum visum fuerit in pristinam felicitatem reuocare. Istud nunc omnes boni expectant, atque ego in primis, cui maior occasio concessa est dotes animi tui, quæ diuinitus tibi concessæ sunt à teneris cognoscendi. ea res me multo etiam magis impellit, vt Maiestati tuæ id significem de re tanta, quanta est ecclesiæ obedientia, me magis etiam sollicitum esse, quàm antea, qua mente sis erga religionem, & quo pacto affecta. nam cum circiter trecenta millia passuum distem ab vrbe Roma, nuper ad me de rebus Britannicis est delatum. per literas summi Pontificis certior factus sum te ad summum imperium esse prouectam, & delectus legatus à sancta sede Apostolica ad Maiestatem tuam, & ad Cæsarem, atque ad Galliarum regem, vt tibi gratularer pro victoria Dei, in hac causa ipsius Dei. sed quia quanti res sit intelligo, centum non inuile fore si Maiestatis tuæ mentem quo pacto Deus mouerit, prius percunctatus fuero, cuius causa presentem nuntium cum meis literis mitto. neque istud quidem, quia de optima voluntate tua subdubitem, quoniam te semper gratam erga Deum fuisse cognoui, & acceptorum non immemorem, legumque diuinarum obseruantissimam, inter quas obedientia Apostolicæ sedis continetur, cui maxime omnium fauere debes. nam certè quidem Maiestatis tuæ pater nulla alia de causa Apostolicam obedientiam reliquit, nisi quia nollet Pontifex Romanus causæ suæ fauens turpi, & iniquo eius deūderio assentiri. Sed quoniam tot annos tanta facta est mutatio, tantaque malitia conata est euellere ex animis hominum, penitusque restringere hanc ipsam obedientiam, & obseruantiam, mihi visum est, non absurdum fore si ex te ipsa percunctarer, quod tempus, aut quæ ratio aptior, commodiorque videretur futura ad ipsius Vicarij Christi legatione perfungendum, idque ad istius regni beneficium, & consolationem, cuius felicitas, & quies semper magis oppressa fuit, ex quo sancta obedientia expugnari cœpta est, coactaque solū vertere. decreui igitur prius responsum expectare, quod vt expectationi meæ optimæ respondeat ab omnipotente Deo suppliciter peto, omniumque piorum spei, quam habent de Maiestate tua concepram, idque ad confirmationem, & incrementum felicitatis tuæ, & istius regni. Quod si mihi benignam audientiam concesseris, spero futurū Dei Opt. Max. beneficium, vt intelligas in hac ipsa obedientia ecclesiæ consistere, & collocatum esse fundamentum, & stabilimentum omnium bonorum ipsius regni. sic igitur rogans omnipotentem Deum, vt pro sua infinita misericordia Maiestatem tuam fortunet in ipso Imperio, in quo collocauit, finem faciam dicendi, è Cenobio Megazeni Benaci Idibus sextilis 1553. At verò quoniam marchio Albertus iamdiu videbatur optasse Henrico Gallorum regi reconciliari cum esset Schinfordij cum suis copijs, veritus Cæsar sub hoc ipsum tempus, ne castra cum Gallo coniungeret, quoniam vel antea bellum Albertus cū Mauritio gerebat, Mauritium in Albertum incitauit. atque cum esset Albertus in agro ditionis Noreiæ, & Bumburgæ multam pecuniam à finitimis vrbus extorsit, obfidesque postulauit. mox in Saxoniam summa celeritate proficiscitur, vt segetes Mauritij, & Vessonum ducis deuastaret. illud cum exercitus Ducis Vessonum presensisset, qui Schinfordium duce Philippo, filio in Fræconia frustra tentauerat, quoniam esset ab Alberto egregiè munitum, nullū tempus amittendum ratus cum subiret periculum, in quo patria erat constituta, statim signa conuertit ad professionem, & ad patriam subleuandam. Istud ipsum Mauritij copiæ faciunt, quarum summum imperium post Mauritium Eddecus habebat in castris, atque illæ cum Mauritio paulo post sunt coniunctæ. sic igitur Mauritius, & Henricus Planus cancellarius Regis Boemiæ Ferdinandi nomine bellum indicunt Alberto. indicendi causas scriptas mittunt. Albertus his cum suis fœderatis communitatis illos rogat ne se deserent in ipso articulo temporis, sed omnem fortunam belli, vt hæcenus fecerant, secum experiantur. eorum fide iuramento confirmata responder ei, qui bellum indixerat, vt obnuntiaret suo principi non nunc primum, sed iam tertio fidem esse violatam antea, at nunc quartam accedere perfidiam. Deum perfidorum esse vltorem. properaret si vellet diuinam vindictam, & vires ipsius Alberti experiri. nuntium donatum à se dimittit. nuntiatum interea Norciæ populos

Mauritius
Cæs. & Ferd.
impulsi bellum
indicit
Alberto.

pulos arma in ipsum suscepisse, populabundosque omnem eius regionem incursionibus deuastare. his nuntijs grauiter commotus acerbissimā minitorem, quia querebatur fœdus sibi esse abruptū per iniurias, deinde cœpit quantum posset copiarū colligere. sed cū Mauritius, alijque proceres armati instarent, coactus est cum paucis vexillis equitum ac peditum Schinfordium se recipere. inde, cum oppidum tantam multitudinem ferre non posset, exire denique necesse fuit. ac paulo post collectis multis equitum vexillis, & cohortibus Germanici peditatus, cœpit hostem contemnere. cum significatum fuisset Mauritio, quod Albertus per noctem egressus esset, continuo Schinfordio potitur vtab Alberto destituto, quod diripit, & succendit. deinde Albertum per vestigia cum sex agminibus confertis equitum, & peditatu coniuncto ramdiu insectatur, vt demum superueniens eum conspexerit in edito loco & natura munito consistere, cum Mauritio ac ceteris ducibus castra munire necesse fuerit, diligenterque obseruare quid consilij caperet Albertus. at ille noctu repente profectus, indeque elapsus, quod nondum omnes copias Mauritij accessissent, Volchaos oppidum prætergressus ad Chitzinghenum, id quoque est oppidi nomen, castrametatur in acie in colle quodam peraccommodato. istud ipsum facit Mauritius, ibique opperitur reliquum peditatum, qui Schinfordium diripuerat, atque is paulo post accessit. Albertus vbi vniuersas copias Landuerum traduxisset, mox erat ad oppidum Payngum traducturus nemore iam prætermisso. atqui cum angustia quædam viarum essent illi in eo itinere transeundæ, qui ager erat nonnullorum stagnorum peranguustus, Mauritius factus certior summa diligentia nititur illas angustias præoccupare, ac prior capit. sic igitur iter habetur, & Albertus vna oppositus ad latus nemoris cum non amplius duobus millibus passuum distaret, procedit. cæterum Albertus vbi intelligit angustias fuisse ab hostibus præoccupatas locum capit commodum apud nemus. suos in aciem instruit. equitatum, & peditatum comparat ad pugnam. tormenta opportunè locat. quod ipsum facit, & Mauritius suos in agmina distribuens. sed quia peditatus paulo tardior accederet propter impedimentum tormentorum, missi sunt qui instarent quo totis viribus coniunctis dimicaretur. vbi vtræque acies paratæ essent ad pugnam, ventusque secundus afflaret Alberto, cuius etiam vis non parum in pugna terrestri fauet prospera multis de causis: & Albertus collem, qui forte aderat in planitie occupauisset, cæpta sunt vtrinque tormenta displodi, at sine magno tamen damno vtriusque exercitus. atqui Alberti equitatus tamen inferior equitatu Mauritij videbatur, tamen erat omni genere apparatus instructus cum circiter decem, & octo egregia haberet vexilla. sed peditatu certè multò erat superior. acies paulatim propinquat, atque repente atrocissimum inicitur prælium. certatur vtrinque magna, & virtute, & alacritate. inter pugnandum iubet Albertus præstantiores è suo equitatu quatuor vexilla cataphractorum Mauritij inuadere, quod ita factum est, vtriusque propinquantibus, vt multas lanceas infringere inuicem equites propter angustias, & inopiam spatij non possent. certatur sclopettis magno animo, singulari virtute, incredibili alacritate. Albertus postea cum pluribus è partibus inuaderetur magna suorum clade profligatus, denique cogitur fuga sibi salutem querere, atque cum octo equitibus tantum aufugiens profligatus relinquit suas copias, tormenta, apparatus, impedimenta arbitrio hostium, quod prælium mane inicitum ad noctem, vsque propè perdurauit. commissum est autem in planitie, quæ inter principatum Vessonum, & Caucos populos interiacet, in quo capta sunt quinquaginta, & quatuor vexilla peditum, & quindecim equitum. ceciderunt equitum ad quatuor millia, pedites multo plures. capti ex Alberti proceribus Nicolaus Berneus, & regulus Varembergensis præter alios complures. è Mauritij insignis autoritatis, & opulentia proceribus desiderati sunt præter alios, duo Vessonum Duces fratres, Carolus cognomento Victorius, & Philippus Magnus. ex Alberti copijs propter memorum vicinitatem, & frequentiam, & noctis aduentum nonnulla vexilla sunt seruata. at Mauritio funesta omnino, & acerba accidit illa victoria, quoniam in pugna illa plumbea glante transfixus die postero naturæ concessit. nec defuerunt, qui crediderint illum non hostili quidem vulnere concidisse, sed transfixum fuisse à quodam suorum familiarium, qui illam vindictam in opportunum tempus reseruauerat, quoniam per eius tyrannidem, & iniuriam eius familiaris honor superioribus temporibus fuisset ab illo contaminatus. at Maria Britannia regina literas interea Cardinalis Poli vbi perlegisset, gratissimum nuntium accepit, antistitem tantæ prudentiæ, & integritatis ad se mitti, cuius ingenio mirificè delectaretur, quare literas huiusmodi ad illum referibit. optime Sobrine Pole, in Christo obseruandissime, accepi literas tuas, quas tuus familiaris mihi reddidit, ex quibus intellexi perpetuam tuam optimam voluntatem erga hoc regnum patriam tuam nimirum, & erga legitimos hæredes, cum summa lætitiæ significatione obca, quæ placuerunt diuinæ clementiæ omnipotentis Dei in ostendenda sua erga me vera, iustissima, infinitaque misericordia, propter quam me tibi etiam non parum debere sentio, cum monitis amantissimos præterea in literis addideris. quod si nullum naturæ vinculum inter nos intercederet, quod certè maximum intercedit, tamen vel hæc vna de causa maximas tibi deberem gratias, quod me tam amanter monueris. atque ego dabo operam pro viribus, vt monitis tuis satisfaciam; quippe cum neque vnquam fuerim, nec sim, neque vt diuinæ misericordiæ confido, vnquam futura sim catholice adhortationis in tuis literis contentæ aduersaria. Quod attinet ad meam obedientiam, & debitam obseruantiam erga sponsam Christi, & matrem diuinam suam Catholicam, & Apostolicam ecclesiam, harum literarum lator poterit te commodè docere. is enim poterit explanare quanta sit animi mei molestia, propterea quod non possim animi mei sententiam in hac re prorsus patefacere. sed cum primum data erit facultas sinceritatis animi mei erga diuinum cultum explicandæ, obedientiaque quid sentiam exequendæ, faciam te per literas certiorum. quod spectat ad coronationem, idem nuntius omnia planè explicare poterit, multaque alia, quibus

Schinfordij
captum.

Albertus pro
fligatus.

Mauritij cœ
des.
Mauritius Ty
rannicus.

Maria Britā
næ literæ ad
Polū Card.

quibus illū adesse volui, cum mirificè omnipotentis Dei misericordiæ confidam futurum vt hæc comitia omnia statuta abroget, vnde omnium calamitatum huiusce regni semina pullularunt. spero autem futurum vt delictorū veniam à summi Pontificis clemētia obtineā, cui te rogo vt meo nomine humillime gratias agas pro sua multiplici in me bonitate, vt in eadem persistat clementia, omnemque præteritorum commissorum obliuionem concedat. hunc igitur remitto spe postulationis non irritæ futuræ opera tua, quando tantum beneuolentiæ & fraternæ charitatis mihi pignus obtulisti. me itaque plurimum sancto patri ac tibi commendans finem facio scribendi. Vnestimoniafterio sexto idus octobris anno 1553. at Henrico Galliarum Regi quoniam parum feliciter hoc anno res in Gallia, Belgioque successerant, vitum est non pessimè consultum iri suis rebus, si vires Cæsarianæ vno tempore ad Italicum & ad Belgicum bellum distraherentur. statuit igitur in annum sequentem pluribus in locis Cæsarem vexare, quod quidem ad militaria consilia, & ad omnem rationem bellicam erat peraccommodatum. nam cum sumptibus multo maioribus oppugnentur vrbes, quam defendantur, videbatur futurum, vt Cæsar in Belgarum, subalpinæ Galliæ, Thuscieque finibus bellum gerere, & magnas copias vbique parare coactus, cum præsidia etiam vbique essent relinquenda, vix posset vno tempore tot sumptibus, tot curis, tot sollicitudinibus sufficere. cū præsertim loca maritima essent illo animo firmissimis præsiidiis firmanda, quoniam in ver proximum clasfis maxima Byzantii instruebatur. ad illud consilium videbantur inuitare Senensium animi aduersus Cosmum Hetruriæ Ducem inflammati, quod is apparuerat contra Senensium libertatem fauisse Cæsarianis partibus in superioribus bellis. Henricus eo consilio Petrum Strozam summum ducem mittit in Italiam cum proregia potestate, qui præset cum summo imperio omnibus regijs copijs, atque magnum equitatus, & peditatus numerum vndique ex italjs vrbibus acciret ad stipendia. magnas etiam copias promittit sese è Gallia in proximā cstatē in Italiam misurum. iubet Leonem fratrem Petri Strozæ reconciliari, ad quem etiam rex ipse literas propria manu exarauit: qua regia humanitate permotus Leo, quamuis plurimum esset abalienato animo, tamen placatur, & Gallo regi seruire militareque decreuit. Petrus rebus cum fratre compositis ad urbem Iuliam Tauricam conuolat ad res bellicas in ver proximum clam comparandas. mox circiter nonas nouembris Senam peruenit. multa de rebus, apparatusque bellico cum Cardinale Ferrariensi communicat, cui tota ratio de colligendis copijs, conscribendisque cohortibus minime probatur, ne ducem Hetruriæ adducerent in suspicionem inferendi belli, quem maximè suspicaturum existimabat, si arma moueri sensisset statim, neque tamen pateret aduersus quem mouerentur, cum sempiternus hostis, & atrocissimus inimicus Mediceæ familiæ venisset in Italiam cum potestate propè regia, demonstrat illud plurimum obesse posse rebus regijs propter ingentes eius principis vires, & opulentiam. erat sanè Petrus Strozza vir elato, ardentique animo, & optimè literis exulto, quæ cognitio si cum naturali iudicio coniuncta sit, vtilissima est summis imperatoribus. erat ad omnia pericula intrepidus, vigiliarum, laborum, inedia patientissimus, erga milites benignus, munificus, humanus. corpore robusto, grandi statura, & venusta facie. Sed erat aliquando effrenis, & supra modum contemptor periculorum, multoque minus, quam summo Imperatori conueniat, fortunatus, quod tamen nulla humana industria sibi potest quispiam comparare. hunc accusarunt nonnulli, quia temerarius, & iuuenilis audaciæ potius facinora, quam maturæ prudentiæ aliquando sit aggressus. & profecto cum in omnibus errare miserum, & turpe sit, certè in rebus militaribus istud minime conuenit, quia non solum turpe est erranti, sed etiam multis alijs calamitosum, quoniam disciplina ratioque militaris omnem prorsus respuit errorem, neque vel minimum æquo animo patitur, cum semper agatur de vita, aut de dignitate imperatoris, vel ipsa vita preciosiore. sed neque solum errare idcirco turpe sit, verum etiam aliquid frustra cum periculo conari, quia semper agitur de amplianda, aut minuenda existimatione imperatoris; in qua magna pars rei bellicæ constituta est. sed quis posset tam ad unguem omnia pro ratione dirigere, vt succedant è sententia? cum præsertim quæ feliciter eueniant, si audacter suscepta sint, vulgus, & imperiti mirificis laudibus extollant, vt diuini ingenij, & callidi, & futura longe prospicientis: sin autem, temerarium, & inconsideratum, & euentura pericula parum animaduertentem. vocant Strozza igitur impatiens ocij, rerumque nouarum in ijs præcipuè regionibus cupidus, & patriæ, vt prædicabat, in pristinam libertatem vendicandæ, regionum mandatorum conscius tribunus, duces veteranos cohortium, centuriones, signiferos, & quos huic negotio accomodatatos esse existimat dimittit Romam, in agrum Picenum, in Castrensem, in Galliam togatam, in Umbriam, & in omnia Præcutinorum oppida, qui copias colligerent. huius expeditionis rumor non parum perpulit Hetruriæ Ducem, vt rebus suis putaret maturè consulendum: idcirco cum præstare putaret in hostium regione, quam in sua belligerari, propter ea multa damna, quæ ab hostilibus copijs inferuntur, literas dedit ad Iulium Tertium Pontificem, & ad Cæsarem, quibus significabat Galliarum regem communibus auxilijs ex Hetruria esse eiciendum, neque esse ferendum tam potentem, tamque bellicosum regem tam vicinum in vmbilico Italiæ, inde, si diutius inueterarit, manifestum periculum imminere captiuitatis Thuscæ, & postea breui imperio totius Italiæ. vt autem alacriori animo sibi mitterentur subsidia, causas, & commoda annectit. Pontifici promittit post Senam expugnatam, & victam, se filiam Fabiano Montio nepoti in matrimonium daturum cum satis ampla dote, præter annum pro Sena tributum, pollicetur Cæsari se certum pecuniæ numerum quotannis numeraturum pro sumptibus, qui in eo bello facti fuerint, donec omnes persoluantur. proponit Cæsari Galli hostis propinquitatem iam satis per

Henrici con filiū distrahē darum viriū Cæsaris.

Petrus Stroz za in Italiam missus cū potestate pro regia.

Petri Stroz zæ ingenij.

Literæ Florē tiæ Ducis ad Pont. & Cæsarem.

se inflammato aduersus Senenses. in hos tāquam cōes hostes Cæsare concitat. proponit opportunitatē locorum ad totius Italiæ tranquillitatē infestandā accommodatorū, cū maritimas vrbes & portus habeant Senenses in medio propè Cæsariani imperij in Italia, oppidaque natura & arte munitissima, quæ donec ab acerrimis hostibus imperij possidebuntur, plurimū poterunt res Italas, Brutias scilicet, & Siculas, & Salentinas perturbare, totamque Hetruriā perpetuis vexare incurfionibus. His rationibus commoti principes ita res transigendas inter se sanctiunt, atque stabiliunt. deinde a Cæsare Jacobus Mediceus marchio Mariniani, illud est oppidi nomea in Insuubris, huic negotio cū summo imperio rerū militariū præficitur. erat Jacobus vir acri promptoque ingenio & in oī re militari per multos annos exercitatus. in negotijs consideratus & prudens: & quod caput est, maximeque prodest in oibus rebus bellicis, fortunatissimus, quippe quæ non amplitudo diuitiarū, non splendor sanguinis, non auita autoritas ad summam dignitatem existimationemque prouexerat, sed sepius spectata virtus inter duces, & mira in omnibus negotijs astutia & calliditas. hunc nisi eximia auaritia omnium clarissimorū ingeniorū, & præfectorū rebus militaribus præsertim grauissima aduersaria sæpe obtrinxisset, facile oīum imperatorum, qui nostris temporibus floruerunt in terrestribus prælijs principem dixerim, quod quidem affirmare possem ex intuitu, cum multos menses cum illo domi, & militia familiariter versatus sim. Marinianus itaque Cæsaris iussu Florentiā profectus nihil habuit antiquius, vbi sua consilia Cosmo duce communicauisset, quā vt per exploratores diligentissimè inuestigaret, & aucuparet oīa Senensium Strozæque & consilia & apparatus, existimabatque nulli sumptui esse parcendum, qui quidem ad explorandi diligentiam, celeritatemque pertineret. nam cæteris omnibus dormientibus ipse Marinianus vigil cum puero sepius per obscurissimam noctē exploratores per posticum quoddam intra domum admittebat, dimissoque prius vel ipso puero nemine prorsus sentiente diligenter oīa suscitabatur, atque ita rebus, quæ Senæ agebantur, cognitis illos clam emittebat, neque patiebatur omnino per lucem intra menia Florentinæ exploratorum vllum conspici, cuius opera esset vsurus. hæc ego ipse vidi, cum sæpe cū ipso Florentiā ad harū vrbis exploratorū rerū ad tēpus pernoctarē sermonibus tempus protrahendo, cum èt rebus bellicis plerique postea interfuerim. Sic fiebat vt quondam nouis accedentibus exploratoribus, quæ munitiones struerētur Senæ, qui duces cohortium aut tribuni essent cū Strozza intelligeretur ad vnguē, aut quid omnino Senæ ageretur. ipse Marinianus interim centuriones aduocare. tribunos, qui clā milites ad signa conuocarent, mittere. Hispanos è præsiidijs finitimorum Florentiam accire. delectorum agrestium copias conscriptas censere: quod fieri consueuerat singulis mensibus. iubet inermes delectus arma parare, atque negligentioribus in parandis armis penè sunt impostæ imperatū est non habentibus arma vt è publico emerent, atque à ministris publicis diuendita sunt. præsertim in erarium relatum. Enim vero multa fuerunt, quæ Mariniano victoriam pollicebantur, sed præter cætera insignis Senensium negligentia, cunctatio, & tarditas. cum illi contra quid fieret Florentie, qui duces, quæ arma, quæ apparatus minimè scire curarent. neque exploratores haberent, qui istud ipsum Senam nuntiarent, erat præter cætera illud etiam, quod Marinianum perpulerat ad præcertam spem victoriæ & Senæ vrbs capiendæ, quod menia incepta instaurari à Thremeo in debilibus partibus vrbs, nondū fuerant absoluta, & munitio ad portam Chamoliam nondum erat erecta in ea parte, quæ urbem interius prospicebat. nam visi sunt Senenses rebus semel compositis existimasse impetus vel Florentinorum, vel aliorū hostiū repentinos non esse metuendos. Sed præclare potest transferri illud Platonis dictum non solum ad hominū mores, sed etiam vtilissimè ad res bellicas accommodari, qui iubebat Deum tunc maximè per pietatem & sacrificia coli, cū res maximè feliciter succederent, aut tranquillæ essent, quo illum placatiorem atque benigniorē haberent, cum res aduersæ contingerent, sic etiam vrbes & oppida commodius diligentiusque muniti possunt per pacem & ocium, quibus firmioribus postea propugnaculis principes vtantur si bellū inferatur. cū èt multo validiores, firmioresque sin antique sint antique, & quæ aliquantulum inueterarint, quam recentiores. est autem maximum nescio rei ne militaris incitiæ, an negligentie argumentū appellatum, incepta munitione relinquere, & vel iam propè absolutam perfectam in perniciē & deuastationē ipsius le possit ab hostibus occupari & perfici; quæ postmodo perfecta in perniciē & deuastationē ipsius vrbs insurgat. erat illa munitio adeo sublimis extructa aduersus veniētes ex agro Florentino, vt rivus scilicet summā oram aggerum possent attingere, cum fossa profundè ducta esset perpetua ad radicē munitiois satis lata. habebat ea munitio longitudinē trecentorum ferè pedum, latitudinē ferè octoginta. reparationes continuas in labris superioribus ita latas & altas vt stantū in acie copiarū neque summæ quidē cristæ galearum exterius conspici possent: cū platea interior esset depressa, at ita tamē parata, vt aquæ pluuiales facile defluerent. in hanc munitionem ibatur portam vrbs ex euntibus, inter quā & urbem fossa vrbs tantū interiacebat & sicca & non valde profunda. atque munitio alteram portam habebat, quæ in urbem, alteram quæ emitteret in agrum Florentinum illius regione. Ceterum Senenses immemores mandati Thermei, qui sub aduentum Strozæ excesserat ex Italia ad Henrico accessit, qui iusserat, vt omnimodam munitionem absoluerent, & præsiidijs firmarent, non modo imperfectam, sed etiam incustoditam relinquebant. Marinianus de his omnibus factus certior per exploratores, nequis rursus quæ fierent Florentinæ contra nuntiatam Senam sub tempus exeundi, & ne res noua, quam excogitarat, videretur cuiquam, raie quoddam facinus commentus est, cum accideret Florentiæ, vt quis telum strinxisset, aut vulnerasset aliquem, quod quidem fiebat aliquando dedita opera Mariniani iussu, tormentum bellicum displodebatur, quo bombo auditò statim omnes portæ Florentiæ claudebantur, neque aperiebantur prius, quam facinoris autor diceretur esse inuentus. fiebat aliquando vt vel per integrum diem portæ esse

Jacobus Marinianus explorator eius ingenium.

Mariniani prudentia.

Senensium negligentia.

Munitio Chamoliz descripta.

Stratagemata Mariniani.

sent clausa, quare huic rei iam ita assueuerat animi civium, & incolarum; ut non amplius res noua, sed usitata, & patria videretur. Illa dum parantur vtrinque in Italia ad futurum bellum, Casar cognita coronatione Mariae reginae Britanniae continuo concepit in animo optimè consultum fore rebus; si illam in matrimonio collocaret Philippo filio Hispaniarum principi: quare certiore facit Cardinalem Polum sibi gratissimum fore, si quanta posset celeritate Bruxellas aduolaret, ad quem regina, ut diximus, iam literas dederat. Polus legatus a Pontifice delectus ad res spectantes ad religionem in Britannia componendas longissimis vltus itineribus illuc primum ad Caesarem proficiscitur; cum quo agit quo pacto de nuptijs illis pertractaretur. atque dum Polus Bruxellis commoratur, cognita per nuntios Mariae reginae religione ac pietate primum literas ad eam perferibit, quibus illam hortatur ad extirpandam impietatem, adulterinamque religionem, quae paucorum virio in animis multorum infederat, ut ad obedientiam sedis apostolicae, auitu mque cultum redirent coloni eius regni: ita delectata est literis regina, ut non modo rem ad optimum finem perducere cogitarit, verum etiam Cardinalem ipsum ad patrios lares, ad antiquos redditus & celsus ac prouentus vltro inuitauerit, & ad omnes pristinos honores. legationes praeterea destinauit Romam de obedientia praestanda, & de optimo populorum animo erga Romanam catholicam ecclesiam, cum omnes fere ad pristinum cultum libentissimè redire cuperent. Illo in negotio plurimum vsa est Regina non solum opera, sed etiam consilio Iacobi Ragazzoni ciuis Veneri, qui tunc plurimum apud illam poterat gratia, & existimatione in Britannia sicuti propter egregia animi ornamenta gratus fuerat etiam superioribus regibus. accedebat ad negotij comoditatē, quod Iacobus haberet Victorem fratrem Romae cubicularium Pontificis, qui significauit Pontifici de literis Iacobi fratris nihil magis esse reginae in optatis, quam illud regnum ad obedientiam sacrae Romanae catholicae ecclesiae, & ad pristinum cultum sacrorum reuocare: ea de re tanquam de amissa & nuper inuenta pecude per multa laetitiae signa edita sunt Romae sacri pastoris, iussu, atque Mariae tunc agebat aetatis suae annum iam quadragesimum, quorūpe de illius nuptijs tractabatur. Sed multae difficultates in eo negotio oriebantur, quia principes eius insulae apparebant aegre laturos si quis inde oriundus ac par ceteris hactenus dignitate, deinde rex esset futurus. alij videbatur fore per indignum si quis externus fuisset ad imperium eius insulae admittendus, qui apparebat non pro patria charitate rebus insularis praefuturus, sed potius vsurus seueritate quadam in oēs ignotos atque crudelitate tyrannidis non absimili: quippe cuius illud regnum non esset patrimonium, alij contra Hispaniarum principem optabant, non solum propter bonitatem eius, quae esse dicebatur, sed multo magis, quia coniunctis Hispaniae viribus apparebat futurum, ut bellum aduersus Gallos facilius sustineretur, Scotiaeque regnum ab Henrico Gallo occupatum, & Normania quondam Britannicae ditionis Britanniae imperio iussus adiungeretur, his accedebat vicinitas locorum, quae forent accommodata negotiationibus, & populis vtriusque regni pluribus igitur rationibus effectum est, ut regina a Polo Card. & a Caesare sollicitaretur, & praetertim, quia hac vna ratione videbatur futurum, ut pax eius regni maxime per externum principem conseruaretur, cuius auctoritas, & potentia non mediocri requireretur ad conuellendas haereseos radices, quae multos iam annos in potentiorum animis infederat. Quae dum tractantur in Britannia, mira quaedam portenta imminentes diuinitus calamitates propter consceleratum hominum malitiam significarunt: quae insulsi non quidem diuinitus mitti ad corrigendas mortalium mentes arbitrantur, sed a fortuna fieri censent ludente in rebus humanis; cum horum nihil fiat casu, sed optimo, & sapientissimo Dei consilio, sic eueniunt bella. Sic annonae penuria per grauem caeli siccitatem. Sic inundationes, & morbi, & pestilentia, & desolationes urbium, quae oia crassantur per mortale genus, ob improbitatem. nam alibi pluisse sanguine traditum est, alibi visae acies armatorum in aere dimicantes dicuntur. at certe Rhenus amplissimus fluuius defluens Rheticarum alpium iugis in Oceanum, Batauorum tam violentus decurrit magna niuium & imbrum copia adiutus, ut non prae solum agrosque alueo proximos inunda rit, sed etiam multas vrbes atque oppida procul a ripa nullo vicinatis foedere diluerit, sed praecipue Rauracos & Rubiacum. atque dum fiunt apparatus ad bellum in Italia & in Gallia ac Germania vtrinque, agiturque in Britannia de nuptijs Mariae Britanniae reginae decedente iam praesenti anno inerat quartus a natiuitate Christi redemptoris nostri supra mille quingentos, & quinquaginta, cum per multam Card. Poli diligentiam conuolutum, & stabilitum est matrimonium inter Philippum Hispaniarum principem, & Mariam reginam Britanniae hisce conditionibus, 1. Primum, ut contrahatur matrimonium inter ipsos principes legitime. 2. Deinde ut ipse princeps omnibus titulis regnorum illi reginae subditorum quoad vixerit regina perfruatur, seruat priuilegiis, iuribus, ac moribus illorum regnorum. 3. Ut regina omnia munia possit deferre natiuis hominibus eius regni. 4. Ut Maria iure matrimonij admittatur in societatem ab ipso principe omnium praesentium regnorum, & futurorum. 5. Ut regina, si superuixerit, sexaginta millia nummum in annuos sumptus quotannis assignentur: quadraginta millia scilicet super regno Hispaniae, & Aragonum, atque quod reliquum fuerit, super Ambiaritorum, Batauorum, Belgarumque regionibus, atque alijs urbibus patrimonij Caesaris: qui numerus prius assignatus fuerat Margaritae Britannae vbi Dux Sequanorum eam viduam reliquisset. 6. ut si qui filij nascerentur, ad eos iure hereditario regnum perueniat, uti decernitur institutis, legibus, moribus Britanniae, & omnia quae sunt materni iuris. 7. ut Carolo infanti Hispaniarum, eiusque tam feminis, quam maribus successoribus detur possessio omnium regnorum & rationum, quae ad eos pertinebunt tam auique, quam Caesaris patris, Hispaniarum scilicet, Siciliae, Neapolitani & Siculi regni, & principatus Insularum, aliarumque ditionum & iurium, quae habet in Italia. ea tamen conditione, ut si Carolus decesserit sine filiis, qui natus esset primogenitus ex hoc matrimonio, in eius locum subrogetur. 8. ut idem primogenitus in omnes principatus pa-

etiam in animis multorum infederat, ut ad obedientiam sedis apostolicae, auitu mque cultum redirent coloni eius regni: ita delectata est literis regina, ut non modo rem ad optimum finem perducere cogitarit, verum etiam Cardinalem ipsum ad patrios lares, ad antiquos redditus & celsus ac prouentus vltro inuitauerit, & ad omnes pristinos honores.

Iacobi Ragazzoni ciuis Veneri, qui tunc plurimum apud illam poterat gratia, & existimatione in Britannia sicuti propter egregia animi ornamenta gratus fuerat etiam superioribus regibus.

Portenta mira per dei consilium ostensa.

1554

Conditiones matrimonij inter Philippum & Mariam Britanniae reginam.

etiam in animis multorum infederat, ut ad obedientiam sedis apostolicae, auitu mque cultum redirent coloni eius regni: ita delectata est literis regina, ut non modo rem ad optimum finem perducere cogitarit, verum etiam Cardinalem ipsum ad patrios lares, ad antiquos redditus & celsus ac prouentus vltro inuitauerit, & ad omnes pristinos honores.

ternos succedat tam Sequanorum iure, quam inferioris Germaniae. 9. ut si quis filius ex hoc matrimonio superfuerit post Carolum & successores, eo casu Carolus & illi exclusi intelligantur ab omni Sequanorum & inferioris Germaniae imperio, quod ad harum nuptiarum primogenitum spectet, ceteris iusta portione, ac foeminis conueniente dote assignata in Sequanorum inferiorisque Germaniae & Britanniae regionibus assignanda. 10. his additum est ne primogenitus ad regna Hispaniarum praeterea aspiraret aut ad alia praedicta, nisi ab auo aut a patre sibi vltro relicta fuerint. 11. Quod si foeminae tantum nascantur, primogenita succedat in omnia iura inferioris Germaniae, si Britanno aut Germano principi nupterit assentiente Carolo fratre. 12. quod si recusaerit, Sequanorum ac reliquarum regionum de iure cadat, quod liberum ad Carolum, & ad eius successores deuoluatur, ita tamen ut illi ac ceteris sororibus, si quae nascentur pro ipsarum regionum consuetudine conueniens dos assignetur. 13. si Carolus sine filiis decesserit, illi succedat primogenita non solum in principatus Sequanorum & inferioris Germaniae, sed etiam in Britanniae Hispaniaeque regna. 14. ut quicumque successerit, omnibus reginis vrbes, imperia, leges, mores, instituta seruet; quorum administrationi & gubernationi indigenas ciues praeficiat: quoniam haec omnia spectarent ad concordiam & ad regnorum ipsorum conseruationem. 15. ut princeps vel ante matrimonium ad rerum domesticarum gubernationem aptum Britannorum numerum admittat, ne vlla insularis hominibus ab externis fiat iniuria. 16. ut nemini extero munia Britanniae concedantur. 17. ne regina cogatur inuita exire e Britannia. 18. ne filij, si qui nascentur cogantur exire, nisi summa & manifesta necessitate urgente, quod tamen fiat assentientibus Britannis. 19. si regina sine filiis decesserit, ne princeps vltimum ius habeat in Britanniam, sed pro legibus succedatur. 20. ne princeps quidpiam innouet in eo regno; & ne auferat thesaurum vel gemmas, neque auferri ab vilo patiatur. 21. ne auferantur bellica tormenta, vel reliqua spectantia ad vsum bellorum; sed pro virili nitatur munitiones tueri ac regnum defendere. 22. ne illud regnum illis bellis implicaretur, quae geruntur a Caesare aduersus Henricum Gallorum regem. 23. ut princeps curaret pacem inter Henricum & ipsam reginam compositam conseruari, ac ceteris regnis paternis pro arbitrio vteretur ad paternam defensionem: quibus rebus ita stabilitis reliquum erat, ut princeps in Britanniam ad nouam sponsum nauigaret, quod facere summa celeritate iussus est a Caesare. Haec vbi nuntiata sunt in Britannos proceres multi grauiter tulerunt, atque inuicem conuicti sunt sibi externos principes praeferi, cum bellorum sumptus, & molestiae sibi subeundae sint ad regni defensionem; at vbi aliquis insignis dignitatis gradus oblatum sit a fortuna, neminem posse admitti ex ijs qui incommoda sustinuerunt. aut euertendam esse profus eam patriam, aut penitus deferendam, quae suos ciues odio habeat, & in qua natis esse suis ciuibus sit perniciosum, cum prorsus digna sit odio suorum ciuium, & ob iniquitatem vindicta numinis. vel referendam & retinendam eise existimationem Britannicam; vel, si fortuna ita tulerit, fortiter cadendum; neque ferendum ut cogantur dari exteris regibus in seruitute pro illorum libidine praestare Ioannae regnum deferri, per quam libertatem, existimationemque retinerent, quam ita misere per simulationem religionis opprimi. his, aliisque compluribus rationibus ad coniurationem clam conspirant, & ad eas nuptias impediendas multi Britanni, coniurationis principes fuerant regulus Suffolchius, Thomas Huuietus, Petrus Carrus praecipuae auctoritatis ac potentiae, qui sepius conuocatis multis e proceribus in domum reguli ad clandestina consilia in eam sententiam denique deuenerunt, ut fierent occulti apparatus, sed res ipsa in aduentum vsque principis Hispani occultaretur. Carrus, ut ad omnem opportunitatem esset paratior ad urbem Cornubiorem se contulit, qui cum esset standum prudens, quam oportebat; ob nimium rerum nouarum desiderium immaturè & ante experiam opportunitatem tumultuari cepit, qua de re accersitus a regina e vestigio aufugit in Galliam. Huuietus veritus sua consilia aperiri, decernit antequam ad eam protraheretur, vel contra ipsius reguli consilium arma capere, statuitque quam maximas copias in Chemptonica regione colligere, omnesque quotquot posset ad defectionem sollicitare. deinde magnis viribus collectis, auxiliisque amicorum adiutus, repente Londinum versus iter capit, ut coniunctis etiam reguli copiis illam urbem ad defectionem atque deditioem compelleret, ne regina nuberet extero principi, sed alicui indigenae & Britannico marito. Maria, quod sciret eas copias Londinum versus iter cepisse, verita nequid detrimenti vrbs caperet, cum sibi persuaderet neminem imperatorem posse his tumultibus opponi aptiorem Suffolchio, illum ad se acciri iubet, quem praeficeret cum summo imperio rebus militaribus, quo is sua prudentia & virtute tantum incendium bellorum, quantum exardere apparebat, extingueret. Sed enim magna est vis conscientiae, grauis stimulus, acer aculeus, quae semper secum habet & rectorum & improborum facinorum veridicum & familiare testimonium; atque illud quidem omnibus hominum dictis urgentius, regulus ille idcirco sua clandestina consilia reiecta eise metuens cum ducentis equitibus Londino egressus in regionem Varoichiam se cepit, ibique pluribus auctus viribus studet aliqua munitione potiri. Sed illud frustra tentatum est, quia Maria statim initio eius fugae omnium urbium munitionumque praefectos monuit per literas, ne illum intra vrbes admitterent. at regulus, cum ita spes illum felisset, nemoque arma pro illo capesseret, iam latebras ad incolumitatem salutemque querens in Galliam ad Petrum Carrum aufugere decernit. Sed & huic consilio fortuna repugnauit, quippe quod regina Nutetonium Comitum cum satis valida manu peditum & equitum miserat ad illum insequendum. is factus certior de reginae consilio, cum videret nullibi sibi pate-re fugam aut latebras, quippe cui vel aliis de causis Comes esset infensus, pecunia quam multam habebat, suis distributa iubet quemque suorum propriae consulere saluti, seque ad meliorem op-

Coniuratio Britanorum ad impediendas nuptias.

oportunita-

Suffolcius
Dux à suo co-
lono perdi-
tus & cap-
tus.

portunitatem reseruare. ipse ad quendam è suis colonis accedit. rogat suppliciter vt ipsum protegeret atque occultaret. addit precibus munera, & præter munera ingentia opulentia promissa. Colonus hunc in desertum locum adducit. intra ventrosam quercum occultat. Sed postea colonus ille auditis regis edictis promulgatis, cum cognouisset quæ supplicia occultantibus, & quæ præmia ac largitiones indicantibus eum viuum proponerentur, omni reuerentia domini ex animo obliterated, maluit tuta præmia deuitato periculo suppliciorum vel cum aliqua perfidia capere, quam cum periculo capitis incertas sequi pollicitationes, ac datam fidem seruare. rem totam itaque defert ad comitem. cum Suffolcius biduum inedia passus esset, a colono destitutus famem eum compulit exire ex arbore, cum præterea frigoris asperitatem & magnitudinem perferre non posset. atque vix cibo, igneque reiectus captiuus Londinum adducitur. postmodo regina cum iustis copiis & non contemnenda tormentorum apparatusque ceterorum copia Norfolcium mittit aduersus Huuietum, qui non procul à Corinio castrametatur in conspectu hostium. Huuietti copie vbi in acie ad pugnam instructe constitissent, exercitus Norfolcij in castra hostium turpiter transfugit, quare tormenta & omnes apparatus venerunt in potestatem Huuietti. Captus est & Norfolcius, cum nulla via patuisset ad fugam. hic vbi rogaretur vt amplecteretur partes Huuietti aduersus externos principes pro libertate dignitateque Britannica, quod illa arma non aduersus reginam, sed aduersus externos, qui patriam, qui reginam, qui regnum, qui ciues essent oppressuri, forent parata, omnes huiusmodi preces, adhortationesque renuit. quinetiam paulo post libertatem consecutus totum hostium consilium, & rerum præteritarum successum regine aperuit. Huuietus his felicibus rerum successibus Londinum versus iter capit cum quinque millibus peditum & quadringentis equitibus. putabat enim fore vt cum primum armatus sese vbi ostendisset, ciues amici pro ipso arma caperent, cum multos se amicos habere arbitraretur, atque ita tumultibus vbique surgentibus Hispani principis nuptiæ impedirentur. regina tunc inermis circiter quingentos tumultuarios pedites externos, totidemque equites colligit ad vrbs custodiam. deinde conuocato populo ciuitatis causas aperit, quibus adducta sit ad nuptias Philippi principis. ostendit in hisce nuptiis propter eius principis existimationem & potentiam constitutam esse tranquillitatem & defensionem eius regni. docet maximè necessariam fuisse eius tutelam ad retinendam, vel etiam reuocandam religionem, quæ primariorum vitio multos iam annos coacta fuerat solum vertere. quippe cum populus & magna pars nobilium essent catholici, neque vnquam scelesti dogmata hæreticorum fuissent complexi. rogat, vt arma aduersus rebelles ciues ad tuendam urbem salutemque propriam capefferent. hisce regine adhortationibus commotus populus Londinensis consistit in acie. portas vrbs occludit. omnia necessaria ad bellum parat. quæ cum intelligeret Huuiettus, neque posset urbem ingredi, nisi Tamesim fluiuium traiecisset, qui omnium fluuiorum Britannicorum maximus & amplissimus per urbem Londinum defluit ortos è propinquioribus montibus, atque non procul à Cantio promontorio in mare oceanum occiduum irumpit. vbi Londino propinquasset, primum omnium per preces tentat ingressum. Sed cum preces irritæ fuissent, addidit illis largitiones & ingentes pollicitationes munerum. quæ etiam cum vanæ fuissent, recedit circiter duodecim millia passuum, vt aliam partem vrbs tentaret. ibi quoque frustra porta Vasmestrensi tentata, cum se non ad opprimendos, sed ad defendendos ciues ab exterorum imperio & tyrannide accessisse diceret, ne venirent in perpetuam seruitutem, coactus est abscedere à præfidiarijs militibus re infecta. post modo cum in prato non procul ab vrbe copias reliquisset, ipseque cum ciuibus verbis contenderet, comes Pembruchius temporis opportunitatem non omittendam ratus cum expedita manu peditum & valido equitatu ab alia vrbs parte egressus in copias Huuietti repente impetum facit. illæ repentino hostium aduentu deterritæ facile cedunt, cum carerent etiam imperatore, atque in fugam versæ cum nemo ad signa, militaremque aciem reuocaret, fusim ceduntur. multi ceciderunt. alij vulnerati, alij capti. Cortinus equitatu regio præfectus audita clade hostium, qui prius veritus numerum equitum Huuietti à pugna abstinerat, in eum equitatum repente magnam facit impressionem, paucisque è suis desideratis Huuietum, & multos primarios capit. Huuietus statim adductus est in arcem, quod cum multi prius hortarentur reginam se recipere, renuit omnino, quia diceret se non nunc primum expertam esse firmissimam & tutissimam arcem principum esse subditorum populorum benevolentiam, qui vel captiuos hostes sibi victos tradidissent. cæsis ac dissipatis copiis rebellium, ventum est ad causam reguli Suffolcii primum & Huuietti & ceterorum cum iis coniuratorum. post multas tergiversationes, & mendaces accusationes, cum illi multos innocentes in discrimen conicere conarentur vel inimicitie causa, vel quo ita supplicium differrent, inter quos ab his accusatos falso fuit Cortinus & Helisabeta pronuntiati tanquam coniurationis & perduellionis rei, regulus, & Huuiettus capitis condemnantur. Sed quoniam multi tanquam rebelles necabantur vbique Londini suspendio, essetque propius periculo ne tota vrbs colonis priuaretur, regina humanitate placare illorum animos populorum nititur, quos grauitate suppliciorum deterrere non poterat. vetat vllam haberi quæstionem. nullas accusationes admittit. Captiuos liberat. à suppliciis abstinet. Scuitum est tamen in nonnullos, inter quos fuit Ioanna; quæ tametsi neque a patre, neque à ciuibus nuper se conclamari reginam curauerat, tamen innocens cum innocente marito in vincula tradita cum eo capitis condemnatur. atque illa, vt quæ græcarum latinarumque literarum esset egregie perita vniuersæ causæ suæ seriem apologiamque conscripsit, in qua patefecit se per aliorum cupiditatem dominandi, omnium prorsus quæ gerebantur aut insciam aut aduersariam ac minime assentientem, in eas arumnas coniectam fuisse, cum tamen neque diuina quidem

Regine ora-
tio ad Britan-
nos.

Huuietus ca-
ptus.

Scelerati fo-
cios quærit
calamitarum.

Ioanna capi-
tis condem-
natur inno-
cens cum ma-
rito.

iura

iura iubeant filiam ferre supplicium pro iniquitate patris, repugnantem iniquitati. his addidit nihil tamen formidabile sibi contigisse cum statutum sit omnibus semel mori. in corpus tantum posse regum indignationem sæuire, at animam ab omni mortalium tyrannide & crudelitate atque imperio esse inuicem, cuius vera & legitima causæ cognitio soli Deo reseruata sit: qui potest vnus præmia pro virtutibus, & pro sceleribus condigna iustissimaque supplicia exhibere. illam cum maritus vitandam curaret, noluit sub tempus cedis, quia id minime conferret ad animarum salutem, præsentemque calamitatem adaugeret. scripsit etiam graues sententias, ita latine; si vis humana ius habet in meum corpus, anima certe ius inueniet in Dei misericordia. ita græcè, mors poenam errorum dat corpori, at anima in conspectu dei suam innocentiam probabit. ita Britannicè, errorem iure censi dignum morte, sed modum inscitia apud homines & leges misericordiam, excusationemque mereri. post huiusmodi scripta ad locum suppliciorum adducta intrepidè caput carnifici cædendum obiecit, quod curauit, vt compositis capillis abscederetur. sic innocentis puellæ cedes non mediocrem crudelitatis notam apud omnes Britannos inussit Mariæ, & iudicantibus ad gratiam principum Britannicis magistratibus.

Ioannæ Con-
stantia.

LIBRI SEPTIMI FINIS.

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS.
LIBER OCTAVVS.

Marinianus
diligentia.

Stratagema:

Chamolia
munitione ca-
pta.

DVM fortunæ inconstantia, rerumq; humanarum volubilitas modo hos tollit ad summum in Britannia insula, modo illos ex alto dignitatis gradu ad ima præcipitat, neq; Italiæ quidem tranquillitatem post semel pacatas res Senenses patitur esse diuturnam. Nam Iacobus Mediceus marchio Marinianus, quem sub finem anni præteriti res ad bellum procurasse docebamus, ne ab hostibus præueniretur ad tertium idus Ianuarii vbi tempus exeundi ad eam expeditionem opportunum visum est, clam instructis quibusdam Hispanorum cohortibus cum porte vrbis Florentiæ per triduum fuissent clausæ, nihil noui finitimis populis aut Senensibus suspicantibus propter iam inueteratam, vt dixi, consuetudinem, dormientibus, minimeq; sentientibus quidquam vel ipsis Florentinis ciuibus magno silentio antequam illucesceret exit cum ipsis copiiis. Sed antequam ipse egrediatu septus præfectis singulorum cohortium cum ducibus & centurionibus in limine portæ ciuitatis singularim inspicit obseruatq; milites, nequis explorator missus pro milite exiret, neminem præter Hispanos ac suos familiares exire patitur. iubet per totum sequentem diem portas vrbis clausas esse. imperat delectum agrestium Senam versus iter capere. Rodolphus Balconus, qui summum habebat equitatus imperium in illa expeditione, præcedens egressis Hispanis cum expeditissima turma equitum omnes in itinere inuētos capit, & in custodias tradit, nequis præcedens has copias accedere, aut conatus Cæsarianorum propinquare significaret Senensibus. Dum hi Senam lubricis ac difficillimis itineribus propter recentes pluuias, locaq; canosa ægrè properant, aliæ conscriptorum Germanorū Itolorumq; cohortes vnà iter e diuersis præsidijs capiunt, quæ omnes vno nuntio ad statutum tempus ad Senam cum Mariniano adesse iussæ fuerant. circiter idus itaque prima fere vigilia Cæsariani ex ea parte, quæ imperfecta erat aduersus vrbem per fossas ipsius vrbis munitionem ingrediuntur à paucis & satis negligenter custoditam: quæ obrem commisso leui prælio, facileq; repulsis qui aderant, Cæsariani illa potiuntur. ingressus etiam in vrbem Senam paruisse eadem nocte, atque vna hora totum propè bellum fuisset absolutum, Marinianusq; cardinalē nihil tale suspicantem repente oppressisset, nisi spectata virrus & singularis vigilantia Laurentij Castilionei, qui pernoctabat in statione, portam vrbis oclusisset, quamuis difficultate itineris defessi essent & propè semianimes Cæsariani. vbi auditum est leue certamen, cū non plures triginta militibus munitionem Chamoliæ custodirent Hispaniq; ducenti, aut certè nō multo plures ad illam occupandam præcurrerent, magna orta est Senæ trepidatio, & ad arma repente vbiq; conclamatur. atqui nisi cardinalis aliquam subesse coniurationem aut prodicionem ratus, vel alia aliqua de causâ impetus & animos Senensium repressisset, vel, vt verius dicam, si fortuna vrbis Senensis ita tulisset, vt illa libertate diutius abuteretur, facillimè Senenses eadem nocte armati paruas copias hostiam diurnoque labore difficilis itineris defatigatas intra ipsam munitionem cum ipso Mariniano trucidassent ac deleuissent, atq; vana fecissent omnia Cæsaris & ducis Herurici consilia. Cæsariani partim Senensium negligentia freti, partim suis copiis semper succrescentibus confirmati, cum scirent omnem militarem præstantiam in celeritate perficiendi positam esse iure videri, quod consultatum rectè fuerit, nihilq; cunctandum esse existimantes, vbi primum munitione potiti sunt animum adiiciunt ad partem munitionis imperfectâ erigendam atque extollendam, quæ vrbem prospectaret. erectis itaq; primùm vimineis corribus, qui ab Hispanis militibus intexebantur, & ad staturam hominis gleba repletis, inter illos quædam tormenta campestris

prius

ptius in inuasuros collocant, vt ad pluteorum morem operarij protegerentur, distributaq; sunt breui Italis, & Hispanis portiones, regionesq; munitionis defendendæ & extruendæ. tanta verò diligentia, tantoq; studio Marinianij iussu reijagi cœpta est, vt milites cum operis admitti nullum tempus amitterent, eum multi per diem ac noctem vicissim hoc est semper aliqua cohortes fasciculos lignorum, & sarmenta comportarent, & corbulos gleba plenos. quæ dum aguntur apud vrbem Senam, Cepinius Vitellius cum suo equitatu ad oppidum ditionis Senensis Bonconuentum peruenerat, Rodolphus Baleonus cum equitatu & peditatu in oram maritimam, qui prædabundus ac palans omnia ferro, & igni populabatur. Tum nouæ cohortes quotidie veniebant in castra Cæsariana peditum, & nouæ equitum turmæ, quæ apud ipsam vrbem, vel extra munitionem perpetuis fossis & vallibus, & aggeribus concludi cœperant. Sic amissa prima opportunitate recuperandæ propè amissa libertatis adaucto Cæsarianorum numero Senenses non poterant nisi æquo Marte, aut etiam cum pluribus numero dimicare. Sic enim plerunq; fit, vt quæ malorum remedia facillima fuerant, & vtilissima, si maturè adhibita sint, mox vbi morbus inualuerit, radicesq; altius egerit, non possint nisi cum summo labore, ægrotantisq; periculo adhiberi. atq; ne interim copiæ ociosæ sint, quæ castra posuerant extra munitionem, cum multæ turres essent in agro Senensi priuatorum ciuium, quæ sine bellicis tormentis vix possent expugnari, Marinianus constituit has paulatim omnino esse occupandas, ne opportuna loca darentur hostibus ad impediendas cohortes, quæ venirent in castra, & ad interceptos commeatu. multas igitur harum turrium per præcones, aut tympanistas in deditionem accipit. quæ autem nolissent parere præconum obtestationibus, tormenta q; muralia expectassent, quibus attractis indicebatur atrox proelium, nisi se arbitrio victoris dedissent, denique tractis tormentis captæ sunt per deditionem ad arbitrium Marinianij. captiui multi sunt in castra adducti: & multi per noctem a carnifice castrensi iussu Marinianij funiculis circa colulum iniectis & contortis reuinctis manibus post terga miserabiliter extra castra suffocati. quæ tametsi apparent crudeliora, quàm ratio viri boni postulat, tamen cum castra sint omnis crudelitatis & impietatis amplissima officina, iure belli facta esse excusari possunt, ne Cæsariani ab imperitis rei bellicæ, & obstinatissimis agrestibus cogentur ad omnia, vel nullius momenti loca tormenta trahere. sunt enim illi in fidem vel multas certaminum difficultates accipiendi, qui loca munita, & quæ probabiliter possunt viribus exercituum resistere, defendant. non est enim iniquum si quis honorem existimationemq; suam tueatur, ac munitionem suæ fidei commissam à suo principe defendat: cum turpissimum sit contra illi, qui se militem esse profiteatur ad omnes difficultates & pericula timere: neque conuenit sanè nisi probabilibus rationibus compulsus se dedere. huc accedit quod oppugnantes etiam ita multorum incolumitati suorum consulunt & pluribus sumptibus parcunt, vbi parcitur viris præstantibus virtute ac fortitudine. neq; enim sunt viri fortes vquam impellendi ad desperationem, aut cogendi ad extremum vsque dimicare; quod qui fecerit. eorum extremam fortitudinem non sine graui periculo, & iactura deniq; experietur. & quoniam duæ erant turres intra moenia Senensium castra Cæsarianorum despectantia, su per his collocantur tormenta campestria à Senensibus non sine magno Cæsarianorum castrorum incommodo, & molestia, idcirco illæ turres primùm omnium muralibus tormentis Cæsarianorum deniq; sunt deiectæ & prostratæ, atque ita paulatim ereptæ defensionibus. altera illarum turrium facile prosternitur, at altera portæ propinquior tanta fuit duritie, vt non multo pauciores septingentis globis ferreis expectauerit, quæ tandem cum magno fragore & applausu Cæsarianorum intra ipsa moenia conuassata decisaq; concidit. nam Senenses vbi illa cœpta sunt globis verberari, ac rescindi, continuo ferè armauerunt facies lana humenti plenis aduersus violentos tormentorum ictus. erecta est interea munitione chamolia summa diligentia, & ad tantam altitudinem aduersus vrbem extructa, vt præsidia Cæsariana inde eijci nullo pacto possent. binis in locis constructæ sunt plateæ superiores cum suis lateribus ad capienda moralia tormenta, substratæq; tabulata ad facilitatem recedendi, & impellendi. atq; hæc fiebant arbitrio & iussu Gabrielis Serbelloni viri impigri, & in rebus militaribus exercitati præfecti tormentario negotio. aliæ rursus plateæ in regione Hispanorum factæ sunt, quæ fuit à sinistra ingredientibus munitionem, in quibus omnibus locis tormenta interea Florentia attracta & è finitimis vrbibus Florentinis collocata sunt ad prosternendas deijciendasq; vrbanas defensiones. decisæ sunt omnes tum steriles, tum etiam fructiferæ arbores castris propinque partim ad vsum conficiendæ munitionis, partim ad ignes nocturnos, qui habentur in stationibus castrorum, partim etiam ad erigenda tuguria intra munitionem, quæ tegulis ereptis suburbanis ædificijs propinquis tecta sunt ad arcendas pluuias & æstus, & frigora, & omnes aeris iniurias. atqui ne milites in castris ocio & desidiosa marcescerent per longam obsidionem, mos est tribunorum militum, vt nonnullis e suis concedant, vt prædabundi per agrum hostilem incurrant retenta tamen necessaria custodia vallorum, quibus reducibus cum præda, eadem facultas vicissim alijs conceditur. & quoniam quidam tum Itali, tum etiam Hispani nefarij homines mutatis crucibus & insignibus militaribus pro oblato commodo tam in amicos, quam in hostes spe prædæ crassabantur, obuios quoq; trucidantes ac spoliantes ex insidijs, factum est edictum in castris Cæsarianis per præcones ac tympanistas, & in omnes ordines sub poena capitis promulgatum, vt ab omnibus rubræ cruces militaribus sagis assuerentur, ac vestibus omnibus exterioribus, quod non mediocriter profuit ad omne genus latrociniorum reprimendum. absoluta ac propè perfecta munitione chamoliæ, quia peruentus agger præcellus ad multum spatium extendebatur multis herbis obiectus coniunctus cum ipsa munitione, atque ita ab ipsa vetustate condensatus, vt nulla vi tormentorum videretur penetrabilis, vbi illa cessabat è regione arcis à Mendocio inceptæ, Cæsariani aliam munitionem multo mi-

Castra sunt
officinæ erigendæ
delicata.

Chamolia
munitione.

Gabrielis Serbelloni
diligentia.

Consuetudo
castrorū ad
sanitatem &
annonū parandam.

norem prima, atq; sublimiorem erigunt. domunculam, quæ ibi forte aderat ad medium excisam gleba replent. in superiore platea duo muralia tormenta locant. his magnificentiora ædificia atq; editiora prosternunt ad deterrendos Senenses. Quæ dum ita fiunt à Cæsarianis, flagitauit rerum Senensium opportunitas, & hostium apparatus in dies succrescentes, vt Strozza qui, quo tempore Cæsariani munitionem occupauerant, aberat modo Romæ, modo in Gallia subalpina faciendis bellicis apparatus, quos facere statuerat, citatis equis Senæ conuolaret. is urbem ingressus omnibus necessarijs reparationibus illam instruit. nam eius præsentia primùm auctus est militum & vniuersi populi Senensis animus ac diligentia. postea optimis firmissimisque præsidijs munitur Clusium, Rosetum, Mons Alcinoi, ac reliqua oppida Senensis ditionis & omnis generis comætu, & rebus omnibus alijs diuturnæ obsidioni necessarijs. at Strozzeani milites sapius ex vrbe ad leuia certamina egressi, subitariaque prælia tanquam ad ludum quendam militarem in Cæsarianos prouocantes, satis aptum tempus nacti sunt ad extruendam validam præcellamque munitionem extra mœnia è regione munitionis portæ Chamoliæ, atque ad aggerem interius excitandum, ita, vt vrbs tuta redderetur ab impetu bellicorum tormentorum. Sed quoniam hostes in dies augeri Strozza fiebat certior per captiuos & exploratores, curauit quanta fieri posset celeritate vt multæ cohortes, quæ passim in Italia collectæ erant ad urbem Senam magnis itineribus adproperarent; ne vilo conatu Cæsariani vrbe possent potiri. Ascanius Corniensis interea cum nonnullis cohortibus peditum agrum Clusinum deuastare. assiduis incursionibus cuncta ferro & igni populari. omni conatu moliri vt Clusio potiretur. illud cum per virtutem fieri non posse intelligeret, animum ad fallacias & fraudes conuertit. videbantur ad illud consilium capiendum inuitare antiqua in Sanctaciū quendam exulem Florentinum collata beneficia, cum opera Ascanij fuisset mortis periculo Romæ subtrahens, qui vicario munere fungebatur in vna è cohortibus Flamminij Stabiæ Clusij. hic amplius liberalissimisque pollicitationibus ab Ascanio inuitatus statuta nocte promittit se Clusinam quandam portam aperiturum, cum tamen contra omnia Ascanij dicta ad Flamminium virum callidum & strenuum deferret. Strozza illa de re certior factus per literas, ad statutam noctem cum sexcentis delectis peditibus affuturus egressus per noctem contento passu Clusium accedit. iubet tibi præsto esse expeditos manipulos peditum è finitimorum locorum præsidijs & alas equitum, quam noctem Sanctacius elegerat ad simulatam proditionem. ad statutam horam præsto est Aicanus cum duobus millibus & quingentis peditibus Florentini delectus, & quibusdam turmis equitum, quibus præerat Rodolphus Baleonus. Rodolphus vbi rem sentit subfrigidè gubernari ac procedere, nimisque differri, venit in suspicionem ac dubitationem de proditione Sanctacii. suum consilium cum Ascanio communicat. tamen ne timidus videri posset non desistit à voluntate Ascanij, qui ad illud credendum magnitudine desiderij impellebatur. est enim spes pro stimulo quæ maximè impellit ad ea credenda, quæ vehementer optamus, facitq; magnitudo desiderij, vt multa falsa videantur probabilia. inde fit vt Ascanius persistat in sententia donec videret quò tenderent Sanctacii promissa. quippe cum vrbis illis præsidijs Clusinis se multò superiores habere viderent intelligeret. ea dū spectaret, fit certior per exploratorem portam vrbis patere. suum aduentum expectari. non esse cunctandū ne res innotesceret. vti oportere præsentis opportunitate, quæ si nunc prætermissa sit. frustra post modo poterit expectari & desiderari. præmittuntur duæ cohortes, quæ sine controuersia Clusium ingrediuntur, reliquæ copię extra urbem in acie consistunt. ingressos tamen frequentes sclopettariorū procellæ vtrinque; impetunt vt multi Florentini fusim ceciderint, reliqui ad exitū refugientes partim suffocati sunt impetu recurrentis multitudinis ad angustias portæ, partim ab insequentibus hostibus trucidati. nā Clusini ita occultas reparationes in priuatis domibus extruxerant, vt hostē ostendere, at ipsi neq; videri quidem, nedum offendi nullo modo possent, nisi cū ex illis prodirent ad pugnam. Ascanius tardius quam oportebat simulatam & insidiarum plenam proditionem sentiens, non potuit opportunè se in tutum recipere; quare salutē armorū vi sibi comparare, aut tentare cogitur. suos itaq; pro angustia tēporis ad sustinendos impetus hostiū breuiter cohortatur. Sed cū à tergo circumuentum à fronte quoq; Clusini egressi adorti fuissent, magnum & atrox committitur prælium. nam cū res Ascanij eò deducta esset, vt vel fortiter cadendum esset in pugna, vel turpiter veniendum in potestatem hostium, vel strenuè dimicandum, viamq; ferro per medios hostes aperienda, pugnatur acerrimè vtrinque; diuq; fit anceps belli fortuna. Sed Cæsariani ob imparitatem numeri, imperitiam militum, iniquitatem loci, tandem terga vertere coguntur, & fuga salutem sibi querere, cum ita profligatos & fusos nullæ neq; adhortationes, neq; minæ præfectorum, neq; liberalissimæ pollicitationes ad instaurandum prælium possent reuocare. nam cum tumultuarij essent milites & delectus agrestium rei bellicæ prorsus imperitorum, neq; mirum est si ad signa reuocari nō poterant, cum vix sit munus militum veteranorum, & in rebus militaribus exercitatorum ad signa facile reuocari, vbi semel fusi fuerint, quorum vel paruus numerus magno imperitorum est anteferendus. idcirco omnium propè militum maximè gloria, obseruantia, virtute rei militaris præstare putandi sunt Heluetii, quorum ordo tam facile refarcitur, quam facile reliqui milites profligati dissipantur, ac toties aciem instaurant, quoties labefacta virtute hostiū fuerit. cecidit in eo certamine Rodolphus Baleonus præter cohortium præfectos, multosq; milites. Comes Balneensis vbi rem in tanto discrimine positam esse vidit, vix in locum tutum suam alam equitum perduxit. Ascanius post diuturnum pugne laborem altero oculo amisso denique venit in potestatem hostium, qui Senam adductus omnia maledictorum, conuiciorumq; genera in se à Senensibus audiuit. deinde in custodias traditus nonnullos è custodibus largitionibus corrupens facile profugisset, nisi fortuna eius consilijs fuisset aduersata, fluxerat enim seruus se ex altero oculo

Strozzam Senam ingredi tar.

Ascanij Corniensis & Baleonus Rodolphus ad Clusium profugati per fraudes.

Heluetiorū laus.

Baleonus cæsus.

Corniensis capus oculo amisso.

lo agrotare atq; ita statutū erat vt eius vestibibus indutus Ascanius elaberetur. ea res deprehensa suspensio causa fuit custodibus, at Ascanio arctioris custodia. Strozza Senam reuersus accipit per nuntios Forqueum, ille vicario munere fungebatur, primumq; locū in castris Strozzeanis tenebat post ipsum Strozzam, cum quatuor millibus Italarum peditum, & magno numero equitū cum præfecto comite Iulij Tauricæ per valles Lucenses iter facere; quare cū præter necessaria Senensibus oppidis præsidia posset educere ex agro Senensi circiter sex millia peditū, & frequens agmen equitum, statuit Sena egredi, vt vniuersum bellorum incendium in hostile territorium transferret, & cum ad uenientibus auxilijs castra facilius coniungeret: donec accedente classe cum Aquitanis & Heluetijs, qui erant vehendi auctis magnopere viribus totam vim belli ex agro Senensi abduceret. Sed enim Gallica classis cum in Cynnum insulam applicuisset Casalum sinum, portumq; Syracusanū, & Vrcinium comætu, & rebus omnibus necessarijs communiuit, quæ loca fuerant paulo ante occupata, vt diximus, cum Thermeus regulus Sena excessisset, & ab eodem diutius in insula morato antequam rediret in Galliam, munitionibus & reparationibus confirmata. nam cū ille nonnullos mentes in insula moratus esset, tota ferè insula præter pauca castella, venit in potestatem Gallorum. cum verò ex illa facultate totum mare Ligusticum a Gallica classe plurimum infestaretur, ob ingentia damna accepta compulsi sunt Genuenses arma inferre Gallis in insulam Cynnum, atq; tam validis præsidijs sua castella, quæ reliqua erant, munire vt non repellendis modo, sed etiam infestandis hostibus essent idonea. vbi comætu resq; necessarij insulanis præsidijs fuissent expositæ, classis ad portum Herculis duce Leone Strozza Petri fratre applicuit, ad quem missus est Ascanius captiuus, qui cum rursus elabi conaretur, in arcem custodiendam traditus est donec ad Henricum regem missus ad gratiam pontificis liberatus est & dimissus. Cæsar, quia meliore conditione sibi esse videretur in sinibus Belgarum, censeretq; Henricum partim superioris anni acceptis detrimentis deterritum, partim assiduis sumptibus Cynensis, Senensis, Belgici, Gallie subalpinae bellorum sumptibus exinanitū nihil in sinibus Belgarum innouaturū, cū ipse quoq; plurimos sumptus fecisset, putabat satius esse Gallum in Belgio tenere in suspitione, quā arma hostilia multa vi mouere, cū totus animus illius esset in principis Hispaniarum filij matrimonio occupatus. quippe quòd Britannii nullū externum regem accepturi nisi coacti viderentur, cuius etiam rei causa superius, vt dictum est, arma sumperant. at contra, Henricus cognitis omnibus Cæsaris consilijs vt turbaret Britannica negotia, quæ sibi videbantur, plurimum incommodorum allatura, cū fortuna esset ad omnia Philippi vota propensa, intuitus Cæsarem ferè ociosum esse, qui omnem bellicarum rerum curam Mariæ forori Pannoniæ reginæ rebus Belgicis præfectæ commiserat, quia tempus messis iam instaret collectum iustum exercitum in apertum educit; quarum copiarum dux summus Cameracū versus continuo infesta signa conuertit, quam urbem per proditionem erat capturus. nam cum superiore anno Hæricus triginta millia peditum & aucto lectissimorum equitum collegisset ad impediendos felices Cæsaris progressus sub finē anni præteriti, omnes illas copias in hyberna distribuerat, quas nunc eduxit. Cæsar vbi Gallos castra mouisse Cameracū versus intelligit, re insperata propè circūuentus quasi tumultuariò bellicos apparatus aggredi cogitur, atq; denuo summum copiarū imperium desert Allobrogum Duci, quem iubet cū Io. Baptista Castalio & Antonio Auria supremis consiliarijs eius belli se regis consilijs opponere. Sed Cæsari ita fauit inopinato belli fortuna, vt statim profectis Gallorum ducibus proditio sit patefacta, quare regis copię sese ad oppidū Mariæburgum imperfecto negotio recipiunt. illud oppidum fuerat paulo ante à Maria regina extractum in loco paludoso naturaq; munitissimo, atq; præsidijs, annonæ, & rebus omnibus muniēdis oppidis necessarijs communitum. veruntamen Galli cū sibi præfectum & gubernatores oppidi conciliaissent, illo demum potiuntur per deditionem. illuc ingressi multis nouis reparationibus oppidum muniunt, & aliquot dies morantur, quia hortos amenissimos, suauissimos fontes ad recreandos animos, & ad voluptarios secessus locos haberet, quæ omnia magnis sumptibus ac singulari diligentia ipsius Mariæ fuerant affabrè facta. erant res Belgicæ in magna perturbatione, & Bruxellis præcipuè magnopere trepidatum est, vbi erat Cæsar, quia videbatur timendum ne Henrici exercitus eò contenderet, cuius in castris iam esse dicebantur quadraginta peditum, decem equitum millia. dux Allobrogum coactis quibus potuit eductisq; copijs, quæ fuerant in hybernis, cum adessent quinque millia Germanorum, quingenti Hispani, duo millia & quingenti cataphracti equites collecti è varijs nationibus cum paucis leuioris armaturæ, ac nonnullis Hispanis equitibus sclopettarijs, se Valentianam recipit, atque inde ad loca magis finitima, vnde Cæsari possent ferri suppetiæ. Cæsar cum simularet se Bruxellis in castra exiturum in locum tutiorem accedendum esse ratus, quod vrbs illa sine maioribus præsidijs tanto hostium exercitui non videretur posse resistere, ex vrbe proficiscitur. Galli non prius è Mariæ burgo, locisq; finitimis discedunt, quam Henricus ipse venisset in castra. Quem dum Galli ptesolantur in Belgio, e classe quæ ad portum Herculis applicueat in Thusciam ad tertium idus Iunij quinque Aquitanorum Heluetiorumq; millia tanto silentio Senam ingrediuntur, nemo vt prorsus Cæsarianorum illum aduentum cognouerit aut senserit. eodem die Strozza cum sex millibus peditum & quingentis expeditissimis equitibus comitantibus multis ciuibus per portam Brandā vocatam egressus fuerat, cuius exitus ignotus etiam planè fuit hostibus. Sicigitur cum his copijs Casoli territorium & Volateras & pontem Eræ & Cascinam prætergressus ad pontem Morianæ peruenit, quod oppidum est ditionis Lucensis, vt ibi aduenientes cohortes è Gallia subalpina expectaret. est autem Luca vrbs Italiæ ad montes Lunæ vocatos nobilis, quæ probitate & ingeniorum præstantia floret, gubernaturque ad morem reip. quamuis parū amplos habeat fines. præcipuè verò bellicosa est, & præstat virtute rei militaris. Strozza interim non habet ociosum

Classis Gallica ad portū Herculis.

Mariæburgum captū à Gallis.

Florentinum agrum percurrit Strozza. Luca vrbs descriptio.

Marinianus Pifciam accedit.

Franciscus Venerius Dux Venetiarum.

Arni flu. descriptio.

Leo Strozza cecidit ad Scarlinum.

ociosum exercitum, sed populabundus crebris incurfionibus agrum Florentinum infestat, ferro igniq; deuastat. oppida montis Catini, & montis Caroli per vim capit. capta firmis praesidijs & reparationibus munit. quae cum ad ducem Hetruriae fuissent delata veritum nedum aliena sectaretur ipse in suorum periculum esset illapsus, multoq; plura amitteret, quam caperet, Marinianum cum exercitu ab obsidione Senae reuocat; cum praesertim iam Galliae subalpinae copiae sese Strozzeanis adiunxissent, quibus absente exercitu nemo posset resistere. his accedebat periculum ne segetes iam flauentes igni ab hostibus absumerentur, quare necessario contigisset ut breui maxime laboraretur vbiq; inopia rei frumentariae. Marinianus munitionibus probe instructis rebus omnibus necessarijs cum septem millibus peditum contento passu, & quam potest longissimis itineribus Pifciam contendit, atque ita auctum esse intelligens numerum hostium, ut ipse par viribus esse non posset, fatius esse ducit sese intra menia continere dum noua auxilia accederent, quae a Camillo Columna e regno Neapolitano, & a Ioanne Luna ducebantur ex Insabria, quam sese in aperto fortuna inconstantia committere. Strozza decernit Pifciam urbem repentino conatu tentare, sed res non potuit tam occulte decerni, ne Marinianus fieret certior per exploratores, qui vix credens vllis, vel nuntijs, vel amicorum adhortationibus, cum aduentus hostium propinquaret, mittit expeditas alas equitum, ad hostem ad leuia praelia prouocandum. dum ita leui pugna certatur Marinianus capit consilium salubre, ut sese in tutiorem locum reciperet, quem cum persequi Strozza decreuisset, deinde mutauit consilium, partim quod copiae iam essent defessae, partim etiam quod accessuris Pistorium, quod Marinianus se recipiebat, ad oppidum Seruallem angustiae quadam essent necessario transseunda. Caesarianae acies recipiebant se tam conglobatae, tam confusa, tanto terrore plena, nemo ut propere esset e Caesarianis quin potius ad fugam apertam, quam ad pugnam spectaret. quam obrem si fortuna vel fuisset Strozza paulo mansuetior, vel si aliquantulum ad Caesarianorum felicitatem obdormiuisset, non amplius quidem res Senensis, sed iam Florentina posita erat in maximo discrimine. idcirco stultissimus & rerum humanarum imperitissimus merito ille cenferi debet, qui bellum facile suscipit, & nisi grauissimis, maximeq; necessarijs causis compulsus, aut suae defensionis gratia: quia tam incerti sunt exitus bellorum, ut toties de suo principatu, atq; imperio quisq; periculum faciat, quoties exit ad pugnam. ut enim omnes propere grauissimae diuturnaeq; aegritudines paulatim incipiunt, mox succrescentes inualefcunt per moram, atque toties de vita contenditur, quoties de recuperanda sanitate; ita res principum se habent, quae cum prosperae, vel contra alicui succedere ceperint, tanquam rapidissimus fluius omnia secum trahunt, atq; reliqua spes est in sola fortuna volubilitate collocanda, & in diuina voluntate. Sed ita fortuna Senensi visum est, ut dum Strozzeanae acies corpora parumper curarent Caesariani se in tutum receperint. Pistorienses conglobatos Caesarianos ad properare intuiti eos in fugam versos mistim cum hostibus urbem ingressuros esse veriti vix erant quenquam in urbem admitturi. Sed vbi postmodo nuntiatum esset Pifciam a Strozza relictam esse, illumq; intra fines Lucenses se recepisse, omnes copiae sunt admittit, donec Insulbrum Neapolitanorumq; auxilijs accedentibus Caesariani pares facti, vel etiam superiores sunt viribus Gallicis. dum ita Caesariani suppetias Pistorij expectant, Marcus Antonius Triuisianus princeps Venetiarum diem suum obiit, qui anno superiore Dux creatus fuerat, cuius in locum patrum consensu successus est Franciscus Venerius, vir probitate ac eloquentia clarus, sed quoniam Strozza in agro Lucensi frustra classica auxilia expectauisset, grauiterq; ferrent Lucenses sibi augeri inopiam annonae ob multitudinem externorum hominum, cum praesertim ob agri angustiam alioquin non valde abundent re frumentaria, Strozza comitia suis ducibus indicit. in his decernitur optimè consultum suis rebus videri, si sese in agrum Senensem recepissent, quia iam auctae essent nimium Caesarianorum vires, ibiq; auxilia expectarentur. nam rex magnas copias promiserat se missurum esse e Gallia in Italiam, ut diximus. Strozzeani Senam ad properantes Arnum fluium non ignobilem Hetruriae nullis linitibus, nullisve pontonibus, sed pedestri itinere vadantur, qui fluius e montibus Lunae ortus Florentiam urbem interluit, & per amplium agrorum spatium deuolutus, amplamq; planitiem meridiem versus mare Tyrrhenum ingreditur non procul ab vrbe Pisis. solet hic fluius esse rapidus, & propter aquas turbulentissimas non satis fidus esse transeuntibus, quia vada non possunt ab altioribus profunditatibus dignosci. Strozzeani vel mentum attingentibus aquis omnino fluium traiciunt, quod iter difficillimum tamen incredibili celeritate conficitur. nam verebantur Strazzeani ne a Caesarianis circumuenirentur, atque intercluderetur commeatus, quare cogerentur aut laborare inopia rerum necessariarum, aut inducerentur in necessitatem collatis signis dimicandi; quoniam Insulbres, Neapolitanarumq; copiae sese cum Mariniano coniunxerant. Strozza Senam ita profectus ne exercitus vrbs annonam absumeret suas copias mittit in aestiua in ora maritimam, atque duo millia peditum, & trecentos equites cum comite Iuliae Tauricae in urbem inducit. Leo Strozza aegre ferens reliqua classis Gallicae tarditatem, quae duce Polino reliquas copias erat aduectura, ut aliquod virtutis specimen, & ipse ederet, neque ita deses expectaret, loca hostium maritima cum suis triremibus infestare decernit. quare naues nonnullas onerarias frumento onustas, & commeatu, & alijs mercimonijs Genuensium captiuas ad portum Herculis adducit. ut verò aliquod etiam oppidum Florentini agri ac ditionis occuparet, ad Scarlinum forte facit descensionem e triremibus. illud ad expugnationem explorans glande transfixus e moenibus ab oppidanis praesidijs vitam conclusit. Perro Strozza statim Senam ingresso nuntiat Leo frater cecidisse ex vulnere apud Scarlinum ignobile oppidum Thusciae, atq; Populonicae ditionis quem nuntium ille aequo animo, accepisse, & tulisse visus est, quamuis postea non mediocris moeroris signa edidit. caeterum classis Leone duce priuata tumultuari coepit, & discordia, crebrisq; contentioneibus vexari, ut est genus illud

Copie Galliae

Copie Marinianij.

Marinianus fert suppetias ciuitellae

Ciuitellae descriptio.

Folianum oppidum.

Martianus oppidum.

illud hominum ad faciendas potius, quam ad ferendas vllas iniurias propensum; donec Strozza cum magna peditum manu ad res componendas profectus est, atq; ibi tandiu moratur, donec Galliae classis, quam tanto cum desiderio expectauerat, Massilia applicuerit; qua Germani & Aquitani uehebantur. his exeuntibus e nauibus sex delectorum peditum Italorum millia, quos habebat in castris Forqueus, ad se accerit, quibus castris coniunctis ad iustum exercitus numerum accedebatur. erant enim in castris Gallicis duo millia & quingenti Heluetii, totidemq; Aquitani, duo millia, & quingenti Germani, sex millia Italorum peditum, equites galeati mille ferè. his copiis instructus Strozza non amplius intra menia cunctandum esse censuit, sed existimauit in apertum esse exeundum, & si res ita inuitaret, de summa belli cum Caesarianis copijs signa conferre, quamuis in castris Caesarianis essent quatuordecim millia peditum ex Itala, Germana, Hispanaq; nationibus collecta equites mille & quingenti partim cataphracti, partim leuioris armaturae. Marinianus cum his copiis sese ad munitionem quandam imperfectam & nodum satis munitam recipit, quae distabat ab vrbe Sena circiter sex stadios, quam apud sanctum Lazarum extruxerat. ibi tandiu moratur, ut videret hostis quid consilii caperet. erat etiam Gallos ad pugnam alleciturus apud ipsam munitionem, sed cum prima acies Strozzeana accederet sub meridiem, Marinianus relicta munitione confusa propere acie vel certe parum instructa ad collem quandam se recipit, qui non procul aberat ab ea munitione, quae stabat e regione canobii diui Antonii. illa re perspecta cum se ex inferiore loco pugnaturum esse Strozza animaduertisset, substitit cum omnibus copiis, mittitq; delectam manum militum expugnatum canobium sanctae Bondae a Caesarianis occupatum. illud post diuturnum certamen denique non sine vtriusq; exercitus clade a Gallis capitur. rursus postero die cum Caesariani conarentur illud recuperare instauratum est minutum certamen, sed tam acriter tantaq; contentione vtrinque certatur, ut pugna ab aurora cepta ad noctem vsque protracta sit, in qua plures ostingentis ceciderunt. cum reliquae copiae sub noctem Strozza accessissent Senam pertransiens ad portam, Qui lem castrametatur collem quandam, qui Chamolie munitioni imminebat, occupaturus. at Marinianus factus certior per exploratores de illius consilio primus eum collem capit. Strozza ea re visa ne vicinus vrbi vrbanam annonam frustra absumeret, die tertio iter conuertit ad tentandam Ciuitellam. illud oppidum est, sanè accomodatum ad occupandam vallem Arni, & ad infestanda multa alia oppida Florentini imperii. hoc igitur consilio iter capturus Senae relinquit Molicium regulum cum imperio rerum militarium, quem Henricus cum classe & copiis auxiliarijs in Italiam miserat. at Strozza ipse cum vniuerso exercitu in vallem Glanicam iter facit. Martianum oppidum vi expugnat. praesidia in oppido inuenta trucidat. locum ut ad comportandum commearum opportunum praesidijs firmis munit. necita multo sanè interiecto tempore Oliuetrum per deditionem capit. ad Ciuitellam bonam partem exercitus mittit cum duobus muralibus tormentis; reliqua enim pars copiarum ad pontem Glanicum fuerat castrametata. his acceptis detrimentis Marinianus commotus relictis munitionibus rebus omnibus necessarijs instructis iter capit, & ipse Ciuitellam versus, quoniam id etiam oppidum erat in magno periculo ne veniret in potestatem Gallorum, quia minime erat munitum, ut oportebat, quamuis natura loci sit maxime accommodata ad muniendum. prima igitur castra posuit ad pontem Bonzonium, secunda ad Sanctum Cosmeum, tertia erat ad Lessam facturus, sed cum Ciuitellam valde premi, & vrgeri intelligeret contentiore gradu properat difficili vsus etiam itinere, ne illa in potestatem hostium veniret. non procul igitur ab hostibus in loco aipero sanè, & difficili castrametatur. est autem Ciuitella non procul a Glane fluuio sita in loco edito, oppidum honestum, frequens, & ferax optima morum vinorum, cuius ager planus frumento, & omni genere fructiferarum arborum abundat. est illa tanquam porta ad multa alia castella, & ad totum ferè imperium Florentinum quod ad eam partem spectat, infestandum. at verò non tam occulte accedunt Caesariani, quin prima acies cognita sit ab hostibus; quare satis aptum tempus illis concessum est ad bellica tormenta, & ad omnes copias in tutum retrahendas. ceciderunt non pauciores trecentis e Gallis, qui palantes per agrum fusim praedatum iuerant a Caesarianis inuenti. mox minutum praedium a Gallico Caesarianoque equitatu committitur, in quo plures desiderati sunt e Caesarianis, quam e Gallis. capti sunt in ea pugna prior Longobardiae, Marius Sanctiflorius, alijque quidam insignes, quare Caesariani postea apud Ciuitellam, ut dictum est, in loco difficili castrametari ita coacti sunt, ut partes castrorum ad mutuam defensionem, mutuaque subsidia prorsus essent inutiles. cum postredie illuxisset, Caesariani e castris egressi ut locum explorarent, sentiunt hostem conatus esse ad ripas Glanis fluminis, atque ibi castrametari, quare statuunt postero die Strozzeam circumuenire, ut, si hostis vti vellet pugnandi facultate sibi oblata omnibus copiis dimicaretur. haec sententia dum a Caesarianis agitur, nuntiatum est hostem Folianum versus iter facere, quem Caesariani e vestigio sequuntur, atq; ex itinere Oliuetrum recuperant. praerant Foliani Carlottus Vrsinus vir nauis & rei bellicae peritus ac strenuus, qui certiore facit per nuntios Marinianum se omnes hostium conatus per quatuor aut etiam sex dies sustentaturum, cum praesertim, duo tantum muralia tormenta traherentur. huic responsum est praclare actum iri si per biduum conatus sustinisset. Veruntamen quo die primum Folianum obsidione cingitur paucis istibus muro disrupto, coeque Carlotto ipso, & multis alijs praesidiarijs militibus vrbs capta est, in qua tota saeuitum est vitium ferro, direptionibus, incendijs. milites trucidati sunt intra moenia, qui vbi primum cesum fuisset ducem senserunt, ita conciderunt animis, consternatiq; sunt, ut omnem spem salutis ac defensionis simul abiecerint. Marinianus illa re inflammatus suas acies ad Martianum conuertit, vbi Strozza duodecim vexilla peditum Italorum reliquerat inter urbem, & exiguam quandam munitionem.

munitionem. pugnatur minuto prelio. sed Strozzeana acies munitione à Caesarianis capta turpiter funditur, atque ad mortem pecudum nulla facta defensione trucidatur. pauci se fuga Lucianum iter uarunt. atqui Marinianus, cum nulla essent in castris tormenta, mittit Aretium qui duo muralia tormenta attraherent, quæ cū haberi nequiuissent, attractus est semicanon sub noctem. nā quam uis mœnia continuo concuti non ceperunt, tamen totum negotium maiori diligentia in diem crastinum comparatur, uti iterq; differtur, quia illa petita aliunde expectabatur, quibus designabantur, parabanturq; loca, ubi possent commodius in diem sequentem collocati per noctem attrahæ. Quæ dum geruntur in sinibus Thuscæ Henricus in castra suorum, sicuti expectabatur, profectus ad Valencianā propè castra coniungit, quæ iam continebant sexaginta millia armatorum, cum Dinanum oppidum natura & arte munitum adoriri decreuisset, nullo vi hoste à tergo relicto expeditus, & rursus Nemetocernam urbem expugnaret, qua urbe se facile potiturum arbitrabatur, ut que foret debilis & montibus circumdata, cum parua ibi esset manus Caesarianorum, & imbecilla ad resistendum tanto exercitui. illa occupata postea Caesarem inuadere motus inde castris Bruxellis morantem decreuerat. at Caesari omnia regis consilia per exploratores explicantur, quæ etiā per coniecturam suorum ducum nimirum percipiebat, quo: rerum militarium peritos habebat in castris. Dux Allobrogum idcirco castra mouens ad Sermoninum oppidum profectus non procul ab hostibus castrametatur. Sed quoniam valde virtus esset inferior, singulari prudentia usus est occupandis locis aptioribus, atque ita rem protraxit, ne vel formidare vires hostium videretur, vel deficere Caesare dignitati. cum eadem regis consilia, quæ in ntiarant exploratores, consentirent cum dictis captiuorum, Caesar primarios exercitus conuocat Bruxellas, ut de toto negotio consultaretur. tum auditis singulorum sententiis, cum aliis inuadenda loca Regis, eumq; reuocandum ab illa expeditione videretur, aliis appareret vitibus si oppositione castrorum & presentium virium resisteretur, atque ita refrænerentur impetus hostium, deniq; ceteris aliis sententiis reiectis in eam communi consensu itum est, ut Caesaris exercitus, qui iam ad decem & octo armatorum millia excreuerat, ad urbem Nemetocernam siue Namurium castrametaretur, eamq; urbem tãquam aditum in Ambiuaritos & Tongros & finitimas Belgarum regiones tueretur. quia si Henricus illam urbem occupauisset, poterat etiam flumine amplissimo eius regionis Mosam, facilemque accessum habuisset Bruxellis usque sine villo impedimento, & Maftrichium. Caesarianosq; facillime impediret, ne castra cū Duce Allobrogum cōiungerentur, quæ vires expectabantur è regionibus Menapiorum. cum Caesar igitur ad urbem Nemetocernam Castalium & Benincortum castrorum magistrū tūc præmississet, ut locum tutum & commodum ad castra deligeret designarent, Dux Allobrogum, & Antonius Auria cum exercitu procedunt non sine aliqua suspitione ne Gallicæ acies venirent obuiam, quæ non plus aberant duodecim milliariibus a Nemetocerna. Cum biduum iter Caesariani conficissent expeditissimi, & ad castra parata venissent, ibi auditur tormentorum bombus Gallicorum; nā Gallus octo muralibus tormentis Bouinas oppidum ab ea parte quæ fluuium Mosam ipestat, concutiebat; cum haberet exercitum bipartitum. altera pars castrametata fuerat ad fluuium Sembram vocatum, altera ad Mosam, qui fluuii in vnum cōfluunt communem aluū apud Nemetocernam. ubi satis amplum spatium mœniorum tormenta Gallica prostrauissent, primo militum conatu Bouinæ vi capiuntur, ubi Henricus nonnullos è militibus suspensio necari iubet. alii partim trucidati, partim capti. illud supplicii genus indecorum apparet militibus, neque nisi grauissimis de causis ita sunt puniendi; cum turpe crudeleq; sit in eos, qui sui principis iura tuentur, tam acerbe se sentire, quàm in illos, qui vel consilia, vel munitiones hostibus prodiderunt. sed tamen excusari potest illud factum fuisse iure belli, quamuis satis frigida sit excusatio, quia obstinæ & contra militarem disciplinam conarentur locum debilem tueri aduersus regias copias, quem nullo pacto possent defendere. atque eodem die Caesari in castra profecto nuntiantur mille equites Galli nocturno tempore Mosam fluuium esse traiectionem, vicinosq; pagos Caesarianorum incursionibus & incendiis populaturos. istud ne fieret Caesar prima vigilia Aloysium Abulensem virum impigrum vniuersis leuioribus equitibus præfectum obuiam mittit cum equitatu Belgico, & equitibus sclopetariis, quæ copiarum accedebant ad tria armatorum millia. Galli murato postea consilio manserunt in eadem castris. erant autem castrametati in altera parte Mosæ fluminis Conestablius, & Dux Augustonometensis, quò Henricus tumultuarijs pontibus excitatis cum exercitu transiit. castra coniunxit. Dinantum versus signa cōuertit. ea est urbs in ripa Mosæ fluminis extructa. hac facile potitur cū tormentis aliquandiu verberasset, quia non esset satis munita. sed cum oppidulum aliquantulum restitisset, postredie eius diei magno studio, magnoq; impetu ut præmunitum, & in præcelso loco edificatū diuerberari incepit. erant in eo oppidulo quingenti pedites inferioris Germania, quò etiam Iulianus quidam cohortis præfectus cū trecentis peditibus conuenerat, ducentis Hispanis scilicet, & centū Germanis, quos Maria regina istud ipsum verita paulo ante præmiserat. atqui cū ex altera parte Henricus, ex altera Augustonometensis magnā murorū partē ad ingressum aperuissent tormentis, Galliq; per ruinas murorū ingredi conarentur, repulsi sunt non sine clade & iadura multorū. postride tamen cū oblata fuisset oppidanis præsidij exundi facultas cū ensibus, & quantū supellectiliū altera manu possent auferre, Iulianus præfectus Hispanus non recusat omnino conditionē; sed addidit se nullo pacto, nisi vexillis ad profectio nem explicatis exiturum, atq; seruatis armis, equis, & omnibus suorum militū impedimentis, qui conditiones negotiantur deditionis deniq; persuadent Iuliano oēs illas cōditiones facile posse obtineri, si Iulianus ipse ad pacificandū cū hostibus exiret, atq; à Conestablio mox ēt phumaniter ad cōiuiū inuitatur. ille inter cōiuii oblectationē ab Andrea Maggio rogatur, & liberius monetur ut oblatis conditionibus acquiesceret, ac nō repugnans oppidulum

Castra Henrici in gētia.

Sabra & Mosam fluuii. Bouinæ vi capta a Gallis.

dulum iam dederet, tam benignis, tamque liberalibus hostibus, apud quos non minus humanitatis, quàm apud suos, experiretur. neque se implicaret tot difficultatibus, quorū mox è diuturna validaq; oppugnatione consequerentur. ille ad suos reuersus omnes difficultates explicat. monet fieri non posse ut diutius tanti exercitus viribus resistatur. difficilia esse auxilia, & subsidia Caesarianorum, quæ sine magno periculo accedere non possent. quanta sit fortitudo Gallorū cognosci potuisse vel è primo conatu, cui vix potuissent resistere. magnum periculum vitæ singulorum parari, si hostes oppidulo per vim potirentur. vnum esse remedium tot malorum, quod nisi opportunè adhibeatur, frustra forsasse post modo requiretur. nam ut tot difficultates deuitarent vno tempore, id solum fieri posse per maturam deditionem. se procuraturum ut saluis impedimentis, quæ ipsi ferre possent, & ensibus, tuto liceret excedere. hisce conditionibus, quæ in tantis propositarum rerum difficultatibus honestissimæ videbantur, præsidij milites assentiunt, quare iubet ut omnes subscriptionibus affirmarent. deinde conditiones ita subscriptas astrictè ad conestablium confirmandas; quæ ubi sunt stabilitæ, Caesariani ex oppido excedunt. cum vero Iulianus esset discessurus, conestablius quia nihil de ipso præfecto dictum, aut actum esset, capi iubet. illud quidam à Gallo simulatum fuisse censuerunt, quia Iulianus fuisse largitionibus corruptus ad ipsius gratiam; vel quia illum puderet redire ad Caesarianos cum oppidum, tam egregiè munitum non defendisset. Caesar horum ignarus ut suppetias laborantibus mitteret oppidanis, iubet eodem die quo se dederunt, Castalium cum duobus millibus equitum, ac totidem peditum, duobus regimentis Germanorum, & quingentis sclopetariis Hispanis præfecto Aurantio. principe, & Ferrando Lanoio, castra propinqua hostibus collocare, ne Caesariani non viderentur non aude- re exire è reparationibus, aut pugam prorsus detrectare: quamuis numero essent impares, & ut animus oppidanis augetur quo alacris se defenderent. nam ea nocte, quæ antecesserat, iussit Caesar circiter secundam vigiliam octo muralia tormenta displodi, quibus bombis significaretur se auxilia esse missurum, nec procul abesse amicas copias. misit cum prædictis copiis etiam Benincortum, pro cuius consilio castra in loco tuto deligerentur, & quàm fieri posset hostibus maximè propinquo; cum maximi sit ponderis, & non vulgaris consilij electio ingeniosa castrorum. sic enim futurum apparebat, ut si Galli diutius oppidum obsiderent, difficilius putarent conatibus experiri, aut tentare, ne à Caesarianis eodem tempore inuaderentur, atque idfestarentur, oppidanique maiori audacia resisterent. hi duces sub auroram iter capiunt, atque octo millia passuum a castris distantes Germanos pedites & quingentos Hispanos equites sclopetarios collocant in insidijs in finitimis syluis. deinde cum omni grauioris leuiorisque armaturæ equitatu castris hostium circiter duo millia passuum propinquant. Benincorto tutiorem commoditatem à tergo relinquunt eligendi castra. enimvero cum Gallicanis castris propinquant, ubique ad arma conclamatum est, quod eo consilio est factum a Caesarianis ut Gallos, si exirent ad pugnam, in insidias protraherent recedendo. sed cum Caesariani intelligerent Gallos consistere in acie intra aggeres, & reparationes, quod cognitum est per exploratores, existimauit Castalium se fecisse sine controuersia quantum spectaret ad Caesaream existimationem: quare censuit prætere ut suos ad castra designata adduceret, quàm aduersus multo superiores, potentioresq; copias fortunæ volubilitatem, & inconstantiam experiri. nam fortuna non nihil molestiarum minari Caesarianis rebus apparebat, quando à suis copijs castra infestabantur, quæ domestico tumultu repleta sunt. causa tumultus fuerunt Hispani, qui liberius per agrum amicam crassabantur, ac non minus amicorum, quàm hostium facultates diripiebant. at Viluordius antistes regionis præfectus septem ex illis prædonibus suspensio necari iubet, quo ceteros à tantis latrocinij deterreret, coerceretq; ab omni iniuriarum genere, quæ multæ in incolis regionis passim ab impuris latronibus inferebantur. reliqui Hispani adiunctis sibi quibusdam Germanis in societatem insanæ temeritatis magnopere tumultuantur, omniaque castra ira, & indignatione replent. inde trecenti sclopetarii Hispani relictis castris Nemetocernam versus iter capiunt, ubi Caesar non satis rectè valebat. hi quasi quodam furore perciti ut irrum- pentes per Germanorum custodias Caesarem adeunt. queruntur se non minus totius Hispaniæ, quàm ob propriam calamitatem dolere. inquit cum tot hominum millia quotannis ex Hispania educantur ad omnia Caesaris uota maximè propensorum, tamen paucos omnino ad domesticos post bella lares, quasi postliminio redire, cum omnes ferè vel in bellis fortiter pugnantes cadant, vel morbo absumentur, vel durissimis ac diuturnis laboribus bellorum intereant. neque tamen hoc sibi molestum videri, sed potius gloriosum, pro suo principe, & pro dilatada gloria nominis Hispani, pro finibus imperij proferendis ista sæpius perpeti. Sed omnium calamitatum, omniumque malorum illud molestissimum accidere, quòd non solum armis hostium, & arbitrio fortunæ, sed etiam immensæ Caesarianorum ministrorum avaritiæ, & crudelitati ita sint expositi, ut leuissimis de causis necentur, atque illud genus mortis præcipuè subeant, quòd plenum est ignominia; & non militibus, sed impuris latronibus debeatur. Istud aliquandiu se pertulisse equo animo, sed cum non cesset ipsorum ministrorum crudelitas, & sitis Hispani sanguinis, non videri in sempiternum ferendum, cum nuper septem sint suspensio leuissima de causa necati, tanquam impuri latrones, aut perduellionis rei. se petere suppliciter inquit à sua Caesarea Maiestate ut aliquo solatio à tanta ignominia, tantaque crudelitate subleuentur. Caesar iubet illos ex vrbe primum excedere. deinde responderet se grauius ferre illorum impudentiam, ac temeritatem, qui contra disciplinam militarem, omnemque reuerentiam Imperatori debitam ausi sunt totum exercitum tumultu replere, & violare corporis custodias. quasi essent eius Imperatoris iustitiæ vi expressi furi,

Iuliani oratio ad deditionem.

Dinantum deditum. Iulianus captus cū de se non pepigisset.

Castalium fert suppetias post captum oppidulum.

Seditio Hispanorum.

CSB
CSB

stri, cuius æquitas, & fides nemini unquam defuisset; cum multò magis decuisset pro illis, quæ petebantur, atque optabantur impetrandis mittere præfectos cohortium, quorum oratio semper perhumaniter in huiusmodi opportunitatibus fuit audita. atqui cum contra ius rationemque bellicam fecerint, totaque castra seditionibus repleuerint, quamuis digniores sunt quouis graui supplicio, quam vlla humanitate, tamen pollicetur se causam cogniturum, ac neque illis, neque cuiquam iustitiam defuturam, quæ quidem ad imperatoriam dignitatem spectet. iubet eos redire in castra. hi partim intelligentes quantum errorum commiissent, quòd arma, tam temerè sumpserint; partim lætati abcedunt propter promissa Cæsaris. Henricus capto Dinanto vires suorum parumper reficit, qui annonæ penuria iam laborare coeperant. oppidum firmissimis præsiidijs munit. omnia impedimenta in fines Gallicos transmittit. postea coniunctis duobus castris in vnum ad eam partem, quæ labitur Mosæ fluius Nemetocernam versus Cæsarianis castris magis propinquat. Cæsar tamen per exploratores intelligit Gallum illud facere propter annonæ penuriam, vt esset in loco commodiore ad excipiendum comæatum, tamen re-batur hostem eo consilio esse expeditum, & sine impedimentis, vt repente aliquam urbem adoriretur: ac velle ita mutandis castris Cæsarianos è suis elicere, quo celeriter Nemetocerna potiretur. idcirco Cæsar non solum aggeribus altioribus, ac firmioribus, maioribusque fossis castra curat munienda, sed etiam inceptam super colle munitionem perficiendam, quæ arci Nemetocernæ immineret. mittit circiter quinque peditum millia Grandeo, & Arembergenfi regulis præfectis ad omnia finitima oppida præsiidijs munienda, diligenterque custodienda. illud ad suam existimationem spectare Cæsar putabat, atque honorificum fore videbatur, vt vbicunque locorum hostes propinquarent, præsiidia possent nonnullos emittere ad leuia prælia. Cæsari enim satis erat rem protrahere, donec Germanæ, & Bufætorum, & aliorum populorum vires conuenirent, quæ variis è locis expectabantur. cum etiam Philippus princeps non paruam Hispanorum manum ad hoc bellum clasæ adueheret mox in Britanniam adnauigaturus. Sic igitur Cæsariani quid Henricus capturus esset consilij prospectabant, rebus omnibus necessarijs ad defensionem comparatis. Gallus Dinanto castra mouet, atque eodem die castrametatur circiter duodecim millia passuum distans à castris Cæsarianis. postredie eius diei castra ponit distantia quatuor milliariibus, ita vt videretur omnino Gallus hostis ad Cæsarianos aduentare. Cæsar exit Nemetocerna, totumque exercitum iubet in acie consistere, cum ipse per alas equitum, & peditum agmina penetraret, omneque porrecta dextera perhumaniter ad militarem virtutem, fortitudinem, & strenuitatem hortaretur. exorta est non mediocriter lætitia, & alacritas ex eius præsentia, quòd eum nemo è militibus iam multos menses viderat: quare facta est ingens salutatio militaris à sclopetarijs, qui fossas tuebantur, & qui constiterant in acie. at verò paulo post nuntiatum Gallus castra mouisse Binsium versus, vbi erant in præsiidijs tria vexilla peditum inferioris Germaniæ, quòd oppidum die postero vt illuxit, duodecim muralibus tormentis magna diligentia, magnoque strepitu concuti coepit. illud quamquam erat satis munitum ad sustinendos hostium conatus, cum haberet regium palatium cum amoenissimis hortis à Maria regina extructum Marimontium vocatum, tamen oppidani non diuturna, neque difficili oppugnatione expectata, se se Henrico dederunt seruatis hominibus, & omni suppellectile. fuit autem tardum consilium Cæsaris, & irritum, qui hostem sequebatur eo consilio, vt oppidanis suppetias mitteret, sicuti per bombum tormentorum his etiam significauerat. sed ea iactura idcirco euenit, quoniam custodia oppidorum, & munitio locorum imperitis hominibus rei bellicæ, atque tyronibus fuerat commissa, cum vix periti rei bellicæ loca pro virtute aduersus magnas copias tueri possint, nedum imperiti, qui omni fortunæ arbitrio sunt expositi. nam perridiculi principes illi mihi videri solent, qui nobilitati potius, & splendori familiarum, aut opulentia imperium rerum bellicarum periculosè committunt, quam sapienter virtuti & ingenio, & prudentia imperatorum, cum illa tanquam mundus muliebris sit hominibus in pace, at virtus tanquam arma, & thoraces in bello. quamquam plerique principes propter auaritiam deligunt ad munia militaria, qui possint sumptus facere, & eos subleuare pro acceptis imperatorum titulis, at non qui scire præse possint. sed ars arte sæpe retunditur. Henricus illo oppido potitus regium palatium, totumque agrum Folembrium flammis, miserabile plane spectaculum, absumit, fructiferasque arbores succidit, memor eius loci, quem consimilis pulchritudinis Cæsariani in regione Morinorum sibi deuastauerant igni. deinde Binsio discedit longis itineribus propter rerum victui necessarium inopiam, cum parum annonæ ibi repertum fuisset, utpote in oppido exiguo. peruenit ad oppidum rebus omnibus ad defensionem necessarijs munitum, quòd est in finibus Galliæ, cuius oppidi præsiidia non magnopere Gallicos conatus formidarunt. Cæsar Gallum Bauesium vique inlequitur, quòd oppidum distat à Canoo circiter duodecim millia passuum, quòd ab incolis relictum Galli flammis absumunt. Henricus ad octauum cal. sextilis circiter tertiam vigiliam cum prima parte exercitus, atque agmine ad tentandum traiectum contendit distantem à Canoo circiter quatuor millia passuum, atque posterijs agmen sub auroram sequi iubet. istud consilium Cæsari die iam illucescente nuntiatum, & additur his, quòd postremum agmen inordinatum multis impedimentis, & tentorijs in uia relictis procederet. Cæsar his cognitis ducem Allobrogum, Castalium, Antonium Auriam, Benincortum cum omni equitatu, & quingentis sclopetarijs equitibus Hispanis extremum agmen hostium insequi iubet. ipse ad octauam horam noctis cum omnibus copijs incedens castra relinquit, Canooque sub meridiem peruenit, quò multi ex equitibus expeditioribus nuntiatum recurrunt, qui hostem minutis prælijs retardauerant, postremum

postremum agmen hostium substituisse non procul ab eo difficili traiectu; & cum plurimum abesset prima pars copiarum, atque instructa acies, quæ propter loci difficultatem suppetias ferre non posset, peraccommodatum fore si pars hæc exercitus funderetur. sed enim rerum militarium peritiores, atque prudentiores non ita commodum, neque tutum fore censebant, ob iniquitatem loci hostem inuadere, cum multi tumultuarij pontes fuissent excitati, quo illi periculo, quòd imminabat, se subducerent. quare etiam constiterant in acie pugnam inuituri, si res ita postulareret, qui tamen in tutum, cum vellent, se possent recipere. his accedebat, quòd ob multitudinem, situmque loci, quem occupauerant, Cæsariani non poterant eos conuenire, nisi per apertam planitiem, quòd erat omnino periculosum. In tanta consiliorum varietate anceps Dux Allobrogum vterius procedit, atque non procul à Canoo duces ad concilium conuocat, quòd quidem consilium tardum fuit. non enim semel euenit, vt post euentum consultetur; ac sæpe dum consultatur subterfugit recte agendi opportunitas. quin etiam in multa ingeniorum varietate, magna plerunque est differentia sententiarum, cum omnes conentur ne videantur nihil sciuisse. inde fit vt præstabilius sit vnus periti, quam multorum imperitorum iudicium; cum raro bonum sit multorum. nam profecto multa sunt ab ipso imperatore copiarum necessario discernenda, vel si cum nemine consultarit, qui non minus prudentia, & acumine ac celeritate ingenij cæteros duces debet antecellere, quam imperio, & autoritate in ijs præcipue rebus, quæ spectant ad populorum, regnorumque conseruationem. tunc enim res male aguntur, cum opus est imperatori multis consultoribus, qui certe si ad sint, sunt tanquam testes optimorum consiliorum aliquando, aut tanquam adiutores, at non tanquam arbitri eorundem adhibendi. Homerus idcirco non solum poetarum præstantissimus, sed etiam optimus omnium imperitorum, cum hoc vellet significare louem facit solum vigilare Dijs omnibus reliquis dormientibus, solumque secum perpendiculari bellorum euentus, & quò pacto res sint tractandæ. accidit enim aliquando rei bene gerendæ velox opportunitas, cui opus est celeritate conficiendi, quæ nisi repente arrepta sit, inter consultandum tanquam nebula euanescit. sic Ducis Allobrogum animus distrahebatur, cum iuniores, vt imperiti rei bellicæ, & pugnae auidi putarent se facile hostem superaturos. peritiores cognita rei difficultate censebant à pugna esse abstinendum, ne totus equitatus fortunæ arbitrio committeretur, in qua tota uis Cæsaris consistebat. nam siquid aduersi contigisset, eodem prælio de tot regnis ac prouincijs dimicabatur, quæ omnia fuissent à Gallis victoribus breui occupata. cum ita sententia nariarent, omnes tamen omnino dimicandum esse decernunt, sed rem prudentius esse protrahendam censebant, donec hostium copia diligentius essent explorata. atque cum in planitie situm sit Canoom, quæ porrigitur in duo millia passuum occatum versus. in extrema parte eius planitie locus est paulo eminentior in collis formam, super quo visæ sunt à Cæsarianis quinque equitum turme Gallorum, cum duæ etiam parum ab illis distantes in humilior parte visæ fuissent constitisse. omnes autem hæc ad septem millia equitum continebant, vt cognitum est è captiuis, cum quibus erant quatuor millia peditum. Galli propinquantibus Cæsarianis in eo loco consistunt, atque omnes in vnum conglobati sese in edita parte ostentant. non procul ab eo colle alius erat collis eminentior, cuius pars decliuus ad difficilem fluminis traiectum attingebat, sed ad collis radices decliuus erat equis asper, & perdifficilis per quoddam spatium, quam difficultatem fluius statim excipiebat, cuius amplitudo non erat maior decem passibus, profunditas vnus cum dimidiò. erant fluminis ripæ ex vtraque parte tam sublimes, quam erat ipsa latitudo, vt natura fossam militarem munitissimam fecisset in eo loco videretur. vbi verò traiectus fuisset fluius vallis palustris excipiebat post stadii spatium, in qua collis editus erat, super quo tanquam nubes Gallicæ acies procul aspicientibus apparebant, à quibus plurimum distans primum agmen vix concerni poterat. præfectus itaque postremo Gallorum agmini cum vidisset Cæsarianos adaugeri, turmasque equitum, quæ accedebat Canoom, ita se in tutum recipit. reliquit alam extremorum equitum conglobatam tantæ latitudinis, quanta erat frons omnium turmarum, vt idem aspectus Cæsarianis seruaretur. atque ita fit, vt propinquum alterum collem ascendentes conduplicatæ copiarum apparerent. alarij, qui in conspectu Cæsarianorum constiterant, dum pugnaretur leuibus prælijs rariore sibi fiebant, atque copiarum ita omnes sensim se prius ad eum collem recipiunt, quam Cæsariani sentirent. inde alas Cæsarianorum equitum despicientes, quæ non longe aberant, eodem ordine ad fluium descendunt alas relinquentes, quæ turmas equitum protegerent. sic igitur à tergo alariorum descendentes multos sclopetarios collocant ad decliuem collis locum difficilem, vt, si res ita postulareret, suis opem ferrent, dum se in tutum recipere. nam interea super pontibus, qui subitarij excitati fuerant angusti, copiarum paulatim traiciebant. Dux Allobrogum vbi alaribus copijs propinquasset, quæ adhuc super colle constiterat, ducit non amplius esse cunctandum; sed tentandum quo consilio, & quò ordine Galli vicerentur. iubet equites, & sclopetarios equites in hos impetum facere, imperatumque est, vt reliquæ copiarum è vestigio sublequerentur. cum vero soli reliqui essent alarij, qui & ipsi coeperant transire ac descendere, ducenti equites Cæsariani in hos impetum faciunt, quos Galli strenuè pugnantibus sustinent, seque instructi ad subsidia sclopetarios recipiunt; qui, dum Cæsariani ardentius Gallos insectantur ex insidijs repente erumpentes, frequentis glandium plumbearum procella Cæsarianos diuerberantes tandem illos retardarunt, vt alarij, & ipsi descenderent, atque traiecto flumine alium in colle sese sensim receperint. sed iam Gallicorum equitum turme in apertam planitiem profectæ non amplius vexari, nisi magno cum Cæsarianorum periculo poterant, cum frequentes sclopetarii in proximis collibus constituti essent, qui facile inuadentes Cæsarianos Galliarum

equitatum, & glandium procella, & omni tormentorum bellicorum genere possent impetere. Philibertus Allobrogum dux, ubi illas inuadendi hostis difficultates vider, suos reducit in castra. nam profectò magna vis est copiarum in alio, atque alio loco consistentium, quod nisi à castrametantibus, & ab inuafuris spectetur, ductores copiarum in maximas difficultates, & pericula trahuntur: cum pauci propter opportunitatem loci multos sepe profligarint: quod ipsum spectandum est inuadendis, aut extruendis vrribus, quia locus est pro multis manibus strenuorum militum. cum nuntiatum esset Cæsari Gallos esse denuo Cameracum tentaturos, castra ipse posuit ad Canoum, deinde ad Buschiam pagum; qui veritus ne ad ipsum Galli iter conuerterent, imperat fossa castris profunda castra precipi, quæ alioquin erant in loco natura munitissimo delecta. ubi per triduum moratus esset, nuntiatum est rursus Gallum sese ad oppidum suorum finium Chiatelū vocatum recipisse. Quæ dum gerebantur in finibus Belgarum, nullum tempus, ac nullus propè dies sine prelijs transigebatur in Thufcia. nam ubi Cæsariana tormenta in opportunis locis collocata fuissent, quæ varijs ex oppidis finitimis fuerant attracta, Strozzeanus exercitus sit propior. initur utrinque minutum prelium ab equitatu, & peditatu sanè atrox & cruentum, quod fermè iuste pugne formam prece ferebat. certatum est per spatium decem horarum. ceciderunt à Gallis plures mille & ducentis. è Cæsarianis paulo plures quadringentis desiderati. cum vero iam dies inclinaret, Strozza iubet cani receptui, suosque reuocat in castra. atque cum vterque exercitus propinqua inuicem castra posuisset, laborabatur aquarum inopia, pro quibus erat assidue dimicandum, ubi vel homines, vel iumenta opus haberent. sic ob plurimas victus difficultates, & propter quotidianos certaminum labores ob propinquitatem castrorum, milites fatigati eius militiæ pertesi, cum etiam Gallica tormenta in edito loco sita Cæsarianos plurimum infestarent, paulatim è castris elabi, ac numerus minui cepit, amboque exercitus debilitari. hiæc difficultatibus, atque periculis commoti summi duces liberalioribus stipendijs transfugas inuitant. certatum est rursus leui certamine, in quo tum equitatus, tum etiam peditatus Cæsarianus superior non parum terroris Gallo iniecit.

Cruentū prelium Strozzeanos & Marinianios

Strategema.

Marinianius, ut liberius Gallicæ copiæ minuerentur proponi iubet editum, ut omnibus è Gallicis castris exeuntibus liber exitus, & transitus daretur per agrum Florentinum. & si vellent Cæsariana mereri stipendia, proponebantur Gallicis liberaliora, quod ipsum pollicitationum genus etiam ampliavit Strozza. enimvero cum nuntiatum esset Mariniano per exploratores Gallos noctu accessuros ad pontem Valiani montem Politianum versus, iubet copias in acie consistere, ut hostem insequerentur. sed cum Strozza mutauisset consilium, conceditur Cæsarianis, ut ad tentoria recederent, & corpora curarent. neque multum temporis interuallum intercedit cum è vicinis collibus apparent Gallica tormenta, & impedimenta, quæ copiæ per debita interualla in singulis collibus consistentes sequuntur. Nam Strozza multis Italis transfugientibus cum se hoste inferiorem videret, sensim aciem in tutum deducere conatur; ita tamen ne fugere, sed etiam pugnandi facultatem hostibus vltro offerre videretur, quam putabat propter noctis propinquitatem deuitatum iri. at eius consilia à Cæsarianis cognita infringuntur, qui instructi nullo propè interuallo temporis concessio subsequuntur. præmittuntur expediti sclopettarij, qui terga, postremumque agmen Gallorum infestarent, ne iter liberum facerent, atque retardarentur donec equitatus Cæsarianus instruitur, qui ad Glanum fluiuium aequatum ierat. Strozza, ut insequentes Cæsarianos retardaret Italorum cohortem Martiani relinquit: ut dum hostes expugnando Martiano morantur, liberum expeditumque iter haberet. Strozza Folanum contendens præmissis tormentis semper editiores colles tenebat: præmittebat autem tormenta quo seruantur, si cogere pugnare. sed absurdum est profectò sine bellicis tormentis iter facere imperatori, præsertim cum hostis à tergo sequatur, cum illa plurimum possint non solum irruentem hostem refrigare, sed etiam, si audacior fuerit, ita profermere & laniare, ut liberius iter relinquatur. nam fugatis profligatisque copiis, neque tormenta quidem seruantur, cum omnia victi facile veniant in potestatem victoris. tormenta enim Gallica longo interuallo locorum præcedentia hostes à tergo insequentes infestare minime poterant; cum Cæsariani contra duobus sagris, quod est inter campestria maius tormenti genus, à frontibus collocatis plurimos è Gallis laniarent. deinde magnus globus sclopettariorum missus est ad vexanda terga Gallorum, contra quem tametsi Cornelij Bentiuolij extremo agmini præfecti, militarisque disciplinæ non ignari opera se Galli egregiè tuebantur, tamen plurimum molestiæ & damni capiunt. Marinianius cum ita præmissis sclopettariis animos suorum confirmasset, qui nullo ordine hostem infestabant alium ex alio collem occupans tormentorum opera tantum audaciæ suis adauxit, ut facile Gallos contemnerent, nihilque magis cuperent, quam collatis signis de summa belli dimicare. sic enim plerumque fit in rebus bellicis, ut in ceteris fortunæ ludicris, ut cum quid parui ponderis etiam ad res felices, vel aduersas accesserit, facile immutat totum rei præsentis statum; quare nihil est tam formidabile vel amplissimis regnis, quam principia infortuniorum, cum illa secum trahant postmodo rerum maximarum ruinam. ita verò Marinianius Gallum insequens suas copias instruxit. primos Germanos quadrata ferè figura collocat. in sinistro cornu præerat Hispanis Ioannes Luna. in dextero erant Itali. at Sanctiflorius cum vniuerso equitatu in sinistro latere constiterat è regione Gallici equitatus ad radices collis, qui vocatur Muliebris. at ita contra instructæ erant acies Gallicæ. densum agmen Italorum constiterat super colle Muliebris è regione Hispanorum. aliud Aquitatorum & Gallorum. aliud Heluetiorum. equitatus in dextra parte Cæsariano opponebatur, qui septingentorum sclopettariorum præsidio erat munitus: habebat Strozza à fronte Martianum, à tergo Lucianum, à sinistra Folanum, à dextra

Acierū Marinianij instructio.

Inita infortuniorū timenda.

Acierū Strozzei instructio.

alia oppida nonnulla. cum itaque vterque exercitus in acie constitisset, essetque animo dubio Marinianius an fortunam belli per illum diem experiretur, multis rationibus ab Hispanis præcipue dubibus impellitur in eam sententiam, ut decerneret pugnandum esse, quare dato signo pugna Marinianius ipse in extremum agmen se recipit. sicut enim cum inuitus propè fortunam belli experiretur, apparebat commodum fore, siquid aduersi contingeret, ut suæ salutis consulere, & paratior esset ad fugam. sin autem res feliciter succederet, suos ad vtendum victoria hortaretur, fortiterque insequendum. Sanctiflorius accepto signo pugna equitatum in Strozzeanos mouet, quibus præerat comes Iuliæ Tauricæ, fossam quandam productam per illam planitiem transiturus. pugnatur acriter primo congressu. Sed Galli numero inferiores, tum propter vim cataphractorum, quamuis sclopettariorum præsidijs muniebantur, funduntur, profligantur, dissipanturque, quod accidit quia Bighertus vexillifer cum prætorio vexillo statim inuadentibus hostibus terga vertit. illud cum celerius, quam credi posset, & quam conueniebat, accidisset, veritus Sanctiflorius aliquas subesse insidias non patitur primum, ut sui insequerentur fugientes, sicuti victoria ratio postulabat, sed cum veram deinde, at non simulatam esse fugam comprehendisset, suis concedit equitibus hostem insequi. ea re cognita Strozza abiecta prorsus omni spe equitatus, & pugna instaurandæ, cum Cæsariani insequentes nullum firmandi cursus, aut consistendi locum concederent; cum intelligeret futurum ut vndique circumueniretur si in planitiem descenderet: sin consisteret, magnopere infestaretur tormentis hostium, atque obsideretur, decernit collatis signis cum omni reliquo exercitu fortunam belli necessario prorsus experiri. atque cum ita loci angustia postularet, tres suorum acies in vna castra reducit, cum nullus esset vtrinque sclopettariorum vsus, qui in frequentibus minutis prælijs vniuersum sulphureum puluerem absumpserant, vasculaque exinauerant. Cæsarianæ acies consistunt impetum, & aduentum Gallorum expectantes præsertim, cum Galli, & Heluetij pedites intrepide, & cum magna animi alacritate mouerentur. vsi sunt fossæ beneficio Cæsariani, quæ per ipsam planitiem satis profunda forte ducta fuerat, apud quam primum ordinem firmant. nam iudicatum fuerat à peritis rerum bellicarum eos in magnas difficultates ituros, qui primi fossam pertransire præsentibus hostibus conarentur, faciliemque victoriam illis concessuros propter descensum, & ascensum. at qui cum maxime res propositæ sint prudentibus ducibus exercituum, gloriæ nimirum, imperium, salus subditorum, omnique humana felicitas, ij iure debent omnia, quæ spectant ad honorem suum, salutemque populorum diligentissimè circumspicere; & quæ sibi vtilia sint, nisi possint assequi, illa certe neque hosti quidem relinquere; quippe cum omnia hostium comoda in suas calamitates redundent. ad hoc cognoicenda sunt necessario cuique suorum, & hostium ingenia. exploranda consilia. cognoicenda arma. spectanda ars instruendi exercitus. intelligenda natura locorum. siquid horum parum notum, aut neglectum fuerit, rem totam in maximum discrimen potest inducere. nihil est enim tam fragile, quam instructus aduersus hostem exercitus, quem tanquam subtilissimum vitrum res aliqua pertenuis, & leuissima potest infringere, & inanis etiam rumor repente exortus. sic Galli, ut sunt pugnacia, & prompta ad omnia bellica pericula ingenia pro gloria, minime retardati fossæ difficultate eò descendunt promptè in Cæsarianos impetum facturi. primum agmen atque primus ordo præcipue, qui constabat è lectissima manu totius exercitus, in fugam vertitur, quæ res victoriam Cæsarianis concedit. Sic postulante ratione rei bellicæ delecti, & firmiores milites in fronte, aut in postremo agmine collocantur, aut ubi maius periculum extiterit pro opportunitate adoriturarum copiarum, vel inidiarum, si quæ timeantur. eius igitur fossæ difficultas victoriam propè è manibus Gallorum ereptam Cæsarianis incruentam concedit, quamuis illi in Cæsarianos Italos impetum facientes primum sinistrum cornu fuderunt. tum veritus Marinianius ne eandem fortunam subirent vniuersæ acies conscendens equum in collem quandam eminentem à tergo totius exercitus se recipit, ut inde prospiceret quo in loco res esset constituta. mox intuitus aciem illam, quæ sinistrum cornu profligauerat hinc ab Hispanis, inde à Germanis inde à Florentino delectu circumuentam vrgeri, Hispanorumque virtute præcipue impelli, qui illo die in primis egregiam operam nauarunt in eo bello, ad suos redit ad pugnam incitandos. Sic florentissimus Strozzeanus exercitus paulo ante vniuersæ Hetruriæ formidabilis, qui moenibus Florentinis propè captiuitatem minabatur, qui oppidis stragem, ædificijs incendia, agris deuastationem, populationem regioni vniuersæ, tam breui fugientibus Italis, fusoque equitatu vnius fossæ causa afflictus, profligatus, & fusus fuit: ut facile pateat, quam labili in loco sitæ sint res humanæ, quæ arbitrio fortunæ sunt subiectæ, si hominum prudentia non sustententur. cæsa sunt in ea pugna ad quatuor millia hominum. multi calore intolerabili absumpti. multi siti necati, ijque maiori ex parte Galli, & Heluetij. nam ad quartum nonas sextilis pugna commissa est. capta sunt circiter centum equitum peditumque vexilla, & quædam campestria tormenta. ad duo millia hostium in potestatem victorum Cæsarianorum venerunt. ceciderunt insigniores Valeronus regulus Heluetiorum cum omnibus centurionibus, & signiferis Heluetijs. Roueroceus præfectus Germanorum, qui erant cum Heluetijs. Ioannes Bentiuolius duces Galli, Tablasmus, Combasmus, Ioannes Villeus. multi ex Italis. omnes duces ac signiferi Germani. captus est Forqueus, Galeazzius Bentiuolius comes Galatinus, Paulus Vrsinus. duces capti, Turchettus Brixianus, Agalbitus Tudernitanus, Bartholamæus Murena, & alij nonnulli. post illam cladem acceptam Strozza, & Aurelius Fregosus vir autoritate, nobilitateque generis illustri glandibus ambo vulnerati ægre se ad montem Alcinoui recipiunt. at Cæsariani reliquias hostium insequentes sex muralia tor-

Pugna atrox intervrosq;

Præclarū momentum.

Strozzeanus exercitus profligatus.

Ad montem Alcinoui

Lucianū ca-
ptum.

menta & nonnulla compestria ex itinere capiunt. Cæsariani illa victoria potiti confestim ad expugnandum Lucianum contendunt, oppidum munitissimum & difficile, quod poterat multos dies conatus hostium sustinere. sed oppidani ad famam recentis victoriæ terri fortunam belli minimè tentandam rati vltro se dedunt: quorum exemplum secuta sunt alia oppida complura. atque hæc causa fuit cur Sena arctius, obiecta facilius ad deditiōem compelleretur. nam Sena vrbs hisce difficultatibus postea circumuenta est; quod commeatus difficiliter importabatur. quod copiosius hosti suppeteret. quod Cæsariani tutiores obsiderent, qui nullum hostem reliquissent à tergo. His oppidis capris datum est tempus Cæsarianis ad curanda corpora, ad humandos mortuos, ad curandos vulneratos, vt expeditiores ad Senam obsidendam cōtenderent. Marinianus omnes captiuos, quos habebat in castris, iurare imperat, ne intra annum arma Cæsarianis hostilia importarent: deinde liberali, & humanitatis pleno consilio liberos omnes dimisit, quod etiam fecit vt castra exoneraret. dedit etiam præfectos, qui singulas nationes ex agro Florentino inuolutas & incolumes ad primos patriæ fines deducerent, atq; per edictū procurat vt victus transeuntibus concederetur. vix Strozza & Fregosus ad montē Alcinoi peruenerāt, cum Altus Comes præsidij Luciani præfectus ibi præsto est post factam turpem deditiōem afferens subfrigidas & insulas sui facinoris excusationes. cur opidum natura & arte munitum, rebusque omnibus instructum turpiter deseruisset, quod potuisset per multos dies defendere, atque impetus hostium, & honorificè, & vtilissimè sustinere. nec multo post unā cum Bighetto signifero prætorio equitatus custodiæ traditus capitis condemnatur. nam Bighettus venit in suspitionem occultæ proditiōis, quoniam antea quam suos cedere aut superari vidisset, fugam arripuerit cum prætorio vexillo. illud autem iure factum videtur, quia vel si carere potuisset omni culpa proditiōis, illa nota turpitudinis certè carere non potuit, quod ob timiditatem vniuersum equitatum in fugam traxit: quæ timiditas non solum turpis est, sed etiam in præfectis, & signiferis, & militatibus magistratibus calamitosa exercitui, quorum manus est vel ceteros à turpitudine fugæ retrahere, & reuocare. vbi enim de summa rerum agitur, de salute populorum, de conseruando imperio, non satis honesta est timiditatis, aut inscitæ excusatio neque valida; quod illa equè ac proditiō multos in perniciem trahat. ita fit, vt, qui bellicis rebus imperitos præficiunt, cū suarum rerum detrimento intelligant gubernandi munus solis sapientibus conuenire. at Alti Comitum calamitatis, & ipsius inscitæ causa fuit, quod ille quedam impedimenta ad montem Alcinoi comportanda curauit, quoniam illa re cognita visus est militibus iudicasse oppidam non posse defendi. hoc vno errore, vel per auaritiam, vel per imbecillitatem ingeni commissio ita consternati sunt animi multorum, vt è menibus se demittentes ad fugam oppidum præsidij nudatum, & præpene necessariam deditiōem imperito Comiti reliquerint. ea dum aguntur inter Cæsarianos, & Strozzeanos, Ottomanica classtis sempiternus maris mediterranei stimulus, ac molestia ex angustiis Byzantij egressa per Bosporum Thracium ad Christianorum perniciem felici nauigatione in Apuliam ac Salentinos, deinde ad sinum Flore vocatum applicuit, qui non multum distat ab vrbe Neapoli. nam primū sub auroram ad oppida Vestum, & Bistizzen agri Neapolitani egressi Turcæ, illa inuadunt inopinato, cunctaque diripiunt. nihil neque sacrum, neque profanum relinquunt. oppidanos ad vnum classe auehunt. mox ad Calabrig, siue magnæ Græciæ, Salentinorumque litora ad nauigantes, aliaque loca mari adiacentia multos rursus capiunt, atque ante hyemem multa præda onusta classtis, multi que captiuis Christianis sine sanguine aut puluere Byzantium redit. illud est vtile Turcis duplici de causa, altera quod ita multi sunt per exercitationem periti nauigationum, ad quod etiam alliciuntur spe prædæ; altera quod hostes perpetua trepidatione, ac sumptibus vexant, vt intelligant arma Turcica magnopere semper esse metuenda. at Diuoduri Franciscani monachi quod illa vrbs in potestatem Gallorum venisset, vt diximus, in pristinam libertatem uendicare cupientes freti opportunitate comitorum prouinciæ huiusmodi commentum excogitant. conueniunt cum Cæsarianis, vt ad statutum diem manus delectorum militum vestibus monachorum induantur. paulatim ingrediarur urbem ijs armis tecta, quæ sub ipsi tunicis possent occultari. huius opportunitatis causa multa vasa vinaria sunt in urbem introducta, quorum nonnulla erant armis plena. ad statutum igitur diem Cæsariani, qui erant Teonuillæ in loco parum distante nimirū, venturi erant ad ferendum auxilium facinus aggressi. nam vbi ad arma conclamatum fuisset Diuoduri, censebant fore vt Galli ad certamen minutum exirent, quo tempore monachi, qui erant intra menia cum illis, qui Cæsarianas partes amplexabantur facile possent eos excludere. tum cæsis custodibus vnus portæ Hispani in insidijs collocati erant in urbem admittendi. sed res sub ipsum tempus statutum patefacta non parum molestiæ monachis attulit, cum multis causa postea fuerit suspendij. & quoniam fortuna in quam pattem inclinauerit secum trahit multarum rerum, vel bonarum, vel malarum cumulum omniumque gentium studia. & fauor consequitur signa victricia; inde effectū est, vt rebus Gallicis inclinantibus ad infortunia Genuenses quoque audita clade Senensi maiore alacritate, maioribusque apparatibus Gallos profligare aggressi sint, qui Cynnum insulam Gallicis armis occupauerant. atque in primis missis in insulam tribus Italarum ac duobus Germanorum millibus præter eas copias, quas habebant in æstiuis ad oppidum diui Columbari castrametantur, quod obsidione cingunt. oppidani decedentes de omni spe subsidiorum oppidum dedunt Genuensium copiis. deinde itum est Vrcinium versus, cuius expugnatio cum nimis difficilis videretur conuersum est studium ad omnia debiliora loca primū expugnanda. omnis prope insula in eorum potestatem venit, præter illam partem, quæ inferior est citra montes; reliqua que sunt facta Gallico Imperio Vrcinium tantum, & portus Syracusanus, quorum locorum tamen multa castella etiam Genuenses occupauerunt. Hetruriæ verò Duci quoniam res feliciter succederent, patefactæ sunt insi-

die

Classtis Turcæ exercitatio.

Diuoduri in
sidijs per Frā
ciscanos stru
ctæ.Cynni bellū
instauratum.

diæ nonnullorum, qui aduersus ipsum pro patriæ libertate, vt profitebantur, hoc est pro propria tyrannide cum hostibus conspirauerant, qui cum circiter triginta fuissent, præcipuè tamen autoritatis fuerunt; Bindus Aluitus, & filij; Annibal Ruccelaius, Paulus Antonius Foderinus & filij, Alexander Saluiatus Petri filius, præter ceteros. vbi nouum edictum Cæsaris iussu excitatum esset è veteris & solo adæquati ruinis, illud & præsidij, & annona, & omni genere bellici apparatus fuit munitum, non solum aduersus finitimorum populorum incursiones, & conatus, sed etiam aduersus ingentes impetus hostium, si quis illud armatus aggredere. Philippus Hispaniarum princeps, quem diximus superius in matrimonium fuisse ducturum Cæsaris iussu Mariam Britannæ reginā per stabilitas conditiones, comparata classe octoginta onerariarum nauium, & quadraginta nauigio rum præterea varij generis in Britanniam nauigat, quibus decem, & octo regiæ, totidemque onerariæ Belgicæ accedebant, quæ proxima maria percurrentes omnia litora tuta reddiderant. at verò in Ouistiam insulam, quæ sita est è regione portus Vuintoniæ, iam principes nonnulli conuenerant eius ordinis, quæ Grattiera vocatur, qui ordo est in Britannia primatum nobilissimus, vt is qui Cæsarianorum Tolonius dicitur est. ibi erant principes Hispaniarum excepturi, inter quos fuit Milordus Pagetius comes Rotolantius, & Milorius Pontiquater regij erarij magister, Milordusque Prinellus Randesius. hi non solum preciosis vestibus vti sunt, sed etiam magnificentissimo nauigij ornatu, quippe quod preciosis tapetibus & aureis textilibus decorum erat cum throno regio. illud à multis remigibus viridi, candidoque colore indutus impellebatur, quæ coloris varietas propria est regi ne. sublequebantur alia decem nauigia aulæis textilibus cooperta, quæ insignium thalamorum, egregieque instructorum formam interius præse ferebant. vbi Philippus illuc applicuisset, in nauigium cum throno patatum ab illis principibus magna hilaritate accipitur. Vuintoniamque nauigat; quò vbi ventum est, ingens sit saluatio displosis pluribus tormentis. egresso principi cum Albano regulo, Antonio Toletano, Petro Padilia Ruigomeoque proceribus, alijque multis insignibus, fit obuia magna Britannicorum procerum manus saluantium gratulantiumque pro felici aduentu, quos paulo post sublequebatur Brunus regij stabuli magister gradarium equum adducens gemmis auroque multo ornatum niuei coloris cum regio operimento. illum conscendens Philippus templum Vuintoniense adit gratias Deo acturus, quia incolumis ad ea litora peruenisset. mox ad palatium preciosis aulæis sericis multo auro intertexto ornatum deducitur, in quo plurimi erant thalami magnificè parati. sed præcipuè assignatur Philippo regali decorum magnificentia. dum Philippus ibi moratur, Hispani proceres exeunt è nauibus, inter quos primarij fuerunt opibus, & dignitate insignes Dux Mediolani, comes Sardinie, Agamontius, Amiras Castellæ ac Bastitanorum, marchio neque Valie, & Aghillara. ad letitię significationem multi ignes vbi que accenduntur sub noctem, displodunturque tormenta complura. postridie eius diei cum ad sacras ceremonias accederetur, à multisque Britannis proceribus salutaretur Philippus, egerimè ferri ceptum est, quod ad nullius hominis saluationem capitis integumentum honoris gratia detraxisset pro more regum Hispanorum. inde nata est apud eos populos insignis superbię Philippi opinio, & contemptus Britannorum procerum: quod maxime vitandum est. Camalodunensis episcopus cum missis à regina de rebus omnibus cum Philippo communicasset, deinde missa sunt munera ad reginam gemmæ quedam insignes in finiti propè præcij. ea dum aguntur Vuintonie, multi alij proceres Britanni conueniunt ad principem salutandum, dum regina illum Camaloduni, quæ vrbs distat à Vuintonia circiter decem millia passuum, præstolatur. missi sunt obuiam duodecim gradarii equi magnę pulchritudinis, multoque auro ornati, & argento, inter quos vnus fuit candidi coloris cum purpureis ornamentis, auroque picturatis, intertextis multis gemmis, qui principi assignaretur. accessit ad principem, & regulus Pembrucchus cum trecentis equitibus, nobilibusque cuibus eius insule. neque vllus dies vacuus à nouis salutationibus præteribat, cum semper noua multitudo ad principem conflueret. vbi ceptum est iter fieri Camalodunum versus, præcedunt centum arciferi equites, totidemque pedites cum arcibus, & pharetris purpureo colore induti, argento in fibularum morem intexto. hisce succedebant alabardiferi flauis induti purpureis limbis funiculis candidis assutis, qui erant principis colores. Philippus gradarium equum ascendit insigniorem, reliqui sunt primarijs proceribus concessi. sic iter incipitur, atque cum ad mille passus distaret adhuc à Camaloduno obuios habuit quingentos ferè Britannos portamque vrbs ingressus, omnes regios magistratus talaribus purpureis indutos, qui se fidem illi seruatuos iurarunt, atque in palatium non procul distans à regio acceditur. hinc ad templum vrbs augustius accedenti sunt obuij sacerdotes cum insulis, atque sub umbella magnificè picturata ad altare maius deducitur. nec multo post venit in colloquium cum regina, quod non semel postmodo fit. iubet quatuor Hispanorum millia, quos secum in insulam adduxerat, in Belgicam regionem exponi ad Cæsarem, quod etiam pergratum fuit Britannis, cum tot exteros homines esse in suis vrbus non satis æquo animo ferrent. Interea tabulatum sublime ex asseribus constructum in angustiore templo, multisque & aulæis, & preciosis tapetibus contegitur, ac vestitur è regione maioris altaris, vbi duæ sedes parantur cum regia magnificentia. vbi dies constitutus sponsalibus illuxit, prior accessit princeps cum Hispanis proceribus multis margaritis gemmisque conspicuus, & paulo post regina cum regia pompa, & ipsa incedit ad templum vestibus vndique micantibus ob multos preciosos lapillos, quam longo ordine stipantes Britanni episcopi, & proceres sequebantur. præcedebant viginti tubicines. post hos regia insignia præferentes. post breues preces ambo ad paratas sedes adeunt, à quibus distabant per breue interuallum Cæsaris. Romanorum regis, Venetorum, & Ducis Hetruriæ, aliorumque nonnullorum principum legationes. Camalodunensis paulo post sacris vestibus indutus, comitantibus quinque episcopis tabulatum ascendit, qui priusquam

Florētinis re-
bellibus dies
per præconē
dicta.Grattiera or-
do equitum
Britannorū.Philippi nau-
igatio in
Britanniam.Philippi re-
gls pōpa ad
Mariam acce-
dentis.

Philippo tituli cōcesfi. Sponsalia.

70 s. m. s. s. s.

-70. ni.

prius quam ad propria negotia regum veniretur, contractas nuptias, quarum causa rex venerat in Britanniam pronuntiauit. Quamobrem si quod impedimentum legitimum quisquam esse intelligeret, rogatur ut illud palam pronuntiet. Undique conclamatum est nullum videri: quod ubi auditum esset, Figaroa privilegium Caesaris obtulit Hispaniarum principi, in quo rex Neapolis declarabatur cum multis alijs regnorum titulis & honoribus, quibus filius a patre donabatur. id autem factum est ne regina illi principi nupsisse videretur, qui honore, dignitate, titulis multo esset inferior. illa cum episcopus publice recitauisset, mox subiunxit nuptias inter reges absentes contractas verbis, iamiam ab utrisque re ipsa confirmandas esse presentibus, quod illi fore affirmarunt. Tunc ad regem conuersus cum rogat an Mariam sponsam habere, eam gubernare, in omnes fortunae euentus protegere, ea sola muliere, quae sese ac suum regnum suae fidei ac potestati committeret, esset vsurus? qui respondit se ita facturum. rursus rogatur regina an eadem confirmaret? quae se ita assentiri respondit. postea consecratis duobus annulis manum reginae vno e primariis Britannis tenente annularis digitus a rege preciosis induitur. postea rex a sinistra, regina a dextra in suis sedibus resederunt dum sacra ab episcopo celebrantur. cum ad exosulationem imaginis paruae ventum est, quam Pacem vocant, rex ad reginae sedem accedit, illi benedixit, & exosculatur. peractis denique facris, vinum & panis bis coctus affertur reginae, quae cum gustauisset pro more Britannico deinde ad regem misit, qui & ipse gustauit. his ita actis quatuor Araldi, sic enim vocant publicos praecones, ad altare accedunt, quorum vnus e sublimiore gradu ita pronuntiauit: Philippus & Maria Dei gratia Britannia, Gallia, Neapolis, Solymorum, Hyberniae rex & regina, fidei defensores, Hispaniarum & Siciliae principes, archiduces Austriae, duces Mediolani, Burgundiae, Brabantiae, comites Hispaniae, Flandriae, & Tyrolis, &c. testibus nobis apud Deum. annis regnorum nostrorum primo, & secundo. his peractis receditur, quo ordine ventum erat. atque rex ad palatium peruenit, dum mensae parantur. structa est autem regalis in amplissimo loco caeteris editior in loco sublimiore cum aureis sedibus. iussus est honoris gratia, & benevolentiae assidere regiae mensae episcopus etiam Camalodunensis. quae vero erant in interiore loco tres paratae sunt mensae magnificentissimae, quarum vni affidebant legationes, alij proceres Hispani, alij multi duces, & matrones Britanniae. Philippus rex sub finem prandii Britannos proceres honoris gratia poculo prouocauit, regina Hispanos. deinde remotis mensis delectati sunt choreis, & tripudijs omnes proceres, donec inter conuiuia, & oblectamenta dies elapsus nocti locum cessit. haec, quae agebantur in Britannia, parum animum Caesaris demulcent cognita grauibz bellorum curis implicatum, qui Cameracum se recipit dum Henricus per Artesiam regionem ad vrbes maritimas iter habet, ita ut non maiore spatio sexdecim millibus passuum a Caesare distaret. dum Henricus ad tentandam expugnationem Rentini se accingit, Caesar Lilar adit, quod oppidum distat inde ad viginti & quatuor millia passuum. postea iter faciens octo milliariorum non procul ab Era castrametatur, vnde ruinae Teruanne prospici poterant. cum illo die Caesariani in acie constitissent, Caesar mittit exploratum situm cuiusdam collis vltra paruum, & ignobilem fluuium, qui neque latus, neque profundus Rentinum praeterlabitur. deinde sequenti die cum praemissi equites collem ascendissent, atque occupassent ex ea parte & Rentinum, & quaedam prospicebantur Gallorum tentoria; qui cum primum illuxisset, arcem viginti & sex bellicis tormentis ingentibus cannonibus scilicet diuerberant incredibili strepitu, & furore. Caesar super illo colle castra posuit, quem exploratum miserat. atqui cum Rentinum situm quadam valle situm tribus collibus cingitur, quorum duos Gallicae acies occupauerant, cum Henricus, & conestabulus super colle ad occidentem spectante essent castrametati vltra fluuium cum maiore parte equitatus, & peditatus: fuit enim significatum Henrico Caesarem misisse exploratum locum vltra flumen. neque enim passurus videbatur Rentinum sine praelio occupari, quare vel totum diem in ea parte copiae constiterunt in acie. super altero cum Germanico Heluetioque peditatu castrametatus fuerat Vandomus regulus. fecitque is collis in lunae semiplenae formam, sinistroque cornu oppidum complectitur ad meridiem, vbi tentoria erecta fuerant Heluetiorum, & Germanorum, & quaedam bellica tormenta. dexterum cornu, cuius extrema pars est frequentibus ac proceris nemorum arboribus occupata, oppidum claudit inter meridiem, & orientem, quod latus a quingentis sclopettarijs Gallis custodiebatur. Caesar super colle inter orientem, & septentrionale latus castra posuerat, qui collis a tercio latere oppidum claudit, distatque circiter duo millia passuum, cum caeteri non plus inuicem distent quadringentis, vel etiam minus. erat hic collis valde incommodus ad ferendas suppetias, quia vallis esset angusta, per quam erat transeundum, arboribusque multis confita, vbi constiterat Gallicus equitatus, & sclopettarij equestres. colles praeterea quamuis non erant ab vtraque parte toti occupati a Gallis, tamen vbique custodiebantur diligenter, vbi multae locatae erant excubiae. Caesar cum intelligeret nemus necessario sibi esse occupandum, quod erat a sinistra, alioquin nihil vtile posse confici, frequentem globum peditum mittit ad illud occupandum. sed Gallus propter loci opportunitatem Caesarianos facile repellit, qui imperfecto negotio recedere cogitur. certatum est eo die minuto praelio ad eum collem, & in ipsa valle, & vltra fluuium: in quibus certaminibus Gallus maiorem cladem accepit. at Gallus quamuis Caesarianos omnes in aciem instructos intuebatur, frequentiaque certamina, quibus sepius commissis pugnabatur, tamen nihil de animi constantia remittit, sed multo etiam acrius, quam antea, maiori que impetu Rentinum concutit. cum inclinatus iam esset dies, tormenta que nimis incaluisse propter diligens verberandi studium, (deuitandum est enim per aetatem praecipue, ne dirumpantur propter asiduitatem verberationis,) intermissa est verberatio, quamobrem suspicatus est Caesar Gallos oppidum inuasuros. deinde cum iussisset exercitum hostium explorari, nullus vel armorum, vel sclopettariorum

Retinua Gallicis concussu.

pettariorum strepitus exaudiebatur. Interea missae sunt literae clari ab oppidi ipsius praefecto ad Caesarem, quibus significabatur ita propter ruinas murorum apertum esse oppidum vi tormentorum, nemo ut tuto posset ad eas ruinas defensionis gratia accedere, cui difficultati aderat etiam annonae penuria. vna tamen re adiungunt se adiuuari, quod fossa ita esset lata & profunda ut neque fasciculis lignorum repleri, neque aqua diueri alio posset: cum semper esset abundans, atque altissima relinqueretur. his accedebat quod laterum defensiones ita essent protectae, ut neque dirumpi possent, neque impediri. se defensurum esse donec aliquid superesset annonae. est autem Rentinum figura quadrata, cuius in angulis erectae sunt quatuor turres, vel potius arces munitissimae, quarum duae lateritio muro vestiuntur; duae & interius & exterius muniuntur terra plenis. turres autem caenas habent terra repletas, quae tam artificiose proteguntur ut concuti non possint, fossa cum altissimis aquis amplissima est, quippe quae ad triginta & amplius passus dilaretur, plateamque interiorum habet per amplam ad struendas reparaciones, si opus sit, aptam. Caesar per obscuritatem noctis imperat mille Hispanos, ac totidem Germanos cum expeditissimis equitibus auxiliarijs supra arma indui interulis, & ad occupandum nemus proficisci, qui cum ad ortum essent negotium, de nouo repelluntur non paucis vulneribus. postridie eius diei cum primum illuxisset, rursus ceptum est oppidum ingenti vi tormentorum concuti & prosterni. Caesar nemus, vnde toties repulsus fuerat, omnino occupandum ratus primum tormenta dirigit. deinde instruit exercitum, atque praemittit omnem Hispanum peditatum ad prospectum hostium sub meridiem. praemittit & Regimentum Germanorum, quibus praerat comes Megensis, ad illud expugnandum. tantus vero ardor, tanta cupido, tantum fuit Hispanorum desiderium delendae acceptae notae infamiae, quam sibi contraxisse videbantur ex illis superioribus repulsis, tanta Germanorum contentio, ne celeritate, studio, & virtute pugnandi apparerent Hispani inferiores, ut certatim in nemus irruerent. atque quamuis Galli acerrime diu resistissent, tamen denique cedere coacti sunt, cum fuissent caesi ex illis plures quingentis, e Caesarianis paulo plures trecentis sunt desiderati. Henricus ubi suos se recipere sensit, statuit ut omnis ferè exercitus in castra Vandomi pertransiret, atque dum pugnaretur adhuc in extrema parte nemoris ad tentoria Heluetiorum ab ijs equitibus, qui se paulatim ab ipsa valle, in qua fuerant castrametati, recipiebant, Galli consistunt in acie in primo agmine paulatim nemori propinquantes. nuntiatum Caesari nemus a suis fuisse occupatum, quod Galli ad fugam prospectarent. quod eo die regem captiuum haberent in castris. tanta vis est adulationis. nam quae libenter audivi ad principibus quisque existimat, ea saepius tanquam somnians vel nulla ratione suffultus effutire solet ad gratiam. Castalius, & pote cui nota esset vis Gallica, & qui bellorum euentus saepius experitus esset, tum verè posse dici occupatum esse nemus respondet, cum Caesariani illo defendendo perseverassent: quod exitus fugae Gallorum solus verus esset testis. Ferrandus Gonzaga, qui & ipse erat in castris, persuadet Caesari ut sex campestris tormenta smerillos scilicet, haec sunt tormentorum nomina, & duos falconetos mitteret ad infestandos manipulos Gallorum, qui iam nemori adpropinquarent. his addidit, quod nisi subsidia Hispanis ac Germanis nemus defendentibus submitterentur, futurum breui ut funderentur. Caesar iubet aduehi tormenta. mittit duodecim vexilla Germanorum Nansiensis comitis, & trecentos Germanos eius ordinis, quos vulgo Ferrarolos vocat. hi quamuis primis conatibus formidabiles videntur propter multitudinem breuium sclopettorum, tamen si cum acie militum ordinaria congregiantur, breui & nullo propè negotio demonstrantur esse inutiles; cum incursionibus potius & praedationibus & latrocinijs, quam vlli gloriae militari sint apti. Galli, cum illi accederent, qui mittebantur a Caesare artificiose ac subdole cedentes permittebant ut turma & frons equitatus pluribus adiunctis condensaretur: quare cum trecenti illi Ferraroli Germani ad Gallorum conspectum accessissent, in Caesaria non fit impetio & irruptio. hos cum Ferraroli sustinere ob breuitatem sclopettorum non possent, vti caeteri milites, sese ad radices nemoris recipiunt. Galli veriti ne plenum esset nemus Hispanis sclopettarijs, vbi propinquassent nemori, consistunt. Germanicus equitatus ante omnem aciem consistens praestolat ut tenderet Gallorum consilia, cum parum distantes & ipsi constitissent. at vero trecenti illi denique citatis equis cum breuibz sclopettis in Gallos impetum faciunt, in quo certamine propter iniquitatem loci quinque e nobilissimis Gallis, cum equis praecipites ceciderunt; quos ut capere Caesariani niterentur Galli cum densissimo manipulo, ac turma equitum irrupunt in Caesarianos ipsos. Ferraroli dispois breuibz sclopettis nullo alio telorum genere defendentes, cum nihil illi reliquum esset praeter gladios, inutiles prorsus aduersus armatos equites, ita vertuntur in fugam, ut neque Gonzaga, neque Dux Allobrogum eos reuocare potuerit ad instaurandum praelium, cum omnes missi cum Gallis insequentibus, & caedentibus pro viribus equorum recurrerent. alia eorum pars ad nemus compulsae est. alia quae iter tenuit inter nemus, & vallem inferius ad extremum, vsque nemoris fugatur, vbi duodecim cohortes Nansiensis constiterant. illi vbi non solum milites in fugam verfos, sed etiam praefectos vident, & Gonzagam praesertim, qui ipsos adduxerat, in fugam & ipsi vertuntur: quod ubi cognitum est a Gallis, in hos impressionem faciunt. ad trecentos trucidant. vexilla diripiunt. quatuor tormenta abstrahunt. nam res humanae ita sese habent ut dicebamur superius, quia velut senio ac vetustate fatiscientium, atque dehiscientium edificiorum totum pondus in partem inclinatam debilioremque recumbit, atque impellit ad ruinam: sic in rebus bellicis contingit, ut in vtram partem inclinare ceperint ob aliquem imperatorum errorem facile trahant secum vniuersam molem ac reliquos fortune exitus. quamobrem ut in physicis ita in negotijs verè dictum est a sapientibus; semina magnitudine parua, virtute maxima. sic Caesar cum defensos iam diuturna pugna Hispanos, & Germanos trecentosque equites assidue nemus rueri non posse

Retinifigura

Praeliu cruentum, ac diuturnum.

Retinifigura

Ferrarolorum vltus i bello.

Ferrarolorum vltus i bello.

Caesari

Caesari

posse non prospiceret, cum Galli non illis solum, sed nonnullis equitum millibus possent resistere nisi valida auxilia equitatus, & peditatus mitterentur, in eam & iacturam, & dedecus incidit: illa pugna commissa uterque exercitus se victorem appellat. Caesariani quia nemus occupassent, quia praetorium vexillum cepissent, quia nobilissimi quidam Galli cecidissent. Galli quia cepissent quatuor bellica tormenta, quia reportassent nouem vexilla peditum, quia multos e Caesarianis fudissent, ac trucidassent. Caesar postmodo, vel illorum ipsorum consilio, qui captiuum fore Henricum eo ipso die putauerant, castra fossis, & aggeribus vallari iubet. ita biduum vacuum a praesidiis, & ociofum ab utroque exercitu transigitur. tertio die Henricus ipse nemus, & omnia loca castris Caesarianis proxima explorat, & recognoscit, unde nata est opinio, & suspicio ne Galli a tergo transfirent, quare sese ad extruendas omnes necessarias reparationes Caesariani accingunt. tum Galli in vniuersam vallem, & secundum ripam fluminis, & ad latera nemoris magnum sclopettariorum numerum collocant, in vallibus umbilico magnam equitum turmam ac peditum aciem. hinc acies ostentare, ad pugnam die re Caesarianos, segnitiam exprobrare. quidam propius ad munitiones accedere: ad lenia, certamina prouocare. Sed cum Caesar decreuisset nequis e munitionibus exiret, nihil eo die actum est. posttridies sumus multus in castris Gallorum excitatur, nam rex per noctem iter ceperat, quem sub aurora reliqua pars exercitus est subsecuta: nam cum maxima fuisset densitas nebularum, nullus Gallorum motus poterat a Caesarianis dignosci. Caesar ubi hostem abecedere sensit, neminem mittit ad insequendum, quamuis non deerant qui istud faciendum curabant, & consulebant. sed cum duabus alis cataphractorum equitum, & Hispano peditatu Rentinum visis. Henricus quamuis vniuersum murum inter duas turres ad occasum prostrauerat, & deiecerat, tamen cum difficiles ascensu essent ruinae, in turrimque praeterea tormenta direxisset, quae breui consterni poterat, & delapsa oppidi plateam ac bonam partem propinquarum domorum oppressisset, de spe negotij cecidit. neque illud etiam confirmauit, quod ex alio latere Vandomus murum maioris turris prostrauerat, & eum murum qui inter vtramque turrim intercurreret, quia latus terra oppletum munitionis tam erat sublimis, ut sine scalis omnino ascendi non posset. huius oppidi praesidiarii erant milites ducenti Hispani, & octingenti Belgae. paulo post Caesar Bruxellas; at Henricus, quia exercitus iam esset defatigatus diurnitate bellorum, intra suos fines, se recipiunt. in Italia vero res non frigide agebantur: quippe quia Marinianus cum satis ocij ad curanda corpora, & ad reficiendas vires suis copiis dedisset, mox ad deuastandas segetes Senensium animum adiecerat, quos breui ad extremam annonae penuriam induxit, Florentinisque concessit tempus opportunum colligendi frumenti. enimvero si consilium Strozze tam recte fuisset perfectum, quam sapienter ille decreuerat, in summo ditissime mine res & Florentina & Caesariana fuisset collocata in Italia. is enim viderat acutissimè quid vitiatum posset illa expeditio Henrico regi afferre. norat futuram victoriam eius belli omnem penes illum, qui messes colligeret, alioque impediret, ac viribus praestaret praesertim messis tempore, quare ab Henrico rege copias illas postulauerat, quae possent hostem per Iunium mensem, & quintilem superare, quia si impressionem fecisset in agrum Florentinum, futurum erat ut is ager duos exercitus vno tempore alere cogere, cum necessarium foret Mariniano soluere Senae obsidionem. copias retrahere. liberas messes Senensibus relinquere. cum vero per reliquos mentes Caesariani offendendi gratia bellum essent gesturi necessarium fore videbatur, ut diuturnis sumptibus grauati populi, annonaeque penuria laborantes, ac aegre ferentes, tam diuturnas calamitates tranquillitatis, & quietis desiderio ad defensionem denique aspirarent; cum essent nonnulli alioquin Cosmo Duci Hetruriae ob memoriam veteris libertatis infensi. nam post absumptas messes, & subiugatos pagos, aut oppida in apto situ, facile fore apparebat paruis sumptibus sese ad defensionem recipere; quae omnia rerum praedictarum exemplis cognosci potuerunt. at enim classis Gallica quo tempore in Hetruria esse oportebat, in Prouincia morata vniuersa Strozze consilia subuertit. nam cum ad cal. Iunii ad portum Herculis adesse oporteret, videbatur par esse, cum tantae res agerentur, ut ante cal. appelleret, quoniam celeritas in rebus bellicis maxima est utilitatis, nisi cum rem diutius protrahendo certissima victoria in mora constituta est. si classis opportunè accessisset, Pistorium facile capi poterat, atque res Florentina erat in maximo periculo fugato, & profligato Mariniano. sed cum auctae fuissent Caesarianorum vires nemine impediante, non solum Florentini messes collegerunt, sed etiam impediuerunt Senenses ne meterent. coactus itaque Strozza se in agrum Senensem recipere, passus est ipse necessario eadem incommoda, quae fuerat hostibus illaturus. nam cum duo exercitus in agrum Senensem se recepissent deuastatae sunt nouae segetes, & quae reseruatae fuerant in usum belli, necessario absumptae. hisce de causis eò redacta res est Strozzeana ut exercitus solueretur propter rerum omnium inopiam, vel cogere fortunam belli experiri & signa conferre. nihil enim erat aliud exercitum diutius sustentare, quam reliquias annonae prorsus absumere. rursus copias sponte dimittere, se ad defensionem retrahere, liberumque agrum consultò hosti dimittere, manifestum erat detrimentum amissis iam messibus, cum tamen exiguum propter copiarum differentiam neque praedium iure appareret deuitandum. Vix enim fieri potest, ut par exercitus inueniatur omnibus prorsus adaequatis partibus, cum parua differentia nihil sit omnino faciendum. quod si exercitus pugnando profligaretur, nihil magis capiebatur detrimenti, quam quod Senenses erant intra moenia includendi, quod ipsum fiebat copiis sponte dissolutis, cum omnia oppida firmissimis praesidiis essent munita. atqui si tunc loci ratio habita esset, ubi commissum est praedium, si debitum officium Strozzeani praestitissent, patuisset profectò quam recte rem consuluerat. his ita gestis Caesarianus exercitus Senas urbem validiore, arctioreque obsidione cingit. Senenses, uti mos est plerumque obsessorum ciuitatum, quae tanquam male affecta corpora

Segetes Senensium deuastatae. Strozze consilio de expeditione Senensi.

Henrici error.

Segetes obsessorum milerie.

per

per vomitum inutiles humores emittunt, inutiles rebus bellicis pueros, & senes ac foeminas ex vrbe expellunt, ne annonae inutiliter ab his absumpta facilius compelleretur ad deditioem. sed hos Caesariani conantur in urbem retrudere. verum cum porta urbis iam esset occlusa plerique inedia miserabiliter in fossa moriebantur. crudelissimum erat spectaculum ob famem, & sitim, rerumque omnium inopiam lugentes pueros, eulantes mulieres, humi prostratos moribundos senes misericordiam modo a suis, modo ab hostibus implorantes, atque inter ipsum sermonem naturae concedentes videre. deinde Marinianus, ut angustius etiam rem Senensem stringeret, curat aliam munitionem excitandam ad portam Romanam incluso intra aggeres ac fossas castris Cynobio monachorum Carthusianorum. at eam debilem tamen excitat, cum neque fasciculi lignorum, & sarmenta e longinquis regionibus commodè importari possent; neque terra ita esset tenax, ut operi conueniret, quia sabuli & arenae more deflueret. ubi illa munitio quantulacunque esset, fuisset excitata, quae saltem irruentium ciuium imperum in castra retardaret, praerberetque quandam munitio nis formam, & suspicionem, Marinianus contendit ad expugnandum montem Aionem oppidum munitissimum cum magna parte exercitus, & quatuor muralibus tormentis, relictis in castris Germanis, & quibusdam Hispanis, & paucis Italis. Senenses interea audito bombo tormentorum Montem Aionem verberantium rati id quod erat, esse debilia castrorum Caesarianorum praesidia, armati ferè mille & quingenti exeunt ex vrbe, commissoque leui prelio subitario pertranseunt fossas castrum nullo propè negotio, atque superatis reparationibus in castra Caesariana vi irrumpunt. non enim plures quingentis militibus relictis erant in castris praeter Germanos, atque maior pars illorum iam fuga arripuerat, ut ipse vidi. a Germanis conclamatum est ad arma, qui confiterunt in acie, quod genus hominum aptius est statarijs, quam expeditis, & leuibus certaminibus. Senenses facilitate victoriae terri, vel quòd insidias ab alia parte urbis subesse suspicarentur, vel quòd ita ferebat eorum sortuna, victoriam e manibus elabi passis sunt: quia si paruis illis copiis profligatis, quod erat facillimum, Caesarianas vires imminuissent, non erat ita tutum postea Mariniano ad obsidendam urbem redire. vix enim cum tuba diutius inflatae essent pauci equites sexdecim nimirum inuenti sunt cum paucis sclopettarijs, qui hostem repellerent. neque illud facinus vnquam laudabile duxerim conantem imperatorem potentissimam ciuitatem obsidere, ita distrahere exercitum, ut inferior, aut etiam par efficiatur urbanis viribus. Marinianus audito periculo, in quo tota res bellica erat constituta, continuo quasdam cohortes in castra remittit. ipse non prius destituit expugnationem, quam oppidum per deditioem acceperit; quod tamen nonnulli deditum excomposito a Ioannettino Zeto censuerunt simulata expugnatione, cum multa tormenta sine globis disploderentur. Marinianus in castra reuersus alias subitarias munitiones excitat in alijs locis, ita nihil ut comneatus nisi per summam difficultatem, summumque importantium periculum ingredi posset. qui dum struendis munitionibus claudensque aditus comneatus studet in Thusciam aduersus urbem Senam, Brisacius cum proregia potestate, summoque imperio rei militaris in Gallia subalpina praeter Hipporegiam, quam ceperat anno superiore collecta magna manu peditum, qui erant in praesidijs, adiunctis etiam subitarijs copiis quas e Gallia secum adduxerat, repente Bugiellam urbem frequentem, & amplam capit, & oppidum Sancti Iacobi, & alia multa castella non parui momenti, quae mox firmis praesidijs munita sunt, ut facultatem & aditum ad ceteras res Italicas patefacerept. nam quaedam sunt castella, quae ipsa nullius sunt rationis censenda, at carissima sunt plurimique fiunt, quod aditus patefaciunt in hostium regionem. Ferrandus Gonzaga tantum autoritatis nactus apud Caesarem, tantumque beneuolentiae interea, quantum nulla ratione videbatur posse labefactari, partim quòd eius felicitari inuideretur, partim quòd priuatae suae utilitati nimis accurate visus esset studere, in maximas quorundam virorum illustrium incurrit offensiones, & graues accusationes apud Caesarem, qui maximis itineribus cum venisset in Italiam ad ipsas criminationes diluendas Bruxellas se contulit. nam cum in demortui marchionis Istoniensis locum Mediolani gubernator missus fuisset cum summo imperio post Caesarem in Italiam, Ioannem Figarolam praefectum Insuubrum reliquit. erant viri illustres, in quorum offensiones Ferrandus incurrerat, Franciscus Tauerna vir Caesarei sigilli magister inter Insuubres, siue magnus cancellarius. Franciscus Crassus vir primarius, & Magistratus vocati Mediolani praeses. Ioannes Luna arcis Mediolanensis praefectus. ex aulicis ipsius Caesaris Dux Allobrogum propter nonnullas iniurias, quas ille impune a suis militibus in Allobroges inferri passus fuerat. alijs de causis infensum habebat Castalium & Rigiacum regulum & alios nonnullos, qui omnes aduersus Ferrandum conspirantes ita egerunt, ut ad suam defensionem aduocaretur. dū Brisacius in subalpina Gallia nemine resistente proxima quaque incursionibus, & praedationibus vexat, Reginaldo Polo purpurato antistiti per literas Philippi Regis, & Mariae reginae significatur sibi pergratum fore si ipse sese in Britanniam conferret, ut eam prouinciam, quae per tot annos a Romana ecclesia dissenferat ad sanctam religionem & obedientiam reuocaret. Polus his literis acceptis Bruxellis discedit comitantibus Milordo Pagetto, & Edoardo Astingefio, qui missi fuerant ab illis regibus, & a comitijs Britanniae ad illum ex aula Caesarea adducendum. ille comitantibus centum ferè, & quinquaginta equitibus Bruxellis Gandauum & Bruges & Nouum portum praetergressus Grauellinguam accedit. atque cum ad eum fluuium peruenisset, qui e montibus proximis ortus Fonchberge, per sinuosam spatia delatus per Sancti Odomari oppidum praetergressus agrum Calefium, qui est Morinorum, a Belgico determinat, obuium habuit Caesariorum Marescallum cum multo equitatu & pompa totius Caesariaci naualis, qui illum ad Icium, id est munitissimum Britannorum propugnaculum, deduxit: in cuius urbis ingressu ab omnibus urbanis magistratibus perhumaniter excipitur cum iugenti letitiae significatione. multis displois tormentis, etis Campani tintu,

Error Marinianij.

Mons Aionis captus.

Bugiella capta a Brisacio.

Ferradus Gonzaga ad diluendas criminationes.

Card. Polus in Britanniam adit.

nitū, accensis nocturnis ignibus; paratis magnificis & lautissimis conuiujs. cum postea navigationis tempus apparuisset, (est enim in citeriore litore Cæsoniacum nauale quod maris oceani primis fluctibus alluitur, quare ab Icio promontorio Morinorum, Cæsoniacoue nauali non difficilis est traectus in Britanniam, nisi repentina aliqua iniuria temporis repugnet,) nauim conscendens, facillique navigatione vsus ad oppidum Doueram in litore Britanniae situm applicuit, vbi obuium habuit episcopum Heliensem, qui cum centum equitibus obuiam processit gratularum regio nomine pro felici faustoque aduentu. hunc episcopum comitabantur, & alij proceres Britannii partim veteri consuetudine, partim affinitate Cardinali coniuncti. ibi cum aliquantulum conqueuisset Cantuariam peruenit multis stipantibus equitibus, atque perbenigne fuit exceptus. postridie eius diei cum primum illuxisset nuntium mittit gratias acturum regibus pro acceptis honoribus. hinc secedit Septimburgum, hinc Rocestram, hinc Grauesindam peruenit, quod oppidū est situm in ripa Tamesis fluminis, qui ē duobus montibus non procul à Gloucestria ortus vtrinque post aliquod spatium coniunctis aquis Londinum præterfluens in mare Germanicum ad Canitium promontorium deuoluitur. Ibi prestō fuit episcopus Dunelmensis Comes Sceroşberus, vir in ter Britannicos proceres, & opibus, & nobilitate præstans cum maximo comitatu, qui primum legationem regio nomine salutauit; deinde literas maiori sigillo regni consignatas obtulit. In illis debeatur & antiquabatur Henrici regis octaui Britanniae exilium, unā cum confirmatione Odoardi, per quod exilium omnibus bonis & reditu in Britanniam in perpetuum priuabatur, cui sententiae promulgandae honoris gratia præter consuetudinem eius regni, vel in rebus maximis reges ipsi affuerunt. Polus pro illa tanta regum in se liberalitate, & munificentia gratias agens, nauiculas sibi paratas conscendens cum multis proceribus Londinum versus nauigat, crucemque insignie pontificiae legationis in prora nauiculæ erigit. vbi applicuit Londinum, obuiam habuit regem ad portam palatii, at regina apud superiorem portam aulae pro consuetudine intule exosculatur. sic igitur rex dexterum, regina sinistram habentes in palatium comitantur. postmodo mensæ asfidens, nam tunc reges prandere cœperant, Pontificias literas legationis obtulit, quibus lectis paulopost prandium deductus est in palatium archiepiscopi Cantuarie comitante Albano, & episcopo Camalodunensi, & alijs multis proceribus. inter illam latitiam multa ludicra celebrantur, vt fieri solet inter regias nuptias. at verò rex, vbi post tertium diem Cardinalem conuenisset honoris gratia, oblatum est vtrique regibus diploma Pontificium, in quo continebatur, quod Pontifex vniuersis Britannis eius regni omnium delictorum veniam concederet, eosque oblitterata omni pristini erroris memoria in fidem & misericordiam & amplexum sanctæ matris ecclesiæ recipiebat. his congnitis rex vbi a purpurato antistite recessisset, iubet comitia in palatium indici. conueniunt ad ea comitia viri primarij eius insulæ, opulentia nobilitateque præstantes; qui sunt laici principes, & sacri antistites, & populares duo ē singulis regionibus regni, qui ab ipsis populis publico nomine deliguntur ad ipsa comitia. omnia primum a nobilibus consultantur, & decernuntur separatim à popularibus, quod ipsum populares faciunt seorsum à nobilibus. neque tamen validum, aut ratum habetur quidquam, nisi quod ab vtrisque ordinibus statutum confirmatumque fuerit, quod ipsum necesse est, vt rex ratum faciat. cum ab vtrisque his ordinibus in comitijs esset decretum, vt ad obedientiam Pontificiam rediretur, & quadragesimæ, & quadragesima suffragijs vix duo fuissent repugnantia, actum est inter Cardin. & Episcopum Camalodunensem quo pacto id exequi oporteret, quod esset statutum in comitijs, & qua ratione Pontificio nomine obedientia Polo Cardinali concederetur. visum est denique per supplicem petitionem, pœnitentiamque erroris, & scismatis, veniam esse petendam cum adpromitteretur antiquandas esse, delendas, & oblitterandas omnes leges aduersus autoritatem Pontificiam latas. leguntur itaque literæ primum in comitijs ab episcopo Camalodunensi publice regij scrinij magistro, qui sublimi voce pronuntiat Cardinalem missum esse legatum à Pontifice ad reges, atque recitat legationis iura, & autoritatem; profiteretur Cardinalis se eadem velle fungi legatione apud grauissimum sapientissimorum hominum concilium. his agit gratias, quod sit per eorum munificas, liberalesque functiones in patriam reuocatus; quibus addidit se venisse illis patriam cœlorum non minus aperiturum per Dei clementiam, quam illi sibi exuli aditum in patriam patefecissent. sed ante quam cœlum aperiretur, opus esse impijs, ac nefandis legibus abrogari pristinorum errorum. cognosci miseras, in quas inciderant à reliquo cœtu Christianorum alienati. incredibile Dei in se beneficium, quod accepturi essent; & quantum Britannii precipue debent Apostolicæ sedi esse deuincti. hortatur illos ad præteritorum errorum penitentiam. ad imbendam gratiam, quam Deus sibi offerebat per suam legationem à suo vicario. hortatur denique ad omnem præteritæ hæreseos abolitionem, memoriamque oblitterandam. at Camalodunensis scrinij regij magister regum totiusque concilii nomine gratias agit legationi. quæ dicta essent à legatione summam repetit. hortatur ad accipiendum beneficium, quod omnibus offerretur. iubet postero die frequentes conuenire ad decernenda, quæ per legationem proponebantur. conueniunt frequentes. decernitur omnium consensu, vt ad Pontificiam obedientiam rediretur. pridie cal. decembris Philippus rex iubet sacra Tosonij ordinis celebrari in templo diui Petri Vasmestrensi, quo conuenerunt omnes nobiles ordinis Grattieræ cum omnibus propè Britannia præstantioribus proceribus. vbi post prandium frequentia comitia conuenissent, imperat Philippus, & Arondelus ordinis Grattieræ magister cum nonnullis equitibus legatum ad palatium deducere, qui habitu Pontificio accessit, & cum Pontificijs insignibus. huic obuiam rex, & paulopost regina procedit, quam mediam rex à sinistra, Card. à dextera claudentes tabulatum regali apparatu instructum ascendunt, sub umbellisque sedent. sic comitorum proceribus locus datus est, & assignatus cuique pro dignitate.

Tamesis fl.

Cardin. Polo
bona oia re-
stituta.Comitia de
religione lo-
dini.Decreta fa-
cta.

dignitate. vbi assedissent omnes, paratiq; essent ad audiendum, Camalodunensis vti scrinij regij magister regibus & legato assurgens, recitat idiomate Britanico, quæ fuerant statuta hesternæ die in comitijs de obedientia pontifici præstanda. percunctatur proceres comitorum an nunc eadem cõfiterentur an vellent vt venia commissorum omnium nomine peteretur? an cuperent in fidem atq; amplexū sanctæ Romanæ ecclesiæ admitti? cum ab omnibus fuisset acclamatum atq; applausum, porrecta est regibus supplicationis formula, vt iis intercedentibus veniam consequerentur. erat enim in illa perscriptum quod eos pœniteret scismatis, & quod obedientiam sanctæ Romanæ sedi denegassent. quod veniam suppliciter peterēt à Deo sibi per Romanum pontificem suum vicariū. quod promitterent & iam concederent vt omnes leges, statuta, decreta contra primariam autoritatem eius sedis antiquarentur, rescinderentur, abrogarentur, & omnino tollerentur. qua formula publice lecta Reges cõsurgentes veniam pro vniuersis hominibus eius regni impetrantes ad sedes suas redeunt. legatus formula concessæ sibi autoritatis publice recitata mox perbenigne præstans omnes breuiter consolatur, & in eadem sententia confirmat. quod plurima sunt diuinæ clementiæ beneficicia in Britannos, quibus non solum concessum est vt primi omnium gentilium christianam & catholicam fidem complexi sint, & idolorum impurorum cultum, vanasq; ceremonias reliquerint Deumque verum & viuum & omnipotentem coluerint; verum etiam vt post adulterinas religionem vbiq; scatenes primi omnium mortalium, qui his temporibus in eas incidissent, errores recognouerint, neq; diutius in illis perstiterint. nam profectò vix esse humanæ facultatis non elabi aliquando vel in maximos errores, cum Petrus ille fideissimus Christi comes & vicarius, vt ceteros diuinos homines prætermittamus, neque præsentem quidē Deo, cuius rebus admirabilibus & sermonibus eruditus fuerat, incontaminatā innocentiam seruare potuerit. at eum virum bonum posse iudicari, qui vbi collapsus sit, errores sentit paulopost hos tanquam acerrimos hostes salutis anime deuitat. certam legem in animo sibi proponit pro viribus continentie & religionis incontaminatæ & vere iustitiæ seruandæ. iudicandū eū dei esse amicū, qui eius misericordia & clementia è tantis tenebris errorum, quantis Britanni tenebantur & opprimebantur, sit reuocatus; cum eas tantas caliginis dispescere non sit humanarū viriū sine ope diuina. quod si tanta lætitia sit in cœlis pro vna anima recuperata, quantum gaudium est existimandum pro recuperatis tot millibus animarum Britannarum? his rationibus præsentium animi non mediocri repleti sunt lætitia. quibus ita dictis Reges in genua procidunt, quod sit ab omnibus reliquis, tum legatus pro autoritate sibi à summo Pont. Christi vicario concessa vniuersos præsentis & absentes eius regni incolas absoluit, liberat, redemit ab omni sententia, censura, pena in quam inciderant, ecclesiæque restituit, quod facit in nomine patris & filij & spiritus sancti. his actis disceditur ad Regis palatium cū multis musicis instrumentis, atque hymnus decantatus est incipiens Te deum laudamus, omnibus absolutis Philippus facit certiorē per literas Pont. de omni rerum ipsarum successu, ad quem etiam card. literas huiusmodi scribit. quæ superioribus diebus ad S. V. scripsi de illa spe, quam ceperam fore breui vt hoc regnum ad ecclesiæ vnitatem & sedis apostolicæ obedientiam rediret, etsi non sine magna causa scripsi, non poteram tamen non in aliquo timore versari. non solum ob eam difficultatem, quam afferebat nostrorū hominum ab apostolica sede abalienata voluntas, & inueteratum iam per tot annos eius nomine odiū, sed multo magis quod verebar ne ingressus ipse in causam aliqua minus honeste actione interposita turbaretur, quod quidem ne accideret vehementer egi cum Sereniss. regibus. Sed nihil sanè id necesse erat. vicit eorum pietas, ac rei perficiendæ studium omnē expectationem meam vel maximā. hodie vesperi, quo die sancti Andree memoria recolabatur, qui primus Petrum fratrem ad Christum perduxit, diuina prouidentia factum est, vt hoc regnum ad præstendam debitam Petri sedi & S. V. obedientiam reuocaretur; quo per illā Christo capiti, & eius corpori, quæ est ecclesiæ, coniungeretur. acta verò & confecta res est in comitijs præsentibus regibus tanto studio, tatoq; cū omniū applausu, vt cum ego perorassem post benedictionem, statim ab omnibus cum mirifica lætitiæ significatione acclamatum sapius sit, amen. ex quo planè perspectum est in his sanctū illud semen, etiam iamdiu oppressum, tamen non extinctum fuisse, quod vel maximè nobilitas declarat. hæc reuerfus domum ad S. V. scripseram, vt ei de tanta re tanquam feliciter diuino consilio gesta subito gratularer, cogitans has literas regio tabellario dare, qui paulopost discessurus dicebatur. postea verò mutata sententia cum statuissem certum hominem ex meis mittere, hoc tantum his literis addere volui ad gratulationis anulum, eiusq; lætitiæ gratulationem, quam cum maximam ceperam ex ipsius rei euentu, omnium maximè tam sanctæ, tam vtilis vniuersæ ecclesiæ, tã salubris huic patriæ, quæ me genuit, tã honorificæ ei, quæ me excepit; tum verò non minorē ex ipsis regibus, & quorum virtute pietateq; id profectū est, atq; confectum. quam multa & quanta potest ecclesiæ sponsa Christi, & mater nostra de his suis filiis polliceri sibi. nã verè, vt dixit propheta, isti sunt semē, cui benedixit dominus. hæc plantatio domini ad gloriam, quam S. V. sancte omni studio & autoritate huic matrimonio fanit, quod sanè videtur præ se ferre magnam summi illius regis similitudinē, qui mundi heres a regalibus sedibus à patre dimissus est, vt esset virginis sponsus & filius, & hac ratione vniuersum genus humanum consolaretur. Sic. n. rex ipse maximus omnium qui in terris sunt heres, patris relicto regnis & illis quidem maximis, in hoc paruum regnum se contulit, huius virginis sponsus & filius factus est. (nam se maritum & filium gerit.) vt quod iam planè perfecit sequentem se atq; adiutorem ad reconciliandum Christo & eius corpori, quod est ecclesiæ, hunc populū præberet. quæ cum ita sint, quid tandem non ipsi ecclesiæ matri ab eo expectandum est, qui id fecit, vt cõuertat corda patrū in filios, & incredulos ad prudētiam iustorū atq; hæc virtus sanè elucet. hæc verò regina q̄ cū S. V. me ad eā legauit, tanquā virgula illa sumi ex arboribus myrrhæ & thuris è de-

Formula pœ-
nitentiæ indi-
cta Britanis.Legati ora-
tio & formu-
læ executio.Poli card. li-
teræ ad Pöt.

fero ascendebat, ipsa paulo ante ab omnibus derelicta, quam nunc splendet? qualem iam myrrha & thuris odorem suis effundit? quæ, ut de Christi matre ait propheta, antequam parturiret peperit, antequam veniret partus eius, peperit masculum. quis unquam audiuit tale? quis vidit huic simile? nunquid parturiet terra die una, aut parietur gens simul? hæc verò gentem totam nunc peperit antequam eum partum ediderit, cuius in spe maxima sumus. quanta nobis gratulandi causa datur. quanta gratias agendi diuinæ misericordiæ. S. V. & Cæs. M. qui autores tam felices, tamque pij coniugij fuistis, per quod nos Deo patri & Christo ecclesiæ reconciliati coniungimur. hoc vnum reliquum est, ut S. V. gaudium & simul vniuersæ ecclesiæ cumulari precemur, quæ Deum pro suis filijs orare non desinit. Deus opt. max. S. V. diu ecclesiæ suæ conseruet. Londini pridie cal. decēbris 1554. V. S. humillimus seruus Reginaldus Cardinalis Polus, his literis Romam allatis ad Pontificem omnes incredibili lætitiâ capiuntur. edita sunt vbiq; ingentis lætitiæ signa: siquidem inaudita ignium multitudo accensa est. dispersa tormenta complura. decretæ supplicationes pro actione gratiarum. pontifex ipse die proximo sacra celebravit ad altare diui Petri, & cum rediretur in palatium, multa proiecta est pecunia, nemoq; erat quin summopere gauderet tot animas, quæ perierant, ad veram salutem diuina misericordia fuisse reuocatas. sub idem tempus Sigismundus rex Sarmatarum ac Polonorum cum Ferdinandi Romanorum regis filiam in matrimonium accipere recusasset, cuiusdam matronæ nobilis subditæ amore captus contra Bonæ matris non modo consiliū, sed etiam voluntatem, illam ducit uxorem ac nuptias celebrat, quare mater diuturnam indignationem aduersus illum seruauit, quod etiam proceres eius regni indignissimè tulerunt. sed cum grauisissimus morbus non sine aliqua veneni suspitione nouam reginam repente inuasisset, ex quo suū diem obiit, omnes eius regni discordiæ & contentiones atque odia deserbuerunt.

Sigismundus
rex Polonus
privatâ ducit
uxorem.

LIBRI OCTAVI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS,

LIBER NONVS.

HIMVERO præclarum dictum est illud antiquorum sapientum, qui historiam quasi viam quandam picturam esse tradiderunt; quod ambæ res gestas ad imitandum ante oculos posteriorum proponere nitantur. est enim historia sulci mentum lapsuræ alioquin memoriæ insignium virtutum, nū-
 titia fortitudinis, præconium temperantiæ, atque iustitiæ illorum, qui pro religione, pro patria, pro virorum bonorum salute, pro omnium incolumitate se periculis deuouerunt. hostium armis intrepidè se pro æquitate obtulerunt. pro amicis, pro viris bonis, pro patria, pro laribus, pro coniunctis omnia pericula fortiter contempserunt. nam hac adempta quasi lumen ex humana vita ereptum iure videri posset. Quid enim esset in vita hominum
 magnopere expetendum, si laus & gloria, quod est vnicum præmium virtutis, statim post hominum presentiam memoriâ de medio tollatur? tamen hoc habet difficultatis historia, quod ea res gestas dispersas seruans temporum & rerum seriem paulatim explicat, at pictura omnia vno tempore sub oculis aspectumque subiicit, mirificeque non solam rerum ipsarum conspectu gestarum delectat, verum etiam varietate colorum, & fluuiorum, montiumq; mirabilitate ac situ, in quo res gestæ esse dicantur. has igitur ambas facultates merito quis dixerit tanquam sorores vno eodemque fonte gigni, cum idem etiam ambarum sit finis propositis rebus gestis clarorum virorum posteros ad imitationem adhortari, propositis gloriæ & virtutum laudatissimis exemplis. quæ obrem qui neque historiæ, neque picturæ studio & admiratione capitur, vtraque enim propè æquè delectat, hunc planè rusticum & virtutum inimicum rectè iudicare licet, & animam propè sepultam in corpore alicuius bruti, vel errans sepulcrum ad hominis simulacrum fabricatum. Inierat iam annus à partu Virginis quintus supra mille quingentos, & quinquaginta, cum Ioannes Figarola præfectus Insuorum, sicuti diximus, in vrbe Casali conuiujs, & comessationibus ac tripudijs indulgens, ea est vrbs Insuorum non procul ab vrbe Placentia, ut assolet vulgus sub finem carnis priuui ita ociosus erat ac si priuatus esset, neque tantis rebus sibi esset inuigilandum. nam qui propinquos habeat hostes, quo pacto somniculosus sine suspitione ignauiæ esse possit? præsertim si omnium negotiorum cura eius humeris vnus incumbat. nam ita propèsum esse magis ad libidinem, luxum, comessationes, proprium est ebriosorum, scurrarum, & in popinis versantium, qui his, quam illis temporibus, magis licitum esse sibi arbitrantur ad omnem intemperatiam deferri, cum vir sapiens aut semper sit, aut nunquam sapiat verè. nam quanta sit virtus egrorum ducum & militum solertia Figarola non intelligens vix fieri posse arbitrabatur ut Brisacius vir singulari fortitudine, industria, multa que peritia rei militaris tam difficile negotium aggredere-
 retur, ut repentino conatu urbem illam Casale munitissimam, & amplam adoriretur: quam obrem neque ipse, neque comes Valentianus vrbs præfectus præfente ipso Figarola eas custodias, eamque vigilantiam adhibebat, quæ tantæ vrbi, tam opportuno loco, tam propinquis, tamque potentibus hostibus erant necessaria. Brisacius vel ab ipsis Casalensibus certior factus de illis omnibus, quæ in vrbe agebantur, & de negligentia præfectorum, propterea quod cuperent grauitate tributorum liberari, quæ in assiduos vsus sumptusq; bellorum tot annos iam in tam diuersa Cæsaris bella erogare cogebantur, quorum malorum nullus etiâ futurus, nisi desolatis & spoliatis prorsus omnibus bonis apparebat finis, cum sexaginta lectissimis ex omni numero peditibus Biragos & Vimercatos eò mittit
 illi

Historia qd
fit.

1555

Casale maius
vrbs capta à
Brisacio.

illi circiter horam noctis quintam Casale Maius profecti, sentiunt non minus vigilias, quam ipsos duces & ceteros milites vino ac somno sepultos iacere, opportunitatemque hostibus, quæ cuperent faciendi, insignem reliquisse. Galli illorum auxilio & opera, qui studebant Gallicis partibus clam per fossas vrbis profecti icalarum tumultuaria factarum beneficio nemine prorsus sentiente moenia conicendunt, atque vigilis destinatos primum omnium trucidant. sed quoniam non ea nocte tantum, sed multos iam dies cognita hostibus esse cæperat præfectorum Cæsarianorum negligentia, Galli rem iam pridem ita intexuerant, ut nonnulli milites, qui erant non pauciores sexcentis, agresti habitu induti clam per diem urbem ingreşi paulatim intra domos quasdam se recipere illa de cauta à nonnullis ciuibus conductas, ut ibi clam laterent expectantes aduentum cæterarum copiarum, & opportunitatem rei aggrediendæ. Illi, qui nuper ingreşi fuerant, per noctem domos latentium militum adeunt, paratos ad inuadendam urbem euocant. illis adiunctis per vniuersam urbem discurrent. Cæsarianis tantam trepidationem iniiciunt, ut cum ijs non auderent urbani sese coniungere, cum interea obuij quique armati trucidarentur. vbi primum accipitur est signum aduentus Gallorum, porta illa vrbis, quæ aprior vita est ad intromittenda subsidia, occupatur. tum à discurrentibus Gallis per urbem Gallico nomine conclamato cuncta repleta sunt trepidatione & metu. Figarola & vrbis præfecto vix satis temporis fuit vt possent in arcem se recipere, quia Brisacius cum multo equitatu ac peditatu accedens omnem spem defensionis Cæsarianis ademit. Germani, qui erant in præsidij, ad ingentem strepitum, trepidationemque; ciuitatis expectati sese in forum recipiunt. ibi plateam tueri conantur. strenuè se defendunt. nã profectò Ioannes Baptista Lodronius illorum Germanorum præfectus, quia intelligeret per quantam incuriam, locordiam, negligentiam, quanta cum infamia vrbis illa amitteretur, quæ munitissimum esset propugnaculum Mediolanensis principatus, decreuerat satius sibi esse fortiter cadere, quam tantæ negligentia posse argui, si Gallos eijcere non posset, aut cum tanta infamia inter milites in posterum versari. ibi cum impetum Gallorum diutius sustinisset grauius vulneratur, atque ipso mortuo omnibus Germanis spes salutis prorsus excidit, quod eo magis efficiebat, quia semper succresceret hostium numerus, ac suorum minueretur. idcirco coacti sunt in arcem se recipere, atque urbem Gallis victoribus relinquere. Galli nullum tempus amittendum rati captis vrbis tormentis & adiunctis suis, quæ fuerant noctu attracta hoc ipso consilio, arcem acerrimè decem & septem muralibus concutiunt, atque ita ut disrumpantur moenia, murusque tanto hiatus apertus ad ingressum ut Figarola & præfectus vrbis Valentianus nulla subsidia sperantes, ac de propria salute dubij, ex ea parte quæ Padum prospectat sese per noctis obscuritatem à moenibus demiserint. in Astam urbem, atque inde Alexandriam Paleariam seruarint. Galli cum nemo Cæsarianorum opem ferre posset, obsessis tam repente Germanis, intra octo dierum spatium arce etiam potiuntur. illam iacturam tam turpem fertur grauissimè tulisse Cæsar, quare decernit vt Albanus cum summo imperio rerum Cæsarianarum veniret in Italiam vel hac vna de causa, vt Casale tam negligenter amissum, & cætera castella atque vrbes, quæ in potestatem Gallorum venissent in subalpina Gallia, singulari diligentia & virtute recuperaret, omnemque pristinam turpitudinis notam per summam vigilantiam ablueret. tanta verò, tamque ampla potestas, & autoritas concessa est Albano Duci, quanta nulli vnquam ante id tempus summo Cæsaris duci concedi consueuerat. at Albanus vbi primum designatus est Cæsaris imperator in Italiam, mittit literas ad multos tribunos militum, iubet nouos haberi vbique delectus. imperat colligi nouum equitatum ac peditatum, nonneti in strui tormenta bellica siquid verustate & senio labefactum sit; quæ passim in vrbis Mediolani videbantur super rotis nuper instructa. quotidie censebantur nouæ cohortes. conueniebant equitum vexilla. tanta erat tormentorum copia, tanti, tam frequentes, tam diligentes, tam incredibiles vbique bellici apparatus, vt Galli his auditis mirum in modum trepidare viderentur, locumque præ ingenti metu prospectare ad fugam, & ad latebras. nam profectò tantus erat, tamque celebris, tam formidabilis horum apparatus rumor, vt omnia Brisacij præsidia non mediocri trepidatione repleta sint, & perterrita, atque Brisacius ipse non nihil aduentum Albani pertimescens, quasi penitentia captus capti Casalis sese in oppida munitissima receperit, omnesque suos eò contraxerit, & quasi ad sacram anchoram confugiens extrema oppida munierit in suis finibus, vt ibi se aduersus tantas vires insurgentes protegeret. inter oppida, quæ munitissima, & defensionem opportunissima vita sunt, fuit oppidum Sancti Iacobi vocatum non procul ab vrbe Casali & Vercellis, in quo oppido duo millia peditum lectissimorum collocat in præsidij præfecto Bernardino Vimercato, & Ludouico Birago strenuis sanè & intrepidus ducibus, egregieque rerum bellicarum peritis. quæ dum vtrinque parantur ad pugnam, & ad defensionem in Gallia subalpina in Albani aduentum, Sena multiplicatis munitionibus magis, magisque quotidie sic obsidione premebatur, vt mira esset omnium rerum victui necessariorum penuria. Sollicitabantur autem Senenses, monebanturque per literas Ducis Hetruriae, vt se Casari dederent. ne expectarent acerbiteram victoriae, quæ vel moderatissima valde solet esse insolens. pretere se arbitrio legum, & temperantissimi, clementissimi que principis committere, quam in potestatem immanium militum victorum per vim deuenire. tantus erat tamen conseruandæ pristinae libertatis ardor, vt, quamuis vel ipse Senensium legationes ad hoc ipsum eos adhortarentur, quæ missæ fuerant in Britanniam, & quæ apud Pontificem erant, cum nihil placidum aut pacarum sentirent Senensibus vbique, pontifice præsertim per ea consilia, quæ diximus, Cæsarianis partibus fauente, nihil omnino proficerent. cum mallent omnem prorsus calamitatem, omniaque vel grauissima perferre, quam libertatem sponte per deditioem amittere, quam tantis,

tam

tam asperis, tam diuturnis laboribus & sumptibus defenderant. Marinianus cum tam obstinatos esse defensores intelligeret, noua tormenta imperat attrahi Flotentia, atque ad eam partem murorum dirigit, quam Pius secundus Pontifex reficiendâ curauerat, quod illam putaret debiliore. sed cum tanta esset Senensium diligentia instaurandis reparationibus aduersus ruinas, quantum esset studium adhibitum muris deiiciendis, omnem se operam ludere breui sentit. quamobrem necesse fit abincepto desistere. videbat enim futurum si ex ea parte urbem expugnare tentasset, vt cum parua clade Senensium, & cum maxima suorum iactura a ciuibus, præsidijque; Senensibus repelleretur. est enim difficillima vrbis expugnata, quæ diutius bello sit assueta, quod ciues fortitudini assuescunt, & ordinibus militaribus, neque ita facile implentur trepidatione, vt faciunt tyrones, & qui nulla bella sentierunt. nam nihil est quod magis excitet virtutem, quam ærumna & incommoda ac difficultates. cum esset perispectum Senam iam propè victam nulla vi armorum vinci posse, Marinianus omnia sua consilia ad aliam pugnandi rationem, eamque multo sibi tutiorem conuertit. quod enim virtute rei militaris & armis insuperabiles esse cognouerat, vt diuturna obsidione necaret, aut in deditioem compelleret, pluribus ac tam crebris munitionibus obstringere cogitat, vt nulla prorsus annonæ, aut eduliorum copia urbem ingredi posset. Strozza cum animaduertisset Marinianij consilia quod spectarent, urbemque; cognosceret non multis præsidij egere, quippe quam popularia arma & possent & consueuissent protegere, inbet Moluchium regulum & Cornelium Bentiuolum septingentos Germanos, & multos à Senensibus rebus bellicis inutiles ad mortem Alcinoi ad se mittere, quo vrbis etiam multo magis leuaretur, neque absumeretur tanta annonæ copia. Hi quamuis magno silentio per obscurissimam noctem iter capiunt, tamen Cæsarianas vigilias latere non potuerunt, quæ hos in acie procedentes inuadunt. Germani ac Senenses ne omnia in periculo vno tempore posita essent, dixerant præstare vt impedimenta relinquerent, quo expeditiores pugnarent, quare ad auroram vsque; ex itinere semper certantes permultos trucidarunt à Cæsarianis, at ex ipsis pauci sunt desiderati. ad montem Alcinoi denique; profecti liberaliter a Strozza excipiuntur, atque alij ibi manserunt à Senensibus, alij Clusium, alij Rosetum missi sunt. Sena quamuis videbatur aliquantulum respirasse horum discessu, atque posse diutius obsidione perferre, tamen cum annonæ penuria paulo post in dies succresceret, efficiebat, vt maximum esset precium rerum singularum, quare agrestes homines partim obsessorum misericordia commoti, partim spe lucri allecti, (vix enim vllus est stimulus acutior auro ad pericula,) vel per omnes difficultates, capitisque; discrimen ad comneatum in urbem importandum penetrant. Marinianus, vt erat feroci ingenio singularique; & propè inaudita crudelitatis vniuersam belli rabiem indignationemque; suam in agrestes conuertit, atque vt probabilem haberet causam in eos sequendi, crudele proponit edictum per præconem sub pena suspendij, nequis comneatum aut aliquo leduliorum genus Senensibus in urbem importaret. hæc tot difficultatibus Sena circumuenta obsidione denique; diutius ferre non potest, quippe cum Marinianus plures quam mille hominum agrestium cuiusvis ætatis ac sexus pro sua innata feritate de proximis arboribus suspendi iussisset, ita vt nulla esset propè arbor homicidij nescia, cum multos quoque ipse sua manu trucidasset, aut malleo ferreo acuto, quem ad claudicationis fulcimentum gestabat, confodisset. Istud quamuis ratio bellica pati quodammodo apparebat, tamen vir planè barbara immanitate, & plus quam ferat nobilitas itala animorum, aliqua ratione moderationem recipere potuit. Illa feritas cum in nemine laudabilis sit, tum multo magis est execranda in excellentibus ingenijs, nisi ita non modo ferat sed cogat etiam ius bellorum. nam tamen ita postulat ratio rei militaris aliquando vt ad ceteros deterrendos sæuiatur in eos, qui comneatus ferunt hostibus, & obsessis, tamen nulla ratio cogit summum ipsum imperatorem vt ipse suis manibus homines trucidet, humanoque sanguine suas manus polluat, nisi cum in pugna illud contigerit, aut cum in itinere ordo ab aliquo deturbitur, in quem nullæ apud Italas gentes leges latæ sunt, ad reliquos metu suppliciorum deterrendos ne ex acie dulcedant. dum ita sæuiatur in agrestes in Thulesia, Senaque arctius obsidet, comitia indicta fuerant Augustam Cæsaris iussu, quibus cum propter valetudinem ipse adesse non posset. vbi conuenissent proceres Germani, rogat Ferdinandum fratrem accedere. eò pro è tus Ferdinandus quia consilium desideriumque Cæsaris cognouerat, proponit quantum utilitatis in omnem non modo Germaniam, sed etiam christianum nomen, quantumque lætitiæ esset redundaturum, si Germania ecclesie Romanæ reconciliaretur. demonstrat sibi nihil gratius contingere posse. nihil magis spectare ad pacem & tranquillitatem, quam si omnes de religione controuersie vniuersarum gentium christianæ nominis ad synodum deferantur, quæ indicta fuerat Tridentum à Paulo Terrio Pontifice Maximo, & à Iulio Terrio confirmata, quæ propter iniquitatem temporum, variarumque molestiarum perturbationes, haberi non potuerat. Vnam autem, eamque maximam fuisse causam rei turbandæ, quod ipsi noluisent conuenire, atque hoc iure ab ipsis desiderati debere, vt tot, tam variæ, tam inter se contrariæ, & repugnantes sententiæ tollerentur. decretum est in illis comitijs præsentem sacro antistite purpurato Morono, quem Iulius Tertius Pontifex adesse noluit legatum, nequis religionis causa aduersus quempiam bellum susciperet. Ne catholici aut Augustanæ confessionis obseruatores vllam vim sibi inuicem inferrent, sed omnibus sua relinqueretur opinio, donec in vniuersorum Christianorum synodo de his decretum fierit. ne Cæsar aut Ferdinandus quempiam infestarent huius confessionis causa. Vt omnes hæreses, quæ cum neutra religione consentirent, exterminarentur, penitusque euellantur. Vt si quis antistites suam religionem deserens in alienam diuersamque; transeat pristinam dignitatem, pristinae ecclesie relinquatur cum omnibus utilitatibus & prouentibus, cuius in locum vir bonus ab ipsis sacer-

dotibus

Stratagemata.

Albani apparatus magni summi ducis Mediolani aduentus.

Brisacius copias in loca munita contrahit.

estiam
s. h. h. c.

Sena concutitur.

Marinianij ingenium crudelitate.

tribus
tribus
tribus

Augustana comitia de religione.

Augustana decreta.

Iulij Tertij
Pont. mors.Strozze spes
de Sena libe-
randa.Marcellus
Coruinus se-
cundus Pont.
creatus, &
fortuna.Sene deditionis
conditio-
nes.Cōditiones
oblatae à Flo-
rentiæ duce
deditionis Se-
nenfis, at nō
acceptae.

Eni.

dotibus eligatur. nequis in alteram religionem quempiam cogat, aut subditum alterius potestati protegat, sed sua libera omnibus relinquatur. hisce rebus ita institutis nuntiatur Iulius Tertius Pont. Max. ad nonum cal. aprilis satis concessisse, quare illa comitia post facta decreta dissoluta sunt. Romae contra post celebratas de more exequias instabat comitorum creandi noui pontificis cura, atque per multas partium purpuratorum, diuersasque sententias, quinquaginta & septem dies fuit in interregnum, cum alij alium pro suis commodis mallerent. at Strozza, quia pontifex propter spem, quam conceperat de suorum commodis assequendum, quia vnus ex eis fuisset, qui Senensium libertatem opprimere summa ope nitebatur, hostilesque copias & annonae & viribus militum & omnium auxiliorum genere iuuisset, Caesarianasque partes & Mediceas plurimum fouisset, post eius pont. mortem venit in magnam spem Senae liberandae, dedit etiam literas ad Henricum regem ipsi & fiduciae plenas, quibus continebatur non paruum fundamentum consiliorum hostilium concidisse, cum is deceisset, qui propter propinquitatem regionis facile poterat cuicumque collibuisse victoriam concedere. futurum enim ut hostilis exercitus, nisi pontificia annona subleueretur, breui labore rerum omnium inopia, ac cito dissoluatur. pollicetur se urbem Senam esse liberaturum, si sibi data sit facultas colligendi saltem septem milia peditum, ac mille equites. hoc si permittatur, se duo vno tempore ait consecuturum, ut & copiae hostiles ab urbe reuocentur, & purpurati antistites excitentur ad eligendum nouum Pont. quem maximè uelle Henricum ipsum arbitrarentur. Henricus cum magna inopia rei pecuniariae laboraret ob diuturnos bellorum sumptus in agro Senensi, in Gallia tubalpina, in finibus Belgarum, eiusque regnum ararium plurimum exinanitum ac propè exhaustum, cum hostes etiam haberet prepotentes & abundantes omnibus rebus necessariis, cum Dux Hetruriae non solum multum haberet equitatum ac peditatum, sed etiam tantundem posset augere copias, quantum ipse auxisset, Strozze consilium ut uanum & illi negotio inutile reiecit, erat enim Henricus vir creditus sapiens, nulliusque magni negotii ignarus, ut sub rege prestantissimo Francisco educatus, atque in rebus agendis perspicax & impiger. tamen ut aliquo pacto animos hostium suspensos teneret, quia deceisset Pontifex Duci Hetruriae coniunctus, iubet duo milia peditum conscribi, ut negotium ad nouum pontificem usque protraheretur. denique post multas contouersias ad decimum tertium Cal. Iunij Marcellus Ceruinae familiae Card. tituli Sanctae Crucis ciuis montis Politiani praeter omnium expectationem pontifex creatur, uocaturque Marcellus secundus, uir sanctitate uita, integritate, prudentia, disciplinarum cognitione praestans cum incredibili omnium eorum, qui probitatem hominis cognouerant, letitia. non enim per affinitates aut pollicitationes aut ambitum ut plerique ad tantam dignitatis fastigium fuerat prouectus, sed cum humili loco natus esset, per singularem uirtutem & innocentiam, & spem reformandi ordinis ecclesiastici, cum deprauata tempora nihil aliud, quam moderatum & sapientem morum correctorem atque moderatorem requirerent eo peruenerat. hic, ubi coronaretur, noluit popas ullas fieri in arce diui Angeli, sed uersos sumptus in opibus uilius distribuendos censuit. Caesariani interea nihil de obstinatione remittentes quouidie magis uigebant. at Senensium praedia in dies fieri debiliora non solum milites, sed etiam ciues victus inopia defatigati & afflicti fuga sibi salutem querere. missae sunt ad nouum pontificem legationes Senensium, quae tantarum calamitatum aliquem exitum procurarent. Sed potius misericordiae quam auxilij plenum responsum reportarunt, cum pontifex nouus esset adhuc, & nondum satis stabilis. missae sunt idcirco legationes ad ducem Hetruriae cum res protraheretur, neque Senenses possent diuturniorem oblationem, in diemque perferre, ac multi ob famem profugerent, ut hisce conditionibus urbs Caesari dederetur, ut illis libertas seruaretur inuoluta. ut eodem die commeatu in urbem immitteretur ut ciuium facultates essent tutae, neque urbs pateret militum direptionibus ac rapinis. Enim uero cum honorificentissimas conditiones paulo ante contempsissent, nunc denique in liberam facultatem, arbitriumque hostium ueniunt. Cōmus enim paulo ante Hieronymo Bandinello, Scipioni Ghiso Hieronymo Maleuolto, Alexandro Gulielmo legationibus Senensibus conditiones huiusmodi obtulerat, quod Caesar protegendam urbem atque remp. Senensem acciperet in tutelam sacri Romani imperij, ac denuo eidem urbi ac reip. libertatem antiquam confirmaret. quod Caesar ueniam omnibus concederet, qui arma pro defensione sumpserant, exceptis rebellibus Neapolitanis aut regnorum & principatum Caesaris, regni Britanniae, & ducis Hetruriae. quod Senensibus uel perduellionis crimen condonaretur, quibus intelligerentur seruatae dignitates, honores, facultates, & bona mobilia atque stabilia, & omnia iura ac rationes, praeter illa, quae directa haecenus fuissent à militibus. Ut liceret ciuibus, & colonis cum familiis pro arbitrio discedere ac redire, à quibus nulli bellorum sumptus exigi aut peri possent. Captiuis uero maximè redemptionis precium minueretur. Ut resp. praedia acciperet quanta & cuius nationis Caesari placuisset, opportunumque uisum fuerit ad urbis conseruationem. oppidulum ne fiat sine Senensium consensu & reip. sed potius munitiones absoluto bello, uel etiam ante finem deuastrantur, funditusque euertantur. Ut Caesar ad quietem tranquillitatemque reip. seruata tamen auctoritate ac libertate ciuitatis, possit illam ad eam formam administrationis perducere, quae sibi aptior uisa fuerit: ita tamen ut magistratus Senenses stabiles atque immutabiles participes sint illorum magistratum ordinumque nouorum. Ut in ea reformatione & populi princeps, & Balia seu dominorum uocatus magistratus persistat, habeaturque ratio priuilegiorum, prouentuum, castellarumque ipsius reip. ut conferre uidebitur, saluis semper rationibus sacri imperij Romani. Ut omnes duces, magistratus, milites cuiusuis ordinis ac nationis Henrici regis excedere liberè possint, praeter rebelles praedictorum regnorum, uexillis ad professionem explicatis cum armis, pecunia, impedimentis: quibus liber transitus ac tutus ubique concedatur. Ut confirmatis conditionibus federatio con-

ponatur

ponatur inter eam remp. & Hetruriae Ducem pro ratione temporum, sicuti utriusque uisum fuerit, atque haec conditiones, si intra octo dierum spatium stabilirentur ab ipsa rep. ratae firmatae ac stabiles esse intelligerentur. Sed ipso spatio temporis frustra delapso, neque facta neque oblata intelligantur, quae datae sunt quarto non. Aprilis. haec, cum tantum esset conseruandae integre pristinae libertatis desiderium minimè sunt acceptae. at paulo post ad eas, quae diximus, deteriores deuenire necesse fuit. nam illi sese in potestatem Caesaris denique dederunt, cum tot labores pro libertate pertulissent quam primum neque tantilli quidem faciendam cognouerant. Sic enim plerumque fit, ut, quae nobis adsunt, faciamus parui, at cum erepta sunt, miro teneamur illorum desiderio. Senenses postmodum cum intellexissent id, quod minime noluerant, urbem in potestatem Ducis Hetruriae uenire de Caesaris consensu, ita sunt animo consternati & percussi, ut omnis aetatis homines relicta patria & paternis domibus, auitisque laribus una cum Gallicis praesidiis exiuerint. quippe cum natiua quaedam amulatio & maleuolentia esset iam multos annos inter Senenses & Florentinos. Caeterum exeuntibus iis. Senam ingrediuntur duo Hispanorum milia atque multus commearus inuectus est, urbsque ualidis praesidiis munita. atqui miserrimum est ubi quis patriae honores gustauerit in eam fortunam incidere, ut honores magistratusque omnes in perpetuum amittat, cum praeteritum dulcissimum libertatis fructum à maioribus in manus traditae gustauerit; tamen multo miserius est carere sapientia, quae sola est uera libertas, & inexpugnabile propugnaculum aduersus omnes fortunae iniurias, cum illa faciat ut omnia prospera, & omnes fortunae mutationes aequo animo ferantur. praclare igitur dictum est ab antiquis sapientibus rerum omnium praesentium statum esse aequum per similem iactum taxillorum nimirum esse in arbitrio fortunae, at esse prudentiae mortalium quicumque contigerit iactus quam sapientissime uilissimeque uiri. nam profecto multa fuerunt quae potuerunt Senenses cohortari ut eam calamitatem leniter perferrent, sed illa in primis, quod illud malum non redundaret in filios, qui ubi non gustauerint honores patrios, multo facilius ferant exterorum imperium. quod apud quosque principes manet quaedam reip. forma necessario, quia non antiquioribus aut recentioribus familiis, sed praeterantioribus uirtute ciuibus magistratus deferuntur, cum prius cipes ipsi non minus quam resp. uiris bonis & peritis indigeant, qui praesentem ciuitatum administrationibus ac rebus militaribus. nam praclare agitur cum sapientiores imperant, imperitique coguntur melioribus parere. quare si Senenses sapientioribus uiris, & bonis, & spectatae uirtutis magistratus detulissent, nulla uel certe parua habita ratione familiarum aut affinitatum, pluresque apud illos aequi tatis iura, quam res priuata ualisset, & patriam, & honores, & libertatem, & facultates uino tempore seruassent, quando nemo sit inimicus uiro bono ac sapienti. Sed cum multae iniuriae impune committerentur, multaque inde succrescerent inimicitiae, ad eas consulto conuenientes Senensium magistratus, iudicantesque legum & iudicationum imperiti, & dei uindictam & arma mortalium denique in seipos conuerterunt. illud non mediocre solatium prudentibus in tantis molestis occurrebat, quod erant futuri sub eius principis tutela, cuius neque prudentiam neque iustitiam in publicis priuatisque rebus neque hostes quidem auderent reprehendere. hanc praecipue sententiam conceperunt populares a nobiliorum tyrannide liberati, ad quorum calamitates quidam per iocum alludentes, haec carmina composuerunt.

*Leno Diegus erat Senae, sed Caesar amator.
Hic ad amatorem dum uolentus agit,
Fugit ad Henrici uirgo indignata petentis
Blanditias, Galli deinde fouetur ope.
Hanc cupit, hanc perit, impatiens fit Caesar amorum.
Mittit ad hanc Medices protinus inde ducem.
Nuitur is ferro morbum depellere & igni.
At Medica multo plus ualet arte malum.
Additur huic tenuis uictus, tenuisque dieta.
Exanguis, pallens, & macilentus fit haec.
Deformem sensit Caesar, peritus amorum
Hanc donat Cosmo, reddidit ille decus.*

Illud tamen non facile dixerim an Caesar ipse ab omni prorsus accusatione liber esse possit, qui cum initio tantarum contentionum facillima remedia posset adhibere auditis Senensium legationibus & querelis, maluerit eo rem deduci, ut cum totius Hetruriae periculo omnibus Italis & uariarum nationum armis confingeretur, multaque urbes Itale ferro flammisque uastarentur, oppida florentissima funditus euertentur, quam tot malorum succrescentia semina suppressere. Nobiliores igitur Senenses cum praefecto populari imperio Mario Bandino ad montem Alcinoui praefecti fuisset obsequio a Strozza excipiuntur, quorum alij rursus Clusium, alij Rosetum missi sunt. praestantiores tamen manserunt in oppido montis Alcinoui, ubi noua resp. cum omnibus prioribus magistratibus, & ministris & insignibus ipsorum magistratum creata est, & cum institutis, priuilegiis, auctoritate, & gradibus honorum, quibus Sena utebatur. Tum ueterem Balam, quasi uetus imperium nominarunt eam motis Alcinoui, cum Senensem uocarent nouam, cui titulos & auctoritatem omnem pro uiribus ad expectationem ad summum dignitatis gradum diuina potius, quam humana opera prouectum fuisse ostendimus, cepit grauisima ualitudine laborare. atque cum principes nonnulli gratulatum, & ad exosculandum pedem accessissent, ueritus ne illos parui facere uideretur, si non admississet, inter quos fuerunt Ferrariensis & Urbinas duces, & gratulantes hilari uultu excepit, & breui ac graui oratione respondit,

Calamitatum
Senensium cau-
sa.Florentino
duci data à
Caesare.Nobiliores
Senas relin-

Marcelli se-
cundi Pont.
mors.

spondit. Sed tamen paulopost syncope correptus delabente, acerbissimo catarrho visus est primū dormire vel ipsi medicis. at cum nimis diuturna quies videretur, excitantibus immobilis & propē sine sensu inuētus est. deinde paulopost cum summo omnium merore & lacrymis naturæ concessit cal. Maij. erat autem non vana de illo principe expectatio. quod vir eximia integritatis & innocentiae vel à teneris extitisset, & in multiplici rerum cognitione diutius versatus, quod ipsemet etiā cognouit. fuit erga iniquē oppressos mitericors. in supplices clemens & liberalis. neq; vlla erat regia virtus, aut vllum viri boni officium, quod in eo cumulatissimè non inueniretur. in tantum sanè spei auxerat animos Romanis huius pontificis bonitas, vt quasi in tranquillissimum portum & ad auream verè ætatem se per eius bonitatem venturos sperarent. putabant enim se liberatum iri grauiissimis tributis, quibus crebrò in opulentia asinium superiorum pontificum auarè fuissent oppressi, cū semper noua tributa fuissent à superioribus nouis nominibus excogitata. habetur patrum purpuratorum antistitum concilium. decernitur duci Vrbinati protectio comitiorum de deligendo nouo pontifice, tanquam habenti summum imperium rerum militarium ecclesiae. tum ceteri iustitiae magistratus Romanis ciuibus confirmantur. accedunt denuo purpurati antistites ad eligendū nouum pontificem. quidam ex itinere reuocantur. plures nondum erant ad iter parati, cum vix viginti & duo dies intercessissent. conueniunt frequentes ad comitia dum celebrantur exequiae. includuntur breui in Cōclauē vocatum. is amplus est locus, cuius ianua etiam muro nouo clauditur. neq; licet exire cuiquam, nisi creato pontifice, quibus victus per fenestram exiguam immittitur. quæ dum Romæ aguntur, Marius Sanctiflorius cum magna manu militum Sateano signa tulit infesta oppidū crebris conatibus & verberationibus inuadit atq; oppugnat. deniq; post multas oppugnationes compellit ad deditioem. Marinianus cum reliquis copijs ad expugnandum portum Herculis cōtēdit quod esset accipiendis classibus accommodatus, qui dum esset in potestate hostium, postea Hetruriam plurimum infestare. nam illustris est Homeri sententia, maximeq; rebus bellicis etiam accommodata, qua iubentur insigni aliqua vrbe potiti imperatores nullo pacto oppida eius vrbs libera relinquere, vnde possit vindicta villo tempore expectari, cum inquit.

Demens qui natos occiso patre relinquit.

Habebat Hercules portus tres munitiones egregie factas è gleba Strozze industria extra ipsum oppidū, sicuti a Thermeo primum fuerat institutum, antequam ex Italia ab nauigaret. vni harum Alexander quidam Terinensis cohortis praefectus vir strenuus & vigil praerat, quam Marinianus tormentis diuerberare & repetitis conatibus expugnare magna vi adortus propter virtutē singularem defensorum cum magna suorum clade repellitur. in illis conatibus plures quingentis Hispani, & Germani ceciderunt. Veruntamen cum aquae inopia intra munitionem vehementer laboraretur, necesse fuit illam in potestatem Caesarianorum deniq; per deditioem venire. illa facta iactura omnis spes excidit ex animo Strozze defendendi portus Herculis. nisi nouum supplementum, nouaq; auxilia in Italia conscriberentur. eo consilio cum Carolo Carafa Pyrgos triremi applicuit, Romanum inde ad colligendas nouas cohortes, aduolaturus. Sed prementibus hostibus, arctiusq; quotidie obstringentibus & obsidentibus deniq; & portus Herculis nullis acceptis subsidijs cū omnibus locis finitimis venit in potestatem Caesarianorū. Romæ post multas disceptationes habitas in comitijs de creando mature nouo pontifice, cū temporum, corruptorumq; morum iniquitas sapientissimi pontificis iudicio accensura indigere videretur, deligitur patrū purpuratorum consensu Petrus Carafa Neapolitanus Card. ad 9. Cal. Iunij, vocaturq; Paulus Quartus: quem Alexander Farnesius in sublimē thronum adduxit, & adorandum curauit cum affectis. Sed vbi ad numerū nō accederent Farnesij suffragia, allatus est Panormitanus senex, ac Nobilis adolecēs cardinalis; qui cū ad numerū proximè accederet, veriti card. alterius factionis eius indignationem si fieret pontifex, statim accurrunt ad eum adorandum. Illud cum grauius tulissent Marcus Antonius Colūna, & Iulianus Caesarius cū Hispanæ factionis quibusdam proceribus comitia clēdestina habent in palatio card. Sanctiflorij. conueniunt ad ea connenticula qui Gallicæ factioni aduersabantur. literas conscribunt ad Caesarem, narrant eum pontificem inuitis omnibus Caesarianis purpuratis esse creatū; quem non vltro, sed inuiti adorauissent timore coacti. eū legitimū pontificē iure censeri, qui liberis & volētib; animis a legitimis & iusto numero electorū fuerit electus, at non qui per merū vel insidias aut dolos alicuius, vel etiā ignaris fuerit expetitus. Caesār his literis acceptis respondet quando omnes ei adorauissent, nihil sibi videri esse in Italia innouandum. ceterum nouus pontifex ad quintū Cal. omnia pontificia insignia accepit, & cum esset ex nobilissima familia, mira expectatione animos Romanorū ad honorificentissima quæque extulit, cum nihil humile ab eo expectaretur. nā visus erat in omnibus negotijs vir elato ingenio, non vulgari prudentia, at certè æquitate maximè studiosus. dum Roma exultat lætitia per occasionem noui pontificis oblitterato mœrore, quem è morte Marcelli cepit, Marinianus multis honorificentissimisq; muneribus acceptis ab Hetruriae duce Mediolanum rediit in patriā. Sic ea ciuitas, quæ opibus, antiquitate, nobilitate præstabat ceteris Thusciae ciuitatibus, cū per tot annorū seriem libera vixisset, florentissimāq; fuisset aliquandiu, & potentissima disciplinarū armorumq; studiis, mox relictis studiis sapientiae ob intestina odia, impunitatēq; iniuriarū & gubernandi res publicas inscitia conuulsata, deformata & desolata in potestatem hostiū venit: vbi prius sua castella ferro igniq; absumpta vidisset, villas & pagos solo æquatos, arbores succifas, regionē euerfam, ciues & amicos hostiū manu ante oculos iugulatos & trucidatos. atq; cum imperiorū omnium maximè fragilis & caduca sit resp quæ vel viuens propē distracta est in multorum sibi inuidentium vicissim dominationem. patet nihil esse tam formidabile liberis ciuitatibus, quam intestina odia ciuium ex iniurijs, ex iniustitia, & ex impunitate scelerū inueterata, quæ nisi per optima

Senę deua-
statio.

rum legum obseruantiam noua & nascentia restinguantur, tanquā occultus ignis latendo vires assumunt, atq; cum erumpendi facultas conceditur, rapidissimum exurgit incendium, quod cum magno fragore fumo flammisq; inuolutam patriam in profundos cineres deniq; conuertit. Sena ita compulsa ad deditioem, cum res composuissent Caesaris in Thuscia, non tamen reliquæ Italiae partes pacatæ fuerunt, quoniam hæc prouincia mater & altrix multorum bellorū propter amēnitatem opulentiamq; regionis penè incredibilem, semper inuidiosa extitit finitimis regibus, quæ vbi ipsa non contendit de orbis imperio, coacta est pugnare pro propria libertate ab exteris nationibus. nā quamuis eam aduersus exterorum irruptiones natura variis obicibus munivit, cum ab altera parte Adriatico siue supero Helleipontico, mari circū dederit tanquā amplissimis ac profundissimis fossis ad meridiem: ad orientē vno maris separauerit per eam lineam, quæ ab Hydrunte ad Zephyriū vltq; promontorium extenditur; ad septentrionale latus atq; ad occasum vergens pars altissimas perpetuas habeat alpes, montesq; asperrimos ac difficiles, quibus tanquam altissimis menibus ac propugnaculis propē inueterabilibus protegeretur, qui incipiunt ab iis locis, quæ Cynnum Sardiniaeque sinū prospiciunt, & in sinistri cubiti morem occasum septentrionemq; versus extenduntur à Sutriis propē incipientes per Segusianos, mox per coctiā regionem flexi orientē versus procedenti à sinistra relinquuntur ad septentrionem, tamen ab auantia mortaliū non satis munivit, aperuit enim natura exitū Italis in vniuersas Europæ gentes ad cōmercia & cōmoda siqua vellent importanda, sed eadē ianua patuit sapientius exterorū auaritiæ & irruptionibus. id autē factū est ad fines paludū Venetarū orientē versus in finibus Carnorū, vbi Narisa vocatus fluiuis descendit è montibus: nā ibi tutiorē ianuā Italię natura aperuit, in quo situ aduersus arma barbarorū tanquā angustiore mortales quasi fores etiā obiecerunt olim amplissimā & potentē urbē Iuliā Aquileiam: nā montes ibi parum a mari distantes hinc vndis, inde crepidinibus altissimis Italiā claudunt. hanc naturā diligentiam in munienda Italia partim mari, partim montium duplici ordine in amphitheatri forma primū semicircularibus aggeribus alpiū, postea Appennino monte vis temporis edacissimi & præcipitatarū aquarū cursu aliquantulū minuit, quia alię nonnullæ vię sunt patefactæ quamuis difficiles. quamuis. n. via prouincię Varo & Macra fluminibus impeditur, & obiectu altissimarum mari imminentiū rupium, tamen cuncta domuit vis mortaliū, aperuitq; industria, quæ per asperrima quæque irrupit. in Coctiis rursum, Taurinisq; ac via montis Sancti Dionysii, quæ ascendit è regione Padis fluminis, quam fluiuis paruam & difficilem reliquit, coegit homines auaritia per vel ipsa montis penetrare ac scalpris incidere, quod factū est in Adula ad alpes Rhetias ac summam in via Belli, Tridentiq; vbi certe nulla est ineunda Italię commoditas, nisi quam Duria, & Athesis, & Anaxus, & Tiliamentum flumina concedunt. non. n. potuerunt armati exercitus eā irrumpere nisi per summam difficultatem nemine resistente, aut etiā porrigentibus dexteris Italis nationibus. inde fit vt pauci illic transierint populi ad euerfionem Italię, at per ipsam ostentam a natura ianuam, nisi custodita sit, ad paludes Carnorū scilicet Oenotri, Cimbrj, Hunni, Sarmatæ, Gotti, Germani, Veromandi, alii quæ complures. nulla. n. tanta naturæ diligentia munienda, separandaq; Italię a reliquis orbis partibus satis valida visa est quoniam ob fertilitatem, sicuti diximus, opulentiamq; regionis, cum multis præclaris ducibus abūdet, multoq; equitatu egregio sanè & lectissimo, omni genere bellicorū apparatū, & ingenijs hominum penè diuinis eam sui opinionem excitauit, quod is facile futurus sit totius orbis terræ dominus, qui totam Italiā subiugasset. idcirco simulatione quidem aliarū rerum, at re ipsa de imperio Italia iam multos annos certabatur à duobus potentissimis principibus; quorū animus sublimis & magnificentissimus ad maiora semper aspirabat. cū Gallis igitur res feliciter succederent in Gallia subalpina, Caesār abdicato Ferrando Gonzaga ab Insubrū præfectura statuit, vt diximus, vt Albanus Dux adproperaret ad illa pericula, quæ imminere videbantur, diuertenda; ad recuperanda occupata iā à Gallis castella, ad liberandam Insubrā tanto Gallorū metu cū maximo rerum omnium bellicarum apparatu, ad ferēdas suppetias Vulpiano oppido, quod extrema an nonæ penuria laboraret, vbi erat in præsidis Caesār Neapolitanus, qui se summa diligentia & vigilantiā & fortitudine tuebatur. Albanus quanta potest celeritate Bruxellis Caesarianum deniq; conuolat, id oppidum est sitū in ripa Abduæ fluminis in ea parte, quæ in vltiorē ripam Carracā prospectat, distatq; ab vrbe Mediolano circiter viginti millia passuū. ibi obuios habet multos è primarijs vrbs proceribus, qui honoris gratia obuiā illi processerunt. quippe quod vrbs illa eximia humanitate exteros propē omnes complectatur, & præfectos præsertim magna charitate & obseruantia. neq; illud dico, quod nostri eo migrarint Roma antiquitus, vnde propter bella postea Venetias cum eis paruulus profugerunt, sed quia res docet ita esse, cuius testes sunt omnes, qui vrbs magnificentiam viderunt. Albanus itaq; in urbem ingressus cū magna totius ciuitatis lætitia paucos dies ibi moratur, atq; tantam rerum perturbationem inuenit, quanta vix explicari possit. nam Hispani, qui erant in præsidis subalpinae Galliaë territi & consternati assiduis cladibus, quas acceperant, cū Galli multorum castellorum præsidia trucidassent, multosq; in minutis preliis interemissent, confugiebāt Genuam e præsidis mox in Hispaniam traiecturi. necessarium fuit idcirco Albano custodias mittere, quæ atrocissimè in profugientes animaduertent, eosq; afficerent extremis supplicijs, quod vnum remedium visum est opportunum ab ipsos Hispanos ad vetera signa reuocandos. curauit vt quatuor Germanorum millia, & mille atq; quingenti Ferraroli mitterentur in Italiam, multas Italas cohortes conscribit. militaria omnia diligenter comparat. cum iusto exercitu prodit in apertum. Sed quoniam, antequam exiret, nonnullos dies commoratus est Mediolani cum vxore, quam Castalius & Marinianus Mediolanum adduxerunt, non aspernandam prorsus opportunitatem concessit Gallis instruendis munitionibus, reparationibusq; excitandis. Saba rais interea nobilis archipirata cum

Italiae deferi
ptio.

IT. SIXTO
dit. impol
f. 101. v. 14

ad. Ag. 10
11.

ut. 101. v. 14
101. v. 14

Albanus Me
diolanum ac
cedit.

Saba archipi
rata profliga
tus.

ta cum

ta cum nonnullis rostratis nauigijs biremibus scilicet & myoparonibus vniuersa litora maris mediterranei deuastat, Adriaticumq; & Siculum mare infestat. proxima quæque litoribus prædationibus & latrocinis atq; incendijs replet. multa castella Christianorum acerrime populatur cathenatis ad transtra colonis; quibus rapinis non mediocris terror Italicis litoribus est iniectus. at Venetijs prædationibus excitati Pandulphum Contarenum præfectum Venetæ clasi, quæ erat destinata custodijs sinus Adriatici, mittunt ad audaciam & incurfiones piratarum reprimendas, restinguendaque tantarum calamitatum incendia. Pandulphus singulari virtute ac fortitudine vsus profligatis ac demersis nonnullis nauigijs piraticis, ita fecit vt reliqui piratæ fuga sese in sinum Adrumeri seruauerint, omnesque Adriatici litoris oras tutas colonis reliquerint. at vero quoniam non leuis est semper inter præstantes eiusdem artis opifices similitudo quædam & inuidia atque æmulation, cū quisque inferiorem ingenio, auctoritate sibi parem fieri, aut etiam superiorem æquo animo ferre non possit, inde effectum est vt Castalius & Marinianus viri laude bellicæ artis clari, & apprimè exercitati ab omni rei militaris consideratione, & ab Albani consuetudine se retraherent. id autem effectum est, quoniam Garzia Toleranus vir Hispanus Italicæ gloriæ æmulus secundum locum obtinebat in castris Albani, cuius vicario munere fungebatur, atque omnibus pro suo consilio & arbitrio moderabatur sine vllius alterius iudicio, cum videretur cæterorum ducum contemnere ingenia. at tarditas omnis & mora & cōperendinatio, quia, vt diximus, acerrimum est venenum omnis rei bellicæ, nisi siquid tardè fieri res ipsa consulto postulet, non habuit tantam vim Cæsarianorum apparatus, quantam vniuersa Gallia subalpina, vel potius vniuersa Italia habiturum crediderat, quæ tota in magnam admirationem fuerat elata. Sed multa sunt auditu vniuersæ horrenda, & formidabilia, quæ facit experientia placida & contemnenda: & præcipuè apparatus imprudentis, & imperiti imperatoris. nam Garzia tandiu protraxit reliquarum copiarum discessum conuectio nemque tormentorum & omnium bellicorum apparatusum profectioem, dum terror ille Gallorum in animis conceptus refrigeret, concitatusque ex metu Gallicis lumbrici eieci sint. id autem factum est dū plaustra parantur, iumenta ad trahenda tormenta imperantur, cōponantur impedimēta ad iter. Albanus bonā partē exercitus ad castellum Merulinum promouerat iam, atq; ipse his comitantibus ducibus Mediolano discesserat, Pescoliensi marchione, Vespasiano Gonzaga præfecto Italis cohortibus, Cæsare Neapolitano castrorum magistro, Raymundo Cardona præfecto tornetario negotio, Nicolao Zido quæstore, aliisque nonnullis, erant in castris Albani iam duodecim Germanorum, octo Italarum, sex Hispanorum milia. equites cataphracti octingenti. leuioris armaturæ equites mille ferè, tormenta muralia quadraginta, atque inter hæc quædam insignis magnitudinis, quæ ex arce Mediolani, Ticino, Cremona, ex aliisque vrbibus principatus Mediolanensis in castra fuerant attracta. Albanus Liuernam profectus sit certior per exploratores duobus in locis Gallos esse conatus & impetum Cæsarianorum excepturos; ad ripam Durie fluminis scilicet, vbi fluuius ipse posset vadari. Brisacius tamē cognito numero copiarum hostilium cum ipse haberet in castris vix septem milia peditum, equites circiter septingentos, & pauca bellica tormenta, consilium mutauit, animumque conuertit ad quædam castella in suis finibus summo studio ac diligentia munienda. Albanus ad uada Durie fluminis profectus quæ Calli aduersus traiecturos muniuerant, munitiones nactus sine præsijs ac desertas iubet tumultuarios pontes eo aduectos plaustris de more castrorum super fluuium iaci, per quos plaustra commeatum Vulpiano conuentia transirent cum custodijs mille sclopettariorum, & quadringentorum equitum. Galli horum aduentu deserunt munitiones, quas obsidionis causa excitauerant, seque ad Augustam Taurinorum recipiunt, in quos exeunt præsijs Vulpiani, postremaque, terga hostium leui certamine infestant. Sic igitur Vulpianum a Gallis obsessum, & ad extremum propè redactum ducentibus iis, qui arctè diuque obsederant, sine controversia subsidia capit, ac tandem liberius aliquantulum respirauit. Vulpiano ita commeatu & subsidijs & rebus omnibus necessarijs munito Albanus laudata fide, constantia, virtute præsidiorum ac militum qui se egregiè tutati fuerant, diuturnamq; obsidionē sustinuisent, militaria comitia indicit, vt communi consilio decerneretur quid primum in tantis rebus esset agendum. non enim videbatur tempus anni vile frustra amittendum, neque consumendum in expugnandis locis parui momenti, quamobrem cum ad comitia Aluarus Sandæus, Vespasianus Gonzaga, Eranciscus Ybarra, Garzia Toletanus, Raymondus Cardona, Ioannes Gueuara, Cæsar Neapolitanus, Marchio Pescoliensis, Nicolaus Zidus, alij; multi Itali, & Hispani proceres conuenissent, vltimum est nonnullis Augustam Tauricam esse innuadendam. alij censebant Cafalis, alij Hipporegiæ, alij aliorum munitorum locorum expugnationem esse tentandam, neque enim conuenire magnis apparatusibus, qui rarò fiunt, & non sine magno populorum incommodo loca vel nullius, vel parui momenti inuadere, cum illud etiam hostium fuerit consilium, atque iustrum propè venatoribus ostenderint, qui Hipporegiam, & Cafale, & Verruum oppidum, & finem Iacobi, quod Sanctia vulgus vocat, muniuerint egregiè, & alia loca nonnulla, quibus timebantur Albani vires, vt his munitionibus illæ debilitarentur, aut certè retardari possent. nam vt acutissima acies cultrorum, si hebes fiat primum rebus inutilibus incidēdis, sit inhabilis postmodo cedendis vtilibus, sic potentissimi exercitus, maximorumque apparatusum, si primus impetus sustineatur ac retardetur, statim cadit omnis vigor & animi magnitudo. non esse contemnendam inquit totius Italiæ expectationem, neque rem in obscuro agi, sed quasi in totius Italiæ, vel potius totius orbis terræ teatro; quoniam fama illorum, quæ geruntur in castris, non continetur intra fossas, vallosque castrenses, sed late per vniuersos populos Italiæ, vniuersasque nationes exterarum peruolat. ridiculos fore illos duces, qui nihil pro tantis copijs, tantis

sumpti-

sumptibus, tantis apparatusibus, tantis Insuorum populorum incommodis, memorabile fecerint. quippe cum agriculturam, artesque omnes propè vrbibus necessarias populi Insuores reliquissent, vt bellicos apparatus iuuarent. iumenta in castra ad vsu tormentorum & annonæ conuehendæ, homines ad excavandas fossas, erigendasque munitiones, & ad cæteros vsus militares, imperabantur. alij contra non esse istud è disciplina militari, neque laudabile dicebant in regionem hostium ita prorumpere, cum minime conueniat loca munitissima, & in quibus præsertim insunt validissima præsijs, a tergo relinquere, a quibus non minus ipsi obsideri, quam alios obsidere possent. cum nemini tutum iter in castra relinqueretur, ac semper maximus numerus militum esset distrahendus ad accedendum in castra & exeuntium è castris custodias. Sic enim fiebat vt florentissimum oppidum fanum Iacobi a tergo relinqueretur, in quo erant tria lectissimorum peditum milia cum præfectis ducibus Birago & Vimercato, viris in rebus bellicis exercitatissimis ac strenuis, qui possent extrema terga infestare, commeatus interciperi, omnia Cæsarianorum consilia debilitare ac subuerrere. censebatur igitur primum omnium oppidum fanum Iacobi expugnari oportere, quod se breui facturos existimabant; postmodo cum fama eius victoriæ, nouaque accessione virium aliquam prædictarum ciuitatum vtiliter posse inuadi. Sic enim debilitatis viribus Gallorum ipsi potentiores ac formidabiliores hostibus effici videbantur, cum magnam habeant vim ad reliquas res bellicas primi vel prosperi vel aduersi rerum successus. Hoc consilio comprobato, quod magis è peritia rei militaris procedere videbatur, præmittuntur qui oppidum explorarent ad expugnationem. eriguntur triginta canones & quatuor colubrinas ingentes postero die inter corbes terra oppletos. oppidum ingenti strepitu atque impetu concutitur. Sed quoniam oppidan i ita muros interius aggeribus & terra communierant, locumque ad quadratam formam cum quatuor firmissimis propugnaculis produserant, intra quorum spatia erant plateæ nonnullæ superiores, & totidem è gleba munitiones, nihil vt prorsus ab hostibus esset timendum, vanus fit & inutilis omnis tormentorum impetus, ac labor Cæsarianorum. ad huius oppidi expugnationem Albanus, & ex oppido Vulpiano, & è finitimis quibusdam locis tormenta quædam & bellicos apparatus euexerat. post diuturnam diuerberationem cum omnis Cæsarianorum conatus esset irritus adoriētium oppidum, non magno negotio ab intrepidus Gallis repelluntur. Dum Albanus modo oppido obstinatissimè concutiendo est intentus, modo renouandis conatibus, securus omnino virium Galliarum, octingenti sclopettarij & trecenti equites sub meridiem in oppidum nihil sentientibus Cæsarianis ingrediuntur: quare fit postmodo vt frequentius exirent oblessi ad leuia subitariaque certamina. eos parum prosperos rerum Cæsarianarum successus, neque vel tantillum tantæ hominum expectationi respondentis, rati æquo animo non esse sibi ferendos Marinianus & Castalius, quia non res Toletana, sed Cæsariana videretur in magno discrimine esse posita, veniunt in castra. Albanus hos consulit. docent in quo periculo res constituta sit. Susceptum esse nimis difficile negotium, oppidum illud sola obsidione diuturna, at non armis præsentibus, vinci posse. frustra ibi tempus absumi: cum ob loci eximie muniti præstantiam & robur, tum ob illud etiam, quod Cæsarianæ copiarum possent ab hostibus circumueniri, & cogi vt tormenta relinquerent, cum Brisacij copiarum crescerent in dies nouis subsidijs è Gallia transalpina clam accedentibus. Albanus cum ita percipisset se munitionum & copiarum & apparatusum & existimationis, quæ præcipuè seruanda est integra, iacturam posse facere vno tempore, satius esse iudicauit vt copijs in tutiorem locum contractis omnia conseruaret, quam vt ita fortunæ arbitrio committeret, quare ad pontem Asturæ fluminis se contulit: locum ibi munit, vnde posset Cafale & Augustam Tauricam, & cætera Gallorum oppida infestare. nam interclusa Padi navigatione Galli non poterant commeatum ad sua præsijs demittere. his ita statutis dum opus differtur, nuntiat Brisacius cum validis copijs aduentare. eo nuntio Cæsariani ne interciperentur, tam citi ab obsidione recedunt, vt multa tentoria & impedimenta reliquerint. quæ statim ab exeuntibus direpta sunt & in urbem comportata, cum neq; mercatores quidem moniti fuissent de more castrorum vt vala colligerent ad profectioem, suasque sarcinulas ad iter pararent. est enim calamitosum non solum ipsis mercatoribus, sed etiam turpe imperatori & delirij atq; imprudentiæ argumentum, siquid in manus hostium venire patiat, quod negligentiam vel timorem arguere possit. idcirco plerumq; comburendi sunt commeatus, & munitiones atq; ædificia, quæ futura sunt hostibus vtilia, euertenda, omniaque inutilia facienda vbi imminer aduentus hostium, si prius auehi non possint. ita cedendæ sunt arbores & flammis absumendæ, fundenda vina, corrumpendæ aque, tormenta infringenda, aut insigenda clauis, omniq; ratione nitendum vt omnia commoda pro viribus hosti eripiantur ac perdantur. Albanus oppidi obsidione relicta ad pontem Asturæ profectus ibi castra tandiu habuit, vt locus ad munitionis formam instrueretur. postea conuulsis inde vexillis ad oppidum sancti Lazari castrametatur. Castalius omnibus copijs præfectus Alexandriam Paleariam properat, vt inde Astam, & in cætera loca quæ indigerent, opportunè subsidia mitteret, & si opus esset, viribus hostium resisteret. Albanus ita prius formidabilis omnibus, nulla re memorabili edita, Mediolanum reuertit. è copijs Cæsarianis aliæ dimissa Itali scilicet, aliæ relictae Alexandria apud Castalium, vbi Pescoliensis mansit cum omnibus leuioribus equitibus. atqui dum Albanus muniendo ponte Asturæ commoratur, Galli illum & Italas cohortes dimisisse, & occupatum esse in illo opere intuentes, & Vulpianum debilitatum atq; exinanitum ob tormenta bellicosque apparatus exportatos, accedente etiam regulo Vmalio Ghisij fratre cum magna peditum manu, & ingenti ala equitum è Gallia Narbonensi, qui superatis Coctis alpibus castris cum Brisacio coniunctis plurimum vires Gallicas auxerat, post discessum ac propè fugam Cæsarianorum ad Vulpianum castrametantur. erant enim in castris Gallorum quinde-

Fanum Iacobi oppidum concussum,

Error Albano cognitus

Marinianij, & Castalij consilium prudens.

Albanus Mediolanum reuertit.

cim ferè millia armatorum. explorato oppido ad verberationem quatuor in locis muralia tormenta magno studio, singularique diligentia à quatuor lateribus diuerberant. tam acriter locus concutitur, tantaque insignium globorum procella ac tanto strepitu, vt nulli oppidani possent ad defensiones exire, aut propter crebritatem istuum ad menia ascendere. nam si quis istud facere conaretur, trucidabatur. oppidani defensionum beneficio destituti ac reparationum, quas nulla diligentia præseruare aut extruere potuerunt, Gallis ob multitudinem ac diligentiam tormentorum cuncta prosternentibus, & præsertim propugnaculum, quod plurimum faciebat ad oppidi defensionem, tamen acriter ac strenuè se tutantur, tantaque fortitudine resistunt, vt Gallos sapius ab oppugnatione reiecerint, quamuis missæ fuissent operæ, quæ muros in inferiore parte ligonibus escodiebant, & in fossas deuoluebant. verum tamen post repetitos ac renouatos sapius conatus, cum & oppidum affiduis verberationibus, & præsidia crebris prælijs iam essent debilitata, Vulpianum venit in potestatem Gallorum magna accepta vtrinque clade, sed ab oppidanis præcipuè per conatus & crebritatem globorum ferreorum. nam Henricus literas indignationis & minarum plenas scripserat ad Brisacium, quia vitus esset oblatam facultatem dimicandi ab Albano in traiectu fluminum deuitauisse, non nihilque detraxisse regie dignitati, nisi illud aliqua memorabili re gesta resarciret. ac obesse si nulla spe reliqua subsidiorum sustentati, quod Albanus parum curans Gallos iam copias maiori ex parte dimisisset, ne tot sumptus facere cogere, omnibusque propè rebus necessarijs defensionis destituti his conditionibus se dedunt; vt omnibus liber pateret discessus. vt arma, impedimenta que omnia tuto exportare liceret. vt concederetur oppidanis præsidijs exire in acie erectis vexillis ad professionem. Sic Galli Vulpiano oppido potiuntur, quod per viginti annos fuerat armis Cæsarianis custoditum, cuius statim muros deiiciunt. munitiones funditus euertunt, & solo ad equant, ne illam molestiam haberent in posterum aduersus Augustam Tauricam, quod illud propugnaculum tot annos egregia Cæsaris Neapolitani opera protectum asseruatumque fuisset, per multas Gallorum difficultates. Galli per illam victoriam non solum multiplicibus sumptibus sunt liberati, cum facile iam minui possent Augustæ Taurinorum præsidia, quæ semper valida esse oportebat propter illud Cæsarianorum propugnaculum, verum etiam insigni molestia & multorum malorum metu, que inde Augustæ Tauricæ videbantur imminere. Sic Albani exercitus vniuersis Gallis formidabilis, ob imperitiam ducis ridiculum finem sortitus est, cum montes parturirent murem, nihil enim tanta expectatione dignum aut memorabile factum est. Galli contra, qui latebras ad fugam iam prospectare videbantur, vbi vires satis idoneas ad res gerendas sumpserunt, ob præstantiam ducis nihil frustra aggrediuntur. & res potius, quam rumores excitant. Sic enim plerunque fit, vt primi bellorum conatus si frustra suscipiantur, infringant vires inconsideratorum, audaciamque præbeant hostibus formidabilem, qui contra ignauos & imprudentes fieri consueuerunt alacriores. quæ dum geruntur in Gallia subalpina, Ferrandus Gonzaga illis accusationibus, quas superius memorauimus, oneratus multis eius ministris captis Mediolani, & in vincula coniectis, absoluitur, partim quod obiectas criminaciones diluisset, partim quod nollet Cæsar diutius in eum inquiri propter viri dignitatem, multaque præclara erga maiestatem imperatoriam merita. Voluit omnes accusationes deleri, obliterari, aboleri, & in perpetuum ex omni hominum memoria tolli, eas in acculatores acerrimè conuertit. multa eaque honorifica præmia, & insignes remunerationes illi propter exantlatos labores, singularemque in rebus Cæsarianis industriam decernuntur, quos labores domi forisque pro Cæsare pertulerat. pro magnitudine pecuniæ, quæ sibi debebatur à Cæsare oppidum sancti Seuerini, & nonnulla castella in Italia, & in regno Neapolitano conceduntur, quibus acceptis in Italiam contendit. Galli oppido Vulpiano per insidiam Cæsarianorum ita capto & euerfo, mox eadem ratione montem Caluum ad deditonem compellunt. eius oppidi præsidia minimè armis decertandum esse rata, aut salutem suam fortunæ arbitrio committendam, cum Vulpiani præsidia propè omnia fuissent trucidata per obstinatam fortitudinem, Gallis per hæc conditiones se dedunt; vt integra esset libertas. atque præter vitam & arma cuncta victorum Gallorum arbitrio concederentur. Galli his felicibus rerum successibus elati nullum tempus amittunt; sed modo pollicitationibus ac largitionibus, modo minis & insidijs, modo virtute militari noua oppida in subalpina Gallia capere nituntur, qui etiam Ayquam & Ancisam castella teterunt per proditorem dum Castalius Alexandria Paleariæ moratur. Sunt autem illa sita in finibus Gallie subalpinae meridiem versus in ea parte, quæ respectat ad mare Ligusticum. ea proditorem consulto ad Castalium delata iubetur Piscarius cum quibusdam peditum cohortibus & turmis equitum ad eam rem tractandam transigendamque; accedere. tum curat vt anceps proditor per eam facultatem imulata proditorem Gallos in insidias ad statutum locum adduceret. sic autem res composita est, vt optaret Pescoliensis. collocatae sunt nocturnæ insidiæ. Brisacius vbi illuc misisset per noctem magnam manum peditum, & alas equitum ignarus preparatarum insidiarum, existimabat se Ancisam planè capturum. Galli ad locum insidiarum profecti sub gallicinium ab inuadentibus Cæsarianis repentino adortu funduntur fuganturque, & trucidantur. circiter septuaginta equites capti sunt. cohortes Aquitanorum nonnullæ labefactatæ, alii fuga salutem sibi quaesierunt. hæc Gallorum cædes, quia nihil aduersum illis iamdiu euenerat, non nihil eorum animos, audaciamque repressit, ac hebetauit, fecitque vt aliquantulum de illa incredibili animorum alacritate remiserint. in Attrebatum quoque finibus non multò feliciore fortuna sanè à Gallis pugnatum est, quoniam fortuna raro simplici mortalium calamitate est contenta. nam cum Gallicæ nonnullæ peditum cohortes, & non aspernandus equitatus cum tormentis ad noui Edini expugnationem

Vulpianum
captum.

Ferrandus Gō
zaga abfolu
tus & remu
neratus.

Mōs caluus
captus.

tionem contenderent, nec multò plus distarent iam ab oppido duobus millibus passum, Ioannes Nauaccius præsidiorum Edini præfectus vir singulari virtute iam procurauerat ad famam eius expeditionis, vt subsidia oppidum ingrederentur. delegerat itaque eo consilio quingentos Hispanos è finitimis quibusdam locis. cum his fit obuius forte primæ Gallorum acie præcedenti per quoddam interuallum cum equitatu. initur atrox prælium. atque multi Galli primo impetu prosternuntur. nam Hispani pro aggeribus vtebantur primorum cadaveribus ad uersus denuo irruentes. dum acriter vtrinque pugnatur, accedunt reliquæ copias Gallicæ. at Nauaccius succrescenti hostium multitudinè cum minime resistere posset cum parua suorum iactura se in oppidum proximum recipit. ceciderunt insignes Galli in ea pugna Sipierius, & Mommedius reguli. sed multo etiam grauior fuit Gallorum clades accepta non procul ab oppido Douao. nam cum incurfionibus, populationibusque potius, quàm iustis certaminibus res ageretur; noningenti cataphracti equites cum sexdecim vexillis ac nonnullis peditibus castella quædam & villas Benincorti grauissimi hostis incendijs, & prædationibus populantur. multam prædam abigunt. at Douai præfectus, & Attrebatum quædam præsidia, & Vapami, & Cameraci, vbi erat Comes Ebrostaimus cū Germanorum regimen to audita incurfione, prædaque Gallorum longius, quàm par erat incurfionum, collectis quibusdam cohortibus peditum, nonnullis turmis equitum galeatorum, & sclopettariorum equitum Hispanorum Gallos abigentes prædam iam reuertentes in suos fines pluribus è partibus inuadunt. committitur atrox sanè & cruentum prælium. ad extremum Galli maiori numero cedere coacti accepta insigni clade, amissisque vndecim vexillis victoriam Cæsarianis copiis cruentam relinquunt, atque in fugam vertuntur. multi trucidati sunt, multi capti, pauci fuga se seruant. ex illis vexillis nouem ab Hispanis capta sunt, & in oppidum Douaum portata, reliqua duo venerunt in potestatem Sequanorum, atque Vapamum sunt ablata. At Carafa Pontifex creatus tanta, tam præclara, tam inaudita initia sui imperii, atque Pontificatus edidit, vt omnes homines non solum ad mirificam spem pacis, & tranquillitatis, sed etiam insignis felicitatis erexerit: quamobrem incredibilem in se omnium populorum, ac gentium beneuolentiam, & Romanorum præsertim excitauit. ille dum audiendis legationibus regum ac populorum & omnium gentium, quæ gratulatum vndique confluebant, esset intentus, post multas controuersias, & mutationes conditionum inter Cæsaris, & Henrici Gallorum regis negotiatores componuntur induciæ in quinquennium, quæ ab ipsis principibus confirmatæ postea in omnibus Italia, Gallia, Belgarumque finibus indicuntur, & per præcones publicè pronuntiantur. Pontifex decernit legationes ad Cæsarem, & in Galliam Morioam, & Carafam antistites purpuratos, quæ gratulatum pro rebus compositis mitterentur. veniunt gratulatum Romanam sub idem tempus Guidobaldus Dux Vrbinas, & Ferrariensis, Parmensisque duces, cum magna ciuium nobilium pompa ac magnificentia, Pontifex Vrbinati duci Romæ præfecturam concedit, summumque imperium post ipsum Pontificem in vniuersum ecclesiæ principatum. tria instituta præterea pronuntiat, quæ vulgo bullæ vocantur, quorum in uno decernitur, vt amplissimum Iubileum concedatur, vt pro omnium Christianorum pace, & tranquillitate ab omnibus Christianis piè, ac suppliciter Deus rogaretur. in alio decernebat, vt reformarentur Romæ res Hebræorum: in alio continebatur, vt crepti ab alienati que redditus omnes ecclesiastici illegitime rescissis ab alienationibus recuperarentur. Iubet præterea omnes copias censerit quæ Romæ essent exercendis armis idoneæ, quas ipse videre uoluit: quo tempore censa sunt decem millia hominum egregiè armatorum lorice, & cæteris armis. hos aspectus sanè & apparatus atque armorum splendor bellicosissimos fore promittebat, sed abnebat imperitia, & imbecillitas animorum, & varietas nationum minime inter se conuenientium, quæ repugnabant omnia picturatis armis, & toruis vultibus. sed tanta fuit Pontificis oblectatio, & voluptas his copijs tantis, ac tam bene instructis, vt apparebant videndis, vt omnes voluerit postmodum instructos in acie in plateam diui Petri accedere. centum & viginti nobiles viros Romanos equestri dignitate insigniuit, quos Fidei equites vocari voluit; quibus permiffa est, & data perpetua Pontificis ipsius corporis custodia. oportebat duodecim equites singulis noctibus esse in palatio Pontificis militari munere perfungentes, cum diuisis vigiliarum horis singulatim ad thalamum Pontificis excubarent: atque ita alijs quotidie succedentibus mutabantur tanquam in gyrum. restituit Romanis Tybur urbem, quæ multos iam annos ab illis defecerat, confirmauitque omnia illorum iura, & priuilegia, quibus vsi fuerant ad illam vsque diem. hæc rebus effectum est, cum tantum liberalitatis, & magnificentia præ se tulisset, vt mirificis laudibus tolleretur in cælum ab omnibus Romanis, colereturque non sicuti cæteri Pontifices consueuerunt, sed tanquam Pontifex pater patriæ, aut tanquam Deus aliquis beneficus, & propitius vrbi Romæ. Romani contra ne tot tantorumque beneficiorum immemores, aut ingrati videri possent, illi è pulcherrimo lapide magnificentissimam statuam in Capitolio erexerunt, tanquam inuitatæ bonitatis, & liberalitatis Pontificis perpetuum monumentum ad omnem posterorum memoriam transmissuri. sed tantis, tamque præclaris inuitis cætera non responderunt, vt suo loco narrabimus, quoniam idem Pontifex ob teueritatem ingenii fuit autor atrocissimorum bellorum, atque insignium calamitatum Romanis, & vniuersè Italiae. idcirco illa statua postea facto impetu vniuersi populi Romani deuastata est, & non minore odio infracta, tracta, comminuta, quàm lætitia fuerat erecta. Illa dum Romæ geruntur, Cæsar vel honorum iam perasus cum rerum omnium denique sit satietas, vel cupiens post infinitos bellorum labores exautorari ac donari rude, vel quod esset valetudinarius cū Bruxellis grauer laboraret è pedibus, statuit ad tranquillioram vitæ rationem conferre, omniumque regnorum & principatum amplitudinem ac magnificentiam parui facere. quippe quod ea, quæ vulgo & imperitæ multitudine

so pascor
tiam an
tiam

nd abiol
sup am

quid t
is ang
s angil

bro (in
& ang
ogio

Inducie iter
Ces. & Henri
cū in quin
quennium.

Dux Vrbin
summus dux
Ecclesiæ.

Pōtificis præ
clara gesta
in vrbe.

Tybur Roma
nis restitutum.

Statua Pont
erecta.

Cæsar impe
riū deponere
cupit.

dini grandia, magnifica, ad mirabilia, ac propè diuina apparere solent, re ipsa nihil contineant egregium, aut ad animi sedandam turbulentiam minime spectent, quorum tota præstantia & amplitudo constituta est in admiratione vulgi, pauci enim principatum sapientes expetent aut expetuerunt ad felicitatem, cum nihil ille felix in se contineat. istud aucupandæ quietis consilium, atque desiderium cum Maria Pannoniæ, & Eleonora Galliæ reginis sororibus communicatum, cum mortua esset paulo ante mater Ioanna Aragona in Hispania, non solum probatur, sed etiam ambæ communi consilio fratrem hortantur ut quod reliquum vitæ diuina clementia sibi concederetur, quanto fieri posset tranquillus atque pacatus transigeret, putaretque solam felicitatem in rebus humanis merito posse iudicari animi quietem: quoniam honores & magistratus & imperia corticem non animum exornant aut adiuvant, cum sint tanquam picture parietum, quæ neque ad firmitatem conferunt, neque ad diuturnitatem, quod vnum virtus præstat & prudentia, & præcipue paucis contentum esse. his ita constitutis Cæsar Philippum filium ad se acciri iubet. ante omnia reducere è Britannia creat illum Principem equitum ordinis Totonij. habuit originem ille ordo à Philippo duce Sequanorum siue Burgundiæ Bono cognomento, atque fuit institutus in vrbe Bruggia ad honorem Dei, virginis Deiparæ, & diui Andree apostoli asciti ad protegendam Sequanam familiam, anno vigesimo nono post mille & quadringentos à partu virginis. ita tamen ut in hunc ordinem, qui religiosus sit, non plures triginti & vno nobiliores admitterentur, quibus nulla turpitudinis inesset macula, atque benemeritis tantum pateret aditus. ille autem princeps intelligeretur, ad quem principatus Sequanorum & Belgarum peruenisset. additi sunt quatuor ministri, scriba scilicet, quæstor, à secretis, araldus siue Totonij Aureus vocatus. Carolus autem Quintus anno decimo septimo post mille & quingentos numerum horum equitum adauxit additis viginti, ut ea dignitate quosdam insigniret, quos amabat: atque vniuersos titulos Sequanorum & Belgarum, omnesque principatus, regna, iura Cæsar Philippo cessit Bruxellis in hunc modum. indicta sunt comitia omnibus equitibus & statibus Belgij, qui cum ad statutum diem Bruxellas conuenissent, atque in amplissimam aulam palatii frequentes accessissent, eò post prandium ingrediuntur Cæsar cum Philippo rege, Maria regina, Dux Allobrogum, atque alij multi proceres. Vbi consedisset Cæsar in sublimi throno iubet Philippum & Mariam & alios insigniores duces ac principes federe in sedibus ibi paratis. illis sedentibus vnus è Cæsarum consiliarijs Bruxelles nomine pro Cæsare orationem habet. inquit Cæsarem iam inualidum esse, & propter ætatem non posse amplius hæc munia regnorum, sicuti antea consueuerat. sustinere. qui cum esset in Hispaniam iturus tanquam in secessum, ubi aptiorem magisque propitiam sibi aeris temperiem experiebatur, statuerat has regiones Belgij regi filio suo renuntiare, qui iam sciret omnia pro æquitate gubernare, & posset tanta pondera sustinere. huius sermonem subsecutus est Cæsar ipse, qui eum monimentum teneret manu excusans suam imbecillitatem memoriæ propter ætatem, summam recensuit præstantiora facinora, gloriosaque victorias, quas obtinuerat. Tum subiunxit se non amplius his imperijs esse habilem, quod si qua in re propter incitiam defecisset, rogat Philippum ut faceret satis. his dictis veniam ab omnibus petit. petitioni seniles non defuerunt lacrymæ. tum Philippus procedens in genua se tantis muneribus non dignum esse pro meritis inquit; sed à clementia benignitateque Cæsarum id munus accipere. se procuraturum ut pro æquitate illis populis satisfaceret. deinde ad populum conuersus pauca. locutus est Gallico idiomate, atque cum parum calleret illam linguam, iubet episcopum Rigiensem optimum suum animum exprimere. Huic Iacobus Mansius iuricons. regius consiliarius pro principatibus respondit; quæ egrè ferunt perspecta fide & obseruantia omnium populorum erga Cæsarem se nunc ab ipso Cæsare deserui. sed tamen quòd eum maiorem solabatur ac lenibat regis filij successoris virtus, præstantia, & bonitas, cui vel per facultates & sanguinem, si opus esset, pollicentur summam obseruantiam. Maria regina, quæ hisce regionibus cum summo imperio potestateque proregia præfuerat, post huiusmodi dicta inquit se pro animi integritate, & quantulacunque esset rerum peritia, res Belgicas administrasse. veruntamen si non consecuta esset quod oportebat, suppliciter veniam petit à Cæsare, qui significauit sibi satis ab ea fuisse factum. eandem orationem postea conuertit ad principes Belgarum, quare Mansius non solum reginæ singularem diligentiam & integritatem omnium nomine laudauit, verum etiam gratias egit immortales. per publicam igitur stipulationem Siciliæ, Sequanorum, Insubrum, Belgarumque principatus assignat, atque ad possessionem ipsorum regnorum missi sunt procuratores Philippi nomine Aloysius Cordubensis in regnum quidem Siciliæ, & principatus Mediolani. Pescoliensis in regnum Neapolitanum. atque Albanus iussus est esse Mediolani Philippi nomine in ea prefectura post res Insubrum compositas. his peractis diplomatis Philippus rex dicit Belgarum gubernatorem cum summo imperio Emanuellem Ducem Allobrogum. nec verò omnia vno die renuntiauit, quoniam his Belgarum iuribus concessis abutimur. nec multo sanè tempore interiecto idem Cæsar Bruxellis præsentibus, præfectis, ministris, gubernatoribus prouinciarum ac regnorum, qui acciti fuerant, concedit & renuntiat Philippo ea regna, quæ diximus, quæ ipse possidebat, Hispaniarum scilicet, Siciliæ, Sardinie, Balearium, Ameriæ, noui orbis, omnesque alios principatus, regna, imperia, prouincias, insulas, iura, titulos ad se aliqua ratione pertinentes, præter imperium tamen, quod cedit Ferdinando fratri cum insignibus. atque ut pateat quo pacto Belgij principatus & reliqua regna in potestatem Austriacorum principum peruenierint, videtur series rerum paulo altius repetenda. Anno igitur Salutis nostræ. 1273. mortuo. Federico secundo Imperatore propter Electorum discordias fuit annos decem & septem interregnum, cum alij Alphonsum Hispania

Ioannæ Cæsarum matris mors.

Felicitas humana quæritur.

Cæsar Philippo regna assignat.

Totonij ordinis leges & origo.

Renuntiatio facta à Cæsare, & responsum.

Procuratores Philippi ad accipiendam possessionem regnorum.

Austriacæ familiæ origo.

Hispaniarum regem elegerunt, qui noluit suscipere imperium, alii Ricardum fratrem regis Britannii, quem Imperij vrbes noluerunt varijs de causis admittere. Electus fuit idcirco Rodolphus primus eius nominis imperator Comes Alcburgienfis, qui per hanc supremam dignitatem. cepit familiam Austriacam illustrare. eius fortuna non contenta fuit solos honores illi concessisse, sed alia indicia dedit optimæ suæ in illum voluntatis: nam cum decessisset per id tempus sine hæredibus Dux Austriæ, rexque Boemiæ Ottogarus illam prouinciam occupasset, imperator per vires imperii cum proprias non haberet, eam recuperavit: quam, quamuis reciderat sub Imperium, anno 1278. Alberto filio largitus est, qui primus fuit Dux Austriæ, quique primus nomen dedit illi familiæ. successit Alberto Albertus Sapiens cognomento, qui principatum Croatia, Carniola, Carinthia vocatis regionibus Illyrij adiunctis ampliauit, quoniam mortuo Henrico Comite illarum regionum sine hæredibus Albertus eas impetrauit à Ludouico Imperatore, atque uti cum Austria coniungerentur, quod accidit anno 1331. deinde cum bellum exarsisset inter Heluetios, & Leopoldum Austriæ Ducem anno 1360. propter quædam loca comitatus Espurghi, quæ Heluetij in fœderationem exceperant, quæ loca nunc Cantones vulgo appellant, ceperuntque vel eo tempore sic appellari, ventumque esset ad arma, profugatus fuit Leopoldus, principatumque autum amisit, in qua etiam clade trucidatus fuit. illum principatum propter strenuitatem Heluetiorum nunquam illa familia recuperare potuit, cum ab ea natione adhuc possideatur à Comite Bernæ. Sed quantum bonorum ademit vis armorum Austriacæ familiæ, illud totum cum magno corrolario fortuna rependit, quoniam cum Rodolphus prædicti Alberti duxisset Comitem Tiroli viduam mortuo Ludouico Duce Norici principatu potitus est, ubi Mainardus Ducis eius filius naturæ concessisset, qui propter similitudinem quam exercebat cum ducibus Noricis patris, & propter maternas peruasiones reliquit hæredem ipsum Rodolphum vietricum, atque ita eodem anno 1360. hunc comitatum cum Austria coniunxit, quas regiones Austriaci Duces sine controuersia multos annos possederunt, excepto tamen titulo Archiducis, quem Federicus Imperator concessit. Mortuo deinde Carolo Duce Sequanorum, qui populi iura monte tantum separantur ab Heluetijs, relicta Maria vnica filia hæredem, Maximilianus Federici Imperatoris filius, qui & ipse fuit Imperator, eam duxit uxorem, accepitque in dotem Sequanorum regionem, & Olandam, & Zelandam, Flandriam, Brabantiam, Gheldriam, atque omnes denique inferiores illas regiones, quod maximum fuit incrementum. sed multo maius fuit, quod factum est per matrimonium Philippi Archiducis Austriæ filij, Maximiliani Imperatoris, & Ioannæ Ferdinandi Aragonij Hispaniarum Regis, quia mortuo vnico filio mare, quem rex habebat, ipse cum vxore relictus est heres regnorum Hispaniæ, Siciliæ, Neapolis, Sardinie, maximarumque prouinciarum noui orbis, quibus regnis, & prouincijs successerunt duo fratres Carolus Imperator, & Ferdinandus rex Romanorum. his fortuna etiam fauit plurimum quoniam Carolo derulit Imperium præter superiores principatus, qui tanquam primogenitum ad eum spectabant, at Ferdinando obuenerit Austria, Pannonia post mortem Ludouici leuiri, & regnum Boemiæ vxoris causâ, cui regno adiuncta est Slesia, Morauia, duæque Lusatiæ vocatæ, qui principatus tam ampli sunt, tamque potentem Austriam faciunt, ut nisi potentissimum Turcarum Imperatorem haberet finitimum, qui potest vel maximas vires obtundere, potuisset videri frater nulla re inferior. at vero Genuenses, dum Galli varijs calamitatibus afflicti, atque occupantur, & inuoluti sunt in multis bellorum fluctibus, Cynnum insulam, ut dicebamus, recuperare nituntur. Auria collecta magna manu militum Casalium sinum obsidet, acriterque diuerberat, quæ præsidia cum omni subsidiorum spe essent destituta ea conditione denique se dedunt, ut liceret liberis cum armis, & impedimentis quòd vellent excedere. illa munitione ita Auria per deditionem potitus, deinde portum Syracusanum inuadit. sed cum propter egregiam virtutem defensorum se omnem operam ludere intelligeret ab illa oppugnatione recedit. neque tamen his tot cladibus vbique acceptis hinc inde propter vim bellorum vlla spes quietis se ostentabat, sed multa minacia prodigia grauiora significabant imminere. nam insignis cometa in Italia apparuit, nuntius nouarum calamitatum, qui interius turbidus pallensque videbatur, cum tamen radij essent clarissimi, atque auro persimiles. ille ad septentrionem à meridie paulatim excurrens cum ipso cœlo tanquam vera stella conuoluebatur, variatoque cursu, & apparendi tempore per mensis spatium propè perdurauit, mox paulatim euanuit. secuti sunt paulopost insignes calores, ac deinde ingentes pluuie. in finibus verò Noricis, & in regionibus Sueuorum ac Boemorum tanta, tamque formidabilis exorta est tempestas, & tanti turbines ventorum, ut multa ædificia prostrata sint, & solo adæquata, arboreque conuulsa radicitus peruetusta, atque assiduus propè fulgurum splendor, tanquam nictus oculorum interposito interuallo. ignes crebri in aere visi sunt per quoddam spatium perdurare. Pontifex qui tam benignus extiterat erga Romanos ciues iam ad suos etiam coniunctos cepit animum conuertere, & eorum rebus consulere, ut & opulentia, & honoribus insignirentur. atque cum animus eius nescio quid bellicum diuinare videretur, Ioannem Carafam fratrem rebus militaribus cum summo imperio præficit, qui magna cum pompa & inuisitata propè solennitate ad eam dignitatem fuit assumptus. nam aurea veste indutus, habensque capitis integumentum multis gemmis, & margaritis ornatum adductus est cum magno procerum comitatu in capitolium. fuit ibi solemne, magnificumque conuiuium paratum à Romanis cum regio propè splendore, ubi nobiliores ciues Romani erant complures ac marionem Romanæ, ad quod conuiuium omnes Pontificis coniuncti, & affines fuerant inuitati. multa adebant acroamatum genera, & comediæ nonnullæ sunt recitatæ, ita ut nulla conuiuij suauitas desideraretur, cum acroamata ipsa ad auram vsque perdurauerint. nullum præter-

stano illud
O in regni
oanba

Casalius finis captus.

Prodigium.

Imperatorum

in his locis

in his locis

in his locis

in his locis

Romanorum magnificentia erga Pontificios.

Bellū nauale
atrox in O-
ceano.

Bonæ reginæ
aduentus Ve-
netias.

Bonæ mors,
& testamen-
tum.

Seditio Ger-
manorum.

Henrici Can-
tabri regis
mors.
Pont. refor-
mationes.

missum est humanitatis, magnificentiaque genus à Romanis, quo non cumulatissime ac liberalissime in affines Pontificis vti sint, cum omnes arbitrarentur se ad summam tranquillitatem per illum Pontificem peruenisse, & ad felicissimum vitæ genus, atque adeo ad illud verè aureum sæculum, quod ab antiquis tantopere fuit laudibus celebratum. omnes Romani lætare, gestire, exultare, alas concutere, Pontificem miris laudibus tam publicè, tam priuatim extollere, nihilque tanto opere precari à Deo, quàm vt illi quam maxime diuturnus, & felix vitæ decursus concederetur. Philippus rex interea abdicato cardinale Paccoco iussit in Neapolitanam administrationem Bernardinum Mendocium, qui fuit in ea præfectura, vsque ad Albani aduentum. Sed antequam induciarum fama in Belgas, aut in Britanniam penetrasset, vel potius etiam antequam res componerentur, bellum quoddam nauale commissum est inter mercatoria, militariaque nauigia quædam propter atrocitatem memorabile. nam cum prætorii nauis Hispana in mari Oceano cum viginti, & duobus nauigijs Batauorum mercimonijs onustis nauigaret ex Hispania, Galli per exploratores facti certiores decem & nouem naues onerarias, & sex minora nauigia bellicis apparatus, & præsidijs egregiè instruunt, atque in opportuno loco præstolantur non procul à Douera, qui est Britannia portus, ferè per lineam rectam Icium è regione aspiciens. ad eam prætoriam nauim inuadendâ cum apparuisset, Galli spe prædæ incredibili impetu, alacritateque feruntur. Bataui propter belli suspensionem quamuis varia mercimonia conuehebant, tamen minimè erant ad defensionem imparati. non sunt territi igitur repentino Gallorum adorientium conatu, sed strenue se accingunt ad defensionem. Galli quoniam militum bonitate præstarent, quanta fieri potest celeritate tormetorum impetum deuitantes, quærunt cominus pugnare. iacta sunt ferrea instrumenta, quibus naues inter se colligarentur, fierentque, ad mutuum pugnam stabiles, atque post multum tormetorum fragorè Galli, denique circiter quindecim nauigia Batauorum vnici ferreis cathenant ad expugnationem. Bataui ac Belgæ resistentes, tuentesque ipsa nauigia tam atrox, tamque cruentum prælium committunt, multi vt vtrinque caderent, & non minus victi, quam victores Galli apparerent. Istud autem fiebat non solum Batauorum virtute, qui Gallis minimè cedebant, sed etiam nauigiorum bonitate, quæ multo erant Gallicis editiora, Gallisque imminuebant, ac multis & tormentis, & varijs armorum generibus erant instructa. cum verò diu certatum esset, Galli iam defessi diuturno labore, ac vi tormetorum conuassati è bello erant excessuri, sed cum id facere non liceret, decernunt Batauis nauibus ignem iniicere, vt hostes territi cogerentur accurrere ad restinguendum incendium, sibi que tempus concederent ad fugam. sed res longe aliter euenit. nam cum repentina vis ventorum insurrexisset, neque naues possent ita repente solui, tantus ardor sublatu est, tantique impetus, & fluctus flammarum, vt non minus in amicas, quàm in hostiles naues ignis debaccharetur. illo excitato incendio omnes necessariò dimissa pugna ad extinguendum ignem sunt conuersi. nulla tamen tam velox mortalium fuit diligentia, vt multa nauigia illo incendio non exusta sint; atque milites ignis acerbiter aufugientes natatu salutem sibi quærentes ad proxima quæque nauigia confugiebant. ceciderunt è Gallis mille ferè, è Batauis non multo plures quadringentis; quæ pugna cum diutius perdurasset, concremataque fuissent sex naues Gallicæ actotidem Batauæ, denique Galli victoria potiuntur, captiuæque abducunt quinque nauigia Batauorum, & multos insignes homines. Cæterum Bona Polonia regina mater Isabella reginæ inferioris Pannoniæ cum vix a Cæsare, ac Ferdinando impetrasset per hoc tempus, & à Ioanne filio Sarmatarum rege, vt in Italiam migrare liceret, atque quod reliquum esset vitæ, ibi transigere, primùm traiecit Venetias. ibi magnificentissime à Venetis in Thalamagum excepta multis comitantibus Venetis matronis ad palatium Ducis Ferrariensis regiè ornatum, apparatusque magnificentissime adducitur. in hanc omni officiorum, magnificentia, liberalitatis genere vti sunt Veneti. postmodo datæ sunt illi triremes, quæ tutam ab omni piratarum molestia, aut iniuria tunc litora maritima infestantium exponerent, quo vellet. Bona felici nauigatione facillime vsa, & eximia benignitate ventorum Barrium appellit, quod est Apuliæ oppidum, atque ibi parum vixit. hæredem moriens testamento reliquit eorum omnium, quæ preciosa secum aduexerat, seruum quendam; propter quem etiam male audiebat, quòd posthabita filiorum regum maiestate, & amplitudine seruo ad concubitum turpiter abuteretur. quo etiam tempore in finibus Belgarum cohortes nonnullæ Germanorum insignem tumultum Atuacuti excitarunt stipendiorum causa, portisque & turribus quibusdam occupatis pulsas, & eiectis custodibus apparebant urbem breui direpturi, nisi Maria regina nouis accitis auxilijs illorum audaciam refrenasset, auroresque seditionis capitali supplicio mulcasset. at Henricus Cantabrorum rex eiectus è regno a Ferdinando rege Aragonæ anno duodecimo post mille, & quingentos naturæ concessit, cui successit Vandomus regulus. nam Vandomus vnica filiam eius regni hæredem in matrimonio habebat. Pontifex interea ad reformandos nonnullos ecclesiasticos magistratus animum conuertit, quos Datarium, Poenitentiarium, & Auditoratum vulgus appellat, ad eximendosque, & euellendos abusus, qui in hos magistratus sensim irrepserant: & ad reformandos sacerdotes, omnemque conditionem ecclesiasticam tam in ijs quæ pertinerent ad vestitum, quam quæ ad mores, & ad omnem vitæ rationem rectè instituendam. decreuit seruari in posterum ne rerum sacrarum munia committerentur ignaris earum rerum, quæ necessariè erant, vt scirentur: ne prouentus & commoda debita viris bonis, & sapientibus concederentur inconsideratè ignaris, & imperitis sacerdotibus; quoniam qui non laborant in ijs, quæ diligentiam requirunt, hoc est ignaui, & negligentes homines non debent reportare paria præmia cum viris bonis, & nauis, & sapientibus. vbi enim nulla sit virtutum differentia, imperitiæ scilicet & peritiæ, ibi necesse est esse certissimum Ignauie domicilium, atque hospitium denique omnium calamitatum. Pontifex

sex igitur concessit ecclesiasticos prouentus illis tantum, qui à viris bonis, & doctis & prudentibus antistitibus idonei fuissent comprobati. cooptauit primùm in sacrorum antistitum purpuratorum concilium Carolum Carasam, cui suum galerum purpureum concessit: quo tempore Cæsar unâ cum fororibus reginis commodam nactus nauigationem in Hispaniam accedit vento vsus felici. Delegit sibi monasterium in loco saluberrimo, & amoenissimo Iusto vocato, Hieronymitarum, vbi rebus omnibus humanis neglectis diuinis tantum cogitationibus se addixit: magnaue vsus est continentia, & abstinentia ciborum ac potus. sic demonstrauit, quam parui imperia, & amplitudo regnorum facienda sit illis, qui res diuinas suspiciunt, aut etiam qui tranquillitatem humanæ vitæ tanquam solam felicitatem in rebus humanis sectantur. quæ dum sunt Romæ, moritur Mediolani Marinius nuper e Gallia subalpina reuersus, non sine aliqua suspitione veneni. sic repentino prope morbo correptus vno temporis momento, tanquam bulla vniuersam rerum gestarum gloriam conclusit: qui propter singularem felicitatem benignitatemque fortunæ non nihil tamen suo ingenio adiutus ex infimo, & pene sordido fortunæ gradu ad summos amplissimosque honores peruenerat, omneque ætatis suæ tempus in castris Cæsaribus cum multis insignibus præfecturis militaribus absumperat. sepultus est Mediolani quàm honorificentissime, quem Albanus Dux, & vniuersa nobilitas Mediolanensis ad sepulturam cum magno totius ciuitatis merore, ac lachrymis profecuta est. eius corpus positum fuit in amplissimo, magnificentissimoque templo maiore, in marmoreo sepulchro multis cupreis statuis, & columnis variegatis ornato, quod vnum affectum est a prima conditione differens per multos bellicos labores. fuerant illæ columnæ è Cælio monte Roma Mediolanum comportatæ magnis sumptibus. Pontifex qui tantum animos omnium mortalium ad summam spem felicitatis erexerat, omnibus sapienter instituentis, iam cepit ad priuatos etiam animum deflectere, atque per incredibilem humanitatem insigni liberalitate vitæ erga omnes, à quibus aliquo vnquam beneficio fuisset affectus, tanquam ferulissimus ager, atque inauditam acceptorum beneficiorum memoriam tenere cognitus est. sed tamen tam admirabilis, tam felix, tam inuisitata Romanæ urbis, & vniuersæ Italiæ expectatio, quasi futura segetis, vel in ipso primo florenti tempore corrupta est, non tantum ipsius Pontificis natura, quantū consiliorum perfidia & scelere, & auaritia, & vana cupiditate rerum nouarum. nam cum eum feliciter affines & consultores, vt arma inferret Philippo Hispaniarum regi, non Latij tantum, sed totius Italiæ, & Galliæ, atque Hispaniæ tranquillitatem in maximas calamitates, arumnas, & perturbaciones coniecit. ita verò rem Pontificiam affixit, vt per multos annos felices, multosque sapientes Pontifices ad priorem statum vix possit perducere. Albanus, qui erat adhuc Mediolani Neapolim decedere statuerat, vt occultis Pontificis consilijs, & apparatus occurreret, subodorabat enim quòd paulatim, vt dicitur postmodo, instrueretur aduersus Philippum regem. at quia Mediolanensis præfectura insigni aliquo viro ad eius urbis administrationem indigere videbatur, deligitur ad illud munus Christophorus Madruccius Cardina. Tridentinus, qui magna cum lætitiæ significatione à Mediolanensibus fuit acceptus. Pontifex post Carolum Carasam cooptauit in purpuratorum patrum numerum Antonium Capizzucam Romanum, Ioannem Graperum Germanum, Ioannem Reumanum Gallum, Scipionem Rehibbam Siculum, Ioannem Salicem Hispanum, Diomedem Carasam, Bernardinum Scotum Sabinum. ea dum fierent Romæ, regulus Villagagnus vir Gallus eques Rhodiæ militiæ desiderio nouarum terrarum, ac rerum nouarum impulsus ad Americam nauigare instituit, quam nauigationem censuimus non esse prætermittendam propter cognitionem variarum rerum, quæ ex ipsa cognoscuntur. nam cum in portu Habba, quæ ciuitas est Celtarum, naues quasdam onerarias præsidijs, bellicis apparatus, omnibusque rebus necessarijs diuturnæ nauigationi instruxisset, vela in ventos explicauit. per fretum igitur Herculeum & Calpen Alybenque montes, & columnas Herculis præteruectus in oceanum occidentum ad sinistram æquinoctialem versus nauigauit, & ad insulas fortunatas, siue Cannarias peruenit. distant illæ insulæ circiter viginti gradus ab æquatore contra extremam Mauritaniam partem, ad quam partem etiam terminus occidentus Hispaniæ concurrat. dicte sunt Cannariæ, quoniam vna illarum Cannaria fuit antiquitus appellata, alia Ninaria, duæ Innoniæ, vna Capraria, vna Ombrios; quas tamen quidam censuerunt vocatas fuisse Cannarias ob cannarum copiam quæ faccarum producunt, has omnium orbis terræ regionum felicissimas esse fabulati sunt antiqui, cum propter fertilitatem pecudum; tum propter aeris temperiam, cum omnino fieri non possit, vt tanta sit temperies in locis cursui solis, & æquatori tam propinquis, quibus polus non eleuetur supra horizontem plus viginti gradibus, cum sit illis dies longissimus tredecim horarum initio fere paralleli per Syenen. Inde soluens Villagagnus oram Aethiopicam & ostia Nigritæ Nigritæ fluuiorum præteruectus, regnumque vocatum Senegæ, quod distat ab æquatore ad altitudinem poli circiter quindecim gradus, ad insulas Hesperidum applicuit, quæ distant a fortunatis octoginta millia passuum tropicam antarcticam versus. illarum duæ habitantur à Lusitanis, qui primi omnium recentiorum illas inuenerunt, quarum altera Sancti Nicolai insula, altera Sancti Iacobi vocata est. reliquæ syluestribus capreis. variisque feris animalibus tantum, & à paucis hominibus habitantur. hinc longa nauigatione vsus ad insulam Ignis nominatam peruenit propter multitudinem flammarum ibi scærentium Ichthyophagos, & Aethiopicam interiorem præteruectus. deinde æquatorem felici itinere pertransiens, & sinum Bonæ spei vocatum Americis insulis propinquat. tum altissimos Christmouræ montes prospiciens, qui non procul distant ab Americis tandiu nauigauit, vt ad montes ipsos perueniret, ab incolis benignè excipitur, vnde ad Friæ promontorium versus ad aquarum penuriam cum

Mariniani
mors, & for-
tuna.

Initia bello-
rum in Italia.

Albanus adit
Neapolim.

Car. Madruccius
Mediolani
præfectus.

Villagagnij
nauigatio in
Americam.
Americæ de-
scriptio, siue
fortunarum
ins.

salsum fluuium inuenisset coactus est abnauigare per longum tractum, donec ad Ganabram fluuiū peruentum est. tum aduerso cursu fluminis, sed non violento tamen propter amplitudinem profunda temque aquarum ad insulam perueniens illam Galliam antarcticam nominauit. & terræ pars vocata est à Gallis America, quoniam primus Americus Vespuccius eam deprehēdit. vocata est post modo Gallia antarctica, quia possessa sit à Gallis. est autē sita inter duos tropicos sub æquatore pars quædam Americæ regionis, eaque non parua ultra tropicum Capricorni porrigitur: quæ ab oriente, & septentrionem versus, aut tropicum Cancrī mari oceano terminatur. ad meridiem, siue antarcticum polum fretum habet Magellanicum. ad occidentem Cuzcum & Ophir, & mare nominatū Pacificum nascitur in America quædam palmarum copia, vbi etiam mira est piscium abundātia. qui frequentes sunt in proximo mari, quibus incolæ vescuntur. eorum tamen hominum cibus est fructus multarum arborum præter dactylos, quos terra sua sponte sine vllō mortalium cultu, aut industria producit. vescuntur etiam radicibus nonnulli, quas indigenæ Hetichas vocant, quæ simillimæ sunt raphanis, & humana carne illorum, qui pugnando ceciderunt, cum hostes etiam cæcos comedant. solebant hi populi solem, & lunam, & sidera adorare tanquam Dei ministros, cum tamen omnes in eam fententiam conuenirent, quod vnus sit Deus, qui pluuas & tonitrua, & fulmina exciter, quem illi Tompanum, quasi tonantem vocant. homines eius regionis sunt rubicundi, vel potius fului. fluuij crocodillis, & sardis prægrandibus ac longi, abundare dicuntur. huius telluris Villagagnius magnam partem, atque regionem hanc patefecit, quæ iacet sub tropico Capricorni. habitabatur illa ab hominibus impijs, perfidis, inhumanis, exlegibus, eximie omni turpitudinis genere contaminatis, qui nudi etiam incedebant, sicuti producti fuerant ab ipsa natura. sed politioem vitæ rationem postea complexi sunt. exercent tamen, vt exercebant, liberalitatem in omnes amicos, qui cum venatibus assueti sint, atque viuant plerunque è præda, nam multi cerui, & capreoli, & apri nascuntur in illa regione: amicis, & Christianis præcipue, vel prædam impertiunt, vel ad conuiuia inuitant. coloribus verò vtuntur nonnullis, quibus magnopere delectantur. Sicut enim Aethiopes libenter oleo perunguntur, vt nitentes appareant, Turcæ caruleos vngues faciunt, & pingunt crura, sic hi fructus cuiusdam arboris persico persimilis succo vtuntur, quod Genipatum ab illis nuncupatur, qui caruleum propè colorem refert, atque illo tinguntur. Ahouanum rurius fructus est iaglandi persimilis, cuius venenum est acutissimum, repenteque interimit. glans tamen interior, vbi aruerit, tam sonora est, vt tinnitum propè tintinnabulorum emittat, qua plurimū vtuntur Americi illum brachijs, & cruribus alligantes. hoc genus hominum bellicosissimum est, summaque laudis existimatur, qui plures inimicos obruncarunt: quorum arma sunt sagittæ, & baculi, & lignei enses, sed præduri & acuti. vtuntur lintribus è corticibus arborum, qui si hostem quempiam ceperint in bello, eum domum adducunt, opipareque nutrientes ad illud vsque tempus, quod visum fuerit, asseruant. postea mactantes omnes amicos conuocant ad conuiuium, atque ira humanis carnibus vescuntur, cum mulieres captiue seruire cogantur. matrimonia fiunt promiscua nulla habita sanguinis, aut affinitatis reuerentia, atque virgines nobiles, antequam nubant, cuius prostituuntur, quæ tamen nuptæ fidem seruant maritis incontaminatam, atque in adulterio deprehensæ, si forte id accidat, vel necantur, vel per summam infamiam repudiantur. at verò consuetudinem illam profutuenti di, & inter coniunctos nubendi Villagagnius perpetua lege sustulit. multa ridicula faciunt in funere defunctorum, quippe cum tympana pulsent in eorum honorem, multisque plumis, & varijs pelli-bus induantur. nascuntur in Americorum prouincia multæ cedri, & mali Medicæ, quæ multos, & miræ suauitatis fructus producant, cum regio ipsa ventis vtatur perbenignis, & aere salubri. est enim regio amplissima multis amenissimis montibus, & syluis abundans, amplaque planitie, in qua domicilia multa conspiciuntur è paleis, algaque confecta, & frondibus arborum, quæ tota nunc Gallorum paret imperio, atque hæc breuiter de moribus, & regione Americorum populorum, qui nunc primū cogniti fuerunt à Gallis, dixisse sufficiat. inierat iam annus alter, qui fuit a partu Virginis quinquagesimus sextus supra mille & quingentos, cum Albanus per ea quæ ad Marcum Antonium Columnam spectabant, quem protegebat clam Philippus rex, & ad regnum inde Neapolitanum, intelligens Pontificia consilia Neapolim citatis equis conuolat Tridentino Card. vt dictum est in Mediolanensem præfecturam substituto. excipitur multa cum lætitiæ significatione, & pompa, & magnificentia a ciuibus Neapolitanis, atque Ascanius Columna M. Antonij pater præcipue mira cum lætitia eius aduentum expectabat: quia fore crediderat, vt per illam occasionem, aduentusque recentis proregis opportunitatem se posset ab illis criminationibus expurgare, quibus ab aduersariis oneratus fuerat. quod hæreseos prauitate fuisset contaminatus, quod cum Gallis conspirasset aduersus Cæsarem, quodque turpiter viueret vteteretur, quarum accusationum auctores fuerunt familiares. sed tamen nihil inde reportauit aliud, quam commodam audientiam, & mirificam quandam lenitatem verborum. nam cum esset Ascanius vir amplissimæ autoritatis, videreturque maximum odium in M. Antonij quacunq; posset ratione exaturaturus, à quo & accusatus fuerat filio, & priuatus Imperio ac principatu omnium castellarum quæ habebat in Latio, & maxima etiam parte illorum, quæ habebat in regno Neapolitano, verebatur Albanus ne si absolutus fuisset aliquid noui moliretur in eo regno infesto præsertim Pontifice. ad conseruandam igitur quietē populorum partim lenitate verborum animum Ascanij mitigabat, partim rem differebat ob præsentia negotia vrgentia. sunt enim cognatorum, & coniunctorum acerrima odia, maximeque omnium molesta & graua; sed tamen multo etiam atrociora quæ sunt inter coniunctissimos, cum omnes vel leuissimæ iniuriæ ab illis profectæ grauissime molestissimæque appareant. nam acerbior est inimicitia inter ciues eiusdem ciuitatis, quam alienigenas, & inter finitimos rursus, quam longinquos.

Albanus Neapolim, vt excepit.

quos. Ascanius igitur tamdiu ibi asseruatus est, quamdiu vixit. hæredem testamento reliquit Victoriam filiam, quam dederat vxorem Garziæ Toletano omnium illorum, quæ haberet in regno Neapolitano. at quæ essent sub imperio Pontificio reliquit Pontifici, siue sedi Apostolicæ. At filio verò vt atrocissimo patri inimico nihil reliquit, quippe qui propter auaritiam, & cupiditatem occupandi ante mortem patris patrimonij patrem in magnum periculum capitis iniecerit. ceterum Albanus Neapolim profectus statim ad omnia eius regni munia iustitiæ, & ad magistratus reformandos, aut etiam mutandos animum adiecit. alios igitur abdicat, alios subrogat, alios in melius reformat: quod sanè vtiliter fit, quoniam omnes diuturni magistratus in tyrannidem denique prolabantur; conuertunturque ad subditos compilandos, nisi aliquam vel mutationem timeant, vel rationem rerum gestarum aliquando superioribus magistratibus esse reddendam. hæc dum ab Albano Neapoli componuntur, paulatim in animo Pontificis non optimè erga Philippum Hispaniarum regem affecto per nepotum verba semina iræ & bellorum quotidie succrescere. quæ leuissima possent videri ceteris, ipse maximi ponderis ducere coepit. quæ nullam possent habere suspensionem malevolentia, ipse grauissima putabat, cum omnia dicta, facta, visa, audita illi molesta, & insidiarum plena viderentur, cuius animus paulatim fiebat ad bellum propensus. nam vt partes corporis sanas multi, vel graues ictus aliquando non offendunt, aut id leuiter faciunt, at male affectas quouis vel leuissimus tactus plurimum infestat; sic male affectum animū omnia possunt ad suspensionem impellere, quæ alioquin carent omnino suspitione. accidit per illud tempus non leuis occasio, per quam Pontificis se patefecit qualis esset reipsa. nam due trireme cum in portum Pyrgorum appulissent, quæ erant Prioris Longobardiæ fratris cardinalis Sanctiflorij Gallica stipendia merentis, qui his regio iussu Nicolaum Alemannum præfecerat ac sibi substituerat, huic rei facultatem præbuerunt. ille vbi Martiani captus liberatus fuit profectus est in Galliam. at rex eius constantiæ diffidens quod exploratū haberet eum cardinalis opera à Gallica factione defecturum, siue aliis occultis de causis, iubetur regio mandato comprehendi. sed fuga salutem sibi quæsiuit, cuius triemes in portu Masiliæ sunt captæ. vt igitur hæc cuperarentur tum prioris opera, tum etiam Cardin. Sanctiflorij, inuestigabatur quo pacto commodè conueniret ad Hispana stipendia per aliquam opportunam occasionem. accidit igitur vt illæ triemes Farnesios conuehentes ad urbem Centumcellas appulerint. de harum aduentu purpuratus antistes, & Alexander Sanctiflorius sunt certiores, qui putant fieri posse, vt sine Pontificis vlla indignatione has triemes recuperarent. colligunt circiter ducentos pedites, qui Centumcellas ab Alexandro mittuntur. hi repente nemine præscio triemes ingressi illas occupant. dū Alemannus pro illata sibi iniuria incassum quereretur, tenduntur etiam cathenæ nequis exiret è portu. de his omnibus sit certior Pontifex. cum Sanctiflorius impetrasset, vt triemes Neapolim appellerent, Pontifex multa graua comminatur cardinali, nisi ille statim Romam reducerentur, quæ post modo Gallis ducibus restitute sunt. omnes verò harum rerum accusationes in Lottinum quædam a secretis ipsius Cardinalis coniectæ sunt ad Card. ipsum excusandum, & purgandum, qui Lottinus fuga sibi salutem comparauit. nam vbi captæ fuissent triemes grauius conquesti sunt Galli negotiariorum regij, non solum ad dignitatem Henrici Regis spectare ne tantas iniurias æquo animo ferret, verum etiam ad dignitatem pontificiam, cum minimè ferendum sit, vt intra fines sui imperij tantum iniuriarum aduersus amicos reges committeretur. his restitutis mitigati sunt Galli, at magna Pontificis indignatio exarsit in Sanctiflorium. atque ira seniorum non facile euanescit. ea dum Romæ geruntur præter memotiam literarum scriptarum de abdicando Pontifice nuntiantur inter signa lætitiæ ob factas regum indncias multi nobiles Romani Hispanæ factionis in edes M. Antonij Columnæ, & Cardinalis Sanctiflorij frequenter conuenire. haberi conuenticula ab his occulta. multa hos inter se communicare de rebus Hispanis, quæ possent non parum offendere rem Pontificiā. nulla alia de causa Lottinum ad Philippum confugisse, nisi vt contumelias & maledicta in ipsum Pontificem effutiret, animum Philippi exacerbaret, monstraretque Pontificem Gallicas partes studiosè amplecti. quare monebant vt sibi cauere ab Hispana factione. hæc tametsi videbantur esse viro sapienti non negligenda, tamen non debebant esse tanti, vt incognita causa statim ad maximorum regum inimicitiam suscipiendam possent impellere, & ad priuatos ciues affligendos, non solum quia priuati ciues sunt tanquam columnæ principum sublimitatem suis humeris sustinentes, sed etiam quia vix est atrocis tyrannidis quouis minima suspitione, quæ nulla probabili causa fulciatur, ita commoueri, vt ad exitium internecionemque ciuium, & honestarum familiarum infamiam procedatur. hæc autem contingebant, quia Pontifici falsò persuasum fuerat, quod Philippus rex & ipsum, & Carasam purpuratum per nonnullos Neapolitanos Garziæ opera interfici curaret. atque Nannio Abbati viro Apulo caput amputatum est, quod venenum dicitur esse parauisse, cum esset cubicularius secretus. nam Matthæus Stendardus Pontificis nepos nuntiauerat se venenum in inferiore culina Pontificis reperisse. eniuvero cum multi viri sapientes Pontificem ipsum ab ea falsò suscepta opinione deducere conarentur, vellentque demonstrare hanc esse apertissimam nonnullorum malitiam, & calumniam, quia Philippus optimè esset affectus erga dignitatem Pontificiam, neque esset quidpiam, vel clam, vel palam nulla præsertim accepta iniuria moliturus, nunquam ab illa opinione dimoueri potuit. est enim id siue naturæ vitio insitam plerique senibus, siue consuetudine quibusdam confirmatum, siue ex imperia rerum, vt, vbi exacerbati fuerint, vel aliquam opinionem, seu bonam, seu malam imbibierint, nullis omnino rationibus dimoueantur, illud verò contingit plerumque imperitis rerum humanarum, qui pertinaciam ac temeritatem pro constantia complectuntur. his accedebat, quod Pontifex natura esset iracundus, ac penè implacabilis. hisce suspitionibus commotus iubet nonnullas peditem cohortes conscribi ad sui corporis custodiam.

Ascanij Coliæ nax mors, & testamētū.

Triremes à Sanctiflorio captæ Centumcellis.

Albanus Pontifici venenū paratū fuisse dicitur.

Card.

Proceres in arcem missi Romæ.

Card. Sanctiflorum vt conscium & principem illorum omnium, quæ tractabantur, & Camillum Columnam præterea, Iulianum Cæsarium, abbatem Bresegnum, quem nuper Bononia adducendum curauerat, in arcem diui Angeli captos mittit in custodias. Marco Antonio Columnæ dies dicta est, & grauiissima supplicia proposita nisi ad statutum diem affuisset ad diluendas accusationes. Ioannæ Aragonæ M. Antonij matri domus est pro carcere assignata, & sub grauissimis penis exitus interdictus. resignantur omnes literæ tabellariorum. iubetur Carafa cardinalis simulata legatione pro læticia induciarum in quinquennium, petere auxilia, Henricumque regem sollicitare vt bellum denuo instauret ac renouet in Belgio. imperat Mottulam in Belgium iter facere, qui tamen cum Mediolanum aduentasset, perbenigneque a Madruccio fuisse exceptus, atque inde discedens in Galliam properauisset, res tota patefacta est, & consilium Pontificis denudatum. nam Carafa post multas preces duo Aquitanorum millis obtinuit, ea res non nihil suspitionis Philippo regi attulit, quare scribit ad Albanum vt res omnes ad futurum bellum compararet. Ascanius Cornienfis, qui erat tunc Romæ, quod visus esset Philippicis rebus fauere, atque Hispanas partes amplecti, cogitur ad vadimonium sustendi, vbi apparere iussus fuerit, & promissum est ne Roma exiret. vbi que in morē arctissimæ tyrannidis instituuntur exploratores aduersus insigniores homines vrbs, qui obseruarent quid quisque ageret, aut loqueretur. fit publicum edictum Pontificum, vt omnes Romani arma comportent in capitolium. illi qui externi essent Romæ, iussi sunt arma comportare in arcem diui Angeli. sic arma Romanis omnibus sunt adempta. Illud tamen edictum mitigatum fuit per quorundam purpuratorum preces, vt nimis violentum, quia demonstraret se prope hostes censere ciues Romanos. passus est Pontifex præterea purpuratum Sanctiflorum exire e custodiis dato tamen vade apparendi, quando cunque iuberetur. Philippus Hispaniarum rex egre ferens nulla sua culpa tantum iniuriarum fieri palam illis, qui Hispanas partes complecterentur, plenas humanitatis literas ad Pontificem scribit. imperat Garzilasio Vegio regio oratori suo, vt suppliciter roget Philippi regis nomine, vt pristina libertati Iulianum Cæsarium, Camillum Columnam, & Abbatem Bresegnum restituant, eosque liberet e custodiis. at istud nullis vel precibus, vel rationibus obtineri potuit. istud negotium multo difficilius faciebat cum ambitione nonnullorum coniuncta auaritia, quæ pestes omnem æquitatem, & humanitatem solent ex animis mortalium obliterare. dicebatur Iulianus Cæsarianus præter alias criminationes in arcem diui Angeli traditus in custodias Carafæ, & fratri Pontificis, vt compelleretur illorum votis assentiri, quorum desiderijs maxime repugnabat. cupiebant enim vt neptis Cæsariani, filia Iuliæ Cæsarianæ honestissimæ, & opulentissimæ foemina daretur in matrimonium Mattheo Stendardo viro quidem bono, sed neque generis splendore, neque opibus pari, sed multo etiam inferiori, & citra mediocritatem. Huic impari matrimonio nolebat Cæsarianus assentiri, quamuis esset Stendardus affinitate Carafæ coniunctus, nam aspirabant virginis affines ad raulto honestiores nuptias, atque tamen si nuptiæ debent fieri legitime nulla adhibita externa violentia, quæ habent conciliatore Deum, tamen cum aliquando cedendum sit necessitati temporum, Cæsariani soror prius obstinatissima viua Pontificis voluntate, & diuturna fratris calamitate, denique impulsæ est, vt Pontificio desiderio assentiretur. Garzilascus frustratus illis quæ superius postulauerat, rursus Philippi nomine petit à Pontifice, atque supplex precatur ne M. Antonium Columnam vexaret, sed contentus esset, vt suis castellis pro maiorum suorum consuetudine potiretur: cum presertim nihil aduersus sedem Pontificiam exilio dignum, & fortunarum omnium iactura commisitset, obnuant nisi istud fiat, manus esse regium inique oppressos, & præter æquitatem afflictos, propter quæ odium in Hispaniam factionem tantum quibuscunque possit opibus subleuare, rogat vt rem diligenter consideret, neque iactissimis honestissimisque petitionibus adhaerens, his verbis Pontifex, tam minacibus magnopere inflammatus respondet se iure posse pro commissis sceleribus in suos suos dotos animas docere, iuber Garzilascum rescribere ad Philippum regem ne sese his negotijs implicaret, nihil ad se pertinentibus, sicuti Pontifex ipse liberam potestatem, liberumque imperium in suos subditos exercere sinebat, atque tanto magis in dies in Philippum exandescerebat, quanto magis Philippus inuitos, & grauiissimis criminibus obnoxios proregebat, idcirco cum ad statutum diem M. Antonius non affuisset, omnia eius castella, quæ forent in Latio, aut alibi sub imperio Pontificio intra Romanæ ditionis fines addita sunt sisco. addite sunt castella non leues, & probabiles facti Pontificii, quia Pontifici aduocanti non paruisset, & quod impie, atque auarè præter ius & æquitatem cum armata manu militam patrem suis facultatibus priuasset, aut quæ fuisset per insidias simulatis grauibus accusationibus, vt pater indicta causa, nulloque commisso scelere in carcere tenerentur, cum re ipsa curauerit per illa signenta patrem conici in periculum capitis, dam ipse per scelus paternum principatum occuparet. his publicè per præconem pronuntiat omnia que forent M. Antonij Columnæ iussa sunt occupari. Ioannæ interea cum filiabus se domi continere iussæ, & cum nuru grauida inpositæ sunt custodiæ. fit edictum, ne cuiquâ filias daret in matrimonium, atque proponitur capitale supplicium, si istud fiat sine Pontificio consilio & iussu. quod si non venerint in potestatem Pontificis contrahentes, sub pena interdicti ignis, & aquæ, & iacturæ præterea omnium bonorum vtriusque partis. his raimis territa Ioanna, & quia sibi conscia erat quid cum filio commisitset contra maritum, quorūque illi tetendisset insidias communi consilio, & quia multo grauiora sibi mala imminere fingeat constituit fortunæ potius arbitrio, quam ire senis ac seueri hominis se credere, quare ad fugam, & ad latebras prospectare cepit. Quo igitur tempore Ioannes Carafa Dux Paliani erat pronuntiandus, communicato fuge consilio cum quodam fidissimo e suis familiaribus, & cum muliere Campana Arthemisia vocata, curauit vt omnia ad iter necessaria clam pararentur ad amicos Columnæ familie sub auroram mutatis verbis

Arma Romanis adempta.

Castella M. Antonij Columnæ prospecta.

Ioanna Aragonia profugit e poma.

Carafa titulis insigniti.

orator Hispanus captus.

Io. Luna con fugit ad Henricum.

Placencia data Octauium Farnesio.

pont. regnū Neapolitanū deuolutum pronuntiat.

Palianū munitur.

stibus ipsa cum filiabus & nuru ac neptibus ad thermas Diocletiani, quæ sunt extra partes Romæ vrbs habitatas pedestri contendit itinere. ibi erat parata lectica & equi nonnulli ab amicis. cum ad portam Sancti Laurentij peruentum est, iubetur ianitor & custodes portam aperire, quod adesset Porcia Zambeccara quæ ad oppidum suum Arzolum contenderet. ea simulatione credita porta patefacta est à custodibus ac liber exitus concessus. & quoniam proximum noui anni initum succedebat, addita sunt munuscula pro antiqua consuetudine fores reclusuris, quo alacrius patefacerent. postridie cum illuxisset omnia parantur mane tanquam Ioanna adesset. mensæ scilicet, coquina, & cetera omnia quæ præsentari parari mos erat ne tam celeriter patefacta tempus fugæ præperetur. responsum est etiam visentibus quod Ioanna non satis valeret, ne vlla excigaretur fugæ suspicio. sed cum tardior iam hora videretur, neque Ioanna vsquam aut filia apparerent, nuntiat Pontifici mulieres omnes profugisse, quas insequi equites leuis armaturæ iussi sunt. illud verò cum serius, quam oportebat, factum fuisset, quod illæ se iam diu in tutum recepissent, re imperfecta equites redeunt, præfectus vero custodum portæ ante ipsam portam diui Laurentij suspendio necatur, quoniam dictus est corruptus largitionibus fauissè fugientibus mulierculis. ea fuga inflammatus Pontifex, quoniam delusus sibi esse videretur quodammodo, atrocioris quæstionem pro impietate in patre, aduersus filium instituit, atque illud omnibus bonis priuat, quæ fratri pontificio ad dicit, atque creat Ducem Paliani. frater eo titulo insignitus cum magna pompa & ornatu ducis incedit per vrbs comitantibus viris nobilibus Romanis. Pontifex rursus nepotem Cauorum marchionem appellat, Antonius Carafa dictus est comes Balnei. fuerat ereptus is principatus legitimo comiti, quia accusatus fuerat quod literas & pecuniam interceptisset, quæ omnia Romam e Gallia comportabantur. adiunxit etiam illi titulum marchionis Montebelli. Garzilascus cum nimis esset deprecando & instando pro alienis difficultatibus regio nomine, quæ obijciebantur Columnis & iam liberius loqueretur, & ipse in carcerem detruditur quamuis regius esset orator, & Tassus tabellariorum magister tanquam suspecti essent insidiarum. nam cum literæ occultis notis fuissent interceptæ inter Tarracinam & Sermitum, quæ ab ipso Tasso per tabellarios ad Albanum mittebantur, veritus est Pontifex ne illæ contra Pontificiam dignitatem aut vtilitatem & conseruationem conscriberentur; quare iubet paulopost etiam Caccialupum earum secretarum notarum inuentorem comprehendere, & in carcerem detrudi. Ioannes Luna arcis Mediolanensis præfectus quoniã ad Henricum regem Gallorum cõfugisset, atque acceptis ab eo rege honorificis stipendijs nullis Cæsarianorum promissis reuocari potuit, Philippus rex illi successit Alonsum Pescionem, cuius fidei arcem Mediolani credidit, quam ille singulari diligentia custodiuit donec Figarola postmodo præfectus est. causa, quæ Lunam ad illam mutationem tantam compulerit, ignoratur. ea dum Romæ ita agebantur, res inter Philippum regem & Octauium Farnesium composita est de Placentia restituenda Castalij & Hieronymi Corregij reguli opera, cui negotio transigendo præficitur Madruccio Card. Tridentinus. commissa est cura Paulo Vitellio & cuidam Ardinghella Mediolanensi earum ceremoniarum, quibus vti in restituenda Placentia conueniret. atque cardinalis ipse cum vniuersa propè nobilitate Mediolanensi comitante marchione Pescolienfi Placentiam venit. ibi tumultuario ponte excitato supra fossam ac menia ciuitatis Parmensem ducem expectat. Octauius paulopost cum multis proceribus & duobus millibus lectissimorum peditum & quingentis equitibus accedit. vrbs per tumultuarium pontem cum magna vniuersi populi Placentini circumfusi atque inspectantis lætitia ingreditur, cum multis etiam præstantiores ciues habuisset obuios, qui vndique conueniebant gratulatum. data est Octauium possessio ciuitatis, cum tamen arcem Philippus sibi reseruasset. hæc vrbs restitutio cum molestissima & periculosa contigisset illis, qui in Petrum Aloysium conspirant, eumque trucidauerant, quoniam cæsi principis filius vrbs imperio recepto eorum, vitæ & facultatibus videbatur imminere, atque periculum intentare; tamen non minus molesta fuit Pontifici, qui putabat futurum vt ex ea parte maxime rem Philippi regis Ferrariensibus & Parmensibus sibi adiunctis auxilijs infestaret, & vexaret. at verò tam acriter, tamque indigne tulit eam concordiam, vt in tanta rerum omnium perturbatione sicum iusserit pronuntiare Neapolitanum regnum ad ecclesiasticum imperium deuolui, atque recidere, quoniam multos iam annos debita tributa non fuissent persoluta; nam octo nummum millia quotannis soluuntur Pontifici pro illo regno, atque ea de re habita quæstione fit edictum vt regnum illud ad ecclesiasticum imperium perueniat. veruntamen multis dissuadentibus, quibus non placebat hanc tantam nouitatem rerum tentari, quæ nimis videbatur odiosa & rixarum contentioumque plena, res silentio inuoluta est. in illa tanta rerum omnium perturbatione Romanis rebus constitutis Carafa Card. & Petrus trozza & Dux Paliani communi consilio decernunt Palianum esse muniendum, quo vterentur propugnaculo aduersus impetus hostium & copias Neapolitanas, quod etiam tuerentur aduersus proceres Columnas. sic enim Gallicis auxilijs confirmati Carafæ cupiebant & putabant fore vt non minus propter suspitionem, quam propter obseruantiam plurimi fierent ab ijs pontificibus qui succederent, atque ita suam familiam in alto dignitatis gradu per multos annos stabilirent; cum omnes reliquæ familiæ quæ Pontifices habuissent nihilominus obscuræ breni & ingloriæ sicut ante Pontifices propè iacerent. nã neque bonitas neque malitia mediocris videtur esse vtilis. eadè ratione fieri posse putabatur vt Paliani dux facilem aditum haberet cum vellet in gratiam Philippi regis recundi, quod si opus foret sua castella Columnæ reddere, se satis honorificam permutationem habiturum arbitrabatur, cum pauperibus omnino nulla iactura proposita sit, ac lucrum non fiat nisi extorquendis alienis, paruaque peccata paruum afferant vtilitatem. est enim hoc prope innatum illis, qui ex humili loco nati ad aliquam summam dignitatem fortunæ beneficio

Carafa titulis insigniti.

orator Hispanus captus.

Io. Luna con fugit ad Henricum.

Placencia data Octauium Farnesio.

pont. regnū Neapolitanū deuolutum pronuntiat.

Palianū munitur.

Supra

Albanus conatur placare Pont.

Buyza colonia Turcæ Buyzam colonia oppugnât.

Error Turcarum.

Bellici apparatus clâ fuit vtrinque.

neficio perueniunt, ut putent omnes, vel summos principes, nedum priuatos eam dignitatem suscipere, & admirari, cum omnino dux Paliani nullius futurus esset momenti apud Pontifices, vel reges: omnes illi eò profecti cum architectis oppidum munire aggrediuntur, atque mille Aquitani, qui nuper venerant è Gallia, locantur in præsijs. at verò ob res huiusmodi multò etiam magis irritati sunt animi ministrorum Philippi regis, quia Petrus Strozza illuc accessisset, qui perpetuus & fuisset & esset hostis Cæsarianorum. Albanus consilia Pontificia clam inuestigare, quæ Romæ fierent sensim aucupari, quæ agerentur vbiq; obseruare. se se paulatim ad futurum bellum accingere. Comes Populeus Pontificis nepos, vel amplissimis conditionibus inuitatus cum nollet his bellorum motibus implicari, impetrata exeundi facultate Neapolim contendit. certiores facit Albanum bellum parari. omnes bellicos apparatus Pontificios explicat. Albanus Philippum regem per literas hæc omnia monet. non cessat tamen Albanus quibuscumque potest rationibus eniti placare Pontificem. omnes aditus occupat ad eum mitigandum. horratur ad conferuandam pacem. proponit bellorum incommoda, quæ non sunt nisi necessariò subeunda. populorum querelas. agrorum deuastationes. incertos pugnae exitus. rogat ne Paliani munitionem persequatur, quod cognitum est nulla alia ratione, nisi vi armorum deuitari posse. oblata sunt etiam pro annuo reddito viginti nummum millia Pontifici pro Paliano, & totidem Card. Carafæ pro illo deorando, quoniam minime omnium velle Philippum aduersus Pontificem belligerari. cui summa reuerentia pro religione, & Christi vicario habenda est. illa cum propter timorem, at non pro regia liberalitate, obseruantia, magnificentiaque offerri nonnulli persuaderent Pontifici, magnopere iratus est; quia pro auaritia, at non pro æquitate causâ Pontificem Philippum indignatum videretur arguere. quæ dum hinc inde animos excitant ad bellum, Buyza colonia Turcicis armis tentatur ad expugnationem. est autè Buyza vrbs Mauritanæ Cæsariensis sita in litore maris mediterranei populosa, & ampla, è regione ferre Barcinonem prospiciens quamuis longo tramite in citeriore ripa maris mediterranei, non procul ab angustiis, ac faucibus, per quas ad Calpen exitur in mare Oceanum occidentale. Turcæ primò de more peritorum militum illam ad expugnationem recognoscunt, cum neque munitiones inuadere, neque per verberationes ac ruinas factas irrumpere conueniat, neque vllum munus militare exequi, nisi re prius diligenter explorata. inuestigatur igitur à Turcis, & situs aptus ponendis castris, & tormentis dirigendis. nec multo post multa armatorum millia urbem vndique sepunt. tormenta in arcem dirigunt, ex qua tantum molestiarum castris Turcicis inferebatur, ut qui castrametati fuerunt tanquam per ludum paruis fossis, & aggeribus castra cingentes, mox coacti sint novos vallos, profundiores fossas, altiores aggeres excitare, quibus protegerentur aduersus oppidulum. duobus itaque in locis tormenta diriguntur, in arcem scilicet, & in eam partem muri, quæ portæ Tremisio-ni vocatæ coniuncta est. at præsidia eius vrbs sæpius egressa minutis prælijs quotidie commissis multos Turcas singulari fortitudine obruncant. neque tamen diurnis tantum prælijs Turcæ vexabantur à præsijs, sed etiam sæpius per noctem, cum ad arma conclamare totis castris cogentur ita nulla vt daretur illis libera quietis facultas, quamuis essent in vrbe paulo plures duobus milibus armatorum. erant autem in Turcicis castris duodecim millia arciferorum, & innumerabilis propè multitudo equitum, & sclopettariorum. vrba præsidia partim erant in urbem distributa, partim in oppidulum, partim in turrim. coeptum est igitur summa diligentia à duabus partibus oppidum diuerberari. at vrba tormenta in obsidentium Turcarum tormenta diriguntur, paucisque ictibus à peritissimis tormentorum magistris tormenta Turcica in os concussa facta sunt inutilia. iisdem ictibus multi duces, ac ministri tormentorum laniati sunt, qui circa tormenta verabantur, tantaque clades edita est insignium Turcarum, ut summus imperator ipse ad verberationem necessariò accesserit, cum nemo auderet tormenta tractare. veruntamen vbi nox aduentasset, cognitumque esset tormenta parum proficere, vniuersa illa sunt ab oppido in urbem conuersa. deinde cum ibi quoque parum proficere apparerent, decernitur castra inde esse mouenda; quamobrem cum parum perire vrbs fuisset recognita, aut explorata, parum honorificè negotium susceptum relinquunt. vbi peruentum est ad classem, vbi stationem habebant triremes, copie descendentes Iuliam Cæsaream erant properaturæ. at vrba præsidia egressa in mouentes castra vix paucos extremos comprehendere potuerunt, quia iam biduum copie moueri coeperant, & mira fuit Turcarum tunc celeritas omnibus contrahendis. Arabes cognita fuga Turcarum, ut est genus hominum ad omnem fortunæ nutum mutabile, conueniunt. legationes ad vrbs præfectum mittunt. veniam petunt, quia coacti sint potentiori fortunæ cedere. se amicos in posterum fidelissimos fore profitentur, omneq; genus auxiliorum liberaliter promittunt. Albanus etsi omnia Pontificis consilia, que suscipiebat aduersus regem intelligebat, tamen vix fieri posse putabat, ut recentes induciæ cum Gallorum rege factæ tam repente nulla necessaria causa abrumperentur, precipuè gustato suauissimo pacis fructu, quare dubio animo fuit quid sibi esset agendum. at cum omnem spem prorsus abiectisset Pontificis ad pacem reuocandi, qui iam se hostem esse palam profitebatur, miseratque Antonium Carafam in Galliam rogatam ad copias conscribendas, cum quibus ex ijs finibus agrum Neapolitanum hostiliter inuaderet, & Antonium Tiraldum vt Perusiæ cohortes conscriberet, alioque tribunos militum in alias Italiæ regiones, animum conuertit ad suscipiendum negotium. his itaque cognitis Albanus statuit prior arma hostibus inferre, atque Pontificia consilia præuenire. Pontifex Camillum Vrsinum virum acri ingenio, singularique prudentia cum summo imperio præficit rebus militaribus, Romanæque præfecturæ. Paulum Vrsinum eius filium Perusiam mittit cum mille peditibus ad eos fines tuendos. Albanus contra multos tribunos, ac duces mittit ad colligendas conscribendasque copias, qui ad duodecim millia peditum, & mille atque quingentos equites adducunt. erant

enim

enim tria Hispanorum millia & quingenti, quorum dux erat summus Garzia Toletanus. magister castrorum Sancius Mardones. præfectus est octo millibus Itatorum, & quingentis Vespasius Gonzaga. præerat septem vexillis cataphractorum equitum M. Antonius Columna. Dux summus equitum leuioris armaturæ erat comes Populeus, qui præerat mille & ducentis equitibus. erant in castris Albani præterea multi nobiles Itali, qui proprijs sumptibus, vel potius propria leuitate Albano aduersus Pontificem militabant. sic Itali de Italis nulla accepta iniuria triumphare alterius iniquitatem protegentes conabantur. quæ dum parantur vtrinque ad bellum, Fraciscus Venerius Venerorum princeps naturæ concessit. habita sunt de more patrum creandi noui ducis comitia, ac denique vir insigni prudentia, doctrina, animi magnificentia, eloquentia clarus Laurentius Priolus sufficitur; cuius tanta virtus in illo principatu enituit, ut in multos annos talem principem Veneti sint desideraturi. sed iam instructus Albani exercitus Neapoli egreditur, & ad oppidum diui Germani profectus omnes copias censuit, quæ postridie eius diei ad oppidum Pontem Coruum vocatum Pontificiæ ditionis instructæ conueniunt. est autem illud situm ad ripas Liris fluminis, vbi nemo tractatus est hostilem in modum, quia oppidani cum intelligerent se non posse aduersus tantas vires defendere vltro se dederunt. Inde Frusinum castra mouet, quò missa fuerant quatuor peditum vexilla ad locum muniendum. primus accedit Garzia cum Hispano peditatu, & nonnullis equitibus leuioris armaturæ. horum aduentu cognito Itali, qui erant in præsijs relictæ à Iulio Vrsino, quoniam munitione non dum esset perfecta. neque illam posse defendi arbitrarentur sequenti nocte sine vllò tympanorum strepitu, nulla data significatione protectionis, oppidum sponte Hispani copiis relinquunt. ibi paulisper Albanus commoratus omnia præsidia hostium ex oppidis M. Antonii Columnæ eicit. Pontifex vbi sensit Albanum priorem infesta arma suis finibus importasse, archiepiscopum Columnam in custodias tradit. iubet Paliani Ducem cum summo imperio militiæ Pontificiæ consulere, ac providere Latinis finibus, atque videre nequid detrimenti res Romana caperet. Iulio Vrsino datur imperium Pontificiorum peditum. Paliani Dux interea duas cohortes Babucum, totidem Verulum mittit, tres ad vicum Valerium, ea sunt oppidorum nomina. Ascanium Corniensem iubet esse Velitri, cui primum locum militaris imperii post se in castris concedit, cum quibusdam peditum cohortibus ac equitum turmis, ut urbem illam muniendam curaret, quæ ad formam munitissimi oppidi planè perducta est. atque ad commoda & securitatem prospectumque ipsius munitionis arbores, & vineas, & proxima quæq; ædificia omnia solo adæquauit, nequid insidiarum in suburbij aduersus munitionem occultari posset. non tamen diuturna fuit illa Ascanii diligentia, cum hinc honorificentissimis conditionibus ab Hispano rege inuitaretur, inde venisset in suspicionem Pontifici ne cum hostibus conspirasset, quoniam Garzilascus iam ad eum ipsum de hac re secretioribus notis conscripserat. Pontifex Papyrium Capizuccam cohortis præfectum Velitrum mittit cum diplomate, in quo iubet Ascanium captiuum Romam adducere. intercipit magnum numerum pecuniarum Ascanii, quas habebat Romæ. mittit Clusium, quod est oppidum agri Perusini, ad omne frumentum Ascanii occupandum. iubet eius fratrem in vincula conijci. Papyrium Velitrum profectus Ascanium in castra hostium transfugisse inuenit, qui iam de omnibus Pontificijs consilijs certior factus aufugerat, & ab Albano dictus fuerat castrorum magister. Pontifex ægerime tulit eius fugam mox ad parandas res ad bellum necessarias animum conuertit. conueniant iam in castra Pontificia decem peditum Itatorum millia, ac duo veteranorum Aquitanorum. equites leuis armaturæ septingenti è variis locis, nationibusque collecti, quæ copiarum poterant iam à regis non contemni, nisi tot præfectorum ac ducum par imperium, & propter ambitionem diffidium cuncta fecisset prorsus inutilia, quippe cum vnum esse summum imperatorem conueniat, cuius arbitrio, & autoritate omnes reliqui obediant, cui maxima ab omnibus debetur obseruantia, & obedientia, quæ sola est stabile fundamentum omnis disciplinæ militaris. cum dissensiones contra multorum imperatorum, & distracta consilia ac par potestas, vniuersas vires, vel potentissimorum exercituum infringant, quia sæpe alterius imprudentia peritissimi alterius ducis consilium prodit ante tempus, vel retardat, vel distrahit. nam Carafa è Gallia reuersus rerum militarium administrationem Paliani Duci extorquens copias censet minime educendas aduersus Albanum, cum Dux Paliani contra intelligens se, neque militum numero inferiorem Albano, neque virtute armatorum, Albanum vel intra suos fines inuadendum putaret. semper enim ferè præstat agrum hostilem, si fieri possit, infestare, quàm expectare, ut hostis ipse prior inuadat, infestet, populetur. Pontifex iubet Pyrrhum Lofredum virum Neapolitanum tradi in custodias, qui missus fuerat Romam ab Albano ad pacem componendam, antequam arma hostiliter mouerentur, qui Romæ Pontificiū responsum expectabat. hic non prius exiit è carcere, quàm res sint composita, quamuis Iuliano Cæsario, Camillo Columnæ, archiepiscopo datis pecuniosis, opulentisque vadibus sistendi, libertas breui postmodo concessa est. at verò Paccetus, & Sanctiflorius purpurati antistites, & Camillus Vrsinus, & Garzilascus non ita insulse ac palam, sed per simulationem quandam censendarum copiarum, & per quandam astum capti fuerunt. Simularunt nonnulli duces se velle censere copias Romanas, sicuti moniti clam fuerant. deinde vbi cohortes censæ fuissent, diuiduntur in vicos ac regiones iustas, quæ ad ædes prædictorum profectæ illas, vndique circumstant, captosque proceres in custodias abducunt. Sanctiflorius à Carafa accersitus post breue colloquium iubetur vnâ in curram ascendere. atque comitantibus multis sclopettariis in arcem diui Angeli aduectus, est. Camillus Vrsinus accersitus à Pontifice his ipsis obuius iubetur à Carafa secum in arcem conuenire. vbi nuntiatum esset Albano Pyrrhum in vincula fuisse traditum, erectis vexillis ad profectionem ad Anagniam urbem occupandam contendit, ad quod negotium illum præcipuè inuitabant multarum apparatus

Laurentius Priolus Dux Veneriarum. Albanus cū exercitu ad Potē Coruū.

Palianus dux summus copiarū Pontificiarū imperator.

Ascanium Corniense in castra Hispana transfugit.

Obedientia qualis in castris.

Stratagemata quo capti multi Romæ proceres.

tuum bellicorum, qui ibi esse dicebantur, copia, & negligentia custodum. Præmittit Toletanum ad occupandum Verulum, quod quamquam acriter, ac strenuè Laurentij viri Perusini, & Baricelli-Fabriensis opera aliquandiu defensum est. ramentum postea in potestatem hostium venit, ubi omnia direpta sunt, & duces ipsi capti. Vespasius Gonzaga cum Italis copiis Babucum expugnat profligatis cohortibus Thomæ Cameriniensis, & Ioannis Vasconis Florentini. harum ciuitatum expugnationes fecerunt ut Alatrium, Terracina, Acutium, Fumo, aliaque nonnulla oppida se dediderint, cum nolent fortunam bellorum experiri; quod latius esse ducerent integris, quam labefactatis rebus ex aliqua parte consulere. cum Anagninam peruentum esset, ubi Carafa Torquatam Comitum virum non solum nobilitate & autoritate clarum, sed etiam gloria rei bellicæ laudis insignem cum octingentis equitibus collocat, Torquatus vnâ cum vrbis hominibus vrbem munire incipit tanta diligentia, vt breui videretur parui conatus hostium facturus, sed repentinus hostium aduentus vniuersa Torquati consilia repressit. vrbis à duobus lateribus hinc equitatu, inde peditatu obsidetur, quam ex edito loco ab ea parte, quæ planitiem prospectat iubet Albanus quatuor cannonibus, & duabus colubrinis verberari, prostratis primùm ac deiectis omnibus, quæ possent prospectum impedire. illa prouincia data est Toletano, & Hispanis vt vrbis diligenter concuteretur, qui castra posuerant è regione templi sancti Petri. ab altera Vespasii parte è regione templi diui Francisci per triduum assidue vrbis item concussa est tribus cannonibus. postmodò Itali compulsi gloria desiderio prostrata iam ad ingressum magna parte muri ad templum diui Francisci vrbem magno conatu adoriuntur, sed cum difficultas negotij, & profunditas fossarum retardaret, murorumque & vrbis sublimitas, coguntur re imperfecta in castra redire. Torquatus cognita ruina murorum, cum fieri non posse intelligeret, vt vrbem defenderet, quam munire non poterat, prostratis præcipuè incensibus vi tormentorum, cum esset in aperto periculo constitutus, cum pulueris sulphurei inopia laboraret, decernit se & milites, ac ciues seruare. Primum vniuersus comineatus Anagninæ Torquati iussu comburitur ne hostes illo potirentur. deinde per obscuritatem noctis cum omnibus copiis magno silentio ex vrbe egreditur. Illud verò præstitit satis aptam opportunitatem huic rei, quod Albanus coactus fuerat propter eximias pluuias, atque creberrimas equitatum, ad oppida Valmontonium, & Montemfortem contrahere in statua. sic Torquatus exeundi occasionem nactus Acutiùm cõtentit, atque inde Pallianum, ubi erat Iulius Vrsinus. Torquati milites Tybur alij, alij Romam missi sunt. postredie cum illuxisset, missi sunt qui Anagninæ verberationem recognoscerent, qui neminem adesse sentientes, cum a nemine impedirentur in vrbem incurrunt: atque ira ciuitas Albani copiis relicta multam prædam sine puluere, aut sanguine concessit. Camillus Vrsinus, dum Albanus in oppugnatione Anagninæ occupatur, Romam diligenter munire cepit. arbores fructiferas, & steriles & vineas & omnia in suburbijis prosternit nulla habita differentia. muros & edificia vrbis propinqua funditus euertit. multos amoenissimos hortos deuastat, quod damnum creditum est accedere ad decies centena millia nummum. Romani harum calamitatum nouitate commoti modo ad Camillum Vrsinum, modo ad Pallianum Ducem recurrere. auxilium laborantibus ac labantibus priuatis rebus implorare. suppliciter rogare vt suis rebus quantæ fieri posset facilitate contuleretur. sed irritæ fiunt, & vanæ omnium preces, quod omni priuata calamitati publica defensio videretur anteferenda, ad quod consilium suscipiendum vrgebat etiam hostium propinquitas: nam ita requirit ius belli, vt vrbium partes inutiles ad defensionem, vel illam impediens prosternantur ad tutelam ciuitatis, non minus quam partes inutiles, aut vitiatæ humani corporis abscinduntur, ne sanis sint exitio, ac proximas quasque secum trahant ad putredinem. cinctæ est arx diui Angeli in coronæ morem aggeribus è gleba compositis, & propugnacula quinque erecta, ubi duo millia armatorum in acie esse possent. Camillus Vrsinus Romanis comitia indicit Pallianum hortatu in capitolium, vt de munienda vrbe Roma consultaretur. Genuenses interea omni diligentia vsi sunt, vt Cynnum insulam è manibus Gallorum extorquerent, quare Auriam cum instructa classe multarum trirum miserant. Auria cum Mantinos, & Ropicum aduersus Gallicas vires protexisset, nouisque subsidiis iuuisset obtessos, cum Galli propter noua auxilia hostium introducta ab obsidione se recepissent, ubi rebus necessariis Vrcinium etiam muniuisset, quia tempus anni iam videretur tardius, cum classe Genuam reuertit. ubi frequentes Romani conuenissent in Capitolium, eos non minus ornata, quam graui oratione Camillus Vrsinus in hunc ferè modum ad vrbem muniendam cohortatur. Si cui propositum esset ciues, vt vtrum mallet nulla necessitate, nullis iniuriis, nullis inimicitijs coactus, vel bellum, vel pacem eligeret, nonne ridiculus & insulsius ac delirus iure esset existimandus, qui suauissimæ paci, & iucundissimæ tranquillitati grauissima, & acerbissima bellorum incommoda libenter anteponeret? at nunc eadem propè vobis optio data est. decernendum est enim nobis hodierna die, num potius hostium arbitrio cum filiis, facultatibus, vxoribus vestris expositi esse velitis, an à vestris præsijs defendi. est enim vobis statuendum non modo, vt presentes calamitates auertatis, quæ ab hostibus imminet, verum etiam vt in posterum omnem spem hostibus adimat huius vrbis per vim potiundæ. Istud facile consequemini, si veluti postulat ratio militaris, in opportunis locis muneritis, quod si maiores fecissent, multas clades, & calamitates huius vrbis deuitassent. nam quis nesciat potentissimos exercitus aliquando munitarum vrbium virtute fuisse infractos, & ita reuotos, vt rei difficultate territi castra soluere, & copias dimittere coacti sint? at aperta ciuitates contra semper hostium arbitrio, & libidini, & rapinis, & incendijs patuerunt. vereor enim, sed nolo quidquam infaustum commemorare. vos autem facile munire hanc vrbem aduersus omnes impetus hostium potestis, cum natura vrbis omnia munitiõibus necessaria suppeditet, quod certe non magnis sumptibus efficietis. nunc non agitur tantum de gloria populi Romani, quæ ta-

Anagninæ ob-

fessa.

Anagninæ com-
meatus vrbis
& vrbis reli-
cta.Roma muni-
tur.Camilli Vrsi-
ni oratio de
Roma mu-
nienda:

men

men res vel per se ipsa grauissima esse deberet, sed de salute singulorum, de facultatibus, de vxoribus iniuriolatis conseruandis, de liberorum vita, de patrijs focus, de iugulo aut libertate nostrum omnium. nunc decernatis oportet num hæc omnia conseruare, an crudelibus hostibus obicere præstiterit. quæ cum grauissime & prudentissime dicta fuisse à Camillo Vrsino quibusdam viderentur, alij longe aliter sentiebant, existimabantque præclarum esse à tanti viri sententia dissentire, ne minus scire non apparerent, atque pluribus verbis disputarunt non solum laboriosum & arduum opus fore vrbem munire, sed etiã periculosum. quid idcirco è præsentibus aduersus prædictas rationes grauius differit, multis rationibus, multisque exemplis cognitum esse calamitosum fuisse ciuitatibus esse munitis. quoniam agitur in hoc negotio de præsentium posterorumque omnium salute, de euenturis vrbis calamitatibus, de patriæ, larum, templorum, facultatum, liberorum, vxorum conseruatione, non esse tacendum quid vtiliter de hoc negotio quisque sentiat. nulla alia de causa munitiões esse inuentas, nisi vt cursus hostium, tanquam rapidorum fluminum, obicibus quibusdam retardaretur: at non vt loca munita inuicta sint & inexpugnabilia putanda. oppida, quæ sunt in sinibus imperiorum diligentissime munienda esse, & quæ sint primis hostium incurfionibus exposita atque obuia, quia dum illis oppugnandis hostes retardantur, fieri possunt commodius bellici apparatus, copieque conscribi, & auxilia aliunde acciri. male res tunc se habere, quando vel ipsa metropolis munitur, ac timorem præ se ferat, tanquam reliqua omnia sint iam deperdita. quod si Romam munire nitantur multis ac certissimis de causis vanos futuros labores & sumptus, qui maxime certe faciendi sunt. nam si cito vrbis muniatur, erunt intolerabiles; si tarde, futuri sunt diuturni. folere vrbes magis afflictas venire in potestatem hostium que diutius restiterint, cum prius regionem vniuersam deuastatam, ædificia rusticana succensa, populationes multas agrorum viderint, cum victi primo obsidionis die nihil tale patiantur. non semel illud accidisse vt ciues munitiõibus freti per vim expugnati omnes extremas miseras experti sint, aut ad vni trucidati, qui nisi confisi essent munitiõibus, & vitam, & facultates vno tempore seruassent. Principes solere ad munita loca præcipuè aspirare, quæ allicere exercitus potius, quam deterere videantur. sumptus intolerabiles semper necessarios esse in stipendia custodiarum, apparatus bellicos, curas & animi sollicitudines comites esse munitiõum, cum semper proditiões & insidiæ sint formidandæ, difficillimum esse munitum locum si semel amittatur recuperare. Romam ob amplissimum ambitum non posse commode muniti: quæ si infinitis laboribus ac sumptibus tamen muniatur, vix poterit custodiri, cum plures triginta millibus hominum ambitus requirat. quod si tot ad sint armatorum millia, prestare aperte educis copiis in hostes castrametari, quam se intra menia includere agro hostibus relicto, infinitam annonæ copiam necessariam futuram tot millibus defensorum inclusorum, qui vel ipso numero breui vrbe obsidebunt. vrbes Romæ multitudinè, tot tamque diuersis, & tam diffidentibus inter se nationibus cõsistere, vt ipsi ciuitati minimum spei ac fidei defensionis sit habendum, tanquam imperitæ rei bellicæ, & plerunque diuersarum factionum, & cum hostibus conspiranti. cum neq; vxores neque filios tanquam obsides habeant, neq; facultates aut lares, pro quibus se periculis exponant ac bellorum atrocissimæ fortunæ. nemo enim libenter & intrepide pro alienis facultatibus dimicet, cuius futura sint vulnera, at opulentorum victoria. timendum esse ne in se ipsos, in fortunas, in liberos, in libertatem vrbem sint munituri, quare reparationes nonnullas, at non munitiõem totius vrbis, videri necessarias ad retardandos hostes, si opus sit. post multas vtrinque habitas disputationes decernitur demum, vt collapsi muri propter vetustatem resarciantur. fit edictum, vt omnis generis comineatus & frumentum & legumina ex agro Romano in vrbem conuehantur, cum vt horum facultas hosti eripitur, tum quia illa essent vrbis necessaria. pontes muniuntur, ubi habentur stationes militum. æquatur solo canobium Populi vocatum. multa parantur commoda defensionis. cæterum ubi nuntiatum est Romæ captum fuisse Verulum & Anagninam & reliqua prædicta oppida, vehementer trepitatum est, ne secunda calamitas Borbonia experiunda sit. eo rumore territi ac propè consternati cardinales quidam, Pontificem rogant vt tot populorum ruinis, vrbium direptionibus, populationibus agrorum, vastitati imperij ecclesiastici pacem & tranquillitatem anteponeret. animum placaret suum, indignationemque remitteret, quæ tota in suorum fidelissimorum, subditorumque cladem redundaret. se inuenturos qua ratione honorificè id fieri possit, cum Albanus ipse vltro veniam & pacem esset postulaturus. Pontifex partim metu belli, partim his rationibus permotus assentit. mittit Thomam Manriqueum ad eam rem componendam. ille Anagninam profectus est ubi Albanus propter assiduos imbres detinebatur, quia per loca que siebant paludosa crescentibus ac mollentibus aquis tormenta trahi non poterant. res ibi trās acta est. missus est Romam vnâ Franciscus Pæceus. decernit vt cardinalis Carafa ad diem statutum in colloquium conueniret ad Cryptam Ferratam, qui locus est inter Marimum & Tusculum. dum dies ad colloquium aduentaret, Albanus Valmontonium castra mouet, quod oppidum cum non posse defendi Ioannes Baptista Comes intelligeret, venit in deditiõem. ibi initum est consilium Velitrum ne an Tybur prius inuadere oporteret. dubium relinquunt, donec videretur quid cum Carafa decretum fuerit. mortuus est per illud tempus Federicus Elector Imperatorum anno ætatis suæ septuagesimo tertio Henrico fratre hærede instituto. decessit etiam archiepiscopus Treuirorum, cuius in locum successus est vir literarum cognitione clarus & excellenti ingenio Ioannes Laienus. Cæsar post insignia Imperii per legationes assignata è Gordunis in Hispaniam traiecturus peruenit in Zelandiam, cuius in locum Ferdinandus frater imperatoria dignitate insignitur cum esset iam rex Romanorum in vrbe Batoduro, ubi coronari omnes Imperatores consueuerunt. Cæsar ubi Phi-

Oratio incer-
to autore de
non munienda.si res
munitiõ
omnibus
munitur.Amplissimæ
vrbes an sint
muniendæ.Federici ele-
ctoris mors.

S lippum

lippum filium ad cultum diuinum, Deumque piè colendam adhortatus esset, pro paternaque beneuolentia monuisset, ut in omni vita veritatem amaret, ne voluptatibus seruiret, ut liber & rex non verbo tenus viueret, sed re ipsa sibi ipsi primum omnium imperans, vni seruiens aequitati & recto. ut intrepidus aduersus omnes mutationes fortunæ persisteret, neque seruus omnino fieret affectu animi, maximeque omnium auaritiam deuideret, quæ omni regis magnificentiæ, & iustitiæ, & clementiæ est grauiissima aduersaria, datis extremis complexibus & osculis, dimissisque legationibus, & principibus ac fertis aulicis, qui illum sequebantur, nauim paratam cum Eleonora, & Maria reginis sororibus comitantibus ferè sexaginta triremibus Cantabriam versus nauigat, felicique vsus itinere in portum Laredi applicuit, quod est oppidum eius regionis ibi ubi primum descensionem fecit, proci dens in genua gratias Deo egit, quia sub finem vitæ diuina clementia sibi concessum esset in prouinciam non minus victoriarum, quam corporis sui alticem peruenire, cui in tot beneficiorum remunerationem oïsa sua se largiturum pollicetur. postmodo proceres prouinciæ, qui ad eum excipiendum vndique confluerant, perhumaniter complexus est, atque lecticam deinde ingreßus in urbem Pintiam Hispaniæ nobilissimam peruenit, ubi erat Carolus nepos. Carolum hortatus ad imitationem paternarum virtutum multis verbis post nonnullos dies in regionem Extremadurâ vocatam se recipit in desertum locum, atque in cœnobium monachorum diui Hieronymi eremitarum, unde remissis sororibus in urbem Pintiam paucis familiaribus secum acceptis quod reliquum fuit vitæ, omnibus humanis curis ex animo obliteratis inter diuinarum rerum contemplationem in piis, diuinisque rebus transegit.

Cæsar in cœnobium Fræciscanorū se recipit.

LIBRI NONI FINIS.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS.

LIBER DECIMVS.

E NIMVERO si nulla esset alia ratio, nullaque quotidiana experientia, quæ nobis demonstraret nihil esse in humanis rebus felix ac diuturnum, omniumque rerum esse vicissitudines, illud facile colligi posset, vel ex ijs incendijs urbium, cladibus populorum, ruinis prouinciarum, deuastationibus regnorum, ac rerum pub. & imperiorum euerßionibus, quæ ab antiquis scriptoribus commemorantur. quod verò vel si diutius consistat summa opulentia, & honorum magnitudo non modo nihil egregium afferat, sed etiam satietatem, & quasi nauseam quandam ac plenitudinem, quæ nihil differre doceat Reges à priuatis, cum aliorum antiquorum regum exempla confirmant, tum Cæsaris recens factum, cum multi variis temporibus priuatam quietem Imperatoriæ sublimitati, regiæque magnificentia, ut superuacaneorum pertæsi, prætulissent. nam profectò si tanta esset felicitas in amplitudine imperij, & in opum magnificentia, facultateque dominandi, quanta vulgo, & insipientibus plerisque videri solet, Cæsar vir callidissimus, summus Imperator, omnium mortalium iudicio sapientissimus, nunquam dignitatem imperatoriam contempsisset, priuatamque vitam publicæ sublimitati anteposuisset, quo tempore omnia quieta, & pacata exantlati tot laboribus, tot periculis, tot bellis, possidere licebat. siquidem qui tot nationibus subiugatis propter diuinum cultum, tot amplissimis, & opulentissimis regnis acquisitis, tantis, tam præclaris, tam gloriosis rebus gestis omnem humanam ambitionem reiecerit, acutissimum stimulum parum ratione munitæ mentis mortalium, hunc non mediocris ingenii esse necesse est, sed altius humanis rebus elati. nam diuino esse iudicio illum fateri necesse est, qui non Gallos, non Belgas, non Italos, non Germanos bellicosissimas nationes ferro subiugarit, sed qui Cæsarem ipsum horum omnium victorem non armis multorum auxiliariorum, sed & ratione, & verò humanæ felicitatis delectu, & propria sapientia vicerit. quæ felicitas in vita priuata potius, quam publica; & in tranquilla magis, quam opulentissima, atque in pauca appetente consistit. hæc vna causa fuit cur Diocletianus, alique insignes imperatores priuatam vitam publicæ, cum vtrunque experti essent, anteposuerint. cæterum ubi dies colloquio Albani ducis, & Carasæ dicatus aduentasset, Albanus cum quadringentis equitibus, magnoque sclopettariorum globo ob suspectam syluam parum distantem à Monteforti, ad locum colloqui venit. ibi cum frustra diu expectauisset grauer ferens se delatum ad occupandum Præneste, & Segniam reuertit, quæ oppida se sponte dederunt. dictus est Carasæ consulto per fraudem ita suspensa consilia Albani tenuisse, donec nonnullæ Germanorum cohortes, & equitum turmæ Romam ingrederentur, quæ expectabantur in dies, & dum munitetur Velitrum. at re ipsa res differebatur à Carasæ, quia Pontifex vellet Albanum intra suos fines contractis copiis pacem petere; quia non apparebat fieri posse à dignitate Pontificia, ut istud fieret quandiu armatus exercitus esset in agro Pontificio, ne potius per metum armorum, quam per liberam voluntatem pax facta esse videretur. ea res ubi nuntiata, esset Albano, veritus ne si intra suos fines se recepisset, domi potius, quam in agro hostili bellum gerere cogere, his rationibus minimè assentit. nam cum semper ferè suspecta esse debeat hostis fides, & promissa ante confirmationem, tum ad illam suspicionem non leuiter impellebant literæ quædam, quibus conquestus fuerat, quod Pontifex præter opportunitatem, atque dignitatem multo-

est aliud

est aliud

est aliud

Felicitas humana, quæ vera sit.

Stratagema. Præneste, & Segnia capta.

NATALIS

rum amicos, & subditos Philippi regis hostilem in modum tractasset. quod exulum Neapolitano-
rum opera vteretur in contemptum regis. quod curauisset, vt induciæ tot laboribus, studijsq; factæ
cum Gallorum rege abrumperentur. Illud autem facinus esse aiebat parum cordati hominis, ne-
dum Pontificis, & boni pastoris, & amanti ecclesiam Dei; cum verum rectumque sit Pontificis mu-
nus pacem, & concordiam inter Christianos principes procurare, tanquam parentis est inter filios;
at non contrâ pro pace semina bellorum, & discordiarum, & inimicitiarum iacere. ad hæc Albani
dicta Pontificis nomine responsum datum est à Paliano, quod non prior Pontifex agrum Neapo-
litano hostiliter inuaserat. quod exules tanquam ad communem omnium patriam fuerant ad-
missi pro vetere, & auita Romæ vrbis libertate, sicuti ceterarum omnium nationum homines ad-
mittuntur. quod neminem, vt regis Philippi amicum in custodias, & in carcerem deducendum cu-
rauerat, sed omnes vt consceleratos homines, discordiamq; & inimicitias inter ciues serentes. quod
Pontifex propter eam dignitatem, quam obtinet inter mortales, non debet ita contemni, sed ab om-
nibus obseruari, & coli. at contrâ M. Antonium Columnam, & Alcanium Pontificiæ dignitatis
hostes fuisse ab Albano honorificè tractatos docet, atque vt vno verbo concludam, conqueritur
Dux Paliani omnes propè causas accusationum in ipsùm Albanum redundare. Sed quoniam ex-
acerbatis animis medela plerunque non admittitur, Albanus Tybur castra mouet, quo tempore
Pontifex Balthesarem Rangonem, Iulium Vitellium, Brunorum Zampescum, aliosque duces mit-
tit ad conscribendum peditatum, & equitatum. Erat Tybure in præfidiis Franciscus Vrsinus cum
quadringentis peditibus. accessit Tybur & regulus Moluchius cum septingentis Aquitanis ad ex-
plorandam urbem cum Vrsino an posset defendi. quæ cum muros debiliores habere visâ sit, & ni-
miam ambitus amplitudinem, alter Romam reuertit vnâ cum Aquitanis, alter cum Italis pedi-
tibus ad Vicum Valerium accedit. Tyburtinis ciuibus permissum est, vt pro arbitrio salutis re-
busque suis consulere. Illi delectos ciues Albano obuiam mittunt urbem offerentes, à quo
perhumaniter sunt tractati, neque vlli passus est fieri iniuriam, aut milites ibi hospitium ha-
bere, cum illa vrbs esset populi Romani, at non Pontificis: sed omnes copiæ ad pontem
Lucanum sunt castrametata. Tybure ita per deditiorem capto plurimum consternati sunt
animi Romanorum, quoniam ob commeatus copiam statuerunt siquid aduersi accidisset, se
in eam urbem cum opibus conferre. ibi nonnullos dies moratus est Albanus ob annonæ co-
piam, cum plurima in castra assidue, vt ad lucrum, conflueret. nam vrbs amplissimum,
opulentissimumque emporium videbatur, cum omnis propè commeatus, qui Romam com-
portari consueuerat eò conflueret. datum est etiam negotium Hispanis vt commeatum Roma-
nis intercluderent. post rerum huiusmodi successum Albanus Vespasium cum magna parte co-
piarum mittit ad occupandum Vicum Valerium, quod profectus nactus est oppidanos cum
Francisco Vrsino constantissimos defensores. Gonzaga vbi non posset per vim oppido poti-
ri, accedit illuc Albanus cum reliquis copijs. at Vici Valerij ciues iam armati quanquam promi-
serant Vrsino se oppidum defensuros, militaribusque officijs nullo pacto defuturos, tamen præ-
diorum & vinearum deuastationem, euerisionemq; edificiorum potius quam vim hostium timentes,
profitentur palam se velle calamitates, quæ sibi omnibus imminerent, deuitare. monent Vrsi-
num vt sibi, suisq; militibus consulat, atq; aliquo pacto salutis viam quærat. hi tamen rogati sunt vt
fidem seruarent, Pontificiam dignitatē ne in ipso articulo temporis desererent, oppidani tuerentur,
quod facile possent defendere, tamen ab instituto consilio minime retrahuntur. Vrsinus cognita po-
puli pertinacia obtinuit per Alcanium ab Albano vt ipse cum omnibus militibus sub vexillis ad
sonitum tympanorum exiret seruata libertate & armis atq; impedimentis. Vici Valerij ciues ita in
potestatem Albani venientes pacti sunt ne plures sexaginta peditibus essent ibi in præfidijs, quod
promissum quidem, sed non etiam seruatum fuit. sic enim ius & ratio bellica postulat, vt non solum
pro ambitu oppidorum & vrbium numerus etiam defensorum idoneus instituitur; sed etiam pro
numero ciuium, qui facile difficultatibus bellorum defatigati, nisi militum præfidorumq; armis im-
pediantur ac refrēntur, ad deditiorem conspirant. Est autē Vicus Valerius oppidum vel potius vrbs
opulenta, posita in ripa Anienis fluminis, quæ ob munitionem tum artis opera tum etiam naturæ,
vel potentissimi exercitus vim atq; conatus poterat sustinere, si oppidani se defendere, quam dedere
maluissent. reliqua erat arx, quæ & ipsa Alcanij opera in potestatem Albani venit, vbi sexaginta Hi-
spani relictæ sunt in præfidijs. fuit vtilissima illa deditio regijs copijs, quod liber aditus esset pate-
factus in principatum Taliacotii, vnde commeatus tuto aduehi posset. Inde profectus est Alba-
nus, atq; altera pars copiarum Tybure, altera in Monte rotundo, Valmontonio, Palumbaria, Pa-
lesano oppidis castrametatur, vt aliquantisper corpora milites curarent, difficilibus laboribus pro-
pter cénolas vias, assiduasq; pluias defessa, donec placidioris celi facultas clementiaque concedere-
tur, cessaretq; vis imbrium. qui vbi cessauissent, diditur rumor Velitrum esse capiendum, cui præerat
Sommeus regulus. appropinquantibus Albani copijs successit in eius locum Adrianus Baleonus
cum duobus millibus & quingentis peditibus. huic ciues pollicentur se vnâ vel urbem fortiter de-
fensuros, vel casuros in acie, cum vrbs posset optimè defendi, vt quæ omni genere apparatus &
munitionum egregiè esset instructa. hisce rebus per exploratores cognitis repressus est Albani
animus, & ab ea oppugnatione reuocatus, cum ne in periculum veniret acquisita in eo bello hæc
nux eximiationis amittendæ, tum quod negotium difficile & periculosum videbatur. Pontifex
quamuis magna inopia rei nummarie iam laborabat, cum non posset stipendia militibus sup-
peditare, tamen minime audebat infestare Romanos in munienda vrbe occupatos; quippe
quod illi etiam vt possent vrbis præfidijs soluere stipendia, grauissima vestigalia molendæ
annonæ

Tyburis deditio.

Vici Valerij deditio.

Vici Valerij descriptio.

81
82
83

annonæ instituire coacti essent. Romani in militares ordines distributi summum imperium defe-
runt Alexandro Columnæ, quem præficiunt omnibus tribubus, quas vicatim vulgus Riones vo-
cat, vnde circiter septem millia peditum collecta, & censa fuerunt. statuit Alexander vt ad omnes
bellicos tumultus vnus è tribubus cum suis copijs preffo esset in Capitolio, vt cum Conferuato-
ribus, is est summus magistratus Romanorum, posset esse subsidio partibus vrbis indigentibus. reli-
quas duodecim tribus in tres partes diuidit, quarum unam iubet cum ad arma conclamaretur, con-
tinuo in plateam Thermarum conuenire, aliam ad Sanctam Sabbam, tertiam ad sanctum Ioan-
nem Lateranensem, vnde possent ad omnia opportuna loca subsidia acciri. Insignioribus etiam Ita-
lis, & Gallis sua pars tutanda traditur. nam primùm Lanfaccio regulo porta Flaminia vocata Po-
pulea, & Pinciana cum mille Aquitanis assignatur. Paliano Salaria concessa fuit, siue Collina cum
octingentis Germanis. Iordano Vrsino porta Tyburtina, siue Sancti Laurentii cum sex cohortibus
Italorum peditum. Carasæ cardinali porta Latina, & Sancti Sebastiani cum sexcentis Italis. Mo-
lucchio porta diui Pauli, seu Trigentina, & montis Testacei custodia cum reliquis Aquitanis. Aure-
lio Fregoso vniuersa regio trās Tyberim cū mille & quingētis peditibus. Camillo Vrsino vicus san-
cti Petri, & vniuersa regio, quæ est apud arcem cum duobus millibus peditum. Albanus his appa-
ratibus cognitis, qui non ita facile opprimi posse videbatur, erat adhuc in hybernis, neque ad inua-
dendam urbem audebat aspirare. Velitri interea, Palianoque præfidiis commeatum castris Albani in-
tercipere. impedimenta quædam diripere. Palantes Hispanos trucidare. multis incommodis ho-
stem afficere. ad huiusmodi incommoda deuitanda coactus est Albanus castra mouere cum om-
nis via infestaretur, quæcumque duceret ab infula inter aquas Fibreni posita in Liri flumine ad ip-
sa castra. hisce dum detinetur Albanus, Iulius Vrsinus cum quinque cohortibus Paliano egressus
leue subitariūque prælium cum hostibus committit. multos occidit. oppidum Serronem aper-
tum Columnæ concremat. Pillium inuadit, vnde cum nonnullorum iactura propter virtutem de-
fensorum cogitur recedere. reliquæ copiæ cum iter facerent ab agrestibus regionis, vel faxis ex al-
tioribus locis occisæ sunt, vel ita vulneratæ, vt inualidæ factæ ad iter, captæ fuerint. mittitur idcirco
Antonius Carasæ in Galliam togatam ad colligendas copias, iussuque est regionem Piceno, &
Asculo finitimam regni Neapolitani infestare. Ille partem conscriptarum copiarum Asculi ad rip-
as Truenti fluminis, quod Neapolitanum agrum à Pontificio determinat, collocat. moratur ibi
nonnullos dies. sollicitat finitimos ad deditiorem. Albanus aduersus hunc cum tumultuarijs ma-
nipulis armatorum mittit marchionem Triuici præfectum Præcutinorum. hi dum ita intra suos fi-
nes consistunt nihil innouatur, per quos res novas se moliri posse Carasæ sperabat. at Carolus Lo-
fredus cum expedita ala equitum galeatorum ad Aquamuinam incurrit. multa armenta abigit.
omnis generis prædam reportat. ea re excitus Carasæ in agrum regni Neapolitani populabundus
prædabundusque incurrit, atque omnia implet prædationibus, direptionibus, incendijs, cædibus.
mox declinans ad maritima Contraguerram oppidum cohortem in præfidijs relinquit. Cara-
polim, vsque procurrens frustra tentatis animis oppidanorum, qui non poterant sine muralibus tor-
mentis cum accessione copiarum, quas Albanus Tybure miserat, mille & quingentis peditibus sci-
licet, & nonnullis turmis leuiorum equitum Carasam versus castra mouet, qui cognito aduentu ho-
stium Asculum se recipit. marchio Ancharano infesta signa infert, quod oppidum concutere inco-
pturo nuntiat duo millia peditum mitti subsidio oppidanis, quare inde castra mouet, quamquã
ducenti tantum postea, at non duo millia, missi sunt; qui facti obuui marchionis copijs Maligna-
nium se conferunt. ad hos expugnandos marchio trahit tormenta, ac breui per deditiorem occu-
pat ea conditione, vt præter vitam, cuncta arbitrio hostium concederentur. ijs igitur egressis om-
nia tum oppidana, tum etiam militaria bona direptionibus, & rapinis patuerunt. Albanus dum
hæc geruntur in agro Piceno Tybure moratus sit anceps an Ostiam, vel Rietum prius inuadat, vt
copiam commeatus Romanis interciperet, decernit Ostiam prius esse inuadendam, quare eò ca-
stra mouet. Quæ dum aguntur in Latio, Pontifex Veneros sollicitat ad arma contra Hispanum re-
gem capiendam. obtestatur Italos principes, & Henricum Galliarum regem præcipuè ne Philippus
Hispaniarum rex Pontificium imperium occuparet. Veneti omni humanitatis officio fungi. agre
ferre molestias Pontificis. rem summa diligentia procurare, vt inter Pontificem, & Albanum com-
ponerēt. Phebium Capellam virum bonum, & tractandis publicis negotijs exercitatum à secretis se-
natus mittere. sed tanta inuenta est hinc animi elatio, inde indignatio & ira, nihil vt actum sit, om-
nisque spes pacis prorsus abiecta. interea duces Pontificii certiores facti castra Albani ita esse diuisa,
cum multi etiam profugissent, ea inuadere statuunt. at Albanus eorum consilio per exploratores
cognito copias omnes in vna castra conuocat. duo millia peditum è Præcutinis accersit, seque ad su-
stinendos omnes hostium conatus accingit. Pontificii his cognitis sententiam mutant, atque animū
adiiciunt ad copias adaugendas. Paulus Iordanus Vrsinus ad conscribendas cohortes mittitur. Mat-
thæus Stendardus ad sclopettarios equites colligendos; atque cum equi haberi non possent, cæte-
ris omnib. antistitibus Romæ adempti sunt, exceptis cardinalibus, & nobilibus Romanis. et si præ-
ciū offerebat cuiq; tamen multi grauiter ferebant, quoniã illud facinus publicã quandam vim præ-
se ferebat. impellebant etiam ad indignationē multæ Aquitanorum iniuriæ, quæ ob inopiam stipē-
diorum, vbiq; Romæ fiebant. Hi cum victus, & nummorum penuria compulsi multa latrocinia in
vrbe committerent, tantum sibi licentiæ arrogauerant, vt vel diurno quoque tempore nulla re de-
territi priuatas domos Romanorum tanquam hostiles prædarentur. deferuntur huiusmodi la-
trocinia ad Pontificem, cui nuntiat vrbs minus ab vrbis præfidijs, quam ab hostibus esse
tutam.

Roma defen-
denda distri-
buita.

Serro oppi-
co crematū.

84
85
86

Malignaniū
deditum.

Venerorum
prudens co-
siliū.

tutam, procuratur ut dentur his stipendia. quidam suspendio puniuntur ad ceterorum metum, ne reliqui arbitrarentur se impunè prædari. illud autem vnum est aptum remedium ad refrændos scelerum animos. Albanus coniunctis suorum castris Tutulum, Marinum, Cryptâ ferratam, & Gangulphum visit, quibus in locis aliquantulum moratus curat ut comneas Tybure afferatur. at Baltheat Rangonus cum centum & quinquaginta equitibus ad eum interceptendum contendit, ibiq; in insidijs positus ubi Albanus comitè Populeum cum quadringentis equitibus esse in insidijs iusserat, quia rem huiusmodi euenturam sibi vereretur, circumuentus est, atq; propter inferiorem suorum numerum in fugam vertitur. equites Pontificij partim capti sunt, partim dissipati. eo nuntio Carafa Cardinalis commotus cum omni equitatu Roma egreditur, aduersus quem Albanus quoq; suum mouet. tamen uterque monitus per exploratores re intentata recedit ab incepto. Albanus, ubi exercitus aliquantulum recreatus esset, existimans nihil esse cunctandum subleuato exercitu pueris, impedimentis, & omnibus oneribus inutilibus ad pugnam, aut etiam retardantibus ab oppido Cryptâ ferratâ profectus Ostiam verius signa conuertit præmissis Asciano ad occupandam Ardeam & Porcilianum, quibus oppidis ille potitus est, non tamen sine aliqua suorum iactura. illa re à ducibus Pontificijs percepta, exit Sommeus ad illa recuperanda, sed reiectus fortitudine defensorum cogitur re imperfecta recedere. Columna pontem conuehendum curauit, quem è propinquis syluis fabri exciderant supra Tybrim fluuium iaciendum è multis lintribus, qui conuehebantur, atque ex asseribus, qui possent clauorum opera coniungi & compingi; qui pons esset peraccommodatus si opus esset ad traiectum & ad reditum. Antij siue Neptunij incolæ deficiunt à Pontificijs ad Columnam, quò statim mittitur cum cohorte peditum Moretus Calaber. ille cum tardius aduertisset per noctem coactus est pernoctare in suburbij propter nonnullas oppidanorum difficultates, quo tempore Velitri cohortes eum inuadunt, quæ accesserant eò ut imponerentur præsidia. at Moretus Antiensibus armis adiutus coegit Velitrenses se in tutum recipere. eius urbis facultas plurimum commodorum attulit Albani copijs, quia citra impedimentum quantum vellet comneas Caieta in castra conuehi poterat. Pontificij è vestigio Gallicas triremes ad illam recuperandam mittunt, quæ ubi diutius tormentis concussissent, essentque Antium inuasturæ tempestate coorta impediuntur, cogunturque se recipere Centumcellas. atqui ubi cum cataphractis equitibus suppetias ferebat Columna & Populeus huic urbi, coegit Romam se recipere nonnullos equites leuiore, qui populabundi agrum Marini prædabantur. Vespasius cum magna Italarum manu ad expugnandâ Palubariam missus, quia oppidani nolissent parere castrorum regionum præfectis, qui illuc accesserant ad loca castris designanda, eam breui capit, & militibus diripiendam concedit. dum ita ubique pugnatur in Latio, copiarumque varijs molestijs vtrinque afflictantur, Pontifex tantum bellorum ratus se solum non posse sustinere, legationem clam mittit ad Henricum Gallorum regem, quæ & orando & obtestando Pontificis nomine ab ipso rege auxilium impleret, horteturque Romanis rebus iam propè labefactis per Hispani regis pertinaciam & odium in Pontificem succurre. illa citatis equis quam celerrimè in Galliam conuolans ad regem perhumaniter admissa in hæc sententiam locuta est. Si pro obscuro homine apud nouum regem esset dicturus Serenissime Rex, mihi vtendum esset longa oratione ad illud, quod postulo impetrandum. Sed quoniam dico pro defensione Principis Christiani nominis, hoc est pro Christi vicario, apud eum regem qui sapientia & rerum gestarum gloria pro ecclesia maxime excellat inter Christianos principes, & qui ob ipsam Pontificis defensionem titulum Christianissimi à maioribus acceperit, existimo opus esse tantum ut paucis demonstrarem honestatem meæ petitionis, quæ est huiusmodi, cum Philippus Hispaniarum rex nulla iniuria, nullis inimicijs, nulla contumelia aut maledicto commotus arma Pontifici intulerit, sed sola dominandi cupiditate, atque desiderio oppidorum Pontificiæ ditionis Neapolitano regno adiungendi, an potest cuiquam Pontificis querela non iusta videri? nam profecto si inique bella inferuntur principibus aut liberis ciuitatibus ab exteris tyrannis, qui illarum imperium per vim extorquere conantur, illarum defensio necessariò iustissima existimari debet, cum alterum horum crudelitate & auaritia, alterum natura duce ac lege fieri soleat. petit igitur à maiestate tua Pontifex non ut suos fines dilates, non ut cæteris principibus ereptas per vim ciuitates sibi concedas, ne ut potentius Pontificium imperium efficias, sed ut se circumuentum per Hispanorum auaritiam & crudelitatem ne negligas. rogat ut quod antiqui Reges liberalissimè largiti sunt ecclesiæ, ne per libidinem dominandi ab Hispano hoste eripi patiari: cum semper illud fuerit optimorum Gallorum regum institutum ut pro tuenda Romana ecclesia à quouis hoste nullis neq; sumptibus, neq; laboribus, neq; proprie quidem vite vnquam pepererint. Quod si quis inducias mihi obiecerit, ego longe bellum esse antefendum huiusmodi insidiosis inducijs contenderim, quæ multò magis quam apertum bellum sunt periculose. quis enim nesciat quot fallaciarum, insidiarum, proditorumque genera per istud ipsum induciarum tempus ab ipsis hostibus aduersus Maiestatem tuam fuerint excogitata? an non Rosetum & montem Alcinou in Italia induciarum tempore Hispani per prodicionem tentarunt? an non neque transacto quidem primo induciarum mense tentati sunt à ministris Philippi regis Aquitani nonnulli ut accepta pecunia Bruxellis Burdigalam urbem munitissimam ad mare occidentum Galliarum positam ad os Igmani fluminis proderent? an non Allobrogum Ducis opera missi sunt qui oppidum Veromandum hoc ipso induciarum tempore explorarent ad expugnationem, & Peronam, & Dorlantium, & Mezzieras, & alia munitissima oppida in finibus Galliarum, quorum exploratores cum ipsis formis, descriptionibusque capti sunt, flumina tunc etiam ad vadum explorantes? an non Augustæ Romanduorum gubernator per hoc ipsum induciarum tempus veneno infici curauit puteos Mariæ burgi, quo egrotantia præsidia sub induciarum finem inuadida

Oró legationis pontificis horum Gallum regem ad bellum.

lida fierent ad defensionem? an non Diuodurum urbs opulentissima ab eodem gubernatore tentata est per prodicionem hoc ipso induciarum tempore, monitis militibus ut cauponarètur conducta caupona apud portam, atque clam docti sunt, ut milites domi occultarent corruptis etiam non nullis urbis custodibus? quid horum inficiari, aut honestum esse dici potest? opportunum aut adefse tempus ut hostem tam infidum, tamque fraudulentum palam inuadat probabili defensionis ecclesiæ occasione oblata. Securius esse bellum cum huiusmodi hominibus, quam simulatas inducias ad componendas fraudes. pollicetur Pontificem habiturum in castris viginti millia peditum, equites mille & quingentos, quibus futurum esset ut audacia Hispani Regis & superbia retunderetur, atque infringeretur. Henricus his rationibus ac pollicitationibus permotus, cum etiam sæpe per oratores frustra conquestus esset & per literas apud Philippum regem pontificem ita bello vexari, decernit apertum bellum magis esse eligendum, quam inducias fallaciarum plenas. bellum itaq; indici iubet Philippo tãquã regi Neapolitano p urbe Neapoli in ius pristinum ciuitatis restituenda. mox animum adijcit ad describendas capias, ut Romam ab Hispanis molestijs liberaret. atque cum Romæ mirifice pecuniarum inopia laboraretur, neque tamen Pontifex Romanos nouis tributis veller onerare, rem huiusmodi commentus est. Bartholamæus quidam comneatui præfectus iubetur omne priuatorum frumentum conscribere, & quantum videretur opportunum capere, pro cuius precio assignatus est quorundam vectigalium prouentus. omnis è frumento diuendito pecunia collecta est in stipendia militum, & in cæteras res necessarias. quo etiam consilio mirifice consultum est inopiae populi Romani, qui propter auaritiam atque crudelitatem opulentiorum plurimum fame laborabat, habet enim vna quæque ciuitas suos priuatos etiam tyrannos, qui vel per caritatem annonæ, vel certarum mercium, immincant facultatibus ceterorum ciuium, nitanturque multam vim pecuniæ è manibus debiliorum extorquere, nisi potentior & iustior princeps sit illis impedimento, ac tantum ad eorum libidinem obdormiat. Albanus Ostiam profectus nullo neque bellico apparatu, neque comneatu munitam urbem inuenit, neque bellicis tormentis, nisi paucis ad reprimendas subitarias Turcarum aut piratarum incurfiones. Camillus Vrsinus Albani consilium præsentens Carafam Cardinalem certiore facit. præmissus est Horatius Sbirrus cum centum & viginti letissimis peditibus, qui arcem tueretur, & quoquo modo posset communi. ille continuo euerit omnia ædificia arci propinqua. fossis, aggeribus, ac rebus multis tum ad victum, tum etiam ad defensionem necessarijs instruit. sic forti intrepidoque animo hostem expectans multa terra portam ciuitatis, & quasdam domos opplet, quibus rebus si non se defendere prorsus, ac certè hostem defatigare, plurimumque infestare posset. est autem Ostia urbs, in ostijs ac faucibus Tyberinis sita, in ipso maris fluminisque confinio, ita ut ex altera parte mare, ex altera continentem attingat. ea quamuis nostra hac tempestate urbs est exigua ob multas bellorum calamitates, ac sæpius desolata, tamen antiquitus fuit summæ dignitatis tum ob amenitatem regionis, tum etiam quòd illuc omnis orbis opulentia, quæ Romam comportabatur, primum vehebatur. hanc Gotti prius Italiam inuadentes deuastarunt, postea ad exiguum oppidulum Pontificum incuria redacta est, cuius in medio turris quadam insignis conspicitur, quasi propugnaculum quoddam erectum aduersus piratarum latrocinia ne piratæ ad mœnia usque Romana per Tyberim nauigantes terribus incurfionibus etiam omnia per Latium vagati direptionibus popularentur. Albanus cum suis copijs urbem inuadit. defensores strenuè pugnantes multos è primarijs hostium vulnerant. concurrit ad concremandam portam, sed ita offirmata aggeribus reperitur, ut tormentis attractis necessariò patefacta sit, atque defensores coacti se in oppidulum recipere. illo oppido positus Albanus Vespasium locat in præsidijs, seque ad muniendum accingit: quo munito iubet pontem aduectum iaci supra fluuium non valde procul ab illa insula, quæ inter duos Tyberis ramos intercipitur. nam illa insula habet longitudinem decem & octo ferè stadiorum, amplitudo paulo plus octo stadijs extenditur. ibi magna pars tormentorum relinquatur, quæ à copijs Gonzage custodiebantur. Albanus insula potitus ibi cum Hispano peditatu & maiore parte equitatus consistit. munitorem ad ostium fluminis designat, ubi tormenta locat quadam, cum intelligeret arcem Ostiæ subitaria repentinaq; oppugnatione omnino capi non posse. dirigit sex canones in murum, qui fluuium prospectat, ubi duæ sunt durissimæ turres pro propugnaculis, multæq; aliæ defensiones. alia pars ad septem triopnem conuersa præter alias duas turres habet fossam aqua marina plenam, quamuis non valde profundam, quam partem Albanus reliquit inconcussam. Romani illam oppugnationem ægre ferebāt, quòd eò omnia sua animalia contraxerant, quia verebantur ne incurfionibus equitum diriperentur, omniaque rusticana deuastarentur, quare Petrus Strozza cum omni peditatu Aquitano, multisque Italis cohortibus mittitur ut in ripa fluuii castrametaretur, Hispanorumque traiectum impediret. ille castrametatur ad eum locum, in quo portus olim fuit magnificentissimus à Nerone extructus, ac postmodo sequentibus temporibus ab Adriano magnis sumptibus instauratus, & Portum Dei templo honorificentissimo exornatus. ibi pro insulæ longitudine reparationes excitat, & aggeres aduersus insulam, maioresque sclopettos locat. tum quantum copiarum sufficeret illi locogere defendendo relinquit. ipse excitato tumultuario ponte in insulam penetrat. excitat in hac munitorem, ne hostis Hispanus fluuii potiatur, vnde arcem Ostiæ diligens egregiè concutiebat. leuia certamina sæpius committit. Hispani contra ad mœnia usque Romana incurfionibus procurere. vtrinque committi multa subitaria prælia. Henricus rex Pontificis defensionem rebus omnibus præferendam ratus vel in ultis ad pacem potius seruandam cohortantibus, iubet Ghisium regulum cum magnis copijs vel per summa, acerbissimaque hyemis frigora alpes superare, & in Italiam cum exercitu euadere. habebat in castris Ghisius sex Aquitanorum & Gallorum aliorum, octo Heluetiorum

Bellum indictum Philippo regi ab Henrico.

Stratagemata ad pecunias comparandas:

Officium boni principis.

Officij descriptio.

Arx Ostiæ constructa.

Arx Ostiæ constructa.

rūm millia. equites grauioris armaturę siue cataphractos octingentos. galeatos leuiores mille & ducentos. eo rumore ad Albanum perlato sit dubio animo, ancipitiq; consilio quid potissimum in tanta difficultate rerum sibi esset faciendum. in regnum ne Neapolitanum se recipere præstaret; res necessarijs defensionis suis oppidis compararet, finitimis locis Romanis finibus confuleret; an Ostię expugnationem fortiter acriterq; tentaret, donec exploraret quę forent hostium consilia. acrius igitur his permotus duobus in locis vno tempore Ostiam imperat concuti, altero vt diximus è flumine, altero è continente. cum per septem dies assidue arx concussa fuisset, tantaq; esset defensionum constantia, vt locum strenue tuerentur, neque vellent se dedere, Albanus decernit omni conatu expugnationem tentare, ad quam rem impellebat etiam pulueris tormentarij penuria & ferreorū globorum. iacta est igitur alea vtri nationi primū inuadendi munus obueneret, atque contigit forte ijs Italis, qui cum Gonzaga militabant. Albanus alam equitum in insulam transmittit, ne conatus à Pontificijs impediretur; atq; aliam turmam iubet duce Columna Romam vsque procurare, vt Romani cogerentur ad arma tota vrbe conclamare. diuiditur Hispanus peditatus, atque alteri parti custodia tormentorum, alteri pons tuendus datus est. his copijs ita confirmatis, iubet Italos Ostiam adoriri. primus omnium Dominicus Maximus vir Romanus è nobilissima familia, & Franciscus Tolsa duces strenui, per ruinas murorum ingressi, multis alijs ad turrim irruentibus que prosperebat ad meridię, accepto signo certamen ineunt sanè periculosum & cruentum. nam difficiles ruinas nacti, cum esse non possent vt oportebat expediti, prius ab oppidanis cædebantur, quam se explicare possent ad pugnam. Tolsa in eo certamine vulnus in crus accepit. tum accedente Gonzaga certamen multò atrocius instauratur, in quo vulneratur & ipse Gonzaga glande plumbea in ore ac naribus. ita enim acriter se defendebant oppidani, vt inuadentibus multe inferrentur cedens, cum ex arce faxis, sclopettis, ignibusq; missilibus certaretur & è turribus. Hispani ita his infestabantur vt bis relicto negotio recederent, cum neq; vllis minis, neq; precibus neq; conuitijs aut increpationibus duces eorum animos possent confirmare ad bellum instaurandum. ad extremum densus manipulus ad fossam occupandam inter ruinas murorum & ipsos ductam descendit, vt conarentur muros ascendere. sed & his, quod etiam superioribus accidit. Albanus suos reiectos, multos insignes duces cęsos aut vulneratos intuitus, multos milites trucidatos, Aluarum ducem Accostensem, qui prius verberationem explorauerat, dixeratq; facile esse arce potiri, mittit cum trecentis Hispanis, multorumque Italorum auxilijs; atque propositum his erat omnino vel honorem occupandę arce consequi, vel fortiter cadere. continuo verò occupant quidquid erat spatij inter ipsos & arcem ruinas superantes, & ad locum illi propinquum accedunt apertum, quem asseribus, vasis vinijs & faxis constiparant. Illuc omnem conatum cum Itali tum Hispani conuertunt, inter fossamq; ac murum detecti acerrimè à defensoribus offenduntur. quod etiam multo magis Hispanis tormentis fiebat, cum tormentorum magistri dilatare ingressum cupientes multos tum Italos tum etiam Hispanos in eo laniarent. ceciderunt complures duces & signiferi in illo certamine & conatu atq; viri insignes, inter quos & ipse Aluarus paucos post dies è vulnere nature cõcessit. illa iactura suorum cognita Albanus, que ex his conatibus capiebatur, duxit fatius esse vt copias ab illa oppugnatione retraheret, quam vt pateretur suos ita crudeliter laniari. iubet itaq; cani receptui. milites non inuiti recedunt. Sbirrus cum puluis tormentarius defecisset, factiq; iam essent sclopetti & tormenta sua inutilia, multiq; oppidani defensores vulnerati, atq; res eò deducta, vt, si repeteretur conatus, nõ possent resistere, neque tamen auxilia à Pontificijs ducibus essent expectanda, arbitratus est præstare honorificè se dedere, quam turpiter cum rerum omnium iactura inutiliter ac obstinatè vinci aut trucidari. atq; quo tempore omni conatu, summisq; viribus denuo pugna repetere iusserat Albanus, quia cognouerat vires defensorum plus satis esse afflictas, atque arce si potirentur sui, defensores ad vnum trucidare, accersitur Alcanus ab oppidanis. agitur cum eo de deditioe. atque die decimo post inceptram verberationem arx venit in potestatem hostium, vbi sexaginta Hispani relicti sunt in præsidijs. Romani huiusce iactura oppidi mirum in modum sunt consternati. fiunt inducię in dies decem cum Albano per Sanctiflorium & sancti Iacobi cardinales, quo tempore Albanus munitionem inceptam in insula absoluit, atque ad colloquium in insula inter vtrumque exercitum cum Carafa Card. conuenit. ibi post multa comiter dicta, secretaque inter illos solos colloquia prorogantur inducię in dies quadraginta hisce conditionibus; vt mercatoribus & omnibus cæteris licitum esset liberè inter se negotiari. vt pecora, resque alias liceret quas vellent adducere. atque hoc effectum fuisse dicitur, vt liberius & commodius cum Pontifice & Philippo regeliceret agi de pace. proponunt etiam inter se pacis conditiones, sed vterque simultatè & captiosè. neque enim vllę ferè sunt inducię fieri solitę, nisi ad fallacias cum modo fiant ad proditioes commodius instruendas, modo ad resumendas vires, vt promptiores paratioresq; possint insurgere, quare non inutiliter illud memorię proditum est ab antiquis Lyfandri facinus, qui cum pactus fuisset inducias cum hostibus in triginta dies, noctu castra hostium inuasit, ac reprehensus quòd præter induciarum leges atq; iusurandum hostem inuasisset, respondit se dierum, at non etiam noctiū inducias pactū fuisse. Dicitur fuisse avarū planè Carafę consilium, vt bellum & susciperetur & gereretur Pontifice varijs rationibus decepto, quoad res perducerentur quò cupiebat Carafa. atq; fama fuit postea subdole & simulatè bellum geri post hoc Albani & Carafę colloquiū, quoniã Albanus Barrij principatum ante aduentum exercitus Gallici in Italiam Carafę se concessurum promiserat, si rem Hispanam quam in inimum reipsa infestaret. conducere enim Carafis eum regem non infensum habere, qui potentia & amplitudine imperij omnibus Christianis principibus præstaret, & toti ferè Italię dominaretur; cum res pontificię fluxę, labilesque sint omnibus pontificum coniunctis,

Ostię arx dicitur.

Inducię inter Albanū & Carafam in. 40. dies.

iunctis, qui tantum id habent facultatis per pontificatus occasionem vt Principes amicos sibi facere possent. non. n. sperandū esse senes pontifices diutius posse viuere. his rationibus pollicitationibusq; commotus Carafa cepit frigidius rem agere contra Albanum. Sed quoniam sine infamia non poterat ab incæpto redire, aut sine magna torius orbis admiratione, si ignota causa repente desisteretur, res ita conuenit, vt in aliquam opportunitatem pax differretur. cæteri tamen homines ignari harum fallaciarum censebant Carafam pactum fuisse has inducias; vt tantum spatij sibi concederetur impunè ad expectandas copias è Gallia, quantum sufficeret illis deducendis in Italiam, vt per illas repeteret, quæ hostis Hispanus occupauerat. Albanus dictus est inducias concessisse vt ex iis difficultatibus se in tutum honorificè reciperet, resciceret exercitum, afflictumq; equitatum recrearet, cum fame, & omnium rerum necessariarum penuria vehementer laboraretur in castris. bello ita dilato Carafa Romam, Albanus relicta quadam parte exercitus in munitione iam absoluta Hispanis scilicet quadringentis, & octo bellicis tormentis, alia parte dimissa, ad urbem Hernicorum Anagniam reuertit. ibi relicto Francisco comite Populeo cum omnibus copijs in loca finitima in hyberna distributis iubet Neprunium & Frusinum muniri atq; Anagniam, tanquam loca in ea regione ad vsus bellicos maxime opportuna. ipse cataphractos equites ad fines regni Neapolitani multosq; Hispanos deducens magnis itineribus Neapolim contendit. inducijs ita per illud spatium temporis confirmatis pontifex vno tempore ad bellum & ad pacem principes sollicitabat, ignarus earum quæ factę fuerant pactioe arcuarum. Illud autem faciebat vt si potentes foederationes obtineret, bellum acrius instauraretur: sin autem, quas vellet pacis conditiones assequeretur, pacem eligeret. Paccecum idcirco mittit ad Philippum regem in Hispaniam cum illis pacis conditionibus, quas cupiebat. Carafam mittit ad sollicitandos Venetos vt communi consilio cum Henrico rege, duceque Ferrariensi excitarentur ad inferenda arma pro pontifice Philippo Hispaniarum regi. Sed enim cum omnes principes pro imperij vtilitate omnes amicitias & foederationes metiantur, cum nulla neque sancta neque firma sint inter principes amicitia iura, nisi quæ regnorum vtilitatem securitatemq; respiciant, nihil impetratum est. nam Veneti re prudenter considerata non ita facile pro libito pontificis sibi inimicitias cum rege multis in locis finitimo imperio Veneto, a quo præcipuè nulla vnquam affecti fuissent iniuria, potentissimo in primis ob multas equitatus & peditatus copias, magnorumq; principum coniunctiones, minime suscipiendas rati, humanissimis potius respõsis, quam vlla certa spe foederationis pontificiæ legationi satisfacere conantur. Carafam igitur honorificentissimè acceptum pethumaniter dimittunt excusatione vtentes, quòd non possent arma capere eo tempore aduersus Philippum regem, cum ad cætera pontificis vota se paratissimos esse profiterentur. Carafa spe potius & humanitate responsum onustus, quam vllis Venetorum promissis Romam reuersus facit de his certiore pontificem, qui desperatis Venetorum auxilijs animum cõuertit ad Ferrarię Ducem. erant enim permulta causę, quæ possent illum ducem ad illud bellum impellere, sed & hæc duæ non parum. primum quod esset pontificis tributarius, deinde quod esset in Philippum regem non satis æquo animo, quippe cuius ministri Aloysio eius filio periuadere conati essent vt in Hispaniam accederet, quod esset impetratum à Philippo vt sibi legitimū Mutinæ & Regij Lepidi imperium, & alii honores concederentur. illud autem agebatur per Sigismundum Atestinum & Carolum Sabaudiensem, qui legatione apud Philippum regemungebatur quæ omni honore priuauit, iussitq; haberi proditorem in omni ditione Ferrariensi. mittit Alphosum primogenitum cum peditatu & equitatu ad occupandum oppidum Sancti Martini, & alia oppida Sigismundi, quæ tormentis concussa breui compulsa sunt ad deditioem. postea veritus ne Corregij reguli, vt qui fouerent Hispanam factionem, stipendiaq; Hispana merebantur, aliquid detrimenti Ferrariensibus rebus afferrent, iubet filium ad illud oppidum castrametari, quod vbi per aliquot dies obsidionem pertulisset, ita res componitur, vt reguli vel obsides darent vel vadimonia septuaginta magnorum festertiorum, per quos ad promitteretur rem Ferrariensem minime ab ipsis infestatum iri, quibus pollicitationibus postea soluta est obsidio. quod autem res ita componeretur duo obsides missi sunt Ferrariam frater alter, alter nepos cardinalis Corregij, qui iuramento affirmant se nunquam Ferraria inuito duce exituros, quamobrem libertas etiam illis concessa est vt liberi in illa vrbe esse possent. inde Guardistallam castra mouentur. oppidum illud est Ferrandi Gonzagæ, quod obsidione cinctum tam acriter concussum est, vt breui esset per deditioem occupandum, nisi occultis de causis castra mota repente fuissent, & copiæ ad Regium Lepidi abductæ. pontifex his rationibus causisque animi Ferrariensis ducis ab Hispano rege abalienati cognititis, tanto studio, tamq; acerbis stimulis Ducem sollicitat nunc precibus, nunc hortationibus, nunc minis, nunc pollicitationibus vt deniq; necessario ad foederationem ineundam fuerit compulsus. Superpremo illi defertur foederationis imperium, vt principi rerum bellicarum peritissimo, quem Carafa pontificio nomine Defensorē sanctę ecclesię nominat. summa fuit hæc cõditionū, vt Pontifex haberet in castris viginti millia peditum, equites mille & quingentos, omnemq; necessarium comitatum suppeditaret. Henricus Gallorum rex vt totidem pedites ac duo millia equitum haberet. dux vt Ferrariensis sex millia peditum, equites cataphractos ducentos, quadringentos galeatos, viginti muralia tormenta. his stabilitis conditionibus vbique cohortes conscribi: equitatus colligi, arma parari, tormenta instrui, quæ dum parantur in Italia consilio pontificis, Carafa mittitur in Galliam vt promissæ copiæ celeriter mitterentur, iussaue est legatio ad Heluetios missa tria millia peditum conscribere. Ghisus mensè Ianuario anni septimi post mille quingentos & quinquaginta a partu Virginis peruenit Iuliam Tauricam. omnesque copias ibi expectat, vt coniungerentur, quæ vel per acerbissimam hycmem magnis difficultatibus alpes fuerant prætergressæ, quæ vbi in

Carafa Venetos ad arma sollicitat.

Iura amicitia inter reges.

Carafa Venetos ad arma sollicitat.

Sigismundus Atestinus, peditator pronuntiat, & oppida capta. Corregij obsides composuit.

Guardistalla obsessa.

Foederatio Ferrariensis Ducis cum Pont.

Mediolanū
munitur.

Prodigia.

vbi in vnum conuenissent, Insubria omnis ad earum virium rumorem magnopere turbata est, & trepidatione repleta. nam verebantur omnes qui erant supremæ autoritatis in Insubribus, cardinalis Tridentinus scilicet & Pescolienensis marchio & Castalius ne simulatione pontificiæ defensionis in Latio, conuerterentur ad occupandam Insubriam, quare aggeres, fossæ, munitiones in ea parte Mediolani excitari incipiunt, quæ nondum muro erat præcincta. Curatum est uti copiæ in urbem contraherentur, portarumque custodia singularum præstantioribus ciuibus committeretur, quibus id curæ datum est, ut eas munirent, & nocte dieque custodirent, utque milites vicissim ad vigilias & custodias admissi sua munia diligenter exequerentur. centia sunt præterea decem peditum millia & quingenti partim sclopettarij, partim loricati cum sarissis. imposita sunt firmissima præsidia pariter Cremonæ, Ticini, Laudi Pompeij, Astæ, Guardastalij. missa sunt & duo Rhetorum millia Valentium, quæ omnem Gallorum impetum eò prorumpentium sustinerent. neque Dux Hetruricæ quidem omni prorsus metu erat vacuus, cum Gallorum quoque regina putaret se ius habere in quandam partem principatus illius, atque ipse semper fautor fuisset partium Hispanarum. Dux ille igitur & ipse multas copias conscripsit, accersitis etiam quatuor millibus Germanorum Florentiæ, Pisas, & alia oppida in finibus suis munienda curauit, quæ Bononiam versus, Ferrariensemque agrum prospicerent, unde sibi non parum metuebat. Sic tota Italia erat in armis, ut magna ubique trepidatio, & in omnibus Italiæ partibus suboriretur. auxit anni præteriti etiam mortalium hunc timorem recordatio, cuius sub finem visa auditaque sunt multa horrenda prodigia, quæ tantos bellorum motus, & quasi imminem numinis iram in annum sequentem portendebant. nam in montanis partibus Augustæ Vindeliciæ dicitur cælum apertum apparuisse, plurimamque vim flammarum ostendisse, atque ita ut præ metu plerique prope sint exanimati. maximus motus terræ factus est Byzantij, per quem multa ædificia corruerunt in ea parte urbis, qua itur Adrianopolim. post triduum stella ibidem visa est prope lunam eximij splendoris, & inusitate magnitudinis quæ ob sui luminis acumen vix conspici poterat. in agro Bettis, quod oppidum est Germaniæ, post grandines & fulmina ingentia, visæ sunt in cælo acies armatorum concurrentes, auditique tubarum clangores, & tympanorum sonitus ad pugnam incitantium. Albanus qui parum fidebat occultis Caratæ promissis, & qui nolebat videri cum illo clam conuenisse vel ipsi Põnifici, omnem Gallicum apparatus in se fieri, seque vnum respicere ratus, decreuerat urbem Neapolim contra tantos tumultus esse defendendam, quare firmata Capua optimis firmissimisque præsidij copias omnes ad duces eò contrahit, atque cætera loca relinquenda esse decernit. at quoniam res animo planè satisfacere non videbatur, accersitis Ferrando Gonzaga, alijsque insignibus proceribus, reque maturius considerata, visum est Albano de tota re bellica non ita temerè iudicandum esse, sed disquirendam ceterorum quoque summorum ducum sententiam in tanta rerum magnitudine, atque de omnibus reparationibus & apparatus faciendis consultandum. hicalij censebant, si Gallorum conatus fieret in agrum Samnitum, eam prouinciam illis esse relinquendam, eosque excipiendos esse in Apuliam, quod plurimum ad rem propositam facere videbatur. alij censebant ut oppida locaque munita egregie instruerentur, vniuersasque reliquas copias conducere Neapolim contrahere: quoniam hostis expugnandis illis diutius occupatus vires absumpsisset, quæ vel ipsa diturnitate temporis retunderetur, cum breui futurum esset ut tantis copijs multa deficerent. alij, inter quos fuit Ferrandus Gonzaga, nullo pacto tantum erroris committi oportere contendebant, ut Albanus timere hostium vires vel tantillum videretur, cum primi bellorum successus maxime animos extollant spe illorum, quibus prior belli fortuna felix aspirauerit, at contra illorum non mediocriter infringant, quibus aduersa apparuerit. nam victoria arma victorum principum quique salutis & incolumitatis cupidi facillime sequuntur. ita enim futurum erat, ut si Albanus timere visus esset, mox illi subiecta oppida & vrbes commeatum, & pecuniam, & omnes bellicos apparatus hostibus suppeditarent. hortabatur Gonzaga Samnitum fines egregie munire & præsidij validissimis & bellicis tormentis, atque ita instruere copias ut ubicunque hostis castrametaretur se non tutò posse consistere omnino putaret. semper verò conducere hostem leuibus prælijs vexare, & in aptioribus locis oportere castrametari, neque ullam opportunitatem hostis ipsius infestandi esse prætermittendam. Istud autem fieri poterat breui, quia Albanus, ut primum Gallorum aduentus nuntiatus fuit, pluribus Italis cohortibus conscriptis suas copias auxerat, miserat qui sex Germanorum millia per agrum Tergestinum adducerent, Adriaticoque mari traiecto per fluuium Matrinum in regnum Neapolitanum ingrederentur. mittit in Latium ad Comitè Populeū Gasparem Feltzium ut cum duobus alijs millibus veteranorum accederet, curauit ut quatuor veteranorum Germanorum millia à purpurato Tridentino mitterentur duce Alberico Lodronio. sollicitauit ut Barcinone tria Hispanorum millia mitterentur, qui magnum auri, pecuniarumque pondus secum adueherent in stipendia, cum etiam magnum equitatus actormentorum numerum contraxisset, atque omnia Samnitum Latijque præsidia plurimum auxisset. Albanus ita instructus, ne vlla suspicio trepidationis nasci posset relinquendis oppidis, aut agro, qui plurimum poterat prodesse, ne liber transitus pateret hostibus, si iter facerent per Samnites. id muneri iniungit ut curaret diligenter Garzia ut Arianum, Sancta Agatha, & Venusia munirentur. Sanctiflorius Capuæ, Vespasius Nolæ muniendæ præficitur. marchioni Trinici illa cura commissa est ut muniendâ curaret Ciuitellam, Aternum, Pescolium, Theatâ, quæ Turcicæ classis merus imminerebat, quæ Gallico nomine in eas oras Calabriae vettura dicebatur, Amiternum versus munita est Ciuitas ducalis, omnibusque rebus necessarijs egregie instructa. dum hæc parantur in Italia ad futurum bellum induciarum tempore, visum est Philippo regi perfore accommodatum rebus, rationibusque bellicis, si is vno tempore Gallorum Regi bellum intulisset in ea parte Belgicæ regionis, quæ ad

Morinos

Morinos Ambianosve spectat, neque curaret Gallorum rationem, qui se in Italiam ad ecclesiæ Romanæ solùm defensionem descendere profitebantur, at non ut inducias abrumperent. ita enim vexari, turbarique, res in Gallia posse apparebat, ut rex ille copias in Gallia reuocare cogere, quas misisset in Italiam, tollereturque, omnis commoditas coniungendorum castrorum cum pontificio Ferrariensique exercitu, atque sic omni metu & trepidatione liberarentur Insubres. Transactis verò inducijs inter pontificios Albanique institutis, Antonius Tiraldus colligit cohortes in agro Piceno apud Aculum. Romæ item milites conscribentur, ita ut videretur bellum e multis partibus vno tempore in agrum Neapolitanum irrupturum: neque poterat quisquam pontificiorum consilia percipere Albani, qui contra per exploratores omnia quæ fierent ubique, ad vnguem intelligeret. his apparatus perceptis Populeus Comes petit firmiora præsidia ad occupata oppida in Latio aduersus irruentes hostes tuenda, cui missa sunt septem vexilla Germanorum, qui propter difficultates terrestrium, maritimarumque itinerum iam penè erant afflicti, & non satis instructi. elapsis igitur inducijs Bonifacius Sermitensis Setiam, Arcem Siccam, Priuernum, Somninumque, recuperat. Ghisius copijs cum Brisacio coniunctis Valentium contendit, ubi simulantes ambo se proposito precio commeatum ac transitum liberum postulare tentarunt animos illorum ciuium, quippe quos sciebant pontificia stipendia, at non regia mereri, cum nihil horum obtinuisent, ad vim vertuntur. erant Valentij fere duo millia peditum, quorum alij erant Itali, alij Hispani, tribunus militum præerat Spoluerinus vir planè avarus, & qui nihil aliud quam opulentiam quauis arte sibi comparare curabat, honoris gloriæque militaris contemptor, quod vitium late peruagatur in animis mortalium, sed potentiorum præcipuè nostræ tempestatis. ille multum frumenti per occasionem expectandæ obfidionis extorserat a subditis finitimisque populis, & in arcem Valentij congefferat. est enim Valentium vrbs frumenti feracissima propter vbertatem agri, cum planitiem habeat maximè fertilem, in loco edito sita ad ripam Padi fluminis, non valde munita, quia situs loci non magnam vim est admittere muniendi industriam: sed quæ tamen per aliquod tempus posset hostium impetum retardare. ubi illud Gallicæ copię aduentassent summa celeritate cum procul adhuc abessent tormenta, simulat Brisacius se per vallem propinquam Ticinum urbem petere. tum paulopost, Ghisius ubi castra posuisset, iubet accendi ignes nocturnos in castris ad lætitiæ significationem, rumoremque dissipat, quod Gallicis armis captum fuisset Ticinum. Illa fama ad Pescoliensem marchionem delata non mediocriter eius animum turbauit, cum esset Valentio auxilia misurus, quamobrem Ticinum cum omni equitatu celeriter aduolat. missus est interea tympanista, qui Valentij præfectis significaret adesse tormenta. Captum esse Ticinum. omnia grauissima à Gallis esse expectanda, si vel primum ictum tormentorum expectauissent. omnem spem salutis in clementia hostis, & in celeritate deditiois oportere collocari. Spoluerinus præsidiorum præfectus partim simplicitate, partim etiam timore, ne diutius congestas per tyrannidem per belli fortunam amitteret, milites hortatur ad deditioem si vitam & facultates incolumes Galli reliquissent, atque concessissent. non enim conuenire dicebat pro militaribus vexillis pugnare, cum iam septima omnibus stipendia debeantur, sed vitam seruare incolumem, quando nulla laborum merces ei set proposita. his cum milites nonnulli, & Hispani præcipuè non assentirentur, quia viderentur fieri contra decus gloriamque militarem, penè fuit a suo signifero sarissa confusus. Sed tamen instantibus quibusdam facta est denique deditio. atque ita Gallorum arbitrio Valentium, & arx concessa est seruata salute, & facultatibus præsidiorum, & ciuium, quam pontificio nomine munire aggrediuntur. post huiusmodi facinus Spoluerinus, alijque complures milites Ticinum ad Pescoliensem accedunt. traduntur in vincula. rei aguntur proditioem, quia munitissimam arcem nullo non modo ictu, sed neque tormentorum quidem præsentia expectata, nulla facta ruina murorum, nullo conatu tentato, Gallis hostibus sine puluere turpiter prodidissent. Signifer, qui Spoluerinum sarissa petiuerat accersitus ad Pescoliensem accepto tamen libertatis diploma, & causæ liberè dicendæ, multis verbis prius increpatur à Pescolienfi, quoniam contra ius militare in superiorem magistratum insurrexerat. rogatur num se tribunum ira petere ausum iure possit affirmare. Signifer audacter respondit, & denuo se petiturum esse si eandem turpitudinem proponeret. visus est igitur per eam fortitudinem, animique constantiam non gregarius miles, quare Pescolienfi illi tribunatum militum pro Spoluerino concedit. at quoniam non constabat qui annuisset deditioem, & qui repugnasset omnes præsentis milites in decades distributi sunt, singulisque decadibus dati taxilli. cui pauciora puncta fortuna obtulisset e singulis decadibus, extremo supplicio sunt affecti. Sic decumati milites suspendio sunt necati in foro Ticini, at præstantioribus capita sunt abscissa. ad hunc finem induxit Spoluerini timiditas, & avaritia eius militaris dedecoris socios & participes. Card. Tridentinus quamuis eam urbem, ut induciarum tempore contra foedus expugnatam à Ghisio reposceret, nihil tamen obtinuit, quod diceret per eam abruptas fuisse inducias, quæ prior sclopettis, & bellicis tormentis acies pontificias eà transeuntes innocuas impetiuisset. cum ita transitum sibi per arma parauisset Ghisius, mittit sciscitatum an essent instructi pontificij, Ferrariensesque apparatus ad constitutum negotium, qui se facile occupaturos Insubriam & Hetruriam sperabant. Interea excunt Roma per noctem Alexandri Columnæ & Vincentij Capizuccæ cohortes, ut Hispanos & equites nonnullos in hybernis inuaderent, qui profecti illucescente die illos adoriuntur, potiuntur loco, omnes aut trucidant, aut capiunt: quæ victoria non fuit diurnæ lætitiæ, quia reuertentes Zagariolum, & ipsi in fugam vertuntur ab alijs inuadentibus, multi que capti Tybur sunt adducti. at Palanius Dux, & Strozza cum quinque millibus Aquitanorum, Italarumque peditum & sexcentis equitibus contendunt ad expugnandam Ostiam, quia

Spoluerini vi
tuperatio.Stratagemata
Brisacij.Spoluerini
deditio.Valentij de
ditum.Milites Valē
tij decumati

quia commeatus inde intercluderetur Romanis, quam breui capiunt. illa potiti mox ad munitio-
nem in insula diuerberandam se conferunt, atque premendam obsidione. ibi quotidie pugnatum
est leuibus prelijs, atque cum Aquitani ad reparationes usque transcurrerent, multi illorum glo-
bis tormentorum laniati sunt. Strozza cognita defensorum virtute ac pertinacia vetat committi
leuia certamina, animumque adicit ad solam obsidionem. accidit iis diebus ut Tyberis propter af-
siduos imbres ita excreuerit, ut alucus aquarum defluentium copiam minime caperet, quare omnes
fossæ munitiois aqua sunt replere, plateaq; ita ob ducta, ut nemo ibi posset consistere. in ea tanta re-
rum difficultate Franciscus Vrtadus, Ortizus Veranus, Ioannes Vaqueus Abulensis rem ad consul-
tationem adducunt multis de causis censent locum defendi non posse, quare milites esse ad dedi-
tionem cohortandos; quibus paulopost Vrtadus in hanc sententiam est locutus. si pro virtute forti-
tudineq; militum, & pro Hispani nominis gloria decertare liceret commilitones, nemini dubium
esset vltos vestrum, nunquam neq; Gallorum, neq; Italorum armis superatum iri. sed quoniam ce-
li inclementia & loci ipsius, in quo sumus, natura aduersatur, neque patitur reparationes vel nouas
excitari vel instaurari veteres, cum aggeres huiusce munitiois, ut videre licet, ex arena constructi pau-
latim per se, ac sua sponte, nulla vel virtute vel industria hostium collabantur, obicium est quid fa-
ciendum sit? an vno tempore cum celo, cum fluminibus, cum natura te re, cum iam iam futura pe-
nuria commeatus, cum magno hostium numero in loco aperto iam collapsis propè aggeribus pau-
ci pugnare poterimus? existimandum profectò est nò minoris esse prudentiæ cedere tempore oppor-
tune cum ita res cogit, quam victoriæ occasione & gloriæ adipiscendæ opportunitatem cognosce-
re, cum in illa re de gloria, de dignitate, de imperio agatur, at in hac de omnibus, & de facultatibus, &
de vita ipsorum militum præ terea. eum iure & militem & imperatorem & sapientem posse appella-
ri, qui non solum vincendi, sed etiam cedendi rationem cognouerit. his subiungit illis obiectiones & cir-
cumuentis non dubio exitio ab hostibus salubre consilium capiendum esse, neq; expectandum ut vi-
superentur. nam cum sit munitio propè labefactata corroditibus & detrahentibus aquis; cum gleba
arenosa & madefacta sit inutilis reficiendis reparationibus; cum ex inferiore loco pugnet, ubi facile
tormentis hostium possint dilaniari, qui corbes terra oppletos ad ipsos propè aggeres erexerunt;
cum nulla reliqua sit spes subsidiorum, decernendum esse inquit ut cedatur tempore, fortunaq; que
potentiori, hostium. nunc æquissimas concessum in abeundi conditiones, quas in tantis rerum
difficultatibus nemo sanæ mentis repudauerit. eas si quis amicissimè oblatas repudiet, futu-
rum esse ut ipsam munitioem suo sanguine cum sanguine hostium perfundat ac demum il-
lis relinquat ob iniquitatem loci, cum futurum sit ob numerum copiarum ut exercitus hostium
tota munitioe dominetur. neq; hoc quidem se dicere inquit, quo minus paratus sit quamcumque
fortunam belli reliqui subire voluerint, sed quia multo honorificentior existimet iudicari disci-
plinam militarem omni temeritate, cuius disciplina est in rebus omnibus non minus quam care-
rarum facultatum cognoscere tempora & opportunitates. nunc esse omnium consilij quodiam-
piens, quod vile, quod honorificum sit iudicium facere. tunc acclamauerunt milites his audi-
tis ut Vrtadus pro suo iudicio res componeret. sic igitur conueniant præsidiorum duces
cum Pontificijs, ut præter vitam & arma & tormenta cuncta pontificiorum arbitrio relinque-
rentur: atque Hispani inde egressi his conditionibus ad urbem Antium Fortunæ templo olim
celeberrimam contendunt. Dux Paliani Hieronymum Freapanem & Franciscum Villium
cum magna Italorum peditum manu mittit ad recuperanda castella in finibus Velitrensis,
Tusculum scilicet, & Marinum, & Cryptam ferratam, & Castrum, & Gangulphum, ubi
erat in præsijs Ioannes Epiphanius cum septuaginta pedibus sine vltio vel annonæ vel re-
rum necessariarum apparatu. Epiphanius præter illa incommoda cum manipuli præfe-
ctus quidam cum ipso manipulo militum per obscuram noctem è menibus aufugisset, post
nonnullos tormentorum ictus atque conatus militum compulsus est ad deditioem. eo tempo-
re Franciscus Columna & Vincentius Capizucca mutantur ad recuperandum Palestrinum, quo
facile potiti sunt. deinde Capizucca ad oppidum Sancti Angeli in edito monte situm recupe-
randum signa conuertit, quem locum tuebatur cum valida Italorum cohorte Baricellus Fa-
brianensis, quo etiam post multa leuia certamina, repetitosque conatus denique potitus est.
at Comes Populeus per illud tempus recuperando oppido Sancti Pauli erat occupatus, in
quo ad septuaginta Hispanos trucidatos fuisse memorant ab agrestibus accolis regionis, cui
succrescebat in dies suspicio ne proderetur à ciuibus oppidi acceptis ab hoste conditioni-
bus. Palianus Dux de his certior factus cum Strozza copias illuc conuertit ad urbem
expugnandam. Comes cognito hostium consilio & propter urbis amplitudinem, & quia
dissideret animis civium ad res Pontificias potius aspirantium, quam ad Hispanas, statuit illam ur-
bem, quam se non posse defendere existimabat, relinquere, atque ad Vicum Valerium se referre,
quò Felcius tribunus cum Germanis copijs concesserat. eò profectus locum munit. duas Hispano-
rum cohortes locat. Amencam deinde & Atzolium proficitur, hostium consilia ibi com-
mode obseruaturus & suppetias laturus Vico Valerio, si opus esset. Pontificiæ copiarum ad Vici Va-
lerij vsque menia interea castrametata urbem ad deditioem sollicitant. recusantem se dedere ob-
sident, at Cantalupum & Rouinium & alia quædam castella, multique Vicoualeriani ab Hispanis
deficiunt ad pontificios, ut quos iam peractum esset Hispanæ importunitatis. Populeus Comes
ob hostium potentiam intelligens se in loco non satis tuto castrametatum esse ad Subiacum
se recipit, vnde Anagninæ & Frusino posset opem ferre. non enim audebat sine bellicis tormen-
tis cum multo maiore hostium numero præcipue instructa acie decertare, aut æquo Marte con-

figere,

figere, quam ibi stationem habere statuit ut in loco maxime opportuno. Strozza qui decreuerat
omnino Vicum Valerium esse recuperandum, per quinque dies è quibusdam collibus iubet illum
muralibus tormentis concuti, qui colles urbi imminebant. atque cum parietes domorum priua-
tarum tenues essent pro menibus, multæ domus conquassatæ euerstæq; sunt; quamobrem diffi-
lis via salutis Hispanis, ut in loco aperto & relecto, paucisq; aduersus multos pugnaturis ostende-
batur. aperto igitur satis amplo murorum spatio primus conatus fuit Aquitanorum, qui nullo or-
dine per ruinas inuadentes virtute ac strenuitate defensorum ceduntur. his postmodò succurrenti-
bus Italis acriter vtrinque ac diu pugnatur. sed tamen ad extremum incredibili singularique forti-
tudine Hispanorum cum magna vtrinque clade hi reiciuntur. Strozza percepto Comitum aduentu
è quadam captiuo iubet cani receptui. instaurari verberationem. copias in aciem instrui ad secun-
dum conatum. tanto igitur tormentorum impetu domos concutit, ut multi Hispani variis in lo-
cis collabentium domorum ruinis fuerint oppressi: quare Hispani cognita defensionis difficulta-
te mittunt qui agant de deditioe. at pontificiæ copiarum moræ impatientes, prædæque cupidæ scalis
repente admotis urbem vndique inuadunt, & in ea parte præcipue, in qua stationem habebant Hi-
spani, qui statim in arcem se recipiunt. Pontificij milites partim portas infringunt ciuitatis, par-
tim per ruinas murorum ingressi obuios Hispanos trucidant, ac breui arce quoque potiuntur.
nam cum urbem cædibus atque direptionibus repleuissent, Hispani qui in arcem se receperant,
omni prorsus spe defensionis abiecta præter vitam cuncta arbitrio victorum concedentes se
dederunt. Veneti tantos bellicos apparatus ubique consergentes in Italia intuiti rebus suis
maturè consulendum esse rati Thomam Contarenum mittunt ad recognoscendas, muniendaf-
que vrbes, quas habent in regione Cenomanorum. missi sunt duces qui mille & quingentos
pedites conscriberent ad augenda præsidia. conscripti sunt equites centum & quinquaginta ca-
taphracti ad supplementum sexcentorum, quos Veneti alere solent. tot enim iam iniuria non-
nullorum præfectorum ordinario numero paulatim defecerant. datum est Sfortiæ Pallaucino
honorificum stipendiū, qui fuit vniuersis peditibus præfectus. sed quoniam semper habere solent
ordinarias triremes triginti & sex in sinu Adriatico ad Illyrica Ionique litora tutanda, quia dice-
batur ingens classis instrui Byzantij. sit senatusconsultum ut quinquaginta aliæ triremes instrue-
rentur, adderenturque ordinarijs ad propulsandas iniurias barbararum gentium, quæ facile con-
uolant ad spem prædæ, nisi paratos esse opportunè defensores viderint, nulla sæpe habita am-
icorum vel hostium differentia. Ghisius cum Valentij plures iam dies moratus esset de omnibus re-
bus Romanis certior factus, apparatuque Ferrariensi, ante quam castra moueret concilium suis
proceribus indicit: inter quos præstantissimi viri fuerunt Brisacius, Vmalus regulus, Ludouicus
Biragus, Vimeratus. proponitur in eo militari concilio in consultatione quid agendum videret-
ur in Gallia subalpina. in quo variatæ fuerunt sententiæ cum aliud alij sentirent. fore nimirum
si bellum ibi coniunctis viribus gereretur, ut diuerterentur Hispanæ vires à Pontificijs sinibus vexan-
dis, cū ex illis huc copiarum necessariò essent reuocandæ. potētius fore bellū quod cōiunctis copijs, quod
distractis in varia loca gereatur: atque Galios & annonæ copiā habituos faciliore, & auxilia sicūde
essent accersenda; quod maxime potuisset, si aliquā insignē impressionē in Insubriā fecissent, cū om-
nia prosperā fortunā fausta feliciq; sequatur & adiuuet. decernitur tamen post multas in vtrâq; par-
tē adductas rationes cōmuni cōsensu ne debilitaretur præsidia Galliarum subalpina, ut Brisacius Iuliam
Tauricā reuertatur, infestetq; Insubres pro opportunitate, quæ sibi offerretur: quod ipsū fieret à Bi-
rago & cæteris ducibus. Ghisius ipse dimisso concilio ad summum ducem fæderationis Ferrarien-
sem ducem contendit, ut cum eo decerneretur quid consilij de præsentibus rebus esset capiendum.
sic igitur suis copijs in agrum Placentinum vexillis explicatis iter facit. at quia exercitus esset propè
Ticinum transiturus, Pescolienis rebus bellicis cum summo imperio præfectus in Insubria Guar-
distallum egregiè munit, ne Galli transeuntes oppidum illud occuparent. deinde firmissimis præsi-
dijs Casali maiori, id est oppidi nomen, impositis ipse Ticini moratur. sed tamen paulopost
cum omni equitatu ac peditatu in aperto castrametatur, ut commodius quid molirentur hostes
obseruaret. cardinalis Tridentinus ut magis etiam suspensos hostium animos teneret, gregarias
atque collectitias copias è quibusuis ordinibus Mediolani conscribit. sed huiusmodi milites subi-
tarii tantæ sunt constantiæ ut vix Binascum profecti cœperint multi aciem delerere, qui graui-
ter ferentes vel prima militiæ rudimenta, primosque labores domum refugerent. ipse tamen card-
inalis cum illis, qui permanerunt in castris, institutum iter facit. Pescolienis vir rei bellicæ peri-
tus ac dux vaser transeuntem Ghisium per vestigia subsequitur, ut sicubi commodè posset, ho-
stem à tergo adoriretur, afficeretque insigni aliqua clade. sed Ghisius ita stipata condensata-
que acie procedebat, ut minime offendi posset. Ghisij copiis in agrum Placentinum profectis
ad Fidentiam Octauij reguli mandato fit magna commeatus copia, ubi Ghisij iussu omnium rerum
solutum est precium, atque diligenter edictum ne cui fieret iniuria. est vna profectò rerum disci-
plinæ militari maxime necessariarum obedientia, quæ sola non modo si defuerit in castris, ve-
rum etiam si obdormierit, inutiles efficit omnes bellicos apparatus, omnemque rerum bene ge-
rendarum opportunitatem sæpius subuertit. sed in iis quoque, quæ spectant ad faciendam co-
piam facilitatemque commeatum non mediocri adhibenda est diligentia: quia vel si rumor
exeat è castris aliquid impune direptum fuisse à militibus, facile qui per summum capitis di-
scrimen atque periculum omnium edulia portant in castra deterrentur, multaque penuria
postmodo laborare incastris necesse est. neque illud sanè negligendum, quòd vel leuissima de cau-
sa acerrimè puniendi sunt milites in rebus huiusmodi, cum per omnē impunitatem fiant insolentes

T & in-

Vrtadi ora-
tio ad dedi-
tionem.Vt inira
ois.smags
toOffia recupe-
rata.Oppida mul-
ta recepta à
Pontificijs.Tusculū, ma-
riqū, crypta
ferata.Sic V z
BamuoVicis vale-
rius rece-
ptus diripi-
tur.Veneti suas
munitiones
instrunt &
copias col-
ligunt.Sfortia Palla-
uicinus cum
Venetis.Obedientia
necessaria in
castris.

Milites no-
stri réporis
uales.

Castrametani
di ratio.

Honores à
Ghifio præ-
stiti Ferrariæ
si duci.

Carasæ, Ghifij,
ducis Ferrariæ
colloquia de rebus
agendis.

Dolosum factum
Carasæ aduersum
Ducem Florentiæ.

Philippi regis
legationis oratio
in senatu Veneto.

& intolerabiles; ut qui non ad aliquam honestam disciplinam aut rectam viuendi rationem, sed ad omnem omnis libidinis & audaciæ & temeritatis licentiam in castra ex imperio & obseruantia legum sibi confugisse videantur. Nam certe quidem fex & colluuiæ & sordes ciuitatum, intemperantes scilicet perpetuoque exilio damnati, tanquam maligni humores ex vrbibus per vomitum eiectione ad spem praedandi & latrocinandi impunitatem repta, at nomine ad bella concurrunt. Ghifius postero die ad Burgum sancti Donini castra mouet, ubi etiam per benignè acceptus ab Octauio comiteatus omnes necessarios inuenit. hinc ad Regium Lepidi iter capit, pontemque Lencia prætergressus, qui fluius Insuubiam ab Aemylia prouincia determinat, formidabilis magis ob rapacitatem, quam ob assiduum copiam aquarum, apud ipsum fluium castrametatur. est enim ea eligendorum castrorum consuetudo, ut pluribus è lateribus vel flumina vel lacus vel altissimas fossas, aut lacunas habeant, si fieri possit; sin autem saltem ex aliqua parte. nam non sola aquationis & lignationis commoda spectanda sunt, sed etiam ut peditatus fossis sit cinctus per noctem, si imminet hostium periculum, ne possit hostilis equitatus in plano & aperto loco repente immunita castra adoriri. quod si locus valde ab ipsa natura talis paratus fuerit locandis castris, multò erit commodius quam parere per multos operarum castra sequentium labores. Ferrariensis Dux aduentu Gallorum percepto cum octingentis equitibus & sex millibus peditum ex vrbe Regio Lepidi obuiam procedit ad pontem Lencia, cui & ipse Ghifius cum nobilioribus è suis sit obuius. ubi propius ventum est, Ghifius ex equo desiliens honoris causa pedes obuiam accedit & focero & eidem summo imperatori federationis. huic regio nomine insignia offert summi imperij eius expeditionis, quo tempore ingens facta est militaris salutatio multis tormentis displosis, & omnibus sclopettis præsentium copiarum. inde motis castris vniuersæ copiae Regium Lepidi accedunt, ubi erat Carasæ cardinalis nuper Bononia profectus. post mutuas salutationes & amplexus indicuntur in diem posterum militaria comitia omnibus ducibus insignioribus, in quibus decerneretur de summa expeditionis suscepra, & quo pacto tota res esset transigenda. ubi conuenissent, variae propositæ sunt sententiæ in ijs comitijs, siquidem alij censebant præstare ut coniunctis omnibus præsentibus copijs Insuubria primum inuaderetur, & Cremona repentino aduentu tentaretur. ea victoria parva Ticinum expugnaretur. ad quod videbatur plurimum iuuare Brisacij virtus & industria, qui agrum Nouariensem hostiliter inuasuerat, & præsidia præterea Valentij, quæ proxima quæque hostilia prædationibus & populationibus vexabant. nam his tot tantisque perturbationibus implicatus Pefcolienis videbatur non posse tot in locis tantam belli magnitudinem sustinere, quare breui futurum erat ut omnes vrbes Insuubrum venirent in potestatem Gallorum. alij difficilem & duram nimirum hanc prouinciam & periculis plenam arbitrabantur, quia posset Albanus magnum equitarum & peditum ex agro Neapolitano, ex Apulia, Calabria, Sicilia, cæterisque subditis locis collectum, atque è tota Hetruria adducere, dum Galli in harum munitarum vrbium expugnationibus tardarentur, quibus copijs posset vel in aperto postmodo facillime resistere, si non esse superior. Idcirco alij putabant vtilius esse si inuaderetur ager Florentinus, atque tentaretur Senam pristinae libertati restituere, quo pacto & subditorum fauore non mediocriter vterentur, & Neapolitanas vires ab Insuubris disungerent. eius sententiæ præcipue Strozza fuisse autor ferebatur sempiternus hostis Florentini Ducis, & inter Gallos non parue auctoritatis propter peritiam rerum bellicarum. Carasæ dictus est clam per negotiatorem à Florentino Duce extorsisse ut promitterentur multa millia nummum, nisi mallet Strozzeana consilia inter duces præualere intra certum tempus dissolutum iri, atque ita factum est ut Strozzeanae sententiæ repugnaret Carasæ in illis comitijs, neque pateretur tantas vires ad Hetruriam deustationem conuerti, quod quidem factum est, ut dolus arte retunderetur. Carasæ idcirco inuadendum esse agrum Neapolitanum cõtendit, ut inde bellum diuenteret, eundemque per agrum Picenum, cum ipse ex alia parte Latij tantum regionis esset occupatus in agro Latino, quantum collibuisse. omnem bellicam federationem Pontificie defensionis gratia fuisse institutã, quæ defensio certè nulla videretur, si in Hetruria, aut Insuubria occupanda vires retardaretur, aut debilitaretur. Ferrariensis dux quoniam hæc probabilia viderentur, reliqua omnia censet esse reliquenda, hortaturque Ghifium ad Pontificis defensionem. ipse cum suis copijs sibi manendum iudicat, quia non satis amicum Parmensem ducem putabat ob res nuper cum Philippo rege compositas, cū etiam aduersus Hetruricæ vires esset instructus. sic enim cõfirmavit Carasæ & Ghifij animos, qui plurimū eius principatui ex ea parte timebant: quamquã Carasæ cõsebat ut Dux ipse vnã cõtenderet in Latium, quod Ghifius nulla ratione assentiebatur, cum sepe euenerit ut qui cõtenderet ad aliena subiuganda, ipsi absentes è suis vrbibus ac focus in perpetuū exculsi fuerint, post tot tamque varias de rebus propositas disputationes pro iudicio Ghifij ne res altercationibus distraheretur, quæ celeritate indigebat, ne vires interim hostes ad auergerent, sed quam citissimè disungerentur, decretum est ut Ferrarienses copie sua tueantur, dum Brisacius Insuubres infestaret, Ghifius & Carasæ erectis ad profectionem vexillis Bononiam contenderent. atqui Ferrariensis dux relicta copiarum cura Alphonso filio Venetias se contulit. queritur Philippi Regis orator apud Venetos Regio nomine Ducem Ferrariæ nulla ab ipso Rege accepta iniuria præter æquitatem Hispano bellum inferre. hortatur Venetos ad arma pro Philippo rege, & pro æquitatis, iustitiæque defensione suscipienda. inuehitur vehementer in Pontificem & Henricum regem, ut quorum alter abruptis inducijs simulatione Pontificie defensionis auarè Italiam inuasisset; alter ut qui ereptis periniuriam ad opulentiam coniunctorum facultatibus Romanis proceribus, conaretur suos per multorum ruinas efficere ditio-

ditiores: quippe qui legitimos dominos suis oppidis ac principatibus iniquè priuaret, atque immeritis ciuibus vitam eriperet. munus esse inquit Veneti senatus, qui se iustissimum esse semper professus esset vel ab ipsis vrbis fundamentis, non quidem nemini inferre iniuriam, quod faciunt etiam nefarii homines metu penarum & legum; sed prohibere pro viribus quoad fieri possit, ne cui fiat iniuria, quod vnum est regum tantum & potentiorum bonorum principum munus. Ferrariensis dux Venetias profectus illas tam acres accusationes, quibus dicebatur esse summus Imperator tam absurda federationis, diligentissimè diluit, tamque honestas federationis causas attulit, ut Veneti pro neutra factione arma suscipienda, sed inter duos summos principes de pace agendum putarint. dum Ferrariæ dux Venetis moratur, obsides Corregij contra omnes pactiones ac iuramentum cardinalis Corregij monitu Ferraria diffugiunt. Hispana præsidia in urbem Corregij admittuntur à Pefcolienis immissa: quæ res postea causa fuit ut bellum intra fines eius Ducis gereretur: hic nuntius magnopere animum Ducis perturbauit, qui de ceteris oppidis quoque vehementer sollicitus sub mediam noctem Venetis discedit, quantaque fieri potest celeritate Ferrariam reuersus auxit Mutinæ, Carpi, cæterorumque oppidorum præsidia. curat mutationem quandam faciendam apud Bastiam ad classes reprimendas, si quæ per ipsum Padum mitterentur. Cæterum Ghifius Bononiam profectus cum nullos bellicos apparatus à Pontificis factos videret, conqueritur non ita promissum esse regi in Gallia Lutetia: sed cum dicerentur esse decem millia hominum in agro Piceno & Asculano præsertim, omniaque parata esse, sicuti Regi promissum fuerat, placatur, omnique eius animus conuertitur ad bellica consilia. proponitur ibi consultandum vnde maximè regnum Neapolitanum inuadere oporteat, num ex agro Carfolano, an sancti Germanij, an Ciuitellæ; atque denique decernitur ut traiecto Truentino flumine per Ciuitellam procedatur, quod ea via videretur ad comiteatum facultatem magis esse accommodata. huc accedebat, quod in ea parte oppida quoque non valde essent munita, quæ facile poterant capra & ipsa auonæ copiam suppeditare. Ghifius inde cum quingentis operis, duodecimque muralibus tormentis castra mouet, Imolamque post Rauennam & Faentiam & Forulos & Cæenam prætergressus Ariminum peruenit, ubi suas copias censuit. habebat in castris quinque Heluetiorum millia, quibus omnibus præerat cum imperio marchio Buseus frater ipsius Ghifij, quatuor Rhætorum, septem Gallorum & Aquitanorum millia, non nullosque Prouinciales. equites cataphractos quadringentos & quinquaginta, galeatos mille & quingentos & quinquaginta, multasque præterea italorum ducum copias, qui numerus ad viginti & duo millia armatorum accedebat. erat præfectus Gallici omnis peditatus regulus Nemetocernensis. castrorum magister Siperius, Morteus & Tauanesus marescialli totius exercitus, quod nomen apud Gallos copiarum præfectum significat. Ghifius suas copias ita censas Arimini iubet Etum contendere, ipse ad Vrbinatem Ducem Pisaurum, inde Romam accessurus proficiscitur. excipitur ab illo Duce perhumaniter, multaque hilaritate. mox Romam profectus communicatis rebus omnibus cum summo Pontifice ad suas copias, quæ Firmium accesserant, reuertit. Brisacius interea magno exercitu collecto signa infesta conuertit ad oppidum munitissimum inter Villam nouam & Astam atque Carmaniolam, quod Vallem Feneram vocant, in quo erant Hispana præsidia. illud diutius obsessum ac per diem atque noctem assiduè tormentis concussum tandem ob annonæ penuriam compellitur ad deditionem, atque solo æquatur. illa victoria elatus Gallus castra mouet ad occupandum Clarascum oppidum in loco edito situm, annonæque abundans omnis generis, quo etiam positus per deditionem diligentius munit, impositisque firmioribus præsidijs sibi ad vsus bellicos reseruauit. erat Albanus per illud tempus muniendis oppidis in Samnitum Præcutinorumque finibus occupatus, atque eius rei causa Ascanium etiam ad ipsos fines miserat, cum ipse Neapoli profectus Sulmonem peruenisset. deinde Aternum & Theatam oppida curat munienda, Sanctiflorius Ciuitellam. mittitur præterea ab albano Franciscus Columna cum septem Italorum vexillis, duobusque equitum ad recuperanda quædam oppida Paliano finitima, Cauum scilicet Carpenium & Valmontonium, & quæ statim relinquuntur à præsidijs ad Montem fortem & Anagninam profugientibus. Ghifius in castra profectus ibi aliquot dies moratur. at Antonius Tiraldus cum mille & quingentis peditibus Italis, quingentis lectissimis Gallis, centum & quinquaginta expeditis equitibus Campilium accedens oppidum obsidione cingit, oppidanosque sollicitat ad obsidionem. illi cum sex dierum spatium ad respondendum poposcissent, scalæ ad muros clam eriguntur. milites ex ea parte, quæ Castrum nouum prospectat domum quandam vicinam ingrediuntur. id cum animaduertissent oppidani tormenta quædam in eam domum diplodunt, quamobrem fit magna cædes inuadentium. ea suorum clade commotæ reliquæ copie vndique per vim cum scalis inuadentes in oppidum irrumpunt. obuios ad vnum trucidant. omnia diripiunt, præter tertiam oppidi partem, quæ se acrius defendit, cum totum id oppidum in partes tres esset diuisum. illa pars quia acceptis conditionibus se dedit, minus malorum certè passa est. magna præda in hoc oppido, vel potius vrbe facta fuisse dicitur, cum præterea optimorum vinorum & annonæ copia tanta reperta sit, ut totus Gallorum exercitus per aliquot dies sit recreatus. Tiraldus ita Campilio potitus, Interamniam versus castra mouet. illam facile capit per deditionem, vnde incurfiones faciens per vallem Siculam vocatam omnia loca ad Iuliam vsque nouam infestat. cum Ciuitellæ præsidijs frequenter leuia suditariaque prælia committuntur. eò Ghifius cum omnibus copijs profectus Ciuitellam acerbissima obsidione cingit. sollicitatis frustra sepius animis ciuium ad deditionem, nulla re memorabili fac-

Ferrariensis
accusationes
diluit.

Corregij ob
sides Ferraria
fugientes
Hispanos ad
mittunt.

Copie Ghifij
censæ.

Brisacius Vallem
Feneram
expugnat.

Clarascum
occupatum.

Campilium
occupatum.

Ciuitellæ de
scriptio & ob-
sidio.

ta moratur, dum tormenta muralia Ferraria & Ancone attraherentur, reliquique portarentur apparatus ad verberationem necessarij, qui vbi aduentassent, locus a quatuor lateribus acertimè concuti cœpit. Sita est Ciuitella super colle quodam, cuius ædificia formam quandam semithea tri exteriori præ se ferunt. habet alteram partem ad mare Adriaticum Orientemque conuersam, alteram ad superiores montes, quæ conuersa est ferè ad meridiem. cingunt eam vndique asperissima rupes & præruptæ crepidines, cuius fundamenta sunt supra durissimum saxum extructa, muros habet debiles, sed turrim quandam præualidam ad eam partem, quæ prospicit ad septentrionem. sunt vndique descendentes profundissimæ valles, per quas amoenissimo cursu defluit Viperata fluuius, ad cuius ripas semper ferè virentia prata floribus vestiuntur, atque habent assiduum quandam veris speciem. habet perdifficiles vndique ascensus, sed à montibus præcipuè distat non procul ab ea cœnobium, vbi Ghisius habuit hospitium, atque inde ad Ciuitellam productis fossis aggeribus testus aduersus tormenta oppidanorum conatur mœnibus propinquare. iubet per eas fossas oppidum explorari ad verberationem, quod compertum est ex ea parte affirmatum, egregiè munitum, tamque multis reparationibus instructum, vt Ghisius sententiam mutare coactus sit. collocat igitur in colle quodam quinque muralia tormenta, atque in alio colle paulò inferius quatuor, quibus satis amplum muri spatium & propugnaculum, quod minus firmum visum est, cœpit concuti. ex alia parte in turriculam quandam sex tormenta erigit. at enim cum plurima facta esset vis imbrium terra ita mollita est, vt vix homines in locis lubricis possent consistere. corrui itaque sua sponte quoddam spatium murorum, quod concussum fuerat cum parte propugnaculi. ibi quamuis magnus factus esset hiatus miraceleritate oppidanorum industria aggeres excitantur, locusque munitur præualidis reparationibus, cum ad opus omnes cuiusvis ætatis homines accessissent. vbi tamen non cessaret verberatio, à duobusque lateribus satis ampla murorum spatia aperta Ghisius esset intuitus, mittit exploratum verberationes, quæ visæ sunt valde difficiles, cum non possent inuadi propter magnam limum atque aquas cœlestes, nisi per summam difficultatem. Ghisius cum sibi tarpe esse arbitraretur re imperfecta à suscepto negotio recedere, iubet testudines fieri è validissimis asseribus ad militum defensionem, rotasque fassis lana plenis aduersus tormenta muniri, vt ad mœnia subduci possent. comitabantur has duo sclopettariorum millia, quæ testudines impulsæ sunt vbi apertiores erant ruinae. Interea quo facilior accessus testudinibus concederetur, atque in aliam partem oppidi vires defensorum distraheret, ne totæ eodem confluentes difficiliorem oppugnationem efficerent, cogit in alia parte oppidi ad arma conclamari, & in eandem partem tormenta displodi, quamobrem magna pars oppidanorum coacta est illuc accurrere. erant ad huiusce partis oppidi custodiam destinata tria vexilla Italogum, qui propter frequentissimam glandium procellam, saxorumque copiam, quæ in hostes magna vi deuoluebantur, tantam inuadentium fragorem hostium ediderunt, tam acriter, tantaque virtute restiterunt, vt Galli necessariò ab ea oppugnatione, apertoque periculo sint reuocati. contractis igitur suis copijs Ghisius cum tuos tantum milites omne bellorum periculum, omnesque labores sustinere intelligeret, cum res præcipuè ob difficultatem loci non succederet è sententia, maximopere queritur, cum Antonio Carafa, quod non possent fieri, quæ statuisset, quia non adessent promissi bellici apparatus, vbi Antonius paulò superbius, elatioreque animo, quam parerat in huiusmodi opportunitatibus, ac difficultatibus rerum respondisset, Ghisius iræ indignationisque plenus citis equis conuolat ad Pontificem. Brisacius post captum Claracum ad Cunium castra posuerat. ea est vrbs duces Allobrogum, quæ posita est inter Geaniam in Eridanum influentem & Sturam fluuios, qui Stura influit in Tanarum. possunt tamen ob inopiam aquarum hi torrentes potius, quam fluuij perennes appellari. ex altera parte finitima est Salassia ditieni, ex altera montem habet Argentarium prospectantem, atque locata est in loco edito & natura munito. Brisacius in hanc urbem obsidione cinctam multa muralia tormenta dirigit, quibus neque per diem, neque per noctem urbem infestare cessabat. defendebatur vrbs egregiè ducis Meniconis opera & industria, cuius præsidij inuadentes sæpius strenuè reiecti sunt non sine ingenti clade, cum tantundem reparationum ab vrbani fieret interius, quantum labefactisset per diem vis & impetus tormentorum, quare semper recentiores ciues apparebant. nam obstinatissimos & intrepidus atque indefessos nactus est defensores, quia sibi proposuerant omnia potius vel quam difficillima sibi esse perferenda, quam veniendum in potestatem Gallorum hostium, quare missi cum Meniconis militibus omnis ætatis & sexus ciues vrbani tanta industria vrebantur in defensione atque beneficio communi, vt in propria cuiusque salute, quo vana facta sunt Brisacii consilia. Ille obsidione, cuniculis, tormentis prosternendis mœnibus ac propugnaculis ad vrbis defensionem erectis decernit Cunium omnino expugnare. multas operas accessit. cuniculis excavit, quidquid potest abscondit è propugnaculis. omnia intima montis penetrat. sed nulla in re parum diligentes erant defensores, cum semper parata forent aduersus oppugnantes remedia. erant in ea re tam prompti, tamque strenui, vt Brisacius post diurnam verberationem, sæpiusque repetitos conatus plurimis atque præstantioribus è suis desideratis deciderit de spe Cunij per vim potiundi. nouis igitur fossis ductis animum ad obsidionem conuertit, vt quos ferro, quos laboribus, quos virtute superari non posse intelligeret, eos fame, & annonæ, & rerum victui necessariorum penuria necaret. erat enim tanta vel ipsarum foeminarum virtus atque industria, vt armatæ tanquam strenui viri, ad propulsandos hostes inuadentes accurrerent; aut pugnantibus suis saxa, tela, ignes ministrarent. aggeres excitantibus

Cunij defecio
& obsidio.

Cunienfium
feminarum vir-
tus.

tibus opem ferrent. victum ad instaurandos, reficiendosque defessos ad ipsa mœnia comportarent. maritos ac fratres & ciues mœnia defendentes ad fortitudinem confirmarent, ad defensionemque hortarentur. quare effectum est, vt non minus virtute muliebri quam virili Cunium à Gallis armis protectum conseruatumque sit. dum Brisacius Cunium obfidet, Pescoliensis & Tridentinus Cardinalis statuunt obfessis laborantibus opem ferre, sed cum inferiores, quam opus erat, se numero esse intelligerent, omnino tamen enitendum esse centebant, ne ita suos afflictos desererent. ad hanc rem illud maximè inuitare videbatur, quod Brisacius lectissimos quoque è suis amisisset, quare eius exercitus non mediocriter apparebat esse debilitatus. est enim non tam in magno numero quam in singulorum virtute vel classium, vel equitatus, vel peditatus virtus & firmitudo collocanda, & quod omnium maximum est, imperatoris ingenio, qui tamen vix potest suum munus diligenter exequi, nisi intelligentes quæ præcipiantur habeat & duces & milites. hoc nisi fiat, caput est sanum languentium & afflictorum membrorum bonus imperator. illi igitur septem millibus peditum omnique equitatu. Astam contracto Cunium versus iter capiunt per agrum Carmaniolæ inferiorem propter loci cuiusdam difficultatem, quam pertransire deuitant. omnia apparatus genera vel inuito Brisacio Cunium ingrediuntur, qui propter suarum copiarum debilitatem non modo illud prohibere non potuit, sed etiam suis rebus optimè consultum iri censuit, si sese ab obsidione in locum tutiorem recepisset. moratur aliquot dies Cunij Pescoliensis, curatque reficienda, quæ armis Gallorum fuissent labefactata, quippe quod exterius inuentibus Cunium multis in locis videretur solo adæquatam. quæ dum fierent in subalpina Gallia, Ghisijque copiarum Ciuitellam obfidet, Albanus omnes apparatus bellicos diligenter curat. cum Antonio Auria Theeram accedit. tria Hispanorum millia eò contrahit cum magistro castrorum Sancio Mardonesio viro Hispano. contrahit mille & octingentos Germanos præterea Felzj tribuni, quatuor millia peditum Alberici Lodronij, circiter sex millia Calaborum, & Apulorum, finitimarumque gentium. erant in castris Albani sane circiter quindecim millia peditum, equites mille & quingenti partim cataphracti, partim leuiores galeati, cum quibus copijs omnes Pescoliæ fluminis aditus statuit distumpere illo consilio, vt, si Galli irrumperere voluissent, illis transitus esset interclusus. Sed cum fuissent castrametati ad Ciuitellam relictis firmis præsidijs Theeræ, Aterni, & in aliis oppidis opportunis viterius procedit. Ghisius à Pontifice placatus in castra reuersus de his omnibus certior factus, quod Albanus Vmano fluuiio, scilicet esset propinquus, & quod iter faceret Iuliam nouam versus, arctius Ciuitellam obsidione & omni genere molestiarum securus perstringit, crebrioribusque ictibus tormentorum & frequentioribus conatibus infestat. quadringentos galeatos equites, & centum ac quinquaginta cataphractos mittit ad explorandas Hispanas copias. hoc Gallorum consilium non latuit Albanum, quare multas turmas equitum & aliquot vexilla Hispanorum mittit Toletano & Populeo ducibus, qui propter varietatem itinerum minimè facti sunt obuuii, cum Toletanus iter inferius ad maritimam, Populeus Comes ad fluuium Tornidum tenuisset. illi non procul a Iulia noua se collocant in insidijs in illa parte, quæ Turturetum spectat, quò cum Toletanus prior ad secundas ferè vigilias peruenisset, a Gallis in eum irruentibus magna fit impressio. committitur atrox prælium. funduntur Toletani turmæ. Petrus Henriques magister castrorum Hispani equitatus viuis venit in potestatem hostium. Georgius Lanouis cecidit in fossam ab equo deiectus, propiusque periculo fuit, ne omnes Hispani trucidarentur, aut venirent in potestatem Gallorum nisi Populeus opem ferens superueniens coegisset hostem pedem referre. ennuero corruerat iam ingens Ciuitellæ murorum spatium, vt diximus, turrisque ipsius arcis ingenti vi concutiebatur, quamuis multi globi irriri ac vani deciderent in ipsa Gallorum castra, qui in vallibus fuerant a tergo ipsius vrbis castrametati. illo muro collapso censebat Ghisius urbem omni conatu inuadi oportere, cum iuberet ciues per dies atque noctes infestari à sclopettarijs ad illorum animos defatigandos. at contra, Sanctiflorius vir acri seduloque ingenio reparationes instaurare. vbi opus esset lubuener. trabes, saxa, variaque pondera ad ruinarum locum comportari iubere, quæ in acies inuadentium deuoluerentur, si tamen urbem inuadere ausi essent, quare repressus est omnis Gallicus conatus ob difficultatem inuadendi propter altitudinem, rectitudinem, asperitatemque ascensum, atque animus conuersus est ad leuiora certamina, quæ sæpius mittebantur. Hispani Iuliam nouam a Gallis desertam ingrediuntur, omnia diripiunt vel ipsis ducibus inuitis. ibi hospitium habet Albanus, ne rursus Ghisius ea potiretur. è Latio verò pulsi deiectique Hispani, ne qua iusta querela Pontifici prorogandi belli protraheretur, cum simulate ab ipsis ducibus bellum gereretur, ex omnibus locis vt diximus, ita montem Fortem munierant firmis præsidijs, vt iam pontificias copias paruifacere viderentur, ita ciues montis Fortis significatum mittunt Velitri præfectis se velle ad pontificios deficere, cū Albani crudelitatem & iniurias perferre non possent. hortantur vt ad se mitterent præsidia, quæ statim intra mœnia erant admissari. Versus Velitri præfectus vicinus suam cohortem Italam mittit, qui milites intrepidè iter facientes in insidias incidunt a montis Fortis ciuibus paratas, repentinoque impetu inuadentium partim trucidantur, partim capiuntur. pauci se fuga seruarunt. illam fraudem grauissimè ferens Palianus vt in huiusmodi crudeles, perfidos, insidiosos, atque nefarios homines acerbissimè animaduerneret multas cohortes peditum & magnum equitum numerum mittit ad eos obsidendos, qui cum se strenuè tuerentur necesse fuit tormenta Roma attrahere. cum sollicitarentur ad deditionem nisi mallent omnes, quam crudelissimè trucidari, urbemque flammis absumi, ad petitiones huiusmodi ac minas oppedebant ludibrio habentes omnes vires, omnesque pontificiorum conatus. attractis illuc tormentis munus cep-

alibi. alibi
conspicitur
tribusque

minimè
& hocque
morsuque

etiam videri
sunt et
vires

Pugna inter
Toletanos,
& Ghisianos
milites.

Montis Fortis
ciues ad
pontificios re-
deunt.

alibique aug-

Mōtis fortis
descriptio,
& incendiū.

Neptunium
descriptū &
recuperatū.

Insidiæ para-
ræ Ferrariæ
frustra.

7011367
7011368
7011369
7011370
7011371

Solimani ela-
tū respōsum
Gallicæ lega-
tioni classē
petenti.

Comitia pō-
nificiorū &
cōsilia de re-
bus agendis.

tus est acerri mē conuerti ac proferri, ita vt Hispani territi sese ex altera parte per muros demittentes effugerint. Est enim mons Fortis oppidum in loco edito situm, ita vt per omnes vias ascendatur donec ad arcem peruertum sit fortis apte munitam, quæ in summa parte eius collis extructa est. cum posttridie illuxisset, oppidani rati se a animos pontificiorum ita placare posse, portas vrbs aperit nullo acceptis deditiois conditionibus, aut agratis, atque tam dementes fuerunt se turpiter dedendo, quam maligni fuerant fraudes importunè moliendo, cum egregiæ malitiæ adiuncta elset insignis cementia. Sed pontificij acceptarum iniuriarum memores, & præteritæ perfidiæ, omnia diripiunt. homines obuios quosque trucidant, & tanquam in rebelles, at non tantum iure belli sæntiunt. nequa verò discordia prædationis causa inter milites oriretur, datæ sunt schedulæ singulis cohortibus, in quibus diripiendorum vicorum nomina continebantur. Vibs ita ob suos errores direpta & afflicta non satis penarum dedisse fortunæ visa est, nisi ipsa etiam suas partes sibi in vrbs supplicio vēdicasset. nam cum ventus grauiissimus per illud tempus spiraret, ignis casu accensus est in quadam domo, qui tantam vim propter ingentes flatus assumpsit nullis vt humanis viribus prius extingui poterit, quam plus dimidio ipsius vrbs funesto exitiali que incendio in cineres sit conuersum. Arx pontificia, præterea vocata ob summam annonæ inopiam in deditioem venit, cum Valmōtorij Regulus Baptista Comes ad pontificiam obedientiam redisset. Signia vbi Baptista Comes inde discessit & ipsa è vestigio ab Albano ad pontificios defecit, qui his oppidis ita potiti signa conuertunt ad Neptunium recuperandum, quod oppidum summopere ad rem bellicam conferre existimabant, non solum vt inde Hispani agrum infestantes diuellerentur, sed etiam vt Gallicis classibus commoditas in agrum Latinum præcluderetur. est enim Neptunium vrbs maritima Volscorum ex Antii ruinis extructa parum ab Ardea Rutulorum vrbe distans, quæ & ad cōmeatus importandos & ad milites classe aduehendos est peraccommodata. vbi tormēta eò attrahi cepissent, Hispani ob rerum necessariorum difficultatem locum desistunt, ad vrbes Caietam & Terracinam profugientes. Palianus ac Strozza his molestiis è medio sublatis decernunt in agrum Picenum cum maiore copiarum parte sibi adeundum esse. castra cum Ghisio esse coniungenda. Communibus viribus in agrum Neapolitanum faciendam esse impressionem. longis itaq; itineribus Picenum versus contendunt. Ghisius decidens de spe potiundæ Ciuitellæ dubio erat animo quid sibi esset faciendum, sed postea his accedentibus coniunctis castris, auctisq; viribus cum nouis subsidiis pergit obsidere. quædam geruntur in agro Piceno, Tridentinus cardinalis vt vir rei militaris, probabiliumq; rationum ignarus ac nimis simplex, nimisq; facilis ad oblata quæq; credenda, adducitur in sulcis quibusdam ambagibus vt speraret se Ferrariam per proditioem capturum. illud autem sit Fauisti cuiusdam Longiani per suasionibus, viri non modo omnis rei bellicæ ignari, quam nunquam vel leniter attigerat, sed etiam in grammaticæ cognitione, quam semper pueros docere professus fuerat, minimè excellētis. huius hortatu cardinalis lintres, bellica tormenta, multosque alios apparatus instruit Ticini, quod is diceret se velle per Tialtum oppidulum Ferrariam occupare. Sed eius ridicula temeritas nonnullos etiam parū cordatos duces in vitæ ipsius discrimen & iacturā nimis simpliciter induxit, qui capti publicè Ferrariæ cæsi sunt, cum oēm errorem militarem vitæ, facultatū, libertatis, honoris, aut rerū huiusmodi iactura consequatur, in qua disciplina neq; semel quidem errare licitū est. at enim cum nō oībus credendum sit in sua arte, sed peritis tantum, insulsi sunt qui vel imperitis & in aliena facultate crediderit, eius proditiois genus quia potius puerile & ridiculum fuit, quam quod vllum militate consilium aut callidum appareat, silentio inuoluendum censui. Hispani auctis Guardestali prædiis, missisque Germanis nonnullis Corregium infestant Ducem Ferrariensem, vtpote pontificis & Gallorum amicum & federatum. Aluarus Sandæus cum duobus millibus Hispanorum ac trecentis equitibus in oppida in finibus ditionis Insubrum ingressus Mutinam, Regium Lepidi, Carpi castella, & omnes fines Corregio propinquos postulationibus incendiis, cædibus, rapinis maximopere vexat. Herculi Duci in tantis rerum suarum perturbationibus parum quietis cōcedebatur, cum præsertim Parmensis Dux summus Imperator Philippi regis in Insubria cum omnibus copiis accessisset, aduersus quem per multos dies bellum geritur, donec res denique componeretur. auctæ sunt Albani copię Iuliæ nouæ multis cohortibus accedentibus, at Ghisii viribus nihil accedebat nouarum copiarum, quare ille per literas regi significat se minus potentem ad tantum negotium habere exercitum. sibi non esse seruatum, quod in Gallia à pontificis promissum fuerat. Turcicam classē centum triremium, quam Codognachius orator regis Byzantii impetrauerat, nō esse venturam, quo vires hostium ad tuenda maritima distraherentur. fuit eius Turcici consilii mutationis causā regulus Vigneus, qui succedens Codognachio non vsus est illa comitate verborum & humanitate, quæ apud eius generis homines est necessaria, aliena auxilia præsertim implorantibus. nam cum vsus fuisset verbis paulò elatioribus, quia classis non missa fuisset mature & opportunè, extorsit respōsum a Solimano nō modo non opratum, sed etiam Turcicæ superbiæ barbaricæque arrogatiæ plenum. tantos fuisse scilicet classicos sumptus assiduos superioribus annis, vt suis populis apparerent intolerabiles. nuntiaret suo regi Turcas ad sua ipsorum commoda classē instruxisse. quare vel res quoquo modo posset cum Philippo componeret, vel si grauius ferret, communi etiam cōsilio in Turcas conspiraret, quos vel ambos neque tantilli quidem faciebat. Si tamen mallet persistere in Turcica amicitia, eam seruaturum. Sed vtrunque parui esse ponderis; cum certo sciret se posse, si vellet, vtroque profligare. Ghisius interea & Strozza & Palianus cum alijs insignioribus ducibus diu de rebus propositis consultant. alijs visum est Ciuitellam obstinatissimè esse obsidendam, ne turpiter tantus exercitus tandiu frustra obsidisse, tempusque frustra absumpsisse videretur vel vno oppidulo oppugnando. alij non esse terendas vires in vno castello occupando, sed castra mouenda, & per facili-
liores

liores aditus in regnum irrampendum, vt eò vires Albani è Latio diuerterentur. alij rem altius considerantes cum tot copijs in vno loco tandiu moraturis breui futurum sperabant, vt commeatus deficeret, cum præsertim ita auctæ essent, auerenturque in dies Albani copię, vt iam viderentur formidabiles, quare proponunt eam obsidionem soluendam. turpius esse inquit obstinatè exercitum ab inexpugnabili loco non remouere, quam difficile negotium & vanum suscepisse. decernitur denique ne periculum fieret de summa rerum, dareturque Albano facultas denuò pontificias vrbes in uadendi, vt deseratur Ciuitella. vt copię contraherentur ad castella quæ sunt in finibus. vt omnes incursiones Hispanorum reprimerentur, quæ fiebant in territorium pontificium; neque permetteretur Hispani Latium impune adoriri. præmissis igitur tormentis cum firmissimis præsijs ad oppidum Contraguerram vbi classe illa imponerentur Anconam deuecta sunt, & sua Ferrariensi duci restituta. atq; Gallica acies obsidionem soluit. Ghisius vt suos tutos redderet aduersus inuasuros à tergo, si qui forent, cum magna equitum turma consistit in insidijs post cenobium. atq; dum castra mouerentur multi agrestes exeunt ex oppido postremam aciem inuaturi, qui omnes ab equitatu profligantur. nec multò sanè post Sanctiflorius cum quibusdam equitibus egressus leue certamen cum extrema acie committit, qui & ipse ad triginta è suis amissis fuit in fugam versus. dum ita res in finibus Samnitum geruntur, Ferandus à Philippo rege in Belgas acceratur, cuius opera in bello aduersus Gallum regem suscepto videretur. Ille longis itineribus in Belgas profectus Regis mandatum expectat. accesserat Neapolim iam ducis Hansualteri sex millia peditum Germanorum, quorū aliam partem Albanus apud se tenuit, aliam misit ad Columnam in agrum Latinum vt vires suorum reficeret, quæ penè fuerant collapsæ. Columna his copijs auctus ad oppidum Præticam Federici Comitis castra posuit non longè distans à Frusino, quod non expectatis bellicis tormentis vulneratis tamen quibusdam Columnijs militibus venit ad deditioem. Columna illo oppido præsijs munito tormenta Anagninam per fluuium demittit ad illam vrbs defluentem, vnde cæteris omnibus vrbus atque oppidis magna coorta est trepidatio. Iulius Vrsinus Piliū inuadit, sed ab oppidanis reiectus decernit omnino illud oppidum expugnare, tum vt acceptam detrimentum vlcisceretur, tum etiam vt locum plurimum ad res bellicas accommodatum occuparet inter Alatrium, Verulum, & Babucum in angusta valle situm, quæ hinc altissimo monte terminatur, inde collis est quidam ad ipsum oppidum concutendum plurimum conferens. præerat Pilijs præsijs Carolus Cuccarus cum Italarum cohorte & nonnullis Columnijs subditis ad eius oppidi defensionem iussis, qui sese egregiè communiuerant. eò profectus Vrsinus, situque diligenter explorato cum existimaret non posse defendi ab oppidanis nullum habentibus equitatum, atque nec peditatum quidem ipsum fatis aptum, cum essent montani homines plerique rei militaris prorsus ignari, iubet oppidum inuadi, sed strenuè se defendentibus oppidanis multos è suis in illo primo conatu amisit. cognitis ita militibus præsijs, quæ inessent, iubet tormenta ex illo colle in Piliū dirigi. in editioribus locis per noctem multos collocat sclopettarios, vt adimeret defensiones oppidanis, quorum animos diu frustra ad deditioem sollicitauerat. oppidum igitur acerrimè sex muralibus tormētis concutitur. Columna tantæ rei magnitudinem minimè negligendam ratus, quia cognosceret quod huiusce loci iactura esset quoddam obsidionis genus suis copijs, cum opportunitatem non aspernamdam præberet finitimis omnibus vt in potestatem hostium venirent, continuo suis copijs in aciem instructis iter indicit, properatq; ad turbanda Vrsini consilia. Vrsinus auditis subsidijs, quæ aduarent, & quod Marcus Antonius vnà adesset, intermittit oppidi verberationem, atque cum situm exploratum Columna præmississet de more peritorum ducum, ad Acutum castra locat. ostentarunt se die postera in summa parte montium armati Columnarum subditi, quo periculo cognito Vrsinus ne suorum animi consternarentur, & ne vllum timoris indicium præberet, quamuis à tribus lateribus claudebatur, tamen verberationem non deserit, quamuis intermiserat. Sed illa postmodo relicta iubet tormenta attrahi per collem, quæ tutò Palianum & Palefanum perducuntur. postea acie mille peditum stipatus miro quodam ordine trecentorum sclopettariorum tergum constituens, quibus præerat Vincentius Capizzucca omnem hostium impetum facillimè sustinuit, nemineq; è suis desiderato sese in tutum recepit. est autem summi ducis id existimandum, vt firmo quodam ordine possit se referre indemnis ab insequētibus hostibus, cum istud maximè sit periculosum, & præcipue si à pluribus lateribus hostes aciem possint infestare. maximus est autem in his rebus sclopettariorū vsus, qui semper promptiores & expeditiores in extrema acie à tergo sunt collocandi vbi hostes à tergo insectantur. & si equitatus sit qui insequitur, expeditores sunt galeati equites; auxiliaque sclopettariorum præcedentes copias tutantia subsequi debent, ac aliquando paulisper in locis tutioribus consistere, dum vel flumina vado traiciantur à primis, vel prætereantur angustiarum locorum, vel difficultates omnino à primis copijs superentur. Pescolienis in subalpina Gallia Cunio ita munito vt diximus, vt Brisacij vires facile contemneret, erat Fossanum & Astam versus iter facturum, sed obuius factus Brisacij copijs coactus est leue certamen tam diuturnum committere, vt ferè iusta pugnae collatorū signorum nomen posset obtinere. certatum est acriter vtrinque. atq; quamuis Pescolienis haberet quinque millia peditum solum, equites tantum quingentos, tamen clam sustinuit callidè impetū Gallorum, cum Brisacio adessent ad quindecim millia peditum, equites mille & quingenti. id verò fecit tanta virtute vt se Fossanum paucis amissis receperit; atq; inde per loca montosa finitima iter faciens insidias Gallorum sibi in itinere paratas deuitarit, nemineq; è suis amisso Astam peruenerit. ibi moratus nuntiatum mittit regulo Neomagensi & Anuillensi summo Gallici equitatus magistro Pescolienem oblatum certamen non reculare. nam superioribus diebus ab illis inuitatus fuerat, cum fortè ægrotaret, ad quatuor lanceas infringendas pugnando. cum postea venisset dies ad illud certa-

223
223

223
223

Piliū oppu-
gnatur.

223
223

Exercitus in
cedentis or-
do.

Atrox præ-
liū inter Bri-
sacii & Pe-
scolienis co-
pias.

Pescoliensis
singulare cer-
tamen.

Obsidio Cor-
regij soluta.

Edicta Pont.
& Philippi
de suis euo-
candis.

Valmonto-
nium crema-
tum.

Palesanū ca-
prum.
Palianū ob-
sessum.

Maximū op-
pi deditionem.

certamen destinatus Pescoliensis cum ornatissimo vestium & armorum apparatu comitantibus vi-
ris illustribus Georgio Manrique, Casareque Milorto in loco non procul ab Asta ad pugnam desi-
gnato praesto fuit affuit & regulus Neomagenis & Anuilius & Vasseuius & equis & armorum or-
natu conspicui, ac decore instructi. cum quater Pescoliensis & Neomagenis cursum repetiissent,
Neomagenis brachium ita vulneratur, ut omnino cedere coactus sit. Georgius Vasseuium in latus
percutiens laceam per costas ita transegit ut mortuum deiecerit. Milortus bis repetito cursu Anuil-
lium in femore vulnerat, ita ut victoria penes Pescoliensem iudicata fuerit, quamuis illius equus
fuerit vulneratus. Sequentibus etiam diebus alij equites cum illustribus Gallis singulari certamine
sepius dimicauerunt atque victoria modo huc, modo illuc variata vice declinauit. Pescoliensis illa victo-
ria insignis Mediolanum reuertitur, ubi agi captum est de bello Ferrariensi duci inferendo, qui filium
miserat cum omnibus & copijs & tormentis bellicis ad expugnandum Corregium, ut se illa molestia
liberaret, cum Germani & Itali qui erant in praesidijs Philippi regis nomine, quotidie incursiones fa-
cerent, Regiumque Lepidi & Carpi oppidum maxime vexarent, cogentque saepe conclamare ad
arma vel ipsorum locorum castellorumque praesidia. Alphonsus cum non posset tam cito, quam cu-
piebat, post multos saepe repetitos conatus Corregio potiri, intercedente cardinale Mantuano praeci-
pue, qui cupiebat res eas componere inter Corregij regulos, & Ducem Ferrariæ obsidionem solu-
it, omnesque copias in sua oppida contrahit. hortabatur etiam ad hoc faciendum praesentium rerum
opportunitas, ut se ad futurum bellum accingeret, quod sibi parari Mediolani a ministris Philippi
regis praesentat, cuius belli summum imperium Parmensi Duci delatum fuerat, qui cum Hispanis
copijs Ferrariensem agrum inuaserat, multaque castella occupauerat. misit idcirco Alphonsus ad Ghi-
sium, qui septem Aquitanorum vexilla impetraret, quibus viribus sustineret impetus hostium: ip-
se collegit multos alios milites, atque ita vrbes & castella finitima firmissimis praesidijs munit, ut
non magnopere videretur timere. Philippus rex accepta insigni iniuria, ut sibi videbatur a Pontifice
& ab Henrico rege, iubet edictum promulgari in omnibus suis vrbus & tam Hispanis quam Ita-
lis principatibus, ut omnes subditi Hispano imperio Roma excederent, intra spatium trium mensium,
quod edictum negligentibus bonorum omnium proscriptionem & perpetuum exilium commina-
tur. cum multi Roma quotidie exirent, Pontifex aptum remedium solitudini vrbs futurae excogita-
uit. iubet contra edictum promulgari propositis iisdem penis ut omnes cardinales, omnesque no-
biliores antistites intra duos menses Romae praesto essent ad onera communia ecclesiae sustinenda &
adiuuanda. at Columna auctis viribus in Latio per accessionem septem vexillorum Germanorum,
duorumque Italicorum, equitum centum & quinquaginta, cum sex bellicis tormentis muralibus exit
in apertum, Gaunianumque capit, & Turrim oppida Paliano finitima. Matthaeus Stendardus ex al-
tera parte Roma egreditur cum equitatu maioreque parte peditatus, ac Palesanum contendit. praemi-
ttit Leonardum Ruerium cum centum equitibus, peditibus centum & quinquaginta ad impe-
diendum Columnam ad pontem Saccium ne castra poneret, quem transitum ipse occupare decre-
uerat. illa re percepta Columna mittit Pompeium Columnam cum ala equitum, magnaque pedi-
ditum manu, a quibus obuiss atrox praedium committitur. pugna diu sit anceps, in qua Leonardus
grauiter vulneratur, cuius vicarius venit in potestatem hostium. Pontifici duce ac vicario ita priuati
nonnullis desideratis in eo praedio denique fugantur, atque Palesanum accurrunt. cecidit & Colum-
niis Antonius Capuanus, & alij quidam milites, alij complures vulnerati. post huiusmodi successum
Stendardus ad Valmontonium castrametatur, quo sua signa Columna conuerterat, ubi relictis An-
gelo Spoletino Papyrio Capizzuca praefectis cohortium, & duce summo Francisco Columna ipse
maiore parte diei, tamen tormenta in Valmontonium dirigit, quae tanto fragore obuia quaque pro-
sternunt, ut oppidani de spe defensionis decedentes. deque propria salute non mediocriter solliciti,
ceperint cogitare de deditione. ita vero demum se dedunt ut milites cum gladijs & sarcinulis exi-
rent oppidum flammis absumentur ad oppidanis montis Fortis in vltionem acceptarum iniarum,
totumque ferè in cineres conuertitur. Columna inde motis castris ad Palesanum castrame-
tatur, ubi Stendardum praesidia è Valmontonio egressa in arce reliquerat. Illa vel visis è longin-
quo hostilibus vexillis omnia continuo relinquunt. ac Germani Palesanum ingressi omnia praeda-
tionibus & rapinis implent. hinc itum est ad obsidendum Palianum, ne eius oppidi ciues vel fru-
mentum meterent, vel in oppidum importarent, qua ratione se posse Paliano facile potiri Co-
lumnā arbitrabatur. ad illud etiam sperandum impellebant militum animi, qui ob inopiam sti-
pendiorum seditionum vndis non nihil fluctuabant. iubentur ferre suppetias Paliano tria Helue-
tiorum millia, qui nuper Romam cum magna pompa fuerant ingressi duce episcopo Terracinen-
si, in quos multis humanitatis officijs Pontifex vsus fuerat. audito horum aduentu Columna pe-
tit auxilia ab Albano, ad quem missa sunt octo Germanorum vexilla, duo caraphactorum equi-
tum, ac mille Hispani; quae copiae dum accederent paulisper ab obsidione Paliani recedit. Se in-
tutiorem locum recipit, vnde tamen hostes infestare possent. Iulius Vrsinus veritus ne Palianum
ob annonae inopiam in potestatem hostium veniret, omni studio opem ferre obsessis adprope-
rat, quam ob rem cum Heluetijs & plaustris comaeu onustis, & cum multo equitatu Palianum
contendit. at cognitis per exploratores subsidijs, quae nuper Columnae accesserant, subsi-
stit in loco edito qui situs est inter Segniam & Palianum, veritus non posse comaeuatum tutò im-
portari. maiorem itaque partem comaeuatus cum impedimentis Romam remittit. tormenta Seg-
niam attrahi iubet. Sicigitur expeditus quo pacto opem ferat secum considerat. Columna Felt-
zium ducem cum suis, Germanis ac tormentis praemittit, quae ubi per difficilia aspera que loca tra-

sta

sta fuissent, super colle quodam vallibus vndique praecincto sistuntur, ubi valles erant loco mili-
tarium ac solitarum fieri reparationum. in altero colle non longe ab illo constiterant quadringenti
sclopettarij Hispani, qui iussi fuerant Heluetios ad leuia certamina prouocare. dum accede-
ret Columna, Iulianus Vrsinus locum recognoscit ubi constitissent hostes, quingentos sclopetta-
rios Italos mittit ad valles quasdam occupandas. ipse aduersus Feltzium consistit cum non ma-
gno numero equitum interiecta valle quadam perexigua. Itali saepe Hispanos impetebant
sclopettorum glandibus, qui cum ita defatigari pontificios vellet frustra impetentes, vel quia
non videretur apta pugnandi opportunitas, immoti consistunt. Feltzium valles illas occupatas
ab hostibus plurimum detrimenti asserere Hispanis ratus mittit sclopettarios septingentos ad il-
las recuperandas, quare commisso praedio cum Italis atrocissime pugnatur. post magnam vtrin-
que cladem illis poritur, atque accedentibus multis ducibus & equitibus subitarium praedium
committitur cum Heluetijs, a quibus multis fatissis in fossam hostes retruduntur. Columna
illuc profectus cognita natura locorum, in quibus haec certamina committebantur, intelligit
omnem suorum difficultatem è fossa quadam per planitiem transversè ducta prouenire, quae
maximè utilis erat copijs pontificijs, quamobrem statuit aciem ac formam esse mutandam, &
nouitate ordinis, locorumque mutatione hostem superare. copias in tres acies diuidit, duae
validissimas frontem faciunt. Hispani aduersus Italos pontificios, Germani aduersus Helue-
tios in acie instruuntur. tertia acies Germanorum relinquuntur ad tormentorum custodiam.
equitatus Columnae aduersus pontificium instruitur, in quem directa sunt tormenta. Sic Vr-
sinus Heluetios Germanis opponit. Italos Hispanis. tertiam partem copiarum ad subsidia
laborantium hoc est tertiam aciem destinat. tum paulo post milites vtrinque accepto signo pu-
gnae hostem inuadunt. primo impetu Itali faciunt impressionem in Hispanos, qui nisi adiu-
ti fuissent atque ab equitatu protecti statim fuissent profligati. Confirmati ita Hispani praedium
instaurant, cum equitatum pontificium praecipue fundi atque fugari viderent, qui tormentis
à fronte & transversè laniabatur. Itali sese paulatim subducunt, quibus puluis sulphureus de-
ficebat, coactique sunt denique fuga se seruare. Heluetij colli propinqui coeperant collatis si-
gnis dimicare cum Germanis sclopettarijs valles custodientibus, atque acerrimè pugnabatur,
quo in praedio omnes milites Feltzij cecidissent, nisi alij Germani opem tulissent, ac victoria
fuisset penes pontificios. At verò cum propter angustias locorum equitatus esset inutilis, vel
quia non videretur illo tempore in apertam iacturam immittendus, Vrsinus illum Segniam
mittit, quo discessu non parua iniecta est pontificijs copijs trepidatio. inde Columnae copiae
globatim in eos impetum facientes in fugam vertunt. magna fit caedes. multi trucidantur. vi-
ui capti sunt quadringenti. Vrsinus & precibus & minis & omni industria militum animos
ad pugnam reuocare frustra conatus, cum intelligeret se non posse tantis fortunae mutatio-
nibus resistere, Segniam se recepturus glande vulneratus viuis venit in potestatem Columnae.
pontificijs fugatis Columnae potiuntur vexillis, quae extorta ereptaque sunt Heluetijs praeci-
pue. accidit illa clades ducum vitio facillima, quia sine tormentis in apertum exierant, quam-
uis essent eum situm adepti, ut non minus hostes offendere potuissent, atque ipsi & equitatus
offendebantur, cum tormenta Segniam fuissent attraxerant. dum pugnaretur, egressi Paliani ci-
ues quasdam Germanorum cohortes inuadunt, qui ad victoriae nomen praedabundi palabatur,
hisque omnis generis praedam & armenta eripiunt. Columna ea victoria elatus Palianum
denuò obsidet. messes deuastat. Feltzium cum tribus tormentis mittit ad expugnandum
oppidulum Maximii natura loci munitum, atque positum in vertice cuiusdam montis,
in quo erat Ioannes Vrsinus oppiduli regulus, qui ad deditionem sollicitatur. Ioannes cog-
nita natura loci, qui neque tormentis vlla ex parte concuti poterat, neque cuniculis eueri aut
apetiri, quoniam oppidum esset super saxo amplissimo firmissimoque extructum, ait se velle
pro viribus oppidum defendere. Feltzium ratus nulla virtute militari, nulloque conatu op-
pidum posse expugnari ad fraudes animum conuertit, cum viros natura callidos rerum praesentium
opportunitas doceat quid consilij sit capiendum, mirificeque faciat ingeniosos. fingit
se tormentorum rotas ad verticem praedicti montis attraxisse, qui non procul distabat, vnde
oppidulum commodè concuti posset. trabes excauatas super rotis nigras in morem tor-
mentorum locat, quae trabes concinne in tormentorum formam perductae verè tormenta es-
se procul aspicientibus apparebant. tum corribus vtrinque inter tormenta gleba repletis alijs
simulatis reparationibus, addito etiam clamore, ut magna cum difficultate tormenta attrahen-
tium, fecit ut res simulata pro vera credita sit. nam oppidani visis globis ferreis & cadis pul-
ueris tormentarij, qui plaustris cum magnis clamoribus atque difficultatibus comportari vide-
bantur nullo vel ictu tormentorum expectato territi persuadent regulo rerum bellicarum pro-
fus imperito ut se dedat, ne in tanta pericula & ipse & omnes oppidani vno tempore incur-
reret. ceptum est agi de deditione, quam Feltzium simulat se nolle fieri nisi cuncta dedantur
arbitrio victoris. multis insidijs regulum imperitum & oppidanos perterritos circumuenit. cum
speraret Ioannes Vrsinus se meliores condiciones deditionis à Columna impetraturum, id
tantum extorsit ut ad Feltzium remitteretur. coactus est demum ita se dedere, ut omnia con-
cederet arbitrio victoris, qui oppido ita potitus totum direptionibus, rapinisque, repleti permit-
tit. deinde coniunctis castris Feltzium & Columna ad obsidendam Segniam contendunt. ea
dum ita geruntur in Latio, Ghisius in Nereti Caropolisque planitie castrametatus fuerat.
Albanus ad Turturum oppidum ut esset Gallo propinquus. Ghisius veritus ne ab Hispanis
fraudi-

Acierum in-
structio.

Palianum de
nuò obsesum.

Stratagemae
Feltzij.

Maximū op-
pi deditionem.

Immanitates
Ciuittellæ
concessæ ob
constantiam.
Ciuittellæ de
seruicio.

Ancharanum
captum & di-
reptum.

Certamen
atrox ad A-
sculum.

mi.

fraudibus circumueniretur Albano potestatem facit, si velit, collatis signis dimicandi. at: Albanus, quia se non posse arbitratur sine molestia, maximoque periculo illa victoria potiri Truentum traiecit, seque ad montem Brandonum & ad oppidum Sancti Benedicti recepit, quæ oppida sunt Asculi & Firmij. nam profectio nihil est tam formidabile imperatori, tamque omni diligentia deuitandum, quam vno tempore, vnoque momento res imperiumque totum fortunæ arbitrio committere nulla præsertim oblata utilitate, quod accidebat Albano. Iccirco summi imperatores non debent totis aciebus dimicare, nisi cum certissimam iacturam in mora positam esse intelligunt, quod accidebat Ghisio; quoniam nunc anni tempus, nunc annonæ penuria, nunc diuturni labores, nunc inopia pecuniæ possunt hostem profligare, atque aliquando expectata auxilia opem ferre. vbi nihil horum expectatur, quod nobis afferat auxilium, si in aliena regione præsertim fuerimus cum mercenarijs atque alienigenis copijs est omni conatu, si fieri possit, dimicandum, idque maxime si anni tempus ad hyemem declinet. quare nihil erat propè amissurus Ghisius si clades sibi accepta fuisset, at multa contra acquisiturus, quæ longe diuersa ratione contingebant Albano. illuc profectus Albanus potestatem facit domum redeundi multis proceribus, qui diuturnis sumptibus grauabantur, qui proprijs militarent: quod ipsum concessum est Neapolitanis Ducibus & Siculis & Calabris & duobus millibus Salentinorum. Positis igitur Ciuittellæ optimis, atque firmissimis præsidijs Italarum peditum multas immunitates ciuibus ob egregie nauatam operam in eo bello concessit. istud autem factum est quoniam capta Ciuittella in magno periculo posita erant multa finitima castella, cum sit ea vrbs Samnitum non procul à Truento flumine super cliuo præalto sita, vt diximus, quæ meridiem ex altera parte orientem prospiciat, & non procul Adriaticum sinum, cui sunt finitima castella Iulia noua, Aufidena, Vallis regia, & Pesium, ad cuius radices fluit Albulæ fluuius natus ex Apenninis montibus. Albanus retinet secum in castris tria millia Hispanorum, qui prius è Sicilia fuerant acciti, & mille alios Sancij Londognij castrorum magistri, donec expectaret quod esset consilium Ghisij, qui cognita imbecillitate sui exercitus, quoniam pontificiæ copiæ non adessent, sicuti promissum fuerat, decreuit in Galliam redire. ad illud consilium impellebat suspicio quædam non temerè suscepta, cum frigide res agi sentiret, ac coniectura facile assequi poterat, quod Pontifex non posset diutius bellum sustinere. verebatur itaque ne res vel ipso Gallorum rege excluso clam componeretur. nam neicio quid insusurratum de fraudibus Pontificiorum fuerat in aurem Ghisij. Pontifex percepto consilio Ghisij illum monet se nihil tale omnino esse facturum, atque vt esset in his finibus, dum negotium opportunius transigatur, promittit se filium ducis Paliani obsidem in Galliam esse missurum, quem dux vnicum haberet. eadem de re perferit ad Regem, qui facit certiore per literas Ghisium non esse nunc ab eo negotio discedendum. Ghisius castra locat in oppido Macerata, atque illi finitimis locis, at Albanus signa conuertit ad expugnandum Ancharanum, quod cum nolisset se dedere, post multos tormentorum ictus captum diripitur atque concrematur. oppidanorum plerique, quod visi sunt Albanum contempsisse ad trantra in tritemes condemnati sunt. euerio atque tucenio Ancharano signa infesta infert Mallinnio oppidulo Asculi; at Ioannes Antonius Tiraldus, qui erat Asculi in præsidijs cum duodecim vexillis Italarum, veritus ne post captum illud oppidum, Asculum veniretur, paulatim hostem debilitare. eius impedimenta quotidie diripere. leuia certamina cum Hispanis committere. conatur honorem redintegrare, cum notam sibi videtur infamiam contraxisse ducentis è suis in fugam veris. nam collocatis in fossis viarum multis manipulis sclopettariorum mittit equitatum ad excitandum hostem ad leue prælium. quo inito iubet suos callidè simulata fuga hostem in insidias allicere. Sed obuii facti Albani copijs, quæ erant propè duo millia sclopettariorum, ductabanturque ab ipso Albano cum magno numero equitatus ad explorandum Asculum, leue prælium committunt ad fluitum Marinum, atque illi ad constitutum locum seie recipiunt. pugnatur acriter vtrinque ita vt victoria diu fuerit anceps. Sed pontifici numero inferiores denique coguntur ad pontem vsque Asculi se referre, atque in ingressu vrbs consistunt: vbi dispositis tormentis ex arce in Hupanos Albanus coactus fuit inde recedere non sine graui suorum clade. Ille per alium pontem Truentum pertransiens recedit ad quatuor stadiorum spatium ad urbem explorandam, deinde in castra rediit. Asculani centebant futurum ex eo certamine vt Albanus ad obsidendam urbem rediret, quare emillis pueris & foeminis per portam Romanam sese ad obsidionem & ad conatus hostium repellendos accingebant. sed quia Ghisius propinqua castra posuisset, Albanus fortunam belli minimè tentandam ratus contentus illis successibus, per quos posset Pontificem compellere ad honestas pacis conditiones, ita rem protrahendam ducit. at Ghisius contra vt Albanus assiduis sumptibus affligeretur, atque liberam facultatem concederet Brisacio Galliarum subalpinae Inubriaeque infestandæ, rem ita consulto & ipse protrahebat. Pontifex cum liberum esse agrum Columnæ Segniam strictè obsidenti intelligeret, atque Paliano com meatum ita esse interclusum nihil vt omnino inferretur, cum profligari fuisset pontifici Helueti Ghisium ad se accersit, qui contractis copijs longis itineribus per agrum Spoletinum Tybur peruenit, atque distributo equitatu, peditatuque in finitima quæque loca, Romanam contendit. Albanus relicto Marchione Triuici in Samnitibus iam liberis à Gallico metu capit iter cum Italis copijs opem laturus Columnæ, quo bellum in Latio renouareretur, ne Ghisius Segniæ expugnationem impediret. facit igitur iter per agrum Celanum ad lacum

Fucini.

Fucinum per valles Oriueti, atque inde Soram ibi certior fit Segniam vehenter laborare, quare Anagninam equitatu Verulum peditatu omni contracto Sora discedit. cum Albani aduentus nuntiaretur, coepta est vrbs acerrimè per totum fere diem concuti tormentis. Sed cum puluis tormentarius defecisset, verberatio intermissa est necessario dum Anagnina comportaretur. ciues interim reparationes excitare. ignes elaboratos parare in futuros conatus. omnia necessaria ad defensionem diligenter instruere. vbi muri fuissent prostrati, tria tormenta interius locant. quadringentos armatos loriceis & saricis statuunt, qui hostes conantes ingredi repellent. Hispani ac Germani veriti ne vrbs per deditonem caperetur nullo signo pugnae expectato, atque nullo ducum iussu prædæ auidi urbem audacissimè inuadunt, ac per ruinas profecti ad coronam muralem propius accedunt. deinde cognito periculo, in quod auiditas prædæ ipsos impulerat, omnes consistunt. mox ingenti clamore sublato in vrbana præsidia impetum facientes cum ingenti clade repelluntur. deinde rursus repetito conatu denuò Hispani ac Germani virtute Segninorum præcipites per minas murorum deiciuntur. Ita morati aliquantulum Hispani commodum tempus relinquunt vrbis ad elaboratos ignes parandos. mox edito ingenti clamore ab Hispanis ciues rati hostes esse inuasuros, qui iam iam descenduri videbantur, ignem addunt cuniculis, elaboratisque vasculis, & tormenta discludunt quæ omnia vana prorsus & irrita extiterunt. Hispani illa re cognita nullam moram interponendam rati confestim ad ruinas descendunt. in præsidia impetum faciunt. multo inferiores numero facile opprimunt, atque trueidant. mox pugnatum est vicatim in vrbe cum magna vtrinque clade. sed Hispani ac Germani denique victores cadibus, prædationibus, rapinis, omni que crudelitatis genere vtuntur, nullis neque sacris neque profanis rebus parcentes. virgines construpantes & viduas. in omnes omnis ætatis ac sexus atrocissimè sæuiunt propter indignationem, quam è suorum clade ac ceperant. at profectio nihil horum scelerum si fieri possit à prudentibus debet permitti, quoniam in tanta militum licentia multa fiant contra belli iura, quod certè neque aduersus Deum & res sacras, neque aduersus inermes virgines & imbelles mulierum genus suscipitur aut imbecillos pueros, sed aduersus armatos, nimis audaces, nimisque obstinatos hostes, & nimis molestos. huc accedit quod hæc ipsa crudelitas facit vt exercitus obstinatissimos vbique defensores inueniant, cum homines malint omnes potius fortunæ euentus experiri, quam infelicissimarum muliercularum tam necessariam defensionem deserere. quare vel summæ difficultates atque insuperabiles propè exercitibus proponuntur per hanc nimiam licentiam, vel ita paucis locis occupatis afflicti atque debilitantur vt ab instituto recedere necesse sit. nam certè quidem hæc ipsa scelera turpissimam ac enormem victoriam efficiunt victoribus, atque omnem gloriæ & militaris virtutis splendorem extinguunt, aut certè obscurant, cuius in locum nationum, populorumque odia & maledicta indignatioque in ipsos victores exurgunt. Vt enim moderatum victorem omnes laudamus atque prudentem; ita nimis elatum, nimisque insolentem ipsa victoria indignum censemus. atque vt vno verbo concludam, nihil tam laudabile in re militari quam victoriam quoquo modo adipisci, illam adeptis nihil tam gloriosum, quam cum moderatione animi atque prudentia vti: ne tigridum potius immanium, aut verrium libidinosorum exercitus, quam hominum victoria appareat. post illam victoriam non in homines solum sæuitum est, sed in ipsa quoque vrbs ædificia, cum vrbs tota ferè miserrimo incendio atque ferro fuerit solo adæquata. Ioannes Baptista Comes vulneratus in arcem Caietæ missus est. tormenta Segniam attracta. omnis miserrimæ vrbs supellex ablata, aut quæ auferri non posset, igni concremata. illam tam immanem populationem vrbs, atque barbaricam crudelitatem incendiumque non solum Pontifex, sed Albanus etiam grauius tulit. at Columna vrbe euerfa castra mouit signaque infesta infert Paliano. fit certior de omnibus successibus Albanus, qui Babucum peruenerat, vnde copiæ iussæ sunt omnes castra cum Columna coniungere. deinde itum est Valmontonium. in finibus vero Belgarum nuntiatum est copias, quæ aduersus Henricum ab Allobrogum duce parabantur maiori ex parte ad oppidum Sancti Odomari vocatum, quod est Oromanacorum inter Grauelingam & Ternamam situm, vbi colligebantur, ingentes conuenisse. Henricus iam pridem satis ingentem exercitum in fines Belgarum induxerat, qui vt acius Philippum infestaret, bellum in illam partem intulerat, Lanciumque obsidebat, vbi firma erant Hispanorum atque Germanorum præsidia. Cum per aliquot dies urbem Galli verberassent, atque obsidissent, potiuntur denique, ac incredibilem opulentiam diripiunt. postmodo munitam urbem nonnullis in partibus reficiunt summa diligentia, studiosiusque muniunt, quippe quod plurimi referre ad res bellicas eius loci oportunitas videretur. illa iactura iratus Philippus cum Maria Britanniarum Regina ita egit vt Britanniarum communem belli societatem aduersus Gallos susciperent. vbique in eo regno bellum aduersus Henricum Galliarum Regem publicè per præcones obnuntiat. significatur Allobrogum duci summum habenti imperium rerum bellicarum, vt quanto maioribus posset viribus collectis Galliam hostiliter inuaderet, atque multis Germanis principibus significatum est vt arma ad illud bellum comparerent. iubet rumorem dissipari quod urbem in finibus Galliarum Magetobriam esset inuasurus Rhegodoliensis regionis in ripa Mosæ fluminis sitam. quæ res vbi credita fuisset à Gallis & vrbs illa & aliæ quædam munitiones in ijs finibus accuratè instruuntur in regione Sueffonum. at in finibus Veromanduorum non negligenter res agitur, fiebat autem bellum assidue acerbius, cum amiras Gallicis copijs præfectus in illa parte Belgij, quam Piccardiam vocant, profligari, atque in fugam verterit quadringentos equites cataphractos Sequanos & Belgas, dum conaretur impedire Belgas quominus succurrerent Phiippicis rebus, quos obuios habuit. cum his commisso prælio Gallus sit superior, multos trucidat. alios capit. ac paulo post trecentos leuios rursus

ubi xij
vnde dicitur

Segnia capta
& deuastata
ab Hispanis.

Lancium ca-
ptum.

In Britania
bellum in Gal-
los coclamatum.

Copie ducis
Allobrogum.

Veromandū
obsessum.

Copie Hen-
rici Galli.

Gallorū stu-
dia belli.

rursus fundit. hisce successibus mirificè inflammati sunt animi Hispanorum ad eam notam infami amque delendam, refarciendumque honorem, quamobrem magnus numerus copiarum colligitur. illæ copiae vbi ad oppidum Sancti Odomari conuenissent dux Allobrogum egressus Bruxellis quinta castra propinqua exercitui posuit in iisdem finibus. tum coniunctis viribus magna celeritate ita auctæ sunt copiae, vt circiter tredecim millia equitum, ad quadraginta & quinque peditum essent in castris, cum octo millibus operarum. cum hisce viribus quanta fieri potest celeritate in agrum hostilem irrumpit. nunc huc, nunc illuc incurrens multis oppidis imminere videbatur ita vt Gallus esset ambiguus, neque sciret quid consilij Allobrox dux esset capturus. Sed denique prima vigilia motis castris simulat se Ghilam oppidum munitum, omnibusque apparatibus instructum esse obsessurum. At Galli qui timerent ne oppidum non satis firma haberet praesidia aduersus tam potentem exercitum summa celeritate multos pedites, atque apparatus è finitimis locis exceptos intromittunt. quod facile fit, quoniam Allobrox consulto istud fieri pariebatur, vt proxima oppida exinanirentur, fierentque debilia, & praesertim Veromandum oppidum, quod inuadere atque obsidere & omni conatu expugnare sibi proposuerat, quod maximi esset momenti ad rem bellicam eo loco potiri, qui transitus esset peraccommodatus ad irrumpendum in Vermanduos & in Galliam; qua daretur accessus ad inuadendam Luteriam, cum nulla esset munitio tam valide, quæ posset tantum exercitum retardare, atque Veromandum non satis esse munitum intelligeretur. cum itaque illud ad vota ducis priuatum solitis praesidiis relictum esset, sub Gallicinium quanta potest celeritate ac taciturnitate per inusitatas vias, & loca deuia Veromandum versus castra mouet. ibi sub diluculum castrametatur, itaque oppidum cingit omni ex parte nulla vt subsidia omnino obsessis essent expectanda. Gallis obsidione patefacta cum nolent oppidi tanti momenti ad res Gallicas iacturam facere, decernunt per omnes artes atque fraudes obsessis opem ferre, aut si illud non succederet, per virtutem & ferrum rem experiri. primum igitur tutiorem facilioremque viam insidiarum tentant. statutum est vt Amiras cum lectissimis atque expeditissimis peditibus istud efficeret: qui noctu miro silentio è castris egressus sub auroram apud quoidam colles parum diligenter custoditos in oppidum Veromandum penetrat. Sed quoniam neque hæc quidem praesidia satis valida viderentur, vt possent resistere tantis viribus hostium, Galli decernunt alios pedites frequentiores eadem ratione immittere, quos sine molestia ingressuros sibi persuaserant. aut, si opus esset, putarant eos per vim vel per illam castrorum partem irrupturos. Sed regulus Andelottus vir acringenio, atque magna prudentia, cui munus hoc iniunctum fuerat, vt aliquam gloriam ex illa re, atque celebritatem nominis reportaret, concepramque notam in pugna Parmensi deleteret, cum deletæ eius copiae fuissent, atque ipse captiuus diu asseruatus in arce Mediolani, noctu iter faciens sub auroram ad eam partem castrorum accedit, vbi stationem habebat Nauarettus castrorum Hispanorum magister, cum mille & quingentis peditibus Hispanis atque trecentis equitibus. Andelottus cum quindecim vexillis peditum & nonnullis equitum propinquus vbi intelligit iter nullo pacto, nisi ferro patere, magna alacritate illos Hispanos inuadit, qui tanta fortitudine, tantaque virtute atque constantia resistunt, vt Andelottus coactus sit pedem referre, & imperfectum negotium relinquere. sex vexillis amissis suorum ipse vulneratus vix cum paucis sese in oppidum Veromandum seruauit. dux ratus id, quod erat futurum, vt Galli omni diligentia niterentur obsessis opem ferre, decernit summo studio pro viribus oppidum esse ad ditionem compellendum aut expugnandum. erecta sunt tormenta complura in suburbium egregiè munitum atque in loco edito situm, quod tamen poterat à Gallis adhuc honorificè defendi, tamen vbi secundo verberari coepit, deseritur. Galli enim iniectis malleolis, atque omnibus rebus vtilibus in oppidum contractis, suburbium hostibus relinquunt. at Hispani incredibili celeritate vsi flammam extinguunt. domos hospitibus viles ac defensionibus seruant, optimisque praesidiis & rebus necessariis muniunt: quod magnum commodum fuit Hispanis propugnaculum aduersus oppidum. Henricus circiter quadraginta millia passuum distantia à Veromando castra posuerat Compendio propinqua, in quibus erant viginti millia peditum, & quatuordecim equitum, atque studebat quanta scunque posset copias colligere, & rebus necessariis instruere, cum quo erat Conestablius atque vniuersa Gallica nobilitas. nam Gallica nobilitas sibi turpe admodum esse arbitrat, vbi Rex belligeratur, nisi saltem sex menses quorannis suis sumptibus militent Regi atque opem ferant. Henricus quia timebat Veromando, excogitabat quo pacto mittenda essent subsidia, atque cum cætera omnia consilia difficilia viderentur statuit ipse opem ferre. eius consilium cum neque à consultoribus militaribus, neque Conestablio probaretur, praetermissum est. non debet enim Rex caput & anima exercitus cum omnium copiarum periculo seipsum atque regnum fortunæ arbitrio committere, aut res difficilès adoriri, cum in vnus salute cuncta nitantur. pluribus igitur rationibus denique Henricus ab illo consilio retrahitur. post varia consilia iniuncta est illa prouincia Conestablio vt viro prudentissimo, atque peritissimo rerum militarum, vt illud munus exequeretur. Ille suscepta prouincia cum copiis sexdecim millibus peditum, quatuor equitum scilicet, atque viginti tormentis bellicis Veromandum versus castra mouet, cum Rex cum suis aulicis tantum constitisset. vbi ad quindecim millia passuum distaret ab hostibus, praemittit duo equitum millia, qui vbi in colle quodam perplacido constitissent, sensimque elato, seseque hostibus ad meridiem ostentassent, iubent nonnullos vadum tentare, quod adeo erat angustum vt neque sex equos uno tempore facile capere posset. at in cæteris locis propter Hispanorum custodias fluuius vadari non poterat. dux ubi vadum exploratum, atque repertum ab hoste Gallo intelligit, multos sclopettarios mittit ad illud occupandum. quæ dum

geruntur

geruntur in finibus Belgarum, quidam proceres, primariosque principes Hispaniarum ipsi nouam religionem complexi nitebantur fallacis & maximarum rerum spe ac persuasionibus ad eandem credulitatem retorquere, quotidieque magis serpebant ea semina in animis mortalium, vniuersam Hispaniam breui labefactura nisi opportuna remedia paulopost adhibita fuissent, qui munus illud sibi susceperant principes ad nonam religionem detorquendi, clamque imbuendi nouis dogmatibus hæreticis, & abducenti ab auita religione & vsitato Dei cultu, primum Latinos libros hæreticos transferunt in linguam Celtibericam. postea quosdam hæreticos ministros occultè introducunt in principum amicitiam, qui nouas interpretationes sensim explicarent. nam ita omnium populorum nouæ religionis studia, atque principum beneuolentiam & autoritatē videbantur plurimam assecuturi, si primarios Hispanos reliquis principibus nouæ religionis adiunxissent. at qui imperitis, simplicibusque adolescentibus facillimum fuit omnia hæc persuadere, & illa praesertim quæ ad voluptates, liberioresque viuendi licentiam concederent facultatem, vltroque inuitarent. post vadum ab Allobrogum duce occupatum tertio ab inde die rursus idem equitatus Gallicus se ostentat Hispanis, sed frequentior tamen cum multo peditatu, quæ copiae propter iniquitatem loci non poterant conspici ab Hispanis, neque numerus intelligi, quæ decernunt fluuium traicere cum pontes etiam & lintres adueherent. Cæpta sunt in Hispanos tormenta Gallica non sine magna Hispanorum clade displodi, & fluuius lintres sentire ad traiciendum. infestantur ab oppositis Hispanis sclopettariis traicentibus, cum quadringenti etiam denuo fuissent missi. statuit dux & ipse fluuium traicere & collatis signis dimicare cum per fidissimos exploratores cognitum esset, quantus esset hostium numerus. re itaque cum Agamontio comire communicata, qui vnus erat è primariis Belgarum principibus, nobilitate, autoritate praestans, & rerum bellicarum non ignarus, & cum aliis proceribus. decernitur non esse praesentem occasionem praetermittendam, quando hostem haberent numero & virtute inferiorem. iussu Agamontium cum mille equitibus Sequanis & Hispanis vadari decernitur vt Hernestus & Henricus duces Vessonum cum duobus millibus equitum & quingentis sequantur. post Masfeltius cum octingentis Ferrarolis. deinde comes Horneus cum mille cataphractis equitibus Menapijs, cum quibus alij variorum ducum, qui erant mille cataphracti traecerunt, & nonnulli leuioris armaturæ, ita vt ad septem millia equitum accederent. vbi praeteritus est fluuius, continuo Agamontius copias instruit aduersus conestablium, qui eo ad diuertendos Hispanos conuenerat, infestandosque leuibus praelijs, donec ex altera parte subsidia in oppidum intromitterentur. nam illud fuerat conestablij consilium, quod cum executus esset, decreuerat se collium beneficio instructa acie paulatim in turum recipere. Galli infestandis Hispanis minutis praelijs opportunitatem aperiant trecentis peditibus vt in oppidum admitterentur, qui cum Agamontij equitatu & postmodo vniuersas copias fluuium traicisse conspiciunt, ad tutelam collium paulatim se recipiunt commisso leui praelio cum leuiore equitatu, qui nitebatur Gallorū fugam retardare, donec accederet equitatus Hispanus, peditesque omnes traicissent. vbi Galli aliquā diu processissent coacti sunt consistere & propter imminens periculum agmina instruere. at Agamontius, qui certam victoriam sibi propositam esse intueretur, cum suis copiis in aciem instructis vbi aliquantulum constitisset occasionem praesentem non omittendam ratus maius agmen equitū hostilium inuadit, incredibili impetu in hostem impressionem facit, cum duces Vessonum cum mille Ferrarolis à tergo haberet. monet Hernestum vt in aliud agmē duorum millium Gallorum cataphractorum impetū faceret, quem Horneus Comes & Masfeltius & Hocstratus sequerentur. Hernestus summa alacritate in eum equitatum cum magno equitatu irrumpit. Sed agmen Gallicum pari fortitudine, animique constantia procedit obuiam, tantaque virtute vires Hispanas primo impetu sustinet exceptas, vt propè in fugam verterit. cum acriter vtrinque certaretur, multique caderent, Galli denique numero equitum semper succrescentium victi coguntur sese ad peditatum paulatim recipere. Sed cum Agamontius, cæteri que proceres insequerentur, peruentum est ad Gallicum peditatum, qui cum densus, & frequens in acie constitisset, impetum Hispanorum fortiter sustinet. cum atrox diu fuisset praelium ancipiti victoria Dux Allobrogum nouam turmam equitum submittit, monetque Agamontium vt peditatum inuadat, neque tanto fortunæ beneficio abuteretur aut negligeret, quæ facilem ac certam victoriam obtulisset. nam si qua mora interponeretur videbatur illa victoria extorqueri atque elabi è manibus, cum hostis vires colligere, & propè fufum equitatum confirmare ita concessio spatio posset. vbi diu pugnatum esset, atque hinc Agamontius audacter inuaderet, inde Galli fortiter resisterent, Galli demum terga dare coguntur, omnemque spem salutis in pedum celeritate reponere. Agamontius summo studio cum cæteris proceribus, victoria vititur. multos comprehensos insequendo trucidat. omnes cohortes profligat, quas intelligit velle consistere ad renouandum praelium ac resistendum. Galli postremo virtute Agamontij Ducis, & Allobrogis consilio ceduntur, profligantur, labefactantur. at peditatus accessit tunc cum hostis esset fufus, & certa acquisita victoria. ceciderunt insignes duces Ioannes Dux Beterensis, Vicecomes Turainensis, Guaronius, Plenotius, Celaisensis reguli, & alij complures. Capti sunt per ipsam cladem Gallorum conestablius pugnans, Dux Lingonum, Mompensierus, Marefciallus Sancti Andree, princeps Cenomanorum, Ringrauius dux summus Germanorum, Roysperger tribunus, Anglemus regulus, Cortonius, Foganius, Lanfaccius, Mombronius, Thamefus, Villarius, Sienius, Vaisseus, alijque multi nobilium circiter duo millia. varij generis militum ad quatuor millia capta. vexilla peditum quinquaginta & duo. equitū cataphractorū decem & octo. viginti vexilla leuiorū. decem muralia tormenta ac totidē cælestria, carri trecenti apparatus bellicorum cum magno equorū

Agamontius
Belga.

V numero

Ducis Sabau
dia clemen-
tia.

Noftradam
cladem præ-
dixit, p vim
astronomi-
cam.

Veromandi
descriptio.

Vallones qui
sint.

Philippus ar-
matus Vero-
mandum in-
greditur per
ruinas.
Philippi edi-
cū nobile.

numero. ceciderunt è Gallis ad sex millia hominum. ex Hispano exercitu paulo plures mille, inter quos illustres fuerunt Benincortus castrorum magister, duo principes Germani, & alij nonnulli. Comes Masfelius vulnus accepit in femur, Mombreus regulus in genu. Ducis Allobrogum prudentia & humanitas & clementia minus inuidiosam vel apud ipsos hostes fecit eam victoriam, & magis gloriosam. quippe cum nemo sit quin viro bono conuenire censeat vt reliquis dominetur, cum solius crudelis & imprudentis hominis imperium omnibus molestum sit. nam conestablius magnos honores apud Allobrogem consecutus est, multaque humanitatis officia, cum intra ipsius ducis tentorium & hospitium haberet, & curam vulnerum coniequeretur, atque omnis Gallica nobilitas honorifice fuit tractata. euaserunt tamen eam calamitatem multi pedites, & maior pars equitatus cum multis viris illustribus, vt Memoratus, Augustonometensis, Condeus, Burdillioneus, & alij. clades illa Gallorum multo ante visa & predicta fuerat à Michaele Noftradamo rerum astronomicarum peritissimo, cum multis inde secutis calamitatibus in quodam prognostico. neque enim tam fallax existimari debet, vt asolet, predictio que a peritissimis sit astrorum, cū Deus optimus rerum omnium moderator non ita occultas esse aliquando imminentes calamitates mortalibus voluerit, vt eas deuitare non possimus, si expergiscamur. Sed propter incitiam ferimur plerunq; tanquam pronò alueo fluminis, neque studemus per sapientiam viribus astrorum resistere. nam profectò facilius est sapienti preuisum, quam ignoratum periculum deuitare: cum imprudentia contra & incitia periculi deuitandi ipsa propè sit necessitas. dux post eam victoriam ad obsidendum Veromandum contendit, quod oppidum antiquitus Augustam Vermanduorum quidam appellatum fuisse volunt, cum sit in comitatu Vermanduorum. est enim oppido maius, at non tamen quod ad iustæ vrbis amplitudinem accedat. situm est non procul a flumine Somma vocato, habetque ad orientem Lincones siue Langresium, ad meridiem Nouiodunū. ad occasum cursum ipsius fluminis defluentis in mare Britannicum, ad septentrionem Ghisam oppidum, quod coeptum est multis tormentis diuerberari. Amiras omne genus defensionis diligenter procurat, Gallisque noua auxilia intromittere, qui sperantes Hispanum exercitum letitia recentis victoriæ paulo negligentius castra custodituros mittunt trecentos Aquitanos ad tentandū negotium. Sed tanta fuit Hispanorum diligentia vt statim trucidati fuerint. conduplicate sunt custodiae. obsidio paratur magno studio, omniaque necessaria instituuntur ad expugnationem. nam & cuniculi fiunt complures, & multa tormenta eriguntur ad concutiendum, & conatus in statutos dies sunt decreti. oppidum sexaginta cannonibus a tribus lateribus concutitur magno in petu globorum: sed tamen cognitum est interius fossam transversam insignis profunditatis & amplitudinis intra verberationem fuisse perductam in hostes inuasuros, ac non contemnem dum aggerem. Idcirco Nauarettus castrorum magister & comes Omegensis in sequentem diem conatum disserunt, nequam cladem ab hostibus acciperent. at Gargioneus regulus tormentarij negotij magister cum ad eam partem tormenta attrahi curaret vel glande vulneratus, nonnullisque proceribus cæsis tamen negotium non intermittit, sed ea ipsa nocte muri partem aduersam tormentis diuerberat, itaque solo equat aggerem vt exorto die oppidum posset latius inuadi. distribute sunt postea verberationes in varios proceres, atque prima præfectus est Gazera castrorum magister cum mille & quingentis Germanis, cui tribunatus præerat Lazarus Sendeis. eraribi Dux ipse, quoniam ibi maiore impetu quam alibi concussus est, cuniculique sex additi, per quos in fossas valde profundas descenderetur. alia verberatio data est Nauaretto atque Omegensi Corniti, qui veteranos milites & vallones habebat in castris, vocati sunt autem vallones in finibus Belgarum agrestes homines, qui nomina in militiam dederunt. Tertia verberatio concessa est duobus millibus Britannorum, quos Maria regina subsidio miserat è Britannia, & tribus Hispanorum cohortibus tribunatus Nauaretti tribusque Sequanorum. his omnibus imperatum est vt vno tempore oppidum inuaderent, atque ad aggerem passim accurrerent, neque omnes id facerent coniuncti, sed in tria agmina diuisi, ita vt alter alteri pro opportunitate succurreret. atq; hoc ita factum est, vt distractæ plures in partes defensorum vires debilitarentur. at vero Philippus rex cum reliqua parte copiarum, quæ cum Ferrando Gonzaga erant Samarobrigæ, per illud tempus accessit in castra, atq; vbi tempus opportunum visum est oppidum cepit inuadi. defensores impetum fortiter sustinent aliquandiu. sed cū paruus esset eorum numerus, inopia defensorum potius, quam vitio munitionis, aut penuria apparatus res Gallicis infeliciter succedit, qui deniq; virtuti militum Hispanorum cedere coacti ab ea parte vbi dux constiterat paulatim locum relinquunt. at Hispanus rex, qui armatus exitum pugne prospectabat in fossam descendit, atq; inde per ruinas murorum urbem ingressus est, cum inter primos esset dux Allobrogum, qui ingrederentur. percurrunt ad templum augustius vsque. postea dux reuertitur ad ruinas, vt infortuniis confuleret, que poterant inter prædationes exoriri. oppidum igitur cū victoria vbiq; proclamaretur è tribus lateribus vno tempore occupatur. at vero cū intelligeretur magna vbiq; fieri cædes vt fieri solet plerunq; vbi per vim in vrbes irrumpitur, Philippus misericordia innocentis populi compulsus magna celeritate in oppidum irruit. proponit capitis supplicium in eos, qui in pueros aut senes aut mulierculas sequebantur, aut qui res sacras vel personas sacras turbassent. amiras è menibus cū nonnullis proceribus sese ad fugam demissurus capitur, & Memoratus conestablii filius, Muliesius regulus, & Cuziësis, Humesius, sancti Remi Iarnacius, & Adelortus cū ad tentorium Nauaretti se seruasset ad ductus est ad ducem. trucidati sunt plures quadringentis è defensoribus, at cataphracti equites capti trecenti. Philippus ipse in ingressu oppidi constitit, qui cū illud diripiendum militibus concessisset, curauit ne qui participes periculorum non fuissent, neq; ad prædā quidē admitterentur. capta sunt viginti & septem tormenta bellica varij generis, multiq; bellici apparatus, ignis in quibusdam domibus accessus

extingui-

extinguitur. multa præda capta est in eo oppido, quod sepius Britannicis spoliis fuerat locupletatum, magnisq; sumptibus Francisci Regis munitum in situ peraccommodato. instauratae postea sunt collapsæ partes, præsidiaq; firma imposita. at Henricus Gallorum Rex ea clade accepta cum magnâ partem Gallicæ nobilitatis amisisset, tam insigni calamitate percussus, veritusq; ne victrices copie Lutetiam contenderent, quantum potest numerum armorum conscribit. Heluetios omni celeritate acciet. reliquias fusarum copiarum colligit. Ghisium cum suis copijs in Galliam reuocat ex Italia, dum ipse Pheras munit, dux Allobrogum comitem Arembergæ ad oppidum Chiatellettum mittit inter Veromandum & Samarobrigam situm, quod post diurnam verberationem per quâdam conditiones deditionis venit in potestatem Hispanorum. tum Hannum oppidum post verberationem deditum est arbitrio regis Hispanorum, quod summa diligentia munitur. post illud Philippus aduersus Henricum cum exercitu procedens multa castella Nouiodunū vsque occupat, cum etiq; igni & ferro populatur. Sed cum nuntiaretur Lutetiæ transitum & iter à Gallo esse communitum, quia iam hyems propinquaret, copias in hyberna conuertit, omnesq; captiuos in Belgas distribuit. neq; cessabatur interea in finibus Britannia, quoniam circiter viginti Britannorum peditum millia, equites mille & quingenti in fines Scotiae irruerunt, omnia populationibus & cædibus replentes. in hos castra mouerunt duo spurij Iacobi regis defuncti filii, & prorex eius provinciae cum magno armorum numero ad vetandum aditum & deuastationem regni. est autem Scotia in Italia in mari Britannico ad occidentem vergens, pars Albionis, quæ diuiditur a Britannia Tabuda flumine, habetq; ad septentrionem Thulen & Orcades insulas, ad occasum Hebrides, ad meridiem Britanniam, ad orientem Viruedrum promontorium, multisq; fluminibus irrigatur atq; abudat montibus, & ampla planitie. Britanni commisso prælio cum Scotensibus victoria potiuntur, atq; in eo prælio ambo filii ceciderunt præter multos alios insignes proceres. milites multi præterea vtrinque desiderati sunt. Britanni illa victoria elati multis captis oppidis Scotensium ad montem denique perueniunt, vbi in accessum hostium Scotenses locum muniuerant. qui cum ulterius penetrare non possent præda onusti in patriam reuertunt. at vero quoniam non simplex accidit plerunq; infortunium, sed ea multiplicantur quæ aduersa accidunt, non minus infeliciter pugnatum est a Gallis in mari oceano. Nam Britannica classis cum Hispana coniuncta per Gallicana litora oberrans obtinias habuit nonnullas onerarias naues è noua Gallia antarctica Indici mercimonijs & aromatibus onustas, quæ vbi cruentum prælium commississent, post multa nauigia a Gallis successa Hispani denique victores euadunt, multis opulentis nauibus potiuntur, multaque nauigia demerguntur. interea clades ad Veromandum a Gallis accepta, oppidumque Veromandum vi captum ab Hispanis in finibus Belgarum nuntiat, quam obrem pontifex desperatis nouis subsidijs è Gallia, diurnis sumptibus bellorum defatigatus & exhaustus, frequentibus suorum cædibus, incendijs, prædationibus non mediocriter afflictus, cohortantibus ad pacem multis purpuratis patribus coepit deum ad eam aspirare, de qua denuo ab Alexandro Placito agi coeptum est. Philippus Rex cum ad pacem semper magis quam ad bellum fuisset propensus, vt qui propè inuitus aduersus communem omnium christianorum patrem suscepisset, eam videbatur libenter admissurus, de qua dum inter hos agit, Galli Fossanum in subalpina Gallia obsident, oppidum natura loci & arte munitissimum, quod ab Hispanis præsidijs egregie defendebatur. at Albanus Romam mittit exploratum ad expugnationem ex ea parte, in qua est erectum templum sancte crucis Hierusalem. Palatius & Moschea per noctem omnibus diligenter exploratis reuersi nuntiant Albano facile futurum esse, si vrbs repente cum quibusdam tormentis inuadatur, illam capere. alij tamen duces istud difficillimum esse arbitrabantur, cum tanta inessent præsidia, & quædam etiam difficultas propter situm, atque populis non mediocriter infensus Hispano nomini ob acceptas calamitates. veruntamen Albanus magis vt ad pacem pontifex cogere, quam quod speraret urbem se posse capere, omnes copias ad Columnam contrahit. iubet curare corpora. nuntiat Romam esse inuadendam. monet die postero, vt ibi relinquunt impedimenta. hortatur milites si Romam ingrediantur libertatem conclamare, quo nomine ab hostibus dignoscerentur. proponit capitis supplicium si quis vi in mulieres vteretur, aut in sacras personas. tum præmissis trecentis peditibus cum scalis & quibusdam equitibus iubet ad septimam horam noctis præsto esse ad portam Maiorem vocatam, enitiquè illam capere, quia statim aliæ copiae ferrent suppetias. Sed paulo post tanta fuit vis imbrium, vt pedites propter vim aquarum minime fecerint vsitatum iter, atque coacti sint per longiores tramites incedere, quare ad statutam horam adesse non potuerunt. Albanus prima vigilia castra mouit sensim incedens. cum tormentis. Alexander Placitus Romam reuersus hos bellorum motus visos cum discederet ab Albano Carafæ obnuntiat, qui veritus ne Tybur aut Romam accederet eadem nocte Ghisium certiozem facit, vt suas copias contraheret, seque pararet ad defensionem. ipse postmodo Romanorum animis parum confidens ob ea multa damna, quæ causa horum bellorum perpessi fuerant, rem silentio inuoluit. neminem ad arma vocat, ipse cum suis militibus ad vrbes custodiam ac moenia profectus custodias vbiq; locat, & in ea parte præsertim, in quam irrupturos hostes suspicabatur. Alcanus tertia hora ante lucem ad portam profectus ex equite captiuo, qui prædabundus cum alijs exierat, Romanos esse armatos intelligit. custodias vrbes esse frequentes, & in omnia loca opportuna distributas. sit anceps quid esset agendum, venitq; in suspicionem sua consilia ne hostibus paterent. sub aurora postea illi trecenti cū scalis præmissi accedunt. horum aduentus Romam ab agrastibus nuntiat. mox accedit Albanus cū tormentis, qui sentiens suos conatus potestici innotuisse, vel quia penitus suscepti consilij vt nimis inhumani, vel quod verebatur ne si in vrbe irrumpisset, sue copie rapinis intentæ à Strozzeanis trucidarentur, mutauit consiliū. nã Strozza hac ipsa de causa vt in-

Copie ex Italia reuocatæ. Chiatellettum captum. Hannum captum.

Scotia bella.

Scotie descriptio.

Cruentum prælium nauale.

Fossanum obsessum.

Albanus Romam inuadendam pronuntiat vt facilius ad pacem pont. compelleretur.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM SVI TEMPORIS, LIBER VNDECIMVS.

Bella diuinitus vt immituntur.

Bellorum futurorum indicia.

Io. Lusitani Regis mors.

RES pontificis per hunc modum compositis, decrecente paulatim molestissima Tybridis inundatione, iam Latium post multas ærumnas, infinitos labores, plurimas cædes, latrocinia, rapinas, prædationes, incendia suauissimam pacem gustare cepit; & quasi è diuturna grauissimaque valetudine aliquantulum conualecere. Sunt enim bella quasi saluberrimum remedium quoddam diuinitus immissum ciuitatibus, quibus vbi multis conceleratis hominibus, tanquam malignis noxiisq; humoribus repleræ fuerint, tunc diuinitus vel bellum, vel pestilentia, vel fames expectanda est, quæ ratione tanquam per tenuem vicium, vel phlebotomiam, vel euacuationem vi pharmacorum, quam ex aere imbibimus, vrbes purgantur. atqui morbi huiusmodi imminens iudicium est, tanquam in æqualis durique pulsus; iniustitia, perfidia, crudelitas mutua, potiorumq; tyrannis ciuium in imbecilliores, quibus nulla adsit charitas, aut vera religio, virtutesq; omnes & disciplinæ negliguntur, pro quibus torpor, & luxus, & seignities dominantur. hæc vbi apparuerint, non procul abesse putanda est vltio diuina: nam id certè fit, vt res omnes inexplicabili quodam inter se nexu variata semper ferè vicissitudine regantur, cum neq; pax, neq; bellum, neque res huiusmodi maxime vel minime sine diuina voluntate mentes hominum sensim ad illud mouente fieri consueuerint, ita pax è bello, & è pace bellum ad hominum salutem, si sapiant, diuinitus exoritur. at verò quoniam multa oppida a Philippo possidebantur in Hetruria, ita denique composita est res Senensis, vt Cosmus Dux Florentiæ omnia Senensis ditionis possideret præter Vrbatellum, & portum Herculis ac Telamonium. etenim quia Populonium vrbs nobilis, & antiqua Hetruriæ in litore maris Tyrreni posita videbatur in magno periculo versari, ne à Gallicis vel Turcicis classibus occuparetur, munireturque tanquam præualidum propugnaculum, vnde omnes Hetruriæ vrbes perpetuis incursionibus & hostilibus molestiis infestaretur, quia princeps ipse Populonij non posset tantarum copiarum viribus resistere, quamuis eximia sit fide, strenuitate, ac peritia rei bellicæ, Philippus rex, & ante Carolus Quintus Cæsar prudenti satubrique consilio illam urbem Cosmo Hetruriæ Duci commendarunt, vt cuius potentiam cognouissent, & prudentiam in omni genere publicæ administrationis. promissum est etiam redditum iri quantum pecuniæ in illa munitione & in custodiis fuisset absumptum. atque cum multa millia nummum absumpta fuissent, illa postmodo sunt in rationibus Senensibus supputata: nec ita multo post Turcæ ad Populonium descensionem facientes accepta non aspernanda clade ab Hetruscis copiis, turpiter sunt a suscepto consilio reiecti. quæ dum ita aguntur, Ioannes rex Lusitaniæ Vlisponæ naturæ concessit, relicto Sebastiano impubere puero trium annorum Ioannis vnici filij filio, qui paulo ante mortem ipsius Regis decesserat. cæterum pontifex, qui autor & persuasor fuerat, vt induciæ inter duos potētissimos christianorum Reges abrumperentur, & propè confirmata fœdera soluerentur, cōfestim animum adiecit ad illos placandos, omniq; studio, industria, diligentia conatur ad pristinam cōcordiã reuocare. legationes itaque ad Henricum mittit in Galliam transalpinam Antonium Triultium purpuratum antistitem. ad Philippum regem Bruxellas, Carafam cardinalem; qui illorum regum animos placare, & ad pristinam cōcordiam reuocare, atque pro viribus res inter illos componere, niterentur. Albanus interea Neapolim profectus partem copiarum dimittit, partem transmittit in Galliam subalpinam aduersus Ducem Ferrariensem. ipse postea vt rebus omnibus interesset Neapoli Caietam accedit. ibi conscendens triremem cum classe nauigaturus asperrima tempestate im-

peditur quo minus posset opportunè per anni tempus agrum Ferrariensem hostiliter inuadere, cū & acriter hyemaret, & vis frigorum milites esse sub dio non pateretur. in Insubriam itaque Mediolanum se recipit, ibiq; hyemat, & tempus accommodatum educendis copijs expectat. at Philippus rex quod sibi non planè satisfieret ab antistite purpurato Tridentino in ea administratione, Ioannem Figarolam virum bonum ac strenuum arcis Mediolanensis, præfectum in Mediolanensem præfecturam sufficit. Sed quoniam Cynus insula nonnulla ex parte erat adhuc in potestate Gallorū; sicuti explicatum est superius, Genueses illius insulæ iacturam grauius ferentes sentiant quantū res illa referret non solum ad publicam, sed etiam ad priuata commoda. non enim solum reipublica Genuesis erat magnopere illa iactura diminuta, sed etiam in multos priuatos illa calamitas redunabat; præter illud, quod solet iactura cuiusq; rei videri molestior interiecto tempore, atq; cognito pristino vsu. nam proximum mare vniuersum Gallicis classibus infestabatur, cum flaues mercimonijs onustæ diripentur, neque vlla satis tuta daretur conuehendi comæatus in urbem facultas. illud autem tanto molestius accedebat, quanto steriliorem, magisq; infecundum vrbs habet agrum, cuius vniuersa propè salus & conseruatio in iis consistit rebus, quæ importabantur. decretum est idcirco à Genuesibus enitendum esse totis viribus, vt tantarum miseriarum, molestiarumq; cumulos, quanti in dies imminere videbantur auerterent, seq; perpetuis calamitatibus, magnis sumptibus, summo omnium facultatum periculo subleuarent. illud negotium facilius factura apparebat paulo ante accepta Gallorum ad Veromandum clades, & copiarum quæ in Italiam subsidio pontifici venerant, reuocatio, & res Hispanis vno tempore pluribus in locis feliciter succedentes. Hieronymum igitur Lodronium cum duobus millibus & quingentis peditibus Germanis, Italis quingentis in urbem accersunt, quibus census exhibent stipendia. copias in insulam Cynum exponunt. iubent præfectos, procuratoresq; publicæ utilitatis Casalium sinum obsidere, atque conari omni studio illo potiri, dum Andreas & Antonius Auriæ maritimas partes munitorum locorum Gallicæ ditionis infestant, atq; ad litus arenosum, & Tilocem, & Aureum montem ad nauigantes omnia replent trepidatione, & postea portum Syracusanum. dum sinus Casalius obsideretur, quotidie pugnatur minutis preliis. multi vtrinq; exeunt ad leuia certamina. at Paulus Iordanus Vrsinus, qui præerat rebus insulæ cum proregia potestate, vt dictum fuit, cum Gallicis præsidij, vir autoritate & cognitione rerum militarium clarus, quamuis cumulatè optimi ducis officio ac omnibus numeris satisfecisset, tamen propter Belgicæ Henrici Regis infortunia recentia, cum neque subsidia necessariaq; auxilia pro præsentis difficultate, neq; necessarios comæatus posset extorquere, coactus est vniuersas suas vires in tria loca opportuniora totius insulæ contrahere, atque ita quæ posset ratione sibi illatum bellum sustinere. nam profectio ita requirit bellica ratio, vt paruas vires duces in præstantiora loca ad defensionem contrahant, quoniam multo potentiores sunt coniunctarum vires, quæ separatarum copiarum, quæ enim defendi non possunt munitiones, castella, vrbes veleueri conuenit, vel flammis absumi, si aliquam hostibus utilitatem contra nos afferre possint, vel si angustia temporis istud fieri non patiatur, necessitasq; urgeat, deferenda sunt ipsa loca, ne vno temporis momento & munitiones & copiarum & existimatio perdat per gloriam hostium. Iordanus demum post multas Casalii sinus oppugnationes oppidum illud cogitur relinquere, seq; in portum Syracusanum, & in montana quadam loca cum præsidij recipere. ibi tamdiu singulari virtute & admirabili prope strenuitate conatus hostium sustinuit per summam rerum omnium necessariarum inopiam, ac penuriam, maritimis terrestribusque præliis resistens, vt magnam tamen partem insulæ Gallorū imperio reseruauerit. vbi annus inter hæc varia certamina præterisset, Genueses propter aeris illius insulæ intemperie Vrcinio, Cesiæ litore, & vrbe Mantinorū Bastia egregiè munitis, firmissimisque præsidij obsfirmatis iam propè magnitudinè sumptuum defessi vniuersum negotium in annum sequentem reiciunt. in finibus verò Insulæ Figarola audita clade Gallica in finibus Belgarum, cū Henrico res non feliciter succederent aduersus Philippum regem Hispaniarum, & ipse collectis, conscriptisq; veteribus copijs & nonnullis recentibus magna celeritate repentino aduentu recuperat nonnulla castella in agro Dertonensi, quæ capta fuerant à Gallis, & quorum præsidia proxima quæque ferro, prædationibus, incendijs populabantur. castris itaque positis ad Põzonem, quod est oppidi nomen, illo breui potitur, quare fit vt Dertonensis Alexandrinusq; ager, & proxima omnia tuta reddita sint ab omnibus rapinis ac molestiis Gallorum hostium. At Ferrandus Gonzaga vir insigni laude rerum bellicarum illustris, multis rebus præclare gestis, multis honorum gradibus, multis honorificentissimis præfecturis clarus, post multas fortunæ & inuidorum difficultates superatus, Bruxellis naturæ concessit non sine magno Philippi Regis & omnium bonorum merore ac lacrymis, in cuius funere multa præclara, & hæc in primis carmina scripta sunt.

*Militiæ decessit honos & gloria magna
Italici decoris Gonzaga lumine casto.*

Ghiscus propter Belgicum infortunium, sicuti dicebamus, ab Henrico rege in Galliam reuocatus, vbi decreuisset inundatio ac diluuium Romæ magnis itineribus, & quanta fieri potest celeritate in Galliam properat, iussis copijs summa diligentia per Galliam togatam Ferrariensemque agrum in Galliam & ipsis proficisci. reliquit etiam quedam vexilla æquitatus ac peditatus, quæ apud Ducem Ferrariensem essent in hybernis, cum iam bellum aduersus illum, vt patebat, parari cepisset: qui hac ipsa de causa omnia castella munienda, rebusque omnibus necessarijs instruenda curauerat. munita est Herberia oppidum præcipuè, ante quod propugnaculum quoddam è gleba ita sublime erexit, vt posset idem oppidum protegere ab omni verberatione, omnibusq; propinquis castellis hostilis ditionis imminere, & si qua forent molesta, exitium minari. Philippus rex post pacem cum pontifi-

Cyni bellū instauratum.

Pauli Iordani Vrsini vir tus.

Figarolæ virtus.

Ferrandi Gonzagæ mors.

Herberia munita.

ce com-

ecce compositam, recuperataque castella, que diximus, in Insabria, quoniam visus esset vir tractandis negotiis accommodatus. Ioannes Figarola subrogato in Mediolanensem prefecturam Consaluo Ferrando regulo Sueffano, comissaque arcis Mediolanensis custodia Alphonso Pimentello, decernit Figarolam assiduum oratorem apud pontificem, qui regio nomine negotiaretur. Pimentellus citatis equis in Insabriam Bruxellis properat ad ipsam prefecturam, ubi cum magna latitiae significatione fuit exceptus. Figarolam propius ad urbem Romam profecto significatur ab iis, qui Hispanis partibus studebant, eius aduentum molestissimum accidere pontifici, quamobrem ad dedecus regium, & incommoda ipsius dei tanta cauendam esse senis iracundi indignationem, qui esset implacabilis ubi semel odium concepisset: quare ita hortantibus atque persuadentibus amicis mutat consilium, Caietamque contendit donec indignatio pontificia deferuisset, indignationis causa fuit quod Figarola in prefectura Mediolanensi passus fuerat æquo animo, vel potius iusserat, suppellectilem quamdam opulentam sanè Reidetri Ludouici viri pontifici gratissimi diripi, qui Mediolanum ad duendam uxorem cum quibusdam Gallis pontificis familiaribus accesserat. eam suppellectilem repetenti Reidetto responsum est iure belli inter duos Reges videri fuisse ablatam, cum esset viri Galli. Pontifex eam rapinam ægerimè tulit, quoniam periniquum videretur hominem innocetem, inermem, nullis bellorum motibus vnquam implicatum, nullius sceleris conscium, neutram in partem magis propensum, qui multos annos Romam habuisset pro patria, qui nihil non modo non fecerat, sed neque cogitauerat quidem pro Gallis aduersus Hispanum regem, ita impune nomine quidem bellorum, sed re ipsa per libidinem & avaritiam, cupiditatemque, habendi spoliari ab Hispanis. quibus accedebat etiam, quod acceptis quibusdam iniuriis nullum æquum ius obtinere potuisset. Figarola illa tanta rerum nouitate atque indignatione pontificis ita confertatur, cum omnes gradus honoris ita amisisset, vt in grauissimum morbum ob animi molestiam inciderit. verumtamen multorum purpuratorum patrum precibus impetratur postremum vt Figarola in legationem sit admissus, vniuersamque consecutus, si eam supplex precaretur. Sed postmodum admissus non prius ab illo morbo conualuit, quam extremum vitæ suæ diem concluderet. susceptus est illi in eam legationem Franciscus Vargas Hispanus, qui legatione apud Venetos tunc fungebatur, vir, vt ex eius colloquijs, & consuetudine sapius cognoui, doctrina, ingenio, prudentia clarus. per quod tempus primum nata est controuersia de superiore loco inter Hispanum, Gallumque Reges, & Polonum ac Lusitanum, siue eorum regum legationes, & Florentiæ, Ferrariæque Duces, & Urbini ac Mantuæ. Quæ dum fortuna sursum deorsum versat in Italia, paulatim atrocissimi & immanissimi belli, quod natum est, in Gallia transalpina, femina concipiuntur, quod ita peruagatum est per eam prouinciam, vt vniuersam multis, miserabilibusque cladibus afflixerit, & propè funditus euerterit. nam eius fragor, incendia, ruina exaudita sunt ac peruenerunt ferè in vniuersas gentes. plurimum finitimas prouincias infestauerunt, ac penetrarunt, exitioque fuerunt multis mortalibus vel citra montem Apenninum. Ad huiusce tanti belli originem explicandam, videtur repetendum altius, quæ causæ nobilissimas & potentissimas Galliarum comatæ compulerint in mutua vulnera ad arma suscipienda, quæ denique in catholicam religionem, & in ipsum potentissimum Galliarum Regem conuersa sunt, cum alioquin illa natio soleat esse sui Regis præcipuè obseruantissima. Est morbus quidam propè natiuus & certè communis omnium ferè illorum, qui principum, Regum, aut Imperatorum greges, gratiamque sectantur, neminem vt æquo animo ferant sibi esse parem, nedum superiorem gratia, & consuetudine apud principem: quæ pestis per liberas etiam ciuitates, & resp. & multorum administrationes late peruagatur, cum semper æmulatio & inuidia & odium occultum sit inter pares, & illud præsertim si ad primarios honores, honorificentioresque magistratus aspirant. His enim ceterorum parium contumeliæ, & dedecora, & turpitudines, & infortunia propria felicitas existimatur. neque tamen vlla est vrbs tam parua, nullum oppidum, nullus pagus, in quo nemo sit qui sibi principatum expectat, primumque locum non aucupetur. nam semper præclarum fuit habitum, vel sine virtute insigniri ornamentis virtutis, quæ sunt imperia in ceteros homines, potentia, magistratus, autoritas, existimatio. Accidit igitur vt Vandomia, Sciatiloneaque familiæ totius ferè Galliarum comatæ nobilissimæ ac potentissimæ propter multas opes & clientellas & affinitates clandestina odia & occultas simultates aduersus Ghisiam familiam & ipsam nobilissimam, regijsque opibus sustentam & multis egregijs bellicis condecoratam exerceret. causæ simultatum fuerunt complures, sed præcipua, quod Vandomia iam opulentissimo Cantabrorum regno insignita, ac propter propriam potentiam clara, regieque stirpi ita propinqua, vt nisi Valesijs regibus per Valesios legitime successum esset, amplissimum & magnificentissimum totius Galliarum regnum, atque imperium totius Galliarum prouinciæ ad se iure hereditario deuolui existimans, non satis tranquillo animo ferebat Ghisios plurimum gratia apud Regem Henricum Gallorum valere atque post regem ipsum omnia ferè in Gallia moderari. Huic rei paulo post illud etiam accessit, quod Franciscus Henrici filius uxorem duxit Scotensem Reginam, quæ Ghisiarum familiæ erat coniuncta, & antiquiores causæ. ob quas Rex non satis fidens Vandomij hæere Ghisij cogebatur, quare inter vndas propè bellorum res paulatim fluctuare cæperunt. Has clandestinas simultates non aspernandam turbandam Galliarum comatæ occasione nata fortuna paulatim alia femina iacet contentionum & rixarum, vnde postmodum illis succrescentibus Gallia vniuersa denique maximis cladibus & incendijs cum multa populorum Gallicorum, omnisque ætatis & amicorum hominum internectione afflictata est. Nam Gaspar Sciatilioneus Galliarum amiras præfectus tormetario negotio, quæ dignitas maxima est apud Gallos, eques ordinis diui Michaelis conestablij nepos, cum simultates & ipse, inimicitiasque exerceret aduersus Ghisios proceres, quibus se imparem viribus autoritateque intelligebat, sese ad Vandomias

partes

To. Figarolæ mors.

Contentiones de præcedentia inter legationes.

Contentiones aulicorum.

Causæ bellorum Gallicorum.

partes contulit & ipsos infensos Ghisij multis de causis, vt sciebat. Nata est controuersia quadam recens inter Ducem Namuriensem, conestablium, & Henricum Regem de virgine quadam Vandomia, quæ controuersia fuit Ghisij pergrata, quia sic non modo ipsi gratia facillime præstare possent apud Regem, sed etiam Regis odium atque indignationem conuertere ad Vandomios opprimendos, quippe cum rex neque videretur propter illam controuersiam satis confidere Vandomij, & Ghisij Namuriensem Ducem palam tuebantur. Amiras, qui diligenter, magnoque studio vltionis opportunitatem aucupabatur, ratus præsentem occasionem minime esse negligendam, dum animi vtrinque recentibus creditis iniurijs essent inflammati ad vltionem, comitia clam Lutetiam Parisiorum indicit. Ad ea comitia conuocat affines & propinquos virginis, ad quæ conueniunt insigniores duces Sciatilionei, quibus aut inuisa, aut etiam molesta iam esset Ghisiarum potentia, & gratia apud Regem: quippe cum mos sit inueteratus & propè auitus aulæ Gallicæ, nihil vt ab ea feratur mediocre. Nam qui gratia valet apud Regem, ille solus est apud omnes populos Galliarum admirabilis, & gloriosus: qui nulla gratia valet, cæteris Gallis omnibus est despectui, nullamque obtinet autoritatem inter Gallos, quamuis opibus, nobilitate, principatu, gloria rerum gestarum, alioquin sit illustis. In illis comitijs multæ magnæ atque graues agitatae sunt querelæ de Ghisiarum importunitate, sed omnium sententiarum grauissima fuit illa, & quæ atrocissimè animos præsentium impelleret, quod ad explicandam odij atrocitatem quamuis occasionem audivisse arripere Ghisij, vt nunc etiã fecerunt, cum præter veteres iniurias perfidiam Namuriensis Ducis aduersus Vandomios tuerentur. Non esse diutius ferendam ignominiam illatam Vandomio splendori ante illum diem, in contuminate, neque tyrannidem iam Ghisiorum crudelissimam, at non amplius gratiosam potentiam, cum perpetui sint hostes vel gloriæ vel potentiae Vandomiarum, omnemque Vandomiarum decus ægerimè ferant. futurum enim si res tacite feratur, vt multo apertiores, atrocioresque iniuriæ expectentur, cum nihil aliud sit impunitas veterum contumeliarum, quam liberalis quadam ad recentiores iniurias inuitatio. omnem autoritatem, existimationem, gloriam Vandomii nominis, ridiculam fore inter Gallos, atque inter exterarum nationes ludibrio, si diutius æquo animo feratur, se ita contempnere Ghisij & conculcari. Inuestigandam esse aliquam rationem, qua tantus malorum cumulus auertatur. Quæ cum ab omnibus communi consensu & concordibus consilijs fuissent vnanimiter confirmata, postea multæ propositæ sunt sententiæ, multæque rationes agitatae opprimendorum aduersariorum. In iis tam varijs cogitationibus, consilijsque, propositis nullum visum est vel potentius vel opportunius ad vltiscendas veteres, nouasque iniurias, quam si per simulationem nouæ religionis istud efficeretur. Quippe quod non solum multi ex vniuersa Gallia comata essent venturi ad ampliorem licentiam, liberioresque vitæ rationem pro appetentia, sed etiam in finitimis & longinquis regionibus. Huc accedit quod hac ipsa ratione sibi videbantur probè aduocare posse Germanica auxilia, ubi opus foret ad opem aduersus regiarum potentiam, catholicæque religionis defensores, ferendam, & arma Britannica in Galliam ad communem religionem inuitaturi apparebant protegendam, & multarum aliarum nationum vires non aspernandas, quibus facile Ghisiarum potentia, & regis auxilia Ghisij concessis non modo resisteretur, sed etiam aduersariorum copiæ retunderentur. Nam nunquam fere sola religio fuit causa bellorum, sed vel liberior & amplior viuendi licentia experita per simulationem religionis, vel immoderata libido dominandi, vel aliqua res huiusmodi mortales incitauit ad arma hostiliter suscipienda aduersus resistentes, cum turpitudine desiderii, & illegitima appetentia rerum parum honestarum, aut simulatione defendendæ religionis, aut alicuius causæ honestioris contegatur, quo multi & fautores iuueniantur, & confluant adiutores, quia manifestam turpitudinem pauci ad modum complectuntur. Inuitabat ad hoc facinus tam nefarium familiare & domesticum apud Gallos exemplum eorum, qui humiles ac pauperes Lugdunenses vocabantur, aut qui dicebantur Albii principe ac fautore Raimondo Tolosatum comite (non enim recens est hic Gallorum error) qui per ampliorem viuendi licentiam introductam apud Gallos, superstitionis & impietatis autæres extitissent, immanemque crudelitatem, quam in aduersarios exercuissent, vulgi studia, & populorum Gallicorum sibi animos per fraudes conciliarunt. Neque profuerunt sanè pontificum decreta aduersus illos populos, neque principum indignatio, vel elades non semel illatæ cum eius antiquæ hæreseos pestifera & contagiosa femina in manus tradita ad posteros tanquam noxia & calamitosa bonis frugibus gramina in multos cespites pullularint, neque vlla tanta esse potuit succedentium regum industria, quæ illam plantam radicitus ex animis hominum conuelleret potuerit, quamuis vel vniuersæ vrbes aliquando fuerint eueritæ & sinus se ac solo æquatae. Dicti sunt Vgonotti communi nomine omnes, qui in septentrionem hæresium postea se coniecerunt varijs erroribus contaminati, cum in Turonibus locus quidam Vgonis porta dicebatur, in quem frequentiores conueniebant Albiorum & pauperum Lugdunensium assecla, qui in loco fiebant conuenticula, & conciones ad nouam religionem deficientium. inde omnes heretica prauitate notati vocati sunt Vgonotti in illis regionibus. Illo consilio ita inito ac stabilito, disceditur è comitijs. Horum procerum iussu priuati homines accepta pecunia palatia per ampla conducunt. Inuitantur clam magnis largitionibus Vgonotti concionatores. frequetes conciones fiunt in ipsis palatijs. Inuitantur ad liberius vita genus clam permulti Galli cuiusuis ætatis & conditionis. Paulatim succrescit hereticorum numerus multis quotidie se addentibus. Horum ubi palatia iam capacia non essent ob multitudinem, exitur in pratium agrum Lutetiæ non procul ab vrbe, quod clerum vocatur. Interfuisse dicitur per uocem occulto his omnibus que agebatur Amiras, & Andelottus, & Cantabrorum Rex, vt horum procerum autoritate suffultum se vulgus putaret, non contemnendæque autoritatis habere defensores. nam ignobilis multitudo partim quod hocce principi

Comitia Vandomiorum.

Simulacra

Sola religio raro causa bellorum.

Simulacra

Vgonotti origo & nomen.

Simulacra

pes haberet nobilissimos ac potentissimos fautores, partim quod numerus hæreticorum & nouæ religionis studioforum non contemnendus confluxisset, extollitur paulatim ad spem nouarum, maximarumque rerum. templa itaque, sacerdotes, ritus, auitas sacrorum ceremonias contemnit, omnes catholicos ritus ludibrio habet. Pontificem, purpuratos patres, sacros antistites omnes maledictis laceffit. Plurimum lætatur quod nobilissimas præfecturas Gallicæ militiæ habentes essent nouæ religionis patroni, tormentario negotio nimirum, & vniuerso Gallico peditatui præfecti, præter alios insignes duces, qui his rebus interessent. Vbi res eò excreuisset, vt propter multitudinem non videretur magnopere esse formidandum, iubentur palam, ac non iam amplius occulto ac timide considerare in Clero non procul à Sequana flumine, quibus populis in herba confidentibus stantes concionatores verba faciebant. Conuenerunt breui circiter quadraginta hominum milia ad nouam religionem, à quibus Andelottus summus eius conuentus imperator fuit saluatus, & cum magna lætitiæ significatione exceptus. Sed enim cum hæretici iam præsentis status contenti non essent, viderenturque ad res nouas iam aspirare, quod non poterat fieri sine magna Galliæ ruina, paulatim increbuit vulgi sermo templa catholicorum videri concremanda, sacerdotes è Gallia proficere exterminandos, omnes qui ausi essent, aduersari tam potèti factioni, aut ex vniuersis vrbibus Gallicis esse eiiciendos, aut crudeliter necandos. Hi tam periculosi Gallicæ tranquillitati & libertati rumores iam latius dissipati minime occultari potuerunt, sed omnia repleuerunt ingenti trepidatione, quæ cum ad Henricum Regem delata fuisset ferius, quam oportebat, eius animi non mediocriter turbatur metu imminentium Gallico regno periculorum. iubet promulgari edictum regis nomine nequis in Clero accedat, accedentibus proponit capitale supplicium, & bonorum præterea fisco additionem. eius edictum habetur ludibrio ab iis, qui factionis potentiam sibi proposuerant, vt locus non minus frequentaretur, habitus est delectus horum armatorum, collocantur armari in insidiis aduersus vel magistratus, vel quicumque concionatoribus aut coeui vim inferre parati fuissent, neque prætermittitur quidquam, quod spectaret ad mutuam defensionem. Hæreticus tantum rerum nouarum in suo regno excitari aduersus tuam sententiam minime ferendum ratus, quæ in regni ipsius perniciem, deuastationemque insurgerent, iubet Andelottum vnum è principibus eius factionis ad se acciri. Accitum reprehendit vt tantarum rerum, tamque illi regno perniciosarum autorem, nisi ab incæptis desistat. Sed cum videretur Andelottus non modo non acquiescere mandatis regis, verum etiam grauius ferre regis monitus, inde digressus iubetur in carcerem conici. Amiras & Rex Cantabrorum, ne incurerent in aliquod infortunium, rem pro viribus dissimulantibus rebus ad defensionem necessarijs clam instruantur, eum homines eius factionis tractandis armis apti sese ad tutandos defendendosque ministros accingerent. Henricus intelligens quanti esset negotium, ne tantum tumultum, quantum necessario insurgere apparebat, Lutetiæ excitaret, si tot potentium clarissimarumque familiarum vno tempore animos offendisset; cum periculosum etiã appareret ne arma palam ad defensionem susciperent, animum adiecit ad principes eius factionis distrahendos. Cum sit itaque consuetudo Gallorum vt discedentem regem vniuersa nobilitas consectetur, aut certe ad suos principatus accedant, Rex Henricus discedit Lutetia, principes egressum Regem necessario sequuntur, quo tempore Rex Cantabrorum animi Henrici mitigare conatus iam plurimum aduersus nouas hæreses inflammati vix obtinuit ne Andelottus extremo supplicio afficeretur. Paulopost Amiras in eam partem Belgarum, quam Morinos siue Picardiam vocant, Cantabrorum Rex in suum principatum Aquitaniam siue Guiennam discedit. Vulgus tamen ad omnem petulantiam ac temeritatem propensum hæreticas conciones non intermittere. institutas & susceptas hæreses clam fouere, regia edicta contemnere. acceptis nominibus per noctem, quando per diem tuto non auderent, se mutuo ad conciones inuitare. sunt enim nomina notæ quedam, & indicia, & tanquam tessere, quæ dantur in castris vigilibus ad dignoscendos amicos ab hostibus, quibus carentes tanquam hostes impune possunt interfici à custodibus. Ceterum Henricus hanc pestem è suo regno antequam latius serperet euellendam atque extinguendam ratus, callidum consilium & prudentiæ plenum excogitat. Simulat suspicionem belli, iubet Italos Gallosque equites Lutetiam conuenire. Imperat stationem in vrbe habere ad tempus vsque exeundi ad bellum. Iubet clam doceri equites quod sit regium consilium. Conquiruntur nomina & cognomina principum factionis, & eorum qui profiterentur armis & autoritate nouam religionem defendere. his per varias artes extra vrbe ad supplicia distractis & allectis, mox omne studium conuersum est ad minuendum numerum seditionum: quorum cum plerique essent artifices, iussi Galli equites magni lucri spe oblata ad varios usus suarum ædium vel extruendarum, vel reficiendarum, vel pingendarum eos inuitant. Multi ad oppidum Melonem conuocantur, quod situm est secundum ripas fluminis, atque omnes hi extremis supplicijs sunt affecti. est autem Melo nunc vocatum Melodunum oppidum in insula Sequanæ fluminis positum in Sennonum regione, quod non procul distat a Parisiis. Ita per varias artes subtractis principibus factionis Vgonotticæ, diminutoque numero fœderatorum, palam animaduersum est ad ceteros acerbitate suppliciorum deterrandos, in reliquos, qui inuenti sunt in vrbe. Multi nudi tabulatisque ratijs affixi super longis lintribus secundo flumine Sequana conuehebantur eodem ad supplicia, quare plerique diffugere, acerbitatem suppliciorum expauescere. Concionatores solum vertere. omnia hæreticorum instituta conticecere. Istud autem scite factitatum est ab Henrico in rebus tantis, ac tam turbulentis, tamque periculosis. nam nisi seditiones motuum ciuilijs, principesque factionis aliquo artificio potius, quam armis de medio sustulisset, paulatimque semina surgentium tumultuum restinxisset, ac omnia vno tempore labefactare conatus esset, non inanis in seipsum atque in subditos populos regis maiestati, quam in aduersarios vniuersam vim bellorum

IV si
murt

Andelottus
caprus.

origis
sicut

Callidum cõ
silium Henri
ci Regis.

Melodunum
opp.

Vgonotti
prepsi ab He
rico Rege.

bellorum, periculorumque magnitudinem conuertisset. Quis enim nesciat quod vbi iocinoris vitio atque inflammatione pustule in vniuersum corpus, aut in aliquam eius partem intumuerint, inutilia futura sunt medicamenta quæ ipsis pustulis adhibeantur, nisi iecur ipsum per pharmaca ad aptum temperamentum prius perducat? Sic in ciuilibus seditionibus principes vel placandi, vel de medio tollendi sunt, si sint temerarij ac pertinaces seditionum, cum post prostratam illorum autoritatem omnia turbulenta facile sedentur. Andelottus, vt diximus, per Amiranis preces atque consilium his conditionibus ab Henrico libertati restituitur. ne cetum vllum colligeret, aut faceret conuenticula. ne concionibus vllis hæreticis interesset, ne foueret illam factionem sua præsentia, ne hæretica dogmata contra Romanam fidem, aut dogmata diuersa à Pontifice Romano prætergeret. Ipsi tamen concessa est facultas vt quam mallet vitæ rationem sequeretur. At Cantabrorum Rex pro instituto susceptoque munere permittit in suo principatu hæresarchas concionari, ad quas conciones conueniebant multi subditi & nobiles viri & opibus ac nobilitate primarij ciues totius Galliæ comata, partim nouitate rerum allecti, partim odio Ghisiorum, quibus paterent Vandomiorum consilia. Ghisij ita paulatim Vandomiorum potentiam in se alii sentientes per simulationem nouæ religionis Regem cohortantur ad castigationem tanti sceleris, quod contra Regiam maiestatem, contra quietem ac tranquillitatem totius Galliæ, contra catholicam fidem, contra verum, legitimum, pijs, auitum cultum Gallicarum gentium, committeretur. adhortantur ad delendam, aut certe minuendam Vandomiorum potentiam, ne in caput ipsius Regis, & in Gallicorum populorum ruinas aleretur. Docent non esse ferendam tantam subditorum principum regis potestati auctoritatem, quæ possit propè ipsis regibus adæquari, cum nulla maiestas imperii socios æquo animo patiat. Futurum, nisi consulatur maturè Gallicæ tranquillitati, vt breui cum ipsis Vandomijs de ipso vniuersæ Galliæ regno disceptetur, qui non solum Gallicis auxilijs, sed etiam exterarum gentium copijs & pecunia adiuti ad regnum ipsum palam audebunt aspirare. Consueuisset plerumque cum potentia, & opum magnitudine succrescere ambitionem & appetentiam alienarum rerum & libidinem dominandi. Facilius esse crescentem in ipsis propè incunabulis quamlibet potentiam opprimere, quam vbi corroborata stabilitaque sit beneficio temporis euertere: quippe cum omnium malorum mitiora, minusque periculosa sint initia, quam progressus, qui postea tanquam validissimi fluuij non validis obicibus refrænantur. Henricus tamen hæc recto consilio dici intelligebat, itaque facere decreuerat, tamen consilio & precibus conestablii aliquantulum refræbatur, cuius tres nepotes, purpuratus antistes Sciaticioneus, & Amiras & Andelottus his erroribus essent implicati. Nam conestablii ipse profitebatur se his omnibus maturè consulturum. non esse Christianæ charitatis aiebat, vt statim, atque quis errauisset, in eum atrociter animaduertetur, cum præsertim agatur non de re leui, sed de facultatibus in hoc negotio, de gloria, de vita, amplissimarum & nobilissimarum familiarum totius Galliæ. tentandos esse paulatim animos eorum principum, vt placide ac sensim ad verum diuinum cultum, & ad regiam obseruantiam reuocentur, callidè docet non esse christianæ integritatis collapsos fratres atque aberrantes a via diuini cultus trucidare, sed potius fraternè & amicè corrigere, admonere, docere, solos pertinaces & obstinatos assequi oportere extremis supplicijs. Præstare vt fratres sanitati, restituantur, quam vt pereant. imitandam esse Christi clementiam, cuius nos emulos profitemur, hic enim non continuo plecit fontes, sed patitur vt corrigantur & viuant. Possit esse omnibus christianis optimum exemplum diuum Paulum, qui cum atrocissimè persequeretur christianos homines, tamen ab iniquitate reuocatus in amicitiam Dei cum maxima posteritatis utilitate fuit acceptus. Hisce rationibus refrænata est aliquantulum Hærici Regis indignatio, atque Amiras & conestablii & reliqui proceres humaniora verba a Rege reportarunt. Conestablii inde digressus ne videretur Regi verba dedisse, atque vt apparet, nouam religionem pro viribus extirpare, non ita multo post in homines quosdam humilioris fortunæ animaduertit, quos suspendio necari iubet. Sed enim quia potentia atque honorum sitis omnem Dei cultum negligit, omnemque legum & æquitatis reuerentiam conculcat, conestablii clam fouet principis huiusce factionis ad refræmandam Ghisiorum potentiam, neque tamen placatum prorsus esse regem cupit ad suam auctoritatem obtinendam. Ne videretur igitur harum aut illarum partium principes fouere, ac ne hos aut illos euerteret, proponit Regi salubre & non aspernadum consilium, hortaturque vt tria oppidula in Cantabrorum principatu excitanda curet, ad refræmandam illorum populorum temeritatem. Henricus, cui conabantur Ghisij persuadere conestablium his factionibus esse implicatum, tam probabili salubrique consilio audito omnem prorsus abiicit suspicionem. Dецernit igitur ita facere. Peritos architectos requirit. Ghisij Meliorinum, conestablii Iulium Castellotum proponit. Henricus rex ne his quam illis magis propensus videretur, ambos reiecit. ipse Vincentium Locadellum Cremonensem virum præ cognitione rei bellicæ clarum, & munitioem egregie peritum acciri iubet, qui tunc etiam præter excitandis, instaurandisque munitioem in finibus Vermanduorum, is ad regem accessit usque Burdigalam, aquas Augustas, portumque, Sancto niti explorare ad munitioem excitandas. Conscriptæ sunt etiam regis literæ ad omnes vrbium prefectos, qui iubentur omne auxiliorum genus liberaliter impartiri. His locis diligenter exploratis facit certiore regem, atque cum aptis apparatibus ad opus remittitur. Primum oppidulum excitari coeptum est in portu Sautonico, quoniam ille populus magis turbulentus appareret, ac minus regis mandatis obtemperans. iubetur vrbis præfectus omni auxiliorum genere Locadellum protegere dum demoliretur ædificia, quæ possent arcem in opportuno loco impedire, cum multa ad vrbis securitatem essent destruenda, vt area capax oppiduli efficeretur. Ille confestim templa, priuatasque domos aream impediennes demolitur, ac funditus euerit, primum ad plateam oppiduli parandam.

Conditiones
iniunctæ An
delotto ob
salutem.

Ghisiorum cõ
silijs prudēs.

Conestablii
astutia & ora
tio callida.

lectus por
tione Castre

Vincetius Lo
cadellus ar
chitectus e
gregius.

portus
Sautonico

rus in
Sautonico

randam. Sollicitabatur Locadellus partim precibus, partim minis, partim etiam inuitabatur largitionibus ad rem prorogandam, ut dicebatur, dum conueheretur reliqua necessaria materia muro- rum, at re ipsa, dum literae ac nuntij temitterentur ad opus impediendum, cum lamentationes, & querelae frequentes ad regem Cantabrorum deferrentur. Cantaber Locadellum per literas accer- sit. cunctanti minatur si sibi principi illius regionis regia mandata prius non deferantur. instituti opus necessario intermittitur dum redeat Locadellus, qui non ignarus comitorum habitore Lu- tetiae, cum neque in hoc, neque in illud periculum vellet incurrere ob Gallicas seditiones, occulta- que odia factis certioribus per literas Henrico & conestablio citatis equis ad Cantabrum regem con- uolat. Nunc vi, nunc omni humanitatis genere distinctetur, quia videbatur omnis spes deserendi op- piduli in mora & distrahendo negotio esse reposita. Veruntamen post multas altercationes cum maxima indignatione ciuium iaciuntur profunda oppiduli fundamenta per multam scarentium aquarum difficultatem. Hec agebantur per id tempus, quo erant in quinquennium factae indu- ctiae cum Philippo Hispaniarum Rege, atque fractae postmodo fuerant haec ipse induciae. Idcirco ef- fectum est ut Henricus vereretur ne praeda relicta esset Vandomiae factioni, si illam atrocius irritas- set, grauius ferentem excitati illam munitionem, cum magna pars Gallicae nobilitatis esset im- plicata bellis Italicis, ad quae accesserant praecipue duces complures cum Ghisio summo duce eius expeditionis. iubet igitur oppidulum portus Santonum imperfectum relinquere. Sed quoniam in- clinatam ac propere cadentem fortunam omnia aduersa vident & impellunt, nisi prudentia succur- ratur, quae vna plurimum vel impedit vel tardat aduersae & infestae fortunae cursum, accessit ad ceteras Gallorum calamitates, quas per infelicem pugnam passi erant, ut Nicolaus Polleuillius regulus iussu ducis Sabaudiensis factis permultis incursionibus in agrum Biturigum cum decem millibus peditum ac mille equitibus cuncta ferro ignique populabundus absumeret. idem ausus est Auari- cum metropolim eius regionis obsidere, acriter infestare, sollicitare ad deditionem. est autem Aua- ricum vrbs in finibus Biturigum opulenta & ampla, non procul a Ligeri fluuio posita, qui in finibus Boiorum e proximis montibus ortus per Turonum fines & Pictorum decurrit in sinum Aquita- nicum. regio Biturigum, in qua situm est Auaricum, fertilissima est omnium propere rerum necessa- riarum, atque vrbs ipsa multis nobilibus aedificijs insignis. Hanc urbem infestanti Polleuillio nun- tius affertur Gallum collectis magnis copijs huc properere aduentare. Ille fortunam belli minime ex- periri esse ratus cum tam paruis copijs, eas in tutum recipit. Nam auctae fuerant Gallicae octo Heluetiorum millibus, totidem Germanorum, quatuor veteranorum Gallorum peditum, multique Italis cohortibus, & tribus millibus equitum cum triginta muralibus tormentis. Ghisio ex Ita- lia illuc profecto deferitur summum imperium rei bellicae, & primus locus in castris post ipsum He- ricum. Quae copiae cum non asperuandae viderentur Henrico, decernitur in militari concilio ut Hi- spanis hostes per vim armorum eiciatur ex ijs locis, quae anno superiore fuerant occupata. Illud fa- cile contigisset, nisi adhuc vires Gallorum aliquantulum fuissent distractae Polleuillio ex agro Bituri- gum expellendo. nam ea res accommodatum & idoneum tempus concessit Hispano hosti ad op- pida Veromandum, Hannum, Chiatelletum munienda ad protegendosque fines Belgarum; etenim tempus fecit eam expeditionem difficiliorem multo ac incertiorum. His accessit molesta aeris in- clementia, cum acerrime hyemaret, & annonae penuria, rei que frumentariae, cum vniuersa regio fini- tima populationibus & incendijs fuisset deuastata. His tot incommodis coactus est Henricus con- stitutum & stabilitum negotium differre in tempus magis idoneum. Veruntamen ne collectae tam copiae interim otio & desidiosa, grauissimis pestibus omnis humanae vitae, labefactarentur, quibus ni- hil magis eneruat rem militarem, decernitur omnino aliquid tantis viribus dignum esse aggredi- dum. Quoniam igitur iam insignes copiae vndique accitae confluerant ex Italia, Heluetiis, vniuersa Gallia comata in Vermanduorum regionem, & reliquiae praeterea exercitus superioris anni, He- ricus secum in animo cogitabat qua ratione acceptam notam superioris calamitatis honorifice de- leret, obliteraret, resarciretque; damna accepta. Petrus Strozza proponit Iccij portus, ea est vrbs Bri- tannorum Cales vocata; expugnationem, quae etiam in regio consilio militari clam fuit instituta; atque quantum eodem consilio Strozza & Locadellus induciarum tempore formulam vrbs & Ri- sbani sine Iccij arcis calamo expressissent, quae explorauerant ad expugnationem, tamen denuo acce- dunt clam explorantes an tormenta bellica propter arenosam loci naturam commodè attrahi pos- sent, quod factum est sub finem anni. Vbi visa essent tormenta posse attrahi, iussae sunt copiae illuc iter facere comitantibus Ghisium summum copiarum ducem Thermeo, Vmalio, Andelotto, Me- morantio, Neomageni, Annuillio, arcis Surioniae proceribus, atque aliis insignioribus permultis. Istud autem fiebat initio mensis Ianuarii, qui annus fuit octauus supra mille quingentos & quin- quaginta salutis nostrae. Hi proceres stimulo gloriae impulsii, quae omni stimulo acrius vrget in omnes difficultates ac magnitudinem periculorum, superatis & neglectis durissimis & acerrimis anni atque hyemis frigoribus ad Celsoniacum nauale metantur castra, siue vbi fuit Icium. est autem portus in maris oceani litore situs Icium ab antiquis vocatum, vbi mare Arctoum Germanicū no- minari incipit, sicut Britannicum quod vergit ad meridiem. Vrbs vero ipsa Iccius portus ambitum habet non valde amplum, quippe, qui non excedat duo millia passuum. figura vrbs est quatuor la- terum, cuius duo latera circiter septingentos habent passus, at reliqua trecentos. posita est in loco traiectionibus in Britanniam faciendis peraccommodato, ac ferè e regione Dourae oppidi Britanni- ci. Distat parum a Grauelinga tria millia passuum nimirum, cui finitimi sunt populi Caletes siue Calesij & Morini & Neruij vocati. Vrbs certe ipsa diocesanos Normaniae portum habet satis amplū ad excipienda nauigia, cui arx iminet Risbanum vocatum firmissimis aggeribus & fossis aqua ma- rina

240

Nicolai Polleuillij virtus

1558

Iccius portus siue Cales

1558

Iccij portus descriptio.

Risbanū arx.

ina praesentis inuenta. tunc parum habet firma, quae possint uerberationibus resistere, quae vrbs plu- rimi referre ad rem bellicam uisa est, quia nullus facilius, breuior, aut expeditior est traiectus in Bri- tanniam, quam urbem Odoardus Tertius eius nominis Britanniae Rex anno salutis nostrae septimo post mille trecentos & quadraginta profligato ingenti praelio Philippo sexto Gallorum rege Britan- niae imperio adiecit. Procedentibus itaque Gallicis copijs. praesidia cuiusdam munitionis, quam Britanni in pago quodam excitauerant, qua ibatur Neunambrigam, uiso confertissimo globo Gal- licorum sclopettariorum accedente turpiter munitionem deserunt, sibi que fuga salutem com- parare nituntur. Galli contra tanta alacritate fugientes Britannos insequuntur, ut uel ad pontem Neunambrigae fugarint, quamuis Britanni multorum equitum, paludumque uicinarum beneficio undique possent protegi: Sed enim ad portas usque pontis Neunambrige Galli cum Britannis mistim profecti uirtute praesentium praesidiorum repelluntur. est autem Neunambriga nobilissima munitio a Britannis erecta & credita, quod per occultas quasdam aquarum uias subterraneas aqua marina transmittatur ad Caletum populorum uel Calestorum ad Celsoniacum nauale alluendum per ma- ris ipsius incrementum, cum per clandestinos aqueductus exudante mari in subiectam planitiem instar lacus cuiusdam aqua in fossas camposque urbis circumfundatur unde quaque. ex altera parte Ghisius, ex altera Thermeus hanc munitionem ad expugnationem in diem crastinum explorant non sine multo tormentorum bellicorum strepitu, quae multa in utrumque disploduntur. Rursum autem per noctis obscuritatem Ghisius & Strozza & Vmalio & Thermeus, alique non nulli infi- gniores duces portum & aggeres & arcem Iccij explorant, quae arx defendit eam partem urbis. quam prospicit illa exploratio tam commoda accidit, tamque facile urbi propinquant, nulla ut oblata dif- ficultate omnia pro sententia inuestigarint. Ceterum Ghisius obseruata decrecentis aquae mari- nae oportunitate hortatur Rindanium Allegriumque proceres ut fauces portus, per quas ille ad- ri poterat, obturent, quare per summam celeritatem perfecta decernitur ut portus & Neunambrige munitiones uno tempore inuadantur. Directa sunt utrobique per noctem bellica tormenta in- ter corbes gleba repletos & aggeres excitatos protecta. ubi primum illuxit, cum incredibili frago- re & strepitu omnia concutuntur. at Neunambrige praesidia quamuis multos globorum ferreorum ictus expectassent, tam ebrebritate & uirtute tormentorum diligentiaque hostis derrita deierta munitione sese fuga in urbe Iccium portum recipiunt. Nec ita multo post Risbani quoque praesidia seruantia idem in- stitutum conseruatis & attonitis prope animis ob incredibilem impetum, inexpectatamque dilige- riam Gallorum hostium, cum praesertim multa Gallica nauigia accessissent e Normania, cum inuade- retur per noctem oppidulum sensim in se urbem omnia recipiunt. Nam sane quantum animi & au- daciae ac uirium succrescit uictoribus ob felices rerum successus, & res prosperae, glorioseque ge- stas, tantum audaciae uel etiam magis plerumque uictis adimitur; cum fortunae prosperi euentus primi sint, at reliqui tribuantur imperatorum sapientiae & uirtuti ac iudicio, si quis oppor- tunitate a fortuna concessa recte uti sciuerit. Ghisius capto Risbano oppidulo multis bellicis tormentis, multisque bellicis apparatibus potius suas uires auxit, hostium depressit. ut autem omnis spes subsidiorum urbanis praesidijs adimeretur, adiuncto sibi Vmalio regulo ca- stra deligit ad Gisenensem fluuium. quod iubet uiginti & sex cohortes Gallici peditatus, et Germa- nos Ringrauii, & multos alios manipulos cum Surrioneo ac Tauanesio tribuui castra transferre. Ex altera parte urbis, quae in medio relinquebatur, Ghisius ipse cum suis copijs ad aggeres portus ca- strametatur. In illam partem urbis, quae portam & aquam prospicit, sex canones dirigit, & tres co- lubrinas. Quindecim canones praeterea instruit ad dirumpendam portam cum reparationibus, aliisque quibusdam turribus, quae milites longius arcebant. Vbi ita per primum & alterum diem cum maximo impetu magna pars muri esset prostrata, mareque uespero decreuisset, iubet Ande- lottum praefectum Gallico peditatu cum mille & ducentis sclopettarijs, multisque loricatis, & co- ferto nobilium manipulo ripas propinque fossae occupare, fossam ad portum usque ducere, repara- tiones erigere, ut ad fossas usque portus demoliendas accederetur. Illis enim diruptis atque decisis aquam abduci posse sperabat, atque ibi castra poni. his tamen uisis non sufficere ad oppidi expugna- tionem, apparuit fore utilius si propius accederetur. iubet itaque tormenta propius trahi, quae ma- gis propinquare oppidulo poterant, quam urbi. atque, per eam noctem, quae postea secuta est im- perat sex muralia tormenta in illud dirigi, deinde alia triginta his adiungit captiua, quae ad diuerberandos suos dominos conuertuntur. Id uero fit tanto strepitu, tantaque diligentia, ut ma- gna parte muri deiecta & instrata decretum sit postridie eius diei, ubi primum illuxisset, urbem uideri inuadendam aquis decrecentibus. ne tamen tempus interim inutiliter transigeretur, quia spatium quoddam muri apparebat non nihil posse conatum & accessum militum retardare, tor- menta eodem directa conuersaque sunt. Iubetur Agramontius regulus centum expeditos sclopotta- rios paratos habere ad exploranda Britannorum consilia ubi aquae decrecerent. Ghisius ipse, quo- niam Strozza deduxerat centum sclopettarios ac totidem operas per noctem ad occupandas quas- dam domos apud portum, unde agger duci posset ad aggerem usque Andelotti, eodem descendit. Per illum aggerem tantum commodi Strozza conuequebatur, ut ibi consistens non solum locum illum occuparet, sed etiam eius beneficio potiretur uniuerso portu, prohiberetque ex urbe offensuros, aut ingressuros in urbem. Illud quanti referret ad uniuersam rem bellicam intuiti Britanni. omni co- natu hostem repellere nituntur, quare crebris sclopettorum, & minorum tormentorum ictibus cir- citer triginta e Strozzeanis dilaniatis aut transfixis cogunt ex eo loco recedere. At Ghisius praesentem opportunitatem non amittendam ratus duces non nullos mittit ad explorandam uer-

Neunambri ga munitio.

Neunambri ga turpiter relicta.

Risbanum turpiter relicta.

Stultorum est
factum erro-
rem cogno-
scere, sapien-
tium ante co-
gnitum deui-
tare.

Iccij portus
deditio.

Oratio pro
rege Gallo-
rum.

berationem. Iussi sunt centum sclopetarii ac totidem loricati Agramontii procedere cum ducē-
tis peditibus Piennij reguli, quas cohortes Ghisius ipse postmodo vadantes per aquam pube tenus
consecutus est cum suis copiis instructis ad ruinas vique murorum. missus est Vmalus, & Memo-
rantius, & alii insignes proceres, qui conarentur cum suis copijs per vim irrumperere, atque armis vi-
doriā comparare. Illi gloriæ stimulo compulsi tanta fortitudine & alacritate istud faciunt, vt ob-
uios quoque Britannos trucidarint, repulerint, fugarint, ruinis potiti sint, reliquis in urbem inclu-
sis. Hi cum oppidum per inertiam defensorum ac præter spem occupassent, iubentur in oppido ca-
stomerari, neque solū vt illud firmissimis præsidijs teneretur, quod propē se cepisse videbantur som-
niare, sed etiam vt defenderetur pons, per quem erat aditus in urbem. Vt autem præsidia ibi essent
æquiore animo, Ghisius duos suos fratres & magnam partem nobilitatis Gallicæ ibidem stationē
habere imperat, atque succrescentibus aquis marinis ipse in castra se recipit. Cæterum Britanni de mo-
re stultorum, cognito errore post factum, quod oppidulum tam turpiter & damnosē reliquissent,
per quod omnis facultas subsidiorum prorsus adempta esset, decernunt omnia pericula, omnesque
difficultates esse tubeundas dum illud recuperetur. Conferto igitur agmine armatorum magno fa-
cto imperu in apertam portam oppiduli prorumpunt. Sed Gallos mirificè paratos inueniunt ad
eos imperus sustinendos. tam atrox, tam diuturnum tam pertinaxque prælium vtrinque commit-
titur, vt cum diu pugnatum sit, multi ceciderint. Victoria tamen, quamuis cruenta, fuit apud Gallos
qui singulari virtute eos ad portam vique repellentes intecuti sunt. Sed enim cum audius proces-
sissent insequentes Galli, multique vrbis tormentis lanati fuissent, quæ ad portam directa eo consi-
lio fuerant, instauratum est prælium. Britanni cum acriter pugnarent, tamen circiter ducentis suo-
rum amissis denuo Gallica virtute funduntur, quamobrem abiecta prorsus omni spe recuperandi op-
piduli rursus in urbem includuntur. Galli ne sepius cogerentur de ipso oppidulo dimicare, portas
claudunt. tormenta in inuasuros dirigunt. omnem spem recuperandi adimunt. Britanni deiecti de
spe recuperandi oppiduli, atque omnibus auxilijs eodem tempore, quæ aliunde accedere non pote-
rant, cæperunt petere colloquium, in quo ageretur cum Ghisio de deditio. Post multas vtrinque
propositas difficultates fit deditio certis conditionibus, quarum summa fuit; nemini cuiusvis ætatis,
ordinis, dignitatis, vt fiat iniuria. Vt liber discessus, liberaque abeundi facultas omnibus pateret, siue
vellent in Britanniam siue in Belgium proficisci. Vt captis à Ghisio quinquaginta militibus, quos
mallet, cæteris libera omnia relinquatur. Vt omnia bellica tormenta, omnesque bellici apparatus,
atque omnia denique prorsus spectantia ad rem bellicam vna cum commeatu relinquatur. Ghisius
arbitrio, neque quidpiam destruat aut occultetur. Vt omnia vrbana relinquatur in eodem,
quo sunt, statu; nulla re prorsus translata aut mutata. vt omnis vrbana pecunia, & merces, & res
preciosæ committantur Ghisio arbitrio. Sic hinc conditionibus assentiente Milordo Vuentfur-
nio vrbis præfecto Ghisius cum omnibus copijs Cesoniaco nauale ingreditur, atque magnam par-
tem populi Calesiensis eiicit, cum reliquos omnes postredie excedere iussisset. Inuenta sunt multa
bellica tormenta, quæ in his expugnationibus trecenta ferme fuerunt, & multi bellici apparatus.
reliqua sunt arbitrio militum commissa. Henricus interea quia varijs diuturnisque iumptibus
bellorum affligeretur exinanito iam ærario, cum circiter triginta peditum, septem equitum mil-
lia haberet in castris, comiria quatuor conditionum hominum incidit. vbi conuenissent frequen-
tes, ipse ad sextum idus Ianuarij in palatium accedit, quem comitantur primogenitus card. Dux
Lotaringie, Vandomius, Augustonometensis, alijque insignes duces & antistites, & proceres.
Vbi in amplam aulam ventum est, rex in sublimi throno cum regio apparatu confedit, cæteris in
inferioribus subsellijs sedentibus in theatri formam. astant primogenitus ad regium solium. tum
regius scriba Henrici, & Andiensis fratris adstantis nomine, explicat difficultates & incommoda,
& sumptus, quos Rex tamdiu passus est per bella a Cæsare patre, & Philippo Hispaniarum Rege
filio varijs, & continuatis temporibus Galliarum illata. Quippe cum Franciscus Gallorum Rex per
vniuersum ferè ætatis suæ decursum coactus se defendere non modo vacuum & exhaustum æra-
rium reliquerit, sed etiam non parum æris alieni persoluendi. inde Henricus postea si regno ac-
cepto tot controuersiarum pleno coactus sit multa millia hominum alere, modo in Belgio, modo
in Hetruria, modo in tubalpina Callia ad suam defensionem, modo aduersus Cæsarem, modo
aduersus Pontificem, modo aduersus Philippum Regem, modo aduersus Britannos aut Germa-
nos, quid mirum est si nouis subsidijs indigeat? Nam nulla ratione fieri potest vt principes homi-
nes & Reges facultates, prædia, lares, templa, iura, liberos, vxores, vitam subditorum populo-
rum propria pecunia, quæ certè nulla est, defendant, nisi sumptus in res bellicas a subditis popu-
lis suppeditentur. Henricum quidem egrè ferre quod molestus esse cogatur suis subditis, sed ta-
men præstare aliquam partem facultatum ad cæterarum defensionem alacriter conferre, quam ex-
pectare, vt omnia per inopiam stipendiorum in potestatem atrocissimorum hostium deueniant.
Sese omnes regios ac sacros prouentus oppignorauisse, antequam ad hanc molestiam deueniret:
sed necessitatem omnium regum & imperatorum esse potētissimum Tyrannum, quam nemo pos-
sit negligere. Sibi pergratum fore si non auxilijs, saltem mutui nomine quanto maior posset pecu-
niarum numerus concederetur, cum sese omnem concessam pecuniam adpromitteret solaturū &
satis grandem prouentum interim daturum è regia pecunia. Sin autem ipse naturæ cessisset, iura-
uit primogenitus, ad quem regnum pertinebat, paterna promissa ad vnguem seruaturum. His
dictis purpuratus card. Lotharingie tanquam princeps sacri ordinis, Augustonometensis Dux tā-
quam princeps nobilitatis, regulus diui Andreae tanquam princeps ordinis iudicum & consiliario-
rum, Mortierius tanquam princeps mercatorum inferiorisque conditionis hominum omnes
facultates

Pistolotti g
sua.

Gisnz de
scriptio.

facultates & uitam ipsam præterea pro patriæ defensione liberalissime promittunt. omnes
istud faciunt detractis capitum integumentis ante regem astantes. Tum Senfius purpuratus regio
nomine præsentibus omnibus agit gratias, rogatque ne Parisijs discedant, nisi acceptis regis condi-
tionibus auxiliorum. cum decies centena millia nummum bis essent collecta, Henricus potentissi-
mum exercitum instruere nititur. Colligit quindecim millia Pistolottorum, ij sunt equites sclopet-
tarij ad morem Germanorum instructi, addidit quinque Regimenta Heluetiorum præter duo or-
dinaria, quæ perpetua stipendia merebantur, quo ubi primum ferret anni tempus in Morinorum
fines accederent. Nec ita multo post nuntius accedit Risbani & Neunambrige captæ, qui docet ma-
gnam esse spem Cesoniaco naualis quoque capiendi. Quæ dum aguntur Parisijs, & Ghisius inten-
tus esset Cesoniaco nauali expugnando cum pedestribus copijs, Gallicus equitatus uniuersam re-
gionem Oia uocatam, munitionesque in ea regione inuentas subigit in Gallorum potestatem, præ-
ter Gifnam munitissimam urbem Morinorum & Hames, quæ per eas vires adijci Gallico imperio
non potuerunt; atque magna copia annonæ ubique est inuenta. Ghisius relictis Iccij atque in Cesoniaco
nauali firmis præsidijs, omnibusque rebus necessarijs ad defensionem communiens signa con-
nellit ad Gifnam oppugnandam. Paulopost cum captorum Iccij & Cesoniaco naualis quoque nuntius
Lutetiam accessisset, ingens facta est significatio lætitiæ cum maxima Ghisij & Strozze collauda-
tione atque gloria, sed non tamen sine magna cæterorum procerum Gallicorum inuidia. Neque ta-
men illa tantum, quæ spectabant ad Iccium Gallis eo tempore feliciter eueniunt, uerum in Norma-
nia etiam & in mari Celtico, ubi Gallica classis maria ipsa percurreret, & ad auertenda subsidia, si qua
mitterentur Britannia, multa Britannica nauigia cepit cum opulentissimis mercimonijs. Ghisius ad
urbem Gifnam magna celeritate profectus idibus Ianuarij ad fossas murorum castra ponit, iubetque
eodem die fossas duci, aggeres excitari, uallosque erigi ad hostem arcendum. est autem Gifna urbs na-
tura & arte munitissima, quippe quæ sita sit intra profundas & altissimas paludes ad insulæ formā,
habeatque propugnacula præualida, quibus ubique latera protegantur. erecta sunt nocte postera cir-
citer quinquaginta tormenta muralia in propugnaculum, quo porta protegitur, atque id acerrime
concuti ceptum est. deinde quod alteram partem porte, murumque defendit & ipsum concutitur.
Nulla pars neque nocturni neque diurni temporis ad industriam uerberandi intermittitur, sed per tri-
duum assidue continuatis ictibus tormentorum murus aperitur atque prosteritur ad ingressum, de-
fensionemque evertitur. Aperitur fons propugnaculi, non tamen illud totum prosteritur, atque cum
illud murum ex lapide lateritio haberet crassum, fossas non parum repleuit. nam inutile fit aliquan-
do ciuitatibus muros habere ualde crassos, cum nullus tantus esse possit, qui non ui assiduorum tor-
mentorum dirumpatur. enimvero ad quatuor millia globorum tam breui spatio sunt contorta,
cum tormenta ipsa propter ingentem uim hyemis non magnopere incalescerent. ruine ille muro-
rum sepius explorata sunt ad inuadendum, sed nimis difficilis aditus apparebat. ueruntamen post
crebriores etiam ictus uisa est urbs denique posse utiliter inuadi, cum propter satis patentes rui-
nas, tum propter segnitiam defensorum iam conceptum de uirtute Gallica timorem quendam. Sed an-
tequam urbs inuaditur, Ghisius expeditissimam lectissimamque cohortem mittit Gallorum ad locū
ruinarum aggeremque occupandū, unde inuadentes alioquin poterant magnopere infestari. sic enim
accessus tutior & paratior apparebat fieri, & facilius occupatio ruinarum. cohors iussa non sine ma-
gna difficultate mandatum exequitur. Ghisius iubet Germanorum phalagē cum admistis Aquia-
tanis procedere ad hos protegendos, ubi explorata fuerat profunditas aquæ fossarū. Andelotti ius-
su. Nam fosse urbis amplitudo erat septuaginta pedum, cum circiter sex pedum esset profunditas.
aquarum. Vbi sclopetarii ad ulteriorem tamen ripam peruenissent, iactus est pons, super quē acies
instructæ urbem magna uirtute inuadunt. tanta ui, tantaque pertinacia pugnatur, ut Britanni, quam-
uis omne genus telorum iecerint, usque sint missilibus ignibus & feruentibus aquis, denique uirtute
inuadentium sint infracti. irrumperunt itaque Galli quamuis magna accepta clade, mira uirtute pla-
tea superior propugnaculi capitur, in qua omnes propē inuenti Britanni trucidantur. pauci intra ur-
bem se recipiunt. contulit Strozza super eueris propugnaculi ruinis duas plateas lignorum ac sarcu-
lorum ui excitari, alteram paulo inferius distantem ab eminentiore parte circiter duos passus, alterā
superiorem, quod sese armanti reciperent, si repellerentur. Illud uerò commodum fuit Germanis &
Heluetijs copis, aptioribus stationarijs prælijs, quare fiebant iis commodiores conatus. Quæ dum
fiunt à Ghisio, Amiras iam castris ad Lentium positus oppidum capit, omnia diripit, agrum inter
Nasum ac Lillam oppida populatur. Douanam urbem tentat per prodicionem, quamuis irritum
sit consilium. Heluetii interea tribuni Roccorochii duas alias capiunt munitiones, plateamque in
feriorem oppidulo propinquam, qua re ita consternati sunt, itaque animo demisso facti defensores,
cum nulla spes reliqua esset in subsidijs, ut uel nolentem Milortum Greum urbis præfectum mit-
tere compulerint, qui ageret de deditio. nam quis concepto ab uniuerso populo, in animisq; multo-
rum penitus insidenti, suapte natura infreni timori modum iniecerit? non enim reuocari ad uir-
tutem fortitudinemque potuerunt, quod reliquum esset ualidius integrū propugnaculum, quod
uetus oppidulum undique altissima & lata aqua esset cinctum & amplissima fossa, quod non so-
lūm propterea opus esset noua diuerberatione, sed tanta difficultas proponebatur inuadentibus,
ut fortuna belli uideretur fore communis, atque Galli incertus bellorum exitus, cum multis neces-
sario esset pereundū in ipsis conatibus. Sed inclinatum fortunā omnia impellunt, facile, fit ignauo-
rū & timidorū & desidū militū oppida expugnare qui ad ostentationē tantū arma induunt. actū
est & stabilitū ut urbs dederetur his conditionibus. Vt Milortus Greus ac cæteri duces fierēt captiui
in morē uitioris belli. Vt cæteris omnibus liceret quod uellent liberis exire, relictis uexillis, tormen-
tis

Gifna capta tis bellicis, & ac reliquis militaribus apparatibus. Exeunt igitur circiter mille pedites partim
 Britanni, partim Sequani, & nonnullis Hispani; quoniam Hispani sentiebant cum popularibus
 vrbis urbem esse defendendam, si constantes defensores nacti fuissent. Enimuero difficillimum est
 munitionum prefectis urbes seruare inuitis populis ac militibus iam magna trepidatione conster-
 natis, per quam occasionem necessariam deditionis nulli dedecus potest iure in Ducem redundare,
 sicut turpe est & stultum cuiusdam bellicae temeritatis loca debilia uel rebus necessarijs exinanita
 diutius defendere: cum satis sit prefectis munitionum arces quodam tenus defendere. agendum
 est enim prudenter in omnibus, ut egit Iulius Vitellius episcopus a Iulio Secundo Pont. maxi. tunc
 dae arci Rauennati prefectus, quamuis a Francisco Guicciardino grauissimo alioquin historiarum
 scriptore parum uere reprehenditur, ut qui turpiter arcem Gallis dederit. ille enim capta di-
 reptaque urbe Rauenna armis Gallicis post M. Antonij Columnae professionem cum suis co-
 pijs, arcem ipsam quantum rei bellicae ratio lausque ferebat, constanter defendit. nam ubi Galli
 primarios ciues Rauennates captiuos coegissent attrahere tormenta ad arcem diuerberandam, il-
 laeque acriter & assidue coepta esset concuti, primum uisus est episcopus parum uel uictoria arma
 curare. tormenta quaedam hostium etiam infringit. Gallos per crebros tormentorum ictus non
 satis tunc proxime confedisse permitit. Sed tamen post diurnam uerberationem, dissecto at-
 que prostrato ualidioris arci propugnaculo, alio propinquo iam concuti cepto, ut licet etiam
 nunc uolentibus ex arci ipsius ruinas intueri, atque ego ipse post testimonia uirorum bonorum
 legitime & cum iuramento examinatorum cognita uidi, omni profus desperato subsidiorum gene-
 re, deficiente annona, quam Columnae copiae absumperant, Vitellius statuit prudentioris esse
 ducis superioribus uiribus cedere, dum honeste liceret, quam stultam pertinaciam & imperitiam
 rei bellicae pro fortitudine uirtuteque amplecti: atque ita in apertum periculum rerum omnium
 uno tempore uenire. deditionem itaque sicuti necessariam, ita satis honorificam facit opportu-
 ne post diurnam uerberationem. caeterum Hames tantum urbs reliqua erat Britannis, & ea
 quidem non satis munita, sed propter paludes illam undique cingentes accessu perdifficilis, cum
 una tantum uia, eaque perangusta manu facta reliqua esset, qua accedebatur. eius praesidia audita
 captiuitate Gifnae deterrita, tanta trepidatione repleta sunt, ut arrepta fuga uel nemine infestare non
 prius currere destiterint, quam uel ad oppidum Oromanacorum Sancti Odomari peruenerint in
 Britanniam trajecturi. Sic omnia, quae possidebant Britanni citra mare Britannicum breuissimo
 spatio temporis in potestatem Gallorum peruenerunt, ut appareat quam instabilis sit regnorum
 & urbium, nedum priuatorum opulentia, cum fortunae, uel potius numini subuertere placuerit.
 Ghisius his omnibus locis tam gloriosè potitus relicto in Cesoniaco nauali Thermeo cum praesidijs,
 ut diximus, eueris funditus Gifnae moenibus, ne in tot praesidia copias distrahere cogere-
 tur gloriosus & insignis cum Strozza Lutetia accedit, ubi cum singulari letitiae significatione ambo fuerit
 excepti. Atqui cum acriter Iyemaret, copiae sunt partim in captas munitiones, partim in loca si-
 nitima in hyberna distributae. Britanni contra non mediocriter affligebantur, quod tam turpi-
 ter sua loca fuissent amissa, quod nullis illatis iniurijs id passi essent a Gallis, sed plurimum om-
 nium animos infestabat, quod ita sublata esse uidebatur omnis commerciorum facultas cum cis-
 marinis nationibus, quia nullum haberent locum ad ipsa mercimonia conuehenda tutum, nisi ad
 loca Philippi Regis accederetur in Belgium. Pontifex interea iubet legationes iter capeffere, quas
 institutas superius fuisse diximus ad res inter duos Reges & ad pacem componendam. Carafa
 Bruxellas profecto Philippus fit obuius honoris gratia ad portam usque ciuitatis, atque sub umbel-
 la ad palatium uentum est multis comitantibus proceribus, & Albano praecipue duce. Vbi non
 nullos dies Bruxellis fuisset, captum est agi de pacis conditionibus, de qua Constabularius iam agere & ip-
 se coeperat. pertractatum est & de Paliani permutatione, pro quo principatus Rossani cum omni-
 bus redditibus ac prouentibus est oblatum, & decem praeterea Philippicorum millia in regno Nea-
 politano, quae ex portorio serici colligerentur quotannis. Carafa promissa sunt duodecim millia Phi-
 lippicorum ex Archiepiscopatu Toletano, & octo millia in Hispania. sed has omnes condiciones
 Carafa reiecit, quia se nullam habere auctoritatem diceret harum rerum conficiendarum. At Philip-
 pus obtestari iubet & ipsum habere eam facultatem, & se condiciones ab Albano admissas pro uiri-
 bus seruare uoluisse. Carafa Bruxellis exit. Rogatur ab episcopo Atrebatum & Ringome Sylua,
 qui eum conuenerunt ut regie uoluntati acquiesceret, cum Reges humanitate potius, quam ulla
 significatione indignationis placentur. omnia posse precando ab ipso Rege placide extorqueri, quae
 honesta sint, at nihil per iram, & animi magnitudinem. eadem condiciones permutationum pro-
 positae sunt etiam Romae Comiti Montorienfi cum iisdem obtestationibus. Hic paulo humanius re-
 spodet, se gratias agere regie maiestati pro clementi benignoque animo. sed de negotio ubi cum Pon-
 tifice communicarit illud consilium capturum, quod uisum fuerit salubrius. Sed quoniam Carolus
 Quintus imperatoria insignia Imperatoris comitibus assignauerat, quae indicta fuerant in mensum
 Martium; Ferdinandus contendit ad ea comitia in Vispetos, quod iam conuenerant electores, illis ac-
 ceptis uel potius creatus Imperator cum ipsis electoribus, alijsque proceribus comitantibus itum est
 Batodurum, ubi de more caeterorum imperatorum Romanorum coronatur primum imperator. Pon-
 tifex ubi requireretur confirmatio coronationis, noluit approbare, quia diceret non esse legitimum
 imperatorem ab haereticis electoribus electum. His addebat tributum pro regno Pannoniae tri-
 ginta millium nummum; quod praeter Imperatoriam dignitatem persoluebatur Turcarum
 Imperatori, quod nullus antea fecerat Christianus imperator. Neque legationem rursus Fer-
 dinandus admittit tanquam imperatoriam, sed tanquam Romanorum Regis, in qua senten-

Francisci
Guicciar.
error.

condiciones
Philippi regis
a Carafis
reiecit.

Ferdinandus
imperator
creatus & co-
ronatio.

pontifex non
admittit ut
imperatoris
legationes.

tia fuit pertinax quo ad uixit. At Ferdinandus ipse tanquam Imperator Iulio bonam Comitiam
 indicit in mentem Nouembrem; quo tempore Eleonora Caesaris soror, uxor primam Em-
 manuelis Lusitani regis, postmodo Francisci Regis Gallorum naturae concessit. Liouonia per
 id tempus quoque ipsa varijs bellorum tumultibus affligebatur a Moschouitis: quippe cum
 ad deuicandos eorum impetus intra munitiones necessariò Liouones se receperint. nam Mo-
 schouitae finitimi sunt Liouoniae. Sed quoniam non omnibus nationibus Liouonia prouincia
 nota est, fortasse non uidebor absurdum quidpiam facere, si quanta fieri potest breuitate
 eius prouinciae terminos atque naturam describero. Est autem Liouonia regio ad septentrio-
 nem posita in sinu quodam maris Liouonici e regione Schloles & Ossiliae uocatarum insula-
 rum, quas respicit ad Occidentem & mare Gotticum. habet ad meridiem Prutenos atque
 Poloniam, quae Sarmatia Europea uocatur. quamquam Liouonia etiam & Lithuania & Pru-
 teni siue Prussia & Massouia inter Sarmatas antiquitus numerabantur, cum duplex sit Sar-
 matia; haec quae est in Europa, & alia quae in Asia ultra Tanaim & Rham uocatur flu-
 uium extenditur, in qua sunt Hamaxobij. ad Septentrionem habet Sueuorum regionem.
 ad Orientem ipsos Moschouitas, quae regio multas continet nationes. Hos populos antiqui
 inhumanos & rudes & crudeles fuisse dixerunt, sed tamen haec temporibus ad mitiorem vi-
 tae cultum sunt perducti, & Federico Imperatore primo ad Christianam religionem peruene-
 runt. multae sunt opulentae ciuitates in ea prouincia, quarum principem locum tenent Riga
 & Riualia. Distat a mari Riualia circiter decem stadios cum multo magis sit Septentrionalis,
 at Riga posita est in litore ipsius maris Liouonici e regione praedictarum insularum, atque ita
 sita, ut mari ipso alluatur. Vniuersa ipsa Liouonia in duas partes diuisa est, quarum altera Bo-
 realis, Australis altera nuncupatur. Magna pars huius prouinciae Lutheri instituta & dog-
 mata complexa est, quamuis sunt etiam nonnullae ciuitates quae catholicum ritum sacrorum
 retinuerint. Habet haec regio quosdam equites Eniferos uocatos ordinis Diui Ioannis, quo-
 rum princeps est Commendator, qui maiori parti Liouoniae imperat. Aliae urbes Rigae, aliae
 Torpati urbis Episcopo obediunt. Multa est huius prouinciae fertilitas arborum, in qua va-
 ria sunt genera animalium & ferorum & domesticorum ob pabulorum copiam, quae plurima
 suppetit, ut bouum, pecudum, leporum, uirorum, thoum, vulpium, febellinorum, marto-
 rum, caeterorumque huiusmodi. nam magna atque densa sunt syluae in quibus tuta latibu-
 la ac lustra ferarum frequentia inueniuntur. Vina non nascuntur in ea regione propter frigi-
 dis magnitudinem, pro quibus in frequenti usu est ceruicia. Frumentum aliunde plurimum
 importatur e Sueuis, Prutenis, locisque finitimis. Caeterum Dux Moschouitarum, qui cupie-
 bat hanc prouinciam adiacere suo imperio, cum ampliores sint avaritiae, quam orbis terrae fi-
 nes, quia cum illa terminet, multa colligit armatorum millia. Belli causa fuit lapsus tempo-
 ris, quia iam pacis tempus pertransierat, quae fuerat composita atque iurata in annos quinquaginta.
 Nam Gualterus Plettemburgensis magister equitum eius ordinis, uir bonus & pius aegre
 ferens quod dux Moschouitarum tributum caperet e dioecesi Torpati praeter ius, sibi quae res
 alienas per vim arrogaret, dicitur post indictas per triduum supplicationes & ieiunia, ubi nulla
 honesta ratione rem componere potuisset, ad diuinam opem implorandam primum se conuer-
 tisse; ut qui censeret Deum optimum iudicem, & omnis improbitatis uitorem. Deinde col-
 lectis duodecim millibus peditum & septem equitum cataphractorum, quinque Curonum, sic
 enim uocantur Liouones de more leuiorum equitum armati, cum duodecim bellicis tormen-
 tis se ad defensionem accinxit. Cum illo exercitu proficiscitur in planitiem Plescouiae finitimam,
 quod accidit anno quingentesimo post mille a partu Virginis. ibi metato castra, atque uallis
 munito offert se Dux Moschouiticus cum centum & triginta millibus equitum in duas turmas
 diuisis. in tertia erant triginta Sarmatarum millia. Illa tanta armatorum multitudine minime
 territus Gualterus, ut qui omnem spem uictoriae in clementia Dei & aequitate defensionis collo-
 casset potius, fortunam belli maluit per uirtutem experiri, quam committere, ut per turpem fugam
 patria & urbes & omnia ciuium bona in potestatem crudelis hostis deuenirent. Deinde pro-
 posita controuersie honestate milites confirmat, hortaturque ad fortitudinem, cum Deus sit
 omnis iustitiae defensor, & depressor omnis arrogantiae, avaritiae, temeritatis. hortatur ut re-
 cordentur strenuitatis atque antiquae gloriae maiorum suorum, qui toties deuictis hostibus mul-
 to inferiores numero cum maxima laude omnium populorum triumpharunt. Docet maxi-
 ma & omnium preciosissima praemia proposita esse huic praelio, libertatis scilicet, patriae, fa-
 cultatum, filiorum, uxorum, religionis, uita ipsorum denique omnium conseruationem.
 Maximè gloriosam esse hanc ipsam uictoriam, in qua praeter praedicta praemia, proposita sit etiam
 memorabilis gloria & laus & memoria apud omnem posteritatem. ostendit multitudinem
 hostium non esse formidabilem; quia non nunc primum accidit, ut paucorum uirorum fortium
 uirtute ingentes hostium copiae superentur, cum multi alij ante haec tempora istud ipsum fe-
 cerint. atque cum infinita prope numero exempla tam egregie atque magne uirtutis, tum an-
 tiqua tum etiam recentia adduci possint, satis erit unum uel duo ad summum commemo-
 rasse. Nam Epaminondas Thebanus cum parua copiarum suarum manu quis nescit quot
 millia hominum in Leuctris superauerit? Militiades certe Atheniensis cum decem millibus
 suorum ciuium & mille auxiliarijs Platensis sexcenta barbarorum millia profligasse dictus
 est. Sic ubi Gualterus suas copias ad praelium cohortatus esset, in aciem instruit alacres ac
 promptas, atque tormenta in hostem direxit. Istud ipsum facit etiam Moschouita. ubi primum

Liouoniae de-
scriptio.

Equites Liouo-
nes Diui Ioa-
nis.

Curones eg-
tes Liouones.

Gualteri ora-
tio hortantis
ad pugnam.

Victoria insignis Liouonum.

Causa belli Liouonici.

Magnus exercitus Moschouitarum.

Miserabilis Liouonum fortuna.

Legationes Liouonum de pace missæ.

Portentum.

initum est prælium, signaque pugnae data sunt vtrinque. Liouonica tormenta magnam impressionem faciunt in hostem, qui breuibus securibus, & sagittis, & clauis ferreis ac lanceis pugnant aduersus Liouones, quæ certè genera telorum non valde pernitiola sunt armatis hominibus, vbi tormenta bellica Liouonum sapius fuissent displosa, Liouonesque ad strepitum tympanorum ac lituorum acerrimè fortissimeque pugnant; Moschouitæ propè fusi ac profligati simularata fuga conantur Liouones in quidam angustias locorum inducere, quæ non procul aberrant a Pietcouia. Sed Liouones cognitam calliditatem deuantes fortissime pugnant. multos trucidant. ceciderunt plures quinquaginta millibus Moschouitis, circiter viginti millia vulnerata. reliqui profugerunt. Missæ sunt deinde legationes de pace, atque ita res compositæ sunt, vt in hanc vsque diem perdurarint. vbi pax ad annum quinquagesimum peruenisset, Torpati episcopus vix pacem denique impetrat in quinquennium à Moschouita, qui iam copias ad futurum bellum collegerat. Pacis conditiones hæc fuerunt, vt templa Rigæ & Riualia Moschouitarum sumptibus earum vrbium resciderentur, quæ fuerant euerfa. vt dissolueretur antiquum tributum à prouincia Torpati debitum. vt, id si fieret, intelligerentur præterea factæ induciæ in quindecim annos. Istud autem si factum non fuisset, iam tum post exactum pacis quinquennium bellum graue obnuntiabatur. Id verò cum factum non fuisset, & iam octauus annus post compositam pacem ageretur, nullis vel episcoporum Liouonum precibus vel largitionibus allici potuit ad inducias denuo faciendas, neque diuerti potuit vlla ratione, ne bellum obnuntiaret: quia pacis vltimæ conditiones non essent seruatae. His accedebat, quòd cum nouas leges, nouaque scismata, & nouam religionem introduxissent, non possent non leuissimi homines censerì, atque Moschouitarum ducis amicitia indigni. Sic igitur legationes per has ambages retinens atque, deludens colligit circiter ducenta quinquaginta armatorum millia, quibus census imperat legationes in patriam redire, ac bellum obnuntiare. Neque tamen legationibus multo tardior exercitus agrum Torpatensem hostiliter inuadit. Proxima quæque vbi ferro flammisque populatur, homines trucidat, villas succendit, syluas & arbores decidit, mulieres, pueros, animalia omnia obruncat. Siquis ferri vim euasisset, in perpetuam seruitutem Scythis diunditur. illa inaudita propè crudelitas, & inhumana barbaries cum per quadraginta dies territorium & prouinciam Torpati deuastasset, tantus terror iniectus est illis populis, vt omnes propter metum in urbem confugerent, in qua tanta inerat multitudo, nulla vt loca vel priuata vel publica iam illam caperent. Nam eò confugerat vndique ex agris tanta multitudo, tantaque copia hominum omnis ætatis & sexus, vt non vrbs solum, sed etiam fossæ vrbis & suburbia atque pomeria miserima turba replerentur, qui per acerbissima frigora sub dio pernoctabant rerum omnium egeni, quorum plerique quotidie propter inopiam moriebantur. exaudiebantur multi eiulatus & luctus puerorum ac senum, qui quærebantur cum lachrymis se fame exanimari, alij se frigore, alij siti, alij aliarum rerum inopia crudeliter se innocentes necari exclamabant, sed tamen nullus patebat misericordiae locus. nam ciues diuturnam obsidionem timentes ducebant parcendum esse annonæ, ne omnibus vno tempore non sufficeret; quamobrem nullius lugentis lachrymas respiciebant. Moschouitæ cum sæpius urbem tentassent non sine frequenti clade propter vim tormentorum, defensorumque virtutem, expugnatione vrbis desperata incursionem faciunt soluta obsidione in agrum Neruiæ & Laidenæ vrbium, eandem vbi que immanitatem, feritatemque exercentes. Multis captis spoliis, multis trucidatis hominibus, multis armentis & gregibus pecudum abactis, multis abductis etiam in seruitutem mortalibus, exercitus in patriam reuertit. Indicta sunt postea comitia Liouonum ad urbem Vuendenam de instaurando agro tum miserabiliter deuastato, ad quæ vbi conuenissent principes & primarii homines à Liouonia, visum est nonnullis nulla ratione melius consuli posse huic negotio, quam si & ipsi collectis, quanto maioribus possent copiis, pari ratione agrum hostilem popularentur, captiuosque homines, & animalia conuerterent ad cultum agrorum, aut fierent permutationes cum captiuis. alijs hoc periculosum fore videbatur, qui censebant tantas vires propè pacatas cum non leue vltionis genus exercuissent, non esse denuo irritandas, sed potius agendum de pace; quare legationes censebant mittendas esse cum sexaginta millibus talarorum, quod est argenteæ monetæ magnæ genus apud eas nationes, quæ per largitionem & preces pacem niterentur impetrare; atque interim inducias postularent in quatuor menses. ea sententia cum omnibus proceribus placuisset, comprobata est, atque oratores ad eam legationem deliguntur Volfangus Zager, & Philippus Olmenus, quo mortuo in itinere, alius orator subrogatur. acceperunt cum his legationibus magistrum equitum, vt res sapientius transigeretur communi consilio. Impellebant Liouones ad eam pacem magno studio expetendam non solum memoria acceptarum calamitatum, & timor futurarum, sed multo magis ira numinis, quod videbatur multa grania Liouoniæ vniuersæ minitari. nam visa est crinita stella eximij splendoris, quæ multos dies supra Torpatum urbem perdurauit, qua portendi vrbis ipsius deuastationem existimarunt, quare omnia repleta sunt ingenti trepidatione. Fecerunt difficiliorem viam ad pacem vrbes quædam in finibus Liouoniæ, & Moschouitarum, quæ per mutuam temeritatem, ac propè insaniam, vt sunt vrbes finitimæ plerunque parum inter se amicæ, parumque consentientes, magnam dissensionem inter se excitarunt. Ea res vbi ad Moschouitarum Ducem fuisset delata, ita indignatione incensus est, vt neque munera Liouonum acceperit, neque legationes Liouonum admiserit, sed quam citissime excedere iusserit, ac domum bellum obnuntiare. nam violatum esse foedus induciarum ac sequebat per scelus Neruiensium iam concessarum, qui nullam haberent rationem iuramenti, neque Dei aut hominum ducerentur reuerentia. legationes grillatorijs passibus, & quam maximis

neribus

neribus discedentes rem breui ad Episcopum Torpati, & cæteros principes in patriam deferunt. at Moschouita continuo collectis octoginta millibus armatorum, & triginta Scytharum cum multis muralibus tormentis Neruiam opulentam & amplam Liouoniæ urbem inuadit. summum copiarum imperium obtinente Petro Sitegaleidero. Neruia ingenti cincta vbi que obsidione mox quinquaginta muralibus tormentis acriter concurritur. cum nullum tempus daretur quieti, tormentaque semper circumsonarent, tanta vi murus vrbis absconditur & prostrernitur, nullis vt turribus, nullis aggeribus, nullis mœnibus ciues protegerentur. ad extremum prostratis omnibus defensionibus vrbs ab vniuersis copiis vno tempore inuaditur. pugnatur fortissime vbi que, magna fit strages inuadentium ac defensorum: hinc propter multitudinem, inde propter virtutem. Sed ob numerum inuadentium vrbs denique capitur, vritur, eueritur, vrbs præfectus cum paucis militibus in arcem se recepit, at reliqui omnes ciues tam impuberes quam puberes omnis ætatis, sexus, conditionis foedissimis vulneribus trucidantur ad vnum. vrbs præfectus cum in arcem profectus rei frumentariae, omnis generis annonæ inopia laboraret obsidionem diutius ferre non potuit, quare ad deditonem venit hac conditione, vt liberis militibus & ipsi liceat quò velit excedere. Post captam & incensam illam urbem Petrus Sitegaleiderus agro deuastato ad urbem Nienhuinum Torpatensis ditionis ob siendam castra mouet, quam multis & prælijs & verberationibus assidue infestat. Episcopus audito acerbissimo Neruiæ casu, & Nienhuini obsidione, & tam atrocibus populationibus agrorum mittit ad magistrum equitum ipsius ordinis qui peterent auxilia. progressus ad sex millia passuum illum habet obuium cum duobus millibus & trecentis equitibus Germanis cataphractis. cõiunctis castris ad oppidum Charieppam, quod est ditionis Torpatensis confidentes, parum de obsessis solliciti genio indulgent. obsessi fortunæ arbitrio relictis partim annonæ penuria acerbissima omnium tormentorum, partim assiduis hostium molestis compulsi ita se dedunt, vtliceret cum filiis & vxoribus liberis excedere, & quocunque vellent tuto se recipere. his ex altera porta excedentibus, per alteram ingrediuntur Moschouitæ. id verò miserabiliter accidit egressis, vt quas res preciosiores occultassent, auferrentque quasi viaticum dum fortuna placaretur, ea direpta sint à turma quadam equitum, cum procul abessent ab oppido ignara deditonem & pactonum. Magister certè ordinis ea captiuitate percepta, quæ per suam ignauiam atque negligentiam contigrat, mirificè succenset. miserabile, ridiculum, & planè expers vltionis genus excogitat; nam charieppam oppidum innocens & ignarum deditonem, in vltionem illorum, qui se dederant, totum concremat atque funditus euertit. Moschouitæ oppidum captum rebus omnibus & firmissimis præsidijs egregie muniuit, quibus actis signa cõuellunt ad profectonem illo consilio, vt si daretur facultas, cum magistro equitum collatis signis confligeretur. at magister certior factus de hoc consilio per multa milliaria sublati tentorijs vasculisque collectis intra Liouoniæ fines, effugit episcopo relicto, qui & ipse breui in tutum se recepit. Vbi eò vsque percurrissent circiter triginta millia equitum, vbi Liouonum castra posita fuerant, nemine inuento qui resisteret villas omnes populantur. obuios quosque Germanos trucidant. reliquis coactis iurare quòd obedient Moschouitarum Duci in castra reuertunt, quo tempore omnes copiae adductæ fuerant ad inuadendam urbem Torpatum. Torpatensis iam vxores, filios, res preciosiores ad vrbes Rigam & Riualiam præmiserant, atque simulato consilio profitentur se velle ad leuia certamina excitanda cum hoste exire, aut repentino conatu illum adoriri. Episcopus ita fore existimans concedit exeundi facultatem. at ciues plerique per hanc simulationem egredi si diffugiunt, relictis sunt per eam fugam pauci defensores in vrbe, in qua paulo ante immanis quædam saeuierat pestilentia, quæ urbem multis colonis orbauerat. cæterum episcopus percepta liouonum fuga iubet omnes sacerdotes armati ad propulsandum commune ciuitatis periculum, & omnes reliquos, qui tractandis armis essent idonei. accessit in urbem cum quinquaginta militibus atque dux oppidi Groningæ. sacerdotes eum ducem sibi diligentes armati in forum accedunt. Hortantur vniuersum populum ad arma capienda, quibus fortiter defenderent lares, templa, facultates, filios, mulieres, religionem, patriam, iura, libertatem: quæ omnia vno tempore vel turpi ter erant hosti concedenda per foecordiam, vel gloriosè per virtutem atque fortitudinem protegenda. Sed quoniam plurimum dissidebant inter se ciues religionis causa, cum alij Lutheri, alij Catholicas partes sectarentur, responsum est ab vrbis præfecto, quem illi Consolium vocant, omnes libentissime arma esse capturos, si Pontificia superstitiones reiicerent, atque admitterent nouam religionem. Sacerdotes se tantum sceleris nunquam admissuros respondent, præsertim cum constaret omnibus ex quo noua religio irrupisset in Liouoniam, res Liouonicas semper in peius fuisse prolapsas. his addiderunt non opus esse nunc in ipso articulo temporis, & in summo ciuitatis periculo de religione contendere, de qua commodius agi posset, sed esse in præsentem de communi omnium salute armis, at non verbis contendendum. Sed quoniam sacerdotum oratio præsentibus rebus vtilis esse videretur, id consilium vt optimum atque salubre necessariumque ab omnibus comprobatur. iussi sunt omnes igitur conspirare ad communem salutem & vtilitatem, atque iurare ad mutuam defensionem: quare omnes armati tormenta in opportuna loca trahunt, atque præsidia distribuunt. Hostes cum assidue infestare urbem coepissent, decernunt Torpatenses repente castra inuadere, interim per opportunitatem nebulæ, quæ fortè euenit, tormenta in castra dirigunt, quibus displosis magna fit in hostem impressio, multi que laniantur. Nec ita multo post delecti sunt pedites ducenti sclopettarii ac balestritæ, atque centum equites Torpatenses, qui superatis vallis & aggeribus castrorum multam stragem edunt in castris. multis coecis, pluribus vulneratis cum frequens globus hostium ad hos sustinendos se accingeret, duobus tantum è suis amissis in urbem victores redeunt. Illa clade suorum insigni accensi Moschouitæ, quia tormenta parum

urbem

Neruiæ vrbs Liouonum castra.

Nienhuini deditio.

Dementia Principis ridicula & miserabilis.

Torpatensium ciuium fuga.

Sacerdotes armati.

Vera religio excutitur infeliciter.

urbem offendere apparet propter celeritatem reparationum; ita collocant tormenta ut globi ferret in sublime lati mox in urbem deciderent, quibus infringebantur domus, & multi occidebantur. Tanta certe terror ob eam inuentionem foeminis, atque pluribus Torpatensibus est iniectus, ut senatus obnuntiaret episcopo se uelle cum hoste pacisci. Episcopus proposita facti turpitudine, atque barbarica hostis insolentia atque tyrannide, varietateque religionis dehortatur a tanto flagitio; cum praestet gloriosè mori, quam in perpetuum tam fero, tamque immitti imperio subijci, à quo nihil bonum omnino esset sperandum. videri oportet praeclearius agi si vitam nudam liberam essent consecuti, quae certè amissis omnibus facultatibus, atque ornamentis non est magnopere expetenda, quam si cum horum omnium iactura tamen in potestatem hostis deuenirent. Nihil tamen valuerunt hae adhortationes, quia Timor surdus est ab incunabulis. Nam senatus contra omnium voluntatem nulla re catholicis obnuntiata mittit ad summum imperatorem Moschouitarum, qui rogarent ut ipsam urbem in suam fidem amicitiamque acciperet, cui iurarent omnes ciues se fidem seruaturos. Quod ubi concessum fuisset, atque in urbem nuntiatum, ingens tumultus fit nemine assentiente. Periniquum enim omnibus videbatur ut ea urbs tam turpiter dederetur, quae & annona in multos menses, atque multis tormentis esset communita, & omni genere bellici apparatus, & inexpugnabilibus propè reparationibus ac moenibus, atque satis validis praesidijs; cum praesertim descitcentes ab religione catholica in Moschouitarum ritus essent delapsuri, qui multo essent deteriores. huc accedebat quod propter varietatem religionis futuri essent dupliciter hostibus inuisi. At summus hostium imperator his cognitis feditio nibus obnuntiatum mittit se nolle his conditionibus urbem dedi, quam tamen per vim armorum esset capturus. haeretici qui multò plures erant catholicis persistunt in eadem sententia, decernuntque exequi quod iam decreuissent, quare omnes catholici in templum maius conueniunt. Proficentur palam se malle perpetuum exilium pati, quam tantum committere turpitudinis, aut his parere nationibus. Sic apertis portis, ubi iurassent haeretici se fidem Moschouitis seruaturos, in urbem hostis admittitur. at catholici ex altera parte cum vxoribus & filijs atque suppellectile excedunt pro pactionibus prius factis, transeuntque illasi per Moschouitas. Scythae erant hos direpturi, sed Petrus occurrens id fieri vetuit, qui nisi adiumento his fuisset, ad vnum fuissent trucidati. Sic capto Torpato à Moschouitis incolumes ad urbem Riualem perueniunt. ea dum ita fiunt in Liuania, Ghisus è Gallia in castra reuersus nullum tempus amittens Augustam Romanduorum eiusque principatum inuadendum putat in finibus Sueffionum ac Leucorum, quod neque satis firmis praesidijs munita erat, neque satis diligenti studio custodiebatur. Contractis itaque copijs vndique ex hybernis consilio cum nemine communicato Eporsum vicum accedit Catalauno. ibi quid agendum sit in militari consilio ponitur. & quoniam Herbemontium oppidum peraccommodatum fore videbatur omnibus commodis militaribus, si expugnaretur, & praesertim colligendis copijs, si bellum instaret in ijs finibus, decernitur ut illud repentino conatu inuaderetur. multus itaque perditatus & equitatus eò mittitur. bellica tormenta propter profunditatem niuium aegre trahuntur trans Semoentum fluuium ignobilem eius regionis. oppidum ubi traieciissent Galli inuadunt. Defensores singulari virtute resistentes primo praelio multos Gallos vulnerant; quae pugna ubi diutius fuisset protracta, Belgae intra suas munitiones, Galli in castra se recipiunt praedium nocte dirimente. at verò quoniam utilis est omnibus in rebus militaribus diligentia, Galli nullum tempus desidia concedentes tormenta noctu in oppidum dirigunt, tantoque studio concutiunt pluribus è partibus, ut oppidi praefectus coeperit cogitare de deditioe, atque conditiones quasdam postulauerit. ea conditiones reiectae sunt à Ghisio, cum veller ita oppidum dedi, ut omnia victoris arbitrio committerentur. Praefectus igitur tutius esse ratus ita se dedere, quam fortunae victricis insolentiam experiri, cum magnum spatium muri euersum atque deiectum fuisset vi tormentorum, se ipsam & omnia Ghisij arbitrio dedit. Ghisius magnifico liberalique animo nullo neque crudelitatis neque auaritia edito indicio omnibus victis libertatem, impedimenta, liberum discessum concedit. nam profecto periculosius est praedium quod aduersus aurum, quam quod aduersus ferrum suscipitur; cum vix vllus sit vel priuatus miles vel imperator, qui pro gloria militet potius, quam pro pecunia. Sed tamen ab auaritia plurimum abhorrete tum cognitus est Ghisius. Deinde loca munita principatus Leucorum Chignium, Ruginolum, Villamontium, Giamoniam, aliaque castella cepit partim per deditioem, partem à praesidijs derelicta. Sed quoniam vis imbrium fuit impedimento ad feliciores progressus, viaeque lutulentae, & lacunae vbi que aquarum plena, vniuersum Ghisij consilium conuertitur ad oppida & praesertim Herbemontium muniendum. Id oppidum cum in loco edito situm sit super durissimo saxo, effici poterat expugnatum difficillimum, maximeque hostem poterat infestare, cum frænaturum esset Hispanos, quo minus incurrerent in eam regionem. Henricus his foelicibus successibus elatus ad spem maioris felicitatis, clam mittit tribunos ad multas cohortes Germanorum colligendas, atque conscribendas copias Aquitanorum. iubet has sensim in vnum locum conuenire, ne posset cognosci ab Hispano hoste quid consilij caperetur; ipse ad recognoscendas sui regni munitiones properat. accedit ad Cesoniacum nauale. Thermeum vrbi praeficit, quam iubet diligenter muniri. Sed Hispani cognitio per exploratores Gallicis apparatibus munitiones quasdam Cesoniaco nauali finitimas omnibus rebus ad defensionem necessarijs instruunt. Ea dum parantur vtrinque ad bellum in finibus Morinorum, Henricus rebus suis optime consultum iri putabat, si non solum ad vexandum Philippum regem arma moueret ad fines Belgij, sed etiam ad ampliandum Gallicum imperium Scotiae arma sibi adiungeret; cum praesertim Scotenfes natura propè inimici sint Britannis, cum finitimae nationes plerunque parum

Timor surdus est ab incunabulis.

Torpato capto à Moschouitis.

Herbemontium capto.

Ghisij libertas & magnificentia.

Castella Leucorum capta.

amicae sint inter sese, inter quas praecipue. mutua odia ex bellis orta sint de finibus, aut de praestantia, aut iurisdictione susceptis. Nam Scotia diuiditur à Britannia, quam Angliam vocant, paruo spatio Tabuda flumine scilicet, quod tanquam terminus inter duo regna decurrit, atque illorum fines per longum spatium determinat. Henricus curat ut Franciscus filius maior natus uxorem ducat Mariam Stuardam Scotiae reginae Iacobi quinti Regis eius regni filiam, quae nuptiae etiam celebratae sunt Parisijs cum summa magnificentia, atque regio apparatu. Dum vires colliguntur clam ad bellicos apparatus ab vtroque Rege, Dux Lotaringie, & Cardinalis, & alij nonnulli principes inter se ratio cinantur quibus conditionibus pax componeretur, quae propter difficultates nullum exitum felicem habuerunt. at Britanni instructa septingentarum nauium classe varij generis decernunt aliquem portum in Normaniae litore occupare vel ad commoditatem mercimoniorum, quae necesse erat comportari in Belgas, vel ad permutationem Cesoniaci naualis: atque ita se ad bellum accingunt. Horum apparatus cum Henrico innotuissent, multae cohortes peditum, atque equitum vexilla missa sunt ad eos fines tutandos. Britanni itaque cognita re ac desperata, simulato timore Gallicae classis ad patriam defensionem se recipiunt. At Henricus quia Teonillam occupare decreuerat, atque opus erat exteris copijs non nihil in finibus Belgij commorari, cum omnes copiae non possent in tempore conuenire, ne Britanni essent impedimento, monetur ut vires Gallicas eo transmittat, qui mittit Ghisium cum multis cataphractis, & leuioribus equitibus, & magna peditum manu. enimvero ne vires hae ocio absumerentur ibidem expectantes, decernunt aliquid memorabile aggredi, quod hostem insigni molestia afficeret. nuntius accedit significans partem copiarum conuenisse, ubi erant censendae. iubetur eodem Burdilloneus Sueffionum praefectus cum Gallicis copijs ubi conuenissent, & Villeuillius Diuoduri praefectus cum suis Gallis, qui omnes sunt iussi exire in apertum, atque Teoniuillam se recipere. iubetur illuc & Bordillioneus cum duobus regimentis Heluetiorum, & ijs Pistoriortis, qui accesserant. Hae omnes Gallorum vires iussae sunt in vnum conuenire, & ad Teoniuillam castrametari partim citra, partim ultra fluuium. Ghisius Augustometensem Verdunum conuenerat, atque ambo coniunctis studijs Diuodurum contendunt, ubi tormenta expectantes, reliquasque copias Gallicas, mox augent castra regia. Teoniuilla primum diligenter exploratur ad expugnationem, quae cum visa esset & situ & reparationibus & omnibus rebus ad defensionem spectantibus non mediocriter munita, primum ea prouincia perdifficilis visa est. re tamen ad militare concilium delata & ad tribunos ac primarios duces diligenter considerata, decernitur ut tentetur expugnatio, quamuis essent in praesidijs circiter tria millia armatorum. Nam praestare videbatur vel si vrbs capi non posset, cum hostis vexaretur, exercitusque exerceretur, negotium frustra tentare vel cum aliquo periculo paucorum, quam pati ut praesentes copiae in ocio totè marcescerent, dum exteris expectarent. atque ita vexatus hostis magnum incommodum erat capturus deaestata regione. Conueniunt Henrico circiter quindecim millia peditum Gallorum, Germanorum quatuor millia praeter Heluetios, equitum quatuor millia & quingenti, quorum summum habebat imperium filius ducis Leucorum. sic tanquam multis fluminibus vndiq; quasi in vnum lacum aquarum multarum confluentibus vrbs obsidione cingitur. Est autem Teoniuilla sita in ripa Ombrici fluminis, pontemque habet verpulchrum & non aspernandae longitudinis, quae distat ferè viginti millia passuum ab Augusta Romanorum, & à Diuoduro. est autem situ & arte munitissima, cum latera sint praequalida & eminentia, habeatque firmissima propugnacula & aggeres interius è gleba multa propter vetustatem valde condensatos. vrbs itaque validis aggeribus, fossisque castrensibus ductis ad euitandos globos vrbano tormentorum citra fluuium, obsidioneque cingitur. postmodo nocte sequenti erecta sunt tormenta in propugnaculum, aggeremque maioris propugnaculi, quod vrbi imminerebat. concussum est & spatium muri illud, quod terra erat munitum, & duobus praequalidus propugnaculis protectum, & praequalida turri, & platea in medio ferè eius spatii sita ad defensionem. Sed Hispani tantam inferebant molestiam nemo ut vrbi impunè propinquaret, cum in edita ac firmissima turri tormenta collocassent. ea re sequenti nocte necessariò profundiores fossae ducuntur, aliique aggeres editiores excitantur, propiusque acceditur flumini. super his hinc sex maiora ordinarijs tormenta, inde totidem alia inter sublimes corbes terra oppletos collocantur ab Estrea tormentario negotio praefecto, ad latus eius propugnaculi defensionesque prosterendas & deiciendas. Sic modo aggeres ad subeundum, modò tormenta ad concutiendum addebantur. triginta & quinque bellicis tormentis vrbs cum magno strepitu & fragore concuti coepit. iubetur pars exercitus fluuium traicere, ut protegerentur, qui aggeres excitarent ab ea porta, qua itur Augustam Romanduorum ad ipsam vltimè; turrim, ut occuparentur radices reparationum, atque veniretur ad sarcula, quia verberatio iam videretur parum proficere. Ducta est alia fossa citra fluuium, quo scopettarii propius accedentes commodius aggeres atque defensiones explorarent. at verò cum mense Junio res ageretur, propter breuitatem noctium, cum esset negotium in apertissima planitie, non dabatur maius spatium conficiendis operibus, aut fossis duccendis, quam duarum aut trium horarum. sed quoniam Ghisius verebatur ne subsidia mitterentur obsessis, iubet omnes accessus explorari ac muniri. pontes duo iacti sunt supra fluuium. Caderebunt Tunger Teoniuilla praefectus cum sapienter certaretur leuibis praesidijs, multi; in illis cecidissent, conatur singulari diligentia suppetias admittere, cum nonnullae cohortes Hispanorum essent in finitimis praesidijs. Id cum ab Horneo duce noctis beneficio tentatum esset, qui inuasit Gallorum vigilias, multosque trucidauit, tamen frustra fit, quia non leui clade accepta repellitur. Vix biduum intercesserat cum id ipsum tentauit, quatuor cohortibus expeditorum militum ex alia parte irrumperet in hostes conantibus. Sed denuò reicitur. nam Horneus excitata leui pugna per noctem exierat ad petenda auxilia, quibus opus esse per nocturnos ignes fuerat significatum, cum fossae perfectae fuissent.

Tabuda fl. Francisci Gallici & Mariae Scotenfis nuptiae.

Teoniuilla descriptio.

Ratio bellica obseruanda.

Teoniuilla descriptio.

Augusta Romanorum.

Estrea tormentario negotio praefecto.

Horneus.

sent.

fene ultra fluitum, multi corbes cōficiuntur ad rotas tormentorum protegendas. eriguntur quatuor & decem tormenta ad domum terra repletam prosterendam, supra quam multa erecta erant tormēta in obsidēs. Prostratum est magnum murorum spatium, magna que pars propugnaculi; quæ rui næ quia ascensu difficiles ob profunditatem fluminis viderentur, & quia reliqui essent præalti aggeres, Galli nullum tempus intermittunt concutiendi. collapso muro magna ex parte qui turreis aggerem sustinebat, Ghi sius imperat quingentos lectissimos sclopettarios verberationem explorare si mulatis conatibus è pluribus partibus. his propius ad verberationem profectis armaque & scalas vbique conclamantibus atque ascendentes per ruinas, tanta trepidatio, tantusque terror iniectus est obsessis, vt defensionem propè reliquerint cum arbitrarentur urbem vndique inuadi. Galli ea consternatione animorum cognita acriter inuadunt, atq; ter reperto conatu, cum ad radices turris iam accessissent, platea turris potiuntur. nã Strozza, qui nuper in castra accesserat, cū Galli fossis fuissent potiti, iubet operas ligonibus & cornutis sarculis muros dermoliri, & in fossas deuoluere, quo planior via esset conatur ad conatus. omnibus opportunè se habere visis, ad inuadendum acies Gallicæ instruitur ad conatum. certatur tanto impetu, studio, virtute, fortitudine vtrinq; missilibus ignibus, globis ferreis, omniq; telorum genere, vt constantia vtrorunq; omnem fidem superauerit. nam incredibilis Hispanorum & Sequanorum præsertim virtus enituit. ceciderunt multi insignes proceres Galli, & nonnulli è defensoribus. excauati sunt multi cuniculi ad reliquias propugnaculorum at que murorum euertendas: atq; dum consultatur inter duces Gallos de vrbe denuo inuadenda, Petrus Strozza multis præfectoris militaribus ac rebus gestis clarus cū Ghisio colloquens glande maioris sclopetti ex vrbe transfixus cum summa Henrici, omniumq; procerum molestia ac lacrymis diè suum conclusit. Enimvero cum cuniculis iam iam ignis esset subijciendus, omnia que ad inuadendum necessaria comparata, obsessi partim superioribus prælijs debilitati, partim meru imminentiū periculorum territi, comitia de deditioe summo mane indicunt, in quibus concluditur post multas controuersias vt certis conditionibus vrbs dederetur. conditionum summa fuit ab hoste concessarū; vt Caderebbs vrbs præfectus, alique duces, centuriones, ac tribuni obediētes regie maiestati Teonuillam cum omnibus suis munitionibus indemnibus cōcedant. Vt tormenta, bellicosq; apparatus nulla fraude commissa relinquerent. Vt pro his Ghisius Caderebbem cæterosque duces, & equitatum cum suis armis, milites cum ensibus, pugionibus, pecunia, vestibus illefos dimitteret. Vt sacerdotes, nobiles, ciues omnes cum omnibus quæ gestare possent, auro, argento, gemmis, pecunia, aut quas mallent rebus impune exirent. Vt fide custodiæ exeuntes deducerent ac protegerent. Vt illela pudicitia virginum, aliarumque mulierum honor, & intacta suppellex seruaretur. Vt plaustra vel lintres ad inualidos quò vellent extra fines conuehendo concederentur. Vt ad omnium horū obseruationem quatuor obsides è primariis vtrinq; darētur. Cū verò multi Hispani relictis fuissent in vrbe, Ghisius regio benigno que animo iubet his omnia necessaria suppeditari atq; certos sumptus, & certos homines ad id munus instituit. Ea victoria summæ fuit latitæ Henrico, & vniuersæ Gallie, neq; solum quia fines illi tutiores reddebantur, sed etiã quia exercitus possent acciri in Galliam sine vlla itineris difficultate. Ghisius ita Teonuilla potitus nouem lectis simorum peditum vexilla relinquit in præsidii duce Villeuillio iubet urbem instaurari ac diligēter muniri. Mittit tria millia equitum ap explorandam Augustam Romanduorum, cuius in administratione præerat Masfeltius, imperatq; omnia finitima populari. nam tamen vrbs erat munita, omnibusq; necessariis ad defensionē instructa, tamen cū vrbes amplæ plenæ sint multis rei bellicæ inuti libus, illam per obsidionem capi posse sperabat. ipse interim Orolauno oppido amplo & opulēto si gna infesta infert, cuius in præsidii erant quædam Hispanorū cohortes: qui cum sollicitarentur ad deditioē tam difficiles cōditiones proponunt, vt Ghisius ibi positus castris decreuerit ad vnum truci dare. at Hispani rati se non posse resistere tantis viribus hostium igne ædificiis iniectis ad vnus absumit, & per occultā portā exeunt, ac fuga se seruarunt. Galli quamuis conantur multa diligentia re stingere incendium, nihil proficiunt, siquid flammæ superfuit, id totū direptū est. Vbi equites Auguste præsidii se ostentant Masfeltius quosdam cohortes peditum & vexilla equitū emittit, initur atrox certamen. Galli multis è suis amissis re infecta recedere coguntur. cæterū Altus Cortius egressus ex oppido Orolauno siue Arlonio cū quibusdā cohortibus, equitumque vexillis Ghigniu, Rosciniū, aliaq; oppida capit. Chigniu munit ad impediēdas incursiones in agrū Vici Eporisij & Herbemontii, reliqua succēdit & euertit. Dux Sabaudiensis siue Allobrogū auditis his felicibus successib. Gallorū veritus ne ad expugnāda loca Icio finitima signa Gallica promouerētur, ad oppida Bergā & Grauelingā cōuolat, quæ omnia magna diligentia munit aduersus hostē. Est autem Grauelinga in finibus Belgarum in Morinis sita in ripa fluminis gnobilis, quod Ha vulgo vocatur, distatq; circiter quindecim millia passuum ab Icio, & Dunherche vrbus. Interea copie Icii colliguntur à Thermeo, alie ad Pheras ab Vmalio, nullumque studium cessat vtriusque Regis quàm maximis copiis vndique comparadis. Thermeus satis ingentibus viribus collectis ita Ha fluuio traiecto cum sex millibus Germanorum, quatuor vexillis Scotensium peditum, quingentis equitibus cataphractis, viginti vexillis Gallorum & mercenariorum confertum globum hostium profligat, qui accessum prohibere & iter occludere conabantur. His in fugam versis, Grauelinga & Bourburgo à tergo relictis Doncherchen properat urbem sitam in litore maris oceani, quæ portum habet accipiendis nauigiis peraccommodatum. eam capere cogitat, vt quæ non satis diceretur esse munita. sic enim fiebat vt Britanni plurimum affigerentur, & vt omnis spes commerciorum cum Belgis ita esset sublata, cum illuc mercimonia post captum Icium conueherent, & vt Gallis facultas daretur, cum liberet, commo de in Britanniam nauigandi. at nequis id consilij captum fuisse suspicaretur, Grauellino infesta si gna

Petri Strozze mors.

Teonuille de ditio.

Ghisia libera litas.

Orolaunum opp. concretum.

Grauelinga descriptio.

gna importat, quod oppidum plurimi referre videbatur ad omnem rem bellicam, cum etiam ex itinere Berga capta, direpta & euerfa fuisset. Hinc Doncherchen magna celeritate accedit, summa diligentia obsessam diuerberat. ager frequentibus incursionibus, vbique diripitur, dum agitur de deditioe, repentino Gallorum vndique inuadentium conatu quinto die ab obsidione capitur, diripitur, succenditur, euertitur. Thermeus inter hæc consilia cepit laborare ex pedibus, quam obrem curā copiarū, & consilij ad exitū perducendi iniungit Villabono & Sernapontio ducibus; qui ductas copias secundum litus oceani non procul à Grauellino confidunt. multa subitaria minutaq; prælia committuntur modo his modo illis parta victoria. His tot bellorum tumultibus excitatus Philippus rex Hispaniarū, cū gemini exercitus Gallici in varios fines Belgij apparerent irrupturi, (nam Thermeus circiter nouē millia peditum collegerat, equites mille & quingentos, & iam proficiscebatur in Belgas; Ghisius Ha fluuio traiecto, qui defluit per Oromanfacos oppidum interluens, profligatis incolis regionis, Doncherche & Berga oppidis captis, direptis, & incensis fines Belgicos populabundus ferro & igni deuastabat.) mittit qui copijs in Germania collectis magna diligentia instarent, quæ iam erāt in itinere. vniuersum peditatū & equitatū, quæ potest, in ea regione, ad signa reuocat. nã propter superioris anni clades Gallicas Hispanæ copie fuerant dimissæ, neq; putabatur Henricus tantum virū tam citò collecturus. Philippus miserat idcirco ducē Sabaudiensem cū potestate proregia Nemeto ternā & Mabugā vt opportunè se opponeret pro viribus Ghisij rationibus. sed cū visus esset Ghisius magis procrastinare, quàm postularer ratio bellica, propter dissensionē de præda inter Germanos & Gallos, cū ad arma propè vniuersarū nationū ventū esset, quia non satis consideret armis Germanicis; neq; aueret Belgij inuadere ad Cameracum, decernit Philippus siquo pacto fieri posset collectis suis viribus, debiliore partē Gallorū profligare. accersit eo consilio comitē Agamontij, cuius peritiã rei militaris, & summā auctoritatē inter Belgas propter beneuolentiã acquisitã cognouerat. eius laudes in publico concilio Regio recenset. In memoriã reuocat beneficia, quæ varijs temporibus in Austria familiã contulerat. Promittit se opportunè remuneratū tantã beneuolentiã. rogat vt in tanta rerū magnitudine atq; opportunitate succurrat laboranti rei Belgicæ aduersus irruptiones Thermei. Nunc opus esse sua diligentia inquit, cū solus tot malis, Belgicisq; populationibus possit resistere. eius expeditionis summū ducem illū creat. Agamontius primū gratias agit regie bonitati pro cōmemoratione officiorū, & pro fiducia ac spe, quã in ipso collocauit: deinde se breui ita facturū pollicetur, vt intelligatur quanta vsus fuerit diligentia. Inde digressus ad it Grauelingā, intra biduū colligit circiter octo peditū, duo equitū millia, quæ vires quoniam satis validæ fore apparebant ac potentes ad hostē reprimendū, cū his quæ in alijs locis erant collectæ, multos volētes sequi dimittit. cōiungit suas vires cū Benincorto, conuocat è finitimis locis præsidia. è Bertuna, scilicet Oromanfacis, Hera, Grauelinga, Bourburgo. accipit quas misit Sabaudienfis. Iubet per literas Tertij Hispanorum magistro castrorū præfecto Aloysio Caruagiale cōuenire. Hæ vires vbi cōuenissent ad Bourburgū, impetrat reliquos Hispanos accedere Caruagialis, cum quadringenti tantū accessissent, quos oportebat accedere ad tria millia. Id cū grauer tulisset Agamontius, quia nō parua spei partē i tribus milibus Hispanorū sclopettariorū reposuisset, accersiri iubet multos nobiles Belgas, quorū auxilia reiecerat, ne illis esset molestus. Hi vbi cōuenissent (nã cōfluebat magna armatorū & inermiū multitudo ad vltionē acceptarū calamitatū.) collecta sunt ad duodecim millia peditū, & tria ferè equitū. Thermeus quod laboraret ex pedibus, vt diximus, in oppido Doncherche morabatur; sed auditis Agamontij apparatibus, copias contrahit non procul à Grauelinga, vt facilius siquis casus postularer sese ad urbē munissimam Cefoniacum nauale reciperet. sed cum tam repente tantus numerus Belgarum in vnū conuenisse nuntiaretur duce Agamontio viro notæ virtutis, continuo in castra se recipit relictis Locadello oppido muniendo. Ibi statim Agamontij copie se Gallis ostentant. cū Galli vellent ad Cefoniacum nauale se recipere, magna Agamontij celeritate impediuntur, cum litoris iter esset interclusum, quã itur ab oppido Oromanfacorum Grauellinum. coeptum est leue certamen sanè atrox. Sed cum Galli in hostilem regionem penetrassent Grauelinga & Bourburgo hostilibus oppidis à tergo relictis contra rationem militarem, cū essent etiam peditatū & equitatu inferiores nocte pugnam dirimente, decernunt sese postridie ad Icium secundum litus per opportunitatem decrescentiū aquarū recipere. statuto tempore iter capiunt. Ha fluuio vbi in oceanū influit humilij inuento ac vadabili pro votis traiciunt. Agamontius cognito Thermei consilio summa vsus celeritate intra Grauellinum eundem fluuium cum Sequauis vadatur, ceptum iter Gallis intercludit, sic igitur occupata & impedita Gallorum fuga circiter tria millia equitum in duas turmas diuisorum fiunt obuia. Thermeus cum de sua salute conclamatum esse intelligeret, nisi quæ reliqua erat spes in armis collocaretur, suas copias quacunque potest ope vsus præsentis regionis ad prælium, ad defensionemque instruit. nam vna via ad salutem patebat, quam sibi ferro aperuisset. cum enim negotium esset agendum in planitie mari finitima arboribus & omnibus impedimentis sublati, & glabra, ita castrametatus acies instruit. à dextra septentrionem versus, mare vice, aggeris fungebatur. à sinistra meridiem versus omnes carros in vallorum morem locat. à tergo pro aggere erat Ha fluuius. in prima fronte copiarum, quæ sola pars inuadi poterat sex ingentes colubrinæ & tria minora campestris tormenta locat. equitatum inter phalanges amplis spatij constituit, quo tormenta in hostilia dirigebantur, cuius à dextra & sinistra sclopettarios Aquitanos. à tergo Gallorum & Germanorum copie, quæ subsidia ferrent laborantibus partibus, statuuntur. Agamontius dum equitatus præmissus minutis prælijs Thermeum retardat, accedentibus Sequanis sine tormentis ob celeritatem, quæ sensim trahebantur, sic & ipse suas copias instruit. equitatum vniuersum in quinque turmas distribuit. è tribus leuioribus vni ipse præest,

Doncherche capta.

Agamontij autoritas inter Belgas.

Aloysij Caruagialis error.

Copiarū instructio Thermei reguli.

Agamontij instructio Copiarum.

præfess, alij præfess Henricum Enricum; alij comitem Ponteuallium: in quarta collocantur
 ferat, in quinta equites cataphracti. Hæ turmæ ductabantur à tergo à suis præfessis. Peditatus &
 ipse in tres phalanges distribuitur. vna Germanorum ductabatur à suis tribunis: alia Belgarū à Be-
 ninco, alia Hispanorum ab Aloysio Caruagiale. Agamontius suis copijs ita distribuitis, quia vere
 batūne Gallis accederent auxilia, quod cognouisset quendam Gallorum timorem, quod essent
 præda onusti, nam opulentia plerumq; timidos facit in periculis, decernit ita consulentibus primā
 hys duobus omnino hostem inuadit oportere. suos igitur primū breuiter ad pugna hortatur. Do-
 cet in hac pugna atq; huius horæ dimicatione vniuersam gloriam & securitatem præsentium natio-
 num consistere, cum toties fiat periculum cuiusq; virtutis, quoties ad prælium acceditur: cū futurū
 sit vt hostes semel virtute Belgarū profligati nō tam facile postea Belgicos fines inuadāt. Veruntamē
 nō de gloria solum demonstrat nūc decerni, quæ vna posset esse amplissimū præmiū virorum bono-
 rū & fortium, sed de totius Belgij imperio, deq; amplissimæ regionis conseruatione ac tranq; uillita-
 tē in qua salus omnium propè præsentium nationū continetur, cum Belgæ sint quasi propugnacu-
 lū quoddam aduersus Gallia Germanis, quibus subiugatis facilis daretur accessus ad reliquarū vr-
 biū imperium. Neq; Hispaniā certē diutius fore tutam. vbi hoc impedimentū Gallis sublatū fue-
 rit; vnde minime possint ab Hispanicis expeditionibus reuocari ad priorum lariū defensionē.
 Quare cum tot proposita sint præmia victoribus, cum Philippus rex suā conseruationē in armis &
 virtute præsentis virorū fortū collocat, orat ne tanti Regis tam præclaram spem, & de ipsis conce-
 ptam opinionē fallant, præsertim cū de vita & spolijs & sanguine cuiusq; agatur, quæ sunt cuiq; pro
 amplissimo regno. Thermeus omnū regum potentissimā reginam Necessitatē proponit. demon-
 strat neq; turpi quidem fugæ locum esse, quæ tamen semper est periculosa, cū pauci fugientes, multi
 fortiter pugnantem feruari possint. Nihil esse hosti formidabilius, quā prudentem & grauem & cō-
 stantem aduersarium habere; cum alioquin imbecillus & imbellis timidam & fugientē possit ob-
 frūcare. strenuē pugnantem rarō vel fortissimus superat: fortuna enim belli communis est mater
 viris fortibus & strenuis, at timidus semper fuit nouerca. addit non nouas esse aut inauditas quāsdā
 nationes, quæ aduersus ipsos in acie constitent, sed quæ sepius Gallica virtute fuerint profligatæ.
 multo esse honorificentiorē iacturam, quā ab hostibus non sine sua clade, patiamur, si ita ferat ex
 aliqua parte fortuna belli, quā si committatur vt in morem feminarum proiectis armis fugiamus
 euilantes, aut procidamus in genū vitam ac salutem nostram in arbitrio crudelis victoris collocan-
 tes. Nulla enim via clausa est aut inuia ferro & virtuti. Quod si pristina & auita virtutis vestra me-
 mineritis, certam victoriā vobis vaticinor. Accepto signo prælij, fortiter vtrinque; inicitur pugna. Ther-
 meus fortiter sustinet impetum hostium. primū dispoduntur tormenta cum tanto fragore atq;
 impetu vt magna facta impressione in equitatū ille propè infugam sit conuersus, atq; vel Agamontij
 equus fuit laniatus. Sequani tamen nihil illa clade suorum territi magno animo fortique procedunt.
 res agit cominus strictis gladijs. Turma in turmam, phalanx in phalangem impetum facit;
 vir cum viro, quasi multis singularibus certaminibus pugnat, hos tympana, illos litui frequētī & as-
 siduo sono excitant ad pugnam. tantus ardor pugnantium, tam exiguus periculi metus. tanta erat
 vbiq; spes victoriæ, vt diutissimē ancipiti prælio pugnaretur. Nam vbi deficerent aliquando Galli
 vel Germani, tantus erat ardor virtusq; Aquitanorum vt hostem repellerent, & spatium soli relicti
 occuparēt, at Gallicus equitatus omnium propè equitatum fortissimus propter eximiam nobilita-
 tem, quam in sola ferē virtute armorum & peritia rei bellicæ Galli collocarunt, aliquanto timidius
 certauit eo die. Illud præliū ita tamen dubium exitum erat habiturum, nisi forma Philippi Regis
 felicitati fauens hesitantem Gallici exercitus euentum in deteriorem partem impulisset, vt nescire-
 tur facile vtrius futura esset victoriā. Nam cum duodecim nauigia Britannica forte quo tempore pu-
 gnabatur per oceanū nauigarēt, auditō tormentorum & bellicorum instrumentorum ad pu-
 gnā inuitantium strepitu, proras in litora conuertunt. conspectis Gallicis insignibus Gallos è ma-
 ri tormentis impetunt. at Galli tanta rerū nouitate perculsi, veriti maiorem esse numerum nauigiorum
 ita consternantur, vt Sequanis acius inuadentibus primum equitatus, postea peditatus pro-
 fligatus sit terga vertens cum magna Agamontij gloria. Thermeus ob metum iacturæ eius prædæ,
 quam è Belgio diripuerat, accusari potest, quod priore nocte in tutum non se receperit, cū ratio bel-
 lica postulet vt potius impedimēta relinquatur superueniētibus maioribus hostiū viribus, quā
 vt expectetur donec milites impediri vnā cum impedimentis in seruitutem trahantur, aut trucidē
 tur. sola excusatio afferri potest, quod res fuit ignota. at hic grauior est error ductatis exercitū, nullos
 habere exploratores. Cæsi sunt Galli circiter mille & quingenti. multi trucidati ab agrestibus, qui om-
 nes aditus occupauerāt ob prædam. multi in fluuio, multi in mari sunt suffocati, multi capti à Bri-
 tannis, & ad signū victoriæ in Britanniam aucti. capti sunt insignes complures, inter quos ipse Ther-
 meus summus imperator copiarū grauius vulneratus, & Villebonius, Anibaultius, Sernarponcius,
 Moruillierus & alij. Bellica tormēta, apparatus, insignia militaria capta, prædaq; ex vniuerso Belgio
 abacta. Agamontius captiuos Gallos honorificè tractat, è cuius copijs pauciores quingētis desiderati,
 at pauci insignes. illa clade nūtiata tres cohortes peditū, quas Thermeus iusserat castra sequi, cōcre-
 mato oppido Doncherche ad urbē Iciū properāt. sed in itinere à copijs Philippicis ad vnū deprehēsi
 trucidantur hæc Thermei clades ita Galli Regis animū afflixit vt multa euerfa sint consilia, quippe cū
 Regia tarditas augēdarū copiarū præterquam promissū fuerat, in eā calamitatē deniq; rē Gallicā ad-
 duxerit, ac propè spē omnē pacis euerterit, quæ per ducem Lotaringiæ & conestabiliū Gallicum tra-
 dabatur. at contra illa victoriā non solum securitatem præbuit finibus Belgarum, sed etiam pluri-
 mum existimationis, quoniam vnā cum felicitate extollitur aut deprimatur animus mortalium.

deinde

Agamontij oratio militaris.

Thermei ad hortatio ad pugnam.

Thermei error.

Agamontij victoria.

deinde cum ratio rerum gestarum à Philippo Rege inuestigaretur, paucāq; de Hispanorū virtute
 audiret, quia pauci conuenissent, Caruagialis dicitur fuisse extremo supplicio affectus, ob stipendia
 iuauia. Ea dum aguntur in Belgio modo his, modo illis partibus arridente fortuna, conclusa est
 pax per id tempus inter Philippum Regem & duces Parmensem atq; Ferrariensem per Venetorū
 legationes & Ducis Heturriæ, quo etiam tempore celebrantur nuptiæ tertiæ filia Cosmi Florētiæ
 Ducis, quam duxit Alphonfus princeps Arestinus. Ghisius percepta clade copiarum Thermei de-
 iectus de omni spæ potiundæ Augustæ, aut rei præclare gerendæ relicta regione Romanduorum
 in Vermanduos se recipit, neq; multo post ad oppidum Pierrepontium confedit, quod Agamontius
 Marollas & Namburgum peteret. nam Ghisius inde poterat & suis opē ferre finibus, & hostiū
 impetus refranare. Philippus vt victoriæ opportunitate vteretur adhuc recētī suas copias vndiq;
 in regionē Artesiam contrahit, multis viribus exercitum adauget. Britanni per illā infelicitatē Gallo-
 rum mirificè elati visi sunt ad res magnas aspirare, quare ingentem classē tātis, tam frequentibus,
 tam formidabilibus apparatibus instruunt ad Gallicos fines inuadendos, vt omnis Gallia contem-
 scere videretur tot hostibus vbiq; excitatis. nam ducenta nauigia habentia carchesia & amplius in-
 structa sunt cum tanto clamore, tanto tubarum classicorūq; strepitu, tanto sonitu tympanorū, vt
 omnia vbiq; litora reboarent, mareq; ipsum propter multitudinem ac magnitudinem nonnullorū
 nauigiorū non solum tegetetur, sed etiam plurimum fluctuaret. Poterāt ex hac classe exponi plura
 duodecim milibus hominum. præter multitudinem defendēdis nauibus ordinariā, cui præerat clas-
 si cum summo imperio Milortus Clintonius Britannia Amiras. Sequebantur hæc classē vigin-
 ti onerariæ Belgicæ egregiè armatæ, quibus præerat Vachenus proamiras, id est præfecturæ nomen,
 Philippi Regis. Hæc classis ad litora Normania appellens ad oppidum Conquestum, quod est in fi-
 nibus eius regionis, exposita parte copiarum obuia quæq; ferro atq; igni populatur. at Chersimontius
 vir Gallus magnæ & autoritatis & peritiæ rei bellicæ collectis octo milibus peditum ac mille
 equitibus eius loci per summam celeritatem, accersitisq; veteranis cohortibus ex æstiuis non solū
 obstitit illis incursionibus, verum etiam fecit vt Britanni ad naues sese propè cursim reciperent. Hæc
 copiæ dum colligebantur, confluerat Cōquestam ad defensionem magna accolarum multitudo,
 sed Britanni tormentis in oppidum directis è nauibus tanta globorum procella diuerberant, vt op-
 pidani territi patriam & facultates deferentes aufugerint. oppidum itaque deserit præda Belgis
 & Britannis. Illi tanta feritate obuia quæq; deuasant ac diripiunt, vt nulli rei neq; sacra, neque pro-
 fanæ parcitum sit. Chersimontius copiis in hos eductis prælium committit. Belgæ à Britannis reli-
 cti strenuē pugnantem trucidantur. Sic Britanna classis magnis sumptibus instructa, cum mirificis
 bellicis apparatibus, quæ ferrum, flammam, cōpedes vniuersæ Gallia adiuuantibus præsertim Hispa-
 nis minitari apparebat, nulla re memorabili edita, multis mortalibus cæsis aut morbo absuptis af-
 flicta breui in patriam inanis reuertit. ita fit vt qui nihil in bello lucretur, multum necessario amit-
 tat, cum nihil medium in eo relinquatur. At enim quæ in Morinis, Ambiuaritis, Veromanduis, Ca-
 lesijs finibus ad hoc vsque tempus gesta fuerunt, quasi ludicra quædam & præludia bellorum puta-
 ri poterant, si conferantur cum regijs vtrinque apparatibus, & indignationibus, & spe hostis subiugandi.
 Nam Henricus tanto studio, tantisque sumptibus copias vndique colligebat, vt breui circi-
 ter viginti millia peditum Germanorum habuerit in castris, ad quem venerunt in castra cum lectis-
 simis copijs Gulielmus secundus filius Ducis Saxonum, & Ioānes Augustanus siue Auspurgensis,
 viresque cum Ghisio coniunxerunt, præter Gallos & Heluetios & variarum nationum aliarum co-
 hortēs, & multum equitatum. Duces illi ad regem profecti vnā cum ipso Rege ad oppidum Pierrepontium
 conueniunt multis acceptis honoribus, qui eo accessit ad videndas collectas copias. iussæ
 sunt copiæ præfente Rege instrui in aciem. erant in castris Gallicis cum ipso Rege Cantabrorum
 Rex, Ghisius summus copiarum imperator, Lotaringiæ, Neomagensis, Augustonometensis, Mō-
 penferius, Vmalis, Memorantius, Bullionius Duces, præter nobiles equites Gallos complures. Sa-
 xonum præterea dux & Cauorum, filius Lantgrauij Cattorum, princeps Ferrariensis, Salernita-
 nus, Sommeus, Marchiones autem, & Comites, & alij insignes complures. Philippus Rex ex altera
 parte, qui copias summo studio collegerat, & ipse multis comitantibus principibus venit in castra,
 quæ non procul à Dorulensi vrbe Gallica posita fuerant, cum Philippus simularet se velle illam
 capere. Erant in castris Philippicis circiter triginta millia peditum, quatuordecim equitum millia,
 non solum armis, sed etiam propter recentes victorias animis egregiè ad pugnam instructorum.
 Nam ex Hispania, Germania, Britannia multum peditatum & equitatum acciuerat, & cum Belgi-
 cis copiis coniunxerat. erant insigniores, Dux Sabaudiensis cum summo imperio copiarum ac po-
 testate proregia in castris Philippi. Parmæ Placentiaque Dux, Sulmonensis. Aterni Buxentique
 principes, Alcanius Corniensis. Albanus dux Hispanus, Arcuensis, Francauillensis, Villermo-
 saque præter marchiones, & Comites multos, è Germanis Veffonenfis, & Herneftus Duces, Mas-
 feltius, Renemburgius, Snuartzemburgius comites. Aurantius, & Agamontius Belgæ, dux Are-
 scotenfis, alijque multi. Henricus quod propensam fortunam, fauentemque Hispano Regi non
 nihil formidaret, procrastinare, non facere periculum suarum vitium, in suis finibus morari ca-
 pit, si qua occupandæ hostilis munitionis occasio daretur, obseruare. cum igitur in finibus Ambia-
 norum Philippus confedisset, Ghisius ne Hispanus illam urbem inuaderet præmittit quatuor pedi-
 tum cohortes & octo vexilla equitum. hortatur Humierem præsidiorum præfectum, vt omnia
 defensionis necessaria compararet, ne repente ac improuissus inuaderetur. Copiæ fluuiū Sommā vo-
 catū trajicientes in altera ripa septentrionem versus extenduntur è regione Sequanorum, qui ad
 ripam ignobilis fluuij Anthiæ ad meridiem non procul à Gallis confederant. Ibi tanquam alter
 alterum

Pax Ducis Ferrariensis cum Philippo rege. Nuptiæ principis Ferrariæ & filia Cosmi Florētiæ Ducis.

Classis ingens Britanna, frustra parata.

Britanni in castris.

Henricus rex accedit in castra.

Philippus rex accedit in castra.

Thermei error.

alterū esset obfidione defatigaturus castra vallis & fossis & aggeribus & omni reparationū genere instruat. dux Sabaudienfis eductis copiis secundum ripā Sōmæ fluminis Dorulensū versus signa conuellit, quare Galli coacti sunt metu eius loci amittēdi mutare castra, & ad Auriā cōfiderē, atque castra nouis aggeribus, nouisq; fossis munire. dū hi duo exercitus tā ampli, tamq; potētes cū suis re gibus in aperto diutius cōsisterent, quotidie minutis præliis sanē cruetis pugnabatur, (epiusq; agita tū est vtrinq; an belli fortuna esset experiēda. Sed cū nemini tutū alterū intra aggeres aggredi vide retur, magnopereq; rex vterq; incertū belli euentū formidaret, quod is, qui victus fuisset, vno tēpo re de vniuerso regno dimicasse apparebat, cū ambo totas propē suas vires eō cōtraxisset, atq; varia rū nationū copias haberēt que nō pro suis, sed pro alienis laribus dimicaret, visā est certa pax & cō feruatio regnorū, dubiæ victorię esse preferenda. deterrebant etiā reuocabantq; a pugna multę nō leues rationes, sed illa imprimis Gallū quod esset nō nihil superioribus cladibus cōsternatus, quia fortuna belli nō parū timeret ab iis qui semel experti fuerint. at Hispano occurrebat rerū humana rū incōstantia cū maxime formidandū sit in rebus secūdis ne pro acceptis felicibus grauiissima dāna sequerentur. nā vt insignes calores aut insignia frigora magna vis gradinū, aut maxime mutationes rerū plerunq; consequuntur, sic in rebus imperiorum magnæ accidūt plerūq; vicissitudines. rursus igitur pacis negotiū renouatur. Cercāpi, quod Lillæ fuerat inceptū. conuenerunt ad illud vtrinque viri prudentia & autoritate insignes & regū nomine, & Britannorū. & ducis Sabaudia, qui omnes difficultates ad reges ipsos deferebant. Sueffanus dux Mediolani rebus tā vrbanis quā bellicis prefe ctus, vbi intelligit facile esse preclarū aliquid facere in Gallia subalpina propter recentē cladē, atque imbecillitatem Gallici exercitus, animū eō conuertit vnde se plurimū incrementū rebus regiis allatu rū sperabat. decernit igitur prius arma importare illis partibus, quæ magis essent infestæ, queq; magis Cuniū & Fossanū vexaret. Sic. n. futurū erat vt finitima castella perpetuis hostiū molestijs liberarentur, neq; timerēt in horas vt repentinis Brisacij artibus & incursionibus opprimerētur. illo cō silio cū nemine cōmunicato Astā contēdit, soluto ex arcis custodiis cū magna torius populi Medio lanēsis lætitia Frācisco Tauerna, qui in custodias traditus erat ob acerrimas accusationes, quod aua rē & tyrannicē magni cæcellarii munus exercuisset, accusassetq; Ferrādū Gonzagā virū innocentis simū, recuperatis omnibus pristinę dignitatis gradibus & honoribus. Astā profectus omnes copias cōtractas inuenit, vt iusserat, cū quibus etiā Peicoliensem marchionē, penes quē erat summū imperiū totius equitatus. copiarū primū censē sunt de more, vt sciretur quibus viribus geratur bel lū. Inuēta sunt in castris tredecim millia peditū, triginta & tria vexilla Hispanorū scilicet, decem & octo Germanorū, ac totidē Itolorū. Vndecim aderant vexilla equitū cataphractorū, & totidē galeati leuoris armature: nā erant duo equitū millia, quæ copiarū erant lectissima. Sed. n. cum Maria Britā nia regina vxor Philippi Regis sterilis esse diu apparuisset. quæ longū tēpus cū viro versata concipe re non potuisset, cepit suboriri suspicio in animis catholicorū, ne si Maria decessisset, succederetque Helisabetta in regnū, vniuersā vis rectorū cōsiliorū de religione, & quasi postliminio dogmata catholicoorū in patriā reuocata exterminarentur per nouā reginā, quæ iā tū cognoscebatur nō solum Odoardi retinere opinionē, sed etiā maxime ritibus catholicæ religionis Romanæ aduersari, fuit nō nullorū consiliū esse e publicā vtilitate ad regni ipsius cōseruationē & quietē. & vt catholica reli gio in eo regno retineretur, vt Maria sororē de medio tollendā curaret. eius rei nō contēnenda quibusdā opportunitas apparebat, quod in animis ipsarū sororū nō nihil infidebat similitatis. Illud cō silio nō solū fuit stabilitū, sed etiā accuratē susceptū. Sed cū optatū finē non fuisset assecutū, res vni uersā patefacta est Helisabetta. cuius facinoris quidā e primariis consiliariis regis dicti sunt fuisse participes. Causa fuit ea cur Helisabetta caperit odio habere proceres catholicos eius regni, qui cū Hispanis consiliariis dicti sunt conspirasse. fama fuit precipuæ autoritatis fuisse inter illos comitem Arondelū & Ducē Norfolkciū & multos proceres Scotēses, quia in regno moliri conarentur. non defuerunt qui ad incitandos animos & Helisabetta, & reliquorū principū nouę religionis aduersus catholicos, rumorē dissipauerint, habita fuisse Romę comitia eadem de causa & in Hispania, quod ipsum consiliū & de Alenconio principe fuerit susceptū. qui datus fuerat in custodias a fratre rege, quoniā a maleuolis dictus fuerat & ipse in regē ac matrē conspirasse, & Condaus & rex Carrabro rū & ad triginta proceres, qui omnes capti sūt, ac postea dimissi. dicta est illa cōmunitas periculorū ac nouę religionis per Casmirū amicitia inter eos principes conciliasse, & grauiissimū odiū excita se in catholicos, & præsertim in Hispanos. Cæterū copiis omnibus ita censis ad Astam, vt diximus. Sueffanus ad tertias vigilias egreditur ex Asta cum dento equitum ac peditum globo. oppidum di ui Damiani explorat ad expugnationem. Galli egressi leue prælium committunt cum Italis & Hi spanis. Hispani Gallos suos infectantes ad portam vsq; oppidi procurrūt. Sueffanus laudata vtrius que nationis virtute, adiūctis etiam muneribus pro fortitudine, intelligit ex ea subitaria pugna opp idum natura & arte munitissimum validis præsidijs esse firmatum. eadem ratione Citernam oppi dum explorat non procul inde distās. copias mouet postredie. iubet ad pontem Rapolanum iter capere, ac inde ad villā Frācā, ea sunt oppidorum nomina, castrametatur. ibi quasdam Italias, Hispanas, Germanasq; cohortes expectat, vt omnibus viribus in vnum coniunctis exercitus fieret satis va lidus. nullum tempus interim rebus transigendis vtile transmittit. cum mille & quingentis delectis peditibus ex omnibus nationibus multum agrum hostilem incurrit. omnia inuestigat, explorat, rimatur. nullo intermisso tempore ab aurora ad secundas vigilias iter facit. Villam nouam relinquit a sinistra. præteritis oppidis diui Michaelis & Pauli, & aliis cōpluribus apertis, iter conuertit ad ripā Cherij, sumā ripā, Amaremas, Fossanū. castra deinde ponit ad Cētalij Gallorū vrbē ad radices alpiū sita, vbi diligēter per viā Fossani reuersus explorasset, quæ via foret accommodatior trahēdis muralib' tormentis

Franciscus Tauerna ab solutus.

Sueffani Ducis industria militaris. Centalij descriptio.

tormentis. est autem Centaliū vrbis fertilis & abundans multarū rerū, forma ferē rotunda, habetq; quatuor propugnacula validissima, & arcē meridiē versus vicinam portę ipsius vrbis, quæ cingitur fossis satis profundis & multa aqua plenis. tormēta nōnulla eadē nocte in vrbē dirigūtur, cōueniūt in quedā cohortes duce regulo Trinitatis. vrbis obsideri cepta duo de viginti tormētis cōcutitur. mu rus diuerberatur meridiē & austrū versus inter portā & oppidulū intercurrēs. Galli tamēsi castel la multa cōmeatu & præsidijs egregiē muniuerāt, vt diuū Damianū, Villāfrācā, Cherij, Carmanio lā, tamē cōsiliorū Sueffani ignarus Brisacius venit in suspiciōne nequid insidiarū in aliquo horū op pidorū clā strueretur. quo die Sueffanus ad Cētalij castrametatur, Brisacius cognitis diligēter Suef fani viribus vrbē ingreditur. cū alio Sueffani cōsilia spectare prius viderētur, nō curarat vt augeren tur præsidia. sic aliquādo imperatori nō vtile est rogare multorū sentētia, cū multa feliciorē faci lioremq; exitū fortiatur, si prius a prudente imperatore sint incepta quā cæteris audita. Nā qui im peritos homines militaribus rebus p̄ficiūt, ea tpe delusi, quōd imperiti cōsultoribus peritis vti pos sunt, perridiculi plane mihi vidētur: nō solū ea de causa q̄ opportunitas præclare agēdi sapius elab itur dū cōsultatur, sed etiā quōd res, quæ ad multorū aures perueniūt, difficiliter occultātur. atq; ab hostiū exploratoribus cognita certissimā victoriā e manibus extorquet. Brisacius cognito postmo do Sueffani cōsilio capiēdi Cētalij cōtinuo Sauiianū properat, quo experiretur an aliquo artificio & calliditate posset illū inde abducere, ciuitatēq; subleuare. Sed Italæ, Hispanæq; cohortes ductis fossis propius ad vrbis reparationes penetrant. nititur lignorū ac sarculorū opera aquas fossarum per vias subterraneas deducere, cū tamē nō cessaret magna Hispanorū diligētia ac studio moenia concutere. Peicolienfis ex altera parte vrbis orientem versus oēs accessus occludēs cū equitatu, cum intelligeret quasdā turmas equitatus Gallici vias infestare, vexareq; accedentes in castra, in eas impe tū facit, quas partim trucidat, partim capit, pauci fugerūt. Dū murus Cētalij quatitur, fossęq; excava tur ad aquas deducēdas, vrbana præsidia acriter se defendūt, multas operas cū custodibus trucidant. multis detrimētis obsidētes affligūt. Sueffanus his cladibus indignatus iubet acrius cōcuti murum ligneū potē iubet parari, qui ad murū vsq; extēderetur, vt copiarū planiorē haberēt viā ad inuadēdū. Imperator militibus vt summa diligētia curēt sequēti nocte vt fossæ siccarētur, quæ ob multas p funditates, multasq; aquarū scaturigines planē exiccari nō poterāt. captū est acumē propugnacu li sarculis diuelli, quo delapso Galli ingens incōmodū erāt capturi. Sed. n. cū intelligerēt vrbē his p̄ sidiis diutius defendi nō posse, sibiq; viderētur omni auxiliorū spe destituti, decernūt omniū copia rū conatū minimē esse expectādū, sed quāto honorificentioribus id fieri posset cōditionibus se dede re. Dū operæ murū ligo nibus demoliūtur, copiarūq; ad inuadēdū se accingūt, obsessi colloquiū pe tūt. triū horarū spatiū ad deditiōne postulāt. nisi intra id accedāt subsidia, vrbē liberā Sueffano pol licētur. addūt cōditionib' vt armati sub vexillis ad tympanorū sonitū cū equis, tormētis, impedimē tis incolumes exiret quō liberet, respōsum est has esse victoriā potius quā victarū copiarū cōditio nes tā præclaras, tamq; honorificas. cōuenit deniq; vt armati duces incolumes, inermesq; milites ex vrbe excederēt. vbi duo vexilla pro munere peterētur, facile a Sueffano cōcessa sunt. Sueffanus ita p deditiōne vrbe potitur sine multorū iactura liberali magnificoq; animo præter cōditiones, & arma & impedimēta Gallis largitur, cū se nō pro vili præda aut spoliis, sed pro gloria, & militari decore, imperioq; sui Regis amplitudine, militare diceret, erāt in eius vrbis p̄sidiis pedites sexcēti, præter ar ma vrbana: qui in vrbe nō valde ampla, & in defensione loci munitissimi muliebrē potius timorē, quā vllā vel prudētiā vel militarē virtutē præ se tulerūt. Nā tamēsi tormēta muros aperiūt, tamē possunt interior fossæ excuari, aggeres, valli, cuniculi cū cadis pulueris tormētarij parari in inualiq; tos, tormēta multa dirigi in fronte & lateribus, vbi domus fuerint terra repleta. multæ sunt deniq; reparationes, quæ nō minus munitas vrbes, quā menia efficiunt. has necessitas acutissima rerū om niū magistra, & experiētia rerū bellicarū regina vtiliter mortales docuit. cū nihil sit tātopere excitās ingeniū, quā difficultates & imminētia pericula. vbi magna sit angustia loci & terræ penuria, neque aggeres pro deiectis moenibus excitari noctu possint, aut vbi tāta sit paucitas militū, vt, propter assi duā paucorū defatigationē reparationes nō possint excitari, omnis excusabilis est deditio, cū nulla præteritū sit spes subsidiorū. at cōtra, nō possūt nō accusari duces, qui præsidia belli fortunæ ita ex ponūt, vt vires & loca vno tēpore amittāt, cū ratio loci, præsidiorū, apparatū, annonæ, subsidiorū ad defensionē aut deditiōne sit diligēter cognoscēda, quā ignorās militis nomine nō est dignus. Ne que parū cōtulit hæc vrbs ad Cuniū tranquillitatē, cū antea Cuniēses mirificē vexaretur a Cētalij præ sidiis. Brisacius tulit grauiiter eā deditiōne, cū sciret vrbē esse propē inexpugnabilē, & quæ rebus om nibus egregiē munita reliquisset. id existimās ob imperitiā & metū defensorū timiditatēq; accidisse, præfectū capitis cōdēnat, reliquos duces aut cōsultores tā fedē deditiōnis omni stipēdio priuat, omniq; dignitate militari. Postea ne Sueffanus aliquod oppidū caperet, quod plurimi interesset rei bellicæ, omnibus p̄ præsentī opportunitate cōsultū, ipse cū magno globo militū prospectat quo ten derēt cōsilia hostis. iis incōmodis occurrēs, quæ ab equitatu Peicolienfis cūcta incursionib' ac p̄datio nibus deuastate inferebatur. Peicolienfis. Roccauionē oppidū capit a Gallis munitū, quibus felicibus rerū Hispanarū successibus Gallici animi ita cōsternātur, vt nō auderēt exire i apertū. Sic fit plerūq; vt primi vel prosperi vel aduersi fortune successus tāta spe aut trepidatione impleāt animos morta liū, vt ea quasi plana aut occlusa sit via ad res ceteras cōsequēdas. Nā acquisita existimatio proxima queq; facit paratiora ad bellicā laudē, & ad cæteras victorias. Sueffanus deinde Cuniū & Fossanum annona Centalij inuēta munit, atq; quoniā cōclusus fuerat in militari cōcilio vt Cuniū tāta mole stia liberaretur, iussum est Cētalij mēnibus nudari. reparationes eueri. fossas munitiorū ruinis re pleri. oppidulum & omnia propinqua edificia flammis absumi, ita vt omnis spes hosti adimeretur

per dilectos

et tribus

Centalij de ditio. Sueffani ducis magnificētia.

Pericula do cent & ingeniosos faciūt homines.

Militares mo nitus.

Roccauio opp. captū. Initia bello rum qualia.

Centalium mē-
nibus nuda-
tum.

clius vrbis in posterum muniendæ. neque enim vtile est munita loca esse frequētia & valde vicina, cum ob sumptuum magnitudinem, tum ob agri angustiam, & inopiam commeatus. Centalio ita mēnibus nudato Fossanum, & Cunium magna trepidatione, perpetuæque molestia finitiorum hostium liberantur. Suesanus his actis celeriter castra mouet. Montem Caluum oppidū breui expugnat, positus ibi præsidis & necessariō commeatu Casale versus signa mouet. ibi cū proditio strueretur ab ijs, qui fovebāt clam Hispanas partes, statuit fortunę consilium experiri, quæ hætenus per benigna visā fuisset. tum ad tertium lapidem ab vrbe positis castris apud vicum Diui Martini, ipse propius accedit. situ vrbis è colle quadam nemoroso speculatur. duces ad comitia militaria conuocat. explicato vrbis situ disquirat sententias, an vrbs per obsidionem sit ad deditiōnem cogenda, vel expugnanda vi tormentorum & virtute oppugnantium. diligenter intuentibus rem, visum est negotium labore plenum: & vt alterum laboriosum, ita periculosum alterum. nā si per obsidionem res tentaretur, obsidio videbatur fore diuturna, quam obrem magni sumptus erant faciēdi, & vicinis hostibus penuria rei frumentariæ laborandum in castris, cum succrescentibus Gallicis copiis non minus essent obsidendi, quā obsessuri. deinde non esse tutum dicebatur obsidere vrbes potentissimorum principum, qui possent ingentes copias colligere, si tēpus daretur, quo pacto vna hora suscepti labores diuturni fierent vani, aut etiam de propria salute esset dimicandum. id fieri posse aduersus imbecilliores, qui nullo pacto possent in aperto consistere. Alij sentiebant locum nulla vi armorum esse tentandum, vt natura & arte munitissimum, qui apparebat nullis viribus posse expugnari. non esse committendum vt præsentibus copiæ multa industria collectæ debilitentur aut infringantur frustra susceptis durissimis laboribus, atq; vniuersa existimatio per superiores victorias collecta temerè effunderetur per hanc vrbem frustra tentatam cum magna hostium lætitia. nihil tantopere deuitandum esse imperatori, quā ne videatur potius fortuna, quā prudentia & iudicio vicisse, quia sola virtus facit imperatorem verè laudabilem. Suesanus his commotus, & quod sciret agi de pace inter reges, noluit inuadenda vrbe fortunam belli experiri, sed tantum videri aliquid agere. decernit igitur vrbem nullo pacto esse tentandam, vel cogendam ad deditiōnem per obsidionem diuturnam. Vicum Diui Martini munit vt in optimo situ positum, vnde Casalenses possent infestari, quod mira celeritate efficitur. locat in præsidis duo millia peditum, equites quingentos, qui tamen leuibus præliis sæpe certarunt cum Casalensibus, tamen nihil memoria dignum fecerunt vsq; ad pacem. ceterum copiæ duorum regum ita propinquæ Morinorum finibus & ipsæ propè segnes morabantur, cum Vidamus Icii præfectus conatus est oppidum Oromanacorum per proditiōnem capere per captiuos Gallos: at res patefacta per Hispanum exulem, Gallis extremorū suppliciorum causa fuit, Hispano reuocationis in patriam. Gallicæ cohortes ad proditiōnem profectæ, nesciæ proditiōnis patefactæ partim trucidantur, partim fuga se seruant. Dum ita consistenter exercitus nouis semper viribus accedentibus ex Italia, Germania, alijsq; nationibus, qui de pace agebant veriti aliquam insignem calamitatem euenturam, cum ceptum esset annonæ penuria laborare in vtriusq; castris, negotium diligentius procurant. cum eius magna & propè certa spes esse videtur regibus, cum in multis conuenirent, copiæ soluuntur paulatim hyeme præsertim accedente. ad euitandas etiam controuersias procul vtriusq; inuicem exercitus recedunt. conuenerant inter pacem tractantes in abbatia Cercampi oppidi, quod est in finibus Belgarum, Veromanduorum & Arrethæ, vt conestablii nuper redemptus centum & quinquaginta millibus nummum, & Mareciallus Sancti Andree, episcopus Aurelianus, & Albasina à secretis Henrici nomine accederent. at nomine Philippi Albanus Dux, princeps Murantius, episcopus Rigiaci, Ringomes Sylua, Villius Zuccherus præses priuati concilii regii. Britannia, & ducis Sabaudienfis prætereā nomine quædam legationes. Sed iam omnia ferè fuerant composita, solaq; difficultas reliqua erat de Cesoniaco nauali, pro qua purpuratus card. Lotaringiæ ad Philippum, conestablii ad Henricum accesserant. sed responsum non prius ad reginam Britannia peruenit, quā nūtius ad reges de reginæ ipsius interitu, quæ res animos de pace agentium non mediocriter afflixit. Nam Maria Britanniæ regina cū in hydropisim incidisset, tumesceretq; venter, grauida esse putabatur, atque vt sunt mentes mortalium ad credēda quæ cupiunt maximè propensa, non modo illud facile creditum est, sed etiam diuersam plane diæte rationem tenuit atque ratio morbi requirebat, cum minime per illam credulitatē curaretur. mortua est & Maria Caroli Quinti, quæ cum multa laude res Belgicas multos annos administravit. Nā res per multos dies est intermissa. Carolus interea Philippi Regis pater, dum armis certatur in finibus Belgarum ac Celtarum, post multas febres diuturna valetudine afflictus, naturę concessit. ea res valde animum Philippi vexauit, & ab omni cōsideratione de pace vel bello ad lacrymas domesticas exequiarum magnificentia. Mortuæ Mariæ Britannæ successit in regnum non sine aliquo Britannorum tumultu Helisabeta Henrici & Anne Bolesmiæ filia spuria, ætatis viginti quinq; annorum, inter hæretica dogmata educata, quare renouata est omnis hæresis in ea insula, quantumque sanctitatis per multos labores a Polo card. & Maria regina fuerat collectum, id totum vna hora euersum & profusum est. Philippus Bruxellis funus paternum cum regia exequiarum magnificentia celebrat, inter quas exequias nauis erat multis tecta luminibus, atq; in ea multæ Caroli olim Imperatoris res gestæ præstantiores depictæ. dum Bruxellis exequiæ, in Gallia magnificentissimæ nuptiæ celebrabantur, omniaq; erant lacrymarum & lætitiæ & conuiuiorum plena, quia Carolus dux Lotaringiæ Claudiam filiā secundam Henrici Regis ducebat, rursus pacis negotium resumitur, ne res in annum sequentem ad tempus exeundi protracta plures calamitates importaret.

Obsessuris ra-
tiones specta-
da.

Caroli Quinti mors.

Mariæ Britanniæ reginæ mors. Helisabeta regina creata.

LIBER DVODECIMVS. NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS,
LIBER DVODECIMVS.

VONTIAM verò nihil est non modo sempiternum in rebus humanis, sed neque diuturnum quidem, cum omnia vim contrariorum, naturamq; corruptionis intra se contineant, inde fit vt neq; diuturna lætitia gaudere, neque diuturna molestia tristari magnopere possimus. Vt enim naturalia corpora cōposita è contrarijs non modo difficulter crescūt, & cum multis molestijs ad senectam perueniunt, sic negotia, quæ multorū opera indigent, nō facile ad exitum perducūt, vbi præsertim locū habet auaritia & cupiditas opulentię. inde fit vt faciliora sint bellorum initia, quā pacis, quia per bella res aliorū semper ferè expetuntur. Nam si bellorū naturā rectè consideremus, tanquam ratione præditi & viri boni, vel nomen ipsum demonstrabit id proprium esse belluarum quod bellum dicitur, cum bellorum causę plerunq; careant vera ratione, aut ita vanę sint, vt nullū bellū sit dignū homine diuina mente prædicto. eius rei veritatē quiuis facile intelliget, si iura belli, quæ videntur Reges sibi legitima facere propter potentiam ad vsum priuatorū detorqueat. Nā quę per vim armorū capta sunt reges tam sua esse contendūt, quā quæ cōcepta sunt & iure acquisita, quā ius inquit esse in armis. Illud si priuatis cōcedatur, pulcherrima & preciosiora quęq; a debilioribus extorquebantur. Imbecilliores cōcedent potētioribus filias, vxores, lares, prædia, supellestilię. filij debiliorū captiui in seruitutem abducentur: quod ipsum rursus accidet inter hos potentiores, nisi omnes sint pares & inuulnerabiles. Ita fiet vt vniuersæ vrbes futuræ sint officinę latrociniorū, prædationū, plagarū, quæ infligātur viris bonis nō vltro cedētib; Quod si iniquū est inter priuatos, cuius rei causa late sunt imperatorie leges, quo pacto equū erit inter reges? nā si equitas expeteretur potius, quā res aliene per bella, post sumpta supplicia de confelertis, esset ab alieno imperio occupādo abstinentiū, quo pacto facile pax cōponeretur. Sed iā inierat annus salutis nostrę nonus post mille quingentos & quinquaginta, cū Ferdinādus nouus Imperator instabat Germanis principibus vt adessent comitiis, quę Augustā superiore anno indicta fuerant. Henricus vt Gallicis legationibus interesse liceret hisce comitiis misit Araldū, id est nomē regiorū ministrorū, qui istud ipsum a Cæsare impetraret. Nā Hēricus per eā opportunitatē studebat nō solū habere suspensum animū Philippi Regis, nisi pax cōponeretur, propter amicitias Germanorum cū ipso Rege, verū etiā vt clā ageretur cū nonnullis ducibus de colligēdis educendisq; quindecim peditū, tribusq; equitū millibus. Istud facile fore cōsebatur, quia nullus apparatus Turcicus aduersus Pannoniā in præsentē annū exaudiebat. Vbi aduētarēt Gallicę legationes, oēs ferè statim electores ac principes ad comitia cōuocati accedūt. Cēsar Imperatorio habitu indutus cū insignibus sedēs in sublimiore throno sub umbella in ampla aula Augustani palatii, a dextra habebat archiepiscopum Mocōtiacū, Colonie Agrippinēsis legationē, archiducē Carolū, episcopū Iuaniēsem Prutenorū magistrū, cū multis alijs proceribus. a sinistra erat episcopus Treuiorū, legatio ducis Saxonū, comitis Intuergorū Rheni, marchionisq; Sēnonū, dux Boiorū, Comes palatinus. nō elector, dux Phardoniēsis, dux Intuergorū, aliq; proceres permulti. è regione horū sedebāt Bordilioneus regulus, & episcopus Iuliobonensis, legationes Gallicę, quibus Cēsar audiētiā cōcessit. ille oēs Gallicas vires, omnēq; humanitatis genus Regio nomine ad cōseruationē Imperii promittunt. diuturnā, verāq; amicitia offerunt; pro quibus postulant perpetuū fēdus a Cæsare & ab electoribus. Respōsum est amicitiam & perpetuum fēdus posse facile inueniri, si verba nō dissentiant ab ipsis rebus. Quod si Henricus Diuodurum, aliaq; oppida capta Imperio restituat, tunc facile consecuturum perpetuam amicitiam, futurumque vt satis eius votis fieret. Gallici oratores, se non habere horum facultatem

minigbor7

Bella æquiti sunt aduersaria.

1559

Comitia Augustam indicta.

Ferd. Imperatoris & comitiorum magister.

Y 3 respon-

Diuodurum
repetitum à
Cæsare.

Ioannis Re-
gis Transyl-
uanicæ bellū.

Ferd. non au-
dit legatio-
nes vt regis,
sed vt Vauo-
dæ.

Tituli quan-
ti faciendi.

Prodigium.

Bellici appa-
ratus Cæsari
in Transylua-
niam.

Pax Henrici
cum regina
Britanniæ.

Res pacem
regum quæ
impedierat.

respondent, sed delaturos ad regem quæcunq; audiissent. Tum Cæsar è throno confurgens ora-
tores ad conuiuium adducit, aliosq; insignes proceres, quos multo prosequitur honore. Deligun-
tur oratores ad res Diuoduri componendas facer purpuratus Augustanus, & Dux Inuergorum.
per idem tempus non mediocriter animos mortalium in illis regionibus infestauit is nuntius, qui
significauit purpuratum Curtensem, Mysiæque inferioris præfectum præter omnium expectatio-
nem ingentes copias colligere. causa horum bellorum erat, quia Ioanni Pannoniæ inferioris Regi
Ioanna Ferdinandi filia promissa fuerat in matrimoniu, at non data, ad eius iniuriæ ultionem, & ad
suum regnum recuperandum aspirans animum adiecerat, multaque iam coeperat castella. eius stu-
dium plurimum à Pannonibus proceribus adiuuabatur, qui putabant sibi quoque fieri iniuriam.
Ioannes collectis multis Turcarum auxilijs vniuersam Pannoniam erat capturus, nisi magnis viri-
bus resisteretur. Sed Ferdinandus collecto satis valido exercitu Transyluani incursiones, quæ fie-
bant in fines Pannoniæ, refrenat. Sarmatarum rex, alijque principes nonnulli veriti ne arma Tur-
cica sic in Pannoniam allicerentur, cum communi omnium finitimorum periculo, quæ iam nimis
excreuissent per Christianorum principum discordias, essentque intolerabilia, rem componere pro
viribus nituntur. Cæsaremq; hortantur vt copias retraheret ab ijs finibus, quod ipsum fit à Transyl-
uano. ceptum est igitur legationes mittere de pace agētes, & filiam Cæsaris in matrimonium postu-
lantes. Vbi peruenit um est Iuliobonam, publicè audientia legationibus conceditur, quæ cum dice-
rent initio suæ orationis se missas fuisse à Ioanne rege Pannoniæ inferioris & Transyluaniæ, mini-
mè, sunt auditæ. Nam Cæsar se nulla ratione laturum esse dicebat vt Ioannes se regem Pannoniæ,
sed vt Vaiuodam, appellaret; cum illud regnum ad Ferdinandum peruenisset iure hæreditario, at nō
vsurpatum sit, vt fuerat ab eius patre. Quod si vellent audiri, significabatur ne nominarent Ioannē
Regem Pannoniæ inferioris aut Transyluaniæ, sed tantum Vaiuodam eius prouinciæ. Illud cū ora-
tores facere noluisent, missus est nuntius ad Poloniæ regem, qui statuit ne rex Pannoniæ tunc, sed
tantum eorum, quæ possidebat, nominaretur; cum promissa non essent seruata. Deniq; post quædam
de Transyluaniæ nomine controuersias legationes admittæ, auditeq; fuerunt, petebant hæ legatio-
nes vt Cæsar excederet è rebus Transyluanis, atq; factis perpetuis inducijs filiam in matrimonium
Regi Transyluaniæ concederet cum dote centum millium nummorum. atq; omnia vltra Tibiscū
fluum essent Transyluani, quæ citra fluum essent, ea cuncta Cæsaris intelligerentur. Ne teneret
Ioannes ijs bellis se implicare, quæ aduersus Turcas gererentur, quia nollet ab amicitia eius
Imperatoris recedere. Profitebatur tamen se non esse suscepturum Turcas partes aut securitum,
si bellum in Pannoniam inferretur aduersus Ferdinandum. Petebant vt omnia soluerentur, quæ de-
bebantur Isabellæ reginæ matri: quæ debebantur post mortem inquam Ioannis Regis mariti. His
petitionibus partim Cæsar assentiebat, partim egrè ferebat, reuebatq; quæ maioris essent momen-
ti. Nolebat affinitatem contrahere, ne cederet suaiura in Transyluaniam: quare Poloni Regis, ac cæ-
terorum principum studia irrita fiunt & inania. sic igitur nulla re stabilita legationes vacuis mani-
bus, vt aiunt, remittuntur in Transyluaniam. Inde factum est vt ingentes apparatus postmodo
fierent à Transyluano cum auxilijs Turcarum, multæque calamitates in Christianos subditos re-
dundarint, quas & crinita stella visa in Italia, & duo soles ibidem conspecti initio præsentis anni
portendebant. hos paulopost insignis imber securus est, atque ita euauerunt. Cæsar his rebus
nouis commotus, primùm à suis subditis, deinde à principibus Imperij subsidia postulat Boemia,
Iapidia, Ispurgii, Carinthia, certam pecuniam offerunt pro precio suarum facultatum. Princi-
pes imperij peditatum, equitatum, pecuniam, si res ita postulasset. Atqui dum spectatur quò
tendant consilia Turcarum, sexcenta millia Talarorum concessa sunt Cæsari, quæ soluerentur
intra tres menses, vbi mallet Cæsar. Deinde ventum est ad ea tractanda, quæ pertinebant ad re-
ligionem, & ad componendas discordias inter Germanos principes, ad redintegrandum impe-
rium, ad rationem recuperandorum, quæ forent imperij, ab exteris principibus occupata. actum
est vt obseruarentur omnia ad religionem spectantia, quæ decreta fuissent in comitijs Artobrigen-
sibus Vindeliciæ, & in Augustanis imperatore Carolo Quinto. nam religionis cum cæteris Chri-
stianis coniunctio & communitas plurimum facere proponebatur non solum ad diuinas, sed etiam
ad humanas vires coniungendas. quia breui fore videbatur vt omnia hæreseos sem in nullo pro-
pè labore conuellerentur, si Germania ad verum pristinum cultum diuinum rediisset. Quòd si vel-
lent Germani aliquas dubitationes solui, id commodè fieri posse in sacra synodo, quam breui
fieri procurasset. sed vana fuerunt omnia proposita, quòd ad pacem concordiamque conseruan-
dam necesse fuit insistere Augustanis decretis, cum præsertim maximè instaret bellum Turcarum,
quod propter potentiam & fortunā & vicinitatem eius principis, erat maximè periculosum. Quæ
dum aguntur in Germanicis comitijs à Cæsare, ita res ad pacem inter duos reges componuntur,
nulla vt reliqua esset differentia, præterquam de Celsoniaco nauali, quod Philippus rex sibi omni-
no reddi oportere decreuerat, tanquam ad se pertinens. At Heliiabeta noua Britanniæ regina,
quia verebatur multis de causis, ne inter pacis conditiones & ipsa non includeretur; sed imprimis
quia nonam religionem complexa fuisset, clam suo regni sui nomine pacem cum Gallo
Rege composuerat. ita relicto Ico ac Celsoniaco nauali Gallis vt intra spatium octo annorum
vel illam ditionem Britannis restitueret, vel quingenta nummum millia dissolueret, ad ha-
rum rerum obseruationem quatuor obsides promissi sunt pro delectu ipsius reginæ. illa sola
differentia cum reliqua esset, ita composita pax optatissima denique inter duos Reges in oppidu-
lo Samarobrigæ concluditur. Ille difficultates, quæ tandiu pacem ipsam distulerunt, & in tertium
non aprilis prorogarunt, fuerant hæc. Quòd vbi primum actum est de pace Lillæ, ac postea Cercæ-

pi mentio facta est de iuribus, quæ habet Gallus in regnum Neapolitanum, principatum Mediola-
ni, in Belgium, in Artesiam, Lillam, Baganum, & alias quasdam vrbes. rursus facta est mentio de iu-
ribus, quæ habet Hispanus in principatum Sequanorum & Prouinciæ, in vrbes in ripa Som-
mæ fluminis positas, in principatum Icij, siue Bononiæ Belgicæ. Sed quoniam videbatur non par-
uum fore negotium si recentiores controuersie componerentur, nedum repeterentur antiquiores
illæ & auitæ, decernitur vt antiquis silentio prætermisissis contentionebus, pax his conditionibus con-
cludatur. 1. Vt omnes compositiones & fœdera ac pactiones inter Cæsarem & Henricum Regem
præsentem secundum ista anno primo post mille quingentos & quinquaginta à partu Virginis, nu-
perque confirmata à Philippo Rege, firmæ rataq; sint, nisi aliquid proprium in huiusce pacis con-
ditionibus fuerit decretum. 2. Vt inter duos Reges, & legitimos eorum successores perpetua pax, &
sempiterna amicitia foret, omniaq; beneuolentiæ officia mutuo tribuerentur, quæ præstari possēt
ad conseruationem regnorum, atque omnes amicitia, federationes, & consuetudines desererentur,
quæ possent alteri obesse quauis ratione. 3. Vt ambo pro viribus procurarent christianorum salutē,
& vt Synodus haberetur vniuersorum christianorum ad extirpandas hæreses. 4. Vt amborum regum
subditi, vel si aduersariæ parti interfuisent, omnium suorum bonorum vel sicco addictorum, aut di-
uenditorum integram possessionem assequantur & veniam ob præsens bellum in omnibus regnis,
principatibus, regionibus, prouincijs, vrbibus amborum regum; præter exules Neapolitanos, Sicu-
los, Insulubres. 5. Vt subditi possint tutò inuicem negotiari, mercimoniaq; importare & efferre pro
legibus ciuitatum. 6. Vt ab hoc ipso die nullam prædam aut captiuū liceat ab exercitibus,
sed ablata per vim, restituantur in integrum. 7. Vt priuilegia, iura, concessiones subditis Belgis, & in
Artesia, & in Gallia restituatur, & Gallis in regionibus Philippi Regis. 8. Vt Mariæ Lusitanæ puel-
læ, filia reginæ Gallicæ defunctæ liceat dote materna frui, atque vsum fructum capere pro libito. 9.
Vt ad ipsius pacis confirmationem vterque rex restituat quidquid captū alterius tenet ab anno pri-
mo post mille quingentos & quinquaginta ad hanc vsque diem, quæ nomine exprimantur. 10. Vt
Gallus redderet Hispano regi Teonuillam, Mariæburgum, Eposium vicum, Danuillam, Momme-
dium. In Italia, Valentium, & omnia munita oppida integra, nulla re infracta aut euersa, præter
moenia Iuoi pro euersa Teruanna, quarum vrbū neutra muniatur amplius. Hispanus contra Gal-
lo restituat Veromandum, Chiatellertum, Hannum cum omnibus ad ipsa pertinentibus. 11. Vt pri-
mogenitus Henrici principatum Crauacoriæ cum omnibus suis iuribus possideret, & principis Gi-
ueninghæ. 12. Vt ad stabiliorē pacis confirmationem, perpetuamq; obliuionem iniuriarū vtrin-
que acceptarum, Philippus ipse, quamuis Carolo filio promissa fuerat, duceret in matrimoniu Isabellam
maiorē natu Henrici filiam, cui in dotem dissoluerentur quadringenta nummum millia.
13. Vt Rex Henricus duci Sabaudienfi vniuersum suum principatum restituat vltra citraque alpes:
præter Augustam Tauricorum, Cherium, Pinarolum, nouam villam Astæ, & Cluascum oppida,
quæ per triennium tenerentur, donec controuersia illa pro iure iudicaretur, atque Philippus inte-
rim Astam possideret, donec Gallus prædicta restitueret. 14. Vt Sabaudienfis neutri parti magis fa-
ueret, aut adhereret, vxoremq; duceret Margheritam Henrici sororem, cui darentur in dotem, tre-
centa millia nummum, & principatus Berrii vsus fructus donec viueret Henricus. 15. Vt Henricus
excederet ex omnibus locis, quæ occupauerat in Hetruria in Senensi ditione, omnesq; milites reuo-
caret. 16. Vt montis Alcinou ciuibus venia concedatur, qui sese subiicerent magistratibus Senensi-
bus. 17. Vt omnia quæ ceperat in Cyro insula, vltro restitueret Genuensibus, præter tormenta, ap-
paratus bellicos, & annonam, quæ sint Henrici, omnesque veniam consequantur, qui Gallicas par-
tes fuissent complexi. 18. Vt episcopo Eburonum restituatur Bullionum, & omnia, quæ capta fu-
issent eiusdem ditionis. Vt vterque Rex duci Mātuano restituat quidquid possidet in principatu Mō-
tisferrati, quorum arbitrio concessum sit demoliri munitiones, si quas extruxerint: atque tormenta
& omnes reliquos bellicos apparatus, vt liceret exportare, neque tamen molestiæ quid inferatur, si
qui aduersarias partes secuti fuerint. 19. Vt Edium telinquatur Hispano regi tanquam patrimo-
nium, cui Henricus omnia sua iura siqua habet, renuntiat. 20. Vt Philippus principatum Carloen-
sem liberum haberet. 21. Vt controuersia de finibus Artesiæ ab instituendis assignandisque iudi-
cibus diiudicaretur, neque liceat interim regum subditis auxilia petere ad fines determinandos sub gra-
uissimis penis. 22. Vt Philippus restituat sine præiudicio vtriusque Regis Matronæ principi Tut-
teuillensi ditionem Sancti Pauli integram vt erat ante inceptum bellum. 23. Vt prædictæ restitu-
tiones fiant ab Henrico primū intra spatium trium mensū. 24. Vt Philippus postea primo men-
se omnia exequatur. 25. Vt darentur quatuor obsides Hærico, qui ab eo nominati postulatiq; sint,
vt Albanus dux, Agamontius, Aurantius, Arcuensis. 26. Vt in ea pace cōprehenderentur summus
Pontifex, Cæsar cum omnibus filiis, regnis, iuribus, subditis, & qui præcipue nominati essent, præter
rebelles. ita electores, principes, principatus, vrbesq; imperij catholice Germanæ. Dux Menapio-
rum, episcopus Cameracensis, vrbes maritimæ Bulaterorum finitimæ, Comites Bulaterorū ad ori-
entem. Rex Lusitanæ, Sarmatiæ, Daniæ, Suetiæ, Scotiæ, Britanniæ, Veneti, Heluerij, Rheti, Duces Flō-
rentiæ ac Senæ, Lotaringiæ, Ferrariæ, Urbini, Mantuæ, Parmæ ac Placentiæ, Resp. Genuensis ac Lucē-
sis. Ad has conditiones additum est ab vtriusque regibus præterea vltro affirmantibus, quòd nihil re-
rum nouarum molientur inter Christianos, quòd possit esse detrimento vel sacro Imperio, vel Ger-
manicæ nationi, vel eius ordinibus aut magistratibus; sed semper omnium christianorum vtilitatē
procuraturos, quæque ad salutem, concordiam, conseruationemque pertinerent. Hæ conditiones
subscriptione & iuramento vtriusque Regis comprobate fuerunt, & præterea Caroli Hispaniæ prin-
cipis, & primogeniti Henrici. Hæc pax statim Samarobrigæ publice pronūtiata per præconem vni-
uersæ

Pax Henrici
Regis cum
Philippo &
conditiones.

uersa Gallia, Hispania, Italia iucundissima euenit, quare edita sunt vbique magna latitiae significationes, & nocturni ignes accensi, & ingens aeris campani tinnitus ad medias usque noctes excitatus, & parata mutua ciuium conuiuia, & supplicationes instituta, cum omnia pace illa exultare viderentur. Nam ita erant oppressa afflictaque prouincia diuturnitate bellorum, ita vexata ciuitates tributorum magnitudine, ita regiones conquassatae ac propere euerse, vt multi ad fugam relictis bonis & auitis laribus iam iam prospicerent. Sed tamen res ita composita non diuturnam quietem prouincijs attulerunt: nam vix erant extincti ignes letitiam significantes, vix cineres teporem deferuescentes amiserant, vix aures mortalium destiterant audire tinnitum campani aeris recentem, aut bombum tormentorum, cum significatur opus esse nouis tributis ad res alienum dissoluendum, quod per assidua bella reges contraxerant, multaque debebantur militibus stipendia, quae statim dissolui oportebat. His molestis nuntijs ita sunt repente consternati animi populorum, nullum vt finem tantis aerumnis futurum arbitarentur. ita omnia querelis, lamentationibusque implebantur, vt mirum videretur; cum in ea re, quae sola apparebat refugium praesentium, praeteritarumque, miseriarum, tantum inesset malorum, ac ferè plus detrimenti è pace, quam è bello caperent. nam non solum exigebantur tributa, sed etiam aucta sunt vestigalia, mercedes ac stipendia publica principum, summorum ducum, tribunorum, priuatorumque omnium sunt diminuta aut etiam sublata. nam Henricus rex circiter ducata & viginti millia librarum auri in bellicos sumptus absumperat. Neque tamen hisce variarum prouinciarum calamitatibus contenta fuit praesens fortuna, sed etiam suas calamitates litora, vicinaque mari Adriatico loca senserunt. Nam per idem tempus ceptum est Adriaticum mare molestissimis piratarum incurfionibus infestari, cum litora omnia Dalmatiae & Illyrij & Istriae praedationibus, rapinis, populationibus vexarentur, nauigia mercimonijs diuersi generis onusta caperentur, captiui homines cathenati ad transstra in perpetuum seruitutem abducerentur. His tot insularum miserijs perceptis Mattheus Bembus vitaci ingenio, rerumque bellicarum peritus Venetae classis praefectus in sinu Corcyraeo cum decem triremibus praedones toto mari, summa celeritate insequitur, fugat, exagitat. Non procul à Dyrrachio, quae vrbs est Macedoniae in ea parte sita, quae mari Adriatico alluitur, Epidamnus antea vocata à conditore vrbs, at at postea à nepote ipsius conditoris, qui vrbi portum adiecit, Dyrracho nominata Dyrrachium, septem rostratas biremes, ac praedatorias nauiculas inuenit. Haec cum Veneto viribus essent impares, neque possent resistere, sese in portum Dyrrachij fuga recipiunt, tanquam in tutissimum latronum & praedonum commune asylum. Bembus sua spe capiendorum latronum frustratus cum tanta, tamque ac molestia mare expurgare cuperet, erat vel in ipsum portum impetum facturus in piratas sed vniuersis Dyrrachiensibus arma capeffentibus pro latronibus, qui sibi fieri iniuriam censerent, aduersus vrbs portusque securitatem, iubet non solum in latrones, sed etiam in multitudinem frequentem, quae tam immanes latrones protegeret, tormenta displodi, ac mania vrbs concuti. His globis multi latronum defensores laniati sunt, & domus nonnullae solo equatae. sed cum fuissent autores Byrrachiensis vt elaborentur pirate, ad rescindenda damna, quae illi multis intulerant iubet Bembus multa inferri damna etiam Dyrrachiensium litoribus. Solimanus aegerrime tulit eam Dyrrachij propere expugnationem & deuastationem, quia contra leges pacis & fedus essent commissae; sed cum grauioribus negotijs implicatus esset, & princeps equitatis ac iustitiae amator, partim quod causam indignationis non iniquissimam esse cognouisset, partim quod ostendissent Veneti se illam rem grauius ferre, quia in exilium Bembum propulissent, quem capere non potuerunt, omnis ira indignatioque, quam in Venetos conceperat, deseruit. Sed vt ad res Britannicas redeamus, vbi Heliafetta Regina Britanniae coronata fuit, cepta sunt fieri statim Trinouatum & Segontiacorum, & Bibrocorum Icenorum, Simenorum, aliorumque populorum Britannorum Londini comitia per multos dies. nam cum sermo praesertim haberetur de religione, magne sunt in eo regno nae controuersiae ac graues. cum enim nobiliores ferè omnes nihil omnino innouandum censerent, regina contra, cuius aures semper nouae religionis concionatoribus à pueritia patuerant, cum vniuersam etiam multitudinem variarum nationum, & Londinum praecipue fauere suae sententiae haberet, magis autoritate Regia, quam Regio consilio vsa pro arbitrio decretum fieri iubet; Vt à Romana ecclesia descisceretur. Vt ad Odoardi vltimi instituta paucis mutatis rediretur. Vt concionatores, qui exularent tuto redirent postliminio. interdictum est ne sanctorum hominum imagines deijcerentur atque infringerentur: quae tamen paulopost impie fuerunt deiectae & conculcatae, quasi atrox bellum aduersus imagines fuisset susceptum. solum simulacrum relictum fuit in reginae sacello Christi cruci affixi. Regina resumpsit nomen supremi capitis Britanicae ecclesiae, quod nomen quanto pere semine conueniat, ipsa viderit. cepit ecclesiasticos prouentus sibi vsurpare, ipsa creare episcopos, & ceteros ecclesiasticos magistratus. redditus satis frugi sacerdotibus distribuere. maiorem partem sibi vendicare, quare factum est vt Regius prouentus auctus sit pluribus trecentis millibus nummum quotannis, & vt cognitum sit maiorem controuersiam ob avaritiam, quam quod ita sentiendum sit, oriri. nam si de medio tollatur spes prouentuum, omnes propere vno die fierent catholici. sed nemo diu impune resistit Deo iustitiae ac Deo exercituum. Neque verò Scotia suis difficultatibus caruit, cum huius haereseos stolones in illud regnum immisi in tantam discordiarum, seditionumque multitudinem pullularint, vt magnas difficultates reginae & custodibus Regijs offuderint, cum tamen nonnulli in Gallos eas causas seditionum reiecerint, quod nimis fuissent imperiosi atque insolentes. Atqui haec radices ipse hereticus prauitatis non solum hoc anno per Scotiam & Britanniam se retenderunt, verum etiam citra mare Britannicum serpentes in Hispaniam pullularunt, & in oppido Pintia praesertim, quod est Gallogrecorum in tractu Iuceni Terraconensis Hispaniae. Neque tamen ijs sinibus

Tributa grauiora post pacem imposta.
Maximi sumptus Hérici.
Dirachium vrbs.
Dyrrachium conculsum.
Mathei Bèbi exilium.
Britanni ab ecclesia desciscunt ac multa inuouant.
Scotiae seditio de religione.
Hispania & Galliam haereticis inuadit.

contenta

con terra sunt pernitiosa semina, verum etiam in Calliam comatam cum maxima eius regni confecta postea ruina inuasit. Adiuuit haec confelcerata semina odium inter se mutuam praestantiorum familiarum, vt diximus, & omnium malorum parens ocium atque egestas. nam ferocissima, & maxime omnium propere nationum bellicosa Gallorum ingenia, semperque cupida rerum nouarum in primis recentibus bellis assueta, ferè non poterant eam pacem tranquillo animo, cum praecipue militaria stipendia omnibus ordinibus essent erepta. Nam lex est Gallorum quae sanctissime seruatur, ne facultates familiarum distraherentur in plures partes per diuisionem filiorum, vt vniuersum Gallorum patrimonium ad primogenitos tantum perueniat. reliqui filij, qui Cadetti vocantur, id tantum consequuntur vel ex amplissimis patrimonijs, quod victui & vestitui satis sit, omni prorsus pecuniae facultate oblitterata. mortuo primogenito pro aetate succedunt. Qui expetat pecuniam, is aliqua industria sibi illam comparare nitatur necesse est. Sed cum nullum genus industriae honestius militaria illis appareat, quod auitum est eius gentis, & ab antiquis usque temporibus institutum (nam qui nouissimus ad bellum venisset, vbi armati conuenire ad bellum iussi essent, is in conspectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necabatur) omnes rerum bellicarum studio in primis, & exercendorum equorum dexteritate delectantur. His igitur populis partim tributorum magnitudine pressis, partim ocij & egestatis impatientibus, facile fuit persuadere suapte natura rerum nouarum studiosis, vt nouam religionem propositis ordinarijs stipendijs complecterentur; quamobrem res Gallica per clandestina odia, & seditiones vniuersa induas partes diuisa est. Ea dum aguntur in Gallia, Venetis nauigium omnium, quae nostra orate visa sunt pulcherrimum & praestantissimum repentina vis tempestatis inuadit, atque horrenda procella demergit cum magna totius Veneti Senatus molestia. erat illud nauigium tanta, tamque admirabilis magnitudinis & artificij, tanta diligentia & iudicio, tamque affabre factum, vt oppidum quoddam praecelsum innate super vndis videretur. Ad eius nauigij tam praecleari defensionem poterant commodè capi quingenti epibatae siue propugnatores, in quo erant circiter trecenta bellica tormenta varij generis, & magna copia cadorum pulueris tormentarij, ferreorum globorum, & ceterarum rerum eius vsui necessariorum. Praerat huic nauigio Alexander Bonus, ex ordine patricio, qui illud ad duo castella vocata remulco attrahi iussit, & ad primas fauces maris Adriatici, cum neque necessariae quidem inessent custodiae, parum diligenter sanè asseruabatur, cum rebus nauticis praefecti sumptus in custodias non suppeditarent. sed vix vllam excusationem capit in rebus maximis imperitia aut & negligentia, cum avaritia publica semper fuerit perniciofa. Atrocissima igitur tempestate nauigium inuadente, cum non adessent, qui portas laterum mari occluderent, aqua per portulas infeliciter ingressa facile nauigiū demergit, adiuuit ad hoc non parum pondus tormentorum, & bellicorum apparatus, qui interius continebantur, atque vis vltorū flectens nauigium in latus, omneque pondus in vnum concurrans, quibus omnibus in damnum conspirantibus Venetum facilis iactura facta est. Recuperata tamen sunt nonnulla grandiora tormenta, sed tanta difficultate, vt maiori ex parte prius ostrea insignia circa illa fuerint innata. Excogitatae sunt machinae mechanicae à quibusdam architectis magno sumptu ad extrahendum nauigiū ex vndis, sed omnis labor fit vanus, clam etiā ne inuenirentur vetitae merces, deterrentibus architectos ac repugnantibus nonnullis. Sed enim quod simplici sumptu potest conseruari, illud saepius neque centuplo quidem reparari potest: tantum valet industria in rebus. Pontifex, qui suauissima pace ac tranquillitate & animi sui & suorum populorum rebus ita compositis perfruebatur, seque quasi ex immani turbulentissimaque tempestate in tutissimum portum receperat, animum iam quietum à ceteris perturbationibus ad res vrbanas componendas applicuit. curat vt ius inter ciues legitime dicatur, ne minique impune fiat iniuria, quod intelligeret multa scelera, multaque flagitia & à ceteris ministris, & à suis propinquis committi, vt admonitus fuerat clam ab Hieremia quodam monacho, & à viro clarissimo Camillo Vrsino. Nam profecto omnis libido & avaritia & iniquitas sunt comites potentiae ac magistratuū, & quasi adulescentes aut blandimenta, qui insuetis & nouis hominibus, cōceduntur, nisi sapiant. Decernit itaque Pontifex certos dies singularum hebdomadam, destinaturque ad publicam audientiam tam Romanis hominibus, quam exteris, vt quid aequi aut iniqui Romae fieret in dies ex omnibus intelligeret, atque cognosceret quamdiu lites & ciuiles controuersiae protraherentur. Decreuit vt omnibus diebus publicae audientiae destinatis ibi praesto essent omnes Romani magistratus, vt citius subueniretur per iniuriam oppressis, atque in impios, inhumanos, auaros magistratus animaduertetur, quod genus instituti seruauit postea quoad vixit. Sed quoniam multa est multorum insolentia, quidam tantam principis bonitatem ad propria commoda retorquere conabantur, abutebanturque; illa clementia, neque vt decebat, cum magna reuerentia excipiebant. nam per multas accusationes, pluresque lamentationes multorum & querelas eò deuentum est, vt quidam molesti essent & importuni. ex illa audientia itaque multa comoda, & rursus multa mala priuatim nascebatur. Vt autem deuitaretur imminentes difficultates, iustitiaeque munia comodus exerceretur, quosdam purpuratos antifiresuris ciuilibus peritos delegit, & cum his nobiles ciues Romanos, quos his rebus audiendis praefecit: qui rebus postmodo cum Pontifice comunicatis deciderent, vbi magna essent negotia. Ita praclusa est via paulatim cōquerendi de Pontificis ministris, cum nemo quidquam iniquitatis aut scelerum committere auderet. Ea dum fiunt Romae per summam Pontificis equitatem ac diligentiam, vir nefarius, & extreme nequitię Leonardus Cardona consilium capit sceleris & crudelitatis plenum in Marcellum Campeggium ob occultum odium & in uxorem Ducis Palianii. erat Leonardus ceconomus Palianii, siue rebus familiaribus gubernandis praefectus, qui informat Diomedem puerum paruulum Ducis filium vt deferret ad patrem, quod Campeggium exoculantem matrem vidisset. Dux, vt plerique sunt homines, furore potius in rebus huiusmodi aut amentia percussus, quam vlla certa ratione

Lex hereditaria Gallorum.
Cadetti qui sint.
Lex seuera, Galliae militaris.
Nauigium pulcherrimum Venetis demersum.
Tormeta bellica innatis ostreis recuperata.
Pontificis comites.
Pontificis audientia.
Leonardi cardone scelus.

uone

tione freti, nimis leuiter credens persuasionibus impulsus pueri, iubet vxorem Galesij deduci in carcerem. ancillam secretorum participem diligenter percunctatur, vbi nihil extorquet, trucidat. Marcellus Marini capitur, datur in tormenta. nihil confitens pugione per iram interficitur. Tum itum est Galesium. spatium datum vxori ad confitendum. nihil confitenti pugio & linteolum missum iubetur vtrum malit mortis genus eligere. Illa intrepido animo veniam incitiae ac furori mariti pie à Deo precata, cum suauissima sit mors, quae per innocentiam & sinceritatem animi infertur, nullum mortis genus se deuitare inquit, quando marito ac domino suo eidem ita placitum sit. Hortatur Antoniam filiam vt bono sit animo, quando ipsa conscia innocentiae suae fortunam illam aequo animo ferat. Allise Comes igitur, id oppidum est Samnitum, frater & Cardona prius oculos velant, de inde linteolo circa collum iniecto strictissime suffocant, sed qui rem non intime cognorant, dicebant quod Palianius vxorem cum adultero deprehensam vno è suis familiaribus trucidauit, quos ambos primum monuisset, vbi venisset in suspensionem. è quorundam sermone dictus est etiam Palianius antequam ad has cedes deueniretur, cum Carafa purpurato communicasse consilium, atque tandiu procrastinatum dum res deprehenderetur. fama fuit praeterea quod nemini parcitum est vel consultori vel adiutori, vel conscio eius sceleris. sed non modo femine innocentes tam crudeliter non sunt necandae, ac neque ille quidem, quae ipso adulterij scelere sunt contaminatae, quia nemo rerum suarum bonus & aequus, nisi rarissime, fit iudex, & domesticus pudor non est in conspectu omnium retegendus. id si fieri debeat, retegendus est apud veros amicos, cum multae sint honestae & secretae viae aduersionis in conscios. Vt enim quae in pudendis corporis partibus eueniunt inflammationes & tumores & pustulae aut hernie non sunt omnibus ostentandae, sed medicis tantum, aut ijs, quorum cura opus sit, ita parum honesta consilia non sunt cum omnibus comunicanda, sed cum illis tantum clam, à quibus salubre consilium expetitur. illud cum accidisset, curabatur à propinquis Pontificis ne quid huiusmodi ipsis ignaris ad aures Pontificis perueniret, atque haec ipsa ratio fecit vt multis nefarijs negotijs explicandis via demum aperta sit ad Pont. quae tam in Romanas matronas, quam in viros fuerant commissa, cum nemo proferre suas calamitates, aut queri pro acceptis iniuriis palam auderet. Neque verò poterat Roma capere tantam Carafarum nequitiam, nam eorum scelera complura colligi possunt vel ex hoc memorabili & inaudito ante hanc aetatem auaritie exemplo, quod Bononiae editum est per Carafam vel consilium vel patientiam. Canis opulentae familiae accusatur quaedam momordisse. ductus in carcerem torquetur. non negat facinus. exilium indicitur. exit. domum recurrit. capitis condemnatus publice necatur. domesticis facultates ereptae, vt qui exulem contra leges in domum exceperat, nihil profuerunt querelae aut lacrymae. Pontifex vbi factus fuisset certior de vxore Palianii necata tam crudeliter innocentissima femina, mirum in modum indignatus est, quod sui affines, qui cognita eius optima mente ceteris exempla prudentiae & bonitatis & iustitiae esse deberent, tam improbi in omni genere flagitiorum inuenirentur; iubet Palianium & Cardonam capi & Allisae comitem, atque in vincula tradi. eius iussu effossa est mulier & inuenta in vtero habere. nec ita multo post omnibus iis caput in turri Hannonia amputatur, quorum cadauera ad pontem Diui Angeli omnibus horrendum & execrandum spectaculum sunt exposita. Nam post casum tam crudelem mulieris introducta fuerat consuetudo, & diu seruata, vt neque priuatus quisquam, neque publica legatio admitteretur ad Pont. nisi purpurati Carafae consensu ad audientiam, neque postea penetrare ad Pontificem. Eam inusitatam, & ante illam aetatem inauditam tyrannidem grauitate ferens Florentina legatio, quia frustra diu de rebus maximis audientiam petiisset, neque potuisset obtinere vt admitteretur ad colloquium Pontificis, verita aliquas subesse fraudes indignataque pontificias aures per nonnullorum insidias vel principum legationibus esse occlusas, obseruata opportunitate in thalamum Pontificis irrupit. Primum queritur audientiam esse interclusam. monet Pontificem nemini aditum patere ad ipsum propter quorundam fraudes, ac neque publicis quidem principum legationibus. Hisce lamentationibus & querelis acriter commotus Pontifex legationem primum perhumaniter audit. Concessis omnibus quae petebantur occludi iubet purpurato Carafae, & omnibus suis affinibus ad sese accessum. Ex hisce tam repentinis, tamque variis mutationibus, facile potest colligi optimam fuisse per se ipsam senis voluntatem, armaque Philippo Regi illata fuisse non tam Pontificis, quam propinquorum & consultiuorum dolorem consilio, qui ita ad alienas facultates vel per quasuis aliorum iniurias aspirabant. nam nisi Pontifex tam pronus ad iram fuisset, quod turpe est in se praesertim, aut si paulo minus tenax susceptae semel opinionis, quod tamen vitium est eius aetatis, eum plane virum bonum, & singularis integritatis appellare liceret. Verum tamen non est mirum Pontificem in ijs rebus, quae ad imperiorum administrationem spectant, labi aliquando & hallucinari, quoniam vix fieri potest vt quis à theologicis, diuinariisque rerum speculatione auocatus ad cognoscendas fraudes mortalium, & ad summum dignitatis gradum repente prouectus illa statim intelligat, quae Reges & imperatores per multarum rerum experientiam nondum satis sunt consecuti: quamuis his auita lex & consuetudo dominandi est à maioribus quasi in manus tradita. Nam Reges & praefectos oportet multo esse sapientiores ijs, qui gubernantur. in tantarum perturbatione ac mutatione, quae accidit repente Carafae familiae, multa flagitia aperiuntur Pontifici, propter quae ita indignatione exarsit, vt omnibus titulis & honoribus eos priuarit, quibus fuerant insigniti sui propinqui, & purpuratum antistitem, atque ceteros omnes conscios eorundem scelerum coegerit solum vertere, atque ex agro Romano excedere. Nec multo post in patrum purpuratorum senatu omnem autoritatem illorum antiquauit & obliterauit. tam acriter, tam acerbè, tam vehementer, tanto cum animi ardore in illorum causam inuectus est, vt facile appareret eos nunquam in gratiam redituros. Vt autem spes omnis veniae, gratiaeque Pontificis recuperanda illis

Vxor Palianij Ducis suffocata.

Prudens mortuus.

Inauditum genus auaritia.

Palianius captus & Cardona.

Audientia pontificis omnibus occlusa ne scelerum Carafarum retergerentur.

Florentinae legationis querela.

Pontifices vix posse esse peritos statim imperandi recte.

Carafis tituli & honores erepti.

praeluderetur atque adimeretur, praeficit cum summa autoritate rebus militaribus Camillum Vrsinum, quem etiam in consilium vna cum quibusdam purpuratis patribus admittit. Postmodo exautorauit ac dimisit omnes duces, tribunos, milites ex omnibus ecclesiasticis praesidijs, qui possent extirpantur fauere partibus fratris ipsius Pontificis, aut fouere factionem nepotum. Camillus rebus militaribus ecclesiae cum summo imperio praefectus omnia oppida omni genere apparatus munit. mutat praesidia. omnia eodem demum adducuntur vt tranquilla & quieta esse omnibus cognoscerentur. coniecti sunt in vincula multi administri, scribae, conscij, adiutores scelerum Carafae, qui pro rebus commissis affecti sunt dignis supplicijs. Haec tanta rerum omnium mutatio, quae Romae visa est, ira populorum omnium beneuolentiam atque studia in Pontificem conuertit, vt nemo prorsus esset, quin virum bonum, & omni prorsus laude dignum Pontificem predicaret, tanta exorta est eius integritatis & innocentiae opinio seu potius admiratio. Pontifex postea instituit vt singulis hebdomadibus publica audientia concederetur, ne quid huiusmodi ipso nescio in posterum admitteretur: quod vnum remedium visum est fore opportunum aduersus omnia flagitia, quae possent committi. Sed cum quisque contenderet vt primus audiretur, fieretque aliqua perturbatio, mutauit sententiam. Veruntamen vt suum ius quisque obtineret, liceretque liberius sine vilo metu scelera & flagitia potentiorum deferre nullis adhibitis testibus, iubet arculam in foro Diui Petri publice exponi, in quam posset quisque clam scriptas accusationes detrudere. Sed cum multa pericula multis innocentibus per inuidorum, maleuolorumque calumnias imminerent acstruerentur, uniuersisque populus Romanus grauissime ferret eam occultam accusandi licentiam, ex qua multa damna redundabant. arcula sublata est. Nam profecto non est concedenda tanta licentia ignobili & leuissimo vulgo, sordidisque multitudini, vt insidias, & fuites, mendaciorumque plenas accusationes pro libidine in quosuis honestos homines effutiant, vbi delatores calumniarum pro sceleribus argui & castigari non possunt. Praclare sane se habet illud maiorum institutum, quod est in legibus ciuilibus, vt qui virum bonum falso detulisset, iisdem addiceretur supplicijs, quibus ille si conscius fuisset, erat puniendus. Sed improbi quidam, consceleratique iudices multi nostrae aetatis propter auaritiam calumniatores vel vltro alunt, tanquam odoriferos canes, per quos ad lucrum deducantur, cum tam ab innocentibus per fraudem, quam à nocentibus per leges pecuniam extorqueant. Ne tamen religio & res urbanae non recte gubernarentur, Pontifex à mutuis accusationibus ciuium Romanorum, ad vitam & mores & consilia & rationes eremitarum monachorum disquirendas animum adiecit. Iubet Quaestores rimari ac perscrutari diligenter quid agerent, quid exercerent, vnde eodem adducti fuissent, quid cogitarent, quae causa ad illud vitae genus impulsisset: quae quidem fieri iussa sunt, vt cum multi à turpitudinibus & homicidijs & latrocinijs dicerentur ad religionem metu penarum confugisse, multis sceleratis, sordidisque hominibus ecclesia Dei purgaretur, fieretque virorum bonorum receptaculum, at non flagitiosorum sacerdotum per simulatum Dei cultum conuentus. Neque enim conuenit esse helluones, aut lenones, aut sicarios, adulteros, homicidas, ebriosos, qui ad res sacras accedunt, ceterisque imperitis hominibus se duces ad recte viuendum profitentur, cum nemo ebriosus, ad sobrietatem, adulter ad continentiam, homicida ad humanitatem sine risu ceteros horretur. Nam omnes imperiti quod sit à viris sacris, diuinisque rebus studentibus, id iure fieri arbitrantur, facileque imitantur, cum verba ab exemplis & rebus ipsis plurimum dissidentia non ita facile imbibantur. Sed quoniam scelerum inquisitio multis molesta erat, rogantibus & intercedentibus multis purpuratis patribus, ab illa quoque, cessatum est. Sauius deinde in apostatas coguntur inuiri vel in cenobia reuerti, vel fuga solum vertere. postea magna seueritate ventum est ad radices hereticae prauitatis conuellendas, & inquirendas. Ea res non urbem Romam solum non modice afflixit, cum non tantum ad supplicia impiorum per ministrorum auaritiam, & penas reis condignas spectaretur, quantum ad priuatorum facultates diripiendas, & bona fisco addicenda, quae erant leuis populi querela, & pene furiosae lamentationes. cum multi in ea re tam essent diligentes, vt summum honorem censerent si per hanc vtiliter dicerentur aetario pontificio. inde effectum est vt quibusdam ministrorum auaritia & ambitio praecipua causa fuisset visa sit eius quaestionis. Sed enim eum nonnulli diuinitate in carcere detinerentur, & vel ad triennium aut quadriennium nulla causa captiuitatis requisita accederet, neque daretur cuiquam locus defensionis; cum carceres quotidie repletur, cum succresceret in dies captiuorum numerus, succrescebat, vt par est, populi indignatio & lamentationes frequentes aduersus Pontificios ministros. quod fiebat etiam per auaritiam carceris praefectorum ob diuturnius lucrum è captiuis, iudicibus etiam ipsis clam conspirantibus ad partem lucris. Illud cum nemo auderet deferre ad Pontificem, vt qui facile irasceretur, neque putaretur aequo animo de heresi praesertim auditurus, nullus tantarum calamitatum exitus apparebat, aut tantorum malorum remedium Romanae vbi datum iri. Nam profecto non possunt Reges sine magnis populorum calamitatibus dormire in rebus ad aequitatem spectantibus, neque vllum tantum est scelus, cuius innocentes non sint audiendi, cum bonum & sapientem & moderatum principem esse oporteat aduersus nocentes etiam, nedum aduersus innocentes. Grauitas enim nimia & crudelitas suppliciorum irritat subditorum animos vel in ipsos Reges vbi datur insurgendi facultas, at leuitas nimia, & impunitati propinqua, fit quasi licentia quaedam ad suscipienda flagitia, quare media quaedam via & prudentiae ratio in omnibus est tenenda. Vt autem bybliopolae, priuataque & publica bybliothecae sordibus omnibus expurgarentur mendacium & malignorum scriptorum, cum mali sermones bonos mores plerumque corrumpant, libris quoque inuasit sibi debita calamitas. Nam exijt edictum vt libri omnes impressi, vel compositi, vel explanationibus ab hereticis scriptoribus contaminati, at non illustrati, sanctissimis magistratibus quaestionum vbique afferrentur, propositis etiam grauissimis supplicijs

Iustitia omnium in sese beneuolentiam conuertit.

Audientia publica Pont.

Arcula exposita accusationum.

Calumniatores à bonis iudicibus sunt arcendi.

Eremitae inquisiti.

Religio esse debet bonorum receptaculum.

Apostatae exagitati.

Auaritia eausa visa seuerioris quaestionis.

Principum bonorum minus egregium.

Bybliopolarum calamitas.

si quis illos occultasset, suppressisset, ac non obtulisset. Tanta concremata est omnis generis librorū ubique copia & multitudo, vt Troianum propè incēdium, si in vnum collati fuissent, apparere possent. Nulla enim fuit Bybliothea vel priuata vel publica, quæ fuerit immunis ab ea clade, ac non propè exinanita. tanta vis malignorum librorum fuerat impressa. Istud ipsū remediū debebatur etiā infinitis iurisperitorum explicationibus, & consultationibus in vtranque partem, quorum iam eo vsque creuit impudentia, vt quidam se fallaciarum & insidiarum magistrōs palam profiteantur, sed tamen id Pontifici, aut Imperatori reseruatū est. combusti sunt libri in multis Italiæ ciuitatibus, sed non siue multis populorum lamentationibus ob amissos sumptus. Enimvero quoniam inter pacis condiciones inter duos Reges compositæ cōtinebatur vt Philippus Hispaniarum rex Isabellam primogenitam Henrici, dux Sabaudienſis Margheritam sororem eiusdem Henrici duceret in matrimonium Philippus Albanus ducem mittit in Galliam cum multis illustribus proceribus vt regio nomine solennia matrimonii siue sponsalia cum Isabella celebraret, qui in Galliam profectus magno cum apparatu & regali magnificentia ab Henrico Rege excipitur. Admittitur ad visendas reginas Scotensem, Isabellam Hispaniæ, & Margheritam Henrici sororem, cum quibus erat dux Lotaringiæ. Albanus summa reuerentia vsus erga Hispaniarum reginam, inter solennia, pompasque commoratur; donec Sabaudienſis accederet, qui expectabatur. Illo quoque in Galliam profecto multa cum magnificentia, regaliq; luxu, ac magno totius Galliæ cōcursu sponsalia Isabellæ vxoris Philippi Regis celebrantur, confluentibus eo vndique principibus Gallis ob admirabilem incrementū; magnificentiam apparatus, quā Regis nomine Albanus vxorem capit. Vbi statutus accessit sponsaliorum dies, Isabella cum magna pompa ad maius, augustiusq; templum Lutetiæ Parisiorum accedit, cui præcedebat Albanus, comitantibus Galliarum regina & Margherita. Ferebat partem illam vestis, quæ trahi solet, Scotensis regina, & sorores Isabellæ; quam subsequēbatur rex Scotiæ, & alii fratres, cum magno nobilium Gallorum globo. Episcopus Lutetiæ, qui sacra celebravit, inter ipsa sacrificia celebrat etiam sponsalia, atque Albanus pro autoritate procuratoria cæteras ceremonias exequitur. Sabaudienſis item dux per solennia sponsalia Margheritam capit vxorem. Inter cætera ludicra, quæ multa eo tempore per eas festiuitates facta fuerunt, nauis erat quædam eximia pulchritudinis, eaq; subiectis rotis tracta est in plateam, in qua viginti equites vehebantur, inter quos erat primogenitus Henrici, ad carceres, initia quos erat ab armatis equitibus, in mutua vulnera cum lanceis concurrentium. Per multarum itaque tubarum, bellicorumq; instrumentorum sonitum inuitantur ac prouocantur quicunq; velint inire ludicra certamina, quod factum est per triduum. Fnerunt cum Henrico Rege propugnatores duces insignes hi, Ferrariensis, Neomagēsis, Lotaringiæ, Ghisius, qui pugnam & controuersiam defendebant, atque inter illa certamina Henricus magna cum laude primo & secūdo die decerrauit. Multæ lanceæ aduersariorum obiectu à concurrentibus fortiter ac minutim dirumpuntur. atqui cum iam tantum certatum esset vltimo die, vt quibus facile posset acquiescere, fortuna, quæ ignaros rerum futurarum in suas calamitates inducit mortales, fecit vt Henricus videri cuperet fecisse aliquid etiam Sabaudiensis Ducis causā, cum præsertim omnes reginæ & matronæ essent in speculis, & pulcherrimum equū ab eo Duce dono accepisset. Neque profuit ad eum auertendum ab his præliis, quod cum egregiè se gessisset, dux gratulatum misit, & rogatum suo & reginarum nomine vt ab ijs certaminibus cessaret, & omnium eorū, quos amicos putabat. Nam hoc ipsum & ab vxore, & à multis proceribus precantibus expetitum est propter nimis æstus, pugnabatur enim decimo quinto Cal. Quintilis. sed vrgente ita fortuna nihil impetratur. Frustra hoc ipsum & Ferrariæ dux & conestablius contendit, cum omnes quasi futura diuinantes, & tanquam prospicientes eius saluti consulerent. Pugnāt adhuc magna cum virtute & constantia per multum spatium temporis. cum esset denique cessaturus, nescio quo impulsu cessantibus cæteris omnibus misit inuitatum Mommedium Comitem virum Scotensem custodia suæ præfectum, iuuenem præualidum ac robustum, vt extremam lanceam mutuo cōcursu infringeret. Ille excusatione vsus modo quod iam esset defessus, modo quod non haberet equum idoneū, quasi futura diuinaret summa industria pugnam deuicit. At Henricus, qui impellebatur incredibili desiderio propè iratus vel inuitum iubet id facere. Demisso denique ferreo vultus integumento currentibus equis, acceptoque signo cursus sunt obuui. rex in pectus validissimum istum capit. fragmentum lanceæ non aptè alligato vultus integumento in vultum insilit. Oculus & sinciput tam graui-ter, tantoque impetu concutitur, vt caput Regis ad carceres declinauerit, neq; omnino consistere potuerit, quin laberetur. Vbi detracta sunt arma, vulnus inuentum est letiferum, vndique citatis equis contolant acciti præstantissimi medici, inter quos fuit Vessalius. Sed quis collapsas & infractas naturæ vires reuiuiscere fecerit, aut instaurarit? Mommedius humi prostratus se nullo supplicio indignum exclamat. at Henricus qui inuitum pugnare coegerat, omni venia dignum iubet conſurgere. Res dilata est præstantissimorum medicorum opera in septimum idus viq; Quintilis; sed tamen naturæ denique concessit cum summo totius Galliæ, multorumq; principum merore. cōsecuta est mors acerbissima & doloris plena, quoniam manus & pedes formidabilem contractionē sunt passi. Sed sanè vbi nulla propofita sint virtutis præmia Rege digna, pericula vero non parua; quanta sit prudentia periculis se obijcere, quiuis facile iudicare poterit, cum præsertim non tantū corporis firmitudo in rege requiratur, quantum animi sapientia. Propter eius Regis mortem tanta excitata sunt seditionum incendia in eo regno, tot tantæque controuersie, tantæ ruinae, vt omnino futurae sint omni posteritati memorabiles cum quatuor filios reliquisset Henricus ac tres feminas, Franciscus maior natus pro legibus successit in regnum, postquam celebratis de more Gallorū regum exequiis cum multa pompa & magnificentia eius patris cadauer in templum Diui Dionysij fuit

Iurisperitorū quorundam impudentia.

Isabelle, & Margheritæ nuptiæ cum Philippo rege & Sabaudia duce.

Nuptiæ per procuratorē

Henricus rex Gallorū in ludicro certamine cæsus. Henrici mors.

si fuit cumportatum. Cæterum Franciscus & mater regina de consensu regii concilii regni ipsius administrationem suscipiunt, cum esset Franciscus adhuc adolescens, rebusque tantis gubernandis parum accomodatū propter teneram ætatem cum vix decimum quintum ætatis annum ageret suæ. Nam tamen illa ætas tam tenera est, tamque tractandis rebus maximis inepta, omnibusque pro arbitrio moderandis, cum magis indigeat vt regatur adhuc, atque informetur ad virtutem, quā vt subditis populis imperet, tamen quia leges Galliæ ita statuunt, vt cum quis ad ætatem quatuordecim annorum accesserit, possit sua omnia liberè ac legitimè administrare, illud a concilio necessario comprobatur. Postmodo fit edictum nequis iniussu superiorum magistratuum concionaretur, poenæque grauissimæ propofitæ sunt illis, qui concionatores in templum nouæ religionis admisissent: quod fit vt factio hæretica paulatim opprimeretur atque aboleretur, quæ iam denuo Lutetiæ resurgebat, ac palam vbiq; repullulabat. Nam profecto nulla tanta erat vel procerū vel magistratuum Gallicorum diligentia vel industria, quæ posset assidue refurgentia, & quasi repullulantia semina hæreseos opprimere, ac conculcare, ne dum funditus euellere. Philippus perceptis nuptiis, quæ ab Albano procuratorio nomine celebratæ fuerant, Isabellæ munus præstantissimū mittit adamantem nimirum eximie pulchritudinis, cuius precium octoginta nummum millia excedere credebatur. iubet per eundem nuntium significari vt sese ad iter accingeret, quod breui esset missurus, qui illam deduceret in Hispaniam. Et quoniam Nicolas Pituliani regulus, quo tempore bellum gerebatur aduersus Senes, Suanam oppidum, quod erat sui antiqui iuris, & ad Senes fecerat, vt suum recuperauerat, Cosmus Hetruriæ dux ad quatuor millia peditum colligit, equites quingentos ad illud oppidum capiendum, tanquam partem Senensis ditionis. Nicolas cum bellum sibi palam inferri Suanæ causā intelligeret, neque haberet auxilia, quibus tanti principis viribus posset resistere, veritus ne vniuersum principatum in magnum discrimen coniceret, si eam partem frustra tueretur, cedit tempori. oppidum sine controuersia concedit. Interea Laurentius Priolus Venetorum princeps, vir integritate, doctrina, prudentia præstans nature concessit, cuius in locum successus est patrum suffragiis Hieronymus Priolus frater, vir quidem bonus, sed non tantis totque animi dotibus ornatus. Philippus Hispaniarum rex post mortem Henrici soceri Gandauum se recipit, Margheritamque Austriacam accersit, atque eam præficit cum summo imperio Belgicæ administrationi. deinde habitis comitiis Tosoniis ad pacis corroborationem creat equitem eius ordinis Franciscum Regem Gallorum. Neque ita multo post cum ingenti classe è Batauis in Hispaniam nauigat, felicique vento vsus Laredum applicuit, qui portus est Cantabriæ. illuc vbi applicuisset vix die vno interposito tanta exorta est tempestas vt multos dies perdurauerit, quæ si classem illam retardasset, magno in discrimine posita erat salus vniuersæ propè nobilitatis Hispaniæ. eius regis præsentia valde necessaria fuit Hispaniæ multis de causis, sed in primis quia Britannicæ & Germanicæ semina hæreseos paulatim in Hispaniam quoque penetrauerant; ac radices agere cœperant in animis multorum præstantiorum procerum Hispanorum, cū paulatim ab auito cultu, ritibus catholicæ Romanæ ecclesiæ multi defecissent ad nouam religionem, nisi opportuna remedia fuissent adhibita. Rex itaque ad conuellenda surgentia, pullulantiæque semina morbi antequam pestis latius serperet, animaduertit in hæreticos Siuiliæ grauius in platea ampliore, tã in feminas, quam in mares. Nonnulli cum errores, in quos inciderant, cognouissent, extremorum suppliciorum periculum deuitarunt. Vbi vero ventum est Pintiam, quod oppidum est in primis nobile Gallogræcorum Lucensium in tractu Tarraconensis Hispaniæ, animaduertum est in alios multos, nam spectante vel ipso Philippo multisq; proceribus viginti, & octo nobilissimifere totius regionis concremantur. His viuis in platea publicè appesi sunt pectoribus saculi pleni puluere sulphureo, atque sapientibus struibus lignorum aridorum mox iniectus est ignis. ita cum magis horrendisq; vociferationibus palis alligati sunt concremati. multis aliis grauius supplicia variis diebus sunt iniuncta. Illis data est venia, qui suos errores cognouerunt, ac pedem ab iis retraxerunt, quorum paruus omnino fuit numerus. Sic eius sectæ semina extincta sunt per omnium hæreticorum vel cladem vel fugam ob acerbiteratē suppliciorum. Franciscus Gallorum rex pro cæterorum regum consuetudine Reinsij coronatur, at non cum solita pompæ magnitudine, vt parceretur tam afflictis præcipuè subditis, atq; exhausto ærario propter diuturnos sumptus superiorum bellorum. Postea & ipse fit eques sancti Michaelis, & in eum ordinem Philippum regem ad significationem maioris beneuolentiæ cooptauit. Turcæ in extremis Pannoniæ partibus interea latrocinia exerce- re, incursiones facere, multam prædam abigere cæperunt, omniaq; prædationibus ac populationibus mirum in modū vexare. nam genus illud hominum, qui sunt in iis finibus, viuere ex raptu plerūq; honorificum ducunt, neq; vllū est improbitatis, crudelitatis, nequitie genus, a quo abhorreat. quippe cum is qui sibi lucrum quoduis pro felicitate propofuit, sanè nullo pacto vir bonus aut temperans aut laudabilis esse possit. ille. n. qui opulentia pro felicitate sectatur, certissima lenā ad voluptates, ille insipientiæ, vmbra pro corpore amplectitur: cū sola dux ad verā felicitatē sit sapientia, quæ paucis contenta possit facere felicissimos. nā felicitus beatiusq; est pauca expetere, quā multa habere, cū opes non extinguat, sed magis inflament excitentq; desiderium possidendi. At Boemi nonnulli Turcas inuadentes repete profligat. in regionē Turcarū irrupunt. multos Turcas captos abducunt. Turcæ illa calamitate affecti queruntur apud Maximilianum Boemorum regē, qui iubet captiuos dimitti, vt inscius induciarum ab illis diruptarū videretur, quamuis notæ essent iam antea latronū. iniuriæ: imperat eorum damna refarciri ad euitandos tumultus, quibus munera quoque addidit. Misit etiam legationes ad purpuratum Cuiusmodi, quæ ipsum excusarent, atque rogarent, vt suos iuberet abstinere ad huiusmodi iniuriis in posterum, quæ fierent contra inducias factas,

Franciscus rex Gallorū creatus.

Florentiæ ducis copiæ ad Suanam recuperandam. Suanæ capta.

Hieronymus Priolus Dux Venetiarum. Margherita Austriacæ præfecta Belgio.

Siuiliæ hæretici repressi & Pintia.

Francisci regis coronatio.

Boemi Turcas inuadentes.

Prudentia principū cōtinētū pro opportunitate.

Copie ad Treue defensionem collecte.

Moschouite Ducis copie aduersus Liouones.

Duina flu. Oricum obfessum.

Liouienfis episcop' do no missus.

Atrox plium

Canodurum vrbs.

Oratio Liouum ad Sarmatarum regem.

Copie regis Sarmatarum. Legationum oratio apud Germanos.

rub.

ratus ita se posse eam subiugare, fuit à propinquis vrbibus impeditus. nam verebantur & illæ vrbes Ducem Treua captam non fore contentum illis finibus, cum semper ferè cum amplitudine imperij succrescat etiam desiderium proferendorum finium. veriti igitur finitimi sibi quoque per Treue opportunitatem ac simulationem compedes, & vniuersam seruitutem parari, colligunt circiter quinquaginta millia peditum, & multum equitatum, atque cum variis auxiliis exeunt in apertum. eos bellorum motus agrè ferentes Germani principes, atque timentes ne paulatim accedentibus hinc inde nouis auxiliis tota Germania denique bellorum incendiis inuolueretur, ita rem cum Duce componunt, vt res integra referuaretur ad proxima comitia, atque ita rem hinc rationibus componentibus Germanis arma sunt deposita, & portus quem Oltianus occupauerat Treuenisium relictus. Moschouitarum Dux tot victorijs, ac rebus feliciter gestis, quot superius memorauimus elatus, copias denuo colligit. Conuocatis ad vexilla centum, & quinquaginta millibus equitum rursus hostiliter irrupit in eam partem Liouonia, quæ vergit ad septentrionem, obuia quæque ferro ac igni populatur, neque vlli parcitur, aut certè paucis. Scuitur in hæreticos præsertim. Multis captis vrbibus partim ferro, partim per deditiõnem, multis expugnatis castellis ex itinere Oricum siue Rigam denique vrbem in ripa Duinae fluminis positam opulentam, & amplam obsidione cingit, regionem vniuersam incursionibus deuastat ac populatur. Vrbem ipsam multis conatibus ac frequentibus prælijs inuadit, cuius præsidia singulari virtute defendunt cum magna hostium clade. Moschus quia cognosceret per vim armorum vrbem illam non posse his viribus expugnari vniuersum studium conuertit ad obsidionem, quam fossis & aggeribus, & omni impedimentorum genere cingit, nequis edulia afferens in vrbem ingredi posset. in superiore inferioreque parte fluminis custodias cum tormentis bellicis locat, nequis in vrbem vel aduerso, vel secundo flumine nauigaret, at Liouonia Dux quem magnum magistrum appellant, collectis quocumque copijs potuit pro angustia temporis, cum episcoporum, reliquorumque procerum auxilijs, decem millibus armatorum nimirum partim peditibus partim equitibus, suas vires ad oppidum Cechenusenum contrahit cum palam in aperto esse non auderet, atque Moschouita, omnia popularetur. Mittit legationes ad Polonia Regem, quæ auxilium peterent, Liouoniamque ipsam arbitrio Regis dederent, modo ab immanitate, impetu, insolentia barbarorum crudelissimorum hostium liberarentur. At dux Moschouitarum pro insolentia victorie iam nimis elatus facinus aggreditur sceleris, & impietatis plenum, Liouonensem Episcopum captiuum solennibus vestibus indutum dono mittit ad Scytharum principem, quo tempore legationes in Polonia proficiscebantur. Mittit cum episcopo nuntium minarum, & temeritatis plenum, fore enim si infestetur donec occupatus est in expugnatione Liouonia, vt in eum copias educat, & ipsum pariter captiuum alij dono mittat ludibrio ac deridendum. Ducis Phardinenfis frater, quod intelligeret in tantis rerum nouarum moribus non esse dormitandum, & in primis cum ardet paries propinquus, colligit magnum equitum, & peditum numerum Germanorum ad Oricum subleuandum. Cum non procul a castris Moschouitarum iam distaret, cum his copijs obuia sunt quinquaginta equitum Moschouitarum millia. committitur atrocissimum & maximè cruentum certamen. ad extremum multitudine hostium profligatus, & in fugam versus, vix sese in vrbem Oricum seruauit. Illa tam insigni clade accepta missæ sunt legationes ad Cæsarem, & Augustam ad comitia Germanorum quæ peterent auxilia. at illæ priores iam in Sarmatiam missæ Canodurum proficiscuntur, quæ vrbs metropolis est Sarmatiae, & vrbs regia, in qua Reges solent habere domicilium. ad regem ipsum admissæ docent eum regem in quo periculo constituta sit vniuersa Liouonia. orant suppliciter vt afflictis Liouonum populorum rebus pro sua regia clementia succurrat. vt recordetur quam perfidus sit vicinus, & quam formidabilis dux ille Moschus, qui si, subiugata Liouonia, tantis viribus augeatur, ac finibus eius regni fiat propinquior, breui erit intolerabilis, cum tanta sit securitas finium cuiusque regni, quantæ sunt vires ad eos tutandos. nihil sanè minus fidum esse, quam finitimum principem habere nuper per victoriarum felicitatem elatum, cum semper eandem fortunam suis rebus aspirare arbitretur. opus esse celeritate. Præstare integris adhuc rebus Liouonia succurrere, quam per tarditatem afflictis, & labefactis. Nunc non agi de Liouonia tantum, sed de ipsius regno, & post illud de imperio totius Germaniae, quæ nisi, & ipsa opem ferat, breui futurum est vt de proprijs laribus dimicare cogatur, ac det pectus suæ tarditatis. Rex hinc rationibus commotus magnam diligentiam adhibet parandis auxilijs, atque colligit circiter quadraginta equitum millia, & multum peditatum, quæ auxilia dum parantur in Polonia, legationes in Germaniam profectæ primum de crudelitate iniquitateque hostis admissæ conqueruntur, docent leuissima de causa compositam prope pacem dirupisse per improbitatem quarundam ciuitatum in finibus vtriusque principatus. adeo ira indignationeque leuissimè excitatum fuisse, vt facile sit cuius diiudicare non vltionis, sed auaritiæ gratia, & proferendorum finium, illud bellum aduersus debiliores Liouonas suscepisse. ostendunt tantam fuisse crudelitatem, tantam arrogantiam, tantam temeritatem eius ducis, vt nulli, vel ærati vel conditioni mortalium pepercerit, neque vllis sacris vel profanis locis. ita vt vrbium aut immanium tigridum, non autem hominum exercitus inuasisse Liouoniam appareat. eum qui tam crudelis, & impius in eam prouinciã fuerit, non multo mitiorem cæteris mortalibus esse expectandum, cum felicitas tantum ostendat, at non mutet ingenia. Post Liouoniam Littuaniamque subiugatam vniuersa Polonia arma Moschouitarum imminere, nisi mature succurratur, atque inde periculum toti Germaniae. præstare rebus integris populorum Germanorum sustentare arma Liouonia, cum illa prouincia sit, quasi obex præualidus aduersus potentiam exterorum

exterorum principum in eam partem, ne in fines Germanicos irrumpant, quam committere, vt Liouonia à tam barbaris, & feris nationibus subiugata de proprijs laribus, & facultatibus, & libertate dimicare cogantur. Germani legationes bono animo esse iubent, atque omne genus auxilij liberaliter promittunt. dum Regis auxilia, copiaque collectæ signa explicant ad profectiõnem Oricum versus, magnus etiam liberarum ciuitatum exercitus cum multa equitum ac peditum armatorum millia essent collecta. His tam ingentibus apparatibus, qui fiebant vbi- que a uditis dux constituit soluere obsidionem, cum multos mortales in minutis prelijs amisisset, & nonnulla bellica tormenta preterea quæ pugnantibus Oricenses magna virtute in vrbem traxerunt. non est enim visum Moscho esse à sua re militari, vt fortunæ inconstantiam cum his copijs experiretur, qui iam tot victorijs esset insignitus, ne vna hora totam superiorem gloriam rei bellicæ contaminaret. regionem igitur quantam potest populatur, multis captiuis abductis, multa præda onustus in patriam rediit, cuius vniuersa indignatio in Regem Polonorum conuersa est. res tamen tunc tranquilla fuit. & quoniã existimauimus non procul ab historia abhorre, siquid scire vtiliterque inuentum est ac memoria dignum ad salutem posterorum in manus tradere: illud non si lebo, quod a Cechino Martinello ciue Rauennate accepi esse vires ignotas ante hoc tempus quarundam herbarum, quæ plurimum profunt quibusdam morbis depellendis, quod egomet vidi, cum sit ille virtutum herbarum valde peritus. atque hæ herbæ sanè ita sunt in promptu cuius, vt neque multis sumptibus, neque longa nauigatione opus sit, & periculosa vt habeantur. Nam ruta capraria herba est, quæ in quidam iargam vocant, quæ mirificè vtilis est aduersus omnium venenatorum animalium ictus, cuius succus si exprimat, & ad ciathi communis mensuram bibatur, vim ostendit efficacissimam expellendis venenis. remissiores vim habet eius puluis, vti deprehensum est, quæ plurimum tamen valet ad necandos lambricos. Præterea radix herbe serpentariæ, quæ Aron quidam vocant, si cum adipe suillo liquefacto in puluerem conuersa misceatur ad emplastri formam, atque strumis siue scrofulis vocatis adhibeatur, quod est morbi genus in tonsillis & in alijs glandulosis corporis partibus nascentis, per assiduitatem emplastri strumæ denique euelluntur & decidunt. Ceterum dum principatus Sabaudie pro pacis conditionibus Duci a Gallis restituitur, Monsferratus Mantuano, castella Senensis ditionis Heturrie Duci, Paulus Quartus Pont. Max. cum magna populi Romani lætitia diem suum obiit: qui paulo ante mortem cohortatus est purpuratos patres ad defensionem religionis. Rogauit vt eum pontificem deligerent, quem vere sanctitate vitæ, integritate, innocentia maximè præstare cæteris arbitrentur, quique esset honorem Dei magis, quam cætera omnia procuraturus. qui magis publicam, quam priuatam vtilitatem amaret. qui catholicam fidem non solum verbis, sed in omni vitæ ratione diligenter seruaret, & quem propter bonitatem Deo gratissimum fore censerent. Tunc enim præclare res esse se habituras, cum non pro precibus vel ambitu vel priuatis commodis dignitates tribuerentur, sed pro virtute, sapientia, moderatione animi, integritate cuiusque. Illud cum in omnibus ciuitatibus, & magistratibus seruandum sit inter homines, quanto magis in rebus sacris spectari conuenit, cum ad horum magistratuum sacrorum exempla tota cæterorum mortalium vita sit informanda? Vbi decessisset pontifex, Romani arma è vestigio capientes, accurrentesque ad magistratum quæsitio nis grauius vulnerant monachos illi magistratui præfectum, cæteri monachi diffugiunt quacun- que fortuna viam ad salutem patefecisset. Carceris claustra facti ingenti impetu effringuntur. Sõ- tibus æquè ac innocentibus libertas conceditur. quibus leuissima debebantur supplicia, quibus nulla, & quibus maxima libertati restituntur pari ratione. atque cum illi datus esset magistratui locus in ameno magnificoque palatio apud Ripettam vicum, illud iniectis malleolis incensum concrematumque est cum miserrimo & horrendo omnium spectaculo, præclaraque ædificia in ignes confederunt. annona in usum eorum, qui detinebantur in carcere parata, incredibili celeritate diripitur per auaritiã popularem. Neque tamen tanta rerum nouitate contentus popularis furor est, sed concurritur ad concremandum cœnobium Mineruæ vocatum, quia rumor diditus esset, quod eorum monachorum causa fuisset exorta tanta seueritas iudiciorum. atqui nisi Marcus Antonius Columna & Iulianus Cælarinus proceres summa prudentia, summaque autoritate apud Romanos nunc precibus, nunc blanditijs animos efferatos multitudinis placuissent, monachi illi fuissent extremis supplicijs per popularem furorem affecti. Erant nepotum pontificis ædificia quoque flammis per incendiũ absumpturi, & Carasam purpuratum trucidaturi, in omnemque pontificiam stirpem scituri, nisi illustrium virorum oratio indignationem atque furorem irruentis iam multitudinis mitigasset. arma vbi que & clamor huc illuc accurrentium, & minæ furiosæ multitudinis visabantur, quod certè cuius videri poterat formidabile. Deiecta sunt cum multis conuitijs & comminuta illa statuta, quam Romani in Capitolio erexerant è pulcherrimo marmore, tanquam monimentum eius pontificiæ inuisitæ, & ante illud tempus inauditæ beneficentiæ. Illi cum caput defregissent, statuam cum multis contumelijs & obiurgationibus & maledictis per vniuersam vrbem funibus tractam defractis cruribus & manibus ac brachijs in Tiberim denique deiecerunt. Promulgatur edictum Senatus populi que Romani nomine (sub pena grauissimorum suppliciorum, vt omnia Carasæ familiæ insignia ac tituli deraderentur & obliterarentur infringentur marmora. delerentur picturæ. omnia monumeta tanquã infausti ac funesti imperij illi vt bi tollerentur. Istud tanta diligentia, tantaque celeritate factitatum est, vt intra duarum vel trium horarum spatium nulli Carasarum vestigiũ aut indicium reliquũ fuerit in vrbe. Initum est etiã cõsiliũ de Palliano ex oppido Gallezio eiiciendo, sed furor ille popularis seniorum prudèriorum cõsilio paulatim resignat. Hi tanti populorum, Romanorumque multitudinis motus non mediocriter patrum purpuratorum ani-

Rigebfidio soluta.

Cechini Martinelli inuentu aduersus strumas, & venenu viperarum.

Pauli Quarti mors.

Populi Romani furor i morte Põc.

Statuta ponticommunuta.

Carasica insignia deleta.

mos vexarunt, qui grauius ferebant eam vulgi temeritatem. Sed quid in tam tumultuaria, tamque frequenti exacerbata multitudine fieri possit? ego sane nulla ratione conuenire cenſeo, vt vulgus & ignobilis multitudo in principes insurgat, sed tamen aliquando non inutile fit, nam vt in humanis corporibus sordida partes aliquando vtiliter agrotant, quia in se contrahunt quod putridum, foeculentumque est nobiliorum partium; ita accidit in ciuitatibus, vt per inſolentiam vulgi plerique principes ad rectam animi moderationem reuocentur, qui alioquin tanquam pecudibus imperarent, nullo vel turpitudinis vel furoris populatis metu a rebus omnibus tyrannice praesent. Illud cum egerime ferrent patres, responsum est nihil factum esse ab aliquo insignis autoritatis viro; neque timendum esse populum Romanum haeretica prauitate contaminatum esse, cum nemo vnquam inuentus sit ciuis Romanus, qui male de fide catholica sentiret. Illud accidisse, quia plurimum crudelitatis aduersus eos, qui detinebantur diutissime in carcere, exerceretur. Responsum est, vt aiunt, a praefectis quaestioni illud non sua, sed Pontificis causa contigisse, qui cum esset tardus expediendis negotijs, & negotiorum multitudine, ac magnitudine ferre oppressus, sui consilij tenacissimus, a nemine poterat sollicitari, nisi siquid ipse proponeret. nam, vt ait Hippocrates in corporis affectibus senum, senes quidem minus quam iuuenes agrotant, sed vbi diuturni morbi inuadunt, non prius cessant plerumque quam vita. ita sententiae, quae in animo resederint, non prius immutatur in senibus, quam ab iis aut ita peragantur vt senserint, aut vita cessauerit. Peractis pontificijs ex quibus cititer nonas Septembris purpurati patres quadraginta & duo in eum comitia de creando nouo Pontifice. datur comitorum custodia Antonio Vrsino, quae protracta sunt in caeterorum patrum absentium aduentum. Sed tamen ceptum est agi de nouo pontifice creando, de quo tot tanque diuersae natae sunt contentiones & controuersiae, vt res per illas protracta sit ad finem vsque praesentis anni. Post longas, multiplicesque contentiones natas & exagitatas in illis comitijs, alijs alio vota intendentibus ac distrahentibus, partim precibus, partim pollicitationibus variorum patrum ac principum effectum est vt ad sextum cal. Ianuarij declaratus sit pontifex Ioannes Angelus Mediceus Marinianij frater cum magna populi Romani laetitia, qui vocatus est Pius Quartus eius nominis. ad significandam magnitudinem laetitiae, & ad inuidiam praeriti pontificijs, multiplicatur nocturni ignes. sunt frequentes bellicorum tormentorum salutationes. parantur mutua conuiuia. omnia exultare, laetari, alas concutere videntur. Adiuuit non parum electionem pontificis purpurati Carafa assensus, quem duodecim patrum suffragia subsequerebatur Hispanis partibus precipue studentium. Sed antequam Carafa, vt vulgo forsitan inepte circumferebatur, purpuratus huic electioni assentiret, ista proposuit vt praeter caetera promissa omnium delictorum ad illum vsque diem commissorum veniam obtineret, neque imputaretur quod bellum gessisset pro pontifice, aut quod quenquam occidisset, aut curasset supplicijs afficiendum. Denique siquid in superiorum temporum administrationibus parum laudabile commississet, illud totum perpetuo silentio inuolueretur. Haec omnia promissa fuisse liberalissime a Mediceo, & chirographo stabilita, & delictorum venia iuramento affirmata. a factiosis hominibus diuulgabatur. Interea rebus inter duos potentissimos christianorum principes compositis, vti diximus, vniuersa fere Europa sibi visa est tranquillitate frui, & Italia praecipue, quae non solum intimis bellis diu fuerat defatigata, sed etiam crebris tributis, & copiis missis in subsidia aliarum prouinciarum propere exhausta aliquantulum respirare liberius. Sed quoniam Turcica classis perpetua molestia christiani nominis non semel Italiae litora vexasset, multisque captis & in seruitutem auctis colonis ab nauigasset ad urbem Tripolim, ibique latrociniorem haberet officinam atque receptaculum, visum est omnino illud negotium esse suscipiendum Philippo Regi, rogante & impellente summo Melitenſis militie magistro & Duce Mediolani prorege Siciliae, vt Valettano tantum malorum, perpetuaeque molestiae maris Siculi de medio tolleretur. Istud facile fore apparebat, si prius Menyngem insulam receptaculum piratarum perpetuum occupassent. nam saepe multis piratis se adiungentibus magna damna quotidie inferebantur Italiae, & illis partibus praesertim, quae per longum tractum Adriatico mari alluuntur, cum vicinitas eius gentis parum fida sit amicis plerumque ob innatam perfidiam, nedum multum infesta illis, quos hostes arbitrantur. Ad hoc bellum explicandum videtur altius repetendum quae causa hos principes impulerit ad illam expeditionem suscipiendam; quippe cum tantis viribus & oppugnata & defensa appareat Menynx, vt vix vllum bellum atrocius reperiri possit apud vel antiquos vel recentes scriptores. Fit autem Menynx insula in mari Punico in augustum sinum contracta, e regione fere Pachyni Siculi promontorii non procul a parua Syrte, & ostiis Tritonis fluminis, quam alij Lotophagiten vocant. Huius longitudo est triginta & quinque millium passuum, latitudo habet viginti & quinque, e regione vocatae Eitaliae. Fontibus quidem dulcium aquarum caret & fluminibus, atque loca habet circum arenaosa & sicca. portus eius insulae tutissimus est omnibus nauigijs, neque vlla vi vectorum infestatur, cum semper ibi tutissima statio nauis esse possit. mare ipsum certe bis per aestate, at semel per hyemem crescit aquis fluentibus, ac defluentibus decreſcit, maioresque sunt siccitates per aestate. pisces perrari inueniuntur boni. nulla sunt oppida vel vrbes in ea insula, sed tria tantum aut quatuor simul tuguria, reliqua sparsim nonnulla inueniuntur in insula. Syluae sunt frequentes palmarum dactyliferarum & oliuarum, in qua feliciter prouenit magna vuae passae, sicuum, pirorum, prunorumque egregiorum, cedrorum, & Medicorum malorum copia. nascitur ibi hordeum, milium, lentes, fabae, ciceres, animalia insulae domestica sunt camelus multi & asini, cum reliqua iumenta & greges plerumque; eo e contine impotentur, at non ibi nascuntur. Homines sunt perfidi in primis, subdoli; ingeniosi, auari, animoque demisso, sed ad omnes infidias parato, ac superstitiosi. Cum Turcica classis igitur per mare Tyrrhenum ac Siculum nauigasset dissentientibus inter se armis christianorum, quae vna res Ottomanicae familiae

Seditionum vtilitas quae sit capienda.

M. in

Pius Quartus P. creatus.

Pactiones Pontificatus.

Menyngis oppugnatio causa.

Menyngis de scriptio.

M. in

familiam ad tantum imperium prouexit, allecta spe per illam opportunitatem alicuius memorabilis facinoris edendi, neque tamen quiquam fecisset, omnia maritima incendijs, populationibus, rapinis, praedationibus, deuastat, multisque Christianis in miserissimam seruitutem abductis Draguti consilio, penes quem esset summum erat imperium eius classis, tam primum locum certe ob consilium & rerum experientiam obtinebat inter Turcas. Consulit igitur Dragutus ut in Mauritania Tingitanam, quam vulgus Barbariam uocat, cursus uerteretur, quoniam opere precium essent facturi si Tripolim claram urbem Numidarum recuperarent, quam equites Melitenſis militiae quondam possederant, uisa est non fore difficilis illa expugnatio, quod urbs illa sit ab Italicis uiribus disuncta, & ab omni spe subsidiorum destituta ob mare interiectum, & non magnopere munita, ut quae nihil tale omnino exspectaret. est enim Tripolis urbs non multum distans ab Aphrodisio & Tuneto e regione Sardiniae insulae sita, in ea parte quae Numidia uocata fuit. Dicta est Tripolis quasi Triciuitas, quod ibi essent tres urbes, Tafranum, Abrotanum, & magna Leptis; sicuti Tripolis Phoeniciae dicta est ubi fuerunt Tyros, Sidone, & Aradus. est autem Numidica Tripolis inter duas Syrtis. Praerat huic urbi Gaspar Valletanus uir Gallus, qui postea fuit magister militiae Melitenſis, uir singularis fortitudinis & prudentiae. Classis igitur accedentibus auxilijs Maurorum, terrestribusque copijs adiuta, quae ad conuentionem consilij ad exitum perducendi per nuntios accitata fuerant pluribus e locis. urbem acerrime obsidere & oppugnare cepit. Valettanus ubi multos conatus fortissime sustinisset cum magna hostium clade succrescentibus semper nouis copijs hostilibus, ac suis deficientibus ob assidua propere praedia, deficientibus etiam bellicis apparatibus & annona & omni genere auxiliorum, quia illud bellum praeter omnem expectationem accidisset, neque ullus audiret hostium apparatus, cognita etiam loci debilitate, coactus est facere ditionem. ita uero pacificatur cum hoste, ut liceret liberis hominibus excedere quocumque liberet. Dragutus, ut erat peruetus pirata, et uir acri ingenio, multaue rerum maritimarum peritia, cognita loci natura, & quantum referret ad res maritimas, & ad exercendas rapinas, e quibus magnam sibi auctoritatem & opulentiam comparauerat, & ad ea quae in animo conceperat peragenda, cum portus ibi esset tutus suis nauigijs, impetrat a Solimano urbis praefecturam. Illud facile obtinuit, atque successit est Moratae Theſiari, qui erat designatus iam tunc Sanzacchus atque praefectus eius regionis. Accepta huius urbis praefectura singulari usus celeritate regionem Caruani Regis cum quo magnas inimicitias exercebat, incursionibus infestare coepit, causa inimicitiarum fuerant quod Caruanus in expugnatione Aphrodisii nulla accepta iniuria se inimicum Draguto ostendisset, quod hostes Draguti uisus esset iuuisse. quod annona laborantem Dragutum, quae ipse abundabat, iuuare noluisse. Nam cum Caruani prouincia distet circiter trecenta millia passuum a Tripoli, Dragutus obsessus ab Andrea Auria in urbe Aphrodisio non modo nullis eum rogaris subleuauit auxilijs, uerum etiam hostilem animum in Dragutum praese tulit. Inde conceptum odium Dragutum impellebat ad uindictae desiderium & ultionis, nihil magis prosperebat, quam quo pacto possit eum de suo regno eiicere, quod sibi commode per hanc praefecturam posse facere uidebatur. Memor idcirco antiquarum iniuriarum confestim arma in eum conuertit. Magnam partem regni adimit. Perpetuis incursionibus Mauros finitimos affligit, quos intelligat sibi fuisse aduersarios. in hos omne genus crudelitatis exercet. nam nihil est minus tolerabile, quam homo ignobilis ac insipiens ad aliquem sublimiorem fortunae grandum prouectus; quia conatur illud reuerentiae, quod uirtuti & nobilitati debetur, per arrogantiam & superbiam & crudelitatem ad opes, aut ad potentiam suam retorquere. Vt illud quod cupiebat facilius per aliquam rationem insidiarum coſequatur, inicitiam cum Xesque principe insulae Lotophagite, eumque abducit ab amicitia Caruani, simulatque se conciliare Solimano imperatori Turcarum. Nam amicitiae, quae contrahuntur cum amicis hostium, nihil aliud sunt, quam hostium incommoda; cum per eas opportunitates multis commodis priuentur. At enim Dragutus uir animo ad omnem calliditatem prompto, rerum nouarum cupidus, alienarum rapax, singulare genus fraudis excogitat. Cognita in insula fertilitate & abundantia, & quanti referret illam quoque insulam occupare, Mauros insulanos precipue auctoritatis largitionibus ac perpetuis stipendijs allicit & sibi obligat. Tum simulatione atrocioris amicitiae & colloquij, quod esset de rebus maximis ad Xesquis utilitatem spectantibus communicaturus, ita egit ut illi Xesquem ad colloquium denique adduxerint. Dragutus uno tempore proceres & Xesquem fallit: nam cum illi credidissent blanditijs & largitionibus Draguti, nullasque subesse insidias arbitrantur, suum regem per inscitiam prodiderunt. Xesque capto insulam occupat Dragutus caeteris Mauris insulanis per uim suo imperio adiunctis, quorum in conspectu, ad caeteros omnes deterrendos, quominus detrectarent imperia Turcarum, iubet Xesquem laqueo ac suspendio necari. Sic enim terreri & consternari animi Maurorum putabantur, nequi nouarum rerum molirentur. Ita uero res illa principum insulanorum animos commouit, tanta exorta est ad uersus crudelitatem, perfidiamque Draguti indignatio, ut habito colloquio cum caeteris Mauris amicis equitum Melitentium de eiiciendo Draguto, consilium delatum sit ad ipsum magistrum equitum, qui pluribus de causis coniunctus erat non leui amicitia cum Ioanne Cerda regulo Mediolani tunc prorege Siciliae. Prorex monitus a Valettano quo in statu essent res Numidicae, ac Tripolis praesertim, quae facile possent expugnari per Caruani & Draguti inimicitias, quia Tripolis non esset satis munita, sententiam Valettani probat. Nam facile futurum apparebat ut Caruanum haberent amicum propter insidias Xesqui & omnibus insulanis Mauris paratas, ad euellendam eius hostis potentiam, qui assiduis perperuisque incursionibus Italiae, Siciliaeque litora mox infestaret. rogat ut Philippum regem hortetur per literas ne tantam opportunitatem praetermittat. Sed quoniam Valettani

Draguti auctoritas.

Tripolis descriptio.

Tripolis a Draguto capta.

Caruani inimicitia a Draguti.

Ignobiles intolerabiles.

Stratagema.

Perfidia Draguti.

Oratio ad
Caruanum
de fœdere in
eundo.

Philippi con-
silio de in-
uadenda Nu-
midia.

Copię Philip-
picę ad Nu-
midicam ex-
peditionem.

Valletani literę scite perscripę viderentur, eas Prorex mittit ad Philipum regem. ut quia Bernardus Guimara vir prudens erat legatus & negotiator Melitensis ordinis apud eum regem, illi datur negotij tractandi cura cõmuni consilio. Missi sunt & nuntii, qui traicerent in Mauritaniã, Galatęq; ac cedentes mox agerēt cū Caruano de amicitia cum Philippo Rege ineunda. Docent nūti Draguti esse concilium regno potiri atque imperio omnium finitimorum locorum. Ingenium indomitū hominis non fore contentum præsentibus finibus demonstrant, nisi proxima quæque imperio adiecerit. declarant temeritatem & superbiam & arrogantiam esse intolerabilem, qui uelit neque reges quidem esse liberos, sed obligatos eosdem habere amicos & hostes quos ipse probarit. Docent eum, qui tanta usus sit crudelitate in reges, quanta Dragutus usus est nulla accepta iniuria in Xesquem, uirum bonum esse non posse. quid enim faciet reconciliationis simulatione is, qui talis fuit in amicis? aut quis tuto se eius fidei commiserit? probabile certe est eos, qui ulciscendarum iniuriarum causa bellum susceperint, ubi iram expleuerint, posse quiescere: sed is, qui auaritia & ambitione duabus sempiternis & grauissimis pestibus impellatur ad omne fraudum insidiarumq; genus, nullum certę finem habebit, cui iure sibi uideatur posse acquiescere. Maximum esse argumentum libidinis dominandi post mortem Xesquis principis innocentissimi eius regni occupationem & captiuitatem, cum omnia humana diuinaque iura prosterнат libido dominandi. Miserimum esse, quod fiet ab ipso Caruano necessariõ, eius fidei & pactioibus credere, cuius uel amicitia plena sit insidiarum & malorum. proponunt non defutura esse finitimorum omnium populorum auxilia aduersus perfidiam & crudelitatem Draguti, cum ille non deterruerit per illam cędem animos cęterarum gentium, sed potius irritarit, & ad desiderium uindictę prouocauerit. nam omnis crudelitatis comes est odium & maleuolentia populorum. ostendunt Philippum regem, armaque Christiana ultro esse uentura ad eiiciendum ex iis finibus tam crudelem ac tam molestum uicinum. Hisce rationibus & pollicitationibus auditis Caruanus respondet se libenter illam amicitiam agnoscere. Pollicetur præterea sese annonam copiis Hispanis suppeditaturum, & omnibus rebus necessariis iuuaturum, missurumque peditatum & equitarum, atque se ipsum cum suo equitatu incastra uenturum. Guimara ubi negotium cum literis ad regem detulisset summa diligentia usus, faciles aures regias ad illam expeditionem nactus est: quæ dum tractantur in Mauritania & Hispania ad rationes belli suscipiendi, exierant è Propontide rostratę triremes Turcicę octoginta, & dicota, prædatorię nauiculę, liburni, uariique generis nauigia circiter triginta, quæ uniuersa classis Apolloniã applicuit. Andreas Auria regiarum triremium præfectus cum esset Neapoli consilium cum prorege communicat defendendę Italię. docet proregem magnum imminere periculum ne litora Italię, cuius plurima pars mari terminatur, prædationibus & incendiis uastaretur. decretum est communi consilio ut prorex duo millia peditum, equites quingentos colligeret ad præsidia aduersus classem Turcarum. his impositis triremibus uentum est Messanam. At Philippus rex consilio Valletani confirmato decernit illam expeditionem esse suscipiendam; literas itaque exarat ad magistrum Melitensis militiã, quibus demonstrat se statuisse illud negotium esse suscipiendum. decernere ut fiant apparatus. non defore securitati & quieti eius ordinis. Scribit etiam ad Suesanum præfectum Insubrum, & ad proregem Neapolis ut quilibet horum mitteret duo millia Hispanorum in Siciliã. accedit Messanam etiam Guimara ipse cum literis. Sed quoniam uerebatur Philippus ne ad reuocandum illud consilium Turcica classis ad infestanda Hispaniã litora ad nauigaret, iubet Ioannem Mendocium præfectum Hispanis triremibus contendere ad ea litora tutãda: at Auria intelligens quanti referret uniuersę rei bellicę ne triremes illę discederent ante explorata Turcarum consilia, non prius Mendocium dimittit, quàm cognitum sit Turcas non esse uenturos in mare mediterraneum. Ioannes Auria Panormo profectus Messanam Guimaram cum literis reperit. illis iubebatur res ad bellum necessarias, tormenta, copias, commeatus, pecunias comparare. Cetera summaus imperator creabatur eius expeditionis, quare continuo tribunos dimittit qui Neapoli & in Sicilia pedites Italos ad signa conuocarent. dat Chirico Spinolę præfecturam septem cohortium, trium Scipioni Tolse. duarum Hippolyto Malaspinę, qui omnes ferè erant exules. totidem cohortes collectę sunt in Sicilia, quod ita factum est, quia prorex Neapolis propter metum Turcarum nollet priuari suis præsiidiis, dum classis statione haberet Apolloniã. est enim Apollonia siue Aulon urbs Macedonię, quę mari Adriatico alluitur è regione Apulię, portumque habet excipiendę classi accommodatum. Aluarus Sandeus duo millia & quingentos pedites Italos colligit. contrahit ex Insubribus duo Germanorū, duoq; Hispanorum millia, quoniam mortuo Henrico Gallorum rege suesanus copias non dimiserat, ut spectaret quò tēderent consilia noui Regis. Sed cum Galli pacis conditiones exequerentur, hęc copię missę sunt Genuam magistro castrorum Michaeli, ut classem conscenderent. Missę sunt & tres cohortes è Campania à prorege Neapolis, alias promittit sub tempus nauigandi. Iussę sunt naues onerarię Genueses & Siculę conuenire ad commeatum & res classi necessarias conuehendas, ac traiciendas copias. Sed iam circiter cal. Octobris maritimę terrestresque copię Messanam conuenerant ubi cęsa sunt quatuordecim millia peditum uariarum nationum. dictus est magister castrorum Hispanorum Aloysius Osorius. Italorum Andreas Gonzaga. tormentario negotio præficitur Bernardus Aldana. Xenodochio vulneratorum præficitur episcopus Balearum insularum, ut qui vulnerarentur obtinerent omnia necessaria. Nam profectõ ita postulat non modo bellica ratio, sed etiam humana, ut qui vulnerantur pro tuendis castris principum, ac decore militari, iidem, si inopes sint, ne per maximam rerum omnium inopiam in fossis & humi prostrati morientes deferantur miserrimum planè mortis genus. Quis enim leuia certamina intrepidus ineat, si sciat aut per arma hostium

stium si vulneretur, aut per inopiam omnium subsidiorum in castris amicis esse moriendum? aut quæ gloria expectabitur ab eis, qui ita trepidi ac solliciti fuerint? Hos bellicos apparatus intelligēs Dux Hetruriz quatuor triremes egregie instructas mittit. tres additę fuerāt à purpuratis patribus ante. pontificem Medicum duce Flamminio Anguillara. Tolettanus has copias auget septingentis sclopertariis, & quadringentis equitibus. interim duo catacopia mittit in Numidiã ad res Turcarum explorandas. alterum horum captum à Turcis fecit ut omnes bellici Christianorum apparatus Draguto fuerint cogniti. fiebant autem apparatus mense septembri ac Octobri, quod ea loca tranquillo mari per id tempus fruuntur, neque classis tunc erat timenda, quia sese in hyberna iam Byzantium recepisset. Dragutus cognitis his apparatibus quanta potest celeritate præsidia auget duobus lectissimorum peditum Turcarum millibus, & centum ac triginta equitibus. Numerus nauigiorum, quæ Messanam conuenerant, hic erat. tres actuarias ducebat Flammius. decem erant Siculę duce Berlingerio. Sex Neapolitanę præfecto Sancto Leua. quinque duce Antonio Auria. Quatuor ex Hetruria duce Nicolao Gentile. duæ præfecto Bindelo Saulo. Quinque Melitenses cum duabus onerariis. Dux Mediolij cum duobus maioribus nauigijs quinquereuibus, quas Galeonos uocant, onerariis uiginti & octo duce Io. Andrea Gonzaga. grippis, id genus est recentiorum nauigiorum, duodecim liburnis septem. biremibus undecim. prædatoriis sexdecim. imposita est huic classis tanta commeatus copia, ut in multos menses posset sufficere. iubentur tamen urbes maritimę nouos commeatus parare, imposita sunt triginta muralia tormenta, & multi bellici apparatus, & munera, quibus Mauri conciliantur. sed quoniam multo ante fieri debent apparatus, ut sint in promptu cum opus est, non paruus fuit tempus illud iis faciendis absumere, quod erat utendis accommodatum propter naturam uentorum & regionum. Sed Hispaniã classis quæ ab nauigauerat absentia, & tarditas Hispanorum non opportunè missorum in multas difficultates negotiorum adduxit. classis uniuersa Syraculas profecta pridie cal. Nouembris appellens stationem habet in portu uentum præstolans Pachynū uersus. Sed enim cum Sicilia per hyemem occiduis Australibusque uentis magis affletur, quàm reliqua Italię litora, rariisque Borealibus, erāt ibi, uenti Boreales expectandi. nã qui à parte Septentrionis ex Aetnæ uallibus exurgunt ualde molesti sunt è portu exeuntibus, neque prius datus est exitus è portu triremibus, quàm dies prope uigesimalis. Nouembris transactis sit, neque tamen onerarię cessantibus breui secūdis uentis exire potuerunt. Multi coorti sunt morbi in ipsa classe propter diuturnam stationem. multi moriebantur. multi tarditatis discessus pertesi dis-fugiebant. Illud necessario cognoscendum est classium imperatoribus, quod non potest sine magno classis periculo ignorari, cum incertitia non admittat excusationem in rebus bellicis, quod ubi classes diutius ibidem stationem habuerint, uel propter importunitatem temporis ac tempestatū, uel propter imperatoris negligentiam, uel alia quauis de causa, necesse est ibi pestilentiam omnino suboriri, aut certè multos morbos fieri, ut docet physica ratio, & omnium physicarum regina experientia. Nam ubi castra habentur in continente ad alicuius urbis obsidionē diuturniorem, quis nesciat opus esse obsidentes quoque multa pati, modo ob annonę penuriam, modo ob aeris intemperiem, modo ob diuturnos labores, cum oporteat esse sub dio per noctem? tamen non ita facile suboriuntur morbi & pestilentia, quia quotidie è singulis cohortibus nonnulli exeunt ad prædã, quod sit uicissim ab alijs his in castra reueris. Sic. n. fit ut per prædã uictui, per exercitationē salutis exercitus cõsulatur. Vbi uero nulla sit exercitatio, ubi uictus & bonarū aquarū aliquãdõ penuria, ubi semper prope esse oportet sub dio, ubi multarū sit sordidū fetor, ubi omnibus frigorū, uentorū, pluujarū solis iniurijs expositos esse necesse est intra ligneos carceres, inter frequentē mutuã respirationē, quod etiam non parum ob est, quis non intelligat morbos multos necessario oriri? quibus addendum est multos semper esse tyrones, incommodorum & bellicorum laborum ignaros, qui facilius affligantur. Hoc docuit non solum præsens expeditio, uerum etiam uarij euentus diueriorum temporum. sed ut ad ea, quæ sunt in omnium uiuentium memoria recentia adhuc, ueniamus, ut magis res nota sit per cognita exempla, patet, quod Turcica classis, ubi diutius morata est in insula Melite, plures prope morbo, quam ferro hostili sunt absumpti, quamuis multis certaminibus infelicitate ab iis pugnatum fuit in illa insula. Docuit hoc Veneta classis sequentibus temporibus præfecto cum summo imperio Zanio, cum segnis morata ad Iaderam, nulloq; commisso prælio quadraginta millia ferè mortalium, & egregiam iuuentutem Italam amissit multis coortis morbis. Docuit clades Turcarū uictorum segnis morata in litore Cypri ad litora custodienda, in qua tot multa hominum millia remigum perierunt, ut uacue triremes multę necessario sint in insula relicta. Hęc si quis ignorauerit, aut neglexerit, experietur cum magno detrimento rerum suarum ita se habere. atque non solum hęc cognoscenda sunt classicis imperatoribus, uerum etiã uis uentorum, quod alii alijs in locis magis dominantur. cognoscenda est uis aquarum, quæ diuersa est in uarijs tractibus maris nauiganibus, quarum non parua est differentia ob recursus diueriorum locorum. Nam quanta uis sit aquarū marinarū in faucibus maris. Aegęi, cū magna copia defluat ex iis faucibus, quę defluunt è Meotide, inquam multa per ampla flumina illabuntur tam ex Europa quàm ex Asia, ut Tanais et Borysthenes, aut ex alijs ripis ac maris partibus, ut uide irumpit Danubius, non potest ignorari sine maximo classium periculo per illa maria nauigantium. Apparent enim perspicuè exeuntes aquę per fauces Helleponti & Byzantij, ubi mare succrescit ordinario fluxu, neque usquam ingrediuntur. Hęc magna aquarum copia ubi ad fauces Aegęi peruenerit ab insula Eubœa impulsarum, propter profunditatem aluei uires impetumque amittit. Illarum cursus est ad sinistram orientem uersus, at non contra, quoniam Creta tanquam agger aut obex quidam ab ipsa natura obicitur. Nam fauces, quæ sunt à Samonio promontorio ad propiorem continentem usque, multo sunt ampliores illis,

Scilicet quibus
uentis expo-
ta.

Incertitia non
admitit excu-
sationem &
bellicis reb.

Pestilentia cur
& quãdõ in
classibus ori-
re solet.

causę pesti-
lentię classi-
cę.

Vis uentorū
classi cogno-
scenda.

Aquarū & lo-
corum differe-
ntia in respu-
ribus.

illis, quæ sunt ab ultima parte insulæ occasum uersus, propinquireque continente. Sic igitur de-
 stitit aquæ Siciliae & Pamphyliam alluentes, ac Cyprum insulam sum intus, cum etiam extra,
 atque in litora Syriæ impinguntur, unde fleuntur postea in Aegyptum. His etiam uires atque
 impetus additur ad cursum occidentem uersus propter magnam copiam aquarum, quæ per septem
 Nilostia defluunt propinqua Alexandria. Sic per illa maria uel sine magno uentorum usu Italia
 uersus nauigatur. At contra, nisi sequantur uenti, non sine magna difficultate illuc nauigatur, nisi
 quid aquarum cursus adiuerit, qui patuit quantum possit. sunt sanè suæ cuique mari difficulta-
 tes, ut uno uerbo dicam, quæ non ignorandæ sunt ab imperatoribus classiu; quæ uel si declarentur
 à peritis, tix ab indocto percipi possunt, atque ita in rebus singulis consulantium necessarius erit
 exercitus. cæterum ubi aduentassent cal. Decembris, exeunt onerariæ ad Pachynum promontoriū
 Siciliæ cum triremes distarent circiter duodecim millia passuum. rursus resstantibus uentis, onera-
 riæ in portum Syracusanum repelluntur, triremes ad insulam Melitem se recipiunt, quam iam præ-
 terierant. Ioannes Cerda summus classis imperator cum magna lætitiæ significatione, multisque
 muneribus à magistro Melitensis militiæ excipitur, atque missæ sunt triremes, quæ onerarias remul-
 cō ad insulam attraherent. accedunt ad Melitam Tarento tres onerariæ, septem Hispanorum co-
 hortis interim uehentes à Neapolitano Prorege, ubi quod reliquum erat anni in expectatione fuit,
 abimprium. Quæ dum parabantur ad bellum in Italia, Vandomii & Amiras & Andelottus,
 & Sciatilioneus aduersus Ghisos potentiam & odium colligunt cum alijs proceribus nouæ religio-
 ni fauentes, caluinitarum detestanda semina uel in nouas Indias per Caluini discipulos sunt trans-
 missa; sed cum patefacta fuissent, præfectorum diligentia sunt profus euulsa. Sed iam inierat an-
 nus sexagesimus à partu Virginis post mille & quingentos, cum nouus pontifex coronatur ad o-
 ctauum idus Ianuarii, dictusque est Pius quartus, qui confestim animum ad negotia spectantia ad re-
 ligionem conuertit. primum igitur omnium Synodum Tridentum inducit, sicut indictum
 erat antea à Paulo tertio, & à Julio Tertio stabilitum. nam sperabatur per illam fieri ut hæreticæ
 prauitatis radices, quæ serpebant indies, iactatis ueræ religionis seminibus ex animis mortalium
 conuellerentur. Deinde Carolum Borromeum Mediolanensem purpurei galeri honore insignit.
 suum galerum largitur. Joanni Ducis Heturriæ filio cum ob egregias dotes iuuenis, & non uul-
 garia animi ornamenta, tum quod eius principis gratia, quæ certe maxima est, plurimum fuerat
 ad pontificatum adiutus. Legationes mittit ad omnes principes Europæ, quæ illos rogarent uti epi-
 scopos & viros insigniores doctrina sacra dignitate præditos ad sacram synodum mitterent. Alpho-
 sis interim Ferrariæ Dux ad nouum pontificem honoris gratia accedit, à quo magnificè perhumana-
 niterque excipitur, quod ipsum fit à Duce Urbinate. Deinde cæterorum omnium principum lega-
 tiones de more mittuntur, quæ & gratulantur pro delata dignitate, & obedientiam tãquam com-
 muni Christianorum patri, & Christi Vicario promitterent. Tanta uerò confluebat undiq; Romæ
 uariarum nationum multitudo, ut urbs illa multis mortalibus breui repleta sit, quæ non parum
 superius fuerat exinanita. Sed enim turbauit non nihil animos multorum repentina Carasæ familie
 mutatio, quoniam dictus est pontifex, ubi Carasæ promissa quædam repeteret, contra promissam
 ueniam delictorum, si tamen promissa fuit, omni memoria acceptorum beneficiorum obliterata;
 imperasse Carasam ad se acciri, accedentem, capi, captum in custodias tradi, atque in arce diu Ange-
 li asseruari. Illud tamen per iniuriam factum uideretur aliquibus contra promissa, tamen deo ita iu-
 uentē factitatum apparet propter multitudinem ac magnitudinem. a Carasæ commissorum; cum
 deus sit iustus iudex, & optimus uindex denique scelerum. Illud certè accidit, quod ex ea fortunæ
 mutatione, & seueritate tam repentina Pontificis præter expectationem omnium populorum, ma-
 gna iniecta est trepidatio Romanis, & magna suspicio in animis omnium, quod non multo melio-
 rem pontificem superiore esset habituri, confirmauit hanc opinionem pontificum mādatur, qui
 missi equitatum ad capiendam Ducem Palianum, qui erat Gallesii, & Leonardum Cardonem, &
 Alisse comitem, & Paliani affines. Horū omniū ad causæ diiudicationem, quæ de rebus plurimis per
 quæstiones expressis habēda erat, delecti sunt purpurati patres non nulli, & his adiuncti uiri lectis-
 simi Auditores Rotæ uocati magistratus, qui Romæ summæ est dignitatis inter iudiciarios. His iudi-
 catio necis & uitæ commissæ est auditis accusationibus & defensionibus. qui certe extremis suppli-
 ciis non multo post sunt affecti. Quidam Carasæ familiæ nimium affecti carpsere acerrimè
 hoc præclarum pontificis facinus, cum dicerent turpe esse cuius, promissa non seruire, sed pontifici
 præcipuè, cum illa uitia Dei & hominum indignationem in se cōuertant: quæ ita apparent detesta-
 bilia, ut regium & magnificū est supplicum misereri, lapsis parcere, liberalitate, humanitate, clemē-
 tia in omnes uti; sed in eos præsertim qui uitam, facultates, sanguinem nostræ fidei cū miserint. Sed
 tamen ita sit diuino instituto ut homicidarum ultores inopinantes inuincant, atque malouū ho-
 minum mala munera in ipsos largitores conuertantur. Nulla sanè promissio seruanda est cuiquā,
 quæ appareat impunitas atque inuitatio scelerum, & quasi cæteris licentia ad improbitatem. nam
 quo iure promissio talis seruanda est? arque id Romæ certè minime omniū loco u. conuenit, quod
 ita fiet, ut pontificum affines omnia scelera impunè committere possint. detrusi sunt in carcerem
 Montius etiam & Neapolitanus Card. alijs de causis, sed Montius ob delicta præsertim in fiscū com-
 missa, qui ut absolueretur centum & amplius nummorum millia dissoluit, per quæ aris alieni ma-
 gnitudinē illi necesse fuit propè rusticari, at certè carere aula pontificia, & sumptus domesticos mi-
 nuere prouentibus in multos annos oppignoratis ita concedente ipso pontifice. & quoniam Tri-
 dentina Synodus indicta fuerat, Pontifex de omnium hominum salute sollicitus mittit Alexandrū
 Canobium ad Magnum Ducem Moschouitarū, qui illi persuaderet, ut doctiores è suis, ad cōgillum
 mitteret.

Oratio
de
Carasæ

1560.

Conciliū Tri-
dentinum
indictum.

Ioannes Me-
dice Card.

non si
xas
5
1991

Carasæ Card.
captus.

Palianus cap-
tus, & multi
alij.

Mors Cara-
sarum.

Sto-
ngoa

Promissionē
fallere quan-
do licitum
appareat.
Montius &
Neapolita-
nus Card.
capti.

mitteret Canobius Carrodunū in Polonia profectus petijt à Sigismundo rege ut liceret per regnū
 in Moschouiam pertransire. rex quia plurimū & animo & armis Moscho diffideret, uenit omni-
 no palam transitum per suum regnum, quare Canobio necesse fuit re imperfecta redire. Isabella
 Regina Franciæ Gallorum Regis soror in Hispaniam accedens, uti per Ringomem, aliosque pro-
 ceres Philippi nomine nuntiatum fuerat, multis comitantibus proceribus satis diligenter pro Re-
 gia muliebrique diligentia tamen properabat. at Philippus Toletus Cōplutam accedit, quod iuber au-
 licorum multitudinem conuenire, ut obu iam honoris gratia iretur Reginæ ad oppidū Guadalia-
 ram, quod est Bastitanorū siue regni Castellæ. ipse paucis domesticis comitantibus Cōplutā ad Re-
 ginam proficiscitur, quæ iam ad palatium quoddam non procul inde distans cōuenerat. prostridie
 celebratis solennibus de more nuptiarum, uentum est Mantuam Carpetanorum, ubi regium para-
 tum est conuiuium, ac regina sumptibus Philippicis uti cepit, cum plura duobus nummum mil-
 libus quotidie absumerentur. Paucis interiectis diebus Philippus Toletum accedit, atq; inde ad
 Oliam pagum agri Toletani, quo Lusitana regina conuenit. Toletanæ matronæ sunt instrui iussæ ut
 obu iæ fierent reginæ, atque Toletani magnam pompam in eius aduentum parant. artifices egregiè
 instructi sub signis ad sonitum tympanorum obu iam procedunt. postea parati sunt pueri ducenti,
 militaremque in modum induti, quorum omnium numerus accedebat ad tria millia; atque con-
 stiterunt in acie in Vega planitie. Instructi sunt equites ducenti talaribus tunicis, qui Turcica capitū
 haberent integumenta cum argenteis liliis & acinacibus ad morem Maurorum pēdentibus aureis
 torquibus è collo pro Zonis, scuta candida gestantes. dextera brachia integumentis annularis tege-
 bantur cum iaculis nexilla habentibus similia uestibus. præcedebant quatuor tibicines, quibus au-
 rum erat pro capillis. constiterunt in acie in loco delicto expectantes reginam è regione peditum, quæ
 inter utranque acie erat transitura. illa aduentante nitum est leue prælium tanta sclopettorū salu-
 tatione ut omnia circum contremiscere apparet: qui postmodo, compositè iter faciunt in ur-
 bem ad palatium usque. Sequebantur iuuenes multi & puellæ, qui ex Oliæ, Magano, Varga pagis inf-
 si erant ante reginam tripudiare cum in urbem accederet. Sequebatur alij cū tintinnabulis brachiis
 & cruribus alligatis de more Maurorum, cum strictis ensibus, qui harmonicè inter se decertabant.
 secuti sunt mares & femine personati Agarenico habitu cū arcubus è foliis palmarū, & multis tin-
 tinnabulis. alij cum cymbalis habitu Numidico cimbara pulantes ad præscam cōsuetudinem Mau-
 rorum. omnes hi cætus personatorum varia ludicrorum genera exercebant, ubi apparuisset regina,
 quæ consistebat dū perficerentur. obu iæ sunt & uiginti & quatuor mulis uecti egregiè induti præ-
 cedeate uexillo cum tribus tubicinibus, totidemque post hos uiridi induti, qui balistas gestabant su-
 per sinistris humeris, ac dextra uirgam tenebant; atque hi erant ministri iudicum uias Castellæ latro-
 nibus expurgantes. Sequebantur personati in morem syluestrium hominum induti cum clauis li-
 gneis ad sonitum tympani, qui peractis ludicris uariarum auium concentus imitabatur. Postea suc-
 cedebant iudices Quæstionis, iurisperiti, medici, theologici conuentus, canonici augustioris tem-
 pli, equites complures, præfectus ciuilibus & capitalibus controuersis, concilium Indiarum, Ter-
 raconensis Hispaniæ, & regni Castellæ; quæ omnia concilia inuicem erant separata. Subsequebatur
 Dux Francæ villæ, & senatores supremi concilii regii, qui semper regem sequuntur, cum omnibus
 præfectis, ac gubernatoribus regnorum, prouinciarum, principatuum Philippi, qui ex equis desilien-
 tes reginam salutarunt, & in urbem comitantur. Regina ubi urbem aduisset, multos fornices affabre
 factos uidet, in quibus animalium picturæ & nauigiorum inerant, & carmina poetarum in laudem
 reginæ composita, quæ omnia recensere longum esset. Vbi ad extremam fornice magnis sumptibus
 Toletanorum extructam uentum est, præsto fuerunt luratorum & Toletanam rem administratiū
 magistratus cum magna musicorū instrumentorum harmonia, ubi excepta fuit regina sub magni-
 ficentissimam umbellam, quam Alcades, id est insignioris magistratus nomen, rogant iuramento
 affirmare se omnia priuilegia, immunitates, cōsuetudines seruat uram; quod fuit per publicum scri-
 bam literis mandatum. His peractis proceditur ad augustius templum & altare maius Iuratis & pa-
 tricis umbellam gestantibus. excipitur ab obu iis sacerdotibus, ibique sex gigantes longitudo octo
 cubito rum præsto sunt, tres muliebri habitu Gallico ac Belgico, tres uirili Germanico & Numidi-
 co, qui præcedentes tripudiabant. inde digressa per multa ludicra ad regium palatium profecta tres
 ingentes gigantum imagines cum inscriptionibus uidet, quarum duæ erant nudæ, alia leonina
 pelle induta. Inscriptiones laudes reginæ continebant, quæ mox excepta fuit in palatium à Lusita-
 na regina, Carolo principe Hispaniarum, aliisque insignibus matronis cum ingenti tormetorum
 strepitu ad lætitiæ significationem, quæ in uniuersa Hispania edita est. cæterum regina per multos
 dies in ea ciuitate inter lautissima conuiuia, uaria ludicra, regiam magnificentiam magna cum uo-
 luptate cum Philippo marito commoratur.

Sumptus regi-
ginæ Gallicæ
quotidianus.

Pōpa Toleta-
norum in ad-
uentum regi-
ginæ Hispani-
cæ.

LIBRI DUODECIMI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS.

LIBER TERTIVS DECIMVS.

VM regnum Hispaniæ, omnesque provinciæ, quæ sunt in eo tractu, qui vergit ad meridiem, & cum Betica, Lusitanaque regione terminantur, subiectæ Philippo Regi conuiujs, tripudijs, aliisque ludicrorum & oblectationum generibus indulgent; classis, quæ ventorum vi repulsa in portum Syracusanum fuerat, triremibus cæteris Melitam profectis, post multas difficultates ad quartum idus Ianuarij denique cum reliquis viribus coniungitur, cum onerariæ naues etiam remulco attractæ Melitam applicuissent. Sed quia diuturna mora multorum malorum est causa in rebus classicis, & propè classica populatio, absumpta sunt in insula Melite partim, partim Syracusis varijs morbis circiter tria millia hominum, quare necesse fuit in Sicilia, & Neapoli supplementa conscribere in classem. ea non sine multis difficultatibus Ethusam Lapadusamque præteruecta, & ne in Syrtes impingeret perpendiculo profunditates assidue metiens ad insulam Lotophagitem, & ad eam partem denique peruenit, ad quam aquatum accedebatur. onerariæ duæ inuentæ missis triremibus capi iubentur, è quibus quæreretur quo in statu essent res insulanæ. stationem habebant onerariæ apud turrin lateritiam, ubi exigebant vectigalia. Turba nautica visis triremibus continuo diffugit, quare altera navis lino, & mercimonijs Alexandrinis, altera oleo, melle, & rebus quæ ex insula exportabantur, onustæ captæ sunt ab Hispanis. Cerda catafopium mittit cum candido vexillo ad significationem amicitiae, quod cum nullo pacto fuisset admissum, sed repulsum per tormentorum ictus, negotium id differtur in diem crastinum, quod esset aquandum. Captis onerarijs vexilla cum Hispanis insignibus de more imposta sunt, at præda in eundem diem diripienda differtur. Est enim consuetudo classica militaris, vt insignia statim imponantur noua captis nauigijs, ne perturbatè omnes eo accedant, vt præda pro singulorum dignitate in partes debitas diuidatur. res vniuersa in tres partes distribuitur. duæ dantur summo imperatori expeditionis, qui pro arbitrio præstantioribus ducibus, & militibus & quorum egregia opera enituerit, dispensat, tertia diuiditur viritum in priuatos milites. Monet Sandæus, vt postredie cum in prætorianæ nauis puppe vexillum extolleretur centuriones quidam cum duodecim sclopettarijs, ac totidem loricatoribus lectissimis ex suis cohortibus in lintres desiliant, neque prius abeant à puppibus, quam visus sit Aluarus cum paruo vexillo ad terram appellere. tunc iubentur properare vt omnes coniungerentur; neque tamen vlli lintres præcederent. quod si ipse in terram impigisset, iussi sunt omnes id ipsum facere. rursus his egressis imperati sunt lintres quanta fieri posset celeritate reuerti ad signiferos, & alios milites conueniendos; nam è primis egressis parua fit acies, postmodum accedentibus cum Cerda tribus millibus peditum iam iusta acies instructa collem illum occupat, ubi erat aquandum. eo colle præsidij munito in quatuor acies diuidit sclopettarios. vnam locat a fronte aquantum præfecto Gregorio Ruizio. aliam in dextro latere. aliam sclopettariorum a sinistra præfecto Varaona. quarta ita constituitur acies loricatorum, vt si sclopettarii se reciperent ab his excepti protegerentur. à fronte armatorum multi constituuntur sclopettarij duce Sandæo. Sic efficiebatur, vt neque aquantes, neque armati possent offendi cum mutuo auxilio vicissim tegerentur, omnesque acies sibi vicissim auxilium ferre possent. His in acie instructis Mauri, & Turcæ pedites atque equites se ostentant, erant equites ij quadringenti, at peditum quinque millia sclopettariorum maiori ex parte cum prælongis sclopettis. Initur leue certamen. multis assidue succrescentibus pugnatur atrociter.

Classicæ præda diuisio p consuetudine.

Acierum instructio.

Copiarum Menyngem accedunt.

ter. nemo capitur è Mauris cum id Hispani summa ope contenderent, Cæsi sunt multi vtrinque, & Aluarus glande vulneratus, qui cum parui primùm vulnus faceret, mox in magnum periculum vitæ incurrit. Turcæ sæpius in aquantes impetum faciunt, sed cum illi egregiè protegerentur, repelluntur. non enim semel aut bis inter aquandum pugnatur. at quia homines partis eius insulæ, quæ arci vicina est, amicissima est Turcis, maximeque aduersaria factioni Xesquinæ, nihil de Draguto cognoscitur, qui si cognitus esset a Cerda esse in insula, non eua sisset vim hostium, cum nulla haberet nauigia in insula præter dicrotum & triremem; quibus captis nec ipse effugere poterat, neque res Byzantium deferri, neque Turcica classis tam citò opem ferre. at ea nauigia relicta sunt illesa ab Hispanis, vt tormenta citius extraherent è nauibus. Illud non semel dictum esse velim, quod est contra bellicam disciplinam ac securitatem oppida, vrbes, munitiones, nauigia à tergo relinquere, aut siquid sit omnino vnde timendum sit, aut vnde consilia possint retardari, nedum infringi; cum nemo tutus iure dici possit, qui hostem habeat à latere vel à tergo quamuis imbecillum. denuo cum octo triremes ex insula Melite sequi iussæ accessissent, quatuor Florentinæ nimirum, vna Andree Gonzagæ, duæ Monæci, vna Sicula, aquari decernunt. exposita itaque manu sclopettariorum, & globo armatorum cum sarissis, pacate aquantur, at reuersis copijs ad classem cum paucis morantibus, quibus centurionibus initur leue prælium à Mauris contemptis Christianis ob paucitatem. ceciderunt multi ex Hispanis, quos cum tormenta classica aliquandiu protexissent, tamen ob multitudinem Turcarum & Maurorum cedere coacti sunt, & multi trucidati, inter quos præcipuæ autoritatis fuerunt Petrus Vanegas, Alonsus Guzmanus, Franciscus Alenatus, Adrianus Gania. sed quoniam vires insulæ aut finitimæ Turcarum non apparebant Draguto diu posse resistere tantis apparatibus hostium, missum est dicrotum & triremis Byzantium per obscuritatem noctis, quæ aduersus tantos Christianorum motus auxilia postularent. his duobus nauigijs præfectus erat Luzalis. Enimuero præclare se habet Hippocratis dictum, male habere tunc corpora, cum ratio deiecta est ac mens delirat, sic in castris omnium rerum maxime necessaria est imperatoris prudentia. at Cerda maximum errorem commisit, quia, cum bona spes victoriæ posita sit in cognoscendis consilijs & viribus hostium, nihil id curauit vel monitu Maamidarum, qui erant exules Arabes ita vocati, docentium in Draguto esse in insula cum octingentis equitibus, & paucis Arabibus, pollicentiumque liberaliter omnegenus auxilij, cum perpetui sint hostes Turcici nominis. Docent duo nauigia Byzantium summa diligentia contendere ad flagitandas suppetias. Hortantur vt Xesquem nouum adiuet ad regnum per crudelitatem & perfidiam superiori Xesqui ademptum recuperandum. Præstare rebus Hispanis vt Regem deuinctum beneficijs finitimum habeant, quàm immanissimum latronem, & piratam non minus in amicos, quàm in hostes innatam suam feritatem exercentem. Cerda tamen his rationibus neglectis concilium indicit præstantiorum procerum. proponuntur variæ de rebus agendis sententiæ. nam alij, quod initia bellorum parum feliciter succedere viderentur, quod aqua, quod venti, quod fortuna belli continuo cepisset repugnare, deferendam eam expeditionem & in annum sequentem differendam censebant. Alij contendebant insulam illam omnino esse occupandam, ne frustra prorsus eò venisse cum tantis viribus dicerentur; quod ea faciliorem viam patefecisset ad Tripolim & proxima quæque subiugandam. Alij quoniam Tripolis vrbs causa factus esset vniuersus bellicus apparatus, in sulsum esse putabant redire domum neque tentato quidem negotio, quod apud hostes quoque, nedum apud Philippum Regem tot ducum ac militum insignium susceptio belli videretur ridicula; cum non prius accesserint ad visendam insulam, quàm versis prorsus reditum sit, ac neque duas horas triremes constitissent in anchoris, propter tantam varietatem sententiarum, cum non fuisset iudicatum quæ harum esset utilior, nihil concluditur. Comitia indicuntur in sequentem diem. conueniunt frequentes in prætoriam nauim. proponuntur sententiæ. alijs redeundum videtur, alijs cum accepta essent iam ex insula Melite auxilia procedendum ad susceptam expeditionem. atque ita consultatū est iussis omnibus nauigijs consistere ad minorem Syrtem, cum classis à Lotophagite recessisset. Distat Syrtis ipsa minor ab antiquis vocata aliquantulum à Tripoli. Classis ibi coacta est resstantibus ventis diu morari, vnde febres coortæ sunt pestiferæ in vniuersa classe, atque multi mare pro sepulchro habuerunt. Quidam censebant quam citissimè inde abnauigandum esse ad Lotophagitem dum supplementa accederent è Melite, quoniam Syrtis aer insalubris esset & malignus ob multas paludes; qui quidem talis magnopere est deuitandus. nam plurimum potest vis aeris vt aquarum, qui cibus est perpetuus omnium propè animantium, non parui referens ad sanitatem. Quanta sit aeris vis ostendit Hippocrates Cous Artaxerxi, qui cum moreretur exercitus castris continuo mutatis eum sanitati restituit. & Lotrechij exercitus nostra memoria ad urbem Neapolim in pestifero loco castrametatus, totus ferè deletus est cum ipso imperatore, nam profecto hostes vel fraudibus, vel armis, vel virtute superari possunt, sed in castris si annonæ penuria, si aeris aut aquarum malitia infestet, ea res nullo planè studio. potest superari, sine quorum cognitione nemo potest imperator esse, nisi per multorum calamitates. Decernitur denique inde recedendum esse, atque susceptum negotiū expugnandæ Tripolis omnino non deferendum. quod si aspiceret benigna fortuna Tripolim abnauigandum; sin autem, copias in insulam Lotophagitem expectandas, & Xesquem in regnum restituendum. Sed enim cum Auster nauigantibus insurgeret, qui aduersatur Tripolim inde petentibus, repelluntur ad insulam Menyngem. Dum hi se accingunt ad insulam occupandam. Scotia succrescentibus paulatim seminibus hærefcos aduersus Gallos ac viduam reginam,

A a cepit

Error Cerda.

Consultatio Philippicorū an Tripolis inuadatur, an Menynx, an alia loca, an expeditio.

Classica pestis.

Aeris vis.

Scotiæ Seditio.

cepit bellorum, discordiarumque fluctibus exagitari. Franciscus Gallorum rex his motibus cognitis Scotensium, qui ab Helisabetta Britanniae regina excitabantur atque alebantur, multas cohortes peditum mittit ad eos opprimendos. sed cum rumor increbuisse multas etiam copias esse eò destinatas duce fratre Ghisij, Helisabetta cognita arre Galli verita ne per hanc simulationem Gallus domitis & subiugatis Scotensibus totam vim belli conuerteret ad Britanniam subiugandam, instruit ingentem classem, cui praeficit cum summo imperio Amirantem Clintonium. Imperat eam classem ad litora Scotiae adnavigare, & ad ostia Tuedæ siue Fritij fluminis consistere ut occupatis illis angustiis ex ea parte aditu insulae atque continentis Gallica auxilia prohiberet, quæ Gallis in Scotiam navigaturis necessario erat transeundum. magnum exercitum etiam colligit ex omni Britannia, cuius imperium summaque autoritas datur Norfolkio Duci. explicatis vexillis ad profectioem Milordeo Raio viro acerrimo magnis itineribus illuc acceditur, ubi Galli sese admirandis munitionibus praetis et amplis aggeribus aduersus Scotenses copias circumuallauerant apud Petiuitum portum, qui nobilissimus est in mari oceano Letha ab antiquis vocatus, atque distat circiter mille passus ab Alatis castris celeberrima vrbe Scotiae, metropoli que regni. eum portum cum natura per se sit firmissimus, Tum Galli sic operibus varijs, tantaque arte valauerant, ut appareret humanis viribus omnino expugnari non posse, vel quavis violenta contentione. Interim Helisabetta callido consilio, uti postulabat res bellica, nullis intermissis bellicis apparatibus Legationes ad Gallum Regem mittit probabili de causa, quæ conquererentur, quia Scotensium regina sibi Britannici regni titulum arrogaret. Quod Henricus procurasset cum Paulo Quarto Pont. per edictum Clementis Pontificis ut ea pronuntiaretur in habilis ad regni successioem, Quod per edictum factum aduersus patrem ipsius reginae Henricus titulum Britanniae iniuè creptum Scotiae reginae iniunxerat. Arrepta hac opportunitate rerum nouarum, quas ipsa hoc consilio in Scotia excitat & aluerat, classe ingenti & magnis copijs terrestribus miraceleritate comparatis ad Letham castrametatur. Erant circiter duodecim millia Scotensium peditum duce Haranio regulo filio Protectoris, qui arma susceperant aduersus Gallos, eoique obsidebant, cum paruus sit & in Scotia & in Britannia vsus equitatus. Scotenses armis cum Britannicis viribus coniunctis Letham terra marique obsident. Galli salutem suam in magno periculo positam esse rati confestum mittunt in Galliam, qui peterent ut classis ingens, quæ ibi parari dicebatur, adproperaret. Illa cum serius quam opus erat per multas controuersias fuisset instructa, & iam iter faceret, grauissima inuadente tempestate semiquassata necessario in portum reuertit, obsessi ita per tempestatem maris omnem spem subsidiorum abijciunt. Britannicae legationes, interea conuenerant Franciscum Regem. queruntur primum ut iussi fuerant de superioribus iniurijs, deinde nisi veteri Scotiae regine ut sorori Henrici octauo Regis Britanniae libera administratio relinquatur, nisi praesidia omnia Gallica euocentur, nisi Galli nullo pacto negotijs Scotensibus se implicent, bellum obnuntiant; ac nisi Scotentes pro moribus, legibus, institutis antiquis viuere permitterentur, nisi Icium per fraudes suorum ducum occupatum redderetur, nisi titulum Iberniae Regis ad Britannos pertinentem deferret. Hisce petitionibus responsum est à Parisiensi concilio bellum ac pacem reginae Britannicae concedi. vtrum malit, eligat. Petitiones indigere maturiore consilio. de his breui consultum iri, quod fuerit decretum reginae significatum iri. His responsis legationes domum sunt remissae. At classis Hispana in insulam Menyngem reuersa, & in eam partem, quæ vallis Guernera vocatur, descensionem facit ubi Cerda doctus fuit à Caralia pirata multos esse puteos, & à cæteris captiuus. locus exploratur. inuentis puteis obseruatur. exitur. instruuntur acies. extrahuntur campestria tormenta. nemine apparente signum inimicitiae iudicatur. moritur Sandæus iuuenis ex febre. instruuntur copiae in tres acies. in prima equites Melitenses, & duæ Gallorum, quatuor Germanorum cohortes, in secunda Italus, in tertia Hispanus peditatus collocatur. fit edictum sub pena capitis ne quis exeat è castris, quæ noctis aduentu fossis & aggeribus cinguntur. Positis vigilijs adeunt in castra duo Mauri. petunt colloquium. Nuntiant Xesquem imperare insulae sine controuersia, cui datum sit imperium ab insulanis posteaquam Dragutus excessit ex insula ad muniendam Tripolim. velle esse amicum Philippi Regis. Si egeant commeatu ad arcem accederent ibi necessaria capturi, & de Tripolis expeditione cum Xesque communicaturi. Cerda iussu legationes detentæ sunt in castris per eam noctem. postridie ineunt comitia. respondetur quod tempestate impedita classis Tripolim non potuisset accedere, quamobrem decreuisset Xesquem in regnum interim restituere, illud ubi sine armis recuperauit, se excessuros ex insula post aquationem, si Xesques & insulani iurarent se fidem & amicitiam seruaturus. Muntiatu à transfuga non multo post omnes insulanos esse armatos, atque coniunctis Turcis, qui castellum Xesqui restituerant, sequenti nocte castra esse inuasuros. Postridie mouentur castra dimissis legationibus. in prima acie Melitenses & Germani & Galli procedunt, qui erant circiter duo millia peditum. Italorum aciem ducebat Andreas Gonzaga trium millium. Horum terga clauderant Hispani, qui erant quingenti supra tria millia. fiunt duæ alæ è reliquis sclopettarijs, quæ singulae constabant è trecentis. harum alarum vna praecedebat primæ aciei à dextra, altera à sinistra secundum mare. erat imperatum alis subsidiorum gratia institutis ut cum sclopettarijs coniungerentur, aut ubi magis opus foret. missus Aluarus ad puteos explorandos cum multis sclopettarijs reperit sabulo & multis lapidibus oppletos. Dum ita proceditur, fiunt obuiae denuo legationes, quæ reipsa castra speculatum accedebant, excusant Xesquem, quod

Letha portus.

Britanniae regine copiae & querele.

Legationes Britanniae bellicae Gallo sub conditionibus obnuntiantes.

Hispana classis ad Menyngem applicuit.

quod honoris gratia obtinere non venisset, qui tamen breui esset venturus. nam superiores legationes nuntiauerant vix duo millia hominum esse in castris bellatorum, cum reliqui femiui apparerent. sed breui & color, & animus ex aere recuperatur. Xesque autem in acie post collem quandam constituto facile cognitus est è tympanorum sonitu rem ad bellum spectare; quia ter in bello, quinquies in solennibus pulsant nullo interuallo. Denuo adeunt Mauri. Cerda nuntiant insulanos plurimum letatos eius aduentu. adesse Xesquem cum quatuor equitibus. rogare Cerdam uti cum totidem veniat in colloquium. venturum in castra, nisi Mauri vetuissent. nuntiatu legationibus eum posse accepta fide tuto venire: sin autem Cerdam cras esse venturum. Monetur Cerda copias in acie tenendas esse dum purgantur putei, ne sitis impatientes aciem desererent, qui aquantes facile possent profligari. inquit mirum praedium ad puteos, quod quinque millia Maurorum in sylua palmarum confederant, in quo tanta fuit alacritas Christianorum, vixit à pugna reuocari possent. Mauri contra cum ingentibus clamoribus Christianos inuadunt, quorum virtute facile repelluntur. Mauri si cedere cogentur, statim inter palmas recurrebant. post aquationem inter certamina reditur ad naues: habentur comitia. Decernitur insula omnino opus esse potiri, cum Tripolis expugnatio difficillima visa esset in annum sequentem proroganda. nam Dragutus Tripolis praesidia tribus millibus lectissimorum Turcarum auxerat, ubi primum rumor eius expeditionis in Numidiā peruenit, multumque commeatu & omnis generis apparatus illuc comportandos curauerat. Decernitur ubi insula subiugata fuerit, munitionem esse excitandam, in qua firma praesidia imponerentur ad restenandam temeritatem insulanorum. Apparebat illud non fore inutiliter quod insula sit vnum ex optimis Mauritaniae emporijs, quare futurum apparebat, ut propter commoditatem mercimoniorum omnes finitimi Mauri vltro Hispanorum amicitiam expeterent. His constitutis copiæ in tres acies distribuuntur ut diximus, atque cum quatuor bellicis tormentis iter capitur, totidem tractis ad sinistram castellum vertus, in quo omnes suas vires Mauri inesse censebant. Repetuntur legationes de colloquio cum Xesque, repetitur responsum ut accepta fide accedat in castra. nec multo post nuntiantur circiter viginti millia Maurorum esse in armis cum familijs & impedimentis, paucisque sclopettarijs in sylua palmarum. Cerda copias ad castellum educit, quo consilio cognito Mauri ingentem clamorem extollunt: consultatur inter hos quid agendum sit. variae primum fuerunt sententiae, quod alij expetendam, alij detestandam Hispanorum amicitiam putarent. multi primates oblitterata prorsus largitionum, munerumque acceptorum memoria Hispanos ex insula eiciendos sentiunt, quare omnes denique attracti sunt in eandem sententiam, atque ad pugnam se accingunt, videbatur non esse ferendum ut castrametarentur, ad quod inuitabat Hispanorum imbecillitas, quas omnes copias languidas & afflictas esse arbitrabantur. his accedebat difficultas aquationis, & annonae penuria, quam pati par erat. sed in primis Mauros accendebat ad pugnam praefectorum oratio, qua demonstrabant eximiam semper fuisse eius nationis virtutem, cuius inuicta gloria maiorum toties cum grauissima clade Christianos repulisset, quoties conati essent insula potiri. pluribus huiusmodi rumoribus inter se dissipatis inflammantur ad pugnam, atque ita incenduntur ut cum miro animorum ardore Christianis propinquare ceperint. explicatis vexillis ad sonitum variorum instrumentorum vtrinque initur praedium. Christiani ita in acie constiterant in aperta planitie, in dextra parte Melitenses equites cum Germanis & Gallis, à dextra quorum erant Hispani, à sinistra Itali. à dextra Hispanorum erant ostingenti Itali sclopettarij duce Quirico Spinula, à sinistra septingenti sclopettarij Hispani duce Oforio. Mauri ad dextram celeriter declinantes omni conatu iurantur in fugam vertere. altera manus Maurorum confertissimo globo leuam aciem Hispanorum inuadit, quod praedium tantum tãtaque fortitudine instauratur sepe à Mauris, ut Christianis cedere necesse fuerit, neque profuerit sclopettorum aut sarissarum vsus ad illos arcendos, cum spretis omnibus periculis, nulloque metu retardati audacissime in acies Christianas irruerent. Istud fit tanta fortitudine & alacritate ut multos terga vertere coegerint. enimvero tametsi longarum hastarum vsus multum proderat Mauris cum multis hostes vulnerarent, tamen plures ex illis cadebant propter assiduum glandium procellam. Cerda laborantibus suis loricas mittens subsidio cum sarissis non parum profuit, nam Mauri multis è suis amissis denique cessare coguntur: at Galli & Hispani animos resumentes tanta fortitudine Mauros inuadunt, ut in fugam verterint. Oforius in sinistra parte, qui ad scopulos constiterat ob repercussum mare ingentem formidabilemque strepitum remittentes, suos sclopettarios consistere iubet. excipit Mauros. ingentem edit stragem. post diuturnum certamen Mauri trecentis è suis cæsis, & quingentis vulneratis in syluam palmarum refugiant. è Christianis circiter quadraginta ceciderunt, totidem vulnerati. Requirebat bellica ratio ut Cerda par ta victoria vteretur, cum ita fortuna concederet; nam ut in humanis corporibus quæ à morbis post crism relinquantur, recidiuos morbos facere solent, ita quæ relinquuntur in bellis hostilia si possint subiugari victoriam paulo post extorquent è manibus. poterat enim vno praedio tota insula subiugari, & ad deditionem compelli. Cerda victor iubet puteos purgari, quod fit celeriter. Iubet Aldanam tormentario negotio praefectum plumbum, puluerem sulphureum, funiculos è nauibus mittere, & ligones, & instrumenta, quibus fossae & aggeres fieri aduersus incurfiones repentinas hostium possent. Ductis fossis & aggeribus metatur castra apud puteos, intra quos tuguria è palmis & oliuis fiunt, atque tentoria eriguntur, & commeatu in triduum exportatur è nauibus. Aquantur trierarchi. iubentur triremes ad Cantaram insulae partem accedere, & curare ne externae copiae aduentent. Mau-

Maurorum pulsatio tympanorum.

Maurorum pulsatio tympanorum.

Menynx emporium nobile Mauritaniae.

Maurorum pulsatio tympanorum.

Maurorum pulsatio tympanorum.

Error Cerdae

ti superioribus calamitatibus, virtuteque Christianorum territi pacem in hunc modum expe-
runt. Accedit Maurus cum albo vexillo in sinistra ad amicitiae significationem. Ille procul a castris
facta significatione vexillum humi defigit, ac literas deponit. In ijs continetur quod Mauri pro-
mittunt se subditos fore Philippi Hispaniarum Regis tributum pollicentes ac fidem seruatu-
cum iuramento. his cum nullum responsum datum esset, Aymethus Beyses vir magne autoritatis inter
Mauros venit in castra. hortatur Cerda ut insulas in fidem amicitiamque accipiat inconta-
minatam fidem seruatu-
sed cum nuntiatum esset Cerda hec fieri subdole quo tempus paran-
dis accersendisque auxilijs concederetur, his dimissis legationibus signa conuellit ad expugnand-
dum castellum. Redit Aymethus. rogat mitti qui agant de conditionibus, quod Xesques ca-
stellum esset dediturus. obsides interim promittuntur. Indicta sunt comitia. decernitur in his
præstare se sponte dedentes in fidem accipere, quam vi armorum compellere, quod non fiet sine
damno & iactura temporis. Non esse committendum ut ea insula, quæ vltro acciperet imperium
& vitam ac facultates ad defensionem Christianorum offerret, deuastata & destructa potius in ami-
citiam veniret. Missi sunt obsides duo totius insulae opibus atque autoritate præstantissimi,
quos Cerda nominauit, quare copiae in castra redeunt. Missus est Gaspar vir Lusitanus, qui hinc
conditionibus res componeret; Ut Xesques cum omnibus suis Mauris fidem seruaret ac pareret
Hispano Regi. Ut omnia tributa, quæ dabantur Solimani nomine Draguto, Philippo Regi dis-
soluerentur. Ut postredie eius dies liberum castellum Hispanis relinqueret, ipse se reciperet in
quam mallet insulae partem. His ita stabilitis tam molesta fuit quibusdam insulae deditio, quod
per eam spes prædæ appareret esse erepta, ut Hispanus quidam audito publicè recitato edicto per
præconem in castris, nequis in Mauros atrocius læuaret, sed ijs tanquam subditis Hispani Regis
amicè & humaniter vteretur, sese pugione præmoerore confoderit; quod mortis genus certè tan-
tæ auaritiæ & amentiae debebatur. Nam qui sola spe prædæ, ac latrocinij, & diripiendarum alie-
narum facultatum in castra conueniunt, nulla vel laudis vel gloriae habita ratione, eos ego non in
numero militum collocandos esse censuerim, sed carnificum & publicorum latronum, qui ad
ceterorum auxilia communia confugerint, cum istud soli metu penarum facere non possint. Ne-
mo est enim præclaro militis nomine dignus, qui non sit vir bonus, magnificus, prudens, iustus,
clemens, & vel mediocriter saltem virtutibus & disciplinis imbutus. quoniam non sola corporis
firmitudo facit bonum imperatorem, aut militem, sed animorum etiam ornamenta. Missus est
postredie eius diei Michael Varaona & Hieronymus Cerda cum duabus cohortibus ad oppidum
occupandum, quod paulo post Numidæ omnis generis commeatum & mercimonia de more eius
insulae tanquam ad solitum emporium, venalia comportant. Cerda deinde cum Auria, Gon-
zaga, Sandæo, alijsque proceribus oppidum ingressi situm diligenter speculatur. Apparet opus
esse munitionem excitare, qua oppidum cingeretur, cum paruam & quadratam plateam habe-
ret. decernitur vii firma præsidia imponantur, quod esset frantum ad retinendam insulam in of-
ficio. sic enim fore apparebat ut esset occupatum molestissimum piratarum domicilium, unde
ad omnes prædationes in mare Siculum incurreretur, prædæque omnis e Sicilia, Melite, Sardi-
nia, Illuæ, Cyno conuectæ, nefarium emporium. erat visus portus insulae tutissimus ad omnes dif-
ficultates, & peraccommodatus traiectus ad subiugandam reliquam Mauritaniam. Ut autem vni-
uersum insulae imperium quasi duabus portis concluderetur, decernitur in futuram hyemem, ut mu-
nitione apud Cantaram exciteretur, quo terrestre iter ex ea parte, aduersus hostes occuparetur. Cer-
da locum assignat Antonio Comiti viro singulari ingenio, iubetque formulam munitionis ex-
primere, qua adumbrata illum præstitit operi extruendo. Ducta est fossa primum præalta ad com-
munem securitatem. Comportatus in Castellum commeatu. erectum Xenodochium, quod
multi perirent e contractis ex aere morbis. Munitione erigenda in nationes de more distribuitur.
Palmarum folia & fasciculorum lignorum, trunci palmarum clauium vsum præbebant in munitione.
coeptum est propter labores & æstum ventris profluuium & febribus laborare, neque tamen
opus intermittitur. apparatus bellici in oppidum comportantur. necessaria defensionem paran-
tur. in plateis superioribus tormenta locantur. iussi trierarchi curare aquationem. at ij neglectis
mandatis ob spem lucri oleum & lanam & alia huiusmodi mercimonia magis congerunt. Muni-
tio quadrata fit cum quatuor insignibus propugnaculis, quorum vnum Italis, vnum Meliten-
sibus, tertium Hispanis, quartum Andree Auriae datum est erigendum. Germanorum id fuit
munus ut cornutis sarculis tophum excuarent cum esset continuus, & fossas expurgarent.
Iussa sunt multa iumenta terram & aptam materiam conuehere, cum nihil ibi esset præter are-
nam, opus autem certatim fiebat ab ipsis nationibus. Ea dum aguntur in insula Menynge Virgi-
nia virgo honestissima Ducis Vrbinatis filia nubit Federico Borromeo Pontificis nepoti, ac fra-
tri purpurati antistitis ijs promissis, quod principatus Cameriniensis filie addiceretur, sicuti fue-
rat eius matris. hac enim conditione adductus est dux Vrbinas ut illis nuptijs accederet. Nuptiæ
celebrantur Vrbinum cum ingenti magnificentia: postea Virginia Romam ascendens omne genus
humanitatis a Pontifice experitur. Federici ipsius soror non multo post data est in matrimonium
Cæsari Gonzagæ Ferrandi filio. Nupsit altera soror filio Comitis Conciæ, quibus Pontifex pro-
misit breui futurum. Ut quam gratia sibi forent ille nuptiæ intelligerent. Ita fit Romæ presertim,
ut quanta sit fortunæ volubilitas breui appareat, quantaque rerum humanarum inconstantia, cum que
per multorum sæculorum seriè ex historia colliguntur regnorum euersiones, ac familiae modo ad altissimam
felicitatis gradum prouectæ, modo ad infimum deiectæ acerbissimas quasque miseras perpesse, ea bre-
ui Romæ & in omnibus propè pontificum mutationibus intueri liceat. Nā alij hodie cæteris omnibus po-
tentia

Menynge
deditio &
cōditiones.

Auaritiæ ge-
nus memo-
rabile.

Munitionis
extructio in
insula.

rentia & dignitate superiores, & ut sibi videntur, dijs propè pares, cras ita erunt demissi ut in infimo
gradu libentissimè quiescerent. alij in sordibus & miserijs iacentes cras ita fient omnibus conspi-
cui, ut à primarijs ciuibus colantur. Istud autem fit, quia Romæ fortunæ propria sit ludicrorum
officina, vbi multi insignia virtutis ac dignitates per ceterorum fortunam consequuntur. sed ni-
hil diuturnum est comparatum per alienam fortunam vel virtutem, nisi per eandem conferue-
tur. Ea dum sunt Romæ lætitiæ plena, Letha Scotiæ portus terra marique obsideretur, fortuna fe-
rè conuassatum Gallicam classem in portum repellit, aliud periculum multo his atrocius ac
formidabilius Regem affligit, & in extremam propè calamitatem illud regnum conijcit. Nam
exules complures e Gallia eieci propter hæresim nouæ religionis concordibus animis ac studijs
dum Geneuæ morantur per eas Henrici calamitates, Galliaque perturbationes ita egerant per li-
teras, & aliquando in Galliam clam conuolantes coram, ut per multorum conspirationem viuo
adhuc Henrico in multis Gallia partibus vi armorum noua religio confirmaretur. Nam paulo
ante quam decederet Henricus hi aduersus ipsum, & multos aulicos præcipue autoritatis coniu-
rauerant. Illorum consilijs visa est fortuna aliquantulum aruississe, negotiumque fecisse facilius,
quod Franciscus Rex tenellæ ætatis adhuc, qui neque autoritate, neque rerum experientia, ne-
que peritia rei militaris esset cum Henrico patre comparandus, in regnum successisset. Comparatis
igitur armis clam in multis locis paulatim, tempus accommodatum ad susceptum Geneuæ
consilium expectant. Amboisa igitur, quæ vrbs est Turonum non procul à Ligeri flumine Gal-
liæ Lugdunensis, negotio suscipiendo locus vitus est idoneus, cum ibi esset Franciscus rex: quam
obrem statuunt ut omnes ad statutum diem essent cum armis in locis finitimis, quod accessura dicta
sunt ad sexaginta millia hominum, ut sequenti nocte repentino aduentu coniunctis viribus nihil
tale suspicantes aulicos & Regem adorirentur, ac purpuratum Lotaringiæ, Ghisium ducem, &
alios insigniores viros trucidarent. Ita enim fieri posse censebant ut Regem in suam potestatem
redactum noua religione imbuerent, unde posset hæresis in vniuersam Galliam diffundi, quod
unicum erat remedium ad sua consilia stabilienda. Sic enim apparebat futurum esse ut Regio no-
mine freti tutò resistentes vrbes diriperent, atque omnia humana & diuina iura æquarentur.
Nam pauci sunt omnino, qui verè pro religione potius, quam pro alienis facultatibus & pro li-
beriore viuendi licentia, bellum suscipiant. sed diuina clementia, quæ sacras leges, veramque
religionem catholicam Romanam tuetur, & in perpetuum proteget, tantum malorum ad ma-
turitatem peruenire non patitur, at facit contrà vt statim atque primus fumus fuit editus, eru-
pturum iam iam incendium extinctum sit. Nam vbi primum rumor, tantarumque rerum fama
ad aures Regias defertur, re maturius considerata nequis excitaretur tumultus, si rex Amboisa ex-
cederet, cum sit illa vrbs satis munita, atque custodijs magna celeritate auctis, clamque collectis
vt cumque potuit viribus, mittit Santorium regulum, qui opportunè rebus omnibus occurreret,
cum Ghisus interim multa diligentia vrbes, portasque vrbanas cum magna manu armatorum
custodiret. Is ad finitimos pagos profectus intelligit copias colligi, atque clam nullius edito no-
mine cohortes parari, in quosdā impetū facit & capit. literas occultioribus notis percriptas reperit,
quibus totum negotium & consilium coniurationis continebatur. Nec ita multo interuallo tem-
poris Castelnanius regulus cum viginti socijs capitur, quorum duodecim erant centuriones, atque
in vincula conijcitur. Deinde equites quingenti & trecenti pedites non procul ab vrbe Amboisa
deprehenduntur, quæ copie ab equitatu Regio profligatæ, cæseque sunt, trucidato etiam Renol-
do earum duce. capti sunt nonnulli tamen qui liberaliter tractati dimittuntur, quod cognitum
est fuisse deceptos, præter principes seditionum, in quos est animaduersum. accedebant in ho-
ras nouæ copie coniurationis, sed vbi dispersa fuisse prima semina nuntiatum fuit, partim reliquæ
captæ sunt, partim sponte salutem fuga sibi quaesuerunt. at quoniam timebatur nequa fieret in
vrbe cum Vgonotis conspiratio, sæpius mutatae sunt portarum custodiæ, & proceres spectatæ fi-
dei præfecti. Renodius summus dux illius coniurationis atque autor tanti sceleris vel ita mortuus
diuisus in partes, atque esca volucris expositus. sic patefacta coniuratione, euersis & solutis
hæreticorum consilijs, omni que metu catholicorum in præsentem sublato, optima consilia capta
sunt à Rege tot terrores vt in præsentem opprimerentur. Nam tamen credabantur multi e nobi-
lioribus proceribus, veteranisque ducibus cum his conspirasse, tamen nihil certum apparuit. At
verò cum infinitus propè numerus esset eorum, qui à catholica fide semper desciscerent, multi-
que quotidie torquerentur & excruciantur, ad deterrendos cæteros ab illa impietate, videbatur
omnino futurum vt tota Gallia denique euerteretur, vasta que fieret solitudo. Fit edictum per præco-
nem Regio nomine vt venia omnibus concederetur, qui vel male de catholica fide scensissent vel
conspirassent aduersus illam ad hanc vsque diem, si catholicè in posterum viuere, exceptis ta-
men illis qui concionati essent publicè, qui aduersus vel Regem vel Reginam vel fratres, vel auli-
cos conspirassent. Conabatur enim rex placare eos per mansuetudinem, quos ferro, quos terro-
ribus, quos tormentis ingentibus non poterat. sed non minus ciuitatibus, quam humanis cor-
poribus conuenit illud, quod incipientibus morbis siquid mouendum appareat, moueri conue-
nit, quoniam inualecentibus ac vires summentibus id fieri non potest sine periculo. Nam profectio
omnis crudelitas & obliuio acceptorum impietatis est comes quare hæretici nulla Regia clemetia
lecti multò etiam pertinacius res ad nouam religionem spectantes amplectuntur. Curauit rex edi-
ctum irrevocabile promulgari, per quod significabat se velle res catholicæ religionis ad pristinum, au-
tumque cultum redire, hortatus est episcopos vt residerent in suis diocesis, atque hæreseos delicta
inquirent. Significauit quoque sibi pergratum fore, si conciones catholice vbique haberentur ad

Roma officina
ludicrorum
fortunæ.

Conspiratio
in Galliam re-
gem & auli-
cos.

Coniuratio
patefacta Am-
boisæ.

Venia obla-
ta Gallis hæ-
reticis.

reuocandos animos contaminatos ad verum, pium sanctum cultum Romanæ ecclesie Imperat omnibus vrbium totius regni concilijs vt rerum ecclesiasticarum curam episcopis relinquerent, nisi tamen auxilium postulareretur. Iubet omnes prouinciarum præfectos per literas sibi significare an antistites residerent, seruariet que Regia edicta, ac sua munia explerent. His salubribus institutis in vniuersa Gallia promulgatis surgentia hæreseos semina deprimuntur, quod etiam fiebat metu grauissimorum suppliciorum. sed paulopost nondum refrigeratis animis reliquorum coniuratorum inuenti sunt, qui, simulata opportunitate querelarum deferredarum occultis armis induti aduersus Regem conspirasse crediti sunt. Veritum est idcirco nequis postmodo ad Regem accederet; sed de creteri sunt & designati certi nuntij, quibus siquid petendum esset à Rege, concederetur, neque licitum fuit postea Amboisæ cuiquam Regi propinquare. Quæ dum fiunt in finibus Turonum, & vniuerso Gallorum regno, in Gallia subalpina & Insucribus quamuis extincta erant semina bellorum, fortuna tamen sursum deorsum multas familias versat. Nam Philippus rex quo tempore Pæscoliensis præerat Insucribus cum imperio, pro regiaque potestate, tres iudices ex Hispania misit cum summo imperio ac suprema autoritate, quos modo syndicos, modo Visitatores appellant. Iubet hos recognoscere iudicationes Mediolani, cæterarumque vrbium, & administrationes publicas, atque rationes publici erarij. Delecti erant ad illud munus viri summa doctrina, singularique probitate & innocentia, qui & scirent & possent tantum iustitiæ onus rectè sustinere. Nam Philippus, sicuti seruat in vniuersa Hispania, volebat ius dici non ad gratiam, aut pro largitionibus, sed pro equitate & sanctissimarum legum obseruantia, cum nulla ciuitas felix esse possit, in qua pro legibus arbitria hominum dominantur. His syndicis iniunctum est munus, vt omnes accusationes & iniurias à ministris publicis, iudicibusque eius præfecturæ illatas in quemque diligentissimè cognoscerent, vt publicos etiam sumptus & prouentus vrbium & venditiones ac donationes inuestigarent, vt omnes publicarum pecuniarum rationes & cõdemnationes fisco addictas viderent, vt siquid fraudis in priuatis aut regijs negotijs esset commissum, emendarent illa inquisitio, quamuis erat utilis & honesta, tamen cum nimis ad antiquitatem penetraret, requirerenturque priuilegia, quæ forent vel à Ducibus Mediolanensibus concessa, & per longissimam annorum seriem continuata, non parum multos infestauit. id verò illegitimum videbatur cum leges ipsæ permittant post certum annorum spatium quietum esse possessorem vel nullum ius in rem habentem, vt tandem certa quies rebus vrbis concedatur. Inde effectum est vt quidam propter temporum calamitatorum iniurias amissis priuilegijs aut immunitatibus aut emptionibus miserime coacti sint excedere ex auitis possessionibus. cum plurimæ ciuium lamentationes, quibus nimis acerba iudicum seueritas esse apparebat, ad ipsum regem peruenissent in Hispaniam, quererenturque Insucribus plus detrimenti ac malorum per illum magistratū inferri, quam utilitatis rebus omnibus ob ingentia præsertim stipendia, quæ nimis ampla debebantur mensura, Syndici ab illo magistratu sunt abdicati, reuocati que in Hispaniam, & omnis Insucria grauissimis molestissimisque curis liberata. Nam profecto quamuis vtilissimus & necessarius est ille magistratus, qui ceteros magistratus vel nolentes in officio retineat, prouideatque ne cui fiat iniuria, & ne per fraudes iudicium priuatis facultates eripiantur, addicenturque illegitimis dominis, tamen in rebus omnibus adhibenda est moderatio: quippe cum vel hoc ipsum nimis esse cupidum iustitiæ iniustum sit & inhumanum. Hoc sanè difficillimum est principibus omnium publicorum negotiorum, cum pauci sint viri boni, nisi metu penarum coerceantur. Nam vbi nulla constituta sunt iudicibus certa stipendia, sed pro litium magnitudine mercedis iudicum amplitudo proposita sit, ibi dominatur auaritia & cupiditas multas lites expediendi, & contentio inter iudices, si plures sint, ad quem pertineat, at nullum studium rectè considerandi, at contra, vbi certa sunt iudicibus stipendia, nihilominus largitiones & insidie prauorum iudicum dominari possunt, quæ omnia fraudum genera debent à supremis magistratibus castigari. nam nulla excusatione dignus est iudex, qui oscitanter per inscitiam, parumque accurate iudicauerit, cum non minus dolosus iudex, quam impurus latro facultates insidiosæ condonet. sed hæc non accidit vbi ratio reddenda est iudiciorum, in insula verò Menynge Mauri frequentes & Xesques iuratum veniunt in conditiones Cerdæ, quæ fuerunt huiusmodi; iurant omnes super allato Alcorano se fore fidelissimos subditos Philippi Regis, tributumque annuum soluturos sex millia nummum, vt soluebantur Draguto. quatuor struthiocamelos, quatuor falcones, quatuor accipitres, & camelum. Tum Xesques accepit Regium vexillum Austriacum, quod ter extulit. Draguti vexillum deiecit. Cerdæ iubet ad beneuolentiam populorum conciliandam in signum lætitiæ multos nummos deijci. Dimittit & condonat primi anni tributum. sed iam increbruerat rumor de Turcica classe Byzantij instructa, quæ iam iam erat à Propontide enaigaturæ ad illam insulam, quare magister Melitenensis militiæ suas triremes ad se reuocat, quo & milites & res necessariæ defensionis pararentur. cum his remissus est Commendator, illud est dignitatis nomen inter eos equites. pro quo munus extruendæmunitionis Petrus Vrias accepit. At Cerdæ ne laboraretur in castris breui annonæ penuria, & vt munitio posset rebus necessarijs muniri, decem triremes mittit in Siciliam Guimara & Cicala ducibus ad conuehendam pecuniam in stipendia militum, quæ paulopost quatuor onerarias fecum adducunt res necessarias cum mille peditibus conuehentes. iniungitur re centibus vt cum ceteris munitionem extruant, Xesques ad Cerdam in colloquium accedens multis donatus muneribus læto animo discedit, accessit & Carnanus vbi è diuturno morbo cõualuisset & primogenitus Tunerani Regis, qui honorificè in tentorium excipiuntur, vbi diem morati postridie excedit ex insula. sed iam munitio ita erat instructa, vt habilis defensionis videretur aduersus classem Turcicam que dicebatur constare ex octoginta & quinque triremibus, præter alia nauigia varij generis. Munitio illa vocata est Philippalcazera, quam præsidij muniendam Cerdæ putauit, at non

tentan-

tentandam expugnationem Tripolis. Habitis militaribus comitijs decernitur vt Cerdæ post instructam munitionem in Siciliam properet, ad eius insulæ contra imminens periculum defensionem. Quoniam vero putabatur classis Turcica non tam cito in ea maria posse peruenire, plus temporis in discessu absumitur, quam oportebat. atque cum Cerdæ discessus in dies prorogaretur, missus est Ferrandus Zabara proregis Neapolitani nomine, qui milites repeteret ad Italiæ litora tutanda, ne Turcica classis, quæ iam ad Cossiram peruenerat, mari finitima queque prædaretur, illa cum audirentur, Auria inquit vt accessus acceleraretur, ne quid caperetur detrimenti, & Guimara vt nauigaretur in Siciliam, classisque periculo subtraheretur Melita missus cum catafco pio summa celeritate. Iubet Cerdæ omnes triremum ac onerariarum lintres conuehere milites ad classem, cum adisset necessaria festinatio obnuntiat Auria periculosum esse in ea ascensionum perturbatione ne classis hostilis accederet, quæ facile posset confusos & dispersos profligare. Se eius erroris non esse autorem profitetur. habitis comitijs decernitur cras vt discessus fiat, quia non tam cito adesse hostis posse apparebat. Iubet Auria suos vela & omnia ad navigationem parare. missus est Scipio Auria cum triremibus ad explorandam Turcicam classem, quæ repente visa facta significatione per bombardum tormenti, fuga sibi salutem quaerit. At reliqui vel solo nomine Turcarum audito tanta trepidatione, tantoque metu percussis sunt vt nauigijs relictis quicunque fieret celerior, is felicior putaretur. id acciderat quod è Syrtibus exire nauigia non poterant ob inopiam aquarum. Aluarus magnam manum mittit sclopettariorum secundum litus, qui in terram exeuntes protegerent. atque cū Mauri amici putarentur, multi ab illis sunt trucidati visa Turcica classe nulla habita amicitia aut iuramenti ratione. nam ab inclinata ad surgentem fortunam, vt plerique faciunt, facile sunt conuersi. Cerdæ in eas difficultates illapsus est, quia peritorum ducum consilij non paruisset, hortantium vt cito discederet in Siciliam, cum parum proficit imperatori habere peritos consultores, nisi ipse primum sapiat. Sed inuisis plerique cum ceteris autoritate præstant, se consilio quoque, & rerum multarum peritia præstare arbitrantur, quare per magnum subditorum exitium in multas calamitates per inscitiam denique incurrunt. Mittit ad Caruanum & Xexquem qui quererentur iura amicitia sibi à Mauris non seruari, sed nihil commodum responderetur. quippe cum alter esset discessurus, alter accipiendis Turcis propensior videretur, quorum videbat futuram esse certam victoriam. Turcæ cõspecta classe Christianorum sua sponte in fugam versam miserabili horrendoque spectaculo modo hanc nauim, modo illam expugnant & demergunt. Sed in primis fugientes triremes insectantur. Auria spe salutis conclamata cum prætoris nauis in terram impigit, atque in nauicula confugit ad insulam triremi arbitrio catheratorum ad transra relicta. accurrunt & aliæ quedam triremes & dicota ad munitionis propugnaculum. Decem & nouem in potestatem Pialis classis summi imperatoris venerunt. decreuerat tamen Pialis classem adoriri, ad quam explorandam miserat Mustapham Mitylenes præfectum cum Luz Ali Calabro & eius maris, & omnium litorum peritissimo. Habebat in classe præter ordinaria præsidia duo Ianizzerorum & quatuor lectissimorum Turcarum millia pugnandi cupidorum. Quedam triremes Antonium Maldonatum secuta seruatur, qui maluit maris amplitudini se credere. quam in syrtium angustias includi: quod Auria fecit, & alij nonnulli. at enim non ita erat spernenda Christianorum classis vt fortuna belli esset turpiter fugienda, quia semper præferenda est dubia victoria certæ cladi, quæ semper accipitur ex fuga. quis tam paruus est catulus qui fugientem canem non insectetur? nemo utiliter repugnantem & pertinacem contra inuadit, quod fuit Auria consilium. Nam cum tanta esset classis, quantam superius recensuimus: omniaque nauigia optimè instructa, quis tantus terror esse ob Turcicam classem iure poterat? Nauibus enim insignibus onerarijs triginta in duas alas distributis, collocatis in medio triginta & quinque triremibus, a fronte tribus quinqueremibus, ad latera triremium dicotis & reliquis nauigijs, nulla magna trepidatio Christianos inuadere debebat. vt enim equitatis in planitie, ita in mari præstare credendus est, qui bonitate & copia tormentorum præstiterit, nam antequam ad arma cominus veniantur, edita est clades hostium insignis, si aptus ordo sit seruatus. his accedit, quod minus turpis est calamitas per fortunam belli, quam per segnitiam & timiditatem accepta. Sed antequam Auria & Cerdæ discederent ex insula, præficitur insulæ defendendæ cum summo imperio Aluarus Sandeus & munitioni, cui promissa sunt breui subsidia. cum vero annonæ duorum millium & quingentorum in tres menses esset parata, totidem euaserunt eo è clade à Turcis accepta. magister castrorum dictus est Michael Varaona. Aluarus hortatus Cerdam ad insulæ defensionem Siciliæ, se defensurum munitionem inquit tandiu vt res Siculæ instruantur, at non posse omnino defendi munitionem censet ob inopiam aquarum, quæ iam deteriores in imo esse inciperent. Se ad extremum rem armis experiturum vbi negotium satis retardatum fuerit. Cerdæ collaudata hominis fortitudine & constantia, mox cum nouem catafco pijs Melitam, atque inde in Siciliam peruenit. Aluarus per literas Melitenensis magistris confirmatus ad spem subsidiorum, iubet post Cerdæ discessum quotquot possent fasciculos lignorum in munitionem comportari. euerti propinqua edificia. fossas excavari ac muniti. munitionem amplis fossis & latis aggeribus cingi. Pialis parata classica victoria Dragutum Tripoli accessit, qui vndecim triremibus intra spatium sex dierum mira celeritate comparatis accedit omni apparatum genere instructus. copias quas vehere non potuisset, iubet terrestri itinere proficisci accedunt quingenti Arabes cum Xesque, qui aufugerat ex insula. profecto Draguto copiarum exponuntur. Pialis mittit Hispanum cum literis ad Aluarum hortantibus ad deditioem honestissimis conditionibus. Responsum est alteram victoriam partam esse sine prælio, alteram per arma tentari oportere. Turcæ eo responso circiter duo millia passuum distantia à puteis castra ponunt. ibi aliquot dies ociantur. Aluarus decernit castra adoriri, sed cum

Imperatoris peritia necessaria.

Hispana classis turpiter profligata.

Alia conuictio suspecta.

Syndici cornimonia seueritas calamitosa Insucribus.

Syndici reuocati.

Sportulæ iudicum multorum malorum causæ.

Maurorum iuramento.

Munitio vocata Philippalcazera.

nuntiatum esset esse præter insulas duodecim millia hostium in castris, & nauigia quæ in latus concuterent, nimisq; longam esse receptionem, mutat consilium, cum esset institutum rem protrahere. ad aggeres erigendos, spatia terra replenda, plateas superiores informandas animum adiuuit. duæ triremes visæ debiliores ob vetustatem soluuntur in tabulata platearum. nam vt recurrat tormenta, faciliusque impelli & retrahi possint citissimè firmissima & aquissima tabulata subster nuntur inter aggeres aut corbes vimineos gleba oppletos. inde cœptum est leuibus prælijs cū Turcico peditatu & equitatu certare semper inferioribus Turcis. ast vbi conuenissent copiar, quæ vndique à Turcis expectabantur, castra ponunt ad Palmetum & ad ipsam munitionem, ita vt quantum fieri posset a tormentis protegerentur, cum agger præaltus etiam a Turcis mox fuisset excitatus. per eam insignem Turcarum victoriam classem piratæ quidam, quia nemo resisteret, vniuersum mare mediterraneum percurrunt. nouem dicota Iulie Cæsareæ egregiè instructa cum lectissimis piratis Taggiam primum prædantur, & alia loca quædam Genuensium, deinde Roccambrunam reguli Meneci multasque (egetes comburunt, & ad portum Villæ Francæ, vocatumque caput diui Sospiri appellunt, qui locus est ducis Allobrogum. Dux cum esset tunc Villæ Francæ audita immanitate: incursionibusque piratarum nonnullos milites colligit, omnesque suos nobiles domesticos. mittit & Nicæam accersitum milites, & duo muralia tormenta, quibus nauigia & Turcas impeteret, propelleretque è castris. Sed qui cōuenerant cum & pauci essent, & rei bellicæ ignari, ac periti milites tunc abessent, Dux nihilominus aduersus piratas iter capit instructis his copijs, cum essent quadringenti milites. Iubet Guidonem Proueniam cum suis alabardiferis excitare minutum prælium, qui primum locum post ducem obtinebat in castris. Piratæ statim facta descensione cum haberent circiter quingentos pedites sclopettarios plerosque cum longis sclopetis crassiores glandes trudentibus Duci obuiam procedunt. disploduntur curricula tormenta in Turcas non sine aliqua cede. Guido cum diu certasset læui prælio simulata receptione conatur Turcas procul à nauigijs abducere in insidias consistentiū in acie. Sed copiar partim imperitia rerum bellicarum, partim multitudine & clamore Turcarum territæ ita in fugam vertuntur, nullas vt neque ducis neque professorū adhortationes, pollicitationes, aut minas audirent. Nam parum defuit ne Dux ipse vel cæsus sit, vel captus cum sæpe fuerit cum hostibus commixtus. Piratæ victoria ita poriti fugientes ad Villam francam vsque insequuntur. capti sunt circiter septuaginta, qui tormenta conabantur defendere, è quibus viginti fuerunt nobiles. ceciderunt vndecim tantum, inter quos insignes Carolus Valperga, Gufinengus & Morfelettus vir Britannus reguli. è Turcis septem tantum. Dux Villam francam se seruauit. missi sunt postridie, qui agerent de redemptione, nam Turcæ per tormenta captiuorum & precium augere & celeritatem procurabant, primum petebantur quadraginta millia nummū, at res in trecentos virgum perducta est inter nobiles, reliqui centum iussi dissoluere. numerantur duodecim nummum millia, cum neque argentea, neque aurea vasa accipere pro redemptione voluissent. In insula Menynge Turcæ paulatim fossam profundam ducunt, per quam tecti ad viā quādam peruenirent, quæ fossa erat in insula transuersa. ibi positis castris munitionem circumdare, & obsidere incipiunt. curauerat Aluarus fossam illam impleri, sed angustia tēporis illud non passa est. Turcæ ita vel sine reparationibus ferè tegebantur. ea fossa quia plurimi referret ad occupandos puteos, statuit Aluarus vt præalta fossa ducatur apud munitionem, in qua frequentes custodiæ collocatur. In Scotia vero Galli terra marique Scotensium ac Britannorum armis obsessi Lethæ suppeticas è Gallia expectant, atque interim non solum se defendunt, sed etiam per noctem ac diem erumpentes repentinis incursionibus vel intra vallos hostium mira strenuitate hostes offendunt. Multos conatus post verberationes cum magna innadentium clade fortiter sustinent. Scotenses ne tantū suorum iacturam facerent, si per vim armorum munitione potiri conarentur, decernunt alia via pugnandum esse. omnibus igitur accessibus terra marique occupatis archissima obsidione illā cingūt; vt eos per famem & penuriam rerum necessariarum ad deditionem compellerent, quos armis, & virtute militari insuperabiles propè esse cognouissent. Quæ dum stridius aguntur, Scotiæ regina viua rerum tantarum tumultibus & seditionibus eius regni afflictā sedandis ac defatigata quæ toties repullulabant, quoties consopitæ atque extinctæ viderentur, iam corpore & animo languida ob assiduitatem multorum laborum, & sollicitudinum vitam cum morte commutauit, ac mirificū sui desiderium in animis multorum reliquit. eius mortis nuntius cum Galliarum Regi fuisset allatus, grauissimis accidit in tanta præsertim rerum omnium perturbatione, cum nō solum de rebus Scotensibus, sed etiam de propria salute plurimum esset sollicitus, magnopereque reginæ consilio acquiesceret in rebus eius regni. Cum non posset igitur auxilia mittere laborantibus præsidijs Lethæ, decreuit conuenire cum regina Britanna in has condiciones, quæ ita stabilitæ conclusæque fuerunt.

1. Vt rex & regina Galliar & Scotiæ intra semestre spatium delerent in perpetuum ex omnibus scriptis, & vbiunque inuenirentur, titulum & insignia Regis Britanniar & Iberniar.
2. Vt regnum Scotiæ in posterum gubernetur à concilio duodenario nobiliorum eius regni, quorum sex à regina Britanna, sex ab ipso concilio insule; siue Parlamento, nominentur.
3. Vt Scotenses veniam earum iniuriarum consequantur, quas in Gallos contulerint tum in præsentibus, tum etiam in præteritis seditionibus, quod etiam confirmetur à concilio ad maiorem securitatem.
4. Vt omnibus Scotensibus honores, gradus, tituli, magistratus redderentur, neque Galli vllum magistratum aut titulū obtinerent.
5. Vt Lethæ munitio euertatur aut relinquatur pro arbitrio præfectorum Scotensium.
6. Vt omnia Gallica præsidia ex insula, atque in duabus tantum munitionibus sigillatim sexaginta custodes relinquantur, qui subiiciantur Scotensium iustitiæ, Scotensiaque stipendia mereantur.
7. Vt Gallis armatos in Scotiam conuehere vetitū sit, vel bellicos apparatus sine assensu concilij.

Vt nihil

Vt nihil spectans ad religionem innouetur, sed res in quo sunt statu relinquatur. 9. Vt fœderatio & amicitia inter Britannos & Scotenses incontaminata, uti nunc se habet, relinquatur. Sic externis & intestinis coniurationibus, bellisque vexatus Franciscus Gallorum rex necessitati legum rationumque omnium Reginæ parendū duxit. Scotenses post has condiciones confirmatas plerique infrenes antiquam religionem deferentes nouam promptissimè amplectuntur, ac nouas leges. omnes igitur abbatias & cœnobias factō impetu multis auorum sumptibus, multo studio, multis operibus erecta atque ornata funditus euertunt. Sacrorum usum obliterant. Sanctorum hominum imagines & picturas infringunt & abradunt. Cultum Eucharistiæ & Sacramentorum è medio tollūt, atque, ut uno uerbo dicam, omnem Britannicam impietatem imitantur. Reuocantur exules in patriam de consensu populi, nulla habita regum ratione, grauissima pœna proposita est per præcones exulibus, nisi intra certum spatium redissent, cum multi, & quidā magnæ autoritatis in Gallia exularent. horum malorum omnium causa fuit Gallorum quorundam insolentia, qua usi in Scotenses uniuersum imperium & amicitiam amiserunt, quam per nuptias reginæ contraxerant. Nam Galli ob tenuem suspicionem non semel in subditos aut amicos animaduertentes cæterorum animos uel odio crudelis dominationis, uel metu imminentis periculi in se concitarunt, & ex imperio deciderunt. Nam ita Mediolanum amiserunt & multas urbes Insulæ Prudentem sanè & iustū & moderatum principem nemo est quin æquo animo ferat, cum meliora præsent, deteriora subsi deant. Qui cæteris igitur imperat, ac præstare dignitate cōtendit, per uirtutes se dignum facere imperio debet, cum nullum imperium quidquam faciat diuturnius aut trāquillius, quam uirtus principis. Nam omnes propè difficultates & calamitates & scelera irrumpunt in genus humanum per errores & incitiam malorum ministrorum aut negligentiam principum. Pialis occupata fossa, quam dixi, aduersus munitionem in Africa, aggere præalto extructo nō solum tegebatur, uerum etiā puteos occupat. fit Aluari edictum, nequis exeat ad leuia certamina iniussus: nam suos intra altam, rotundamque reparationem contraxerat ad morem propugnaculi, ne possent offendi à Turcis sclopetariis: iniuncta sunt militaria munia curanda Hieronymo Sandeō & Ioanni Osorio laborante Aluaro graui catarrho. obsessi quāuis prouocabantur & incitabantur ad leuia certamina, tamē edictum seruantes continent se intra munitionem. cum Turcæ uel ad fossam munitionis audacter in uaderent cum multis contumelijs, & conuicijs eorum, qui partem illā tuebantur, iam non possunt diutius edicto frenari, sed ire stimulo acutissimo extra aggeres ad pugnam impelluntur. pugnantur. succrescentibus Turcis Christiani fraudem non obseruantes sensim alliciuntur à recedentibus procul à munitione. Irruentibus quibusdam equitibus demum profligantur & in fugā uertuntur, quos hostes ad fossam usque rotundam insequuntur. Qui fossas tuebantur turpe rati suis cedētibus opē non ferre, statim egressi atque cum refugientibus admisti pugnam atrocissimam instaurant. multi utrinque cadunt. fortuna tamen belli Turcis fauet. Aluarus cum Turcas & Mauros assidue succrescere sentiret, nequid detrimenti præterea à suis acciperetur, iubet canere receptui. Desiderati sunt in eo prælio circiter centum ex Italis, Hispanis & Germanis; è Turcis ducenti. Turcarum ita elati sunt animi ea uictoria, ut parui omnino facerent arma obsessorum. obsessi quamuis aliquantulum animos demiserant per eam cladem, nullum tamen munus militare parum accuratè exequuntur, cum Turcæ semper fossis & aggeribus faciendis ac propugnaculis essent intenti aduersus castellū. Nam Pialis maiorem partem turbe nauticæ, & multos fabros lignarios ac ferrarios exire iusserat è triremibus, qui cum Mauris tantumdem continuo reficerent, quātum tormenta deuastaret. agger aduersus castellum tam crassus excitatur, ut nullis tormentis penetrari posset. Dragutus propugnaculum meridiem uersus excitat ad castellum diuerberandum qua putarat simplici aggere muniri. cum breui se potiturum speraret, summo studio instat operi, cuius cōsilio cognito Aluarus ita omnibus reparationibus instruit, ut spem Draguti uanam irritamque fecerit. Illud consilium captum fuit à Draguto quia putabat castellum interius ita se habere, quemadmodum ipse reliquisset. Dū castellum acius uerberatur, Aluarus curat cisternas aquarum. statuit ut aqua in singulas nationes uirgum diuidatur, cum Turcæ puteos propè haberēt à tergo. Sed renuebat eam diligentiam & parsimoniam aquarum cistnas & labores & uentorum molestia; quippe cum Auster aliquando tam molestus afflaret, ut corpora militum mirifice languida efficeret. Idcirco aquarum uasa aliquando præter institutum iu milites pleniora erogare necesse fuit, cū multi siti, & rerum multarum inopia more rentur, ac annona paulatim deficeret. Aluarus ad septimum idus Iulii cum Turcæ in amplo & com modo loco essent castrametati, decernit hostes intra aggeres aggredi, quod unū remedium aduersus tot difficultates apparebat, importunitatemque temporum, & animorum militum consternationem. nam videbantur depressiores, quā tantæ obsidionis necessitas postulabat. Nam plurimum prodest ad omnia negotia intrepidus & inuictus quidam animi uigor insurgens aduersus calamitates, & in primis vbi necessitas ita poposcerit. Iubet igitur quingentos sclopettarios Hispanos duce Galarza viro Hispano impigro, & Antonio Oliuera totidem Germanos loriatos cū rarissis inst rui, qui duce Varaona ab oriente aggeres hostium adorerent. Imperatum est Italis vt eodem tempore ad meridiem in aliam partem irrumperent, pugnandoque coniungerentur cum Hispanis, & infingerent clauos tormentis quotquot possent. Monentur in diripiendis Maurorum impedimentis ne occupentur, sed niterentur quacumque irrumperent sibi viam ferro patefacere. ita instructi postridie diluculo castra hostium inuaduntur, tanta uirtute, tātoque impetu ut repēte fossas pertransierint & aggeribus nullo negotio superatis in castra hostium peruentum sit. sed quia neque ordo seruatur, neque fugientibus Turcis à prædandis diripiendisque tentorijs abstinetur, omnis uictoria tardatibus extorquetur è manibus. Nam Turcæ ubi primum arma Christiana in se importari sentiunt,

fic

Dux Sabaudiz piratas oppellare conatur.

Piratarum uictoria.

Captiui magno precio redempti.

Scotiæ reginæ mors.

Pax Henrici cum regina Britanna, & conditiones. Tituli erepti.

Scotiæ hereticorum insolentia.

Nimia feueritas periculo sa.

Pialis Munitionem oppugnat.

QUEMAMMODUM

IN L. supra

Auaritia popu-
latrix rerū
gloriosarū.

si

si

si

Draguti
existimatio

Aqua dulcis
ē falsa.

fic territi sunt repentina & inopinæ rei nouitate, vt totis castris metu ac trepidatione repletis vul-
nere etiam à Draguto in femore accepto, quid caperent consilij ignorarēt. Sed omnium gloriosa-
rum rerum, optimorumque consiliorum populatrix auaritia tantam rei præclare agendæ opportu-
nitatem euerit. Nam Turcis, dum hi diripiendis tentoriis occupantur, datum est tempus le col-
ligendi, qui cognita Christianorum confusione & errore cum magnis clamoribus & uociferationi-
bus in castra redeunt. Diripientes inuadunt, tanta celeritate impetum faciunt, ut statim in fugā uer-
rerint. nam qui modo erant uictores tanto metu replentur, ut nullas præfectorum aut ducum ad-
hortationes audientes ad aggeres vique munitionis refugerint. Aluarus iubet paratas copias in eū
euentum duce Plantanido magistro instruendarum copiarū fossas defendere, quod nisi fieret Tur-
cis committis una irrumptibus cum Hispanis & Italis in munitionem conclamatū illa hora fuisset
de omni salute obsessorum. Nā Turcæ ad fossas usque insectantur, donec Antonius Oliuera, Lu-
lius Maluesinus, Rodericus Cardena Hispanis sumptis scutis ac strictis gladiis impetum irruentiū
Turcarum repræsentent. Tum sclopettarij non nulli exeuntes in Turcas suis locum cedūt ut in tu-
rum se reciperent. multi Turcæ tormentorum ictibus laniati sunt redeuntes ab insequendo, quia
globi in muros latericios incidentes lateres ferebant in acies. ceciderunt sexcenti Turcæ. tribus tor-
mentis sunt clauis infixi, ex obsessis triginta; inter quos insignes Caluanus Angosciola & Carolus
Rhoensis. Cælorum capita abscissa hastis infixæ à regione munitionis erecta sunt ad cæterorum ter-
rorem. Pialis intelligens quanti referret illa insula potiri, & ad obedientiam Solimani compellere,
triremem mittit Byzantium partem uictoriam nuntiantem, seque non prius cessaturum ab oppu-
gnatione, quam capta munitione in sulam liberet ab imperio Hispanorum. Mittit ad conuehentiū
pariē nauticū & cōmeatū, quem rex idē Tunetanus promiserat, qui modo Cerda sclopettorum &
omne genus auxiliiorū pollicitus fuerat. si uelit Turcas eiicere ex uniuersa Mauritania, modo post
uictam classem Turcarum arma uictoria secutus fidem pro fortune arbitrio mutauerat. Pialis qui
antea non exibat è classe, nisi per diem; præficit classi uniuersæ rebus necessarijs instructæ Mustaphā
præfectū Mitylenæis rebus, ipse cū Turcis, Ianizzeris, Spacchibus, Asapibus, alijsq; nonnullis spe
prædæ iecutis, de centionem facit è classe, atque hi erant nouem millia hominum. erant & tria Tur-
carum millia Draguti. duo captiuorum è classe, quorum opera utebatur erigendis reparationibus
& aggeribus extruendis. mille insulani sclopettarij, mille & quingenti Mauri & Arabes & Turcæ
equites. tot enim auxilijs vndique accedētibz excreuerant. omnibus præsentibus putabatur. Dra-
gutus consilio & existimatione præfere, qui nitebatur persuadere Piali munitionis expugnationē
esse facilem, quod cum ita censeret esse, suas copias in tres partes diuisit. iubet reparationes amplia-
ri, neque quēquam exire, cum uideret quantum detrimenti cepisset, & quantum esset capturus. ipse
propugnaculum expugnandum sibi deligit quod Cerda, & quod Chiricus faciendum curauerant,
& murum inter utraque. Draguto Gonzagam cum suis copiis committit expugnandum. Luz Ali
Calabro propugnaculū Sancti Ioannis uocatum. His ita diuisis experitur per tormenta quæ pars
munitionis esset debilior, decemque & octo muralibus Cerda & Gonzaga propugnacula concutiū-
tur. Aluarus per transfugam monetur quæ pars putaretur debilior munitionis, quare reparationes
quoquo modo instaurat. Sed iam penuria ita succrescebat aquarum, ut paruula mensura quotidie
viritim daretur, erat Siculus quidam Sebastianus intra munitionem, qui se dulcem aquam è sal-
sa elicere profitebatur per plumbeum uas, quod lābicum vulgus appellat, id faciens uix viginti ca-
dos implebat quotidie, quod exiguum quiddam erat tātæ multitudini per maximos ætus præsertim
eō uentum est demum, ut pro precio mercimoniorum fieret cum aqua permutatio. his accedebat
quod omnia præsentia edulia sitim excitabant, cum ferrentur maximi labores per dies caniculares.
nam thunni, caro salita, caseus ex insula Sardinia conuectus dabatur in cibum. His tot difficultati-
bus fiebat, ut multi in castra Turcarum transfugerent, multi intra munitionem femiuui laberen-
tur humi, & uel aquæ haustu uiderentur reuiuiscere. Multi Hispani à certo metu mortis ad certam
seruitutem uoluntariam se transferebant, multiq; fiebant Turcæ. nam sequentibus ceteris nationi-
bus tam sedum Hispanorum exemplum, ut necessarium propè, mille & quadringenti in castra au-
fugerunt. Turcæ in dies munitioni per fossas & repationes proinquant, quæ semper propinquo
res excitantur è palmis & fasciculis lignorum & gleba, ne possent offendi tormentis Christianorū.
nam ubi ad statutam hominis erexissent, tam firmam cathenationem è palmis & oliuis faciebant,
nulla uti tormenta penetrare possent. Cum perduraret verberatio, turrisq; castelli rotunda ad oriē-
tem esset distrupta, ut uacua, custodiæ propter ruinas eam defendendam nō putant, & fossas uacuas
deserunt. illud grauissimè tulit Aluarus, non tamen vlla ratione custodias reducere potuit. Decerni-
tur saltem ut fossæ replerentur, quod hostes eō accedere cum scalis dicerentur. id factum est, at non
aptè propter celeritatem, cum Turcæ ibi commodè tegerentur. statuit Aluarus Turcas ad occasum
apud puteum adoriri, quare intra ruinas quasdam murorum trecentos Hispanos & totidem Italos
locat in insidijs. intra fauces angustiasq; duarum fossarū propè concurrentium ad puteum à Tur-
cis ductarum post quasdam turres iubet Gallos centuriones cum prima luce exire cum suis cohorti-
bus. hi ut iussi sunt tam strenuè Turcas inuadūt, tantaque alacritate, vt in fugam uerterint. erat im-
peratum Gallis vt cum idoneum tempus uideretur sese ad insidias reciperent, vt Turcæ circumuenti
trucidarentur. at Turcis succurrentibus iis qui laborabant, Galli cedunt paulatim vt iussi sunt, au-
gentq; animis hostium alacritatem ad insequendū. hos ubi in insidias attraxissent, circumuentosq;
putarent, erumpunt ex insidijs Hispani & Itali tam cito vt Turcæ quamuis multis amissis peri-
culum omnino euaserint. Sic omnis vis & tormenta in eos parata obdormitarunt per
inscitiam Gallis cum essent circiter mille incolūmibus intra fossas reuersis nonnihil animi
ardor

ardor & fortitudo excitata est obsessis, atque ita vt non mediocriter hostem infestarent, qui nouis
fossis in horas, nouisque reparationibus arctius obsidere conabantur. nam semper iis occurrebatur
nouis reparationibus ab obsessis, interdumq; erumpentes non paucis cladibus Turcas afflictabant.
Pontifex interea qui Camerini principatum adiuncturus erat nouis nuptiis, vt diximus, iubet diem
dici Placentiæ Parmæq; Duci. Imperat sua iura in medium afferre, quibus fretus possideret prin-
cipatum Camerini, vt uideretur an ea præstarent iuribus pontificiis, quæ pro Virginia aduersus ip-
sum ducem afferbantur. Hi dum disputant inter se de Camerini principatu, septem biremes, quæ
uoluerant fortunam cum reliqua classe Hispana experiri, meliorem fortunam apud Lotophagiten
expectantes non procul a munitione iussæ sunt malos demittere, atque instrui vt amplissimi pon-
tis instar omnes in vnum coniunctæ amplam aream superius præberent ad defensionem, quæ repa-
rationibus & tabulatis latera protexerant, poterant etiam defendi ab oppido, quod erant propin-
quæ, & illi opem ferre pro opportunitate, cum ita essent tormenta directæ ab orientis latere vt Tur-
cas plurimum infestarent id latas obsidentes. decretum est à Turcis vt ea perpetua molestia libe-
rarentur, malleolos iniicere, atque omnia dicota coniuncta vno tempore concremare, quæ provin-
cia Luz Ali fuit iniuncta. Ille per obscuritatem noctis nonnullis nauiculis cum militibus & igni-
bus missilibus profectus biremibus propinquare nititur, sed cathenis trāsuersè ductis impeditus &
exauditus fuit, quare repellitur cum multa suorum iactura. ea clade inflammatus statuit alia via rem
adoriri, quippe cum mane paratissimo & expedito globo Turcarum eas inuaserit diluculo cum ma-
gnis uociferationibus. Nautæ partim multitudine inuadentium, partim inuitatis Afrorum clamo-
ribus territi relictis nauigijs in mare defiliunt vt se ad munitionem seruarent. id ipsum faciunt, mi-
lites illorum fuga consternati & animum despondentes, quare Aluarus frequentem globum sclo-
pettorum mittit, qui cōferto prælio hostem frænarunt partim sclopettorum glandibus, partim
minoribus tormentis multos prosternentes. Accepit lætale vulnus Varaona castrorum magister,
qui paulopost ex acceptis uulneribus & lætali in primis fati cōcessit, cum summus imperator Tur-
carum Pialis sentiret omnem operam ludi, quod neque conatibus, neque crebris verberationibus
quidquam proficeretur, decernit opus esse occupari fossam, quæ puteum protegeret, vnde aqua hau-
riebatur ab obsessis, ac puteus inter pugnandum impleretur faxis. Illud ubi Turcæ cum Mauris fuisset
sent aggressi, Aluarus monitus, qui fidissimum & diligentissimum habebat exploratorem in castris,
qui aduentabat in oppidum per obscuritatem noctis, iubet vt ad vetandum illud facinus statuto tē-
pore confertissimus globus præstō esset, in quem locum directæ sunt tormenta. cum Turcæ & Afri
ad opus accessissent, immature & non expectata occasione displosis tormentis patefactæ sunt in-
sidiæ, quare Turcæ quamuis multis è suis amissis cladem illam deuitarunt. quam insignem, si ma-
turato consilio obsessi vti essent, erant capturi. Cæterum cum multi quotidie transfugerent in ca-
stra ob penuriam aquarum, & annonæ, pertesi tot laborum militarium, certior faciant Pialim
de omnibus difficultatibus, quæ erant intra munitionem; quibus allectus munitionem scalis ad-
hibitis summis conatibus vndique inuadit. id antequam fiat, explorator certiorum facit per no-
stem Aluarum, atque hortatur vt instruat reparationes ad occidentem, quod factum esset summis
opibus, summaque diligentia. Sed enim cum equites leuiore quidam transfugissent, monuit
sentque de munitionis apparatus, quæ ignibus, tormentis, alijs telorum generibus esset instru-
cta aduersus omnem vim inuadentium, & ad orientem præcipuè, mutatur consilium, statuitur
vt munitio inuaderetur ab ea parte, quæ mare prospiceret. ubi dicota essent ad pugnam parata.
Aluarus per eundem exploratorem fit certior denuo, quare omnia necessaria pro viribus parat, tor-
menta que dirigit, vt sibi videbatur conferre: nam Turcæ occupatis triremibus ab ea parte puta-
rant munitionem non posse defendi. Monet explorator certum diem conatus nesciri, sed non
posse multum differri. quoniam captum esset in castris etiam annonæ penuria laborare. Ast ubi
dies instaret conferendi prælii, vt rursus monitus est, omnia tormenta sunt eo directæ, & aucta na-
uigiorum præsidia. Vbi primum illuxit omnis generis nauigia Turcarum plena conueniunt, sed
cathena transitum impedit, quam frustra infringere conantur. Ex altera parte Turcæ ac Mauri mu-
nitionis propugnaculum Gonzagam multo impetu inuadunt, nequa subsidia laborantibus na-
uigijs mitterentur. Cum primum nauiculæ propinquassent cathenæ, nauigiorum præsidia ac mu-
nitionis tantam glandium, globorumque procellam & grandinem in nauiculas, Turcasque pro-
fundunt, vt frequentes in morem foliorum ex arbore concussorum deciderent. At vero dum cer-
tatur ad triremes exeunt trecenti pedites ex ea parte munitionis, quæ spectat ad occasum. Com-
mittitur leue prælium. Turcæ ueriti ne castra diriperentur dimissa pugna multis è suis amissis re-
deunt in castra. Sed quoniam multi quotidie profugerent, fit edictum Aluari iussu, vt quicumque
fugientem interemisset certum præmium consequeretur, quod tamen nihil profuit. nam Turcæ
aquam, uas, pepones ostentantes cognita penuria obsessorum, eos ad se alliciebant, qui post-
modo capti ad transra cathenabantur, aut diuendebantur. Pialis transfugarum hortatu uerbera-
tionem à muro diuertit in latera propugnaculorum, ita vt nemo defensionibus propinquaret,
quin a Ianizzeris cederetur, quare uel nauigiorum necessario pro reparationibus sunt erecta, qui-
bus transeuntes tegerentur. nam tanta erat, tamque frequens vis tormentorum, vt plura qua-
tuordecim millibus globorum sint in munitionem coniecta. Sed cum summus copiarum impe-
rator Pialis intelligeret se actum agere in dies, decreuit arte tentandos esse atque impellendos ad
desperationem animos obsessorum, quos neq; uictus penuria, neq; vi tormentorum, neq; assiduis
laboribus vel frequentibus præliis, vel vlla militari industria mollire aut flectere poruit. Simulat
igitur triremes quinquaginta nuper aduentare Byzantio cum multa commeatus, bellicorumque
appara-

Camerini
principatus
iura repetita
à duce Parmæ.

Stratagemata.

apparatum copia, accrescentibus auxilijs, quas triremes per noctem hac ipsa de causa iussit in altum recedere: triremes ubi propinquarunt redeuntibus magna facta est militaris salutatio pluribus tormentis displotis atque editis ingentibus clamoribus cum magno tubarum, tympanorum, bellorum instrumentorum omnis generis strepitu. Præterea enim triremis, ubi primum apparuit, flammam extulit & duo vexilla, quod erat lætitiæ signum. facta utrinque militari salutatione omnes terrestres copię ter conclamarunt, ut mos est illarum nationum. Repetita sunt vesperi ter eadem salutationes displotis tormentis, & sclopettis in castris cum vociferationibus. multæ epistolæ tagittis infixæ iaciebantur intra munitionem, alię quorum hortabantur ad deditiorem, alię significabant quid artificij Turcę molirentur in castris, & quod quatuor triremes Byzantio sulphureum puluerem globos ac sagittas aduexissent, quod nisi per sextilem confecissent negotium, Turcis vasa colligere opus erat ad nauigationem. Pialis mittit qui Aluarum hortaretur ad deditiorem propositis honoribus, præmijs, & dignitatibus, quæ eius virtuti conuenient: cum necesse esset omnino vel per summam inopiam rerum necessariarum, vel per vim ferri in hostis potestatem venire. non esse prudentię militaris inquit pugnare aduersus necessitatem, quæ omnibus legibus, omnique ratione est potentior; sed potius temeritatis & nescientis vi rebus presentibus. Præstare honorificas deditiõnes conditiones accipere, quàm incertos fortunæ euentus iam inclinatæ expectare: quippe cum nulla reliqua sit spes subsidiorum Hispana classe tam foede profligata, & capta, insula fauente vniuersa obsidentibus, erepta facultate aquarum & puteorum, præsidij munitiõnis vel fuga vel clade debilitatis, & iam ita diminutis, ut tot laboribus omnino breui non sint factura satis, cum rerum inopia tamen non mediocriter sint afflicta. Aluarus his auditis respondet se neque literas, neque nuntios amplius admissurum. munitionem nullo pacto nisi armis per multorum cladem obstinatissimè posse obtineri. Id responsum Pialis pertinaciæ plenum, quod penè victoris at non penè victi videtur, & refertum superbia ac minis, ægerrimè tulit, quamobrem arctius obsidere cœpit. omni industria molitur incommoda, & difficultates voraginem occupat in qua aqua minus salua reliqua inueniebatur propinqua, qua utebantur obsessi per ignem exempta falsedine. deuastatis lateribus propugnaculorum per crebram tormentorum vim in solfas operas demittit, quæ propugnaculorum acumina ligonibus detraherent, ac deuoluerent. id cum facile fieret, Turcæ cognita eius laboris utilitate iubent omnia propugnacula pariter deuolui. Aluarus cognito periculo instruit reparationem interius, ubi per multos dies posset se defendere, si vel omnia propugnacula deuoluerentur. ibi multas tubas ignis missilis parat. cados pulueris tormentarij transfixos cum funiculis statuit sub tabulatis occultis terra superius constrata, quo contractis funiculis accensis proxima quæque repente conciperent ignem, & ferrentur sublimia. multos afferes clauis transfixos locat, & arena contegit, qua hostes essent inuasiuri. Turcæ igitur propugnaculum Quiricum primum inuadunt, ubi recenes defessis semper summittuntur, cum primi cuniculis, ignibus missilibus, asseribus transfixis absumerentur variis artibus ab obsessis excogitatis. nam difficultates faciunt ingeniosos. atque cum magna multitudo Turcarum in eo prælio cecidisset, apparatusque intra munitionis reparationes nuntiarentur, coacti sunt recedere. Ceterum ex aggeribus, fossæ propugnaculum ita sublime erigunt mira celeritate intra triduum, ut Cerde propugnaculo immineret, atque alterum rursus è regione Gonzagæ, ad quæ concremanda Aluarus multos mittit cum ignibus missilibus ante comparatis, qui partim initia comburunt, sed frustra postea absumitur omnis opera ob copiam arenæ, & terræ superiectæ, partim in castra hostium transfugerunt fame compulsi. His difficultatibus etiam circumuentus Aluarus coactus est suos intra munitionem prorsus continere, quare animum ad munienda loca interius conuertit. Cerde propugnaculum Franciscum, & Alphonsum Golsinos centuriones, muri spatium inter propugnacula Germanos ducit Gabriele Mauro tueri iubet. Sed iam Turcæ Gonzagæ ita detraxerant, ut viam tam amplam, & planam fecerint, ut equus posset ascendere, quare statuunt illud occupare. nam tanta industria demoliendis propugnaculis utebantur, ut trabes etiam, quæ clauium, & firmamentorum vice fungebantur in iis sustinendis omne opus facile redderent, funibus & vi instrumentorum mechanicorum euellente. accedunt. locum ascendere conantur. certatur utrinque summa contentione pertinacissimè. multi cadunt. nisi Aluarus ipse opem tulisset, confectum fuisset negotium illo die, cum etiam vulneratus fuerit. Multi centuriones ceciderunt utrinque, plures vulnerati. Turcæ postmodo è regione Cerde tormentum erigunt in plateam interiore munitionis tanta cum obsessorum molestia, ut nemo appareret incolumis. Diuisa est platea aduersus illud incommodum, reparationesque quedam erectæ, at incommodum enitari plane non potest. nam, & rote currulium tormentorum infringebantur, & Cerde ac Sancti Ioannis propugnacula tuto ligonibus detrehebantur ita, ut via plana ad inuadendum pateret. rursus Turcæ munitionem cum scalis inuadunt, quæ tanta virtute ab Ialjs, Germanis, & Hispanis quibusdam defenditur, ut reiecti sint non sine iactura. erant eo redacta propugnacula, ut tanquam per planitiam possent conscendi, sed propter interiores reparationes Turcæ nolebant fortunam belli experiri, certantque victoriam, quam inopia aquarum & ignium intra munitionem breui pollicebatur, fortunę arbitrio committere. Prætererat iam Iunius mensis, & magna pars Iulij inter hæc leuia certamina & demolitiones ac reparationes crebras utrorumque, cum ligna etiam obsessis coeperunt deficere ad aquam falsam purgandam, nuntiatumque est annonam in triduum tantum superesse. Aluarus tarditatem certam esse iacturam intelligens, at in fortuna belli spem reliquam esse positam, suos ad inuadenda per noctem castra hostium, extremumque conatum experiendum hortatur. Laudat militum virtutem, & constantiam. Demonstrat nullum esse fortitudinis

Aluari Sada
oratio ad ex
tremam pu
gnam.

itudinis genus, quod in illis cumulatè spectatum non sit, cum tam gloriosè ad eam usque diem cum molestissimo hoste, cum perpetuis laboribus, cum iniquitate & inclementia aeris, cum, quod est magis admirabile, annonæ, aquarumque penuria fortissime pugnaverint, atque inuidissimi aduersus tantarum difficultatum molem perstiterint. Iure igitur non milites, sed imperatores militum, omnes præsentis posse censerent, qui singulari virtute & constantia tam diu sint usi. Sed cum ad omnium rerum summam inopiam res sit deducta, cum tormenta partim ab hostibus sint globis infracta, partim quod nimis frequenter necessario disploderent disrupra, prostrata propugnacula, aquæ, annonaque consumpta, omnia ad defensionem necessaria exhausta, non esse committendum ut pristina virtutis obliuio videri possent, vniuersamque gloriam tot laboribus, vigilijs, periculis, difficultatibus acquisitam, vno temporis momento abiiciant; quod apparebant facturi, si expectarent ut intra munitionem ab hostibus vel armis vel fame turpiter & per inertiam opprimerentur. vniuersam gloriam in exitu rerum consueuisse à plerisque iudicari, cum pauci sint, qui res diu præclare, honorificeque gestas respiciant, si in vno articulo temporis vires aliquantulo remissiores apparuerint; omnesque respiciunt semper vltimos tantum euentus. Summæ esse prudentiæ in summis difficultatibus scire honorificum & salubre consilium inuenire: quod si opratum finem sortiatur, salutem affert & opulentiam, & quietem, & gloriam vno tempore. Sin autem bene decreta male succedant, illud tribuitur à sapientibus & rerum humanarum peritis iniquitati fortunæ, at non imbecillitati aut timori sapienter constituentis. Alterum horum in præsentis necessarium esse, vel ut viui per ludibrium tanquam faminae capiantur ab hostibus, & moriantur inopia victus, vel tanquam viri fortes salutem & rerum omnium copiam in armis positam esse existiment. Non timendam esse fortunam belli; quia non semel accidit, ut qui abiecta spe salutis hostem fortiter inuasissent quamuis pauci multos profligarint, fuderint, trucidarint, victoriam acquisierint. In vno certamine, quod proponitur, sitam esse totam laborum virtutisque gloriam, spem salutis omnium scilicet, & insule imperium ac totius Numidiæ, Christianorum armorum existimationem. Non solum pro dignitate Philippi Regis, sed pro militari gloria, pro Christi cultu, pro auita & incontaminata religione aduersus sempiternos hostes Christiani nominis certatum iri: sed pro vita, pro sanguine, pro iugulo singulorum, quod vnum ab hostibus crudelissimè & obstinatissime tot contentionibus, torque prælijs, quamuis frustra contra viros fortes, expetitur. ubi cessauisset Aluari adhortatio, omnes se prompto esse animo exclamarunt, quare iussi sunt curare corpora, quoad belli signum daretur. postridie hora circiter tertia ante lucem ratus Aluarus se imparatos hostes, ac nihil tale suspicantes inuasurum, iubet suos exire ab ea parte, quæ mare prospicit, ut quæ minus accuratè à Turcis custodiretur, orientem versus. iubet portam aperiri, quæ multa gleba opplata fuerat, atque in loco opportuno copias in aciem instruit. Præmittit trecentos ad inuadendum aggerem hostium, qui pugnando uel ad tentoria usque penetrarent cum suis ducibus. statuit ut ipse cum reliquis copiis hos sequeretur. Sed cum à Mauris perspecti fuissent, ceptum est ad arma totis castris conclamari. Hi summa celeritate usi, nulla concessa hostibus facultate ut armarentur, obuios quosque trucidant. vel tertios aggeres superant. Turcas in fugam vertunt. ad tentoria usque penetrant. Aluarus cum illis, qui sequebantur vigiles trucidat, atque primæ aciei victoria vitur. Sed cum multi non exissent è munitione, sicuti statutum fuerat, Turcæ in aciem instructi pluribus è partibus hos circumstant, multosque trucidant, quare sunt coacti terga vertere. Nam tametsi Aluarus ad prælium instaurandum illos hortabatur, demonstrabatque potius in armis, quàm in fuga salutem posse inueniri, tamen territis animis verba honorifica nihil profuerunt. nemo enim inuentus est, qui illum sequeretur, præter duos spectatæ virtutis viros, Marottum & Peracchium Neardum viros Hispanos. Aluarus ubi non posset redire ad munitionem, fretus noctis obscuritate ad biremes se recipit, unde nuntiatum mittit præfectis munitionis ut eam tuerentur, quod esset eò crescentibus aquis accessurus. Quidam è fuga se ad munitionem recipiunt. Marottus vulneratus venit in potestatem hostium. ceciderunt in ea pugna Hieronymus Bauus, Alonsus Golsinus, Ioannes Ouandus, Petrus Aluarecius insignes, & alii multi vulnerati. at multo plures è Turcis. Cum milites reuersi ad munitionem Aluarum non viderent, quia nuntius fuisset captus, mirificè omnes animo sunt collapsi, quamobrem multi in castra hostium diffugiebant. ubi nuntiatum est ad biremes se seruasse, id etiam Pialis per transfugas cognouit. suos hortatur ad expugnationem. inquit non esse annonam nisi in biduum. ita territos esse defensores per sui ducis ab sentiam, ut munitione nullo propè negotio capi possit. Turcæ quinque tormenta interim dirigunt in tres biremes, quæ combustis ceteris super fuerant, quare aduentus Aluari in noctem protrahitur. Pialis suos hortatus ad inuadendum iubet, vniuersam turbam nauticam exire ad spectaculum victorię. ea dū parantur ad expugnationem, præfecti munitionis, cohortiumque duces, ubi nuntiatum esset Aluarum velle se seruare in castris, conueniunt communi sententiã habitis comitijs ut ageretur de deditiõne, quando nulla prorsus reliqua spes esset subsidiorum. vexillum igitur in Quirico erigunt ad signum deditiõnis, atque Turcæ aliud ad signum amicitie intra suas reparationes. hoc vilo vexillo concurrunt ad expugnationem biremium totis propè castris. Aluarus hortatus suos ad pugnam atque defensionem, ubi nauiculam sibi parasset ad salutem, si fortuna belli parum feliciter aspirasset, his visis accingitur ad prælium. Sed cognita deditiõne suorum, qui Turcas munitioni propinquos non offendebant, post diurnum certamen salutem sibi pa-

B b rare

In munitione
neuxillu eriguntur
deditiõnis.

Aluari dedi-
tio.

Munitionis
deditio.

Mauroru in
genia & quo
rundam Tur
carum simi-
lia feris.

Draguti ma-
darum cle-
mens.

Aluari animi
magnitudo.

Papa Pialis
Byzantium
adeuntis.

Aluari animi
magnitudo.

rare statuit. nauiculam ingreditur, quem cum multi duces vellent sequi non ferens tantum pondus nauicula in paludem demergitur, quare Aluarus cogit in biremem munitam reparationibus euaere. Cessatur a pugna vel ipsi hostibus repellentibus illum inuasuros. Promissus quidam Turca Genuensis hortatur Aluarum stantem in prora biremis stricto gladio cum scuto, vt se dederet ab omnibus iam derelictus, ne in viliorum Turcarum potestatem veniret; qui respondet se nemini velle dedere, sed vltro venturam ad Pialim, si promittat se deducturum. Ita vel inuitis, qui volebant in via trucidare, defendente Promusso ad Pialis tentorium adducitur. Pialis perhumaniter post primum intuitum eum excepit, vt virum fortem, & singulari cognitione rei militaris, sed tamen queritur quia maluerit per tantas difficultates libertatem amittere, quam honestissimas condiciones accipere cum multa vtriusque iactura. respondet Aluarus se vel per eas difficultates fuisse omnia superaturum, nisi animus militibus defuisset. postea iussus est abduci in pratoriam triremem, vbi erat Ioannes Cardona, Sancius Leua, Gatto Cerda filius proregis Siciliae, & Berlingerius. datur munitionis Turcis post multas controuersias illa conditione, vt omnes, qui munia militaria aut dignitatem haberent inter milites cum viginti & quinque priuatis e singulis cohortibus liberi excederent. His ita stabilitis portae munitionis aperiuntur. at Turcae nulla seruata lege vel promissis omnes propè intra munitionem repositos perfide ac miserabiliter trucidant. Qui sese in castellum receperant, postredie in miserissimam seruitutem sunt abducti. Nam primo die casorum per tot pugnas recordatio, & ira atque indignatio, quae in animo infederat ob tot exantlatos labores, fecit immemores captiuitatis, & praedae. his accedebat quod gens illa parum est fidei ac promissorum obseruans, ac pro innata barbarie parum particeps humanitatis, cum apud illos magna crudelitas, & quasi ferarum ingenium, & humani sanguinis propè sitis, magna fortitudo, & vis animi verè militaris credatur: nam qui aequiore animo humanum sanguinem, & vulnera, & caedes quasi per ludum videre sustineat, is fortior propè miles, quam qui ingenio, & prudentia hostem superauerit, apud plerosque eorum putatur. Non desuerunt tamen, qui nihil promissum fuisse a Piali contendunt ad illum ab ea perfidia expurgandum, sed iis tantum promissam libertatem, qui negotium tractarunt. Post captam munitionem Pialis imperio insulae libero potitus octo dies in insula moratur, dum tormenta, alijque apparatus bellici portarentur ad classem, & daret Draguto quaedam mandata, vexilla, & tormenta Christiana, & caetera victoriae insignia cum magno Christianorum ludibrio, illis Numidicis nationibus ostentans, dum commeatusque Tripoli adueheretur. Enimvero vel ex hac ipsa Christianorum clade facile apparuit quanti sit opportuna celeritas in rebus bellicis, cum ea sola potuisset tantum malorum cumulum auertere. Pialis antequam ex insula discederet hortatu Draguti constituit Tripolim petere quo res Maurorum siue Tiagorensium, & Arabum componeret, a quibus Dragutus anno praeterito fuerat infestatus. eo conuenit. classem ornat multis vexillis praepostere attractis, & pendentibus de antennis, cum magna salutatione tormentorum intrat, accipitur a Draguto ad lautissimum conuiuium. postea coepit Mauros Tiagorenses castigare, per summamque seueritatem iudiciorum in seditiosos finem discordis, & contentionibus imposuit. Dragutus illi captiuos proceres summa diligentia commendat, hortaturque libertatem procurare, tanquam pro viris non supplicio, sed omni genere laudis dignissimis, qui fidelissimè, & fortissimè pro patria militassent. Pialis vulneratos captos in munitione Mauris relinquit ad subleuandam classem, deinde Byzantium proficiscens Melitam versus iter capit. tormenta Melitensia ex oppido diui Angeli atque e triremibus disploduntur in Turcicam classem non procul ab oppido praeteriectam; atque non multo post reiecta est tempestate ad insulam Siciliam. Egressi sunt quidam Turcae aequatum inter Pachynum, & Syracusas, e quibus alij cæsi sunt ab equitatu insulae, alij capti. Sed post paulo classis felici navigatione via vehitur ad oppidum maritimum Augustam. Illud a praesidiis relictum diripit, & succendit. Inde praeternauigans Calabriae litora, & Ericusam & Nicopolim & Naupactum & Cephaleniam ac Zacynthum Methonen peruenit, vbi munus accepit, quod solent Veneti pro sua liberalitate summo Turcae classis imperatori offerre; inde ad portum Tenarium peruentum est, vnde nauigia quaedam Christianorum fines illos praedationibus infestantia persecutus post biduum ad Maleam Laconiae promontorium appellit. Tum ad Rium Meliceriumque applicuit, atque inde Nicopolim siue Gallipolim profectus postulat ut mittit vt liceat Byzantium accedere. Triremes viginti interim mittit ad Aegaei custodiam. postea concessa facultate adeundi Byzantij triremes Rhodias & Mitylenaeas & Nicopolitanas dimittit, ipse Byzantium contendit. ingrediens Hellepontum pratoria omnibus praecedebat, quae Lychnum siue phanum gestarent, triremibus. Hunc multo interuallo viginti antecesserant multis Turcicis vexillis ornatae, multisque captiuis praepostere attractis, in lateribus mista gestabant trophaea galeis, scutis, thoracibus, gladiis armata, quae latera iucundum spectaculum possent praese ferre. His praetergressis Pialis eodem ordine accedebat cum nobilioribus vexillis praepostere, quem sequebantur captiuae triremes ac postea vniuersa classis secuta est, dum e regione imperatorij septri constitisset, omnis autem Byzantina multitudo erat in speculis, omnesque victoriam Imperatori conclamabant. Ibi vniuersa displota sunt tormenta classica ad vniuersam significationem tanta letitiae, egresso Piali e pratoria nauis captiuus eius domum adducun-

adducuntur, vbi tenebantur & alii. at Aluarus illuc ingredi noluit, quia diceret suae dignitati locum vulgarium captiuorum minime conuenire, quare aliò fuit adductus. Pialis exceptus est multis honoribus a Solimano. necita multo post captiuus insigniores seruato ordine militari galeis & thoracibus, caeterisque armis induti adducuntur domum Solimani in quoddam septum, cum insignia militaria humi traherentur. Praecedebat caeteris Zailus & Nasufaga praefecti rerum maritimarum, qui medium habebant Aluarum. Ventum est caeteris subsequenteribus in magnam aream ante aedes imperatorias, vbi Diuanum appellatur, multis ornatum cyparissis & porticibus circumdatu Parijs columnis, vbi erat magnus lanizzeroru, Spachiù, caeteroruq; insignium Turcarum numerus, atque omnes ordines militares. Despiciebat hos Solimanus e fenestra quadam minutissimis clatris compacta, qui saepius in gyrum sunt circumducti conclamantibus vndique praesentibus, gloria & victoria magno Imperatori. Post huiusmodi pompam captiuus plerique missi sunt in turrim ad cornu Byzantij, at Aluarus cum sacerdote & puero missus est in turrim maris nigri vocatam. Huic magnae opes, & insignis militaris praefectura promissa est aduersus Tamnasum, si velit esse Turca. his addiderunt quidam ad exprimendam animi Imperatoris letitiam pro accepta tam insigni munitionis & classis victoria, cum viginti & octo triremes, multaque biremes captae fuissent, & alia multa varij generis nauigia praeter demersa, vbi noluisse fieri Turcae captiuus, pecuniam imperasse imprimi, in qua scribebatur Turcicis characteribus, non quero religionem armis, sed imperium. Quae dum geruntur Byzantij, Franciscus Galliarum Rex comitia indicit ecclesiasticis & nobilioribus conditionibus ciuium, quoniam illud regnum magnis, molestissimisque perturbationibus fluctuaret, atq; omnia antiq; religionis iura & ritus in magna difficultate essent posita nouis haeresibus vbiq; quotidie emergentibus, & in Aulercorum praecipue regione ac Neustrioru, qui populi sunt Normaniae, vbi principes erant eius factionis, qui Rotomagi, aliarumque finitimarum urbium animos populorum ad spem nouarum rerum per religionis mutationem, opportunitatemque extulerant. Vbi frequentes conuenissent ad comitia, rex paucis verbis at grauibus hortatur proceres vt mature, quantaque fieri potest erga regem fide & beneuolentia fidele & salubre consilium omnes caperent, quod erat vt res tantas praecipue tuerentur, in quibus publica totius regni conseruatio, integritas diuini cultus, quies subditorum, iura ac felicitas populorum omnium contineretur: quippe cum rerum omnium bonarum fundamentum ac stabilimentum sit verus ac legitimus Dei cultus. Vbi de omnium salute ac felicitate agitur, ibi necessario omnia priuata desideria oportere consopiri, quae siquis aduersus publicam utilitatem, communemque salutem audiverit, ille denique Deo vltore omnium scelerum, qui vnus intima cordis penetralia cognouit, in multas miseras, calamitatesque incurrit. His ita dictis, surrexit Amiras. obtulit scriptum, in quo multae petitiones haereticorum continebantur euangelistarum vocatorum, quae Rotomagi datae sibi fuerant. Initio eius scripi Amboisae coniurationem detestabantur, quae religionis ergo facta fuisse dicebatur. demonstrabant hi se ignaros fuisse tanti sceleris, atque esse maximè Regis obseruantes. Suppliciter petebant vt liceret liberè exercere diuinum cultum ad morem euangelistarum ministrorum. His additum est, quod si vellet subscriptionibus rem confirmari, plura quin quaginta hominum millibus istud efficerent, quod non mediocriter praesentium plurimorum animos turbauit. Inde pertractatum est de re pecuniaria, quo Rex subleuaretur tanto aere alieno, quantum propter sumptus superiorum bellorum fuerat contractum, nam inuentum est aes alienum regio prouentus annuos superare longissimo spatio, cum plura decies centenis millibus nummum praeterea excederet. Inde fiebat nisi mature consulere, vt regnum oppigneratum in perpetuum videretur. Vbi multos dies hisce de rebus habita essent comitia, multaque fuissent proposita, sed nihil conclusum, decernitur vt ad tantarum calamitatum remedium comitia trium conditionum ad quartum idus Decembris indicantur. atque post quadraginta dies habeatur synodus nationis de rebus ad religionem spectantibus, cuius auctoritatem postmodo omnes sequerentur, atque obseruarent decreta. Interim vt seueritas animaduersionis in hereticos cessaret, nisi tamen siquis autor extitisset seditionis, aut arma contra edicta regia sumpsisset. His ita statutis dimissa sunt comitia. Per idem ferè tempus Gustanus Sueuorum Rex post annos triginta & quinque sui regni naturae concessit cum multa suorum populorum laetitia, quoniam vniuersam propè nobilitatem in morem Tarquinii Romani deleuisset, veritus ne quod imperium illegitime occupasset, legitime sibi extorqueretur. Ad hoc, impulerat etiam innata quaedam alienae opulentiae sitis & auaritia & cupiditas, propter quam in omne genus hominum crudelissimè sequebatur. nam nihil est intolerabilius, quam recens tyrannus. Huic succedit in regnum Henricus filius primogenitus, princeps omni liberali disciplina egregie instructus, minimeque assentiens paternis institutis, quippe quem dignum & illo & omni quouis maximo imperio singularis humanitas, sapientia propè admirabilis & benignitas atque innocentia facit. Interea dux Hetruriae ad iter se accingit ad nouum pontificem multa communicaturus, quem plurimum iuuerat ad eam dignitatem. Pontifex misso obuiam episcopo Bononiensi honoris gratia, iubet ab omnibus vrbibus Romanae ditio- nis benignè accipi. tum Romam profectus in vineam, quae est in uia Flaminia, priuatim a pontifice honorificentissimè excipitur. illi datum est hospitium ornatum multa magnificentia & operum mirabilitate, multis scilicet statuis perantiquis, & multa arte aeflabreque factis fontibus, & auratis porticibus ac laquearibus. Postredie urbem ingreditur publice, ad quem conuenit omnis Romana familia, & capitolini magistratus, & purpuratorum patrum familiae, & omnium principum oratores ordinarii, qui erant Romae. peruentum est ad arcem Diui Angeli per uiam Flaminiam tenentibus, eum principem medium Sanctiflorio & Ferrariensi patribus, purpuratis, vbi

Solimano ca-
ptiuus ostesi.

Pecunia noua
impressa
ad laetitia si-
gnificatione.

Francisci Gal-
li Regis ora-
tio.

Sumptus bel-
lici magnitu-
do regis Gal-
li.
Cociliu na-
tionis indi-
ctu in Gallia
Sueui Regis
mors.

Henricus Sue-
uorum rex.

Cosmus Flo-
rentiu Dux Ro-
mae accedit.

Papa in in-
gressu.

Andree Auriæ mors & laudes.

Exequiæ ex publico.

Concilium in dictum Tridentinum, & diligentia Pö.

Card. ad concilium missi. Prodigia veterumq; vis.

Supplicationes pro concilio.

Parmæ ducis defensionis pro Camerino.

facta est ingens saluatio displotis multis tormentis. Profectus ad pontificem perhumaniter accipitur, pedemque exosculato in palatio datur hospitium, quo etiam die vxor excepta est cum eadem pompa. Per idem ferè tempus Andreas Auriæ vir Genuensis, princeps Melphitanus diem suum obiit, omnibus maritimis dignitatibus & præfecturis perfunctus, vir nobilitate, opibus, auctoritate, gloria bellicæ laudis clarus: & præcipue cognitione rerum maritarum; qui primum a Cæsare patre, deinde a Philippo Hispaniarum Rege filio præfectus fuerat cum summo imperio classi in mari mediterraneo. Hunc clarissimum, & gloriosum multa quidem præclara facinora fecerunt, sed in primis patria per eius virtutem in libertatem vindicata, & compositæ, vel potius euulsæ radicibus discordiæ, propter quas vrbs illa coacta fuerat modo his, modo illis principibus se credere desiderio quietis, quam etiam nonnullis legibus ad perpetuam felicitatem informauit. Fuit animi fortitudine insignis, ad omnia pericula promptus, acri ingenio, laborum, vigiliarum, mediæ patientissimus, erga milites perhumanus, & munificus nauigationum & classium regendarum in primis peritus, & quem ausim dicere omnium imperatorum, qui præfuerunt rebus naualibus per vlla tempora præstantissimum, vixit annos nonaginta, & tres. Ioannē Andream potem hæredem treremium reliquit, quem in extremo vitæ limine paternâ charitate hortatus est ne cuiusquam stipendia principis præferret Philippo Hispaniarum Regi, sed in primis patriam: pro vrbibus defenderet, libertatemque summa ope tueri niterentur: Nam & nepos præclaris eius virtutibus institutus iam tum magnam sui expectationem in animis mortalium excitauerat. Andream mortuo Genuenses viri boni, & in suos ciues virtute præstantes benigni, tanquam Patri patriæ magnificas exequias è publico instituerunt, memores eorum beneficiorum, quæ ab illo sene acceperant. Pontifex autem ipse præsentem pacis opportunitatem non prætermittendam ratus cum res ad religionem pertinentes in tanta perturbatione versarentur, concilium vniuersorum christianorum Tridentinum incidit cum multa principum, multorumque populorum lætitia. Curat igitur vt perseueret id decretum, quod multos annos propter importunitatem bellorum fuerat interruptum, idque ad octauum diem Paschatis indicit post resurrectionem. Summam atque adeo inusitatam diligentiam adhibet vt Germani quoque accederent ad eam synodum, & Daniæ, Scotiæ, Britannicæque populorum doctiores, atque ceteri complures, qui catholicis Romanis dogmatibus parere reluctabantur, & aduersabantur. misit & quinque purpuratos patres, qui pontificio nomine sacræ synodo interessent; Seripandam, Sermonetam, Mantuanum, Amasium, Vuarmiensem. ea dum instituuntur ad synodum, insignes & horrendi turbines in agro Genuensi coorti sunt, & tanta vis ventorum ac tempestatum, vt multa ædificia euerterit, arbores euulserit, tecta domorum cum horrendo, & formidabili spectaculo in aera sustulerit, cum tanto, tamque tremendo fragore, vt omnia subiecta prosternerentur, quo tempore multi homines, multaque animalia perierunt. Sed enim illa tempesta non contenta fuit finibus Ligurum, verum etiam per Hetruriam, & Latium latè debacchata est, atque Oriuetum vsque peruenit, vbi præter arbores ac domos vi ventorum euerfas, turres etiam crebritate fulminum sunt prostratæ, multaque ædificia solo æquata. At Romæ decretæ sunt supplicationes pro indicto concilio, quibus pontifex ipse interfuit, atque à templo diui Petri, quod est augustius, ad templum quondam Minervæ consecratum accessit cum Florentino, & Vrbinate Ducibus. Iussi sunt omnes sacerdotes ac populares orare pro communi omnium Christianorum salute, & pro iis, qui a vero cultu diuino aberrarunt, vt ad piam, sanctam, catholicam, incontaminatam religionem, fidemque perducantur, quæ preces vt sanctius fierent, indicta sunt ieiunia, & expiationes omnium peccatorum. Ceterum Philippus, vbi rediit in Hispaniam è Belgio, acerbè insurgentes hæreses animaduertit, comprehensique sunt passim, & in vincula coniecti hæretici, maximeque qui opiniones nouæ religionis imbiberant, aut etiam defenderant, nam in Tudetanis apud Hispalim celebre emporium extructo rogo in foro circumspèctantibus multis omnium ordinum millibus viui combusti, crematique sunt. Nulli vel sexui vel ætati vel dignitati parcitur, qui eam opinionem retineret. At quia concepta hæresi desciserent, illis quidem vita non eripiebatur. Nec multis diebus post ad Pintiam vallem simile spectaculum Hispalensi editum est, cui & primates, & Rex ipse interfuit, cum multi viri illustres, & equestri dignitate insigniti concremati sint, quod ipsum spectaculum editum est & in Gallia. Virginiæ interea Varadinæ controuersia non intermittebatur aduersus Placentinum ducem, cum ad illam principatus Camerinenfis iure hæreditario pertineret; pro qua afferebatur concessio eius principatus & Nepetæ facta à Julio Tertio, & permutatio postea facta cù ecclesia pro principatu Parmæ & Placentiæ. ex illa permutatione contendebatur quod ecclesia passa sit maius damnum, quam sit iactura quingentorum milliū nummum, vt quæ per fraudem facta sit. repetebatur vt ea damna refarcirentur. Dux contra huiusmodi criminationes affert confirmationem Iulii Tertij & Pauli Quarti pontificum, & manifestam vtilitatem, curatque vt controuersia ad præstantissimum vocatum Rotæ magistratū deferatur, qui supremus est Romæ, vt diximus, & ex præstantissimis ac integerrimis orbis terræ iurifcons. collectus. Habebantur interea Lugduni varia principum eius vrbs de variis infidiis conuenticula, & de occupando Lugduno in primis, nisi Antonii Albonis præfecti vrbs summa vigilantia, & industria sæpe restitisset. nam quidam è primariis ciuibus Lugdunensibus in domum Petri Terrassonis clam conuenire solebant, a quibus decretum fuerat vt omnes, quando res Lugdunensis difficilis appareret ob vigilantiam, cum nimis valida essent præsidia, sese paulatim Nansium reciperent, quæ vrbs est nobilis & populosa Armoricæ siue Nametum populorum in Aquitania. ibi decernitur in frequentibus comitiis, vt copiæ mitterentur in eam partem, in qua Rex extitisset ad illum inuadendum.

dam. nam Rege de medio sublato, parum reliquum fore videbatur controuersia. obtigit autem coniurationis Lugdunensibus vt primos oporteret milites quosdā & arma mittere varij generis Aureliæ ad statutum tempus, quæ missa per simulationem mercimonij vna cum aliis mercibus, sed missi sunt pauciores milites quam oportebat. Idcirco patefacta coniuratio fecit vt alii è coniuratis Geneuam, alii in Germaniam profugerint. renouatum est tamen paulopost a quodam duce negotium, cum dicerentur copiæ ad occupandum Lugdunum Geneuæ & alibi comparari, quia minor erat Lugduni numerus coniuratorum, quam vt possent urbem occupare. Decreta est expeditio occupandi Lugduni Geneuæ à Ioanne Caluino, Theodoro Beza, Epiphanio concionatore, & aliis quibusdam. Sic copiæ vndique iter clam arripiunt, multi proceres clam Lugdunum ingrediuntur, cum ad sexaginta domus & amplius in harum copiarum aduentum clam fuissent instructæ, quæ singulæ certum numerum erant militum in hospitium excepturæ, cum ducenti pedites paulatim essent ingressi celsis ensisibus, & pugionibus. Erat his ad portas decreta indicia vt ad hospitia a custodibus adducerentur. Alii tamen in diuersoria concedebant sine vlla suspitione. Erat magnus coniuratorum ciuium numerus, qui arma habebat prompta ad hoc negotium, cum dux quidam esset quingentorum ciuium armatorum, ac trecenti pedites soluti Genena accederent. accedebat & equitatus è variis locis, ac tantus peditum numerus vndiq; paulatim confluebat, vt agrestes trepidatione repleri ad arma conclamarint, nuntiarintque in urbem. Sed quidam è coniuratis iam porta vrbs & clauibus ac turre potiti fuerant, cum aliæ portæ & vrbs breui esset occupanda. Sed vrbs præfectus cognita ingressorum externorum multitudine, ac intra fines Lugdunenses in agro existentium, conuocatis vrbis magistratibus decernit vt custodia portarum adaugerentur, haberenturque excubiæ, & partes vrbs debiles recognoscerentur, fieretque edictum per præconem vt omnes externi sub pena capitis exirent ex vrbe. quæ sita sunt arma, quæ visa fuerant paulo ante in quandam domum comportari. exierunt breui armati armis lucentibus milites è vicinis quibusdam locis, qui repulerunt arma querentes, & præsidarios illorum sclopetarios. Vgonotti potiti sunt foro per illam noctem, cù catholici arma tantum pararent. Sed Vgonotti vel timidi, vel parum intelligentes vt opportunitate cognitis vrbis apparatibus, qua nocte vrbe potiri poterant, sponte concepto metu diffugiunt, partim per fluuium, partim per portas fauentibus amicis, atque Aureliam contendunt. postfridie capta sunt arma & impedimenta in domibus relicta, quicunque inuenti in carcerem detrusi. fuerunt circiter duo millia hominum, qui participes fuerunt eius coniurationis. Sed quoniam horum seditionum autor cenfebatur Vandomius princeps, & Condeus frater, capti sunt vtrique vt in comitiis iudicarentur, an participes fuissent illarum seditionum. Sed mortuo paulopost Rege causa delata est ad regia comitia, iisque viri boni, ab accusationibusque alieni sunt iudicati, & è carcere soluti. Eodem ferè tempore quo hæc agebantur, quæ pertinebant ad Camerinensem principatum, non minor nata est in Hispania controuersia: nam venerunt Romam Vandomiæ legationes Regis Cantabrorum nomine ad obedientiam nouo pontifici promittendam, in surgit aduersus has Hispanas orator. Non audiendas has esse inquit tanquam Regis amisso a suis maioribus regno, quod possidebat Philippus rex Hispaniarum. Non esse faciendum tantum Philippo Regi, tamque molestum præiudicium, cum & captiosè ac subdolè missæ sint legationes, vt ita permultas artes amissum regnum recuperaret. post multas altercationes & controuersias denique legationes extorquet audientiam in aula regalium legationum, quod fuit sine præiudicio Philippi Regis, pro antiqua Cantabrorum regum consuetudine. Deinde cum petitorum esset in frequenti purpuratorum parum senatu vt regnum auitis regibus, & legitimis successoribus restitueretur, quod querebantur fuisse per iniuriam auarè ab Hispano, Galloque regibus iamdiu vsurpatum, conabantur legationes animi pontificis flectere atque impellere ad ferendum auxilium, vt communem parentem ac iudicem christianorum regum, ad quem vnum spectarent munia iustitiæ ac iura in omnes Reges. Sed his responsū fuit hæc controuersia in aliud tempus opportunius differendas, atque legationes multas potius pollicitationes, quam vllam certam rem consecutæ ad Vandomium redeunt. Cosmus Hetruriæ Dux cum Romæ moraretur, nitebatur componere animos Parmensis ducis & purpuratorum Farnesiorum ac Cæsaris Gonzagæ propter cædem Petri Aloysij Ferrandi opera cæsi, qui magnopere inter se dissidebant, quæ vetus inimicitia christiano consilio, & quia præsentibus illi negotio non fuissent implicati per eum singularis prudentiæ summæque autoritatis principem extinda est, vt fama increbuit ac rumor diditus est, ac sempiternè obliuioni mandata. Dux postmodo militiam equitum sancti Stephani consulto pontifice instituit, quorum ipse fit princeps. multos insignes viros purpurea cruce insigniuit, atque in eum ordinem admisit. His domicilium & certa sedes instituta est Pisis, ad imitationem Tosonii ordinis, aut sancti Michaelis, aut Grattieræ, additi sunt prouentus quidam ecclesiastici à Pontifice, qui ordines cum multis indigeant ad magnificentiam, quæ certe nulla esse potest sine sumptibus, dicata sunt illi ordini bona, quæ fisco addicerentur ad honestam dignitatem sustinendam. multas etiam antiquas statuas dono accepit a pontifice, & columnam marmoream insignis pulchritudinis è thermis Antoninianis. at ciues Romani id ægerimè tulerunt, quibus graue videbatur antiqua maiorum monumenta concedentibus pontificibus auferri ad exterarum nationes, ad imitationem foedæ captiuitatis. Interea Franciscus Secundus Gallorum Rex Henrici filius, & Catherinæ Mediceæ reginæ, maritusque Mariæ Scotiæ reginæ concepto apostemate in capite, diem suum obiit, cuius mors permultis fuit iucunda, cum & tantarum rerum moli sustinendæ videretur ineptus, & his præsertim turbulentissimis temporibus, & paruam sui omnino præbuisset expectationem. nam quibusdam propriis amicis tam se gubernandum concesserat, tamque illorum iudicio & voluntati addixerat, vt inde multæ nascerentur.

Coniuratio in Lugdunum.

Vgonottorff error.

Condeus captus & absolutus.

Vandomiæ legationes vt Regis Cantabrorum.

Hispana legatio aduersatur.

Cosmus Dux Flor. composuit re Farnesium cū Gonzagis. Equites sancti Stephani instituit.

Francisci Regis. Galli mors.

Salubre mo-
nitū principi
bus seruādo.

Carolus no-
nus rex Gal-
lorum.

Tutela Regi
data.

Res Gallicę
ā Tutoribus
gubernatę.

Liouoniā inua-
surę copię
parantur.
Moschouita
pacem re-
gis Polo-
nię petit.

Malos prę-
stat inimicos
quā amicos
habere.

Pugna atrox
in Myſia.

Schertelli &
Ludouici
Eſtinchii cō-
trouerſia.

tur emulationes, discordiæ, controuersie, ac perturbatio rerum omnium, non modo inter aulicos, sed etiam in uniuerso regno, quibus etiam maiores & acerbiores in dies conſurgerent & imminerent. Nam ut in re medica contingit periculofum esse nimis caleſcere, refrigerare, implere, aut euacuare corpus; cum ſolita contra vel deteriora facilius feratur, quā inſolita mala leuiora; ita gratia principis ſi nimia; quicquam aut repente concedatur, nō æquis animis à ceteris ſubditis excipitur, ſed magno plerumque cum periculo & principis & gratioſorum & ſubditorum. Huic ſucceſſit Carolus Maximilianus Dux Aurelianus, qui Carolus Nonus fuit, tenera adhuc & impubere ætate, quippe qui nondum vndecimum annum expleuiſſet, præclara indole, & non vulgari ingenio. Huic cum opus eſſet pro Gallorum legibus ad ætatem vſque quatuordecim annorum eſſe ſub tutela, mater pro inſtitutis atque conſuetudine regum præteritorum, iure gubernatrix erat inſtituenda; ſed proceres qui ſunt à regia ſtirpe varijs rationibus freti per id tempus vniuerſam adminiſtrationem ad ſe ſpectare arbitrabantur & contendebant. At quoniam varia inſtituta ſunt variorum regum diuerſis temporibus facta, ut omnis contentionum, diſcordiarumque facultas tolleretur in illis præſertim turbulentis temporibus, datus eſt rex concilio octo præſtantiſſimorum procerum gubernandus; Cantabrorum Regi videlicet, Card. Lotaringiæ, ac Tinurtienſi Conſtablio, Ghifſo duci, Mareſciallo Sancti Andree, Britacio, ſupremo cancellario; quorum principis eſſet regina ſine aliquo titulo gubernatrix. Additi ſunt paulo poſt Card. Borbonius, dux Mompenerius, & regulus arcis Surroniæ, qui omnes erant à Borbonia familia & regia ſtirpe. His etiam paulo poſt adduntur Condæus, & Auguſtono metenſis reguli. additum eſt denique ut ad quindecim concilium accederet, addereturque huic regio cerui Memorantius ac Thermeus duo reliqui Mareſcialli. nā Condæus cum multis menſes fuiſſet in carcere reus heræſeos, nuper ab eo accuſatione fuerat abſolutus. ab hoc ipſo concilio res vniuerſe Gallicę domi, forisque gubernabantur pro regia autori tate. Interea corpus Franciſci Regis ſepultum fuerat in templo Sanctę crucis Aurelię demore Gallorum regum, qui fuit in templum Diui Dionyſij, ſed non cum uſitata pompa comportatus. Dux Moschouitarum oculi impatiens, qui metu ingentium copiarum ſuperius ſe intra ſuos fines receperat à Liouonia, nunc denuo arma inſeſtat importat illis partibus Liouonię, quæ cum regnis Septentrionalibus terminant, Normanis ſcilicet ſive Noruetię & Gottię populis, ubi Oſtanius Danię Regis frater portum, ut diximus, occupauerat eo conſilio ut maritima quæque ſinitima ſubiugaret. Illis tantis motibus armorum conterritæ reliquę vrbes Liouonię neutrius armis perdomitæ deſperatione deſenſionis captæ ſe Regi Sidoniæ dedunt, ut ab his hoſtibus protegerentur. rex cum iſtud facere conaretur, & iam ſatis ingentes copias collegiſſet, à Moschouitarum Duce retardatur, qui legationes cum magna pompa miſit, cum hyemis frigus iam aduentantis nihil memorabile fieri pateretur, cum honorificiſſimis muneribus, ſororemque in matrimonium poſtulauit, ac maximè diuturnam pacem ita obrulit. Hiſce legationibus reſponſum eſt, ita ſi dux hæreſes reliquiſſet, catholicaque dogmata amplexus eſſet, atque omnia per uim occupata Liouonię populis reſtituiſſet, iſtud facile futurum. Exules, per quorum incommoda pax illa fieri uidebatur, ad regem Sidoniæ conuolant, nitunturque eius animum ab illa pacis conſideratione pro uiribus diuertere. Docet ducem illum principem eſſe ferocis ingenii, qui nihil eorum ſeruaturus eſſet, quæ promitteret. Futurum eſſe ut oblatas per pacem prædandi opportunitates repente arriperet. Securiorem eſſe vel certam vel ſuſpectam mali & perfidi hominis inimicitiam, quā ſimulationem pacis, quę ſolum inter viros bonos ſeruatur incotaminata. Iſtud potuiſſe inquirunt à multis inſidijs præteriti temporis intelligi. In hanc etiam ſententiam impellebatur ea ratione, quod nihil eorum per legationes conſecutus erat, ut apparebat, quæ requiſiuerat. Hiſ rationibus impuſus eſt Polonorum rex ut ab omni ſpe amicitię ducem repulerit, ac bellum indixerit quoties reliquas Liouonię partes inuaſiſſet. Sic datis non minus honorificis muneribus legationes dimittit. Quę dum aguntur in Polonia in Myſia ſuperiore, Vaiuoda quidam opibus Sidoniæ regis ſuſtentatus, & Laſcus dux quidam non ignobilis gubernatorem eius prouincię de medio tollere per inſidias conandur. colligunt igitur circiter octo millia peditum, & quatuor equitum, cum etiam Laſcus duo millia adduxiſſet, quibus copiis putabant futurum ut communi conſilio illum repente tanquam dormientem inuaderent. hoc ipſo conſilio Vaiuoda, quia antiquas inimicitias cum gubernatore exercebat, à Turcicis ad Ferdinandiſtendia conuenerat. at Myſiæ ſuperioris gubernator vir callidus & prudens horum fraudes obſeruans, cum eſſet in ameno apertoque loco colligit circiter quadraginta hominum millia. Certior factus ubi hoſtes caſtra haberent, qui putabant per noctem fore ut ſumma celeritate facinus aggredierentur, in ipſo propè articulo temporis, quo erāt iter capturi, priuſquam in aciem inſtruerentur, illos inuadit, quod ſit tanta vi armatorum ut intra breuiſſimum ſpatium cęſe proſtigatęque ſint eorum vires. Sic malo & importuno cōſilio ſuſcepta negotia in caput autorum plerumque conuertuntur; cum nulli propè errores eorum qui ſunt cum imperio, ſint leues. Vaiuoda & Laſcus propter inconfideratum facinus in indignationem Cęſaris incucurrerunt, qui fuga ſalutem ſibi comparantes victoriam & prædam multam hoſtilibus copiis reliquerunt. Laſco certe occupata ſunt à Gubernatore multa caſtella ſinitima Caſouio, quæ poſſidebat, quoniam maiores ſunt errores qui à potentioribus ſunt, qui maiorem faciunt iacturam. ut enim corpora hominum craſſiora breuiore viſa plerumque fruuntur, quam gracilia; ſic maius periculū opulētis propoſitū eſt, quā tenuibus hominibus; atque qui ſtat fortunę beneficio, debet procurare ne cadat ex alto loco. Horū igitur vterque profugit in Myſiā inferiorē ne uenirent in poteſtatem Cęſaris, aut regis Polonię, aut gubernatoris. Quę dū tractantur in Myſia ſuperiore, iam iam magnorum bellorum germina videbantur pluribus in partibus Germanię pullulare, quod Ludouicus Eſtinchius comes, & Sebaſtianus Schertellus, qui fuit caſtrorum magiſter in bello

bello Germanico, in magnam controuerſiam inciderāt propter iura, quę ſe potiora habere in quędam caſtella vterque arbitrabatur. erat enim ad arma vſque peruentum. & quoniam per horum principum diſſidia periculofum videbatur ob multas affinitates & amicitias ne ingens bellum excitaretur Boiorum & Neumburgeniſis duces Tonaueram contendunt. res componere nituntur. qui copias ingentes colligebant; atque poſt multas difficultates intercedente Cęſare etiam, res eo perducitur, ut controuerſię omnes per quosdam principes iudices deciderentur. ea dum per hos principes componuntur conſimilis prope controuerſia excitata eſt inter ducem Carinthorum & Marchionem Badę de finibus agri & quibusdam pagis. Nam dux cum fines marchionis ſibi uſurpauiſſet, marchio cum magna manu militum repente capit oppidum & abbatiam intra ditionem eius ducis. abbatem captum & præfectum oppidi vincos abducit. iurat ſe non eſſe illos dimiſſurum, niſi quę per vim fuiſſent ablata, vltro reſtituantur. at dux ira inſtammatus aduerſus eas incurſiones edicit ut quicumque è ſuis armis tractandis eſſent idonei arma caperēt; reliqui partem ſumptuum pro viribus ſuppeditarent. Sic hic ſumma diligentia ad bellum vſionemque; acceptarum iniuriarum, ille ad deſenſionem rerum ſuarum ſe accingebat. Sed & hæc controuerſia ibidem, ac per eoſdem iudices fuit compoſita. Iſabella interea Pannoniæ inferioris regina Ioannis eius prouincię Regis mater ſatis conceſſit, quæ habita fuit inter ſexum muliebrem ſapientiſſima & variarum fortunę mutationum patientiſſima, cum ſumma omnium vel barbararum nationum laude & admiratione. Sub finem præſentis anni octauo cal. Ianuarij circiter ſub meridiem ſudo ſerenoque; celo tonitrus Iulobonę cum fulgure formidabili fuit exauditus. Fulmen excidit in arcem in apparatus bellicum, inde maxima pars arcis & multa priuata ædificia cum ingenti ſtrepitu corruerūt, magnaque; vis ignis in aerē diutius viſa eſt. alibi dicitur pluuiſſe ſanguinē in agro Iuloboneniſi. Foſſani in Gallia ſubalpina Italiae tres cometę viſi ſunt. Centalij magnus equitum numerus in aere turmatim concurrentium cum armis conſpectus. Sed non minus admirabilis fuit ceteris & præter naturam Iulobonę fulminis caſus, cum inauditus ſit per mediam hyemem ſereno celo, & in partibus præcipuē ſeptentrioni ſubiectis, cum vrbs illa habeat ad quadraginta & quinque gradus polum ſupra orizontem elatum. Philippicę res erant afflicte non ſolum per expugnatam claſſem. & cędes, & captiuitatem ſuorum ducum in inſula Menynge, verum etiam per reliquas triremes elapſas ex eo periculo, quam repente tempeſtas inuaſerat vel in ipſo Herradurę portu: nam tanta coorta vis eſt ventorum, & turbinum, & aquarum inſurgērium, ut viginti & duę triremes proſtigatę demerſęque; ſint cum duobus millibus peditum præfecto Ioanne Mendocio. idcirco effectum eſt ut quamuis tantę calamitatis magnitudinem egrē ferret, nihilque; magis cogitaret, quā acceptam erumnam per aliquod memorabile facinus. reſarcire tamen per recentem etiam iacturam coactus eſt vſionem in aliud opportunius tempus differre.

Carinorum
ducis & mar-
chionis Ba-
dę cōtrouer-
ſia de finibus

Iſabelle regi-
næ Pannoniæ
mors.

Prodigia.

137

LIBRI TERTIODECIMI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS,

LIBER QVARTVS DECIMVS.

1561

MENIA verò Europæ atque Asiæ imperia fore pacata & quieta hoc anno videbantur, qui fuit primus post mille quingentos & sexaginta à partu Virginis, cum Numidiæ, Scotiæ, Brianniæ, Galliæ, Hispaniæ, Liuoniæ, Germaniæ res aut compositæ essent, aut conuiescerent metu maiorum periculorum, sed Italia in primis per pacem inter duos Christianorum Reges, cum omnia non modo nullo pacto ad bellum, sed ad stabilendam confirmandamque diurnam populorum tranquillitatem prospicere viderentur. nam partim factæ fuerant, partim fiebant variæ regionum, vrbium, castellorum restitutiones in Hetruria, Cyro insula, Gallia subalpina pro pacis conditionibus. Idcirco Philibertus dux Allobrogum cū

Margherita Francisci primi regis Gallorum filia in suum principatum restituitur cum incredibili totius cisalpinae Galliæ & transalpinae lætitia. nam præter Saulianum Pinariolumque oppida, vniuersum vetus ducum Sabaudensium imperium illi restitutum fuerat. omnes vrbes, omnes populi, omnes prouinciæ, & Italia in primis plurimum hisce rebus lætebatur, quod ita res demum verè tranquillitas fore censebant, cum illa viderent hinc inde restitui & concedi sine controuersia, pro quibus tantis sumptibus, tantis cladibus; tot, tantis, tamque multiplicibus difficultatibus tã diu fuisset dimicatum. Sic ciuitates omnes à tot bellicis laboribus, quot diutissimè pertulerant respirare sibi denique visæ sunt. Sabaudiensibus ducibus ex urbe Lutetia Parisiorum profectis ad Niceam Prouinciæ accedentibus, atque inde Vercellas omnes quæ sunt in itinere ciuitates inuisitatae lætitiæ significatione ostendunt. Hos cum ingenti pompa, magnificentiaque excipiunt obuiam honoris gratia ciues & magistratus effusi, & magna ciuium omnis generis multitudo. omni amoris, obseruantia, humanitatis genere, tamquam erga Reges vtuntur. Philibertus ubi Vercellis nonnullos dies fuisset, pro suo singulari in genio, vt princeps rei militaris peritissimus locum ad arcem excitandam satis amplum designat. fundamenta iacit. propugnaculum illud excitat aduersus irrumpentes ex Insucribus. Pontifex per hanc tranquillitatem omnium ferè Christianorum opportunè euellendis tot hæresium radicibus nactus occasionem, quæ vbiq; paulatim serpebant, & in pestiferum multorum popularium malorum segetem propè florescebant, nihil habet antiquius, quam vt prauæ opinioniones euellerentur & à vera, sancta, incontaminata religione dissentientes homines, ad verum catholicumque Dei cultum salubriter iis euulsis perducerentur. conuocat omnes antistites, qui doctrina ceteris præstant, ad synodum à superioribus pontificibus inceptam, quo mature rebus ecclesiasticis, vel, vt verius dicam, multorum saluti consuleretur; qui aduersus pia, rectaque instituta maiorum insurgebant. Nam Francisci & Henrici patris Galliarum regum interitus non nihil comodorum dedisse videbatur pestiferis illis iam erumpentibus seminibus, cum ita fors tulerit vt clarissimi illi reges præstantissimis ingenii vti consultoribus prius decesserint, quam illa conuellere poterint, & tantum malorum cumulum, quantus consurgere videbatur, labefactare. Successit his, vt dictum est, Carolus Nonus omnibus præstantissimis nature dotibus ornatus, atque ad auitam, ueramque religionem egregie informatus, qui incendia per multos annos aucta, altiusque ingressa omnino restinguere non potuit, quamuis summas difficultates pro catholica fide, & pro uera religione constantissime sustinuerit. Enimuero pestis illa adulterinæ, nouæque religionis non solum Germaniam, Aquitaniam, Belgas, Britanniam, Scotiam, Liuoniam, Galliamque peruagata est, sed

etiam

etiam in Hispaniam penetrauit, & in Italiam prorupit citra montem Apenninum atque alpes Cœtias, ac primum omnium vallem Engroniam peruasis, quæ prospectat fines Salassios. Hæc incendiorum initia Italiam vniuersam videbantur in maximas difficultates coniectura; & aliunde auxilia accessissent, aut vires serpendo cepissent, sed Philibertus princeps sapientissimus perspectis secum in animo tantis difficultatibus, quantæ poterant consergere, nisi cito his motibus occurreretur, summa celeritate copias colligit. Antistitem Trinitatis virum strenuum & rerum bellicarum peritum cum summo imperio huic expeditioni præficit. Montani illi homines agrestes in hæresim colapsi auditis Philiberti Ducis bellicis apparatibus, qui in ipsos fiebant, multi in vnum conueniunt, semperque succrescentibus viribus accessione multorum eiusdem factionis, non modo non terre tur metu futuri belli, verum etiam multa alacritate se accingunt ad sustinendos copiarum impetus, & ad propulsandos Allobrogum conatus. Agros finitimos præterea inuadentes omnia instant iursum onibus, prædantur. diripiunt. homines trucidant. animalia abigunt. succendunt ædificia. quantum possunt regionis populantur ac deastant. conueniunt ad illud bellum & Itali homines non scripti complures, tanquam communi consensu ad commune totius Italiæ incendium restinguendum, cui nisi mature occursum esset, videbatur tota Italia breui conflaturæ. Nam profecto nihil est tam vile, tamquã salubre ciuitatibus, quam, vbi maximorum malorum semina erumpunt, illa repente opprimere, sedareque initia seditionum, quæ ubi diutius conualuerint non erunt sine magno vrbis exitio vel periculo. Vt enim humanorum corporum, ita ciuitatum morbis statim initio ægritudinis opportunè adhibenda sunt remedia, quæ, si purgentur vt conuenit, confert, & facile fertur sine ceterorum membrorum detrimento. neque solum initia malorum conuellenda sunt: quia, parua quæ sunt, magna fiunt crescendo, sed etiam quia tanquam tenellæ radices & nondum validæ tutius euelluntur. nam quæ inueterarint morborum radices, non conuelluntur postmodo sine magno totius corporis periculo. Inter hos bellicos apparatus auctus est filio Philiberto, qui infans Carolus Philibertus vocatus est cum magna Margheritæ lætitia. inter hos igitur rerum tantarum motus in Italia, atque apparatus necessarios illis reprimendis, iam non in vulgus tantum manauit viuendi licentia ab autoribus nouæ religionis concessa, sed etiam peruasit in Galliam Transalpinam per multos proceres aulicos, tantaque succreuit paulatim hæreticorum vbiq; multitudo, vt regnum illud in maximum periculum iniecerit. at qui vereor ne diuina ultio permiserit tantum malorum in illo regno excitari, quia Henricus accita in auxilium classe Turcarum effecerit, vt multa Christianorum millia abducta sint in miseram seruitutem, atque Italia pars nonnulla fuerit deastanta. nam diuina castigatio aliquando in filios & nepotes etiam redundat. cū enim nulla lex diuina iubeat arma capeffere aduersus impias & barbaras gentes religionis causa, quanto minus conuenit Christiano principi barbaras, immanes, & crudelissimas nationes ad Christianorum cladem vel datis stipendijs incitare: præclare agunt Turcæ in priuatis controuersis ac differentiis, nam cum legem habeant, quæ improbe iubeat in populos diuersarum religionum scire, abstinere autem prorsus à mutuis cædibus. inuitant aduersarios Christianum aliquem strenuum ad singulare certamen prouocare, quod si abnuerint; neque audeant, ipsi vltro inuitant, ita se fortiores esse per aduersarios ignominiam profitentur, quos arguunt ignauiæ. Nemo diu felix arma Turcicæ in Christianos conuertit, cum sit potius diuinum auxilium implorandum. nam & antiqui Pannoniæ Reges ex Imperio deiectioni sunt à Turcis, quod ad Turcica potius auxilia, quam ad diuina confugerint, & Epirus, Dardania, Mysia superior, Illyris, Macedonia eadem de causa paret imperio Turcarum. Carolus Gallorum rex curauit per hoc tempus editum Regium promulgandum per præconem, per quod hortabatur Gallos omnes ad cultum sanctæ & catholice incontaminatæ religionis, atque complexos iam hæresim obstinate ac pertinaciter metu grauissimorum suppliciorum ab impietate deterrebat, ac reuocabat. Sed iam inerat annus alter qui fuit secundus salutis nostræ post mille quingentos & sexaginta, cum indictum toties, tantisque pontificum decretis & studiis institum concilium, apertum est Tridenti, ad quod legationes omnium principum Christianorum, & patres ex vniuersis Christianis prouinciis doctrina & eruditione præstantes destinabantur. Pontifex delegit purpuratos patres inter eum ordinem vitæ integritate & eloquentia, doctrinaque claros Herculem Gonzagam Mantuanum, Hieronymum Seripandum Neapolitanum. Ioannem Moronum Mediolanensem. Stanislaum Hosium Polonum. Ludouicum Simonetam Mediol. Marcum Siticum Amasiensem Cermanum, Bernardum Naugerium Venetum. Cæsar delegit ad illam legationem viros & ipse insigni doctrina, bonitate, cognitione multarum rerum præstantes; Sigismundum Tuunium Tridentinum, Ludouicum Lanfacium, Antonium Muglitiū Morauum archiepiscopum Casurgiensem. Galliarum Rex & ipse suos oratores misit, inter quos fuit Renaldus Ferrerius vir singulari cognitione rerum & linguarum excellentium, sed in primis rerum sacrarum & legum ciuiliū peritissimus, vt ex eius consuetudine cognoui, & eximia bonitate, nulla que re cognitione rerum inferiore. cum hoc profectus est Guido Faber iudex primarius Tolosæ: accessit eo & Georgius Praconitius Illyricus orator Cæsareus pro regno Pannoniæ. Valentinus Herbutus Polonus pro regno Poloniæ. Philippus Hispaniarum rex virum in signem ad eam legationem delegit Claudium Fernandesium Quignonium Comitem Lunensem. Veneti Nicolaum Pötium & Mattheum Dandulum viros magnæ prudentiæ, multarumque rerum cognitione claros mittunt. Erat Pontius insignis cuiusdam virtutis & scientiæ, cum in omni genere doctrinæ maximè excelleret: nam philosophiam publicè Venetiis summa cum laude, & omnium admiratione professus fuerat, cū non minus præstaret eloquentia, in qua nulli Venetò erat secundus. missus est Hieronymus Gadius pro Duce Florentiæ, & Ioannes Strozza Florentinus vir opibus, eloquentia, bonitate clarus, &

Marcus

Hæreses val
lis Engroniæ
oppressæ.

Carolus Phi-
libertus na-
tus Duci Sa-
baudiæ.

Turcarum due-
la.

1562.

Legationes
principum
accedunt ad
Concilium.

Nicolai Pö-
tij laus.

Vercellis arx
extracta.

Caroli noni
indoles &
ingenium.

Marcus Antonius Robba Casalensis pro Duce Allobrogum. Eò ubi conuenissent omnium
 cæterorum Regum, principum, Christianorum legationes, & episcopi, ac præstantiores doctrina
 viri vndique antistites complures, Cæsar & ad pontificem & ad sacram synodum petitiones mi-
 sit vt reformarentur mores, atque sacra postea decreta in melius constituerentur, quæ in hanc tenentem
 scribebantur. Cum celsitudo Cæsarea optet vt ad sanctiorem exitum quoad fieri poterit
 res oecumenicæ concilii perducantur, proponit tanquam iustas & legitimas petitiones infra scri-
 pra capita, quæ sua maiestas petit à præsentè synodo confirmari. 1. Primum vt rogetur summus Põ-
 tificex vt ferat per placidè seipsum, curiamque Romanam reformare. 2. Vt Cardinalium numerus
 ad duodenarium perducatur, aut saltem duplicatum, duobus in super additis, ita vt sint viginti &
 sex ad summum. 3. Vt prouideatur ne fiant amplius dispensationes, quæ scandala apportent. 4. Vt
 immunitates vbique contra leges communes concessæ reuocentur, atque monasteria sub potestate
 sint episcoporum, quorum fuerint in diæcesibus. 5. Vt eximatur omnino facultas possidendorum
 plurium beneficiorum, atque quoduis collegium scholam instituat, neque res ecclesiasticæ mercena-
 rijs sacerdotibus indoctis dentur. 6. Vt Episcopi cogantur residere in suis diocæsis, nisi summa ec-
 clesiæ necessitas eos reuocauerit, atque ipsi non per uicarios exerceant sua munia, qui si sint inepti
 aut impotentes, non prorsus vni Vicario cura totius diocæseos committatur, sed pluribus, & iisdem
 theologis, & canonicorum decretorum peritis, ubi ratio ita postularit, atque quotannis vniuerse
 diocæses visitantur, fiantque synodi in quavis diocæsi. 7. Vt vbique gratis cõcedantur ministeria, quod
 si qua ecclesiæ paruulos habeat prouentus, neque possit sine lucro istud efficere, coniungatur cum
 beneficiis sine cura ditioribus. 8. Vt fenes canonici renouentur contra simoniacam prauitatem, vi-
 deturque nõ fore inutile, si coarctaretur multitudo humanorum decretorũ ac statutorum exemptis
 multis superuacaneis, antistitesque adæquarent suas constitutiones obligationibus diuine legis. 9.
 Vt diræ imprecationes ne fierent, nisi causa peccati lethiferi, publicæque irregularitatis. 10. Vt pro-
 curetur diuinas preces rite fieri, quæ ita præcipites fiunt aliquando, vt neque ipsi quidem se ipsos in-
 telligant, nedum illi qui intersunt. 11. Vt breuiaria & missalia purgentur, eximanturque omnia, quæ
 à sacris diuinisque literis non manarunt, atque molesta psalmorum & orationum prolixitas aliqua
 honesta ratione breuietur. 12. Vt aliquando in aliquo loco cum latinis canticis aliquas orationes &
 preces miscere liceat in patrium idioma translatis. 13. Vt statuatur quo pacto monasticus ordo
 ad primariam institutionem, vitamque se planè recipiat, ne tãta monasteriorum opulentia ita pro-
 digè dissipetur. 14. Quod attinet ad decreta, considerandum est in sacra synodo an requirat aliquan-
 do necessitas, vt quædam de iure positiuo dimittenda sint, atque communio sub vtraque specie pos-
 sit concedi pro desiderio aliarum nationum. 15. Quod attinet ad esum carniũ & ieiunia, pruden-
 ter perpendendum videtur an quid possit relaxari primi rigoris, atq; nationibus quibusdam ma-
 trimonia clericorum sint concedenda, per quæ conciliatis animis populorum multæ annotationes
 in euangelia deleantur, nouæque per peritiores fiant, ad quas parochi sub grauissimis pænis admit-
 tendas cogantur. 16. Et quoniam maligni parochi prius abdicari, quàm meliores eligi possent,
 quædam sunt necessario nominanda. Primum vt interim parochus catholicus præficiatur multis
 beneficiis. 17. Deinde fiat diligenter periculum an quis earum sectarum possit reduci ad catholicã fi-
 dem. 18. Qui verò saniore mente apparuerint, in aliquam catholicam academiã propinquirem
 mittantur, vt ibi rectè informetur. 19. Vt episcopis non habentibus academiã imperetur, vt collegiũ
 instituant in propinquire academia, ad alendos & instituendos adolescentes studiosos sacræ theo-
 logiæ. 20. Vt catalogus terminatus scriptorum edatur, quorum scripta legantur in scholis, neque
 quis præter eos legi iure possit. 21. Vt plures episcopi instituantur in amplioribus prouincijs, atque
 opulentiora canobia in hunc usum conuertantur. 22. Quod attinet ad bona ecclesiastica in pro-
 fanos vsus conuersa atque distracta, has iniurias dissimulare fortasse non erit inutile. 23. Denique vt
 Reuerendissimi præfides sacri concilii summa vtantur diligentia vt controuersis, quæ cõtentiones
 parere possent calamitosas, ne proponantur, vt pote residentia ne sit de iure diuino, necne; & res
 consimiles. quod si deuitari nullo pacto possit, saltem illud curent, ne irati consurgant, ne fiant sa-
 bula & ludibrio aduersariis. Nec multis sanè diebus interiectis post Cæsarianorum oratorum obla-
 tas petitiones, has quoque regii oratores Caroli Noni Gallorum Regis petitiones in medium ar-
 tulerunt à sacra patrum synodo ponderandas & confirmandas, quæ ita se habebant, constitutũ no-
 bis oratoribus erat iam pridem ex officii nostri ratione & Christianissimi Regis nostri mandato ad
 sanctissimam synodum ea referre, quæ in hoc scripto continentur. Sed cum Cæsarea Maiestas, per
 Reuerendissimos, & clarissimos viros oratores suos eadem referre uobis proponenda curasset, nostra
 que omnis petitio cum eorum postulatis mirificè conueniret, sustinimus aliquantulum expectã-
 tes, dum aliquid à uobis de ijs rebus decerneretur. Quid enim multis postulatis minime interse pu-
 gnantibus, vix etiam diuersis, molestos esse vobis necesse fuit præsertim cum ea, quæ adiicienda for-
 tasse videbantur, vel tacite inessent, vel necessariam ex superioribus consecutionem haberent. Itaq;
 restitimus atque distulimus certo iudicio. Nunc autem & principis nostri literis impulsus, & quia
 Cæsareum illud negotium diutius protrahebatur, quàm spes fuerat, differendum amplius minime
 rati, quanta potuimus simplicitate & breuitate verborum, quæ nobis ad constituendam remp. Chri-
 stianam necessaria videntur & opportuna scripto complexi sumus. Hoc autem volumus vos existi-
 mare, nihil nobis a cæterorum Christianorum salute præceptum esse, nihilque singulare. Carolũ
 verò regem nostrum cupere quidem vt petitionum suarum omnium ratio habeatur, sic tamen à
 Christiana disciplina edoctum atque institutum esse, vt vobis omnia tribuat, rerumque omniũ ista-
 rum notionem, cognitionem & iudicium ad vos omnino pertinere sciat. Cum sacerdotes in primis
 oporteat,

Cæsaris peti-
tiones à Sa-
cra synodo.

Quædam
de his
de his
de his

sub his

Petitiones
Gallorũ Re-
gis

de his
de his

castos esse oporteat; & à sacerdotum incontinentia in Dei ecclesia magnæ nascantur offensiones,
 prouideat sancta synodus vt alii in posterum non ordinentur sacerdotes, quàm qui seniores sint, &
 a populo bonum habeant testimonium; vt ex antea vita quales postea sint futuri non leuis sit
 coniectura, & sacerdotũ libidines ac flagitia acerrimis canonum pœnis coerçantur. 2. Cauendum
 est ne eodem die aut tempore omnes sacri ordines conferantur, cum oporteat secundum anti-
 quos canones promouere ad maiores ordines, prius in minoribus digne & aliquo tempore verfa-
 tum. 3. Nullus præbyter ordinetur, cui non continuò secundum concilium Chalcedon. detur unã
 cum ordine beneficium aut ministerium ecclesiæ, sic enim fiebant ordinationes à priscis illis
 patribus, qui titulos præbyterales multo postea tempore inuentos non agnouerunt. 4. Diaconis
 & aliis sacris ordinibus restituatur debita & antiqua functio, ne amplius nuda, & in ceremoniis tan-
 tum posita nomina dicantur. 5. Præbyteri, sacrisque initiati, & cuiusuis ecclesiæ additi in ea voca-
 tione, in qua à domino vocati sunt, permaneant, neque in alio munere & officio, quàm quod Dei
 ministrum deceat, versentur. 6. Nullus eligatur episcopus, qui non ætatis sit legitime, sitque mo-
 ribus & doctrina præditus, vt & populum docere, & ei vitæ exemplar esse possit; & qui non sit sa-
 tis omnibus iis instructus, quæ sufficiant ad episcopi munus ritè per se obeundum. 7. Is quoq;
 creetur plebanus, qui & probatæ vitæ sit, & qui populum in lege Dei possit instruere, sacrificium rite
 celebrare, & sacramenta, vt par est, administrare, & illorum usum & effectum illos, quibus illa
 administrat, rectè docere. 8. Ad abbatiam autem, & prioratum conuentualem, nisi prius in celebri
 gymnasio sacras literas publicè professus fuerit & magistrum, aut alium gradum, non admitta-
 tur. 9. Episcopus per se, aut per eos, quos ad prædicationis munus assumet, qui tot erunt, quot pro
 diocæsis magnitudine videbit opus esse in ciuitate, aut in quacunque parte diocæsis censebit expe-
 dire omnibus dominicis & diebus festis aut tempore quadragesimæ, ieiuniorumque & aduentus
 domini, quotidie verbum Dei annunciet, & quotiescunque id opportunè fieri posse iudicauerit.
 10. Idem quoque faciat plebanus, si non desint apud quos concionetur. 11. Abbas vero & prior
 conuentualis interpretabitur libros veteris & noui testamenti. Xenodochia instituet, & ita antiquis
 monasterijs antiquæ scholæ & hospitalitates restituentur. 12. Qui hodie sunt episcopi, plebani, ab-
 bates, aut alii ecclesiastici, si suum officium præstare non possint, accipiant coadiutores, per quos
 illud præstent, aut omnino beneficia dimittant. 13. De catechesi & summa doctrina ecclesiæ con-
 scribenda, deque postillis etiam agendis ea decernantur, quæ Cæsareæ Maiestati visum est ad hoc
 sanctum referre concilium. 14. Vnum beneficium vni tantum conferatur, sublata quod attinet ad
 pluralitatem personarum, compatibilium & incompatibilium beneficiorum differentia, quæ di-
 stractio vt est vana, & antiquis decretis incognita, ita ecclesiæ catholice magnam calamitatem attu-
 lit. dentur autem regularia regularibus, & secularia secularibus. 15. Qui verò nunc duo, plura ve
 possident, aut illud rantum retineant, quod intra breue tempus elegerint, aut in pœnas antiquorũ
 & veterum canonum incident. 16. Vt ab ordine sacerdotali sordes omnes & omnis avaritiæ labes
 expurgetur, nec villo prætextu pro rebus diuinis quidquam exigatur, curet episcopus istud fieri per
 rationem beneficiorum, aut decimarum assignationem. etsi hoc non fieri potest commodè, prin-
 ceps per parrochianarum symbola & collectas, vt plebani; & cum esse duos, aut plures clericos
 oportet, vt habeat vnde vitam congruam traducant, & hospitalitatem præbeant. 17. In missis par-
 rocchialibus euangelium apertè & dilucidè, & pro populi captu copiose in suggesto exponatur;
 quo in loco, quæ præeunte plebano a populo fieri preces, lingua fiant vernacula. præstatio autem
 sacrificio latinè & mysticis precibus, lingua etiam vernacula publicè ad Deum fiant orationes. eo
 tempore autem aut aliis statutis horis cantari poterunt pia & spiritualia cantica, vel psalmi Dau-
 tidici prius ab episcopo diligenter examinati & probati, si id è re sue ecclesiæ esse censebit episcopus.
 18. Antiquum illud Leonis & Gelasii decretum de communionem sub vtraque specie reuocetur.
 19. Ac vt omnes præcipue ecclesiarum imperiti vsus & efficaciam sacramentorum intelligant,
 præcedatque semper lingua vernacula breuis & dilucida expositio; quæ sacramenti, quod admi-
 nistratur, rationem contineat. 20. Beneficia secundum veteres canones non conferantur amplius
 per vicarios, sed per episcopos ordinarios, quorum est in hoc maxime electa industria; & illis in-
 tra sex menses non conferentibus, aut si indignis contulerint, potestas conferendi deuoluatur ad
 proximum superiorem, & gradatim ad pontificem secundum concilium Lateranense; & aliter
 collatio a quouis facta sit nulla. 21. Mandata de prouidendo, expectatiua, regressus, & fiduciariæ
 resignationes, commende reuocentur, & omnino arceantur ab ecclesia, velut decretis contraria.
 22. Resignationes in fauorem eiiciantur omnino à curia Romana. est enim factis canonibus con-
 stitutũ ne quisquam sui officii quærat aut eligat successorem. 23. Prioratus seculares aut, vt dicam
 simpliciter, quibus contra institutionem cura animarum obtenta est, & translata in vicarium per-
 petuum, eiq; tamen parua quædam decimarum, aut aliorũ prouentuum assignatur, cum primũ va-
 cauerint, curam animarum recipiant, & in antiquum statum restituentur. 24. Cumque plura sint
 beneficia, in quibus contra beneficiorum omnium institutionem inualuit deprauata consuetudo,
 vt qui ea possideant nullo teneantur concionandi, sacramenta administrandi, aut alio onere eccle-
 siastico, episcopus consilio capituli iis beneficiis curam aliquam spiritualem imponat. aut si vti-
 lius videatur, ea beneficia vicinioribus parrochialibus ecclesijs coniungat. beneficium enim sine
 officio esse neque debet, neque potest. 25. Pensiones super beneficiis non constituantur, & quæ
 sunt constitutæ tollantur, quod redditus ecclesiastici sunt in alimenta pastorum, aliosque vsus pios
 transferendi. 26. Constituantur episcopis intra omnem diocæsim ecclesiæ iurisdictiones, & tollan-
 tur omnes exemptiones, exceptis capitibus ordinum, iisque que ipsi sunt monasterijs; & que ca-
 pitula

de his
de his

de his
de his

pitula faciunt generalia, & ijs monasterijs, quibus multis iam retro secutis evidentibus scriptorū monumentis extat datam esse exemptionem, quæ tamen ne à correctione omnino se eximant ali qua ratione prouideatur. 27. Cum episcopus ea iurisdictione uti non debeat secundum antiqua de creta, nisi consulto capitulo, quemadmodum nec alia suæ diocesis grauiora tractare, dan da est diligens opera ut canonici cathedralium ecclesiarum sint assidui in ecclesia cathedrali bonis moribus & scientia præditi, quique saltem vigesimum & quintum annum attingant: non au tem illam ætatem, cum non possint per leges humanas rebus suis prospicere. quomodo episco po consulere poterunt? 28. Retineantur antiqui, noui autem constituantur consanguinitatis, affi nitatis, vel cognitionis spiritualis gradus, intra quos non liceat obtenta qualibet dispensatione matrimonium contrahere, ex ceptis solis regibus aut principibus, & propter publicum bonum. 29. cum nostris temporibus exorti sint Iconomachi, qui imagines euertendas esse contendunt, & maximè perturbaciones pluribus in locis ex eo sint excitatæ; prouideat sancta synodus ut docean tur populi quid de cultu imaginum sit sentiendum, curetque ut siquæ in his colendis irrepserunt superstitiones & errores, tollantur; quod ipsum quoque prouideat indulgentijs, peregrinationi bus, reliquijs sanctorum, & his sodalitatibus, quas vocant fraternitates. 30. Quoniam sæpe ob vnum enorme delictum affligitur vniuersus populus, quem de proximis peccatis sollicitum & an xium esse oportet, restituatur ecclesie catholice non solum antiqua illa propter graues & publi cas offensas publica penitentia, sed etiam ad iram Dei placandam ieiunia & luctus publici. 31. Cū excōmunicatio supremus sit gradus, nō est passim pro quouis delicto aut contumacia decernenda, sed pro grauissimo tantū peccato, cumq; in eo post vnam, & alteram, & non nunquā tertiam admo nitionem reus perseverat. 32. De beneficijs, forenses controuersie, quæ vniuersum ferè ordinem ecclesiasticum contaminarunt, non solum breuiore erunt sublata petitorij & possessorij in cau sis beneficijs nuper inuenta distinctione, sed omnino cessabunt, si sublatis etiam concilij Ba siliensis vniuersitatem nominibus præcipiant episcopis vt beneficia secundum Gregorij autorita tem non ambientibus, sed fugientibus, & de ecclesia benemeritis conferant. merita autem in vni uersum iudicabuntur, si post magisterium aut alium gradum in scholis assecuti conferatur benefi cium autore episcopo, & probante populari consensu fuerit concionatus aliquo tempore. cum que ordinarius semel beneficium contulerit, aut patronus præsentauerit non aliter liceat superio ri conferre, quam si prius præsentatum, aut eum cui collatum est beneficium iudices indignum beneficio iudicauerint. 33. Quod si aliqua de conferendi aut presentandi potestate lis oriatur, pri mum ab episcopo Diocesano consulto capitulo œconomus beneficio vacanti præficiatur, qui fructus omnes percipiat, & munia ecclesie subbeat, deinde litigatores consentiant in aliquos viros doctos & ecclesiasticos, & si non elegerint, ab episcopo dabuntur, qui saltem intra sex menses li tem omnem dirimant, a quibus appellare non liceat. aut si existimat synodus esse appellatione de fendendum, mandetur interea executioni sententia, neque teneatur œconomus, aut qui sententiã primus obtinuit restituere fructus pendente lite perceptos, qui tantum ministris & pauperum ali mentis cedere debeant. ita fiet vt aut nulla vnquam lis de beneficio, aut si qua fuerit breui tran sigatur. 34. Decernat sancta synodus vt non solum synodi capitulares quotannis semel vt mini mū. sed etiam tertio quoque anno prouinciales congregentur, in quibus de ijs, quæ ad statum eccle siasticum pertinent, diligenter tractetur. de ministrorum delictis mature cognoscant, & in eos qui deliquerunt seuerè animaduertant. & vt concilia generalia, nisi aliquod obstet impedimen tum, decimo quoque anno celebrentur. Post has Cæsaris & Galli Regis petitiones responsum est eas mature & opportunè à sacris patribus ponderatum iri, & quantum fieri poterit satisfactum. Caterum patres, qui iam frequentes conuenerant, deploratis Gallie ac reliquarum prouinciarum recentibus miseris, quæ à vera salute sempiterna breuissime voluptatis causa descuissent, cum illud malum non solum in Reges ipsos, in vniuersas Christianas nationes, ac in se ipsos, verum etiam in diuinum cultum redundarent, demonstratur negotium de quo agitur quantum sit, quantique ponderis, & quanta diligentia atque animi integritate oporteat pertractari. ostenditur longa oratione oportere hæc agi prudenter matureque pro recta animi conscientia; cū ad salutem omnium cum presentium tum futurorum Christianorum pertineant. quæ quidem res quanto maior est, tanto diligentiore studio, puriore mente, accuratiore industria, sinceriore animo, & ab omni spe priuati commodi remoto indiget. nam vbi de religione, de sanctitate vi tæ, de vero Dei cultu agitur, qui ceteris rebus omnibus debet anteferi, in quo omnis omnium ciuitatum, regnorum, familiarum, nationum, & priuatorum, publicorumque salus continetur, omnisque humana & præsens & futura sempiterna felicitas, ibi priuata omnes commodorum rationes omnino obdormiant necesse est. Id qui non curauerit in his præsertim opportunitati bus & altissimi Dei rebellis, & omnis humanæ felicitatis proditor, omnisque posteritatis per petuus hostis est existimandus. Sed quoniam nemo satis rectè de rebus tantis pro uiribus hu manis, mortali que ingenio pertractare potest, nisi diuinam opem implorauerit, prius animum ad inuocandum diuinum numen, & ad sacra de more celebranda solenniter patres animos con uertunt. celebratis igitur cum pompa solennibus sacrificijs, omnis patrum industria consumpta est sequentibus diebus reformandis multis deprauatis moribus ac ritibus in ecclesia Dei, multa que sunt instituta sapiēter ad hominum vitam in melius informandam, & pleræque Cæsare ac regie petitiones comprobata, vt est in impressis decretis sacre Tridentine synodi. inter cetera laudabiliter decreta comprobata sunt literæ de prædestinatione Ioannis Grimani patriarchæ Aquileiæ, quæ ad suum vicarium scribebantur, anustite clero, insignisque cum pietatis tum eruditio nis

Oratio habita ante incipitū concilij.

Io. Grima nus Patriarcha, absolu tus à concilio

ris viro: quartū approbatio facta est vniuersorū patrū consensu, & applausu, nā fuit cognitū ipsas literas dolose explicatas fuisse, multasq; calūnias ab inuidis fuisse excitatas, q per hanc viā viro integerrimo obesse tentarūt, optimaq; Pontificis voluntatē ab illa grā reuocare, q sibi debebatur, & cooptatione in conciliū. Card. qd & ex aliqua parte accidit, quāuis oīa in eius existimationē sint cōuersa. Quæ dū agunt Tridenti a sacris patribus, Gallia nō iā amplius cōcepta hæresis semina occultat, cū vulgus insigniū autoritate procerū aulicorū patrocinioq; & eorū potētia fretū occultorū hostiū Regis & catholice fidei, nomē nouæ religionis cuperet p arma, si aliter nō posset, dilatare. Ad illud cōcedere facultatē idoneā videbat tenella Regis ætas, ac minime formidabilis, p quā opportunitatē arripiunt suæ religionis non solū tuēdæ, sed et ampliandæ; si tñ religio appellāda est licentia & impunitas scelerū, q sic regnū legitimo Regi conantē extorquere. Armis igit aduersus catholicos sumptis publico concursu multa castella prædanē. oīa bona catholicorū hostiliter diripiunt. hoīes innocentissimos miserimè trucidant. Vrbes et inuadentes populant, inter quas Lugdunū fuit totius Gallie Celticæ loce celeberrimū emporiū, vrbs sanè opulentissima & multis reb. victui necessarijs abūdans, cū sita sit in fertilissima planitie, q perennibus vberimis fluuijs rigat, ac minime turbulētē, plenāq; dissensionū, sed et in ea parte noui orbis, quā Giapanū vulgus appellat, q insule sunt magis ad Orientē, cū arma a quibusdā principibus fuissent hostiliter suscepta. Nā cū graues inimicitie intercederēt inter Regē quendam & gubernatorē Mæaci, q vrbs est eius Indiæ, repere excitatū est bellū collectis ad 40. millibus armatorū ab eo Rege, atq; itū est ad Mæaci obsidionem. accita sunt ab amicis auxilia aduersus obsidētes, q vbi cōuenissent, castraq; fuissent posita inter Mæaci & Sacaiū vrbes, cōceptū est leuibus prelijs decertari. Post multas deniq; minutas pugnas ventū est ad præliū vniuersarū viriū. atq; cū auxilia fuissent pro fligata, gubernator veritus se nō posse armis victricibus. hostiū resistere, profugit cū suis ex vrbe in lon ginquā munitiōnē. vrbs certe ipsa direpta est capta, & acerbissime tractata. seruata tñ fuerūt templa Dei, & hoīes ad eorū tutelā confugientes p quendā virū magnæ autoritatis, qui christiana dogmata imbiberat, cū multi in illis regionibus christianā fidē cōplecterent. Hostes gubernatoris turrim munitissimā inuadunt, quo tpe collecta sunt ad 20. millia pugnatorū à filio cū pater turrim defenderet, atq; traiecto flumine satis amplo; q inter vtraq; castra præterfluebat, gubernator hostes inuadit, qui cū essent ad 30. millia, partim trucidati sunt, partim in fugam versi, quos cōiunctis paternis virib; ad Mæaci vsq; magnā p cladē insequit. Qui reliq; erāt in vrbe Mæaco pcepta cæde suorū facile superan tur, atq; ita Mæacum vrbs recuperat. Pax deinde expetita obtinet. At vero cōceptū est ita tumultuari in Gallia, vbi primū accepta sunt noua auxilia Genebensia ab illis, q sibi titulū Reformatorū ecclesiarū Gallie vsurpauerāt, cū palā profiterent se nō aduersus Regē arma sumpsisse, sed aduersus eos, q vrbes vellēt Lugdunū oppugnare, & ad euellēdos veteres abusūs. atq; cōceptū fuit Lugduni palā hæreticas cōciones haberi, & cū magni numerus illorū succreuisset, cōceptū est magistratus et vrbanos paruifacere, q et cōtēptis replis catholicorū ceperūt tēplū nouo ritu velle exadificare, qd in ampliore vrbs loco sit apud plateā diui Frācisici, vbi ad tria peditū millia possent instrui, atq; tēplū multis tormētis cōitur, & oī gñe bellicorū telorū, quo pacto munitæ sunt et oēs domus, p pinquæ. Ille locus destina tus est comitijs aduersus sacra Gallie instituta. at rex his pceptis mittit Vzeiciū Ducē pfectū regionū Allobrogū, Prouinciæ Lugdunensis pfecturæ, & Tectosātū ad res sedandas, puniēdosq; seditionum autores. Atqui cū esset postea cognitū multo plures esse catholicos quā hæreticos in vrbe, visum est, vt aiebāt catholici, fore è publica & regia dignitate vt cōuenticula armatorū verarent, aut saltē extra vrbe eiicerētur. at hæretici multis verbis persuadere conabātur vile & tutū fore ciuitati, si suæ exerci tationes religionis sibi concederent. Fit deniq; edictū sub pena perduellionis ne quis nouæ religio nis cū armis in vrbe ad cōciones aut cōuenticula accederet, sed cōcessit inermibus extra vrbe in domi bus cōciones haberi vltra Rhodanū fluuiū, ne a catholicis audiri possēt. Sed. n. hisce rebus ita institu tis cū gubernator ad audiēdas eas cōciones aliqñ accederet, cōeperunt contra edictum ipsius Ducis Vzeicij arma gestare, qd catholicis omnino nō permittebatur. rursus præscriptæ sunt literæ à catho licis ad regia comitia, a quibus missus est in Lugdunensem regionē ad tumultus sedandos Menge lonius regulus, qui cum statuisset nequis arma gestaret, penè incidit in insidias, nisi postredie in Al lobroges recessisset. & quoniam calamitates, prorsus sibi imminere a regis ministris Vgonotti in tuebantur, multi per noctem repente è priuatis domibus exeūt armati, in quibus multos dies latue rant. palatium publicum inuadunt, vbi erant arma popularia ad armāda quatuor millia hominum. Capte sunt platee. fit edictū neqs vel è fenestris despiceret. vrbs per noctē repleta est metu. claustrū diui Dominici cingit obsidione, attrahunt tormenta, quare spe auxiliorū destituti regij ministri se quēti nocte diffugiūt, occupati sunt regij sacriq; puētus. exteri mercatores p largitiones fugā à custo dijs impetrāt, late sunt nouæ leges. noui instituti magistratus. simulāt se ad pupilli regis tutelā vrbe cepisse, pposita est venia errorū a gubernatore si tñ resipiscerēt, vrbemq; in pristinū statū restitue rēt, qd fore diu fingebat. accessit a Rege gubernator detinetur inuitus in vrbe. additi sunt cōsulib; totidē è noua religione, creata sunt comitia status, in qb. res de religione decernerent. noua fiūt insti tuta. præsidia vrbs multa decreta sunt ad custodiā. edictis nullū regiū nomē addebat. missus est a se cretis cōsulū ad regē vt ea decreta cōfirmarent, relate sunt literæ regie, quib; verabant sub pena per duellionis noui magistrat; res publicas tractare, aut tributa imponere, aut copias colligere, iubeban turq; oīa pristina libertati restituere. hæc literæ regie redditæ, in Lugdunensib; comitijs sunt publicè cōminutæ, & vix tēperatū à suspēdio tabellarij, q ad suā redēptionē coactus est multū aurū & argen tū sacrū domi suæ seruātū dare ad fundēdū. multi catholici capti sunt, vt cogereēt suos ritus refuta re, in cōtēptū vero regiarū lrarū oēs regij magistratus sunt abdicati, & porticus sacre diui Io. cū bona parte murorū eueris. susus est es cāpanū ī tormēta. vrbs aduersus regias copias munita. externorū se

Lugdunū di reptum ab Vgonottis, & descriptio

Giapanēsiū bella ob reli gionem.

Ugtonotti

Ugtonotti

Rapere se

Literæ regie laniatæ.

derationes expetite, eiusdē sectę. quatuordecim vexilla Valesianorū introducta, addita sunt regia in
 vrbis insignib⁹, sed rosa addita p ordine diui Michaelis. oīs suppellex sacra aurea, vel argētea in pe-
 cuniā deinde cussa est. Mobriōne quoq; oppido potiti q̄ fidē deditōnis inuētos trucidarūt, aut pre-
 cipites deiecerūt, horrendū planē spectaculū, qđ ipsum sit & Montrōdi, atq; hinc p̄xima quaq; cędi-
 bus, populationibus, latrocinijis implēt. Vexarūt et Rothomagū amplā & frequentē urbē Velicasso-
 rum ad Sequanā fluuiū, & Genabū non ignobilē & ipsam urbem. Rex vbi primū motus hos varios
 bellorū in suo regno excitari sensisset, neq; iā facile posset cognoscere quib. esset credēdū, ne subditi
 eadē hāresi contaminati publica arma in ipsum conuerterēt, statuit externa arma cū Gallicis admi-
 scere. Iras igit dedit ad Pontificē, ad Philippū regē, Florentiā Ducē, ad Venetos, & ad ceteros catho-
 licos principes, quibus in tāris suis difficultatibus, tamq; turbulētis Gallię reb. auxilia posceret: quę
 & a Pontifice, & a Philippo Rege ex Intubribus, & ex Hispania, & Florentia missa sunt. Helisabetta
 Britannię regina auditis auxilijs, quę Gallus rex vndiq; acciuerat, & ipsa mittit subsidia ad festā no-
 uę religionis tuendā, qua opportunitate debilitatis armis Gallicis, auctaq; potētia nouę religionis
 sibi minus timendū esse arbitrabat. illa auxilia cōmodē subministrari poterant, qm̄ Vgonotti Auro-
 gratiam vocatū portū in Gallia occupauerant maris Britannię, qui interim in Normania multis mi-
 nutis pręlijs feliciter pugnāt. Castella capiunt multa, agroq; vbiq; potiuntur. Aduersus hos Vgo-
 nottorum motus datur summū imperiū rei militaris Aloytio Aureliano Vmilio duci, qui summa
 celeritate vltus cū regijs copijs impetus Vgonottorū refrenat, ac Rothomagū per vim armorū recu-
 perat. in qua pugna Antonius Borbonius Rex Cantabrorū regias partes amplexus glande traictus
 diem suū obiit. pręerat Vgonottorū copijs eius frater Ludouicus Condęus cū summo imperio, qui
 regnū Gallię affectabat, quod p̄ antiqua quędā iura arbitrabatur ad se ptinere, expectabatq; fratrem
 Andelottum cū multis Germanorū cohortibus, & equitatu. huic cum honestissimę pacis conditio-
 nes a Ghilio fuissent oblatę, & sempiterna obliuio pręterea oīm delictorum, quę aduersus regem
 fuissent commissa, eas oīno reiecit, cum & Annę & Memorantij quoq; noīe eadē proponerētur ad
 antiquam religionem, patriamq; conseruandam. Antonij mors, molestissima accidit Regi propter
 hoīs virtutē, & autoritatem, sed in aīo non consternatur, quin etiā copias auget recentibus auxilijs a
 Philippo Rege accitis, quę vt citius aduentarent classem mittit, vt per mare Britanncum traicerēt.
 Pontifex audita repulsa Canobij cum tñ optaret suū consiliū non esse irritum, rē eū quibusdam
 Card. cōicat, & cum M. Ant. Amulio in primis viro callido. Ille profiteretur se inuenturum, qui spre-
 tis oībus & periculis, & difficultatibus itineris a d Moschum mandata deferret: vbi concessum esset,
 re cum Ioāne Mārendella Veneto cōmunicata eū iubet proficisci acceptis iisdē mandatis, quę Ca-
 nobio data fuerāt, quib: addidit vt hortaretur vt aliquos nobiliores ē suis Romam mitteret, qui Ro-
 mę cū aulicis versarentur, qđ cupiebāt decorare ipsum Ducē corona regia. his mandatis Ioānes in
 Liuiōniā clam vsq; puenit, Oricumq; profectus, mare congelatum adhuc reperit, quare mari-
 timo itinere intercluso, qua vna ratione pericula a regijs custodijs poterant deuitari; cū ad oppidum
 maritimū Moschouitici imperij Dēpten esset nauigandū, statuit terrestri itinere quoquo modo pe-
 ricula superare per fidos duces viarū. Sed vbi decē miliaria Parnauā versus ab Orico processisset, ca-
 pitur a pręfecto Deinemōtū, illud est oppidū in faucib. Diunę fluminis sitū, vbi in mare ingreditur,
 atq; cathenatus missus est ad Regē, veruntū vbi periculū multo ante prospexisset, ita rem excogita-
 uit, vt Pontificia diplomata non sint inuenta, neq; cognita ratio itineris: occultandę occasione de-
 derunt Sueuorum metus paulo ante excitati a quibusdam populis in Regem, quia creditus est cō-
 hortis pręfectus ad Sueuum accedere, quare non solum liberatus, sed etiam literis com mendati-
 tijs acceptis a Polono, breui relicto suscepto negotio, rediit in Italiam. Rauennę interea, quę vrbis
 est Italię nobilis & antiquissima, vt quę dicatur ante diluuium condita fuisse, multisq; honoribus
 & titulis insignita, ac metropolis Gallię togatę, ciues arma vbiq; sepius in mutuas cędes conuer-
 terant, qui exercebāt veteres inimicitias, & acerrima odia, plurimūq; inter ciuiles seditiones fluctua-
 bant. Tanta vero excreuerat inter hos Guelphorum ac Gebellinorum nomine discordia, & rixę, &
 contentiones nouis causis vltionum quotidie se addentibus, res vt nullum finem habitura viderē-
 tur, nisi quem fortuna, vel asperrimi belli attulisset, vel cum ciues alterius facti onis esse desissent. At
 Deus tantarum calamitatum eius vrbis cumulo, diuturnitateque comm otus, ira repente omnium
 Rauennatum animos molliuit, vt oblitterata prorsus omni iniuriarum vtrinque acceptarū memo-
 ria, deletisq; sempiterna obliuione pristinis odijs, arma conuersa sint ad communem defensionem
 & ad conseruationem patrię. Nam tanta exorta est diuinitus ciuium concordia, vt omnes arma, vi-
 tam, sanguinem, facultates liberaliter offerrent pro ciuium ceterorum defensione. Sic sanē effe-
 ctum est vt non amplius ciuium dissidentium species apparerēt, sed amicissimorum fratrum cōspi-
 ratio ad mutua defensionem. & quoniam omnis p̄ opē felicitas ciuitatum constituta est in mu-
 tua ciuium concordia & fide, & beneuolentia; sicuti in perfidia & seditionibus omnes miserię, cę-
 des, ruina, deuastationes, iactura bonorum inesse consueuerunt, videtur altius repetenda causa & se-
 ries huiusce concordię, vt ex his pateat quantus bonorum cumulus bonitatis & mansuetudinis &
 sapientię sit comes. Est autem Rauenna vrbis Gallię togatę, quę fuit olim in litore maris Adriaticū
 sita, sed propter fluuios arenam assidue deuoluentes, & plurima terra propinqua quęque obdur-
 centes, nunc distat ab ipso mari circiter tria millia passuum. Habet ad Orientem fluuium ignobilem,
 sed immanissimum torrentem Vitim vocatum, qui moenia alluit, ad meridiem urbem prope
 attingit amnis quem Monton em appellat: qui ambo ē montibus non valde longinquis de-
 fluentes olim coniurantibus cœnosis, & vorticosis vndis in perniciem Rauennę, ita stagnabant
 in agro Rauennate, vt eius magna pars non segetibus solum, & arboribus fieret inutilis; sed
 etiam pestifera paludes fierent in proxima planitie, & intra vniuersam urbem multarum aquarum
 putrescen-

Genabum & Rothomagū vrbes dire- ptę.

Vgonottis auxilia Britā nā accedunt.

Cantabrorū rex summus imperator ex peditionis in Vgonottos, Rothomagū recuperatū.

Ludouicus Condęus Vgo nottię fa- ctionis prin cept.

Rauennę se- ditiones e- uulsa per res compositas. Sed itioforū nomina.

Rauennę de- scriptio.

putrescentium ex halatio fieret insalubris. Causa harum inundationum erant molendina duo vt
 bi uicina, ad quorum vsum aquę necessario aggeribus refrænabantur, retinebanturque quo
 minus defluerent per imum alueum; atque cogebantur intumescere. Sic efficiebatur. vt
 alui vel per imbres effusiores, vel per niues liquefactas in montibus suarum aquarum non essent
 capaces. hæc molendina sanē vtilia & fructuosa, vtpote sola vrbi propinqua possidebat archie-
 piscopus Rauennę, qui nullo precio ad illa demolienda adduci poterat. quamuis certior sa-
 pius esset factus in eorum euersione consistere totius vrbis Rauennę salutem & salubritatem.
 nati sunt itaq; Rauennates ciues illud per aequitatem, clementiamque pontificis impetrare, quod
 per vim auri extorquere non possent. Delecti sunt ad illam legationem patrum consensu in co-
 mitijs viri ingenio & prudentia præstantes Iacobus Spadolarinus Iurisc. & Cęsar Vrciolus, qui
 vtrumque vno tempore perficerent & Pont. Pio Quarto gratularentur publico nomine pro
 recenti dignitate, & hoc tantum incommodum vrbis aperirent, docerentque quanto in pe-
 riculo sit ea ciuitas, quę sepius quotannis vbiq; stagnaret, cuiusque ager latē palus fieret
 insalubris. Futurum enim breui nisi per pontificiam clementiam vrbis saluti consulatur, vt
 tota demergatur, fiatque inhabitabilis. Nihil impetratur a Pont. præter responsum huma-
 nitatis plenum; fore vt rei diligenter cognite opportunum remedium adhiberetur. atqui cum
 ab initio anni ad mensem Octobrem remedium fuisset frustra desideratum, denuō delecti sunt
 ad eandem legationem cum alijs de causis, tum maximē ad hoc negotium ob imminentis inun-
 dationis in proximum annum timorem, viri ingenio & eloquentia clari Alexander Sopra-
 nus Iurisc. & Cęsar Amaducius. Hi Romam profecti docent pontificem in maximo peri-
 culo urbem Rauennam esse constitutam, cum duos fluuios insolentes tantopere habeat vi-
 cinos; a quibus funditus euertatur omnino necesse est, nisi maturē occurratur. Rogant ne
 urbem pontificię dignitatis obseruantissimam & obsequentissimam in extremis miserijs negli-
 gat, quę nullius sceleris vel publicę vel priuatim in Pontifices vnquam commissi sibi sit con-
 scia, futurum enim breui, nisi succurratur, vt vel ciues innocentissimi per summam iniuriam
 aduersariorum in aquis suffocentur, vel certē relictijs possessionibus & auitis laribus extorres
 a patria profugere cogantur. Pontifex his, alijsque rationibus commotus se missurum archi-
 tectos pollicetur, qui totum negotium diligenter explorarent, idque remedium adhibitu-
 rum, quod videretur esse ex vrbis vtilitate. Missi sunt non multo post architecti, qui quam
 quam suam sententiam non audebant palam proferre, tamen visi sunt iudicare non aliun-
 de imminere vrbi periculum, quā ē constructis aggeribus, qui aquas cogebant intume-
 scere. Syngraphum faciunt igitur, in quo continebatur, quod nouus alueus fluuij videbatur
 propinquus excauandus, per quem aquę minuerentur, transferrenturque in mare. hoc
 syngraphum Romam missum, & pontifici redditum fuit, qui continuo imperatita fieri. Pro-
 missa est etiam liberaliter pecunia Rauennatibus ad illam ex cauationem, quare mox opus
 aggrediuntur. sed enim cum postea appareret illam excauationem ad leniendos potius ani-
 mos ciuium, quā ad periculorum remedium fuisse excogitam, quia nihilo leuiora damna
 vrbi & agro inferebantur, neque tamen pro oblato honesto precio archiepiscopus adduci posset vt
 pateretur molendina deuastari, visum est Rauennatibus id consilij necessario capiendum es-
 se maturē, quod & salus ciuitatis & conseruatio omnium bonorum, & regina legum, om-
 nisque equitatis Necessitas obtulisset, neque amplius inter tot difficultates remedium pre-
 sentium malorum procrastinandum. Vbi conuenisset inter ciues vt quantum aris visum es-
 set pontifici dissolueretur, indicta sunt & habita comitia Rauennę de ipso negotio. Multa
 sunt in vtranque partem disputata in Senatu, atque post varias disputationes sit patrum de-
 cretum vt aggeres deuastentur, molendinaque solo equentur. exeuntes ē comitijs Sapien-
 tes, id est magistratus vrbani supremi nomen apud Rauennates, multi vtriusque factionis
 homines mistim sequuntur, atque ita concordī animo & vno omnium consilio itum est ad
 aggeres destruendos. Distributa sunt munia demolitionum bifariam, atque alteri parti Vi-
 tis, & molendina alteri Montonis aggeres dati sunt disijciendi, quos tantos Rauennatum
 motus agrē ferens pręfectus vrbis Prolegatus, vir multis de causis archiepiscopo obstrictus,
 statim Romam significatum mittit Pontifici Rauennę omnia esse in armis. Sapientes ea
 re cognita Marium Salamonium ciuem callidum, & eloquentia clarum quanta fieri pos-
 set celeritate Romam conuolare iubent ad refellendas aduersariorum accusationes, siquę fal-
 sa obijcerentur. Illis aggeribus euertis & disiectis ciues prius dissidentes misti in urbem re-
 deunt, inter quos pro discordia, beneuolentia, & amor & fides cum maxima laude, admi-
 ratione & lacrymis prælatitia apparere cœpit. Dum expectatur Pontificis decretum, animi-
 que omnium ciuium erecti sunt ad futurorum euentus, Cęsar Amaducius Romę ē con-
 spectu pontificis eius iussu coniectus est in carcerem, quia persuasum esset pontifici Ama-
 ducij adhortationibus & impulsu ciues ad illos motus fuisse sollicitatos. Marius pontifi-
 ciam indignationem veritus aliquandiu pontificis præsentiam deuitauit. Rauennates co-
 gnitis ijs, quę Romę gerebantur, Gasparem Pignatam Iurisc. equitem virum insigni fa-
 cultate dicendi & ingenio mittunt, qui Pontificem doceret rē, vt esset transacta, quiq; Ama-
 ducij causam susciperet, pro libertateq; deprecaretur, cum esset vir bonus & innocens, & in scius
 eorum, quę gerebantur. Amaducius eodem die liberatur, quo eques ad Pontificem accessit, qui
 postmodo communi consilio de rebus vrbis tractarunt. Pręfectus vrbis veritus arma & tumult-
 us Rauennatum in se deniq; conuersum tri. ducentos pedites Fauentia acciri iubet; qui cum

mutuo

ai amesloz

Class. Cass.

Vitis & Mon to fl.

Sapientes ma gistratus no men.

2511

sefe mane ignaris Rauennatibus ad portas ostendissent, continuo tota vrbe conclamatum est ad arma, quo tempore praefectus vrbs sefe in arcem tanquam in tutiorem locum recepit. At vbi cognitum est Fauntinos pedites custodiae & tutelae causa fuisse a praefecto vrbs accitos, Sapientes & vna omnes, qui demolitionem aggerum adorti fuerant, excedunt ex vrbe ad euitandos tumultus, nequid atrocius committere cogentur. seigitur ad Sauarnam pagum finibus territorij Rauennatis, agroque Ferrariensi finitimum recipiunt. eo cum Hieronymus Pellegrinus iurisc. qui supremum locum dignitatis inter Sapientes obtinebat, conuenisset, & sapientum magistratus, & Iacobus Lenardus eques, & Vitalis Salius, & Raphael Rasponus ac Prosper tribuni, praeter alios complures; contracta beneuolentia & amicitia e mutua consuetudine, omnibus pristinis dissensionibus oblitteratis, reiectisque bellis ciuilibus perpetuam pacem & amicitiam inter se componere stantur. Sic rebus inter se stabilitis concordibus animis itur Bononiam ad episcopum Narniae praefectum Bononiae, cuius praesentia & autoritate pax confirmatur. ea per publicam stipulationem stabilita Sauarnam reditur, vnde omnes Rauennam deinde reuocantur. Accedit Rauennam & Narniae episcopus, atque in augustiore templo Rauennae fit pax per eos, qui non adfuerant Bononiae. Narniae episcopus tanta laetitiae plenas literas dedit ad Pontificem, vt pontifex per eam concordiam omnem indignationem deposuerit, quam in Rauennates ciues concepisset. at certe vnus Rauennae pax tantum valuit in Gallia togata, vt omnes reliquae ciuitates finitimae seditiones & discordias ciuiles facile oblitterarint. Inde vero secuta est tanta salubritas aeris defluentibus vndique aquis ob dirutas aggerum moles, & fertilitas agri, & animalium omnis generis copia, vt nisi corroborata esset multis alijs exemplis, hinc facile magnam fidem consequi posset antiquorum sapientum dictum, quod concordia paruae res crescunt. Neque ita multis annis post referente Ioachino Thomaio, qui supremum locum tenebat inter Sapientes viro praclaro, fit Rauennatum senatusconsultum vt quarto Cal. Iunij, quo die pax fuit composita solennia, sacra cum pompa celebrentur, tanquam ille dies salutaris illi vrbi, & omni posteritati memorabilis illuxerit. At vero Gallica classis vbi primum exiuit e faucibus Abylae & calpes ad conuehenda auxilia missa, effertq; adhuc ferè in tuto loco ingenti tempestate inuaditur. semper verò magis intumescente oceano, vehementioreque semper aspirante vento & impellente in latus, cum altissima ac violenta vnde & instar mortis extollerentur, praefecti classis summa ope conantur se in tutum locum, tranquilliorisque portum recipere. At verò cum in singula momenta venti, mariaque increbrescerent, & rabies horrenda tempestatis, neque reditus concederetur in portum, tota ferè victa transuerse agitur, ita vt circiter quinque & viginti nauigia varij generis infracta, demersaque sint, & omnes remiges ac nautae in mari suffocati. Vbi conuenissent nauigia, quae tanto naufragio superfuerant afflicta & conquassata, cum, superstitis se inuicem consolarentur non retentis etiam lachrymis tanquam ex insigni clade propter acceptam calamitatem & iacturam tantarum rerum, aliud non leue infortunium classem inuadit. nam vis ignis paulatim concipitur in stupa & pice, quae inerat in nauigijs, quo erumpente incredibili celeritate & fragore crepitante alia nauigia quaedam conflagrant. Illa classis calamitas Carolo & Philippo regibus molestissima accidit, at gratissima Condæo, quod per illam confirmatis suis viribus, & debilitatis regijs, omnis traiectus e Normania in Britanniam, cum ea regina clam noue religioni faueret tutissimus sit redditus, neque hostis vires in illam partem essent formidandae. refarciebantur tamen ex altera parte tot mortalium Christianorum calamitates, quod in regno Giapanio magnus fieret concursus eorum, qui ad Christianam fidem amplexandam confluebant: cum non homines singuli, nò singulae familiae tantum, sed vniuersa regna, integraq; prouinciae ac nationes relictis superstitionibus idolorum ad verum Dei cultum conueniebant Lugdunenses Vgonotti cum diu obli derentur, nò cessabant, quoniam non possent vndiq; circunueniri a regijs copijs, quia flumina impediebant, cum multos catholicos in vrbe trucidassent, violauissentque honestarum feminarum pudicitiam; mox animum conuertunt ad infestandas regiones catholicorum; quare clam emissis quibusdam copijs qua parte vrbs castra poni non potuerant in Aruernos vique praedabundi incurrunt. Et quoniam Sciatilioneus Cardinalis complexus fuerat haeresim Amiradis & Andeloti fratrum, publiceque catholicam fidem valere iusserat, relicta dignitate ecclesiastica vxorem duxit contra instituta sacrorum patrum. Hos & Condæum tametsi amici & coniuncti reuocare ad auitos ritus religionis & ad concordiam conseruationemque patriae multis rationibus conati sunt, tamen nihil efficitur, quod illi surdis auribus ad has rationes, & implacabili animo in eadem pertinacia perstiterunt. At quoniam ex altera parte pluribus in locis acerrimum bellum exardere in Gallia videbatur, cum multa vbique deuastarentur, noueque copiae expectarentur: ex altera vrbes petebantur ad expugnationem, multi prudentiores Galli proceres grauius ferebant hos tantos motus, excogitabantque quod remedium esset adhibendum. Reddite sunt literae Regiae Augustoriti proceribus ac magistratibus, cum Vgonotti illam vrbe etiam occupassent, in quibus continebatur, quod Rex imperabat vrbe reddi ministris regijs, eosque hortabatur vt redirent ad pristinam obedientiam, promittebatque fore vt nulla de causa in posterum infestarentur. Sed cum nihil ee literae profecissent, missus est Augustoritum maresciallus Sancti Andree cum decem millibus armatorum, inter quos erant plerique nobiles Galli, cum Vgonotti plurimum ibi debaccharentur. Vgonotti responderunt ijs qui eos hortabantur vt redirent ad regiam obedientiam, quibus apparebat absurdum & impium consilium quod ab auito Dei cultu recessissent, & a regia obedientia nulla accepta iniuria tam impudenter, quod nullo pacto illud erant facturi, nisi Rex permitteret postulantis hinc populis nouae reli-

Pax Rauennatum.

Solennia instituta ob pacem.

Classis Galliae a cre naufragium.

nom.

Literae regiae ad Augustoritanos ciues.

religionis conciones haberi in vniuerso regno, cum ipsi vellent animarum suarum esse arbitri: at quoniam maxime cuperent vires Regias debilitare quibuscunque possent modis, Regios prouentus occupant quotquot possunt, ac profitentur Lugdunum & alia loca occupata se regio nominè seruare, donec ad legitimam etatem peruenerit, ne ab aliquo illegitime occuparentur. curant diuertere illorum vires qui Regi dicebantur esse opem laturi. sollicitarunt arma Belgarum in Philippum Regem. vertuntamen neque Condæanæ vires neque reliquorum principum Vgonottorum potuerunt esse auxilio obsessis Augustoriti, quo minus desperatione capti, & rerum multarum inopia compulsi per multas suas clades profugerint partim Geneuam, partim in Allobroges & Prouinciam. reliqui, qui remanserunt, trucidati sunt vrbe capta & direpta. ceterum capta hac vrbe mota sunt castra ad obsidendam, expugnandamque Aureliam, vbi fuerat Condæus, & alij multi principes noue religionis, coniuncteque sunt vires in itinere Francisci Ghisij cum Duce Lotaringie, qui multum habebat nobilem equitatum Gallicum. At Condæus suas copias per illud tempus iusserat conuellerè signa ad professionem, si forte Regem aliquo pacto posset interciperè. ad tertium lapidem Parisijs propinqua castra ponit cum maxima eius vrbs trepidatione. eius aduentu cognito conestablius & Memorantius collectis summa celeritate non aspernandis copijs, quamuis subesse aliquam prodicionem suspicarentur, multosque ciues cum hoste conspici, tamen intrepidè animo magna; alacritate obuiam procedunt, e regione; hostium castra ponunt. nec multo post excitatum est leue praelium, deinde cum vtrique pugnae essent auidi, certantur totis viribus. Vgonotti tanta virtute, bellicaque fortitudine in catholicos impetum faciunt vt Regie copiae, cum vim sustinere non possent, profligatae sint, & in fugam verse. trucidatus est maresciallus qui consistens suos & promissis & precibus ad instaurandum praelium reuocabat. captus est conestablius & multi proceres catholici, sed Ghisius vbi cum magna ala equitum armatorum su perueniens in Vgonottos victores irruisset, victoriam e manibus extorsit; vniue: sumque pediatum trucidauit. captus est Condæus vulneratus, quae victoria non prouis vel Gallis regijs fuit felix, quia Memorantius & ipse captus est ab Vgonottis. at verò illud certamen tam atrox fuit, tamq; crudele, vt primo impetu multi insignes proceres, multiq; viri illustres ceciderint, quod fuit a Memorantio & Condæo primum commissum. Condæus in eo certamine maximè omnium curabat vt Heluetios profligaret, in quo vno facinore vniuersa propè vis victoriae consistere illi videbatur. atque cum his propè profligatis opem tulisset Gallicus & Hispanus peditatus ac equitatus Ghisij multis vtrinque cadentibus, victores victi sunt. Euaserunt incolumes ex ea pugna plures noningentis Germanis, & Gallicus equitatus, qui captiuum Memorantium abduxit. Enimuero quamuis ob eam victoriam multa laetitiae signa edicta sunt in Gallia, Hispania, & Italia, tamen hominum corda & mentes ea laetitia minimè attigit, qui non tantum praesenti felicitate gaudebant, quantum communi totius regni calamitate tristabantur, quod in maxima difficultate sancta catholicaque religio posita esset, atq; omnes bellici euentus in acerrimum & maxime cruentum bellum ciuile proruerent. Nam haec ipsa causa fuit cur felicissimū, tranquillissimumq; regnū Galliae ob compositam pacem futurum, matrimonia, solennitatesque omnes in funebres & lacrymales tragedias commutaret. Quae dum aguntur in Gallia, in comitijs, quae indicta fuerant, Inutrij post multas Electorum contentiones & controuersias Maximilianus Boemiae rex primogenitus Ferdinandi Imperatoris, creatur Rex Romanorum, ac designatur Imperator; qui, vt res tranquilliores haberet in ipsa regni nouitate, procurat inducias renouari in octennium inter Ferdinandum Christianorum, & Solimanum Turcarum Imperatores. Post legationes itaque missas vtrinque de inducijs, missus est orator ad Ferdinandum ad res confirmandas cum literis, qui in hanc sententiam locutus est; Serenissime atque humanissime princeps Christianae fidei, electe Romanorum Imperator, potentissimus meus & magnus dominus monarcha magni Dei, Imperator Imperatorum Turcarum omni instantia mihi imperauit vt legatus suae ad maiestatem tuam conuenirem, teque suo nomine & omni debita reuerentia salutarem, qui tibi sanitatem, & omnium honestorum votorum te compotem fieri cupit. eius igitur maiestatis optime voluntatis Maiestati tuae nuntius veni, qui sperat futurum cum bona voluntate tua vt sequatur, quamuis per alias legationes non accesserunt exempla & conditiones bonae securitatis. Idcirco cum denuo velit amicitiam firmare, faxit Deus vt res conueniat. Videat & perpendat prudentissimè Maiestas tua quantam beneuolentiam meus potentissimus & magnus dominus tibi ostendit, & bonam voluntatem, cum Christiani captiui e cuiusuis manu liberi & incolumes & sine precio manumissi sint. quae Maiestas cum suam bonam voluntatem tibi patefecerit, sperat tuam quoque par pari relaturam, vt liberi manumittantur Turcae & incolumes. Meus igitur potentissimus Imperator tibi nuntiat bonam administrationem imperij cum sanitate, vera custodia, & amicitia, vt imperium istud conseruetur, sicut per tuos maiores seruatum est. sua igitur Maiestas tibi promittit per vel omnes infimos sui imperij pacem Maiestati tuae seruatum iri. Te igitur hortatur vt literis suis fidissimè respondeas, atque idem respondeas: quod si feceris, meum dominum Turcam tam tibi amicam, tamque ex animo cognosces, vt nulla in re tibi sit defuturus. His dictis interrogauit qui nam esset Maximilianus, quem digito a Caesare ostensum legatus manu pectori admota & flexo capite salutauit Imperatoris Turcae nomine, dixitque quod suus dominus gratulabatur eum successorem & expectatorem imperij esse, qui non poterat esse dissimilis suorum maiorum, cum nomen referret Maximiliani Imperatoris. tum literas obtulit Caesari, in quibus erat scriptum, Ego sum magnus & potentissimus dominus supra principes orientis & occidentis, cui facultas est adimendi & relinquendi. Graeciae dominus, Persiae, Arabiae, Rex omnium quae regi possunt, & conseruator vniuersi,

Augustoriti ab Vgonottis prope relictum captur.

Copiarum regiarum victoria.

Maximilianus creatur Rex Romanorum.

Induciae Ferd. & Solimani i octennium.

Oratio legationis Solimani.

liber.

Solimani litterae ad Ferdinandum

maris albi & nigri, sanctæ telluris Lamechæ, dominus Solymorum, rex Aegypti, regionis Lonen, Athenarum, Senau, domus Dei, Babylonis, Boffij, Rethlanis, insularumque Iulæ Cæsareæ, Sultanus, & magnus Imperator. Postea tibi Ferdinando magno & potenti Christianorum domino, splendori Christianæ fidei, vni electo Romanorum Imperatori, Boemiæ Regi, Illyrij, Epiri, aliarumque regionum & regnorum, salutem. Posteaquam superioribus diebus orator tuus ad nos venit tuo nomine, qui Angurius Busbecius vocabatur, tuus fidus consiliarius, literasque à te nobis reddidit anno vestri prophetæ Iesu Christi. 1562. initio Iunij pacem petens in annos octo omnibus vrbibus, oppidis, pagis, ac subditis vestris vt pace frui liceat, de quibus nos conuenire opus est, atque bonam & certam pacem pacifici hoc pacto vt quotannis per natiuitatem nostri prophetæ nobis dissoluantur triginta millia nummum aureorum Pannonum, qui mihi iam biennij debentur. Decernimus item vt Regis Ioannis filius vti heres patris, qui à nobis in Pannonia suffectus est, quæ omnia iure ad nos spectat propter affinitatem, illæsus relinquatur per octennium, atque tutus sit cum omnibus suis populis, cui neq; vrbes, neq; oppida, vel pagi, vel subditi infestentur vbiuncq; fuerint, neq; aurum, argentum, iumenta aut suppellex cuiquam diripiatur. neque fiant prædationes, neque incendia, neque nouæ munitiones excitentur, neque exigantur tributa ab alienis agrestibus, sed plena pace omnes per octo annos fruatur. in cæteris capitibus volumus vt proceres Pannonum, qui à nobis desciverunt, vt Balas Chimialis, & Nicolaus Baterus, atque alij tuti sint omnino cum suis opibus. Quod si homines, aut quid aliud à Rege Ioanne ablatum sit, aut à vobis, id inuoluatur silentio per octennium. vt si qua sit controuersia, quæ componi non possit, per pacis tempus quisque sibi temperet. atque pagi Tattæ Danubioque finitimi ita se habeant, vt prius: ita tamen vt Tattæ arcis præsidia finitimis pagos ne infestent, sed & ipsa pace fruatur. consimili ratione duces in finibus vestris si quem ceperint pacis tempore nostrorum, illum sine redemptione incolumem intra nostra confinia perducant, quod ipsum nostri facient vt pax inuiolata permaneat per ipsum octennium, sic enim ducibus ac purpuratis nostris fieri imperabimus in nostris finibus. Vt duæ regiones Vauodæ Myfia inferior scilicet & superior non intelligantur includi in ipsam pacem. Vt omnes subditi nostri Pannonum, Illyrij, Epirotæ, atque vestri ita mari vt terra, aut in insulis tuti sint, neque villo pacto infestentur. Vt nemo possit inuicem latrocinari, & qui furatus fuerit iure plectatur, ac surta domino restituantur, siue à publicis, siue à priuatis id factum fuerit, atque illud diligentissime seruetur. Vt si quis nostrum per istud tempus voluerit alicubi munire, vel facere reparaciones intra suos fines, id licitum sit. Vt omnes subditi vno principi sint deuincti, neque quisquam alterius infestare possit, sed omnes tributa, vt consueuerunt, dissoluant, cum quidam pagi tantum dissoluere coacti sint metu incendiolorum, vt omnino sint exinaniti, à quibus nihil præter antiquam consuetudinem extorqueatur atque quisque suas leges seruet. Vt per pacem nemo capiatur nostrorum vel vestrorum regnorum coloni, neque Pannonum, quo pax seruetur. Vt nemini alium vendere liceat, aut exigere precium redemptionis. Vt legationes tutæ sint vtrouique quibus vel morari, vel discedere liceat. Vt si quis aduersetur, aut captiuos fecerit, aut hanc pacem concordiamque infregerit, iudicetur, & meritis penas luat. Vt necubi pugnam committere, vbi concessum est, quo futuris difficultatibus contulatur, sed mos paci aduersarius planè reuocetur, quo amicitia concordiaque sit inuiolata. Vt hæc pacis conditiones vbiq; in regnis vtriusque Imperatoris promulgentur, vt pax inuiolata, vbiq; per hoc spatium temporis consistat. sic enim ab oratore postulatum est. Hæc eadem à vobis fieri debent, vt omnes subditi & milites iurati pacem seruent, eiusque conditiones. atque ad horum confirmationem iuro per imperium coronamque meam, & per verum Deum creatorem coeli & terræ, & per admiranda miracula nostri prophetæ, quod per hoc tempus paci nulla ratione aduersabor, neque patiar. meos subditos, duces, purpuratos, qui meo parent imperio, pacis conditionibus derogare. neque finam vt in vrbibus, castellis, regionibus, pagis, insulis nostris, aut intra nostros fines vobis fiat iniuria, quare fides & pax in vniuerso nostro imperio fidissimè vobis seruabitur. cum orator vester quosdam captiuos à nobis petiisset, qui erant in nostri imperij regionibus, Turcæ captiuorum domini cum lacrymis nobis sese obtulerunt rogantes ne captiuo darentur sine precio, at nos vt vestræ voluntati gratificaremur, vel neglectis nostrorum lacrymis eos liberos dimisimus, quod ipsum de nostris captiuis vos facturos arbitramur. Sic igitur oratori vestro dati sunt captiui cum imperatorum decretum vbiq; in imperio nostro seruatum sit, cum literis de pace datis anno prophetæ nostri. 969. initio septembris è nostra aula imperiali, & sancta se de potentissimæ vrbs Byzantij. In Insabria verò vrbs Mediolanum cum paullulum a bellorum molestia respirare cepisset, non parum cepit denuo affligi magnitudine sumptuum. nam Philippi Regis iussu imperatum est illi vrbi fossas arcis dilatari & ampliare præfecto illi operi & arci Alphonso Pimentello viro Hispano, qui ita faciendum esse Philippo Regi persuaserat. Fuit autem annus non solum ob eos sumptus imperatos grauis, verum etiam ob defluxus multorum humorum conceptorum ex anni intemperie, ex quo morbo multi perierunt: quæ clades per vniuersam Italiam latè peruagata est. Aluarus qui per biennium fuit captiuus in turri, captiuitatemque semper æquissimo animo pertulerat, per hanc induciarum opportunitatem soluitur facta permutatione cum quatuor Sanzacchis captis in bellis Pannonicis, cum quo & Sancius Berlingherus libertati restituitur, cum multa etiam munera data sint Turcis varijs temporibus. Aluarus Iuliobonam profectus per benignè acceptus à Cæsare & Maximiliano, mox ad Philippum regem properat, a quo decem millibus nummum donatur, & mox totidem capit in stipendia totius temporis captiuitatis, cum etiam Rodericus filius multam liberali

tatem

tatem regiam in se perferent. Interea Medicea familia tantum felicitatis nacta vt principatum Florentiæ acceperit, reginamque Galliæ coronari è sua stirpe viderit, ac Senam temp. opulentam & potentem subiugarit, non nihil calamitatum sensit, quia diu nihil est felix. Nam duo nobilissimi ingenuiq; summæque expectationis adolescentes Medicei, alter purpureo galero insignitus, alter eius frater sunt morbo absumpti, quem è pestifero & insalubri aere contraxerant, cum in maritimis locis Senensis ditionis diutius fuissent commorati: atque qui vna fuerant tamen non perierunt omnes, tamen in diuturnum & grauissimum morbum inciderunt. Hanc miserimam fratrum luem subsecuta est mors Mariæ virginis sororis, quæ vix decimum septimum ætatis annu attigerat, fueratque Alphonso Ferariæ principi deponata, quæ mors immatura & infelix clades filiorum ita matrem afflixit vt & ipsa paucos post dies & aeris labe afflicta, & mærore & lacrymis confecta diem suum obiuerit. Cosmus Florentiæ Dux, cum sola obliuio optimum sit remedium illorum malorum, quæ nulla humana industria diuertere possunt, ad has tantas domesticas calamitates, frequentiaque funera suorum inuictus perstitit, quamuis non mediocri dolore afflictus. Eninvero ita prudentiæ, vt cæterarum virtutum laus non in accurata de virtutibus disputatione, neque in exquisita grauitate sententiarum ac nominum consistit, sed in agendis negotiis, in animi moderatione, in vel aduersis vel prosperis fortunæ euentis sapienter ferendis: quippe cum maiori laude dignus sit qui cum virtute reaget, quam qui de virtute loquatur. Aloysius Salassiorum marchio, qui populi sunt Insabres, per idem ferè tempus, quia causam suam nunquam perorare potuisset apud Cæsarem, & eandem frustra apud Philippum regem sapius tentasset, omnia sua iura renuntiauit Galliarum regi, cuius stipendia mereri cepit. Ad eius principatus præfecturam delectus est Ludouicus Biragus vir summæ autoritatis & peritiæ rei militaris, publicisque rebus gubernandis non ineptus, qui præfectus est cum potestate proregia. Sed quoniam res Gallicæ in magnis motibus bellorum fluctuabant, vt diximus, Ghisus victoria parta de profligatis hostibus, captisq; multis proceribus & Condæo imperio, in qua clade ceciderunt ad sexdecim millia Vgonottorum, magna diligentia Aureliam obsidet, quæ eo deducta fuerat vt oporteret facere ditionem, visum. est vnum remediū si Ghisus de medio tolleretur, quare missus est per ingentia promissa qui forte domum trans Ligerim iturum in itinere tribus glandibus sclopetti in dextro humero lætaliter vulnerarit. Sic Aurelia arctissima obsidione per eius mortem soluitur. Sed quoniam ex his initiis apparebant ingentes calamitates vniuersæ Galliæ imminere, si mutua arma Gallorum in Gallos conuerterentur, initio anni sequentis insignes proceres pacem componere conabantur inter regem & nouæ religionis duces, qui quoniam nulla diligentia negotiatorum conuenire poterant, Philippus rex Io: Baptistam Castalium virum multis præfecturis, multisque rebus gestis clarum cum summo imperio, proregiaque potestate ad Gallicam expeditionem aduersus Vgonottos deligit, hunc vt primum summum imperatorē eius expeditionis Gallus approbauit, repentina mors Mediolani, omnium quæ agebantur ignarum oppressit. Sepultus fuit noctu sine vlla pompa funebri, quod ille instituerat se sepeliri sine aliqua exequiarum magnificentia. existimarat enim vir clarissimus obscuris hominibus potius, quam illustribus funerū magnificentiam conuenire; vt obscuri saltem extremo vitæ die per multa lumina & pompam fierent suis ciuibus illustres & conspicui, quorum res gestæ & ingenium per vniuersum vitæ suæ cursum nullū apparuisset. At viris claris, quorum gloria non in multitudinē comitantium cadauer, neque in magno numero sacum ardentium continetur, istud non conuenire, cum illis extinctis luminibus sempiterna obscuritas mortuum cooperiat. Sed gloriosissimas & magnificentissimas virorum bonorum exequias consistere in præstantia rerum gestarum, quæ solæ firmæ atque infixæ permanent in animis hominum, & per scriptores in animis omnium mortalium, omnisque posteritatis memoria. omnis enim splendor exequiarum diuturnitati bonorum scriptorum ac magnificentia cedit oportet, cum soli illi possint memoriam clarissimorum imperatorum à sempiterna obliuione vindicare. Quare qui scriptores iniuriis lacescit, is planè delirat. Ghisus interea & Aurelianus duces insignes grauitate ferentes patriæ vastitatem, quæ fatura videbatur ex his bellis ciuilibus Gallicis summa diligentia vtuntur rebus componendis. Sed Ghisus per insidias vt dux catholicorum, a quo Vgonotti ob egregias virtutes plurimum suæ factioni timebant, glande transfusus vitam conclusit. Fuit autem Ghisus vir belli ac pacis artibus clarus, quem vel res in Italia sapienter gestæ, & conseruatus exercitus, quem incolumem in patriam reduxerat, poterat facere illustrē, quamuis Cōdæi captiuitas, & Icii expugnatio, & cæterorum locorum victoria eius ducis virtutem ostendebant. Fuit postmodo mense Martio pax composita regio nomine inter Catholicos & Vgonottos, quæ accepta est, vt per eas inducias afflicto regnum instauraretur, per quas liberati sunt vtrinque captiui. Condæus non solum obtinet veniam omnium delictorum, sed etiam omnia regiamunia, atque integram primam fortunam recuperat. Per hanc regiam liberalitatē Cōdæus certè cicurari debuit, sed quid magis abominandum est quam homo mali ingenii? Quippe cum neque ratio, neque lex, neque religio, neque beneficentia malum hominem possint manūfacere. omnium scelerum indicium est ingrati animi vitium erga beneficos vbi semel apparuerit. eum, qui sapient, tanquam teterrimam pestem deuitabunt. Per idem ferè tempus in magna Græcia apud Calabros Marcus quidam ciuis ac nobilis Cosentinus exul collecta magna exulum manu se regem appellari iubet. per multos menses oppida ingressus bona oppidanorum diripit; quippe cuius regnū nihil posset sustentare, nisi frequentia latrocinia. Ingressus vel ipsam Cosentiam duces creat, tributa exigit. diplomata conficit, ac regio sigillo munit. propter asse clarum vires non poterat capi, aut per peritiam locorum, cum aduersus ingentes apparatus sese ad montes reciperet, sed ingenti præmio proposito si quis ex exulibus Marci quempiam trucidasset, ac longe maiore si quis Mar-

cum

Factiones in duciarū octē nij inter Cæsarem & Turcā imperat.

Florētiorū principum mors.

Cosmi Florētiz ducis constantia.

Salassia iura concessa Gallorum Regi ob negligentiam Cæs.

1563.

Ioānis Baptistæ Castalii mors.

Pompa funebri quid.

Vis historiz.

Ghisii mors.

Pax Charoliorū & Vgonottorum.

Marcus Cosentinus se regē gerit dux exulum.

Cum diademate suspensio necatur.

Insidiaz paratæ duci Sabaudiaz.

Vallis Engroniaz hæresis sublata.

Buyzæ coloniaz obsidio.

obsidio soluta.

Buyzæ Coloniaz descriptio.

Concilium dimissum.

Maximilianus coronatur Rex Romanorum & pompa.

cum ipsum, & facultate præterea restituendi in patriam quem vellet præter suam impunitatem, factum est ut mutuis armis clam in se conuersis, atque natis dissensionibus, Marcus captus sit, & ad supplicij honorificentiam cum regio diademate atque aurato laqueo Cosentia suspensus. Dux Sabaudiaz dum extirpandis radicibus prauitatis hereticæ animum adhibet natis inter alpes in valle Engronia, ut diximus, ne illæ latius serperent per suas vrbes aut per Italiam, penè in grauissimum periculum capitis Vgonotticæ factionis arte incidit. nam Vgonotti insidias nonnullas inter aulicos collocant, curantque Philibertum & vniuersam eius familiam ferro è medio tollere seruata aggrediendi negotii opportunitate. At diuina clementia tantum sceleris non modo ad exitum perducit, sed neque impune quidem fuisse susceptum; quare patefactis insidijs publice casti sunt, & in partes dissecti insidiatores, & sica extorta de manibus confitentium. Deinde cum antistes Trinitatis collectas copias in montanos hereticos eduxisset, conferto prælio illos virtute & fortitudine profligat. multos profugientes trucidat equitatus, atque ita radicibus adulterinæ religionis euulsis vniuersus belli terror, ac strepitus armorum vno prælio fuit ex Italia cum omnium bonorum lætitia sublatus. Rebus ita in Gallia & in Italia pacatis arma repente in Numidia atque Mauritania consurgunt. Nam rex Iuliaz Cæsareæ occupandæ Buyzæ coloniaz desiderio captus ingentem exercitum atque classem repente instruit. his Serisium cum summo imperio præficit virum rei bellicæ non ignarum. conueniunt eiusdem factionis multa hominum millia partim spe prædæ, partim quod viciniam christianorum non satis æquo animo tolerarent. Primum itaque urbem de more ad expugnationem explorant, postmodo obsidione terra marique cingunt. vallis & aggeribus & fossis militaribus castra muniunt. munitionem inceptam, sed adhuc imperfectam capiunt, quæ in sublimi, editoque loco apud nouum oppidum, quod illi Mazalchinir vocant extruebatur, atque cum esset deuastata hi tormentorum fuerat per noctem relicta. Huius munitinnis illecebris Numidæ fuerant ad arma capiendi inuitati, qui grauius ferebant nouam ædificationem nulla impellente causa manifesta fieri, quare timere ceperunt aliquid rerum nouarum ibi parari. Nam semper & inuidiosum & periculosum est aduersus potentem hostem nouas erigere munitiones, & in extremis finibus præferim. Inde motæ sunt vires Maurorum, totaque ferè Numidia ad expugnandam munitionem conuersæ. quatuor dies assiduos vrbs magna vi concutitur. post verberationem totis viribus atque ingenti impetu inuaditur per ruinas, cum tormenta satis murum aperuisse ad ingressum viderentur. Sed tamen singulari virtute defensorum reiciuntur. renouatur verberatio per nonnullos dies. maius spatium muri ad ingressum prosternitur; deinde inuaditur denuo per novas ac veteres ruinas, & ab ea parte, quæ mare prospectat. Sed non minori virtute quam prius a defensoribus repelluntur. Sæpius renouatis, repetitisque conatibus tantam constantiam fortitudinemque defensorum esse experti sunt, ut non semel magnam cladem pro victoria reportarint. Sed enim cum classis ingens Carteie instrui diceretur, atque ingentes copie subsidio aduentare, ceptum est à Numidis tractari de deserenda suscepta prouincia, cum iam mentem frustra urbem obediissent, verberassent, oppugnassent. Vbi vero paulopost per noctem triginta & quatuor triremes Hispanæ ad Coloniam Buyzæ applicuissent Numidæ certiores facti per quedam dicota continuo relicta solutaque; obsidione explicatis velis inde discedunt. rex cum exercitu tanta celeritate iter facit, ut tormenta reliquerit, quo expeditior esset ad fugam. exeunt Hispani cognita fuga hostium, atque fugientes insectantur. Sed cum essent pedites Hispani, & magnus calor esset in illis regionibus, imperfecto negotio reuertunt, cum præsertim Numidæ multum haberent equitatum. capta sunt tria navigia, quæ remis impellebantur, cum reliqua abiectis etiam nonnullis tormentis quo fieret expeditior, aufugisset. Est autem vrbs Buyza ut diximus in litore Mauritaniæ Cæsariensis vocata inter Arsenariam Coloniam, & magnum portum, non procul ab hostiis Chylemathi fluminis. veruntamen non tam cito Maurorum, Numidarumque classis abnauigauit, quin circiter viginti & quinque navigia præter inuenta in portu capta sint ab Hispanis, commisso atroci & cruento sanè prælio inter fugientem & insequentem classem. Quæ dum feliciter succedat Philippo regi in Mauritania aduersus Aphros & Penos, sacra synodus multis edictis atque institutis salubriter factis ad mores & ritus sacerdotum, & ad omnium christianorum vitam institutionemque conscriptis iam propinqua hyeme dimittitur. publicè pronuntiata sunt decreta in ipsa synodo, quæ Pontifici oblata & ab ipso, & a sacris comitijs patrum fuerunt comprobata imperataque inuolabiliter seruari sub pena dirarum imprecationum ab omnibus Christianis. Fuerunt eadem omnibus regibus Christianisque principibus ad obseruandum significata. At Maximilianus Cæsaris filius iam patris opera electus Rex Romanorum accingebatur ad celebritatem coronationis ac Possonium accedit. Est autem Possonium vrbs nobilissima Pannoniæ, in qua Reges Pannoniæ coronari consueverunt. huic obuiam procedunt honoris gratia omnes proceres, quorum erant ad tria millia in morem leuiorum equitum armatorum, & in plures turmas diuisorum. erant multi magnificentissimi equorum ornatus, quippe cum Battoris Andree ferè ad viginti millium nummum ornatus accederet. arma horum equitum leuiorum sunt scuta, & interulæ annulatæ, & acinaces & galeæ, & gladius strictior siue angustior pendens ex ephippijs, & penula vel tapes, qui thori vicè præbet in castris. equorum frontibus argentea integumenta addebantur, quorum pectoribus pila cum fasciculo palmarum pendebat; ac pars postrema equorum sericeo panno & exterior integebatur. frenâ multo argento inaurato ornabantur cum calcaria argentea ad quatuor digitos dilatarentur ut stapedes ex argento affabrè facta. hi sic instructi equites præcedebant. Post hos succedebant famuli ac milites auratis vestibus & integumentis capitum ac magnis cristis ad morem Ianizzerorum. Pons factus erat per amplius è pluribus centum lintribus tantæ amplitudinis, ut super illo circiter decem equites pa-

ri passu incederent. ingressus atque exitus pontis ad formam magnificentissimarum portarum erant fabrefacti tanquam e marmore. Pannonies igitur proceres egressi in tres turmas sunt distributi secundum fluiuium. deinde egressus est archiepiscopus Strigoniaz vir primarius eius regni cum omnibus Pannonibus episcopis, post quos omnes abbates & canonici, qui omnes in planitie præsi sunt. Coeperunt circiter horam tertiam, quod est Italicè ad vigesimam primam apparere regia impedimenta, & equitatus ferrariolus, ut vocant, omnis consimili habitu, quorum erant circiter quing; milia, qui erant Boemi, Germani, Marcomani, Marvingi. Hos subsequerantur principes cum plurima magnificentia. accessit Maximilianus atque substitit vbi ad archiepiscopum venisset septem episcopis & proceribus omnibus eius regni. archiepiscopus publico nomine omnis status ecclesiastici, magnus Cancellarius vniuersi populi ac procerum salutauit, gratulatusque est pro felici omnium aduentu. rogauit ut excusationem acciperet si cum paucis honoris gratia exiisset, quia præsidia essent in fines transfusa. docet quod omnes ordines obseruantiam & obedientiam pollicentur, tanquam successori in Imperium. Postea ut rogat ut sicuti ceteri imperatores designati reges Romanorum suum locum protegeret ac reseruet dignitatem ecclesiasticam, atque ita eorum populorum conseruaret priuilegia ut optimo principi conuenit, cum ipsi omnia debita suo principi officia essent seruaturi ac præstituri. Iussus est episcopus Bodurgienfis pro Maximiliano respondere, quod pro eorum populorum cognita in se beneuolentia & paucitatis obuorum excusationem acciperet propter distributa præsidia, & quod obedientiam gratissimo animo complectebatur, atque hortatur in eadem optima voluntate persistere ad omnium salutem & conseruationem. his dictis omnes antistes & proceres manum exofculati mox iter capiunt. accesserant interea duo millia Germanorum ad Maximiliani custodiam delectorum. secuti sunt Pannonies principes Germani, & aulici omnes, quibus succedebat Carolus Archidux. Hunc sequebatur Maximilianus inter archiepiscopum Strigoniaz & episcopum Vinundriæ. Hinc Ferdinandus Archidux, hos principes in Hispaniam mox iturum. hinc regina in magnifico curru cum duabus principibus, ac multis aliis plenis matronis. hos currus sequebantur regie custodiæ cum armis prælucentibus ac lanceis. his succedebant Cæsareæ, & pedites deinde prædicti. Vbi primum rex ad pontem peruenit multa disporum tormentorum fit saluatio tam ex oppidulo, quam ex vrbe, cui magnus numerus militum fit obuius vltra potem, qui facta salutatione militari verba fecerunt pro fauore aduentu lætitiæ significantia. Interea Pannonies ad fossas vrbanas in duas alas diuisi constitierant, ita ut inter illos rex iter fecerit. magna edita sunt a rege humanitatis signa, qui ad edes sibi paratas accessit. Postridie Cæsar nauigio eo aduehitur, cui pariter omnes ordines fiunt obuii, qui viso equitatu Pannonico in arcem ingreditur, ad quem conueniunt postridie mane omnes antistites ordines, & proceres, & nobiliores. celebratis de more sacris in amplissima aula duæ sedes paratæ sunt aureis pannis textæ, quarum in altera Cæsar, in altera rex confedit. episcopus Bodurgienfis Cæsaris nomine explicat omnibus præsentibus sibi pergratum fuisse quod tanto honore, beneuolentiæque significatione regem exceperint, ipsumque Cæsarem, & omnes filios. Quod auditis frequētibus supplicationibus eorum populorum, qui vellent præsentem suum regem habere, ad quem possent opportunè confugere, vbi res postularet, cum ipsi vniuersum onus imperij incumbat, pro populorum desiderio constitueret regem, ac sufficeret pro se filium suum Romanorum regem iam regem Boemiæ, qui illi adesset pro regni utilitate: cum ipse non solum esset in rebus Imperij implicatus, sed etiam inualidus propter ætatem ad tanta pondera sustinenda. Addidit se voluntatem suam scriptam daturum, quo diligentius intuerentur que instituerentur ad eius regni conseruationem. Gratæ actæ sunt ab archiepiscopo Strigonie pro optima Maiestatis sue voluntate in illos populos, atque publico nomine promissum omnia factum iri, quæ ad commodum & desiderium suæ Maiestatis spectarent. accepta voluntate Cæsaris scripta disceditur, atque procurantur que pertinerent ad coronationem. Postridie mane pro consuetudine eius regni conueniunt in cœnobium Franciscanorum monachorum, in quibus comitijs statuitur ut de more ceterorum regum coronaretur, reseruatis tamen priuilegijs & libertate omnibus statibus. In maiori templo tabulata facta sunt. postea ad commoda nobiliorum, quæ magnificentè sunt aulais, aureisque pannis ornata, cum purpurei substernerentur. à dextra parte, vbi paratæ erant sedes, sedebat eminentior duobus gradibus Cæsar. deinde paulo seorsum Archiduces, hinc alii multi proceres adstabant ab vtraque parte adyti. In medio adyti siue chori, ut vocant, è regione maioris altaris, statutus erat thronus regalis aureo panno coopertus, ante quem sedes nuda: a tergo oblongius scamnum cum aureo integumento, in quo astabat nuntius pontificius. ante ipsum altare sedebat archiepiscopus Strigoniaz ac paulo inferius episcopi & abbates. Primus ingreditur templum Cæsar cum filiis multisque proceribus. Hinc regina cum filiabus. rex denique, cui fiunt obuii multi antistites, atque in sacrarium deducit. ibi purpureis vestibus talaribus induitur, cui superius impositum est regium paludamentum Stephani primi Regis Pannoniæ, quod vna cum corona regia dicunt dono missam fuisse a pontifice anno post mille trigesimo a partu Virginis, ut in eius limbo intextum est. Rex à duobus episcopis in minorem sedem adducitur, inde statur ad altare ante archiepiscopum. episcopi pro rege precantur, qui rogat ecclesiam ut coronetur rex Pannoniæ. percunctatur hos archiepiscopus an illum cognoscant idoneum, cui responderetur quod cognoscunt. tum ad eandem sedem adducitur. Decantantur supplicationes. postea Regi benedicunt, & vngitur sancto oleo dextrum latus inter manum & cubitum bambasio circumducto, atque ita humeri. sacra postmodo celebrantur, inter quæ post altare rex adducitur, vbi dilutum est oleum. portata deinde est corona, & sceptrum, & gladius a primarijs proceribus regni, qui fuerunt duo Francisci alter Battianus, alter Thaius, quæ omnia super altare sunt deposita. Vbi rex ad præsentiam archiepiscopi rediisset,

set, magnum iuramentum iuravit de iustitia & obedientia sedi apostolicæ & honorè antistitum, deque priuilegiis & omnibus statibus incontaminatè conseruandis. Deinde cum archiepiscopus quantum pondus susciperet admonuisset, quâtopereque ad omnem pietatem & integritatem propensus esse teneatur, coronam capiti imponit, dat sceptrum, gladium accingit, rex illum eductum circumuibrat incipiens te Deum laudamus, dein in vaginam reponit, atque in thronum regalem accedit, ab altera parte Regis astat ab Araldus Pannoniæ cum paludamento regni, ab altera Boemiæ, in medio Regis Romanorum, a sinistra parte erant septem vexilla regnorum Pannoniæ, Dalmatiæ, Mæsiæ, Croatiæ, Mysiæ superioris, Epiri, Mauriæ, quæ sunt Illyricæ regiones. Absolūtis sacris proceditur cum sacra pompa, rex inter duos primarios antistites incedit, deinde reliquis comitantibus proceribus ventum est in cœnobium diui Francisci, ubi tabulatum ei at instructum per amplū cum sede regali, ibi rex cōsidens multos equestri dignitate insigniuit, quibus absolūtis ceremonijs equum concidens cum omni comitatu egreditur ex vrbe septentrionem versus, ubi constructum erat tabulatum, rex illuc conscendens iuramento affirmauit vniuersi regni instituta, vt dictum est superius, inde ad occasum alteram partem vrbs discedit, hinc ad meridiem ad insulam Danubij, ubi factum erat tribunal in figuram montis. Ibi cōsidens ac sicutum gladium in quatuor mundi partes præcipuas vibrans pollicetur se regnum ab omnibus hostibus vndique defendurum. Inde domum discedit, post die coronata est regina iisdem ritibus, sed alia corona, illa qua rex coronatus fuerat, imposita est illi supra humerum dum fierent ceremoniæ, postea facta sunt ludicra certamina ad significationem lætitiæ pro hac coronatione, certatur equestri pugna, Alphonſus Castalius, & Ioannes Manriques defensionem pugnæ suscipiunt, dimicant & Archiduces, quorum præcipuè singularis virtus & ars enituit. Ita pugnatum est ad noctem multis lanceis infractis, simulatū oppidulū cū multis missilibus ignibus extructū est ad expugnandū, atque datum defendendum de lætæ manū Italorum militum, atque statutum erat vt direptum flammis absumeretur, ubi primū initum est leue certamen iactis quibusdam ignibus, forte flammam repente concepit, continuo totum flammis impletur, idque fit tanta celeritate vt cum multi essent interius non omnes possent euadere, quamobrem nonnulli flammis sunt absumpti. Quidam se præ metu ignis saltu inferius demittentes cum magna esset altitudo semiustulati paulopost petierunt, Neque solum hoc ipectaculum miseriarum plenum turbauit lætitiā, sed etiam grauis contentio inter Italos & Pannones coorta, nam Itali crediderunt Pannones ignem suggestisse propter dissensionem prius ortam ad vltionem, quare strictis armis in hos impetum faciunt, multosque repente vulnerant, Pannones indignati, quod turpe videretur tam paucos ausos fuisse inpune in vniuersam nationem insurgere, atque insultare lanceis & varijs telorum generibus rem agunt acerrimè. Ventum esset ad extremam cladem, nisi Cæsar suas custodias misisset, & cohortem Germanicam peditatus, ad quorum præsentiam res non sine difficultate confopita est, post die ad annuli cursum venit, è quo certamina præmia plerunq; rex & Archiduces habito Pannonico induti reportarunt, quæ tamen largiti sunt ancillis reginæ, cæteris diebus nocturno tempore multa genera ludicrorum celebrantur, ad quæ vniuersa nobilitas confluebat. At vero quoniam Carolus Philippi Regis filius esset valetudinarius, quia verebatur Philippus ne si ille decessisset, regnum post ipsum sine rege relinqueretur, duos principes Maximiliani filios accersit, qui longis itineribus è Germania profecti per Italiam Genuam perueniunt in Hispaniam traecturi, Multi insignes proceres hos comitantur, multi sunt obuii honoris gratia, omnes ciuitates in itinere ostendunt multa humanitatis & lætitiæ signa propter felicitatem eorum aduentum. Hi cum ad Philippum regem peruenissent excipiuntur perhumaniter vt consobrini & principes summa necessitudine coniuncti, fuerunt deinde apud eum regem quo paulatim assuescerent Hispanis moribus, quod maximè conferre putabatur ad regni successionem. Vt enim temporum aerisque mutatio confert humanis corporibus iis, quæ sunt accommodata illi temperamento, sic grati sunt principes, qui pro ingenijs hominum subditorum imperare sciuerint. Huc accedit, quod Hispani semper ferè suos Reges in sua prouincia esse percipiunt, cum censeant pacem, æquitatem, iustitiam, legum ciuitatumque conseruationem ac tranquillitatem contubernales esse regum. Quippe quod ministri regij plerique absente rege vel ad avaritiam præsumunt, vel per crudelitatem sibi existimationem querunt, multaque nefaria tyrannicè cōmittant, à quibus illegitims motibus animorum si rex non procul absit, abstinent. Neque enim ullus tam immanis est tyrannus, qui focium tyrannidis æquo animo patiat, quare quæ scelera à ministris committuntur inscijs regibus committi putanda sunt, ac pauci inueniuntur qui res sibi commissas æquè curent ac suas, idcirco reuerentia præsentis principis semper ipsis magistratibus est utilis, qui nisi adsit, sunt intolerabiles ciuitatibus prorsus liberi magistratus, & ad omnia iniuriarum genera propensi cum sibi concessa autoritate legum pro impunitate abutantur, in hoc vitium incurunt maximè omnium populares & multorum carentium seuro principe administratione. Pontifex initio anni sequentis, qui fuit quartus a partu Virginis post mille quingentos & sexaginta summa diligentia conaturus vniuersas hæreticæ prauitatis radices ex Italia funditus euellere, latentes penitus inuestigare, secreta priuatorum cordium penetralia rimari, veritus ne Italia cum cæteris prouincijs ad hæreses consentiret, vniuersam prope Italiam in maximas, difficillimasque difficultates iniecit, & parum defuit, quin bellum Italicum excitaret. Hortatus est enim Philippū Regem vt Hispaniam quæstionem in Insulas transmitteret in Italiam, ac rem illam nimirum & seueram, per quam vita & facultates omnes contaminatis per maximam posteritatis præsentiumque omnium inopiam & mendicitatem eripiebantur. Illud cum Philippus ad senatum Mediolanensem per literas scripſisset, vt admitteretur Hispana quæstio, propè tumultuatū est Mediolani, &

Miserabile incendium inter ludicra.

Seditio inter Pannones & Italos ob ignem.

Filij Max. in Hispania accuti.

signor ob uti: Sac

565

Quæstio Hispana Mediolani propofita & reiecta.

arma

arma publicè sumpta; quippe cum murmure & conspiratione & concordibus animis ad defensionem vrbs tota repleta sit aduersus Hispanos regios ministros, qui illuc ipsi non Romano more, sed Hispano, acerbissimè quæstionis leges inferre conabantur. Vtuntur his legibus Quæstiores Hispani atque exercent in Mauros, qui ad Christianam religionem migrantes à corruptis moribus Marani postea vocati sunt propter inextricabiles errores atque hæresim, quibus sunt implicati. Nam cum Maurorum nomen deposuerint, neque rectè Christianam simplicitatem, innocentiamque imbiberint, (tota enim lex Christi nihil aliud est, quàm innocentia, simplicitas, & beneficentia) merito Marani dicuntur, quia Maranin apud Grecos corrūpere significat. Respondet Senatus Mediolanensis visis motibus ciuilibus ad nūtum quæstionis, se ad eius Maiestatis nutus omnes esse paratissimos, atque curaturos vt regia mandata ad vnguem seruentur, cum confet ille Senatus è viris lectissimis ac sapientissimis. Veruntamen non sibi videri ita esse faciendum è regia vtilitate, tū quòd illæ leges tam seueræ non essent necessariæ Mediolani, ubi tribunal quæstionis cōprehendat omnia, quæ per varia instituta distincta sunt, & coordinata, & omnes solennium legum consuetudines; tum etiam quòd vrbs illa & vniuersa Italia maximè abhorreere apparet ab hac nouitate legum, quæ id ipsum in se paulo post redūdatū arbitretur. Non esse committendum sibi videri, vt viri boni hisce præsertim temporibus periculorum plenis, & bellicosa nationes metu maiorū ad desperationem impellantur, cum nihil commodi præsertim istud regie dignitati sit allaturum. Illo tam prudenti Senatus responso res facile consopita est per Philippi Regis sapientiam & humanitatem, omnisque timor ereptus Insulibus, qui excitatus fuerat. Nam profectò grauib; erroribus grauia supplicia cōueniunt, leuib; leuia; nam sicut in grauissimis, molestissimisque morbis leuissima pharmaca non conueniunt, quòd ea magis irritent, quàm mitigent vim morbi: sic leuia supplicia si grauissimis sceleribus iniungantur, fit impunitas quædam & quasi licentia ad eadem flagitia, cum sceleratos faciant cautiore, ac non tumidiore, sin grauia pharmaca leuissimis morbis adhibeantur, vniuersi corporis salus in magnum discrimen ac periculum coniciatur, quod ipsum fit in ciuitatū agridudinibus, & in omni re politica. Impunitas enim fit licentia scelerum; crudelitas impellit ciues ad res nouas & defectionem. Pontifex ubi res Mediolani non successisset Venetos ad hanc ipsam nouitatem rerum hortatur, precatur, contendit, ac propè impellit. Sed Veneti viri sapientes re maturius considerata, cognitoque periculo, in quod erant ilapsuri, si tantum acerbitatis subditis ciuitatibus inuexissent, cum Neapolis regnum penè defecisset à Cæsare ob hanc ipsam causam, & Mediolanenses id constanti animo reiecerunt, quia nolent videri palam Pontifici resistere, neque omnino cum tantæ periculo iacturæ parere, negotij spem & responſi vel flagitante pontificio oratore diutius quoad fieri potest comperendiant. Sed cum magis magisque in dies in ista re orator, fit senatus consultum proponuntur in senatu variæ sententiæ, perpenduntur quæ in cōmoda possent ex eius pertinacis pontificis sententiæ suæ indignatione cōtingere, nisi pareatur, qui animo non satis tranquillo in eam rem, iam esse apparebat, si sic etiam magis irritaretur. At ex altera parte omnium bellorum miserimum ciuile & domesticum esse occurrebat, per quod vires eripiuntur reipub, quod non posset tam facile sedari, quam excitari; ac tantundem beneuolentiæ subditorum populorum comparabatur illis difficultatibus, quæ orituræ erant, deuitandis, quantum inde indignationis, nam facilius esse apparebat externum quàm intimum bellum, ac discordias per populorum studia perferre. Responsum itaque datum est ab eo senatu pontifici humanitatis plenum: sibi videri in impios seuerè omnino animaduertere oportere ad exterminandam impurissimam hæresim, at in facultates etiam per inopiam & miserias innocentium filiorum, nequaquam, præcipuè cum ciuitates habeant satis piæ & religionis Christianæ catholice obseruantes, neque tanta iudiciorum seueritate indigentes. Se summa diligentia curaturos si qui prauitate hæretica contaminati reperiantur, vt expurgentur ab omni impietate. Pertinaces pro vitata ratione iudiciorum extremis supplicijs affecturos: Iniunctum est etiam sacerdotibus, quibus populus ad expiationem peccata confiterentur, vt sub pena diram imprecationum hæreticos sacerdotibus patefaciant; sed nemo ita est accusatus. Quæ dum ita considerantur ad pontificias petitiones propulandas, immanium piratarum crudelitas vbique crassatur in sinu Adriatico, sed in primis ad Hostiam Tyberinam, ubi piscatores & alij complures homines capti sunt, & in miserissimam seruitutem abducti, nam per singulas noctes egressi ad Imolam vsque prædabundi omnia percurrunt, & portum Arimini, atque Senogalliæ, & ad fossam vsque Clodiam percurrentes omnem oram maritimam populantur. Veneti id ægre ferentes Christophorum Canalem mittunt, qui magna alacritate cum quatuor rostratis nauibus insecutus multos piratas captos extremis supplicijs affectit, atque Adriaticum mare ingenti moleſtia expurgauit. Carolus interea Gallorum rex Lugdunum profectus, vt populos illos, omnemque controuersiam Gallie Lugdunensis componeret, multos cōceleratos & seditiosos homines extremis supplicijs affectit, vrbeque illam, & vniuersam regionem placauit ad maiorem securitatem & confirmationem præsentis status arcem excitari iubet, quæ tanquàm frænum impositum esset ciuitati ne tumultuaretur, atque rebus diligenter compositis pestilentia metu inde discedit. Nam tanta pestilentia vis per Galliam Lugdunensem crassata est, tamque per alpes & Allobroges sequit in Heluetiorum vsque fines, & Rhetos peruagata, vt vix quinta pars hominum in illis sinibus è periculo, cladeque euaserit. Quæ dum aguntur in Gallia, biremes quinque piratarum ad insulam Sardiniam profectæ, inuadunt nauigium maius Alyſij Ascheri iamiam portum Calliatum ingressurum, ac vi expugnant, sed post die septem Melitenses triremes & biremes ipsas captiuas, & nauigium in portum eundem reducunt cum insigni clade Turcarum piratarum, qui pro salute ac defensione fortiter pugnauerant. Vbi iam ætas aduentasset inter difficultates

Marani à suis bus, vt alij mallunt, dicti.

Senatus Mediol. responsum.

Venetijs Hispana Quæstio terata & reiecta.

Venetiprudenter re cōsiderata responſum.

Piratarū insolentia.

Christophori Canalis virtus.

Arx Lugduni excitata.

Pestilentia grauis.

Arx Lugduni excitata.

Arx Lugduni excitata.

Prodigia.

tes Gallorum, quorum res cum alibi componerentur, alibi in bellum erumpent, in Nicæa. Proquin-
 cia hora ferè decima nona ad duodecimum Cal. Septembris ad pagum Scæzenam per id tempus
 factus est maximus motus terræ, ac pagi alij finitimi tanta vi concussi, vt portus Ville France multo
 factus sit depressior, & duo montes altissimi collapsi, qui magnam partem propinquæ planitiæ oc-
 cupauerint cum ingenti flammâ tum eruptione, quod quidem spectaculum maximè horrendum
 videtur. alibi in eadem regione scilicet sunt præceli montes, & facti ingentes profundiq; hiatus, in
 quibus nonnulli, qui cum ruinis paulatim sunt collapsi, mortui sunt inedia, cum nemo auderet
 ob eximiâ profunditatem, neque posse opem ferre. Illud prodigiū non parū terruit animos moria-
 lum, non solum ob inusitatum naturæ motum, sed etiam quia res huiusmodi admirabiles &
 terrorum plena ferè non solent contingere nihil diuinitus significantes. Mortuus est paulo post
 Ferdinandus Romanorum Imperator, princeps eximia probitate, singulari prudentia, humanitate
 verè imperatoria omnibusq; præstantissimis naturæ donis, ornatus, & in primis iustitice obserua-
 tor, catholice pietatis, eius corpus balneo perunctum est, & in templū palatii deportatum, nec mul-
 to post cum pompa in templum augustius Iulij bonæ, cuius Toionium super puluinare gestebat
 Scipio Arcuensis, scæptrum Franciscus Lascus reginæ œconomus, pilum Boemia magnus cancella-
 rius, coronam œconomus Cæsareus, de cuius laudibus, aculentiam habuit orationem episcopus
 Calusienensis, nam corpus delatum est postea Calusigium, & in suo munimento depositum. In
 huius principis tam præclari laudem ob singulare studium pietatis & bonitatis cum multa præcla-
 ra & honorifica carmina sunt conuersa, tum hæc non inuisa vira

Maximus ætate Cæsar dignissimus quo

Marmore in exiguo iacet hoc. Sed Iupiter eius

Æthereæ animam felicem condidit oris.

Præfuit qui orbi claris virtutibus heros.

Indigetes inter diuos clarissimus adfit.

Maximilianus Romanorum rex iam designatus Imperator Austriacum mittit virum tractando-
 rum negotiorum gratum ad quatuor Electores, qui mortem patris nuntiaret, & locum ac tempus
 imperatorum comitiorum indicaretur. Mittit Pucchium & ipsum virum callidum ad Saxoniæ
 & Sennonm duces. Philippus Rex cum teneret memoria adhuc cladem in insula Meninge acce-
 ptam, classemq; partim captam & demeritam, partim conuulsam, cuperetq; illam ignominiam
 aliqua re memorabili desere ne prius defecisse apparetur maritimæ vires, in eam classem in-
 struxerat, non solum vt Bayza oppressa & circumdata Mauritania armis subleuaretur, verum etiã
 præterita damna aliqua ex parte relinceret. comparatis igitur centum & tredecim triremibus, in-
 ter quas erant quinque Melitenes, decem Sicule, vndecim Neapolitana, octo Florentine, sex M. An-
 toni Columnæ, duodecim Andree Auriæ, tres Sabaudienies, octo Lusitana, reliquæ Hispanæ, ac cæ-
 tyum onerariis, cum quodam nauigio Lusitano præcellæ & inusitate magnitudinis, ac pluribus nau-
 giis, diuersi generis, impositis duodecim milibus peditum præter ordinarios epibatas, iubet eam
 classem vniuersam nauigare in Numidiam Mauritianorum regionem ad eum locum occupan-
 dū, qui iacet regione ferè Calpes montis in sinu maris Mediterræni inter Ceutam & Aleudiam
 sive Exilissam & Teniolongam, ac Pegnon vocatur, quod oppidum est munitissimum super co-
 pulo extractum, atque coheret contineri. Non distat penmagnum spatium locorum ab vrbe vtero-
 pla & frequente Abila vocata, è ragione Hispaniæ, quam propicit longo spatio in ripa vtero-
 re. castellum ipsum inde nomen cepit, quod Hispani scopulos pegnones, vocant. Impulsus
 est autem Philippus rex ad illam expeditionem præcipuè suspensam, quod illud oppidum esset re-
 ceptaculum omnium piratarum Iulæ Cæsareæ, omniumq; litorum Mauritaniæ propè ad Numi-
 diæ, vnde ad Hispanorū nauigia diripiēda & depreddāda quotidie erūpebāt, quæ vel i Belgas, vel aliō
 nauigarent, neq; vlla regio maritima ab illorum incurSIONibus ruta relinquebatur. Hæc tanta mo-
 lestia de medio tollendæ præficitur cum prædictis copiis & classe summus imperator Garzia To-
 letanus Petri filius, qui cum classe, militibus, comætu, rebusq; aliis necessariis instructa cum multis
 Italjs, Hispanisq; proceribus ad illam expeditionem nauigat. Egressa classis è portu Malage felici
 nauigatione via ad Complutam applicuit. descendit pars quedā copiarū, qui locus distat ad quin-
 cim milliaria à Pegnone, reliqua pars circiter tertium idus Sextilis sese Pegnoni oppido mane ostē-
 dit, vbi primū illuxit, copie postea exponuntur, tormenta inter corbes terra oppletos incredibili cele-
 ritate diriguntur. castellum acerrimè terra mariq; oppugnatur, tanta industria, tantaq; diligentia,
 vt non modo nulla hora, sed neq; vllum temporis quidem momentum defensoribus & oppidanis
 concederetur ad quietem, aut ad reparandas vires, cum expugnatio ingenti celeritate indigeret, an-
 tequam cōuenirēt subsidia. Magister negotii tormentarii dictus erat Io. Andreas Auriæ. Aloysius
 Olorius copiis in regno Neapolitano collectis præficebatur. Sancius Leua Hispani & regnō Neapo-
 litano & Sicilia educis. Cepinius Vitellius castrorum magister. at Olorius dum locum ad expu-
 gnationem explorat globo lanatur. effectum est autem per illam copiarum diligentiam, vt die ter-
 tio Mauris ac Turcis defensoribus oppidum deserentibus ob nimiam molestiam, illud in potesta-
 tem Christianorum venerit, quamvis trecenti Turcæ conati sint ipsum defendere, qui pertinaciter
 pugnantes partim trucidati sunt, partim capti: nam per assiduas verberationes, frequentesque
 ruinas, & acerrimos conarus alijs diffugientibus, hi soli resistere ausi sunt. Postea nullo interie-
 cto tempore captum oppidum munitur, reparationibus vbicunq; prostratum, euersumque esset
 vi tormentorum refectis & excitatis, ne facile posset ab hostibus recuperari. classis itaque oppi-
 do egressa inuicis rebus omnibus necessariis, atque optimis præfidijs Hispanis, erat abnauigatura,
 cum

Classis Hispanæ magni-
tudo.

Classis Hispanæ magni-
tudo.

Pegnons no-
men.

Garzas sum-
mus classis
imperator.

ordis
viri

inubri

Pegnon ca-
pius.

cum accedentibus tardis Pegnoni subsidiis prælium cōmittit. at Turcæ ad aquam vsq; Hispanos
 persequuntur, ceciderunt tamen in ea pugna quatuor tantum Hispani, ex hostibus plures sexcen-
 tis, classis abcedēs è litore, videt orā maris finitimā rectā esse equitatu Mauro, qui ad arcendas vires
 Hispanas vndiq; cōfluxerat. Hic felix classis successus quātū letitiæ Hispanis, tantū dē, vel etiã plus in-
 dignationis Solimano attulit, qui grauiter ferebat, ac putabat propè incredibile Philippū ausum es-
 se maritima loca munitissima expugnare, ac res suas molestissimè infestare, cuius paulo ante clas-
 se tam turpiter profligat, atq; tot insignes duces vel trucidat vel ceperat. nō enim futurū putarat
 vt auderet de maritimis viribus cogitare intra tam breue tempus, nedū tantā clasē nō posse instrue-
 re. Per idē ferè tempus Sampetrus Corfus dux veteranus, ac rerū bellicarū peritissimus, summeq; au-
 toritatis in Cyrno insula, vt qui summa cū laude diu Gallica stipendia meruisset, vbi res compositæ
 fuissent inter duos potētissimos Christianorū Reges, iam sibi licere ratus quod reliquū esset vitæ pa-
 catē, tranquilleq; in patria degere, iecerat fundamenta magnifici & ingentis palatij in Cyrno insu-
 la, & quasi ad iustam formam munitiois erexerat. Nam aduersus omnes Turcarum & piratarum
 incurSIONES tutus esse volebat, quibus illa insula plurimum infestatur. at Genuenses audita forma
 munitiois, veriti Gallicarum partium studiosi ducis potentiam, & peritiam rei bellicæ, ne per insi-
 dias istud fieret aduersus vniuersè insulæ libertatem, per senatusconsultum ædificationem impedi-
 diunt, iubentque palatium deserere. Sampetrus quod plurimum auri in illud ædificium absum-
 pisset, periniquum sibi videri inquit expectatum esse silentio, vt maior pars sumptuum conficere-
 tur, deinde absumptis inutiliter præmijs omnium superiorum laborum militarium iam propè se-
 nem ad inopiam rerum omnium redigere. petit vt impensa pecunia sibi ex publico dissoluatur.
 renuunt Genuenses id equum videri, quia nemini priuato danda est facultas erigendarum munitio-
 num inconsulto principe. Sampetrus egerimè ferens ita pecuniam sibi præceptam esse, seque ad
 miseriam senectutem ita perducere, vbique de Genuensium nimia crudelitate & auaritia conque-
 ritur. In sulanis plerisque, qui plurimum eum virum amabant, illud perindignum videbatur, si ne-
 que suis ædificijs potiri sineretur, neque dissolueretur precium, quod à tyrannide non valde abhor-
 rere apparebat, cum neq; in insula tuto aperte habitaretur, neque esset expectandum ad impedi-
 dum vt magni sumptus facti essent. Communi igitur consilio, concordibusque animis conspirant
 multi insulani ad Sampetri defensionem, partim quod odiosum esset plerisque eius reip. imperium,
 cum omnes libentius pareant opibus, nobilitate, potentia, sapientia præstantioribus, quam propè
 paribus his omnibus; partim quod Cynrenses plerunq; sunt studiosi rerum nouarum, atque ue-
 putabant se Gallica auxilia ad illud negotium habituros, quia Sampetrus Gallica stipendia honorifi-
 cè diu meruisset. Illo igitur cōsilio multos Genuenses inuadit repete, nihilq; tale opinantes in insula
 miserimè trucidat, resistere conati Sampetro magna vi armatorū superatur. Sampetrus post modo
 portū Philoniū capit, atq; Cortē oppida propter annonæ penuria, qua Cynensium defectione & clade
 suorū audita Genuenses multos Italos ac Germanos ceturiones mittit ad colligendas copias, impetrat
 per literas Laurētij Figueroæ viri Hispani à Mediolani præfecto vt liceat mille & quingentos pedites
 Insulæ colligere ad eius insulæ auxilia & conseruationē. Interea Frænciscus Iustinianus cū centū
 equitibus, Ioānes Blacus cū trecētis peditibus in insula obuui facti nonnullis copijs Sampetri Cyn-
 sis præliū cōmittunt, in quo duo præfecti cohortiū cū cecidissent, reliqui facile sunt in fugam versi.
 Cæsi sunt plures quadringētis à Sampetri militibus, in reliquis prælijs leuioribus, quæ frequenter excita-
 bantur, semper ferè inferiores recedebāt Genuenses ob singularē cognitionē, quā habebat Sampetrus
 nō modo regionis, sed etiã retrahēdi copias, vbi opus esset, leuiorūq; certaminū, & rēporis ac loci, in
 quo hostis posset vtiliter inuadi, & omnis rei bellicæ, vt vno verbo dicā, cuius peritiā adiuuabat ani-
 mus Cynensium, quibus molestū videbatur Genuensium imperiū. Sed inutile est præstatiū in vnaquaq;
 facultate virorū ingenia leuibis de causis in se irritare, cū multo maiora incommoda, quā sperabāt,
 per Sampetrū experti sint in insula Genuenses, qui poterāt sine periculo paruis sumptibus rē cū eo
 cōponere. Genuenses cōtrā ne p futurā hēmē validiores fierēt in insula vires hostiū, curāt, vt Io. An-
 dreas Auriæ cū viginti triremibus subsidia cōuehat insulani copijs quæ cū duobus millibus & quin-
 gentis Hispanis appellentes trecentos Germanos & Italos exponunt in regionem Mantinorum,
 & quatuor muralia tormenta præfecto Stephano Auriæ ad portum Philonium expugnādum. Gar-
 zia Toletanus regia classis summus imperator post captum Pegnonem dimissis ceteris nauigijs in
 suas stationes, ipse cum Hispana classe nauigat in Hispaniam. At vero res Piceni non parum do-
 mesticis calamitatibus & cædibus interea affligebatur, cum plurimū terroris & trepidationis inie-
 ctum esset ijs finibus, quoniam initio ferè anni præsentis plures quingentis exulibus in vnum con-
 uenerant homines planè malefici & sicarii & inhumani, qui propter homicidia & latrocinia & va-
 ria scelerum genera fuerant perpetui exilii condemnati, & extra fines pontificios per leges eiekti.
 Hi ex composito per noctis obscuritatem in Asculum oppidum nobile Piceni inuadunt, ac mul-
 tos obuios trucidant. ad inimicorum domos singuli conuolantes priuata odia explent nulli vel
 sexui, vel ærati parcentes. omnia bona tanquam hostium diripiunt. Sic exules Asculo per no-
 ctem potiti duce eius expeditionis Manaico viro ad omnia facinora prompto & intrepido, libe-
 re ac sine metu per regionem discurrunt, facientesque quotidie varias incurSIONES obuia quæ-
 que pradamant ac diripiunt. resistentes trucidant. prædam multam in oppidum comportant.
 Tantorum scelerum vtrionem retardauit aliquantulum stultorum & furiosorum quorundam
 hominum dementia & impia coniuratio, qui penè innocentissimum Pontificem ipsum op-
 presserunt, & venenatis pugionibus erant trucidaturi. Dicuntur enim vel infania & furo-
 re, vel phanaticis spectris, & à maligno dæmone impulsū Tadeus Manfredius eques Pellizzo-

Initia belli
Cynensis ad-
uersus Sam-
petrum.

Rationes Sa-
petri, & Ge-
nuensium.

Sampetri cla-
des.

Peritorū in
quaq; facul-
tate magna
est habenda
ratio.

exules Picen-
nū plurimū
infestant.

Asculum ca-
ptum ab exu-
libus duce
Manaico.

Cōiuratio in
Pontificē fu-
riosa.

nus & Antonius Canusinus & Benedictus Accoltus & Prosper Pictorius & alii quidam in caput pontificis coniurasse, quam interficere decreuerant cum publice daret audiētiā, simulantes porrigere chirographum; ac primū percutiendi locum Accoltus sibi depoposcerat. Nam sibi persuaserat, sicut reliqui tam sedae coniurationis socij futurum illo pontifice trucidato ut pontifex diuinus, sanctus, angelicus, diuino afflatu compulsus cum magno Christianorum consensu Romam conuolaret, qui mox esset futurus monarcha, & totius orbis terrarū Imperator. His addidit Accoltus sibi ius esse remunerandi tam præclari facinoris conscios & adiutores, nisi haberent pro magno præmio totius Christianæ reip. sanctitatem, & nouę vitæ reformationem. Descripsit igitur in chirographo suo adhortationem, qua hortabatur Pontificem ut dignitatem pontificiam vltro deponeret, quod nisi statim fecisset, atque concepto in sua mente pontifici vltro cederet, mortem minabatur. Pro tantis ausis singulis adiutoribus præmia ingentia iam nunc promittit: Antonio Ticinum urbem, Pellizzonio equiti Aquileiam, Tadeo Cremonam, aliis consimiliter alia. Sed antequam suscipiatur negotium additur sceleris scelus, nam cum oportere putarent se prius à peccatis expurgari, quā facinus aggredierentur, cætera delicta confitentur sacerdoti, parricidii mentio nulla fit. hoc animo, atque hoc tanto scelere in animo retento tanquā pio & sancto facinore, eucharistiam impurissimè admittunt. Accoltus postmodo chirographum porrecturus pallens exorta repentina trepidatione corripitur, neque facinus audeat aggredi. ex eo nata est inter coniuratos controuersia, donec re à Pellizzario patefacta omnes capti sunt, & in quæstiones traditi, ut sua consilia, & à quibus impulsī tantum facinus ausi essent, aperirent. Alliciuntur etiam sollicitanturq; ingentibus pollicitationibus, ut patefacerent à quo inducti hoc maleficium suscepissent, cum nihil per tormenta extorqueretur. sed neq; suppliciis, neque promissis induci possunt ut consiliorum rationes & autores vltimos referrent, neq; vllū certū apparent habere suæ temeritatis ac dementiae fundamentum. Quintiam Accoltus peccidiculum reipsonum dedit, se locutum esse cū angelis, qui ad illud facinus essent adhortati. nā profecto admirabile est tantū dementiae in animos hominū aliquando contingere, & propē prodigijs simile, cū deliria & furor & dementia vel phrenesis omnem rationem atq; rectū consiliū exterminant. cæterū impurissimi homines & conscii tanti sceleris extremis supplicijs affecti sunt, vbi per urbem attracti fuissent ab equis cū alligatis nudis pugionibus. ut Accoltus inter vel ipsa grauiora tormenta semper ridens discruciabatur, cū liquidò appareret potius per insignem dosim h ellebori torqueri oportere, quam per solita impurorum tormenta. Antonius Canusinus tamen Nicolai Zoboli equitis misericordia & studio occultatus è tãto periculo euasit, seq; fuga post modo in tutum recepit. Ea dū sūt Romæ, vrbes Heluciorum sedus renouant cū Gallorū Rege iisdem conditionibus, pactionibus, institutis, quibus cū Francisco Rege coniuncti sunt anno à partu Virginis 1471. Ut quotquot vellent pedites illi Regi ad omnia bella concederentur, at nemini illorū præterea aduersus regem militare licitū esset pro quibus rex promittit se sexcenta millia coronatorū ad certū tempus numeranda curaturum. In Pannonia post mortem Casaris, Ioannes Vaiuoda Trāsylianis, qui creatus fuerat Rex à Solimano, & Rex appellatus, regnū illud ad se iure hereditario pertinere arbitrabatur, quare solutas inducias ratus per mortem Casaris miro silentio ad occupandū Sachmar contendit. est autē Sachmar oppidum in finibus propē Pannonie inferioris sive Trāsylianæ positum, quod Cæsar Melchiori Balasō propter res præclare gestas dono concesserat. Illud oppidū cū paulo negligentius custodiretur, paucaq; haberet præsidia, sine puluere & sanguine repentino regiarū copiarum adventu occupatur. Trāsyliani vxorem & filios Balasū capiūt, ipse glande vulneratus aufugit, quod vulnus tamen fuit leue. captū est autem oppidū per hanc artem, quo tempore armenta solent è pascuis vesperi redire, milites Trāsyliani missi cū armento & à tergo insequentes magnū puluerem excitant consulto, ut eo tanquam nebula tecti ab oppidanis prospici non possent. vbi propius ventū est, in portas impetu facto irrupunt ex armentis. armati ad portas procurant, pontē ac portas occupant. obuios trucidant. omnibus ita animus confertur tam repentino & inexpectato casu, ut eadem arte Trāsyliani continuo in arcem irruperint nemine fores occludente, cū visa esset vi armorū eeteroquin inexpugnabilis. Balasus acceptam iniuriam omnino vlciscendam ratus aliqua ratione collectis nonnullis cohortibus Debrezenium Pannoniæ inferioris pagum, & non ignobile emporium succendit. inuentos omnes in pago trucidat. in subditos Regis omne odiū conuertit. Trāsyliani vires suas adaugēdas curāt collectis quatuor Turcarū millibus, tribus Mytorum, septem interiorum ac superiorū Pannonū, quę copię accedebant ad quatuordecim armatorum millia, cū semper tamen succrescerent nouis accedentibus auxilijs. Deinde captis & direptis Hadado & Atiauaro oppidis Pannonie quorundā regulorū, capto regulo, vxore, ac filiis Atiauari mox Vnguarū cingunt obsidione. ibi repente scalis mœnibus admotis virtute & vigilantia Germanorum præsidiorum repelluntur; erat enim in præsidijs Purchstalerus vir impiger, & rerum militarium apprime peritus. nā tanta virtute vtrinq; dimicatū est, ut cruetū fuerit certamen. veruntamē ex inuadentibus multi cęsi sunt, at pauci ex oppidanis. Allecti sunt Trāsyliani ad illū conatū, quia Germani abstinuissent à pugna vbi primū pauci Trāsyliani aduissent ad explorandā, recognoscendāq; vim oppidi. Ast vbi multi Trāsyliani inuasissent, tãta in eos repente effusa vis est ferreorū globorū, & procella glandiū ut amissis ferē quatuor millibus hominū obsidionē soluerent, confertim & debilitati tanta suorū iactura. Maximilianus intelligens vires regias in dies succretcere, multaque castella Pannonie pro arbitrio occupari, quamuis anni tempus non patiebatur magnos fieri apparatus, quia iā hyems esset propinqua, tamē copias colligit satis validas circiter decem millia peditum, & duo equitū. Id autem fiebat quia populi plerunq; fortunā victricē propensū maximē sequuntur, nisi occurratur maturē, atq; castella nō tã facile postmodo recuperantur

Demetia singulari exemplum.

1792

1797

1798

1799

Heluetij cū Gallo rege fœdus cōponunt. Ioannes rex Trāsylianæ appellatus.

Sachmar captum.

Stratagema.

Debrezeniu vltum.

Atiauorum, Hadadū, Vnguarū. opp.

tur per diligentiam, quam facile per socordiam & negligentiam amittuntur. His copiis præficiuntur cū summo imperio rerū militarium Lazarus Suendius dux strenuus, & omnis disciplinae militaris peritissimus, cui in castra accessuro datae sunt illæ copię & octo muralia tormenta Iulio bona attracta. additi sunt lintres ad pontes faciendos, quibus Tibiscus traiceretur. est autem Tibiscus fluuius Dacorum non ignobilis, qui orsum, fontesq; habens in Carpatho monte, ac per Dacorū regionē delapsus, eosq; ab Iazygibus Metanastiq; determinans tãdem alluens urbem Tibiscū ab ipso fluuio vocatam cum multa aquarū copia defluit in Danubiū. Suendius cū suis copiis ad fines Pannoniæ profectus decernit primum omnium Toceū oppidū inuadere, quod sitū est inter Tibiscū & Ruodrogium fluuios, quod quidē oppidū solo natura situ erat munitū, at nō vlla ducū industria, cū solā haberet munitionē è gleba erectā cū quibusdā propugnaculis. nā ita sitū est inter paludes & aquas fluuii, ut nullo pacto, nisi aquæ per acerrimā hyemē congelantur, possit obsideri, aut expugnari. Istud oppidū mortuo regulo, cui fuerat à Ferdinando ob res præclare gestas donatū, ad filiū aure hereditatis perueniebat, qui in tutela Francisci Nemethi relictus fuerat, & per fraudē Nemethi patrimonio priuatus. nā Nemethus partibus Ioannis Regis studens oppidū illud Trāsyliano restituit. factus deinde certior quod Suendius ad eam obsidionē animū intenderat, & iā castra mouisset, vxorē cū pupillō, & omnibus suis rebus ex oppido trāmittit intra fines Trāsylianos. Suēdius ibi positus castris non difficilē nactus est expugnationē, quia cū tormenta aliquādiu diuerberassent, neq; tamen reparaciones prosternerent, per noctē ventū est ad sacula. oppidani egressi prosternentes aggerē magna virtute inuadunt. Multos trucidāt, plures vulnerant. sed tamē obsidentium virtute ac fortitudine in oppidū includuntur. oppidani cognito periculo, quod imminebat, postulant colloqui facultatē. id nacti agunt de deditioe. perunt ut in fidē amicitiaq; obsidētū accipiantur. Illud cū renuisset Suendius scalis postea oppido admotis per vim armorū potitur. obuios quosq; trucidat. reliqua erat arx, in quam Nemethus ipse se incluserat. hanc magnis viribus inuadunt obsidentes. at defensores Nemethi quadā animi fiducia, virtuteq; sua cōfirmati pugnā diu fortissimē sustinēt, cū Nemethus nullū strenui ducis officij prætermittens modo huc, modo illuc accurreret ad animos suorū confirmandos. Inter hæc officia forte glande traiectus occubuit. Defensores arcis morte sui ducis perterriti agunt de deditioe, qui excepti sunt in fidē. Suendio illa conditione ut cū solis vestibus & enibus ex cederēt ex arce. Nemethi cadaver missum est ad vxorē ut sepeliretur, atq; multa spolia inuenta sunt in arce. Itū est deinde ad oppidū Serentchinū ditionis Nemethi, quod sine prælio venit in Suendij potestatē. At vero Turcæ nonnulli clā exeūt ex oppido Senolgio, quod nō multū distabat a castris Suendij ad vires illius explorandas. Hos Vinūdriæ præsidia monita per exploratores inuadūt, certatur aliquādiu. Turcæ deniq; funditū ac fugantur, quidā Vinūdriā capti adducuntur. ex iis qui profugerant, cęsi sunt ferē trecēti à præsidijs Bregetianis. Io. cognitis felicibus Maximilianij successibus cū censeret se non posse commode Sachmar defendere, iubet illud oppidum flammis absumi, post quod facinus præsidia per occultas vias aufugiunt. Id vbi rediisset in potestatē Suendij iussum est refici & instaurari. Suēdius Tibisco flumine traiecto per vnus diei obsidionē Erdeo oppido potitur, quod Ferdināsus sæpius optauerat in suā potestatē redigere ob multos prouētus eius opulētissime regionis. Tãta vis est fortunę in vtrā partē inclinauerit, cuius nutū omnia propē mortalia facillimē sequuntur. Turcæ hos felices Suēdij successus esse arbitrati, magnā copiarū manū colligūt, Curtaq; properant, ut cōiunctis castris cū Trāsyliano possent Suēdio resistere. Sed tãta erat Danubii, reliquorūq; fluuiorū inūdatio, ut illud fieri minime posset, cū flumina exereuissent propter glaciē retardata, atq; intumescētia tãto opere, ut omnia finitima in lacu amplissimo rū formā stagnarēt. atq; tãta fuit vis frigoris, tãq; atrox in illis regionibus, ut multę ferē perierint, & aues mortuæ inuenirentur, & quadā in fœno occultatæ vbi deferrentur ad ignē viderentur propē extinctū. calorē naturæ resumere. Tanta mole glaciē omnia repleta sunt, ut in ver futurū vbi liquefieret, oceanus vbiq; at non fluuiorū stagnatiū aquæ apparuerint. Venerāt legationes interea Poloniæ Regis ad Maximilianū, quę res cū Trāsyliano cōponere niterentur. Docent Polonū regē grauius ferre hos bellorū motus. nō posse eū regē deesse Io. Regi nepoti pro affinitatis vinculo, ac non fungi officio amici & coniuncti his rebus cōponendis. Solimanus qui regē Pannoniæ appellauerat Ioannē, eumq; copiis, & sumptibus, & omni auxiliorū genere sustētādū decreuerat, quod illud summis viribus moliri, & non paruis copiis constituerat, dat operā ut res prorogetur, dū ipse faciat bellis cōs apparatus, qui certē magni fieri commodē intra breuissimū tēpus non possunt. Marcū itaq; Zibiniensem mittit ad Maximilianū, qui magnis itineribus Iulio bonā peruenit. ad missus petit Solimanū nomine præfente adhuc Polona legatione, ut pacis conditiones inuolaret feruerent, sicuti feruantur ab ipso Imperatore Solimano, quæ factæ stabilireq; fuerant cū Ferdinādo felicis memorię. Hac ipsa de causā missus est & Battor Georgius à Trāsyliano, uti procuraret pacis conseruationē. Veruntamē omnes hæ erant fallaciæ & artes subdole ad animū Maximilianij à necessariis apparatibus retardandū, aut etiam retrahendum, quę fallaciæ partim intelligebantur iudicio ipsius Maximilianij, partim retegebantur per literas Suendij. Veruntamen Maximilianus ne videretur ipse autor belli, atque vniuersam viam paci & tranquillitati illarum regionum occlusisse, iubet fieri promulgarique edictum, ut omnia præsidia suarum munitionum abstinerent ab iniurijs in Turcas inferendis. Turcæ contra dum agitur de pace Iulio bonę, abstineturque ab eorum finibus infestandis, dū honestæ cōditiones stabiliantur, multis incurfionibus fines Illyricos & agrū Iulę populatur. Nā purpuratus Tibisci eō cum sex armatorum millibus irrumpit cum duobus muralibus, & octo caestribus tormentis. Deinde ad oppidum Pancotam castris positus illud diuerberat. per vim armorum deniq; capit. defensores ad vnū trucidat. post Sena & Peona castellis Iulæ finitimis subiuga

Lazarus Suēdius summus copiarū Dux Tibisci fl. descriptio.

Toccei descriptio.

1797

Tocceū captum.

Serētchinū opp. captū.

Sachmar cōcremarum.

Frigoris vis inuistata.

Stratagema Turcarū dū parantur copię.

Pancotta capta perfide à Turcis.

tis, quæ videbantur factura faciliorem Iulæ expugnationem, ad feliciores progressus animum intēdit. nam sicuti corpus humanum cum purgandum est, fluxile illud facere oportet, ut ait Hippocrates, quo maligni humores decurrant, ita Turcæ, quem locum expugnare cogitant, præparant ad obfidionem occupatis proximis quibusq; In castra autem Tiantyluani semper recentia conueniebant auxilia. Ea dum contra pacem fiunt a Turcis, Nicolaus Sirinus Membarris siue Zigheti oppidi præfectus necessarius de causis ad Maximilianum contenderat, quo tēpore sexcenti pedites ex oppido egressi atq; in agrum hostilem incurrentes circiter ducentos Raicianos trucidant, ac duos centuriones capiunt. Sed enim cum ingenti præda onusti triumphantesq; redirent in oppidū, tã repente à ducentis Turcis inuaduntur ut in fugam versi omnes in morem pecudum trucidati sunt à Turcis videntibus victoria, præter duos, qui cladis nuntii euaserunt per fngam. Suendius summū studiū adhibet Sachmari oppido muniendo, quia illud plurimum commodorum esset ad id bellum allaturum, quod ubi ad satis honestam defensionis rationem perductū est, præficitur Sachmarensis præsidii Erasmus Mager, cui iniunctū est ut cetera, quæ spectarent ad munitionem perficiendā, exequeretur. Ipse Suendius cū reliquis copiis Cassouiam contendit, quia verebatur ne Turcæ illam obsiderent, ut admonitus fuerat per exploratores esse illorū consilium. sed quia iam succreuisent hostium vires paulatim, petit ut sibi auxilia submittantur: cuius castra paulo post aucta sunt quinque cohortibus peditum Germanorum præfecto Io. Bernardo Roteneo, & quinque muralibus tormentis. Equi tormenta trahentes propriis notis inuisi sunt insigniti, ne mali & inutiles per fraudem aurigarum bonis submitterentur. Quæ dum aguntur in finibus Pannoniæ & Illyrii, neq; à Sarmatis quidem cessabatur, cum assidue propè inter illas gentes pugnetur modo pro principum dissensionibus, modo pro latrocinis & furtis. nam Scythæ in finibus Tauroscytharū & Dardaniæ à Polonis inuaduntur, multique trucidantur ubi multi proceres Poloni cum magno equitatu vires in vnum coniūxissent, inter quos fuit Palatinus Bussia cum quatuor, Caschius cū tribus millibus equitum, qui omnes ad tredecim equitum millia accedebāt. Istud factū est à Polonis quoniam Scythæ primi de more eius gētis, quæ uiuit ex rapto plerunq; irruptionem fecerant in agrum Poloniarū, multamq; prædam abegerant. Ob eas incurSIONES distributæ sunt ingentes copie in Tauroscytharum & Dardaniæ regionem; quæ cessantibus Scythis iussu sunt in vnum conuenire, cum accederent omnes equites demum ad quadraginta millia, magnusq; esset peditū numerus, ut variis è partibus vno tempore Moschouitarum regionem adorirentur. Sigismundus Poloniarū rex cū ad Vilnam per illud tempus accedere decreuisset exorta pestilentia in illa regione, coactus est mutare consilium; quare Varsouiam versus iter capiens ad Penouiam se confert. Neq; illud sanè silentio prætermittendū duxi, quod ferè ducēti ex iis militibus, qui Iulæ Cæsareæ capti fuerant, capta oportunitate ad Chium insulam, quæ est maris Aegæi inter Samum & Lesbum adiacens Ionis solendarum compedum arte prius cognita cum essent catherati ad transira per noctem dormientes Turcas epibatas aggrediuntur. Trierarchū & nonaginta Turcas trucidant absente LuzAli, cuius erat triremis, nam LuzAlis fuit vir Græcus, qui a Christianis institutis ad Turcica descuerat, non religionis quidem Turcicæ desiderio, sed dignitatis & potentia, quam facilius apud Turcas, quã apud Christianos se consecuturū arbitrabatur. cū vero triremis esset noua, & eximie bonitatis, Christiani circiter triginta Turcas captiuos auerentes, qui remigantes adiuuaret felici navigatione vsi ad Mesaniam Siciliæ nobilissimam ciuitatem intra nouem dies appellant. at enim Solimanus inter eas cū Maximiliano difficultates tributū petit, quod à Ferdinando patre sibi dari consueuerat, cuiusce rei legationem mittit Iulio bonam. Poloniam vero non modo res externæ, bellumq; cū externis nationibus susceptū infestabat, sed etiam intempe familiaresq; discordiæ. Quippe cum hæreticorū numerus in dies succresceret, acerrimusq; morbus hæreseos magis magisq; serperet omnes erogationes in pauperes cessare. Prouentus & redditus sacerdotibus ac monachorum familiis extorqueri. leges antiquari. episcoporum, antistitumque plerique commodis inhiare. illa rapientes hereticos protegere. boni & pii & sancti homines haberi, qui studiosius catholicos infectarentur; opprimerent, asfugerent. Illo morbo contaminati erant regii etiam senatores, quorum autoritas plurimum oberrat catholicis partibus. vnus è senatoribus regis fautor erat æquitatis & religiosorum defensor Petrus Barzeus, cuius ope omnes ecclesiastici ordines recreabantur ac sustentabantur, cum acerrimus eliet vel aduersus omnia pericula religionis, libertatisq; ecclesiasticæ defensor, cuius liberalitate refocillabatur omnis sacerdotū & sacris initiatorum cætus. Illis ad Pontificem delatis è vestigio contempere sunt literæ ad Poloniæ regem & ad Barzeum, quibus Pontifex regem hortabatur ut religionem, quam incontaminatam à maioribus accepisset, defenderet; cum nihil magis regium sit, quam diuinum cultum verum & sanctum pro viribus cōseruare. ad Barzeum scribebatur, præclare illum eise facturum, si optimam illam sententiam seruaret perpetuo, quam hætenus tenuisset, atque persisteret in eodem consilio ut veram fidem sanctamque tueretur. Nam cum aliar pleræque ciuitates eius regni nouam religionem essent complexæ, tum Dancica, quæ urbs est opulentissima & frequens ad mare glaciale sita ad ostium Vistule fluminis, ubi in ipsum oceanum ingreditur, ita eas leges imbibit, ut omnino reuocari ad catholicum cultum non possit, nisi cum deus misertus earum gentium ad sanam veritatis cognitionem ipse retorserit. cum enim legatus pontificius ad eam urbem eset accessurus, ut res religionis componeret, primum non est admissus. Sigismundus illud ægre ferens non multo post ipse Dancicam accedit. in urbem admissus legationem siue nuntium, ut vocant, introducit. Quosdam primarios ciues in carcere iuber detrudi, qui seditionis fuerant auctores. Sed ubi rex deinde fuisset digressus, rursus insurgente multitudine legatio euicitur. carceres aperiantur. legationes mittantur ad regem, qui iam aberat iter

Equi cur characteribus insigniti.

Scytharū latrocinia.

LuzAlis quis fuerit.

Poloniæ sedicio dereligionis.

Dancicæ descriptio. & hæresis.

iger quorundam dierum. inquit legationes ad regem admittæ velle Dancicæ ciues suarū animarum esse dominos, & arbitros. in iis quæ pertinerent ad regnum, salutem & conseruationem Regis pro viribus curaturos; at si vellet religionem antiquam & pontificia superstitiones defendere, istud fieri non posse sine armis. se vitam, facultates, patriam ad defensionem paratas habere. Sigismundus hoc nuntio insigni indignatione captus vnā cum suis consiliariis perpēdit quid agendum sit in hoc negotio. Visum est plerisque opus esse difficillimum urbem opulentam & præpotentem vi expugnare propter religionem præsertim in illis regionibus, ubi periculosum erat ne pluribus ob communitatem hæreseos insurgentibus atrocissimum omnium bellorū illud excitaretur. sibi satis videri oportere quod ab obedientia regia non desciscerent multis grauioribus præsertim instantibus negotiis. Nam fines Dardaniæ frequentibus incurSIONibus vexabantur à Scythis, quæ ut strænarentur Poloniæ rex colligendas esse vires statuit hac ipsa de causa, ut diximus, in variis loca Dardaniæ & Tauroscytharum diuisas. ea dum vexant Poloniam variis in locis erupentia germina hæresium, in Gallia quoque non cessant de religione contentiones & prælia. cum semper noua auxilia vtrinque pararentur. nam Condæus, Amiras, Scatilioneus, Cantabrorum regina, Andelotus, aliique insignes proceres Vgonottæ factionis comitia indixerant, in quibus actum est de asciscendis auxiliis, de rationibus sumptuum in bello faciendis, & de mittendo Andelotto in Germaniam ad colligendas copias. Perturbabant in Italia magnopere animum Pontificis post patefactam tam periculosam stultorum coniurationem, dissensionem coorte in Tridentina synodo inter duos potentissimos Christianorum Reges, vtrius orator Regis honorificentorem locum obtineret ac præcederet. Nam Rex Gallorum insignem sibi fieri iniuriam, & non ferendam censebat, sicū priorem locum rotannus ipse obtinisset, & antiquissimus atque Christianissimus Rex cæteros omnes Reges anteiret nobilitate, potentia, dignitate, ius cuius imperio quatuor Reges, & triginta ac duo Duces continerentur, qui multa præclare pro Christiana fide fecisset, qui diuinis miraculis cælitus fuisset confirmatus, nunc cogetur Philippo nouo Regi cedere. Imperat igitur hic Rex per literas suo oratori, quem assiduum Romæ habebat, nisi perantiquus sibi & vstitatus locus publicè concedatur apud Pontificem, & cæteris honorificentior post Cæsarem, vel siquid in huiusmodi negotio inuouetur, præter id vnum, si legatio Hispana scilicet excluderetur, ut continuo obauntiata perpetua Gallia ab apostolica sede abalienatione Roma excederet. At contra iubetur Hispanus orator nullo modo perferre, si concederetur Gallico oratori ut præcederet; atque omnino vel honorificentior locum post Cæsarem procuraret, vel certe parem Gallico dignitate. Contendebant idcirco, enixæque demonstrare nitentur Hispanas partes complexi regnum Hispaniæ antiquius esse nobilius Gallia, quippe quod Hispania caput sit Europæ, quæ post ruinas, euerSIONESQUE Gottorum ac Maurorum apparet iure debere redire ad pristinam auitamque dignitatem. Nam eius prouincia Rex, quæ prior Christiana fide complexa est, quæ plura beneficia in Christianam rem contulit, quæ latius imperat, quæ digniores Reges electores habet, iure optimo locis omnibus & temporibus dignitate præcedere debet. At Hispania per multos annos ante Gallos complexa est Christianam fidem, multaque bella per noningentos ferè annos pro fide Christiana aduersus barbaras & inmanes nationes gessit, multasque ciuitates & bellicosos populos ad Christianam fidem, sanctæque Romanæ ecclesiæ catholicæ obedientiam compulit, cum Galli Reges contra perdomitis & subugatis tantum finitimis Christianis nationibus sui regni fines ampliauerint; quicum semel pontificem defenderint; mox Christianissimi nomen sibi sumpturunt. Quod vero attinet ad dignitatem electionis, contendebant Hispani post clades & calamitates acceptas à Mauris, Hispaniam fuisse vniuersam in duodecim regna diuisa, regemque ipsum Hispanum ab hæc regibus fuisse delectum, cū Rex Galliarum contra non quidem a regibus, sed à Ducibus totidem delectus fuerit, qui certè fuerunt inferiores dignitate. Nunc autem cum res ad vnum redierit regem, opus esse ad integritatem, prioremque statum rem redire, cum hætenus non exincta quidem, sed in multorum amplexu cōsopita quondam modo fuerint, quare & antiquior & nobilior erit Hispanus Gallo Rege cēsendus. His addebantur vetera iura Hispana in regnum Gallia, & recentia præterea propter Burgundiam familiam, cum tamen Gallus Rex contra nullum ius habeat in Hispaniam, contendebant rursus Hispani Gallum regem neque unctum esse, ut asserbatur, neque Iulia diuinitus accepisse, sicuti Rex Hispanus accepit crucem rubram, neque fuisse legitimè Christianissimum appellatum à Pontificibus, cum solus Imperator legitimus sit dispensator & largitor titularum. Quibus accedebāt amplissima Sicilia Neapolisq; regna, & tot opulentissimi principatus, & Indiarū, nouiq; orbis possessio, & tanta imperii amplitudo, ut Rex Hispanus dignus potius qui imperatorio nomine insigniretur appareret, quã cui Rex Gallus præferretur: quippe cū titularū & imperiorū amplitudo & antiquitas atq; opulentia non parum faciat ad dignitatem & præstantiā ipsorū Regum. Scribit præterea Philip pus ipse ad Pontificem nisi cōueniens locus suo oratori assignetur, se non oratorē modo, verū etiā omnes subditos Roma euocaturum. Monet oratorē ut primū locū procurer à sinistra Pōtificis, cū locus à dextra Cæsari cōueniat, vel Gallo, si absit Cæsaris orator, quē locū si obtinere non possit, aut si cōtra fuisset pronūtiatū à Pōtifice, iubet nō Roma quidē excedere, sed nō amplius tanquã oratorē regiū negotiari. His equè validæ rōnes a Gallis defensoribus, si nō superiores aduersus Hispanas asserbantur, quas cū non potuerim assequi ut cupiebam, malui silētio inuolucere, quã imperfectas ad posteros trāsmittere, cum alii scriptores illud efficere possint. Consimilis contentio inter Florentiæ Ferrariæque Duces versabatur, quoniam alter per quosdam occasiones primū locum sibi deberi putauerat, at alteri legitimum videbatur perantiquum gradum honoris & auitam possessionem conseruare, ac ius eius rei publicæ retinere, quæ semper sine vlla dubitatione uel

Dancicæ legationes.

Cōtrouersia de præcedentia inter Hispanū & Gallicum reges. Literæ Galli regis Hispanū oratorem de præcedentia.

et

controversia primum nominis, existimationis, dignitatis locum obtinuerat. In hanc controversiam proprias rationes utriusque principis recensere prætermisi, eadem ratione commotus, qua Gallicas etiam præterit. accedit quod auctus viribus Florentiæ Dux & dignitate, dilatatoque impetu per optimam aetatem sui affectum rebus præclare gestis explicatum, cum multa & non levia contulerit auxilia ad defensionem & incrementum Christianæ religionis, primum à Pio Quinto summo Pontifice ob ingentia merita, deinde à Cæsare duobus supremis principibus christiani nominis ad sublimiorem dignitatis gradum, dignioremque titulum prouectus est, quo factò omnis illa controversia de medio sublata iure videri potest, ut magis opportune à nobis explicabitur. Enimvero summus Pontifex qui intelligeret Reges ac principes propensos esse magis ad iram, quam ad cognoscendam æquitatem suarum petitionum plerunque, multis rationibus de regibus iudicium differret. rem in dies protrahit. multiplicibus tergiversationibus negotium comprehendit. Sententiam quoquomodo potest deuitat proferre nihil aliud studiose molitur, quam ut illud iudicium silentio inuoluatur. Sed cum Gallus omnino Roma esset excessurus, nisi suus locus sibi assignaretur, indicuntur comitia sacrorum patrum purpuratorum. Conueniunt frequentes. explicantur in comitiis facultates & mandata utriusque Regis procuratorio nomine suis oratoribus concessa. Disputatur diu pro utroque Rege pro animis magis huic quam illi propensis. Denique cum ad ferendam sententiam ventum est, illa perobscura & noctis plena lata est dissentientibus plerisque in utraque partem. Non placuit petitio Philippi Regis quibusdam purpuratis, cum parem locum videretur postulare, & tamen honorificentior clam aucuparetur. quippe quia primus locus à sinistra sit honorificentior secundo à dextra. Sic enim fiebat ut Hispanus cum pari loco contentus esse appareret, fieret superior. atque hæc pluribus disputata sunt. Pontifex in tanta sententiarum varietate dubio erat animo quid esset faciendum, quare cum nollet primam locum Gallo assignare post Cæsarem, decernit ut in sacello locus inter sacra Hispano assignaretur supra omnes purpuratos diaconos, at paulo tamen humilior & contractior, qua ratione vitus est pontifici suum locum obtineret, at non præcedere Gallus Hispano. Quod attinebat ad exosulationem sacre imaginis, quam Pater vocat, & suffragium thuris, ita statuit, ut imago primum Cæsareo, deinde ceteris ab eo oratoribus porrigeretur, postmodo daretur Hispano. Thuris suffragium omnibus simul primum, postea Hispano offerretur, cum manus essent lauandæ, quod semel aut bis certe ad summum quorannis accidit, decernitur ne Hispanus accedat. Illud quoniam nescio quid nouum, & hæcenus inusitatum haberet præter antiquam consuetudinem, fecit ut Gallus orator locum recusaret, qui erat perpetuam Gallie ab alienationem obnuntiaturus, sicut iussus fuerat a Rege, nisi Hispanus mutandi consilij opportunitatem obtulisset. Nam discessuro Gallo par esse videbatur, ut per quandam comitatem & facilitatem verborum optatum locum aucuparetur, sed is superbe recusat. Gallo contra per eam opportunitatem locum oblatum humaniter acceptante omnis pontificia indignatio a Gallo conuersa est in Hispanum. Nam pontifex iratus ait se Hispano concessisse humanitatis causa, quod dignitas & iura antiqua non possent obrinere: quare si locum nolit, abeat ut lubet. Enimvero hæc non legitima sententia cuiquam videri potest, sed amica quadam & paterna potius conpositio, quam inter filios dissidentes, cum omnis iudicatio hoc æquum, illud iniustum esse statuatur, ac vix fieri possit, ut pares sint utrinque rationes. Florentiæ autem & Ferrariæ ducum controversia minime fuit iudicata in regione vero Sinarum & Giapana vocata plures sexaginta millibus mortalium christianam catholicam fidem complectuntur, atque inter hos plerique magnæ autoritatis reges nimirum & primates, relicto dæmonum atque idolorum cultu, est autem Sinarum regio tam patens, & tam ampla, ut facile superet amplitudine Christianorum orbem.

Pontificis sententia de præcedentia regum noctis plena.

neque necesse est, ut in his diebus, quibus Pontifex in tanta sententiarum varietate dubio erat animo, quid esset faciendum, quare cum nollet primam locum Gallo assignare post Cæsarem, decernit ut in sacello locus inter sacra Hispano assignaretur supra omnes purpuratos diaconos, at paulo tamen humilior & contractior, qua ratione vitus est pontifici suum locum obtineret, at non præcedere Gallus Hispano.

Hæc potius compositio, quam sententia est appellanda.

LIBER DECIMI QUARTI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS.
LIBER QVINTVS DECIMVS.

INITIO Anni sequentis qui fuit quintus post mille quingentos & sexaginta salutis nostræ; magna ubique bellorum initia; magnæque calamitates paulatim conturgere apparebant; quoniam in Polonia magna dissensionis exorta fuerant, ut memorauimus; & Pannonia arma passim acuebatur in Cæsareas copias; & Gallia multos bellicos apparatus faciebat singulari diligentia, que omnes contentiones propè contopite erant propter acerbam præsentis hyemis: at non cessabant per animorum tranquillitatem aut odia deposita vel extincta. In Hispania rursus magna classis instruebatur, detinebanturque onerariæ naues externæ, quæ cum mercimonijs accesserant Regis edicto, præter indigenas eius regionis, quæ res classi necessarias conueherent ad nationes Lusitanas. Multa etiam nauigia instruebantur in Zelanda Barcinonem & in Hispaniam traectura. Byzantij quoque classis ingens summo studio comparabatur in ver proximum, quare fiebat, ut vndique arma, bellum, terrores, ruinæ conturgere viderentur, quæ intèrarent mortalibus, hæc ipsa minabatur prodigia nonnulla, & res formidabiles visæ, quæ omnia diuinitus Dei indignationem, & magnam malorum cumulum propter scelera mortalium imminere significabant. Nam vix interat dies anni recentis secundus cum Vercellis, quæ vrbs est in regione transpadana: Italia non procul à Taurinis populis, res auditu formidabilis, & vix fide digna visa est. Nam lupus in illa vrbe apparuit in sacra area maioris templi apud valuas, qui diutius ibi constitit. fit magnus ciuium concursus, multisque ob admirationem ac nouitatem rei inspectantibus, lupus ex oculis omnium repente euanuit, neque visquam discedens est conspectus. Postridie autem inandita formæ & magnitudinis eximie, & incongnitæ prorsus superioribus ætatibus apparuit in eadem vrbe, quæ ubi diu supra templum constitisset, auolauit, neque amplius alicubi visa est. Nec multos post dies Mediolanum vrbs amplissima multum distans à mari vel lacubus per quoddam temporis spatium terre motu concussa est; cum insulae alioquin aut loca mari finitima his moribus plerumque concuti soleant. Stellâ crinita non contemnendæ magnitudinis per diem ibidem apparuit: quæ omnia prodigia contentiebant cum ingentibus & multiplicibus bellorum ubique apparatus. Sed quoniam classis Turcica maritimis vrbbus, litoribus, oppidis Italiae imminere breui putabatur. Prorex Neapolis imperrat ab Urbinate Duce ut liceret in finibus Umbriæ colligere duo millia peditum ad maritimam præsidia eius regni, que singulari studio à tribunis collecta sunt illuc cum stipendijs missis, collecti sunt igitur à Iacobo Malatesta castrorum magistro pedites trecenti. ab Antonio Francisco Torilgano, & a Fereto Anconitanis, Valerio Zaccæo Spoletino, Mazzocolino, Camillo Ciorello Urbinate, Georgio Gantésio Hispano singularim ducenti & quinquaginta, & à Fabricio Vicellio Urbinate duceri, que copie postea sunt in varia loca pro opportunitate distribute. Dum fiunt apparatus ad bellum varijs in locis, res ita cum Transyluano denique componitur per legationes. Poloni Regis & Transyluani; Ut omnia loca, regiones, oppida, vrbes capte citi amontes Maximiliano relinquatur, atque Ioannes omnia iura que haberet in Pannoniam renuntiaret. nam Solimanus significatum miserat Transyluano, ut quicquid odij in animo aduersus Maximilianum conceperat, illud in opportunum tempus dissimulando referuaret. neque ita multis sanè interiectis diebus missus est orator Byzantio ad eundem Solimani, qui ad pacem Transyluanum hortaretur, ut omnia eitra montes capta Maximiliano relinquere, præter Varadinum, cum illa sit vna e tribus vrbs, quibus iter in Transyluaniam. Neque tamen pax illa diuturna fuit, cum non multo post missa sit

1565.

Magni ubique bellici apparatus.

Prodigia.

amagnum

Perfidia Tur

Pax Maximiliani cum transyluano.

Pax a Solima no reuocatur.

Pancotta & Gena capta.

Stratagema

ipidv impm sggq bilor

Stratagema.

Erdeum captum.

Perfidia Turcarum.

Debrechinum succentium.

se sit legatio Solimani ad Maximilianum, quæ obnuntiaret omnem pacem, omnemq; federationem inuadendam esse, quæ fiat à seruis in scio domino. Vanam esse pacem cum Transyluano factam, qui neque sit sui iuris, neq; diploma vllum habeat Solimani Imperatoris, cuius nomine præest Pannonia, ad eam pacem confirmandam, quare petit non solum vt irrita & inuadenda sit pax, verum etiam omnia quæ capta fuerant ipsi Transyluano restituerentur. Illud cum minime sentiret Maximilianus esse faciendum, qui respondit ea loca nunquam fuisse Transyluani, neque illius maiorum, sed nuper extorta è manibus subditorum Regis Pannoniæ, legatio re-infesta redit Byzantium. at Maximiliano perindignum videbatur modo sibi oblata esse pacem honestis conditionibus a Transyluano, modo per fraudes eandem pacem fieri vanam, quare animum conuertit ad bellum. Turcæ interea Pancottam oppidum obsederunt, quod post paulo & ipsum & Genam vi ceperunt: quæ oppida cum paruis præsiidiis essent munita, vt quæ forent viduæ mulieris Pannonicæ rerum bellicarum ignara, præter omnem bellicam rationem defensores expectantes tertium conatum Turcarum ad vnum fuerunt trucidati. Turcæ non multo post ad fluuium Tibiscum locum explorant ad pontem faciendum non pauciores trecentis. allecti sunt per fraudem in Cæsarianorum insidias atque trucidati. Sed quoniam equitatus non est longis laboribus accommodatus, vbi primū equi nouis herbis vescuntur, missi sunt clam a Transyluano qui simularent se velle agere de pace, vt res protraheretur segnius, donec equi Turcæ nouis herbis assuescerent. at ex altera parte mittit ad purpuratū Curtensem, qui auxilia flagitent ac sollicitent. Turcæ igitur in loco designato ad pontem supra Tibiscum iaciendum, eoq; breui excitato quadringentos pedites ad custodiam statuant. Suendius plurimū difficultatis futurum ratus in castris hostium, si comneas & traiectus illis facultas eriperetur & commoditas, repente custodes inuadit, illos in fugam vertit. multi ob timorem in fluuium desilientes suffocantur, multi trucidantur. pons soluitur & cōcrematur. Sed quoniam verebatur Suendius ne Erdeum oppidum veniret in potestatem hostis, qui iam cum magnis copiis illud obsidebat, quod paruo spatio distaret à Sachmare, cui præfectus erat Laubembergus, curat vt trecenti pedites oppidum ingrediantur, quod etiam effecit. Nam Suendius cum esset subsidia oppidanis missurus, vbi primum subsidia apparere incipiunt, obsessi excitant leue certamen sanè atrox & cruentum, in quo ceciderunt ferè octingenti Turcæ, & pratorium vexillū Transyluani captum est, dum hic certaretur ex altera parte oppidi admissa sunt subsidia & comneas & sex bellica tormenta. Non tamen cessatur interea à Turcis, qui singulati diligentia oppidi muros diuerberant; nam vel quingenti globi ferrei vno die in ipsa menia contorquentur, quo posset oppidum citius inuadi. Id quo facilius fieret, fossas fasciculis lignorum, & gleba, & multa materia, quæ pontem faceret ingressuris replent, obsessi ea re cognita bonam copiam pulueris tormentarij clam spargunt in futuram opportunitatem. vbi ventum est ad conatum, ignis iniectus est inferius intra sarmata, quare tanta vis ignis excitata est repente inter ligna, vt multi Turcæ concremati sint, reliqui nullo propè negotio reiecti. Deinde obsessi repulsis hostibus scalisq; deiectis egressi duo muralia tormenta capiunt & in oppidum trahunt. Suendius relicto Erasmo Sachmaris præfecto cum duobus millibus peditum, copiis in apertum e ductis & instructis in aciem non procul à castris Turcicis iter facit, qui minimè moti sunt è suis castris, occupat traiectum Tibisci fluminis, vnde posset & hostem infestare & præcidere viam comneatibus, cum ibi & apertum agrum haberet, & apertam regionem quæ se reciperet in tutum, si opus esset, atque purpuratus Græciæ præfectus cum suis copiis, vt expectabatur, accederet. Ibi mille equites Saxones opperitur, quibus copiis stus decreuerat quam primum collatis signis fortunam belli experiri, antequam vires hostium auerentur. Erdei autem præsidia cum modo leuibus preliis debilitarentur, modo frequentibus conatibus, modo ruinis impulsis murorum per ferreos globos, cum assiduis ac diuturnis laboribus, satisfacere non possent, quia è tribus millibus hominum vix mille superessent, impellente in primis scortore, cadauerum, per quem etiam Turcæ consulto iactis cœsis in fossas oppidi, nitebantur oppidanos, ad deditioem compellere, agunt de deditioem. erat in arce Gleismulerus cum trecentis peditibus qui cognita voluntate ciuium ad deditioem, vergentium, cum arbitraretur se vim hostiū non posse diu sustinere & ipse cum hoste paciscitur, conditiones deditiois fuerunt, Vt liberi ex oppido possent excedere quocunq; libuisset. Vt impedimenta militaria liceret secum exportare. Vt bellicos apparatus illatos in oppido relinquerent. atque hæ conditiones a præfecto Turcarum & a Transyluano fuerunt subscriptionibus affirmata. Sed vbi priquam in potestatem Turcarum ventum est, nulla vel fidei vel humanitatis lege seruata, obliteratedque prorsus ex animo omni subscriptionum memoria, pro barbarica immanitate obsessi ad vnum trucidantur. Interea census est equitatus & peditatus qui collectus fuerat Tetschini, quod oppidum est Silesiæ, quæ copiarum iussu sunt omnes Debrechinum urbem versus iter facere, à qua non procul aberat Cæsarianus exercitus, cum illa modo Turcis & Transyluano, modo Cæsarianis copiis videretur propensior pro nutu & arbitrio fortunæ. nam cum Suendius intelligeret non parum incommodorum id sibi afferre, quod ea Turcas complecteretur, iubet succendi, flammisque absumi, vnde omnis opulencia reperia allata est. Tocceum, & in templo quodam asseruata. Sed quoniam cum rebus felicibus auxilia semper augentur, vt cedunt per infortunia, omniaque maximè propensa sunt in quam partem fortuna benignior aspirauerit, veritus Cæsar hostium potentiam mittit ad fines Curte finitimos tria equitum Germanorum millia & quingentos, & quatuor millia peditum Pannonum, vt dictū est, duce horum Samo comite viro Illyrico, illorum duce comite Salmensi. Istud autem fit, quia nuper auda fuerant castra Transyluani nouem millibus equitum, & Curtesis purpuratus iam instruxerat circiter quadraginta millia armatorum. Auditis his bellorum motibus, apparatusque Cur-

tenfi Leucovizzius tribunus militum vir rerum bellicarum peritus cum quatuor millibus equitū, multisque nobilibus sit obuius repente purpurato præfecto Mysiæ superioris intra fines Illyricos, qui duodecim millia equitum adducebat, commissoq; prælio apud Sauum fluuium Turcas in fugam vertit cum parua suorum clade, at magna iactura Turcarum. multa capta est præda, tentoriū, argentum, muli, omnia impedimenta purpurati in potestatem Leucouizzii veniunt. purpuratus vix sese in insulam quandam exiguam Savi seruauit. quæ dum geritur fortuna victorias hinc inde alternante in Pannonia, dum armis decertatur inter Cæsarem & Ioannem Transyluanum de regno Transyluanicæ, in Mysia superiore Alexander, qui erat in ea præfectura, penè oppressus est per insidias cuiusdam Myfi, qui se Vaiuodam fecerat collecta magna ficiariorum manu. ac nisi Polonus Rex illum tepente oppressisset, sumpsissetq; penas illius audaciæ, iam actum erat de Alexandri salute. Polonus autem exercitus, qui aduersus Moschouitarum ducem belligerabatur, vbi primum anni ratio passa est esse in aperto, incursiones facit in agrum hostilem. multam prædam abigit. multos in agris trucidat. cuncta ferro atq; igni populatur. & ne urbem potentissimam à tergo relinqueret hostilem Costenagarum, illam obsidet, multisq; tormentis diuerberat. Moscouitæ audito eius urbis periculo continuo copias educunt ingētes ad ferenda auxilia circiter quadraginta millia equitum. Poloni cognito tantarum copiarum apparatu & aduentu hostium soluta Costenagari obsidione signa conuellunt ad profectionem, obuiamque profecti castra ponunt apud lacum distantē fere sex milliaria ab hostium castris eo consilio, vt totis copiis ac viribus dimicaretur, si daretur oportuna prælij facultas. Erant in castris Polonis circiter quatuor millia peditū maiori ex parte sclopettariorum, & nouem millia equitum. Initum est leue certamen primum, atq; aciebus paulatim propinquantibus Moschouitæ statim neque commisso quidem prælio minime expectantes impetum aut virtutem Polonorum turpiter diffugiunt relictis viginti & duobus bellicis tormentis. Poloni timorem Moschouitarum, imbecillitatemque animi admirati ad Pescouium vsque urbem insequuntur, Moschouitæ nullo in loco consistentes redeunt in patriam ducentis ferè pagis & tribus vt bibus ex itinere succensis, inter quas fuit Costenagora vrbs ampla & opulenta. eius tamen arce potiri non potuerunt, quia glacies iam solueretur, quo factum est vt multis impedimentis & iumentis amissis redierint ad fines Liuoniæ. At contra, Lituorum copia, quæ regio est inter Polonos ac Liuones agrè ferentes Moschouitarum avaritiam, crudelitatemq; aduersus Liuones, ac veriti illorum vicinitatem si superati fuissent Liuones, statuunt Liuonas auxiliis iuuare, collectis itaque sex millibus armatorum equitum, quibus se addiderant quatuor millia eorum, qui spe prædæ castra se quantar duce summo horum copiarum Cruschio viro Moscho, per Neuellam prouinciam è Lituania penetrant in regionem Moschouitarum, illam percurrentes ad Veliscum vsque & Velichilicum & Heropischum piures sexcentis pagis succendunt: multos trucidant. quadraginta & tria loca menibus cincta capiunt. circiter quatuor carrorum millia impedimentis onustorum abducunt, qui de more eius regionis ab vnico equo trahuntur. Captis ferè octo millibus mortalium redeunt intra fines Lituaniæ. Cæterum vbi redeunt Poloni propinquant finibus Lituaniæ, obuia fiunt duodecim Scytharum & Moschouitarum millia, qui prædam abigentes erant oppressuri, at Poloni fortiter resistentes ad quatuor millia hostium trucidant, reliqui fuga se seruauerunt. Sic enim aliquando fit ab his nationibus, quæ potius pro præda, quàm pro gloria pugnare consueuerunt. Interea conuouersa non leuis arma Suetiæ quippe & Daniæ regum excitauerat, quorum dissidii causa fuerant duo fratres Pharodineses duces, qui armis inter se contendebant. Horum maior natu Postochium urbem vi occupauerat, quam minor cū iniuriam ægerimè ferret cum exercitu obsidebat. huius partibus Daniæ rex, illius rex Suetiæ fauebat, & opibus atque copiis palam iuuabat. Dux Buguntorum pro familiaritate vtriusq; Regis, & ne arma Germanica inter se confligerent, quæ relictus putabat in externos pro libertate Germaniæ conuerti posse, conatur eos ad concordiam perducere, & res componere. Illa de causa induciæ factæ sunt per quoddam tempus. ad harum induciarum securitatem & quasi vadimonium Daniæ rex octo onerarias naues mercimoniis onustas retinet, quare indignatus Suetius ingentem classem instruit. Triginta & sex onerariæ Suetiæ mare Lituaniense percurrentes ad oppidum vsq; Daniæ Coppenhauecium percurrunt. obuia quæq; ferro deuastant ac prædantur. Quatuor naues Daniæ insectantur, quarum in vna erat amiras, cum ventum esset ad pugnam, certatur aliquantulū, quia nulla facultas fugæ concedebatur. Sed cū nulla spes salutis denique reliqua esse videretur magno impetu in terram impingunt, quare seruata turba nautica naues ipsæ flammis hostilibus sunt absumptæ. Neq; in Cyrno insula sanè cessabatur, quæ nis superiore anno auxilia data fuissent nonnulla a Garzia Toletano Genuensibus. nā cū mare Siculū ac Tyrrenū vniuersum molestissimis & frequentibus piratarū incurssionibus atq; prædationibus infestaretur post discessū christianæ classis in Hispaniā, Philippus cōcessit summā rerū maritimarū Garziæ Toletano, qui relictis viginti & duabus triremibus ad Hispaniæ litora tutanda, ipse cū decē Genuā nauigauit. Piratæ audito Toletani imperio, & eius in Italiam aduentu è vestigio relictis prædationibus in tutū se recipiunt. Garzia Genuam profectus triremiū numerū ad triginta & tres adauget. cū his nauigat in Sardiniam. mare Siculū & Tyrreū percurrit. magno studio piratarum latibula inuestigat. Tunc Neapolim appulit, vbi inuentis viginti triremibus partim Neapolitanis, partim Siculis imposuit classi duo millia veteranorū Hispanorū, atq; iussit mille & quingētos Germanos Sabbatiam accedere, quos & ipsos classi imponeret. interea catafropium Genuense fit obuiū. monet Sampetrū, pecuniam in stipēdia, farissas, sclopēttos expoliuisse in insulam, ac magna femina bellorū consergere, nisi cito ipsius Garziæ opera succurratur. Garzia iubet Io. Andrē Auriam cum decem & septem triremibus ad Villamfrancam appellere ad conuehēdos Germanos,

Leucouizzij victoria.

Costenagoram obsidit.

Polonorum victoria de Moschis.

Costenagora succensa.

Lituorum copia & populationes.

Postochium vrbs obsesa.

Daniæ & Suetiorum regū cōtentiones.

Onerariæ Daniæ vrbs.

Garziæ aduentus in Cyranos.

nos, ipse cum reliqua classe in Cynnum applicuit. Sampetrus percepto Garzia, classisq; aduentu relictis quinquaginta Aquitanis in quadam turri, quam munierat, in loca montosa in tutum se recipit. Hispani ubi cognouissent praesidia inesse in ea turri, attractis tormentis bellicis, quod ea pertinaciter defenderetur, turrim adoriuntur. prostrata parte muri inuadunt. Certatur vtrinq; magna virtute. deniq; victi multitudine inuadentium Aquitani ad vnum caduntur. Veruntamen Sampetri res succre secebat in dies, cuius magna erat autoritas penes insulanos, neq; minores habebat copias, quam Genuenses, quibus accedebat quod non satis fidebant suis copijs Cenuenses, cum pleriq; milites essent insulani. cum summum imperium eius expeditionis Stephano Auriæ dedissent anno superiore Genuenses, praefectus insulae suis copijs diffidens eius aduentum expectabat, qui dicebatur accedere cum tribus millibus & quingentis peditibus. Garzia illa turri potius non sine suorum iactura, cum videretur Sampetrus longius recessisse, quam vt maritimae copiae illum vel tuto vel comode persequi possent, non esse aptas turrem montanis bellis inquiring cum vniuersa classe Nicaeam versus iter capit. Genuenses ne diuturnis sumptibus & molestiis bellorum affligerentur, quae verbo aduersum Sampetrum, at re ipsa aduersus vires Gallicas se gerere suspicabantur, legationem mittit ad Galliae Regem. quae illud bellum contra conditiones pacis cum Philippo Rege factae sibi inferri doceret, cum neq; ipsum Regem, neq; Gallum quempiam iniuria lacessuerint. huic legationi responsum est Gallum Regem nullo pacto velle bellum importare neq; Philippo Regi, neq; Genuensibus contentis in conditionibus pacis. His addunt fore si Sampetrus in Galliam accederet, vt penas daret pro illatis in Genuenses iniurijs. nec multis tamen interiectis diebus vndecim cohortes militum in Gallia collectae fuisse dicuntur, quae traicerentur in Cynnum insulam, ad quas traiciendas & expectandas rex Iuliae Caesarea misit clam archipiratum cum decem & septem nauigijs. fiebat hoc a Numida callido consilio, quia cum classis Hispana diceretur ad Africanam expeditionem esse ventura, ita fieri posse facile putabat, vt ea per bellum Cynnese retardaretur, ac non infestaret vrbes Numidicas. Per illa subsidia paulopost auctus viribus Sampetrus vniuersam insulam occupauerat praeter paucas munitiones, quae diligenter a Genuensibus praesidijs custodiebantur. at summus imperator Genuensium copiarum quod intelligeret iam quorundam insulanorum animos diuturnitatis bellorum esse pertractos, qui prius erant studiosi rerum nouarum, facile posse reconciliari suae reip. a quibus assidui labores & ingentia tributa exigebantur, cum Sampetri vires maiori ex parte ab insulanis essent sustentandae, salubre & clemens edictum promulgari iubet, per quod impunitatem, & sempiternam obliuionem praeteritorum errorum omnibus concedebat, qui ad amicitiam fidemque Genuensium confugissent, a qua tamen impunitate principes factionis & rerum nouarum auctores arcebantur. constitutum est certum tempus reconciliationis, vltra quod pertinaces pro hostibus haberentur, in quos acerrime saeuiretur. Illud edictum non nihil vires Sampetri debilitauerat, quia non solum multi complexi sunt denuo partes Genuenses tanquam legitimorum dominorum insulae, sed etiam effectum est vt Sampetrus minus animis Cynnensium consideret. erant anno superiore relictis in insula duo millia & quingenti pedites, qui erant nunc in Mantinis, at Sampetrus viribus per diuturnitatem refectis, animoque stabilito cum magna armatorum manu Mantinos transgressus multos pagos, multaque castra capit, diripit, succendit, inter quae fuit episcopatus. Io. Pyrrhus Buyzenis seditionis Cynnensium ac rebellium tribunus, vbi transcendisset montes ad federationem cum Turcicis biremibus faciendam capitur ab equitatu Sardinensi, cuius caput abscissum Genuam deportatum est. eius hominis cedem grauiter tulit Sampetrus, qui cum paulo post auctas esse vires Genuensium in insula intelligeret, quia circiter quinque millia peditum, equites quadringenti conuenissent, collectis & ipse quantis posset copijs cum octo millibus armatorum fit obuius. commisso praelio omnes Genuensium copiae deletae profligataeque sunt, praeter trecentos homines, atque equitatus omnis in fugam versus. Solimanus incensus partim frequentibus suorum lamentationibus, & praesertim Regis Iuliae Caesareae ac piratarum ora Africae marisque mediterranei, qui plurimum de ducibus Philippi Regis querebantur, partim impulsus iniurijs equitum Melitensis militiae ordinis Hierosolymitani, qui multa nauigia preciosis mercibus onusta praedabantur sapere, constituit omnino illam in famiam & suorum molestiam delere, suorum commodis consulere, maximam classem ad insulam Melitam hoc anno expugnandam mittere. per hanc expeditionem non solum erat obtenturus vt mare tutum illud haberet a praedationibus, verum etiam vt facilis traiectionis classibus inde daretur ad vexandam Siciliam, & ad imperium totius Italiae breui affectandum. Est enim Melita insula in mari Africo, quae habet ad septentrionem Siciliam distantem circiter sexaginta millia passuum, insulam omnium quae iacent intra mare mediterraneum citra columnas Herculis nobilissimam & opulentissimam. distat Melite paribus propere spatijs a Pachyno & Lilybeo Siciliae promontorijs. ad meridiem habet Africam, a qua paulo ampliore spatio disjungitur. ad orientem habet latissimum spatium maris, quod extenditur Corcyram Cephalenamque versus. ad occasum respicit latissimum spatium maris Africi, qua itur ad columnas Herculeas & ad Calpen in mare Oceanum. est autem insula fertilis rerum multarum, sed lanarum praecipue ac mellis. In ea nobilissima est ciuitas, quae a Carthaginensibus aedificata fuit, cum portus haberet accipiendis classibus accommodatos, quo tempore primum ad Italiae imperium aspirantes Siciliam inuaserunt: quam nominarunt Melitam. Habet illa insula duos portus accipiendis classibus aptos, quorum alterum vulgo Marsamusetum, alterum Herculis templum siue Marasiroccum vocant. efficiunt hos portus maritimi sinus in ipsam insulam ingredientibus, qui prius offerunt aduentibus fauces & angustias, at ingressis deinde os in tutissimarum aquarum spatium dilatatur. Partes quaedam insulae illius ad peninsulae formam in mare protenduntur, cum per exiguam terrae

Genuesium legatio Gallicae missa.

Edictum Stephanianum Auriæ.

Genuesium clades Cynno.

Melita insulae scriptio.

Melita insulae scriptio.

Melita insulae scriptio.

terrae spatium insulae adhaerent. Inter hos duos portus spatium terrae intercurrit latum in decem stadios fere, cuius in ea parte, quae Pachynum & mare Siculum magis prospectat, atque exteriori mari est coniuncta, locus est munitissimus, quam arcem diui Hermetis nominant. interius cum tres proruant per insulam, in illa quae magis a mari recessit, nullum est oppidum extitum. at in ea, quae ad mare Siculum vergit, oppidum prope inexpugnabile diui Angeli, exiguo sane spatio a suburbio siue Burgo vocato distinctum. in illa parte, quae interiori, est oppidum munitissimum diui Michaelis. Deinde est in insula oppidulum molendini, & diue Margheritae, & pagi praeterea quadraginta & quinque praeter antiquam urbem. continet ambitus insulae Melitae circiter sexaginta miliaria, cuius longitudo est viginti, latitudo ferme duodecim. Ioannes igitur Valettanus vir Gallus admirabilis prope fortitudinis & prudentiae summus magister, siue praefectus vniuersis equitibus religionis diui Ioannis ordinis Hierosolymitani, cum illam insulam post captam Rhodum armis Turcicis a Caesare accepisset, ac Pontifex pro sede & domicilio eius ordinis approbasset, summa diligentia tanquam auitum & acceptum a maioribus patrimonium illam seruabat. Hic vbi factus esset certior per exploratores classem Turcicam ad eius insulam expugnationem instrui, primum, vt conuenit, omnem bellorum euentum in diuina voluntate constituit, deinde sese diligentissime accingit ad omnia paranda, quae visa sunt arcendis viribus hostium & defensionem necessaria. Sacris igitur rite peractis, omnibusque militibus ad praesidia futuri belli vndique accitis, qui visi sunt necessarij, praclarum & pietatis & bellicae peritiae exemplum dedit, atque cum tanta classis, tantus nauigiorum numerus, tot bellica tormenta, tanta bellicorum apparatus copia, tot ligna ad aggeres construendos afferrentur, quot possent vel quemuis potentissimum Christianorum principem contemnere, nedum Melitensium vires perterrefacere, tamen Valettanus intrepidus, quod est maximum in rebus omnibus, aduersus tantam laborum, periculorumque molem persistit. eius ducis constantia, & vultus hilaritate ac virtute ita equites omnes Melitensis militiae sunt confirmati, vt ad defensionem parati certam etiam victoriam sibi in animo proposuerint. Nam concordibus animis decreuerunt vel sibi esse fortiter in pugna moriendum, vel menia sacrae lae, & religionem, & gloriae Italici nominis pertinaciter defendendam. Et quoniam omnium prope bellorum, quae gesta sunt a Turcis in Christianos ad hanc usque diem, hoc atrocissimum & asperum esse iudico, cum nulla oppida, vel vrbes, vel munitiones intra tam breue temporis spatium crebrioribus oppugnationibus tentatae, neq; tam assiduis laboribus infestatae, neque tantis apparatibus exercitatae, fuisse memorentur, aut contra, vix vllum oppidum in superioribus temporibus inuenire liceat, quod tanta animi magnitudine defensionem, vel tanta peritia rei militaris, vel tanta diligentia defensorum, meo opere precium facturum putabo si res a principio quemadmodum gesta sit, explicauero. Iam vero primum omnium constat perpetuas inimicitias intercedere inter imperatorem Turcarum & equites Melitensis militiae, cum resideat semper in animis perpetua acceptarum iniuriarum memoria, quas acceperunt magistro Rhodiae militiae Philippo Laidamo, cum dissidentibus inter se Christianorum armis, principibusque intestinis bellis occupatis Turcarum Imperator non amittendam opportunitatem rei bene gerendae ratus per illa dissidia, Rhodum antiquam eorum amittendam vrbeducentis armatorum millibus septus inuasit. Id factum est tantis machinis, tam mirandis operibus & cuniculis, tantis, tamque assiduis laboribus, cum propugnaculum esset futurum aduersus Christianorum vires, vt equites desperatis vndique auxilijs, cum scirent se tantos labores demum sustinere non posse, ad deditonem compulerit. His accedebat perpetua dissensio, & simultas religionis causa, & quod ceteras omnes inimicitias odiaque longo intervallo relinquit, habitatque in animis potentiorum, regnandi libido & desiderium prorogandorum finium, quod vnum aliquando principes impellit ad arma hostiliter importanda, cum indignatio & religio nonnunquam simuletur. acceptarum iniuriarum memores igitur Melitenses equites quaedam nauigia Turcarum mercimonijs onusta ceperant, vt perpetuorum hostium, qui viderentur contemnere Christianas vires, aut illatarum iniuriarum essent obliui. Sed quia omnis iactura grauissima est illi, qui semper aliena rapere tantum consuevit, ac suam opulentiam per rapinas adaugere, Turcarum Imperator Solimanus haec iacturas aegre tulit. atque vt est animus potentiorum putantium praesertim se negligi ad iram propensus, constituit Melitam insulam equitum tanquam praedonum receptaculum vel armis subiugare, vel ad vtrionem acceptarum iniuriarum plurimum labefactare. Fit certior Valettanus quae cogitarentur & quae fierent Byzantij, quod nunquam intermissis operis singulari imperatoris iussu diligentiaque omnia nauigia, quotquot comparari possent, instruuntur, quia ingentem classem, maximeque rebus omnibus necessarijs instructam, esset ad expugnandam insulam Meliten emissurus. quod omnis eius Imperatoris indignatio ad preces suorum & Iuliae Caesareae Regis in primis in eos equites fuisset conuersa. Illud fiebat per exploratores, quos magnis sumptibus Valettanus alebat Byzantij, vt de omnibus rebus & apparatibus bellicis in dies fieret certior. nam bona pars vel victorie, vel conseruandae copiarum est collocanda in cognoscendis viribus & consilijs hostium, quod per nullos homines certe commodius fit, quam per exploratores. Atque cum tres sint partes vniuersae bellicae facultatis, prudentia nimirum ac peritia imperatoris, cognitio virium hostilium per exploratorum diligentiam, celeritas conficiendi, quae sapienter decreta, sciteque fuerint, certe diligentia exploratoria plurimum confert ad omnem bellicam rationem, in quam plurimos sumptus iure faciebat Valettanus. his ille nuntijs minime conterritus, neque tantarum rerum nouitate turbatus animum adijcit ad ea comparanda, quae forent ad resistendum necessaria. & quoniam maxime omnium necessarium est animos militum esse ad fortitudinem confirmatos, sine qua re vani sunt omnes bellici apparatus, suos ad virtutem & strenuitatem adhortatur. Docet summam esse

Io. Valettanus Gallus magister militiae Melitensis.

Bellum Melitense acerrimum & atrocissimum omnium bellorum Turcorum.

Viribus hostium cognoscere plurimi referunt.

Vires hostium cognoscere plurimi referunt.

Valettanioratio hortans ad fortitudinem.

Turcarum

Turcarum superbiam & arrogantiam, qui ceterarum nationum vires lenissimas esse arbitrentur. Sed addit & Turcarum & omnium reliquorum hominum vires siqui potentiores sunt, inanes & iritas esse aut fieri denique, si præter æquitatem aduersus innocentes inturgant, aut aduersus Dei potentissimi regis exercituum religionem. Multas iniquas copias sepe fuisse fauore Deo iustarum partium fuisse & profligatas, ut vix nuntius acceptæ cladis aufugerit. non esse timendas humanas vires illi, qui Deum habeat adiutorem. Non esse formidandam classem potentissimam, quæ cum magnis apparatus accedat ad insulam expugnationem, cum multo iustius sit bellum, quod suscipitur defensionis causa, quam quod inferendæ iniuriæ. Nam cum auctor & adiutor omnis iustitiæ sit Deus, nullæ neque hostium minæ neque tormentorum multitudo, nulli admirabiles apparatus, nullæ instructæ acies sunt timendæ. Immortales gratias Deo habendas esse inquit, qui tam præclaram opportunitatē præbeat ostentandi quanta si in animis eorum prudentia & fortitudo. Nam res non in obscuro agetur, neque fama intra insule fines continebitur, sed agetur negotium in celeberrimo orbis terrarum theatro, & in omnium gentium præsentium ac futurarum conspecta. Communem omnibus esse inquit non modo hominibus, sed etiam brutis vsum lucis & vitæ, sed gloriosè vel viuere vel mori, solis viris bonis & fortibus concedi. nam soli hi splendorem virtutis suæ cum admiratione omnium populorum possunt ad posteros transmittere. Hisce rationibus tantus laudis ardor additus est animis singulorum, tanta lætitia, tantum, tam præclaræ opportunitatis desiderium, ut vel nimis tardus hostium aduentus putaretur. Turcarum item Imperator præstantiores suorum procerum & ipse ad consilium conuocat. Conuocandi mos est, ut acciti per nuntios in aulam amplam & magnificam conueniant Diuanum, qui locus est audientiarum. In ea thronus apparatus sublimis cum regia magnificentia. vtrinque sunt subfella inferiora pro gradibus assidentium, atque ad thronum per gradus in formam hemicycli ascenditur. Vbi indicta sunt comitia, conueniunt purpurati. His congregatis descendit per occultos descensus Imperator. Sedet in throno. purpurati, qui sunt nouem præstantiores in gradibus ante Imperatorem in genua procidunt. Declinatis capitibus, neque oculos quidem præ reuerentia attollentes. Proponit Imperator quid fieri velit. horum petit sententias. his dictis neque verbo quidem cuiusquam audito discedit. accedit in thalamum, vbi disputationes post clatros densissimos fenestræ latens possit audire. vacuo throno imperatorio relicto confidenter proceres repetit eandem sententiã purpuratus qui ceteris dignitate præstat. præstantiã facit Asproum, id est paruulæ pecuniæ Turcicæ argentæ nomen, numerus in quotidiana stipendia. reliqui consultantes proferunt, quæ vel est vna omnium, vel variorum diuersæ. his dimissis præstantior ad Imperatorem diligenter omnia defert. Imperator dimisso est illo clam iubet a secretis diploma conscribere & consignare. datur id deleto summo duci eius expeditionis. iubetur non prius illud resignare quam ad iussum locum accesserit. Sic nemo est consiliorum secretorum particeps aut conficius apud Turcas, ac neque ipsi quidem consultores eius consilii, quod tamen fieri solet aliquando cum in equo sigillatim illos alloquitur. neque tamen vtrum faciendum sit, necne quod Imperator proponit, disputatur, quod omnia ab illo fieri posse affirmant, sed de faciliore tutioreque ratione consulunt periti. Solimanus his proceribus conuocatis proponit arrogantiam Melitenensium non esse ferendam, quare depellendas esse à subditis iniurias, cum minime sit Turcicæ dignitatis partem ut subditæ nationes impune affligantur. ad istud se cogi perpetuis lamentationibus eorum, qui ad oceanum Mauritaniamque versus nauigant apud insulam Melitam, cum ab illis crucigeris equitibus assidue vexentur. Se cupere ut illi equites vel penitus deleantur, vel tanquam maritimi latrones ex insula eiiciantur: quippe cum lex religionis & quotidianæ iniuriæ istud flagitent. ut autem res diligentius perpendatur, proponitur singulis purpuratis forma & situs insule in charta quadam expressa. Horum postmodo sententiã cognita omnium ad eam expugnationem conspirantium imperat ut piraticæ prædatoriæque naues omnes rebus omnibus ad hanc expugnationem instruatur. iussus est rex Iulianæ Cæsareæ conuenire, & Alexandrina præsidia, & omnia nauigia Draguti. Quæ dum instruuntur Byzantii, in comitiis Melitenensium præfecti sunt muniendis locis opportunis dux Italus, Bonais Gallus equites, & commendator Aragonius, qui statim animum adiuuunt ad euertendæ & solo æquanda omnia ædificia, quæ forent extra munitiones, prosternendasque arbores & inferendas in urbem quotquot possent, quæ possent esse vsui munitionibus & reparationibus, & ne adlignationem exire per pericula cogentur. omnia destruantur denique quæ forent extra munitiones, quæ vel prospectum possent impedire, vel hostibus commoda importare. His transactis acceditur ad intima vbique munienda: magna copia commeatu ex agris vndique in oppida importatur, & plumbi & funicularum, & pulueris tormentarij & ferreorum globorum, Cisternæ dulci aqua replentur, caro salita oleum, vinum plurimum vndique importatur, Cisternæ dulci aqua nequid omnino diuturnæ obsidioni deesse posset. Turcica classis vbi summa diligentia fuisset instructa, ut visa est primum satis apta celi temperies nauigationi, Melitam versus iter capit. Sed quoniam nihil magis sollicitum est quam animus imperantis, aut eorum qui felicitatem in multis possidendis sibi statuerunt, cum perpetuis curarum stimulis crucientur, Garzia Toletanus qui erat in Sicula præfectura, veritus ne simulata obsidione Melite iter ad insulam Galathen siue Guletã Turcæ conuerterent, oppidum ibi munitissimum, & ad omnes fortunæ euentus paratissimum esse voluit sustinendos, cum esset etiam triremium regiarem præfectus, vti diximus. Toletanus illo oppido diligenter recognito in Siciliam redit ad classem pro viribus instruendam. Turcica classis vbi Peloponnesum versus nauigans Methonen applicuisset, Mustapha de more ducum, cum summus esset terrestrium copiarum imperator, omnem suarum copiarum numerum censuit. Censã sunt septem Spacchium millia ex Asia minore, qui sunt equites Turcæ perpetua stipendia merentes. his præerat

Turcarum Imperatoris mos consultantis.

Ratio munitiorum loco rum.

Copie classi- ce Solimani.

præerat purpuratus præfectus ipsi prouinciæ, quem vulgo Sanzacchum vocat. aderat & Sanzacchus Ciliciæ cum quingentis. cum toridè Mityleneus. censũ sunt quatuor millia & quingenti decessissimi Ianizzeri, qui ordo est fortissimus Turcarum, cum sint a teneris inter res militares educati. Magna præterea censa est multitudo eorum, qui tanquam sacerdotes religionis causa se vitro in castra obrulerat, qui piũ esse censebant arma Christianis inferre, cum religionem, Imperium, leges suas se conseruare profiterentur, atque hi accedebant ad viginti millia. aderat præfectus Peloponnesi cum mille & ducentis spacchibus. censã sunt etiam quatuor millia eorum, qui spe prædæ castra sequebantur, qui conuenerat in prædatorijs nauiculis. Pialis classis vniuersa præfectus cum summo imperio & ipse quorum nauigiorum numerum censuit ante quam è Pylo discederet. aderat triremes centum & triginta, bires triginta, mahona octo: hæc ampliores naues sunt conuectibus & apparatus bellicis accommodata. Quatuor caramulab; quæ nauigia sunt onerarijs minora, figura sepe quali; prora tamen est acutior & profunditas vtriusque naues onerariæ vnde cum, cum vna fuisset demersã non procul à Nauplio, in qua erant sex cadorum pulueris tormentarij, & tredecim ferreorum globorum millia, quæ cum septingentis sepe Turcis perierunt: erant & decem triremes Rhodia cum præfecto Aliportho. duæ Mitylenæ, quibus præerat Salarais; & liburni, hemiolia, scaphæ complures. Hæc ita instructa classis felici vento via sese Pachyno Siciliæ promontorio primum ostendit, ac paulo post ad insulam Melitam delata præmissis viginti triremibus exploratũ primum occupat portum Herculis templum, ibique stationem habet non sine magna molestia. Ibi cum tuto triremes esse non possent, ventum est ad locum Marum vocatum, quæ alia pars est insule. Iste descensus omnia prædationibus implentur: magna præda vbique capitur, exeunt ex vrbe Melita trecenti Hispani, equites quinquaginta. committunt minutum prælium, in quo sexaginta Turcæ cæsi sunt & vnus Sanzacchus. circiter quadringenti fuga se seruarunt. at cum multi Turcæ paulo post subsidio fugentibus accessissent, Hispani in urbem includuntur. exeunt postea è classe reliquæ copię, quæ accedebant ad viginti & duo millia armatorum. Mustapha quadringentos Turcas mittit cum quinque campestribus tormentis ad templum Diuæ Margheritæ occupandum, vnde mania Melitæ prospici possent. Nuntiatum est in castra Dragutum nihil aliud expectare, quam ut à præfecto classis accederetur, qui tres quinqueres & duodecim triremes e regione intruxerat. Melitenses viros qui ad templum constiterant ducenti egressi inuadunt. committitur prælium. multos Turcas trucidant. reliquos cogunt circiter tria milliaria ab vrbe considere. Nam quamuis Turcæ prius tumorem dissipauerant quod erant Galathen adorituri, ut magis imparatos, ac nihil tale suspicantes Melitenses repente opprimerent, tamen nihil id pro fuit ad belli facilitatem; quia quanta est latronum astutia inuadendis viatoribus, tanta est plerunque fortitudo viatorum latronibus repellendis. siquidem Melitenses multo ante erant ad omnes fortunæ euentus comparati, quippe quibus nullus bellicus apparatus nouus accidebat, neque, quod maximum est præsidium oblectis ciuitatibus, animi magnitudo & constantia tolerandis bellicis laboribus deerat. Atque ut sciatur quibus viribus freti Melitenses tantas, tam assiduas, tam crebras Turcarum oppugnationes sustinuerint, cognoscendus numerus copiarum quæ fuerunt in insula præsidij. Erant igitur Neapolitani trecenti. Galli, Hetrusci Hispani circiter mille. epibate è Melitensibus triremibus mille. Quingenti ex ijs propugnatoribus qui ex agris in tutum se receperant, ciuium sex millia non inepti sclopetarij, atque viri bellicosi & feroces: non inutilis præterea numerus sacerdotum, quæ omnia præsidia vel ante Turcarum in insulam aduentum in opportunas oppidorum, munitorumque locorum stationes fuerunt distributa. erant in vrbe Melita ducenti pedites mercenarij, & quadringenti lectissimi ex vniuersa insula, & multi ciues, & equi trecenti cum magna pabuli copia. His præfectus erat Vagno eques militiæ, quibus defensionibus cum rebus victui & pugnae necessarijs insula erat munita; omnesque tanquam spectatæ virtutis edendi speciminis opportunitatem forti animo expectabant. Mustapha censebat ut omnes copię exirent è nauigijs, tormenta que extraherentur, atque iam quadringentos Turcas emiserat ad explorandum locum ad verberationem, qui coacti recedere per leue certamen aggerem excitat circiter viginti stadios procul ab arce Diui Hermetis. Pialis aduersus Mustaphæ consilium intelligens in quanto periculo res Turcica esset constituta cognitis Melitensibus apparatus per captiuos, censebat prouinciã esse insulam expugnare omnino difficillimam. Nam & ab initio eius belli conquestus fuerat se in apertum periculum, certamque rerum omnium iacturam inissum fuisse, cum vix octo Ianizzerorum, ac decem spacchium millia haberet in classe, cum reliqua multitudo non esset rebus bellicis idonea, quippe quæ nullũ antea vidisset bellũ. futurũ enim prius ut omnes periti propter paucitatem cederentur in oppugnationibus, quam tyrones intrepido animo tormentorum bombum perdiscerent. Idcirco Mustaphæ consiliũ minime probabat cum nollet fortanam belli ante Draguti aduentum experiri, qui accitus in horas expectabatur. eo profecto decretũ erat primum arcem Diui Hermetis expugnare. Vbi ad Herculis templum classis igitur appulisset egressa sunt circiter viginti hominum millia, atque sexaginta triremes tantum armate. relinquuntur. bellica tormenta campestria quæ iam extracta. valli ac fossæ militares inceptæ. tentoria erecta. primus dies totus & sequens parandis stationibus absumptus. Pialis cum septem peditum millibus exploratum accedit arcem diui Michaelis, neque tamen valde propinquat oppido propter tormentorum frequentiam. commisso leui prælio vexillum Turcis ereptum à Curselinio in urbem fuit comportatum. cecidit vnus è Sanzacchis, & alij quidam Turcæ ignobiles. deinde habitis comitijs in castris Turcarum consultatur quid primum sit agendum. multæ adductæ sunt sententiæ, quod alijs aliud oppidum primum tentandum videretur, at decernitur tandem maiori parte suffragiorum ut prius arx Diui Hermetis obsideretur.

Clasfis numerus.

Copie exeit in insulam.

ba iugurij.

Copie Melitenses.

His ita stabilitis cum Turcæ ad montem ascenderent quo diligenter arcem specularentur, commissum est leue prælium, in quo pauci insulani, at Turcæ multi ceciderunt. Missa est triremis Melitenfis duce Saluago per noctem, qui exiit e portu obscuritate fretus, qui nuntiare in Siciliam Toletano omnia belli initia. Turcæ breui aggerem arci proximum excitant, vnde crebro concuterent, quam etiam infestabant triremes, quæ seruabant fauces & angustias portus, sed agger excitatus crebris ictibus ex arce prostermitur. Turcæ ob quotidianas cedes territi alii quantulum audaciæ remittunt, inter quæ certamina triremes præsidiana Alexandria accedunt, atque noningentos lectissimos milites aduehunt, quibus præerat Luzalis vir strenuus & rerum bellicarum peritissimus. tum vallum in editiore loco erigunt, vbi tria ingentia tormenta constituantur, quibus & arx & triremes statione habentes in portu infestarentur, nullo tamen graui damno res Melitenfis afficiebatur, atque inde post paulo hostes sunt deieci. Turcæ retum bellicarum studiosissimi nullū laborem in rebus bellicis non ad se pertinere putantes aggeres facile transferunt, eoque tormenta trahunt, vnde arcem concutere decernunt, in recessum scilicet, quem facit insula inter duos portus Burgo vicinū. Melitensis militiæ magister fit certior per trāsugas de omnibus Turcarū consilijs, cum hinc inde frequenter accederent, qui omnia aduersaria aperirent. Turcæ paulo post in loco edito arci imminente quindecim muralia tormenta collocant, inter quæ vnum centū libras pulueris sulphurei capiebat quoties disploderetur, in acumine templi Iunonis tria locantur, quibus maius propugnaculum arci impetebatur, cuius & defensionis, & murum exteriorum iam prostrauerant. auctis verò castris Turcarum sexcentis peditibus per Draguti aduentum, mirifice refecti sunt animi obsideptium: nam Dragutus cum tredecim triremibus accessit vir bellicosus, & omnis discipline militaris peritissimus, cuius fides & prudentia non semel à Solimano perspecta fuerat, quæ obrem etiam iusserat nihil vt inconsulto Draguto fieret in castris. Ianizzeri propter huius ducis aduentum resumptis animis statuunt concurrentibus in sententiā etiam spachibus arcem inuadere, quod faciunt nullo ordine militari seruato, sed tanquam repentino aliquo furore compulsi, occupant plateam antemurale cū magna tamen suorū iactura, quam fecerant defensores apud acumen fossæ, paucis desideratis ex obsessis. Post Draguti aduentum accedunt in castra pedites octingenti è Gerō ac Tripoli cum decem triremibus, quæ semper nouis auxilijs augebantur. Toletanus per Saluagum equitem virum ad omnia pericula intrepidum & spectatæ virtutis fit certior de rebus omnibus, qui vel per medios hostes elapsus incolumis Messanam euaserat. Toletanus tunc in insulam remittit in celoce comitantibus tribus triremibus donec sex millia passuum distaret ab insula, qui proposita communi Christianorum salute propriæ incolumitati paruifaciens hostium multitudinem fortunæ benignitate & clementia vsus circiter tertias vigilijs ad insulam peruenit. vbi egressus Turcas inuenisset mutasse priorem sententiā, qui dicebantur oppidum diui Angeli concursuri & confedisse ad aquam Marsæ, diu inops consilij consistit. explorato paulo post diligentius ingressu ad oppidum penetrat. consilia Toletani aperit. nuntiatum remittitur Messanam opus esse validioribus præsijs, quia si bellum diutius protrahatur, tam pauci vix possent tantam hostium multitudinem sustinere. Turcæ, qui plateam & antemuralem occupauerant, lignibus excauantes ita erigunt munitiōem, vt ab arce non offenderentur, quam plateam vulgus Reuelinum vocat. ad eam rem adiuebantur bellicis tormentis, quibus infestabatur altera pars Marsamuffetti, quæ deuastrabat defensionem, & valli propugnaculum vno de viginti tormentis. Diu decertatum est de illa platea, sed cum nullas illa haberet validas defensiones aut propugnacula, cum hora iam esset tardior, cum circiter quinque millia Turcarum ibi constitissent, salubre ac propè necessariū captum est consilium vt in arcem recederetur. Præstat enim quæ defendi non possunt euertere, aut si angustia temporis illud non patitur, hosti concedere, quàm obstinate defendendo in omnium rerum, capitisque periculum incurere. Turcæ nulla mora interposita noctis beneficio saccis terra & alia materia plenis fossam replere statuunt, quæ producta fuerat è regione valli editioris, quippe quæ minus esset profunda, minus lata, facilius posset repleri. At Melitenfes non ferunt hoc impune fieri, cum cæsi sint in illo opere ferè octingenti Ianizzeri & Spacches præstantiores, atque alij complures vulnerati & in fossis deinde mortui. illa enim pars fossæ repletæ cum nullum haberet descensum nisi à fronte valli, faciebat, ne quis eò posset descendere. quare si quis esset in ipsa fossa necessariò inedia moriebatur. Valettanus cum intelligeret quotidianis præsijs paulatim absumi, per noctem mittit ducentos pedites cum quibusdam equitibus militiæ ad arcem tutandam, iubetque vulneratos, atque ægros transmitti in burgum, vt curarentur. Nam cum essent quadringenti pedites, qui arcem defendebant, hanc accessionem virium satis firma præsidia facturam credidit ad sustinendos hostium conatus, cum arcis etiam angustia non videretur plures requirere. Saluagus placida fortuna vsus Syraculas applicuit. duas triremes Melitenfes, vt erat imperatum à Valettano, accersit in insulam Melitam cum quadringentis peditibus, & septem tormentorum magistris. Docet quibus in locis Turcæ confederint, quo tutius in oppidum peruenirent. ipse Messanam proficiscitur. præsidia, vt iussus erat, à Toletano postulat. paucitatem defensorum exponit, desiderium ac mandata Valettani explicat. demonstrat pauca præsidia non posse diutius bellum protrahere propter assiduos & graues labores, nisi alternè succederetur, donec ipse classem posset instruere, quæ tamen videbatur futura multo inferior Turcica; cum illa haberet circiter ducenta & quadraginta nauigia varij generis, at Toletanus neque centum quidem triremes esset collecturus. Turcæ erectis munitiōibus in acumen arcis, fossaque saccis varia materia plenis repleta, ita tormenta statuerant, vt in latus murum diuerberantia aperirent. duo tormenta locant, quorum beneficio fossa potirentur, conanturque hostiolum oppositæ fossæ occupare, quare

quinde-

quindecim muralibus tum è munitiōe magna industria diuerberant, tum ex acumine Sanctæ Mariæ Marsamuffetti, vbi Dragutus propugnaculum terreum erexerat, cum trabes suburbanorum edificiorum siqua reliqua essent, & insulanæ arbores, & fasciculi lignorum satis aptam materiam suppeditarent ad munitiōes extollendas. Melitenfes egregiè se se tutantur nulla in re nobilitati animorum deficientes, at triremes non habent iter sicuti institutum fuerat, quare præclara opportunitas subsidiorum erepta est obsessis, cum territus nauclerus refugerit. Hoc molestum accidit Toletano, quod apparebat futurum vt hostes arce occupata classem tutissimè haberent in portu Marsamuffetto: arx enim laborabat & angustia loci & nimia hostium vicinitate. inde videbatur ad oppidum Diui Michaelis concessuri, quare omnem spem terrestrium subsidiorum ademissent obsessis. Pontifex audito periculo in quo versabantur Melitenfes, iubet haberi delectum militum ad illa subsidia. imperat subditis pecuniam in id bellum. magnam subministrat pulueris tormentarij copiam. omni quo potest subsidiorum genere iuuat rem Melitensem. principes Christianos hortatur ad opprimendam classem Turcicam afflictam, nam multi stationarij quotidie in classe moriebantur. Docet breui futurum, si hostes illa insula potiantur, vt manifestum periculum vniuersis Christianis principibus sentiatur: quippe quod ea capta immineret Siciliæ, & iam tum compedes ac seruitutem Italiæ intentaret. nam Turca illa occupata mox erat Italiæ perpetuis incurfionibus vexatā & afflictā subiugaturus. missus est cū sexcentis peditibus Neapolim Pompeus Columna vnde in insulam traiceret, quem multi viri illustres gloriæ desiderio proprijs sumptibus sunt secuti. stationem habebat Neapoli tredecim triremes Aurizæ, nouem principes Populonij qui summum imperium habebat Florentinæ classis, tres ducis Sabaudizæ, ac multæ aliæ priuatorum. vbi pontificiæ copiz eo accessissent, decernitur communi consensu vt omnes, qui opem ferrent Melitenfis in insulam traicerentur, qui felici nauigatione deferuntur Messanam, vbi parabatur classis regia. quæ dum geruntur in insula Melita, neque Italia quidem tatis quieta fore videbatur ab intestinis, domesticisque bellis: quippe quod magnæ controuersiz paulatim orirentur inter quosdam principes Italos. causæ dissensionum fuerunt duæ, altera per quam Pontifex aduersus Ducem Ferrariæ dissentiebat, quia nollet Pontifex talis vestigalia Philocoli debilitari & imminui, cum certam copiam salis quotannis capere à pontifice ducem illum oporteret. nam ægrè ferebat quod Glymachii salis multum fieret contra paciones. Volebat rationes Ferrariensis ducis recognosci. Altera quia dux ille empturus videbatur Iuliam Tauricam vt dicebatur, munitissimam urbem Insubrum nuper defuncto comite Miradulensi, quam urbem hæredes putabantur esse vendituri, studebatque Pontifex non nullorum partibus, qui eandem apparebant desiderare. ea res ducem Ferrariensem in illas controuersias iniecerat. His rumoribus in Italia concitatis Carolus Gallorum Rex Ramballierum virum aulicum suo & Reginæ nomine mittit ad Pontificem, qui illum doceat Gallorum Regem & Reges omnes Galliz semper eam verbum non solum tanquam comitis Miradulensis, sed tanquam propriam & membrum vt ita dicam, sui regni defendisse, quam etiam felicis memoriæ pater in eadem existimatione habuisset. nam non modo armis, vbi opus fuit, defendit; sed etiam intra conditiones pacis semper inclusit. Nunc vero cum ad aures Regias peruenerint rumores quidam, quod pericula & minaz intententur non solum duci Ferrariensi, sed etiam Iuliz Tauricæ, quamuis non creditum sit his vt absurdis, & omni probabili ratione carentibus, tamen rex voluit de his omnibus Pontificem certiore fieri, His additur futurum esse vt rex cum magna sua animi molestia cogeretur arma importare in Italiam tam iusta de causa ad rerum suarum defensionem, & offensionem illorum, qui iniquissimis de causis ad illud bellum indignationem regiam excitassent; cum præsertim & Italiæ, & omnium Christianorum pacem & tranquillitatem procuret, semperque sit pro viribus procuraturus. eodem genere legationis iussus est fungi Ramballietus apud Florentinum Ducem, & mox Venetias accedere, de quæ his omnibus certiore facere senatum. Iussus est Hippolytus Comitiss fratere citatis equis conuolare, quod abisset comes, atque omnia comparare, quæ essent necessaria. Turcæ in Insula non amittendum tempus rati, quia regiam classem quotidie augeri per exploratores intelligerent, decernunt tam crebris oppugnationibus, tantoque conatu arcem adoriri vt omnino caperent, qua occupata perfacile sibi fore credebant reliqua oppida ad deditionem compellere, multis commodis potiri, & ad res maiores aspirare. His comoditatibus sibi ppositis, quas cū maxima Christianorū iactura ex illa victoria videbatur consecuturi, incredibili desiderio ac propè furore pugnandi incensū mira diligētia nullo intermisso spatio mania cōcutiūt. nā assiduis ictibus per tridnū mania sunt nō solū aperta, sed etiam cōminuta, celsauit aliquatū die quarto vis tormētōrū, cum initū est leue certamen. recentes Draguti copiz mira animi alacritate cum sibi ferociores reliquis esse viderentur, frequentes ad locum Marsacalam occupandum prouunt. Defensores tam strenuè pugnarunt vt Turcis maiori celeritate recedere necesse fuerit, quàm accesserant. Postea secundis vigilijs Turcæ summum virium suarum conatum experturiscalas arci repente admovent. alij per ruinas murorū ascendere nituntur, certatur acriter ignibus missilibus & omni genere telorum. Defensores non solum in præsentī, sed etiam in posterum audaciam inuadentium singulari fortitudine retundunt. nam post assiduam pugnam trium horarum, Turcæ præcipites cum ingenti clade deturbantur. sed quoniam Brolias arcis præfectus ob assiduos labores in morbum incidit, sufficitur illi Monserratus ad arcis defensionem. neque enim dormire per noctem, neque quiescere per diem per tantos, tamque crebros strepitus ac tumultus tuto licebat, & minime omnium præfecto, cuius industriæ summa rerum erat commissa. Hic significauit sæpe per literas Valettano, arcem egregiè munitam nullo pacto posse ab hoste capi, quod animum auxit ad

Ec 2. constan

-un ad
24Draguti ad-
uentus.Pestis classi-
ca.Pont. contro-
uersia de sa-
le cum duce
Ferrariensi.Iulia Tauri-
ca dicebatur
veditum iri.Legatio Gal-
li Regis ad
Pont. pro Mi-
randula.

constantiam equitibus & arcis defensoribus. Turcæ recenti clade minime terri pristinōs conatu
vanos fuisse ægrè ferentes murū studioſius proſternunt. ſex dies aſſiduos concutiunt. arcem re-
pente cum omnibus copiis inuadunt, quæ vndiq; obſidebatur. at veriti ne ruriſus darētur præcipites
per ruinas, pontem ex antennis trirēmium latum in decem cubitos illuc deferendum curant. qua
tuor ſclopettariorum millia apud foſſas locant. claſſem ad deicentum ſancti Georgij adducunt, nani
ſe arce omnino potituros illo die ſperabant. Ad illud credendum impellebat quod infracti eſſent,
muri arcis, quod exiguus eſſet ambitus loci, quo magis collectæ erant futura vires inuadentium
quod nauigia omnia poſſent infeſtare, quod magna eſſet Turcarum aduerſus paucos multitudo,
quare defenſores vel ferro vel laboribus ceſſuros. ſed quam varia ſunt conſiliorum, tam varia euen-
tuum genera, vel etiam plura, cum neceſſitas deſenſionis faciat homines plerunque ingenioſos
& audaces. Nullus eſt enim potentior aut efficacior ad informandos animos ad prudentiam cal-
liditatemque magiſter, quam neceſſitas omnium rerum humanarum regina. ſed quia cecuti-
mus plerunque ad ea quæ nimis cupimus, longe diuerſos habent euentus noſtra conſilia, quo ſit
vt Turcis denuo inuadentibus magno impetu diu fuerit anceps pugnae euentus. tantus ardor re-
pente & oſtentandæ virtutis deſiderium defenſores inuadit, vt non amplius ſe fore pares hoſtibus
ſperarent, ſed etiam glorioſam victoriam ex illa pugna reportaturos. Baraganus Melitenſis mili-
tariæ eques vir Cantaber ſpectatæ virtutis ſtricto gladio longioris capuli maiore tanta fortitudine am-
babus manibus vtebatur, atque in hoſtes prorupit ſupra pontem conſiſtentes, vt atrocius circa illum
eſſet certamen, quam alibi, hoſtiumque ipſorum timore & admiratione virtutis, percuſſorum ocu-
los in ſe conuerterit. multis illum adiuuantibus poſtea, quoniam omnis Turcarum conatus eo
conuerſus fuiſſet, magna ſit impreſſio in Turcas, quos propè in fugam verterat vis Baragani. Sed
cum recentiora ſubſidia vel mortuis vel deſeſſis Turcis ſubmitti Valetanus perpexiſſet, veritus
ne ſui labore porius, quam virtute hoſtis vinceretur, trecentos milites laborantibus ſuis ſubſidio
mittit, qui pontem ſubiectis cadis ſulphurei pulueris comburunt, miſſilibusque ignibus abſumunt.
vbi pons cecidiſſet, plures oſtingētis Turcis oppreſſi ſuffocatiq; ſunt. Duo vexilla Turcarū arcis aſſi-
xa, alterū Draguti, alterū Muſtaphæ venerūt in poteſtatē Chriſtianorū. Turcæ triginta acumen ſubli-
moris valli alcendentes tubentur deici globo ex oppido Diui Angeli, ſed cū magiſter ſeptē è ſuis la-
niaſſet maiore tormento diligentius erecto illos ſublimes omnes in aera impulit. Turcæ iam ma-
gna diligentia caſtrenſes foſſas duxerant ad eam partem arcis, quæ ad oppidum proſpectat, qui ab
inſtituto opere fuerant deturbati à defenſoribus frequentib; iactibus ignium miſſilium cum ſcili-
bus. ſic abiecta ſpe potiundæ arcis in caſtra redeunt, nauigiaque ægrè remulco trahunt eo, vnde de-
duxerant. Dicuntur cecidiſſe è defenſoribus in ea oppugnatione ducenti & quinquaginta, multi
fuiſſe vulnerati. è Turcis ceciderunt circiter quatuor millia. atque cum trirēmes quadam relictæ
eſſent ad portum Marſamuletum, deſcenſumque ſancti Georgij, cum portus non eſſet vt antea
intercluſus, Valetanus exploratoriam nauiculam mittit cum literis ad Pontificem & Toletanum.
Literæ Valetani ad Pont. Gratulatur Pontifici pro parta victoria. docet crucis inſigne arcem defendere, quæ tredecim
millia ſclopettariorum intra viginti dies ſuſtinerit, cum arcem inuadentibus Turcis ſub crepu-
ſculum quaterque renouatis copiis circiter quinque horas aſſidue pugnatum ſit. profitetur ſe ſtre-
nuè munitiones, religionem, gloriā Chriſtiani nominis deſenſurum. Rogat vt opportunè mit-
tat ſubſidia, quo poſſit diuturnitatem laborum ſuſtinere. ſignificat Toletano ſe conatum fuiſ-
ſe literas mittere, ſed acceſſum per hoſtes nemini patuiſſe. Docet nauigia hoſtium eſſe conquaſ-
ſata & penè inermia, quæ remulco attraherentur, cum multi ferro, multi etiam morbo in claſſe
pereant. eos laborare aquæ penuria, valdeque timere Chriſtianam claſſem, vt cognitum eſt per
captiuos, quam Meſſanæ ingentem parari acceperant: quare ſit vt ſete ad deſcenſum Diui Pauli
non receperint, ſed ſtudeant ſtationes habere vicinas terreſtribus copiis. eius timoris eſſe argu-
mentum, quod prima tabernacula & ædificia, quæ erexerant vbi confederant, ferro ignique caſta-
runt. Monet vt fortiter conatum arx tulerit. oſtendit hoſtium diligentiam oppugnantium. pol-
licetur omnes vitam & ſanguinem effuſuros ſi opus ſit pro gloria & deſenſione Chriſtiani nomi-
nis. rogat vt mittat ſubſidia, quod facile nunc fieri poſſet, ſi deſcenſio fiat ad Petram Nigram, quæ
certè occaſio non eſt amittenda. inſulanos omnes vnum habere Toletanum, in quem oculos
cōuerterint, in cuius bonitate ſpem collocarint, cuius in manu vita ſit & ſalus Melitenſium. To-
letanus quia cognoſceret in quo periculo arx eſſet poſita, quantiſque referret intulam defendere,
quia nondum conuenerant trirēmes, quatuor actuarias cum ſubſidiis mittit præfecto Cardoneo.
Subſidia miſſa. miſſus eſt & Robles caſtrorum magiſter cum ducentis Hiſpanis veteranis, & equites octoginta
eius militiæ Meſſanæ præſtolari facultatem traiectus. Turcæ parui ſuorum iacturam facientes,
quam è tot certaminibus reportauerant, ſtatunt denuo maioribus viribus arcem inuadere, ac
fortunam belli experiri. arcem acrius diuerberant. quod reliquum eſt murorum proſternunt.
propugnacula deſtrunt. omnia comminuentes in puluerem vertunt. ruriſus tantis viribus ar-
cem aggrediuntur expugnare, vt defenſores penè terri & in fugam verſi ſint. Dimicatur tamen
reſumptis animis acerrimo prælio horas quinque. ceciderunt è defenſoribus ducenti, ex inuaden-
tibus magnus numerus. Dragutus accepto vulnere in capite ad naues deportatur, è quo poſt bi-
duum mortuus Tripolim deportatur. Vbi Turcæ ab illo conatu ſe recepſſent, nunquam ab ar-
mis ceſſatū eſt, cū crebri tormētōrū iſtus cogerent defenſores infra muros recedere. nā vix poterat
impediri Turcæ quominus ſcalas admouerent. tantā defenſorū fortitudinē & cōſtātiā ægerrimè
ferētes principes ac purpurati Turcæ, cū ſemper accepta clade recedere cogerentur, vniuerſā claſſē in
vnu cōtrahūt. circa arcē collocāt. fortunā omnium virium vno tēpore ſtatuit experiri. arcē terra mariq;
inuadere. ſemper noua ſubſidia deſeſſis ſubmittere. ſepius renouatis auxilijs non prius deſiſtere,
quam vel copias omnes amitterent, vel arce potirentur. Milites ad pontes & ſcalas faciendas hortan-
tur, & ad omnia acerrimè expugnationi neceſſaria. Valetanus hos apparatus intelligens per explo-
ratores, veritus arcem diutius defendi non poſſe, ante quam fiat conatus, primates acerſit. monet in
quo ſtatu arx ſit per frequentes pugnas. apertos & comminutos eſſe muros, atque omnia aperta.
opus eſſe vt pauci multos ſuſtineant ob anguſtiam loci. oſtendit fieri non poſſe vt auxilia ſubmit-
tantur laborantibus propter frequentiam hoſtium vbi que cingentium. quam obrem ſe cenſere in-
quit magis conferre ſaluti & exiſtimationi ſingulorum, ſi quæ tutò defendi non poſſint, hoſti relin-
quantur, quam ſi pertinaciter defendendo vincerentur cum tanta virorum fortium cede, & rerum
iactura. nam quæ parum vtilia ſint obſeſſis, ea neque obſidentibus quidem occupata multum adiu-
menti poſſunt afferre. hortatur vt aquas venenis corrumpant. tormentis clauos affigant. arcem de-
paſtatam hoſtibus relinquant. nam hoc quidem præſtiterit, quam ſeſe hoſtium arbitrio committe-
re. Monet cum inſet tempus pugne vtile conſiliū capiendū eſſe vel muniendæ vel deſerendæ arcis.
Nihil nunc decernitur. ſtatuitur vt cōmendator Medioliſis, Hiſpanus, Roccius Gallus, Conſtātinus
Caſtriottus Italus arcē ſequēti nocte diligenter explorent, certioresq; faciant milites quid in cōſilio
propoſitum ſit. luſſæ ſunt nauiculæ parari ad milites traiciendos ad Burgum ſi viſum fuerit. multi
ſclopetti in hos tranſſerant res diſpoſi ſunt. egreſſi proſtrati propè humi incedunt, quia hoſtes ob
vicinitatē poſſent cuncta obſeruare. arce diligenter cōſiderata, delata res ad conciliū fecit dubita-
tionis plenum; nā milites reſponderāt ſe velle fortiffime defendere vel aduerſus pertinaciſſimos ho-
ſtes locū, quē ipſi precipuè defendendū experuiſſent, cū nullā opportuniore habituri ſint facul-
tatē virtutis ſuæ in omnium viuentiū conſpectu demonſtrandæ. rogant hortentur hi Valetanum vt bono
ſit animo, ſibi que perſuadeat hæc præſidia nulla in re deſatura vel Italicæ gloriæ, vel ſuo ipſorum
honori, vel propriæ ſaluti, cum ſciant non in clementia hoſtium. ſed in acie gladiorum, in animo-
rum magnitudine, in conſtantia, in ferro hæc omnia eſſe reſpoſita. Hoſtes vel nullam lætitiā, vel
multo ſanguine perſuſam eſſe capturos. res in conſultatione poſita varias habuit ſententias. nam Ca-
ſtriottus locū poſſe defendi cenſebat ob profunditatē foſſarū, ad quam deſenſionē ſe obtulit. Gallus
nō poſſe defendi, quod omnes deſenſiones ſint ſolo equate aduerſus tantā hoſtium multitudinē. neq;
eſſe Melitēſis dignitatis tot viros fortes trucidandos crudeliſſimis hoſtibus obijcere. cū vel ferro vel
labore omnino infringi illos oporteat. Hiſpanus deſenſionis vim reſert in foſſas caſtrenſes valde vti-
les, & in cōſtantia defenſorū, & animos cupidos pugne. ſed quoniā ſapientum & peritorū ſemper
minor eſt numerus, & maior præualet in conſultationibus, plerunque ſit vt res male ſuccedant, vbi
Imperator ipſe res ſingulas intueri non poſſit, Decernitur itaque locum defendi poſſe, quia non vi-
deatur Melitenſis ordinis conſuetudo munitiones deſerere, ſed ſingulari conſtantia ſuperbiā hoſtium
reprimere. iſtud fieri non poſſe ſine aliqua nota turpitudinis. ſed enim nihil ego magis formidabile
hoſti, nihilq; magis laudabile ſapientia crediderim, quæ non ſolum ſita eſt in rerū vtiliū delectu, ſed
etiam in cōtemnēdis vtilibus aliquando. Nihil enim magis extollit animos hoſtium ad ſpem magna
rū rerū, quā aduerſariorū imprudentia, quæ aliqua in parte conſiſtit ijs defendendis, quæ defendi nō
poſſunt; atq; maximum illud eſt imperitiæ rerum bellicarum argumentum. Vt enim mendacibus
& fallacibus hominibus, neque ea quidem credimus quæ vera ſunt, ita loca omnia expugnari poſſe
putātur, quæ defenduntur ab imperitis & impudētibus defenſoribus. at cōtrā, nō dormit tutò qui ſapie-
tem habet hoſtem. Turcæ omnibus ad pugnam paratis magna celeritate, nauigijs ad arcem addu-
ctis tertia vigilia arcem terra mariq; inuadunt. ſcalæ vndique, pontes vndique admouentur. reboāt
vndique bellica tormenta: nam triginta & duo muralia exiguam arcem concutiunt. Defenſores
fortiffimè reſiſtunt, demonſtrantque quantum fortitudinis ſit in ijs, qui abiecta omni ſpe ſalutis, ta-
mē curāt ne turpiter aut timidè cecidiſſe videātur, ſed cū aliqua gloria memoriæ ſuæ virtutis ad po-
ſteros trāſmittāt. Iactus eſt pons ex octo antennis, quæ aſcēdunt circiter duodecim millia Turcarū.
Hinc inde frequentes cedes oriuntur cum illi alcendere, hi detrudere, niterentur. certatur à media
nocte ad tertiam horam diei octauo cal. Quintilis, cū neutram in partem victoria magis adhuc in-
clinaret. ſed tanta erat vis tormentorum arcē vndiq; infeſtantium, vt ad ſcopulū & fundamenta vſque
arx euerſa & deſata ſit. ceciderūt è defenſoribus plures quadringentis. Caras Euboicus & Monſerra-
tus viri inſignes globo laniati. Nullæ tamen torcades terrent defenſores in loco anguſto nullis ce-
dentes difficultatibus, nam incredibili animi conſtantia pugnātes ſigna hoſtium vi capta dilaniāt, quæ
deſixa fuerant. centuriones trucidant. ſigniferos præcipites deturbant. præfectos, tribunos, mili-
tes cedunt. ſuccreſcente tamen calore aſſiduis cedibus deſatigati cū ſemper iſdem cū recentibus cō-
ſtiterent, denique vincuntur, ſed cū tanta Turcarum iactura nemo vt ceciderit non hoſtili ſanguine
plurimum perſuſus. Caſi ſunt defenſores arcis mille & trecenti, equites centum & quinquaginta.
vix ſeptē tranantes ad Burgū ſe ſeruarunt. ceciderunt è Turcis circiter tria millia. deſuerūt triginta &
tres globi tantū, ne decē & nouē millia in arcē fuerint cōtorta. capta ſunt tormēta cuprea viginti &
quatuor. Valetanus diſſimulat dolorē, quē è tot virorū fortium & illuſtrium iactura cōceperat, ne ſuo
rū animos cōſternaret. omnes hortatur vt leto ſint animo partim ceſorū numerū extenuans, partim
accuſans loci imbecillitatem & anguſtiam, partim ob peccata mortaliū nihil nouē accidīſe in-
quiens, cum res huiusmodi in prælijs aliquando contingant. Docet debilitas & obtuſas eſſe vires
hoſtium tot viris illuſtribus ceſis, totque ſtragibus acceptis, vt potius victi, quam victores iure vide-
ri poſſint. His ſucceſſibus Valetanus literas dedit ad Meſſanæ Melitæ vrbis præfectū, quibus eū
iubebat certiores facere equites Meſſanæ morātes de fortuna arcis Diui Hermetis. Queritur de tar-
ditate

Necesſitas
deſenſionis
facit ingenio-
ſos & auda-
ces.

Baragani e-
gregia vir-
tus.

Literæ Valet-
tani ad Pont.

Literæ ad To-
letanum.

Subſidia miſ-
ſa.

Draguti
mors.

arcem collocant, fortunam omnium virium vno tempore ſtatunt experiri. arcem terra marique
inuadere. ſemper noua ſubſidia deſeſſis ſubmittere. ſepius renouatis auxilijs non prius deſiſtere,
quam vel copias omnes amitterent, vel arce potirentur. Milites ad pontes & ſcalas faciendas hortan-
tur, & ad omnia acerrimè expugnationi neceſſaria. Valetanus hos apparatus intelligens per explo-
ratores, veritus arcem diutius defendi non poſſe, ante quam fiat conatus, primates acerſit. monet in
quo ſtatu arx ſit per frequentes pugnas. apertos & comminutos eſſe muros, atque omnia aperta.
opus eſſe vt pauci multos ſuſtineant ob anguſtiam loci. oſtendit fieri non poſſe vt auxilia ſubmit-
tantur laborantibus propter frequentiam hoſtium vbi que cingentium. quam obrem ſe cenſere in-
quit magis conferre ſaluti & exiſtimationi ſingulorum, ſi quæ tutò defendi non poſſint, hoſti relin-
quantur, quam ſi pertinaciter defendendo vincerentur cum tanta virorum fortium cede, & rerum
iactura. nam quæ parum vtilia ſint obſeſſis, ea neque obſidentibus quidem occupata multum adiu-
menti poſſunt afferre. hortatur vt aquas venenis corrumpant. tormentis clauos affigant. arcem de-
paſtatam hoſtibus relinquant. nam hoc quidem præſtiterit, quam ſeſe hoſtium arbitrio committe-
re. Monet cum inſet tempus pugne vtile conſiliū capiendū eſſe vel muniendæ vel deſerendæ arcis.
Nihil nunc decernitur. ſtatuitur vt cōmendator Medioliſis, Hiſpanus, Roccius Gallus, Conſtātinus
Caſtriottus Italus arcē ſequēti nocte diligenter explorent, certioresq; faciant milites quid in cōſilio
propoſitum ſit. luſſæ ſunt nauiculæ parari ad milites traiciendos ad Burgum ſi viſum fuerit. multi
ſclopetti in hos tranſſerant res diſpoſi ſunt. egreſſi proſtrati propè humi incedunt, quia hoſtes ob
vicinitatē poſſent cuncta obſeruare. arce diligenter cōſiderata, delata res ad conciliū fecit dubita-
tionis plenum; nā milites reſponderāt ſe velle fortiffime defendere vel aduerſus pertinaciſſimos ho-
ſtes locū, quē ipſi precipuè defendendū experuiſſent, cū nullā opportuniore habituri ſint facul-
tatē virtutis ſuæ in omnium viuentiū conſpectu demonſtrandæ. rogant hortentur hi Valetanum vt bono
ſit animo, ſibi que perſuadeat hæc præſidia nulla in re deſatura vel Italicæ gloriæ, vel ſuo ipſorum
honori, vel propriæ ſaluti, cum ſciant non in clementia hoſtium. ſed in acie gladiorum, in animo-
rum magnitudine, in conſtantia, in ferro hæc omnia eſſe reſpoſita. Hoſtes vel nullam lætitiā, vel
multo ſanguine perſuſam eſſe capturos. res in conſultatione poſita varias habuit ſententias. nam Ca-
ſtriottus locū poſſe defendi cenſebat ob profunditatē foſſarū, ad quam deſenſionē ſe obtulit. Gallus
nō poſſe defendi, quod omnes deſenſiones ſint ſolo equate aduerſus tantā hoſtium multitudinē. neq;
eſſe Melitēſis dignitatis tot viros fortes trucidandos crudeliſſimis hoſtibus obijcere. cū vel ferro vel
labore omnino infringi illos oporteat. Hiſpanus deſenſionis vim reſert in foſſas caſtrenſes valde vti-
les, & in cōſtantia defenſorū, & animos cupidos pugne. ſed quoniā ſapientum & peritorū ſemper
minor eſt numerus, & maior præualet in conſultationibus, plerunque ſit vt res male ſuccedant, vbi
Imperator ipſe res ſingulas intueri non poſſit, Decernitur itaque locum defendi poſſe, quia non vi-
deatur Melitenſis ordinis conſuetudo munitiones deſerere, ſed ſingulari conſtantia ſuperbiā hoſtium
reprimere. iſtud fieri non poſſe ſine aliqua nota turpitudinis. ſed enim nihil ego magis formidabile
hoſti, nihilq; magis laudabile ſapientia crediderim, quæ non ſolum ſita eſt in rerū vtiliū delectu, ſed
etiam in cōtemnēdis vtilibus aliquando. Nihil enim magis extollit animos hoſtium ad ſpem magna
rū rerū, quā aduerſariorū imprudentia, quæ aliqua in parte conſiſtit ijs defendendis, quæ defendi nō
poſſunt; atq; maximum illud eſt imperitiæ rerum bellicarum argumentum. Vt enim mendacibus
& fallacibus hominibus, neque ea quidem credimus quæ vera ſunt, ita loca omnia expugnari poſſe
putātur, quæ defenduntur ab imperitis & impudētibus defenſoribus. at cōtrā, nō dormit tutò qui ſapie-
tem habet hoſtem. Turcæ omnibus ad pugnam paratis magna celeritate, nauigijs ad arcem addu-
ctis tertia vigilia arcem terra mariq; inuadunt. ſcalæ vndique, pontes vndique admouentur. reboāt
vndique bellica tormenta: nam triginta & duo muralia exiguam arcem concutiunt. Defenſores
fortiffimè reſiſtunt, demonſtrantque quantum fortitudinis ſit in ijs, qui abiecta omni ſpe ſalutis, ta-
mē curāt ne turpiter aut timidè cecidiſſe videātur, ſed cū aliqua gloria memoriæ ſuæ virtutis ad po-
ſteros trāſmittāt. Iactus eſt pons ex octo antennis, quæ aſcēdunt circiter duodecim millia Turcarū.
Hinc inde frequentes cedes oriuntur cum illi alcendere, hi detrudere, niterentur. certatur à media
nocte ad tertiam horam diei octauo cal. Quintilis, cū neutram in partem victoria magis adhuc in-
clinaret. ſed tanta erat vis tormentorum arcē vndiq; infeſtantium, vt ad ſcopulū & fundamenta vſque
arx euerſa & deſata ſit. ceciderūt è defenſoribus plures quadringentis. Caras Euboicus & Monſerra-
tus viri inſignes globo laniati. Nullæ tamen torcades terrent defenſores in loco anguſto nullis ce-
dentes difficultatibus, nam incredibili animi conſtantia pugnātes ſigna hoſtium vi capta dilaniāt, quæ
deſixa fuerant. centuriones trucidant. ſigniferos præcipites deturbant. præfectos, tribunos, mili-
tes cedunt. ſuccreſcente tamen calore aſſiduis cedibus deſatigati cū ſemper iſdem cū recentibus cō-
ſtiterent, denique vincuntur, ſed cū tanta Turcarum iactura nemo vt ceciderit non hoſtili ſanguine
plurimum perſuſus. Caſi ſunt defenſores arcis mille & trecenti, equites centum & quinquaginta.
vix ſeptē tranantes ad Burgū ſe ſeruarunt. ceciderunt è Turcis circiter tria millia. deſuerūt triginta &
tres globi tantū, ne decē & nouē millia in arcē fuerint cōtorta. capta ſunt tormēta cuprea viginti &
quatuor. Valetanus diſſimulat dolorē, quē è tot virorū fortium & illuſtrium iactura cōceperat, ne ſuo
rū animos cōſternaret. omnes hortatur vt leto ſint animo partim ceſorū numerū extenuans, partim
accuſans loci imbecillitatem & anguſtiam, partim ob peccata mortaliū nihil nouē accidīſe in-
quiens, cum res huiusmodi in prælijs aliquando contingant. Docet debilitas & obtuſas eſſe vires
hoſtium tot viris illuſtribus ceſis, totque ſtragibus acceptis, vt potius victi, quam victores iure vide-
ri poſſint. His ſucceſſibus Valetanus literas dedit ad Meſſanæ Melitæ vrbis præfectū, quibus eū
iubebat certiores facere equites Meſſanæ morātes de fortuna arcis Diui Hermetis. Queritur de tar-
ditate

Peritia &
prudentia in
quibus ſpe-
ctanda ſit.

Arx diui Her-
metis capta.

Crudelitas
Turcarum.Subsidia mis-
sa.Ferdinandi
imperatoris
exequiæ, &
pompa.Ferdinandi
exequiæ.

ditate auxiliorum. Docet quo in periculo res sit, nisi maturè succurratur, cum tota salus obsessorū posita sit in celeritate. iubet imperari Zorici, Belmesti, Belcalcaræ, & diuæ Catherinæ centurionibus vt cum copijs accedant. Turcarum genus barbarum & immanissimū omnis misericordiæ aut humanitatis expers tanquam crudelissimæ tigrides inauditam crudelitatem in equites exercent. Nā sermanimes quos adhuc intra vallum inueniunt, illis pectus ferro aperientes, & cor vi conuellent, mox caput decidunt. atque dicuntur nonnulli Turcæ corda etiam cruenta & propè palpitantia adhuc momordisse. Post modo circiter triginta spectados exponit apertis pectoribus. nec ita multo post Mustapha equites hos purpureis vestibus indutos cū crucibus cādīs in mare deiicit ad obsessorum ignominiam, quod mare quia sequēri nocte forte fluctuauit, cadauera in portum delata sunt & capta atq; humata. Valettanus ea Turcarum immanitate inflammatus, egreg; ferens barbaricam feritatem iubet neminem è Turcis capi, sed omnes trucidari. iubet captiuos omnes necari, & eorū capita deiici in castra hostium. Iussi sunt vbique iugulari captiu Turcæ per literas, vbi quæ possent de hostibus extorsissent. Mustapha postridie chiausum, qui quasi araldus est Turcarum mittit ad Valettanum. iubet condiciones deditiois offerre Valettano. Hunc Chiausum Hispanus captiuus deducit, cui pro periculo donata est libertas. Turca expectat extra moenia. nuntium affert Hispanus admissus. Valettanus ad pactiois nomen indignatus vix a nuntio manus abstinuit. facit Hispano potestatem manendi vel abeundi. Qui cum Turca in castra reuersus omnia visa & audita diligenter explicat. Turcarum Imperator iratus mirificè profitetur se omne crudelitatis genus in Christianos exerciturum. Hoc Philippus Lascaris, quæ nobilissima est Græca familia, sentiens cum esset à secretis purpurati transfugiēs ad Valettanum detulit, cui omnia & presentia & futura consilia purpurati aperuit. Idem mox inuadentes Turcas fortissimè pugnando repulit, ac post bellum multa Pontifici & Philippo Regi Turcarum consilia explicauit. Mesquieta cum actuariolo Coronellum equitem in Siciliam mittit ad Valettani mandata exequenda. is Messanam profectus intelligens classem non tam cito posse parari, mandata equitibus exponit, qui indictis comitijs decernunt omnino opem ferre. Principes rei aggrediendæ delecti duo Toletanum adeunt. rogant vt negotium iuuet. beneficiorum commemoratione excitare nituntur. ostendunt anno superiore se magnos sumptus sustinuisse dum Pionias oppidum expugnaret, nullisque laboribus pepercisse, cum & comætu & apparatibus bellicis & nauigijs iuuerint. Aequum esse nunc inter tantas miseras Melitenis parem gratiam referre, quorum opera per felicitatem ac tranquillitatem sit vsus, quod etiam postulat non solum Siciliæ, sed etiam totius Italiæ securitas. petuntur quatuor hominum millia, cum quibus equites in insulam adnauigarent. Adiuuerant forte negotium Melitense literæ à Philippo Rege, quare respondet Toletanus negotium sibi videri periculosum, & incommo- dum ad ea quæ parabantur. si vellent traici, istud fieri posse per duas triremes Melitenses, quibus duas & ipse addidisset, vt equites & Romanæ copiæ exponerentur. cum nihil aliud extorqueri posset, neq; opportunitas ea quæcunq; esset appareret negligenda, triremes instruuntur cum sexcentis peditibus; sed propter multas tempestates vix die vigesimo insulam attingunt. ante quam exeant nauiculam exploratoriam mittunt. iubent cras adesse, sed tempestas non fert eam celeritatem, quia catacopium non potuit explorare. reuerso demum catacopio fit descensio ad Petras nigras Libyæ prospectantes. multo fortunatiores fiunt in itinere egressi, quam fuerant nauigantes, quia urbem non modo non impediens, sed neq; sentiente quidē hoste sunt ingressi. dū ad Burgum accederent penè proditi sunt à quodam Græculo, quo extremis supplicii affecto tamen incolumes penetrant. Ea dum geruntur in insula Melite, Iulio bonæ solennes exequiæ, annuæq; parentalia pro manibus Imperatoris optimi Ferdinandi celebrantur in hunc modum. à porta arcis ad templum vsq; Diui Stephani, quod est vrbis totius magnificentius frequentiore, & rectioreque viam iubet Cæsar asseribus subterni affixis subiectis trabibus. In vtroq; viæ latere longo ordine astabant thoracibus & galeis armati cum alabardis ita coniuncti nullum vt interuallū relinqueretur in ora eius viæ vtrinq;. sic vetitū est nequis substratā viā ingrederetur. cū hora fermè duodecima, (nā agebatur mensis sextilis,) archiduces, & Dux Ferrariensis, & legationes principum ad palatiū Cæsaris conuenissent, aliq; proceres Pannonæ & Boemiæ & reliquarū nationū, qui exequijs adfuturi erāt, ita cepit agi pompa. exeunt ex oppidulo per viam asseribus substratam templū versus pauperes ducēti nigris vestibus induti talaribus panneis cū capitū integumentis ex eodē panno, qui funalia gestabant cū insignibus Imperatorijs. Hos subsequēbantur omnes monachorū ac sacerdotū ordines cū funalibus cōsimilibus. Postea abbates complures sacris vestibus induti cū mitris, cōsimilia funalia gestantes. Hos aulici pueri, hos aulici viri. Cæsaris & duorū Archiducū, hos curā gerētes familiarium rerū pro dignitate maiori quisq; postremus sequitur. secutus est hos magnus numerus nobilium tam eius regionis quam Austriæ, Carinthiæ, Maruigorū, Boemorū, Pannonum, aliarumq; nationum cum longis vestibus & galeris funestis de more Germanorū. subsecuta sunt vexilla regnorū & prouinciarū, quæ à primatibus portabantur, quibus Ferdināus imperauit viginti & duo. Post ipsa vexilla singulatim equi sequebantur singuli à duobus proceribus ducti serico operimento talarum tecti, eiusdē coloris, cuius erant vexilla, iisdemque insignibus regnorum cum cristis eiusdem coloris. Sequebatur vexillum vnicum augustius at paris magnitudinis, & equus, cuius ornatus cū vexillo conueniebat. erat enim ex argētea tela cū aquila nigra bicipite, quod est insigne Regis Romanorū. sequebatur hoc maius & magnificentius vexillū, quod ab insigniore è proceribus portabatur tribus alijs adiuuatis. sequebatur duo proceres cū equo. erat illud vexillū ex aurea tela cū aquila imperatoria coronata. equus idē insigne in pectore & laterib. gestabat simili tela tectus. Postremus horū equus panno villosō fetico cū crucibus sequebatur, quē duo proceres ducebant. hunc Cæsarei tubicines cum

tubis

tubis talaribus nigris induti panneis. Hinc principes consiliarij Cæsaris, quorum alius coronam, alius mundum, alius regiam coronam gestabat, alius alteram, alius septem, alius alterum, alius ensem, alius galeam, alius scutum. Secuti sunt duodecim episcopi sacris vestibus solennibus induti cum mitris, quos singulatim sequebantur famuli pedum gestantes accensa funalia. Inter hos portabatur arcula cadaueris Cæsarei à quibusdam primarijs proceribus panno nigro tecta. Hanc paulo post Cæsar pedes sequebatur vestem talem gestans cum galero Germanico cum insigni ordinis è collo pendente, cuius vultus nigro panno oculorum tenuis tegebatur. Hunc Archiduces & Dux Ferrariensis sequebantur pari habitu. Sic omnium coniunctorum legationes sequebantur indutæ, cum reliquæ vultum apertum haberent. Vbi hoc ordine ad templum ventum est, quod interius nigris pannis vbique velabatur cum imperatorijs insignibus vbique super altaribus, cadauer positum est sub umbella nigri panni, quæ erat sub ingenti quodam tabulato in medio templi, cum insignibus regnorum in omnibus angulis & aquilis Cæsareis & insignibus Tosonijs siue aurei velleris, alijsq; ornamentis. erant permultæ lampades & funalia accensa super tabulato, & in medio, & vbique, arcula cadaueris erat nigro panno tecta, circū quæ omnes coronæ & scepra posita sunt. è regione tabulati sedebant episcopi, & inferius abbates. tubicines humi sedent. non procul a tabulato aliud paratum erat tabulatum eminens nigris pannis tectum cum sede imperatoria nigro panno cooperta, ad quam Cæsar ascendit, & post Archiduces, & Dux, atque ex ordine legationes, quibus sedes erant paratæ. astabat œconomus & Marescallus cum nudis ensibus, & thalami Cæsarei custodes nō procul à Cæsare, & araldi in gradibus tabulati. Vbi cæpta sunt sacra abducuntur, & auferuntur vexilla, atque omnes proceres illis interfunt. His absolutis post horam quintam à meridie Cæsar omnibus comitantibus in oppidulum redit. Postero die mane ad idē templum iisdem comitibus est reuersus, iisdemque habitibus, quō venit etiā vxor, cuius sedes super alio tabulato fuit parata. cæpta sunt celebrari parentalia sedentibus omnibus in hesternis sedibus. episcopus Varadinensis è sublimi loco orationem habuit luculentam de laudibus Ferdinandi, post quam allata sunt vexilla ab iisdem proceribus quos equi sequebantur. Illi Cæsare salutato honoris gratia tabulatum cadaueris & arculæ cingunt, ac Cæsarem filium expectant, qui cum principibus & legationibus ad offeritorium vocatum accedit. His peractis ceremonijs vexilla columnis templi affiguntur, quibus ibi relictis Cæsar cum principibus omnibus sacris interfuit. Postea proiecta sunt aurea argenteaque numismata cum effigie Ferdinandi & inscriptione; Diui. Cæs. Ferd. primi. ex altera; Augusti pii fel. mem. fun. 1566. Tum rursus alia sacra incepta sunt ad salutem implorandam & amplificationem nouo Imperatori, quibus absolutis omnibus comitantibus ad oppidulum reditur. Ferdināus archidux Casurgium contendit, vt ibi quoque fierent exequiæ. Solimanus ex altera parte non paruis curis torquebatur propter formidabiles & repentinos Arabum tumultus, ad quos explicandos videtur altius origo huius controuersie repetenda. Sunt Arabes hi, populi quidam Arabiæ Petræ, quæ regio ita dicta est, quod iaceat inter Euphratis fluiui anfractus & Tigris, qui ambo nati ex Armeniæ maioris diuersis fontibus in meridiem labentes vbi Gortinæos montes præter fluxerint magum ambitum amplectentes, multumque circumeuntes agri Mesopotamiam scilicet, cursum in hybernum ortum ac meridiem conuertunt. Sed vbi postea in vnum conuenerint communi alueo in sinum Persicum delabuntur, vbi Babyloniam allucunt. Babyloniam vero & Mesopotamiam forma similis est cuidam nauigio. Habet hæc regio ad Aquilonem maiorem Armeniam, à qua disternatur monte Amano. ad meridiem habet Arabiam desertam, ad occidentem Syriam & urbem Hierapolim, ad orientem Babyloniam & urbem Seleuciam. atqui genus hominum regionis has incolentium crudele est, & latrocinii plerumque deditum, & assuetum. Est vrbis quædam Teredon siue Balsara nomine nō procul ab Arabiæ Mesopotamiam finibus, cuius insulæ regio neque equitatu neque peditatu est accessibilis, cum vndique paludes profundæ sint vicinæ, multique fluiui & fossæ, quæ non nisi piscatorijs & iis difficulter nauiculis possunt pertransiri. Hi Arabes sua ipsorum lingua Mengesairæ dicuntur, quod nomen insulanos significat, qui Teredonem urbem aliquando possederunt, vnde fuerunt eieci armis Turcicis, atque iniuriæ memoria & odium in illorum animis semper perduravit, cuius etiam causa solent mercatores Turcas adoriri & prædari perpetuis incurSIONibus, qui è Syria ad urbē Armuziæ Ormus conueniunt. Nam horum alii Babylone transeunt per Tigrid fluiuium deuecti ad Com vocatum locum accessuri, vbi Tigris primum ingreditur in Euphratem, atque in vnum confluentes magno impetu feruntur. In ea parte terræ acutior vbi coniunguntur fluiui, munitio extructa est à Turcis, quam Corn vocant, quæ nulla alia de causa extructa est, nisi vt protegantur viæ, quo tutæ sint ab Arabum insidijs transeuntibus mercatoribus. ea res tamen parum profuit, cum Arabes nel apud munitioem accedentes prædarentur omnis generis mercimonia. cum vero parua sint præsidia munitiois, non possunt Arabum incurSIONibus resistere, sed inclusa tormentis & sclopettis tantum à munitioe arcere. Nam Arabes pauca tormenta habent, paucosque sclopettos, quorum arma sunt sagitte, iacula, & lanceæ. Vtuntur tunicis talaribus & amplioribus manicis bambacinis, super quibus breuem tunicam laneam solent gestare, quam abam vocant. Pugnaturi vestes contrahunt, & ad prælium se accingunt, ac brachiorū thecas ligant à tergo. cum vero frequentia sit fluiuorum, singuli virem ferunt, quem inflatum vbi opus est ligant. omnes vestes contrahunt ad caput. virem inflatum pectori admouent, quo pacto omnem vim amplitudinemque aquarum facile traiciunt, quod ipsum faciunt etiam femine. horum cum plerique nullis certis tectis vtantur, sed tentorijs, armenta etiam secum adducunt, quæ impellunt & notis vocibus hortantur in traiectionibus fluminum. nam cum amplissimi sint fluiui Tigris & Euphrates, hos mira quadam facilitate & celeritate ita natantes, traiciunt. Nam tameris sa-

Arabiæ de-
scripto.Babyloniæ
forma & Me-
sopotamiam.Mengesairæ
Arabes:Munitio
Corn uoca-
ta.Arabū arma
& mores.

tis

Ailamus Arabes spoliatus a Teredone praefecto.

Copiarum Arabum insignes.

Teredonis vrbs descriptio.

Munitiones Teredonis vrbs capta.

Teredon obfessa.

Luzalis Tripolis gubernator.

tis magna est his semper cum Turcis controuersia non solum propter Teredonis iacturam, verum etiam propter assiduas eius nationis rapinas & latrocinia, tamen accesserat etiam illud ad veteres inimicitias, quod Ailamus Arabs vnus est primariis proceribus eius nationis per fraudes quorundam suorum familiarium adductus in insidias purpurati Turcae Teredonis praefecti, repente spoliatus fuit, & vix cum paucis euasit. Ailamus eam iniuriam non ferendam ratus vniuersam vim vitiorum in alium purpuratum Turcam conuertit. illum ad Lassen oppidum in sinum Persicum properantem inuasit, profligauit, praedatus est ad accepta a Turcis damna relaxanda. magnam praeterea manum hominum illa vitiole minime contentus colligit, cum multa sit in iis desertis Arabum copia. Cum his partim fluuiatilibus, partim terrestribus copiis ad obsidendam Teredonem contendit, quae quidem copiae dictae sunt constare de ducentis millibus hominum. Qui autem per fluuium urbem erant aggressuri, magnam arborum multitudinem est proximis syluis deciderunt, quae amplissimae atque frequentissimae sunt palmae praesertim, in rates fluuiatiles. Magnus numerus ratiarum coniungitur, super quibus ingens copia cannarum palustrium in fasciculos vinciarum imponitur, cum paludes & fluuij vbique proximi multis cannis abundant. Inter cannas quasi aggeres est limo aduersus bestica tormenta congeruntur ne possent est munitionibus offendi. haec rates Teredonem versus secundo fluuio ad munitiones deducuntur. Est Teredon vrbs in finibus Arabiae Felicis, Petrae finitima, non procul ab Euphrate sita, cuius aqua fluuij per quandam lacunam ad vsus ciuitatis perducitur, quae crescit & decrescit ad morem marinarum aquarum. nam cum per communem alueum duo fluuij delabantur, mox stagnant in sinu Persico, atque, hi fluuij crescunt & decrescunt per amplum spatium, sex aut septem dierum assiduorum scilicet. in faucibus ipsius lacunae, qua fluuius ad vrbem detorquetur, sitae sunt duae munitiones vna in hac, altera in altera ripa fluminis, quae mercatores tuentur per lacunam diuerterentes. Arabes vbi ad fauces lacunae atque ad munitionis aduentassent cum ratibus cannarum fasciculis onustis, mirati sunt Turcae quid hoc significaret, aut quid raderet Arabum consilia. vbi propinquarunt machinae dispositae sunt tormenta quadam, sed in cedentem materiam coniecti globi non magnam impressionem faciunt. Arabum interea terrestres copiae vbi propinquassent vrbi quibusdam collocatis insidiis ad moenia usque transcurreunt; at ducenti equites Turcae exeunt ex vrbe ad Arabes reprimendos. Hos interceptos per insidias Arabes obruncant ad vnum, praeter eos, quos voluerunt esse nuntios acceptae cladis ad ceteros deterrendos. Sic captos nuntios nudos in urbem Teredonem remittunt. Qui per fluuium deuehebantur munitionibus ipsis propinquant, quae & sclopettis & tormentis fauces lacunae protegebant, quod solebant accedere omnia nauigia, quae Armuzia & Barene aduentarent. Tunc iniectis ignibus aridae materiae, & ratiarum atque insigni cannarum copiae vbi primum munitionem attingerunt, tanto fumo & flammis vi impletae sunt omnia propinqua, ut defensores partim fumo sint suffocati, cum viridis postea admista fuisset, partim flammis concremati, ob angustiam loci & semiustulati adiuuante vi veteri; ac si quis aufugere tentasset, ille a terrestribus copiis cedebatur, quae interea frequentes conueuerant. Nulla vis tormentorum potuit Arabas post aggeres & cannarum ingentes acervos offendere, quia prius vis globorum obtundebatur, quam cannas & limum pertransirent. alterius munitionis praesidia vbi prius casum vidissent fortunam belli minime expectandam rata, perspecta Arabum astutia per noctis obscuritatem diffugiunt per ipsam lacunam, cum terrestri itinere hoc effici non posset ob frequentes Arabum custodias. Arabes munitionibus potiti lacunae fauces & aditum occupant. Illa victoria cum optima visa esset ad obsidendam Teredonem, lacunam paulo infra munitiones obturant, quo minus fieret aquarum recursus in Euphratem. Tum adiiciunt animam ad aquas Teredonem versus interclusam corrumpendam. in eam canes, equos, alia iumenta inutilia consulto caesa deiiciunt, quibus in aquis putrefactis inutilis lacuna visibus vrbis efficaciter, quam tamen vel ita sclopettarij Arabes hauriri prohibebant corruptam, nam breui sic aqua contagium contraxit, vt esset prorsus inutilis. Nulla alia facultas aquarum concedebatur obfessis, cum vrbs Arabibus vbique esset circumdata. Sed quoniam Teredonis praefectus sepius nuntios ad purpuratum Babylonis miserat ad imploranda auxilia, & ad Solimanum Byzantium, collecta sunt circiter viginti equitum, & triginta peditum millia, qui vt obfessis citius opem ferrent in maxima rerum omnium penuria & angustiis, per quadam deserta Arabiae transuersa properantes ad Euphratem conueniunt ad eam partem, quae versa est, spectatque septentrionem. his apparatibus ad Arabes per exploratores allatis relicta obsidione Turcicis copiis aduentibus obviam procedunt. commisso praelio Turcae funduntur & profligantur, quibus cessis reditum est ad obsidionem. Missa sunt rursus maiora Turcarum auxilia, quae Babylone & aliis est locis finitimis collecta sunt ad centum & sexaginta hominum millia. Arabes his copiis cognitae soluta obsidione in suas insulas se recipiunt. At insula Melita praesidia, quae nuper accesserant duce marchione Robleo castrorum magistro, oppidum sibi ad defensionem deposcunt, quod Valetanus nullis remotis defensoribus concedit. Recentes milites desiderij pugnandi impatientes egressi in Turcas impetum faciunt, omnes incolumes multis cessis hostibus reuertuntur. Summus imperator copiarum cognitae recentibus auxiliis queritur de suorum negligentia, quibus id curae datum erat vt noua auxilia impedirent. Coepit eorum fidem habere suspectam. edictum fit in castris per praconem nequis extra triremes pernoctaret. non parentibus vel pali vel suspendij vel ignis pena praenonitur. mutantur insulae custodiae. Vtitur purpurati opera, cui maxime fidebat, concessis dicotis ad impedienda subsidia. Deinde propter suspitionem magis coniunctam habet classem quam solebat. Captum est in castris laborare ventris profluuio & fluxu sanguinis, quare inualecente quotidie morbo varia loca sunt agrotantibus assignata pro grauitate morborum. Mortuo Draguto, vt diximus, Luzalis sufficitur Tripolis gubernator, qui il-

luc

luc profectus institutis ministris cum quinque triremibus mox redit in insulam. accesserunt paulo post duae onerariae naues frumento onustae, cum panis nauticus iam vetus esset & insuauissimus mittit celocem ad Solimanum, quo expugnationem arcis & omnes difficultates cognosceret, & insulanorum vires & Turcicorum apparatus inopiam, quo expereret recentiores copias & commeatum, vt vel ferri vel famis obfessae munitiones caperentur. hoc futurum tardius propter eas difficultates, non dormitura tamen interim tormenta. at Burgi muri & oppidi pluribus est partibus septuaginta tormentis muralibus comminuntur extructis pluribus aggeribus & propugnaculis ab acumine ad arcem usque, quam Turcae purgauerant tantum at non etiam muniarant impositis trecentis lanizzeris. nullo spatio interiecto muri magna vi quatuntur. domus deuantantur. vrbanae aedificia comminuntur. deinde duos aggeres excitant in ea parte insulae, quae oppidum & Burgum spectat, vbi Grotta vocatur. tres ducunt supra Coraustum ad concutiendum oppidum. His nondum perfectis alium excitant ad Mandraciam. alium ad subsidium Diuae Mariae. hunc duos insigniores ad Sanctam Margheritam, quorum nouem aggerum tormenta nullo intermisso tempore cessant. Horum tormentorum tempestas & bombas plurimum vel pregnantibus mulieribus obfuit, domusque prosternebantur, quae protegi non poterant cum sublimiores essent aggeres. Turcae frequentes erant circa aggeres, quia non audebant per insulam vagari ob caedes eorum, quae ab vrbano equitatu committebantur. reducibus triremibus Messanae vbi praesidia exposuissent impositi sunt sexcenti Hispani & pedites Roma missi acquires trecenti cum multis apparatibus bellicis, iussique ad insulam appellere. praemissum est catacopium ad portus securitatem explorandam. Id cum oppidani sensissent signum faciunt per ignes redeundum esse, quod occultare Turcae per fumum displotorum tormentorum conantur, cum iam perceptum fuisset. Rex Iuliae Caesareae interea venit in castra cum viginti & septem triremibus, & quibusdam dicotis ac duobus millibus peditum egre ferens quod non affuisset initio eius belli. Hic cum gloria esset mirifice cupidus, vt suarum copiarum virtutem ostentaret, petit a summo copiarum duce vt sibi liceat primo oppidum maritimo praelio adoriri. atqui non solum concessum est libenter vt suae dementiae & arrogantiae penas lueret, sed etiam addita sunt duo Turcarum millia vt alacrior negotium capeferet. Nauigia circiter nonaginta trahuntur est portu summa diligentia ad illam partem, quam rex inuadere decreuerat, & scaphae, & linteae, & acatae, & nauiculae varij generis complures. Valetanus cognito est transfugis hostium consilio duos nautas Melitenes accersit spectatae fidei & cognitionis rerum maritimarum. His aperit Turcarum consilium. proponit remedium excogitari oportere, neque indignum putat hos etiam consulere. ambo in hanc sententiam conueniunt, vt cathena quadam fieret ex antennis triremium ac paruis trabibus, aliisque lignis annexis annulis ferreis protrahereturque ab acumine ad locum inuadendum. consilium visum est optimum. Sequenti nocte conficitur. in loco firmatur. Turcae viso mane impedimento stupidi prope consistunt. cum milites non possent exonerare. quo pacto haec transigenda sint consulantibus proceribus artifex nauium abiuratus profiteretur apud regem scathenam caelum. Nam poterat per duarum horarum spatium sub vndis perdurare. eo adnans cum tribus focis nihil agit, quoniam quinque Melitenes gladijs mordicus sumptis illuc adnataerunt. commisso ad cathenam certamine duo Turcae in aquis trucidantur, reliqui fuga se seruant. illum artificem natandi peritia & latendi sub aquis periculo subtraxit, neque quisquam ausus est postmodo accedere. rex ab instituto non recedit. omnia nauigia negotio necessaria comparat. oppidum terra marique adoritur, quo quia omnia tormenta oppidi conuersa fuerunt, caesa, laniata, demersaque sunt circiter duo Turcarum millia breuissimo tempore. nauigia duodecim conuassata, & maribus absorpta. re tamen frustra tentata disceditur. pugnatur terrestri praelio ferè quinque horas. multi vtrinque cadunt, inter obfessos Federicus Toletanus eques insignis protegis Siciliae filius, & Franciscus Sanoghera, Ioannes eius nepos Hispani. Gordes Gallus, commendator Mediolanensis. Valetanus nescius subsidiorum quae parabantur, compulsus metu periculi propter assiduitatem laborum nuntium mittit qui naret ad urbem, atque inde ad Toletanum, quo saltem triremes Melitenes accederent. dat signum redeundi. Toletanus statuit duas triremes & totidem celoces cum secretioribus literarum notis mittere, quae certiore facerent de aduentu triremium, atque acciperent signum reditus. Sed alter cum praefecto Orlando Piloto venit in potestatem hostium, alter incolumis ad Burgum euasit. disquirunt vt triremes admitterentur cum nulla essent inter ciuitatis & Burgi homines commercia, ob captorum & crudeliter tractatorum exempla, diligentissimasque Turcarum custodias. imperatae sunt triremes ad prospectum sacri lunonis vocatae insulae accedere, quas in haliade ampliore quidam remolco traxerunt, atque inde iubentur explorare castra hostium. Turcae proxima clade accepta non modo non terrentur, sed magis etiam inflamantur vitiorum desiderio, quare moenia studiosè tantoque strepitu concutiunt vt reparationes interius fieri non possent, cum oppidani in aera vi tormentorum ferrentur. Turcae portem construunt & in fossis oppidi deponunt. at oppidani complures Nicolao Parisoto Valettani nepote, & Algeria ducibus ad eum commoerandam egrediuntur, qui tamen re infecta omnes ferè ceciderunt. Post diurnam verberationem Turcae oppidum inuadunt. Ter conatum renouant, qui cum fortissimè inuaderent, non minori virtute repelluntur, quare multis amissis redeunt in castra. cum nulla tormenta iam disploderentur nisi inter pugnandum, neque exiretur ad leuia certamina, Turcae id fieri propter inopiam praesidiorum & penuriam apparatus arbitrati veniunt in spem potiundi oppidi. illud autem consulto efficiebatur a Valetano, qui nullo accepto nuntio de subsidijs, nolebat nocturnis laboribus, & diurnis praelijs suos milites defatigari. at Turcae quod armis oppidum non apparebat posse capi obstrenuitatem defensorum, ad aliud pugnae genus animum conuertunt, omnemque industriam conferunt

ferunt ad cuniculos excavandos. Vnum perducunt ad fundamenta moeniorum, quod neque ipsum quidem succedit feliciter: nam oppidani re cognita non minori industria cuniculo occurrunt, hostilemque citissime inveniunt. Turcae insidias patefactas minime sentientes duas triremes ad instandas domos mittunt, quo obsessi accipites ac nescii hostium consilii minus diligenter fierent moeniorum custodes, atque ipsi commodius ingrederentur. sed Turcae cuniculum ingressi ad vnum & ferro & missilibus ignibus trucidantur. post etiam qui erat in fossis multo deiecto puluere & missilibus ignibus succenditur & concrematur. committitur leue praelium per noctem cum hostes niterentur fossas Burgi multa comportata materia replere. acriter pugnatur. Turcae propelluntur. fossas relinquere coguntur & institutum opus. ceciderunt Turcae octoginta. oppidani novem, & Vasques ac Macrius equites, quorum capita abscissa hastis infixae proposita sunt inspectanda oppidanis. Verba nam ad extollendos animos obsessorum, ac Turcarum deprimendos multos ignes per noctem accendant, salutationesque militares faciunt ad significationem letitiae, quasi noua auxilia aduentarint. Turcae fossam Castiliae vocatam in parte murorum replent, quo sine vlla offensione e propugnaculo Alpernia aut domo terra plena possent ad illam verberationem, quam fecerant, penetrare, atque inuadere. agger etiam eminentior a dextra Diui Seruatoris concutere coepit, qui primo ictu tormetaria fenestra percussit. Turcae conspicati vi suorum tormentorum adeo fractos esse muros Burgi & oppidi uti plaustra facile possent pertransire, decernunt haec duo loca totis viribus adoriri, experiri que denuo vires oppidanorum, tanta igitur Turcarum multitudo inuadit, tanto impetu, tantis viribus, ut vix crederi possent. tantus erat tormentorum sclopetariorumque strepitus, tantus bellicorum instrumentorum sonus, tympanorum scilicet, turbarum, classiorum, & armorum, tantus excitabat strepitus vtrinque sublatis clamoribus, ut insula & omnia finitima simul corruere viderentur. Urbana praesidia tantum strepitum audientia, aeraque fumo plenum videntia verita arcis Diui Hermetis fortunam, decernunt opem ferre obsessis. excedit peditatus omnis ex vrbe & equitatus, factoque impetu in aquas custodientes Turcas magnam impressionem faciunt, ac terga vertere compellunt, quo tempore Turcae magnum & formidabilem clamorem extollunt. Qui oppidum oppugnabant, coguntur custodiis aquarum opem ferre, atque incautum negotium relinquere. ceteri sunt Turcae mille & quingenti, defensoribus ducenti. Valettanus oppido e tanto periculo erepto supplicationes indicit vniuersis ciuibus ut gratiae Deo agerentur, qui e tanta clade Melitenses eripuisset. per id tempus Toletanus quinque triremes misit ad capiendam nauigia venientia Byzantio ut exploratores monuerant, sed cum liburnus in insulam euasisset, phaselum tantum ceperunt. Turcae censentes per defatigationem posse oppidum capi, rursus inuadunt. rursus repelluntur. sed id fiebat potius a summo duce copiarum ne posset negligentiae accusari apud Solimanum, quam quod speraret se oppido potiri. Idem paulo post actuariolum mittit ad Solimanum cum literis, quibus illum certiore faciebat de rebus omnibus. ut classis esset instructa. quorum penuria laboraret exercitus. quam exigua spes esset capiendae insulae. quanti esse nuntiarentur regii apparatus. at duae triremes cum auxiliis in fructu coguntur ad Toletanum redire cum nullibi tutus esset accessus. Salazarus Turcici idiomatis egregie peritus cum Petro Pazzo Hispano Turcicis vestibus indutus castra Turcarum explorat. locum Maliacis custodiis proximum adeunt. Petrus missus est ad Valettanum, Salazarus in catafcopio contendit in Siciliam. Docet Toletanum quo in statu sint res Turcae, & quam afflictae, cum vix possent milites ad suscipienda arma compelli. idem docet Valettanum Petrus, & auxilia parari in Sicilia. Toletanus his auditis cum septuaginta triremibus Syracusas accedit, decem millia peditum in insulam expositorum, qui quoniam Ascanium Cornicem postulauerat, expetitus est & ab oratore Philippo Regis nomine, & his conditionibus missus, ut viginti & quinque nummum millia dissolueret post bellum Melitense. quoniam vero allatus est nuntius Solimano insulam capi non posse, vniuersam prope indignationem conuertit in eos Christianos, qui essent Byzantij. Nam quia nuntiatum fuerat illos orare in templo Diui Andreae pro salute Melitensium, iubet templum ipsum cum corpore ipsius Diui Andreae concremari. conuersa sunt omnia in cineres praeter crucem quandam, quam vis ignis non potuit vincere. at die postero tanta, tam formidabilis, tam inaudita exorta est tempestas, ut Turcae timerent hesternum diem vltimum salutis Byzantij illuxisse, atque ipse Solimanus in liburno nauigans animi recreandi gratia penes fuit demersus. In Sicilia vero iam erant instructae septuaginta & octo triremes, onerariae sexaginta & tres, varii generis nauigia circiter octo millia. Sed ante quam discedatur Messana indictae sunt supplicationes, quibus archiepiscopus & omnis sacerdotum numerus interfuit. comportata sunt vexilla singularum triremium & nauium, quibus praetorianum praecedebat cum crucis Christi affixi insigni, atque vniuersa multitudo militum haec ipsa vexilla sequebatur. at Franciscus Aquilates ad Turcas ex oppido transfugit. Docet oportere oppidum totis viribus adoriri, quod eo sine dubio poteretur. Quadringentos tantum esse defensores tanto spatio loci debilia omnino futura praesidia, quae cognito Turcarum consilio propter eius fugam, aut certe excogitato nouum conatum expectantia statim animum ad instauranda necessaria adiiciunt. curat Franciscus Ginares vir summo ingenio ut fiat reparatio paruo interuallo a recto oppidi pariete coronaque murali, quod ipsum murum tormenta magna ex parte prostrauissent, quae breui facta est cum suis vtrinque propugnaculis. Turcae ad propugnaculum fossae cuniculum effodiunt, quorum spes omnis erat euertendi muri omnis in ea parte. Sed cum in cuniculi suspicionem venissent oppidani, quia Turcae segniores, quam solebant, esse videbantur, diligenter explorant commotae telluris pulsus per observationem peluuium aqua plenarum, quae leniter ac sensim agitari

Causa salutis
haec fuit insulae.

Ascanius cornicem
expetitus ab Hispanis.
templum Byzantij
Christianorum cum
corpore Diui Andreae.

Classis Hispana.

tari videbatur. his accedebat etiam tympanorum militariu humi positoru lenis sonus, qui auribus ad motis audiri consuevit, quibus signis locus denique, deprehenditur. per cuniculum interius itur obuia. dum oppidani his operibus sunt intenti. Turcae ad turrim oppidi ascendere conantur, sacculosque pulueris tormetarii intra moenia coniciunt. Habentur comitia in castris. decernitur exequi esse ex insula, sed prius responsu expectandi Byzantio. Interim fortuna incostante esse tentanda & instabile. nunquam ab his cessatur. vel potes faciunt. vel tormeta concutiunt. vel cuniculos excavant. vel fossas implent. oppidani inueto ita cuniculo quosdam hostes trucidant. quinque cados pulueris tormetarii capiunt. Turcae triremes quae dicuntur & Melitenses duas fuerant insecute nuntiant in castra Christiana classe esse instructam, quare Pialis iubet instrui octoginta triremes, quae inermes statione habeant in portu Marsamusetto, quippe quarum ligna ad pontes faciendos fuissent exportata. Per quadriduum instructa habet nauigia per diem insule propinqua, per noctem, in altum recedebat: sed nemine viro ex hostibus copias denuo in insulam exponit. moenia magna vi concutit, sed praecipue tribus Basilicis, illud est tormeti nomen, quorum globi ducuntur erant librarum. sic Burgi & oppidi muri comminuntur in ruinas praecipites collapsi. Turcae in spe victoriae venientes oppidum inuadunt. Ter renouat conatum, ter cum magna strage per virtutem defensorum repelluntur. Nam profecto nullo in certamine vel maioru nostrorum, vel nostris temporibus par virtus inuadentiu, par defensoru pertinacia, vel par de gloria victoriae vtrinque; cetero enituit. neque; tam comunis fuit vllius vrbs aut oppidi fortitudo, cum adolescentuli & femine sigulari constantia superis armis in hostes irruerent, ad moeniaque defendenda accederent. repulsis hostibus tanta virtute, cum aliis crescat fortitudo e frequentibus victoriis, aliis animus deficiat ob frequentia periculorum, quidam conabantur persuadere Valettanum ut res preciosiores in oppidum Diui Angeli tutius portandas curaret. dictum aegre ferens respondit facinus posse animos Melitensium consternare, omniumque constantiam defensoru deiicere. vel omnia armis esse conseruanda, vel ceteris amissis leue esse reru illarum iacturam. Turcae rursus oppidum inuadunt, rursus magna vi deiiciuntur cum datum esset aliquatulum quietis oppidanis, repetere nuntiantur tria vexilla Turcarum ingressa esse oppidum per occultum cuniculum in parte Castiliae. Valettanus hasta & galea sumpta suos breuiter hortatur ad gloriosam opportunitatem ostentandi quantum armis hostibus praestarent, quod hostes non sunt timendi deum habentibus tam propitium, quam in superioribus praesidiis patuit. mox facit impetum in hostes. equites, milites, adolescentuli, mulieres Valettanum cum armis in hostes sequentes intra moenia inuadunt tanta vi ut trucidatis ingressis, parantes ingredi in fugam verterint. praesidium illud fuit vtriusque calamitosum. ceteri sunt ducuntur ex oppidanis; ex hostibus ingressi omnes, & multi conantes ingredi. reliqui redeunt in castra. multi Turcae in fossa Burgi manserunt, qui ne tormetis oppidi infestarentur, e terra lignorumque fasciculis subitariae reparationem excitant, quo tu tu accederent ad radices murorum excavandas, quo consilio fossae ad quindecim vinas occupant, multi in ea perierunt ferro & ignibus missilibus & variis pugnae generibus. Toletanus cum lectissimis triremibus septuaginta & duabus, ac decem millibus peditum Syracusas versus iter facit, in quibus erant etiam ducenti equites Melitenses, quadraginta sancti Stephani, illustres viri, Annibal Atestinus, Hercules Varannus, Ascanius Cornicem, Aeneas Pius, Cepinius ac Vincentius Vitellii, Aluarus Sadæus, Toletanus praemittit Io. Andream Auriam cum triremi & catafcopio, quo per Pazum cognosceret hostium consilia. Pazus refert se vidisse dicuntur & aquatorum nauigia tantum, ac nihil praeterea. oppidanis varia genera reparationum facientibus Turcae rursus inuadunt operimetum ex assensibus & trabibus ad formam tabulati trahunt, sub quo triginta Turcae tegebantur. illud ad radices oppidi Diui Michaelis statuunt. oppidanos in oppidum includunt. oppidani fortiter impressione postea faciunt in hostes, quibus repulsis illud ignibus missilibus succendunt, quod fit etiam apud Burgum. Toletanus Pachynum versus nauigans oneraria capit cum sex millibus cadorum pulueris sulphurei, multoque comatu, & bellicis apparatibus. hac impositis Hispanis, cathenatisque; Turcis mittit Syracusas. oppidani egressi repulsis hostibus aliud operimentum concremant. nunquam a minutis praesidiis, oppugnationibus, cremandis operibus, cauandis cuniculis, extruendis suis, aut demolendis hostilibus reparationibus quies dabatur oppidanis. tanta vtrinque; vtebatur diligentia. Turcae cuniculum oppidanorum reparationes excavantes inueniunt ad radices Burgi, atque; captis octo cadis pulueris cuniculum in proximum conatum paratum deuant. Mustapha cum regio vexillo oppidum inuadit, cuius in apice aureum malum inerat, quod fit tantis viribus, quia Pialis adesset testis virtutis singulorum, ut apparerent oppido potituri. sed tamen bis repetito conatu repelluntur. Interea Toletanus cum instructa classe Melitam versus iter ceperat cum mira omnium Christianorum copiarum alacritate & laetitia, sed repentina tempestate ad Aegates insulas repellitur, quae distat a Melita ducuntur & viginti miliaribus. Mustapha cum languidas iam esse suorum vires cognosceret, decernit tamen ut tertio etiam die oppidum rursus ad orientem: quos longis laboribus defessos, & difficultate negotii territis monet ut curet corpora in tertium diem, atque; breuiter ad praesidium in hanc sententiam cohortatur. Iam omnibus apertum est debiles esse obsessorum vires ob diuturnitatem bellorum, tum quia corpora sunt defessa, tum etiam quia multi viri fortes in superioribus praesidiis ferro sunt absumpti. at vero, quibus fortuna superiorum bellorum perperit, cum semper armatos esse oporteat, cum tandiu sint intra moenia inclusi, cum neque; libero caelo uti possint, cum nunquam liceat labores intermittere, illi certe parum differre a mortuis existimandi sunt. Non enim credenda est in his esse innumeralis fortitudo & firmitudo corporis, cum homines sint: cum nihil sit quod diuturnis laboribus non infringatur. contra vero ostendit Turcas libero caelo frui, quod plurimum facit ad vires & sanitatem. saepius adiutos esse recetibus comatibus & rebus salubribus. saepem recetia subsidia submissa esse laborantibus suis aduerfos semianimes & omnibus difficultatibus circumuetos oppidanos. non esse immortalis gentem illam ostendunt tot caesa corpora, quibus tota prope area deuictae arcis tegebatur. ostendit nullam ciuitatem impune irritasse aut sensisse Turcarum arma, cum semper existimatum sit actum esse de illarum salute, quibus Turcae intulissent hostiliter arma; cum per multas victorias ad tantum amplitudinis

Basilisci tormenta bellica insignia.

Copiae auxiliares.

Oratio Mustaphae ad pugnam hortantis.

diuis Ottomanica familia sit prouecta, at nō p alias artes. At nunc si tot sumptus frustra sint facti tanta classe cōparāda, si tot labores frustra sint suscepti, si negotio infecto domū redeatur, futurū ut omnis existimatio, omnisq; gloria p diuturnos maiorū labores, singularēq; petitionē rei bellicae collecta, b, euissimō tēpore per horū ignauā profudatur. Quid nominis relinquetur apud hostes, aut exterar nationes: quid ritus aut ludibrij intulans? Quantopere deceptus erit Solimanus, q̄tā pelarē de omnibus praeentibus nobis tētebat? Demōstrat omnē maiorū gloriā, omnē Turcicā dignitatē, omnē singulorū existimatōnē in vnius oppidi expugnatione sitā & collocatā esse. Nūc non agi tantū de intule imperio, sed de gloria gentis Turcicae, de volūtata Imperatoris, de diuini praeentis dignitate, de imperio totius Italiae, & omniū deniq; Christianarū gentiū. Prestare gloriose nōri inter armatas cohortes, quā cū magna turpitudine inter viuos, & cū sempiterna infāmia domū vacuos & derisos redire. His additū sunt, ingētes honorum, ac diuitiarū pollicitationes illis, qui praeclare pugnasent in sequenti prelio. His dictis iātus ardor glorie, tātūq; desideriu in animis omniū excitatur, vt omnes dari signū belli cōclamarēt, quod cū in praesenti nō opportunū visū esset, iubētur in die posteriū curare corpora, & arma parare. die statuto, summo conatu redintegratur tēpūs pugnae adeo formidabilis, vt vi irruerent agminatim p ruinas murorū quas ingētes fecerāt frequentia tormēta, inter dentatas acies defensorū hortentes praecutus hastis, pugnatur inter frequentē sclopetorū tormentorūq; procellā, tāquā inter gradinis frequentia. Pugna diu sit anceps, cū hi pro gloria, imperio Italiae, sua dignitate se pugnare arbitrentur, illi se pro his omnibus, & auitis laribus, religione, sāguine, dignitatibus, iugulo carissimorū, et omnibus priuatis ac publicis cōmodis resisterēt. post atrocissimā durissimāq; pugnā Turcae in castra repelluntur, cū virtus defensorū omnē fidē credulitatēq; superarit, ceciderūt ē Turcis plures mille & ducēris, ex oppidanis cētū & tredecim. multi vtrinque vulnerati, captū est fame laborare in castris, atq; Turcae vrbē ex pugnare decernūt de spe potiū di oppidi deiecti, sed antequā discedāt, statutū ad oppidū denuo tētādū tabulatū corio tectū cōstruere, ne missilibus ignibus cōcremaretur, sub quo quadraginta sclopetarii tegerētur. illud ad radices moeniorū locit, fossa exigua excauatur, locātur duo semicannones, qui tabulatū primo ictu percussū ita cōquassarunt, vt corruēs omnes latētes oppresserit, ante quā classis Messana discederet aut solueret, Hispanus quidā spe ingētis praemij ad Melitā in nauicula trās fugit, docet Pialim regios apparatus, se mature procurare vt tot milliū hominū saluti cōsuleretur. se scire in magno periculo rem Turcicā versari si regie vires tot difficultatibus defesos inuaderent repente. his nūtiatis ad Turcicā credulitatē desciuit, at classis cū ad sacrū Iunonis applicuisset, quia nō vidisset signa, ad Himerā se recipit. Auria nūtiat p signa vīta esse adēdū, cū Turcae de spe intule decidissent. Toletanus ad insulam appellēs neminē vltip noctē decedere, vbi primū dies illuxit, quinq; millia Hispanorū & quingentos sine strepitu exponit, exēit remiges trecēti iuitis fere pfectis, equites ducētī, Italarū octo millia & trecēti, magister castrorū erat Ascānius Corniēsis. Aluarus pfectus Hispanorū, atq; Corniēsi sum mū defertur copiarū imperiū donec ad Valettanū deueniretur. Toletanus, n. his in itinere sub meri diēq; ad pspētū Melitēsiū pfectis in Siciliā rediit. Turcae iā quatrīdū vasa colligere ceperāt decer nētes abēdū esse, vbi extremo conatu oppidū inuāssent, sed iā iuasuris nūtiātur auxilia Christianorū fuisse in insulā expōita, quare totis castris cōclamatū est ad arma, colligūtur reliqua ipedimēta, tormēta in naues trahūtur, aggeres igni absumūtur, oppidani egressi reliquū quod erat tormēturū insignis magnitudinis capiūt fufis quingētis Turcis ei? custodibus q̄ tractū est ī oppidū, nūtiata sūt Valettano decē millia peditū Turcarū vrbē versus obuiā accedētibus auxiliis iuisset, quo signis collatis dimicaretur, quare magnā manū suorū emittit, insigniaq; religionis ī arce erigit, vnde exierāt. cōmissō cū priore acie Hispana minuto plio Turcae reliqs copiis succedētib. in fugā vertūtur, q̄a crediderāt tria tātū esse Christianorū millia, cēsi sūt ē Turcis mille & quingēti, reliq; copie nauigia ascēdētes ad descēsū sācti Pauli totū diē posteriū habēt stationē, a t noctu tormēto dispolō Byzatiū versus nauigāt, insulā reliquētes ferro ac igni deuastatā, pquassatā domos, moenia oppidorū solo equata, omnia afflicta & destrūta. nā octogita & amplius globorū millia ī oppida cōorta fuisse dicūtur, ceciderūt equites trecēti & tredecī, multi grauius vulnerati, militū tria millia & sexaginta ex inutili bellicis rebus multitudine ferē sex millia, ceciderūt Ianizzerorū tria millia & quingenti, tria Spacchiū, tria spe praedae priuata, ē classe Tripolis & Iulie Cēsare p multi, atq; vt paucis cōplectar, absūpta sūt & relicta in insula partim vi ferri, partim morbo cerciter triginta. Turcarū millia. q̄dā tormēta deferta sunt in arce pp studiū discedēdi, cū celeriter nō potuissent trahi, hē tātā mortaliū calamitates diuinitus initio fere anni fuerāt variis in locis significatē p varia monstra. nā mēse. Maio nō procul a Calpe piscis admirandae magnitudinis inuētus est in littore maris Ceutē vrbis, ī quo triremes mulce quasi cōsulso depite apparebāt, cū antēnis, malis, velis, rudētibus, anchoris, carchessis, bellicis tormētis, hominibus, multisq; aliis nauigiorū generibus, cū insigniore triremi p̄toria in morē Galleoni instructa; atq; alie triremes apparebāt alias inuasurē. Hac autē omnia cū ipso p̄fice, erat. n. thunnus, nata & cōcreta videbant cū maxima inspectatiū admiratione. Neq; minus admirabile mōstrum apparuit nō procul a Sanctē vrbe in litore maris ad Bressiliā oppidū. nā mōstrū quoddā lōgitudinis decē & septē pedū viridi colore, pelle molli & tractabili ad litus applicuit, quod pedes habebat flauos & crura leoninis similia prioribus, lingua & oculi referebant igneū colorē. Brachia & manus erant humana figurā vbera muliebribus grādiora, venter crurum tenus figura ouali protendebatur, illud mōstrum concursū factō multorum hominum sagittis & missilibus telis denique trucidatur.

LIBRI DECIMIQUINTI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER SEXTVS DECIMVS.

I Reges, ac principes omnes, qui subditis populis ac nationibus ius dicunt, subiectasque gentes ad aequitatem iustitiamq; seruandam compellunt, eandem iustitiam in suis aedibus paterentur esse lociam non autem seruiam, ac non potius exterminarent, relegarentq; in priuatas domos; nemini mortaliū sanē tot importaret calamitates auaritia & imperandi libido, quot per vniuersam hominū vitam perferre necesse est. nā maior ferē pars humanarū arumnarum ex auaritia vel imperitia vel ignauia & negligentia imperatiū regnantiumq; prouenit. eo vitio laborāt nō solum tyranni, sed etiā plerique illorum, qui se legitimos principes esse profitentur; qui quidem auctoritate excellunt & potentia sed pro imbecillitate ingenii gubernanda,

rumque rerum imperitia vulgo possent adaequari. Quis enim audeat se appellare bonum virum qui per tot innocentium cedēs, miserias, rapinas, captiuitatem, incendia conetur vnus imperare ceteris, quamuis hoc iustissime facturus sit, ac non potius de suis vel maxime legitimis iuribus decedat, si placidē imperare non possit, nedum per libidinem imperandi innocentes opprimere nitatur? Nam certē quidem perferre a quo animo vt innocentes trahantur in miserimam seruitutem diuulsi ab vxoribus mariti, a patribus filij, nullo scelere commisso, cum neque participes fuerint suscepti belli, neque impedire possint si maxime velint, illud nonne est crudelissimā & execrandā tyrannis iure censendum? vix enim bellum quod defensionis gratia extra fines geritur iustum putandum est, at necessarium certē. Sed hac crudelitas est vltimo in vtu posita a primis bellorum incunabilis & inueterata, vt quod exemplo sit, & inueterato more maiorum, illud non amplius iniuria, sed aequissimo iure fieri censeatur. Tanta vis est deprauatorum morum, vbi semel stultitia pro sapientia, violentia pro lege haberi cepta est. Inde fit vt legatio Byzantium missa a Maximiliano vt ageretur de pace re imperfecta redierit, cum potius spe suspensum animum Cēsaris Turca tenere niteretur ne faceret bellicos apparatus, quā quod respiceret ad pacem. At Cēsar his artibus cognitis vel apertissimis argumentis nulla in re deficit rebus bellicis, sed auget castra Suendii nouis auxiliis censa sunt duo millia peditum Germanorum Leptipontij, & in castra missa. Possonio trecenti Myfi in castra contendunt. Bregetio trecenti equites Pannonēs. adauget castra Romeras Melitenis eques mille & quingentis peditibus, & quadringentis equitibus Germanis. Dersius cum trecentis peditibus & paulopost mille accentum equitibus accedit in castra, quibus omnibus praerat cum summo imperio Adamus Gallus. multi proceres conueniunt Iulio bonam, qui Cēsari omne auxiliorum genus vltro liberaliterque pro viribus aduersus Turcicam immanitatem pollicentur. inter hos praestantiores fuerunt Comes Masteltius, Gunterus Scuartzbuyensis, & Ottingius Comes, & Christophorus Liechtenstainus. Sachmare interea multis morbis grauibus & contagiosis laborare ceptum erat, quamobrem Suendius, qui per aliquot dies ibi fuerat relictis in praesidijs quinque vexillis peditum ipse cum reliquis copiis ad Tibiscum fluuium ita fuerat castrametatus, vt ex altera parte castrorum fluuium haberet pro fossa militari, ex altera castra vallauerit fossis & militaribus aggeribus. correptus est & ipse Lazarus febre molesta & oppressus per multos menses, quā nulla industria vel praestantissimorum medicorum leuari potuit. sed quoniam multis in locis modo incursionibus, modo minutis praelijs in finibus hinc inde pugnabatur, Iulæ praefectus cum esset in castris Turcas nonnullos praestantiores captos intra si-

ff nes

Auxilia i insulā expōita.

Auxilia i insulā expōita.

Obsidio fo-
uta.

Prodigia.

Balene ma-
gaitudo.

Quot malo-
rū causa est
auaritia.

Auxilia dara
Cēsari aduer-
sus Turcas.

Dim sigo
castra, ni
castra.

nes Marcomanorum in arcem includendos miserat, quo ita inclusi captiuitatis tedio redemptio- nis precium diligentius procurarent. Illi captata opportunitate arma custodibus extorquent, qui- bus omnibus in morem pecudum trucidatis diffugiunt, atque incolumes ad suos redeunt. Turcæ quod Cæsarianos ad Tibiscum fluuium confedisse cognouerant, statunt per noctem castra repen- tino aduentu adoriri, fortunamque belli si forte arrisisset pertentare, cum vtraque castra circiter quinque millia passuum tantum inter sedistant. nam Cæsariani in parte superiore fluminis in ripa Tibisci ad pagum Chizar confederant, at Turcæ in inferiore, atque pontem iecerant supra Sa- mum fluuium ignobilem, vbi per exploratores consilium Turcarum Cæsarianis innotuisset, quod erat inuadendi castra Cæsariana, parantur apud sylvam quandam finitimam insidiæ aduersus inua- furos, in quas Turcæ per obscuritatem noctis illapsi repente inuaduntur. Dicuntur fuisse castra in eo prælio quatuor Turcarum millia, qua victoria potiti Cæsariani tum beneficio noctis & velocitate equorum, tum etiam locorum peritia incolumes in castra ad suos perueniunt paucis amissis. Non cessabatur tamen vtrinque, sed modo ad Sachmar, modo ad Bregetiū, modo ad Aguntū & Riulū Dominorū oppida assiduus certaminibus pugnabatur. Inter ceteras pugnas nō ignobilis apparuit, quæ comissa est à Grassuenio accedente in castra cum centū equitibus. nam cum mille Turcæ ob- uiam processissent commisso atroci prælio diu pugnatum est. ceciderunt è Turcis plures ducentis, inter quos fuit præfectus Lizisi. Torquebat Cæsarianos, si qui vulnerati fuissent, vulnerum ardor, quia dolor dolori addebatur, nam plumbeæ glandes larido inunctæ à Turcis fuerant cum plurima vulneratorum molestia. castra cæsariana postmodo aucta sunt mille & centum Saxonibus, quæ co- piæ misse fuerant ab electore, & stipendia in quinque menses data. horū equitū summū imperiū habebat Henricus Glasentalis vir strenuus & ad omnia bellica munia promptus ac diligentissimus. His accedebat treceti & quinquaginta nobiles, qui proprijs domesticisq; sumptibus militabāt. Car- olus Archidux princeps summo ingenio summaq; prudētia in Valeria regione intrepidus singulari diligentia ac peritia rei bellicæ suas copias aduersus irruptiones hostium paratas habebat ad reprimē- das incursiones, cum incolæ superioribus calamitatibus afflicti vix apparerent tantum malorū pos- se sustinere, nisi opportuna remedia ab eo principe adhiberentur. Quæ dum parantur ad sustinen- dos impetus bellorum à Cæsarianis, Mysic purpuratus superioris præfectus allectus spe ingentis præ- dæ in Illyrio cum magna manu Turcarum per agros finitimos palatur. obuia quæq; ferro & igni po- pulatur. armenta & homines abducit quæ abduci non possunt, succendit & flammis absumit. at Pe- trus Eberauius eius regionis præfectus tantam hostis temeritatem & crudelitatem non ferens audi- to per exploratores purpurati itinere sit obuius cum expeditissima ala equitum & denso globo sclo- pettariorum, quæ copiæ accedebant ad nouem millia armatorum. conferto prælio cum Turcis forti- ter vtrinque pugnatur. Turcæ ad extremū Cæsarianorum virtuti cedere coacti accepta insigni clade in fugam vertuntur. nam dicta sunt quinque millia in illo prælio cecidisse. Id verò bellum rapinis po- tius & minutis prælijs varijs in locis, quam iusto exercitu gerēbatur, cum minime appareret expeti- vt dimicaretur collatis signis. Istud fiebat quoniam Iulio bonæ agebatur de pace cū oratoribus, qui adhuc non inde discesserant. Illuc præterea conuocati fuerant insigniores proceres Pannonis, quo- cum his Cæsar & de pace consulere, & pacis conditionibus decernere commodè posset, quos etiam testes adhiberet, quia ipse non esset autor bellorum qui tam esset ad accipiendas honestas pacis cō- ditiones paratus. Hi dum agunt de pace in finibus Pannoniæ, natæ sunt controuersia inter Belgas & Britannos tam graues, at propè ad arma ventum sit. Controuersiarum causæ fuerunt de mercimo- nijs inter mercatores vtriusque nationis coortæ, cum quæque natio suis faueret. Illæ controuersia ad Philippum Regem, & ad reginā Britannia delatæ sunt, qui pro viribus res componere, & ad ami- citiam reuocare nituntur. Delecti sunt ab vtriusque regibus viri præstantes ad hoc iudicium, qui au- ditis iuribus & priuilegijs vtriusque nationis rem quanta fieri posset dexteritate componerent. Dele- ctus fuit ad hoc negotium pro Belgis Comes Agamontius, pro Britannis Comes Suffectus, at- que Agamontio mox in Hispaniam accersito sufficitur regulus Florius Memorantius, & Christophorus Dassoleuillius. Regina item suos negotiatores mutauit, suffecitque regulum Montegnum, cum quo profectus est & Adon vir doctrina & eloquentia insignis. Quamuis multæ difficultates in eo negotio occurrebant, atque tantæ vt etiam commercia cessauerint inter illas nationes, vtrius- que suas facultates paulatim contrahentibus, tamen quod videretur insigne incommodum in vtroque populos redundaturum omnis diuturnis disputationibus, mitius agi coeptum est, re- uocatiq; sunt mercatores ad solita commercia. Reges certiores facti sunt de his omnibus quæ agebantur, quare Philippus rex adiunxit suis delectis iudicibus Ioachinum Gilem Iurisc. at regina Vttonem & ipsum Iurisc. viros insignes, tractandisque maximis negotijs exercitatos, qui omnes controuersias singulari prudentia concordia consilio feliciter, & cum maxima nationum illarum lætitia consopuerunt. Dictum est superius Gallica nauigia è terra Florida vocata rediisse, atque cum esset à Gallo Rege cognita fertilitas, opulentia, amenitas regionis, conscripti sunt milites, qui illuc cum classe mitterentur duce Ribalto. in hanc collecti sunt classem varij artifices, & omnis ata- tis homines circiter mille & quingenti cū totidē militibus. soluētes è portu Diepenū felicē nauiga- tionē nacti omnes incolumes sub finē sextilis cū præterito men se soluisent, perueniunt in insulam ad eam partē, vbi munitiones fuerant inceptæ apud Maium amplum fluuium. nec multo post quinque Hispana nauigia eò appellunt, insulanis alijs Galli, alijs Hispani Regis se subditos esse profitentibus, primum pax & cōcordia & amicitia illa re nō disiungi videbatur, cū omnes equis animis perferrēt. sed per obscuritatem noctis Hispani ceperunt Gallica nauigia multis globis impetere. Galli repētina, iniuria conatumq; Hispanorum cū multos milites exposuissent, minime sustinētes in fugā vertun- tur

Clades Tur- carū per Cæ- sarianos illa- ta.

Inuentū ma- lignum Tur- carum.

Caroli Archi- ducis dili- gentia.

Clades Tur- carū per vir- tutem Petri Eberaui.

Disfidia in- ter Britan- nos & Bel- gas mercato- res.

Disfidia cō- posita sunt.

Copiæ misse in indias à Gallo Rege.

tur, quos insequentes Hispani per vnus diei iter ac noctis aduersantibus fluctibus comprehendere non valuerunt. at post multos errores eò redierunt denique vnde discesserant. Exorta paulo post ingenti tempestate nauigia quædam ad terram illisā & infracta sunt non procul à fluuio Maio, per quod naufragium nonnulla tormenta perierunt, pugnaque denuo instaurata dirempta est per maris perturbationem. Ex hominibus perijt vnus tantum in aquis, reliquienatantes incolumes ad litora se seruarunt. Ribaltus vbi per multas difficultates Delphinum fluuium præterisset, ne- que procul abesset à propugnaculis, prospicit armatam Hispanorum cohortem, quare sibi & comi- tibus mature consulens mittit rogatum Hispanos vt se ac tuos in fidem atque tutelam acciperet. il- lud facile impetratur affirmatum iuramento. Christophorus Bretonus Aquitanus vir singulari inge- nio suspectam habens fidem iuramentumq; Hispanum maluit se fluuio quam Hispanæ fidei com- mittere, quare tranans fluuium salutē suæ consuluit. Hispani neglecto iuramento omnes captiuos non multo post trucidarunt, quamobrem Bretonus in Galliam reuersus commemorauit vt nulla habita fidei vel iuramenti reuerentia Galli capti ab Hispanis & quibusdam cruciatibus affecti acce- si sint, sicuti è quibusdam insulanis cognouerat post fugam. Byzantij interea ignis accensus for- te formidabili spectaculo cum multa Byzantinorum formidine & damno debachabatur ad futura- rum calamitatum indicium, cum tanto strepitu & fragore vt intra quatuor horarum spatium cir- citer octo domorum & tabernatum millia sint concremata, cum ædificia pleraque Byzantina sint lignea. Genuenses post cladem, quam acceperant à Sampetro, diligenter copias colligunt, quibus præfectus fuerat cum summo imperio Stephanus Auria, atque his in insulam delatis illud primum fuit consilium vt Cortis arcem concuterent. At cum palantes quidam vagarentur abiecto hos- tium metu repente in insidias Sampetri incidentes ceduntur. nam centum & quinquaginta tru- cidati sunt. Naupacto interea nuntius allatus est Solimano classem re infecta redire à Meliteni expeditione multis amissis copijs afflictam & desolatam, quare magna indignatione succensus li- teras humi dejicit. scribit ad præfectum copiarum terrestrium vt quam citissimè Byzantium pro- peret. accersit & classem cum præfecto. imperat quinquaginta triremes magno studio in sequen- tem annum instrui. accitis sacerdotibus proponit causam tanti infortunij disquirendam, qui re- spondent magnum committi peccatum, cum tot aduersarias religiones intra fines sui imperij inese- se pateretur, cum multa contra leges Mathometi committantur. Solimanus ad hac responsā continuò decernit vt Christianorum templa, & synagoga Hebræorum solo adæquarentur. Iu- bet edictum fieri necubi fiat vinum aut bibatur intra suos fines sub pena capitis. imperat vasa vi- naria vbique infringi, ac vina effandi, vitesque succidi, ex quo bello facilem victoriam reportauit, quippe quod tanquam cum Baccho illi bellum esset, at non aduersus viros fortes. Imperat Chri- stianos apud magistratus profiteri nomina, quo vel ipsi arma aduersus Christianos hostili- ter importarent, vel pecuniam in bellum aduersus Christianos dissoluerent. Nec ita multo post classis impetrata licentia adeundi Byzantij tanquam victrix cum magna lætitiæ significa- tione accedit, cum multo classicorum, tympanorum, tormentorumque strepitu, vexillis ex- plicatis, & cum multo clamore nautico quasi insignis aliqua præstanti victoria & triumphans, at non è magna calamitate rediens vel potius effugiens. Quoniam verò duorum regum Dania & Suetiæ res nullo pacto componi poterant, magis quotidie res ad bellum accendebatur, quippe cum multi vndique fierent apparatus bellici, viresque vbique succrescerent recentibus auxilijs acceden- tibus vtriusq;. Nam Lallauus Muellius tribunus Suetiæ Regis consiliarius missus est ad colligenda duo millia peditum in regionem Suesionū ad vrbemq; Iulicurgij, quæ censa sunt in agro Pharo- dinensi. totidem rursus pedites censi sunt à Fichio Peringeo tribuno ad oppidum Rughenum Po- meraniæ. colligitur & magna manus equitum eorum, qui vulgo Ferraroli vocantur, qui censi sunt apud Naselliū litus ad Platunū pagū duce Volfegango Schereuicchio. neq; cessabatur ab amicis & coniunctis ducibus vtriusq; Regis, cū omnes auxilia pararet. siquidē dux Iulicurgij Suetias partes fo- uens & ipse per hanc belli opportunitatē suū principatū nititur ampliare. Rocchensem urbē maritimā cū portu vi occupat, vbi ad ciues in officio amittitq; retinēdos munitiones & arcē excitat. In ciues, qui eius imperiū molestius ferre viderentur magna leueritate animaduertit. fuit autē causa captiui- tatis vrbane vrbaniū dissidium, quod plebs ab vrbani magistratibus dissentiret, quia iam magistratus plebem tyrannicum in morem tractarent. nam per illam seditionem, domesticasque discordias vrbis in eius potestatem venerat. at quidā præstantiores agrè ferentes eius ducis imperiū existimabāt se per iniuriam opprimi, cū liberi essent in morem liberarum vrbū, & sub tutela imperij præterea. Illud autem fiebat à Io. Alberto Iulicurgij duce quod pro viribus Sueuis partibus studeret. fiebat cal- lidè hi bellici apparatus ad vires rescindendas, quoniam cum paulo ante dimicatum esset ab ijs regi- bus collatis signis, celsa fuerant circiter quinque millia Sueuorum, & bellica tormenta campe- stria viginti capta cum parua omnino Dania Regis iactura; quamuis Sueui contra vrbē Varem- burgo & arce potiti fuerant vt armorum quinto conatu, quam vrbem Dania populi Burben- gam appellat. Illa cum diutius Sueuorum vires sustinisset, cæsi trucidatiq; sunt omnes pu- beres præter mulieres & virgines qualdam captiuas abductas. Vrbs flammis absumpta est, arx fir- mioribus præsidijs & omni genere bellicorum apparatusum diligentius munita, ne in potestatem hostium rediret. Illa victoria potiti Sueui Dania copias paulatim sese intra suos fines reci- pientes insequuntur vel Helmenstato vrbe opulenta & frequente à tergo relicta. Vt vero ma- gis etiam Dania vires distraherentur Io. Albertus Iulicurgienensis & Henricus Suesionum dux nomine Regis Sueui Limiros cum triginta Germanorum cohortibus & tribus millibus equi- tum inuadunt. his afflictis multis in cursionibus ac prælijs populabundi vagati decernunt

Pugna Gallo- rū & Hispa- norum in In- dijs.

Hispanorū perfidia.

Byzantij in- cendium.

Byzantij in- cendium.

Templa By- zantij vsta.

Vinum veti- tum.

Classis redi- tus Byzantiū pompa.

Rocchenfis vrbs capta.

Seditio Roc- chensium.

Sueuorū cla- des.

Varem bur- gū siue Bur- benga capta & incensa.

aduersus Holfaintum Daniae Regi coniunctum, & Dirmarenfes subactos vi, cum vrbs fuisset libera, signa conferre. Limiros autem callide inuadunt, experiunturq; regio nomine an Augustus Saxo- num Dux Daniae Regis athenis arma moueret, quod si fieret, aucuparentur illam opportunitatem belli illi inferendi, quo paternum principatum Federici filijs restituerent per vim Caesaris illis ere- ptum. Quod ad res Caesarianas, Suendius tamen morbo laborabat, tamen quia Turcae perpetuis incursionibus fines illos infestarent, bellici apparatus fieri, minutis preliis certari, multi vtrunque occidi non cessabant, sed quoniam inter pugnandum videbatur agi de pace Turcae colligunt vasa ad profectioem, Transylvanusq; suos contrahit in hyberna. Caesariani consimiliter castris relictis Cassouium se recipiunt ad vberiore annone copiam, quod iam coeptum esset in castris penuria laborare, cum etiam multi grauissimi morbi, febresq; malignae multos inuassent. Transylvano copiis in hyberna contractis nuntiatur multos esse fautores Caesarianarum partium, quare omnes tum nocentes & insidiarum confcios suspendio necari iubet. Suendius per literas instat Caesari ne bellicos apparatus pratermitteret, atque hortatur vt parum fidei blanditijs hostilibus adhiberet, quamuis Turcae pacem appareret experere, quod omnia dolose & fraudulenter agi conuenerat e clandestinis apparatus bellicis, quod fiebat vt Turcae imparatos Caesarianos facilius opprimerent ac nihil tale opinantes. Suendius ipse certe nulli militari industriae parcat, omnesq; diligentis & stre- nui ducis partes explet, quare cum Alba regalis paucis praesidijs munita esse diceretur Ecchium Salmam Bregetio mittit cum magna manu armatorum. cum Salma, Cassouio, alijsq; finitimis e castellis exiit iussu equitatus, & qui tormenta traherent, aliasq; res necessarias conueherent. At- qui nisi Caesaris iussu ex ipso itinere Salma reuocatus fuisset, qui nollet videri interrupisse spem pa- cis, vrbe sine controuersia potius fuisset. alliciebat ad spem potiunda vrbis non solum imbecilli- tas praesidiarum, sed etiam iudicis ipsius vrbs cum Caesarianis occulta conspiratio, qui vxorem & filios tanquam obsides ac pignus incontaminatae fidei miserat ac Salmam. sic autem res composita & instituta fuerat, vt per noctem altera pars bellicorum tormentorum abstraheretur a moenibus, altera ita includeretur vt Turcae repente vrbis non possent. atque vbi primum porte recluderentur ad emittenda iumenta, Salma cum instructis copiis vrbem inuaderet. quod si Turcae illi pauci resiste- re conati essent, coniurati ciues, qui portas custodiebant, continuo eos adorirentur, ac portam ape- rirent. nam & alii complures Turcarum imperii pertasi cum iudice confenserant. Iudex vbi res ad statutum tempus non fuisset transacta, neque copia Caesarianae apparuissent, Palodam profugit. Turcae cognitis insidijs multos ciues palis affigunt, inter quos innocentes quosdam, & omnium prorsus insidiarum ignaros. Reuocandi Salmam ex itinere causa fuit quod agebatur de pace, vt di- ximus, Iulio bonae arcus cum oratoribus ad hoc praecipue negotium missis, atque ipse Caesar hac de causa Georgium Holfutotum ad Solimanum miserat oratorem, ne ex altera parte bellum gere- re, ex altera pacem procurare dolose videri posset. quare omnia castrorum praesidia interim ius- sa sunt ab incursionibus abstinere. Holfutotus adductis secum quibusdam Turcis insignibus, qui haecenus fuerant captiui, Curtam profectus diploma obtinet a purpurato vt liceat progredi, a quo perbenigne accipitur. Sed iam Augustus dux Saxonum oblata spe pacis suum equitatum reuocat atque alii proceres Germani complures concedente Caesare redeunt e castris. Turcae contra sen- sim atque paulatim custodias adaugent. incursiones faciunt in agros finitimos. Tum Bregetium vsque incurrentes animalia vndique rapiunt, & captiuos homines abducunt in seruitutem. Der- sius vir strenuus Nitriae oppidi gubernator multos Turcas palantes obuios trucidat. duos Ianizze- rorum praefectos capit. praedam recuperat. captiuos soluit. libertatique restituit. Suendius his auditis incursionibus & ipse leuibis preliis pugnat. circiter trecentos mittit ad praedam e castris. fiunt obuui mille Turcae & ipsi praedabundi. conferitur proelium. caeduntur multi Turcae, inter quos fuit Lippa quidam magna existimationis. pauci ceciderunt e Suendianis. Sed quia iam propere hyemaret purpuratus Tibisci suos in castris retinet. reparationes instruit. Tibiscum munit. cum nonnihil a Schuendianis copiis infestaretur, poscit fieri inducias. Suendius his conditioni- bus fieri non oportere respondet post recentes insidias & prodiones. Quod si Riuius oppidum per prodicionem captum per inducias restituitur, vbi erant fodinae metallorum, & vniuersus Erdei ager cum vrbe, sic demum inducias posse inueniri. Caeterum rex Daniae cum ignarus captiuitatis Varemburgi comiteum in eius arcem esset importaturus commissa pugna in agro Raunafoldio cum Sueuis obuam prodeuntibus multos Sueuos trucidat. pugnat fortiter ab vtriusque. cecide- runt e Sueuis circiter quatuor hominum millia, e copiis Daniae Regis paulo plures sexcentis. capta sunt quinquaginta & sex tormenta, & sex equitum vexilla, ac septem peditum signa. Quaedam aguntur inter Germanos hostiliter, & inter copias duorum regum, Condeus filium Longouillii reguli ducit in matrimonium. magnificas nuptias parat. Gallum regem de more Gallorum pro- cerum inuitat ad nuptias: nam Reges inuitati humanitatis causa solent plerunque ac fere sem- per ad huiusmodi celebritates accedere. Rex nefas esse respondet Regi ad eas nuptias, cum & de ra- tione sacrorum dissentiret, & saepius inuitatus ad sacra cum Rege noluisse interesse: Nam neque tacto quidem limine templi Condeus ipse accedentem regem relinquere consueuerat. Dum mi- nutis proelijs decertatur in finibus Pannoniae, multi capti sunt exploratores, qui Caesarianas muni- tiones perlustrent recognoscerentq; ad expugnationem in annum sequentem; qui affirmabant Solimanum ipsum transacta proxima hyeme ad illam expeditionem esse venturum. affirmabat istud ipsum Scaphir Vaida a secretis purpurati Currensis. afferebant hoc ipsum exploratores mul- ti Byzantio. Significabat istud ipsum edictum Solimani, quo verabantur sub poena capitis agrestes soliti vtrique imperatori soluere tributum, illud dare Maximiliano. sic omnia visa sunt

ols de
-egit
pl m u

Comitia
Augusti

Comitia
Germanica

Albae regalis
prodicio.

Sueuorum
clades.
Condeus nu-
ptias.

Solimani ad
uetus in Pan-
noniam pra-
scitur.

sunt palam respicere ad bellum anni sequentis, at non etiam ad pacem dolosa simulatione, & fraudi- bus res distrahebantur. His accedebant frequentes Turcarum incursiones ad Pappam oppidum & in agrum Bregetinum & in alios fines Pannonicos, quibus frequentia mala Pannonibus infereban- tur, & mutua odia finitimarum succrescebant in dies. Nam & Transylvanus hortatus fuerat Soli- manum per literas, cui vtilem & facillimam Pannonicam expeditionem esse multis rationibus persuadere nitebatur. Caesar huic cognitio, auditisque apparatus bellicis, & quae fiebant insignia Byzantii in uer proximum, iuber Bregetium muniti, vbi copias anni sequentis erat collecturus. Imperat neque vendi annonam in exteris regiones, neque diuenditam alio importati. Boemos atque Pannonos pedites mittit ad oppidi Metubarris defensionem, tribunos ad colligendas copias, & quia propriae vires parui esse ponderis videbantur, parumque habere stabilitatem aduersus tan- tas copias Imperatoris Solimani, qui cum quingentis milibus armatorum venturus esse diceba- tur, comitia indicta sunt Augustam vniuersae Germaniae in mensem Decembrem. Est enim Chri- stianorum Imperatorum consuetudo vbi ingens Turcarum tumultus institerit, vt habeantur com- itia Germanorum, quo singuli principes pro facultatibus, atque subditi pro conditionibus ope- ferant defendendo Imperio, quod detulerunt. constant Germana comitia e tribus hominum generibus; e principibus ecclesiasticis, principibus non consecratis siue laicis vt aiunt, & liberis ciuitatibus, qui omnes ordines exiguum quoddam tributum quotannis dissoluunt Imperatori. at vbi conseruatio imperii ita poposcerit, tenentur armatos homines suppeditate, & pecuniam pra- terea in bellicos sumptus. Quantum verò tribuendum sit pro opportunitatibus in ipsis comitijs decerni consuevit penes Archiepiscopum Mocontiacum principem Electorum, ac supremum Germaniae cancellarium omnia comitorum scripta sunt & asseruantur in tabulario. pro Italia est Colonienfis. pro Gallia Treuirorum. laici sunt Electores comes Palatinus, dux Saxonum, Mar- chio Sennonum. accedunt ad illa comitia laici & episcopi complures. liberæ vrbes sunt plures nonaginta, quarum popularem plerique habent administrationem, cum tamen nonnullæ sint quæ ab optimatibus administrantur. hæ ciuitates in comitijs ius habent tantum explicandæ suæ sententiæ, at non etiam suffragiorum. Primum consultant inter se separatim Electores tantum. Deinde Ecclesiastici & Laici separatim, quod ab rege Romanorum aut imperatore propositum fuerit: atque in hoc concilium duo tantum pro abbatibus admittuntur, duo pro comitibus & proceribus, duo e singulis ordinibus. Caesar hos monet vt acceperit per nuntios ingentes Soli- mani apparatus, & quod diceretur ipse ad Pannonicam expeditionem esse venturus, quod tamen si non credebatur cum Solimanus esset senex & inualidus, ac videbatur difficile posse iudicari quod tam longi itineris labores sustineret, tamen magnitudo & diligentia apparatus hoc ita esse facillimè demonstrabat. Principes comitorum quamuis tantæ res vrgerent, tamen varijs excusationibus vtebantur, cur non possent conuenire, quia proprijs & magnis negotijs distrin- gerentur; & quia bellum inter Daniae Sueuorumque Reges in Germania excitatum illos non pa- teretur metu priorum larium e suis regionibus discedere. Caesar inter hos Reges natas discor- dias per viros potentia & autoritate praestantes nititur componere, quod ea res tantis negotijs magnopere obesse videretur; quod etiam superius sed leuiter quidem & frustra tentauerat. Veruntamen res denique cum magna omnium populorum lætitia composita est, atque Sue- uorum rex ob quietem concordiamque gentium ad omnes honestas condiciones perducitur, quo- rum differentie iudicatio & arbitrium Federico Saxonum & Buguntorum ducibus cum Caesare commissum est. Alia erat praeterea ratio, quæ principes nonnullos quominus venirent ad comi- tia retardaret, controuersia nata nimirum inter duos fratres duces Vinarienses generos ducis In- tuergorum propter diuisionem principatus, & munitionum in primis, quæ omnes erant in ar- bitrio fratris grandioris natu. Nam cum prius tres fuissent fratres, minore natu mortuo Federi- cus & Gulielmus reliqui duo ita conuenerant, vt alternè in singulos annos regnarent. vbi maior natu suu annu imperasset, captus dulcedine, suauitateque regnandi nolbat fratri cedere de princi- patu pro pactioibus, ea re Dux Intuergorum Elector non modo ipse erat valde occupatus his re- bus componendis, sed etiam dux Saxonum Elector, qui ad hoc negotium tam honestum accitus fuerat ad opem ferendâ, tuendâq; æquitatem, atque cum varijs difficultates oriretur, videbatur fore opportunu vt controuersia ad comitia deferretur. Philippus etiam dux Cattorum excusatione affe- rebat cur comitijs non posset interesse, quod suus filius vxorem duceret filiam ducis Decumatum, qua re etiam principes nonnulli distinebantur, & protestates ac proceres. His tot difficultatibus Ce- sar agebatur cu ad comitia Augustae principes frustra expectaret, quia nihil ipse ageret, cu quotidie Solimani tantopere & Transylvani apparatus succrescere dicerentur. nã res ad bellu iam aperte spe- ctare apparebat, & ad certu Solimani aduertu. Hi apparatus cu iam non obscuri, sed clari & conspicui & vna omnium voce Germanis principibus nuntiarentur, instituunt procuratores ad comitia cum di- plomatibus amplissimae autoritatis, donec ipsi conuenirent. sed Caesar cum tantis de rebus agere- tur, nihil agit cum procuratoribus, nisi principes ipsi aduertarent, ad quos etiam sollicitandos pro- prios nuntios misit. Interim Sabaudienfis ducis legatio accedit vt decideretur de controuersia Casa- lensi, quæ sibi intercedebat cu Mantuano Duce. Melitenfis militiæ magister quia tot bellorum sumptibus afflictus fuisset, tanta equitum suorum clade, tanta omnium munitionum ruina affe- ctus, cu tantos Turcarum apparatus Byzantii intelligeret, veritus classem ad insula deuastatio- nem sequenti anno redituram, cogitauit suis rebus optimè consultum iri sitot pericula sequentis etiam anni deuitaret, insulamque desereret, quam cum praesentibus viribus se non posse defende- re certo sciebat. literas dedit ad Pont. & ad Philippu regem, quibus suam sententiam aperiebat, sed

Transylvani
literæ ad Soli-
manum.

Edicta Cæsa-
ris de anno-
na.

Comitia Au-
gusta dicta.

Comitia Ger-
manica quæ
sunt.

Comitoru
Germanoru
consuetudo.

Pax Sueuoru
& Daniæ re-
gum.

Vinarienses
controuersia.

Philippus
legatus ad
Solimanum.

Legatio
Sabaudien-
sis.

Sabaudie &
Mantue du-
cu controuer-
sia de Casale
& monte fer-
rato.

Melita ista
rata.

Pij Quarti
mors & exe
quiarum pô
pa, ac cere
monia.

sup s

Cœclaus vo
catus mos, si
ue concilij
creandorum
Pontificum.

1566

Pro
-gr

ad
-gr

Pius Quintus
Pôt. crea
tus.

Leges anima
ciuitatum, re
ligio anima
legum.

Pontificis re
formatio.

Oratio Pôt.

ad
-gr

ad
-gr

ad
-gr

quoniam in maximo periculo & difficultate res Itale versabantur, si illa insula fuisset a Turcis occupa-
 ta, Valetanus & amicas reprehensiones & promissa vtriusque principis liberalissima extorsit. Missa sunt etiam auxilia ad munitiones deuastatas instaurandas tria millia operarum à Sicilia, & in
 comitiis equitum decretum est vt noua vrbs reficeretur. vt dorsum terræ abscinderetur, vt fossa lata
 efficeretur quo mare adfluere, & arx Diui Hermetis diligenter instauraretur, atque ita instituere-
 tur vrbs noua vt ambos portus diuerberet. Quod si classis ante erectas absolutasque munitio-
 nes accederet, postulat Valetanus decem armatorum millia. Quæ dum struuntur in Melita in-
 sula, Pius Quartus Pont. pridie nonas Decembris nature concepit. eius cadauer deportatum est
 in Diui Petri templum de more cæterorum Pont. atque ibi sepultum; cuius exequiæ ceptæ sunt agi
 die quintodecimo mensis in hunc modum. Extructum est castellum quoddam præcellum in me-
 dio templi diui Petri, quod duodecim columnis nigris suffulciebatur, atque ipsæ columnæ depictæ
 erant informum multorum ossium mortuorum sparsim. Castellum illud ex omni latere spatium
 viginti & quinque pedum continebat. In medio castelli ipsius pyramis quædam funebris confur-
 gebat, cuius in summo apice in quatuor angulis singulatim erant infixæ quatuor nigra vexilla, atq;
 ipsum castellum multis vbique luminibus circumtegebatur. erat ibi quadratum cubile nigris vela-
 minibus obtectum, vbi cadauer iacere fingebatur dum peragerentur exequiæ. Post sacra de more
 celebrata pro animabus defunctorum, purpurati sacrati patres denique conueniunt in sacrarium.
 Illuc paulo post conueniunt singulatim legationes Christianorum principum, quæ omnem ope-
 ram suorum principum liberaliter pollicentur ad sanctæ sedis apostolicæ beneficium & conser-
 uationem, seque vltro offerunt siqua re opus sit per interregnum. ex omnibus illis purpura-
 tis confurgit qui præstat dignitate & etate cæteris omnibus sacri ordinis, si vtrunque contingat:
 sin autem, qui præstat dignitate. Ille vniuersi purpuratorum concilij nomine gratias agit, sibi que
 gratissimam esse illam principis liberalitatem respondet. Illæ exequiæ celebrantur quotidie à die se-
 pulti pontificis, donec purpurati patres ad nouum pontificem creandum conueniant. quibus pro-
 fectis mox in amplam aulam confectis proprijs singulorum patrum tabernaculis ligneis includun-
 tur cum duobus tantum ministris, quibus simplex genus cibi afferri solet per leges inclusis, donec
 Pontificem creauerint, at non multa opiparorum eduliorum genera, ne res diutius prorogetur, co-
 ganturque vel per illam frugalitatem & simplicem victus rationem ad celeritatem electionis. Ad
 horum patrum sic inclusorum custodias & tutelam collectæ sunt quinque Italarum peditum co-
 hortis, quibus præfectus est Annibal Altempsius siue Amasiensis. Cæsar interea cum de duarum
 fororum nuptijs pertractatum esset à viris prudentia & autoritate præstantibus, alteram Ioannã
 nomine Francisco Hetruriæ principi Cosmi Ducis filio in matrimonio locat: alteram Barbaram vo-
 catam Alphonso Ferrariæ Duci mortua prima vxore, cū ambe virgines propter bonitatem morum
 & venustatem non vulgarem dignæ viderentur Austriacæ sublimitate & tantis principibus: quæ cū
 magna & regia pompa ad maritos sunt perductæ, multis vndique & occurrentibus, & comitantibus
 insignibus principibus Germanis & Italis. protractis illis comitiis ad septimum vique idus Ian-
 nuarij, qui fuit anni sequentis sexti a partu Virginis post mille quingentos & sexaginta, multisque
 contentationibus excitatis, tandem diuino potius quam ipsorum patrum consilio aut humana ope-
 ra Michael Ghislerus monachus Dominicanus Buschenis, nam Buscum pagus est non procul ab
 Alexandria palearia vrbe non ignobili Insuorum, ordinis prædicatorum Pontifex deligitur, humili
 quidem loco natus, sed vir bonus, & acerrimus catholice religionis defensor. Hic propter suam in-
 tegræ bonitatem ingenij prius fuerat hæreticæ prauitatis. & propter egregiè naua-
 tam operam in eo magistratu dignus est habitus qui Nepetæ episcopum crearetur, ac demum ob
 eximiam probitatem à Paulo quarto in purpuratorum sacrorum patrum senatum cooptaretur.
 coronatus est die decimo ab electione & Pius Quintus vocatus fuit. Hic statim atque dignitatem
 pontificiam, imperiumque suscepit, omnia præclari & optimi pontificis dedit indicia, demonstra-
 uitque se solam prudentiam & probitatem & virtutes ipsas veram esse nobilitatem censere, quæ non
 in præstantia maiorum, aut in opulentia, aut in frequentia asseclarum, aut in iis que sunt extra nos,
 omnino posita est, sed in bonitate ingenij diuinitateque iudicij consistit, quod omni vanæ inanij,
 nobilitate siue virtute longo spatio est anteferendum. atque cum intelligeret solas leges optimas
 esse animam ciuitatum, legumque ipsarum animam esse religionem, cum omnes leges improbæ
 sint, vel potius immanis tyrannicæ mortaliū dementiæ instituta, que cum religione, cultuque
 diuino non consentiant, maximè necessarium duxit in reformandis deprauatis moribus ciuium vt
 a sacerdotibus, sacrisque initiatis hominibus inciperetur. Nam ridiculum se præberis, qui de sobri-
 etate & temperantia ebrius disputauerit, cæterosque ad sobrietatem homines adhortetur, si in
 concilio ipsaque sobria oratione forte vomuerit. Neque enim reliquos homines informare ad vir-
 tutem ille commodè potest, cuius domus multis vndique vitis scatet. Idcirco primum omnium
 nouus Pontifex suos domesticos ac familiares omnes ad se vocari iubet, atque ad sanctitatem vite,
 ad integritatem, ad innocentiam cohortatur in hunc modum. Si verè Christi imitatores esse vo-
 lumus fratres carissimi, quales certè esse debemus, & iam ab incunabulis nos futuros professi fu-
 mus, necesse est vt omnia impura flagitia prius ex animis nostris eiiciamus, habeamusque contuber-
 nales simplicitatem, innocentiam, sapientiam, mutuamque inter nos charitatem ac fraternam verè
 dilectionem, que certe virtutes cum ambitione, auaritia, libidine, odio consistere non possunt. At-
 qui frustra recreati sumus per crucem & sanguinem domini nostri Iesu Christi, si solo Christiano-
 rum nomine contenti nihil præterea ad imitationem ducis & magistris nostri sapientissimi agamus,
 eiusque salubres monitus, diuinaque præcepta, & sanctissima exempla negligamus. Enimuero ve-

reor

reor fratres ne vel per hoc ipsum nomen Christianorum diuinam potius indignationem in nos ir-
 ritemus, omnemque Dei clementiam a nobis auertamus, quam assequamur aliquid commodi, si
 sanctitatem integritatemque Christianæ & catholice religionis cognoscentes, illam tamen parui fa-
 ciamus & negligamus. Quis enim sese amicum esse alicuius principis profiteri audeat optimis eius
 institutis conculcatis & pro nihilo habitis? aut qui Deum ita habuerit aduersarium, quo pacto non
 infelicissimus esse poterit? Siquis est igitur Dei, religionisque contemptor, aut si quis est qui salu-
 tem felicitatemque suam parui faciat, ille ne huiusce sanctæ sedis felicitatem euertat iram diuinam
 in se concitans, aut ne vrbe Romam aliquo scelere contamine, scito sibi quàm citissimè ex hac
 vrbe esse profugiendum: quia nemo me pontifice aut Deum impune contemner, aut aliquod gra-
 ue scelus committer. Neque vero satis esse sibi quique vestrum esse viro bono existimare debet,
 nisi eandem probitatem in familia sua esse procurauerit, cum nemo vel seruus vel amicus nefarius
 viro bono diutius placere possit, quare iure malus seruus mali domini seruus cenferi debet, qui
 diutius illo vratur. His auditis omnes pontificis familiares demissioribus ac lætioribus animis disce-
 dunt. Sed quoniam omnis pompa & omnis vestium magnificentia & nimius cultus corporis co-
 mites habent lasciuia, superbiam, cæterorum contemptum & effrenatam libidinem plerunque,
 mirifica prudentia pontificis & facilitate dexteritateque efficitur vt familiares paulatim omnè ve-
 stium pompam magnificentiamque deposuerint. Hanc vestitus moderationem & instituta rerum
 familiarium, patres purpurati non inuiti sequuntur: ex quo patuit omnium virtutum ac vitiorum
 rationes non aliunde, quàm à principum institutis euenire. Illa postea morum ac vestitus reforma-
 tio manauit ad Romanos etiam ciues & artifices, quod facile factum fuit, quia non solum oratione,
 sed etiam exemplo pontifex ipse demonstraret hanc vitæ rationem optimo cuique ac sapiētissimo
 eligendam esse. Nam a seipso primum incipiēs multos magnificos apparatus, multos seruos, mul-
 tam victus magnificentiam tollit ad euertendam ambitionem, illaque omnia sibi adimit, que vul-
 gus Illustria, magnifica, admirabilia existimat, queque inuidiosa potius imprudentibus & superua-
 canea, quam necessaria pontifici viro bono præsertim videri possunt. Quippe cum beneuolentia
 populorum multo magis principes tutos faciat, quam vlla ministrorum copia & arma & bellici ap-
 paratus, quæ omnia magis sunt tyrannorum quàm bonorum principum sepimenta: atque magis
 necessaria illis qui se merui, quam qui legitime dominari velint. Sed quoniam relique virtutes sin-
 gi possunt ab illis, qui videri cupiūt potius & dici, quàm esse viri boni, omniumque virtutū propè index
 est lapis certissimus auri contemptus, & quedam in eo contemnendo animi celsitudo, quoniamque
 nemo avarus alium iure eiusdem vitij reprehenderit, pontifex primum se ipsum reformauit nō so-
 lum ambitione, sed etiam omni auaritia ex animo exterminata. Primum igitur omnium Romanis
 minuit sumptus & vestigalia. vniuersas leuiorum equitum custodias corporis dimittit, ne illis alē-
 dis non necessarijs tributis populos grauari cogeretur. Vestigal vini quadraginta assium in singu-
 los cados grauissimum, quod a Pio Quarto fuerat excogitatum & impositum, perpetua lege sustu-
 lit. atque non ex ipsis solum rebus, sed etiam ex optimis responsis, qualis eius animus fuerit, licet
 cognoscere, cum responsa plerunque sint præclara animorum indicia non minus quam res gesta
 fortasse. Nam episcopum proponentem quandam rationem colligendæ pecuniæ hortatus est ad
 probitatem, cum diceret, ecclesiam Dei magis viris bonis & moderatis egere, quàm auro. rursus
 carpenti cuidam eius frugalitatem & parsimoniam, cum omnem exuperantiam, vt diximus, sibi am-
 putasset atque ademisset, respondit, pompam splendoremque & epularum magnificentiam esse cō-
 munem viris bonis & malis. esse virorum bonorum magis animi magnificentiam his contemnen-
 dis exercere, quàm parandis, cum præsertim natura paucis sit contenta. cum rogaretur à Pompeio
 Castrensi vt confirmaretur ipse Pompeius tormentarij negotij magister, sicuti fuerat institutus à
 Pio Quarto, Pontifex percunctatus est an calleret theologiam. cum diceret Pompeius se militem
 esse, at non theologum, ait pontifex non esse illum pontificis rationibus accomodatam, cum pre-
 cibus & theologis rationibus dimicandum sit aduersus hæreticos, at non tormentis, quæ nemini
 persuadent. deinde cohortanti cuidam vt memor esset coniunctorum suorum, respondit se non
 fuisse assumptum ad eam dignitatem vel sua vel suorum causa, sed ecclesie Dei, & communis ani-
 marum omnium Christianorum salutis. cum vero mos sit per celebritatem coronationis vt noua
 pecunia in populum proiciatur, satius esse duxit vt ea erogaretur pauperibus in vnum locum coar-
 ctatis & singulatim postmodo exeuntibus. Iam vndique legationes sese ad iter accingebant, quæ
 gratulatum pro noua dignitate à principibus mittebantur, & ad præstandam de more obedientiam,
 cū omnia Romæ plena essent insignis lætitiæ. Sub idē ferè tēpus quo pōtifex creatur, Londini vi-
 se sunt duæ stellæ crinitæ per meridiem que solem sequebantur, atque non sine magno mortalium
 terrore dicitur visâ fuisse manus insignis magnitudinis è nubibus erumpens, que gladium intentas
 solem versus extenderetur. at vero quoniam bellici apparatus Turcarum insignes fieri dicebantur
 quotidie, ita vt omnibus apparerent formidabiles, petiitum est à Cæsare per negotiatores Philippi
 Regis, vt liceret colligere in Germania quatuor Regimenta Germanorū peditū, quod facile cōces-
 sum est. aliud ad Galathes, aliud ad litora Neapolitana, aliud ad fines & præsidia Insuorū missū est.
 singulis regimentis colligendis missi sunt Albericus Lodronius, Annibal Amasiensis, Io. Baptista
 Arcuensis, & Paris Comes, qui statim collectis accensis copiis in Italiam contendunt. Cæsar dum
 Augustæ tantis de rebus ægrè fert tarditatem comitorum, & iam aduentaret carnispriuuium, mul-
 ta ludicra celebrantur. Principes demum conuenire incipiunt, atque primus omnium Sennonum
 elector dux in itinere morbo correptus coactus est redire, pro quo Georgius filius & nepotes iussi
 sunt esse apud Cæsarem in eius vique aduentum. deinde alijs electoribus accedentibus cū magna
 pompa

ad
-gr

Vestes lasci-
uæ depositæ
a Sacerdoti-
bus.

Sui ipsius re
formatio.

Omnium vir-
tutum lapis
index auri
cōtemptus.

Præclara Pôt.
reposita.

Pro
-gr

Prodigia.

ad
-gr

pompa obuiam itum est sigillatim à Cæsare honoris gratia. Cæsar in tanta rerum magnitudine à pontifice etiam subsidia perenda censeret, quia non de imperio solum, sed etiam de Christianorum omnium salute denique ac religione ageretur. idcirco R. cum illerem Romam mittit ad imploranda auxilia, qui eodem tempore fungeretur officio gratulationis pro dignitate sibi nuper delata. Pontifex quinquaginta nummum millia in singulos annos promittit, atque dimidium statim curat numerandum. multa conuiuia vicissim fiunt Augustæ, tanquam ad ludicra quædam, at non ad resistendum ingentibus copijs potentissimi & infestissimi Christiano nomini Solimani conuenissent; & ad libertatem, principatus, salutem suam, omniumque suorum defensionem, quæ non prouocationibus poculorum, sed armis & consilio sunt protegenda. sed hæc videbantur posse fieri dum omnes principes ad comitia conuenirent. Cæsar interim suorum principatum inuestituram Langrauius Cattorum duci & purpurato Harudo per procuratores concedit. deinde abbati Chemptensi, qui coram illam accepit. cum omnes qui ad comitia expectabantur aduentassent, Cæsar nulum tempus amittendum ratus ad oct. Cal. Aprilis congregatis principibus proponit imminenti belli magnitudinem. Ostendit quanti apparatus fieri dicerentur à Solimano, quantusque peditatus & equitatus colligeretur. & quod quanto maioribus posset copijs ad obsidendam Iuliobonam in Pannoniam erat venturus, cum quingenta millia armatorum parari diceretur. quod non de aliqua re leui tractabatur, sed de vrbe amplissima domicilio Imperij ac metropoli eius regionis, qua captiuiam omnibus finitimis vrbibus atque oppidis atrocissimum & sempiternum bellum imminerebat. Agi enim in præfenti non tantum de Iuliobonæ captiuitate, quantum de regno totius Pannoniæ superioris & inferioris, de quorū salute actum esset necessario Iuliobona subiugata. Agi de finitimis vrbibus. Agi de totius Germaniæ denique libertate, de religione, de facultatibus, de laribus ac focis singulorum. Præstare opem ferre dum hostis adhuc procul abest ab horū principū finibus, quam expectare vt de suis quisque dimicare cogere. Que quidē calamitas omnib. Germanis principibus esset expectanda, si Iuliobona per inopiam subsidiorum in potestatem hostium venisset. Rogat hos omnes postremo vt oblitteratis ex animo mutuis simultatibus ad extinguendum & auertendum commune incendium omnes concordibus sententijs accederent, cum hoc periculum facile posset ob suam atrocitatem omnes priuatas discordias iure consopire. His ita à Cæsare propositis Dux vindelicæ Cæsaris nomine hæc conditiones proponit suæ petitionis. Vt hæreses omnes euellantur in pacis conditionibus contentæ, & quæ paci ipsi viderentur aduersari. Vt auxilia ad Imperij conseruationem aduersus communem hostem fierent quadraginta peditum octo equitum millium in octo menses: quorum auxiliorum postea dimidium in sex menses concessum est in sex annos, quæ auxilia intelligeretur pecunia postmodo dissoluenda in stipendia ab ipso Cæsare pro oportunitate bellorum. Vt ageretur de reformanda Cæsarea camera Neomagi, vtque ea obseruaretur quæ forent instituta. Vt statuta monetarum curarentur seruari, & pax publica inter vniuersos Germanos. Vt controuersia quorundam principum de præcedentia componerentur. Vt imperaretur Finalis colonis, qui populi sunt regionis Aemiliæ Cæsaris nomine vt arma deponerent, ad quod negotium vnus è consiliarijs cum præfecto Tridentino mitteretur. Imperatum est etiam Cæsaris & comitorum nomine Danie, Sueuorumque regibus sub grauissimis penis vt arma deponerent, atque omnibus imperatum est ne ferrent subsidia. Suetie rex, qui sese Cæsaris arbitrio obtemperatum promiserat, vbi acquieuisset tentassetque discordias componere percepto illo mandato, oblitterat ex animo omnem opinionem compositionis, quare ambo ad maiores bellicos apparatus faciendos animum conuertunt. Carolus Cæsaris frater archidux Poffonij, quod est oppidum Pannoniæ, hac ipsa de causa habet comitia, in quibus Pannoni non solum omne genus auxilij Cæsari promittunt, verum etiam se ipsos vltro venturos ad illud bellum profitebantur; si Cæsar, aut aliquis è fratribus adueneret. Postea itum est Iuliobonam ad comitia, in quibus decretum est vt pro singulis domibus singulatim totidem floreni, quod est genus pecuniæ, dissoluerentur in sumptus bellicos. Vt quicumque esset nobilis, cuiusque prouentus accederet saltem ad centum florenos, ille suis sumptibus equum alere teneretur in bellicam oportunitatem. Vt opere Iuliobonam mitterentur ad extruendas munitiones. Vt nemo seruum caperet, cuius ratio anteaque vite esset ignota, nisi prioris domini accepto testimonio. Vt è singulis familijs quintus, decimus, trigessimus ad bellum exiret. Veritum est in omnibus Austriæ, Marcomanorum, Pannonumque finibus, nequis externa stipendia mereretur. Fit edictum Iuliobonæ vt omnes sibi annonam in annum compararent, quod qui facere non posset, excederet ex vrbe. solutis Augustanis comitijs concessæ sunt cum magnifica pompa, vt fieri consuevit per huiusmodi opportunitates, inuestituræ suorum principatum Germanis principibus. Acceperant & legationes Helueticorum ad confirmanda priuilegia. & post modo subditi marchionis finalis, qui instabant Cæsari vt à marchionis imperio liberarentur. accessit & Gulielmus Gonzaga Dux Mantuanus, & paulopost Emanuel Philibertus dux Allobrogum ad offerenda Cæsari auxilia, & petentes vt decideretur controuersia, quam habebant de Casalibus & Montisferrati principatu. sed quoniam de religione controuersia nimis esset difficilis, & que difficultates huiusmodi temporum non postularer, res dilata est in aliam meliorem occasionem, iussaque sunt arma & copiarum ad instans bellum comparari. Quæ dum agerentur in Augustanis comitijs, Canisina oppidum Pannoniæ distans à Merubarri circiter triginta milliaria summa diligentia munitur. Illi munientæ præerat dux quidam cum octingentis peditibus Pannonibus, à quo non procul distabat filius Serini comitis cum magna & expeditissima ala equitum. Solimanus item Byzantij apparatus bellicos singulari diligentia procurare. omnes quotquot commodè posset non solum terrestres copias, sed etiam ingentem classem instruere. vndique remiges Byzantium & in minorem Asiam acciri iubere.

Pont. auxilia missa Cæsari.

Maximiliani celsoratio.

Petitiones Cæsaris i comitijs Augustanis.

Edictum Cæsaris regibus obnitiatum irā excitat.

Iuliobonæ comitia.

Edictum de annona.

Inuestituræ concessæ Germanis.

Canisina munita.

bere. supremæ autoritatis purpuratus instare artificibus in nauali cum purpurato rebus maritimis præfecto. Nam Solimanus non erat nisi instructa classe Byzantio exiturus. nauim actuariam & duas mahonas campestribus tormentis currulibus, & multo ferro laborato ad multa artificia, & globis ferreis, & aliis bellicis apparatibus oneratur, que per Danubium ad castra conueherentur. Iubentur omnia Turcica nauigia bellica per Danubium nauigantia Taurumnum conuenire. conceditur licentia Ianizzeris de more per has opportunitates, vt equos capiant vbicumque inuenerint. Solimanus iubet proponi suspendii supplicium nisi omnes copie conueniant Byzantium ad septimum Cal. Maii. iubet quantum fieri possit copiarum Georgianorum conuenire, qui sunt populi agrestes sane feroces Armeniæ finitimi. Iubetur Ferratus purpuratus Curtensis castra cum Transyluano cõiungere. Schander purpuratus præficitur Byzantio. Selimus simulato metu & trepidatione ob bellicos motus regis Persarum in iis finibus cum quadraginta millibus equitum relinqui procurat cum imperio rerum bellicarum ad illos fines tutandos. Mahometus vir callidus & gnarus qui essent domesticus & participes consuetudinis imperatoris, cum omnia prope sint venalia apud Turcas, quamuis putabatur fore priuatus à præfectura Nicomediæ, tamen per largitiones purpuratis & Solimano sibi conciliatis sufficitur in Memphiticam præfecturam: qui vt studere rebus imperatoris, videretur, deosque ipsi imperatori conciliare propitios, cum iubeat lex Turcas omnes à vino abstinere, vt dictum est, curauit ibi vt omnia vasa vinaria infringerentur, præter illa quæ essent in cornu Byzantii si qua reliqua essent inuenta. atque nequid contra leges suas sacras commissum diuinam indignationem prouocaret in Turcas, proponit capitale supplicium denuo vinum bibentibus vbique præterquam in cornu Byzantii. sed quia mortuo Valettano magistro militiæ atque ordinis Melitenis viro summe virtutis, vt diximus, suffectus fuerat Petrus Montius vir Gallus, ille singulari vigilantia curat Melitæ munitiones instaurari; quia verebatur ne tota vis belli Turcici in illam insulam conuerteretur, quamuis appareret minari Pannoniæ finibus, Vrbs vetus Melita destituta est, atque noua extructa in eo dorso quod prorõditur erga Diui Hermetis munitionem cum vtrinque mari claudatur, neque esset nisi per longum pontem accessibilis, quæ prope inexpugnabilis videri possit. inuentus est fons aquæ dulcis in iaciendis fundamentis sane abundantissimus. contulerunt multam pecuniam in sumptus munitionis Pontifex, & Philippus rex & Lusitanus, cum sit validissimum propugnaculum nunc habendum Christianorum aduersus barbaras & immanes nationes. & quoniã in terra Florida vocata, munitionem Baomam Galli possidebant ad tria millia passuum distantem à mari, ibi duo erant tribuni Galli, qui regioni imperabant Laudamirus & Io. Ribaultus, illi quia regio fertilissima & salubris visa esset, decernunt communi consilio coloniam eo deducere, quamobrem Ribaultus, & regulus hoc consilio traiecit in Galliam relictis omnibus Laudomiro p̄sidijs. obtinet à Gallo Rege posse deducere coloniam in quam ascripti sunt & capitis condemnati, & qui ob es alienum solum verterent, & milites, & artifices variarum artium, qui omnes ad Dioppam, is est portus Hormaniæ, septem ingentia nauigia conscendunt, erant ad quinque millia hominum & pueri ac feminae & tormenta, qui cum ad Cal. Iunias conscendissent idibus sextilis ferè in insulam perueniunt. magna excepta sunt cum lætitiæ significatione, atque cum è quatuor omnia exportata fuissent, tria iussa sunt ad fluiuium nauigare, ad quæ vbi accessissent forte quinque Hispana nauigia per simulationem amicitia, ac lenitatem verborum, & obscuram noctem repente Gallicana nihil tale expectantia tormentorum globis petunt, sed cum fuga vix possent Galli seruari tanta exorta est repente tempestas maris vt Hispani magis de vita quam de intequendo Gallo cogitare coacti sint. disrupta sunt tamen Gallica nauigia & Ribaultus, cum suis qui erant ferè octingenti seruatus ex vndis ad munitionem contendit. cum ad fluiuium Delphinum nomine accessisset rapidum & amplum, vix eum inuentis litribus traiecit, missis prius duobus nuntiis ad vltiorem ripam, vbi erant ad centum & viginti Hispani armati, rogatum vti tantarum miseriarum Christianorum misereantur, quos placide traicere paterentur. Hispani data fide hos sinunt traicere inermes & afflictos. at vbi traiecissent omnes per summam perfidiam & crudelitatem sunt trucidati. vnum fuisse reliquum dicunt Christophorum Bertonem qui parum credens Hispanorum fidei noluit se credere aut fluiuium transire, qui vidit in vltiore ripa illos & trucidari, & abscissa capita sarissis infixæ extolli tanquam honorificentissima trophæa, quod vbi rediisset Diepam Normaniæ non sine lacrymis narravit. per idem fere tempus Monluchius regulus eius filius, qui erat cum potestate proregia in Sequanis captus desiderio ampliandæ regni ditioris in nouis Indiis ad occasum collectis mille & ducentis Gallis communibus viribus cum fratre & regulo Pompadorio tria insignis magnitudinis nauigia armat multis & bellicis tormentis & bellico apparatu, multumque commeatum imponit. captum est iter Grineam versus, sed post multorum dierum nauigationem ita inuasit perturbauitque maris tempestas, vt ad Maderam denique peruentum sit. vbi maxima copia cannarum sacchari nascitur, quod etiam vulgus Maderæ vocat. peruenit huc Monluchius eò consilio vt ad Guineam penetraret ad litora oceani Aethiopiæ versus, quæ est sub zona terrida. eò putat se posse facere descensionem & aquari pro amicitia Gallorum cum lusitanis, quare illud petium mittit. at Lusitani pro responso arma capiunt, glandiumque frequenti procella vulnerant. illam iniuriam, vel potius insolentiam Monluchius non equo animo ferendum ratus euctis suis copiis in vrbem vnde egressi fuerant Lusitani progreditur ad eam expugnandum. egressos ciues iubetur frater per aliud iter à tergo adoriri cum pugnam iniissent, quare circumuenti à Gallis ad vnum ferè trucidantur. extractis deinde tormentis vrbs concussa captaque est, & vniuersa insula in potestatem Gallorum redacta. sed cum Monluchius glande transfixus paucos post dies decessisset, reliqui Galli de vltiore nauigatione minime solliciti in patriam moesti reuertuntur. Transyluanus, qui hortatus fuerat Solimano

Solimani apparatus belli.

Solimani apparatus belli.

Omnia venalia apud Turcas. Mahometti artes.

Vinum veticum.

Solimani apparatus belli.

Solimani apparatus belli.

num ad illam expeditionem, sciebatque illum esse venturum, non modo sciebat ingentes bellicos apparatus dum fierent Augustana comitia, verum etiam sollicitabat per literas animos Pannonum ad suas partes amplexandas, qui etiam ad omnes ordines literas dedit huiusmodi; Ioanes secundus Dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae &c. Rex. Praestabiles, magnifici, egregii nobiles nobis sincere dilectis salutem, & gratiae nostrae erga vos beneuolam oblationem. Potentissimus Imperator Turcarum benefactor noster clementissimus per literas per praestantem Guisum & legatorem suum proximè serio nobis mandauit ut vniuersos status & ordines regni Hungariae ad fidem & obsequentiam nobis praestandam beneuole hortaremur. Pergratum enim sibi videri si mutua inter se Hungari concordiam amplecterentur, & eam constanter fouerent, ac obsequentiam in nos paribus notis contestarentur. Inde enim afflictis regni Hungariae publica conseruatio & statuum & omnium ordinum quies, & tura cuique in suis sedibus permanentionem, reget. neque magnitudo illius toties instituire copias militum, phalanges conscribere ad bellum, expeditionem tantis sumptibus mouere, nec tam laboriosa, tamque longa itinera suscipere cogetur. Mandat autem magnitudo illius respicientiam mature fieri oportere, antequam ipse in persona sua citra fines Hungariae cum suis copiis penetraret, ne dum Caesaris persona mouerit, & vires illius intra viscera regni cursitabunt, frustra salutem meditentur. Nos igitur pro functione nostra & propensa beneuolentia, qua in publicum bonum afficimur & Hungaros nostros tueri, ac ruinam publicam propulsare nitimur de mandato benigno ipsius Imperatoris potentissimi respondere volentes hortamur clementer & officiose vniuersos & singulos ordines & status ac vniuersitatem quoque nobilium ipsius, comitatus vestri, ut tanta dei benignitate, ut par est propensa, quam per summum monarcham toto orbe potentissimum vobis offerre dignamur, simul etiam bonum publicum & conseruationem regni, personarum vestrarum, liberorum, familiae, & cunctorum ad vos pertinentium. Tutam item & securam in sedibus vestris quietem ob oculos habentes iam tandem respicite. capessite. tempestiue nobiscum remp, & dum licet liberis vestris factisque rebus communis patrie succurrere, eam ab imminentibus potentissimi principis copijs obsequentia & fide vestra erga nos propugnare, hostilia bellorum molimina & iniurias barbaricas euitare satagite. Quantum ad nos, solitamque clementiam nostram erga vos attinet, dabitur opera ne vel hoc tempore nostri dissimiles iudicemur. Immo quoque apud potentissimum imperatorem nostrum, patriae vestrum, & afflictis regni nostri Hungariae salutem totis viribus promouere firmareque studebimus, nihil praeter mittentes, quod ad concordiam Christianorum, & patrie subditorum, suorum amatoris principis munus attinere censetur. cum autem certe ac arduae causae instent, de quibus vos cum fidelibus nostris dominis regnicolis conferre & decernere oporteat, ob hoc comunicatis consilii cum dominis consiliarijs, aliisque praestantibus viris nobiscum existibus statuimus fidelibus nostris dominis regnicolis Hungariae, & vniuersitati trium nationum Transyluanicarum ad dominicam reminiscere nunc venturum in oppido nostro Thorda partialia comitia indicere, & ex vsu publico de cunctis negotijs imminetibus deliberare, ac vt sumptibus parceretur, de singulis comitatibus quatuor praestantes viros cum plena informatione eo transmittendos esse. proinde vos harum serie beneuolè hortamur vt vobis praesentibus statim potiores personas, fratresque vestros ex illo comitatu deligere, & eos ad praesentiam dominicam reminiscere cum plena instructione & autoritate concludendi ad ipsa comitia Thordam mittere debeatis. cum quibus praesentibus ibidem, alijsque nostris fidelibus regnicolis de instantibus & per necessarijs regni nostri rebus & negotijs pro dignitate nostra & conseruatione regni nostri vtiliter conferre & decernere queamus. Secus igitur patriae conseruationi consulere volentes non feceritis. data in ciuitate nostra Alba Iulia anno. 1566. Sic enim Ioanes à Solimano rex appellatus Pannoniae cum ad pedes Solimani confugisset, opemque implorasset quod esset è regno eiectus, per literas primum tentauit animos Pannonum ad se in regnum accipiendum adhortans & impellens. Nam Solimanus partim vt deleter anni superioris infamiam contractam ex insula Melita frustra tentata praeter fortunam Turcicam multorum annorum felicissimam, partim quia Maximilianus delectus Imperator statim illi tributum a Ferdinando concedi solitum dare negasset iratus, nam inter arma illud poscebatur, partim quod sollicitabatur Ioannis Regis supplicis lacrymis, Regis & amici appellati, cuius Caesar praeter alia castella Rispiam citra Danubium & Tattam eximias munitiones extorserat, & iam ad obsidionem Strigoniae se accingebat, cum non sit Ottomanicae consuetudinis vel dignitatis quenquam deserere, qui semel in fidem, amicitiamque acceptus fuerit, ita arma mouebat. Ad illud etiam bellum incitabatur Solimanus à suis proceribus, qui se aliquam dignitatem affecturos sperabant, cum nemo differat à ceteris inter Turcas, nisi differentiam faciat spectata virtus, ac dignitas per virtutem bellicam acquisita. illarum literarum Ioannis Regis cum rumor ad Suendum peruenisset, exempla que fuissent allata, ad vniuersos proceres Pannonum literas conscribit. Prohibet Caesaris nomine nequis ad illa comitia accedat, aut mittat, omniaque commercia cum Transyluano deuitari iubet sub pena lese maiestatis, & iacture omnium bonorum: atque literae Suendij fuerunt huiusmodi: Egregij domini amici honorandi, salutem & omnem beneuolentiam. Iam è plerisque comitatibus sunt ad nos misse literae principis Transyluaniae plenae speciosis praetextibus & fucis, quibus conabatur fideles subditos sacrae Caesareae regiaeque maiestatis terrere. Quasi videlicet Turcarum Imperator de Hungarorum salute & conseruatione esset sollicitus, cum iam à centum annis ille & sui praecessores nihil magis elaborauerint, quam vt praestantissimum hoc regnum funditus euerterent tam vi & armis, quam internis insidijs & dolosis practicis. Et quamquam non dubitamus vos huiusmodi imposturas pro vestra fide & prudentia, & pro magnitudine imminenti periculi facile considerare, & detegere posse, tamen etiam hisce nostris literis

Literae transyluanianae.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

causa Solimanum adhortans ad bellum Pannonicum.

ris vos monendos duximus vobis significantes quod Caesarea Maiestas haecenus nihil magis quam pacem cum Turcis & praecipue Transyluano quaesuerit, quae etiam cum Turcis constitisset, nisi calumnijs & peruersis investigationibus praedicti principis Transyluaniae fuisset impedita; cum tamen sua Maiestas etiam hac hyeme tanta seueritate inducias seruari voluerit, & expugnationem neglegere, ut communi tranquillitati huius afflictis regni post habendam duxerit. Interim tamen si pax non poterit habere locum, pro qua etiam nunc tractatio cum Turcis intercedit, non dubitare debetis quod sua Maiestas res suas & protectionem suorum fidelium subditorum negliget, neque illi auxilia & vires Imperii, & multorum aliorum principum Christianorum deerunt. itaque bono animo & confidenti vos esse conuenit, & de vestra fidelitate & bono studio erga principem & patriam communem carissimam nihil remittere. cumque iustum bellum ac necessarium geramus, atque pro religione, aris, & focis pugnemus, omnino confidendum est Dei potentis nobis auxilium non defuturum, & manebunt sectatores Turcarum & autores horum malorum suae poenae, sicut omnes qui haecenus Turcarum armis & auxilio sunt confixi, mirabilem tandem exitum habuerunt. omnino autem ex parte Caesaris vobis mundanum, vt cum principe Transyluaniae nullam communicationem habere, nec ad congregationem illius mittere debeatis. nam alioquin etiam poena infidelitatis vobis inurenda, & suo tempore haud dubia sustinenda esset. Secus, non facturi benevalere. datum ex Hungariae quarto die martii anno. 1566. sacrae caesareae regiaeque Maiestatis capitaneus supremus, & consiliarius Lazarus Suendius. Quae dum fiunt in Pannonia, Moschouitae perpetuis incurfionibus Liouonum ac Lituonorum fines deuaftant, qui suas querelas ad Sigismundum Poloniae regem deferentes vltro promittunt triginta millia peditum, & quadringenta millia florenorum, si ipse velit ad bellum aduersus Moschouitae exire, fortunamque belli experiri, vt aliquo pacto perpetuis finitimum hostium molestiis liberaretur. in Italia Pontifex. quia verebatur ne Turcica classis Melitam insulam denuo inuaderet, colligit conscribitque Romae tria millia peditum ad praesidia eius insulae; sed postea cum nuntiarum esset Solimanum classem eo non esse missurum, ne loca bellicis apparatibus munita exinaniret, Piamque cum octoginta triremibus exiturum ad inuestanda Calabriae, Apuliae, Hetruriae, Liguriaque litora, & ad insulas vsque Baleares, pedites illi sunt dimissi. Pontifex animum deinde conuertit ad res urbanas. condemnationem Carasarum rescindit. reuocat quae aduersus illos à Pio Quarto facta fuerant. iubet Carasica insignia erigi, vbi fuerant deuaftata. imperat reuocationem fieri sententiae & condemnationis, sed ex ea parte tantum qua videbatur in infamia in innocentes aut posteros redundare. quam suam sententiam iubet in mare incisam publice exponi. quod quidem rectè fieri visum est à tam pio pontifice praesertim. non enim fieri potest vt in ampla quamuis vt nobilissima familia, omnes sint viri boni, neque tamen conuenit scelestorum errores in viros bonos Carasas immeritos redundare: cum fieri possit in vna quaque familia, vt multi sint viri illustres, quorum splendorem & gloriam vnus impurus non potest obscurare. Fuerunt autem huiusmodi, quae Carasae purpurato obiciebantur crimina; Quod scelestè vixisset uel antequam esset in senatum purpuratorum antistitum cooptatus. Quod Beneueti, quae vrbs est Hirpinorum, ob trecentos Philippae os flagitium commississet nefandum. Quod improbe vixisset purpuratus. Quod in Dominicum virum è clarissima Maximorum familia immane scelus commississet. Quod Fumantiu futorem & Marcellu Capecium trucidandos curauerit Quod autor extitisset & consultior vt vxor Palianii Ducis cum fetu necaretur. Quod multos viros innocentes per summam iniuriam vinctos & pro precio ad transtra trahi iussisset. Quod autor belli & disruptarum induciarum inter Hispanos & Gallos per Pontificem fuisset. Quod Pontificem & Gallorum regem fraude circumuenisset, vt exercitus duceretur in Italiam. Quod procurauerit Pontificem & Card. designari nouos viuente adhuc Pontifice. Quod studerit ciuitates ab apostolica sede alienari, Bononiam, Rauennam, Vetanum, Ceterum cellas, Perusiam, Neperam, & Felceniam oppidum, sine ciuitatem Castellanam: Quod institerit Turcicae classi vt veniret ad deuaftationem Italiae: quod hereticis fidem detulerit se complexurum illorum partes aduersus Caesarem. Quod stipendia militibus pontificijs subtraxerit. Quod falsas mendacesque rationes in ararium pontificium detulerit. Quod pacem fieri vetuerit, neque tulerit ad Pontificem oblatas ab Hispano rege condiciones. Quod Pontificem de ceperit, cum in scio pontifice proprio nomine negotiatus sit cum Hispanis, atque Palianum & principatum promiserit Philippo Regi. Quod vel profugus ab vrbe condiciones has pertractauerit contra pontificis sententiam atque ipso pontifice in scio, procurraritque ne id scire posset pontifex. Quod cum ministris Caesaris de criminibus transegerit initio pontificatus Pauli Quarti, vt Paulum in Caesarem ministrosque Caesareos incitaret. Quod falsos testes induxerit, & post dicta testimonia curarit vt capitulis per iudicia abscederetur. Quod de quibusdam criminationibus transegerit Gallefij cum pontifice aduersus M. Ant. Columnam & Dominicum Maximum. Neque vero multo minora fuerant quae obiecta fuerant crimina Neapolitano Card. Quod pecuniam, horologia, suppellectilia preciosa viuenti Paulo Quarto & post mortem furripuisset, cuius domi multa inuenta sunt. Quod cum monitorium factum fuisset publice si quis haberet pontificiam suppellectilem illam aperiret sub grauissimis penis, non modo non reuelauit, sed etiam alios volentes id facere deterruit, quare incidit in penas monitorii. Quod schedulam falsam ostenderit, per quam instituebatur diploma fieri, quod signatum fuit sub annulo pontifici surrepto in scio pontifice. Quod iniunxit sigillum pontificis cuidam concessioni spoliatorum ad gratiam purpurati Pisarum in scio pontifice, quod die pontifex perierat. Quod die mortis supplicanti scripta consignauerit, vacantiaque munia concesserit per propriam subscriptionem suis seruis, cum tamen pontifex suspensiones misisset, vt ea suis domesticis assignaret. Quod eius domi libri interdicti & heretici inuenti sint. Quod induxerit legatum

Liouonum & Lituonorum promissa Poloniae regi contra Moschouitas.

Carasicae familiae deleta.

Carasae purpurato crimina obiecta.

Card. Neapolitano crimina obiecta.

tum pontificium contraria referreatque iussus fuerat Philippo Regi de rebus publicis. Quod conscius conditionum factarum cum Carolo Carafa quondam purpurato legationem pontificiam induxerit, ne illas pontifici reuelaret. Quod mortem vxoris ducis Palianii pręgnantis vna cum Ioanne Nepetensi & eius marito celerius committi curarit. Sed illud reuocatum est a pontifice ad delendam infamiam Carafarum, propterea quod ipse a Carafa fuisset in senatū cooptatus, purpureoque galero insignitus. mox ad hæreticam prauitatem inquirendam, & tãquam noxium malignumque humorem ab ecclesia tollendam se conuertit. quod cum Romę curaretur, nuntiantur exules, qui multa damna Asculo intulerant adeo creuisse adeoque auctam esse illorum audaciã propter impunitatē, vt multa castella occupauerint, quę cædibus & direptionibus populati essent. nã multi malefici homines vel non exules spe prædæ in exulum castra quotidie accedebant. Illud malum ne diutius serperet latius, vir strenuus & rerum bellicarum peritissimus Torquatus Comes ciuis Romanus missus est cum summo imperio illius expeditionis ad eam pestem conuellendam. Torquatus collectis mille & quingentis peditibus, & non parua ala leuiorum equitum contendit ad frenandã exulum temeritatem, regionemque liberandam. eò cū copiis profectus incredibili celeritate res exulum affligit. minutis prælijs pugnatur. in angustum reducit. commisso cum his prælio partem trucidat, partem cogit fuga salutē sibi procurare, & in longinquas regiones profugere. Sic non modo metu regionem liberat, verumetiam omnem spem reditus exulibus intercludit. omnem incolarum molestiam deleuit. His de medio sublatis vt æquitatis officia exercerentur, & quisque pro dignitate iura consequeretur, neque cuiquam propter imbecillitatem aut inopiam fieret iniuria, Pontifex statuit omnibus ferijs publicè pauperibus tantum audientiam concedere, quibus diebus nemo vel publicus vel priuatus nobilis aut insignior ad pontificem admittebatur. Ibi sedere iramobilis ad horas decem plerunque consueuit, sapius pronus ad audiendos loquentium sermones. Atque hæc causa fuit vt omnes iniurię tanquam nubes ab Aquilone dispellerentur, quas quisque tãquam ad aures eius pontificis venturas deuibat, qui multa seueritate utebatur. Sic vel coacta nata est inter omnis conditionis ciues innocentia & concordia. Quare facile apparuit in vnus principis sapientia, moderatione, rectoque consilio positam esse omnium gentium, populorumque subditorum vniuersam felicitatem; cum optima principum summorumque magistratuum institutio, optima sit lex & viua & maximè efficax ratio ad ciues rectè instituendos. Nam summi magistratus & reges vel cum omnium subditorum felicitate sapiunt, vel per suas, alienasque calamitates & ruinas desipiunt: quoniam iniusti aut imperiti principes earum rerum, quas scire oportet, non solum subditorum populorum odia in se conuertunt tanquam Cæcias nubes, verum etiam diuinum Dei indignationem. Cum verò legationes ab Alexandria Palearia Romam gratulatum conuenissent pro fausta sui pontificis electione, per eas multis precibus impetratur denique vt pontificis nepos eiusdem nominis in sacrorum patrum purpuratorum senatum cooptetur, quem suo galero insigniuit. cum animaduerneret eum magistratum, qui nulli reddendæ rationi suarum administrationum sit obnoxius, absolutissimam & nefariam esse tyrannidem, renouat edictum Pii secundi, decernitque vt omnes Romani magistratus syndicatui subiiciantur. Neptem in matrimonium dedit postea cum dote duorum millium nummum. nam initio pontificatus visus est omnes diuitias ridiculas censere, & tanquam picturas aut ludicras, quę nihil omnino conferrent hominibus ad probitatē ac animi magnitudinem, præter illud quod ad necessarios vsus vitę requiritur, quod sanè est per exiguum quiddam. nam quibus mediocres opes non sufficiunt, neque amplissimæ quidem satis vnquam facient, cum pro diuitiis & opulentiã semper fere curę & sollicitudines & animi perturbationes & desiderium ampliandi & timor amitendi augeatur. Noluit nepotibus fratribus recentis Card. opulentissimas mulieres nubere, ne pro diuitiis cogerentur paulopost seruire superbis vxoribus; quoniam vix paucæ commodè sunt & sine controuersia nuptiæ, quę sunt inter pares, nedum inter plurimum differentes. In Insubria interea aucta est mira quadam publicorum latronum & crassiorum copia atque crudelitas, cum multi Mediolani clam trucidarentur, neque sciretur causa cur quisquam horum, aut a quo fuisset occisus. Sed tamen senatus Mediolanensis, & Gabrielis Cueuræ præfecti diligentia efficitur vt omnis ea immanitas latronum breui extingueretur, cum diris & inusitatis suppliciis in nonnullos sit animaduersum. At vero in Scotia, quod regnum est in mari Atlantico, diuiditurque a Britannia flumine Tuedo, magni excitantur tumultus de religione, cum magna pars procerum eius regni grauitè ferrent reginæ catholicæ feminæ imperium, atque cuperent Iacobum spurium suis moribus informare, præficereque cum imperio. erant coniurationis principes opibus, potentia, autoritate insignes Montonus olim regius consiliarius ac Reuenus Linzeus; qui comitorum tempore cum iam finis instaret, quę habebantur Alatis Castris de rebus Scotensibus religionis reformandis, multos exules armatos occultant, qui diu exulabant in Britannia rei læsæ maiestatis. Hi sibi adiunctis quibusdam hæreticis qui erant in Scotia, cum per illa comitia regina & spurium nihil sibi timerent ab insidiis, post cæ, nam in regium cubiculum armati repente irrumpentes reginam & regem spurium cum feminis regis adiungunt. Danidum Caricciolum a secretis profugientem quasi auxilii causa ad statuum antiqui principis per vim & violentis manibus diuellunt, ante foresque regii cubiculi extractum crudelissimè trucidant tot vulneribus, quot essent, qui irruperant. omnes enim hi flagitiosi homines studuerunt se pari scelere contaminare, & in eodem sanguine manus intingere. fuerunt enim quadringenti, qui accepto regio pugione quamuis mortuum illum confoderint, cum sibi turpe esse quisque putaret, si expers fuisset eius cedis. Boduellus, Hunthæus, Atellus amici ac ministri regii in pari periculo constituti viso furore consceleratorum, sese funibus è fenestra demittunt, at-

Asculi exules
profligati a
Torquato Co-
mete.

Audientiã pau-
peribus con-
cessa.

Principis bo-
nitas quanti-
fit.

Syndicatus
institutus.

Auaritiã fru-
ctus.

Siccarii Me-
diolani subla-
ti.
Scotię feditiones de
religione hor-
rendę.

que ita periculum deuitarunt. coniurati cognita horum fuga paulopost supplicium occultantibus nuntiantur, ac reginam in cubiculum intrudunt. octoginta armatos ad eius custodiam statuunt. biduum clausam tenent. Nihil esculentum admitti iubent priusquam perscrutarentur an in ijs occultaretur quid insidiarum aduersus illos. Regem adolescentulum abducunt. conantur per blanditias & assentationes persuadere ut illorum consiliū consequeretur. id si fecerit, promittunt futurum esse vt ipse pro regina regnum teneat. sese istud agere multis honestis de causis profiterentur. Vt reuocentur ipsi ab exilio, quia grauissimè ferrent patrię iacturam, & priuationem tam leui de causa, & tam honesta, quia patrię libertatem procurauerint. Vt siquid errasse tamen uisi sint, illud totum peccatum condoneretur. Postremo ut interdicatur omnibus sacris petunt, atque exterminentur studiosi antiquę & catholicę religionis. Istud autem fieri non posse commodè demonstrant, nisi Iacobi ipsius nomine noua comitia indicantur, in quibus adimatur autoritas reginæ, atque illi certus locus pro exilio assignetur. Postea regio Iacobi nomine exclusa regina voce præconis, & tubicinis indicuntur noua comitia. Rescinduntur, antiquantur, & euertuntur vetera instituta spectantia ad religionem. catholicę religionis studiosi iubentur excedere exillis finibus, & omnes familiares regii, proposito capitis supplicio non excedentibus. ob hæc tam noua, tam atrociam, tam immania facinora, & instituta senatores studentes regis partibus paulatim abeunt curiam uacuum deserunt. nouum regem detestantur nolentes affirmare, quia regina scemina uideretur digna non quę abdicaretur a regia administratione, sed quę ascisceretur, si non adesset, ad gubernacula rerum publicarum, & quę pro suis singularibus uirtutibus immortalitati consecraretur. neque enim fieri potest vilo pacto, vt vir bonus inducatur ad uirum bonum, & innocentem condemnandum ulla vel amicitia uel precibus uel spe proprię utilitatis, aut qui hoc faciat, vir bonus qui esse poterit? nam profecto tanta coorta est pluribus in locis ob religionem hoc tempore disceptatio, & rixæ, & contentiones in ea insula, vt omnia plena essent controuersiarum & seminum insignium calamitatum, quę non minus in principes, quàm in priuatos homines redundarent. eius reginæ moerorem quidam egrè ferebant cum esset propè clausa in carcere. Adagebat molestiam tempus patiendi quod instabat. Illa cum nouo Regi in memoriam uenirent, eum pœnitebat facilitatis timiditatisque suę. Monet reginam per nuntios, vt suę salutis consuleret, coniuratos uoluisse illum de medio tollere, ac se eandem fortunam denique expectare. Verum tamen è coniuratis non nulli censent reginam grauidam præsertim in tantis difficultatibus non esse acerbius infestandam, quibus nimis durum uidebatur, si non modo è regno esset eiecta, & è publica administratione, sed etiam si omnia commoda instantis partus tempore inhumaniter eriperentur. Alii uel hac ipsa de causa, quod grauida esset, arctius obstringendam putabant, quod immineret a filio etiam post quoddam tempus certissimum periculum. Verum tamen per Regis prudentiam satis fortunatum exitum res habuit. nam quia procurant coniurati antequam regina ablegaretur, Regis subscriptione confirmari condiciones vt sacra missa interdicerentur, ille respondit se illud curaturum, sed tamen nihil ualiturum vt factum per metum eorum, quorum esset in potestate. Enimuero vt firmiora stabilioraque fierent ea, petit sibi & reginæ formam quandam libertatis concedi, atque vt tutiores securioraque sint animo ambobus imponi custodias corporis & satellitium. se curaturum ne quò regina euadat, sporum foremque offert eius sistendæ, quoties requiratur. coniurati, quo Regem facilius in suam sententiam adducerent, parent eius petitioni, custodiasque tradunt, neque tamen custodijs satis confidunt, sed ipsi etiam utrosque obseruant. Verum tamen per summam reginæ prudentiam factum est vtambo paratos equos ad posticum præfecti earum custodiarum cura conscenderint, atque citatis equis prima luce ad arcem munitissimam Dimbarchum peruenerint. coniurati fuga regum; reque ut sese habeat comperta, durissima quęque principibus eius fugę conscis mirantur. at Boduellus, Hunthæus, Atellusque proceres primarię dignitatis, & autoritatis inter illas nationes, deposito metu accitis undique, copis ad Reges confluunt, cū quibus præfidijs reuertunt Edemburgum, unde paulo antediffugerant. coniurati magnarum rerum spe ita frustrati cum imperium insulæ illis è manibus fuisset ereptum ac diuinitus propè excidisset, quod malis artibus, & per insidias occupauerant, se non posse resistere præsentis fortunæ ueriti in Britanniam refugiunt. illi omnes, qui comprehensi sunt, maximis, & extremis suppliciis sunt affecti. regina Britannię auditis his motibus tantis, tantaque rerum nouarum mole, quod captus esset Iacobus, literas dedit ad Scotenses principes cum redirent exules è Britannia, quibus minabatur nisi Iacobo spurio Scotensi parcerent. se mensuram exercitum, & cum in regnum restitutam. Decretum fuerat in Augustanis comitijs, præter illud, quod multi principes seipsos ulro uenturos ad eam expeditionem profitebantur, ut principes Imperii hoc anno in menses octo tres Romanas expeditiones concederent. singula autem Romana auxilia siue expeditiones, vt uocant, cum esset integrum imperium, ac non diminutum, continebant viginti & sex millia peditum, & quinque equitum millia, cum nunc propter ingentem rerum mutationem, debilitataque vires imperii, tertia pars sit detracta. Hæc expeditiones dictæ sunt Romana; quia Romam accedentes Imperatores ad coronationem, eum numerum equitum ac peditum secum comites haberent. at nunc tres expeditiones continent nouem tantum equitum millia, & quinquaginta ac duo peditum, cum antiquitus ad septuaginta, & octo peditum, quindecim equitum millia continerent. concessum est deinde in triennium vna expeditio, & dimidium alterius in sex menses, quo tempore tantum liceret esse subdicio propter regionis temperiẽ. Postea Cæsar ad muniẽda oppida animum adicit, sulã, Agua. Toc-

Regina Sco-
tię capta.

Iacobus spu-
rius tentatur
ad nouã reli-
gionem.

Religio ca-
tholica è Sco-
tia eiecta.

Stratagema
regis.

Stratagema
regis.

Decreta Au-
gustana.

Romana ex-
peditio quid
sit.

cani præsertim firmis præfidiis. Solimanus cum paulo ante pugnatum esset infelicitè à suis copiis in insula Melita præter consuetudinem gloriæ Ottomanicæ, vti diximus, cum semper eius copiæ vel prorsus victrices, vel certe non vacuis manibus redire consueverint, partim quod cognouisset Florentinas triremes ad subsidia Melitenium cum Hispana classe nauigasse, partim quod vel suspicatus esset, vel etiam factus certior omnia quæ fierent Byzantii per Christianas legationes ad aures principum Christianorum peruenire, statuit quotquot posset probabiliter Christianos ex vrbe Byzantio atque ex vniuerso suo Imperio ablegare. Sed quoniam Albertaccius Albertius, illud est nomen familiæ nobilis Florentiæ, ordinarius orator Florentini Ducis vigilantissimus & acri ingenio videretur in suo principe commonefaciendo, vnde rerum nouarum cognitio in opportuna loca diceretur, hunc per Mehemetum purpuratum iubet sub pæna captiuitatis intra bimestre spatium è suo imperio excedere, humaniter prorsus & præter barbaricam cõsuetudinem, quod tempus datum est illi ad res suas componendas. asciscit quadraginta Scytharum millia ad illam expeditionem. Maritimi quoque apparatus fiunt singulari industria, quippe cum iam triremes omnes & remiges essent parati in Cilicia & Byzantii, & panis nauticus in vsum classis tum Byzantii tum etiam in Chalcide Eubææ fieret magno studio. Turcæ in finibus Pannoniæ nullam opportunitatem infestandi hostis prætermittunt. Ainafschenium oppidum absente præfecto, quod per exploratores cognouerant, sub auroram inuadunt, atque ad motis scalis repente capiunt. ad vnum oppidanos trucidant. omnia diripiunt. eadem spe & modo Metubarrim adorti summa vigilantia & virtute Nicolai Sirini præfecti repelluntur, pugnatur diu magna vtrinque virtute, anticipi victoria, quæ tamen denique fuit penes oppidanos, cum multi è Turcis cecidissent in ea pugna. præfida Teutoburgii illa clade audita statim locum deserunt. neque tamen ita sunt repressæ incurfiones Turcarum quo minus Bregetium Iulamque vsque ac cætera castella Pannoniæ fierent frequentes, cum eorum copiæ assidue augerentur. Cæsar idcirco animum conuertit ad bellicos apparatus summa diligentia conficiendos. comitiorum auxilia mitti statim procurat. alia auit. iubet Philippum Badensem marchionem trecentos equites colligere. Ludouicum Vgotium mille. Brocardum comitem Oradiensem, Iacobum Caucum, Christophorū Schelendufium, Georgium Praunensem mille equites singulatim iubet colligere. Gunterum comitem Schborzpurgensem mille ducentos & quinquaginta. Christophorum Liechtensteinum trecentos, Zacchariam Grumbergum mille. & alios præterea duces ac tribunos alios numeros equitum. Fabianum Posenochium quadringentos Prutenos. accessit in castra paulo post dux etiam Mantuanus cum centum & quinquaginta equitibus, & Ghisus cum trecentis, & Augustus Saxonum Dux Gulielmum misit cum quatuor millibus equitum. Dux Ferrariensis obtulit tria millia peditum per Gasparem Lodronium, seque ad illud bellum ipsum etiam venturum; promisit accedere & Vuolfangus Dux & Ricardus cum magna ala equitum. filius item secundus Bavariz cum magno equitum armatorum globo, multisque etiam Germanorum peditum Regimentis. promisit & Andrianus Balleonus, Prosper Columna, Aurelius Fregosus, Nicolas Pitilianensis regulus cum multis Italis. Episcopus Bregetiensis triginta bellica tormenta Cæsari donauit. Artobrigenses trecentos cados plenos pulueris tormentarii. Sic fiebat vt per varia principum, ciuitatumque munera, Iunium ad pontes, annonæ, machinarum bellicarum, tormentorum, omnium bellicorum apparatus satis abundans copia suppeteret. Nam reliqui ferè omnes Christiani principes auxilia pro viribus subministrarunt; ita vt ad Solimani aduentum ferè centum millia armatorum essent in Cæsarianis castris. Cæsar cum magnis armatorum copiis Iulio bona exit, & ad Bregetium castrametatur in panitie factis vallibus & aggeribus ac fossis militaribus & castrensibus. Imperata sunt instrui & multa nauigia quæ per Danubium nauigarent; quinque phaselli scilicet, octo triremes; ac trecentæ Naïades, quæ nauigia sunt triginta remis impulsa grande tormentum bellicum gestantia. His singulis gubernandis Græci homines præfecti sunt, vt rerum maritimarum periti. At vero. neque Belgarum quidem, inferiorisq; Germaniæ fines sine contentionibus fore videbantur, cum ibi quoque acerrimi & acerbissimi belli semina paulatim succrescerent, propter studia seuerioris quæstionis, cum fieri vix possit, vt dicebatur, vt sine aliquo periculo excutiendorum veterum regum fiat mutatio religionis. Istud fiebat, quoniam seuerè quæstionis Hispanæ iugum populi, gentesque omnes Belgarum renuebant, quod erat illis nationibus Philippus rex impositurus. Multi igitur nobiliores proceres, Brederodensisque præsertim vir magnæ autoritatis cum centum & quinquaginta equitibus comitante Ludouico Nansienfi, multisque aliis Bruxellas ingrediuntur. Brederodensis syngraphum Margheritæ Philippi Regis sorori præfectæ Belgicæ administrationi obtulit ducentis iam nobilibus comitantibus atque præsentibus, qui omnes subscriptionibus illud affirmauerant, profitebanturque se velle pro patriæ defensione ac libertate omnibus periculis obicerè. numerus coniuratorum ad huiusmodi defensionem accedebat ad quinque millia hominum, præter ciues vniuersarum propè vrbium atque oppidorum. continebatur in illo syngrapho, quod vniuersis decretis factis à Carolo Quinto Imperatore anno quadragesimo post mille & quingentos; cum inferioris Germaniæ regio deuastata ac deserta fuit, quia gentes nollent subici periculo acerbe quæstionis ab ea maiestate instituta, atque cum nunc denuo Philippus rex eam vellet promulgari, & arctius etiam obseruari, illud ad euerfionem eius patriæ spectare videbatur. Idcirco vt concordie & conseruationis earum regionum studiosi, ac boni subditi suppliciter petunt & rogant vt imminenti- bus calamitatibus occurratur, quæ sine sanguine omnino fieri non possent. Petunt idcirco

Ainatschenium opp. captum.

Auxilia Cæsari accedentia.

Classis Cæsariana in Danubio.

Quæstio Hispana Belgis propofita. Seditiones Belgij.

vt

vt ea decreta abrogentur, vt tantus terror ex animis eorum populorum, qui iamiam tum multuari apparebant, euelleretur, cum appàrent interfectori tantæ rerum nouitatis consultores & autores, atque Galeotus ex altera parte missus est ad Philippum Regem ad remedium tot lamentationum. Nam profecto prouinciarum præfecti ob spem prædæ proponunt aliquando honesta principibus, cum doli tamen & insidie & spes lucri lateant sub honestate. laudabile est consilium quod sincerum sit & sapiens, alioquin danti & capienti periculosum. Reges insidiarum ignari, optimoque animo inutilia tamen accipiunt consilia & non necessaria propter familiaritatem & credulitatem. quis enim bonus princeps hæreticos, & falsæ religionis autores, & Dei hostes, vt ita dicam, æquo animo ferat in suo regno, si possit sine maximo periculo exterminare? illud sanè accidit in ciuitatum ægritudinibus, quod & in morbis humanorum corporum. Nam quæ laborantia corpora sine certa ratione statim conuallent, aut contra, præter rationem repente grauantur, parum credulitatis merentur; sic seditiones quæ leni de causa excitantur, facile cessant. aut vbi de rebus maximis consurgunt, non est ad interitum per imprudentiam ciuitas impellenda, sed placidè & sensim ad sanitatem reducenda. quis enim acutissimis morbis certa remedia adhibuerit, cum neque mors neque vita certa in ijs statuatur, ac non magnopere sit de salute sollicitus? Principes coniurationis huiusce ac fœderationis fuerunt Batauorum principes Brederodensis & Viennius, regulus Calemburgensis, Bergenfis, Masfeltius, Nansienfis, Sicambrorum dux, & Fuarzemburgius. Factæ sunt per hoc tempus induciæ in sex menses inter Moschouitarum Ducem, Sarmatarumque Regem. at Solimanus classis instructæ præfectum Pialis ad occupandam Chium mittit ex itinere, quæ insula est maris Aegæi adiacens Ioniz inter Samum & Lesbum, cum habeat Lesbum ad septentrionem, Samum ad meridiem, ad occasum respiciat Eubæam, ad orientem Erythras & montem Tmolium. Huius ambitus est noningentorum ferè stadiorum. Causa huiusce voluntatis Solimani fuit, quod Chij ciues Melitenfes commonefecerint de ijs omnibus quæ fierent, pararenturq; Byzantij, quodque anniuersarium tributum decem millium coronatorum iam biennij debebatur. nam Chios insula ab Andronico Paleologo Imperatore Constantinopolitano donata est antiquitus Genuensibus, & eorum facta colonia, quod armis Genuensibus adiutus Andronicus Imperium recuperauerit. Sed cum Mahomettus Turcarum Imperator Peloponnesum suo Imperio adiecisset, & Acarnaniæ principatus, & Sinopim, & omnia quæ in Ponto à Christianis principibus possidebantur, classemque ad insulam Mitylenen occupandam appulisset, & multa loca finitima, Chij veriti insulæ quoque suæ captiuitatem coempta ferè libertate à Genuensibus, legationes miserunt ad Mahomettum, pollicitique sunt pacta defensione insulæ decem atreorum coronatorum millia quotannis tributum nomine. Impellebatur etiam Solimanus suorum procerum adhortationibus & propè stimulis, qui cum solita munera non reportarent, egrè ferebant præterea quod illa insula esset receptaculum omnium mancipiorum Byzantio diffugientium. eius rei non minimam attulerat opportunitatem fortuna ad omnia parum humana consilia plerunque facilitatem præbens, quod Mahomettus purpuratus cum oratore Chio, qui ordinarius erat Byzantij, conquestus esset sibi mancipium non velle illuc confugisse, quare vel mancipium, vel precium sibi reddi poscebat. orator acceptam pecuniam a Chijs in vsum proprium conuertit, cuius fraudis ignarus Mahomettus vniuersum odium in ciues conuertit, atque ita Solimanum in illos inflammat, vt iusserit classem eò delatam omnino adiungere Ottomanico imperio, nisi statim daretur tributum. Pialis illuc appellens cum octoginta triremibus non procul ab vrbe stationem haber primo die. Chij vbi primum classis apparuit, sicuti mos erat, legationes cum muneribus mittunt continuo ad præfectum classis, portumque & omnia classi necessaria liberaliter offerunt. Pialis hos hilari vultu excipit, perhumaniterque complexus inquit se vereri si classis in portum adduceretur, ne turbarentur solennes ceremoniz, cum celebraretur per illud tempus magna obseruantia solennitas Christianorum. erat enim secundus dies à paschate. Se tamen subiungit humanitatem ciuium non aspernatum cum viginti tantum triremibus portum ingressurum, nisi illud videretur fore ciuibus incommodum. Sed enim postridie eius diei vniuersam classem insulæ admoles tribus in locis iubet haberi stationem cum vnus tantum non esset capax tot nauigiorum egressus è prætoria nauis simulat se animi relaxandi gratia accessisse in Xystum, qui erat in suburbio, conueniunt eò primatij ciues & superiores magistratus Gubernatores, vocantur ad eum de more salutandum. petit paulo post tributum. contendunt magistratus illud esse Byzantijs solutum. Pialis dimissis contentionibus ostendit se illud parum curare. sed post paulo simulat se laborare aliquantulum ex pedibus. paulatim se recipit ad classem. Rogat vrbis præfectum & Gubernatores duodecim vt secum triremem conscendant, quod esset cum illis imperante Solimano de rebus maximis communicaturus antequam ad infestanda Apuliz litora abnauigaret. iam tunc Chij sentire ceperunt quantum ruina ac malorum immineret illi insulæ patriæ suæ, quoniam qui venit ad tyrannum, seruus fit tyranni sed cum vires classis multo essent superiores, post multas habitas controversias & sententias in vtraque partem disputatas inter se decernitur vtro eundem esse, ne tota insula ferro & igni devastaretur, cum præsertim sero aperent Phryges. Vix Gubernatores classem conscenderant cum capti sunt, & compedes iniecti. egressus deinde Pialis cum magna lanceatorum manu militariq; turba palatium vrbis sine vlla controuersia occupat. iubet Imperatoria vexilla erigi, quod & in eo palatio fit, & in arce cum magna letitia suorum sine vlla iniuria insulanorum fit edictum per præconem ne

Seditionum natura.

Induciæ Poloni & moschouitæ.

Chij descriptio.

Causæ Chij occupandæ.

Chios Tributaria Turcarum quædam & cur.

Pialis strata-gema.

Chios capti.

Gg 2 quis

In publicis
magnificen-
tia, in priu-
atis parfimo-
nia laudabi-
lis.

Epidauriorū
diligentia, in
vrbe seruandā.

Tenes infula
& Delus.

Nauigia à
Turcis capta.

Prodigia.

Trapezuntia
metropolis
cappadocię.

Pialis exit in
Cimmerios
populos.

Cibinum à
Transyluano
petitur.

Philippopolis
descri-
pio.

Pompa Soli-
mani exeun-
tis ad bellū.

quis domo exeat, nisi postridie mane; quod quisque faciat sine vllō metu. per illud spatium temporis omnia Christianorum templa solo adhaerent, ac solum templum Dni Dominici reseruatum est ad Turcicas ceremonias, & ad Turcicum morem informatum, Turcicisque ceremonijs consecratum. Tum veritus Pialis ne Christianis vndique diffugientibus insula deserta relinqueretur, custodias imponit, nequis se inconsulto exeat aut abnauiget. insulani iubentur de more subditorum parere Solimani imperatoris praefectis. at vero familias praefecti & Gubernatorum cum nonnullis primarijs imponit quinque triremibus, quas mittit Byzantium, qui omnes postmodo in varias regiones fuerunt deportati. relictis ibi firmis praesidijs ipse magistratus constituit. sic patuit, non modo offensiones, sed etiam suspiciones magnorum principum esse diligenter deuitandas. Neque rursus auaris & auri cupidis legationes vel publica munia committenda sunt ad gratiam vel per affinitatem, cum priuatis potius, quam publicis auara ingenia apta sint negotijs. Vt enim priuata parsimonia laudabilis est sine cuiusquam iniuria, sic publicis rebus magnificentia & splendor & opportuna liberalitas multa publica mala diuertit. quas virtutes qui non recte calluerit abstinere debet à magistratibus, aut repelli, sin autem ceteros ciues & patriam in apertam perniciem trahit. classis deinde compositis rebus Chijs Epidaurū nauigauit, vbi Pialis idē facere statuerat. sed epidaurij ciues viginti tantum, eosque inermes simul admittunt ad res necessarias coemendas, cum essent iam per alienum periculum cautiore. Illa spe deceptus Pialis ad insulam Tenum nauigat; Tenij, quae vna est insula Cycladū, munus demore mittunt, esculenta nimirū, quae à Piali renouitur irato quod illuc etiam fugientia mancipia seruentur. inde ad insulam Delum delatus celebrem ob antiquum Apollinis templum & domicilium, postridie Tenum repetit. ea re visa Tenij se accingunt ad pugnam. sed breui nulla re tentata inde recedit. nam spe maioris praedae allectus, quae videbatur, si tardaret posse subtrahi, Pialis ad Apuliae litora Calabriaeque appellens colonos abducit, & obuia quaeque ferro atque igni populatur, omnemque defensorum industriam mira celeritate nauigationis anteuerit. Neq; tamen his solum incursionibus vexatur res Christiana, sed etiam non procul à Calpe infelici pugna afflictata est, quoniam vndecim triremes Iulij Caesaris ceperunt ad viginti nauigia bellicis apparatibus & multo comiteu onusta & multis bellicis tormentis, quae omnia ad Buyzam coloniam aduehebantur, cum fierent ibi apparatus ad expugnationem Iuliae Caesaris. illa iactura tam insignis quanto maior Philippum Regem afflixit, tanta laetitia extulit animos Turcarum. Hos tamen terruerant paulo ante illud tempus seruata de Caelo Prodigia inaudita per longissimum annorum spatium. Nam in Italia tres cometae insignes apparuerunt. post secuta est Caeli siccitas ingens. hanc magna Romae inundatio. in vrbe Incidiosa, quae sita est in mari Euxino non procul à Bosphoro & angustijs ac faucibus Cimmerijs, & in vniuersa regione Trapezuntiae, quae vrbs est metropolis Cappadociae, dicuntur visi fuisse tres soles ab hora tertia diei Caelo sudo ac purissimo. supra hos soles candidus arcus perdurauit per longum spatium temporis. ex illis solibus vnus secessit ad orientem, alius ad occasum, tertius ordinarius processit ad occasum de more, seque demersit in mare Atlanticum. Post biduum hora quarta noctis crux insignis splendoris in Caelo apparuit, & quaedam stella inusitatae luminis, & luna, quae omnia pari splendore ad diem vsque perdurarunt. Possionij rursus, quae vrbs est, vt diximus, insignis Panno niae, per meridiem stella cepta est conspici, quae solem sequebatur ab oriente, sed sub occasum euauit, quae per quadriduum ita apparuit. sed antequam Pialis in Apuliam appelleret, conatus est in Cimmerios populos animaduertere, qui frequentibus incursionibus finitimos Turcas saepius infestarent, neque dederant tributum. eductis copijs itaque in cimmeriorum regionem propter montium inaccessibilem propè asperitatem nullis non modo caesis, sed neque visis quidem hostibus imperfecto negotio cogitur recedere. Solimanus interea praemisso Partao purpurato, multisque Sanzacchis cum magna parte copiarum ad Pannonicam expeditionem, iubet Asiae minoris purpuratum praetergressum Nicopolim, vrbem Bithyniae castra secum coniungere. Solimano curram versus proficicenti Io. Rex Transyluanae cum multis rhedis & quingentis armatis equitibus obuiam procedit, ac trecentis equitibus sclopettarijs, qui multa preciosarum gemmarum munera obtulit. Solimanus illis alacri vultu acceptis vbi ad Niccam Mesiae ciuitatem peruenisset, Cibinum vrbum petit à Transyluano, vbi purpuratum cum quadraginta millibus peditum esset collocaturus, cui pro Cibino Tibiscum promittit. Illud cum negare esset periculosum, in potestate Tyranni praesertim existenti, concedere difficile ac miserum hostem nimirum intra tecta admittere, tamen necessario assentit petitioni nullo patefacto merore. Videtur autem pompa non esse silentio praetermittenda, qua Solimanus ad vrbum Philippopolim accessit, qua etiam fere semper videntur Imperatores Turcarum cum exiit ad bellum, quippe cum illa fiat cum inaudita multis magnificentia. Est autem Philippopolis vrbs Macedoniae Thraciam versus in sinibus sita, quam fluius petamplus Mesus per medium ferè praeterlabitur, atque is fluius Thraciam à Macedonia determinat. postea dicitur esse Marza à quadam virgine, quae fugiens vini inferre conan-tem virginitati in fluium desiliuit, ac nomen dedit fluuiio. Hanc vrbum Philippus Amyntes filius Alexandri Macedoniae pater extruxit, & de suo nomine sic appellauit. habet haec vrbs fontem supra fluium amplitudinis ducentorum & quinquaginta passuum. Primum igitur omnium muli & equi & Cameli multi ferentes impedimenta per hanc vrbum pertranscunt; quibus antecesserant non magno spatio quinque ianizzerorum millia, multaque agrestes opere, cumulos terrae exaggerantes quibusdam relictis interuallis, vt exercitus & impedimenta, quae per multos dies castra sequuntur, viā possent cognoscere. Post infinitā propè succedentium his armatorum & inermium multitudinē succedunt

succedunt purpuratorum familie, quae apud pila lancearum vexilla parua habent, eaque varia cum insignibus quique suorum dominorum, quorum equi & homines magnificos habent ornatus. Hisce succedebant custodes viridariorum Solimani cum suo praefecto, qui venatorios canes cum auratis integumentis adducebant. hos sequebantur aucupes. hos equi quinquaginta pulcherri- mi, quos singulatim homines equis insidentes alijs ducebant. nam tanta sequitur castra impedi- mentorum copia, vt omnem propè credulitatem non videntium superet. Turcae enim non ea so- lum quae faciunt ad victus necessitatem conuehunt in castra, sed etiam quae spectant ad deli- tias, vt catulos Meliticos, catts, picas, psittacos, tanquam in villam ad praediorumque ama- nitatem, at non ad cruenta periculorumque plena castra proficiscantur. neque multum distat imperatorum Turcarum consuetudo ab illius Persae opulencia, qui sicut cum tam magnifica supel- lectile ab Alexandro superatus. Succedebant hinc manipulorum praefecti Bolucbassae vocati cum cristis albis supra frontem infixis magnis galeis, quae cristae constabant è subtilissimis plu- mis, circa quas aliae erant complures variorum colorum. his succedebant eunuchi omnis aetatis imberbes, quibus tres purpurati Feratus, Mustapha & Acmetus succedebant. post hos Mehe- metus solus, post quem primarius Visir, qui iudex est in castris. Hunc paruo intervallo seque- bantur centum & quinquaginta Solachi, qui pedites comitantur imperatorem equitantem, at- que assistunt in itinere, cum omnes sint quingenti. hi cristas superioribus similes gestant, figura differentes tamen, cum illi rotundas habeant, hi quadratas. hi à Zona ad genua candidum ges- tant operimentum, cothurnosque albos. acinaces habent & arcus & sagittas. his, purpuratis, quae praecedunt in vrbebus Chiausi vocati cum clauis ferratis, multitudinem summouentes; qui nisi clauis possint attingere despicientes è fenestris Imperatorem, sagittis impetunt; cum impe- ratorem non liceat è superiore loco impune despiciere. sequebatur chiaulos Solimanus pulcher- rimo, placidoque inuectus equo. nam quem equum consensurus est Imperator, Turcae praede- tente nocte dormire non permittunt, quo vis & ferocitas eius aliquantulum deprimitur. eius equi phalerae sunt arte Phrygionica laboratae. acinax pendet ex ephippio. ingrediens vrbum Phi- lippopolim Solimanus loquebatur cum Ferato Aga, qui pedes cum sequebatur à dextra; nam Turcae sinistram partem honoris gratia concedunt, quod ita liberiores habeantur acinaces. cum ipso Aga tres alij aderant ianitorum praefecti. Sequebantur tres adolescentuli, qui plurimum gra- tia valebant apud illum, quorum hic arcum & sagittas, ille vestem, ille aquam gestabat ad lauan- dum, inter quos & Imperatorem nemo potest intercedere. sequebantur pueri Imperatorii septi, quos currus cum serico operimento in folia argentea inciso, quem Henricus Gallorum rex dona- uerat cum pulcherrimis equis discoloribus, vehebatur in eo curru Solimanus in itinere cum Fe- rato, at vbi propius sunt vrbes, equum ascendebat. sequebantur hunc alii octo currus, quibus succedebat Calmader, qui est primarius quastorum equo inuectus pulcherrimo cum gemmatis phaleris eunuchus. hunc sequebantur viginti eunuchi questores & magna copia mulorum auro onustorum. erant enim equi ducenti & amplius, qui singulatim trahebant duos mulos grauatos duobus fassis coriaceis, in quibus magna copia signati auri & argenti vehebatur. sequebatur dein- de innumerabilis propè multitudo equitum, & spachoglani cum multis impedimentis. Soli- manus vrbum ipsam praetergressus erigi iubet tentorium in ampla planitie suo septo pro- pinquam in campis Philippicis, vbi Antonius cum Cassio & Bruto collatis signis dimicauit. Illud tentorium est ad sepi insignis vel potius oppidi formam extractum, ita vt pinnae, & palatia, & aulas habeat, cum interius duodecim contineat tentoria, habeatque ambitum fere trium sta- diorum. ad huius custodiam delecti sunt spachoglani, ad quod munus destinantur vbi per etatem exeunt è septo. inter hos & tentorium imperatorum thesaurus humi iacet superstratis tantum tapetibus, in singulisque angulis tentorii lanceae eriguntur cum caudis equinis variorum colorum. cum tantis praesidijs & impedimentis iter capiunt, & castra ponunt imperato- res Turcarum, quos infinita propè armatorum multitudo sequitur & praedit. à lateribus Solimanus neminem incedere volebat, quo liberior fieret prospectus. atque vniuersa haec mul- titudo vbi loci natura patitur, atque frequens est, in lunae semiplenae formam instructa solet incede- re. in his castris praeter eximiam obedientiam, illud etiam mirum visum est, quod eam ho- minum multitudinem nulla femina sequeretur. Dum Solimanus iter facit ad expeditionem Pannonicam, filius regis Persarum ratus fieri posse vt inter hos bellorum motus potiretur Babylo- ne vrbe antiquissima nobilissimaque Assyriae sita in ripa fluminis Euphratis, cum animi Turcarum ad quaevis potius alia bella conuersi essent, ad insidias moliendas animum adiecit. collectis igitur clam ac paulatim duodecim millibus hominum Georgianorum & exulum maiori ex parte, co- pias has in quibusdam vallibus vrbi propinquis, aut certe non multum distantibus occultat. ipse mercatoris habitu paucis comitantibus, nihilque tale suspicantibus Babylonis ciuibus vrbum ingreditur. Iubet sensum quosdam suorum tanquam mercatores vrbum ingredi, qui breui plures mille & quingentis ingressi sunt. erat illis imperatum vt in certum locum statuto tempore conuenirent, cum primum nox aduentasset. statuerat enim per noctem praefectum vrbis & omnes ministros obtruncare, vrbum diripere, resistentes trucidare. iussi erant illi etiam qui latebant in insidijs, ad idem tempus adesse. sed quidam exul arbitratus se impu- nitatem praeteritorum scelerum & ingentia praemia praeterea consecuturum ad vrbum acce- dens ad clam praefectum admittitur. rem totam aperit. demonstrat in quanto periculo & fa- lus ipsius & totius ciuitatis versetur. misi sunt qui accirent auxilia ab Esdrune praefecto, aliorumque finitimum locorum. Interim ad arma tota vrbe conlabatur. Babylon

perfatū clades.

Hustum ob-
fessum & ex
pugnarum.Filecum ca-
ptum.Paloda ob-
fessa & con-
cussa.

Stratagema.

mi in
ma ipe
olPaloda mu-
nitur.Copiæ comi-
tiorum.Danubij de-
scripti.

repletur tumultu, arma parantur ubiq; ad defensionem, Esdrunæ præfectus collectis repente quan-
tis potuit viribus, & quas summa celeritas temporis patiebatur, mox coniunctis copiis cum Baby-
loniis communi consilio in Persas impetum faciunt iam iam urbem inuasuros atq; instructos: pu-
gnatur acerrimè vtrinq; ita ut diu anceps fuerit victoria. Sed tamen Persæ numero multo inferior-
es ad extremum victoriam urbanis copiis concedunt, ac demum multi ceciderunt. Trucidatis no-
uem millibus suorum Persæ vix cum tribus millibus equitum in tutum se recipit. Solimanus eo nū-
tio Philippopolim delato ægerimè tulit tantarum rerum nouitatem per illud tempus præsertim
excitatam esse in illis finibus, ubi hostis esset potentissimus. Iubet omnes equites Asiaticos & Pam-
phylos inferiora stipendia tribus millibus merentes redire ad illos fines tutandos. Quæ dū geruntur
Babylone, Lazarus suendius nullam bene gerendæ rei opportunitatem prætermittens Hustum op-
pidum ultra Danubium obsidet, atq; audito Solimani itinere multo acrius concurrit & instat ut po-
tatur, ne cogere turcedentibus copiis infecto negotio recedere. At Transyluaniæ præfectus ut Sue-
dium ab illa obsidione reuocaret & retraheret, tres Sanzacchos in eum educit cum viginti armato-
rum millibus. castra repente inuadit, atrox sanè prælium committitur, veruntamen tanta fuit virtus
cesarianorum tantus ardor, tantum gloriæ desiderium in ea pugna enituit, ut cæsis pluribus decem
millibus hostium turcarum scilicet, Scytharum, & Sarmatarum captus sit præfectus & vnus e san-
zacchis. ceciderunt insignes Turcarum duces suendius, Filetus & Sicinus. capta sunt quædam bel-
lica tormenta, & multa vexilla, reliqui se fuga seruarunt, oppido deinde per illam victoriam potitus
Suendius castra mouet ad obsidendum Filecum, illo quoque oppido capto breui properat ad alia ca-
stella occupanda, quibus per famam victoriæ sine multa difficultate captis multis bellicos appa-
ratus colligit, seq; ad obsidendam Vinundriam accingit. Curtenis purpuratus contra cum octo mil-
libus armatorum partim peditum, partim equitum & viginti ac quinque bellicis tormentis Palo-
dam oppidum amenissimum Pannoniæ obsidet, quæ erant olim delitiæ reginæ Pannoniæ, distatq;
à Bregetio circiter triginta millia passuum, neque ita multo plus ab Alba regali. directis tormentis
per octo dies assidue oppidum concurrit tanto impetu ut disruptis prostratisq; muris vbiq; de-
fensores arbitrarentur sese in magno periculo versari si conatum expectarent. erat in oppido cum
præsidij Turigeorgius vir Pannonicus singulari virtute & ingenio, qui dum reparationem instituit
in locis opportunis saxi frausto impulsu globo ferreo magno ictu è menibus vulnerat, nō sine ma-
gno vitæ periculo. conualuit tamen breui dum Turcæ locum obsident, atque illi validissimis & cre-
bris conatibus munitionem inuadentes singulari defensorum virtute & constantia cum magna cla-
de repelluntur. Turcæ amplioribus tormentis sæpe displosis ita munitionem infregerunt ut oppi-
dani palam arbitrio hostium denique viderentur expositi, cum plures mille & quingentis globis fer-
reis fuissent contorti. Sed enim accidit præter omnem obsessorum expectationem ut repente obsi-
dio solueretur, oppidumque illud magno periculo sit liberatum. Nam cum puluerem quadringen-
torum cartorum lignatium è longinquo Turcæ prospexissent, arbitrati illum puluerem non nisi à
confertissima aia equitum posse excitari decernunt antequam inuadantur in tutum se recipere. His
accedebat quod Turigeorgius multos ignes distantes ab oppido circiter duo millia passuum accen-
di iusserat, atque duobus millibus peditum, quæ erant præsidia carrorum imperatum fuit vno tem-
pore ad significationem lætitiæ conclamare. Veruntamen iam duodecim Germanorum millia præ-
fecto comite Elfeftaino conuenerant Bregetium, qui ad ferendas suppetias Palodæ obsessæ mittebā-
tur. Sed quoniam iam adesperasset, Turcæ tanta trepidatione se recipiunt, ut multos cados pul-
ueris & tormenta & tentoria reliquerint, quo fierent expeditiores ad fugam. illa autem omnia cum
annona inuenta in oppidum sunt comportata. Turcis ad Albam regalem castrametatis auxilia Palo-
dæ sine controuersia conceduntur, missique sunt postmodo munitionum magistri & architecti,
qui oppidum diligenter explorarent an reparationes aptius fierent, vel oppidum euertetur, & so-
lo equaretur, apparuit locus multis de causis non esse deferendus, qui & facile resarci possit, & plu-
rimum conferret ad res bellicas, quare denuo munitur. Dum ita certatur varijs in locis intra fines
Pannoniæ, nuntiatur Solimani aduentus, copiarumque Turcicarum propinquare, quare patet bel-
licos apparatus esse maturandos. summa diligentia omnia igitur conficiuntur. conueniunt in Pan-
noniam circiter viginti equitum, sexaginta peditum millia, quæ copiæ missæ sunt è comitiorum de-
creto, & à varijs principibus, qui auxilia mittebant. instructæ sunt ad summum circiter trecentæ na-
sades, quæ ab vtroque latere communiter essent aduersus sagittas, quarum remiges quoque pugna
sunt apti. hæc & alia complura nauigia ad morem maritimæ classis nauigabant per Danubium, qui
fluuius est omnium fluuiorum Europæ maximus & amplissimus, quibusuis nauigijs tanquam ma-
re nauigabilis, ubi triginta saltem fluuios acceperit, cum plures sexaginta ingrediantur priusquam
in mare prorumpat, qui cum ipso alueum amplissimum communicant. Nascitur hic fluuius primū
in iugis Arnobæ montis è regione Raurici Germaniæ oppidi in finibus Rhetorum, atque per
innumeras gentes delapsus defluit per Dacorum regionem, per quam etiam Danubius appellatus
est, cum per inferiorem regionem defluens, & per Geras in pontum vsq; vocare Ister. erat & Na-
sadius & cæteris, omnibus nauigijs præfectus cum summo imperio Philippus Filoccus eques or-
dinis Melitenis vir Aquitanus impiger & rerum bellicarum gnarus cum tribus millibus armato-
rum. ad vehuntur Bregetium multa bellica tormenta ubi confederant copiæ Cæsarianæ ad diuertend-
as Turcarum vires à Transyluania, quia non carebant metu per hunc modum amittendæ Curte &
Strigoniæ. illa castrametatione futurum apparebat necessario ut distraherentur. iubentur aulici om-
nes, oēsque nobiles Vindeliæ sese ita parare ut proprijs sumptibus irēt ad bellū, quia Cæsar ipse in ca-
stra esset exiturus, quādo Solimanus ita lenex nō solū existet in castra, sed etiā longissimi itineris la-
bores

bores pertulisset. Ecchius Salma, qui cū summo imperio erat Bregetij, cū bona parte suarū copiarū
egressus, ut iussus fuerat, Palodā accedit, quā præsidij & cōmeatu munit, & cū quibusdā equitibus
Rispiam cōtendit, quæ vrbs est ampla circiter decem millia passuū distans à Paloda, non satis muni-
ta. eā per incurssiones explorat. iubet copias sublequi circiter mille passus distantes. Turcæ in hos ita
incurrētes duo tormenta displodunt, quare magna pars muri ex illa aeris repercussu vi prolabitur,
& in fossas deuoluitur. illa re perspecta Ecchius ratus id quod erat, fortunam sibi viam ad ingres-
sum aperuisse, iubet suos contento passu accedere, ac fortunæ benignitate quā citissimè uti, quæ
sua sponte muros ad ingressum prostrauisset. Sed cum nox iam aduentaret, negotium differtur in
diem crastinum; & quamuis Turcæ reparationes per noctem pro mœnibus extruxissent, tamen
Cæsariani postredie mane scalis admotis urbem capiunt. obuios trucidant. urbem diripiunt, deu-
astant, populantur, prædantur. Primarij Turcæ sese ad tumultum vrbis receperant, qui tametsi
se dedere nolebant, tamen vi capti ad vnum trucidantur, quia prius illi in captiuos omnes Cæsa-
rianos seruissent. Ecchius hac urbe tam repentino fortunæ beneficio præter spem capta relinquit
in præsidij Turigeorgium qui Palodam defenderat, ipse Bregetium redit. enimvero ex altera par-
te fortuna pro tot felicibus Cæsarianorum successibus non nihil calamitatum affert Leuenti præsi-
dijs, quod oppidum est in ea parte Pannoniæ, quæ magis uergit ad montes. illa enim cum exiuis-
sent ad prædam, obuia fiunt purpurato Curtenis, quare à Turcis circumuenta partim trucidantur,
partim abducuntur in seruitutem. Tattæ rursus præsidia, cum plurimum molestiarum Cæsaria-
nis inferrent, ita egerunt ut Ecchius egressus Bregetio coactus sit ipsam Tattam obsidere. missus est
qui sollicitaret Tattenses ad deditiōem promissis omnibus humanitatis officijs, sed responsum
est velle præsidia rem armis, non promissis experiri. non posse ciues promissis ad fedam deditiōem
compelli, nisi prius virtutem hostis superiorem esse cognouerint, cum melioribus parere, at non
paribus conueniat. se fortissimè oppidum defensores esse, quoniam purpuratus Curtenis polli-
citus sit auxilia ubi opus fuerit. Ecchius eo responso iubet sex muralia tormenta trahi in loca op-
portuna, & in eam partem oppidi dirigi, quæ visa esset aptior verberationi, atque debilior oppidū
ad expugnationem explorantibus. cum primum illuxit, mœnia tanto impetu concutiuntur, ut
nō parua pars illorū disrupta & aperta sit. Tattenses cōtra reparationes interius mira celeritate mo-
liri. defensiones erigere. nullum locum tutum vel facilem conatibus adinuadendum relinquere.
iubetur Villardunus tribunus cum suis cohortibus per apertam murorum partem oppidum ado-
ri, sed tamen periculo diligentius considerato captum est consilium salubrius & vtilius, ut colloca-
rentur in fossa mille sclopettarij, qui pube tenus essent in aqua. alij mille statuuntur in ea parte mu-
ri, quæ esset disrupta. Ecchius ipse ad portam arcis contendit. iussos omnes ad signum inuadere,
mox dato signo facit certiores. cum Turcæ omnes ad apertum prostratumq; murū defendendum
& ad illos propulsandos accurrerent, qui per aquam fossarum traiecerant, Ecchius portam arcis
inuadit cum suis copijs tanto impetu ut illam infregerit, ac vi irruerit. Turcæ ibi resistentes ad
vnum trucidantur, atque pauci sese in turrim seruantes deinde per quasdam condiciones se de-
diderunt. capti sunt Rispiæ Tattæque gubernatores, & quidam propinquus purpurati
curtenis. his successibus felicibus Cæsariani ad oppidum Gesterum signa conuertunt,
cuius præsidia visis è longinquo hostilibus vexillis relictis tormentis & omni bellico apparatu diffu-
giunt. Ischolchij & Vithaini oppidorum & quorundam pagorum homines tam propitia Cæsaria-
norum fortuna territi non audent resistere, sed contra inuidentes eam felicitatem ignem subij-
ciunt bellicis apparatus, atque Strigioniam fuga se recipiunt. hæc loca tametsi parum confere-
bant rei bellicæ, tamen deuicta tutius iter præbebant copijs Cæsarianis, cum nihil vel paruum ho-
stile à tergo sit relinquendum. nam neque distrahendæ ita sunt vires in custodias eorum quæ mit-
tuntur in castra, neque ad augenda sunt non necessaria præsidia aduersus incurssiones & populatio-
nes, neque locus præbetur colligendis copijs, neque proditiōes timendæ sunt à finitimis hostibus. ac-
cedebat his rationibus quod sublato esse videbatur receptaculum eorum latronum & prædonū,
qui Martelosi vocantur, quod genus hominum planè agreste est & inhumanum. nam ubi spes præ-
dæ apparuerit, nullum vel laborem vel periculum deuitant. Cæsar nondum exierat in apertum, sed
copias mittebat in castra, cum quia semper maioribus studebat apparatus, tum quia nondum ac-
cesserant omnia auxilia quæ expectabantur, cum sciret Solimanum Taurumnum profectum co-
pijs ibi aliquot dies expectaturum. Indictæ sunt preces pro Christianorum salute, & pro publica
Christianorum conseruatione. fit edictum pontificium pro fraterna charitate ut omnes pro fra-
trum incolamitate precarentur. atque ut preces illæ deo essent acceptiores, hortatur omnes Chri-
stianos ut se à peccatis expurgarent. Postmodo sublato est Iuliobonæ salubri edicto impe-
ratorio omne tripudiorum genus & ludicrorum, & musicorum concentuum, tanquam ir-
ritamentorum ad lasciuiam, crapulam, intemperantiamque omnem, & Dei contemptum,
cum nihil magis cogitandum esset inter illas molestias quàm quibus obsequijs iustissima Dei
indignatio per multiplicia scelera excitata placari, mitigariue posset. Interea auxilia quæ vel
vltro promissa, vel expetita Cæsari concedebantur ex Italia conuenerunt Iuliobonam: Adria-
nus Balleonus cum quibusdam cohortibus. Alphonus Castalius cum alijs. Comes Cameri-
nensis ab Allobrogum duce missus cum quadringentis sclopettarijs equitibus. Ghisus cum to-
tidem equitibus Gallis. sequani præterea trecenti equites, totidemq; Britanni conueniunt proprijs
sumptibus ad spem gloriæ. Albertus Lachus vir inter Polonos autoritate prestas, qui multa castella
possideret in Pannonia, accedit ad eandem expeditionem. Huc cū duodecim rhedis ad Cæsare profectū
secuta sunt tria millia Polonorū equitū more Pannonico indutorū, ne rex eorū videri posset fedus
tum

Rispiæ capta.
Leuenti opp.Totta capta
& Gesterū.Purpuratus
Curtenis
captus.

Isto uocabo

Ischolchij
& Vithainū
opp. capta.Supplicatio-
nes pro Cæ-
saris cōserua-
tione indi-
ctæ.Musica & lu-
dicra edicto
sublata.Alberti la-
chi auxilia.

Cosmi Florē
riæ ducis &
Senarum au-
xilia missa Ce-
sari.

Ferdin. Au-
striacus sum-
mus copiarū
imperator.

Ferrariensis
ducis pom-
pa exeuntis
ad bellum.

Ottouū opp.

Namfamus
pontem ex-
truere iussus
à Solimano.

Scloucum
opp.

cum Solimano violare. missa sunt à Cosmo Hetruriæ Duce liberali magnificoque animo, & semper ad defensionem Christiani nominis, Italicæque gloriæ prompto, tria lectissimorum, egregieque instructorum peditum millia, quibus stipendia per totum tempus belli sunt promissa. conuenerunt & septem vexilla armatorum Boemorum equitum Posonium militantium propriis sumptibus. Cæsar iussit comitē Salmæ & regione Comarię insulæ consistere, neq; inde iniusum discedere ante suum aduentum, cum consilium de Strigonia vrbe ampla & munita nō satis vile visum esset. cōnenerunt & mille ac ducenti equites Gunteri comitis Scuarburgensis, omnisque Lusatiæ, Bodurgii, Isburgiorumque equitatus, & Teuffellius cum mille equitibus militantibus propriis sumptibus. missi sunt equites trecenti cum octo tormentis muralibus ex Vratislavia. sic ceteri omnes auxilia ferentes conueniebant, classisque ad insulam Comariam instructa accesserat. collectæ sunt copię primū ad Altemburgum, quæ postea Bregetium missæ sunt. Dictus est summus rerum bellicarum imperator Ferdinandus post Cæsarem Archidux Cæsaris ipsius frater. ac magister tormentarii negotii Paulus Iaderensis. Cæsar ipse exiens in castra præficit aulicis Aracchium regulum. Dux Ferrariensis relicta principatus administratione Hippolyto card. patruo accedit Iuliobonam paulo post cū incredibili pompa ac magnificentia. exiit Iuliobona spectante Imperatrice & filiabus per portam oppidi cum magno equitum numero egregie instructorum & armatorum cum regali vel potius Imperatoria pompa. nam præcedebant viginti currus cum operimentis magnificè elaboratis, multoque artificio, quos tubicines duo paribus coloribus & artificio, hos parandorum hospitiorum magistri magnificè induti cum crucibus rubeis vtrinq; . his cursor succedebat, cui circiter triginta diuersa munia exercentes in castris. his trecenti sclopettarii equites cum fulgentibus armis, galeisque auratis, & integumentis brachiorum annulatis, qui singulatim breuem sclopettum & longiorem gestabant, vestesque habebant magnificas super armis. Horum præfectus vestibus induebatur arte Phrygionica picturatis. his succedebat sex tubicines, quibus duodecim pueri sericis vestibus villosis induti cū multis ornamentis aureis cum pulcherrimis equis omnes. his tres nobiles, his quinque equi ad usum Ducis designati cum aureis & argenteis operimentis picturatis, & in folia incisis variorum colorum, quibus insidebant pueri pariter induti. sequebantur & pueri cum galeis, qui lanceas quinque gestarent, & vnus qui cristam, quos puer gestans galeam ducis multis gemmis ornatam & affabrè factam miro artificio, cuius in summa parte insidebat aquila candida. sequebatur Dux ipse præfulgentibus armis indutus, quem trecenti nobiles armati, quinque simul incedentibus renidentibus armis, supra quæ serica habebant vestimenta varii coloris picturata. his singulis lanceæ & galeæ à pueris gestabantur indutis paribus ornamentis. his succedebant quingenti & quinque sclopettarii Cornelii Bentiuolii, & septingenti sclopettarii equites, tum viginti muli cum Atefinis insignibus. nam duo millia ferè armatorum dux Ferrariensis cum regali magnificentia adducebat in castra Cæsariana, quem Cæsar magna humanitate complexus est. Solimanus vbi primū Taurumnum accessit iubet per nuntios Hamfatum pontem tumultuarium supra Drauam fluuium excitare, quod nisi faciat, extremum supplicium minatur. Hamfatus accepto imperio non procul ab oppido Ottouo pontem satis firmum construere incipit, sed vis repētina aquarum diurnos labores Turcarum, atque vniuersum opus per noctem ita deuoluit pronò flumine, nullum vt indicium pristinæ opere appareret, atque spes omnis denuo erigendi appareret sublata. id ipsum cum aliis in locis quibusdam frustra tentasset, Iudereturque omnis opera, significatum mittit Solimano se nulli neq; labori neque studio neque diligentie pepercisse, sed fluuium omnino pontem indignari. Solimanus linteum subtilissimum mittit, iubet hunc laqueum seruare in suum aduentum, nisi pons fuisset extructum. Hamfatus territus impetatur magna celeritate omnia nauigia conuenire. ligna decidi è proximis syluis. vndique ad certum locum ad fluuium comportari. vt autem cito conficeretur iussi sunt omnis ætatis & conditionis homines ad opus conuenire, quo cum circiter viginti & quinque millia conuenissent nullo tempore neq; diurno neq; nocturno intermittitur, donec pons esset absolutus. eius longitudo fuit quingentorū passuū, latitudo quatuordecim. vbi arbore s propter profunditatem desigi non poterant, lintres concathenati sunt ferreis cathenis, quæ sese mutuis nexibus complecterentur. Ottomanicę copię, quæ primè in Pannoniam concesserant Drauam lintribus traicientes Curram versus iter ceperant, & ad Scloucum oppidum iam peruenerant. Nicolaus Sirinus vir eximie virtutis certior factus per exploratores Turcas complures ad arcem Soelium condisse nullo seruato ordine militari, tanquam ad venationem, at non ad bellum aduersus homines exiissent, mittit cum quadringentis expeditissimis equitibus, & octingētis peditibus Nicolaum Cobacum, & Gasparem Alapianum, & alios quosdam duces. iubet Turcas adoriri, & oppidum summo studio tentare si daretur facultas, & prædari ac succedere, atq; intelligere iter Turcarum. vbi Soelium ventum est, fit impetus in Mechmetum sub auroram. multis vtrinq; cęsis, præfecto Turcarum in proximis paludibus suffocato, ad quas per metum confugerat, tandem victoria fuit penes Cæsarianos, qui multam prædam Metubarrim reportarunt. Capta sunt duo vexilla Turcarum; quarum in summo erat argenteum pilum latum in quatuor digitos cum pomo argenteo ad calcem pili. in Pannonia itaq; variis in locis pugnabatur, nullumq; oppidum erat in finibus à rapinis & incursionibus liberum, rursusque Sirinus certior factus quod Halla purpuratus præfectus Teutoburgii non procul a Metubarri cum suis copiis confederat, repente per noctem castra eius nihil tale opinantis inuadit. Dormientes aggressus, cum nullum daretur tempus aciei instruēde, multos trucidat in morem pecudum, at præfectus ipse fortiter pugnās altera manu decisa capitur. Sed iam ingentes Turcarum copię conuenerant in Illyrium & Pannoniam, ac Mustapha Mysię superioris præfectus, & Socolouichius, & Carambeius Turcarum proceres non procul ab Ottouo oppido traiecto

traiecto Drauo flumine castra ponunt apud Soelium infra Ardanium, cū Solimanus esset Taurumnum. attracti sunt lintres aduerso fluuio, supra quos fieret pons ad Metubarris expugnationem, atque pons supra Danubium iactus iussus est infringi. Tum Carambeius & Mustapha Soclio aduent Teutoburgium. Inde conueniunt ad Albam regalem ad castra cum præfecto Curtenfi coniungenda, quos Hamfatus cum omnibus spacchibus sequebatur. Drauum primus omnium traiecit purpuratus Asiæ minoris cum exercitu vnà cum præfecto omnibus copijs, cuiusq; sub præfectura continentur omnes illæ regiones Europæ finitimę, quæ citra mare Aegæum cōtinentur. ibi in planitie non procul à Drauo fluuio erigitur tentorium imperatorium, quò vbi Solimanus aduenit, flumine traiecto castra firmat, quo de tota re bellica consultaretur, & omnes copię commodè transirent. Decernitur in comitijs vt Iula & Metubarris primū expugnarentur. expugnationum causæ fuerunt adductæ complures, & Iulæ quidem quia illa munitio plurimum conferret ad ceteras vrbes Pannonicas subiugandas; at Metubarris, non solum quia turpe esset, parumque decorū pati illam munitioem validissimam esse hostilem intra viscera regni Ottomanici, vt ita dicam, sed etiam quia multæ molestiæ subditorum ita demum aboleri posse putabantur, quibus assidue vexabantur gentes finitimæ. Nam Cæsar semper firmissima præsidia ibi & Iulæ habere consueuerat, easque munitiones omnibus rebus egregie instructas conseruabat. illa præsidia modo egressa vexabatur à Turcis, modo Turcas ipsa infestabant, erantq; quasi aggeres validissimi, aut firmissima propugnacula aduersus omnes impetus hostium. compellebant Solimanum ad eius loci præsertim expugnationem frequentes subditorum populorum lametationes & querelæ, cum grania damna sepius inde paterentur. Nam cū Drauus neq; vadari possit facile, & multas faciat paludes equis inaccessibiles, cum fierent nudinæ apud Curtam, aut in aliis emporijs eius regionis, Metubarris milites lintribus coriaceis affabrè factis, ita vimina decisa è propinquis syluis fundo alligabant funiculorum infutorum beneficio, vt ea flecterentur ad pondus ingressorum remigum, & nauigij speciem vsumque præberent. traiciendis fluminibus. Vbi traiecissent solutis aut etiam abiectis vininibus nauigia in morem castrensiū poculorum coriaceorum contracta & complicata ferebatur, donec ad aliud flumen veniretur. Sic fiebat vt multam prædam, & rerum preciosarum, sæpius in oppidum reportarent cum multis finitimorum lacrymis. Inuitabat Solimanum loci etiam ipsius potiundi desiderium, cum oppidum munitissimum esset, putareturque propè inexpugnabile. Est enim Metubarris in finibus Pannoniæ, vel, vt alii maluerunt, Illyrii, in quodam lacu sita inter amplissimas paludes mediocri profunditatis, quæ nisi per duos pontes non potest adiri, quorum alter orientem spectat, alter occasum. sunt autē pensiles & subductiles vtrique, vbi verò est aditus duo habet præualida propugnacula è gleba lignisq; catenatis & mutuo nexu contextis. Habet duo suburbia, & quasi vicus munitissimos, atque arcem formę quadratæ. Inter vtroscque vicus profundissimæ sunt fossæ plenæ aquarum fluentium. præerat hiçce munitionibus, vt dictum est, Nicolaus Sirinus vir Pannon strenuus cum mille & ducentis peditibus. Turcæ qui Iulam vel ante aduentum Solimani per obsidionem tentauerant, sed ob aquarum copiam imperfectum negotium reliquerant, his decretis in comitijs militaribus redeunt ad eandem obsidionem, cum Solimanus triginta & sex hominum millia destinasset ad illam expeditionem, cuius summum imperatorem dicit Parraam purpuratum. Solimanus ipse signa sua conuelli iubet ad expugnandum oppidum Metubarrim. Prius autem Soelium & Teutoburgium accedit, parumque distans ab oppido castrametatur. missus est Græcię purpuratus ad explorandum ad expugnationem, atque egressa præsidia commisso minuto prælio multos Turcas trucidant cum parua suorum iactura. Solimanus inde ad oppidum Diui Laurentii confedit, id distat circiter mille passus à Metubarri, quo conuenerunt multa Turcarum armatorum millia, pugnatur leuibus præliis. deinde Vebier & Achanus Turcarum duces castra mouent, & in vineis Metubarri finitimis consistunt. postridie minutum prælium ab aurora inceptum ad meridiem vsque protrahitur. pugnabatur ita quotidie in aduentum vsque Solimani, cui purpurati collem cedunt, oppidumque cingunt obsidione. Solimani tentorium in colle erigitur, ad cuius aduentum edita sunt laticinæ signa multis displois tormentis, terque repetita vno tempore ingenti Turcarum omnium vociferatione. Metubarrim itaque latissime tentoris planitiem vbi que tegentibus obsidetur. tracta sunt tormenta. repleti corbes viminei, & gleba repleti ad protegenda tormenta & tormentorum ministros. comportati sunt fasciculi lignorum ad aggeres extruendos, qui profundis fossis vallantur. habebat in castris Solimanus, vbi Metubarrim ventum est, plura ducentis armatorum millibus, cum Transyluani copię non parua, & Mysiæ inferioris, & ingens Scytharum multitudo conuenisset. Aliam partem misit ad obsidendam Iulam, vt diximus, alia pars ad populandum Mysiam superiorem contendit, quam protegebat Carolus Archidux princeps eximius & singulari prudentia ac fortitudine cum triginta millibus armatorum. Iulæ præsidia nuntiatis felicibus Suendii successibus, mira quadam alacritate, animique ardore ad gloriæ desiderium incitantur. repente obsidentium castra inuadunt. intra vallos irrumpunt. magna fortitudine in Turcas impressionem faciunt. circiter quinque millia hostium trucidant; inter quos ceciderunt tres Sanzacchi & purpuratus Tibisci, ad quã victoriam plurimum contulerunt ferrea triangula sata in locis opportunis per noctem ad transfigendos pedes equorum; quòd inuentum fuit Prosperi Columnę in Insulibus. contulit etiam plurimum cuniculus quidam in ipsos Turcas excauatus. nam præsidia paucis amissis captiua insignia Turcarum & multa spolia reportarunt in vrbem. Sirinus vbi primū patuit Turcas aspirare ad obsidionem, summa diligentia omnia necessaria comparauerat. iusserat omnes arbores oppido propinquas succidi. hortos deuastari. ligna, quibus sibi non opus esset, succendi. portas oppidi

Socliū & Ardaniū oppi.

Iulæ & Metubarris expugnationis causæ.

Coriacę nauigia.

Metubarris descriptio

Parraus summus imperator expugnat Iulæ ductus.

Metubarris obsessa. Solimanus copiaz.

Caroli Archiducis copiaz.

Clades Turcarū ad Iulā. Triangula ferrea Prosperi Columnę inuentum.

Oppidi fax & terra oppleri tam lata, vt globis tormentorum possent resistere: vbi primum Turca oppidum obsidere iussit Sirinus, conuocat tribunos & centuriones & reliquos milites, quos ad sustinendos fortiter bellicos labores cohortatur. Proponit gloriam, quam sibi possunt per presentem opportunitatem apud omnes posteros comparare memorabilem, docet virtutem & laudem suam esse in rebus duris & arduis magnam, cum nihil mediocre facere possit quemquam gloriosum. Demonstrat necessitatem fortitudinis, cum aut libertas aut vita sit necessario amittenda, quae utraque per virtutem solam defendi possunt. proponit hostis arrogantiam Deum plerunque habere aduersarium, nisi quantum humana peccata oppressorum vitionem retardent. non esse timendam multitudinem inquit, cum saepius ingentes exercitus virtute paucorum retusi sint & infracti, quod ne longius repetatur memoria, demonstrauit virtus recens Melitensium, vnam esse viam salutis in ferro positam, cum hostis ubiq; vel libertatem vel iugulum petat. aperit non esse propriam ducum illam fortunam, sed communem omnibus militibus vel fortasse etiam ducibus leuiorem, cum parua ratio priuatorum apud barbaras auarissimas gentes habeatur, vbi nulla sit magna spes redemptionis. se velle in omnibus subeundis periculis priuatum esse, & ad omnes bellicos labores pro communi salute paratissimum, nulla in re se a ceteris differre, nisi vt pareatur vni ad conseruandam omnium salutem. vt autem ad omnium salutem conspiratio quasi diuino quodam vinculo religetur & contineatur, neque quis deferatur in ipso articulo temporis ab religione astrictis, prior ipse iurat maximum & venerabile iuramentum, per sanctissimam trinitatem vnum Deum Iustitiae & aequitatis praesidem se nunquam salutem aut defensionem cuiusquam pro viribus deserturum, atque eandem fortunam cum omnibus subiturum. Petit vt omnes idem iuramentum iurent Germanico more, qui est vt digitum indicem detectis capitibus extollant ad eius iuramenti comprobationem. id non facientes rebelles censentur. Iuramentum ita proponitur quod iurant maximum iurandum, Deo & Caesari se ipsos consecrare, neque communem fortunam deserturos. Hortatur post modo vt aequis animis Gasparis Alapiani pareant imperio tanquam summi imperatoris si se de medio fortuna belli tulerit. Proponit extremum supplicium non parentibus imperio duam, vel literas a Turcis accipientibus. Si quae inuenta sint prohibet resignari, sed comburi iussae. vetat sub capitali poena fieri conuenticula, quae nulla sunt vel in suspitione carentibus vrbibus permittenda. vetiti sunt & milites secretius inter se colloqui. enimuero hortari animos militum, & erigere propere iacentes, vtile est, sed iuramentum quiddam superuacaneum. nam censere omnes viros bonos esse, & obseruantes iuramenti, ridiculum est. putare postea metum vereri iuramentum, penes demens; cum metus semper ferè obliuiosus sit, & quasi ebrius. his actis Sirinus censet omnes copias, & quos haberet intra mania tractandis armis aptos, qui homines inuenta sunt trecenti supra duo millia. Turca ad Merubarrim castrametati, vt dictum est, vallis & aggeribus & omnibus reparationum generibus se muniunt per summam Ianizzerorum industriam aduersus bellica tormenta oppidana; quibus extructis res agi coepta est frequentibus ictibus sclopettorum, & sagittarum, cum oppidani constitissent intra moenia ad portam nouae vrbis, quae tela a circumstantibus Turcis in oppidum iaciebantur. Aliportus tormentarii negotii magister apud nouam portam aggerem ducendum curat apud hortum regium & eius fossam, quod iubet tormenta quaedam maiora trahi ac dirigi. Vbi visae sunt esse factae satis opportuna verberationes, Turca summo conatu oppidum inuadunt. certatur cominus & eminus omni missilium telorum genere. Sed tanta fuit virtus defensorum, vt Turca magna clade accepta repulsi sint in castra. reditur ad verberationes & ad muros prostrernendos. adiuuat operam Turcarum siccitas caeli & militum diligentia cum palus vicina & lignis & gleba & varia materia vel è longinquo comportata ita repletur, quae reliqua erat, vt omnino magna ex parte facta sit accessibilis. cepta est arx interior multis tormentis concuti, quae verberatio diu noctuque fiebat. post verberationem oppidum secundo magna alacritate intraditur. pugnatur vtrinque magna virtute sed tamen Turca accepta non leui clade demum reijciuntur. Sirinus quia captiuos haberet multos Turcas inbet trecentis capita amputari, & spectanda Turcis supermenibus exponi, quod facinus tam immane Turca tanta cum animi indignatione ferunt vt quasi furore impulsu oppidum repente adorti sint. pugnatur acerrime non tanquam pro gloria, sed tanquam pro vita & sanguine & iugulo singulorum capitalibus odijs. nam his vltio suorum, illis defensio rerum omnium erat proposita. ceciderunt multi vtrinque ad extremum victoria fuit penes oppidanos. reditur ad verberationem, oppidum nullo tempore interiecto concutitur. Solimanus quia propinquus esset castrametatus, & iam corpora caesorum corrumperentur, grauissimeque olerent coactus est transferre tentorium, ac recedere ne tabescentium cadauerum foetorem perferret. Turca interea missi sunt nonnulli ad castra Caesariana recognoscenda, atq; ducenti & quinquaginta equites istud faciunt, qui a fronte Strigoniam versus explorant. exeunt in hos è castris Caesarianis equites complures, qui spe praedae castra sequebantur ducibus Cechino Florentino & Nicolao Tosino, sed illi summa celeritate se seruant. Iula & ipsa cingebatur grauissima obsidione, cum Turca pluribus è partibus erectis tormentis illam acerrime verberarent, & per ruinas murorum ingredi conarentur, multaque è suis amissis saepius defensorum virtute sunt reiecti. Scythae palantes finitima quaeque per id tempus populabantur. ad quinquaginta pagos praedati sunt, omnia vel ferro vel igni deuastabant, cum parui Suendij copias utpote paruas facerent. Sirinus post multos conatus diuturnos

diuturnasque verberationes cognito periculo in quo versabatur antiquo oppido defendendo, illud primum succendere statuit, & a nouo multa industria separare. nam rebarur futurum illud quod breui euenit, vt Turca vetus oppidum summa vi concuterent, quod fit à tribus lateribus. Turca enim ductis aggeribus & fossis paulatim illi propinquant, quod fit pontis cuiusdam beneficio facti Aliporti opera è lignis, gleba, multaue alia huiusmodi materia magno studio comportata, quia curabat vt repleta palude ex illa parte arci propinquaretur. Turcis enim propter exitum tum militum tum etiam castra sequentium & operarum multitudinem facile est vel profundissimas fossas vrbium replere, vel montes, vt ita dicam, congestis è terra conuoluere quocumque libuerit. nam milites & insignes duces vel corbes ferre, vel implere, vel terram effodere non indignum milite putant, & omnia militaria munia obire, quae vel expugnandis hostibus vel tuendis castris necessaria sint. Quare quot militum, tot operarum millia in castris Turcarum inesse putanda sunt. ad illum pontem extruendum magno fuit adiumento ingens camelorum multitudine & equorum & mulorum, qui multa è longinquo comportarunt; quae animalia, vel homines materiam ferentes ne ab oppidanis offenderentur, multae sunt erectae reparationes, per quas vltius procederetur supra pontem iis assidue proferendis. nam, tanquam vallos castrenses multos saccos lana & bambasio & consimili molli materia plenos proferebant, quibus tecti vbi fiunt menibus propinqui, defensores inuadunt, & sclopettis, sagittis, omnibus missilibus telis & globis minorum tormentorum infestant. neque ita multis praeliis commissis Turca veteri oppido potiuntur paucis è suis amissis, oppidanos partim pugnantes trucidant, vt multi aduersus paucos, partim in arcem fugientes includunt.

Turca nulla munia aut labores bellicos se indignos putat.

LIBRI DECIMI SEXTI FINIS.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS

LIBER DECIMVS SEPTIMVS.

IVRCAE veteri oppido Metubarrī ita per vim potiti, rati victoriam esse viam ad victoriam quamque proximam, in magnam spem veniunt arcis etiam potiundae, cum arbitrarentur defensores, qui super fuerant illa accepta insigni clade ita consternatos esse, ita territos & afflictos, vt vix audent arma sumere ad defensionem. Idcirco illo felici rerum successu iam facti elatiores pluribus è lateribus aduersus arcem verberationem instituunt, multisque viminibus & lignis & varia materia substrata sibi viam struunt ad illam expugnandam. Illud facile fiebat per mensem sextilem, quo tempore propter anni siccitatem aqua propè vniuersa exiccata fuerat. Huc accedebat quòd coelum mirificè erat sudum, neque quid difficultatis apparebat

futurum præter limum tantis viribus aduersariorum, quæ aduersus oppidum parabantur. nam tamen Turcæ proceres sibi certissimam victoriam proponebant, quia neque multitudini neque diu turnitati oppidani diutissimè possent resistere, à quibus exclusa erat omnis spes auxiliorum, tamen quia videbant id sine multorum insigniorum sanguine & cede fieri non posse, Sirinum hortantur ad deditioem. Magnis & honorificis pollicitationibus sollicitant vt experirent an auro possit iubiugari & molliri, qui nulla vi ferri haecenus inflecti potuisset. Sed vana fuerunt omnia Turcarum promissa, cum ille constantissimè ac pertinacissimè se velle defendere munitionem responderet suæ fidei commissam, at non proderet hostibus. Neminè posse facere legitimam deditioem rei alienæ. Perendam esse à Cæsare huiusmodi deditioem, non ab eo, qui nullum ius habeat sine proditio nis turpitudine & infamia. Cæsar, vbi copiæ conuenissent, censebat cõiunctis castris Strigoniam iam esse inuadendam, per quam opportunitatem Turcæ possent ab obsidione Metubarris & Iulæ reuocari. Neque enim vtile fore censebat, neque Imperatoris existimationi conuenire, cum tantas haberet copias, pati vt hostis intrepidus quæcunque libuisset loca oppugnaret sine vlla Cæsarianorū molestia. res in consultatione quorundam posita diligenter consideratur. cognoscitur adesse ducenta & amplius hominum millia in illis finibus. Si accedatur ad eam urbem expugnandam, alterum horum necessarium fore, vel vt turpiter recederetur ab obsidione, si tot millia armatorum opem ferrent, vel collatis signis dimicaretur, pugnareturque de summa belli, quod videbatur maxime periculosum, cum Cæsaris copiæ neque ad dimidium quidem Turcicarum accederent, quæ etiam parua essent inter se consentientes, parumque obseruantes militaris disciplinæ. Nam Pannonum & Italarum præsentiam non satis æquo animo ferebant Germani parum in hac re sapientes, cum Itali ad restringendum commune incendium Germaniæ confluxissent. tanta enim dissensio erat inter has nationes, vt coacti sint Itali & Pannoni, & ipsi parum alioquin inter se amici, concordibus animis ad mutuam salutem aduersus Germanicam iram conspirare, cum ad arma ventum esset & ad tormenta vsque bellica vtrinque, quam seditionem vix Cæsar & Dux Ferrariensis consopiuit. Nam periculosum erat si è duobus nationibus auxilia mitterentur, ne altera æquo animo alteram ferret ab hoste trucidari, atque ita amba periret. Si ex vna tantum, ne nimis esset imbecilla. præterea si dimicatum esset in ijs finibus, parum amittere poterat Solimanus, qui ante thesaurum in tutum perdu xisset, quam fortunam belli tentasset, & pauca castella erat in periculo constituturus, cum longū ite fugæ pateret, at Cæsar omnia propè amisurus erat si fortuna belli parum feliciter aspirasset. his rationibus non apparuit Cæsari, neque ceteris sapientibus proceribus Strigoniam esse tētandam, quia pugnandum non posse propter acerbiteriam frigoris & tarditatem anni vt Solimanus diutius in ijs

Sirinobile re
sponsum.

rationes re-
uocantes Ma-
ximilianū à
pugna.

finibus

finibus moraretur. Iula autem & Metubarris ita videbantur validæ, itaque munitæ munitiones vt tandiu possent vires hostium sustinere, quandiu liceret esse sub dio. Sed Iula vbi multos conatus Turcarum pertulisset, atque singulari fortitudine præsidia restitissent, multis cæsis per frequentia Turcarum certamina, iam ita erant defessa & afflicta propter assiduos labores, vt vix se possent sustinere, quia nullum tempus neque nocturnum, neque diurnum concederetur ad quietem. Præerat Iulæ Cazarinus dux, qui vbi putaret se non amplius ferre posse obsidionem, tenuit per nuntios, se dedere Transyluano. Illud cum assequi non posset, necessario se dedit Partao purpurato his conditionibus. Vt integra conseruaretur omnibus præsiidiis & ciuibus libertas & vita. Vt omnibus militibus armatis exire liceret cum carris & impedimentis. Vt ciuibus hæc omnia seruentur. Vt darentur obsides à Turcis, cum quibus possent discedere donec in tutum peruentum esset. ad maiorem verò rerum prædictarum securitatem Turcæ etiam ipsi obsides petunt. illis vtrinque datis obsessi excedunt. At Cazarinus per simulationem amicitia ob fortitudinem ad purpuratum adducitur, & præter foedus ac pactiones in vincula conicitur, reliqui milites vbi abessent circiter mille passus, à duabus confertissimis globis Turcarum circumueniuntur. cum præter spem inuaderentur, sese ad carros colligunt. diu atrox & cruentum prælium committitur à Germanis præsertim, tamen cum pauci ingenti multitudini non possent resistere vincuntur, profligantur, caduntur: pauci se fuga seruarunt intra quoddam Cannetum, inter quos insignis fuit tribunus militum Bernardus Rotenus. Quidam autem putarunt hanc urbem deditam esse per proditioem, atque accusatus fuit Cazarinus apud Cæsarem, qui cum summo studio diligentiaque procurasset libertatem quo se defenderet ab illis criminationibus iniuste datis, id obtinere nulla ratione potuit. Solimanus ita Iula potitus, quæ vrbs erat antiqui regni Transyluani, iubet significari Transyluano se illam ciuitatem reddituram si sibi dissoluerentur quadringenta nummum millia, quæ absumpsisset in bellicos sumptus. Cum vero Transyluanus se non habere tantum pecuniarum respondisset, Turcæ Solimani nomine ipsi urbem occupant. Solimanus enim vbi primùm redierunt, qui ad exploranda castra Cæsariana concesserant, iam animo aliquantulum in illum erat infenso, quia querebatur Transyluanum per multa mendacia Turcas ad eam expeditionem alexisse, cum denunciasset Byzantium Cæsarem esse inopem & mendicum. non posse multas copias colligere. magnas & implacabiles atque sine numero habere controuersas cum Germanis principibus, cum ipse multa equitum millia in illam expeditionem promississet, atque omnia longe secus se haberent. nam retulerunt illi in castra, Cæsari magnum adesse equitum ac peditum numerum, atque multa tormenta, classem ingentem, omnes apparatus tantis rebus necessarios. fortunam potius Turcarum arce-re tantas vires ab aggeribus, quam militare consilium. his addidit Solimanus futurum vt Transyluanum mendaciorum pœniteret. quæ etiam a Solimano perscripta, missaque sunt ad Transyluanum. Transyluanus aduersus illa excusatione vitur, se deceptum fuisse à fidelissimis alioquin exploratoribus. Pannonas multa promississe, qui propter timorem tantæ multitudinis Turcarum ab ijs promissis fuisset retardati. Postea Solimanus vniuersam indignationem in Curtilem præfectum cõuertit, qui non opportunè pontes extruxisset, ex quo Rispia & Vatta fuisent captæ. Inde effectum est vt capite huic amputato Transyluanus procul abstiterit. Armenia præfectus purpuratus Metubarricæ expugnationi cum summo imperio curat vt super cratibus contextis arx inuadatur, quam summo conatu Turcæ certatim occupare atque grauari contendunt. Sed tanta inextimabilisque est defensorum virtus vt Turcæ magna clade accepta statim, coacti sint redire in castra circiter duobus millibus suorum amissis & duobus vexillis. reditur ad verberationem, atque aperiendam ampliore commodioremque viam ad conatus arx à tribus partibus concutitur; ab Hafedia, à propugnaculo monti, & ab altero portæ propinquo. Ianizzeri repente irrupturi per incurSIONEM ipe- rarunt se arce posse potiri, sed conatus omnis fuit irritus. Vbi vis ferri non sufficeret, ventum est ad sarcula & cuniculos. Excavatur cuniculus montem versus, quod fit tanta celeritate ac diligentia, vt intra triduum quiuis posset vnus per viam subterraneam in oppidum accedere. illuc pulueri & lignorum materiae comportatae mox ignis subicitur. sed cum interius exploratus esset cuniculus, & aduersus illum alius excavatus, irritus fuit, & omnis parata materia frustra combusta. Illud vero non mediocri fuit detrimento rebus oppidanis, quod ignis vi tormentorum in arcem coniectus magnam partem ædificiorum absumpsit, quod factum est monitu cuiusdam transfugæ, qui monuit Turcas tormenta dirigere in bellicos apparatus. atqui tanta erat globorum circa arcem ob strepentium & glandium & sagittarum procella, nemo vt posset ad defensionem accedere. Inuaditur summis viribus propugnaculum portæ propinquum, cuius defensionem præerat ipse Sirinus. ibi tanta virtute pugnatur, vt Turcæ iam bis cœperint recedere. Sed cum vis ignis serperet inter pugnandum, ita vt pulueri tormentario arcis propinquaret, cuius magna copia erat apud portam, cum non posset vno tempore & hostibus & igni resisti, paulatim cum trecentis militibus se se in partem arcis tutiorem recipit, vbi erat tutissima atque commodissima receptio, quia igne accenso in maximo omnes erant periculo repentini incendii. iacet portas arcis occludi. milites qui reliqui fuerunt, ad vnum sunt trucidati. mulieres & pueri qui essent ætatis habilis ad iter in seruitutem abducuntur, reliqui omnes cæsi sunt. Illam vero arcem, in quam Sirinus se receperat, arx cingebat exterior, quarum vtraque fossas & moenia & aggeres habebat extremos. at enim muri ita erant in quadam parte coniuncti, vt facilis & sine impedimento ex altera in alteram arcem pateret accessus, neque minor arx in eo angulo, qui cum maiore coniungebatur, erat munita, quia satis maioris arcis patrocinio protegebatur. Ibi vna tantum erat domus, ipsius Sirini domicilium scilicet, cum loca cetera, quæ essent pulueri tormentario, & seruandis tormentis

Cazarini &
Iulæ deditio.

Turcarū per
fidia.

Cõditiones
oblatae Tran-
syluano pro
Iula.

Transyluani
fraudes, &
mendacia mo-
lesta Solima-
no.

Metubarricæ
pugnada præ-
fectus purpu-
ratus Arme-
niæ.

Metubarris
incendium.

Hh accominoda

accommodata, & annonę varii generis leguminibus & carnibus salitis & vasis vinariis & oleariis vno infelicissimo incendio arsisent cum omnibus victui necessariis in arce vetere. adiuvit fortuna incendium, quia ventus flammam non leuiter sollicitauit. capta sunt à Turcis rormeta omnia, quę erant in arce vetere, quibus vsi sunt concutienda noua & expugnanda. erant in arce noua sexdecim tantum cępēstria tormeta, reliqua venerunt in potestate victoris. erat parua omnino annonę copia in noua arce, quare multi iā inedia moriebantur. Turcę vetere arce potiti aliquatulum quiescunt à pręlijs. Interea classis Turcica, quę per litora Calabriae & Apuliae totiusq; Italię incursiones fecerat captis multis Christianis, & in miserimā seruitutē abductis iter faciēs non procul à faucibus Apolloniae rursus applicuit ad Cimmeros Thracię populos, qui annuū tributum non curassent dissolue re. iubet Pialis circiter octo millia peditū exire, atq; in Cimmeros impetū facere. contra, Cimmerij cognito Turcarū aduentu deferunt summum imperiū rerum bellicarum gubernatori suę prouincię, atq; omnes circordibus animis ad defensionē arma capiunt, colliguntq; ad decē millia armatorū. vbi Turcę circiter octo millia intra regionē processissent, ab his obuijs inuaduntur tāta virtute vt Turcę multis ē suis cęsis coacti sint quāta fieri posset celeritate cursim ad naues refugere. Sunt autē hi populi vocati Cimmerij ab oppido Cimmerio quondā celebri perantiquo, quod fuit in regione Illyrij nō procul à Bosparo Thracię, homines planē agrestes, feroces, bellicosi, perpetuisq; prędationibus assueti. Sed qm̄ regio montibus abundat asperrimis ac difficillimis, quę sunt tutissima receptiones Cimmerijs, vbi res parū feliciter succedant, ita factū est vt Turcę desperata regionis expugnatione inde abscesserint, perq; sinū Corcyreum nauigātes ad urbē Nicopolim sitā in sinu Ambracio cōtenderint, vt remis, alijsq; instrumētis classī necessariis instrueretur. Turcis ab nauigātibz Illyricę collectę copię oppidū Turcarum Viuizzā intra suos fines adoriūtur, cuius in pręsidijs erāt quadringenti Turcę, quo per vim armatorū potiti Turcas omnes trucidant, atq; oppidum diripiūt. His ita succedētibz nuntii mittuntur ad pagos oēs, hominesq; mōtanos, quibus obnuntiat, nisi arma cū reliquis ceperint ad cōem libertatem salutemq; protegendā, omnes in morē atrocissimorū hostium trucidatū iri, atq; puberes iugulatum tanquā proditores patrię & cōis libertatis. Nam cum natura loci sit munitissima propter insuperabiles montiū asperitates, per ridiculum Cimmerijs videbatur vt Turcis parerent, cū liberi esse possent, atq; situs beneficiū omnes exterorū iniurias facile coerceret. quibus accedebat quod circiter quindecim millia hominū colligi possent, satis valida pręsidia ad quasuis exterorū irruptiones. reliquum erat oppidū exiguum tanquā quadam sine propugnaculis turris Despostum, cuius in pręsidijs erāt ducenti Turcę distantis à mari ad mille passus. Illud etiā attractis duobus muralibus tormētis inuadiūt, & expugnatur. Turcę trucidāt ac diripiuntur. Sic pro soluēdo tributo, Cimmerij cū Pialis in eos asperius exiuisset, se ab imperio Turcarum prorsus liberatū. At uacuti verō paulatim interea numerus hereticorū succreuerat, & eorum qui nouā religionem cōplectebantur, quod ipsum fit in proximis quibusq; oppidis atq; vrbibus, & pręsertim Bagani in regione Neruiorū & Valentianę. nā cum hi in catholice religionis obseruātes se uere cepissent, coegerunt omnes catholicos ex illa religione excedere, & propter metum diffugere acerbissimorum suppliciorum, quāuis Aurantius princeps, vt apparebat partes catholicorū pro virib⁹ defenderet. ad eā nouę religionis meditationē impulit maximē Belgas timor nouę quęstionis Hispanę, ad quam tuendā apparebat inuitare vicinitas & cōmunitas cęterorum Gallorū, & multorum Germanorum, quare cęptę sunt haberi conciones in vniuerso Belgio magno populorū omnium Belgarū concursū. cęptum est etiā sacras templorum imagines vbiq; impiē demoliri. Turcę verō in finibus Pannonię frequentes procurrebant ad fines vsq; Austriacos, & ad Pessium, cum Transylvanus etiam cum Pannonibus copiis & Scythicis traiecto fluuio Tibisco populabundus agrum Austriacum hostiliter deuastare conaretur, & trucidare & abducere colonos. Sed Carolus Archidux princeps non solum magnificētia animi & probitate clarus, verum etiam fortitudine & peritia rei bellicę insignis, cum collegisset ad triginta armatorum millia, non patitur suos impunē vexari. hostem non modo fortiter sustinet, sed etiam frequentibus incursionibus & ipse vexat, cum nihil tam insulsum sit, quā concedere hosti quietem, quem infestare possis, & ad eius arbitrium pugnare. Nam hostis nisi vexetur, id fieri existimat propter metum vel ignauiam vel imperitiam rerum bellicarum, quare semper elatior fit & insolentior omnibus damnis inferendis. at non placatior. Carolus igitur bonam partem suarum copiarum mittit superiorem Mysiam versus Florelio Turrio duce, quę copię magna alacritate regionem ingressę multa & animalia & homines capiūt, & mox Illyrium quoque percurrunt Argirutum, vsque vbi in vnum conuenissent Banni Illyrici, Embrotiique Austriaci vires oppidum Castenaucium prętergressę. Cleuę pręfectus auditis his incursionibus exiens ad eas impediendas multa armatorum millia educit, Saumque fluuium traiecit. Nascitur hic fluuius ē paruis fontibus apud Carnos populos, atque ad radices montium Liburnię, ingrediturque Danubium apud oppidum Taururum. harum copiarum aduentu audito Caroli copię relicta oppugnatione Argiruti, quod erant iam iam aggressurę primam aciem hostium mira alacritate adoriuntur atque in fugam vertunt. pręfectuū illarum copiarum vulneratum capiūt. omnes Turcas trucidant, atque Bannus ex altera parte cum ad oppidum Solonē accessisset quatuor Turcarum millia habet obuia. cum iis pręlium committit, bonam partem eorum trucidat. reliqui dissipati partim capti, partim ceduntur ab insequentibus, partim in proxima castella fuga se seruant. Carolus ipse aduersus Turcarum impetum interim cum reliqua parua parte copiarum suarum ad protegendam Valeriam regionem atque Iapydiam fortissimē constiterat, atque confederat inter Darum & Muram fluuios, cum modo ad Perouiam modo ad Rocheburgium consisteret, cępiusque impetus hostium refrenarit, & profligari, vt apud Pappam Sifopam versus ducibus Turige-

Turcę à Cim merijs fuga ti.

Viuizza ca- pra & dire- pta, à Cim- merijs.

Despostum oppidum.

Valentianę & Bagani hę resis. Aurātius Ca tholicos de- fendit.

Caroli Archi ducis virtus.

Sani descri- ptio.

Caroli Archi ducis castra- męratio.

Turigeorgio & Turrisferreo. nam hi circiter oētingentos Turcas vno pręlio ceciderunt, & tribus ca- ptiuorū Christianorum millibus libertatē restituerunt. Cęsar pontē fieri iusserat apud Bregetium confidens, per quem insula Comaria subsidia posset accipere, si opus esset. at Turcę inter Curtā & Pestam oppidū, ne vires si opus esset mutuis auxilijs essent disiunctę. Mahometus ex altera parte Al- ba regalis pręfectus Solimani consiliarius & Sanzacchus cum aliquid cuperet scire per captiuos de consilijs Cęsarianis, exit cū mille equitibus. Castris Cęsarianis propinquus sit obuius quibusdā ca- ris. hos capit & abducit. exeunt in hunc quatuor vexilla Ferrarolorum, equitatusq; Pannonicus. cō- mittitur cruentū pręlium. multi Turcę ceciderunt. recepti sunt cūrri. Mahometus captus. Ferdinā- dus Archidux in finibus Cassouię & ipse castrametatur cum multis millibus armatorum, vt eos si- nes ab incursionibus Vauode Scytharum & Turcarum tueretur. Neq; Suendius quidem vlli vel in- dustrię, vel studio deerat cum sapius excurrentes Turcas & regionem inuadentes adoriretur ac truci- daret. Dūm ita multis in locis vno tempore pugnatur in finibus Pannonicis, multiq; insignes pro- cures in certaminibus Metubarris caduntur, inter quos fuit Agā Ianizzerorū, tres purpurati, & prę- fectus Asię minoris. Captum est ab oppidanis Imperatorum vexillum, quare magnopere iratus est Solimanus, quod tam exiguum oppidum suis viribus tamdiu cum tanta Turcarum clade posset, au- deretque resistere. Illam indignationem incitabat etiam nuntius, quod audiuerat Medorum regi- em in regionem Georgianam hostiliter ingressum ad duodecim millia Turcarum trucidasse, mul- taque castella & vrbes cepisse. iis rebus nunciatis iurauit Solimanus se vel si vniuersus exercitus es- set amittendus velle omnino Metubarri potiri. nec multo post iam senio confectus, multisque la- boribus itineris defatigatus, quo pepulerat illum reguandi cupiditas, atque ira percitus repente coe- pit laborare. sanguinis profluuio. Idcirco in ea ætate natiui caloris inopia victus, qui totus tamen videtur esse in sanguine breui vitam cum morte commutauit, sicuti sibi à Francisco Giuntino Flo- rentino viro rerum astronomicarum peritissimo prędictum fuerat, cum annos ferē quadraginta & octo regnauisset cum multa felicitate, fortuna plerunque cum eius principis sapientia conspiran- te. Mahometus vir singulari ingenio & prudentia veritus mortuo Solimano, ne rumor in castra dederetur, quod in occultatione huiusce mortis appareret consistere salus rerum omnium pręsen- tium, & Ottonianici Imperii conseruatio. primum diligenter secum perpendit quō pacto id con- sequi posset, ne rumor in Turcica & inde in Cęsariana castra penetraret. Cum solus conscius es- set mortis medicus, qui assisterat Solimano, quę repente accidit, dedit ingentes pœnas eius scienti- æ, docuitque quam secretę res principum sint deuitandę. nam Mahometus veritus ire hic medi- cus rem patefaceret, illum euocat ē tentorio, & iugulari in suo conspectu imperat. nam sanē in ma- gno discrimine tantus thesaurus positus erat, qui statim direptus fuisset, si res fuisset patefacta, in- ter nationes pręsertim auarissimas & prędę auidissimas. curauit igitur Mahometus & rem occulta- ri, & non intermittere Metubarris expugnationem donec Selimus imperium cepisset, ad quem perue- niebat iurē hæreditario. Continuo itaq; literas dedit ad pręfectum Byzantii Scanderum, quę illumi- de rebus omnibus certiorē facerent, eumq; hortatur vt nuntiu statim mitteret ad Selimum, quia negotium indigebat summa celeritate. Sed quoniam tumultus ferē excitabatur in castris, quia per- multos dies imperator à nemine visus fuisset, Mahometus re cum quibusdā proceribus spectare si dei cōmunicata Solimanū balsamo perunctum induit vsitatum more, atq; in sublimi throno collocat in loco adumbrato intra tentoriū, quem spectandum ē longinquo cum maxima reuerentia propo- nit. ipse significationes non nullas reuerentię presentibus omnibus & obsequia edit tanquā cum il- lo loqueretur. cū nemo propius accedere ausus esset propter nimiam obseruātiā res credita est si- ne fūco & fallacijs. Tum paulo post vt res magis conseruaretur, accendertq; pugnātes ad Metubar- rim, & occultaret dolorem ac lacrymas ē morte imperatoris perceptū, quas lacrymas continere non potuisset, egressus ē tentorio, percunctatibus quid dignū lacrymis accidisset, respondit Solimanum cum à pristina valetudine, quę leuissima fuit, conualuisset, iurauisse magnum iusturandū se impera- torum omnes proceres acerbissimo mortis genere torqueri, qui Metubarri expugnādum sibi sus- cepissent, nisi intra biduū illud caprum sit. an non hæc iustissima & maxima causa lacrymarū est in- quit, si tot viri fortes crudelissimē necentur? ita vero impulsī sunt Ianizzeri audita imperatoria indi- gnatione ad oppidū inuadendum vt denuo obstinatissimē, & quasi furore quodā agitati adoriretur. Sed tamē virtute fortitudinēq; Metubarriorū pręsidiorum repelluntur edita magna vtrinq; cla- de. Tum paulo post renouatur conatus quāto maioribus posset viribus. Diu fit anceps belli fortuna, quod per multū spatiū perdurauit, in quo Sirinus nulli neq; strenui neq; prudētis ducis officio de- fuit, modo suis cōfirmandis, modo huc illuc carsitās rebus necessariis consulēdo, modo fortiter pu- gnando. nā repulsi sunt deniq; Turcę per magnā virtutem defensorum. Turcę vbi ita repelleretur, neq; possent arce per arma pręsentia potiri, iubentur cōuenire multi, tantaq; multitudo se ad reuo- uandū conatum parat, vt proxima quęq; densissimis armatorū aciebus tegerentur. Sirinus his ap- paratibus visis cū pauci milites essent superstites ē tot certaminibus, omniumq; rerum inopia pre- meretur, nullūmq; locū iam amplius esse reliquum defensionī videret, iubet ex annona parari cō- uiuium. Post prandium magnificis vestibus induitur. capit Philippæos trecentos in viaticum, si ela- beretur. sinā cecidisset, pręmium victorię viro forti, & diebat ne hostis quereretur se virum fortē si- ne pręmio victorię superasse. Capit gladium optimi temperamenti, & scutum ferro oblectū. Sūsos ad fortitudinem hortatur & ad viā sibi ferro per acies hostium aperiendā, quę vna reliqua spes erat salutis. Docet fieri non posse vt in illa arce se diutius tueantur, in qua vel si conarus hostium milites repulserint, tamen inedia sit omnibus moriendum, cum pręterea incensis ædificijs & omnibus belli- cis apparatibus oporteat esse sub dio, omnibus aeris iniurijs expositos. alterū horum necessariū esse.

Ferdinandi Archiducis fortitudo.

Medorū bel- lum.

Solimani mortis causa ira & auaritia. Astronomia vis.

Arcana Prin- cipum quam periculo ple- na.

Solimani mortui cor- pus vt vius ostensum.

Stratagemā.

Sirini extre- mus conatus & oratio.

vel viuos in miserimā seruitutem in perpetuū abduci, atq; infeliciter id totum quod superest vitæ rāquam iumenta degere, vel fortunā tanquam viros fortes gloriosè & summa cum laude experiri, memorabilemque; victoriā apud omnem posteritatem tētare. vitam cōem esse cum omnibus anima libus, at gloriosè vel viuere vel mori, id vnum propriū esse virorum fortium. Non esse magnopere timendum, cū Deus & fortuna belli plerunq; viros fortes protegere consueuerit, sicuti omnis desidia & ignauiā & timiditatis Miseria fidissima & perpetua sit socia. pręstare se proprię virtuti, quā arbitrio & incertę fidei immaniū barbarorum credere. futurum enim si quis ex hoc periculo clabatur, vt celeberr & illustri sit apud omnes nationes. profitetur se primū exiturum, quem si omnes fortiter imitentur ac sequantur, nemini dubiū fore quin tanquam rapidissimus fluiuius per castra hostium erumpentes vel ad vltimos castrorū aggeres penetrēt, atq; in tutum se recipiant. Dat vexillū Laurentio Iuranischio. cum omnes se proprio animo ad sequendam necessitatem esse demōstrauissent, iubet se sequi. omnia tormenta, quę iussa fuerant attrahi ad portam, aperta porta in accurrētes expectantesque; Turcas, vno tempore disploduntur, inter quę vnū erat insigne frustis saxorum plenū ad portā arcis. His displosis per recētem fumum & cedes statim Sirinus cū ense striō & scuto erūpit, quem milites omnes, qui erant paulo plures ducentis singulari fortitudine pugnando sequuntur. ceptū est certamen super ipso ponte arcis, atq; cum ita pugnando diutius processum esset, Sirinus glande trāsfigitur, quo vulnere in capite accepto humi cecidit. Milites morte tam strenui ducis deterriti, tamen nihil fortitudinis remittunt, tamen ad extremū cum parum distarent ab extremis Turcicorum castrorum aggeribus, cum multi pugnādo cecidissent, iam pauci a multis & diuturna cede defessi trucidantur. capta est arx, omnesque ibi inuenti abducti in seruitutem, & postea crudelissime iugulati. Sirini caput abscissum fronti membrana cum inscriptione. Caput Comitum Zigheti, pręlongis clauis affigitur, qui clauis per tempora vtraque in occiput penetrarent, atque caput ipsum clam per noctem intra Cęsarianos aggeres fuit deportatum. Post eam victoriā Mahometus iubet omnia bellica tormenta signa edere lętitię, quod viuum adhuc Solimanum cum quibusdam proceribus fingeret. Mutua conuiuia ad lętitię significationem fiunt vbique in castris. tantę cladis magnitudinem visus est etiam aer grauius tulisse, cum Danubius ita excreuerit, tanque turbidus per triduum defluerit, vt esset omnibus vsibus humanis eius aqua inutilis, & ventorum vis inusitata omnia Turcarum tentoria cum incredibili fragore contulserit ac repente prostrauerit. ceciderunt in illa expugnatione ac varijs certaminibus Metubarris circiter viginti & quinque millia Turcarum, inter quos fuerunt quatuor purpurati, & alij Turcæ non parue autoritatis. capta sunt Metubarris multa bellica tormenta, sed pleraque; disrupta & infracta. erant enim ad cętum canones, quos Sirinus vbi desperasset de salute, iussit puluere impleri quo disrumperētur. Cęsar ad duodecim millia armatorum mittit ad Albam regalem, vbi decem millia Turcarū castrametari intellexerat, cum quibus copiis partim equestribus, partim pedestribus viginti mittit cępēstria tormenta, & Turigeorgiū cum mille equitibus Pannonibus. Hi factō itinere magno studio Turcicis castris propinquant. quidā progressi Turcas extra vallos ad pugnam alliciunt, qui cum nulla ratione adduci possent, imperfecto negotio reditur in castra, quod in loco nimis tuto confedissent. Neque; verō classes, quę per Danubiū nauigabant prorsus ociose fuerunt, quoniam Cęsarianę naves cōmissō prello cum Turcicis nauigijs non procul ab insula Comaria decem Turcica nauigia demergūt. triremes nauiculas exploratorias Turcicas ita insectantur vt nonnullas ceperint, reliquas cōquassatas fugientes vel ad urbem Strigioniam vsq; cōpellunt. Cęsar si diligentioribus exploratoribus vsus fuisset, vbi confedit Bregetiū cū octoginta millibus armatorū, totq; copia collectę essent Archiducum, cum nō minima pars rei militaris collocanda sit in exploratorū diligentia, vniuersam Pannoniā Turcica molestia liberare in perpetuū poterat, vbi decessisset Solimanus. Nam meo quidē iudicio vniuersa facultas bellica constat ē tribus his partibus: quarū si qua defecerit, totum negotiū bellicum labefactatur. vna est diligentia & fides exploratorū, aliud imperatoris prudentia, aliud celeritas agendi sapiēter decreta: quę si cōiuncta fuissent Cęsari per id tēpus, facile poterat gloriosam & omnibus seculis maximē memorabilem consequi victoriā. Sed noluit fortuna, vel Christiano nomini atq; felicitati inuidēs, vel gloriosissimę familię Austriacę, quā tot insignibus victorijs & triūphis varijs tēporibus illustrauit, vel nō tulit Ottomanica fortuna eā familiā vno tēporis momēto atq; vno prello propē delere, quā per tot ætates ad tantam imperii amplitudinem prouexerat, & quā tandiu victricem & gloriosam seruasset. neque; placuit vna diracatione tantū splendorem paulatim cōparatum simul euertere per tot fortium virorum cedes. Nam didito & dissipato rumore de morte Solimani, si dimicatum esset totis viribus cū exercitu carente imperatore, quod cognitū fuit Cęsari per captiuū magnę autoritatis, qui se sponte ad tormenta obrulerat, & ad supplicia, si viueret Solimanus, facile victoriā poterat cōparari. Habebat enim secū in castris Solimanum, vt creditū est, incredibile propē auri & argenti copiam, qua si potius fuisset Cęsar, cuius vires duxisset formidabiles, & oia tamē, quāuis non tā opulentā victoriā, studia mortaliū cōsequitur. Nā thesaurus per multos annos ex amplissimo imperio cōparatus aderat, qui accedebat ad quadringēta millia librarū auri & amplius, quod tantū premiū preter imperiū & gloriā victori proponebatur. Est enim Ottomanicorū Imperatorum consuetudo cū ipsi exeūt in castra, vt suos thesauros nemini credāt, q̄ arbitrētur haud facile inueniri posse virū bonū, neque; experiendū esse an inueniat. cuius fidei & integritati tantū auri rectē credatur, ingēs nimirū premiū perfidie. nā facile imperiū occupare posset, qui tanta stipēdia & munera posset dare perfidie socijs. Inde fit vt in castris etiā magna diligentia thesaurus muniatur & seruetur, cuius muniendi hęc est consuetudo. Imperator tanquā anima exercitus in mediō castrorum suum tentorium erigit, circa quod credis præualidis munitioibus circumfissit ianizzēri. intra eos aggeres nemo veriatur, præter

Sirini mors:

Sirini caput.

Danubij inundatio. Turcę cessi in expugnatione Metubarris.

Bellicę facultatis partes tres.

Thesaurus Solimani in Pannoniā.

Castrorum Turcicorum forma præserte Imperatoris.

præter ministros imperatori seruietes, aut purpurati si aduocentur. extra fossas quę ambiunt primum septum ac vallum imperatoris, saculi coriacei auro argentoue pleni, humi deponuntur, qui locus altissimis aggeribus fossisq; profundissimis septus, muniturq; validissimis delectis præsidijs, & multis tormentis. Neque; huc quidē patet cuius accessus, cum neque; conueniat neque; vile sit vt milites vagentur totis castris, præter loca suę nationi assignata, cū publicę vię & communia fora castris tantum singulis nationibus conueniant. extra has fossas reliqua militaris multitudo erigit sira tentoria, quę suis & ipsa fossis & aggeribus muniuntur. Cęsar autem neque; captiuus neque; exploratoribus credidit Solimanum interijisse, quia non videbatur consentire rationi vt tanta barbararum gētiū multitudo tam suapte natura effrenis & auara, sine imperatore tam quæta esset, tantaq; obseruantia vbique; seruaret disciplinam militarem. Sed enim Mahometi calliditas & prudētia ita fecit, vt non mortē modo imperatoris diligentissimē occultaret in tanto imperij, rerumque; omnium Turcarū periculo, verū etiam quietum & tranquillum imperiū sine vllō tumultu, ad quem peruēniebat, in manus tradiderit, cum tanto exercitui in diuersis locis simulatis mādatis imperatoris moderatus sit, Ianizzeros frenarit, Metubarris oppidi propē inexpugnabilis victoriā adeptus sit, Selimum in castra ē lōginquis regionibus tuto acciuerit. Adiuuit hanc Mahometi calliditatem fortuna, quia cū Solimanus ducenta hominum millia in Pannoniā adduxisset, eas copias in plures partes diuiserat, quia parum formidaret Cęsarianū exercitum vt & numero multo inferiorē, & parum consentienti bus inter se animis. Nam vbi primū in castra Cęsariana ventū est, ceperunt Germani a Pannonibus & Italis, atq; Pannonibus ab Italis dissentire, donec Itali cū Pannonibus ad cōem defensionem propter Germanorum iniurias coacti sunt conspirare. conferebat plurimum etiā rebus Turcicis vt bellū in varijs locis vno tēpore gereretur, quia non solum ita animi Turcarū a morte Solimani ad varia negotia & expectationē essent distracti, suppetebatq; copia cōmeatum facilius, sed etiam quia res Cęsariana in plures partes distracta siebat debilior. Nā confert rebus bellicis potentioribus maximē, si fieri possit, vt plura sint castra vno tempore, plures hostes, plures exercitus, plures imperatores, vnus castris saltē aduersus hostem nō multo inferioribus. Vt enim facilius vnus ignis extinguitur, quā si plures extiterint eodē tempore, ita facilius est vni, quā multis exercitibus simul resistere, a quibus multa simul calamitosa inferuntur. Nam si copię Solimani in vno tantū negotio essent occupata, præterfuebat inuuliter propē breuitas tēporis, cum hyems in illis finibus infestissima sit, grauissimāq; aduersaria rebus bellicis propter acerbitatē magnitudinemque; frigorū. hac de causā Solimanus miserat aliā partem copiarum ad oppida inferioris Pannonię recuperanda, aliā ad capiendā Iulam, ipse confederat ad expugnandā Metubarrim magis munitam, quo sua præsentia animos suorum inflāmaret ad desiderii victorię: neque; lōge diuerso cōsilio & arte fuit Solimani mors, quā Cimonis Atheniensis imperatoris occultata. Mahometus oppido Metubarris potitus, quia esset deuastatū & propē solo adæquatū per crebras verberationes vi tormentorū, partim vi pulueris incensū post receptionē Sirini, quo tempore corruerunt menia & ædificia non sine Turcarū clade, curat in staurandum, muniendumque & omnibus rebus necessarijs instructo firmissima præsidia imponit. exeunt interim ē castris Turcarū ad viginti millia eorum, qui castra spe prædę sequebantur. faciūt incursiones in agrū Cęsarianum in Pannoniam. obuia quęq; ferro ac igni miserabiliter populātur, in quos exit Austriacus equitatus. multos prædabundos palantesq; obruncat; reliquos ita frenat vt a rapinis abstineretur. Istud ipsum facit Turigeorgius Palodę præfectus. Suendius eductis copijs & quibusdā bellicis tormentis muralibus attractis oppidum Croffonorgam obsidet ac verberat. cōiectis quadringentis ferē globis ferreis, murisq; disruptis & prostratis ad inuadendū, cogit oppidanos ad deditiōnē, qui cum arbitrio victoris se deditissent præter præfectū & eius familiam oēs trucidati fuerunt. Partaus accepta Iula per deditiōnē rebus omnibus vrbanis, vt postulabat bellica ratio, cōstitutis si gna conuellit ad profectiōnē, atq; cū Turcicis Scythicisq; copijs cōtendit ad obsidendā Vinundriā. Dux Ferrariēsis acceptis infelicibus nuntijs Iulę & Metubarris expugnationū princeps sapiens & rerum bellicarū peritissimus hortatur ipsum Cęsarē ad Bregetium summa diligentia muniendum, qđ futurum esset firmissimū propugnaculum aduersus oēs incursiones Turcarum, quando capta Metubarris & Iula Turcæ omnibus sublatis impedimentis ad Possoniū vsq; possent excurrere. At enim vbi conciones illas nouę religionis in Belgio non pauca vrbes admisisent, succresceretq; in dies numerus hereticorū, copie aliquot militares cōscriptę sunt duce Thoulusano viro Belga circa Antuerpiā. illę vbi ad Osteruelam pagū conuenissent ad protegēdos suos, is est primo lapide distās ab vrbe, ad Scaldim fluiū, repente ab equitatu Parmensis gubernatricis opprimuntur ac delentur duce Beauuoisio regulo. Romę ex illa publica audientia, quā superius cōmemorauimus, vbi Pōtifex multa flagitia cōmitti intelligeret, vt fit in amplissimis & frequentibus ciuitatibus, multosq; nefarios esse & libidinosos homines, salubri lege sustulit oīa scorta & lenocinia, & oēs quę marium libidinis essent proficite; quia publicę officinę libidinis publica sunt incitāmēta ad omne genus turpitudinis. Illud cū in ceteris vrbibus parum honestū sit, Romę certē, vbi ferē oēs externi religioni dediti castitatis profitentur cū vel sacerdotes sint, vel iam se sperent futuros, oīno videtur esse tollendū. in adulteras verō nimis seuerē visus est quibusdā animaduertere, quas flagris tamen cedi tantū publicē iussit, sed nimis etiam clementer ac leuiter. nam vsitata impunitas rem facit videri leuiorem. Sed apud multas nationes capitale supplicii & est & fuit adulterio propositum ob sceleris magnitudinē, in quo vno violantur sacra iura matrimonij, & fides vtrinque; data, & contaminatur honestas familiarū, & adulterini filij patrimonium legitimis furantur legitimi crediti, & mariti grauantur alienis filijs alendis, quę omnia contra humanas, diuināsque; leges omnino in vno scelere cōmittuntur. & qm̄ ludi omnes & alea præcipuē sunt res humanę vitę perniciosę, in quibus nemo vir bonus tēpus inuti

smo gicm?

Opportunitates occultandę mors Solimani.

Capta Metubarris instaurata

Crudelitas Suendij.

Ferrariensis ducis monitus.

Libidinis officinę Romę sublata.

Adulterij flagitia.

Ludi & alea sublata.

liter consumpserit, non minus in aleatores & lufores omnis generis animaduertendum duxit, quā in iniuriosos, & sibi ipsis perniciosos homines, quos exilij condemnauit. Neq; id solum quia nemo debet sibi facere iniuriā, sed multo magis quia blasphemiae & inimicitiae & larcocinia & familiarum euerfiones solēt alex. pictarumq; chartarum, & oīum horum ludorum necessaria esse a seclā; inter quae lenocinia lasciuia, ocij, intemperantiae qui vitam degat, is planē vir bonus esse non potest. Non enim ita inutiliter profundendū est hoc breue vitae spatium qd nobis concessum est à Deo, vt maiorē eius partem in crapula, somno, ludis absumamus. Pontifex deinde animo ad res ecclesiasticas cōuerso perpetua lege iustulit oēs regressus, ne in genus quoddam mutui, vel mercaturae sacri prouentus transirent paulatim. Scander praefectus Byzantij veritus ne per opportunitatē tantarum rerum nouarum Ianizeri iuniores tumultuarentur, diriperentq; pro arbitrio oīa Christianorum Hebraeorumq; bona, ac multa nefanda & crudelia cōmitterent, vt sit per huiusmodi tumultus, consilium cepit prudentiae & mirae calliditatis plenum. nam lectis literis de morte Solimani statim se missurum inquit auxilia quae posebant. simulat illas literas imperatorias sibi missas fuisse, quibus iuberetur deligere decem millia Ianizzerorum in demortuorum locum in expugnatione Metuprearris, & Pannonicis munitionibus. Imperatur omnibus Ianizzeris vt excederent ad statutū diem ex vrbe Byzantio, & in locum amplum conuenirent distantem ad duo milliaria, vbi commode censerentur ac deligerentur, quibus assignarentur mortuorum stipendia. Ianizzeri qui nondum ordinaria accipiebāt stipendia militaria incredibili alacritate ad imperatum locum conueniunt. Selimus accepto nuntio paternae mortis magna celeritate conuolat Byzantium, atque in via habuit obuium primum Boftangium regij palatii praefectum, qui biremem expeditissimam, magnificentissimamq; instructam adduxerat, quam conscendens Byzantium prorpat. Delatus ad portam Septi ex oppido Chiefredo breuissimo spatio Imperator ibi primum salutetur, atq; tunc primum mors Solimani fuit in vrbe Byzantio cognita, quae summa celeritate defertur Venetias ad senatum, atque inde velox nuntius ab oratore Caesaris ordinario Vito Dorimbergensi Turrio viro clarissimo, & magnis negotijs tractandis exercitato ad Caesarem missus septima hebdomade Iulio bonam à die mortis nuntiauit, Selimus vbi descensionem fecisset, in thalamum imperatorium magnificentissimum introducit, qui est multo auro & gemmis preciosis ornatus. Ianizzeri vbi salutati noui imperatoris famam accepissent, qui omnes ad iussum locum extra urbem conuenerant, cum se ita delutos esse intelligerent, re aegerrimē ferunt, atq; tumultuari propē incipiunt. Sed cum promissum esset solitum munus vbi redissent in urbem, quod est centū Sultaninorum, qd nomen est monetae aureae Turcicae, & vt nouus Imperator publicē obequitaret, omnis tumultus, omnisq; controuersia placata est. ceterū Selimus vbi primum in throno imperatorio confedit cum magna solemnitate ad significationē laetitiae duo pocula optimi vini siccauit, atq; initium sui imperij ita auspiciatus est à cōtempu suarum sacrarum legum, per quas vini vsus Turcis est omnino interdictus. Visus est sanē quibuidam id esse argumentum quod eo imperatore vini vsus concederetur, at rem altius perpendentibus molestum id apparebat, quod non leue argumentum posset existimari imperatoris futuri neq; religionis neq; fidei aut legum ciuiliū satis diligentis obseruatoris. statim verò atq; imperatoria insignia suscepit, & in se de Ottomanicis imperatoribus referuata confedit, iubet edictum fieri publicē vbiq; Byzantij huiusmodi, Beatorum locus & gloria sempiterna concessa sit animae Solimani, viuatque diu; temperque augeatur foelix regnum Selimi nostri imperatoris. Id ipsum summa diligentia per vniuersum imperium promulgatum est, ne prius mors Solimani, quam Selimi coronatio audiretur, ad populos te dandos, & in pace retinendos. Deinde è palatio egressus obequitans per urbem vniuerso populo se ostentat. accedit ad Iobi sepulchrum, qui locus cum moenibus coniunctus, vbi omnes imperatores sacrificare solent modo verueces, modo alia animalia, quae post dantur pauperibus. Distributa est magna pecuniae copia. post preces & gratias dijs actas magna cum pompa & laetitia redit in palatium. His ita actis quia plurimum refert vt ipse quā citissimē adisset in castris, continuo Byzantio ad oppidum Castrum nigrum, & Scedram incredibili celeritate peruenit, quod iter triduo conficitur. credebant nonnulli quod in castra profectus esset statim Iulio bonam inuasurus, cum sit Ottomanicorum imperatorum institutum vbi primum imperium suscipiunt, aliquod memorabile facinus patere neque id solum vt accepti à maioribus imperij fines dilatent, sed etiam ne maioribus virtute inferiores & degeneres appareant, quos adaequare certē, si non superare se velle contendant fortitudine, prudentia in rebus bellicis, & gloria rerum gestarum. erat suborta suspicio Caesarianis quod nouus imperator Iulio bonam esset inuasurus non solum ob praedictas causas, sed etiam quia dicrotum & trircem miserat in Pannoniam cum globis ferreis, tribus millibus sclopertorum, ac multis bellicis apparatus per aduersum Danubium. His accedebat quod Scander purpuratus veniebat in Pannoniam terrestri itinere cum centum iumentis auro argentoque onustis, & centum carris, centum & quinquaginta equis portantibus bellicos apparatus. Agebat Selimus, vbi saluatus est imperator, annum aetatis suae tertium post quadraginta. Seuero aspectu, propē formidabili intuitu, nigris pilis, adulto temperamento vt videbatur. Sed ita obesus vt colli breuitas appareret eximia. Qui dum prorpat in Pannoniam, in mari Oceano cum ingentes classes Daniae Sueuorumque regum nauigarent instructissimae sunt obuiae, atque atrox bellum nauale committunt. Hi enim Reges non modo per imperatorium edictum non sunt placati, sed multo etiam magis incitati ad ampliores bellicos apparatus faciendos, & classes in septentrionali pelago comparandas. tanta igitur vi tormentorum, omni que telorum genere inter hos dimicatur, vt insignis clades vtrinque accepta illataq; sit, atq; litora eiectis caesorum cadaueribus vbiq; tegetur. nā ad duodecim millia inuenta sunt corporum eiectorū, ac caesorum sensim fluitantiū. Atuacuti au-

Stratagema.

Chiefredum oppidum. Selimus imperator saluatur. Viti Dorimbergensis Turrij diligentia.

Ianizzeri feroces. Selimi aditus & auspicia imperij.

Selimi edictum.

Turcarū Imperatorū institutum.

Selimi forma.

Sueuorum Danique regum clades.

Atuacuti au-

ti autem quoniam seditiones in dies succrescebant inter nouae, veterisque religionis defensores, cū catholici vndique exagitantur, Aurantius, vt diximus, veteris religionis defensor ad catholicos aduersus insigniores ciues proceresque eius ciuitatis protegendos cum plurimum posset, praestaretq; autoritate & beneuolentia omnibus ciuibus ita conatur rem componere, vt omnes discordiae concopiterentur, atque has conditiones cum praefectis Atuacuti sanxit, & cum Scuieto Burgomastro, qui supremus est magistratus ciuitatis, donec aliud decretum fuerit atque institutum in frequentibus Belgarum comitijs. 1. Primum ne catholicorū conciones, sacra, vel alia munia ecclesiastica impediatur neque turbentur ad auitam religionem spectantia; neque alio quouis modo, aut per quenquam magistratum curent vel patiantur turbari. 2. Ne liceat habere conciones aut munia nouae religionis in templis, cenobijs, aliisque sacris locis, nisi his in tribus locis inferius nominatis, Khranam videlicet Pauli Vanghimeri, vbi copiae solent censerī, in area Liquerquicij siue viridario, vbi telae ad candorem sollicitantur, & in pratis Xenodochij apud viridariū Balistricorum. 3. Quod si quis horum locorū haberi non possit, tunc liceat alibi habere quemuis eiusdem amplitudinis. 4. Vt his in locis liceat habere conciones omnibus diebus feriatis & dominicis, atque si nullus dies feriatus fuerit in hebdomade, liceat istud ipsum die Mercurij. 5. Vt si concionator solitus aliquo impedimento distineatur, alius in eius locum possit succedere. 6. Vt omnes concionatores & ministri in regionibus catholicae Maieitati subditis iuramento affirmant, vel apud principem Aurantium, vel apud insigniores magistratus, atque profiteantur se fidem & obedientiam Regi praestituros, obseruatosq; in omnibus negotijs. 7. Ne licitū sit aduersus vel redeuntibus à concionibus villo teolrū genere armari, quae possint offendere, ensis tamen & pugio nemini sit interdictus. 8. Vt vniuersa vrbana multitudo pareat magistratibus, opemque ferat publicis oneribus sustinendis, sicuti mos est, & sicuti reliqui ciues tenentur; atque vt ceteri omnes tranquillitatem, conseruationem, publicam salutem tuendam procurent, & procurare teneantur. 9. Vt omnes concionatores ab iniurijs, seditionibusq; concitandis abstineant, neque insurgant aduersus magistratus, vel aduersus homines alterius factionis & religionis, neque contumelias dicant. ita tamen vt illis liceat reprehendere vitia in ordinata, quae reprehensio non habeatur pro seminibus seditionum. 10. Vt princeps habeat delectum è magistratu, qui possit adesse illi vbi erunt delecturi aliquem ministrum ad dioecesim ecclesiarum, aut vbi illi de aliqua re ad religionem spectante pertractabunt, vt fides fieri possit apud principem vel vrbis magistratus. 11. Ne alter alterum subannet, aut aliqua ratione deludat ob variatam religionis, sed omnes teneantur ad mutuam defensionem, si quis iniuria affectus fuerit. 12. Ne quis aut huius, aut alterius regionis possit iustitiam impedire vel capiendis fontibus, vel puniendis, atque castigandis qui templa ipoliarint, aut alia quouis de causa. ita tamen vt nocentes per iudices, at non per alios, puniantur. 13. Vt princeps & magistratus protegant non solum veteris religionis homines, sed omnes habitantes in vrbe, qui tranquille concorditerque vixerint nulla habita veteris aut nouae religionis differentia. 14. Siquis seditionis initia iecerit, ille per iudices puniatur pro scelere magnitudine, neque id possit à quopiam impediri. 15. Vt colligantur duo millia pedatum ad vrbis custodiam, qui communibus stipendijs habeantur, ad opprimendas seditiones, si quae insurrexerint. 16. Vt milites collecti teneantur seruare atque custodire has conditiones, quarum exemplum dabitur praefectis, & hominibus nouae religionis. 17. Vt has omnes conditiones ministri & concionatores eorum religionis inter suas conciones demonstrent, explicentque populo, eosque omnes qui aduerent, hortentur ac moneant vt ad vnguem seruent. 18. Vt omnes haec conditiones praescriptae inuolabiliter seruentur prouidendi atque consulendi rebus publicis causa, donec Philippus rex vnā cum comitijs harum inferiorum regionum aliter statuerit, quibus institutis homines nouae religionis in posterum subiciantur, promittantque sese seruaturus. ea tamen conditione, vt siquid aduersus eorum religionem statutum fuerit, liceat sine impedimento ac liberè intra certū tēpus cū omnibus bonis excedere ex his inferioribus regionibus quocunq; libere. 19. Vt ministri & concionatores & diaconi ac reliqui templis inferuientes cum nonnullis è praestantioribus eius religionis principibus in has conditiones animos suorum componant, eosque exemplum suis subscriptionibus confirmant, per quam tamen subscriptionem neque notentur, neque infestentur. atque sua excellentia tanquam communis Griffier siue scriba, magistratus nomine huius vrbis subscribet ad securitatē praesenti cōtractui & scripto, cuius duo fient exempla, quorum alterum dabitur suae Excellentiae pro magistratu, alterum hominibus alterius religionis. atque ad fidem scripti praesentis conclusi & subscripti vt supra ad quintum Non. Septembris. 1566. subscripsit Gulielmus Nansienfis mandato dominorum collitis. Princeps Aurantius & Polites Griffier vrbis. Erat eò denique perducta res Belgica ante has compositas conditiones, vt saepius necesse fuerit magistratus & praefectis vrbium popularibus armis resistere, seque in tutum recipere, & loca quaedam ad securitatem vitae munire conciones omnes hereticæ in suburbia demum sunt perductae, cum prius & in vrbe, & extra haberentur nulla habita differentia. insurrexerant enim iam in omnibus ferè ciuitatibus Belgicis Vgonotti & Caluinistae haeretici, atque loca sibi concedi posebant ad suas conciones. maximè verò perculosa seditio flagrabat in illis vrbibus, cum non solum diuersae religionis homines inter se dissentirent, sed etiam vniuersa plebs à nobilitate esset abalienata. Quippe illud solet euenire plerunque in ciuitatibus, vt vbi primum nascuntur ciuiles discordiae, vulgus infaniendi facultatem natum non vnam tantum causam discordiarum persequatur, sed plures quotidie nouae emergunt atque excitentur. neque prius cessat nouarum dissensionum opportunitas, quam vel publicae opes ciuitatum, vel privatae ciuium fuerint absumptae. Istud autem acciderat, quoniam

Atuacuti reis copositarum conditiones.

ut b... -m... -p...

ut b... -m... -p...

ut b... -m... -p...

ut b... -m... -p...

ut b... -m... -p...

ut b... -m... -p...

ut b... -m... -p...

Leucadicus portus munitur.

Fracisci Turri Norimbergensis oratio.

Viti & Francisci Turriorum virtutes.

Turigeorgij preclara virtus.

Virtutum insignia.

Caroli Archiducis victoria.

Sabatia & Sempronii opp.

Selimus Taurumnum accessit.

niam e Samarobriga, & ex vniuersis Menapijs hæretici potius fuerant eiecti, quam vel consopiti vel extincti; & ex alijs quibusdam vrbibus. Soncij tamen Arebergenis Comes vt omnes hæretes vno tempore tolleret, Augustanam confessionem publicè cõcesserat. Turcæ interea portum Leucadium multa diligentia munire cõeperant, quia non videretur satis tutus ad accipiendas classes, atque duo insignia erigunt propugnacula, quo possent defendi & nauigia & portus ipse si inuadatur. ea res non paruam suspicionem omnibus Italicis principibus attulit, sed Venetis patribus in primis, quorū & suspicionem & indignationē auxit Turcica arrogantia, quia Pialis contra pactiones & fœdus ausus esset intra sinum Adriaticum nauigare, contraq; pacis iura cum Solimano sancita, & iam tot annos seruata. Illa res quia videbatur captiuitatē, populationes, incendia Iulio Carnico, Tergesti, Gradiscæ, cæterisq; oppidis Cæsarianis fori Iulii mari finitimis int̄tare, Fraciscus Turrius Norimbergensis orator Cæsaris ordinarius apud Venetos, vir prudentia & dicendi facultate clarus graui sanè oratione conquestus est in senatu, tantaq; indignatione vt plus satis videretur, quia nitebatur incitare animos patrū ad vlciscendam tantam iniuriam, quos multis honorificis promissis Cæsaris nomine ad focie ratē belli allicere non potuerat. Nam videri eum senatum inquit conuiuere ad deuastationem ruinaq; omniū Christianorū, si equo animo ferant sibi fieri tantā iniuriā, cū classis violato fœdere pacis intra Adriaticum sinum ingressa sit. nullū iam relinqui excusationis locū, si ad tantas calamitates Christianorum dormitarent. timendā esse dei iram, illi qui negligat arma mortalium. Nunc fortunam de Cæsaris subditis, imperiūq; cõseruatione iacere aleam, at mox de subditis Venetorum vbi placuerit iacturam siue malus siue bonus iactus cõtigerit: cū nulli fines satis ampli esse possint Turcarū avaritiæ. Patres, qui satis ingentē numerū triremiū, aliorūq; nauigiorū semper non mediocribus sumptibus habent instructū, ne quotannis subditos non necessariis sumptibus instruenda ingenti classe grauaurent, hoc anno parcendū & sumptibus & laboribus statuere veruntamen partim ne pericula Christianorū negligere viderentur, partim quod grauer ferrent ita fœdera & pactiones à Turcis violari, quas ipse semper sanctissimè, fidissimèq; coluissent, incredibili celeritate quinquaginta trirèmes intra spatium quindecim dierū eximie instruant, easq; addunt ordinariis sinus custodiis, quare Turcæ audita celeritate apparatus admirati nulla re memorabili facta exeunt è sinu. Turrius certè non multo post in grauissimum valetudinē collapsus naturæ concessit. vir bonus sanè & supra vires Cæsarianæ vtilitatis studiosus. in eius demortui locū suffectus est Vitus Dorimbergensis, vt dictū est, vir sapientia, integritate, moderatione animi, & publicorū negotiorum peritia & ipse clarus, quorū vtriusq; familiaritate vsus sum, ac præfens eximias eorū virtutes cognoui. In Pannonia verò vbi cõsedissent nō procul ab Alba regali multa millia Turcarū, certabatur hinc inde incursionibus, quo tēpore captus fuerat is Mechmetus, qui præerat Albæ regali. Turigeorgius enim vir singularis fortitudinis cū inter hostes pugnātes Mechmetū Imperatoriū consiliariū cognouisset, qui sibi notus erat è colloquio Palodæ, illū ad captiuitatē insequitur, ac per medios hostes fortiter irrupit tāta pertinacia vt cælo primo equo aliū conscendens nō prius abstiterit, quam dextra apprehensum captiuū traxerit. & ad Cæsarē abduxerit. Cæsar pro tam egregio factō honoris gratia torque aureo eū donauit & insigniuit equestris dignitate. nā præclaris virtutibus præclara præmia & insignia virtutis cõueniunt, quibus conferendis vtile est principibus esse magnificis, cū nō minoris sæpe fiant insignia virtutū quàm præmia à viris bonis, sicuti reb. præclare geitis & annuli donabātur in cõcione militibus ab Imperatore antiquitus, & ciuicę ac murales coronæ insignia fortitudinis, & aurei torques. Illud sanè ridiculū videtur parasitis & helluonibus, & lenonibus, & proditoribus patrię, & timidis abiectisque hominibus insignia virtutum deferri, & equestris dignitate insigniri, & multa huiusmodi esse venalia. nā multi sūt equites si habeāt pecuniā, quā erogare possunt. Patet soli virtuti tamen Tosonia, diui Michaelis, Britannica, Melitenis, Diui Stephani dignitas equestris, vel summis principibus, quorum potentia est pro virtute, cum sit à Deo omnis potestas. Dicitur Mechmetus captus ducenta & viginti nummum millia Cæsari pro redemptione obtulisse, quem honorificè tractans misit Iulio bonam. Carolus Archidux vbi cõsedisset Baboccia, non procul à Sleuna flumine ignobili prælium committit cum Turcis prædabundis. multis cęsis ad quatuor millia equitum trucidat & in fugam vertit. sed cum propinque essent tantæ Metubarris copiæ, abstinuit ab insequendis hostibus vltra certos terminos. nam Turcæ certabant incursionibus, quibus frequentibus in omnes proximos fines crassabantur, omnia pro viribus prædantes, diripientes, populantes. concrematis quibusque ædificiis ad oppidum Pannoniæ Sabatiam vsque procurunt, atque abductis colonis in seruitutem ad Sempronium oppidū & fines vsque Austriacos irrupunt. Hęc tā molesta Turcarum incursionibus ijs, quibus cognita est cõsuetudo bellandi Turcarum, excitarunt opinionem quod essent Byzantium versus iter capturi, præsertim cum annonę penuria nō mediocriter in castris Turcicis laboraretur. Mahometus autem has incursiones fieri imperabat, quod ita copię exercerentur, ac diuerterentur ab omni cogitatione de morte Solimani; donec Selimus nouus Imperator veniret Byzantio, vt monebatur per literas. est tamen illa Turcarum plerunq; bellandi cõsuetudo, vt non dimicent collatis signis, sed hostem vexent incursionibus & prædationibus. Selimus magnis itineribus, summaque celeritate Taurumnum interea peruenerat, vbi sit certior per literas Mahometi omnia in castris esse tranquilla. non opus esse ferre labores longioris itineris. non pessimè consultum fore si copias Taurumni quiescens, & se redeuntem expectaret. quare ibi Selimus Mahometū expectat, quò etiam Solimani corpus aduectū est, quem omnes viuum esse arbitrabantur. Illi rei fidē facile faciebat etas & podagra, qua laboras ita facere iter consueuerat, & rheda vndiq; clausa, vt videri omnino nō posset. Selimus obuiā iturus ad portā vsq; ciuitatis paruū capituli integumentū gestat, cū sit honorificiorū Turcarū magnū gestare, quod inuolucrum erat è subtilissimo linteo cãdo ita.

didō ita condanne & artificiosè inuoluto & constructo, vt exterior orbis sphaera appareat, at interior ad capitis formam cauum relinquatur. illum orbem vulgus Turbantum vocat, qui tamen sordidioribus & inconditior est, & è crassiore materia. induit vestes minus sumptuosas, sed viles & lugubres ad patris cadaver admittendum, quod tanquam gloriosum & triumphans cum vexillis explicatis, multoque sono & strepitu bellicorum instrumentorum ac multa lætitia vehebatur, ad quæ omnia tamen erat furdum. Selimus vbi ad rhedam paternam proprius accessit descendens ex equo rhedam aperuit, atque supra patris corpus collacrymauit. descenderunt ex equis vna & alij omnes proceres, atque minora capitum inuolucra ceperant, iussaque erant omnia militaria vexilla ad indicium meroris ad terram inuerti cuspidibus manu retentis. mirum fuit per aliquod temporis spatium silentium omnium præsentium, neque quiscquam audiebat in tot millibus hominum. Post illud silentium affertur Selimo capitis integumentum siue inuolucrum candidissimum multis preciosissimis gemmis ornatum, quod capitum imponitur, vestibusque magnificentissimis induitur, ac mutatur equus; quod ipsum fecerunt & alij proceres. rheda deinde tegitur. noua vexilla noui Imperatoris eriguntur cum magna altitudine omnium præsentium, & plurima lætitiæ omnium significatione. Vbi Selimum proceres ad palatium Taurumni reduxissent, omnes manum exosculantur, primique sunt qui cæteris præstarent dignitate. Selimus postmodo viros ingenio præstantes iuri dicundo vbi que præficit. Solimum munit Ianizzeris castrensibus largitur, duo asprorum millia videlicet singulatum. Iubet patris corpus Byzantium aduehi; quo sepeliretur in eo sepulchro, quod ipse sibi construxerat. Imperat Hamatum & Feratum proceres cum omnibus Ianizzeris, & nonnullorum insignium militum copijs eò cadaver cum Imperatorio vexillo comitari. ipse interim moratur Taurumni cum reliquis copijs, vt commodius iter faciens Byzantium rediret. Neque ita tamen cessabat à Cæsarianis in finibus Pannoniæ, aut à Turcis; quippe cum Turcæ proximos quosque fines hestiliter inuadentes omnia diriperent, colonosque abducerent. Illorum temeritatem non ferentes Ferentius & Turigeorgius cum trecentis Pannonibus in insidijs collocati multos Turcas trucidant, & captiuos atque vniuersam prædam recuperant. Ex alia parte Transyluanus traiecto flumine Tibisco cum frequenti Turcarum Scytharumque globo ex oppidis Turcicis Filechio & Sobracho cum triginta & duobus bellicis tormentis varij generis contendit ad expugnationem Toccei. præfectus Toccei vbi primum acies Turcicę in agro cõfederunt, mittit ducentos sclopettarios ad exploranda castra hostium, in quos irrumpentes Turcæ ad vnum trucidant ab equitatu circumuentos, preter quos in seruitutem referunt. Selimus Taurumno reuertens, vbi primum venisset Adrianopolim (ea est vrbis Thraciæ ita vocata ab Adriano, qui iussus fuit ab oraculo illam instaurare vbi in domum furiosi se recepisset; cum ante ab Oreste condita Oresteia diceretur;) literas dicitur scripsisse huiusmodi ad Epidaurios: Magnus Sultanus Selimus dominis Epidaurijs. Vbi venerit meum hoc mandatum, scitote patrem meum Dei nutu, qui omnia fecit; omniaque deinde destruet, cui altissimus pacem & tranquillitatem largiatur, ex hac ad meliorem vitam commigrasse; Interea diuina concessione eius, cuius est cœlum & terra, mihi concessus est altus thronus & Imperium paternum anno nostri Mahometti quarto post noningentesimum & septuagesimum. ad 10. Cal. Octobris, sicuti statutum fuerat ab omnipotente Deo, cuius diuina maiestas laudetur. Ego igitur cum in hoc throno sedeam, vobis significatum esse velim omnibus mandatum nostrum legentibus vt pro me Deum rogetis, quod mandatum mitto per meum prægustatorem Ferecium. atque sicuti hactenus vixistis sine fraude, sic in posterum erga me viuite, qui cum tantus nunc sim princeps. nunc pro mea incolumitate, & pro vniuerso Imperio Deum orare debetis. De omnibus, quæ vobis erunt necessaria vel opportuna, efficite vt per supplex syngraphum meæ sublimi portæ significetur. Adrianopoli. 3. non. Octobris. 974. vt autem pateat annorū Turcicorum series, scire oportet, Turcas à morte Mahometi suos annos numerare, qui mortuus est post Christum natum annos quingentos & nonaginta ac duos, sicuti olympiades numerabantur à Græcis, consules à Romanis. Accessit Byzantium Solimani corpus, latuitque sub suo tentorio extra vrbem, quod nolissent proceres illud noctu comportari in vrbem sic concessa est filiabus Solimani & Selimi vxoribus, cæterisque coniunctis vt patrem & focerum & propinquum lachrymis condecorarent. Postridie eius diei princeps sacerdotum Turcarum Mosti appellatus, & creditur esse natus è stirpe Mahometti; reliquique omnes sacerdotes, & præfectus Byzantij cum omnibus dignitate præstantibus obuiam procedunt nigris vestibus induti cum paruis capitum inuolucris, quos secuta est ingens multitudo partim equitum, partim peditum, qui postmodo non sine magna lacrymarum cõpia & animorum mæore ad templum maius comitantur. cadaver delatum est ad eum cõllem, qui eminentior est è septem, exceptumque è rheda à primarijs proceribus, & quantum fieri posset manibus sublime portatur, cui ponderi mutuo vicissimque ab insignibus hominibus succedebatur. præbant Iurisperiti Turcæ elata voce legentes ad sepulchrum vsque, ac frequens multitudo sequebatur & præcedebat. Qua verò transfret, omnes stætebantur honoris gratia insignem præ se ferentes mæorem cum quodam clamore. Vbi prima multitudo confusa & sine vilo ordine pertransisset, factumque esset mirum silentium, ceperunt Spacches & mancipia procederè finitiss lugubribusque vestibus induti, quibus per triduum vti mos est. Sequebantur sacerdotes Seiehi vocati, qui se mutuo manuum nexu tenebant inuicem, atque ita incedentes clamabant, mirum esse tantum Imperatorem fuisse morti subiectum.

Selimus indutus lugubribus vestibus.

Ceremoniz Selimi mortuum patrē visentis.

Exequij Selimi.

Adrianopolis vnde dicta.

Selimi literæ ad Epidaurios.

ibiq; piquo omniaq; nuntia.

Turcicorum annorum series.

Exequij Solimani.

biectum. sequebatur hos Talismani dicti sacerdotes, sacri iuris periti scilicet, & Muesini, qui alta voce clamabant; Alla racmet eilesim. Deus eius misereatur. post hos efferebatur cadauer in arcu lignea serico panno intertexto auro cooperta, supra quam erat integumentum capitis varijs plumis ornatum, ferebaturque Solimanus in caput Turcico more, at non in pedes, quem portantes non in faciem quidem, at in latus procedebant. post cadauer subsequebantur statim duo purpurati, quorum alter erat in praefectura Memphica, alter erat Aga Ianizzerorum nigris & hi vestibus induti. hos sequebatur confusa multitudo propè infinita. Depositu fuit cadauer in fossa quadam & quasi quadam sacratio subterraneo, quod ille viuis sibi construxerat, vbi prius eius vxor Rolsa fuerat sepulta extra hortum ipsius templi. Nam cautum est apud Turcas sacris legibus ne mortuorum cadauera in templis aut in locis Deo sacratis sepeliantur, quia nefandum putant purissimi Dei eodem immundis & male olētibus cadaueribus vilo pacto inquinari aut cōtaminari. fuit illud sacrarium statim multis luminibus repletum & odoriferis suffimentis, atque Sdreuisi sacerdotes pro eius anime quiete dies ac noctes vicissim succedentes precabantur per multos dies. Agebat Solimanus annum septuagesimum & sextum in omnibus ferè negotijs fortunatissimus; veruntamen non minus prudentia, liberalitate, magnitudine animi, iustitia, multarum peritia rerum, quam fortunæ felicitate insignis Imperator, qui plurimum rerum astronomicarum cognitione & historiarum delectabatur, quare multos alebat viros doctos, fuit in transigendis negotijs solers ac diligens. fidei & religionis suæ obseruator, vt patet ex historia eorum, qui ante nos scripserunt. vnum autem dicere, Solimanum Ottomanos Imperatores humanitate, magnificentia, omnibus imperatorijs virtutibus antecelluisse. accepit Imperium anno decimo octauo post mille & quingentos salutis nostræ, atque cum ad hanc usque ætatem vixisset, non solum hæreditarium Imperium à Selimo patre acceptum feliciter conseruauit, sed etiam multis vrbibus auxit. mortuus est e sanguinis pro fluuio superueniente apoplexia ob imbecillitatem naturæ in illa ætate. sepulto ià Solimano effusa est obuiam omnis multitudo nouo Imperatori Selimo reuertenti Byzantium, cum magna lætitiæ significatione, & supra quam credi posset. accessit autem cum magna pompa terrestri itinere, quia triremes, quas praefectus Adrianopolis obuiam miserat, minime opportune conuenissent ad Elicusam. Vna nocte circiter septem millia passuum tapetibus & pannis aureis ac ferreis via recta est extra vrbem, quæ ibatur Byzantium. Illa Selimo prætergresso complura sunt direpta à militibus. laceri erant & afflicti & ipsi & equi propter assiduos labores bellicos. Vbi ad portam septi ventum est cum illa pompa, ianizzeri sublimi vociferatione munus petunt, quibus cum nihil esset responsum, clamorem ingeminant. id vbi ter fecissent, annuit Selimus, statuitque vt mille aspri singulati darentur, viritimque asprum quotidiano stipendio adiunxit, cum octo tantum ordinaria essent stipendia. Istud factum est ad sedandos militum tumultus, qui erant impedimento quo minus in eam portam ingrederetur. stricci sunt multiacimaces. Partaus quidem cum laboraret vt res componeretur, vulnus accepit. Quatuor è primarijs Ianizzeris Selimum ex equo excipiunt, & in regios thalamos comportant, quo tempore conclamatum est ab omnibus, viuat Selimus. Vbi primū Imperij accepit accessit legatio Persarū petens confirmationem pacis & conditionum. narrat Persarum Regem copias à finibus Turcarum retraxisse, quæ quidem non fuissent ab ipso Rege Tacha eductæ, sed contra eius voluntatem spe prædæ pro ruperant. Selimus respondit his rebus opus esse maturiore consilio, quare se post modo responsum daturum. Veruntamen non videbatur bellum initio imperij ita repente suscipiendum aduersus potentissimum Regem, cum circiter centum millia hominum in Pannonica expeditione perijissent, partim morbo, partim ferro, partim inopia rerum necessariorum, cum magni exercitus breui soluantur necesse sit ob huiusmodi penuriam. sed tamen si quis diligenter vires imperatorum Turcarum, amplitudinemque imperij consideret, apparebit exigua quadam iactura centum aut ducenta millia hominum, cum innumerabiles propè copias semper possint colligere. nam tametsi nō oēs illæ copię firmæ & sunt & strenuæ & rebus bellicis assuetæ, tamē vires hostiū possunt sustinere donec cū peritis & veteranis cōmista rebus assuescant bellicis. Quis enim ictum sagittarum aut glandium imperitorum scopettariorum sine periculo sustineat? aut quis è manu timidus & imbellis eundem neglexerit? vt autem appareat has tantas vires Turcarum facile posse colligi, quas diximus, nō videbitur insuaue aut absurdū si quāta fieri potest breuitate fines imperij Turcici describerimus, vt sciatur quātos prouētus, & quātos telluris tractus ille occupauerit, in quo quāuis quædā sunt solitudines, tamen alibi mira est frequentia vrbium & populorum, apud quos nihil honorificum censetur, præter disciplinam rei militaris. Incipit igitur Turcarum Imperium ab ea parte, quæ prospectat ad septentrionem occasum versus à Pannonia & Transyluania, quas ferè omnes prouincias possidet, præter paucas vrbes & castella, quæ parent Regi Romanorum. Mysia superior præterea & Mæsia & Triballorum regio à purpurato Taurumni gubernantur, parentque Imperio Turcarum. Tum Serimia & Illyrium quod constat exiis regionibus, quæ vocantur Bosina, Seruia, Dalmatia, præter exiguam partem, quæ paret Venetis, subiicitur Imperio Turcarum. est autem Illyrij regio per ampla, cum vniuersus tractus is comprehendatur, qui a Sava fluuio in citeriore est regione a fontibus eius fluuij, illuc usque vbi intrat in Danubium. Est autem regio cum amplissima tum fertilissima ac populosa in primis, in qua permulte sunt celebres vrbes, neque minus quam Italia habitatur. Thracia deinde vbi est metropolis Byzantium, & Chersonesus vbi Gallipolis, & Macedonia regio latissima olim Aemonia vocata, in qua centum & quinquaginta populi antiquitus fuisse memorabantur, quæ ad occasum habet Adriaticum, ad orientem Aegeum mare, ad vrbem cum Mæsia & Dalmatia coniungitur, ad meridiem habet gentes

Templis Turcarum habitata reuerētia.

Solismani tās & laus.

Selimi Byzantium adeuntis pompa.

Ianizzerorum mos.

Copię perditæ in pannonia.

Turcici Imperij amplitudinis descriptio.

bet gentes Epiroticas, paret eidem Imperatori. Porrigitur autem ad Thessalonicam usque in sinum Termaicum, & ad Adriaticum siue Ionium non procul à Dyrrachio, & ad litus vltra Epirum, vbi sita est Corcyra è regione. Achaia præterea, vbi fuerunt Thebæ & Athene, & Peloponnesus cum chalcide Euripi Turcicæ est ditionis, quæ tota regio si tamen Pannonia Transyluania, Mæsia, ac Mysia superior non includantur, non minor est, vel forte etiam maior & frequentior tota Hispania. Nam si maritimo itinere a Tarna procedatur Byzantium, vndecim milium, & ducentorum stadiorum iter conficietur. ex altera parte si è Triballis Illyrioque & ad mare usque Enxinum, atque inde Byzantium accedatur, multò amplius est itineris spatium, cum circiter viginti & quatuor millia stadiorum intercedant. illud autem spatium totum terræ paret Ottomanico imperio, præter id parum quod est Venetorum in sinu Corcyraeo. Parga è regione Corcyrae sita, vniuersaque illa regio administratur a purpurato Turca, quem vulgus Belerbeium grecicè appellat. Hæc est illa pars tantum Europæ, quæ Ottomanico Imperio subiecta est, paretque Turcicis legibus. In Asia verò multo maius & opulentiùs habet imperium, quippe quod in sex partes, siue in sex praefecturas amplissimas est diuisum, quibus singulis praefecturis purpurati singulicū proregia potestate, dignitateque praeficiuntur, quibus septima accedit Aegyptus. atque cum Asia pars mundi tertia esse dicatur, si quis eius dimetiatur amplitudinem, non multo minus continere comperietur, quam reliquæ simul duæ mundi partes. Hanc separat ab Europa fluuius Tanais in montibus Riphæis ortus, qui per Scythas & Sauromatas populos in paludem Meotidem deuolutus ad aras Cæsaris ingreditur. Ab Africa diuidit Nilus celeberrimus Aegypti fluuius, qui per septem ostia in mare mediterraneum ferè è regione Rhodi ingreditur. Prima igitur praefectura est Asia minor vltra Propontidem & Hellespontum, quæ in quatuor regiones olim diuidebatur, Mysiam, Cariam, Lydiam, Phrygiam; atque ea praefectura a mari Euxino ad mare usque Lycium vocatum vltra Rhodum extenditur. atqui intra continentem Asia ipsa minor continet tantum terræ spatium, quantum vix posset quindecim dierum itinere petransiri. Secunda praefectura est Ciliciæ ac Pamphylie è regione Cypri, atque Cilicia ab oriente Amano monte clauditur, a septentrione iugis & collibus montis Tauri. Iungitur Cilicia cum Pamphylia ab occidente, atque Pamphylia termini sunt ad orientem Cilicia vti dicebam, & pars Cappadoçiæ, ad occasum Lycia, ad meridiem mare Pamphylum appellatum, ad septentrionem Galatia. Tertia praefectura continet Cappadociam & Galatiam, & a Cilicia ad pontum usque Euxinum, in qua comprehensa est Trapezuntia. Quarta continet Armeniam minorem, quam terminat a septentrione pars Assyriæ, in qua praefecturæ quatuor continebantur antiquitus, Cataonia, Muriana, Labiana, Arauena ad Euphratem. Quinta Mesopotamiam complectitur, quæ regio est amplissima ita dicta, quod inter duos fluuios Tigrim ab oriente, ab occasu Euphratem posita sit, qui amplissimis cursibus in Armenia orti communi alueo postea in mare Persicum perferuntur; vbi tamen Euphrates Babyloniam prius per medium præterlabens alluerit, quam regionem claudit a meridie Babylonia, a septentrione mons Ciucasus celeberrimus ob Promerheum. contiuet etiam hæc praefectura partem quandam maioris Armeniæ vltra Euphratem, cum alia pars Armeniæ a Rege Medorum possideatur. In Sexta praefectura continetur Iudæa & Assyria, quæ pars est Asiæ maioris, quam claudit ab oriente pars Mediæ; a septentrione pars minoris Armeniæ non procul a monte Niphate; a meridie Susiana; ab occasu Mesopotamia. Iudæa vero, quæ pars est Syriæ, per quam defluit Iordanis fluuius, Peræa, quæ ita dicitur, quod Aegypto sit proxima; a reliqua Iudæa dirimens amplissimis finibus continetur, quippe quæ diuideretur antiquitus in decem praefecturas, Toparchias vocatas. huic præest purpuratus Damasci, quæ vrbs est Syriæ metropolis. Aegypti purpuratus praefectus est Aegypto & Arabiae petrae, quæ est inter Aegyptum & Iudæam, quæ est Nabathæ a nuncupata, & parti cuidam Arabiæ deserta siue Scenitis, cum rex quidam Arabs imperet alteri parti. Possidet Turcarum Imperator multa etiam in felici Arabia, vbi est Saba vrbs, & ad sinum usque Persicum in meridiem, qui quantissint fines, quamque ampli imperij quis non intelligat? Nam si quis per Asiam minorem ad Eudram usque vocatam ad maiorem Armeniam vltimum locum Turcarum percurrat, vbi fines imperij Medorum attinguntur, vix quadraginta diebus poterit in expedito equo tantum itineris petransire. A Trapezuntia Armeniam, Assyriam, Iudæam transgresso ad vrbem Memphim Aegypti, superest iter totidem dierum. Ab Apello & Bagadedo extremo angulo Mesopotamiæ vbi conflunt in vnū Tigris & Euphrates, est iter sexdecim dierum. a Damasco & Saba quinquaginta à Saba totidem ad Memphim vrbem atq; vt summatim concludam, Turcarum imperatoris fines ita clauduntur; hinc sinu maris Adriatici, inde finibus Regis Romanorum, alijsque Germanorum principum regionibus cum parte Austriæ & Boemiæ & Marcomanis & Croatia ac Polonia. Extenduntur etiam ad alios fines Germanorum principum fines imperij Ottomanici, & ad mare usque Euxinum, paludemque Meotidem. ex vtraque parte Tanais incolunt Scythæ populi bellicosissimi, qui quamuis non sunt subiecti Ottomanico imperio, tamen perpetua eius mereantur stipendia, tanquam Heluetij regum Gallorum, quorum in regione Turcæ est Cassa in Taurica Chersonesso, & Tanais supra paludem Meotim. Sequuntur in Asia prædicta palus & mare maius vocatum Caircursorum, Anograsorum, Mongellorum, qui colchi sunt, & ad Trapezuntiam usque protenduntur. Hinc Iberi succedunt coniuncti cum maiore Armenia & Cardi ad Edram usque, a quo loco si petueniatur ad Ziderm & sinum usque Persicum, omnia sua sunt finitima Medorum regno, & Aegyptus usque ad Aethiopiā. at qui cum tot regna, tot prouincias,

Asia minor
et ditionis
Pannonia

Asia minor
et ditionis
Pannonia

Prima praefectura Turcarum.

Secunda.

Tertia

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Asia minor
et ditionis
Pannonia

Patria nulla
est nihil pos-
sidenti.

Prouentus
Turcarum.

Bregetij in-
cendium.

Latrocinij in-
ter incendia
acriter casti-
gandum.

Cæsarianæ
copiæ dimi-
sæ.

Scytharū in-
genia.

Aetnæ incē-
dium formi-
dabile.

Belgij noua
religio.

uincias, tantum terræ marisque spatium Turcarum imperator possideat, in quo tamen non vaste, sed parue sunt solitudines, non debet mirum videri si infinitum prope numerum armorum possit colligere. enimvero si libertiores animos suorum populorum esse concederet, neque tam oppressos auaritia ministrorum teneret, omnium principum longe potentissimus esset Turcarum imperator, cum tot possideat bellicosas ferocesque nationes. sed nihil magis imbelles facit & timidos quam paupertas, cum nemo pugnet libenter pro tuendis alienis tantum facultatibus, aut pro inani patriæ nomine, quæ certe vix vlla est nihil possidentibus. Nam cum facultates apud Turcas nemini liberæ sint, omniaque Imperatoris esse intelligantur, cum ius dicatur sepe pro muneribus, cum nemini liceat acceptas iniurias repellere nisi per iudicem, ibi imbelles fiunt & abiecti necessariorum animi populorum, cum nullus stimulus sit acutior in pace quam honoris defensio, in rebus bellicis quam appetentia gloria: neque enim fieri potest ut animus mortaliū diu iacens expositus multis opprobrijs repente tyrannorum ac lituorum strepitu ita exciteretur vel clauderetur, ut elatus ac quasi reuiuiscens ad res gloriosas, laudisque desiderium statim assiliat. Huius Imperatoris annuus prouentus ordinarius creditur accedere ad quatuordecim millia librarum auri signati. Vbi copiam Turcarum excessissent in Pannoniæ finibus, ignis coortus est Bregetii formidabili priuati cuiusdam coqui incuria, atque vniuersa ferè ciuitas concremata propter eximiam vim ventorum flammam adiuuantium, cum Bregetium etiam in materia factum esset ad morè illarum regionum, quæ facile posset comburi, ut ex arboribus ac trabibus siccis compluribus, quod flammis non fuit absumptum in priuatis domibus, illud totum est per latronum crudelitatem & auaritiā plerumque in locis direptum. Multi etiam prædæ audiunt quod daretur occasio latrocinij, clam ignem domibus per illam opportunitatem subijciebant, cum præsertim finitimi omnes illuc res preciosiores, tanquam ad asylum metu bellorum comportassent: quod genus latrocinij per has miseras ego ceterorum omnium crudelissimum & maxime vindicandum iudicauerim. Cæsar partim misericordia, partim quod illud firmissimum propugnaculum aduersus hostem putaret, iuberet Bregetium refici ac instaurari. copijs itaque dimissis relicto firmo præsidio equitatus ac peditatus cum Cochia copiis & instaurati præfecto Iulio bonam reuertit. Noricæ copię missæ sunt Odemburgum ad reprimendas Turcarum incursions, quæ fiebant frequentes in illis regionibus. Missus est cum Imperio Thius Germanus cum mille peditibus ac totidem equitibus ad munitiōem Canisam, quæ prima se offert Netuburri redeuntibus. Cæsar dimissis principibus cum multa gratiarum actione, qui liberaliter ad illud bellum confluerant, deinde principibus Vindeliciæ indicit comitia bellicorum apparatus in annum sequentem, quod erat in Pannonia & Transylvania aduersus Ioannem Regem gerendum, ad cuius defensionem erat relicta Partaus purpuratus cum magno Scytharum numero, hominum serino prope ingenio, singularique crudelitate erga victos, apud quos nullus prope est misericordiae locus. Pontifex operam dabat interea Romæ moribus Sacerdotum reformandis ac ciuium; dum Aetna fabulosus quondam mons Siciliae propter antiquam Cyclopum officinam, in qua fiebat fulmina Iouis ingenti, maximeque horrendo motu terræ concutitur, tantoque cum strepitu ignem eructat, ut ab vniuersis Siciliae populis trepidatum sit. Postea Trioclae urbs cum sita sit ad radices ipsius Aetnae, illa nocte quæ antecessit Cal. decembris factus est permagnus motus terræ, qui in sequentem usque diem perdurauit. Deinde post meridiem in summa parte montis apud vocatum Frontispicium, quod abest circiter decem millia passuum ab urbe, aperti sunt duo hiatus unde altissimi fumi ad morem maximarum Turrium in caelum extollebantur: qui postmodo ita sunt dissipati ac dispersi, ut aer ubique tegeretur, diesque fieret ramdensus, tamque obscurus, ut media ferè nox appareret, sequenti postea nocte quinque alij patuerunt hiatus, unde non fumus solus velut antea, sed ignis plurimus, maximeque formidabilis cauit. erat materia illa prorsus ignita & liquefacto metallo persimilis, quæ ad aliam urbem illi monti finitimam defluxit Linguagrossam vocatam in morem duorum fluuiorum ignis, cum eius urbis ager circiter duodecim millia passuum in longitudinem tegeretur, ac per tantumdem spatium horrenda illa ignita materia ad mille passus ad minus dilataretur. erat profunditas eius fluminis ignei circiter duodecim palmorum, quæ sane nisi altissima extitisset, ad tantum agri spatium non potuisset defluere. Vbi materia illa constitit, cessauitque vis ignis atque impellentis fluminis, cognitum est petram fuisse ignitam, quæ cum tanto strepitu, tantoque imperu ad imum montis deuolueretur per eam planitiem. vniuersus itaque ager ab illa petra occupatus factus est omnino inutilis culturae. effluerant postea duo alij fluij in morem prioris materiae, qui omnes Trioclae vineas concremarunt, occuparuntque amplum quoddam spatium. atque horum cursus non fuit tanquam fluuiorum aut aquarum, sed potius tanquam tumidarum undarum, quæ magna vi ventorum essent elatae, atque alicubi depressæ; qui cursus ad Catanam usque urbem decucurrit. sic igitur varijs diebus ingens terror hoc anno vniuersis Siciliae populis iniectus est, sed Aetnae accolis præsertim. Suendius ubi copiam Ottomanicæ discessissent, magna que pars Cæsarianarum esset dimissa, tamen non censet tempus amittendum, sed Zatur oppidum Pannoniæ obsidet atque diuerberat. At vero inter Belgas, in inferioribusque omnibus regionibus paulatim eorum numerus in dies succrescit, qui nouam religionem sectarentur. frequentia conuenticula habentur. conciones & conuentus extra vrbes precipue fiunt, cum nullus locus tante multitudinis iam esset capax. nam Bruxellis exeunt circiter quindecim millia hominum ad conciones. magistratus qui grauer ferret has superstitiones, & hæc seditionum initia, quia prospiceret quantum calamitatum semina inde orientur, nonnullos milites clam colligit. simulat se animi relaxandi gratia exire ex urbe, quo interciperet concionatorem. Sed cum ille duobus millibus armorum sepiretur, nihil effici potuit, quia non videbatur negotium per certamen esse sentandum. neque Lillæ tamen res sese habe-

bant tranquillius, quippe cum inter diuersæ religionis homines prælium commissum sit, non sine magna clade vtriusque factionis. Atuacuti rursus populi, quia seditionum semina paulatim pullulantia sentirent, maximarumque calamitatum fundamenta non solum in præsens, sed in futurum etiam ac diuturnum tempus iacerentur, quæ in perniciem ac ruinam præsentium posterorumque multorum redundarent, petunt suppliciter à Philippo Rege, ut interim Germanicum sibi concederetur; hoc est ut liceret per regium edictum viuere pro arbitrio, donec haberetur sacra synodus libera, cuius postea institutis profitebantur sese obtemperaturos. illud cum minime apparuisset obrinendum Caluinistæ, & Marinistæ per supplex syngraphum rursus petunt liberam facultatem viuendi pro arbitrio in sua religione, pro qua concessione loco probabilitatis pollicentur tria millia librarum auri siue tricis centum millia nummum auroreum. Agamontius interim veritus ne seditiones suborirentur, equites ac pedites conscribit ac colligit. præsidia imponit in urbibus præstantionibus Belgarum ad sedandos reprimendosque animos seditionum. illud ipsum facit Aurantius in Batauis Vtrechtii. nam cum seditionum in plateam arcis ad concionem accessissent, iubet displodi tormentum, cuius tamen globus fertur sublimior quam quempiam attingeret, postea displodo sclopetto maiore cum multis glandium fructis ac paruulis glandibus, quatuor interfectis, & sex uulneratis reliqui territi diffugiunt, neque vlla ratione satis poterant frenari seditionum hæretici, quippe qui nullum genus rapinae aut crudelitatis, per simulationem religionis à se alienum esse oportere arbitrarentur, cum collectis octo millibus armorum ad Baganum multas uillas, multaque cœnobita concremarint, homines iugularint, prædam abegerint. Ioannes rex Transylvaniæ quod ægrè ferret Toccei iacturam, quod Suendius occupauerat, eductis copiis multis summa celeritate illud obsidet, ut diximus, ac diuerberat, quod cum per aliquot dies effectum esset, reuocatur ab obsidione molestissimo rumore, quia decem millia suorum Scytharum seditione ab vniuersis alijs copiis recedentia totam prouinciam populabantur, omniaque replebant direptionibus, & incendijs. ubi significatum misisset ut excederent ex illa prouincia, neque tamen eius mandatis paruissent, indignatus soluta obsidione Toccei illos repente inuadit, & circiter sex millia inopinantes in morem pecudum trucidat. illam cladem ægrè ferentes Scythæ finitimi coniunctis quibusdam Turcis, qui omnes accedebant ad quinquaginta millia hominum, Transylvanum ad Varadinum includunt. atque obsident. sed cum nulla haberent tormenta, obsidio diutius protrahitur, quare Transylvanus clam egressus sese in munitiora oppida suæ regionis seruat, ibi magnis viribus collectis denuo capias in eos educit, commisso prælio ad viginti millia hominum trucidat. multi vulnerantur, qui capti fuerant in Transylvanis per illam victoriam in seruitutem, rursus liberi dimittuntur. nam finitima quæque loca Cassonia propter eximiam Scytharum feritatem deuastrata, desolataque fuerant. Qui super fuerunt cladi in Scythia, salutemque fuga sibi compararunt, cum multis Iannizzeris, & Myis coniuncti deinde hostiliter Dardaniam Tauroscytharumque regionem Regis Sidoniæ percurrunt, atque omnia ferro, & igni deuastrant. senes, & imbecillum omne genus hominum trucidant. multa millia mortalium in miseram seruitutem abducunt. at denique Tauroscytharum palatinum obsidentes ab egressis copiis ex oppido fortissime inuaduntur cum multa strage, ceduntque amissis duodecim bellicis tormentis. sic in Pannonia varijs certatur incursionibus. nam dum Transylvanus obsideretur Varadini Suendius captata illa non negligenda opportunitate cum decem millibus peditum, & quinque millibus equitum obsidet Teluisar oppidum non aspernandum, in quo erat vxor præfecti Transylvaniæ. cum ad viginti millia Turcarum ad Albam regalem conuenissent, mox inde eductis copiis Cornar, & Calambachium vi occupant, quare Suendius cogitur soluere obsidionem propter metum harum copiarum cum in dies illæ magis magisque succrescerent, quæ postea Gestes & Vitatum oppida receperant, magnamque trepidationem Palodæ, Rispia, ac Tattæ omnibusque finibus locis, populisque propinquis iniiciunt. Cæsar conuocatis ad comitia omnibus Austriæ statibus, ubi principes illarum nationum conuenissent hæc postulat, ut subsidia præteriti anni conferrentur, cum defuissent trecenta ferè florenorum millia. Ut, quoniam si exiret ad bellum nobilitatem Austriæ secum exire nolebat, pro ea darentur mille equites, & quinque peditum cohortes. Ut omnes incolæ sex dies quotannis in sex annos proximos Iulio bonam accederent ad eam muniendam. Illis petitionibus principes eius prouinciæ diu reluctantur, procrastinantur, comperendant, deuitant his petitionibus vllum dare responsum, atque id in multos dies differtur; demum palam ac libera oratione profiteantur se nihil horum esse facturos, nisi Augustana confessio concederetur. Cæsar id agere ferens se nihil inquit ad religionem aut credulitatem spectans proposuisse, quare petit ut iis respondeatur, nisi mallent sui principis indignationem experiri. res ita denique concluditur. Ut centum & triginta atque octo florenorum millia in singulos annos traderentur, & triginta millia ad Bregetii instauracionem. Ut qui prouentum haberet centum florenorum in tres menses quotannis equum aleret Cæsari. qui plura, plures. Vt si ipse ad Austriæ fines accederet, decimus quintus quisque iret in castra. si exiret ex iis finibus, trigessimus quisque, quod esset pro nobilitate. Quod ad Augustanum responsum, rursus id renouatur, sed silentio inuoluitur, ubi auditum est vel Cæsaris ritu viuendum uel abeundum. sic soluta sunt comitia. sed enim cum Rex Iulianæ Cæsareæ cum duodecim triremibus per id tempus, & ad Zythum Africæ promontorium Lothophagites, & ad Galathen appulisset, habuissetque obuium in itinere Garziam Toleranum cum viginti, & duabus triremibus, neque prælium commissum fuisset, Selimus vel humanitatem Tolerani admiratus, vel subdole deridens illud factum; hæcque huiusmodi dicitur ad Toletanum exarauisse; humano Garziæ christiano Hispano sum-

Interim à
Belgis peti-
tum.

Seditiones
inhumanæ si-
mulata reli-
gione.
Seditio Scy-
tharum.

Scytharum
clades.

Scytharum
clades infi-
gnis.

Petitiones
Cæsaris i Co-
mitibus Au-
striz statutz.

Selim hæc ad
Toletanum.

mo duci classis principis Hispaniæ. Nos Selimus Ottomanus maximus ac potentissimus Turcarum Imperator tibi Garzię Christiano Hispano, & summo duci eius Regis, qui tot habet titulos, per hoc nostrum diploma significamus ad aures nostras peruenisse, quod superioribus diebus non procul a Galate obuius factus duodecim nostrarum triremium, quæ amicum nostrum Iuliam Cæsaream conuehebant, cum viginti, & duabus è tuis inuictis ea humanitate vsus es vt sine contentione præterieris. Id quoniam credere non possumus aliunde quàm ex quadam erga nos, resque nostras obseruantia prouenire, cum vix fieri posse censeamus vt quidquam timidum aut sordidum cadat in animum tanti ducis, voluimus per hæc literas nostro aureo sigillo communitas, & insignitas te certiore facere, quod tantę humanitatis memoriam ad maiorem opportunitatem tibi gratificandi reseruabimus. Præterea nostris classibus te vel propinquum, vt saluent in posterum mandauimus. Te commonefacimus, si tamen hoc non est superuacuum, vt te serues à periculis, è nostra sublimi, & excelsa porta Byzantio anno benedictę lunę vigesimo primo. Imperij regnorum nostrorum primo.

LIBRI DECIMI SEPTIMI FINIS.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS

LIBER DECIMVS OCTAVVS.

Ondum Pannonici aut Transylvanici belli incendia extincta fuerant, sed ali quantum remissa tantum aut consopita, cum non minus atrocis aut calamitosæ discordiæ vel potius incendii alterius semina excitata sunt, lateque serpere cœperunt in finibus Belgarum, & Attrebatum, & Menapiorum. neq; mirum est profecto istud contingere in rebus humanis, quæ tanquam fluctus instabilis Oceani aut vnde pro arbitrio ventorum modo subsidentes ac humi iacentes, modo altissimæ ad cælumq; sublata conuoluuntur, quando in animis etiam singulorum hominum istud ipsum euenit. Nam non solum res ciuiles, & regna, & imperia diutius in eodem statu consistere non possunt, perpetuæque dantur vicissitudines, sed neque hominum quidem priuatorum consilia, cum animus noster semper ferè variis cogitationibus fluctuet, & quasi arbitrio ventorum huc illuc agitetur, & deferatur pro rerum successibus. Contingit etiam plerumq; vt ad multa absurda feratur quasi facturus naufragium, nisi ratione, & consilio tanquam tenacissimis anchoris sapientissimè firmetur, & muniatur. Inde factum est vt fortuna occulta quædam, & pestifera perturbationum semina iecerit iam multos annos in Germania per Lutherum, prouincia sanè primùm religiosa, quæ faciles populorum animos, & rerum nouarum cupidos nacta, post modo ad res nouas in multos annos impulerunt. His succrescentibus seminibus antiqua, & auita religio prius suffocari cepit, quod scelus per Britanniam, Scotiam, Batauosque insulas peruagatum, mox in Austriam Pannoniamque irumpens, neque à Gallia comata christianissima quidem prouincia abstinuit; in quibus prouinciis multo etiam peiora semina pullularunt, quàm à primis apostatis sata fuerant. Fructus verò, qui collecti sunt è contemptu sanctæ, catholicæ, incontaminatæ religionis fuerunt, atrocissimæ, & crudelissimæ cædes inter se ciuium earundem ciuitatum, & iugulationes coniunctorum, & horrenda parricidia, insatiabilis sitis humani sanguinis, furta, rapinæ, incendia, rebelliones, sacrilegia, omnium humanarum diuinarumq; legum contemptus, quæ certè cum religione fieri non possunt. nam qui hæc faciunt, se impios, crudeles, inhumanos, nihil minus quàm religionem curare fateantur necesse est. enimvero fructus contemptæ religionis sine cædibus, & rapinis colligi non possunt, cum nullæ inueniantur nationes quæ in mutanda religione non multas calamitates perfererint. Hoc genus pestiferorum seminum ubi per Belgas paulatim serpsisset, illam nobilissimam, maximeque religiosam prouinciam ita superioribus temporibus occupauit, ut ea conuelli sine sanguine multo non potuerint, neque in multos annos conuellerentur. nam ut temporum mutationes ægritudines ferunt humanis corporibus maiores scilicet pro ratione, atque multis temporum iniuriis afflicta difficilius reficiuntur, sic prouinciæ magnas mutationes perpeffæ vix longo tempore instaurantur ubi religionem mutauerint, cum quæque seditio tanto magis timenda sit, quanto grauior causa eius extiterit. Hoc autem magis admirabile est accedisse Belgis, quod multe Batauorum, Gallie, Britannorumque calamitates propter propinquitatem regionis non erant ignotæ; quippe quod Belgæ sint non magno maris traiectu à Britannia diuisi ad orientem siti in ea parte terræ, quæ spectat ad occidentem oceanum in litore maris Britannici siue Germanici. atque ad meridiem mari Aquitanico terminantur, nisi quod separantur ab Hispania montibus Pyrenæis. habet Rhenum fluium, & magnum Germaniam, qui de iugo fluens alpium Rheticarum ad Batauorum fines diuisus in mare oceanum postea influit. his Ombrici flui-

Rationis v-
sus quam ne-
cessarius.

Nouæ & ille-
gitimæ reli-
gionis fru-
ctus.

Belgij descen-
ditio.

NATALIS

Li 2 minis

Belgij ferti-
tas.Belgarū in-
genia.Belgium ut
peruenit ad
Carolū V.Vrbes Bel-
gii.Margherita
Austriaca Bel-
gio p̄fecta.
Albanus Bel-
gio p̄fectus.Belgarū pri-
uilegia, & pa-
ctiones cum
Carolo V.Belgarū or-
tio.

minis ortus est inter Scalden, & Sequanam denique ad orientem, quæ natio cum tam propinqua sit illis regionibus exortas calamitates certè intueri poterat. Pannonicas si non viderat, saltem audiuerat, cum tota ferè Turcarum arma per annos multos ita senserit, vt & ipsa, & vrbes Noricæ non leuem numinis in se animaduersionem cognouerit. Sed antequam causæ eorum bellorum, quæ memorabilia fuerunt, non solum propter celeritatem ingentium apparatusum, sed etiam propter singularem, & inauditam propè crudelitatem memorentur, breuiter attingenda sunt primodia seditionum illa, non quæ faciunt ad ornamentum historiæ, sed quæ ad cognitionem sunt necessaria, quibus ignoratis historia fortasse uideri posset fabulosa, cum in loco sterili exercitus haberi diutius non possint, aut certe maximis cum difficultatibus, & regiones pro fertilitate sint frequentes atque habitentur. cum nemo etiam pugnet pro sterili, & paupere loco. est igitur Belgarum regio frumenti fertilis, & omnis generis leguminum, & animalium domesticorum, quæ necessaria sunt, & commoda humanæ uitæ. vitium tamen est impatiens, & illarum arborum quæ amant loca calidiora, propter frigus regionis. at siquid externum requirat, facilis est vnde vis conuectio, & importatio. sunt & aduersus cæteros homines tractabiles. disciplinarum studiosi, vbi pleriq; solent esse literarum cognitione non vulgari exculti, qui cum antiquitus regium nomen vt nimis tyrannicum odio haberent, a Ducibus gubernati sunt. vbi vero Carolus dux in bello deniq; aduersus Heluetios infelicitè pugnans cecidisset, eius regionis Imperium iure hæreditario peruenit ad Mariam vnicam filiã, quã Maximilianus Imperator duxit in matrimonium, è quo natus est Philippus archidux Austriae, qui reliquit varios filios è Ioanna principe Castellensi, quarum hæreditas ad Carolum Quintum deniq; peruenit. Fuit Gallia olim in quindecim regiones diuisa, quarum hæc una fuit, in qua sunt vrbes insigniores Bruxellæ, Atuacutum, Baganum, Valentiana, Leodium, Meclina, Augusta Romanodurocorum, & alia nonnulla. Hæc omnes ante huiusce belli opportunitatem Philippo regi Caroli Quinti Imperatoris filio heredi patebãt, præter Eburones, quibus imperabat episcopus. Huic prouinciæ præerat cum potestate proregia Margherita eius soror, vt diximus, ex quo Dux Sabaudienfis in suum principatum per conditiones pacis recuperatum accessit. Margherita syngraphum oblatum fuit illorum principum, & ad Philippum regem missum. Philippus rescribit, vt ea videret nequid detrimenti res Belgica caperet, atque niteretur prudenter tot incendiorum initia restinguere, quæ quidem nulli diligentia vel labori pepercit, & res iam iam confopitum iri uidebatur. at Philippus fortasse de illa regione magnopere sollicitus, uel quod res tantas nõ satis æquo animo crederet ingenio ac uiribus muliebribus, quia res maiori robore videretur indigere, vel alia quauis de causa, suscitavit cum imperio in eam prouinciam Ferrandum Aluarezium Toletanum Albanum Ducem, summum imperatorem suarum copiarum, tanquam ad bellum, & ad frændanda ingenia illorum populorum uel per summam acerbitatem, si placidè facileque non posset. Hic dum se accingit ad iter Philippus literas dedit ad Perasum proregem Neapolis, vt copiarum veteranorum Hispanorum mitterentur in insubriam, quod ipsum facere iussus est Carolus etiã prorex Siciliae. iussus est & Gabriel Cueva Mediolani præfectus, & illas copias, & suas paratas habere in Albani aduentum in Italiam, quas postea centas in Belgas traiceret. Sed tamen non simplex causa fuit belli inter Belgas, & Philippum regem noua religio, verum alia cõplures, quia multa contra pactiones fieri querebantur Belgæ, quas cum Carolo Quinto habebant, quas hic ascribendas putauit, quoniam plurimum faciunt ad totius historiæ dilucidiorum cognitionem. nam ita conueniant atque impetrant ad Carolo Quinto, vt hisce conditionibus regerentur, quæ intelligerentur ad successores postea transmitti. 1 Ne princeps ecclesiasticum statum ampliet supra quam factum sit à cæteris principibus, sine nobilitatis, vrbumque ceterarum consensu. 2 Ne quem subditum vel habitantem in Belgis princeps punire possit, nisi pro ordinaria iudicium consuetudine, & libera consuetaque libertate, quo reus publicè se expurgare possit vel ipse vel per patronos, & caudicos. 3 Ne tributa, subsidia, onera, uectigalia, vel alia huiusmodi possit imponere sine consensu statuum eius regionis. 4 Ne quæ ministrum externum in Tungrorum siue Ambuariorum regionem admitteret, nisi præfectos quibusdam leuibus muniis. 5 Vt si comitia habeantur petendarum aliquarum rerum causa, Ambuariti ne teneantur exire extra regionem, neque ratum sit, siquid extra regionem fuerit decretum. 6 Ne principi liceat nouas munitiones inter Belgas excitare aut adificare. 7 Ne Belgæ externa auxilia admittere in suam regionem teneantur. 8 Si princeps vel iniuria, vel alia quauis violenta ratione priuilegiis derogare tentauerit, tunc Belgæ liberi, & absoluti ab omni iuramento haberentur, & illis intelligeretur restituta libertas patriæ. hæc priuilegia visa sunt illis populis non seruari, cum Philippo Rege imposta, atque nunc in Hispania seruantur in rebus spectantibus ad quæstionem. illa deus animis conspirarunt ad illud iugum depellendum, quod non modo ad euersionem familiarum, sed etiam ad euertenda delendaque priuilegia Belgarum, & libertatem auitam iam ita comparatam, vt censebant. illa de causa multi nobiles ac principes eius regionis conueniunt. rem diligentissimè perpendunt. statuunt per syngrapha suppliciaque scripta, & preces primum rem diuertere, atq; implorare à Margherita præfecta cum proregia potestate, ut liceret ad suorum maiorum consuetudinem viuere, qui diutissimè, & ad christianorum morem vixissent sine reprehensione, & tranquille eam prouinciam sine tumultibus gubernassent. Non opus esse illi prouinciæ, quæ nihil nouorum scelerum admisisset, nouis remediis, & tam atrocibus præsertim, quæ Philippus rex nulla necessitate esset additurus, inuidia quorundam ministrorum vel potius auaritia persuasus. Se perpetuam fidem,

& obseruantiam erga regem seruatiros donec vita superuerit. audito Albani imperio ad has petitiones offerendas p̄sto sunt Bruxellis Margheritæ principes Brederodensis, Ludouicus Nansiensis regulus, Comes Vandeburgensis, & alter Colëburgensis. Hi cū magna nobiliū manu accedunt. Syngraphum, vt diximus, offerunt Margheritæ petitiones, pponunt. honestatè illarum conant explicare. Demonstrant se Regi semper fidè seruauisse. profitentur ad eius nutū facultates ac vitã profuuros. Rogant nõ modo ne priuilegia negligeret ac euerteret eius regionis, nationūq; Belgicarū, & auita instituta fidelissimo rû populorū, introducenda noua quæstione Hispaniæ, verū et vt liberū animarū imperiū ipsis suarū relinqueret, atq; Placatū à Carolo V. adimeret, pro quo tanto beneficio non solum perpetuã obseruantiam pollicerentur, sed et tricies centena millia nummū intra certum spatium temporis. His Margherita r̄ndet se tm̄ non habere autoritatis. certiorum facturam Philippū per literas, quare decretum expectarent. Petitur nequis interim à ministris quæstionis infesteretur, quod concessum est ad euitandos tumultus. Delecti sunt duo equites Toloni ordinis Berghensis, & Montegnius reguli, qui pro illa regione fungerentur legatione hisce rebus componendis, quia timebatur, nisi res ita transigeretur, futurum, vt vbique tumultus insurgerent. atqui cum rerum nouarum suapte natura maxime studiosi sint Belgæ, non potest multitudo tantam moram oculi perferre, vt expectaretur regium responsum, sicuti cum Margherita principes regionis conueniant, quamobrè Atuacuti, & in aliis vrbebibus paulatim tumultus excitantur. Profitentur palam se illud velle omnino obtinere, cuius causa missæ fuissent legationes. Atuacuti, multisq; aliis in locis illarum regionum fiebant cætus in multis priuatorum ædibus, quod conueniebant qui nouæ religionis dogmata complectebantur, propriosq; habebant eius factionis autores, & ministros, è quibus conciones audirent. Neq; tamen priuatis ædibus contenti sunt, aut intra priuatos parietes se continere diutius potuerunt. cum in publicum paulo post auditis viribus multorum accessione eruperint, seq; quid sentirent palam profiteri ceperunt. inde accidit vt & ad Atuacutum, & apud Attrebatos, Neruios, Selandos, Batauos, aliisq; in locis conciones publicè à magna hominū frequentia audirentur, oīq; magistratū vel metu uel reuerentiã abiecta iã dogmata catholicis, & auitis ritibus aduersaria imbiberentur. Quinetiã Belgæ federati supplicè libellū mittunt ad Maximilianū Imperatorem, qui oblatum est in Augustanis comitiis, per quem petebant vt Philippum Regem commonefaceret, reuocaretq; ab Hispana quæstione, & a promulgatione Tridentinorum decretorum. scribunt vt precetur Philippū ne pergat profundere piorum sanguinem, ne ira Dei per hanc rem in illum excitetur. rogant vt de religione negotium in comitiis accurate tractetur. Margherita deinde in concilio aurei velleris procerū, cū abrogatio quæstionis postularetur, respondit se concepisse quidē moderatiore quanda ratione edictorū, quã veller mittere ad Regem, sed nõ eē utilitatis Belgicæ eas leges prorsus euerteres. nullūq; hęc cultū veræ & auitæ religionis. posse ipsos coniectura consequi quo animo ipsa sit erga Belgicas nationes, cū Brabantia ordinibus pollicita sit nulla illos quæstione vexatū iri. nec ita multo post diuulgatus est rumor q̄ promissū esset neminē religionis causa penas daturū, donec quidpiã certi decerneretur à Rege de consensu ordinū ac statū Belgicorū, quod factū fuit à quibusdã federatis. at illi qui antea ad mutuã defensionē conspirauerãt, federatio nimirū superius cõmemorata, qui supplicè libello subscriperant, vt aliquo externo indicio suã in regē fidē, & obseruantiam significarēt, ceperunt regiam effigie aureã vel argenteã de collo gestare, cuius in altera parte duę manus se mutuo cõplectebant ad significationē fidei date. erat illis apposita mantica cū vasculis, & inscriptione. fideles vīq; ad maticã, atq; ne latius serperent semina hæreseos, quæ iã pullulatura videbantur, conueniunt ad comitia tres ordines, magistratusq; Hannoniæ, Zelandæ, Olandæ, Artesiæ, Flandriæ, Bufaterorū, Namurrii, qui de moderatione regionū edictorū, quæ pleraq; oia fuerunt approbata p̄ter opinionē federatorū, reclamatū est tm̄ Antuerpiæ à plebe, q̄ conquesta est apud magistratū, suppliciterq; expetiuit ne illa moderatio admitteretur, (pariūq; sunt) clã minaces libelli, quibus cedes oībus cõplectentibus proponebatur, at federati interea nocturna hēnt conuenticula accitis concionatoribus nouæ religionis è Germania, Saxonūq; oppidis, & Gallia, Britania, aliisq; locis eius sectæ, qui cito cõuolantes pestiferæ, & cruentę messis semina iecerunt. sit edictū, qd̄ regio noie & Margheritæ promulgatur, vt oēs exteri concionatores excedant è Belgio sub grauissimis penis. sed tanta uis erat sectantiū & protegentiū vel armatorū, nemo vt attingere negotiū ausus sit, atq; illi audacius concionarentur. primi qui illã doctrinã imbiberunt, fuerunt Belgæ, q̄ magis vergunt ad occasū, habitant, ad præsentē regionē, qui cū sclopettis ad conciones accesserunt, nequa uis cõcionatibus inferretur. secuti sunt horū exēplū è vestigio Antuerpienses, qui coriariū, & tintorē cõcionatores habuerunt, ac deinde ingēti numero armatorū concionatores protegentes Oladæ, Zelandæ, Phrisiæq; populi, & Tornaceni, Iperenses, Gandenses, Bergenses, Castetani, Aldernardenses, & alii cõplures, cū Bruxellenses, Louaniensesq; & vniuersa ferè Hannonia atq; Arthesia incõtaminatè aliquãdiu p̄stitissent. in fide p̄stiterint. eo deniq; necessitatis preuētū est ob quorudã demeriã, vt. cū multa bibliothecæ sacræ, & imagines sanctorū, & vel ipsius Christi, ac virginis matris è sacris locis à p̄sanis manib; ad supplicium raperent, deiicerent, infringerent, ur, flammis absumerent, q̄ ipsæ cõtumelię fiebãt, in Eucharistiã, necesse fuerit legē promulgari, qua prohibebant sub poena capitis, & honorū fisco addicendorū, & pduellionis ne qs res sacras aut p̄onas violaret. non tm̄ cessauit. est oīnos, quinetiã sepe tumultus variis in locis sunt excitati, & non semel supplicis affecti tumultuū autores. vt verò res pacatis transigerentur, perscriptæ sunt l̄ræ à Margherita gubernatrice ad oēs præfectos, & magistratus prouinciarū Belgicarū uti darent operã vt res pacatè transigerentur. Princeps Aurantius ideitico transigit cū federatis Traiecti inferioris vt eadē cõditiones, q̄ Atuacuti prius memorauimus obseruarent, q̄ hæc addita sunt, Neq; impediat captiuitatē iconoclastarū, siue sacrorū sacrarū imaginū aut laronū. Neq; distrahant penes se seruet libellos fainosos

Legationes
ad Philippū
p̄ petitioni-
bus Belgarū.

in Regem, gubernatricemve, aut in alios magistratus. Nequis famosas cantilenas, aut quod populum ad seditionem commouere queat palam canat. Nequis catholicus vel fœderatorum concionarum partem aduersam carpat, aut iniuria afficiat, qui si secus tacerint, priuentur concione. liceat tamen generatim vitia insectari, & carperè. sed quoniam ad has res citius sedandas videbatur opportunum, ut magis turbulentis urbibus præsidia imponerentur, per scriptas literas ad Valentianæ magistratus, quibus petebat gubernatrix, ut duo millia peditum ad urbis præsidia Regio nomine admitteretur. illud cum renuissent vniuersi ciues, quia verebantur supplicia in regias cohortes displicissent. eadem pena proposita est si quis vel comite, vel armis, vel aliquo genere beneficii illos iuuisset. additæ sunt copiarum regie quæ istud fieri prohiberent, atque cum circiter tria millia armatorum ex oppido erupissent, magno facto impetu regiarum copiarum ad sexaginta trucidantes illos in oppidum repulerunt. at fœderati, qui primi complexi sunt eam nouam religionem, opem ferendam esse suis amicis obsessis rati multos milites colligunt & conscribunt, quod ipsum faciunt Tornacenses, collectis quinque cohortibus peditum erectis vexillis alias copias expectantes pederentim proficiscuntur, obuia quoque; templa diripientes, & inflamantes. at Rassegemius regulus insulam Duari, & Orchisii præfectus cum ducetis sclopetrariis expeditissimis, & nonnullis equitibus his obuia procedit. conferto prælio cæsi sunt ex auxiliariis ad centum & quinquaginta, reliqui cum se ad turrim Vuaterlosii fuga seruassent, immisso igni vel flamma vel fumo sunt extincti nullo regio milite amissa. deinde aliarum copiarum Tornacensium horum clade ignorata adhuc cenobia muliebria succendunt, & in sacras feminas impudenter sæuiunt. templa spoliant, cenobia prædantur, reliqua flammis absumunt. laturo opem suis deinde in pagum Vuaterlosium irrupunt. Rassegemius dimissis tota nocte nuntiis ad proxima præsidia finitimos catholicos nobiles, & delectos in militiam rusticos conuocat. conuenerunt postridie mane ad sextam horam à locis vicinis plures duobus peditum millibus, equites centum, cum Tornacenses accederent ad tria millia. inuitur utrinque; minutum prælium. Tornacenses paulatim Tornacum versus se recipiunt. fit his obuius forte regulus Norcamius præfectus Hannoniæ cum decem peditum vexillis, & equitibus pluribus quingentis. Tornacenses cum tantis viribus non possent resistere profligantur, cedunturque; quorum sunt trucidati ferè octingenti, reliqui in fugam versi. ceptum est tamen ab aliis nouæ religionis hominibus vrbes, & castella, & inuentiones vel retare insidiis, vel palam adorari, cum variis in locis pugnaretur leuibus præliis. At in nouo orbe, in ea regione, quæ Giapania vocatur, succrescebat in dies Iesuitarum sacerdotum opera, & charitate illorum numerus, qui a cultu immundorum idolorum, ad ueram & solam salubrem Christi religionem confluabant. quippe cum Xumitanda Rex per adoptionem creatus iam nonnullis annos, vir non minus animi dotibus, quam corporis ornamento, & aspectu insignis, ad verum cultum Dei per eosdem sacerdotes accesserit, cum sæpius suos familiares de Christi salubribus præceptis, & amplissimis promissis virorum bonorum differentes audierit cum mirifica quadam animi voluptate: res eo denique; perducta est, ut & ipse, & multi à suis proceribus ad baptismum conuenerint, qui fuit post modo Bartholamæus appellatus. mutati sunt, vel potius relictis primi ritus multarum rerum, quæ causa fuit ut in illis etiam regionibus bellum excitatum sit nouæ religionis causa. nam cum Bonzi sic appellabatur sacerdotes illi pristini idolorum, consueuissent per quosdam exequiarum certos dies quotannis opiparum victum, & incrementum prouentuum accipere a principibus regionum, Bartholamæus quia cognouisset id nihil conferre illis qui in cultu idolorum sine baptismate decessissent, omnibus sumptibus illis parcendum esse statuit, atque ad sex millia pauperum christianorum pro Bonzis ad epulas funebres conuocauit, Bonzis omnino exclusis. atque cum ad Umbram urbem regiam accessisset, pro sacrificiis, quæ fiebant nuper defuncti Regis statuat, illam à templo conuelli, & comminui iubet, atque succendi. idem incendium excitatum auctumque; est multorum aliorum idolorum eiusdem urbis, & vbi que in vniuerso regno, quæ omnia prorsus succensa sunt euerfa. sed quoniam reliquus, erat Gotodonus filius spurius defuncti Regis, pro quo in regnum Bartholamæus per adoptionem successerat, isque ægre ferebat se fuisse regno ita priuatum, visa est opportunitas Bonzis sacerdotibus non negligenda eius in regem excitandi. Nam prius conquirebantur de acceptis iniuriis, quod contra instituta maiorum Xumitanda vel in auitos Deos insurrexisset, quod vel eius monumentum comminuerit, exequias deleuerit, cultum sustulerit, memoriam prorsus obliterarit, cuius regnum acceperat. sacerdotes neglexerit ei eceritque pro mendicis, & vilibus, & abiectis hominibus. nihil posse expectari nisi crudele, & inhumanum, & perfidiæ plenum ab eo, qui tam facile auitos Deos, & benefactorum cultum, auitosque ritus sacrificiorum reliquerit, & ad nouam religionem recefferit. non esse expectandum, ut vel per simulationem religionis, vel per desiderium ampliandi regni arma ab illo hostiliter moueantur, cum ea difficilium repellantur, quæ inferuntur repente nihil tale opinantibus, quam quæ multo ante prouisa cognitaque sint. his rationibus effectum est ut non solum Gotondani, cui concessæ fuerant vrbes quadam à regis comitiis, ne priuatus prorsus uiueret, sed etiam multorum consilia, qui nondum fidem christianam complexi fuerant, finitimorum in mutua auxilia aduersus Regem conspirarint. his tot auxiliis fretus Gotodonus decernit in regnum paternum procuratores mittere; qui caperent possessionem, quando tam ingratus visus esset Xumitanda. iussi sunt etiam qui christianam religionem introduxissent, crudeliter necari: accidit forte, ut Bartholamæus aduersus quendam regem bellum gereret, cuius vxor Regina cum esset, & ipsa christianam fidem acceptura, id curabat rex fieri ante quam rediret in castra. tumultus excitatus est itaque repente coniuratorum Arrimæ primum duce Feribo viro magnæ autoritatis. trucidati sunt quidam christiani. non procul ab Icoxiura regem cum multis inuadunt, atque nonnullis trucidatis præfecti propinquarum urbium pro victoribus arma capeunt. arum est ad palatium, quod & ipsum & vrbs in iectis malleolis concremata-

Indi ad cultum Christi conueniunt.

Bonzi qui sunt.

Bonzorum oratio.

tur. Rex cum præfecto urbis ac fratre, & paucis à suis in munitionem urbi propinquam se seruauit, atque cum tumultus diu perdurasset Icoxiure, multi ex armis profugientes Filandrum ad oppidum profugiunt. Rex ut arma surgentia vbi que deuiaret coactus est & ipse, & omnes christiani ac Lusitani cum vxoribus procul abesse, cum non deessent interim qui regem hortarentur, ut ad pristinum cultum deorum rediret, qua vna ratione omnia facile possent placari. at enim cum Rex ad amicos hortantes ad hoc per literas scripsisset paulo post se paucis locis exceptis omnia in iis partibus recuperasse, ceptum est ad timorem suppliciorum vbi que regium nomen conclamari, erectaque vbi que regia insignia, & ad lætitiæ significationem multa tormenta bellica terra marique; dispersa. collectis itaque multis copiis, quæ vndique ad excipiendum regem confluebant, ceptum est Gotodonum obsidere cum suas vires Arrimæ Rex frater cum Bartholamæo Rege coniuxisset. concremata sunt, & deuastata omnia Feribi castella, qui arma aduersus regem sumpserat in vltionem tantarum iniuriarum. At principi Aurantiano Atuacutum concedenti magna multitudo honoris gratia fit obuia, cum ibi gubernator esset futurus. Margherita ad eum rursus literas dedit, quibus beneficia continebantur, quæ & ipse, & eius maiores in Austriacam familiam sæpius contulissent. se non dubitare de optima eius voluntate erga regem. hortatur si quando vir & princeps bonus apparuit ac prudens erga regem, & Belgas, id hoc tempore maxime præstet, quod efficeretur ad euitandas multas imminentes calamitates. has vna ratione deuitari posse, si persuaserit ciuibus Atuacuti, ut præsidium duorum millium armatorum admitteretur, ac ita egisset, ut incepte conciones abolirentur, quæ aduersus regiam voluntatem fierent. Ipsa postea minatur per literas Atuacutensibus ciuibus, se illos perduellionis reos pronuntiaturam, nisi illa fieri paterentur, in quos etiam esset a nimia aduersura. at contra, si illud passi essent, pollicebatur abolitionem Hispanæ questionis, & leuiorem Placatum, ut pe-tebatur. Aurantius nullum officium, quod vtile fore putaret, prætermittit. hortatur ciues ad accipiendam præsidia, committendasque; conciones nouæ religionis omnibus quibuscumque; posset rationibus, propositis etiam calamitatibus quæ diuinitus imminerent, & à Philippo Rege, nisi regiarum volutati fuisset obtemperatum. responsum tulit omnes velle regiarum maiestati in omnibus ad imperium spectantibus promptissime parere. vna in re videri sibi æquum esse, ut essent liberi, in ea nimirum quæ spectaret ad voluntatem, & curam suarum animarum. nimis esse crudele, cum facultates, & corpora imperio Regis subiiciant, si iis contentus non sit, atque ipsi neque animum quidem liberum habere possint. rursus à Margherita renouantur literæ, & imperia, ac mandata, quæ dabantur principibus earum regionum, quare Brederodensis regulus illis omnibus, qui negotium aggressi fuerant, comitia indicit Santronium. illud est oppidum in finibus Eburonum. in his comitiis indictum est agendum esse de fœderatione, & communicatione rerum, & consilio aduersus res inflantes capiendò ad propulandas calamitates. Vbi illuc accessissent conuocati. multæ legationes variarum urbium confluunt rogantes se quoque admitti ad societatem fœderationis, ut & communibus armis si opus esset protegerentur, & omnes coniuncti maiorem vim ad defensionem conferrent. in sumptus bellicos, si qui sint faciendi, omnes facultates, & vitam pro communi libertate liberaliter pollicentur. Quæ ubi fuissent ad Margheritam delata, significat per nuntios se non posse æquo animo ferre illa comitia vel conuenticula, quæ fierent in contemptum Regis ad animos populorum ad tumultus seditionesque impellendos, quippe cum nullam sint habenda legitima ac non seditionis comitia in regis regionibus; in quæ regij aliqui ministri non aduocentur. Vbi syngraphum oblatum fuit, nihil aliud apparuisse expeti, nisi ut noua quæstio ne imponeretur. promissum esse nihil interim noui fieri. sese ita certior em regem fecisse, quod nihil innouaretur. Quod si sibi fides non seruaretur, quam acceptam omnium populorum nomine dederat, futurum ut in eam magna ignominia redundaret, quæ tam facile perfidiosis hominibus credidisset. Nunc quoque tamen posse errorem facile corrigi ac resarciri, si eiicerentur ex illis regionibus omnes, qui aliud persuadere populis conarentur, quam quod creditum est à maioribus de sacris rebus. illo negotio fieri posse ut omnis error deleteretur, atque rediret de nouo in gratiam regiam. Quod si in eadem sententia persisterent, futurum ut grauissimas penas darent suæ temeritatis. nullum redditum esse responsum, nisi quod parerent Regi Hispano tanquam Duci Ambiuaritorum siue Brahantiæ, & quod Bruxellas accederent ad responsa clariora reddenda. Idcirco autem nullis parebant Margheritæ mandatis, neque magni faciebant eius edicta; quod multi erant fœderati, & finitimi principes Germani omne genus auxiliorum ad sustentandam nouam religionem pollicebantur; cum quibus, & nonnulli quibus inuisa erat nimia familiæ Austriacæ potentia. In illis comitiis habitis Santronii statutum est ut condiciones principatus Ambiuaritorum curarentur imprimendæ ad probandam causæ suæ equitatem, quibus impresis decernerent omnes status inferiorum regionum conuocare, sine quorum consensu censere nihil ratum fieri posse. vbi illuc ventum esset, Santronii decernitur parendum esse Regi Hispano tanquam comiti Belgarum, & duci Ambiuaritorum. At si ulterius procederetur, velletque cogere ad ea quæ priuilegiis repugnarent, ne tenerentur illo casu parere, ne concessionibus ab Imperatoribus obtentis abrogaretur, quæ continebantur sub aureo sigillo. Quod si quis eorum priuilegiis derogare conatus esset, intelligeretur facta fœderatio ad defensionem, in quam admitterentur omnes volentes. Tribunos in omnes regiones destinant, qui haberent illorum delectum vbi que, qui apti essent rebus bellicis, atque instruerent omnes aduersus quicumque offenderent paraissent omnes pecuniam offerunt ad omnes opportunitates cum opus esset. atque numerus oblatarum pecuniarum accessit ad tria millia librarum auri impressi, hoc est tricies centum millia nummum. Delecti sunt duodecim à primariis proceribus, quibus impositum est ut mature pecunias exegerent, quæ promissæ fuerant. summus imperator. eius fœderationis externus imperator visus est eligendus,

Aurantii diligentia pro rege.

Responsum Belgarum.

Comitia Santronii indicta.

Decreta Santronii.

Legationes
Santronianę
nō admittit.

Valentiana
sedicio.

Valentiana
rebells
pro
nunciata.

Valentiana
obsessa.

x 1 6 7.

du, qui & autoritate, & peritia rei militaris præstaret; qua re videbatur effici ut opibus, & autoritate præstantis Imperatoris plurimum adiuuarentur, non parumque virium sibi adiungerent, & ne mo illum facile contemneret ut paris autoritatis, sed omne genus obsequij, & reuerentię præstaretur. interim iubetur pecunia, quæ collecta fuerit, in communi scrinio offeruari, donec imperator eligeretur, & in opportuna negotia distribueretur. statutum est præterea ut omnes ad mutam defensionem tenerentur, si quis è coniuratis esset infestatus, quod fieret mature collectis copiis, neque vllum auxilij genus prætermitteretur; quoniam in vnus ac singulorum salute omnium reliquorum salus clam videretur contineri. sed enim cum nuntiatum esset quatuor equitum, duodecim peditum millia ab Henrico Vessonom Duce colligi ad nutum Margheritæ, quæ & ipsa copias colligebat, delecti sunt Brederodensis regulus, & Ludouicus Nansienfis, Colemburgius, & Aremburgius comites, qui Margheritam commonefacerent de iis omnibus quæ in Santronianis comitiis fuissent decreta. Illi cum multos fœderatos secum haberent, iussi sunt non ingredi Bruxellas, quia non videbantur admittendæ legationes cum tanto comitum numero. Illud hi grauius ferentes relicta Margherita Atuaacutum iter conuertunt. Agamontium, & Aurantium principes certiores faciunt quid in comitiis statutum decretumque sit. sed quoniam ita succretent in dies vbique seditionum femina, videreturque timendum esse ne ad arma veniretur, Margherita iubet edictum fieri ac promulgari Bruxellis, nequis de rebus nouis loqueretur, per quod venia concedebatur omnium commissorum errorum, modo ne denuo committerentur. Permisit conciones haberi extra urbem, sicuti coeptum fuerat, donec à statibus eius prouincię decretum esset, quid iure fieri oporteret. sic antiquis eorum legibus non abrogatis res silentio propè est inuoluta. omnium verò consensu tam ciuium, quàm Margheritæ institutum est suadente Aurantio vt octo tribuni militum ducentos pedites singulatim concriberent omnes Atuaacuti natos, qui iurarent se fidem Philippo Regi seruaturus, neque in rebus ad religionem spectantibus se implicaruros. Quod si contouersia aliqua accidisset, se neminem magis protecturos, ac neque verbis neque armis res illas aggressuros. Sed neque ita tamen populorum Belgicarumque nationum animi quieti aut tranquillæ esse videbantur, cum his pactionibus non satis fidei haberetur vel credulitatis. maxime autem omnium locorum suspiciones huiusmodi Batauorum regionem inuasent, qui quo sedarentur, reuocatur necessario Aurantium gubernator, eò profectus. Atuaacutenses ciues, quia Bataui desiderantes Aurantium illum poposcerunt à Margherita, cognita magnitudine beneficiorum, & commodorum, quæ præsentia eius principis adportaret, præsentibus Bruxellis petunt à Margherita ne is discedat Atuaacuto. sed cum magis, magisque in dies a Batauorum populis flagitaretur, quod illa regio plurimum eius præsentia, & iudicio indigeret, necesse fuit ad Batauos denique accedere. fluctuabat maximè omnium Belgicarum ciuitatum Valentiana Neruiorum metropolis, quæ prorsus abiicit omnem regiam obedientiam, cum se liberam velle suis legibus viuere profiteretur. illa de causa Margherita Norchemium regulum cum viginti, & duabus cohortibus peditum, & quingentis equitibus mittit, cum quibus copiis aliquo pacto urbem ingrederetur. At Neruii visis copiis vel è longinquo, ad arma repente conclament tota vrbe. populus, & ciues vniuersi mira alacritate arma capessunt. exitur. leue prælium committitur, nonnulli vtrinque caduntur. Sed quoniam nouis auxiliis vndique confluentibus vires hostium minime formidabiles videbantur Neruiis, Margherita viginti cohortes peditum denuo colligit, quo vires coniungeret cum aliis copiis prioribus. ut autem res appareret agi legitime; imperat per publicum edictum illam urbem pronuciari perduellionis ream ac rebellem Philippi Regis. Interdicit commercia. aris alieni abolitionem statuit si quid illis deberetur. vbi reliquæ copię in agrum Neruiorum irrupissent, statim obuia quæque populari ac succendere coeperunt ædificia demoliri. armenta abigere, capere, prædari. at obiecti, & ipsi prædabundi in hostem impetum faciunt. comætuum quantum possunt in urbem important. omnia ad diuturnam obsidionem pro viribus comparant. tormenta varij generis multa super moenibus in hostem diriguntur. obsidentes impetunt. omni studio infestant. Fœderati vbi iam obsideri Valentianam intelligunt, mittunt subsidio duodecim cohortes peditum, quod vbi significatum est Norchemio per exploratores, procedit obuia non procul à Baganum vrbe cum tribus cohortibus peditum, & equitatu Contegii, Posuuique regulorum ac suo, commissaque acri pugna, & trucidatis circiter duobus millibus, & quingentis e subsidiariis reliquos in fugam uertunt. Valentiana præsidia audito discessu equitatus exeunt in reliquas copias, è quibus multos trucidant, ac tormenta quedam capiunt. Committebantur verò cædes variis in locis, siquidem, & milites qui erant in hybernis Lille ad trecentos agrestes obruncant, & Baganum accedens equitatus circiter octingentos trucidauit. Nam cum Baganum vndis seditionem fluctuante diceretur, Norchemius eo quàm citissimè conuolat. urbem ingressus arma popularibus admittit. quosdam suspensio punit. firma præsidia imponit. duodecim cohortes peditum per occultam portam oppiduli admittit. ad obsidionem Valentianæ redit. redeunt sunt obuii Neruii quidam ex vrbe egressi. commissis minuto prælio sanè atroci multis cæsis reliquos Norchemius in urbem includit. tentoria erigit. fossis, & aggeribus militaribus. castra cingit, ut copias ab urbanis tormentis protegerentur. iubet muralia tormenta trahi, quæ dum accederent, ciues ad deditonem sollicitat. promittit veniam commissorum errorum Regio nomine sed frustra illud fiebat, qui putarent se diutius ferre posse obsidionem, ad quam facilitatem omnè genus hominum armis tractandis ineptum ex vrbe excludunt. sed iam inerat annus sexagesimus septimus post mille, & quingentos cum episcopus Leodiensis, qui hac ipsa de causa Hasselti oppidum obsidebat

cum

bat cum tribus millibus peditum, & trecentis equitibus, ac diuerberans nonnullis tormentis illud deniq; his conditionibus in deditonem accepit; Vt certa pecunia in bellicos sumptus dissolueretur. Vt templa publicis sumptibus reficerentur, quæ forent deuastata. Vt in posterum catholicè viueretur. At Margherita quoniam non procul ab Atuaacuto circiter duo millia hæreticorum consedissee intellexeret duce Filontio, mittit regulum Bellonacensem ad illos opprimendos, qui vbi primam ad illud numerum excreuissent, domos & palatia, & proxima quæque; continuo diripiunt. oia arma inuenta capiunt, & campestria quædam tormenta. Bellonacensis acceptis trecentis sclopettariis è Bruxellis præsidij, & duabus cohortibus è Ripelmonda, has vires coniungit cum quingentis equitibus, & aliarum locorum præsidij exceptis. at nouæ religionis homines circiter ad quartum lapidem ab Atuaacuto castrametati certiores facti de iis quæ struebantur, fossas castrenses ducunt non procul à Mosa, quod se receperant ab ea parte unde timebatur equitatus, quod fit per totam noctem. post die propius ventum est. initur leue prælium. equitatus irrumpens ea ubi nullæ erant fossæ castrenses, hæreticos cedit. multi obruncantur. multi suffocantur in fluuio. alij capti statim de proximis arboribus suspenduntur. sic Filontii copię breui deletæ sunt. interea Valentiana magna vi tormentorum viginti nimirum muralibus cū ingenti strepitu, & fragore diuerberatur. Muri prosternuntur, aperunturque; ad ingressum, quare ciues cum arctius quotidie obsiderentur, neque; vlla spes appareret subsidiorum, inter se de rebus urbanis ac bellorum euentu communicant. Visum est præstare vt saluis adhuc rebus salutis oium cõsuleretur, quàm vt diuturna fame, rerumque; oium penuria afflicti in manus hostium venirent cum magno capitis periculo. Mittunt igitur hora ferè quinta noctis, qui suppliciter Margheritæ clementiam implorarent, cum iam oem preciosiorem supellestem in duo templa cõportassent, quam concremarent, si inclementem hostem nanciscerentur, quia essent fugituri expeditissimi per oppositam portam illi, per quam catholici ingrederentur. Margherita proponit has conditiones deditonis; Vt arcem liceret excitare. Vt sex millibus peditum menstrua stipendia dissolueret. Vt dētur duodecim obsides donec ea perficiantur. Sic Norchemius urbem ingressus primū firma præsidia imponit. mox cogit conciones relinquere. oēs ministros ac principes ciuitatis in vincula conuicit. illa Valentianę urbis munitissimè expugnatione ita conternati sunt animi hominum nouæ religionis, vt oppidulū Samarobrigæ illa audita statim aufugi entia præsidia reliquerint, arcemque; patrem regis militibus ad eam recuperandā missis deseruerint. Nec multo post Traiectenses relicta & ipsi ciues noua religione, quæ fuerant, cõplexi sese regis copiis dederunt. Quæ dū fiunt in finibus Belgarum, Nicolaus Pitilianensis Comes impetrata libera ad eundem Romæ facultate accedit ad respondendū ad acerbissimas accusationes de fide integritateque; christiana, apud Pontificem, quibus vehementer vrgebatur. in Cyro cum assidue pugnaret ar modo his, modo illis fortuna belli ariditate, deligitur summus eius belli Imperator Raphael Iustinianus a Genuensibus, qui statim in insulam cum magno globo militum traicit. Dein profectus primū oium Vrcinum crebris incursionibus infestat agrum Bastellegæ oppidi, oppidumque; ipsum obsidet. oppidani vbi diutius hostiū Genuensium molestiam ferre non possent, petunt suppetias à Sampetro, qui cū trecentis sclopettariis, & uiginti quinque; equitibus statim eo contendit. Iustinianus re per exploratores cognita circiter sexaginta equites, sclopettarios centum locat in insidiis. vbi Sampetrum uidet præcedentē cū equitibus, in eū impetū facit. committitur prælium non leue. certatur. acerrimè. Sampetrus denique; cognitus à Michaele Angelo Dornano fratre vxoris inuaditur. ventum est cominus ad enses strictos. modo cæsum, modo pūctum certatur magno studio. sapius utrinque; instauratur pugna. ad extremum multis utrinque; cadentibus in eo certamine Sampetrus uirtute equitatus superatur ac trucidatur, cuius filius fuga se seruauit. eius caput Genuā delatū est, & publicū spectaculū vniuersæ ciuitati in foro positum. fuit Sampetrus vir inaudita crudelitatis ac feritatis, quippe qui vel leuissima de causa vxorē, & filios ex ea susceptos sua manu iugulauerit, præter alia multa, quæ cõmissit in bello. sic Dornanus perduellionis reus occiso crudelissimo hoste patriæ ab exilio redit postliminio. in Pannonia verò Cæsar antequam cognouisset mortē Solimani, Georgiū Hossotutū legatū ad Solimanū Imperatorē Turcarū miserat, qui dicebatur Byzantium contendere. sed cum rumor postea inualuisset mortuum esse Solimanū, Hossotutus Iulio bonā redire coactus est, atque; obuius fit in itinere Selimo Byzantiū cū magna parte copiarū procedenti. obrinuit vt nouū imperatorē videret, at non etiā alloqueretur, quia diceret Mahometus illū missum fuisse oratorē ad Solimanū, post cuius obitū non posset legitime agere cū recerit Imperatore, nisi vel ipsemet, vel alius nouus eligeretur. Hic vbi Taurum accersisset Cazarinū in compedibus esse intelligit Iulę præfectum. vitur omni diligentia, vt eū alloqueretur, quod tamē obtinere non potuit. deperata facultate colloquij queritur per literas Cazarinus se omni spe subsidiorum destitutum obsidionem per septuaginta dies sustinuisse, & grauissimè tamē tunc ægrotafse. non accedentibus promissis auxiliis necessariā fecisse deditonem. Rogat vt fiat permutatio restituro pro se præfecto Albæ regalis. offert se in vincula donec causa cognita sit. rogat hæc omnia ad Cæsarem deferri. Erat illud facile à Cæsare impetraturus, nisi grauissimæ Turcarum accusationes apud Selimum eius consilium infregissent. Nam querebantur alij nares eius iussu suis crudeliter abscissas, alij suis propinquis aures, alij suos coniunctos lacrymabantur crudelissimè fuisse ab eo iugulatos, atque multa alia proferebant Cazarini crudelitatis genera, qua sapius vsus fuisset in Turcas. per hanc crudelitatis, & tot delictorum in Turcas commemorationem effectum est vt Selimus commotus illum arbitrio iniuriis affectorum concesserit ac donauerit. Turcas uas vinarium multis acutissimis clauis ita transfigunt, vt peracutæ culpides, & acumina interius penetrarent ubique. nudum Cazarinum includunt. de loco sublimi præcipitem deuoluunt, atque ita tormentis, vt vitam inter atrocissima tormenta finierit. at præfectus Albæ regalis quamuis multa millia nummum

Hasselium
oppidum ca
ptum.

Valentiana
conculsa.

Valentianę
deditio.

Nicolaus Pitilianensis
comitis
criminationes.
Raphael Iustinianus
sūmus Imperator
ad bellū
Cyrnenfē.

Sampetrus à
Michaele an
gelo Dornano
no cæsus.
Sipetri mors
& ingenū.

Hossotutus
legatus.

Cazarini cru
delitatis ac
cusationes.

Cazarini
mors crude
lissima.

Zatuar ca-
pium.Legatio à p-
farum Rege
mutilata.Io. Federi-
cus Vinarien-
sis reus cita-
tus perduel-
lionis.Decretum
comitorum
Augustano-
rum.Grompachi
exilium.Gotta opp.
conculsum.

nummum obtulisset pro redemptione, tamen immunis Cæsaris iussu dimissus est, & in tutum lo-
cum adductus. Suendius auctis copiis exierat in apertum, vt diximus, & Zatuar oppidum natu-
ra, & arte, & omnibus rebus munitum præterquam firmis præsiidiis, obsidebat, quod erat cuiusdam
purpurati perpetui hostis Cæsaris, & auctoris atque consultoris vel potius alumni inimicitia inter
Cæsarem, & Transylvanum. Ille vbi se obsideri sentit, clam per noctem exit ex oppido, quod cum
concuteretur diligenter, & obsideretur arctissimè intra paucos dies venit in potestatem Suendii
feruata uita, & impedimentis præsidiorum. Vxor purpurati & ipsa cum supellectile dimittitur,
in quam non est atrocius sæuitum, quod minime gloriosum duxerit strenuo duci sæuire in imbecil-
lum, & imbellem genus muliebre. sed enim Byzantii bellum rursus indicitur aduersus Cæsarem
in Pannoniam; at equitatus non poterat colligi, quia multi equi perierant superiore anno in bello
Pannonico, nisi per summas difficultates. Accessit his & Perfarum tumultus, qui magnus fiebat,
quoniam Selimus non modo pacem cum eo Rege non confirmauerat, sed etiam miserat postulatū
spolia Baiazeti fratris, qui Solimani hortatu fuerat necatus apud ipsum regem. oratori ad illa repe-
tenda misso, quia paulo arrogantius pro Turcica temeritate uisus esset loqui, ad cæterorum contē-
ptum, iussu ipsius Regis natus, & aures deciduntur, atque ita deturpato vbi ad fines uenisset suos ca-
put amputatur purpurato Turca ita iubente. Sic vbi bellici apparatus Turcarum per has difficul-
tates euauissent, aut certe frigidius fierent, Cæsar ratus non irritandum esse potentissimum hostē
iam propè dormientem, vniuersam vim belli conuertit in Transylvanum, quare quinque tribunos
Sueuorum mittit ad colligendas copias. comparantur & lintres ad eas in agrum Tyrolensem traiciē-
das, & deliguntur tormentorum magistri ad vsum castrorum. quæ cū Turcæ fieri intelligerent, non
idem ceperunt consilium; sed multa millia in unum conuenientia incursiones faciunt in agrum Cæ-
sarianum. Canisam vsque procurrentia multa capiunt animalia. multos mortales abducunt in mi-
seriam feruitutem. Vt verò Cæsarianorum impetus, & ardor hebetaretur metu imminentis sibi
periculi, & restanaretur; Partaus, & Græciæ purpurati Byzantio properant in Pannoniam magnis
itineribus cum multis millibus armatorum. illuc profecti munitionem non procul ab Agna eri-
gunt, atque quo animi Cæsarianorum abducerentur ab illa munitione impedienda, conuerterentur
atque ad res sibi magis necessarias, Vedes oppidum munitissimum in finibus agri Pannonici posi-
tum obsident. Quæ dum fierent à Turcis in Pannonia, noui tumultus pullularunt in Germania
non sine magna eius provincie perturbatione, quia Io. Federicus Federici Vinariensis filius Ducis
Saxonum olim electoris noluisse à suis finibus eicere Grompachum virum Saxonem, ferocem,
bellicarum rerum peritissimum, qui ab incunabulis propè militauerat cum multis honorificis con-
ditionibus, at seditiosum, & parum recti consilii. Hunc, & alios quosdam rebelles Imperii, quia
esse intra suos fines pateretur Federicus, & ipse perduellionis reus publicè pronuntiat. Grom-
pachus quia certa pecunia sibi debebatur ab episcopo Artauriensi, curat ut ea sibi numeraretur, cuius
causa venerat à Gallia in Germaniam. sed episcopus non modo non curat numerandam, uerū
etiam bona Grompachi quæ essent Artauri, iubet profcribi. Grompachus indignatus copias col-
lectas in episcopum educit. non solum recuperat adempta, sed etiam principatum ac vitam adimit
episcopo. cum illa de causa indignatos animos, & inensos quorundam Germanorum haberet, a
quibus insidia semper essent timendæ, ducebat sibi necessarias esse frequentes corporis custodias.
id sibi non erat difficile propter existimationem, quam sibi maximam apud multos comparauerat.
at enim cum in postremis Augustanis comitiis esset decretum imperatore Ferdinando, nequis au-
deret copias conscribere aut colligere milites sub pena perduellionis, Grompachus non modo suos
milites non dimisit, sed etiam novos duces inuitabat stipendiis, profitebaturque se uelle quosdam
populos ab Imperio oppressos vendicare in libertatem. illud effici dicebatur adiutore Federico per
occulta quædam consilia, sed præsertim quia putabatur Cæsar multa promississe Germanis ante quā
eligeretur Imperator spectantia ad religionem, quæ postea non seruauit. illa de causa putantur qui-
dam consulto excitasse illud bellum, vt probabiliter distrahi viderentur à ferendis auxiliis. cum ita
Cæsaris odium dux ille in se concitasset, omnium principum suffragiis denuo decernitur in Augu-
stanis comitiis Imperatore Maximiliano vt perduellionis reus habeatur cū omnibus illis, qui eius
partibus starent. decernitur, vt in eos animaduertatur, tanquam in seditiosos homines, & pacis
quietisque communis euersores. Grompachus suas vires adauget. in oppidum Federici Gottam
se recipit. ad munitionem reparationesque animum conuertit. fit ad hæc omnia intrepidus, seque
spe subsidiorum confirmat. at Augustus elector magno equitum peditumque numero summa ce-
leritate collecto, multisque acceptis undique auxiliis à Germanis principibus, qui non æquo ani-
mo res gestas superiores tulissent, atque nollent eo contemptus imperatoriam dignitatem unicum
propè totius Germaniæ ornamentum deduci, ut vel inuito Cæsare perduellionis rei essent intra fi-
nes Imperii, oppidum obsidet. in illud, ubi posita essent castra non procul à manibus fossis, & ag-
geribus militaribus munita, tormenta diriguntur, ante quæ tria ingentia propugnacula terræ
excitantur. super his diriguntur tormenta in oppidum. moenia magno impetu concutiuntur qua-
draginta muralibus. Hic tantus bellorum ardor fecit, vt quatuor tribuni, & centuriones non pau-
ci, quibus Grompachus maximè fidebat, & cuius opibus res eius plurimum nitebatur, & ciues eius
oppidi rebus suis diligenter consideratis, descuerint. nam profecto visum est immane facinus si exu-
lis defensionem susciperent aduersus tanta initia bellorum, cum bellum ipsi aduersus imperium
essent suscepturi, ad quod Cæsar etiam sex millia equitum, & triginta peditum vexilla misisset. Mit-
tunt hi, qui se excusarent apud Cæsarem. profitentur se esse & fore Imperii defensores, at non ho-
stes, quod clam effectum est. Petunt veniam quod arma susceperint, cum istud fecissent iurati, ac
nescien-

nescientes aduersus quem bellum gereretur. se credidisse suum principem Federicum defendere,
non oppugnare imperium. sed radicibus, & initiis belli diligentius altiusque consideratis se cogno-
uisse quod ab imperii defensoribus obsiderentur. se malle rebelles arbitrio electoris victos trade-
re, quàm tanta cum ignominia bellum diutius protrahere. accipiuntur igitur in gratiam Cæsaris hi
sæ conditionibus, vt vita, facultates, honor integer his obsessis seruetur, modo oppidulum, vrbe,
& victos rebelles traderent. His de omnibus factus certior est Augustus. Ioannes Federicus solu-
tus, at Grompachus victus traditus est, ne Grompachus venenum caperet, quod semper secum ha-
bebat. Patefactæ sunt portæ Augusto. exeunt Germani pedites, atque omnes ab electoris copiis
spoliantur. principes eius factionis, & coniurationis omnes sunt in vincula coniecti, & ad grauiora
supplicia referuati, inter quos fuit Pangher, Gulielmus Scilitnius, & Albertus Stonius. arcis præsi-
dia his rebus cognitis Augusto statim se dedunt eodem die. sic breui extincta sunt semina eius Ger-
manici incendii. Suendius post Zatuaris oppidi deditionem signa conuellit ad expugnandum op-
pidum Moncaiam, quod crebris istibus diuerberat per quadriduum. atque disruptis moenibus ad in-
gressum, cum iam iam esset inuasurus, oppidani fortunam belli minimè expectandam rati cuncta ar-
bitrio Suendij concedunt. ingressus Suendius quadringentos Pannonum cum simplici veste di-
mittit, impositisque præsiidiis ad expugnandum, Itustium oppidum contendit. In Sarmatarum
regione rursus res sanè non erant multo pacatiores, quoniam Scythæ ac Turcæ, & Mysi in Darda-
niam, & Tauroscytharum regionem, quæ parent Poloniæ Regi, maximas, & formidabiles incurso-
nes fecerunt. circiter mille pagos concremant, & multa oppida ad Leopolum vsque procurrentes.
obuia quæque ferro ac igni populantur. multis trucidatis multos in seruitutem abducunt. at cum
Palatinum Bussæ obsidere conarentur, afficiuntur ab eo non ignobili clade relictis etiam duodecim
muralibus tormentis, quippe qui ad suos fines iam tredecim equitum millia collegisset. Mysi intra
suos fines redeunt maxima damna inferunt illi regioni. His calamitatibus acceptis habentur com-
mitia in Lituania. Pollicentur multa armatorum millia Polono Regi si veller exire aduersus com-
munes hostes. Elector munitionibus Federici ita potitus, iubet eas omnes euerti. multa auerit tor-
menta, multos bellicos apparatus. omnia propugnacula solo adæquat. deinde Grompachus datus
est tortoribus puniendus, cui viuo in quatuor partes dissecto palpitans cor e pectore euulsum ostē-
ditur, & ori admouetur. Io. Federicus se excusat quod vel inuitus ad eam defensionem beneficiis
sit compulsus. sed tamen iubetur in carcerem detrudi, & mox in arcem Possonii datur asseruatus.
multis principibus pro eius salute Cæsari rogantibus responsum est non fore absurdum si multo-
rum errorum nunc vno tempore peniteret. reliqui participes coniurationis multis tormentorū ge-
neribus excruciatam vitam denique concludere. erat illud bellum magnum dispendium Cæsari alla-
turum, nisi electoris ducis Saxonum, & reliquorum principum liberalitas, qui Bicurgium siue Erfo-
diam conuenerant ad comitia habita de ferendis auxiliis Cæsari aduersus Turcas, Cæsarem ipsum
suis sumptibus subleuassent. Augustus victoriam consecutus atque triumphans de rebellibus ad
exprimendam magnitudinem lætitiæ curauit imprimendam pecuniam argenteam cum inscriptione;
Tandem bona causa triumphat. Cæsar postmodo varia comitia suis indicit. Primum Arsie-
nam siue Brunam, deinde Troppam, vbi fierent petitiones, & Possonium & Casurgium. decernit-
ur Arsiens, vt mille & dacenti equites concederentur pro nobilitate, quos Cæsar mitteret quocū-
que placuisset; at nobilitas vniuersa fines tueretur. Vt decimus quisque Cæsari militaret. Vt è mil-
le nummis prouentus, duodecim darentur Cæsari. Vt in singula vasa vinaria vel vino plena vel cer-
uisia certa pecunia pro magnitudine valorum dissolueretur. illud cum prius statutum fuisset Arsie-
næ, mox Troppæ fuit confirmatum, & additi equites trecenti. Cæsar deinde cum magna pompa
accedit Casurgium, vbi postulantur in comitiis auxilia trium annorum vt in vnum cōferantur, quæ
pecunia in loco tuto asseruaretur, ne veniret in cuiusquam potestatem, nisi cum exercitus esset aduer-
sus Turcas comparandus. Ita demum decernitur in Casurgiensibus comitiis, vt biennii tantum cen-
sus solueretur Cæsari hoc pacto, vt singulæ domus sub ditione principum vel procerum vel nobiliū
& sacerdotum, dimidium talari in annum soluerent, præter publica balnea, tuguria pastorum, offi-
cinas fabricarum. Artobrigæ domus, imperatoriæque potestati subiectæ in tertia parte Boemiæ tres
talaros singulæ dissoluerent. singuli parochi singularum urbium, pagorum, castellorum, centum
cruciatos. cultores nouem craciatos. serui & mercenarii omnes, quartam partem talari. Hebræis à
decennio certus numerus pecuniæ soluendæ indicitur, sed impuberibus tamen minor numerus. si
verò Cæsar ipse aduersus Turcas militaret, qui decē millium talarorum haberet prouentum equi-
tem armatum suis sumptibus in quatuor menses aleret ad Cæsaris custodiam; omnesque Cæsari pro
suis facultatibus per has opportunitates opem ferrent. Vt istud ipsum efficeretur si opus esset quin-
decim principatus regni Boemiæ tueri. Vt qui sex millium talarorum haberet prouentum, equitē
aleret prædictis conditionibus. Vt decimus quisque peditem suppeditaret, aut ipse militaret. Hæc co-
piæ instruebantur aduersus Turcicas vires, & indignationem Transylvani, qui ferebat ægerrimè Mō-
caie expugnationem, quod oppidum esset munitissimum, plurimumque vile rebus bellicis, cum
ea transitus pateret facilis in Poloniam, vbi opus esset accipere auxilia Sarmatarum, atque illo oppi-
do occupato non possent accipi nisi per summas difficultates, quia oporteret transitum fieri per
Mysiam inferiorem. Suendius Moncaia potitus per deditionem ad Itustium obsidendum ca-
stra mouerat, quod oppidum rebus Cæsarianis non minus commodi, hosti non minus detrimenti
erat allaturum. Quæ dum sunt in Pannonia, Cæsar Odoardo redeunte Byzantio re infecta, qui
missus fuerat, vt ager et de pace, denuo ad idem negotium deligit Antonium Verantium episcopum
Vinundriæ, & Tisserapachum viros autoritate insignes inter Pannonum ob eloquentiam, & artium
liberalium

Moncaia ca-
pta.Populatis
Scytharum.Grompachi
mors.Comitia Bi-
curgiū.Comitia Ar-
siens, Trop-
pæ, Possonii,
Casurgii. &
decreta.Itusti obsi-
dio.

liberalium peritos, atque multorum idiomatum gnaros. Hi cum multo magnificoque comitatu Byzantium properant. Sed quoniam Suendius fines Pannoniæ, & Transyluanie infestabat, neque hostem tuto dormire patiebatur, apparebat omnis spes pacis, & concordie abrumpi, quia Transyluanus tanto acrius Selimum aduersus Cæsarem ad arma suscipienda sollicitaturus apparebat magno conatu propter imminens periculum totius Transyluanie amittendæ; idcirco purpuratus Cursensis legatione de pace Byzantium proficisci intelligens rogat Cæsarem per literas, ut copias, & Suendium ab Itustii obsidione reuocet, quo commodius agi possit de pace. Ridiculum esse donec pacis, & amicitie reconciliandæ ratio quæritur, semina spargere odij, & inimicitie, si quis post pacem conclusam Byzantii occupauerit. at ex altera parte consulat qui fieri posset ut rebus Transyluanie periclitantibus consuleretur. Cæsar interim nullam conuocandorum comitiorum diligentiam prætermittit. habentur comitia Pannonum Possonii, in quibus post multas querelas procerum aduersus præfectos præsidiorum decernitur communi omnium consensu ut centum & quinquaginta coronatorum millia, qui sunt aurei nummi, dissoluerentur Cæsari, quæ pecunia ita colligeretur. in singulas sessiones agrestium bini talari dissoluantur, quæ singulæ iubentur duodecim dierum operam concedere munitionibus vel excitandis vel reficiendis, sicuti necessarium visum esset in illis finibus. illis autem annis, quibus nulla habentur comitia, res ad dimidium perducta intelligeretur. contra, statutum est ut Cæsar mitteret suos procuratores Pannonum, & Germanos ad ad utranque ripam Danubii, qui bona usurpata à ministris præfectisque Cæsarianis recognoscerent, qui prius legitimis dominis prædia restituerent. quique in eos animaduertent qui furta, rapinas, latrocinia commisissent, ut cessarent molestiæ latrociniorum, quibus incolæ eorum locorum assidue vexabantur. Ut inusitata, & extraordinaria tributa à Suendio imposita in vasa vinaria, & in capita belluarum tollerentur. Ut Pannonibus, quoniam intra Noricos fines non admittuntur, neque in alias prouincias, liceret vbes atque castella redimere à rege Pannonum, quæ forent illi data pignori. Ut Cæsar præfecturas ecclesiasticas concederet uiris Pannonibus, qui uisi essent idonei illis munis. Ut Cæsar si castella Pannonum à Transyluano recuperasset, eaque uellet ipse retinere, alibi prioribus dominis tantundem rependeret. Ut nobiliores, qui centum agrestibus hominibus imperarent, decem equites præberent ubi Cæsar ipse exiret ad bellum, & octo pedites. At si dux summus cum Imperio rei militaris mitteretur pro ipso Cæsare, daretur dimidium. sic igitur octo peditum, decem equitum millia sunt in comitiis Possonii designata. Cæsar ut tot populorum lamentationibus fieret satis, animiq; multis iniuriis præfectorum in subsidiis placarentur, in multos præfectos, qui inania stipendia surripiebant animaduertit: quod genus officij tametsi magis spectabat ad ius belli, tamen visum est lamentationum causa opportune fieri, quare plurimum animi populorum sunt deliniti. Animaduertit etiam in quosdam Possonii, qui nimis audacter in pontificiam auctoritatem multa turpia effutiebant. Priuati dignitate nonnullos ministros, qui ab ecclesia catholica dissentirent. Iubet senatum eius urbis Cæsarem sequi per solennitatem corporis Christi, quod anno præterito non fuerat factum. inde post paulo ex illa urbe discedit. Non cessabatur tamen in Transyluania per idem tempus cum armis ubique in ea prouincia circumsonarent, quamuis Cursensis purpuratus simulans pacem non esse desperandam Cæsari munera etiam quedam miserit, qui rogauit ut Germanos in præsidij habet pro Pannonibus in illis finibus, ne pax ab illis ut nimis audis præda, & natura insensibilis Turcico nomini abrumperetur, cum Germani tranquilliore, mitioreque sint ingenio. his subiungit se capitis supplicium propositurum facientibus incursiones. sed cum reliqui duces neque promississent, neque seruarent hoc institutum in Transyluania, posteaquã Suendius suas copias contraxit Calsouiam, ut pax componeretur, Transyluanus exit in apertum cum omnibus copiis, quibuscumque potuit. Risuar & Balnea oppida recuperat, qui dicitur, & Riulus dominorum, quæ iam biennium fuerant virtute Suendii capta, qua in re mihi visi sunt Turcæ non dissimiles lupo Aesopico, qui facturus pacem cum pastore canem perpetuum hostem, omniumque pactionum turbatorem obsidem poposcit. verum tamen Ruber vicarius Suendii vir præclarus ac strenuus intelligens quantum valeat celeritas in omnibus rebus bellicis, repente egreditur Calsouia cum mille & quingentis Pannonibus equitibus, tribus millibus equitum Germanorum, duobus millibus peditum ac magna parte præsidiorum Toccei, & Sachmaris in hos impetum facit. omnes propè trucidat. Risuar vicapit. Riulum recuperat, quia disrupa arce propter vim ignis in puluerem tormentarium forte collapsi, qui aderat in bellicas opportunitates paratus, facilis accessus patuit. occisi sunt multi è defensoribus, non tamen sine aliqua clade Cæsarianorum. Tibitici purpuratus interea non procul a Vinundria incursiones facit. oppida quedam capit per deditioem. castellorum præsidia contra pactiones, & iura deditioem obruncantur à quibusdam Turcis. qui fuga se seruare conati sunt, è pugna in seruitutem capiuntur. Purpuratus tantum sceleris, & perfidie non ferendum ratus in omnes illos Turcas accerrimè animaduertit, qui contra pactiones, & datam fidem in miseris captiuos sequiuisent. istud fiebat à Turcis non tantum probitatis causa, quantum ut animos cæterorum præsidiorum allicerent ad castella dedenda, cum scirent promissa seruari, atque ut arbitrentur rectius esse integerrimæ hostis fidei se credere, quam arbitrio fallacis, & incertæ bellifortune. Nam pecuniam captiuis præter libertatem liberaliter largitur purpuratus, & demonstrat se misericordia illarum calamitatum esse commotum, per quod facinus tam egregium, tanquam inusitatum in hostes præcipue diuersæ religionis, plurimum laudis consecutus est apud suos, & externos milites. nemo enim virtutem non laudat, & amat, Byzantii pacis negotium non sine multa difficultate tractatur; quia Selimus nullo pacto apparebat conditiones subscriptione confirmaturus, nisi hæc tria essent seruata. Primum ne Cæsar Transyluani res aut Transyluaniam

attin.

extingeret. Ne colonos infestaret, ac certos fines ne transgrediretur. Utque duo munitissima oppida in finibus solo æquaret ac deleret. Nam tametsi multa erat in his difficultas, tamen Turcarum procerum ita consequebatur studia, ut videretur componi posse, quia nimis durum apparebat aduersus durissimæ cervicis Imperatorem frustra tempus absumere, & aduersus arma, quæ toties sibi funesta experti essent. respiciebant autem magis ad res Melitenfes quoniam somnio simile sibi videbatur quod illa parua insula tantum fortitudinis, tantumque peritiæ rei bellicæ haberet, ut potentissimam classem, totque tormentorum vires, tantos insignum copiarum impetus, tot præstantissimorum ducum ingenia retudisset. Aurantius rebus Batauorum mira dexteritate compositis singulari prudentia redit Atuacutum, quod etiam Brederodensis cum magna coniuratorum manu, at non sine magna Margherithæ trepidatione, quæ præsidia Bruxellarum adauxit, atque nonnullos ex aulica consuetudine, tanquam suspectos in exilium mittit. Ut autem periculum faceret fidei Brederodensis reguli, nomine Philippi Regis ab eo petit oppidum Vianam, qui respondit se nolle concedere, cum eius neminem dominum præter se ipsum cognosceret, & neque illud esset intra regiam ditionem. captus eius amittendæ suspitione continuo illuc aduolat egressus Atuacuto contra omnium suorum sententiam, qui plurimum eius præsentia confirmabantur. at Duce Masfeltio, qui nouæ religionis partibus studebat, copiarum ingressæ fuerant Atuacutum, quod illa ciuitas optimis præsidij aduersus Philippicas vires esset firmata. Dicebantur enim præcipue auctoritatis principes eius factionis esse hi, Gulielmus Nansiensis, ut dictum est, Ludouicusque eius frater, comites Agamontius & Horneus; hi enim partem ut nouam religionem introducerent, partim ut quæstionem de iure dicti sunt animos Belgarum sollicitasse ad militiam defensionem. ubique iam pullulabant seditionum, nouaque religionis semina & tumultus; atque cum prius viderentur in vnum conspirasse hæretici, ut qui vnum genus nouæ religionis essent amplexuri, post modo, quod maximum detrimentum fuit suis rebus, in plures sectas sunt diuisi, cum alij Caluinistarum, alij confessionis Augustanæ, alij anabaptitarum, alij Imitatorum nomine magis lætarentur. Sed enim nihil est sapienti magis optandum, quam ut animi hostium sint diuisi & inter se distracti, cum vel semina seditionum inter illos si fieri possit facienda sint, sin autem saltem suspitionum, cum vel tenuis suspicio facile vel fæderationes dissoluat, vel saltem faciat subrigidas ac titubantes. Tantam religionum varietatem principes eius regionis intuiti, quod existimarent conferre etiam regis negotijs ut res placarentur, Meliniam conueniunt ut ageretur de rebus componendis. conueniunt ad ea comitia Comitum Agamontius, Masfeltius, Ariscotus, Aurantius, Horneus, Amiras, Hocstratus, Niunardensis, & alii complures, quibus cum multæ difficultates in componendis rebus se offerrent, Scicitatum est missum Margheritam an placeret suam sententiam regiamque enucleare, quæ ad conditiones & quæstionem spectaret. his responsum est esse illam Regis & Margheritæ sententiam nihil ut componi posset, nisi hæc seruarentur ab omnibus Belgis, quæ dicta sunt. atque hanc esse immutabilem ipsius Regis sententiam. Ut populi scilicet hæreticas conciones, nouaque religionem, desererent. Ut arma deponerent. Ut vbes atque oppida admitterent præsidia, quæcumque Margherita voluisset. Ut qui errauissent per sex menses ne punirentur, post quod spatium res esset seruata arbitrio Margheritæ, illud responsum vniuersam spem pacis prorsus deleuit, quare comitia Mechliniæ soluta sunt sine vilo decreto, cum præsertim tumultus ad Atuacutum excitaretur non aspernandus. Nam Tolosensis regulus Caluinistarum defensor non procul ab Atuacuto copias colligebat, quod conuenerant plures mille & quingentis armatis. Margherita summa celeritate mille pedites & centum equites mittit antequam numerus augeatur hostium ac succresceret, cum noua auxiliorum manus quotidie accederet hæreticis, imperat semina bellorum surgentia & lætentia ad huc, ut ita dicam, excindere & conculcare. At quoniam Tornacenses ita frequentibus cladibus essent debilitati, plurimumque virium per crebras calamitates fuisset diminutum, clam Norcamius regulus introductis per oppidulum, quod Regis nomine tenebatur, nouem cohortibus lectissimorum peditum in quosdam administratos & autores nouæ religionis acriter animaduertit; quos, potius rerum sine controuersia ac nemine repugnante, extremis supplicis affectu. missæ sunt ad Margheritæ interea Valentionæ legationes, quæ agerent de conditionibus pacis, sed cum arctius in dies obsidereretur, succrescerentque copiarum regie, neque vlla subesset suspicio subsidiorum, nihil actum est. atque quoniam grauius supplicia ubiq; nouam religionem complectentibus imminere putabantur, accidit non in vno loco tantum Belgarum ut matronæ ac mulieres cuiusuis conditionis infantes in templa baptizandos obtulerint, quamuis de more nouæ religionis fuissent à patribus baptizati, quod etiam fit ita procurante Rassegenio. Quæ quod gratia acciderent fæderatis, prolatis sunt libelli, in quibus querebantur hæretici sibi promissam securitatem à gubernatrice & nobilibus aurei velleris non seruari, cum prohiberentur sub pena captiuis nouam religionem exercere. questi sunt de calamitatibus illatis suis focis, qui obsidebantur, de infantibus rebaptizatis, de multis qui metu suppliciorum patriam & coniuges & liberos dimiserant. de Valentianæ miseris maioribus quam vnquam ab hostibus passi sunt, de militibus quibus totum Belgium repletur, à quibus ciues ubiq; miserrime expilarentur, & opprimerentur multis in locis, cum ipsi nihil exegissent vq; aduersus vel vrbaneitatem vel humanitatem. ille libellus cum deferretur ad Gubernatricem omnino non potuit audientiam obtinere, cum vna in re tranquillitatem Belgii consistere profiterentur, si sibi seruarentur promissa, sin autem multas calamitates Belgicis finibus minabantur. quod si fieri uellet, militè dimittat. at gubernatrix cum instaretur ut libellum

Kk admitteret,

Difficultates de pace.

Viana opp. à Brederodensi petita.

Principes factionis nouæ religionis.

Religionum varietas in Belgio.

Anabaptistarum A. nam omnibus.

Caluinistarum clades.

admitteret, eo lecto demum respondet illi qui obtulerat, se nescire qui sint conquerentes, aut illi nobiles, quibus satis factum non sit, cum oblitterata quaesitione & edictis, ac proposita omnibus securitate, cum sese offerant quotidie regiae obseruantiae. se mirari nouam religionem fuisse concessam eos censere, quod omnia quae de sciscerent ab auita religione essent contra suam sententiam & regiam. eos qui rem huiusmodi aut concedant aut complectantur sibi videri publicae quietis perturbatores. non potuisse in suum animum illud cadere, cum etiam magistratibus per hanc nouitatem rerum autoritas adimatur, & regia utilitas minuatur, & omnis equitas subuertatur. se illud egerrime ferre quod haec tam falsa, tamque nefaria sibi attribuatur, cum illa per huiusmodi simulationem usurpatur, quae rex omnino ad subditorum quietem sit vindicaturus. oportere de ijs magistratibus has querelas deferre, qui tam absurda concessissent, ut opportuna remedia adhiberentur, si tam laxa lateque patetia verba concessionem addidissent. his obijcit cōciones haereticas in vrbes introductas, quare cōdigna secuta sint nonnullorum supplicia, quod templum sint à quibusdam deuastata, & tormēta bellica sint exportata ab incitata plebe per illorum temeritatem, & capti bellici apparatus, quod regij magistratus exiissent vrbes regiae occupatae, in aciem sub signis militaribus exierint. minati sint cladē regijs ministris, omnibusque catholicis, atque ipsi gubernatrici. templum, cenobia loca sacra & publica vel priuata nobilitatis sint succesa. omnia prospicere ut ex intercepis literis patuit, vel ad Regis ipsius profligatioem. quod si velint se ab his in aduentum Regis purgari, animos vulgi à pristina persuasione euocet. ut milites dimittantur, gladiusque in manibus rectorum magistratum extorqueatur, omnibus patere quod ea petitio tēdat. his tumultibus auditis postulatū est per literas regias ut principes Belgarum conuocarentur, qui iurarent se fidem catholicam Romanam, & obedientiam ipsi Regi praestituros, quod facile fecerunt equites aurei velleris. illud fecerunt alij nobiles federati omnes iussu comitis Agamontij, qui etiam scripsit ad principes ciuitatum Flāndriae ut haereticae cōciones dimitterentur, quod ipsum praesens postmodum procurauit. nulla tamen ratio potuit res profusus sedare, cum variae seditiones in dies alibi pullularēt, nā copiae quae ex Olanda & Zelanda accesserāt federatorum aucte quotidie accessione nouarum virium agrum Antuerpiensibus finitimū vexat, direptionibus & incendiis populantur, templum & loca sacra expilat agestabāt illi signum cōspirationis eaudas Vulpinae galeis annexas, ut eiusdem sectae comites in bello dignoscerentur. Margherita Dr offa nudū Ambiuariarum Tongrorumque, satrapā cum nonnullis cohortibus peditum & turmis equitum repete praesidijs Tongrorum & Flandriae accersitis obuiam mittit. illos inopinatos. ac nihil tale suspicantes summo mane adoritur, commissaque pugna ad Ostrouillam agri Atuacutensis pagum magna virtute ac fortitudine inuadentium primo impetu per multos obruncant, reliquos in fugam vertit ac dissipat. ex illis qui fugerunt praelio alij in Scalde fluuio perierunt, alij in priuatis domibus exusti. pauci fuga se seruarunt. audita suorum clade Calvinistae Atuacutenfes erant illis opere laturo, & iam ad arma tota vrbe conclamant. Sed cum portae clausae essent, quas Agamontius & Hocstratius praefecti vrbes iusserat occludi. concurrunt ad portam qui est in menibus ad ulteriorē partē fossae perueniebat. illo quoque inciso reperto tanto furore perciti sunt, ut oīno Atuacutum occupare decreuerint obuiam quaeque ex aduersarijs trucidantes, aut in fugam vertentes. tanto impetu ad arma ubique conclamatur ut breuissimo temporis spatio ad quatuordecim millia armatorum & forū, & oēs areas vrbs oppleuerint atque occupauerint. Primum omnium portas vrbs clausaeque capiunt post plateas. inde occupant tormēta. Trahunt in plateas circiter viginti sine cōtrouersia, quae ea res inopinata per tam celeritatem catholicis accidisset, firmatur statuuntque tormēta in via quadam, quae fossis duplicibus sepiuntur & carris pro vallo utuntur. cōstituit vigilias diligentissimas. ubi magnus numerus excreuisset, nuntios mittit ad senatum significantes se velle illud palatium, ubi senatus haberetur, in quo multa erant tormēta & bellici apparatus. responsū est senatum velle palatium defendere, quāobrem extracta sunt tormēta enā in plateam palatij cum magno armatorum globo, qui plateam illam occuparunt. at Aurantius accepta catholicorum sententia & responsō conatur inter ambas factiones componere, quae certe nullo pacto conuenire poterat, cum heretici tam absurda postularēt, ut omnis quies per illa autoritasque catholicorum tolleretur & aboleretur. Petebat enim ne vllis sacerdotibus in vrbe esse liceret. Ne sacra munia celebrarentur. Ut catholici tenerentur eos adiuuare si forte obsiderentur. Ne impediretur quominus possent copias colligere. Ut ad illorum tutelam & securitatem & ad vrbs custodiam duodecim tribuni & cohortes cōscriberentur. Nequa externa praesidia ut admitterentur. Ut clausas vrbs penes illos asseruarentur. Agamontius noluit promittere se illos esse defensurum, nisi cum esset Atuacuti, quo iis seruareretur, quae promissa fuissent ad 7. Cal. Septēbris anno superiore. se curaturum ne infestaretur. cōcedit ut decernatur duodecim tribuni ac milites maiori ex parte nouae religionis. ne magistratus aliqua ex parte mutaretur. Ut liceret sacerdotibus esse in vrbe cōcluditur, ac sacra munia celebrarent. ut clausae essent penes Agamontium. sic enim res cōposita est his cōditionibus. deinde hortatur oēs armatos ad arma deponenda. pollicetur postmodum mane se cōditiones publicae lecturum. At n. ubi cognouisset hos decreuisse oīno sacerdotes eiicere, eorumque bona in publicum redigere, monet Germanos, Osterlinos, & Italos ac Hispanos, ut arma pararent, quod fit intra duarum horarum spatium. erant. n. ad retinendam concordiam, ut dictum est, haec copiae collectae. erant Itali & Hispani sexcenti. Osterlini, Germani, Belgae vrbani, alijque catholici quingenti supra quatuor millia. Senatus mercenarii octingenti, qui omnes accedebant ad sex millia armatorum. Aurantius ubi tot copias se habere intelligit, iam parui facit haeticorum vires, qui cognitis copiis Aurantii rogant per nuntios, ut res cōpositae intelligantur. ille se difficilem primum simulat ad has petitiones, quia honestissimae conditiones sint reiectae. Verum tamen ut pacis potius, quam belli cupidus in sua patria praesertim extitisse appareat, ita rem componit. Ut duodecim duces siue tribuni deleantur, ac tormenta suis locis restituantur. sic intra duarum horarum spatium omnia tranquilla pacataque apparuerunt. Mirum autem fuit tantum tumultum sine vlla nota sanguinis propē fuisse tam breui cōsopitum. Post has

ita

ita pacatas cōtrouersias fortuna belli alteram opportunitatem euertendae vrbs, aut certe insigni clade afficiendae continuo attulit. siquidem cum armati constitissent septingenti pedites Hispani, Itali, Lusitani, viamque occupassent, quae Caluinistis erat transeundum, Caluinistae statuunt non priores arma deponere, ne victi viderentur si sese inermes armatis concrederent. at Catholici armati neque sibi quidem illud facere honorificum esse conredebant, si ad horum libitum priores arma deponerent. conuenientibus his iraque, rursus apparebat res ad pugnam spectare. De nique datur illud munus Mario Cardoio ut videret nequid detrimenti vrbs caperet, qui iubet in amplissimas eedes Italos & omnes armatos catholicos ingredi nullis armis depositis. hos ibi clausis valuis detinet, donec illi pertranseant. Rebus ita Atuacuti per summam Aurantij Marijque prudentiam cōpositis, missae sunt legationes Bruxellas ad Margheritam, quae illam de omnibus rebus facerent certiores. Missus est postea Marius & comes Hocstratius ad Margheritam ad res componendas, quod negotium ita concluditur, Ut conciones. omniaque nouae religionis munia cessarent. Ut quantum placuisset Margheritae praesidiorum admitteretur. Ut nequis infestaretur religionis causa, nisi Philippus rex aliter decreuisset. His ita statutis Margherita ipsa Atuacutum accedit praemisso. Masfeliio instituto gubernatore cum texdecim vexillis peditum, ubi cum magna pompa exceptra est. apparuit in illa vrbe olim florentissima & frequenti magna solitudo, quia multi nullo expectato iudicio stimulo conscientiae eiecti ante eius aduentum solum verterant. Aurantius quia Masfelius Atuacuti susceptus esset gubernator tam repente nulla habita sui ratione, quod eius auctoritatem suspensam haberet Margherita, mutationem illam rerum grauissimè tulit. his accessit quod Margherita simulauit se velle ut omnes proceres eius prouinciae iuramento astringerentur se defensuros partes Philippicas sine vlla exceptione. at Aurantius respondit se iam pridem iurasse in omnibus obtemperaturum esse Regi, quae cum patrijs legibus Belgarum consentirent. Quod si quid aduersum patriam priuilegia moliretur, primum iuramentum nullum erat intelligendum contra aequitatem valere, nedum secundam. illa igitur indignatione, quod ita fuisset praesectura repete deiectus, comotus clam exit ex vrbe Atuacuto ignara Margherita cum multis nobilibus. primum adit Bredam oppidum, inde in Batauos, inde in Germaniam penetrat. Interea Amsterdammum oppidum & Vrana admittunt in praesidia sex cohortes Germanorum, atque in fidem a Margherita recipiuntur, cum oppidani se coactos dicerent a Brederodensibus praesidia accepisse. redierunt in eius mulieris amicitiam & aliam quaedam vrbes & castella traiecit Mosae siue Matricchium & Bolduchium, quae antea tumultuabantur. Reliqua erat Batauorum regio, quae a Brederodensi cum magnis copiis assidue sollicitabatur ad defensionem. Margherita idcirco Norchemium regulum iubet copias cum Megensi coniungere, ac eam prouinciam liberare. Brederodensis non expectandis has vires ratus vxore & bonis omnibus suis nauigijs impositis ad oppidum Bramum maritimum in finibus Germaniae appellit, cuius tamen amici cum tardiores fuissent nauibus conscendendis, capti fuerunt. his cognitis praesidia munitionis Viana mittunt, qui agerent de deditione cum Henrico Duce Bransuicensi atque arbitrio eius se dediderunt. Margherita ducem Vessonum mittit ad illud oppidum accipiendum, de quo multa fuit cōtrouersia cum Philippus illud esse intra fines Batauorum arbitraretur, at Brederodensis cōtēdebat iū esse, & ab omni eius Imperio immune. Dux ubi arcem & vrbes occupasset cum armatis, iubet omnia munera, omnia propugnacula, oēs defensiones deuastare, euerti, solo aequari, ne denuo freti munitionibus auderet aduersus regem insurgere. Ceterum sana, quae fuerat officinae nouae religionis solo aequata sunt Atuacuti, Margheritae iussu, & materia militibus donata. missae sunt et legationes in Germaniam, quae peterent nequid molestiae inferretur hominibus Belgis qui essent Augustinae confessionis, quibus libertas cōcederetur, nā multi cōijciebantur in carcerem. His responsū est nihil fieri posse sine cōsensu regio. Rogari illos principes ne sese reb. ad religionem spectantibus in Belgio implicarent. nec ita multo post promulgatum fuit edictum Regis nomine ad sedandos oēs tumultus qui nouae religionis causa suboriri possent, nā rex scripserat se sibi reseruasse castigationem commissorum vel veniam, cum nulla fieret in eo mentio illorum quae hactenus fuisset commissae. erat autem summa haec fere edicti; 1. Ut capite plectantur, praeter si co additione bonorum, ut promulgatum anno superiore fuerat, concionatores nouae religionis, cui eidem poenae additi sint fauētes quouis modo, aut loca cōcedentes, aut cōuenticula talia aduētes, pro arbitrio tamē Gubernatricis: quae raturque nū id curiosi vel armati potius fecerint. iussi sunt et cōcionatores sub poena suspendii solum vertere, parētes, vel domini vel curatores plectantur eō iudicis arbitrio pro erroribus familiarum. quorum noīa & dies in albu referantur, quo baptismum accipiunt, si legitime in posterum vixerint. magistratusque ac praetores ad euertenda ea cōuenticula inuigilet. 2. Ut pro edicto anni superioris oēs sacrorum locorum expilatores, aut qui flāmus seuerint, aut ijs opere reteres laqueo praefocentur bonis si co additis, qui ab omnibus capi possint, & ad magistratus deduci, impaturque magistratibus. ne quid huiusmodi impune fieri permittat sub poena rescissorum dānorum illatorum lacris locis; quod ipsū munus iniungitur vicinis ecclesijs. 3. Ut exercētes ritus nouae religionis matrimonia videlicet, baptismum, cenā, sumpendo necentur. quibus ferētes auxiliū plectantur pro arbitrio iudicis. 4. Ut infantes nothi ritu catholico intingantur, quorum noīa & dies in albu referantur, quo baptismum ceperint. & parētū noīa apud parochos, atque parētibus que fecerint poena pro arbitrio iudicis infligantur. Istud si fiat more nouae religionis & sacerdoti & offerenti poena capitis pponatur, & bonorum si co additio. obsterrices intra 24. horas deferant ad magistratus nisi baptizentur, sub poena ad arbitrium. 5. Ut nullus ludus magister vel publice vel priuatum iuuetur erudiar, nisi prius fuerit examinatus a delecto ad id magistratu, iuraueritque se non explanaturum aut plecturum iuxta formam praescriptam dogmata ab ecclesia Catholica dānata, quae si hereses aut errores docuerint capitis dānetur & additionis bonorum poena. 6. Ut Magistratus, praetores, visitatores diligenter seruentur

Xk 2 decreta

Compositio rerum.

Aurantii indignatio.

Aurātius in Germanorum accedit.

Brederodensis fuga.

Viana capta.

Hantuerfiae Tumulus.

Atuacutensis feditio maxima.

Atuacutensis rei composita conditiones.

decreta omnia de typographis & biblyopolis promulgata, atq; obstinati capitis & iacturæ bonorū condemnentur, si sic sint assueti. alioquin pena extraordinaria tantū plectantur. ac multa irrogetur emētibus libros. 7. Quicūq; tributa subditis regijs iniussu Regis imposuerit, vel si illi vltro conferat, quadruplū resti tuat, & pro arbitrio iudicū cōdemnetur, neq; licitū sit per elemosynas aut humana officia pauperes allicere ad nouā religionē. si quis cōtulerit pecuniā ad colligēdos milites capite plectatur. 8. Declaratur rebelles oēs principes cōuēticularū tā extrarvbes, q̄ in urbibus, phibēturq; conuētacula tam simulatione cēne Caluinice, quā colloquij aut visitationis vel religionis, quę spectat ad publicā pacē perturbandā, idq; sub eadē pena. 9. Iubentur exules, erones, apostataq; oēs ex vrbibus excedere, & ij presertim qui ob religionē venerunt, sub pena virgarū aut exilij, aut capitis pro meritis. 10. Iubentur quicūq; in Belgiū aliūde cōfluxerūt, si sint exules, quā primū abscedere sub pena expressa in exilij literis. sin alij sint, iubentur afferre vitæ suæ rationē cū approbationib. 11. Veratur oēs motus & iniurię in catholicos & sacros homines sub pena capitis & additionis sisco bonorū, quæ omnia suū debitū robur assequerur, donec aliud de negotio religionis decretū fuerit. Non tamen diu inualuerit hæc edicta perficere quominus in omne genus rerū sacrarū impij homines crassati sint, cum sapius etiam varijs in locis plerique tumultuari non desisterint: quippe cū Ruremondæ fere ad quingenti exlusi sint ex vrbe ad concionem hæreticam profecti, quibus, cum se ad filios & vxores accedere oportere cōtenderent, filij & vxores è menibus sunt demissi. Has tantas Belgarū calamitates & molestias visum est celū ac terra portēdere, cū post ingentē motū terræ & hiatus inuisitata pluuiarū frequētia & crebritas facta sit multo ante Bruxellis, non sine magna mortalū trepidatione. Margherita deniq; magna prudentia & maturo iudicio vniuersas vrbes & castella, quę fluctuabāt vndis hereses exagitata, perduxit ad obedientiam Regis, & impositis presidijs firmauerat multa; collapsa reficiens ad pristinum statum propè perduxerat. per quod tempus Turcæ ne res bellica tractaretur negligentius non procul à Vinudria munitionem quandam excitant, quæ ne forte à Casarianis copijs impediretur, quatuor millia equitum asciscunt ad defensionem & custodiam operarum. Philippus rex auditis tantis rerum Belgicarum motibus diffusus ingenio muliebri, vt diximus, iusserat Albanum cum summo imperio rerum militarium, amplissimaque potestate in Belgium proficisci. Ille paratis copijs in Insurbia, magna militum, nobiliumque Hispanorum manu stipante Barcinonē profectus cōscens triremibus felici vsus nauigatione Genuam applicuit. sed cum febris inuasisset illum in ea nauigatione, aliquot dies Genuæ commoratur. monet per literas Cueuam vt iussas copias quā citissimè instructas haberet, ne vlla re tardaretur, possetq; iter summa celeritate, vt res postulabat, conficere. Cueua statim iubet omnes Hispanos, atq; omnem equitatum Alexandriam Paleariam conuenite, quare Albanus paulo post Astam contendit, vbi primum conualuisset, atque ibi recenti febre detinetur. Hispani dum Albanus conualesceret partim in agro Astensi, partim in agro Montisferrati vltra Duriam fluuium statua habent; erant enim circiter nouem veteranorum Hispanorū millia, & septem Italarum Allobrogum, ac mille equites leuiores galeari, rei bellicæ non ignaræ copiar, & quadringenti cataphracti equites. comparata sunt omnia interea quæ ad facilitatem transitus essent necessaria per Galliam presertim iter facturis, ne ab Heluetijs bellicosissimo & ferocissimo hominum genere impedirentur. Hic dum ad iter se accingit, Margherita literas dederat ad Philippum regem, quibus significabat se magnopere vereri ne Albani, Hispanorumq; aduentus in eos fines omnem quietem, quā ipsa tantis laboribus, tantaq; industria comparasset, funditus euerteret. se per benignitatem & clementiam placuisse concitatos tumultus tot populorū, qui si denuo suscitarentur, maximum illud rebus Belgicis futurum incommodum, cum nō minus periculi sit in renouatis, quam in nuper nascētibus vlceribus, aut animis exacerbatis. At Philippus quoniā rebatur futurū vt Aurātius, ceteriq; heresiarchæ eiecti è finibus Belgarū res aliquas nouas molirerur, neq; possēt equo animo ferre tantā rerū mutationē, & quia plurimū fidebat Albanicę virtuti, omnino illud necessariū ducebat. his accessit q̄ Valētiana inter nobilissimas Belgarū vrbes non vltima cepit non multo post denuo tumultuari. Vbi Turcarum nouus imperator iam aliquot menses Imperium suscepisset, mittebantur vndique legationes, quæ suorum principum nomine letitiam significarent & gratularentur, ad quod munus delectus est a senatu Veneto Marinus Caballius vir clarissimus, & inter Venetos patricos cognitione variarum rerum, doctrina, opibus præstans, qui & gratularetur pro suscepto imperio, & antiquas pacis conditiones, veteremque amicitiam cum nouo Imperatore Selimo confirmaret. ad illud facilius impetrandum munus adiungitur, quod recentibus Imperatoribus honorarium afferre oratores consueuerunt. Hic dum ad iter se accingit, Ioānes Miches Hebræus Selimo pergratus vir malo promptoque ingenio, qui ad Turcicā religionem defecerat per admirabilem quandam calliditatem, facilitatemque ingenij sapius Selimum sollicitat aduersus Ducem Naxi e Crispa familia oriundum, qui erat Dux vigesimus primus eius insulæ vt illi auitum principatum eriperet. Est autem Naxos vna è Cycladibus insulis in mari Egæo, cæteris omnibus Cycladibus amplitudine & fertilitate præstans, inter Parum celebrem ob antiqua marmora & Myconen, cū facile se consecuturū arbitraretur vt illo duce eiecto, ipse principatū obtineret, quod etiam euenit. illud facile erat persuadere nouo Imperatori rerum omnium Imperatoriariū satis adhuc imperito, & amico, & ad quod vel ipsa vtilitas adhortabatur, cum insula possideretur a Christiano regulo, cuius vires omnino nō essēt fosmidadæ, neq; etiā Turcicæ dignitatis videretur pati hostē propè intra suos fines imperare. ad illud inuitabāt et de filio ipsius Ducis male dicta, & obiurgationes quib. deniq; obtinuit vt Dux ille ex imperio insulę eijceretur, atq; ipse i eius locū sufficeretur. Accedit igitur ad eā insulā occupadā cū imperatoria autoritate, quod facile p Turcarū studia etiā, qui erant in insula, obtinuit: qui nō satis equo animo ferebāt eius Ducis imperium

ritibus

Copie Albani.

Marinus Caballius Venetus legatus ad Selimū.

Naxi descriptio.

ritibus Romanis & catholico more viuentis. Hic idem Dux imperabat Andri etiam insulæ regulo, quæ est inter Scyrum & Tenum, cuius prouentus accedebat ad quinquaginta nummum millia, cum sexdecim millia tributū nomine Turcarum Imperatori dissolueret, cuius sub imperio erat circiter centum millia hominum. Dux vbi primum studia aduersariorum nūciata sunt, Byzantium properat ad causæ suę defensionem, qui cum sciret gratiam quoque ibi & fauores purpuratorum esse venales apud Turcas, quindecim nummum millia secum affert. Per hæc pecuniā se deprecatoribus purpuratis vlturum sperabat; sed captus & pecuniā & omnia bona vno tempore amittit, & in vincula conijcitur. Demū soluitur quidē è vinculis; vltur bonus & qui nihil commississet, sed principatum non recuperat, quare per summam paupertatem accedit Venetias. Veneti viri boni, vt pote qui tantæ mutationis rerum non mediocriter misericordiam esse in commotū, etiam scirent hunc innocentem fortunæ inuidia per eius Hebræi iniurias & auaritiam ad hanc calamitatem; non sua culpa peruenisse, multa liberalitate in eum vsu sunt; quod ipsum fecit Pontifex vbi accessisset Romam. Quæ dum infeliciter aguntur à Naxio Duce, fortuna ex altera parte res Allobrogum lætitia & relicitate perfundit. Nam Duci Allobrogum puer, qui natus erat iam propè sex annos, cum regia pompa presentibus multis Christianorum principum legationibus baptisate insignitur, multisque preciosis muneribus donatur. Romas Melitenis ordinis eques ex altera parte fit obuius ad Eplam insulā duobus Turcis dicrotis eū duas ipse haberet triremes, & multos equites eiuſdem ordinis commisso prelio cum his multū vtrinq; caduntur, plures vulnerantur. Romas vulnus accepit in faciem è sagitta. post diuturnum certamen alterum dicrotum captum est cū centū & triginta Turcis, alterū ad Eplam in terram impingēs à Turcis relinquitur. cognitū est e cathenatis captis quinq; dicrota aduentare, atq; capta duo remulco attracta sunt in tutū ad insulā Melitam. in Insula Cyrno sæpe minutis prælijs pugnabatur, atq; Genuenses commissa pugna satis atroci cum filio Sampetii multos è suis desiderarunt. Turcæ quoniam dicerentur ostentari a quadā naues cū magna auri copia aduentare è nouis Indijs, quadraginta & quinq; triremes educunt Iuliam Casarea, illatq; præstolantur. sed vbi decidissent de spe illarum capiendarū, quod illæ se defendissent egregè ad angustias Calpes, litora quæque proxima Barcinoni directionibus & incōdijs implent ac populantur. Ludouicus Gonzaga interea Mantuani Ducis frater missus à Rege Gallorum cum potestate proregia venerat in Italiam citra Alpes, vt oppida instaurada recognosceret, Salassum, Carmaniolum, & Sauilianum, quo munirentur summa diligentia; quæ res non nihil suspitionis futuri belli attulit Italicis vrbibus, cū nouæ munitiones nunquam ferè fieri soleant sine finitiorū suspitione. per quod ferè tempus Casalenses, ea est vrbs Mantuani Ducis, questi sunt apud Cæsare quod sibi antiqua iura & priuilegia infringere tur à Duce Mantuano & antiquaretur. Vbi nihil ab ipso Cæsare impetrassent, crediti sunt occulte conspirasse ad defectionem. Atque vt origo huiusce seditionis pateat igna ris eius negotij, videtur altius initiū & causā controuersie reperenda, quæ ciuitatem nobilem Casale vniuersam propè ad vltimum exitiū perduxit. Catalentes igitur antiquitus quibusdam priuilegijs fruebantur, penes quos erat omnis vrbs ipsius Imperij & gubernatio: quippe qui solū Imperatorem Romanū suæ reip. principem agnoscebant. nam à Federico primo Romano Imperatore amplissimū priuilegium habuerunt anno sexto post mille centū & octoginta, quod fuerat ab Henrico confirmatū anno tertio decimo post mille & trecetos. Sed cū aduersus Henricū postea vnā cū Ticino, Vercellis, Alba, Valentio vrbibus conspirassent, omnibus priuilegijs vrbs illa ptiuata est, illiq; indictū exilium Imperatoriū, sicuti scriptū est ab Alberico Iurisc. ad legem Iulii Maiestatis. Casalenses Imperatoriū exiliū veriti confugiūt ad Theodorū Andronicū Paleologi Cōstantinopolitani Imperatoris filium rogant vt in fidem patrociniūq; eius accipiantur, quo pacto omne periculum deitarunt. Huic successit in principatū Montisferrati & Casalis Ioannes filius, post quē Gulielmus locū menibus cinxit & ampliavit, cū antea pagus potius, quam vrbs videri posset. Sic effectū est vt vrbs Casale non modo salutē, sed etiam securitatē & omnia ornamenta Paleologis deberet. ciuitas idcirco fuit sine controuersia sub Paleologis ad mortē vique Ioannis Georgij postremi marchionis ex illa familia Paleologorū. Post mariū mortē omniū horū nata est controuersia inter Ducē Allobrogū & Salassiu marchionē ac Ducē Mantuanū siue eius vxorē Paleologā de illo principatu, causaq; delata ad Carolū. V. imperatorē, quē tamen principatū quidā ad Imperiū deuolui arbitrabantur. Inter illas cōtrouersias Casalenses clam docēt Cæsare se se ab illo principatu esse seiunctos. atq; habere amplissima priuilegia meri mistiq; imperij & iurisdictionē regiā, quæ nemine contradicēte fuerūt à Cæsare confirmata. Postmodo causā inter predictos principes agitata statuit Cæsar principatū Montisferrati & Casale ad Federicū Gonzagā & eius vxorē Margheritā Paleologā iure pertinere. aditumque patere etiam feminis Paleologis ad illam hæreditatem, quoniam illa quoq; pro consensu vltimi marchionis ad principatum vocarentur. atqui cum Ferdinandus postmodo in Imperium Carolo fratri successisset. Casalenses procurant eorundem priuilegorū confirmationem. Ferd. Cæsar edoctus per eos qui Paleologorū partes tuebantur, noluit Carolo fratris furtiuam sententiam comprobare, quoniam non videbatur iure se posse illis negotijs implicare, aut antiquare illa iura, quæ à superioribus Cæsaribus Ducibus Mantuanis & Paleologis essent concessa, quibus omnia iura rationeque Imperij cessissent, eosque sempiternos vicarios Imperatorum constituissent in vniuersum illum principatum. Deinde cum Maximilianus patri in Imperium successisset, Corradus Mola & Oliuerius Capellus Iurisc. viri primarie autoritatis inter Casalenses, quod viderent quedam, iura Ducis Mantuani paulatim vsurpari, ciues auaro malignoque consilio hortantur ad tentandam libertatem, cuius intelligunt omnibus à natura mirum in finem esse desiderium. Docent eam ciuitatem multa per antiqua iura ac priuilegia habere. Proponunt multas immunitatis

Dux Naxi capus, & principatu prima tus.

90. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

mutuatis O

Ludouicus Gōzaga Prorex in Italiā venit è Gallia.

Casalensibus & Mantuano duci intercedēs controuersia.

Casale à Paleologis muris cinctum.

Corradus Mola & Oliuerius capellus principes seditionis.

tes. Pollicentur multa commoda in omnes ciues paruo labore posse redundare cum publicè, tum priuatim. Deniq; per horum adhortationes fit Cafalensium decretum, vt experirentur per publicos inemptus an priuilegiorum confirmationem possent à Cæsare impetrare. Deliguntur ad illud negotium principes & autores harum rerū nouarum. Dux Mantuanus Paulum Æmyliū Bardelonū siue Arrigonū ad tantæ causæ defensionem deligit, virum integritate, doctrina, eloquentia clarum, qui mira prudentia & exquisita legum ciuiliū cognitione Mantuana iura tueretur. Vbi ad iudicium ventum est, petunt Cafalenses, vt sua ciuitas in antiqua possessione meri mistique imperij conseruetur, cum omnibus regijs iuribus ac vectigalibus, atque afferunt prædicta priuilegia vnà cum Caroli Quinti confirmatione. Petunt propterea vt omnia Ducum Mantuanorum acta antiquarentur & rescinderentur, tanquam illegitimè innouata, atque vt ciues Cafalenses pristina libertate restituerentur. sed hæ petitiones facile reiectæ diluteque sunt per Bardelonū industriam, qui demonstrauit antiquorum Imperatorum decreta minime rescindi debere, per quæ Cafale Montisferrato adiungebatur. atque vel ex ipso limine omnis controuersia explosa est prolata re iudicata & decisa. Nam Carolus Quartus Imperator Ioanhem Paleologum cum suis successoribus instituit marchionem Montisferrati & Cafalis anno quinquagesimo quinto post mille & trecentos, iuratusque est & acceptus princeps ab ipsis Cafalensibus, & annum tributum præterea illi decretum signum honorarij muneris. His, alijsque rationibus commotus Maximilianus statuit nihil videri innouandum, sed Cafale Ducum esse Mantuanorum cum principatu Montisferrati. Illius controuersia vltionem veriti in se redundaturam Mola & Capellius fuga salutis suæ consulentes statuunt armis clam experiri, quod palam per leges ciuiles obtinere non potuissent, ceperuntque clam per literas sollicitare amicos Cafalenses ad defectionem, cū interim Capellius Allobrogum Duci militat. Sed Gulielmus Dux Mantuanus ostendens delata sibi esse consilia ad defectionem conspirantium urbem illam diligenter disquirat. carpit ciues, quod habita sint conuenticula, & colloquia de admittendo Capellio Cafalensi profugo & exule, quodque multi cogniti sint cum illo contentiore. Quæ dum Mantuanus Dux nititur singulari prudentia Cafali componere, fit certior per literas episcopi Alexandrini fore vt Capellius ad secundas vigilias ibi præstet sit cum multis exulibus Cafalensibus ac duobus millibus lectissimorum peditum, quod esset Cafale per prodicionem capturus, Mantuanosque ad vnum trucidaturus, & Ducem ipsum cum vxore capturus. Dux lectis literis è vestigio se in arcem recipit. tria bellica tormenta iubet displodi, quibus signum datum est vt delectus aggressum ad signa conueniret. Postridie vix illuxit, cum quindecim vexilla peditum Cafale ingrediuntur, quibus præsidij vrbs confirmatur aduersus omnes ciuium urbanorum & exterorum iniurias. sed quia per literas significatum fuerat Duci fore vt sclopetrus inter sacra ex composito in ipsum disploderetur, Vespasianus Gonzaga exit armatus. Proponit capitis penam Cafalensibus si quis exisset domo per illum diem. Postea cum audita essent præsidia vrbs aucta esse, nemo cum copijs palam accedere ausus est. Vespasianus relictus est in vrbe qui aduersarios Ducis euelleret, multique capti sunt coniurationis participes & de ijs sumptum supplicij. nã Flaminius Paleologus qui paulo post mortuus est in oppido Goito, sito in ripa Mincij fluminis, ob susceptum scelus, spurcius erat, at non legitimus familiaris. Pontifex interea non leuibus curis & ipse vexabatur, distringebaturque ob controuersiarum difficultates, quarum iudex erat & delectus & iure esse apparebat, quippe cum Polonia & Lusitaniæ Reges inter se disceptarent vtrius præcederet legatio; quod ipsum faciebant Florentini & Ferrarienses oratores. sed Pontifex partim quod non lubens vellet decidere has controuersias, partim quod non equo animo ferret quædam absurda in rebus ecclesiasticis nascencia, non parua cum indignatione ad rerum sacrarum remedia se conuertit. nam per quosdam ministros factus est certior Pontificiam dignitatem iam tum per literas ambiri occultis quibusdam & extraordinariis rationibus à nonnullis. mirifice igitur inuectus est in ambientes eam dignitatem, idque in frequenti purpuratorum patrum concilio tanta vehementia & acerbitate orationis, cum intelligeret etiam per numeratam pecuniam istud fieri, vt quidam supplex veniam petiuerit, atque promiserit se non amplius in posterum errores huiusmodi committurum. Pontifex concessa venia pronuntiat se velle Quæstorium munus, quod Camerlengatum vocant reformare, ne tantum haberet autoritatis mortuo Pontifice per interregnum. Scotia regina, que propè electa per seditiones regnum recuperauerat, acceperat maritum vnum è Scotensibus proceribus Henricum nomine, se declarauit Romanæ ecclesiæ obseruantem, atque filiolam sibi natum Romano ritu baptismate insignit, qui infans dictus est integrum ensis in ligno natiuum habuisse in dextro latere. Pontifex compositis igitur Romæ rebus ad ambitum spectantibus, quoniam iam per decennium captiuus tenebatur Bartholomæus Miranda monachus Dominicanus Toleranus Archiepiscopus vir doctus per magistratum Quæstionis, literas dedit ad Philippum Regem vt Romam mitteretur, qui accessit cum multis custodijs, nam ad centum millia nummum eius prouentus accedebat, cuius sequenter erat Philippus rex, donec res decideretur. Albanus in Italiam profectus, vt diximus, vbi conualuisset, curat vt copias ad Felicianum conuenirent, quod est oppidum inter Astam & Alexandriam, vbi censæ sunt omnes prædictæ, quibus accesserant quadringenti cataphracti equites partim regij, partim Ducis Sabaudia, addita sunt multa tormenta. Dicitur est magister castrorum Cepinius Vitellius. præfectus negotio tormentario Gabriel Serbellonus Mediolanensis vir impiger, vt ego quidem vidi, cuius amicitia delectatus sum plurimū in bello Senensi, & ad omnia munia militaria maxime promptus, inde ad oppidū Poierinum Allobrox accedit, vbi acceptis septem millibus peditum ab eo Duce, & Pacciottum munitionum Architectū, quia erigendæ quædam essent in Belgio iter faciens per Lotaringiam in Belgium

ad in xuc
niq
suzq

Sentētia Cæsaris pro Duce Mantua-
no.

Cafalensium cōspiratio in Ducem.

ad d
d
d
d

Pontificatū ambiētes car pūm a Pōt.

Scotia regina nuptia.

Bartholomæus Miranda Romam missus.

Belgium breui peruenit. Sed quoniam in Italia multo maiora tyronum reliquerat, quam essent veterana, quæ adduxerat, non nihil suspitionis omnibus Italis principibus iniecit; quæ facile & probabiliter excitatur vbi vel inusitata ponuntur præsidia, vel augentur vilitata. eius autem exercitus tantus rumor, tantusque terror, cum dicerentur esse & plures copias Belgas inuasit, vt sine vlla controuersia Hispana præsidia esset impositurus vbiq; vellet. munitiones designaturus; oppidula erecturus, in vincula coniecturus, castigaturus, bona adempturus. Sed quoniam cum iter facerent illæ copias præcedente equitatu non procul à Geneua vrbe pertransibant, visæ sunt accedere ad eius vrbes expugnationem. Geneuenses idcirco armati consistunt intra mœnia, omnibusque rebus ad defensionem necessarijs iam egregiè erant instructi. accedebat ad eorum securitatem & conseruationem non leuis spes auxiliorum. quod reliqui omnes Heluetii iam sumptis vbiq; armis palam proferebantur se velle. Geneuam defendere, neque vlllo pacto eius vrbs expugnationem esse passuros. Interea Albericus Lodronius, quia verebatur ne copias nouæ religionis ob repentinum aduentum Hispanorum insurgerent, vnà cum multis tribubus Augustæ Vindeliciæ copias collegerat circiter tria millia peditum scilicet, & quingentos equites, quo Hispanos protegeret, proceditque obuiam Nemetocernam siue Namurium vsque, ne traiciendis fluminibus prius ab hostibus opprimerentur, quam in Belgium peruenirent. Sic Albanus profectus in Belgium paulatim copias in præsidia urbium distribuit, Gandauum, Siridios ac Leuacos siue Louanium, Atuacutum, vbi Lodronium præficit, atque ibi magna celeritate erigit oppidulum. curat postmodo Albanus vt de rebus omnibus, & quo in statu essent res Belgicæ certior fieret, quare Bruxellas accedens de omnibus instruitur a Margherita. Multa fiunt ac diuturna inter se colloquia. docetur Albanus Hispanos maxime inuisos esse Belgis, cauendum ne quæ seditiones ac tumultus conticentur, cum vix per summas difficultates sint sedati, cum sapius illos oppresserit, & curauerit vt Aurantius positis armis Philippicas partes amplecteretur. Istud facilius fieri posse. vt cognitum est experientia, si prudentia & dexteritate, quam si seueritate vreretur. Sed statim atque Bruxellus peruenisset Albanus curauit imprimendū diploma, in quo explicabatur quantum cum autoritate in eas regiones missus fuisset. nam illi concedebatur in omnes munitiones ingressus & facultas eligendorum & abdicandorum magistratuum, ac summum imperium omnis rei bellicæ. In primis verò claus Bruxellarum extorquet è manibus antiquorum custodum, quas dedit Hispanis sui Tertii. Senatus eius ciuitatis existimauit illud grauissimum accidisse, quia sic videbatur Albanus suspectam vniuersam habere ciuitatem, atque illi diffidere. cæterum Aurantius iam ab initio audito Albani aduentu cum ingentibus copiis eius voluntatem minime tentandam ratus cum multis suis ex iis finibus in Germaniam profugit. Albanus distributis præsidij aduersus tumultus, ne qui fierent, mox aspirat ad principes eius prouinciæ, tanquam perduellionis reos, & nouæ religionis studiosos capiendos. Aurantius qui cum Ludouico fratre in Germaniam profugerat, conuenit principes Germanos. deplorat patriæ suæ calamitatem. conqueritur quod contra conditiones pacis & priuilegia Belgarum omnes munitiones plenæ sint Hispanis crudelissimis hostibus omnium nationum, Deplorat nobilissimæ prouinciæ miserias, quod contra pactiones antiquas oppidula & munitiones pluribus in locis erigantur. Queritur quod Belgæ quæstionis Hispanæ acerbiter deuitantes in multo maiores, grauioribusque calamitates incidissent, quia nouam religionem, & omnibus Germanis communem complexi fuissent, ac patriæ libertatem vellent defendere. Non agi tantum de salute & libertate Belgarum in præsentia, sed de libertate & religione denique totius Germaniæ, se, cæterosque multos nulla alia de causa electos esse è suis laribus, nisi quod se protectores, & defensores nouæ religionis profiterentur. Non esse expectandum vt cogerentur de patria pugnare, de vxoribus, de principatu, de religione cum Hispanis hominibus, quod iam iam fieri oportebat subiugatis & oppressis finitimis Belgis, ac trucidatis principibus cunctis Belgarum ac defensoribus; sed in recenti adhuc difficultate existentem hostem Hispanum esse inuadendum & opprimendum, antequam radicibus altius actis cum tanta accessione finitimarum virium Germaniam quoque ipsam hostiliter inuadat. non esse putandum illud bellum esse proprium cuiusquam nationis, cuius causa in amplissimas prouincias cōferri possit, quippe quod simulatione hæreseos bellum hoc tempore & captiuitas aduersus Belgas excogitetur, at re ipsa dominetur cupiditas absolutè imperadi antiquis principibus per summam iniuriam è prouincia eiectis aut cæsis, que ambæ causæ certè communes sunt defensionis ipsi quoque Germaniæ post superatos Belgas. iure nihil esse formidaturam, cum avaritiæ & libidini dominadi certi fines potuerint constitui, extra quos Hispana cupiditas non cupiat peruagari. Se pro vicinitatis, amicitieque iure orare, pro communitate legum & religionis, pro studio equitatis, quod tenentur boni principes viris bonis & innocentibus & principibus in primis per iniuriam è principatu eiectis prestare, pro gloria Germanici nominis, que semper fuit maxima miseris & iniquè oppressis subleuandis, ne Belgas in tot calamitates deiectos, tot principes suis omnibus bonis auarè & crudeliter spoliatis, in tam miserabili fortuna constitutos negligenter: cum præsertim Belgica calamitas totius Germaniæ ruina breui secum sit attractura. Reuocat in memoriam Caroli Quinti indomitum ingenium, qui vniuersam propè Germaniam subiugauit, neque tamen tanta imperii amplitudine contentus, multa etiam aduersus Gallorum regem bella gessit. eo denique principum Germanorum animos vel nouæ religionis studiosos, vel sibi ob vicinitatem Belgii non nihil timentes, vel Austriacam felicitatem egrè ferentes perduxit, vt foedere percusso omne genus auxiliorum liberalissimè promitterent. inter hos fuerunt præcipuæ autoritatis & opulentiæ Augustus nobilissimus Dux Saxonum Comes Palatinus, Casmirus, Dux Dupontius, quibus adiutoribus Aurantius duodecim millia peditum & tria equitum colligit. Neque solum his copiis, sed etiam Belgarum armis adiutus Aurantius

lumen sibi
uqog sicut
sicut murel

Heluetij arma pro Geneua capiūt.

ipm murg
mors bonu
oizt

ipm murg
bs zing
substantia

Diploma autoritatis Albani impresum.

Aurantij oratio.

ipm murg
zong m

Germani promittunt auxilia Aurantio

spiciat, è quibus regionibus comodè posset accipere auxilia, atq; esset munitissima aduersus Iuon. Habebat enim oppida munitissima totius Belgij, Samarobrigæ oppidulum scilicet, & Gandau, quæ loca sibi reseruauerat beneuola, vnde concionatores non eiecerat. volebat enim in fide amicitiaque illos populos retinere, vbi omne genus bellicorum apparatus instituerat, & comportandum curauerat. his accedebat quod Aurantius Atuacuti gubernator paulo ante aduentum facile consilia aduersus Albanum erat initurus, quod ipsum fecisset Horneus summus rerum classicarum in iis finibus imperator, & præterea Brederodensis, cuius autoritas erat non aspernabilis. huiusce rei vel illud est clarissimum argumentum, quod vbi primum Albanus Teonuillam accessit veritus Belgarum arma, ibi confedit, quia simularet milites labore itineris defessos quietem requirere. at ipse spectabat quæ essent consilia Belgarum, ne repente intra fines inuaderetur. Præmisit Lodronium Atuacutum cum suo regimento, quo post multas difficultates & controuersias admissio lætus ait Albanus, nunc verè Belgium est Regis. Præcedenti cum copiis sit obuius Agamontius, quo viso à prima acie, in qua erat Albanus, inquit non obscura vel humili voce Albanus, sed quam facile Agamontius audire posset, en magnus adest hæreticus. ea voce Agamontius valde turbatur, sed propinqui simulatis vtrinque blanditiis mutuo se complectuntur & osculantur. tanta vis est æmulationis inter sectas aulas regias. Nam coeperat Albanus iam tum vbi primum confedit ad Teonuillam cogitare de ratione, capiendi Agamontij & aliotum procerum ac ducum. imperatur Vincentij Locadelli consilio viris erigendarum munitionum peritis vt formulam oppiduli in charta delineent, quo pacto peritissimè excitari possit. cum Locadellus vicario munere fungeretur pro Serbellono magistro negotij tormentarii, vir vt diximus erigendis munitionibus peritissimus, iussus fuit & ipse formulam exprimere. vbi ventum est ad Augustam Romanduorum. reuocatur mandatum formularum, iussique sunt seruare qui fecissent, donec peterentur. Albanus paucos dies Bruxellis commoratus iubet omnes qui formulas fecissent promptas habere, quæ sapius allata sunt tanquam sermo de illis in comitiis esset habendus. Hoc autem fiebat consilio. nam Margherita consilium salubre proponebat de erigendis munitionibus in locis opportunis ad populos quietos & in fide retinendos, at Albanus consultores omnes rerum bellicarum tanquam legitimos consiliarios accersebat. Sunt enim alii belli gerendi, alii ferendarum legum, ciuiliūque controuersiarum consiliiarii apud Reges, alii gubernandorum statuum, cum præclarum sit in vno. nedum in his omnibus excellere, neque quicquam det bonum consilium, nisi de rebus bene cognitis. Albanus curat per Cepinium Vitellium & Serbellonum vt ageretur cum Megenfi præfecto Leucorum de his munitionibus, atque cum res esset decernenda, statuunt tantis de rebus, in quibus tanti sumptus & labores essent faciendi, conuocanda esse comitia peritorum rerum bellicarum, de quibus præente Albano tractari oporteret: cum etiam Megenfis addidisset illud esse consuetudinis illarum regionum. Continuo monetur Megenfis vt indicat comitia consiliariis, vt negotium quàm citissimè transigeretur. coepit igitur sollicitare Ducem Ariscotensem & Agamontiam atque Horneum, qui sic, in paratas clandestinas insidias inducuntur. iubentur formulæ prædictæ munitionum afferri, quas habentes iussi sunt clam armari & ratio insidiarum edoceri, cum quibus a seclæ adessent tamen armati ignari negotij cum breuibus sclopettis. accedunt hi instructi ad palatium maturè, vbi erat Albanus, atque vbi indicta habenda erant comitia. iussus est Vincentius Locadellus Cremonensis cum tribus armatis esse in priore thalamo ad ea quæ iubereur promptus, cui imperatum est nequem vltra citraue penetrare pateretur, vbi emitti fuissent qui iuberentur excedere. Vbi accessit Agamontius, qui primus fuit è consiliariis, Albanus aliquantulum eum colloquis detinet, dum accedat Horneus. Quos vbi ambos adesse cognouit, inde digreditur se cito inueniens esse rediturum. miferunt cum Agamontio Vitellius & Serbellonus, qui paulo post è thalamo exeuntes significant in priore thalamo existentibus abeundum esse illis, qui non haberent formulam. reliquis ita discedere iussis relictus est in thalamo Locadellus cum tribus suis armatis ac totidem Vitelli. Seruus spurii filii Albani euocat Cepinium & Agamontium, cui exeuntes tres Itali tantum præstò fuerunt, at nemo è suis a seclis. plenus suspicionis in alium thalamum penetrat; cui Hispani se offerunt arma regio nomine petentes, atque captiuum dicunt esse Hispani Regis. subdidit Agamontius istud accidisse multos iam annos, atque arma supra thorum iecit. deinde adductus est ad locum ad illam captiuitatem consulto paratum. vntum est ad Horneum qui erat adhuc cum Serbellono. petuntur arma Regis nomine, qui tortè respexit Serbellonum vt conscium prodicionis eius, quare veriti Hispani nequid atrocius contingeret propius accedentes arma capiunt, & in alium locum captiuum adducunt. eodem tempore in omnibus vrbibus & castellis Belgarum vbicunque externa imposita fuerunt præsidia multa hominum millia capiuntur. tantus autem terror iniectus est Belgis omnibus vt circiter triginta millia mortalium è Belgio diffugerint. eorum bonis fisco addictis templa euerfa vbique reseda sunt inter Belgas, atque coenobia instaurata. ac extruendarum munitionum consilium serio trāsferitur Atuacutum, vbi arx erigitur. domus designantur intra ipsum ambitum, furni extruuntur, cellæ lignariæ, frumentariæ, carbonariæ, ædificantur. Legumina omnis generis & caseus plurimus comportatur, fiuntque omnes bellici apparatus. præsidia Germanorum præfecto Serbellono in arce incepta imponuntur. ad huius arcis ædificationem petuntur in comitiis quadringenta nummum millia. Mediolani vero multa committentur homicidia, cum nimis excreuisset quorundam sicariorum audacia & insolentia. Idcirco promulgatur edictum Regis nomine, vt qui sicarius esse probaretur vel per duos testes iure posset tradi in tormenta, cogeretque per quæstiones fatèri homicidia quæ commisisset, atque pro iudicis arbitrio condemnaretur. si quis aleret sicarios, vt iisdem suppliciiis addiceretur. si quis habeat inimicitias iussus est contentus esse vno comite intra urbem sub poena condemnationis ad transtra.

Illud

Stratagema ad capiendū Agamontii.

Agamontius captus & Horneus & alij multi.

Arx erecta Atuacuti.

Mediolani sicarii capti.

Illud edictum cum factum esset inconsulto senatu, Mediolanensis senatus grauius conquestus est, innocentes homines nullo scelere prolato, nedum non probato, nulla concessa facultate defensionis in tormenta tradi, aut ad remigium condemnari, cum in bene institutis ciuitatibus leges conueniant, at non arbitria hominum & opiniones dominari. rationem veram & rectam esse vnam. delicta propè esse infinita, vbi quis à recto semel declinauerit. nam pro legum sanctionibus & autoritate supplicia debent decerni cuique leges non obseruanti. Enimvero sicariis corruptoribus optimorum morum, homicidis, turbantibus ciuitatum quietem, dilapidatoribus facultatum plurimorum ciuium, si quempiam pulsauerunt, occiderunt, occidenti opem tulerunt, videri leuissimum supplicium condènatio, ne ad remigium, cum nihil tantopere deterreat sceleratos à flagitiis, quàm metus mortis, qui contra ad transtra carhenati tamen se semper nutriuntur aliquando fore vt euadant è vinculis. at si nihil ab iis commissum sit, maxima sit iniuria, si viri innocentissimi nullo flagitio neque excogitato quidem, nedum non commissio, ita præter æquitatem supplicii addicantur: his tam probabilibus, tamque æquis senatus lamentationibus effectum est vt res moderationem acceperit, atque ad æquitatem sit relata. Sed quoniam post Albani aduentum in Belgas visæ sunt res nouæ religionis plurimum detrimenti accepturæ, coepit Gallia non nihil denuò turbari, vel quod vtrique superiorè pacem plurimum firmamenti habituram putarent. vel quod dictæ sint regie literæ fuisse inceptæ, per quas significabatur regem eam sectam non posse ferre, atque catholici vbique alpitate apparebant ad illorum cædem hominum, qui solo Regis metu coercerentur, cuius voluntatem non planè habebant compertam. Nondum enim consueuerant in Gallia vulnera, quæ in animis principum residebant, quamuis res apparerent esse compositæ, quæ coeperunt denuò turbari iisdem autoribus. nam non modo coeptam est in omne genus hominum ac rerum sacrarum seuire, cum res sacræ vel euerfæ succensæque sint, vel in vsum equorum conuersæ, idque non solum in Turonibus, sed & Lugduni & Aureliæ Augustæ, & apud Pictauos. fuerunt enim euerfa, soloque equata pluribus sexcentis coenobiis breui tempore, & multa succensa. insolentia, imprudentia, impietas qua vsi sunt in sanctissimam eucharistiam, vix vllis verbis est explicabilis. nō modo aurea preciosaque suppellectilia factorum direpta, sed vel totæ vrbes ferro ignique deuastatæ & euerfæ. Multa millia nummum, seditiose à populis extorta. Vrbes, castellaque mœnibus nudata, aut impositis diuturnis præsidis vexata, ciues eieci, aut in conspectu vxorum filiorumque miserabiliter iugulati. agri hostiliter deuastati. coloni per ludibrium necati. ad quinque millia sacerdotum vel etiā multo plures varijs modis miserabiliter trucidata. Regnū florentissimum, & propter eximiam potentiam omnibus exteris nationibus maximè formidabile per propria arma suorum seditiosorum ciuium propè funditus euersum vt paucis concludam. at non tamen simplex malum Galliam per id tempus inuaserat, cum fames etiam non parum, & annonæ penuria regnum illud plurimum vexaret, & pestis multis in locis crasaretur, cum Lugduni extincta sint triginta hominum millia & amplius, multæque vrbes & pagi colonis propè exinaniti. Per has Gallici regni calamitates, visum est esse opportunum tempus principibus quibusdam nouæ religionis vt noua consilia agerent, regemque incautum, ac nihil tale suspicantem inuaderent, Lutetiamque repente occuparent. Putabant enim illa vrbe, quæ semper suis conatibus restitisset subiugata se facile, ac nullo propè negotio inuerto regno potituros. Iussæ sunt igitur copiarum clam ad diem & locum facinoris conuenire, cum multos haberent etiam in vrbe clam coniuuratos, quibus præclarum esse persuaferunt vt participes essent tam immanis facti. Si quem timidum aut repugnantem tantis rebus reperirent, illi persuadebant vt arreptis rebus preciosioribus ex vrbe diffugeret, nisi mallet cum vniuersa familia intra biduum trucidari. Deinde ad statutum diem vbi copiarum pars non contemnenda itineribus nocturnis conuenisset, repente apparuerunt insidie. Parum abfuit quin coniuurati ante rem patefactam omnia occuparent. Sed cum Rex esset Meldis, is est decimo lapide à Parisiis locus, consilium aulicorum Regem conseruauit, qui hortati fuerant ne Albano armato transeunti in Belgium regnum prorsus inermè committeret, quare secum habebat adhuc Rex accitorum Helueticorum sex millia. hæ cohortes diuino consilio ad protegendum Regem fortè ad eam partem Galliæ erant destinatæ, quare nihil ab iis susceptorum consiliorum proficitur. Rex cognitis insidiis, instructis ad pugnam præsentibus copiis per mediam noctem nihil tale opinantibus coniuuratis Lutetiam properat. coniuurati diuisis adhuc viribus non ausi sunt cum Helueticis pugnam committere, quare præda è manibus elabatur. Regi sunt obuia Parisiis ad quintum lapidem decem millia armatorum, sic auctis regis viribus iam parui fieri cepit consilium impiorum. At coniuuratorum exercitus vbi in vnum iam conuenisset, fanum Diuini Dyonyssii inuadunt, sperantes se veteres regum thesauros capturos, sed spes fallax mentem decepit, quod illi Lutetiam iam ante fuerunt translati. At Parisiorum decuriones dispositis in mœnibus machinis æneis in inuasuros, excitisque ad custodiam vrbs ciuibus cuiusuis generis diligenter prospectabant quo tenderet summa belli. coniuurati machinas molendinorum in via Dyonyssia, quæ commoda erant ad vsum amplissimæ vrbs, succendunt, atque tanta fuit vis luminis & flammarum nocturnarum, vt vrbs ardere videretur, quæ res non leuem trepidationem iniecit ciuibus, quod esset auditum coniuuratos qui essent in vrbe, qui cum exteris conspirarunt, decreuissent urbem ipsam ac proprias domos succendere. nam & inuenti sunt in pluribus locis facculi pleni pulueris tormentarii in illum vsum parati in domibus priuatorum, qui deprehensi vel trucidati sunt vel capti. Propositum est regium edictum vt omnes vtriusque sexus cruce insignirentur sub poena capitis ad elicientiam quorundam pertinaciam. Iussi sunt omnes ad euitandum nocturnum incendium vasa aqua plena ante domos habere. arma gesta re. lampades pro domibus accendere, vt discurrentium concursus videri posset. omnes iussi sunt in somnes pernoctare. licuit vel verbum effluentem ad gratiam con-

Senatus Mediol. quærela.

Mediolanensis senatus.

Coniuratio Vgonotorum.

Diuini Dyonyssii expugnatione.

Coniuratio immanis Parisiis.

Molendina
vastata Pari-
sij vicina.

Codæus co-
ronatus.

vno
-1112

Tolosa ca-
pta.

coniuratorum impune interficere, quod multis contigit. Nec multo post ad arma conclamatur to-
ta vrbe. cathenæ ferreæ transuersè in vijs extenduntur. omnia armatis replentur. fenestræ domorum
lapidibus muniuntur, quod hostes iam in vrbe esse dicerentur. terga vertentes trucidantur. coniura-
ti decernunt urbem ad deditionem fame compellere, quod videbatur non esse difficile ob multitu-
dinem habitantium. obsessæ itaque sunt vbique viæ. interclusus commeatus. pons Carrentinus, ad
cuius vicum Matriona cum Sequana iungitur, ab hostibus interclusus. Ibi molendina ab hostibus
occupata: quibus rebus magna & inusitata exorta est in vrbe caritas annonæ. Nec multo post conue-
nientibus vndique commeatibus expeditæ turmæ equitum grauioris & leuioris armaturæ & pedi-
tatis veteranorum militum prodijt ex vrbe, qui regius exercitus constabat primum ex decem milli-
bus peditum & quatuor equitum, cum quatuordecim bellicis tormentis. coniurati illa re cognita
prodeunt è fano Dionysij cum tribus millibus peditum & quatuor equitum sine vllis tormentis
muralibus. Duces fuerunt Ludouicus Condæus & Colignij fratres. nam Vgonotti nullo pacto
videbantur pugnâ detrectaturi cum suis ad prælium incitarent, qui proponebant agi in hoc bello
de communi omnium libertate, de religione, de eiciendis tyrannis è Gallia, qui Regem ad multa
grauia in subditos impulissent. Procedebant in acie instructi regij cum inter Heluetios tormenta
traherentur. cum Vgonotti etiam essent instructi. vbi propinquatum est totis castris regia tormen-
ta displosa sunt in hostes. vbi catholici in genua pro victoria Deum precantes procidissent, neque
Vgonotti procederent acies aliquantulum constiterunt. at displosis denuo tormentis procedunt.
Cognitis multis laniatis vi tormentorum, cum neque sic mouerentur, collem occupant hosti vici-
num, sclopettariosq; multos in proximis vineis locant. in initum est leue prælium sane atrox, atque
cum hostes propinquassent, magna damna ex eo colle cœperunt, in quo Brisfacius constiterat. gere-
batur ea pugna primo ab vrbe lapide prope. moti sunt mille equites Vgonotti, qui in peditatum Pa-
risiensem magnam impressionem fecerunt sinistri cornu, cui præerat Brisfacius cum viginti cohorti-
bus peditum & multis equitibus. cæso duce peditatus reliqui in fugam vertuntur. sed equites alacres
in regium equitatum grauiorem tanta vi impetum faciunt vt prope diruperint. at Conestablius, qui
præerat phalangi iubet illos in aciem reuerti cum multis nobilibus equitibus opem ferens. accessit
& Stroza cum centum lectissimis sclopettarijs, quos è dextro cornu, cui præerat, eduxit. at equites
Vgonotti cum denuo irruissent, phalangem Conestablij in latus inuadunt, vbi erant fortes equites.
repelluntur itaque & in sua castra vsque fugantur. cum igitur pugnaretur vbiq; profligantur Vgo-
notti, quibus nullum datum est tempus instaurandi prælij. ceciderunt ad mille & septingenti Vgo-
notti, è catholicis ad quinquaginta. accepit tria vulnera lethalia Conestablius. vulneratus fuit & Ce-
sar Brancaccius, & Galeazzus Fregofus. cecidit & Anna Memoratius vir alijs certaminibus illustri-
bus, qui in primipilis confusus est multis vulneribus. seruati sunt multi Vgonotti noctis superuenientis
beneficio. Qui superauerunt ad sanum Dionysij reuersi tota nocte maximo in metu versati sunt. at
vbi postridie illuxit, præmissis impedimentis, relictisq; ægrotantibus veriti ne ab exercitu Regio obsi-
derentur, fuga se feruarunt. Dicti sunt in eo loco Ludouicū Borbonum Condæum regem corona-
uisse, monetamq; aureâ impressisse, in qua erat inscriptio; Ludouicus XIII. Dei gratia Francorum
Rex, primus Christianus. & qm raro simplex infortuniū solet accidere, adducti sunt paulopost capti
ui quatuor parui filij Codæi, quo fere tēpore Ponsenas tribunus Vgonottus, qui tria millia peditū &
quingētos equites in castra Condæana adducebat in Sequanis à Monluchii copijs fuit profugatus.
Vbi Gallorū Rex Carolus ita à suis subditis oppugnari cepisset, nuntiusq; tātē temeritatis peruenit
fer ad Albanū, parata sunt, quæ mitterentur auxilia. Rex ex altera parte ne accrescētibus viribus ho-
stium opprimeretur, mittit Gulielmū Saxonem ad multum equitatum & peditatum colligendū, cuius
vicarius delectus est Brocardus Bardius cū præfectura triū millium peditū. Data est præfectura mille
& quingentorū equitū his singulis ducibus Philippo Langrauiio Incrioni, Ringrauiio, Adamo, Vai-
sio, Philippo Inuertiensi mille, Philiberto marchioni Alisi octingentorū. Enimuero cum Sequanorū
& Biducentiū & Neustriorum regiones, ac tota ferè Normania, Vermanduorūq; loca libera prope
essent ab Vgonottis molestijs, qm postea Condæus subdole dum copiæ subsidio cōuenirent ter in
colloquiū frustra de rebus cōponendis cū Regina matre venisset, nihilq; esset conclusum, Vmalius
collectis non negligēdis copijs Rothomagū metropolim Aulercorū obsidione arctissime premere
cepit. Nā vbi primum ceptū est suspicari res spectare ad bellū, pertractatū est de sedādis animis prin-
cipū nouæ religionis, quod cū obtineri per honestas cōditiones non potuisset, Conestablius & Ghi-
sius cū non alpernandis viribus, Aureliam urbem, in quā se receperat Condæus obsidere decernūt.
Condæus cognito consilio hostium ne includeretur in vrbe, vbi non posset postmodo accipere ita
cōmodè auxilia rursus exit in apertum. vrbs certè postea capta est. At qm multa armatorum millia
iam conuenerant in vtraq; castra, resq; erat in magno periculo ne propter vicinitatē cruento & atro-
ci prælio ab iis exercitibus pugnaretur. Regina denuo procurat omni industria ne veniretur ad ar-
ma. Monluchius ex altera parte nullum tempus rei bene agendæ prætermittit, cū tria millia Sequa-
norum & sexcentos equites haberet in castris. obuia quæq; Vgonottorū ferro ac igni populatur. To-
losam Coloniam vi armorum capit. Vgonottos inuentos vbiq; trucidat omnia finitima cœdibus &
trepidatione replet. res cum Regina conuenire nullo pacto poterat, quoniam Ludouicus Borbo-
nius Condæus collegit breui multum equitatum ac peditatum factionis nouæ religionis, quæ co-
piæ constabant è multis tribunis & tumultuarijs hominibus, Belgis scilicet, Germanis & Britannis.
Erant Belgarum inferiorum regionum ad viginti millia, qui profitebantur nomine quidem se reli-
gionem euangelicam tueri, ac velle multis malis ministris Galliam expurgare, aulamq; tyrannicis
magistratibus, & populos liberare superuacaneis tributis impositis per auaritiā adhortationesq;
extero-

exteriorum: sed re ipsa imperium in cæteros homines ab his principibus expetebatur. Hoc sanè re-
ligionis causa contigisse prius creditum est, sed tamē postea deprehensum regnandi cupiditate arma
fuisse mota in Gallia, cum Ludouicus tertius decimus Rex, Condæus vocaretur ac iuratus esset, qui
professus fuit se nunquam ab armis discessurum, nisi sibi tutela pupilli Regis vt propinquiori affini-
tate pro vi legum concederetur, Ghisiq; Duces rationem redderent multorum millium nummū,
quos è regijs prouentibus in proprios vsus detorsissent. atq; vt voti compos facilius fieri posset, dicit
susceptum ab hoc fuisse superius consilium, & Regis ipsius, & Allobrogum Ducis trucidandi vnā cū
quibusdam coniunctis, vt postea cognitū fuit. istud aut acrius procurabatur, quia Pontifex per literas
sollicitabat regē vt ad quietem stabilitatemq; sui regni populos compelleret ad catholicam fidē am-
plexandam, cum Et Rex Condæo alioquin proprio consilio esset infensus, qd oppida, & agros variarū
vrbium, vt diximus, ferro & igni cæperat populari. Nam eius vires cum valde, & supra quam timeba-
tur, breui excreuissent, captis Viana, & Macone vrbibus non contemnendis, plurimisq; oppidis in de-
ditionem compulsi in finibus Normaniæ, aut paulo obstinatiores vi deuastatis, mox Lutetiæ Pa-
risiorum infesta signa ostentat. Erant in Condæanis castris multi proceres, sed in primis nō paruē
auctoritatis inter Gallicas nationes Anelottus, & Gaspar Amiras frater, & Memorantius reguli, &
Odus Sciatiilonēsis apostata, qui castra sequebantur Condæana. Rex quamuis repente turbatus est
his rebus nouis, tamen magna diligentia res defensionis necessarias parat. Et quoniam inter illustres
artes semper apud omnes ferè nationes, maximèq; in honore habita est disciplina militaris cogni-
tio, acriterum bellicarum, tum apud Gallos in primis semper fuit habita honorifica, quam oēs alacri-
ter profitentur: nemoq; est prope è nobilioribus, qui non sit tractandis armis accommodatus, ad quē
impellit etiam ratio hereditatis, quæ maxima debetur solis primogenitis. Rex itaq; iubet ad signa cō-
uocari ordinarios milites. imperatum est regijs cataphractis vt præsto adessent. conuocatus est Ludou-
icus Gonzaga ex Italia Dux Augustonometanus. populus Parisiensis ad defensionem Regis & pa-
triæ & catholicæ religionis, & propriæ salutis fuit inuitatus. capta sunt arma à sacerdotibus, & ab
omni frequentia illorum, qui Lutetiam disciplinarum studio confluxerant, quoniam de omnium
salute vno tempore agebatur. conuocati sunt Heluetii, omnes catholici inuitati ad defensionem re-
giam, donec Pontifex, Dux Allobrogum, Albanus Dux, & Itali principes se accingerent ad auxilia ex
Italia subministranda. Dum equitatus, & peditatus igitur varijs in locis instruitur ad Regis subsidia,
res Gallica non segniter neque frigide agitur. Rex vbi primum hostium conatum ad Lutetiam re-
tardisset, quoniam non armis solum, sed etiam consilio, & prudentia opus est in castris, omneq; stu-
dium adhibendum est infringendis aut saltem debilitandis commodis hostium, à quibus vel promif-
sis & priuilegijs uel precio auocandæ sunt copiæ, proposita fuit venia & obliuio præteritorum deli-
ctorum omnibus Vgonotticæ factionis hominibus, si tantum positis armis illam à Rege postulassent.
quod nisi fieret intra triduum, proponebatur regia indignatio, & poena perduellionis. Missus est et
regius nuntius, qui hæc eadem regis nomine principibus Vgonotticæ factionis significaret, à quibus
reportauit responsum elatum, & indignationis plenum. sele arma sumpsisse ad defensionem regni
& Gallicæ libertatis, quod ab exteris ministris contra leges patrias plurimum infestaretur. Deinde
cum dies dicta illis fuisset per præconem, neq; ad statutū tempus apparuissent, Condæi & Amiratis,
& Anelotti & omnium coniuratorum bona fisco sunt addicta, domusq; euerse & solo æquate, tā
quā condemnatorū læsæ regiæ maiestatis. illa condemnatione non modo non sunt territi illi prin-
cipes, sed potius et magis irritati, magisq; infesti facti regioni, in quā oī genere cæditū, rapinarum, in-
cendiorum, populationum crassantur. nec multo post Abeuillam urbem populosam & amplam vi
armorū expugnant. Defensores oī profus abiecta memoria humanitatis miserabiliter trucidat. Ar-
cem eodē impetu singulari alacritate inuadunt. vbi diu pugnarū fuisset virtute, fortitudine, pertina-
cia defensorum non paucis è suis amissis à frustra suscepta oppugnatione recedere coguntur. interea
auxilia, quæ varijs è regionibus accita fuerūt à rege nonnulla iter ceperunt, quare aucta sunt eius ca-
stra, dum ita populationibus certatur, quindecim vexillis Gallici equitatus, cū alius etiam peditatus
& equitatus paulatim propinquaret. equites. n. ad quatuor millia excreuerant, qui paulatim accede-
bant in castra. sed enim quia nō vno in loco tantū Gallie pugnabatur, cū bellū acerrimū pluribus in
locis vno tpe exarsisset, non solū vexabatut Lutetia, verū et Metz vrbs nobilis Mediomatricū siue
Metz, post diuturnā verberationē per vim armorū venit in potestate Vgonottorū cū insigni clade
catholicorū. verū tū cum magna vi postea fuissent arcē aggressi, nulla vi belli potiri potuerunt, quia
præsidia singulari virtute illam tuebantur. Rex audita illorum præsidiorū fortitudine qui vel aduer-
sus tantam vim hostium arcem tamen strenuē tuebantur, putauit non solum præsidia esse adiuuan-
da nouis auxilijs, sed et non magno negotio urbem arcis beneficio posse recuperari. Mittit itaq; du-
cem Lotaringie cum sexaginta cohortibus peditum cum ducibus Brisfacio, & Vincentio Stroza ad
Metas recuperandas, cum quibus peditibus missa sunt etiam viginti vexilla leuiorū, & sex cataphra-
ctorum equitum. Pontifex auditis his tantis, tamque repentinis bellorum Gallicorum motibus de
religione cum Mediomatricis, Sennones, Aulerci, Lutetiæ fines uno tempore uexarentur, putauit
regiæ salutem in magno periculo positæ esse succurrendum, magnifico igitur liberalique animo vigin-
ti & quinque millia nummum in singulos menses Regi assignat in bellicos sumptus, imperatque
ne res omnino componeretur, quod ei set potius regiæ dignitatis radices bellorum vel cum aliquo
detrimento funditus euellere, quam pati vt aduersus sacros & auitos ritus religionis, regiamque di-
gnitatem toties tam atrox tamque funestum bellum intra ipsū regnum à subditis renouaretur.
Illa sententia visa est ipsi etiam Regi non parum utilis fore, & honorifica. Enimuero principes con-
iuratorum vbi ad Lutetiam confidissent, dum varijs in locis pugnaretur, illud ceperunt consiliū, vt
LI Rex

Vgonotto-
rū signatū.

ob vitia
-1112

Militia apud
Gallos ho-
norifica.

1112
-1112

Metz capta.

Araris de-
scriptio.burq si
20
1508Cōditiones
pacis Regi
oblatae.

Rex ad propriam defensionem conuersus, nō posset ad defensionem ceterorum locorum aspirare, quā ipsi occupare conabantur, idcirco ut arctius urbem obsiderent, vtrasq; ripas Araris fluminis occupauerant. est enim Arar fluuius Celtarum, qui ortus in Sequanorum montibus per fines Heduarum, & Sequanorum, siue ut nunc vocant Autun, & Bourgognos præter labens incredibili lenitate fuit in Rhodanum non procul à Vianna, ita ut in quam partem fluat non facile possit indicari, cū ambo postea in mare Mediterraneum decurrant communi alueo. Et quoniam maxime omnium rerum bellicarum refert non solum ut commeatu intercipiatur, sed etiam ut vires cognoscantur hostium, vbi Condæus sensit vires regias potentiores esse quam ut speraret se Parisiis posse potiri, cōuulsis signis ad locum Monomar vocatum se receperat. at Arx Viannæ, vbi per virtutem præsidiorum fortiter Condæanis viribus resistisset, à quibus assidue vexabatur, cum nullum prope tempus neque per diem neque per noctem quieti concederetur, per magnum, & cruentum prælium vtrinque auxilia admisit, illa re effectum est ut omnis prope spes arcis potiunde Condæanis exciderit. Ludouicus Gonzaga, qui à Rege accitus fuerat in Galliam ex Italia collectis Italorum principum auxiliis magnis itineribus contendit in Galliam, qui cum haberet sub vexillis circiter decem millia peditum, & mille equites multa castella occupata ab Vgonottis ex itinere recuperat, Condæanas partes secuti proceres adita Gonzagæ professione clam iubent in vnum locum conuenire multa millia armatorum ad statutum diem, cum per insidias omnes Gōzageanas copias circumuenire, & profligare conarentur, illo consilio per exploratores ad Carolum Biragū, & per Caroli nuntium ad Gōzagam delato, factum est ut nullo negotio Gonzaga per alias vias in tutum se receperit. Quæ dum ad acerrimum, maximeq; cruentum intestinum bellum in Gallia spectare apparent, visum est quibusdam proceribus consilium fore humanitatis plenum, & omnibus Gallis salubre, si res ante quā ulterius procederetur, aliqua tolerabili ratione possent componi. sollicitati sunt igitur Vgonottorū principum animi per communes amicos ut euerfioni atq; incendiis communis patriæ, totq; miserorum populorum excidio, pacem tanquam rem Deo gratissimam anteponerēt, completerenturq; quā nemo vir bonus tot populorū calamitatibus vel per propria incomoda non antefereat. Condæani proceres hac ipsa de cā inducunt comitia, ad quæ vbi frequentes conuenissent, re diutius disputata decernitur per quasdā conditiones, quæ Regi parū essent honorificæ aut spem pacis esse excludendā, cum ita non ipsi autores belli, sed Rex fore videretur, aut si per illas conditiones pax certe inueniretur, quæ fuissent propositæ, fore ut satis amplū præmiū suscepti belli assequerentur. 1. Petitū est igitur Rex ut prius arma deponat. 2. Ut Heluetios dimittat. 3. Ut exteri oēs aliquem honoris gradum assecuti exeant è regno, atq; in primis regina, & Itali, & Ghisii. 4. Ut omnia tributa, omniaq; vectigalia citra octennium imposita obliterentur. 5. Ut oēs viuant pro arbitrio quamcunq; rationem religionis complexi fuerint seruantes. 6. Ut oēs donationes ab octennio factæ a Rege redeant ad fiscum, quibus æs alienum Regium dissoluatur. 7. Ut donec illa perficiantur, dentur obsides frater, & duæ sorores Regis. 8. Ut quatuor vrbes principibus Vgonottis concedantur, Lugdunum, Cefonia cum nauale, Aures, Metæ. Rex auditis tam sedis pacis conditionibus, quas non initio bellorū integro Regi offerri conueniret, sed profligato, & iam prope euerfo, tanta inflammatus est indignatione, tamq; regiam iram in animo concepit, ut statim in apertum esset exiturus, nisi procerū consiliarios sapienter dissuadentium adhortationes illū retardassent. Nam profecto indignū Regi videbatur ut subditi conarentur auderentq; leges illas suo Regi tunc imponere, quas captiuo, & victo nō debuissent sine aliquo pudore recitare. consiliariis tamen non apparebat quidquā per iram in rebus bellicis esse faciendū, & in illis præsertim, in quibus totius regni salus, & conseruatio populorū coninetur. Non patitur itaq; regium concilium ut Rex per iram nōdū satisfatis viribus exeat in apertum, antequam loca quædā opportunis præsiidiis mature fuissent cōmunita, occurrereturq; imminenti periculis, & subsidia aduentassent, quæ ex Italia, Belgio, cæterisq; locis expectabatur, ut his omnibus in vnu coniunctis satis validæ copię fierent ac tutæ ad regiā defensionē. At enim vbi nūtiatū esset in castra Condæana omnium illorum bona, qui Condæum sequebantur, sico fuisse addita, quæ ad statutum diem non affuissent, ædesq; procerum funditus fuisse euerfas, vix dici potest quanta ira Condæus sit inflammatus, qui nullo interposito tempore iubet edictum in castris promulgari sub pœna capitis, & omnium bonorum sico addicendorum, succendarumque domorū ut homines factionis Vgonotticæ intra certum tempus ad signa conueniant, quo posset impedire regia subsidia variis e locis ne in vnum conuenirent. Pontifex quotidie factus certior de semper maioribus bellorum Gallicorum moribus, copias & in stipendia pecuniam mittit ad Cardinalem Artomicensem præfectum Auennii ad conseruationem locorum subditorum pontificiæ ditioni, quoniam vndique exaudiebatur quod coniuati in finibus Volcorum, secundum Rhenum, & in Allobrogibus multa loca ferro, igni, cædibus, rapinis, populationibus vastarent. vbi sacerdotes acerbissime torquebantur ut sacra aurea vel argentea vasa templorum per tormenta extorquerentur. tanta vero excreuerat paulatim per multas tenues locorum victorias Vgonottorum insolentia, impudentia, temeritas, ne dicam feritatem, ut vel ex ipso auditu videretur intolerabilis. Nemo est enim qui nimis elatos æquo animo ferre possit, cum omnis victoria imprudentes quasi ebrios, & desipientes faciat, & ad omnem animi moderationem cæcos. Necesse fuit igitur Regiis copiis vel sine ipso Rege mature ad refræmandam horum crudelitatem exire. vbi propinquatum est castris hostis commissum est minutum prælium, sanè cruentum, & acre, in quo multi principes ceciderunt vtriusque factionis. sed enim præsens bellum apparebat aliquo pacto tolerabile, si presentibus tantum viribus gereretur, sed cognoscebantur multæ copię vtrinque ad Galliæ excidium confluere. Rex idcirco veritus ne insignia Germanorum auxilia principibus nouæ religionis submitterentur, quoniam

quoniam Andelottus tria millia equitum præter alios duces colligere pro Vgonottis dicebatur, Cæsarem rogat per literas, legationemque hac ipsa de causa mittit, ne pateretur principes Germanos auxilia submittere Condæo, cum multi Germani iam sese ad ferendas Gallis suppetias accingerent, & in primis primogenitus Comitis Palatini, qui sex millia peditum habebat instructa. Cæsar se libentissime istud facturum esse respondet, & Regis ipsius gratia, & ob rei ipsius æquitatem, cum diceret noui videri vilo pacto conueniens, ut subditi arma aduersus suos principes susciperent. neque apparere æquum ut exteri principes protegerent populos in suos Reges insurgentes, cum eadem fortuna esse possit communis omnibus principibus. se dolere inquit infortunis eius regni, quod diu pacatum ac felix omnibus iure videri poterat. at Albanus Dux Regis monitu ne bellum illud post Gallum Regem profligatum in maximum excidium Belgii redundaret, mittit subsidio Gallo Regi, Hernefū Bransuicensem cum duobus millibus equitum, & septem Reggimentis Germanorum. Henricus frater præterea ipsius Hernefi, & Christophorus mille & quingentos equites ducunt. accedunt & tres cohortes Hispanæ, & septem equitum sclopettariorum Hispanorum, triaque vexilla galeatorum equitum Italorum. accessit in castra Regia regulus Aremburgenfis expetitus per repetitas legationes cum mille & quingentis equitibus. accesserunt, & mille equites Sequani. hæc omnes copię iussæ sunt ad Ghisium Ducem conuenire, qui habebat iam alias non contemnendas copias. Regina vbi primum cepit res Gallica tot in locis esse turbulenta, audiuissetq; tot auxilia à coniuratis acciri miserat, & ipsa Annibalem Rucelaium ad Pontificem Regis nomine ad imploranda auxilia aduersus hostes catholicæ religionis. Pontifex quægre ferret illos tumultus Gallicos de religione præsertim, petit à Romanis centum millia nummum ad belli subsidia, qui prompto alacrique animo promiserunt. imponit etiam charitativum, sic enim tributum appellat, centum nummum millium subditis reliquis. septē viros insignes pro accepta pecunia in vsum belli tam necessariū purpureo galero insigniuit. centum millia nummum exigit è sacerdotibus. sex millia peditū & ducentos equites propriis stipendiis subsidio Regi decreuerat, qui accederent cum Gonzaga, Romani ut exigerentur, quæ promissa fuerunt pontifici, singulis valis vinariis vini Romani tributum imponunt aureum nummum. illud vbi cognouisset Pontifex in solos pauperes redundare, nam vinum Romanum soli pauperes ferè bibunt, non passus est, ut parum laudabile, cum diceret principem oportere pauperum curam præcipuè suscipere, ut debilioris partis vrbs, maximeque auxilio communis patris indigentis. Florentiæ Dux item propriis sumptibus decem millia peditum in Regnum vsque transmittit, & centum millia nummum præterea. Rex acceptis his auxiliis mitrit tribunos, qui centum & quinquaginta cohortes peditum colligerent, inter quas essent quadraginta Heluetiorum. mittit, & Danuillam, & Strozam, & alios proceres, qui equites cataphractos ad signa conuocarent. missus est, & Card. Lotharingiæ ad colligenda quatuor ferrarolorum. cæterum Condæus vbi reliquias exercitus ad Lutetiam prope profligati collegisset, multique assidue venissent in castra, missis impedimentis, & vxore, & sexcentis vulneratis Genabum ipse cum exercitu iam satis valido ad Monterennum se recepit, ibique castra munit. Beio deinde oppido potitus ad urbem Sanciæ signa conuellit, vbi propter vbertatem regionis decreuerat e se in hybernias. sed cū vrbs firmis præsiidiis, egregiaque virtute defensorum munita esse apparuisset, non est visum copias in eius vrbs oppugnatione esse afflicandas. sed quoniam vires Vgonottorum apparere retusa, ceptum est agi mitiore quadam ratione ab Vgonottis de pace. Rex quia censeret hæc semina prorsus euelli oportere ex illo regno, summum Imperium rerum bellicarum defert Henrico Andienfi fratri, qui cū esset tenerè, & nondum tanto negotio sustinendo apte ætatis, tamen ob ingenium, & promptitudinem, & magnitudinem animi non apparebat ab illo abhorre. exiit igitur non multo post ad censendas copias, atq; inuenta sunt quindecim millia peditum, & septem equitum cum quatuordecim bellicis tormentis. cense sunt eodem tempore, & copię Vgonotticæ, quæ fuerant decem peditum, quatuor equitum millia, cum quibus Condæus Ciampagnam vocatā versus iter cepit, quia per literas à Germanis principibus auxilia experierat, ut diximus, atq; eius consilium fuit Macone morari, quæ vrbs ab Vgonottis fuerat occupata, ut ibi Germanos expectaret. renouatum est colloquiū per amicos de pace, cum rex multorum precibus commotus vitam, & facultates Condæo esset concessurus, at non etiam dignitatem, cui liberum reditum in patriam permittebat, modo ne nouam religionem cū suis amplecteretur. facte sunt induciæ per aliquot dies, quo tēpore Ghisii sponte recedunt, semper. n. expetebatur ut illi excederēt ex aula Regia, ne per suā presentiam pacis occasio amitteretur. sed in itinere multi Vgonotticæ factionis discedentibus Ghisii fiūt obuii, qui cōmisso atroci prælio multis vtrinque cæsis ambo prope victores recesserūt. at cū pacis cōditiones non fuissent admisse, preterit induciarū tēpus, quo aucte sunt Regiæ copię mille equitibus, & quatuor millibus lectissimorū Sequanorū. interea accesserant Aureliā quædā auxilia, quæ Condæo accedebant è Germania, quorū iter cum molestū esset pfecto vrbs, rogatur militarent ne Regi, an contra Regē. istud aut siebat qm demore expectatorū bellorū oīs commeatu fuerat vndiq; cōportatus in urbē, ne veniret in potestatem hostiū, & nequid victui necessariū ab hoste in agro inueniretur, quo diutius ibi posset consistere. Responsum est præsentibus copiis Regi ab oppressoribus liberando militare. Germanos profiteri, nisi sibi fiat annonæ copia pro precio tanquam amicis, se hostiliter transituros per maximam regionis ruinam, omniaque ferro, & igni populaturos. Erant enim tria reggimenta peditum, & sex millia equitum. sed quoniam aucta erant castra regia postmodo multis cohortibus peditum aduentu Aremburgenfis, multisq; Bruxelensibus propriis sumptibus militantibus duce regulo Bellonacorū, Condæus paratim ad oppidū Menreū se recipit, excreuerant. n. castra regia inter hæc cōtiones ad viginti millia peditū, & quatuordecim equitū. At. n. Andienfis cū nollet concedi tps Condæanis colligendarū

Pontificis au-
xilia Regi
missaFlorentiæ au-
xilia missa
Gallo Regi.Ghisij recedunt sponte
ex auxiliis.

Conditiones
à Rege pro-
positæ.

virium, in eos signa infesta promouet. Condæus quòd non appareret cum illis copiis dimicandum, prælium deuicit, cum verò Condæus Ciampagnam versus Monterio properaret pontes succindi imperat, vt hostis tardior fieret insequendo. Audiens contra vt iter impediret, cōsiliūq; Cōdænum infringeret, cum propter pondus tormentorum inlequi non posset, deligit quatuor millia peditum Sequanorum, & Valconum, quos præmittit cum quatuor ducibus ad hostem retardandam. Condæus omnia impedimenta his accedentibus præmittit cum peditatu, quem ipse in profrema acie cum equitatu sequitur iussu prioribus iter accelerare. relicti sunt à tergo trecenti equites leuiore, qui leui pugna regios impetus retardarent, nã putabat omnes copias regias adesse. Marriga tribunus ratus ibi adesse omnes Condæanas copias post atrox minutum præliū inter Barleducum, & Vitras substitit. Andiensem facit certiore, qui iubet suas copias iter accelerare. sed noctis aduentu Condæanæ copiarum in tutum se receperunt, cum postridie, vbi illuxisset, ad triginta millia passuum confecisse cognita sint. necatus est suspendio dum hæc fiunt Dupreus regulus Lutetiæ, quoniam pontem Sciathionem parum constanter defendisse iudicatus est, vbi copiarum Condæanarum accessissent. Procurabatur diligenter ab Albano etiam ne auxilia quæ Cōdæo accedere dicebantur cōuenirent, quoniam iter cepit Gulielmus Comitis Palatini filius cum septem millibus equitū, & sex peditum. erant illius equitatus duces Volphangus Barrius, Christophorus Molspurchius, Dionysius Scochemburgensis, atq; hi viritum mille equites, & quingentos ductabant. Adana Baius, Ioannes Brandelus, Namburgensis sexcentos. Valectamus, Meideseflebertus, Gledebenus singulatim ducentos, quæ copiarum cū Mocontiaci Aureliam versus iter facerent in regione episcopi viuunt ad arbitrium retardabantur non nihil consilia Regis oblata spe concordie, quam profitebantur Condæani se esse complexuros, si tolerabilis proponeretur. misæ sunt etiam hac ipsa de causa legationes ad regem, à quo sunt hæc conditiones demum exortæ; Primum q̄ tametsi multæ rationes poterant regem merito reuocare ne Condæo, Condæanisq; parceret, tamen pro sua clemētia istud erat facturus, quos in gratiam admittibat, promittebatq; fore vt editum Genebi pacis ratum haberetur, seruarieturq; nulla addita declaratione aut moderatione, modo omnes Condæani arma deponerent, quæ rex deponere ne teneretur. concedebatur omnibus ditionem iuris habentibus laicam, vt conciones permitterent nouæ religionis intra priuatos parietes presentibus quinquaginta tantum, neque tamen licitum eiset armatos accire quauis ratione vel nomine, quod si fiat, rei sint læsæ maiestatis, & quoniam Lugdunum est in finibus regni, quò conueniunt plerique externi, ne conciones haberentur, nisi catholice vel in vrbe, vel in suburbiis, vel saltem abstinere nouæ religionis conciones ad sex millia passuum. neque in agro Parisiensi illæ conciones haberentur, quæ nunquã antea fuissent permisse. Condæus respondet aliquam partem harum conditionum se admittere, aliam partem suppliciter petere, vt molliore moderatione temperaret. sed res ita per ambages protrahebatur illo consilio, vt interim accederent vniuersa auxilia, quæ fuerant accita, quod ipsum consilium iuuabat etiam regem. illa auxilia cum propinquarent, vellētq; Rhenum transire in Lotharingiam missus est Vmalus cum magno numero equitum ac peditum, qui traiectum impediret. & iam cardinalis Lotharingiæ Diuodurum accesserat cum quindecim millibus armatorū partim equitibus, partim peditibus, vt vires Vmalii adaugeret, vnde multi ob eius aduentum profugerunt in Germaniam. Dū Rhenum versus signa conuertunt cum septem millibus raitrorum adiuuandas vires Condæanas, Philippus Langrauius Inconum Dux, Casmiriūq; Decumatum, & Philibertus Badensis Marchio, Aurantius & ipse in Sicambriis Menapiisque copias colligebat, qui dicebatur in Galliam profecturus vt iuuaret Condæana castra, quod ipsum faciebat Adelphus frater, & multi alii proceres à Belgio profugi, Albanus veritus ne tantæ vires in se verterentur, multos principes Belgas copias colligere iubet, qui regias partes sequerentur. accedebant in castra Condæana octo millia Vgonotorum ex Allobrogibus, qui iam Rhodanum traiecerant non procul à Tinurtio, atque cognita Cisteronis oppidi expugnatione per regias copias duce comite Tondæ, signa reuertunt ad obsidendam Granopolim, vt ita vires regiarum ab impediendis auxiliis Condæanis diuerterent quem Andienfis cum ad triginta peditum, octo equitum millibus insequeretur. rex interea Alexandrum, Rationium, Sarram Martinengum, Aeneam Piam, aliosq; tribunos in Italiam miserat ad peditatum & equitatum colligendum. at Casmiri copiarum Volphangi regionem immanissime populantur, quia nullis a Gallis acceptis stipendiis domo excefferant, quare cum in Galliam iam conuenissent minabantur se in patriam reuersuros, ac Belgicas regiones & obuia quæque in itinere deuastaturos: cum etiam dicerentur Ghisij cum multis copiis traiectum Rheni impediri. impetratum est per regias literas datis stipendiis in Germaniam vt Io. Gulielmus Dux Saxoniarum colligeret quatuor equitum millia, quæ breui collecta sunt. at Henricus Andienfis summus Regis fratris copiarum imperator, cum Philibertus etiam Badensis Marchio in castra regia ad stipendia cum suis raitris transisset, auctis plurimum viribus vrget hostes vt excederent à Belgio, cum Casmiri copias impedire non potuerit, quominus castra cum Condæo coniungerent. dum exercitu paulo plus quatuor leucis siue duodecim millibus passuum inuicem distarent, obuia fiunt copiarum, quas è Prouincia Mouensis & Ponsensis duces in castra Condæana adducebant, qui erat nobilis equitatus ac peditatus ex Ouernia, in finibus Aruernorum ac Boiorum, initur atrox prælium. Catholici primo impetu victores fiunt trucidatis ad mille ex hostibus. sed dum nimis ardentè victos insectantur, superuenit peditatus, qui tantam impressionem in victores facit, vt plures sexcentis è victoribus trucidarint, cæsis vtrinque insignibus compluribus, reliquis paulatim recedentibus. succrescebant tumultus Belgici non frigidi, quoniam Aurantius princeps palam nouam religionem profitebatur, ad cuius gratiam multi principes aduersus Albanum vires

fug-

suggerebant, cum palam dicitaret se non aduersus Regem, sed aduersus Ducem pro liberanda patria à tyrannide Hispanorum, arma sumpisse. huic nouæ religionis princeps omne genus auxilii pollicebantur, si exiret cum copiis in apertum: atque ipse cum excederet è Belgio exportauit ducenta nummum millia, centum & quinquaginta millia collegit ex eadem secta, centum millia conflauit suo argento, quingenta millia Talarorum accepit a Duce Saxonum patruo vxoris, quibus stipendiis magna diligentia copias colligit nedaretur tempus Albano colligendi. magna spes etiam subsidiarum erat reposita in Britannicis auxiliis, & occultis Belgis, cum etiam proditioes duobus in locis struerentur; altera Bruxellis in Albanū vt repente opprimeret, altera in Traiectu Moise, cum tamen neutra ad optatum finem sit perduca. At Albanus cognitis his tantis bellorum motibus magna diligentia copias colligit, qui breui habuit in castris duodecim Germanorum millia ducibus Alberico Lodronio, comite Megensi, Herbestaino, Fabrucio, ac septem Hispanoni, cum mille & quingentis leuioribus equitibus totidemq; ferrariolis duce Henrico Velsonum, ac totidem regulo Sannamano, eques mille ac trecenti cataphracti Belgæ his accedebant, & bellica tormenta triginta, & sex cum bellicis apparatibus, & lintribus ad pontes faciendos, missi sunt qui nouem millia vallonū præterea colligerent, quibus copiis Aurantianis viribus resisteretur, sic in Gallia, Belgio, Germania vbique arma, & tubarum tympanorumq; strepitus exaudiebatur.

Copiarum Alba-
ni in Belgio.

LIBRI DECIMI OCTAUI FINIS.

LI I NATALIS

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS

LIBER DECIMVS NONVS.

Strael quæstor captus.

Hispani Gandavi impressi.

Lbanus post captos illos principes nouę religionis, animum adiecerat ad eos omnes capiendos, qui secuti fuerant recentia dogmata, & illorum consilia intra fines Belgarum, inter quos fuit Strael quæstor statuum Belgarum, cuius omnia bona Atuacuti fuerunt proscripta. captus est & à secretis Hornei cum omnibus scriptis, & Bacherfelius consiliarius Agamontii, qui omnes missi sunt Gandauum cum tribus millibus Hispanorū custodibus. nam Albanus statim captum Agamontium iussit literas scribere ad præfectum arcis Gandavi ut illam arcem concederet Hispanis præsiidiis, atque ipse excederet. sic ibi impositæ sunt duæ Hispanorū cohortes. capti sunt in Hispania etiam quidam proceres Belgæ, & Carolus princeps Hispaniarum præsentis Rege. nam Philippus Rex accitis ad te repente primariis cubiculariis Caroli principis filii imperat ut ostia ne claudant per noctem illam thalamorum principis, ubi dormire consueuerat, eumque per sermones ne pateretur dormire, donec institutum esset, iussique sunt clauos, & malleos habere promptos. circiter horam decimam noctis rex eo accedit clam sine lumine inermis cum duobus comitibus adiutoribus, & quatuor consiliariis statuum. iussum est primum ostium clauis aperiri, cum reliqua omnia pro mandatis patere. ventum est antequam sentiretur ad principem iacentem in thoro, qui auersus colloquebatur. cognito Rege, qui iam arma ademerat turbatus exurgit. rogat patrem an cęsurus vel capturus accessisset tam importunę, qui neutrum se facturum respondet, ac iubet quiescere. iussi sunt adiutores fenestras clauis affigere, quod mirum in modum principem turbauit, qui exiliens è thoro in ignē, nisi impeditus fuisset, erat se iacturus satis ingentem. iussa sunt omnia, quæ possent interficere auferri, quare princeps procidentem in genua regem orat ut occidatur, qui perhumaniter hortatus est ad quietem, & ut in lectum rediret. data est eius custodia postmodo quatuor consiliariis, & præcipue Duci Feriæ præfecto regiarum custodiarum, quibus dato iuramento seruandę fidei, in suum thalamum rediit. conuocatis non multo post comitis suorum regnorum rationem reddidit eius captiuitatis, cū diceret maxime de causis suorum regnorum sibi id facere opus fuisse, ut magis opportune patebit. iussi sunt à secretis id prouinciis per litteras significare, cū ipse Principes esset facturum certiores. Destinati sunt postea ad principis custodiam sex proceres insignes Ioannes Borgia, Io. Mendocius, Franciscus Manriches, Comes Lermæ, Bernardinus Renaindes, Gonzalus Chacon binis quotidie præcipua cura incumbere, principi thalamus vnus è multis relictus est, isque sine camino Turris vocata. cum paruis fenestris, & cum clauis. causa tãræ mutationis cum lateret, varia ferebatur, cum alii dicerent quia esset ex Hispania fugiturus, cum nimis arcte à patre gubernaretur, alii ob quosdam motus Regi cognitos suspectum fuisse in patrem conspirasse. id cum Rex suspicionis oriturum in animis multorum sciret, cum etiam de Agamontio circumferebatur, perscripsit ad multos principes, quibus literis omnem illam suspicionem ex animis mortalium deleuit. tandiu vero fuit in custodiis Carolus ut febre correptus, uti rumor diditus est, denique vitam conuulserit, quamuis alii aliter senserint. Marinus Caballius Venetus orator missus à sua rep. ad antiqua iura amicitię Byzantium cum nouo Turcarum Imperatore Selimo confirmanda, felici sanè nauigatione atque itinere porrò non difficili, Byzantium peruenit. Prius, ut mos est, agit cum Turcis proceribus de omnibus publicis negotiis, cum nemini nisi rebus conclusis externo accessus, & colloquium ad Imperatorē pateat. egerimè obtinet ut res componatur, quia nollet Selimus nouus imperator sic fingentibus proceribus illam amicitiam confirmare. istud simulabant proceres ut maiora solito munera extorquerent, cum

Carolus princeps decessit. Marinus Caballius Byzantium profectus, & postea.

LIBER DECIMVS NONVS.

essent etiam non nihil cupidi rerum nonarum, sed multis deniq; datis muneribus obtinet, ut purpurati pacis, & amicitię conditionibus assentirent. Nam præter cæteras difficultates, quæ excitabantur, volebant proceres nemini Veneto licere scribere secretioribus notis, cui rei cum ab omnibus oratoribus Christianorum valde esset reclamatum, nihil agit per Caballii dexteritatem. Actum est & de piratis ne impune omnino nauigarēt, & ne tam crudeliter latrocinia in subditos exercerent, quæ res etiam per probabiles rationes vtrinque adductas, fuit composita. mox perducitur ad ipsius imperatoris præsentiam confirmatis rebus, qui ante quã accederet ab Abraimo Selimi interprete, & à quodam tribuno militum donatur imperatoris nomine quatuor pulcherrimis equis multo auro & argento constratis, & totidem aureis vestibus. præterea duodecim iuuenibus Venetis patricii ordinis, qui honoris gratia, & visendi studio oratorem secuti fuerāt, viritim preciosæ vestes sunt donatæ. Caballius vnus ex equis dono acceptis inter duos qui obrulerāt è cornu Byzantii Byzantium accedit datis muneribus pecunia scilicet, & his duobus. ubi traiecitset post modo ad vltiorem ripam, sexaginta Chiausi, & Ianizzeri ad significationem lætitiæ clamorem extollūt, omnesq; Turcico idioma te diurnitatem vitæ, & felicitatem Veneto oratori precantur. hinc præcedentes acceptis, & hi muneribus ad septem adducunt, & ad aulam magni Diuani, quod nomen significat locum audientię. Est autem septem illud figura ferè ouali præaltis muris vndiq; circumdatum, & cinctum. antequam ad illud perueniretur, aliud est septem eiusdem formæ pertranseundum, cum illud habeat coniuncta Selimi adificia. in primo septo atque exteriori, omnis generis erat multitudo, & ignobilis turba permixta. ubi ventum est ad posterius, & intimum, illud apparuit magnificè ornatum. nam in parte dextera sese offerebat magna Ianizzerorum multitudo, qui accedebant ad sex millia hominum, astabantq; miro quodam silentio. erat eorum Dux Aga vocatus in loco eminentiore, in quem omnes erant conuersi, qui ingresso Caballio omnes vno tempore miro quodam ordine capita honoris gratia deflexerunt. Turcæ enim capitis integumentum honoris gratia non detrahunt. in sinistra parte erant cętutiones omnes, & signiferi custodiarum equestrium imperatoris, omnesque milites eodem ordine, quo Ianizzeri astabant. atque hæc omnis multitudo accedebat ad sexdecim millia hominum. Caballius illuc ingressus primum præfectum, deinde omnes qui astabant à sinistra salutat: tum vltius progreditur. erat in extrema parte fermè secundi septi aula amplissima, & adificia citra palatiū imperatoris, ubi sedebant proceres quinq; purpurati Turcarū, cū quibus aderant, & vocati Cadilecheri, qui sunt ius dicentes in castris. in eo amplissimo, magnificentissimoq; septo secundo multe erant pulcherrimæ arbores, quibus multa ferarum genera alligabantur, atque inter has tigres pulchritudine admirabili, & leones, & pardi, & cætera huiusmodi complura. Aduolabant ad illas arbores turtures intrepidæ, & aues multæ nostris hęc regionibus inuitatæ nonnullæ, quæ mirificam voluptatem inspectantibus afferebant. orator ad proceres profectus, eos omnes ex ordine salutat, qui assurgentes perhumaniter resalutarunt, & ad sedem illi magnificè paratam inuitarunt. ibi cum aliquantulum consedissent, accedit portæ præfectus. nuntiat proceribus Imperatorem aduenisse in thalamum audientię, qui continuo confurgunt, atque ad audientiam accedunt. Tenebatur alterum brachium oratoris à portæ præfecto, tanquam suffulciretur, atque ita ad exosculandam manum Imperatoris adducitur. adducti sunt & patricij iuuenes oratorem comitati, sed brachia vtrinque illorum à duobus Turcis tenebantur tanquam adducerentur captiui, qui non manum quidem, sed genua Imperatoris exosculati sunt. Recedentes quoq; non auersa quidem facie, sed semper in ipsum Imperatorem cõuersa sunt abducti. istud fieri solet tum nemo ut externus liber ad Imperatorem accedere videatur, tum etiam ut tutus sit ab armis aduenarum. Iuuenibus abductis solus orator è Christianis hominibus, & à secretis relinquitur in thalamo Imperatoris, atq; Caballius ita breuiter locutus est. Quantum mœoris Veneta resp. nostra semper Ottomanico nomini amicissima ceperat è morte Solimani sapientissimi Imperatoris optimè Imperatoris, tantum lætitiæ cepit ubi diuina potentia te principem sapientissimum ad tantum sublimitatis erexit, & in eo throno collocauit, qui semper soli optimo cuiq; patuit ex Ottomanica familia. nam profectò credibile est animam Solimani gloriam plurimū, nō solum quod felicitate, gloria rerum gestarum, sapientia, cognitione variarum rerū, & exercitatione imperatoriarū virtutum ceteros omnes mortales antecelluerit, quod clemēs erga supplices, liberalis erga amicos, fidelis erga federatos fuerit, propter quas virtutes victor ex omnibus susceptis negotiis semper euasit, sed multo magis quod te filium præstantiorem reliquerit. Nam cum inuictissimus semper extiterit, nullique cesserit mortalium, non modo feret æquo animo, sed etiam sibi gloriosum & iucundissimum esse ducet se superari ac vinci à filio omnibus imperatoris virtutibus. Ad hoc expectandum nos inuitat vel impellit potius tot clarissimorum imperatorum progenitorumque tuorum splendor optime Imperator. nos allecat Ottomanici nominis gloria. nos attrahunt tot clarissima lumina familiæ tuæ. nos gloria nunquam per tot annorum seriem, pro auorumque tuorum intermissa confirmat. Quæ cū ita sint, me Venetus senatus Ottomanico nomini semper deditissimus misit ad confirmandam stabiliendamque eandem amicitiam, quæ semper cum omnibus Ottomanicis imperatoribus illi reip. intercessit. atque illa amicitia cum Serenissima Maiestate tua debet esse tanto firmiter & gratior, quanto est antiquior, multisq; vtrinque officiis stabilita, & per longam annorū seriem inueterata. nā certè quidem reliqua omnia mortalia temporis iniuria labefactantur aut debilitantur, semperq; meliora sunt recentia. at amicitia res sacra & diuina, quæ nō nisi inter bonos & iustos vlla esse potest, quanto verustior antiquiorq; est, rãto fit perfectior & diuturnitate corroboratur. Hęc rationibus commota vniuersa nostra reip. Deum altissimū ac potentissimū precatur pro felicitate diuturnitateq; Maiestatis tuæ. quibus ita auditis Selimus maximū iurauit

Pacis conditiones Turcarum cum Venetis.

Septi imperatorii forma.

Accessus ad imperatorem Turcarum mos.

Marini Caballii oratio.

Pax à Selimo Venetis confirmata.

uit iusturandū, atq; confirmavit quod scriptum fuerat in diplomate suo sigillo insignito, quod quidam iuramentū ira se habuit. Iuro per Deum aeternum creatorem celi & terre, per animas septuaginta prophetarum, per animam meā, meorumq; maiorū omnium, me omnia iura amicitiae ad illa usque tempora seruata habiturum sancta & inuolata atque ad vnguem seruaturum, sicuti subscriptione fuerat confirmatum. Selimus discessuro oratori pauca, & inculta sed tamen humanitas plena verba respondet. Caballius inde digressus equum conscendens ad Ianizzeris deducitur, quibus, vel ante subscriptionem munus obtulerat, atq; ad cornu Byzantii redit, comparat se ad iter Venetias accessurus, in quem proceres multam humanitatem exercent ac munificentiam, cum preciosas vestes, & terram Lemniam, & balsamū, & alias res preciosas dederint. frequentia etiam sunt tua conuiuia. Nicolas Pitilianensis Comes abiuratis criminacionibus sollicitante per literas Gallorum rege causa expeditionem, curauit Pontitex ut cum patre conueniret, qui eiectus fuerat à principatu. nam nimis crudele videbatur, ut principis pater propè mendicare cogeretur, idcirco res ita composita est, ut filius tanquam imperando aptior principatum obtineret, at mille nummos aureos patri in alimenta dissolueret. Nicolas iussit centum singulis mensibus conscribi, quod liberalitatis genus Pontifici fuit per gratum, atque ita Nicolas vir bonus, & princeps potius inuidiosus quam malus in patriam reuertit. in Pannonicis autem finibus purpuratus Tibisci ad Iulam, & Albam regalem vique profectus cum septem millibus equitum Varadinum, & alia quaedam castella sollicitat ad deditioem. simulat mortuum esse Transyluanum, quod cum non esset creditum, Ecchiuſque cum Pannonico equitatu accederet, Turcæ mutant consilium, atque Pappam petunt, & Tattā & Rispiam, sed cum non leui iactura vndique repelluntur, interea Scotia, & ipsa civilibus seditionibus vexari cepit propter regum frequentes mutationes, ad quam rerum nouitatem intelligendam videtur necessario altius repetenda series, & narratio totius negotii. Iacobus igitur Stuartus vltimus Rex Scotiæ suspectam habebat autoritatem, & potentiam cuiusdam viri primarii sui regni, qui cognito suspicionis periculo profugit à regno Scotiæ in Britanniam. Henricus octauus eum per benigne excepit, collocauit etiam in matrimonio Margheritam sororem illa conditione, ne se inconsulto ex insula excederet. Inde natus est Henricus iuuenis egregius, omnibusque regis virtutibus ornatus, cui postea nupsit Scotiæ regina, filiumque peperit, cum accidisset inter controuersias quaedam ut hic in praesentia, & conspectu ipsius reginae iuuenem quendam pugione confodisset, idque iniuria, ut credidit regina, nulla habita ipsius reginae reuerentia aut etiam ob quandam occultam suspicionem, nam est non nihil simulatis, aucta, & nutrita est ea simultas diffensione, quia regina contra sententiam Henrici mariti nitetur vniuersum regnum trahere à Caluini religione ad Romanam obedientiam, sic res paulatim venit in magnam differentiam, quo effectum est neuter ut alterius consuetudine uteretur. Henricus ad reconciliandum animum reginae simulat se aegrotare, ad quem visendum, ut optauerat, regina accessit. Habito colloquio reconciliatur. Henricus donato precioso annulo ad amoris indicium impetrat à regina, ut die tertio admittatur in thalamum. Aulici amicitiam agere ferentes reginam clam sollicitant ad moliendas insidias, quorum consilio illa plurimum utebatur. Decernuntur insidiae, puluerem tormentarium multum sublecto occultat. Henricus monetur à puero latere insidias, auditis prima nocte armatis etiam in palatio diffugit à thalamo, per viam occultiore se seruat cum puero in cellam vinariam, vbi conuiescere visa sunt arma, uerum emittit exploratum an inimici discessissent, captus est puer, & tormentis coactus indicare Henricum, ambo suffocantur, puer pro puluino subiectus est Henrico. Proceres eius regni vbi tantum sceleris commissum fuisse intellexissent, ea caedes plerisque grauissima accidit, cum praesertim opera, & consilio inuidorum perpetrata esse diceretur, & Baduellii comitis in primis, qui plurimum gratia valebat apud reginam. Infans Henrici reginaeque filius a duce Satellerio, Iacoboque Stuardo fratre spurio reginae regni protectore, & ab aliis quibusdam proceribus captus est, & asseruatus, quo tutus esset ab insidiis, atque comitis Morei fidei creditus est. Vbi regina paucos post dies ad eum vitendum cum quadraginta equitibus accessisset, ut illum secum haberet in posterum, responsum tulit proceres velle ipsum seruare, quem si vellent visere, sibi facultatem concessum iri, si cū duabus ancillis istud faceret, illo responso indignata regina neque viso quidem puero recedit, abeunt fit obuius Baduellius cum quadringentis equitibus, cum quibus non sine aliquo metu aduersariorum primū reginae equites coniunguntur. Deinde paulo post nubit Comiti, quas nuptias proceres grauissimè tulerunt, quia sic apparebat casus esse Henricus ut commodius fierent illae nuptiae, quae sine mariti caede fieri iure non poterant, idcirco circiter sex millia peditum, & mille equites colliguntur. Horum procerum studia consequuntur omnes ferè reliqui populi, quibus audita est atrocitas criminis, & foemina lasciuia atque intemperantia, quae tam cito nupsisset, in Alatis castris, sic vocarum est etiam oppidum Scotiæ nobilissimum, quod alii vocarunt castra puellarum, erectum est vexillum ad indicandam sceleris magnitudinem, in quo picta erat arbor perampla cum puero, & Rege suffocatis sub ipsa arbore. Infans in ea pictura coronatus procidens in genua schedulam videbatur portigere, per quam supplex opem petebat, implorabatque ad paternam vltionem. Proceres igitur his etiam populorum lamentationibus commoti, & impulsu legationes mittunt ad reginam, quae memorent cognitissimum iam omnibus esse, quod Baduellius propter nuptias infidiatus esset regi, atque illas contraxerit per sanguinem legitimi atq; innocentissimi Regis. Tantum sceleris neque in tyranno, neque in priuato esse ferendum, cui si detur impunitas eius cedis, iamiam & ipsi reginae, & ceteris omnibus proceribus idem imminet periculum, ne ipse regno libero omnibus trucidatis potiarur. Nō enim illum, si possit, esse laturum ut regina imperet, sed curaturum ut illa quoque paulo post à medico tollatur, quare & eum, & omnes participes atq; conscios eius sceleris exposcit

ad

ad supplicia. Baduellius his auditis vbi collegisset circiter tria millia peditum, & quingentos equites cum quibusdam bellicis tormentis, exit in apertum, postmodo collatis signis cum accessissent copiae procerum confligunt, sed cum Baduellius causa, & viribus esset inferior multis praesertim in castra procerum à suis transfugientibus, facillimè profligatur. Vbi suos fusos, stratos, caesosque, & fugientes vidisset, ipse quoque imminens periculum deuotans ad oppidum munitissimum Varatum aestuariū se recipit, quod est situm in litore cuiusdam sinus maris oceani. inde quoque postmodo diffugiens comparatis quibusdam nauigijs animum conuertit ad piraticam crudelitatem, & ad Iatrocinia. sed postea captus à rege Daniæ dedit penas confertim vno tempore omnium praeteritorum scelerum. proceres illo profligato, & fugato ad vlciscendum illud flagitium, quod non sine reginae consilio, & consensu susceptum aut factum videbatur fuisse, ipsam quoque reginam capiunt, cogit omnia iura ac titulos, quos haberet in regnum Scotiæ filio paruulo renunciare, qui postea fuit cum regali pompa coronatus. Reginae assignatur pro domicilio vna Hebridum insularum, quam Lochliuiniam uocant cum magna custodia armatorum. Paruulum regem & Galliarum Rex, & regina Britanniae in suam tutelam per legationes deposcunt, sed omnibus responsum est Scotenses velle suum regem habere in suo regno, at regina cum adiuuaretur quorundam opera ut elaberetur à custodijs ad Ambeltonium oppidum se seruat, illud positum est mari finitimum in ea parte insulae, quae Iberniam respicit in monte praesto situm, sed cum timeret ne breui obsideretur, quia locus est non ualde fertilis, virilibus vestibus induta cum vnica ancilla ac decem viris comitibus coepit inde Galliam versus navigare. Sed enim verita ne si recta accederet ab insequentibus caperetur retardante praesertim tempore, iter conuertit in Britanniam, ac Nortumbriam peruenit, qui locus est Thomae Persyi in finibus Scotiæ in extrema parte Britanniae, illud vbi cognouisset Britanniae regina iussa est capi, & in custodia tradi. At Daniæ Sueuorumque Reges, quoniam controuersia à nemine componi potuerant, sed magis etiā, ut diximus, Caesareo edicto fuerant irritati, collectis tantis viribus vtrinque, quantas colligere potuerunt, terra marique praedium committunt. Daniæ Rex in utroque praedio fuit superior, classe Sueuorum partim demersa, partim capta utitur victoria, nam multis oppidis insularum Chedinorum captis praesidia imponit, quae sunt maioris, Scandiae, neque minus odium sanè inter Sidoniae regem ac Ducem Moschouitarum intercedebat, quippe cum denuo hi bellicos apparatus summa diligentia insignes struerent, nam cum diutius frustra de componendis controuersijs, saepiusque laboratum esset, dicebatur Moschouitarum legatio aduentare ad Poloniae regem, quae cum nusquam appareret, Polonus veritus ne per spem pacis imparatus repente opprimeretur, cum inducia, quae facta fuerant hac ipsa de causa, viderentur iam praeterlapsa, arma parat summo studio, summaque celeritate, erat inter hos controuersia de finibus Lituaniae, atque Lituani magnopere institerant Polono Regi ut interesset quibusdam comitijs, quae habebantur Petrocoui, qui cum proceribus Polonis re consultata pollicetur se interfuturum. Praemittit octo equitum millia interim, ne Lituani repentino hostium aduentu opprimerentur, quia intellexisset ipsum Moschum cum magnis viribus, ac multis millibus armatorum eo contendere Verumtamen ut ipse audiret legationes hostis de pace in Lituaniam proficiscitur, ne videri posset bellum uel honesta paci praetulisse, vel parum gratiam habuisse populorum salutem, & tranquillitatem, cum tamen facile cognosci posset ex apparatu magnitudine rem non ad pacem, sed ad molestissimum bellum spectare, accedunt legationes ducis Moschouitarum ad Polonum cum duobus millibus equitum ac multa comitum magnificentia, & vestium ornatu. His procedunt obuiam tria millia equitum Polonorum, qui vbi conuenissent, neutra legatio prior ad salutationem vult ex equo descendere, ne altera alteri cedere videretur, conueniunt denique ut ambo uno tempore descenderent, factis ibi mutuis salutationibus deinperueniunt ad regem Polonorum. Proponunt legationes suum magnum Ducem tot populorum cladibus vtrinque cesorum commotum facile pacem esse amplexurum, si antiquum suum patrium Tauroscytharum Prutenorumque regio sibi dederetur ac redderetur. sic enim acceptum iniuriarum sempiternam obliuionem posse fieri, omnemque illarum memoriam penitus ex animo oblitterari. Hisce responsum est, Polonum regem pacem amare, si honesta quidem sit, sed tamen bellum quoque non aspernari, ad quod esset si iniquè inferatur iam paratus, se velle Ploscuum tantum restituere in finibus Lituaniae, de ceteris locis frustra sermonem haberi. Quae dum tractantur ad pacem spectantibus praefectus Ploscui cum tribus millibus equitum finitimum quoddam oppidum tentat, sed à Polonis circumuentus multis à suis amissis vix ipse in tutum se recepit. Missa sunt & sex equitum, duo peditum millia in regionem Tauroscytharum ad reprimendas Scytharum incursiones, quorum circiter quadraginta millia in vnum conuenerat ad praedam, ut dicebatur. Scythae vbi audiissent missas esse legationes de pace à Moschouitis, & ipsi mittunt legationes, profitenturque sese Polono Regi aduersus Moschouitas militaturos. Hortantur Polonum ut è Lituonia, ceterisque locis occupatis hostem eiiciat, ad quod tam honestum facinus pollicentur vltro se operaturos. At Polonus quia suspectae essent vires Scytharum cum propter magnitudinem ipsam copiarum, tum propter multos Scythas Moscouitis militantes, reiecit potius humaniter horum auxilia, quam accepit. Illis igitur immortales gratias agit pro tam propenso, tamque liberali in se animo, seque perpetuam memoriam tanti beneficii habiturum inquit & seruaturum, quod vel vltro obtulissent, sed tamen eorum auxilia in magis opportunum, magisque necessarium tempus referuare, cum tantas nunc haberet vires, ut posset esse hoste multo superior, at in finibus Lituaniae quia Moschouitae populabundi & palantes vagabantur, Palatinus Romanus collectis viginti & quinque equitum millibus tanto impetu, tantisque viribus illos inuadit, ut caesis non paucioribus septem millibus hominum, duobus & amplius millibus in proxima palude suffocatis, sex millibus captis, reliquis

Scotiæ regina capta.

Scotiæ puer Rex coronatus.

Scotiæ reginae fuga, & captiuitas.

Daniæ regis victoria.

Comitia Petrocoui.

Legationū pompa, Poloniae, & Moschouitae.

Ploscui regis venia.

Scytharum dolosa legatio crediti reuocatur.

quis in fugam versis, gloriosam, maximeque memorabilem victoriam reportauerit. Interea in Iuliacensi principatu, quoniam nouæ religionis factio ubique inualeceret, collecti sunt multi armati apud Dolenæ oppidum Vilersio regulo duce, vt coniunctis uiribus cum iis, qui in proximis urbibus conspirabant, in vires Hispanas impetum facerent, ac iugum Hispanæ seruitutis à suis ceruicibus excuterent. horum conatus antequam magis conualescerent, atque instructi essent, ab Hispanis repente inuaduntur, ac prope inermes trucidantur. Post illam cladem acceptam legationes, quæ prius pacem per graues propositas condiciones distrahebant, nunc apparent placidiores. at contra, Litvani instant Polono Regi vt legationes dimittat. Hortantur ne tantam opportunitatem rei præclare gerendæ prætermittat; quam Deus, & fortunæ benignitas vltro obtulisset. Non esse humanæ facultatis si præsens occasio prætermittenda sit, aliam consimilem reuocare. felicem iure celsi illam victoriam, & gloriosam, non quæ parta sit solum cæsis multis hostibus, cum illa potius clades hostis sit appellanda, sed qua victores vti sapienter cognouerint, in qua scientia omnis laus victoriæ consistit. esse omnes res humanas iacti taxillorum per similes, qui bonus aut malus contingat, positum est in arbitrio fortunæ: at quicumque acciderit, illo scire bene prudenterque vti, in hac vna re constituta est omnis humana prudentia. Post eam cladem terra marique à Sueuis acceptam, Rex Sueuorum quatuor è suis consiliariis propter suspicionem, quàm è quibusdam occultis causis conceperat, ne cum hoste conspirassent, extremis supplicis afficit, atque magno studio arma denuo parat ad bellum instaurandum. vt autem validior potentiorque in hostem insurgeret, coniungit cum Moschouitis in mari Liuoniæ, octoginta nauigiis scilicet. Daniæ Rex impositis vndecim millibus hominum triginta & quinque nauigiis, missisque tribus millibus Scotensium, & Britannorum sclopettariorum, duobus millibus equitum, tredecim cohortibus peditum, curat vt hostis denuo terra marique inuadatur. Sueuis triginta & sex naues mittit in regionem Limirorum, quæ in Daniam profectæ, & ad litora eius maris obuia quæque ferro, & flammis populantur, multosque mortales in seruitutem abducunt. Quatuor è nauibus Daniæ factæ sunt his obuia cum amirante, quæ ubi vident se neque incolumes posse euadere, neque hosti resistere propter multitudinem nauigiorum, ad litus appellant. milites egressi nauigia comburunt, ne ventrem in potestatem hostium, ipsi periculum euadunt. post cladem à Moicho acceptam insignem, vt diximus, in finibus Lituaniæ, Moschus denuo nouas colligit copias, multosque Scyrhas conuocat ad stipendia Casanienses vocatos, atque rursus commisso prælio eius copiæ profligantur cum ad duodecim millia accederent. multique carri bellicis apparatus onusti capti sunt, qui in uaria castella procedebant cum firmis præfidiis. instauratæ sunt paulo post Moschouitiæ vires, iustaque sunt quatuordecim millia equitum Liuoniæ inuadere cum duplicem numerum iis præfidiis adiunxisset, quæ constabant è duodecim millibus in Polostrouica regione, cum rex etiam suum exercitum adaugeret iam ob acceptas victorias elatum, nihilque Moschouitiæ vires facientem. at in Dalmatiæ litoribus, & in Illa insula præcipue piraticæ prædatoriæque nauiculæ, & quædam dicota non ad piratarum morem tantum obuia quæque prædantur, sed ferro, & igni sequunt in omnia, quæ vim ferri aut ignis sentire possunt. pueros ac fenestras trucidant. piscatorias nauiculas cum hominibus, & retibus capiunt, & in seruitutem abducunt; neque prius cessatum, est à barbaris, quàm insulani ad oppidum Iscam omnes se seruassent. sed quoniam in Illyrio litora Venetæ ditioni subiecta vexabantur, infestabanturque ab iisdem piratis, Veneti tantam iniuriam æquo animo non ferendâ arbitrati mira celeritate quadraginta triremes instrunt præfecto Hermolao Teupolo, qua re audita continuo omnis immanitas piratica in illis litoribus cessauit. varia prodigia interea pluribus in locis visa mirum in modum mentes mortalium terruerunt, suspensasque habuerunt metu imminentium periculorum. Nam Byzantii tres soles visi per spatium octo horarum perdurarunt. Luna dicitur recta apparuisse quodam Cruci affixò, quibus ferè diebus Danubius ita excreuit, vt cum alueus suarum aquarum non esset capax multa animalia, multique homines in aquis fuerint suffocati, & deuecti, cum nemo ante illud tempus tantam inundationem audiuerit. neque Italia quidem suis caruit calamitatibus propter inundationes, quando Veronæ, Vincentiæ, Parauii, maxima facta est vis aquarum. nam ita excreuerunt flumina per copiam pluuiarum vt magna pars agri, & urbium latuerit sub vndis, stagnarintque flumina in morem amplissimorum lacuum. excreuit Atrianus sine Athesis fluuius præsertim, qui natus ex alpihus Tridentinis Veronam urbem amplam alluit ac diuidit per medium defluens, deinde per agrum Atestinum, & latas Eridani paludes ad Brundulum in mare Adriaticum ingreditur. Hic fluuius suffocauit in eo spatio circiter duo millia hominum, multaque animalia propter inauditum incrementum. Palatia funditus euertit. annonam corruptit. multis detrimentis ac propè incredibilibus damnis illam urbem affecit. In oppido Libonate, quod est episcopi Buxenti, dictum est pluuisse sanguine. Romæ cometa insignis per aliquot dies visus est. in Belgis in vrbe Bruxellis circiter duas horas ante solis occasum vita sunt quædam peditum vexilla alia rubra, alia flaua in aere, quæ peditatus, & equitatus armatas sequebatur. ex alia parte visa sunt alia candida, rubra, & cerulea. visæ sunt acies concurrentes. tormenta sclopetteque displodi, brachia, capita, crura cæsa per aera deferri. Visus est & gigas dum pugnaretur exire e quodam lapè, qui inter vtraque castra erumpens omnes in fugam vertit. His prodigiis postea euanescentibus horrenda exorta est, & formidabilis tempestas, quæ paulatim surrexit cum tanto tonitruum strepitu vt tellus, & omnia contremiscere viderentur: quæ ipsa visa sunt, & in loco Burgos sancto vocato parum distante ab Atuacuto. In Suetia vero, cum magna exorta esset annonæ penuria Richberger vir opulentus, & diues, sed ingenio crudeli, & auaro, qui nihil sanctum aut admirabile præter opulentiam existimabat, quoquo modo illa com-

parare.

pararetur, propter suam auaritiam mirandum ac semper memorabile exemplum posteris reliquit, cum per illud pateat neminem auarum non esse Dei aduersarium, & hostem. plurimum enim dissentit à natura, & à diuinis institutis suarum facultatum nimis esse tenacem, cum viri boni non possessores simpliciter, sed villici Dei re ipsa sint. Hic cum magnam haberet copiam frumenti, atque res illuc esset redacta, vt necessario ab illo emendum esset, coepit non vendere nisi magno precio. inops cuius multis filiis grauatus vix collecto dimidio precii rogat concedi frumentum, reliquam partem precii breui se daturum pollicetur. proponit periculum familiæ suæ ex inedia. vanæ sunt preces. missus est seruus in horreum paulo post alia de causa. patefacta porta visi sunt bini boues nigri vesci frumento. rem defert ad dominum. moritur nuntius. alius spectatum missus refert sues etiam accessisse, ac moritur. accedit dominus ipse damni magnitudine territus, non audet portam aperire, sed spectat per rimas. visis multis animalibus variis generis pascentibus ita furore corripitur, vt necessario coniectus sit in vincula. per illud tempus mortuo Hieronymo Priolo Venetis, qui ad principatum post fratrem assumptus fuerat, atque in eo annos octo, & mensem ferè vixerat, sufficitur in eius locum propter patrum disensiones, cum altera pars suffragiorum ad alterum magis esset propensa, eorum qui proponebantur, alique alium malent deligere, Petrus Lauredanus vir bonus, sed tamen de quo nec verbum quidem eligendo ante illum diem auditum fuerat, ad quam dignitatem prouectus est præter omnium expectationem. Hic de more Venetorum principum iurauit se pro viribus iustitiam, pacem, annonæ abundantiam populo Veneto procuraturum. Cæsaris oratores, qui missi fuerant Byzantium iam arctioribus conditionibus agunt de pace, quo tempore Cæsar mittit ad Selimum munus magnificentissimum, mensam quandam cum fulcris & scammis, & armariolo argentea omnia magnificentissimi, & propè admirabilis artificii, cum triginta nummum millibus. Turcæ tamen ab incurfionibus abstinebant, tamen cætera munia militaria impigre exequabantur, cum purpuratus Curtenus tres pagos muniret Alba regali finitimos, quod factum plurimum conferre videbatur ad facilitatem obsidendæ Palodæ. Echius vir rerum bellicarum peritus cum videret quò spectarent consilia, & calliditas hostium, rem illam putans non esse negligendam, monet Cæsarem per literas, atque hortatur vel iubeat purpuratum ab inceptis desistere munitionibus, vel permitteret atque æquo animo pateretur, vt Cæsariani faciant incurfiones. Erat enim ab inceptis omnino turbaturus: quippe cum multo sit facilius quæ fieri incipiunt aduersus incolumitatem impedire, quàm ubi perfecta, & absoluta fuerint euertere. nam vt in ægrotare incipientibus siqua mouenda sunt moueri conuenit, at ubi morbus inualuerit, multa sunt periculose; ita fit in re bellica. ubi enim fuerint extractæ munitiones non possunt sine periculo expugnari, quæ initio facillime impediuntur. idcirco semper suspiciosum est, & periculosum vel pacis tempore munitiones in finibus excitare. Nec multo sanè post Suendius cum impetrasset à Cæsare vt exautoraretur ab illa militia, excedit è castris, cui suffectus est cum imperio rei militaris Rober vir præclarus, qui eos fines tueretur finitimos Transyluania. Turcæ omnino à præda abstinere non possunt, quamuis non facerent incurfiones. nam cum purpuratus Curtenus legationem misisset, quæ negotiaretur cum Transyluano, missus est Bethleemus Gherglus cum illa ad purpuratum Curtensem ab ipso Transyluano, qui vnus erat è primariis proceribus Transyluania ad eas res tractandas. Quod præfidia, quod oppidum est Turcarum ad angustias quædam viarum illos expectant in insidiis. Bethleemum omnesque comites ex insidiis repente inuadentes trucidant. eius caput auferunt. omnia impedimenta, quæ octo rhedis vehebantur, diripiunt. vni parcunt legationi Curtenis. sic apud Agnam oppidum finitimum Sachmari, quidam Transyluani trucidantur à Turcis, alii in seruitutem abducuntur, abiguntur armenta, quibus incurfionibus ager quoque Bregetii infestatur. Neque mare quidem Tyrrenum à consimilibus prædationibus erat tutum. nam dicota quædam non procal ab Illa Cyrhoque insulis Siculum mare prædabunda percurrerant, omnia ferro, & flammis Turcicis deuastantia in litoribus Tyrrenis. his occurrunt duodecim Hispanæ triremes. committitur prælium. pugnatur tanta strenuitate à Turcis, tantoque animorum ardore vt è duobus dicrotis vix duodecim Turcæ viui capti sint. alterum enim profligatum demergitur, ne Hispani damna non mediocria sustinerent. extractum est nauigium Barcinone ingentis, & inusitata magnitudinis iussu Philippi Regis, quod habebat triginta & sex transtra, ternas vias, ac septem remes. nam singulis remis septem remiges adhibebantur. vehebantur mille epibata, & multa bellica tormenta, quod Melsanum remulco fuit attractum. Pontifex vir acris, & inquieto ingenio, qui nihil turpius duceret, quam nihil omnino salubre excogitare, illis præsertim qui sunt cum imperio, possuntque multa vtilia ciuitatibus constituere, & qui se Christi vicarios profitentur; cum heluones, & sordidi sint necesse sit, qui nihil salubre agant in eo principatu constituti, animum veritad sacerdotes moderandos. iubet itaque vt crucigeri monachi, & sancti Saluatoris Lauri, diui Honofrii, Theatini, Iesuitæque sacerdotes profiterentur, ac seruarent tria vota post primum annum, ex quo coenobium ingressi fuissent, castitatis, obedientiæ, paupertatis. edictum etiam facit vt qui egressi fuissent è cætu cæterorum monachorum vel habita licentia, vel sua sponte omnino tanquam apostata punirentur, cum multi subdolis rationibus exeundi veniam obtinuissent. At qui Pontifex idem quam acerbus fuit hostis scelerum flagitiorumque omnium, tam fuit virtutum fautor; & amator; quippe cum Hieronymum ciuem Fani Fortunæ è nobili familia Rusticuccia, virum ob insignem prudentiam fidemque clarum tanti fecerit, vt illi ob egregias eius virtutes omnium rerum administrationem concesserit, ad eius gratiam multos eius coniunctos ad varios honorum gradus prouexerit, sacrasque & militares præfecturas tribuerit, ipsumque postea ob singu-

larum

Auaritia deo aduersaria.

Mirificum exemplum auaritiæ.

Petrus Lauredanus Dux Venetiarum.

Venetiarum principum iuramentum. Cæsaris munus Selimo missum.

Suendius di missus.

Suendius di missus.

Nauigiū magnum Barcinone extractum.

Nauigiū magnum Barcinone extractum.

Monachi profiteri iussi.

Apostata exagratum.

Card. Rusti-
cucius.Ioanes Ghif-
lerus.

us I

Aurantius
Belgium in-
vadit.Lireræ Cæsa-
ris ad Alba-
num.Factionum
principes di-
gni capitali
supplicio.Seditio Cyr-
nenfis.Sampetri fi-
lius contra
Genuenses
belligeratur.

larem benevolentiam purpureo galero insigniuerit, atque in senatum sacrorum patrum cum ma-
gno omnium applausu cooptauerit, vnumque semper, quod nemini vnquam concessum fuit, cum
Christianorum principum oratoribus audientia daretur adesse voluerit. Plurimum dilexit etiam
Joannem Ghislerum propter eximiam bonitatem & dexteritatem in rebus publicis administrandis,
quem & carissimum habuit, & variis præfecturis cohonestauit, & cognomen atque insigne suæ fa-
milie gestare iussit, cum ad meliora conferenda animum intenderet. Magister militiæ Melitenis
veritus ne sequenti anno Turcica classis veniret ad insulam expugnationem, vt dicebatur Byzantii, ma-
gno studio collectis multis millibus operarum munitiones omnes reficit, & instaurat. sed quonia
pecunia non videbatur sufficere tantis sumptibus vniuersum argentum & aurum, quod habet ca-
latum curat in pecuniam imprimendum. Calabriae rursus, Siciliaeque litora à nauigijs prædato-
rijs vexabantur, cum tres liburni vniuersam illam oram mirifice infestarent. Hispani qui erant Dre-
pani in præfidijs accitis quibusdam ciuibus lintres ampliores armant. liburnos inuadunt. diu di-
micatur. Hispani denique victores multis cæsis ex hostibus duos liburnos capiunt. tertius aufugit.
Albanus impositis equitum ac peditum præfidijs in omnibus finibus Belgarum principes regionis
multos in custodias tradiderat. autoribus factionum, qui diffugerunt, publice per præconem diem
dici iubet, quos nisi intra certum spatium temporis apparuerint, perduellionis reos censendos
proponit. Aurantius cum iis copiis, quas diximus superius multa alacritate agrum Belgicum hostili-
ter inuadit, qui sperabat vbiq; ad arma contra Hispanos conclamatum iri, futurumque vt mul-
ti in castra confluerent, vt Albanus è Belgio eiiceretur, qui contra Belgarum priuilegia oppidulum
Atuacuti excitabat. ad id inuitauerant multæ amicitie variorum ciuium, & crebræ Belgarum polli-
citationes, qui agrè ferebant imperiū Hispanorum, sed nulla fuit ciuitas, quæ auderet palam tumul-
tuari, cum omnes essent validissimis ac firmissimis præfidijs munitæ, atque omnia quæ spectabant
ad securitatem populorum iam comparata. his accedebat quod arma etiam illorum, qui regias par-
tes, catholiceque religionis defensionem susceperant, non erant contemnenda: quoniam multi æ-
gerimè ferebant hanc tantam rerum nouarum mutationem, qui quasi ex altissima specula patriæ
ipæ imminentes calamitates prospiciebant. Vxores illorum principum, qui ab Albano traditi es-
sent in custodias, in maximo luctu, & squallore vt par est versantes omnia facere pro maritorum sa-
lute. nulli parere labori. omnem lapidem voluere. Literas Cæsar impetrant ad Albanum, qui-
bus continebatur quod Comites illi principes captiui essent principes Imperii, qui nõ poterant iu-
re capi sine imperii contumelia, nisi prius Cæsar & Electores saltem moniti fuissent. Ne iura igitur
imperijs præter equitatem vsurparentur, oportere illis libertatem restituere ac in integrum dimit-
tere. Albanus illud non suo, sed Regis ipsius consilio, factum esse rescribit. quæ quoniam inter
coniunctos agebantur, Cæsar non magnopere inflammatus est illa captiuitate quam & leuissimam
duxit, & inre factam. In Cyrno insula Genuensium non solum controuersia erat cum hostibus,
sed etiam inimicitie exercebantur sæpius inter ipsos insulanos Genuensium partibus studentes,
multaque committebantur cedes, quoniam illos quoque inuaserat pestifera illa & calamitosa vr-
bibus seditio. capitali prorsus supplicio digna, quod alii Albi, alii Rubri mallet appellari, tan-
quam Guelphi & Gibellini, hoc est tanquam stulti & furiosi. nam illa nomina antiqua sunt factio-
num insule, sed tunc renouata. ego sanè nullum supplicium tam graue esse iudico, quod non debeat
iis, qui se alterius harum factionum principes esse profiteantur: cum semina inimicitie, & cædum, &
calamitatum extinguenda sint si fieri possit; sin autem in autores omnia convertenda. non enim
grauis est iactura duorum aut trium nefariorum hominum. erat Albe factionis princeps Lucius
Iacobus filius centurionis insulani rebellis, cuius pater in custodijs asseruabatur. Hic vt incolumitatem,
libertatemque patri restitueret, facinus huiusmodi excogitat. cum audiisset Lucium & Camillum
prefectos cohortium Albos circiter quadringentos armatos Cyrenses collegisse, colligit ipse etiam
circiter quingentos. hos inuadit. ad centum & triginta ex hostibus trucidat. totidem capit. pro-
mittit pro patris redemptione hos omnes traditurum, cum multi viri fortes perissent, multi quo-
que capti fuerunt. nihil verò est tam calamitosum, tamque euitandum in quibusque imperijs, vel
regnis vel insulis aut urbibus, quam discordiæ, & simultates, aut dissensiones inter se ciuium,
quæ semper ferè illos prædam hostium esse cogit, cum omnis concordie contra comes sit se-
licitas, & rerum suarum plerumque conseruatio. Genuenses vt ea perpetua Cyrensis belli mo-
lestia liberarentur, non modo non liberant eius patrem, sed etiam bellum atrocius suscipere
decernunt, quare auxilijs Philippi Regis adiuti Stephanum Auriam virum insignis autorita-
tis, & rei bellicæ peritum summum ducem creant eius expeditionis, qui cum multis triremi-
bus Genuensibus, & quibusdam Ioan. Andreæ Auriæ in insulam applicuit. egressus inuenit
munitionem Sagonensem concrematam, & desertam à filio Sampetri, qui ob inopiam anno-
næ inde recedere coactus fuerat, quare se ad Vicum unicum nidum, vt ita dicam, eius insu-
læ recepit, ad quem muniendum confestim animum adiecit. e ductis copiis Stephanus, & col-
lectis quibusdam armatis qui erant in varijs præfidijs contendit ultra montes ad Vici expu-
gnationem. fuerant autem eo deductæ res filii Sampetri vix ut defendi possent, atque adeo in
augustum, vt nulla propè spes esset reliqua salutis, quando binis in locis ferè vno tempore bi-
nis cladibus superioribus temporibus fuerant afflictæ. nam multi sunt cæsi apud Moracchio-
las vocatas citra montes commisso prælio, atque Hercules Alisenfis copias Genuensibus in-
fensas ultra montes insigni altera clade affecerat; quibus duabus victorijs lætati Genuenses rur-
sus in insulam Coruanum illum, qui Sampetrum trucidarat miserunt ad insequendas reli-
quias hostium, vtendumque victoria, atque insulam ab hostium molestia liberandum.

Cognita

cognita fortuna belli quo tenderet, multa castella Cyrensis, quæ ante sumptuerant arma aduersus
Genuenses, legationes vtro mittunt pacem ac veniam præteritorum errorum ab illo senatu pe-
tentes, cui omne genus obseruantie in posterum pollicentur. Sueuorum Rex hætenus tantope-
re bellicis apparatibus intentus repentino quodam casu exagitatus, mentis captus est delirio, at-
que insania, quare sit tractandis publicis negotijs ineptus, & in vincula denique necessariò conii-
citur. eius frater, qui erat in vinculis Dux Filandiæ detractis vinculis atque Regi donatis ad ipsius
regni administrationem asciscitur. Sic in horum fratrum vicissitudine fortuna ludit, vt huic de-
tracta sint vincula pro regno, illi regnum pro vinculis tribuat. Dicitur esse Dux fuisse vir bonus &
sapiens, Rex inhumanus & furibundus, quare merito tanta facta fuit rerum permutatio. Dix
qui successit in regnum, noluit etiam succedere in fraternas inimicitias, sed continuo vbi accepit
fraternam administrationem, coepit de pace cogitare, de qua tractari coeptum est; quia populi
tot bellorum sumptibus afflicti iam cuperent à tantis bellicis laboribus, tamque diuturnis calami-
tatibus aliquando liberari. Res autem dum inter hos componuntur, inter Sarmatarum Sido-
niæque Regem & Moschum assidue bellici fiebant apparatus, cum quædam acceptæ Moschoui-
tis clades etiam magis illos ad vltionem irritassent. Nam Dix magnus Moschouitarum circiter
quatuordecim millia equitum mittit in Liuoniam, cum Polostroui duodecim millia armato-
rum essent in præfidijs. his adiungit viginti & octo millia, erantque ibi quadraginta millia homi-
num, quæ dum fiunt in Liuonia, Philippus Lantgrauis, qui arma aduersus Carolum Quin-
tum pro noua religione cum quinque & nonaginta millibus hominum susceperat, vitam conclu-
sit. atqui Aurantius quoniam iam hyemaret, neque posset esse in aperto, copias dimittit, & in
annum sequentem vniuersam vim belli prorogat. inierat iam nouus annus cum nauicula explo-
ratoria ex Africa Byzantium nuntiat Philippum Regem ingentem classem instruere, neque sci-
ri posse quæ causa sit instruendæ classis, aut quod esset mittenda. Selimus his auditis, qui classem
hoc anno non erat emissurus, iubet instrui centum triremes. viginti etiam mittit Alexandriam
cum præfecto purpurato ad reprimendos impetus Arabum, qui paulo ante ab imperio Turca-
rum defecerant, quo etiam missa sunt triginta millia peditum. Missi sunt deinde à Selimo qui
in Africam nuntiarent omnibus piratis vt accingerentur atque pararentur ad iter. his nuntijs co-
gnitis Melitenis militiæ magister veritus ne per has ambages classis ad suam insulam expugnationem
conderet, maturè aggreditur nouam urbem denuo munire. Mittit equitem Boninægnium ad
Philippum Regem, qui auxilia peteret. iubet omnes equites militiæ ad calend. Mart. esse in in-
sula. Tribunos & centuriones mittit ad colligendas copias. nullum genus industriæ prætermi-
tit faciendis nouis apparatibus, aut illis comparandis, quæ forent necessaria diuturnæ obsidioni
perferendæ. At Albanus qui multa habebat præfidia in finibus Belgarum, iam coepit inopia sti-
pendiorum atque rei nummarie laborare, quoniam quæ aliunde importabatur pecunia, fuit in-
tercepta. Comes enim Palatinus clam monitus multas Florentinorum atque Genuensium
merces mercatorum preciosas capit, quæ secundo Rheno per suam regionem deuehebantur
immunes, & tapetes magni artificij, & aurea magnificentissimaque aulæ, inter quæ occultata
fuerant centum & quinquaginta nummum millia. Capte sunt hæc merces tanquam contra iura
uestigialium deuectæ atque amisse, quia portorium opportunè non esset solutum. Illud Alba-
nus egrè tulit, quod pecunia Philippi Regis in stipendia missa interciperetur. literas etiam de-
dit illa de re ad Cæsarem, quibus rogabat vt iuberet Palatinum mercimonia & pecuniam restituere.
certiore facit etiam Philippum Regem. dum contenditur de hac pecunia, rursus in mari
Oceano occasum versus, vbi Britannicum appellatur, nauis oneraria cum quibusdam nauigijs
Zabris vocatis defertur tempestate in Britanniam, in qua multa vehebatur pecunia ex Hispania in
Belgium in stipendia militaria. Gueraus Speus assiduus orator, ordinariusque Philippi Regis
in Britannia, accedit ad Reginam, petit vt pecuniam, quæ a publicanis iam interdicta fuerat, li-
ceat tuto Atuacutum conuehere, quod quidem concessum est. Sed quia multi essent piratæ in
eo mari, petit rursus vt terrestri itinere illam ad portum Bolsuer Britanniæ liceret conferri, qui
situs est è regione Icii, quod non solum conceditur, sed etiam significatur per literas regis Fran-
cisco Vuynterio regiæ classi præfecto cum summo imperio, vt Hispana illa nauigia quocunque
opus esset comitaretur, donec in securum locum peruentum esset. per alias vero literas regij con-
siliij imperatur vt pecunia efferatur è nauibus, quod factum est inuito Stephano Serra Hispanis
nauigijs præfecto. Illa pecunia data est custodienda Britannis hominibus, atque Britanni nau-
ibus ipsis sunt impositi simulantibus præfectis negotio se vereri ne Galli piratæ omnem eam pe-
cuniam prædarentur, caperentque nauigia. vbi denuo repeteretur pecunia, respondit Regina
se intra triduum daturam. Deinde se cognouisse inquit illam pecuniam esse Italorum homi-
num. sibi opus esse, pro qua fœnus solueret, sicuti alijs consuevit. Quæcunque probaretur
esse Philippi Regis, statim redditum iri. Hæc vbi in Belgium fuissent delata, præcipit Alba-
nus omnes Britannos negotiantes in Belgio comprehendi, atque bona eorum proscribi. qui
certè non paruus error compulit Reginam ad odium palam ostentandum. Illud nuntiatum in
Britanniam facit vt omnes subditi Philippi Regis capiantur, & orator ille clausus sit domi adhi-
bitis custodijs. Missa est legatio è Belgis in Britanniam Souilleus regulus ad res repetendas,
qui illuc magna celeritate atque velocitate aduectus postridie accersitur à regio concilio. No-
luit accedere, quia diceret se prius velle alloqui Hispanum oratorem, cuius veritum erat omni-
no colloquium & accessus, cum captiuus detineretur. post illum se allocuturum esse inquit Re-
ginam, ad quam missus esset, non ad concilium, cum esset præfente etiam concilio verba factu.

M m rus.

Cyrensum
deditio.Sueuus Rex
infans frater
è vinculis re-
gnum sumit
pro quo do-
nat fratri vin-
cula.Res inter
Sueuorū &
Danic reges
compositæ.Philippi Læ-
grauij mors.

r 5 6 8

Melitæ insu-
læ municio-
nes.Pecunia à
Comite Pa-
latino inter-
ceptatPecunia in
Britannia in-
tercepta.Britanni ca-
pti è Belgio.
Belgæ & Hi-
spani in Bri-
tannia capti

rus. Sed enim cum denuo accersitus fuisset postredie accessit, quoniam diceret concilium se velle illum alloqui, audiuit concilij sermones, sed nihil de rebus propositis in legatione dixit, tantum conquestus est de Britannis, Gallicisque piratis qui tam communi consensu tolerarentur, ut nulla habita amicitiae ratione Philippi Regis nauigia praedarentur ac praedam ex iniquissimo latrocinio partam in insula impudentissimè atque impune diuenderent. Nam certè quidem tanta erat piratarum copia in eo mari, tamque excreuerat illorum audacia & temeritas, ut nulla habita differentia amicos & hostes aequè praedarentur, ac praedam impunè ubique venderent. accersitus fuit etiam Gueraus Spefius, sed quia Britannos omnes famulos necessario dimiserat, ubi fuit inclusus, respondit se nolle tanquam reum vel captiuum cum satellitio ad magistratum accedere, atque Belga postmodo & ipse domi cuiusdam Britanni ita clausus est, nemo ut eum alloqui posset. Capta deinde sunt circiter viginti nauigia varij generis subditorum Philippo Regi cum multis preciosis mercibus. Albanus interea Bredam, quod erat oppidum Aurantij, praevallida praesidia mittit, & in alia castella Sequanorum, quae Regis nomine tenentur, erantque coniuratorum, mittit quosdam Louanium ad Buranum Comitem filium Aurantij Atuatutum deducendum, quem fidei & custodiae Lodronij committit, fuit vnà cum illo adductus Atuatutum Louanio filius Agamotij, & Hornei cum adhuc essent paruuli & tenellae aetatis. Coeperunt multi principes impulsu precibus vxoris Agamontij pro ipsius libertate intercedere & precari, ut liceret ipsi causam dicere & defendere suam. Albanus placidis verbis rem procrastinare, animos omnium spe libertatis eludere, multa blandè dicere donec res à Philippo Rege decerneretur; praesertim cum multi caperentur quotidie ac torquerentur ut foederationem cum Aurantio patefacerent. Albanus Atuatutum Bruxellas reuersus ubi cognouit Aurantium & Ludouicum fratrem magnas copias colligere ad inuadendum Belgium fretos cladeffinis multorum indigenarum auxilijs, mittit praesidium in castellum munitissimum Bredam, quod erat Aurantij, & in alia castella quibus imperatum est ne cui, nisi Regi, obedirent. per quod ferè tempus portus Santonici gubernator Gernactus regulus vrbs in litore maris Britannici sita ac munitissima, cum exisset ex vrbe, velletque deinde cum cohorte reuerti praesidiaria, Vgonotti portas occluserunt à mercatore quodam & scriba impulsu, quia dicerent se posse vrbe sine externis praesidijs Regi conseruare. id vero creditum est à plerisque non accidisse sine gubernatoris consensu. excitati sunt bellici tumultus & in Cantabris cum catholicorum calamitatibus, & profectis Germanis copiis in castra Vgonottorum trepidationem est denuo Lutetiae, quare commeatus importatus est vndique, & aggeres ad defensionem ubique extructi, ubi moenia illud requirere viderentur. Condæus ut copia commodius stationem haberent, eas in varia loca distribuit, quando à regijs non infestabatur; ipse ad Offerram confedit, non procul cum raitris Andelottus, Amiras Scatiloni cum duobus millibus equitum & multis Germanis tribunis. ea dum fiunt, Bruxellis, & in vniuerso Belgio, in finibus Veromanduorum conueniunt in vnum multi publici latrones & crafatores. viatores trucidant ac spoliunt. exit in hos Albani iussu equitatus ac peditatus Hispanus. latrones partim trucidantur, partim capti in vrbe adducuntur ac publicè extremis supplicijs afficiuntur. Inde Mecliniae, Gandau, Bagani, & in alijs Belgarum vrbus multi vno tempore capiuntur, ita ut vrbes redigerentur propè ad vastam solitudinem. Aedes Comitis Leucorum solo adaequatae sunt, funditusque euerfae, ubi habita fuerant comitia coniuratorum, atque in area euerfarum aedium columna erecta est cum inscriptione facinoris incisa ad perpetuam memoriam eius rei. Fit etiam Bruxellis edictum publicè per praconem, ut omnibus nauigia armare liceret aduersus piratas Britannos, cum captiuitas viginti nauigiorum in Belgium nuntiata fuisset. Ludouicus & Aurantius fratres, reliquique profugi, quibus dies dictus fuerat, & certus terminus temporis praestitutus ad apparendum, cum minime apparuissent, seque obtulissent magistratui, promulgatur eorum condemnatio capitis, quia simulata defensione patriae aduersus nouam quaesitionem, ipsi nouam religionem introducere conati essent aduersus leges patrias, & regiam maiestatem. Iubet Albanus Italum equitatum Bagani statua habentem, & bonam partem copiarum in finitima loca distributarum conuenire in vnum locum ad fines Belgicos. Nouas copias conscribit propter timorem Gallicarum copiarum, quia verebatur ne rebus in Gallia compositis, ut dicebantur, omnes vires haereticorum ad deuaftandos fines Belgicos deuoluerentur, omniaque incendijs, praedationibus, ac caedibus replerentur. Hec ipsa res fecit ut moderatius etiam ac prudentius in illos seditiosos animaduertetur, qui essent finitimi ciuitatibus imperatorijs, & Germanic finibus, ut sunt Leuci, Bataui, Tongri, Sicambri, Bufateri, Zelandi. nau in Sequanos, Attrebates, Aimonieque populos animaduertebat seuerius cum multi sepius occiderentur, & Gandau decem & octo aut viginti aliquando vno die: sed quotidie ferè aliqui. tanto autem desiderio, tantoque ardore animi huic rei erat intentus Episcopus Attrebatum, ut ipse exiret plerumque vnà cum satellitibus ad hereticos capiendos. Illud egrè ferentes tanquam contra decus atque sacram dignitatem committeretur quidam praesidarii milites Dorlentii, quod est oppidum Veromanduorum, armati exeunt ad vltionem. Episcopum nihil tale opinantem, ac praeter omnem opinionem ex insidijs repente inuadunt. & illum, & omnes comites nemini parcentes miserabiliter trucidant. fit certior Albanus per nuntios copias hereticorum redeuntes è Gallia conuersis vexillis in Belgium iter facere, & iam fines Belgicos ingressas esse: qui imperat vniuersum equitatum Hispanum & Italum iter capere Leodium versus, & Tertium Insuubrum magistro castrorum Sancio Londognio, mittit etiam duo millia vallorum ad conscribenda. filium reguli Berlamontii mittit & ad colligendum equitatum dimissum à Rege Gallorum. Quae dum parantur ad bellum in Belgio, in Britannia ubi pecunia denuo repeteretur, respondit Regina non esse spernendam illam facultatem, quam

Albani seueritas in Belgio.

Aurantij condemnatio.

Episcopi Attrebatum caedes.

Responsum Britanniae Reginae de pecunia intercepta.

quam vel Deus benignus, vel fortuna liberalis, vel fors in hoc prouida attulisset, cum praesertim illa maximè indigeret. quamobrem neque admisit quidem oratorem Belgam, cum diceret se cum Rege, at non cum Albano acturam. nam per legationem nuntiauerat Philippo, quod mercatorum pecuniam, at non regiam acceperat: quam tamen, si Rex ita cuperet, esset redditura. caetera quae cum pecunia capta fuerant redditum iri, si subditi liberi cum suis facultatibus dimitterentur. fit etiam publicum edictum in Britannia ut libri omnes catholici, qui à catholicis Britannis, aut à theologis facti essent Britanico idiomate in Belgio, sub pena perduellionis intra spatium viginti & octo dierum cuidam magistratui afferrentur. Belgica legatio cum Reginam alloqui non potuisset infecto negotio redijt in Belgium. at studentes partibus Reginae, quae captiua tenebatur in Britannia, quoniam illa videretur eiecta per iniuriam, collectis circiter duodeuiginti millibus armatorum exeunt in apertum aduersus aduersarios suae factionis. Seditio huius causa fuit reipia studium quidem nouae religionis, sed multo magis inuidia procerum eius regni mutua. nam proceres quidam autoritate potentiaque praestantes inter Scotenses egerimè ferebant aduersarios paruulum regem & vniuersa regni ipsius negotia pro arbitrio gubernare, cum ipsi ut ignobiles inglorij; sederent semper ocio si tanquam in theatro, & ad spectaculum molestissimum acciti. Idcirco acculabant etiam ipsam Reginam, ut quae iniquissimè & ad morem improborum tyrannorum regia negotia administrasset. ac culabant quidam quod ea procurauisset Regem trucidari propter libidinem, cum alterius viri amoribus ac desiderio capta esset. nam multi pleraque eius Reginae facinora criminabantur, cuius causa fuit non semel apud Britannos agitata. Copiae igitur Scotenses saepe commissis minutis praelijs inter se dimicant, atque aliquando tam atrox, tamque cruentum commissum est ut plures septingentis ceciderint ex iis, qui Reginae partibus aduersabantur. missae sunt duae regiae triremes tamen, quae Belgicam legationem ad Icium vsque comitarentur, quae reduces tria Gallica nauigia captiua cum multis vasis vinarijs plenis in Britanniam adduxerunt. allesti sunt Britanni milites ad ea capienda vini suauitate, cum parum vini omnino in Britannia bibatur. nam potus est Britannorum ceruisia, vel Bira, vel Hops, è lupulis herbis confecta, cuius quaedam copia nascitur apud Belgas. Sed neque Britannia quidem prorsus erat tranquilla, cum Ibernienfes partim veteri odio in Britanos, perpetua cum sit inter homines vtriusque insulae maleuolentia, est enim Ibernia insula à sinistro latere Britanniae magis ad occasum; partim propter religionis dissidium collectis quibusdam copiis in Britanniam irruperint, villas concremarint, homines trucidarint, ingentem praedam auexerint. Vexabatur etiam Lituania, nullaque dabatur quies à perpetuis bellorum molestijs, quippe cum arma ubique exercerentur, frequentesque fierent vtrinque incursiones. nam Lituani Smolengum Moschouitarum oppidum concremarant, oppida rursus Illam & Suffam magna ex parte deuaftant atque obsident. circiter tria millia Moschouitarum trucidant, quos palantes in agro inueniunt. Turcae quoque in finibus Pannoniae nullum genus insidiarum ac fraudum transmittunt. Purpuratus Albanus regalis veritus ne fierent induciae antequam aliquid ipse praedaretur pro Turca auaritia, auditate, atque adeo ingluuie, conuocat equitatum è finitimis praesidijs, qui praedabundus ac populabundus in fines Pannonicos incurrit. factus certior Palodae praefectus accit Pappae ac Risipiae praesidia. per noctem magna celeritate ubi esse hostem perceperat, contendit. praelium committit. circiter trecentos trucidat, reliquos qui erant plures octingentis, in fugam vertit. nec multo post eam victoriam inuaduntur mille equites bellicos apparatus ad Pappam comitantes à Turcis erumpentibus ex insidijs. apparatus dum pugnatur importatur, at è pugnantibus Caesarianis ceciderunt ferè quadringenti. Aurantius ubi sibi dictus fuisset dies per praconem, manifesto ac palam obnuntiat ac protesta tur illam citationem nullius esse ponderis habendam, quia neque citaretur pro legibus regionis, neque legitime procederetur, neque iudex esset idoneus Albanus eques Toionii ordinis, tanquam est ipse Aurantius. neque se posse acciri nisi ad principem equitum Philippum Regem nimirum. Pollicetur denique se appariturum apud Caesarem & electores Imperii, atque ad alium quemuis idoneum iudicem accessurum ad causae suae defensionem, & ad reddendam aequissimam rationem omnium suarum actionum. Albanus contra, has leuissimas esse rationes inquit, & ridiculas tergiuerfationes, quoniam vellet per has ambages iudicium deuitare. Caesar ubi sibi allatae sunt literae de mercimonijs & pecunia à Palatino intercepta, ad illum literas dedit, quibus monebat ut mercimonia & pecuniam restitueret mercatoribus, quare is merces quidem mercatoribus reddidit, sed pecuniam retinuit, quam factam esse suam dicebat iure vectigalium, quia non modo non esset solum portorium, sed neque patefacta quidem à conuehentibus. Visus est tamen quandam spem dedisse, quod res posset componi. at legationes Caesaris quae Byzantium cum muneribus conuenerant, ubi purpuratos prius de more conuenissent, muneraque obtulissent, ac post conuocatae fuissent ad conuiuium sanè lautum & opiparum in regium palatium, ubi reliquis legationibus audientia concedi consuevit, post prandiū in eadem aula perplacidam audientiam asequuntur. Nec multo post oblata sunt Caesaris munera quae diximus mitti, & vasa praeterea multa aurea & argentea, & pocula mirifice calata, & horologia singularis artificij. precium totius muneris accedebat ad quinquaginta millia nummum. Legationes deinde Selimum consequuntur proficiscentem Adrianopolim, quae per miram dexteritatem animos purpuratorum sibi conciliauerant per mutuam consuetudinem. Interea Byzantii cum actum esset sepius de inducijs cum Caesarianis legationibus, Selimus Adrianopolim iturus iubet rem transigi cum primarijs purpuratis, qui omnes postea Adrianopolim profecti inducias in octennium concludunt, quia bellum Arabicum non leuiter infestabat animum Selimi, qui propter insolentiam purpuratorum ab illo defecerant, & arma aduersus tyrannos sumperant: quarum induciarum haec fuerunt conditiones; Ut induciae per octo annos per-

Scotiae seditio.

Britanorum potio.

Iberniz bella.

ni obsidio inuadit.

Aurantij protestatio.

Episcopi Attrebatum caedes.

Pecunia à Palatino retenta.

Induciae Caesaris & Selimi.

durarent. ut quisque teneret quæ acquisiisset per vltimum bellum Pannonicum. ut in ijs inducijs inclusi essent Veneti & Ioannes Rex Transyluanæ. Ut agrestes, qui tributum Turcis quorandis & Cæsariis dissoluebant Turcis tantum dissoluerent, eosque dominos haberent. deinde manum exosculati, acceptoque diplomate ut tuti in patriam redirent, vna cum Abrahamo Turcico oratore Iulio bonam redit ad Cæsarem. at vero Gallorum Rex ut suas vires adaugeret, iniecit in Italiam Alexandrum Rangonium, Sarram Martinengum, Æneam Pium, qui omnem quem possent equitatum colligerent, & multas cohortes peditum, quo tempore octo millia Vgonotti in Allobrogibus properabant castra cum Condæanis coniungere traiecto iam Rhodano ad oppidum Tinurtium. sed postea iter conuertunt ad obsidendam Granopolim ut exercitum regium ab impediendo itinere Raitronum reuocarent, cum Andienfis quoque infestaret Vgonottos, qui habebat in castris circiter triginta peditum, octo equitum millia. atque non parum animum Regis infestabant vires Aurantianæ in Belgio finitima regione, qui aduersus Albanum arma sumptis multis adiuuantibus principibus, qui palam profitebatur se nolle aduersus regem pugnare, sed arma sumpsisse ad liberandam eam prouinciam crudelitate Hispanorum ac tyrannide, cui cum nouam religionem palam profiteretur, non deerant multorum auxilia. Sed quoniam multos timeat necesse est, qui se à multis timeri velit, illam tantam Albani seueritatem neque præsentem, neque absentem sentiebant aut audiebant æquo animo, quare dicebant alterum cyclopem in Belgium ingluuiem insatiabilem importasse, cum homines impuri & nefarii assidue caperentur, vrerentur uiui, trucidarentur, ad supplicia per præconem accerentur. facultates fisco addicerentur, bona diriperentur, capti torquerentur, profugi relegarentur, & condemnarentur perpetui exilii. Hæc autem iure fieri videbatur, quia grauibus morbis grauius remedia adhiberi solent, sed tamen consulendum est tem pus; ut enim quedam corporis partes per obsequium reuocandæ sunt ad sanitatem, quædam prorsus insanabiles rescindendæ, ne totum corpus in perniciem trahant, sic in regnis, & ciuitatibus agendum est. nam extrema seueritas inutilis est ut extrema clementia. Qui enim fieri potest ut in humanis corporibus nimius somnus aut nimia vigilia, vel nimia fames, ac nimia satietas mala sit, & quodcumque mediocritate excefferit, at in regendis urbium corporibus nullus error committi possit, in quibus maxime omnium necessaria est prudentia? inde fit ut errores modo in vniuersos ciues, modo in debiliores, modo in ipsos principes redundent. ceptum est agi ab impuris quibusdam hominibus ob eam seueritatem de opprimendo ac trucidando Albano duce, quod illo trucidato neminem seueriorē præfectum inueniri posse crederent, & ceteros prætereas duces eius cæde deterritos cautiore fore, neque tantam ruinam ac deuastationem Belgii procuraturos. eius coniurationis, & suscepti cum scelere consilii princeps, & consultor fuit Caiolienfis regulus, qui statuerat cum coniuratis Albanum in quodam canobio, quod iturus erat, cum oibus Hispanis obtruncare. aliis erat imperatum ut omnes Hispanos Bruxellis trucidarent. illa coniuratione clā Albano per quendam e coniuratis patefacta continuo missus est per noctem magister castrorum ad capiendum principem coniurationis. Sed cum non fuisset inuentus, captus est qui munus illud vna erat suscepturus, erat in illis finibus plurimus sermo de coniurationibus, quod omnes cupiebant Albanum tantquam non patrem patriæ, & procurantem quietem auitamque religionem conseruare prouinciæ, sed tantquam euerforem, acerrimum hostem, & propere crudelissimam feram irrupentem in Belgium, de medio tollere. istud commune odium in illum omnium populorum non solum excitatum erat propter extremam seueritatem, sed etiam multo magis quia videretur nimis antiquas seditionum causas, & primarios autores, primosque principes rimati, atque ad imas usque profundissimasque radices rerum, ut ita dixerim, penetrare. Ille tamen si omnium Belgarum populorum & finitimorum Belgii odia grauiissima in se conuertisse intelligit, tamen ne quod indicium timoris edere videretur, multo etiam atrocius in quosdam coniuratos animaduertit. Iubet Anciantio regulo caput amputari, principi eorum qui conuenerant ex Atrebatibus. huic additi sunt sex e primariis illarum ciuitatum viri opulencia & autoritate insignes. his adduntur post paulo duodecim qui coniurauerant in caput Albani ipsius. Nec ita multis, interiectis diebus, quia Belgium ita afflictum & oppressum esse videbatur, ut liberè respirare non posse sibi appareret, nedum Hispanos non posse eiicere, alia initur coniuratio de trucidando episcopo Leodiensi, omnibusque sacerdotibus, quorum spoliis diuenditis aut impressis in pecuniam vrerentur eiiciendis Hispanis in bellicos sumptus. Illo consilio nonnulli armati clam Leodium ingrediuntur. Sed re patefacta per vnum e coniuratis atrocissimè in cæteros saeuunt. Aurantius interea magnis equitum ac peditum copiis collectis, sese accingit ad fines Belgarum hostiliter inuadendos, de cuius consilio Albanus factus certior vniuersas copias Hispanas, præter præsidia tamen Bruxellarum, Namurium versus mittit. duo millia peditum iubet accedere Mastrichium cum quingentis equitibus, quod intelligeret non contemnendas hostium copias velle Reimburgum oppidum capere. Sed cum præsidiorum Reimburgi virtus egregia enitisset in ea defensione, hostes coacti sunt infectum, atque frustra tentatum negotium relinquere. Enimvero cum Vesellis in vnum conuenirent vallo nes, qui Brederodensi militauerant, quia iam totum Belgium ferè propter spem auxiliorum aspirabat ad defectionem, cum quibus duo equitum Saxonum millia accederent, qui ab Augusto electore mittebantur, insus est præfectus Batauorum ad fines eius regionis contendere cum iis copiis, quas haberet, ut maturè consulere rebus presentibus. Ita vero animi Belgarum erant aduersus Albanum irritati & exacerbati, tantum odium, tantaque indignatio excreuerat propter illum in vniuersum Hispanum nomen, ut qui armis non possent vindictam vltionemque suorum suscipere, per criminosos, & contumeliarum plenos impressos libellos tum Bruxellis, tum etiam aliis in locis atque vrbibus sparsos animi sui ardorem testarentur. in quibus omnia crudelia & delira, ut appella-

Albani seueritas.

Omne quod nimium notium.

Coniuratio in Albanum.

In episcopum Leodiensem coniuratio.

Coniuratio in sacerdotes.

appellabant Hispanorum facinora continebantur, per que conabantur legentium & populorum omnium animos aduersus Hispanum nomen concitare, proponebantur enim quæ contra antiquam libertatem & priuilegia patriæ gesta essent ab Hispano, omnesque seditionibus excitabantur, cum eadem breuissime dicerentur omnibus vbi que Belgis esse expectanda. nam quicumque bona haberent, eadem parati dicebantur pericula. proponebatur enitendum esse perpetuum seruitutis iugum excutere, quod & presentibus, & omnibus posteris parabat. iactam esse aliam in presenti de omnibus patriæ iuribus, nisi maturè occurratur. de libertate, de religione, de facultatibus, de salute carissimorum, de auitis laribus, de bonis omnibus, quibus Albanus auarissime immineret, neminem virum fortem vel bonum vel sapientem posse appellari, qui patriam laborantem deserat, aut qui breuitate miseriarum retardetur deterreaturque, à diuina felicitate sibi ac suis posteris expectanda. oportere omnes fortissime arma capere aduersus communem hostem patriæ, crudelissimumque tyrannum. nam quamuis nullum prætermisum est industria, diligentiaque genus ad tanti sceleris autores inuestigandos, tamen nemo vnquam fuit inuentus. Quæ dum inuestigantur, nuntiantur magna hostium copia e Germania ad Motam fluum contendere, qui in monte Iura ortus apud Sequanos, quos diuidit mons ille ab Heluetijs per Belgium decurrens, alluensque Menapiorum regionem mox in mare occidentum ingreditur. Albanus ratus traiectum vtiliter posse impediri, iubet castrorum magistrum cum quinque cohortibus peditum illuc properare. Imperat etiam Sanctio Abulensi cum duabus cohortibus Hispanorum & quingentis equitibus prælium committere cum hoste, quem inuenisset ad Mastrichium; quod sit diligenter certatur acciter vtriusque hostis denique virtute Hispanorum superatus ad Daferam; illud est nomen loci, in regione Menapiorum profugatur. cæsi sunt ex hostibus circiter mille & quingenti, ex Hispanis ad quinqueaginta. Capni quidam insigniores, e quibus Albanus per tormenta omnem ferient atque ordinem insidiarum, quæ sibi parabantur, extorsit, & rationem coniurationis. ea erat huiusmodi, ut vbi Albanus in canobium Bruxellis conuenisset ad expurgationem à peccatis per celebritatem paschatis, coniurati cum armis & malleolis circumuenerunt canobium, ac flammis subijcerent, & canobium cum omnibus qui inessent concremarent, trucidarent Hispanos e flammis effugientes, at Belgium ab Hispanis liberarent. coniurationis præcipui autores Belgæ fuerunt Carolentis & Ritfacius reguli. euaserunt ex illa clade multi, qui se Vesellis recipiunt ad reliquas copias Aurantij, qui cum multis Germanis principibus iter cepit Butaterorum regionem versus. In hunc miserat Albanus Comitem Megensem cum Hispano peditatu, & Aramburgensem cum duobus millibus equitum. Germani enim accepta clade minimè tertiti, sed potius irritati, quod illam calamitatem non e virtute hostium, sed potius ex imperitia rei bellicæ illorum accidisse parabant, qui prælium temerè commisissent, multa castella & pagos capiunt, quod rem Hispanam non mediocriter afflixit. Illud Albano sanè molestissimum videri cepit, quod tantopere in dies succrescerent hostium vires, quippe cum Nicolaus Neostatenfis Comes cum quatuordecim vexillis peditum & duobus equitum in regionem Menapiorum adproperaret; atque Ludouicus Nantienfis e Germania immineret finibus Butaterorum cum decem millibus peditum ac tribus equitum. qui iam ad oppidum Vneddam castra muniuerat. His tot, tamque multiplicibus exercitibus nuntiatis Albanus, quia sciret magnis copiis opus esse tantis viribus sustinentis, cepit suas vires & ipse colligere. Centæ sunt octoginta cohortes Germanici Hispanique peditatus. Collecta quadraginta valionum vexilla, equites leuiore galeati mille & quingenti duce regulo Horeameo, ac totidem sub imperio Naurenfis reguli. His copiis collectis & centis mittit valiones equitatumque Sequanum ut eam ijs copiis castra coniungerent. Ludouicus tempus non amittendum ratus Vedemum & Danum oppida, sita in quadam palude non procul à mari inter se finitima vi armorum expugnat. Albanus veritus ne si spatium temporis accommodatum his muniendis concederetur, plurimum postea detrimenti rebus Belgicis inferrent, statim mittit Megensem Comitem cum altera parte copiarum suarum, & Tertium Sardinia, tres cohortes Tertij Intubrum, Italos ac Hispanos equites galeatos quingentos, quinque cohortes Aramburgenfis, quatuor e tribu tribu Lambertienfis ad illa oppida recuperanda, quæ cum essent adhuc debilia antequam muniuerant, omnino aduersus ingentes vires defendi non poterant. Ludouicus his copiis Gruningam oppidum inuadit, sed ob virtutem defensorum negotio frustra suscepto cogitur illam oppugnationem deserrere. Georgius Vanhellus cum ingentes copias propter auxilia ducis Velsonum haberet, Lingæ transitum occupat. hos protegit, ne hinc ab Aramburgenibus copiis, inde ab Hispanis circumuenerentur. Albanus tamen vel inter hos tantos bellorum motus, inter tot inittia cadum, deuastationes prouinciarum, remina incendiorum, cum vndique arma, litui, tympana, tormenta obstreperent, vbi que circumsonarent bellici tumultus, tamen non minori cura tenetur inuestigandi bona conuicatorum, quæ fisco addiceret, neque vel tantillum à primo consilio retrahitur, quare maleuolis locum relinquebat facilem & suspitionis plenum quod magis ad propriam, quam ad regiam vltionem præciseret Belgio. Enimvero cum Albanus haberet in castris decem millia veteranorum peditum maiori ex parte Hispanorum, duodecim Germanorum, totidem valionum multos cataphractos, multos leuioris armaturæ equites, efficiebatur ut his viribus stertis parum curaret copias hostium, possetque vel ad res leuiore animam deflectere: publice per præconem pronuntiantur eorum nomina, qui vel religionis causa solum uenerant, vel pecuniam collegerant in stipendia tumultuantium, quibus dies dicitur, ac proponitur certum tempus ad apparendum, diligenterque criminationes & accusationes. Proponitur poena perpetui exilij atque bonorum fisco addicendorum, nisi omnibus, qui e patria profugerant per superiores seditiones nisi

Libelli criminosi in Albanum sparsi.

Motæ descriptio.

Germanorum clades.

Coniurationis in Albanum series.

Copie in Alnum.

Bruxellis Na...

Copiae Albani.

Vedemsi & Danum oppida capta ab Aurantio.

Historia...

Albano contumelia ab hereticis obiecta.

sefe magistratio obtulerint intra statutum spatium. Sed metu acerbitatis & suppliorum nemo fuit qui æquo animo pateretur se patria & bonis priuari potius, quam se eius arbitrio committere. Scythæ interea magnis viribus collectis repentinis incursionibus populabundi fines Tauroscytarum adoriuntur. multos mortales in seruitutem abducunt. pecudes abigunt. pagos succendunt. obuia quæque ferro ac igni deuastant. Palatinus his auditis prædationibus collecto magno globo equitum hos ad prædam recuperandam insequitur. propius accedens extremam aciem trucidat, quibus in fugam versis omnem prædam recuperat. Ludouicus Nansiensis audito Hispanarum copiarum aduentu in regionem Bufatorum contrahit copias ad pagum Eritemuerminum, atque cum Hispanus peditatus fuisset coniunctus cum Aremburgensibus copijs sese hostibus ostentat. exeunt mille sclopettarii. committitur leue prælium, quod ad noctem usque protrahitur. noctis aduentu pugna dirimitur, quare ab utrisque reditum est in castra. Postridie rursus exeunt Hispani ad prælium, sed hostis longe discesserat, qui dictus est Danum versus iter cepisse. Hispanæ copie existimantes hostem in fugam versum diffugere magna alacritate fugientem insequuntur. Hostis intuitus peditarum sine equitatu insequentem, quia nondum equitatus accesserat, consistit. inicitur prælium. tam acriter inuaduntur Hispani cum hostis haberet trecentos ferraros in castris, ut deniq; fugati profligatiq; sint. certatum tamen fuit vtrinq; per aliquod spatium magna virtute ac fortitudine. multi ceciderunt sed plures ex Hispanis. nam ferme quinque millia hominum cecidisse memorantur. capta sunt sex bellica tormenta Hispana cum bellicis apparatus, multaq; pecunia parata in stipendia militum. omne cælaturum argentum Aremburgens, qui & ipse captus est, & omnes insigniores duces. ex Aurantianis copijs cecidit Adolphus Nansiensis frater Aurantii, & alii quidam. ex Hispanis in ea pugna captis pleriq; ue suspendio sunt necati propter incredibile odium in Hispanos, quod facinus ad eo indignum visum est Albano, ut partim ad vlciscendas iniurias, tantamque nationis ignominiam, partim ut tria millia Hispanorum, qui erant occupati in custodiis Belgicorum procerum liberaret, statuerit multos Belgas afficere extremis supplicijs. ac primum decem & octo insignibus viris imperat capita amputari, inter quos duo fuerunt fratres Andelotus Vuinglienus, & Turlonius Cochius reguli Battemburgenses, qui cum sonitu tympanorum & musicorum instrumentorum ad locum suppliciorum extra urbem accesserunt. reliquorum capita palis sunt infixæ, sed horum duorum sunt humata. Vix intercesserat vnus horæ spatium post cladem ab Hispanis acceptam vbi accessit cum equitatu Curtius Martinenghus, post cuius aduentum Hispani exeunt in hostem denud. intromittuntur clam in oppidum quatuor cohortes peditum & nonnulli equites, cum iam tumultuari quidam viderentur. Albanus Horneum & Agamontium Gandauo Bruxellas adducendos curat, quibus profectis Albani sententia pronuntiat ut caput publicè illis amputetur, que lecta est ita se habens; Illustrissimus & Excellentissimus Ferdinandus Aluarecius Toletanus Albanus Dux, prorex Philippi Regis cum summo Imperio in his Belgarum regionibus, viso criminoso processu inter procuratorem eius maiestatis actorem & contra principem Agamontium captiuum reum. visa item informatione præfati procuratoris & omnibus scriptis oblati, & ipsius Agamontii confessione, defensionibus, scriptis diuersi generis ad suam expurgationem. visa etiam culpa ipsius Agamontii processus, qui læsæ maiestatis & perduellionis crimen commisit, cum fæderationis con iurationisque fautor fuerit Aurantii. ac reliquorum procerum harum regionum, cum præterea fæderatorum defensionem sibi receperit ac depoposcerit, cognitis item multis erroribus commissis in Belgica administratione aduersus conseruationem sanctæ catholicæ fidei cum feditiosis ac rebel libus ciuibus. cognitis etiã alijs criminibus, quæ in ipso processu continentur, datum est procuratori omnes conclusiones suas ut probaret Albano. omnibusq; suis consiliarijs, idcirco declarat prædictum Comitem commisisse crimen læsæ maiestatis & perduellionis, atq; ut in hominem huiusmodi gladio sciendum esse. cuius caput in loco publico sublimiq; ponatur ut conspiciatur ab omnibus. Ibi autem tãdiu consistat, quandiu Albano placuerit, aut aliud decreuerit. statuitur nequis inde auferat sub pectore capitis. præterea decernit ut omnia eius bona fisco addicantur cuiusvis generis, oesq; rationes, iura, fæda hereditates ad illi spectantes vbicunq; locorum illa reperta fuerint. Bruxellis pridie non. Iunij At Galli Parisienses, qui antea decies centena millia nummum Regi contulerant per spem rei benegeredæ, euellendorumque feminum hæreseos, eam pacem ægerrimè tulerunt, quæ tamen non fuit diuturna. nam Vgonotti ne solis suis viribus regie potentie non possent resistere, vel arma Turcarum & orientis in Galliam vltro excitanda esse duxerant. missæ sunt itaque legationes Byzantium, quæ illum Imperatorem sempiternum hostem christiani nominis ad euerfionem Gallie inuitarent. actum est cum Mahometto purpurato viro callidissimo, & ab æquitate non alieno, de Vgonottis in fidem ac tutelam Imperatoris admittendis, qui vbi cognouisset eos in Regem religionis causa arma sumpsisse, valde commotus est aduersus vel ipsas legationes. addebatur literis principum legationum, quæ ad Imperatorem scribebantur, quod Vgonotti tumultus etiam erant in Germania excitaturi, quando ita commodum esset Imperatori, ut suos fines ex ea parte facilius posset dilatare. se vexaturos etiam Hispanum Regem quoties Turca in eum aliquam expeditionem suscepisset, ne que omnino inutiles fore clientes illi Imperatori. Istud sibi facile futurum, quod non ipsi solum, sed plerique præpotentes Germani principes eandem rationem religionis completerentur & fouerent, qui possent Imperatoris Christiani omnia consilia aduersus Turcas suscepta impedire & infringere. respõsum est, Vgonottos tam esse abiectos, ut supremus orbis terræ Imperator negotium se indignum putet & rebelles & impios fouere, qui etiam nolit ad tam humilium hominum amicitiam deflecti. neque tamen certam fidem eorum posse ceteri, qui vel suam Regem ipsorum oppugnent. Turcas cum principibus ac regibus negotiari solere at non eum subditis aut seruis regum.

Senten-

Sententiam illam, vbi recitata fuisset, visus est Agamontius æquo animo atq; intrepido tulisse, qui dicitur magis commotus fuisse vxoris & filiorum calamitate, quam suo ipsius infortunio, cum illis præter vllam suam culpam in miseriam inopiam rerum omnium bonis omnibus fisco addictis & proscriptis necessariò incidendum esset, quod certè non leue magis erat supplicium inter opulentiam præsertim educatis, quam etiam mors ipsa. Dicitur idcirco literas scripsisse antequam cederetur, ad Philippum Regem, quibus filiolos & afflictam, innocentissimamque vxorem summo studio commendabat. eas literas consignatas Iprensi episcopo committit. rogat vt ad Regem perferendas curet. deinde à peccatis expiatur, interque celebrata sacra Eucharistiam sanctissimam sumit, quod ipsum fecit etiam Horneus. Postridie tabulatum eminens ex asseribus extructum mane visitur, quod erectum est per noctem tectum nigrispannis. statuuntur duæ columnæ quæ ferrum haberent in summo præacutum tanquam clauum, & puluini ad iusta capita reponenda; quibus ita paratis prior Agamontius adducitur sub meridiema magistro castrorum, & duce Salinensi tanquam principibus satellitum cum suo peditatu comitantibus sacerdotibus & episcopo Iprensi. erat indutus Agamontius serica veste purpurei coloris, at superius vestè nigrã gestabat auro intertexto, & nigrum pileum cum crista nigra cadidissq; plumis intermixtis. manus erant solutæ ac libere, non sequebatur eum carnifex de more, cum adesset tantum præfectus satellitum ordinarius in equo sub tabulato qui dextra virgam rubram gestabat. Carnifex latuit sub tabulato donec Agamontius pontem ascendisset, qui paucis cum magistro castrorum & episcopo communicatis superiorem vestem sponte ex humeris deiecit, seque in genua procidens deslexit. exosculatus crucem ab episcopo oblatam deiecit pileum, constantissimoque animo ictum carnificis expectans paulopost cæsus est. Infinita propè multitudo in forum nundinarum vndique confluit ad hoc tam miserabile, tamque inuisitatum & inauditum spectaculum, quod nemo certe sic oculis spectare potuit, cum nunquam auditum sit principes in morem priuatorum publicè trucidandos datos esse carnifici, & capita illorum ita exposita fuisse spectanda. adductus est breui & comes Horneus vbi Agamontij cadauer tractum, & rectum sub pano nigro fuisset in alia parte tabulati. erat Horneus nigro colore indutus, qui locutus pauca ad eos qui circumstant, deiecta veste sponte in genua procidit. capitis integumento sibi oculos velat. manibus iunctis ictum carnificis constanter ac forti animo expectat. Decisa vtrisque capita columnis sunt imposita. vbi per tres horas fuerunt, ac postea cum cadaueribus ad sepulturam sunt concessa. Viginti cohortes Hispanorum, quæ illos adduxerant, mæstæ ac lacrymabundæ recedunt uisa constantia insignium ducum & tanta fortunæ mutatione. Habebat Agamontius octo filios mares & tres feminas. qui omnes cum matre relictis sunt in summa paupertate bonis omnibus exceptis & proscriptis. Vxor Agamontij tanti casus impatiens cum præter dignitatem aut commissam repenre facta esset mendica è principe, cum tot miserabilium filiorum calamitatum cumulos prospiceret, cum maritum tam miserabili & lugubri morte amisisset, tanquam altera Niobe attonita consistit, ac postridie eius diei extincta exanimataque est. Vna rursus è filiabus nubilis forma præstantissima cum in tantas misèrias se incidisse per id ætatis cognouit, ipsa sibi mortem conscium. filij itaque omnes in perpetuis lacrymis verabantur, cum tota domus tam repente cædibus & miserijs repleta esset. Philippus rex, in cuius animo tantum credulitatis non incederat, cum non posset sui ministri factum improbare, neque tamen non nimis atrox duceret, voluit omnino aliquo pacto corrigere pro regia mansuetudine ac benignitate. commotus igitur misericordia, quæ facta sunt non reuocat quidem, sed certam pecuniam stipendiorum nomine adolescentulis assignat in annuos sumptus & alimenta. cum veniret in memoriam beneficiorum ad Agamontio acceptorum. Tantum verò fuit Bruxellensis populi studium, tanta, tam communis omnis sexus & ætatis, tam singularis in Agamontium beneuolentia, ut magnus fieret concursus in templum Diæ Clare vbi sepultus fuerat, omnisque ciuitas Agamontij tumulum multis cum lacrymis completerentur & oscularentur, precarenturque pro eius anime quiete & tranquillitate tanquam pro patre patria. Dicitur Albanus quoque ipse viso tam miserabili spectaculo, cuius autor fuerat, lacrymas continere non potuisse. At certè tantum odium omnium Belgarum & finitimarum longinquarumque gentium ob inuisitatum factus in ipsum Albanum exarsit, ut nisi ante hunc casum ingentes vires comparasset, vniuersa Bruxellensis multitudo in illum impetum fecisset, eumque trucidasset. Non enim terrorem, sed opinionem inuaditæ crudelitatis & incredibile vltionis desiderium per illud factum animis mortalium iniecit. Nam acerbitas inuisitata & grauitas suppliciorum, & quæ contumeliæ in principes præcipuè inferuntur, non putandæ sunt terrere, sed potius irritate animos cæterorum mortalium, & præcipuè principum. Illud cum cognouisset periculosum esse princeps sapientissimus Carolus Quintus imperator, non trucidauit Federicum Saxonie ducem religionis reum, & armatum, & contra imperium arma gestantem, & cum multis coniuratum in caput imperatoris. neque omnia bona eripuit, sed quæ tantum vitæ sunt posse ad insurgendum denuo inuitare. neque Lantgrauium quidem vlla contumelia affecit, sed tantum in maximum discrimen imperij incidit, quia nimis diu captiuos detineret, cum illi fugere vel ægrotanti per noctem cum maxima trepidatione hac ipsa de causa necesse fuerit. Nemo est enim in æquo animo sibi à sapiente & bono principe & clemente imperari ferat, eum auari & crudelis imperium omnibus sit molestum, nec nisi violenter feratur. natura enim postulat vt meliora vbique dominantur. Laudatur idcirco Macedonis facinus, quem hortabantur quidam ciuem propter maledicta obruncare, quem ille clam missis muneribus laudum suarum præconium reddidit, cum diceret, se meliorem fuisse medicum, qui sanitati restituerit egrotum, quæ illi interficiendum censèbant. nam dexteritas & clementia & liberalitas principis facilius domat animos mortalium, quam vlla vis seueritatis. Præclare igitur Antiochus aduersus Iudæos belligeras petentibus

Agamontius & Horneus Eucharistia sumunt.

Agamontij Cædes.

Horneus Cæsus.

Agamontij filij.

Vxor Agamontij mors & filiarum nubilis.

Belgarum moor i Agamantium.

Crudelitas non terret tantum, quantum irritat ad vltionem plerumque mortales.

Macedonis Regis clementia.

Antiochi clementia.

filius palatini a suscepta expeditione reuocaretur. arma igitur ab his principibus vtrinque sumpta fuerunt. at Tolosenses nuntium tam molestæ pacis, qui regium edictum attulerat, suspendio necarunt. sed iam ciuitates & castella restituebantur Regi vbiq; in Gallia, quod non fiebat sine aliquo Vgonottorum tumultu. atque cum rex suos Heluetios haberet pro custodiis, quorum erant ad septem millia, non patiebatur eos longius à se discedere. Cōdēs cōtra nō satis fidebat regiis promissis, neque uolebat arma deponere cum multas cohortes equitum & peditum circa se haberet veteranorum. Amiras & ipse circa se habet equites & pedites, per quod tempus Lugduni gubernator edictum promulgari iubet ut omnes reformatæ religionis, ut vocabant, homines, qui habitabant in vrbe ab anno. 1560. Ad sua bona tuto redeant, modo quiete & in obedientia regia uiuant. ne arma gestent, aut habeant domi præter enses & pugiones, qui urbem intrantes dent nomina, quo in albo scribantur, ut artes & uicus & domus cuiusque sciretur, qui neque possint conuenire, neque suam religionem exercere sub pena capitis & omnium bonorum. vbiq; arma tractabantur interea, atq; vbiq; adaugebantur præsidia, omnesque vrbes tumultuabantur, quæ pro edicto Vgonottos admittere reculabant. ea res fecit ut tardius Condēs loca quædam Regi restitueret, & in primis Montem Albanū, Arecomicos Pessulū siue Mompolerriū, cū etiā Lutetiæ & Rothomagi & in alijs locis nonnulli Vgonotti sint cæsi vel direpti. Lutetiæ, vel cōtra quā erat imperatū, cōcionatores catholici plurimū inuehebantur in autores tā fedæ pacis. Iberniam quoniā tumultuari apparebat paulatim, missus est cū potestate proregia præfectus Hæricus Sydneus cōsiliarius, q; vel antea præfuerat. nā Ibernii tametsi bellicosi sunt, & rerum nouarum cupidi suo pro ingenio, tamen quia nulla habent tormenta, nullosque apparatus bellicos, facile sunt repressi. Germani principes auditis Hornei & Agamontii cædibus, mirifice tristantur. lugubres vestes induunt. Cædium causā comitia indicunt Coloniā Agrippinensem, quæ vrbs est in regione Vbiorū in ripa Rheni fluminis sita. decernitur in his comitiis, quoniam in sanguinem principum subditorum Imperio, & affinitate vel federe cum tot principibus coniunctorum scuitum esset, tantas iniurias inultas nō esse ferendas. conquererentur, seque excitabant inuicem, eadem calamitates omnibus imminere, nisi maturè occurratur. Non uideri in Agamontium fuisse animaduersum, cum facultates innocentes, nulliusque sceleris conscie misellis & innocentibus filiis iint ereptæ tam inhumaniter, iique ad miseriam paupertatē summam auaritiā deieci. Nimis crudele esse filios innocentes luere peccata parentum sceleratorum, nedum innocentium. accusationes fuisse confictas, ut per hanc simulationem Albanus suam auaritiā & ingluuiem expleret. nullum fuisse tantum scelus Agamontii, quā quod esset inuisus Albano & opulentus, nimisque se illi confidenter credidisset. ceteros principes & priuatos aut eadē ratione trucidatos esse, aut per simulationem ad hoc scelus Agamontii occultandum. sic additum esse sceleri scelus. His tot lamentationibus & contumeliis in Albanum decernitur omnibus suffragiis cedere Agamontii esse vlciscendā. Nā Saxonū Dux, comes Palatinus Rheni, Mocōtiacusq; & alii electores animum statim adiiciunt ad equitatum, peditatumque conscribendum. nam triginta peditū, septem equitum millia decreta sunt. Nansiensis ad Gueningam, ut diximus, castrametatus ab Hispanis infestatur conantibus abbatiam quandam recognoscere. initur minutum prælium, cum Nansiensis copiæ uellent iter parantes impedire. nā parabant Hispani super cratib. p; paludes fossas traicere, ut equitatus etiam tuto pertransiret. increbrescebat autem leue prælium ita, ut collocatis quincentis sclopettariis in insidiis Belgæ Nansienses in quibusdam domibus, & super ponte ducente ad abbatiam, bis in fugam sint uersi. ceciderunt è Nansiensibus plures ducentis, ex Hispanis decem. Ludo uicus cum sentiret numerum suorum ita paulatim absumi, idque fieri inutiliter, mittit præconem ad Cepinium, qui nuntiaret sibi optimum uideri ut quā citissime sine diuturna regionis deuastatione cuiuscunque illa futura sit uictoria, finis illi bello imponeretur: quare se facultatem facere, si uelit, de tota summa belli dimicandi. Responsum est nondum esse, sed cito futuram huiusce rei opportunitatem. expectabat enim adhuc Albanum. Aurantius cum esset apud Coloniā cum viginti & quatuor vexillis peditum, & mille & octingentis equitibus ita auxit animū comitis Vademburgensis, ut ille Bergam suam urbem ingressus præsidia à Megensi imposita eiecerit, quo facto indignatus Albanus mittit Sancium Londognium cum Tertio Insuabrum, & multis bellicis tormentis ad urbem recuperandam. Comite eiecto vrbs Regis nomine occupatur, ac præsidia imponuntur. His ita actis Gueningam uersus properat explicatis vexillis. cum pauca tormenta essent in castris Hispanis, iussa sunt quædam attrahi Meclinia in fines Bufaterorum cum bellicis apparatibus, & lintres cōuehi ad pontes faciendos. Vbi Albanus cum copijs Gueningam accessit, hostes continuo abscedunt ab abbata, seque in quandam munitionem recipiunt, & impedimenta Empedemum uersus mittunt. Postridie acies idem iter faciunt, quas Hispanus commisso leui prælio insequitur. Nansienses pontes omnes à tergo vel concremant vel rescindunt, cum multa essent traicieda flumina, quæ impediabant equitatum quo minus insequeretur. sic Nansienses copiæ fossarum, noctisque beneficio sunt protectæ. Albanus cognita profectioe hostium castrametatur ibidem ad Gueningā, ubi prius hostes confederant. postero die motis castris relictis mille & sexcentis equitibus Gueningā in præsidii, hostem ad Seclotem uique pagum insequitur. relictus est equitatus quo fieret exercitus expeditior, cum illa regio non ualde sit equitatu accommodata propter frequentiam fossarum & copiam ceni, quod plurimum est vbiq; in illis finibus. ibi substitit per biduum, cum ne dissipatos hostes inuaderet, quos confertim cōglobatos & coniunctos cupiebat profigare omnes vno prælio, tū ut intelligeret è captiuis quod esset hostis consilium. Interim nuntiat Albano hostes ad pagum Hiemmingam colligi, quod magnus numerus equitum ac peditum auxiliariorum accefferat. Nam tantum excitatum erat odium apud illos populos aduersus Hispanos, ut omnes tanquam ad commune

Comitia Coloniæ agrippinensis de morte Agamontij.

Decreta ob mortē Agamontij.

1560
1561

mune incendium totius & Belgij & Germaniæ extinguendum vndique cum armis conuenirent. Habebat enim in castris iam Nansiensis quindecim millia peditum & mille equites, præter illud, quod in finibus Augustæ, alijsq; Germaniæ locis assidue summa diligentia equitatus & peditatus colligebatur. Nansiensis cum his copijs Amasio fluuius à tergo relicto, qui ortus è montibus Melibocis nō procul ab oppido Plileo in mare deuoluitur confedit in loco tam munito fossarum, lacunarūq; beneficio, ut castra essent omnino inexpugnabilia, cum possent Hispani copiæ in altissimo limo vbiq; demergi, si conarentur illa inuadere. à latere habent Emdemum oppidum opulentissimum, plurimumque faciens ad res bellicas, unde multi lintres suppeditabantur ad conuehendas res necessarias. Ibi statutum est ut expectarentur auxilia, quæ adducturus erat Aurantius. nam Comes Emdemi quindecim cohortes colligebat, Dux Saxonum Langrauius, Argentoratum, Francfordium, liberæ ciuitates aliæ fæderatæ pecuniam & copias suppeditabant. Pollicentur in quatuor menses stipendiorum vadimonia, quæ Cal. Septembris intelligantur. concessa est illa prouincia regulo Clausdestucatio, ut sexdecim cohortes peditum, & tria millia equitum colligeret Filius Ducis Vefsonum colligit duo millia equitum. ab alijs tribunis ad oppidum Carpenam collecta sunt duo equitum, tria peditum millia. multis alijs in locis Germaniæ ingentes copiæ colligebantur, cum neque ex his solis partibus malum Albano immineret, sed etiam è Britannia, cum etiam inde subsidia Nansiensibus copijs pararetur. Nā quæ p;fugerāt illuc è Belgio collegerāt tria millia peditū, suggerūt pecuniā in stipēdia, qui bona ecclesiastica ibi possiderēt. arma coempta sunt, & sex tormenta bellica. conducta sunt quinque Britannica nauigia, quibus copiæ traicerentur in fines Bufaterorum. cum his accedūt circiter octoginta nobiles Britanni. at Hispanus orator cognitis his motibus bellicorum apparatus in insula, accedit ad reginam. docet inter conditiones pacis hanc etiam contineri, ne armatos externos ex insula aduersus Philippum Regem exire pateretur. fit edictum nequis armatus exeat. fit vanum edictum, quod arma ante illud paulatim fuerant transuecta. comes etiam Suarzenburgenfis magno studio colligit duo millia peditum & octingentos equites, quibus vires Nansiensis comitis ad augeret. sic Albanus dum per illam seueritatem conatur cæterorum animos deterrere, atque surgen res seditiones breuissimè extinguere, crabrones irritauit, & maius atque atrocius excitat incendium. nam putabat concutiendis facibus seditionum ignem extinctum iri, cum tamen magis irritaretur & succenderetur. nam certe quidē viri nobiles vel impietatis vel perduellionis rei puniēdi sunt etiam grauius, quā vulgus & ignobiles, cum grauius peccent, ut ceteris autores improbitatis, sed tamen id cum moderatione quadam facere conuenit. Quod si in alterutram partem peccandum sit, modo ne sit extremum, præstat per nimiam clementiam, quā per nimiam crudelitatem peccare. sapienter itaque fit à Venetis in impios & seditiosos: non enim prius occidunt, quā obstinatissimos inuenerint, neque tamen necant palam crudelitatem publicè profitentes, ut sit à barbaris, sed clam, quia contenti sunt sceleratos è medio tollere nullis ereptis facultatibus innocenti familie. Neque sanè pontifices istud faciunt Rome, nisi immane aliquod & inusitatum commissum sit facinus ut viuos & paulatim comburant, quo sentiant penas atrociores, cum nimis appareat inhumanum, sed hi vel suspendio puniunt, vel vrunt post suspendium à facultatibus abstinentes. Nam illa atrocitas suppliciorum quanto maior fuerit, tanto vehementius imperitam multitudinem in falsas hæses impellit, at non deterret, commouetque misericordiam, si constantiam impiorum, vel potius insanam pertinaciam inuenerit. Albanus auditis his tot bellicis apparatibus ab oppido Sobloteremo, ubi confederat, castra mouet, Redenumque accedit, quod hostes initio eius belli occupauerant, ibique castra ponit, ac munitionem erigit. Tertia deinde vigilia castrametatur ad casale Raidemum in ripa fluminis, ubi hostes etiam prius confederant. erat ibi pons per amplius, ubi Albanus reliquit cohortem Germanorum quia hostes non possent nisi ea diffugere. res eo denique redacta erat, ut via ad salutem necessariò ferro & virtute esset Nansiensibus copijs aperienda. his ita statutis hostem uersus castra mouet, qui distabat circiter decem milliaria. cupiens Albanus cognoscere quo in statu res essent Nansiensis, mittit Sanctum Abulensem cum triginta sclopettarijs equitibus ad captiuos faciendos, quod neque equitatus posset propius accedere, neque per exploratores quidquam sciretur. redijt cum captiuis Abulensis. Albanus delecto loco ad pugnam præmittit centum sclopettarios equites Sancio & Montero ducibus ad hostem ad minutum prælium prouocandum. iubet Iulianum Romerum sequi cum quincentis sclopettariis, mittit post hos Sancium Londognium cum mille sclopettariis, quos iubet sequi à tergo duo vexilla cataphractorum equitum ducibus Cæsare Gonzaga & Curtio Martinengo. Hispani copiæ iussa sunt consistere, neque discedere iniussa, quibus præerat Consaluuus Bracamontius & Alphonus Villosa. post Hispanas copias sex Germanorum cohortes sunt constitutæ, quas subsequerentur quindecim vexilla Vallonum, & sexcenti equites galeari. Hæ copiæ ita succedebant, quia propter angustias locorum ita iter alicubi vtrinque arctabatur ob cenum, ut nō plures septē a fronte possent procedere. qui primi ad leue certamen profecti sunt, quosdam palantes ac dissipatos procul a castris inueniunt pontes & transitus deuastantes, ne Hispani possent transire. initur leue prælium. Nansienses coguntur intra reparationes se ad tormenta recipere. sic enim Belgæ Nansiensis instructi paratique erant. Habebant à latere fluuium Amasium, a tergo casale, ubi duæ acies peditum confiterant, & magna ala equitum leuiorum. Sarissarum ordo tam egregiè erat armatus, tamque decorè instructa acies, ut omnino appareret formidabilis. sclopettarij prius dissipati prælium instaurant, nouisque subsidijs accedentibus sclopettariorum aciebus strenuè resistunt. Sancius sarissas postulat mittit ad Albanū, quod cū uellet hostes spe uictoria dissipari non obrinetur. cupiebat Albanus illos trahi in frequentiores sclopettarios & instructorum Hispanorum aciem, ac sarissas, quibus cedentibus clam succedebant Germani & vallones & equitatus

Copiæ Nansiensis.

Amasius fl.

Copiæ quæ parabantur in Albanum.

1560
1561

Moderatio suppliciorum conuenit èt in grauioribus malis.

Acierū Nansiensium instructio.

equitatus, quibus omnibus difficillimum videbatur resistere. repetentibus sarissas denuo Juliano & Sancio iubet Albanus Gonzagam & Martinenghum ad casale quoddam peruenire cum suo equitatu, vbi decertatum est, & Felicem cum trecentis sclopettarijs casale ipsum custodire. fossarum aque paulatim interea excrecebant, atque per planitiem spargebantur, quia Nansienles Belgæ ingentem aggerem exciderant, tumque per amplum immiserant, quò Hispanorum castra inundarentur. succreſcebat paulatim aeris perturbatio vt nimbis quidam concretus repente non mediocriter Hispanas copias affligeret. pugnatum est ab Hispanis necessario, tum ne breui in aqua vmbilico tenus cogerentur se defendere, tum etiam ne inutiles fierent paulopost sclopettarij propter pluuiam. Imperat Fernando Toletano filio conuolare ad sollicitandas copias, ipse illuc proficiscitur, vbi expectare statuerat. initum erat prælium ante meridiem circiter duas horas, circiter duas horas à meridie Fernando cum aciebus accessit. sclopettarij qui precefferant ac diu pugnaverant, prospectis auxilijs à tergo non parum confirmati mira strenuitate iuperatis fossis hostium tormenta occupant. Tum prætergressi impetum faciunt in hostes non parum à sclopettarijs & campeſtribus tormētis infestatos. pugnatur fortiter vtrinq; intra munitionem, at Belgæ numero & virtute hostium victi in fugam denique vertuntur. Egregia virtus enituit præcipue horum ducum in eo certamine, Antonij Tolentani, Sancij Abulensis, Gurtij Martinenghi, Cælaris Gonzagæ, Ioannis Paccechi, Fernandi & Roderici Toletanorum. Gonzaga & Martinenghus equitatus tribuni tanto cum impetu fugientes insequuntur, vt multis trucidatis arua vbi que sarissis iacentibus & armis cæſorum corporum proſtratorum tegerentur, neque minor sanè clades ab ipsis Belgis, quàm ab inſequenti equitatu edita est, cum postremi primos impellerent in paludes & in fossas, ita vt suffocarentur celeris fage desiderio. ceciderunt in eo plio circiter septē millia peditū partim ferro trucidatorū, partim suffocatorū in proxima paludibus. Equites mille & quingenti. capti multi, quibus ad vltionem suspensorum Hispanorum capita sunt abscissa. Nansienſis vbi vidit primum suos in fugam verſos, maluit se fortunæ arbitrio & fluij rapacitati, quàm crudelissimo hosti committere, quamobrem partim natans, partim in quodam lintrese ad Empedenum oppidum recepit, quò multæ reliquæ conuenerant. capta sunt ab Albano in eo prælio sexdecim bellica tormenta, viginti vexilla hostium, quatuor in fluum sunt deiecta ne venirent in manus Hispanorum. multa capta sunt impedimenta & argentum & pecunia, & magnus equorum numerus & ad decem millia pecudum, & arma omnia hostiam, quæ abiecta fuerant, quo fierent ad fugam expeditores. nam post illam victoriam Albanus agrum Empedemi populabundus excurrerat. abstinuit ab oppugnatione propter anni tempus cum iam iniret mensis sextilis, tum ne magis etiam irritaret animos Germanorum ad accelerandos apparatus. post enim victoriam & prædationem agri copias ad urbem Gueningam contraxit. Interea res Gallica, quæ viſa fuerat aliquantum à superioribus molestijs respirasse, cepit denuo sentire noua semina perturbationum, quoniam iussi fuerant principes Condeanę factionis esse in promptu cum armis, quia nullus propè erat locus qui eius religionis homines non abhominaretur, cum etiam cædes in Vgonottos & Lutetia & alibi frequentes committerentur. delatum est præterea ad Condeum sibi parari insidias, & Amiras palam profitebatur nisi seruari inuiolata, quæ promissa fuissent à Rege, se copias denuo ad euerſionem Gallia euocaturum. at rex quoniam & horum animos parum esse quietos cognoceret, cum etiam Andelottus cum ducētis equitibus in Armoricam penetrasset per quandam simulationem hæreditatis vxoria, & intelligeret in Pictonibus siue Poitri magnæ esse copiam Vgonottorum, non satis tranquillo erat animo. idcirco vbi Madritum, id palatium est tria milliaria distans à Lutetia, animi recreandi gratia concessisset, iubet fossas circum excuari, cum fierent assidue excubiæ. Iubet igitur regulum Martigæ tribunum in suam præfecturam Armoricæ proficisci cum magno numero equitum ac peditum, quare portus Santonum per eam suspitione munitur. restitutum erat iam Dorlanum & Arecomici in Gallia Narbonensi, atque cum Condæus in Sequanos cum magna manu ducum ac militum suorum se recepisset, muniebat Noior suum castellum. hic conquestus est de Rege per literas, quod conciones suorum Lugduni essent vetitæ, quòd Vgonotti per edictum domi tuto esse non possent, quod non animaduertum esset in eos, qui Vgonottos trucidassent post pacem. cum igitur pœniteret loca capta restituisse, & Darlanum in primis in Vermanduis, collegit paulatim duo millia peditū, & quingentos, & quadringentos equites qui putabantur, Dorlanum esse capturi sed cum dicerentur copiarum catholicorū parari, intra Normaniæ fines in oppidum Sancti Valerij apud Diepam ad oceanum se recipiunt. At uerò Cossæus regulus collectis quatuor millibus peditum hostium Vgonottorum, illuc profectus illos obsidet. ea re cognita missus est a Rege Brisfacius ad alias vires colligendas, adiuuandumque Cossæum ad illam expugnationem. oppidani veriti ne regijs viribus non possent resistere portā aperiuunt, seque regiæ clementiæ committunt, quia Condæus nullos apparatus bellicos fecisset. sed neque Cossæus neque Brisfacius milites coercere possunt, quominus plurimi trucidarentur, captis primarijs ducibus. at Condæus tamen hæc quæ fierent in suos Vgonottos, cum captiuis ducibus abscissa fuissent capita, intellegebat, tamen visus est conuolare, atque odium in magis opportunum tempus dissimulare. clam copias apparatusque bellicos procurat, cum Noiore morans animi sui nullum daret indicium, sed cum insidias Tauanensis regulo structæ fuissent, sequiturum præfecto ac deuitatæ, ille collegit copias ad Noior obsidendum. Condæus antequam obsideretur exijt per noctem, literasque misit in Germaniam ad conuocanda auxilia. iussi sunt ex vniuersa Gallia Vgonotti ad eum conuenire. primi autem fuerunt prouinciæ incolæ, qui multis collectis viribus proxima loca inuadunt. Rex quia cuperet portum Santonum occupare duos tribunos Villenillum scilicet & Roccafocium mittit, qui cum prædijs ingrederentur. sed cum inessent tria millia militum Vgonottorum, & populus suæ sententia

Nansienſum
copiarū clades.

Numerus cæſorum & spolia.

sententia tenuissimus, neminem admittere voluerunt, cum dicerent se satis posse sine alijs prædijs vrbe Regi seruare. at Condæus cum Amirate his nouis tumultibus Gallicis auditis cum mille & quingentis peditibus & septingentis equitibus. vxores & filios in portum Santonum deducunt, vt inde quedā bellica tormenta caperent, & vires cum Vgonottis coniungerent, qui è Prouincia, Allobrogibus, Gallia Narbonensi & vndiq; conueniebant, quia censerent pacem non seruari. rex antequam externa auxilia illis accederent, atq; vires coniungerentur colligit & ipse copias, vocat ad stipendia quatuor millia Heluetiorum, tria equitum, multasque Gallorū cohortes. multis etiam in locis Germaniæ arma parabantur, quæ postea conuerterentur in Galliam. interea Vgonotti, qui conuenerant in Allobroges, Prouinciā, Narbonensem Galliam iussu Condæi, ad duodecim millia decreuerant Auenione potiri cum iam Piles oppidum cepissent ad viginti milliaria distans ab Auenione vel per primum bellum, horum consilium faciebat parui cardinalis Artomicus, cum & ipse firma haberet præſidia, & sciret eos non habere tormenta. at Condæus & Amiras copias & conuincitum vndiq; parant, missaq; pecunia in Germaniam Casmiro in stipendia militum literas ad Aurantium scribunt, quibus illum in Galliam ad coniungendas copias inuitabāt quod deuictis hostibus parem gratiam illi erat relaturus, qui facile id se facturū permisit. Albanus ijs rumoribus auditis scribit ad Gallum Regem se ita facturum ne Aurantius fluuios posset trajicere in Galliam, atq; copias etiam obtulit. in Germania vero maxima semina perturbationum excitabatur, nisi Cæsari prudentia illa statim oppressisset, quia Hispani Treuiros esse sub ditione Lucemburgi existimantes eius vrbes auxilijs se vsuros censebant, cui rei populus facile assentiebatur odio Archiepiscopi. at Archiepiscopus cum de ditione ad huc contendere, ratus iniuriam non esse ferendam, quòd illum populus eiecisset magnū armatorum numerum colligit, quo illos ad obedientiam compelleret, cum & ipse & alij Electores significassent Albano se pro viribus in antiqua possessione velle persistere. Cæsar vrque videret quantarum calamitatum initia confurgerent, decreuit ipse rem iudicare, atq; iudicio ad illum communi consensu delato soluta obsidione arma deponuntur. interea Condæus & Amiras conuincuntur per legationes apud Ducem Allobrogum, quod promissæ pacis conditiones per iniurias consultorum Regis non seruari rentur, cum illi, qui profiterentur se amare Regem, nihil minus facerent, cum omnes acerrimis odijs persequerentur per simulationem desiderij quietis Gallicæ, quæ inq; essent in regio sanguine. quod si illi exteri ex aula eijcerentur, mira rerum omnium tranquillitas erat securura. multæ aliarum lamentationes aduersus consiliarios Regis adolescentis additæ sunt, quibus dicebāt coactos fuisse Vgonottos arma denuo sumpsisse. Dux nihil indignum regio sanguine se putare inquit Condæum esse facturum, quia multo maior esset eius, quam cuiusvis Galli error. neq; se posse credere Amiram fore immemorem beneficiorum à Gallis regibus acceptorum, atque ita dimissæ sunt legationes. Philippus item rex literas scripsit ad principes ferè omnes Germanorum, præter comitem palatiō, quibus eos hortabatur ne auxilia suis rebellibus subministrarent. At rex Gallus quia videret quanta incēdia bellorum denuo exarderent, vbi decreuisset Parisijs supplicationes cum solenni pompa, Deumque precatus esset pro tranquillitate patriæ, conuenerunt in sacellum augustioris templi omnes magistratus & anastites ciuitatis, exempteq; sunt res sacræ & sanctorū corpora. Dionysij, Rustici, Eleutherij, & Diuæ Genuensis, quæ per solennes pompas exportatæ sunt: atque omnes sacerdotes capite detecto & nudis pedibus processerunt. vbi res in sacellum rediissent, rex, & fratres, & mater, & equites in genua ante sacra proeiderunt. rex sceptrum & diadema habuit dum preces persolueretur, deinde sceptrum & diadema superposuit sanctis corporibus, regni salutem illis commendans. vtuntur plerumque illo ritu Reges vbi ipsi cum exercitu ad bellum sunt exituri. post missa sunt decē & octo bellica tormenta Genebum, vbi copie colligebantur cum multis carris globis ferreis & puluere tormentario onustis, quò paulopost accessit & Dux Andienſis. habebat stat ionem Condæus ad portū Sātonū cum quatuor peditū & totidē equitū millibus, cum quo erat regina & Princeps, Catabrorū, cum iā Xaintes cepisset, & Diui Ioannis Angeli oppidum, & alia nonnulla castella finitima. nec procul ab his Mompenserius, Martiga, Brisfacius castra posuerant cum non multo minoribus copiis opportunitatem pugna aucupantes: cum essent etiam in Vermanduis Mauiglier, & Giuhis & alii tribuni Vgonottorum cum duobus millibus peditum, ac mille equitibus, cum etiam decem millia armatorum expectarentur ex Allobrogibus & Prouincia cum Amirante.

LIBRI DECIMI NONI FINIS.

Na NAT ALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS.

Bellū propè
necessariū,
& laudabile
iustè suscep.

Arabiz Pe-
treæ bellū.

I Verè pro gloria, vt pleriq; profitentur, quæ certè nulla esse potest sine vir-
tute, dimicaretur ab imperatoribus, regibus, principibus hominibus, vel pro
acceptarum iniuriarum castigatione tantum, neq; auaritia & dominandi li-
bido potius per simulationem iniuriarū, quàm vlla equitas, impelleret prin-
cipes ad arma exteris nationibus hostiliter importanda, felicissimæ profectō
essent illæ ciuitates, quæ potentissimorum regum imperio parerent. Nā cū
bellum propè necessarium sit propter nequitiam hominū cōstendēdis ciuita-
tibus, quæ legum patrocinio ab impuris & nefarijs latronibus satis tutæ esse
non possunt, patet bellum legitime susceptum sacrum esse munus, & maxi-
mè laudabile, cuius vis omnis constituta est in subleuandis iniquè oppressis,
in tuenda equitate, in defendendis legibus, in seruanda religione, liberanda misella turba & in-
nocente ab impurismanibus consccleratorū & crudeliū latronum, in tuendis prouincijs, repellēdis
iniquis cēdibus, arcendis fēdis ruinis & populacionibus. At si pro rapinis, auaritia, diripiendis facul-
tatibus miserorū & innocētū populorū certetur, quis nō intelligat tam fēdi cōsiliij ministros & adiu-
tores rectius publicos latrones, quàm milites posse appellari? nam profectō cælis flagitiorū iniuria
rūq; autoribus & defensoribus iniquitatis, abstinedū est à reliqua turba pupillorū imbecilla & femi-
narū, quæ neq; particeps est, neq; esse potest vilius sceleris, neq; prorsus agrestes iure trahendi sunt
in seruitutē & abiecti homines expertes prauorū cōsiliorū. Hoc tātū crudelitatis q̄ exerceat, eiusq;
causā prodeat in castra, iure potest is se potius fēdissimo carnificis nomine, quàm glorioso militis
insignire, cū omnis militaris ratio & disciplina equitatem & defensionem iustitiæ respiciat, tãquam
inqua consistat omnis quies & humana felicitas. Hoc sibi si proponerent Reges, contenti essent
post victoriam suis finibus, neque victas regiones suis adijcerent, curarentq; vt ante bellum equi-
tas suæ expostulationis omnib. pateret, cum nihil iustū sit turpe, quo reliquæ nationes detererentur
ab huiusmodi iniurijs, scireturq; à quib. violata sint fēdera & sanctiones pactionū, cū sola sit equi-
tas quæ laudabilē, quæ honorificā, quæ gloriosam faciat victoriā. At quoniā plerūq; pugnatur vtrin-
que pro auaritia, proq; imperio alterius occupando, perraro bellorū causā a quibusdā perpēdūtur,
quas principes diuulgari etiā grauius ferunt, ac soli bellorū euētus spectātur, putāturq; honorifici
quicūq; feliciter euenerint, ac parua ratio habetur vel æquitatis vel rectè susceptorū consiliorū, sed
vt ad institutū redeamus, Albanus missis legationibus gratulatū, ad quos lētitia peruenire censebat
etā iusta victoria, cū statuisset Edemū solo adæquare, q̄ eò cōuenirēt qui regionē hostiliter inuade-
bāt & deuasabāt populationib. partē copiarū illuc miserat. verūtū re ifecta discedit, cū oppidū expu-
gnare nō potuisset. At ī ea parte Arabiæ, q̄ Damascenę regioni cōtermina est ī Syria, adiacetq; Liba-
no mōti, quā Petreā Arabiā vocāt, & in finib. Iudeæ, Arabes imperiū Turcarū agrè ferētes sollicitati
bus p̄sertim quibusdā principib. eius nationis, ab imperio Turcarū deficiūt, circiter duos de viginti Sā-
zacchos p̄ligāt. vniuersa Arabia q̄ est inter mare Erythreū, ac sinū Persicū desciscit, q̄ regio fertilissi-
ma est, & cōtinet circiter mille & trecēta milliaria, cuius latitudo in cētum millia passuū extēditur.
Purpurato Damasci p̄fecto dies dicta est, quā parū diligēs in tantis rebus fuisse videretur, quia bellicos
appartus, quos oportebat, non fecisset, cum tantæ multitudinis viribus se non posse resistere cense-
ret, Byzantium ad Imperatoriam portam. Vbi ad statutum tempus non apparuisset, missus est
nuntius à Selimo cum imperatorio mandato, qui eum suffocaret. Est enim tanta illarum natio-
num erga Imperatorem obseruantia, vt cum illi placuerit vel vltro morti sese offerant, neque de-
trectent,

trectent, cuius metus vel naturam superat. at purpuratus vbi factus esset certior de mandato Selimi,
ratus minime expectandum esse exitum tragediæ, sed prius è theatro diffugiendum, collectis om-
nibus, quæ habebat, impedimentis ac rebus preciosis cum duobus millibus & quingentis equi-
tibus præter omnium reliquorum Turcarum consuetudinem atque expectationem in castra Ara-
bum transfugit, cum vxorem Arabem duxisset. In castra hostium itaque profectus cum summo im-
perio rei militaris præficitur rebus bellicis omnibus. Selimus & purpurati audaciam inuistatā, qui
ausus esset effugere, & temeritatē populotū, qui ausi essent deficere à tam potenti principe, mirifice
indignatione succenditur, quamobrem continuò præficit cum summo imperio rerum bellicarum
ad illam expeditionem Ottomanum purpuratum Memphiticum, qui collectis statim duodecim
millibus equitum iter capit Geneenam versus ad illud regnum recuperandum. sed enim cum nun-
tium esset Arabes multa millia armatorum collegissæ, concordique animo totius Prouinciæ illud
bellū ab Arabibus susceptum fuisse, neq; posse tam facile tantas populorū vires deleri, cū nō parus
esset tumultus, veritus ne suarum copiarum saluti parum prospexisse videretur, si tantis bellorū flu-
ctibus cum tam paruis viribus se immiscuisset, ac intrusisset, desistit ab incepto, atq; de omnib. rebus
quo in statu essent, diligenter perscribit ad Selimum. Quippe cum bellum gerendum esset aduersus
populos non imbelles, sed feroces, bellicosissimos, & maximè Turcis infentos Alanos scilicet & Ma-
maluchos, qui eò grauius ferentes imperiū Turcarū se post mortem Sultani recepissent. Seli mus
vbi intelligit maioribus apparatibus bellicis opus esse ad Arabicam illam expeditōnem, iubet pur-
puratum oppida in finibus magna diligentia munire, & ad illud negotium interim conuincere. nam
Selimus grauioribus curis distrahebatur, reuocabaturq; ab ea animi sollicitudine & expeditione su-
scienda maioribus rebus instantibus; grauius enim infestabat ea clades, quam ad Tanaim fluuium
nuper acceperat. Est Tanais fluuius amplissimus Sarmatarū, qui ortus è montib. Riphejs per Sar-
matiam Europæ decurrens in fluuium propè Volgam vocatum conuertitur. Mox vbi p̄nituit iti-
neris in meridiem quasi in brachij flexi formam à Volgæ commercio conuertitur reflexus in Meoti-
dem paludem. Rha siue Volga rursus fluuius ortus in amplissima Hamaxobiorum planitie, pari
ratione ad ipsum Tanaim reflectitur, ita vt inter hos duos fluuios sinus angustus relinquitur ab
vtriusque fluminibus communi cōsilio & recessu circiter quatuor milliariorū, vel paulo amplior.
cum verò ille flexus sit ad oppidum vsq; Cassanum, mox in mare Hyrcanum ab ipso Tanai Rha se-
cedit per Sarmatarum Asiaticorum regionem defluens & in mare Caspium siue Hyrcanum ingre-
ditur. Dicti sunt eius regionis populi Hamaxobij, ac vulgo Tartari appellati, quia nullis vteren-
tur domibus, sed plaustra corijs tecta haberēt pro domibus, in quibus degerent, vnde etiam nomen
duxerunt, cum Greci Hamaxam plaustrum vocarent, & Bium vitam. Selimus ratus fieri pos-
se vt nauigia & classes, quæ per Tanaim è Mæotide egressa nauigarent in mare Caspium secundo
Rha flumine facile deferrentur, statuit illum angustum sinum terræ atque spatium inter duorum
fluuiorū recessus ac flexus rescindere, quo viam aperiret huic nauigationi ad mercimonia, vt aie-
bat, quare mittit eo quadraginta millia operarum cum multis millibus equitum custodibus, qui
& ipsi dicebantur accedere ad quadraginta millia. illa re audita Dux Magnus Moschouitarum
summa celeritate colligit octoginta millia equitum Sarmatarum. mittit ad hos trucidandos, qui
repente circumuentos inuadunt, & ad vnum trucidant. sic susceptum negotium à Selimo frustra ac-
cepta etiam magna clade relinquitur. illa strage rerardatus est Selimus ab infestandis Arabibus,
quia nesciretur adhuc quò tenderent consilia Sarmatarum Asiaticorum. Per istud fere tempus Hi-
spaniarum regina cum per quædam medicamenta & balnea naturæ purgationes sitisset paulopost
grauida, sed malignis humoribus retentis, naturæ concessit, cum maximo rotius Hispaniæ & Galliæ
mæore propter eximia animi ornamenta, fuit enim regina singularis bonitatis. cæterum Condeus
vel q̄ ita sibi esset clam delatum, vel quòd re ipsa conperisset, palam cepit profiteri se arma sumptis-
se aduersus cardinalem Lotharingiæ, qui sibi insidias per Tauanensem regulum struxisset, vt è me-
dio tolleret. quod factum fuisset cardinalis consilio, at non regia volūrate, quare se excusat apud Re-
gē per nuntium quòd arma inuitus resumpisset ad sui ipsius defensionem, & ne reformatę religionis
homines tam nefariè tractarentur; profitebaturque per scripta sese hoc facere sine pacificationis
præiudicio, neq; bellum ad offendendum erat gesturus, neq; aduersus Regem, sed vt à card. Lotha-
ringiæ se defenderet acerrimo inimico, euersore & deuasatore eius regni. se declarare inquit quòd
omnes qui aduersus ipsum arma sumerent, censeret esse milites cardinalis, at non Regis. neq; putā-
dos esse aduersarios Regis, qui minus parerent edictis cardinalis, quæ nomine regio promulgaban-
tur, cum re ipsa essent cardinalis. deinde scripsit ad Casmirū in Germaniam vt quatuor millia Rai-
trorū denuo colligerentur, & ad Aurantiū. Odus item Sciatilioneus quòd audirentur tot copiarū re-
g.æ vndiq; Genebū conuenire, traiecit in Britaniā ad auxilia reginæ conuocanda, quæ credita est sti-
pēdia in Germaniā misisse Volphægo Dupontio Duci ad colligenda sex equitū, quinq; peditū mil-
lia, sollicitasse Aurantium missa pecunia ad illā expeditionē, misissetq; cōmeatū & apparatus belli-
cos ad portum Sanronicum. aucta sunt Condeana castra principis Cantabrorū aduentu octingētis
equitibus, & trib. millib. peditū, quibus viribus auctus exit in apertū, Niortūq; & Mauanū loca nō
aspernandę dignitatis occupat. Interea Vgonotti iam Rhodanū traiecerant vt castra coniungerent,
qui accedebant ad octo millia peditū, & multæ equitū turmæ. At Vgonotti Veromandui, cum sibi
non viderentur tutò posse per transire in castra Condeana, decreuerunt Aurantiū expectare, qui di-
cebatur breui esse venturus, quare interim stationem habent apud Sedanum. at Condeus paulo
post è Pictonibus contendit Aginnum versus vt comprehenderet Monluchium, qui cum multis
copijs transitū impediturus Moanum contendeat. at in itinere Aginnum vrbeū amplam

Purpuratus
Damasci trās
fugit ad Ara-
bes.

Ottomanus
summus im-
perator Ara-
biæ expē-
ditionis.

Alani & Ma-
maluchi fe-
roces popu-
li.

Tanais de-
scriptio.

Rha fluuius.

Hamaxobij
unde dicti.

Insignis Tur-
carum cla-
des ad Vol-
gā fl.

Aginnum ca-
ptum.

& opulentiam capit per deditioem, vbi aliquandiu illa verberationem & vim Vgonottorū sustinuit. Aurantius cum ad ripam Mosæ peruenisset fluuium traiecturus diu obstitit Albanus, sed denique per noctem repente traiecit. atq; dū Albanus Auratianas copias sequitur, Mompenfius quoniam cognouisset. Mouansum Vgonottorum Prouinciæ & Veromanduorum ducem ad Condæna castra properare cum octo millibus peditum & mille & quingentis equitibus, habitis comitijs cū suis ducibus decreuit obuiam procedere cum Martiga & Brisacio, eorumque copijs. iam enim prægressi fuerant Monluchiū. qui studebat transitus occludere. inuenit hos castrametatos esse apud abbatiam Gianfalladam, qui locus erat montosus & difficilis equitatu, quare missi sunt per noctem Brisacius & Philippus strozza cum expedito peditatu ad transitus occupandos. initum est leue certamen cum Mompenfius esset in planitie cum peditatu & equitatu in acie tãquam prælium inurus, nisi hostis recuisset. sed cum nemo apparuisset Mompenfius erat copias retracturus, cum videt hostes super colle in acie instructos tanquam signa collaturos. at Mompenfius, re cū ducibus communicata decernit omnino pugnare. motis itaque castris Prouinciales vt imperiti rei bellicæ animo conciderent, cum duces animo essent intrepido, magnaue alacritate ante acies milites ad pugnam acuerent. sed exercitus qui constabat è popularibus & imperitis rerum militariū vel cōtra nitētibus ducibus cōtinuo in fugā vertuntur. Duces tamen singulari virtute aduersus catholicos pugnauerunt, tñ necesse fuit demū cedere potentiore fortunæ multis acceptis vulneribus. capta sunt viginti & quinque vexilla peditū, quæ missa sunt ad Regē, cū circiter duo millia cecidissent, & viginti cēturiones. capta sunt quatuor millia. è catholicis pauci sunt desiderati. seruati sunt pleriq; noctis beneficio, & alperitate regionis, & longo labore defessi equitatus. Hęc victoria non parum animos catholicorū recreauit, quoniā si vires q̄ vndiq; aduocabatur Cōdæo accessissent, apparebat certissimū exitū illi regno imminere. idcirco rex ne in suū regnū externa auxilia penetraret, iubet Ducē Neomagē sem in regione Lugdunēsi tot milites colligere, vt cū p̄sentib. ad decē millia accedat. Cōdæus cognita suorū clade cū oppidū Biturigū nō procul à Budigala obsideret, soluta repēte obsidione magno studio cū omni egratu & duobus lectissimorū peditū millibus Auguloritū versus cōtēdit: atq; ad pōtē supra fluuiū Viēnā profectus putabatur in Sequanos trāsiturus, quare rex oēs pōtes rescindi iubet, & lintres ne trāsitus hosti cōcederetur. Cōdæus cognitis regijs apparatib. cū Andienis accederet & Mompenfius, & iā collecta essent duo millia eq̄rū & decē peditū in Gallia Lugdunēsi, & Heluetij multi cōuenirēt, & mille pedites p̄terea essēt Lugduni cū quibusdā turmis cataphractorū eq̄tū, ad portū Sātonū se recipit. Neq; Britānia quidē cōsimilibus seditionibus caruit per idē tps, cū in ea parte insulæ, q̄ magis vergit ad septentrionē apud fines Scotiæ ad tria millia hominū repēte arma sumplerint, qui palā profitebatur se velle antiquā religionē catholicā reuocari, qui cruce sibi ad pectora affuerat. vix autē res p̄ dexteritatē & autoritatē Iacobi Stuardi cōsopita est datis vadimonijs, q̄ nō amplius capiēt arma tumultuaria. Istud ipsum factū est alibi à primarijs quibusdā ducib. eius regni propter ambitionē, q̄ dignitates, & magistratus regni, & honores ad inferiores homines deferretur, sed & hi reginæ prudētia tumultus sunt cōsopiti. at inter Daniæ Sueuicq; Reges post diuturna dissidia pax deniq; cōposita est cū magna subditorū populorū lætitia. pacis cōditiones fuerūt. 1. Vt sempiterna obliuione odia antiquaq; similtates vtrinq; obruerētur ita, vt semp pax & beneuolētia intercederet. 2. Ne rex Sueuorū aut successores insignia Daniæ vel Noruegiæ gestaret, sed ambo tria diademata sine alterius p̄iudicio gestaret. 3. Vt Rex Sueuorū se abdicaret ab omnibus iuribus, q̄ se habere cēseret in Noruegia, Hollādia, Siena, Gotlādia, Belchinea regionibus, cū se cōtra abdicaret Daniæ rex à iurib. Hetrichij & Marchiæ, & Esclurghi. 4. Vt restituerētur vtrinq; bellica tormēta in bello capta, & vrbes, castella, munitiones occupatę, quod fieret ad certū tempus. 5. Vt intelligantur inclusi in hac pace ex Daniæ Regis parte Cæsar, elector Saxonie, Duces H o lsfairēsis, Iulius Branfuiensis, Guelimus Lutemburensis, Dux Vrichi, Mechelburgi & Curlandie, & vrbs Subech. ex parte Regis Sueuorum Cæsar, Poloniæ rex, Elector Sennonū, Duces Pomeraniæ, Palatinus Georgius Hāfius, Marchio Badene, Erardus Comes ostfrieslandiæ. q̄ pax vniuersæ Germaniæ accidit gratissima. interea Condæus cum validiores vires collegisset iam non magnopere formidare regias videbatur, quamuis iam magnæ erant collectæ: & Dupontius cū laboraretur in castris inopia stipendiorū iam segnius procedebat, quam opus erat Vgonottis, quare creditum est reginam Britanniæ nulla his auxilia suppeditare aduersus regem, sicuti legationibus eō missis promiserat. At Condæus qui omnem spem suorum consiliorum in auxilijs Dupontij reposuerat, cum regiæ copiæ in Sequanis & alibi possent esse impedimento, decernit prouiribus cum omnibus copijs quotquot posset omni celeritate in Sequanos penetrare, nequid detrimētū ijs copijs accideret, quare omnia sua consilia subuertentur. sed quoniam propter Andienis viciniam non poterat peditatum commode adducere, decernit cum equitatu illud facere. decernit igitur cum tribus millibus equitum & totidē sclopētarijs à tergo expeditis sine impedimentis eō penetrare, reliquo peditatu trāsmissis ad portum Santonum. at Andienis cognito eius consilio curauit quouis modo illum impedire, atq; cū rerum multarū in opia & commeatus & rei pecuniariæ in castris Condæanis laboraretur, Condæus multis artibus conabatur animos suorū delinire, & ad sp̄ rerū futurarū erigere. at vero cū aucta fuisset castra Andienis duobus millibus & quingētis raitris, verebatur Cōdæus sibi trāsitū in Sequanos impediri. Per istud ferē tps, quo illa agebatur ad Rhā fluuiū, & in sinibus Arabiæ, Veneta resp. cepit p̄sentē requedā initia barbaricæ perfidię paulatim, quæ felicissima per patrū prudentiam esse videbatur, cū diurnam tranquillitatem obtinuisset, neque per triginta & amplius annos vllōs bellorum motus perferisset. Nam non solum rumor inualecebat quotannis, vbi classis Byzantii instruebatur, Cyprum Venetis extorquendam esse; quare patres perpetuis sumptibus affligebantur instruendā

classis,

classis, & colligendarum copiarum, verum etiam non parum vexabantur curis, quod intelligerent purpuratorum quoq; animos ad illam expeditionem aspirare. nam ingentes apparatus hoc anno etiam facere coacti fuerant Cypro timentes, quod purpurati eius insulæ occupandæ cupidi occulto apparebant confirmabatur vel alliciebatur porius purpuratorum spes crudelitate & impudentia Cyprorum quorundam nobilium, qui ad crudelissimæ tyrannidis modum eius insulæ homines tractabant, cum scirent Turcæ & iam sæpe experti essent, nihil tantopere conferre ad facilitatem capiendū regnorum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò esse ibi necessario, vbi pro legibus avaritia, iniquitas, crudelitas dominetur. Nam tam oppressi tenebantur à nobilibus Cypris infimæ conditionis homines, qui Parici ab ijs vocabantur, vt tanquam iumentorum, matrimonia, & educationes filiorum, & cætera omnia munia priuatorum pro nobilium nutu & arbitrio facere cogentur, nihilq; esset miscellę turbæ proprium: quippe qui neq; facultatū, neq; libertatis, vel vitæ, vel honoris filiarum vel propinquarum essent arbitri. Petierunt Parici à Venetis magistratibus vt manumitterentur, petitionisq; rationes addebāt, quod nimis iniquum, quàm principum & primariorum, & omnino aduertiūrorum dissidia & rixas & contentiones; has verò

vel munitiones prævalida omnino regna imperiaque defendunt, sed concordia populorum, & subditorum benevolentia, & vnanimis omnium ad mutuam defensionem conspiratio. Oportebat sanè Paricis donari libertatem, quo meliori conditione in patria essent, quam captiui apud hostes, vt haberent aliquid cur pugnarent. Sed cum non minus domi, quam foris vt essent oppressi contingeret, quid opus erat illa pugna, cuius omnino præmium vtrunque esset captiuitas? erat præterea timendum Cypriis ne totidem hostes haberent in insula & intra mania, cum essent circiter quinquaginta millia Paricorum, qui poterant cum Turcis conspirare atque ab ijs consequi vt pro victoria manumitterentur. sed tamen imbelles genus hominum crediti sunt omnes cyprij, vtpote quorum insula nulli Deo bellicolo, sed voluptaria Veneri fuit consecrata. Hi ergo inter se consultant quibus rationibus fieri posset vt aduersus repentinos conatus Turcarum essent tuti, neque pecudum more captiui sine vlla defensione in seruitutem traherentur. Istud periculosum videbatur, quia nullæ munitiones essent in insula, quibus protegerentur siquid aduersi accidisset, quove possent confugere præter Salaminam siue Famagustam, quæ tamen nimis esset longinqua vt in extrema parte insulæ, & in angulo totius regni, cuius parua esset vtilitas insulanis. querebantur vicissim se obiectos esse immanitati barbarorum avaritiæque hostili, atque cupiebant vt aliquas munitiones Veneti excitandas curarent in insula, quibus tuti redderentur ab hostium incursionibus siquæ fierent. Veneti qui pluribus rationibus clam persenserant Turcas ad illam insulam occupandam aspirare, viros rerum bellicarum cognitione præstantes & munitionum præcipuè excitandarum mittunt, qui loca ad muniendum explorarent. Ceronia aliis visa est munienda quibusdã aliis tamen visa est inhabilis, quæ muniretur, q̄ esset exclusa ab vniuersa reliqua parte insulæ, si hostis eos transitus occupasset qui paucissimi sunt ac difficillimi in montibus. sic paruo hostium labore illa munitio poterat effici insulæ inutilis. non enim eriguntur munitiones vt illud spatium tantum terræ, quod intra ambitum munitionum continetur, possideatur, sed vt per munitiones etiam territorium; quod nisi obtineatur, frustra fiet ille sumptus excitandarum munitionum, & alendorum præsidiorum. Nam sola munitio nulla vel satis apta vectigalia in stipendia nedum annonam suppeditat sine agro, sic ager debet cum munitione coniutare ad mutuam defensionem, & cum agro munitio. Huc accedit quod latera & propugnacula cuiusque oppidi tunc optimè instituta sunt, cum in vno corpore constiterint, idque tam accuratè vt neque omnino impediti, neque excludi possint quominus opem ferant ciuitati, aut hostem offendant, cuiusce rei causâ instituta sunt, sic munitiones, quæ propugnacula sunt vnus corporis regionis, optimè tunc sunt institutæ, cum minimum comodi hosti concesserint vt excludantur, separenturque a reliquo corpore, & a regione disungantur; vt si non expelli & trucidari, saltem infestari hostis possit. sic igitur Ceronia, tanquam brachium sine corpore, & oppidum sine agro propter angustias montium effici poterat, & a reliquo corpore insulæ separari. Huc accedebat quod aer Ceroniæ optimus & saluberrimus est, vbi possunt obsidentes esse tanquam in amenissimis viridariis, vbi suppeteret lignorum, aquarum, & rerum omnium necessariarum copia. per hyemem litora sunt periculosa nauibus ad ferendos bellicos apparatus vt in septentrionem conuersa, quod innætēs antiqui Ciliciæ angustias vocarunt. sic in excitandis munitionibus debent hostiũ incommoda, & commoda locorum perpendi, cum multi sint omnino errores, qui nisi multo ante propiciantur & euertantur, omnino non faciunt tutas ciuitates aut oppida. hic error Senam subiugauit, quia eius ciuitatis conditores visi sunt curasse illud tantum vt in loco tuto ædificarent super collibus, at parum fuerunt solliciti de commoditate importandi comæatus. Alij aquarum commoda & abundantiam spectarunt, at non viderunt imminentium montium pericula, è quibus propinquis vrbibus imminet ruina, vt est Vincentia, cum tamen omnia diligenter sint antequam iaciantur fundamenta circumspecta. Ceronia igitur his rationibus ab omni muniendi cogitatione secludebatur à quibusdã, sed tamen quod alij hæc ipsa ad commoda munitionum requirit dicebant, decretum fuit vt muniatur. at Salinæ, quæ ciuitas est vbi fuit Citium, cuius etiam nunc quadam vestigia ostendunt, visæ sunt quibusdam habiliores ad hoc negotium, quippe quod eò naues commodius ob profunditatem aquarum possint appellere. ibi si paulo profundius excaueretur, dulcium aquarum putei inueniuntur, quæ res tutum locum reddunt a cuniculis. ibi cum quidam sint colles, visum esbarcem erigi posse, quæ cum vrbe coniungeretur, ac partem propugnaculorum admitteret. Habet vrbs, Salinarum alueum quendam portus, qui si excaueretur denuo, portus posset effici tutissimus. Illud autem vile futurum videbatur, cum ciuitas habeat duos lacus, alterum in quem torrentes quidam per hyemem intrant, & ob naturam terræ per estatè in candidissimūq; durissimūq; salem congelatiur. cuius lacus ambitus amplectitur circiter duodecim millia passuum. alterum, vbi fit sal crassior, dicunt habere ambitum duorum milliariorum. Paphum præterea, Amatunta, alias quædam vrbes Cyprias multa visa sunt munire impeditia, quare muniendæ Paphi arbitrium, relictum est præfectis & peritis. cum Cyprus habeat duodecim vrbes, pagos autem circiter mille, & multa castella. est enim Cyprus insula peranpla, quippe quæ habeat longitudinem ducentorum & quinquaginta miliariorum, latitudo tamen amplior extenditur ac dilatatur in sexaginta & quinque, ambitus vniuersus quingenta & quinquaginta continet miliaria. Distat a Cilicia, quam respicit ad septentrionem sexaginta millibus passuum. ab oriente Syriam respicit distantem circiter centum miliaria. ad meridiem habet Ægyptum & Alexandriam distantem ad trecenta miliaria, quanto spatio distat ab altera parte a Rhodo insula. Sita est autem in ea regione vt polus illi extollatur triginta & quinque gradus supra horizontem, estque optimorum vinorum mater, vbi nascitur etiam saccharum, atque omnia quæ ibi feruntur, felicissime proueniunt propter terræ fertilitatem

Cõcordia firmissimū propugnaculū regnorum.

Paricorū numerus.

da n qz us

ins

Quæ sint per pēdēda i excitandis munitionibus.

Ceronia quare visā nō sit munienda.

Senæ extructæ error cā captiuitatis.

Vincentiæ error.

Salinæ aptè muniti possunt.

Salis causa natura terræ.

Cypri vrbes & descriptio.

tilitatem ac bonitatem. Insulani dicti sunt accedere ad centum & octoginta millia, quorum, dimidium est eorum qui ab ijs Francomatti dicuntur, qui sunt liberi agrestes. Quinquaginta sunt Paricorum millia. reliqua multitudo est vrbana. his rationibus de excitandis munitionibus auditis, & de locis deligendis Leucosiæ ciues, est enim Leucosia vrbs eius insulæ nobilissima & opulenta metropolis, in qua residet archiepiscopus eius regni, agrè ferunt sese misisse legationes ad illam ædificationem, sed tamen de alio quouis loco potius verba fieri, quam de illo, quem ipsi maximè vellēt; cum appareret illa munitio ad securitatem potius regni, & ad Venerorum vtilitatem, quam ad nobilitatis conseruationem respicere. videbatur illud graue sanè vniuersam nobilitatem insulæ negligi, si illa vrbs, quæ primaria est & frequentissima, in qua totius insulæ propè existimatio & potentia contineretur, relinqueretur arbitrio crudelissimorum hostium munitionibus & omnibus auxilijs prorsus spoliata. res consultatur. visum est ad facilitatem & celeritatem ædificandi, & comodatam defendendi vt in colle Leucosiæ finitimo Mandino vocato oppidulum erigeretur, qui solus locus ad tutelam Leucosienſium apparuit accommodatus erigendæ munitio. Sed Leucosienſes istud multo etiam grauius ferunt, conqueruntur inuicem ac palam dicunt, frequentibusque vruntur lamentationibus se fidelissimos subditos, ac nomini Veneto semper deditissimos fuisse, neque vllū vnquam apparuisse perfidiæ vestigiū, quare nunc non opus esse oppidulo imminente illi ciuitati, quo in fide retineretur, quæ semper illam inuiolatam & incontaminatam seruauisset, cum oppidula non minus aduersus proximas vrbes, quam aduersus hostes inuafuros exædificari consueuerint, quia pauca oppidula post captas vrbes viribus hostium diu restitisse inueniuntur; atque vrbs ipsa nihilominus futura sit aperta libidini & direptionibus hostium. erogarunt & ipsi ad subleuandum Senatum tantis sumptibus, quantis opus erat vrbi muniendæ propter ambitum amplitudinem, liberalliter multam pecuniam vbi edificationis architecti ac præfecti erigendarum munitionum periti à senatu missi sunt. Est enim Leucosia in parte insulæ mediterranea, in vmbilico propè eius tribus, quæ Vicecomitum appellatur, nam vniuersa in vndecim tribus diuiditur, in planitie quadam Floriæ persimilis, cui sunt & propinqui & longinqui montes, habetque ambitum ampliorem quatuor millibus passuum. via est quibusdam vrbs non esse habilis ad muniendum, cum nimis distaret à mari vtrunque pari propè spatio triginta miliariorum scilicet, cui difficillima possent afferri auxilia per classes, nisi & terrestribus & maritimis copijs quis fuisset superior. in eundis leuibis certaminibus dum inferrentur subsidia ex altera parte, nimis longa receptio apparebat ad classem triginta miliariorum; & tamen neminem timendum esse insulæ præter vires Turcicas, quæ terra marique multo futuræ essent superiores. Interea fiebant sepe incursiones in finibus Pannoniæ, quare significauit per literas Turigeorgius Curtenſi purpurato prædationes fieri contra leges induciarum, hortaturq; vt suos à rapinis cohiberet. responsum est vigiles non infestari, neq; paratos ad defensionem; at dormientes non facile ab insidijs posse defendi. His verbis monitus Turigeorgius parat insidijs, ac paulo post nonnullos Turcas palantes & prædabundos ad Canisiam trucidat. Sic omnis reliquorum Turcarum & latronum rapina repressa fuit. per idem ferè tempus in Nantua vocata regione Allobrogum tanta ventorum vis exorta est repente, vt tecta domorum sublimia cum maximo omnium terrore ac metu per aera ferrentur. ligna ingentia ex humo sublata vi ventorum extollebantur, itaq; fieret formidabilis tempesta, vt omnes latebras & cauernas subterraneas ad fugam requirerent. turres præcipites deiectæ sunt. arbores radicitus excauatæ, multi mortales sublimes per aera sublari, neque cognitum quid de ijs actum esset, aut quo peruenissent. at quoniam Turcica classis, quæ constabat è centum & duodeviginti triremibus, varijque generis nauigijs in sinum Corcyreum applicuit, quæ singulatim quatuor equos conuehebant & multos lanizzeros, sequebanturque due mahone cum multis bellicis apparatus & equis, neque sciretur quo tenderent Turcarum consilia, Veneti Cypri timentes, & reliquis maritimis vrbus, iam ingentem, ornatisimamque classem instruxerant. Reliquæ etiam Italiæ nationes mari finitimæ se accingebant ad defensionem, nesciæ cui loco illa classis cladem & ruinam atque incendia minaretur. In regione vero Belgarum Albanus post victoriam distributis firmis prædijs Bufaterorum fines inuafurus Amsterdammum oppidum versus iter cepit quod est maritimum spectans Oceanum in litore maris, quo res defensionem necessarias ibi compararet. Nam significabantur magnæ vires colligi decreto comitiūm Agamontij. Nansientis enim collectis reliquijs, quæ superferat acceptæ cladi, dicitur obtinuisse præterea triginta millia peditum, & septem equitum armatorum in ipsis comitijs, ita vt haberet decem millia equitum in castris, & circiter triginta & sex millia peditum. Post modo institutum est ne quis in eobello viuis caperetur, sed in morem atrocioris, immitiorisq; belli omnes capti trucidarentur statim atq; venissent in potestatem. Albanus præfectis cohortium ac tribunis Tertij Sardinie capita amputari iubet, vniuersumque Tertium dimittit, quia diceret eos autores esse & reos eius cladis, quam accepit Aremburgensis. Aurantius itaque coniunctis viribus cum Nansiesi, cuius erat in castris quadraginta & quatuor cohortes Germanorum, sexdecim Bufaterorum, quindecim quas Dux Empedemi collegerat cum quibusdam tormentis. equites non pauci Aurantii rosam & Pelicanum auem Niliacum Ægypti gestabant pro insigni super galeis, quibus significabant se consensisse & conspirasse, esseque foederatos cum Britannis. Sic hæc copie cum eo equitatu, quem diximus Gueningam versus iter capiant. Aurantius ad Rhenum fluiuium ad Andernachium per Eburones properat, cuius transitum Dux Menapiorum impedire conabatur, sed vanus fuit omnis conatus: Albanus hisce rebus cognitis cum morarentur adhuc Bugodini suas copias censuit. deinde obuiam procedit quo impediret ne regionem hostiliter inuaderent. Ibi etiam iubet edictum promulgari de reuegardis bonis exulum, profugorum, cõdemnatorum, si qua occultata fuissent sub grauissimis

Cypriorum numerus.

Leucosia metropolis Cypri.

Collis Mandinus.

Cyprij munitiorum sumptus in se recipiunt. Leucosia descriptio.

Prodigium.

Nansiesis copiaz.

Aurantij copiarum insignia.

simis poenis. Aduecta sunt interea quadringenta nummum millia ex Hispania in Zelandiam in stipendia militum, cum quibus etiam duo millia & quingenti Hispani. Albanus Bugodino egressus copias iubet Mastrichium versus iter capere, ipse aliquantulum commoratur, quo spectaret quomodo tenderent hostium consilia, qui sese in Sicambrorum fines recepturi videbatur, cum praesertim bellica tormenta illuc attraherentur. deinde Albanus statuit ut copiae traiecto Mosâ flumine annonam omnis generis morando absumerent, ne hostis illa potiretur, cuius consilium cum esset incertum, ac modo hoc, modo illud facturum apparet, visum est consilii euentum omnino expectare. Sed quoniam prius apparuerunt in Galliam per Sequanos transituri, ut copias cum Gallicis coniungerent, Albanus miserat ad Sequanorum regionis praefectum Verghium, ut quamuis Heluetii tenebatur eam partem regionis defendere, pro conditionibus antiquae renouataeque foederationis cum Philippo Rege, tamen ne expectaret eorum officium, sed quam citissime transitus occuparet, si hostes illuc accederent. Aurantius tamen his superatis difficultatibus cum ad regionem Eburonum peruenisset, facilem transitum obtinuit, cum illum Eburones vel contra episcopi voluntatem concessissent, quia dicerent se nolle totam regionem ferro flammisque deuari tot hostibus in regione morantibus, dum certaretur de transitu. Istud efficiebatur ab iis populis, quod studerent eorum partibus, quare episcopus sese in oppidum Hux munitissimum recepit. Nicolaus Neostatenis Batodurum accesserat supra Coloniam, & Bonnam, quo peruenerunt duo equitum, tria peditum millia, cum ipse haberet etiam duo millia equitum, & quatuordecim peditum vexilla. Idcirco Ferdinandus Archidux Austriae omnia eius bona fisco addidit, quoniam edixerat sub poena perduellionis ne copias aduersus Philippum Regem duceret. miserat etiam ducentos equites Inuitium ad eum capiendum, qui paulo ante discesserat ad censendas copias, castraque cum Aurantio coniungenda. Erant in castris Albani cum multis muralibus, campetribusque tormentis & operariis ac linteis circiter quadraginta millia peditum, & septem equitum. Albanus partim precibus episcopi Eburonum commotus, partim quod rerum suarum plurimi interesse arbitretur ut eam regionem occuparet, copias eo traducendas curat. Aurantii copiae ubi Rhenum traiecessent, apparebant in Galliam profecturae, ut dictum est, cum ad vicum Sancti Viti accessissent, unde facilis transitus dabatur in Leucos & Namurrium, erat inscriptum in praetorio Aurantii vexillo, quod in aliis etiam omnibus, pro lege, grege, Rege. Accessit in castra Aurantii regulus etiam Lumacchientis vir bellicosus & acri plane ingenio cum mille & quingentis galeatis equitibus propinquus & affinis Agamortii, qui neque vngues, neque capillos dicebat sibi casum iri antequam carissimum affinis Agamortii mortem & iniurias vltus fuisset. Aurantius itaque ad ducem Menapiorum miserat nuntium, qui comitum & transitum liberum suis copiis postularer, sed responsum tulit neque amicum, neque liberale, ut arbitrabatur. nam crediderat Aurantius ubi Nansiensis copiae conuenissent in castra, essentque decem equitum, & triginta & sex peditum millia cum multis tormentis, multisque reliquis omni generis apparatibus, omnia sibi patere ad transitum vel propter timorem, vel per vim ferri. Sed quod maxime procurandum videbatur, erat copia commeatus. Albanus traiecto Mosâ fluuio non procul à Mastrichio Eburones versus castrametatur ad Visonum pagum, ut ibi opperiretur hostium consilia, qui paulo ante multa nauigia cum mercimoniis ceperant, multosque mercatores, quos sollicitabant ad redemptionem, cum in castris & stipendiorum & commeatus penuria laboraretur. Nansiensis statim traiecto Rheno mittit sexcentos equites exploratum Aremburgum ad expugnationem, ubi erant quingenti Hispani in praesidiis, & nonnulli vallones. Aremburgenses cum ipse Nansiensis paulo post cum aliis viribus accessisset, vltro se dedunt, trucidatis quadringentis Hispanis & quibusdam vallonibus, cum proditio structa fuisset. Sed enim tam acriter se praesidia defenderunt, ut ceciderint plures sexcentis militibus Aurantii, cum foemina quoque fortissime dimicasset. In Britannia vero dum tormenta muralia, omnisque generis apparatus bellici imponuntur actuarius nauibus, qui conueherentur in Galliam ad Vgonottos, quorum magna vis nuper insurrexerat, multa nauigia Budigalae Britannica capiuntur; atque Condai piratae in Curioselitem regione ad Portemutham multa nauigia praedantur, neque vllum genus hominum liberum dimittunt. Captae sunt per illud tempus multae balenae, inter quas una fuit insignis magnitudinis, super cuius cauda lunari duodevinti homines coniuncte possent commodè federe. Albanus quia iam apparerent hostes iam non amplius velle proficisci in Galliam, caeteris copiis in pagis Mastrichio proximis collocatis cum viginti & duabus cohortibus partim Germanorum peditum, partim Vallonum exit in apertum, quo facilius posset explorare quid consilii caperetur. Illi in Sicambrorum regione ad oppidum Carpenam confederunt, quo secundo Rheno attracta iam fuerant tormenta. Interea ne militum animi in ocio languerent, quod est atrox venenum omnis rei militaris, dum ita itinera, dicta, facta hostium obstruantur, Albanus militares ludos instituit, ut armati equites pro praemiis propositis dimicarent, qua de causa leuia certamina instituta sunt. Distabat Aurantius circiter quadraginta miliaria à castris Hispanis, cum in eius castris ingens exorta est seditio inter Germanos & Vallones qua sedanda vultus Aurantius accepit, cuius vicario munere fungens in castris globo tormenti lanatus fuit. est autem Gapena oppidum Philippi Regis, ubi confederat Aurantius, apertum distans à Mastrichio circiter triginta & quinque miliaria, atque Albanus confederat ad pagum Aluainum, quod distat à Mastrichio tria millia passuum, videbaturque incertum esse consilium hostium, qui modo huc, modo illuc vagarentur per regionem, neque scirent quid sibi esset faciendum. nam Aurantius traiecto Rheno, Adernochem accedit, & hinc Ardemburgum, inde ad Erpenum, quod est oppidum inter Coloniam & Duram. ibi ducentos pedites collocat in praesidiis, & rursus quadringentos Hormesi, quae oppida erant Regis. Sic comparatis ingentibus viribus Aurantius tempus anni

vtile

vtile rebus bellicis agendis praeteribat incassum tot stipendiis frustra absumptis, & amicorum avariis frustra exinanitis. nam multo est facilius pecuniam ab amicis in stipendia per blanditias extorquere, ingentes copias instruere, tormenta comparare, omnes res bellicas promptas habere, quam his omnibus apparatibus scire rectè uti, quippe cum caetera omnia vel in fodinis metallorum pluri ma inueniantur, vel suppeditentur à principibus; at praestantia ingenii, & iudicii diuinitas per ara sit, cuius solus Deus est autor. enimvero cognitio horum opportuni vsus in solius Imperatoris sapientia consistit, qui pluris vnus faciendus est, quam reliqua omnia, maiorque adhibenda cum in eo composito. ubi enim moritur alicui Regi bonus Imperator, illi non minimi exercitus propè iactura facta est. Sed enim tanto magis hic error reprehendendus est Aurantii, quanto illi calamitosior accidebat, quia non propriis, sed amicorum stipendiis militabat, quae poterat putare non fore diuturna, cum rari sint ad aurum vsque amici, quia militabat in aliena regione, ubi non poterat diu suppeditari commeatus, ubi non poterat commodè hyemare si voluisset, quia censa & inutilis rei bellicae est regio Belgarum propter copiam aquarum quibusdam temporibus, quia instabat iam hyems inutilis rebus bellicis, quia, quod caput est omnium, turpe erat futurum diutius cum magnis copiis in Belgio moranti vacuis manibus ut aiunt redire, cum semper de honore imperatoris agatur. erat enim pluuia, quae iam iam imminere Belgio omnem bellandi facultatem in illis praesertim regionibus erepturae, cum diuturnae sint plerunque, & molestissimae propter situm, nam regio, in qua versabatur Aurantius distat à polo arctico per gradus ferè viginti & octo, ubi nisi pluat, frigora sunt acerbissima. Illud vnum poterat Aurantium à faciendis conatibus probabiliter retardare, quod parum haberet bellicorum apparatus omnis generis, & parum, quod est fundamentum omnis rei bellicae, obedientiae, quae nisi sit in castris, vel iacta est alea de salute omnium copiarum, vel certe nisi capitis periculum omnibus imminet, nihil fieri potest laudabile. idcirco non sunt reprehendendi summi imperatores si quemuis repugnantem bellicis mandatis, vel negligentem exequentem gravissimis suppliciis vel leui de causa castigauerint aut confoderint, cum neque fratribus quidem concedenda sit venia turbandae cum tanto periculo rei militaris. Eburones tamen si videbantur magis ad Aurantii, quam ad Albani partes propensi, tamen mature ac sapienter rebus suis consulentes rem cum suo episcopo componunt, conscribuntque sex peditum cohortes ad vrbs custodiam, quia nolent cuiusquam partibus studere, sic fit saepe ut qui vel victricia arma adiuturos esse profitentur, ubi illorum socordia & ignavia apparuerit, mox terga vertunt, & eorum studia plurimum refrigerant. Neque tamen commouebatur Aurantius ut copias velleret retrahere ac dimittere, quia futurum censebat ut Sueuorum Regis copiae accederent ad fines Busaterorum deuiandos, quoniam ille Rex post res compositas cum Rege Daniae copias non dimiserat. Indicta sunt comitia Dieffensium per idem tempus, quorum comitiorum princeps fuit dux Saxonum, ad quae conuocati sunt Federicus Palatinus Elector, Georgius Federicus Blacemburgensis, & Ioannes Sennonum marchiones; Caritnorum, Prutenorum, Pharodineses, Buguntorum, Leucorum Duces, & Gulielmus Saxonum atque Augustus, & Guidus Vessonum, quatuor Langrauii, decem vrbiu liberarum legationes, triginta & tres Comites, & alii quidam nobiliores. Albanus diutius apud Aremum oppidum infra Mastrichium castrametatus, cum intelligeret hostem ad Leodium proficisci, suas copias in superiorem locum retrahit. Aurantius circiter decem miliaria castrametatur distans ab Albano ad oppidum Noiteium, cuius ad exploranda consilia Albanus mittit manipulum militum, sed tanta fuit hostis industria ut quinque ex his captis, reliqui vix peruenerint in tutum. Deinde quoniam Albanus traiectus Mosâ fluminis occupauerat, ne hostis posset traicere quo vellet, Aurantius neque pontes, neque lintres aut pontones habens accedit ad depressiorem ripam fluminis. statuit circiter quingentos equos in flumine vtrinque, quos iubet consistere ad rumpendum & retardandum aliquantulum cursum aquae, inter hos equos imperat vniuersas copias vadari, in quo negotio multi & equi & homines suffocantur. sic Albani delusa sunt insidiae, qui multos tribulos ferreos in fluuium coniecerat ubi poterat vadari, quibus equorum pedes transfigerentur, fierentque inhabiles ad pugnam & ad fugam. Illi tribuli propter cursum aquarum vna cum arena deuoluti sunt in mare. Vbi fluuium ita traiecesset Aurantius non procul à Tilmontio oppido confedit Albano vicinus, qui & ipse modo huc, modo illuc castra mutauerat, ut in traiectu fluminis hostem impediret. Deinde cum subsidia accedere à Gallia dicerentur, quae etiam breui accesserunt quinque millia peditum videlicet & quingenti equites, Aurantius castra mouit ad illa excipienda, quem per vestigia secutus est Albanus veritus ne caperet Tilmontium, aut aliquam munitionem, ubi esse posset in hybernis. Sed Aurantius relicto à dextra Tilmontio secundum ripam fluminis iter facit, ac repente vadari incipit, ubi opportunum descensum nactus est. Albanus monitus per quosdam pedites exploratum missos quid hostis faceret, è vestigio mittit Federicum Toletanum cum quatuor millibus Hispanorum peditum & sex bellicis tormentis, ac magna turma equitum, qui reliquias exercitus profigaret, si iam Aurantius cum magna parte copiarum pertransisset, neque posset suis in altera parte ripae consistere opem ferre, ipse paulo post eodem consilio Federicum per vestigia subsequitur, cum esset consilium Albani in ipso traiectu fluminis, si posset totum periculum belli experiri; quando paulo ante facta facultate pugnandi responsum fuerat nodum adesse tempus, sed breui futurum, nam in vna pugna copiarum omnino dimittendarum periculum faciebat Aurantius, at Albanus pugnaturus erat omnino dimicaturus vno praelio de exercitu & regione siue imperio Belgii. Federicus ubi nemori cuidam propinquasset, quod hostes se receperant, qui iam vlla ratione se defendere non poterant, in eos tormenta dirigit. at Aurantiani ubi in prima acie duo millia sclopettariorum collocassent in inuafuros nulla re memorabili edita hinc tormentis, inde ab equitatu infestatur pugnam tamen

Ingeniū Imperatoris proficisci est omnibus bellicis apparatibus.

Aurantij error.

Obedientia vti in castris necessaria.

Comitia Dieffensium.

Ratio trajicendorū fluuiorum.

Auxilia à Gallia Aurantij.

Albaniingē periculum.

Albani copiae.

Inscriptio vexillorum Aurantij.

Aremburgū captum.

Feminarum virtus.

Balena magnitudo.

Seditio in castris Aurantianis.

tamen est acriter ab ijs, qui tot difficultatibus erant circumuenti. Sed denique multi trucidantur, multi suffocati sunt in fluuio. multi capti. reliqui, qui iam pertransierant, omnes in fugam versi. captus est inter hos regulus Louernius ciuis Nanturenis Aurantij familiaris, & non vulgari amicitia coniunctus, cui mox Albanus caput amputari iubet. ceciderunt in ea pugna circiter quinque millia hominum. Deinde Toletanus fluuium transgressus ad vltiorem ripam fugientes adhuc nonnullos insequitur, qui tamen peruenerunt ad castra. vbi copia Aurantiana constitissent super quodam colle displodunt multa tormenta in acies Albani cum magno acierum detrimento. Deinde cum Hispana etiam tormenta in eorum castra disploderentur, coacta sunt excedere e colle, cum sclopettarii in planitie constitissent. Albanus ipse illa clade illata confedit inter Tilmontium, & castra hostium. at Aurantius tanta iactura suorum facta, tantoque numero diminutus, in iisdem castris per aliquot dies consistit, quibus diebus assidue minutis praelijs pugnabatur, fortuna belli modo his, modo illis victoriam alternante. Captiui vtrinque in castra sunt adducti. Sed tanta erat odij magnitudo, quo prosequerentur Hispanos Aurantiana copia, vt captiuis Hispanis oculos eruerint, & corda palpitantia adhuc viuentibus euulserint. suspensio necatus est Albani iussu praeco missus postulatam tantum an vellet tractare in morem mitioris belli captiuos quosdam ferarolos. Vexabantur interea fines etiam Britanniae, quoniam Galli & Scotenies, qui erant in praesidijs Baronicae, ea est munitio in finibus Scotiae Britanniae finitima, minutum praelium committunt cum Britannis, in quo non pauci vtrinque ceciderunt, at plures tamen e Britannis. Galli cum multa praeda, & quibusdam equis captiuis redeunt in munitioem. At Regina Britanniae optimum fore existimans si occurreretur bellorum inijs, antequam regio hostilibus incursionibus deuastetur, mittit Ducem Norfolcium cum confertissimo globo peditum & condensata ala equitum ad illam munitioem expugnandam, opprimendaque & prorsus delenda molestiarum semina, quae pullulabant. munitio breui per magnam Norfolcij diligentiam capta est, & eius praesidia trucidata. Aurantius, qui diu in finibus Sicambrorum & Busaterorum commoratus fuerat, cum nihil succederet e sententia, qui putarat multas vrbes & castella ad fidem amicitiamque suam confugitura, vbi primum Aurantiana insignia fuissent prospecta, decernit necessario ex illa prouincia esse recedendum. ad illud consilium capiendum impellebat annonae penuria & pabuli, cum non minus equi quam homines iam in castris fame perirent. Sic post multos infelices successus, vel potius nullos rerum successus tentatos, tot inutiliter absumptis stipendijs per noctem sine vilo tympanorum aut tubarum sonitu Mosam traicit. Aurantius motis castris apud Stochemum, quod neque impediri, neque sentiri quidem potuit ab Albano, cum distaret ad quindecim millia passuum, reuertitur sine Aurantij copiae per eandem viam, perueneruntque ad Tilmontium, quod distat a Louanio quindecim miliaria. Tilmontii praesidia egressa leue certamen cum his ineunt, & circiter quingentos trucidant. multa plaustra capiunt cum bellicis apparatus antequam accedant Tongher, quo traherentur. carrorum custodiae in fugam sunt vertae, & quidam capti in castra Albani adducti. Albanus Tongher cum suis copijs accedit, locumque munitum curat, quod esset hostibus impedimento quo minus liberè possent incurrere Leodium versus per Sollauiam. atque quo tardaretur iter copiarum Aurantii, ne liberae redirent in Germaniam, Albanus cum accessissent in castra duce Cosseo regulo duo millia sclopettariorum, mille & ducenti equites cataphracti, equites Germani septingenti, & quatuor millia peditum armatorum, quas vires Rex Gallorum miserat subsidio rebus Gallicis, praemittit quandam partem equitatus ad fugam hostium retardandam, donec vniuersae copiae conuenirent. Aurantius vbi Leodium accessisset, putabat se urbem illam per prodicionem esse capturum, sed re patefacta, consilioque irrito deceptus mira celeritate iter facit, neque vlla arte potest ab equitatu Albani retardari. nam cum Aurantius non tutum putaret denuo Mosam fluuium insequentibus hostibus traicere, vt rediret in Germaniam per superioris traiectus calamitatem edoctus, iter capit Namurium versus, atque in Galliam proficiscitur vt vires cum Condæ coniungeret. Sed quia non omnes copiae poterant feruare eandem fugae celeritatem, quicunque capti sunt Germani nudi Mastrichium versus Albani iussu flagris pelluntur. qui essent subditi, suspensio sunt necati omnes. Aurantius quacunquē iter faciebat, omnia ferro atque flammis populabatur, quo insequentes hostes nullis rebus necessarijs a tergo relictis iuuarentur, cogenturque cessare ab insequendo. Illa deuastatione audita Rex Gallorum mittit qui quererentur, quia nulla lacescit iniuria Gallorum agrum tam inhumanè ac tam hostiliter popularetur; quibus responsum est istud fieri partim ne hostis insequeretur, partim quia hostem putaret eum qui Condæ sobrini sui esset hostis; quare se etiam illuc aduentasse vt castra coniungeret ad infestandos Hispani Regis fines. Deinde illum posse iure optimo hostem censerit, qui palam suis hostibus tanta auxilia misisset. Albanus ad Veromandum & Samarobrigam vsque illum insecutus est, vbi ingens commissum fuit minutum praelium cum magna vtrinque clade. nec multo post Rex Gallorum, quia plurimum obesset has etiam copias intra suos fines alere, & transitum liberum & commeatum concessit abeuntibus Aurantii copijs, vti petitum fuerat; quo possent in Germaniam redire, illa tamen conditione vt abstineretur a populatione deuastationeque regionis. Petiuerat reditum in patriam Aurantius cum sparsim ad Pheram oppidum confedisset, quia si vellet accedere in castra Condæ Lutetiam, multae sese offerebant difficultates, cum multi fluuii essent traiciendi, neque vllus haberet lintres. videbat enim futurum ita vt vel paruis copijs posset retardari, vel etiam coerceri. nam vix sibi reliqua erant quinque tormenta, cum caetera humata essent varijs in locis propter difficultatem conuectionis. digressis his copijs e Belgio tantam cladem apparuit illa regio breui accepisse, tantumque detrimenti, quantum vix possit in multos annos per diuturnam pacem

infrau.

instaurari. Aurantius dimidium peditatus & multos equites amisit partim fame necatos, partim trucidatos ab hostibus. at Albanus praeter interceptam pecuniam multa millia librarum auri absumpsit, & copias, & multa deuastata, qui post discessum hostium Samarobrigae moratus opportuna praesidia equitum ac peditum in finitimos locos distribuit. quandam etiam partem copiarum dimisit, & omnes Germanos in primis praeter cohortes Lodronii, quarum altera pars ad Atuacuti praesidia missa est, atque Valentianae, altera in regionem Batauorum. missis Bredam trecentis Hispanis; & praesidijs, sicuti res postulare videbatur, institutis, ipse Bruxellas redit. at Rheti, quoniam multi suorum in vtraque castra confluisse cognouerant, atque vtrisque his ducibus militare, editum per praconem promulgandum curant ne quis stipendia cuiusquam mereretur inconsultis magistratibus, atque grauissimas poenas proponunt secus facientibus. Deinde vniuersum studium Albani conuertitur ad inquirendas opes profugorum & haereticorum, atque illis fisco addictis omnes sunt trucidati. Celebratae sunt exequiae Caroli Hispaniarum principis, qui diu in custodijs asseruatus mortuus est. nec ita multo post: Philippi Regis vxor illa morte consternata cum gestaret in vtero & ipsa deceffit, quare duplex calamitas domestica postmodo ipsum Regem consecuta est. Pontifex non permisit eius Reginae exequias in sacello celebrari, ad cuius sententiae confirmationem defensionemque adducit Iulii secundi factum, quia in templo Diui Iacobi celebrarunt. Purpuratus in Arabia, qui Selimi crudele mandatum deuiterat transfugiens, plurimum sibi auctoritatis comparauerat inter Arabes populos, quia non solum opibus, sed etiam prudentia & calliditate caeteris omnibus praestare videretur. Idcirco mortuo paulo post principe illorum popolorum, cum ipse haberet in matrimonio filiam vltimi Regis Aegypti, facile regnum obtinuit. at Caesar cognitis his Philippi Regis domesticis calamitatibus Carolum fratrem Archiducem principem sapientissimum mittit in Hispaniam, partim vt ipsum Philippum solaretur, hortareturque ad ferendas aequo animo fortunae vicissitudines, quae maxime contingunt magnis regibus praesertim, tam aduersae, quam prosperae; partim vt studeret Belgicis atque Gallicis rebus componendis, quia per eius dexteritatem & auctoritatem futurum arbitratur vt omnes discordiae & contentiones consopirentur. Quippe cum ille princeps non minus prudentia, cognitione multarum rerum, grauitateque orationis, & multis praclaris animi ornamentis excellat, quam religione & integritate vitae. Pefcoliensis prorex Siciliae creatus a Philippo Rege proficiscitur in illam insulam cum potestate proregia. Factae sunt induciae inter Sarmatiae Europae Regem & magnum Ducem Moschouitarum, quare arma per aliquot menses sunt deposita, & ab omni bellica iniuria abstinentur. Sed iam inierat annus alter a partu Virginis, qui fuit nonus post mille quingentos & sexaginta, qui vel defensis iam principibus ob diuturnitatem & crebritatem assiduorum bellorum videbatur aliquam cessationem tot rainis Christianarum gentium allaturus, vel certe non tantum malorum, quam omnes nationes persenserant. Quippe cum arma deposita fuissent in Pannonia factis inducijs inter duos imperatores, rebus Polonis & Hamaxobijs consopitis, Daniae Sueuorumque regibus quiescentibus per compositam pacem, Aurantianis copijs e Belgio egressis, Selimo ad Arabum tumultus conuiente, minimeque res in Sarmatia Asiatica irritante, feminibus bellorum e Scotia per Britannicas vires euulsis, cum sola Gallia acerbissimis diffensionibus intestinis vexaretur. Sed tamen non nihil suspensi sunt animi mortalium expectatione rerum nouarum, cum quaedam inusitata prodigia varijs in locis apparuerunt. nam Venetijs quaedam monstra nata sunt, & infantes cum quatuor manibus & totidem cruribus in eodem corpore, & Noffenbergae, quod est oppidum non procul a Cassouio, lux clara visa est per noctem tanquam meridies illuceret, hanc lucem maxima obscuritas consecuta est, magnopere formidabilis. cum prior lux in duas igneas columnas conuersa fuisset, postea magna secuta sunt tenebrae, atque occasum versus columnae igneae recesserunt. Post modo per mediam noctem caelum apertum est, in cuius hiatu Crux apparuit, quae aliquantulum perdurauit. At Transylvanus quoniam videret Germanos plerosque principes fuisse in superioribus bellis implicatos in Gallicis bellis, quorum alii nouam, alii veterem religionem defendebant, non negligendam opportunitatem ratus arma aduersus Caesarem importandi, atque resumendi belli, legationes mittit ad purpuratos Curtae & Tibisci, & Byzantium ad Selimum Imperatorem, quibus subsidia peteret ad oppida sibi capta recuperanda, & doceret nullam opportunitatem esse posse praestantiorē, quam quae diuinitus nunc oblata est. non esse praetermittendam occasionem rei bene gerendae, quae frustra fortasse postmodo expectabitur. nihil posse magis imperium Turcarum dilatare, quam captata opportunè Christianarum dissidia. aduenisse nunc tempus non modo, vt nullo pacto possint conspirare ad mutuam defensionem, sed etiam vix illos posse dirimi a mutuis caedibus, cum omnium rerum humanarum dulcissima sit vltio, ac videre hostem vel caesum vel prostratum, abiectum, & supplicem. Non esse leuissima odia quae inter Christianos intercedant, cum multo magis inter se, quam aduersus Turcas dimicent pertinaciter de patria, honoribus, facultatibus, legibus, imperio, religione, vita in morem immanissimi & atrocissimi belli. Caesaris vires adeo nunc esse sparsas, dissipatas, in Gallicis bellicis implicatas, vt nullo pacto futurum sit vt possit resistere. Esse sapientis scire vti praesentibus fortunae beneficijs, cum Deus ipse ita ad res praclare gerendas adhortari inuitareque videatur. Curtenis purpuratus cum ab eo peterentur decem millia equitum, nihil censet inconsulto Selimo esse faciendum. at contra hortatur Transylvanum vt animo sit tranquillo, reuocetque cogitationem hoc tempore a bello renouando. Demonstrat non esse institutum Imperatorum Ottomanorum fidem fallere, & inducias abrumperere nulla probabili data opportunitate, cum praesertim Moschouitarum arma in eum paratidicerentur ad quaedam loca in finibus recuperanda. non videri infestandum Selimum hoc tempore, qui

Clades Aurantianorum.

Cruditatis Aurantiano sum.

Aurantij exitus e Belgio.

Subsidia e Gallia Albano missa.

Responsum Aurantij Gallo Regi datum.

Exequiae Caroli principis & Isabelae reginae Hispaniarum.

Purpuratus Damasci creatus Rex Aegypti.

Caroli Archiducis ingenium.

Induciae inter Polonum & Moschouitam.

1569

Prodigia.

Legationes Transylvani & oratio.

re, qui multo maioribus, grauioribusque negotiis sit implicatus. expectandam esse maturitatem rerum omnium, cum bellum suscipere facile sit, at difficillimum ubi manus semel cruentatae sunt, res componere, odia confopire, inuenire exitum honorificum. nam opulentissimam & bellicossimam prouinciam esse inquit Germaniam, quae possit vno tempore varios exercitus emittere & alere; neque hoc semel euenisse ut homines vnius prouinciae vel vnius vrbs inter se dissidentes, statim visis armis communium hostium abiectis intestinis dissensionibus, communibus & armis & consiliis ad defensionem conspirarent; cum praesertim maxime sit aduersaria religioni Christianae religio Turcarum, quae illam funditus euerit. non minus consueuisset censere Christianos se aduersus Turcas, quam inter se, oportere vno tempore de patria, auitis laribus, facultatibus, honore, imperio, legibus, vita ad morem atrocioris belli dimicare. His rationibus auditis non tamen Transylvanus acquiescit, sed colligit vires quotquot potest. Sed quoniam ingentes copiae missae fuerant in Galliam a Germanis principibus, laborabatur in eorum castris stipendorum inopia, quare Casimirus multos Gallos priuatos capit, qui proficiscebantur in Germaniam, quia vellet extorquere a priuatis, quando non posset consequi ex publico, quae sibi debebantur stipendia, ut recederet. Albanus quia viderentur libri etiam posse ingenia facile deprauare legentium, multisque imbuere eroribus edictum curat promulgari ut omnes impressorum, bybliopolarumque libri magistratui quaesitionis afferentur, quorum magna copia recognita concremata est per maximam mercatorum iacturam. Transylvani autem apparatus idcirco euauerunt, quoniam graui valetudine statim correptus fuit. Quae res dum apparent quiescere in Transylvania aliquantulum, & in Pannoniae finibus, Luzalis non minus callidus quam promptus, iubet clam nauigia parari in Mauritania cum esset Rex Iuliae Caesariensis, quae praesidis Tunetanis instrui constituerat, ut per stagnum profectus aquam Galethae adimeret, qua ratione videretur posse facilius capi. ea nauigia parata ad eam portam detrusa sunt, quae Galathen perspicit. Illud ubi significatum esset Alphonso Pimentio praefecto praesidiorum Galathae, qui diligentissimis exploratoribus utebatur per metum Turcarum, cum duo tormenta & quinquaginta sclopettarios collocasset ad custodiam nauigiornm, & armatos praeterea inter nauigia & stagnum, armat decem nauigia quae ad Galathen habebat assidua. accit Seguram castrorum magistrum, cui datis trecentis sclopettariis cum Salazaro Hispanis iubet ad duomilia passuum a Tuneto descendere cum septuaginta sclopettariis: sic excitato praelio cum terrestribus copiis, reliquos nauigia concremare. id ubi factum esset, statuitur ut nauigia Hispana ad certum locum conuenirent, quo pugnantibus profecti classem conscenderent, & in tutum referrentur, quod ut institutum prudenter, ita feliciter successit. Dupontius interea collectis nouem millibus equitum, & octo Regimentis peditum Aquitaniam versus iter facit nemine profusus iter impediens. nam ad eum sollicitandum ut opem ferret Vgonotticae factioni Regina Britanniae legationes miserat cum centum & quinquaginta millibus nummum, ad quorum auxilia classem etiam instruxerat cum sex onerarias Hispanas aromatibus onustas cepisset. Gallorum Rex his cognitis apparatibus cum Volfangus etiam non paruas copias colligeret nouem millia raitrorum equitum scilicet, mittit ad Albanum qui postulare auxilia, quoniam res Belgicae tranquillae esse viderentur. mittit Venetias qui centum millia nummum mutuo peterent, quae impetrata sunt, & ad caeteros Christianos principes qui pecuniam impetrarent. & Basileam, qui peteret mutuo centum nummum milia, sed nihil inde obrinetur. ceperunt Britanni etiam alia Gallorum & Hispanorum nauigia, e Lusitania redeuntia, sed Galli piratae quinque onerarias vel in portu Plouuca, qui est Britanniae, captas ad portum Santonum adducunt. Venetiis, quoniam ob assiduam caritatem annonae iam multos annos laboratum fuerat, ob coeli vel in clementiam, vel ob sterilitatem terrae, vel ob auaritiam mercatorum, iam illorum facultates, quorum tenues fuerant, prorsus erant exinanite. mediocres non parum exhaustae; magne adauctae & locupletatae, decernitur a patribus ut aliquo pacto tantis pauperum miseris saltem ex aliqua parte consideretur. Nam ut in corpore hominum aliqua sunt nobiliora membra, aliqua ignobiliora, cum neque vtile sit neque decorum ut totum corpus sit oculus, quamuis nobilissimus ille sit, sic accidit in ciuitatibus hominum differentia vtilissima ciuilibus muniis. Sed sicuti in humanis corporibus si ignobiliorum membrorum, immundisque officiis fungentium salutem negligamus ob deformitatem, mox illa trahant vniuersum corpus in certissimam perniciem & interitum, sic pauperes si diutius fame & penuria victus laborauerint, ac negligantur a principibus, mox tota urbem vel prouinciam secum in exitum trahunt. Istud cur ita fiat, Deus omnis humanitatis testis & vltor crudelitatis cognouit. Illud certissimum est, quod per potentiorum ruinas & euerfiones ciuitatum ostendit ad sibi minime gratum esse, cum postea vltionem inde excitet, vnde minus videbatur pertimescendum. Patres igitur misericordia pauperum commoti liberali magnificoque decreto certam pecuniam statuunt in singulos pauperes erogandam. Conuocati sunt etiam parochi omnes & opulentiores sacerdotes a patribus & admoniti vel etiam rogati & iussi a principe Venetorum ut procurarent quo aliqua ratione miseris pauperibus succurreretur. Conuocati sunt & artium praefecti, & quorundam conuentuum, quos vulgus scholas vocat, in quos dederunt nomina artifices complures & ciues, qui medium locum obtinent in ea ciuitate, & nobiles, qui dignioris sunt conditionis. nam plebeius est Venetiis, & Parricius, & ciuilibus ordines. hos cohortatur princeps ut pro fraterna christianaque charitate pro viribus misellae turbe subueniant tot annorum ex ordine caritate annonae oppressae & exinanite. Quibus rationibus multa vbique pecunia in singulos menses collecta & distributa est. nam parochi vicatim opulentiores postulabant pecuniam erogare, ac promissam in singulos menses subscriptione confirmate. iubentur ciues omnes frumentum in urbem conuehere quodcunque haberent sub graui-

Libri in Belgio iussi magistratibus offerri.

Naues Hispanae captae.

Venetis diuurna caritas annonae.

Pauperum cura cur habenda sit.

Venetorum clementia.

Venetorum ordines tres.

bis penis. exteri omnes, qui citra certum tempus Venetias migrassent, iussi sunt per edictum aut annonam e sua patria importandam pro suis familiis curare, aut aliunde ex alienis ditionibus, aut certum numerum pecuniae in capita pro conuectione magistratui dissoluere annonae procurandae praefecto. & quoniam multorum annorum quaedam erat de finibus cum Caesare differentia in foro Iulii, delecti sunt quidam e senatu & a Caesare missae legationes qui amice rem conponerent, ac fines vtriusque ditionis statuerent. imperatum est a patribus ut praefecti rationum & supputationum publicarum & rerum classicarum rationes cognoscerent, qui vel sinui Adriatico praesent cum summo imperio, vel cathenatis ad transtra, vel praedatoriis nauiculis, cum crederentur & palam dicerentur magnum numerum pecuniae publicae per fraudem in priuata commoda retorquere. Nam profecto male agit ciuitas omnis ubi per exinanitionem, arari publici ciues fiunt opulenti, non solum quia facilius per opportunitates publica erogatur, quam priuata pecunia, sed etiam quia publica paupertas praecipue in rebus publicis est miseria. Nam Veneti fati grandem habent prouentum ordinarium in Italia, qui accedit ad tricies centena millia nummum & amplius, praeter Cypri, Cretae, Cephaloniae, Zacynthi, aliarumque insularum & urbium quas possidet in variis locis & in mari Adriatico, reditus. Detrahis igitur praesidiorum sumptibus & naualis Veneti, terrestriumque munitionum, & classium ordinarium atque extraordinarium, multo maiores sunt prouentus quam sumptus, quod factum est per longum spatium diuturnae pacis. adiuuat et non parum patres illud institutum, quod quoties extraordinarias classes instruere opus sit, remiges imperantur praefectis artificum, & conuentibus vocatae scholarum, quamuis ordinarii quoque in eas fiunt publici sumptus. sunt enim pacis tempore frequenter supputatione publicae rationes, & prouidentum ut sumptus superuacanei rescindantur, tanquam luxuriantes rami vitium, ne vniuersum corpus urbis debilitent & exinaniant. Sed maxime omnium difficile est aequitate seruari ab iis, qui pecuniam tractant, quare saepe recognitis rationibus videndum est ne furta inueterata tradantur obliuioni, fiatque tacita licentia furtorum caeteris pecuniam publicam tractantibus, cum sui sint cuique ciuitati publicorum latrones. Nam quodque lignum suum vermiculum gignit e quo cariem sentiat. praefate igitur apud Athenienses ostracismus fuit inuentus ad euerendam potentiam nimis opulentorum, quare deterrebantur a publicis lattociniis, & reuocabantur ab affectanda tyrannide, cuius desiderium crescit plerumque cum eximia opulencia. Caesare ubi composita res essent cum Turcis, Alphonsum Carettum marchionem Finalis in suum principatum restituendum curat, cuius opera & diligentia enituit in Pannonico bello, cum propriis sumptibus multos equites aluisset, ipse Caesarem in castra secutus esset, & militaribus muniis impigre satisfacisset. Nam Genuenses anno octavo post mille quingentos & quinquaginta, quia grauius ferrent Alphonsum secundi Finalis marchionis imperium, illius territorii cupiditate, vel peculiari odio moti, excitati in eum, ut dictum fuit, quosdam populares subditos, post acceptis armis, validoque exercitu comparato consensientibus, & adiuuantibus multis subditis Alphonsum per suam iniuriam e principatu eiicitur. Alphonsum ut qui nihil huiusmodi cogitasset, cum nullam omnino causam dedisset tantae iniquitatis, & qui si ne cuiusquam offensione vixisset, profuissetque omnibus pro facultate, neque parum obseruans fuisset Romani imperii ac religionis, ad Caesarem confugit ad Augustana comitia, quae Ferdinandus indixerat ad tantam iniuriam propulsandam. nam per indignum ei videbatur, si cum omnia praefati principis officia praestitisset, subditos, iura militesque imperii pro viribus protexisset, praesertim aduersus Gallos & piratas, cum aliqua rerum suarum iactura, pro nobilissimae familiae Carettae institutis semper vixisset, quae ab Alasia siue Adleida Ortonis secundi imperatoris filia, & Aledramo Vitichindo filio Ducis Saxoniae originem trahens continuata semper serie multis clarissimis luminibus enituit, multisque privilegiis & honoribus insignita fuit ob egregias belli pacisque virtutes, nunc contra omnem aequitatem tanquam conscius alicuius parum honesti consilii expelleretur ex auitis latibus, probat igitur apud Caesarem se fide, religionem, pietatem erga Deum & Imperatores semper coluisse. acciti sunt ad Caesarem factionum aduersariarum principes, atque auditis accusationibus & calumniis atque defensionibus, statuit Caesar Alphonsum in suum principatum esse reducendum, tanquam innocentem, & per iniuriam eiectionem, oemque damnum illi esse refarciendum. imperat fieri edictum sub pena perduellionis ut ab iisdem, qui eum vexauerant & eiecerant in pristinum statum restituerent, paterenturque in posterum quiete tranquilleque viuere. illi praeterea omnia antiqua iura ac privilegia confirmavit Sabbabatiae, Cluesanae, ac Finalis. creauit principem imperii, & stabiluit vicarium Caesarem in eo principatu recuperato. sic per Caesarem metum, Alphonsum post principatum recuperatum cum cepisset animos effraenatorum reprimere, denuo a consurgentibus subditis, quorum animi nondum deseruerant, impellentibus, & adiuuantibus, pristinis hostibus potentioribus mortuo Ferdinando eiicitur. illud apparuit in eo principe summopere laudabile & gloriosum, quod in tanta fortunae volubilitate tanta usus est animi constantia, tanta grauitate, tanta prudentia, ut felicissimum omnium principatum appareat eum existimare, perturbationibus, & motibus animorum imperare, deique fortuna fortiter triumphare. Post illud infortunium accessit ad Maximilianum, qui iustitia, & fide maxima Alphonsum perspecta denuo deiecit in superioribus Augustanis comitiis uti imperetur subditis Alphonsum, qui arma tam iniuste aduersus suum principem sumptierant, ut illis depositis eidem paterent, redirentque ad pristinam obedientiam sub pena perduellionis. missus est nuntius qui Caesarem edictum significaret, quo tempore Alphonsum ad Pannonicum bellum exiit. sed cum recusassent Finalenses imperatorio nuntio parere, missi sunt rursus a Caesare viri non apertandae autoritatis hac ipsa de causa, qui & Caesarem voluntatem significarent, & obnuntiarent eius indignationem nisi paruissent, & grauissima quaeque Caesaris nomine minarentur, sed nullis rationibus vel minis ut parerent omnino impetrari potuit. Caesare erat in eos tanquam parum imperatoriae dignitatis obseruantes, nimisque audaces grauius animaduerturus, sed ab ea cogitatione grauius curae reuocarunt, retraxeruntque ab armis.

Exteris frumentum imperatum.

Rationes rerum classicarum recognita.

Publica paupertas publica miseria. Venerorum prouentus.

Praefatus monitus in rep.

Ostracismus recte institutus.

Alphonso correcti Finalis marchionis cotrouersia.

Alphonsum in suum principatum restituendum.

Alphonsum in suum principatum restituendum.

Alphonsum in suum principatum restituendum.

-671

Auxilia ab
Albano mis-
sa in Gallia.Dupontii co-
piaeNuptiae Phi-
lippi & Gal-
li & Lusitani
regum
per Caroli
Archiducem
conclusae.Cōdēi teme-
ritas.Henrici An-
diensis victus.

Cōdecedes.

Andienfis
in signis vi-
ctoria.

in Italiam importandis. nam non solū dicebatur octingenti pedites Vgonotticæ factionis Exquilias oppidum Pinarolo finitimum in Gallia subalpina, & Susæ occupasse, qui eò è valle Engronia & Praegella conuenissent, sed et plurimum aucte esse vires Vgonottorum in Gallia transalpina, quare Albanus Gallo Regi misit duce Masfello duo millia equitū subsidio, & viginti ac quinque cohortes peditū Germanorum atque Hispanorum. Gallorum Rex dum Dupontius sese accingebat ad iter faciendum in Galliam, cognitis auxiliis, quæ vndiq; accedebant hostibus se recipit Diuodurum, inde Vmalium regulum mittit ad fines Germaniæ ad impediendum iter illarum copiarum, qui cū illuc peruenisset cum exercitu, non parum Germanorum animos irritauit. nā Argentorati ciues ægrè ferentes quæ Aurantius in eorum agro confedisset, colligunt duo equitum, & duo peditum millia ad agri defensionem, quamuis Vmalius publicè profiteretur, & iam nuntiatū misisset Argentoratensibus quæ non acceperat ad eos infestandos, sed ad impediendum Dupontium quominus in Galliam irrumperet. ac neq; prius inde discessit, quæ constitit Dupontium per Sequanos transire constituisse. Aurantius quia grauitè ferrent eius præsentiam Argentoratē arbitratū per illum arma Gallica eo penetrasse, diuenditis bellicis tormentis & oī argento cælato Argentoratensibus, datisque stipendiis militibus quæcunq; potuit, nā pecunia non fuit oīs tūc numerata, sed magna pars promissa ad certū tps vade Alberto Masfello, in parua nauicula Mocontiacum diffugit. milites multi de Aurantio conquerentes ad stipendia Vmalii postea conueniunt. Aurantius paulo post cum sex equitibus tūc venit in castra Dupontii iam iam iter in Galliam capturi, cuius erant in castris circiter viginti egregiè armatorum peditum millia, & decem equitum cum multis muralibus tormentis ac rebus omnibus tātis apparatus necessariis. & quæm Britannii præter Hispanas Lusitanas et naues ceperant, in quibus erant merces, quarum precium accedebat ad vicies centena millia nummū, illæ repetitæ sunt à Lusitanis legationibus. nihil tamen reportarunt præter verba per humana & multas accusationes aduersus Albanum & oratorem Hispanum. Albanus quod odium reginæ Britannæ non contemnendum in se esse sentit frequentibus custodiis se præsepit, deinde iubet eas partes Zelandæ, quæ forent magis obuia Britannicis classibus muniri, præsertim cum diceretur regina multa armare nauigia, quia per interceptas ac resignatas priuatorum literas comperisset Gallum & Hispanum Reges arma aduersus illā parare, quæ nollet opprimi imparata. Carolus Archidux vbi & Philippum Regem sua præsentia solatus esset, & de rebus ad communem salutem subditorum communicasset, ita denique conclusit ut pro mortua regina, ne sine hæredibus res Hispana in magnum discrimen christianos plerisque conuiceret, primogenitam filiam Cæsaris ipse in matrimonium duceret, secundam Rex Gallus, at Gallis regis foror duceretur à rege Lusitano. sic rebus stabilitis Barcinone claisem, concendit, atque felici nauigatione vsus Genuam delatus mox à duce Sabaudia obuia multa cum magnificentia excipitur. eodem hospitio & thalamo plerunq; vsi sunt. Archiduci post hospitium quadraginta nummū millia largitur, & Cæsari quinqueaginta millia mittit. Dupontius in Galliam transiturus petiuit transitum ab Heluetiis, quem cum obtinere non potuisset, se conuertit ad principes Sequanorum, qui & ipsi se accingebant ad impediendam, vbi Condæus casus profligatusque fuit. Condæus enim ad ripas Claretia fluminis, qui locus non multum distat à portu Santonum confederat cum copiis, ut cum Vicecomitibus coniungeret castra quo in loco iam intrepidus morabatur, quam si esset pacis, at non atrocis belli, & aduersus præpotentem regem suscepti tempus, neque hostem haberet vicinum, inter quæ vtraque castra fluuius tantum intercedebat. Henricus Andienfis Dux Galli Regis frater summus Imperator regiarum copiarum ita huius castra infestabatur, ut omnino aliquam opportunitatem obseruaret de summa totius belli dimicandi. idcirco cognita Condæi negligentia vel potius temeritate, cum ipse Dux & ingenio præstaret, & multos viros gloria rerum gestarum illustres secum haberet, iubet repente per noctem tres pontes iaci supra fluuium Clarentiam. vbi primum illuxit imperat primam partem copiarum transire, & equitatum præsertim, qui in castra vsque hostium incurrit. Amiras Sciutillonens collecto densissimo globo suorum occurrit Ghiso penes quem erat summum equitatus imperium, atque in eum impetum facit. Pugna primum inter hos commissa paulatim increbuit nouis auxiliis utrinque accedentibus. Amiras primum glande plumbea vulneratus cogitur suum impetum refrænare ac retardare, deinde etiam Condæum cum vniuersis copiis subsidio accire. copia Condæi audaciter motæ sunt impetum & impressionem in regias facientes. Andienfis Dux ratus aduenisse, quam exoptauerat, opportunitatem, nihil cunctandum arbitratus in Condæi latas copiarum impetum facit cum duobus millibus ferrarolorum. imperat omnibus suis à tergo inuadere, atque ita acerrimo commisso vbiq; & atrocissimo prælio diutius vtrunque acerrime pugnatur, in quo certamine par enituit utriusque exercitus fortitudo & uirtus, tanquam vtrorunque Gallorum hominum, hoc est maxime bellicosa nationis, & non facile cedentis in bello, & à teneris in rebus militaribus exercitate. Denique cum magna vtriusque exercitus clade uictoria fuit penes Andiensem Ducem. atque cum equis Condæi glande fuisset transfixus, ac multo sanguine effluente cecidisset ob imbecillitatem, Condæus captus est à duobus equitibus cataphractis Ghisii. Condæus è uestigio mille Philippæos singulis promittit pro precio redemptionis, atque cum alii equites superuenissent, centum millia nummum pollicetur. erepta galea, detractoque ferreo oris operimento agnitus multis vulneribus confoditur, & duabus glandibus transfigitur. reliquæ copiae partim trucidatæ sunt, partim captæ: quidam dispersi fuga se in propinqua castella seruatunt Vgonottorum. pugnatum est circiter decem horas nunquam intermisso certamine. ceciderunt vti par est in tam diuturna pugna, multi viri illustres vtrinque. capta sunt sexaginta vexilla Vgonottorum peditum. corneta, nam sic vocantur vexilla equitū, triginta & quatuor. muralia tormenta multa, sed in primis duo de viginti cuprea cum multo bellico

bellico apparatu. Illa victoria tam insigni potitus Andienfis nuntium statim mittit Diuodurū ad regem gratulatum, vnde postea missæ sunt legationes ad ceteros principes, & vbiq; editæ ingentes letitiæ significationes, & gratiarum actiones publicè Deo institutæ. Dupontius, ut ad eius iter redeamus, cum per Sequanos omnino penetrare in Galliam statuisset, traiecitq; Ararim fluuiū, ingens commisit præliū cū Vnialis copiis, cū ambo exercitus essent in regione Sequanorū, & Dupontius ad Difum vocatum locum confedisset. nam ibi statuit expectare regulum Villærium, qui cum duobus equitum, & decem millibus peditum veniebat in castra. Vmalius cum esset ad Andomatunum non multo erat inferior, cum multos haberet auxiliares eius regionis homines ad impediendum. Andienfis ita victoriam ad septem millia passuum secutus cum certior factus esset quædam cohortes hostium Gernacium confugisse, iubet tormenta procedere, & Heluetiorum phalangem cum raitris & Gallico peditatu ad urbem & arcem expugnandam. at hostes aduentu Andienfis cum tormentis audito, nulla vi expectata in fugam vertuntur, atque pontes in itinere infringunt ne Galli insequi tā cito possent enimvero ea Andienfis victoria oriente sole incepta ad sextam vsq; ad horam noctis perdurauit. deinde sequenti nocte cum Andienfis ad Gernaciū castra posuisset, cum ad colligendas suas copias, tum ad cognoscendum hostium euentum, intelligit Araricem & Andelottum vulneratos, & primarios duces incolumes ad Xaintes peruenisse, qui distabat ad triginta millia à loco pugnae. ceciderunt ad duo millia Condæanorum, è regis trecenti ferè. multi viri illustres in eo prælio ceciderunt, multi et capti sunt. eius victoriae nuntio ad regem misso, editæ sunt ingentis lætitiæ significationes in vniuerso regno, cum appareret iam finis multarum miseriarum esse repertus. ne vero externa auxilia Gallia quietem magis infestarent, Vmalius significatum mittit per araldum Dupontio Condæanam cladem, & eadem Condæi, & captiuitatem multorum virorum illustrium, hortaturque ut ad proprios lares rediret, neq; inferret bellum illi Regi pro amico mortuo, à quo nulla vnq; iniuriam accepisset. timenda esse arma valde potentis principis, qui posset acceptas iniurias facile vlcisci. Dupontius iubet hunc è conspectu discedere. iam biduum se id cognouisse inquit, ac præter Condæi cedem res non esse tantas, quantæ narrarentur, quia araldus plurimū victoriam extulerat. se non aduenisse cā principis Condæi, sed ut Rex intelligeret, quam prudenter essent res gubernandæ. mortuo vero principi Condæano suffectus est princeps Cantaborū q̄ literas scripsit ad Andiensem, quibus eum rogat ut cadaver Condæi ac ceterorum procerū in acie caesorū mitteret, ut honorificas exequias obtinerent, significabatq; se in eum gradum delectū ad Regis obseruantia, at nō ad oppugnandum. ille literæ missæ sunt ad regem, à quo iniunctum est Andienfi ut responderet, tanto grauiorem accidisse principi illam dignitatē, quanto diligentius de eo reddenda esset ratio, cur contra religionē integerrimā & suū principem arma sumpsisset. se amice hortari ut abdicaretur, cū iam bis Deus per rebellū clades demonstrasset, quanto opere illa arma sibi essent inuita. cauēdū esse ne tertio Dei grauior vltio insurgeret, cū præstaret affinis & cōiuncti Regis amicitia colere, q̄ rebellū, & seditiosorū. at Germaniæ principes vel quod uellent Cæsare in Gallū regē irritare, vel quæ uellent uideri iusta arma in Galliam moueri, queruntur Vmalium Argentoratū vsq; cū copiis incurrisse, ac loca Imperii, cū pagi fuissent succensū ditionis Imperii. his lamentationibus Cæsar & oē eius conciliū non nihil cōmouetur, atq; Cæsar reprehendit oratorē ordinarium regulū Forestii, quod contra promissa illud accidisset. res deniq; tanq̄ leuis transigitur, cū pleraq; non fuisse uera pateret. at in Gallia cum Rex Diuoduro Verdunum se contulisset, accessit Volphangus iurisconsultus Dupontii legatus, qui Dupontii noīe Regi significauit, quæ cā fuit cur suus princeps arma suscepit, & quæ uenerit in Galliam cum illis copiis quia Deo deberet & hominibus eiusdem religionis esse auxilio illis, quorum tam impie vexarentur conscientia, uita, & facultates, qui cedebantur, priuabatur, exagitabantur, quorū uel anima hostiliter petebatur, cum reuocare illos Rex conaretur à uera religione contra conscientiam & propriā uoluntatem: accusabatq; regem iniustitia: quod primū edictum pacificationis reuocasset. obtulit Regi, si cognosceret quantum deberet Deo & ipse & subditū, qui præseset iustitiæ ac religioni, reuocassetq; omnia iniqua transacta, introduceretq; religionē ad pristinam libertatem, atque omnia bona erepta singulis redderentur, una cum uite securitate, fore ut Dupontius positus armis in Germaniā reuertetur. huic responsum est, quod plurimum sanè debebatur Deo, qui & regē & Christianū regem, & catholicū nasci concessisset, & quæ una cum dei reuerentia debita subditis iustitia impulerat ad euellendas radices tam nefarias hæresium è suo regno, exterminandosq; illos qui simulatione religionis tumultus & seditiones cum maximo derrimento atq; euerfione totius regni uel in suum principem excitabant. se mirari quæ ille princeps tam leuiter ignobile vulgus armis protegeret, qui potius per omnem æquitatē cum aliis principibus debebat aduersus rebelles arma capere pro legitimo Rege. se mirari unde tantū temeritatis ortum esset ut tanquā tutor ipsum regem moneret illa, quæ spectaret ad regni administrationē. in quod nullū ius haberet. Quod eius erat munus subditos sui principatus rege gubernare, at non audacter insurgere in alienam inuersionem. his addidit quod si in ea dementia atq; impudentia persisteret, futurum erat ut intelligeret se difficillimam provinciam suscepisse, penitetq; tam facile, tamq; leuiter eo vsq; demētē profectum esse, sicuti in subditos esset animaduertsum. sic has atq; alias similibus minas & reprehensiones legatio ad Dupontii reportauit. Pontifex interea iusserat Sanctifloriū colligere quatuor millia & quingentos pedites, qui cōueniunt in Gallia subalpina, cū mille peditibus Florētini Ducis, & noningentis equitibus, qui subsidio Regi accedebant in Galliam, quæ copia iussæ sunt per Alpes Coctias Lugdunum uertus proficisci, at Gallus Rex quoniam esset delatum principes Germanos plurimū conqueri quæ Vmalius ausus esset in agrū Argentorati vsq; armatū proficisci trans Rhenū, & quæ multa damna fuissent illi territorio illata, ad hos Rex scripsit, se arma sumpsisse aduersus rebelles, q̄ in suā uitā cōspirasset, qui ad euerfionem regni,

Tribunus
Cantaborū
Cōdæo suffectus.Princeps Cā-
tabrorū Cō-
dæo suffectus.Legatio Du-
pontii ad re-
gē Gallia.

responsum.

Induciae Po-
loni & Mo-
schi.

ad seditiones, ad incendia coniurassent se nisi habita esset ratio imperii, vel in principatū Dupontii fuisse hostiliter irrupturū, qui defensionē rebellii susceperat. quod siquid damni Argentorato esset illatū, illud præter suam voluntatē accidisse, cū Galli rerum nouarū cupidos simulata religione vel pp inopiam, vel aliis de causis mutationes rerū optantes in tequerentur, cuiusmodi plurima ingenia multis in locis inueniuntur. Selimus non leuiter vexabatur Arabū successibus. nā ex altera parte Illi allusitanis adiuti plurimū molestiæ vniuersis finibus Turcicis inferebant. ex altera timebat Sarmatarum Asiaticorū siue Hamaxobiorū potentiā, à quibus multi Sanzacchi cū multis millibus armatorū ad Tanaim fuerant trucidata. Idcirco mittit magnas copias ad illos fines vt & Hamaxobios, & Persarū Regem in suspitione teneret, & qm̄ per Podoliā erat transeundū, legationē mittit ad Regē Sidoniæ quæ trāsitu pereret. legatio diu clam cū Rege locuta in magnā suspitionē impulit Moschū alicuius federationis ob diuturna bella pp fines Lituaniæ, quare multo oratore ad regē. actū est de pace pluribus verbis, sed ob multas difficultates induciæ deniq; ad certū tps̄ concludunt. Interea Sachiflorius cū suis copiis iā Lugdunū peruenerat, qui iussus est in castra Andienſis accedere: qm̄ oīa ple-na erant tumultibus armorū in Gallia. & in Sequanis præcipue, cum Dupontius esset fluuium traie-cturus nisi magna molestia ab Vmalio & Neomaggenſi proceribus vexaret, qui quis inferiores erāt equitatu, tñ peditatu multo erant superiores. sed tñ per obscuritatē noctis hostes fesselli, quia fluuiū traiecit post mediā noctē per pontes, quos fecit adduxerat, non tñ prorsus indemnus, cū vndiq; impe-teretur. præbuit aut facultatē traiectus discessus Neomagenſis cū suis copiis, partim qđ laboraret ex pedibus, partim quod tumultus Lugduni vbiq; cohorti illū ad suā præfecturā reuocarant. at certe p traiectū Dupontii Gallia vniuersa magna repleta est trepidatione, timebatur. n. id fieri non potuisse nisi labefactatis viribus Vmalii, qđ si accidisset, nihil poterat impedire quominus vires Amirantis & Vgonottorum Allobrogum ac Sequanorum, aliorūq; locorum coniungerentur ad regias infringendas. at Dupontius in Sequanis præstolatur aduentum Amirantis, ut de summa belli decerneret, quod fieri vetabant Andienſis copiæ non procul ab Amirante castrametata. nā Andienſis ad Agin-um castra posuerat, vt urbē expugnaret, cui structa fuerant insidia Amirantis consilio, vt inter conatus interficeretur, quæ res patefacta exitiū attulit sceleris ministris, atq; Andienſis recedit à suscepta expeditione. exeunt ex Aginno multi in postremam aciem recedentium, quare Andienſis copiæ quædam in hos conuersæ magnam impressionem faciunt, & multis cæsis in urbem repellunt. at Dupontius vbi diutius confedisset in Sequanis, copiæq; defessæ labore itineris fuissent refectæ deniq; munitionem petit inter Lugdunum & Luteriam sitam Charitatē vocatam in uia, quam ui expugnat antequam mitterentur accita subsidia, oīaq; præsidia trucidat. illa ratione efficiēbatur ut commeatus Luteriæ intercluderetur cum posset vndiq; ad Germanos comportari, & magna copia equitatus vndique diripere. sollicitabatur ab Amirante ex altera parte ut ad se ueniret, cum etiam consumpto iā commeatu cuperet Dupontius Augustoritam, quæ vrbis est nobilis Pictonum proficisci, quæ magnis copiis equitum ac peditum defendebatur præfecto regulo Ludensī. at Andienſis quia parum vires Amirantis formidaret motis castris à Vmalio propinquat iis finibus commissis Gallis ducibus, quod etiam Amiras ægrotaret. nec multo post Ludensī qđ audiisset conualuisse Amirantem, auctaq; esse eius castra mille & quingentis raitris Dupontii, multisque cohortibus Gallorū peditum & equitibus, animum conuertit ad muniendum Augustoritum commeatu, præsidii, bellicis tormentis, & omni genere apparatus, omniaque castella quæ uidebantur posse defendi omnibus rebus necessariis instruit. est aut Augustoritum in edito loco situm tanquam monte, per ampla vrbs vbiq; illa parte excepta, quæ deorsum tendit, in qua est fossa, extra quam in inferiore loco vineæ sunt & prata & amena viridaria, habetq; maiorem ambitum omnium Gallicarum vrbiū, Luteria excepta, ad quam ad meridiem & orientem fluuius Chiana vocatus decurrit, quæ multis, & turribus & validis propugnaculis munitur ad defensionem. inter cœtera loca auctum est præsidii Lusignanū castellū oīum propè Gallicorū natura & arte munitissimū, & globis ferreis & tormentis & oī bellico apparatu. ea castella Augustoriti si expugnata fuissent, ratus Amiras urbē difficiliter posse resistere, neqđ hostile à tergo relinqueretur, magna vi tormentorum Lusignanū primum quatit. deiecta parte murorum capit per ditionē, & qm̄ vires Vgonotticæ plurimum excreuisset, capta sunt multa castella agrī Augustoritensis, oīaq; populabunde ferro & igni deuastabant, nullis neq; sacris neq; profanis rebus parcentes, barbariceq; in omnia sæuientes. at Augustoriti qm̄ propediē expectabatur obsidio cum multo ante Ludensī regulus fossas & aggeres interioribus excitasset, & propugnacula è gleba & fasciculis lignorum, & ob vetustatem debilia menia renouasset multa diligentia, acciuissetq; duces militum & validissima præsidia, tum conuersa est oīs cura ad commeatū in urbē vndiq; importandū. distributæ sunt regiones singulis cohortibus custodiendæ & protegendæ. datum est forū armatis defendendum. farina distributa est veteris frumenti in singulas domos, atq; frumētum recens in vsum munitionis exactum, qđ tñ cum non potuisset opportune contundi, non parū incommodi tulit obfessis. Interea Andienſis cū tribus millibus equitū, & duobus sclopettariorū leuissimorū processerat ad impediendū Dupontii ne traiceret, cū nesciret iā traicisse atq; vtrinque ripa potiri, qui ad quinde-cim miliaria in agrū Gesoniaci finitimū incursiones faciebat, cū Vmalio & marchio Badē cū mille & sexcentis raitris accessisset, vexabant germanas copias ne tñ libere agrū popularent, quo tpe Sarra Martinenghus cū suo Regimento in regionē pximā incurrēs Sciatilione oppido Amirantis p vim armorū pontē, oēsque inuentos milites trucidat, qđ esset receptaculū Vgonottorū pxima quoq; in festinatū. oppidū certe totū fere concrematū est, atq; Vmalio cū Andienſi castra coniunxit, quod ipsum facit & Amiras cum Dupontio relictis in regno Cantaborum firmis præsidiiis. decretū est ab his ut Amiras rediret in Pictones qm̄ difficile esset totalis copias esse in eodem loco. concessit naturæ in-terea

Dupontis mors.

terea Dupontius, cuius in locum suffectus est vnus est comitibus Masfeliis qui erat in castris, cum Aurantium præsentem Amiras magis summum imperatorem optaret, qui & ipse erat in castris, sed tanquam priuatus. Germani tamen Masfeliis partibus magis studebant. erat res Gallica & Germanorum in magna expectatione, quoniam rumor erat Regem Luteria Genēbū proficisci in castra accitis cohortibus militum vndique è præsidiiis Normaniæ & Vermāduorū paucis exceptis, & ex omnibus Gallicis insulis, quæ copiarū cæteris adiungerentur præsentibus, quoniam res iam armis, at non amplius procrastinatione foret decernenda. certatum est pluribus minutis præliis, in quibus modo hi, modo illi cladem acceperunt, atque non multo post Vgonotticæ acies Agitūm versus iter capiunt, quo tempore Rex Lansacium miserat cum viginti & quinque vexillis peditum, & quingentis equitibus, duodecimque bellicis tormentis ad Charitatem recuperandam, vt & locus eriperetur, & ardor animi Germanis vnā hebetaretur, cum hostes Augustoritum omnino expugnare decreuissent, ad cuius obsidionem pars copiarum iam esset relicta. at Augustoritani plerique cupientes urbem in potestatem Amirantis venire, in castra transfugiunt, quia sic etiam sperabant si vrbs caperetur, se posse proprias domos à direptionibus referuare. ciues vbi magnam solitudinem in vrbe cernunt, paucaque adesse præsidia pro amplitudine loci, animo prorsus cōsternantur, quia de omni spe subsidiorum deciderent. at Andienſis qui ægre ferret tantæ vrbs iacturam Ghisium iuniorē mittit cum mille & quingentis expeditis equitibus Gallis, quadringentis Italis peditibus, & magna turma leuiorū equitum duce Paulo Sfortia, cum etiam turma raitrorū illum seque-retur. tam occulte vero è castris Andienſis per noctem exitur, nemo ferè vt senserit, atque tanta velocitate iter conficitur, vt sexaginta miliaribus fere absolutis antequam constitissent, per noctem adhuc nihil sentientibus hostibus urbem sint ingressa auxilia, quæ mirifice animos ciuū refecerūt lætabantur enim, palamque dictabant Deum illos in tantis curis non deseruisse, atque hostes frigidos aut somnulentos habere exploratores. cæterum Augustoriti præsidia paucis diebus interie-ctis vbi ab aciebus hostium inuaderentur fortiter, pugnantia illos non sine vtrinque clade repulerunt. at paulo post ne videri possent ad arbitrium tantum obsidentium pugnare ciues, itum est per noctem ad castra vsque hostium ad sex millia possum distantia ab vrbe per vias inusitatas nequid sentiri posset. inuadunt repente pauci vigiles ac trucidantur. conclamatur ad arma, cum omnes defessi labore hesterni prælii, nihil tale expectantes, dormirent. trucidati sunt multi de more pecudum, & multi capti, qua clade extinctus est aliquantulum ardor & repressa audacia obsidentium. Erant Augustoriti ad sex millia pugnatorum partim equites, partim pedites, cum duodecim bellicis tormentis varii generis, & satis apto bellico apparatu, at in castris Vgonotticis erant sexdecim muralia tormenta, & multus apparatus bellicus. & quædam campestria. parati sunt in vrbe ignes missiles in conatus post verberationes, & oleum bulliens, & pixignita, & afferes, trabesque cum clausis, & alia consimilia. Vgonotti non multo post magna diligentia tormenta dirigunt ad moenia dirumpenda, quæ per frequentiam globorum scinduntur & prosternuntur, sed quanta erat vis illorum oppugnantium, tantum erat studium defensorum, cum milites & ciues pari animi alacritate, studioque & contentione ad mutuam defensionem conspirantes quantum murorū labefactarent tormenta, tantum interiorum reparationum per noctem reficerent, cum & ciues cuiusuis conditionis necessariam materiam militibus ad moenia comportarent, & mulieres, quæ etiam multa edulia ad reficiendos diuturnis laboribus defessos afferrent. aucta sunt etiam quadringentis peditibus & quinquaginta vrbanis præsidia, quæ clam per obscuritatem noctis in urbem sunt admisa cum faculis pulueris tormentarii, horum subsidiorum aduentus quam gratus fuit obsessis, tam molestus accidit obsidentibus, quæ cum per media castra Vgonottorum clam penetrassent, Amiras magnopere conquestus est de ducibus qui erant in æstiuis, qui nihil horum cognouissent per summam negligentiam vel perfidiam, cum Lusignanum, & Iazzanillum oppida illis necessario essent transeunda, & alia quædam castella, quæ ab Vgonottis tenebantur. sed quoniam tormenta parum viderentur concutiendo Augustorito proficere, tria muralia ad collem diui Cypriani transe-cta sunt, & in partem diui Benedicti directa. concussa est per totam diem turris pontis, quod inde castra infestarentur, atque ii præsertim qui in abbatis stationem habebant. sed cum & hæc parum proficerent, addita sunt & alia tormenta, & corribus protecta, eaque in murum prati abbatissæ directæ, tanta cum ciuū molestia ut nemo illæsus in pratum descenderet. conseruati sunt non nihil animi, atque quidam censēbant pratum esse hosti relinquendum, quod tumultum desuper dispectabat, cum nullus esset miles qui posset propinquare verberationi: putabat igitur interioribus esse pugnandum. alii contendebant nimis periculosum esse habere tam propinquum hostem, qui haberet in castris circiter viginti & quinque millia armatorum. non desuerunt qui Ghisio suaderēt vt noctu cum tribus millibus hominum exiret per eam portam, quæ minus custodiebatur, seque-quoquo modo posset seruaret. sed is se potius virtute, quā fuga regias res indigere inqt. eius consiliū secuti alii proceres ciues & milites recognoscebant, hortabanturq; ut forti essent animo, omniaque prospectabant, siquid reparari aut instaurari commodius posset. Amiras iubet omnem equitatum ac peditatum in acie instrui, quæ apparebant iam iam ita instructæ acies urbē inuasuræ, quo territi ciues & ordinibus & numero & alacritate inuadentium mitterent qui agerent de ditione. at longe aliter res accidebat, qđ & vrbanis præsidia & ciues coniunctis animis magna cum lætitia & ipsi instructi pugnam expectabant. sed cum diu ita vtrinque fuissent parati, nihil actum est. non cessabatur tamē leuibus præliis frequenter decertare, & variis modis reparationum ac deuastationū contendere. atq; qm̄ pabuli equorū magna penuria in vrbe laborabatur, decretum est asinos & mulos imbelles iam propè famē exanimatos emittere ex vrbe, cū nō possent esse vtilis hostibus ob debilitatē nata est

ub oibadO
-oAuguA et
-in

Subsidia
Augustoriti.

Ghisi nobi-
le responsū.

Amirantis
astutia.

stiterunt, nonum conatum in hostes regios facturi, qui & ipsi eodem consilio colligebantur, cum diuisa essent & dissipata vires regia. primi igitur Vgonotti Cossei copias inuadunt, & Masfeltii Helue rios nimirum magno impetu, quos tñ illi fortiter sustinent. hic rursus equestris pugna renouatur, multaq; lancee sunt comminute, aciesq; acriem pedes inuadit vtrinq; maiori q; prius alacritate, cum animu è priore pugna confirmasset, posito timore ac metu mortis, vt solet in ardentibus pñtibus euenire. Vbi diutius pugna fuisset, praecta, Masfeltiusq; & Cosseus vires resumpsissent, renouatum est vbiq; certamen, atq; Vgonotti quamuis tormenta plurimum proficerent inter pugnandū, tamen impetum diu sustinere non potuerunt, quare in fugam vertuntur. pugnati. n. fuerat diu fortissime vbiq; ac dubia victoria, qua fortuna modo his, mo illis apparebat intentare. equitatus regius diu persecutus est victoriam, atq; duodecim millia Amiranianorum per eam cladem ceciderunt. alii trucidati sunt, alii ab equis conculcati. capta sunt tredecim bellica tormenta; inter quae quinque; murelia, reliqua campestria. caesi sunt multi tribuni & signiferi Vgonotti, capti et multi. e regis ceciderunt paulo plures occingentis. vulnerati multi illustres, sed in primis vel ipse Andienfis duabus plumbeis glandibus petitus est quauis leuiter. Vgonotti proceres ea clade accepta sese ad loca capta receperunt, atq; Amiras ad portum Santonicum, alii in regionem Beniam uocatam, alii in urbem Sanferram. ibi cum quidam Gessoniacenses intelligerent ea munitio quanti referret si per insidias occupari posset, in colloquium ea de re veniunt cum centurionibus & mercatoribus Gessoniacensibus: erat Sanferrae Petrus Grangia vir consiliarius, & vnus è praesidibus Gessoniaci, quam urbem vulgus Burges vocat, qui magnis pollicitationibus ad hoc impellebatur: habebatq; sobrinu Gulielmum Palussum Vrsini Palussi fratrem, cu ambo milites essent Gessoniaca munitiois. tentata est proditio ingentibus pollicitationibus per Vrsinum Palussum, cui decem millia nummum promissa sunt, si rem peregrisset pactus est rationem soluendae pecuniae certam esse, & sibi dari tres collegas, cum solus illud non posset transigere. ea res visa est non imprudenter suscipi, quonia proponebatur fore vt Vrsinus familiaris Marini praefecti turris Gessoniacae, ac miles praesidiarius, vbi opportunum tps apparuisset vna cum collegis Marinum ducem trucidaret, atq; inuaderent custodias, portaq; patefacta copias admitterent iussas per id tps esse propinquas in insidiis ad signum expectandum. oia per aliud colloquiū promissa & stabilita sunt cum Vrsino Palusso, qui tamen cum patriae salutem vel pecuniae vel amicitiae praetulisset, rem Marino patefecit, & Caduco eius vicario. illi rem statuerunt significare Ciatre si regulo praefecto vrbis, & principatus Berii, qui communis consilio hortantur Palussum vt negotiu magna cum spe Vgonotorum transigat. rediit ad statutum diem in colloquium. dantur tres collegae, decernitur vt res per literas in certo loco occultatas significarentur pro opportunitate, quod fuit ruinosum columbarum domicilium quoddam procul a domibus sub quadam petra. missi sunt tres college, qui primum amice tractantur, sed non multo post traduntur in vincula. iussus est vnus literas conscribere distante praefecto, quibus mirifice ad spem Vgonottos extollebat, hortabaturque vt praestitiores quosq; milites conuocarent. reuocatur ad colloquium Palussum, decernitur in comitiis militaribus vt duas horas à media nocte conuenirent copie ad locu Grangiae uocatum, qui distat circiter quatuor stadiis ab vrbe. datum est signum facis accensae, quae bis extolleretur, at ex altera parte praefectus vrbis clam copias ignaras quid ageretur conuocare, omniaq; diligenter instrueret, quae spectarent ad opprimendos hostes. simulat se nihil horum cognoscere. studere vt videatur alienus ab oī grauiore cogitatione. ludicra certamina inter equites proponere. iubet portas horavistata claudi. clam adauget custodias. iubet vrbanos delectus per noctem clam esse armatos, vt secum exirent vbi accirentur. per noctem ante horam statutam pedites & equites in urbem admittit cum interitis albis supra arma. iubet in acie instructos non prius discedere qua m bellicum tormentum esset displosum. iussas sunt fossae ingentes excuari qua parte hostes erant inuasuri, quae superius debilibus tabulatis ac terra, ne videri posset insidiam, cōsternerentur. parati sunt & ignes, & pix bulliens & caetera hu iusmodi pleraq; in eorum aduentum. Palussum signum dedit inuadendae turris institutum. sed cum nemo appareret, iussus est Palussum obuiam procedere, qui queritur accepto signo quod opportunitatem labi segniter patiantur. illi cum Palussum ducem essent habituri magno silentio spe pleni procedunt. erant in prima acie multi insignes duces, quos magnus globus militum sequebatur. sed cu timeretur, ne maior numerus accessisset, quam dictus fuerat, displosa sunt tormenta: quo tpe recedente Palusso hostes in fossas praecipites ceciderunt, supra quos coniecti sunt ignes parati in eorum conuentum. atq; cum fortiter vellent eorum pleriq; resistere, & saxa & ingentes pilae in eos deuolutae sunt. pauci quia viderent nullā alia esse spem salutis, sese vltro dediderunt. multi insignes proceres cōbusti sunt, reliqui viui in prate praefecti venerunt. illa clade non parū consternati sunt animi Vgonottorū principū, quare Amiras cu multis principibus ad portu Santonicu se recipit obsidionem victriciu copiarū propediē. ex pectas. munitioē diligenter recognoscit, literas ad oīum locorū praefectos conscribit, quibus significabat non esse iacturā agrē ferendā, cu soleat fortuna plerumq; illos magis extollere, quibus grauiorē & acerbiorē casum parauerit. se validissima auxilia breui expectare, vnde posset oēm alacritatē victriciu armorū retundere. presentes et vires multo minus esse debilitatas atq; hostes censere. breui fore vt denuo in aperto exeuntes hostes cōtemnerent. at vero clades illa Vgonottorū non parū molesta fuit Britanniae regine, cuius et regnū non parū discessionibus de religione vexabat. cu in laetitia quoq; paulo ante esset in armis ad quindecim millia insulanorū de religione inter se dimicantiū: videbantur. n. eius subditi non parū animi sumpsisse, qui catholicā fidem adhuc retinebant per illā victoriā Regis, quare apparebat illā ad priorū laru defensionē reuocari, nedū nō posse aspirare ad recuperandos Caletes populos & Iciu & Gessoniacu nauale, quod promissū fuerat, si Cōdāus fuisset superior. nā & anno superiore arma inscepta fuerant à quibusdā è primariis

Clades Amiranianorum.

Proditio Gessoniaci tentata.

Clades Vgonottorum.

è primariis proceribus eius regni pp religionē, qui et petierant à regina & comitiis vt antiqui ritus sacrorum reuocarentur, quos populi mirifice cuperent. & qm hac maxima seditionum semina esse videbant, nullū dedit responsum, sed quod essent illi populi Scotie finitimi, ne simul conspirarent, delegit cum summo imperio cum prate proregia in vniuerso regno Ambrosiu Dudlayum comitē. Varuichiensem, cui inuictū est munus vt videret nequid detrimenti regnū illud caperet, cum duobus Henrici alter Comberlanus, alter Nortumbriensis comites, & Odoardus Vestmetlanus comes subditos populos armanissent, exissent in apertū, amplaq; regionē ad Durā vsq; occupassent. & qm dux Norfolcius, comites Arondelus & Pembuchius in arce Vindilifore detinebant & Milordus Lonlauius, qm in nuptias Regine Scotiae conspirassent contra Britanniae reginae voluntatē, quae Norfolcio Duci erat futura coniux, sic. n. circumferebat, regina diligenter inquirebat an & ipsa vna cum multis aliis aduersus regnū per religionem conspirassent. peruenerat siquidē ad manus reginae scriptū, in quo continebat quod Thomas Northumbriensis, & Carolus Vesterlanus pererent, antiquos ritus religionis in regnū reuocari, ad quod munus multi nobiles, & variaē cōditionis homines conspirassent, ne ab exteris principibus hac ipsa de causa inuaderent cum magno totius regni excidio. petebant et vt principes captiui ex arce dimitterentur, & vt sex è regio concilio abdicarentur, vt alii consiliarii sufficerentur restituerenturq;, & oibus venia concederetur. at Regina q̄ intelligeret nō minus pp reginam captiuam Scotiae, q̄ pp religionē hos motus esse excitatos in Britannia, decernit ea eximere extrahere, atq; abducere ad urbē Couentrai vocatā ad Hauenā fluiuium sitam in ea parte insulae, quae magis inclinat ad orientē, quae regio Varuichia vulgo nuncupatur, quae plurimū distat à Scotia ad centū millia passuū ferē Italorū. ea mutatione loci cognita duces, qui cū copiis erant in aperto, statuerunt non esse vterius Londinum versus procedendū, quare retrocedunt, qm insignes copie regie essent paratē. magna itaq; pars equitatus ac peditatus castra reliquit in montes profugiens Pechas vocatos. at Comites hac mutatione rerū cōsternati reliquas copias intra fines Scotiae retrahunt. quare tumultus ita sunt dissipati. Selimus quoq; animum adiecit ad faciendos ingentes bellicos apparatus. Aduersus Sarmatas, ad refarciendam superioris anni existimationē, & iacturā quae fecerat, in rescindendo spatio terrae inter Tanaim, & Volgā interiacente. instituit igitur ad centum nauigia varii generis, inter quae mahonae erant complures ad conuehendos bellicos apparatus per paludē Meotidē. Persarum Rex, ad quem maxime illud negotium spectabat, se accingit ad bellum. munitioes instruit. equitatum & peditatum colligit, quo tantis Turcarum viribus posset resistere. omnia defensionis necessaria parat. inuitauerat ad eam provinciam reperendam Ioaches Turchina princeps Mahometanus potentissimus finitimus Persarum Regi, qui facile posset ducere millia armatorum colligere, qui illud negotiu sibi assumpserat, vt vires Persarū Regis retardaret, neq; pateretur infestare Turcas, atqui vbi Turcicae classes illuc applicuissent, multa castella eius regni, quod vocatur Genhenae, capit vel sine prelio. sed cu vterius proficisci nimis difficile negotiu uideretur, collectis praecipue multis armatores millibus Sarmatarū post multa certamina re imperfecta disceditur. Albanus Bruxellas profectus comitia indixerat omnibus conditionibus illarum regionum Belgicarum, quibus, vbi conuenissent, proponit, ad refarciendos praeteritorum bellorum sumptus cum quadringēta & amplius millia librarū ann absumpta fuissent ad liberandam eam provinciam seditionibus, vt certi prouentus regii instituerent in redditus priuatorū. Vt certa vectigalia in oīa genera mercimoniorū. vt vigesima rerum venalium regionis precii Regi dissolueretur. ut cetera praediorum ac domorum. vt decima pars precii mercimoniorum, quae importarentur in regionem. quae tamen non statim consecutus fuit pp populorum querelas, qui vel nimis exhausti erant, & afflicti, tantis bellorum calamitatibus, tñ non multo post obrinuit, cum nemo illi pp crudelitatem suspectam auderet aduersari. nam pp leuē ueritatem ducis quidam imperium agrē ferentes induti Germanis vestibus diffugiunt Iciu, atque inde et apud externos, nō leuē occasionē dedit per Belgarū querelas proscriptis & exulibus denuo occupandi loca, & inuadendi Belgii per conspirationē ac propensos animos Belgarum, qui apparebant pertaxi Hispanae administrationis. Neque Iberniae fines interea satis erant quieti, qm Britanniae Regina collecta magna armatorum manu illos fines ferro, & igni populabatur, quae iusserat obuiam quaeque hostiliter populari, qm incolae Iberniae commoti odio Britannorum & dissidio religionis repente multos Britannos in insula trucidarant, & villas ac pagos nonnullos, vt diximus, concremarant. Daponius non procul ab vrbe Augustonometo castrametatus censebat & illam urbē, & oppidum Charitatem uocatum, & alia castella per proditorem captum iri, sed vbi omnia vana apparuissent sua consilia, q̄ illi ausi essent retardare tantas vires, decernit Charitate per summam contentionem expugnata Gallos ad unum trucidare. sed cum oppidum cepisset, quod praesidia non posse defendi existimantia reliquerant. curat illud muniendum. magna amplaq; fossa cingit, multasq; defensiones instituit, q̄ illud oppidū conseruandae annonae delegisset. Pontifex, qui prius oēs patres purpuratos, oēsq; antistites non verbis & oratione solum, sed multo magis exemplis ad sanctitatē uitae, & ad modestiam cohortatus fuerat, iubet Montiu capi & in arcem diui Angeli adduci in custodias, vt qui nullas admisisset admonitiones, postridie conuocatis sacris patribus ad comitia oēs hortatur ad innocentiam & temperantiam, sicuti requirit ratio & cuiusq; cōditio, qui debent existimare oportere se tantum sapientia & bonitate caeteris praestare, quantum dignitate & autoritate praestant. Turpe enim esse viro illustri opibus, dignitate, potentia praestare caeteris, at per nequitiam, imperitiam rerum, & intemperantiam uulgo & infimae plebi adaequari, cum in nemine possit inesse sapientia, cui libido, crudelitas, auaritia, ira, & reliqua huiusmodi vitiorum genera magnopere dominantur. Quare nisi amantissimis, honestissimis, ac vetē paternis monitis sponte obtemperarint, minatur etiam vincula

Clades Amiranianorum.

Proditio Gessoniaci tentata.

Comitia Bruxellae & peritio nes Albani.

Ibernia infestata.

Charitas oppidum captum.

Motus Card. captus Pont. oratio.

vincula & carcerē tanq̄ Montio; cum decreuerit omnino vt in ecclesia Dei ad religiosorum, nō ad belluonum & ebriosorum mores viueretur. Nihil enim magis calamitosum esse atq; aduersariū christianis dogmatibus, q̄ si vel ab ipsiſ sacerdotibus Christiane leges negligantur. oīum christianarum calamitatum iecisse fundamenta, omniumq; haresiū illos, qui se sacerdotes & viros bonos esse profitebantur, cum tñ re ipsa oīum diuinarum & humanarum legum essent euerſores. populos oēs magis commoueri ipſorum sacerdotum exemplis, q̄ nudis verbis & solis adhortationibus ad probitatem futurum vt breui cessent oēs hereses, si diutius sanctæ Romanę ecclesię sacerdotēs in officio perſiterint, cum verē illi lux mundi possint tunc appellari, cum per lucem sapientiæ & charitatis ceteros homines ad vitæ sanctitatem deduxerint. Nemini satis esse q̄ sit vir bonus, nisi ceteris prodesse studeat adiuuando, erudiendo, monendo, quos pōt ad integritatē vitæ informādo. at in Betica regione res omnino non erant tranquillæ, cum ibi quoq; Philippus Rex Hispaniam quæſitionem excitasset. nam Mauritanis illius quæſitionis seueritate territis effectum est vt ad sex Mauritanorum millia confugerint in montem Beticæ regionis, qui Frigiliana vocatur, cum vxoribus, filiis, impedimentis. at Castellæ commendator hortatu Ioannis Auftriaci Aloysius Quexada cū veteranis cohortibus militum, qui venerant ex Italia, collectis circiter quatuor millibus armatorum montem illum quāuis difficilem ascendit. multis ē partibus munitionem Mauritanorum, quam fecerant, vno tpe inuadit. certatur à Mauritanis magna virtute, quamuis pauca haberent arma. cæsis deniq; centum, ac vulneratis ducentis Hispanis munitio capitur. ceduntur oēs in munitione inuenti, quorū fuerunt ad duo millia. capti sunt mille & pueri & feminae & impedimenta, qui vili precio sunt diuenditi. reliq; Mauri, quorum erant circiter duo millia, dispersi sunt in proximos montes, vt cuiq; fortuna locum monstrauit ad salutem. Huius victoriæ vis maxima creditā est, non solum q̄ semina eius belli sunt dissipata, verum et q̄ Africæ commercii facultas Beticæ ita videbatur esse sublata. Pontifex, qui videbat tot arma variorum populorum nouæ religioni studentium esse commota vno tpe, putauit satis esse si resisteretur excitatis, nedum alios nouos tumultus non esse excitandos, cum hinc Galliarū populi, & Belgæ, & Britanni potentissimi insurgerent, qui iam magnos exercitus collegissent, inde tot Germani principes in perniciem duorum regum eodem tpe coniurassent, afflictorum, & propē euerſorum per assiduitatem magnitudinemq; bellorum, quare literas humanitatis, & sapiētiae plenas dedit ad Philippum Regem, quibus eum hortabatur vt mitiorem in modum Mauros Beticæ tractaret. mitigaret quæſitionis rigorem. oīa ad opportuniora tempora referuaret. nihil tam laudabiliter fieri, quā quod opportunē. Non oportere tam esse sollicitum de alterius salute, vt vel propria pp nimiam affectionem amittatur. sapientis esse inseruire tempori, cum deceat principē aliquando vtiliter acquiescere voluntati populorum, at non per pertinaciam omnia euertere. opus esse vel ipsius virtutis & iustitiæ moderatē esse cupidum: quibus sapientibus, & paternis pontificis admonitionibus res Betica est aliquantulum mitigata. Sed tamen idem pontifex edictum in Regno Neapolitano promulgandum curat aduersus eos, qui conarentur impedire, aut aliquod incommodū inferre officio quæſitionis: quamobrem regii ministri multis rationibus persuadent pontifici istud non esse faciendū. non esse necessarium illud edictum in eo regno, in quo omnia munia quæſitionis sine vlla controuersia præfecti, & legitimè exequantur. nihil aliud censeri promulgari per hoc edictum, quā Hispaniam quæſitionem, quod si promulgetur, periculosum ne subito ad arma concurratur, trucidenturque omnes qui vel mentionem illa de re fecissent. multo præstabilius esse occurrere nascensibus tumultibus, quā exortos atq; excitatos sedare, quod certē effici nō potest saluis omnibus rebus; quare hoc in aliud tempus esse referuandum. Pontifex hisce rationibus cum magna totius regni Neapolitani lætitia ab incepto desistit. Per quod ferē tempus Pontifex in Britanniam miserat Nicolaū Mortonum Anglum theologum, qui denuntiaret per apostolicā autoritatē certis viris illustribus catholicis, Helisabettam tunc reginam hæreticam esse, quare eam priuabat omni iure in catholicos homines, que pro Ethnica haberi impune possit, neq; cogeretur illi obedire. ea re commoti multi nobiles Brianni arma aduersus Helisabettam sumpserunt conspirantes cum aliis, sed res non optatū habuit exitum, cum plures quingentis variis tormentis sint miserabiliter cæsi. post mortem Condæi patefit cōsiliū fuisse oē Gasparis Colignii Amirantis, at ad Condæum ob splendorē delatum fuisse imperium. publico edicto itaq; fisco addicta sunt bona omnia, prædia, domus, castella, ciuitates, eorum qui contra regem arma sumpserunt, & fauētium illorum votis, qui vero fugebatur magistratibus, turpiter abdicati. Gasparis imago patibulo suspensa fuit, diris imprecationibus exagitatus, gentis insignia vbiq; derasa. omnibus honoribus, dignitatibus, priuilegiis priuatus. at Amiras & his neglectis, & superiore clade Condæi, magnum exercitum rursus colligit ita vt nō modo Galliam posset vexare, sed et regias vires nō admodū formidare. castra posita sunt ad Pictauium, illudq; & obsidione & omni genere oppugnationis tentatum, atq; cum inſeret Ghisius dux multis nobilibus stipatus obsidione constantissime tulit, ita ut vel equi vel asini sint est ob penuriam cōmeatus. regii ut aliquo pacto vires hostium diuerrerent vicinum oppidum Chastelleraultum ad fluuiū Viennam sitū graui obsidione cingunt, qua ratione ad auxilium sociorum pertracti hostes Pictauium aliquot dies deserunt. Ghisius resumptis viribus interea reuerſos ad obsidionem hostes facta emptione inuadit, ad duo millia trucidat, sed cruenta tamen & funesta suorum uictoria, cum multi duces regii ceciderint. at enim cum vires utrinque multis undique accedentibus auxiliis succreuiscent, propinqua sunt copiæ, quamuis Vgonotti sæpius pugnam detrectarint, protegebatur enim loci bonitate, in quo castra posuerant, ita ut paludibus & aquis circumquaque muniretur, cum vna tantum esset uia, qua possent inuadi. regii quod viderent decerni de re bellica, aut totis aciebus dimicari omnino nō posse, nisi illi ex eo situ elicerentur. missi sunt itaque leuiores copiæ exercitus ad trahendos ad pugnam.

patebat

patebat campus in quatuor millia Gallicana pugne accommodatus parum inde distans inter Montorum, Ernaux, S. Iouinum oppida, in quo Vgonotti instructi in acie incedebant, qui tormenta à tergo habebant protegentia, quorum opera collem quendam commodum occuparant. regii illos inde deicerere conati sunt per opposita tormenta, vt ad iusti belli pugnam veniretur. Vgonotti vbi se ad pugnam pertractos conspiciunt, non concidunt animo, sed leuiores velites à matutino tempore ad horam primam vsque post meridianam cum hoste digladiantur. at Amiras simulata opportunitate q̄ alio euocaretur instructis copiis & pugnantibus, & iam inclinantibus suis Rupellam profugit. Equites Galli & Germani admisti in prima acie conſiterant Duce Volrado comite Masfeltio peditarus Germanus habuit socios equites Aquitanos Amirantis, qui neq; numero neq; cognitione rei militaris erant inferiores regii copiis, sed qm̄ certissimam victoriam Vgonotti sibi proposuerant, magna pars eorum, & equites in primis albis vestimentis induti in pugnam processerunt, vt dignoscerentur, neq; parceretur ullis regii. nam vbi belli ardor ingruisset, purabantur hoc signo à sociis manus cohiberi, cum hostis esset centendus qui hanc resseram nō haberet. Sed paulo post funestum fuit & consilium & indicium. præfuerunt autem regii copus Imperatore Henrico dices prudentia & fortitudine clari. dextram aciem ductabar Hænestus Masfeltius, in qua erant decem & nonem turme equitum. sinistram Dux Ghisius cum multa Gallica nobilitate, cui aderant cataphracti equites. inter has acies pedites collocabantur Heluetiorum triginta & octo vexilla scilicet. penes quos erant tormenta maiora. deinde Sequanis & pontificii milites, cum pontifex quatuor millia peditum & mille adducentos equites subsidio Gallicis rebus regii misisset, & Philippus etiam rex ingentes peditum equitumq; copias. erant cum pontificiis cataphractis aliquot et vexilla leuioris armaturæ. Sequebantur Henricum summum ducem Vmalus Dux, & marchio Badenſis Philibertus, & Byronius regulus & Comes Sanctiflorius, & alii insignes proceres. vbi propius uentum est pugnatur utrinq; atrocissime collatis signis, oēsq; cenſebant præclaiā opportunitatē ostentandæ uirtutis sibi datam fuisse illo die. Primi Germani equites Vgonotti singulari uirtute impressionem faciunt in cataphractos & sclopettarios Gallos, tanta vi, tantaq; alacritate, vt Galli cedere oīno cogentur. veruntamen ducū prudentia & uirtus tanta fuit vt reuocantes bis in aciem propē fugatos suos singulari fortitudine pugnam instaurarint. laborantibus utrobique aciebus opem ferunt Germani equites regii. Germani itaq; Germanos adorti, ducibus utrobique; Masfeltiis, oēm rabiem ferri in cognata viscera ob controuersiam de religione conuertunt. vix credi posset quanta pertinacia, uirtute, ardore pugnarum sit eo die, quantaq; leuitia oī prorsus oblitterata memoria humanitatis cum sæpe frater fratrem uel amicū uel cognatum trucidaret. eiuſdem oppidi aut vrbis multi certe sese muris vulneribus confoderunt. victoria tñ fuit penes Regios cum turmæ Vgonotticæ cæſæ immaniter proſtigataq; sint, ac iustitiam cām Deus adiuuerit. Amiras ex eo certamine profugerat, quem secuti sunt quicunq; noctis & obscuritatis beneficio & celeritate equorum abiectis armis ab inſequentibus regii copiis sunt seruati. interea Galli equites leuioris armaturæ, & pedites Galli ac Pontifici & Burgundi adorti peditum acies Vgonotticas fortiter adhuc resistentes & equites Sequanos Amirantis tantam impressionem faciunt, tantamq; stragem edunt, ut difficile sit dictū. cæſæ sunt breui uiginti & sex cohortes peditum Germanorum Dupontii unā cum ueteranis ducibus, cum nō superferit ex illa clade qui nuntium in patriam reportaret. è Sequanis equitibus trucidati sunt plures septingentis, capta sunt & tormenta. & omnes bellici apparatus. Veruntamen non arma mortalia solum pluribus in locis ciuitates, nationes, regna inſestabant, quæ vbiq; obstrepuerāt, sed quasi denuo res ab initio esset repetenda, oēsq; calamitates ab exordio renouadæ, arma diuina et cælestis indignatio uerſam propē Italiam inuasit. nā tanta fuit cælitus siccitas agrorum, tantaq; sterilitas terræ pp eam siccitatē, ut multa legumina & uariarū frugū genera perierint, excitata sint, & extincta pp penuriam pluuiarum apris temporibus. exiccata sunt multa flumina, aut quæ non aruerūt ad inſtitatā cursus tenuitatē redacta. perierunt herbæ. multa morborum genera exorta sunt, ita ut quorū sanguis ad magnum uigorem per eratē peruenisset inflammatus per siccitatem, & calorem multis exitium minaretur. Nā certē hac plerunq; sine maximis calamitatibus accidere non solent, cum vel bellum uel pestilentia post penuriam annonæ nascatur. Sed qm̄ imminabant diuinitus calamitates, illæ diuinitus et nuntiatae sunt mortalibus, nisi stupidi sint accipiendis diuinis significationibus, quas ex aliquo mortali infortunio vel consilio accideat abirentur. Nam Venetiis, vnde maximi belli initia erant eruptura, ingentia signa edita sunt futuras calamitates obnuntiantia, siquidem ignis conceptus repente in quibusdam cadis pulueris tormentarii, qui erant intra nauale in firmis turribus marmoreis tanto cum fragore proximorumq; ædificiorū ruina & deuaſtatione erupit per mediā noctem ferē, vt multi extremum vitæ diem vel potius mundi aduentasse rati quasi exanimis conciderint, ac certē præ timore è domibus effugerint, cum proxima quæq; flammis & cū strepitu ac fragore corruerent. siquidē ignitæ trabes, multaq; ardens materia per noctem sublimis per aera ferebatur aeris impulsu vt vel è longinquo prospèctantibus res formidabilis, & maxime horrenda appareret, præsertim cælo tam sudo & sereno ut diximus. infracti sunt alibi firmissimi vectes, alibi contorti vi ac tremore strepitus, portæ domorum infractæ. parietes longinquarum domorum parum firmi corruerunt. alii scissis sunt amplas rimas facientes. aqua quoq; ipsa, aeris impulsu fluctuauit. strepitus Patauium vsq; peruenit, quod distat ad uiginti & quinque millia à Venetiis. uiciniora oppida, vrbes, pagi non parū sunt territi. Patres illud rati nō diuinitus contigisse, sed per insidias mortalium, qui largitionibus inuidentium Venetæ felicitati ac potentiae tantum sceleris procurassent, senatusconsultum faciunt atq; edictum promulgari iubent. ingentia premia proponunt per præconē publicē, tantiq; sceleris præterea impunitatē si quis participes insidiarū deferret, aut si solus extitisset, si explicauisset cuius impulsu

Prodigia.

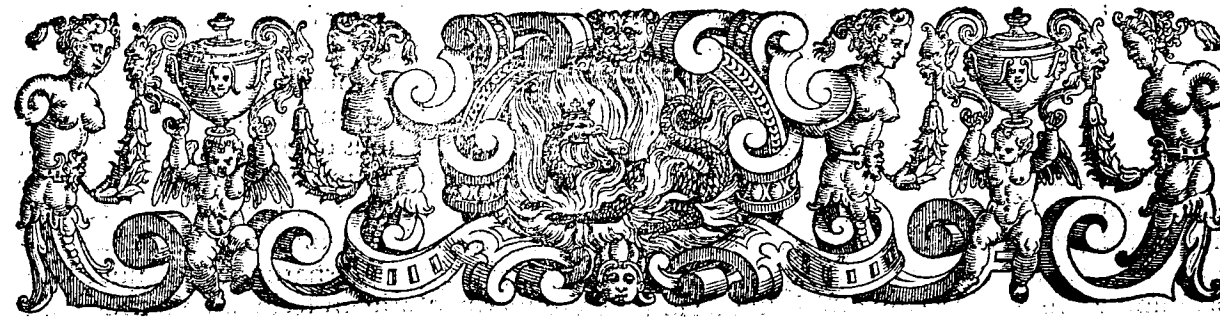
Prodigia nō sunt temere aut casu. Ignis naualis Venetis maximo cū fragore.

fama de incē
dio naualis.Hebræorum
perfidia.Panis milia-
ce⁹ Venetiis.Patrum dili-
gentia pau-
peribus sub-
leuandis.Lonicensis
panis.Selimus bel-
lū decernit.Auaritia ma-
ximē vocalis.

passu istud fecisset. nā visi sunt ita Veneti iam inde ab initio prodigii bellū alicunde portendi putare. Diditus est rumor in vniuersas nationes tum longinquas, tum etiam finitimas, vniuersam propē Venetiarum urbem corruisse, conflagrasse maiorem partem classis vnā cum ipso nauali, quod munitissimum & instructissimum habent Veneti supra omnes nationes. quæ nauigia flammatarum uim deuiterint, illa ita esse conuassata & dirupta, ut partim nullo pacto refici possint, partim nisi per summam difficultatem, arsisse omnes bellicos apparatus, infractas omnino, conuassatas, eueras esse ferē vires Venetorum, aut certē plurimum debilitatas, quorum penē vniuersa potentia, & existimatio in rebus maritimis consistit. huius rumoris autores fuerunt hebræi pleriq; oriundi ē fini bus orientis, quos Veneti per opportunitatē mercaturæ in vrbe esse patiebantur, cum tamen illa natio infida & impia sit ubiq; & tanquam exploratores pro imperio Turcarum, agitata etiam fuerat in senatu non semel de illis eiiciendis non sine magnis contentionibus. Selimus his rebus perceptis non mediocriter letatur, quippe qui iam impulsus fuerat, & in animo conceperat Cyprum insulā Venetorum cum multis millibus armatorum adoriri. inuitauit ad illam sententiam annonæ penuria, quæ maxima esse Venetiis nuntiabatur. q̄ nullibi propē panis venalis aut farina aut alia edulia p̄ aliquot dies inuenta sint. nam per eam penuriam annonæ vrbs in maximo periculo fuit posita. Senatus, ut qui semper optimē de plebe mereri studuit, ad omnia remedia tantorum malorū diligentissime confugit. iubet artifices ordinarios panis conficiendi facere pro viribus. dat frumenta ex horreis publicis, quæ quoniam non apparebant tantæ penuriæ posse facere satis, addita est tertia pars venalis panis miliacea. Diuenditus est panis nauticus alioquin in vsu classium referuatus, promissa publice per præconem ingentia præmia frumentum ab exteris regionibus in urbem importantibus. nullo genus humanitatis, charitatis, misericordiæ prætermisū est à patribus pauperibus quoquo modo subleuandis. neq; vrbs Veneta per patrum diligentiam hoc anno in communi totius Italiæ penuria annonæ ualde oppressa uideri poterat, nisi priuatorum perfidia & auaritia cum publica liberalitate contendisset. concessa est facultas cuiq; conficiendi venalis panis, cum ceteroquin istud non liceat, ne multæ fraudes committantur. at præfecti rei farinariæ nonnulli cum certum præciū publicæ farinæ esset statutum, amicis diuendi curabant, ut fierent lucri participes pane diuendito. alii quoddam esent opibus & autoritate insignes, & pari auaritia, frumentum occultarant neglectis edictis magistratus præfecti rei frumentariæ, quare panem conficiendum curabant, qui uendebatur magno precio. eius rei iudicium est, quod istud clam fiebat, cum panis adhuc calens super ponte Riuu alti, illud forum est, & umbilicus Venetiarum, diuenderetur, ac nuper ereptus ē furno, quem Lonicensem exclamabāt, cum Lonicum sit oppidum distans ad quinquaginta millia passuum. tanta uero apparuit panis Lonicensis copia, ut si parietes, trabes, animalia quæ erant Lonici in farinam sine furfure conuersa fuissent, vix posse tantum panis, conficere viderentur. erat sanē digna illa ciuium crudelitas, & auaritia aliqua non leui castigatione, qui priuatam utilitatem publicæ calamitati præferebant, & indigni tam nobili vrbe, quam maiores omni clementia, senatus omni misericordia subleuanda, & conseruanda curassent. erat omnino his frumentum extorquendū per magistratus si innotuisset, ut fecit alias Ferrandus Gonzaga Mediolani præfectus, & in publicum commodum conuertendū. quia non potest illa uiolentia verē appellari, per quam frumentum dato iusto precio ad publicam utilitatem extorquetur, sed conseruatio legum & equitatis, sine quibus ciuitatum libertas in rebus, præcipuē in paucorum licentiam ac principatum conuertitur. nam illa demum libertas ciuitatum vocatur, ubi uiuunt pro legibus & iustitia, at non pro arbitriis paucorum priuatorum. cum huius quoque penuriæ Venetæ annonæ fama ad Selimum Turcarum Imperatorem per hebræos peruenerit, cuiusce nuntii autor Io. Miches fuisse dicebatur, cui conuassatam & incensam Venetæ classē fuisse iam persuasum fuerat, & Venetiarum urbem frequentissimam non modo diuinitus obfessā, sed etiam à Venetis ciuibus, ut parum de mutua conseruatione sollicitis, per summam annonæ penuriam, iam cepit cogitare de armis hostiliter Venetis finibus importandis. conuocatis igitur comitiis purpuratorum, & consiliariis rerum bellicarum post multas controuersias purpuratorum apparet, si res ita sint, bellum Venetis esse inferendum; neque prætermittendam esse tantam opportunitatem vrbs obfessā, quam parum etiam inter se amicam existimabat propter annonæ caritatem. alii tamen purpurati mitiorem in modum tractandos esse Venetos censebant viros bonos, & semper fidelissimos amicos, à quibus nulla vnquam iniuria Turcico nomini sit illata, quorum neque vires Turcis essent formidandæ quamuis finitimorum, si non contemendæ; & cum quibus magis cōmercia sint Turcis, quam cum reliquis omnibus simul christianis nationibus. sed ubi exclamat auaritia maximē omnium sonorum vocalis, ibi taceant rationes necesse est.

LIBRI VIGESIMI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS PRIMVS

V illa, quæ diximus, vnā cum suis proceribus anno superiore statuisset Selimus, initio anni sequentis, qui fuit septuagesimus supra mille & quingentes, cepit cogitare quibus rationibus illud bellum, quod erat suscepturus, legitime suscipi videri posset, quoniam non est Ottomanicorum Imperatorum institutum ut bella impetu quodam animi potius, quam certa ratione suscipere videantur: cum ferinum sit nulla accepta iniuria ad cædes deuastationesque regionum ferri. Inde fit ut semper principes aliquam probabilem causam suscipiendorum bellorum præ se ferant, quamuis sæpe pro ratione subsistat auaritia. Selimus auditis superioribus calamitatibus Venetorum non putauit temere credendum esse illam ciuitatem, quæ eximia opulentiā, optimarumque gubernationum ratione semper Christianis nationibus præstare dicta fuisset; tam facile esse exinanitam, nullumq; adhibendum esse magistratum remediū. neque videri poterat tam repente propē corruisse nulla allata extrinsecus præsertim calamitate, ut non facillimē refici instaurariq; possit. Idcirco fingit se legationem mittere in Galliam, questium Gallico oratore Byzatio redeunte Venetias proficisceretur, quod factum fuit sub finem anni præteriti. nam procurabat Selimus per eam legationem exploratum missam omnia scire atque inuestigare diligenter, ut quo in statu esset res Veneta cognosceret. cum male habere omnino propter caritatem annonæ & naualis incendium videretur, cum populus afflictus & oppressus etiā appareret propter diuturnas calamitates, & sterilitatem annorum superiorum ex ordine multorum, vitā est præsens occasio denique non esse negligenda. nam legatio simulat se expectare diploma ab oratore Gallo promissum, quod esset impetraturus ab Hispanis, cum esset per Hispanorum loca, trās eundem in Galliam profecturo. Veneti quia nihil huiusmodi suspicarentur, legationem honorificè tractant. sumptum præbent ē publico per aliquot dies. munera adiungunt, omnibus ad eum congressum & colloquium permittunt. Quæ cum Byzantii clam struerentur, Marcus Antonius Barbarus senator Venetus, ordinarius orator Venetorum Byzantii apud Imperatorem, illa subodorans monet Senatū Venetum per literas, occultioresque notas, neq; tamen sibi videri addit res spectare ad bellum aduersus Venetos, quamuis classis singulari diligentia instrueretur Byzantij, cum altæ appareant probabiliores occasiones in alias nationes. Nesciebatur quo res tenderet, sed tamen non putabatur suspecta fides Turcarum, quod multis artibus oratoris cogitationem à bello Venetis inferendo abducere nitebantur. nam censebatur classis vel ad tumultus Arabicos spōtē, vel ad Beticam pugnam inuitata velle accedere, vel etiam rogata. Senatus tamen qui multis rationibus cognouerat superioribus temporibus Selimuni & Purpuratos proceres ad illud regnum occupandum aspirare, magis perpendunt Imperatoris consiliū, & bellicos apparatus qui fieri scribebantur à Barbaro, quam eius opinionem, quare animum adiciunt & ipsi ad defensionem. Sed antequam acerrimum, maximēque memorabile bellum explicandum aggredior, quod & à Turcis incredibili alacritate Cypro illatum est, & à Venetis singulari virtute fortitudineque exceptum, ac diu sustentatum, videtur series altius repetenda atq; enucleandum que futura, & quo pacto Ottomanici Imperatores in Cyprum insulam affecti sint, ut ex his pateat & ratio Turcicæ expostulationis, & iura defensionis, quæ Venetū senatū impulerunt ad illud regnū constantissime ac fortissimē defendendū. Neq; vero quisquam debet egre ferre si commisos errores in his bellis vtrinq; explicemus, cū præcipuus scopus esse debeat

1570

Venetiarum
laus.Selimi strata
gema.Legatio pro
exploratore
Selimi.

Pp & scri-

Scopus histo-
rie ac finis.

Cur historia
fouenda sit a
principibus.

Regia venia
promissa.

617
610

& scribentis & legentis historiam cognoscere si qua in re erratum sit, aut sapienter factum, ut omnis humana actio sapientius in posterum dirigatur. atque principes & Reges non modo debent pati æquo animo, sed etiam fouere historiam, non tam ut felices successus, gloriamque rerum gestarum historici laudibus extollant, quod est adulatorum & parasitorum officium; quam ut prudentiæ ducum testes habeant apud omnem posteritatem; vel ut cognitis erroribus præteritorum temporum posteri moneantur aliam rationem esse seruandam. Hoc qui non æquo animo ferat, is mihi videtur non modo vniuersam vim historiæ pro virili funditus euertere, verum etiam omni posteritatis felicitati inuidere, quod si quid dictu turpe est, illud certe neque factu valde est honorificum. Interea Iacobus Stuardus Scotiæ præses, vel, ut quidam appellant, Regens siue gubernator Scotiæ, filius Iacobi Quinti patris Reginæ, cum omnia indicia inquireret aduersus captiuam Reginam ob eadem mariti patris pupilli Regis in vrbe Litquo, quæ distat ad duodecim millia passuum a Liffeburgo metropoli Scotiæ, glande sclopetti transfixus diem suum obiit. Illud autem accidit, quo tempore nouas copias colligebat vrbisideret Comitem Vestemerlanum, qui sese in arcem Hiernam seruauerat post solutas copias. Sic per insidias cuiusdam priuati casu Iacobo, Regina Britannia procurauit suis partibus fauentium animos consternatos ira erigere, & ut aliquis e sua factione in locum demortui sufficeretur, petiuitque ut Northumbriensis Comes ad se mitteretur, cum tamen statim post eadem Stuardi & ipse & Carolus Heuellus Vestemerlanus fuissent dimissi. Tussus fuerat Ioannes Gaites cum magno globo armatorum illum Londinam in turrim adducere, cum in omnes acerrimè sauiretur, qui in aliquam vel tenuem suspicionem superioris coniurationis posset incidisse. nam Raphael Sadlenus plures quadringentis eo nomine necari curauerat. Creatus est denique Regens Scotiæ, qui summus est magistratus & plurimæ dignitatis Dux Castellarum maximè inimus Stuardi contra Reginæ Britannia voluntatem, quare omnes res Scotenses magnam ceperunt mutationem, ac res Reginæ Scotiæ ceperunt aliquantulum respirare, quæ cum regia tamen magnificentia Conuentui asseruabatur, cui semper Catholici ministri assistebant, cum illa nunquam ritus catholicos reiecit. Conquerebantur inuicem quod inuiti populi cogentur falsa pro veris complecti, atque apostolicas traditiones quæ ab ipso Christo fuissent acceptæ & in manus traditæ ad posteros, multi fortunam Reginæ Catholicæ ægrè ferebant, atque nisi timore retardati fuissent, vel arma sumpissent pro Regina. At Vgonotti, quia Rex non collegisset nouas copias post dimissos Germanos raitros & Italos, & auxilia Albani è Belgio, quia hostes non essent amplius formidabiles, non cessarunt prædationibus & rapinis proxima quæque infestare, locaque occupata comæatu & bellicis apparatus in hyemem proximam munire. ea fuit regionem non parua negligentia, ut radices bellorum reliquerint quæ possent in ver proximum pullulare. nam cum Dupontii copiæ in Germaniam ante cladem Amirantianam rediissent, nihil prorsus incommodorum visæ sunt sensisse, cum plurimum deuastationis & ruinæ vniuersæ Gallia per quam penetrarunt, attulerint, sed quoniam castra Amirantis non omnes vno consilio sequebantur, multi que id facerent metu, ne si illum reliquissent à Catholicis trucidarentur, alii spe prædæ cum omnia sua bona fuissent direpta & fisco addicta, propositum fuit regium edictum per quod obliuio superiorum errorum promittebatur si emendarent errores ac domum rediissent, principes Vgonottorum illud fraudis genus ad decipiendos incautos confictum esse dicebant, ut sic facilius per leuitatem verborum possent capi, qui per vim armorum non poterant. his addebant quod tamen Rex illud verè concessisset, tamen populus infestissimus hostis ob accepta damna reuersos æquis animis nunquam perferre potuisset, neque in homicidas quemquam fuisse animaduersurum, cuius rei satis clarum argumentum haberent superiorem pacificationem. his persuasionibus præsentibus magis moti sunt plerique, quam absentibus promissis regis, quare diutius in castris remanserunt, non cessabat interea Regina & princeps Cantabrorum, & Amiras per amicos & athenes aulicos pacem procurare. Sed Rex vbi delatum esset munitiones de nouo instrui à reliquiis Vgonottorum, eosque vexare proxima quæque incurfionibus, decernit ut Andienfis frater exeat cum exercitu ad Amirantis successus refræmandos, & ad recuperandas munitiones, quas ille aduersus Regem occupauerat. iubet sex millia Heluetiorum acciri, qui vbi conuenissent cum multis cohortibus peditum Gallorum & equitum vexillis, urbem Ciariten expugnarent. cincta est vrbs itaque breui obsidione, multisque tormentis & magno impetu concuti cœpta, cum pertinacissimè atque egregia virtute ab obsessis defenderetur. Amiras ut obsidionem inde reuocaret cum magnis copiis equitum ac peditum multos duces mittit, qui fines Sequanorum & Teuto satum hostiliter adorirentur, cum ipse suas copias non procul ab illis duceret. Scriptæ sunt literæ rursus in Britanniam, atque inde in Germaniam ut noua subsidia accerentur, quæ quidem promissa sunt tantum, cum stipendia non fuissent missa. non defuerunt qui Regem ad concordiam hortarentur, quoniam illud bellum vel cum toties apparuisset extinctum, tamen semper resurgebat atrocius cum maximo excidio & deuastatione totius regni, quia si vel vinceret Rex, vel vinceretur, omnino ea victoria aduersus subditos regios comparabatur. regios prouentus omnino minui, vires quotidie debilitari, vrbes exinaniri, regiones deuastari, funditusque euerti. præstare per clementiam omnia conseruare, quam per pertinaciam omnia perdere. gloriosorem esse victoriam quæ per bonitatem regiam comparata sit, quoniam illa propria sit regis virtutis, quam quæ per arma, quæ cum multis habeat socios, certe nulla ratione potest virtus legitime appellari, sed tantum vel robur & firmitas corporis, aut etiam comes fortuna. alii censebant eam pacem subdolo animo esse concedendam ut ita vires resumerentur, quoniam licitum esset quandocumque velleret Rex eam funditus euertere, quod dicerent rebellibus & hæreticis fidem seruari necessario non oportere. Rex pluribus auditis rationibus, cognitisque euersionibus & calamitatibus regni, re

diligentius considerata cœpit paulatim ad conditiones pacis animum flectere, quare sæpius de illis mulus deletis, aliis additis pertractatum est. Quæ dum geruntur in Gallia, in nouis Indiis multi populi Christianam fidem, euangelicamque dogmata per Iesuitas patres complectebantur, inter quos fuit Rex Sionis. post eam mutationem regis religionis subdite ciuitates anno secundo omnes simul præter vnâ, in illum conspirantes hostiliter arma sumpserunt. Rex in eam cum patre & fratribus se recipiens vniuersam spem salutis in auxiliis Regis Lusitani collocauit, cuius amicitia diu coluerat. Verum tamen dum furorem populorum deuideret, ad munitionemque Lusitani contenderet Ternaten vocatam ad cienda auxilia, populi plerique leuitatis pertesi erga iustum & humanum Regem sumptis armis pro Rege aduersus rebelles eum in regnum reuocarunt. complexi sunt Christianam religionem postea & priuati homines, & Reges alii, cum ad centum millia & amplius hominum ad Baptismum vnâ conuenirent. Sed quoniam Rex Sionis multas difficultates habebat in recuperando regno, Consaluis Perera summus imperator Regis Lusitani promisit se cum classe opem laturum ad statutum diem, qui tamen cum tempestate maris ad Maluchum fuisset reiectus, Mardonelas Lusitanorum dux opem tulit, educisque armatis non multo tempore vniuersum regnum ad pristina obedientiam perduxit. sed ut ad rem propositam redeamus: est Cyprus insula, ut diximus, per amplam & frequens in mari Mediterraneo non procul à Rhodo, Cilicia, Ægypto distans, rerum omnium necessarium ferax & optimorum vinorum in primis. fuerunt olim multæ vrbes illustres in insula, sed nunc ad paucas redacta est, inter quas ferè principatum tenet Salamina, vna Leucosia excepta, sita in extrema parte insulae in litore, quæ Famagustam vocat, cum & portu peraccomodato, & multis vectigalibus sit prædiues ac nobilissimum emporium. insulae totius metropolis est Leucosia, cum propter opes & magnificentiam, tum propter præstantiam edificiorum & operum varietatem cum quibusvis comparari apta saltim mediocribus Italicis urbibus. ceteras insulae ciuitates quauis non ignobiles, silentio nunc prætermitto. fertilitatis certè non obcurum aut leue est argumentum multarum rerum preciosarum, cum antiqui Marcarum hoc est beatam insulam nuncupauerint, quæ etiã propter deliciarum copiam & facultatem Veneri fuit consecrata, ceterum anno salutis nostræ octauo post mille centum & octoginta, vbi arma Christianorum mota fuissent ad subiugandam Hierosolymam post diuturnum Græcorum imperium. hæc insula subiugata fuit à Rege Britanniæ, cuius tamen imperium post multas rerum vicissitudines fortuna regnum modo ad hunc modo ad illum transferente, peruenit ad Regem Memphiticum vnâ cum puero Rege insulae. Sic effectum est ut multi principes titulos regni Cypri fortitissimi, soloque nomine gloriarentur, quauis multi sint Reges, at vna Cyprus. Rex Cypri à Mephitico captus centum & quindecim millibus nummum solutis pro redemptioe ac sumptibus in regnum restituitur, & tributarius factus præterea Ægyptiorum. Hic vbi aliquandiu imperasset decessit relicto impubere filio, qui cum adoleuisset vxorem duxit è Monteferrato, atque illa mortua duxit aliam Paleologam, e qua filiam Carlottam nomine suscepit, & Iacobum è concubitu alterius spurium. Carlotta vbi adoleuisset, nupsit Ioanni patrueli Regis Lusitani, qui de Cypriorum procerum consensu fuit in regnum accersitus. Tum paulo post hoc Rege peruenum de medio sublato Iacobus Rex appellatus fuit. Carlotta deinde regnandi cupida, ut pote cui regnum à spurio fratre per iniuriam fuisset occupatum & ereptum, nubuit Ludouico Subaudia Ducis filio. Nec ita multo tempore interiecto post nuptias hortatur maritum ut coparata atque instructa classe cum magna armatorum manu regnum illud niteretur recuperare, quod ad ipsam iure hereditario perueniebat, & per summam iniuriam insulanorum ac Regis spurii fratris sibi fuisset ereptum. Ludouicus ab amicis principibus per legationes æquitate petitionis patefacta obrinet ingentem classem, vndique variis nauigiis ad auxilia accitis in Cypri nauigaturus ad insulam Rhodum primam applicuit. ibi contractis non contentendis viribus ad inuadendam Cyprum se accingit. huius conatus rumor cum in insulam peruenisset, apparerentque Cyprii complures in partem Reginæ magis esse propensi propter æquitatem causam, & quia non satis æquo animo ferrent spurium imperium, Iacobus cepit parum fidere his populorum animis, quibus tamen vel si confusus esset, non putabat fieri posse ut ratis copiis resisteret, quate aduersus insulam parari dicebant. trucidatis igitur multis ex aduersaria factione illorum bona inter amicos distribuit, deinde ex insula excedens contendit ad Sultanum Alexandriam, cuius opem implorat ad regnum recuperandum. Sultanus coparatis ingentibus viribus fauentibus etiã & adiuuantibus qui Iacobi partes fuerant complexi, eiecit Ludouico ex insula mortua Helena præsertim per id tempus Paleologa matre Carlotta, regnum restituit Iacobo, quod fuerat ereptum. iniunctum est Iacobo ad gratiam tantam beneficentiam Sultani ob regnum eius opera recuperatum, ut certas merces in vnum Sultani tanquam honorarium munus mitteret, quo sic regnum per Sultani operam & amicitiam recuperatum quotannis recognosceret. At Iacobus rerum denuo potitus non multo post curauit Catherinam Cornariam Marci filiam, quæ nobilissima est familia Venetiis spectatissimam forma & bonitate morum sibi dari in matrimonium, siue quod eius egregiam formam adiuuerat, siue quod Venetorum amicitiam requireret. Noluit tamen tanquam priuaram ducere, vel quia Regi parum illud conuenire arbitraretur, sed tanquam reipublicam filiam, vel quia per hanc affinitatem vellet stabilire magis res Cyprias, cum Veneti optime audiret, & maximè omnium reliquarum gentium cognitione, virtute, peritia rerum maritimarum prestare putarentur, & bellicis apparatus maritimis. nam Catherina post mortem patris cum in matrimonium esset dada adoptata in filiam solenniter à senatu cum satis ingenti dote nupsit. postea non multo tempore interiecto regnum illud ad senatum transtulit, cum Iacobus non ita multo post è profluvio ventris naturæ concessisset relicta vxore pregnantem. Illud accidit anno salutis nostræ septuagesimo post mille & quadringentos. Catherina postmodum cum filio quem pepererat per blanditias fratris Venetias delata, senatus paulatim res Cyprias tanquam paterfamilias vel nepotis gubernare cepit, quo regno post mortem filio, quæ cito secuta est, & Catherinæ, omnino patris

Indiarum tu
multus.

Cypri descri
prio.

Cyprus Ma-
caria dicta.

Britanni reges
Cypri.
Mephiticus
Rex Cypri.

Cypri tribu-
taria Ægypti.

Lusitanus Rex
Cypri.
Dux Subau-
diæ Rex Cy-
pri.

Iacobus reg-
num Sultano
adiuante re-
cuperat.

Honorarium
munus Iaco-
bo iniunctum.
Catherina
Cornaria da-
ta à Iacobo.

Cyprus per
hereditatem
ad Venetos
peruenit.

tres sunt potiti. Turcæ cum ita regnum ad Venetos peruenisset, vel quia nihil mali sibi à Venetis finitimis imminere arbitrabantur, vel quia semper eximiam eius senatus fidem sapiens cognitam in Ottomanicos imperatores diligeret, vel quia parum inuicem senatus videretur reliquis propè omnes vires orientis possidētibus, vel quia re ipsa non ceterant se habere absolutum imperium & satis ampla iura in illud regnum, quod recuperandum tantum adiuuissent. Venetos sine contentione æquissimo animo finitimos & amicos esse patiebantur; præsertim cum paulatim ad evitandas discordias Veneti etiam quandam Turcarum insolentiam viderentur perferre, quæ semper confirmandis pacis conditionibus cum nouis imperatoribus increbrescebat. Illæ ferebantur à Venetis quia non videbantur dissentire ab urbanitate & amicitia, sed tamen prauo consilio à Turcis semper visa sunt fieri. Nam quis deuitasset quod iniunctum est Venetis à Baiazzo anno tertio post mille & quingētos, sine quo pacem non erat confirmaturus: illud autem fuit, ut classes se inuicem salutaris displosis tormentis sine globis, mutueque amicitia darent significationem. at neque hoc parum honestum videbatur inter amicos præsertim, quod anno deinde decimo fuit iniunctum, ne classis Veneta aduersus Turcas amicos alteri classi ferret auxilia. Illud difficilius ad ferendum videbatur quod statutum est anno post octauo, ut piratae ac latrones à Venetis capti puniendi mitterentur ad portam imperatoriam. Sed tamen quia non prorsus iniquum videbatur subditos à suo principe puniri, & quia pax aliter confirmari non potuit, tam leui de causa bellum denuo esse suscipiendum. in ea renouatione pacis rursus, quæ fuit postmodo anno decimo nono, quam agrè ferret Turcæ mancipia variarum nationum ad fugam in Venetis nauigiis ubique occultari, additum est conditionibus pacis ut nemini liceret à portibus Turcicis soluere, vel ingredi portus, nisi prius exploratis intimis nauigiis per Turcicos magistratas, atque impetrata venia excederet, cui legi cæterarum nationum etiam subiacerent nauigia. Illa cum Veneti partim propter æquitatem, quæ apparebat, partim quia non erant satis idoneæ causæ, quæ possent rursus nouum excitare bellum, facile patiebantur, quare effectum est ut Cyprum sine contentione, sicut alias suas insulas possederint, sepius firmatis inducis aut pacis legibus. Istud ipsum cum anno quadragesimo post mille & quingētos fecisset. liberi ab omni suspitione, nedum controuersia vinebant, cum Turcarum amicitiam omnibus honestis officiis excoluissent. Hanc animorum seruitutem pepererat etiam ocii diuturnitas, & desuetudo bellorum mortuis iam omnibus bellorum peritis & exercitatis domi & militiæ, assuetisque; Turcicis fraudibus repellendis post tantum tempus spatium. ut enim ferrea fabrorum instrumenta corroduuntur rubigine, nisi exerceantur, deterioraque fiunt ad munera fabrilis, sic ingenia hominum si ocio & desidia capiuntur, languescunt, ineptioraque fiunt & rebus bellicis, & domesticis administrationibus ac ciuilibus; cum solæ difficultates, & curæ, & sollicitudines callidos, prudētes, peritosque; faciunt. nihil autem magis terret hostem, demissumque; facit ad omnes fortunæ euentus, quam si exercitatum & callidum se habere aduersarium cognouerit; cum nunquam tuto dormiat qui sapientem habet inimicum: quæ una virtus ferocientes animos facile retundit. idcirco si in alterutram partem peccandum sit, malim ego curiosiores & diligentiores suspitione esse magistratus quam par esse videatur, qui prospiciunt publicæ multorum salutem, quam negligētiore, cum in rebus publicis nulla tanta esse possit diligentia, quæ non sit laudabilis, contra quam sit in priuatis, in quibus mediocritas sola cõuenit. Selimus igitur cognita re Veneta quo in statu esset per simulatam legationem, uti diximus, iussit ingentem classem in ver proximum summa diligentia parari, & instrui. cætera quæ ad bellum spectabant non satis accuratè procurat, quippe qui paruo negotio in insula suis viribus ubique; finitima potiturum esse speraret, quæ protegeret ea respublica, quæ tam longè abesset, & cui vires longissimo intervallo essent & magnitudine & exercitatione rerum bellicarum atque; peritia inferiores. ut autem res bello gerendo necessariae facilius suppeditaretur & conueheretur, facit id quod est moris consurgentiū bellorum, duas onerarias naues Venetas retineri iubet ad conuehedos bellicos ad paratos in insula. ipse aliquando Byzantinum nauale inuisit, & Iapanam, qui locus est fundendis bellicis tormentis assignatus, quo singuli diligentius sua munia exequerentur. Hæc omnia per secretiores notas senatui Veneto afferebantur Byzantio, sed senatus tunc quoque; dubio erat animo an vera essent, semperque; nouas literas expectabat. Turcæ ad eludendum ingenium Barbari multis blanditiis, multisque; humanitatis signis utebantur, conabanturque; ab omni cogitatione belli reuocare, ne posset suspicari quidquam in tuam rempublicam parari. Sed difficillimum est callidum fallere, præsertim inuicem blanditiis sine ulla probabili occasione. cepte sunt non multo post fieri repete incursiones hostiliter in fines Venetorum à Turcis ubique; in Dalmatia, & vbi que; cõterminæ sunt vrbes Venetæ, atque, ut partim per metum armorum animos Venetorum ad sua vota compelleret, cum ubique; inter Turcas iam palam arma in Venetos & in Cyprum conclamarentur; partim ut æquitate, quæ sibi videbatur ex postulationis in suam sententiam retorqueret, statuit legationem mittere Venetias, quæ per æquitatem, ut appellabat, illud repeteret, quod nisi impetratum esset, per arma extorqueretur. cum illa legatione missus est Aloysius Bonriccius à secretis Barbari vir magnæ prudentiæ ac fidei erga senatum impetrata venia ab Imperatore, & Aloysius filius, quo tuto elaboraretur. ex his celeriter profectis & in senatum admittis cognita sunt Turcarum consilia, & sententia Selimi, & vniuersa ratio petitionis. Hæc ubi Apollonia & Erona perlata fuissent iam antea Venetias, quia iam perspicue constaret bellum non alia de causa parari, nisi de occupanda Cypro insula, cepta est dari opera enixè à patribus bellicis apparatibus terra marique comparandis. Iustus est Hieronymus Martinengus summa celeritate colligere duo millia peditum, tot enim ille sufficere dicebat cum insularis viribus ad exteris copias ab insula arcendas. iis peditibus collectis & censibus Venetiis datæ sunt tres onerariæ naues & addita tormenta ad nauium defensionem, ut in insulam Cyprum quam celerrimè exponerentur. Sed paucis diebus interiectis mortuus est in itinere Hieronymus sanè vir strenuus, at naues tamen feliciter spirantibus ventis secundis in Cyprum peruenierunt. Patres summa diligentia classibus instare. remiges vndique magna diligentia cogere

Conditiones
Turcarum do-
loſe in Venetis.

Difficultates
ingenium ſo-
la excitant.

Suspicio ma-
gistratum vti-
lis.

Aloyſij Bon-
ricij aduen-
tus Byzantio.

Copie in Cy-
prum miſſæ
eū Hierony-
mo Martinen-
go.

cogere. tribunos ac duces mittere ad colligēdos epibatas. omnia Venetiis arma, classica, tympana, bellum resonare. His bellorum tantorum tumultibus excitatis multæ vrbes, multi proceres, multi etiam priuati pecuniam vel milites vel stipendia treremium vltro pollicentur ad bellorum subsidia, ut alacrius res ageretur, quod omnibus Christianis hilari animo id negotium suscipiendum videretur. Nam certè quidem patres cognita Selimi sententia è duobus Aloysiis, proponunt in Rogatorum, sic vocato concilio, quod constat è primatibus patribus, & omnibus honorificètiorebus magistratibus, quid de hoc negotio decernendum videatur. Periniquum enim plerisque; ac ferè omnibus, & non ferendum videretur quod nullo scelere ab eo senatu commisso, nullo peccato, nullis vel publicis vel priuatis iniuriis laceſſitus Selimus iam arma mouisset in finibus, atque; nunc tam repente illud regnum extorque re conetur, quod per centum annos per omnium cæterorum Imperatorum Turcarum æquitatem & iustitiam tranquillè possiderent. Non enim videri poterat ius habere Selimus maius in eam insulam, quam habuissent eius maiores, quorum nunquam absolutum fuit Cyprum imperium. Oia igitur erant iræ & indignationis plena, atque; omnium patrum animi ad tantam iniuriam armis propulſandam mirificè erant incitati. Petrus Lauredanus princeps eius reipub. ut diximus, mitius & pacatius agendum esse censebat, quia tantas Turcarum vires armis Venetis subiugare, vel si quis in animo cõcepisset, non erat prorsus liber ab insaniæ suspitione. retundere verò per multos annos pertinaciter, difficillimum ob immoderatos sumptus bellicos, qui fiunt in classes. Capere bellum aduersus quem non possit diutius sustineri, illud potius inconsiderati, quam sapientis semper iudicatum fuisse; cum omnes propè pugnaturos vel victoriam vel calamitates & cladem sibi proponere oporteat. quoniam bellorum euentus ubi incerti sunt, ubi vires propè pares fuerint, aut certè parum differentes, at non inter distantes tanto intervallo. His rationibus ponderatis putabat cedendum esse potentiori fortunæ, in melioreque; conditione esse qui vltro, quam qui per vim ferri subiugetur, cuius sententiæ & alii quidam senatores assentiebant. Alii hoc indignum & gloriæ nominique; Veneto turpe apparebat, si qui per virtutem classicam Adriatico mari semper dominati fuissent, & in vniuerso mediterraneo primas obtinuissent, nunc ita abiecto animo esse viderentur, ut ad simplicem Turcæ petitionem territi ex Ionio, Ægeò, Euxinoque; mari turpiter excederent, neque, ostēderent se ab illis viris fortibus progenitos, qui toties & aliarum nationum, & Turcicæ importunitatis classicæ impetum retudissent. In hanc sententiam impellebat recordatio præteritorum munerum, quæ modo classicis imperatoribus, modo præfectis alæ classicæ, modo legationibus Turcicis, modo proceribus Byzantii per multas insidias dare cogebantur; quibus & frequētibus & ingratis sumptibus cupiebant aliquando per ostentatam virtutem subleuari. Illos itaque; reclamatum esse sentire mitius agendum esse cum Turca, propria magis causa, quam quod de salute reipub. aut de patriæ dignitate & conseruatione essent solliciti. ubi primū Turcicorum apparatus rumor Venetias est delatus, potestificia legatio non frigidè instare cepit patribus, hortataque; est ut intrepido atque; hilari animo bellum susciperent, quod auxilia vndique; accirentur, pollicitaque; est nomine pontificis futurum ut Hispani eius bellum societatè alacriter susciperent. ipsa pro viribus omne genus auxilii promittit. Patres illis rationibus incitati, his etiā allecti ad bellum, iam singulari studio res bellicas parant. Interea Turcicus orator Cubatus cum imperatoris mādatis appellit Venetias inter has patrum indignationes, quæ etiā in plebe emanauerant. non excepta est, ut solebant antea Turcici oratores, cum magna populi & amicitia significatione ex amplis edibus concessis ex publico, comitatibus multis nobilibus Venetis: sed e tricemi excepta est comitatibus satellitibus non sine aliquo periculo & certè minis popularium accessum vtrinque stipantium. Sic trepidæ legationi concessus est senatus, quæ tacita & propè attonita apud principem diu cõsedit. Deinde cum rogata esset cur venisset, aut quid veller, literas imperatorias depromit è sinu, in quibus cõtineri dicebat cuius rei gratia venisset. Sed neque; lectis quidē literis, quæ minaces esse dicebantur, alia data sunt. Sed tamen petitum ut oretenus suarum literarum sententiā summam exponeret. Cubatus multis de causis Cyprum se Imperatoris nomine postulare inquit. Sed primū quia cõtractationes ac leges pacis Veneti Cyprum hostibus imperatoris patefecissent, qui cum occidentis nauigiis in Ciliciam profecti multa prædara essent, atque; prædara non solum conuexissent in Cyprum, sed etiā vendidissent, & illud præsertim cum Veneti tributum pro Cypro imperatoribus Turcarum dissoluerent. nam statutum cum Turcis fuerat anno decimo septimo post mille & quingētos à Christi natiuitate, ut loco illarum mercium, quæ in Sultani usum tradebantur, post subiugatum Sultatum, & bona eius Turcico fisco addita. octo millia nummum quotannis Ottomanis Imperatoribus dissoluerentur, ne orirentur contentio de bonitate mercium, pro tributo. violato igitur tributorum iure bona ad pristinum dominum necessario deuolui. His addidit quod si superiorum liberalitas imperatorum Venetos regnare in Cypro sua insula passa est, Selimus iam veller quod suum est obtinere. quod si redderet liberaliter & alacri animo, fore ut amicitia inuiolata seruetur, multorumque; subditorum imperio Veneto salutem consulatur. sin autem, se velle omnino Cyprum obtinere. His accesserunt literæ Mahometi, qui pro sua in Venetos beneuolentia patres hortabatur ut presentem petitionem æquo fortiq; animo cõplecterentur. se multis rationibus imperatorē ab illa cogitatione reuocare conatum esse, sed ita stare illius sententiā, neque; vlllo pacto posse dimoueri. præstare imminentes calamitates sapienter deuitare, quam obstinatè turpiter succubere. Responsum est fortè magnifico; animo à patribus. Venetos mirari cur nulla iusta de causa statim post confirmatas pacis conditiones Selimus mutato consilio arma Venetis hostiliter importarit. Se legitimos esse possessores eius regni, quod à legitimis possessores iure hæreditario fuissent asecuti. octo millia nummum, honorarium tantum esse munus, tanquam gratiarum actionem & pro muneribus, at non simplex tributum. Illud regnum quod aliquo adiuuante à legitimo atque pristino domino recuperatum sit, per pristini Regis vires & partes complexos, nullo pacto posse videri adiuturum; cum ille vel mercenarius sit, si sumptus auxiliorum recipiat, vel tanquam amico & benefa-

Venetorum in
dignario in
Selimum.

Petri Laure-
dani rones
de Cypro cõ-
cedenda.

Gloria Vene-
torum.

inquit sibi
prouisum
est in
1720 in

Legatio Selimi
Venetias
accedit.

Vulgi insolē-
tia.

Cubatus Cy-
prum quibus
ronibus petit.

In pecuniam
versum est ho-
norarium mu-
nus.

Responsum
Venetorum de
Cyprum peti-
tione.

tori pro gratiarum actione honorarium munus debeatur. neque enim si quis incidit in latrones, & ab aliquo forte adiutus fuerit, iure potest ab illo spoliari, sed tantum gratias habet, si referre non possit. Deum omnis iniquitatis & perfidiae fore vitorem, qui causarum aequitati solet favere. se vel le armis illum regnum defendere, quod iure ab antiquis regibus volentibus obtinuerunt. his auditis legatio praefata venia abeundi atque impetrata, quoniam tantus ardor vulgi appareret, rogat, ut tuto discedere liceat, quod quidem per ministros publicos praemissos concessum est. illo iter faciente res bellica paulo negligentius a Turcis tractabatur, quia Marcus Antonius Barbarus non esse armis tandem quereretur, quod posset Imperator a senatu iustissimo, amantissimo aequitatis, & imperatori obsequentissimo nullo fortasse negotio obtinere. futurum enim magis honorificum si iure, quam si armis illud impetrasset. hoc autem sedulo efficebatur, ut Venetis tempus daretur cogendi copias, & instruenda classis. nam profecto turpe est imperatori & summis magistratibus, qui se moderato res ceterorum iniquitatis & errorum esse profitentur, quidquam per iram agere, animorumque perturbationem, quamvis vulgus & multitudo imperitorum subfrigidum & timidum appellare soleat, qui non facile irascatur, cum ira rerum praclare agendarum sapienter opportunitatem eripiat vel non expectet. Idcirco apparebat etiam legatio Turcica honorifice tractanda, & conditiones permutationis Cypri proponenda: atque inter has ambages bellici apparatus faciendi, cum nihil dignitatis imminuat fortiter facienti de hoste honorifice loqui. Turcica legatio ubi ad Epidaurum urbem celebrem Dalmatiae exposita fuisset, magna diligentia Byzantium contendit, quo profecta literas & responsum Venetorum selimo reddidit. his cognitis & Barbaro, & omnibus Christianis custodiae impositae sunt in cornu Byzantii, & omnes merces imperatoris nomine apud sequestres depositae. Istud ipsum factum est Venetiis post profectioem legationis. nam omnes Turcae & Hebraei orientis mercatores capti sunt, in custodias traditi, & merces diuenditae, ac precia in publico albo annotata. legatio, quae exploratorio munereungebatur, cum nondum in Galliam recessisset, capta est & Veronam missa in oppidum Sancti Felicis. ceptum est continuo in finibus Dalmatiae ad Nedinum, Vranam, Spalatum, Tragurium, Iaderam, caeteraque loca Venetae ditionis modo incursum hinc inde infestare, modo minutis praелиis pugnare, ita ut ubique vis Turcica sentiretur, & virtute Venetorum propulsaretur. Iadera vero in primis Sfortiae Pallauicini egregia opera tam munita fuerat, ut videri posset inexpugnabilis. ea est urbs perampla & frequens in littore maris Illyrici sita ad tutandos fines Istriae & Italiae denique ex illa parte opportuna, quae tanquam agger aut praualidus obex opposita obiecta est Turcicis furoribus refranandis. Ibi firma praedia collocata fuerant, & satis valida equitum turma ad incursiones hostium reprimendas duce equitatus Bernardo Maripetro Veneto nobili iuvene spectatae virtutis & fortitudinis. eius tamen non valde diuturnum fuit imperium, quia post quaedam leuia certamina, cum aliquando in confertissimum globum hostium nimis fortiter irruisset, seminerms accepto laetali vulnere fati concessit. Suffectus est huic Fabius Canalis vir acri promptoque ingenio, & ad omnia militaria munita intrepidus, qui sapius praedabundos palantesque Turcas ex insidiis adortus non paruam stragem eorum edidit, cum Turcae sapius profligati & caesi atque in fugam versi multos e suis desiderarint. praefectus est cum summo imperio rei militaris in illa parte Illyrii Franciscus Barbarus, cui mortuo antequam discederet Venetiis suffectus est Ioannes Lezius vir procuratoria equestrique dignitate insignitus. at Venetiis, quoniam timebatur ne belli diuturnitas infinitum pecuniarum numerum absumeret, ceptum est procurari in primis ne aurum & argentum vndique Venetias comportatum ad facultatem mercimoniorum distraheretur cessantibus negotiationibus, apertum est erarium publicum, & pecuniam ad certum tempus muruo dare volentibus certum fenus annuum muneris nomine oblatum est, septem pro singulis centenis scilicet. Illa causa fuit ut ingens auri & argenti tam celati quam impressi pondus fuerit illuc comportatum. repetita sunt cessantibus mercimoniis repente ducenta & amplius nummum millia a Delphinis mensariis, quae nobilissima est Venetiis familia, atque in publicum aerarium delata. Cum vero multa millia quotidie repeterentur, & mercimonia preciosa & ampla fuissent varijs in locis intercepta a Turcis, effectum est ut soluendo non essent, quamvis patrii essent summe existimationis, opulenti, & autoritatis. Illi cum ad postulatum tempus omnia dissoluerent non potuissent propter iniquitatem & latrocinia ministrorum paulo post inuistatam patrum seueritatem perferunt, quia ex illorum iactura multa miserrimarum familiarum ruinae suborirentur. Nam & in carcere coniecti sunt, & his indicta poena abolende in posterum nobilitatis filiorum, posterorumque omnium, & diuendendorum bonorum, quo dissolueretur res alienum, nisi intra certum tempus ipsi omnia dissoluerent, & poena praeterea perpetui carceris. Indictae sunt supplicationes ubique ad implorandam opem diuinam. missae sunt legationes, quae Christianos principes & magnitudinem apparatus Turcorum docerent, & animos Venetorum promptissimos esse, hortarenturque ad occasionem opprimendi communis hostium Christiani nominis non praetermittendam. omne studium interim adhibetur comparandae pecuniae. Nam & noua tributa ad belli subsidia imperantur. & conduplicatur salis precium, & vetera debita aerario acerbius solito atque diligentius exiguntur. quae cum fieri non per prudentiam militarem, sed per inopiam pecuniae. exinanitionemque aerarii a subditis ciuitatibus, populisque Italicis crederentur, multi certatim & publice & priuatim ad ostendendos animos illi reipublicae maximè propensos arma, milites, pecuniam, omne genus auxilii liberaliter pollicentur & offerunt. multi etiam gloriae honorisque cupidi milites proprijs sumptibus ad illud bellum adducentes Venetae reipublicae militant. quaedam ciuitates subditae proprijs sumptibus per quosdam menses certum militum numerum alendum in eo bello sibi recipiunt, praeter dono missam senatui pecuniam quae centum militibus e ciuitatibus missa est, & tri

Merces & mercatores in custodias traditi utrobique.

Iadera munita Pallauicini opera.

Bernardus Maripetrus caesus. Fabius Canalis vir acri ingenio.

Erarium apertum & annuum munus pro pecunia ablatum.

Delphini mensarii capti.

Pecuniae colligendae ratio.

Liberalitas Subditorum

& tributa ordinaria & extraordinaria, quas tamen omnes magnificentia sumptuum Brixia superauit. Ut autem maturius res tractaretur, iussus est Marcus Quirinus praefectus intra sinum Adriaticum triremibus ad transra condemnatorum procurare quam celerrimè in Cretam conuolans, ut triremes eius insule essent instructae. Creatur summus imperator omnis rei militaris Hieronymus Zanus procurator, eques, vir bonus, sed tantis rebus ac bellicis praesertim non satis idoneus, qui iam octogesimum ferè aetatis annum agebat. Hic cum magna pompa post accepta insignia imperij naualis in augustiore templo Diui Marci a principe & a senatu ad triremem usque deducitur; cui datae sunt triemes quadraginta & duae, quae Veneto è nauali eodem die exierant. tum varijs in locis classes in eius aduentum instruebantur, ita ut numerus triemium omnium ad ad centum & quinquaginta & octo accederet. Inter has erant duodecim, quae pontificis sumptibus alebantur, & undecim quinqueres. onerariae quatuordecim. septem praedatoriae. Additi sunt comites & consiliarij Sfortia Pallauicinus peditatus omnis summus imperator, vir rerum bellicarum gnarus & strenuus. Franciscus Duodus praefectus quinqueresium. Antonius Canalis rerum maritimarum peritissimus praefectus cum triremibus tuendo sinui Adriatico. Petrus Tronus dux summus onerariarum. Hermolaus Teupolus dux praedatoriarum nauicularum. Missi sunt Salaminam siue Famagustam ad mille & trecenti pedites, qui ducè Hieronymum Martinengum amiserunt in itinere cum naturae concessisset, quibus in insula expositis urbs fuit egregie rebus. necessarijs ad defensionem instructa. quippe cum ut apparebat, militum manus aut dux inesset strenuus & ad omnia militaria munita promptus Astor Baileonus, qui omnia singulari virtute ad defensionem comparabat. Philippus quoque Hispaniarum rex auditis ingentibus Turcarum apparatibus, ne forte per simulationem Cypri vel in Italia, vel in loca finitima vniuersa vis belli conuerteretur, iubet summa diligentia peditatum colligi atque equitatum. Italiae litora, quae Adriaticum Tyrrhenumque mare attingunt collectis praesidijs munit. Cynnum, Sardiniam, Siciliae oras multo milite tutatur. classem quam instructissimam esse iubet. quae omnia sunt non minus accurate iussu etiam pontificis. Byzantij quonia Selimus Adrianopoli profectus ipse aliquando classis apparatibus institerat, omnia incredibili studio conficiebantur, atque Alis praefectus aliclassis cum triginta & sex triremibus, duodecimque praedatoris nauiculis exit in mare Aegaeum è sinu Propontidis, quem secuta sunt sex onerariae naues, quinqueres vna, octo mahone, quadraginta Hippagogae, ac totidem caramussali, quae nauigia sunt minora quidè onerarijs, at vectandis oneribus apta, atque bellicis apparatibus omnia erant onusta. Praerat his Mustapha dux summus terrestrium copiarum, sed tamen Pialis dux summus classis creatus iam Tenum insulam in mari Aegaeo sitam hostiliter infestauerat, atque populari conatus fuerat, non tamen sine suorum iactura, cum Tenij fortiter restitissent. ea dum vtrinque parantur ad bellum, moritur Venetis Petrus Lauredanus princeps vir quidem bonus & innocens, sed parum fortunatus, cuius principatus incidit in difficillima tempora eius reipub. & magnam annonae penuriam ob celi terraeque inclementiam. eius morte vulgus imperitum plurimum letari, communisque gaudij significationem ubique edere, tanquam ab aliqua communi calamitate, publicoque incommodo urbs diu oppressa per eius mortem fuisset subleuata. ubique exaudiebantur cantilenae in Petrum Lauredanum, ut qui autor fuisset panis miliacei in ea ciuitate, quasi Venetus princeps posset celi siccitati, sterilitati terrae, & immoderatis cupiditatibus ceterorum regum pro arbitrio moderari. Nam per inclementiam caeli & eximiam siccitatem, ut dictum est, sterilitatemque terrae multorum annorum diuina indignatio obnuntiabatur, at non per Petri Lauredani negligentiam. Huius cadauer propè sine publica pompa sepultum fuit in calamitosi reip. temporibus, maioribus vrgentibus negotijs. Huic sufficit Aloysius Mocenicus cum maxima totius populi letitia, & applausu inusitato, qui sperabat se principem egregie pauperum studiosum & sapientem & iustum esse habiturum, in cuius bonitate situm esset remedium omnium praeteritarum praesentiumque calamitatum. adiuuit huius principis felicitatem & conceptam iam optimam de illo populorum subditorum opinionem, quod anno iam ad nouam messem inclinante, nam ad quintum idus Maij creatus est princeps, omnes, qui venale frumentum habebant expectantes etiam maiorem caritatem, veriti futuri anni fertilitatem proximam, non solum precium necessario ob copiam minuerunt, sed etiam fecerunt copiam omnibus emere volentibus. Apparuit itaque quasi Deus aliquis, qui post grauissimam, molestissimamque tempestatem fortunae ac viciuuium in tutissimum portum feliciter aspirans compulerit: aut qui post diuturnos grauissimosque labores quasi salutaris stella nauigantibus apparuerit. Huic opinioni de futura felicitate spem dedit & auxit luculenta principis ipsius oratio, & doctrina insignis, cum esset egregie literarum peritus. nam statim atque principatum iniit, non solum de more Venetorum principum promisit se iustitiam, abundantiam annonae, & pacem pro virili procuraturum, verum etiam cum magna grauitate orationis adiunxit se Deum eius dignitatis, autorem attestari quod esset daturus operam ut omnes intelligerent se per charitatem patriae, pietatem Deo, diligentiam viris bonis, benignitatem atque humanitatem quibus cumque posset satisfacturum, cum his omnibus vir bonus nascatur. eius vxor cum omnem publicam pompam inanem duxisset, ut quae nihil vel ad corporis vel ad animi felicitatem pertineret, statuit sibi prioris vitae rationem omnino esse retinendam: quia non minor animi amplitudo & magnificentia est in paruifaciendis, quam in querendis honoribus. atque sanctiorem & ab omni humana ambitione seunctam vitam complectitur. Instructum est Venetiis remigio vtrinque nauigium insignis magnitudinis ad celeritatem, quod fuit a Fausto quodam mathematico excogitatum ad imitationem antiquorum, instar insignis cuiusdam propugnaculi super mare nauigantis, in quo trecenta bellica tormenta varij generis ad defensionem vehabantur. sunt enim tanto aptiora rebus bellicis quaeque nauigia, quanto sunt agilia & velociora, paratè sunt, praeterea scabra, ligones, & corbes,

Hieronymus Zanus summus imperator.

Classis Venetae magnitudo.

Munita Venetorum procerum.

Isidorus androm.

Justus de.

Turcica nauigia ad onera.

Pialis Dux summus classis creatus Turcicae.

Petri Lauredani mors.

Aloysius Mocenicus Dux Venetiarum.

Alyfij Mocenici oratio.

Nauigium Fausti remigio instructum.

Corbes, falces messoriarum complures, & nauibus imposita. Tanta erat Venetias vndique confluentium militum copia, ut nulla tanta esse posset classis, quae hos caperet; & iam plane deessent nauigia his in Dalmatiam, & in loca opportuna traiciendis. Amuratus, qui cum viginti & quinque rostratis triremibus initio ferè Aprilis mensis Rhodum properabat ad impedienda Venetorum auxilia siqua in Cyprum conueherentur, auditis Venetorum apparatibus diutius commoratus est, donec Pialis inunctis triremibus in Chalcide Euripi, classeque com meatu instructa Rhodum insulam versus nauigans reliquam partem suae classis reperit in itinere, atque ita coniunctis viribus Rhodum ad nauigantem. Per id tempus Zanius summus Venetae classis imperator cum suis lectissimis triremibus Iaderam iam peruenerat, ubi aliquot dies moratur. accesserant enim iam valide ita Venetorum vires, ut circiter quatuordecim millia armatorum cum Pallauicino possent exponi, praeter praesidia classis ordinaria insignes duces cum classe nauigarunt Paulus Ursinus, Paulus Zambeccarus, Hercules Bentiuolius, alijque complures & proceres & tribuni, tanquam ad commune incendium restinguendum. quippe cum alij spe gloriae proprijs sumptibus militarent, & secum non pauciores mille & quingentis adduxissent, alij conuenissent ad spem praedae. Dum Zanius Iaderam commoratur profectio nis mandatum expectans, saepius certatum est minutis praелиjs aduersus Turcas, agrum Iaderensem inuadentes hostiliter, in quibus Antonij Canalis praecipue egregia virtus enituit. Sed quoniam com meatu inopia, & difficultas rei frumentariae, & multi morbi solent esse comites magnarum copiarum in vno loco diutius commorantium; & febres pestiferae, & laetales morbi primum nauticam turbam ac remiges ibi inuadunt, ita ut alij morentur miserime, alij tanquam inutiles facti rebus bellicis & remigio necessitate dimitterentur. Pialis ubi Rhodum rebus opportunè munivisset, cum vniuersa classe in Asia minorem proficiscitur, ut omnem peditatum imperatum atque equitatum eo conuenire ad insulam expugnationem, traiceret in Cyprum insulam. At Sebastianus Venetius vir quidem praclarus & ingenio praestans, sed in forensibus potius, quam bellicis controuersijs exercitatus praeter aetatis conditionem strenuus, cum ageret annum septuagesimum, ratus nihil tam turpe esse, tamque calamitosum rebus bellicis, quam nihil audere, praefectus Corcyrae insulae cum summo imperio, Cestriam sine Sopotoum oppidum Albaniae in praerupto colle situm menibus & propugnaculis scite munitum eductis copijs fortiter inuadit. nam primum iubet explorari ad verberationem. diriguntur tormenta in opportuna loca corribus munita, acriter concutitur, praesidia ubi per triduum praualidam sustinuisissent verberationem verita se non posse conatus etiam sustinere, clam effugientia oppidum arbitrio Venetij relinquunt. Venetius relicto ibi firmis praesidijs, oppidoque rebus omnibus ad defensionem necessarijs munito cum decem rostratis triremibus ad insulam Corcyram redit. Haec Venetij victoria cum praeter hominis exercitationem, aetatem, copias tam feliciter euenisset, cepit animos Venetorum ad spem insignis alicuius victoriae erigere, cum multa millia armatorum egregie pugnandi cupidorum cum Zanio nauigassent; ad cuius imperium ac nutum iam instructus erat satis magnus numerus triremium Cretensium. Putabant fore periti rerum bellicarum ut Rhodum primum classis inuaderet, vniuersis copijs classi non necessarijs in insulam expositis, cum magna infestaret multitudo, caque vniuersa prope militia mercenariorum, qui si perisissent, nihil tamen classis aut vires Venetae debilitabantur. nam poterant exponi ferè sexdecim millia lectissimorum militum. At si copiae Rhodo insula fuisset potius, praeterquam quod magno opere vires hostium primum fuissent retulit. Venetum nomen plurimum illustratum, Creta & Corcyra multo tutiores reddebantur, faciliusque traiectus dabatur ad infestandos fines Peloponnesi, & in Cyprum non valde difficilis ad exponenda subsidia praesertim cum vis omnis prope formidabilis Venetorum in virtute, peritia, apparatibus maritimis consistat. cum ita segniter modo Iaderam, modo Corcyram, modo in Creta Zanius moratur vel mandata vel novos apparatus, vel externas vires expectans, non modo inutiliter tempus absumit, sed et iam hosti quandam licentiam aut certe opportunitatem concedit quantum liberet virum colligendi, dispersas classis partes in vnum cogendi, & vbiunq; vellet exponendi, cum suis sit cuique metus, qui hostem habeat strenuum & sagacem. nam ut inutiliter frigidum & imperiti imperatores rebus bellicis praeficiuntur, cum existimatio & vrbes fortunae arbitrio potius committantur, quam talibus imperatoribus, ita perito prudentique imperatori omnia vtiliter committuntur: ne dum consultatur praeterfluat opportunitas rei praecclare gerendae, quae multos annos frustra fortasse post modo desiderabitur, Zanius quoniam annone penuria Iaderam laboraretur, cum ager Iaderensis frequentibus populationibus vexatus deuastatusque esset motis castris ad Pharon insulam, inde Aseruium classe appellit. nulla memorabili re ibi tentata confedit, quia senatus consulto sibi imperatum esse diceret ne quid inconsultis patribus intra sinum Adriaticum aggrediretur. apparebat res hinc inde diligentius quibusdam agenda. Cum Veneta classis nihil moliretur, & Turcae possent per summam celeritatem dispersas classis partes opprimere, & res Italas plurimum vexare. Neque enim postulat militaris ratio ut minis potius, quam armis cum hoste decernatur, cum multa fiant repente commode, quod post minas hostis fiat cautior & paratior. Zanius inde discedens Aseruium paucis post diebus Corcyram applicuit cum septuaginta triremibus multis militibus à contractis Iaderam morbis amissis. Per illud tempus Marcus Quirinus, ubi classis hostilem nauigare in Aegeo mari intelligeret, à Cydonia frustra tentata nauigatione repugnantibus ventis cum viginti & vna triremi Cretensibus tandem nactus facultatem itineris ne vacuis manibus accedere ad reliquam classem videretur Tenarum oppidum ex itinere inuadit, quod est Peloponnesi in colle quodam situm, portumque habet accipiendis nauigijs peracommodatum, ubi per noctem illuc accessisset, triremes occultat ad quendam sinum in mare protensum, sub auroram exploratum mittit ad expugnationem, ita poscente bellica ratione sclopettarios super quodam colle finitimo locat. iubet in defensores sclo-

pettos

pettos displodere ubi primum triremes ad fauces portus apparuissent. accedentibus triremibus Turcae multa tormenta in eas displodunt. at repente in illos tanta tempestas, tantaque procella plumbearum glandium effunditur nihil tale opinantes, ut multi prostrati sint, reliqui coacti in turrim se recipere desertis defensionibus. scalae manibus adhaerunt cognita solitudine. Turris conuersis in illam tormentis per dedicationem capta est seruata vita captiuorum. Sic oppidum virtute Marci Quirini captum & ad securitatem praeter nauigantium nauigiorum destructum euersumque fuit. Pialis non nullos dies in Cilicia moratus cum centum & sexaginta triremibus, biremibus, hippagogis, praedatorijs, varijs alijs nauigijs, quae accedebant ad trecenta & quinquaginta nauigat in Cyprum, atque calendis Quintilis illuc appellit. Venetij per istud tempus instructae sunt & aliae rostratae naues ornatissime, ita ut numerus omnium triremium ad centum & quinquaginta & octo accederet, & vndecim quinqueremes, ut diximus, ac varij generis alia nauigia erant circiter octoginta. Iam tanta expectatio nata erat in animis omnium populorum & gentium ex his tantis vtrinque, tamque formidabilibus apparatibus, ut non modo de Cypro, sed de omnium insularum ac fere orbis Imperio pugnatum iri videretur, quod penes illum esset futurum & sexaginta belli placidius arsisset. At qui dum tanta erat omnium mortalium expectatio, quod tanti belli maritimi moles incumberet, neque interim omnes Christianorum provinciae ob dissensiones de religione satis erant quietae. Italia tamen pace fruebatur, cui aliquid perturbationis attulit, & plus fortasse quam res postulabat, quod Cosmus Medices Florentiae & Senarum Dux, qui non multo ante Senensium ditionem à Philippo Hispaniarum Rege acceperat, eaque de causa dignitate auctus videbatur à Pio Quinto Pont. Max. ad ampliorem honoris gradum inuitabatur. Hinc tamen & Paulus Quartus cum se, statumque Christianae reipub. à maximo periculo illius consilio atque autoritate liberatum sensisset, sponte multo antea illi obtulerat: & Pius Quartus deinde cum omnia illi deberet, pollicitus fuerat, quod tamen veritus quorundam principum offensionem praestare noluit. Pius igitur Quintus, qui iam diu illius prudentiam in administrando imperio, populisque regendis per equitatem optime perspexisset, & pietatem in reipub. Christiana expertus fuisset, complexus est, quod secum etiam opes atque arma contra haereticos, qui Galliae regnum vexabant, contulerat, illudque regnum, quod paulo ante sibi infensissimum senserat, multo auri pondere etiam subleuaret, cum de reipub. Christiana & consilio nunquam optime mereri intermitteret, sedemque apostolicam & ipsos Pontifices praecipue coleret ac tutaretur. grati igitur, maximeque principis Christianorum officium esse ratus est egregio aliquo munere, quod ad dignitatem & decus pertineret, illum principem honestare, cui multo maxima pars Hetruriae pareret, plurimisque nobilibus atque antiquissimis vrbus optimo iure imperaret, atque vnus praeter ceteros Christianam pietate ornaret. Dignum igitur censuit pro nobilitate Florentinae reipublicae, cui praerat, & late patenti imperio, ut regali corona donaretur, regiamque potestatem haberet; ob quam causam Romam ad se vocauit, eumque quam honorificentissimè exceptum Pontificis in aedibus cum amplissimo apparatu secum habuit, & de consensu purpuratorum patrum in frequenti solennique illo cum consensu magna cum mortalium celebritate aurea regaliq; corona insigniuit, Magnamque Hetruriae Ducem deinde appellari voluit: quod Pontificio solennique decreto sanxit causa addita, quod semper optimo studio in reipub. Christianam fuisset, & amplissimae liberaeque reipub. praesesset. Hoc factum plurimi principes iniquo animo pertulerunt, & praecipue qui de dignitate contendebant, quia sic se longo interuallo relinquere videbant, de qua summis opibus, omnique conatu multos annos disceptatum fuerat, cum tamen Florentinae reipub. atque illius principibus omnes finitimi duces antea cessissent, deque hac Pontificis iniuria cum Maximiliano Caesare, qui iudex illorum controuersiae vtrinque electus fuerat, vehementer questi sunt. Graue autem hoc maximo illi principi videbatur, non tantum sicut inferiorum Ducum causam, quantum quod indignabatur dandam, auferendumque dignitatum actulorum sibi praereptam esse à Pontifice auctoritatem, conabaturque persuadere pontifici, atque illum liberius monebat, ut decretum illud reuocaret, irritumque faceret. Illud Pontifex se facturum negabat, atque ad se, summosque pontifices illud munus primum pertinere optimis rationibus asserbat. Minabantur finitimi Duces se suam dignitatem armis vendicatos, quando alio modo non possent, quos apparebant grauius illud factum ferentes incitantesque male dictis principes secuturi, & praecipue Germani principes, qui erant etiam infensi Romano pontifici ob religionem, & Magno Hetruriae Duci, quia ita appellari iam ceptus erat. sed tamen has contentiones ut leuiore, curae grauiore obscurarunt. Turcae interea, qui varijs incursionibus agrum Venetae ditionis hostiliter vbi que infestabant, cum tria peditum millia in vnum conuenissent, duo bellica tormenta trahunt ad Sicum expugnandum, quod est oppidum Dalmatiae distans ab Iadera vrbe circiter duodecim millia passuum. cum propter paucitatem praesidiorum Iaderensium mature suppetiae ferri non possent, cum oppidum citissimo auxilio indigeret ob debilitatem, circiter centum & quinquaginta equites collecti sunt, & quidam ferraroli à Guido Vallis Martine ad illud protegendum. At Magnus Dux Hetruriae, princeps insigni animi nobilitate ac magnitudine, ut qui facile obliuisceretur iniuriarum, ubi publica utilitas ita postularer, quia videbat agi vno tempore de omnium Christianorum & Italorum in primis salute, neque ad animum Caesaris indignatum, neque ad ceterorum principum inuidiam oculos retorserit, sed pro verè regia animi fortitudine atque sublimitate consilium cepit pietatis & prudentiae plenum. Nam cum videret Venetorum vires imbecillas fore ad diuturnitatem tantamque molem bellorum sustentandam, si soli illud bellum sustinerent, quia breui defatigantur, residentque priuatorum auxilia, quamuis magna alacritate initio bellorum suppetantur, constituit & ita quanta posset auxilia maritima cum ceteris principibus conferre, & ad totius Italiae defensionem atque conseruationem Christiani nominis exterorum regum auxilia in-

uitari

Tenarum pro mont. à M. Quirino captum.

Classis Venetae numerus.

Cosmus Magnus Dux Hetruriae appellatus, & regia corona insignitus.

Magni Ducis auxilia Venetis data, & adhortatio ad federationem.

uitari oportere. Victis enim & subiugatis urbibus Venetæ ditionis, Corcyraque & Creta certissimis propugnaculis sinus Adriatici in potestatem Turcarum redactis, vniuersus sinus apparebat perpetuis iurisdictionibus, piraticisque molestiis infestatus iri nemine iam repugnante, atque vniuersam Italiam paulatim exinanitum, cum igitur videret Magnus Dux ad arma Christianorum in vnum cogenda & retinenda, coniungendâque belli societate opus esse aliquo principe insignis autoritatis, primus omnium cepit non per literas tantum, sed etiam præfens multis ex intimis penetralibus militaris disciplinae depromptis rationibus pontificem ipsum Piû Quintû ad hoc tâpiû tâ salubre, tam necessarium opus sollicitare, quoniam ille pontifex non solum dignitate, sed etiam probitate, sanctitate, prudentia inter Christianos principes primum locum tenere putaretur. at Pontifex certè & ipse sua sponte ab illis leuioribus curis audito tam formidabili Turcarum apparatu & literis ac persuasionibus Magni ducis impulsus putauit non deserendum esse Venetos in tanta rerum perturbatione. Ut eos autem inuaret pecunia, sacras decimas exigere permittit, præter sumptus exhibitos, & commeatum & milites in duodecim suas triremes mutuo à Venetis acceptas. Legationes mittit in Hispaniâ & Lusitaniam, quibus eos Reges hortaretur ad vires suas cum Venetis viribus coniungendas aduersus hostem cõmunem. Marcum Antonium Columnam suis duodecim cum summo imperio præfecit, qui Venetias ad eas educendas conuolat. Et quoniam exhaustum erat erarium pontificium propter auxilia, quæ sæpe miserat Regi Gallorum aduersus V gonottos in Galliam, multos magistratus vendere propè necesse fuit ad belli subsidia. clericorum Camerae vocatorum numerum auxit ad duodecimum, cum prius essent septem, è quibus collegit centum & viginti quinque millia nummum, cû singuli viginti & quinque millia dedissent. Tributa cænobiis suæ ditionis imposuit. auxit numerum protonotariorum. Questu. am siue Camerlengatum, vt vocant, ademit nepoti, pro qua septuaginta nummum millia à purpurato Cornario Veneto dinumerata sunt. Quidam proposuerunt innumerabilem propè pecuniam colligi posse si concederentur etiam regressus, quod Pontifex omnino renuendum duxit, quod vna hæc res viam patefaceret ad multa indecora, quippe quod sic bona ecclesiastica, quæ viris bonis & sapientibus arbitrio pontificum dispensanda sunt, paulatim quasi patrimonium fierent, deberenturque, desidiosis, libidinosis helluonibus, & impuris quibusque hominibus. Istud ne fieret etiam in sacra Tridentina synodo reclamatum, decretumque est. Nulla enim tanta esse potest necessitas, quæ principem virum bonum & sapientem debeat impelle: e ad turpia & inhonesta publicè concedenda. Zanius vbi ad Corcyram insulam cum classe applicuisset, cui præerat Sebastianus Venerius, expectans reliquam partem classis, ac multi præfentes adhuc vel laborarent contractis vel conceptis morbis, conuocat ad concilium suos primates. conueniunt Venerius & Natalis Donatus, & alij quidam proceres Veneti cum ducibus externis, penes quos Venetos erat partium classis imperium, in quibus comitijs disquiritur quo pacto possit hostis tutò infestari. Cõmunis fuit omnium sententiâ, nihil videri cõmodius fieri posse in præfenti, quam si Cimmericorum animi per Manolim hominem quendam gnarum illorum locorum, & callidum sollicitarentur ad defectionem. contracta igitur amicitia cum quibusdam, illis proponere iussus est Manolis fortunam suæ ipsorum præfentis conditionis. quod non modo religio Christiana captiua sub ea tyrannide tenebatur, sed etiam corpora & facultates singulorum, cum omnes serui esse sub Turca & dicantur & cogantur. Multa millia mortaliû datis obsidibus confugiunt ad amicitiam fidemque Venetorum. sed ne classis ociosa tanta diutius consisteret, decernitur præterea vt oppidum Margaritinum inuaderetur, tentareturque ad expugnationem. eius expeditionis summum imperium datur Pallauicino, qui locus facile posse expugnari ab exploratoribus & transfugis nuntiabatur. Pallauicinus quia nuntius non credidisset vt parum peritis rei bellicæ, cum sexaginta rostratis nauibus illuc accedens & septem millibus peditum, mittit exploratum a tormento quædam ad verberationem extrahi possent. missum est exploratum & oppidum. nuntiatur illa posse attrahi, sed tamen facta descensione dum copiæ instructæ procedunt, cognoscitur tormenta non posse attrahi quæ dixerant exploratum missi. Vbi ventum est ad suburbia, quia neque trahi possent, neque sine his oppidum expugnati, præfente etiam Venerio, copijs propter asperitatem itineris, propter eximium æstatis calorem, propter inedia cum diu in acie constitissent languidis & defessis reditur ad naues nulla re memorabili edita, nisi tantum succensis suburbij. natum est non nihil controuersie inter Venerium & Pallauicinum de attractione tormentorum, quam obrém contra omnem bellicam rationem milites per noctem nullo ordine militari cum maximo periculo redeunt ad triremes. Est autem Margaritinum oppidum super monte situm intra continentem circiter quinque millia passuum, distans à portu Sancti Nicolai ad septem milliaria, quod tamen priuatæ domus potius, quam oppidi habet formam. sed huius salutis consulit fortuna per dissidium duorum ducum. cû plerumque perniciosum sit multos partis autoritatis, aut propinque esse, in castris, cum non semper priuata utilitas publicæ cedat, vt oportebat, sed aliquando priuata pertinacia vel ambitio omnem publicam utilitatem faciat parui. atqui dum Veneti proceres partium consultationibus, partim in mutuis disputationibus occupantur, Pialis cû classe ad urbem Curium siue Amathuriam in Cyprum repente applicuit, copijsque in insulam expositis multi Cyprij sunt in miseram seruitutem capti. Postridie eius diei pauci equites & pedites missi sunt, qui in toto leui prælio multos Turcas trucidant, sed metu maioris periculi in aliam partem insulæ reuocati sunt. reliquæ copiæ omnes ad Salinas expositæ sunt, & omnis equitatus ac peditatus descensionem fecit. exposita sunt tormenta, impedimenta, & omnis militaris supellex. Fuit Astoris Baleoni consilium viri in omni militari gloria clari, ne concederetur omnino & descensus & ager liber pro arbitrio illis copijs, sed quam primum obuiam iretur, atque scopetarijs & equitatu ac peditatu eductis omni bellica ratione ab occupanda insula impedi-

Anto. columna pontificijs triremibus præfectus.

Pontifex vt pecuniam ad bellum colligit.

Regressus tentati.

Zanias Corcyram adit.

Cimerij ad Venetos deficiunt.

Margaritini opp. frustra tentati descriptio.

Copia Turcarum in Cyprum exposita.

impedirentur. At Nicolaus Dandulus præses, & Horocensis comes collateralis Baleoni sententiam minime complectebantur, cum dicerent salutem eius insulæ in manifesto periculo fore positam, si parua præsidia, quæ forent eius regni, etiam minuerentur siquid aduersi accidisset, cum vrbs distaret præfertim à mari triginta millia passuum, qui receptus nimis esset longus. Huius autorem asserbat Pallauicinum, quod etiam dixisset in senatu, cuius autoritas & peritia in rebus bellicis non esset mediocris. sed Leucosientes proceres, quia videbant certissimum periculum patriæ suæ imminere, si alij milites prioribus expositis accessissent, auctæque essent vires hostium, satius esse ducebatur fortunam belli cum paucis, quam paulo post cum multis experiri: quare scriptum longe diuersum ab ea sententiâ protulerunt, conatique sunt probare longe præfere cû præfentibus pugnam cõmittere, quod duce Baleono erant facturi. Istud cû præses & Horocensis nullo pacto fieri paterentur, milites Greci Stratiotæ vocati, qui erant in Salinis, sese in urbem Leucosiam recipiunt. Mustapha potitus agro sine controuersia erectis quibusdam reparationibus ibi moratur cum equitatu. pars copiarum sine villo tormentorum præfidiis accedit ad muros oppiduli. remissus est Pialis in sinum Attalicum ad alias copias & equitatum trajiciendum. Interea Vincentius Alexandrius Venetus à secretis eius senatus, vir spe cõtate virtutis & linguæ Turcicæ peritus per magnum capitis periculum Byzantio clam per noctem per fugit, chausum metitus, qui Vlcinium primum, deinde Venetias profectus docet senatum quo in statu sint res Turcicæ, & Byzantini apparatus, cû multa pericula superasset. Vbi cognitum est per captiuos & transfugas Mustapham ob imbecillitatem non exiturum esse è castris, nisi auctis viribus aliarum copiarum ac cessione Palacius Phanensis tribunus suadebat vt omnis equitum turma, & cohortes mercenatorum ac Cypriorum peditum quam primum niterentur fortunam belli experiri, auertere copias hostiles à suis finibus, surgentia belli & adhuc tenella semina euellere & conculcare. id facile fieri posse videbatur, si præfentem partem exercitus repente inuaderent, antequam reliquæ vires peruenirent. sed hostes inter has disputationes & controuersias expositi sine villo impedimento iam proxima queque incurrentes populantur. Equites præmittunt qui curarent nequid cõmeatus in urbem Leucosiam inferretur. Tum ipsi adeuntes tentoria in aperta planitie in montibus Mandianis erigunt. missi sunt etiam quingenti equites Salaminam ad obsidionem. primum omnis opera absumpta est inueniendi aqua potabili, cuius magnam copiam inueniunt excauatis puteis quibusdam vt à captiuis fuerit edocti. ibi magna pars exercitus & equitatus præcipuè castrametatur. arcis vndæ vberimè scatentes sunt repente vbi Diui Dimitrij locus appellatur, tentoriaque plurima sunt erecta vbi casalia Galanga & Callassa sunt propter fontium commoditatem, quæ distant ab vrbe quinto lapide. Turcæ quoque suspensos animos Venetorum tenerent, retardarentque ab apparatus bellicis faciendis illos fallere multis artibus conabantur. rumores etiam falsos dissipabant, quasi præfagi calamitatis futuræ, victam esse classem Turcarum. Plenam esse urbem Byzantium lacrymis & eulatu. domum Pialis esse lugentium & cedem eius querentium repletam. Turcas cum primum in Cyprum egressi sunt succensis cuniculis sublimes multos fuisse latos. hæc omnia tãquam vera & clam surrepta afferbantur Venetias ad retardandos & eludendos animos patrum, quibus tamen non profus credebatur. Philippus Hispaniarum rex quod intelligeret non minus de imperio Siciliae & totius Italiae denique agi, quàm de imperio Venetorum non solum cepit legationes pontificis de fœderatione societateque belli placidè audire, verum etiam dum variæ difficultates discuterentur, vtrinque ne Turcæ in Venetorum imperium impressionem facerent alicubi imperat Joanni Andreae Auriæ Genuensi Melphitano principi rerum maritimarum summo Imperatori tuam classem promptam habere Messanæ, opemque ferre laborantibus Venetorum rebus vbi cunctique posset. Istud factum fuit prudentia & consilio Michaelis Soriani equitis Veneti oratoris apud pontificem viri probitate, prudentia, cognitione disciplinatum clari, qui increbili dexteritate, singularique iudicio ita pontificis ingenium ad se amandum allexerat, vt per eum Veneti omnia facile obtinerent. Hic docuit pontificem frustra ad societatem belli Philippum Regem acciri, vbi oppressæ primus fuerint Venetæ vires, quæ & hoste multò essent inferiores, & ita aeris inclementia afflictæ vt remiges & milites iam multi desiderarentur. futurum vt omnes difficultates de fœderatione componantur per prudentiam ipsius pontificis, sed non expectandum esse ne res nullum accipiat remedium. Succurrendum esse commodius rebus integris, quæ facilius conseruantur. Auria instructis continuo triginta ornatissimis rostratis nauibus quod audiret Luzalim purpuratum Turcarum ducem creatum Regem Iulicæ Cæsareæ cum viginti & duabus triremibus ad classem accedere Panormo Vticam versus nauigat, sed vanus fuit conatus nemine inuenito. Veneta classis dum stationem habet in Creta, iubetur Marcus Quirinus cum expedita ala triremium insulas quasque hostium proximas inuadere, atque capere homines ad transra in locum demortuorum, quibus multis ad classem conuectis cognita Turcarum descensione in Cyprum. ad classem redit in Cretam. multi mortales capti sunt è Sporadibus & Echidnadibus insulis ad vsum remigij. sed quoniam Veneti formidabilem classem instruxerat, quamuis ea fuerat per morbos aliquo pacto debilitata, tamen vbi significatum fuit Philippi Regis iussu Io. Auriam cum quinquaginta triremibus subsidio Venetis accedere, mirifice elati sunt quasi iacentes omnium gentium animi ad magnarum rerum expectationem. Extollebant maximè omnium lætitiâ catacopia Hidrunte profecta, quæ de omnibus certiora facta succensibus statim abscedunt. nam Zanias per captiuos & exploratores sæpe cognoscebat quo in statu essent res Cypriæ. Pallauicinus interea & Iacobus Celsius cum quibusdam triremibus Leucadem & oppidum Sanctam Mauram explorant ad expugnationem, quæ cum non valde difficilia captu visa essent, Celsius iubetur accedere cum triremibus lignatum ad orbem conficiendos, sed reuocatur ex itinere, quia Veneta classis dicebatur in Cyprum esse nauigatura, opemque iatura laborantibus rebus

Nicolai Danduli & Horocensis consilium.

Palacii Phanensis consilium salubre.

Leucosia obsessa.

Stratagemata.

Io. Andreas Auria summus classis Hispanæ imperator.

Michaelis Soriani ingenium præclarum oratio.

Io. Andreas Auria classis Hispanæ præfectus.

Copia turci
ce exposita
Cyprum.

Copia Venetorum
in insula.

Leuco sic pugnaculas.

Error Cypriorum ducum

de ea

Munitio
a Turcis exci-
tata.

Propugnacula
Leucosie.

Remedia tor-
mentorum p-
calorem.

bus Cyprijs dicebantur enim in Turcicis castris esse quatuor millia equitum, sex Ianizzerorum, circiter nonaginta peditum, inter quos erant ad quadraginta millia operarum, qui pluribus traiectionibus aduecti fuerant. erant in insula defensores proceres ac precipua autoritatis Nicolaus Dandulus cum potestate proregia. Astor Baleonus summus gubernator. Comes Horocenſis collateralis. Rondachus cum summus velitus, & Aloysius Nestor, Hercules Martinengi, Federicus Baleonus, Hercules Malacta. David Nocius castrorum magister, Mignanus Perutinus magister instruendarum acierum, praeter alios multos. erant omnino in insula equites quingenti nobiliores. velites mille, duo millia & quingenti pedites Itali. Delectorum agrestium ac caeterorum ordinarioſum circiter quinque millia, quod genus hominum tamen est ineptum rebus bellicis & inerte prope bellica tormeta varij generis. atque ut paucis absoluiam, erant in insula praesidia stratiotae equites velites octingenti & triginta sub duobus de viginti ducibus. sclopettarij equites Cyprij tot ut omnes equites ad duo millia accederent. Habuit vrbs Leucosia vndecim propugnacula, quorum quatuor tantum muris vestiebantur, reliqua erant adhuc nuda. enimvero cum credidissent insulani fore ut Salamina prius inuaderetur ob portus commoditatem, quam obsideretur Leucosia, Astor ad Salaminam defensionem conuolauit, quare Dandulus & Horocenſis Leucosiam defendendam acceperunt. Erant Leucosiae mille & trecenti Itali. equites nobiles quingenti, stratiotae quingenti, multus delectus insule. Magna Turcarum manus nullo seruato ordine militari, vbi primum designauissent castra, ad menia vsque procurunt cum magna vociferatione, seque intrepidi sine equitatu vel tor mentis Leucosiensibus ostentant, irridentes inclusos intra menia tanquam pullos in viuarijs, cum nemo exiisset ad praedium. Visa est illa non aspernanda occasio profigandi hostis quibusdam. tribunis, quia si exiisset equitatus, facile erat palantes & dissipatos prosternere, ac trucidare, at imperitia ducum & inscitia rei bellicae fecit, & autoritas Horocenſis praesertim ob eximiam opulentiam collecta, ut illa quoque tam inutiliter transmitteretur, cum posset vno certamine maior pars belli feliciter ab insulanis diffiniri. nam nisi res e sententia succederet, poterant ciues se facile recipere intra munitiones. Turcae postea cum ad urbem cum equitatu & tormetis conuenissent, ceperunt premisso equitatu obsessos ad leuia certamina prouocare, ut eorum virtutis & fortitudinis periculum facerent. sed non patiuntur praefecti quenquam exire, quamuis omnes milites poscerent sibi fieri pugnae facultatem, quia certissima iactura & diminutio copiarum proponebatur, & maxime dubia spes subsidiorum. Vt tamen aliquo pacto tanto pugnandi desiderio. inclusorum fieret satis, data est inuadendi repente hostis potestas, in qua tantus ardor ciuium enituit, tantumque studium ostentandae virtutis ut per frequentes Turcarum caedes progressi circumuenti prope sint. Cortesius centurio vir Macedo, quia intra nimis frequentes hostes gloriae stimulo impulsus fuit, cecidit pugnans cum alijs quibusdam. Turcae quia cognouerunt e captiuis urbana praesidia non esse exitura ad leuia certamina, vniuersum studium conuertit ad faciendas reparaciones aduersus tormenta, & ad excitandas munitiones contra vrbs propugnacula. singulari itaque studio ac diligentia nunquam intermissis operis neque noctu, neque interdiu munitiones struunt. vnam in montibus Diuae Marinae regione propugnaculi Podocattari, ducentis & sexaginta passibus distantem, quod sit incredibile celeritate nullo illato impedimento, quamuis intra menia consultatum sit de impediendo hoste, multaque tormenta in operas e propugnaculis Podocattaro & Caraffa displosa sint non sine strage Turcarum. Quod fieri non poterat per diem propter molestos istus tormentorum, illud fiebat per obscuritatem noctis. ex illa munitione absoluta ceptum est concutere quaedam aedificia priuata eminentiora, & plateas laterum, sed paruo tamen cum detrimento. Alia munitio excitata est ad Diuum Georgium Monganae, vnde tecta item aedificiorum globis tormentorum impetebantur, atque Turcae conati sunt pro viribus defensiones adimere, sed tamen & hic labor fuit irritus. Tertia constructa est in colle Margarito, qui medius erat inter Podocattarum & Constantium propugnacula, quae ita nominata sunt de nomine illorum procerum Cypriorum, qui ambitiose ijs faciendis praefuerunt. & nomina atque insignia suarum familiarum in marmore incidenda curarunt, cum sibi quisque partes extruendas recepissent. Postrema in medio colle montis Mandiae erigitur, e quibus cum nihil aliud fieret praeter ruinas paucarum priuatarum domorum, ad vallos & fossam & ripas veteris vrbs ventum est, indeque per tortuosas fossas, aggeres ac prope cuniculos propinquant Podocattaro, Constantio, Dauila ac Tripoli propugnaculis, e quorum regione rursus quatuor validissimae munitiones eriguntur, quae distabant ab urbana fossa circiter per octoginta passus. Iperabant inde se posse magna vi concutere propugnacula, arcesque ipsas per quadriduum multis muralibus tormentis concutiunt ab aurora ad meridiem, ferè deinde ab hora ferme decima nona ad crepusculum. tantum enim quietis per summum estum tormentis concedebatur, ne ignis interius, exterius ingenti calore solis exscandescencia concreperent defatigata. nam neque aceti neque salnitri aquae remedium sufficere valebat aduersus tantos calores insula praesertim. at contra ciuilibus globis tormentorum. rote disruptae sunt, & tormenta quaedam inuicta facta ob acceptas plagas. Turcae cum viderent suos globos ferreos in terrè inutiliter incidere, nullasque fieri ruinas, statuunt vniuersam industriam ad sarculorum & batillorum operam vertere, quare fossas profundas excauantes praetatisque aggeribus se aduersus tormenta munientes ad exteriores coronas ac prope ad fossas murorum penetrant. Ibi latam & profundam fossam excauentes, terramque urbem versus iacentes & aduolentes magnam sclopettariorum manum a tergo collocant, quicrebris glandium procellis defensores infestaret, si qui apparuissent. Istud autem percommodè fiebat cum sclopettarij vicissim sibi succederent ad labores sustinendos. sic per alias profundas fossas ductas deuentum est ad fossas vrbs, vbi transuersos aggeres e terra & fasciculis lignorum construebant, qui ab equitatu vel e longinquis locis afferebatur. ita fiebat ut ipsi terrae & aggerum beneficium

nesicio miro artificio extruitorum vnde quaque a bellicis machinis urbanis protegerentur, possentque turissimè intra illas reparaciones versari, cum valida praesidia ibi collocassent, & urbanis propugnacula fierent inutilia contra illos, quibus aliquid inde metuendum esset. neque laedi poterant rursus ab equitatu, cum plateae inferiores ob fossarum altitudinem inhabiles essent equis ad inuadendum. sic itum est ad acumina frontesque propugnaculorum demoliendas & diruendas, quibus euersis facilis accessus per ruinas fore videbatur. Istud vbi primum conspicati sunt Leucosienſes multo his grauiora veriti postulauit sibi fieri potestatem ad opera hostium deaustanda. ostendunt in magno periculo salutem ciuitatis esse positam, nisi maturè virtute occurratur. non posse rem diu differri. futurum enim breui ut pauci cum multis tanquam in aperta planitie pugnare cogantur, nisi murorum & propugnaculorum deaustationem opportunè impediatur. illud quamuis praefecti rebus militaribus ita esse re ipsa intelligebant, quod non peritia, sed necessitas & difficultas rerum omnium magistra docebat, (nihil enim magis docet homines quam difficultates, quippe quod vsus etiam paulatim res bellicas doceret,) tamen aegre ferunt que nunquam exire, cum pauci essent iam superstites Itali ac indigenae milites, quoniam illa estas praeter solitum multis in locis insalubris fuit, multique mortales vbi que lue quadam aeris promiscuè perierunt, quod etiam acciderat in classe Veneta, & in castris & in classe Turcarum, quae stationem habebat in insula. Perierat etiam quidam in defensione meniorum, quare iam exitus non poterat laudabiliter concedi. cum tamen necessitas ita virgere videretur, de cernitur fortuna belli aliqua ex parte esse tentandam, quod fieret per meridiem, quo tempore Turcae quiescerent, cum reliquum tempus armati essent in operibus. statutum est ut ex omni militum numero mille deligeretur, atque cum vniuerso leui equitatu hostem inuaderent duce Proueno Vincentino, qui primum dignitatis locum obtinebat in re bellica post Horocenſem at nobiliores qui relictii sunt in vrbe conquerebantur se eius fortunae & gloriae non fieri participes, quasi ad ignominiam timoris sibi honorem illum, & facultatem rei praecclare gerendae inuideri. nam cum neque preces, neque lamentationes quae proficerent, erant omnino exitum vna, nisi metu grauissimarum penarum fuissent reuocati. His enim responsum fuerat, reliquam spem vniuersae defensionis esse in eorum armis & virtute collocata, siquid aduersi egressis infeliciter accedisset. quod si & ipsi exirent, actum esse de salute ciuitatis. sic Alberto Scoto & Proueno acies ductantibus castra Turcarum repente inuaduntur. Magna in eos fit impressio. capiuntur duae munitiones custodibus diffugientibus, ac multis in morem pecudum vbi que trucidatis. atque tantus terror ex hoc conatu tam inexpectato hostibus iniectus est, ut vbi que ad latebras potius quam ad resistendum propectaretur, multique diffugerint vel ex ipsis tentorijs. nam si exisset vniuersus equitatus, omnesque vires urbanae secute essent, poterat idem dies tam funesto miserabilique bello finem imponere. sed quis fortunam ciuitatum ac regnorum ita volente Deo immutauerit? cum enim ob indignationem Danduli exitus equitatu non patuisset propter importune cupientes exire ad pugnam, maxime memorabilis victoria & Cypro insulae saluberrima prodita sublataque est. sed enim non solum turpe, sed etiam calamitosum est magistratui propter iram reſte instituta subuertere, aut illi concedere imperium & moderationem, qui sibi ipsi moderati nesciat. sic effectum est ut quibus fortuna belli feliciter primum aspirauerat, frustra auxilia equitum expectantibus, breui erepta sit e manibus certissima victoria, & pro illa grauissima asperrimaeque difficultates oblatae. nam Turcis urbano equitatu viso concessum est tempus instruendi sui equitatus, qui cum pedites prope circumuenissent, multos cepit inferuitutem, reliqui armis & spolijs caeterorum hostium lecti in vrbem se recipiunt. ceciderunt in eo praelio Prouenus & Scottus praecipui duces. capti circiter centum. qui exitus cum tantum iacturae at tulisset arbitratus Dandulus & Horocenſis e fortuna belli potius, quam e sua inscitia rerum bellicarum illud accidisse, cum debilis sit omnino in planitie peditatus sine equitatu, nemini exitum amplius concedunt. sic ita fiebat ut hostem sine villo impedimento demoliri ac detrahere propugnacula paterentur, & spectarent propugnaculorum ruinam cum vellent aliquo pacto instaurare. factae sunt reparaciones & receptiones duorum propugnaculorum Constantij & Podocattari per consilium Palacij Phanensis tribuni, intra quas fauces eorum sunt insulae, neque ulla platea hosti relicta, ne vel scalae admouerentur, vel quandam planitie formam haberet ad inuadendum perfacilem. Tantis vero studijs, tantaque industria propugnacula mox hostes aggressi sunt, ut intra quadraginta & quinque dies quindecim acerrimis conatibus modo vnum, modo plura propugnacula inuadentes tentarent, qui tamen semper singulari defensorum virtute non solum reiecti sunt, sed etiam multos e suis desiderarunt. frustra enim saepius pugnatum est pilis, puluere tormentario subiecto, & ignibus, & omni missilium telorum genere. absumptis prope bellicis apparatus coacti sunt Leucosienſes per occultiores notas Salaminam significare se inopia militum & apparatus iam laborare. Illarum literarum nuntius deprehensus est & per Turcas Leucosiensibus significatum, qui eos hortabantur ad deditioem, quam iure pro re bellica facere possent, quia iam bellici apparatus defecissent, neque vlla spes esset auxiliorum, aut certe difficillima. Leucosienſes illa spe frustrati lo. Baptistam Columbum virum solertem & intrepidum mittunt, qui expositis mandatis redit sine auxilijs. Zanio in Creta statua habenti, Christianaque subsidia expectanti ut monitus fuerat, iam omnia nauigia Venetijs instructa accesserant, & M. Quirinus captis multis insulanis praedictis erant instructus. Auria cum Hispana Hidruntem, Mellana conceperat, vbi ad viginti dies moratur, atque a Zanio afflictis rebus aeris inclementia expectabatur ad ferendas supplicias laborantibus obsessorum rebus. quae certe plurimum erant afflictae. Interea literae pontificiae affixae sunt angulis parietum in Britannia, in quibus continetur, quod Pontifex sententiam aduersus eam reginam tulisset, per quam haereticos condemnasset, declarassetque

Difficultas
magistra re-
rum omnium.

Clades Tur-
carum.

Clades Tur-
carum.

Leucosienſes
auxilia a Sa-
lamina expe-
tunt.

declasseretur ex omni iure regnandi excidisse, in qua multa alia aduersus illam continebantur, que etiam pontificis iussu typis fuerat impressa. eam rem visa est regina non placidissime tulisse, cum nuntium tatarum rerum crudelissime discrucari iusserit. Mustapha Cypriae expeditionis summus imperator dictus, cum paulatim vires deficeret ad tantum negotium significat Piali, qui cum centum rostratis nauibus Rhodum usque; percurrerat ad res Christianorum explorandas, se non posse sufficere tantarum rerum moli, nisi supplementa mitteretur. Vbi cognouisset Pialis Veneta classem esse in Creta passim obluere aeris, expecta- riq; Hispanam, sine qua putabatur non abscedere cum tantum imperatum esset; senatu ut omnino aduersus hostem nauigaret, redit ad Salinas, atque; Alis iussus est cum viginti millibus hominum in insulam accedere. missus est Quirinus cum sex expeditissimis triremibus ad classem Hispanam recognoscendam. deinde facta militari saluatione coniunctae sunt classes; nam Zanius cum sexaginta triremibus obuam prodiit in duas alas diuisis, post- stridie habita sunt procerum comitia, & consultatum de praesenti negotio bellico. alijs videbatur necessa- rio esse consilium, cum procrastinatio & mora omnis esset exinanitio Christianorum virium, quae summum & certissimum exitum rebus nunc relictis afferret. per arma, nisi numerum aduerteretur, comparari posse victo- riam, cum fortuna belli sit communis, quam si Deus concessisset, certissima liberatio Cypri consequeretur.

Consultatio
quid Classis
esset agendum.

Leucosia ca-
pta.

Cesi in capi-
uitate Leuco-
sia.

Alijs apparebat difficile & periculosum res tantae fortunae arbitrio vno tempore committere. sed tamen po- tior sententia visa est plerisque, ut classis hostium fortiter inuaderetur, cuius sententiae auctores fuerunt Ve- neti. illo consilio praefecti classium exploratum miserunt quid agerent hostes, quod facile sciri poterat per captiuos. Mustapha acceptis recibus auxilijs nulla prope mora interposita nisi proxima nocte, ubi primum rarecere nox cepit summa vi, magnaque militum frequentia & alacritate urbem inuadit, quae opera via patefecerat ad ingressum. Quatuor propugnacula inuaduntur vno tempore. Caramanus cum valida ma- nu Cilicum Podocattarum expugnandum sibi recipit. Constantio expugnando praestitit Mustapha, Alis Auila, Mustapha Tripoli cum recibus copijs. omnes hi coniunctis viribus, summisque conatibus urbana pro- pugnacula inuadunt, ferrique; vi sibi viam in urbem aperire conantur: sed eximia defensorum virtus multos pro- pites per ruinas depellit, quare non parua fit inuadentium strages. pugnatur hic cominus gladijs & acina- cibus, ibi res agitur vario missilium telorum genere. Leucosiaenses, qui tribus propugnaculis praerant, Auila, Constantio, Tripoli fortissime dimicantes singulari virtute defendunt, cum insigni hostium clade. neque; pro- fuerunt recibus auxilia defessis submissa a Turcis, si Podocattari defensores resistere viribus hostium po- tuissent propter numerum. nam cum pauci essent interius coguntur potentioribus viribus cedere. Hostis co- gnita imbecillitate virum in hac parte ingrediuntur per viam a tormentis patefactam, atque; aream occupant inte- riorum. Itali fortiter dimicantes ac nobiles Cyprii, qui pauci superauerant ad unum trucidantur. at delectus tam- quam pecudes in fugam versi viso hoste ex alia parte urbis se demittunt ad fugam. Magnus strepi- tus & clamor excitatur ad Turcarum ingressum. quem ut fama ad aures Horcensis omnis asportauit, illico cum fratribus, & Palatio, & alijs nobilioribus subsidio laborantibus accurrit. sed omnis opera lu- debatur, quia maior numerus hostium erat intra mensura, quam ut posset viribus urbanis sustineri, qui etiam recitioribus intrantibus semper succrescebant. pugnatur hic acerrime, atque; post multam Turcarum stra- gem omnes qui aderant circumuenti miserime trucidantur. reliquorum propugnaculorum defen- sorum incredibilis virtus constantiaque; fuit hostibus praecipitibus deliciendis, donec ab ingressis & ip- si circumuenti per acerrimum praedium trucidati sunt. pauci tamen in unum conglobati vi ferri per- medios hostes elapsi ad urbis plateam incolumes se seruauerunt. ciues & milites, qui erant in urbe cum vbiq; ab hostibus armis circumuenirentur nullam iam videbant viam salutis, nisi quam arma pos- sent patefacere, quam obrem in omnibus urbis partibus ac vicatim pugnabatur miserabili horrendo- que spectaculo. via vbiq; armis & caesis cadueribus constricta videbantur. poterat haec clades deuoti- tari si delectus se potius suae virtuti, quam fugae credidissent, ac non arma conuertissent in cohortan- tes resistere. nam & ipsi partim ab ingressis Turcis cessi sunt, partim abiectis armis humi procidentes in genua suppliciter orabant ut suis iugulis parceretur. Franciscus Contarenus episcopus Paphi vir summam integritatis ex Illustrissima familia, cum vellet in praetorium palatium ingredi trucidatur mi- serissime. Sauius vbiq; in omnem vel sexum vel etatem, nulliusque dignitatis habetur ratio. Dandulus veritus tantum periculum conatur per vestium magnificentiam dignosci, ut sibi parceretur, quare praetoria induit. sed cuncta cedunt Martis furori, nullaque esse potest magistratum reuerentia inter arma victorica, quae vix acutissimam auaritia vociferationem exaudiunt. huic caput obrun- catur. Mustapha vbi post horam sextam ab incepta pugna urbem ingressus esset, vidissetque om- nes vias cadueribus miserabiliter constrictas, iubet omnibus parci qui quidem se dederent. super- stites Christianos placide cohortatur ut cederent fortunae, cum victi semper vtilius arma victo- rum sequantur, quam repugnent. seruati sunt ad viginti & quinque nobilioribus. e popularibus perpauci. ceteros omnes furor belli trucidarat. Caesa sunt circiter triginta millia homi- num praeter Italos. Ad viginti millia Cypriorum in seruitutem abducta, inter quos multi proceres equites, qui intra tecta inter feminas latuerant, qui cum vxoribus & filiis abducti fuerunt. vbi cessauit rabies belli & vis ferri, itum est ad diripienda spolia cesorum & viuenti- um, vbi magna inuenta est auri argenti que celati copia praeter caetera; cum mirifice Cyprii omnes luxui & magnificentiae essent dediti, neque vlla erat domus vel infimorum, quae sal- tem proculis argenteis non vteretur. sic opulentia per pacem centum & amplius annorum magna diligentia & ambitione collecta intra medium diem raptim diripitur & homines truci- dantur omnes, vel viui capiuntur, atque omne miseriarum genus perferunt, pro pristinis delitijs. Danduli caput abscessum Salaminam muneris loco missum est ad praefectum. Alis de- inde copias classis imponit. Mustapha impositis nobilioribus captiuis tribus nauigijs grandioribus, ac preciosioribus spolijs, omnia quae praestantiora essent, decreuerat largiri Selimo imperatori ac Mahometo

Mahometo purpurato, quo consilio illa mittebat Byzantium. fortuna illam felicitatem aut la- entiam barbaris inuidens insigni aliqua clade rependere voluit. nam cum ignis conceptus fuisset in naualibus apparatibus, tanta vis flammarum repente exarsit, ut opulentijs nauigium statim con- crematum sit. Eadem ruina secum attraxit etiam reliqua duo propinqua nauigia. pauci natati sibi vi- tam seruauerunt, reliqui miserimam seruitutem cum morte commutarunt. His actis Mustapha pra-escit ferienda Leucosiae urbi, qua parte mania fuerant collapsa, sub cuius imperio reliquit tanquam in aestiuis quatuor millia peditum & mille equites. die deinde vndecimo ab urbe capta castra mouet Salaminam versus cum omnibus copijs, quod iam conuenerat Alis cum classe. ut autem facilius ob- sessos ad deditonem compelleret, partim illos inuitat liberalissimis pollicitationibus, hortaturque ne fortunae potius arbitrio se committant & furoribus bellicis popularibus, quam insignium ducum humanitati & clementiae, qui eos amplissimis in super muneribus cohonestabunt, ac liberos & inco- lumes cum omni suppellectile exponant, quocumque voluerint. Istud honorifice fieri posse docet, & iure belli, cum sublata sit omnis terra marique spes subsidiorum, cum vniuersa insula iam sit in po- testate Turcarum praeter illud oppidulum. Iclassem Venetam, inquit, ita esse afflictam ut non de Cypri aut Cretae salute, sed de propria urbe Venetiarum Veneti solliciti esse cogantur, cum nullus iam tantus sit obex, qui possit Turcarum cursus tanquam rapidissimi fluminis sustinere. partim mi- nis deterret nisi dicto paruerint. iussu sunt captiuo ostendi, & capita quorundam insigniorum Leu- cosiensium lanceis infixis. sed haec omnia vana fuerunt, quonia ijs, qui sibi mortem honestam facere serui- tuti praeferebant propofuerunt, nihil potest magnopere formidabile contingere. erant enim Sala- minae milites egregie ad omnem belli fortunam confirmati. Tertio die castris ad Podamum positus tertio lapide ab urbe Turcae ad verberationem se accingunt. erant Salaminae Astor Baleonus vir glo- ria rerum bellicarum & peritia omnis militaris disciplinae clarus, & M. Antonius Bragadenus vir pra- claro iudicio & fortitudine, quippe qui facile rationes bellicas & consilia prudentium ducum ani- mo complecteretur, rectaque a prauis & parum cordatis dignosceret. horum iussu reparationes di- ligenter pluribus in locis extractae sunt, & siquid abfoluendo operi deficeret munienda urbis, singu- lari militum ciuiumque; industria conficiebatur. interea Christiana classis, quae cum tribus summis impera- toribus in Cretam appulerat, decreuerat hostem communitibus armis inuadere, atque ita rebus om- nibus & ad victum, & ad pugnam instructis censibus omnibus remigibus & militibus cuiusque classis soluit in Creta. istud faciebant vel quibusdam aliter sentientibus, quia senatus consultum factum fuerat & a Canale ostensum ut statim atque classes conuenissent omnem vim auxilij in celeritate ponerent. cum etiam Auria diceret se iuberi sub finem Septembris ex illo mari excedere. decimo sexto igitur die Septembris vigilia tertia classis soluit e Heraclea Sertia, quae Cretae est peninsula oriente ver- sus in extrema parte. sic vniuersa classis Cyprum versus nauigat. erant in Venetorum classe ad tredecim millia epibatarum, quatuor in Hispana, mille & trecenti in pontificia. Praecedebat Quirinus cum duodecim triremibus, Columna cum totidem. Auria cum quadraginta & quinque. Zanium triginta, Pallauicinum viginti & quinque, Celsium viginti, Canalem totidem sequebantur. Sanctum Tronum condemnatorum praefectum sexdecim. Franciscum Duodum vndecim quinque remes. Pe- trum Tronum onerariae quatuordecim. ita vero classis vniuersa in acie militari ordine seruato iter faciebat, nam cum quauis vel potentissima classis fiat debilis, quae dissipata confusaque; procedat, tunc primum institutus est ordo procedendi & instruendi ad pugnam. vbi ita instructa classis parum di- staret a Carpathio, Aloysius Bembus sit obuus, qui se Leucosiae captiuitatem per captiuos cogno- uisse nuntiauit: per quod ferè tempus magna tempestas maris & acerbis vis ventorum exorta est, quae classem huc illuc breui dissipauit. reiectae sunt multae triremes ad Aquas frigidas vocatas, vbi cum ta- ta classis non esset commoda statio, Auria maluit in anchoris in mari pernoctare, quam aut in li- tora impingere, aut in alias triremes. hortatur Columnam ut hoc ipsum faciat, quod post die deribus magnis esset communicaturus, cum noua consilia instarent. Vbi tempestas remississet Pro- sper Columna Marci nomine rogat Auriam quid noui haberet, responsum tulit se idem censere, quod dixisset nuper in communi concilio, & iam saepius; nihil sibi neque vtilius, neque honorifi- centius videri, quam hostem inuadere. ab eo multis tamen rationibus retardari, quia Veneta classis non satis esset instructa ad tantum facinus, & tempus iam vergeret in hyemem, quo tempore sibi periculosum esse inciperet per tantum maris spatium distanti, & quia elati essent hostium animi, qui potiti essent per vim Leucosiae urbe Cypri metropoli. & quia hostium classis esset instructissima, quae si videret se posse vincere, dimicaret: sin autem, nullo negotio intra suos fines in portus se reciperet. se non ad recuperanda amissa, sed ad ferendam opem ne amitterentur loca Veneto- rum concessisse. Columna his auditis conuenit Zanium, indicuntur comitia in diem sequen- tem. Mustapha per Caiacebinum exploratum missum quia cognouit Venetorum esse tantas vires & ipse concilium indicit. Pialis veritus erat ne si omnes Christianae vires coniungerentur in igno in di- scrimine res Turcarum posita esset, cum aliae essent instructae, aliae triremes cito refici possent; cum maxime formidabiles sint, qui pro salute pugnare cogentur. cum Mustapha & Alis indi- gnium Ottomanica gloria & amplitudine esse liceret, pugnam oblatam detredare, statuitur ut captiuo & omnia impedita relinquere, ac triremes egregie instruere epibatis, & rebus ad bellum necessarijs. sic e finitimis Salaminae viridarijs Amathunta versus iter capitur relictis hippagogis, caeterisque nauigijs pugnae inutilibus. atque ita in acie instructi non procul ab- scedunt praemisissis catacopijs, quae coisilia Christianorum explorarent. Vbi Christiani conue- nissent ad comitia, proponitur difficilem esse expugnationem Turcarum animis praesertim elatorum gloria recentis victoriae, qui possent classem etiam praestantius solito rebus omnibus instruere Cypriam.

Astoris Ba-
leoni & M.
Antonij Bra-
gadeni laus.

Astoris Ba-
leoni & M.
Antonij Bra-
gadeni laus.

Copiarum
Christiano-
rum nume-
rus classifica-
rum.

Turcarum con-
siliu de pu-
gna non de-
tredanda.

Turcarum con-
siliu de pu-
gna non de-
tredanda.

oppugnationem nulla spe aut consilio nunc subleuari posse. his accidere etiam illam difficultatem, quod illa maria essent frequentibus tempestatibus obnoxia iam precipiti autumno. transeundum esse mare Pamphylium tempestuosum, quod si qua tempestas inuasisset, nullus ostendebatur locus salutis. non desuerunt qui Euboicam expeditionem tentandam censerent, quæ etiam sententia vt inutilis explosa est, quia locus posset Turcicis auxilijs subleuari, & si captus fuisset, recuperari per hyemem, quare præsidia forent manifestis periculis exposita sine spe subsidiorum. præstare ad facilitatem & vilitatem expeditionis vt vel Dyrachium, vel Apollonia, vel Castrum nouum in Peloponneso inuaderentur, quæ loca vt propinquiora, facilius acciperent auxilia, & longius abessent à Turcica potentia. his locis captis non tam facilem patere accessum ad vexandam Italiam. hæc in medium prolata à nemine refelluntur, vt rationi consententia, communiq; omnium consensu decernitur vt classis retrocederet, quæ cum non procul abesset à Carpathia insula, repente magna atroxque procella mare inuadit. vela demissa. accurrunt ad remorum auxilium, quo citius in portum iretur. Io. Andreas Auria, vt qui maturius ad litus Tristhanum appulisset, mare nihil è sua sæuitie remittente per biduum stationem habet. quinqueremes & actuariæ multæ non tam expeditæ ad portum capiendum huc illuc appulsæ sunt rabie ac vi ventorum, quæ tamen vnà cum reliquis nauigijs in tutum post paulo incolumes appulerunt, præter vnã Venetam triremem, quæ scopulis illisa passa est naufragium. Postridie cum mare aliquanto mitius videretur, ac tempestas non nihil remisisset Cretam versus nauigatur, sed rursus classis vniuersa eodem repellitur rabie incrudescente. ibidem nõ nihil minis ventorum sæuientium & fluctibus excitatarum vndarum classes omnes detinentur, quare Auria ratus tempus anni vtile rebus bellicis iam esse præterlapsum iam longioribus noctibus cum pauci portus essent tantarum classium capaces, statuit classem in Siciliam reducere adhibitis sibi in concilium Baciano & Cardoneo ducibus. de communi horum consilio Marcellum Auriam mittit ad Columnam vt his auditis impetraretur à Zanio vt salua eius senatus amicitia & beneuolentia liceret classem suæ fidei commissam Zacynthum, cephaleniamq; versus deducere, ac inde transmittere in Siciliam vt posset opportunè rebus regijs ibi interessè, vt sibi imperatum fuerat. se reliquarum triremium aduentum opperiturum siquid esset, in quo suam operam nauare Venetæ reip. posset vtiliter, at frustra non esse detinendum. vbi illa petitio proceribus Venetæ classis præfectis delata fuisset per columnam, respõsum est omnibus pergratū fore si Venetæ classis, prius in Creta, atque inde Zacynthū comitaretur. futurum enim ibi vt cum omnium gratia liberam abeundi facultatem esset habiturus. Auria postridie Columnam adit. docet causas itineris & festinationis. petit vt cum eius gratia abire liceat. narrat periculosum esse abesse à portubus. facit argumentum quatuor Neapolitanas triemes rudentibus, antennis, anchoris, & omnibus nauticis instrumentis nudatas. columna contra ostendit in quanto periculo res Veneta constituta sit per eius discessum ante necessarium tempus, aut antequam in tutum ventum sit. periculosum fore ne hostis cognitis tantis viribus diminutis iam victos Venetos contemneret, & cum lectissima ala triremium vel Cretam repente inuaderet, vel Venetam classem; quorum vtrunque non modo Venetis, sed etiam Hispanorum Regi futurum erat calamitosum. Nam profectio sine Salute conseruationeq; Venetorum Italiae ialus non potest consistere. his pluribus inter se disputatis ambo prætoriam aduent, in qua cum Zanio erat Pallauicinus, Celsius Iacobus, & alij complures proceres. post salutationes præmissis familiaribus colloquijs Auria in illum sermonem deuenit, vt repeteret eadem, quæ dixerat Columnæ, oraretque ne se diutius cum maximo detrimento regie classis nullo ipsorum beneficio detinerent, sed æquo animo abire paterentur, donec anni tempus idoneum super esset. huic obiecit Pallauicinus illum habere in mandatis vt ad finem septembris vsque moraretur, si Cypria nauigatio ita posceret. equum videri vt saltem per eos dies esset cum Venetis, quod plurimi ad rem referret. respondit Auria se diem illum præscriptum dixisse, quo fieret quasi calcar animis omnium atque impellerentur coniunctis viribus ad pugnam cum hoste committendam, ne infinita spes auxiliorum faceret socios legiores. sibi tamen re ipsa iniunctum esse à Rege vt donec omnes persisterent in sententiâ pugnandi cum hoste, Venetos ne desereret, eandemque haberet senatus Veneti rationem, quam etiam regnorum ipsius Philippi. curaret per gloriam rerum gestarum fortiter Hispanam classem illustrare, & communis hostis potentiam virtute depri- mere. Nunc cum id solum super sit studium vt classes in tutum reducantur, nihil sibi videri opus se sua præsentia. at contra Bacianus cum triemes non essent satis validæ, si eas hostis repente inuaderet & opprimeret, rogat Auriam qua legitima excusatione esset vñus apud Regem, si hostis repente illas inuaderet. rursus se scire quid haberet in mandatis respondit, facturum quod sibi magis vtile classi videretur. Columna se non ignorare quid ab Hispano Rege sit iniunctum inquit. Denique post multas altercationes inter Auriam & Columnam de Auriæ discessu immaturo quæ venerunt vsque ad iurgia, Auria pollicetur per totum mensem se cum Veneta classe futurum. Sic die vigesimo septimo septembris omnes vnã Cretam versus nauigant. soluentibus vel paulo post resstantes venti insurgunt, quare turbinibus & procellis huc illuc dispelluntur. denique non procul ad Heraclea Senticæ siue Settia duæ pontificæ disrumpuntur & demerguntur. Auria quatuor è suis reficiendis præficit Aluarum, curatq; alias refarciri, si qua ex parte forent labefacta. pridie Cal. ad urbem Cretam appellens reliquam classem præstolat. mox re cum Alvaro & Cardona communicata Columnam conuenit. inquit exacto iam mense cum res Veneta sua opera non indigeret se iam posse incolumem classem in Siciliam reducere. Columna amicè complexus nõ modo rationem itineris laudauit, sed etiã omnia fausta ac felicia abeuti præcatus est. à Venetio & Zanio rursus eadẽ humanitate dimittitur, cui additæ sunt senatus nomine gratiarum actiones. post felici nauigatione

Tempestas
classis inua-
dit.

Contentio in-
ter Auriã &
Columnã de
discessu clas-
sis Hispanæ.

Auria dimif-
tus.

nauigatione vsus è Creta Messanam peruenit: sic Veneta classis, quæ omnibus rebus instructissima fue- rat, comiteatu, omnibus bellicis instrumentis, insignibus ducibus, lectissima manu epibatarum, pe- cunia maximè abundans in stipendiis, afflictæ est, labefacta & oppressa vel aeris iniuria vel vi numi- nis, vel etiam per imprudentiam quorundam totum annum inutiliter absumptum. Nam pe- rierunt plura triginta & sex hominum millia. è superstitibus quidam tam erant languidi vix vt egra corpora sustinerent. præter reliquas calamitates, quæ Venetæ classi acciderunt, vnde decem triemes. quæ soluerant e portu Cretæ & ad Amphimaleum sinum nauigabant (nam Zanius iussit classem eo proficisci præter paucas triemes quas secum habuit) disrumpuntur, atque demerguntur, cum re- liquæ conuassatæ & afflictæ vix superessent. decreta tamen sunt auxilia Salaminam in Creta in co- mitijs, ad quam expeditionem multi duces sunt delecti, cuiusce rei nuntio missio Venetias disquiri- tur quo pacto illud commodè fieri possit. post modo nauigatur ad Amphimaleum sinum. vt au- tem melius sciretur quo in statu esset res hostium, missus est Petrus Hemmus cum duabus triemi- bus exploratum, & paulo post Angelus Sorianus & Vincentius Maria Priolus. At rex vbi cum regi- na matre & Andienfi Alenconioque fratribus in comitijs rem de pace transegisset, decreuit tandẽ vt ea fieret his conditionibus, Primum, vt sempiterna obliuione obruantur, prorsusq; obliterentur ex animo vtrinq; comissa, neq; quilibet regius minister aut iudex mentionem vnquam faciat. 2. Vt nemini subditorum licitum sit memoriam præteritorum renouare, vel iniuriis aspicere, prouocare vel impropere res præteritas, vel aliquo pacto offendere iniucem re vel verbis, sed omnes pacate fra- terneque viuant vt amici & ciues eiusdem patriæ, sub pena animaduersionis vt in violato- res pacis, & perturbatores publicæ tranquillitatis. 3. Statuimus vt catholica religio Roma- na reuocetur, stabilaturq; in omnibus locis & regionibus regni nostri, vbi exercitatio eius in- termissa fuit, quæ possit liberè ac pacificè exerceri sine vilo impedimento, sub pænâ superio- ribus. atque qui per superius bellum sibi vñrparunt bona vel peruentus ecclesiasticos, vel aliorum catholicorum liberè ac pacificè restituant in eandem libertatem, qua possidebantur à legitimis do- minis antequam expellerentur. 4. Atque nequa occasio perturbationum aut dissensionum sub- ditis nostris relinquatur, cõcedimus vt habitent in omnibus vrbibus ac locis regni nostri, nec tamen inquirantur aut infestentur, aut cogantur aliquid facere contra conscientiam, neq; eius causâ qua- ratur vbi habitabunt, ita tamen vt illi degant pro hoc nostro edicto. 5. Concedimus pariter omni- bus nobilibus tam regnicolis quam alijs cuiusvis conditionis modo sint regni nostri, qui habent iu- risdictionem, vel altam iustitiam vt in Normania, siue sit proprietas, siue vñsfructus, siue prorsus, si- ue ex parte, vt habeant in domibus dictarum Iurisdictionum vel altæ iustitiæ, quas ipsi nominabunt pro domicilio, nostris Bailiis vel Siniscalchis, exercitationẽ religionis, quam reformatam vocant, dũ aderunt, aut iis abscõtib; vxores vel familia, vbi ipsi domos nominare tenebunt nostris præfe- ctis antequam beneficio perfruantur. habebunt pariter exercitationẽ in iuris domibus iurisdictionis dũ aderunt, & non aliter, tam pro ipsis, quã familijs & subditis, & qui volent accedere. 6. Vbi præ- dictæ ditones iuris non habeantur, ne fiant exercitationes nisi pro familia tantum, cum nolimus si alii superuenerint ad numerũ vsq; denariũ, vel baptismus faciendus adducto p̄dicto numero, ne nõ in- festentur. 7. Atq; vt gratificemur reginæ Cantabrorũ nostræ amitæ, promittimus fore, vt præter, cõ- cessum principibus altæ iustitiæ in quouis suorum ducatum Albretti, aut comitatibus Arto, nico- rum, Fluxatum, seu Fois, & Bigociæ, in vna suarum domorum vbi habeat altam iustitiam, quæ à no- bis eligeretur & nominabitur, habeat exercitationes pro omnib; q; adesse noluerint vel ipsa absente. 8. Poterunt pariter exercere ipsam religionem in his locis; in Gubernatione insulæ Gallie scilicet, in suburbis Gergoniæ seu Claramontii, Beluisii, suburbis Crespi, in Lenois, in præfectura Ciampagne, & Bride, præter Vezelaum quod tenent, in suburbis Villanorẽ in præfectura Sequanorum, in subur- bis Arnai, in præfectura Vermanduorũ, in suburbis Mondidiere & Ribemontis, in præfectura Nor- manie, in suburbis Pontũ maritimi & Corentani, in præfectura Lugdunensũ, in suburbis Ciareli, & di- ui Geni Vallis, in præfectura Bertagne in suburbis Beccherelli & Cherchezi. in Allobrogibus in su- burbijs Cresti, & Ghorges, in præfectura Prouincie, in suburbis Mirindoli, & Foscalquieri, in præfe- ctura Tolosatũ, præter Obenas, quas possident, in suburbis Montagnas, in præfectura Aquitanie præ- ter sanctum Scurrum, quem possident, & in præfectura Aureliana, Tarenæ, Mainæ, & in regione Ciartrena præter sanctum Serram quem possident, in suburbis Mellæ. 9. Præterea concedimus vt exerceat suam religionem vbicunque fuerit in omnibus ciuitatibus à calendis sextilis. 10. Expresse aut prohibemus quamuis exercitationẽ eius religionis tã ministrãdã quã docẽdã publicè, vel instituendorum puerorum aut aliorum, præterquam in prædictis locis concessis. 11. De- cerimus item nequa fiat exercitatio eius reformatæ vt nuncupatur religionis in aula nostra, ne- que ad decẽ leucas aulæ propinqua. 12. Nulla item Lutetie alicubi aut propinqua decem leucas Parisiis exercitatio fiat eius religionis, quas leucas ita terminamus, Mellũ & suburbia, vltra ciartes leucam, ad Monte, Heri, Dordanum & suburbia. Rembouilletum, Hudanum, & suburbia. vnã leucã vltra Meulanũ, vigni, Merũ, sanctũ Leride Serens, gb. in locis nullo pacto exerceri illã religio- nẽ volumus, q; tñ domi suæ nõ impediatur, quib; rationib; p̄dictũ est. 13. Imperamus omnibus no- stris magistratib; vel iudicib; ordinarijs in suis ditonib; vt loca iis inueniãt, vel prius parta cõcedãt, vel si qua acquirẽt ad mortuos humados, q; vbi in terierint aliquis è familiarib; præfecto significet custo- diarũ, q; mittat humatos cũ manu satellitũ, qua videbitur, qui videãt ne quis tumultus fiat, q; cada- uer per noctem efferant ad locum destinatum cum non pluribus decem. 14. Ne matrimonia fiat inter affines inter homines dictæ religionis, aut inter coniunctos per leges vetita. 15. Ne villa ha- beatur differẽtia siue distinctio religionis admittendorũ in conuentus cõmunes tã Xenodochiorũ,

Clades Venetæ classis.

Galli Regis
Pacis cõ Vgo
nottis condi-
tiones.

quam Scholarum, atque pariter distribuatur elemosynæ vel scholaribus, vel infirmis inopibus. 16. atq; ne vlla dubitatio oriatur de reâ nostra animi sententia erga reginâ Cantabrorû amitâ aut fratrû & sobrinis principibus Cantabrorum & Condço patri & filio, declaramus quòd eos habemus & cæsemus bonos affines nostros, fidosq; subditos. 17. Sicuti etiâ cæteros, equites, nobiles, proceres, ministros, vel alios quosuis habitantes in vrbibus ac locis regni nostri, aut nostræ obedientiæ, qui eos secuti sunt aut aliquo quouis auxilio iuuerunt. 18. Cõsimiliter Ducem Dupontium, & filios, & Aurantianum principem, & Ludouicum comitem ac fratres, comitem Vuolratum Mansfeldiû, & alios principes externos, qui eos iuuerunt subsidijs pro bonis vicinis affinibus, & amicis habemus. 19. erût ita amita nostra, vt frater sobrinus, principes, nobiles, ministri, præfecti vrbium, vel alij, qui eos iuuerunt liberi & immunes, vt per has literas liberamus ab omni pecunia quâ ceperunt tam ab ararijs nostris, quam à ciuitatibus, vel priuatis prouentibus, argento, venditionibus suppellectilium tam ecclesiasticorum quam aliorû, vel præda, vel redemptionibus, vel quibusvis nummis extortis tam per hoc, quam per alia bella præterita; neq; qui extorserunt aut id imperarunt, aut dederunt aliquo modo cogantur restituere vel nũc vel in posterũ. eruntq; tam ipsi liberi, quam ministri factorum, cũ omnes prorsus absoluantur, idq; siue ab amita vel fratribus nostris aut sobriino missi sint. liberi sint pariter ab omnibus factis hostilibus, vel quòd copias collegerint, vel quòd monetas cufferint, vel quòd tormenta ceperint, vel munitiones, vel cellas regias vel priuatas, aut ferramenta aut apparatus bellicos, vel quòd castella demoliti sint, vel ecclesias & domos, vel quòd succenderint, vel quòd iudices instituerint, sententias tulerint, prodiones moliti sint, cum exteris principibus conspirarint, externos armatos in regnum introduxerint. atq; vt paucis complectar, ab omnibus actis, tractatistq; post primi & præsentis belli tempus, quæ possent ac deberet proprie exprimi. 20. Nouæ religionis homines idcirco recedent ab omnibus fæderationibus, exteris, neque in posterũ pecuniâ colligēt ad aduocandos milites, vel cogendas copias inconsulto Rege, præter prædictos inermes. illud nos prohibemus sub pœna animaduersionis tanquam in contemptores mādatorũ nostrorũ. 21. omnes vires, prouinciæ, castella, loci pfruetur iisdem priuilegijs, libertate, immunitatis iuribus, quib; fruebatur ante has pturbationes. 22. Vt aut oēs qrelæ tollatur posterũ declaramus oēs eius religionis idoneos publicis munijs, nulla differētia admitti ad oēs magistratus, vt publica munia regia, q; possint admitti ad oia cõcilia, decreta, senatuscõsulta spectantia ad ipsa munia, q; nullo pacto repulsã ferant post publicationem huius edicti. 23. Ne vllis oneribus grauentur in posterum magis nouæ religionis, quam catholici homines vel ordinarijs, vel extraordinarijs pro ratione bonorũ: atq; prærea subleuabuntur omni onere præteritorum sumptuum, qui tamen conferent imponendis atq; ciuitatũ tributis sicuti cõferēt catholici. 24. Omnes captiui vel in carcere adhuc, vel ad transtra condemnati præsentũ bellorum ac perturbationũ causã liberabuntur, restituenturq; libertati vtrinq; sine vlllo precio redemptionis, cũ soluta redemptiones tamen repeti nõ possint. 25. Quod ad cõtrouersias quæ possēt in posterũ suboriri ob pdiorũ vditiones, vel obligationes vel quasuis formas alienationũ ob pdictas redēptiones, illa iudicatio vt recte fiat, Dux Andienis carissimus frater noster accersēt Mareciallos Gallicæ vt ab eo res decidatur petētib; cõtrouersantibus. 26. decernimus itē & volumus vt oēs pdictæ religionis tũ publicè tũ etiã priuatim, cõseruetur & teneatur in omnibus suis bonis, actionibus, honoribus, statu, munijs, dignitatibus, præter togatos, quibus subrogati sunt à nobis per tempus præsentis belli, quibus assignationes fient ad refarciendũ super nostris expeditioribus prouētibus, nisi maierint esse consiliarij in nostris vrbibus comitorum pro nostra electione: qua ratione non refarciētur, nisi quātũ pluris fuerint eorũ munia, qui soluēt contrã, si illorũ munia minoris precij fuerint. 27. Supellex quæ aderit, neq; direpta fuerit hostiliter, restituetur dominis, reddito precio superioribus per autoritatē iustitiæ, vel aliquod publicũ catholicorũ decretũ vel eiusdē religionis. atq; pdictorũ bonorũ vsurpatores mobilium restitutioni subijciantur sine vlla prorogatione, quæ reddatur accepto precio dominis, quod ipsi dissoluerint. 28. Quod attinet ad vsusfructus stabiliũ, quiq; recipiet eos præsentis anno, redibitq; domũ, quamuis alij possidantur, occuparintq; & impederint per bellorum perturbationes, eodem modo quiq; fruatur prouentibus, nisi per nos occupata sint, aut per nostrum edictum, vel nobis permittentibus aut per nostrã iustitiam. 29. oēs pariter qui sunt in stationibus in vrbibus, castellis, munitionibus nostrorũ subditorũ cuiusuis religionis, abcedēt post publicationē p̄sentis edicti, vt dominis liberã & integrã fruitiorē relinquāt, sicuti habebāt antequã eijcerentur. 30. Volumus consimiliter vt nostri dilecti sobriini princeps Aurantius & Ludouicus comes Nansiensis reip̄sa restituantur in omnes vrbes, iura, principatus, quæ habent in regno nostro, & regionibus obedientiæ, & vel principatus Aurãtii, iura, titulos, priuilegia, & omnia occupata à nostris vicariis vel ministris à nobis ad hoc institutis, quæ ipsi Aurantio & fratri restituentur confirmabunturq; quo statu erant ante perturbationes, quibus in posterum perfruentur, quibus accedant stipēdia, & declarationes cõpositę per patrē nostrũ Henricũ Fel. mem. & cæteros Reges ante hæc bella. 31. Vt etiam decernimus vt tituli, honores priuilegia erepta restituatur propriis dominis. 32. Vt autem deleatur omnis memoria præteritorum disensionum, decernimus vt omnes iudicationes, occupationes, venditiones, decreta contra nouæ religionis homines tam viuos quam mortuos post Henrici patris obitum, ob prædictam religionē, tumultus uē aut perturbationes, simulq; exactiones prædictorũ decretorũ aut sentētiarũ, deleantur, reuocentur, obliterentur, quas volumus penitus deleri è nostris curiis tam superioribus quàm inferioribus, vnã cũ omnibus indicijs aut vestigijs exactionũ, omnesq; libellos criminosos aduersus p̄sonas, memoriam, posteritatē, quæ omnia prorsus extingui iubemus. 33. Quod attinet ad sentētiã, iudicationes, multas contra illos nouę religionis, proscriptiones simul & occupationes bonorum feudaliũ, quæ factæ sunt præsentium aut præterita

præteritarum perturbationum tempore ab anno. r 1567. censeantur vt non factę, aut quæ non acciderint, neq; quis ijs vt possit, sed in pristinum statum prorsus remittentur. 34. Decernimus item vt nouæ religionis homines pareant politicis legibus regni, quod est ne vendant aut ne artes exercent diebus feriatis, & ne macellum aperiatur, quibus diebus carnis vsus est interdictus pro ritibus catholice Romanæ Ecclesiæ. 35. Vt verò iustitia administretur sine vlla fauoris & gratiæ suspitione, decernimus vt cõtrouersia ortæ vel quæ orientur inter viros aduersariæ religionis tam ciuiles quam criminum, primum tractentur apud iudices nostros ordinarios pro nostris institutis, quòd si prouocari acciderit ad aliquam curiam comitorum, vt Parisiensem, quæ constat è septem curijs, eius religionis poterunt, vbi commodum fuerit, requirere vt quatuor p̄sides vel consiliarij abstineant a iudicatione suarum causarum, qui nulla reddita causã cogentur ne se implicent, quamuis institutum sit ne abstineant sine causã. quibus prærea referuabuntur aduersus omnes p̄sides aut consiliarios quæuis iuridicę recusationes pro institutis. 36. Quod ad lites in comitijs Tolosanis, nisi cõtrouersantes conuenerint de aliis comitijs, transmittentur ad magistros Recheftenses curiæ nostrę in auditoriũ palatii Parisiensis, qui causas nulla habita differentia iudicabunt, qui cum suprema autoritate iudicant, atque si iudicatæ prius fuissent cõtrouersia in ipsis nostris comitijs. 37. Quod attinet ad populos Rotomagenses siue Aulericos, & Prouinciæ, & Armericæ, & Dione, & Granopolim, poterunt requirere vt sex p̄sides vel consiliarij, abstineant ab eorum causarum iudicatione, ratione trium è singulis curijs, & Burdigalæ populi ratione quatuor pro singulis curijs. 38. Catholici, si videbitur, poterunt rursus, vt omnes illarum curiarum, qui priuati fuerant principibus ob religionem ab ipsis comitijs, abstineant ab ipsarum causarum iudicatione nulla reddita causã, qui tenebuntur non se implicare, quibus omnes ordinariæ recusationes tamen referuabuntur, quæ decreta sunt per statuta. 39. Et qm plerique priuati multas iniurias vel in bona acceperunt, quorum haud ita facile obliuisci poterunt, vt per nostrum edictum requiruntur, deuitaturi omnes malos euentus, inuitaturiq; eos qui aliquo metu retardantur quominus domum redeant, donec ira deferbuerit, temporeq; mitigetur, nos concessimus custodiendas hominibus reformatæ vt vocat religionis portum Santonicum, Montem Albanum, Cognacum Ciaritè, vt, qui nõ ita cito domum reuerti voluerint, ibi habere possint domicilium. ad illarum securitatem nostri fratres & sobriini principes Cantabrorum & Condços & viginti nobiles ipsius religionis, quos nominabimus, iurabunt promittentq; pro se & omnibus dictæ religionis nostro nomine se p̄sidia dictorum locorum habituros, atque post biennium reddituros, cuiusque nobis visum fuerit in eo statu quo nunc sunt, nulla re innouata vel mutata, sine vlla temporis dilatione aut difficultate quauis de causã, post quod spatium exercitationes religionis seruabuntur, vt cum ea loca ab iis habebantur. Volumus item vt his ita habitis omnes ecclesiastici ingredi possint, & diuina ministeria exercere in omni libertate, perfruiq; omnibus suis bonis cum omnibus catholicis colonis ipsorum locorum, quorum ecclesiasticorum, & aliorum colonorum frater & sobrinus noster, & alij proceres defensionem, protectionemq; accipient, ne impediatur quo minus diuina ministeria exequantur, neq; infestentur bona vel vita, sed contra admittantur & reuocentur ad possidenda planè bona sua. 40. Decernimus item vt continuo post publicationem præsentis edicti facti in vtriusq; castris, arma vbiq; deponantur, quæ solum in manibus nostris restabunt, nostriq; carissimi fratris Andienis. 41. Vt liber accessus & transitus pateat per omnia castella & pagos & pontes & vias regni nostri, sicuti patebāt ante primas & vltimas perturbationes. 42. Atq; vt deuitetur violentia, quæ contra hæc committi posset in multis nostrorum locorum, qui instituentur executuri p̄sens edictum alij in aliorum absentia iubebunt iurare primarios colonos vrbium vtriusq; religionis, quod ipsi procurabunt obseruationem nostri edicti, atq; nitentur pro viribus vt vbiq; repugnantia tollantur, atq; publicè teneantur repugnantibus resistere in ipsis locis, vel renitētes iustitiæ ministris concedent. 43. Vt vero iudices, magistratus, ministri nostri, & omnes subditi apertè intelligant, certissimeq; sciant voluntatem & mentem nostram, atq; vt omnia dubia, ambigua, cauillationesq; tollantur, quæ nasci possent ob ipsa edicta, declaramus omnia alia edicta, literas, declarationes, moderationes, restrictiones, interpretationes, in album relata tam publicum quam occultum, ac deliberationes factas per nostras curias comitorum, vel alia quæ possent esse facta in præiudicium nostri edicti spectantia ad religionē, & turbas excitas in hoc regno, nullius esse ponderis aut virtutis: quibus per hoc edictum nostrum derogamus, atque prorsus delemus, reuocamus, irrita facimus, declarantes quod volumus hoc nostrum edictum esse tutum, firmũ, ratum, inuiolabiliterq; seruari tam à nostris iudicibus & ministris, quam a subditis, nulla habita ratione eorum quæ derogare possent. 44. Atq; ad maiorem firmitatem & obseruantiam quam eius esse volumus, edicimus, statuimusque vt omnes gubernatores prouinciarum, & præfecti, aut quouis iudices ordinarij vrbium huius regni statim atq; sibi oblatum fuerit hoc edictum, iurent se illos seruaturus, curaturusq; vt seruetur, habiturusq; in sua iurisdictione, vt volumus etiam fieri à consiliibus & magistratibus ciuitatum, conuentibus, alijsq; fungentibus muniis vel annuis vel ad statutum tempus, tam præsentibus tempore huius edicti, quam successores per iuramentum, quod suscipere cõsueuerunt antequam ineant magistratus, quorum iuramentum referetur in actus publicos quoties requirentur. 45. Imperamus pariter nostris dilectis populis nostrarum curiarum, comitorum vt statim accepto nostro edicto, suscipiant ipsum iuramentum cessantibus omnibus aliis sub pœna nullitatis curentq; nostrum edictum promulgari, & in album referri in curiis nostris purè ac simpliciter vt existit, sine vlla moderatione aut restrictione aut declaratione, nullo amplius à nobis expectantes mandatum. iubemus vt nostri procuratores statim sine dilatione mutare faciant, quam nos fieri in duobus castris & exercitijs intra sextum diem à promulgatione in nostra curia Lutetiæ facta, vt

ta, vt cito exteri dimittantur, imperamus etiā vicariis nostris & præfectis ac magistratibus vt tam ip-
 si curent promulgari, quā iubeant ab aliis fieri magistratibus, contulibus, aut iudicibus ordinariis vt
 bium, & vbiq; oportebit, idq; vnūquemq; seruari in sua iurisdictione, vt citius cessent odia hosti-
 lia, atq; tributa instituta vel instituenda propter tumultus obliterentur post promulgationē presen-
 tis edicti. Illū declaramus post hanc promulgationē dignum esse supplicio capitis sine ope vel gra-
 tia, qui armis vel violentia vtetur in perturbando nostro edicto, vel qui conabitur impedire quomi-
 nus exequamur, atq; quod ad alias contrauentiones quæ fient armis vel vi, puniētur aliis penis cor-
 poris, vel exilio, vel emēdatione notabili, vel multa pro arbitrio iudicis, quibus cognitionē tribui-
 mus, in hac re obstantes honorē vel conscientiam illorum, vt iuste æquabiliterq; procedat, vt ip-
 sū conuenit nulla habita differentia personarum aut religionis. 46. Imperamus vero nostris populis,
 qui habent curias comitorum, vel loca rationū prouentuum, curiasq; & præfectis, ac omnibus no-
 stris ius dicentibus, ad quos vel vicarios pertinebit, vt nostrum hoc edictum atq; institutum iubeant
 legi, promulgari, in album referri in suis curiis ac iurisdictionibus, illudq; ad vnguem seruare, inui-
 labiliterq; parere, eoq; exaltare, planeq; vti & pacifice iubemus omnibus illis, ad quos spectat, vt ces-
 sent, obliterenturq; omnia impedimenta & tumultus repugnantes, nā illud est consilium & volun-
 tas nostra. Ad huius rei testimoniū & stabilimētum, nos propria manu nostra subscripsimus præ-
 sentibus literis, atq; illis vt firmē, ratā, stabilesq; sint semper, iussimus appendi nostrū sigillum, quo
 etiā consignauimus. Datum in Diuo Germano in Laia mense Augusto anno 1570. Sic Gallia quæ
 multos iā annos propria arma in sua vulnera conuerterat, quæ vtrinq; externas copias ad deuastatio-
 nē patriæ acciuerat, quæ omnes finitimas & longinquas nationes per miserabilē suorum cladem cō-
 mouerat, post superatas multas difficultates cepit a tantis miseriis aliquantulum respirare, diuq; fuis-
 set felix, si quas conditiones ad respirationē complexa fuerat, easdem sincere ad conseruationē iam
 propē partē felicitatis seruasset. Sed quis modus sit volubilitati animorū ad res magnas per quasuis
 cæterorum mortaliū calamitates & excidia aspirantium? qui enim sibi amplitudinē vel potentiā vel
 opulentia omnino proposuerit, ille neq; erga Deum, neq; homines vir bonus esse potest. ea pax gra-
 tissima illarum regionū populis accidit, qui per rabiē bellorum diutius fuerant variis modis vexati,
 at ceteri, qui catholicā integritatem religionis cupiebant incōtaminatam præualere, quiq; regiam
 existimationē præstare cupiebant, non valde equis auribus illā exceperunt. Rex qui censeret a Pon-
 tifice pacem illā non posse iure probari, legationem misit, quæ illum clam consilia regia doceret, &
 quibus rationibus & quā necessariis de causis illud fecisset. Deinde conuersum est omne studiū ad di-
 mittēdas copias & arma deponenda post confirmationē & subscriptiones vtrorūq;: missiq; sunt
 quibus loca ab Vgonottis occupata Regio nomine restituerētur, præter quatuor reseruata, vbi tamē
 ius a regiis ministris redderetur. redierunt in patriā & catholici qui metu iniuriarum profugerant ē
 patriā, at Vgonotti paulatim redierunt, & non satis equis oculis videbantur vbi rediissent, fuissentq;
 admissi per regiū edictum. nate sunt multe controuersie, qm̄ bona Vgonottis non ita facile restituere-
 rentur, cū pleraq; fisco regio addicta iam essent diuendita, & ad alios dños peruenissent. Illę lamenta-
 tiones cū frequentes ad Amirantē deferrentur, ceptum est iudicari pacem illā non fore diuturnam,
 quare cū Pontifex in pacis cōditionibus nō fuisset inclusus, cepit cogitare optimē rebus suis cōsultū
 fore, si Aueniū Gallia Narbonēsis vrbē opulentā & amplā occuparet qd̄ videbāt sibi facturus sine
 regie pacis offensione: per quā, cum esset munita, duo apparebat consecuturus, alterum vt vrbē in si-
 nibus Prouinciæ & Tectofatū ac Volcarum circa Rhodanū acquireret, & regionem opulentā atq;
 amenā & fertilem, alterum vt propugnaculū tutum haberet aduersus Regē, si conditiones pacis nō
 feruenerant. Illud tærsi non peruenerat ad aures Card. Arromicēsis, qui erat pro Pontifice in ea præ-
 fectura, tamen semper vtebatur summa diligentia ad augendis præsidis, sicuti rerū & tēporis oppor-
 tunitas postulabat. nā vel duo millia pedites paulo ante acciuerat, deinde alias cohortes admisit, ac
 nuper Pontifex Torquatū Comitē tribunum spectatā virtutis cū octingētis peditibus Italis, quibus
 auxiliis & vrbis ipsa, & castella eius ditionis sunt cōfirmata. nā tamen Vgonotti arma deposuerant,
 tamen Pontifici duces summa vigilatā armati euentum rerum prospectabāt. Illa diligētia fecit. vt si
 quis aduersariæ factioni animo faueret, tamē vel metu penarū, vel priorū incōmodorum à pro-
 ditione reuocaretur. dū hæc agebantur in Gallia, cōclusæ sunt Philippi Regis nuptiæ, qui primā fi-
 liā Cæsaris vxorē duceret, & Regis Galli, cui secunda fuit per procuratorē Galli Regis vxor spōsata,
 qui quatuor matronas misit in Pannoniā, quæ nouā Reginā in Galliam deducerent multis comitā-
 tibus nobilibus, docerētq; illā mores & idioma Gallicū. q post nōnullos mēses adducta fuit in Gal-
 liā post tot rerū perturbationes. In Cypro cū diu instructa classis Turcarū constitisset, neq; apparuit
 set Christiana, ne ociosum tēpus absumeretur, Turcæ statuerūt in hyberna cōcedere in Cyclades in-
 sulas, quæ sunt maris Ægei, vel potius bona pars vt accederet Byzantium. nam cum bellica tormenta
 directa fuissent in vrbem, & aggeres facti, & militares fossæ excauatae, & munitiones constructæ mi-
 ra celeritate. cepta fuit vrbis mira diligētia verberari. nam mirum fuit, q cum vrbē, portum, arcem, ce-
 pissent cōcutere per octo dierum spatiū, contortaq; fuissent quatuor millia globorū, nemo lesus est
 præter mulā & suem. at obsessi singulari diligētia & virtute quod diurno labore Turcarū conscie-
 batur, per noctē egressi deuastabāt. Tormenta Turcica in os cōcusserant, fecerantq; inutilia, quæ sco-
 pulū verberabant. aggeres facile diruebantur cū essent arenosū, & è terra parū tenaci. Erāt Salaminæ
 duo Italarū, duo Stratiotarum, sex Græcorū millia, præsidia vrbis satis valida. nā vrbis habet portum
 decē triremium capacē tantum cū multi sint scopuli, atq; vrbis sita est in extrema parte in sulē in lito-
 re maris ad orientē in regione Messaræ forma ferē semicirculi. fuit autē extructa à Teucro, qui post
 quā vnā cum reliquis Græcis diruisset Troiam appellens in Cyprū vrbem edificauit, atq; appellauit
 de anti-

Nuptiæ Phi-
 lippi Regis
 & Galli.

Salaminæ p̄
 dia.

Salaminæ de
 scriptio.

de antiquæ patriæ nomine, Salaminā habet ambitū duorum milliariorū. eius agri solum ita friabi-
 le est vt ipōre delabatur propē ad aquarum morem, quod fit per multa millia passuū, quare non est
 materia construendis munitionibus apta. vrbis paulo ante duodecim turribus circularibus ac rotun-
 dis defendebatur ad morē antiquarum munitionū, quæ tamen erant crassæ cū areis satis amplis, sed
 paulo ante fuit singulari studio decē eminentibus munitionibus cōmunita; quæ cū optima haberet
 mēnia ob amplitudinē fossæ inexpugnabilis propē efficiebatur. aquæ non valde sunt salubres, atq;
 aer propinquus parum bonā habet exhalationem propter paludes frequentes. Mustapha cū igitur
 censeret ad huius vrbis expugnationē opus esse maioribus viribus, soluit obsidionē ac milites dimit-
 tit in hyberna, relictis quibuldā triremibus ad insulā custodiā ne accederent subsidia. agrestibus, qui
 confugerāt ad montes iam antea liberā redeundi facultatē permiserat, & concesserat intrepidē agri-
 culturā exercere vt solebant. Turcica classis vbi per exploratū missos cognouit Auriā recessisse, & Ve-
 netos è Creta, ipsa nauigat ad castrum Ruzzū & inde Rhodum. Pialis missis quinq; dicrotis explora-
 tum Suniū promotorium versus ipse cū centum triremibus ad Astypaleā nauigat præmissis duode-
 cim dicrotis quæ exploraret. Hemmus exploratū missis classē ad Astypaleā visam esse nuntiat. dicta
 sunt dicrota duodecim Cretā attigisse, ac nemine exposito ab nauigasse. Quirinus his auditis ad clas-
 sem cū suis triremibus properat vt coniunctis viribus, si opus esset, hosti resisteretur. accessit eodē &
 Petrus Iustinianus Melitensis militiæ eques cū duabus triremibus, quem ad classē Colūnæ prope
 rantē cum quatuor duodeuiginti Turcicę inuaserūt, atq; post atrox & cruentū prelium multis vtrin-
 que trucidatis vix ipse cū duabus euaserat. cum ab Amplimaleo portu ad Cydoniā nauigatum esset,
 qm̄ ille portus esset capacior & tutior, accessit eō Angelus Sorianus, qui nuntiat ad insulam Paron,
 quæ est maris Ægei, sibi obuia fuisse quinq; dicrota. Turcarū, quarum numerū veritus se in tutū re-
 cipere coactus est. at Priolus cū maluisset fortiter resistere, quā fuga se seruare, cōmissio graui præ-
 lio vbi singulari virtute diutius dimicasset, cæsis pluribus sexcētis è Turcis ipse demū cum omnibus
 qui aderāt, trucidatur superante hostiū multitudine. Turcæ Rhodū profecti cognita profectioe Ve-
 netorum consultarunt de Creta inuadenda, sed quia verebantur spirantibus Aquilonibus ne terræ
 illiderentur, classisq; ad litora miserrimē periret, statuerunt Astypalæā versus recedere, atq; inde By-
 zantiū relictis ordinariis triremibus ad maris Ægei custodiā. Zanias Corcyrā profectus multas tri-
 remes labefactas inermes esse iubet, & Columna quasdā è suis, quarum omnē turbam nauicā di-
 mittunt. Colūna cum tribus à Zanio recedens repugnātib; & aduersis ventis vexatus sub finē No-
 uembris peruenit ad fauces Acriuii, quæ acerrima molestissimaq; tēpestas repente cum tanto toni-
 truum & fulminum strepitu inuasit, tam frequentibus ac densis imbribus vt eius triremis malo de
 celo tacto & incendio miserabiliter arserit. seruati sunt tamen homines qui se oportunē in tutū rece-
 perunt, atq; Columna in aliā triremem euasit, quæ & ipsa naufragium passa est. Pallaucinus è tēpe-
 state euadens vnā Epidaurium accessit. hos cum Epidaurij liberaliter excepissent, postulabāt Turcæ
 sibi dari magna contentione, sed Epidaurij constanter negarunt. Alter igitur Iaderā, alter Anconem
 vrbē Piceni peruenit. Pallaucinus diutius Iaderæ ob contractā è mari valetudinē gra uisimē labora-
 uit. Sic annus inutiliter præterijt infinitis sumptibus factis à patribus, cum per aeris inclementiā vel
 sine hostiū armis vniuersa classis debilitata afflictaq; fuerit. nā profectio extinctis per illā lucem mul-
 tis remigibus, triremes necessariō tanquā inania cadauera relinquebantur inutiles, cum remiges sint
 anima nauigiorū illorum quæ remis agi possunt, aliorum est ventus; epibate, manus; dux, mens; quæ
 omnia conspirent oportet ad mutuā defensionem. enimvero tātus, tam rebus omnibus instructus,
 tā egregius erat apparatus Venetorum, nisi vis occulta cælitus obstidisset, vt possent arma cuiuslibet
 principis maritima facere parui. res cū ita successissent, fit senatusconsultum vt Augustinus Barbadi-
 cus Corcyrā proficiscens oēm imperatoriam autoritatē eriperet Zanio, eumq; captiuū Venetias ad-
 duci iuberet. creant imperatorē in annum sequentem Sebastianū Venetiū, qui erat in Creta præ-
 ses cum summo imperio omnium rerum classiarum. Sed ne desidia aut obliuione præteritarū calami-
 tātū residerent animi mortalium, cognoscerentq; hæc diuinitus contingere, conuerterentur ad pla-
 candū numen per probatam & vitæ meliorē informationem, ac ne intermitterentur apparatus bel-
 lici in annum sequentē, multa horrenda prodigia variis in locis sese ostentarunt mortalibus, ad expe-
 ctationēq; excitarunt futurarum calamitatum. nā quo die exarsit prætoria triremis Columnæ tacta
 fuit de celo etiā arx Romæ & palatium Diui Petri cū maximo Pontificis & omnium ibi habitantiū
 terrore. hæc formidabiliora videbātur quod prælagē possunt esse mentes futurarū calamitatum ple-
 runq; quoniā omnium imminentium malorū ruina prius diuinitus significatur. neq; temerē eue-
 nire putanda sunt prodigia. concussa est ad 14. cal. Decembris magna pars Italiæ motu terræ prima
 vigilia, atque ita vt terror non paruus Venetias & Mutinam & vniuersum tractum in medium repē-
 te inuasit. Sed Ferraria præsertim grauiter concussa est septies paruo interuallo interiecto. subsecu-
 ti sunt alij motus, per quos multæ domus cū magno fragore corruerunt. postridie pleriq; alij, sequē-
 ti nocte alius motus omnibus violentior, per quē neq; domus neq; homines possent consistere. an-
 te hunc factus est hiatus terræ, & aer obscuratus, & maxima vis turbis. intra horæ spatiū rediit fere-
 nitas. iuxta lunā stella crinita apparuit, deinde cælum ita fit obscurum, vt nihil proximū cerni posset.
 tunc facti sunt alij terræ motus. multæ ædes & sacra & magnifica ædificia corruerunt, quare necesse
 fuit duci Ferrariensē cū vxore sibi tentoria erigere sub dio in pomeriis ad vitæ conseruationē, cum se
 minæ passim discurrētes acieulantes extremū mundi diem aduētasse crederent. intra quadragin-
 ta horarū spatium cētum & quinquaginta motus terræ facti sunt. sic vrbis clarissima, & inter prima-
 rias Italiæ insignis propter magnificentia ædificiorum intra bidui spatium propē deuastata euerfaq;
 est, in qua pro magna frequentia hominum vasta statim facta est solitudo, quæ concussa est sæpius vel
 post

Agricolis da-
 ta facultas li-
 berē colendi
 terram.

Triremes Me-
 licenses captæ.

Vincencius
 Priolus cęs.

Prodigium.

Epidauriorū
 controuersia
 cum Turcis.

Vetus aut re-
 miges anima
 nauiorum.

Zanias exau-
 toratus.
 Sebastianus
 Veneti sum-
 m' classis im-
 perator.

Prodigia.

Terræ motus
 varij.

Ferrariæ ter-
 ræ motus.

Mantua.

post annū Mantua quoq; vrbis nobilis & antiqua concussa est, sed non tāta ruina accepta, cum terrae motus breui cessarit. Neq; Florentia caruit suo terrore & damno cum paulo ante templum celeberrimum Beatae Virginis ita fuisset de cælo tactum, vt vix credi posset quanta vi magna eius pars fuerit disrupta. neq; minori tamen calamitate affecta est cum mense Decembri Arnus fluuius cum Tiberi Romano conspirasset ad suā vrbis vterq; inundationem. nam ita ambo excreuerunt, vt magna pars Romæ & Florentiæ lateret sub aquis, quæ stagnabant vbiq; Florentiæ pontes vi rapidarum turbulētarumq; aquarum sunt deiecti. domus multæ effosse corruerunt, quod ipsū accidit etiam Pisis. præclare igitur Aloysius Luifinus, medicus Foroiulienfis ad tot præteriti anni miseras, & sequentis minas ob scele ra mortalium alludens scripsit;

*Diluuium, terræ motus, contagia passim,
Bella, fames, mundi quid reliquum exitio est?
Ignis. & ipse propè est. Vnde hæc? ex arce tonantis.
Tot mala quid mundo congerit? impietas.
An ne salutis adhuc spes vlla est? vni ca. quis nam
Porriget hanc? pietas. hæc vbi? nullus habet.
Quid stas munde? rue vt pietas est nulla. ruentem
Iam video. auxilium numina læsa negant.*

Inundatio-
nes.Malitia ho-
minū ad sū-
mum perfe-
ctā.

Prodigia.

Iadamenta
p infidias.Venetorum
animorū vir-
tus.

Nam eò excreuerat hominum malitia per hoc tēpus, vt perfidiæ, auaritiæ, crudelitatis, & mutuarū insidiarum tum priuatim tum etiā publicè magnitudo ad summum peruenisse apparet, cum doli, fraudes, fallaciæ non parua laus haberetur, tanquā eximiarum virtutum decore scelestissimi insigniretur. Neq; tamen Italia tantum prodigiis & minis Dei terrebat, sed etiā aliæ mundi partes significaciones iræi numinis ob improbitatē mortalium persenserunt, reuocatis ad integritatē & innocentiam. Quā in Vualia Britannicæ regione in occidua Cambria non procul à paruo foro, id est opidi nomen, in principatu Herfordiensis magnum spatium terræ vnā cum arboribus & stabulis & aedificiis vi ventorum cum horribili mugitu translātū est circiter quadringentos passus, atq; ibi contedit. eius spatii altitudo erat ferè quadraginta pedum, longitudo mille & trecentorum, latitudo mille & trecentorum, vt à plerisque traditum est. in Capha vrbe Theodosia olim Cherfonesi colonia Genuensium, in ora maris Euxini Bosporo vel Cimmerico finitima sinui, tres soles visi sunt ad tertiam vīq; horā diei, quorum cum duo post recessissent alter ad occasum, alter ad ortū, supra hos candidus arcus apparuit. post biduum prima vigilia Crux candida visa est cum stella quadā & luna, quæ Crux ad diem vīq; immota perdurauit. In Batauis Belgarum & Scandauia & Bulateris, inferioribusque illis regionibus tanta facta est inundatio vt multa millia mortalium necata fuerint, & pagi plures quadringētis demersi. nā cum noctu repente per eximiā obscuritatem illud accidisset, pauci periculum deuitare potuerunt. Classes vbi in hiberna concessissent, & iam acriter hyemaret, neq; armis res geri posset, Turcæ Iaderā per insidias tentandam rati circiter sexaginta periti & linguæ Iaderensis & regionis decernunt Stratiotarum vocatorū habitu induere, qui sunt incolæ regionis, & simulare se fugisse insequētes Turcas, illo consilio vt si admitterentur custodias portæ adorti repente trucidarent, aditum occuparent, continuo auxilia dato signo admitterent, quæ parum distantia ab vrbe latebant in insidiis. illo consilio stabilito ita induti ad vrbē cursum contendunt. docent se metu insequentium Turcarum ad vrbis tutelā confugisse. rogant ne se crudelissimorū hostium vel crudelitati vel auaritiæ obiectos esse paterentur. præfecti misericordia horum moti erant propè portā aperituri, nisi vnus à præfidiariis militibus cognitus fuisset, quare in recedere iussos multi displosi sunt sclopetti. Turcæ latentes in insidiis audito sclopettorū strepitu arbitrati de porta decertari erumpunt ex insidiis, sese menibus ostentant. re tamen frustra tentata recedunt. Lusitania & Hispania inter conuiuia, ludicra, lætitiā plurima erat per nouas nuptias à Carolo Archiduce conclusas, vt diximus, quia Lusitanus Rex Helisabetā egregiis animi & corporis dotibus ornata duxit Maximiliani Cæsaris filiam, at Cæsaris soror Maria Philippo Regi nupsit filia sororis Philippi, cuius est neptis & fit vxor cū totius Hispaniæ lætitiā. Byzantii verò classis Selimi iussu summa diligentia in perniciē anni sequentis paratur, qui futurū sperabat non modo vt reliquas partes Cypri subiugaret, sed etiā vt omnes finitimæ insule, quæ Christiano parent imperio, ad eius fidē & amicitiam vltro confugerent ad deuitandam tātæ potentiæ indignationē. Sic enim insolentia victoriæ mortalium animos parum sapientes, minusq; futura prospiciētes, extollit. Veneti cōtra qui multiplicibus calamitatibus nuper afflicti fuerāt amissis tot millibus hominum è superiore lue ac pestilentia, quorum publici prouentus propter sublata orientis & exterarum nationum cōmercia non parum fuerāt diminuti, quorum tributa essent per magna, vt quæ ad necessitatē bellorum præter solitam consuetudinē acerbius & frequentius extorquerentur, quorū regio descriptis frequentius agrorum cultoribus ad transtra exinaniretur, qui vrbē opulentissimam Leucosiam tā sedē ac miserè scirent venisse in potestātē hostium, atq; omnē ferè Cyprium insula, esse amissam præter Salaminā, quæ tamē & ipsam nisi subsidia mittantur, cito sit futura in non mediocri periculo, qui scirent omnes vrbes, oppida, insulas subiectas imperio Veneto esse afflictas propter magnitudinē præfidiarum & classis aduentum, cum vbiq; laboraretur magno pereannonæ penuria, tamen grandi, fortiq; animo ad oēs bellicos apparatus faciendos incumbunt, demonstrantq; non minus gloriosum esse in rebus difficilibus animo esse inuictō, quā in victoria, si sapienter & illa gubernetur. literas præterea & legationes ad Philippum Regē mittunt, & ad Pontificē, quibus illos hortantur vt læto sint animo, neq; valde grauiter ferant præteritā iacturam ipsorū Venetorum, quod in annum sequentem multo instructiorem & maiorē classē habebunt, & fortunā bellī posse barbaris per virtutē Christianorum mutari, si Deus vel tantillum faueat Christianis rebus,

rebus, quodq; dum Salamina est in potestate Christianorum, nō est magnopere de imperio Cypri desperandum. hortantur vt reiectis difficultatibus, quæ obstarent, quā citissimè fœderationem, bellicā, societatem amplecterentur, in qua non minus ipsorum principum, quā Venetorum vtilitas, securitas, defensio consistat. Quippe cum Venetæ munitiones sint aggeres & propugnacula totius Italiæ & quasi obices aduersus impetum barbarorum oppositi ad Italiam tutandam. cum verò ingentia frigora & niues & pluuia frequentes ab initio anni inceptæ perdurassent, non poterant fieri bellici apparatus nisi per magnas difficultates. Pontifex, qui de Christianorum salute mirificè esset sollicitus, mira diligentia instante præsertim Soriano Veneto oratore curat vt fœderatio fieret antequam tempus vile anni sequentis inter controuersias elaboretur. Sed iam inierat annus salutis nostræ primus post mille quingentos & septuaginta, cum Salaminæ defensoribus in sperata propè at certè diu desiderata lux affulsit. nam pro institutis Columnæ Zanij & Pallauicini quatuor onerariæ naues omnibus bellicis apparatibus & comœtu atq; subsidijs onustæ sunt in Creta. cum vero difficile fore videretur vt solè onerariæ subsidia adueherent & exponerent sine triremium aut actuario riorum nauigiorum auxilio, cum præsertim septem triremes Turcicæ ad vrbis custodiam essent relicta, vt cognitum fuerat per exploratores, Marcus Quirinus se obtulit defenforem nauium iturum quas cum duodecim triremibus comitatur. præficitur nauibus Marcus Antonius Quirinus, qui susceptus fuerat in locum Petri Troni demortui. vbi ventum fuit ad Samonium promōtorium, relicta est triremis Francisci Molini nauarchi, quia turba nautica ægrotatē & ad celeritatem, & ad omnem bellicum vsum esset inutilis visa. vehēbatur in onerariis & triremibus ad mille & quingenti pedites ad præfidiā Salaminæ. Profecti sunt vnā cū Quirino milites nonnulli virtute præstantes, inter quos Petrus Comes centurio fortitudine clarus. hic relicta cohorte quam habebat in Creta Franceschino centurioni cum triginta è suis militibus pugnandi cupidus in Cyprium conuehi curauit fortunā belli secuturus. vbi ad Finicam, illud est loci nomen in Peloponneso, vtrum est, exitur aquatum. Petrus cum septem paulo longius procurrat à litore. habet obuios ad quinquaginta Turcas secundum flumen, procedebat ad radices montis & in collibus alii sexaginta cum arcibus & sclopettis & canibus quibusdam Cyprensisibus. Inita est leuis pugna dum cæteri aquarentur. Petrus pugnādo ad mare se recipit. pugnam sustentans protegit aquantes, sustinetq; impetum dum omnes classē conscendat. Quirinus vbi omnes conscendisse videt, soluit à litore. Petrus pugnās in litore relinquitur, qui dum vrgetur à Turcis, in turriculam forte propinquam se seruat. eius fortitudine ac strenuitate visa vnus è trierarchis lintrem misit ne omnino periret, in quo se seruauit, cum asseribus lintris pro clypeo aduersus tela missilia Turcarum vteretur. cum naues diuersam viam à triremibus tenuissent ad insulam Cyprium perueniunt, ac ad Dromum vrbis ingrediuntur. Triremium præfectus ratus futurū quod erat, vt Turcicæ triremes visis onerariis ad eas contenderent, sese intra sinum per noctem occultat, quo iter abscindere & intercludere fugā inuasuris posset. vbi dies illuxit, Turcæ exeunt è portu Constantio onerarias versus. sed parum aberant à litore, cum visis Venetis triremibus, descendūt. Quirinus quia multi ad defensionem triremium accurrissent, tres illarum eminus tormētis demergit, reliquæ noctis aduentu sunt protectæ. demersarum partes extantes supra aquam concremantur. capta sunt quædam alia nauigia. Salaminæ ciues aucti comœtu & subsidijs mille & septingentis peditibus cum incredibili lætitiā prope iacentes animos extollunt. munitionē, quæ ad Constantium portum comœtum præcludebat inuadunt, capiunt, defensores quadringentos trucidant. tormenta capta trahunt in vrbem. munitionem funditus euertunt ac disijciunt. Quirinus multa preciosa, vt monuit Baleonus, & pueros, & imbelles genus nauibus conuehit in Cretam. redeunti obuiaz fiunt quatuor triremes & oneraria cum quingētis Ianizzeris sexaginta nummum millibus, duobusq; cadis minoris monetæ argenteæ, quæ vehēbantur in Cyprium. post breue præliū capiuntur ac diripiuntur. munitiones à Turcis excitatæ ad scopulos Gambellæ à præfidiis vrbis disijciuntur, quibus promissa fuerant etiam auxilia. sic Quirinus opulentior cum suis onerariis, & tribus è portu eductis, felici nauigatione breui venit in Cretam, cum interim Venetio esset allatum senatusconsultum, quo sibi imperium bellicarum rerum pro Zanio deferebatur, & Quirinus appellabatur Prouisor classis, & Augustinus Barbadicus summus Prouisor. ea sunt nomina præfecturarum. Barbadicus ad classem accedit, atque illi imperium adimit, qui accusatus quod superiore anno auare & crudeliter classem præfuisset & ad priuatam potius, quā ad publicam vtilitatem, captiuus Venetias est adductus. Pallauicinus cum non satis valeret, suam triremem Venetias adduxit ad arma deponenda.

157

Marci Antonij Quirini virtus.

Petri Comitatus virtus.

Quirini præfidiarum virtus.

LIBRI VIGESIMI PRIMI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS

HISTORIARVM

SVI TEMPORIS

LIBER VIGESIMVS SECVNDVS

Triuiri prae-
fecti reb' clas-
sici:

Criminatio-
nes quorun-
dam nobiliu
Venetorum.

Exules reuo-
cati p remi-
gu numero.
Ius suffragij
datum ado-
lescentibus.

Aerarij locu
pletandi ra-
tiones.
Nauis à Tur-
cis capta cū
bellicis appa-
ratibus.

T enim patres, quia parum sincerè aut è republica res bellica à nōnullis ad ministrata fuisse diceretur, multaq; gesta à trierarchis crudeliter & auarè cōnuente Zanio praesertim ad multorū querelas, praeficiunt senatusconsulto triuuiros rebus bellicis inquirendis & erroribus superioris anni cū summa autoritate Nicolaū Contarenum, Ioānemq; Mocenicum viros primarios, & Federicum Valaressum non minori pertinacia quā prudētia. hi statim initio sui magistratus edictum per praconem publicè proponunt, vt liceat cuiq; liberè quē velit accusare, qui aliquid cōtra ius belli, militaremq; disciplinam, publicā utilitatem, salutem sociorum, Venetā dignitatem superiore anno in classe cōmississet. sic facillè cognosci potuit, siquid perperā actum esset, illud accidisse per trierarchorū auaritiā, cum neq; stipendia prorogari,

neq; panis nauticus diminui remigibus, neq; quidquā horum fieri soleat per senatus voluntatē, sed per iniuriā impurorum ciuium, qui pro pecunia & rapinis, at non pro gloria gestarum rerū, vel pro patriā salute ac defensione militabant, praerantq; per auaritiā triremibus ad lucrum. Nec multo post quibusdā nobilibus Venetis dies dicta est publicè per praconē, certumq; tempus praestitutum apparēdi ad diluēdas accusationes, quod largitionibus corrupti ineptos remiges subrogassent aptis ad transstra. Quod classis praefecto ac summo imperatori non paruissent. Quod per illorū negligentia triremes sunt infractae, qui cū ad statutu diē nō apparuissent perpetui exilij condēnant. alii in carcerē sunt cōiecti, alii criminationes diluerunt. patres ad resarciendā iacturā anni praerenti, quā passi fuerāt, nouas triremes instruunt. nouos trierarchos creant. penā imponunt quingecentorū nummorū aureorum praefecturas triremiu renuentibus, hos destinant nouo classis imperatori. vndiq; duces conuocāt, tribunos mittunt ad colligendas copias, quorum quidā datam pecuniā per scelus furati sunt, neq; copias conscripserunt. remiges vndiq; imperāt. exulibus conceditur reditus si pro grauitate criminū & condēnationis numerum remigū priuatis sumptibus dederint. Ius suffragiorū conceditur patriciis adolefcētibus decimum octauū etatis annū qui transegerunt. descripta sunt omnium ferè nomina paruorū vel si essent in cunis, è qua re collecta sunt centum nūmum millia & amplius, sed non sine aliqua postea patrū penitentia, quia admissi sunt multi iuuenes non ita prudentes in illud consiliū, quod semper fuit creditū orbis terrā grauissimum & sanctissimū, & praesertim modestia praestans. verū hoc parui momenti videri poterat, quia possent & maturitate etatis postea refrānari & seniorū exemplis, sed illud grauius fuit quod per adeptionē suffragij reuocabantur a studijs disciplinarū in tam immatura etate ad praesentationes & ambitū, cum illa etas magis requirat vt informeretur ad virtutē, quā sciat quibus dandi sint, aut quo modo ab ipsis gerēdi magistratus. Quid enim in ea adolefcētia laudabile fieri potest, quā plerunq; impetu animi feratur potius, quā vilo sapienti rerū delectu vel certa ratione? rursus illis qui vigesimū quintum annū etatis transegerunt, proposita est dignitas procuratoria, si viginti nūmum millia senatui mutuo ad certum tēpus cōcessissent, ex quo collecta sunt centum & sexaginta nūmum millia. propositum est etiā munus maius quā superiore anno pecuniā mutuo concedētibz erario ad certum tēpus in bellicos vsus. adēptum est dimidiū salarii, quibus publica salaria cōcedebantur ad subleuandā remp. domesticis sumptibus. imposta sunt noua tributa cuiuslibet hominū conditionibus, & vetera repetita. Quā dū excogitantur à patribus ad bellicos apparatus in praesentē annum, capta est nauis oneraria à Turcis ad castrū nouū, cum quinq; millibus sclopettorū, multis arcubus & sagittis & globis ferreis, puluere tormē-

tario,

tario, farina, pane nautico, frumento, pecunia. causa fuit captiuitatis, quia nauis post effusos imbres ad illud litus appulsa est, cuius milites frigoris impatientes nauclerum viimpellebant ad litus vt facerent descensionem. appellere nolentem propter periculum, trucidant. egressi omnes, & ipsi & nauis à Turcis capiuntur in seruitutem. neque tamen ex hac vna parte tantum fortuna res Venetas affligere tentauit, verum etiam ex alia parte, nisi Deus opem tulisset. nam magnum in discrimen vocabatur, quoniam quidam praesidiarii milites Aescruuii proditionem moliebantur, atque ita conuenerant, vt per noctem portam aperirent, & iam munera quaedam cum literis hac ipsa de causa accepta fuerant. Praefectus vrbis iubet alia de causa ad se acciri cohortis praefectum, qui ratus se aduocari ob proditionem patefactam, veniam facti repente experiuit. Sic crimine conscientiae stimulo potius, quam vilo indicio ante tempus patefacto & is & sceleris conscii sunt extremis supplicis affecti. Sed enim quia non facillè patiuntur æmulos honorum & dignitatis & gloriae qui Regias aulas sectantur, non placuit Mustaphae consilium Mahometto purpurato, quoniam Mustapha praecipuus suator Cypriae expeditionis eiusdem imperator fuisset decretus. Putabat enim Mahometus vir magni ingenii & iniuriam fieri Venetis patribus eius imperatoriae amplitudinis semper obseruatissimis, & maximarum difficultatum plenum fore negotium, neque solum ob Venetas vires non contemnendas maritimas, sed etiam ob reliquorum Christianorum arma, quae prompta ad Venetorum defensionem vbique offerebantur: & si res ita per has difficultates feliciter Mustaphae successisset, magnam illum auctoritatem apud Imperatorem esse adepturum, cum quo intercedebant occulta odia. hisce rationibus commotus non semel adhortatus est Selimum ad pacem, & ad res cum Venetis amicè componendas. At quod non apparebat esse ex imperatoria dignitate vt ipse Imperator à Venetis vltro pacem exposceret, cepit Mahometus dicere sibi videri conferre rebus Venetorum, vt certae pactiones vtrinque seruandae proponerentur ad mercatores & mercimonia spectantia, per quam simulationem clam agi posset etiam de pace. Patres illo nuntio accepto cum ipsi etiā multis difficultatibus clam premerentur, ac nō prorsus ab horrere ab illa apparent decernitur in comitijs Veneti senatus ita videri esse faciendum. Sed quoniam suspicionis plenum fore consilium apparebat, si oratorem hac ipsa de causa vel quouis nomine Byzantium misissent, quod factum poterat plerosque inuidos apud Imperatorem aduersus Venetos excitare prorsusque inturbare pacis negotium, placuit virum insignis prudentiae atque animi virtute eligere, qui ex mercatura nomine appareret negotiari, & ob ingenii bonitatem à tantis rebus tractandis non esset alienus. Huic tanto negotio nemo visus est aptior Iacobo Ragazzono viro & nobilitate animi & eximia pietate in patriam insigni, quippe cuius ingenium multis principibus cognitum iam antea, sed in primis Regibus & Reginae Britannis fuisset gratissimum. eius fides non semel apparuit in negotiis eius reipublicae non vulgaris, & amor, & pietas. Iniunctum est igitur Iacobo vt quam citissime ad illa negotia Byzantium conuolaret, & negotio perficiendo adiunctae ingentes pollicitationes. Iacobus tamen multa eaque maxima negotia domestica à tanto, tam difficili, tamque periculoso itinere reuocabant, & in primis charitas maximè vocalis filiorum, & periculorum magnitudo inter difficillima tempora, tamen quia charitas patriae omnia rectorum officiorum consilia, & laudem intra se continet, ad omnia propria commoda obturatis auribus, tanquam alter Vlysses ad sirenes, nullo propè interposito tempore Epidaurum peruenit. Inde misso nuntio ad praefectum Ducatus Cherezgouinae filium Mahometti petit ducem itineris, quo tuto Byzantium liceret accedere. Missi sunt duo comites, diligentique studio breui ventum est ad pontem paruum, qui locus distat Byzantio ad duodecim milliaria. Obuij sunt ibi duo spaches praestolati aduentum, & duo Ianzeeri, quippe quod aduentus Byzantij iam esset cognitus per nuntium. Illi ad lumen funalium equitantes cum vno tantum è suis Iacobum Byzantium adducunt, reliquisiussis abistere. Byzantium profecto additae sunt custodiae in vilem casam deducto. Quarto deinde die adductus ad Mahometum post mutuas principis & senatus nomine salutationes, profiteretur se ad negotium mercatorum nomine, vt inuitabatur Veneti per nuntios, conuenisse, & ad alia si qua sese offerrent opportuna. Purpuratus se dolere inquit Venetorum patrum vicem, quos plurimum amabat, deinde subiunxit, quod si patres sua consilia complexi fuissent, quae per Cubatum oratorem significatum miserat, fortasse ea resp. in tot bellicis difficultatibus nō versaretur. His addit quod litera principis Veneti rebus omnibus molestiores imperatori ob neglectos titulos accidissent. conquestus est postea quod multa indigna passi sunt Turcae mercatores, vt per Hebraeorum scripta perceperat, quibus merces fuissent diuendite in vsu ac sumptus bellicos, cum Imperator contra dixisset se equo animo pati Christianos inhumaniter agere, sed tamen neque ita se velle deesse vel auitae humanitati, vel recto suae religionis & aequitatis officio. Atqui quoniam iniunctum fuerat Ragazzono ne quid concluderet inconsulto Marco Antonio Barbaro, subiunxit Mahometus quod si nil aliud esset agendum, nisi de mercimoniis, nihil opus erat Barbari colloquio, sine quo res transigi posset. quando res difficiliore fortasse multos patronos expectarent, at leuiore vno cōtentae esse possent. At si de pace foret agendum, palam fateretur, quod ab Imperatore impetraretur facultas colloquii. nihil se posse decernere inquit Iacobus sine illo colloquio. Deinde subiunxit non esse praestandas aures maledictis Hebraeorum, cum subditi Imperatoris non inurbanè tractentur, quorum merces sint omnes incolumes, ac solae diuenditae sint, quae possent putrescere, aut cariem sentire, idque factum sit per auctorem honestissimo precio per consensum mercatorum, quarum pecuniae in erario seruat. numeranda legitimis dominis, vbi ad permutationem ventum erit;

R r cum

Aescruuij pro-
ditio patefacta.

Stratagemata.

Iacobi Ra-
gazzoni cha-
ritas in pa-
triam.

Mustapha
Mahometto
purpurato
suator Cypriae
expeditionis
eiusdem imperator
fuisset decretus.

cum neque pecunia, neque ulli bellici apparatus desint illi reipublicæ per diuturnam pacem abundantissimè comparati. At quoniam maximè propensus erat ad pacem animus Mahometti, multis sermonibus conabatur Ragazzonum per magnitudinem virium, potentiamque eximiam Imperatoris Turcarum ab omni cogitatione belli detertere, cum repeteret viliorem pacem fuisse Venetis, quam bellum; cum vires Venetæ non possent cum tam potentibus armis Imperatoris contendere, qui non solum Cyprium, sed multa etiam alia loca esset capturus. Futurum enim esse ut mox pacem vel post multam iacturam, multaque incommoda patres libentissimè complectantur. at neque sic quidem per eas minas responsum vllum parum fortis animi, vel magnopere à bello vel à pace abhorrentis extorsit: cum responsum sit patres & pacem semper & fidem Ottomanicis Imperatoribus incontaminatam seruauisse, quamuis multæ opportunitates non ineptæ eius abrumpendæ sese obtulerint, sæpiusque inuitati sint per honestissimas conditiones à Christianis principibus. ac neque nunc quidem bellum à Venetis excitatum esse, sed ab Imperatore nulla legitima causa: quare Venetos paratos esse ad defensionem, quibus vires adessent satis validæ, cum etiam esset in eorum manu societatem armorum cum aliis Christianis principibus coniungere. eæ vires si fuissent coniunctæ, facile possent fortunam armorum Ottomanicorum mutare, quæ nemini perpetua & constans fore iure censerit potest. Sed nihil magis timendum esse cuiquam, quam causæ iniquitatem, quæ Deum esset habitura aduersarium, cui leuissima putanda est omnis potentia mortalium. Nam Turcæ quamuis bellum aduersus Venetos susceperant, tamen pluribus rationibus ab illo reuocabantur, neque satis hilari animo gerebant, cum per mortem recentem Ioannis Regis Transyluanicæ non nihil essent solliciti, quia Cæsar apparebat consilium cepisse de illo regno occupando, vel creando saltem nouo Rege ad suas partes propenso, cuius vires quamuis non videbantur Turcis formidabiles, tamen si cum cæteris Christianis coniungerentur, additis etiam Transyluanicis, plurimum molestiarum possent afferre. Illo consilio iussus fuit Achmatus in Scupos, quæ regio est superioris Mysiæ, contendere ad colligendas copias ingentes, ut esset paratus in omnem opportunitatem ad penetrandum cum exercitu in Transyluaniam. His accedebat quod Alis cum magna ala trirerium profectus ad Cypriam expeditionem non audiebatur eam facilem esse habiturus, & copiæ non accedebant libenter ad expugnationem Salaminæ urbis munitissimæ omni genere defensionis, in qua intelligebant necessariò multis milibus Turcarum esse pereundum. maximè verò omnium Turcas ab illa expeditione, cuius imperium omne datum fuerat Mustaphæ, reuocabat æmulatio, ut diximus, cum vellet videri Mahomettus illud per calliditatem negotiandi obtinuisse à Venetis, quod Mustapha per vim armorum, & cladem multorum millium hominum non potuisset. Concessa est denique colloquij & agendi cum Barbaro facultas, ut ageretur de pace, ad quam inuitabant hæ prædictæ rationes. decernitur communi sententia Barbari & Ragazzoni ut ageretur de mercibus, atque inter negotium verbum de pace iniiceretur, cum de omnibus imperatorijs negotijs cum Mahometto per Ebraimum transigeretur ab omnibus Christianorum principum legationibus. Coeptum est agi primum de mercibus, & mox non placidis conditionibus vtrinque de pace, cum Veneti negotiatores Cyprium repeterent, & multas alias honorificas conditiones, ut sic per consuetudinem negotiandi, cum Turcis auarissimis gentibus ad honestas deueniretur. Est enim illud ingenium plerisque Turcarum, ut si ad honestatem primum quis deueniat, illum habeant neglectum, credantque non pro bonitate ingenij, sed pro imbecillitate animi istud efficere, quamobrem cedenti & iacenti facile insultant. Arrogantiam vero, nisi tamen coniuncta sit cum impudenti temeritate, magnitudinem animi esse arbitrantur, quare neque demissi neque auari negotiatores ad Turcas vtiliter mittuntur. At vero cum variæ conditiones suis principibus honorificæ utrinque perquirerentur, appareretque omnis spes pacis secludi, plurimum roboris ira res Cæsariana uidebatur paulatim percipere, quoniam melioribus conditionibus Cæsariani oratores inducias erant obtenturi, quare solliciti erant etiam ne pax cum Venetis concluderetur, quæ si fieret, apparebat in eos certum bellum exarsurum. Sed enim quia res per multas difficultates diutius protraheretur, resque nullum certum finem ita obtineret, decernitur communi Barbari & Iacobi Ragazzoni consensu ut ad vltimas conditiones pacis deueniretur, quæ proponerentur probabiles. Vbi certum tempus postridie mane fuisset indictum conueniendi, negotium ab Ebraimo in post meridianum tempus differtur, cum interim allatæ sunt literæ, quibus significabatur frigidius de pace esse agendum, quoniam Hispani ubi cognouissent per exploratores Ragazzonum Byzantium esse profectum per senatusconsultum, in magnam suspicionem venissent, quod ageretur de pace, quare missus fuit non multo post Venetias Marcus Antonius Columna ad foederationem & societatem belli concludendam. Mutatur consilium Venetorum negotiatorum, repetitumque Venetos non esse Salaminæ excessuros, ut perebatur, sine magnâ permutatione Dyrachij, Apolloniæ, Castrum noui, aliorumque locorum. res per has difficultates differtur, cum nihil posset à Turcis æquum obtineri, donec literæ senatus allatæ sunt ad Barbarum, quæ de omni statu rerum præsentium significabant, rei que publicæ negotium in multo meliorem fortunam esse perductum: at negotium mercatorum eo peruenerat, ut factum esset imperatorum decretum, per quod res, negotiaque Veneta libera esse permitterentur, ea tamen conditione ut orator Venetus adpromitteret eandem libertatem subditis Ottomanicis obtentum iri Venetiis. Quæ tamen paulo post reuocata fuerunt, quod Ioannis

Miches

Miches Hebræis instantibus Hebræis infensis existimationi atque tranquillitati Venetæ per supplex chirographum significauit turpè & indecorum esse tanto præsertim Imperatori ut ipse primus rem restitueret, quia sic videbatur timuisse arma Venetorum. Esse imperatoris dignitatis statuere ut Veneti primi res Turcicas mitterent Epidaurum, cum non satis tuto etiam videretur esse credendum Veneto oratori in rebus tantis præcipuè. Ille monitus placuit Selimo, quare iuber edicta vbique reuocari. Reclamatum est à Venetis aduersus tam repentinam mutationem resum, atque eò usque processum, ut diceretur non videri esse ex Imperatoria dignitate tam cito nulla facta nouitate rerum mutare sententiam. Inter ea de mercibus colloquia ubi multum temporis fuisset absumptum, cum res fuisset pro votis cum Maximiliani legationibus transacta, cum in regnum Transyluanicæ amicus Selimo successisset, cum Achmatus posset collectas copias iam liberius in Venetos conuerrere, cum Alis summus imperator rerum maritimarum in Cyprium copias feliciter exposuisset, atque subsidia exercitui necessaria subministrasset, cum multa feliciter Turcis succederent, trireresque viginti & quædam onerarias & naues complures ad trajiciendas copias reliquisset, resque oppugnationi Salaminæ necessarias, cognitum est mutam esse plurimum opinionem Turcarum de pace, quod omnia felicia vndique per nuntios fuissent significata. His accedebat quod etiam classis Turcarum ipsorum dicebatur assidue succrescere, cum Alis Rhodum redisset ut vires cum Partao coniungeret, a quo expectabatur ad Chalcidem Eubææ, quo etiam peruenerat eodem tempore Iuzalis nobilis archipirata à Mauritania cum viginti rostratis nauigijs. His viribus imperatoris ita collectis censuit Mahometus imperatoriam vtilitatem propriæ æmulationi atque dissidijs cum Mustapha esse præferendam, quare negotium de pace protrahit. dat verba. differt. instat ex altera parte classi per literas ac terrestribus copiis ut ad Venetorum euersionem properarent. Imperatum est Partao purpurato ut deuastatis Creta & Zacyntho insulis classem Venetam conueniret, debellaret, expugnaret Ascriuium, omnes vrbes Venetas Dalmatiæ subiugaret. Nam nulla ratione Turcæ adduci poterant ut crederent foederationem primum posse succedere. abiecta spe pacis ob sublimitatem expectatum a Mahometto conditionum, ubi Ragazzonus nihil ad reipublicæ vtilitatem sibi videretur amplius posse obtinere, de sententia Barbari petit discendendi facultatem, quam facile obtinuit, cum literæ etiam allatæ fuissent a senatu nihil ut de pace concluderetur, nisi senatui illud placuisset, vel certè reseruata Veneto senatui Salamina. Sic Iacobus Ragazzonus post superata multa pericula per multos labores in patriam redijt: atque de rebus omnibus certiore fecit senatum, & quo in statu essent res Turcicæ, & quæ sententia esset Turcarum, & quæ essent eorum vires, quod non parui fuit momenti, cum semper plurimi faciendum sit cognoscere vires hostium. Pro pace interea inter Polonum Regem, & Imperatorem Turcarum accessit purpuratus Dorgutus in Poloniam cum literis imperatoris, quibus continebatur velle Selimum pacem & amicitiam seruare, pacatæque esse & tranquilla mutua inter vtriusque principis populos commercia, sed cum Chamus quidam inter Scythas præcipuæ autoritatis non paruis damnis Poloniam vexasset, atque Regem Polonum multis maledictis apud Selimum onerasset, cum vellet sua scelera in Polonos transmissa expurgare, visa est Polono Regi res silentio non esse prætermittenda. Docuit igitur Polonus Selimum per literas quam sit instabilis, & fluxa Chami & omnium Scytharum fides, quorum sit periculosior amicitia & foedera, quam inimicitia, cum per illam opportunitatem inopinatos, & incautos aggrediantur. Petit ut liceat damna relascire, atque recuperare stipendia, quæ è gratuita munificentia patris sui concesserit seruandæ pacis causa, & operæ præterea concedendæ ad rem bellicam, quoties res ita postulare. Nam Chamus eiusque comites, & assecle perpetuis atrocinijs, & direptionibus intra fines Poloni excurrerant, licet pacta intercederent, & fœdera. Testis fuit horum atrociorum, & deuastationum præsentis temporis, & quinquennij Abdis purpuratus, qui fuit cum Nicolao a secretis profectus ad recognoscenda damna per Chamum illata. atque cum multa deuastarentur exurerenturque per populationes Scytharum, Mysia superior non est infestata, quamuis coactis agminibus cum tormentis, & bellicis apparatibus iter facerent, sed Poloni Regis regionem, recta petentes inuaserant. Demonstrat non fuisse Polonos tantam iniuriam passuros sine vltione, sed habitam esse rationem ipsius imperatoris, qui illos in suam fidem acceperat, qui inter fidos socios ac subditos suos numeraret. Queritur de inhumana, & planè barbarâ illius crudelitate, qui contra ius gentium virum nobilem, illustrem Vladium oratorem Regium missum sub fide publica ad tractandam pacem immaniter tractauit, quem vexatum, & afflictum in carcere Percopi ad extremum priuauit oculis ante expeditionem Afracanensem. nam antea munera Chamo data fuerant, cæterisque pastoribus, quod eorum opera vilis foret, quam Polono fideliter in re militari præstiterant. atque pacta facta fuerant cum Chamo Scytharum principe ita se habentia: Ut Chamus hostes Poloni hostiliter persequeretur. Ut si oppida vel vrbes ab hostibus Poloni occupatas ceperit, Polono restituat. Vt si animalia, & prædam milites Chami abegerint vel remerè uel imprudenter, repetita restituat, damnaque resarciat ad arbitrium, & æstimationem Poloni. Ut supplicijs afficiat malefactorum autores. Quod si de corollarijs siue muneribus quaerantur, illa iure uideri non dari, quæ absumuntur in stipendia militum, qui multi necessariò aluntur ad custodiam finium, & regionis. quod si inquit se Hamaxobios vexare, & illud facere ad gratiam Poloni, neque illud quidem uerum esse, quia simulato itinere aduersus illos munera capit ab ijs ut vexet Polonum. Queritur rursus Polonus

R r 2 quod

Mores Turcæ
vbi vt Barba-
ri sunt.

Decretum
Turcicum.
Decretum Tur-
cicum reuo-
catum.

Chami Scy-
thæ perfidia
& fraudes.

Literæ Polo-
ni Regis ad-
uersus Cham-
um ad Se-
limum.

Chami pationes cum Polono Rege.

M. Antonius Columna Venetiis res tractat foederationis.

Copiaz Cyprum adeunt.

Classis Venetio solenniter assignata.

Alis summus impator clafis. Guzmanus Sylua orator Philippi Venetiis accedit.

Trierarchi subditi Venetorum creati.

Obsidio Salaminae.

quod contra iura pacis, & paciones sui subditi magnopere vexentur a praefecto provinciae Scephusienfis, eiusque ministris, quae iniuriae rectius apparent per equitatem imperatoris, quam per exterorum arma vindicandae. Selimus his acceptis, perhumaniter respondet Polono, se amicitiam, & fidem inuiolatam seruatorem, curaturumque ut ab alijs ferueret. ad illos etiam scripsit literas minarum plenas nisi ablineant ab amicis regibus. nam Selimi animum sollicitum habebant Venetorum ingentes apparatus, & foederationis societas, quae magno studio tractabatur, cuius negotij perficiendi Romae commissa fuerat cura Antonio Perenoto Granuelio & Francisco Paccoco purpuratis antistitibus, ac Ioanni Zuningo ordinario oratori Philippi Regis apud pontificem, atque si unus horum adesse non posset, concessa est reliquis duobus vniuersa auctoritas negotij perficiendi. Veneri Michaeli Soriano equiti munus illud iniunxerant, qui cum abfoluisset biennium munus legationis additus est Ioannes Superantius eques vir clariss. hac ipsa de causa ut foederatio citius concluderetur, iussus est tamen Sorianus senatusconsulto esse Romae ut tractaret res foederationis. missus est Venetias Marcus Antonius Columna ad res cum senatu tractandas princeps magno ingenio & prudentia. nihil tamen aequè sollicitum habebat animum Selimi, quam quod timebat bellum Cyprum in alium annum prorogatum iri, quia ad eius aures peruenerat subsidia, missa fuisse Salaminam; quare ut caeteros duces vigilantiores cautioreque esse cogeret, Chij praefecto caput amputari iubet. Rhodijs custodijs praefecto adimit praetoriam triremem, tanquam qui per negligentiam subsidia non vidisset neque impediisset. Imperat Chalcidis praefecto ut omnes triremes ex Aegaeo mari in vnum colligeret, easque perduceret ad Chium, atque ibi mandatum expectaret. Iubet Alim cum quadraginta triremibus exire Byzantio, atque coniunctis viribus cum Chalcidis praefecto reliquisque mari finitimis custodijs in Cyprum contendere, ac denuo caeteras triremes instruendas curare. ille inuentis fere octoginta triremibus in vnum profectis ad Chium insulam cum his in Cyprum applicuit. Quae dum a Turcis singulari diligentia fiunt ad bellum ad proximam aestatem, aliaeque triremes instruuntur Byzantij, Venerius accepto diplomate summi imperii rerum bellicarum Corcyram reuertit iussis inermibus triremibus anni superioris summa diligentia instrui. quod sane factum est magna diligentia quod etiam res non frigide a Venetis agebatur, inuenit Corcyrae Augustinum Bardaicum classem a Zanio accepisse, quae statim Venerio cum solenni pompa fuit assignata. Alis in Cyprum profectus decem & octo armatorum millia in insulam exponit. traicit è Cilicia ad sexaginta millia operarum, atque Mustapha iussu accedit ad vrbis custodiam ne forte subsidijs alicunde iuraretur, relictis hippagogis & viginti ac duabus triremibus. ad custodiam nauigiorum, quae multa varii generis copias transuectarent in insulam. tum in Chalcide reliquam partem classis reperit praefecto Berta purpurato summo imperatore terrestrium copiarum. Alis summus imperator classis ductus fuit. Illa dum tractantur Romae ad foederationem spectantia, Guzmanus Sylua Philippi Regis orator Venetias concesserat ordinarius orator futurus apud eum senatum. huius aduentu iniecta est opinio certa foederatus belli constituendae, quoniam multos iam annos obilanti controuersiam de praecedentia cum Rege Gallorum, nullus orator Hispanus fuerat ordinarius Venetiis. Partaus interea cum reliqua classe instructa exit Byzantio, ac Pialis ob indignationem Selimi relictus est, vel quod parum peritus vel parum sollicitus apparuisset anno superiore, cum facultatem arripere nesciuisset non aspernandam oblatam profligandae classis Venetae dispersae ac propè sua sponte profligatae. Partaus in Chalcidem applicuit ad Castrum rubrum. Patres ut ante nouam obsidionem Turcarum recentibus auxilijs Salamina iuuaretur, praeficiunt Nicolaum Donatum uirum intrepidum, & fortem duabus onerarijs, qui se ad eam expeditionem obrulerat, quibus bellici apparatus & lectissimi milites imponuntur, sed cum non recta in Cyprum nauigaret, at exterius per breuiorem uiam, quod aliter sibi receperat, partim tempestate, partim ignorantia rerum hostilium retardatur in Creta donec nuntius exploratum missus reuoluerit classem hostium in Aegaeo mari nauigare ad Cretam inuadendam, & populandam, de quo etiam factus est certior Venerius. tanti est celeritas in rebus bellicis. ut antem alacrius subditae gentes Venetorum ad ipsum bellum confluerent, concessa est trierarchorum dignitas quibusdam nobilibus subditarum ciuitatum, quae triremes mira alacrite & celeritate sunt instructae, atque cum alijs praefectorum Venetorum ad classem missae. Mustapha cum magnus numerus armorum fuisset in Cyprum deportatus ad illam expeditionem, multique Turcae quotidie ad spem praede conuolarent, iubet tormenta muralia quindecim Leucosia attrahi, ac primum ad uiridaria Salaminae castrametatur occasum versus, non procul a Precipola loco. ibi fossas primum, & aggeres de more castrorum excitat, attollitque vallos ad tormenta collocanda. sic paulatim per fossas, & aggeres vrbis propinquat, atque rem agit noctu plerumque ne posset impediri, quo in opere erant circiter quadraginta millia hominum. obsessi cognito hostis consilio ex iis quae agebantur, summa diligentia reparaciones interius struunt. magna manus militum stationem habent in via occultiore, quae exteriorum murum contractiore protegebat. noua lateja sunt effodiendo extructa, vbi inenia concuri poterant, ingens fossa excauatur, aggerque extruitur è cespitibus. unde sclopetarii per aperta foramina hostem possent impetere ad satis aptam crassitatem & altitudinem. huic negotio praefuit ipse Baleonus & Bragadenus. vniuersa cura panis conficiendi iniuncta est Laurentio Teupolo, qui in uno loco tantum conficiebatur in usum militum, ne anno-na temere absumeretur. arcis cura data est Andreae Bragadeno, ac defendendae vrbis ab ea parte, quae

te, quae mare prospiciat, qui etiam noua latera excitari curat è gleba ad tuendum nauale Tormentarium negotium iniunctum est Foito equiti. ignium missilium tribus ducibus cum sexaginta lectissimis militibus eius rei peritis. omnia tormenta tractantur ad partem verberationis. distributa sunt singulis tribunis & centurionibus regiones defendendae. institutum est ut obionium, & vinum militibus vel ad ipsa moenia apportaretur, qui solum panem coemebant, quibus etiam stipendia tricesimo quoque die ut darentur, decernitur. exitur saepius ad leuia certamina cum magna Turcarum clade ob egregiam virtutem obessorum, magnamque peritiam rei militaris, sed cum exissent, aliquando, penetrassentque vel ad densiores fossas, confertissimorumque Turcarum stationes, Foitus, alique non pauci Salaminenses caesi sunt hostibus vndique succrescentibus, ac multis sclopetarijs vndique impetentibus. decernitur itaque non esse exeundum ad manifestum periculum, sed milites prudentius esse reseruandos ad conatus hostium, cum praesertim in dies magis, magisque hostes propinquarent, & ad murum moenibus oppositum exteriorum denique per ductas fossas ac vallos peruenerint. Caeterum vbi Petrus Comes Salaminam adisset eodem die inuit leue praelium, neque vlla pugna sine illo & socijs commissa est. Huius virtute saepius cognita cohors peditum Bragadeni & Baleoni consilio illi commissa fuit, & praefectura vndecim bellicorum tormentorum cum parte vrbis tuenda. Nec ita multo post cum Turcae pluribus in locis ita vrbis propinquarent ut fossa vrbis, & prima ora potirentur, Comes cum quatuordecim è suis eandem oram occupat, quam vulgus contra carcam vocat. Vbi dies posterus illuxisset, Turcae repulsis magna vi custodijs Comitis locum recuperant, quod aegre ferens Comes cum iisdem suis Turcas denuo reicit nonnullis tamen amissis. relictis ibi praefidijs rediit in vrbem. At vesperi Turcae locum totis castris denique motis recuperant, non tamen sine aliqua clade. atque cum excauarentur cuniculi missus est Petrus ad eos recognoscendos non semel, qui arreptis scalis illud fecit magna alacritate vel per magnam faxorum frequentiam ac telorum missilium, quamuis plures ictus accepisset. eius virtute saepius perspecta non vulgari in castris hostium, non semel neque leuiter sed magnis pollicitationibus sollicitatus est ut Turcicas partes complecteretur, relictis Christiana fide, cum multo minora praemia à Christianis suis esset virtutum relaturus. perfectis decem munitionibus sexaginta & quatuor muralia tormenta sunt imposita, inter quae inusitatae magnitudinis quatuor fuerunt basilisci. Coeptum est ab Amathuntea porta ad nauale usque concutere moenia, quae in quinque spatia sunt diuisa. nam turris naualis quinque è munitione scopul; murus propinquus vndecim concutiebat, à turri Andruccii cum duobus propugnaculis, vndecim. à turri Diuae Nappae, quatuor basiliscis. porta Amathuntea quae propugnaculum habebat quatiebatur triginta & tribus muralibus tormentis, vbi Mustapha ipse praerat negotio. Turcis primum minimum negotium fuit cum moenibus, cum omnis eorum diligentia ad prosternendas domos, infringendaque vrbana tormenta conuersa esset, à quibus non mediocre damnum capiebant. nam ob insignem peritiam magistrorum tormentorum dilaniata sunt plura triginta millibus Turcarum. & ad quindecim tormenta infracta atque inutilia reddita. Cum Baleonus ad turrim Diuae Nappae, Andrucciam Bragadenus, Teupolus in campo sacro tentoria erexissent, facile poterant virtutem, & inermiam militum cognoscere, opportunè castigare, & succurrere. iam enim spes Turcarum animique paulatim deficiebant, cum viderent tantam suorum iacturam fieri. sed Salaminenses cum vererentur ne ad inopiam pulueris tormentarii redigerentur, si tantè frequenter tormenta in hostes disploderentur, statutum est ut res ad certum numerum quotidie fieret, neque id tamen nisi praesente aliquo è designatis praefectis cohortium. contra verò tantus increbuit ardor Turcarum, tantaque diligentia vrbis concussa est, ut intra duos menses circiter centum & quinquaginta millia globorum sint coniecta. Inter multas difficultates, in quibus versabantur Salaminenses, praefecti vrbis decernunt Hieronymum Ragazzonum Salaminae Episcopum mittere ad summum classis Venetae imperatorem & ad senatum cum Nicolao Donato trierarcho ambobus rerum Salaminensium apprime gnaros, qui Zanium & senatum docerent diligenter quo in statu essent res Salaminensium, & quanto in periculo versaretur illa munitio, nisi & cita & praeualida subsidia mitterentur. nam certè quidem non leue studium fore eius Hieronymi videbatur in re tanta, cuius & bonitas ingenii non semel esset perspecta, & fratris Placiti diligentia cognosceretur in negotio Siculo, & Iacobi singularis prudentia in rebus Byzantinis fuisset audita, cuiusque familia semper viris in omni genere laudum claris florisset. at quoniam subditi populi à sacro pastore in rebus turbulentissimis praecipue non sunt deserendi, quibus maxime opus est pastoris praesentia & consolatione iucunda inter perturbationes, & sapientissimorum antistitum consilijs, Hieronymus non prius ad illa munia se abnauigaturum pollicetur, quam episcopus Aidatus siue Amathuntis, qui aderat, pollicitus sit pro absente episcopo munere functurum. Sic Hieronymus cum Nicolao per maxima custodiarum pericula euadens quae ce Jerrimè in Cretam peruenerit, narratisque calamitatibus miserimae vrbis obtrinit ut paulo post Aloysius Martinengus eò cum subsidijs mitteretur cum triremibus Marci Quirini. rem vbi Venetias ad senatum detulisset, decretum est quidem ut auxilia submitterentur, sed res ob tarditatem temporis, multaque repugnantia, diutius est prorogata. Quae dum fiunt multa contentione in Cypro ab vrbem oppugnantibus, & defendentibus, Romae foederatio, & societas belli studio, & diligentia Pontificis Pij Quinti & Venetorum oratorum concluditur, in qua tractanda rebusque donec aliqua honesta moderatone caperent componendis Pontifex plurimum usus

Instituta vniuersa ad defensionem.

Petri comitis virtus.

Salamina concussa.

Nicolai Donati & Hieronymi Ragazzoni diligentia.

Istum nume-
rus.Foederatio
inter Pontifi-
cem Philip-
pū Regē &
Venetos cō-
clusa, & con-
ditiones.Io. Austriac-
dux sum-
mū copiarū fo-
ederationis

est opera, & iudicio Hieronymi Rusticij Phanensis Cardinalis, & in comitiis patrum purpura-
torum cum singulari omnium lætitia iubente Pontifice publicè pronuntiatum ad sept. calend. Iu-
nii, quod paulo ante etiam fuit Venetiis pronuntiatum publicè per præconem, præsentem principe
senatuque Veneto in foro Diui Marci, atque omnibus legationibus cæterorum principum, & Hi-
spano præsertim. conditiones foederationis fuerunt huiusmodi; Vt inter Pontificem Primum Quin-
tum, Philippum Hispaniarum Regem, Aloysium Mocenicum Venetorum Principem ac tena-
tum pax, & foedus, & societas belli perpetua sit aduersus hostes Christiani nominis non solum ad
defensionem, sed etiam ad offensionem. 1. Vt apparatus bellicus sit ducentæ triremes ac centum
onerariæ peditum Germanorum, Italarum, Hispanorum quinquaginta millia, equitum galeato-
rum quatuor millia & quingenti. 2. Vt Pontifex duodecim triremes instructas præbeat, tria millia
peditum, ducentos & septuaginta equites. 3. Vt Philippus semissem scilicet; Pontifex sextantem,
Veneti trientem totius sumptus bellici præbeant, vt paucis concludam. 4. Vt, si Turcica classis
non exierit, liceat Philippo Regi Africam inuadere, nisi tamen foederationis nomine alia expedi-
tio sumatur, ac Venetiis loca intra sinum Adriaticum, ac mutuo quinquaginta triremes vbi opus
fuerit suis sumptibus ad commoda foederationis alere teneantur. 5. Vt quorannis mense Martio
aut Aprili ad summum classes instructæ sint in mari Orientali, quibus duces pro vilitate foederatio-
nis, opportunitateque rerum ac temporum vti possint. 6. Vt si hostis aduersus loca foederatorum
expeditionem susceperit, classium præfecti vel cum parte copiarum, vel cum omnibus copiis, ante
suscepta expeditione relicta, opem ferant, omnesque vires vertantur ad subleuationem inuadentium.
7. Vt oratores horum principum quorannis autumnii tempore copiis comparandis, expeditioni-
busque suscipiendis in annū sequentem Romæ decernant apud Pontificem. 8. Vt sumptibus quos
Pontifex non possit facere, pro ratione suarum partium Rex & Veneti satis teneantur facere. qui
si plus tamen sua portione fecerint, Rex teneatur satisfacere. 9. Vt Veneti ipsas duodecim trire-
mes Pontifici dare teneantur bellicis tormentis instructas, & omnibus armamentis necessariis ad
vsum bellicis, quas Pontifex iisdem instructas redderet, nisi quid belli vis abstulerit. 10. Vt quo-
niam fieri potest, vt rerum aliarum bellicis vsum necessariarum aliis maior copia sit, si quis plus
sua portione contulerit, ab alio satis fiat in compensatione aliarum rerum. 11. Vt si comæatus de-
esset alicui, liceat capere e locis foederatorum honesto precio, sintque exportationes omnibus
foederatis liberæ ad vsum copiarum. 12. Vt nemini licitum sit ex iis locis comæatum eximere
copiam, in quibus inesse putatur, nisi prius contulerit quantum opus est ad vsum terrestrium,
maritimarumque copiarum, illa tamen lege vt liceret ad vsum classis Melitenis, & Melitæ insu-
læ, & Galathæ, & Hispano Neapolitanoque regno, aut e Sicilia concedere & conuehere. 13. Vt
vbi certum vestigial est exportantibus impositum, ne licitum sit pro foederatis exportantibus au-
gere. vbi non existit ordinarium, ad certam rationem liceat perducere. 14. Vt Turcis a Iulia Cæ-
sarea, Tuneto, Tripoli Hispanum inuadentibus si nulla fiat foederatorum expeditio, Veneti quin-
quaginta triremes instructas subsidio Hispano mitterent, quod ipsum fieret ab Hispano si Veneti
a Turcis inuaderentur, neque id auxilium negari possit, si qui inuaderentur, maiores vires, quam
sint subsidia, haberent. 15. Vt Veneti quinquaginta triremes instructas Hispano mitterent sub-
sidio, si aduersus Iuliam Cæsaream, aut Tunetum Rex expeditionem susceperet, & Rex Vene-
tis si quid intra sinum molirentur ab Apollonia Venetias vsque id ipsum concederet, neque expe-
ditionem communi consilio capeffentibus foederatis, neque Turcica classe formidabili egressa.
16. Vt in omnibus consultationibus interessent tres principum foederatorum summi duces, ra-
tumque esset quod vel tres communi consilio, vel duo approbassent. 17. Vt si Pontificis loca in-
uaderentur, reliqui tenerentur eum defendere. 18. Vt dux summus communis expeditionis com-
muni foederatorum vexillo vteretur: in propria expeditione præferret is quem vellet, qui illam sus-
ciperet cum proprio vexillo. 19. Vt summus imperator foederationis, & totius classis, ma-
ritimarumque & terrestrium copiarum esset Ioannes Austriacus Philippi Regis frater, qui com-
muni consilio cum cæteris foederatorum præfectis, vel vnus saltem, omnibus moderaretur;
quod absente præstet cum summo imperio pontificiarum triremium dux summus Marcus Anto-
nius Columna. 20. Vt honorificus locus Cæsari, & Gallorum, & Lusitanorum Regibus pa-
teat ad hanc societatem belli ineundam, qui pro sua portione vires foederationis adaugeant.
21. Vt si qua controuersia de rebus ad foederationem spectantibus inter foederatos nasceretur, nulla
mora foederationi adiecta summus Pontifex decideret. 22. Vt Pontifex paternè hortaretur cæteros
principes, quo cōsulerent Christianæ rei publicæ rebus, cui rei federati enixe & ipsi operam omnem
& opem & autoritatem adhiberent. 23. Vt loca armis communibus foederatorum capta diuiderent
vt in foederatione anni. 1537. & bellici apparatus pro ratione sumptum. Vt Iulia Cæsarea, Tri-
polis Africæ, Tunetum sint Hispani Regis propria. 24. Vt Epidaurus, ejusque ager nullo detrimen-
to afficiatur a foederatis, nisi secus postea visum sit pontifici. 25. Vt nemini e foederatis liceret age-
re de pace siue inducijs eum communi hoste inconsultis cæteris socijs, aut tentare vllum genus ami-
titiæ. Has conditiones pontifex proprio & suorum successorum, reliqui oratores & procuratores
suorum principum nominibus subscriptionibus & sigillis confirmarunt, pollicitique sunt bona fi-
de, & sine fraude diligenter seruatum iri, ac iuramento affirmarunt. ad horum obseruationem Pon-
tifex de consensu patrum sacrorum purpuratorum omnia bona sedis apostolicæ præsentia, & futu-
ra obligat, quod ipsum faciunt procuratores principum illorum regna, principatus, & omnia
quæ possiderent, quæque ad eos aliquo iure spectarent, obligantes. de his omnibus post publi-

cus

cus contractus & stipulatio fit ab Antonio Marchesano pontificio datario, quæ mox in comi-
tis patrum recitantur præsentibus testibus Monte Valente Romæ prætoris, Alexandro Ria-
rio Patriarcha Alexandrino, Antonio Barbossio, Alexandro Casalio, Marco Antonio Dom-
nino, cæterisque nonnullis. Hæc foederatione promulgata indictæ sunt supplicationes Romæ
ignes vbi que accensi per noctem. multa lætitiæ signa edita ex arce Diui Angeli. Promulga-
tur deinde Venetiis cum maxima omnium populorum lætitia. Indictæque sunt supplicatio-
nes, quibus princeps & oratores ac senatus interfuerunt, cum omnibus sacerdotum ordini-
bus; per quam solennitatem multum auri & argenti spectandum populis comportatum fuit,
& ludicra quædam in Turcas excogitata, tanquam re ipsa de Selimo victoria esset reportanda.
ignes præterea nocturni in sacris turribus per noctem accensi sunt. dispersa multa tormenta
æris campani tinnitu lætitiæ significata, quæ eadem fiunt in Hispania. Pontifex quod intelli-
geret Venetos propè supra vires bellicorum sumptuum magnitudinem sustinere aduersus Tur-
cas præsertim, magno pioque animo illis concedit quinque decimas exigere quotannis e sa-
cris prædijs in vniuerso imperio Veneto. quod non leue subsidium cæteris accedere visum est,
quæ aliunde excogitabantur. Patres quia plurimum conferre suis rebus existimarent, non mo-
do vt præsentium Christianorum armis iuuarentur, sed etiam vt distraherentur hostis vires, si
vno tempore pluribus in locis eius imperium inuaderetur, quia citius comburitur, difficilius-
que adiuuatur ædificium, quod in pluribus partibus ignem conceperit, cogitant sapienter quos
principes possent ad tanti belli opportunitatem in hostem incitare. Reliqui omnes præter fo-
ederatos visi sunt vel induciarum legibus vincti, vel nimis longinqui, qui non possent res Tur-
cicas infestare, cum omnes, qui classem haberent in Italia ad ipsam societatem conuenissent, v-
nus visus est Tamnathus Persarum Rex, qui & potentia, & auctoritate præstaret, & non semel
iniurias ab Ottomanis principibus accepisset, & animo parum miti in Turcas iure esse posset,
& multum copiarum possideret, quibus plurimum posset vexare communem hostem. Decer-
nunt itaque patres virum aliquem prudentia, calliditate, dicendi facultate præstantem mittere,
qui Regem ipsum, si fieri posset, ad arma in Turcas suscipienda adhortaretur. Visus est huic ne-
gocio Vincentius Alexandrius civis Venetus a secretis peraccommodatus, qui & de magnitudi-
ne Venetorum apparatus bellicorum, Tamnathum faceret certiore, & de iniquitate belli a
Selimo suscepti, eumque doceret vires foederatorum, atque inuitaret ad arma in communem
hostem alacriter suscipienda, cum tam bona occasio non esset negligenda. Ille mandatis acce-
ptis, per Germaniam, Poloniam, Bogdaniam iter faciens ad Armonactum urbem Myliæ super-
ioris sitam in litore maris Euxini peruenit. Ibi nauim contendens traiecit in Asiam, cum non
posset aduersantibus ventis ad urbem Trapezuntiam, quæ Metropolis est Cappadociæ accedere.
Peruenit igitur ad Sinopim, quod iter erat & longius, & periculosius, cum Samium, Toca-
rum, Erzingianum, Baiburtum, Erzurum, aliaque munitiones Ottomanici Imperii essent tran-
eunda, tamen per magam prudentiam & studium patriæ iuuandæ vel obuius Turcicis copiis in
Cyprum procedentibus vt egregie Turcicæ linguæ peritus omnibus aduersis & difficultatibus su-
peratis ad urbem Tigranopolim denique Persiæ Regni metropolim peruenit, quæ Tauris voca-
tur. Ibi curauit mores, ritusque regios perdiscere, ne planè imperitus aulicæ consuetudinis acce-
deret ad Regem, qui domicilium habet iam multos annos Casbini, illud est nomen vrbis. Sed
antequam eo perueniret forte consuetudo, & amicitia contracta est cum viro Britanno orato-
re regio, quem Regina Britannia ad vllum Regem transiuerat. Is docuit Alexandrum om-
nes regios ritus, & quod Caidar Miristes artius filius Regis vicario munere, protegiaque po-
tate in rebus omnibus vteretur. Cæterum vbi Casbini accessisset, Caidar Miristes audio ad-
uentu Alexandri Veneti senatus nomine, cum non nisi per noctem negotiari consueuerit, ter-
tia ferè hora noctis ad ipsum proregem admissus est. Excitatione primum vtitur, quod si ser-
uisset senatus eum vicarium esse patris Regis honoris causa literas ad ipsam etiam dedissent, vt
dederant ad Regem. Caidar se æquo animo illud ferre ostendit, deinde diploma in cuprea pixi-
de oblatum accepit. Et quoniam barbaræ gentes, & potentiores præsertim semper etiam ad mu-
nera exterorum respiciunt, per quæ sola se parant honorari, experit Miristes an alia attulisset
munera; accepit pro munere prudens, ac probabile responsum. Vincentium legatum vix ipsam
vitam incolumem per tam longum iter, toto hies vros, tot, ac tanta pericula efferre potuisse.
Non defutura tamen opportune quæ & Regi, & ipsi filio, ac proregi conuenirent. vbi verò quid in
diplomate contineretur Caidar postulatisset, respondit Alexandrius breui, & prudenti sanè ora-
tione, quod Rex per eas literas doceret Selimi Imperatori Turcarum perfidiam, qui paulo an-
te aduentum Adrianopolim oratori Veneto solennit iuramento confirmasset per Deum, per pro-
phetas, per animas maiorum suorum, se bonam ac sinceram pacem Veneto senatui seruaturum,
mox cupiditate dilatarandi imperii neglecto honore, conculcatis iuramentis, post habita Dei, at-
que mortuorum reuerentia, quos testes sua perfidie adhibuerat, nihil curans quod perfidus,
& periurus ab omnibus principibus putabitur, cum omnibus iuramentis, & iuramentisque vi-
ribus. Cyprum adhortus est; atque ingentes copias eo ad expugnationem trauci iulic. Patres
illa iniuria commoti potentissimam classem intruxerunt, quæ constaret e multis triremibus,
quinqueremibus, onerariis, aliis nauigijs vari generis armatis se accinxerunt ad propullandam iniu-
riam, & in sequen tū tam immanē tyrannā hostē propè eōdem humani generis. Se optare inquit Sena-
tus, vt Rex ipse in animo seculum suspenderit, quod sicuti tam recent iuramentum paribus illis
R r 4 non

Foederatio
promulgata.Decimæ sa-
cræ Veneti
concessæ.Vincetij Ale-
xandri viri.

non seruauit, sic ubi utilitas inuitauerit, neque ipsi quidem Regi, neque ulli finitimo principi est seruaturus. Nam qui æquitatem pro utilitate, aut libidine dominandi meretur, qui fidus amicus cuiquam iudicari potest? Finitimo enim cum patribus negotio, si res illi feliciter succedat, mox cum alijs finitimis esse incepturum: cuiusce instituti exempla esse dicebat multas res Ottomanorum imperatorum gestas. Fortunam ipsius Regni propè vocem emittere, quod ipsa negotia vobis sunt capestenda. Nihil optabilius à Deo sapientibus, & multis iniurijs affectis posse contingere, quam videre perfidum hostem tot difficultatibus implicatum, vt nulla ratione ad defensionem respicere possit. Illud neque Regi Persarum, neque regis consiliariis obcurum esse posse, quod hunc in tanta, tamque certa victoria occasione patres ad inuitandum Regem miserunt nulla alia de causa; nisi vt significarent illis opportunitatem non esse transmittendam rei præclare gerendæ, cum potentiores principes Christiani hominis singulari studio, & concordia aduersus communi nem, & acerrimum hostem commoti cum armis essent. Vnum restare, vt Rex ad suam felicitatem cum potenti suo exercitu moueretur tam ad vrbes, & oppida per iniquitatem Ottomanicam erepta recuperanda, quam ad amplectendam benevolentiam omnium populorum, qua mirificè omnes populi ab Eufrate flumine ad suos vsque fines ipsum prosequerentur, tanquam iustum, antiquum, & legitimum Regem illarum prouinciarum. Illud non fore difficile, cum multi præceteres, purpuratique Turci imperii, ac milites omnes Asia minoris, & Ciliciæ, ac Pamphylia ad Cypriam expeditionem confluerint, regionemque ipsam vacuum præsidii, & omni genere auxiliorum reliquissent. Euturum enim vt ex altera parte foederati tam oppressas Selimi vires teneant, vt nulla ratione possit Byzantio exire, atque penetrare in Asiam ad defensionem, ex altera præclare agi posse, si hostis impeditus, & pene oppressus magnis viribus inuadatur. His auditis respondet. Miris illud proprium esse Ottomanorum Imperatorum institutum, vt primo, vel secundo anno imperii promissa faciant irrita. Quod illud beneficii loco patres possent accipere, quia tam tardè cognouissent eius perfidiam. Pollicetur Regi felicitas Senatus esse daturum, deinde adhortationem quoque ipsam literis commissam Regi obtulit. Se procuratorum audientiam secretiorem, neque quæ agerentur suspicari posset, quia purpuratoris Babylonis præfectus conquestus esset per literas apud Regem, ob publicam audientiam oratoris Britanni, quia videretur Rex cum liberis Christianis principibus conspirare. Sibi parum gratum videri sua consilia suspecta esse Turcis, quos si ita visum esset, repente esset inualurus. Rogat deinde diligenter an verè inita sit foederatio, qui principes essent foederati, quas vires haberent maritimas, & an Gallus, & Lusitanus Reges socii forent eius belli. Cognouit Gallum ob longinquitatem, quia non haberet triremes abstulisse à negotio. Lusitanum initurum breui, quia multa inuitarent, & vicinitas regni, & affinitas Philippi Regis; quod nepos esset è sorore. Sed enim cum in diplomate per Alexandrium ad Regem delatum significaretur alias literas missas fuisse per mercatorem, neque illæ adhuc essent delata; vix post tertium mensem redditum est responsum Alexandri, nolle Regem negotia per quenquam sibi in memoriam reuocari, cum ipse Rex consueuerit pro arbitrio expedire. Non posse negotium finem sortiri, antequam vnus, aut duo anni transiissent, atque cognitum esset quid profecissent foederati in eo negotio. Regem prudentem esse, atque in tantis rebus tempus, & occasionem consulere. magna negotia magnum spatium, multamque consultationem requirere. Nec ita multo post allatis etiam prioribus literis cognitum est de sententia Regis per quendam è primariis consiliariis regis duos esse eiusdem negotii procuratores, satis fore, si vnus tantum finem negotii expectaret; quod cum commodius fieret per mercatorem Vincentius Alexandrius de communi consensu Venetias rediit, omniaque senatui, vt hæc tractata fuerant, diligenter significauit. Illud responsum dum expectatur à Rege Persarum, Cairus Seidi Acmati nepos, qui paulo ante Gilani Rex fuerat, cepit ad patruale regnum aspirare; quamobrem vltro citroque missis nuntiis amicos sollicitat ad defectionem, hortaturque opem ferre ad ipsum regnum recuperandum. Vbi satis potentem factionem habere sibi visus est, multis coactis copiis conspirantibus etiam ciuibus propè vniuersis Laiganum munitionem omni genere bellicorum apparatusum instructam metropolim Gilani vocati Regni inuadit, atque ciuium opera, & auxilio admissus, ad quatuor millia Persarum trucidat, qui erant in præsidii. Genuitus Mirises Tamnafi filius, cum ad arma tota vrbe conclamaretur per secretiorem portam oppidi cum Allaculio vrbes gubernatore, & quingentis hominibus in proximos montes fuga se seruauit. Tamnaso molestissima fuit eius regionis iactura, cum plurimum frumenti in primis, & olei, & ferici sit ferax, in qua regione circiter viginti millia equitum sane strenuorum & acerrimorum fuerant paulo ante descripta. Hanc munitionem iisdem propè artibus Maesumus Begius Tamnafi primogenitus occupauerat, quæ gratissima erat Regi. Idcirco ubi allatus est nuntius ad Tamnatum; iubet Mustapham filium cum decem millibus equitum, & sex tribunis, multoque peditatu munitionem ipsam obsidere, atque expugnare, sed enim cum ad fines Laigani peruentum esset, munitionis præsidia, quibus auditus esset Persarum apparatus, magna alacritate hostem expectant. Coepit est vtrinque certare minutis præliis, & frequentibus incursionibus. At verò cum egregia obsessorum virtus appareret in illis certaminibus, semperque inferiores Persæ redirent e pugna, scripsit Tamnaso ad filios in castra, quò confugerat etiam Genuitus Mirises, vt à tam frequentibus certaminibus abstineretur, pugnareturque tempore, quoniam multo commodius & honorificentius prudentia certaretur. Forte enim sub hyemem, & casum foliorum de arboribus

arboribus vt magna auxilia mitteret. Vbi diutius obsidio perdurasset, multique vtrinque fuissent trucidati, quia res Turcica non satis tuta esse videretur ob indignationem purpurati Babylonis præfecti, & cum apparatus fieri ad mare Caspium dicerentur, reuocatae sunt copiae paulo post, & ad maiora negotia animi conuersi. Deinde cum victoria foederatorum, nuntiata fuisset, multique recentes ad arma palam capienda in Turcas denuò hortarentur, non prius se capturum respondit, quam vidisset vtiliores Christianorum progressus: parui referre ligneas scutulas demersisse, dum sunt in columes syluæ ac possidentur vnde possent alia excindi. Non tamen fuit leuis oratio Alexandri, quæ plurimum odij in animis multorum aduersus immanes Turcas excitauit. At in Gallia togata, & in alijs regionibus subiectis imperio pontificio, res iam nimis crudeliter & auarè tractabantur ab illis, qui magistratus coemerant, quoniam rati se impunitatem aliquo pacto coemisse extorquendæ suæ pecuniæ, quam erogant, multa inficio pontifice improbè committebant. nam omne genus ministrorum seruire cepit, & præfides non poterant esse impedimento sine inimicitia, maiores mercedes extorquere ceptum, quam in legibus sancitum fuerat; & qui quauis de causa vel leuissima captus esset pro opulentia magnitudinem flagitij adaugebat. omnia iudicia criminum fiebant iudice pecunia. inuentum est vt venia suppliciter per chirographum vel ab innocentibus peteretur. sic pro pecunia res componebatur. at innocentiam defendere volentibus, carcer, compedes, tomenta, omnia grauis supplicia intentabantur, neque prius iudicium finiebatur, quam per tenuissima alimenta ad satis ingentia precia & per mercedes. Carceris ad eandem pecuniæ magnitudinem omnino deueniretur. in Cypro res non segniter aut frigide abgebat, quoniam Turcis auxilia vndique confluebant ad vrbes Salaminæ obsidionem: nam confluerant circiter sexaginta millia illorum, qui spem prædæ sectantur in castris, allectorum opulentia vrbes, cum rumor diuitiarum Leucosia in omnes finitimas nationes diditus esset. circiter sexaginta millia operarum, septuaginta mercenariorum, quatuordecim Ianizzerorum, qui erant in Ciliciæ, Syriae, Pamphylie, Capdadociae præsidij. Aderant inter hos præstantes autoritate purpurati præter summum Imperatorem Mustapham tres Arabiae præfecti, & purpurati Pamphylia, Damasci, Tripolis, Leucosia, Graeciae, Asiae minoris, Hierapolis, Mustapha alter, cui summum erat imperium spe prædæ castra sequentium. erant Salaminæ insignes præter Bragadenum, & Baleonum, Laurentius Teupolus. Paphi præfectus, Aloysius, Nestor, Hercules Martinenghi, Federicus, Baleonus, Andreas Bragadenus, Hercules Malatesta. Io. Antonius Quirinus, & alij multi. cum celox ad hos nuper è Creta aduentasset omnium animos singulari letitia extulit, & spe subsidiorum repleuit. Turcæ ad exteriorem vsque coronam fossæ ubi penetrassent, fossarumque labra ipsius vrbes per magnam vtrinque cladem, vt diximus, iam terram in fossas vrbes deuoluunt è regione illarum quinque; verberationum, quæ septuaginta & quatuor muralibus concutiebantur. Sed quidquid operæ ab illis absumebatur fossa replenda fiebat inane, quoniam & fexa quæ delabebantur, & terra deuoluta singulari Salaminensium diligentia in vrbes per noctem importabatur, omnibus mistim ac certatim ad opus confluentibus. illud ubi Turcæ cognouissent, foramina in aggere coronaque exteriore excavarunt, per quæ ab immixtis sclopettis ferirentur in latus quicumque in fossas descenderent magna procella plumbeorum glandium. Ioannes Mormorius architectus tabulatum quoddam excogitavit, quò sclopettis portantes materiam protegerentur. sed parum illud fuit adiumento, cum vel ipsum artificem non protexerit. cum vero plus terræ deiiceretur, quam auferri per eas difficultates posset, labor tanquam irritus transmittitur. Turcæ fossa solo adæquata portam in citiore muro excauant, vnde terra semper vltius ad protegendum conuoluta transuerse fossam penetrantes ad moenia perueniunt, istud ipsum fit è regione singularum verberationum. aggerem vtrinque, & fasciculis lignorum & saccis terra plenis protegunt, quoti ad inuadendam vrbes accederent, neque laterum ictibus infestarentur. obsessi ne tora Turcis impune excogitarentur, ex vrbe erumpunt. fasciculis lignorum ignem subiiciunt missilem. sed tanta erat horum frequentia vt incredibili celeritate omnia resarcirentur. at enim quoniam tormenta parum proficere his videbantur ad vrbes menia posternenda, fossasque implendas ruinis muros, res agi cepit cuniculis, ita magis planam viam putarant se aperituros ad conatus. primum igitur cuniculum ad Turrim Diuæ Nappæ, deinde ad Adrucciam, tum ad sacrum Campum, & ad nauale excauant, quò consilio cognito Baleonus his aduersariam artem excogitavit. nam copiis pro verberationibus distributis Italis videlicet & Graecis & Illyricis decernit vt oppositis cuniculis obuiam iretur. ceteris obuiam irum est, sed ad nauale, cui perficiendo Turca quidam Zambelettus præerat, cuniculus quidam absolutus est, & Mustaphæ iussu omnibus copiis ad conatum instructis ignis subiicitur. tanta verò fuit ignis vis & impetus, vt cum horrendo spectaculo, ingentique strepitu murum vrbes deiiceret per aliquantum spatium, & non nullam partem aggeris ad imperum hostium tutò retardandos extruxit. Turcæ cognita opera cuniculi cum magnis vociferationibus magnaque alacritate ad inuadendum occurrunt in vrbes aggressuri atque per ruinas ad moenia vsque prorunt. atque cum Petri Comitum milites ob repentinum casum propè attoniti parum resisterent, Nestor Martinengus cum sua cohorte subsidium ferens donec illi quodammodo reuiuiscerent, singulari virtute & fortitudine defensorum Turcæ precipites per ruinas detruduntur. conatus ad quinque horas perduravit recentibus Turci iam defessis sepe succedebat. sed audaciores fortioresque Turcæ primi omnium cecidere in eo conatu. Istud autem factum est Quirini & Bragadeni prudentia qui scissis & vulneratis sepius recentes submisere, quibus etiam plurimum auxilij bellica tormenta attulere

exoppidulo

Dionysius
CassiusIudicium
des & crude
litas.Copie con
fluens ad Sa
laminæ oppu
gnationem.Salaminensium
diligentia.-e. diuina
munda
conu

Salaminesiu
alacritas.usur
abusuFinale ab Hi
spanis capti.Finalis dedi
tio.Mulieru Sa
laminesium
virtus.

in oppidulo ceciderunt in eo certamine Comes Franciscus Gaurus, Bernardinus Vgobinus, centurio, Marius Abbiolus Augustini filius iuuenis itrenuus, & alij, ad centum vulnerati; Hercules Malateita, Petrus Comes cohortis prefectus, & multi centuriones ac signiferi à Turcis magna multitudo trucidata est. Mustapha visa tanta suorum clade spe potiundæ vrbis eo die deiectus receptui cani iubet. obsessi vbi a labore aliquantulum conuassent, ad extruendas munitiones animum adiiciunt, atque latera, quæ partes vrbis dissectas protegerent, & vbi cuniculi excavari ab hostibus sentiebantur explorandum per pestes aquarum & tympana, vasa vinaria & sacci & strata terra plena sunt, omnibus Græcis promptè vel lineæ cubilium pro libertate comportantibus ad bellicos vsus. nam nullis neque rapetibus neque auleis neque ceteris domesticis supellectilibus parcitur. enimvero quidquid tormentis interdum dirumpebatur, resciebatur noctem, cum minimum temporis, & aliquando nihil somno concederetur, semperque milites ad mœnia pernoctarent. dormiebatur enim per meridiem cum hoste per reliquas horas ad arma conclamari læpius cogent, vt obsessi diuturno labore defatigarentur. dum ita pugnatur ad mœnia Salamina, Veneti summa vt diligentia vt triremes in Creta instruerentur, instare subsidiis in Cyprum mittendis. Antonius Canalis cum quindecim triribus mitti ad Cretenses triremes Corcyram deducendas, quas vbi non inuenisset instructas relicto Quirino, qui instruendis triribus, onerandisque onerariis præfesset, Cydoniam properat, ibique omnes triremes Lucæ Michaelis diligentia instructas inuenit. Alis interea coniunctis viribus omnibus classicis nauigans à Chalcide ad Amphimaleum portum denique applicuit, vbi expositis militibus omnia ferro ignique populatus multos capit, quibus cognoscit statum Venetæ classis. conscriptæ fuerant per id tempus multæ copię Philippi Regis nomine ac iussu in Gallia ceteriore, circiter quatuordecim millia Hispanorum, partim Itolorum, quæ duce Beltramo Albuquerque Liguriam versus iter ceperant. causa harum colligendarum fuerat suspicio non leuis orta ne Galli conuenissent cum subditis marchionis Finalis, eiusque arcem sitam in ditione Genuensium per ditionem occuparent, nam Philippus non segniter huic rei occurrendum putarat. Philippus itaque admotis castris arcem inuadunt, quia Finalenses sese constanter ac fortiter prius tuerentur, ne quidquam minus quam de ditione cogitarer. attractis verò pluribus & grandioribus tormentis muralibus, quibus arx concuti cepta est, veriti ne vitam & omnia in magnum discrimen conicerent, si nimis obstinate resistissent, nulla præsertim spe subsidiorum oblata, cum breui futurum esset vt rerum omnium necessariarum penuria laborarent, decernunt maturè rebus suis consulere, atque honestas condiciones turpi, & calamitosæ pertinaciæ antefere. ceptum est igitur agi de conditionibus ditionis, quæ fuerunt, vt obsessis liberis excedere ex arce quo vellent, liceret. Vt bona siqua habent intacta relinquenter. Vt prouentus integri marchioni, sicut antea, refererentur. Vt nequid eius iuri ac priuilegiis derogaretur. at contra, Vt obsessi arcem Hispano Regi cum omnibus bellicis apparatus integris traderent. Vt liceret Regi quæ vellet præsidia imponere, per quod fere tempus Hermannus Ruyterus Buscoducensis repentino conatu arcem Louenstainam, capit in Belgio omnibus trucidatis præsiidiis, quod vt cognouit Albanus summa celeritate iubet Hispanas copias ad illam recuperandam conuenire. pugnam est summa contentione totis viribus, atque Ruytero ad interuentionem vique strenue pugnante, per magnam Hispanorum cladem arx denique recuperata est. At foederati principes de communi sententia decernunt vt quisque cum sua classe Messanam conueniret, vt ibi communi consilio de rota re bellica consuleretur. Mustapha quoniam superius susceptum consilium irritum fuisset, conatur Salamineses alia ratione tentare, quod fit duobus, in locis vno tempore, quo vires disunctæ minores efficerentur. decernit igitur vt pars copiarum nauale aggredere, pars antemuralem plateam. nauale Nestor Martinengus egregia singularique virtute defendit, cum per confertos hostes irrumperet, vbi maius appareret periculum vel accepto vulnere ex glande in sinistra tibia. nam hostes præcipites per ruinas murorum refugore compulsi cum parua suorum iactura, quinque tantum ipse amissis, at cum insigni iactura Turcarum in altera parte acrius etiam & periculosius certatum est. nam subiecto igni cuniculo è saxo excavato tanta coorta est, tamque repente erupit vis flammæ, vt saxum concrepuit, & agger corruerit. Turcæ singulari celeritate, qua via patefacta est, vrbem inuadunt, illam alacritatem partim pollicitationes liberalissime Mustaphæ, partim minæ efficiebant, qui aderat huic conatui, summaque industria vtebatur vt rem ad optatum finem deduceret. Hercules Martinengus primum hostium conatum cum suis fortiter sustinuit, donec subsidia missa sunt. Neque defuerunt sane in communi patriæ periculo mulieres & virgines, cum illæ sumptis armis vnâ cum militibus pugnam & impetus hostium sustinuerint, atque cum Turcæ ad sex horas frustra dimicassent coacti sunt magna cum clade recedere. ceciderunt in ea pugna tres cohortium prefecti, & milites ad triginta. episcopus Amathuntis cum effigie Christi crucifixi intrepidus ad omnia pericula milites pro Christiana religione ad pugnam fortiter hortabatur. Turcica classis cum esset adhuc in portu Amphimaleo, quatuor onerariæ naues cum militibus & bellicis apparatus, quæ Venetiis ad Crete littora mittebantur distantes circiter tria milliaria à Turcica classe ignore præternauigant, cum nebula quedam tunc orta fuisset, atque incolomes in Cretam appulere. Per quod fere tempus octingenti milites Cynneses tribuno Francisco Iustiniano Genuensi ad Cydoniam deferuntur ad eius vrbis custodiam. Alis deinde, qui cum Partao è faucibus Helleponti egressus fuerat cum ducentis & triginta tribus nauigiis

nauigiis diuersi generis, in Eubeaque classem instruxerat ad bellicum vsum, Reges Iulie Cæsaræ & Teuthranie sibi adiunxerat cum octo triremibus & duodecim liburnis, quibus additæ sunt triginta piraticæ in itinere. mittit Luzalim cum quadraginta triremibus Rithimiam, ipse duodecim millia iubet è suis descensionem facere, qui cum vbique incendia excitarent, quocunque accederent, Apicornum, Bastiam, Petimum oppida popularentur, Cynneses vix egressi è nauib. è vestigio ad defendenda mœnia accurrunt. Michael præfessus educta satis valida manu militum & Cynnesibus copiis, cum Turcæ collem occupassent & muniissent tanta virtute, procellaque glandium impetit, vt turpiter coegerit ad naues refugere cum magna suorum clade solutis etiam captiuis. Illa pugna tertia diei hora incepta ad vigesimam secundam usque perduravit mente Iunio. cognitum est per captiuos classem Turcarum constare è trecentis nauigiis, inter quæ centum & octoginta erant triremes, cetera varii generis, at minora tamen triremibus. consilium illud esse Turcarum vt insulam Cretam pro viribus concremarent, & Eplam siue Egialiam, & Zacynthum pro Turcico instituto, quod est prius populandi omnia loca, quæ oppugnare parent. cum haberent etiam proprium imperatoris mandatum vt niterentur Christianam classem expugnare, neque prælium villo pacto detrectarent. postredie eius diei cum Turcæ, qui se ad naues receperant ad quartam diei horam latuissent, vt insulanis repente adorirentur ad delendam infamiam superiore pugna acceptam, intra nonnullas domos se munierant. deinde paulatim vrbis propinquat ita vt sclopettis possent offendi maioribus. Initum est leue prælium non procul ab vrbis fossis cum magna tamen Turcarum clade, nonnullis etiam insulanis cæsis. Sic Turcæ denuo redeunt ad nauigia. Luzalis Rithimiam profectus cum locus esset apertus sine controuersia illa potitur, qua deuaftata inde discedit. Alis vbi duodecim triremes per tempestatem amisisset, suosque censuisset, qui erant in classe inuenit ferè quatuor millia hominum deficere, quare inutile esse ratus tam infeliciter in his insulis copias amittere, reuerso Luzali ad Eplam nauigat vbi eductis militibus multa casalia populatus succendit. Sed quoniam classis dicebatur occasum versus nauigaturâ, decretum est vt suppetiæ quam citissime in Cyprum obsessis mitterentur, cum præsertim onerariæ quinque adessent. Sed quia sine custodibus illud difficile videbatur, iniunctum est Quirino vt ad triginta triremes colligeret, qui Canalem è Cydonia cum suis accersuit. Verum cum tot nonad essent instructæ, quot requirebantur, Quirinus ad res explorandas proficiscitur. Venerius cum esset Corcyra duas triremes mittit ad explorandam classem hostium præfesso Ioanne Lauredano, qui è Cephaleniis cognouit classem ad Zacynthi deuaftationem contendisse. Inde decernit Messanam versus iter capere, vt cum Hispanis viribus ac pontificiis coniungeretur, misissetque significatum Quirino & Canali vt quanto maiore cum triremum numero possent Messanam quam citissime contenderent. Sic igitur cum sex quinquereimis, tribus onerariis, quinquaginta triremibus Corcyra Messanam versus disceditur. Vbi illuc ventum est, Venerius & Columna rebus omnibus instructi Ioannis Austriaci aduentum auidè præstolantur. per idem ferè tempus compositæ sunt, & pacatæ res inferioris Pannoniæ, quia mortuo vaiuoda Transyluanie Rege ad Turcicas partes propenso, periculosum visum fuerat in comitiis illius regni, si quis aduersæ factionis rex crearetur, ne quid mali immineret adiunctis quibusdam foederatis, & accita terrestri itinere iam instituta foederatione ad belli societatem. Indicta sunt igitur comitia creandi noui Regis Tordam, quod est oppidi nomen in Transyluania ad. 8. cal. Quintilis, ad quæ Selimus etiam literas scripsit, hortatusque est proceres vt vaiuodam crearent Stephanum Batorem: at vtero additæ sunt admonitionibus pollicitationes eius Regni in omnes euentus defendendi. ille vbi fuisset rex appellatus, continuo de more eius gentis dat & accipit iuramentum de seruandis priuilegiis, & de æquitate tuenda. Inde ad Selinum gratulatum mittit, & qui gratias ageret pro propenso in se studio cum quinquaginta millibus talarorum, cui contra Selinus & Iceptum & regium vexillum dono mittit, & alia præterea munuscula, atque iniungit ne cum exteris principibus amicitiam exerceat, aut vllum fœdus percuteret. Sed quoniam Paloda Transyluano nuper fuerat erepta, illum paulo post per obsidionem compulsi ad ditionem statim collectis copiis. Enimvero cum mortuus esset Turcigeorgius pagi quinquaginta ferè sese in Turcarum fidem accipi rogarunt, quibus acceptis magnus terror iniectus est Pannonicis finibus ne bellum ibi quoque excitaretur. Missi sunt igitur à Cæfare, qui præsidia illorum finium recognoscerent, viderentque munitiones an satis ad sustinendos tumultuarios Turcarum conatus essent instructæ, si qui fierent. in Illyrio cum Turcæ prædabundi palantesque vagarentur, Banus sibi adiunctis auxiliis Illyricis repente illos inuadit, multisque trucidatis nonnullos insigniores capit. at verò cum Azrini comes oppidi ad sexaginta captiuos haberet, illi pollicitationibus corrumpunt custodias ac diffugiunt. Comes missis, qui insequerentur eos rursus capit, atque de custodibus accerbissimum supplicium sumit, siquidem alii ignitis forcipibus sunt laeniati, alii humi defossi humerorum tenus, qui iam putrescentes in frustra sunt dissecti. atque cum in mari oceano adeo ingens piratarum multitudo succreuisset vt nihil neque mari in neque mari, si nitimum esset tutum ab illorum auaritia, Sueuus & Daniæ rex inito fœdere ac societate eius expeditionis naues parat ad mare expurgandû, quo tempore Nanfensis quoque comitis classis nõ medio crite Belgii littora atque oras maritimas infestat. In Cypro insula Mustapha cognita ingenti suorum clade, quam acceperat per illos duos conatus, existimauit ab illa ratione pugnandi abstinendum, & veniendum esse ad tormenta, quare singulari studio septem munitiones vrbis propinquo-

Classis Tur
carum ma
gnitudo.Rhitima de
uastata.Ioannis re
gis Transyl
uani mors.Transyluanie
rex creatus.Paloda ca
pta.Acerbitas
supplicioru.

res excitant. Illuc attractis tormentis è prioribus munitionibus octoginta muralibus vrbē cōcutit tanta frequentia glōborum, vt circiter quinque millia intra diem ac noctem contorta sint. Tanta igitur procella Turcæ aggeres demoliuntur, vt difficillimum esset eos reficere, cum neque interdiu neque per noctem quidem tormenta cessarent, multique refarciētes trucidarentur modo machinarum bellicarum, modo sclopettorum ictibus. Hisce difficultatibus accedebat, quod platea antemuralis partim lignibus detracta partim coarctata in aggeres extruendos, nullam arcem prædebat defensionem; quam tamen tabulatis dilatandam censuerunt. Maggus eques quia censeret neque ita quidem illam posse defendi; decernit tamen non nisi per magnam cladem illam hosti esse capiendam, quare in ingentem cuniculum illam excauari curat. vbi ad conatum ventum est, vrbis è quinque partibus inuaditur. vbi que certatur magna virtute cum multa clade Turcarum, sed ad plateam atrocius fit prælium, ac magis cruentum. cum vero propter angustiam loci satise in ea platea tractari non possent satis commodè, imperatum fuerat à Baleono vt paulatim sensimque recederent è platea, tanquam vi repellerentur, at ne cognosceretur quod sponte exirent. Sed milites parum seruantes institutum confusè cum Turcis admittis recedunt, quia Turcæ se iam victoria partos arbitrabantur. illa re cognita, per spectro periculo, in quo salus vrbis erat constituta imperatur à ducibus vt ignis cuniculi splatē subijceretur. repente vero vniuersa platea deuastata est, sublimesque elati sunt & mox oppressi plures mille è Turcis, è defensoribus ad centum. Turcæ tam repentina clade territi non minus attoniti inde recedunt, quam ab ijs partibus magna defensorum ruina sunt reiecti. Hic conatus ad quinque horas perdurauit, tanta ruina facta est per eum cuniculum vt Turcæ minime possent accedere, atque cum sinistrum latus tantum superfuisset, illud quoque in cuniculum excauatur. Turcæ quia viderent plateam antemuralem ab oblectis relictam esse, fossam excauant qua impedirentur ne Turcas offenderent. Præsidia quæ erant mittenda Salamnam, iam instructa parataque erant, & Quirinus reuersus in Cretam nuntiat se accepisse classem hostilem occasum versus nauigare, quare cum magna nauis, quam Barzotram vocant, præsiis onusta disrupta fuisset per repentinam tempestatem, tempus necessario prorogatur. Quirinus itaque vbi præsidium non esset paratum, Rhodum versus exploratum properauit, quid hostis moliretur. & iam Philippus Hispaniarum rex præcicit instructæ classi Ioannem Austriacum cum summo imperio rerum omnium classiarum, quem iubet vniuersum peditatum Hispanum, qui militauerat in Tudertana regione secum auerere, cum quo classem conscendit Herneustus & Rodolphus Cæsaris filii, qui à patre in Germaniam reuocabantur. Ioannes classe accepta cum quadraginta & septem triremibus Barcinone Genuam versus soluit, cui vnâ cum cæteris principibus obuiam itum est à Genuensibus, & cum magna pompa omnes excepti. nam cum duobus principibus præter militarem manum plurimi tum nobilitate, tum etiam peritia rei militaris illustres nauigarunt, quibus honoris causa Florentiæ, vrbisque principes obuiam processere. Austriacus sexdecim triremes Neapoli profectus eodem reuerti iubet, cum esset in Siciliam quam citissime traiecturus. inde pontifici nuntiatum mittit se in Italiam aduentasse vt apparatus bellicos cito pararet. ad Venetos Michaelē Moncatam hoc ipsum significatum mittit. Principes legationes duo mittunt ad pontificem saluationis causa ac ipsi Mantuam proficiscuntur, superatque alpibus in Germaniam perueniunt. Triremes per Ligusticum mare nauigantes haud procul à portu Traianæ ad Centumcellas duos liburnos capiunt. vinctos ad transtra multos soluunt, & Siciliam versus nauigant. Ioannes Liguria soluens breui cum duodecim triremibus Messanam peruenit, quem mediu Columna & Venerius in vrbē comitantur. nā Venerius eò iam pridem peruenerat. Quirinus in Cretam reuersus nullo accepto receptiore nuntio intelligit sibi imperatum esse à Venerio vt Messanam accederet. Sed cum magis instare subsidiarum necessitas appareret, permansit donec naues instruerentur ad iter. Turcica classis ab Epla insula soluens obuia quæque ferro & flammis populatur. Zacynthi, Cephaleniæque locis quibusdam succensis & captis circiter sex millibus hominum Butrotum accedit, vnde quadraginta triremes Cestriam mittuntur ad Spaches in demortuorum locum conuehēdos. Alis deinde Cestriam & ipse accedit cum reliqua classe, atque capit duas onerarias Venetas, quæ cum prius se à duodeuiginti triremibus defendissent cum magna vtrinque clade, tandem à multis inuaduntur cum per strepitum tormentorum pugnantem proditæ essent. Cestriam profectus ad mille & quingentos sclopetarios educit partim Spaches, partim Ianizzeros qui oppidum tentarent. Defensores vbi procella sclopettorum à menibus repellerentur, viderentque se non posse impetum sustinere, ignem bellicis apparatus subiciunt, vnde coorta est tanta vis ignis vt circiter quingenti Turcæ exarserint. Sed superante denique multitudine oppidum captum est. præsidia partim cesa, partim in seruitutem abducta. qui reperti sunt in pagis finitimis ferè quadringenti trucidati. sub idem ferè tempus illa pars laderē, quæ mare prospectat magna diligentia à Venetis muniabatur, cum duo Sanzachi cum magno peditatus equitatusque numero se moenibus, ostentant. Iaderentes sclopettarii quadringenti exeunt. situm per opportunum capiunt. initur leue prælium. multi Turcæ sternuntur sine vlla laderensium offensione. reliqui sese ab ea pugna receperunt procul ab vrbe recedentes, Nam, vt cognitum est per captiuos, aduenierant ad situm vrbis cuidam purpurato ostendendum, qui nuper accesserat Byzantio. Alis Cestria discedens Dyrrachium applicuit, de ciuibus Epidauris grauer conquestus quod triremem Francisci Troni dederit nolissent, cuius vis cathenam infregerat illuc confugientis ad fidem eius vrbis. nam Trona triremis Cor-

Austriacus
Famulus clas
is imperator.

Filij Cæsaris
ex Hispanis
in Germani
am accedunt.

Naues duæ
venetæ ca
pitæ.

Cestria rece
pta à Turcis.

mis corcyra soluens Vlcinium mittebantur nuntiatum adesse classem hostilem, quam vbi viderent triremes Caracosa in sinu Rizonico magno studio Epidaurum vsque insectantur. ciues perhumaniter excipiunt. Caracosa tormentis percussurus octo muralibus expellitur. minatur Epidauris, at ab ijs contemnitur. curat trecentos milites Castro nouo auerfiri subsidio, atque iubetur recedere nisi velit demergi. Alis Dyrrachio profectus Vlcinium applicuit, eò enim iam venturæ copiarum terrestres Byzantio profectæ ad Senticam Heracleam perueniunt, vbi coniunctis viribus cum præfecto Epiri, cum essent in castris circiter septuaginta armatorum millia partim equitum, partim peditum. iter capitur Scedram versus, quæ vrbis est posita in angulo Hellepontici. copiarum vltius proficiscētes in Illyrium perueniunt omnia ferro quæcunque essent obuia & igni deuastantes. Vbi ad angustias viarum ventum est, quas præsidia Venetarum vrbium occupauerant, bis repetitis conatibus acriter dimicatur, multique vtrinque cadunt, vbi tertio custodiam inuaderent totis Turcarum viribus tantam molem sustinere non potuerunt diutius, quare milites partim ceduntur: partim capiuntur, reliqui in proximas vrbes se recipiunt. Sic Turcæ agro potiti ad Vlcinium confederunt. Tormenta in vrbem dirigunt. Cepta est concuti pars quæ arcem attingit per septem dies magna diligentia. vbi tempus ad inuadendum aptum, visum est vniuersa Turcica classis applicuit. Sarra Martinengus cum die quarto vulnus accepisset, neque posset rebus interesse, præfectus vrbis cum tantam hostium multitudinem sustineret, neque vlla spes appareret subsidiarum cum viderentur præfentes vires non posse satis esse ad defensionem, decernunt purpurato rerum maritimarum præfecto se dedere. conditionis deditio summa fuit, & liberi & incolumes cum armis & impedimentis excederent, atque Epidaurum veherentur, quibus omnibus subscriptione purpurati confirmatis Turcæ Vlcinio potiuntur. ibi triduum morati componendis rebus vrbis, relictis quingentis militibus Doclæam siue ad Antuarim oppidum itum est. vbi prius per Doclæam agrum copiarum iter facerent, ceptum est à quibusdam de deditio cogitari, cum essent, qui dicerent ciues nolle tantis viribus resistere. sed petendum esse vt liceat liberis excedere integro honore mulierum ac saluis impedimentis, quæ quidem omnia promissa sunt. Interea classis præfectus ex altera parte nuntiatum mittit ciuibus vt se dederent sine pugna, quod eadem conditiones deditiois inuenirent, quas superiores consecuti essent. huic responsum est, se velle honorifice locum defendere. quod fiebat quia alij censebant se dedere, alii se defendere, præstabilius esse. sic per triduum multa inita sunt leuia certamina non sine vtrorunque iactura. iam dimidium ferè terrestrium copiarum ad vrbem confederat ante quam conditiones deditiois confirmarentur, cum quædam pars ciuium tumultuari cepit, qui dicebant se nolle fortunam belli experiri per tantam rerum omnium necessariorum inopiam. posse illas vrbes bellum diutius sustinere, in quibus præsidia sunt satis valida, & bellicorum apparatusum & annonæ satis apta copia. At vbi nihil sit horum, velle aduersus fortunam pugnare penè extrema esse dementia, cum præsertim omnis erroris vel mediocris in re bellica sit castigatio grauissima, vel vitæ iactura scilicet vel facultatum & libertatis vel omnium bonorum. præfectus vrbis his rationibus libens assensit, quare decernit præfecto rerum maritimarum se dedere multis consentientibus iisdem conditionibus, quibus Vlcinium ad eius fidem amicitiamque confugerat, quibus subscriptione confirmatis fit deditio. Omnes qui erant Doclææ classi sunt impositi. Tum Burnam versus iter capitur, quam cum ciues non possent defendere, vltro se dedunt fidei Turcarum. Sed opulentiores audito copiarum aduentu Ascriuium confugerant, quia cum neque præsidia haberent, neque locum munitum, non existimarent oportere se Turcæ clementiæ potius ac fidei Turcæ, quam fortunæ arbitrio credere. Inde digressi Turcæ Castrum nouum accedunt, vbi morati sunt donec inungerentur triremes, quibus inunctis decernitur vt præfecti deditarum vrbium atque cohortium pro data fide libertati restituerentur, cæteri ad transtra sunt cathenati & per fidem per summam iniuriam in miseriam seruitutem abducti, causa huiusce expeditionis fuit, quia Alexander Donaus Doclææ præfectus fines Doclæensis agrum dilatare proferreque cupiens finitiorum populorum præfectos impulit metu presentium rerum vt subsidia postularent. nam cum Doclæense territorium in non multa millia passuum protenderetur, is statuit populos Illyrii vocatos Marcouicchos indomitos & infrenes subiugare. collecta igitur magna manu sclopettariorum tum mercenariorum tum etiam vrbiorum & paucis equitibus per noctem iter facit. cum mane vix illuxisset, ad hos peruentum est. repente inuaduntur. committitur leue prælium cum multa vtrinque clade. Cæsi sunt à Doclæensibus omnis ætatis homines & vel infantes iugulati pugionibus in conspectu parentum & in ignem coniecti, vt per terrorum tantæ crudelitatis cæteri propinqui pagi consternerentur, seque vltro dederent, ac subiicerentur Veneto imperio. Postea missi sunt Epirotæ, qui per minarum metum cæteros sollicitarent ad deditioem: præstantiores in amicitiam sunt allekti uel missis quibusdam muneribus. Vtraque genus est Turcarum ad auaritiam propensum, proposita sunt premia siquis nominatos duces quosdam trucidasset, capitaque attulisset, quo sic efficeretur infida illorum mutua societas. Sic igitur frequentia inter leuia certamina nonnulli cæsi sunt. multi itaque vi ad deditioem deueniunt, vt Veneto senatui annum tributum dissoluerent, seque subditos profiterentur. itum est ad castrum Nigrum deinde, atque ex ea parte, vbi pagi nonnulli incensi prostratique sunt & direpti, quidam se dederunt. Sic circiter octoginta pagi additi sunt territorio Doclæensi, quoniam ager ad Lacum Scedram vsque vel Xentam extendebatur. Marcouicchorum deditio præcipua causa fuit cur quidam Albanæ populi se dederent, quæ pars ad Prilonem flu-

Copie terre
stres Turca
rum.

Vlcinii deditio.

Ab Arabibus
vincti.

Ertores belli
ci quales.

Doclææ tur
pis deditio.

Perfidia Tur
carum.

Marcouicchi
Crudelitas
militaris.

uium

bium Boiana vocatur ad pontem vsque Scedra oppidi, quæ regio ad triginta milla passuum fere extenditur. Multi etiam desiderio ac spe libertatis ad fidem Venerorum conspirabant; quippe cum sex hominum millia expetita sint a Venetis per Epirotas, atque promissa Epirotis modo commeatu & tormentis iuuarent. accepti sunt dacenti obfides Epirotæ, & missus est inter finem centurio cum centum militibus. Passim Turcæ sollicitantur ad defectionem, & iugum asperæ seruitutis excutiendum. Sed cum frustra reliqua auxilia a Venetis expectarentur, denique armis Turcicis circumdati ipsi abiectis armis confugiunt ad Turcæ ducis clementiam. Conqueruntur inter se quod ob Venetam fidem in magnum capitis discrimen se coniecissent. Scedra præsidia cognitis rebus in quo statu essent constituta, cum populi vbiq; deficerent ad Venetos metu imminentium malorum diffugiunt, accurrerunt quidam ad Donatum significantes Scedra nemine esse præter oppidanos paucos rebus omnibus bellicis inepros. Facile esse oppido potiri natura & arte munitissimo, si opportunitas quàm fortuna obtulisset, maturè arripere. At Donatus quia tam paruis copiis non consideret posse capi munitionem ferè in expugnabilem, putauit nihil aliud esse tantum factum aggredi, quàm vitam & existimationem in magnum periculum inconsiderate conicere, cum etiam non satis illis consideret. curauit igitur per proditorem potius, quam aperto Marte rem aggredi. res agi cœpta est cum Mustapha quodam Turcæ præfecto turmæ equitum, cum quo ita conuenit, ut viginti millia nummum statim post negotium, numerarentur. Ut quinq; millium annuum prouentum quoad uiueret, haberet. Ut nobilitate a Venetis donaretur cum fratre, ac iure suffragii, cum se christianos fore profiterentur. his ita conclusis nuntius mittitur Venetias & quingenti pedites postulasti sunt ad eius negotii magnitudinem, quod subito concessum est. ij ladera & Sicco missi sunt, & ad celeritatem rei nauigiis impositi ob metum Castru noui. Sed tandiu prorogatum est ut proditio ad aures Turcarum peruenerit. missus Byzantium nuntius horum omnium fecit uti literæ scriptæ sint summa celeritate ad finitimos Sanzacchos, & Achmatum, & purpuratum Græciæ præfectum ut has molestias de medio tollerent, & non modo sic præsidia Scedra imposita sunt, uniuersumque negotium euersum, sed etiam finitimæ urbes, quæ molestæ fuerant, ut diximus, subiugata. Est autem Scedra oppidum in ora Illyrica situm in ea parte, quæ ab Epirotis occupata dicta fuit Albanâ. Illud oppidum situm est in monte arduo ac difficili, quod latè cultissimis agris dominatur. Ambitus est octo milliariorum, atque lacum habet ad occasum, cuius ad radices montis fluius Bolliana præterlabitur altus & profundus. Pascua finitima sunt in planitie præpinguia, atque montes non procul absunt alti & perdifficiles; sed pars humilior colles habet amenos oleis & vineis vestitos ac virentes. Pars quæ maritima est vestitur proceris & densis arboribus, aprisque conficiendis nauigiis, cum miræ sint pulchritudinis. Luzalis interea cum sexaginta triribus & Caracosa archipirata uniuersum mare Adriaticum rapinis ac prædationibus uexant. Nam ad Phariam profecti suburbia diripiunt, & Corcyram nigram postea ad euntes pagum Vlatum succedunt. Ille pagus cum virorum metu desertus esset, foeminae resistentes hostem recedere compellunt, quamuis concremata parte aliqua ædificiorum, at naues onerariæ partim quo apparatus imponerentur, partim tempestate detinentur quomodo nauigarent in Cyprum. at in Cypro Amuthuntea porta sita è regione plateæ antemuralis semper patuerat, quamuis esset inferior, cuius valvæ & graues ferro & acutis clauis armabantur, quæ funiculo incito sponte claudebantur. ea terra antemuralis plateæ importabatur. ibi fossas post quadriduum hostes aggeresque excitare cœperunt, atque superiorum laterum beneficio neminem exire patiebantur. tum paulo post portam, cæterasque verberationes hostes inuadunt. Baleonus & Aloysius Martinengus cohortati milites magna alacritate erumpunt in conantes Turcæ vexilla portæ affigere, hostes trucidati sunt, partim terga vertere, ignis subiectus est lateris cuniculo, quare multi Turcæ igni sunt absumpti. Baleonus vexillum Turcarum è manu signiferi extortum in urbem retulit. at Turcæ cum poststridie ignem cuidam cuniculo frustra subiecissent intermisso conatu, animum adiaciunt ad aggeres transuersos fossarum crassiores faciendos, nam vel ad oram citerioris muri tentoria exerant, neq; ab urbanis præsiidiis id cognitum fuerat: tanta erat aggerum altitudo. Semptem bellica tormenta supra citeriorem murum trahunt, tantoque artificio occultant ut videri non possent. tabulatorum crudis pellibus tectorum beneficio ad urbanos detrahendos lignonibus accedebant, quamuis & missilibus ignibus infestarentur ab obsessis & leuibus præliis. Salaminenses aggeres & reparationes efficiebant è bubulinis pellibus vdis, intra quas & terram & coroneam materiam vdam alligabant, cum mulieres etiam cohortes in singulis tribunas fecissent atque delectum ad urbana auxilia, aquam scilicet ad extinguendos ignes à Turcis contortos, & ad saxa comportata. Turcæ quoniam haberent in imperatoris mandatis ne discederent omnino ab ea oppugnatione, nisi urbe potirentur, nouum genus pugnandi excogitant, & ante hanc ætatem inauditum. nam cum tilia lignum quoddam uocetur aptum concremari cum graui odore, magnam eius copiam ante portam comportant atque congerunt. ibi accenso igni cum faticulis lignorum & picatis trabibus tanta vis flammarum consurgit, ut neq; vasis quidem uinariis aqua plenius supra deuolutis & effusis potuerit extingui: qui ignis cum per quadriduum perdurasset noua materia semper addita necesse fuit obsessis cum ob caloris magnitudinem, tum ob fetorem ac fumum inde recedere. Turcæ contra ad infimas radices laterum descendentes cuniculos excauant, quare plateam antemuralem repente propè rescindunt. ibi collocato murali tormento a Turcis porta clausa est & interius terra, saxa, aliæque consimili materia opplata ad satis aptam altitudinem. Sollicitauerat etiã

sapius

sapius abiuratus quidam Astorem Balleonum ad deditionem, atque cum Astor non esse inde recedendum nisi per honorificas condiciones sibi profiteretur, si ita præfectus vrbis Bragadenus assensisset, promissum est ut cum quatuor bellicis tormentis, explicatis vexillis ad protectionem armati milites exirent cum omnibus suis impedimentis, quod obtinerent etiam ciues, atque in Cretam tuto omnes auerterentur. hæc omnia promissa fuerant per illum nuntium ad decipiendos ac retardandos animos defensorum. Sed poststridie antequàm illucesceret Turcæ vndique imparatos, ut putabant, per hanc artem defensores inuadunt. atque dum in acie tribus in locis consistunt subiecto igni totidem cuniculis murum & propugnaculum euertunt. tum commisso prælio atroci sanè multi vtrinque trucidantur. at Turcæ tamen ad extremum coguntur in castra recedere. hostis cum adeo videretur studiosus, tamque esset molestus vix ut ferri posset, iam ciues diuturnis assiduisque laboribus defatigati, cum laboraretur inopia rerum omnium necessariarum intra vrbem, diuturnæ obsidionis preteriti, cuius nullum apparebat remedium, nisi aut mors voluntaria per inediam denique, aut miserissima per ferrum & vim hostium, rati se satis virorum bonorum officio fecisse cum tam fortiter pro Venetæ gloria virtutem suam ostendissent, syngraphum offerunt Bragadeno, per quod suppliciter petunt ut vite, honoris, facultatum, vxorum, filiorum, libertatis ipsorum ciuium habita ratione aliquas honestas condiciones deditionis mallet accipere, quàm omnia per nimiam cōstātiā vno tempore fortunæ arbitrio committere. iam nullam esse spem subfidiorum. Defensores magna ex parte cecidisse. mœnia prostrata esse ac propè euersa. ad quæ Bragadenus respondit non esse ita timendum, quod breui subsidia expectarentur. presentes multa humanitate verborum consolatur. omnem metum imminentium difficultatum pro vrbis inuit. docet initam esse fœderationem. Classes ingentes vbiq; parari. Turcæ etiam ipsos iam propè esse desos. omnem gloriam in arduis difficilibusque rebus positam esse. Venetos patres tantæ virtutis & constantiæ nunquam fore immemores. neque has difficultates cæteris maiores iure quam sibi ipsi videri, qui semper omnibus laboribus interfit per vigilantiam & industriam & sollicitudinem, cum eisdem labores, quos & cæteri sustineat. Se optimum semper fore testem cuiusque virtutis & fortitudinis. rogat denique ut æquo animo etiam per aliquot dies molestias belli patiantur, cum eius vrbis virtus talis hosti visa sit, ut semper honorificas condiciones, & à maximè cupientibus Turcis sint inuenturi. Se cata scopium summa celeritate in Cretam missurum pollicetur, quod doceat Venetos quo in statu res sint eius vrbis. interea Turcæ tres cuniculos cauere sentiuntur ad propugnaculum portæ, ac res vbiq; summa diligentia agebatur. è regione verberationis directi muri ad coronam muri citerioris intra fossas, mons è gleba erigitur tantæ altitudinis, quanta est maniorum, qui è regione ferè turrim naualis prospexit. excitatum est exterius propugnaculum, quod rudentibus exterius munitur. at verò cum ignis cuniculo subiectus esset, magna pars propugnaculi vrbani, turrisque ad nauale disiecta est & euersa cum clade vnus cohortis Salaminensium. Sola duo latera integra relicta sunt. ea recognita Turcæ magna alacritate urbem inuadunt, lateraque conantur occupare. at obsessi illuc singulari fortitudine accurrunt. pugnatur magna virtute sagittis, saxis, ignibus, sclopettis, & omni telorum genere cominus & eminus; Sed nocte adueniente Turcæ cum magna iactura redeunt in castra. vbi per noctem conqueuissent, sub exortum solis vndique denuo urbem inuadunt, quam tormentis etiam è triribus infestant. Sed cum incredibilis appareret vis defensorum, qui viderentur magis omni spe abiecta salutis prouere ad vltionem, quàm pugnare ad defensionem, Turcæ etiam hesternæ pugna defessi, iam seigniores fieri paulatim incipiunt. Neque Mustaphæ vel tantillum proderat indignatio, qui modo hunc, modo illum trucidabat cunctantem, semperque recentes fessis submittebat. nam cum circiter sex horas frustra pugnam per summum calorem sustinuisset, denique iubet canere receptui. cum enim res redacta esset ad summam etiam pulueris tormentarij penuriam, præfectus vrbis cum ducibus & centurionibus re maturè considerata cum sermo deditionis vel post insidias renouaretur, statuunt si honestæ condiciones deditionis inueniantur, finem miserum belli non esse expectandum. indictæ sunt igitur induciæ, atque Mustaphæ iussu obfides duo dati vtrinque dum res componerentur. exierunt obfides iussu præfectorum Hercules Martinengus & Matthæus Celsus Salaminensis. Inde ingressi sunt Turcæ qui vicario munere Age & Mustaphæ fungebantur. obfidibus vtrinque cum magnificentia armatorum honoris causa obuiam itum est. actum de conditionibus cum ingressis obfidibus, quarum summa fuit subscriptione Mustaphæ confirmatarum; Ut ciuibus omnibus ac militibus & ducibus liberis exire & excedere liceret, quo vellent. Ut arma, impedimenta, quinque tormenta bellica liceret auferre, & tres equos auertere in Cretam. Ut Græcis concederetur viuere pro suis ritibus sacrorum domi suæ, atque sua bona possidere. Ut abire volentibus ex insula nauigia concederentur, quos tririmum ala satis valida in tutum comitaretur. post subscriptionem onerariæ naues & triremes in portum ingressæ sunt, atque milites & impedimenta illis sunt imposita, quo tempore tanquam amici Turcæ omnes & Christiani mistim impune versabantur. Sed quoniam Mustapha nondum urbem ingressus erat, Bragadenus Nestorem Martinengum mittit ad Mustapham cum literis, quibus significabat se eodem die vesperi nonis Sextilibus clauis oblaturum. Se relicturnum Teupolum. Sed interim rogat ut curaret ne quid detrimenti Christiani caperent. respondit Mustapha licere Bragadeno quando vellet accedere, quod eum ob eximiam virtutem perlibenter esset cogniturus, neque se vnquam tantam eorum militum virtutem silentio præteriturum, vbi mentio inciderit. Se curaturum ne quid iniuriarum Christianis inferatur. Sed quoniam nihil magis in-

M. Antonij
Bragadeni
oratio.Ishur
in
SalamineSalamine de
dita condi-
tiones.

gis in-

gis intrepidum facit quam conscientia rerum integerrime gestarum; ut scelera contra & flagitia & immanitas ad omnia pericula perterritos faciunt, nemo fuit ex ijs qui erant in munitione Salaminae, qui pro ratione bellica, iureque rei militaris aliquid calamitatum sibi imminere suspicaretur. Bragadenus hora circiter vigesima prima comitantibus Baleono, Aloyfio Martinengo, aliisque multis proceribus & militibus ad tentorium Mustaphae accedit, a quo primum perhumaniter sunt excepti. ubi confedisset, habereturque varijs de rebus colloquium Mustapha accusat Bragadenum quod per tempus induciarum captiuos quosdam trucidauisset. cum illud negauisset Bragadenus. caelosque esse ante inducias diceret iure belli, ut multi Christiani fuerunt in castris trucidati, iratus Mustapha confurgit, abique e tentorio. Iubet hos inermes capi. nemini enim cum armis ingredi tentorium permissum fuerat. nam profecto quamuis per crudelitatem & perfidiam sibi nomen fortis & atrocis hostis sedulo comparare studebat Mustapha, tamen quodam conscientiae stimulo exagitabatur, neque poterat aequis oculis suam iniquitatem intueri. sic omnes vinciti in aream ante tentorium adducti fuerunt, & in conspectu ipsius Mustaphae trucidati. Bragadeno tercollum porrigere iussu tanquam caput esset abscindendum aures amputantur. hunc humi prostratum, nihilque dicentem alloquebatur Mustapha Deum Christianorum conuicians & inquiens, ubi est nunc Deus eorum? Hercules obfes eunuchi beneficio occultatur, donec ira Mustaphae deseruisset. omnes Christiani, qui erant in castris trecenti ferè continuo ubique trucidantur. qui iam naues conscenderant cathenati sunt ad transtra direptis omnibus impedimentis. Mustapha urbem ingressus iubet Teupolum suspendio necari. Nestor ubi aliquot dies latuisset, capitur nomine cuiusdam purpurati. At Bragadenus post multa opprobria & indecoras contumelias viuis excoriatur cum incredibili animi constantia, qui semper obiciebat per fidiam purpurato, deumque testem tantae improbitatis, & adiutorem in tantis doloribus aduocabat. sic vir omni memoria posterorum dignus per scelus execrandum Mustaphae contra paciones per simulatam accusationem naturae inter acerbissima tormenta concessit. Eius pellis tanquam gloriosum spectaculum, ac memorabile trophaeum omnibus populis Syriæ, maritimisque gentibus ostentata est, & quasi vniuersa vis belli, omnisque victoria in vna animula infelicis Bragadeni constitisset. Sed omnis crudelitas Deo maxime inuisiuitissimam ultionem denique expectat. Neque enim vir quispiam præclarus esse potest, nedum bonus imperator, qui cum cognitione re militaris ferinam quandam immanitatem commiscuerit, quoniam non carnifices aut tigres mittuntur ad lanianos inermes & subiugatos. sed ad subiugandos obstinatos & resistentes hostes. Nam ita fit ut ciuitates potius ad extremum pugnent obfessæ timentes perfidiam hostis & crudelitatem vstratam in cæteros immanis, quam ut se dedant: quare in ijs præliis exercitus non nunquam amittuntur, aut ita affliguntur, ut à negotio frustra suscepto recedere cogantur. Non apparuit tantum laudis itaque Mustapha meruisse per diligentiam expugnationis, cuius multos habuit comites, quantum vituperationis per perfidiam & feritatem dignam supplicio, cuius ipse solus sibi fuit consultor. Contorta sunt intra septuaginta & quinque dies plura centum & sexaginta globorum millibus in urbem, quæ deuastata ac prope euerfa se dedit. At ubi Iacobus Ragazzonus Venetias rediisset Byzantio, ut diximus, omnes fratres concordi animo Senatui per illam opportunitatem obulerunt ingentem onerariam ad bellum cum centum armatis proprijs sumptibus, & vel seipfos vna militaturos. patres, quod horum fidem, & Iacobi diligentiam singularem in Byzantino negotio nuper cognouissent, rati id quod erat, ad omnia magna reipublicæ negotia hos esse maxime accommodatos, ineunte iam bello, eligunt alium horum fratrum Placitum Ragazzonum virum multa prudentia, fide, peritia, dexteritate negotiandi ad frumentarium negotium classis, quem iubent in Siciliam ad frumentationem tanquam reipublicæ negotiatorem conuolare. iussus est commeatum in classem comparare, atque in omnia loca Venetorum orientis procurare, quoniam cum ager Dalmatiæ & Illyrij ab equitatu, insularum munitiones à classe hostili vexarentur, populationibusque vastarentur, nullibi poterat ager suis dominis victum subministrare. Placitus cum in eo negotio ad triennium versatus esset magna cum reipublicæ utilitate, singulari industria ad quinquaginta & vnam onerarias ingentes misit onustas omnis generis commeatus ad classem; quod negotium facilius fecit Austriaci in illum beneuolentia & Ducis Thurijs proregis Siciliae, cuius bonitatem ingenij, & insignes animi virtutes plurimum dilexerunt; cum non minus in equestribus certaminibus, quam in dexteritate negotiandi visus esset præstare. Mustapha viginti millia peditum & duo equitum in insula reliquit, Salaminaeque seruandæ ac reficiendæ præfecto Erca Fanburano Rhodi præfecto, ipse contendit Byzantium. Non defuerunt qui dixerint, illam perfidiam Mustaphae accidisse per indignationem, quia plura sexaginta millibus pugnantium trucidata sunt in insula, ac totidem ferè varijs morbis absumpta; inter quos fuerunt multi non parue autoritatis. Christiani cæsi fuerunt ad triginta duces Itali, ac multi capti. At vero Senatus Venetus, quia cognouisset fratrum Ragazzonorum diligentiam, & fortitudinem in omnibus sibi delatis munijs exequendis, cum pro charitate erga ipsum Senatui, & pietatem erga patriam nullos non modo labores, sed neque grauissima quidem pericula deuitassent, ut eos aliqua eximia dignitate pro honestate familie insigniret, gratiq; animi aliquod indicium ad posteros tramitteret, creauit ipsos fratres Ragazzonos cum omnibus suis posteris dominos & castelli & ditionis Diui Oderici; illud est oppidi nomē, & antiquissimum ac nobilissimum feudum patrie fori Iulienfis.

at in

at in Cretâ dum præsidia paratur, nesciturq; Salamina deditio, litteræ mittuntur & senatus. à Venetio ut Quirinus & Canalis cum omnibus triremibus Messanâ quam citissime properarent, quod vires federatorum omnes conuincerentur. Turcica classis ad sinu Rizonium nauigans Butuâ reuertâ oēs cines Butuâ captos in seruitutē abducit. Parraus ad occultandâ cohonestandamq; perfidiâ simulat Turcas fuisse clâ trucidatos cōtra ius amicitiae & fidē, in quâ perhumaniter fuerat excepti. sic vrbs direpta est. & incēsa. classis deinde per breuē, sed violentâ tempestate amissis tribus rōstratis nauibus ad Castrū nouum accedit. hunc mittit Aseriuū qui blâde primū, deinde per minas sollicitaret ad deditiōē. responsum est malle præsidia pugnando honorificè mori, q̄ turpē deditiōē facere, cū honor vita sit omni preciosior. illo respōso Docleenses ad trāstra sunt cathenati cōtra datā fidē, præter paucos primarios, qui sunt trāsmissi Epidauriū. postmodo Aseriuū terra mariq; obsidetur, tēta turq; ad expugnationē. Est autē Aseriuū oppidū in sinu Rizonico populosum & frequens, agrū habēs amplū & multos in eo colonos. Turcæ aduersus oppidū duas munitiones excitāt, è quibus nouē muralibus tormētis & oppidū & arcē cōcutiunt. oppidani & milites egrē ferētes Turcarū obsidionē ex oppido erūpunt, castra inuadūt. multos trucidāt. reliqui eadem fortunā se subituros veriti abstratis tormētis ad classem se recipiūt, quæ mox Apolloniā applicuit, quo venit Caracosa & Luzalis cū multa præda & captiuis. missæ sunt inde duæ triremes exploratū Siciliā versus quid ageret classis federatorū. Veneti qm Caracosa & Luzalis omnia popularētur succederentq; repentinis incursionibus vel intra sinum Adriaticum, iubēt ad portum Venetū insigni munitione firmatum multa bellica tormenta attrahi, atq; in Litore vocato loco, qui parum distat ab vrbe, aliam excitant munitionem, ubi multi sunt horti ad olera vernalia Venetiarum culti, ubi omnis imperus maris retunditur, ne Venetias vsq; procurrat. iussæ sunt copiae, delectus nimium illuc accedere, ac multi esse vigiles per noctem. excitatæ sunt & alibi non procul quædam munitiones è gleba, iubentur cataphracti equites non procul ab vrbe stationem habere in propinquo: ius pagis, & in ora extrema continētis: quare tantus terror nonnullis est intectus ut quidam de fuga, & de relinquenda vrbe ceperint cogitare. Hunc timorem Venetorum augebat rumor quidam non tenuis, quod Turcica classis vniuersa litora Dalmatiæ prædationibus & incendijs popularetur. At Ioannes Austriacus iam profectus Germanis per hoc tempus, cum videret plurimam anni partem aptam rebus agendis iam effluxisse, agebatur enim dies quintus ante calend. Sextilis, cum optaret etiam respondere omnium mortalium expectationi, quæ de maxima classe in animis concepta fuerat propter insignes vires federatorum, imperat multa diligentia Marchioni Sanctæ Crucis conuolare Neapolim cum suis triremibus, instatque ut copiae & apparatus essent in promptu, ut inde possent auehi. ipse ita instat rebus, quæ Genuæ erant expediendæ, ut iis intra quinque dies absolutis cal. Sextilis Cermanas copias ex itinere ad Segestam Tiguliorum in classem exceperit cum comite Vinciguerra Archuenfi. relictus est Io. Andreas Auria cum suis triremibus, ut & suis, & mercenarijs onerarijs Philippi Regis Alberici Lodronii copias imponeret, & Italos Sigismundi Gonzagæ, qui ceperant ex Infubribus ad mare descendere. Austriacus Neapolim profectus, omnibus summa diligentia procuratis, iussu Alvaro Bacione Marchione Sanctæ Crucis cōuehere in suis triremibus & aliis mercenariis nauibus onerariis copias Italas Pauli Sfortiæ & Comitis Sarni, Messanam versus nauigat. conuenerat iam Messanam M. Antonius Columna cum duodecim pontificiis triremibus, & Sebastianus Venerius Dux summus Venetæ classis cū sexaginta & nouem triremibus Venetis. Missus est Io. Cardona cum suis triremibus Panormū ut inde conueheret ad classem omnes bellicos apparatus & cōmeatus iam paratos. Iussus est & Ghilrandada cum duabus triremibus Corcyrâ vsq; proficisci ad explorandum iter Turcicæ classis. cum nulla industria interim Messanæ prætermittetur rebus omnibus ad bellum necessariis comparandis. Io. Austriacus ubi Messanam aduētasset, fuissetq; a Messenis ciuibus cum magna pōpa acceptus postredie Venetis instantibus conuocantur, conueniuntq; ad comitia summū imperatores classium, & insigniores duces, ut consultaretur de rebus bellicis, & de summa eius expeditionis. expectabatur triremes è Creta, quibus nondum profectis animi presentium erant dubitationis pleni. Acanis Cornienfis interea, ut qui rogatus fuisset sententiā, obtulit chirographum, in quo continebatur quod propter magnitudinē virium Turcarū, quæ multo essent superiores tum numero & militum copia, tum etiā rebus omnibus necessariis instructiores, videbatur pugna detrectanda antequā Brundisium accederetur, expectarenturq; triremes Cretenses, quæ nisi breui aduētasent, omnino accederetur Brundisium, ut Dalmatia, quæ terra mariq; vexabatur sic à Turcis per metum Christianæ classis subleuaretur. nam ita posse multa commoda nasci, quæ tempus offerret. eius sententia fuit ab omnibus comprobata, quare statuitur cæteras vires esse expectandas. Nec multo post accessit ad classem Io. Andreas Auria cum duodecim suis triremibus & vndecim onerariis duce Comite Sarni, cum copiis iussis. hinc secutæ sunt triginta triremes Neapolitanæ è vestigio duce Alvaro Bacione. hinc duodecim Panormitanæ, nec multo post M. Quirinus & Antonius Canalis simul accesserunt ad classem cum quadraginta triremibus rebus omnibus egregie instructis. confluerant ad nomen & celebritatem eius expeditionis multi viri illustres, atque inter cæteros Alexander Farnesius filius Ducis Octauii Parmæ & Placentiæ. Franciscus Maria Ducis Vrbinatis filius. Paulus Iordanus Vrsinus Dux Bacianensis. Cæsar Carasæ Neapolitanus. Pontifex vexillum mittit Cerulei coloris ad Austriacum per solennes cæremonias Romæ consecratum. ubi conuenissent duodecim triremes Pontificiæ, octoginta & vna Hispanæ, onerariæ viginti & duæ, Venetæ triremes centum & nouem, quinqueremes sex, onerariæ duæ, Melitenfes triremes quatuor, Austriacus conuocat in palatium cōmendatorem Castellæ, Io. Andream Auriā, Acanium Corniensem, Comitem Sanctistonium, Gabrielem Serbellonū, Franciscum Ybarram, Petrum Velascū, quibus ostendit classem federatorum

Sf ratorum

Mustaphæ
perfidia.Bragadeni
mors crude
lis.Crudelitas
detestanda.ab q̄
libreButuâ dire-
pra ob perfidiam Parai.Aseriuū de-
scriptio.Litus mun-
tū à Venetis.

Acanis Cornienfis sententiā de pugna vitanda.

Acanis Cornienfis sententiā de pugna vitanda.

Fœderatorū
vires.Comitia pro
pria Austria-
ci.

ab

inu

Archiducis
Caroli Au-
striaci nupti-
cum filia Du-
cis Bauaria.Corcyra ve-
zata.Selimi impe-
rium audax.Consultatio
de pugna de
tractanda &
rationes.Rōnes hortā
tes ad pu-
gnam.

ratorum constare è ducentis & nouem triremibus, sex quinquere-
mibus, viginti & quatuor octa-
rijs. demonstrat quod Regiæ copiæ essent octo Hispanorum, quinque Italo-
rum millia, & circiter duo millia fortinam belli sequentium. quod omnis vis in virtute rostrato-
rum nauigiorum esset collocanda, at nulla in onerarijs. petit ab his priuatis comitijs an sibi vide-
rentur his viribus esse hoste superiores. & an pugnae facultas appareret hosti faciendâ si obuius fie-
ret, cuius classis constaret è trecentis nauigijs: quod ita esse confirmabatur vna omnium captiuo-
rum & exploratorum voce & nuntiorum. re diligenter examinata cum appareret, numerus trire-
mum parum excedere posse ducentas triremes, multaque esse minora nauigia, quibus virtus tri-
remium & quinquere-
mibus omnibus possent adæquari, cum plurimi quinquere-
mibus essent facien-
dæ in bellis naualibus ob magnam vim tormentorum & epibatarum, responsum est ab omnibus
vel nullam, vel certè perexiguam videri classium imparitatem. Quod tamen si quædam deesse Ve-
netis quibusdam nauigijs viderentur, neque Germani rebus maritimis valde essent accommodati,
tamen res esset in eodem statu vt distributis paucis copijs in Venetas triremes classis egregiè foret
instructa & numero & virtute epibatarum. nam proprium consilium habebat Austriacus, in quo
primum de rebus omnibus proponendis consultabatur, ne prorsus imperitus aut hospes ad com-
muniâ comitia accederet. in proprium non admitterentur nisi primariæ autoritatis & peritiæ re-
rum bellicarum proceres insignes, inter quos erant commendator Castellæ, Ioannes Andreas Au-
ria, Marchio Sanctæ Crucis, Ioannes Cardona, & alii quidam superius commemorati, & aliquan-
do Ghildrandada, Petrus Franciscus Auria, & Comes Pliegi. Sed vbi aliquid esset decernendum
vel magnum, vel ageretur de summa rerum, omnes imperatores summi, præstantioresque pro-
ceres conuocabantur: quibus omnibus comitijs aderat Ioannes Sotius à secretis. Interea Venetæ
triremes, quæ prius Syracusas peruenerant, accesserunt ad classem, & Ioannes Cardona cum reli-
quis copijs & commeatu & bellicis apparatus: & Ghildrandada, qui nuntiauit classem Turci-
cam ad Corcyram stationem habere, quæ dicebatur constare è trecentis nauigijs. His ita habitis
conuocata sunt vniuersa bellica comitia, vt consultaretur de expeditione suscipienda: quæ dum
tractantur in Sicilia, celebratae sunt nuptiæ Caroli Cæsaris filii cum multa magnificentia, qui du-
cebat filiam Ducis Norici, per quas varia spectacula edita sunt, & pugnae equestres ad oblectan-
dos animos principum, qui ad ipsas nuptias conuenerant: qui fuerunt præter vniuersam regio-
nis nobilitatem, Cæsar pater, Ferdinandus frater, Regina Poloniae, & principes complures Ger-
mani. Mehemetus interea & Aulonis quæstor nuntium attulerunt Turcicæ classi Turcas Salami-
na potitos esse, quo nuntio maximè elati sunt animi omnium Turcarum ad spem magnarum rem-
rum. Biremes Turcicæ exploratum missæ retulerunt classem Christianorum instrui Messanæ, at-
que omnes propè fœderationis vires eò conuenisse, quare orientem versus iter captum est. Per-
uenitur Buthrotum, illud est oppidum Epiri, vbi quingenti equi classi sunt impositi. Inde itur Cor-
cyram, quæ vndique nauigijs & armatis expositis infestatur. at munitio triremes nonnullas de-
mergit, & milites exeuntes non leuem impressionem faciunt in egressum hostem. multos truci-
dant. alios capiunt. alios cogunt turpiter ad naues refugere. Quæ dum geruntur varijs in locis,
missa est legatio cum imperatorio diplomate Byzantio & mādatis, quia Selimi animus plus satis vi-
ctoria elatus fuerat, quo iubebatur Turcica classis Christianam classem conuenire, demergere ex-
pugnatam, opprimere, capere, dissipare, vti victoria maritima iam deuicta Salamina, omnesque
finitimas insulas occupare, ac nemini obuio armato parcere. Nam eò excreuisse Turcarum inso-
lencia apparuit, vt non in Dei arbitrio victoriam positam esse censerent, sed in virtute Turcicorum
armorum. non enim idem est multis cum imperio præesse. & sapientem esse supra alios. Alis il-
lo accepto mandato Naupactum versus nauigat vt ibi classis omnibus rebus necessarijs instrueret-
tur. cæterum vbi principes, ac tribuni, illustrioresque principes fœderatorum ad comitia milita-
ria conuenissent, inter quos fuerunt præter summos imperatores classium Ioannes Andreas Au-
ria, Ascanius Corniensis, Augustinus Barbadicus, Antonius Canalis, Marcus Quirinus, principes
Vrbinae & Farnesius, Paulus Iordanus Vrsinus, Marchio Sanctæ Crucis, & alijs partibus classium
præfecti, coeptum est agi de prælio ineundo. primum variæ exortæ sunt controuersia, cum qui-
dam censerent multis de causis esse rem protraendam; primum quod non minus detrimenti re-
bus Turcicis, quam Christianis mora afferre videretur, cum ita Turcæ vt Christiani per illud bel-
lum quotidie affligerentur. Deinde quod in mora conseruatio certa locorum subditorum confi-
stebat, at in pugna vno tempore fiebat periculum de vniuersa Italia, quoniam deuictis armis fœ-
deratorum Turcæ iam mari sine vlla controuersia potirentur. Turcam, si victus fuisset, posse bre-
ui classem ingentem reficere, cum materiam habeat & opulentiam insignem, atque insularum
imperium illi tantum posse adimi, à quibus vel si abstineat, nihil tamen appareret eius potentia ef-
se diminuta. at Christianos, si victi sint, vix posse in multos annos tantam classem reficere. His
additum est Christianam classem constare è tyronibus ferè totam, aut certè militibus parum ma-
ri assuetis, quod certè plurimi refert. quod si aliqui sint veterani milites, eos in terrestribus prælijs, at
non in maritimis esse exercitatos. Ibi posse fortunam belli paruo cum detrimento tentari, vbi si quis
semel victus sit, possit tamen cursum hostis & impetū victoriæ aliquo pacto obiectis munitionibus
refrenare. at alii contra censebant, multisque probabilibus rationibus demonstrabant pugnam nullo
pacto esse deuittandâ. Aiebant enim tunc detestandū esse prælium & rem protrahendâ, cum maius
pōdus est iacturæ, quam victoriæ. Nā vbi Ghisus regnū Neapolitanum inuasit, si pugna uisisset ac vi-
ctus fuisset, nihil magnū cōsequebat Albanus: at si Albanus victus fuisset, regnū Neapolitanū dei
is copijs in magno discrimine versabat, protraheda res est etiā vbi hostis non pot diutius consistere
quod

quod accidit Carolo Quinto aduersus Langrauium. aut cum vires hostium tantæ sunt, tamque
impares, vt bellica ratio deterreat minores à pugna. Nunc inquirunt nihil horum contingere, quo-
niam quamuis magna foret Christianis iactura, si classis amittatur, tamen non esset futura tanta,
neque principes fœderati tam sunt afflicti, vt eam iacturam non possent refarcire, cum præsertim
vel per victoriam tam debilis futura sit hostium classis, vt inutilis propè sit futura. nam futurum
vt vel per eam cladem fœderati ad defensionem saltem iacturam refarciant. At si fortuna belli arri-
fisset, fieri posse aiebant vt ad famam victoriæ Græci populi imperium Christianorum vtro ex-
poscerent, & multa tempus ac felicitas incoepta aperiret, per quæ hostis non mediocriter turbaretur.
neque enim vllam rationem apparere salua classe hostili, qua vexari hostis magnopere pos-
sit, qui neque diuturnitate sumptuum, neque per discordiam spontè potest debilitari aut immi-
nui, cum illud potius futurum sit, si res protrahatur diutius, Christianorum detrimentum. at-
que cum adeo validæ vires in vnum conuenerint, vt hostium classis non appareat magnopere for-
midanda, sibi videri non esse deuittandam pugnam. Quod si tyrones sunt plerique præstes mil-
lites, paucique scelopettis vtuntur, tamen additum est neque hostes valde esse peritos propter luem
superioris anni, cum tot millia armatorum sint etiam in Cypro. Quod ad nauigiorum rationem,
non facile posse cognosci inter ipsas classes magnam aut formidabilem esse differentiam, cum quin-
quere-
mibus possint haberi fortasse loco multorum minorum nauigiorum. Summam esse senten-
tiæ, quando fortuna semper aliquam partem in rebus bellicis sibi vendicat, vt aliquid eius arbi-
trio tribuatur & concedatur. adeundam esse Corcyram vel Brundisium, vbi cognosci possit quo
in statu sint res Turcarum, tunc enim sapientius de tota re posse decerni. at qui nisi inopia anno-
næ eius loci aut alia ignota ratio repugnet, Corcyram aptiorem videri, cum sit propinquior clas-
si in orientem redeunti. His ita habitis inquit Austriacus, quod cum tam instructa, tamque
ampla classis in vnum conuenisset, æquissimum videbatur vt eam rempublicam iuaret in tanta
rerum difficultate, quamobrem se decreuisse, si alijs imperatoribus ita videretur, nauigare in orien-
tem ad illa negotia quæ salubria quæ vtilia vniuersis populis præsentibus quæ honorifica videren-
tur. Quod si accidisset vt hostis fieret obuus, fruerentur occasione offerendi belli, & potiundæ
victoriæ, quæ à diuina bonitate esset speranda. cum pugnaretur pro religione etiam, sicuti pro
vita & libertate singulorum. Illud æquum esse omnibus significari, vt omnes res necessarias op-
portunè procuraret, scirentque sibi esse discedendum, cum prima maris opportunitas, vento-
rumque se obtulisset. Illa sententia fuit ab omnibus imperatoribus comprobata, & à reliquis pro-
ceribus magna cum alacritate & significatione lætitiæ. Austriacus deinde vt omnia egregiè essent
instructa obtulit Veneto imperatori copiarum commeatum apparatus bellicorumque; quantum
vellet in vsum classis, atque hortatus est vt tantum sumeret vt superesset potius, quam vt deesset,
cum nuntiatum esset quædam in illa classe deesse. admisit Venerius aliquantulum commeatus &
apparatum, & quatuor millia peditum Italo- & Hispanorum, quibus rebus classis refecta est.
reliquæ copiæ sunt in regiam classem & Genuensem & Allobrogem distributæ, quæ fuit egregiè in-
structa. relicta sunt sex millia Germanorum & pauci Itali in onerarijs cum apparatus & com-
meatu, quantum non caperent ipsæ triremes. tanta verò in omnibus rebus vltus est diligentia Au-
striacus, vt prima discessus opportunitas ne prætermitteretur, cum nauigationis ratio, & classis or-
do, ita fuisset instituta. primum classis vniuersa in quatuor partes distribuitur, atque prima data
est Ioanni Andree Aurie, cum quinquaginta & quatuor triremibus, cui fuit iniunctum vt sem-
per alios antecederet, atque ad sex millia passuum in altum recederet, qui si pugnandum esset
præster sinistro cornu. secundam partem sibi reseruauit, quæ constabat è sexaginta triremibus,
quæ procedebat ad duo millia passuum continentem versus. Tertia data est Augustino Barbadio
Prouiori summo Venetæ classis cum quinquaginta & quatuor triremibus, cui iniunctum est vt
nauigaret secundum continentem, atque in acie dextrum cornu duceret. vltimam aciem con-
cessit Marchioni Sanctæ Crucis triginta triremium, cui imperatur vt terga clauderet nauigatio-
nis, subsidiarii vice fungeretur per occasionem pugnae. Sic igitur sinistrum cornu Auria, dextrum
Barbadicus ductabat, in medio procedebant tres classium imperatores, cum inter aciem mediam
& cornua satis aptum spatium intercederet. distributæ sunt & decem subsidiariæ per opportuni-
tatem pugnae præter Baciani subsidia, ita vt quatuor puppi prætoriam assisterent e cornibus, & due
Regiæ, vt ea loca magis essent munita, atque opem ferrent vbi cunque possent. Iussæ sunt præter-
ea quædam triremes duce Ioanne Cardona, qui erat in acie Auriana, atque claudere cornu sini-
strum Austriacum versus, vt præcederet decem aut duodecim millia passuum ad explorandum ho-
stis aduentum, quo viso statim recurreret, atque re patefacta seie ad assignatum locum in cor-
nu reciperet. Deinde iussæ sunt due quinquere-
mibus dextræ, due sinistrae, due mediæ aciei præ-
cedere tanquam aggeres aut potius propugnacula circiter sex stadios distantes. Sed quoniam non
ita remis ob grauitatem impellerentur, neque remigii beneficio essent agiles vt triremes, iussæ
sunt attrahi remulco, si ventus deficeret. Austriacus igitur media procedebat in acie, à dextra Colum-
na, à sinistra Venerii triremis. erant cum Columna in triremi quæ incedebat à dextra Farnesius prin-
ceps in prætoriam Genuensium. à leua Venerii in prætoriam Sabaudienfem princeps Vrbinae. procedebat rostrū
singularū & pars nauigii pro dignitate, ne inferior nobiliori præcederet. claudere tergum prætoriam
Hispana & aliæ subsidiariæ pro instituto. cornua quoque suis ducibus vtrinque erant communita: nam
in altera parte sinistri erat Auria, in altera Cardona. in altera parte dextri Barbadicus, in altera
Quirinus. Collocatæ sunt mistim in quibusque aciebus nulla differentia Pontificiæ, Hispanæ, Ve-
netæ triremes, quamuis prætoriam quæque diuersa, & in diuersis locis affixa gestaret vexilla, cum
Sf 2 singularæ

Classis fœde-
ratae instructæ
ordo.

singulae praetoriarum insignia sequerentur. erat datum signum praelii vexillum rubrum si adiungeretur Regio vexillo, quo viso imperatur omnibus ut una frons fieret ex acie media & utriusque cornibus, omnesque procurarent ut ad mille passus quinqueremes praecederent, tam longinquae ut vniuersam frontem classis protegerent, quo per sua bellica tormenta hostilem classem irruentem profligarēt & conquiserēt. decretum est ut hic ordo classis seruaretur, ut magis idoneus, quamuis multi alii per varias sententias fuissent in medium adducti. Sed quoniam nullus ordo satis validus esse potest, cui non religio & Dei reuerentia moderetur, quae maxime prodest etiam in bellicis rebus, imperatum est cohortium praefectis ut curarent ut milites ad diuini numinis reuerentiam ac religionem uiuerent, persuaderēque niterentur iis, quibus praesent, bellum susceptum aduersus Turcas pium & iustum esse & Deo acceptum; cum semper sit plurimi si sciat ut cuique se pugnare pro iustitia & defensione pietatis. iussi sunt etiam accendere ad fortitudinem spe praedae opulentae & gloriae. statutum ut curaretur ne quid spatii hosti relinqueretur aut aditus inter triremes, cuius rei gratia periti homines iussi sunt aciem recognoscere in catacopiis, qui utrunque latus ad pugnam instruerent. imperatur ut quae ita instructae fuissent triremes paulatim in hostem incederent, cauere turque per trierarchorum diligentiam ne vicissim impingerent; neque latius procederent quinque remes, quam statutum est, ne nulli ceteris essent adiuumento. Et quoniam accidit aliquando ut tormenta parum opportunè disposita parum detrimenti hostibus importēt, imperatum est ne quis in iussus ea, & nisi signo accepto disploderet. ut onerariae si apto vento uti possent, offeraturque pugnae diuina potestas hostem inuaderent ex ea parte ubi magis nocerent. si a vento essent destitutae, nullamque facultatem nanciscerentur pugnae, instructae classem sequerentur, mandatumque expectarent. Liburni vero & biremes ad puppes triremium nauigarent, quae instructae cum duobus maioribus tormentis ac decem minoribus initio pugnae minora nauigia inuaderent. datum est singulis triremibus vexillorum praetoriarum ac nationum differentiam cognoscere, cum media acies ceruleam dextrum cornu viride, sinistrum flauum, extremum agmen subsidiarium album gestaret. Imperatur ut legitimè uiueretur in singulis triremibus pro omnium Christianorum conseruatione, neque solum precibus, sed etiam recta uitae ratione & moderatione, ut Deus placaretur. frustra enim oratur Deus cum ex altera parte uana ac simulatae preces funduntur, atque ex altera nullum flagitiorum genus deuitatur. Idcirco iubebat sapienter Plato tum maximè Deum per sacrificia & integritatem coli, cum agebatur feliciter, ut his facilis & propitius per infortunia haberetur. at Venetis quia uerebantur patres ne copia annonae & urbanae multitudini & classi non sufficeret summa diligentia procurant rem frumentariam. missus est Placitus Ragazzonus cum publica pecunia in Siciliam ad frumentum coemendum, quoniam illa insula semper fuit fertilissima, & idcirco Cereri ab antiquis consecrata. Ceterum classis est Messanae, Mamertinorumque portu soluens, ut diximus, praemissis pridie onerarijs duce Ioanne Aualo, quae constabat è ducentis & nouem triremibus, sex quinqueremibus, viginti & quatuor onerarijs, quadraginta hemiolis seu dicrotis liburnis Lacinium promontorium versus nauigat, ubi pridie nonas Septembris discessisset. Selimus auditis tantis Christianorum classis apparatibus cepit paulatim ad timorem rerum futurarum respicere, putareque bellicam felicitatem non minus in diuina prouidentia, quam in armis pugnantium esse repositam, cum difficultates, & infortunia faciant sapientiores. instituit itaque ad implorandam opem diuinam, & ad conseruandam, augendamque praesentem felicitatem, ut supplicationes omnibus ordinibus suorum sacerdotum indicerentur, qui precarentur pro classis uictoria. Quae dum fierent Byzantii, nuntius Selimo felix & optatissimus expugnatae Salaminae affertur, vniuersiq; regni Cyprae prorsus subiugati. Dicitur non potest quanta apparuit in vultibus & animis Turcarum laetitia, quam certè eximiam fuisse per multitudinem dispositorum tormentorum & crebros ignes nocturnos in turribus & vis omnibus accensos significarunt. Facte sunt ubique mutuae gratulationes. parata conuiuia. dati complexus. omnia denique immensam laetitiam referebant. istud ipsum fit in omnibus regnis Ottomanicis, & in Pannonia praesertim ad fines Christianorum. Curtensis purpuratus illud primus Caesari per nuntium significauit. inde nuntiat Venetias, quod prius credi non potuit, cum putaretur stragem & sigmentum Turcarum, donec Venetus orator per occultiores notas illud clam senatui significauit. eodem die, quo classis soluit, quod fuit pridie nonas Septembris, peruenit ad Zephyrium promontorium, quem in locum nonnulli aquatum & lignatum exierunt. Deinde abnauigauit iuxta Salentinum Laciniumque promontoria. Inde ad valliculam Crotonis, ubi cum fuissent copiae nonnullis dies ob resistentes ventos, onerariae diuersum iter facere coactae sunt, ut Corcyram peterent. nuntiat in classem Turcas multos dies Corcyram insulam ferro atque igni hostiliter deuastasse, atque inde nauigasse orientem versus. missi sunt itaque, qui hostis iter explorarent. ubi uero stationem haberet classis ad Lacinium, ne ociosa multos dies ibi esse cogeretur, proponitur in consultatione à Venetis eundem esse transuersae Cephaleniam versus, qua ratione iter hosti intercideretur, si Corcyra discessisset, seque reciperet in hyberna, ut putabatur facturus. at responsum est ab Hispanis illud non uideri commodum, quia venti nimis essent violenti, qui multam difficultatem nauigationi essent allaturi, quibus accederet, quod in numerosa classe, ut solet accidere, multae triremes essent parum agiles, atque his ventis fieri non posse ut reliquis responderent omnes, omnesque vno tempore ad Cephaleniam accederent. fieri etiam posse ut hostis ignotus ac paratus omnes ad pugnam inopinatos expectaret, qui posset tanto acrius nocere, quanto res magis confusae essent & solutae. uideri igitur iter rectum Corcyrae versus esse tutius & commodius, ubi per ultimos nuntios hostis esse cognoscebatur, qui nisi inuentus esset in ea insula, iter in dies cognosci posset, aciesque coniunctae & ad pugnam paratae in omnem opportunitatem progredi possent. Illud consilium cum à pontifice impera-

Religio imperata i classis

Insignia acierum varia.

Turcae suis sacerdotibus indicunt supplicationes.

Consultatio alia.

imperatore probatum esset & à maiori numero comitorum, captum est illud iter. at quoniam Tarenti quaedam copiae restabant regiae classi imponendae, iussus est Bacianus eas conuehere. concessum est & Veneto imperatori ut mitteret ad conuehendas quaedam cohortes per senatum consilium collectas in regno Neapolitano, & ad litus Anxae conuenerant. captum est igitur iter ad portum Menesthei, ubique expectatae triremes, & praemissus Ghildrandada denuo ad iter hostis explorandum. ubi ad Menestheum acceditur è missio catacopio cognoscitur hostilem classem Corcyra discessisse, quare non sunt expectatae relictae triremes, sed cum praesentibus acceditur ad Corcyram missis qui Baciano & Canali significarent ut classem ad insulam Corcyram sequeretur ubi primum copiae conuendissent. idem imperatum est nauibus prius Tarentum accedere iussis atque non multo post & haec copiae conuenerunt. nec multo post nuntiat classis hostilis in sinu Naupactium se recepisse, atque ut Zacynthij ferebant, exierant è sinu varijs temporibus plura sexaginta nauigia, quae orientem versus nauigauerat. peruenit ad locum Corcyrae insulae Casopum uocatum, unde etiam missa sunt nauigia exploratum ubi esset hostis, & quid moliretur. iis acceptis nuntiis indicta sunt militaria comitia, in quibus omnium una fuit sententia ut pugnaretur, si oblata esset occasio pugnae, sed de ratione eius occasionis procurandae, variae fuerunt sententiae. alii enim dicebant esse intra sinum Adriaticum recedendum, ibique aliam expeditionem suscipiendam, quam si hostis uellet impedire, posset oppugnari. alii pugnam in faucibus sinus Naupactii offerendam esse arbitrabantur, qua ratione maior existimatio compararetur, quam alia quauis uia: quoniam vel si hostis non exiret, tamen id esset maioris dignitatis futurum, quam quauis alia expeditio. alii censebant, cum classis hostilis tam diu in insula Corcyra fuisset, quae apud omnes opinionem excita esset, quod foederatis expectaret ad pugnam, non ita fore honorificum praelium, quoniam tot nauigijs esset diminuta quot ferebantur, quare nullam existimationem comparari posse aiebant, cum res dilata esset ob metum donec vires minuerentur, neque ausi essent integras inuadere Corcyrae diu expectantes hostium vires. esse praeter ea non leuiter perpendendum, quid mutationum anni ratio secum afferret, quia offerenda pugna in faucibus sinus Naupactii, cum distarent à portu Petalae insulae propinquo ad quadraginta millia passuum per oem temporis mutationem parum apta in maximo periculo salutis posita erat classis, si oporteret reuerti. expectatio autem apti temporis apud ignaros huiusce consilii, & apud uel ipsum hostem, non parua erat dignitatis existimationisq; diminutio. ut erat intra sinum Adriaticum se recipere, uel alio, quamuis consilio suscipiendae alicuius expeditionis, uel cum hoste pugnandi si fieri posset. his uidebatur praestare ut ulterius procederetur, transgredirenturque Turcicae classem, tentareturque Pylos aut Corone aut Methone aut alia urbs magni poderis, quia si hostis abstitisset, palam fatebatur se à foederatis non formidari. quoniam illo a tergo relicto, atque in eius conspectu suae munitiones expugnarentur, ut alliceretur ad praelium. neque id dici poterat oblatam esse facultatem pugnae, ubi vires fuissent diminutae. non fuit decretum in ijs comitijs, quae haec trium sententiarum esset magis eligenda, priusquam ad Cephaleniam perueniretur. propositum est capitis supplicium si quis exiret è nauigijs. Imposita sunt maiora tormenta, & classis omnibus rebus necessarijs instructa. nec multo post Hispanae triremes ad Benizzas, qui locus est in insula Corcyrae, perueniunt, Venetius dum curat frumentum ad subsidium Salaminae quinqueremibus imponi. Venetio post die ad Lefchinium extremam partem insulae ad orientem aduentante uniuersa classis appellit. hinc ad Gomenicias uocatas in portum perueniunt, ubi Austro dei erant, atque Austriacus statuit classicas copias cense, ut quae vires adessent cognosceretur. accessit per idem tempus praetoria Ghildrandadae, & triremes Contareni ac Maripetrie Zacyntho & Cephalenia, qui nuntiantur Turcicam classem in sinu Corinthiacum esse ingressam, missis quoque Coronae quaedam nauigia cum aegrotantibus, ut supplemētum pro illis in classem conueherent. at summi imperatores foederatorum sigillatim cum suis ducibus de rebus gerendis seorsum contulāt, ut cum ueniendum erit ad uniuersa comitia facilius scirent de summa rerum disserere, ac decernere, donec omnes triremes relictae in itinere conuenirent ad classem. allatae sunt literae Venetis proceribus à senatu per illud tempus, atque aliae rursus eadem hora, quare reditur ad concilium. Illud mirum fuit sane quod rumor dissipatus est in classe de expugnatione Salaminae, neque tamen a quopiam fuit allatus, cum omnia itinera clausa tenerentur. habita sunt colloquia paulo post occulta inter summos duces, quae cum nemini fuissent cognita, nata est in animis multorum suspicio ne Austriacus esset abiturus. Sed ut classis pro instituto ordine nauigare praefecti sunt ubique in viginti triremes duces, qui istud ipsum curarent, atque ita Ericusam insulam sunt praeruerecti. Ibi explicatis uelis ad sinum Ambracium peruenitur omnibus cum uelis ad medium malum demissis antennis nauigantibus. Ita seruato ordine uentum est ad Cephaleniam. eo certus nuntius allatus est Pauli Contareni Zacynthi praefecti, quo significabatur classem hostilem esse in sinu Corinthiaco afflata, cum Luzalis etiam quadraginta nauigijs Methonen adisset. allatae sunt & literae à Marino Caballio praefide Cretae, quibus nuntiabatur captam fuisse Salaminam, quibus nuntius habita denuo sunt militaria comitia. & quoniam nata fuerat dissensio quaedam propter temeritatem impudentium militum. supradictorum, qui nulla habita Venetici summi imperatoris reuerentia in eius conspectu in praetoria triremi quosdam Venetos trucidarant, uel contra Venetij mandatum ut arma deponerent: iam Austriacus parum honorifice de Venetio loquebatur ac sentiebat, quo animo erat etiam Columna. Illorum iudicationem & castigationem censebat Austriacus ad se pertinere, cuius stipendia merebantur, quod forte aequum apparebat nisi tanti ducis praesentis mandatum neglexissent, qui salua dignitate sua conuiuere aut cecutire omnino non potuit, aurē differre ad ceterorum exemplū. Illa de causa missus est ad Columnam Augustinus Barba-

Consultatio militaris foederatorum.

wha. 151
p. 151
m. 151

Rumor iter to autore dissipatus.

Dissensio Austriaci & Columnae cum Venetio.

teritatem Columna reconciliatus est, ita tamen nihil ut negotii sibi esset in posterum cum Venerio, atque ne priuata dissensio vniuersam vtilitatem, rationemque publicam belli subuerteret, decernitur cum Barbado communicare quæcunque caderent in consultationem. Veneti acceptis his infelicibus nuntiis seorsum per maiorem partem noctis inter se consultant de rebus transigendis, decernuntque arces Naupacti munitissimas Rhium & Anthrimum videri inuadendas, ut diximus, quibus subiugatis hostilem classem in eo sinu oportere adoriri. Deinde re denuo in vniuersis comitiis proposita negotium nimis apparet difficile & inutile: obtinetur tamen ut ad Petelam vocatam insulam accederetur, atque inde, si negotium videretur posse confici, classis accederet ad expugnationem, ut per eam opportunitatem hosti fieret facultas de summa belli si vellet totis viribus dimicandi. Sin autem pugnam detrectaret, negotiumque videretur frustra tentari, recederetur, impositisque validis præsiidiis in insulis Zacyntho & Cephalenia & Creta in hyberna concederetur. nam agebat mensis Octobris, alioquin mari & classibus non satis tutum aut placidum anni tempus. Inde per magnam difficultatem, ægreque, resstantibus ventis ventum est ad Oxias & Echidnades insulas, quas Curzolates vulgus nauigantium appellat, atque inde præmissus est Ioannes Cardona cum suis octo triremibus præcedere iussis ad portum Petelæ explorandum. cum classis pedetentim progredieretur ad flumen extra insulas quod in mare prorumpit, ad aquandum. præcedebant triremes dextri cornu, quæ prætoriam Auriæ sequebantur, quæ vbi primum ex insulis euasit, cum sol ad vnius horæ spatium esset elatus, prospicit Turcicam classem è sinu Naupactio velificantem, nauigantemque insulas versus. Ioannes Andreas Auria continuò equitem Andream Auriam significatum mittit Austriaco se locum assignatum pugnae seruatorem, reuocare in memoriâ ne magnopere instaret triremibus ut in acie instruerentur, cum tempus concederetur commodum, atque nimia festinatio posset aliquam perturbationem rerum afferre: cum nulla in re magis spes victoriæ sibi videretur collocanda, quam in recto ordine ipsarum rerum, sed paulo antequam Andreas Auria accederet prospecta fuerat classis à regia triremi, quare & hoc nuntio accepto & visa hostili classe Austriacus descendit in catacopia, instatque triremibus ut ad sibi destinatum locum se reciperent in aciem. iussi sunt hoc ipsum facere commendator Castellæ & Columna, atque moniti ut omnem perturbationem deuitarent. & quoniam per id tempus classis fœderatorum erat continenti propinqua ut sacra celebrarentur, cepit Ioannes Andreas Auria in altum se recipere, ac situm capessere qui erat opportunus, instruendæ classis & aciebus, quæ per imperatorum industriam cito fuit instructa præmissis singulis aciebus suis binis quinquereimis pro instituto Austraci. Sic igitur pedetentim in hostem proceditur. At Turcica classis iuxta sinum Naupactium procedebat iam certior facta de fœderatorum aduentu, quia Turcicæ classis imperator huc illac exploratores miserat inuestigatum quid fœderati molirentur. Mehemetus idcirco cum sexaginta triremibus ad Cirram siue Aspropitium locum aduectus ad res necessarias classi conuectas decem Ianizzeorum, duo Spacchium millia triremibus imposuerat, & duo illorum qui spe prædæ classem sequebantur egregiè pugnandi cupidorum, præter bellicos apparatus & commeatum, cum quibus nauigarat ad classem. Caracofa archipirata exploratum missus ipse etiam, ut ab aliis significatum fuerat, nuntiat Christianam classem aduentare, sed esse multo minorem numerum nauigiorum, quam erat re ipsa, nam vel quòd ueheretur in myoparone, non potuit præ metu omnia oculis perlustrare, vel quòd sinistrum cornu non potuisset prospicere, quod esset à tergo adhuc post insulam. Sed enim quoniam alii retulissent magnum esse nauigiorum numerum, videbatur res habere non nihil difficultatis, multique dubitabant an prælium esset in eundem. Alis rerum maritimarum summus imperator & classiarum, quamuis putabat omnino esse pugnandum, cum quia sibi videretur præstare potentia, tum ut pareret Selimi Imperatoris mandata, tamen ut alii quoque idem sentirent, quod plurimum conferebat ad alacritatem pugnae, comitia indicit suis proceribus, ut de summa belli consultaretur, antequam aduectæ copiarum classem ascenderent. Vbi ad comitia ventum est, fit copia cuique dicendæ sententiæ, ac Mehemetus præsertim, cui sententiæ Partaus, Sirocchus, Carabucchus, & seniores duces assentiebant, multis rationibus conabatur Alim ab instituto reuocare, cum res appareret conici in magnum discrimen. Neque enim probabile ijs videri poterat ut classis Christianorum tantum processisset, nisi ad consilium & facultatem pugnae: quæ certè non esset pugnativa nisi firmissimis viribus freta, cum posset per exploratores vires Turcarum cognouisse, quorum salus vniuersa in salute classis consisteret. non enim rationi conuenire censebat ut ea classis, quæ è Sicilia nauigaret, per id tempus anni, per tantum maris spatium, aduersus tot hostes, qui possunt intra suos portus rebus omnibus opportunè esse muniti & instructi, ad apertam cladem potius, quam ad propè certam spem victoriæ conuolarit. neque credendum est aduenisse ut refugeret, quod neque cum captiuis neque cum ratione consentit, sed ut collatis signis dimiceret. nihil posse non persuadere hos non vnanimis & concordis aduentare, cum non minus de salute cuiusque, quam de imperio sociorum agatur. nullus sanè stimulus esse potest acrior ad fœderationes, quam communis periculum: quippe cum eadem ratio quæ coniunxit, coniunctos etiam in amicitia retinere possit. omnium fœderationum detrimentum esse maximum, vbi multi sunt imperatores cum pari imperio, quod in classe Christianorum non existit, cum illud agi oporteat quod duobus saltem, si non omnibus visum sit. nihil æquè formidabile esse in rebus bellicis, quam ingeniam habere aduersarium gloriæ cupidum, quod præsertim in ætate iuuenili reperitur, cum rerum sæpè iudex fiat fortuna, at non solum arma. Venetos habere & fortissimum & sapientissimum quamuis senem classem imperatorem & summopere cupidos esse pugnandi tum ut sanguinem suorum crudeliter necatorum per Turcarum vulnera & stragem viciscantur, tum etiam ut se perpetua alende classis molestia, & instruendæ quotannis liberent, quorum varia loca nostra classis per cædes, incendia, ra-

Io. Andream
Auriæ præcla-
rus monitus.

Me hemeti
sententia de
pugna, detra-
ctanda.

dia, rapinas deuastauit. at contra si ratio ipsarum rerum Turcicarum diligenter perspecta ponderataque sit, nihil aliud videbitur esse pugnam committere, quam vniuersam existimationem & gloriam longis, difficilibusque laboribus, ac multa industria comparatam in præcipiti collocare. quippe cum omnis bellica laus non tam in felici rerum euentis, quam in optimis consilijs cum ratione ac sapienter susceptis verè consistat. neque enim vlla necessitas impellit Turcas è munitissimo loco, vbi classis validissimis propugnaculis duobus protegitur, vbi suppetit annonæ & rerum omnium copia, tot rebus præclare gestis, deuicto hoc anno opulentissimo Cypri regno, Creta maiori propè ex parte succensa, Epla, Zacyntho, Cephalenia non ignobilibus insulis direptis, Coryra plurimè infestata, Vicinio & Doclæa subiugatis, Butua direpta, Iaderesi agro ad mænia vsque occupato, omnibus castellis Dalmatiæ mirum in modum vexatis, Matubarri & omnibus recuperatis, ad apertum periculum & fortunam belli tentandam. nam non semper putanda sunt omnia felicitate successura, cum maxime inter felicia fortuna timenda sit. an non satis esse videntur hoc anno tot parta trophæa, tot triumphi, tot victoriæ? timenda est inconstantia fortunæ, quæ sæpe deludit insatiabiles, præsertim cum magis conueniat tempore, quam armis rem experiri. si pugnetur, ambigua est victoria, si res differatur, certissima; quippe cum aduersarij diuturnitatem & magnitudinem sumptuum ferre non possint. Huc accedit quòd propter anni tempus classis in hoc mari diutius non potest consistere, & Turcæ videbuntur magis cedere tempori, quam viribus hostium. non minor est enim conseruandis rebus, quam acquirendis laus; cum in hoc fortunam comitem homines habebant; in illo, sola mortalium sapientia spectetur. Neque putandus est Selimus malle classem, quam verbum amittere; vbi cognouerit quibus consilijs res fuerit conseruata, tot præsertim spolijs, tot captiuis, tanta opulentia donatus. sibi ita faciendum esse videri inquit, ut classem instruerent in aciem in portu. ibi in tuto spectarentur hostium consilia, pro quibus post modo rectius decerneretur. fieri non posse ut diutius ibi consistant, qui si portum contentur expugnare, Turcæ potiore loco vterentur propugnaculorum & portus & angustiæ beneficio, quod locus semper plurimum valet tutior in re bellica. Tunc cognitis vere viribus hostium fore ut concederetur facultas defensionis vel expugnationis pro libito. Quòd si qua arte conentur classem e portu, propugnaculorumque auxilio elicere, nihil conseruationi Ottomanici imperij, aut existimationi & gloriæ per tot victorias partæ esse antefendum, cum semper turpe sit & periculosum facere iudicem hostem temporis pugnandi, ad eius arbitrium accipere imperium pugnae. his subiungit non esse pugnam aduersus imbelles & imperitas certandi nationes, cum sæpius cognitum sit quantum in omni gloria militari præstent. nam & in Chalcide Eubææ & Methones oppugnatione atque Coronæ arma Venerorum valde funesta sunt cognita victoribus. & tria millia defensorum Rhodiæ centum millia Turcarum trucidarunt, neque tamen victi sunt per vim armorum. & Melitæ oppugnatione docuit quanta sit vis Christianorum, & ad Metubarriam clades accepta, ut antiquiora exempla quæ multa sunt relinquam. se tamen ad omne sapientiorum virorum, & imperatoris in primis mandata complectenda promptissimum esse inquit. Hamffamus contra Hariadeni Barbaruffæ olim nobilis archipiratae filius dextra pectori ad mota, flexoque capite honoris causa, qui mos est Turcarum, præfata dicendi venia, se grauer ferre inquit illam tarditatem & dubitationem, quæ coorta est de inuadendo hoste; cum hæc eadē sit gens, eadē corda, idē animus, qui fuit patris sui tempore, qui turpissime fugati & attoniti prope neque iostra quidem nauium videre intrepide sustinuerunt, vbi clamores militum Turcarum exaudiuisent. & tamen numerus nauigiorum illorum multo erat superior. non est credenda inquit vlla esse inter hos beneuolentia vel fides, cum alij aliorum regum valde inter se dissidentium mandatis pareant, neque alter alteri obediat. nam vbi non vnus sit imperator, non vna castra, non vna vtilitas, quis exercitus timeri debet? nemo enim pro alterius vtilitate vel salute libenter se periculis exponit. non esse dubitandum inquit Turcicam classem vnanimem, instructissimam, & quod maximum est in omni negotio, fortunatissimam de hostibus triumphaturam. nihil magis curandum esse, quam ut summi potentissimique imperatoris mandatis pareatur, cuius autoritas omni bellica ratione debet esse præstantior, præsertim cum non Alis arbitrio illud iudicium relictum sit, sed sine vlla conditione imperatum. Luzalis Numidiæ præfectus non solum his rationibus confirmauit animos præsentium ducum ad pugnam vltro ineundam, sed etiam perpendens vires vtriusque classis conatus est demonstrare non esse committendum ut certissima victoria e manibus elaberetur, quibus addidit minas, iramque Selimi, & supplicia in re tanta mandatum negligentibus. iubet mandatum publice inter præsentes recitari, cuius diplomatis summa erat ut deuicta, deuastata, delecta Christiana classe Turcæ victoria vterentur. Insulas occuparent. ibi hævarent. Ascriuium obsiderent & expugnarent ut vere ineunte maiori conatu hostem inuaderent. nam præter purpuratos omnes, qui erant in prætoriam triremi, circumsteterant puppim prætoriam multæ nauiculæ & scaphæ in quibus trierarchi mandatum Selimi audirent. Smyrnæ præfectus subiunxit non esse e dignitate eius imperatoris aut Ottomanici nominis committere re ut Turcæ Christianos timuisse viderentur ac pugnam detrectasse, qui semper inuicti ante illam ætatem extitissent. neque committendum vllò pacto ut tanta infamiæ nota Turcico nomini inuratur. gloriosius esse & honorificentius vel fortiter mori, quam turpiter fugere, cum ex altera parte imperatorum mandatum, ex altera decus & splendor & gloria milites ad bellum impellat. non esse timendam multitudinem Christianorum à minori numero sæpe vinci solitam, vel multitudinem & bonitatem nauigiorum, quæ multo sunt Turcicis inferiora. sed quoniam multum pugnandum necessariò sentiebant, penitus itum est ab omnibus in Alis sententiam, qui mandatum parendum

Hamffami sententia de plio ineundo.

Luzalis sententia eadē: Selimi mandatum.

Smyrnæ præfecti sententia eadem.

Turcarum de-
creta de pa-
na.

Turcicę clas-
sis instructio.

Augustini
Barbadici di-
ligentia, &
oratio.

Io. austriaci
oratio.

Venetorum
promptitu-
do.

Dies pugnae
naualis.

Ventus ma-
ris tyrannus.

Ventus ma-
ris tyrannus.

Loci ad pu-
gnam delecti
descriptio.

parandum esse dicebat. Decernitur itaque presentem facultatem pugnae non esse amittendam. di-
tribuitis copijs igitur a Mehemeto aduectis in vniuersam classem, & nonnullis qui viginti libur-
nis vehebantur, ferreae manice iniunctae sunt captiuus remigibus, vt pugnae essent inuites, a qui-
bus sibi Turcae timebant, quorum habebant circiter decem & octo millia in classe. censae sunt
maritimae copiae. postea classis vniuersa in quatuor acies distribuitur, recentibus copijs inferius
amandatis, ne fierent impedimento propter frequentiam. Praeficitur cornu sinistro Mehemetus
Sirochus praefectus Alexandriae, quod constabat e quinquaginta & quinque triremibus. dextrum
cornu ductabat Luzalis rex Iuliae Caesarensis, quod habebat nonaginta & quatuor partim trire-
mes partim biremes. in acie media nauigabat Alis cum nonaginta & sex partim triremibus
partim biremibus. In postrema erant nonnullae triremes, & biremes, & liburni triginta. consta-
bat enim Turcica classis triremibus ducentis & octo, quadraginta & septem biremibus, viginti &
octo liburnis, quae sic instructa singulari alacritate exierat e portu Corinthiaco, atque ad Galan-
gea vocata alitora peruenerat, vbi stationem habuerat in sequentem diem. Augustinus Barba-
dicus vir patriae gloriae & conseruationis studiosus atque in primis sapiens vel sua sponte incitatum
& cupidum gloriae Austriacum ad spem victoriae & laudis apud omnem posteritatem memorabi-
lis paulo ante inflammarat. hanc vnam esse opportunitatem iniquis rei praecclare gerendae, perpe-
tuitatisque nominis acquirendi non esse tam gloriosam, tam praecclare tam optabilem facultatem pugnae
quae diuinitus oblata sit, contemnendam. Non posse hostem sine summa & sempiterna om-
nium praesentium infamia deitari, qui nisi nunc victus sit, audacia & temeritate sic effereatur, vt
iam non insulis solum, sed etiam toti Italiae compedes intentet. se primam hostiam ad hoc tam
grosiosum & pium sacrificium pro Christianorum conseruatione offert, modo reliqui Christi ve-
xillum, & Crucem Christianae fidei trophaeum sequantur. caeterum Austriacus vicinitate hostium
cognita instructaque classe vexillum erigi iussit, quod erat signum futuri praelij. erecta est in na-
ui praetoria Austriaci imago Christi cruci affixi, & in alio signo extenso imago virginis Deiparae.
his ita statutis Austriacus fulgentibus auratisque armis induitur. classem recognoscens, Trierar-
chos hortatur vt fortiter pugnent. ostendit paucis in hac pugna de religione, patria, facultati-
bus, liberis vita ac sanguine singulorum dimicari. necesse esse vel fortiter cadere, vel fortiter vin-
cere, cum reliqua omnia turpia ac misera sint. virtutem ferro viam sapius aperuisse. timori om-
nia calamitosa esse coniuncta. vnam horam posse perpetuam gloriam & felicitatem omnibus af-
ferre. Istud ipsum fit a Venetis proceribus, & a Barbadico in primis, qui non minus eloquen-
tia, quam charitate erga patriam & sapientia praestabat. omnibus mirum in modum ad pugnam
incensus studiose nauigatur. Alis per alios exploratum missos post Caracofam intelligit Chri-
stianorum classem non solum instructam in acie, sed etiam signis ad pugnam erectis ad se conue-
niendum contendere, illo nuntio plurimum consternatur audito etiam numero nauigiorum, vt
qui sibi iamdiu persuaserat vel in portu hostem inuadere, non ausum prospicere ora Turcarum.
nonis igitur octobris, quo die Diana Iustiniae solennia celebrantur, classes inuicem propinquare in-
cipiunt. Mira fit vtrouique alacritas & laetitia, cum omnes dicerent aduentasse diem qui afferret
fines laborum, & quo imperium, Deus cui mallet, adiudicaret, parantur arma. fit expeditus locus
epibatarum, vt aptior fieret ad pugnam. diuinum numen precibus imploratur. remiges & mili-
tes corpora curant, & cibo potuque liberius reficiunt. erat quasi densi nemoris prospectus e lon-
ginquo multitudo malorum & rudentum, quae procul aspectabantur. sedecati paulatim in ho-
stem procedunt, qui visa classe tormentum displodit ad signum se accingendi ad praelium. & quo-
niam nulla bellica ratio persuadere poterat, nullam esse aciem triremium hosti subsidiariam, quae
nulla haecenus visa fuerat, Auria mittit hortatum Austriacum vt mittat imperatum Baciano ne
moueretur, antequam certo sciret hostem nullas habere triremes a tergo. quod praestaret illis se-
se opponere, quam pati vt recentes in classem iam pugnano defessam imperum tacerent. hostes
vbi classem intruxissent, displodit tormentum e praetoria Alis purpurati, quo requirebatur
an omnes essent parati, quod ita esse responsum est per tormentum ab vtroque cornu. sic his pro-
cedentibus aciebus displodit denuo tormentum ex imperatoria ad inuitandum ad pugnam,
cui responsum est alio tormento ex Austriaca. vbi proprius ventum est, Turcae maximis vocifera-
tionibus de more laetitiam significant, at Christiani classicis, lituis, tympanis, variisque instru-
mentis incitantur ad bellum pro vocibus, quod fit etiam post a Turcis. Turcae vbi vidissent hostem
tanta alacritate tamque impigre ad pugnam procedere rostris in eos directis, & seruato ordine si-
gna sequi, & ipsi procedunt explicata classe in formam lunae semiplenae. Turcis victoriam pro-
mittere videbatur secundi venti fauor, qui non parui fieri potest in rebus maritimis. cu ventus vere
fit maris tyrannus. Vt autem maiori alacritate ab omnibus pugnaretur, Christiani libertate do-
narunt omnes, qui propter flagitia cathenati essent ad transtra. vnum incommodum non medio-
criter classem Turcarum infestabat, quod nauigabat sole aduerso radijs illorum aciem oculo-
rum infestantibus, quod maximo opere deuitari oportet. erat locus ille, in quem classes ad pugnam con-
ueniebant, prope ad theatri cuiusdam formam fictus ab ipsa natura: si quidem vbi que cingeba-
tur ita continente vt pugna prospici e terra posset. Eius ambitus ad ducenta & quinquaginta
millia passuum continet. amplitudo circiter viginti. Longitudo ad octoginta: ab Amphimaleo
sinu scilicet ad Naupactum. Clauditur latere Albaniae, quod Natoliam vulgus appellat. ab orten-
te clauditur Peloponneso, quae ad Sextum & Abydum vsque terrestri itinere protenditur. ad me-
ridiem Zacynthum, ad occasum Cephaleniam insulam habet & sinum Amphimaleum. in medio
eius situs continentem versus confurgunt tres scopuli, qui Curcutes vocantur distantes a continen-

te curci-

te circiter mille passus. proceres quidam cognita faderatorum alacritate hortabantur Alim vt
diligenter consuleret, qui respondit neque tempus neque locum neque hostem iam concedere,
aut admittere consiliu. opus esse armis non consilijs suorum. Tum suos ad bellum hortatur. docet ho-
stes toties profligatos non esse timendos. proponit Solimani recentes victorias. in memoriam re-
uocat clades Venetis acceptas per virtutem Turcarum. nihil esse formidabile illis, qui fortuna be-
nigna vtantur. demonstrat, quae in omnibus semper se ostendit Turcicis rebus propensam. Pro-
ponit signis supplicia, fortibus ingentia praemia pro virtute. postea rogat an magna essent na-
uigia quinqueres, quae praecedere dicebantur, & quot bellica tormenta gestarent. cum multa
dictum fuisset, visus est aliquantulum subrisisse. Interea Aloysius Cardona celocem ingressus om-
nes triemes a puppe visit. ad pugnam fortitudinemque cohortatur, cum Christo duce certissi-
ma habenda sit victoria. Tum Iesuitae & eremitae qui erant in classe sumptis imaginibus Christi
cruci affixi, pro huius fide ac religione pugnandum esse inquit, qui expansis brachijs videtur
suos ad strenuitatem adhortari & precari, cum omnibus pro Christi honore cadentibus certissi-
mum praemium in celo sit paratum. datis mutuis complexibus, pristinisque odijs & inimicitijs
obliteratis ad pugnam proceditur. Enimvero cum propinquaretur, cepit Luzalis procurare vt
latus exterius Auriae occuparet, atque ad puppim perueniret, quod sane facile fieri poterat, quo-
niam non essent in acie faderatorum plures centum & septuaginta ac septem triremibus, hostisq;
haberet ducenta & quinquaginta nauigia, neque posset continentem versus se magis explicare,
quam faderati se explicauerant. nam praetoria Barbadici tam litori erat vicina, quam ratio
profunditatis patiebatur. sic cogebantur, quae plures essent hostiles, excludi a reliquo ordine.
his ita inter se coarctatis multo amplius spatium Luzali maris relinquebatur, quam Auriae,
qui cognito aduersarij consilio, quod visum esset plurimi impediri suam proram opponit aduer-
sum cornu ductanti, eademque ratione regitur, qua hostis qui opponebatur. at pars continenti
propinqua, dum inter hos duces arte certatur, cum multo minus esset procedendum, nulla que
via latus praeripi posset, ita propinquat vt quinqueres inciperent hostilem classem aliquo pa-
cto labefactare. Turcae venti secundi beneficio freti, quia sic Io. Andreas Auria cum dextro cornu
latus recedere visus esset, putarentque illum de fuga cogitare, omnia felicia sibi varicinabantur. nam
classis erat tanquam corpus auis auolaturae, cuius alae essent explicatae ad volatum, cum corpus
in medio alarum expansarum consisteret, cuius pro lata cauda erant nauigia ad subsidium destinata. vi-
sus est idem rursus Luzalis excogitasse, cuius dextrum cornu idem fecerat. praecedebant quinque
remes tanquam natantia, praecedentiaque propugnacula, quae quanto fierent propinquiores,
tanto maiore clade hostes afficiebant. nam vbi visum est interesse spatium idoneum machinis,
magna globorum cathenis armatorum procella in hostes effunditur, tanto cum strepitu, fulguri-
bus, clamore, fragore, vt omnia circum contremiscere videretur. idem paulo post acies media fa-
cere cepit. cum vero videretur hosti quanto citius praelium cominus conseruisset, tanto meliorem
conditionem se esse habiturum, vt proras quinqueres deuitaret, ceptum est continentem
versus multa diligentia, studio, alacritate configere. atque vt accidit in magnis classibus, cum alię
promptiores, alię tardiores essent naues, alię progressae sunt citissime vt magis expedite, alię tar-
dus iter faciebant turmatimque accedebant ad praelium cum multa per turbatione. praeter duo
cornua. mediae acies ceperunt configere, cum Austriacus imperatoriam inuasisset. eodem tempo-
re cum Luzalis compertum haberet ob insignem peritiam rerum bellicarum & iudicium Io. An-
dreae Auriae quod neque a tergo posset circumuenire, neque latera imperere, decreuit proras inte-
rius conuertere, quae secute sunt triemes exterius nauigantes. ea occasione vsus Auria duodecim tri-
remibus praetergressus, suaque quinqueres a tergo relicta cum hostis latus porrigeret, illud ita
inuadit vt vbi que pugnaretur. non potuit diu propter fumum tormentorum & sclopettorum
prospici penes quos futura esset victoria. illud mirum videri posset, quod mare, quod antea le-
niter fauebat Turcicę classi, paulatim tranquillum & pacatum factum fuerat, cum primum infi-
gnia faderationis & crucis sunt explicata: vbi ceptum est pugnare, placidissimus ac suauis ventus
secundus faderatis repente aspirare cepit. vniuersa classis Turcarum fumo inuoluebatur, in quam
ferebatur vento. atque vt paucis dicam, cum sapius repetendorum istuum magistris tormento-
rum per ventum concessum fuisset, neque Turcae posset longe prospicere, plurimaeque accipe-
rent damna, & iam dissipatos ordines viderent, quia quinqueres supra quam credi posset mi-
rifica clade hostem affecerant, tamen incredibili fortitudine & animi constantia quinqueres vi-
remorum praetergressi, quamuis tarde ob reslantes ventos praetorias inuadunt faderatorum per re-
migum alacritatem. iam enim cathene, globi ferrei, frusta saxorum, varia telorum, genera e tor-
mentis explosa magnam partem Turcarum profligarant, trucidarant, vulnerauerant sed Turcae qui
nollent cadere inultri reliqui magnavirtute in faderatos prorumpunt. vbi displodit sunt tormenta
vtrinque tanta vi concurrunt, vt rostra praetoriarum vtrinque defraeta conciderint. certatur per ali-
quod spatium dubio Marte, vt nesciretur vtram in partem inclinaret victoria. nam modo his, mo-
do illis fortuna belli videbatur fauere, cum primo congressu tabulata, antennae, mali, arma, fra-
gmenta horum omnium per aera conuolarent. Mehemetus dextro cornu praefectus ad tantam
cladem deuitandam ab acie media suorum secedit, qui iuxta continentem sinistro hostium proce-
debat obuiam. Augustinus Barbadicus huic fortiter occurrit, cui cum Marinus contarenus subsi-
dio accessisset, initum est atrox sane & horrendum certamen. vbi praetorianae acies pugnae primum
commisissent bis displodit sunt, aut ter tormenta, aut etiam, sepius, ita vt hostes consternerentur
disparenturque, ante quam posset multa tormenta displodere, quae etiam displodit sunt, non valde
infestabant

Luzalis &
Io. Andreae
Auriae ars.

Virtus Auriae

Mirum, quod
ventus in ip-
so articulo
temporis mu-
tatus sit.

infestabant fœderatos, cum proræ sublimiores essent, quàm vt tormenta rectâ globos contorque-
rent, at fœderati ora tormentorum delexissent. vt propius ad pugnam itum est, ibi maxima sagit-
tarum tempestas & sclopettorum repente exoritur, multique milites ignes vtrinque conijciuntur.
Turcicæ triremes cum Christianorum vicissim coglobantur. vbique pugnatur summa ani-
mi contentione. multæ triremes vtrinque ab hostibus conscensæ fuerunt, resque non amplius
missilibus eminus sed cominus breuibus armis agebatur. multi cadunt trucidati. multi in mare
delabuntur ac suffocantur in aquis, cum tabulæ, instrumenta nauium, cadauera natantia passim
viderentur. Mehemetus expertus cornu Christianorum sinistrum fortiter pugnam inire, cum
latera triremium & antennæ infringerentur, multique sparsim & vbique perirent, conatur suos
in acie summa ope retinere. sed illi in siccum consulto impingentes in mare desiliunt, ac fuga sibi
salutem quærunt. natandi imperiti spem omnem vitæ in clementia Christianorum ponunt. Qui-
rinus & Canalis ex altera parte non possunt ita extremo cornu hos perstringere ne in mare desi-
lientes seruantur, sed certè nauigia omnia capta & direpra sunt. nemini hosti parcitur. cathena-
ti ad transtra arreptis Turcarum armis & ipsi in pristinos dominos seuiunt. ceciderunt fortiter pu-
gnantes primo propè impetu Marinus Contareus, Vincentius Quirinus, Andreas Barbadicus.
Augustinus Barbadicus accepto letali vulnere in oculo ex sagitta rogauit penes quos esset victoria.
cum responsum esset penes Christianos æquo animo ferre, inquit; quando moriens patriam vi-
tricem & ab immani seruitio liberam relinqueret. deinde nihil amplius locutus, vir præclarus
& sempiterna memoria dignus ob multa animi ornamenta, sed in primis ob insignem pietatem in
patriam, fatis concessit. dum Auria prospicit per militarem prudētiam ne à Luzali circunuenire
tur, Alis cum prætoriam triremi vt diximus, prætoriam Austriaci inuadens accerrimum & maxime
cruentum prælium committit, cum apud Alim essent quadringenti lectissimi ianizzeri, atque apud
Austriacum totidem veterani Hispani. erant præterea apud Alim insignes proceres Hamsta
mus terrestrium copiarum præfectus, Malamutus Mytilenes, Mamur ianizzerorum, Caracota
Apolloniæ nobilis archipirata multarum palmarum, Mustapha Celibi quæstor, Amathus Teutira
niæ eparchus, Assis Gaigà præfes Gallipolis, Solimanus Deli, Ghider Chij, Cassambeus Rhodi,
præter multos alios. circum Austriacum erant Lopes Figueroa castrorum magister, Bernardinus
Cardona, Michael Moncada, Aloysius Carillus, & alij. Austriacus ipse armatus astabat ad vexil-
lum, apud quem erant Pliagus & Ludouicus Ferecij, Federicus Beneuidus, Ioannes Guzmanus,
Philippus Heredius, Ruidius Mendocius nobiles Hispani. aderant & propinquæ triremes Colum-
næ & Venerij fœderatorum imperatorum, & duorum prædictorum principum, & alia prætorie
insigniter instructæ. Sebastianum Venerium iussæ sunt triremes Ioannis Lauredani & Catarini Ma-
ripetri ad puppem sequi subsidii causa. Columnam aliæ duæ pariter sequi iussæ sunt. hic atrocissi-
mum omnium certamen gerebatur, vt pote quò fortissimi & honestissimi duces vtrinque con-
fluxissēt, maximeque gloriæ cupidi. Turcæ primùm prætoriam Austriaci triremem omni conatu
conscendere ac summa vi conantur, sed non semel virtute defensorum repulsi sunt. at succrescen-
te Turcarum frequentia res in magno periculo constituitur. nam cum vniuersam victoriam in il-
la triremi potiunda repositam esse proceres arbitrarentur, quamuis magnam cladem videbantur
accipere, tamen obstinatissimè repetitis conatibus inuadunt. idcirco subierunt subsidiariæ triremes.
ibi acrius etiam pugnatur. vel vincere virtute necesse sit, vel cadere. nam quamuis Austriacus in
proram irruisset, Columna in alterum, Venerius in alterum latus, cum prætoriam Castellæ & Hispana
etiam subsidio accessissent, tamen imperatoria Turca egregie fortiterque se tuebatur. in dextro
cornu multo maior erat numerus triremium, quare plus erat ibi negotij, cum hostes multa dama-
na intulissent, cepissentque ad duodecim è fœderatorum triremibus. atqui Luzalis statim relicto
loco, quem extremum occupabat, suis opem ferebat varijs in locis, cum procuraret ne quem in lo-
cum includeretur, vnde non posset, cum vellet, effugere. accessit vel ad oppugnantes prætoriam Meli-
tensem, quæ ductabat aciem dextrum cornu versus, quæ post diuturnum certamen coacta est se dede-
re Io. Cardona & ipse in magno periculo versabatur cum illum Partaus inuassisset, nisi omnis
prope vis belli conuersa esset in Austriacum, qui coactus est relicta triremi in haliade aufugere. Au-
ria interea profligatis ijs triremibus, quæ ad caput dextri cornu constiterant, cum decem quæ secu-
tæ sunt in puppim cæterarum impetum facit, tantaque clade affligit, vt hic quoque statim victoria
cognita sit. ceciderunt fortiter pugnantibus dum Venerio subsidium ferunt glandibus i&ti Catarinus
Maripetrus & Io. Lauredanus. milites Turcicas triremes conscendentes in vltionem Venerorum
trierarchorum cæsis defensoribus illis potiuntur. nec minus fortitudinis in cæteris principibus ap-
paret, sed supra omnes admirabilis virtus Venerij visa est, qui cano capite, tyro inter arma, viridi flo-
rere iuuenta apparuit. nam vel vulneratus Hamstami trireme potitur, cum aliam Columna deuicif-
set. enituit in ea pugna sane & egregia ac memorabilis triremium Florentinorum equitum Diui Ste-
phani virtus; atque insignis fortitudo. quamuis multis epibatis per vim armorum fuissent orbata,
quòd nullam frequentiam hostium, aut periculum vitantes in confertissimos irruerunt viam ferro
sibi quacunque incederent aperientes. Austriacus cum bis ad malum vsque cum armis in hostis
prætoriam inuassisset ac irruisset non sine insigni clade, tamen repellitur à recentibus Turcarum
subsidij. nam cum ducenti Turcæ subsidio accurrissent suo imperatori miro imperu irrumpunt in
Christianos. Bernardinus Cardona, cum scutum minoris globi smerilli ictum ob egregium tempe-
ramentum sustinisset, tamen tanta vi percutitur à scuto vt postmodum expiravit. Austriacus suos
hortatur singulari fortitudine in recentia subsidia impressionem faciens duabus triremibus subiuga-
tis tertia quoque prætoriam potitur. Alis glante tranfixus in eo certamine perijt, cui statim caput de-
cisum al-

Augustini
Barbadici cõ
stantia.

Acie prælii
circa Austri-
cum.

Io. Andrez
Aurij virtus.

Sebastiani
Venerij vir-
tus.

Alis casus.

cisum allatū est ad Austriacum, atq; illud hastæ infigitur & extollitur tanquam trophæum. vbi cepe-
runt tenebre & caligines vel nox tormentorum potius rarefcere cognitum est dextrum cornu hosti-
le conuenire, versus multas triremes inuassisse in latus, quæ quoniam tam essent terræ propinque,
magnaque spes salutis in fuga esset reposita, tam frigide pugnarunt vt vel ab initio pugna cum profi-
gati cessis; sint pugnantibus magnam trepidationem reliquis copijs iniecerint. quare pleriq; decer-
nunt in terram impingere rati fortunam non esse tentandam, neq; experiundas vires classium fœ-
deratorum. illud tanto metu cæterarum animos consternauit vt statim cornu sinistri copiarum cogno-
uerint suam esse victoriam. iam sæpius conclamata fuerat victoria, sed quoniam virtus hostium il-
lam dubiam faciebat, quorū illa esset verè non aperte dignoscatur. Nunc verò vbi Turcæ iam se-
gniores ad defensionem viderentur, penes Christianos illam esse palā creditū est. Austriacus pro ere-
ptis Turcicis vexillis prætoriam hostium triremi, docet illam crucem gestare, quo tempore tota classe
victoria conclamatur. Austriacus imperatoria potitus dextrum cornu versus iussis quibusdam trire-
mibus vicinioribus sequi proficiscitur vt Auria opem ferret, in quem magnum numerum hostiū
irruisse cog nouerat, putabatque egere subsidij. sed vbi vidisset cum tribus triremibus exiens eum
feliciter agentem non proficiscitur vltius. Auria non accessit ad regiam visam, sed proram con-
uertit in magnum numerum hostilium triremium quæ coniunctæ erant adhuc occasum versus, cū
quibus erat Luzalis ad fugam vt diximus prospectans, ijs iter capientibus iuxta continentem. Auria
ad quoddam promontorium, quæ necessario erat transeundum cum Marchione Sanctæ Crucis
procurrit viam interclusurus. iam sex tantum aut septem nauigia cum Luzali euaserant, cum aliæ
in terram eò accedentes impegerunt ad triginta nimirum, atq; Luzalis noctis beneficio cum septē
se feruauit Turcæ illa vociferatione cōsternati, qui superfuerant terga vertere incipiūt, sed ab insequē-
tibus cessi triremes & spolia in potestate fœderatorum reliquerūt. Caracota in hac pugna magna vir-
tute decertans interficitur, & multi proceres Turcæ. ceciderunt, ex alia parte Hieronymus Venerius,
Franciscus Bonus, Iacobus Dressanus trierarchi præter alios insignes. Luzalis qui Auria consi-
lia obseruabat, cum triremes quædam ab alijs recessissent summa celeritate has circunuenit. breui-
simo tēporis spatio duodecim capit trucidatis omnib. defensoribus. ceciderūt in hac etiā pugna Ve-
neti insignes Iacobus Medius, Georgius Cornarius, Benedictus Superantius, duo M. Antonij Lan-
dus & Pasqualigus, Hieronymus Contareus. captus est Aloysius Cipicus Tragurius vulneratus. at
que cum strenue dimicatum esset, singulariq; virtute vbiq; à Venetis multi etiam Turcæ ceciderūt.
omnes propè milites sunt vulnerati Ioannis Cardone, cum quo multi erant proceres Hispani ac Si-
culi in prætoriam Sicilię, inter quos fuit Diegus Henriques, Ioannes Oforius, Henricus Cardona, Mar-
chio Abulensis, cum fuisset obuius quindecim Turcicis iussus præcedere, atq; in cornu dextrum se
recipere. Petrus etiam Iustinianus dux Melitensium triremium magnum subiit periculum, cuius cū
triemis post victoriam ex ordine recessisset aduersus cornū, cui præerat Luzalis, à tribus triremibus
vndiq; mira virtute inuaditur, qua triemi propè potiti essent Turcæ, nisi a duabus alijs inuaderētur.
sed enim amissis præstantioribus militibus in prima pugna facile cedunt recentibus auxilijs. Ioan-
nes Contareus magna virtute Mehemetum demergit cum triemi quibusdam alijs adiuuātibus.
Canalis multas vi expugnat. egregia virtus enituit & marchionis Sanctæ Crucis, qui multa prudentia
laborantibus partibus succurrens victoriam non parum adiuuit cum strenue dimicauisset vel ac-
ceptis vulneribus. Enimvero Luzalis fuga & Mehemeti demersio fecit vt certissima victoria crede-
retur esse penes fœderatos, cum inde postea secuta sit magna Turcarum clades sine vlla cæde fœdera-
torum. vbi primū enim conclamata fuerat victoria, captiui cathenati vel soluti vel etiam fractis ca-
thenis præ lætitia quæcunque arma sese obtulissent satis erant acuta ad acceptas plagas & iniurias
vliciscendas. Vbi Turcica nauigia sunt in potestatem Christianorum redacta omnes ad spolia &
prædam accurrunt. non pauci cessi sunt cum deorsum descenderent a latentibus Turcis. multæ ortæ
sunt inter Italos & Hispanos de præda controuersie. nam cum nullare inferior virtus Itala fuis-
set Hispana pugnando & subiugando hoste, nitebantur Itali ne esse inferiores viderentur acquiren-
dis & diripiendis spolijs ac reportandis insignibus victorię. egregia virtus supra omnia nauigia fuit
sex quinquereuū, quæ prope autores victoriæ iusto nomine appellari possent, cū maiorem par-
tem classis hostilis profligassent, antequam aliæ pugnam commississent. Venerius è vestigio post cer-
tam cognitam victoriam līteras gratulationis plenas exarat ad senatū de felicibus successibus, quas
dat Onfreo Iustinian o trierarcho, deinde accedit ad Austriacū. primū gratias Deo agunt, deinde
mutuis vtuntur gratulationibus & complexibus, omnisque prioris dissidij memoria obliteratur.
milites vicissim laudant fortitudinem & constantiam. duces classium hanc victoriam in concione
Deo acceptam referunt; & milites Dei ministros laudant, gratiasque agunt pro virtute, qua vsi sunt
in tam formidabili certamine. consolantur mēstos cede affinium & amicorum. postea ad vulnera-
tos subleuandos omni diligentia studiū conuertitur. desiderata sunt circiter tredecim millia Chri-
stianorum, qui fortiter pugnando ceciderunt, inter quos fuerunt insignes Ioannes & Bernardinus
Cardone Hispani, Horatius & Virginius Vrsini Romani. Veneti duo M. Antonij Landus & Pas-
qualigus, Hieronymus & Marinus Contareni, Franciscus Bonus, Andreas Barbadicus Ioannes Lau-
redanus, Vincentius Quirinus, & alij pleriq; fuerunt enim ad quatuordecim trierarchi, & ad sexa-
ginta equites ordinis diui Ioannis. Vulnerati fuerunt ipse Austriacus quamuis leui vulnere. Paulus
Iordanus, Sanctiflorius regulus, Troilus Sauellus, Marcus Molinus, Thomas Mediceus, atque alij,
quos longum esset numerare cum plures octo millibus fuissent vulnerati. ex hostibus dicuntur cæsa
fuisse circiter viginti & quinque millia, cū multi essēt demersi, & in vndis suffocati. capta sunt quinque
millia hostium, inter quos insigniores erant Seinus & Malmetus Alis filij, & Malmetus præfectus
Eubææ &

ad zoroast
38 mioniq
alioq

Luzalis vir-
tus & fuga.

veneta nau-
gia victoriā
precipue pe-
par iunt.

Victoria fœ-
deratorū cla-
se Turcica p-
fligata.

et alios
et alios

et alios
et alios

Eubæa & Sirochus cum vxore muliere venustissima. Luzalis, Partaus, Muratus fugerunt forpites, Genouesius Caraperis archipirata in Cyprum adierat cum viginti rostratis nauibus, quare hinc belli non interfuerat: fugerunt initio pugnae non nulla in sinum Naupacliuin fedentes. Illi, quas in nauigia fuerunt Iulie Cæsariensis, reliqui omnes proceres Turca pugnantes fortiter ceciderunt. Squa sunt ad quidecim capriuorū millia variarū nationū, qui in classe Turcica ad remigiū fuerant cathenati, captæ sunt triremes centū & decem ac septem, die rota tredecim, varij generis nauigia complura, adeo quidam non in fuisse vt mihi quidem visus est alludens ad belli magnitudinē, ita cecinit:

Quis furor hic? ardet ne fretum? tot fulmina celo
An ne cadunt? dormit Iupiter, an vigilat?
An magis insanus mouit temeraria bella
Aequoreo fratri, ceruleis que Deis?
Sic Neptunus ait tumida emersurus ab vnda,
Sed non inuenit quod fuit ante fretum.
Cerulea nauigijs velantur tergora ponti.
Et mare, Ceruleum quod fuit ante, rubet.
Fragmina remorum, tabulas; mortalia membra
Huc illuc crebro fulmine pulsa videt.
Ambigit an vigilat vel somniet; arma ferocis
Vt nouit Martis, quid tibi queris ait?
Qui sive homicida tibi imperium concessit in vnda?
Cui Mars; Europa litus id, hoc Asia.
De utroque imperio pugnatur. premia bello
Nimirum magno grandia proposita.

Egregia virtus enituit inter ceteros Venetos proceres Francisci Boni trierarchæ, qui tanta animi magnitudine certauit, vt inter confertissimos hostes cum lectissima trireme irrumperere non dubitaret, atque cum vulnus in faciem è glande plumbea accepisset, sanguinem angulo vexilli siccauit, neque vel tantillum eo vulnere à fortitudine est retardatus. sed cum magna vis hostium vndique irruisset, cæsi sunt omnes ferè eius milites diuturno pugnae labore potius & multa cede hostium defatigati, quam vlla virtute hostili superati: in qua pugna cecidit etiam ipse Bonus. At verò cum magna vis belli eo postea fuisset conuersa cæsis profligatisque Turcis, direptum est ab Hispanis eius triremis vexillum, & in Siciliam Messanam comportatum: quod vbi vidisset Placitus Ragazzonus: cuius gloriæ patriæ lux maximè cupidus à quodam Hispano diuenditum iri, recuperauit & ad coniunctos Boni Venetias transmisit, tanquam monumentum eius virtutis ac fortitudinis, cum victrices, at non victæ Venetæ fuissent triremes. Prætoria triremis Alis & operis magnificentia, & pulchritudine longe præstabat ceteris nauigijs, quæ multos iam annos conspecta sint, cum eius puppis per ampla è nobili materia esset confecta, & quasi segmentata varijs lineis in diuersas historias formabatur: demersa sunt circiter octoginta nauigia varij generis, & quæ mare non absorpsit, quædam vt inutilia deserta sunt aut etiam succensa. clasis vbi in portum post victoriã peruenisset, magna coorta est tempestas, vt sit plerunque post magnas clades, at Iospite tamen classe vniuersa. Austria cum & ipse ad Philippum Regem Lopem Figueroam misit, & Pliegum ad Pontificem, Ferdinandum Mendocium ad Cæsarem, Petrum Zappatam ad Venetos eodem tempore quo Venerius, quæ legationes victoriã significarēt & literas redderent, ac gratularentur pro rebus feliciter gestis. post modo diuisa est præda pro ratione sumptuum, singulisque principibus fœderatis distributa. pontifici triremes decem & nouem, biremes duæ, tormenta maiora decem & nouem, minora triplex numerus Venetis, triplex Hispano Regi. Onfrei triremis summa vsa diligentia ad 14. Cal. Nouembris Venetias applicuit. quædam tormenta displodit. insignia captiua trahit per mare; quæ vbi visa sunt, cognitique ex habitu Turcæ remiges captiui, incredibilis fit ex omni parte vrbs concursus. audita lemè ab epibaris vbique victoria reperitur & conclamatur. post illam victoriã cupiebat Austriaicus Naupacli expugnationem aggredi, sed cum censæ fuissent classis copiar, non sunt inuenta plura octo millibus peditum, qui exponi possent, quæ copiar omnibus nimis paruar visæ sunt. inde ventum est Leucadem, quæ vrbs est Epiri, quæ dicebatur esse facilior ad expugnandum, sed diligentius recognita talis visa est vt in opportunius tempus apparuerit reseruanda. atque reditū est Corcyra. vbi redditæ sunt literæ primum ac senatui, magnitudoque victoriæ cognita, repete ingēs strepitus eris cāpani vbique; exoritur. vulgus in solētia victoriæ vbique; debacchatur ad morē lymphaticorū. Pontificis legatio Io. Antonius Fachinerus vis in omni genere laudis insignis, multisque honorū gradib. clarus, & animi ornamenti primis p̄stās, & Ioānes Griman⁹ patriarcha Agleie gratulatu senatui accedunt. quæ & Principem cum paucis in templū augustius Diui Marci comitantur Deoque gratias agunt pro felicitate rerum gestarum, cum vno prælio vniuersa Italia fuisset seruata. nūtij tantæ victoriæ mox ad alios principes mittuntur conueniunt vndique; Venetias legationes gratulatu. Onfresus equestri dignitate pro felici nūtio insignitur, ac dignitati adiūcta sunt munera. nocturni ignes accēsi. tomētorū multorū bombo lætitia significata. temeritate vulgi effractus carcer cū graui multorū, quibus debebatur, iactura. senatus decreto quidā liberati rei variorū criminū. dimissi qui pro leuioribus atrocitatibus in carcere detinebantur. postridie aditur tēplū augustius solēni cū pōpa. nec multo post celebratæ sunt, exequiæ illorū. q. fortiter in bello occubuisēt. p. demortuis alij suffocati sunt trierarchi. Iacobus Superatius eques p̄ senatus cōsultū succedit Barbadio. Pōtifex accepto nūtio victoriæ per legationis suæ literas, & paulo post per Venerū oratorem cū patribus purpuratis fa-

Numerus capriuorum & spolia.

Legationes missæ victoriã significantes.

Solēnia per victoriã Venetis.

Iacobus Superatius Barbadio successit.

eratis, qui erāt in vrbe ac oratoribus principum confluentibus gratulatum, accedit in sacellum Deo gratias agens omnis felicitatis auctori. Legationes Austriae quod aduerso venio essent via ferius Hidruntem perueniunt re iam vbique diuulgata, sed tamen gratæ quod vexilla captiua afferrent promunere. Veneti Leonardum Contarenum equitem ad Austriaicum gratulatum mittunt, qui & gratularetur vno tempore, & ageretur de rebus gerendis in annum sequentem, atque literæ huiusmodi ad illum misse sunt à patribus. Quanti sit ea victoria, quantunque utilitatis allatura, quam felicissimo pontificis, & Philippi Regis nomine Deus per virtutem, bonitatem, fortitudinem sublimitatis tuæ Christiano nomini concessit, facile ex te ipso potes cognoscere. Nam eo ipso fortunatissimo victoriæ die non solum infracta sunt vires tam perfidi, & læui hostis, quibus tot annos Christianas nationes afflixerat, verum etiam patefacta est via Christianis armis ad eius ruinam, & recuperandum imperium, cuius legitimus hæres erat pater tuus. Eius imperii recuperationem apparet Deus per tam sublime principium, tamque illustria auspicia suæ optime in te voluntatis tibi reseruisse. Ad hoc diuinum negotium, ad amplitudinem, ad gloriam tanti, tamque præclari facinoris fidem, benevolentiam, vires nostras vniuersas offerimus. nam dum stabit hæc ciuitas, nulla vnquam ætas memoriam nostram tanti tui in nos beneficii obliterare poterit. nam illud est, vt re ipsa potius, quam verbis hæc resp. tibi deuincta sit: Vt enim nos semper promptos in omnem opportunitatē reperies, sic hilaritas in animis, vultibusque nostris conspicietur, si quando concedetur diuino consilio, ut in hanc vrbe tantopere tui nomini deditam accedas, gratulamur equè participem esse Regē Hispanum tantæ felicitatis, cum eius regna, subditæque gentes ita liberatæ sint miserabili prædatione. Sanè serenissime princeps hæc initia tanta sunt vt minus dolendum sit sanguine perfacto Christianorum, & iactura virorum illustrium, qui reseruati ad tam gloriosam prouinciam tam honorificè animas immortalitati consecrarunt, seruaruntque suos populos a tam impiis manibus. Nam & religionem seruauisti, & auxisti plurimum hostibus eius profligatis ac deuictis. Quod si Christus per tot secula prorogauit concedere tam gloriosam, & insperatam victoriã populo suo, illam certe cumulationem omnibus bonis, & omni spe refertissimam concessit, vt per te ipsum expleatur, quam tot Reges, & imperatores, & prepotentes principes expetiuerunt, & digni censebantur. Videndum est itaque sublimitati tuæ quantum diuinæ bonitati debeas. atq; in hac Dei causa an rã fortunata initia persequi conueniat, melioremque fortunam sperare, cum Christus palam te sui nominis defensorem acciuerit, quod patrocinium sanè neque recusare potes, neque non promptissime complecti, cum Regis etiam ipsius reuerentia ad hoc inuiteris. Tibi igitur omnia quam felicissima, & pro votis de tuis viribus, tibi defectionem multorum populorum ab hoste crudeli, tibi aliorū potentiam Christianorum auxilia, tibi incitatorum iam principum arma pollicearis, tibi illorum qui excitantur tantæ victoriæ magnitudine, & numinis afflatu. Nam profecto cum res feliciter tã succedat numine ipso in omnibus negotiis duce vteris, atque sepulcrum Christi, & imperii nomē perpetuum posteris vestris comparabitur, quos in omni periculo potentissimum Dei brachium defendet, cui nunc militas, & qui gladium indignationis suæ tibi dedit aduersus eos, qui auare occuparunt. Enimvero bella sunt ea magnopere laudabilia, quæ contra communes hostes geruntur, ipsarūque rerum stabilior possessio; atque laudes earum victoriarum digniores sunt, magisque appetendæ. Scimus autem hæc omnia, quæ scribimus sublimitati tuæ cognita esse, sed tamē equo animo ferre debes vt tempori præsentī, officio debito, benevolentia in te nostræ satisfacere videamur, quem Deus conseruet, & fortunet, sicut optant omnes Christiani. Postmodo sit decretum in eum, qui Doceam vrbe rebus omnibus munitam turpiter dedisset animaduertetur, cum ad dictam diē non affuisset in iudicio, & propositum certum premium capientibus, ademptum ius suffragii. facultates fisco sunt addicte, quibus supplicii adiuncti sunt consiliorum loci, & ministri. edita sunt priuilegia in classe per triduum ingentis signa lætitiæ, atq; rumore didito in omnibus Christianorum prouincijs. Hanc victoriæ tamen magnitudinem duo non mediocriter minuebant, recēs Cypri iactura, & anni tempus, quod illam persequi fœderatos non patiebatur. nam cū iam hyemaret, ac multi præter cælos morerētur ex acceptis vulneribus, Austriaicus statuit sibi Messanam necessariū redeundū esse, omnesque bellicos apparatus in annum sequentem faciendū. Columna Romæ profectus magna cū lætitiã à pontifice excipitur: ac Philippo Hispaniarum Regi duo felicia vno tempore acciderūt, victoria naualis, & q. filiolo Ferdinando auctus est. Selimo vbi nūtiata fuit clades, & classis iactura, magna ira inflammatur. neminem admittit in colloquium. erat omnes Christianos intra suum imperium trucidaturus nisi prudentiorum consilio ab innocentium cedibus fuisset refrenatus. Byzantiū vrbs ampla lacrymis, & lamentationibus repletur, atque Selimus non tanti facit classis iacturam, quanti insignium ducum, quibus cum educatus fuerat, quorūq; opera fidissima vtebatur. supra oēs cogitationes ea nota infamiæ torquebat, quæ ipso imperatore iniusta fuerat nomini Ottomanico semp vincere solito; quem ignominia labem vt sequenti anno per virtutem elueret conuocat ad comitia suos proceres. quem demonstrat fortunę volubilitatem equo animo esse ferendam, cum nullum bellum suscipiatur, in quo omnia felicia contingant. iubet cum esset adhuc Adrianopoli singulos præfectos curare classis partem aliquam instrui in annum sequentem. nauigia noua fieri, vetera refici imperat, & opportunè armari. imperatæ sunt triremes prouinciarum præfectis. Veneti ne ociose triremes stationem haberent per sinum eteum nauigantes loca ad expugnationē explorant. nam Venerius vbi classem instaurasset triginta actuaras ad oppidum Margaritam mittit cum sex millibus peditū Italarum, & Epirotarum, cui expeditioni præficit Paulum Verinum. oppidum sex bellis comētis concusum instantibus Venetis acri obūdione per ditionem capitur. at Selimus ob cladis indignationē instantibus sacerdotibus Turcicis vt dixi decreuerat oēs captiuos intra suos fines trucidare qui essent Hispanæ aut Venetæ ditionis vnā cum Venero oratore. sed obstitit Mahometi prudentia, qui

Literæ Venetorū ad Io. Austriaicum.

Apparatus Turci in an-nū sequerē.

Margherita opp. captū.

Cestria de-
serta.Iacobus Fos-
scarenus sū-
mus clas-
sibus Venetæ im-
perator.

visus est consilium quidem probare imperatoris, sed differendum esse inquit donec rediisset Byzantium, Cestriæ præsidia audita clade suorum ubi armatas cohortes ad oppidum accedere vident vel longinquas, excedunt. quosdam Epiroras insequentes trucidant, quæ iter faciunt omnia ferro, & igni populatur. Canalis cum Cretensibus triremibus sit obuius Turcicis nauigiis Cypri spolia quædam in Peloponnesum conuehentibus, & multos captiuos, quibus captis, & direptis Turcas trucidat, illis libertatem restituit. Veneti quia scirent maximam esse Selimi potentiam, & non minorem indignationem ob acceptam cladem, quia verebantur cum terrestribus copiis in annum proximum rem esse habendam, ut tantis viribus resisteretur, quantæ expectabantur in Dalmatiam, copias conscribunt. habent delectum. iubent equitatum centeri, & esse in promptu. Pontifex & Philippus Rex ad bellicos apparatus & ipsi animum adiiciunt. atque ne Austriaci, & Venerii dissensio rebus bellicis sequentis anni obesse posset, Patres Iacobo Foscareno viro prudenti imperium classis deferunt, ea tamen lege nihil ut ageret inconsulto Venerio, ne illi qui tam præclare in omni re bellica, & supra vel ætatem vel experientiam se gessisset, tantum fieret iniuriæ, aut aliquid adimeretur existimationis, captiui multi missi sunt Romam per hycmem, inter quos fuit filius Alis iunior, cum maior natu Neapoli mortuus esset vel captiuitatis tædio, vel iræ magnitudine.

LIBRI VIGESIMI SECVNDI FINIS.

NATALIS COMITIS HISTORIARVM

SVI TEMPORIS

LIBER VIGESIMVS TERTIVS.

NIMVIRO non mortalium armis, non strenuitate militum, non ducum atque imperatorum sapientia, non vili humana opera denique superiorem victoriam acquisitam fuisse constabit, si quis rationes bellicas diligenter cognouerit, & ea quæ superius explicata sunt a nobis perpendat. nisi tamen quis ex instituto, reque militari fuisse contendat aduersus potentiorē classē, quam prosperi euentus: gloriosæque victoriæ & multitudo spoliū audaciorem fortioremque faciebant prælium suscipere & conferre signa: aduersus propensam rebus hostilibus fortunam, omnibusq; illorum optatus ardentem, aduersantibus etiam ventis, & parum consentientibus inter se animis federatorum imperatorum. Neque illud etiam fuit ex instituto militari, ut qui sine controuersia vniuerso mari Adriatico hactenus dominatus esset, qui de dot captiuis urbibus triumphasset, qui ciuitates atque insulas, quæ non accepissent imperium miserimè diripiisset, succendisset, ferro ac igni populatus esset, nunc vniuersam prædam & gloriam temerè vel vento vel fortunæ inconstantia crederet, cum nihil magis certum sit in bello, quam in iactu taxillorum. præsertim cum anni tempus vniuersam infamiam notam ac fordes ob frequentes pluias & solitas tempestates posset diluere. Sed cum numini ita vitium est ad deprimendam arrogantiam, temeritatemque mortalium, omne humanum iudicium tollitur, subuertuntur consilia, fiunt attoniti, & insipientes, qui sapientissimi antea putabantur, quoniam ingenium plerumque cum fortunæ felicitate cadit. Quod autem illa victoria sit diuinitus concessa, quia Deus nollet tantam perferre cladem Christianorum, ut partim cognita ira iustitia diuina per superiores calamitates, quæ ob scelera bellum illud exitarat, partim clementia, quæ imbecilliores protexerat, & cælum & terra clarissima indicia apud vtroque populos ostenderunt. Nam tanta temperies benignitasque æris per illud tempus apparuit, ut neque soliti imbres, neque frigora neque venti serenum ludumque cælum infestarent. at tellus certè tantam variorum florum copiam per octobrem mensē effudit ut res visa sit incredibilis non modo audientibus, sed etiam videntibus, cum sibi somniare propè viderentur: atque ego nisi tunc vidissem, cum essem Venetiis, certe non facile credidissem. Nam arbores non modo flores tanquam verno tempore fuderunt, sed etiam fructus frequentes, qui cum ad dimidium ferè solitæ magnitudinis excreuissent, mox superueniente hycme exaruerunt. Rosarum tanta fuit copia, ut figmento simile propè videri posset, cum etiam physica ratio illud non videatur facile velle pati. nam conceptum nutrimentum per hycmem, per tempus autumnii iam in frondes, flores & fructus absumptum est, ac non denuo abundans est in venis, quæ supra terram inaniore sunt, minusque abundant geniali humore. illud cum multi per artem factum dicerent, quod rosæ diligentia quorundam fuissent asseruata, plantæ multæ venales, ac tota rosaria rubentia in cadis satis vili precio exposita sunt Venetiis in foris Diui Marci & Riui alti. Byzantii quidam affirmarunt cruces vitas esse per idem tempus supra Turcarum templa astantes in altiore parte, per quas significabatur solum Deum Christianorum esse verum Deum exercituum, Deum regnorum, Deum fortitudinis excelsum suam sedem supra omnes creditos Deos collocasse. Sed stupidi sunt homines plerumque ad res diuinas, & multi præsertim, qui cum summo Imperio præsent, qui cætera omnia lenia & tanquam ludrica puerorum arbitrantur, præter facultatem explendi desiderii, atque præter facultatem

Victoriam
diuinitus co-
rigisse qui-
bus argumē-
tis confect:A do xxyr
ind O me
1605Portenta vi-
ctoria.

NATALIS

T r a facultatem

facultatem dilatandi imperii, ac solum Dei nomen inane esse putant ad deterrendos simpliciores. Quis enim non vir bonus esse possit, qui credat Deum esse, & illi reddendam esse rationem antea viri? Sed his si esset putant, parum res humanas curare arbitrantur. Inde fit ut multi ad propriam potentiam imperent, at non ad paternam charitatem, felicitatemque populorum & subditarum gentium. Selimus ubi primum se collegit, iraq; deseruit, animum adiecit ad faciendos apparatus bellicos, ut diximus, instruendamque novam classis. eius animum recreavit aliquantulum Luzialis prudentia & calliditas, qui ubi primum a fuga subsistit, & in tutum pervenit, iussit omnia navigia cuiusvis generis, quae essent ubique in partibus aut locis Ottomanico Imperio subditis in mari mediterraneo in unum ad se convenire. cum multis dicrotis, liburnis, piraticis, reliquis classis collectis Byzantium contendit, quod cum convenisset ingens classis apparuit, plurimumque consolationis attulit multitudo dispolorum tormentorum, & classis strepitus, & vexilla captuarum trirerum per mare tracta, & captivum Christiani, captivaeque navigia, tanquam victrix, at non victa classis & triumphans in portum adventasset. post modo ad Selimum admittit se putavit quod fortis viri officio non defuisset, cuius rei argumentum ostendit captiva navigia & homines. Deinde ostendit cladem acceptam multo esse minorem, quam vulgo creditum sit. extollit Turcicarum victoriarum gloriam magnificentia verborum. Extenuat victoriam federatorum, utpote quae per maximam iacturam parata sit, cuius rei vel illud maximum argumentum facit quod victoriam persequi non potuerint, ut ratio bellica postulabat. Demonstrat multo minorem esse victoriam, quam acceptam cladem; cum ligna refarciri, milites colligi, pecunia exigi, artifices acciri, bellica instrumenta fundi facile possint a potentissimo praesertim & opulentissimo Imperatore, quae omnia magister rerum lucrum brevi suppeditat, sed regna & imperia nulla opulencia, nulla potentia humana, nullo mortalium consilio posse creari. Selimus his mitigatus iunim imperium desert Luziali omnium rerum maritimarum, & classis, quae iussa erat fieri. Mustapham pro diligentia, qua visus fuerat subiuganda Cypro, creat purpuratum. Portae, quam dignitatem Bertae purpurato adeptam e pugna reduci huic concessit, at illi annuum censum honorificum assignat. quo tranquillam senectutem in posterum transigeret. Venerio, quoniam aetiam illam laborum impatiens esse videretur, summum imperium sinus Adriatici a Venetis deservit, atque dictus est imperator classis Iacobus Foscarenus senator non tantum spectatae integritatis, sed etiam liberalitatis & animi magnificentiae. Inierat iam Annus secundus post mille quingentos & septuaginta a partu virginis dum haec sunt Venetis, cum Selimus Byzantii, dum bellicis apparatibus inerat, & iam omnia propere instructa non ad defensionem modo, verum etiam ad infestandos hostes viderentur, alium nuntium molestum accepit. Fortuna enim ubi semel declinauerit, nunquam ferere vno tantum infortunio res labefactas affligit, sed multa congerit infelicia, cum praesertim amplissimas finibus imperiorum multae & amplissimae sollicitudines sunt comites, & lites, & controuersiae. Nam magnus rex Aethiopiae David cuius Imperium ad utrumque tropicum fere ab aequinoctiali extenditur cum multos habeat subditos reges Memphim & uniuersum agrum Turcicum finitimum cum multis urbibus coeperat inundatione deuastare, & per Nili diluuium miserabiliter submergere ac populari. Causa inundationis & eius controuersiae fuit, quia Selimus tributum bienni debebat quadriingenta nummum millia, cum ducenta quotannis soluat. Neque enim loca aegypti vel Aegypti finitima imbris, aut niuibus, coelestibusque aquis inuari solent praesertimque ad fertilitatem cum rarissime pluuit, atque solum omnium sit feracissimum: sed tellus reficitur vnda Nili, ac perplacida inundatione, cum aquae pro arbitrio Regis Aethiopiae vel placidae in agrum Memphiticum mitti possint ad irrigationem; vel proficissis quibusdam angustiis aggerum uniuersam regionem inundare & deuastare. Purpuratus quia nollet dare ordinarium tributum & ipse multis viribus collectis multam Arabiae partem direptionibus populatur. Ademum urbem capit. Sabam usque populabundus procurrit, quia putare videbatur purpuratus factis bellicis apparatibus inundationem per ferrum potius, quam per aurum debitum posse diuerti. collegit igitur multa millia armorum Turcarum, Arabum, ac Maurorum, quos mittit ad illas angustias occupandas, ne penitus rescinderentur. Aethiops cognitis his apparatibus, copias & ipse colligit. ad ipsas angustias multos Memphiticos trucidat. Multos capit. reliquos in fugam vertit, at qui nulla bellica ratione freti alienos fines inuasissent. Vbi conquestus esset Memphiticus purpuratus haec se inscio fieri, Aethiops facit certiore per legationem nisi intra certum spatium sibi tributum mittatur, fore ut Turcicos fines hostiliter popularetur. Illud factum fuisset ab Aethiope in praesenti, sed aliae curae non minores per idem ferere tempus regem ipsum inuasissent: quippe quod Persarum rex ingentes copias parauisset, armaque importaret in Arabiam felicem propter controuersiam ortam de finibus non procul a mari Erythraeo, ubi Persa regiones, stipendiarios; subditos populos Aethiopiae regis subegerat. Sed ea tanta controuersia collectis vtrinque non contemnendis copiis quorundam procerum prudentia confopita est. Byzantii quoque res non parui facienda contigit per idem tempus, quam si Selimus neglexisset, poterat paulatim uniuersas vires Ottomanicas labefactare ac funditus euertere, cum penetraret ad intima usque cordis penetralia. Nam cum rerum horarum desiderium innatum sit multis, qui non commode sunt sub suis principibus; cum magna vis est ubique religionis, magna conscientiae, magna virtutis: maior si omnia simul coniungantur ac vires ceperint. Turcae nonnulli igitur ita capti sunt pietatis Christianae desiderio, ut non modo ipsi a cultu Mahometano ad Christianum desicerent, verum etiam alios paulatim in suam sententiam traheret. Illa res ubi fuit ad imperatorem delata, capitis condemnati sunt quidam, quibus vobis via Christianam fide sola veritatem continere clamantibus, solamque verae religionis praesentibus capita

Stratagemas Luzalis.

Luzalis summus classis Imperator.

Sebast. Venerius sinus Adriatici praefectus.

1572.

Aethiopicum bellum ob inundationem. Ademum capium.

Persae Regis cum Aethiopiae res compositae.

Turcae ob fidem Christianam necati.

capita sunt abscissa vel antequam ad locum suppliciorum deueniretur. Illud eo grauius fuit, visum Selimo, quia post victoriam Christianorum iusserat interfici multos Graecos sacerdotes, qui accusati fuerant, quod Deum pro christianorum salute aduersus Turcicam incolumitatem precati fuisset. Neque vero Byzantii tantum trucidatum est id genus hominum, sed in Syria quoque, & in minore Asia, & in alijs locis Ottomanici imperij vna literarum significatione. Cohorta est etiam non contemnenda lues ac pestilentia Byzantii, qua multi mortales fuerunt absumpti: atqui uniuersum hyemis tempus partim parandis rebus classicis absumptum est, partim erigendis munitionibus, atque ne christiana classis repente Propontidem ingressa Byzantium inuaderet, multa armatorum millia accita sunt in urbem, & munitiones erectae Sextus & Abydus, omnibusque rebus ad defensionem necessarijs instructae, refectaeque in ora maris mediterranei, quascunque refici opus esse apparuit. multa millia armatorum missa sunt ad tuenda litora. Omnes insularum vrbes praesidijs & com meatu & omnibus bellicis apparatibus opportunè munitae. Sed quoniam post partam victoriam Austriacus concesserat ad preces filiorum Alis ut pedagogus adolescentum Byzantium proficisceretur, atque captiuitatem filiorum matri nuntiaret, ille remissus est cum mueribus a matre ad Pontificem, a quo honorificentissime tractabatur, ut dictum fuit, omnes captiui. Selimus quoque, quoniam adolescens esset affinitate coniunctus cognita Austriaci humanitate illi honorifica munera misit, ac mater supplices literas exarat, quibus precatur vt filio suo aliquantulo liberius Romae esse liceat, atque latius ne angustioris a superiorisque carceris radio moriatur, donec conueniat de libertate cum oratore, qui hac ipsa de causa decretus est ad Pontificem. Orator certe ad adolescentem Romam profectus his ferè adolescentem consolatur; Potentissime princeps lumen & imago praestantioris iudicis omnium viuentium, gloriosissimus Imperator me ad agendum de libertate sublimitatis tuae misit, cuius & in te amorem, & animi sui magnificentiam omnes facile intelligent, si obtinebitur. Sin autem, iubet te moderatè ferre animi sollicitudines certissima spe fretum, neque ulla vel lacrymarum vel maroris significatione gloriam & amplitudinem Ottomanicae familiae deturpare. Ita vero tibi persuadeas non solum mores auitos tibi esse imitandos, sed etiam quod propria libertate regna, principatus, coronam Imperij, & vel ipsum sanguinem est profuturus. Ceterum foederati rem classicam & ipsi summa diligentia parare. tribunos mittere ad colligendas copias. remiges imperare. panem nauticum conficere. Veteres aut afflictae triremes instaurare. Sed praesertim hoc faciunt Veneti, qui iam classis ingentem instruxerant, ubi primum per anni tempus apertum est mare navigationibus laderae rursus, & in omnibus Dalmatiae finibus frequentes sunt vtrinque incursiones, ac minuta praelia. Sed Turcae quod laderam in primis capere optarent, vt certum propugnaculum haberent quod se reciperent, & vnde saepius possent iufestare laderenses, quandam munitionem excitant e gleba, cespitibus, fasciculis lignorum distantem ab vrbe laderae circiter quinque millia passuum in finibus vinearum, atque in extrema parte, ubi magna erat copia sarmentorum. Illud ubi laderensibus esset nuntiatum, duo millia & quingenti pedes Itali exeunt ex vrbe iussi sunt quadringenti turcico habitu induti Turcae etiam linguae periti, qui accederent per noctem ad aggeres Turcarum. iussi sunt etiam tres cohortium praefecti curare vt cum hi ad fossas accessissent, ne quid prius conarentur, quam sequens acies hostem ad arma conclamare compulisset. Imperatum est vt ubi ventum esset ad leuia certamina, & ipsi simularent se adiuuare fouereque Turcicas partes aduersus laderenses pugnantes, sed post ea opportunè inmissi cum Turcis intra munitionem se reciperent. Istud fieri commodè posse apparuit sub auroram paulatim illucescente die. Imperatum est ubi primum intra aggeres fuissent ingressi vt in Turcas arma conuerterent, cum reliqui pollicerentur continuo se auxilium laturos. res successit e sententia pro institutis, quare plures sexcentis Turcis trucidati sunt. capti trecenti, reliqui deserta munitione fuga se seruarunt. munitio ipsa incepta ita disiecta est & funditus euersa. Quoniam vero sinus Adriaticus frequentibus piraticis nauigijs vexabatur, nemini que tuta nauigatio concedebatur, Hermolaus Teupolus Venetorum liburnorum praefectus ratam Venetis illatam iniuriam & varijs Christianis calamitatem non ferens, cum multi quotidie in miseriam seruitutem caperentur & abducerentur, magna celeritate ad oras Italas nauigat. Archipiratam Recamatorem vocatum capit non procul ab Ancone virum Firmiensem, qui ad Turcicam a Christiana fide spe praedae descruerat. Hic ubi cognouit se non posse amplius euadere per vim ferri, ad fraudes & artem consilium conuertit. Induitur vestibus cuiusdam Christiani captiui, atque carhenatus exit e nauigio, ubi a suis cognitus fuisset occiditur, qui dicti sunt vereri ne multorum scelerum conscij per quaestiones si vixisset, patefierent. Recamator certe ipse vel ita mortuus post quam diu tractus est per urbem Anconem antennae suspenditur & exoritur. hoc ipsum passus est nauarchus, nam exoritur fuit viuis propter suam pristinam in captiuos Christianos feritatem & immanitatem. Sed enim quia res Christiana aliquantulum feliciter iuecederet, cum nulla voluptas sincera ac plane lata contingere soleat, semperque aliquid amari cum rebus dulcibus admisceatur, non parum turbauit Christianam felicitatem mors Pij Quinti summi Pont. principis magne integritatis & innocentiae crediti, ubi diutius disuria & calculo laborasset. Illud passus est, quia propter natium pudorem noluisse illas partes praebere curandas, qui cum cal. Maii cum summa omnium propere merore naturae concessisset, statim post exequias nullo propere die interposito, inusitata celeritate, sacrorum patrum purpuratorum consensu quarto idus Maii creatur Pont. cum summa omnium laetitia ob praclamam expectationem Vgo Boncompagnus Bononiensis Cardinal. Iurisconsult. nobilis, eximieque cognitionis legum ciuiliu. Non tamen simplex ratio visa est ipsos patres impulisse ad illum praecipue deligendum, cum electionem non dubia facerent, sed pro benemeritis de Christiana Republica, praecipue necessariam

Christiani multi trucidati ob cladem a Turcis.

Turcicus apparatus ubique.

Federatorum apparatus.

Stratagemas.

Recamator pirata capus & cecus.

Pij Quinti mors.

necessariam eximia eius animi ornamenta, & in primis egregia rerum multarum maximarumque cognitio, & præclara officia, quibus pro christiana rep. in dignitatem pontificiam singulari studio sæpius usus fuit, & integritas, atq; humanitas non vulgaris, quæ cum summa omnium Christianû laude p. vniuersum pontificatus tempus postea eniuit. Hic vocatus est Gregorius Tertius decimus, qui vbi primum coronatus fuit, Philippum nepotem suo purpureo galero insigniuit: atq; primum fuit omnium negotiorum id, quod literas dedit ad Christianos principes, quibus fœderatos ad concordiam, societatem, diligentiam defensionis cohortatus est: reliquos ad fœderationem aduersus hostem communem Christiani nominis capeffendam. Scripsit etiam ad Lusitanum regem vt fideratos iuaret, suaq; classe adaugeret vires fœderatorum ad tutandos fines Italiae: omnes Christiani principes legationes de more miserit ad præstandam obedientiam. idem Pontifex non multo spatio temporis in teriedo decreuit vt pro Tridentinæ synodi institutis oēs episcopi & sacerdotes in suis diocesisbus residerent. Decessit per idem ferè tempus Sigismundus Poloniæ rex, & Barbara vxor Ducis Ferrariensis Cæsaris soror ex Austriaca familia. Turcica classis interea, quæ superiore anno vniuersam propè vim victoriæ in bellicis tormentis, sclopetariorumq; multitudine constituisse animaduenerat, exit in Aegeum mare cum ad centum & quinquaginta rostratas naues collegisset, quas sequebatur decem mahong, & quatuor grandiora nanigia ad res classi necessarias conuehendas. Luzalis quoniam Venetam classem nondum exiisse intelligeret, quæ constabat è centum & viginti triremibus, sex quinqueremibus, quæ varijs in locis adhuc erant dispersæ, ne tempus frustra absumeretur, sexaginta triremes mittit ad hostem infestandum, quæ obuia quæq; Christianorum prædarentur. illæ ad insulam Tenum profectæ vniuersam propè ferro ac igni populantur. inde soluentes ad Eplam insulam perueniunt, quam & ipsam acriter infestant. Luzalis ipse cum triginta triremibus loca, vrbesq; maritimas prætidis diligenter & opportunè munit, & in Cretam vique percurrrens duos Cretenses liburnos capit, atq; Quirinum cogit fuga se seruare. nam Turca quidam habitu Græci sacerdotis indutus prædam liburnis simulans se esse ostenturum, liburnos ipsos per fraudem in insidias & in classem Turcarum adducit. Austriacus interea legationem mittit ad nouum pontificem, quæ prius gratularetur, deinde redderet rationem eorum, quæ per illam estatem facere statuerat. Et quoniam rumor inter Christianos erat dissipatus quod Christiana classis Byzantium erat accessura, Selimus ne quod timoris indicium aut trepidationis inesse Turcis videri posset, cum neq; esset ex Ottomanica potentia vel sedem ipsam domiciliumque Imperatorum munire, quod semper contra cuiuslibet vires munitissimum facit Imperatoris ipsius præsentia, vbi rediisset Adrianopoli Byzantium, iubet funditus euerti & solo equari munitiorem, in cornu Byzantij extructam summa diligentia à purpuratis, in qua inerant collocata quadraginta bellica tormenta, eratque præualidum & munitissimum in inuasuros Byzantium propugnaculum. atq; vt commodius bellicis rebus incumberet ad repellendas & propullandas vires fœderatorum, conatur res Dardaniæ componere per quinquennales inducias, vbi bellum de finibus actum fuerat. Strigonia interim & Curta & oppida non nulla in iis finibus inuaniunt rebus omnibus necessarijs, reficiunturq; vbi opus videretur esse. Iacobus Superantius cum viginti & quinque triremibus Melsanam proficiscitur ad Austriacum Corcyram deducendû, sicuti Foscarenus summus Venetæ classis imperator mandauerat, qui Venerio iam vt liceret quietere & exaurorari postulanti susceptus fuerat. Melsanam profectus videt classem inungi dum Siculæ triremes expectabantur, quæ non multo post triginta & sex duce marchione sanctæ crucis accesserunt cum multo peditatu ex Apulia: erant cum iis & onerariæ triginta. Vbi Superantius Austriacum conuenit post salutationes & complexus, respõsum tulit futurum vt breui Corcyram omnes simul accederent. Sed tamen non multo post res agitur subfrigidè, quoniam Gallicum bellum instare putabatur, quando & Casale maiori & in alijs finibus Gallicis subalpinis iam excreuisse dicebatur circiter decem millia peditum cum multo equitatu, & septem vexilla galeatorum equitum conscripta fuerant Mediolani, & tribuni iussi fuerant colligere copias ad fines Sabaudientes & Gallicos. Horum tumultuum causa esse dicebatur, quod Amiras Gallus vir autoritate & potentia insignis, promptamè callidoque ingenio copias in Belgicis & Insubribus finibus colligebat, vt vno tempore utrosq; principatus adoriretur: nã clam cognitus fuerat à Philippo Rege ad illos aspirare, cû nesciret Philippus Hispaniarum rex, quod consilium Gallus esset capturus qui profitebatur se Gallici Regis clam partes tueri, animum conuertit ad bellicos apparatus domesticus in omnem euentum, & ad familiares calamitates propullandas. Fit certior etiam pontifex Amiramtem velle per simulationem ampliandi Regni Gallici, dilatandorumque finium plurimum roboris sibi comparare ad nouam religionem confirmandam & stabilendam. at ex altera parte Gallici proceres qui egrè ferebant & habebant suspectam amiramtis potentiam, si tantam adeptus esset apud regem, quantum sic videbatur asecuturus autoritatem illis principibus sibi adiectis, inter se queruntur, futurum vt amiras his viribus adiunctis non Gallie amplitudinem, sed suam potentiam aucupetur, qua comparata vix Gallia viuuerfa contentus erit, nedum Belgio & Insubria. Nam qui de religione tantopere dissentiat, qui regnum affectare iam per arma viuis sit non minus quam Cõdæus, qui tot Regum ac principum Germanorum viribus adiuuetur, qui rerum bellicarum sit peritissimus, qui tot Gallicorum nobilitum ac populorum beneuolentiam sit asecutus, quo pacto auctus Insubriæ & Belgii imperio contentus propè priuata vira sub rege esse poterit? fatius esse Gallorum Regi si modo Gallus rex conueniat aut etiam assentiat, præsentem amplissimo regno esse contento, quam maximum periculû totius regni amittendi per dilatandorum finium cupiditatem subire. præsertim cum arma non externa tantû timèda sint, quæ certe facillime possent ad euersionem regni cõuolare, quod est non semel promptissimè fecissent superioribus temporibus per maximas Gallorum populorum calamitates.

Sed

sed quæ lateant iam intra ipsa membra, & intra domesticos parietes. Frustra penitere omnes solere amissarum opportunitatem, quæ solæ propè Reginæ sunt rerum præclare conficiendarum. Philippus Rex cognitis his motibus bellorum in Italia statuit vt Austriacus ne discederet cum classe, militesque retineret in Italia, donec videret quò tenderent consilia Gallorum, cum etiã in Belgio res non frigidè ageretur, & graue prælium infestaret. erant ante hoc tempus res Belgicæ satis pacatæ, quia Mediolani dux in Belgium expectabatur, qui successurus erat Albano in eam præfecturam. sed Albanus cum sibi videretur omnes seditiones, & tumultus bellicos in ea regione sedauisse, quia paruè tantum, eæque debiles reliquæ essent in Flisinga, & Zelanda regionibus inferioribus Belgii, quò multi hæretici è Gallia, Belgio, & Britannia confluxerant, qui piraticis tantum incurfionibus infestabant, decreuit ad perpetuam memoriam rerum à se gestarum vt in arce Antuerpiæ cuprea statua erigeretur, quæ sub pedibus conculcicaret Aurantium, Agamontium, & Horneum. illa res adeo indigna, crudelis, arrogansque uisa est illis populis, à quibus illi principes summa reuerentia colebantur, ut merito appareret delendâ esse ignominiam, & obliterandâ sempiternâ memoriã illorum principum calamitatum. illud igitur factum non mediocriter irritauit animos multorum, & vniuersorum populorum propè Belgarum in primis, quia uideri velle apparuit tyrannicè potius, quam paternè illis populis præfuisse, quod si ad gloriam faciebat, oportuit Regis potius illam statuatam erigi, quam Albani, cuius nomine, & sumptibus omnia bella gesta fuerant, enimvero nullatio, nulla gens, nullus populus tam est demissus & imbellis, vt æquo animo ferat sibi obici, & exprobari acceptas calamitates ab ipsarum præsertim autoribus. illud factum non solum Belgis, sed etiam Germanis principibus, & catholicis Belgis, & vel Hispanis ipsis prudentioribus ac longius prospectantibus indecorum iuisum est, cum illatè iniuriæ, si fieri possit, sempiternæ obliuioni sint mandandæ, at non gloriandum cuiquam quò iudex, & autor multorum malorum cuiuspiam extiterit. neque enim quæ iustissimè inferuntur cuius supplicia non acerba accidunt, præsertim si ab ipsis iudicibus obiciantur. sed antequam discedat è Belgio Albanus, quoniam sentiebat se non planè triumphasse donec superessent vllæ reliquæ, colligit duo millia Hispanorum peditum & tria Regimenta vallorum, quos triginta nauibus onerarijs imponit, atque iubet exponi in Flisingam. sed res non poterat fieri sine maxima difficultate, quia naucleri ac periti rerum maritimarum in Flisingam conuolauerant partim spe prædæ, partim odio Hispanorum, partim etiam ut profugis potius quam Hispanis suam operam accommodarent. Aurantius ne prorsus triumphasse de Belgis exulibus, aut ne uerè pro pacatis tumultibus statua Albani erecta videri posset, magna calliditate collectis clam multis copiis eius discessum impedire studet, atque oppida quadam Belgii tentat per prodicionem. Afaus enim Aurantii frater cum multas prodiciones machinatus esset, ita denique conuenit cum Famenfi regulo vt ille ad statutum tempus cum quibusdam familiaribus, & cõiuratis arma capere ret, ad palatium Valentianæ per noctem accederet, atque clausas portas ianitori per vim extorqueret. illis captis cæso ianitore qui renitebatur porta Valentianæ patefacta est, & copiæ, quæ ad hoc ipsum paratæ fuerant, sunt intromissæ. dispersa sunt ad illum strepitum multa tormenta ex arce, facibusque iniectis in domos arci finitimas, præsidia multa vrbana ædificia succendunt. illud factum cû reperitum esset à præsiidijs sub meridiem, non facile succedit; quia Hispani cum malleolis egressi ab hæreticis ad vnum trucidantur. Vbi conclamatum est in vrbe Aurantii nomen, plerique ciues catholici in arcem confugiunt, quorum multos cum arcis præfectus excepisset ueritus nimiam esse multitudinem, reliquos iubet abscedere. at postridie Ludouicus Aurantii frater Montium vrbem per quandam astum capit, quæ vrbs est Hannonicæ vocatæ regionis siue prouinciæ super colle eminè te sita, accessu difficilis, natura & arte munitissima, habensque planitiem non valde distantem fertillissimam rerum omnium, in qua capienda Ludouicus vsus fuit arte huiusmodi; Deligit circiter sexaginta è suis fortissimos, & maxime strenuos milites, quique maxime omnium Hispano nomini esset insensibilis. imperat hos vestes rusticanas, & lacernas indui, ac paulatim in urbem ingredi. carros iubet nonnullos cum galeis, & sclopettis testis atque occultatis sub palca diligentissimè ad nundinas adduci in forum. Vbi conuenissent milites arma corripuntur è carris accedentibus. fit concursus in forum. conclamatur Aurantii nomen. populus tam repentina rerum nouitate ac motibus fit attonitus. concurrunt à quibusdam ad capiendas portas. Ludouicus qui cum quingentis armatis propinquus latebat in insidijs intromittitur, qui vbi palatio potius est, omniq; bellico apparatu, & armis, magistratus vrbanos ad se acciri iubet. hos per humaniter excipit, & alloquitur. profitetur se non ad eius vrbis deuastationem, neque ad ruinam finitimorum locorum accessisse, sed ad patriæ suæ liberationem, & defensionem aduersus Hispanam importunitatem. vt autem populus autoritatem, vrbis & Gallicæque arma libentius consequeretur, qui facile fortunæ fit comes, profitetur breui affore è Gallia potentissima auxilia, duodecim peditum millia scilicet, & quatuor equitum, qui ab Amirante clauditur. ea res Bruzellas nuntiata non minus infestauit Albani animum, quam iactura Montii, cum vix fieri posse videretur vt tantæ vires inscio Rege è Gallia accederent. ac illo confcio, & ferente res certe in magno discrimine constituta esse apparebat. neque enim satis validas copias habebat Albanus ad tantarum rerum molem sustinendam, cum magnam partem virium distribuisset in loca opportuna, misissetque ad restinguenda Zelandæ, Flisingæ, Batauorumque incendia. Aurantius interea prius clam, deinde palam copias colligit in Germania, quas Valentianam proficisci iubet ad subsidia eius vrbis, atque opem illis ferendam qui urbem occupauerant. Captum fuit etiam Rigiacti vrbis nobilis Attrebatum per artes eorundem hereticorum, ingentesque bellorum motus vbiq; pululabant. Pontifex, quia verebatur ne Galliarum Rex hisce motibus faueret, Salmiatum purpuratum mittit ad eum Regem, qui pontificio nomine rogaret ne impediret per sua dissidia Hispani regis auxilia,

Dux Mediolani Belgio præfectus.

Aerea statua Albani Antuerpiæ erecta.

Valentiana capra per artem, Aurantii.

Montii vrbis descriptio.

Montium captum per artes Aurantii.

Rigiacti captum.

Pontificis Gregorij XIII. creatio

Residentia decreta Sacerdotum.

Turcicæ classis numerus.

Tenos vexata.

Stratagema.

Munitio Byzantii iussa deuastari.

Copie adde vtrinq; in ta subribus.

Stratagema conspiratiu in Amiramte Gallum. Oratio aduersariorum Amiramti.

auxilia, quæ Venetis debebantur ad defensionem Italiæ, & omnium Christianorum. Quod si alia de causa simultatem cum illo Rege exerceat, saltem sua pontificis ipsius causa omnes inimicitias in præsentem deponeret. rogat ne obliuisceretur se Regem esse Christianissimum, & eum qui inter Gallicas calamitates, & armis & copiis & pecunia liberalissimè à pontifice sit adiutus. Philippus Rex præterea, & Rex Lusitanus miserunt legationes ad eundem Regem Galliarum, quæ sciscitarentur Regium consilium, quoniam vires hostium nimis viderentur ex ea parte succrescere. Albanus quoniam non solum Montium, & Rigiacum, & Valentiana vrbes capte fuerant ab hostibus, & multa alia loca, Briella nimirum, & Vlissinga, veteres aque, Gouda, Dordracum, Haerlemum, Leida, Gorconium, ac Verense oppidum, sed etiam Cameracum à Mommedio regulo, qui cū septem millibus peditum & quadringentis equitibus ingressus fuerat urbem de cuius ipsorum consensu, deinde Menfergesum, & Inantium oppida occupauerat, statuit maioribus viribus opus esse ad has copias profligandas, cum etiam Comes Palatinus, & Dux Saxonum circiter septem millia equitum, & triginta peditum cohortes pro Aurantio collegissent. his viribus coniunctis Casmirus Ducis Saxonum filius cum multis Germanis proceribus Rhenum traiecit cum vniuerso equitatu, qui confluentibus vndique auxiliis excreuerat iam ad decem millia, cum essent septem millia peditum, & quingenti. Ventum est postea ad Ombricum fluiuium, quem vbi traiecisset Casmirus, vt castra cum Aurantio coniungeret, magnam alam equitum ac peditum reliquit ad custodiam traiectus. Montio subsidia statim missa sunt, atq; urbem quingenti equites & viginti ac quinque vexilla peditum ingrediuntur, attractaq; sunt eo decem & septem bellica tormenta. Albanus tribunus mittit in Germaniam ad colligendas copias, quod vt liceret impetrat Petrus Herentius Masfelius à Cæsare. iussi sunt hi singuli tribuni mille & quingentos equites colligere; Petrus Masfelius, Antonius Schelemburgensis, Otho Mulpurgensis, & Boningensis, Flansius Vuillius, & Mechenabadensis duo equitū ac duosclopettariorum millia: quæ copię in Boemia, & in finibus Austrię iussu sunt colligi. Albanus ipse raitros Henrici Velsonum ducis ad stipendia conuocat, qui sunt equites cataphracti Germani ad morem Ferrarolorum sclopetos gestantes. iussi sunt, & hi Regimenta peditū viritum colligere, Eleostainus, Erbestainusque comites, & Polleuillius, Fronspergensis, Guenpenbergensis. Sed quoniam ob exhaustum superioribus bellis erarium pecunia non suppetebat in tot bellicos sumptus, Albanus petit regio nomine à Magno Hetruriam, & à ceteris quibusdam Ducibus pecuniam, rogatq; ne se defereret in tanta rerum difficultate. nam vniuersa propè Zelanda ab Hispana regiaque obedientia defecera t ad beneuolentiam hæreticorum, cum Vgonotti excitatis munitionibus vbicunque opportunum videretur sese ad defensionem accingerent. Federicus Toletanus collectis nonnullis equitū ac peditum Hispanorum millibus iuuenis spectatæ virtutis in Zelendam ingressus Flesingam obsidet. presidia egressa leue prælium committunt. pugnatur diu vtrinque; magna virtute ancipiti victoria. denique in eo certamine quingenti Britanni, Galli, indigenæ ceciderunt. ex Hispanis circiter trecenti. at Comes Erbestainus, & Franspergensis in Coloniam Vbiorum regionem accedentes ut collectas copias conserent à copiis Palatini circumueniuntur. captus est Erbestainus cum in acatio Rhenum fluiuium traiceret, at Fronspergensis, incolomis euasit. at copię ipsę certè dissipatæ sunt, quæ iam conuenerant ad oppidum Sanctum Vechum in regionem Leucorum, & ad Quercherpenam Colonia pagum, a quibusdam Ferrarolis. Batauorum quoque regio interea uniuersa propè ab Hispano Rege defecerat præter Bugodinum, Rotredanum, & Austredanum, quæ vrbes in fide beneuolentiaque Regis persisterant, existimantes tumultuaria arma, & quæ variorum principum auxiliis niterentur, non valde esse duratura. In Zelanda quoniam vniuersa illa regio videretur cum hostibus contentire scribit Albanus vt presidia ad deprimentos animos ciuium imponerentur quibuslibet ciuitatibus, quo retinerentur in officio saltem metu presidiorum. at Armonii, & Tumegheni, & Grauenę ciues aperte profitentur se fidem quidem incontaminatam Regi Hispano seruatuos, sed nunquam fore vt Hispana præsidia volentes intra vrbes admittant, cum nullum sit vel perfidiæ à se consilium susceptum, neque Rex iure de illorum fide & obseruantia dubitare possit. in Batauis Bolsuenis regulus præfectus Amiras præclarus iudicans ciuitates leniter ad sanitatem reuocare, quam per acerbiter medicamentorum perdere, ita rem composuit cum ciuibus Inhusarum, vt Philippum Regem suum agnoscerent. Vt contra illum neque ipsi arma caperent, neque capessentibus opem ferrent, sed magis pro viribus aduersarentur. Pro illa erga Regem fide atq; obseruantia concessum est iis ne Hispana præsidia mitterentur, & ne decumas soluerent, & vt Regiam gratiam cum abolitione omnium præteritorum delictorum consequerentur. Nam certè quidem aliquando concedendę sunt quædam vrbus impunitates, quo & illę seruentur, & reliquę inuidentur illarum exemplis ad accipiendum imperium oblata spe Regiæ humanitatis, & clementię. Vt enim quædam concedenda sunt conualescentibus corporibus aut naueantibus, non quia salubria sint, sed quia per hæc sibi videantur quodammodo recreari, sic male affectis ciuitatibus quædam conceduntur vtiliter, vt alacriores postmodo sint ad cætera munia exequenda. Philippus Hispaniarum Rex his tot motibus bellorum in Gallia Subalpina iam paratis, & in Belgio quotidie succrescentibus, statuit vt clasfis Hispana in Africam contenderet ad expugnationem Iulię Cæsareę, quo pacto fieri videbatur vt Gallię Cisalpinę clasfis opem ferret si opus esset, cum per breuem maris traiectū illuc posset conuolare, cum & Tunero, & Massilię futura esset propinqua, & facile posse appareret aliquam regionem occupare ob disiunctas vires effractasque Turcarum. istud ipsum negotium alias iniecerat in consultationem, sed minus opportunum tunc visum est. at nunc apparuit vtrunq; vno tempore fieri posse, vt & res Insularum illis auxiliis subleuaretur, si res postularer, & si non reuocaretur clasfis, illam expeditionem non frustra tentaret, cum aliunde copię in Insularum nō commode possent

Cameracum
capitū & Inā
tium, & Men
fergesum.

Copias Aurā
tio acceden
tes.

Raitros qui
sunt.

Federici To
letani virtus.

Inhusarum
ciuium pa
tiones.

no mult
obtin
his

no mult

de possent acciri: futurum erat præterea vt Lusitana clasfis Aluarecio duce ad illam expeditionem accederet cum octo millibus peditum, quæ constabat è decem triremibus, viginti et quatuor onerariis, septem hexeribus, quos Galeonos vocant. nam certè quidem illud non mediocriter inuitabat ad Africanam expeditionem, & Vticam præsertim expugnandam, certum piratarum receptaculum. his rationibus efficiebatur vt Austriaci discessus tardior putaretur, qui etiam triremem miserat in Hispaniam quoniam rumor peruaserat Italiam Philippum Hispaniarum Regem laborare in extremis. Columna nihilominus instat cum Superantio. literas è Corcyra missas ostēdit instantes navigationi. significant Turcicum classem instauratam ad Eplam insulam appulisse, cui nisi maturè succurratur, periculosum esse ne veniat in potestatem hostium. instat vt certum responsum reddatur. precantur ne se tempus anni vile frustra absumere pateretur. demum respondet Austriacus Regē statuisse ne cum classe hoc anno in orientem nauigaret, quia Tuneti expeditio esset decreta. se tamen omne genus auxiliorum pro viribus concessurum Venetis. ita res denique concluditur, vt Columna cum summo Imperio cum quatuordecim triremibus, & duobus millibus & quingentis peditibus in orientem nauigaret. mittit Ghilandradam Hispanum cum viginti & duabus triremibus. iubet Columnam pro conditionibus fœderationis cæteris omnibus imperatoribus autoritate præstare. mittit etiā Sarnensem Comitem cum quinque millibus peditum, qui Hidrunte naues conscenderent. classe itaque pridie Idus Quintilis Corcyram versus soluente Austriacus Syracusas versus secundum vërum nactus iter capit. marchio sanctæ crucis, qui cum triginta & sex triremibus Corcyram appulerat cum multo peditatu conuecto ex Apulia, iubetur per literas Austriaci bellicos apparatus classi reponere, si quem exposuisset, atque cum illis, & peditatu reuerti Messanam. Sed quoniam peditatus in Africam Iapygiam nondum conuenerat, missus est postea Corcyra Antonius Canalis Hidruntem cum quatuordecim triremibus ad peditatum conuehendum. Pontifex qui Philippum Regem Africæ expeditionem decreuisse audiuerat, mittit rogatum ne illam hoc tempore susciperet. Vtilius fore Christianorum salutem, si reliquæ clasfis Turcicæ opprimerentur antequam conualescerent, cum expeditio Tuneti, & Iuliæ Cæsareę & Africæ sic postmodo futurę sint faciliores. Istud autem commode fieri posse, quoniam Gallorum Rex non solum multis verbis affirmavit se neque implicatū esse, neque fore his bellicis tumultibus, sed etiam reuocauit sub grauissimis pœnis quicumque è suis militarent in Belgio. Veneti cognito consilio Regis Hispani per literas Iacobi Superantii, obnuntiant pontifici subsidia ab Hispano Rege sibi promissa alienissimo tempore deficere, neque seruari ab ipso Rege primo, quæ forent in conditionibus fœderationis contenta. importunissimo tempore suscipi Africanam expeditionem, cum magis vtiliter liceret coniunctis viribus victoriam præteriti anni persequi, atque reliquas clasfis hostilis opprimere, & insulis potiri, magnamque facere impressionem in regiones Turcarum. continuo mittunt Antonium Teupolum in Hispaniam citatis equis, & Ioannem Michaelium in Galliam, quorum hic quereretur apud Regem Hispanum Venetos contra pacationes fœderis deserere in ipso articulo temporis, qui nulla in re, neque fidei diligenter seruanda, neque diligentia defuissent in rebus bellicis conficiendis magnis apparatus, neque vllam omnino suspicionem dedissent animi parum amici. alter iussus est videre an verè arma Gallicana Regio nomine suscepta essent aduersus Regem Hispanum, quod si esset factum Regio consilio, precaretur Regem ne per iram vniuersorum Christianorum salutem in tantum periculum coniceret, inquam sum per eas discordias erat illapsura. Sin autem ea conungi apparerent ab Hispanis, missus est eo consilio ut liceret agi de conditionibus pacis, quas legationes eius Regis patribus alias obtulissent. Pontifex quod intelligeret quanti referret Christianos per expurgationem peccatorum Deo reconciliatos defensionem Christiani nominis implorare, primum hortatur patres in purpuratorum comitiis vt piè sancteque viuere cum omnibus familiaribus. deinde statuit vt ieiunia, & vota fierent pro salute Christianorum, iubetque omnes magistratus syndicatui subiici. & quoniam multi sumptus fierent in lites ac penè intolerabiles, si qua controuersia nasceretur, habitus est sermo de controuersiis de iure rescindendis, & approbanda Megalota, quæ sumptus omnes criminum, & ciuiliū causarum contineret, ac decerneretur, vt omnia necessaria in vnum volumen redigerentur. In Germania quoniam Cæsar comitia indixerat Mocontiacum creandi Regis Pannoniæ, iam procuratores principum, & Electores conuenire inceperant; per quod serè tempus scelestum planè genus hominum ac detestandum Agareni, viuentes è fraudibus, insidiis, latrocinis, nullam neque artem neque terræ cultum exercentes, huc illuc cum tota familia vagantes palatium quoddam in agro Parmensi cœmerant. ibi stabula subterranea excavant. ibi omnia furta, rapinasque occultant cum descensum stabulorum cespitibus occlusissent relictis tantum quibusdam foraminibus. iam trecenti illuc conuenerant. vbi multa præda fuisset ibi occultata omniaque finitima tanquam hostes prædarentur, varię querelæ delatæ sunt ad Parmensem senatum. patres rati minime conuenire senatoriæ dignitati conuenire ad tot subditorum calamitates trecentos pedites ac totidem equites colligunt. in Agarenos imperum faciunt. omnes latrones trucidant. Illa re cognita senatus etiam Mediolanensis per edictum illos eiicit ex omni agro Mediolanensi, atque ex vniuerso principatu. at in agro Mantuano incredibilis exortus est aeris impetus, ac mira vis ventorum. siquidem tanta repente tempestas erupit, vt arbores perantiquas, & multa ædificia sint euerfa, tanquam venti veteres inimicitias cum arboribus exercebant. in Scotia verò Thomæ Norfolkio Duci coniuncto Britannicæ reginæ caput fuit abscissum ob patefactam coniurationem, qui cum quibusdam proceribus in caput Britannicæ Reginæ coniurauerat. coniurationis consilium fuit, quod Thomas captus amore Mariæ Scotiæ reginæ captiua omnium mulierum pulcherrimę in iis regionibus illam vxorem ducere studebat. Maria se non esse sui iuris respondit, neque secum vllum fieri aut contrahi posse matrimonium legitimum, quod vero

Pontificis
optimi con
silium.

Venetis ob
nuntiant pa
tiones sibi
non seruari
ab Hispanis.

Legationes
Venetę ad
Hispaniæ & Gal
lię Reges.

Syndicatus
Romę insti
tutus.

Agareni la
trones in Par
mensi agro
trucidati.

Mantuæ tem
pestas.
Norfolkio ca
put amputa
tum.

vero pluris esset faciendum, & quod maxime omnium impediēbat matrimoniū esse dicebat, quod sibi reginæ non conueniebat, decorumve apparebat, alii quàm Regi nubere. Vnam reliquam tamen esse viam ad nuptias, quæ per ferrum, & virtutem aperienda sit, si oppressa trucidataque regina Britannia ipsa solueretur libertati restituta, & regnum Britannia: Scotiæ adiungeretur, cuius iuris est antiquitus fuisse, cum Scotiæ regina Britannia quoque regina in Gallia fuisse conclamata, & promulgata. Norfolkus Dux, vt sunt plerique leues ad illa quæ vtiliter proponuntur, parum considerantes exitus, adductus quadam in sulsa prophetiæ, diuinationisque interpretatione, vt qui magnitudine desiderii ad illud credendum impelleretur, cepit cum legatione regni Scotensis apud Britannia: reginam agere de negotio, & cum Rodolpho, & Bacchere a iecreis, & Bessfordio Candisio, & Bailio, & Banistere, & aliis quibusdam. Sed quia magnitudo desiderii facit aliquando homines nō modo immaturè negotia aggredi, sed etiam minus cautos quam oporteret, res non tam occultè agitur, quàm periculi magnitudo, & negotii eius quod agebatur requirebat. Norfolkus vbi copias è suo principatu esset educturus, & cum catholicis coniuncturus vires, certissimam victoriam sibi proponebat, si illud tantum esset consecutus. sed ad sustinendos regiarum copiarum ingentes impetus vel post comparatam victoriam videbatur indigere externis auxiliis. cum verò ad neminem dare literas auderet, agit cum Hispana legatione vt literas intra tuum fasciculum occurreret ad Albanum, quem certiores faceret has esse literas Ducis Norfolkii. Albanus lectis literis, probataque sententia Ducis pollicetur se cum Hispano Rege de hoc negotio acturum. hortatur Rodolphum, qui literas attulerat, vt properaret ad pontificem ad hoc tam pium opus suscipiendum. Pontifex accepto nuntio pollicetur in annum sequentem decem millia peditum se in Britanniam expositurum. iubet duodecim millia nummum Rodolpho ad illam expeditionem numerari. literæ secretioribus notis conscriptæ sunt ad Norfolkium, quibus monebatur ut in sententia persisteret, & pollicitationibus multis confirmabatur. totidem millia peditum promittit etiam Philippus Rex, quæ copias cum viribus Ducis Norfolkii coniunctæ turrim Londini expugnarent. eodem tempore decretum erat, vt Pembrocchius regulus reginam Scotiæ liberaret è custodiis Salusberi reguli, quam deduceret ad oppidum Lancastrum. sed pecunia quæ Roma mittebatur causa fuit cur proditio omnis retegeretur. quippe quòd cum literis ad procuratorem reginæ Scotiæ missa, ad Northumbrienses regulos deferenda. data est ignaro negotii homini, & incauto, qui eam deportaret, qui se plurimum auri deportare gloriebatur. ille cum triduum Londini moratus esset, in suspicionemque venisset ob inuistatū auri pondus, magnitudinemque pecuniæ, omnia coactus est afferre supremo cancellario Regio viro propè Regiæ auctoritatis, lectis literis à peritis occultiorum notarum totum facinus deprehenditur. Dux repente coniectus est in uincula, & eius à secretis, & alii multi, atque vniuersa series proditionis probata cognitaque est. Conuocata sunt comitia iudicum, ad quos causa delata est. conuenerunt ad illud iudicium viginti & sex è primariis proceribus electi, atque præsentè Stuardo vicario reginæ Dux introductus est. Stuardus legi palam iubet capita criminationum, atque obiicit hæc crimina in reginam suscepta. Primum quòd reginam Scotiæ liberare voluerit. deinde quòd populos ad arma aduersus reginam Britannia: concitare decreuerit. quòd principes externos acciuerit ad Britannia: deuastationem, & occupationem. Quòd Britannia: regnum adiungere Scotiæ tentauerit aduersus maiestatem regiam, & patriæ libertatem. quòd omnium rerum scelestarum grauissimum propè cogitauit, quòd conspirauit scilicet in caput, & sanguinem reginæ ipsius Britannia: at Norfolkus contra hæc respondit se non modo non tractasse, sed neque excogitasse quidem quidquam, quod sit contra salutem reginæ, quamuis legationis, & Baccheris proditionis non fuerit inscius. denique post multas hinc inde habitas criminationes, & defensiones visus est omnibus iudicibus culpa proditionis, & structurarum insidiarum Regiæ maiestati non carere, quare Stuardus iubet eum Ducem auditis probationibus criminum, & defensionibus se recipere, donec iudices quid legitimum visum esset decernerent. istud autem fit mensè Februario circiter horam septimam noctis. Vbi Dux recessisset, iudices que horam ferè inter se collocuti essent de rebus propositis, omnibus sententiis denique capitibus condemnatur. illi postmodo ad se accitum rogant quibus rationibus vti posset, vt sibi vita condonaretur, ad hæc ille attonitus obmutuit. Stuardus tunc assurgens hanc sententiam publicè pronuntiat. Thomas Dux Norfolkii accusatus proditionis, & insidiarum in caput reginæ Britannia: paratarum, atque in patriæ libertatem, in turrim Londini reducatur, vnde super crate per urbem ad Tiburnum suppliciorum locum trahatur. ibi suspensus pendeat, donec sit semimortuus. tunc membrum virile illi abscindatur, eoque vidente comburatur. Cædatur vtraque manus, & corpus in quatuor partes diuidatur, atque cadauer iaceat donec regina statuerit quid faciendum sit. Dux audita ea sententia aliquantulum se colligit. se oblata morte contentum esse inquit, neque mortem deprecari à clementissima regina. Sed pro vita illud suppliciter petere, saltem ut innocentes filii misericordiâ consequantur, satisque illis fieret, quorum æs alienum habuisset. at mensè Quintili tatum de Duce sumptum est supplicium. neque regina Scotiæ sanè susceptarum insidiarum impunitatem consecuta est, cuius causa, & criminatio delata est ad iudices è comitis electos Britannis. nam septem comites, & septem equites electi sunt ad hoc iudicium nobilitate, potentia, cognitione iuris, & legum ciuiliū præstantes, qui & ipsi visis probationibus insidiarum illam condemnarunt capitibus. deinde crimina inquiruntur in reliquos proceres cõiuratos, qui fuisse participes vel conscii tanti scelus. Quæ dum inquiruntur in Britannia, Sebastianus Venerius & Sarra Martinengus cum summo imperio præfectus vniuersis copiis Dalmatia: quoniam Castrum nouum vrbs non procul ab Aferinio in ora continentis paruis præsiidiis munitum esse dicebatur, putauit opportunitatem eius subiugandi non esse negligendam. nam Selimus quingentos Ianizzeros ex illa vrbe Byzantium acciuerat. il-

Norfolcii ducis insidiæ in Britannia reginam.

Pecunia causa patrefacta coniurationis.

Criminationes in Norfolkium.

Sententia aduersus Ducem Norfolkium.

Regina Scotiæ capitis condemnata.

luc cum

luc cum quadraginta triremibus aduolat collectis etiam aliis nauigiis. exponit sex vexilla Italorum peditum quatuor Germanorum, tria Gallorum, Macedonum, Illyricorum, nemine repugnante. continuo potitur suburbiis. tormenta in urbem dirigit. magna diligentia diuerberat. & quoniam verebatur ne aduentarent subsidia armatis cohortibus omnes aditus, qui ferunt in urbem occupat. Græcia præfectus purpuratus, qui cum multis millibus armatorum equitum consilia Christianæ classis è specula obseruabat, non procul à Castro nouo citra Peloponnesum audita vrbs obsidione alam expeditissimam equitum mittit ad ferenda auxilia. constabat illa ala è quatuor millibus equitum, & nonnullis peditibus. Vbi ventum est ad angustias, faucesque adituum, committitur minutū prælium. certatur vtrinque magna virtute. sed cum in castris Martinengi essent multi veterani milites Turcæ ducentis è suis amissis coacti sunt procul inde recedere. verum tamen vbi cognitum esset è captiuis plura viginti millibus Turcarum non procul abesse, qui omnes vnà cum reuersis equitibus essent auxilio obfessis venturi, omnes Christianæ copias magna festinatione in classem redeunt, tormentaque contrahunt in nauigia. sed illud turpe fuit, quòd tanquam impetus Turcarū instaret, hostisque à tergo magna vi insequeretur, sese in fugam magna celeritate conuertunt, atque ita vt quidam in mare detrusi suffocati fuerint. Turcæ postea cum illuc aduentassent munitionem in ora maris è gleba, & fasciculis lignorum concathenatis trabibus excitant, ad infestanda nauigia quæ illuc transirent, subsidiaque ferrent Aferinio. nam situm est Castrum nouum in faucibus sinus Rizonici. Albanus audita captiuitate Valentianæ, vbi copias conuenissent è Germania, statuit subsidia. & illuc & ad reliquas vrbes vel conseruandas vel recuperandas mittere. Valentianam mittit quinque vexilla galeatorum equitum, & multum delectum militum agrestium, quæ copias oppidulum ingressæ, quod adhuc ab Hispanis præsiidiis tenebatur, repente urbem inuadunt. sic vbi vires Regiæ iam numero, & virtute factæ essent superiores Vgonottis nullo negotio illos in fugam vertunt. multi ciues trucidantur vnà cum præsiidiis, reliqui fugientes Montium se recipiunt cum regulo Famenfi, atque in oppida finitima. Catholici ab insequendis hostibus in urbem reuersi Vgonottorum domos diripiunt, foeminas, & omnes vel impuberes immaniter trucidant, scruuntque non solum in imbelles genus feminarum, & infantium, sed etiam in animalia ratione, & cognitione rerum carentia. & quoniam verebatur Albanus ne vbique seditiones scaterent, qui nimis immaturè suam statuatam tanquam triumphaturus erexisset Antuerpia: mittit eò decem Hispanorum, & quinque vallorum peditum vexilla. dux Mediolani Albani successor creatus in eam præfecturam, quam renuebat turbulentis adhuc rebus, cui persuasum fuerat res omnes in Belgio esse pacatas, cum quinquaginta nauigiis varij generis, & quatuor millibus Hispanorum peditum in Belgium appulit, ac decies cētum millibus nummum. huic fiunt obuia multa nauigia, nam ad centum accedere dicebantur, commissum est cum hostibus magnum prælium, & atrox cum Lusitana etiam Flota vna accederet cum viginti & vna nauibus onerariis. demersæ sunt vi tormentorum tres Hispanæ. duæ capte, direptæ, concremata: reliquæ vi ventorū impulsæ sunt ad Flisingam, per quod certamen facta est iactura ab Hispanis vicies centum millium nummum, cum varia & preciosa mercimonia in illis conueherentur. post vim acerbiteratque ventorum dux Mediolani Antuerpiam demum incolumis peruenit, cum tamen omnes domesticos equos per tempestatem amississet. fama est autem didita naucleros Flotæ cum Vgonottis conspirasse, qui cum Vliipona discederent, parumque distarent à Flisinga in siccum consultò impegerint, quare pirata: exeuntes ex insidiis, impetumque in immobilia nauigia facientes viginti & tria capiunt è Flota, cum alia varij generis præter onerarias sequerentur. Pontifici interea munus allatum est honorarium pro regno Neapolitano annum, septem millia nummū, & duo equi candidi, sicuti mos fuit perantiquus Regum Neapolitanorum. Aurantius vbi copias collegisset tam validas, vt sibi videretur Albani ducis vires posse non plurimi facere, non solum armis, sed etiam persuasionibus conatur populos Belgas ab Hispana obedientia reuocare, atque sollicitare ad defectionem. literas igitur scribit huiusmodi ad eos, qui arma pro Albano caperent, & pro Hispanorum imperio. Nos Guglielmus Aurantius, & Aloysius Nansiensis principes nobiles inferioris regionis cupientes libertatem inferiorum regionum declaramus, quòd ratione dignitatis, & loci quem tenemus in ipsis inferioribus regionibus, & amore Dei commoti ac desiderio publicæ, & communis tranquillitatis semper vtrique pro virili procurauimus per blandas petitiones illud obtinere, quod nunc per arma necessario impetrare enitimur. hoc est rogauimus Deum, vt corda flecteret oppressorum, & tyrannorum ad æquitatem, cum eundem affectum animorum reperiri arbitraremur in iis, qui immaniter opprimerentur. id cum per preces frustra sapius tentauissemus, denique incolarum vtilitatis, & salutis desiderio allecti, compulsi immanitate, & feritate prædictorum arma capere statuimus, Deum atque homines testificantes quòd non priuatorum commodorum causa id facimus, sed quia nos ita facere compulerunt barbaries, & intolerabiles leges impositæ populis Belgis. nam trigesima, vigesima, decima, & alia huiusmodi complura imposita sunt tributa ob Albani auaritiam contra leges, libertatem, priuilegia perantiqua, immunitatesque Belgarum. Decreuimus autem reuocare ac reducere populos ita Deo fauente ad natium principem, vt debemus à quo conseruemur. Illud interim affirmamus quòd principes, duces, ac resp. externæ, quæ ad hanc expeditionem vires, & auxilia subministrant, nulla alia causa impelluntur, nisi ærumnarum miseriarumque nostrarum misericordia. omnibus autem persuasum esse volumus, quòd neque vita, neque dignitas, neque facultates cuiusquam infestabuntur, ac neque catholicorum quidem, quos amice, & fraternè defendi volumus. Quòd si acciderit vrbibus vt potiamur, omnes liberos esse volumus si nobis opem tulerint. nam si patriam, si libertatem, si propriam salutem curant vel sui ipsorum, vel vxorum ac filiorum ad commune omnium beneficium, nobis opem ferre ad tam felicem exitum properantibus in hanc expeditionem certe debent.

Munitio ad Aferinū Turcarum.

Valentianæ subsidia.

Catholicorum crudelitas.

Pugna naualis in mari Belgico siue Britannico.

Trabutur Pont. pro regno Neapolitano.

Aurantii literæ ad Belgas.

debet. nam Deus bellorum, & exercituum nobis fauebit in tanta causa bonitate. huius enim vires magnopere excreuerant, cum post fusas, vt diximus, Erbestaini, & Fronspbergenis tribunorū copias, protestantes octo millia equitum collegissent, & duo millia sclopettariorum magna celeritate. Albanus superatis multis difficultatibus tamen quinque Regimenta Germanorum, & octo ratorum millia collegit. Post receptam Valentianam vel antequam copiae auctae essent, post Ducis Mediolani aduentum mittit Federicum Toletanum cum magna ala equitum, & Hispano peditatu ad Montium obsidendum. Tentata res est primum per insidias, quo vrbs per fraudes capta per dolos quoque recuperatur. Multi incolae tuam operam ad illam rem pollicentur, quo redirent postliminio cum extores à patria profugissent. Multi itaque milites monachorum habitu induti paulatim Montium ingrediuntur, qui cum nonnullis monachis clam ita conuenerant vt armati in coenobia admitterentur, donec ad eum numerum excreuissent, vt possent portam ciuitatis trucidatis hostibus custodibus occupare. Istud ipsum fit et Hinantii, cum ad septem cohortes ita paulatim sub diuersis habitibus conuenissent, res Montii, illud est oppidum Hannoniae, patefacta est per quandam feminam, alii capti sunt, alii circumuenti ac trucidati, quatuor cohortes peditum, quae latebant in insidiis ad hoc consilium, vt accepto signo portam inuaderent, prodicione arteque, patefacta recedunt. cognita est Hinantii quoque proditio per captiuos, qui & ibi capti suspensio postmodo necantur. illud vbi non successisset est sententia Hispanis proceribus, vbi dux Mediolani accessit cum Hispanis, missus est Federicus, & Cepinius Vitellius ad Montium palam obsidendum, & expugnandum. Albanus quoniam captiuos haberet nonnullos Vgonottos Gallos iubet viginti ex iis suspensio publice necari. illa re cognita Flisingenses omnes captiuos Hispanos eodem supplicii genere afficiunt, neque minus armis, quam crudelitate, & rabie, & siti propè humani sanguinis vtrinque pugnatur. Nam Galli cum duas onerarias naues à Cànariis insulis cum multis aromatibus, & saccharo aduentantes cepissent, non paucos Hispani in illis inuentos trucidant, quam eandem fortunam subierunt duo alia nauigia, quibus Hispani com meatum ad urbem Medelburgum conuehebant, cum ab obuiis hostibus demersa sint per crebros istius tormentorum, & Hispani ad vnum crudeliter iugulati. Federicus Toletanus ad Montium castrametatus munitionem excitat, donec aliae copiae conuenirent. Montientes exeuntes excitant minuta certamina pugnatum est saepius modo his, modo illis fortuna aridente, alternanteque victoriam, at enim cum Montii obsidio videretur Vgonottis non negligenda, statuunt mittere supplicias, quibus Toletanus decernit obuiam prodire, tum ne hostem timere videretur, tum etiam ne cogere vno tempore aduersus duos exercitus pugnare, quod erat necessarium si apud urbem confidens a recentibus auxiliis hostium inuaderetur. his igitur obuiis factus ad duodecimum lapidem ab vrbe Montio repente dimicatum est collatis signis. magna virtute primum vtrinque pugnatur, neque victoria in alterutram partem magis inclinabat. denique vbi pugnatum esset diu magna parte Vgonottorum caesa ob vim sclopettariorum, reliqui se fugam dederunt. Pauci Montium perueniunt, reliqui in proximas sylvas diffingentes quicunque ab equitatu capti sunt, vel trucidantur, vel necantur suspensio praeter nobiliores, quorum trecenti & quinquaginta ferè capti sunt, nobiliores captiuusque ad hanc subsidia à Gallia conuenerant, fuerunt, regulus Gualis summus illarum copiarum imperator, & Filigneus Amirantis Galli gener, & Muyus, & Lamius, qui singuli duces erant quinquaginta equitum cataphactorum in Gallia, & Rentius quindecim, Bellaus Creuillius undecim cohortibus peditum praefecti. Aubrichensis castrorum magister, & Giumellius, & Famaus, & Fontayneus, & alii multi, ceciderunt ex Hispanis circiter quingenti, multi vulnerati. Post eum felicem rerum Hispaniarum successum Albanus Boluellerem tribunum mittit cum suo Regimento in castra ad urbem Montium, quare Montii praefectus Ludouicus Aurantius cum videret succrescere in dies vires obsidentium, decernit fortunam belli potius experiri cum paucioribus, quam cum pluribus vbi in vnum vndique conuenissent instructo igitur equitatu ac peditatu repente castra hostium obsidentium, Hispanasque cohortes inuadit. magna fit impressio atque irruptio in castra inopinatum Germanorum praetertim nihil tale expectantium. sex Germanorum cohortes trucidantur, penitusque delentur, quarum tribunus, & tres cohortium praefecti capti in urbem sunt adducti. Quae dum fierent in Hannonia prouincia, Aurantius cum regulo Bergensi Menapiorum regionem ingreditur cum octo milibus equitum, & quinquaginta cohortibus peditum. simulat se procuratorem esse Regium, omnes ciuitates, in quas ingreditur, iubet iurare fidem incontaminatam Regi, & sibi se esse seruaturas, sic populos allicit, quibus inuisa est Hispanorum consuetudo propter morum, & linguae varietatem. multis oppidis ita breui, multisque urbibus potitus ad Ruremondam urbem Menapiorum opulentam, & populosam castrametatur. illam vbi saepius frustra sollicitauisset ad deditioem, statuit per vim armorum omnino expugnare, ignem igitur congestis aridis fasciculis lignorum, aridaque materia duabus portis iniicit, quibus concrematis conatur copias introducere, sed catholici mira alacritate fortitudineque resistentes omni telorum genere vsu hos strenue reiciunt, quater repetitur conatus, quater cum magna clade recedere necesse fit, atqui cum quindecim cohortes denique defessis recentibus succedentes, vel parum strenue aut segniter pugnant, & vel vincere opus esse viderent vel mori, atrox omnino cruentumque vtrinque certamen committitur. pugnatur a defensoribus singulari constantia incredibilique virtute. sed admissis hostibus in urbem ex altera parte per sociorum perfidiam miserabiliter circumueniuntur, fiuntque ambigui, quam viam virtus aut fortuna patefaciat ad salutem. Paulatim in priuatas domos pugnaudo recedunt, pugnantur vicatim in vniuersa ciuitate cum magna vtrorunquae caede ad octauam vsque horam noctis. trucidati sunt omnes defensores, nulli vel sexui, vel aetati, vel dignitati parcitur, mira atque adeo inaudita feritate sauitum est in sacerdotes

Valentiana recuperata.

Montii proditio patefacta, & Hinantii.

Crudelitas vtrorumque.

Federici Toletani victoria.

Sacerdotes omnium generis, tanquam cum religione, at non cum hominibus pugnaretur. Quod si noua religio, quam hi se sequi profitebantur, cedens, rapinas, stupra, sacrilegia, feritatem, & crudelitatem exercere impeteret, tanquam Mahometana aduersus Christianos, se à tigribus, & basilicis crudelissimis, aut ab haemorrhoids legulatoribus, leges accepisse fateatur necesse est, at non à mansuetissimo Christo, nam alii quasi per ludum multis vulneribus captiuos confodiebant, mutilaruntque, singulatim minoribus membris, alij coniecti sunt in Cacabos bullientis aquae vini & elixati, alij verubus vini transfixi, atque tosti, alij vncis ex humo sublatis affixi, atque ita in extremis penis morituri relictis, vrbs direpta est, sacrae virgines scdis sine ac scelestissime costupratae, omnia sacra & profana insolentissime ab Aurantii copiis & impudentissime violata. Enimvero tot tantaque commissa sunt scelera ab Aurantii copiis in illa ciuitate, vt nulla natio vel iustissima Christianae religioni, vel quae proprio odio ad bellum impulsae sit, tam crudelis, tam barbara, tam impia, tam profana in vlla vrbe vnquam apparuerit ad hanc vsque tempora. ceciderunt in expugnatione ciuitatis copules ex antesignanis Aurantii, quamobrem magna fit suorum iactura in ea pugna, trucidati sunt vna & multi Vgonotti, qui erant in vrbe, saepe catholicos esse simulabant, qui vltro Aurantii deposcebant ac precabantur accipere imperium. Illa fortuna tam horreda, & supra omnem humanam credulitatem immitte veritatem nonnullae ciuitates, ne tantum crudelitatis & ipsae experirentur, sponte se dedunt, inter quas fuit Ansterdanum vrbs opulenta & ampla Olanda, & Zirichessa Zelada. His per deditioem acceptis Aurantius ad urbem Menapiorum Vendelam nobiliter castrametatur, qua ratione videbatur vtrique consequi, vt & vrbe oppugnaret, & transitus copiarum Germanarum impediret in Belgium vno tempore, atque cum mille equites obuios Erbestanio comiti misisset multis caesis, multisque vulneratis ex hostibus, ac multis captis reliquos in fugam vertit, nec multo post Aurantiana copia quatuor cohortes peditum & sexcentos equites deleuerunt Flectorum Coloniensis & Treuironum. Quaedam fierent in Belgio, frequentibus leuibus certaminibus pugnabatur ad Tragurium oppidum in Dalmatia. Veneti tamen multos ex hostibus saepius trucidauerunt per illas pugnas, tamen denique in insidias trahuntur Turcarum, cum illi Turcae, qui palam praehum inierant paulatim cederent, donec victores allexissent in insidias. Turcis repente erumpentibus committitur atrox praehum, ceciderunt tamen Venetis circumuentis ducti & amplius pedites ac equites nonnulli, reliqui fuga se in oppidum Tragurium seruauerunt, è Turcis ad triginta tantum desiderati sunt in eo praehum, at multi vulnerati. Veneta classis vbi Corcyram cum pontificijs, regijsque, triremibus rediisset, indicta sunt procerum comitia, in quibus decretum est vt iretur obuiam Turcae classi, quae Eplam insulam obsidebat, eo igitur consilio classis Corcyra Eplam versus nauigat, & ad Gomenicias peruenit, ibi Canalis aduentum expectat, qui Hidruntem accesserat cum quindecim triremibus ad pedites conueniendos, vt dictum est. Aurantius, vbi diu consedisset in iisdem castris, mille è suis equitibus mittit obuiam regulo Erbestaino, qui cum quinque cohortibus peditum accedere significabat, commisso itaque praehum multi è Germanis caesi sunt, alij vulnerati, alij in fugam versi dissipantur, arma & impedimenta diripiuntur, nec multo post sexcenti equites & quatuor cohortes peditum ad iisdem copiis profligantur. Aurantius deinde Mechliniam profectus ciuibus persuadet se illuc aduentasse vt vrbes à tyrannide Albani liberaret, tantumque valet dicendo, vt in vrbe demum sit admissus, vbi quadringentos equites, & totidem sclopettarios reliquit in praesidijs, inde Louanium profectus ad urbem celebrem legationem mittit postulatam vt transitus per illum agrum pateret, fieretque annonae copia honesto precio, quod à senatu ac populo negatum fuit. Aurantius illo responso bellicas machinas manibus admouet, cum sine militum praesidio Louanienfes ciues, & iuuenes disciplinarum studiosi ad defensionem meniorum accurrissent, est enim disciplinarum Gymnasium Louanium, tormenta urbana disspoduntur in obsidentes, quibus multi sunt laniati, atque qui porta quaedam parum esset munita, ac sine bellicis tormentis, Aurantii copie iniectis malleolis illam succendunt, atque per illam conatur vi inuadentes irrumpere. Senatus ac populus cognito periculo, in quo vrbs Louanium versabarur, legationes mittunt ad principem, rogant vt urbem antiquam, & à qua nullam iniuriam accepisset, conseruata velit, atque viginti nummum millia largiantur, inde effectum est vt nemini fieret iniuria, omniaque honesto precio tanquam ab amicis coemerentur. Aurantius ita Louanio seruato distulit, & litam, & Alstium, & Veneramondam & Bergallium oppida capit, quibus in fide acceptis Montium versus signa conuellit ad profectioem, vt signa conferret cum Albani copiis si facultas concederetur. Nam Albanus collectis suis copiis, conuictisque viribus, Montium praefectus erat in castra, ceperatque multa diligentia urbem concurere. Aurantius circiter tria millia passuum ab Albani castris signa defigit atque considerat, inter vtraque castra iter fluebat fluuius ignobilis, citra quem Aurantius vesperi castrametatur, postridie vero erat ad pugnam traiecturus, quo consilio illuc aduenerat. Albanus vesperi quadringentos galeatos equites, ac mille & quingentos sclopettarios Hispanos, & centum vallones praemittit, qui vires animorumque hostium tetaret, pugnatum est mira alacritate ab Albani copiis vbi per noctem fluuium traiecissent, in quo certamine ceciderunt ex Aurantianis militibus, circiter mille pedites, equitesque, sexcenti, ex Hispanis paulo plures trecenti. Aurantius visa mane tanta suorum strage sic animo concidit, vt mutato consilio pugnae ad profectioem inde reuerterit. Montienfes cognita fuga Aurantianarum copiarum excidetes ex omni spe auxiliatorum, ceperunt agere de conditionibus deditioem, quae ita demum conclusa sunt. Vt Ludouicus vrbs praefectus excederet in columis cum omnibus suis copiis, Vt arma & impedimenta libera & intacta omnibus conseruarent, quae ipsi conseruarentur ciues, vt excedere volentes tuto cum praesidijs ad fines vsque, suorum producerent. Gaspar Amiras quoniam post pacem superiorem Regem videret multa indicia beneuolentiae inusitatae in se & in quosdam proceres Vgonottos per se ferre, cum & ipsi & Regem Catabrorum sobrinus saepe appellaret, quodamque ut arcana conicere, quare ueriti sunt etiam plerique, ne cum illa factione clauderent, oem genus fidei Regi cupit ostendere, restituit igitur ante tempus munitiones de comiti Codaxi & Cataabri consilio, & in primis portum Satonum, vbi iussus est esse Philippus Strozza in praesidijs cum quatuor cohortibus peditum, cum oem ciues eius urbis Vgonotticae factionem sequerent, retentus est in mons Albanus. Interea celox ad classem Venetorum peruenerat, quae nuntiauit Austriae Tunetanam

Crudelitas Aurantianorum.

Ruremondae captiuitas.

Ansterdanum & Zirichessa capta.

Mechlinia capta.

Louanium captum.

Montium recuperatum.

nā expeditionem in illud tempus opportunius distulisse, atque per **triremem ex Hispania reducenti** significatū esse velle Philippū Regē vt Austriacus i oriētē nauigaret. Nā vbi cognitū est legationē in Gallia cōtēdisse, nō leuis coorta est suspicio apud Hispanos, q̄ Veneti vel iā ad pacē iclinarēt, vel certe aliqd noui molirent, q̄ nō poterāt coniectura cōplecti qd negotiorū Venerā legationē in Gallia hoc tpe acciuisser. vt aut in fide ac spe detinerētur, Philippus rex iubet Austriacū suas vires cū Veneticōiūgēre, q̄ iā diu etiā cognitū esset Gallorū Regē reb. Belgicis nō esse implicatū. Colūna neq; illo qdē nūtio accepto existimauit esse expectādū, ne interim Epla īsula ī potestātē hostiū veniret. sic igitur classis vniuersa Christianorū, q̄ cōstabāt ē cētū quinquaginta & quinq; triremib. sex quinque remib. viginti & trib. onerarijs nauib. multiq; minorib. nauigijs ē Gomeniciarū statione discedit, in qua vehebāt sexdecim millia epibatarū. Dextrū cornu Supantio datū est. sinistrū Canali. mediā aciē Colūna regebat cū Iacobo Foscareno, & Ghilādrada Hispano. iussus est Quirinus cū sex triremib. pcedere semp ad hostē explorādū, atq; si pugnaret, subsidiorū mun^o expleret. sic eo ordine ad Zacynthū nauigat. ide mittit Angel^o Sorian^o vir acri ingenio & itrepid^o cū expeditissima triremi cū quo. Romas magis ēt p̄ficiscit ad hostiū cōsilia explorāda. classis postmodo Zacyntho solūēs secūdis vētis ad īsulā Eplā puenit. Sorian^o eō reuectus vniuerso Egæo mari decurso nūtiat Turcicā classē esse ad Nouēbasia, ibiq; stationē h̄re in anchoris, q̄ vrbs ampla distat ab Eplā īsula circiter triginta millia passuū. Dicebatur cōstare classis Turcica ē triremib. cētū ac septuaginta, qb. accederēt & alia sexaginta minora nauigia varij generis, q̄ oīa remis agebātur. His auditis Colūna iubet classē instrui ad pugnā disploso tormēto, cū classis hostilis exire ē sinu Maliaco postea dicta fuisset. sed cū & hora iā esset tardior, & hostis nō p̄cessisset obuiā, & vētus onerarijs nauib. parū faueret, nihil agitur, & ad Eplā in portū denno reditur. Sic hostis redit Nouēbasia. deinde itū est ad Dragonerias, vbi classis pp̄ refātes vētos & ad cōmoda onerariarū vniuersa stetit in anchoris. classis hostilis rursus cepit exire ē sinu Maliaco, quo tpe deūuo Colūna omnē classē instrui iubet ad pugnā, quod fit nō sine difficultate ob flatū Cæcia, quo plurimū onerariæ infestabātur, vbi exitū est ē Dragonerijs Auster spirare caput vētus onerarijs commodus, quamobrē illis cōcelsū est vt ante triremes tanquā valida ppugnacula instruerētur aduersus hostē. Canalis cū cornu dextro secūdū cōtinētē iter facit in hostē cui duæ quinqueremes p̄cedūt. Superātius mare versus ad sinū Maliacū alterū cornu dirigit. sic acies media succedit aduersus hostē, cui^o classis īstruata ad scopulos Ceruorū vocatos p̄perabat. nā Luzalis vetus & pitus īperator dū maiora nauigia Christianorū velificātur paulatim se recipit, quo secūdū ventū aucuparetur, donec fierēt maris tranquillitas, qua efficeretur vt solā triremes a quinqueremibus relictæ, cum ille ægrē ac vix remulco attraherētur, & seorsum ab onerarijs cogerētur pugnare. Austriacus deniq; vt paucis res intelligatur, & quid Philippus rex statuisset, habebat in mādatis vt cum classe penetraret ē Sicilia in oriētē, ac p̄se ferebat desiderū, vt dū cū classe fēderatorū ipse cōiungeretur, summi imperatores seruata publica existimatione p̄spectarēt impediretq; oīa Turcarū cōsilia, q̄ ad deuastationē locorū Venetorū spectarēt summi itaq; classiū p̄fecti, q̄ stationē habebāt Corcyra summo cum desiderio expectabāt armorū cōiūctionē, q̄ verebant ne Luzalis sine cōtrauersa litus Crete cū sua classe popu laretur, aut alias īsulas Venetæ ditionis. His accedebat nobilis qdā omnū feruor vt quā primum totis viribus dimicaretur. procedunt igitur, & ad Eplam īsulam appellentes duæ triremes Venetæ & vna Melitenis hac ipsa de causa p̄missæ quæ cognouerunt hostilē classē apud munitiōnē Nouembasie vrbs consistere, qui locus distat ad quadraginta millia passuum. Et quamuis intelligebatur quanti referret hostilis classis a munitiōne protegi, si apud illam iniretur p̄liū, decretū est tamen esse propinquandum, veniendumq; ad eius conspectum, vt illa ratione hostis alliceretur ad pugnā optatā nō solū ab imperatorib. ob uim nauigiorū, vt cognitū fuit, ab hoste formidorū, sed etiā ab omnib. copiis classicis ob certissimam creditam victoriam Christianorum, quam erant cū imensa læritia excepturi. M. Antonius tamen Columna & Ghildandrada vel aliqua probabili, sed cognita ipsi ratione vel pp̄ Austriaci absentia, vt cupidi eius gloriæ, apparebāt nō valde alacri animo sine Austriaco p̄liū p̄batur. Dū ita certū erat Christianæ classis arripere opportunitatē pugnæ, significatur p̄ excubias e īspeculis hostē cū cētū & sexaginta triremib. quadragintaq; nauigijs variū generis nauigare Maliacū sinū vertis, illud est nomē loci in Pelopōneso. classis igitur mira celeritate instruita in acie p̄cedentib. quinqueremib. & onerarijs nauib. quæ q̄ secundo vēto nō vterētur, attrahebantur remulco, procedit in hostem, qui īsulam Ceruorum vocatam versus incedebat. vbi eō ventum est quamuis hostes putabantur velle institutum iter perficere ad Mattapanium vocatum Pelopōnesi litus, tñ occasum versus ad Eplā īsulā declinauit a fronte Christianæ classis cōsistēs, cui etiā simulauit se facultatē pugnæ facturā. sic aut propinquatū est vt multa vtrinq; displosa sint tormēta. Fuit diuersum tñ vtriūq; classis cōsiliū, q̄ Christianis certissima erat sentētia cū hoste cōsistere, cū Turcis cōsiliū esset p̄ fumi caliginē fugā occultare, seq; subtrahere aspectui Christianorū, vt postea compertū fuit. Apparebat Turcis receptio p̄ illud artificium facta nō valde cognosci cū ēt remulco traherentur a tergo: at ea certe & tuta & honesta q̄ fiebat p̄ propinquitatē noctis si in altū se recepissent. Enimvero tameris cēsuerūt summi imperatores se nō posse hostē sequi sine magno periculo pp̄ magnitudinē classis grauis ob quinqueremes & onerarijs, vt pote agilē & expeditū, tñ ne appareret receptio negligētē cōfirmari, & ipsi p̄ illū noctē in alto pernoctarūt, at verō p̄ noctē ne discedere putarētur atq; vt illud etiā tutius faceret nemine sentiētē oīa cetera lumina extinguit. nauigia quædā parua cū ignibus accēsīs in latera sublimibus deserūt, vt phanorū speciē p̄ se ē longinquo prospectatibus ostētarēt. Veneti rati q̄ erat, aut certē ita fore suspicātes ad recognoscēda lumina mittūt. cognita astutia Turcarū classē quidē insequi volebāt, sed cū p̄ noctis obscuritatē eius iter nesciri posset, cuius lumina iā videri ob lōginqtatē destiterūt, nih il actū est. Data ē opera postredie vt hostis denuo

Classis Venete magnitudo.

Angeli Soriani diligentia.

Turcicae classis numerus.

Classis instruita ordo.

Stratagemata Turcarum.

Stratagemata aliud.

denuo inueniretur, quod tñ fieri nō potuit nisi die tertio mane. Nā vbi significatum est q̄ ea exiret ē Mattapanio sinu vocato, qui est Pelopponesi, habitū est iter in hostē, atq; classis de more instruita tres in acies, quinqueremes & onerarias p̄missit in Turcas. sed quoniā in proras afflabat vētus vel leuissimus, accidebat, vt grauiora nauigia sepe relinquerētur, & pp̄ remulcā aciē aliquatū turbaret. Hostis sua classē & ipse in partes tres distribuata ita procedebat vt duo cornua ab acie media se iungerētur, apparerētq; p̄ formā lunæ semiplenæ velle cornua Christianæ classis circūueniret, cū esset in latius aut a tergo inuasura. illa nouitate visum est ceteris summis ducibus classiū habendū esse colloquio cōsulere quid cōsiliū foret capiendum. id vnū esse cogitādum ne circunueniantur, cum non agatur de re leui, sed de vita, religione, laribus, patria vtriusque ac salute omnium Christianorum illo responso mirifice incitati sunt animi omnium, cū non parui ponderis sint semper in his opportunitatibus verba summorū ducū. factus est vnus omnū pugnādi cōsentus, ardor, ac desiderū. Vbi ad istū tormēti hostilis acies propinquasset, hoc ipsum faciebāt cornua, quibus curā erat ne circūueniretur. iubet itaq; Superātius suos & proretas & nauclerū nihil aliud prospicere quā rostrū triremis p̄toris aduersaria, quæ quid cōsiliū caperet diligētē prospectabatur. Vix sunt quindecim triremes ē cornu sinistro Turcarū in altū ita secedere, vt eas pleriq; Christianorū aufugere arbitrarentur. at Iacobus Superātius non ignarus rerū bellicarū & Turcicæ callidatis, ratus id, quod fiebat, post longū ambitū illas triremes in ipsum vēturas prospectabat euerūt, rostrūq; obuertes hosti temp eius cōsiliū obseruabat. Dū ita cōsoluitur, recedit aliquatū eius cornu, quē quatuor tñ triremes in trepido fortisq; animo cōsecute sunt. quarū nauarchi fuerūt Baptista Qujrinus, Theodorus Balbus, Ioānes Bēbus, Angelus Sorianus, quæ triremes ita propinquarūt Turcis, vt hostes putarētur pugnā nō detrectare pp̄ numerū nauigiorū tormēta magno īpetu vtrinq; displosa sunt in cōspectu classiū. sed Turcæ vel quod ita esset imperatū, vel aliqua ignota de causa relicta pugna sese recipiunt eō vnde discesserant. Hos Superātius aliquātis per īsecutus frequētib. globis infestat, quamobrē ad quadraginta triremes ē reliqua classē in Superantiū progredi incipiūt. accitæ sunt subsidio aliæ triremes, q̄ antequā cōuenissent iā nōnullæ cū Turcicis fuerūt cōiunctæ, atq; facto agmine in Superātianas iter capiūt. Superātius cōsistit aliquatū, frequētiq; globorū procella hostē procul arceat, cui accesserunt interim e suo cornu subsidiaria viginti, & quinqueremes duæ egregiē instruitæ. His auxilio vi sum est Superātio in eundi p̄lij opportunitatem non esse negligēdā, antequā oīa hostiū nauigia in vnū cōueniret: quippe cū multo facilius sit aliquā partē hostiū se iunctā infringere, quā oēs simul vires vno tēpore labefactare. Procedit, multa tormēta dispodit. frequētē gladiū. plumbearū procellā in hostē effundit. cōmissa est pugna tāta cū Turcarū clade vt primo īpetu ad tredecim triremes hostiles cōquassatæ sint cū miserabili clade Turcarū. ita vero primo illo īpetu tā formidabili cōsternati sūt animi Turcarū ad memoriā etiā superioris anni & fortitudinis Venetæ, vt in fugā tanta cū perturbatiōne rerū omnū cōuersi sint, vt aliæ triremes ad harū exēplū cōtinuo terga verterint, ac proras terge certissimā victoriā cōcessuræ si quis eā capere sapiēter sciuisset; quæ certe arripuisset Superātius si satis firmas vires habuisset. sed dū illa felicitate rerū inuitatus victoriā sequitur, iā sinistrū cornu & Christianā classē velificari p̄spicit, qd̄ tameris ægrē tulit victoriā sibi ē manib. extorqueri, tñ cū reliqua classē ab nauigare necesse fuit, ne cū paucis in aperto periculo relinqueretur. Hostis quamuis p̄ discesum Christianorū se in tutum recepit ē certissimo periculo & ex cidio, liberiusque respirauit, tñ multo sanguine Turcico aquā rubentē, multaq; tabulatorū ac remorū fragmēta natātia reliquit, cū Iacobus ipse vix vllū dānū acceperit, cui vna tñ triremis globo infestata fuit, q̄ tñ repētinis adhibitis remedijs vnā cū cæteris se seruauit. At Caroli Gallorū Regis animus nondū planē deserbuerat, sed interius estuabat ad memoriā rerū ab Amiratē, reliquisq; procerib^o aduersus ipsum Regē gesta rū. sed qm̄ vltio sine magno rerū bellicarū apparatu suscipi nō poterat, certissimoq; exitio multorū populorū subditorū, cepit cogitare cū Catherina Regina matre femina magne prudētiæ & iudicij, & cū quibūdā fidelissimis cōsultorib^o quo pacto id tutō fieri posset. interim multa humanitate & comitate vel p̄ literas Amirantē tractat, eiusq; proceres humaniter excipit. cū regiū esse a plerisq; credat p̄ artē hostē fallere, ac fidē pro vtilitate seruare, atq; in subditos p̄sertim. Sic fiebat, vt q̄ radices cōsiliū nescire posset, illud ē quadā beneuolētia verē recōciliati animi regii proficisci arbitrarēt. Vt verō magis ex animo res, sinceritateq; cōcordiæ pcedere apparet, Rex p̄mittit Margheritā fororē in matrimoniu regi Cātabrorū, cū ēt Cōdēi iuniorē se plurimi facere ostētarēt, quē frequētē grato noīe Sobrinū appellabat. tāta vero fuit Regis & matris in vniue: sã illā factiōne significatio amoris sapi^o, vt pleriq; submurmuraret q̄ vniuersa aula regia factiosā religionē paulatim fuisēt cōplexi. cū verō quatuor munitiōnū restituēdarū tēpus aduētarēt, quas sibi in biēniū Amiras reseruauit, decreuit per cōsiliū Cātabrorū Regis & Cōdēi, ante tēp^o illas restituere, vt ea humanitate regiū animū deliniret, beneuolētioreq; faceret. restitute sunt itaq; oēs, p̄ter portū Sātonicū tñ & Montē Albanū. at deinde port^o etiā Sātonicus, vbi Rex Philippū Strozā cū quatuor cohortib^o peditū in p̄sidiis esse iussit. Austriacus interea Gorcyrā cū quinquaginta & quinq; triremib^o appulerat, ac triginta onerarijs nauibus, qd̄ cū Veneticōiū nūtiatū esset. statutū est Zacynthū esse redeūdū: ibi Austriacū expectāt frustra per aliquot dies, cū Hispana classis nō appareret, q̄ ad Venetā accederet. variis rationib^o disputān p̄cederet obuiā. Austriaco, qm̄ aliis illud inutiliter fieri videbat, cū ne loca spoliata pp̄ p̄sidiis esse viderent, q̄ in p̄sentia classis sp̄ salutis suæ reposuerāt vicina classe Turcarū, tñ ne dū tēpus ita cōsultō absumeret modo huc, modo illuc errādo, satis aptū tēpus hosti cōcederet ad omnia loca subiecta Veneto imperio cōcremāda, diripiēda, populāda, euerēda. Visū est Colūna & Ghilādrada parua fieri

Classis Venete magnitudo.

Classis instruita ordo.

Iacobi Superantii virtus.

Regie artes.

tēporis iacturā, si cū expeditis actuariis tūm, rostratisq; triremibus obuiā iret Zacynthū vsq; relictiis in tuto inueneremibus & onerariis nauib⁹. Federicus Albani filius illa victoria potitus recta ad oppidū Nardēse Olādā cōtēdit. oppidani territi felicib⁹ Hispanorū succēssib⁹ se dedūt iis cōditionibus vt vitā & facultates & honorē illasū seruarēt. at ille ita p̄ ditionē acceptis in fidē cōtra iura pactōrū & deditōnis nulli neq; ætati neq; sexui parcēs ad vnū trucidat, oppidūq; flāmis & ferro euersū in cineres cōuertit. at Veneti, qm̄ tota vis belli in accessione Hispanorū triremiū, securitasq; vtriusq; clas̄is cōsisteret, si cōiunctis virib⁹ pugnaret, q̄a certissima penes fēderatos sic apparebat fore victoriā, sē tūt cū oib⁹ p̄rsus actuariis & grauiorib⁹ nauigiis illud esse faciendū, q̄a iā propinquus esset Austria cus, neq; multū tēporis videbat absumptū iri. huic rei illud etiā accedebat, q̄ nō satis tutus aduētus apparebat esse Austriaci obuiis hostib⁹ si occurreret: ac si dimicandū esset Venetis cū hoste in itinere, plurimū fore detractū Venetorū virib⁹ p̄stātoribus & validioribus nauigiis relictiis. Pro Venetorū sentētia deniq; decernit, atq; ab Epla Zacynthū versus nauigat. Vbi parū distaret à Zacyntho, Melitē sis p̄toria occurrit exploratū missā cōsilia Venetorū, monitūq; Austriacū Corcyrā appulisse atq; inungere. Colūna, cū illa p̄toria & Neapolitana postea triremis accessisset, Petrū Pardū virū Hispanū mittit, qui de oib⁹ rebus Austriacū faceret certiorē, qui cū quinquaginta & tribus triremibus ac tribus onerariis, vt diximus, accesserat Corcyrā. sed enim cū Melitēsis & Neapolitana Zacynthū versus Corcyra, & Pardus cū p̄toria Ioanis Vasquei Zacyntho Corcyrā versus nauigarēt, seq; inuicē nō procul ab Astypalea insula profexissent. q̄ Corcyrā proficiscebāt ob imperitiā primū fugā arripit. at vbi Vasqueus apparet nō posse fugere illis superuenientibus prorā cōuertit ad pugnā. cognitis amicis triremibus vbi propius vētū est, vtriq; iter ceptū peragūt. vbi propinquā clasē cōspexissēt properantē Zacynthū hostilē putātes vel visis onerariis fugā arripuit. at Liburnus Venetorū, qui vna nauigabat, cognita suorū clasē cū literis p̄cedit, quē triremes lōginquē secutę sunt. itū est obuiā postmodo Austriaco cal. Septēbris, quibus etiā viribus cōiunctis post factas de more salutationes, mutuosq; cōplēx⁹ habita sūt comitia, & in cōsultatione positū q̄ eiser agendū. deinde redit ad Gomenicias, vbi aquatores & lignatores quidā trucidat, quidā capti sūt cū finitima esēt qdā castella & pagi Turcarū. Austriacus catacopiū cōscendēs primū vniuersā clasē explorat, q̄ cū latis instructa visa eset, nūtiareturq; hostis ad Pylū insulā in tutissimo portu stationē habere nō procul ab vrbe Metone, statuit illā ad expugnationē cōuenire. Quē dū gerūt ad Zacynthū & Pylō insulas, in comitiis a Cæsare cōuocatis creat Rex Pannoniæ Rodolphus, Cæsaris filius, qui cū summa p̄p̄æ magnificētia coronatus est Possōnii. accessit illuc Cæsar cū vxore ac Matthia & Maximiliano filiis vctūdo Danubio, atq; vrbe p̄ noctē ingrediē ad cereorū funaliū, remisso in vrbe equitatu qui honoris gratia p̄ diē obuius fuerat. Post die eius diei p̄dicti principes & Archiepiscopus Vinūdrīe Antonius Verātius cū multis episcopis, vniuersiq; equitatu Pannonicāq; nobilitate Rodolpho obuiā processit accedenti Treua cū Herneſto fratre, multisq; aliis principib⁹. vbi propius ventū est cū magna humanitatis & obseruatiōis significatiōe excipit a procerib⁹ Pannonib⁹. at eertē luculēta & breui oratione archiepiscopus Vinūdrīeſis vltus nomine totius regni fidē & obseruantiā pollicet; qui etiā in eo principe deligēdo in Regē egregiē operā nauauerat, cuius autoritas nō tm̄ ob dignitatē, quantū ob sapientiā & probitatē vitā; plurima est in vniuersā Pannonia. Rodolphus perhumaniter responder, se ita facturū pro viribus vt proceres ne peniteret hūc Regem elegisse. qui & salutem populorū, & regni ipsius cōseruatiōnem diligenter sit curaturus, & vt ciuim priuilegia integra seruentur. Inde proficiscuntur ad vrbe præcedentibus tribus equitū millibus egregiē instructorū: quippe cū præter alia aurea & argētea gemmata ornāmēta, armaq; renidentia, multi pelles vrorū aut tigridū gestarēt super humeris. hos sequebātur Caroli Archiducis, & ceterorū principū familia, quas Maximilianus iunior cū principe Menapiorū a sinistra, hos Herneſtus, & Matthias a sinistra princeps Norici & Ferdinandus a dextra. Rodolphus deinde dextrum habebat Carolū Archiducē, sinistrū Gulielmū principem Norici. hīc succedebat archiepiscopus cū antistitibus, post Cæsarianā custodiā: qui erant equites sclopettarij. Vbi ad vrbe ventum est, magna fit tormētōrū & sclopettariorum saluatio, quorum circiter quinq; millia prodierāt obuiā ad portā vrbe. quarto deinde die itum est ad templū egregiē auleis & auratis tæpetibus ornatū, atq; è regione maioris altaris regius thronus erat apparatus. à dextra seorsum Cæsaris & vxoris & Caroli Archiducis, ac ceterorum principū Gulielmi, Herneſti, Ferdinandi, duorum iuniorum, & Menapij sedes erant paratę ex ordine. à sinistra legationes principum pro dignitate cōfederunt. primus affertur Cæsar, quia laboraret & pedibus, quem vxor, post insignia, post legationes cōsecutę sunt. postmodo accedit Rodolphus cū principibus; Pannonica nobilitate ac Boemā comitante. cum reliqui ad paratas sedes accessissent, ipse à proceribus statutis in sacrarū adducitur, vnde post pallio albo exit indutus, quæ vestis fuit Stephani Pannoniæ Regis, cum nulum capiti inesser integumentum. huic præcedebant decem Pannonies proceres cum decem vexillis pro totidem regionibus eius regni, quæ sunt; Pannonia, Dalmatia, Croatia, & Sclauonia siue Illyriū, Rama, Serua, Galitia, Bulgaria, Bosnia, Lodomiria. Hos quinque alij sequebantur, quorum hic rotundum quiddam aureum gestabat ad pacis significatiōem, ille gladium cum argenteis ornamentis, alius sceptrum, alius mundum paruum aureum, alius coronam ad latus Rodolphi procedebat maresciallus Pannoniæ cum ense stricto, donec ad altare maius ventum est. ad medium templi episcopi Vinūdrīe & Sisopæ obuiam procedunt, qui ad archiepiscopum comitantur, qui sedes illum excipit, in genuaq; procidentem vngit, & consecrat per solitas ceremonias. Post incepta sacra, & decantata epistolam cingitur gladio ab episcopo, quem ter ipse extrahit atque educit è vagina. postmodo datur illi, qui attulerat. Tunc archiepiscopus ter elata voce proceres in interrogat an velint hunc coronari suum Regem, cui toties omnes velle reclamatum est. His actis archiepiscopus solistū iuramen-

An Veneti pcedat obuiā Austriaco.

Austriaci accessus ad Venetos.

Rodolphus Rex Pannoniæ creat & pōpā.

507

iuramentū accipit. eum coronat. sceptrum offert. in thronum regium adducit semper sex episcopis assistentibus. confidet à dextra archiepiscopus in eadem sede, atq; psalmus te Deū laudamus de cantatur. Archiepiscopus deinde cōiurgens sacra peragit: quib. absolutis illo ipso habitu comitatib⁹ principibus, qui adduxerāt, rex incedit per vrbe super tabulato parato substratis pannis rubris. inter quod iter nouæ monetæ argenteæ & aureæ sparguntur in populum ad letitiæ significatiōem. in sculptū erat in illis monetis, Rodolphus Archidux Austriæ coronatus est rex in Hungaria. deinde ad templū diui Francisci profectus multos equestri dignitate insigniuit. Postea ad ceremonias extra vrbe accedit pro regni institutis quibus plueret. Tunc Cæsar & vxor post gratulationes oratorū in arcē domū redeūt. subseq̄uentibus postea diebus multa ludicra certamina sunt instituta, multaq; oblectādos, vt fieri solet p̄ huiusmodi solēnitates, cū & antra. & artes iustitæ, & formę vel deorū anti quorū, vel herorū, vel magorū spectra multa tāq; ī scena referrent. ī Gallia verō lōge diuersū ludicrorū genus subrehebatur, quia nō deorū antiquorū formę, neq; pastorū actiones, neq; comedię struebātur sed acerbiſsimarū tragediarū argumēta. Nā Rex Gallorū vbi sibi visi sunt Amiras & Rex Cantabrorū & Condæus & reliqui principes nouæ religionis satis valida iecisse fundamenta suæ securitatis, omnēq; memoriā superiorū temp orū ex animo Regis obliteratam fuisse arbitrari, iubet Margheritæ sororis nuptias publicē indici, ad quas Cantabrum fuerat hortatus, qui diu repugnauit quod esset diuersæ religionis, neq; sciret vnde tantū humanitatis procederet. monet Rex Cantabrum vt amicos suos inuitaret ad statutum tempus. inuitatus est & Amiras qui omni metu deposito accessit, cū sapius à Rege fuisset antea perbenignē exceptus. omnes illum hilari vultu complectebantur, præter Andiensem duce Regis fratrem, qui animo magis sincero & sine fuco erat, quā parandis insidijs esset accommodatus. at vero rex vt magis etiam propenso animo in Amiram appareret dum esset vrbe plena tot exteris principibus, secretum conciliū conuocat, ad quod conuocatus est etiam Amiras, quo rex plurimū illum facere videretur. Amiras in ijs comitijs Gallicorum procerum proponit cōsiliū Regi tanquam vtile & salubre, vt vreretur præsentī oportunitate, quæ propē vocem emitteret, atq; inuitaret ipsum Regem ad dilatandum imperiū per maximas Philippi Regis occupationes, cum posset ob iura quæ habet in Belgium & in principatus Italiæ facile Belgiū & Insūbrā subiugare. offert ad illā expeditionē etiā triginta millia peditū & duodecim equitū, & vel se ipsum si opus sit ad illā expeditiōē exiturū, oīaq; ipsi Regi acquisiturū, cū ē multa auxilia Auratio tūc misisset in Belgas. conatur probabilibus rationibus Regē ipsū ad illā prouinciā suscipiendā adhortari ac propē impellere, quā dicebat nō fore difficilē pp̄ odiū, quo oēs populi p̄sequūtur Hispanū nomē, & pp̄ imbecillitatē viriū Albani Ducis, q̄ vix posset resistere vel vni Auratio. Rex quā iā sibi p̄suasū esset Amiratē potētīā, at nō regiā vtilitatē vel honorē p̄curare, rēdet, vel antequā Amiras orationē prorsus absolueret, se neq; posse, neq; velle tm̄ scelus cōmittere, quā iā fidē dedisset Hispano Regi, p̄mississetq; se incontaminatā amicitia seruatūrū esse. His subiūxit Hēricus Andieſis Regis frater, q̄ si Amiras iua cōsilia cōsueuisset Regi, vt nunc fecerat, aperire, iure optimo fidelis & amicus Regis cēseri poterat, existimariq; regni & Regis ipsius salutē & amplitudinē p̄curare. sed cū ageret quod in mentē veniret, vt fecerat nuper cū egratū & peditatū misisset ad Auratiū incōsulto Rege, illud nō recte fieri, atq; esse p̄terea dignū supplicio. se. n. tāquā p̄fectū cū sūmo imperio omnīū regiarū copiarū putare nō leuē iniuriā accepisse. Amiras indignationis impatiēs, quem magna potētia faciebat penē furoris plenū, vt cui videretur Andieſis nimis cōtumeliose fuisse locutus, se istud fecisse inquit ad regiā vtilitatē, & denno esse facturū quoties oportunitas se se obtulerit. Rex nequid grauius accideret p̄ hæc cōtrouersas & cōtumelias comitia dimisit. multi igitur p̄ceres eius scētę atq; factiōnis Vgonotticę comitati sunt Amiratē cū Rege ad palatiū vsq; regū die à celebratis nuptijs tertio, atq; Amirati domū redeūtī glā cū literis in via p̄sto fuit ad assignatū locū vt iis capiēdis & legēdis aliquatūlū moraret. eas dū capit glāde sclopetti è domo cuiusdā familia ris Ghisij vulneratur ita, vt delecto pollice sinistro glās rectē p̄ brachiū ipsū pulsā fuerit. fit cōcurſus ī eā domū, vnde ictus fuerat. nemo p̄ter sclopettū ibi inuenitur, quod vbi ad Regē delatū est, rex ipse & regina mater & frater accedūt ad eū visendū. vulnus quā ris erat graue, cū glās p̄currisset p̄ vniuersū thorū brachij ab humero ad cubitū, tm̄ nō apparuit medicis letale, q̄ sine dubitatione affirmabāt Amiratē esse cōualiturū. sed magnū murmur iterim quotidie īgrauescēbat, cū autor vulneris parū diligēter inquireretur, quod fieri sūma ope Amiras a Rege precatus fuerat, cū diceret nō minus ad regī existimationē, q̄ ad se illud spectare, cū acce pra fide regia Luteriā aduenisset. Querebatur paulo post Amiras se p̄ speciē pacis, p̄ di. tutiorē esse apertā inimicitia, q̄ simulatā & plenā insidiarū cōcordiā: quod ipsū dictū vbi ad p̄ceres nouæ religionis, & in vulgus emanasset, res videbatur palā spectare ad renouādū bellū, vbi primū Amiras cōualuisset, atq; multi iā tumultuari cēperāt. rex q̄ videret palā rē spectare ad bellū, cepit cōsiderare p̄sentē oportunitatē opprimēdi futuri hostis iactētis & p̄p̄strati nō esse negligēdā. & qm̄ suas custodias ad palatiū Amiratē assistere iusserat, vt ille se tutius domi esse intelligeret, imperat Andieſi & Ghisio duci vt collecta clā magna armatorū manu feditiosos & factiosos homines obrutucarent, qui fidelioribus statim collectis per noctem primū ades Gasparis Colignij Amiratē inuadūt. irrūpitur vi in thalamū. vt Amiras Rameliū regulū ingreſsū videret, rogat vt senectæ rationē & canorū habeat; cū quo irrūpit & Perrus Paulus Tosinghus Florētinus, q̄ torquē & sigillū nouæ religionis cepit. Ramelius Amiratē stricto pugione cōfodit, atq; interi mit. tum itum est ad reliquorum Vgonottorum domicilia, quę iussa sunt albis crucibus p̄ noctem consignari ab ijs sacerdotibus vicatim, qui præsent rebus sacris. in ita consignatis domibus omnes vel puberes vel impuberes trucidati sunt, neque vilius sexus vel ætatis vel dignitatis habita

Amiras ictus sclopetti glā de.

Amiratē mi ne.

Amiratē ced.

Clades & ca-
des magna
Lutetiae &
totius Gal-
liae.

est ratio, cum ubique vis ferri dominaretur. fit magnus ubique armatorum concursus Lutetiae per uniuersam urbem. Non nulli etiam iugulati vel sine Crucibus, vel quorum inimici Cruces albas portis insigniuerunt, ut fit in tumultibus popularibus, quoniam furor, & imperus, & indignatio publica auctoritati adiungebatur, neque res agebatur audita causa, sed seniebat in quemuis pro arbitrio ministrorum & sic ariorum quorundam. Hisce tumultibus ubique in urbe excitatis Condeus & Gramutius regulus & Cantabrorum rex ad Gallorum Regem confugerunt in regium palatium, atque in genua procidentem regiam misericordiam implorant. Rex quoniam indignatio nondum deferuisset, hos iubet in carcerem detrudi. ceteri sunt multi proceres opibus & nobilitate praestantes Amiras scilicet, Bauesius, Rocafocauus, & duo Pertilantij reguli, Rennellius marchio, & alij complures. nam circiter sexaginta millia hominum varijs in locis per illud tempus trucidata fuisse dicta sunt in Gallia, quorum bona direpta sunt, aut fisco addicta. enim uero calamitosum est ad haec tam acerba, tamque atrocia remedia ciuitatum oportere deuenire, cum egrotantia corporis membra per medicamenta fouendo & lenitatem consueuerint periti ad sanitatem diligenter reuocare. extremum ferri & ignis remedium est ubi omnis spes salutis profus est conclamata, post omnia humanitatis officia: atque neque tu nec quidem omnia membra deciduntur, sed illa tantum extrema, quae per contagiū possent proxima quaeque ad tabem compellere; cum extremis morbis extrema remedia abibeantur. illud certissimum est optimumque remedium in omnibus ciuilibus seditionibus, ut factiosi homines, qui se principes & duces ceterorum esse profitentur, deleantur omnino atque exterminentur, cum per horum supplicia reliqui vel deterreantur ab improbitate & audacia profus. vel certe plurimum refrēnentur. illud certum est, calamitosum esse ipsis quoque principibus ac regibus regna & urbes vacuas possidere, quod necessario contingit ijs, qui nimis seuerē animaduertunt vel in plebeculam & leue vulgus, quod facile huc illuc varijs rationibus impellitur. Mommedius regulus his auditis tumultibus ratus illud quod erat, multos suae uitae esse infestos, cum circiter octoginta hominibus suae factionis, inter quos fuit Vidamus Sciartensis fuga salutem sibi comparauit. Ghisius audita Mommedij fuga & Vmalus cum octoginta equitibus citatis equis in seclantur: sed tanta fuit fugientium diligentia ut confectis circiter centum milliarijs necesse fuerit ab insequendo desistere, cum illi longo interuallo antecessissent. Sequana fluuius sepulchrum fuit omnium caesorum. Amiras decisis manibus & capite deiectus, e fenestra tractus est per urbem ad Montem Falconium suppliciorum locum, ibique contumeliose suspensus. Post modo rex omnes suos proceres ad comitia conuocat; in quibus demonstrat se non illud fecisse, quia leges pacis non putaret esse seruandas, sed ut imminetia denuo pericula toti Galliae deuitaret: quibus tamen accederet, quod fides haereticis non esset seruanda. ceterum Mommedius non prius a cursu cessauit, quam in Armoricum peruentum sit, & ad portum Santonum. ibi conuocatis magistratibus eadem Amiratis, ac reliquorum procerum explicauit, hortatusque est ut uniuersus populus insurgeret in regia praesidia, eaque trucidaret, seque a viribus catholicorum, dum liceret, tuerentur, quorum vires breui essent expectande. vix vllum tempus est intermissum, cum repente sumptis armis in uniuersa ciuitate itum est ad inuadendas praesidiarias cohortes. tantus fit impetus popularis, ut maior pars praesidiorum trucidata sit, pauci vix se fuga seruarunt. captus est Philippus Strozza praesidiorum regionum praefectus. Mommedius urbe ita recuperata magna celeritate traiecit in Britanniam ad in formandam Reginam de rerum omnium successibus, quae statim commeatum misit in urbem Santonicam, & bellicos appertus. Insuper eum postea Ghisius copias colligere, & portum Santonicum ac Montem Albanum obsidere, quod reliqua diffugientium haereticorum se receperant. sed illud bellum infeliciter gestum est a Ghisio, quoniam amissis pluribus quinquaginta millibus hominum in his obsidionibus & oppugnationibus tandem infecto negotio recedere necesse fuerit, cum haeretici contra in recedentes acies egressi multos trucidarint, atque exeuntes in apertum & vrbes & castella quaedam finitima ceperint. Omnes catholici Cruces integumentis capitum adhibuerunt, ut ab haereticis dignoscerentur: sed illud parum nonnullis profuit, cum catholici etiam multi per inimicitiam & odia & priuatas simultates ab inimicis crudeliter sint trucidati. Fit regium edictum praeterea ut quicumque ab haeretica prauitate ad regiam obedientiam redierit, veniam & abolitionem omnium commissorum errorum consequeretur, modo in posterum legitime, pie, catholiceque uiueret. His ipsis conditionibus captiui principes sunt in gratiam recepti & reconciliati ita concedente adhortanteque pontifice. In Italia vero mortuus est per illud ferē tempus Ascanius Cornicis regulus vir in rebus bellicis in primis exercitissimus, & non ignobilis ingenii, qui cum magna pompa Roma in patriam suam pontificis sumptibus fuit deportatus, obuijs ex urbibus & oppidis vicissim sacerdotum ordinibus honoris causa, in cuius laudem praeter alia multa, hoc non inuisum epigramma compositum fuit;

*Allobrogum post bella Ducum, post Saxonis arma,
Perruptasque acies ter Solimane tuas,
Occidit Ascanius Perusina gloria gentis.
Quem Mars non potuit sternere, morte cadit.*

Clasfis federa-
tae magni-
tudo.

Clasfis instru-
tae ordo.

At clasfis federatorum instructa in acie ab Austriaco recognita, ut dictum fuit, constabat e triremibus ducētis & decē sex Venetis & duab. Florētinis quinqueremibus. onerarijs triginta & duab. Praeficitur cornu dextro marchio Sanctae Crucis, cum illud quinquaginta & quatuor consisteret, sinistro Superatius cum totidem triremibus. subsidiarum munus impositum est Io. Cardone Sicularum triremium praefecto cum triginta triremibus. Praetoria Melitensis cum sex praecedere iussa est. reliqua nauigia summos imperatores in acie sequebantur sic instructa acie processum est eo die, neque; tamen longe ab insula receditur. Deinde per noctem vetum est ad Strophades insulas. hinc Metonen versus nauigatur, accediturque ad Pylon. ubi dies illuxisset,

non

non desuerit tamen qui multo ante illud consilium fuisse susceptum de communi multorum principum sententia sint arbitrati, quoniam Amirantis illud fuisse consilium iamdiu cognitum fuisset, ut regem Gallum impelleret ad arma in Italiam importanda, nam putabat ita fore ut Mediolano post deuictos Belgas potiretur, & Neapolitano deinde regno, quibus auctus viribus poterat & ceteros principes, & ipsum Gallum regem facile contemnere. Illud cum ad aures Pont. & Hispani regis peruenisset, quoniam alter hostem acerrimum catholicae religionis, sic erant finitimum in Italia habiturus, alter videret sua regna in maximo periculo versari, si Gallus assensisset, dicuntur hortati fuisse regem per literas ut prospiceret quorsum tenderent consilia Amirantis: nam qui sine vilo insigni principatu vix Galliae regno esset tolerabilis, qualis futurus erat erga regem si tantas vires, quantas sibi proposuerat, adiunxisset, quibus tantis periculis uniuersarum gentium consideratis ceterorum regum etiam impulsu dicitur Gallus illud genus caedis excogitasse uitae, sunt nonnullae triremes supra Metonen. ad has & classem recognoscendam Columna & Quirinus & Melitenis praefectus properant, & ad pugnam excitare conantur. displota sunt hinc inde quaedam bellica tormenta. Sed hostis nullo pacto potest e portu allici ad pugnam. cognita Turcarum constantia imperatum est christianis triremibus, cum in acie per totum diem constitissent, ut se paulatim in portum Sfragiae intulissent, quae sita est e regione Merones, parum ab illa urbe distans, deserti planē scopuli cum neque arbores ibi nascantur, neque vlla sint aedificia, sed portus tantum est amplissimus, & cui vis vel maximae classis per accommodatus. Turcae ubi cognouissent foederatorum classem abscedere, emittunt septuaginta e suis triremibus in postremam aciem, atque non nullas post scopulos Sfragiae tanquam in insidijs collocant. ab his commissum est minutum praelium eminens, pugnatumque bellicis tormentis. iussa sunt foederatae instructae Metonen versus iter capere ad alliciendum euocandumque hostem: sed noctis aduentu pugna dirempta est, atque in alium receditur. deinde captum est iter interius Metonen versus ubi dies illuxisset, uniuersae classis instructa est, sed ob angustias locorum non potuit explicari. Bacianns ad scopulum Sfragiae iter habet, Superantij cornu ipsum per se aciem facit, atque post aciem pro regiam succedit. Subsidia Bacianni dextro succedunt cornu, quibus omnibus praecedebant pro propugnaculis quinqueremes. illo ordine munitioni Metones propinquatur, ut Sfragiae portus a dextro. displota sunt nonnulla tormenta in classem christianam ex albo monte, & e scopulo diui Bernardini, quae in portum sfragiae vsque globos contorquerent. Postea cum per noctem classis nauigans mane ad fauces portus Sfragiae appulisset, Turcae triremes postremam partem inuadunt, sed his conuersis illae diffugiunt. sicutur in portum. apud Metonen vero ciuitatem angulus quidam & circuitus continentis in mare protenditur Sfragiam versus, ubi Turcae sex bellica tormenta longiora, uti diximus, collocauerant ad infestandam classem christianam. sed tanta vis erat globorum ut ille classis ultra Sfragiam non ferrentur. hoc fit a Turcis non tam ad offendendam classem, quam ad urbis suae defensionem. Quod si ille scopulus fuisset occupatus, & capta tormenta, inde poterat illorum classis & Metone facie concurri per classem foederatorum. id autem non valde erat difficile, quia nullis corribus gleba plenis tormenta essent manita, nullisque reparationibus ob angustiam temporis. cum postea ad portum Pyli classis aquatum accessisset, circiter quatuor millia peditum Turcatum & pauci equites non procul castrametantur. hi per montes ad classem proxime accedunt, atque magnopere infestare conantur dena glandium plumbearum procella. exeunt e classe Columna, Parmensis princeps. Paulus Iordanus Vrsinur, alij tribuni complures cum sex millibus peditum. initur tribus in locis leue certamen. ceciderunt centum e Turcis, e classariis militibus pauci, sed quidam Tudertani ad Turcarum fidem refugerunt, qui nuper ad christianam fidem conuenerant. Turcae quia viderent classem foederatorum aquari ad Phylum, decidunt alueos fluuiorum, qui ad portum defluebant. ut autem foederati abstinerent ab ea regione, detererenturque metu praesentium copiarum, multa tentoria erigunt in planitie. Austriacus ubi tentoria conspexisset, copias educit, tormentaque triremium in illa disploti imperat. Turcae metu deterioris fortunae tentoria conuellunt, qui in vallem quandam ultra montem se recipiunt, ubi reliquae copiae confederant. Sed quoniam Luzalis dicebatur cum sex millibus peditum & duobus equitum subsidia suis esse laturus, exit Austriacus cum hesternis proceribus & decem millibus peditum. Montem occupat. hostem expectat ad pugnam. sed id frustra facit. deinde cognitum est per transfugas classem Turcarum constare e centum triremibus & quadraginta praedationijs, cum reliqua nauigia partim in sinu Oeteo, partim Nouembasie relicta sit propter luem cum multi mortui essent. partim etiam quaedam Byzantium remissa. quae classis si ad iustum numerum reduceretur, vix accederet ad vires centum triremium. nam multi assidue vi morbi & fame moriebantur. dicebantur periti rerum militarium in singulis praetorianis esse circiter centum & viginti. reliqua turba imperita esse rerum bellicarum. foederati quoniam constituunt communi sententia classem Turcarum esse expugnandam, iam viginti triremes miserant ad onerarias Zacyntho accersendas. iubent ita monente & excitante quodam architecto quandam machinam extrui adducendam ad munitionem Metones ad classem diuerberandam: nam tamen si duae machinae fieri iussa sunt, tamen angustia temporis unam tantum fieri patiebatur. duae Venetae triremes illi machinae substernuntur. profectis nauibus nihil aliud videbatur restare nisi uti procederetur ad pugnam. sed Turcae ut cognitum est e captiuis extradis circiter sexaginta grandioris tormentis, ut referebant etiam exploratores, supra montem Album, illa & ibi & in vrbe collocant, ubi & ipsi & classis validissimis aggeribus & uallis & fossis ductis proteguntur. Nam cum in arce & super moenibus urbis maxima esset tormentorum frequentia, illa machina inutilis visa est. at machina certe in hunc modum fuit extructa. Coniunctae sunt firmissimae duae triremes, quibus aequae terra oppletis imposita sunt sex bellica tormenta. facti sunt aggeres e trabibus

Sfragiae de-
scriptio.

Machinaque
dam a vene-
tis in Turcas
extructa.

Machinaque
dam a vene-
tis in Turcas
extructa.

bibus terra oppleti, contra quos aggeres erant vasa vinaria gleba plena ad æquum pondus nauigiorum. Sed quoniam illud ad æquitatem ponderis non accederet vacua vasa vinaria exterius ad machinam alligantur qua parte erant aggeres, vt illa ponderi sustinendo opem ferrent. veruntamen machina videbatur valde periculosa dū remulco attrahitur. postea calendis octobribus ne frustra tantæ classis illuc aduenasse videretur, instat Foscarenus, atque ex eius consilio decernitur communi omnium imperatorum consensu vt Pylos expugnaretur, cuius expeditionis summum imperium Parmensi principi defertur. princeps præmittit qui explorarent ad expugnationem, qui reuerſi nuntiant negotium esse bidui. Postridie descensiones facit cum tribus millibus peditum maiori ex parte Hispanorum, & quingentis pōtificijs duce Pompeio Columna. exeunt deinde Moretus Calaber, & Raphael Rasponus Rauennas tribuni cognitione rerum bellicarum & fortitudine insignes, & multi alij milites, ita vt castra assidue auerentur. attracta sunt & duodecim muralia tormenta, quibus oppidum cæptum est concuti Austrum versus. sed quoniam longe distarent, istud efficiebatur parua cum Turcarum iactura. deinde inita est leuis pugna cum magna vtrinque clade. necita multo post subsidia in oppidum ingrediuntur, quia copiæ Parmensis non satis diligenter transitus custodirent, cum censerent haud fieri posse vt equitatus per illas crepidines accederet, montemque, in quo situm est oppidum, ascenderet. Illo errore cognito Turcæ cum equitatu & peditatu aduent oppidum. dum transit peditatus, equitatus christianos infestat leui prælio ne res sentiretur. Moretus Calaber Parmensi cognitum errorem patefacit, quare iussus est transitus occupari. cum ingens pluuia illum diem secuta sit, nihil actum est. illa tamen nocte quatuor bellica tormenta directa sunt non procul à menibus, quod quia factum est sine vllō reparationum genere nullis erectis aut repletis corribus, prostrata sunt disruptis rotis duo bellica tormenta, & tormentorum magister laniatus ab oppidanis machinis, quæ quoniam parum ordinatæ, parumque è militari scientia fieri viderentur, decernitur quarto die obsidionem esse soluendam. Istud factum fuisse quidam dixerunt, quia significatum fuisse per exploratores quatuor equitum, sexdecim peditum Turcarum millia non procul abesse, quæ subsidio obsessis aduentarent. erant in oppido circiter quinquaginta canones & semicannones & tres colubrinæ eximie longitudinis. ridiculum sanè fuit tantam classem ad tam ignobilem munitio nem accessisse, idque frustra, quia mus non est dignus ira Leonis. nam si res bellica ratione tractata esset, omnesque accessus subsidiorum occlusi, quod fieri poterat vel à quingentis scloperarijs, intra biduum res nimirum fuisset confecta. Sed & nuda tormenta periculis sunt exposita. & hostium vires neglectæ, cum ratio bellica postulet nullum vt hostem tam imbecillum existimemus, nihil vt inde malorum timeatur. atqui Deus idem, qui tantam victoriam superiori anno concesserat, ita cognosci voluit nihil per vires humanas gloriosum posse comparari, cum etiam pro gratiarum actione multa conuiuia, & tripudia, & lasciuia apparuerint, cum Deus per solam pietatem, sanctitatem virtutem, innocentiam, charitatem & placetur, & propitius retineatur. Interea cum nauis Byzantio veniens nauigaret, triremes complures expeditores exeunt è portu Metones ad illam expugnandam. Classis Christianorum exit in has è portu Pyli. sed quia timebatur aliquod stratagemata, subsistunt donec tota exiret. cum non exirent omnes triremes, expeditores christianorum in Turcicas cum impetu feruntur. illæ his visis exeuntibus sese in portum ad Sfragiam recipiunt, ac onerariam relinquunt. prætoria Mitylenes, quæ prima ad nauim contenderat, quia non posset opportune aufergere paruo negotio a prætoria Neapolitana Baciani Aluari capitur. præerat illi Mahamutus nepos Barbaruffæ ac Draguti gener præfectus Mitylenes, qui statim cæsus est à captiuis ob eximiam suam crudelitatem. classis postridie Zacynthum nauigat. hinc ad Viscardū insulam hinc per multas difficultates ob assiduam tempestatem ad Gomenicias acceditur. adierat illuc Io. Andreas Auria & Suesianus dux cum tredecim triremibus ad Austriacum in Siciliam comitandum: atque hi omnes salutato Veneto Imperatore Siciliam versus in hyberna iter capiunt, ac Turcæ suas triremes Byzantium reducant, præter relictas quasdam Metonæ ob difficultatem remulci. In Belgio verò Albanus Montio per deditio nem potius firmis præsidijs munito Mecliniam versus castra mouet, qua facile potitur. nam cū præfectus illam direpturus esset & fugiturus Aurantio Germaniam versus iter faciente, ciues portas occupant, & Hispanos intromittunt. res autem alium habuit exitum quam ciues opinati fuerant, trucidatis præsidijs, quoniam defectio contulso facta fuisset, at necessaria deditio, Albanus urbem militibus concessit diripiendam. illud rapidissime fit, omniaque vrbana bona miserrime ab antiquis ad recentes dominos vilissimo precio transferuntur. quæ auferri non potuerunt disrupta, euerſa, laniataque sunt neque minus in catholicorū, virorumque bonorum & innocentium, quam in scelestorū domos irrupit militaris crudelitas & auaritia. nec profuit Meclinialibus ciuibus, quod cum magna obseruantie significatione omnes sacri ordines cum sacris insignibus obuiam processissent cum putarent fieri, ut ita placarent Albani indignationem, quam conceperat, quia principem in urbem admisisset. neque solum sequitum est in facultates, sed in pudicitiam etiam honestarum feminarum ac virginum violenter & in explicabili impudentia, cum multietiam sint miserrime trucidati. multa postea loca capta sunt ab Albani copijs per deditio nem, atque diffugientibus vel certe cedentibus hostibus magna pars copiarum dimittitur. expugnata est tamen per vim armorum & direpta Zurphania, vrbis paludibus vbique circumdata. quia vis frigoris regias copias adiuuisset. ibi inuenta est multa moneta plumbea & stamna, quæ cussa fuerat iussu comitis Borgensis vbi oppidum possideret. Nardensis vrbis item per deditio nem capta & incensa contra Federici promissa; quare ciues illata ui exacerbati sunt. illa Nardensium cede factum est, vt animi Belgarum pertinacius in sententia defectio nis perſisterint. Albanus aliquot dies ibi moratus Ruremondam versus castra mouet, qua & non nullis oppidis per deditio nem potius in hyberna concedit, quia iam acriter hycaret.

Pylos tæta.

Moretus Calaber & Raphael Rasponus tribuni.

Parmensis principis error.

Montium recuperatum, & Meclinia derepta.

Ruremondam capta.

maret. nam tanta fuit vis frigorum hoc anno, vt glacies nunquam soluta sit à cal. Octobris ad initium Martii, cum multa plaustra onusta supra Padum transferint. in Dardania vero siue Russia regione cum perpetuū ferè bellum sit inter ibi finitimos populos, qui parent vel Sytharū vel Russia regibus ob assidua gētiū latrocinia, siebat hinc inde incurſiones ac populationes nullo habito delectu vel hostiū vel amicorum, quocunq; spes aliqua prædæ acciuerit. retardabat auaros vnū frenum, metus suppliciorum & armorum, quare magnum & atrox commissum est; prælium, in quo ad quadraginta millia Scytharum caesa trucidataque esse dicuntur, & filius Scythæ regis à Dardanicis populis captus. at res Venetorum subfrigidè iam agebatur, siquidem tribuni iussi copias colligere, missique vt nouos milites ad signa in annum sequentem conuocarent, partim non valde sollicitabantur, partim qui copias iam collegerant, in pagis vrbi Venetijs propinquieribus stationem habent segnius omnino quam tanti belli magnitudo requirebat. Iussi fuerant copias colligere hi præsertim tribuni; Brunorus Zampescus, Alcanius Andrius, Osius Cremonensis, Ortho Matelicensis, Fraciscus Gonzaga, Petrus Carrius, Pompeius Catellinius, Stumenus Heluetius. atque cū deessent iam remiges, Veneti ne suas villas desertas relinquerent missis toties recentibus colonis ad remigium, statuunt ne ab exilio renouaretur, vt siebat antea, qui è subditis ciuitatibus, remiges obtulissent pro redemptio ne, sed qui alienigenas acciuisent. acciti sunt concedente Casare quatuor millia & quingenti è Boemia duce Paulo Percico equite Portulensi Istriæ viro non parua existimationis apud eas nationes, & rerum bellicarum cognitione claro. Vbi Sebastianus Venerius summus Venetæ classis expeditionem Mæagri siue castri noui oppidi tentauit, Turcæ vt angustias Rizonici sinus, ac lacunæ, quæ eò deducit occuparent, statuerunt munitionem in faucibus eius sinus, vt diximus, in opportuno loco excitare, quam & fore propugnaculum quodam modo Mæagri censebant, & valde accommodatam ad obsidendum Ascriuium vrbem Venetorum munitissimam, situm in extrema & intima parte sinus Rizonici in continente, quæ finibus Turcicis vndique circumdatur. Sic enim apparebat vrbs neque subsidia aliunde posse accipere, neque per sinum ita clausum, quare putabatur pro breuem obsidionem necessariò in potestatem Turcarum esse ventura, cum ita fieret quasi semiuiua; ac membrum propè à reliquo corpore separatam. Illo consilio Turcæ locum explorant ad munitionem, quibus Varbagnus vocatus aptior visus est, vbi ex ea parte, in qua situm est Mæagrum lacuna vel sinus Rizonicus dilatur ad trecentos passus tantum, parumque distat ab ore lacunæ, quo posset illa munitio & Mæagro, & alijs è locis finitimis opportuna subsidia, si opus esset, accire. forma munitionis facta est quadrata, cuius ambitus ad centum & quinquaginta passus extenditur, latitudo ad decem & septem pedum. Circa hæc, & ad radices ipsius munitionis excavatæ sunt fossæ profundæ, cum ipsa munitio è tenaci materia constaret, quæ coniungebatur fasciculis lignorum, terebaturque densissime, cuius concatenatio ingentibus clauis firmabatur. Huius pars exterior munitur densissimis trabibus multo ferro coniunctis pro menibus. Erat in singulis angulis platea satis ampla, quæ fungebatur officio propugnaculi, vnde milites propugnabāt, ad quorum tutelam corbes terra oppleti ad hominis staturam frequentes erāt erecti, atque accessus interior vnde quaque erat occultus ad mutua auxilia laborantibus clam submittenda, sicuti sanguis per occultas venas ad partes corporis indigentes transmittitur. Illam munitionem ita instructam, præsidijsque & bellicis tormentis & rebus omnibus ad defensionem necessarijs Turcæ muniunt: quam grauer ferens senatus Venetæ cum, vt solueretur tam molesta Ascriuii obsidio, nulla com moditas illis auxiliorum concessa est conuocandorum. Tantum valer in rebus bellicis celeritas & occultatio consiliorum. Vbi Superantius munitioni propinquaret, habuit obuiū Zachariam Salamonium præfectum Ascriuii, & prouisorem sinus Adriatici, illud est præfecturæ nomen apud Venetos, cum quibusdam triremibus, qui per ipsam expeditionē & affuerunt & paruerunt Superantio. Distributis itaque pro tempore terra marique bellicis munijs, expositaque bona parte peditum, Superantius expeditus sese offert faucibus Rizonici sinus. Perspecto periculo quod vltius progredientibus se offerebat è regione tormentorum munitionis nimirum, tamen quod vile fore videbatur si aliqua pars classis è superiore parte sinus Ascriuium versus munitionem impeteret, eaque pluribus è partibus vno tempore oppugnaretur, statuit illuc esse accedendum, quod cum noctu ageretur, possetque lunæ occasus expectari, voluit tamē ad maiorem hostis contemptum, classisque per clarum lumen lunæ per transire, quod factum est eximia celeritate cum dux idem esset negotii, qui etiam imperator. Disposita sunt tormenta munitionis multa in triremes, quorum tamen globi in vltiorem ripam sinus sine vlla classis offensione desigebantur. Superantius vt hosti significaret se incolumem euasisse, atque vt animi Turcarum ad illud spectaculum conuersi minus prospectarent subsequentes deinde triremes quo tutius euaderent, iubet solita lumina in sua prætoria latera accendi. Imperat proram suæ triremis ac cæterarum quæ transferant in hostem conuerti, & tormenta displodi: atque cum Turcæ in has triremes essent intenti, non potuerunt transeuntes triremes infestare. vbi classis ita fortiter ac tuto pertransisset, iubet deinde munitionem explorari ad expugnationem, omnes accessus occupari nulla vt subsidia terra marive submitti possent.

Frigeris vis.

Scytharum clades.

Paulus Percicus eques remiges è Boemia adducit.

Varbagni munitionis descriptio.

Dispositio impellerent.

Obsidio.

Superantius.

Virg. Georg.

Virtute Iacob Superantij munitio Vrbani castra & euerfa.

Interfectio...

1573

Ademū obfessum.

Onquid

Difficultates impellentes Venetos ad pacem.

Conditiones federationis parum accurate seruate impulerunt Venetos ad pacem.

Pax venetorum cum Selimo.

sent, quamquam quæ auxilia rei tam ignota, tamque repentina eadē nocte possent acciri? Vbi copiam fecerunt descensionē, directaque sunt tormenta ad sexaginta passus a munitione, totū quod fuit noctis absumptum est concutienda munitione. Vbi dies illuxisset quia cognitum fuit tormenta parum proficere, quod globi vel frustra in terram defigebantur, vel rejiciebantur sine offensione munitionis, ut retulerunt exploratum missi, decretum est verberationem esse mutandam, quare Superantius iubet etiam suæ trirēmis eō conuertat maius tormentum in munitionem displodi, quod fit fortunatissime cum tormentum Turcicum in os percussum sit, factumque inutile, quod erat vnum e præstantioribus munitionis. Turcæ qui partem illam protegebant coacti sunt latus illud tanquam inerte deferre, quamobrem magna celeritate quadam cohortes cum parua suorum iactura illuc concurrebant, ubi pro Turcicis Superantiana defixa sunt vexilla, sic munitio Superantibus Christianorum copijs cum omnibus tormentis, annonæ, bellicis apparatus venit in potestatem Superantij trucidatis ad vnum defensoribus. Inuenta sunt decem & septem bellica tormenta cum insignibus variorum principum, quibus per superiora bella fuerant erepta, capta munitio data est operis demolenda, quæ cum difficillime deustaretur, subiecti denique sunt cuniculi, ac varijs modis euerfa, soloque fuit æquata. sic Rizonicus sinus liber relictus est, & obsidio Afriuij soluta, ac porta ferrea munitionis ad sempiternam memoriam Superantianæ virtutis in loco publico pro trophæo suspensa. Captæ sunt etiam septem prædatoriarum nauiculæ, quæ varijs incursionibus Christianorum nauigia prædabantur, quæ ad patrocinium munitionis se recipiebant. res agebantur segniter, quia per Gallicam & Venetam legationes agitari ceptum erat de pacis conditionibus Byzantij, à qua non abhorre animus patrum apparebat propter superioris anni difficultates. Inerat enim iam annus salutis nostræ tertius supra mille quingentos & septuaginta, cum multa magis magisque coeperunt compellere venetos, & non solum adhortari ad accipiendas pacis conditiones, si modo tolerabiles offerentur. atque præter cætera, quæ multa occurrerant, res Belgica difficiliora promittebat auxilia in sequentem annum, cum ibi negotia parum feliciter succederent Hispano Regi. cum enim copiam Albani aliquantulum respirasse a laboribus visæ sunt, ad Ademum vrbem munitissimam Belgarum castrametatur, ibi aggeres & fossæ militares fieri ceperunt, & castra vallari omniaque parari ad obsidionem & expugnationem. at vrbana præsidia repente egressa cum magnus inesset numerus sclopettariorum veteranorum & equitum, minutum prælium committunt. Pluribus succrescentibus vrbani auxilijs acerrimè & magna virtute vtrinque pugnant. Sed Hispani denique coacti cedere in munitissimum oppidum Amsterdanum se recipiunt pluribus ducibus & signiferis & strenuis militibus amissis. His accedebant intolerabiles sumptus, quos Veneti vel supra vires & portionem suam facere cogebantur. Nam tamen Veneti, amoenissimas vrbes habent, e quibus magnos proventus capiunt, tamen cum vbique finitimas habeant variorum principum munitiones & vrbes, non mediocres sumptus facere coguntur præsidij vbique terra marique alendis. illa de causa cum multa tributa ordinaria subditis populis necessario imponantur, multa etiam extra ordinaria iniungere cogebantur. erat enim periculosum ne populi desperatione capti relictis autis possessionibus ac laribus diffugerent. istud facillime futurum erat, quod omnis conditionis homines ad extremam miseriam paulatim delabebantur; cum opulenti frequentia decumarum, opifices & mercatores ocio, ciues caritate rerum omnium & lucris inopia affligerentur. agrestes partim quia deligerentur quotidie ad remigium, partim metu delectus solum vertebant, iam segnius ager imperij Veneti coli coeperat, vnde succrescebat annonæ penuria, Dalmatiæ quoque vrbes & Illyrii subditæ imperio veneto præter incommoda propter sublata commercia mirum in modum vexabantur difficultate importandi comæatus, affligebanturque assiduis hostium incursionibus & incendijs, quare paulatim ceperant deustari. His tot tantisque difficultatibus nulla spes affulgebat rei præclare gerendæ, quia magis excreuerant hostium vires, quam ut tuto armis Venetis tantum retrudi ac labefactari possent, aut externa auxilia & tarda præsertim expectare. Nam si tot tantosque sumptus, tot ruinas populorum, tot deustationes Veneti solam defensionem sustinentes diutius passi fuissent, quis non intelligat & suam ipsorum salutem, & totius Italiæ in magno periculo versari; nam certè quidem negotia, quæ frustra suscipiuntur, breui defatigant. at quæ cum aliquo detrimento, præsertim etiam facultates comminuunt, ac denique subuertunt. atqui tamen iustis necessariisque de causis Hispana classis retardabatur metu familiarium, intimorumque bellorum, tamen cum parum accurate conditiones federationis seruantur, res Veneta parum his rationibus subleuabatur, quarum munitiones & insulæ primæ se offerunt tanquam obices exeuntibus Turcicis classibus, quoniam ubi armis desertandum est, ibi non sufficient rationes. Veneti igitur rati suis rebus mature consulendum esse, ante quam omnia funditus per tarditatem auxiliorum euerterentur, post centum & quadraginta millia librarum auri & amplius, cum singulæ libræ centum aureos nummos contineant, in bellicos sumptus inutiliter profusa, post graues suorum populationes, Cypri regni & hominum plurimorum iacturam, per subditarum omnium ciuitatum lamentationes & ruinas, cum magna propè omnium, quibus iniusta est Turcica tyrannis, aut certe imperiorum rerum bellicarum conuicijs & contumelijs rem cum Selimo componere coguntur. Tunc omnes de Venetis queri propter eam pacem, neque solum exteri, quia contra pacationes, conditionesque federaum in scis federationis pacem cum communi hoste soli fecissent, quamuis suus esset locus socijs etiam capessere volentibus intra certum tempus reseruat, sed etiam ciues ipsi Veneti, præter paucos, ægre ferebant illam pacem, cum bellici apparatus iam facti essent insignes, & sumptus bellici superioribus illis præteritorum annorum multo maiores, & omnia, quæ spectarent ad validissimum bellum, iam essent in promptu. Sed visum est

clam

Nicolaus Pontij legatio.

Principis Venetorum oratio.

Responso oratorum principum de pace.

Loca munita ab Vgonottis.

Mos Ferrat Ducatus efficitur.

clam illud fieri oportere, ne res diuulgata difficiliores condiciones faceret, excitarenturque impedimenta obscure, atque arripienda fuit occasio dum suspicio rerum Persicarum nondum stabilita read illud consilium Turcas impelleret. Hæc erat leuioris vulgi vbique indignatio, quæ animos quoque nonnullorum principum inuaserat. At patres Nicolaum Pontium deligunt ad Pontificem senem octoginta & quatuor annorum ad eum informandum de rebus omnibus, qui Pontius vbi se excusare propter ætatem faciendis longis itineribus ineptam & periculosam voluisset, non potuit illud obtinere a patribus, cum neminem huic tanto, tamque necessario negotio se habere aptiorem ciuem dicerent. quippe cuius prudentiam & dexteritatem in multis in vrbe & extra vrbem præfecturis, & apud primarios principes legationibus cognouerant. Quin etiam summa celeritate vsus est vti & desiderio senatus fieret satis, ac neque toto quidem biduo interposito discedit Venetijs, quia Pontifex Venetum oratorem nollet esse amplius Romæ, ne dum suam ad præsentiam non admittit. Tanta igitur celeritate citatis equis iter facit senex, quanta vix iuuenis robustissimus vti posset, sexto die nimirum trecentis & amplius millibus passuum difficilibus confectis Romam aduolat. ad Pontificem admissus mirifica oratione, copia, grauitate, explicatione necessitatis vsus ita Pontificis animum per eloquentiam, atque sapientiam sedauit, vt non modo equo animo tulerit, sed etiam laudauerit pacem Venetorum tanquam focis non insalubrem, sed ipsi reipublicæ certè pernecessariam. Philippus item Rex audita Venetorum legatione expurgatum missa non modo nihil grauius in Venetos respondit, verum etiam consilium patrum vt pernecessarium collaudauit, omnemque prius conceptam iram & indignationem deposuit. Interea cum nuntius de pace Byzantij composita Venetias accessisset, omnes oratores gratulatum senatui accesserunt; quibus respondit Princeps, quod vbi visum esset Turcarum Imperatori anno sexagesimo nono supra mille & quingentos salutis humanæ arma Venetis finibus hostiliter inferre, ad quod bellum tamen propter eximiam caritatem rei frumentariæ, aliaque incommoda Veneti parum erant parati, tamen ad dignitatem, atque defensionem Christiani nominis arma sumpserunt, qua celeritate atque alacritate cognitum fuit. Anno deinde sequenti ait senatum cum Pontifice atque Hispano Rege foederationem, societatemque armorum coniunxisse, vnde consecuta est naualis victoria Christianorum, & clades insignis Turcarum, per quam maior pars Græciæ subiugari poterat armis Christianorum. si tam sapienter vti sciuissent victoria, quam feliciter à Deo concessa fuerat. Illis subiunxit missa fuisse à senatu etiam plura nauigia & maiores copias, quam per foederationis condiciones tenebatur, sed omnia facta esse inutilia propter tarditatem sociorum auxiliorum. Cum igitur Turcarum Imperator ad propriam Venetorum euerisionem terra marique aspiraret comparata iam ingenti classe, cuius ministri Venetum oratorem Byzantij ad pacem vltro inuitarent, apparuisse inquit rem non aspernam, quare conclusa est pax, de qua se certiores facere oratores inquit, vt ad suos principes possent perscribere. His auditis respondit legatio pontificia, faxit Deus vt ista pax in Italiæ & omnium Christianorum salutem redundet. At Hispanus orator subiunxit quod Rex vbi intellexit arma Turcica hostiliter mota fuisse finibus Venetorum statim misit quinquaginta trirēmes subsidio optime instructas, atque facta foederatione vires illas misit in orientem, quæ visæ sunt ad conseruationem reipublicæ accommodatæ. ea si possit sine bello conseruari, sumptus & incommoda iure deuitari apparere, quæ Rex ipse subire hac ipsa de causa & perpeti cogebatur. Sed timendam esse inquit non parum semper Turcarum perfidiam. Carolus Galliarum Rex tamen aliquam partem Vgonotticæ factionis extinxerat, tamen intelligebat non minus malorum vniuerso regno in posterum imminere, nisi penitus ea factio de medio sublata fuisset: quippe cum multæ reliquæ essent munitiones in Gallia, quæ præsidij illorum custodirentur, essentque domicilium & tutissimum receptaculum eiudem hominum factionis. nam cum bellum sibi imminere à Rege arbitrarentur, quia pauci essent milites mercenarii, Galli ipsi Vgonotti alii ad præsidia portus Santonicij ingrediuntur, alii montem Albanum, nec multo post alii erumpentes Nimes in Tectolatis vrbes natura munitas occupant, in ea prouincia quam regnum Galli appellant, quam diligenter exploratam ad muniendum & aggeribus & fossis & omni genere defensionum, & comæatu ad futurum bellum, expectandamque obsidionem instruunt. ceptum est incursionibus & populationibus ac latrocinij proxima quæque vexare, omneque genus comæatus inuenti in vrbes importatum, vbi erant ad mille pedites inquilini ac totidem equites eius factionis. Hi tumultus suspensum habebant animum Artomicensis Cardinalis Auenii præfecti, qui ad auxilium vrbis præsidia, cum ab Auenio non plus distet Nimes viginti & quinque millibus passuum. Cum etiam plerisque in locis eius ditionis res subessent turbulentiæ. Andienis, qui censebat casu Amiantante Regem Cantabrorum & Condæum ad pristinam religionem redituros cum Rex sæpius illis Catholicas conciones haberi iussisset, arbitratus est oportere omnino ad euellenda prorsus semina dissensionum ex eo regno, expugnandas esse illas munitiones. Colligit itaque multas cohortes exterorum militum, & Regimenta Heluetiorum, cum prius frustra ad deditonem sollicitauisset. At Cantabrorum Rex Sororius & Condæus sobrinus vbi diu institisset Rex & Regina mater, vt omnes alias rerum sacrarum explicationes vanas putarent & adulterinas, quæ sanctis & incontaminatis traditionibus apostolicis repugnarent, quas illi ad posteros reliquissent, aut quæ dissentirent ab interpretationibus Orthodoxorum patrum, denique veram religionem complexi sunt, atque omnem pristinam dogmatum hereticorum abiurantes exuerunt: quæ res fecit vt Andienis multo facilius expeditio suscipienda posset videri cum tantis tamque potentibus hostibus caruisset. Per quod serè tempus Maximilianus Imperator multis iisque iustissimis & non leuibus de causis Gulielmum Mantuæ Ducem coniunctum ac Sororium principem decreuit clariore dignitate afficere.

ere, ut duorum principatum Dux esset. Nam cum antea Montis Ferrati titulus esset Marchionis, decreuit ut in posterum Ducatus intelligeretur atque esset, quare non solum Mantuæ, sed etiam Montis Ferrati Dux Gulielmus fuit appellatus. Illud autem factum est à Cæsare ob multas & præclaras virtutes ipsius Gulielmi, qui non solum planè adæquat, sed etiam superat auitas virtutes & gloriam suorum maiorum, qui non semel præclara obsequia Imperatoribus Romanis præstitit, quoties se obtulit occasio, illaque in rebus maximis. Idcirco additum est ad maiorem rei expressionem ut insignia etiam Ducatus Montis Ferrati deferantur & coniungantur cum insignibus ipsius Ducis: ut appareat & utrunque principatum quasi vnum corpus effici, cui præsit Princeps tanquam caput. Addita sunt & alia multa priuilegia, quæ longum esset recensere, cum nihil prætermisum sit in eo diplomate, quod ad dignitatem eius Ducis corroborandam & ornandam pertinet, aut ad significationem singularis beneuolentiæ.

Ducis Mantua
ni dignitas
aduersa.

LIBRI VIGESIMI TERTII FINIS.

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS QVARTVS.

Quoniam intelligebant Hispani postmodo pacatis reb. Venetorū, solutaq; federatione ac societate belli, quæ cōibus opibus, cōiç; consilio potētissimas classes tanquam firmos obices Turcicis furoribus opponeret, quominus ultra fauces Adriatici sinus, & Hidruntem Corcyramq; insulam penetrarent, quanti referret illa coniunctio armorum, nam sine Venetis viribus non apparet res Turcica maritimo bello posse magnopere labefactari, ceperūt illā pacem quotidie ferre grauius. Nam plurimum sane cōferebat non Hispanis solum rebus, maritimæq; securitati Italiæ tam potens illa federatio, sed etiā vniuersorum salutem, & conseruationem Christianorum: quā nihil est tam necessarium reprimendis molestiis Turcarum à rebus Italicis, quā maximam, instructissimamq; classē habere. Italia nanq; longissimis spatiis hinc Adriatico sinu ab Hidrunte Anconam & Rauennā & Fossam clodiā, & Venetias vsq; terminatur atq; alluitur, inde mari Tyrreno ab Hidrunte Neapolim vsq;, in quo spatio longissima sunt Apuliæ, Calabriæq; litora, quæ Melitā & Siciliā, & Cynrū, & Sardinia, & Illū insulas quasi extrema membra Italici imperii, prospiciūt. Hispani sanè multò tutius, & minorib. sumptib. suā clasē alebant, q̄ postea alere cogebantur, cū classis nihilominus esset alenda, & habenda præsidia in oīb. maritimis munitioib. & equitatus præterea, q̄ oīa litora percurrere protegeret à prædationib. Turcarum. Atq; ut vno verbo concludā, coacta sunt oīa loca mari propinqua, quæ Hispanorū parenti ditioni, post illā pacē Venetorū in magnū periculū reponi. Illud cū sensissent Hispani, sintelligerentq; quantæ utilitatis sibi fuisset coniunctio, & societas Venetorū armorū, callidè rumorē dissipari procurant q̄ Selimus Turcarū Imperator diē suum obiisset anteq̄ pacis conditiones subscriptione Venetis confirmasset. Sic. n. terrorem Venetis iniectū iri putabant, per quē fieri posset, ut illi desperata concordia e nouo Imperatore ob solutam iam societate foederatorū Christianorū denuò compellerentur vel ad honestiores conditiones nouæ federationis, quæ proponebantur, vel et magis necessarias amplecterentur, si vellent suis reb. maritimis, quæ in magno periculo versabantur, maturè consulere, ac non tanq̄ à rapidissimo flumine deuolui quocunq; furor, & impetus Turcarum deserret. Veneti tñ ut quibus cognitæ vel suspectæ essent artes mortalium, quibus plenæ sunt res Imperiorū, nullis rumorib. abduci possunt quominus promissa, vel hosti seruarent. Nollunt igitur fidem semel datā fallere, sed summa vigilantia quasi ex altissima quadam specula prospectant quem finem res esset habitura. Non enim apparebat patribus ita temerè recedendum esse ab eo quod paulo ante probauissent nulla præsertim oblata certa nouitate rerū. Videbantur adiuuare non nihil Venetorū consiliū, eosq; ad certā propè spē pacis cū nouo et imperatore confirmare, variæ molestiæ, quæ Turcicas res infestaturæ quotidie pullulabant, atq; in primis vis insignis aquarum, & eximia facta Byzantii inundatio, quæ tanta fuit, ut posset non parū consernatos animos Turcarum superioribus cladib. ab oī non modo desiderio, sed et cogitatione rerū nouarum deterrere, atq; ad curam sollicitudinemq; rescindendarum rerum domesticarum reuocare; cū his accederet quoq; non leue incommodum nondum bene confirmati imperii. nam multis domibus, variisque ædificiis propter insignem copiam aquarum collapsis, cœlum nihil placidum aut faustum Turcis promittebat, cum præter inauditum incrementum aquarum ad Byzanti deuastationem incredibilis propè facta sit effusarum pluiuarum magnitudo. Enimvero dum ita suspensos animos Venetorum habet rumor de morte Selimi, quem callidè fouent Hispani, ut ad nouam federationem, illos reducerent, Pontifexque illos magnopere hortatur, fortuna rerum

Yegit. erate
yegit. erate
yegit. erate

Italiæ descri
ptio.

Stratagema
Hispanorū.

Inundatio
Byzanti.

NATALIS

Italicarum magnos & periculosos motus, & quasi ingentis belli incendium extulit in Vmbria. Nā neque parui neque contemnendi erant omnino, cum maximarum calamitatem iacta fuissent fundamenta, nisi prudentia principis Vrbinatis necessaria, opportunaque remedia tantis rebus adhibuissent, ac ciues promptē acqueuissent, &, quod æquum erat, fuissent alacriter complexi. Causa illarum perturbationum fuit quod Guidobaldus Vrbinus Dux exigua quædam & tolerabilia tributa necessariis de causis & assentiente Pontifice per breue tempus esset exacturus tam ab Vrbinis ciuitate, quam ab vniuerso suo principatu. Vrbinates ciues vel parum percepta principis sententia, & intellexissent perpetua futura, vel quod diffiderent promissis, magnos tumultus in vrbe excitauerunt, per quos facile magnarum calamitatum semina in reliquas partes Italiae poterant diffundi, nisi bonitas principis & antiqua multorum subditorum obseruantia erga suum principem rem sedauisset, obtemperauissentque principis uoluntati. Secuta sunt tamen necessario ad res placandas, non nullorum in illa vrbe supplicia & exilia & bonorum fisco addictio, cum cæteris ciuibus, qui non fuissent participes, autoresue seditionum, uenia publicè concessa sit, ac postmodo humanissimè tractati. Quæ dum geruntur in Italia ad extinguenda semina incendiorum, non leuis erat contro uersia inter Polonos proceres de creando nouo Rege mortuo Sigismundo rege Polonorum sine filiis in senili ætate anno superiore. Fuit Sigismundus princeps singularis ingenii & virtutis nō vulgaris: quippe qui regnum Poloniae vel inter multas difficultates ab iniuriis & armis potentissimorum principū non semel protexerit, & illasum fortissime cōseruauerit. Erat inter illū & Daniæ regē diuturna simulas & odiū regiū, quare oēs cogitationes ad illum p̄cipuè debellādū cōuerterat. Hoc cōsilio, quæ videbat Dauidionū siue Daniæ regē maritimis copiis maxime posse affligi, constituit ingē tē classē in mari occiduo & in ocerno Gottico siue septentrionali instruere, quæ inuitatis & nunquā antea uisus nauigijs in illo mari constaret, potentia, uirtute militari, & aspectu formidabilibus, quinqueremibus nimirum & triremibus, & maioribus nauigijs Galeonis uocatis ad morem Venetorum nauigiorum. Putabat enim fore ob rei nouitatem ut non solum classis plurimum conferret ad defensionem maritimarum locorum Sarmatiæ ac Liuoniæ, uerum etiam ad Daniæ populos & Gottos & quæcumque libuisset loca maritima subiuganda, quæ omnia non mediocriter hac ipsa ratione posset infestare. Ut autem susceptum tantarum rerum consilium statim perficeretur, iubet Antonium Angelum familiarem, est Angeli familia non solum Venetijs, sed etiam in alijs Italiae ciuitatibus perantiqua & in primis honesta, quam citissimè Venetias conuolare, ac nomine Regio magistrōs prædictorum nauigiorum impetrare à senatu, ut liceret peritissimos è Veneto nauali liberalibus stipendijs in Poloniam accire. Visa fu erat vrbs Dancica ad illud nauale instituendum peraccommodata cum sit in litore maris oceani septentrionalis siue Liuonici sita, & propinqua habeat nemora decidendis satis proceris & crassis roboribus, & lignis cuius ingenti classi extruendæ accommodata, cum non desint etiam in ea regione res aliæ classicis vsibus necessariae. impetrati sunt magistrōstri à senatu, qui Dancicam tunc profecti, inuiciaq; iacta sunt insignium nauigiorū, quo tempore pro tanta senatus humanitate, & quia plurimum rebus suis conferre amicitiam Venetorum rex ille existimabat, remittit Antonium mortua iam Cartherina Austriae uxore, qui Regio nomine expeteret in matrimonium unam è uirginibus patricijs, quæ sibi senatus nomine concederetur, tancquam filiæ eius reip. Antonius his acceptis mandatis per acerrimam hyemem & acerbissima frigora difficilissimis itineribus nempe menis ianuario, relicis etiam quibusdam comitibus in itinere è Polonia Venetias ægre profectus paucis diebus & ipse & reliqui comites itineris propter vim superiorum frigorum decesserunt, antequam negotium tractari inciperet. Deinde breui mortuo etiam Rege utrunque negotium imperfectum est relictum. Natæ sunt in Polonia ob mortem ipsius regis multæ starim suspiciones bello, um partim ob finitimorum principum veteres inimicitias, partim ob dissensiones ipsorum procerum, quæ excitatæ sunt cum alijs de causis, tum propter dissidia de religione, Res per varias dissensiones protracta est in mēsem maium præsentis anni, quo tempore habita sunt comitia Louicij, is locus est principatus Massouiae ad multa imminenda mala auertenda. Imperatū est nobilitati ut esset in armis, ut refrēnarentur mutuae infestationes. Habita sunt propria comitia uarijs in locis: ac post multas cōtrouersias multorum comitiorum, post varios quorundam labores, cū alii aliorum nescirent consilia, cum regnum lue etiam non nihil vexaretur, pronuntiat publicè Varfouiam fore locum electionis noui regis. erant armati a s̄siduè proceres ob domesticas simultates, quare neglecto iam regum exterorum metu vexabantur trepidatione bellorum ciuiliū. Decretum est tamen ut in aperto nō procul a Varfouia ultra Wislam fluuium res fieret: ubi oblata sunt duo scripta senatui, quæ ab omnibus subscriptione confirmarentur, horum alteri quidam assentiri constāter renuerūt, quia repugnaret Catholicæ fidei crudelitati, in altero cōtinebantur nomina candidatorum Poloniae regnum sibi deferri expetentium, ut autem manifestum sit rerum Polonarum ignaris, non leue esse, quod tanta contentione à tot potentibus principibus expetebatur, non erit fortasse inuicandum si quanta fieri possit orationis breuitate Poloniæ amplitudinem & opulētiam describemus. Est autem Polonia amplissima regio, quæ ad orientem habet Moschouia & Mysiam superiorem, cū Mysia pareat imperio Turcarum. Moschouia semper ferè nunc Polonia, nunc Turcas varijs incursionibus vexant. ad occasum habet Isburgios & Boemos, ad meridiem Maruingsos & Lituaniam, ad septentionem Sarmaticum oceanum. Nam Illyrii, qui Scythæ olim uocabantur è suis finibus egressi confiterunt ad Cimmerium Bosporum, unde bifariam diuisi, alii traiciētes Istrum fluuium vniuersam regionem ad Dalmatiæ fines vsque occuparunt, quam ubi in unam regionem redigissent, Seruiam nominarunt. Alii ulterius profecti ibi constiterunt, ubi nunc Polonia & Boemia dicitur, quarum regionum alterā Zechius Boemiam scilicet, quæ prius erat Ducatus, quam postea Henricus

Tumultus
Vrbinates.

Mors Sigismundi
regis
Poloniæ.

Consilium
regis Poloni
Poloniæ de
scriptio.

stea Henricus V. Imperator anno 1086. regnum esse, constiuit Duce Vladislao, cui Slesiam Maruingsos populos & Marcomanos siue Morauiam & Lusatiā adiunxit, alteram Laches frater Poloniā nimirum occupauit, quare Illyrico idioma Poloni nunc etiā vruntur. regio est tota plana, unde Polonia dicta est, cum pole ab Illyriis planities uocetur. Sunt multæ paludes & syluæ in Polonia non ignobiles, quæ præbent copiam multorum lignorum, non est uini ferax ob frigus, sed pabulorum feracissima & frumenti & piscium & cicurum animalium, & mellis in arboribus nascētis. Habet tauros & equos syluestres & bifontes in Hercynia. multos equos alit, ubi sunt etiam aris, argenti, aurique fodinæ. Metropolis est regni Carrodunū in ripa Wislulæ fluminis sita, quod per Varfouia præterlabens influit in mare Oceanum. illa vrbs & regis domicilio & celebritate gymnasijs est nobilissima. Habet multa ædificia non ignobilia è lateribus, sed arcem in primis in signem ob picturas & res studines & marmora, multisque statuis ornatam. Habet hoc regnum multas vrbes & castella & pagos, sed paucas munitiones pro regni amplitudine. Sunt multi fluuii amplissimi præter Wislulā, qui per hyemem congelati ab armatis aciebus ob frigus acutissimum transeuntur. nobiliores suā castella habitant immunes ab omni tributo, qui belli tempore tenentur numerum equitum colligere pro facultatibus ac proprio sumptu regi militare. Sunt Poloni aduenarum amici, mores Italos, p̄ viribus imitantur, quorū regnum diuisum est in quatuor regiones, atque in singulis rex tres menses morari tenetur, quo tpe indigenæ oia victui necessaria suppeditant. Paret Dardania Poloniæ regno, quæ trifariam diuidit, in Albā superiorem, inferiorem, & Podoliā ubi scēnū crescit ad hois staturā, quæ cū finitima sit Moschouitis, ac Valodimera metropolis vix distet quatuordecim milliarijs à Moscho flumine, propè deserta est ob frequētes incurtiones Moschouitarū. Paret & Liuonia Poloniæ regi, cuius sunt vrbes insigniores Riga & Riualia & Prutenorū pleriq; & Mazouia, cuius metropolis est Varfouia, & Lituania, cuius Vilna metropolis est, & à Polonia flumine Iafonica diuidit, q̄ multis paludibus & syluis quasi aggeribus ab hoste defenditur. Colonorū victus est ex pane parū suauimelle, lacte, carniū copia: q̄ Eugenij Quarti Pont. tpe idolatriā amplectebatur, colebatq; serpētes, aialia, & cætera hmōi deliramenta. Faciebant diuortiu. Mulieres multos amicos habebāt, quos mariti vocabant adiutores oneris iugalis. Sed missis uiris bonis, qui Chri leges explicarent, hi vltimi fuerūt oīum populorū Europæ, qui leges ipsas imbiberint. Res ad regni gubernationem spectātes decernuntur in comitijs, sine quibus rex neque bellū, neque pacem p̄t legitime gerere. Accedunt ad ipsa comitia duo archiep̄i, nouē ep̄isopi Poloniæ, & quatuor Lituaniæ, p̄fectus arcis Carroduni, quatuordecim Palatini Poloniæ, septem palatini Lituaniæ, & oēs arcium p̄fecti, & prouinciarū legationes cū ipso rege. His accedunt scriba, proscriba, quæstor, proquæstor regni. Quod decernitur in his maiore parte suffragiorum, id ratū est, neq; rex p̄t vilo pacto impedire. Vires Poloniæ regni sunt amplissime cum possint colligi centum & quinquaginta millia equitū. Erat Dux at nō rex Poloniæ ante Othonem, atque primus Otho Boleslaum insignibus & titulo regio ornauit ob eximiam Ducis uirtutē. Prouentus Poloniæ, qui colligitur è fodinis, melle, cera, sale, alijsq; mercibus excedit duodecies cetera nummum millia, cū in præsidia & munitiones regnū ipsum sumptus faciat, at non rex. Hoc Poloniæ regnum cū censeatur tam potens, tam amplū, tam opulentū, multi insignes principes illud sibi deferri certatim expetuerunt qui et legationes miserunt ad illa comitia, per quas petebant se Reges creati oblatis a nonnullis uiliorib. illi regno certatim, honorificētoribusq; cōditionib. Fuerūt septē regnū illud sibi deferri postulātes; Herneftus, Ferdinandus Dux Prutenorū, rex Sueuorū, dux Moschouitarum, Henricus Gallus, soror defuncti Sigismundi, & quidam regnicola. Proposita sunt comoda quæ in eligendo Rege expetebatur, & à quibus oportebat esse alienū. accefferunt ad senatū variæ legationes pro candidatis precaturæ. & quoniā metuebatur bellū ciuile, statutū est, ne quis senator plures quinquaginta equitibus, eosque inermes secū adduceret, nobiles viginti: erecta sunt tētoria subdio, & tñ multi armati conuenerunt, quare multus erat metus. Fit dissensio inter oratores de præcedentia. decernitur ut qui primi uenissent, primi audirent. Prīmē itaq; accefferunt Prutenæ legationes orātes pro suo duce. Pōtificie deinde hortatur ut uirum bonū & catholicū eligat. oratio p̄ Sueuo Rege habita est p̄clara cū magna eius principis laudatione. uenerunt à Duce Moschouitarum literæ per id tempus, quæ multos animos propensos ab eius electione alienarunt. Continebatur in ijs ipsum ducē intelligere q̄ uel ipsū uel filiū erant electuri. Filiū nolle concedere, ipsum eligerēt si uellent: sed ea conditione ut regnū fieret h̄ditariū, at non amplius rex eligeretur. addidit se Poloniā uelle adiungere Moschouie, ac uelle appellari imperatorē Moschouium, & regē Polonorū esse duo genera credulitatis, suū Græcū & catholicū, priuilegia libera esse, quæ audita fecerūt ut eius electio reijceretur ad seruandā uitam libertatem. soror Regis & regnicola facile reiecti sunt, cū nō pateretur æmulatio inter pares quenquā eligere. nā quāuis probabilis sit illū notis moribus & ingenijs maiore charitate & amare posse, & moderari, tamē proceres mallunt principē externū, quā parē, imperare: fortasse quia q̄ nō habet affinitates & cōmercia iustius & melius iudicat. reliqui fuerunt tres candidati, Herneftus Maximiliani Imperatoris filius, Henricus Andienſis Princeps Caroli Noni Gallorum Regis frater, Federicus rex Sueuorum. Hi omnes principes enixe Polonorū procerum animos, electoresque regios non solum amplissimis & honorificis cōditionibus sigillatim sollicitant ut Reges eligerentur, sed etiam sustentabantur gratia & autoritate potentissimorū principum, multisque ipsorum regū cōiunctorū precibus. Fulciebāt primum Sueui regis petitionē amicitie perueteres cū multis Polonis p̄ceribus, & p̄pria autoritas ac potētia, & regionis ipsius uicinitas, q̄ plurimū ualere i cōseruadis imperijs semper à sapiētibus fuit iudicata. Nā sic apparebat fieri posse ut p̄iūctis i vnū uiribus duorū potētū regnorū Poloniæ regnū p̄ se satis potēs & amplū, & muniret ad uersus iniurias hostiū, & plurimū posset suos fines dilatare, in quā partē p̄ illatas iniurias uia fuisset

lib. 20. medi
cap. 1. b. 1. 1. 1.

lib. 20. medi
cap. 1. b. 1. 1. 1.

Moschouia
Ducis petiti
elata.

à finitimis regibus patefacta. Hæ iure optimo videbatur esse non leues rationes ad impellendos animos omnium Polonorum ad hunc Regem præferendum, & eligendum. Hænestum plurima adiuuabant ad hanc petitionem, neq; videri poterat vlla re ceteris candidatis inferior, nam & propinquitas paterni imperii, vnde possent auxilia opportunè acciri, si illis opus esset, & autoritas patris imperatoris, qui promittebat omne portorium vini ac cæterarum rerum in vniuersa Germania obliteratum iri, & Cæsareis sumptibus centum Polonos alere in primariis Gymnasiis disciplinarum, quam commendationem adiuuarunt legationes electorum imperii, multa pro illo permittentes, & temporeternam amicitiam, qua firmatis nemo externus princeps erat timendus. id confirmarunt et Boemæ legationes, & Moschouitæ, q; Cæsarianas partes fouit, ex quo ipse cecidit de spe regni, & Gallicas impugnabat. adiuuabat etiam non parum Philippi Hispaniarum Regis potentia & autoritas, qui negotium non segniter procurabat. Adiuuabat Henricum Andiensem summis opibus Carolus frater Galliarum Rex, & Henrici ipsius virtus ab oratoribus ita commendata in comitiis ac tanta vi orationis, vt appareret ab omnibus expeti, adiuuabat illum præter existimationem per multas clarissimas victorias comparatam Selimi etiam imperatoris autoritas, & potentia, quæ cum maxima sit in vniuersa Asia, tum certè permagna est in illis finibus, cum semper habeat prompta multa millia armatorum. Selimus enim impulsu, precibusq; Galli Regis sollicitatus pro veteri amicitia, quæ auita intercedit regibus Gallorum cum imperatoribus Turcarum literas scripsit ad comitia Polonorum partim humanitatis, partim etiam minarum plenas, quibus petebatur, vt Henricus Andienfis princeps Galliarum Regis frater crearetur rex eius regni. quod si fieret, demonstrabat rem sibi gratissimam fore, vt qui maximè conseruationem, & felicitatem eius regni cuperet. se enim non minus de regni Poloniae tranquillitate ac quiete, quam de propriis subditis esse sollicitum, quam summa diligentia, omnique charitate semper pro viribus procurasset, & tutaretur, cum non modo amicorū, & carissimorum, sed etiam omnium finitimorum perturbationes animos principum non leuiter ob proxima pericula infestent, sollicitosq; habeat. Quod si parum vel æquitas ipsarum presentium litterarum, vel imperatoris ipsius autoritas apud ipsos proceres valuerit, se non posse pro veteri amicitia deesse Henrico fratri Gallorum Regis, neq; ob propriam quietem passurum vlllo pacto, vt quicquam esset in illo regno sibi rex infensus. Præstare vniuersis populis, vt pacem & concordiam, & potentium amicitias sequerentur, quam vt hisce debiliū principum patrociniis, & seditiones ac bellū anteferrent. Nam cum vtilissimum ac propè necessarium sit imperatori Turcarum multis de causis amicitiam exercere cum aliquo principe Christiano, Regem Gallorum ad amicitiam sibi potissimū delegit, cuius regnum vel si maxime cuperet neq; classe neq; terrestribus copiis propter longinquitatem posset offendere, ne sibi turpe sit parcere finitimo, aut aliqua fieri iactura videretur si abstineret à quopiam, cui posset obesse, aut qui propter autoritatem non parum, posset apud reliquos principes Christianos. Enimvero ex altera parte literæ Selimi minarum plenas cum ad Henricum Regem eligendum impellerent proceres, quibus non mediocriter animi Polonorum sunt commoti, ex altera allicerent ingentia Galli Regis promissa, maxime videbantur in eam partem inclinare. Misit. n. Carolus Rex Monluchium episcopum ad comitia Varsouium, vt & singulatim proceres ad eligendum Henricum sollicitaret, & vniuersis comitiis hæc conditiones publicè proponeret, quæ spectarent ad conseruationem, incrementum, atq; ornamentum ipsius regni. Quod Henricus breui dissoluerit omne, ac alienum, numerabitque omnem pecuniam, quæ Regio nomine, & ab ipso Poloniae regno publico nomine debetur. Quod Henricus Poloniae rex propriis sumptibus, ac sine vllis Polonorum tributis iustitabit illud bellū, quod iam antea fuisset Moschouitæ Duci indictum, recuperabitque omnia loca, quæ per diuturna bella superioribus temporibus adempta fuissent Poloniae regno. Quod omnes proventus, redditus, vestigalia, pecuniam, quæ multa foret è suis Gallicis principibus collectam conferet atque erogabit ad ornandam, & excolendam Poloniam. Quod edificabit atque instruet ingentem classem in mari oceano ad impediendos mercatores Germanos quominus nauigent in regionem Moschouitarū, quo prorsus illis commercia cum Germania tollantur. Quod colet perpetuam pacem cum Selimo Turcarum imperatore ad tranquillitatem, felicitatemque regni, a quo etiam impetrabit Mysiam superiorem tanquam hæreditariam eius regni, quæ sine dubio concedetur. Quod ad maiorem quietem, & securitatem regni amicitiam exercebit etiam cū Daniæ, Sueuorūq; regibus finitimis ipsi regno Poloniae. Quod ad maiorem etiam benevolentiam significationem erga proceres eius regni atque honestatem, & decus Polonorum, alet propriis sumptibus centū iuuenes nobiles Polonos in Gallia inter regios aulicos, & quinquaginta præterea in publicis gymnasiis artium liberalium. Quod multos præstantes artifices adducet in Poloniam è Gallia comiata ad ipsam Poloniam excolendam. Quod ex Italia, Gallia, Germania, aliis prouinciis multos doctissimos homines propositis liberalissimis premiis conuocabit Carrodunum ad eam urbem, academiamque Carrodunensem quibusuis facultatibus instaurandam. Sic enim apparebat regnum Poloniae, ut plerisque principatus, suffragiaque Polonorum procerum pro vtilitate, & precii coemi. Iussæ sunt legationes post multas contentiones ad triginta millia passuum abessere à comitiis, quo liberior fieri posset electio. Postea magni tumultus excitati sunt aduersus Henrici electionem, & arma sumpta, & tormenta directa. sed res consilio sapientiorum patrum fuit consopita. Carolus Gallorum Rex interea post illam stragem, quæ facta fuit cum Amirante Lutetiae Parisiorum, & in omnibus propè Gallicis ciuitatibus, ubi cæsa fuisset dicuntur plura sexaginta millibus hominum, factionis Vgonotticæ, nouæque religionis, decreuit, vt diximus eas munitiones per vim armorum esse expugnandas, quæ essent in finibus Galliarum, quas per artem, multaque stratagemata, & fallacias suorum ducum nunquam antea capere potuisset, atque in primis

Literæ Selimi ad Polonos.

Conditiones Henrici Regis oblatae Polonis.

Carrodunum

nis Santonum portum, quam urbem vulgus Rocellam vocant. Est ea vrbs sita in litore Santonico, alluiturq; septentrionali oceano neq; valde amplo spatio Britanniam insulam ad occasum prospectat. nam quamvis rerum bellicarum vir peritissimus regulus Bironius illam per varias artes superioribus temporibus tentauerat, & Philippus Strozza vir prompto aciq; ingenio conatus sit illam per insidias occupare modo simulato itinere ad nouas Indias, modo ad fines Belgarū, qui classe illuc non semel appulerat, tamen per diligentiam ciuium oēs conatus vani atq; irriti fuerunt. Est aut Santonum portus vrbs, vt dicebamus, in litore maris oceani sita natura, & arte munitissima, ac prope humana vi inexpugnabilis credita. nam hinc portum hēt, qua parte oceanum respicit, & ab vndis maris Britanici alluitur, duasq; hēt turres munitissimas, quibus portus protegitur. cathena et valde crassa vtrinq; ab ipsis turribus continetur ita, vt aditus ad urbem nemini pateat inuitis ciuibus. Concluditur & cingitur vrbs vbiq; cœnosis paludibus satis profundis, per quas neq; litribus ob paruam aquam, neq; peditibus ob profundum limum est accessibilis. Fossas hēt profundas aqua marina plenas, quæ nulla ratione deduci potest. Mœnia sunt valde crassa, quæ interius et crassos ac densos habent aggeres vetustate condensatos ac stabilitos, & propugnacula quadam satis valida. vnus est tantum aditus à terra, neq; ille quidem satis amplus: quippe qui super aggere terræ illuc comportate, ac manu & opera hominum factus sit, at non ab ipsa loci natura. Emporiū est percelebre, quod multa nauigia è Britannia appellunt, & Iuernia, & Thule, & Irlanda, cæterisq; insulis ac nationibus oceani occidui cum omni genere mercium, & commeatum. eius vrbs incolæ viri sunt bellicosi, strenui, nullum vel laborem vel periculum bellicum deuitantes, quod conueniunt tanquam ad commune totius Galliarum asylum siue receptaculum quicumque Regi catholiceq; factioni aduersantur, aut qui supplicia profusceptis flagitiis aufugiant. Erant per hoc tempus in vrbe circiter quinq; millia lectissimorum sclopettariorum, & equites circiter sexcenti pugnacissimi. Carolus rex post superiorem Vgonottorum, Amirantisq; cladē continuo iussit vt Philippus Strozza, & regulus Bironius collectis magnis copiis equitum ac peditum illam urbem terra vndiq; obsiderent, atq; expugnare conarentur. Prefectus etiā cum summo imperio Gallicæ classis iussus est istud ipsum cum ingenti classe mari efficere multis triribus ac variis nauigiis Massilia accitis, quo vrbs vno tempore terra mariq; obsideretur, atq; omni prorsus spe auxiliorum destituta compelleretur deniq; ad deditionem. copiis igitur ad urbem castrametatis sepe per diem ac noctem eruptionem in hostes obsessi facientes, singulariq; virtute atq; alacritate pugnantem perraro sine strage, & spoliis Gallorum obsidentium redibant in urbem. Classis Gallicæ præfectus vbi primū ad conspectum vrbs nauigauit, obseruauitq; situm ratus est omnem obsidionis rationem maritimam in duobus consistere, vel ut vi impedirentur auxilia, si qua contendere illuc initerentur, vel, si maiora essent, quam vti possent præsentibus viribus impediri, per aliquam artem accessus illis in urbem occluderetur. statuit igitur magnam onerariam nauim per noctem demergere vna cum quibusdam aliis nauigiis in ea parte maris, qua communior, & commodior esset accessus. excitat præterea duas munitiones in mari è comportata materia, vnde portus & vrbs commode posset diuerberari. Neque ita multo post accessit in castra cum multis millibus armatorum terrestri itinere Henricus Andienfis regulus, qui Polonis propositus fuerat ut rex eligeretur quem multi illustres proceres Galli comitabantur, inter quos præcipuæ autoritatis fuerunt rex Cantabrorum, & Alenconius frater, ac Condæus reguli, cum summum imperium rei militaris esset penes ipsum Henricum Galli enim nobiles summam gloriam in rebus bellicis tantum consistere credunt, quare nulla vnquā suscipitur expeditio, quin multi Regi militent propriis sumptibus vel apud ipsum Regem, si exeat ad bellum, vel apud summum regiarum copiarum imperatorem, si Rex ipse non exeat. Accedebant omnes hæc copiarum, quæ ad eius vrbs expugnationem conuenerant, ad septuaginta millia armatorum cum multis bellicis tormentis, multoq; bellico apparatu, & insigni globo equitum. Vbi copiarum omnes in castra regia conuenissent, ceptum est non solum obsidione urbem infestare, cum castra fossis, & aggeribus fuisset munita, sed etiam interclusus est vndique commeatus, & omne genus subsidiorum sublatum. Nec multo post incipitur fossis militaribus, & vallis atq; aggeribus excitatis vrbi propinquare, multaq; bellica tormenta directa sunt in urbem inter corbes vimineos terra oppletos ad grandiores staturam hominis, quo magistri tormentorum, & ipsa tormenta ab urbanis propugnaculis protegerentur. sic portus Santonum cepit breui singulari Henrici Andienfis diligentia terra mariq; diuerberari. prostrata deiectaq; sunt breui tēporis spatio duo propugnacula, & satis amplum spatium muri ad inuadendum apertum. certatum est etiam non semel profundissimis cuniculis, quibus ignis iniectus non nihil euertit mœniorum: sed tanta erat virtus, diligentia, fortitudo, alacritas defensorum excitandis reparationibus aduersus vim oppugnantium, vt vanus, & inanis prorsus efficeretur omnis impetus tormentorum, & tantarum, strenuissimarumque copiarum labor, cum nemo esset in vrbe cuiusuis ætatis vel sexus vel conditionis ac dignitatis, qui pro viribus studiose non succurreret communi omnium ciuium saluti, & quacunq; posset ratione non opem ferret reip. laboranti. Quæ dum fierent in Santonum litore ad portum Santonum expugnandum, Mommedius regulus audita huius vrbs obsidione statuit illam aliquo pacto à Regiis molestis, & ab obsidionis periculo subleuare. Nam si vrbs illa fuisset vi copiarum regiarum expugnata, facile fore apparebat non modo vt Vgonotticæ vires plurimum affligerentur, liberareturque Gallia ab hominum nouæ religionis molestiis, verum etiam vt Britanniarum regnum cuius auxiliis Gallia fuisset plurimum vexata, de propria salute breui dimicare cum victricibus copiis cogeretur, cuius Santonum portus, & loca quæ haberentur in citeriore litore oceani essent quasi quedam eius regni propugnacula ad retardandos hostes, cum tota vis belli in vnus ciuitatis expugnatione consistere putaretur. Comparata igitur satis ingenti classe in Britannia, quæ constabat

Gallorum procerū studium belli.

Carrodunum

Portus Santonum tetrastus pugna.

ex octoginta nauibus onerariis insignis magnitudinis, multisque aliis nauigiis varii generis, quantum angustia temporis ferebat, illaque rebus omnibus ad pugnam necessariis instructa, Mommedius nauigat litus Santonicum versus, atque omnia nauigia ita iubet in acie iter facere, ac si semper cum obuio hoste esset dimicandum. Hi Britannici apparatus vel quod essent suspecti Henrico, vel quod per exploratores illos cognouisset, quia verebatur fore ut sua consilia vi hostilium auxiliorum impedirentur ex illa parte quae mare prospiceret, atque subsidia maritima in urbem admitterentur, multa bellica tormenta in locis opportunis in litore disposuit, unde classis hostium commode in latus impeteretur, si inuasisset classem Regiam. iubet praeterea multos nobiles Gallos classem Gallicam conscendere, sequi; accingere ad naualem pugnam si hostis aliqua ratione pugnae facultatem faceret. At Mommedius cognitis per captiuos, & per exploratores, quos habebat diligentissimos his Gallicis consiliis & omnibus apparatibus hostium partim, & ipse ut obtunderet retardaretque; Gallicam alacritatem illorum, qui urbem obsidebant, partim etiam ut confirmaret animos obsessorum, neque tamen rem vniuersam fortunae belli vna hora committeret, cum vniuersa classe in acie sese Gallicis triremibus atque vrbi ostentat. Equitatus Gallicus per illud tempus constitit in acie in litore, dispersaque sunt in Mommedianam classem quaedam tormenta bellica ad hostes deterrendos, ne vel classem vel castra Gallicana repente adorirentur: sed suspensis animis Britanni subsisterent, quamuis & numero nauium, & venti fauore, & manu propugnatorum Britannica res multo esset superior. Sic effectum est nihil ut Mommedius tentare ausus sit, sed integro negotio recesserit in Britanniam, Gallique intensius obsidere, & oppugnare urbem terra marique, perrexerint. Enimvero non solum verberationibus tormentorum, ut dictum est, res agi ceperat, sed etiam cuniculis, cum Galli conarentur omnibus bellicis rationibus sibi viam ad expugnationem vrbs, & ad ingressum aperire. sed partim fiebat vana vis tormentorum, partim nimis citae fiebant ab obsessis reparationes, partim etiam cuniculi fieri non poterant, aut fiebant irriti, aut in perniciem clademque ipsorum Gallorum, & artificum in caput erumpebant. Non cessatum est tamen vel per has difficultates quo minus Galli strenuissime singularique virtute saepius urbem inuaderent, cum ad illam oppugnationem nobiles Galli, principesque omnes alacriter accederent. sed tanta fuit pertinacia, constantia, fortitudoque obsessorum semper ut maxima cum vtriusque factionis clade pugnaretur, sed afflixit, consternauitque; non parum Gallorum animos fortuna atque adeo felicitas obsessorum, quia cum ceptum esset in vrbe inopia pulueris tormentarii, & bellicorum omnium apparatus laborare, repentina vis tempestatis tanta exorta est in mari Britannico, tanque secunda rebus Britannorum ut ventis, & aquis ad illorum felicitatem conspirantibus, nauimque onerariam onustam apparatibus bellicis impellentibus nullo pacto resisti potuerit a Gallis quo minus portum intrauerit. Galli tamen neque ira auctis viribus obsessorum omni genere auxiliorum deterriti sunt ne scilicet vrbi admoueret, qui deinde magna clade accepta recedere coacti sunt, nisi omnes trucidari mallent, multis in signioribus proceribus vel caelis, vel non leuiter vulneratis. Deinde ubi Mommedianam classem se denuo vrbi ostentasset non satis tutum visum est Gallis consilium diuturnioris obsidionis, & oppugnationis non semel accepta in signi clade, viribusque diminutis ac non parum afflictis, auctis contra praesertim, & erectis animis obsessorum, ne forte hinc inde vno tempore circumuenti postmodo de propria salute pugnare cogere tur. Nam facile fieri poterat ut Mommedius Britannicae classis imperator, qui cum integris viribus adhuc, & alacris copiis Gallorum consiligeret deuitauerat, illud eo consilio fecerit ut afflictiores, & obfusiores in vrbs munitissima, ac validissima oppugnatione postea faciliorem victoriam naturam sperans aggregaturus esset, nam tanta vis erat, tantaque alacritas primum vtrinque pugnantium, ut Henricus propius periculo accesserit non temere ne glandibus plumbeis transigeretur, quamuis leuiter tantum bis fuisset percussus. Est enim ea Gallorum natura ut summus sit illorum ardor, formidabilesque sint praecipue initio bellorum, sed haec acies facile retunditur si virtutem, & constantiam aduersariorum inueniat. Hispanorum contra magna vis post initia succrescit, sed tamen quodam tenus. Turcarum imperas diuturnior est, quorum vires si intactae primum relinquuntur, difficulter retunduntur, ac vix denique infringuntur, sed ubi inclinare ceperint in perniciem totae prolabantur. Heluetii contra resurgunt, ut ita dixerim, vel profligati, cum facile aciem instaurent. Itali magis in medio sunt formidabiles. Germani vix in principiis ferri possunt ob strenuitatem, at paulatim frigescent ob incommoda, cum non facile perferant, illa dum fierent ad portum Santonum, Poloni proceres quia videretur nimis ampla esse in suo regno regum Polonorum auctoritas, leges quaedam sanciant in comitiis Vartouienensibus, per quas comitiis ipsorum auctoritas augetur, & coarctaretur minuereturque Regia potestas. ubi conditiones, quae proceribus Polonis Henrici nomine oblatae fuerant, diligenter in iisdem comitiis fuissent consideratae, visae sunt utilissimae, plurimumque conferre non solum illi regno ad defensionem, sed etiam ad splendorem, magnificentiam, amplificationemque Poloniae gloriae, quae placuerunt omnibus supra alias ab aliis principibus oblatae. Permoit tamen non nihil animos Polonorum ad eum ceteris principibus praefendum, quod ab iis qui adiuebant Henrici partes proposita amplificataque fuit illustri oratione gloria, & celebritas nominis, & virtus ipsius Henrici, qui plurimum existimationis per multas superiores victorias aduersus nouae religionis copias sibi in Gallicis praesidiis comparauerat. His omnibus permoti Poloni Henricum Andriensem, regulum Caroli Noni Valesii Gallorum Regis fratrem cum magna omnium Polonorum laetitia sedatis contentione omnibus prope suffragiis Varsouiae Regem Poloniae declarant. Nec ita multo post missae sunt legationes in Galliam viri duodecim primarii, qui nouo Regi gratularentur, ipsumque Regem rogarent ut quanto citius fieri posset incredibili Polonorum desiderio videnti sui Regis faceret satis. Acta sunt Deo gratiae a Polonis Carroduni ob electionem. Hic nuntius

vbi

vbi primum venit in Galliam, quod quidem factum est magna celeritate, edita sunt in vniuerso Galliae regno signa ingentis laetitiae, & in primis Lutetiae Parisiorum. nam & tormenta bellica vbique sunt dispersa, & ignes nocturni accensi super sacris turribus, & ingens tinnitus aeris campani vbique exauditus, & inuisitata indicia laetitiae in vniuersa Gallia ostentata. Hic nuntius paulo post peruenit in castra, quod summus copiarum imperator Henricus delectus esset Rex Poloniae, qui cum rem difficillimam esse cognosceret urbem Santonicam expugnare, & Gallicas vires iam propter assiduos labores bellicos, frequentesque clades factas esse non solum obtusiores sed etiam debiliores, decreuerat ab illa oppugnatione esse recedendum, cum vires etiam maritimae hostium non parum in dies succrescerent, maioresque fierent. Retrahit igitur copias ab obsidione, a qua recedentes magna vi erumpentibus obsessis in postremum agmen multi Galli trucidati sunt, atque Henricus ipse glande plumbea quamuis leuiter vulneratus. itum est totis castris igitur ad insulam Oloru, quae distat a portu Santonum circiter duodecim millia passuum, ubi expectatae sunt Regiae litterae de deferenda expeditione, ac petendo regno Poloniae, quoniam scripserat ad Regem fratrem Henricus quo in statu esset res Santonica, quamque difficile esset afflictis viribus Gallorum urbem expugnare, quae firmissimis strenuissimisque praesidiis, fauente bellorum fortuna, munitissimaque; natura loci defenderetur. Atqui cum litterae allatae fuissent postea de deferendo negotio pro rerum opportunitate captum est iter Lutetiam versus Parisiorum. Britanni Mommedianaeque copiae ad urbem Santonici portus profectae, sine vlla contouersia magnam manum militum exponunt, coniunctisque viribus cum vrbanis praesidiis ad iustam penes formam exercitus accedunt. Fit magna irruptio in fines Regios. agros populantur. deuantant. abigunt armenta. coloni trucidantur. vbique ferro, & igni saeuitur. multa munitissima castella partim vi armorum, partim per deditonem capiuntur, inter quae fuit mons Albanus natura & arte munitissimus. desiderata sunt ad quinque millia Gallorum per hanc expeditionem, atque obsessi victores cum multa praeda ad portum Santonum redeunt. At in finibus Belgarum variis in locis ab Hispanis, & Belgicis copiis pugnabatur, cum etiam sub fine anni praeteriti munitio Sparendamum per vim armorum capta fuisset, quam nouae religionis principes erexerant in litore maris oceani in finibus Batauorum non procul ab Haerlemo. illuc ubi nauigia quaedam cum subsidiis, & bellico apparatu commeatuque mitterentur, ita sunt non procul a munitioe conglaciata, ut milites propter glaciam exire iam opportunum non potuissent. Ea res cognita a Regiis copiis effecit ut nauigia non multa difficultate sint expugnata, ac priuata munitio omni spe subsidiorum. itum est igitur post subiugata, & directa nauigia ad expugnationem munitiois consilio regulorum Bossuensis, & Neucarmensis, & Federici Zapatae, in quo praelio tanta alacritate hinc a Regiis copiis pugnatum est ob superiorem victoriam, inde tanta trepidatione ob iacturam amissorum subsidiorum ut munitio quoque non multo labore in potestatem victorum venerit: quamuis Zapata leuam manum amisit in illa expugnatione per istum campestris tormenti caesis igitur, trucidatis, direptis omnibus qui essent in munitioe Numensis regulus summus dux illarum copiarum venit in potestatem hostium, cui caesae sunt tres cohortes, quae erant in munitioe, & multa bellica tormenta capta. Per illud ferè tempus, quod haec agebantur, ingressi sunt Haerlemum classe aduecti ostingenti leuissimi pedites, quae subsidia non mediocriter confirmarunt animos praesidorum ad superiores regiorum victorias non parum consternatos, & iam in horas expectantium obsidionem. Est autem Haerlemum vrbs ampla, & nobilis Batauorum, & opulenta atque amena: quippe quae multa intus & foris habeat praecleara aedificia, & vbique circum amoenissima prata, & sylvam iucundissimam non procul alpiciat, & habeat aerem saluberrimum, cum etiam circa se multos pagos, & castella prospiciat ac munitioes. Est autem haec ciuitas omnium amplissima inter Batauos, & prima fortasse iure centeri posset, quamuis secunda sit credita dignitate. Memorabilis esse potest haec vrbs ob diuinum prope inuentum imprimendorum librorum, quod fuit Ioannis Cutenbergii primum excogitatum anno salutis nostrae. 1453. qui cum rudem quandam rationem prius inuenisset, uti sunt res prope omnes recens ortae, habuit famulum satis callidum, & artis domini obseruantem. Famulus mortuo Ioanne ubi Mocontiacum adisset arte ad meliorem rationem perduxit, atque inde didita est fama quod eius vrbs fuit inuentum. Federicus Toletanus antequam castra ad urbem poneret, caduceatorem mittit, qui Haerlemenses ciues ad deditonem hortaretur, sed ciues ad Nardense exemplum suspectam habentes fidem Federici, gloriosius pro patriae defensione mori decernunt, quam suspectae hostis fidei vitam, & pudicitiam vxorum ac filiarum committere, quare neque aures quidem praebere adhortationibus voluit. Decernunt summa contentione urbem defendere, omniaque pericula per fortitudinem militarem propulsare. Hispanae igitur copiae post expugnatam munitioem superioribus etiam victoriis elatae magna alacritate Toletani iussu totis viribus contendunt ad obsidendam urbem Haerlemum. non procul ab vrbe positus castris erecti sunt corbes terra pleni, ducti aggeres. excavatae fossae militares. tormenta inter corbes locata, & in urbem directa. vrbs recognita ad concutendum, & insensata verberatio, quo per ruinas verberationis via patefieret disruptis menibus ad inuadendum. omnia quae pertinerent ad obsidionem expugnationemque vrbs ab Hispanis copiis diligenter procurata sunt, & coordinata. sed non minor erat industria praesidorum, quae erant validissima, & pugnacissima, cum inessent quinque millia exercitatorum militum, ciuium octo millia, cum multis ex Olanda locis essent accita, cum irrita facerent omnia Hispanorum consilia. Nam quamuis vrbs neque natura, neque arte valde esset munita, tamen inexpugnabilem illam faciebat virtus praesidorum, cum tantundem vel etiam plus longarum noctium beneficio, & frequentiae hominum reficeretur, quantum vis tormentorum diurnorum deuastaret, cum etiam fossae altissimae ac late, & validissimae reparationes interitus excitarentur. obsidentes quia uiderent tantum per noctem refici, quantum per diem

Sparendamum
captum.Haerlemi de
scriptio.Imprimendi
ars inuenta.Haerlemi
obsidio.munitio
vbi dicitur
munitioIngenia Gal
loru, & qua
rundam na-
tionum.

munitio

Henricus Rex
Poloniae ele-
ctus.

diem tormenta deuastarent, decernunt esse deueniendum ad vim ligonum, quæ via quamuis sit longior, tamen securior apparebat. sic igitur per vim fossarum propinquandum esse urbi Federico Tolitano summo eius expeditionis imperatori visum est. Cæpta res est ita agi. occupata est non multo post longum certamen sine tormentis, in quo prælio ceciderunt de defensoribus plures centum, & quinquaginta, ex oppugnantibus etiam plures. Sic igitur mœnibus propinquatum est. Nec ita multo post Hispanæ copiarum locum alium munitiorem occupant, qui erat elatus ad staturam duplicem hominis, quæ cum feliciter succedere obsessoribus ægre ferrent præsidarii milites decernunt illam felicitatem aliqua insigni clade rependere. instructi itaque ad mille & quingenti pedites, & pauci equites magna diligentia ac virtute egressi in Germanos impetum faciunt. pugnatur ab egressis multa alacritate, non nullæ cohortes Germanorum in morem pecudum trucidantur. capta sunt sex vexilla, & totidem bellica tormenta. His ubi opem ferret cohors vallorum, & ipsi miserabiliter cæsi sunt. Sed enim cum totis castris conclamatum esset ad arma, omnesque copiarum concessio spatii instruendi conuenirent subsidio multis vallionibus, & Hispanis accedentibus accurrentibusque ad clamorem de castris, magna fit impressio in egressos, qui tantum numerum pugnatorum iam sustinere non poterant. multis itaque amissis de suis reiecti sunt ad portas usque ciuitatis. Dum frequentibus minutis præliis, & omni genere oppugnationum ac defensionum certatur ad urbem Batavorum Haerlemum, Bossuensis regulus summus imperator Hispanæ classis in mari Britannico fit obuius hostili classi, quæ constabat de quinquaginta nauigiis varii generis. habebat Bossuensis quadraginta & quinque naues onerarias egregie ad pugnam instructas, & quatuor acturias. veruntamen cum vellet hostem cogere ad pugnam, illud obtinere non potuit, qui cum secundus ventus aspiraret deuitata pugna prius in tutum se recepit, quam illam Bossuensis posset comprehendere. Ex alia parte Batavorum principes quidam factionis nouæ religionis, quoniam putarent se posse per repentinum conatum Medelburgo potiri, nihil tale opinantibus Medelburgensibus præsidii, quod illa urbs apparebat remota esse procul ab omni bellica suspitione, ad quinque millia peditum, & nonnullos equites clã, repente colligunt. illis cohortibus properè ad exequendum susceptum consilium properantibus clam per noctem repente admotis scalis urbem adoriuntur, Remechinumque oppidulum conantur eodem conatu occupare. Trepidatum est non parum tota urbe, quoniam & res repentina, & obicitas noctis terrorem adaugebant: veruntamen Hispana præsidia cum non segniter omnia, sed vigilantissime custodirent, non modo his nocturnis insidiis fortissime resistunt, sed etiam tanta virtute, & alacritate animi pugnant, ut insigni clade inuadentes affecerint. sed enim quod obsidio Haerlemi diu fuisset protracta inter varia leuia certamina, decretum est ut auxilia in Belgium ab Hispanis mitterentur, quia castra Regia iam morbo & ferro multis cadentibus essent debilitata, quo iussa sunt octo Sequanorum Regimeta conuenire, censeque sunt in agro Cremonensi Italiae quindecim millia peditum Italarum, cum nonnulla etiam cohortes Hispanorum iter iam cepissent in Belgas. In rerea molestissime ferebant vniuersa Zelandæ vrbes, & Olandæ nouam religionem complexa Haerlemenses in tanto miseriarum cumulo, rerumque omnium penuria, & in extremæ vitæ periculo positos, nullis auxiliis ab Aurantio principe subleuari, præsertim cum ipsi pecuniam, & commeatum, & alia necessaria oblesis pleraque contulissent. Idcirco Aurantium instructis nonnullis nauigiis, & terrestribus copiis ad quingentos carros secum adducens cum armis, commeatu, apparatu bellico, & tormentis primum irrupit in castra Germanorum, quæ ad nemus urbi propinquum constiterunt. eorum excubias obruncat, quod ubi à Regiis copiis cognitum est, ubique ac totis castris concursus est ad arma, & cum hostibus dimicatum. certatum est sane primū acriter vtrinque, sed Aurantiani pugnantibus strenuè Germanis, & Sequanis denique impetum sustinere non possunt, quare coguntur se in fugam vertere. cæsi sunt ad mille & sexcenti in illo certamine, quorum capta sunt quatuordecim signa militaria, & decem tormenta, & trecenti ferè currus, quare omni spe subsidiorū Haerlemenses sunt destituti. per quod tempus oblesis urbem subleuandam esse rati imbellibus illis, qui tamen annonam absumerent, neque possent sustinere munia vel difficultates militares, pueros & feminas, & senes multos ex urbe emittunt. illam urbis oblesæ subleuationem non æquo animo ferentes oblesores Hispani cum multis eiulatibus, & lacrymis in urbem repellunt. cæterum Haerlemi præsidia post multas verberationes urbis Hispanorumque conatus cum se fortiter defendissent, auditis his tor auxiliis, quæ in castra Hispanorum propediem ventura intelligebantur, cum etiã commeatus vndique intercluderetur, veriti ne si collectas vires expectarent non possent postmodo resistere iam diuturnitate defensionis defessi, cum multi in frequentibus præliis cecidissent, atque eadē multorum munia paucis incumbere, septimo obsidionis mense denique statuunt se fidei, clementiæ, humanitati, misericordiæ Hispanarum copiarum summi imperatoris dedere. Res ita denique conuenit ut præsidii Haerlemi exire licitum esset incolumnibus quocumque liberet cum impedimentis. qui quoniam rogauerunt ciues ne paterent direptionibus militumque auaritiæ, iussi sunt dissolueri quantum sua suppellecilia fuissent aestimata, atque cum ex altera parte excederent præsidia, ex altera ingressus est, qui illuc conuenerat Bossuensis regulus cum decem cohortibus peditum. Ferrerici iussu necata sunt partim fame, partim suffocata in aquis partim cæsa circiter duo millia hominum ab Hispanis ex Haerlemi ciuibus. mirum est quanta constantia obsidionem tulerint, cum nullum animal uiuum in urbe post dedicationem inuentum sit, nulla radix herbarum in terra vel foliū in arboribus, cum id accidisset mense Iulio. Albanus deinde cum cepisset ob odium ab omnibus parui fieri, ne vniuersam existimationem vno tempore amitteret, forte in Hispaniam de Belgio cum multa præda recedit, cuius in locum successus est Ludouicus Requesenius regulus. At vero reiectis illis copiis, quæ Medelburgum inuaserant, cognitum est illam urbem non fuisse tentatam sine aliqua spe

proditio.

proditionis: nam statutum fuerat uti commisso leui prælio, si ita contigisset, cum primis copiis, alia porta à coniuratis, conspirantibusque ciuibus occuparetur, vnde effectum est ut copiarum quæ conuenerant de Flesinga, totum negotium in magnam trepidationem coniecerint. Hostibus ita per virtutem præsidiorum, vigilantiamque, reiectis cum ciues importunè ac nimis immaturè vel ante tempus tumultuari apparuissent rem patefecerint, quorum circiter triginta capti sunt, & in vincula coniecti, feceruntque ut diligentius inuigilarerur. Atqui dum res ita turbulentæ sursum deorsum agitantur in Belgio, neque res Turcica quidem sine aliqua molestia transigitur. nam multa nauigia Turcarum repentina vis tempestatis demergit vnà cum mercimoniis in eo mari nauigantia, quod inter Byzantium ac Mitylenen interiacet, cum multi etiam mortales vnà cum nauigiis intercidissent. Neque valde pacata res erat Polonorum, quoniam Scythæ perpetuis latrocinis affueti collectis multis armatorum millibus, cum etiam perpetua sint odia inter illas nationes, sese accingebant ad Poloniam ferro ignique populandam. At Poloni contra collectis, & ipsi magnis copiis ad defensionem conuulsis signis ad profectionem obuiam hosti procedunt. ubi propius ventum est, pugnatum est totis viribus. post multas hinc inde impressiones, fortuna belli modo hos, modo illos ad spem victoriæ erigente magna virtus in vtrisque pugnantibus enituit, quæ cognita est per insignem vtriusque exercitus cladem. victoria tamen fuit penes Polonos cum cæsa sint ad quadraginta millia Scytharum, quorum vel rex ipse cecidit in acie, quæ clades imperatori Turcarum sanè accidit per quæ molesta. Byzantii tamen nulla diligentia deerat, quæ comparandis ingentibus classibus necessaria videretur, cum septuaginta triremes Byzantii, quadraginta & tres in mari Euxino, viginti & duæ in Hellesponto, ac duodecim quinqueremes præterea dicerentur esse exædificatæ, quo additæ feruatis à Luzali triremibus satis formidabilem classem possent efficere. At Selimus Turcarum imperator quoniam Cypri regnum paulo ante sub Veneris florentissimum per crudelitatem immanitatemque superiorum bellorum prope fuisset desertum, vel certe miserabiliter deuastatum cæsis vel in feruitutem adductis colonis, vel etiam ad montosa loca propter metum securitatis causa profugientibus, ne tam opulentum tamque amplum regnum vasta relinqueretur esse solitudo, iubet promulgari edictum, per quod libera facultas omnibus profugis Cypriis ad sua redeundi proponebatur, qui insulam vellent habitare. illo edicto montanis hominibus tam salubri effectum est, ut insula rursus habitari ceperit, cum nihil tam præuicias repleat colonis, quam clementia principis, quæ tamen coniuncta sit cum iustitia, resecta, instaurataque, sunt munitiones pro rabiem bellorum deuastatæ cum multi confluisent de Cilicia quoque, & Pamphylia, & Cappadocia ad ipsam insulam habitandam. concessum est etiam Cypriis colonis ut ad arbitrium pro suis legibus, auitis que ritibus viuerent, haberentque formam propè reip. modo in illis quæ spectarent ad principem parerent præfectis imperatoris, ordinariaque tributa, & vectigalia viritum imperatoris ministris dissoluerent. sic effectum est ut insula, quæ prius ad vltimum excidium prope fuerat perducta, per Selimi prudentiã ex parte pristinum splendorem recuperauerit. Eadem ratione intercedente Gallo oratore concessum est Chiis ciuibus, ut in patriam redirent, patriosque magistratus instituerent, ac ius dicerent ciuibus, sed Turcici tamè præfecti possent appellari tanquam supremus magistratus: per quod ferè tempus rumor ingens per vniuersas oras maritimas peruaferat, qui afferebatur Byzantio ducenta & octoginta nauigia bellica Turcarum exiuisse nauigantia in mari Metapontino, atque apparuisse non procul ab Apenneste, quæ accederent ad deuastationem Apuliae. Illo nuntio Pontifex duos tribunos militum cum Adriano Balleono mittit Anconam, qui & eius urbis salutem, & vniuersorum populorum agri Piceni incolumitati consuleret. Vbi omnia fuissent satis apte ad defensionem comparata & instructa, summaque diligentia prospectaretur consilium tantæ classis, non multo post cognitum fuit ad quinquaginta rostrata nauigia tantum iuxta Præcutinorum Samnitumque litora nauigare, cum saepe Turcæ exirent ad latrocinia, atque quamuis pestis, & annonæ penuria tantum numerum nauigiorum Turcorum exire non pari posse videbatur, quantum dicebatur, quæ calamitates non Byzantium urbem solum, sed etiam multas orientis regiones occupauerant, tamen trepidatum est, & creditum illa nauigia præmissa fuisse à reliqua classe ad explorandos apparatus, & consilia Christianorum. Hæticus auditis comitorum Varfouiensium legationibus, acceptisque literis, & diplomate de regno sibi delato, cognitoque desiderio procerum, quia multis precibus inuitabatur in Poloniam, primam intulit in condiciones ab oratoribus senatus nomine oblatas, sine præiudicio successus Gallici, regni si quando ad ipsum perueniret, deinde multos magistratus diuendit in Gallia de consensu reginæ matris ad colligendam pecuniam, omnique ratione qua potest nummos comparat, quo satis conditionibus faceret per Monluchium episcopum oblatas in comitiis. Nam vel ante iam ceptum erat pecuniæ ad nutum magistratus, hoc est populorum subditorum gubernationes plus offerentibus deferre, cum tamen honores, & magistratus, & administrationes subditarum gentium rectius prudentiæ, & paternæ charitati, quam auaritiæ sint committendæ. facta est tamen pecunia magistratum mortaliumque omnium regina. collecta sunt vicies centena millia nummum, & amplius, quibus ita comparatis rex nouus ad iter se accingit. comitata est Henricum regina mater cum quingentis equitibus Canodorum usque, cum multi etiam Galli proceres, & magna nobilium manus amercor, quæ vndique confluebat, nouum Regem in regnum proficiscentem comitaretur. processerunt obuiam honoris gratia nouo Regi multi proceres Poloni, qui antequam Hæticus iter capeferet in Galliam usque peruenerant. At Germani principes, & Saxones in primis cognita tanta multitudine comitantium, quæ ad iusti exercitus formam propè accedebat, veriti nequid insidiarum forte sub his lateret, suspicatique ne per fallacias opportunitas rerum nouarum quæretur simulata beneuolentia, & societate noui Regis multos equites, & pedites ad signa vocant, magna que diligencia

Scytharum clades

Cyprus instauratur.

Chios instaurata.

Chios instaurata.

Iuramentum Henrici Regis.

Medelburgum restitutum.

ob

ib

Haerlemi de dicio.

lignitia copias ubique conscribunt. Henricus auditis his tantis Germanorum principum bellicis apparatus dubio sit animo an per Germaniam in Poloniam sibi esset accedendum, vel alia via capienda. Et iam rumor exierat quod ceperat mutare de via consilium, quia vellet abstinere ab illo itinere. Germani principes cognita per nuntios Regis ipsius dubitatione, legationes vltro mittunt ad Regem, quae significarent, docerentque Germanorum apparatus factos esse tantos ad tollendas suspiciones subditorum populorum, retinendosque animos illarum gentium in benevolentia, quae se prodiac deserere querebantur si tot exterorum copiis ipsi inermes fuissent expositi. Non enim haec videri posse villo pacto parari aduersus illum Regem, qui sibi nullarum iniuriarum in Germanos principes fuisset conscius. sese tanquam principes Germanos, hoc est fidei & iustitiae seruantissimos non solum omnem securitatem & pacem & amicitiam Regi polliceri, sed etiam omne genus humanitatis, hospitii, benignitatis, modo per amicam regionem transire ne vereretur, si sibi commodum sit. Harum legationum oratione, fideque accepta confirmatus Henricus Poloniam Rex cum omni comitatu peruenit ad fines Intuergorum. Fuerunt inter comites multos qui vna cum Hencico iter faciebant praecipua nobilitatis, & autoritatis sacer purpuratus Lotaringia, & Augustonometensis, & Alenconius frater Regis, & Ghisius & Condæus & Laschus reguli, & oratores Poloni, praeter alios multos. Henrico sit obuius ad fines sui principatus filius comitii Intuergorum honoris gratia cum quadringentis equitibus, multisque peditibus sclopetariis, quem ad urbem profectum cum magnificentissima pompa, & apparatu Comes ipse in hospitium accepit. Carolus Gallorum rex quia morbillis laboraret in finibus Sequanorum, quamuis ingentem laetitiam cepisset e regno fratri delato, tamen propter valetudinem his rebus interesse non potuit. Ceterum Hispani quod aegerrime ferrent solutionem federationis, ut diximus, armorumque Venetorum diuisionem, & quod Pontifex plurimum illud censere referre ad securitatem totius Italiae, rursus renouat Romae de societate belli, nouaque federatione cum Venetis ineunda colloquium, & de dandis obsidibus siue pignoribus ad confirmationem & obseruantiam pactonum, quia dicebatur Selimus aures occlusisse ad iustissimas petitiones Venetorum, neque uoluisse audire illorum legationem, cum semper audientiam deferendo illorum spem frustraretur, cui satis esset rum potentem hostium foederatorum societatem disiuuuisse. Neque vero Venetum oratorem solum ita suspenso sollicitoque animo tenebat Turcarum imperator ad expectationem rerum futurarum, sed etiam cum Caesareo differebat inducias sapienter tergiversando, qui petebat illarum confirmationem Byzantii, quia tempus superiorum induciarum dum procurat audiri, fuisset prope delapsum. Istud fiebat à Selimo de purpuratorum consilio tum quia meliores condiciones ab vtrisque per ipsam difficultatem rerum videretur posse extorqueri, tum etiam quia barbarae mentes in difficultatibus rerum, colloquiorum, negotiorum multum grauitatis, & existimationis inesse putant, quibus quae facilia sunt per humanitatem, videntur sordescere, & esse leuia, cum tamen re ipsa asperitas ingeniorum, & impudens arrogantia certissimum signum inscitiae, & abiecti animi sit semper à sapientibus iudicatum. nam qui se nimis difficilem in rebus transigendis praebet, & in primis supplici, nisi contra equitatem quidpiam expetatur, qui vir bonus & prudens, ac non inhumanus, & rusticus plane esse potest: ut enim nobiliores arbores melioris succi fructus producant, ita nobiliores sunt mores ac mitiores nobiliorum animorum. & quoniam per illam opportunitatem lapsarum per tarditatem Selimi induciarum ab avarissimis inhumanisque Turcis crebrae fiebant incursiones & praedationes, ut dictum est, in fines Caesarianos, Caesar ad refranandum latrocinia immanium finitimorum atque auiditatem, iubet in suis finibus munitionem in Pannonia excitari, quae esset taquam agger vel propugnaculum aduersus barbaricas irruptiones, ne vltius in fines Caesarianos excurri posse tuto arbitrarentur, atque cogentur vltius progressi de reditu esse solliciti, purpurati Turcae, qui erant cum imperio in illis finibus, finitimisque regionibus cognito Caesarianorum consilio collectis repente multis cohortibus militum exeunt in apertum, quibus turpe, & damnosum apparebat si aequis animis paterentur munitionem in illis finibus excitari, vnde postmodo non solum aggerem essent habituri vltra quem tuto excurrere non possent, sed etiam vnde eruptiones Caesarianorum hostium in agrum Turcicum breui forent expectande. Turcae itaque multis copiis undique collectis à proximis quibusque regionibus, quae vires constabant à viginti & quatuor ferè millibus armatorum, quarum maior pars erant pedites, repente munitionem inuadunt. Haec copiae cum minime omnium illo tempore expectarentur post breue repentinumque certamen omnes operas & milites in munitione inuentos trucidant miserabiliter, quorum caesa sunt ad quatuor millia. munitionem euertunt. tormenta & bellicos apparatus, & impedimenta, & omnia inuenta diripiunt & auferunt. Quae dum gerebantur in finibus Pannoniae, Ioannes Austriacus nihil minus conuenire ingenuis animis quam ocium & desidiam ratus, certissimum excidium omnium nobilium ingeniorum, censuit rebus Siculis, & Italicis optimè consultum fore ad securitatem & salutem si quantum posset per anni tempus in Africa, vltioreque litore Numidarum, quae regio opposita est Italiae, locorum occuparet; quo facto videbatur ab Italiae cogitatione Turcarum consilia ad propriam curam defensionis conuertere, qui magna ex Africae parte fuissent exclusi, si qua memorabilis impressio in illa loca facta fuisset, quae expeditio sane fuisset vtilis, si tam fortiter sustentata, quam sapienter suscepta, fuisset. Eo consilio ingenti classe vndique in Siciliam accita, omnibusque rebus necessariis egregie instructa comparatis circiter octoginta triremibus, multisque nauigiis varii generis vbi tempus navigationis apparuit cum vniuersa classe, multisque armatorum millibus in Africam traiecit. Putabat enim fore Austriacus, ut deiecto à regno Luzali Tunetano Rege Selimi amico, alioque Rege in illud regnum sibi amico subrogato, Numidarum animi ad amicitiam, benevolentiam, obedientiam Philippi Regis accederent, aut saltem fierent

Callidum di-
ctum Germa-
norum.

Astutia Tur-
carum in ne-
gotiis.

Munitio Ca-
sarianorum ca-
pta.

fierent ali quo pacto magis propensi. Sed populi, gentesque omnes, & in primis Numidae, maxime leues vergunt in quam partem fortuna magis secunda aspirarit, cum pauci omnino amici perissent cum infortuniis. nam omnes propè mortales amici sunt potentiae, siue victricis fortunae, cum nulla verè mortalium sit potentia nisi magna laedendi potestas, quia vera potentia est solius Dei, benefaciendi scilicet facultas. homines enim ut potentes sint, indigent etiam multorum opera ad citam euerfionem rerum optimè constitutarum, cum solus Deus sine adiutoribus euerfa statim possit excitare. Inuitauerant Austriacum ad illam expeditionem praeter superius dicta consilia, frequentes preces, & adhortationes illius Amidae, qui patrem Muleassem tam crudeliter per summam perfidiam, & impietatem, & regno, & oculis priuauerat, qui & ipse à Luzali eiectus è regno ad Galatae asylum confugerat, & in priuata domo multos annos cum duobus filiis puberibus habitauerat. Hic propter eximiam cupiditatem recuperandi regni paterni per arma Christianorum, cum aegerrime ferret vitam priuatam proregia magnificentia, (nam ceteris imperare, & posse voluptates explorare, plerisque; insulsis omnium rerum humanarum felicissimum iudicatur, quod alii censent paucissimis indigere,) saepe sollicitauerat arma Christianorum per literas, inuitaueratque ad illam expeditionem alacriter suscipiendam, ad quam profitebatur se magnum numerum equitum ac peditum esse habiturum illorum amicorum qui Amidanas partes tuerentur, & aduersus Luzalis avaritiam, & crudelitatem illas sequerentur. Pollicebatur praeterea magnam comitatus, & rerum omnium expeditioni necessarium copiam, modo Christianorum arma sese tantum illis finibus ostentassent. sic partim spe confirmanda Italice tranquillitatis, partim etiam spe dilatandi imperii in Africa, Hispana classis soluens è Sicilia vbi diu stetit in anchoris propter tempestatem felici deinde vento vsa breui peruenit ad Africæ litora, quae distant à Siciliae promontorio Pachino minus centum miliaribus, non satis amplo maris spatio interiecto. Vbi classis illuc applicuisset, epibatæque fecissent descensionem, Hispani primo conatu Tuneto vrbe nemine repugnante potiuntur. Est enim Tunetum vrbs Africæ nobilis, & ampla ac metropolis illarum regionum non procul à mari sita, sed parum munita aduersus externas vires hostium, quae tamen non aliunde apparebant imminere quam ex mari, cum Christiana etiam classis videretur parum pertimescenda, vbi praesertim tot millibus subditorum esset vrbs circumuallata. Habet Tunetum Vticam ad meridiem urbem celebrem morte alterius Catonis. ad septentrionem prospicit mare Mediterraneum, & Sardiniam, & Cynnum insulas non multo traiectu maris ad orientem non valde amplo spatio distat à Meninge siue Lotophagite ad occasum Iuliam Caesariensem, & Buyzam Coloniam ad Columnas Herculis, exterioremque oceanum nauigantibus prospicere licet. Haec vrbs vbi primo ac propè repentino Christianorum conatu capta est, diripitur, atque Rex in seruitutem ab Hispanis copiis capitur, neque vlla propè sit caedes Tunetanorum ciuium. Amida, qui magna equitum ac peditum auxilia pollicitus fuerat ad illam expeditionem, non modo nihil praestitit quo putari posset sollicitasse auxilia amicorum, sed etiam vbi primū classis applicuit multis, & non dubiis de causis venit in suspicionem ambiguae fidei, quia putaret non sibi, sed Mahometto fratri regnum recuperari, quare cum duabus triremibus, & ipse & filii sunt in Siciliam transmissi. Nam cum Mahomettus Muleassii filius, fraterque Amidae diceretur cum classe Hispana proficisci in Africam, ut per arma Christianorum rex crearetur regni paterni, quem Amida odio incredibili prosequeretur, voluit Amida se è triremi in mare praecipitare, sed retentus confirmatusque fuit à filio Amida, qui patri demonstrauit miram semper fuisse fortunae volubilitatem, neque quidquam optabilius aut magis ad voluptatem, securitatemque regni posse Mahometto, ceteris que inimicis contingere, quam ut suos inimicos videat iacentes, & cruetatos & propriis armis cosos, neque potuisse fortunae incostantiam ob imbecillitatem animi expectare. omnes populos primum sequi solere victricis fortunae obsequia, & prosperos euentus ab inclinata vel iacente desciscentes, sed tamen nihil in rebus humanis sempiternum esse, ac neque diuturnum quidem. oportere meminisse propriam & peculiarem atque contubernalem plantam Numidiae esse perfidiam, cum illa natio per raro suis ciuibus fidem seruet, nedum externis, & dissentientibus longissimo spatio de religione, & moribus. Fieri non posse ut res Africanae diu tranquillae sint sub Hispanorum imperio, cum Ioannes Austriacus recte, sapienterque considerantibus consilia Turcarum, amplitudinemque imperatoris Selimi, rectius videri possit in Africam nauigasse ad irritandos crabrones in annum sequentem, quam ad acquirendum, & confirmandum regnum Numidiae. non esse in rebus aduersis nimis tristandum, neque nimis laetandum in prosperis, quorum alterum qui faciat, non posse censerī sapientem. Possit facile contingere ut Numidae perterriti harum tot, tamque calamitosarum mutationum vltro natiuos & acutos Reges inuitent ad imperium Numidiae. Qui vtrunque fortunam fortiter perferre non possit, non solum non esse Regio sed neque forti quidem dignum nomine, cum Regium sit sapere supra alios, & esse animo inuictio ac celsiore, quam plebs sit & vulgus ignobile. Non esse primū Amidam è regno deiectum, qui possit ad illud recuperandum, & ad meliorem fortunam aspirare per stadia subditorum, certissima clarissimaque exempla multa recitat inconstantiae rerum humanarum, & eorum principum, qui amissa regna reciperarunt, atque ut vitam seruet addit preces, & lacrymas. His partim commotus, partim etiam confirmatus Amida statuit fortunae mutationem aliquanto mitius perferre. Austriacus his rebus feliciter succedentibus Mahomettum Regem dicit, quem gratum fore illis populis sperabat, ac tributarium Philippo Regi instituit, cuius de fide amicitiaeque seruanda accepit iuramentum. sic omnia succedunt è sententia Austriaco sine puluere & sudore. sed enim quae loca facile capiuntur, facile amittuntur, vbi maiores vires accefferint, nisi muniantur rebus omnibus necessariis ad defensionem. patet igitur neque potentiores classes, neque praepotentes exercitus esse iniuriis laeffendos, cum tamen aduersus haec omnia defensio nunquam non maxime sit probabilis.

Potentia ho-
minum qua-
lis.

Tuneti de-
scriptio.

Amidae filii
oratio.

babilis. at enim ubi difficillima sint subsidia ob amplū maris interuallum, ibi præualeat is plerumq; necesse est, qui classicis viribus præstiterit, quamobrem qui relinquuntur in præsidis huiusmodi locorum, quò auxilia submitti non possint, arbitrio fortunæ vel hostium relinqui censendi sunt. Hoc consilio Austriacus quamuis iuberetur sententiam exequi Hispani consilii, hoc est hominum longissime distantium, atq; utinam non imperitorum rei bellicæ, tamen non expectato mandato ex Hispania statuit illud regnum quacunque posset ratione in obseruantia regia stabilire. verumtamen ne solus autor huiusmodi consilii fuisse appareret, cōuocat omnes insigniores proceres ad comitia militaria, virosque præcipuæ autoritatis, inter quos fuerunt Paulus Iordanus Vrsinus summus imperator peditatus. Marchio sanctæ crucis prefectus trirremium Neapolitanarū. Ioannes Cardona præses classis Siculæ. Io. Andréas Auria præfectus Genuensium trirremium. Gabriel Serbellonus Mediolanensis præfectus tormentario negotio. octauius Gonzaga Mantuanus, & alii per multi. Propositum fuit in illis comitiis quid magis opportunum videretur ad stabilendum illud regnum si forte Turcica classis illuc anno sequenti appelleret, quoniam Selimus non putabatur equissimo animo laturus, ut in suis regnis pro arbitrio Regis Hispani Reges amici Selimo in Africa euicerentur è regno, & infensi ac hostes Selimi subrogarentur. Aliis igitur placebat Vticæ, aliis Tuneti, aliis munitiones alibi excitari, firmaq; præsidia imponere, quæ satis validè possent impetui hostiū sustinere, præsertim amico Rege Tunetano nomini Hispano, & plurimis, maximisq; beneficiis astricō, omniq; Numidarū multitudine obligata, quæ non apparebat admodum hostiliter superioribus temporibus ab Hispanis finitimis fuisse tractata. Aliis, quibus suspecta erant ingenia leuissimorum Numidarum, non satis hæc habere firmamentividebantur, sed iudicabant rem confirmandam stabilendamq; esse aliqua validiore ratione, quam esset fides Numidarum, Afrorumq; ingeniorum. Re igitur in vtranque partem disputata placuit, quoniam si Turcica classis illuc sequenti anno aduentasset, diutius in iis sinibus morari non posset, quippe quæ propter longinquitatem tardissimè necessario accederet propè sub initium hyemis, munitionem aliquam excitare, quæ vires Turcarum obruderet, quoniam præsidia ob perfidiam Numidarum in maximo periculo posent relinqui, utpote Turcis, & Numidis vno tempore exposita. Exploratus est, & delectus locus ad illam munitionem excitandam apud lacum inter Tinetum, & Galathā interiacēs, qui distabat à Galathæ circiter decem millia passum, à Tuneto paulo minus. Præfecti sunt singulis munitionis partibus ac propugnaculis singuli duces, qui etiam nomina illis indiderunt, ac summus imperator operi perficiendo præfectus est Gabriel Serbellonus cū tribus millibus Italarum peditum, & Montagnanus Salazarus cum totidem millibus Hispanorū, ambo viri rerum bellicarum cognitione clari, & munitionum excitandarum peritissimi. Illud obtineri apparebat per illam munitionem, ut præsidia agro proximo imminerent, populique finitimi tenerentur in fide populationum metu, & Galathæ turior fieret ob viciniam, cū per lacum facile posset dare & accipere subsidia ad omnem opportunam. iussi sunt igitur circiter mille Numidæ semper esse in opere ubi primum designata circumscriptaq; fuit area munitionis, & sexcēti Itali, qui nullo tempore intermissi neq; per diem neque per noctem summa industria assiduè illa excitanda exercebantur. Serbellonus enim, reliquiq; proceres summo studio operi instabant. His rebus eo consilio stabilitis, ubi nonnihil comæatus, & necessariorum apparatus perficiendæ munitioni Austriacus reliquisset, multaq; promississet se breui missurum, rebus è sententiâ feliciter gestis cum captiuo Tunetano Rege in Siciliam nauigat. Reliquit tamen, & pecuniam in stipendia, & bellica tormenta ad defensionem. Non timebantur magnæ vires hostium hoc anno cum longissima sit Byzantio nauigatio in Africam, quamuis nuntiata res fuisset Selimo, quā tps anni neque ingentem classem parari patiebatur, neque si parata accessisset in Africam, poterat ibi consistere diutius ad obsidionē, cum hæc agi cæpta sint mense Septembri. Huc accedit quòd tempus satis commodum concedebatur Hispanis copiis perficiendæ munitioni ante aduentum hostium, quia terra poterat consolidari, & condensari aggeres, & loca terra plena stabiliri vetustate, quamuis non valde frequentes fiunt imbres in illis regionibus, qui plurimum conferunt condenlandis, astringendis, firmandisq; aggeribus & propugnaculis è gleba congestis, si aptam structuram consecuta sint: cum noua contra recentia que opera è terra facile detrahantur, nisi etiam sæpe suaapte natura corruant. Ea dum fiunt in Mauritania ad propulsandas in annum sequentem vires Turcarum, non leuis controuersia nata est Mediolani inter Carolum Boromæum Card. archiepiscopum eius ciuitatis virum insignis probitatis, & ingenii, & præfectum Mediolani cum potestate proregia, aliosque nonnullos Regios ministros. causa diffensionis fuit, quia cum aliquot annos archiepiscopus in vrbe non resedisset iudices laici multis in causis iura ecclesiastica sibi vendicant, que cum Card. iure sui muneris ad pristinum statum, ecclesiasticumq; libertatem vellent quasi postliminio reuocare, iubet vicario munere fungentes Io. Baptistam Castellum Bononiensem, & Io. Iacobum Panicum Maceratensem pro sacris synodorum & canonum decretis causas agere forenses, neque vllam vel a senatu, vel ab aliquo magistratu laico asciscere siue respicere facultatem, quicumque se ius habere putarit in lites ecclesiasticas, cum rerum sacrarum cognitio iure optimo spectet ad sacros iudices. cæptum est igitur agi indistinctè nulla facta significatione laicis iudicibus. Imperatum est etiam sacris hominibus ut siquid controuersie cū laicis haberent, illis diem dici curarent apud iudicem ecclesiasticum. Nam præter iura sacrarum canonum inualuit Mediolani perantiqua consuetudo, ut quamuis actor esset sacerdos, qui alibi sequi consuevit forum rei, tamen laicum reum ad ecclesiasticum iudicem protraheret. Instituit præterea Boromeus decem satellites cum suo duce, qui iussi sunt intrepide exequi quæcunq; fuissent iniuncta, spectarentq; ad causas, & tribunal ecclesiasticum. Illud cum multis Regiis ministris displicuisset, partim quòd omnes occasiones aucupabantur, per quas possent videri rerū regiarū studii,

Munitio ere
in Africa.

Dissentio inter archiepif.
Mediolani &
ministros regios:

dios, partim etiam quòd essent capti odio Boromeicæ amplitudinis, ceperunt persuadere duci Alberquocio præfecto Mediolani cum potestate proregia paulatim iura regia à Boromeo usurpari, laicumq; forum paulatim per sacros iudices vastam & inusitatam Mediolani fieri fortitudinem. Inde iniunctum est senatus præfidi, & præfecto iustitiæ, quem vulgus Capitaneum Iustitiæ vocat, ut viderent ne Boromeus importunè ius exerceat in laicos, neq; haberet proprium satellitium, statutum que est ut animaduertetur in omnes, qui in iussu præfecti vrbs armati incederent tamque in satellites Archiepiscopi, sicut animaduertebatur in ceteros laicos. Multa præterea instituta sunt aduersus illam libertatem ecclesiasticam. atq; satellitij dux ubi exqueretur quædam de sententiâ suorum domini norū captus est præfidi senatus & præfecti iustitiæ iussu ac supremi scribe, quod etiâ est insignis magistratus nomen, publicèq; funi alligatus & ter coccussus. At Boromeus quia nulla habita esset ratio iuræ amplitudinis, & quia si hoc æquo animo tulisset, plurimū detrahi suæ existimationi apparebat, seq; ludibrio fore omnibus, declarat omnes prædictos proceres, & alios quosdam præterea ministros eius iniustitiæ incidisse in poenam dirarum imprecationum, quibus omnibus & sacris & colloquio cum alijs interdicitur. Fit iustitium necessario per aliquot dies, donec Pontificis iussu per concessam veniam pontificiam in magno Mediolanensis populi conuentu ac celebritate publicè sunt absoluti, & pro Boromei ipsius arbitrio poena poenitentibus iniuncta, cum non paruo Boromeicæ existimationis incremento. Illa re confirmatus Boromeus, eiusque iudices magno animo quasi reuocata ab exilio in patriam ecclesiastica libertate, immunitates ac priuilegia tēplorum ad pristinam dignitatem perducit. Sequitur in omnes impuros adulteros immundi mœchi exagitantur. Hæreticæ prauitatis pernitiōsa semina, si qua pullularent, euelluntur. omne flagitiorum genus pro viribus è clarissima & populosissima vrbe exterminatur. Neque illud erat difficile propter amplitudinem aut frequentiam ciuitatis, quoniam nulla est vrbs tanta, tam ampla, tam populosa, in qua plebs & numerus sceleratorum non facile vel minuatur supplicijs pertinacibus, vel fuga exteris indicta, vel temperantia ciuibus necessaria: cum omnis tranquillitas ciuitatum consistat in sapientia & charitate gubernantium; nam si parua fiat iactura paucorum improborum, repugnantiumque parere legibus, reliqui ciues impuri facile ad obseruantia legum perducuntur. Sed quoniam cum mutationibus principum, qui sunt quasi speculum ad vitā priuatorum, mores etiâ ciuitatum facile mutantur, si tantum princeps cōnieant, solaq; stabilia sunt bona, quæ à stabilibus magistratibus conseruantur, impetratū est à summo Pontifice ut sacer cætus, qui supremus esset magistratus rerū sacrarum Mediolani institueretur ad Romanæ congregationis imitationem. Delecti sunt iudices huiuscæ congregationis, qui rebus omnibus interessent ipse Carolus Boromeus. Quæstor hæreticæ prauitatis in vniuerso Mediolanensi principatu. Duo vicarij Boromei. Sex theologorū ordinum præstantiores. vnus è senatu. duo si sci regij. sicut Archiepiscopi. duo scribe. quatuor iurisc. è collegio Mediolanensi, in qua congregatione propriū munus iniunctū est. Io. Iacobo Panico ut delatas causas ac propositas pronuntiaret. Atq; cū ibi de omnibus rebus ad sacræ quæstionē spectantibus decideretur, accusatus est præter ceteros Cidus vir Hispanus summus regie pecuniæ quæstor in eo principatu, qui in carcerē coniectus ante cognitā causam naturæ cōcessit, cū tamen omnes Catholicæ integritatis ritus ante mortē seruasset. Enim uero Gregorius XII. Pont. Max. ut demonstraret se plurimi facere bonitatem Germanorum ingeniorum, erga quos erat optimo animo affectus tanquam pater omnium Christianorum erga filios, collegium instituit liberalissimè Germanorū in vrbe Roma, quod auxit tãtis annis prouentibus, ut centum & amplius Germani adolecentes qui dent operam disciplinis possint honeste sustentari. nam illi prouentus accedunt ad decem millia nummum. fuit enim Pontificis optimi consiliū ut eruditi ibi adolecentes & pietatis & eruditionis & integritatis vitæ possint esse exemplo clarissimo ceteris Germanis, quæ sanè animi propensio in Germanos debet cuiq; iure optimo videri maximè laudabilis. At in finibus Belgarum quamuis ad pacem spectare, ut superius dictum est, res videbatur, tamen quia conuenire nullo pacto poterat de conditionibus pacis, quæ proponebantur, pluribus in locis pugnabatur. Sed non satis feliciter pugna succedit Hispano Regi, quoniam acies Hispanæ cōmissopralio cum copijs Vgonotticis accepta non leui clade fuscæ profligataq; fuerunt. Sed enim non solè illa calamitate affectæ sunt res Hispanæ, cū classis etiam quæ nauigabat in mari Britanico profligata & capta sit à Britannis. nam classis, quæ Flota vocatur, quæ constabat è multis armatis nauigijs partim regijs, partim variorum mercatorum Barcinone nauigans in Belgium cum per exploratores significata fuisset Britannis, collectus est magnus numerus nauium Britannarum onerariarum, quæ epibatis & rebus omnibus necessariis ad pugnam egregiè sunt instructæ. mox Britanni Hispanæ classis obuiam progressi planè atrocem & cruentam pugnam committunt in Oceano. Certatur vtrinq; magna virtute crebris bellicis tormentibus & missilibus ignibus & omni telorum genere: sed Hispana classis & numero nauigiorum & magnitudine ac multitudine tormentorum & propugnatorum inferior eneris atque profligata in potestatem Britannorum denique peruenit, cuius imperator captiuus adiectus est in Britanniam. capta sunt multa præciosa spolia, & tormenta, & nauigia, & diuersa mercimonia, quæ in illis vehebantur. Sed neque in Morinis tantum aut in Menapijs aut in cæteris Belgarum regionibus vexabantur animi mortalium molestia presentium malorum, verum etiam variis terroribus futurorum solliciti tenebantur, atque in primis iniectus est Italiae metus & expectatio multarum ac grauium calamitatum, quæ videbantur imminere in annum sequentem, cum luna visa esset per noctem serenò celo repente propè deficere, totaq; fieri obscura. Non enim sine aliqua diuina voluntatis significatione fieri videri possunt, quæ in citata ecclitus eueniunt. Inierat iam annus atre, qui fuit quartus supra mille quingentos & septuaginta à natiuitate Redemptoris nostri Iesu Christi, cum Cesar propter perniciam ac tarditatem confirmandarum inducia-

Episcopi
Mediolani

Vrbes popu
lozæ vt regē
dæ.

Cōgregatio
Mediolani in
stituta.

Flota Hispana
capta à
Britannis.

subt. 101
1015
1018

rum veritus periculum imminens belli in annum commodiorem educendis copiis, quæ magna in finibus Pannoniæ parari & expectari dicebantur, indixit comitia Inutrium omnibus Germanis principibus ac proceribus Imperij, in quibus decerneretur vel de certa pace, vel de certo bello suscipiendo. Nam profectò non ipsi solum Imperatori, verum etiam omnibus proceribus ac Germanis principibus periniquum ac molestum videbatur consilium barbarorum, quo vexabantur fines Cæsariani. Apparebat illud tyrannicum planè, quod Selimus nullal accessit iniuria, nulla iusta, nulla manifesta causa commotus, sed sola compulsus avaritia & auiditate occupandi alienos fines semper opportunitatem aucuparetur vexandæ Germaniæ & finium Imperij. Quod semper parum humano consilio differret induciarum confirmationem. Quod per illud tempus quod sua culpa interponebatur inter inducias pateretur tot incurfiones, totque atrocina fieri a suis copiis in finibus Pannoniæ. Quod comprobaret etiam atrocina quæ a suis ducibus præter omnem æquitate fuissent commissa. At qui dum proceres imperij ad illorum comitorum iter se accingunt, Henricus nouus Poloniæ Rex post multos honores à Germanis principibus acceptos, multamque magnificentiam conuiuorum atque apparatus comitum proximè ad urbem Carrodunum denique accedit, quæ metropolis est regni Poloniæ, Regumque ipsorum domicilium, ad locum quandam distantem ab vrbe circiter quinque millia passuum. Ibi per aliquod spatium diei commoratur ad excipiendos proceres & ordines eius regni, atque vrbis ipsius magistratus. Et quoniam innumerabilis multitudo effusa est ex vrbe ad spectaculum noui Regis, imperatum est his à prandio statim vt omnes in urbem procederent. Habita sunt duæ orationes altera senatus, altera vniuersorum ciuium nomine sub quadam testudine ibi consulto excitata, quibus vtrique ordines pro fausto felicitique aduentu gratulabantur, fidemque & obedientiam & obseruantiam promittebant. Multitudo, quæ prius honoris gratia ex vrbe effusa fuerat, ea nunc in urbem redit, atque octo fere millia equitum urbem versus iter capiunt, quamobrem acies equitum procerumque ipsius regni permotæ sunt ad iter, omnes de more equitum leuiorum armata, præter mille & quingentos cataphractos. Lanceæ, arma, equi, pueri, multo auro & argento ac gemmis ornabantur, omnisque mirificè arte phrygionica erant picturata. Per multos strepitus tubarum, lituorum, tympanorum, quæ resonabant in morem Turcicarum pulsationum, cum diuersis modis Galli, Itali, Germani Turcæ pulsant tympana, neque eandem seruent rationem, quæ à peritis vel ex auditu facile dignoscuntur. Alij cannas Indicas gestabant pro lanceis, alij pharetras & arcus. Ante primam aciem armatorum præcedebant ad sexaginta equites luporum pellibus induti, quorum capita pendebant vtrinque ad aures equorum. at caudæ de pectoribus equitum pendebant. sic luporum crura priora vtrinque porrecta equorum colla complectebantur. Inter hos procedebant centum & viginti famuli galeati, purpureis induti, cannas Indicas gestantes. Post hos trecenti equites & annulatis interulis & torquibus insigniti, & lanceis picturatorum vexillorum. Subsequebantur Scythæ & quidam, quasi trophæum gestantes cum capitiui super plaustris veherentur, qui atrocina & incurfiones exercuerant aduersus Polonorum tranquillitatem, qui profligati fuerant. Secuti sunt postmodo ducenti equites armati de more leuiorum equitum cum interulis contextis è paruis annulis ferreis. Deinde alii centum & triginta. Deinde equi manu ducebantur, inter quos vnus erat candidus villis cinnamatis tanquam agnus. Erant alteri equo alæ iniunctæ & rostrum & vngues vspectantibus hippogryphus apparerent. Hi omnes ordines armatorum pulcherrimis, plurimisque ornabantur cristis magnificè induti. Præcedebant his multi induti de more feruorum Moschouitarum galeati cum canis Indicis, quos sequebantur centum & ipsi & equi tecti pellibus leopardorum. Postsecuti sunt pedites armati, & inter hos tympanista ac tibicen alter vt aper, alter vt veruex cum mira suauitate spectantium. Nam innumera propè multitudo non solum ex vniuerso regno Poloniæ, sed etiam ex omnibus finitimis & longinquis regionibus ad illius celebritatem, magnificentiamque spectaculi confluxerat. Succedebant multi cum habitu Pannonum equitum & Triballorum & Myrorum atque hinc ad octoginta nobiles induti pannis argenteis ac sericis picturatis, qui super humeris ac doris gestabant pelles thorum. hinc ducenti cataphracti cum totidem pueris armati de more Italorum. hinc centum cataphracti armati cum lanceis & breuibus sclopetis pendentibus ex ephippiis, quorum equi gemmis multis ornabantur. Multi ordines postea secuti sunt, aciesque multæ nobilium multis preciosis gemmis ac pellibus insignitorum, quæ gemmæ in florum formam erant constructæ. Vt vero paucis concludam, ad triginta millia equitum preciosis pellibus & equis & gemmis & operibus atque arte insignitorum procedebant, nam successerunt multi cum suspensis acinacibus de ingentibus aureis catenis, quorum alij clauas argenteas cum arcubus gestabant, multos que habebat pedites magnificè indutos. Et quoniam Rex propinquabat, neque dies vnus capax erat tantæ pompæ, tantorumque spectaculorum, multi ordines iussi sunt secundum moenia vrbis procedere ad illam portam, qua exitur in Pannoniam inferiorem, quamobrem senatus sub crepusculum cum primariis proceribus regis mistus coepit ingredi Carrodunum. At hora secunda noctis ingressus est Henricus Poloniæ Rex, quo tempore tanta fuit lyehnorum, funalium, nocturnorumque luminum frequetia, vt nox victa splendore, eiecta que ex vrbe facile ceserit. Non tamen illud exilium prorsus æquo animo tulisse visa est, quoniam non est passa omnem magnificentiam cognosci, quia colores & gemmarum mirabilitatem magna ex parte occultauit, cum nox sit grauissima in omni nocturno iudicio harum rerum aduersaria. nã Poloni proceres & omnis conditionis ciues vt videri possent ceteras nationes splendore & magnificentia apparatus antecellere, certatim seruos etiam gemmatas ac preciosas vestibus induerant, cū frenas quoque & stapedes argenteos, at nō ferreos fecissent, & oēs ornatus equorū, & aurū & argentū sub pedibus equorū, & clauos ex auro adhibuissent. Ad ingressū Regis

Henrici Regis accessus in Poloniã.

Equi & galeati

obsequium in iudicio

Equi & galeati

Nox aduersaria colorū & gemmarū.

Regis multus tormentorum strepitus & clangor militarium instrumentorum exauditus est. Tum Rex multis præcedentibus & stipantibus Heluetiis alabardiferis ac Sequanis sclopetariis preciosis & ipse ornatus gemmis sub umbella ad templum augustius ciuitatis accedit, vbi gratis Deo actis pro felici aduentu, proque cōcessa diuinitus sibi omni felicitate ad palatium regium procedit. Tertio deinde die auditis legationibus ad salutandum profectis, ad Casimiram, illud est nomen pagi parum distantis à Carroduno accedit, vbi iurauit de more in leges eius regni, pollicitusque est cum iuramento se fore iustum & equum principem omnibus. Seruatur enim vbiq; illud institutum vt delecti reges hanc ipsam iustitiam profiteantur, quæ sola est anima ciuitatum & diuinum, sempiternumque vinculum societatum, cum nulla sit vrbs tam barbara quæ palam se iniquam esse fateatur, cum omnes magistratus astringantur iuramento seruare leges siue iustitiam, quod tamen plerisque in locis seruatur tantum verbo tenus. vbi aduenisset tempus coronationis, Rex accessit ad templum augustius comitantibus legationibus Pontificia, Cæsarea, Gallica, Pannonica, Sæua, Veneta, Electoribus Sennonis, Magni Ducis Hetruriæ, tribus Ducis Ferrariæ, duabus Ducis Vessonom, tribus Marchionis Sennonum, & Ducis Buguntorum ac Prutenorum, & inferioris Pannoniæ. Celebrata sunt sacra solennia cum magna pompa, atque Rex ipse vnctus ab Archiepiscopo Gnessensi primario antistite eius regni, viroque magnæ autoritatis. Dum Euangelium sublimi voce pronuntiat, Rex solennia coronationis Poloniæ. strictum tener gladium sublimem. Deinde vbi sibi sinistram humerum ille attingisset in vaginam intrusit. Quatuor postmodo è primariis proceribus insignia regia attulerunt, mundum, scēptum, coronam, statuta regni. Sed cum hæretici quædam sibi concedi per iuramentum experiuissent, neque Rex illis voluisset assentiri, propius periculo fuit ne magnus tumultus excitaretur, resque miserima fieret tragœdia. Veruntamen cum multo potentior esset factio catholica, Rex de more superiorum Regum tantum iurauit, protectusque fuit à potentioribus ciuibus. Allata postea corona populus de more consultitur an Rex coronandus videretur, quod cum omnes assensissent, conclamatusque esset Rex ab omnibus vnanimiter, tabulatum conscendit consultò ibi extractum, multosque nobiles viros Polonos equestri dignitate insigniuit. hæc tamen videntur esse scripta præter institutum, tamen non inutile aut in suaue aliquando censemus fore posteris legentibus præstantiorum Principum ritus coronationum vel exequiarum cognoscere. Sed enim quoniam res Cæsariana in Pannonia apparebat potius spectare ad bellum quam ad pacem, quod induciæ Byzanti semper differebantur, comperendinabaturque per varia signa, decretum est in comitiis Inutrientibus, quæ indicta fuerant hac ipsa de causa, vt palam ac liberè vel certa pax expeteretur, vel susciperetur certum & apertum bellum, quia minus detrimenti apparebat allaturum apertum bellum, quam pax dubia illorum populorum finitimorum, qui rapinas & atrocina & fallacias pro fide & amicitia sibi proposuerunt. Diditque etiam rumor non obscurus aut frigidus quod Dux Ferrariæ foret electus summus Dux Cæsarianarum copiarum, si modo bellum esset suscipiendum, vt qui posset autoritate & cognitione rerum bellicarum illud onus sustinere. Quæ dum excogitantur ad arcendas iniurias, decernunturque in Germania, Veneti quoniam res cum Turcarum imperatore non satis stabilitæ apparerent, colligunt & conscribunt circiter duodecim millia peditum, quorum summum imperium deferunt Sfortiæ Pallaucino, quas copias iubent traici in Cretam ad defensionem insulæ. Dum senatus Venetus variis bellorum cognitionibus distineretur, magnæ, periculoseque perturbationes natæ sunt Brixia. Est autem Brixia ciuitas nobilis & ampla & opulenta ac florens multis viris illustribus, quæ ob superbiam fidissimam comitem omnis propè opulentia fuerat eò deducta vt diuisa esset in varias factiones. Illarum factionum multi erant principes opibus & clientelis florentes ob splendorem familiarum, & diligentiam augendi numeri stipantium, quod plurimum suspicionis inuicem auxerat. Deinde non contenti numero ciuium stipantium, simulata vitæ defensione propter vim aduersariorum multos externos sicarios in urbem introducunt, qui pro accepta pecunia vel aliis commodis armati principes factionum sequebantur. At verò tanto magis succrescebat suspicio, quanto magis numerus sicariorum succresceret, ita vt res nullum finem nisi calamitosum appareret esse habitura. Erat introductus per has artes in urbem magnus numerus hominum impurorum & ad omne genus scelorum promptorū, qui nobilibus propè dominabantur, à quibus fuerant in urbem acciti. nam illorum aedes & facultates iam præda facta erat sicariorum, qui semper insolentiores vniuersam urbem cædibus & atrociniis & omni genere flagitorum repleuerant. Nam tamen magistratus nullum officium prætermittebat, quod quidem ad res sedandas conueniret, tamen cum propter numerum & licentiam per vim armorum vsurpata insolentiores fierent, Decemviri, qui supremus est magistratus Venetiis, ac solet in rebus præsertim turbulentissimis appellari, decernunt omnem supremam autoritatem quam haberet, vtro alicui delecto conferre, qui posset & sapientia, & autoritate Brixienfi iuculomitati consulere. delectus est itaque ad hoc munus Iacobus Superantius, qui pridie quam discederet missus sunt è Brixia publicè legationes, quæ tantorum malorum remedium à Senatu impetrarent. Cognito consilio patrum, & autoritate Superantio concessa vnà cum illo profectæ sunt legationes. Vbi propinquaretur vrbi statuit Superantius vt quatuor ciues e præstantioribus deligerentur in suum aduentum, quibus cum agi posset, qui accitis duodecim alabardiferis tantum ad corporis custodiam mox obuiam habuit vniuersam nobilitatem atque populum ad spectaculum vndique cōfluentem, quem maxima cum lætitia omnes tanquam Deum aliquem salutatem illi vrbi exceperunt, & ad palatium vsque cum magno applausu comitati sunt. Eò vbi peruenisset, cognoscit è quatuor delectis quo in statu sint res vrbis, iubetque per noctem in magis conspicuis vrbis locis furcas erigi, atque fieri mane edictum publicè per præconem sub poena grauissimorum suppliciorum, aut etiam

Solennia coronationis Poloniæ.

Equi & galeati

Brixienfes tumultus à Superantio sedati.

suspensii vt omnes exteri intra viginti & quatuor horarum spatium excedant ex vrbe, qui nullam
 artem exercerent. Exierunt vno die ad octo millia armatorum, tantus metus iniectus est his ob auto
 ritatem decemuiris concessam, & ad memoriam cæterarum rerum ab illo præclare gestarum. Vrbs
 itaq; tam breui liberata est à tanto periculo. secuta sunt paucorum exilia eorum, qui cum sicariis co
 spirassent ad deterrendos reliquos in posterum, quorum alii perpetui exilii sunt condemnati, alii ad
 statutum tempus in exilium electi, alii Venetias relegati. vix de vno sumptum est supplicium, qui la
 tens contra edictum fallere conatus est, sic vrbs pristinae tranquillitati & obseruantia legum est resti
 tuta. consumpti sunt pauci dies vrbis legibus reformandis, atque non multo post accitus est Venetias,
 quem iubent ad protegendos fines Veneti imperii ex vrbe abnavigare. omnia terra mariq; sum
 ma diligentia parantur à patribus, quæ spectarent ad bellum. nam dicebatur ingens classis singulari
 studio instrui Byzantii, quæ constaret è quingentis nauigiis, inter quæ trecentæ esse dicebantur trire
 mes, & dicronæ, & liburni, & celoces, & onerariæ multæ, & hemiolia, huius tæte expectationis vel po
 tius sollicitudinis non leue argumentum visum est, quod trepidatio non vana esset futura, quia quin
 quaginta rostratæ naues primùm exierant per Ægæum in Chalcidem Eubææ ad comparandum co
 meatum, vt ferebatur, in vsum classis, donec totus numerus exiret armatorum nauigiorum ad insti
 tutam expeditionem. Vexauit non nihil etiam animos Venetorum repentinum incendium augu
 stioris palatii Sancti Marci, cuius bona pars & ornatissima egregiis picturis præstantissimorum arti
 ficum conflagrauit: quod accidit per annuam opportunitatem conuiuii, quo die electus fuit prin
 ceps, ad lætitiæ significationem. Afflixit etiam non leuiter ciuitatem illam nundinarum incendium,
 quæ sunt per celebritatem Ascensionis Christi plerisque calamitosum, quod impellente vi vento
 rum breuissimo tempore multa mercimonia cum ligneis tabernis miserabiliter absumpsit, quæ ta
 bernæ fieri quotannis per nundinas solent in foro. Nam tot mercimonia conflagrarunt intra dua
 rum horarum spatium & citius, vt accederent ad precium sexcentorum millium nummum, hoc eo
 magis sollicitum habuit illa ciuitatem, quia sæpè cõsueuerat calamitosum esse superioribus tempo
 ribus incendii portetum ac funestum illi vrbi, cum rarò acciderit insigne incendium, sine futurorum
 bellorum indicio vel imminentium diuinitus calamitatum. Alphonsus Ferrariæ Dux per illud ferè
 tempus accesserat Inutrium citatis equis ad comitia, quo absente Ferraria denuo terræmotu concu
 sa est, plurimumq; trepidatione repleta ad memoriam superiorum calamitatum per alios motus ter
 ræ acceptarum. Non tamen magis præsentia mala infestabant, quæ per motus terræ sentiebantur, quæ
 absentia eius. Ducis vexata est regio quædam Italiae à quodam exule Veneto viro obscuro per avaritiam &
 propè crudelitatem, sed qui tamè per calliditatem eximia ingètes sibi opes comparauit, cum pluribus
 rebus præfesset eius regionis, plurimumque haberet autoritatis. Hic tantum valuit subtilitate inge
 nii, & ratione colligendæ pecuniæ, vt breui per singularem astutiam se in gratiam principis intruse
 rit. Et quoniã Principes, priuatq; omnes studiosi sunt in primis propria vtilitatis, cepit demonstra
 re nimis leuia esse omnia propè vectigalia in agro eius regionis, quæ post modo nõ leuiter sũt aucta,
 atq; quia rebus tantum maioribus vectigalia essent imposita, ostendit magnam vtilitatem è leuissi
 mis quoq; capi posse, cum multæ essent huiusmodi: proinde nemo ex agris, nemo ex itinere, nemo
 ex aliis vrbibus tam leue quippiam in vrbem importare cepit. de quo certum vectigal non esset exi
 gendum, deinde omne genus annonæ studio & pecuniæ eius coemi cepit, publicèq; eius nomine di
 uendi, cautum est formidabili edicto eiusdem ne quis per vllam opportunitatem quidquam mutuo da
 ret, aut acciperet, quo omnes ad emendas eius merces compellerentur. Vetitum quid quippiam lar
 giri vel mutuo dare, & calceos aut indumenta extra agrum Ferrariensem emere impositum vecti
 gal pecuniam mutuo dantibus, & accipientibus, & nuptiis, matrimonia opulentorum ad eius nutũ
 fieri cæpta, imposita multa extra territorium vxorem ducètib; Proposita pœna bonorum fisco ad
 dicendorum si quis ob has molestias ex vrbe vel agro fugiens deprehensus esset, nihil possidentibus
 supplicium fugiètib; propositum. Multæ deinde condemnationes criminum in multâ sunt con
 uersæ, cum minima quæq; condemnatio accederet saltem ad quingentos aureos nummos. Proposi
 ta pœna, capitis aues vel feras necantibus syluestres, vel condemnatio ad transtra; res eò deducta est vt
 vno verbo dicam in scio & absente Duce, vt vrbs appareret necessariò à ciuib; deserenda, qui tantã
 acerbitatem perferre non possent. multi instituti sunt exploratores, qui ciuium nomina deferrent,
 si qui paulo liberius de præsentibus ærumnis ingemuisent. huius tam horrendæ administrationis
 metu tam territi sunt plerique, vt multa millia hominum dicantur breui ex agro & vrbe profugisse,
 quare non semel excitatæ sunt in eum coniurationes, sed vel fortuna vel Deus aliqua occulta de cau
 sa illum protexit. multæ querelæ fuissent delatæ à ciuib; quod avarè & crudeliter omnia fuissent
 administrata, nisi cognitum esset quia suspectæ sunt hominum fallaciæ eorum præsertim, qui aulas
 principum sectantur, cum multi sint qui per de aliis maledicta & inuidiam in gratiam studeant ad
 mitti. Dicitur hic reliquisse filios patri prorús dissimiles, qui cum amplo patrimonio ingenuam
 educationem assecuti, mox & corporis & animi nobilitatem obtinuerunt, per magnam integritatē
 & innocentiam & cognitionem omnium ingenuarum artium. Philippus quia res parum feliciter
 succederent Albano Duci, qui per nimiam seueritatem, irritauerat potius, quam extinxerat vlla ex
 parte incendia bellorum Belgicorum, censet eum esse ex illis finibus reuocandum, quod semper ma
 iora odia in eum succrescerent, cui successit est in eam præfecturam vir è nobilissima familia Du
 cum Cese Ludouicus Requesenius magister ordinis equitum diui Jacobi, qui quamuis esset vir ma
 gno ingenio, tamen infelix initium sortitus est suæ præfecturæ, nam cum classis profligata fuisset ab
 Auranianis, non potuit ferre subsidia Medelburgo, obfeso ab Auranianis copiis, vrbi amplæ &
 opulen

Incendiu pa
latij Veneti.

Incendium
nundinarum.

Terræmotus
Ferrariæ.

453
ue 27
abs 0

opulentæ: quæ paulo post desperatis prorús auxiliis venit per deditiõnem in Auranianis potestatem.
 postea Requesenius dedit operam vt multæ cohortes Germanorum & Hispanorum colligerentur,
 quo posset tãtorum bellorum magnitudini resistere, atq; vt ostenderet Regem non magis ad arma
 quam ad pacem & clementiam esse propensum. Bruxellas profectus proponit Regio nomine obli
 uionem & veniam omnium delictorum, modo ad auitam religionem ac regiam obedientiam redi
 retur. interea Ludouicus Nansiensis Gulielmi fratris Auraniani Principis castra aucturus multis co
 hortibus Germanorum accedit in Belgium, eius itinere cognito per exploratores, missæ sunt obuia
 quedam cohortes Hispanorum, atq; commisso prelio ex itinere ad Moocherden locum pugnatum
 est diu singula i vtin; fortitudine, tantaq; animorũ contentione vt victoria apud ambos futura ap
 pareret, sed propter numerũ Hispanarum copiarũ Germani deniq; victi profligatiq; sunt, atq; victo
 ria fuit penes Hispanos. Cæsi sunt pleriq; insignes duces vtrin; sed plures è Nansiensibus inter quos
 Ludouic' ipse & Henricus frater, & Christophor' filius Electoris Palatini. At regio Belgarũ interea
 non multo felicior fortuna fruebatur, cũ alia vrbes modo intestinis animis propter dissolutionem de
 de religione vexarentur, modo affligerentur ab exteris, mutuasq; rapinas, incursiones, cades incen
 dia, populationes paterentur, aliq; variis modis vexarentur, perferrentq; multa atrocita, præsertim
 ab Hispanis copiis. Nam cum multa stipendia deberentur Hispanis à Philippo Rege ob exhaustum
 regiam æratum per diuturnitatem bellorum multorum annorum ex ordine assiduorum, ceptum
 est laborare summa inopia rei pecuniariæ in illis regionibus. Hispani cum non haberent vnde neces
 saria victui coemerent, coacti sunt ad miserissimam optionẽ, vel vt inedia atq; inopia rerum omnium
 necessariorum perirent, vel caperent victum pro arbitrio vbicunq; contingeret, alerentq; in priua
 tis domibus propriis sumptibus Belgarum. Sic cepit necessitas viam patefacere audacie, audacia libi
 dini, cum post depollam famem successerit libido & avaritia in animos Hispanorũ hospitem, qui
 non amplius poterant esse contenti rebus necessariis. Illa res fecit vt quicunq; prius æquissimis ani
 mis partes regias complectebantur breui pertesũ Hispanorum non seruauerint eadem erga Regem
 beneuolentiam, maximeq; cupierint Hispana molestia liberari. Nam profectio nihil est tam efficax,
 tamq; potens ad alienandos animos subditorum à Principe, quam si militibus, hoc est effrenatę mul
 titudini maleficorum hominum, & auarorum cuiusmodi plurimi consunt in castra ad spem præ
 dae, concedatur facultas vt illis pro arbitrio vratur, quod nescio an vtiliter in rebelles populos, & in
 hostes subditos sit permittendum. Nam tametis opulenta est omnis provincia Belgarum, tamẽ diu
 turnis molestiis & sumptibus & populationibus ira erat afflicta vt has molestias amplius perferre
 nõ posset. Est enim Belgica regio omnium propè regionum Europæ amenissima, & antiqua gloria
 rerum bellicarũ non ignobilis, quæ sita est ita vt ad Septentrionem Barauos & Bulateros cum Ocea
 no terminantes habeat, ad meridiem Leucos siue iis finitimam Lotharingiam & Hannones, qui Cã
 pania & Vermanduis terminatur. Ad Orientem sunt Menapii, qui ad Rhenum pertingunt & Am
 barniti siue Tongri, qui clauduntur Mosâ flumine, ad occasum respicit mare Oceanum, & eam par
 tem Atrebatum siue Arreliæ quæ spectat ad Morinos, atq; vt paucis concludam, continetur Belgica
 regio partim iatra clima per Riphæos, partim per Borysthenen, cuius longitudo est ad septem gra
 duum cum dimidio, latitudo ferè quinq;, quibus altissimus dies ad sexaginta gradus cum dimidio
 extollitur supra horizontem. sunt in ipsa regione Belgarum loca menibus cincta circiter trecenta &
 viginri, at pagorum plura duodecim millibus, multiq; fluuii amplissimi, quorũ principatum tenent
 Rhenus & Mosâ & Schelda & Amasis celeberrimi. Multis præterea syluis egregiis nobilitatur, quæ
 nauigiis & adificiis accommodatam materiã suggerunt, vt Arduëna Carbonariaq; vocata & Faiguea,
 nascuntur pauca lauri aut cyparissi, nullæq; pinus vel abietes, cum magna sit copia tiliarum, aer est sa
 lubris quamuis crasior & humidior, generatoniq; rerum aptissimas, abest hinc immoderatarum
 calorũ molestia, exularq; frequentium mularum aut culicam copia ex hac regione, cum parua etiã
 tonitrua fiant, & vix vlla fulmina. Hyemes contra sunt frigida & longa & pluuiosa, omnis propè re
 gio plana est & frumenti, ceterarũq; frugum fertilis, cum fructibus arborum & multis etiã optimis
 piscibus abundet. pauca herbæ lætiferae ibi nascuntur, vt flãmula pratensis & Lycostonus & iolanũ
 & cicuta. Animalia venenata nulla ibi sunt, nisi fiant inuitati calores, ac neq; tunc quidẽ venenum
 habet acutũ, abundat regio omni genere domesticorũ animalium ob copiam pabulorũ, cum verue
 ces sint & magnitudine & bonitate egregii, atq; oues ter aut etiã quater quotannis pariant, magna
 est præterea insignium equorum bellicis vrbibus aptorum copia, & pauca solina, illæque viliorum
 metallorum. homines sunt statura fati grandi, primique omnium Gallorum aut Germanorum
 Christianam fidem complexi fuisse dicuntur, quam etiam postmodo magna obseruantia coluerunt,
 huiusce rei præclarum sunt argumentum insignes multorum cenobiorum & abbatiarum prouen
 tus, ac magnifica ædificia, quæ vbiq; in tota regione Belgarum viuunt. Sunt Belgæ viri terra mari
 que fortissimi, cum maris & ventorum minas ac vim per peritiam rerum maritimarum facile con
 temnant, præstant Belgæ in multis rebus artificio ac diligentia, qui laboriosi sunt & industrii, atque
 ingenio valent supra mediocritatem, & prudentia plurimum in perferenda vtraque fortuna. sunt
 homines vrbani, sinceri, mansueti, neque valde libidini dediti aut inuidia aut superbia, sed avari ta
 men plerique, ne dicam auidos, & ad omnem suspitionem credulitate, neque minus
 acceptorum beneficiorum quam iniuriarum facile obliuiscuntur. Cæterum Ludouicus Requese
 nius regulus Belgii præfatus, vt diximus, qui successit Albano in glo:io recedenti ex ea præfectura
 turbulenta, quam prope pacatam inuenerat, primũ omnium edictum promulgandum curauit, per
 quod veniã omnium delictorũ proponebatur iis, qui ad regiam obedientiã reuersi denuo catholicã
 Romanæ religionem cõplecterentur, sed cum illud parum profuisse videretur, copiaq; Auranianę
 Y y 3 ad ob

Belgarũ mo
lestia ab Hi
spanis.

Belgarũ mo
lestia ab Hi
spanis.

Descriptio
Belgicae re
gionis.

Belgarũ mo
lestia ab Hi
spanis.

ad obsidendum Medelburgum Zelandiæ Metropolitim confedissent, collectis & ipse regis viribus opem ferre oblectis contendit. Sed commisso atroci prælio Hispani ac Vallones profligantur, quare Requesenius mæstus Antuerpiam contendit. at Medelburgentes post grauem, diuturnamque obsidionem Mondragoneo vrbis & Zelandæ gubernatore, sete Aurantians copijs deniq; dedunt. Ne multa post idem Requesenius conuocatis ordinibus statuum eandem veniam regio nomine proponit. at deinde cum fama increbuisse Aurantiana copias in dies inualescere, Ludouicusq; Nansiensis Comes suppetias adduceret, cum quo erat Henricus frater, & Christophorus Palatini Elætoris filius, collocata sunt insidiæ in amplo ericeto Mochensi à Requesenio; commissoque prælio pugnatum est acriter, ac victoria deniq; fuit penes Hispanos. ceciderunt multi vtrinque in ea pugna, sed in primis Ludouicus Nansiensis & Henricus Comites, & Christophorus Palatinus. Per idem ferè tempus Cosmus magnus Dux Hetruriæ primus Princeps singulari animi præstantia, diuinoq; proprio ingenio naturæ concessit cum diu fuisset valetudinarius. celebrata sunt eius exequia multa cum magnificentia Francisci primogeniti ac successoris iussu, quæ propter eximiam & inusitatam pompam visæ sunt non esse silentio transmittendæ. Vbi Cosmus igitur Magnus Dux Hetruriæ diem suum obiisset, pièq; & religiosè vitam conclusisset, cõtinuò palatium, fornicesq; inferiores spoliata sunt aulæis, pro quibus omnia atris pannis sunt tecta. lotum est de more cadauer & opobalsamo perunctum, ac totum armatum præter caput & manus armis fulgētibus, quo habitu regia corona fuerat insignitus Magnus Dux à Pio V. Pont. Max. quare tunica talari & corona ornatus est, & sceptrum in dextra positum, & accinctus gladius. collum Tosonius torques & humerū sub oppositum brachiū decurrens ornat, cum minor tanquam magistro equitum ordinis Diui Stephani de collo pendere cum cruce è preciosis lapillis rubentibus. paratus fuit lectus sub vmbella eminens cum aureo operimento, cuius in integumento erant pilæ picturatae arte Phrygia, quæ sunt insignia Mediceæ familiæ. in eo lecto positum fuit corpus magni Ducis, ad cuius pedes habitus equestris, quem solēnibus diebus solebat gestare. aderant & ordines insignium candelabrorum a dextra & sinistra, inter quæ Crux magna argentea ita collocata vt supra caput mortui principis consisteret. Adstabant Germanæ custodiæ armatae extra quosdam cancellos, qui distabant aliquantulum ab ipsis gradibus tanquam clatris. intra hos carceres multi erant sacerdotes pro Magno Duce Deū precantes. Erant apud ipsum corpus duodecim pueri lugubribus vestibus prælongis induti, qui serica vexilla tenuia pro flabellis vtebantur, exaudiebaturq; multus tinnitus æris campani è sacris turribus, atq; cum omnibus pateret accessus ad mortuū Ducem, cognitus est vniuersi populi mœror è lacrymis & querelis pristina obseruatiã, quæ vera in mortuum principem, at non simulata in viuum tunc apparuit. nam facile fit vt viuentibus multi sint quasi simiæ morum regaliū, cum nihil difficilius sit viuo principi quam virum bonum & verum amicum inuenire. nam qui sit extra periculum amor, solus est sincerus, nemo enim infelici aut mortuo adulatur. hunc plerique patrem patriæ appellabant, prædicabantq; fuisse iustitiæ, pacis, abundantia autorem, & cõmunem patrem omnium subditorum. Vbi diu ita conclamatus esset, equites Diui Stephani per noctem stipantibus hinc inde armatis Germanis, comitatibusq; omnibus aulicis cum multis luminibus in sacrarium diui Laurentij corpus in feretro deferunt. Est enim templum illud magnificentissimum picturis & statuis & insignibus ducū ornatum proprium Mediceæ familiæ. Deposuit in arca postea cum multis precibus. at pompa exequiarum prorogata est in decimum sextum calen. Iunii, cum obiisset decimo cal. Maii, quo satis aprum tempus haberetur parandæ magnificentia, quæ sanè ob inusitatam regiamq; amplitudinem visæ sunt memorabiles. Præfati sunt primum huic pompæ instituendæ viri quatuor iudicio prudentiaq; clari, quibus concessa est summa autoritas totius negotii. Princeps horum fuit Vincentius Borghinus antistes iudicio & prudentia præstanti, & exquisita multarum maximarumq; rerum cognitione. huic additi sunt comites & adiutores viri & ipsi iudicio clari Thomas Lusitanus Eques Iacob Medicei filius, Angelus Guicciardini, Iulius Nobilis. His tamen plurimum iniunctum erat negotii vt res funebres instituerent, tamen reuocabantur aliquando ad alia negotia, & in primis ad varias controuersias nascentes quotidie de præcedentia inter variarum ciuitatum, oppidorum, feudatiorumq; legationes. necesse fuit igitur ad has res mitigandas supremum magistratum consiliorum appellare, per quem fit edictum vt nullo seruato ordine præcedendi per illam pompam omnes sine præiudicio cæterorum procedere intelligerentur, quo ordine fuisset à præfatis imperatum. vbi dies pompæ destinatus illuxit, conuenerunt omnes legationes, congregatae sunt omnes coniuncti Principis & magistratus & proceres & feudatarii, quique pompæ erant inter futuri in aulam palatii, atque intra fornitem inferiorem & exteriorem, quorum in medio ledebat Franciscus filius in loco sublimiore. sita est Magni Ducis imago affabre facta in ornatissimo feretro sub vmbella propinqua portæ palatii, quo tẽpore Io. Bap. Adrianus vir eloquens habuit luculentam orationem cum illustri commemoratione rerum ab illo gestarum. Tubicines vrbani interea initium pompæ fecerunt iussu procedere, qui rubris vestibus erant induti, sed tubæ tegebantur atris velaminibus, habebantque nigra vexilla & capitum velata integumenta. Sequebantur hos cum vexillo augustioris templi & cruce diui Laurentii multi sacerdotes cum accensis cereis albis, quos centum stapedarum lugubribus induti stipabant, qui medium vexillum & crucem tenebant, qui etiam procedebant cum accensis cereis. Succedebant sacerdotibus omnes ordines monachorum & clericorum cum accensis luminibus, quorum erant ad duo millia, quibus ordo canonicorum succedebat & Archiepiscopus Casariensis cum solēni habitu. huic tredecim ordines drapellonorum vulgo vocatorum, quorum erat habitus picturatus in insignia Ducis, qui solēt in iis regionibus suspēdi in tẽplis sepulchrorum ad memoriam defuncti principis, qui à totidẽ primarijs magistratibus fuerat donati, quos bini cerei singula

tim stipabant, quibus antecedeabant ministri ipsorum magistratuū. succedebant quatuor dende ordines priorum vexillorum ipsius Magni Ducis, quæ trini cerei singulatim comitabantur, quibus præcedebant quatuor ministri consiliariorum. Proximi erant his centum inopes lugubribus induti, sed nondum planè confuris vestibus, at futura tantum adumbrata, quos sequebantur viginti & noxiem tympanistæ inconcinne pulsantes pro totidem tribunatibus descriptorum peditum. Nam præter delectum Florentiæ, Pistorij, Senarum cum territorijs, ac montanorum locorum, copia delectæ Magni Ducis accedunt ad triginta & sex millia peditum. trahebantur humi deinde à signiferis totidem peditū vexilla, qui trini erant in singulis ordinibus. ex insignioribus vrbibus aliæ binas, aliæ trinas legationes miserant, atque singulis datus est locus pro dignitate, cum dignior sit locus principi vicinior, quæ lugubribus vestibus & cum quadratis capitum integumentis velatis incedebant præcedentibus proprijs ministris ipsarum vrbium cum suis insignibus, qui trini vel bini procedebant, vt iussu fuerant. subsequebantur omnes magistratus Florentini integumenta capitum inferius habentes velata & faciem cum lugubribus vestibus, sed inusitata formæ præcedentibus solitis ministris & insignibus magistratuū. hinc octo tubicines non instantes tubas. Post vexillum maritimum purpureum è subtilissimo panno serico, in quo erat insigne perantiquum Magni Ducis cũ ex altera parte inessent duæ anchoræ, quibus subscribebatur; infanti feriant sine. inferius, cursus secundus dabit gestabat vexillum Matthæus Seriacopus armatus sine galea, quæ puer gestabat. hinc quatuor famuli lugubribus induti. gestabat postea vexillū ordinis diui Stephani candidum cum cruce rubra Raphael Medices in equo panno serico indutus, quem & ipsum totidẽ famuli sequebantur. succedebat vexillum Pifarum cum cruce candida, & candidum Senense cum lupa præbente vbera paruis gemellis, quam lupam puer equitabat gestans in paruo vexillo album & atrum in signe vrbis cum corona Magni Ducis. succedebat album vexillum Florentiæ cum rubro lilio & consimili corona. hæc tria vexilla tres vrbes metropoles ferebant, significabantq; domicilia archiepiscoporum, quæ parent imperio Magni Ducis. secutum est vexillum magni principatus Hetruriæ cum insignibus Magni Ducis & aureo torque Tosonio, regiaque corona à Pio Quinto donata, quod gestabatur à Petro Antonio Bardio præfecto equestrum custodiarum recentis Magni Ducis. Hinc rector Pisanæ academiæ, & omnes doctores præcedentibus insignibus & ministris. Hinc collegium Florentinorum doctorum. hinc præfectus vrbis, quem stipabant auditores Rotæ nullis mutatis vestibus. hinc quatuor tubicines, hinc quatuor vexilla leuiorum equitum trahebantur, hinc quatuor tubicines, hinc quatuor vexilla cataphactorū. subsecuti sunt aulici mortui ducis lugubribus induti, & sex equi vsui Ducis olim destinati trahentes nigra operimenta serica villosa, qui cristis insignibus ornabantur. sequebantur hos arma aurata Magni Ducis præter galeam & ferreas chirothecas, quæ a nobilissimis pueris gestabantur. Hinc quatuor episcopi primarij solennibus induti. hinc centū pueri nobiles Magni Ducis procedebant cum accensis cereis, quos sequebatur prædictum simulacrum in ipso feretro, quod tegebatur aureo panno inter Germanas custodias armis fulgentibus indutum. gestabatur feretrū ab equitibus Diui Stephani indutis habitu ordinis albo & rubro scilicet. inter ceteros, qui multi certe fuerunt nobilissimi, procedebat Iulius filius Alexandri Medices Ducis spurius, & Sigismundus Rubeus comes diui Secundi equites eius ordinis. Portabatur vmbella a iuuenibus nobilissimis Florentinis vicissim, qui delecti fuerant quinquaginta è primarijs familijs, & a plerisque feudatarijs, quod erat tectum panno aureo. reliqui equites feretrū non gestantes bini procedebant, qui fuerunt centū & septuaginta. sequebantur hos multi cũ longioribus cappis vocatis, quod genus est pallij in Italia. Hinc Magnus Dux Franciscus filius stipantibus suis custodijs Germanorum prælongam vestem trahens lugubrem, cuius caput eadem tegebatur, quam sustentabat, a tergo Pádolphus, Bardius. stipabant a dextra Magnum Ducem Pontificia legatio, a sinistra Lucensis, quia Ferrariensis ob valetudinē adesse non potuit. Præcedebat illi interiecto probabili spatio globus illustriū virorum interquos fuit Marius Sfortia eques ordinis diui Michaelis, & Mōtacutus Mōtacuti Comes, & Bartolus Montius, & Io. Paulus Baleonus, & Sfortia Appianus Aragonius, & Alexander Bentiuolius, & alij complures nullo dignitatis ordine seruato. sequebatur Magnum Ducem Petrus Medices frater inter duas legationes Lucensem extraordinarias cum eodem habitu, deinde Paulus Iordanus Vrsinus inter duos oratores Bononienses. Princeps Populonijs inter episcopos montis Politiani & Fesularū, ac multi alij proceres eodem ordine, quos longum esset referre. Post hos vicarius Magni Ducis & consiliarij cum luccis, illud est habituum genus: sunt enim Florētinae vestes, quæ interius panno cyaneo teguntur, quibus præcedentes ministri aditum patefaciebant inter multitudinem spectantium. nã infinita propè multitudo mortalium ad tam magnificum spectaculum confluxerat, cum nullius Magni Ducis aut Regis Hetruriæ vnquam exequiæ audita sint in Italia. sequebatur senatus, qui constabat è quadraginta & octo viris lectissimis totius ciuitatis cum solitis habitibus, qui tamen vestem aliquantulum trahebant. Hinc quatuor oratores Senenses, quibus præcedebant ministri, capitumq; integumenta velabantur. Inde Rector Gymnasij Senensis quo more processerat Pisanus. tum sex oratores vrbium Senensium cum ministris & insignibus. hinc omnes auditores Florentinorum magistratuū, quibus succedebant centum equites cataphracti Florentini & Senenses misti cum vexillo & galeis auratis velatis, ac cæteris nigris. hinc magnus globus peditum cum Laurentio Guicciardino & Iulio Medices præfatis delectum cum duobus vexillis erectis sed inuolutis. Alij ex his erant sclopetarij, alij loricati cum sarissis, sed omnes atro colore induebantur. Tum centum equites leuiiores cum erecto vexillo inuoluto omnibus reliquis nigris. vt autem omnia ordinate procederent, neque quid perturbationis in tanta multitudine suboriretur, delecti fuerunt a quatuor præfatis duo de viginti primarij iuuenes Florentini, qui in equis huc, illuc percurrentes istud ipsum curarent.

Cosmi Magni Ducis exequiæ.

omni

omni

Pompa exequiarum Magni Ducis.

Post longos anfractus, viatumq; ambages peruentum est ad templum Diui Laurentij, cuius frons vniuersa a summo ad imum atris velaminibus obtegebatur, cum supra tres portas precipuas insignia Magni Ducis viderentur multo artificio depicta cum multis ornamentis. Templum etiam interiorum similibus velaminibus obtegebatur, cum mors varijs modis pluribus in locis esset picta, quae in omnibus gesta & demissis oculis apparebat, quod intelligeret se non posse prorsus illud principem delere, cuius gloria & fama rerum gestarum nullam obliuionem aut finem esset habituram praesertim Cosmus ipse & vniuersa Medicea familia ab incunabilis per omnem aetatem fauerit viris in quavis nobili facultate praestantibus. inter ipsas Mortis formas pingebantur in atrioribus picturis vmbrosis multa clariora Magni ducis facta vel ad religionem, vel ad reliquas regias virtutes spectantia. in ipso templo, vbi peruentum est, octo sublimes columnae insignem pyramidem sustentebant, sub qua erat eminens tabulatum destinatum feretro, quae vniuersa accensis luminibus contegebatur, erantque columnae tam alte vt prospectum ne impedirent. Pingebantur quinque insignia in ipsa pyramide, quorum medium tenebat Medicum. a dextra vrbis Florentiae erat insigne cum lilio rubro. a sinistra lupa Senensis. apud Florentiam num crux candida Pisarum. apud Iupam equitum Diui Stephani cum cruce rubra. sub insigni Mediceo regiaque corona haec inscriptio, quae sunt verba D. Quinti ipsius Pont. Max. Pius. V. Pont. Max. ob eximiam dilectionem & catholicam religionis Zelum, praecipuumque iustitiae studium donauit. alijs insignibus alia inerant subscriptiones, quae promptos animos erga ipsum principem ciuitatum significabant. erat infinitus numerus prope acenforum cereorum vbique cum maritima terrestriaque vexilla vbique penderent captiua, quae per multas victorias fuerant parta. feretrum sub pyramide positum est in templo ita instructo, atque archiepiscopus Casariensis assistentibus quatuor episcopis multisque sacerdotibus ceremonias executionem peregit, quibus absolutis Petrus victorius vir clarissimus & praesentis aetatis doctissimus orationem habuit funebrem, quae antequam inciperetur, omnia praedicta vexilla circa feretrum posita sunt. post legationes & magistratus & familiae duorum Ducum positae de more habitibus vna cum equis. motu sunt iter, eodemque ordine cum nouo Magno Duce, quo vetu erat, exiit de templo. statutum fuerat a Magno Duce esse redeundum cum eadem meroris significatione, sed vniuersus populus, qui plurimus confluerat egressum Franciscum multa cum letitia ob perspectas iam virtutes Magni Ducem conclamant. quare explicatis vexillis a tympanistis & tubicinibus cum magno gaudio responsu est, neque vlla ratione militum suis tribunis, cohortumue praefectis cohiberi, potuerunt, quo minus dispositis sclopetis militarem significationem facerent, cum omnes felicitatem, diuturnitatem vitae, virtutem dignam patrem eximium principis successorum filio magis clamoribus a Deo precarentur. Nam profecto fuit Cosmus singulare exemplar suae aetatis omnis equitatis, sapientiae, humanitatis, liberalitatis, magnificientiae. quippe qui ad Dei cultum animam non frigide intenderit, cum templa excitaret, Xenodochia instituerit, instituta instauraret vel ampliaret. Idem ad salutem multorum hominum natus iure videri potuit cum ingentibus sumptibus paludes exiccarit, vias refecerit, flumina correxerit, salubreque accolis iter docuerit, vrbes a fundamentis condiderit, lapidum ac metallorum fodinas aperuerit, agros ad culturam perduxerit, archiuum siue tabularium ab omni fraude mortuum tutum inuenit, vrbem Florentiam multis ornamentis & statuis ac picturis praestantibus decorauerit, cum omnium praestantium artificum mirifice fautor fuisset. Neque conseruauit modo, poluit, excoluit quantum principatum acceperat a maioribus, sed etiam per regias & excellentes artes plurimum dilatauit. nouos adeptus est titulos, asinitates maximorum principum contraxit. classem ornatissimam intruxit. loca opportuna muniait. subditos populos rem bellicam docuit, & ad defensionem rerum suarum intruxit. diuina prope prudentia surgentes difficultates superauit. ciuium scelestorum multas clandestinas coniurationes oppressit. Atqui cum magni sit animi in principe praesertim, qui possit vlcisci, condonare iniurias, in eo quoque genere visus est magnificentissimus: quippe qui non modo pepercerit multis rebellibus, sed etiam vna cum patria restituerit magistratus & primarios honores, cum illos posset trucidare. Eius vero fortitudinis testes sunt Turcicae copiae classicae, quae ad Populorum occupandum vbi descendissent, fusae trucidataeque sunt a veterano delectu, & Hetrusco equitatu in conspectu vniuersae classis Turcicae. nam profligati Turcae reliquerunt captiuum vexillum imperatorium pro trophaeo virtuti Hetruscae, qui coacti sunt ad naues citato cursu refugere. Per hunc pax, per hunc securitas, per hunc concordia in vniuersa Hetruria successit. Huius dexteritate confopitae sunt & deletae omnes Florentinae & Senenses discordiae, quae toties ac tandem vniuersam Hetruriam vexauerant. Quare nisi prorsus desipiant Hetruscae ciuitates facile dixerint diuinam esse antiquorum sententiam, quod felicitas sub vno principe a Deo instituto rectius potest inueniri, reuocatis in memoriam contentionibus & iniurijs & crudelitate atque auaritia superiorum temporum. Illud sane omnium superiorum certissimum indicium eius principis sapientiae duxerim, quod censuerit omnia humana esse caluicia, atque a se constituta breui lapsura, nisi eadem lege seruentur, qua fuerunt instituta; quare ad principatum vel potius regnum Hetruriae conseruandum maxime omnium necessarium duxit Franciscum filium paternis regijsque artibus erudire iuuenem ad omnia magna negotia suo ingenio accommodatum. Nam cui regnum relinquebat, aequum erat artem quoque regnandi relinquere. vt enim aquilas filios aiunt experiri an pater has artes imbibisset, quare illi rerum publicarum administrationem multos annos concessit, a quo rationes etiam gubernationis aliquando repetebat. at certe in filio tanta breui cognita est bonitas ingenij, tam mirabilis prudentia, tanta moderatio animi, vt subditi appaerent carere equo animo paternam gubernationem, & quietem patriam seni atque inualido concedere. Illud certe non facile dixerim

Medicea familia bonorum parentum

Cosmi Magni Ducis viri

erim, maior ne fuerit patris in filium amor, an filij in patrem obseruantia: tam concorditer omnia gubernabantur. multa carmina conscripta sunt in laudem magni Ducis, inter quae & haec visa sunt memoratu digna:

*Si bene pro meritis debentur premia tuis.
Principibus: superi si pia facta vident,
Auxisti numerum Diuorum Cosme: frequentas.
Lucida cum superis atria celsa Dei.
Nec piget Hetruscum nato liquisse coronam.
Clarior in caelo est altera parca tibi.*

Ceterum Franciscus filius Magnus Dux secundus vbi primum in throno paterno consedit, conueniunt omnes magistratus ad statutum diem, legationesque subditarum ciuitatum obedientiam de more ceterorum ducum promittentes & gratulantes pro nuper suscepto imperio, quae se trahant quidem morte sapientissimi Magni Ducis dicerent, sed tamen plurimum consolationis & laetitiae capere, quia certo scirent virtutes splendere in filio, qui non minus paternae sapientiae, quam paterni principatus sit haeres. Magnus Dux per humana oratione respondit se vel diligentia vel animis si opus fuerit defensurum esse iustitiam, cum profiteretur se pro viribus acerrimum fore quietis, pacis, tranquillitatis patriae suae defenforem. Hortatus est ipsos magistratus ac ciues ad legum obseruantiam, ad equitatem, ad mutam beneuolentiam, quibus artibus solis vrbis felicitas conseruari possent. Decessit per idem tempus fere Carolus nonus Gallorum Rex in Gallia transalpina, cum regnum turbulentiimum, multarumque seditionum plenum reliquisset ob teneram aetatem & inualidam tantis rebus sustinendis. Nec ita multo post obiit & Guidobaldus Dux Vrbinus, princeps multis egregijs animi donibus ornatus, & in primis peritia rei bellicae clarus, cuius exequia magna cum pompa celebratae sunt. hinc successit Franciscus Maria filius, & iuuenis multis praestantibus virtutibus insignitus, ac multarum rerum cognitionis non ignarus, & quod rarum est in principibus huius aetatis, non mediocriter disciplinarum & artium liberalium scientia ornatus. hic vbi primum insignia principatumque cum maxima populorum omnium letitia subditorum ac totius Vmbriae cepit, antiquauit, sustulit, aboleuit omnia vestigalia, quae ab auctore Francisco Maria ad haec usque tempora imposita fuerant. admisit, reuocauitque in patriam omnes ciues Vrbinates, qui, per superiores tumultus, fuerant eieci. bona, quae fisco addicta fuerant per seditionem Vrbinatensem, suis dominis vna cum prouentibus restituit. qui alijs de causis fuerant in exilium propulsi admissi sunt per bonitatem, benignitatemque principis sine vllis sumptibus, si tantum pacem & concordiam ab aduersarijs fuissent affecti. multos magistratus abdicat, virosque summam integritatis, & sapientiae subrogat. Publicam audientiam quotidie coedit. Decernit vt omnes qui vellent aliquid impetrare ipsi praesentes agerent, at non per primarios proceres, cum gratiam primariorum apud se nullius ponderis fore pro supplicibus profiteretur, cum nollet videri potius per aliorum preces, quam per propriae bonitatem quidquam concedere. Nam non minus pauperum & omnium subditorum, quam procerum & potentiorum se partem esse princeps profiteri debet, quod inopes magis optant principem vt protegantur desiderant. Multos sumptus superuacuos sustulit, per quos subditos ipsos affligi cerneret, quia non aequum esse illi videbatur vt per vim extorquerentur a subditis, quae nulli adiuuamento principi esse possent. praestat enim principi beneuolentiam populorum per virtutes regias ad securitatem principatus comparare, quam superuacuas diuitias, cum arma, vita, facultates omnes subditorum maxime paratae sint ad protegendum per omnes opportunitates gratum & bene de populis meritum principem. haec tanta nouitas Ducis, totque laudabiles in principe virtutes, quae tam rara postea tempestate inueniuntur, quae initio suscepti principatus claruerunt in conspectu omnium subditarum gentium, ita allexerunt animos omnium subditorum, exterorumque populorum, vt mirabili charitate & amore omnes illum prosequerentur. populo enim princeps debet vti tanquam equo, cui non est danda opportunitas calcitrandi. Hispani ita per inopiam stipendiorum crassati in Belgas, vt diximus superius, obliterata prorsus ex animo omni vel honestate, vel moderatione ita late irrunt in facultates subditorum Regis, vt neque vrbibus quidem pepercerint. nam in vrbem Antuerpiam praeter arcem ingressi, quadraginta millia nummum a ciuibus extorquent. omnia sursum deorium pro libidine miscent. ciues maximis sumptibus vexant alendorum militum hospitum. itum est non multo post superiorum Requesenij victoriam ad obsidendum Lugdunum Batauorum vrbem nobilem & amplam, quod cum diuturna obsidionem pertulisset, machinisque bellicis, & propugnaculis, & omni genere oppugnationis tentatum fuisset per multas vtrinque clades ac vndique Hispanis copijs cingeretur, Aurantiani maris estu adiuuante duce Bossoro obsessos commeatu, & omni genere auxiliorum rescitunt, quoniam maris accessus impediri non potuit. Hispani illa re cognita, cum praefixa fuissent malis capita Hispanorum paulo ante quorundam captiuorum, hostesque forti animo accedere viderent, rati priora duo propugnacula mari vicina fuisse expugnata, obsidionem soluant, atque ignobili fuga per medias vndas dilabuntur. Henricus Poloniae rex quia factus esset certior per literas reginae matris, ac senatus & primariorum procerum Gallorum de morte Caroli Regis Gallorum fratris, cepit clam secum cogitare quid consilij esset capiendum in tanta rerum nouitate. communicat cum amicis Polonis. ob acceptos magnos honores pollicetur expectare quatuor menses dum habeantur comitia. sed cum res differri diceretur, cogitat qua ratione tutius fieri posset vt abscederet, & in Galliam rediret. Decernit cum in animo relinqueret regnum Poloniae & ad Galliam conuolare vt auitum & opulentius ac dignius, quod ad se iure hereditario quere-

Caroli Regis Gallorum mors.

Vrbinatis Ducis Guidobaldi mors.

Franciscus Maria Dux Vrbinus.

Ducis Vrbinus mira praudentia.

Henricus Poloniae rex.

nam neque honorificum neque tutum fore apparebat, vt tam cito post acceptum regnum per tot difficultates, perque tot maximorum principum contentiones & gratiam, post tot honores à Polonis acceptos diffugeret, ac videretur illos proceres & vniuersum regnum, & adiutores obtinendi regni delusisse, cum tot alij principes autoritate potentiaque præstantes in petitione regni propter ipsum repulsam tulissent, quorum Poloni indignationem ægrè ferrent, vel propter Gallum timerent, aut se fore ludibrio arbitrarentur, censuit ad illam fugam, quam in animo audita morte fratris sibi proposuerat, aliqua arte opus esse. Decernit igitur fideliorum & chariorum, quos habebat in Polonia conuenticulum fieri, vt statueretur quid appareret agendum. Visum est illi seriem totius Gallici negotij illis comitis esse explicandam, & necessitatem regis profectiois esse aperiendam. Polonis conuocat igitur proceres nonnullos Henricus Carroduni, quibus significat se velle conuocare comitia, à quibus veniam peteret abeundi, quia necessariò sibi esset eundem in Galliam per aliquot dies. At enim cum postea factus esset certior à quibusdam Polonos tarde conuenturos esse ad comitia, vt parum de eius profectioe sollicitos, cepit clam res preciosiores emittere inter supellectilia Gallici oratoris & quorundam nobilium Gallorum cum orator absoluta legatione per mortem regis petisset vt sibi liceret abscedere. Vt autem ratio & consilium ac necessitas suæ profectiois à senatoribus & proceribus cognosceretur, literas sua manu scriptas in suo cubiculo relinquit, quibus continebatur se magnopere discruciatum quod comitia eius regni expectare non posset, quod in regnum Gallie necessariò esset eundem legitime & iure hæreditario ad se perueniens. Quòd propter accepta beneficia vitam vna cum Polonis transigere suam decreuerat, atque commendata regni cura matri comitia erat expectaturus, cuiusce rei Deum testem aduocabat, sicuti cū proceribus fuerat ratiocinatus: Quòd plane rationem ac mandatum dederat vt comitia Gallica de gubernando regno haberentur, qua de re ad fratrem Alenconium, ad Henricum Cantabrorum Regem, & ad alios proceres, primariosque Gallorum perscripserat: sed regina mater, alijque proceres responderunt necessariò esse suum aduentum in Galliam, quam obrem citatis equis quam citissime conuolare, nisi mallet omnia per absentiam suam funditus everti. Non enim posse regnum conseruari, nisi ipse esset Parisijs vel saltem in illis finibus. Quòd re ipsa tanta profectiois necessitas in illis literis cognoscebatur, vt omnes possent iudicare illud maxime fieri oportere, quod etiam in causa fuit cur iter acceleraret. Et quoniam per loca non satis tuta esset transeundum, opus esse celeritate rumorem anteuenire. Hortabatur interim senatum ac proceres vt conseruarent suam in ipsum Regem beneuolentiam, sicut ipse perpetuò in illos erat conseruaturus. commendabat dignitatem suam & regnum dum abesset, ad quod regnum breui certè pro viribus esset rediturus, neque vnquam illi defendendo & ornando defuturus. rescripsit per eundem tabellarium literas ad reginam matrem, quem citissime remisit, quibus significabat se in Galliam quam citissime esse venturum. illas literas superiores vbi in cubiculo reliquisset super parua mensa, exijt per obscuritatem noctis per exiguum portam Carroduni, cuius ipse clauem habebat ad eam opportunitatem, vt ignotus pro arbitrio posset exire venatis. secuti sunt illum tres comites tantum, atque ex vrbe egressus ne discessus impediretur à Polonis si res fuisset diuulgata, non prius alicubi moratur, quam extra fines Polonorum per assiduum cursum peruentum sit. vbi Iulio bonæ propinquare, obuios habuit cum magna pompa Maximiliani filios, cui Cæsar quoque ipse mox obuiam processit. hinc scripsit & ad senatum Polonorum, quibus significabat necessitatem suæ profectiois. scripsit & ad senatum Venetum alias, quibus significabat patribus se habere in animo per illorum fines iter facere, atque accedere Venetias. patres auditis lubentissimis animis regia voluntate continuo Aloysium Bonricium a secretis mitunt, qui Regem hortaretur vt in ea sententia tam grata senatui & optatissima persisteret. ipsi interim animos conuertunt ad omnem apparatus magnificentiam tam in vrbe, quam extra urbem. Iubentur leuiore equites & cataphracti esse instructi vt obuiam Regi procederent. Imperatur & sinus Adriatici & Cretensium triremium præfectis vt cum triremibus ad opportuna loca conueniant. Delecti sunt quatuor oratores ad Regem, Andreas Badoarius, Io. Michaelius, Io. Superantius, Iacobus Foscarenus, cum quibus legationibus iussus est vniuersus equitatus procedere. Delecti sunt quadraginta iuvenes patricij ordinis, qui magnificè induti cubiculo regio assisterent. delecti sunt & sexaginta patres à Senatu, siue vt vocant, concilio rogatorum, qui ipsum Regem comitarentur. omnes artificum ordines nauigia singulatim magnificè instruunt. parata est & tragædia. omnes hi, alijque apparatus facti sunt Venetijs in aduentum Regis, ita vt bona pars hominum esset in opere. Henricus Iulio bona profectus exceptus est etiam a Carolo archiduce cum regia magnificentia dum per fines Austriæ pertransiret. Vbi peruentum est ad forum Iulij, Hieronymus Mocenicus cum quingentis nobilibus octingentisque peditibus egregie armatis sit obuius. Nec ita multo post Ludouicus Gonzaga Dux Augustonometensis sit obuius Regi, ac Veneti postea oratores pedites cum literis Senatus, quibus inuitabatur vt tam latè quam tutò accederet. illas literas ipse legere voluit, cum ceteras vel è Gallia missas audire tantum consueuisset. Baduarius perhumanis verbis illum in hospitium inuitat, qui Gallico sermone respondit se libenter in eius reip. complexum accedere, quæ non minus humanitate erga amicos principes, quam sapientia, & omni genere virtutum semper cum summa laudè, omniumque admiratione floruisset. Rhedam deinde ascendens iter capit. Nec procul a Tiliauento flumine, Spilimbergoque oppido & Diui Danielis apud pontem tumultuarium ibi consulto excitatum sit obuius Dux Ferrariæ, vnde quarto hospitio Taruisium acceditur. Processit obuiam Bartholamæus Lippomanus Taruisij præfectus cum multis peditibus & equitibus nobilibus Alphonso Portio & Aenea Pio ducebus. accensi sunt passim ignes nocturni, & multa lætitiæ signa edita. Inde ad pagum

Literæ Poloni Regis seli
Gaz.

Venetorum
magnificentiæ
erga Regem
Gallum.

pagum Margheram extremum situm in litore lacunæ Taruisium versus ventum est, vbi sexaginta patricij illum exceperunt & comitati sunt. accesserant illuc tres parui lintres Regio apparatu instructi, quod genus paruorum nauicularum Veneti Gondolas vocant, quorum in vno Rex & Ferrariensis Augustanometanusque duces Muranum versus iter capiunt: illud est suburbium Venetiarum distans ad duos stadios ab ipsa vrbe, vbi cultissima quædam sunt viridaria. ibi datum est primum Regi hospitium, multorumque alabardiferorum custodia corporis adiunctæ, quarum dux erat Scipio Constantius. at rex celeberrimæ vrbs videndæ desiderio impulsus non potuit se intra hospitium continere, se d paulo post ignotus exijt cum duce Ferrariensi ad situm Venetæ vrbs re cognoscendum. Vitus Doriberge nensis Cæsareus, & Renaldus Ferrerius regius Gallus oratores ordinarij apud Venetos, viri singulari bonitate ac prudentia, omnesque aliæ legationes principum ad salutandum Regem accedunt, gratulandumque profelici aduentu. Thalamagus interea tractus renulco fuerat ad templum Diui Nicolai litoris vocati; at liburni, reliquaque armata nauigia ad Diui Seruoli perducta. Dux & Senatus, & principum legationes deinde triremem Superantij egregie instructam conscendunt, quam secuta sunt triremes quatuordecim, & prædatoriæ nauiculæ, & multa alia nauigia varij generis. Vbi Senatus Muranum accessisset, fit descensio ad palatium regium, rex obuiam procedit. Mutuæ fiunt vtrinque salutationes. Vbi dux egisset gratias Deo quòd contigerit ætate sua tantus vt rex Venetias accesserit, rex perhumaniter respondit se remp. propter eximias virtutes semper coluisse, at nunc præsentem etiam complecti. Post breue colloquiū triremis cõscenditur, in qua sedes erat regia, ad quã p tres gradus ascendebatur à dextra sedebat legatio pontificia & Card. Diui. Sisti. à sinistra dux Venetorum. Vrbi puertū est ad Litus, quæ parua & ignobilis est insula Venetijs ferè cõiuncta, oia nauigia ab Antonio Canale instructa cū magna bellicorum tormentorum salutatione Regem excipiunt, qui exiens sub umbella à sex Procuratoribus porta sub fornice affabre facta in templum peruenit. Antonius Canalis redeuntis ostenditur tanquam omnium mortalium peritissimum rerum maritimarum, quem rex magnopere collaudatum equestri dignitate insigniuit. Mox conscenditur thalamagus, quem alia diuersa nauigia cum ingenti tormentorum strepitu sequuntur. nauigia item à diuersis ordinibus artificum miris modis ad voluptatem spectantium instructa sunt, cum à monstris marinis tahi viderentur, veherenturque in illis Dij etiam marini. Thalamagus ad palatium Regi paratum peruenit, quod erat amplissimæ ornatissimæque ædes Foscarorum, illi sunt patricij Veneti, è quo Dux & Senatus Regem in suum vique cubiculum comitatur. tanta erat, tamque frequens vbique vrba multitudo, vt Venetæ magnificentia ignaris, aut etiam inuidentibus Venetæ felicitati, vniuersa Italia ad tam inusitatum spectaculum confluisse videretur. splendebat vbique per totam noctem accensæ faces & lampades & funalia luminum in varia s figuras formatorum. multa fiebant in vrbe mutua conuiuia. accessit Venetias Emanuel Philibertus Dux Allobrogum, qui nouæ pompæ occasiorem dedisset, nisi pro sua prudentia illud fieri recusasset, patresque monuisset se nolle fieri vllum apparatus ob suum aduentum. Dux ad visendum Regem deinde profectus ad conuiuium in diem sequentem inuitarit, quod parabatur in aula maioris concilij singulari magnificentia. parata erat ibi sedes eminentior sub aurea umbella, & abacus opulentissimus, vbi thronus Ducis esse alias consuevit plurimis argenteis & aureis vasis conspicuus. Erant tot, tamque longæ paratæ mensæ vt tria millia mortaliū & amplius possent accumbere; cum in ornatis cubiculis multi magnifici lecti fuissent substrati. Parata fuit tragædia, & multa genera acroamatum. Postridie vbi Dux Venetus Regem adduceret ad Palatium in thalamago, multum spatium loci fuit eximie instructum, & pons ex asseribus purpureis pannis substratis, preciosisque auleis vtrinque indutis, tanquam paries in mare per quoddam spatium promines excitatus. In extrema parte duæ erant pyramides, quæ portæ speciei præ se ferebant. rex exijt sub umbella quæ à Thoma Contareno, Sebastiano Venerio, Nicolao Pontio, M. Antonio Barbaro, Octauiano Grimano, Hieronymo Contareno viris primarijs ciuitatis gestabatur. Præcedebat Regi Dux Allobrogum, & Ferrariæ, & Augustonometi. stipabant ex altera parte Regem legatio pontificia & Card. ex altera Dux Venetus, quos vtrinque stipabant alabardiferi. itum est postea ad templum Diui Marci, hinc ad conuiuium. Præmissis armamentarium Decemuirum ostenditur ob varietatem præstantiamque armorum admirabile. mox recitata est tragædia, & ignes facti super aqua varij generis. hinc vicus vernalium mercium eximie instructus visus, ac palatium Germanorum. Dum die tertio rex cum Ferrerio suo oratore pransus sine pompa ad principem accedit. hinc ad visenda multa rerum antiquarum monumenta & statuas & numismata, quæ sunt apud Io. Grimano Patriarcham Aquileiæ virum bonum & rebus huiusmodi colligendis magno precio assuetum. aditur & Concilium, in quo ad beneuolentiæ signum creatus est nobilis, Venetæque vrbe donatus & ipse & dux Allobrogum. Dux Mantuanus & ipse accedit ad Regem, qui omnes post visum deinde nauale post sequentium dierum choreas in maiori concilij aula, & varia ludicra, datis multis muneribus & nobilibus & popularibus Venetis Patavium versus iter capit, quem Dux & Senatus comitatur ad tria millia passuum. Itum est deinde Ferrariam, vbi cum multa magnificentia fuit exceptus, quò accessit etiam Dux Urbini, ibi quoque cum nonnullis dies moratus esset inter magnificos apparatus, multaq; ludicra certamina, & varia acroamata eius ducis; nam & dux ille multa vsus est magnificentia faciendis omnis generis apparatibus, quod etiam fecit Dux Mantuanus paulo post. Interea rumor de morte Regis Gallorum, & fuga Poloni Regis non modo vniuersam Poloniam, sed etiam Germaniam & Italiam peruagatus fuerat. Querelæ Polonorum de fuga Regis, & in maxime longinquas regiones penetrauerat. conquirebantur, ægerrimèque ferebant Poloni proceres quod etiam per literas à Senatu, equestri ordine, & magni ducatus Lituaniæ significatum fuit se

Querelæ Polonorum de fuga Regis.

fuit se fini timis principibus potentissimis longinquum in eligendo Rege præposuisse, qui tam par-
 ni postmodo vitus est regnum illud & vniuersam Poloniam nobilitatem fecisse, quando neglecto
 præsentis regno potente, tranquillo, & omni genere auxiliorum communito, in quod vix per amici-
 tiam & obseruantiam summi Imperatoris Turcarum fuisset admittus, confugerit in regnum Galliarum
 diuturnis bellorum tumultibus exinanitum & pene funditus euersum per intestinas seditiones flu-
 ctuantibus adhuc potentioribus bellorum moribus: nam omnia Gallica arma multo magis quam
 antea sæuire in tota Gallia nuntiabantur. Alijs apparebat his ipsis de causis in contemptum profu-
 gi Regis continuo indicenda esse comitia noui Regis creandi. Alijs per iniquum videbatur, si tan-
 tum iniuriæ fieret illi Regi qui neminem vnquam affecisset iniuria, & cuius vita omni ex parte in-
 nocens & integra apparuisset, si inaudita causa rex sufficeretur, cum omnibus priuatis defensio iur-
 re sit concedenda in qua vis causa, nedum ipsis regibus, quorum vix vlla putanda sunt delira consi-
 lia. Decretum est his varijs rationibus per motis proceribus eius regni vt mitteretur legatio, quæ Po-
 lonorum nomine de fuga ipsius Regis quereretur, eiq; hortaretur vt quanto citius fieri posset in Po-
 loniam rediret, quia Poloni non possent omnino æquis animis carere suo Rege finitimis præsertim
 ram acerbis tamque potentibus hostibus illi regno Moschouitas & Scythis & Turcis. Accessit Fer-
 rariam dum agerentur ludicra illa legatio, quæ Regem conuenit, conquestaque est quod inficis
 Polonis proceribus tam amantibus profugisset ex eo regno, in quod modo tam propensis animis,
 tantaque cum omnium Polonorum lætitia fuisset exceptus. obnuntiat nisi ad statutum diem re-
 deat, abdicatum iri ab illo regno, & comitia creandi noui Regis esse indicenda. Henricus his lega-
 tionibus auditis non parum commotus est, quoniam si ex altera parte à regno Galliarum turbulenti-
 simo factionibus & armis Gallorum præpotentibus excluderetur ac reijceretur, ex altera è regno
 Polonia per indignationem Polonorum fuisset exclusus, videbat rem existimationemque suam
 in maximo periculo versari. Responsum itaque fuit vtriusque rebus peraccommodatum excogita-
 tum quo vtrasque nationes in officio retineret, efficeretque vt neque hi probabiliter, neque illi iur-
 queri posse apparerent, & quod sibi comodus esse posset, obtineret. respondet legationi breui fore
 vt in regnū Poloniae rediret. se nulla ratione regnū tā nobile, tam opulētum, tam sibi beneuolum in
 primis reliquisset, quod expetiuisset per tot contentiones variorum principum, sed tantum voluis-
 se conuolare ad res Gallicas & patrias componendas, quæ certe per alium neminem componi pos-
 sent. atque nisi aditus iam pridem fuisset oclusus accedentibus in Galliam cuncta tenentibus ar-
 maris, se iam diu iturū fuisse. Nō fuisse in Italia vel tātillū comoraturum, nisi dum animi vtriusque
 factionis per communes amicos placarentur vel mitigarentur vt ab armis recederent. addidit
 etiam literas & preces vt Poloni proceres æquis animis aliquantulum perferrent ipsius Regis ab-
 sentiam pernecessariam. Deinde cum adisset Augustam Taurinorum literas huius sententiæ
 scripsit ad ipsos pro ceres, quibus & hortabatur ad fidem & electionem seruandam, quā tam ho-
 norificā fecissent; Hæricus Galliarum & Poloniae Rex. Præstantissimi, illustres, magnifici nobis dilecti
 nobiles & generosi equites. Et si post eas, quas nuper Ferraria ad vos literas dedimus, nihil accidit
 huiusmodi, quod scire vestra magnopere interesset, tamen vt intelligatis de pristina nostra erga
 vos beneuolentia nihil esse immutatum aut imminutum, sed ad eam magnum in dies cumulum
 accedere, sic planè in animum inducimur nullam etiam sine argumento scribendi ad vos occasio-
 nem prætermittere. Illud eò libentius facturi sumus, quod quam cupide, quantaque cum obser-
 uantia, quæ à nobis ad vos perferuntur excipiat, nequaquam sumus nescij. ac quidem licet vos
 officij vestri erga nos admonendos esse minime putemus, nec secus de vobis existinemus, ac de bo-
 nis & præstantissimis viris. quorum singularem fidem perspectam & cognitam habemus; tamen
 cum ea sit horum temporum ratio & iniquitas, vt leuia interdum & fluxa putentur, quæ sacrosan-
 cta inter homines esse debent, cumque acerbis nobis accidere nihil possit, quam si humano erro-
 re vel nonnullorum parum honestis artibus à vobis quidquam aduersus pristinam nostram lau-
 dem & gloriam peccetur, cogimur pro officio nostro & singulari qua vos beneuolentia prosequi-
 mur animum vestrum contestari & aperte per crebras literas de rebus nostris iudicium aperire,
 quod in summa est huiusmodi nequid noui in his conuentibus, quos ad Cal. Octobris indictos
 esse accepimus, proponi, tractari, aut decerni patiamini, omniaque ex auctoritate nostra, vt æquum
 est, statuatis: quo omnes Europæ principes intelligant vos esse eos, qui & præsentem & absentem
 Rege vestro ipsius dignitatem, & maiestatem præcipue ueri sciatis. nam si aliter fiat, non
 modo Rempublicam vestram in maxima pericula conijcietis, sed etiam vix vllis vnquam po-
 stea temporibus tranquillitatis foelicitatem, quam nacti estis, & cuius conseruandæ occasio-
 nem omnes semper complexi sumus, recuperabitis: quam quantum in nobis fuerit, procu-
 rabimus. nam simul atque in Galliam venerimus, præstantem aliquem & egregium virum ad
 vos cum mandatis allegabimus, vicissimque audiemus libenter, quæ ad nos à legatis vestris per-
 ferenda curabitis. Bene valete. Taurini, non longe a nostris Allobrogum finibus. die 30.
 Augusti. Henricus Rex. His literas plerique proceres agro animo tulerunt, quæ regno
 Poloniae minari viderentur, cum tamen valde longinquæ & turbulentissimæ essent vires Gallo-
 rum, & propinqua promptaque auxilia illorum principum Polonis, qui per vim armorum vel
 volentem reuert; cum exercitu in regnum exclusissent, modo id æquis animis tulissent proceres
 censabant etiam plerique prudentiores non esse præsentium calamitatum vt rex cum magna pom-
 pa per Italiam penetraret, tempusque inter ludicra absumeret, quia vbi ardet tugurium, non est
 tempus iocorum, sed extinguendi ignis. nam præclaram oblatam esse occasionem prædicabant
 componendæ rei Gallicæ, si vniuersam cogitationem eò conuertisset, scripsissetque ad principes
 aduersariæ

Responsum
callidum Hæ-
rici Regis.

Literæ Regis
Poloni.

Re-
spon-
sum

aduersariæ factionis, se primū fratris Regis imperio non potuisse non parere, atque ductasse co-
 pias aduersus quoscunque iussus esset, at nunc cum Deus ipsum ad regnum afflictum, & deuastatū
 per superiores seditiones aduocauerit, se velle esse patrem omnium subditorum, nihilq; antiquius
 habere in animo, quā subditorum pacem, concordiam, tranquillitatem, felicitatem, quæ certe sine
 religione, & æquitate nullibi possunt consistere. præstare sic placidas in Galliam, quam sic minaces
 in Poloniam literas mittere. nam omnia terroris trepidationisque plena erant in Gallia, passimque
 per mortem Regis tumultus pullulare, omnia fluctuare bellorum motibus videbantur, cum arma
 nouæ religionis Vgonottica repente multis in locis aduersus catholicos inualuissent. multæ fiebant
 vbique catholicorum cædes, multæ rapinæ, multæ prædationes. At regina mater hos tantos tumultus,
 qui semper recentiores, nouique fieri apparebant, conatur quoquomodo posset opprimere aut
 saltem placare, quam obrem legationem mittit ad Condæum principem eius factionis, qui cæso Cō-
 dæo successerat, non solum in hæreditatem bonorum, sed etiam opinionis de religione, & ad alios
 proceres, qui Vgonotticas partes sequerentur, quæ obnuntiet sub poena capitis, & perduellionis.
 aut indignationis noui Regis futuri, vt arma deponerent, neque vlla bella illo absente excitarent, po-
 pulos vexarent, vel aliquo pacto regnum infestarent. nam Vgonotti propè interregnum nacti om-
 nia rapinis, cædibus, populationibus, vt dictum est, repleuerant, cum vniuersa Gallia cogeretur esse in
 armis ad suam defensionem. respondit Condæus ad hanc legationem, non esse munus reginæ impe-
 rare subditis, vt illa arma deponerent, quæ sint ad Regis ipsius defensionem suscepta, si quis eum vel-
 let impedire quominus in regnum accederet: cum profiteretur se aduersus hostes Regios. at nō ad-
 uersus ipsum Regem arma sumpsisse. Quæ dum in Gallia, & Polonia aguntur, Cyprus insula, quæ
 per superiorum bellorum rabiem deserta fuerat, factaque ampla solitudo vel trucidatis vel fugatis
 colonis, ac per editum Selimi ne plane desereretur propè libertatem nacta fuerat insularum, ce-
 perat tam crebris habitatoribus repleri, vt penè oblita superiorum calamitatum videri posset. Sed
 quoniam per raro solet accidere simplex infortunium, vt significarunt antiqui per fabulosum Furia-
 rum ortum, quæ sæpe omnes diuinitus expectandæ sunt ab impijs, & nimis auaris, & libidinosis ciui-
 tatibus, tanta exorta est vis pestilentæ in illa insula, tamque atrox morbus, vt omnes prope Calices,
 Pamphylia, Cappadoces coloni, qui ad habitandum multi traiecerant, vt etiam Cyprus homines pe-
 rierint, qui è montosis locis ad suas possessiones conuenerant. Turcica classis, quæ maxima, opti-
 meque instructa ad Tunetanam expeditionem erat nauigatura. cepit eodem morbo laborare, quā-
 obrem multis quotidie morientibus, & in aquam deiectis, iam tardior ad iter susceptum, efficieba-
 tur. nam quia turpe apparebat si potentissimus imperator Turcarum, qui vniuersæ ferè Asiae impe-
 raret, magnæque parti Africae, & multis locis Europæ, passus fuisset Ioannem Austriacum adole-
 scentem, aut Philippum Regem per summam iniuriam, & contemptum Selimi amicos. Reges pro-
 arbitrio è regnis eicere in Africa, aut in regna pro deiectis subrogare pateretur, iusserat per hie-
 mem, vt diximus, classem quam maximam parari Byzantij in ver proximum, quæ vbi fuisset multa
 diligentia rebus omnibus opportunè instructa iussa est ad illam expeditionem properare, fundi-
 tusque euertere quæcunque Philippus Hispanum Rex in Africa possideret. Scriptæ sunt literæ,
 & missa diplomata ad Africae finitimos proceres, quibus significabatur, vt auxilia requisita cum im-
 peratorijs copijs coniungerent pro viribus vbi opus esset, quibus copijs omnia necessaria submini-
 strarent. ceterum vniuersis illis apparatibus summa diligentia confectis ad Numidicam expeditio-
 nem præfectus est cum summo imperio Sinamus purpuratus vir callidus, & rerum bellicarum non
 ignarus, qui cum centum & sexaginta longis nauibus nostratis, onerarijs, & mahonis triginta, mul-
 tique alijs diuersis nauigijs, nauigaret, quibus commeatus, tela, cetera exercitibus necessaria conue-
 herentur, per Aegæum, & Ionium sinum mox nauigat, Cyprumque, & Rhodum, & Peloponnesum,
 & Corcyram insulam, & Hidruntem præteruectus felici vsus nauigatione ad litora Punica de-
 que peruenit. Sed antequam classicæ vires accederent, quæ mente quintili se primum ostentarunt,
 terrestres copię in vnum conuenire uise sunt, quæ Tripoli, & Caruano, & Julia Cesareia, & è Menin-
 ge insula, & Constantina accesserunt, cum quibus viribus erant coniuncti omnes Numidæ ac Mau-
 ri, qui Turcicis partibus studebant, & Alarbi uocati, qui uniuerso agro Aegyptio potiuntur cum
 duobus Ianizzerorum, & quatuor hebreorum millibus, quæ omnes copię ad Galathæ expugnationem
 confluerunt. accedebant ad quadraginta millia armatorum, qui sic uniuersum agrum ab vr-
 be excluderunt. quoniam Serbellonus de omnibus Turcicis apparatibus, & de classicæ magnitudine factus esset cer-
 tior, Petrum Carreram uirum Hispanum Galathæ præfectum conuenit, transigit cum eo, quid ad
 defensionem Galathæ, & munitionis agendum esset. Et quoniam aggeres Galathæ parum viderentur
 esse elati, glebaque minus apta esset operi perficiendo, decernitur ad militum securitatem,
 vt plateæ interiores ad duos palmos excauerentur, ut sic extollerentur aggeres continentem ver-
 sus, & antiqua menia. ad celeritatem uerò operis promittit Serbellonus se multos magistrōs cum
 instrumentis Tuneto misurum, quod etiam statim fecit. nihil denique prætermisum est; quod ad
 defensionem securitatemque Galathæ pertinerent, sed omnia diligenter studio, & ingenio Serbel-
 loni viri clarissimi sunt instituta. Sed quoniam murus fossæ munitionis stagnum uertis ad re-
 gnam lineam esset perductus, neque in medio flecteretur exterius ad accipiendam duorum propu-
 gnaculorum defensionem, quæ uia patebat etiam hosti per fossas militares vbi propinquatur, sta-
 tutum est, vt triangularis figuræ membrum adderetur, quod protegeretur à munitione. Inponen-
 dem lacuna. munitio tamen, quam dicebamus superioris fuisse institutam consilio communi. Hi-
 spanorum procerum, nondum erat perfecta. Constabat ea è terra partim inter duos dracos

Condæi cal-
lidū resposū.

Pestis Cypri.

Pestis classis
Turcicæ.

Classis ad Ga-
lathæ expedi-
tionem.

Copię ad Ga-
lathæ pfectę.

asserres crassiores inclusa de more Numidarum, partim è fasciculis genistarum & terra, atq; ita pars intima, vt exterior tollebat, quo hostes possent castrametatos despectare. erant latera Tunetum ver sus, & opposita humiliora, & depressiora quam fieri oportebat, & multo etiam magis pars qua stagnum prospicere, cum fossa nullæ adhuc essent excavatæ. nulla igitur in parte aggeres munitionis ad protegendum fuerant excitati, at fossarum profunditas, & amplitudo planitiem versus erat deli gnata, & incepra tantum, ac non finita: cum plurimum temporis esset consumptum explanandis multis & magnis locis eminentioribus ne munitionem despectarent. elata sunt duo ingentia propugnacula. institutæ cellæ comætuum, & apparatus bellicorum, & calæ militum, & molen dina, & cisternæ multæ aqua dulci repleæ aliunde comportata. multa materia in munitionem il lata. nam cum multa faciendæ essent per idem tempus, non potuit opus omnino absolui propter vel paucitatem, vel negligentiam, & tarditatem Hispanam, vix enim sub finem Martii mensis magistri, instrumenta, materia ad opus accesserunt, cum mense Octobre præterito Hispana classis ab Africæ expeditione recessisset, quo tempore omnia necessaria Serbellono promissæ fuerant. Significatum erat fore, ut quadraginta triremes accederent, quarum remiges per aliquod tempus opus adiuuaret, diruerentque Tunetana moenia munitionem versus, & murum Alcauzæ. nihil tamen horum obseruatum aut concessum est, quod paucæ triremes accesserunt Duce Bernardino Velasco, qui cito discessit. non cessauit tamen militum diligentia, qui nullis laboribus pepercerunt uel summa rerû necessarium inopia laborantes, quamuis multæ nascerentur, ut patet, agritudines. debilitatæ sunt præterea vires multis dimissis militibus, cum imperatum esset, vt duo Hispanorum, & duo Italo rum militum millia essent in munitione: at Galathæ duo millia Hispanorum, si tot adessent, sin autem pro Hispanis Itali. iussæ sunt omnes reliquæ copiæ dimitti cum iis, qui essent inepti rei bellicæ, at que Vrica deserta est. Sic multis agris dimissis minor etiam numerus est retentus. his omnibus rebus effectum est, vt facilis res Hispana posset labefactari uel propter imperitiam vel propter negli gentiam, vt dicebam, ministrorum. sed enim ubi classis postea Galathæ se ostentasset, fuissetque il lam noctem in anchoris non procul à Carthagine, postridie eius diei, & copiæ descensionem fece runt, & extracta sunt tormenta, & aggeres, fossæque militares aduersus Galathen incepræ, per quas vrbi propinquaretur. Sinamus iubet ut copiæ, quæ terrestres accesserant, ad expugnationem Tuneti omnes vno tempore proficiscerentur, quibus adiunxit quatuor millia militum clasiario rum, summum imperium eius expugnationis datum est Aydari purpurato Caruano cum sexde cim bellicis tormentis. Aydar nullo spatio temporis interiecto in suburbis Tunetanis castrame tatur, ceptumque est urbem concutere magna diligentia. Serbellonus cognito hostium consilio & virtute copiarum post primum conatum à verberatione, quarum paulo ante periculum factum fuerat, censuit omnes suos esse intra munitionem contrahendos, quare Tunetum urbem relinquit arbitrio hostium facta est è sententia receptio, cum neminem è suis desideratit, vel inter duplicem insidiarum Mantorum numerum tantis præsertim copiis hostium oppugnantibus. Nec ita mul to post se receperunt in munitionem incolumes, qui turrim Morabitum defendebant. copiæ Turci cæ, quæ ad Galatham descenderant excitatis fossis & aggeribus, per illasque vrbi propinquantes mul ta tormenta murum inter corbes dirigunt, Galathenque ab ea parte, quæ respicit Carthaginem ma gna diligentia concutiunt. at ex ea parte quæ illi verberationi opponebatur, Turcæ fossam conantur excavare. nam cum propinquasset ipsi fossæ, farmenta, uariamque materiam ad implendum deiecerunt ad propugnaculum Diui Perri è regione verberationis. Carrera non semel sollicitauit Serbellonum ut sibi iupperias mitteret, cum proponeret periculum in quo Galatha erat constituta, qui ante præsidia Italo rum reuerat, ne Itali gloriam præriperent defensionis Hispanis, aut commu nicarent. illud cum uarii nuntii Serbellono significasset, respondit denique Galatham munitissi mum locum posse facilius defendi suis præsiidiis, quam cetera loca, si vires illorum minuantur, qui bus capris omnes vires hostium ad illam urbem euerendam coniunctæ essent expectandæ. impe ratum fuerat, uel ante Turcarum aduentum, ut Ioannes Senoghera insule stagnique præfectus Carreræ in omnem opportunitatem inferuaret cum quibusdam paruis lincibus. sed enim cum in petitione auxiliorum Carrera perseveraret, neque consilio Serbelloni acquiesceret, vt in maiorem opportunitatem non de futura auxilia reseruaret, missæ sunt duæ Hispanorum, & duæ Italo rum cohortes, quas lintres per stagnum traiecerunt ducibus Petro Manuellio, Ioanne Figueroa, Lelio Ca ualertana, Tiberio Boccafossa, qui erant sexcenti & quinquaginta pedites. Vbi Serbellonus intra munitionem se recepisset, cepit denuo magna diligentia reparaciones excitare, quo tempore hostes in duobus locis proximis castrametati octo bellica tormenta utrobique erexerunt ad portas, & do mos, & defensiones Christianorum euerendas. Vt uerò obrunderetur hostilis audacia, neque tam feroces hostes essent contemptis uiribus obsessorum, sepe modo hinc, modo illinc exitum est in hostem, multisque semper trucidaris in morem pecudum ad tormenta usque, densioresque acies, obfessi inscuti multis cum spoliis redeunt in munitionem. sed ne antequam rediretur, intercluderetur iter ab hostibus, certus locus statutus est, ultra quem progredi non liceret. conuenerant Iulia Cæsarea Ramadanus purpuratus cum sex millibus armatorum, & cum his multi Numidæ, & Alarbi, qui ad aggeres fossasque diruendas accesserunt, unde breui ob molestiam obsessorum, cladesque fre quenter acceptas copias retraxerunt. tormenta postmodo tracta sunt propius ad munitionem, & per fossas militas uis munitionis propinquatur, ripisque fossarum pluribus in locis, cum insigni aggerem transuerse in fossa excitasset, ceptum est lignibus detrahi acumen propugna culi. Atque nam propugnacula à conditoribus, vel præfectis plerunque nomina sortiuntur. illud obinebatur aggeris beneficio vt propugnaculum quod erat non asperrimæ amplitudinis & crassû Di ui Ioannis

Id est in mare

Aidar Tuneti expugnat

Tunetum de sertum.

Id est in mare

Id est in mare

ui Ioannis neque videre quidem hostes, nedum non offendere possent. Serbellonus contra insignitè pureum excavari iubet, ne forte ibi fieret cuniculus, omneque genus impedimentorum, & ignium excogitat ad illos deterrandos. at ex altera parte cum sensissent recentia auxilia stagni beneficio Gala then esse ingressa, in utraque ripa fluminis hostes tormenta collocant. varia genera nauigiorum in stagnum introducunt, aggerem excitant, per quem ad lacunam tecti perueniret, ubi lacunam ipsam ducto aggere claudunt, nequis uel per noctem egredi posset, aut ingredi. neque à Turcica classe qui dem celsabatur, cum eam Galathæ partem, quæ mare prospicit, multa globorum frequentia diuer beraret, ac portibus factis ex antennis non semel occupare conata sit, in quibus conatibus multi utrin que ceciderunt. at Carrera per literas noua auxilia petit. munitionem illam in magno periculo uer sari inquit. Serbellonus omnes præstantiores proceres conuocat. literas Cardinalis Granuellii de dandis auxiliis, & literas Carreræ petentis aperit. proponit difficultatem negotii. uerebantur, nisi mi sisset, ne sua causa Galathæ amissa esse uideretur: si misisset, caruisse iudicio, qui munitionem teme re exinanierit. profertur se vna cum subsidiis iturum ad obsessos confirmandos. cum de suo disces sù reclamatum fuisset ab omnibus cognita imbecillitate munitionis, cum reparaciones nõ essent ad aptam altitudinem perductæ, multaque deessent perficiendæ, consideratis viribus hostium, qui ad oras usque fossarum confedisent, magna ex parte acumine propugnaculi potirentur, cum Ga lathæ præsidia ob uim, & assiduitatem oppugnantium prope essent confternata, decernit tamen nõ uia subsidia mittere. Sed quoniam nulla tormenta ad infestandos hostes, nisi ad necessarium defen sionem, è Galatha disploderentur, in qua erant ad septingenta cuprea uarii generis, Antonius Carafa ar cis præfectus dictus est Carreram reprehendisse, quod ea tarditas repugnaret Regiæ seruituti. Car rera iussu dicitur in saccum uinctus fuisse, & in mare deiectus. missus est igitur Martinus Cugneus, & Diegus Maldonatus cum suis cohortibus Hispanorum, & Hercules Pisanus cum cohorte Itala, quibus alii sunt additi, ita ut ducenti ingressi sint Galatham, cum quibus Petrus Boadilia, Aluarius Sandæus, & alii strenui proceres profecti sunt. iniunctum est Boadilia, vt habita colloquia Carreræ nuntiaret, & res munitionis quo in statu essent, & quod subsidia sine maximo periculo non possent mitti, & quod essent munitioni maximè necessarij sui milites. Quod non posset quis Galathæ ad mille passus propinquare ob accessus ab hostibus oclusos, cum illum tenuis à militibus esset in a qua accedendum. Fore utriusque commodum si presentibus copiis se Galathæ sustentasset, & Car rera uirtute potius presentium militum, quam numero absentium niteretur. cum nullibi posset præ sertim à multis uno tempore offendi, nisi qua parte urbs fuisset concussa apud propugnaculum Diui Perri ubi fossa fuisset industria hostium exicata. se tamen nulla ratione eius defensionis pro ui ribus defuturum. accesserunt viginti tormentorum magistri in celoce quadam per obscuritatem nõ ctis, cum multi dilaniati Turcicis tormentis cecidissent. sustentarunt etiam non nihil Carreræ ui res prope languidas duæ onerariæ, que gngentos pedites per noctem Galathæ exposuerunt, sefelle runtque custodias Turcarum, cum insignia, & habitus Turcicos sumpsissent, multosque conuehe rent, qui Turcico idiomate prompte loquerentur. at enim cum hostis postea urbem inuasisset post diuturnam uerberationem a singulari fortitudine defensorum accepta insigni clade, & non leui da ta reiectus est. Missus est idcirco nuntius ad Serbellonum, qui celorum numeram significaret, & recentia auxilia quam citissime impetraret. alioquin actum esse diceret de salute Galathæ. decretum est rursus communi procerum consilio vt Garzia Toletanus, Montagna Salazarus, Ioannes Quin tana cum iuis cohortibus mitterentur, multisque aliis sponte accedentibus, & Strabo, & Scipio Ma zuca cum cohortibus Italis, qui omnes hilari animo lincibus ad suerum locum conuehantur, nõ ctisque beneficio Galathen ingrediuntur. sed quoniam magna difficultas in expugnatione Galathæ in eis hostibus sentiebatur, frustra que tempus apparebat abtumi in vna Galathæ tentanda, si propter angustias temporis vel illa expugnata, munitio tamen relinqueretur multis cesis in illa oppugna tione, missus est nuntius cum literis ad purpuratum, accitaque sunt recenti auxilio multa millia ar matorum Iulia Cæsarea. Et quamuis ferè quingenti præstantissimi pedites Galatham nuper ingres si sunt incolumes, tanta tamen fuit uis Turcarum in extremo conatu multis millibus armatorum pristinis copiis adiunctis, ut diu magna fortitudine cum pugnatum esset accepta magna vtrinq; cla de, victoria tamen fuerit penes Turcas ob multitudinem, cum semper recentes pugnatores defatiga tis succederent. Cæsi sunt ferè omnes qui essent Galathæ, præter paucos quibus pepercit furor belli, qui capti sunt, & in miseram seruitutem abducti. Nõ caruit suspicione prodicionis Carrera, quia nunquam leuia prælia committi passus est, neque explodi tormenta in hostes, sed si prodicionis, in scitiæ militaris, & arrogantiæ certe culpa carere non potuit, qui nullis opportunis reparacionibus excitatis aduersus hostem non cognouerit rationem defensionis, ipretique ante obsidionem Italis peditis ne præriperent gloriam Hispano nomini, vel communicarent, munitissimam urbem ami serit multo Christianorum sanguine, multis laboribus, multis inmotibus, & magno iudicio Caro li Quinti felicitis memoriæ Imperatoris partam, que erat quasi quoddam Siciliæ propugnaculum ad arcendas molestias Turcarum, & piratarum, sed quoniam aquationes in primis necessariæ sunt exer citibus, sine quibus non minus obsidentur, quam obsident copię, post captam Galathen confluen tibus totis uiribus ad expugnationem munitionis, cruetum sanè, & atrox certamen commissum est apud turrim quandam, quæ imminet aquationibus non procul a munitione, quam turrim Hispani prius occupauerant. pugnatum est acerrimè vtrinq; cominus, & eminus omni telorum genere, & modo uirtute, modo dolo. Turcæ ad extremum quamuis multi è suis desideratis turre, & aquatione potiuntur. Nam tanta confluxit vndique multitudo ex vniuersis Mauritanis Africaque nationi bus ad illud bellum, vt plura certum millibus armatorum essent in castris Turcicis, præter copias

Antonius Carafa in mare deiectus.

Galathæ Turcis capta.

Patri Carreræ inficitia.

Turris aquationis capta à Turcis.

classe aduectas. omnes enim illi populi Numidiæ ac Mauritanie victicia, præpotentiæque arma Turcarum sequebantur, qui prius ad Regis Hispani vota apparebant maximè propensi. Carrera tamen dictus est pactus esse pro precio prodicionis præfecturam Cypri, tamen captus est, & in seruitutem adductus. Inuenta sunt à Turcis Galathæ tot bellica tormenta, quot diximus, cum multo bellico apparatu, atque vrbs ipsa ferro, cuniculis, igni funditus euerfa deuaftataque est. Turca diligentia studuerant prius vires munitionis à Galathæ seiungere, quare coegerant eius præsidia de propria salute esse sollicita, ad quam oppugnandam, & deuaftandam detrahendamque lintres in lacum importarant, vt nauigantes ex insula impedirent, ex hisque frequentibus sclopettis impeterentur, quicumque apparerent ad defensionem. ipsi facis lana humida plenis aduersus tormenta munitionis protegebantur. nam lintres ita propius accedebant cum sarculis, vt non facile possent impediri quominus latera munitionis detraherent, quod fiebat facilius propter nouitatem operis. Serbellonus cognita Galethæ expugnatione omnia instituit defensionem necessaria. erant in munitione mille & quingenti milites, cum alii vel Galathen missi fuissent, vel cæsi in minutis præliis, vel etiam in castra Turcarum confugissent. Post captam euerfamque Galathen vires vniuersæ Turcarum Sinami, & Luzalis consilio conuersæ sunt ad munitionis expugnationem, quia Sinamus summa vi negotio instaret, addita sunt quatuor bellica tormenta muralia concutiendæ munitioni, quæ cepit tribus in locis diuerberari. acceditur propius per fossas militares. concussum est multis tormentis propugnaculum Serbellonium, quæ res tanto studio è lacustri parte, tanto impetu, tantis viribus, tam acri, tamque assidua cura gerebatur, sicut à parte terræ coniuncta, vt nulla studia Serbelloni tantis, tamque assiduis laboribus possent resistere. Tentata res est & per cuniculos. cepta multis in locis Auriæ, & Diui Ioannis propugnacula detrahi. Auriæ duobus in locis scilicet in latere Diui Ioannis. nam Turcæ aduersus omnem vim Christianorum magnum, crassum, sublimem aggerem in fossa transuersæ singulis propugnaculis opposuerant, ne latera propugnaculorum offenderent. excitatus est & monticulus, qui plateam Auriæ despectaret, & aggerem viæ, vt omnia munitionis loca essent conspicua. nunquam cessabatur ab offendendis obsessis, quos & glandes sclopettorum ex aggeribus hostilibus, & sarcula, & tormenta assidue vexabant aut trucidabant. Nunc ista, nunc illa pars munitionis imperebatur. at obsessi quod fieri per diem non licebat, id reparationum faciebant per noctem. Serbellonus nuntium mittit in Siciliam, qui captiuitatem, euerfionemque Galathæ significaret, & quo in statu essent res munitionis. Turcæ nullū tempus vacuum prætermittere. fossas aggeresque militares altiores excitare. dilatare vias. aggeres factos extollere, quorum beneficio ad detrahendas reparationes obsessorum protegerentur. nam hostis detrahendo, debilitandis reparationibus, faciendis cuniculis, verberando, multis artibus excogitandis summa vtrebatur diligentia. Tormenta quoque multis in locis viam ad conatus facile aperiebant ob teneram materiam recentis operis, quæ nullo propè labore multorum globorum impetu differebatur. nec multo post diurnam è pluribus partibus verberationem munitionis tribus in locis inuaditur, sed cum eximia virtus defensionum enitisset, Turcæ cum magna suorum clade præcipites per ruinas armis Christianorum reiciuntur. cuniculus qui ad Serbellonium propugnaculum ignem concepit quo tempore pugna erat inuenta, cum in Turcas magis quam in obsessos erupisset, plures ex hostibus quam ex Christianis offendit. multæ scilicet adhæserunt tribus propugnaculis. ter instauratum fuit prælium. Sed Turcæ post cladem suorum relictis scalis ad reparationes, & pristinos labores redierunt. Sinamus quoniã magnam virtutem, & fortitudinem non posse vinci sine summa contentione, magnoque periculo intelligit, cum semper minui numerum Christianorum per certamina animaduerteret, quibus nulla possent accedere auxilia, decernit summis viribus, omniq; conatu negotium esse tentandum. iubet suos parari denuo ad inuadendam munitionem totis viribus ac summa contentione. vt autem alacres ad negotium magis accederent primum suos hortatur ad strenuitatem. Proponit breuitatem temporis, & difficultatem atque incommoda obsessorum, quos credibile est non posse diutius perferre vim belli cum ad paruam numerum sint redacti. cum assiduis laboribus satis esse non possint. cum nulla auxilia illis sint expectanda. cum omnes propè peractos esse laborum tantorum par sit, cuius rei est clarissimum argumentum quod multi in castra Turcica transfugerint. horum virtutem non esse insuperabilem docet recens Galathæ excidium, in qua trucidata sunt omnia præsidia quæ fuerant illuc missa è munitione. se arbitrari nemini iucundam esse posse Hispanorum amicitiam, nõ modo quia plurimum à Numidis moribus, & religione dissentiant, sed etiam quia vicinitas Hispanorum nemini vel Christiano soleat esse grata, quorum avaritiæ, & superbiæ possunt esse testes omnes finitimi populi Mauritanie. oportere huiusmodi insolentia radices omnino ex Africa conuelle re, quod certe fieri potest paruo labore in vnius munitionis expugnatione. post Sinami adhortationem cum animi militum alacres promptique apparuissent, munitione acriter inuaditur. certatur vtrinque magna virtute, quoniã obsessi superiore victoria confirmati faciebant res Turcicas parui. sed & nunc magna clade data, & accepta Turcæ cogunt in castra post longū certamen redire. iam tam paruus erat numerus defensorum multis cæsis in frequentibus præliis, ut reliquæ oēs partes munitionis, quæ nõ infestabantur ab hoste nullos haberent defensores pter excubias. erant centum armati tñ in singulis propugnaculis, cum reliqui essent destinati subsidio ceterarum partium munitionis, si qua laboraret. Erant in munitione tria propugnacula, Serbellonium, Auriæ, Diui Ioannis, quorum singulis septingenti milites requirebant. erant & sex latera, quæ vulgo cortinæ vocantur, & totus ambitus propè duplex Galathæ. nec multos post dies munitione uno tpe è quinque partibus repente inuaditur tanta vi, tã crebris telorum grandinibus. tanta multitudine pugnantiũ, tanto clamore, strepitu, contentione ut diu pugnatũ sit singulari virtute, & mirifice sustentatus conatus Turcarum. pugnatum est diu ancipiti victoria.

Sinami adhortatio ad pugnam.

207

Auriæ res agebatur propè in planitie, quoniam nihil protegebat obsessos præter aggerem paruam terræ latum in imo, tenuemque in sublimi, qui cum ad staturam hominis tantum accederet, ab hostibus detrahebatur atque explanabatur. vbi reditum est in castra negotio nunc quoque frustra tentato, non multo post rursus vndique inuaditur munitione. Serbellonus, qui Auriam defendebat, vbi multos hostes per Serbellonium ingressos esse sensit per cuniculum euerfionem hortatur Diegum Olorium cum Hispanis, & Antonium Tassum, & Italos vt coniunctis viribus hostem agant præcipitem è munitione. hi facto impetu Turcas omnes ingressos è munitione repellunt, ac reparatio instauratur. vbi ad suos in Auriam rediisset, illos profligatos fatosque videt: nam cum certatum esset diu vbiq; ancipiti victoria, Turcæ denique post diurnum, & cruentum prælium trucidatis fere omnibus reliquiis præsidiorum munitione per vim ferri potiuntur. Serbellonus vir rerum bellicarum peritissimus, & vt ex eius consuetudine cognoui in bello Senensi, maximè intrepidus in defensione propugnaculi Auriæ vulneratus barba captus per contemptum attractus est in potestatem Sinami. Trucidati sunt paulo post Vricæ, & Tuneti, & in vniuersa Mauritania qui Regias partes complexi fuerant, fauerantque Hispanorum rebus adiuantibus ad illas cedes omnibus Numidis, & indigenis, qui à iacente in Africa fortuna Hispanorum ad florentem, & victicem, & gloriosam Selimi transfugerant. Sinamus his rebus feliciter, & è sententia gestis Galathæ, & munitione funditus euerfis ac solo adæquatis, multis trucidatis hostibus, regione fauentibus Hispanorum rebus expurgata, captis multis tormentis, & bellicis apparatus, Serbellono, Carrera, aliisque ducibus Christianis rasis, & ad transstram cathenatis, triumphans, lætus, gloriosus cum victrice classe subacta, & pacata vniuersa Numidia Byzantium versus iter capit. Quæ dum geruntur in Mauritania, non paruam calamitatem attulit Venetæ vrbi insignis, & ante illud tempus inaudita in vrbe inundatio. nam tanta exorta est vis ventorum, tanta aquarum copia è mari Adriatico disruptis aggeribus impulsæ est in illam urbem, vt vniuersa in tribus, & pontonibus non minus quam mare fuerit nauigabilis. maxima damna variis hominibus tulit illa inundatio, cum celle complures mercimoniorum sub aquis latuerint, mercesque ipsæ vel salidine corruptæ sint, vel diurna humiditate salfarum aquarum labefactatæ. fuit multo maius cognitum illud detrimentum in dies, quam primum fuerat existimatum: nam creditum est excessisse quindecies centena nummum millia: Sinamus victor rediens cum classe ab Africana expeditione partem classis mittit in Pylum in hyberna, quia iam tardius esset anni tempus, cum reliqua classe ipse infestantibus ventis Byzantium properat. Vbi ad insulam Corcyram ventum est, classis præfens bifariam diuiditur, atque altera pars ad alteram oram Corcyre, altera ad alteram applicuit, tanquam omnia Veneta nauigia, & insulam ipsam interceptura. Est autem Corcyra insulæ, & vrbs nomen in mari Mediterraneo, quæ Melæna siue nigra vocata est prius, è regione Naronis fluminis sita: hanc habitata fuisse primum ab iis Colchis quidam antiquorum voluerunt, qui Iasonem, & Medeam frustra insecuti non ausi sunt ad Aætiam vacuis manibus redire. Deinde aiunt Chercocatem vnum è Bacchiadibus expulsis Colchis urbem condidisse, atque cum Phæacia prius à Phæace Neptuni, & Amphitrites filio diceretur, mox à Corcyra nympha Bacchiadam principe ibi sepulta, vocauisse Corcyram, quam tamen ita nominatam fuisse quidam maluerunt ex quo tempore Neptunus cū illa nympha congressus sit in insula. Non desuerunt tamen qui urbem à Cnidii ædificatam fuisse contenderint, cum potius instauratores euerfæ propè vrbs, quam conditores Cnidii sint appellandi. Est autem Corcyra optimum ac firmissimum, & propè inexpugnabile Italiæ propugnaculum si recte custodiatur, aduersus impetum barbararum classium, quæcunque ab oriente imminerent, & non semel à Turcis furoribus frustra tentatum. atque vt pauca de Corcyra pertingant, cum variæ sint de nomine opiniones, alii à summis collibus illam dictam fuisse mallunt, in quibus collocatæ sint munitiones, cum sit Coryphe cacumen ac summitas à Græcis vocata. erat enim Corcyra vrbs antiquitus sita apud Paleopolim ad mille & quingentos passus distans ab his munitionibus, vbi magna est nunc etiam copia optimarum aquarum, atque situs vrbs erat natura munitissimus aduersus omnem vim maritimam. habebat portum ducentarum triremium capacem vtrinque, quæ nunc prisca tantum sunt, & grandioribus nauigiis inaccessu vada. vrbs ipsa à barbaris deuaftata, & euerfa aliquandiu permanfit, è cuius ruinis extractæ sunt munitiones Michaelis Angeli Byzantini imperatoris iussu, qui etiam Butrotum oppidum, & urbem Dyrrachium instaurauit, & Votriciam intra sinum Ambracium condidit. Fuerunt in magna exultatione Corcyrei ciues vbi Græcia imperio, & gloria rerum gestarum maxime omnium gentium floreret, cum plurimum valeret virtute bellica, & triremes plures centum & viginti egregie instructas emitterent. nam cum plurimum cognitione rerum maritimarum præstarent, multos annos principatum maris sine controuersia tenuerunt, qui tamen postea per ciuiles discordias, mutualesque dissensiones debilitati, & afflicti facile in potestatem Pyrrhi Epirotarum Regis venerunt, quorum classe & virtute ad urbem Tarentum traiciens vsus est pro Tarentinis aduersus Romanos. eius vrbs situs per quam accommodatus est ad Italianam, & Græciam protegendam. ob multorum portum commoditatem, & aquarum copiam, quas prouincias habet vtrinque, vicinas. Hæc insula una cum Dyrrachio distincta fuit ab imperio Byzantino dotis nomine, quæ anno salutis nostræ 1385. venit in potestatem Venetorum. insula suapte natura fertilis est multarum rerum humano victui vtilium, sed in primis olei laudatissimi ac præstantissimorum vinorum. frumenti non est valde ferax neque multa hæt animalia ob frequentes incursiones barbarorum, cum èt ædificia multis in locis sint deuaftata. Producit tñ inficendis feris, & lanceis pannis putile granam, & Valloniæ Italicæ vocatam, cuius insule ciuium tres sunt ordines, cū alii sint feudatarii, alii simplices ciues, alii populares: eius insule prælium è duobus primis ordinibus eligi latius suffragiis.

Munitione castra.

Venetarum inundatio.

Corcyre descriptio.

Corcyre descriptio.

Corcyre descriptio.

Corcyre descriptio.

suffragiis praesente urbis praefecto senatus Veneti nomine ad omnes functiones, legationes, & urbana munia. Sinamus ita classem diuiserat ad intercipiendum insulam, quia vellet experiri animos Corcyeorum an consternati essent rebus suis superius feliciter gestis. Et profecto iniecta est primum non leuis trepidatio omnibus Corcyreis ac metus seruitutis, quoniam Veneti per fidem a Selimo acceptam omnes reliquas custodias Corcyre dimiserant praeter ducentos pedites, ut grauissimis diurnis sumptibus subleuantur. videbatur sane difficile esse urbem sine praesidiis tantis copiis victri-
 bus Turcarum posse resistere, sed tamen multi Turcae amico animo egressi e triremibus in urbem visi sunt conuenire inermes ad emenda necessaria. Alii sicuti solet euenire in magna multitudine vel amicorum, nedum dissidentium de religione & imperio, minoresque vires negligentium, insolentes, infrenes, palantes ac praedabundi per insulam vagabantur. Insulani minime aequis animis tantam insolentiam passi sumptis armis ad rerum suarum defensionem occurrunt. Pugnatur multis in locis insulae. plerique Turcae repelluntur virtute insulanorum. multi insolentiores ab insulanis trucidantur. delatae sunt querelae de Corcyreis ad Sinamum, qui cum nollet aequitatem causae cognoscere, aut audire temeritatem suorum, ut qui elatus secunda fortuna putaret omnia in omnes sibi licere, magnopere Corcyreis succensuit. Corcyrei contra quamuis multi passi fuissent praeter aequitatem a gregariis militibus, tamen aequissimis animis erant in reliquos Turcas proceres, & in Sinamum, quia censerent omnia scelera committi contra sapientis & boni imperatoris voluntatem, & in amicos praesertim. Munera igitur mittunt de more, quibus amicitiae, & obseruantiae verba adiungunt, quae munera quamuis essent magnifica, & solita dari ceteris classium imperatoribus, tamen ut vilia, & tanto imperatori domitori Africae, tamque prosperae fortunae, parum conuenientia ab ipso Sinamo arrogantissimè reiciuntur. Nam profecto non minus est sapientis prosperam fortunam moderatè ferre, quae ebrios plerumque facit insipientes, quam res aduersas fortiter, & constanter sustinere, cum in vtraque fortuna pro arbitrio ventorum, ut ita dixerim, impelli stulti sit, parumque futura prospicientis. Sinamus per illam Corcyreorum liberalitatem, & obseruantiam non mitigatur quidem, sed magis ire, superbia, temeritate inflammatur. Iubet ad terrendos animos praesentium Serbellonum, Carreram, aliosque Christianos proceres, qui fuerant in Numidia, captiuos adduci, percunctatur Corcyraeos an hos cognoscerent: quibus abnuentibus rogat Serbellonum intra quot dies Galathen, & nuntionem cepisset. responsum intra tringinta & sex subiunxit Sinamus multo citius Corcyram captum iri, omnesque Corcyreos poenas duros, quando tam audacter in homines Selimi imperatoris ausi essent insurgere. Non potuit ferre aequo animo Serbellonus tantam hominis dementiam atque insolentiam barbaricam, quare non sine aliquo periculo respondit Corcyram fortasse peritiores, constantioresque defensores esse habituram. Sinamus indignatus eum calce petiit, legationes Corcyreorum, quae venerant cum muneribus, tanta superbia hominis felicitate rerum nimium tumescentis commotae non amplius continere intra se possunt magnitudinem indignationis, sed inquit Turcas quando neglecta fide ad amicorum etiam exitum per summam iniuriam, & auaritiam prouerent, quorum praefecti ad scelera priuatorum conuenerent, virtutem & fortitudinem vnà cum aequitate causae apud Venetos esse inuenturos. Quod siquid iniuriarum cuiuspiam factum esse censetur, aequitatem ac iura ciuitatis nemini deesse. neque debet videri mirum antiquam Graeciae gloriam, & magnitudinem animi etiam nū vigere in animis quorundam Graecorum, quia tamen Graecia saepe barbarorum accepit colonias, ut Peloponnesus Phrygum, qui Pelopem secuti sunt, & Aegyptiorum, qui secuti sunt Danaum; Attica Thracum accepit, qui venerunt cum Eumolpo; Thebe Phenicum qui cum Cadmo; Bæotia Aonum qui Tembicum; & Hyantum sunt secuti, tamen vis regionis facit ut ingenia, & virtus animi vigeat, quamuis potentia, & imperium sit ademptum. Sinamus iratus spreto Corcyreorum muneribus quoniam hyems infestaret cum vniuersa praesente classe, quae rursus in vnum conuenerat, nauigat Byzantium prospexit multis, & auditis vndique signis laetitiae propter victoriam. Veneti quia minarum plena, & non paruifacienda visa esset Sinami purpurati indignatio, & quia saepe cognitum esset fidem Turcarum pro utilitate, & commodis plerumque stare, & quia scirent quanti esset Corcyram seruare, & quia cognoscerent illorum potentiam in regionibus praesertim finitimis, & qui arbitrarentur nullam satis tutam censei oportere illorum amicitiam, qui sibi lucrum per rapinas pro honesto proposuissent, ut sunt plerique Turcae ministri, cum etiam maximi ponderis futuram apud imperatorem, vel iniustam orationem Sinami victoris Africae crederent, qui cognitus esset non semel ad illam expeditionem aspirare, maturè rebus Corcyreis consulendum esse decernunt. videbant proceres saepe hortari Reges ad bellum, uel ut ipsi, vel coniuncti habeant militares praefecturas, cum pax solis regibus seruet imperia, at bellum proceribus etiam illa impartiri cogat. Tenebat praeterea suspensos animos, & indignatos Venetorum Turcarum auaritia, quod Liburniam omnem, agrumque Iaderensem ad menia usque ciuitatis occupauissent, neque vlla ratione adduci poterant ut restituerent. contendebant Turcae quod quousque penetrauerant ungule equorum atque occupauissent per capitis periculum pugnantem, illud antiquo iure bellorum non minus esset suum, quam si propria pecunia fuisset coemptum. Haec ratio sane non minus esse posset latronum, & crasatorum publicarum viarum, quam regum, & imperatorum militum, si nulla aequitatis, & iustitiae ratio sit habenda. Adibant illud agrum si quis vellet, oportere de recentibus dominis emere, cum multa capta sint in eo caestella munera, quae agrum, & ipsa necessario requirebant. Iustus est orator Venetus Byzantium proficisci ad ipsius agri petitionem, qui praefectus multa diligentia instabat, ut restitueretur. addebantur munera precibus, & non leuibus rationibus Venetorum, quae certe iustissime apud moderatum principem videri possent, quod ager iure optimo est eius principis, cuius in potestate sit ipsa ciuitas, cuius est

ius est ager: cum membra sequantur corpus, cum neque ciuitas stare sine territorio possit, neque pax tranquillè possit seruari cum finitimis direptoribus. illam veram pacem videri, per quam amicorum vita in certissimum periculum non coniciatur: at ubi per pacem necesse sit vel fame perire, vel vrbes fieri extorres quae arctissimè obsidentur, multo acerbior, calamitosiorque esse pacem, quam bellum fuerit, par est. Illud euenturum esse miserrimis Iaderensibus, nisi res per ipsos proceres, & imperatoris moderationem capiat, ut per huiusmodi pacem ciues Iaderenses omnino decidant de omni spe suorum bonorum. Sapius acta res est cum purpuratis per multa honorifica munera sollicitatis ad iudicationem causae, & ad honestos fines territorii statuendos. extorta sunt tantum ac reportata placida responsa: futurum ut viri boni sapientes, & periti rerum huiusmodi illuc accederent, & de communi sententia probabiles atque conuenientes rationi fines Iaderensibus statuerent. Missus est etiam Feratbeus Turca Mysiae superioris praefectus ad illud negotium transigendum cum Venetis patribus ad hoc missis, qui post multas contentiones agrum vniuersum Selimi iuribus adiudicauit, & è multis priuatis praediis diuenditis multam pecuniam collegit. id cum molestum accidisset patribus, ut per auaritiam praefecti contra omnem aequitatem factum, semperque negotium prorogaretur, tarditatem illam certam esse repullam rati, ac certam Iaderae obsidionem, coeperunt cogitare illud consulto fieri à Turcis ut Veneti defatigati diuturnitate petitionis ab ipso negotio sponte desisterent, vel quod Turcae parum amicum animum erga Venetos haberent, qui tamen alia negotia maiora prospicerent, atque idcirco differendo rem protraherent. His aliisque rationibus, & cogitationibus permoti patres ut maturè parerentur res ad defensionem nouam necessariae, & ad bellum, si inferretur, quod erant non inuiti suscepturi, iubent edictum promulgari sub grauissimis poenis, per quod omnes Venetis habitantes iubebantur apud magistratum sine fraude profiteri quaecunque bona possiderent, ut pro facultatibus decumae attributa exigi possent in bellicos sumptus, si ita contingeret. fit senatusconsultum per quod decernitur ut Sfortia Pallauicinus, Iulius Sauornianus, Moretus Calaber Corcyram accedant, cum muni consilio quam diligentissime recognoscant siquid in illa insula munienda peccatum aut praetermissum sit, ut omnis error, si quis esset, opportunè corrigatur. siquid autem rectissimè rationi muniendae insulae adiungi aliquo pacto possit, imperatum est ut omni magnitudine sumptuum neglecta adiungeretur. Hi dum se accingunt ad iter iam rumor vniuersam propè Asiam peruaserat bellum parari ad Cretam occupandam, & iam panis nauticus parabatur vbique in usum classis, Venetisque onerariis imperatoris Selimi nomine vela adempta fuerant, & gubernacula, ne possent abnauigare, quamuis Mocenica nauis altero velo meliore occultato, factoque gubernaculo per noctem sub auroram soluit è Syria, Turcisque delusis Venetias aufugit. at vero multa difficultates Byzantii de restituendo agro Iaderensi oriebantur, quia Feratbeus hostis. Veneti nominis pericripserat ad Selimum, agrum à se partum plurimi esse momenti, cuius etiam sententia gratia Mehemerti purpurati patri sustentabatur, eius Feratbeii ingenium ubi notum esset e diuturna consuetudine Vincentio Alexandrio cui Veneto à secretis eius tenatus, visum est opportunum remedium tantarum controuersiarum si per dexteritatem Vincentii mitigaretur, quare iustus est in Mysiam superiorem ad illud negotium conuolare, quo per eius prudentiam mitiore reddito, aliquanto mitius negotium effectum est. interea fama per vniuersas Christianorum regiones didita fuerat de illorum clade, & captiuitate, qui infeliciter in Africa pugnauerant, quare non parum suspicionis exortum est quod negligentia potius Hispanorum, quam virtute Turcarum omnia loca Numidiae sint amissa. Et quoniam cum rebus felicibus stat omnis honor, laus, existimatio, gloria mortalium, sapienterque censentur non solum qui sapienter agant, sed multo magis qui bus multa feliciter succedant, cum infortunia stultos & parum cordatos homines videri faciant, non solum aduersus duces Numidiae defensionis multa parum honorifica dicebantur, sed Philippus et rex accusabatur quod plerisque imperitos, & timidus, & Carreras rebus bellicis praeficeret, cum omnia quae haberet in Africa per tot maiorum suorum labores virtutemque comparata amisset, Austriacumque misisset ad ea capienda, quae postea per magnum Christianorum detrimentum conseruare non posset. carpebatur ab aliis tarditas Hispani concilii, quod non curasset opportunè rebus rebus prouidere, cum consiliarii illi passi sint iacturam Africanam fieri dum consultatur in Hispania de rebus quae fierent in Africa. ad hanc rem carpendam dicitur parata fuisse Parisiis scena comica, vnde exiit histrio, qui pollicitus est in prologo res admirabiles recitatum iri. Deinde paulo post fit murmur ob tarditatem. exit alter, rogat ut patienter moram perferrent. nondum omnes histriones conuenisse cum multi sint. repetito murmure ob tarditatem, nuntiat non posse histriones de primo loco conuenire, cum omnes vellent primi recitare. missam esse legationem ad concilium in Hispaniam, quae foret expectanda. Alii ad deplorandam & Africae, & praesentium temporum calamitatem, cum res Christiana vbique tantum detrimentum capiat per dissensiones, & infortiam Christianorum, feminam introductam in scenam fuisse dixerunt, quam Fidem Christianam appellarunt. erat ea habitu honesto, vultu venerabili, voce suauis, sed tamen lacera & maesta, quae Pietas hinc, inde Charitas stipabant. sequebantur pro ancillis Iustitia, Prudentia, Misericordia, Verecundia, Fortitudo, & quaedam multitudo honestarum matronarum, quae scenam ingressa cepit primum omnium vitiorum ocium, & ignauiam detestari, tanquam parentes, & fontes certissimos omnium scelerum, omniumque miseriarum, vnde manant omnes cogitationes, quae humana diuinaque iura prosterunt, quibus nulla est illi grauior aduersaria. His etiam subiunxit se plurimas calamitates per Christianorum negligentiam passam fuisse, quae ne nimis antiqua repeteret, se in memoriam reuocare dicebat recentia penè Pannoniae exempla, & Peloponnesi, Ciliciae, Cappadociae, Macedoniae, Pamphyliae, Byzantiae, Rhodi, & vniuersae penè orientis, & postremarum optimarum insularum Cyprae & Chii, quae residenti-

Corcyra muniendae recognitio.

Corcyra muniendae causa.

Figmenta ob amissam Galathen.

residentibus armis Christianorum, atque ad mutua excidia concitatis in potestatem barbarorum venerunt, cum nemo rogatus arma auxiliaria oppressis ostentasset, aut certe tardius quam oportebat. addebantur his varia scismata, quæ rem Christianam debilitarent. commemorabat antiquorum, recentiumque tyrannorum supplicia, quæ sanctis, piis, innocentibus hominibus fuissent illata: quibus memorandis sequebatur verba non parua vis lacrymarum, & aliqui singultus. postea ubi paulum conquievisset, processit Spes quæ hanc sequebatur, matrona & ipsa venerabilis, vultu hilari, oculis nitentibus, quæ subridens ait; an nescis honestissima, & integerrima mater nihil esse verè tranquillam aut sincerum in rebus humanis? ignoras nequam multa, & mihi & ceteris his matronis, quæ te sequuntur infesta sint? at oportet contra difficultates fortiolem insurgere. non conuenit animum demittere, sed erigi ad meliora expectanda, cum virtus, & laus, & gloria, & fidei perfectio non possit nisi in arduis, difficillimisque rebus inueniri. Quid enim gloriosum accidit cuiquam per fruitionem commodorum, cum virtus in superandis difficultatibus laudabiliter consistat? oportere inquit Fidem Christianam ad rerum diuinarum cogitationem mentem suam referre, non ad motiones sensuum, quos semper sancti homines pro fide neglexerunt, hoc est pro credulitate Christiana. duo esse perfugia, & solatia omnium miseriarum; alterum consolationem a seclorum matronarum, cum nihil sit iucundius in omnibus calamitatibus, quam recordatio & memoria rectorum consiliorum, quæ sola intrepidam faciant ad omnia difficilia perferenda: alterum potentiam Christianorum principum, qui possunt vel per arma a quibusuis barbarorum iniuriis protegere. Fides his auditis se multo ante hæc omnia, sed frustra, tentauisset respondit; ac nuper vix per summam importunitatem a cubiculariis fuisse ad Pontificem admissam, cuius cum auxilium peteret, bonitatem, promptitudinem, pietatem mirificam cognouisse ex eius responso, qui se nihil aliud curare inquit, quam ut fidem Christi incontaminatam, inuiolatamque conseruaret: ad quod munus, & animum, & corpus, & omnes vires semper paratissimas haberet. Sed tamen illas esse pertenues, cum plurimi, maximique prouentus, quibus alerentur copiae in hostes Christiani nominis per fraudes, & auaritiam hereticorum per simulationem nouæ religionis direpti, usurpataeque sint. esse tamen non pontificis munus per arma, sed imperatoris catholicam Ecclesiam, & fidem Christianam, & pontificem ipsum protegere, a quo facile possent necessaria auxilia impetrari. Deinde inquit se ab ipso quoque imperatore fuisse perhumaniter auditam, ut Christiano uerè principe, & catholice pietatis studio, sed nihil necessarium potuisse impetrari, quia diceret sibi magnam partem imperii fuisse a Turcis usurpatam, nihil habere in proprio ærario, multos habere filios, omne genus auxilii sibi quoque expectandum esse a comitiis Germanis, quorum plerique dissentiant ab institutis pontificiis, Catholicaque Romana Ecclesia, quod certe obtineri non nisi difficillime posset. Illud certissimum esse perfugium si ad Philippum Regem Hispaniarum accedat, qui & ipse integerrime mentis sit princeps, & Catholicorum principum opulentissimus, cum Gallorum Rex de auito regno exhaustus contendat propter disensionem de religione: illa se ad Philippum quoque accessisse inquit, omneque genus auxiliorum liberaliter fuisse promissum, sed tamen oportere rem ad concilium Hispaniæ deferri: Tantam autem fuisse tarditatem consultantium, ut loca interim Christianorum in potestatem hostium Christiani nominis expugnata peruenerint. spes tamen graua ea videbantur, coepit grauissimis rationibus ad constantiam, & futurorum expectationem erigere, cum nauicula Petri fluctuare, at non mergi, permissum sit. reuocat in memoriam præteritorum temporum calamitates ac supplicia illorum, qui primi ipsam fidem complexi sunt, quorum laus, & gloria non in ferendis tantum, sed patienter ferendis suppliciis a tyrannis inique illatis consistit pro Christiana pietate: cum ipse autor salutis nostre frigora, calores, inedia, vigilias, contumelias pro peccatis aliorum tulerit; & quod nemo nostrum faceret, pro inimicis. Fore cum Deus uoluerit, ut arma perfidarum nationum quiescant, aut ultro conueniant ad Christianam fidem. vetus esse exemplum, dum Romæ consultatur, Saguntum expugnatur. At victoria Turcarum Byzantii nuntiata per celocem statim ad imperatorem missum, ubi classis conuenisset visis captiuis vexillis; & hominibus, diffusa est undique uisendi studio ingens multitudo ad illud spectaculum. atque propinquante classe vrbi omnia bellica tormenta sunt diiplosa. litui, tubæ, classica, tympana cum ingenti strepitu sunt exaudita. responsum est omnibus vrbis instrumentis ad maiorem lætitiæ significationem. Selimus ex illa tam facili, tamque breui parata victoria, coepit præclare de Sinami consilio ac virtute sentire, atque in animo multa secum volutare, venireque in spem rerum maximarum in annum sequentem. Nam persuaserat imperatori Sinamus rebus prosperis nimium elatus nullam expeditionem aduersus Christianas vires esse valde difficilem, cum munitionem tamen cepisset imperfectam, disunctam a Christianorum auxiliis interiecto satis amplo mari, positam inter infestissimas, & perfidas nationes, ac parum etiam præsiis firmatam. nam de Galathæ proditione vel imperitia nihil amplius dicendum videtur, idcirco putabat omnia reliqua loca eadem facilitate captum iri, neque intelligebat difficilium sanari morbos, qui procul absunt a subsidio primariarum partium, quam qui primariis sint propinqui. iubet itaque Mahometum, & omnes primariæ autoritatis purpuratos res classicas, & maritimos apparatus quam diligentissime curare. mittit legationem Epidaurum, quæ onerarias naues impetraret, præter Venetas, quas distineri iusserat in ver proximum ad telas copias, commearum, res oēs necessarias cum classe cœhendas, quocumque nauigandum esset, quibus senaulum soluturum esse profitebatur. Epidaurii ciues cognito Selimi consilio, qui palam apparebat exitium Christianorum saluti machinari, maritimisque locis incendia, & captiuitatem minitanti, neque possunt vel audent palam aduersari propter tyranni potentiam, vicinitatem, superbiam intolerabilem Turcarum, ne forte libertatem amitterent si recusassent, neque rursus possunt æquis animis arma suggerere barbaris nationibus ad exitium, & populationem Christianorum, clam legationem mittunt ad Pontificem, quæ aperiret excusationem necessitatis ut cognosceretur Epidaurios non sponte neque libenter illud facere, sed inuitos, & coactos, si modo id facere cogentur; quæ doceret probabilem timorem Epidauriorum nisi paruissent, quæ peteret consilium si quod appareret in tantis rerum difficultatibus, quæ peteret auxilium etiam si quod tuto iurare posset. At quoniam vana sunt omnia mortalium consilia, nullaque humana felicitas est diuturna, cuius radices prius arefcunt, quam ad maturitatem perueniat, nisi diuina prouidentia istud confirmauerit, omnes hæc in annum sequentem susceptæ cogitationes repente conciderunt. Nam quo tempore Selimus se prima fundamenta satis firma felicitatis iecisse sibi visus est, repentino prope morbo correptus vitam cum morte commutauit. sic numen propter nimiam arrogantiam totum negotium Turcarum subuertit, qui breui Christianis infesti erant futuri, antequam tanti illi apparatus bellici in unum conuenissent, Deo potentiore Christianorum rebus placidius consiliente.

intolerabilem Turcarum, ne forte libertatem amitterent si recusassent, neque rursus possunt æquis animis arma suggerere barbaris nationibus ad exitium, & populationem Christianorum, clam legationem mittunt ad Pontificem, quæ aperiret excusationem necessitatis ut cognosceretur Epidaurios non sponte neque libenter illud facere, sed inuitos, & coactos, si modo id facere cogentur; quæ doceret probabilem timorem Epidauriorum nisi paruissent, quæ peteret consilium si quod appareret in tantis rerum difficultatibus, quæ peteret auxilium etiam si quod tuto iurare posset. At quoniam vana sunt omnia mortalium consilia, nullaque humana felicitas est diuturna, cuius radices prius arefcunt, quam ad maturitatem perueniat, nisi diuina prouidentia istud confirmauerit, omnes hæc in annum sequentem susceptæ cogitationes repente conciderunt. Nam quo tempore Selimus se prima fundamenta satis firma felicitatis iecisse sibi visus est, repentino prope morbo correptus vitam cum morte commutauit. sic numen propter nimiam arrogantiam totum negotium Turcarum subuertit, qui breui Christianis infesti erant futuri, antequam tanti illi apparatus bellici in unum conuenissent, Deo potentiore Christianorum rebus placidius consiliente.

Epidauriorum
nobile consilium.

Selimi imperatoris mors.

LIBER VIGESIMUS QUARTUS FINIS.

MDCCCLXXVII

Lætitia Byzantii ob victoriam.

FATALIS

NATALIS COMITIS HISTORIARVM SVI TEMPORIS LIBER VIGESIMVS QVINTVS.

Amuratus creatus imperator.

Nitio anni sequentis, qui fuit quintus supra mille quingentos & septuaginta à partu virginis, conclamatus est imperator Turcarum Amuratus Selimi filius, qui tunc agebat annum ætatis suæ vigésimum septimum cum magna omnium Ianizzerorum, Byzantinorumq; civium lætitia, quia magna spes, & non vulgaris expectatio de illo fuerat in animis omnium excitata ob eximias virtutes, ornamentaque animi, quæ præ se ferebat. Ille tametsi multos bellicos apparatus factos fuisse à patre in ver proximum inuenit, tamen quia novus esset & adhuc imperitus regnandi, nihil in præfenti anno sibi innovandum esse censuit, sed vniuersum studium ac diligentiam conuertit ad confirmandum, stabilendumque imperium atque in primis quinque fratres impuberes de more Ottomanicorum imperatorum iugulandos curauit, nequas insidias domesticas timeret, quoniam infida est plerunque affinitas barbarorum principum, quorum vel affinem nasci est maximopere periculosum. Nec ita multo post animum conuertit ad apparatus maritimos, quare acciuit, & inuitavit liberalissimis stipendiis faciendorum nauigiorum magistrorum & ministrorum, iussitque præesse ædificandæ atq; instruendæ maximæ classi viros cognitione rerum maritimarum claros, primariæque autoritatis purpuratos Mahomettum, & Luzalim, & alios plerosque insigniores. imperavit vbique fieri in annum sequentem maximos apparatus ad bellum, & quoniam profligata classe superiore Venetorum victoria omnes ferè peritos proceres rerum maritimarum Selimus amiserat, curauit vt suæ copiæ mari assuescerent, quæ vno tempore & hostem vexarent exeuntes ad prædam, & peritiam maris ac nauigationum acquirerent; quoniam interiecto vbique mari Mediterraneo non potest terrestribus viribus Italiam aut rem Christianam magnopere vexare, nisi per summas difficultates, quæ non continendo maris tractu diuisa est ab Asia, & Africa litoribus. Nam cum mare Atlanticum ad Herculis columnas per angustias longo tractu intret in sinum, qui factus est Mediterraneus relinquens à sinistra Lusitaniam, & Hispaniã donec è regione Balearium dilatatur, à dextra relinquuntur Mauritaniam Tingitanã, & Numidiã litora Buyzam coloniam vsque, ubi fit amplius mare atque ita semper à sinistra Gallia, & Italia prospicitur, cum dextra Iuliam Cæsariensis, & Tuneti regna, & litora Aegyptiaca Berythum usque se ostentent, quæ certe omnia à dextra imperio Turcarum parent, vel directè, vel per amicitiam, at a sinistra ab Apollonia Mygdonia, vt Peloponnesus, & Pamphylia Olchinium usque, & uniuersa litora maris Aegæi. Non potest itaque Turcarum imperator nisi classe, eaque præpotenti Christianorum litora longinqua vexare, quæ multis, & egregiis præfidiis equitum ac peditum plerunque sunt custodita. Pontifex quia verebatur ne Amuratus paternorum consiliorum, & Sinamicæ persuasione sine potius arrogantiæ impulsu ad hæc bella aspiraret, essetque hæres paternæ cupiditatis sicut imperii & bellicorum apparatus, qui censentur fieri ad occupandos fines Italiae, iubet Latinum Vrsinum virum rerum bellicarum peritum omnes munitiones, quæ parent imperio Pontificio recognoscere, Anconamque urbem multa diligentia munire. Est autem Ancona emporium celeberrimum Picentium ab iis Syracusanis ciuibus condita, qui cum Dionysii tyrannidem perferre non possent, in eum sinum Adriatici maris aufugerunt, qui portum haberet accommodatum accipiendæ classi, atque urbem in litore ædificarunt in intima parte sinus non procul à Fano fortunæ, vnde commodè liceret in varias regiones orientis mercaturæ causâ nauigare. Imposita sunt etiam tributa omnibus ciuitatibus provincie

Anconæ descriptio, & munitio.

vincie Anylia in sumptus eius munitionis, quarum Ancona factum est propugnaculum, cui instruenda præfectus est . . . Paciotus Vrbinas eques Lusitani ordinis, qui curauit præualidum propugnaculum in vrbe fieri, quo portus in formam hemicycli perductus defenderetur, atq; classes hostiles magno impetu tormentorum diuerberari, demergique possent. resecta sunt vrbs mœnia, præ vetustate labefacta. & ne terrestres copiæ propinquum collem occuparent, si qua fieret ab hostibus descensio, imperatum est vt collis ipse excinderetur, cuius terra ad aggeres vrbanos est comportata, munitioque valida in ipso collis explanati loco excitata, vnde etiam portus protegeretur. Datu est summum imperium rerum militarium Iacobo Boncompagno Bononienfi Pontificis filio, qui iussus est habere copias paratas, & munitiones pontificias recognoscere. omniaque instruere ad repellendam vim hostium si accederent, qui omnia quam accuratissimè singularique studio instruxit vt oportebat. At quoniam bellici apparatus illi Turcarum videbantur omnibus Christianis principibus, at non vni tantum minitari, qui loca maritima possiderent, & in primis insulas, quarum auxilia essent difficiliora, summus magister militiæ Melitenfis iubet viros munitionum peritissimos diligenter explorare siquid absoluendis perficiendisque planè Melitenfis munitionibus videri posset deesse, omniaque parat necessaria defensionem in proximum ver. at verò cum maritime vrbes ita essent sollicitæ, seque pararent ad defensionem, principes nonnulli propter longinquitatem maris nihil à classibus timentes non minore fortasse ambitionis stimulo vexabantur, quod vidissent Magnum Hetruriæ Ducem titulis, & dignitate noua insignitum, qui propter præstantissimum, & amplum principatum ac propè regnum in vmbilico Italiae, propter maximos prouetus ob fertilitatem & amplitudinè regni, propter præclara merita de omni Christiana rep. propter singularia obsequia erga pontifices, fuerat Regia corona in aula regum coronatus Romæ, & ad euitandam inuidiam Magnus dux tantum, at nō Rex, vt oportebat, appellatus. illi ut titulis etiam nouis augeretur transmissio tantum Magni nomine, de quo contendebar, iusserunt per publicum decretum in omnibus suis vrbibus, castellis, pagis promulgari per præconem, ut Serenissimorum, ac sublimitatis titulis cohonestarentur, atque ceperant etiam quidam principes his vii titulis, & purpurati antistites, nisi missæ fuissent literæ à Cæsare ad concilium sacrorum patrum de sententia Electorum imperii, in quibus continebatur Cæsarem ipsum esse solum quæstorem titulum, & dignitatem, neque conuenire, vt præter auitam contuetudinem, & voluntatem Cæsaris hi tituli concederentur. se rogare patres vt ab his abstineant, qui non aliò spectare apparerent, quam vt simultatibus iis, quæ inter quosdam principes vigeant maius etiam fomentum adderetur, non sine aliquo graui periculo quietis, & tranquillitatis Italicæ turbandæ. Nam cum rerum omnium caritate, & precis concreuerat non modo principum ambitio in Italia, sed etiam priuatorum omnium superbia, & temeritas, atque vsque adeo, ut priores tituli iam ducibus non conuenirent, cum magnifici dicerentur lenones, tonsores, histriones, factores, cupediarii, & id genus hominum. Qui paulo cultiores sunt, illustres, clarissimi, qui titulum aliquem dignitatis habent, illustrissimi, excellentissimi. quare inter hanc titulorum tantam vilitatem Serenissimi iam Duces uidebantur posse iure appellari. ceterum Veneti quod intelligerent ingen tē classem parari Byzantii, & ipsi magna diligentia instant magistris, ut multæ triremes instruerentur, remque non frigide neque negligenter agunt. Designata est munitio insignis Ferdinando Vitellio architecto, quæ defensionem Corcyræ adderetur, atque suburbia omnia sunt intra munitionem accepta. resecta sunt, & addita quædam superiori munitioni urbana. res eo perducta est, ut humanis viribus insula uideatur quibusdam propè inexpugnabilis. in Gallia uero Transalpina propius periculo accessit ne vniuersum regnum flammis ac ferro vastarentur certantibus. hinc inde copiis variis in locis potius cedibus, & rapinis, & incendiis ac populationibus. q̄ equo Marte, aut ullo memorabili prælio, cū multæ vrbes diuturnis bellorum calamitatibus iam propè essent euerse. ceptum est agi de pacis conditionibus. Visum est Regi tolerabilius esse reb. præsentibus per patientiã aliquo pacto consulere, quã per seueritatem, priorisq; consilii tenacitatem omnia funditus euertere. Proposite sunt ab illis qui de pace agebant hæc conditiones ab ipso Rege confirmandæ, quæ requirebantur ab Vgonotticæ factionis principibus. 1 Nequid Vgonotti facere cogentur quod attinerent ad religionem, præter arbitrium in quibusdam vrbibus eius regni. 2 Vt qui haberent subditos, possent concedere conciones in vno tantum oppido sue ditionis, quod oppidum distaret sex milliaria a primariis vrbibus ac locis, in quibus domicilium habent præfecti Regii, uel gubernatores ciuitatum ac prouinciarum, à cæteris tria, a Parisiis triginta, ab ipso Rege sex, exceptis tñ vrbibus. reginæ matris & fratris Alenconij. 3 Vt rex quatuor vrbes concederet in triennium pro delectu illorum, præter iam occupatas, quarum restituentur vades sint Condæus, Marefciallus Anuillæ, ac viginti præterea nominandi, qui iurò affirmet transacto statuto ipe se illas restitutos. 4 Vt concedatur locus menibus. cinctus ac munitus in omni administratione siue præfectura, vbi noua religio exerceri possit, quod ipsum fieri licitum sit in Regibus vrbibus ab ipsis captis, exceptis Fossis Papyrianis, siue Aqua Mortua, & Boauauti. 5 Vt sententiæ, quæ lata sunt aduersus Amirantem, & socios, moderatio adhibeatur, nec illorum lædatur memoria, vel eorum posteris ignominia nota inuratur, quibus bona restituantur, Condæusq; accipiat oia munia, & principatus, quod ipsum faciant & reliqui principes: neq; demolitiones fiant in posterum uel libelli criminosis, deuastataq; restituantur resecta quibus debentur. 6 Ne vlla tributa extraordinaria imposita ab initio tumultuum soluantur, aut exigantur non soluta. 7 Vt omnia munia in vniuerso regno, quæ vacauerint, concedantur hominibus utriusq; religionis sine iurò seruiçdi fideliter Regi, atq; certum ipsi resignandis beneficiis ecclesiasticis concedatur. 8 Vt leges publicæ, & festi dies seruetur, ac decumæ soluantur ecclesiis. 9 Vt in omnibus comitiis Vgonotti quatuor consiliarios suspectos pronuntiare possint, pro quibus quatuor illorum factionis admittantur, atq; rex comitia excitet in Nitiobrigibus

Iacobus Boncompagnus summus imperator Pot.

Italiae superbia.

Pax Gallorum & conditiones.

Tridenti pe-
tis.

Amurati edi-
ta preclara.

Comitia Bre-
denfia.

Prolet-
-oibus.

Nitiobrigibus sub Tolosa Colonia, quae consentit e viginti partim praesidibus, partim consignatoribus, in quibus comitiis controuersiae decidentur hominum utriusque factionis, reseruata tamen Regi ipsi cognitione carum maximarum. Illa dum tractatur de pace, componendisque praesentibus, moletus in Gallia, ceperunt multae urbes Italiae miserime uexari pestilentia, sed in primis Tridentum urbs sita ad Alpes quibus ex Italia acceditur in Germaniam. Nam omnes prope habitantes in illa urbe extincti sunt. Byzantij cum magnus numerus nauigiorum interea fuisset exadificatus, dictus est summus classis imperator Luzalis viracri ingenio, qui dum instaret magistris triremium, curauit fieri nauigium inusitatae magnitudinis, & pulchritudinis, quod habebat triginta & sex transtra, atque singulis remis quinque, homines prope magnitudinem adiungebant. Amuratus quoniam mirificam esse, & inauditam machinam audiuisset protectus est ad turrum usque, custodiarum ad illud uidentum cum multis Turcis proceribus per lacunam Galatham, quae turris sita est ad fauces lacunae, ubi rediret Byzantium, multa bellica tormenta sunt dispersa, inter quae unum disruptum circiter triginta Turcas de lanauisse non sine aliquo imperatoris periculo si maioris fuisset stature. Sed quoniam omnes humani apparatus infringuntur, concidunt, atque euanescent nisi annuerit diuina prouidentia, consiliis hominum, inde accidit, ut & omnes bellici apparatus facti per hyemem Selimi iussu Byzantij intermissi sint per mortem veteris imperatoris, & qui fuerat instituti diligentia recentis transmissi, depositique sint diuino consilio, nam Turcae raro aspirare apparuerunt ad regnum Italiae sine morte imperatoris aut sine clade exercitibus diuinitus illata. Nam res duae, quae grauissime omnium imperiis possunt accidere, haec ambae uno tempore rem Turcicam afflixerunt, fames, & pestilentia, quae quoniam censuit Amuratus non nisi diuinitus euenire, uisum est numen esse placandum, & negotium bellicum in aliud tempus magis commodum esse differendum. at enim cum putaret Deum posse potius per optimarum legum obseruatiam, & bonitatem morum, quam per solas preces impurorum conceleratumque hominum placari, uniuersum consilium suum conuertit ad Deum per bonitatem institutorum, & emendatiorum mores subditorum populorum mitigandum, proponi iubet igitur salubre, maximeque laudabile decretum in uniuerso suo imperio sub grauissimis poenis nequis prepostera abominanda uenere ueretur, quod vitium peculiare prope esset illarum nationum. Vetitum est rursus salubri decreto ne quis Deum blasphemaret. Vetitum multas uxores habere, septimum imperatorum aperiri iubet, unde quingentae mulieres formosae ac puellae prostitutae libidini imperatoriae dimissae sunt. inde effectum est ut ad principis vitam subditis ceteris mores suos dirigentibus, quae est tanquam speculum in ciuitate, Turcarum nefanda libido multam accepit moderationem. nam si populi mali, iniqui, immoderati, extiterint, malos, & iniquos, & immoderatos principes illorum non falso credemus, cum populi omnes vel sponte vel inuiti corrigantur, qui est magis vitam principis quam leges complectuntur ad imitationem. Sed quoniam ciuium Byzantinorum auaritia eo usque creuerat, quae praecipue in amplissimis ciuitatibus dominat, ut fierent multarum rerum monopola ad euerisionem pauperum, & impotentium, cum est magna esset caritas, & penuria annonae in urbe alioquin abundantissima, Amuratus ipse popularibus uestibus indutus foris rerum uenaliu explorat. simulat se uelle multa emere pro purpurato iter facturo. comperit pauca exponi, ac multa latere in cellis penuariis. deinde accitos caritatis monopoli, ac fraudum autores iubet illico suspendio necari, quo facto magna uisa est in urbe rerum otium, quae latebant, copia. Philippus Hispaniarum Rex, quia bellum Belgarum iam molestissimum appareret propter difficultatem, ac maximos sumptus, diuturnosque, cepit assentiri ut pacis conditiones illis statim proponerent, cognoscereque; uerum esse quod scriberetur ab antiquis de Belgarum ferocia, qui tanquam Antaeus fortiores resurgerent. propositae sunt conditiones in comitiis Bredensibus, ad quae conuenerunt electi proceres ab ipso Philippo, & principes nonnulli inferiorum statum, cum tamen Bataui, siue Olandae, & Zelandae populi stipendia militibus dissoluerent, sumptusque suppeditarent ad alendas custodias, ac nauigiorum opera uterentur commeatibus in opportuna loca distribuendis. sic igitur pax alibi tractatur in Belgis, alibi fiant apparatus ad bellum, ne per illam opportunitatem rebus consopitis mox imparati repente inuaderetur. At quoniam Henricus Poloniae Rex iam diu fuisset in Gallia, neque quidquam de suo reditu in Poloniam audiretur, ceperunt proceres Poloni cogitare aliud consilium esse capiendum, ne regnum tam amplum, tamque opulentum, & inuidiosum finitimis principibus diutius esset sine Rege. ceptum est agi inter Polonos de nouo Rege creando: quae consilia procerum cum fuissent ad Henricum Regem Polonorum, & Gallorum delata, expetiuit prorogationem creandi noui Regis, quoniam ad certum tempus se rediturum esse pollicebatur, aut liberam facultatem electionis concessurum. Amuratus contra, quod ad ipsum quoque delata essent Polonorum consilia, eosque cognouisset in varias partes distrahi, neque ad unum omnes conspirare, omnesque illos, qui proponebantur sciret parum amicos esse nomini Ottomanico, quod alii ad Austracos principes, alii ad Moschouitae magis essent propensi, magnopere commotus est. Sciebat enim quanti referret non solum priuatarum rerum, sed et publicarum parum amicis habere uicinis, indignationis plenas literas dedit ad proceres Scytharum, & superioris, inferiorisque Mysiae praefectos, quibus significauit, ut copias colligerent, paratasque haberent, ut si Poloni Regem sibi infestum eligerent, continuo vires suas conuerterent ad deuastationem populationemque Poloniae. Interea mortuo Selimo, ut diximus, Turcarum imperatore paulo post conclusam pacem cum reip. Veneta, ut eadem pax ab Amurato filio, & successore confirmaretur missus est orator, atque ut ageretur denuo de restituendis agris quorundam locorum Dalmatiae, & Illyrii, quae occupata fuerant a Turcis per occasionem superioris belli, ut narrauimus, & quae Feratbeus Mysiae superioris praefectus per aliud mandatum imperatorum, & colloquium cum ministris reip. non solum noluerat restituere, sed etiam imperatori adiudicauerat, est enim imperatorum mandatum apud Turcas imperatum siue decretum imperatoris in diplomate contentum, in quo imperator aliquid iubet esse faciendum aut omittendum.

Quin-

Quin etiam Feratbeus idem cum fines imperii posuisset nonnullam partem agri subditis imperatoribus vendiderat, & variis modis alienauerat. Senatus idcirco censuit legationem necessariam ad Amuratum esse mittendam, quae ageret de illis finibus. Visus est Iacobo Superantio nemo accommodatior patribus huic tanto negotio, qui tunc destinatus fuerat orator ad Pontificem, quare illum ad hoc negotium deligunt. Sed quoniam paulo ante, ut dictum fuit, Superantius Turcicam classem prope profligauerat, vel certe fugauerat, multa loca Turcarum infestauerat, munitionem Varbagnensem singulari virtute euererat, ipse secum perpendere cepit quantum periculum inter barbaras nationes esset subiturus, eo consilio proposuit in senatu quod ipse, qui alias Solimano & Selimo Imperatoribus gratus fuisset, periculosum erat ne noui principis oculis inter insolentissimas nationes foret insuauissimus, quibus rebus accederet quod si quid insolentius in oratore actum esset, illud non poterat non in publicam indignitatem redundare. Sed cum senatus intelligeret prudentiam & dexteritatem Superantij praedictas omnes difficultates posse superare, qui tantum negotium ad optatum finem perduceret, decreuit omnino ut accederet Byzantio. Enimvero tanta vis est virtutis vel in animis barbarorum, tantus splendor fortitudinis ubique, ut honorificentissime & praeter consuetudinem alacriter fuerit exceptus, cui honoris gratia obuiam itum est, omnesque tanquam admirabilem hominem uisuri uindique accurrerent. Pax igitur breui confirmatur & stabilitur. Atqui dum Superantius praedictum mandatum imperatorum postulari, instabant Caesaris oratores consimile mandatum flagitantes ad restitutionem quatuor oppidorum cum agro, quae induciarum tempore capta fuerant in Pannonia a finitimis Turcis per iniuriam & contra pactiones induciarum, obtinuit tamen optatissimum mandatum imperatorum, cum quo Venetias rediens procuratoria dignitate absens uel ante uisitatae etiam insignitur. ubi Iaderam appulisset, reperit senatum consultum, quo iubebatur venire in colloquium cum Feratbeio de restituendis territoriis: quoniam incolae priuati fructibus agrorum, deque omni recuperandorum praediorum spe decedentes ceperant cum familiaribus in alias regiones commigrare. Illo senatus consulto Superantius magnis ac periculosissimis difficultatibus multa calliditate cum purpurato Feratbeio negotium transigit. Nam cum iussu purpurati allatum fuisset subdolum mandatum & simulatum recentius legitimo per eundem nuntium, qui uerum attulerat primum Byzantio, Superantius illud ut falsum constanter reiecit. multaue minatus est nuntio fallaciarum, ac simulauit se Byzantium rediturum, sic per metum re patefacta & cognita fraude ampliati sunt postulati fines, ac populi illi magna cum laetitia placato mox & delinito Feratbeio per Superantium sua bona sunt affecti. Illi fines post modo cum magna possidentium tranquillitate stabiliti fuerunt. hoc sane tanto fuit admirabilius, quia nullum extat Turcarum exemplum ad hanc usque diem, qui sponte quidquam restituerint per bellum occupatum. In Gallia uero dum agitur de pacis conditionibus ad probabilem aequitatem perducendis portus Santicum penes captus est per artem Philippi Strozze, qui iussit quatuor onerarias naues ad litus Santicum appellere, quae simulauerant se cum multis mercimonijs multoque commeatu illuc e Britannia nauigare. erant in urbe ingentibus muneribus sollicitati, Strozzea naeque factioni fauentes conscii & adiutores proditoris nonnulli, multique armati latebant in ipsis onerarijs inferius. Constitutum erat ut porta urbis vi armatorum occuparetur a primis admissis, quod auxilia ad statutum tempus adessent. Sed res per unum e conscii delata ad praefectos urbis, & praeter spem omnium ante maturitatem patefacta multis captis conscii fuit exitio. Dum res Caesarianae & induciae sunt adhuc dubiae, pugnatur hinc inde frequentibus insidijs & paruis praesidijs in finibus Pannoniae, in quibus Arosper uir fortis tribunus Caesarianarum cohortium interceptus trucidatusque fuit, ut cuius iter cognitum fuisset ab hostibus per diligentissimos exploratores. Arosper enim quod intelligeret Erberam oppidum magno in periculo esse positum ne ab hoste circumueniretur, cum quingentis peditibus & paucis equitibus ad illam muniendam & defendendam contendit. at Turcae cognito harum copiarum aduentu uel antequam iter capefferent, collectis ferè quinque millibus armatorum clam insidijs in quadam sylua collocant, Christianorumque copias praestolantur. Vbi uentum est ad eum locum, Turcae undique repente exeunt ex insidijs. pugnatur acerrime utrinque, singularique uirtute, cum illi numero bellatorum, hi propria uirtute magis niterentur. Arosper demum a multis sclopettarijs circumuentus una cum multis e suis uiris fortibus trucidatur per magnam hostium stragem & cladem. Coeptum est modo pugnare incurfionibus, atque Turcae praedabundi populabundique Lubianam usque hilares procurrant. Vbi uero latius serperet quam par erat horum ferocitas & intolentia, exeunt in illos ad refrananda latrocinia sexcenti equites Caroli Archiducis, qui nacti palantes atque dissipatos Turcas ac multa praeda impeditos, ut nihil contrarium amplius timentes, miserabili atque cruenta caede in morem pecudum trucidant. Sed enim cum ad strepitum pugnae circiter undecim millia Turcarum e propinquis locis subsidio laborantibus suis in unum accurrissent, sane atrox & cruentum praedium committitur. equites Caroli Archiducis conspecto tanto numero hostium armatorum arbitrantur maturè suis rebus consulendum esse, quare paulatim ab ipsa pugna se recipiunt imperum atque vires Turcarum interim singulari uirtute iustinentes. ad extremum omnes prope Christiani ob ingentem numerum circumuenti miserime trucidantur. Differebat Amuratus inducias, ut diximus, callido consilio, quia non putabat ante stabilitum imperium arma principum Christianorum esse irritanda, neque per pacem rursus occasionem rei praecclare gerendae ac dilatandi imperii esse occidendam, si uiderentur arma esse mouenda post stabilitum imperium. At Veneti quia rumor iam antea exierat Byzantio quod ingens classis instruebatur, cum nihil firmum aut stabilitum Venetias adhuc accessisset de pacis conditionibus a nouo imperatore confirmatis, nae haec acta sunt ante accessum Iacobi Superantii, decernunt & ipsi suis rebus maturè consulere, cum incertum esset consilium Turcarum.

Iacobus Superantius recuperat agrum Iaderam.

Fallaciae Turcarum.

Stratagemata.

Clades Turcarum.

Clades Christianorum in Pannonia.

Aaa Tribunos

Tribunos itaque mittunt ad colligendas copias, quæ in Cretam Corcyram, Ascriuiũ, & in alias maritimas munitiones vbicunque præsidia essent adaugenda distribuerentur, præsertim cum superioris anni copiarum fuissent non nihil imminutæ. Missus est Tiberius Cerurus Mantuanus, Sebastianus Asculanus, Calcagnus Tifernensis, Io. Antonius Placentius Cremenensis, Annibal Solza Bergomensis, Io. Maria Carrucius Veronensis, Io. Iustinopolitanus, Angelus Gairus Oriuetensis, qui singuli quingentos pedites colligerent. præfectus est Ascriuius defendendo Raphael Rusponus Rauennas tribunus cum quingentis peditibus vir rerum bellicarum peritus. Corcyre præsidij præfectus est cum octingentis lectissimis militibus recentibus præter ordinaria præsidia: . . . reliquæ copiarum traiectione sunt in Cretam ad illam insulam aduersus vires Turcarum, si opus esset, defendendam. Dum ita rapinis & paruis præliis certatur in Pannonia intra fines Cæsarianos & Turcicos, dum res Gallica & Belgica videtur spectare ad pacem regibus vtrinque diuturnitate bellicorum sumptuum defatigatis, vel etiam cõmotis misericordia, quia tot populationibus, cõdibus, incendijs subditarum gentium ciuitates iam propè essent exinanitæ: dum Christianorum consilia vertuntur ad apparatus faciendos ad defensionem aduersus vires Turcarum, dum Veneti summo studio loca maritima muniunt, classes instruunt, copias in opportuna loca traiciunt, dum oēs maritimæ munitiones prospectant quò tanti belli moles esset irruptura, non leuis perturbatio, sed maximorum, acerrimorumque bellicorum incendium propè exarsit in finibus Liguria, quo tota Italia demum conflagrasset, in testinifque claudibus fuisset deuastata, accitis vndique armis exterorum regum ad mutua excidia, nisi bonitas Pontificis & prudentia summorum principum, opportuna remedia tantis rebus adhibuisset, Genuensesque ipsi rationi potius & conseruationi patriæ, quàm proprio vltionis desiderio obtemperassent. Est autem Genua vrbs opulentissima, antiquitate potentiaque nobilissima, & non vltima inter clarissimas Italiae ciuitates, quæ diutissime tenuit imperium nõ solum Ligurum populi Italiae sanè antiqua gloria rerum bellicarum celebris inter Varum & Macram fluuios, sed etiam multorum aliorum populorum, sita ad radices altissimi montis Apennini. Præstat hæc vrbs nobilitate ædificiorum, & antiquissima gloria rerum gestarum, cum semper floruerit viris in omni genere laudis præstantibus. Ita sita est in litore maris Ligustici vt ad meridiem tota cõuersa mare despiciat attingens radices montis, ac terga obuenterit frigoribus Septentrionis, quibus montes habet altissimos tãquam aggeres obiectos. Tanta est vrbs antiquitas, vt alij à Genua filia Promethei, alij à Iano antequam imperium Latij susciperet, fundamenta eius iacta fuisse contendunt. Alij Genuam dictam fuisse maluerunt corrupta ditione, quòd ea porta quædam sit Italiae, cum etiam non longa navigatione Massilia Barcinoneque adiri possit. huius ciuitatis longe amplissima fuit autoritas non solum omni oræ maritimæ propinquæ, sed etiam longinquæ, propterea quòd cum naues plurimas longas & onerarias Genuenses haberet, quibus ad insulas & litora vniuersi maris Mediterranei nauigarent sciencia & vsu rerum maritimarum ceteros omnes mortales antecelluerunt. Inde accidit vt Genuenses antiquitus latum imperium in orientis regionibus habuerint deuictis armis maritimarum gentium, quorum vrbs regina maris fuit vocata. Horum virtute non semel potentissimi prius Reges in maximas calamitates delapsi antiquitus sustentati fuerunt, sunt Genuenses suapte natura viri industrij, prudentes, magnifici, humani, ad maxima quæque negotia nati, mercaturamque præcipue grandiozem sine fraude exercet, quæ re apud plerisque illorum magna auri copia reperitur. Non sunt tamen tam mercaturæ intenti, vt nobiles artes, disciplinarumque studia cõtemnant, nã illud esset nimis plebeium ac sordidum atque non minus rerum honorificarum quàm vtilium sunt appetentes. Non potuit clarissima nationis virtus ambitionis stimulos deuitare, quibus reliqua Italiae ora vexata est, cum per factiosas rixas, ciuilesque seditiones distraheretur, atque alij alios ciues propellerent, & nunc hi, nunc illi fierent superiores. nã non solum vigeant in animis hominum occulta quædam semina discordiarum antiquarum, quæ vniuersam urbem sæpius afflictauerant ob Guelphorum ac Gebellinorum nomina, & Fregosorum atque Adornorum, & Garasorum ac Mutaldorum, sed etiam vrbs vniuersa fluctuabat recentioribus seditionibus nobilium ac popularium, quæ res non paruas aut ignotas perturbationes ciuitati illi, & omnibus principibus attulit. Sed quoniam res plerique Genuensium ignote sunt adhuc multis mortalium, at quæ nondum in historijs multorum annorum sint conscripte, non erit absurdum si summam initia ac radices, ut ita dicam, Genuensium tumultuum attigero; quippe quòd principis rerum ignoratis in multas dubitationes incidere animos legentium historiam necesse est: cum et sit posteris perutile cognitis rerum molestis principiis per aliorum vel calamitates uel picula vel errores posse sapienter rebus suis moderari. Genua itaque varijs temporibus à varijs magistratibus gubernata fuit, cum modo præessent Cõsules vocati, modo Potestas, modo Capitaneus, & modo ab externis, modo ab indignis gubernaretur, cum aliter inter se conuenire non possent. consuevit etiam ciuitas aliquando ad tutelam exterorum principum cõfugere, vt nõ multos annos accidit cum ciues à Carolo Octauo, Ludouico vndecimo, Frãcis primo Gallorum regibus protegeretur, & à Galeazcio ac Ludouico Sfortiis Ducibus Mediolani, quod callide fiebat, vt reprimere plebis insolentiam in plures partes diuisa. Crearunt aliquando quosdam ex ipsis ciuibus, qui ob tyranicam autoritatem dicti fuerunt Capellacii, quoniam nonnunquam cõuicti sunt cum principibus, quibus omnibus vrbs imperium per leges vrbanas salua libertate urbis committebatur, salua et electione superiorum & inferiorum magistratuum, qui deferantur ad suffragia, votaque ciuium. sic vbi potestas esset eius administrationis, facile fuit illam mutare. Nunquam. n. quæ princeps per proprias vires sine aliqua factione vrbi imperauit, aut et nisi ab vniuersa ciuitate fuisset accitus. Ita vero per propriam virtutem vrbs fidebat, vt nullo tempore portæ clauderentur, viuereturque, in aperta vrbe, quæ tam maritimam quàm terram patebat. Enimvero cum ciuitas alicuius principis auxilijs niteretur, palatium tamen & societas emptionum Diui Georgij, quæ tanquam spiritus vitalis est in humano corpore, semper libera fuit, neque vlli subiecta,

Genuæ descriptio.

Genua vrbs maris Regina.

Genuensium natura.

Antiqua Genuæ gubernatio.

Antiqua Genuæ gubernatio.

subiecta, qui in communi palatio imperaret, gubernataque fuit à ciuibus participibus ipsarum emptionum; è quibus patet duas res fuisse vno tempore in eadem ciuitate, quod vix apparet fieri posse, & quali duas animas in eodem corpore creabantur in ea societate, quam Casam etiam vulgo vocarunt, pro legibus. Protectores, magistratus, publica concilia ad eius conseruationem, quæ res per multos annos perdurauit. ita vero Cyrenus insula, & Sarzanæ imperium, & Ligurum montes, & alia loca quæ pariter Genuensibus, vt Lerice, Leuantum, Albium Intemelium, cum omnibus ditionibus ac pagis in litore maris Tyrrheni tam orientem verius quàm occasum ab illa Casa gubernabatur, donec visum est eius Casæ proceribus imperium dictorum locorum ad remp. conferre, seruata ipsius Casæ libera & inconcaminata libertate. sæpius tamen variata est ratio administrationis in rep. propter ciuiles dissensiones. nam ab anno 1498. Ad annum vsque 1528. mutata variataque est duodecies. cum igitur superioribus temporibus vrbs gubernaretur a magistratibus, qui annui eligebantur, ita cõtinuata dimidij popularium, quam etiam nobilium electione, populus quoque bifariam diuidebatur, cum altera pars pinguium, hoc est mercatorum diceretur, altera leuiorum vt artificum. illud etiam spectabatur vt haberetur ratio antecedentis factionis, vt dimidium magistratum Guelphis, & dimidium Gebellinis concederetur, quod sæpe fuit publicis decretis confirmatum per pactiones vrbanas inter factiones, & per prædictos Reges ac principes. ceterum cum fortuna ciuitatis iam in seruitutem propè delapsa, illud ciuibus virtute præditis molestissimum videbatur, & iam colloquia modesta, ac cõtus fieri cõperat de cõcordia anno 1519. & postero conueniente Octauiano Fregosio, vt alij censuerunt, ob propriam virtutem multis in rebus cognitam, vt vero alij, ob propriam causam, quia videret res Gallorum, pro quibus præerat in Insularibus, ad deteriozem fortunam declinare. veruntamen illa conuenticula fuerunt interdicta ac verita à Federico Archiepiscopo Salernitano fratre Octauiani. illa consimiliter ab Antonio Adorno, qui in principatum ab exercitu federationis perductus fuerat, instaurata sunt ab iisdem ciuibus anno. 1525. quo tempore Franciscus Gallorum rex cum exercitu Ticinum obsidebat, quibus assentiente Adorno eo cõsilio vt si victoria esset penes Gallum, vt prius fecerat Fregosus, cum eo conueniret vt vrbs esset gubernator, sicut etiam cum Casare per Garinaram summum scribam trãfegerat. Fortuna igitur Gallum captiuum deferente Adornus mutauit sententiam, atque ea conuenticula rursus interdicuntur. at enim anno 1527. electis Adornis factio Fregosorum in urbem redierat sub Gallica administratione, gubernatore Theodoro Triultio, eadem colloquia repetita sunt per consensum Triultij ut creditum fuit, re cognita etiam Regi. nã cum ageretur de restituendis duobus filiis Galli Regis obsidibus datis Casari per discessum patris ex Hispania. agebatur in conditionibus, quæ inter principes duos tractabantur, vt omnes munitiones & loca in eo statu redderentur, in quo, erant cum duo principes inter se conuenirent. & quia si res ita concluderetur, Genua erat restituenda administrationi Adornorum, magis conducebat Gallis, vt vrbs concors & libera perstaret, quàm vt Adorno redderetur fauenti partibus Cæsarianis. cum igitur illud negotium nõ fuisset finem affectum, vetuit Triultius agi amplius de concordia. Andreas Auria per istud tempus priuatus ciuis Genuensis, qui semper bellicam laudem secutus fuerat, cum varijs temporibus diuersis stipendijs meruisset, præfectus fuit gubernatore Octauiano Fregosio multos annos duabus triribus vrbans, cum quibus multa præclara facinora edidit, atque non vulgare specimen suæ virtutis. sic itaque fecit per virtutem bellicam vt trireres factæ sint suæ è spolijs hostium, quæ prius erant vrbis. his potius Prouinciam versus nauigauit cum multis nobilibus & proceribus factionis Fregosæ, ac Regi Gallorum militauit, modo dux, modo summus Imperator classis eius Regis: cum tamen inter quædam bella Clementis etiam Septimi Pont. stipendia meruerit summus classis Imperator, post quæ ad Gallica stipendia rediit. Per idem tempus Aurantium principem ex Hispania cum Phaello venientem in Italiam cepit, quem petenti Gallo Regi dedit, cum sibi promissa fuisset redemptionis nomine viginti nummum millia, quæ pecunia sæpius petita, nunquam accepta fuit. Militabat tunc quoque Regi Auria cum Galli potiti sunt ciuitate, ad quem etiam missa sunt insignia ordinis Diui Michaelis vbi de concordia ageretur sub Triultio. Illam interurbatam fuisse inter ceteros ægre tulit Auria; cui rei accessit quòd Memorantius magnus Constablius Gallia impetrauerat à Rege ad persuasiones Sabbatiensium præfecturam Sabbatiæ, qui multos annos procurauerant ab imperio Genuensium exautorari. Nam putabat Memorantius sexcentum millia nummum quorannis exacturum cum ex alijs vectigalibus, tum è lacunis quod multis de causis fuit Genuensibus molestum. illud cum plurimum animos ciuium infestaret, procuratum fuit remedium apud Regem, sed omnia fiebant irrita propter Memorantij autoritatem: nam principes plerique eo laborant vitio, vt quos ament, omnia vera consilia credant suggerere, nihilque loqui ad propriam vtilitatem. Illa re augebatur timor & indignatio ciuium Genuensium, sed præsertim Auria, quem omnes appellabant, cum illud maximè eius consilio aduersaretur. exarsit non multo post bellum pro regno Neapolitano, quò Lorrechius Gallicas copias adduxit, quò etiam iussus est Auria mittere suas trireres cum septem Gallicis, quæ omnes sub imperio Philippini Auria accesserunt. Pugnatum est cum Vgone Moncada summo Cæsarianæ classis imperatore in regno Neapolitano. cum pari numero trirerum, & multis nauigijs varij generis. Vbi Aurianæ trireres subsidia illi regno è Sicilia intercluderent, adimerentque facultatem comæatus, exiit Moncada è portu Neapolitano. committit prælium cum Aurianis. pugnatum est acriter. victoria tamen fuit penes Auriam. capti sunt multi proceres, inter quos fuerunt præcipuæ dignitatis Istoniensis Marchio, & Alcanius Columna, & Galeacius Iustinianus, qui cum esset Genuensis sine precio redemptionis dimissus fuit. alij adhurum tantum in oppidum Lericem ad Andream Auriam, quò ille sese non sine aliqua animi perturbatione

modestissimum videbatur, & iam colloquia modesta, ac cõtus fieri cõperat de cõcordia anno 1519.

Andreas Auria præfectus è duarum trirerum.

Andreas Auria præfectus è duarum trirerum.

Auria eques Diui Michaelis.

Victoria Auriana.

recepit non solum propter metum pestilentiae, sed etiam quia Gallorum insidias deuicabat, cum regni esset mandatum ut caperetur, quia Galli verebantur ne multis de causis Atria esset iam a Gallic a factione aho alieno. Petiti est ab eo non frigidè regio nomine ut duos captiuos Regi daret, quod nulla ratione potuit obtineri, cum Atria constanter reueneret, atque principes illos captiuos quam liberalissimè tractaret. natum est colloquium idcirco de Atria ad Caesarianam gratiam transferendo, quod sanè non difficile fuit animo praesertim tot causis, tamque grauib; alienato. illa optima opportunitas uisa est Atria capessendi excogitati consilij, quod erat ut Galli eijcerentur e sua patria, qua in libertate uendicaret, quod promissum fuerat a captiuis principibus si Atria relicto Rege Caesarianas partes amplecteretur. His habitis sermonibus, rebusque, uerbo tenus stabilitis, missus est Erasmus Atria in Hispaniam ad rem confirmandam. stabilitum est itaque his conditionibus, ut Caesar & Imperator & rex Hispaniarum ac successores omnes illam remp. in libertate incontaminata atque integra conferuarèt. primùm petitur a sua Caesarea Maiestate ut si Dei gratia concessum fuerit, ut Genua e seruitute hostium uendicaret, ea libertati restitueretur, concedaturque, perducatur ad formam reip. in qua liberè uiuatur, cui reddatur integrum uniuersum imperium, & in primis restitueretur Sabbatia. Huius autè reip. conseruationem ac protectionem promittat sine aliquo uel onere uel precio, nisi tamen quantum urbs sponte pro sua liberalitate erogare uoluerit: atque idem imperet omnibus suis ducibus in Italia, ut eam libertatem protegant & conseruent ab omni uel exteriori, qui illam perturbare uoluerint. Illa conditio mox ita subscriptione Hispani idiomatis fuit confirmata, Super hoc capite placet suae Maiestatu ut habeatur in bona & ampla & sicura forma, cum reseruatione imperatoriae autoritatis. Petitur consimiliter ut ciuibus Genuensibus licitum sit liberè negotiari in omni regno, urbe, Locis subditis suae Maiestatu, sicuti licet subditis suis, qui gratijs, priuilegijsque, perfruantur concessis subditis proprijs, praeter eos qui hostiles partes sequuntur, quae conditio eodè idiomate Hispano ita comprobata est, Quod ad secundum caput placet suae Maiestatu declarando, ut haec gratia priuilegiaque, intelligantur tanquam subditorum naturalium suae Maiestatu siue ut habeatur commercia & negotientur in omnibus suis regnis ac prouincijs, gaudeantque, illis ac plene perfruantur in bona & ampla & sicura forma; quod imperabit sua Maiestatu seruari in omnibus locis ac ditionib; sibi subiectis alias conditiones pretermitto. Quibus rebus ita compositis tractato Gallici stipendij tempore, illa non amplius uel magna correctione quae sitis mereri uoluit, uel adhortante Clemente Pontifice, quam obrè statuit cum suis triremibus in regnum Neapolitanum accedere cum albis vexillis, quo pacto fuit aliquot dies in illis litoribus fauens sensum partibus Caesarianis, cum Caesariani ministri etiam niterentur illi persuadere, quibus suis oblati conditionibus ut eas partes amplexaretur. Deinde acceptis literis a Caesare, quibus significabat se illum complecti, creareque summum imperatorem Caesarianae classis, creta sunt vexilla imperatoria cum magna expeditionis felicitate. nam ubi copia Gallicè cito fuissent labefactae, statim Atria cum classe Genuam uersus nauigauit insecutus Gallicas triremes, quae cum multis Venetis in mari Neapolitano uelificabantur. illae disiunctae sunt cum Atriam Venetas non insecuturum esse sperarent. Deventus est tempestate, varijsque euentis in sinu Populonij diutius quam oportuit, quare duobus tantum triremibus potitur. Genuam deinde profectus ubi duabus in partibus propinquasset extra portum, Malpaga & Sarzano facientibus descensionem classarijs copijs libertas proclamata est & Diuus Georgius, cum urbs esset uacua ciuibus, qui pauci erant reliqui adiutores. nam facile fuerat etiam Gallicis ciuilibus disensionibus superioribus excogitata & afflictà temp. Genuam post diurna, bella; quae varijs in locis aduersus varias nationes & seipsam gesserat, modo datis, modo acceptis insignib; cladibus ad deditiorem compellere, quod factum fuit a Rege Gallo anno. 1527. Cum etiam diu laboratum esset in urbe mira caritate annonae, uel potius insigni penuria. Idcirco mox Galli collectis ingentibus copijs illam obsiderunt, & praepotentibus federatorum exercitibus cum interim arma amica Hispanorum undique, vexarentur, ceperunt, quod secuta est postea grauissima & inaudita prius illi urbs pestilentia, quae exinanitis uirg; litoribus, ad extremum propè excidium rem Genuensem perduxit, multis millibus mortaliu miserabili lue extinctis. Vbi Atrianae copiae urbe inuasisset Triultius gubernator se recepit in oppidum, quare Atria liberè urbe potitur, uendicatur, in libertate. Conuocatis itaque ciuib; in plateam Atriam uocata, quorum plerique, rusticabantur adhuc ob pestem, quae diuinitus ab eo die prorsus extincta est, liberu imperiu patriae permisit. neque id ualde difficile sanè fuit mortuo Lotrecho Imperatore Gallicarum copiarum in Neapolitana obsidione, plurimumque, afflictò & penè labefactato Gallico exercitu, omni; uel Gallica non solum deseruente in Italia, sed propè iam extincta. sic igitur Gallos aduersa fortuna iam consternatos ex urbe facile eiecit. Non defuerunt priuati ciues qui Atriam hortarentur ut imperiu susciperet urbis dum uiueret, pro qua recuperanda vitam suam periculis exposuisset, sed is non sine aliqua indignatione consiliu reiecit, quod Atria uir bonus censuerit maiore esse gloria posse patrè ac liberatorè, quàm tyrannu patrie apellari, praestabiliusque, multo dignum esse imperio, quam imperare, quod etiam stulti assequuntur. liberum igitur integru & incontaminatu imperiu suis ciuib; reliquit, pro quo beneficio ad sempiternam posterorū memoriā illi statua fuit erecta, multa; dona, & illustria priuilegia Atriae familie concessa. Persuasit deinde ut duodecim ciues in uniuerso urbis concilio deligerentur cum autoritate reformandi, instaurandi, instaurandi nouas leges reip. Delecti sunt itaque, ex utraque factione pares, e nouis atque, ex antiquis familijs, Baptista Spinola, Augustinus Pallauicinus, Stephanus Iustinianus, Francus Philiscus, Simo Ceturio, Augustinus Lomellinus Philippus Cataneus, Hieronymus Atria, Vincencius Rapalius. Io. Baptista Moneglius, Ioannes Dauagnus, Nicolaus Grimaldus Ceba, uiri doctri & rerum multarum cognitione insignes, qui Reformatores sunt uocati: illa dum ciues delecti exequerentur, agerentque de reformatione, repentina exorta est perturbatio in Liguria: nam regulus Diui Pauli Gallus cum ma-

Cōditiones Atria cū Carolo. V. ante liberatā Genuā a Gallis.

Cōditiones Caesaris cum Atria de libertate Genuensium.

Genua capta a Gallis.

Genua ab Atria recuperata.

Mirifica Andreae Atriae integritas.

cum magna manu equitum ac peditum peruenerat in uallem Porciferam, & iam propinquabat urbi, in qua erant pauci ciues ac nulla propè praesidia, cum etiam arx Genuae staret pro Gallis. Atria animo intrepido, quem ciuium concordia sequebatur, mittit manum militum cum quibusdam iuuenibus nobilibus magnae uirtutis, addiditque ducentos Turcas captiuos e triremibus, quibus promissa fuit libertas & arma concessa ad ipsam uallem. Inito leui prelio magna uirtute coacti sunt Galli in Insulria se recipere, quibus etiam nulla erat copia comestus. Gratijs Deo actis Reformatores commisit sibi negotium exequitur, quod plurimum ubi laborassent statuendis legibus, cum primum potuerunt, promulgari iusserunt ac sanciri nouas leges, reseruata sibi facultate intra paucos menses addedi suis decretis quod uisum esset necessarium, ut in ipsis legibus impressis patuit. Inter ceteras decretu est ut reser ueretur ab uno tantu ordine ciuium descriptoru sublatu e rep. omni factioso nomine, quod ad an nu usque, praesente in urbe & ubique in imperio Genuensi uiguerat, extinctaque populariu nominatio ne ac nobiliu, atque, praecipua cura administrationis esset penes illos, qui ob dignitate uita, integritate moru, antiquitateque, maioru habitationis iure alijs praerentur, atque, ascriberetur nobilitati ille numerus, quod testimonio publico boni nominis id mereri uideretur. Voluerunt ut Dux crearetur & octo gubernatores, quibus lege iniunctu est, ne uilla de re graui deliberarent quae proposita esset eodem die: sed iudiciu reseruaretur in diem posteru. His etiam fuit adiunctu quod cum uarietas temporu secudu afferat uarietate statutoru, ut dux, gubernatores, & procuratores possent uariare, reformare, & noua condere instituta; ea tamen condicione ne per res correctas aut uariatas uilla ijs augetur uis uel autoritas. Ad praeducenda igitur ciuitate ad uera concordia, exterminandasque, pristinas similitudines & inuidia, quae maxime omnium uiget in rep. ubi multi ad eodè honores aspirant, decretum est ut possent initio cuiusque anni aggregari decem ciues ueteri nobilitati, septem urbani, nimirum, & tres ex ora maritima, cum sepre electio solis gubernatoribus esset permissa, illud est iniunctu ut disquireretur an essent boni nominis & nati e legitimo matrimonio, neque, post ascriptione acceptam; nobilitate licitu esset uillam arte mechanicam exercere. assignata est & triu electio iisdem gubernatoribus, sed additus Dux, deinde salubri consilio decernitur ut uniuersa recetiū familiaru multitudo in numeru uiginti & octo antiquaru referretur, & aggregaretur, omnesque, recentes illaru cognomina pro arbitrio ascriberet pro suis, quae omnes nobiles dicerentur nulla habita differentia. comuni igitur omnium Reformatoru decreto ad cetu & quadraginta familiae in numerum illarum sunt ascriptae, cum tot uiderentur addenda ad supplementum patriciorum, inter quas fuerunt quatuordecim antiquorum nobilium haec aggregata. Marcocelli & Panzani Marini, Ceba Grimaldis, Carmendini & Squarzafici Cicadis, Serrae & Camilli Lercaris, Falconici Gentilibus, Venti Cataneis, Crancana & Robores Atrij, Picamilli Caluis, Mari Vlodimaris, Domini Passani Lomellinis. Decretum est igitur ut certi ciues ex his quotannis in numerum nobiliu admitterentur, atque, hi noui ciues dicti sunt, atque, idcirco aggregati quia cognomina praestinarum nobilium familiarum assumerent. In illis uiginti & octo familijs nobilibus numerata fuit Iustiniana, Saula, Francha, Prementora, Fornara, quae antea in electionibus magistratuum habebantur populares, ut alijs accidebat familijs popularis factionis, quae fuerunt additae, quamuis & haec quinque propter uirtutem multorum, opulentiam, assiduitatem magistratuum iam uideri possent iure antiquo nobilitatem adeptae. Fuit tamen uertus Lazarensis primus Dux electus a Reformatoribus uir bonitate ac uirtute singulari popularis factionis, dimidiumque gubernatorum, & Procuratorum fuit ueterum, dimidiu uouoru, atque, nouoru altera pars fuit mercatorum, altera artificum pro ordine qui multos annos ante reformationem seruabatur. sic igitur non modo libertatem, sed etiam Caesaris & regum Hispaniae defensionem, protectionemque patriae comparauit, uerum etiam leges & conseruationem Andreas Atria uir gloriosus, & propter prudentiam atque integritate nunquam satis laudatus. at ipsa resp. ad ostendendum gratum animum, cum quinque Syndici annui per leges creati sunt supremi, qui negotia reip. recognoscant, & ceterorum magistratuum, unus perpetuus creatus est Atria dum uiueret, cui & uniuersae eius familiae concessa est immunitas uectigalium & omnium tributorum imponendorum. Deinde multis muneribus a patria & amoris signis a Caesare acceptis & ordinis aurei uelleris insignibus Melphitico principatu fuit insignitus. procedebatur per illud tempus Genua non necessitate legum, sed pura ac libera uoluntate in electione magistratuum uel uoce uel suffragijs, ut accidebat, licebatque cuique nominare aut concedere suffragium cui mallet. Illud uisum est initio conducere reformatoribus ac succedentibus ut omnibus fieret satis, cum tempus & experientia optima sit rerum moderatrix; quoniam siquid accidisset inter ciues, senatus illud posset corrigere. sic rebus precedentibus ceptu est sequentibus temporibus audiri quod cum eligerentur magistratus, & praesertim Dux & gubernatores, suum cuique non daretur tam mercatoribus quam artificibus, quod egre ferebant, ac palam dictabant res non esse subuertendas, cum esset ueteru nobiliu munus electioni & rebus huiusmodi moderari. Et quonia maius conciliu quadringentoru sorte eligebatur, in qua electione cum esset minor numerus ueteru nobiliu, minor pars concilij ad eos spectabat, ita fiebat ut raro accederent ad tertiam parte concilij, sic fieri non poterat ut iure diceretur reuertu equabilitatem factionis, aut electione facturi, cum multa etiam inter diuersas familias diuidia intercederet, & inter quosdam eiudem familiae. Atque cum Dux & gubernatores mittebantur eligendi certo numero ad conciliu, semper eligendi missi sunt e quoque ordine. & illud praecipue primo electionis die gubernatorum. nam cum biduo fieret electio, post primum res coardebatur, non per legem quidem, sed per uirtutem, rationemque personarum, ad quas ratio electionem transferebat. sic igitur omnis electio uideretur iure facta fuisse celebrari ab eo numero, qui maiorem partem habebat in concilio, cum maior pars suffragiorum haberet electionem, atque maiori numero semper debebatur honor ac munus electionis. Enimvero

Reformatorum leges.

obidit

Aggregati sunt dicti.

procuratoribus

Syndicorum auctoritas suprema.

descripti nobiles ad gubernationem vsque Triultij multi fuerunt, sed multi perierunt per pestem, quare a duodecim Reformatibus multi additi sunt, atque omnes qui cogniti sunt in vrbe eius conditionis, quæ a legibus requirebatur. contra illarum etiam formam plurimi additi sunt a collegiis & deinde alij præter numerum, & decem quorannis initio anni legibus permissus numerus, sic igitur factum est vt nouorum numerus longe fieret maximus, præsertim cum in electione parū perpenderetur ratio in legibus requisita, neque artes mechanicæ nobilibus interdixta spectarentur. multa clam aduersus remp. ab illis dicebantur, qui fidebant beneficio prolabantis temporis. nam cū periculosa sit omnis multorum gubernatio, ne in ciuiles dissensiones ac bella denique intestina prorumpat, tum tanto est periculosior, quanto numerosior; & istud in primis, si vulgus & insolens turba popularis in partem imperii admittatur, cum vulgus plerumque manus & ventrem habeat sine capite. neque enim vlla vera esse potest aut sincera concordia, vbi contenditur de honoribus & magistratibus & imperio, ad quæ multi aspirent. aut si sit, periculosa est ne conspiret ad diripiendas facultates subditorū, nisi plane viri boni multi in illa ciuitate fuerint, quod sanè inuētū est p̄difficile. quā minimum igitur autoritatis relinquendum est vulgo ciuitatū, pcurandū est ne desit iustitia, coerde daque est caritas annonæ, quod aprius est parere quam imperare. sunt etiam nobiliores legibus seuere coercēdi, si plures sint imperātes, alioquin exquisita libido, vel auaritia vel superbia & crudelitas & arogantia certissimæ pestes rerum pub. quamque ciuitatē inuadunt, cū felicitatē moderatius ferre non possint, quod facile colligitur non solum ex ratione, sed etiam ex rerum præteritarum exemplis. Tarentini enim cum plurimum virium adepti essent ad reip. formam viuētes, in tantam insolentiam proruperunt, vt Carbinam vrbe amplam Iapygum extorrem fecerint, virginesque & pueros & vigentes etate mulieres in sacra Carbinatarum septa intrudentes nuda corpora per diem omnibus spectanda præbuerint, quicumque autem vellet Tarentinus in infelicem gregem insiliens pro libidine utebatur. At tanta Deorum & finitimarum gentium ex eo exorta est indignatio, vt cū Tarentum sæpe de cælo fuisset tactum, plurimeque domus igni cælesti conflagraissent, mox finitimorū armis funditus sit euersum. Iapyges rursus ad reip. modum & ipsi viuētes, diuque patriæ imp̄erio potiti, in tantum insolentiæ venerūt, vt nō homines solum, sed etiam Deos iniurijs & cōtumelijs afficerent. nam quasi quodam furore felicitatis perciti Deorum imagines è templis eiecerūt atque infregerunt, cum dicerent debiles potentibus, mortuos viuus cedere oportere. At paulo post de cælo percussis & ardentes eorum plerique acerrimas penas suæ insanię luentes potentiora esse Deorum arma senserunt. Milesij quoque multa infortunia ob auaritiam sibi architectati sunt, cum ciuiles inimiciæ præsertim ob potentiorum in debiliores rapinas natę essent. nam Gergithę pauperes apud illos vocati, popularis turba nimirum, cum rapinas potentiorum diutius ferre non possent arreptis armis illos ex vrbe eiecerunt, profugorumque filios victos in areis sternentes conculcārūt, bouesque, p̄sundare tanquam trituras coegerunt. Diuites profugi collectis copijs contra in patriā reuersi, ac victoriam de Gergithis adepti captos viuos combusserūt, atque sic resp. mutuis vulneribus ob auaritiam confosa facile venit in exterorum potestatem. Scythæ in tantam insolentiam propter potentiam venerunt & ipsi ad reip. formā viuētes, vt quasi per ludum naribus mutilatos omnes demitterent, ad quos armati peruenissent, vt sciretur, vt aiebant, quouisque arma Scytharum penetrassent. Inde effectum est vt finitimi captis armis ad illos opprimendos, tanquam ad extinguēdum commune incendium vndique confluerint. Ephesia, Ionia, Colophoniam, Byzantina, Vmbra, Thesala, Sybarita, Cumea, Chia, Zacynthia, Crotoniata, Ætola, Arycandea resp. nimis antiquę sunt, & plerisque incognite, sed tamen omnes per proprias similitates, aut similes errores, concidisse cōstat. Athenienses non tā iniqui inter se fuerunt denique, quam Medi aut asyrij, qui vbi firmum imperium habere sibi visum, Samios, Lesbios, aliosque populos contra federis equitatem per auaritiam & ambitionem conculcarunt, qui ubi aliquantulum sic uiguisent, mox finitimis populis ad illorum excidium conspirantibus, soluti sunt. Lacedæmones ad Cretensium Periecorum imitationem ubi prius fuerant Siritæ non solum in Helotas crudeles fuerunt, sed etiam in finitimos sequere ausi uel potēiores nō multū tps̄ ip̄erārūt. Quid Locrorū potētiā soluit, nisi Locrorum auaritia? Fuerūt multę in Italia nostris penē tēporib. resp. que oēs per intestina dissidia, mutuasque iniurias sunt euerse. nam Clusini, Cafalenses, Pisani Mediolanenses, Florentini, Senenses tametsi dilatarunt imperiū aliquādiu in Italia, tamen per mutuas iniurias ob auaritiam uel ambitionē breui conciderunt. Quid magis subleuauit afflictas Romanorum uires, quam aduersaria Barchinæ factio Cathaginensium? iure igitur ab Atheniensibus introductus fuit ostracismus ad deprimendam uel auaritiam uel ambitionem ciuiū, uel potius ad seruandā concordia, que magis stat cum equabilitate. quia periculosum est ne resp. ad unū uel ad paucos delabatur, Neque enim uitia solū sed etiam uirtutes ciuiū sūt in rep. inuidiose, quare Herculē fabulati sūt antiq. ob eximiā uirtutē cōsulō ab Argonautis fuisse relictū, ne eius gloria omnē reliquorū herōū laudē obscuraret. sic piculo se sūt resp. nisi optimis legib. & diligētī legū optimarū obseruatione muniatur. nō caruit prorsus his piculis Genuensis resp. quāuis ad excidiū nō sit perducta, quia nō modo inter se dissiderūt ciues, sed etiā cū exteris aliquādo ad vrbes excidiū quādam cōspirarūt. nā nō modo Valcerca cēturione vexata est Genua repētinis incursionibus anno. 1536. dū Cæsar esset in Prouincia, sed etiā Cagninus Gonzaga partes Gallicas amplexus assentiētib. qui busdā nouis ciuib. simulato itinere ad Italiam Tauricā proprius accessit ad mētia Genuę, quam admotis scalis adortus est, sed à ciuib. & subsidiarijs Antonij Auria è classe, & à peditatu Augustini Spinolæ Tassarolensis reiectus est, qui Antonius a Cæsare summa diligentia fuerat missus. Alię paratę sunt insidię frequentibus temporibus per multas artes, exque repetitę per Cæsarem Fregosum adiuuantibus semper nouis, cum Petrus etiam Strozza simulato transitu in Galliam

Administratio popularis qualis.

Tarentinorū libido.

Iapygū insolentia.

Milesiorum auaritia.

Scytharū temeritas.

Atheniensium auaritia.

Genua inua dirur nouis assentiētib.

Galliam Cisalpinam per inducias duorum principum propius ad vrbe accesserit assentiente Comitē Io. Aloyfio Phlisco. Sed cum eadem hora triremes ex Hispania cum multis peditibus in portum applicuissent, nihil visum est esse innouandum, quare copię Strozzeanę paulum progressa soluta, dimissaque fuerunt. Deinde cum initio anni 1545. Dux creandus esset non vi legum quidem, sed inueteratę consuetudinis. è nobilibus veteribus procurata est electio palam à quibusdam ciuib. rerum nouarum cupidus viginti & octo electorum nouorum, præter unum, à quibus electi sunt quatuor nobiles noui, cum tot per leges essent eligendi, in qua re multa acerba intercesserunt dictoria & sales. à primis viginti octo electi sunt secundi viginti & octo eodem consilio atque re ad concilium denique transmissa delectus est Dux Io. Baptista Fornarius vir clarus magnique iudicii, cuius que electio à nemine improbari poterat, si seruatis ritibus illud factum fuisset, ac nisi per fraudes actum esset. Quamuis enim vir bonus esset creditus, tamen non nihil suspitionis attulit quod per amicitias principum, multosque clientes aliquid in animo ad propriam utilitatem contra ius reipublicę excogitasset, atque conspirasset cum Gallis, quare coniectus est in carcerem post principatum, ac per multam gratiam deinde vita donatus, sed relegatus in Belgium, vbi etiam vitam finiuit. eius Ducis cum molesta omnibus electio illis accidisset, qui ordinem & quietem esse in rebus publicis optabant, delatę sunt querelę à variis ciuib. ad Auriam, qui vel amicissimus Fornario tamen electionem improbauit, ceptumque est excogitare rationem, quę per leges reprimeret hominum audaciū temeritatem post transactum tempus principatus Fornarii. cum nouus Dux itaque esset eligendus initio anni 1547. successit coniuratio Aloyfii Flisci multis popularibus & nouis adiunctis cum exteris militibus, vt dictum fuit. Hic tam impius in patriam, cui omnis charitas debetur, ciuis Auriaę magnificentia aduersarius non inuito nomine satis condignas penas luit sui sceleris, cuius affectę partem sunt in exilium eiekti, partim perduellionis rei acti, qui tamen nimis aperte profecuti sunt partes Phliscanas. nam mitius actum est fortasse in quosdam quam oportebat. Collectę sunt etiam copię à senatu, quarum summus Dux creatus est Augustinus Spinola Tassarolensis, qui bona Phlisci diriperet, & præsertim oppidum Motobium, quod factum est tum quia ius ciuitatis ita requirebat, tum etiam ne Cæsar cum suo exercitu intraret in regionem ad vlciscendas iniurias, quia propē classem deleuisset, atque Italia quietem inturbasset. Nec ita multo post noua audita est coniuratio Iulii Cibo Marchionis Massę, cui paulo ante Auria neptem dederat in matrimonium, in qua coniuratio per assensum quorundam nobilium nouorum, & quorundam superstitem Phliscanorum rebellium exulum pertractatum est de inuadendo palatio, trucidandoque Duce & Gubernatoribus & Auria. Illa patefacta captus est Pontremoli Iulius præfecti Mediolanensis iussu, Mediolanumque adductus Cæsaris iussu capitis est condemnatus, atque nonnulli etiam Genuę capite mulctati, cum alii eiekti sint in exilium. His tot difficultatibus in vrbe coortis breui tempore, & primarij ciues, & Auria princeps, & omnes qui tranquillitatem vrbs, stabilimentumque reip. cupiebant, commoti sunt non leuiter, quibus apparuit necessariò aliqua ratione succurrendum esse reip. quę posset inquietos animos intra cancellos legum coercere. Adacta est & locupletata ea necessitas illis moribus, quos Cæsarei ministri faciebant in Italia, & in primis Ferrandus Gonzaga summus imperator rerum Cæsarianarum in Italia, qui erat in Mediolanensi præfectura, qui palam per literas & nuntios querebatur non videri esse ex Italica quietis, vt Genua tot motibus rerum nouarum fluctuaret, pulularet seditionum seminibus, cum plurimum vexarent rem Mediolanensem ob vicinitatem. Illæ obtestationes tantum potuerunt in animo Cæsaris, quæ ad ipsum vndique afferebantur, vt multas rationes ab eo pertractatę sint de rebus Genuensibus. Sed tamen quia per pactiones cum Auria promissum fuerat quod libertas reip. semper foret incontaminata, noluit vrbe subiugare, sed procura uit vt res ita innouaretur vt tutus & quietus esset ab illis tumultibus. verebatur tamen ne si illud tardius fieret, vrbsque foret ab aliis violata, serus & inanis locus relinqueretur pœnitentię. Persuadet itaque Auria vt oppidulum fieret in vrbe, quod præsidij, auxiliisque Cæsarianis muniretur, quo & ipse securus esset, & leges ab improbis ciuib. metu supplicij seruarentur. illo consilio & aliis de causis misit Ducem Albanum Genuam, modo Granuelium ad persuadendum principi, cui cuperet fieri satis. Primo aspectu quidam ciues, quibus Auria negotium patefecit, non dissentiebāt propter rerum superiorum perturbationes: sed re diligentius cōsiderata displicuit & Auria, & aliis ciuib. quibusdam primarijs, cum illa arx non minus libertati bonorum, quam malorum temeritati immi neret. Suo itaque & aliorum ciuium iudicio impulsus modo Adamum centurionem, & modo Fraciscum Grimaldum mittit ad Cæsarem in Germaniam, qui persuaderent fore vt sine oppidulo res Genuensis reformaretur, viuereturque Genua pro legibus, & vrbanę custodię ad securitatem quietis adaugerentur Germanarum copiarum. Futurum enim vt non esset in potestate paucorum seditionum res vrbanas subuertere per contemptum legum cum magna perturbatione rerum Cæsarianarum. His promissis, aliisque non leuib. rationibus impetratum est per Auriam vt Cæsar ab eo consilio destiterit; quæ legationes vbi Genuam rediissent, delecti sunt octo è primarijs ciuib., qui consilio Auriaę additi perpēderent reformationem legum, & reip. securitatem, quæ postea referretur ad senatum, atque quatuor denuo sunt adiuncti priori numero, duo è collegio procuratorum, ac duo Dominorum, quo res denuo perpenderetur. res cum omnibus qui iudicio præstare apparebant, comunicata est, & delata rursus ad senatum, atque à Duce & collegiis cum Auria & octo delectis prioribus pro facultate sibi concessa in legibus anni 1528. promulgata est anno 1547. ea lex, que rerum nouarum cupidis ciuib. Garibettum vocatum fuit: in qua lege continebatur vt sicuti vniuersum concilium quadringentorum sortitò eligebatur, & viginti & octo electores Ducis & gubernatorum nominabantur à quinq; è collegio sorte electis & nominatis, qui constituebantur per suffragia

B... ..

Varię cōiurationes, quę cogunt fieri Garibettum.

... ..

Garibettum quid sit.

Radices dis-
fensionū ci-
uiliū.

Alia femina
dissensionum
Genuensium.

fragia concilii, ita numerus maioris concilii esset trecentorum sortitō delectorum, alii centum suf-
fragis deligerentur, ex his ita delectis & coniunctis statutum est vt centum per suffragia deligeretur
quod esset minus concilium, consultatio ordinaria senatus in rebus necessariis, sic igitur ē primis cē-
tum asciscendis maiori concilio, & ē secundis exemptis ē numero quadringentorum prius electo-
rum, duo fierent collegia additis octo Protectoribus ē magistratu Diui Georgii, quinq; syndicis su-
premis, & septem ex extraordinario magistratu, ita vt viginti alii adderentur cum collegiis. Decretū
est postea vt centum sic quotannis delecti essent electores viginti & octo nominatorum in superio-
ribus legibus ad Ducem & gubernatores nominandos, qui vicissim eligerentur. Illa forma electio-
nis cum nemini ius eripisset, fuit in vsu posita, quæ perdurauit ab anno 1547. ad annum vsq; 1575.
deinde ceperunt denuo serpere, paulatim in animis Ligurum similitates & clādestina dissidia, quæ
succrescente deinde cupiditate, ambitioneque hominum, florentibusque diuitiis ita exarserunt, vt
natae sint ē nimia felicitate ciuiles seditiones, cum semper ferē elatio animi sit comes opulentia. flo-
ruit igitur per illam tranquillitatem obseruantiamque legum & pacem Genuensis resp. opulentia,
quiete, & omnium bonorum cumulo. Sed post mortem principis Auria, quæ accidit, quo tempore
scriptum fuit, cum non nulli agrē ferrent se ascitos esse in numerosas familias, quod vbi certaretur
de adipiscendis magistratibus, veteres apparerent nouis excellere, tristabantur sua conditione, neq;
intelligebant quantum noui & aggregati paruis familiis præstarent veteribus ipsarum familiarum,
cum quidam illarum nullum prorsus ad magistratum fuissent admissi à tempore aggregationis.
Neque tamen illud solam veteres per recentem numerum patiebantur, vt per rationem paruarum
familiarum ad gubernationem conuenirent, sed etiam aures illorum non infrequens murmur inse-
stabat, quod alii querebantur quod noui ciues dicerentur, alii agrē ferebant aggregationem ipsam
cupientes ad pristinam rationem redire, quare duo cognomina vsurpabant prioris familiae suæ; &
eius, cui fuissent aggregati. Veteres ad tollendos errores id ipsum etiam fecerunt, cum tamen aduer-
sus hanc nouitatem factum sit decretum anno 1559. per quod sub grauissimis poenis vetitum erat,
& scribis publicis in primis ne aliā familiam, quam cui ascriptus quis fuisset, nominarent: quod tan-
tū parum curatum est à nouis his accessit quod nulla familiaritas vel matrimoniorū coniunctio in-
ter ipsos ciues contrahebatur, quæ res non parum illorum animos infestabat; qui altius intueban-
tur rerum euentus, quibus res apparebat non posse diutius in eo statu commorari, cum præsertim
affinitates cum non ascriptis potius pro conditionibus contraherentur vtrorumque. Hæc res, aliæque
consimiles agi palam ceperunt anno 1570. quæ germina dissidiorum per quietem reip. repullula-
runt post sumptus & difficultates belli Cynensis, aliæque ceperunt domi Iacobi Baladonæ, quo-
multi primarii e nouis ciuibus conueniebant, qui magnopere inuectus est in modum administra-
tionis. Eius oratio tamen per conuenticula apparebat seditionē posse in vrbe excitare, tamen non
modo non obtinuit supplicium, sed neq; reprehensionē quidē à senatu, de qua re aliquādo pertracta-
tum fuit, sub finem anni deinde sequentis electus est Dux de more Ianottus Lomellinus, qui conui-
uens ad ea quæ corrigi oportebat, inuectus est in Mattheum Senaregam à secretis virum prompti in-
genii, callidique, quod Ducis consilium apparebat honestum & reip. debitum, cum curauerit vt lite-
ræ & magna negotia de rep. à Duce & vno gubernatorum recognoscerentur, cum prius ab vno à se-
cretis istud fieret. Illam controuersiam suscepit Dux non suo tantum consilio, sed impulsu aliorum
scribarum, qui agrē ferebant illud nomen Secretarii, quod factum esse aiebant contra leges refor-
matorum. Illud cum rigidius ageretur, quam par erat, Matthæus etiam tulit grauius quam oportebat,
cum magis propria, quam publicæ dignitatis rationem habuerit, recessit à rep. primum, deinde
propter eloquentiā & exquisitam legum vrbanaum cognitionē creditus est indignatus fouisse per-
turbationem semina, quæ postmodo eruperunt, quamuis probabilis excusatione est vsus. Adauxit se-
getem perturbationum, quam fortuna reip. frequentem excitabat, quod accidit anno 1572. in Hispa-
nia. nam Balthasar Rotulus aggregatus familiae Pallauicinæ propter æs alienum ibi coniectus est in
carcerem, qui cum vellet per leges regni libertati restitui, tanquā nobiles ob debita priuata non pos-
sent distineri, obtinuit à senatu testimonium suæ nobilitatis cum declaratione, quod Franciscus pa-
ter dum vixit fuit nobilis, & dictæ familiae ascriptus. Illud cum quidā veteres grauius ferrent ob pro-
prium incommodum, petierunt à senatu vt explicaretur quod Franciscus fuisset ascriptus anno 1528.
at non prius. Id agrē ferentibus Rotuli coniunctis causā publica sit ē priuata, & non sine multa cō-
tentione agitata in senatu; non tamen vllum adhibitum remedium. His tot dissensionum principis
ararii diui Georgii, aliorūq; pertinerent ad posteritatem nobiliū veterum in dotes filiarū, aliasq; res
accessit illud etiam, quod cum esset in legibus Reformatorum anni 1528. explicatum, vt prouētus
necessarias, quæ nulla ratione spectabāt adscriptitios ciues, quædam familiae originem suorū maio-
rum in arboris formam depingi curarunt vt suæ indēnitati consulerent, in quibus posteri essent tan-
quam rami à trunco prodeuntes, curatumq; est vt arbores publica autoritate comprobarentur, ne
temporis obscuritas vllum afferret posteris præiudiciū. Idcirco familia Lomellina, quæ multos ma-
gnosq; prouentus habebat, procurauit vt arbor coniunctionis approbaretur à senatu, cū essent adhi-
bitæ legitime probationes, quod tamen multis ascriptitios repugnantibus obtineri non potuit, neq;
in senatu neq; alibi, nullo addito remedio his rebus persistebatur in ea rerum perturbatione. Inuen-
tæ sunt deinde multæ difficultates in senatu cum ageretur aliis de rebus, quamobrem dicebantur à
sapientioribus illæ arbores nisi conuellerentur, aliquādo acerbos fructus in rémp. productura. nam
profecto nullum est tam paruum malum in rep. quod neglectū non latius serpat, nisi diligentes ac
seueros habeat magistratus in patricios præsertim, quorum obseruantia legum & morum bonitas
sit lex inuicibilis ceteris subditis, sit per Lomellinā contentionem & electiones magistratum de-
uentum

uentum est in controuersia, vt in contentionibus palam noui & veteres audiretur in senatu, cum ap-
pareret periculosa illa ciuium dissensio reip. propositum est in senatu vt numerus optimorum ciuū
deligeretur ad inueniendum nouam legum reformationem, ad reprimendas turbas, quod à nouis re-
probatum est, quia contenderent quod si ad parem numerum veterum ac nouorum veniretur, noui
semper iura haberent inferiora. Sed enim cum æger animus nullam rationem admittret, triremes-
que ex Hispania quædam accessissent Sabbatiam cum copijs, quæ traiciebantur in Italiam, rumor di-
ditus est à rerum nouarum cupidis, quod milites externi clam fuissent à veteribus in vrbem acciti: ad
quam famam multi populares & aggregati miserunt obnuntiatum senatui, nisi occurreretur, se op-
portunum remedium adhibituros. cognitum est paulo post illum rumorem fuisse à seditionis ciui-
bus concitatum. Io. And. Atria cognitis controuersijs hisce ciuilibus, quæ quotidie in eligendis ma-
gistratibus oriebantur è Sicilia nauigat Genuam, qui cum parum obtemperantes animos ciuium re-
perisset, nihil memorabile facere potuit. renouatus est sermo de electione ad reformationē; sed fru-
stra. exortæ sunt denuo contentiones de electione magistratum, ac post multas difficultates electus
est Dux Iacobus Grimaldus Duratius ciuis ob bonitatem, virtutes, egregia animi ornamenta omni-
bus gratus, qui creditus est vrbanc quietis studiosissimus. At per horum tumultuum rumorē Philip-
pus Hispaniarum Rex continuata protectione vrbis legationem misit ad res sedandas Io. Idiaqueciū
equitem, vt ego cognoui, magnæ prudentiæ & eloquentiæ, qui niteretur eam rem placare per regiā
obseruantiam, atque in concordia retinere. hic in senatu habitis verbis efficacibus regio nomine nul-
lam concordiam potuit excitare, neque certum habere responsum. Idiaquecius deinde cum Sancto
Padilia ordinario oratore collocutus & cum quibusdam nouis omnem vrbanam perturbationem
planè percepit. cum vero paulo post per electiones magistratum quidā ē veteribus numerum quæ-
dam subditorum in vrbem ad sui domorumque tutelam introduxissent, iniecta est nouis & popula-
ribus causa trepidationis, quare inter varia de magistratibus decreta statutū est vt exteri introducti
dimitterentur, cum veteres liberati essent suspitione ne excluderentur à magistratibus concilio (or-
te delecto, & noui intelligerent nihil se præiudicij esse capturos, neq; timerē trapinas ac direptiones
vt prius officinarum. anno deinde sequenti qui fuit 1574. apparebat vrbis status fore quietus, sed ta-
men noui ceperunt denuo tumultuari, qui optabant ad sortem perducere electionem magistratum
quia cum plures essent, maiorem partem ad se prouenturam arbitrabantur. conabantur itaq; per sua
dere reliquis ciuibus nequam rem comprobarent, publicam aut nouam vel optimam reformationē
admitterent, quæ proposita fuerat à M. Antonio Caretto principe Melphitano. Vbi senatus delegis-
set quatuor senatores, qui formam propositam perpendere, & alias quasuis rationes ad tranquill-
tatem ciuitatis, noui pleriq; profiterentur se nullam rationem admissuros sine obliteratione Garibet-
ti, ac nisi seruaretur lex anni 1528. at popularium principes quidam petierunt à senatu quendā nu-
merum popularium cum nobilibus aggregari, qui de rep. benemeriti esse viderentur. vbi & esse con-
tra leges reip. responsum esset, & seditiones esse castigandos, visa est nouis non aspernanda occasio adiun-
gendi sibi auxilij, neq; quidquā deinde actum incōsultis popularibus. Peritū est audacius vt antiqua-
retur Garibettum, & popularibus adiutoribus promissa à nouis, quæ petebatur, aggregatio. Delectis
per fraudes quibusdam magistratibus, agitarum est de concordia, inter principes ambarum factio-
num, & de coniunctione animorum, sed cum inferiorum proponerentur, coacti sunt principes
nouorum ne abvtriusque excluderentur, à consilio concordia recedere. sic vrbs in tres partes diui-
sa est, ac veteres vocati sunt Porticus Diui Lucae, noui Porticus Diui Petri, tertia factio fuit popula-
rium & non aggregatorum ciuium. proposita est in senatu popularium aggregatio. Sed repugnan-
tibus quibusdam suffragijs nihil actum, quæ res auxit populi indignationem in veteres, cum iedulo
fieret etiam à nouis, noui tamen ex altera parte instabant vt repeteretur eadē aggregatio. Erant prin-
cipes popularium Sebastianus Seronius & Bartholomæus Montobius recentes ciues, qui niteban-
tur potius nouorum auxilijs, quam vlla vel antiquitate vel propria autoritate. hi vixi sunt apri impri-
mendis multis rebus vanis propter facilitatem verborum in animis plebis suapte natura cupida re-
rum nouarum, ab his excitabantur frequentes tumultus in illa ciuitate, bellaq; demum ciuilia, per
quæ ventum est eo vt omnes ferē Italiae principes ex illis inijtjs miserabile exitium illi reip. immine-
re prospicerent, atq; atrox & calamitosum bellum, quodq; non faciliè extingui posset vaticinaretur.
Inuitabant vel potius impellebant animos popularium vel sua sponte rerum nouarum cupidos fre-
quentes horum seditionum ciuium sollicitationes & gratia & spes melioris reip. quos noui clam
ad istud impellebant, & instruebant. Nam ab his proponebatur populo noua quædam & liberalior
ratio administrationis, quia futurum esse dicebant vt multa tributa excuterentur. Vt auergerent me-
cedes omnium operarum. Vt munia iustitiæ rectius transigerentur, cum leges equum patrocinium
omnibus polliceantur, præter prædictam aggregationem. facile fuit igitur per hæc promissa & vilita-
tem præterea annonæ incautos excitare, quibus persuasum est nihil horum fieri posse, nisi Garibet-
tum abrogaretur. accedebantur etiam metu imminentium malorum si qui fuissent ad ea promissa
tardiores, aut si quam fraudem subesse promissis suspicarentur, cum rumor deditus esset inclinare
animos veterū ad introducendos Hispanos in vrbem, patriamq; in seruitutem reducendā. detestabā-
tur veterum superbiam, qui multos sumptus, parumq; honestos mores introduxissent, quorū cau-
sa nulla esset in vrbe iustitia. ceptum est igitur aduersus veteres patricos conspirare, multaq; habita
sunt in priuatis domibus hisce de rebus conuenticula. deinde tanquam in castris omne genus armo-
rum die nocteque in vrbe gestari magna esse delictorum impunitas. Magistratus veterum patricio-
rum deludi ministri concuti, haberi excubiæ & vigiliæ tanquam in bello. sæpe per tumultus varios ra-
berne artificum repente claudi. via cathenis transuersis aut trabibus occludi. porta vrbis ab armaris
capi.

Io. Idiaque-
cius orator
Regis.

Petitiones
populariū.

Factiones
Genuenses.

capi publica tormenta à priuatis occupari. frequenter ad arma tora vrbe conclamari. factus concursus ad tenatum, expetitumq; per minas vt succenderetur Garibettum. Veteres per hos tumultus nihil noui ipsi molientes domos custodiebant, procurabantq; vt per senatum opportuna remedia tātis malis adhiberentur. multae in senatu propositae sunt sententiae, atq; nonnulli hortati sunt patres vt oblitterata omni propriarum rationū memoria publica & autoritate & viribus vterentur. Id quoniam maturiore iudicio indigeret, decernitur vt vrba praesidia adaugerentur, eijcerentur exteri, & ne quis armatus incederet post horam noctis secundam. petentibus nouis denuo abrogationem Garibetti magna contentione, responsum est à patribus grauib; verbis, quibus demonstrabant abusus secutos post legem anni 1528. contra ipsam legem. probabant vt ex vtraq; lege quod æquum esset visum sapientibus & bonis viris exciperetur, proponebantq; Garibettum factum esse consulto à senatu non ob ciuiles controuersias, neq; ad gratiam alicuius factionis, sed ad reip. stabilimentum, & non minus necessitate quam electione ad euellendam suspicionem ex animo Cæsaris, ad diuertendumque illum à suscepta cogitatione, vt securos haberet principatus Italiae. His addiderunt, quod si res inter ipsos conuenire non possent, erant commissuri controuersias iudicio & arbitrio quorundam exterorum principum salua publica libertate, nominarūtq; Pont. & Philippum Regem, qui de iure & facto iudicarent tam de ratione æqui quam honesti, & statuum atq; gubernationum, qui animo ab omni propria cupiditate remoto ciuiles dissensiones deciderent. Noui renuebant hoc iudicium, qui postulabant vt maiori concilio controuersia committeretur, quod non placuit veteribus numero multo inferioribus. oblatae formae vt tertia quaedam ratio inueniretur, sed à nouis non admittae. rogatus est Io. And. Auria vt haeres principis autoris libertatis reip. vt dux nobilitatis eam proregeret, qui cōsulturus pro viribus vrbae quieti, exempturusq; suspiciones impressas in animis popularium praefectos artificum ad se accersiri iussit. illos profectos hortatur neutram vt in partē sint magis propensi. Vt ad vrbs, sui, ipsorum defensionem essent intenti, si quis vellet offendere. Reuocat in memoriam quā multa. quamq; praecleara beneficia ab ipsis veteribus & à maioribus in populum, vniuersamq; patriam tum publicē tum priuatim sint profecta. commemorat quanta liberalitate & magnificentia animi vrbs fuerit à principe Auria in libertatem vendicata, cum etiā labores pro patria supra aetatem pertulerit, Cyrno insula ex imperio Turcarum & Gallorum recuperada. Proponit commoda Xenodochiorum, caeterorumq; locorum à veteribus ad vrbanas commoditates institutorum. Docet non oportere faciles aures praebere fallacibus verbis, quae proponerentur aduersus certam liberalitatem & beneuolentiam veterum, cum ad omnia honesta vota essent promptissimam nobilitatem habituri. Sed quoniam memoria acceptorum beneficiorum planta est facile arelescens in animis sordidorum hominum, quamuis omnia placida fore tunc promissum est. nihil fuit seruatum: quoniam facile erat leues animos seditiosorum fluctibus exagitari; cum alii minis & metu periculum deterrerentur. Nobiles veteres quod intelligerent haec omnia ab ingratis ciuib; aduersus se fieri. cogebantur esse domi armati cum multis militibus, quos è subditis locis maritimis subsidio acciuerant non sine vitae periculo vt inter ingentes populares tumultus. Idiaqueus Regius orator vir summo ingenio, multarumq; rerum cognitione clarus ob metum alicuius ruinae, ac plurimarū calamitatum demonstrat fieri non posse, si diutius in ea controuersia persisteret, quin vniuersa ciuitas maximum acciperet detrimentum. nullam pestem posse calamitosiorem contingere ciuitatibus, quam si per ciuile dissidium mutuum esset euerisionis patriae desiderium, quamuis aduersariam factionem tantum respicere appareat. Quod omnis resp. in qua haec planta pestifera pullulauit, nisi ra dicitus euellatur, omnibus bonis consiliis obesse consuevit, quae ab infestis animis non imbibuntur. Nam quoniam intelligebatur quantum periculum asportarent hi tumultus vniuersae Italiae quieti contra voluntatem regiam, oratores conabantur illos quauis ratione reprimere. saepius repetita est aggregatio à popularibus, à nouis vt exteri denuo emitterentur ex vrbe, vt ius redderetur petentibus aggregationem, vt Garibettum abrogaretur, quibus responsum est vt confirmaretur edictum deponendi arma, vt concederetur senatui resumere debitam autoritatē, vt seuerē in facinorosos animaduertentur, quo tractaretur diligenter reformatio administrationis. Sic nihil in tanta animorum contentione statuitur. Sed cū arma vbiq; obstreperēt, necessario suspicio & timor excitatur, ceptumque est quasi quodam furore cum armis per vrbs discurrere. arma vbiq; ad defensionē sumpta. cognitum est veteres inferiores numero esse nouis, sed multo superiores multarū rerum peritia, & aptiores militaribus praefecturis. Multa Idiaquei dexteritate & eloquentia demum effectum est vt ambe factiones Regio nomine promiserint oratori se arma esse deposituras per triginta dies. Verūtamen populus nulla ratione adduci potuit vt fieret inermis. quin etiam illi ipsi, qui sibi suscepterāt proinciam vt arma deponerentur, subministrabāt arma popularibus furoribus. Veteres & arma deposuerunt, & dimiserunt exteros, & significatum miserunt accedentibus copiis ne accederent. allata sunt in senatum scripta induciarum ab oratore, quae subscriptionibus delectōrū ab vtraq; factione sunt comprobata. Sed cum positis armis a veteribus temeritas & audacia & importunitas multorum vel ambitione aucta vel desiderio rei ignotae atq; alieno impulsu, visum est tēpus seditiosis non amittē dum, quare forum occupatum est ab armatis & munitum vasis vinariis terra plenis. capta tormenta quae erant ad Molun vocatum cum Germanis custodiis, magna multitudo plebis ad arma conuocata ab iis, qui se libertatem tueri conclamabant, vbi tormenta palatii versus trahi fingerentur, quia praefectus Germanorum & tribunus Italarum peditum facile in eam partem inclinarent, copiaque cum tormentis essent motae, quidam adeunt patres, qui totam noctem fuerant in senatu, multi n. ui, & vel ex iis, qui apud oratorem subscripserant, conqueruntur, exclamant, obtestantur, rogant vt Garibettum antiquaretur, quia nullum aliud esset remedium refrēnandorum illorum, qui vel cu. tormen-

Io. Andree
Auriae horra
tio ad artifi-
ces.

Io. Idiaquei
horatio.

Furor popu-
laris Genue.

tormentis essent accessuri. variae ortae sunt opiniones in senatu, quod aliis aliud esse capiendum cōsiliū videretur. at Io. Baptista Lercarus cum adessent suafores scelerum vir magnae autoritatis, eloquentiae, bonitatis graui oratione conquestus est de fortuna reip. quod propter discordiam inscitiaeque rerum gerendarum illa patria iam propē esset eo redacta vt pro imperio esset seruitutem admittura, cum frustra remedium cōtrouersiarum, aut reformatio legum postulabatur, vbi libertas semel fuerit amissa. nihil periculosius libertati videri, quam vulgus in irane armatum, quod praesertim impulso seditiosorum, tanquam mare ventis exagitatū fluctuet. sed tamen posse rem accipere adhuc moderationem, si senatus autoritas solita concedatur. eodem ferē temporis momento praefecti popularis factionis, & delecti nouorum nomine instant vt Garibettum abrogetur. aiunt populum explicatis vexillis cum tormentis accedere, qui portas ciuitatis iam occupauerat. Huc difficultatum vetum est, quia neglecta fuissent a senatu initia discordiarum, & quoniam à patribus alii erant imbecilli animo, alii inopes consilii, alii proprio consilio vrgebantur, abrogata est lex Garibettum non assentiente Franco Lercaro, Nicolao Catto, Lazaro Grimaldo, qui palam profitebantur se malle quiduis pati, quam tantum indignitatis committere. Populus quia nihil per illam abrogationem se affe qui intelligeret, sed fuisse ludibrio, ac pro nouis tantum laborauisse, petit à senatu vt trecenti populares ascriberentur, vt vectigal vini minutim diuenditi deleteretur, vt mercedes quibusdam artibus adaugerentur, vt omnium delectōrum venia cuius concederetur, Sed cum senatus in tanta esset rerū trepidatione, nihil, vt vno verbo dicam, non concessit. Io. Baptista Lercarus profertur apud oratorem regium & Archiepiscopum honestos homines praesentibus à secretis & vicario, quod ipse non assentiebatur abrogationi factae per vim & metum contra formam legum vrbanarum, tanquam vnus è patribus, & quoniam quae sunt illegitimae, aut contra aequitatem obtinentur, nō afferunt sincerum gaudium, sed cum metu permittū, veriti sunt noui ne res per arma repeteretur, quare missus est quidam commissarius nomine à praefectis nouorum, qui excitaret ad arma incolas Porciferē, ne quas parerentur copias è iugis descendere, quae dicebantur ad vrbs conuenire. Veruntamē actum est ope ra regionum oratorum & delectōrum à veteribus ad sedandam plebem timentem aliquid rerū nouarū ab exteris principibus, vt Baptista Spinola regulus Serrauallis colligeret quosdam è subditis, qui erant in suburbis auditis his tumultibus. Mediolani praefectus id fieri iubet ab Alexandriae gubernatore, qui cum equitatu ac peditatu ad Serrauallē accesserat. veteres tumultum popularē succrescere semper intuiti, auditisque contumeliosis ac minacibus vocibus, cum in publicum tuto iam exire non possent, semperq; domi esse inter seditiones genus erat quoddam acerrimae obsidionis, putarūt satius esse suae libertati ac dignitati consulere, quare in proximas villas se recipiunt. cēsebant quidam Sabbatiam esse occupandum vt commodus locus à veteribus haberetur: aliis apparebat nihil esse in nouandum, ne via concordiae occluderetur, & ne animus Regis offenderetur, si illo in cōsulto arma mora essent in Italia. at qui ex altera parte non esse è publica vtilitate existimabant rem armis ad patrum excidiū experiri, vt qui multa aliis tēporibus beneficia contulissent, vectigalia minuissent, multam pecuniam saepius erogassent ad patriae pauperumq; sustentationem, multis obsequiorum generibus vti fuissent, primos egressos multi quod die sequuntur. Noui reuocant per publicum praconē ad certū diem eos qui erant in magistratu pro veteribus, qui cum ad statutū tempus non aduissent, pro illis creati sunt noui magistratus. cum digressus multis pacis cupidus displicuisset, delecti sunt à se natū sex ciues, qui conantur adhortari veteres reliquos ne excederent, quod etiam suadebant noui promittentes fore vt populus arma deponeret, senatui adderēt noua praesidia, ageretur pacatius de reformatione, sed res pristinae omnem fidem subuertebant. digressis veteribus noui solēnibus sacris initiati promittunt palam se legem anni 1528. vniuersae ciuitati seruatuos, cuius beneficio ciuitas illis esset restituta. Per eandē legem magistratus & populares gubernatores creati. his actis visum est nihil magis opportunum, quam imperium nuper è manibus veterum extortū aliqua ratione stabilire. Fit decretum vt certa supplicia seditiosis ciuib; infligantur, & iis qui dixerint genus illud administrationis non esse legitimum. copias conscribunt. in castella Genuensis ditionis praesidia mittunt. magnum numerum militum conuocant in vrbs. omnia parant munitionq; aduersus arma exterorum, si qua hostiliter importarentur. nam communis multorum erat opinio quod hi ad Gallorum, illi ad Hispanorum defensionem confugerent: cum tamen omnes saluā esse oportere patriae libertatem arbitrentur, atq; dissensio esset solum de ratione gubernandi. Pontifex auditis his motibus Genuensibus vt reip. libertatis & quietis percupidus iubet Io. Franciscum Canobium significare Genuensibus, qui nuntius erat pontificius, legati Pontificii aduentum ad res componendas, qui erat Ioannes Moronus Card. ille Genuam profectus controuersiarum cognoscit radices, cum populus aggregationem, noui legem seruari anni 1528. exposcerēt. delecti sunt tributim populares, qui plebem congregarunt in templa ad audienda sacra Spiritus sancti, & adhortationes ad seruandam legē praedictam, & omnem aliam reformationem recufandam, quae à legato vel ab aliis proponeretur. id archiepiscopum & nuntium turbauit, quoniam sacra loca diuino cultui dicata non erant accommodata his rixarum adhortationibus. vt accessit legatus, exceptusq; fuisset honorifice, delecti sunt sex ciues vtrinq; ad res pertractandas. legatus initiatus sacris indicit in triduum supplicationes. petitum est à quibusdam vt omnia arbitrio legati committerentur, atq; responsum est plurimum fiduciae situm esse in bonitate & prudentia legati, sed tamen obsequium & rationem regiae obseruantiae non pati vt Rex qui tandiu temp. protexerit ita negligatur praesentibus etiam eius oratoribus. noui his nō assentiant, quibus stultum apparebat id arbitrio cuiusquam committere, quod se sperabāt fuisse affectos. illi superiores bellorum apparatus cum spectare ad bellum veteribus visi essent, ne interciperentur alii ad Finale, alii in alia loca Caesareae ditionis se recipiunt. vbi aduentasse tempus creandum

Garibettum
per vim ab-
rogatum.

Nouoru
paratus.

nam exterorum magistratum reipub. non parua nata est contentio in senatu an pro Garibetto illi crearentur, vel pro lege 1528. res ad legatum deferretur, qui decreuit ad nouorum gratiam vt pro lege 1528. crearentur contra vota veterum. deinde cum fallacia nonnulla nouoru de prodicione Sabatia dissipata fuisset, populus cepit cogitare conducere ciuitati vt veteres tanquam patres eius patriae in urbem reuocarentur, resque reformarentur ad omnium tranquillitatem. Sed noui recentem causam excogitant turbandi negotii, cum accusarint quosdam impulsu veterum adiuisse legatum, & contra decretum multa petiisse. coacti sunt ita reliqui veteres diffugere ex vrbe. Decretum est in Hispania, aliisque in locis regis ne Genuensibus fors dissolueretur, sed tantum prouentus, quod facilius congererentur ad pacem. Missus est Nicolaus Auria ad Pontificem a veteribus, qui rationes Matthaei Gentilis a nouis missi refutaret, cum etiam plurimum cupere videretur vt arma conquiescerent in Italia, cum quia magnos sumptus fecisset per bella aduersus Vgonottos, qui cum vexabant in Prouincia, tum quia timebatur ne eius vrbs dissidia excitarer graue incendium bellorum inter ipsos principes. Italos, ex quibus non solum grauissimi sumptus sequerentur, sed etiam necessitas ob factionum perfidiam vt accirentur in Italiam, qui populos ipsos adulterina religione contaminarent. post modo re disputata vtriusque, multaque copia orationis amplificatis rationibus, potiora visa sunt Pontifici iura nouorum. Legatus cognito discessu plurimorum veterum, perturbationeque rerum ciuiliu Odiscalcus obtinuit, vt duo mitterentur e primariis Io. Baptista Lercarus, & Stephanus Marius cum ampla autoritate ad agendum cum oratoribus & legato. Hi Genuam profecti nihil se magis cupere quam concordiam & rectam patriae administrationem profiterentur: quare se vel singulorum principum oratoribus, vel amborum simul arbitrio omnem controuersiam commissuros de iure & facto, tam decidendi ratione iusti & honesti, quam iure statuum & gubernationum, cum facultate mutandi, in nouandi, minuendi, reformandi vt opportunum apparebit, salua semper libertate reip. Sed monentur vt excedant ad deuitandas insidias, quod vix a legato impetratum est. His ita reuersis omni spe concordiae destituti veteres ceperunt ad arma respicere, quare mittunt rogatum Auriam, multisque rationibus conantur persuadere vt summum imperium terra marique, rerum omnium veterum suscipiat, qui ait se non posse illud facere inconsulto Rege, cui militaret. Confirmatum est Genuae decretum vt trecenti populares aggregarentur nobilitati, quod sit magis ad obsequium, quam vt editum exequerentur, cum res semper differretur, vt spe potius quam praemio plebs in officio retinere tur. non apparebat nouis vtiliter tantus numerus adhiberi ad magistratus, ne temp. inducerent ad popularem administrationem. vt tamen allicerentur populares decernerentur a delectis nouorum vt qui censerent se iure aggregandos nomine profiterentur apud Bartholomaeum Coronatum, qui modo illecebris, modo pecuniola inter pauperes diuisa plurimum autoritatis apud plebem sibi compaauerat: quae prope omnis in veteres conuersa est per caedem fratris ob fraudes seditiosorum. missae sunt ad Caesarem legationes ab vtriusque, quae factionum nomine quererentur, & auxilium ac defensionem si opus esset impetrarent. nam non parui referebat etiam ipsius Caesaris vt res Genuensis se daretur, quia non commode poterat ad hoc negotium respicere, quod maxime ad se pertinere putabat, cum ab hoc cogitatio & studium adipiscendi regni Poloniae illum auocaret, cum per maximos sumptus regnicolarum animos ad se allicere conaretur, intelligeretque se posse parum adiumenti ab iis principibus accipere, qui in propriis difficultatibus essent occupati. delectus est a nouis Fraciscus Taliacarnius ad Philippum Regem in Hispaniam, qui accusationes oratoris veterum dilueret, doceretque, temp. eum amorem & obseruantiam seruare erga Regem, qua semper illum coluisset, nihilque quod attinet ad ipsius cultum regium esse immutatum. Missae sunt & ad reliquos principes Italiae legationes, quae de ciuium antiquorum iniuriis quererentur, docerentque, iustas & necessarias contentiones aduersus illos esse susceptas. Delectus est a Rege rursus ad res componendas Marchio Velleius, qui cum aegrotaret Catalauniae, susceptus est Carolus Borgius Dux Gandiae vir prudentia & bonitate clarus, qui cum & ipse laboraret ex pedibus, tardius accessit quam tanta rei magnitudo postulat. collectae sunt in Italia magnae Italorum Hispanorumque copiae, quae dicebantur modo ad Numidicam expeditionem parari, modo ad Apuliae Calabriaeque litora aduersus incursiones Turcicas protegenda: cum tamen non defuerint qui suspicarentur illud impulsu & sumptibus veterum fieri vt vrbs tuta seruaretur ab insidiis exterorum. Quidam ministros etiam regios sollicitasse Regem per literas inquit vt tam praecaram opportunitatem capiendae vrbs ne prae-termitteret, quibus Rex aures praebere noluit. Scripsit etiam Philippus ad Caesarem vt liceret quosdam Germanorum cohortes ad suos fines tuendos aduersus Turcas colligere. Concessit Caesar vt Felix Lodronius & Ioannes Manriques viritim tria millia peditum Germanorum colligerent, quae copiae habitae sunt Mediolani. Veneti consiliorum regiorum ignari, vel aliquam artem sub his latere veriti, adaugent & ipsi praesidia in suis finibus, quod ipsum faciunt omnes Itali finitimi principes, prospectantes quod tanti belli ac rerum nouarum moles incumberet, conscripta sunt multa millia Italici peditatus a ministris regis. detenta nauigia Genuensium in Siciliam vel Neapolim frumentatum missa, vt ad Africanam expeditionem, qui apparatus non solum conferebant propulsandis Turcarum iniuriis, sed etiam tenendis animis Genuensium in suspitione, vt prouiores fierent ad pacem per metum regiarum copiarum, quibus etiam deterrebantur exteri ne Genuam occuparent, vel si ipsi ciues vltro ad illud faciendum acciuissent, cum scirent omnes illuc non nisi per vim armorum esse penetrandum. Missus est a Philippo Rege Ioannes Austriacus per idem tempus, & iussus ad nauigationem Numidicam cum magna ala triremium ac multo peditatu, vt rem etiam Genuensem in tuto collocaret. ille vbi ad litora Ligustica applicuisset magnam suspitionem in vrbe concitauit, quare noui vt magis etiam sibi conciliarent animos populares curarunt rumorem dissipari, quod Austriacus veterum impulsu ad occupandam

nam iam urbem accederet, quod inde creditum est, quia vereres sex oratores misissent, qui rem fortunamque suam demonstrarent atque causam commendarent, qui perhumaniter respondit sibi coram fore, vt in patriam rediret pro Regis consilio. populus tumultus excitare. palam profecti se nolle excipi Austriacum, ne per amicitiam proderentur, cum senatus tamen ne parum amicam opinionem de vrbe conciperet, legationes miserit quae omnia commoda offerrent, si cum tribus aut quatuor triremibus accederet: quia si cum omnibus id molestum esset populo tumultuanti. Illa tamen nouitas Austriaco molesta fuit. actum est ab Auria cum Austriaco & Aymontio Mediolani praefecto Marchione consilium esse veterum si non possint per honestam formam reformationis concorditer, velle omnino per vim fieri in patriam redire, quod erant facturi propriis sumptibus, quod tamen non fieret sine Regia licentia, & nisi concessum esset Auriae patriae militare. Missus est hac de causa Oscouedus in Hispaniam, dum Austriacus Neapolim nauigaret relicto Auria cum suis & priuatorum Genuensium triremibus in eo mari. at Maximilianus Imperator, qui iam ab initio horum tumultuum Christophorum Sigismundum Remerium equitem virum bonum ad res componendas conuolare iusserat, atque cognitis literis reuocauerat iam accinctum ad iter & ocreatum, quibus significatum esset deinde omnia pacata esse Genuae, ciuesque concorditer viuere, vbi denuo cognouisset per certum nuntium tumultus maximè vigere, delegit ad res placandas Petrum Faunum Costacciarium principem imperii episcopum Aquentem, & Vitum Dorimbergensem ordinarium oratorem suum apud senatum Venetum, virum prudentia atque omni laudum genere clarissimum, ambos Caesares consiliarios: qui iussi sunt magna diligentia Genuam conuolare. Sed quoniam non apparebat esse imperatoriae dignitatis, vt oratores singulati in urbem ingrederentur, Vitus peruenit ad oppidum Aquas ad episcopum. Illud fecit Caesar quod omnia cognouisset ex Augustino Spinola, qui forte erat Iulio bonae partim commotus imperii autoritate, partim desiderio quietis Christianorum, cum alii principes iam legationes misissent. mox ambobus oratoribus Genuam accedentibus sunt obuui duo procuratores. Illi sunt Ducis dignitate olim insigniti, cum Dux creetur ad certum tempus apud Genuenses. Effusa est obuuiam magna nobilitum multitudo Genuensium, & Germani alabardiferi, qui longo ordine vtrinque stipabant ad scalarum ascensum quatuor senatores illos exceperunt, qui vbi scalas ascendissent habuerunt obuuium Ducem cum multis senatoribus per multum strepitum bellicorum tormentorum. In senatum admissi in hunc modum locutus est Dorimbergensis; Sacra Caesarea Maiestas benignissimus atque clementissimus princeps tanquam princeps sacri Romani Imperii pro sua multa prudentia, exactissimaque vigilantia, cum diuina Maiestas suis humeris imposuerit grauissimum onus imperii Romani, saepe solet prospicere atque videre tanquam prudentissimus paterfamilias principatus. regna, prouincias suas vt paternè omnis conditionis homines gubernare possit, quorum salus suae diligentiae innititur. Inde effectum est vt cum per multos nuntios cognouerit hanc ciuitatem obseruantissimam semper Maiestatis suae, lacrimis imperii Romani factam esse languidam atque infirmam propter discordias, dissensionesque ciuiles, quibus distrahitur ac plane perturbatur magno cum ciuium periculo & aequitatis atque inueteratae frivolis libertatis, administrationisque pacatae, quietae, atque tutae singulorum membrorum, quae illi subiiciuntur, sua Maiestas mirifice doluit tanquam pater, qui fert molestè dilectorum filiorum offensiones. Commotus itaque pio desiderio, quo solet anima vitalem spiritum membris infundere praecipuae dignitatis, continuo benignum & gratiae plenum oculum retorfit ad huius afflictae & infirmae ciuitatis corporis curationem, & recuperationem sanitatis, atque imperavit Christophoro Sigismundo Remerio equiti viro bono atque prudenti ministro suo & in primis perito negotiorum vt Genuam accederet, cognosceretque res omnes, & conaretur persuadere, hortari, monere ciues vt depositis simultatibus, quae instituta iustitiamque euerunt, qua pace concordiaeque conuenit viueretur. Diuersi Maiestati suae responderunt quod haec ciuitas quietè, pacatè, concorditerque viueret, quod cum Caesar credidisset maximum gaudium cepit. Sed non multo post factus certior per alios nuntios radices malorum non exaruisse, atque eiuudem ruinae vigere periculum, sua Maiestas cupiens accensum ignem penitus extinguere continuo novos ministros creauit, qui Genuam profecti cognita veritate hortarentur ad pacem & concordiam & pacatam iustamque coniunctam administrationem. Repetitum est per literas vobis esse rumores, urbemque ipsam esse tranquillam, quare non sunt missi ministri. Per scriptum est denique & pro re certa confirmatum quod hac vrbs in magna dissensione versaretur, constitutaque esset in euidentissimo ruinae periculo, quod cum ita esse fuisset cognitum, principesque alii suas legationes misissent, sua Maiestas intelligens ad se praecipue, & supra omnes alios principes spectare, vt protegeret filios, & membra sacri Romani Imperii, cum non posset aequo animo tantam ruinam pati, primum ne sua dignitas, supremaque autoritas manueretur, deinde ne fieret id cum ipsis reipub. excidit, ac ne porta aperiretur vt ita dixerit ad ruinas, & cladem multis rationibus totius Christiani nominis, vt pater benignissimus, & omnium aequè princeps, & praesertim animo in hanc rempub. propenso, nobis suis commissariis imponit vt cito Genuam conuolaremus, suoque nomine moneremus vt oblitteratis praeteritis odii offensisque & propriis rationibus posthabitis concordēs & coniuncti essetis; seruatiueque iis quae debentur supremae dignitati, & auctoritati Caesareae libertatem conseruaretis, haberetisque quietam & pacatam administrationem, & omnis conditionis hominibus tutam: Vt autem hoc fiat alacrius sua Maiestas vobis reuocat in memoriam quod omnes ciuitates, principatus, prouincias, regna, ob ciuium concordiam diuinitus consecrata

Diffidentia
Genuensium.Procuratores
Genuensium
qui sunt.Viti Dorimbergensis
oratio.

viti Dorimbergensis

sunt, sæpeque dilatata etiam & aucta: at contra ob ciuiles diſensiones facta sunt debilia & minora, vel in ruinas & seruitutem collapsa. Sua Maiestas igitur quæ nullo proprio commo ducitur, sed solo desiderio defendendæ libertatis & quietæ tutæque administrationis huiusce ciuitatis vos hortatur vt quisque vestrum ad omnium beneficium alienum potius exemplum ad conseruationem vestram, filiorumque posterorumque omnium assumat, quam ad posteros sedum exemplum ruinae, calamitatumque vestrarum transmittat. Tanquam filiis igitur ad beneficium, & stabilimentum veræ concordia & pacis offert omne genus defensionis. nobis autem commissariis potestis commo dè impartire negotii ipsius rationem vt pro institutis concordiam procurare possimus, atque commune beneficium. nam cum delecti fuerint ad pacem viri, non cessabimus cum ipsis agere, & quibus cunque existimabimus opus esse ad hoc negotium transigendum inuigilare, vt quam citissime fauilla extinguantur eius incendij, quod per moram ita posset excrescere, vt neq; multorum quidem prudentia illud posset extinguere. Nostræ erunt partes vt certiore faciamus Cæsaream Maestatem de omnibus rebus, & in primis de humanitate, qua nox excepistis & tractatis, vt ea in ministros Cæsaris à Cæsare ipso laudetur, pro qua immortales vobis gratias agimus. Patres his auditis verba plenissima obsequii erga Cæsarem responderunt, cui gratia acta sunt à Principe pro optima erga ciuitatem voluntate & beneficentia. Non esse tantas tamen reipublicæ perturbationes addidit, quantæ fortasse fuissent delatæ cum nihil sanguinis ex alterutra parte sit profusum. Plena fuit oratio indignationis in veteres ciues. Conquesti sunt etiam Cæsaris oratores quod actum esset de contro uersia principibus committenda, nulla facta Cæsaris mentione, cui res illa maximè conueniebat, quibus responsum est à Duce pro senatu neminem fuisse in vrbe pro Cæsare. actum esse cum iis qui aderant. Sed tamen rempublicam & esse & fore semper obsequentiſsimam sacro Romano imperio. Vbi delata fuisset ad veteres nouorum accusatio & ipsi magnopere conquesti sunt per legationes de iniuriis nouorum, qui in ipsis orationibus vtrique sapius Cæsarem supremum Dominum vocarunt, & vrbe amborum patriam quasi membrum imperij. Plena fuit item veterum oratio odij in nouos ciues. mitigati sunt tamen animi vbi dicerent commissarii Cæsarem esse adiuturum & conseruaturum quos viros bonos esse intelligeret & propriis viribus & pro amicitis cæterorum principum, cum tamen habeat vires & animo & auctoritati pares, quæ omnes essent ad tuendam æquitatem conuertendæ. Nec ita multo post Vitus Dorimbergensis in molestissimam febrem incidit, quare cum rebus interesse non posset, propter magnitudinem ingenij ac peritiam multarum rerum, nihil tamen illo inconſulto Aquentis episcopus agebat. Sed quoniam commissarii nomen molestissimum accidisset vniuersæ ciuitati, quia timebatur ne illud nomen repugnaret libertati, petitum est ab oratoribus diploma, & illud datum quatuor iuriscons. perpendendum. additi sunt exploratores familiaribus oratorum, qui niterentur elicere quid commissarii haberent in mandatis. Vbi diploma fuisset diligenter consideratum, missi sunt duo gubernatores & duo procuratores qui tarditatem responſi excusarent ob multas occupationes, gratiasque rursus egerunt Cæsari. illud nomen quod plerisque videretur molestum, quia commissarii nisi ad subditos non mitterentur, Moronus & Idiaquecius nitebantur persuadere non esse grauiter ferendum. Illa Genuensium suspicio cum delata fuisset ad Cæsarem per literas oratorum, perscripsit ad senatum se nihil aliud cupere seruata dignitate & auctoritate supremæ potestatis imperatoris, quam illam rem publicam protegere & defendere; neque vnquam cogitauisse opprimere vel obscurare libertatem Genuensium, quam vellet potius vindicare ab omnibus oppressuris. Dum Gandiæ Dux podagra & febre laborans in extremo litore Hispaniæ moratur per literas se excusat apud Regem cur tardior accederet ad negotium pacis. oratores quoque ipsi, qui nitebantur paulo ante persuadere Genuensibus leue esse nomen commissariorum cum & ipsi suspensio essent animo, ac de illa re ad suos principes scripsissent, frigidius quam antea cum his negotiabantur. Noui interim ne videri possent palam paci repugnare, vel inquit ob principum reuerentiam duos viros deligunt, qui de componendis rebus tractarent, cum tamen omnia pararent defensionem necessaria, pecuniamque & com meatum & copias colligerent. & quia verebantur ne vires Hispaniæ ad veterum defensionem inclinarent, oculos conuerterant ad Cæsaris gratiã promereri studentes & literas huiusmodi conscripserunt; S. C. M. Jam diu, sicuti ad Maiestatem tuam delatum esse arbitramur hæc respublica ciuilibus diſensionibus vexatur. atque dum animos aduersariorum nostrorum putauimus non tam differre à nostris, & ab æquitate simul vt ruina sequi posset, sed potius vt forma breui inueniretur ad quietem & omnium communem voluntatem, non est visum conueniens aut necessarium nostris iustis querelis Maiestatem tuam infestare. Sed cum appareant nunc res, eò perductæ, vt cum iniquitate atque violentia, qua in nos vruntur imminet excidium reipublicæ, quod potest contrahere alia maiora incommoda in Italiam, vniuersumque Christianum nomen, visum fuit nostrarum partium Maiestatem tuam certiore facere, vt ad quem rerum nostrarum tutela maximè spectet. Sic iniunctum est ciui nostro Augustino Spinolæ vt omnium nomine hoc fungatur officio. suppliciter petimus à Maiestate tua vt gratam audientiam præstet, & eam credulitatem, quam nobis ipsis præstaret, atque causam nostram coniungat cum suo largo atque benigno fauore vt suæ benignitati & amplitudini confidimus; debeturque nostræ deuotioni erga suam Cæsarem coronam, quam Deum fortunare rogamus & extollat, sicut Christianum nomen indiget, & nos ardentem optamus. Cæsar his literis acceptis veterum ciuium perscripsit ad suos commissarios vt pari charitate veteres atque nouos ciues complecterentur, cum oratores ipsos misisset Genuam vt contentiones componerent, quæ inter Genuenses vigerent. Illud ita fieri oportere ne qua suspicio nouis suboriri posset quæ Cæsaris voluntas in hanc partem magis quàm in illam esset propensa; quod omnium ciuium æquè esset pater,

cum

eum omnibus æque iustus & bonus princeps & pater esse ac videri vellet. scriptæ sunt etiam literæ ad nouos ciues, quibus eos Cæsar hortabatur ad cõcordiam. Multi sermones in retea Finali inter vteros agitabatur, quod varia essent sententiæ. Nã aliis apparebat quouis modo rē cum nouis oportere componi, alijs videbatur parcendum esse pecunia, neq; rem per arma & sumptus esse tentandam. Aliis, quibus honor & existimatio apparebat preciosior rebus omnibus, videbatur turpissimum si illud exiliū æquo animo paterentur, neq; per omnem gloriosam occasionē reditum in patriam sibi aperirēt, recuperarentq; per vim armorū illā libertatem, quam à maioribus per tot pericula & sumptus partā accepissent: idq; facerent imperatore aliquo suorum ciuium, vt illustraretur fama propè obscurata per superiores successus, ac cæteri detererentur in posterum ab omni insolentia. Sed quoniam istud fieri sine concordia & coniunctione animorum ob multos bellicos sumptus alii agrè se rebant aliorum tarditatem, atq; in primis id videbatur molestum Auriæ, quia non multi apparerēt assentiri, quod erat vt rempublicam conseruaret in eo statu, in quo fuerat à principe Auriæ relicta, nobilibusque antiquis sua dignitas conseruaretur inuiolata aduersus ingratos ciues: quam obrem omnes timidiore ad coniunctionem animorum cohortatur, & ad arma capessendam vnicum remedium redeundi per honestas artes in patriam. Tanra efficacia verborum fuit, vt omnium animi impulsu sint ad illam expeditionem suscipiendam aut adiuuandam, quare decernitur negotium esse agrediendum. Noui item per hoc ferè tempus collegerunt quosdam Germanos ad vrbe custodiam, quibus cum iter à Remerio fuisset interdictum, commissarii literas dederunt, vt illis aperiretur flagitantes. At quoniam esset auditum plurimos Turcas perisse Byzantii per magnam vim pestilentia, classemque Turcarum hoc anno vel nullam exituram, vel certè non valde formidabilem, iam rumor inter Christianos diffusus fuerat esse Hispani Regis consilium vt quam maxima classis ad Africæ deuastationem nauigaret, ad expugnandamque Iuliam Cæsaream, ad recuperandam munitiõnem, quam Turcæ post discessum Hispanorum dicti sunt muniuisse, & ad vrbe Tunetum solo æquandam, quo munitio omnibus commodis destituta necessariò veniret in potestatem Christianorum, ad Vticamq; vrbe diligenter muniendam, & ad portum Farinam vocatum, ne classis Turcica in posterum ad Africæ litus appellens posset illi portui propinquare. Illo consilio dicta sunt tria laternarum, octo falcium millia parata fuisse ad decidendas arbores partim Neapoli, partim Mediolani: & batilli præterea, & præacuti vnicornesque ligones, & scala multæ, & ferrea triangula ad retardandum iter equitatus ac pedatus, & lignei pontes, & tabulata, quorum beneficio protecti milites moenibus propinquarent. Copiæ quæ in agro Laudipompeiano & Mediolani erant in æstiuis suspicionem excitabant in Italia occultæ cuiuspiam expeditionis, timebaturque ne veterum impulsu ad Genuæ expugnationem verterentur. Ioannes Austriacus per illud tempus cum quinquaginta trirēibus nauigans in mari Tyrrheno Neapolim versus è longinquo se vrbi Genuæ cum classe ostentat. Genuenses veriti classē Hispanam ad occupandam vrbe conuenire magna trepidatione repleti sunt, atque ad arma vbique conclamarunt. magnus fit armatorum concursus cum ad triginta millia mortalium essent in armis. portus ac moenia armatis complentur. nam significatum fuerat per seditiones plerisque primariis Genuensibus Austriacum veterum peruersationibus & illecebris allectum impatientem priuatæ conditionis ad eius vrbe prinripatum aspirare, cum ita impelleretur desiderio imperandi vt non intelligeret verba Genuensium plurimum differre ab eorum voluntate. Nam Genuenses profugi illi blandiebantur quo protegerentur eius armis, quæ tunc plurimum poterant. at Austriacus propria vilitate ita captus fuit, vt nimis etiam se ferri desiderio passus sit, quare in aliquam regiam indignationem prolabitur. Cæterum vbi Neapolim cum classe accessisset, excipitur cum magno rotius vrbe applausu. At non multo post conuocatis vrbis magistratibus Regis nomine petit bellica tormenta, quæ sunt populi ad Diuum Laurentium in vltima classis, quibus populus ad suam defensionem vt consueuit. Petit pro singulis focis vt singuli Philippæi dissoluerentur. Vt proceres ternos saltem Philippæos in singula centena semel tantum ad regiam defensionem Regi aduersus vires Turcarum, & Belgicas seditiones de religione erogarent. Huic responsum est tormenta nullo pacto videri à populo petenda, ne metu quæſitionis excitaretur. Possè fieri alia tormenta, pro quibus populus dissolueret pecuniam. Neapolitanos maximas largitiones Regi concedere quo sint liberi, & immunitates conseruentur. Proceres ob largitiones & præfectos regios, quos sustentarent, esse exhaustos. Regi sufficere quod ad omnia mandata eos promptissimos haberet. se rogare Austriacum vt precaretur Regem vt aliquam rationem haberet illorum miseriarum, cum optimè sciat quantopere ab vniuerso regno colatur & obseruetur. Interea tumultus, discordiaque Genuensium omnes ferè Christianos principes ad expectationem rerum nouarum in Italia erexerant, atque alij timebant Italica tranquillitati, alij putabant eos tumultus radices tetendisse, per quas accirent exteri principes ad vrbe defensionem, quod hi putarent Hispanas, illi Gallicas partes promptis animis complexuri. Idcirco effectum est vt cum Pontifex, Cæsar, Rex Hispanus oratores suos eò misissent, Henricus quoque Rex eius vrbe quietis cupidus, quoniam Liguriam sciebat aliquando fuisse Regem Gallorum, optabatque libertatem vrbe conseruari, Marium Biragum & Galeazzium Fregotium miserit cum duabus trirēibus vel dabus an orator admitteretur, qui Regis & Regiæ matris nomine omne genus auxiliorum offerrent, & vel Regem ipsum si opus sit venturum ad defensionem. Marius magnificè hilariterque exceptus admittitur in senatum vsus est officio sanè quod ad Regem ipsum attinet perbenigno & humanitatis pleno; sed vt inter præſentes seditiones plane turbulento & pleno suspicionis, nam copias, pecuniam, com meatum abundantem è prouincia Narbonensi pollicebatur, & omne genus auxilii, atque Regem ipsum si opus sit venturum. plurimum illi Regi displicuisse illas differentias, atque

Bbb 2 vrbanas

Commissarii
nomen inui
sum.Literæ veteri
ad Cæs.Apparat⁹ Hi
spani ad Afric
cā expugnā
dam.Neapolitano
rum respon
sum. ad Aus
triacum.Orator Gall
Regis.

urbanas contentiones cum ipsam rempublicam prosequatur magna benevolentia: Birago ingentes gratia pro Rege acta sunt a senatu cum explicatione optima eius urbis erga Regem voluntatis. Non desuerunt qui optimum Regis officium in malam partem acceperint, arbitrati que sunt illud processisse potius e magnitudine desiderij ipsius urbis, quam ex vilo iure benevolentia, quamuis regia vires essent imbeciliae ob diuturnos Gallicos tumultus. At Fregosus superioribus annis exilio eiectus ob ambiguam fidem patribus suspectam, reliquique Galli Regis ministri, dicti sunt infensi Hispano nomini curasse pro viribus odiosum facere commissariorum nomen, quod esset contra libertatem, multa contra aliorum principum ministros effutisse, conatque esse reddere inuisos Caesarem & Hispanum Regem, ut qui libertati eius urbis per simulatam benevolentiam insidiarentur. Gallus orator tamen post octauum diem ex vrbe excessit partim placidis verbis, partim molestis acceptis, tamen res illa non paruam suspicionem attulit ceteris principibus. verebantur enim plerique ne popularis administratio Gallos in vrbe introduceret, quod veteribus non parum profuit, qui euidentibus rationibus Regi Hispano & ministris regijs proponebant pericula reipublicae. Nam quamuis Saolus ordinarius orator apud Regem conaretur ab illa suspitione deinde reuocare, qui demonstrabat rempublicam seruaturam in ipsum Regem obseruantiam, tamen non potuit prorsus suspensionem delere. Regij ministri ex altera parte copias collectas ad fines agri Genuensis perducunt, & in stationes distribuunt: quae ubi essent cognita in vrbe a nouis, praefecti sunt quinque viri cum summa autoritate rebus bellicis, quorum princeps fuit Coronatus ob autoritatem, qui omnia defensionis necessaria compararent. missi sunt ducenti pedites in oppidulum Sabbatia, ac totidem Nouium. multi finitimi Genuae milites vrbe ingrediuntur, qui vna cum ciuibus commisti excubarent & militaria munia exercerent. Cognita deinde suspitione Regis Hispani per literas Saoli, atque ut accusationes veterum dilueret delectus iussus est celeriter in Hispaniam accedere, qui doceret Regem veteres non vi eiectos fuisse, sed excessisse sponte propriaque ambitione, qui cum multo essent pauciores, tamen non possent parem aequitatem ferre cum ceteris ciuibus, odioaque nomina nouorum & veterum alerent in vrbe per Garibettum nuper abrogatum. recreauit non nihil animos nouorum inter hos metus humanitas Austriaci qui concessis duabus onerariis frumentatum missis in Siciliam, ut onusta Genua nauigarent, cum prius fuissent detenta. non enim apparebat bellum minitari, qui iuuaret commeatu. atq; legationes nouorum apud Caesarem rursus non carebant aliqua suspitione cum tractarentur humaniter, cum viderent Spinolam ab eodem Caesare frequenter & placide audiri. diuersa erant tamen opinionis in vrbe, quia noui timebant bellum, quod vndiq; parari audiebat ur; at feditiosi plebis moderatores timebant pacem, per qua & per concordiam nulla autoritate erant habituri. at Gallorum Rex auditis copiis, quae ad fines Genuensium concesserant, non tulit illud aequissimo animo, sed palam professus est se fore quietum stante libertate, sed si quis eam vellet opprimere aut violare, se omnino esse defensurum propter iura quae habet in illam ciuitatem, rebus Gallicis interim quoquo modo compositis. & iam Saulianum Pinarolumq; oppida Allobrogum Duci assignata retardata fuerant, quod molestum fuit Regi Hispano. sed quoniam plurimi sumptus bellici iam fiebant vtrinq; in praesidia, & copias quae alebantur, ne illi oes in detrimentum nouorum ratum redundarent, veteresq; forent immunes, proponitur publice edictum Genuae ut veteres profugis oes cum familiaribus redirent in vrbe sub pena omnium extraordinariorum sumptuum, qui sunt a rep. ad sui defensionem per absentiam ciuium. Veteres contra ne praesentes sumptibus assentire videantur sub pena iacturae omnium bonorum & capitis, euocant reliquos oes ciues veteres qui essent in vrbe, quare oes ferè puberes exeunt. Heluetii quoq; auditis his rerum Genuensium perturbationibus legationes statim miserunt, quae quinque millia peditum Heluetiorum offerrent per quinquentium propriis Heluetiorum stipendiis militatura, si tamen perpetuum fedus cum Heluetiis inirent. actè sunt gratia, sed nihil conclusum. oratores de pace modo cum his, modo cum illis agunt, sed nihil concluditur, quia res inter illos conuenire nullo pacto poterat. Erat contentio summa inter hos quod veteres ira reip. administratione institui oportere ipsa dicebant, ut pares vires haberent, totidemq; suffragia ad ipsos, quot ad nouos petuerent. Verebantur enim ne multitudine nouorum suffragiorum omnis sua potentia & autoritas in rep. obruerent: at nouis hoc videbatur indignum ut multo plures parè haberent tamen numerum suffragiorum, cum lex anni 1528. oes scriptos in libro ciuitatis vnius ordinis esse iubeat. confirmabatur vtriq; in sententia multis rationibus. Veteres quod essent opulenti. quod amicæ copiae non contemnerent ad fines. quod vetustate nobilitatis esset stabiliti & autores nobilitatis ceteris, ad qua antiqua magis apparerent animi principum semper debere esse propensiores. Noui, quod vrbe haberent in potestate egregie munita, quod legem Reformatorum propitiâ, quod populū & oes subditos fauentes. quod bellicos apparatus permultos, quibus speraret se posse ab omni externa iniuria defendere. at quia bellorum incendia paulatim apparerent in Italia consergere noui iubent oratorem missum in Hispaniam praeter res praedictas excusationem afferre de transitu Austriaci, docereq; quod res non esset armis, sed potius iure decidenda. Veteres cognito abscessu Taliacarnii decernunt legationes & ipsi mittere ad Regem, deligunt itaq; Stephanum Marium & Balthesarem Lomellinum, qui tanta diligentia tremei vecti sunt, ut prius auditi sint quam Taliacarnius, qui biduum ante accesserat. Procurauit Saolus ne tanquam legationes exciperentur, qui tamen eo nomine fuerunt humaniter excepti. deinde exposuerunt veterum iura, & dixerunt aequum videri ut qui per summam iniuriam eiecti e patria a subditis fuissent, iudem per leges & arma iustorum principum in patriam reuocarentur. non esse tam fedum exemplum ad exterarum nationes & ad posteros transmittendum ut ea ciuitas, quae potentissimos principes sanctissime coluisset, quae oibus officiis pro viribus ipsum Regem prosecuta fuisset, quae obsequentissima patri Philippi Regis fuisset, neq; alia de causa calamitates domesticas pateretur, nisi ob nimiam liberalitatem & beneficiam

centiam in suos ciues, nunc nullis auxilijs subleuaretur ubi nulla aduersaria timenda est potentia, cum neminem praeterea habeant illi ciues, in quo rerum omnium suarum spem collocarint. his addiderunt ciues ob immoderatam nouorum insolentiam exiuisse necessario ex vrbe post abrogationem Garibetti, quae per vim armorum facta est contra fidem oratori Regio datam. Se procurauisse assidue omni honesta ratione res urbanas sedare & componere, quo honeste acturo omnes patriam tranquillitate perfruerentur. quod etiam post discessum factum est, ut redire possent, quod nihil profuit vel per ministros principum. addita sunt & multae aliae rationes, sed illa in primis, quod cum nullum remedium inuenissent ciuile, & honore, & amore patriae impulsus cupiebant ut per Regem liceret illud vi armorum experiri, quare flagrabant ut Ioanni Andreae Auriæ liceret cum suis & factionis veterum tremibus suscipere summum imperium eius tam iustae, tamque necessariae expeditionis, utque liceret milites colligere, & commeatum ac bellicos apparatus e locis regijs conuehere. demonstrant quod plurimum conferebat ad conseruationem regiorum principatus in Italia vrbe illam habere obsequentissimam, cum Genua quasi porta sit Italiae ad nauigantibus ex Hispania, quam vrbe multi exteri principes si possent quauis neglecta difficultate occuparent. quod non videbatur posse sperari eadem obseruantia erga Regem dum praesent populi, qui sua parte natura sunt instabiles, & in Gallicam factionem magis propensi. cuius rei non leue esse argumentum quod etiam Rex Gallorum legationem miserit de offerendis auxilijs, & trepidationem propter Ioannis Austriaci aduentum, cum tota vrbe ad arma esset conclamatum, quod haberent suspectam & parum amicam fidem Hispaniam. nouos ciues per multos annos vel post Garibettum tacuisse quauis essent plures, dum floruit recens Auriæ principis beneficij memoria, praebuisseq; debitam veteribus & benemeritis reuerentiam, quod factum est donec potuit plus in eis vel ratio aequitatis vel similitudo, qua cupiditas imperandi. Sed his omnibus postea virtutibus reiectis cognitas fuisse multas, coniurationes aduersus remp. quarum principes fuerunt vel noui vel populares etiam simul missi, ut Caesar Fregosus, & Calcagninus, & Fliscus, & Iulius Massa, & Volacera, Granura, Fornarius Dux, quod certe nulla alia de causa factum fuit, nisi ut veteres per insidias nouorum ab administratione excluderentur. facile esse vrbe capere, suisq; veteribus dominis restituere, cum populus sit suopre ingenio instabilis ac leuis, qui defertur desiderio rerum nouarum propter lucrum tanquam nauis sine nauclero quocunq; aura lucri aspirauerit, ac non mediocriter pertaxus sit nouorum magistratum, qui etiam sit per arma reditum veterum adiuturus. nam veteres si minus potestem, suam tamen habere in vrbe factionem, cum etiam e nouis non omnes sint ingrati. nisi cogantur per metum aliorum nihil esse difficilius quam ut noua auxilia nouis accedant. Inuitare ipsum Regem ad hanc tam iustam prouinciam adiuuandam propriam vtilitatem, quoniam imperantibus veteribus posset carere non modo periculo, sed etiam suspitione ob antiquam obseruantiam, & propriam singulorum vtilitatem, qua percipiunt e principibus regijs. at contra Taliacarnius procurabat accusationes diluere, animum Regis a veteribus alienare, demonstrare nihil differre illi abesse in vrbe, quae erat quieta, rectissimeq; gubernabatur. veteres digniores esse eo exilio, quod sibi sponte eligissent, quam regijs auxilijs, sine quibus certe neq; auderet neq; possent arma mouere, sed qui euissent, ac redissent deniq; in vrbe. Illud maximum esse argumentum quod omnia legitime gubernentur, quod subditi sponte parerent solitis magistratibus. Rogant ipsum Regem ut perseveraret protegenda rep. & senatu, at non priuatis, quos potius a se repellere conueniret, si sine senatus autoritate de rep. tractare conarentur, cum lege vetitum sit illud, quod non Genuam solum, sed vnuerfam Italiã & omnes vrbes Christianorum vexare posset. Quod autem probabile sit vrbe in antiqua erga Regem obseruantia persistere multa esse possunt argumento, sed in primis ratio acceptorum beneficiorum, deinde necessitas. Illud maximum esse beneficium quod libertas instituta esset felici Carolo Quinto Imp. Max. patris ipsius regis auspicio, a quo toties defensa est per validissimas copias ab insidijs conantium illa opprimere. Deinde tantum incrementum per illum cum acceperit, fieri non posse inquit ut non plurimum Regi debeant, nisi ingrata vrbs & immemor beneficiorum dici velit, quod si committatur, indigni sunt Genuenses qui homines sint, ne dum qui sint liberi. Quod si nulla in ijs esset humanitas, tamen vel inuitos necessitas ad illud posset impellere, quoniam qui incumbunt gubernaculo reip. tot habent, tantaq; negotia in regnis ac principatibus regijs, quot & quanta qui patriam reliquerunt. atq; illud patet in primis quod conuenticio lanarum ex Hispania, felici e regno Neapolitano, frumentatio e Sicilia sit ex illorum facultatibus, cum multa numerum millia quotannis eo transferant, praeter Mediolani, Anuerpia, reliquorumq; locorum ac regionum negotia. atq; ut omittatur, quod haec locupletat regia vectigalia, nemo praestitit reip. qui non habeat tanquam assiduos obsides filium vel fratrem vel affinem in ipsis locis. Na nequid horum per perfidia amittatur, quis non videat necessario in officio esse persistendum? Potest quisq; illud putare sibi verè omnem felicitatem optare, cum quo salus & opes & amplitudo consistat vel cadat. His additur vanos esse rumores, qui de Gallis dissipati sunt, cum Gallus eodem prope die audientiam & abeundi veniam acceperit: cum Gallos admittere nihil aliud esset, quam perdere libertatem, pro qua nemo vitam sanæ mentis profunderet dubitauerit. cum etiam Gallorum amicitia posset polluere incontaminatam religionem per aduentum Vgonottorum, atque nimis difficiles esse ciuiles controuersias, ne dum disceptationem de religione adiungere. Illorum causam, nec iustam nec honestam esse patere qui vrbe reliquerunt, quoniam defensio repugnat ipsius urbis institutis, & diuinis atque politicis legibus, & naturae rationi. Aiunt veteres oportere se esse superiores in reipublica administratione, atque omne ius administrationis habere cum ipsi sint vix quadringenti, at noui plures mille & centum assidue in vrbe habitantes. Illis, cum dimidium suffragiorum postulent, non venit in mentem quod omne

regnum in se diuisum destruetur, cum Deus Apostolos pares esse voluerit, ac leges eodem modo. Hi in ordine optimatum istud vituperant, quod temp. corrumptat. leges Genueses detestantur. laudat seditiones, ad quas euellendas anno 1528. reformata fuit administratio. Nam tota vrbs octo ciues veteres, & quatuor novos elegit, qui omnes vno consensu leges vrbs instituerunt, omnesque nobiles in vnum coniuncti sunt, & veterum ac nouorum ciuium, & factionum nomina deleta, vt omnes haberentur pari dignitate & conditione, vt apparet e conditionibus suarum rationum. Perspicuum est quod petitur contra leges vt vrbs diuisa sit. Vt impares sint ciues. Vt dimidium suffragiorum pauiores ciues assequantur. Tam autem legum latores cupiuerunt euellere dissensiones & vnum corpus efficere, vt cum essent plures centum & quadraginta familie, illas perduerint ad viginti & octo. Non quod hae nobiliores, antiquioresve ceteris, sed quod plures domus essent aperta in vrbes, atque in has familias descripti sunt Aggregati. Patet igitur illud non esse verum, quod Aggregati non tam antiqui nobiles sint quam reliqui, cum illud lex testetur. Hoc accidit quod fuerunt aggregatae circiter duodecim familiae veterum nobilium antiquorum vocatorum, vt Camilla, Serra, Maria, & aliae, quae antea fuerunt nobiles, & tanquam aliae antiquae. Manifestum est & in aliis vt Fregosa, Adorna, quae aggregatae sunt inrer viginti & octo, & sunt recentioris factionis, quae quamuis sine titulo, tamen multos annos rem Genuesem administrarunt, multosque viros illustres habuerunt: qui cum sint aggregati, non minus idcirco sunt antiqui, aut quouis nobiles. Quo pacto igitur hi pauci imperium in alios sibi deposcunt, qui patriam vexant, cum lex ab illis facta inquit, quod omnes nobiles descripti vno ordine sint pares dignitate & conditione & coniuncti, at non diuisi? Docent hanc reip. administrationem constitutam esse a duodecim legumlatoribus ab vrbe vniuersa delectis, qui vnus esse ordinis iussi sunt. Hoc nisi sit, possent principatum inter se diuidere, quod plane esset absurdum. Sed nonne absurdus est quod priuati se ius habere in publicas res arbitrantur? illud etiam monstro simile videri posset, si resp. sit vt corpus, gubernatores vt caput, si noui & veteres diuisi gubernent. Nam si res diuidatur, aut corpus erit sine capite, aut vni corpori duo erunt capita, quod est ridiculum. oportet igitur ad gubernandam rempublicam omnes concorditer conspirare, quae aequabilitas est vera salutis ratio. Quod dicunt sibi deberi iure, non probant, nisi longo vsu & decreto Garibetti, contra quae leges sunt antiquae reipublicae & lex anni 1528. Sed possessio in ualida est vt saepe vexata sine aliquo titulo vel bona fide, & contra leges. Neque tam diuturna est, vt volunt, quae si non esset interrupta, nihil iuuaret, quia suprema iura non possunt acquiri hac ratione, & multo minus a priuatis ciuibus contra patriam, quae neminem habet superiorem. Neque enim praescriptio vel consuetudo contra rempublicam aut leges afferri potest. neque prodest lex anni 1547. quae neque coniunctum ordinem separat, nec variat aequabilitatem. nam cum abolita sit legitime, at non vi, vt aiunt, non est opus differre in alium diem solennitatem deliberationis, quod hoc agitur cum de abrogandis legibus tractatur anni 1528. at non de senatuscon. quod nunquam seruatum est aliter. Neque erat abolenda vt inualida, illegitime lata, siue autoritate iuricon. sicut aliae leges, vt ex ijs patet. Nec obest quod aiunt veteres approbatam fuisse tacite a maiore concilio per annos viginti & quinque ab anno 1547. ad annum vsque 1573. cum ratio sit illegitima, quia concilium nullam cognitionem legis habuit. Quod enim nescitur, non potest dici tacite comprobari. Neque potest concilium quidquam tacite probare, quin deroget legi anni 1528. vt est Garibettum, cum in lege sit illius anni, quod si concilium voluerit cupiam rei derogare in illa contenta, debet proponi, consultanda in eodem, neque possit eodem die decerni: sed reiciatur in alium diem, quod certe in taciturnitate dici non potest. Reuocandum est igitur Garibettum tanquam illegitime factum & inualidum. Neque debent propter opes aut titulos nolle esse pares, nec numero non superari, quia si creuerint opes, nolent esse domini reip. Illud validum est moderationis nouorum argumentum, quod nihil tale moliantur, quia sine Garibetto viuebatur in vrbe vsque ad annum 1547. & tamen magistratus ad viros bonos veteres pro virtute deferebantur, quamuis multo plures essent noui. Suppliciter petunt a Rege vt de more temp. protegeret, priuatosque conantes patriam infestare a sua praesentia repelleret. Arbitraretur eandem esse ac fore perpetuam vrbs obseruantiam tot beneficiis deuincta. Profugos nisi exteris auxiliis iuuentur, cito suum errorem esse cognituros. Italorum principum arma non esse magnopere timenda, si Regis defensio concedatur, cum nullus Italorum principum ob aequitatem causa debeat timeri, quam omnes sint complexuri. Haec dicta esse censeri, si per aduersariorum pertinaciam non possit obtineri illa concordia & reconciliatio & aequitas conditionum, quam senatus & vniuersa ciuitas cupit, quae omni honesta, probabilique ratione fieri possit, salua coniunctione & aequabilitate ciuium, quae cum legibus urbanis consentit. sic inter hos contendebatur de gubernatione subditorum, quam honores & libertatem appellabant, cum vera libertas sit ita sub patrocinio bonarum legum viuere, nemo vt alteri impune sit iniurius, & vita atque omnia sua libera habeat ab iniuriis aliorum: quae libertas communis est omnium bene institutorum principatum. cum honores qui a populo deferuntur, sint tanquam picturae pixidum, quae prius arescunt, quam ad intima penetrant, itaque rectius magistratus & imperia quam honores sunt appellandi, cum solus sit honor qui debetur sapientiae & virtuti. Philippus non solum aequitate rei perspecta, sed etiam considerato periculo in quod res Itala erat illapsura, si armis decertaretur, & nisi copia retraherentur, respondit facillima esse initia bellorum, at non tam faciles exitus plerumque inueniri. Fore omnino vt res placide componerentur, quae ratio esset & utilior & humanior inter ciues principum eiusdem ciuitatis. Nam erat periculosum ne Itali quidam principes, quibus ob nimiam potentiam inuisum est nomen Hispanum, & Rex Gallorum in primis oblata hac opportunitate arma mouerent, cum multi sint amici cum felicitate, qui cum fortuna mutantur, nihilque timendum

Libertas quod sit.

dum magis sit diu felicibus quam haec ipsa mutatio, videbatur periculosum ne Belgae magnis viribus auctis in Morinis aut Baratis ex alia parte Genuesem negotium iuuarent praeterea, ex alia Turcicae copiae perceptis dissensionibus Christianorum, vel etiam precibus non nullorum allecta ad excidium rerum Hispanarum ingentes conuolarent captata opportunitate. Fit publicum decretum in vrbe postulantibus oratoribus ne vlla pena infligatur illis, qui dicerent equum esse Garibettum, at malam legem anni 1528. statuiturque vt liceat Siluestro Cataneo & Nicolao Pallauicino delectis a veteribus, vel cuius cui hac ipsa de causa ad tractandum negotium pacis in vrbem conuenire. Non tamen cessabat Romae demonstrari pontifici per Card. Lomellinum & clericum Spinolam veteres voluisse principum arbitrio rem committere, cum noui contra parui vel auctoritatem legati fecissent. & quam periculosum esset ne resp. funditus euerteretur cum maximo detrimento rerum Italicarum, si diutius in ijs perturbationibus persisteret, ac nisi veteres antiquae dignitatis restituerentur. Augustinus item Spinola conabatur apud Caesarem ostendere nullam in vrbe habitam esse rationem Caesarianorum ministrorum, qui non essent grati: quare conuenire Caesarem auctoritati eas controuersias decidere ad retinendum obsequium imperio haecenus praestitum, quo omnes ciues quiete ac tuto suis bonis fruerentur. Sata sunt & semina susceptionum in animis principum, quibus etiam magis inflammarentur ad res componendas, cum noui haec omnia restringere per cardinalem Iustinianum conarentur Romae, & per Georgium apud Caesarem.

LIBRI VIGESIMI QUINTI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS SEXTVS.

MULTIS sanè rationibus disputatum est ab antiquis sapientibus præstaret ne ad felicitatem subditorum vnus, an plurium; & paucorum ne an multorū imperium siue gubernatio, quā in rē quique varias propriasque rationes adduxerunt, quibus addebantur exempla, quæ certe ingenia hominum, at non probationes sunt putanda. Alij parum numerum gubernantium re ferre existimabant, sed totam rationem ac differentiam collocabant in bonitate imperantium, qui apparebāt vnus imperiū multis præferre, cū vnus vir bonus facilius reperiatur, quam multi viri boni. Alij cen se bāt multorū administrationem debere præferri, quoniam sic malus magistratus facile mutatur, quo pacto incititia peritiæ præferebatur. Alij idcirco multos delibe-
gebant, quia crederent in multis posse facilius aliquos bonos inueniri, qui malorum nequitia resistere, quā in vno necessario per hæreditatem in regnum succedente, qui dominaretur pro libidine. Id facile concedi posset si aut boni tantum imperarent, aut si mali bonorum consilio acquiescerent ac res non potius per numerum, quam per bonitatem uotorum gubernarentur. & nisi stulti sapientibus natura aduersarentur, cogèrenturque sapientiores pati se impetu quodam quasi popularis fluminis deferri. Non desuerunt qui crediderint vel malam rem p. vnus mediocris bonitatis imperio esse præferendam, quod ea semper vel iustum vel iusti speciem quandam præ se ferat, neque emulatio præesse p. libidinē patiatur. illud verbo quidem conuenit rationi, re aduersatur. quia nemo malus iustum habet propositum; aut qui habet, non est malus: sed mali putandi sunt qui conspirant clam ad excidium direptionesque subditorum, cum alter ad alterius iniquitatem conuieat. Quis tamen, non facile concesserit omnium regnorū optimam esse remp. si bona sit, & legitime in ea viuatur, quæ si mala sit, & in ea negligantur leges, iure censetur pessima omnium ad ministracionem, in qua omnis conditionis homines varijs iniurijs sunt expositi. his accedit qd nō potest facile cū felicitate subditorum dominari, qui nullis regijs artibus à teneris sit imbutus, atque rudis p. lanè homo ad gubernaculum rerum pub. accedat. Mediocre autem remp. vix esse tolerabilem argumento est breuitas vite multarum rerum, quæ antequam adoleuissent, extinctæ sunt. Veruntamen si ab vno ad plures imperium sit transferendum, quod nescio an iure debeat, tanto melius id fiet, quanto ad pauciores præstantioresque; deferretur, quod genus antiqui aristocratiam iure appellauerunt, siue imperium optimorum. at quanto ad plures imperium defertur, tanto fit deterius, cum ad ignaros imperandi & faciles in quouis motus animorum deferatur. cauendū enim vbi pauci sunt, ne multi ascescantur in partem imperii, qui postea in munificos insurgant. & ne nimia autoritas plebi concedatur, cui procuranda est vilitas annonæ ac panis præcipue & iustitia ne desit. Illud significarūt antiqui per Actæonis fabulā, quem finxerunt laniatū ab ijs canibus, quos sui sumptibus educauerat, quia beneficia apud ingratos homines collocata in benefactoris perniciem sæpe vertuntur. Illa dum tractantur in finibus Ligurum, regnum Poloniæ magna diligentia à varijs principibus expetebatur, quam obrem indicta sunt comitia de nouo Rege creando, quoniam omnis spes reditus Henrici per eius coronationem fuerat sublata. Nam initio huius anni præcedentibus omnibus magistratibus & Ghisio Duce & Chernen si regulo sub umbella Reinsii, illud est vrbs nomen, dictus est Henricus cū multa magnificentia processisse ad templum augustius, sequentibus Cantabrorum Rege & Alenconio fratre, & Mainesi, alioque Ghisio ducibus, cū Ghisio Card. in tēplo præstolaretur. post ceremonias Rex obijt nauiculā aureā de more, deinde ad suū domiciliū tēplo uicinū se recipit. Postridie à pecca-

Resp. omniū
Gubernario
rū optima,
& pessima.

Coronatio
Henrici Regis
Galli.

à peccatis expurgatus misit quatuor proceres ad templum Diui Remigij vt ampulla sacri olei per abbatem asportaretur, qui promitterent se ad eundem locum mox comituros. Mirum est quod de oleo dicitur, quod angelus illud cælitus ad diuum Remigium archiepiscopum detulit, quo tempore baptizatus fuit Clodoueus primus Gallorum rex Christianus. Nam dicuntur quatuor Reges tantum vngi antiquitus confueuisse, Galliarum, Hiemsalem, Britaniæ, Siciliae. At ampulla olei sacri semper plena est, neque illud vnquam deficit, cum multis sub clauibus seruetur. minuitur tamen egrotante Rege, sed vel mortuo, vel conualescente ampulla diuinitus repletur. Alij dicunt columbam illam ampulam olei detulisse, sed omnes tamen diuinitus missam fuisse consentunt. at qui ampulla delata est sub umbella in augustius tēplo in tabernaculo, quā proceres cū lanceis sunt comitati. Rex deinde comitantibus episcopis in templū accedit, vbi parati sunt duodecim Pares vocati, ij sunt magistratus ac principes, qui autoritatem & nomina principatum referrent. Erant propria tabulata principibus & oratoribus parata, & proprium cum regali throno in medio templi Regi magnificentissimè instructum. omnis sacerdotum ordo sit obuius ampullæ, quæ Regi offensa est, & super altare imposita. Rex iurauit apud Card. archiepiscopū vsitatū iuramentum se iustitiam & ecclesiis conseruaturum. consulitur populus an velit eum Regem, qui mox ab omnibus est rex conclamatus. iurauit pacem, iustitiam, æquitatem sibi cordi fore, persecuturumque pro viribus hereticos. mox inducti sunt cothurni & calcaria, quæ statim sunt erepta, & præmissis precibus gladius accinctus, hinc altari impositus, hinc datus Regi, hinc conestablio. oleum ampullæ deinde & chrisimatis mistum, quo caput Regis cum precibus vnctum est & pectus & dorsum & paulo post Spatulæ. hinc palmæ manuum & additæ chirothecæ. post toga regali indutus, & annulus & sceptrum dextræ impositum. Deinde corona à duodecim Paribus, quæ sustentabatur dum preces finirentur, capiti imposita. post in tabulato maiore sedēs Rex dū preces peragantur, rex ab omnibus salutatur, atque araldus alta voce exclamat, viuat rex Hêricus tertius Christianissimus, gloriosissimus iustissimus Gallorū rex. deinde captis sacris descendit ad altare præcedentibus proceribus, quorū alius vas è conchis margaritarū vino plenum gestat, alius panem argenteum, alius loculum cum tredecim aureis nummis, quæ paulo post per ipsum Regem oblata sunt. His actis Rex sumpta eucharistia amplissimumque conuiuium exhibet principibus & conuocatis oratoribus. Sed quoniam cognitum esset per exploratores ac literas classem Turcarum, vt dictum est, Byzantio non adeo formidabilem esse exituram, vt putabatur, decretumque esset per eos rumores Sardiniam Italis præsidijs esse tutandam, petierat à senatu Idia quecuius vt liceret Hispano Regi copias illas per agrum Genuensem classibus imponendas ad mare perducere, & quibusdam portibus vt reip. nam statuerant Hispani his copijs classi impositis vniuersum illud mare percurrere, & piratas profligare quicumque in ijs insulis fuissent inuenti. res in cōsultatione posita est à patribus, atque alijs periculosum videbatur in rebus turbulētis eum Regem, qui putaretur fauere aduersæ factioni intra tecta admittere, ne portus per hanc artem occuparetur. alijs appa rebat oratoris regij fidem non esse habendam dubiam, ne Regis tam potentis, tamque amici ipsi reip. fidei non credidisse viderentur, quare decretum est vt transitus copijs, & portus classi regio nomine cōcederetur. Interea veterum delecti siue Deputati vt vocant, nitebantur magnam copiam pecuniæ Finali colligere, quæ vt liberius cōferretur, Auria multos nūmos contulit, cuius liberalitate multi alii ciues secuti sūt, cū alij quinq; nūmū millia, alij vel ad quidecim viritim cōtulerint, atque eadē ratione numeraturos se esse pollicebantur vbi opus esset. Electi sunt tres quæstores huius pecuniæ Augustinus Grimaldus, Antonierus Cataneus, Philippus Lomellinus. at quoniam prorogabatur aduentus Ducis Gandiæ, veteresque peroptabant aliquo debili principio tentare rei euentum, qui ante licentiam regiam non audebant arma palam mouere. Clam igitur decernunt vt Ambrosius Lomellinus & Scipio Campora exules rei capitis vallem Porciferam versus regionem inuaderent cum quadringentis peditibus, & Franciscus Viualdas Ligurū montes versus, illud est quoque nomen regionis cum totidem militibus simulatione exulum id ipsum faceret: quia vbi palam res ageretur facilius erat Nouium, & Segestā Tiguliorū repente capere, vt oblatum fuerat, quibus ita actis omnia repleta sunt trepidatione. Sed enim vbi apparuissent triremes Ducis Gandiæ, Imperatum est Viualdo & Lomellino vt copias dimitterent. oratores interea nullum officij genus prætermittunt vt res cōponeretur. Dux Gandiæ exceptus est magna cum lætitiæ significatione, multis honoris causa obuiam procedentibus, qui vbi primum admissus est in senatum magna cū regi beneuolentiæ significatione locutus est. Visus est aliquātulū grauer tulisse Regis noīe quod Gallus orator fuisset admissus. hortatus est senatum ad pacem. docuit regium esse consilium in eo statu remp. conseruare, in quo à fel. mem. Imperatore patre & domino constituta, seruataque fuerat: quam regiam voluntatem ex assiduis officijs, regijsque auxilijs variorū temporum reip. cognoscere potuit. obtulit regiam defensionem. multis rationibus demonstrauit illā pacē vbi salubrem ac Regi gratissimam fore. Quæ vbi cognita fuissent a veteribus, deligunt quatuor oratores ad Ducem, qui & informarent, & expeditionem negotij precarentur. Inuitauerat veteres ad hoc Ducis responsum, quod fuit Ducis vrbs, non potuisse non admitti Gallū oratorē, sed cito dimissum fuisse. gratias omnes agere Regi, quoniam semper reip. fauerit, & nunc etiam idem faciat, cum nihil magis optarent, quam vt cognoscerentur perseverare in antiqua regia obseruantia, quod est temper sint facturi. sibi pergratas fuisse regias admonitiones, vt in dies cognosceretur, quibus multa addita sunt in veteres. At delecti veterum cognito tam diligenti oratorum principum officio, vt omnes discordiæ illorum arbitrio committerentur petunt siue principibus, qui corrigere, emendarentque leges Genuenses, vel nouas conderent sine exceptione. noui hanc facultatem omnino nolunt concedere. non desuerunt qui parum considerent quibusdam ministris, & in p̄missis in-

Oleū sacri
Regis Gallo-
rum.

Liberalitas
Genuensium ve-
terum.

Liberalitas
Genuensium ve-
terum.

Ducis Gan-
diæ oratio.

Litera Pont.
ad nouos.Commissarij
nomen.Io. Andrea
Auriaz ora-
tio.

mis integerrimo Card. Morono, quem arbitrabantur non curare res inter ciues componere, sed potius differre vt ea resp. sub pontificum imperium illaberetur, qua via sibi iter pararet ad maiorem dignitatem. causa diuturnitatis discordiæ fuit re ipsa durities & pertinacia nouorum: quare pontifex, qui erat animo sincero & ab omni illegitima cupiditate alieno, cum propensior apparet nouis, quod eorum rationibus assentiret, audita pertinacia literas scripsit indignationis plenas in hunc modum; Egedem causæ, quæ nos primùm impulerunt vt ad vos daremus literas ac legatum postea mitteremus, nunc impellunt vt etiam scribamus, hoc est summum desiderium, quo angimur tranquillitatis reip. uestræ, & periculum in quo estis, quodque omnibus est conspicuum, quamuis vos qui in medio incendio versamini, illud non sentiat, aut certe sentire dissimulatis. hac de causa cum legatus vel turbulentioribus multo componendis accommodatus nihil facere potuerit propter discordias pertinaciamque uestram, denuo vos ad pacem cohortamur, vel saltem dissensiones arbitrio virorum bonorum committendas. Nam veteres hoc solum consilium oratoribus committebant, & legato in scriptis obtulerunt. Aymontius item Mediolani præfectus literas iræ plenas ad nouos miserat. his rationibus effectum est vt his tanquam iratis noui planè non considerent. at quoniam per illud arbitrium vtebantur oratoribus Cæsareis socij admitti in iura Cæsaris, si collegæ iudicationis principes accessissent, ad quos nihil illa res pertinere Cæsari videbatur, commissarij Cæsarem consulunt per literas quid sibi agendum esset si ad arbitrium veniretur. his responsum est, quod si resp. voluerit etiam interesse principum illorum legatos, nihil id videretur præiudicij facere imperatoris dignitati, cum tractetur solum de partibus ad amicitiam concorditer perducendis, quod non repugnat ipsius Cæsaris in eam rem beneuolentiæ ac desiderio pacis. Missus est etiam Lucas Fornarius à nouis qui gratias ageret Cæsari pro missis commissarijs, & pro tot in eam rem beneficijs, cum plurimùm etiam Cæsareæ benignitati cõsiderent. inuitur paulo post sermo cū ministris principum de concordia, atq; regij ministri libentius cum pontificio quàm Cæsarianis conueniebant, quòd denuo ob murmuratum sit in nomen commissariorum, quod multo inferius legatione censetur. Commissarij hac de causa scripserunt ad Cæsarem, atque recriptæ sunt literæ, in quibus continebatur, missos fuisse episcopum Aquensem & Vitum Doriumbergensem & commissariorum & oratorum nomine, cum orator etiam minori sit dignitate quàm commissarijs. At enim vbi Escouedus rediisset ex Hispania cognitum est clam ab Auria vniuersum negotium bellicum commissum esse arbitrio Ioannis Austriaci, qui promiserat se facultatem concessurum, si sibi committeretur, decernit contendere itaque Neapolim cum clausa vt res bello necessarias procuraret, quia locus paci non inueniretur, cum literas ad senatum frustra scripsisset, quibus patres hortabatur ad concordiam, & ad amplectendas honestas reip. rationes. Sed quoniam non potuerat colligi quanta pecunia opus esset ad bellum, reuocatur ante discessum ad Finale, ac præiens cohortatus est frigidiores ad recuperandam existimationem & iura & patriam, quæ certe omni vel maxime pecuniæ sunt præferenda. Eius orationis hæc summa fuit; quod arbitrabatur diuina prouidentia effici vt diligentia Pont. & duorum summorum principum per suos ministros vana fuerit in rebus Genuensibus componendis: quoniam Deus, cui omnia præsentia sunt, velit vlcera patriæ, quæ leniori vnguento sanari non possunt, ferro & asperitate sanari, cum ferro & arma supremum sit huic morbi remedium: nam per bellum recuperanda apparet amissa patria. Quod si bellum illud iustum est, quod est necessarium, si illa arma sunt probabilia, in quibus vltima spes remedij collocata est, quod fuit vnquam vel probabilius vel magis necessarium, quam illud, per quod reperitur antiqua hæreditas, quæ diutissime possessa est? per quod procuratur vt id seruetur quod positum est in periculo? per quod omnia per vim extorta, iure extorqueantur? Quæ reliqua spes est salutis nisi in bello, cum omnia frustra sint pro pace exantlata studia? ad hanc cogitationem, ad hoc remedium, ad hoc negotium omnis mens est conuertenda, in qua vna re spes tota collocanda est vt à præsentibus molestijs recedatur. partim igitur patriæ desiderio, partim honore, quia nobilibus omni vitæ preferendus est, suas esse partes censere inquit ante oculos proponere illorum miserias, & periculum reip. statum, atq; suggerere, quod munus sit singulorum illa subleuanda. Illud autem facillime susceptum iri abijs, qui per penderint quâtopere maiores impulsi, inflammatiq; sint proprio honore ad illam subleuandam, quorum qui se legitimos hæredes esse profitentur, debent esse imitatores, quando exempla ipsa inuitant, si alia nõ pateat, ad viam ferro aperiendam, qua dignitas hæreditaria acquiratur. Nemini dubium esse oportere, si tam honorificam prouinciam complexi sint veteres, apud illos victoriam futuram, quamuis aduersarij viribus & cõsilio & causa inferiores profiteantur se in eodem statu posse conseruari. sperandum esse vt honorifica indignatione & equitate causæ compulsis Deus iustissimus faueat, atq; vires & animos infringat eorum qui iniquitatem tuentur, non esse timendum ne victoria penes ipsos non sit, si animi concordēs & proprii & liberales in hac re fuerint. Quod si quid aduersi acciderit, patriaq; sit amittenda, tamen neq; officio virorum bonorum, neque honori deesse oportet. ad hoc consilium inuitare inquit patriæ amorem propriamq; & ipsorum & filiorum utilitatem, & honorē animorum omni re preciosiorē. negotiū tam honorificū intrepidus animis esse capeendum, quoniam turpissimū esset diutius alienam perferre pertinationem, quòd omnes iure arbitrari possent in illis extinctam esse virtutē & gloriā, qua maiores famulas suas illustrarunt; maioremq; vim habere in animis præsentium avaritiā & auri sitim, quam splendorem honoris; quod certe in nobiles animos cadere nõ potest. Profitetur deniq; se & facultatibus & vita expeditionem adiuturum, vt prius professus fuerat, neq; vnquam defatigatum iri, vt res gestæ per opportunitatem testabuntur. his subiūgit non defuturos rerum bellicarum peritos duces, non classem necessariam huic expeditioni, non regiam veniam, quæ videtur fuisse promissa, non pedita-

rum &

tum & equitatum, qui facile colligeretur, solam deesse pecuniam certissimos neruos belli, quæ tamen abunde suppetet, si, vt superius factum est, concorditer ad tam piam, necessariam, honorificam expeditionem contulerint. vt oportere inquit ea magnificentia, quam zelus, honor ciuium, amor patriæ requirit, neque committendum esse vt ij fructus non percipiantur per virtutem, qui non possunt nisi per dedecus & maximas calamitates atque ignominiam amitti. His rationibus res pecuniaria perducta est eò, quò optabatur: quare Auria paulo post cum viginti triremibus Neapolim accedit. missæ sunt cum eo legationes ad Austriacum Georgius Auria & Io. Baptista Spinola. Putabat Auria fieri non posse omnino vt alia ratione quam per metum armorum noui ad aliquam honestam pacis conditionem flecteretur ab ipsa iā cõcepta duritie & pertinacia cū possent et suspicari arma nõ nisi per consensu Regis fuisse mota, quo cõsilio nauigauit ad Austriacum. nõ defuerunt qui ausi sint Auriam suspectum, habere affectati Genuæ principatus, qui rumor ab initio seditionis fuit diditus; & quòd portum vrbeis cū quibusdã armatis occupare tētauerit, quo tempore inquit vrbe fortuna potius quàm cõsilio fuisse seruata. Senatus interea cognitis consilijs veterum tria millia peditum Larfanam mittunt, quorum bona pars erat Florentinorum varijs de causis condemnatorum lectissimorum, & quingentos Lucenses. Descripta est vniuersa annona, quæ esset Genuæ: cū Austriacus petiuisset à Magno Duce vt arma, puluerē tormentarium, salnitrum, pilas ferreas, frumentum diuēdi nouis Genuensibus ne pareretur, cui responsum fuerat, quòd ex imperio ipsius principis nullo pacto illa exportari sineretur. at quòd ad pilas & frumentum, se nescire qua probabili ratione posset illi petitioni satisfieri, quia cum utilitas ferrearum venarum posita sit in exterorum mercatorum contractibus, nõ possent excindi cõmercia nisi cū maximo subditorum pauperum detrimento vel potius ruina, qui victum suarum familiarum ex illa exercitatione percipiunt. Quod ad frumentum, nimis ingens incommodum ad subditos redundare, qui quoniam per libertatem erogandi maius precium offerentibus commodius ita possent suis rebus consulere: cum illud præterea maximum etiam ipsius principis rebus detrimentum afferret, qui per illas exportationes suos proventus faceret multo vberiores. Genuenses cū intelligerent exportationem cõmeatum ex Hetruria sibi patere, magnam spei sue partem in ijs collocarunt, quæ possent inde exportari. Sed quoniam negotiū de cõcordia renouatum est cū Duce Gandiæ, veteres scripserunt ad Catanem & Pallaucinum procuratores apud ministros vt quam faciliorem expeditionemq; viam cognoscerent eam admitterent, quòd essent omnem honestam rationem pacis amplecturi, repetentes quæ sepius obtulerant. At contra, quibus datum erat id munus in vrbe, parum curabant vt res liberè componerentur, cū dicerent præstare vt ministri in mediū afferret aliquam nouam reformationem, quæ procuraret admitti à populo non esse e reip. committere ad ministrum reformationis exteris principibus ad gratiam paucorum ciuium, quod responsum valde displicuit ministris. Veteres cognita voluntate nouorum antequam arma mouerentur, statuunt certiores facere de suo consilio omnes principes, & in primis finitimos & de iustitia ex postulationis suæ. literas etiam scribunt ad senatum Genuensem, quibus hortatur vt re arbitrio ministrorum committant: quod etiam populo per alias literas vbiq; in triuijs parietum angulis appositas significarunt, vt pax & tranquillitas & libertas patriæ cõmunis posset pacatè conseruari. sed hæc missæ ad populū repente sunt direptæ & supresse per eos, quæ nihil minus quàm pacem cupiebant. Auria illo consilio vt vrbe ad pacem compelleret impetrat ab Austriaco vt suis & priuatorum Genuensium triremibus duos menses pro arbitrio vteretur, quòd Africæ negotium frigidius agebatur. Accepta sunt ab Alexandria viginti bellica tormenta, & multi bellici apparatus, & epibatæ classis impositi. Vt autem aliquo pacto fieret satis ministris, noui obtulerunt rem se arbitrio committere, sed tot conditionibus reseruatis vt neq; à ministris quidem res fuerit admissa. Inde res ad bellum palam prospicere cepit. Propositum fuit a veteribus Finali disquirendum an Dux & magistratus crearentur: sed tamen visum est plerisque Deputatorum nomine causam esse agendam, cum illud nomen esset modestius. & quoniam Deputatis postea clam significatum fuit per discessum Auriaz consilium fuisse nouorum vt veteres de Sabbatia catacopijs & peditibus & copijs Vallis Cugianæ vocatæ inuaderentur, deleterentur; per cedes & captiuitatem multorum. decretum est Castrum Francum bellicis tormentis & præsidijs esse muniendum, quare conuocati sunt ducenti pedites Itali & centum Germani ad custodiam maritimarum, quo facto consilium Genuæ conceptum euauit. & quia non putarent veteres re ipsa armis quidquã tentaturos omnis ministrorum opera ludebatur, cū palam dicitaret nõquã principes cõsensus arma moueri, & in primis Regem Hispanum, nihilq; factum iri sine auxilijs & classe Auriaz. ceterum Auria ita instructus celeri vsus nauigatione cum viginti triremibus redit in sinum Ligusticum relicto Marcello Auria Neapoli cū quinq; triremibus Mediolani ab Austriaco concessis, qui collectis mille peditibus & scalis curribusq; tormentorum, alijsq; rebus necessarijs captis in eundem sinum mox nauigaret. ob tã repetitum Auriaz aduentum creditum est Genuæ nihil fuisse impetratum, quare omnis spes pacis in vrbe euauit. Et quia dies aduētarat, citra quæ veteres decreuerat re cõcludi oportere, cõmonefaciunt deputatos per literas vt excedat ex vrbe, quod egre tulerunt ministri, cū nemo esset qui cū negotiari possent, carpentesq; urbanam pertinaciã minati sunt ciuib. missus est Odescacus cū alio senatus. sed tã implicato difficultatibus nihil vt cõclusum sit. Auria in mare Ligusticum profectus mittit ad Aymontium Andreã Lercarum qui doceat cõsiliū Austriaci Neapoli susceptum, rogetq; vt omnia acceleret, & cū dimittendæ esset copie, quæ ad expeditionem Numidicam in agro Mediolanensi statione habebant, iubere tribunus peditum Sigismundum Gonzagã & Hectorẽ Spinolã cū suis cohortibus, pñfici sinu Segestã Tiguliorum versus, curaretq; vt duo Regimēta Germanorum mereretur veterum stipendia, quibus Aymontius facile annuit. datum est summum imperium rerum terrestriū ac maritimarum cum diplomate supremæ autoritatis seruata libertate reip. Io. Andrea Auriaz, cui declarata sunt stipendia triremium & ciuium per vniuersum belli tempus. Decretum vt multi Itali pedites colligerentur inter quos

muni-
scru-
turubano-
auro-
auro-Deputati q
sunt.muni-
muni-Io. Andrea
Auria sum-
mus impera-
tor veterum

quos duo millia sclopeticorum in viginti centurias distributorum, quibus singulis centurijs praeerant centuriones Genuenses, qui nemini nisi summo imperatori parerent, aut quem illo absente, ipsi copiarum illarum delegissent. censi sunt per Antonium Serram Mediolani Germani pedites, qui fuerunt quinque millia & quingenti, quamvis sex millia militare Regi dicerentur, quibus datum est iuramentum ut militarent Regi, ubi opus esset. copiae Gonzagae & Spinolae dimissae sunt Aymontij nomine, quae volentes ad stipendia veterum acceperunt per Andream Auriam, cum nolentes sit dimissi. Ut autem res initium caperet Auria erigi iubet in sua triremi praetoria vexillum reip. tanquam verae ac liberae reip. Genuensis. mittit etiam Philippum e dominis Passani cum tribus triremibus tribusque cohortibus peditum ad occupandum oppidum & arcem portus Lunae siue ut nunc vocant Portum Veneris. Ille eo profectus modo lenitate verborum si se dederent, modo minus usus oppidum per deditorem accepit. arx aliquantulum obstitit, cum nonnulli globi in obidentes essent contortiacdisplosi sclopetti, sed cum intentaretur periculum quod per vim a morum ageretur negotium, arx quoque venit in potestatem Philippi. Magnus Dux quoniam omnia finitima loca plena erant armatis, cum etiam non contemnenda classis esset in maritimis, colligerat ad decem millia peditum praeter ordinaria praesidia ad suorum locorum defensionem, omniaque opportunè munierat multo comenatu & apparatu bellico. nam cum Urbarelli, Telamontij, portus Herculis. aucta essent regia praesidia, quae sigillatim ad tria millia peditum ubique excreuerant, non defuerunt multorum rumores quod Austriacus non placido esset animo erga Magni Ducis principatum, qui tamen re ipsa nullam unquam vel tenuem huiusce rei suspicionem praebuit, cum etiam semper munitissima sint propugnacula eius principis, accuratissimeque custodiantur non minus pacis quam belli tempore, cuius ita paratae sunt usque copiae ut ad omnem nutum quouis expeditissime possint conuenire. exposita sunt etiam in Iluam tria millia lectissimorum peditum, quod illa insula non negligenda Hetruriae principi videtur. misit etiam Genuam duas onerarias & maius nauigium frumento onustas ita rogante Pontifice, quo facto vniuersa vis protectionis e paterna charitate manare visa est Genuensibus. caeterum reiecta electione arbitrorum Genuae propositum est a patribus sibi pergratum fore si qua probabilis ratio concordiae inueniretur. habita sunt comitia oratorum apud Moronum, in quibus decretum est ut peteretur facultas videndarum legum, & abolendi, condendi, reformandi illas ad conseruationem & amplificationem rei publice. Fit senatus. per quod concessum est salua libertate & iustitia ut ministri principum plena & ampla facultate vrentur renouandis, purgandis, corrigendis, ampliandis, coarctandis abolendis, condendis legibus, decretis, statutis, consuetudine ciuitatis, in quo senatus. nominatus est Philippus proprius & peculiaris reip. defensor & protector. quod quoniam Vito Dorimbergensi visum est Caesari proprie conuenire, reclamatum est quod iura imperij sic paulatim usurparentur. aliud factum est senatus. ad euirandam Caesaris indignationem in hunc modum; Dux, gubernatores, procuratores reip. Genuensis. cum sciamus nos hodierna die decretum fecisse, per quod data est facultas componendi ciuiles discordias Pont. Maestati. Caes. Hispaniarumque Maestati regiae, hoc est pro Pont. Illustrissimo Card. Morono legato, pro Maestate Caes. Illustrissimo & Reuerendissimo episcopo Auenensi comiti ac principi imperij, & domino Vito a Dorimbergo equiti oratorique Caesareo ordinario Venetij, pro Catholica Maestate Excellentissimo Duci Gandiae, & Illustrissimo Ioanni Idiaquecio oratori Catholico in hac vrbe, per hoc praesens decretum suffragijs obtentum declaramus quod nemo sensit velle facere prauidicium aliquod Maestati Caes. aut reip. Genuensium, sed censent omnia iura illaesa, conseruataque sint, & in eodem statu intelligantur in quo fuerant, aut sunt, sine vlla inuouatione. ad cuius rei fidem statutum est ut hoc fieret, & obsignaretur solito sigillo, atque ab intra scripto Cancellario subscriberetur. datum in palatio die 20. Septembris 1575. Sed enim quia nouitatem decreti paulo post agre ferrent Genuenses, timerentque indignationem Regis, cum equè ac reum defensio pertineret, quia Carolus Quintus & imperator esset & rex Hispaniarum, & Philippus esset filius & successor, & quia nolent videri prorsus oblitum beneficiorum acceptorum, cum planè grata & suapte natura magnifica in benemeritos ea resp. fit eodem die incisiis oratoribus Caesareis huiusmodi decretum; praedicta duo collegia prouidè considerantia decretum baliae paulo ante concessae liberum esse, & absque vlla penitus reseruatione, & nullum protectionis ac defensionis Maestatis Serenissimi Regis Hispaniarum Catholici mentionem habitam fuisse, quae talis acta haecenus fuit, ut merito deceat reip. Genuensem de ea particularem memoriam habere, quare ne vllò unquam tempore haesitatio aliqua inde oriri posset, unanimiter omnium votis decreuerunt & expressè declarauerunt per dictam baliam sese decretum protectioni ac defensionis Maestati, Catholici Regis praedicti derogatum, nec minus prauidicatum fore nec esse; sed omnino semper eam reseruatam censeri debere. Balam appellat facultatem decreto concessam Auria ubi primum arma mora sunt, duas triemes nouorum insecutus est, quae per validos remiges, & peritos nauarchos euaserunt. deinde uenit ne vllum nauigium intraret in portum, quo sic vrbs obsideretur. Deinde iubet quingentos pedites descensionem facere duce Io. Baptista Auria Antonij filio ut Specia oppido potiretur, in quo erat commissarius Andreas Centurio cum quadringentis peditibus: certatum est multis leuibus praелиjs. Auria deinde mittit sollicitatum ad deditorem, munitionem diuae Mariae & Lericae, & deinde arcis Finio portus, sed cum non haberet quibus instrumentis extraheret tormenta grauiora, nihil obtinetur. Nauigat deinde ad oppidum Clauarium, in quod priore nocte ingressus fuerat Hieronymus Iustinianus Gregherus missus eo commissarius Genua cum mille & quingentis peditibus e finitimis pagis collectis, qui cum oppidanis sese cingebant ad defensionem. Auria illuc appellens misit petrum oppidum,

Portus Lunae caprus à veteribus.

Primum decretum senatus.

Secundum decretum.

Primum

Tertium decretum.

Senatus

oppidum, sed Iustinianus conatur Auriae consilium impedire. Auria iubet peditatum e classe descendere cum scalis & sarcinis. Procedebant in acie mania versus antesignani viri plerique, nobiles Genuenses, inter quos praecipuae dignitatis fuerunt Io. Baptista Auria, Augustinus Grimaldus, Hector Spinola, Io. Iacobus & Franciscus Grimaldi, Antonius & Philippus ex dominis Passani, Sebastianus & Federicus centuriones, praeter alios. Illo aspectu consternati oppidani cum et tormenta domos e triremibus concuterent, non enim poterant mania ob altitudinem arenae, se dedunt Auriae nomine veteris ac vere reip. Genuensis. relictus est Io. Baptista Auria cum sexcentis peditibus, cui magnum fuit negotium cum accolis, qui clausis ubique accessibus oppidum propè obsidebant. Captum est & Sestrii per deditorem. capta sunt & multa nauigia variis rebus onusta. empta necessaria. reliqua dominis reddita, sed iussa absistere ab vrbe. noui auditis his bellorum tumultibus & progressibus Auriae, que runtur per nuntium apud oratores quae simulatione pacis, & rerum componendarum sic repente inuaderentur, cum longè distent res quae geruntur, ab ea concordia quae per verba experitur. coquesti sunt & procuratores, quae ita per spem pacis resp. populisque; Genuensis infestaretur, cum vix credi possit sine regis armis aulos fuisse veteres temp. hostiliter inuadere. videri fallacias oib. conspicuas, cum portus, quos resp. ad regiones vsus concessoerat, occupati sunt. Dux Gandiae se nihil horum scire respondit, hortatur ut rem cognoscant, quia remedia adhiberentur. veruntamen ministri queruntur per literas apud Auriam, quia bellum esset inceptum contra voluntatem principum Italiae; tranquillitatem, & conclusionem concordiae. Senatus querebatur quae Idiaquecius transitu Regis copiis postulauerat Segeta tiguliorum versus, cum tamen hostibus militarent, qui se consilii Austriaci non fuisse participem asseruabat. Scripsit ad Auriam Dux Gandiae hoc non esse Regis consilium ut res armis definiretur. non esse negotia de pace, quae tractantur, sic armis perturbanda contra Regiam voluntatem. Quae sunt noui apud Pontificem per literas se pro eius promissa, quae foret ut res componerentur, neque, res necessarias coparasse, neque praesidiis opportunis vrbe firmasse. Quod si libertatem essent amissuri praestentur se dedere Pontifici defensionem, quam tamen libertatem ut suspensam defendent fortiter contra oppressores. Pontifex ut de tantis reb. consuleret, conuocat Card. absentes. At Hispanae factionis principes, qui erant Rome, ueriti partim Moroni consilium, partim ne Pontifex iratus illos defenderet vel per arma, obnuntiat praesam Pontifici ne procuraret deuastationem Italiae, & ne arma capiat, sed ut cois pater reb. amicè conuocaret. Interea noui Aurelium Fregosum summum imperatorem suarum copiarum creant, quoniam Iordanus Ursinus ita iubente pontifice oia munia militaria Genuensium renuerat. inuitant liberalibus stipendijs Petrum Maluccium, qui paulo ante duo millia peditum obrulerat. Augustino Satio, & Hieronymo Adorno datis stipendijs copias colligere imperant, qui singuli duo millia armatorum se adducturos promiserant. collecta fuerant de ciuib. sponte ad patriae defensionem deferentibus ad ducenta millia numerum: cum & e domo diui Georgii collata sint, & impositum ut unum in singula centena quae possidebantur dissolueretur. at copiae a duob. tribuntis colligi nulla diligentia potuerunt in Gallia subalpina, & Insubrib. & vniuersa propè Italia, quae veritum esset copias colligere. id ut liceret, & vrerum suarum rationem redderent noui, legationes miserunt ad oes Italos principes, ad Io. Austriacum, Gregorium Barbarinum ad Regem, & ad Magnum Ducem, cuius existimatio erat maxima apud vtraque factionem cum ob propinquitatem, tum ob opulentiam, & potentiam & numerum armatorum egregie in re militari eruditorem. oes magna contentione nitentur hunc principem ad suam defensionem allicere, quare noui Io. Baptistam Gentilem, veteres Io. Baptistam Auriam miserunt. iussu sunt legationes nouorum exoptulare, & auxilia petere: at veterum queri quae per iniquitatem e patria fuissent eieci, cum noui ita eisent inuacines ut neque, trib. quidem primariis principibus. Christianorum suas controuersias vellent committere. Noui Mon. acuti a Magno duce petierunt summum ducenti, ne quis externus, ut dicebant, princeps Genuam occuparet. Dati sunt mille pedites deinde Iulio Satio, & imperium delectus agri Genuensis. Missi sunt oratores ad Pont. Caesarem, & Regem, qui querebantur de illato bello, & annonae copiam ac rerum necessariarum procurarent. Sed quoniam acerrimum bellum apparebat paulatim in Italia conturtere, si his aut illis auxilia alicunde accessissent, odiisque non inter Genuenses solum, sed inter Italos principes et diuersas partes sequentes exarsissent, Philippus Rex hortatus est per litteras nouos, ut negotium arbitrio ministrorum committeret. scripsit ad principes Italos ne iuuarent arma Genuensium, quae nulla ratione concessa forent moueri, nisi ad eliciendam a maiore concilio Baliae confirmationem, sine qua inualidum erat senatus. Pontifex hortatur, & ipse nouos ad concordiam, conceditque facultatem comenatus. Caesar & senatum per litteras hortatur ad pacem, & scribit ad ministros ut curent seruari libertatem reip. atque Rex ut pacem laudauit, ita visus est reprehendere auctores discordiarum. Austriacus item misit Regem nihil magis cupere quam pacem & quietem Italiae. sed si persisterent pertinaciter vtrique, in praequendis iuribus nullam posse aptiorem viam inueniri, quam ut sese vicissim castigarent. futurum. n. ut alterutri defessi aliquam viam paci concedant. Querit senatus apud Caesares ministros quae Germani aduersus vrbem militent qui erant Regi concessi tamen contra Mauritanos, quare factum est ut Caesar scripsit ad Marique tribunum Germanorum, ut recederet ab illa militia. Mariques quae arbitraretur Caesarem rem non cognouisse, & quae stipendia iam acceperat, & quae iurauerat, habita ratione Germanae fidei ac decoris decreuit persistere in officio, neque, vlli paruit vel adhortationi vel edicto: cum paulo post per veterum legationes obtentum sit ut perseueraret. Seruallem interea, ubi fiebant bellici apparatus, annonaeque, colligebatur, conueniebant copiae Italiae, cum Io. Bapt. regulus oppidum obrulisset, ut Spinola finitima. Fungebatur vicario munere Spinola ultra montes, cui iniunctum est ut vias ruras cuius externo esse curaret. Ut comenatum in vrbe importari ne pateretur. Ut res sacrae inuiolatae relinquerentur. Ut foeminarum ne cui fieret iniuria. Ut milites necessaria coemerent. Ut si mercimonia ciuium caperent, deponerent in loco tuto. Et quoniam cohortes Serualle cito conuen-

Clauarii deditio & Sestrii.

Litterae Ducis Gandiae ad Auriam.

CCC runt,

runt, decreuit Spinola molendinum Nouii occupare, ut illud commodum oppido adimeretur, quod facile obtineretur. At Magnus Dux quod agrè ferret finitimum & periculosum bellum esse motum in iis finibus, ut qui neutram in partem magis esset propensus, sed ad communem quietem Italiae rerumque suarum securitatem arma detestabatur, & qui semper Regias partes in Italia plurimum iuisset, cupiebat controuersiam amicè componi, quare & utranque factionem ad concordiam hortabatur, ad quod negotium omnem suam operam offerebat, & ad Auriam literas scripsit, quibus detestabatur suscepti belli pericula, & eum hortabatur ad arma deponenda, quarum literarum hæc summa fuit; quod Magnus Dux plurimum molestiæ cepisset è Genuensibus dissensionibus ob suam in eam rempub. beneuolentiam cum maximè cupidus sit omnis eius felicitatis & tranquillitatis. Quod nulli studio parceret si fieri posset ut pax componeretur, neque tanquam bonus princeps & Christianus ulli deesset officio, cum maxime cupidus sit eorum libertatis & quietis Italiae. Quod cum nulla de re sit factus certior, atque pro defendenda autoritate principibus componendarum rerum intelligat ipsum Auriam bellum excitasse, atque quotidie loca rei publicæ capere non potest non agrè ferre cum ob vicinitatem maximè omnium plurimi sua intersit. Et quoniam proficitur se libertatis desiderio motum fuisse, quietisque rerum Genuensium, par esse ut ipse quoque conquiescat, & admittat quod tot ministrorum laboribus ferè in tutum perductum fuit. Quod si uiderit eum in armis perseverare, sibi necesse esse & ad securitatem, & ad rerum regiarum defensionem, cum paries proximus ardeat, ut ita dixerim, rebus suis consulere, & armatum esse, ne Galli per hanc opportunitatem ad aliquid aspirarent. Sed quoniam arbitrabatur Auriam maiorem rationem publici, quam priuati fortasse beneficii habiturum, neque iis rebus uiam aperiturum, quæ possent Regem plurimum, & uniuersos Christianos infestare, fatis fore ut consilium uoluntatemque cognouerit pro ea beneuolentia, qua semper illum Magnus Dux est prosecutus, rogat Auriam ut suos hortetur, & obsecret ut omnes discordias principibus committant, cum probabile sit omni honesta ratione ab iis satisfactum iri. nam periculosum esse ne Galli aut Turcæ haccaptata occasione, & Regis, & ceterorum principum regna vexent. horratur ut ipse tanquam princeps veterum hoc negotium pacis suscipiat, neque procuret ut autor sit ruinæ totius Italiae. hoc pro certissimo affirmat quod tam promptus semper reperietur ad quietem, & coniunctionem illorum omnium, quam ad propulsanda omnia consilia parum conuenientia & obscura. Pontifex quod Genuenses antequam arma sumerent summum copiarum imperatorem expetiuerant, imperat Mar. Antonio Columnæ, Paulo Ursino, aliisque proceribus Romanis ne cui factioni Genuensi militarent, quod ipsum uetat per edictum in uniuerso imperio Pontificio. Dux item Mantuanus uetat sub pena perpetui exilii & bonorum sisco addendorum nequis militet Genuensibus. Ministri qui omnem diligentiam adhibebant ut res componerent, Ioan. Leonardum Fratinam ad Finale mittunt, qui impetraret à veteribus etiam ut confirmaretur facultas condendarum legum, ut arma deponerent, captia relaxarent, mitterent Deputatos, quibus cum legitime agi posset. Scriptæ sunt literæ ad Auriam ut ab armis recederetur, atque ipse his assentiret, quo res tranquillè procederet, ut principes cupiebant. noui queruntur apud commissarios quod tribuni militum priuatis ciuibus contra temp. quod contra uoluntatem Cæsaris pugnantem morentur Finali, qui locus est Cæsaris, quod copias subditorum Cæsaris militum veteribus vel presentibus commissariis tractantibus de pace, nisi tamen sit occultum Cæsaris consilium per hæc signimenta iuuare Hispanum Regem ad urbem occupandam, sine cuius consensu arma mota esse non possunt ceteri. Spinola ubi molendinum Nouii occupasset impellebatur nonnullorum suasionibus ut Nouium cum copiis accederet, quod facile caperetur per dedicationem, at quoniam paruas copias Spinola haberet sine tormentis, non censuit illud esse tentandum. Veruntamen cum audiisset subsidia Genua expectari, ne posset accusari negligentie, decernit cum presentibus copiis rem experiri, cum duobus itaque caestribus tormentis oppido propinquat, mittit inuitatum ad dedicationem, minatur si Germanas copias & tormenta expectent, sed oppidani petunt horas viginti & quatuor ad responsum, qui cum non possent cogi, concessa sunt, at Spinola per noctem se ab illa expeditione recepit, quod putaret cum tam paruis copiis non esse tutum esse in aperto. his rebus cognitis Baptista Ferrarius commissarius nouorum Genui cum delectu oppidi Nouii per noctem ingreditur, cui accessit Stephanus Figarola cum quadringentis peditibus ex urbe. itum est eadem nocte cum peditatu & tormentis ad recuperandum molendinum, quod cum Galeotus Spinola Calsani cognouisset, ubi erat cum cohorte Seruianam fluuium vadatur, atque atrox leue prelium committit. Audito eo strepitu ex arce Seruallis Baptista Spinola exit cum suis copiis molendinum versus, cognoscitque Figarolam occultatis tormentis in quadam uinea se recepisse, quæ ob noctis obscuritatem uideri non potuerunt, certabatur frequentibus preliis inter Genui & Nouii presidia, agerque direptionibus utrinque vexabatur, quæ præda cum foret rixarum causa inter milites, vetitum est ne quis exiret ad prædam Veteres interea ne apparerent paci repugnare, mittunt significatum oratoribus se vel singulis autoritate concedere, vel ut duo, vel oēs simul leges condant, absoluantque, legitimè, vel per gratiam ab oibus criminibus, vel perduellionis ab anno. 1573. quod fiat una vel pluribus sententiis, licitumque sit reformare magistratus iustitiæ ciuilibus & criminibus, & ne multa hic ascribam, proposita sunt à veteribus pacis conditiones coplures, inter quas erat ut dum tractant transiguntque, conditiones, veteres haberent pro domicilio locum commodum & caracè & rurū Sabbatiæ urbe, s. & oppidulum, quod pmitterent continuo restitui post inuiam, declonemque; ministrorum, quocumque; habituri sint summam administrationis reip. noui ciues quia subiratos sibi duos principes iudicauissent, maximeque; Cæsari, ut dictum est, considerent, minime omnium duobus cesserunt committendum, nec duob. Austriacis simul confidunt, quare conditiones oblatas reiciunt. Pontifex quoque nuntiatum esset Cæsaris oratores quaedam difficultates iniecissee, quæ nollent collegas indicationis, neque; Regem

Literæ Magni Ducis ad Auriam.

ad hunc locum
de
m.

gem peculiarem protectorem eius reipub. appellari, literas scripsit ad ipsos, quibus hortabatur ad charitatem & pium officium sumendum conciliandorum animorum Genuensium, cum pax & concordia una sit è rebus deo gratissimis, & Cæsari non iniucunda futura. Sed enim quia superius conditiones pacis à nouis ciuibus fuissent reiectæ, oratores sedulo incumbentes negotio Franci Spinolam remittunt ad veteres ut illos in sententia confirmaret, hortareturque; ut inuicti essent animo, neque susceptum negotium ob primam repulsam desererent. Non hoc primum esse negotium quod initia habeat difficilia, cum omnia propè magna, uilia, honorifica maiorem difficultatem habeant in initiis, quæ laboribus ac sudoribus sunt circumseptæ, iussus est eos hortari ad res componendas, proponere quamuis non ualde iniucunda appareant radices bellorum, si uictus tamen solere esse acerbissimos. ostendere quam incerta sit omnibus uictoria, & quantum in periculum si diutius principes irritauerint, libertas patriæ coniciatur, demonstrare officium bonorum ciuium, patriæque; amantium, aperite certam felicitatem esse in pace, & illam quidem omni felicitate bellorum contra patriam præsertim multo laudabiliorem. Post adhortationes iussus est etiam oratorum conditiones quasdam offerre. Amuratus dum hæc geruntur in finibus Ligurum, audito discessu Galli Regis è regno Poloniae, & coronatione Gallorum, comitiisque indictis creandi noui Regis Poloniae scripsit literas huiusmodi ad comitia, quibus petebat ut sibi amicum Regem eligerent, nisi cuperent omnia contentionibus, & discordiis repleri. Illustribus potentibus senatoribus conuenienti gratia, Amuratus Deus terræ, gubernator mundi uniuersi, nuntius Dei, fidus seruus magni prophete Mahometti, nemini dubium est Illustres ac potentes senatores nostros antecessores magnam coniunctionem tenuisse cum regno Poloniae ac immortales, & sanctas pactiones multos annos. Idcirco nobis uisum est iustum & honestum, ut uobis in memoriam reuocemus hoc antiquitatis, & amicitie uinculum, quoniam scimus regnum uestrum hisce diebus relicum esse ob discessum Henrici illustris sanguinis Gallia amici nostri coronati Regis, qui è uestro regno ob malam existimationem inobedientiamque uestram erga tantum Regem abiit, neque sanè amplius rediturus est in Poloniam. Quare ut ad nos defertur, quod an uerum sit nescimus, inter uos agitur de creando nouo Rege transmissio coronato Henrico, & præcipue de Maximiliano imperatore aut Duce Moscho uita deligendo, uiris inconstantibus, nobisque magnopere inuisis. Nam profecto potestis cognoscere non solum cuius uestrum eos fore insensos, sed nobis etiam: quare caute ne decipiãmini, & uidete ne uestra foedera, & pactiones non possint per eorum uirtutem diutius stabiliri, atque idcirco prospicite magna pericula, & damna in quæ possitis incidere, quæ uobis proponere nobis uisum est. curate igitur ne uestræ reipub. res grauiore contingant. scimus autem inter uos esse uiros nobiles, & sapientes, qui utilius imperare possent, quod si forte neminem uestræ nationis eligere placet, non longe distat à uobis Stephanus Bator Transyluania princeps maximæ & dignitatis & uirtutis, cuius opera atque ingenio pacem, & regni uestri tranquillitatem consequi possitis. Quod si aliter feceritis uestrum Deum, & seruum eius magnum prophetam obtestamur quod per nos destruentur, subiicianturque regno nostro omnes facultates, & bona uestra, quæ una uobiscum, & cum filiis uestris atque uxoribus concedentur in prædam, & seruitutem militibus nostris, & præstantiores ciuitates uestræ Cracouia, & Leperis, neque hoc dicimus tamen quia vel tantillum de fide, & de constantia uestra erga nos dubitemus, quod reliquum est, mandata dedimus Soldano oratori, à secretis que nostro quæ ore tenuis dicere placuit, cui ut credatis uos precamur. Byzantio die ultimo Septembris anno natiuitatis Mahometti prophete. 983. imperii nostri uero primo. Ioan. Andreas Auria lectis literis Magni Ducis Hetruriae desiderii quietis, & Italiae tranquillitatis plenis, propriaeque securitatis, & conseruationis rerum regiarum in Italia, respondit hæc per literas, se coactum fuisse arma capere propter turbulenta res patriæ, cognouisseque nullam redditam esse rationem rerum Genuensium ipsi Magno Duci, qui tamen potest existimare Auriam semper habere ante oculos, & proprium, & familiae splendorem, & patriæ libertatem, quorum nihil in oppugnanda patria posset consistere. Sibi molestum esse quod ipse rationem non reddiderit, sed hoc accidisse quod speraretur in dies res compositum iri. Deinde sibi non conueniens iudicauisse inquit patriæ indecora omnia patefacere. Sed tamen neque hoc non facturum fuisse si fortunatiorem reliquis principibus in hoc negotio Magnum Ducem iudicauisset. Suum semper fuisse consilium tot tantisque perturbationibus quæta & pacata remedia adhibere, quod hactenus factitatum est. rogat Magnum Ducem ut in memoriam reuocet libertatem urbis Genuæ originem cepisse ab Auria familia, quæ semper illam tutata est aduersus oppressores, quod pro facultatibus, & sanguine factum est, & quod tenetur imitari maiorum uirtutem, cum qua sola stare potest conseruatio honorum, & gloria à maioribus relicta, neque res gestas ipsius tam esse obscuras, ut ex iis cognosci non possit non minus eum esse heredem uoluntatis, quam facultatum principis Auria. quæ si considerata sint patebit ipsi Magno Duci nullum consilium obsecrum aut parum conueniens priuatum in animum ipsius Auria posse cadere, sed solum zelum Christiani uerè hominis & boni ciuis, & heredis liberatoris patriæ libertatis. Patebit item arma sumpta post multos menses non aduersus patriam potius, quam aduersus patriæ quietis perturbatores fuisse. nam si animi possessorum uere affecti sint ad complacendam pacem, quod attinet ad egressos, neque horam quidem negotium differetur: quod quidem non fieret nisi exquisita esset ciuium nouorum obstinatio, cuius certissimum est argumentum illud decretum, quod postremum factum est. nam nihil esse quod certiores facere possit veteres sententiam à nouis acceptam iri, quia uerentur ne semel decepti per fidem datam vel Regio nomini nunciterum fallantur. multa in pacis conditionibus adiunguntur ad declarationem potius, quam ad sinceritatem & ueram concordiam. Commodum domicilium uel in ur-

Literæ Amurati ad Polonos.

ad hunc locum
de
m.

ad hunc locum
de
m.

Literæ Ioan. Andree Auriaz ad Magni Ducem.

ad hunc locum
de
m.

ad hunc locum
de
m.

be, vel ipse ditione negari poterit donec feratur sententia vel oblati obfidibus; certum est indicium non optime affecte voluntatis. Illud magis credi conuenit illorum esse consilium, tot viros nobiles & bene de patria meritos velle e reipub. per tyrannidem, & impietatem eicere, neque tamen minorem esse in urbem violentiam, cum omnia sint a viris bonis relicta, solumque perniciosi, & seditiosi ciues rebus priuatis, & publicis dominantur, quibus magistratus coguntur parere. Quae cum ita sint, se non posse deesse inquit boni ciuis officio, & imitandis reb. gestis Aurię principis, aut successam prouinciam deserere reprimenda tantae violentiae ac tyrannidis, donec peruentum sit eo, ut tutum, & commodum domicilium concedatur veteribus; iustitiaeque iura sua sortiantur, atque ostendatur uerum pacis & concordiae desiderium, principatusque stabilitum ac libertatis reipub. quae causa cum tam iusta, piaque sit, non modo nulla se reprehensione dignum esse inquit, aut qui autor fuisse perturbacionis Italiae censeatur, sed qui auxiliis, & gratia ab ipso Magno Duce & ab omni bono principe iuuetur, si illis opus fuerit. Harum autem rerum gestarum iudicium ad Regem spectare, pro cuius prudentia, autoritate, amplitudine se maximam laudem putat relaturum. Suppliciter petit ab ipso Magno Duce ut ipsum habeat in numero seruorum, sicut fuit semper eius serenissime familiae, & ipse & sui maiores, neque in animum incidere patiantur quidquam quod sit aut tanto patrocinio aut ipso Aurię indignum. in primis autem sibi persuadeat quod vita ab ipso minoris fiet quam conseruatio reipub. libertatis, tanquam decus, & ornamentum principis Aurię. cum igitur ad aliquam honestatem cum veteribus electis deuentum fuerit, idem temporis momentum per me efficietur inquit ut pacem compositam sentiat. illud restat perpendendum, quod tamen contro uersae concredentur inter ipsas factiones de forma administrationis reipub. non tamen intelligendum est in disputatione positum vtrum eiectioni debeant redire, nec ne; quoniam perspicuum est eos tunc redire oportere, vel saltem habere domicilium tutum & capax intra fines ditionis, quoniam id moris est ubi controuersiae concredantur, ut res ad pristinum statum perducantur. At in finibus Pannoniae res non segniter agebatur, quamuis potius frequentibus insidiis, & direptionibus certabatur, quam vilo aperto Marte. nam cum ad quatuor millia armatorum Turcarum in vnum clam conuenissent, & admitti agrestes oppida quaedam ut diximus occupauerant repentino aduentu, quae erant Caesaris, omnesque oppidanos vel miserabiliter trucidauerant, vel ceperant & abduxerant. deinde rapinis & incendiis multa finitima sunt deuastata, quare Caesariani coactis sunt quasdam copias colligere ad regionis defensionem, atque cum illa oppida fuissent ab Amurato per Caesaris oratores Byzantii repetita, tanquam subdole capta & contra fidem per occasionem inducitur, tamen obtineri non potuerunt, quia Turcae raro rationi parent ubi arma fuerint inferiora, quippe quibus notum est quod omne imperium prope inceperit a rapina. atque cum periculosum videretur ne Caesariani per arma repeterent, quod per acquiescentiam Turcicam inpetrare non possent, quia Turcicum fieri diceretur ab iis quodcumque vngula Turcicorum equorum conculcasset, scripsit Amuratus ad purpuratum Curtensem ut nulla ratione pateretur castella capi a Caesarianis. at Caesaris ministri interea queruntur apud purpuratum per verba plena aequitatis quod iniuicium sit & ab omni humanitate alienum nulla accepta iniuria per solam auaritiam repente in illum insurgere, cum quo multos annos assidua amicitiam quis execuerit. esse probabile iniurias propulsare, & in periculum etiam amicum sequere, sed in obseruantem amicitiae nullam iustam aut satis honestam videri rationem, nisi si qui principes omnium ferarum sint immaniores, qui certe vindicem iniquitatis Deum mox experiuntur, responsum est a purpurato oppida sumptibus, & copiis imperatoris capta non posse iniussu imperatoris restitui, cum ipse acquirendi at non reddendi sit minister. se perscripserum diligenter, & amice ad Amuratum de his restituendis, rescripsit Amuratus bello parata ab imperatore iure belli legitime possideri. vteretur opera viginti millium armatorum si opus esset, quos erat missurus, nec vlla ratione pateretur per vim armorum Caesarianorum castella recuperari: donec ipse cum sexaginta millibus equitum & octoginta peditum Scytharum accederet, qui proxima hyeme futurus erat in hybernis in illis locis ut promptior inuente vere exiret ad Iulio bonae expugnationem. sic enim fore putabat ut animi Caesarianorum percussu metu ingentis belli ad considerationem bellicorum apparatus ab omni cogitatione recuperandorum oppidorum reuocarentur, arbitrarenturque praecclare sequi agi si praesentem iacturam tantum fecissent. hortatur purpuratum ut Papa & Ruspia potius aliqua ratione niteretur, quo maxime liber accessus pateret copiis quocumque essent perducende. Caesar, ut cui cognite essent per longam experientiam artes Turcarum, quique cognouisset cupiditatem regnandi vna cum rebus felicibus & imperii amplitudine succrescere, non reformidat immania hostis consilia, quae obnuntiabantur, quaeque dicebantur spectare ad Iulio bonam, & omnes Pannoniae fines occupandos, sed censet quod erat, hanc artem spectare ad vilitatem Turcarum auaritiam. Veruntamen ne prudentis imperatoris officio defuisse appareat, cui maxime conuenit prospicere subditorum salutem, nulloque vel vanos rumores de maximis rebus negligere, significat per literas omnibus Christianis principibus periculum in quo res Christiana foret constituta, quoniam de salute omnium ageretur. Amuratus quoque magis etiam sollicitum animum Caesaris teneret, melioresque conditiones extorqueret induciarum, significat per literas se velle tributum ab ipso Cesare & a fratribus Archiducibus propter principatus, quos possiderent. minatur etiam insolenter si vel suo ipsius, vel alterius principis nomine sollicitaret Polonos ad aliquem Regem eligendum. Caesar vel inter has minas de spe induciarum non deciderat, neque Iulio bonam tanta diligentia munit, quanta rei magnitudo, si rumor fuisset verus, flagitabat, neque cetera oppida quae erant in finibus, quoniam sciebat tantum negotium spectare ad auiditatem, & meliores conditiones induciarum, quod omnia consilia, & res Turcarum vanales, & ad vtilitatem spectantia sunt.

Amuratus

Pannoniae res turbulenta

Amuratus

Stratagemata Turcarum

tunt apud auarissimum & barbarum genus hominum. mittit igitur legationem de pace tractanda, atque nihil innouari a suis copiis imperat ante reditum legationis. At in Belgio, quoniam res conuenire nullo pacto poterat, coeptum est pluribus in locis pugnare. nam cum Hierges regulus summus imperator regiarum copiarum haberet in castris multa millia peditum atque equitum, decreuit omni qua posset diligentia inferioris Belgii regiones subiugare, quo consilio ad aquas Augustas primum castrametatur, omnibusque rebus ad expugnationem vsitatis studens magna diligentia oppidum concutit. nec multo post repetitis conatibus illud inuadit, atque per vim armorum expugnat. sequitur in omnes incolas oppidi, cum non pauci Hispani in ea pugna cecidissent, nulloque habito delectu vniuersi coloni deleri sunt. itum est deinde post illam cruentam victoriam ad urbem Scohouen in litore maris Oceani sitam. positis castris ac de more fossis, & aggeribus circumuallatis cepit urbem multis muralibus tormentis magno studio diuerberare. Scohouenenses ut uim hostium procul a se dimouerent quosdam aggeres incidunt, per quam artem fit ut ad duo milliaria proxima, quaeque urbi sub vndis occulerentur, omnisque ager in stagni morem sub aquis tegetur, necesse fuit igitur obsidentibus mutare consilium, atque deserta verberatione urbis tormenta per magnam difficultatem retrahere, seque procul ab urbe recipere. non tamen minus arcte sic a Regis copiis obsidebatur, quoniam ab equitatu & peditatu omnes aditus ita erant interclusi, nihil ut commeatus in urbem ingredi posset. at quoniam vires Aurantiana multo maiores Regis essent in Oceano, decreuit Aurantius si terra non posset, mari certe subsidia Scohoueni obsesae urbi submittere. Instruit vnde nauigia rebus omnibus ad pugnam necessariis, quae trecentos pedites, & commeatum, & apparatus bellicos obsessis conueherent. Illo consilio ab Hispanis per diligentissimos exploratores cognitum est obuam cum viginti & octo nauigiis uarii generis, omnibus tamen eximie ad pugnam instructis. Vbi propius uentum est pugnam vtrinque singulari virtute. Sed post acre praelium, in quo demersa sunt duo Aurantiana nauigia tria tantum capta sunt: reliqua fuga & virtute nauclerorum se seruarunt. ceciderunt ex Aurantianis militibus ad centum & quinquaginta, & Regis paulo plures quadraginta. Urbana praesidia cognita clade suorum, iacturaque expectatorum subsidiorum deciderunt prorsus de omni spe recentium auxiliorum, quare ciues Scohouenses quod uiderent praesidia non esse tanta, quanta possent urbem aduersus tantas vires hostium defendere, si inuaderetur, neque quanta possent resistere consilio ciuium si uellent se dedere, consilium ut in ea difficultate rerum salubre ac prope necessarium capiunt. decernunt praestare saluti conseruationique ciuitatis se dedere, atque cedere potentiori fortunae dum res esset integra, quam expectare ut conuassati, afflictique rebus labefactis in potestatem hostium inuiti peioribus conditionibus venire cogantur. Praesidia nouae religionis cognitis his ciuium consiliis, perceptaque populi voluntate, & urbana multitudo, quae ab ipsis dissentiret, quam tamen in officio vel si maxime uelleat retinere non possent, putant rebus suis mature esse consulendum. Idcirco vna cum ciuibus consentiunt ut fiat deditio, si honestae conditiones inueniantur. Post multas propositas condiciones res ita demum composita est, atque his conditionibus paciscuntur; Ut liceat in solombibus militibus praesidiariis cum armis, & impedimentis & vexillis ad professionem erectis ad sonitum tympanorum excedere intra certum tempus. Ut ad oppidum Vuordunum in tutum deducantur, quod est natura & arte munitum, & aquis satis profundis ac latis undique circumdatum. Ut res omnes, apparatusque bellici illae in urbe relinquuntur. his conditionibus utrinque subscriptionibus confirmatis Hierges mittit equitatum pro data fide qui egressa praesidia illae in tutum comitaretur, quibus ex urbe digredientibus ingressae sunt urbem tres cohortes Hispanorum, qui placide & magna humanitate populum ciuitatis tractarunt, sicuti facere iussi fuerant, quo ciues reliquorum locorum illa clementia, iustitia, bonitate victorum inuitarentur ad deditioem. Illa uictoria quoniam uisa esset magni momenti ad res bellicas, edita sunt Antuerpiae & in multis ciuitatibus Belgicis catholicorum multa signa laetitiae. Post ita captam urbem Scohouen excitata est munitio in parua intula quae terra Anuat spalti uocatur, unde possent proxima quaeque ab eius munitiois praesidiis infestari, qua ratione diu vexata apparebat facilius postmodo posse expugnari. Aurantius cognita Scohouenis iactura adauget Dordrecht praesidia quingentis peditibus & equitibus ducentis. remouet suspectos ciues ad Scohouenis exemplum, quod ipsum fit in aliis etiam locis ac munitioibus. neque minus erat certamen circa Annuater urbem amplam & opulentam post captum Scohouen, quoniam illuc totis castris itum est ad urbis expugnationem. Hierges preconem mittit ad ciues Annuaterenses qui eos hortaretur ad deditioem eius urbis, quae ipso iure esset Regis; at non principis Aurantii. iubet proponere honestas conditiones deditiois, quae possent apud ipsum imperatorem Regiarum copiarum facile inueniri, si istud opportunè fiat, cum pertinaces, & obstinati perraro humaniter tractari consueuerint. responsum est virorum fortium virtutem armis, at non minis posse infringi. duces ac milites praesidiorum non esse arbitros aut iudices equitatis principum, sed tantum custodes ac defensores rerum suae fidei commissarum. Illo responso accepto mora sunt castra & ad urbis expugnationem itum. ceptum est aggeres erigere, castra munire, fossas excauare, areas tormentorum parare, ac tabulata subterni. tormenta inter corbes vimineos terra plenos dirigere, defensionem urbis profertere. menia ad conatus concutere. nam cum triginta & duo muralia tormenta magno studio & impetu urbem diuerberarent, non segniter ab obsessis interius fiebant reparationes aduersus conatus hostium, si paulo post urbs inuaderetur. ignes elaborati in proximos conatus magna diligentia parari. aggeres, & latera interius strui aduersus factas verberationes. cuniculi in inualuros excauari. nihil operis auridustrie ad preualidam maximeque cruentam defensionem relinquere. obsessi ut uideri possent etiam magis obsidentium copias, viresque contempnere facinus sceleris, demenciae, & furoris plenum, excogitant.

Amuratus

Clades Aurantii maritima

Schohouenis deditio

Amuratus

Responsum Annuaterensium nobile

Annuaeren-
siu Iocono-
clastarum fa-
facinus.

excogitant. Imagines sanctorum & innocentium hominum rapiunt e templis magno impetu. Illas tanquam captiuas una cum reliquis templorum ornamentis ad menia prorrahunt in locis eminentioribus moeniorum, unde facile ab obsidentibus prospici possent, multis contumeliis afficiunt in contemptum catholicorum: quasi cum imaginibus, & statuis, & picturis diuorum acerrimum bellum esset gerendum. Vbi exaturatus est furor, exantlataque dementia dicendis contumeliis, omnisque vis verborum in has absumpta, multa que illata ignominia; neque ipsa statuae dicta resellissent, imagines ipsae atque ornamenta templorum in conspectu omnium concremantur. Tanta inde nata est indignatio omnium obsidentium aduersus illam insolentiam, ut in minoris certaminibus, quae multa certe commissa sunt, nemo caperetur, sed omnes in morem acerbioris sauiorisque belli trucidarentur. cum uero post diurnam verberationem vrbs ab obsidentibus copijs in acie instructis inuaderetur, defensores fortissime armis resistunt. pugnatur acerrime, & singulari virtute ignibus missibus, & omni genere telorum, quoniam hos ira, & indignatio ob contemptum sanctorum impellebat ad pugnam, illos faciebat fortes, acuebatque ad defensionem magnitudo periculi, quia certissimum excidium sibi imminere videbant, quod nulla alia ratione nisi per strenuitatem ac fortitudinem, & vim ferri deuitari poterat, quare magna futura erat clades vtrinque, nisi uis numinis meliorem partem adiuuisset, est enim durum certamen, quod cum iis, qui spem vite abiecerint, committitur. Cum ignis igitur iniectus fuisset cuniculis, tanta uis venti repente exoritur in obsessos, ut omnem vim, impetumque flammaram deferret in defensores, qui maiorem cladem per ignem diuinitus acceperunt, quam per arma hostium uicticia. Multis Annuaeren-sibus absumptis per repentinam felicitatem inuadentium, vrbs priuata defensoribus facile capta est, & in omne genus animantium ferro immaniter sauium. Caei trucidatique sunt non modo conscii sceleris, & omnes puberes, sed et ignari ac prorsus omnes in vrbe inuenti, neque habita est ratio ullius aetatis vel sexus vel dignitatis, sed quod ridiculum uideri posset, bruta etiam furorem uicticium copiarum persenserunt, quae suo sanguine coacta sunt luere dementia dominorum, pugnatum est tamen fortissime a septingentis Gallis ad extremum usque, quod praelium sane fuit non minus uictoribus, quam uictis funestum. nam plerique primarii duces, & signiferi, & primipili antesignanisque milites in eo certamine ceciderunt. uulnerati sunt ferè quingenti. Vrbs certe post cruentam uictoriam direpta, & succensa est, ac prope funditus euerfa in ultionem sacrarum statuarum, & picturarum concrematarum. Neque minore virtute utriusque factionis pugnatum est in mari Oceano, quauis multo superiores essent vires Aurantiana: nam cum in Vaurlatii, Hoornae, Eincusae regionibus rumor esset dissipatus quod Robles regulus praefectus Busatorum nouam classem triginta ferè nauigiorum uarii generis instrueret, ut Texellam insulam parum ab Eincusa distantem adoriretur, Aurantiani collecta & ipsi in genti classe, quam habebat in uariis locis dispersam, quae constabat e pluribus septuaginta nauigijs, inter quae nonnullae erant triremes, eaque rebus omnibus egregie instructa, his occurrunt. ubi propius ventum est, committitur praelium sane cruentum, & atrox, tanto strepitu, tantoque bombo tormentorum, ut omnia circum tremere, & coelum fumo flammisque inuolui uideretur. ad extremum uictoria fuit penes Aurantianos, qui multis captis nauigijs Hispanis cum insigni clade Hispanorum leti, & gloriabundi e pugna discedunt. Veruntamen non arma tantum mortalium sauebant his in locis, conterebanturque ad perniciem populorum, sed etiam indignatio numinis magnam pestilentiam in Olanda, Menapijs, Tongris, atque Ambuaritis excitauit, quae etiam Artobrigae Vindeliciae exarsit, per quam multa millia mortalium miserabili lue interciderunt. At in Gallia comata quoniae esset auditum res Belgis non satis feliciter succedere, quia vrbes ibi paulatim virtute regiarum copiarum subiugabantur, Condeus ne facilius postea opprimeretur in Gallia deuictis Belgis a duobus regibus ad euellendum radicibus nouam religionem conspirantibus, cum sibi plurimum conferret vires, ut Regijs distraherentur, neque possent se mutuis auxilijs iuuare, cum quadraginta cohortibus lectissimorum ac veteranorum peditum, & sex millibus equitum Mastrichium versus iter facit, ut his uiribus cum Aurantianis coniunctis ingenti ui armorum res affligeret Regias. Huius aduentu ab Hispanis audito motus est Hispanus peditatus, & vallones qui erant in Olanda, ut accessum horum auxiliorum impedirent, a quibus quoniam stipendia sex mensium deberentur, vix per praefectum Ioan. Baptistam Montium, & Bernardinum Mendocium obtineri potuit ut ad fluiuium Mosam ad impediendum hostilium copiarum, & Condeae traiectionem accederent. Sciaticioneus & ipse cum duobus millibus equitum Germanorum Lotaringiam ingressus Condeae aduentum expectabat, ut una progrediretur. Maseltius Comes ex altera parte Leucos versus iubet arbores ubiq; decidi, quo sic iter Eburones versus a Gallicis uiribus occupatur. Quae dum hinc inde geruntur in finibus Gallorum & Belgii, Amsterdamum vrbs ampla, & opulenta penè capta est per artem Hispanorum. Est autem Amsterdamum urbs nobilis Batauorum tota fundata super crassis arboribus, & vallis condensatis magna uidebitur, quae habet multa, & priuata, & publica edificia magnifica. est in ea incredibilis opulenta, & multitudo ciuium permagna, estque natura, & arte munitissima ac propè inexpugnabilis. potest enim aqua ita a ciuibus in proximum agrum transmitti, ut latissime stagnet ad formam maris. habet & multas lacunas peramplas, & profundas, per quas accedunt frequentia nauigia mercimonijs onusta e Gallia, Britannia, Hispania, Lusitania, Germania, Polonia, Liuania, Noruegia, Ostiarlanre, Suetia, aliisque locis septentrioni proximis, atque ut uno uerbo dicam, ex uniuersa Europa Septentrio-nali. na illud accidit bisquotannis, ut treceta aut quingenta nauigia cum mercimonijs simul conueniant, atque tanta est ciuium opulenta, ut oia intra spatium quinq; aut sex dierum a ciuibus emantur, & exportentur. accedunt saepius, & nauigia Olandensium, quas illi Vlchas appellant. obtinet primum dignitatis gradum haec ciuitas in Belgio post Antuerpiam, cum sit nobilissimum emporium, plurimumque abundet omni

Annuaer ca-
ptu & euer-
sum.

Pugna naua-
lis in Ocea-
no occiduo.

Pugna naua-
lis in Ocea-
no occiduo.

Pestis Belga-
rum.

Amsterdami
descriptio.

Amsterdami
descriptio.

omni genere mercaturae. Caterum Hispani spe huius urbis occupandae per insidias alleci lintres quosdam ita instruunt, ut lignis, & fenouonusti apparerent, sub quibus concinne coordinatis latebat armati milites, conuenerant per clandestina colloquia ciues nonnulli, ut uis his lintribus continuo portam urbis aperirent. Sed res immaturae, & ante tempus per unum e conscijs patefacta subuertit negotium Hispanorum, irritaque fecit omnia illorum consilia, atque multis ciuibus causa fuit suspensio. Aurantii interea vicarius Olandam, & Zelandam insulas non vulgari studio munit, quo illas tutas ab Antuerpia, & Tergouce redderet, quoniam felices Hispanorum successus non satis profunde dormire patiebantur. duo nauigia eximia amplitudinis ad formam quinquereuii instruit. tormenta bellica ex vrbe Bruxellis, & Grudijs siue Louanio extrahit, quibus illae aduersus hostes inuasuros munirentur. Nec ita multo post Hierges Casandrecho portu per vim armorum potitur, qui parum distat a Dodrechio, atque uniuersae propè illae regiones metu ac trepidatione replentur. Sed quoniam Vuater, quod oppidum situm est inter Vtrechium, & Goruinum, ea sunt nomina oppidorum Belgicorum, comneatus conuentionem impedire putaretur quominus posset in castra comportari, in quo oppido erant quatuor Gallorum cohortes, itum est totis castris ad illius expugnationem, atque quia duae munitiones prius fuerant excitatae ab Hispanis non procul ab Vuatere ac postea desertae, atque ab hostibus occupatae decertatum est prius de illis non sine insigni vtrorunque clade. veruntamen ad extremum obruncatis omnibus praesidijs virtute Hispanorum illae munitiones sunt recuperatae. Neque in Gallia quidem res conquiescere ullo pacto poterant, quia radices dissensionum ac malorum non prorsus fuerant ex animis hominum conuulsae: nam modo huc, modo illuc fluctuante necesse est, qui semel a recto tramite prudentiae, & aequitatis declinauerint. causa perturbationum fuit quia non satis firmi erant animi illorum, qui a catholica religione, a iustoque cultu Dei descriuerant, quod errore insignem commissum fuisse a plerisque cognosceretur. His motibus atque adeo fluctibus nouarum seditionum cognitjs ab Alenconio principe, necesse fuit ut ad res sedandas ad oppidum Drox uocatum quam citissime contenderet cum multo peditatu & equitatu, ut oppidanos, & finitima castella metu praesentium uirium in fide atque in officio retineret. Istud ipsum facere coguntur Dux Augustonometanus, & magnus Prior, illud est dignitatis nomen, qui cum alijs copijs Carnuntum ad urbem eadem de causa proficiscuntur. Ghisius ut rem catholicam pro uiribus sustentaret, opeque ferret ad uitam religionem redire cupientibus collecta magna manu militum commisso exitinere ingenti praelio cum copijs nouae religionis duo raitorum millia & quingentos equites Gallos inuadit. Fit atrox sane, & cruentum certamen. pugnatur acriter vtrinque. victoria denique fuit penes Ghisium, quamuis plumbea glande nares traiectus fuit. Sed quoniam maioribus uiribus opus esse appareret principibus nouae religionis, si res magis ardesceret, indicta sunt illorum comitia Argentoratum, ut consilium caperetur de omni re bellica, quod multi proceres conuenerunt. praecipuae autoritatis fuerunt praeter caeteros duo Gasparis Amirantis caesi filii, Anelottus, Dux Dupontius, fratres Marescialli Anuillae, in quibus comitijs decretum fuit, ut Alenconius princeps iuuaretur duodecim millibus armatorum, & octo muralibus tormentis, quae ab urbe Argentorato sunt impetrata, pro quibus restituendus datus sunt obsides Amirantis filii. Filius item comitis Palatini ubi reconciliatus fuisset patri, a quo dissenserat, obtinuit ut liceret militare contra Gallos, quod prius obtinere non potuerat. At regina mater, cui grauissimae uidebantur tot Galliae ruinae, caedes, deuastationes, incendia, populationes, omni studio procurat, ut res ad firmam tranquillitatem perducerentur, quo consilio ad urbem Blesiacum contendit, ut cum filio Alenconio ueniret in colloquium. ubi multistratationibus conata esset filio demonstrare non conuenire viro bono, nedum bono principi, patriam populari, uitam, & incontaminatam religionem oppugnare, regionem in qua natus educatusque sit euertere, regna deuastare, acceptorum beneficiorum obliuisci, plus irae, & cupiditati, quam rationi tribuere, responsum tulit neque par desiderio suo, neque ualde repugnans. Sibi non uideri conueniens, ut principes priuatorum munia, neque ut priuati principum arripiant. aequum uideri ut magnus cancellarius, & Maresciallus Gondius praefectus peditum abdicentur, sibi que concedatur illud imperium. neque mirum uideri debere si iniquitas per vim repellatur: cum crudelitas non semper humanitate retundi possit, neque auaritia liberalitatem aduersariam magnopere formidet. Profite-tur se non leuiter aut imprudenter a fraterna obedientia recessisse, sed maxime necessarijs de causis, atque in primis ne uniuersae Galliae ruinae, & deuastationem per obseruantiam fraternam uideret. his subiunxit se uelle catholicorum sed uere bonorum equae, ac nouae religionis hominum, & totius regni Galliae suscipere defensionem, donec res ad priorem statum, primamque tranquillitatem sint perductae. Mittit etiam legationem ad Pontificem placandum, per quam profitetur se uelle esse filium obedientem sanctae catholicae Romanae ecclesiae, cum non aduersus religionem arma sumpserit, sed aduersus Gallicae libertatis oppressores ac perturbatores patriae. rogat ipsum pontificem, ut tantarum calamitatum illorum populorum aliquod salubre remedium inueniat, misereaturque regni ad extremum excidium labentis. Docet se arma sumpsisse ad eiiciendos externos ministros e regno, & ad excutienda extraordinaria, nimisque graua tributa. His Alenconii legationibus data est audientia praesentibus purpuratis patribus, atque reponsum facile posse omnium miseriarum Gallicarum remedia inueniri, si tantum Alenconius ad fraternam obedientiam rediret. Neque uero solum Gallia, & Belgium inter seditiones de religione fluctuabat, sed etiam comitis Palatini uniuersus propè principatus variarum heresum semina paulatim conceperat: nam non unum genus erat erroris, quod illi populi complectebantur, sed alii Martini, alii Caluini, alii aliorum heresiarcharum dogmata studiosius sectabantur, quod antequam latius serperet Comes Palatinus ad exterminandam hanc uarietatem religionum colligit duo millia equitum ac nouem peditum, imperatque per praekonem, in uni-

Amsterda-
mum per in-
sidias tenta-
rum.

Belliticumuf-
tus Gallici.

Reginae ma-
tris hortatio

Reginae ma-
tris hortatio

Seditiones
in principa-
tu Palatini.

In vniuerso suo principatu, vt Martini ritus ad religionem spectantes exterminentur, ac ne populi inurgerent, copias in opportuna loca distribuit. Pontifex quoniam intelligeret Gallorum Regem mirifice laborare penuria rei pecuniariae propter diuturnitatem bellorum, decernit stipendia per totum uere quatuor Heluetiorum millibus. Significat legato per literas, vt conuocatis primariae autoritatis sacerdotibus significaret uoluntatem esse pontificiam, vt rex centum millibus nummum quotannis inueniret per huiusmodi opportunitatem. concedit ut prouentus tantum ecclesiastici possint alienari ad certum tempus. nam Heluetii quoni am nummorum inopia laborarentur in Gallia, sibi que deberentur stipendia sex mensium, dimissi sunt a Rege, quibus tertia pars aeris tantum fuit numerata. Tribuni Heluetiorum plurimum aeris alieni quoni iam deberent in Gallia per spem stipendorum, queruntur se non posse vel dimidium dissoluere. Idcirco obnuntiant fore, vt frustra rex illorum opera post egeat. non enim se in posterum fore tam promptos. at Turca auditis apparatibus Hispanorum non amplius in Africam ituris, ueriti ne classis aliquem locum tamen maritimum occuparet, collectis fere triginta millibus armatorum ad Acriuium conueniunt, quibus copiis praerant tres purpurati Sanzachi uocati. Timebant enim ne Castrum nouum repente a classariis copiis caperetur, & diriperetur: atque quamuis ingentes apparatus bellici Byzantii fieri dicebantur, tamē omnis uis eius imperatoris retusa est, quoniam tanta erat uis pestilentiae, tantaque impetu illa crassata est, vt multas hominum domos exinanierit, cum etiam maioris excidii metum excitarit incendium, quo absumptum est Achmeti purpurati septem. affixit etiam non parum insignis inopia rei frumentariae, quare non simplici calamitate res Turca vexabatur. Luzalis tamen nihil diligentiae in nauali transmittit, sed magno studio instat instruendae classi ueteri, exaedificandaeque nouae ornatissimae, quae quingentorum nauigiorum sequenti anno exitura esse dicebatur. imperatur in omnibus maritimis urbibus parari panis nauticus in usum classis. omnia replentur metu, & expectatione in annum sequentem. Maximilianus imperator, quoniam molestum esset inducias tandiu differri per ruinas, & cladē suorum subditorum indixerat comitia Arrobrigam principibus imperii, quod cum legationes, & principes conuenire cepissent, & ipse proficiscitur, vt de rebus bellicis ageretur, & de parandis copiis ad sustinendas vires Turcarum, quae dicebantur expectari in Pannoniam. Quae dum aguntur tot in locis ad motus bellorum, Bononiae optimum, & saluberrimum consilium adiuuante pontifice susceptum est ab illis ciuibus, & charitatis plenum, & quod vel unum posset esse argumentum eximia bonitatis ingeniorum Bononiensium. Est enim Bononia urbs nobilissima & ampla ac populosa Aemyliae, clarissimaque disciplinarum officina in Italia, cum uiros habeat semper in omni genere disciplinarum praestantes, quas publice profitentur. censuerunt hi ciues consulendum esse vno tempore concordiae mutuaeque beneuolentiae ciuium, & eorundem facultatibus, quae afflictae aliquando per frequentes mercedes patronorum & iudicum, & dispendia litigantium, cum certissimum sit iudicium male instituta ciuitatis, atque improbitatis ciuium multitudo litigiorum, nam uiri boni non magno peccato in iudice, nisi ab improbis uexentur, & qua in urbe lites iuste sapienterque iudicantur, non valde audent improbi in iudicium accedere. at ubi inicitē & iniquē iudicatur pro lucro sportularum, ibi nutriuntur multi in malignis contentionibus, qui alunt controuersias forenses. Bononienses ne latrocinia fierent pro iure, atque ut omnia ciuium conseruarentur, creat nouum magistratum, cuius esset munus diligenter inuestigatos litigantes hortari ad arbitria amicorum, & sumptus litium deuitandos. at quoniam quidam tam sunt pertinaces suae opinionis tamque defixo animo in litibus, nulla ut ratione a subfelliis abduci possint. data est autoritas magistratui per pontificem ut vel inuitos sub grauibus penis ad ipsa arbitria posset compellere. non enim uir bonus est aut amans patriae; qui pereuntes per litigia ciuium suorum facultates negligat, neque nitatur pro virili ipsos ciues incolumes & integros adhuc perducere ad concordiam. Cognitis superioribus veterum ciuium progressibus Genuae cum multa necessaria in urbe deficerent, ac multi ciues suapte natura essent ad pacem propensi, ad quam etiam quidem propria rei desiderio ob promissa impellebantur, plerique; tentatum sollicitarunt ut arbitrio ministrorum rem committerent, ut toties fuerant expetitur. id autē remuebatur a veteribus, nisi Sabbatia, & arx sibi concederetur pro domicilio donec perficeret quod fuisset a ministris decretum. cum vero bellum non cessaret, & a ministris & a nouis litera scribebantur ad principes veterum, & ad principes Italiae querelarum plena, atque perturbatores libertatis reip. veteres in iis dicebantur, & Italicae quietis, petebantque auxilia, sed principes responderunt cum sit bellum ciuile nolle se immisceri. ipsi pacis rationem inueniant, quod facile erit si consilio ministrorum paruerint at quoniam vires veterum magis excreuerant quam antea creditum fuisset, multi prius auctores discordiarum nunc hortantur ad pacem, quia verebantur ne per bella ciuilia resp. ueritatem seruitutem exterorum per vires veterum iam formidabiles, cum praesertim consilium, apparatus, humanitas, amor nouorum ciuium in remp. desideraretur. nam magistratus neglectis praestantioribus indignis deferebantur, qua peste nulla est periculosior, aut quae magis concitet odia in rep. nisi resp. sit omnium aequae improborum. censebant quidam Sabbatiam esse concedendam, sed arcē seruandam praesidiis ministrorum. quae dum tractantur Genuae seditiosi populares, quibus molestū erat concordiae nomen, vulgus impellunt, qui queruntur apud Card. insolentissimis uerbis, omnia prodi per simulationem placandae ciuitatis, quia fraudes excogitarentur per rebelles ciues aduersus remp. qui uellent patriam redigere in seruitutem Hispanorum. minantur se flammis in eum seruituros, in quem nulla habita dignitatis reuerentia multa conuicia, & contumeliae coniciuntur. neque; parum periculi imminere apparebat regis ministris, tanta est plebis insolentia, & audacia nisi surgens acriter refringeretur in rep. furor ille humanitate Card. & decreto senatus mitigatur, qui iussit publice pronuntiarī per praecōnem, quod non erant veterum conditiones amplexuri, alebantur hae controuersiae

Pontifex iurat Galliam Regem.

Pestis & annonae penuria Byzantii.

Bononiae decretum salubre.

am magis obsequia

Genuensis vulgi insolentia.

quodam in iudicio

ueris variis consiliis aut ab iis qui solam felicitatem putabant urbana diffidia, per quae autoritatem obtinebant, alioquin abiecti futuri, aut ab iis qui differebant es alienum, aut ab iis qui cupiebant nomen nobilitatis penitus deleri, aut ab iis qui praeter dignitatem usurparant sibi autoritatem magistratum, quare ministri decidunt de spe concordiae. Veteres cum rei bellicae assidue incumberent, quotidie nouis copiis castra adaugebant, quare cum Nouium oppidum sit abundans omnium rerum victui necessariorum, cuius iactura plurimum incommodi posset nouis apportare, iussus est regulus Serauallis suscipere prouinciam eius expugnandi: cum interim mille & quingenti Germani iussi sint Sabbatiam conuenire, quod triremes, & Auria accessit, & accitus est peditatus Italiae ad urbem occupandam. itum tamen est ad Nouium, quae expeditio non inconsulto variabatur, quia ueteres uolebant Genuensis agrum ditonem deuastare, cum re ipsa nihil aliud cuperent nisi vt res concessa libere arbitrio ministrorum ad aequam concordiam perduceretur, ipsique cum dignitate in urbem redirent: Missus est Georgius Auria Alexandriam Paleariam vt instaret bellicorum tormentorum conuentioni, quae emptionis nomine ab Aymontio petebantur, qui pertuasionibus Aurtiae & precibus Franci Lercari illa concessit. ea sunt attracta Nouium cum ingentibus custodiis. castra posita sunt ab vniuersis copiis in vnum coniunctis in agro Nouiensi. erant in castris decem millia peditum, & multi sclopettarii equites, quae copiae erant lectissimae. missus est tympanista sollicitatum ad deditionem, quem non sunt passi propius accedere. Sed iam Io. Manriques neglectis literis oratorum oppidum Porciferam cepit ac diripuerat. oppidana praesidia & ciues partim cepit, partim vulnerat, quare reperite sunt literae minacibus ministrorum. hortantur marchionem Massae vt a suscepta prouincia desisteret, sciretque Genuam esse membrum imperii, quam spectet ad Caesarem protegere. Patres quia pluribus in locis Genuense imperium ab armatis vexaretur, iubent clam multas copias subditorum reip. Ligurum in vnum conuenire. ubi ad quatuor millia conuenissent repentino conatu Campium oppidum veterum partem secutum inuadunt, capiunt, diripiunt, resistentes vulnerant, armata abigunt. ministris de hoc questis respondet senatus illud fieri a subditis inconsulto senatu, sed forsasse necessario ad propulandas iniurias. se tamen causam cogniturum & castigaturum, qui peccauerint, qui contra queruntur ciues quosdam Campii copias palam ductare aduersus remp. Moronus cognitis superioribus tumultibus, & mala opinione, quam de ipso populus conceperat, petit per literas a Pontifice vt liceat inde discedere, quia propter insolentiam plebis ministri magno essent in periculo. Pontifex his literis, & minacibus uerbis populi plurimum detraxit illi optimae sententiae, quam de nouis conceperat, tamen rescribit ad Moronum ne deserat negotium. se passurum vt populus Genuensis det poenas Aurtiae suae temeritatis & audaciae. Et quoniam ministri post conditiones a veteribus oblatas alias ipsi excogitauerant, rogati sunt vt illas ministrorum admitteret, quae ad Aurtiam quoque sunt missae, & ad Caesarem a commissariis, qui scripserunt nisi haec admitterentur, se non uidere quid amplius in hoc genere fieri possit, cum pontificia legato profiteatur palam se uelle abire. Senatus omnia fieri per ambages. Caesaris ad hoc conuientis arbitratu magna cum indignatione illas condiciones reiecit. Caesar & de populi opinione & de senatus querelis ac iudicio factus certior suaeque integritatis conscius literas scripsit ad Philippum Regem, quibus continebatur suum semper fuisse consilium vt per ministros controuersiae Genuenses componerentur, idemque putasse pontificis & Regis ipsius fuisse. Sed nunc cognouisse Aurtiam collectis quibusdam triremibus rem perturbare, omnemque spem pacis per indignationem nouorum subuertere, quare de hac re uoluisse certiore facere prius ipsum Regem pro affinitate, & amicitia: deinde scripsisse ad Aurtiam, regioque oratores, & Mediolani praefectum, quibus literis illos hortabatur vt humane, & placida potius, quam crudelia & violenta consilia lequerentur. copiis, quae sint collectae a Germania, concessum esse Regi contra Turcas tantum militare, quare sub grauissimis poenis & indignationis Caesareae edicto illis fuit se interdictum ne se Genuensi negotio implicarent. hortabatur Regem vt opportuna remedia adhiberet, & ad eisdem pericruberet vt arma deponerentur, quae solent excitare discordiam, at non extinguere. Quod si rex pacem ita procurauerit. poterit uideri non Genuensem solum concordiam ac felicitatem, sed etiam tranquillitatem totius Italiae procurasse, idque sibi omnium fore gratissimum. non enim defuit bonitas Caesaris omnibus ducibus qui arma sumperant hortandis & deterrendis vt ea deponerent. Auria questus acriores literas ad Caesarem scriptas fuisse, quam par erat, respondit conditionum ministrorum, quae sibi essent delatae, quaedam remedio indigere, aliis quibusdam eise addenda ad maiorem omnium quietem. cum uero finis negotii optaretur, creati sunt vtrinque Deputati legitime, quibus cum agi posset. At qui nuntius gratissimus interea peruenit ad senatum & populum Genuensem de literis ad Regem, & Regis ministros per scriptis a Cesare, qui popularem auxilium obseruantiam cum uisus esset sincero animo pacem & quietem ciuitatis procurare, at non subdole vt plerique crediderant. ea dum fortuna uariis bellorum tumultibus. tot in locis excitat, creatus est & deinde coronatus Rex Boemiae in comitiis Casurgii Rodolphus Maximiliani filius, nec multo post in comitiis Augustae Vindeliciae electus & coronatus est Rex Romanorum a quinque electoribus tantum, cum abesset Palatinus elector primarie dignitatis, propter quaedam simultates. nam Palatinus fauebat partibus Io. Federici Saxonum Ducis, eius inquam Federici, qui uictus in pugna a Carolo Quinto ad Albim fluiuium, postea imperatoria electione fuit priuatus, qui filius captiuus a Maximiliano etiam tenebatur. illam electionem ubi Carolus Mauritio detulisset, mortuo Mauritio Augustus Saxonum Dux tanquam heres fratris accepit, qui dicitur partim vt haberet affinitates quibus subleuaretur a molestia Io. Federici repetentis electionem, partim vt filiam honorificentissimo in matrimonio collocaret, fuisse inuitatus a Cesare vt filiam daret nuptui Rodolpho Cesaris filio. res ubi uerbo tenus conuenisset, quamuis marchio Sennonum religio-

ad hunc

Ponfeuera capta.

Campium captum.

Literae Cesaris ad Philippum.

Rodolphus Rex Romanorum.

ad hunc

nem

nem Palatini complectebatur, tamen post multas reuersiones quod importunè Rex Romano-
rum crearetur, spe nuptiarum allectus cum Augusto consentit, quod ipsum faciunt Treuironū Mo-
coniacūque Electores, & Palatinus, & Colonia Agrippinensis: quamuis Palatinus ob controuer-
siam cum electore Saxone ad comitia ipse noluit accedere, sed misit Ludouicum primogenitū Du-
cem Neoburgi, vix eam electionem peregerant cum statim eos penituit, non quidem electi impera-
toris, cum omnibus egregiis animi dotibus sit ornatus, neque vlli cedat suorum, quippe qui & impera-
toria magnificentia, & religionis obseruantia nemini cedat suorum maiorum, sed quia propter mu-
ltas diffensiones partim de religione, partim de præstantia familiarum, non habuerant propria de
hac ipsa re comitia, cum Treuironum, & Vbiorum principes Romanum ritum sequantur, at palati-
nus, & Saxonum, & Senonum Duces confessionis Augustanæ, ex his facile colligere licet diuino po-
tius quam humano consilio Rodolphum catholicæ religionis obseruantissimū electum fuisse Ro-
manorum Regem. Vbi Genuensium veterem copiam Nouium conuenissent, positaque fuissent ca-
stra, exploratus est locus ad expugnationem, tormentaque sunt in partem oppidi arci finitimam di-
recta. Est autem Nouium oppidum amplum situm in sinibus agrī Mediolanensis, & Genuensis
ditionis, quod partim in planitie positum est, partim in loco accliuī, non tamen ita munitū, ut ad-
uersus validiores verberationes posset defendi. Sed cū essent in præsiidiis trecenti Cynneses & quin-
genti Itali per quoddam tempus magis uirtute præsiidorum, quam natura loci fortissimè est defen-
sum, erant interius excitatae munitiones & fossæ, & aggeres militares, omnesque arbores decitæ ex-
tra ciuitatem, quæ possent prospectum è mœnibus impedire, atque in urbem in usum aggerum, &
reparationum comportata. Sed enim cum parum tormenta proficerent, missus est Galeortus Spi-
nola qui oppidanos hortaretur ad deditiōem, quod Figarola professus est se velle defendere. cum
verò tormenta in aliam partem essent transferenda illud tardius sit ab inuitis, quia si oppidum captū
fuisset per vim armorum, illud fieri non poterat sine multis cedibus, & rapinis & maximo loci exci-
dio: atque consilium erat Auria & veterum ut quanto minore fieri posset cū damno res bellica tra-
sigeretur, dum tormenta transferuntur in debiliorem locum, fossæ militares excavantur, ingressi sūt
centum & quinquaginta milites cum sacculis pulueris tormentarij, quod nuntiatu exploratores
impediti sunt per quoddam spatium a Germanis, quod sit per obscuritatem noctis, fugari etiam fue-
rant trecenti pedes qui Gauio Nouium erant ingressuri. Vbi Nouij præsiidia se copiis hostium ob-
sideri sentiunt primū, sepe facta est eruptio cum magna clade obsidentium. nuntiatum est Gauio
colligi copias ad Nouium subleuandum, sed ala equitum exploratum missa, neminem visum esse
nuntiauit, nec ita multo post Gauium versus visa triginta, & duo vexilla peditum ducibus Stephano
Inurea, Petro Antonio Chiesa, Marco Fornario, quorum erant fere quinque millia: trucidata sunt
primæ excubiæ, quæ procul distabant à castris. at Nouij copiam cognitis his subsidiis exeuntes ex arce
impetum faciunt in obsidentes, quibus Leonardus Plaster Felicis Lodroni Signifer collectis suis mi-
litibus magna virtute resistit. Felix cognita percussione tympanorum, quæ excitabat ad arma cum co-
horde irrumpit in hostem, qui cum Germanis pugnabat. Consternati sunt eius aduentu Nouienses
rati inuertas copias instructas aduentare, quare non dissimilis propè fugæ sit receptio. Felix ratus si-
mulatam fugam sub istis, instatque cohortibus vicinioribus ut properarent. Motus est Manriques
cum quingentis sclopettariis, quod fecit & Spinola cum hostes iam essent in fugam versi. Illud acci-
disse dicitur quia Tassus dux alta voce clamauerit oportere vertere faciem, quam vocem timidi & im-
periti rei bellicæ rati sunt spectare ad fugam, cum neque equitatus adesset, neque peditatus sit insecu-
tus, incolumes euaserunt oppidani & ipsi egressi omnem vim in tormenta conuerterant, sed cum
Georgius Auria multos custodiis muniuisset, non sine caede sunt repulsi, ceciderunt Spinola & Hiero-
nymus Lomellinus ob ardorem animi ad mœnia vsque procurentes gladiis ex oppido transfixi.
è fugatis multi perierunt vel abiectis armis labore fugæ nemine insequente, quod pauci essent mer-
cenarii, sed collectiti, genus hominum vmbatile, minimeque assuetum rebus bellicis. Post eam fu-
gam concussum est Nouium in qua parte est porta, prostrataque parte mœniorum videbatur locus
iam periculosam pugnam facere, quare & ne ager deuastaretur diuturnitate obsidionis, & ne fortu-
nam belli expectarent, oppidani apparent ad petitiones obsidentium esse propensi: atque Cynneses,
qui erant in præsiidiis, perstiterantque in sententia defensionis, quod senatus nomine breui pro-
missa fuerant subsidia, cognita illa clade suorum & ipsi iam ad deditiōem consentiunt. missi sunt
itaque tres è primariis in castra ad Spinolam ut conditiones confirmaret, quæ cito sunt admisse; Vt
Figarola postredie cum militibus excederet, transfretque armatus per media castra, abirentque liberi
& incolumes quocunque voluerint. Vt Nouienses confirmarentur priuilegia quibus utebantur
sub rep. seruatis facultatibus honore ac vita cuiusque. ut tormenta essent in potestate victorum. Vt
centum & quinquaginta moli frumentatum missi concederentur arbitrio Spinolæ. Hæc omnia
concessa sunt Auria & veterum consilio, ne locus opulentus auaritiæ, & rapinis militum dederetur,
cum veteres non odio vel auaritia, sed pacis desiderio arma sumpsissent, multi etiam redditi sunt suis
dominis præter viginti quinque qui donati sunt tribuno Germanorum, ingressus est oppidum peditatus
Italus digressio Figarola, ac deinde Vuada oppidum per deditiōem item captum. sollicitatum
est frustra Gauium, quare bona pars copiarum Nouio cum Georgio Auria, & tribuno Germanorū
mota est, castraque posuit non procul ab oppido, quamuis tormenta plurimum infestarent. Ferrar-
ius præfectus relicto oppido arbitrio ciuium in arcem se recipit, qui post contentiōem plebis præ-
sidia veterum acceperunt, reliqui pagi finitimi statim ad fidem Spinolæ confugerunt, relicto est No-
ui Carolus Spinola cum quadringentis peditibus, & Franciscus Spinola cum totidem Gauio, qui fre-
quentibus minutis præliis pugnabant cum arcis præsiidiis, quæ semper cum aliqua clade repelleban-
tur, sed

Nouii descri-
ptio.Nouii des-
criptio.Nouii des-
criptio.Nouii dedi-
tio.Gauium ca-
strum.

rut. sed arx cum esset in prærupta crepidine non poterat paruis copiis refrænare præsiidia quominus
prædabunda in agrum excurrerent, at quoniam tps in rebus leuibus absumi videbatur, decretū est
castra esse mouenda aduersus urbem, tentandumque an tumultus in vrbe excitarentur, qui compelle-
rent ad concordiam, cum putaretur discordia esse in vrbe ob fugam copiarum, & tot capta oppida: nā
tanta erat ea in perturbatione ut supellex, & filii & feminae in sacra loca essent perductæ, petebantque;
nonnulli à magistratu bellico ut liceret ex vrbe excedere, quod putarent urbem armis Philippi Regis cir-
cunueniri. Quidam timebant ne per eas discordias ad memoriam præteritorum temporum Dux tā
quam tyrannus cum supremo excidio reip. crearetur. Spinolæ nimis arduum, & non præsentium co-
piarum negotium esse apparebat cum præualida in vrbe essent præsiidia, & multi milites essent relin-
quendi in præsiidiis, & loca nonnulla à tergo essent hostilia. non enim apparebat esse eius dignitatis
si cogeretur à frustra tentato negotio recedere. neque apparebat esse è rep. ut noui cogerentur forte
decernere pp odia ciuilia cum aliquo externo principe conuenire, & conditiones accipere, ut clam
exaudiebatur in conuentibus ciuium, & ex interceptis literis cognoscebatur, qui querebantur de ad-
ministratione urbana, dum expectatur Marcellus Auria cum copiis Io. Andrea Auria ad Finale cum
classe accedit ut de summa rerum confuleretur. ex itinere Borgheto, Petra, Nolo oppidis finitimis Fi-
nali potitur, Voragine quoque; positurus nisi uis venti consilium abstulisset. Deinde cū Sabbatiæ præ-
fectus cognouisset triremes Auria ad Vadum pagū pp tempestatem maris stationē habere, exit cū
octo cohortibus peditum, delectūque; vallis Cunigianæ & quatuor tormentis ut triremes concuteret.
Auria eius consilio per exploratores cognito decernit ut Franciscus Grimaldus & Philippus è dnīs
Passani educto numero militum, qui uidebatur necessarius, domos oppidi occuparent. sub auroram
educti sunt quingenti sclopettarii, quibus cognitis præsiidia oppidū relinquūt. Inde Grimaldus & Pas-
sani ductis fossis & aggeribus militariis, oppidū & triremes in tuto collocāt. nō tñ cessatū est a leuib.
plis sanè frequentibus. & calamitosi cū præsiidiis Sabbatiæ, bellicique; apparatus siebāt et in vrbe cum
Montacutus cū lectissimis quadringentis peditibus. Hetruscis vir pudēs & rerū bellicarū peritus esset
in vrbe, qui vel ab initio horum motuum Italicorum veniā militandi à Magno Duce impetrauerat.
interea morabat Finali Auria, quæ assidue agebat de concordia, cū Vadi multa leuia certamina comit-
terent. idcirco Philippus Passanius Auria iussu cū quadringentis sclopettariis Timorā versus profi-
ciscit, oppidū Altum capit, munit accessus aduersus milites Sabatiæ & vallis Culienæ. eius consiliū
cū mille & quingenti pedes essent impedituri pugnatū est ad sex horas non sine clade utrinque; leui-
plio, relicti rebus ibi necessariis redit Vadū. Pontifex quæ delata essent colloquia nouorū de vrbe
cuius potius concedenda, quam veteribus iubet Moronum instare, ut res arbitrio committatur, ac
fiat cōpromissum, simulatque; se indignari, quæ veteres non assentirent decreto compromissi. at Nico-
laus Auria orator apud Pontificem demonstrat vim decreti fuisse fallacē. veteres promptos esse ad-
mittere si liberū sit, & a senatu & concilio cōmissū, itaque; ut certū sit viuendum esse pro legibus, à mini-
stris coordinatis, esse consilium nouorum ut appareat potius, quam ut sint ad pacē, & ad æquitatem
animo propenso, cum sic rerum oīum potiuntur, offert obsides viginti quinque; admittendi liberi cō-
promissi, si fiat. Pontifex obtinuit interea ab Austriaco ut fierent induciæ in quindecim dies dum res
commodius componerentur, quare antistitem Canobium, Hispanum orator Romæ ordinarius vnū
è suis familiaribus mittit, qui illud Auria significarent, iuberentque; ad Diuum Petrum Arenæ conueni-
re. Auria illuc cum quatuor Deputatis à veteribus, vehit triremi, ut cum oratoribus, de pace tractaret, &
quia pontifex ægerrimè ferret illud bellū in Italia, profitetur se alterā partem adiuturum si qui nol-
lent pacem admittere. Cæterum Poloni proceres & equites Regis Henrici aduentu frustra hæcenus
expectatio frequentes ad oppidum Steficiam conueniunt, quæ situm est vbi Vieper fluuius cum Vi-
stula commiscetur, cōi; aluco in mare Gotticum ad Septentrionem decurrit. eo. n. indicta fuerunt
comitia creandi noui Regis, protracta res est diu ob varias senatorum sententias, atque; denique; re imperfecta
pari fuit quæ Maximilianus imperator Rex pronūtiaret. sed paulopost indicta sunt rursus comitia
Varouia, posita sunt à veteribus rursus cōdones pite Auria à Deputatis, quibus multa obieciēbant à na-
uis, quæ dicta essent ambigū, aut quæ afferrent nō cōrēndas difficultates, multæ denique; ppositæ sunt
vtrinque; cōditiones, quas longū esset referre, ut pacis negotiū paulatim rectā formā capefferet, & ut vo-
luntates vtrorūque; ciuiū paulatim sic elicerent. Episcopus Aquensis & Idiaquecius ad Finale profecti
hæc cōditiones pacis denique; reportarūt, quæ fuerūt postmodo ab oībus cōprobatae. nā quæ videbant
cōcordi oīum cōsilio cōprobari posse recognita & notata sunt postea ab ipsis ministris. quæ erāt in
difficultate, perducta sunt ad aptū tēperamētū, iustaque; & honestā formā cōpositionis, & necessariā
quieti reip. ac tranquillitati totius Italiae quæ probabilibus rationibus vtriusque; disceptantibus persua-
derent. res idcirco magnā capiebat difficultatē, quia timebat ne veteres cū Hispanis ob viciniratē &
propriā vtilitatē consentirent, fuerunt autē hæc conditiones à veteribus propositæ vtrinque; demū cō-
probatae. 1. Primum quod admittit remissio facta à maiore concilio pridie idus Octobris oratoribus cū
his, quæ dicent conditionibus. 2. Vt oratores exeant ex agro ditioneque; Genuensi, indicentque; vbi cūque;
sibi cōmodū visum fuerit citra diem vigésimum quintum præsentis mensis. 3. Vt intra quatrimum
à discessu nominent viginti obsides utrinque; qui conueniant intra octo dies à notitia quod statutum
fuerit, ibique; sint mandata oratorū expectantes tam ad uadimonium exequendæ iudicationis, quæ reli-
quorum omnium quæ continentur in hoc syngrapho. 4. Vt licitum sit ministris vnam, pluresve
sententias facere intra mensem Nouembrem proximum, atque; libera sit controuerfantibus facultas
prorogandi temporis, si opus fuerit. 5. Vt neutri arma tractent per tempus iudicationis, aut inuicē
sint insensī. 6. Vt nullum genus bellicorū apparatus per ipsum tempus introduci in urbem possit
vel in alium locum ditionis, aut copiarum, aut res bellicas, aut noua fieri expeditio, posset tamen omne
genus

Nouii des-
criptio.Conditiones
pacis Genuē-
sis.

genus commeatu ab vtrifque quouis comportari. 6. Vt intra octo dies liceat vtrifque, qui incipiant die tertio huius mensis, traicere copias & commeatum ex alio in alium locum reip. 7. Vt intra rps iudicationis ciues, eorumque procuratores libere agere possint, & abire, accedere, morari in vrbe, aut vbiuis ditionis Genuensis non obstante quouis instituto repugnante, exulibus exclusis. 8. Vt postulantibus ministris detur venia omnibus reis vel perduellionis tam in vrbe tunc existentibus, quam extia, a cal. Ianuarii. 1573. ad hoc vsque tempus, reuocenturque exules, & bona sisco addicta restituantur, ac dimittantur e carcere omnes qui sunt ob has discordias eo inrui vbi que locorum, atque rerum dubiarum explicatio spectet ad ministros. 9. Vt omnes capti per has diffensiones dimittantur. 10. Vt ministri quam primum post sententiam procurent executionem illi consimilem intra tres menses ad summum. 11. Vt iudicationis tempore nobiles veteres teneant omnia loca, vrbes, oppida quae possident cum pertinentibus, quae gubernent & custodiant. 12. Vt, quia multi sumptus sunt sine necessaria causa reip. omnes facti a veteribus sibi facti sint, quorum praefectis liceat distribuere & exigere tam ab ipsis absentibus quam praesentibus, ac veteres rursus immunes sint ab imposito aut imponendo tributo in vrbe hac ipsa de causa. 13. Vt populus & respub. & domus Diui Georgii sint immunes ab extraordinariis sumptibus factis a nouis ciuibus. 14. Vt petatur suppliciter a Pont. Caes. Rege Catholico vt curent seruari quod iudicatum fuerit a ministris, quoniam optatur obseruantia, & executio iudiciorum, qui suas vires conuertant in minus obediens: at obedientibus concedatur vt capiant res personaeque intra sua regna uel principatus, oratoresque promittant suorum principum nomine per syngraphum quod ita exequendum curabunt. 15. Vt Auria pro suis ciuiumque triremibus licitum sit vri portubus reipub. si opus fuerit cum eo numero militum, qui declarabitur a ministris dum iudicetur, eritque imperfecta adhuc executio rerum iudicatarum. 16. Vt Auria, eiusque familiae, & successoribus seruentur gratiae, immunitates, priuilegia a Reformatoribus concessa, vt possidet ac possedit. 17. Vt si conditiones non admittantur a duobus collegiis, ministri testentur inscriptis qui fuerint autores quominus res publicae componerentur. 18. Vt si qua oriatur dubitatio in verbis iudicationis, intra quatuor menses ministris licitum sit explicare. 19. Vt omnia praedicta sint rata, si intra tempus quo exierint ministri, admissa fuerint ab ipsis collegiis, alioquin vana sint & irrita. His stabilitis, datisque obsidibus dabitur opera vt principes, ministri, populus, & omnes homines intelligant apertius, si qui dubii sint, quod finis, qui nos impulit ad arma suscipienda fuit, vt vna forma, sempiternaque pax haberetur reipub. & nobis, non autem quod in ea vellemus plus habere, quam iudicatum esset conueniens & iustum, & vtile, & aptum conferuenda reipub. pro qua vt omnes voluntatem promptam habemus, sic erit vires promptissimae, & cum ceteris ciuibus coniunctae. Datum Finali die 17. Octobris. 1575. Ioan. Baptista Lercarus, Nicolaus Auria, Benedictus Spinola, Iacobus Niger, Stephanus Pinelus, Ioan. Baptista Pallaucinus, Bartholomaeus Lomellinus, Ioan. Baptista Spinola, Lucas Grimaldus delecti a nobilibus veteribus Genuae. Haec conditiones vbi a nouis fuissent admittae, mox haec ab illis addita sunt ad praedictorum confirmationem. Dux, gubernatores, procuratores reipub. Genuensis, ne precibus oratorum nolle facere satis videamur, in virtute nostrarum praesentium suffragiis decretarum pro legibus & ordinibus reipub. nostrae concedimus, & statuimus quae infra continentur. 1. Vt ministris liceat viginti obsides vtrifque nominare, & locum, & tempus illis statuere, qui tamen rogantur non nisi necessario molestiam ciuibus afferre, aut quanto minorem potuerint. 2. Vt quarum rerum habent facultatem, vnam vel plures declarationes facere possint, & quotquot uoluerint decreta. 3. Vt intra quatuor menses declarare possint, si qua dubitatio oriatur e verbis decretorum, quod tempus incipiat a publicatione. 4. Vt liceat eligere magistratum cum autoritate distribuendi sumptus factos a veteribus obligatis dictis sumptibus, qui cogantur erogare quod debent, & quia quidam censent se esse immunes ab uno in singula centena, videant oratores pro aequitate an iure sint immunes. 5. Vt liceat ciuibus tractare, venire, abire, morari in urbe, uel ubique in principatu Genuensi, exceptis exulibus. 6. Vt factis statutis & decretis oratorum de rebus spectantibus ad datam sibi facultatem concedatur publica uenia reis tam perduellionis a cal. Ianuarii anni. 1573. ad hanc vsque diem, reuocenturque exules hac de causa, & bona sisco addicta restituantur, soluanturque e carcere quiuis, & vbiuis ob has discordias capti. 7. Vt omnes capti per has controuersias dimittantur. 8. Ne arma tractentur a veteribus tempore Baliae, neque ullo pacto offendant temp. neque rursus hi ullos ciues. 9. Vt modo ueteres ab armis recedant non liceat tempore Baliae introducere in vrbe vel in principatum milites, res, apparatus bellicos, neque facere nouas expeditiones, liceatque intra octo dies post accepta haec decreta copias & apparatus bellicos traicere ex alio in alium locum reip. & pariter commeatu. 10. Vt liceat veteribus dum fiat leges & decreta, retinere loca, vrbes, oppida occupata quae factis decretis relaxentur libere reip. quae dum tractentur, liceat praesidia habere quanta uisum fuerit oratoribus. 11. Vt Auria dum sunt inducie pro suis ciuiumque triremibus cum iusto onere licitum sit vri portubus reip. si opus fuerit pro arbitrio modo triemes habeant vsitarum numerum militum, qui pro arbitrio ministrorum concedatur. 12. Vt eidem Auria, & suae familiae conferuentur gratiae, priuilegia, immunitates concessae a duodecim Reformatoribus. quod ad nos, in eo statu & gradu, in quo fuerunt & sunt. 13. Vt petatur suppliciter a Pont. Caes. Catholico Rege vt praesent fauorem, si opus fuerit, & protectionem reip. contra quosuis ut leges & decreta a suis ministris facta admittantur atque introducantur, quae protectio uigeat per triennium, salua libertate reipub. 14. Vt omnes praedictae concessionis atque statuta ualeant modo intra sex dies proximos admittantur, alioquin sint irrita. In nostro Ducali palatio die 24. Octobris. 1575. Antonius Iustinianus cancellarius. Inuenta est facilius uia rerum componendarum, & concordiae, quoniam non solum noui uoluntate principum ad con-

Addita conditionib. ueterum a nouis ciuibus.

omnibus

ad concordiam impellebantur & superioribus difficultatibus, sed etiam veteres: nam his accesserat ambobus molestissimus nuntius, quod rex acerbissimo decreto interdixerat omnibus assignationibus & prouentibus Genuensium, statueratque ut rationes quindecim proximè praeteritorum annorum ex ordine recognoscerentur, unde inaudita perturbatio exoriebatur. Illud cum tanto dispendio pertinebar ad veteres, ut interdicta pecunia putaretur accedere ad centies & quinquagies centena nummum millia, hoc est quindecim milliones auri ut vocant, cum vno tempore & patria & facultates essent ereptae. nam tam animos nunnulorum ea res consternauit, ut putarent cedere oportere fortunae, & susceptam expeditionem deserere. In tanta rerum perturbatione Auria regio & inuincto animo hortatus est veteres ut rem sapienter ac fortiter perferrent, aliquid vtilis consilij caperent, neque conciderent, atque profiteur se ipsum, facultates, classem ad eorum salutem conferre. Deinde conuocatis primarijs Io. Baptista Lercarus eos ad fortiter sustinendam fortunae mutationem confirmat, cum diceret quod saepe cognita sunt vires fortunae in exemplis antiquorum, at nunc experiendae sunt proprio exemplo, non tamen esse effeminatè animis concidendum. neque videri opus esse verbis persequi, an obseruantia & officia erga Regem periuadere possent ut per id tempus inter tantas miseras tanta rerum nouitas expectaretur. Sed quoniam illa acciderat, nullum esse remedium, neque tamen si esset, rerum angustias & breuitatem temporis requiri ab ipso Rege concedere. nihil vel turpius vel calamitosius posse contingere, quam animo despondere, accedere difficultatibus, cum virtus sola laudabilis in arduis ac difficilibus superandis sit constituta. oportere tam iustam, tamque gloriae maiorum debitam expeditionem non detestare, ne sibi ac posteris defuisse accusentur, Deum semper fore aequitatis defensorem, qui non pateretur iustam causam perire. ijs verbis inflammati veteres decreuerant legationes mittere ad Regem, quae peterent trecenta millia nummum cum ratione iustarum assignationum, tum stipendiorum triremium priuatarum Genuensium, ad cuius pecuniae cautionem omnes requisiti obligarentur: cum tamen neque sic quidquam fuissent impetraturi. Decretum fuerat idcirco ut omnes redditus Romae ac Venetijs diuenderentur aut potius darentur pignori, unde multa collecta fuerat pecunia, & argentum vel aurum priuatorum concessum, quibus omnibus dati sunt vades. non tamen fuit minor alacritas matronarum, quae promptissimo animo omnem mundum muliebrem ad communem defensionem, patriaeque recuperationem obtulerant, & dotes praeterea ut diuenderentur. omnia denique in medium erant allaturae, quod etiam partim fecerant, nisi patres in magis opportunum tempus ea se referuare significassent. at per promptitudinem Franchi Lercari & Io. Baptista Spinolae cognomine Valentiae multa pecunia collecta est, quam liberalitatem multis secutis omne aurum & argentum viris, & mundus muliebris matronis restitutus fuit. & quoniam res componi non apparebant posse sine autoritate Bartholomaei Coronati, cuius maxima erat existimatio per id tempus, illi promissa sunt tria millia nummum quotannis dum viueret, si negotium adiuuaret. quod factum est clam a ministris, ne res cognita tumultum excitaret. His rebus ut dictum est vtrinque legitimum comprobatis & a maiore concilio, oratores accepta uenia a Duce Mantuano ad urbem Casale Montis ferrati accesserunt ad condendas leges, at Caesarei oratores questi sunt apud senatum quod fere quingenti pedites reip. cum tympanis & vexillis explicatis ausi sint ingredi fines Campij, qui locus est imperij, atque inde captiuos & praedam abigere, quod commissum est contra Maiestatem imperatoriam. reperit captiuos. iubet praedam dominis restituere quae multa diligentia sunt cofecta. Postea Vitus Dorimbergensis cum aliquantulum conualuisset Venetias rediit. A quensis episcopus profectus est ad condendas leges vna cum reliquis ministris. Dimissae sunt vtrinque copiae, relicta tantum certa praesidia ad noua vsque instituta & in vrbe, & vbi necessarium apparuit. Auria Lucam urbem petiuit vbi habebat familiam & domiciliu, dum ratio gubernationis statueretur. delecti sunt sex a veteribus qui Casale mitterentur cum omni autoritate ut cum ministris conuenirent de omnibus controuersis publicis. Io. Baptista Lercarus, Siluester Catrus Dominicus Auria, Baptista Grimaldus, Philippus Spinola, Angelus Lomellinus Genuae rursus delecti sunt ad idem munus Danid Vacca, Hieronymus Caneualis, Petrus Iosephus Iustinianus, Ioannes Senarega, Io. Franciscus Cepulina siue Balbus Hieronymus Axeretus viri non vulgari prudentia & rerum multarum cognitione. missi sunt obsides nominati continuo a veteribus, at a nouis tardius obfeditiosos, qui ausi sunt dicere in senatu ministros aliud per eosquam leges respicere, & praeterea esse turpe obsides dari arbitrio principum in libera ciuitate natos, quibus rationibus ut arrogatibus reiectis per grauissimum Senatuse. missi sunt, ac alij Mediolani, alij Alexandriae, alij Finali iussi esse cum magnis vadimonijis. Rebus Genuensibus per hunc modum compositis prudentia studioque trium optimorum principum, conditionibusque per publicum scribam stabilitis, edita sunt vbiq; multa signa letitiae. Adde Deo gratiae, accessi nocturni ignes, eris campani tinnitu & frequentiori tormentorum bombo letitiae magnitudo in vniuerso imperio Genuensi significata, quod ipsum demonstrarunt mutuae ciuium gratulationes & complexus & oscula. cum passim depositis simulatibus ob diuturnam pacem in rep. stabilitam omnes hilares esse viderentur. Sed quoniam prouentus Genuensium postmodo dicti sunt in regnis Philippi fuisse intercepti, quod rex magnopere inopia stipendiorum laboraret, neque posset sufficere tantis sumptibus exhausto iam erario, ut iuuaretur in rebus Belgicis, multi querebantur multiplices esse factos nuper regio prouentus, quod si rationes exactorum recognoscerentur, non esset opus exterorum auxilijs. Haec dum fluctuarent in Italia res bellica Byzantij neque frigide neque segniter in annum sequentem tractabatur, cum plurimus commeatu per mare Euxinum in opportuna loca adueheretur. Sed apparuit nomen non modo immissa pestilentia & inuisitata illis regionibus annonae penuria vires Turcicas auersari, quae in Christianum nomen parabantur, verum etiam non pati impune conuentionem

Pecuniae interdictae Genuensibus magnitudo.

Io. Baptista Lercari oratio.

Matronarum Genuensium magnificentia.

Apparatus Turcici.

apparatum bellicorum, qui aliunde importabatur. Nam tanta, tam formidabilis, tam repentina tempestas nauigia Turcica commeatus vehentia inuasit, vt ducenta ferè varij generis perierint, ac trimes viginti custodes nauigiorum sint exquassatè, ac decem demersè. Perierunt ad mille homines, & inter hos nonnulli magnæ autoritatis. Interea Magni Ducis minister in comitijs Artobrigensibus multis, ijsq; præclatis argumentis demonstrat conuenire omni iusta ratione vt titulus Magni Ducis Hetrurizæ principi cõcederetur: quæ res vt apertius ignaris eius negotij innotescat, putauit non fore iniucundū regaliū rerū studiosis si paulo altius series totius negotij repetatur. Cosmus Hetrurizæ Dux, vbi Magni Ducis titulum à summo Pontifice obtinuit, cognouitque quàm molesta fuit ea coronatio Maximiliano Imperatori ac Philippo Hispaniarum Regi, quod apertè patuit è Romæ factis per illos obtestationibus, vniuersum animum, mentem, cogitationem conuertit ad eos principes per omne obsequiorum genus placandos, quinetiam nitebatur modestissimè ostendere illud iure fieri licuisse. In ea tamen sententia persistebat, nulla vt vi hunc honorè sibi præripi aut extorqueri passurus esset: nam multas vias, multaque peritissimorum hominum consilia requisit, neque vllum prætermisit industriæ genus, quod ad ducem spectaret, qui esset eorum principum obseruantissimus. sed neq; huius principis, neque Pij Quinti, neq; postea Gregorij. XIII. Successoris Pontificis Maximi obtestationes vlla ex parte proficiebant, atque in dies timebatur ne fieret hoc negotiū in Italia petra Scandalī. Cæsar enim cum arbitraretur se ius habere in Florentinum principatum, ad cuius comprobationem afferebat Caroli Quinti decreta, quæ facta fuerant Alexandro & Cosmo successiue ducibus, visus fuerat Pontifex falcem in alienam messem, vt ita dicam, intulisse: cui etiam apparebat Dux ille tanquam subditus imperio princeps neq; debere, neq; posse titulos in eū principatū, nisi ab Imperatoria manu accipere. His ipsi rationibus Catholicus rex fulcire suas obtestationes conabatur, quod attinet ad Senensem principatum. At Magnus Dux libertatem Florentinæ vrbs contra in mediu afferebat, qui aduersus decreta etiam multa dabat responsa non inuolida. his ita habitis periculosum omnibus esse videbatur nequod in Italia bellorum excitaretur incendiū cum ob firmissimā Cosmi sententiam nolentis se ab eo titulo, vt expetebatur, vlla tatione abdicare, tū ob indignationē Cæsaris, qui decreuerat omnino suam dignitatem retinere, ad quod quotidie sermionibus etiam quorundam inflammabatur. huc accedebat quod Pontifex ex altera parte apparebat & factum ratum habere, & velle existimationem Apostolicæ sedis defendere, vnde superioribus temporibus vel regij tituli manassent tam in liberis principes, quam subditos Imperio. Magnus Dux, vt cui nota essent maledicta inuidorum apud vtrunq; principem, non cessabat suppliciter perere a Cæsare vt res componeretur, quæ apparebat difficillima, quia Cæsar nullam conditionem proponeret. Princeps Hetruscus asseuerabat nullam aliā viā reperiri, nisi si Cæsarea quoq; benignitas eūdem titulum cõcederet. Deniq; siue fuit ipsius principis inuentum, siue allatum sit è Germania, illud certe constat, quod vir clarissimus Scipio Archuensis Comes Cæsareus orator Romæ assiduus, cui plurimum fuit negotij vt ab ea coronatione Magnum Ducem renocaret, quiq; ingentibus promissis Cæsaris nomine sollicitauerat vt desisteret, quod Cæsar nō modo nō egrè titulum, sed etiam vltro priuilegium concederet, cōmunicauit cū quibusdam Card. studentibus partibus vtriusq; principis, quod cū Cæsar omne suum ius in verbis statuat & in clausulis prædictorum decretorū, negotium fieri posset capax honestæ formæ, & a voluntate disceptantium minime dissentientis, cum Magnus Dux negaret villo pacto diminutam esse libertatem in Florentinum principatum. Forma autem erat huiusmodi, vt Magnus Dux eundem titulum a Cæsare capesseret, sed iisdem verbis & clausulis antedictorum decretorum; cum diceret Archuensis Cæsarem quod vellet ita esse consecuturū cum ad conseruationem iurium Cæsarianorum seruantur decreta, in quibus continebatur quod cunque ius haberet imperium, si modo quod haberet. Magno Duci eadem ratione neq; adimebatur, neq; dabatur ius præter æquitatem, atq; ita quisq; prædictorum principum fieri posset voti sui compos. cum visum esset Cosmo ab hoc cōsilio nō esse recedendum, quod apparebat Cæsari quoq; non posse displicere, curauit vt tanquam a Cæsareo oratore excogitatum Romæ proponeretur, & vti probabile. Auditum est attē, sed nihil tamen tunc admissum, quia Cæsar vellet vel Philippi Regis sententiā elicere, vel etiam quia Cæsareos electores vellet consulere. sed enim cum nihil ex Hispania afferretur, quamuis per crebras literas instaretur negotio, per Volphāgum Romsum Regis Pannoniæ cubicularium deniq; missum illuc a Cæsare, & rerū Belgicarū & negotij de titulo causa curatum est vt Rex per suas legationes cognosceretur probaturus quidquid Cæsar statuisset. Verūtamen cum literas Cæsar optaret post multos annos ab incepto negotio allectus electorū cōmoditate, qui cōuenerāt Artobrigā ad comitia eligendi Romanorū Regis, quæ fuerant indicta, atq; impulsus diligētī studio Hetruscarum legationum, ad quartum Non. Nouembris anno 1575. Sententiā tulit, quæ data est oratori Hetrusco p vicecancellariū ita se habēs; Sacra Cæsarea Maiestas. dominus noster clemētissimus benignè scit quōt cum Cæs. Maiestate sua iā ab aliquot annis p Illustrissimos & Excellentissimos principes Dñm Cosmū de Medicis, eoq; defuncto filiū & successorē suū D. Franciscum de Medicis Duces Florentiæ, ac eorundē nomine de Magno Hetrurizæ ducatu actū sit, atq; insuper animo repetit tum fidelia & vtilia obsequia hæc tunc Maiestati suæ præstita, tum arctissimam affinitatis necessitudinem, quæ Maiestati suæ cum iisdem intercedit, ac proinde re hæcū sacri imperii principibus electoribus in maturā deliberationē adducta decreuit ipsi Illustrissimo Duci Florētiæ cōferre titulū Magni Ducis in Hetruria eorū locorū quæ immediatè ibidē possidet, neq; alteri cuiuslibet subiecta sunt, in eadē forma, & sub iisdē clausulis, quæ Illustrissimi Alexandri de Medicis a Duō olim imderatore Carolo. V. Auguste memorizæ in Ducem creati erectione continentur. Ita tamen quod huiusmodi concessio Cæsareæ Maiestatis

Declaratio
concessionis
Magni Ducis
à Cæsare.

Pontifices
regum titulo-
rum datores.

Sententia Cæsaris de titulo Magni Ducis.

Maiestatis suæ sacriq; imperij, ac cuiuscunq; alterius iuribus præiudicare minime debeat. id quod Cæsarea Maiestas sua præfati Illustrissimi Ducis Florentiæ oratori significari vehementer iussit. eisdē quod reliquum est, Cæsaream suam gratiam benignè deferens. Decretum Ratis bonæ die 11. Mēsis Nouembris anno domini 1575. Sed enim cum Ioanni Baptistæ Concino negotiatori appareret parum honorificum suo principi illud diploma, restituit, quia prospiceret quod per illa verba fidelia, Cæsar innueret illum esse subditum. in alijs item, quæ ibidem immediate possidet, neque alteri cuiuslibet subiecta sunt, videbatur astringere & coarctare titulum in Florentinum principatum, at non Senensem includere. atque cum perpenderent, reseruationem, ne cuiusquam iuribus fieret præiudicium, apparebat, titulus ille Magni Ducis ridiculus esse potius, quam vilius ponderis. quibus accedebat, quod si verba, in Hetruria, ponderarentur, videbantur esse alij principes in Hetruria regionibus. conuestus est igitur acriter cum prosciba Concino, qui respondit non concedi tempus renouandi negotij cum Cæsar postredie mane Iulio bonam esset abiturus: se tamen ante discessum procuraturum vt aliqua reformetur si fieri posset, cum sit etiam alijs de rebus magnis verba factururus. Quod ad Senensem rem, non videri esse tractandum, neque de præiudicio ceterorum principum. Sed enim mane allatum est secundum decretum, in quo non amplius fidelia, sed luculenta scriptum erat & immediatè sublatum. at illud relictum erat, neque alteri cuiuslibet subiecta, quibus Senensis principatus coarctatio continebatur. Enimvero cum denuo Hetruscus orator questus esset, quod suus princeps in angustum cogeretur, disceditur non sine animi perturbatione. Veruntamen ne Cæsar, aut eius ministri suspicari possent quanto desiderio magnus Dux arderet negotij ad finem perducendi, quod sæpe res difficilius conceduntur ardentius optantibus, vel certe angustioribus conditionibus, non modo Concino nullas literas dedit proprio tabellario de hac re ad suum principem, vt tantum negotium requirere videbatur, sed neque ordinario quidem eius hebdomadis, ne maiores difficultates per id studium princeps haberet. Claudius Comes Triultius interea à Rege Romanorum Romam missus ad Pont. ad significandam electionem, hoc secundum decretum ad Hispanum oratorem & ad Card. Granuelium attulerat, quod missum fuerat etiam ab Hispano oratore ad Regem per eundem tabellarium, qui nuntium electionis afferebat. illud cognitum est Concino per Cæsarianos ministros. erat timor Concino ne decreto per Italiam diuulgato principes emuli excitarentur ad impediendum quo minus negotium perficeretur: atque res Hispana videbatur propè insuperabilis, nedum difficilis vt componeretur scriptum de principatu Senensi. atqui quod missum esset exemplū decreti videbatur innuere fore omnino vt stare formula, quæ fuerat instituta. inde effectū est vt orator Hetruscus omni studio niteretur validiores, efficacioresque rationes Cæsari in medium afferre, vt remouerentur hæc omnia impedimenta, si obijciantur. Claudius vbi Romam accessit diditum est per vniuersam Italianam secundum decretum, fiebatq; varia de successu iudicia, cum plerique in eam sententiam conuenirent nihil vt factū esset. nam qui animi Magni Ducis, & dignū Cosmo patre & verè regium esse cognoscebant iam tum habebant pro comperito quod non admitteretur, cum inessent tot coarctationes. alij erant dubij. non adhorrebant ab hac opinione vel illi, qui erant emuli, quamuis se iam in tuto positos esse arbitrarentur ob tot reseruationes, tamq; angustas conditiones. At Concino his variorum principum Italorum iudicijs fretus fecit vt crederetur inter aulicos Magnus Dux à suscepto negotio destitisse, quo ceteris oratoribus sic obdormitantibus difficultates postea deuitaret, ne illi ad Cæsarem querentes accurrerent, aditumque occluderent Magno Duci. vbi Iulio bonam ventum est paucis diebus interiectis denuo questus est apud Cæsarem Concino, quod pro vberè Cæsarea gratia res tam fuisset suo principi coarctata vt cogeretur illam retutare. ostēdit quam molestum fieri potuisset Magno Duci si formula missa fuisset, in qua percepisset nimis angustas in se cōquiri cautiones. se noluisse mittere antequā melius sit explicata, benigniusque decretum, ne princeps tantū molestiæ perciperet, quia vbi profusus de gratia Cæsarea desperasset, cogebatur putare hanc sententiam altiores radices, atque alios fines prospicere. repetit deniq; si sententia esset Cæsaris vt cōprehenderet per hæc erectionē loca, quæ nemini alij subijciantur, & ne cuiuslibet iuribus fieret, præiudicium, illa esset sanctissima & honestissima, hoc est excipere eos principatus, qui non spectant ad Magnum Ducem. sed quia modus est ambiguus, se suppliciter perere inquit vt in clausula reseruatione fieret, vbi inserendum est, ne hæc cōcessio præiudiciū faciat locis ab alijs possessis, illud eximatur vt superuacaneum, neq; cuiuslibet alteri subiecta sunt. Quod si velit reseruare ceterorū imperia, illud fieri commode poterat si additum esset in ipsa clausula, sine præiudicio superioritatis Sacri Imperij, vel alterius cuiusquam. sin ea esset sententia, quæ colligebatur ex verbis, ne Senensis principatus includeretur, ne Rex Hispanus ægrè ferret, id certe fatendum erat frustra Cæs. tot annos responsū ex Hispania expectasse, si tamen solus decerneret tanquam non decreuisset, ac sine Hispano vel Regis causa imperfectam gratiam cõcederet, vel aliquo propriū consilio. sibi videri neq; hoc quidem silentio prætermittendum, quod per hanc reseruationem sibi minuebat superuacaneam autoritatem Imperatoriam, quod attinet ad Senas: quia sic videbatur clam fateri se nullum ius habere. cum iura sua contra corroborari possent. Neque Regi sane fiebat præiudicium, quia titulus Magni Ducis, qui complectitur omnia ab ipso possessa, non adderet plura iura quam habeat. atque cum sit solius nomen dignitatis, fiebant meliores Hispanæ conditiones, si forte ad illos peruenirent, vt nobilitatæ & insigniores. his subiungit quod Cæsar ipse optime sciebat præiudicium fieri existimatum fuisse a Rege in erectione Magni Ducis a Pio. V. quia cū Senæ spectent ad imperiū. Pontifex nō poterat se intrudere, quare per ipsum Cæsare re tractata cæsaret præiudicium. Hæc sola esse, quæ a Rege obijciantur. non videri Regem moleste ferre, cum nullum in ipsum detrimentum redundet, qui vt princeps iustissimus nō poterat conqueri de re sibi

Secundum
decretum.

Io. Baptistæ
Concini ora-
tio.

311
32
103

non damnosa, quæ in maximum beneficium sui obseruantissimi Ducis redundaret. se audiuisset ex ipso Cæsare aiebat quod Regio nomine Petrus Iaxardus institerat vt negotium decideretur, quia rex esset probaturus quidquid fuisset actum. esse præclarum argumentum quod rex senserit comprobandum de principatu Senensi, quod ad alios Hetruriam principatus, qui ab Hispano nomine nõ proueniunt, non requisitus est eius consensus, perpendendum esse quam difficulter rex sit probaturus, si exciperetur status Senensis, propter suspicionem, quæ iure possit cõcipi, quod factum esset sedulo, vt Magnus Dux putaret quod diceret Hispani se fecisse apud Cæsarem p ipso, id rãtũ fecisse ne defuisse viderent, quare noluisse odia Hetrurie i regem cõcitare. Videret ne vniuersã accusationem in se cõuerteret, q̄ i alios ceteroquin esset redundatura. Cæsar, qui huius tituli causa omnia sursum deorsũ verterat, verebatur ex altera parte ne cum non posset demonstrare per scripta Hispanos sibi institisse, existimationem in periculo poneret hac dignitate largè cõcedenda, ex altera cum ita impelleretur, timebat nisi tam coniuncto principi, tamq; benemerito nõ obsequeretur, prorsus abalienaret, quare dubio animo respondit Deũ opt. max. esse testem, quod animi sui desiderium est sincerum. se nolle id tacere, q̄ regius orator exemplum acceperat decreti iam in Hispaniam missi, veruntamen se inspecturum quid fieri possit in eo negotio, atq; breui finem habiturum. Progressum est à Cõcino oratore ad aliam causam pertractandam, quæ excipiebat indefinitè præiudicium iurium cuiusque, per quod non solum dubitari poterat quod sospes relinqueretur contentio de præcedentia cũ repugnãibus, sed et cuius ansa porrigeretur nouæ controuersie. Quod si præiudicium, quod excipitur, simplices duces respiceret, esse conquerendum, cũ hic gradus Magni Ducis ab ea Maiestate solum requirebatur vt in ordinẽ superiorem accederet, quo omnis ducũ contentio deniq; excluderetur. esse illam maiorũ naturã vt minoribus vbiq; præstet. Quod Comes Allobrogum superioribus temporibus creatus fuit Dux, quod accidit etiam Menapiorum duci, & Boemie ac Polonie ducibus qui sunt prouecti ad regiam dignitatẽ, qui ob proprii gradus rationes omnibus & comitibus & Ducibus erant superiores, quibus ratio ne temporis forent inferiores. hoc autem nisi ita sit, fieret præiudicium accipienti gradũ, at nõ in primo remanenti, cui nihil adimitur, hic nimirum maiorem pristina præ eminentiã acquirit. his subiungit Concinius se pro comperto habere q̄ sua Maieestas non aspirat vt adimeretur prerogatiua superioribus erga inferiores, quia neq; princeps suus pateretur vt tanquam monstro similis partus in lucem prodiret. Idcirco suppliciter petit ad tollendas emulis, alijq; omnibus occasiones controuersie, vt pateretur hanc clausulam adimi, quo tanta gratia liberè & aperte perfrui posset, sicuti à Cæsare bonitate benignitateq; expectabatur. cui vel apertè negare, vel planè concedere, patefacta liberalitatis & candoris plena manu per imperatoriam magnificentiam conueniret. Extortum est demum breui actũ iri, ac tertio post die tertium sit decretũ, in quo verba incipientia ita tamen, sic reformantur, ita tamen quod huiusmodi concessio minime debeat præiudicare iuribus cuiuscunq; prætendentis dominiũ super dictis locis, & vt porro salua sit superioritas S. C. M. Sacriq; Imperij, ac iura cuiuscũ que alterius. Que postrema reseruatio quãuis intelligi potest de iuribus superioritatis quã rex vel alij putarent se habere in principatum Magni Ducis, tamen quia videbatur Hetrusco inesse scrupulus, dubio erat animo an illud admitteret. sed cũ significatũ esset non amplius infestandum esse Cæsarem ante quã Magnus Dux haberet notitiã, qui forte non iniiceret tot scrupulos, tunc silendum fuit. Nam his addebant fieri posse vt Cæsar aliquid reseruet ad petitionem de priuilegio Magni Ducis, in quo omnia ad votum Concini accomodabuntur, eximenturq; illa verba ad maiorẽ rei claritatẽ, cũ Cæsaris sit animus vt hic gradus sit omnibus numeris planè absolutus, at non diminutus. Istud postea factũ est quamuis maximo negotio, ac fortasse maiore quam hactenus factitatum fuerat. Causa difficultatum fuit quia reculabantur illæ clausulæ, quæ erant in decreto Ducis Alexandri, qua in re tam laborauit orator, vt Cæsar implicatus rebus Polonis, quæ maximè illi erãt cordi, minime potuerit abnuere. nõ nolebat Cæsar hũc principem à se alienare, a quo magna comoda & adiuuina sperabat, atq; verebat ne gratia tarditas, & difficultates quas iniiciebat, detraheret aliqd obseruatie, quod accederet Hispano. Instabat tanto acrius orator, cui notum erat hoc Cæsaris consilium, vrebaturque occasione. Petiuit huius etiam capitis alacritatem vt putarentur omnia ab eo profecta, quare captata prius à suo concilio informatione de debilitate suarũ prætensionũ contentus fuit tacitè cedere, quod sanè sit apertè cum non posuerit in priuilegio illa verba & clausulas, quæ erant in decretis Alexandri & Cosmi, & in quibus putabatur tota vis iurium consistere, quæ censebat habere imperium in principatum Florentinum, quæ tanta contentione requirebantur prius à Cæsare in omnibus his tribus decretis, quæque proponebantur a Magno Duce tanquam vnica uia conueniendi cum Maximiliano. Veruntamen vt aliqua ex parte verum videretur, quod inscriberentur, statuit saltem vt ea adhiberentur quæ in ipso decreto Alexandri Medicee familie fauerent. Ita vero actum est de extensione, vt ad tollendam omnem difficultatem vel cuiusuis Ducis controuersiam, impetratum sit vt Cæsar obliteraret reseruationem iurium cuiusuis, ac fecerit vt dilaretur & declararetur ita priuilegium vt è gradu Ducis ad sublimiorem reipsa sit elatus, & in alia eaque digniore classe constitutus cum omnibus prerogatiuis, quæ pertinerent ad Magnos Duces non solum iure, sed etiam vñ. atque vt hac ratione approbatus videretur a Cæsare vsus introductus dande sublimitatis & Serenitatis huic principi, statim atque creatus est Magnus Dux a Pio. V. perpeffus est Cæsar & voluit vt a suo concilio & fratribus id concederetur: in qua re apparet, quã in tercedere differetiam censeat inter hunc & simplices duces, de quibus tam perturbatè ad Pontificem & ad Card. scripserat, quod vsurparentur tituli sublimitatis & serenitatis, qui eximerenturè priuilegijs Cæsareis, per quæ magnis & maximis Ducibus imperij ad equabantur. illa autè orator in hoc negotio pertractando vsus est prudentia, atq; in extensione priuilegij, vt habita ratione pariter dignitatis sedis apostolicæ,

Altera Concini oratio.

Tertium decretum.

Magno duci sublimitas & serenitas concessa.

apostolicæ, à qua Magnus Dux fuerat ipse insignitus, cui statuerat se nolle immemorem acceptorũ videri, vt curarit ne quod verbum infereretur, per quod vel indirectè inferretur, quod Pontifex non posset vel huic, vel alijs principibus titulos conferre. Maxima sanè fuit, vt ex his paruit Io. Baptistæ Concini prudentia & dexteritas, qui rã arduũ negotiũ, totq; difficultatibus implicatum ad optatum finem tamen perduxerit: quod tamen nõ debet mirum videri, si quis cognouit patris eius virtutem & nobilitatem sanguinis, quæ certè, si cũ virtute sit coniuncta, plurimi semper facienda est. natus est Io. Baptistæ eo patre, qui sua tempestate paucos pares virtute, at superiorem certe, vt puto, neminem habuit. nam Bartholomæus Concinius huius pater fuit ex antiquissima & illustri comitum oppidi Perennæ familia oriundus, è Talla domo quondam Aretij florentissima cũ essent etiam Cathenariæ & Bagnenæ oppidorũ reguli. fuit ex ea familia Concinius nomine Iacobi Pennæ comitis filius, vir sanè strenuus & gloria rerũ bellicarũ clarus, qui fuit vnus ex ijs Gebellinis, qui vnã cũ Pactijs anno 1302. Castrum planitiæ vallis Arni occuparunt intra Vineam Florentinæ ditionis. ex huius Concini nomine propter egregias virtutes inditum est cognomen postea huic familie, à quo Concino per longam posterorũ seriè ducto genere natus est Bartholomæus vir, qui ob singulares virtutes & diuina prope animi ornamenta, multaque præclara facinora maxime claruit. illo enim tempore, vt pauca memoria reperam, quo Populoniæ regulo adhæsit, fideli salubriq; consilio in Caroli. V. obsequio & Florentini Ducis amicitia retinuit, deterruitq; à federatione Gallorũ, ad quam apparebat propensior ob metum Barbaruffæ non procul ab ijs litoribus cum ingenti classe nauigantis. Idem postea cum Cosmi Medices seruitio sese addidisset, euidentissime comprobauit Carolo Imperatori Theonulle, copias Hispanorum eiectas à Senensibus fuisse non quidem Florentini Ducis negligentia, sed Diegi Mendocij culpa, Bruxellisq; deinde cũ Cæsare sui principis nomine de bello Senensij pertractauit, curauitque vt marchio Marinianus summus imperator eius expeditionis crearetur, ac principis iussu fuit assiduus in castris, quo totũ belli negotiũ diligenter & fidelius trãfugeretur, procurauitq; sepius ne Marinianus, abdicaretur cũ maximo rerũ omnium detrimẽto. egregiã vero fidẽ & prudentissimũ consiliũ eius enituit vbi Toletanæ Eleonoræ femine lætissimæ Cosmi Ducis vxori persuasit, eamq; propè impulsit vt contenderet à Cæsare vt viro suo Senensem ditionem cõcederet. Idè Neapolim proficiscens cũ Albano Duce de bello aduersus Paulũ Quartũ suscepto collocuturus captus in itinere Romã, adductus multis artibus & excusationibus quæ sitores adeo sefellit vt cũ nullis cruciatibus cogi potuisset ad arcana sui principis patefacienda, amicitiam etiam inter vtrosq; principes cõseruauit, quæ vel ob illud dissolutũ iri cõferebatur. nuptias Lucretie Medicee cũ principe Ferrariensij pacisq; cõditiones inter eius patrẽ & Philippũ Hispaniarũ Regem in Belgiũ à Cosimo Duce missus cõclusit. Hic præter Card. opinionem cũ maxima Florentini Ducis existimatione vt Card. Mediceus postea pius quartus appellatus summus Pontifex crearetur feliciter tractauit, à quo discedens impetrauit vt ordo equitũ Diui Stephani institueretur, atq; ab eodem poesta obtinuit vt Ioãnes & eo defuncto Ferdinãdus Cosmi filij ordinẽ Card. cooparentur. Istud ipsũ postmò impetrauit p Frãncisco Paccio fretus sui principis autoritate ac propria prudẽtia, qui mortuo Pio Quarto p interregnum id pstitit vt qui parũ amicus suo principi videbatur quãuis maximo multorũ Card. studio iuuabatur, ad pontificiã dignitatẽ omnino spe sit delusus. suffecto deinde Pontifice diuina prouidentia pio. V. Card. Aleadrino vocato, nõ modo impetrauit perperuas decimas in vsũ Pisane Academię, sed etiã egit cũ eodẽ de titulo Magni Ducis, quod ea sedulitate factũ est, eaq; taciturnitate, vt ante perfectã, quã tractata res cognita sit. Postremo rursus a principe Romã missus vt faueret Boncompagni partib. id quoq; trãlegit ex voto. huius tãti viri ego p̄sens cognoui diuinitatẽ ingenij, quare nõ miror. Io. Baptistæ filiũ, & hæredem nõ minus paternarũ virtutũ quam parrimonij, hoc tam arduũ negotiũ ad optatũ finem apud Cæsarem feliciter perduxisse. At in Belgiũ qm̄ res Hispanis feliciter succedere appareret, cõmẽdator maior, illud est dignitatis nomen, decernit expeditionem in insulã Sericę expugnandã esse suscipiendã cũ haberet in castris ad septem millia armatorũ. verũtũ cũ annus esset iã tardior, neq; videretur passurus in illis regionibus bellũ fore diuturnũ, quia repẽte facti sunt magni imbres & multa ceni profunditas, necesse fuit ab inceptis desistere, quod esset recedẽdũ in hyberna. dimissã itaq; solateq; sunt copie, q̄ militabãt in Olãda. imposita tũ sunt præsidia in quibusdã munitioibus, q̄ circa luordunũ fuerãt excitatæ vt p obfidionem, annonęq; penuriã cõpelleretur ad deditionem Hispani qui diu stipediõrũ inopia laborauerãt, vñ sibi sunt aliquãtulũ respirare, q̄ magnũ auri pòdus cõportatũ est ex Indijs in Hispaniã, & qdã pars eius in Belgiũ trãsmissa. nã rex antequã illud aurum aduẽtasset, coactus fuerat multas gẽmas diuẽdere in stipedia militũ, quod precij accessit ad quinquagies cõtina nũmũ millia cũ èt multa copijs Belgicis deberetur. Hierges ob permagnã vim imbrũ cũ egrotaret grauiora tormenta mittit Bruxellas, ipse in hyberna cõcedit. Cælum interea nihil placidũ mortalibus promittere videbatur, sed animos multorũ ad metũ sequẽtis anni excitare, expectationeq; multarũ calamitatũ. nam dictus est Romæ apparuisse in aere ignitus draco, quæ res multis magno fuit terrori, cum res huiusmodi ruinæ plerunque & cades & prouinciarum deuastationes sequi putetur. Nã cũ Lacedæmonij Graciæ imperium amiserunt anno 1012. Visa est turris ignea multo cũ strepitu cadere è cælo. vbi Turcæ Solymorũ regionẽ occuparũt anno 1098. Ignis plurimus in cælo ardere visus est, quæ secuta est insignis pestiferia; quam obrem dictũ est ab eo poeta; Nunquã futilibus excãduit ignibus aer. vt multa ex plã præteritorum tẽporum prætermittam. Apparuit etiam in Itali hoc anno sub finem in Amylia regione præsertim hora tertia noctis in noui lunio occasum versus ardere cælum, tantũque fuit rubor & splendor in ea parte vt è plurimo igne subiecto appareret fieri, atque vt literæ legerentur. in Belgarum regione dum Hispani pugnarent in insula Duuelantia cum plurimi fuissent vtrinq; trucidati, dicitur visum fuisse quiddam aquile simile ignem ex ore profundens.

Cõcino nobilitas & antiquitas

Bartholomæi concini res sapienter gestæ.

Prodigia ignium cælestium quid significent.

D d d 3 At vero

Cōdidati Po-
loniæ regnū
potentes

Maximilia-
nus rex Po-
loniæ dicitur

Stephanus
Battor ex Po-
loniæ electus

Literæ partis
senatus Po-
lonorum ad
Cæsarem.

At vero ubi conuenissent frequentes Varſouia Poloni proceres ad comitia creandi noui Regis, que indicta fuiſſe ſuperius memorauimus, ubi ſolura ſunt propter diſſidia Steſciencia, aſſuerunt & candidati, qui poſtulabant illud regnum ſibi deſerri. nam quatuordecimque Poloni cupierunt candidatos duos Polonos nobiles, eoſque hortabantur ut regnum ſibi deſerri paterentur, Ioannem Coſcam Palatinum Sendomiriæ, & Andream comitem Tecini Palatinum Beſenſem, tamen nulla ratione adduci potuerunt, nulliſque precibus amicorum nobilium, ut illud oneris ſibi imponi æquo animo paterentur. vniuerſa igitur ratio conuerſa eſt neceſſario ad alios candidatos, qui fuerunt, Maximilianus Secundus Romanorum imperator, Hermestus eius filius, Ferdinandus frater Archiduces Auſtriæ. Ioannes Tertius rex Suetiæ, Sigismundus eius filius Dux Finlandiæ. Stephanus Battor princeps Tranſyluaniæ, Alphonſus Areſtinus Dux Ferrariæ, Ioannes Baſilij magnus Dux Moſchorum, cum legationes præterea Varſouiam conueniſſent, Gregorij tertij decimi ſummi pontificis, & Amurati Turcarum imperatoris. Polonorum vota in varias ſententias, ut par eſt in tantis rebus, tantorumque principum amicitijs, diſtrahebantur, cum pauci eſſent candidati, ad quos non aliqua pars ſuffragiorum inclinaret. ſed Iacobus Vchanius Archiepiſcopus Gneſnenſis inſtante magna parte ſenatus Maximilianum imperatorem renuntiat & proclamat Regem Poloniæ, cui poſtmodum reclamatum eſt quod non eſſet neque in loco vallato, neque designato illi electioni, quæ fiebat in campis Varſouienſibus. erat Vchanius in acie inſtructa militum exterorum vir primariæ autoritatis in eo regno, qui collegerat ad comitiorum cuſtodiam nonnullas copias, & in aperto fuerat caſtrametas diſpoſitis etiã tormentis. ea renuntiatio viſa eſt reliquis Polonis proceribus nobilibus & equitibus nimis violẽta, ut quæ nõ viſitato more, ſed quæ ad opprimẽdã libertatẽ electionis Polonorum ſpectaret, quare quã pars ſenatus & vniuerſa nobilitas illud cepit ægerrime ferre. miſſi ſunt itaque oratores ad Cæsarem, quæ illũ rogarẽt, ut animũ ab ea cogitatione reuocaret, neque vellet oppugnare aut fouere diſtractũ regnũ per magnã omnium offenſionẽ ob iacturã prope certã libertatis, quod illud plurimũ cõferret nõ ſolum ad conſeruacionem regni Poloni & pacẽ ac tranquillitatẽ, ſed et ad quietẽ totius Chriſtiani nominis. interim facta eſt optio denuo ijs Polonis, qui regnũ ſuperius abnuerant. rogantur vna omnium Polonorum voce ut alter illorum ſe Regẽ creari pateretur ad oẽs cõtrouerſias exterorum ſedãdas. ſed animũ bene cõpoſitũ neque popularis ambitio, neque regia opes, neque omnia quæ vulgo apparẽt admirabilia vel potius diuinis patria, vel tantillũ dimouere poſſunt, quare ſe omnia reip. & patriæ bonorũ ciuiũ officia offerre inquit, & vel ſalutẽ, vitamque ipſam, hac vna in re excepta, ut præſint ſuis ciuibus. ſic illi, qui fauerant Cæsari, oratores miſerunt qui & regnum deſerret, & gratularentur, & rogarent ut quã citiſſime in regnum illud conuolaret, quod promptiſſimis animis Polonorum ſibi deſerebatur. at equites & nobiliores, qui illam electionem Cæsaris nõ ſatis æquis animis acceperãt, quibusque viſus fuerat Archiepiſcopus præoccupare libertatẽ creatorũ regũ, ceperunt nullo prope tempore interiecto cogitare quo pacto tantam iacturam poſſent inſtaurare, & prope collapſam libertatẽ Poloniã erigere. atque nequa inuidia inter candidatos exoriretur ſiquis cãteris fuiſſet prælatus, elegerunt poſt biduũ a cõclamato Cæsare Annam principem ex antiquiſſima ſtirpe regum Iagelloniorũ optime de Polona rep. meritorum reginam Poloniæ. addita conditione ſuſcipiendi regni ut coniugem caperet Stephanum Battorem Palatinum Tranſyluaniæ, ac nullum alium. illum hac ipſa conditione ut Annam vxorẽ duceret Regem Poloniæ creant, & Ducẽ Lituaniæ, ceterarũque ditionũ regni Poloniæ. hoc autẽ fit ad tertiuũ idus decembris in loco electioni deſtinato ac præſcripto, quare literæ ſunt ad Cæsarem ita à ſenatu & comitijs perſcriptæ, ſacra ac Sereniſſima Cæs. Maieſtas Domine clementiſſime. officia & obſequia noſtra Maieſtati veſtræ commendamus, Deumque opt. max. precamur ut illam diu incoluntẽ conſeruet ad vtilitatẽ totius reip. Chriſtianiæ. In hac reip. noſtræ orbitate cũ creandi Regis cauſa comitia à nobis hoc tempore haberẽtur, ſenatus pars, & vniuerſa ferẽ nobilitas Regem ex genere & ſanguine noſtro creandum cenſuit. fuere etiam pauci de nobilitate, & ſenatores quidem Poloniæ, & Lituaniæ, qui Maieſtatem veſtram ad hoc onus ſuſcipiendum aduocandam putabant, quod eorum conſilium ordines reſpuebant, non eam ob cauſam quod illis nõ ſit optime perſuaſum de pietate, ſapientia, ac ſumma iuſtitia veſtræ Cæs. Maieſtatis, verum ut aliquem regni ciuẽ Regem expoſcerent, efficiebat inſitus omnibus hominibus a natura bene informatis erga genus & nationem ſuam amor, & quod ei omnibus partibus expeditionem regni adminiſtrationem ob munem linguam, conditio nemque morum ac legum, & diſciplinę noſtræ putabant. quare de re cum amplius e nobis deliberaretur, Archiepiſcopus Gneſnenſis de loco, in quo commune conſilium habeatur, reſceſſit cum quibusdam, qui cum eo ſentiebant, & cum ex ſuo conſilio ad nos quosdam miſiſſet, priusquam à nobis ij internuntij reſceſſiſſent, non modo non conſentiente, verum inſcia omni prope nobilitate, & magna parte ſenatus Maieſtatem veſtram Regem Polonię appellauit contra leges noſtras. quibus ne rex, niſi omnibus conſentientibus pronuntiaſſetur, cautum eſt. Quod illius factum ut liberis homines decebat, ægre moleſteque tulimus, & ne hoc exemplo in poſterum pauci inuitata rep. ius Regis creandi nobilitati eiſperent, alio ſtudia noſtra conuertenda putauimus. Itaque pro noſtra erga domum Iagelloniam pietate Sereniſſ. principem Annam Polonię reginam declarauimus, ea conditione ut Illuſtriſ. principi Stephano Tranſyluanię Palatino nubat, quem cũ hac conditione matrimonij Regem noſtrum creauimus. ſcimus M. veſtram pro ſua ſumma prudentia omnem ſuam dignitatem, omneſque fortunas in reip. Chriſtianię tranquillitate collocare, itaque non dubitamus hæc paucorum ſuffragia Maieſtatem veſtram non facturam tanti, ut ijs freta non modo regnum noſtrum, verum etiam vniuerſam Chriſtianiã in extremum diſcrimen velit conijcere. Etenim nobis conſtitutum eſt, ita libertatem iuraque noſtra tueri, ut incendium, quod hæc pauca ſuffragia quorundam noſtrorũ ciuium excitarent, non niſi ruina regni noſtri extingui poſſit, quam reliquorum

reliquorum etiam regnorum Chriſtianorum interitus ſubſequeretur. verum de moderato animo Maieſtatis veſtrę, ira perſuaſi ſumus, ut eam rem Chriſtianiã eo non deducturum conſidamus. bene diuque valere Maieſtatem veſtram optamus. Data ad Varſouiam ex comitijs Regis creandi cauſa habitis, ſub ſigillis & ſubſcriptionibus Palatinorum Cracouienſis, Lublinenſis, Beſenſis, ac marſcialli totius nobilitatis ad hunc actum electionis cõmunem creatorum & commiſſione ordinum. Die XV. Decembris anno Domini MDLXXV. Hæ literæ de communi conſenſu perſcriptæ ſunt ad Cæsarem, eorum qui Reginam & Battorem elegerant, cum illi contra, qui elegerãt Cæsarem perſcripſiſſent ad Battorem & ipſi literas, legationesque miſerint Iacobum Voronecium, quibus ſignificabãt, quod cum certo Dei conſilio Reges ad eam ſublimitatem prouehantur, non debet ægre ferre, quod ſenatus commotus ſit ut conſilium illi regno ſeliciffimum & vtiliffimum complecteretur quod ſuit ut princeps potentiſſimus & Chriſtianiſſimus Maximilianus ſecundus imperator crearetur Rex Poloniæ, & magnus Dux Lituaniæ, de qua electione iam facti ſunt certiõres omnes principes Chriſtiani. ſe putare Battorem principem ſapientiſſimum nullam ex ea re p̄cepturum, moleſtiam, ut qui in propria virtute potius ſuam gloriam, quam in inuidia alienorum bonorum collocarit. hæc idcirco ſe ſcribere, quia nonnulli e ſenatoribus & nobilibus facta ſeſeſione, cõtra quod paulo ante de communi ordinum regni, & conſenſu Lituanię, voluntatẽque & arbitrio decretum fuerat, facto quodã impetu ipſum Battorem Regem conclamarũt. Illud cum priuata autoritate, ac nõ modo inſcio ſenatu factum ſit, ita debere accipi, ut filiorum peccata à patribus, qui per indulgentiam conantur eos in officio retinere. ſe petere ab eo principe ne priuata voluntatem, tanquam publicam autoritatem & grauitatem cõſilii accipiat, cui ſaris apparere debet quod cognita ſit multorum procerum Polonorum in ſe beneuolentia & obſeruantia in eo regno. Illud tamen quod ſpectat ad regni incolomitatem & ſalutem omnium Polonorum, & quietem ac tranquillitatem vniuerſæ reip. Chriſtianiæ, non oportere pro priuata beneuolentia metiri, ſed pro iudicio, fide, publica autoritate. ſe non dubitare pro ſumma prudentia & ſapientia ſuã præſtantie ingenii ita factum iri à principe viro bono, qui laudem quarit ex ijs, vnde vera laus poſſit proficiſci, ac non ex imagine quadam adulterinæ gloriæ. Illud eſſe in memoriam repetendum, quod non ſemel ab ipſius principis legationibus diſcutũ eſt ſe ſemper primum locum ac dignitatem Cæsari, celeberrimæque, familiæ Auſtriacæ debere ac tribuere proſentur ſe pro beneuolentiã in Cæsarem & officio in cauſa iuſta, & cõſeruacione patriæ, tuendæque regni & Regis electi dignitate, nullam vnquam intermiſſuros eſſe operam, fidem, diligentiã, daturõsque operam ut contra ius & fas ſuſcepta à quibusuis conſilia inanes & vanos euentus habeant. ſe non putare, ac per comperto habere, ipſum Battorem non ſecuturum conſilia quæ non modo Poloniã, ſed vniuerſam rempu. Chriſtianiã perturbare poſſent. at vero comitia ipſa, antequam Varſouienſi ex agro diſcederetur, oratores ad Reges delectos designarunt, atque ad Cæsarem legationum princeps erat Albertus Laſcus Palatinus Siradiæ, cum eſſent nouem collegæ. miſſus eſt in Tranſyluaniã Ioannes Tarlo Palatinus Lublinenſis cum duodecim collegis. atque ut firma, rataque foret Stephani Battoris principis electio Battorianis partibus fauentes vniuerſarum ciuium comitia indicunt ius ſuffragiorum habentium ad diem tertium decimum Ianuarij anni ſequentis ad oppidum Andreouiam.

Literæ comi-
tiorum Polo-
norũ partis
ad Battorem.

BIBLI VIGESIMI SEXTI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS SEPTIMVS.

Si principes homines, & illi qui cum imperio præsent omnibus regnis aut prouincijs, prudenti animo prospicerent omnia sua facta, dicta, cogitata agi, quasi in amplissimo theatro non modo uiuentium, sed etiam posterorum omnium; omniaque sua consilia, quæ occulta ipsi esse arbitratur, omnibus patere, cum oculi omnium mortalium in ipsos sint conuersi, nihilque regium posse latere, profecto à multis impuris consilijs absterrent, sapiusque in consilium adhiberent rationem pro appetentia, neque sibi licere putarent, quodcumque veniret in mentem, omniaque sua negotia ad posteritatis iudicium dirigerent. nam qui parum moderatè imperat, aut qui per socordiam obsequitur parum cordatorum consiliorum iudicio, illi sciant oportet se in theatro posterorum omnium certissimos accusatores habituros historia-

rum scriptores; iudices autem rerum scriptarum non subditos aut coniunctos, sed omnes auditores posteros, à quibus semper nouis sententijs vel perpetuæ infamiae condemnabuntur, vel sempiternam laudem pro rebus gestis reportabunt. nulla enim vel crudelitas vel maiestas & amplitudo imperij potest ullum principem ab hoc iudicio liberare. Non potuit crudelitas Neronis absterre scriptores ab accusatione, neque posteros à iudicio quo minus belua quaedam & immanis fera potius quam homo iudicetur. Helio Gabalo cum multa adesset collecta & vel è fimo pecunia, sordes & auaritiæ propriæ adiudicabuntur in perpetuum, quas nullum tempus abluet, quamuis nullum pecuniæ extet vestigium. Non potuit regnum Sardanapalum à iudicio retrahere quo minus libidinotus & impurus ac propè sus immundus ab omnibus posteris sit iudicatus. Noti sunt omnibus præsentibus, eruntque posteris vel Herculis, vel Alexandri Macedonum Regis errores, neque huius tantæ vires, illius tanti imperij amplitudo potuit scriptores absterre ab eorum accusationibus, atque nisi eximia eorumdem virtutes, & celsitudo animorum, & in multos mortales beneficentia per eosdem scriptores patuissent, profecto vana fuisset vis & totius orbis imperium ad deuitandam infamiam. Sed & libidinem & ebrietatem, & immoderatam iram, & cætera naturæ vitia singulares virtutes, multaque eorumdem animorum ornamenta sic obscurarunt, nihil ut non magnificum & laudabile & gloriosum appareat, atque ipsa vitia iam quaedam animi etiam magnitudo videantur. Sed iam inierat annus alter, cum principes Polonorum proceres frequentes conuenerunt ad comitia, quæ sub finem anni præteriti ad oppidum Andreouiam fuerant indicta: atque ne qua vis ab iis, qui fauebant Cæsarianis partibus, comitijs inferretur, collecta sunt ad decem millia armatorum equitum. conuenit eò & Maximilianus legatio ad hortandos proceres, ut sua suffragia ijs adiungerent, qui Cæsarem delegissent, qua vna ratione consulti posset paci & ocio & sui regni tranquillitati, si electioni diuinitus factæ omnes acquiescerent. responsum est legationi præter alia Cæsarem posse æquo animo ferre Annæ principis delatam esse illam regiam dignitatem cum & ipsius consanguinea sit, & inter mores ac leges Polonorum nata & educata, quæ Stephano Transyluania Palatino sit desponsata, quam nunc post electionem voluntariam deferere, & eius dignitatem leuiter prodere, nimis esset inhumanum, quod certè saluo officio virorum bonorum ac pietate facere non licet, sicuti neque, Cæsari conuenit honorem coniunctæ, & bene de regno meritæ foeminae grauius ferre. his iussis etiam per legationes ad Cæsarem omnibus perferri, & de successibus diligenter informari soluta sunt comitia, ubi ea de Anna & Battore communis sententia & omnibus suffragijs decreta fuissent. nam in communibus omnium comitijs

comitijs comprobata sunt, quæ fuerant de ea re vbique concorditer decreta, & illæ perscriptæ sunt ad comitia ab iis, qui interesse non potuerunt sententiæ recitatae, cum omnia collaudarent defensionem susceptam à comitijs tuendæ Polonæ libertatis, ad quæ comitia nemo certè illorum qui Cæsarianas partes complexi fuerant, conuenerunt. Sic patuit ad conseruationem potius legum & libertatis & iuris suffragij, quam quòd de Maximiliano Imperatore non optimè sentirent. Polonos illam electionem reiecit, cum Archiepiscopus nimis propere, ac nondum maturos fructus conaretur Maximiliano decerpere. Iam oratores Poloni Iulio Bonam ac in Transyluaniam peruenerant, regnumque ad vtrunque principem detulerant, sed neuter illud suscipere volebat, quod videretur exitus comitorum Andreouiensium expectandus, quorum de firma & constanti erga se fide, & de magna Polonorum procerum beneuolentia factus certior Stephanus Battor, regnum Poloniæ in vrbe Megeffi, quæ est Transyluanicæ, ab oratoribus oblatum accepit, quod factum est cum magna pompa & omnium populorum lætitia ad sextum idus Februarii. At Maximilianus quia nihil temerè faciendum esse videretur per dissensiones illorum populorum adhibita longa deliberatione, atque explorata sententia ipsorum comitorum, tandem decernit ad octauum cal. Aprilis regnum oblatum suscipere, tandiu enim oratores Iulio Bonæ detinuerat. in æde igitur Diui Augustini sacra suscipit, atque Polonis oratoribus iurat de more delectorum regum se pro legibus ac institutis Polonorum in eo regno gubernaturum. Sed quoniam videbat illud regnum, quod per multos sumptus, magnasque contentiones & candidatorum & Polonorum procerum sibi delatum fuerat, non carere nunc etiam controuersijs, apparebat non esse ita temerè accedendum, apparebant verò suboriti contentiones non solum propter Polonos aduersariæ factionis & principem Battorem, verum etiam propter nonnullos competitores, qui ægrè ferebant electionem ipsius Cæsaris, si tantum virium incrementum Austriacæ familiæ accessisset, quia sic appareret facile ad totius Europæ imperium aspirare posse. Hoc autem videbatur grauius etiam Amurato, qui multas possideret Christianorum imperique regiones per vim occupatas, quæ putabantur, si auctè essent vires imperii, & Austriacæ familiæ, cum qua semper contenderat Ottomanica, quarum altera Europæ, altera Asiæ imperium affectare putabatur, esse per vim armorum reperendæ. Idcirco scripserat Amuratus hoc consilio literas ad principes Scytharum, & ad omnes finitimos amicos, & ad suos purpuratos, quibus imperabat ut quantacumque possent copias equitum ac peditum pararent, quibus statim Poloniæ regnum adorirentur, si Polonos non pœniteret electionis Cæsaris, atque illum coronare niteretur. at Maximilianus cognitis his tot principum & Polonorum consilijs ad euerisionem Poloniæ conspirantium, cum omnia viderentur ad arma & ad acerrimum bellum contra se spectare, quia censeret fieri non posse ut inermis aut cum paruis viribus accederet, indicit comitia Artobrigam proceribus imperii, in quibus de apparatus aduersus vires Turcarum ageretur, & de Poloniæ regno ineundo. at in Gallia Transalpina, quoniam propositæ cõditiones pacis, de qua diu tractatum fuerat à principibus nouæ religionis, nullo pacto per regiam existimationem videbantur posse confirmari; quia Rex per eas accipere potius, quam dare leges subditis appareret, multis in locis frequentibus minutis præliis certabatur. Sic res vbique afflictabantur, nemo ut esset in tota Gallia qui non suspicaretur certissimum exitum imminere illi regno si res diutius ita protraheretur. Sed quoniam non minus de religionis Catholice obseruantia, quam de regno Galliarum decertabatur, Pontifex liberali, magnificoque animo censuit rebus parum felicitè succedentibus esse consulendum, cum modo res ad pacem inclinaret, modo bellum penè extinctum reuiuisceret. ut igitur laborantibus rebus regijs & Catholicis opem ferret imponit tributum vniuersis vrbibus ditionis Pontificiæ, quoniam equum esset labanti religioni succurrere. quo Regem iuuaret. Collecta sunt breui quadringenta millia nummum & sex decumque sacris prouentibus imperata, vnde magna auri copia missa est subsidio Regi Gallorum, collectæ sunt etiam copiarum in Italia & in Galliam transmissæ, quæ Regias res tuerentur aduersus nouam religionem. Italia tamen vniuersa magna tranquillitate perfruebatur extinctis superioribus tumultibus, cum neque intimis seditionibus vexaretur, neque piratarum latrocinia intra sinum Adriaticum aut Galliam togatam infestaret per pactiones Venetorum cum Imperatore Turcarum. Turbata est tamen Æmylia regio non nihil metu recentiorum præfectorum & indignationis Pontificiæ, qui apparebant fore indignati ob magnitudinem rei, quæ Rauennæ contigerat, quæ in sese cõuertit ad expectationem nouarum rerum oculos omnium propè Italorum. Causa eius perturbationis fuit Hieronymi Rasponi indignatio viri alioquin in omni genere laudis clari, & opibus, autoritate, gratia facile inter principes eius vicinatis. nam Raspona familia iam diu floruit & nunc etiam floret; multis amicitijs Italarum principum, ut alii quidam Rauennates, & gloria rerum gestarum. cum enim Hieronymus in sinum iniuriam quarundam mulierum affinium causa se à Bernardino Diedo equite accepisse censeret, adolescens nobile ingenio & non inurbanis moribus ceteroquin, & cuius pater ac frater canonicus, & omnes domestici partes protegerent, cuius Bernardini domus multa & adiumenta & ornamenta à Ludouico equite Hieronymi patre acceperat, incredibili ira exarsit. nam per indignum illi videbatur quod inde contemptus manaret & iniuriæ, vnde obsequia essent expectanda. his accesserunt conscleratorum & malignorum occulta maledicta, qui simulatione beneuolentiæ hinc inde verba molestissima deferebant ad incitandos animos ad vltionem, cum etiam animis exulceratis omnia leuissima molesta sint. Illuc autem impulsus est Hieronymus ut per opinionem accepti decoris in atrox vltionis genus proruperit. multis itaque, sicarijs sibi adiunctis, quorum abundans est illa regio ob fines variorum principum, & varias dissensiones, quæ quotidie accidunt in vrbis finibus, qui facile Hieronymum ob magnificentiam sequebantur, per noctem è Sauarna suo pago ad vrbem cum armatis contendit, apparebat asserre negotio non nihil facilitatis quòd Laquantius Gallie rogata.

Hieronymi
Rasponi faci-
nus.

Numerus Ra-
spenacum qd
sit.

togate præses è nobilissima familia Laetantia Oriuetana creatus erat episcopus Pistorii, quem oportebat breui è præfectura pro institutis Tridentinæ synodi excedere, neque erat futurus iudex eorum, quæ tunc committebantur, cum etiam rumor de creando nouo præside Roma aduolasset. Sic apparebat res agi post depositam ferè Laetantii, ante susceptam iuccefforis præfecturam. conuincit iura menia cum portæ urbis iam essent clausæ dispositis custodis in Diedorum domum facillè admittitur per domesticorum incuriam, qui fores facillè patefaciunt. sequentibus quibusdam affectis ultionem aggreditur. Ludouicus arrepto telo fortiter obstitit. duos è sicariis grauitè vulnerat. reliqui illa pugna irritati, factique ferociosiores, non modo in Ludouicum, sed etiam in Susanam neptem Hieronymi prægantem iam iam parituram arma conuertunt, & in eius patrem ac sororem, qui omnes miserimè sunt trucidati. Bernardinus è fenestris ad strepitum sclopettorum defiliens cælus est in via. Scutum est in omnem sexum vel ætatem domi repletorum. vnusq; Diegis accepto graui vulnere supra tectum se seruauit. nam quamuis ultionis desiderio impulsus est Hieronymus ad istud facinus, quod auxit furor Satellitum vulneratorum & vis tenebrarum, tamen digressus est è strage quasi diuinæ iustitiæ scintillis quibusdam excitatus, quæ clam ardent in animis omnium mortalium, & quamuis non sine difficultate Antonium & Bellinum Bernardini fratres, atque infantem cum nutrice seruauit. sic è domo Hieronymus & sicarii digrediuntur, qui cum magno impetu quiduis obstans uocibus minacibus dimouere nitentur. Per ipsam ferocitatem fugæ transfixus est Christophorus Morisius pater uoluntatem Hieronymi, cuius erat amicus. Nam sicarii omnem spem fugæ in armorum horrore, effrenataque animorum crudelitate collocauerant. at quoniam in rebus repentinis nulla tanta esse potest mortalium prudentia quæ opportunum remedium repente inueniat, neque multum non consterneretur in rebus huiusmodi, vniuersa ciuitas repleta est tumultu ac trepidatione ad illum strepitum nocturnum. conclamatum est paulo post ad arma tota urbe. Cives ascriptiui, qui delecti sunt è tota ciuitate ad res turbulentas inter ciues sedandas & componendas ferè trecenti, qui ad diffensionem cum armis accurrant, quorum cum certus sit numerus, ordo quoque ipse Numerus vocatur, ad tinnitum cæpani æris de more sunt conuocati. Laetantius præses vir prudentia & multis insignibus præfecturis clarus in tam repentino, tamque atroci tumultu nullum remedium adhibere potuit, cum nulla firma vel certa haberet præsidia, & pauci ex Numero cum armis ad ignotum & trepidationis plenum strepitum accurrissent, & omne prætorium satellitium necessarius de causis tunc fortè abesset. Iubet tamen paulo post præfectum audiendis criminibus trucidatos videre, omniaque diligenter scribere. deinde dies dicta est publicè per præconem autoribus, conciliis, adiutoribus illarum cædium, propositaque præmia cum impunitate cæteros principes tam atrocis sceleris patefacientibus. nam res prorùs adhuc nesciebatur. Illa clades Romam nuntiata, & ad Pontificem per literas præfectorum, ac per purpuratos patres studiosos quietis & salutis Aemyliaè diligenter explicata fuit. Non enim conuincendum esse apparebat illis, qui animos parum concordos illorum populorum cognouissent, & magis metu suppliciorum, quam vilo recto consilio, aut vera concordia à mutuis cædibus abstinentium. Non deficiebat materia accusationum patribus aduersus Rasponum, cum etiam quidam parum amico animo per schedulas sine subscriptionibus vbique suggererent, atque in memoriam præfectis reuocarent si qui errores commissi fuissent à Rasponis proceribus ab incunabulis eius familie ad hoc usque tempus, quarum schedularum delatio post modo obiecta est proceribus ignaris tanti sceleris. caprus est pater & frater Susanæ cæte, & alii nonnulli tanquam cædium illarum conscij, sed nulla re extorta post diurnam questionem & carceris molestiam libertati sunt restituti. at Romæ apud Pontificem patres qui salutem & quietem Aemyliaè procurabant, quiq; fauebant aduersantibus Hieronymo partibus, conquerebatur nullam habitam esse neque sacerdotum rationem, neque infantem intra aggeres vteri materni fuisse tutos. non posse securè habitari in urbibus Galliaè rogata nisi magnitudine pontificiaè indignationis reliqui subditi à cædibus deterreantur. proponant ferè breui ut vrbes cædibus repleantur ad tam immane exemplum, cum illa prouincia plena sit clandestinis simularibus in animis multorum sopitis metu suppliciorum, at non extinctis per veram concordiam. opus esse per legum obseruatiã eos populos maxime frænari. Pontifex his auditis, superioribusque cædibus perceptis vel ante cognitam causam ad deterrendos cæteros à cædibus decernit ut Franciscus Diui Georgii Blandrataque Comes Casalensis vir bonus & prudens, qui designatus fuerat præses biduum ante cædes nuntiatas, statim in prouinciam conuolaret: qui paulo post citatis equis Rauennam cum mandatis pontificiis properat alienissimo tempore, per asiduos imbres difficillimaque & lubrica & cænoza itinera. Rauennam profectus præfectura accepta iubet Iohannem Baptistam Mengolum Iuriscons. nobilem in custodias tradi, qui princeps erat Numeri, quoniam vitus esset negligentis ordinem conuocasse ad urbis defensionem, qui cum probasset se suo muneri non defuisse, liberatur. Iussi sunt post conuenire cum armis delectus omnis Galliaè rogata & Numeri finitumatum urbium, & duceti magistri domorum extruendarum è variis locis, quibus Rauennam ingressis forum ab armatis occupatur ut in magno tumultu disposita iunt tormenta, & directa in omnes fori accessus, illaque data armatis custodienda. Iussè sunt copie partim torum occupare, partim menia urbis custodire, partim etiam palatium Hieronymi insignis amplitudinis, atque vnicum propè ornamentum eius urbis, quamuis nondum perfectum circunuenire. imperatum Rasponis proceribus esse in palatio præsidis, compulsi que sunt ad vadimonia ne quid damni urbi ab iis inferretur. Illud apparebat acerbissimum plerique, quod innocentes vexarentur pro alienis criminibus, cogenturque satisficere, cum facinus accidisset contra illorum uoluntatem. hoc autem fiebat quod propter auctoritatem potentiamque vnius familiae res urbana non satis tuta fore à quibusdam censebatur. Illud Rasponis apparebat acerbius quia per facinorosos clam

perua-

peruasum fuerat præfectis omnes Rasponos esse factiosos, crudeles, pertinacissimos ultores iniuriarum, qui multos haberet stupatores. Periculosum esse ne ad nutum Rasponorum vniuersa Aemylia ad arma suscipienda excitaretur; quæ omnia spectabant ad euertendam illorum potentiam. iussi sunt igitur domorum magistri præsidis vbique distributis Hieronymi palatium demoliri, quod factum est per triduum magna diligentia multis alijs adiuuantibus. erant enim plures quingentis qui demoliebantur. Rasponi non prius dimissi sunt vel datis vadibus, quam palatium funditus sit euersum, vel potius ad tantam altitudinem, quantam ruinæ fieri patiebantur. at vbi prius exijt ad Rasponos rumor de euertendis ædificijs, ipsi professi sunt apud præsidem se proprijs manibus demolituros si Pontifex ita iuberet, vel sumptibus Hieronymi, modo ab illa ignominia conuocandorum finitimum abstineretur, cum illa familia semper fuisset Pontificis obseruantissima, ut quæ non semel urbem Pontifici aduersus hostes proprijs armis protexisset. at quia sic in mandatis habebatur disticta, euersaque sunt pulcherrimæ turres ipsius Hieronymi in pago Saurna, vbi cultissima amenissimaque; habebat prædia, quæ omnia bona fisco sunt addicta, cum ipse per literas significasset ne sciretur in innocentes, se autorem cædium fuisse & ultorem multarum iniuriarum. Cæsar Rasponus vir insignis bonitatis, autoritatis, prudentiæ vel senio confectus incredibili promptitudine cognitis difficultatibus, in quibus res Raspona posita erat, citatis equis conuolat Romam. ad Pontificem admittitur deplorat Rasponæ familie calamitates, cum nihil sceleris ab ipsis proceribus commissum fuisset. Docet quibus officiis illa familia semper summos Pontifices coluerit. ostendit causas neque tam leues neque tam tolerabiles iuueni præsertim, quæ Hieronymum in tantum facinus impulissent. aperit multa præter eius uoluntatem fuisse commissa, cuiusce rei argumentum facit cædes amicorum, & quosdam vix seruari per ipsum potuisse. explicat bona, quæ fisco addicta sint, non esse Hieronymi, neque quæ fuerunt enerfa, sed matris Lucretiæ, cui relictus sit vtusfructus à viro, eaque esse emphyteotica, multisque sacerdotum iuribus obligata. Proponit ante oculos ingentem Hieronymi squalorem & lacrymas, qui poenitentia ductus, cognitoque errore, in quem per iram incurrerat nullo intermisso tempore querebatur tantum malorum per se commissum fuisse. Pontifex bonus & sapiens pro paterna charitate, ut qui intelligeret nullum facinus esse tam atrox, quod non posset poenitentia leniri, quæ genus est quoddam in timi supplicij, cum non minor sit laus in clementia, quam in seueritate, cognita poenitentia Hieronymi magnam partem indignationis deponit, atque ut possit frui sacerdotum beneficio, diras imprecationes, quibus addictus fuerat ob cædem sacerdotis, clementer aboler. deinde donata materia edificiorum ipsi Cæsari statuit ut additio bonorum pro legibus ciuilibus decidatur, ne cui innocenti fiat iniuria ob alterius peccatum. Quæ dum Romæ ac Rauennæ geruntur, Iohannes Moronus Cardinalis à Pontifice, Petrus Costachianus à Cæsare, Carolus Borgia Dux Gandia & Iohannes Idiaquecius à Philippo Rege Italiae quieti ac tranquillitati sedulo cõsulentibus principibus delecti, viri insignis sapientiæ ac iudicij censuerunt res Genueses & dissidia, vt diximus, esse componenda, occurrentumque pullulantibus Italicis tumultibus His principum ipsorum consensu, & reipublica uoluntate ac decretis, quoniam concessa fuerat facultas ut rempublicam reformarent, optimisque legibus ac institutis stabilirent, ut propè labantem salubribus decretis fulcirent, & egregia alioquin Ligurum ingenia, sed nimis nunc ob diurnam felicitatem luxuriantia, ut sit plerunque in rebus humanis, ad certam moderationem perducerent, multas salubres leges prudenter sanxerunt. Harum legum summa fuit, ut odiosa nomina seditionum, locorum, ordinum sempiterna obliuione inuoluerentur, abolerentur, delerentur ad exemplum Atheniensium, vbi ciuitas illa post ciuiles seditiones ad concordiam fuisset perducta, neque vlli ciues noui aut veteres dicerentur, aut aggregati, aut populares, sed omnes vnus & essent ordinis & haberentur. Et quoniam ocium est quasi caries omnium ciuitatum, quibus illud inest, quæ nobilissima quæque præsertim corrodit ingenia, decretum est quosdam artes nihil obesse censi nobilitati, cum igobilissima sit omnium artium socordia & inertia siue desidia. Decretum est etiam mercaturam grandioreni inter ingenuas exercitationes iure posse annumerari, quæ multa & publicè & priuatim commoda secum affert. atque quod acutissimum est calcar ad omnem virtutè laus & gloria & honores, qui virtutibus tribuitur, quo magis accederentur animi ciuili ad optima quæque; consilia, proposita est nobilitas uiris egregijs, ut omnes illa spe traherentur ad bene de republica merendum; cum nihil faciat illustriorem gloriosior emue temp. quam multitudo egregiorum ciuium. Sic omnes resp. quæ quidem gloria inter mortales aliqua insigni floruerunt. acceptis præstantibus uiris primū creuerunt & conseruate sunt, quæ mox exclusa virtute exterorum labefactæ sunt, senioe euerse, aut per segnitiam suorum ciuili virtutè exterorum non timentium conciderunt. Ut daretur non cuius nobilitas, sed præstantioribus virtute tantum hominibus, & conditio & ordo eligendorum institutus est, & fordida artes interdixit. Delectus est è toto corpore reip. senatus, hoc est uiri prudentia, virtute, rerum experientia, meritis in patriam clariores, atque ex his factum seminarium quoddam, è quo deligerentur maiores magistratus, qui consilio & sapientia moderarètur rebus publicis, prouisumque; est ne his deligendis ac substituendis in locum demortuorum fraus vlla committeretur. at cõtra, sancitum est ut indigni, si qui postea uisi sint, eiiciantur. Latæ sunt leges de eligendis singulis magistratibus maioribus & minoribus, ut omnia temperanter, moderatèque; procederent, controuersiarumque; occasiones per recentes leges penitus sunt sublatae. decretum est quo pacto Dux reip. sit eligendus. quo pacto rationes rerum gestarum à singulis magistratibus reddendæ sint: quoniam vbi syndici conuient ad magistratum erant, neque; ratio diligenter redditur an res pro legibus sint tractate, ibi inanes sunt & veterno oppresse leges, vniuersamque; vim reip. languere necesse est. Et quoniam subiecte reip. ciuitates sunt quasi membra ipsius reip. non sunt negligendi magistratus, qui cum imperio mittuntur in ipsas ciuitates, et

Leges late
Genuesibus.

Magistratus

Magistratus

prospi-

prospiciendum vt tiri boni sint, & prudentes, & apti gubernationibus, alioquin omnia sunt in magno denique periculo posita, tanquam membra languentia, quæ si neglecta sint, totius corporis ruinam secum trahunt. atque quia sani felicesque corporis felicitate omnia membra frui debent, decreta sunt etiam munia quæ conferrentur in ordinem popularem, cum felicem esse par sit ex aliqua parte etiam populum felices reipub. Hac omnia quo tranquille & quiete seruari possent, delectus est ordo ciuium, qui niterentur coniungere & stabilire inter se animos ciuium non solum amicitia, sed etiam sanguinis coniunctione & matrimoniis, quibus etiam iniunctum est vt rixas & similitates si que pullarent inquirentes radicibus euellerent. additi sunt & qui leges seruandas curarent, quoniam nihil differt non haberi leges & non seruari leges in ciuitate. statutum est etiam ne nouæ leges quotidie fierent, quæ veteribus derogarent, quoniam cum lex sit vnicum fundamentum rerum pub. turpe est & puerile in rep. delirare, ebriosorumque more modo huc, modo illuc fluctuare, aut sapius tanquam ab inferis mortuam legem per præconem reuocare frequentibus promulgationibus: sed conuenit legem ab initio ante promulgationem diligenter consideratam mox fieri ciuibus cõuber nalem, non minus in animis & consuetudine ciuium, quam in libris publicis stabilitam. est enim clarissimum male institutæ ciuitatis indicium, si leges sæpe repetantur, quod certè nõ fieret, si à sapientibus latæ essent priores, ac semel latæ iuberentur, vt conuenit, seruari. Et quoniam pecunia est regina animorum ignobilium, maximeque auidi sunt in ciuitatibus sordidissimi qui que opifices, & illi in primis, qui diuendunt edulia, latæ sunt leges, quibus vtantur præfecti aduersus fraudes, vetitumque est sub grauibus poenis ne ipsi participes sint eius mercaturæ. Sublata est perpetuis legibus omnis seditione forum, sicariorumque consuetudo, veritaque, conuenticula, & vrbane quieti diligenter consultum. Ne vero vlla memoria spoliatorum aut inimicitiarum alicubi extaret, quæ posset renouare pristina odia, sancitum est vt omnia per seditionem direpta vbiq; restituantur, seruata semper libertate reipublicæ incontaminata. vt autem iustitia integrè seruetur, quæ diuinum est vinculum familiarum, ciuitatum, regnorumque omnium, institutus est magistratus trium exterorum iudicum ad causas criminum audiendas, qui magistratus Rota est appellatus, qui neque amicitia neque odio ignotorum ciuium à recto iudicio desisterentur: quia qua in vrbe ratio personarum potius habetur, quam negotiorum, ibi æquitas non potest habere domicilium. Multis præterea legibus stabilitus est hic magistratus, vt iudices essent tuti ab iniuriis atque insidiis ciuium, quoniam non omnibus grata est iustitia, & præsertim si ea in exitum aut infamiam vel propriam coniunctorum redundauerit. Instituta est etiam ratio gubernationis ipsius Rotæ, & autoritas, & auaritia ministrorum certis legibus coarctata, quæ si permittatur nullos habebit terminos. & syndici instituti, vt omnia fierent iure. Prouisum est ne in carcere detentis fiat iniuria, ac præter meritum opprimantur diuturnitate captiuitatis, sed quam citissimè illorum causæ diiudicentur. Interea quia rumor increbuerat non solum ingentem classem Turcarum in præsentem annum multa diligentia Byzantii fuisse adificatam, sed etiam iam iam ad exitum Christianorum esse exituram, omnia loca maritima multo studio muniebantur, vt dictum est, & præsidia vbi que comparabantur, sed in primis insula Melita multis præsidis firmabatur. Collecta sunt magistri eius ordinis & equitum Melitensium sumptibus circiter sex millia peditum ad insulæ defensionem, cum totidem Pontificis & Regis Hispani stipendiis alerentur per quoddam statutum tempus. Continuo si quidem auditis Turcicis apparatibus tot præsidia sunt decreta, cum illa insula sit alterum propugnaculum Italiae aduersus maritimas vires barbarorum, ac difficile captu ob eximias munitiones. difficillima esset etiam barbaris ad seruandum propter longinquitatem, ac vicinitatem Italiae, quæ posset per hyemem expugnari omni profusus spe auxiliorum destituta. Magister ordinis, quod intelligeret vile esse diuturnæ obsidioni, quæ expectabatur, vt umbelles homines, prorsusque inutiles rebus militaribus excederent è munitionibus, aut vt non necessaria iumenta dimitterentur, ne annona ac pabulum & frustra & citius absumeretur, omnibus & hominibus & iumentis inutilibus exonerat munitiones. Sed enim quia periculosum videbatur ne Italiae quoque litora de repente inuaderentur à Turcicis copiis, aut aliæ insulæ, quæ sunt in mari Siculo siue Libyco; ne palantes Turcæ ac liberi toto mari vagarentur, sublata omni hostium suspitione, classis Hispanorum vbi que in locis Hispani Regis comparabatur, colligebanturque multa præsidia ad tutanda litora Italiae, & equitatus ad reprimendas incursiones Turcarum, sicuti defensionem fecissent. His tot apparatibus quia necessaria erant multa stipendia, missa sunt trecenta millia nummum ex Hispania, quæ sex triremes conuehebant. Has inopina maris Libyci tempestas, & vis ventorum repentina tanta inuasit vt procella illidens has in loca aspera & occultos scopulos omnes ad Villam Francam infregerit ac demerserit, cum pecunia tamen paulo post fuerit recuperata. At in Gallia transalpina quoniam res maxima essent in perturbatione, neque apparent per superiores condiciones vlllo pacto posse conuenire, omniaque viderentur cades, rapinas, incendia, grauissimumque exitium Gallorum regno minitari, cum victores vtrinque ad Galliam deustationem iruerent, res mitius agi cœpta est ob interuentum Reginae matris. Proposita sunt ad pacem tranquillitatemque Gallicarum gentium res huiusmodi à Rege Andegauenis siue Alenconii Ducis oratori, quæ monitu matris non interfererent quidem edicto de pace, sed inuolabiliter seruari iuberentur ab vtriusque factionis præfectis: primum quod Rex iuramento affirmabit in priuato concilio, vt in publicis comitiis, quæ vulgo Parlamentum vocantur, quod hæc condiciones pacis seruari ab utroque re, ad promissoresque erunt cum iuramento Regina mater, principes cognati Mareciallus Gallie, & alii proceres priuati concilii, atque imperabitur pacis præfectis vt hæc res in album referantur. Quod concedetur Auenionis gentibus sub archiepiscopatu, vt in iis regionibus conscientie libertate vtantur, seruenturque ritus religionis. permisso subditis à Rege, atque Rex

Promulgatio legu freques qualis.

Melitensis apparatus.

Naufragium Hispanoru.

Gallie pacis conditiones.

Rex perscribet ad Pontificem, procurabitque vt illis aliquo pacto satisfiat. 3. Vt in omni curia, foroque concilii statuatur pars iudicum, aut habentium munia publica, altera catholicorum, altera recentioris religionis. 4. Vt, si vacauerint munia ipsius religionis, concedantur illis per Regem qui vel profitentur publicè, vel professi sunt ipsam religionem. 5. Vt omnes religiosi, qui titulares remanierunt beneficiorum teneantur illa assignare ante sex menses, viris catholicis: atque qui polliciti fuerint pensiones super dictis beneficiis, illæ in posterum dissoluantur. 6. Vt Rex libertati restituat unum ex filiis Castellonis Amirantis Gallie, qui iam triennium fere fuerat in carcere. 7. Vt iudices eligantur controuersiarum inter catholicos, & nouæ religionis homines de cupetandis hæreditatibus, & possessionibus. 8. Vt subditi nouæ religionis suis bonis perfruantur in comitatu Auenionis. 9. Vt pecunia debita pro solutione Raitris præsentis, præteritique temporis æquè subditis Regiis imperetur. 10. Vt ministri Regii, & alii habitantes in vrbe Santonum, quam Rochellam vocant, seruentur in priuilegiis, & iurisdictionibus antiquis, neque alium habeant gubernatorem, quam Siniscalchum. 11. Vt Rex conseruet Condæum in sua præfectura Veromanduorum siue populorum Picardie in omnibus prærogatiuis, præminentis, autoritatibus ad ipsum spectantibus, cui detur pro domicilio vrbs, & oppidulum Peronnæ, ubi gubernatorem illi liceat instituire, qui sibi pareat. 12. Vt mille & ducenti pedites habeantur Regiis stipendiis per consensum catholicorum & nouæ religionis hominum, qui in octo urbibus statuatur, quæ his relinquuntur: neque Regialium gubernatorem, aut alia præsidia licitum sit imponere. 13. Vt vrbs Lharice per biennium concedatur Alenconio, vbi gubernatorem cum duodecim militibus possit imponere ad eius custodiam sine aliis præsiidiis, qui teneatur illam post biennium nulla re mutata Regi restituere. 14. Vt Rex prouideat ac significet præfectis suarum prouinciarum ne quam controuersia opportunitatem præsent transeuntibus hominibus nouæ religionis: ad sibi concessas vrbes, aut vbi cunque loca custodiantur à catholicis præsiidiis. 15. Quod attinet ad petitam fieri reformationem in statu ecclesiastico, quod rex dabit operam nihil ut magis cupere intelligatur, quam videre in Ecclesia bonam ac sanctam reformationem. 16. Quod Rex instabit omnibus suis subditis cuiusvis religionis, ne quisquam interrogetur de rebus ad conscientiam spectantibus, neque ut subiiciatur quæstioni: sed liberum sit accedere, morari, abire, negotiari per ipsum Regem, quod etiam in Italia, Hispania, aliisque regionibus consimiliter fieri liceat. 17. Vt Alenconius frater, Rex Cantabrorum, princeps Condæus, Mareciallus Anuillæ, exteri, alii proceres & nobiles, omnes subditi Regii promittant iuramentoque stabiliant obseruatum iri edictum, ubi factum fuerit. 18. Vt Alenconius intra quindecim dies à publicatione edicti restituat Regi vrbes depositi nomine concessas, Molinsum, Desiram, Saucarium, Diuum Ioann. Angelum, Nyorthum, Cognatum. Quæ dum tractantur in Gallia de rebus componendis, aterbissima uis pestilentie multis in ciuitatibus Italiae crassari cœpit. Nam Mantua multis ciuibus priuata est, & Tridenum ad extremam propè solitudinem per vim morbis redactum: quæ vrbes olim populose, & opulenta esse consueuerunt. Verona, Parauium, Ticinium, Brixia, Vincentia consimili vi morbi valde sunt vexata, qui miserabiliter etiam Apulia, Calabrieque fines, & Siciliam infestauit. nam in una Sicilia ciuitate Messana celebri & ampla non procul à Peloro promontorio sita, quæ non longo interuallo Italiam prospicit, ad sexaginta millia mortalium dicuntur intercidisse. Vexauit idem malum multas etiam regiones Turcarum cum incredibili caritate annonæ. Sed tamen nulla tanta esse potuit pestilentia, nulla tanta tamque frequens læs, nulla tanta penuria uictus apud Turcas, quæ potuerit auaritiam, & auiditatem prædæ Turcarum retardare, aut illos prorsus à classicis apparatibus reuocare. Non enim terrentur pestilentia illa nationes, quibus persuasum est omnia necessario, & fatali quodam decreto, atque irreuocabili lege gubernari, & trahi, vel impelli, quod certe non potest sine risu à sapientibus audiri, cum diuina sapientia nihil frustra agat: quod si illa opinio vera sit, omniaque sint necessaria, quis erit vsus industriae, quis prudentiæ, quis rationis hominum? at hæc maxima sunt, & præstantissima in rebus humanis. nam certe quidem nulla in re diuina prouidentia potest obdormitare, cum omnia sint sapientissime a Deo optimo maximo facta, tum certe in rebus maximis illud censerit minime omnium conuenit. maximam autem rem esse ratiocinationem quis potest dubitare? Sed nescio maior ne fuerit Christianorum trepidatio propter dissipatos rumores de ingentibus apparatibus Turcarum, an Turcarum propter apparatus Christianorum factos ad defensionem, quos illi ad expugnanda sua loca mari finitima conuenturos esse arbitrabantur. ita fiebat vt qui uellent aliena rapere, cogerentur de suis magnopere esse solliciti & propè ad defensionem conuerti. Dicebantur enim naues longæ rostratæ centum & triginta exiuisse Byzantio, quibus accessissent circiter septuaginta minora nauigia, quæ classis esset eximie propugnatoribus, & remigibus instructa. exit tamen non formidabilis: atque non aspernanda Hispanorum aduersus eas vires instruebatur. Serixia interea, quæ copiis catholicorum premebatur, ubi obsidionem diu sustentasset, iisdem conditionibus uenit in potestatem Regis, quibus captum fuerat Midelburgum vrbs nobilis Silandæ, quæ fuerunt huiusmodi, vt nonnongenti milites, qui inerat in præsiidiis, exeat incolumes cum armis, extinctis fanaticis sclopettorum, vexillis inuolutis vt efferrent tantum, quod sub brachio gestare possent: vt vrbs dissoluatur ducenta millia florenorum, quinquaginta nunc, quinquaginta intra dies quadraginta, reliqua pro arbitrio præfecti copiarum. At in Gallia quoniam res ad pacem spectare apparebat, Rex vt grauis sumis sumptibus subleuaretur nonnullam partem copiarum dimittit, quas Condæus conuocat ad stipendia, vt rebus Belgicis laborantibus opem ferret, cū quibus comparat.

Italia pestis.

Italia pestis.

Messana.

Byzantium.

Serixia ca.

Serixia ca.

Concordia
uis.Stephanus
Battor coro-
natus rex Po-
lonia.Littere Mos-
chouiticae.Moschorum
immanitas.Inducie Mos-
chi & Polo-
ni.

Cæsar conuocatis comitiis, ut dictum fuit, quoniam dicerentur magna Turcarum copia breui ventura in fines Pannoniæ, petit auxilia ad rerum suarum defensionem. narrat ut Polonia Rex fuerit declaratus, ut iura habeat in Dardaniam, Lituaniamque regiones, quæ nunc factæ sunt membra imperii. Sed quoniam plurimum conferebat huic negotio ne uires Germanæ distraherentur, multa etiam verba fecit de iustitia Germaniæ, hortatusque est proceres ad eam in primis seruandam, & ad concordiam, sine qua inter ciues neque vlla felicitas publica, neque conseruatio regnorum, neque Dei ipsius clementia haberi potest, hortatus quoque est principes imperii ne milites à Germania exire paterentur, cum ita uellet rem catholicam iuuare. At Battor Vlpiano per Myſiam ſuperiorem profectus ad Sniatinum oppidum in fines regni Poloniae initio Aprilis peruenit, ubi exceptus fuit ab omnibus finitimis populis honorificentissime cum magno regnicolarum concursu. Tandem per Leopolim, & Præmiſſiam ciuitates Dardaniæ profectus Carrodunum regni Metro-
polim, ac regum domicilium cum duobus millibus peditum, & mille & quingentis equitibus Panonibus ad nonum calen. Maii ingreditur, cum magna pompa, & lætitiâ uniuersi regni. huic profecta sunt obuiam honoris gratia tria equitum, & duo Polonorum peditum millia, qui non multo post inunctus coronatusque est cum magno applausu à Stanislao Craucouio episcopo, Vladaſlauienſi in magna mortalium celebritate & conuentu, abfuit ab iis ceremoniis Gneſnenſis Archiepiſcopus, ad quem ius coronandi Reges Polonorum præcipue spectat, quia partibus Cæsarianis, ut diximus, faueret. iunctus est in matrimonio cum Anna Iagellonia, quæ calen. Maii coronata item est regina. at uero Laſco Palatino uni è primariis proceribus Polonorum, quia nollet electioni assentiri, neque nouo Regi præstare de more obedientiã uisum est necesse esse solũ uertere, qui confugit in Italiam. nec multo post omnes ferè qui partibus Cæsarianis fauerant, perſtiteruntque in sententia usque ad mortem Cæsaris, profugerunt è regno Poloniae. Battor ubi primum regnum est adeptus legationem misit ad Cæsarem, qua illum hortabatur, ut quoniam ipse per tot principum inuidiam, factioſorumque ciuium regnum illud assequi non potuisset, æquo animo patetur illud ad amicum & sibi deditissimum Regem peruenire, cum tam humaniter multorum mortaliū saluti fuisset consultum. Cæsar respondet id fieri non posse honorificè, ut Polonos tam leuiter pœniteret electionis nulla oblata probabili causa, neque se passurum esse vllò pacto ut id regnum occuparetur, in quod ipse legitime fuisset electus. Moschouitarum Dux quoniam repulſam tulisset, ad neminem patiebatur æquo animo regnum illud peruenire, & quia putaret Cæsarem illam electionem ægrè tulisse, misit legationes quæ de accepta iniuria quererentur, & omne genus auxilii, si uellet regnum per uim armorum inuadere, promitterent. Itum est obuiam honoris gratia legationibus, quæ cum præclaris muneribus Iulio bonam acceſſerunt. Ad Cæsaris audientiam admittæ Ducis literas in aurea tela inuolutas in amplo uase argenteo obtulerunt, quod aureo panno tam longo tegebatur, ut terram utrinque attingeret. Cæsar lectis literis gratias agit Duci pro oblati auxiliis, atque eius principis humanitatem se complecti inquit, sed in magis opportunum tempus referuare. per istud ferè tempus Camillus Valengus Florentiam accessit Romam profecturus missus a suo Duce, atque inde ad salutandum magnum Ducem ad Poggium, illud est cultissimi & amenissimi pagi nomen. petit inter colloquia ut suum Ducem Serenissimi, & sublimitatis titulis cohonestaret. at Hetruscus in omnibus aliis se gratificaturum ait illi principi, sed nolle Cæsari illud uideri moleſtum, vel supremis principibus aliis: quibus solis conuenit titulos extollere. cum repeteretur non posse hac ratione retardari, quia sit princeps liber, responsum est denuo se nolle tantum sibi arrogare, ut honores ac dignitates distribuatur: sic res est silentio inuoluta. Ceterum Battor Poloniae Rex creatus statim legationes ad magnum Moschouitarum Ducem misit, in quem usus est omni genere humanitatis, quo facile pateret, nihil ab eo Rege prætermisſum esse, quod pertineret ad Christiani, & optimi principis officium, & ad constituendam cum illo Duce concordiam: cum primum indicæ sint utrinque induciæ. missi sunt ad eum Ducem viri amplissimi, qui & gratularentur pro nuper delata Regi amico dignitate, & amicitie iura inter illos principes confirmarent. fuerunt Regis legationes Stanislauſ Crifchius Masouia Palatinus, Nicolaus Saipha Palatinus Minſcenſis, Theodorus Schumis Curie Lituaniæ theſaurarius. Sed Moschus una cum natu maiore filio nulla facta obnuntiatione induciarum spretarum, neque indicto bello, barbarico quodam furore Lituoniam repente inuadit, ferroque & flammis in obuia quæque uel animalia uel homines uel ædificia seuiſſime debacchatur. arces per insidias capit. nullum prætermittit crudelitatis genus uel trucidandis hominibus cuiusque conditionis uel barbaris cruciatibus torquendis, uel turpissime vexandis honestis foeminis. quamobrem iniunctum est legationibus, ut res ablatas per iniuriam pro pace repeterentur. at Moschouita indignatus ad repetitionem superbe respondet non modo res ablatas, sed & Lituaniam & Poloniæ regnum ad se pertinere, quæ nisi ad certum tempus darentur, profitebatur se uelle per arma acerbissime recuperare. Concluse tamen sunt denuo ad certum tempus induciæ, in quibus non intelligeretur Lituonia, cum omnino Lituoniam, & Ducatum Curlandiæ, & quidquid ad fines usque Prutenorum pertingit, suum esse contenderet, e quibus Regem oporteret cedere. missus est rursus ante quam legationes inde discederent Petrus Haraburda, qui niteretur unã cū aliis legationibus pacem componere, doceretque omnes prouincias esse intra pacem comprehendendas, neque enim conuenire, ut inter duos principes bellum, & pax iurata sit eodem tempore, cum sanctissimo concordia, & amicitie vinculo odiũ atque hostilis animus colligari non possit. at Moschouita, ut solent, solũ lucrum sibi proponentes, qui omnem non modo equitatem, sed etiam humanitatem exuant necesse est, uel iam missis in Poloniã legatis arcem, & Vendam præcipue in sinibus Lituoniæ collectis repente copiis oppugnat. bis cū magna

magna suorum clade urbem frustra inuadit. at Lituones collectis & ipsi non negligendis copiis cum Suenis auxiliis commisso repete prælio omnes copias Moschouiticas penitus deiecerunt. capta sunt, & tormenta, quibus arx concutiebatur. interea legationes Ducis Carrodunum profectæ honorifice exceptæ, & ad audientiam admittæ nihil significarunt, præter insignem fastum, & arrogantiam, neque dixerunt cur uenissent, sed recesserunt nulla re certa prolata, nedum tentata. rebus ita Lituonibus succedentibus Dux per missas denuo legationes postulauit, ut rex induciã illas superius à se propositas iuraret, cui responsum est non apparere æquum, neque posse regem contra iuramentum delati sibi regni illud facere; quare Dux indignatus cœpit non modo Lituoniam assiduis direptionibus infestare; sed etiam sinibus Vitepscenſibus, qui ditionis sunt Lituaniæ, bellum inferre. propugnacula erigere. homines trucidare. proxima quæque diripere. atque quo magis vires adaugeret, acciuit multos delectus armorum: rex idcirco per literas, & nuntios Ducis Curlandiæ, & ricensum, & præfectorum præsidiorum Lituoniæ sollicitabatur, ut res tanquam aduersus iniurias acerrimi, & immanissimi hostis propulſandas susciperetur, quæ non posset diutius vlla iusta de causa differri. remissis igitur in Moschouiam suis iniustis petitionibus non modo iustum, sed etiam ob molestiam hostis necessarium bellum illi indicit, cum maximas copias ad Pleſcouiam Dux iam paratas haberet. Est autem Pleſcouia urbs parandis colligendisque copiis vlla comoda cum sit vrs Moschouiae ampla atque vna cincta muro ex omnibus Moschouiticis, cum reliquæ ligneis muris ac trabibus sæpantur. defluit per mediã fluiuius eiusdem nominis, quæ vrbis cum sit in quatuor parces diuisa, ac singulæ muris circundentur, locum dedit opinioni imperitorum loci, quod quadruplici ordine murorum sit præcincta. fuit hæc resp. & amplissima urbs, quæ suis legibus utebatur, sed per sacerdotis cuiusdam proditionem anno nono post mille, & quingentos fuit à Ioanne Basilio Moschorum Duce occupata, & in feruitutem adducta, atque Campanum es, cuius ad sonitum conueniebat magistratus, atque, & abducti ciues in alias regiones, pro quibus colonia Moschouitarum fuit immiſſa, ubi prodimitica integritate, & fide, & simplicitate, mores deprauati, & perfidia omnis fuit intrudita. distat Pleſcouia à Nouogardia ad triginta, & sex milliaria, sed quadraginta à Vieschuloco, per quam iter est à Moschouia aut Nouogardia in Oricum metropolim Lituoniæ, quæ distat à Pleſcouia ad sexaginta millia passuum. Rex cognita voluntate atque copiis iam collectis Moschouitarum, & ipse bellicos apparatus faciendos esse cenſet ad regionis defensionem. oratores quamuis possent exploratorum potius, quam oratorum loco haberi, cum nulla mandata Ducis exposuissent, neque attulissent literas, tamen Rex ne quo pacto dici posset violasse ius gentium, illos honorifice dimittit. Henricus Gallorum rex, quoniam res in tuto iam essent collectæ, quæ spectarent ad pacem, & quietem Gallicorum populorum, quoniam maxima inopia rei nummaria premeretur petit suppliciter à Pontifice per episcopum Parisiensem, ut liceat tot alienare, è quibus colligi possent centum, & quinquaginta mummum millia, quo sit soluendo quæ rebellibus promississet. Pontifex decernit, ut in comitiis purpuratorum patrum deligerentur qui hoc negotium curarent. Delecti sunt Vrsinus, Cornarius, Comensis, Cæsius, & diui Sisti purpurati, qui viam negotii cum dignitate conficiendi inuenirent, quoniam videbatur equum esse, & regio desiderio. vno tempore facere satis, & tot populorum saluti ac tranquillitati paternè contulere. iniunctum est etiam iisdem patribus, ut rationem inuenirent adiuuandi Lusitani regis aduersus Mauros Indiarum. Concessa sunt denique Gallo regi ducenta, & quinquaginta milia nummum. Turcica classis, quæ magis necessitate, & rumore Hispanorum apparatus, quam vllò pro prio consilio exierat, aliquandiu intra suos fines consistit. nam rumor Byzantium fuerat allatus, quod ingens classis Hispanorum instructa in Sicilia iam iam subditis imperio Amurati vrbibus immineret. istud acciderat, quia marchio sanctæ crucis cum triginta, & sex trirēmibus, trigintaque nauigiis varii generis, ac septuaginta equitibus Melitenſibus, multaque annona, & tormentis, & scalis Melitam profectus e Sicilia ad insulas Mauritanie Susam, & Alcherchenen soluerat. Luzalis summus Turcicæ classis imperator per mare Aegæum nauigans Cycladasque insulas præteruictis expeditissimam trirēmē mittit, ac iubet trierarchum in Siciliam appellere, & per captiuos explorare apparatus atque consilia Hispanorum, quod fieri captum est ab iis magna celeritate. Erat adoleſcens in ea trirēmi Neapolitanus captiuus spectatissime pulchritudinis, quem trierarchus plurimum amabat; habebatque in delitiis, ac plurimum illi fidebat, neque vir stupidus intelligebat libertatem ac pudicitiam ingenuis animis esse preciosiores rebus omnibus, ut qui omnia pro voluptate metiebatur. Hic ubi propius accessit ad insulam Siciliam clam conuenit cum captiuis ut trierarchum dormientem, cæterosque Turcas, qui pauci erant, trucidarent. Tam demũ senſit per sua vulnera trierarchus, illud verum esse, quod erroes, qui ab aliquo remigum committitur aut nauitaram, facile emendatur, & tanto facilius quanto humilior fuerit peccans, at qui erroes committuntur à gubernatoribus, & summæ rerum præfectis, non possunt committi sine magno multorum periculo uel etiam certo exitio subditorum. Ceterum captiuus christiani libertate, & trirēmi per incitiam, & eadem Turcarum potiri Neapolim accedunt. Nuntiant consilium esse Turcarum, sicut auditum fuerat in classe, Melitam insulam repente adoriri: quo nuntio mille, & quingenti lectissimi pedites pro regis Neapolitani iussu continuo in insulam sunt transuecti, & additi primis præsidijs. Deinde quia stultum est aliena appetere, atque illa quæ sunt in tuto fortunæ arbitrio committere, Hispani audito aduentu Turcicæ classis mutant consilium de africana expeditione, quam suscipere clam decreuerant. reuocatur marchio sanctæ crucis ex itinere ad regionum locorum defensionem. Zacynthi quoque præfectus, quæ insula est Venetæ ditionis in

Perfidia, &
clades Mos-
chouitarum.Pleſcouia de
scriptio.Trirēmis
transfuga.

Zacynchi de
scriptio.

mari Mediterraneo, prospicitque ad orientem Peloponnesum, ad occasum Corcyram, ad septentrionem Macedoniam non valde amplis spatijs, ad meridiem latius spatium maris Mediterranei; mittit triremem ad Turcicam classem explorandam. Hinc renuntiatum est exiuisse circiter sexaginta triremes tantum, & eas non satis apte classariis copijs instructas cum summo imperatore Luzali, quae nulli difficili expeditioni possit exitium minari, consilium illud esse Turcarum, ut suspectos atque suspensos tenerent animos aduersariorum, exercerentque remiges, & propugnatores, & omnem turbam nauticam, ut assuescerent rebus maritimis, & docerent suos classarios artem praedandi ac latrocinia, quo redeuntes in patriam opulentiores caeteris praedae auidis essent exemplo, ut alacrius ad expeditiones accederent. Luzalis ubi triremem in Siciliam exploratum missam diu frustra expectasset, ratus quod erat eam venisse in potestatem hostium, mittit duas biremes in Calabriam ad ipsa consilia Hispanorum per captiuos inuestiganda; quae ubi ad classem rediissent cognitum est Hispanam classem reuocatam esse ex itinere, quae fuerat instructa ad Africae expeditionem. Caesaris interea petitionibus fauentes, qui erant in comitijs Artobrigensibus ordinaria auxilia proponunt. Boemi in suis comitijs praeter ordinaria subsidia mille, & quingentos equites adpromittunt Pannonos, trecentos ferrarolos, quadringentos equites sclopettarios suis sumptibus. Marungi siue Slesia sexcentos equites, centum ferrarolos, octingentos equites sclopettarios decernunt. Fiunt etiam in Treuiris comitia, ad quae multi Germani principes conueniunt, quorum commissarijs res propositae fuerant. habita sunt comitia etiam in Saxonia, ad quae Rex Daniae, & Saxonum, Boiorum, Bugontorum, Sennonumque; Duces accesserunt, qui omnes certa auxilia aduersus Turcas ad imperij, Poloniaeque; regni defensionem pollicentur, conclusa est denique foederatio, & perpetua societas belli inter hos principes, qui aegre ferrent Caesaris iniuriam, electionem Battoris, & Amurati in hac re studium atque indignationem, hoc est inter Caesarem, Daniam, Sueuiae Reges, & Moschouitarum, Saxonum, Bugontorum Duces, quoniam verebatur ne Battor si arma eorum principum mouerentur ad gratiam Caesaris, Amurati auxilia acciret, cuius etiam gratia non nihil semper fuisset suffultus, apud quem principem potentissimum plurimum posset. at in Belgio Hispani, quoniam sibi deberentur stipendia intolerabili insolentia in praefectis, & in omnes Belgas vtuntur, quorum animus cum nullis ducum tributorum precibus potuissent placari aut mitigari, quominus hostiliter in omnes obuios saeuirent, multaque praedarentur, rebelles, & per duellionis rei publice Bruxellis sunt pronuntiati, omnia igitur in armis esse coeperunt, cum prius res bellica aliquantulum deferuisset. hoc ipsum faciunt vallones qui erant Serixiae, nisi etiam immaniores visi sint Hispanis; nam tribunum Mondragonium capiunt, & Nauarettum quaestorem, qui eo se contulerat illo consilio, ut res componeretur numerata quadam parte stipendiorum, neque Olandae milites bellum diutius perferre possunt, cum rerum bellicarum iam esset pertaesum. atqui tametsi status paulo post Hispania stipendia obtulerunt, ut abstinerent ab ijs iniurijs, nihil tamen est impetratum, donec multitudine armorum Belgarum circumuenti plerique illorum sunt trucidati. Nam cum audiuisset senatus Bruxellensis Alofti agrum ob Hispanorum feritatem hostiliter ubique tractari, cum habeat illa vrbs ad ducentos, & septuaginta pagos, per quod oppidum Tenea flauius decurrit, distatque a Teneremonda, & Bruxellis, & Mechlinia, non ita multo spatio, quod est amanissimum, statuit ut equitatus ac peditatus in hos colligeretur. coeperunt haec copiae collectae Hispanos trucidare, & praecipue leuios equites nuper collecti. trucidati fuissent omnes, ac penitus deleri, nisi Sancius Abulensis praelium diremisset, eosque protexisset, nam censebant regij ministri rebus Hispanis minimè conferre, ut hi caederentur, quia sic Aurantius non solum tuas vires seruasset illas, sed alias etiam assumpisset. At Poloniae, rex, ubi cognitum fuisset multos Caesarianas partes complexos, metu noui Regis e regno diffugisse, cuius electioni palam fuissent aduersati, iubet edictum publice pronuntiarum, per quod concedebatur venia omnibus qui antea cum essent liberi Regi repugnassent, modo nunc ad praestandam obedientiam, & fidem accederent, iurarentque in posterum quod patriam, & patriae leges pro viribus tuebuntur. Quod si pertinaciter in sententia, quam aduersus communem patriae libertatem ceperunt, perstitissent, omne genus supplicij indicitur tanquam rebellibus patriae, & regiae auctoritati repugnantibus, & quidquid huiusmodi factiosus hominibus a iusto Rege debetur, vtitur in praesentes proceres Polonos omni genere humanitatis, quos hortatur, ut prompti, paratique sint cum armis, si opus fuerit, ad patriae defensionem. nam bellici apparatus, qui fieri dicebantur a foederatis principibus, illi non erant obscuri, qui per exploratores afferebantur, & amicorum literas, at quoniam his rebus cognitis timebatur a Caesare ne sua consilia Amurato etiam cognita conuerteret vniuersas vires Turcarum in fines Pannoniae, magis etiam ira incensus est, quia verebatur pro regem rem fuisse Amurato significatam. iubet itaque legationes Poloni Regis in vincula conici in vrbe Aredate. imperat multos Polonos proceres, vel Caesarianas partes complexos deduci in carcerem, qui metu noui Regis Iulio bonam diffugerant. omnia indicia quae possent cognosci magnae indignationis palam ostendit. non tamen simplex causa se se illi obtulit indignationis, sed etiam maximopere succensuit comitijs, quia cum quaedam ad religionem spectantia petiuissent comitia ab eo sibi concedi, nihil impetrarunt, quibus respondit non opus esse de his mentionem facere ob varietatem sectarum, cum non una esset religio, ne facte ad arma veniretur, cum sibi illud accideret molestissimum, Germanicae calamitolum, ac praesentibus, temporibus parum conueniens. Cauendum esse ne non possent postea opportune poenitere, in Treuirorum comitijs aut a Saxonib. cum nihil praeter verba impetraretur Ca-

Auxilia Ce-
sari decreta.Foederatio
Saxoniae.Hispanorum
seditio in bel-
gio.Polonorum
fuga.Bonitas Re-
gis Poloni.

far cogitur auxilia petere per literas a reliquis christianis principibus ad imperij christiani conseruationem, quoniam Turcae parari in finibus vbique exaudirentur. Equites Teutonici ordinis se ipsos ad illam expeditionem ituros esse pollicentur, si restituantur sibi bona, quae forent ab haereticis occupata. Captum est ab Hispanis hoc ferè tempore hostiliter Traiectum superius, omnesque defensores miserabili clade trucidati, omni profus obliterata humanitatis memoria, omniaque bona ciuium sunt a militibus victoribus direpta. Dancica quoniam imperij magis partes, quam Regis complecteretur, perstitit pertinaciter in sententia, neque voluit Battoris electioni assentiri, quare sumptis armis ad defensionem ciuitatis, quam seruabant Caesari, se accingunt. rex auditis his motibus, atque adeo hac infania ciuium Daucicorum, qui auderent arroganter regno vniuerso leges imponere, colligit multa millia armatorum ad illam vrbs obsidendam atque expugnandam. Caesar, quod & calculos grauissimos pateretur, & cordis palpitationem non leuem inter has sollicitudines animi paucos post dies vitam cum morte commutauit: quo mortuo omnis de regno Poloniae, & Lithuaniae ducatu controuersia simul extincta est. Battorique res quietae ab imperio, & tranquillae sunt relictae. ad hunc postea litera per scriptae sunt a Pontifice, quibus regem hortabatur ad Sanctae Romanae catholicae ecclesiae obedientiam, & obseruandam catholicam religionem, quae dum geruntur in Germania, & in regno Poloniae, Scythae praedabundi ac populabundi Molchouitarum regionem percurrunt. at Dux Moschorum collectis repente multis millibus equitum in hostibus tale opinantes imperum facit. ad quadraginta millia trucidat. reliquis vile fuit esse quam expeditissimis ad fugam. Byzantij neque vis pestilentiae, neque fames est impedimento quominus in nauali aut in mari Euxino classis ingens in annum sequentem ex aedificaretur: nam & triremes, & hippagoga, & mahona parabantur. fiebat panis nauticus in vium classis, & puluis tormentarius. destinabantur epibatae, & remiges. omnia instruendae necessaria iubebantur esse in promptu. Et quoniam multi magistri perierant lue, vel in ipso nauali, multi transmissi sunt Hispani magistri nauigionum aut e regno Neapolitano a Rege Iuliae Caesariensis. At perfarum Rex dicebatur Byzantij sese accingere ad iter cum multis millibus armatorum, quod esset accessurus Babylonem ad vltimas cerimonias, cum noui Reges ibi gladium accingere contueuerint, quae res non paruum suspitionem excitauit in animo Amurati, ne per huiusmodi figmenta vellet repente loca ab auro amissa per vim armorum recuperare, quamobrem statuit & ipse copias colligere. Praemittit ad eos fines duo millia equitum. Sed cum Perfa palam profiteretur se nolle bellum excitare, sed tantum fines sui regni recognoscere, caeptum est rem agi frigidius ab Amurato. Mortuo Maximiliano christianorum imperatore principe oprimo, & catholicae religionis obseruantissimo, & eius exequijs cum magna pompa de more celebratis, suffectus est Imperator Rodolphus eius filius non minus paternarum auitarumque; virtutum haeres, quam successor imperij, creatus in comitijs Artobrigensibus, qui praerularum iudicium dedit in re eius dignitatis, quod esset sanctae catholicae Romanae religionis obseruantissimus, cum significauisset omnibus sibi pergratum fore si ritus Romanae ecclesiae seruarentur. atque quoniam primum omnium bonorum humanorum pax est, & tranquillitas populorum, quam principes in primis debent procurare, mittit legationem ad Amuratum, quae mitius secum afferret, & gratularetur pro delata sibi dignitate, & inducias impetraret, sicuti cum patre fieri contueuissent. istud autem non difficulter obrineretur, partim quia timebantur vires Perfarum, partim etiam quia cognouisset Amuratus in comitijs Germanis, quo tempore laborabat in extremis Maximilianus, decretum fuisse ut intra sexaginta menses octingenta millia librarum auri concederetur ut bellum & his, & reliquorum christianorum principum auxilijs aduersus ipsum Amuratum multos annos sustentaretur. His inducijs ita in octentum confirmatis cum nouo imperatore, fit edictum in omnibus Turcarum finibus ne subditi aut fines Caesaris infestentur sub poena capitis. dimissae sunt Poloni Regis legationes e carcere Aredate, & omnes Poloni, qui viuo Maximiliano capti fuerant, ubi primum nouus imperator in illa vrbe publice fuit pronuntiatum. In Belgio vero pluribus in locis vno tempore pugnabatur, cum status vires non aspernandas collegissent. nam quae pertesum esset illarum molestiarum, quae a seditiosis, & rebellibus pronuntiarum Hispani inferebantur, conuenerunt inter se principes regionum Brabantiae, & Ardeuae, & Attrebatum, & Flandriae, & multarum urbium, qui ita conspirarunt, ut communibus armis Hispani, qui seditiones in Belgio excitarent, per vim ferri eicerentur, conditionesque per delectos siue Deputatos pacificationis constituerunt, quibus omnes illae regiones inter se concordia, & mutuis auxilijs coniungerentur. Reddebantur rationes in his cur ita conuenissent, quod cum Belgicae regiones in multas muerias inciderint per bella intestina excitata, ob superbiam, rigidamque dominationem Hispanorum, multaque latrocinia, praedationes, insolentiam multiplicem, decretum est a statibus, ut languinolenti tumultus ac miseriam regionis sedaretur per firmam pacificationem. Idcirco etiam conuenerunt Bedam Regi commissarii, & Aurantii ac statum Olandae, & Zelanda, & conuenerunt: sed cum in alte honeste conditio nes fuissent ad pacificationem proposita, nihil boni ut sperabatur, obmebat, sed res longe diuersa, cum per clemetiam benignitateque; Regia Hispani magis in dies conarent opprimere, deuastare, in perpetua tenuitate impellere miseris subditos cum varijs modis seditiones militares excitarer, minareturque; principibus, ac ciuitatibus, se hostiliter inualuros, praedaturos, direpturos, concrematurus omnia, illi ubi fuissent hostes Regis a praefectis Regionum declarati, & aduersarii publicae quietis ac tranquillitatis, coacti sunt status per consensum praefectorum arma capere, ne, ut iam ulterius progredere, pacemque; perpetuam componere, ut incolae inferiorum regionum concordem cum tuta inter se pacificatione eicerent Hispanos cum affectis deuastatores regionum, veteresque ciues ad sua bona in patriam postliminio reuocarent, & ad iura, priuilegia, consuetudines, immunitates, libertatem, quo repeterentur

Quos edidit
la astra
vniuersoMaximiliani
Imperatoris
mors.Perfarum Re-
gum mos.Rodolphus
creatus Im-
perator.Inducijs Tur-
carum cum
Caes.Gandanen-
sis Pacifica-
tio.

Urbes conspi-
rantes ad pa-
cem Gandavi.

in illis diebus
circa 1576.

et in his diebus
circa 1576.

et in his diebus
circa 1576.

et in his diebus
circa 1576.

negotia, quæ sequitur prosperitas rerum omnium. inde effectum est ut per interuentum præfecto-
rum regionum secutorum pacificationem Bredæ inceptum decretus sit hic tractatus de pace ad ho-
norem Dei, & obseruantiam suæ Maiestatis inter antistites, vrbes, membra Brabantie, Flandrie, Ar-
tesie, Attrebatum sine Hainaulti, Valentianæ, Lillæ, Catuaci, Namurrii, Bagani, Neruiorum, Traie-
cti, Mechliniæ, cum referant status ipsorum regionum, & principis Aurantij, & status atque vrbes
Zelandæ, & Olandæ cum adiunctis delecti commissarii, sicut Deputati ex altera parte, qui curent, ut
firma & perpetua pax, & coniunctio, & vnio conseruetur cum conditionibus, pactis, & conuentioni-
bus sequentibus. 1. Primum ut omnes offensiones, iniuriæ, damna, quæ acciderunt per hos tumultus
inter habitatores prouinciarum contentarum in præsentis tractatu ubi uis factæ, & quouis modo,
mandentur sempiternæ obliuioni, obliterenturque prorsus, tanquam nunquam accidissent, neque
vlla vnquam de his fiat mentio, neque propter has quifquam infestetur. 2. Idcirco status Braban-
tiæ, Flandriæ, Artesiæ, Attrebatum, Valentianæ, Lillæ, Catuaci, Namurrii, Bagani, Neruiorum, Traie-
cti, Mechliniæ cum principibus statuum Olandæ, & Zelandæ, & coniunctorum, promittunt se serua-
turos in posterum sincere ac sine fraude, curaturosque ut seruetur ab habitantibus regiones firma,
& inuolabilis pax, concordia, & amicitia, qui sese mutuis auxiliis sustentabunt semper, & per om-
nem occasionem consiliis, & uerbo & re, exponantque omnes facultates, & vel vitam ipsam præci-
pue, ut Hispani milites eiciantur, & alii exteri, arceanturque a regionibus cum præter omnem equi-
tatem conati sint trucidare principes ac nobiles, & potiri opibus Belgicis, omniaque ad perpetuam
seruitutem redigere, ad quarum rerum, & omnium requisitarum executionem, ut obstitatur repu-
gnaturis, omnes fæderati pollicentur se paratos promptosque fore ad omnia necessaria ac probabi-
lia conferenda. 3. Deinde conueniunt ut statim atque Hispani cum affectis recesserint, rebus om-
nibus pacatis, & iam stabilitis atque in tuto positis ambæ factiones procurent ut conueniant status
generales ea forma, qua conueniunt tempore felicis. mem. Caroli. V. Imperatoris, ubi cessit princi-
patus Belgarum Philippo Regi, ut de omnibus rebus consulatur, ac de propriis tam religionis, &
præsidiorum Olandæ, & Zelandæ, ac Bommelis, finitimorumque locorum, quam restitutionis mu-
nitionum, tormentorum, nauium, aliarumque rerum ad Regem pertinentium, quæ per tumultus
capta sunt per ciues Olandæ, & Zelandæ, vel aliter ut apparebit conuenire Regiæ utilitati concordie-
que regionum. Hoc autem nulla ratione ab alterutris possit impediri, differri, vel prorogari tam
obseruatis institutis, declarationibus, decretisque quæ fuerint, & offerentur, quam executionibus ubi
fuerint querelæ, quod ambæ factiones planè obseruatum iri pollicentur. 4. Ut subditi cuiusuis condi-
tionis utrinque possint in posterum else ubique, transire, morari, negotiari, mercari, vel alia legitima
libere facere: ita tamen ut nemini Olandæ, vel Zelandæ, vel alii cuiuslibet conditionis licitum sit quid-
quam tentare extra regionem Olandæ, & Zelandæ vel coniunctorum locorum contra quietem, &
pacem publicam, & in primis contra religionem catholicam Romanam, eiusque ritus, neque hac
causa irritare, aut iniuriis afficere quenquam uel uerbo uel re, neque imitando irridere sub poena ca-
stigationis ad cæterorum exemplum, tanquam perturbatorum publice tranquillitatis. 5. Atque ne-
quis in accusationes vel pericula uel carcerem facile incurrat, omnia placita prius facta, & publicata
eius forme, atque instituta criminum per Albanum Ducem decreta rescindantur, & in suspenso ha-
beantur, donec aliud fuerit a statibus generalibus decretum: ita tamen ne quod scandalum incidat,
ut dictum est. 6. Ut princeps sit Amiras supremus rerum maritimarum, fungaturque uicario mune-
re Regis Olandæ, Zelandæ, Bommelis, coniunctorumque locorum cum autoritate imperandi ubi-
que ut nunc imperat, cum illis ipsis iudicibus, ministris, magistratibus, nulla facta innotatione præ-
ter eius uoluntatem atque hoc quod attinet ad vrbes & loca, quæ nunc spectant ad eius exercitatio-
nem, donec aliud fuerit decretum a statibus generalibus post digressos Hispanos. 7. Quod ad vrbes,
& loca in eius regia commessione contenta, quæ nunc illi non obediunt, ea pars erit in suspenso, do-
nec ille vrbes & loca cum hac unione coniuncte fuerint, & foedere cum aliis statibus contentæ ex-
titerint sua exercitatione per illa, quæ illarum intersint tam ob exercitacionem religionis, quam ob
aliam rationem, ne prouinciæ distrahantur, omniisque dissensio, & discordia deuiterur. 8. Interim
uero nullæ citationes, uel præcepta, uel actiones aut negotia iustitiæ locum habeant in ipsis regionibus
Regiæ, quæ ab ipso principe gubernantur, præter illas, quæ declarabuntur, & approbabitur per ip-
sum, uel concilium, uel magistratus, sine præiudicio maioris concilii Regis. 9. Decernitur item ut
omnes captiui præteritorum tumultuum causa, & in primis Comes Bossuensis, dimittantur immunes
sine precio redemptionis, neque sumptus carceris soluatur, nisi tamen soluta sint redemptiones
ante publicationem harum conditionum, uel factæ sint pactiones. 10. Decretum est rursus ut ipsi
principi, & omnibus Regulis, equitibus, nobilibus, ac subditis cuiusuis conditionis, & uiduis, uel filiis,
uel hæredibus ueriusque factionis restituantur pristina bona, fama, honor, qui poterunt possidere om-
nia bona, principatus, prærogatiuas, iura, credita, quæ non fuerint diuendita aut alienata, ut ipsa bona
nunc reperiuntur. hac ipsa de causa omnes condemnationes, sententiæ, iudicia, oppignerationes, exe-
cutiones ab initio tumultuum anni. 1566. tam religionis causa, quam armorum, cum omnibus se-
cutis rescindantur, reuocentur, obliterentur, extinguantur cum omnibus actis, scriptis, notatis, quæ
nullius habeantur ponderis, eximanturque, & tabulariis nullo alio expectato mandato præter præsen-
tem tractatum, nullis obstantibus rationibus, iuribus, consuetudinibus, priuilegiis, præscriptionib.
tam legalibus quam conuentionalibus, uel locorum, uel alia quouis exceptione, quæ repugnet, quæ
in hoc negotio, & in aliis comprehendentibus tumultus cessabunt, neque locum habebunt, quorum
omnium omnino decernitur abrogatio uniuersa, cum nullam etiam propriam ualere uelimus. 11.
Ut præcipue comprehendatur, fruaturque præsentis beneficio Comes Palatina uida olim vxor Bre-
derodensis

derodensis in omnibus ad Vianen, & alia loca spectantibus, in quæ illa uel ab illa ius fumentes ha-
beant. 12. Comprehendatur item comes Buranus, & hoc in iis quæ spectant ad vrbes, castella, regio-
nes Buræ, ut dictus Comes se recipiens in hyberna tanquam in sua propria ipsis perfruatur. 13. Infrin-
gentur, prosternentur, comminuentur statuæ, columnæ, trophæa, tituli, monumenta omnia, quæ Al-
banus erexit in contumeliam ac dedecus tam prædictorum, quam cæterorum omnium. 14. Quod
ad prouentus bonorum principatum ac priuatorum, dotium, ususfructus, census, & redditus assi-
gnatos tam super Regem, quam regiones inferiores, & ciuitates, qui ante hanc publicationem ad ma-
tutritatem peruenerint, non tamen sint exacti aut accepti per Regem aut ministros, his liceat respec-
tue frui, & ex his utilitatem percipere. 15. Ita tamen ut quodcumque bonorum aut uectigalium fi-
sco additum sit à die diui Ioannis anni. 1576. sit ad illorum commoda, qui in illud habent iura, non
obstante quod accipientes confiscationes aut alios quidquam acceptum sit, quoniam hæc restituen-
tur. 16. Sed si aliqui prouentus stabiliū bonorum aut uectigalium confiscationis nomine oppigne-
rati sint per Regem, quisque erit per tot prouentus immunis ac liber, eritque immunis à Regis oneribus
uel pignore super bonis assignatis, ut erunt utrinque liberi ab omnibus uectigalibus assignatis
super bonis aut prædiis, quibus bonis quis non potuit perfrui per tumultus bellicos, atque hoc pro-
ratione temporis, & impedimenti prædictæ occasionis. 17. Quod ad supellectilia, & uasa domestica,
aliaque consimilia, quæ directa sunt utrinque aut diuendita, uel alio quouis modo alienata, ni-
hil restituetur, aut rependetur cuiquam. 18. Quod ad bona stabilia, prædia, domos, uectigalia, quæ co-
nfiscationis nomine sunt diuendita, & alienata, dicti status generales instituent commissarios ubique
& in singulis prouinciis, qui informentur de omnibus difficultatibus, siquæ orientur, quo fiat satis
probabiliter, & antiquis dominis, & emptoribus ac uenditoribus bonorum, & uectigalium prædi-
ctorum pro illorum iuribus, & contractibus bonorum legitime emptorum. 19. Istud ipsum fiet de
bonis, uectigalibus, & obligationibus personarum, deque prætensionibus, & querelis, quas illi, quo-
rum de re actum est, per prædictos tumultus uolent utrinque tentare, aut quouis modo experiri. 20.
Ut omnes antistites, & ecclesiastici homines, abbatiæque, quarum dioceses, fundatores, residentie
sunt extra Olandam, & Zelandam, atque in ipsis regionibus habent bona, denuo recognoscant, fruatur
suntque suis, ut dictum est de secularibus. 21. Quod attinet tamen ad sacros, & ecclesiasticos, qui pro-
fessi sunt in dictis duabus prouinciis, & locis coniunctis, ubi consecrati sunt, atque inde recesserunt,
uel ab iis absistunt, quoniam pleraque bona sunt alienata, assignabuntur probabiliter alimenta una cum
iis qui remanserunt, uel suis bonis frui permittetur, pro arbitrio tamen statuum, donec à statibus ge-
neralibus prouideatur rebus omnibus opportunè. 22. Præterea decretum est ut omnes donationes,
pruuationesque hereditatum, & alie dispositiones uel inter uiuos uel causa mortis per priuatos factæ,
unde veri heredes causa prædictorum tumultuum expulsi sunt, priuatiue hereditate, & legitima suc-
cessione, uirtute præsentium cassabuntur, nulliusque fient autoritatis. 23. Atque quoniam Olandæ,
& Zelandæ habitatores, & coloni quo melius sufficiant sumptibus bellicis auxerunt precium mone-
tarum aurearum & argentearum, quæ non possent distribui sine magna iactura, statuitur ut deputati
statuum generalium quanto citius fieri poterit perpendant, firmamque rationem uniuersis stabiliant,
quo monetæ probabili precio procedant, ut hæc unio & communia commercia utrinque reti-
neantur. 24. Deinde quod decretum fuit à prædictis statibus Olandæ, & Zelandæ, ut omnes regiones
inferiores uellent sibi recipere omne æs alienum dissoluendum contractum ab ipso principe duarum
expeditionum, & ingentium classium causa, atque ut tam Olandæ, & Zelandæ, quam prouinciæ, &
vrbes in sua ultima expeditione se obligatum iri promiserunt, hoc arbitrio, & iudicio generalium sta-
tuum prædictorum relinquatur, ad quos rebus iam pacatis, & ad tranquillitatem perductis omnia
deferentur, plenaque dabitur informatio, quo res planè cognoscantur. 25. In hac communi paci-
ficatione, & concordia non comprehendentur, neque perfruentur tali beneficio regiones, principa-
tus, vrbes, quæ aduersarias partes sequentur, donec re ipsa non fuerint coniuncte in hac fæderatione,
quod tamen facere illis licitum sit quodcumque uoluerint. hos tractatus pacificationis post delati-
ones, unionem, consentus tam præfectorum regionum, & illorum statuum, quam principis statuum
Olandæ, & Zelandæ & coniunctorum locorum in omnibus punctis & articulis prædictis, & in om-
nibus pariter, quæ à statibus decernerentur aut concludentur, promiserunt dicti Deputati pro autori-
tate sibi concessa se rata habituros, ac iurauerunt, & pollicentur se obseruatuos, rata habituros, & in-
uolabiliter impleturos, facturosque uti ratificentur, iurentur, signentur, sigillentur ab antistibus,
nobilibus, urbibus, aliisque membris dictarum regionum, & præsertim ab ipso principe tam in gene-
re quam proprie intra mensem proxime uenturum, ad quarum rerum comprobationem Deputati
hæc subscriptionibus comprobabunt. In domo senatorum Gandau die octauo mensis Nouembris
anno. 1576. Atque hæc omnia non multo post fuerunt ab Austryaco in Belgium cum autoritate
proregia profecto comprobata. At enim quoniam molesta essent proximis quibusque locis Gan-
dauensis arcis præsidia, ceptum est multa diligentia arcem illam obsideri. Aurantius per idem ferè
tempus Bruxellas profectus ut vires animosque Belgarum, & consiliis, & ratione, & apparatibus bel-
licis confirmaret, eam fæderationem cum Bruxellensibus iniuit, ut ad certum vadimonium, fidem-
que Bruxellensium stabiliendam, sibi Nieuportum, Bruges, Gandauum, Ostendè oppida concederentur,
illa tamen conditione ut catholica fides Romana, ac Regia obedientia seruaretur, modo ser-
uarentur Belgica priuilegia ab ipso Rege, qui Hispanos emitteret è Belgicis finibus, qui sese Alosti,
Liræ, in oppido diui Bartholamæi, & in aliis locis muniuerant, omni que contentione conati fue-
rant vrbes & regiones Belgicas deuastare, proxima quæque cedibus, rapinis, incendiis populantes.
Dum arx Gandau à copiis statuum obsidetur, Aurantius his iniitis conditionibus pacificationis, mit-
tit subsidio

rit subsidio statibus octo cohortes Britannorum & Gallorum peditum veteranorum, & quaedam muralia tormenta, quo negotium alacrius & studiosius aduersus Hispanos transigeretur. at Hispani antequam copia ad obsidionem conuenirent, rati fore quod accidit, undique e locis finitimis cogunt comitum, atque ne vires multis locis defendendis distraherentur, multas munitiones in Olanda ac Zelanda deserunt. accesserunt statibus e Gallia mille sclopertarii equites, & duo millia peditum, atque Alenconius legationes misit ad status per quas offert copias, & seipsum, si opus sit, ad illam expeditionem uenturum. At regina Britannie his cognitis legationibus profertur omnia auxilia necessaria tuenda Belgicae libertati se esse missuram, hortaturque status ut abnuerent Gallica auxilia. Philippus Hispaniarum rex quoniam nuntiatum esset Gallicanas copias in Belgium accessisse, literas ad Gallum Regem scripsit, quibus querebatur quod nulla accepta iniuria Gallia tam facile ad Hispaniarum rerum euersionem in Belgium conuolaret. Percunctatur an Regis ipsius esset consilium ut Alenconius princeps cum statibus conspiraret ad Regia loca expugnanda. Huic responsum est a Gallo, se non esse inimicitiam ipsius Hispani Regis suscepturum, nisi iniuriis prouocaretur. quod ad tollendam omnem suspicionem uenerat Regio edicto nequis suorum rebellibus militaret. sed quod ab Alenconii viribus eum non posset protegere. Antuerpiae popularis turba, quia res ubique esset turbulenta in Belgio, impetum facit repente in Regios consiliarios, inter quos fuerunt praecipuae autoritatis Ariscotensis, & Haurensis & Meghenius, & Barlaimontius, & Carolus Masfeltius reguli, qui capti sunt, & in custodias traditi illa simulatione, quod dicerent uelle sibi priuilegia feruari. Interea Requesenius per Diui Annae ac Philippi insulas in Duuelandiam cum exercitu noctu per vada traducto arcem Bomaneam uocatam copias ad motus repente expugnat, atque deinde ad obsidendam Ziriziam signa conuertit. nec multos dies Requesenius ad illam moratur cum ardentissima febre correptus paulo post naturae concessit. deuoluta est necessario rerum bellicarum administratio per repentinam eius mortem ad delectos proceres consilii status, dum a Philippo Rege alius in ea praefecturam iussiceretur. peruenit denique Ziriziam in potestatem Hispanorum, quo tempore ferè Aurantius Crimponiam oppidum in suam potestatem redegit. cum verò ad Hispanorum Regem frequentes tumultus, & ruinae, & clades peruenirent, nihilque turbulentius audiri posse uideretur, putauit esse necessarium, ut vel ipse ad eas res sedandas accederet, vel aliquem mitteret magnae autoritatis, ad cuius praesentiam facilius negotium posset componi. Imperat igitur marchioni Haurensi, qui paulo post fuerat missus, ut Bruxellas cum Regis mandatis accederet, hortareturque proceres Belgarum ad pacem & concordiam, atque exponeret mandata Regia, quorum summa erat, esse Regis desiderium summum, ut concilium Tongrorum, & omnes tumultus Belgici sedarentur, exirentque e Belgio pro Belgarum votis omnes exteri milites, modo illa catholica Romana religio seruaretur, & Regia obedientia, quod ut commodius fieri posset ad negotii celeritatem, & ad procurandam rem pecuniariam, inquit Regem illuc mittere statuisse Ioannem Austriacum, qui rerum Belgicarum destinatus erat gubernator. Interea status munitionem non procul ab Antuerpia excitarant, ut comitum Hispanis intercluderent, quod cum plurimum suis rebus obesse cognouerent Hispani in eam imperum faciunt, atque euertere conantur. inicitur atrox praedium. pugnatur fortiter vtrinque. Hispani pluribus trecentis e suis amissis, multisque vulneratis recedere denique coguntur. itum est postea ad Vtrechii obsidionem, quod ab Hispanis tenebatur. deinde captum est non multo negotio a copiis statuum per deditioem Frislandiū, ubi captus est Robles gubernator vir Hispanus, qui vel a Carolo Quinto fuerat illi loco praefectus: atque cum per multas iniurias pecuniam a populis extorsisset, iussus est ab Aurantio ducere millia nummum pro redemptione dissoluere. Dum ita uariis in locis res Christiana bellorum motibus fluctuaret, Turcica classis quoniam reuocatam litoris Apuliae percurrit. iussus est equitatus eo nuntio a prorege Neapolitano litora tutari ab incursionibus Turcarum, missaeque sunt duae peditum cohortes Brundisium, quae ibi essent in praesidiis. His rebus auditis Iacobus Boncompagnus summus Pontificiarum copiarum imperator iubet reuocari milites vix ex vrbe Ancona digressos, qui iam dimissi fuerant, ac statim ad praesidium Anconae ad rumorem Turcicorum apparatus collecti. Dimissi tamen sunt denuo paulo post, ubi cognitum fuit hostilem classem non esse magnopere formidabilem, imperatum fuerat ut omnia ad defensionem vrbis compararentur, si forte barbari in eam partem Italiae irumpere essent conati. Quae dum parabantur adhuc Anconae & in agro Picentium aduersus atrocitatem Turcarum, Turcae frequentes in Calabriam egressi e classe proxima quaeque obuia non procul ab oppido Cordono, quod est principis Bessignani flammis ac ferro populantur. captos homines in seruitutem abducunt, praedam auferunt, armenta ad naues abigunt. princeps audita calamitate ac trepidatione suorum vir magnae virtutis, & peritiae rerum bellicarum cum sexaginta equitibus, quibus singulis erant affessores a tergo, ac trecentis sclopertariis in Turcas palantes, & populabundos magna alacritate impetum facit. Turcae quamuis res accidisset praeter omnem expectationem, tamen magna virtute ineunt leue praedium, nec timide cedunt repentinque rerum mutationi. pugnatur diu ancipiti victoria ob summam pertinaciam, & virtutem vtrorunque propugnatorum. Sed Turcae demum amissis e suis pluribus centum & quinquaginta, captis etiam ad quadraginta coguntur magno metu & celeritate ob succrescentes Bessignani copias citato cursu relicta praeda ad triremes refugere. At quoniam Messana prope vim pestilentiae prope deserta esset ab hominibus, neque posset defendi, si forte classis illuc appulisset, ne forte Turcae nihil luem timentes illam urbem cum magno periculo totius Siciliae occuparent, cum portum habeat amplissimum, & accipiente cuius magna classis accommodatum, neve Turcae illo postea vterentur propugnaculo aduersus totius insulae libertatem, prorex Siciliae magnum numerum equitum ac peditum colligit, iubetque copias

Litere Philipp
pi Regis ad
Henricū re-
gē Gallorū.

Requesenii
mors.

Frislandiū
captum.

Principis Bes-
signani ui-
ctoria.

copias non procul ab vrbe Messana castrametari, ut essent vbi praesidio, si hostis illam vel occupare, vel succedere conareretur. His praesidiis per exploratores, & captiuos cognitis neque attingere quidem illam partem insulae antea debilissimam Turcae ausi sunt. at quoniam fama increbuerat ubique pestem in pluribus partibus Italiae crassari, ut in Insabria, Apulia, Sicilia, & in primis Venetiis, & inter Euganeos populos, sublata sunt ubique commercia cum exteris nationibus. ob metum contagii, cum morbus non ce litus immixtus, sed per rerum conuersionem accidere putaretur. in Gallia comata post multas hinc inde habitas controuersias de pacis conditionibus in has pactiones denique ventum est; ut Alenconius frater Henrici Regis Gallorum autoritate proregia vratur, fungatur vicario muuere, cui concessus sit principatus Alenconius, & Andii, & Turonum. ut praefectura Veromanduorum detur Condeo regulo, cui licitum sit habere Boloniam ad suam tutelam, & quasi pacis vadimonium. ut praefectura Tolosatum ac Tectosatum, & Volcorum sit reguli Anuille, cui liceat quamlibet munitionem iure tenere ad suam tutelam praeter Tolosam. ut quilibet domi suae pro conscientia viuat, neque licitum sit hac de causa in quenquam animaduertere. ut nemo teneat dies festos obseruare, modo clausae sint tabernae. ut nouae religionis conciones ubique haberi possint, praeterquam ubi rex fuerit cum aulicis, & praeterquam Lutetiae Parisiorum, atque Rex dissoluat duodecim nummum millia concionatoribus. ut in omnibus comitiis siue curiis Regis concilium fiat siue camera, ut vocant, nona, in quam pari numero catholici & nouae religionis homines admittantur. ut rex det sex obsides primarios e suis, per quos affirmet fore ut exteri ministri exeant e regno. His conditionibus quibus parum gratis, tamen praestare visum est sapienter consulere Henrico Regi Gallicorum populorum conseruationi & saluti, quae per Regiam seueritatem, & pertinaciam vniuersam Galliam prorius euertere. atque quoniam intelligeret recta ratione ac necessario illud consilium fuisse susceptum ita instantibus catholicis & ecclesiasticis statibus conuocat omnes ordines, & nobiles Gallos ad comitia Blesiacum, quod ubi conuenissent & ipse accessit cum Pontificio & Veneto oratoribus. Vbi omnes conuenissent rex ipse in comitiis praeter usitatum regum consuetudinem orationem habuit illustrem, cum alioquin supremus scriba pro Rege loqui consueuerit. eius orationis summa fuit, quod cum esset parua autoritatis, & Dux tamen Andienis vel per multos labores, & pericula perpetua pacem procurauerat, atque ipsum regnum in concordia firmitate, tranquillitateque retinere. Quod eo consilio ad pacis conclusionem perueniret, ad cuius obseruationem comitia et conuocauerat ut prudenter & moderate in regni gubernatione procederetur. hortatus est oes ad ipsam pacem aequo animo complectendam, quae si abiit, regnum Gallorum exteris nationibus olim formidabile, omnibus ferè ludibrio ac leuissime autoritatis relinquet, cum nihil aequè affligat vllum imperium, quod ciuiles discordiae & bella intestina. ubi rex perorasset, responsu est statu nominis. quia aequum erat sub vno rege vna esse religionem catholicam Romanam, atque ut omnes aliae conuellerentur, ad quam rem vitam & facultates omnes alacri animo pollicentur. Henricus se nihil aliud magis optare inquit quam illam religionem, & obedientiam Regiae Maiestatibus debitam, cum ea religio antiquissima sit eius regni: sed tamen sapientis esse cedere tibi, & rebus publicis. ut pro opportunitate, ac catholice, & ecclesiasticae status se propriis sumptibus bellum aduersus Vgonoricam factionem sustentaturos pollicentur. decernitur rursus ut arma aduersus factiones Gallos alacriter sumerentur ita dimissis comitiis, quod nata erat controuersia inter Ghisium, & Mopenserum regulos de praecedentia in illis comitiis, decretum est a Rege uti Mopenserus praecederet. illa suam vitus est Ghisius aequissimo animo tulisse, quod respondit sua nihil interesse, vel potius parum distare quod paulo longius distet, modo gratus sit Regi, & quoniam Perlarum rex magnas copias equitum ac peditum colligere dicebatur, animi Turcarum illuc fere omnes sunt conuersi & reuocati ab omni pristino consilio, quare nautici apparatus ceperunt fieri paulo segniore. Interea Tamnatus Perlarum rex princeps singulari humanitate, & prudentia naturae concessit, relicto regno Caidari Mirisae tertio genito, qui vel ante paternam mortem regnum ipsum gubernauerat. eius imperium ubi soror ac multi proceres aegre ferrent, eximunt e carcere Ismaelem secundogenitum, ubi diu detentus fuit a patre, ad quem deferunt regnum, at Caidari Mirisae caput amputatur. Ismael ubi regnum suscepit, cepit animum adiacere ad regnum stabiliendum, & ad dignoscendos animos procerum, quorum consilio tandem a patre detentus fuisset in custodiis, facinus callidum & mirae astutiae plenum excogitat. atque quoniam plenae sunt aulae regum adulatorum, oesque videri cupiunt simiae principum, ut ita dixerim, liberiusque de mortuis comitum, & animi significationes audiuntur, Ismael abstinet per aliquot dies ab hominum conspectu, iubetque rumorē ab intimis dissipari quod rex deceisset: cuius mortis omnes significationes fieri iubet, quo res ab omnibus verè crederetur, ut possent animi cuiusque notari. ea res credita facit ut multi occulta odia patefecerint, quae sunt ad Regem per clandestinos exploratores delata. ubi postea sanus proditiis fer, multos capi iubet multi sibi conscii delictorum fuga se seruarunt ad fines regni profugientes. rex collectis reuente multo equitatu hos ad fines regni persequitur, quare Turcae in finibus cognitis his moribus armorum, qui erant in praesidiis veriti in se arma capi, ad defensionem se accingunt. id ipsum faciunt Perse in finibus quare ad arma res ubique prosperebat atque cum animi iam essent Perlarum ad viciscendas iniurias a Turcis acceptas propensius, ceptum est hinc inde incursionibus fines vexare, cum tamen maiora damna a Turcis inferrentur, ut qui primi & iam paratiores arma sumpsissent. illud ubi ad Perlarum Regis aures peruenisset egerrime tulit, cognouitque non fuisse vanam aut importunam Venetorum adhortationem ut arma potius coniuncte, ut impellebatur a Vincentio Alexandro a secretis eius senatus, quam solus aduersus eum & parum fidei obseruantem hostem sumeret, cuius audivitas dilatandi imperii quacumque posset ratione meminisse esse posset obscura. at vero antequam arma publice caperet, ne cogere ad patrias seditiones respicere, trucidari iubet intra fines regni quotquot potuit e proceribus suspectis, & e fratribus, a quibus soror persuasa illi veneno de medio clam sustulit, cum re-

Pestis Italic.

Pacis Galli-
cae conditio-
nes.

Oratio Re-
gis Gallorū.

Mopense-
rius Ghisio
praecedit.

Ismael persa-
rum rex.

Stratagemata.

gnosset sex menses tantum successit in regnum Cudabendes primogenitus Tannasi filius, qui co-
 meti parum erat bellicosus, tamen cum Emircanum Mirisem filium haberet primogenitum glo-
 rie cupidum & elato ingenio bellum a Turcis inceptum non detrectavit, quod etiam Ismael susci-
 pere decreverat. delato igitur summo imperio rerum bellicarum Emircano magna diligentia con-
 uertitur ad faciendos bellicos apparatus omnis generis: qui nuntius ubi peruenisset Byzantium,
 quod Cudabendes cum magnis copiis Babylonem contenderet ad cingendum gladio de more Per-
 sarum regum, magna suspicio exorta est in animo Amurati, qui cepit subueneri ne omnia qua fuis-
 sent regni Persarum per arma esset repetiturus. cepit igitur copias colligere, quas mittit ad eos fines.
 Persa publice pronuntiat se ad fines tantum recognoscendos, at non ad bellum accessisse, quare bel-
 lici apparatus Turcarum non parum fuerunt retardati. Mediolani quia vis pestilentia crassari latius ce-
 pisset, multa incommoda illa urbem inuaserunt: nam cum crassiora corpora grauioribus morbis inuadant,
 sic quanto populosior frequentiorque est quaque ciuitas, tanto maiores difficultates per res turbulenter
 concipit. Enimuero quia ceptum esset ad conuulsenda semina pestis & contagii omnem suppellecti-
 lem flammis absumere, qui morbo fuissent correpti, ne ceteros contagium & rerum translatio cor-
 rumperet, multi ne illud detrimentum acciperent cogitarunt optime consultum fore suis rebus si potius
 vitam, quam rem amitterent, hoc est si rem ipsam occultarent, neminemque sentiente mortuos domi cla-
 sepelirent. sic per illam optatam suppellectilis conseruationem oes una in multis domibus extingue-
 bantur, atque uis morbi iam latius cepit serpere, & proxima quaque occupare. artes paulatim omitteba-
 tur, quod necessarium fuit multis ubique extinctis. lucrum paulatim & mercimoniam & negotia mercena-
 riorum cessare, oes conqueri pauperes, ac fortunam suam deplorare ceperunt, & quoquo modo possent
 conari illam calamitatem patienter ferre. Sed ubi res diutius protraheretur, non solum querela, sed et mi-
 ne multorum exaudiebant, cum eis in urbe ad octoginta millia mercenariorum artificum, qui palam pro-
 fitebantur se victum uel vi, si alia ratione non possent ubicumque inueniret potius rapturos, quam passuros ut
 oes vel morbo vel inedia morerentur. Cepit igitur res Mediolanensis in magno esse periculo ne pe-
 stilentia, & cadib. & fame uno tempore afflictaretur. Sed patres, & primates ciuitatis tot calamitatibus pau-
 perum opportune succurrentes rem non mediocriter mitigarunt, & in primis magnitudo animi &
 charitas Caroli Boromaei Card. apertissime enituit, qui nullis neque propriis facultatibus neque laboribus
 aut periculis pepercit, sed oes pauperes pro uiribus in tantis aerumnis adiuuando, monendo, consolando
 confirmauit. At quia propriae facultates cuiusquam quibus amplissime nullae tantae esse possent, quae
 tantam multitudinem laborantium possent sufficere, impetrat a Pontifice ut licitum sit tributum centum
 millium nummum clericis imponere ad has calamitates leniendas. Erat sane acerrima vis morbi,
 quam illo correpti primum infamae mentis, & quasi furor quodam corripiebantur. inuadebat dolor ca-
 pitis intolerabilis, atque nonnulli antequam distineri possent se praecipites ex fenestris nulla habita ratione
 altitudinis deiciebant. Per harum rerum nuntios, qui diditi sunt in proximas quasque regiones sublata
 sunt ubique; mutua commercia inter urbem, neque licebat ex alterius urbis agro in alterius territorium acce-
 dere, quae res effecit ut Modocetiae ciues fame compulsi sint plerique; hostiliter in modum in proxima quaque;
 incurrere, atque obuia praedari, nisi mallent perire inedia. Parmenses ciues cognitis his Mediolanensium
 difficultatibus, quia uidebatur nimis in humanum ac barbaricum quiddam & ab omni Christiana charitate
 maxime alienum omnia prorsus adiumenta Christianis hominibus & amicis & finitimis Mediolanensibus
 denegare, nedum necesse quae fierent in illis finibus neque commercia prorsus concesserunt ad securita-
 tem, neque prorsus ad charitatem sustulerunt. Clarios igitur geminos tanto interuallo inter se distan-
 tes excitant, ut qui essent citra hos facile exaudire possent qui essent ultra illos, si modo altiore uoce
 loquerentur. sic litterae inde legebantur, hinc scribebantur iisdem uerbis, & ad destinatos homines cum in scri-
 ptionibus sine ullo metu morbi transmittentur, atque eadem pestilentia multas Italiae ciuitates uno
 tempore afflixit, multaque strages mortalium plerique; in locis edita est. Nam Melsanum ad sexaginta mil-
 lia, ut diximus, interciderunt, & omnia Calabriae Apuliaeque; litora graui pestilentia sunt afflictata, & non
 parum trepidatum est Romae prope uicinitatem contagii. Nulla tamen fuit Italicarum urbium Tridento excepto,
 quae grauius aut miserabilius Venetiis afflictata sit, cum urbs illa maximam interuersionem senserit,
 in qua una fere centum millia mortalium dicuntur perisse. Nam cum semina morbi illuc paulatim
 irrepsissent, multique quotidie morerentur, post aliquod spatium per diligentiam sanitati urbem pre-
 fectorum post quoddam spatium morbus extinctus apparuit. Tum paulopost commercia quae fue-
 rant metu morbi sublata cum magno omnium finitimorum populorum periculo Venetiis sunt re-
 stituta, cum sit illa urbs clarissima, celeberrimum, commodissimumque; emporium, & opulentissi-
 mum non modo totius Italiae, sed prope a usque dicere totius orbis terrae. Nam ubi per uernum tem-
 pus pestilentia, quae per hyemem latuerat, repululasset, magna ac miserabilis strages edita est Venetiis
 ubi primum pestis illuc per ignotas uias irrepsisset, & quasi coniuente numine, patres praefectis
 conseruandae urbanae sanitati nullum genus industriae praetermittere, ut ea semina quam primum
 conuellerentur, agros ad locum extra urbem Lazaretum uocatum mittere, quibus omne genus mi-
 nisterii ad recuperandam sanitatem suppeditaretur. suppellectilia flammis absumere, ne in vulgus di-
 derentur, quae dissoluerentur quanti fuissent aestimatae a publico auario. omnia iubere auferri per
 noctem, ne urbs metu consterneretur. Sed cum succrescente in dies egrotantium multitudine nimis
 fieret sumptus publicus in combusta suppellectilia, praefecti; lue infectae a consceleratis hominibus con-
 sulto in urbe dispergerentur, sic furari cupientibus per auferendarum rerum occasionem, sit fenatu
 sconsultum, & decretum ut ministri non exercerent nisi per diem munus auferendarum rerum vel
 hominum, quo lux furtorum, & scelerum esset testis; neque praeter lectos quidquam combureretur.
 Misa est in locis finitimis suppellex aeri ac soli extendi expurganda, quae diligentia cum apparuisset
 paulisper

libri 2159

libri 2160

libri 2161

Card. Boromaei boni-
tas.

libri 2162

Venetiarum
pestis.

libri 2163

paulisper vim morbi extinxisse, deinde paulopost tanquam alter Anteus acrior uiolentiorque; surre-
 xit, atque urbem magna clade ac trepidatione repleuit. Praefecti sanitati uentant sub grauib. poenis
 nequis intra undecimum diem in domum alterius ingrederetur, & ne mulieres, vel pueri exirent e
 suis vicis: ut mutua consuetudine ciuium sublata contagii opportunitas tolleretur. Sauium est in
 omnes canes, & feles urbanos, ne per huiusmodi quoque animalia pestis ex alia in aliam domum in-
 ferretur. Et quoniam res medica in magna coepit esse controuersia quod alij aliud genus morbi me-
 dicabilis esse iudicarent, alij acerrima lue atque pestilentia omnes extingui contenderent, ceptum
 est per uel inscitiam vel auaritiam quorundam medicorum omne genus morbi censerit lues conta-
 giofa, quare nemo reperiebatur, qui uellet medicam manum adhibere languentibus aliis morbis,
 vel magnis praemiis inuitatus, compertum tamen fuit ab ijs, qui diligentiore obseruatione rem in-
 spexerunt illud genus luis foeminis inopibus plerumque contingere, cum paucissimi mares prius
 corripentur, & ij tamen pueri aut adulescentuli. erant anthraces, qui nascebatur, nigrae pustulae scilicet,
 siue tumores, quos uulgo carbones uocant in spatulis aut inguinibus plerumque, aut sub alis; quae
 mala quamuis non negabantur posse esse contagiosa lue procedere, tamen dicebantur posse in pleris-
 que etiam sponte nasci: aut contagiosa fieri posse dicebantur male ad illa affectis, ut sunt foeminae,
 & pueri humidiores ac debiliores. Alij tamen spe lucri omni periculo contempto, vel quod non
 dignoscerent pestilentiam a ceteris morbis, miserabiliter ut nimis audaces sunt extincti. ita fiebat,
 ut non modo nullum malorum remedium inueniretur, sed etiam, quod grauius est, inter miserias,
 & erumnas plurimi languentes ab amicis, & affinibus prorsus desererentur omnibus auxilijs, om-
 ni que consolatione priuati: neque ullum genus erat mali tam paruum, quod non omnes a se alie-
 naret. patres, ut qui misericordia languentis populi, tantaeque multitudinis pereuntium capti essent,
 quo in tantis, tamque turbulentis rebus urbanis omnia diligentius, magisque ordinate procederent,
 maioreque reuerentia magistratus decreta seruarent adhibent praefectis urbanae sanitati tuenda: duos
 esse primarios senatoribus, qui statim atque magistratum inierunt, putarunt non modo Venetorum
 medicorum iudicium de re tanta esse audiendum, sed etiam consulendo externos medicos, si qui co-
 gnitione ac doctrina ceteris praestare pararentur. Accerunt igitur Pataui ad iudicium urbanorum
 morborum, quia Veneti medici inter se non consentirent, viros in omni medica facultate praestantes
 creditos, atque in primis Hieronymum Mercurialem, & Hieronymum Capouaccam, illud est no-
 men Patauinae familiae nobilis, qui cum summa laude & omnium admiratione theoreticam medi-
 cinam in Patauina academia diu fuerant professi. Hi ad principem admissi palam profitentur se co-
 gnoscere hanc non esse contagiosam pestilentiam, sed malignos quosdam morbos, qui tamen faci-
 le possent per aegrotantium incuriam in pestilentiam commutari. atque, quod non esset vis conta-
 gij nitebantur persuadere, quare se domos languentium ingressuros, & curaturos pollicebantur. at-
 qui fieri potest, ut initio non essent semina pestilentiae ex aeris impressione conceptae, sed postea mul-
 tis morientibus esse contagio quasi fermentum corruptionis aerem conceperit ex humatorum exhalatio-
 ne. initium enim morbi, siue ob vim occultam superiorum corporum huc inferius transmitteretur,
 siue diuinitus ad corrigendam iniquitatem praesentium temporum, cepit primum in oriente, atque
 urbes, & regiones multis colonis priuauit. Nascebantur prius tumores in femore aut sub alis, aut in
 brachijs, qui ubi excreuissent intra quadriduum necabant subsequenter malignis febribus. Postea
 nate sunt glandulae in coxis pestiferae, ex quibus plurimi sanati ceperunt. proposita est igitur
 tentata duorum medicorum, quae cum declararet hanc non esse pestilentiam facile credita est, ut res
 optatae facilius plerique creduntur. Dissentiebant Veneti medici plerique ab hac opinione, sed no-
 uis, & foeliciora promittentibus plerumque facilius creditur, profitentur acciti medici opus esse qui-
 busdam remedijs, neque tamen se posse omnibus sufficere solos arbitrantur, sed oportere medicos
 adiutores adhiberi, qui tamen a proposita ratione curandi non dissentirent, quoniam discordia, &
 ambitio, & impatientia sociorum non nunc primum res in contrarium solet distrahere, omniaque
 recta consilia subuertere. istud nisi fideliter et amanter fiat posse praesens negotium labefactare, & ad-
 augere mortuorum nomina. Hi ceperunt curare aegrotantes quantum vis temporis, & longitu-
 do dierum concedebat, quoniam immortalem gloriam esse praelato certamine se reportaturos exi-
 stimabant, si tantum malorum ex urbe conuulsissent. Nam non solum ope medica, sed etiam pecu-
 nia afflictos, & pauperes aliquando iuuabant: quare non tanquam peritissimi medici, sed tanquam
 Dei, aut Aesculapii, aut uere artis medicinae inuectores a plerisque laudabantur, & colebantur. Sed
 quoniam una cum fortuna floret & arescit omnis laus, & gloria mortalium, cum morbus nihil re-
 mitteret, resque in peius quotidie laboretur, inuaderenturque sani tanquam a flammis sicca, & vn-
 cta materia, quia illis credentes simul versantes luem contrahebant, conuersa est omnis laus medi-
 corum, in lamentationes, & maledicta ab iis qui languerent. mortuis quibusdam etiam ministris medi-
 corum, cum illi apparerent siue vlla spe urbanae salutis in magnum periculum vitam, & existimatio-
 nem suam coniecisse, petunt ut Patauium redire liceret. Sic his discedentibus omnia Venetorum co-
 mercia mutua paulatim intermittuntur. fit iustitium. recluduntur carceres. Deferuntur sacra mu-
 nia, omnes conuentus sunt sublati. Merces veteres uetite diuendi, cum non solum colloquia, &
 congressus, sed etiam tractatio suppellectilium id malum imprimat. Artifices omnes artes aut opera
 incepta intermittere. exteri diffugere. ceptum est ob merum mutua auxilia, vel coniunctissimis de-
 negare. Plerique igitur omnibus alijs curis omisis soli uicem suam consulendum esse censuerunt, quod
 uidebatur posse obtineri si sese ab omni iniucendo urbis aspectu ac merore subtraxissent, quare in
 loca rura liberiora, & apertiora recedentes genio indulgere ceperunt. Alij solam moderationem
 uictus esse remedium horum malorum putabant, alij sobrietatem, & temperantiam animi, & corpo-
 ris. sic

ris, ficalii suffitus, & odores, & flores, & herbas odoratas gestates sepe naribus admouebant, aut aromata, quibus videbatur vnicum esse remedium aspectum vrbis, & cadaverum elatorum frequentiam deuitare, quibus tanquam lignis nullo ordine coniectis albi lintres vbi que onerabantur, hi patriam, & edes & res & carissimas in urbe deferentes rursus diffugerant, qui tamen multi ita luem sedevitare putarunt, tamen rursus etiam interciderunt. cepit in urbe uideri uasta solitudo, & qui remanserunt in urbe propere desperata salute conuersi sunt ad expiationem animarum, & ad condenda testamenta, cum omnes certam mortem sibi imminere putarent. opifices & mercenarii inopia rerum necessariorum magnopere laborabant, cum & lucrum deficeret, & nihil uanale in urbem importaretur. Pontifex quia plerisque sine usu sacerdotum mori necesse erat multis clericis per luem extinctis, concedit liberalem ueniam illorum animabus, quos uere preteritorum peccatorum peniteret. sed cum morbus mirifice ubique inualesceret, cepit sub oriri magna multitudo nigrorum morbillorum, quas Petecchias uocant, e qua lue nemo profusus euadebat, cum omnes illa correpti perirent. Nulla quies dabatur dealbatis lintribus a conuehendis defunctorum cadaveribus ad Lazaretum uetus ubi comburebantur, quorum copia iam tanta erat ut & humari periculosum esset & laboriosum. totum tempus uel distribuendis suppellectilibus in loca assignata, uel sanis post quadragesimum diem in urbem reuehendis, uel languentibus auferendis absumebatur. ingens trepidatio didita est in finitimis regionibus, & non modo mercimoniorum aut hominum accessus sub poena capitis uisus fuit interdictum, sed etiam usus tabellariorum, & literarum. cepit deinde tantopere saeuire vis morbi, ut quidam per noctem praesertim tanquam furor percipi quocumque impetus ferret cum maximis uociferationibus discurrerent, nullumque uel aquae uel praecipitis loci periculum deuitarent, iam tantopere excreuerat per illam luem contaminatorum multitudo, ut Lazaretum nouum, & uetus non essent capacia, cum plura decem millibus hominum eo fuissent comportata. instituta sunt idcirco xenodochia duo, alterum Diui Lazari, alterum Diui Clementis uocatae insulae alia complura tentoria facta sunt in locis propinquis priuatarum familiarum, usum etiam tentorium praebuerunt complura nauigia inermia e nauali educa, & lintres in usum pauperiorum, cum omnes pro uiribus multitudinem deuitarent. Cum propter copiam mortuorum cadauera non possent omnia auferri, & uel triduum in domibus relinquerentur, cepit fetor in urbe uicinis esse molestus, quare multi cogebantur urbem relinquere. excauatae sunt fossae amplissimae ubi corpora multis ordinibus calce & terra tegebantur donec fossae essent repletae, qua ratione putabantur facile absumi, & quia suppellectilibus assignata loca non sufficerent, multa que putrescerent per inopiam explicantium, concessum est iis, qui purgas domos haberent a lue, ut sua explicarent. Patres tamen conati sunt omni officio, summa diligentia, incredibili sumptu languentibus ciuibus subuenire, tamen tanta multitudinem in tanta rerum perturbatione facere satis in omnibus non possunt, quare praeter institutos magistratus delecti sunt tres e singulis tribubus, cum in sex urbes diuidatur, qui praesentem in sua quique tribu proci randis rebus urbanae salutis necessariis. Delecti sunt & in singulis quicquid duo patricii ac totidem populares, qui uicinarum curam susciperent, omniaque ad tribunos deferrent, iuberentque extinctorum domos custodiri, ne contaminata supellex diriperetur, cum plurima semper copia sit furum ac latronum in illam urbem confluentium, si tantum magistratus conuincant. Proposita poene si quis furatus esset quid, aut aponisset, aut occultasset e Lazaretis, siue locis languentibus assignatis, proposita sunt praemia indicibus, aut e domibus sequestribus, uel si e sequestris exiretur, quae poena sunt etiam proposita consensu, nisi ad magistratum detulissent. imperatum ut e uestigio languentes praesentarent, neque domus mutaretur, etiam nequis languentes inuideret praeter medicos, & conuictos primo aut secundo affinitatis gradu. statutum ut conscriberentur qui conualuissent, decretum ut omnia languentium symptomata ad unguem explicarentur, nemo ut ingrederetur domum intra quadriduum in qua quis lecessisset, neque domestici cum aliis citra diem octauum a funere uerarentur, decretum ut si languens cum aliis uersari conprehensus sit, capitis condempnaretur, cuius bona tenerentur in satisfactione damnarum, quibus nocuisset. Sancitum ut qui tumores in aliqua parte corporis haberent domi essent, neque uillo pacto exirent. nequis domum mutet uel sine suppellectile, nequis inuentas res alicubi suscipiat quae sit seruandae sui apta, nequis res domi occultet, aut culpam det seruandas, quarum rerum consensu taciti iisdem supplicis addicantur. imperatum ut si quid cupiam esset surreptum e Lazaretis aut domibus sequestribus, illud diligenter magistratum significaret, nequid ad Lazaretum ituri occultent, uel alio transmittant, ut sequestris significant, si quid citra octauum diem transmississent, ut disquiratur unde irruerit lues in recentes domos, qui si sponte patefecerint, leuioribus poenis subiciantur, qui deliquerint, ueritum est res ueteres alio transferri iniussu magistratus, aut dare pignori, iussuque sunt ministri coquendi panis abstinere ex omnibus domibus interdictum omni generis mendicorum, & res ueteres colligentes, & varias merces uicium exclamantes, ueritum quicquid in uias aut in aquas deicere, iussu sunt uiae expurgari omni generis, foridum, & putei publicarum arearum, ueritum quidquam per noctem expurgari aut importari per uias inusitatas. ueritum templa uel alia loca publica per solennitates aulais aut rebus consimilibus ornari. Omnia uetera ueritum vendere uel emi, clausaque sunt omnes ueterinariorum tabernae. Iussa sunt omnia claudi, ubi exportanda forent res lue infectae, ante quae foret transeundum, interdictum publici conuentus, curatum ne edulia ad putredinem uergentia diuenderentur, ne cellarum uenariarum magistris, aut consimilium artium pignora caperent, uel ibi pictis tabellis luderent, ueritum ne mendici uel monachi domos ingrederentur, quibus omnibus uel certum supplicium propositum fuit, uel pro arbitrio magistratum tuende sanitati praefectorum. Ueritum est post

horam

horam noctis secundam domo exire. Datum est munus auferendorum cadaverum, & reliqua huiusmodi ministeria erionibus, ociosis, condemnatis ad transtra, & maleficis e carcere emissis, & praemio promissa impunitas praeteritorum scelerum, si per quoddam spatium temporis illud diligenter exequerentur. Sed & ex his tot ceciderunt ob luem ut cadauera uel per quadriduum putrescentia in domibus relinquerentur; antequam possent efferri, quare ministri quoque ipsi nauica & foetore vexari auferendo peribant in lintribus. Fit edictum idcirco in omnibus urbibus & oppidis Venetiae conditionis, per quod proposita sunt magna praemia illis, qui haec ministeria sustinuerint, ad quae multum alacres confluerunt, multique sunt in opportuna loca distributi. Alij Parauium missi, cum illa quoque urbs non leuiter hoc morbo laboraret. Imposita sunt tributa pro pretio locatarum conditarumque domorum ultra certum numerum paruum pars uigesima quarta scilicet, ut inopes per illa subleuantur, cum priuati etiam sponte suis facultatibus nonnullos uicinos iuuarent. Nam cum artes omnes cessauissent, neque quid uendi posset praeter metalla, multi inedia ceperunt vexari. Multi patribus diuersa remedia temere offerebant, qui pollebantur intra breue spatium per illa ciuitatenu liberatum iri, sed a patribus rejiciebantur, cum illa omnia uana essent, & ad extorquendam pecuniam tantum excogitata. nam semper magna perentium turba est circa principem, si paulo facilius apparuerit. Tum luxu auidi medici & aromatarij plerique ad morem circumforaneorum praesertim uantia pharmaca palam se uendere profiteri, sed in caput artificum fraus cito uertebatur, cum pharmaca illa dolosis dominis nullum auxilium uellent afferre. Pauci etiam medici luem deuitarunt. Dum autem vis morbi in uulgo ignobile ac uilem plebeculam adhuc tantum lauiret, tanquam in pauperes propriam aream omnium miseriarum, res apparebat ferri aequiore animo. at ubi in atria patriciorum, potentiorumque aedes penetravit, omniaque humana auxilia frustra sunt absumpta, ceptum est non mediocriter trepidare, illam luem non aliunde, quam ex diuino consilio propter peccata mortalium contingere. Nam plerique cuiusuis conditionis homines, ut sit in magnis urbibus, omni religionis & cultus Dei & legum ciuiliu neglecta reuerentia ad solius congerendae pecuniae studium tantum conuerterant, in qua cenabant omnia consistere auxilia, omnemque felicitatem, cum illa magis sit omnium scelerum adiutrix & ministra. Cepit vis morbi denique sic incrudescere, ut omnes agritudines, quacumque esse coepissent mox in hunc latiferum conuerterentur, cum scabies & uulnera & quaeuis uicera fricando concepta fierent pestilentia. Alios tam repentina vis ueni necabat ut neque ullum signum natura posset emittere uel post mortem, cum intra breuissimum spatium exspirarent. Aloytius Mocenicus Princeps Venetorum una cum patribus ratus diuina consilia non posse nisi per poenitentiam praeteritorum peccatorum mutari, neque uilla ratione iram numinis placari posse, illustri luculentaque oratione in templo augustiore Diui Marci patres & populum praesentem primum confirmare cepit ad spem diuinae clementiae, cum Deus facile placetur precibus, si certo consilio futurae innocentiae pristina uitia exuantur. Horatus est omnes ad integritatem & iustitiam sibi in posterum proponendam, cum grauissimum sit Deo, & augustissimum templum peccus, mortalium pro aulais & aureis uasis, fide, pietate, ceterisque Christianis uirtutibus excultum. nam nihil magis potest Deum reuocare ab institutis, & imminentibus ubique calamitatibus, quam haec in animis omnium ciuium proposita, atque stabilita integritatis ratio. Atque ut omnes intelligant patres & sibi pietatem indixisse, & ceteros ciues ad eandem pro uiribus inuitare, concipit uotum senatus nomine ad sempiternam memoriam diuinae clementiae tanto periculo depulso excitandi templi, quod Redemptoris appellaretur, erant pauci ciues praesentes ut in tanta, tanque populo a urbe, quae erat etiam ob suspicionem contagii in duas partes diuisa. Nam & imposita fuerant custodiae, & ueritum ne hinc inde traiceretur quispian in alteram partem ueris, cum ueterior pars coepisset conualescere, at ceterior etiam magis laboraret. Imposita sunt terrestres atque maritimae custodiae, & clatri super ponte Riualti, neque transitus cuiquam concedebatur, nisi per syngraphum esset concessus. nam cum urbs in arcus inflexi morem intercurrente ampliore lacuna marina diuidatur satis ampla, imperatum est nequis intra octo dies domo exiret in ceteriore parte, atque concessa est annonae copia uicium iusto pretio, & sex asses uirium ex publico pauperibus dari sunt quotidie ad uictum. Multi etiam ubi e Lazaretis rediissent omni suppellectile priuati, ob uictus penuriam omnem operam nauabant ob mercedem uel rebus, uel nominibus laborantibus, quare coepit ministrorum copia non desiderari. nam paupertas in durissima quaque uel timidissima impellit. Maxime omnium tamen subuenisse uili sunt duodecim Rhæti, qui intra biduum aut quadriduum ad summum res contagiosas expurgabant: quod qua ratione fieret a multis sedulo inquirentibus cognosci non potuit. Utebantur uariis atque densissimis, efficacibusque samentis, qui sine uillo detrimento in plerisque domibus uersati sunt, atque purgatas res illaesis dominis restituerunt. Alii inclusam sub aquis suppellectilem per quinque dies tenentes purgatam reddiderunt, cum uestes lineas in cacabos bullientis aquae demergentes atque aliquandiu ita tenentes expurgarent. Sic pestis uisa est aliquantulum piissimam laetitiam remississe. Deinde mente Octobris cum resumpisset uires, creditum est illud accidere, quia multi morbo mederentur domi ut facto iam domestico, & non amplius formidabili, quare iussi sunt languentes uel ui auferri ex urbe, atque res diligenter domi conscribi per delectos ciues, ne quid contagiosum surriperetur. Sed coepit uel ab ipsis ministris magistratus omne ius diuinum atque humanum contemni quamquam sine domum ingrederentur, atque mulieribus pudiciam uolenter, & preciosa quaque rapiabant. Delatae sunt querelae ad praefectos urbanae sanitatis, & de quibusdam impuris latronibus supplicium sumptum. Nullum defuit opportunum

Efff remedium

Sina non v
iuridiciOratio Aloy
si Mocenici.

remedium per ipsos magistratus qui omni studio vsi sunt donec res cepisset demum deferuere. Sed certè mirum fuit, tam breui urbem, quæ opulentia, nobilitate, frequentia ciuium omnes propè Italiae ciuitates anteibat. videre tam breui priuatam propè ciuibus, priuatam colonis, exinanitam, clausis tabernis artificum, & vastam factam esse solitudinem. Sic facilè patuit quàm in lubrico posita sit omnis felicitas mortalium, & humana potentia, nisi diuina ope sustentetur. Vulgus tamen & imperitorum multitudo nihil horum diuinitus fieri rata, sed cæco tantum & incerto fortuna ductu, ad pristina studia pecuniæ obliterata ex animo omni superioris periculi memoria rediit. cum multi artifices periissent, multique mercenarii omnis generis, visa est superstitibus non aspernanda opportunitas ostendendæ auaritiæ & cupiditatis immensæ pecuniarum, quare ceperunt dupla ferè precia rebus omnibus & operis imponere, & quasi prædam sibi relictos esse ciues pro arbitrio diripiendam. Sic pro Dei cultu & charitate & iustitia; iniquitas, & crudelitas, & Dei contemptus subsecutus est præteritas calamitates. Confluxit in urbem ad famam caritatis omnium rerum multa artificum & vilissimæ plebeculæ multitudo, tanquam ad opimam prædam, quare sic maior auaricia in dies succreuit, quæ quotidie adhuc accipit incrementum nullum finem lætum habitura. Patres qui tantam plebeculæ auaritiæ vel potius ingluuiem perferre æquo animo non possent, vt quorum interest urbem paternè gubernare, necessariò multas res legibus coercuere, statueruntque præcia, & mercedem certam quibusdam operariis. statutum est postmodo vt iacerentur fundamenta templi votiui in ea parte vrbs, quæ Iudaica vocatur. atque vt omnes sciret urbem liberam esse à pristina lue, nemo cum periisset per quoddam tempus, promulgatur edictum publicè per præconem vt liceret omnibus ad urbem Dei gratia liberam accedere, restituerenturque commercia illis, qui non venirent è locis contagiosis. Sic ad integram sanitatem peruentum est. Ea dum agerentur Venetiis ad depellendam pestilentiam, tantè cladis rumor ad principes & magistratus & præfectos finitimorum populorum delatus omnes ingenti trepidatione repleuit, excitauitque mirificam quandam diligentiam apud omnes arcendæ à suis finibus tam atrocium morborum coloniæ. atque in primis Franciscus Blandratæ Diuiq; Georgij Comes Aemylia præses, quæ prouincia maiori ex parte mari Adriatico alluif lōgo tractu, nec procul distat à finibus Venetorum, cum solæ interfint solitudines & sabulosa aut glabra regio, in tanta rerum magnitudine non obdormitandum ratus vt subditorum populorum saluti propiceret, primùm sustulit omnem literarum ac rerum conuentionem, quæ per Venetos tabellarios im portabatur. sustulit omne genus merciorum cum subditis Venetorum, aut accessum eorum dem. Nullas literas Romam afferri permittit, nisi quæ ad Pontificem eiusue nepotes mitterentur, & ad Venerum oratorem: si tamen sine cera & lineis vinculis essent consignatæ, quæ tamen neque sic mittebantur nisi post diligentem suffumigationem. Cum enim vel in tenuissima & exigua materia vis acutissima morbi possit latere, nulla potest esse diligentia in tantis rebus præsertim non magnopere laudabilis. Nam profectò simplicitas illa, quæ in priuatis rebus non est magnopere reprehensibilis, quòd indicat integritatem & bonitatem morum, nullò pacto toleranda est in publicis, quia nullus error potest committi à magistratibus sine exitio multorum. Nec ita multo post interdicitur est prorsus stabili edicto omnis literarum, tabellariorumque; accessus, vt omnis penitus suspicio tolleretur, sepiusque frustra missa sunt catacopia Venetiis cum literis ad litora Aemylia. Ciues præterea, oppidani, coloni, res, animalia iussa sunt abstinere ab vniuersa Aemylia, aut quidquid posset accedere è locis contagiosis vel suspectis vndeuis sub pena capitis. At quoniam plurima posset terrestri & maritimo itinere importari, vtrunque iter morbo salubribus institutis est oclum, atque ne contagium, vt periculosum erat, a diffugientibus Venetis per loca maritima importaretur, iussa sunt omnia nauigia cuiusvis generis in altum recedere, propositumque capitis supplicium naucleris si qui ad litus applicuissent. Impositæ sunt publicis ciuitatum sumptibus peditum & equitum custodia, quæ loca mari vicina percurrentes externos arcerent a litoribus. Clausi sunt portus omnes. nemini concessum vel è sanis locis maritimum commercium. Proposita pena capitis descensionem facientibus, aut res exportantibus, aut id facientes intuentis, nisi ad magistratus continuo detulissent. Vetiti naucleri in alias regiones merces exportare aut omnino ab nauigare, sub pena perpetui exilii. Imperatum ne fructus inialubres humores gignentes in tota Aemylia diuenderentur, cum non minus quam externa mala intorum & familiarium semina sint arcenda. Procuratur ne salubritas aeris per rerum sordidarum exhalationem in vrbe corrumpetur. iussæ sunt itaque domus, viæ, angiportus purgari & sordes auferri. omne genus immundarum meretricularum iussum est claudere impuras tabernas, & mendici de medio recedere. extructi sunt clatri non procul ab vr-bibus, quibus accessus in vrbes occiderentur, quibus additi sunt custodes. Delecti sunt ciues ubique, qui præsent tuendæ sanitati, atque alii iussi sunt vicissim portas vrbiū custodire, & per-cunctari ingressuros, ac pro arbitrio vel admittere vel excludere. Sublata sunt diuersoria, & vetita exterorum hospitia procul ab vr-bibus, propositaque poena tam in agro, quam in vrbe si quis iniustus in hospitium quempiam excepisset. sublatus est vsus lintrium, qui trans padi flumina conuehebant. additæ sunt custodiae in finibus, quæ non admitterent in territorium, nisi qui viderentur admit-tendi. atque ne quis subdolè in territorium irrumperet, propositum est supplicium cuius per loca deuia iter facient. iniunctum est vt accedentes è finitimis vr-bibus per impressas tantam schedulas admitterentur, quibus contineretur scripta ætas, statura, propria cuiusque signa, vel si quæ inessent cicatrices, vt omnia exprimerentur, & quasi penicillo aut characteribus quibusdam sub oculis ponerentur insignitæ tam res & iumenta, quam homines, & quidquid importaretur. Si quis extra regio-nem profectus esset, non patebat reditus in patriam sine patriæ relata schedula, vt constaret tem-poris & locorum ratio è varijs subscriptionibus, per quæ transiisset. ac neq; è villa quidem patebat aditus

Veneri sanita
ti restituti.

Apparat^o ex-
teriorū ad ar-
cedam Luē.

aditus in urbem, nisi per parochorum rusticorum chirographa, vt sciretur ratio & tempus rusticatio-nis. Hæc omnia cum salubriter sapienterque fuissent à Francisco præside Gallia togata & à ciuibus Rauennatibus communi consilio instituta, plurimumque conferrent ad seruandam regionis incolu-mitatem, multi finitimorum vrbiū magistratus imitati sunt. Hæc eadem diligentia propè adhibeba-tur in omnibus regionibus, in quas visa est Venetorum lues terra mariue posse penetrare. Interea Per-sarū Rex collectis ferè octoginta millibus equitū cepit finibus Turcicis propinquare, quod intellige-ret res Turcicas peste ac fame vexari. Amuratus partim quod Christianorum arma timeret & federa-nem eorum, de quibus per Poloniae Regem perscriptum fuerat, partim quòd populi finitimi lague-rent, nò potuit eum numerum copiarum mittere ad fines, quem decreuerat. Antuerpiæ interea res in magno discrimine erat constituta, cum validæ vires vtrinque iam essent comparatæ & propinque. Nam cum magna præsidia essent in arce, viderenturque, ciues Antuerpiæ auxilia statuum aduersus Hi-spanos admissi, iam arcis præsidia indignatione capta bellica tormenta in urbem displodere cepe-rant, multaque ruinæ addebantur. Factæ sunt tamen induciæ in triduum per Germanos tribunos, qui rem componere placidè nitentur, atque suas copias habebant extra urbem. Post multas hinc in-de natas controuersias de conditionibus, res ita composita fuit ac iuramento stabilita assentientibus gubernatore & magistratu, vt vrbs Regi seruetur, neque admitterentur statuum vel principis Au-rantii copias, donec aliud à Rege decerneretur. Iurarunt præterea ciues se nullo pacto esse passuros vt Hispani ad vrbs custodiam ingrederentur. Nam per hæc, & propter munitionem apparebat Antuer-pia iam pacem fuisse consecuta, quia status per arma non putabantur munitione posse potiri. Neque alia ratione illud fieri posse cenfebatur Mastrichio præsertim deuicto. Habebat Antuerpia ex altera parte arcem, ex altera quatuor millia peditum Germanorum præfecto Comite Ourestemo. Fuerat Focchari Pamsbergenis & Polleuillii opera constituta concordia, & iuramento stabilita, ne quis il-lorum nouas copias introduceret in eas regiones, quoniam hi procurabant ne Hispani urbem diripi-erent per dissensiones, dissidiaque præfectorum: Illi ne hi cum statibus conspirarent, sed omnes concorditer ad salutem defensionemque rerum suarum respicerent, & ad vtilitatem Philippi Re-gis. odium tamen & contentio de præstantia inter eos principes rixas, & controuersias excitantur, pa-rumque firmam amicitiam timor & suspicio quam quisque de altero conceperat ne circumuenire-tur, faciebat: cum nulla sinceritas animi putaretur firmam concordiam peperisse. Inde effectum est vt prima commoditas quæ sese obtulit, causâ fuerit cur neque promissis neque iuramento staretur, aut ea putarentur esse alicuius rationis, quæ inter illos intercesserant. Nam cum Aureus regulus pri-mogenitus Agamontii, & Capres, & alii quidam proceres cum quatuor millibus peditum sub vi-ginti vexillis & mille equitibus se Antuerpiæ & indigenis statuum nomine ostentassent vt in urbem admitterentur, quamuis primo die ab Ourestemo & Ciampagno tribunis resisteretur, tamen postri-die cum magno ciuium applausu sunt admissi, qui statim magna ciuium multitudine sibi aduincta ad arcem contenderunt. Ceptum est cum magno populorum concursu vnâ cum ipsis copiis sacco-lana plenos comparare, & alteram fossam excavare ad partem diui Georgii, alteram ad diui Michæ-lis. Inter has fossas reliquerunt muros viridariorum pro reparationibus, & muros Xenodochii si-ne alia vallatione. Tanta verò diligentia res agebatur, tamque instabatur operi vt postridie agger & vallus vterque, perductus esset ad conuenientem rationem defensionis. Quæ dum fierent Antuerpiæ, exeunt Hispani qui erant Alosti, quod oppidum non procul abest à Bruxellis & Mechlinia & Tenerè-monda, quod Tenera fluuio alluitur. sub cuius ditione sunt multi pagi, vt diximus. Illis Hispanis con-cessus est transitus ab his Germanis, qui erant Determondæ in præsidiiis, qui Antuerpiam versus co-tendunt. quod ipsum sit ab aliis copiis à Mastrichii expugnatione. Exiuerunt etiam è Lira, quod op-pidum est & ipsum à fluuio Nethæ irrigatū distans à Mechlinia & Antuerpia pari propè spatio, hoc est sex millia passuum, multi è præsidiiis, quibus viribus accesserunt duæ cohortes Germanorum Fröt-bergæ. Sic variis è locis conuocata sunt conueniuntque clam ad quinque millia armatorum, cum tria essent Hispanorum millia, mille Germani, & propè mille varii pedites alii. His apparatus bel-lis postea cognitis principes statuum, quod hostes visi essent etiam, sed neque quis numerus, neque ex quibus nationibus vires constarent cognitum esset. iubent maiorem partem equitatus & è singulis cohortibus viginti pedites delectos tam Germanorum quam vallonum exire, atque hostem recogno-scere. Delecti sunt equites octingenti ac totidem pedites. Imperatum est his viribus non modo hosti-lem rem explorare, sed etiam accessum in arcem vrbs impedit. Sed enim cum res parum diligenter fuisset explorata, hæc copias parum profecerunt: quoniam quo tempore hi exierunt, illi in arcem sunt ingressi. Hispani per suam diligentiam sic auctis viribus è multorum finitimorum præsidiorum con-gressu ceperunt vires vrbanas paruifacere. Nec ita multo post egressi ex arce, & in acie instructi repen-te facto impetu duos aggeres inuadunt, quos pulsus custodibus cum ob paucitatem defensorum, tum ob inexpectatum conatum nullo propè negotio superant. eam victoriâ eadem fauente fortuna bel-li secuti facillimè vrbe quocumque potuerunt. Vbi ventum est ad palatium iustitiæ inuentus est consertissi-mus armatorum globus, qui constabat ferè è decem millibus hominum. Pugnatur acriter circa forum. Hispani palatium iniectis malleolis vnâ cum multis domibus propinquis succedunt. Vbi diu & ma-gna virtute vtrinque pugnatum esset, victoria fuit penes Hispanos, in quo prælio ceciderunt cir-citer quatuor millia vrbano-rum hominum partim Germanorum, partim vallonum. Ciues ipsi partim armati trucidati sunt, partim in domibus inuenti miserabiliter caduntur. ceciderunt ex Hispanis paulo plures ducentis. vrbs certè ipsa capta atque direpta est, & post pugnam in om-ni genere ciuium lætium nulla habita lexus, ætatis, aut dignitatis ratione. Debaçchatum est ab Hispanis in omnium mulierum pudicitiam, atque cæsa sunt in ea vrbe plura nouem millibus ho-

Perse appara-tus.

Antuerpiæ
dissensiones
cum arce.

Antuerpia ca-pta & dire-pta.

num. Sed cum labora retur mirifice inopia rei pecuniaria mercimonia paruo precio à quibusdam, quibus belli fortuna pepercit, redempta sunt. Facta est iactura bonorum, direptaq; sunt in illa vrbe circiter decies centena nummum millia, cum non minus etiam damni attulerit incendium. Capti sunt Capres & Gognius reguli, cum Ourestemus & alij quidam proceres cecidissent. ea tanta Hispanorum insolentia ita exarsit ordinum in nomen Hispanum omnium Belgarum, nihil vt magis cuperent quàm se eorum tyrannide liberare. Aures & Ciampagnus fuga ad Aurantij naues se feruarunt, quæ parum distabant. Nec ita mni to tempore interiecto satis feliciter pugnatum est ex altera parte à copiis statuum, quæ Gandavi arcem & Madritum & Valentianam per deditionem ceperunt. Deditio nis conditiones fuerunt vt vrbes intra certum spatium eorum potestati relinquerentur. Vt res belli cæ sinerentur integra. Vt liceret Hispanis incolumibus quocunq; vellent accedere. Vallones Mondragonij interea mille & quingenti ad expugnationem Rupelmondæ contendunt, qui facientes in petum repente vrbe illam succendunt, sed cum in arcem irruissent facile virtute defensorum accepta etiam non leui clade reiecti sunt. Io. Austriacus, quem dicebamus superius designatum fuisse à Rege gubernatorem Belgii, summumq; imperatorem omnium rerum regiarum in illis statibus, cum Octauiio Gonzaga & sex Hispanis tantum ex Italia compositis iam rebus Genuensium properat in Belgium ad res ibi componendas. Sed quoniam nō quoduis iter tutum aut apertum videretur propter metum Vgonottorum, ad Leucos populos peruenit, atq; per Galliã profectus ignotus, vbi etiam Lutetiã Regem prandentem vidisset, ad Augustam Romanduorum cōulat. Ibi citius adesse cognitus est, quam oīno iter cepisse. cæterum vbi primum venisset in Belgium, misit significatum statuum ordinibus se egrè ferre casum ac direptionem Antuerpiæ, omnium tamē miseriarum atq; calamitatum Belgicarū finem aduentasse, si Belgæ ipsi equitate & rationem complexi cōmunem quietem & tranquillitatē patriæ prorsis, parumq; honestis desiderijs quorundam anteferre voluerint. Sed tamen si omni honestate reiecta pertinaciam pro constantia, temeritatem pro fortitudine, licentiam pro libertate patriæ obstinatè tueri malint, se non minus ad bellum, quam ad pacem fuisse missum. vtrum malint se facere potestatem capiendū. gratius tamen fore Regi & ipsi concordiam & felicitatē Belgii videre quàm populationes, ruinas, incendia, quæ omnia mala ipsi ciues, quorum illa regio est patria, omni honesta ratione deuitare ac propulsare debent. Veruntamen ne se omnino fortunę arbitrio, & Belgarum potestati cōmitteret interim, imperat Annibali Comiti Amasiensi Augustam Romaduorum cum viginti cohortibus Germanorū properare. præstolatur etiam regulum Ciuriū cum quatuor millibus Sequanorū, nam miserat tribunos ad colligenda viginti millia peditū, & duo equitū. Principes statuum Belgicorū auditis his apparatibus Austriaci, & ipsi multas copias colligunt ne sepe opprimerentur, quæ cōueniunt inter Louanium & Mechliniã vti resisteretur viribus regijs, ne omnia ab illis nullo negotio occuparetur. Enimvero cum apparatus bellicos non contēndos magno studio fieri à statibus Austriacus cognosceret, totumq; negotiū spectare ad instaurandū non leue bellum, cepit animū ad res Belgicas placidè componendas conuertere. Proposuit itaq; post multas difficultates de conditionibus pacis edictum, quod à Philippo Rege fuit confirmatū, in quo continebatur quod Rex ipse concedebat priuilegia, iura, omniaq; ad illa spectantia, atq; obliuionem omnium præteritorū, modo pax perpetua fieret, vtq; omnes Hispani excederent ex omni Belgica regione, in qua vna re totum negotiū dissidiū apparebat consistere, vt petebatur pro pace Gandauensi. Atq; qm pacem & bellū tractari vno tempore non conueniret, primū petita sunt inducię paucorū dierū ab Austriaco, per quod spatium arma statuum & Hispanorum cessarent. Ille cum frustra fuissent præterlapsæ, nihilq; actum per primos dies, denuo petit Austriacus à statibus confirmationem siue prorogationem induciarum dum mora tur Augustæ. responsum est tempus ita frustra absumptū certissimum esse iudiciū, quia per has ambages tempus expeteretur & comoditas rerū suarum muniendarū, faciendarū, apparatū, & colligendū insignes copias, vt Hispani acerbissimi tyrāni eius regionis retinerentur in Belgio, quos cum essent eiecturi, nullo pacto ferrent esse intra illos fines, cū habeant validissimas copias ceterum & triginta vexilla peditum nimirum, & tria millia equitū cū multo bellico apparatu, atq; agro potiantur. ridiculū quippe fore si vel his viribus freti ab inceptis nulla probabili causa oblata desisterent, cū potius Antuerpiam & Mastrichiū, siue Traiectū Mosæ ac Lirā armis obsidere & expugnare conueniret, atq; Hispanos per vim ferri eicere, cū iam etiam Gruninghen siue Frisielantium captum esset, cuius gubernator captiuus ad Aurantium sit missus. nam suspicio & murmur multorum Belgarum passim increbuerat hanc esse artem Hispanam incautos homines, & nimis simpliciter fidentes fallere. Nunc simulare pacem & veniam præteritorum delictorum, sed postea in pacata regione, qua Rex pro arbitrio vteretur, nemine iam amplius repugnante de multis supplicium sumptum iri, quamobrem clandestina consilia aduersus Austriacum à multis principibus Belgarum inibantur. deferebantur hæc clam ad Austriacum, quæ quo vana esse crederentur datus est præfectus custodiarum corporis Dux Ariscotensis cum octoginta sclopettariis ab ipsis statibus, hoc est à supremis magistratibus regionis, quibus præsidij cōfirmatus primum. Namurium, deinde Louanium se recipit. Ibi commoratus, vt qui summus esset imperator cum potestate prærogia, imperat pro petitis conditionibus vt omnes Hispani, Itali, Sequani qui erant Antuerpiæ in præsidij aut in arce eius vrbes, aut in alijs Belgarum munitioibus, ad certum diem excedant, statuit que arbitrio & fidei indigenarum ipsas munitiones & vrbes credere, vt à statibus Belgarum fuerat ex petitum. Vt restituantur in eum statum in quo erant sub Carolo V. Vt Antuerpia per decennium sit immunis ab omni genere tributorum. Vt vna sit religio Catholica, in quā pacem videbantur omnes principes Belgarum conspirare, præter Olandam & Zelandam. Promisit etiam fore vt bona, dignitates, tituli, honores, quæ fisco fuissent addicta dominis restituerentur, & Aurantio præcipuè, cuius filius

us filius libertati in Hispania restitueretur. Sed quoniam status polliciti fuerant se stipendia omnibus militibus erogaturos, modo emitterentur è Belgio, & prædam Antuerpiensem relinqueret, hoc est sexcenta florenorum millia, Austriacus è sua pecunia exituris præsidij dissoluit, cum status tunc nihil enūmerassent. Veruntamen quoniam vel sic parum considerent Austriaco, dicuntur illi clam insidij parata fuisse per quosdam primarios proceres non procul à Louanio, quæ vbi cognata fuissent nulla re perpetrata euauerunt. Veneti auditis ingētib; apparatibus Turcarum, quamuis nulla ratione sibi timendum esse censebant, tamen quia ratio regnorum ita requirit, ne qua regio sine custodibus armatis vel amicis obiciatur, viginti & quinque nauarchos creant in annum sequentem. mittunt etiam cum imperio qui alias triremes procurent in Cretæ instrui remigibus & epibatis. iubent colligi tria millia & quadringentos pedites per hos tribunos, qui in Cretam traicerentur. Sfortiam Pallauicium, cui dati sunt octingenti, quadringenti Marchioni Rangonio, & totidem Iacobo Malateste, sexcenti singulatim Thomæ Constantio, Germanico Saurniano, & equiti Sbarre. Morsus Calaber missus est Gubernator Cretæ. Quæ dum in sinibus Belgarum & in Italia geruntur, tam etsi graua esse videbantur propter bellicos sumptus, & metum imminentium calamitatum, cum orientis vires apparuissent ob eximios apparatus magnopere pertimescendæ, tamen magis replebant trepidatione inuisitata quædam prodigia, quæ sub finem anni præsentis accidentia multas æritas in annum subsequendum portendere apparebant, excitabantq; mentes mortalium ad maiorum malorum expectationem. Dicitur enim ignis in aere Romæ apparuisse conuolui ad formam vasis ingētis vinarij, qui supra portam Populeam vocatam ingressus ad arcem Diui Angeli accesserit, vbi cum super angelo in suprema parte arcis consedisset per quoddam spatium, mox ad palatium Diui Petri est conuolutus, atque ibi euauit. At in Gallia rogata tantus ignis in celo hora ferè tertia noctis mensē Nouembri illuxit, tantusq; splendor apparuit, vt literæ legi sub dio per illud lumen facile possent: cum tamen noctes obscuræ sine iuna per illud tempus esse soleant ob densiorem vmbra terræ. Facta sunt etiam præter naturæ rationem ingentia tonitrua, quæ certè fieri non consueverunt nisi ex ardoribus separatis è calenti materia. cum vapores cæteroquin huiusce temporis, vel nullum vel certè imbecillum habeant calorem, quod factum est nonis Decembribus.

Prodigia.

LIBRI VIGESIMI SEPTIMI FINIS.

Hispani iussi
exire è Belgio.

ESTI NATALIS

ius filius

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

Sad regnorum, imperiorumque fastigia spectata virtus potius inter-bonos, & animi moderatio, quam largitiones & opum maiestas & affinitates aut clientelae principes homines prouerheret, sanè multò sapientiores principes haberemus, & Reges ipsos verè pastores populorum, vt appellabant antiqui, qui supra omnia felicitatem & pacem & quietem omnium subditorum procurarent, at nò metu propriae iacturae, sed studio felicitatis, quae certè sine iustitia nulla esse potest, & huius sorore concordia. Sunt enim certa principis, sunt & certa subditorum officia, in quibus si alter horum peccauerit, & alterum aut peccare, aut praesentem felicitatem amittere necesse est. Neuter si quidem felix sine alterius felicitate esse potest. At ubi regna facta sunt haereditaria, rectaque regnandi ratio & auita virtus non peruenit ad heredes, aut ubi etiam sortitò traduntur imperia vel per vim occupantur, omnia recta officia plerumque hinc inde corrumpunt, quod hi necessarium seruitutis in gum ferunt nulla profectum principem beneuolentiae solis viris bonis & sapientibus debita, ille quia per flagitia & auaritia & crudelitatem se nò posse amittere imperium existimet, quod tanquam frenum firmissimè teneat, nihil curat ode rint, dum metuant. Sic fit vt plerique principes facillimè rebus omnibus pro libidine moderentur, cum difficillimum sit in magna & diuturna felicitate sapere. Ita fit vt populi à Regibus, Reges à populis subditis aliquando plurimum dissideant cum maximo vtrorumque excidio. Sed opus est vt ad felicitatem modo subditi principis voluntati tanquam patris obtemperent, modo principes tanquam filiis aliqua peccata subditis condonent, neque vtrique pertinaciam erroris tanquam constantiam amplectantur: quoniam haec deliramenta Regum ac populorum varias regiones deuastrant, multaque mortalibus trucidatis exinanierunt, cum omnes per sapientiam nullo propè negotio possent ad rectam rationem sine alterius excidio perducere. Initio anni sequentis, qui fuit septimus supra mille quingentos & septuaginta à partu Virginis, cum Belgici status parum fidentes Austriaci promissis in pristina sententia persisterent regionis militari virtute tuenda, curarunt vt ad eas vires quae erant in Belgio, Casimirus quinque millia equitum conscriberet. non tamen quidquam rerum nouarum interim moliuntur. Sed tantum se ad vnum illud communi consilio conspirare fatentur ne plures vna religione essent in regionibus Belgicis, Catholica nimirum. Sed tamen quia audiretur Austriacus clam facere bellicos apparatus, quasdam cohortes etiam & equitatum è Gallia, quae iam pacata esse videbatur, subsidio accient, quae fingebantur aduersus Casimirum proficisci ne irrumperet in Galliam, multasque alias copias aliunde per tribunos conuocant, quare non nihil trepidatum est à Catholicis. Misae sunt legationes etiam in Galliam ad proceres Gallorum, ad Regem Cantabrorum scilicet, & Condæum, & Annuillium qui hoc consilium complecterentur, hortarenturque ad suscipiendam castigationem illorum, qui reliquorum persuasionibus in eam necessitatem peruenissent vt digni essent supplicio, cum omnibus legitime viuere volentibus & statu & Regis nomine securitas promitteretur. Dancica, quae vna est vrbis Poloniae cū Regem vt dictum est admittere noluisset, septingentis ferrarolis duce Carolo Masfello aucta sunt praesidia, quare aduersus Regem pertinacius etiam armabatur. Interea in Tolosatis & Allobrogibus collectis repentinis copiis nouae religionis multa castella inuaduntur, capiuntur, diripiuntur, succeduntur, aut occupantur. Regina Britanniae quod egrè ferret pacem Belgarum nequid incòmodo di in ipsam Britannia pacis rebus Gallis & Belgicis redundaret, mittit subsidio sex millia peditum Britan-

Belgici apparatus.

Britannorum. Hi cum copiis statutum coniuncti Germanos & Hispanos obsident, qui erant in praesidijs Traiecti superioris quae etiam munitione fortiter inuaserunt cū magna praesidiorum clade. praeterea eadē Regina offert statibus trecenta millia Angelorum, illud est monetæ aureae genus ad bellorum subditum, sed petit vt sibi Grauelingha cōcedatur, quae non procul distat à Cēloniaco nauali, vt in suspitione Regem Gallum Caesarium possidentem siue ipsum nauale Cēloniacum teneret. Austriacus quoque vt maiori cum dignitate de conditionibus pacis ageretur, curat ne quinque millia equitum colligantur. Quae dum aguntur in Belgio, maximo terrae motu Cyprus insula concutitur, corrueruntque multi & priuati & publici muri cum domus pleraque funditus sint euersae soloque adaequatae, & in primis Leucosia, Salamina, Curij siue Aidusia. Tantus fuit insularum ac Turcarum terror per illum motum terrae, vt Turcè diceret haec fieri in vltionem à Deo Christianorum. Sed quoniam vna in re videbatur difficultas pacis componendae in Belgio consistere, vt Hispani exirent è regione, illud ab Austriaco impetratum est vt omnes copiae per vnionem vocatam pacem Bruxellis conclusam initio propè anni praesentis, dimitterentur vtrinque. significat igitur statibus Austriacus vt classis pareretur quae Hispanos conuehat in Hispaniam. Illud cum significatum esset per literas Aurantio principi, quod erant naues in Olanda ac Zelanda conscensuri, respondet se nolle istud facere, cum in ijs maritimis regionibus praesentem, ac maritimis viribus esset superior, nisi noua religio sibi cōcederetur, in qua erant sententia omnes populi illarum regionum, qui sicut ceteri status Catholicae non assentirent, qui Bruxellis congregati fuerant. Veruntamen quia non videbatur cōmodum omnino vel ceteris statibus Belgij cedentibus arma in Belgium aliunde comportare, nullum studium praetermittitur vt Aurantius quoque assentiat conditionibus pacis, quare haec conditiones post multas difficultates Austriaci & Aurantij & statutum subscriptionibus confirmatae sunt per consensum Regis, & Bruxellis publicè pronuntiatæ non multo post vnionem vocatam. Primum, 1. Vt omnes offensiones, iniuriæ, damna ubique illata per haec discordias & tumultus contentionesque Belgicas ab inferiorum regionum ubique tam publicè quam priuatim & quouis modo, cessent, obliuioniq; sempiternè mandentur, censeanturque nunquam accidisse, de quibus nulla vnquam fiat mentio in posterum, nedum inquisitio. 2. Et quoniam nos episcopi, abbates, & alij antistites atque ecclesiastici homines dictarum nostrarum inferiorum regionum, quique theologiam & iuris peritiam Louanij profitentur per patentes literas monuerunt quo in statu restunc essent Belgii, cum tractatus pacificationis conclusus & confirmatus fuisset in nostra vrbe Gandau die 8. Nouembris proxime elapsi inter ipsos status ex vna, & nostrum Sobrinum Gulielmum Nansiensem aurei velleris nostri ordinis equitem Aurantium ac regiones nostras Olanda & Zelanda cum adiunctis ex altera, & quia nihil tractatus contineret quod aduersaretur nostrae sanctae fidei aut religioni Catholicae apostolicae Romanae; sed contra omnia essent ad eius fauorem conuersa. cum etiam monuissent nos consiliarii nostri status nihil ibidem contineri quod praedictum in ferret nostrae vel autoritati vel obedientiae, quae debetur à regionibus inferioribus: cum praeterea oratores Caesaris & Ducis ipilliers delegati testificati sint his ipsis consentanea, quae ab episcopis, abbatibus & aliis antistitibus atque ecclesiasticis scribebantur, quare nostri consiliarii status libenter assenserunt, probarunt, ratificarunt tractatum, nos quoque libenter assentimus, probamus, ratificamus, per praesentes illam pacificationem in omnibus suis punctis & articulis promittentes pro verbo ac fide regia in omnibus quae ad nos spectare possent nos semper seruatuos, curatuosque vt omnes ad quos pertinebit seruent ad hoc ipsum statuimus vt fiant comitia & vnio statuum generalium nostrarum regionum inferiorum nominatarum in tertio articulo dictae pacificationis in omni modo & forma, & omni pacto, quod plenius in ipso articulo continetur 3. Edicimus, decernimus, statuimusque praeterea vt omnes nostri milites Hispani, Germani, Itali, Sequani, alijque; exteri tam equites quam pedites, qui nunc sunt in nostris inferioribus regionibus liberè excedat è Belgicis finibus ac sine vlla perturbatione vel impedimento terrestri itinere, quod non licitum sit reuerti aut reuocari ab alijs, nisi bellum nobis ab externis inferatur, & nisi nobis necessitas reuocandi palam exorta fuerit probata à statibus generalibus inferiorum regionum 4. Quod ad tempus excedendi spectat copiis exituris statutum, decernimus & iubemus vt omnes Hispani, Itali, Sequani, excedant intra viginti dies postquam à fratre nostro ijs, significatum fuerit, ex omnibus nostris oppidis & vrbe Antuerpia, omnibusque castellis & vrbibus & munitionibus inferiorum regionum, quae tenent nunc, & ubi sunat, excedat, & praesertim è nostro Ducatu Leucorum intra alios viginti dies, vel quanto citius fieri poterit, qua in re frater noster omni diligentia vtetur pro viribus, atque intra praedictos quadraginta dies nemini licitum sit impune nostrarum militum praedari, vel damna inferre, vel quouis modo vexare nostras regiones inferiores vel finitimas, aut earum habitationes, sed ubique honestè pacatèque viuatur 5. Quod ad tempus, intra quod debent excedere nostri milites Germani, illud fiet statim atque conuenienter cum statibus de ijs, quae inferius in articulo decimo quinto nostrarum literarum patentium planius explicabuntur, atque vt rationes fuerint expletæ, ac pro æquitate factum satis 6. Relinquent autem nostri milites Hispani, Germani, Itali, Sequani, vel alij quibus nostra stipendia merentes ubi exhibent è nostris castellis, vrbibus, locis omnem annonam, tormenta, apparatus bellicos, quae nostra castella & vrbes vna cum annona & tormentis & apparatus pro concilio nostri status monitis concedentur fidei procerum indigenarum Belgii, qui sint conditionis pro priuilegijs inferiorum regionum, & quibus magis in praesenti placuerit ipsis statibus 7. Quod attinet ad iniurias illatas à quouis nostrarum militum dum fuerunt in his inferioribus regionibus, curabitur vt reddatur ratio, atque iustitia ita procedet vt pro omni æquitate conueniet, curabiturque vt quam citissime exequantur, institueruntque informatio tam de principibus militum, quam de quouis alio militari, qui vel in regionibus in-

Tremotus Cypri.

Edictum perpetuum Bruxellis confirmatum.

bus inferioribus vel in finitimis peccauerit, aut inique versatus sit, curabiturque ut pro iure ac iustitia nostrorum locorum inferiorum, vel regnorum Hispaniarum, vel ubi magis conveniet ea res iudicetur. 8. Decernimus item edicimus ac statuimus ut omnes captivi prædictorum tumultuum & dissensionum causa vtrinque libere & sine redemptione dimittantur. ita tamen ut ad dimittendum in nostras regiones inferiores nostrum Sobrinum Philippum, Gulielmum Nasientem, Comitum Buranum provideamus & curemus ut ipse Comes libere remittatur statim atque princeps quoque ipse Aurantianus executus fuerit pro virili, quæ decernentur in comitijs statuum generalium finita unione & consultatione ipsorum statuum. 9. Edicimus rursus decernimus statuimus ut controversia de re-situendis proceribus quibusdam in principatus aut præfecturas aut magistratus, aut de munijs reddendis, quibus privati sunt propter discordias ac tumultus prædictos, habeatur in suspensio, donec comitia statuum convenierint, quia tunc illa controversia committetur primarijs consiliarijs, aut alijs iudicibus nostrarum regionum inferiorum, vt cognita pro iure decidatur. 10. Promittimus præterea pro nostro principis verbo ac fide regia nos esse servaturos & curaturos vt servetur ab ipso fratre nostro & quibusvis tam vniuersorum, quam propriorum locorum gubernatoribus, qui à nobis vel successoribus nostris instituentur in inferioribus regionibus, omnia antiqua priuilegia, mores, consuetudines regionum, neque fore vt alij adhibeantur in consilium ad iustam & administrationem publicam, quam inquilini siue indigenæ ipsarum nostrarum regionum inferiorum. 11. Promiserunt contra ipsi status, obtestatique sunt Deum & homines quod servabunt integrè & incontaminatè nostram sanctam fidem Catholicam apostolicam Romanam, & auctoritatem atque obedientiam, nobis debitam, quibus nunquam aduersabuntur. 12. Promiserunt item dicti status se reiecturos & obnuntiuros omnibus federationibus inijs cum exteris ad tutelam & defensionem securitatemque patriæ post excitatos tumultus. 13. Promiserunt pariter ipsi status dimittere extra regiones inferiores omne genus militum conuocatorum, qui impediunt nequis alijs in ipsas regiones ingrediatur. 14. Ad significationem vero sinceræ suæ in nos beneuolentiæ & obseruantia libenter promptèque obtulerunt sexies centena millia librarum, cum singule libræ contineant quadraginta grossos, vt vocant monetæ Belgicæ. Huius omnis pecuniæ assignabunt dimidium oratoribus Cæsareis & delegatis à Duce Iuilliers, qui fratri nostro assignabunt, aut cui videbitur, pro illo, ipsi oratoribus, vt nostri milites Hispani, Itali, Sequani, & alij exteri exeat è nostris castellis & vrbe Antuerpia, & ex omni alio castello, vrbe, munitione præter Germanos, donec habitæ & expletæ fuerint cum illis rationes, vt dicitur paulo inferius, alterum verò dimidium pecuniæ per literas aptas iubeatur numerari Genue cui fratris nostri auctoritas illud fieri decreuerit intra duos menses postea quam Hispani, Itali, Sequani, excesserint è nostris castellis & vrbe Antuerpia. 15. His de rebus status ipsi, vt dictum est, sibi receperunt dissoluere nostris militibus Germanis sua stipendia, ita vt absolutis rationibus præteritorij temporum decretisque quæ apparebunt pro equitate illis deberi, planè satisfiat, quam obrem nos & frater noster promittimus adiuuare ipsos status pro omnibus viribus & auctoritate nostra tam cum rationum libris habentibus vt eos exhibeant, quam cum ipsis Germanis vt acquiescant rationi postulanti, cum etiam oratores Cæsarei & delegati Ducis sponte se obtulerint vt viros bono officio erga Germanos, ac suppliciter petituos à Cæsare vt suam auctoritatem hac ipsa de causa couertat in Germanos. At vero dum satis Germanis fiat, poterunt pacatè morari in nostris regionibus inferioribus, quæ per nostrum conciliij status ad protectionem & securitatem nostram ac statuum illis assignabuntur. 16. Promiserunt consimiliter status prædicto modo, ubi exirent Hispani, Itali, Sequani, ex ipsis nostris regionibus, se accepturos fratrem nostrum pro literis patribus nostris procuratorijs, qua ratione conuenit huic negotio, admissurosque iuramentum, cui assistent, sese exhibebunt, ac seruabunt cætera solennia debita, quæ seruantur in rebus similibus, quæ admissa sunt & obseruata erga gubernatores nostros, Vicarios, præreges nostros in regionibus nostris inferioribus, cui præstari conuenit omne obsequium, debeturque honor & obedientia, permanente interim in omni suo robore & vi tractatu pacificationis Gandauensis, vt superius dictum est, cum omnibus ab illa manantibus & annexis. 17. Statuimus item & decernimus vt nostri successores in ingressu, & frater noster, & quicuis pro nobis gubernatores, qui admittentur in regiones inferiores tam rebus vniuersis, quam proprijs præfecti, vel quilibet è nostris præsidibus, consiliarijs, ministris, iudicibus, ante quam ineant administrationem ac munia, vel attingant gubernaculum locorum, solenniter iurent se ad seruatuos, & curaturos pro viribus vt seruentur statuta & pacta præsentia. 18. Probat denique & confirmamus omnes constitutiones de vectigalibus, pensionibus, obligationibus, & vadimonij, quæ status concesserunt aut concedent cuius, qui opem tulerit, atque adiuuerit pecunia per occasionem dictorum tumultuum, & in primis ea quæ spectant ad dignissimam & potentissimam principem nostram carissimam sororem reginam Britannia. 19. Vt verò conditiones prædictas & articulos omnes seipsa seruent, impleant, exequantur, & quantum in nostris literis patentibus continetur ratum stabileque sit, quæ omnia iniquolata semper debent persistere, statuimus vt nostris patentibus nostrum sigillum adhibeatur, iussimusque ex altera parte fratrem nostrum subscriptione confirmare, ex altera status iusserunt sigillum statuum adhiberi ducatus & regionis nostræ Ambuaritarum ita petentibus ijs statibus, vt subscriberetur ab omnibus alijs statibus, & præcipuo illorum mandato consignaretur manu nobis dilecti Cornelij Vucellemarxi scribæ dictorum statuum Ambuaritarum. subscriperunt ad preces nostras, & fratris nostri Cæsarei oratores, & delegati Ducis Iuilliers. Datum in nostra vrbe Bruxellis die, 17. Februarij 1577. Anno regnorum nostrorum Hispaniæ & Sicilia, &c. 23. Neapolis vero &c. 25. At Henricus Gallorum rex quia commodius appareret vnam eamque auitam religionem esse in Gallia, quam multas; cū erit omne

Capitulum

quædam

omne genus auxiliorum in Blesiacis comitijs esset promissum, profiteretur palam se velle omnes Catholicos ritus sacrorum in regno Gallia seruare, atque pro hostibus habiturum, quicumque tam honesto decreto aduersaretur. eius prouinciæ cum summum imperium Alenconio esset delatum, vt regiam voluntatem exequeretur, multas copias equitum ac peditum colligit. iniunctum est munus Bironio, & Mompensieri, & Memorantio regulis, vt Cantabrorum Regi & Condæo persuaderent vt regis voluntati obtemperarent, sed cum illud obtineri non potuisset, Henricus instat vt in comitijs Blesiacis promissa seruentur. At nouæ religionis principes auditis regis apparatibus multa loca muniunt, ad augent Ciaritæ vrbes, cæterorumque locorum præsidia. mittunt pecuniam ad Casinorum vt pedestres equestresque copias colligat. regina Britannia his recentibus bellorum motibus perceptis significatum mittit Henrico vt ab huiusmodi tumultibus, populorumque perturbatione abstineret, alioquin profiteretur se illorum defensionem suscepturam. Nec multo post Ghisus collectis multis millibus armatorum cum viginti muralibus tormentis ad urbem Ciaritam contendit, sollicitat hos per præconem vt regis fidei se dederent, quod honestas condiciones essent inuenturi, si istud opportunè facerent. responsum est ciues malle libertatem cum vita defendere, aut vtrinque vno tempore amittere, cum alterum horum non sit magnopere fortibus expetendum. At quoniam Rodolphus creatus fuerat nouus Imperator decretum est in iisdem comitijs vt quæ promissa fuerant mortuo Cæsari, nouo dissoluerentur, quingenta millia nummum scilicet, quibus in omnem opportunitatem vteretur. non enim profus quiete erant res eius regionis cum latrocinia Turcarum non cessarent, & bellum non contemnendum esset in finibus Liuonie, cuius iam alteram partem, quæ reliqua erat, Moschouitarum Dux occupauerat neglectis viribus Polonorum, cæterum cū pax ijs conditionibus, quas diximus, fuisset per Cæsareos commissarios propè conclusa, additum est postea vt Aurantius Olandæ & Zelanda regius gubernator relinqueretur, & Buranus Comes intracertum spatium ex Hispania liberaretur. His ita stabilitis promissum est arma vbique depositum in copijs itaque dimissis ab Austriaco Lotharingiam versus iter capessentibus, ipse Louanio Bruxellas proficiscitur, quò à principibus & statibus Belgarum inuitabatur. Magna cum pompa & vniuersi populi Bruxellensis applausu urbem ingressus est, quem hinc Pontificia legatio, inde episcopus Leodij & Cæsareus orator stipabant. sequebantur multi oratores & proceres & principes inferiorum regionum cum ad tria equitum millia accederent egregiè instructorum. comitabantur ipsum & præcedebant ferè sex millia armatorum partim peditum, partim equitum. Fiebant interim multa ludicra, atque inter cætera plaustrum à duobus equis aureo panno rectis auratum trahebatur, in quo erat Abundantia, multaque arma infracta cum insignibus pictis decem & septem regionum, quibus significabatur arma esse deposita, pacemque ab omnibus flagitari. Erat & triemis cum Turcis cathenatis pro nauali victoria: & columnæ Herculis ultra quas noui orbis imperium à Carolo. V. patre comparatum significabatur. Vndique è fenestris flores, ferta, coronæ regis à virginibus deiciebantur, tanta cum voluptate ac frequentia, vt omnem credulitatem superarent. Nam tormentorum strepitum, musicorumque instrumentorum concentum & harmoniam vt nimis vulgaria & in omnibus solennibus visitata silentio prætermitto. Neque ita multo post Austriacus per multa statuum solennia administrationem & imperium suscepit, sed antequam hæc fierent, atque res Bruxellensis componeretur petiuerat has proprias condiciones ab ipsis statibus, vt ad seruandam decus & auctoritatem maiorum liceret habere custodias, quæ conuenire viderentur opportunitati, sicuti feminæ ac præsides harum regionum superioribus temporibus habuerunt, at non indigenarum tantum, licitumque sit quocumque vellet proficisci. Ne vlli essent proprii præfecti aut gubernatores ciuitatis, nisi ubi prius esse consueuerant. Vt omnes præsides, tribuni, milites prædicti sint accipi, pareantque illi tanquam summo imperatori. Vt tanquam summus imperator omnia solita munia & officia possit conferre, quæ paci ac priuilegijs regionum non repugnent. Vt nomina illorum, qui putantur digni qui ascendant in comitia, quam citissimè ad ipsum deferantur, ut cognoscat an quis sit suspectus fidei vel prauis ingenij. Vt si Aurantius aut Bataui siue Olanda ac Zelanda paci atque concordia prædictæ noluerint assentiri, reliqui status nullum cum illis habeant commercium: sed potius coniunctis viribus pacem ipsam tueantur. Post ea solennia celebrata sunt sacra Bruxellis in sacello regis palatii, & sacra pompa ducta: nam plurimi populi vndique ad spectaculum confluerant sperantes dissidia rerum Belgicarum & religionis compositum iri. Paucos post dies suscepta administratione cepit Austriacus animum conuertere ad res instituendas, placandas, & componendas, quo in negotio multa patientia, moderatione, liberalitate animis omnium placandis vtebatur. Actum est primum de conuocandis comitijs, in quibus ageretur statuereturque de religione & cultu diuino, & de regia obedientia, ac de tributis dissolueudis. Quæ dum tractantur in Belgio, Canisæ quod oppidum est Pannoniæ, magna ruina repente exorta est. nam cum fulmen in bellicos apparatus forte incidisset tanta ruina murorum atque arcis facta est, vt non solum totus apparatus exarserit, sed etiam ad septuaginta milites perierint cum præfecto oppidi ruinis oppressi. at verò ne locus à Turcis repentino conuocaretur, missa sunt præsidia & res necessariae defensionem, & opere præterea, quæ illud rescirent. Scythæ ex altera parte prædabundi in regnum Poloniæ incurrunt collectis ferè quinquaginta millibus hominum, inter quos multi erant Turcæ & Agareni. villas proximas aut obuias quasque succedunt, atque multis Polonis cæsis & multis captis in patriam cum præda reuertuntur. At Cudabendes Persarum rex cum diuturnum, ne dicam perpetuum, dissidium cum ijs hominibus haberet, qui viridia capitum gestant integumenta, qui legibus & ritibus sacrorum plurimum differunt, cum aliter illi Mahometi decreta interpretentur, cum illis sedus componit, eosque accipit in societatem bellicam, quod aduersus Amuratam erat gesturus, atque ne à fratribus regnum interim occuparetur, dum ipse in

Gallica res denuo turbatur.

Bruxellensium papa ob aduentum Austriaci.

Conditiones Proprie Austriaci.

Scytharum latrocinia.

Perse crudelitas.

ipse in Turcas militaret vniuersos apparatus bellicos in tres fratres conseruit, qui veriti fraternas in
 fidias ab ipsius Regis aula ad fines vsque Turcarum profugerant. Rex vbi per vim armorum hos af-
 sequi non posset, simulat per communes amicos omne odium, omnemque similitatem deposuif-
 se, atque his non modo regiam gratiam pollicetur, sed etiam imperium & administrationes. Illi cū
 regie & fraternæ fidei se vitro tradidissent, iussu Regis comprehensi crudeliter sunt necati: quippe
 cum regnandi rabies apud barbaras nationes multo plus possit, quam fides, aut promissa, aut vis reli-
 gionis, & coniunctio naturæ. Neque verò soli superius commemorati homines dissentientes de reli-
 gione in Persæ societate belli accesserunt, sed Turcæ etiam quidam non parvæ autoritatis de religio-
 ne à Turcis & ipsi plurimum dissentientes, quare multis collectis vndique viribus palam bellum ad-
 nertus Turcas Persa suscipit. At quoniam Magni Ducis lectissimæ quædam triremes magna dama-
 na Turcicis & Hebræis nauigiis vel in orientis mari inferrent, Amuratus vt ea molestia liberaretur,
 & quia multa præclare de Magno Duce Hetruriæ senserat intercedentibus quibusdam purpuratis
 literas humanitatis plenas scripsit ad Magnum Ducem, quibus illi amicitiam pollicebatur, quibus
 iuuuatus Magnus Dux ad commodum & beneficium suorum subditorum cepit ad remittendo Bailo Byzā-
 tium, de quo instaurando commercio laneorum & sericorum pannorum, è quo plurimum superio-
 ribus temporibus utilitatis in urbem Florentiam redundabat, post aliquot menses stabilitæ sunt
 conditiones, inter quas fuerunt vt triremibus religionis Diui Stephani exire liceret ad regias expedi-
 tiones quæ contra hostes Christianorum susciperentur: vtque quoties cum pontificiis aut regijs cō-
 iungerentur, liceret exercere piraticam aduersus hostes Christiani nominis. his conditionibus stabi-
 litis missus est eques Bongianus Ginafiliacius qui formulam à Magno Duce confectam afferret,
 atque accepta altera à Turca nouum Bailum adduceret Iacobum Mormoraium. sed enim vbi ac-
 cessissent, omnia turbulenta, vt creditum est Gallorum opera inuenerunt, aut certe illorum im-
 pulsū, qui felicitati eius nationis inuidebant. Inde Griafileiacius in patriam rediit, at Mormo-
 raius valetudine impeditus renansit, quo tempore imperatoris ministri tentarunt renouare
 negotium primis prope conditionibus. sed Magnus Dux princeps inuidio nobilique animo impa-
 tiens barbaræ leuitatis illum reuocauit, iussitque non amplius præbere anres negotio, Quinetiam
 Mahometo purpurato ipsum denuo inuitanti literas indignationis, elatique animi plenas scripsit
 huiusmodi, Iacobus Mormoraius istuc decretus Bailus, vbi redijt literas tuas mihi reddidit, ex qui-
 bus, vt ex ipso cognoui, quem animum in me resque meas conserues, cuius cum periculum fecerim,
 quantum mihi de te polliceri possum, abstinebo in posterum ne tibi molestus sim, quando mihi vel
 illud denegatum est, quod Imperator per suas literas obtulerat atque compertum habeo istuc facilius
 esse auaritiā & inuidiam, quam vllam sinceritatem atque fidem inuenire. Illud profecto dabo ope-
 ram vt opportunè intelligatur meā petitionē plus beneficii, suæ subditis Maiestatis, quā meis fuisse
 allaturam. quod autem ista porra cuius pateat, vix credi potest, quando tam facile claudi consuevit,
 abundetque perfidia ob auaritiā & contentiones ministrorum potius, quam vllō imperatoris
 consilio, qui pro illorum hortatu gubernat. Rodolphus Imperator auditis denique Marchionis Fi-
 nalis rationibus, decernit vt in possessionē vrbis reducat, sed vt munitio permaneat in potestate Hi-
 spanorū ministrorum, ad quā sententiā exequendam delectus est Vitus Dorimbergensis destina-
 tus orator ordinarius apud Pontificem antequam accederet Romam. At Aurantius non modo ar-
 ma non deponit pro pacis conditionibus, sed etiam nouas vires colligit cum se portui Santonum au-
 xilia laturum esse palam profiteretur. Missæ sunt igitur statuum ad illum & legationes & Ariscoten-
 sis regulus, qui hortarentur vt arma deponeret, & pacis conditiones seruaret. responsum est his non
 posse hoc obtineri nisi euerfa arce Antuerpiæ & munitionibus locorum Belgicorum, quæ sunt con-
 tra leges regionis excitatæ, ac nisi emissi sint Germani, & Buranus ex Hispania re missus. Nā Hume-
 nius regulus Amboisa, quæ vrbs est Turonum castra mouerat cum multis millibus armatorum ad
 Santonicū portus expugnationem, atque Alenconius in Tectoates cum copiis propebat, quod spe-
 raret eos populos per gratiam Annullij ad regiam fidem se esse perducturum. Pontifex auditis no-
 uis tumultibus Gallorum, vt Catholicam religionem pro viribus iuuaret, decernit stipēdia quatuor
 millibus peditum duce Paulo Sfortia, & trecentis equitibus duce Io. Cesarino, qui subsidio accedant
 Regi Gallorum donec Gallicum bellum perdurabit. at rex audita Pontificia liberalitate, petit vt pe-
 cunia potius, quam equites aut pedites mittatur, quod sibi commodius foret. Principes ac proceres
 Belgarum quia suspicari ceperant fore vt rationes multorum ab Austriaco recognoscerentur, cepe-
 runt procurare vt nonnulli remouerentur è concilio status, tumultusque excitare ante vltimam cō-
 clusionem pacis. Hoc fiebat consilio & impulsu Aurantij aliorumque nobilium, qui monebant pro-
 spiciendum esse & consulendū futuris periculis, ne tardè peniteret omnes commissi erroris, quoniā
 Austriacus per multas artes palam cognosceretur animos multorum primariorū sibi allicere, quo-
 rum autoritate suffultus posset ceteris Belgis pro arbitrio dominari. Istud non difficile fuit persua-
 su, quoniam mentes Belgarum iam hoc ipsum complexæ fuerant. cum igitur in arce Antuerpiensi
 Ducis Ariscotensis filius vicario munere fungeretur, clam actum est cum ducibus militum & mili-
 tibus eorum factionis qui erant in illis præsidij, vt statuto tempore aduersariæ factionis milites exi-
 merentur, suæque substituerentur, arrepta sunt arma repente à popularibus ad eiiciendos ex vrbe Ger-
 manos, quibus quadraginta nummum millia oblata sunt pro stipendiis capto Ariscotensi sunt
 Vicario. cum igitur contenderent Germani sibi multo plura deberi, sine stipendiis & sine puluere
 eiecti. alij igitur in locis finitimis morantur, alij in Germaniam redeunt, alij Bergam proficiscū-
 tur, vbi erat Carolus Fucarus tribunus in præsidij, cum statuum verò & Aurantij copias in hos im-
 petum fecissent, sese in Bergam incluserunt, qui postea circumuenti per multarum copiarum obsi-
 dionem,

257 collis
 edu. 1. 100000

Literæ Magni
 Pacis ad Ma-
 hometum.

250000
 -250000
 100000

Berga capta.

dionem, sese vitro dederunt. cum tribunus nulla ratione vellet deditio assentiri, captus est à suis
 militibus & hosti datus in potestatem, ac Bruxellas missus. sic illi Germani ex oppido excesserunt.
 His suspitionibus & monitionibus procerum animis in Austriacum parum propensius Bruxellensium
 caprum est vniuersam obseruantiam debitam ac prius præstitam in contumelias, & minas, & verba
 parum summo imperatori conuenientia conuerti, cum insidiæ etiam strui dicerentur. Vbi in dies cō-
 tumeliæ excreuerent statuit Austriacus præstare vt Bruxellis discederet, antequam indecorum quid
 postea committeretur, quare Mechliniam repente se contulit simulata quadam opportunitate ne-
 gotiorum. Verum cum neque satis tuto ibi se esse intelligeret, quod Aurantij esset consilium in Bel-
 gas transmissum non posse planè libertatem Belgarum ab ipsis statibus obtineri, nisi per captiuita-
 tem Austriaci, Mechlinia quoque discedit. dedit opportunitatem discessus regina Vindenenfis, quæ
 ad balnea Belgica in regionem Eburonum ad Spa pagum proficiscēbatur, cum illi obuiam honoris
 gratia Namurium vsque processisset, cum ob amicitiam, tum ob coniunctionem, quæ intercedit in-
 ter duos Reges. Per idem tēpus literæ dicuntur sine subscriptione missæ fuisse ad Austriacū dū exi-
 set ad venationem, quibus continebatur non procul abesse quadringentos pedites, quorum consi-
 lium esset illum captiuum Flisinghenum adducere, quibus lectis statim in arcem Namurij se contu-
 lit. ea re cum Ariscotensi & alijs proceribus communicata, nihil præter admirationem cognouit. Di-
 cuntur per idem fere tempus Austriaci literæ interceptæ fuisse per Regem Cantabrorum, quæ scribe-
 bantur ad Philippum Regem, quibus continebatur quod animis illorum statuum sibi conciliatis &
 stabilitis per supplicia multorum rebellium vniuersas eas regiones resrenasset, & ad rerum propria-
 rum sollicitudinem conuerteret. Hæ literæ captæ missæ sunt ad Aurantium & per illum ad statuum
 ordines, quare decretum est & in initum foedus cum Rege Cantabrorum, & Britannia regina, & pro-
 testatibus, ac alijs principibus vt Austriacus caperetur, qui posset cum Burano comite permūtari. sic
 res acta est in comitis Bruxellensibus inter principes Belgarum. Austriacus contra significatū mit-
 tit comitijs vt Aurantio significet vt stet promissis. facit certiores de insidijs sibi paratis. his ad-
 didit sibi delata esse cōsilia clandestina aduersus ipsum suscepta, quare in arcem Namurij se denuo
 recepisset, qui profiteretur palam. Deumque obtestaretur & homines se nolle pacis conditiones in-
 fringere, sed amplificare & obseruare. se cognouisse non posse esse Bruxellis salua regia & sua digni-
 tate, nam denuo per literas comitorum illuc reuocabatur, neque rediturum esse sine firmis custo-
 dijs, & positis armis à statibus, & abdicatis omnibus alijs gubernatoribus; quod nisi sponte fiat om-
 nino esse faciendum, cum gubernaturus ad non gubernandus in Belgium missus sit. his allatis status
 legationes miserunt, per quas se excusabant quod nihil de insidijs cognouissent. omni diligentia se
 viros obtulerunt vt autor literarum inueniretur, & animaduertetur in consocios illarum iniuria-
 rum. indicta sunt comitia sub pæna perduellionis omnibus militibus indigenis vt in vnum locum
 ad statutum tempus conuenirent vt vltimum responsum Austriaci de pace audiretur, & ferrentur
 suffragia. accitus est Namurio dux Ariscotensis, & alij proceres concilij status, qui Austriacum se-
 quebantur, qui iussi sunt ranquam captiui domum pro carcere habere. Enimvero vbi Namurium
 Austriacus se recepisset, ceptum est statuum nomine clam sollicitare arcis præsidia, illisque persua-
 dere quod Austriaci ingressus esset aperti belli significatio, atque ita factum est vt captus sit Trelo-
 nius & cæsi quidam qui factum nō probarent. misit literas & nuntium Comes Lalaigensis vt in insidijs
 Austriacus traheretur, quibus significabat se maximis de reb. velle cū Austriaco cōicare, quam obrem
 diem significaret quo esset Bruxellas vel Mechliniam rediturus. rescriptum est nesciri tempus. sed si
 vellet gratificari Namurium ipse accederet. Erant multis in locis finitimis clam dispersi milites,
 & in vrbe præcipue, qui statim arrepto signo possent in vnum conuenire, sed cognito consilio Au-
 striaci, qui non satis fideret Belgarum promissis ne res dimissis copijs patefieret diditus est rumor cō-
 sulto quod Ghisius & Billys reguli impulsu & consilio Austriaci copias ad Belgij deuastationem
 collegissent. illa res vbi ad aures principum Belgarum fuisset delata, missæ sunt legationes Namurij
 quæ apud Austriacum quererent sibi grauissimum videri quod ex altera parte pacem & quietem
 pouincia proponeret, ex altera hostes Belgarum ad illorum euersionem aduocaret. Austriacus hi-
 sce legationibus respondit nihil horum verum esse, sed malignorum hominum figmenta, conque-
 stusque est contra sibi delatas esse certas insidijs & coniurationes multorum Belgarum, quare se in
 arcem Namurij ad tutelam corporis necessario recepisse. se promptum esse seruare ad vnguem que
 promississet, pacique regionis studiosissimè consulturum. Quod si ipsi quoque principes Belgarū
 iuramentum & promissa de Catholica religione & obedientia regia seruarent, illud facturos esse
 quod suis partibus conueniret. Non cessabant interea arma Belgica cum loca quædam capta sint a
 copiis statuum regias partes complexa, deuictorumque facultates direpta, multique mortales euer-
 sis domibus capri. inter hos tumultus Belgicos, cum neque proceres Namurium, neque Austriacus
 Bruxellas accedere tutum existimarent, quod alter alteri disideret, neque possent simul negotiari,
 ceptum est agi de securitate. Austriacus vt satis omnium Belgarum desiderijs faceret. si nulla ratio-
 ne fieri poterat vt ipsi confidant, se contentum esse inquit, quamuis illud nulla ratione lau-
 dabiliter fieri poterat, vt proceres deligantur ad Regem, qui alium eiusdem sanguinis rerum Belgica-
 rum gubernatorem petat. Misit quoque ipse literas, quibus flagitabat vt alius gubernator in Bel-
 giū destinaretur: quæ dum hinc inde tractantur & Austriaci & Belgarum vires clam adaugebatur,
 atque dum regium responsum expectaretur, petit Austriacus vt cessaret arma, negotia, incurfiones,
 copiarumque omnes vtrinque dimitterentur, cum ipse interim pro pace esset gubernaturus regio no-
 mine cum aptis corporis custodijs vbicunque vellet assistentibus consulibus statuum ac priuati con-
 cilij: atque decerneretur vbi status per illud tempus habitarent ad beneficium locorum, si nollent
 esse Na-

Literæ Au-
 striaci inter-
 ceptæ.

in vno loco
 vbi illi

Insidiæ &
 stratagemæ.

esse Namurij. Ut ab omni hostili negotio abstineretur sine fraude. Ut copiae dimitterentur. Ut darentur obsides vtrique episcopo Leodij, qui neutram in partem magis inclinaret. His addidit insidias non semel sibi paratas esse, quare se in arcem Namurij necessario recepisse. Quod si tam honestas condiciones non admitterentur, se non posse illud equo animo ferre. His petitionibus non modo nullum datum est responsum, sed communi procerum Belgarum consilio Gandavi, Antuerpiae, Vtrechtij, aliorumque munitorum locorum arces & moenia diruta sunt, quoniam contra pacationes Caroli Quinti imperatoris facta esse dicebantur. Nam cum Escouedus a secretis Austriaci missus ad Regem fuisset, literae regiae scriptae sunt ad Aymontium, qui erat in praefectura Mediolanensi, quibus iuebantur Hispani, qui stationes habebant adhuc in agro Cremonensi redire in Belgium cum magno numero equitum Mediolanensium. iussae sunt Italae & Germanae copiae colligi, cum cataphractis equitibus regni Neapolitani, & multa tormenta parari. Principes Belgarum his rebus cognitis, decreuerunt ut omnes munitiones Belgicae funditus euerterentur, praeter eas quae essent in finibus. copias colligunt, omniaque necessaria ad futurum bellum parant. Aurantius ad classicos quoque apparatus ad sexaginta nauigia retinet, quae varijs e locis in Zelandam applicuerant. Habita sunt castra a copijs statuum ad Gembloursam, quod est oppidum distans a Namurio circiter decem millia passuum, eo consilio, ut ferebatur, ut Austriacus obsideretur cum interciperetur comitatus ibi, qui per Mosam secundo flumini prius deferebatur Namurium. In Gallia vero, & ad mare oceanum res neque segniter, neque timide agebatur: nam dux Humenius collectis millibus armorum Brouaggium urbem terra marique obsidebat, ac multis bellicis tormentis diuerberabat. eius urbis virtus non minor in defensione, quam Gallorum in oppugnatione apparuit. Incurrit tamen in non leue periculum Dux Humenius, quia obsessi virum quaedam intrepidum, & mortis contemptorem nacti ex urbe certo praecio proposito emisissent ad illum necandum: qui cum sclopetum frustra dispendere conatus esset, captus fuit, & ab equis disceptus. Missa sunt auxilia per idem fere tempus in portum Santonum, tres cohortes peditum, quae Marano exierat: sed praesidia portus verita insidias, ne forte per artem Catholicorum hostes introducerentur, noluerunt illos admittere, quam rem cum regiae copiae sensissent commisso cum his redeuntibus praecio in conspectu praesidiarum ad unum trucidarunt. Mittebantur autem a Condæo, qui sese in munitionem Laternae receperat. Lanfacius iunior rerum classificarum summus imperator vir Gallus collectis duabus biremibus, duodecim onerarijs, multisque nauigijs varij generis, omnia loca percurrit, quibus se posse hostem continere arbitrabatur. at Britannica & Aurantij nauigia per id tempus munitionem Salinarum in insula Broaggij subsidijs iuuant, cum quaedam essent onerariae & epibatis & tormentis non segniter instructa. ubi proprius ventum est ad insulam, singula nauigia singula tormenta dispendunt, ut obsessorum animi erigerentur ad spem subsidiarum. apparuit repente Lanfacii regia classis ad pugnam instructa, qui tanta virtute hostem inuadit, ut cessante vento prius Britannis, secundo paucis horis victoriam reportarit, capta maiori parte nauigiorum, & pretoria in primis, & duabus onerarijs ingentibus, ceciderunt plures sexcentis Vgonottis. capti etiam plures, qui condemnati sunt ad transstra, praeter primarios destinatos ad suppendum. Enimvero dum classes collatis signis decertarent, obsessi spe subsidiarum ad mare procurant, ut eorum vires auergerentur, sed Humenius conuersa illuc maiori parte sui exercitus a Iuerfus classem hostilem ne fieret descensio, mittit turmam equitum, qui iter egressis intercluderent, qui omnes fusi trucidatique sunt, Cæso etiam Serale illorum duce. capta sunt vndecim nauigia a Lanfacio, multaque bellica tormenta, quorum pleraque e portu Santonum fuerant exportata. Post cladem harum copiarum cum Salinarum munitio subsidijs Condæi iuari non potuisset, capta est ab Humenio per dedicationem, cuius fuerunt conditiones, ut saluis armis, & supellectile praesidia incolumia dimitterentur. Ut obsides vtrique de fide seruanda darentur. Ut liceret bellicum tormentum secum abducere. Ut egressi ad portum Santonum adducerentur, vel quocumque maluerint, quibus ita tractatis Humenius copias in finitimas regiones contrahit, ut corpora curarent, quae multum per obsidionem quatuor mensium passa fuerant. At quoniam Casmirus cum nouem millibus equitum, magnoque peditum numero in regios fines irrupturus esse dicebatur, qui partes Vgonottorum tueretur & auxilijs iuaret, iussus est Alenconius Burdigalam & Ghisus cum viginti millibus peditum & circiter sex equitum obuiam procedere, atque iter impedire. Dancicanis, quoniam Caesarianas partes tuerentur aduersus Poloniam Regem recentiore, accesserunt auxilio fere duo millia peditum ex ijs locis maritimis, quae in litore oceani septentrionalis Caesaris parent imperio: quibus auxilijs aucti regia castra repente adoriuntur, atque cæcis trecentis fere ex hostibus victores in urbem redeunt, captis duobus bellicis tormentis. Caeterum in Belgio proponebatur a statib, Io. Austriaco tanquam via vnica ad pacem ut Namuriam, Carlomontium, quod oppidum est a Carolo. V. a fundamentis excitatum, anno 1555. Mariaburgum, Sampsonum, Thiryum, & quaedam alia loca relaxarentur, atque Austriacus Augustam interim se reciperet, utque conciliu status pro suo ipsorum arbitrio institueretur. illis locis concessis abdicati sunt continuo magistratus non pauci, qui regias partes tuebantur, atque multa hostilia signa edebantur, cum Regis mandatum ad Aymontium ad eorum aures peruenerit. Accersitus est etiam Aurantius & gubernator in comitijs Ambuaritarum & Tongrorum siue Brabantiae. quae tamen Austriacus egerimè ferebat, tamen nihil faciendum putauit quod paci repugnaret, aut quod parum moderati animi indicium esse posset, dum Augustae Romanduorum misarum literarum responsum expectat. Redditae sunt literae regiae denique, in quibus continebatur Regem velle pacem sanctissimè seruari, modo seruentur promissa & iurata, armaque a statibus deponerentur, quae sumpta fuissent iniussu regio, quae ad ipsum solum, siue eius imperatorem iure spectarent. His addebatur ut cessaretur ab omni

Broaggium
obsessum.

Victoria
naualis Lanfacij.

Saline capta
a Gallis.

Litterae
Philippi Regis
ad Belgas.

omni hostili turba & vexationibus quae fiebant Aurantii impulsu, cuius ministris aut fautoribus non esset adhaerendum, cum ille palam profiteatur se esse & Regis, & Hispani nominis acerrimum hostem, qui non modo pacem promulgari in Olanda, & Zelandam noluit, verum etiam quauis ratione pacem Gandavi impugnat. iubet, ut qui magistratus aut bellica munia accepissent, ea deponerent, eaque exercebant qui regio nomine fuissent ad illa delecti. Ut populi positis armis pristinas artes resumerent. Ut captiui dimitterentur, & inter hos Trelonius regulus, & Carolus Foccher. omniaque ad tranquillam pacem perducerentur. His Regiis literis ostensis Austriacus oēs ad pacem, & quietem cohortatur, profitereturque se non fore auctorem calamitatum Belgicarum, siquae per populorum pertinaciam, & suborirentur, omnia incommoda facile posse deuitari, si copiae acceptis stipendijs dimitterentur, statumque domum suam se reciperent, donec fierent vniuersorum comitia, quae cito sint habenda, atque omnia ad quietem, & pacatum statum prouinciarum perducantur. istud si fieret promittebatur fore, ut oēs Regiae copiae externa, quae alia dimitterentur, quae iam iter in Belgium ceperant. His nisi breui responsum esset, minatur se opportuna, & apta remedia adhibiturum. Status his acceptis literis respondit se non posse libertati, & quieti Belgarum ac patriae deesse, cum tot iniqua per avaritiam, & crudelitatem regiorum ministrorum passi sint, quibus et literis contumeliae sunt additae, ac tabellarii Austriaci ut minaces in carcere coniecti. At qui dum hinc inde tor ambagibus negotium de subrogando gubernatore Regio nomine tractatur, visum est principibus statum non pessimè consultum fore rebus Belgicis si cum reginam Britanniae, & potentissimos Gallos proceres, & multos principes Germanos fautores haberet, Austriacae familiae quoque ad suas partes retorquerent, quae imperium habet inter Germanos, quo pacto res Hispana multo fieri videbatur debilior. Haec autem facile adduci posse videbatur ad defensionem Belgarum, vel quod Philippus Rex ad sobriam comoda conueneret, vel quod Caesar equissimo animo acciperet eam dignitatem fratri deferri, quae sibi et non paruo esset ornamento. Dum Austriacus igitur per literas regias statim significat per Escouedum allatas se oēs munitiones statim commisit, Regemque oia promissa seruaturum vel post tot perturbationes, modo religio catholica seruetur, sit decretum ab ipsis comitijs clam ut Archidux Matthias Austriae Caesaris frater iuuenis acri ingenio, & ad oia magna negotia prompto accideret eo consilio, ut ille praesens prouinciae cum summo imperio, Belgiumque tueretur aduersus Hispanos, si Belgas denuo inuadere conarentur. Matthias acceptis literis statim, & non leuibus rationibus persuasus clam per noctem exit Iulio bona in scio Caesare, citatisque equis longissimis itineribus conuolat in Belgium. Caesar egerimè tulit eius discessum. literas dedit ad Electores ac principes imperii, ut detinerentur. scripsit etiam literas, & nuntium misit ad ipsum Matthiam ut rediret Iulio bona, neque sese illi negotio implicaret: caeterum Matthias ubi ad Lieram oppidum accessisset, monitus est ut ibi moraretur, donec condiciones, quibus regiones gubernaret, communi consilio per delectos proceres stabiliretur, quae sic fuerunt non multo post illi oblatae. Multos iam annos haec Germania inferior multis calamitatibus vexatur, plurimis damnis, multis oppressionibus, atque ita ut leges, mores, priuilegia antiqui tatis prouincijs concessa ab antecessoribus Regiae Maiestatis, & vel ab ipso Rege confirmata, iuramentoque stabilita infringantur. illa autem probari possunt vel per literas regia manu conscriptas esse confirmata. sed Hispani ministri demum sic cum extremo exitio harum prouinciarum infregerunt, atque armata manu violarunt & sibi usurparunt, ut praesentes & praeteriti tumultus necessario excitati sint. Nam ipsae prouinciae per vltimum contractum pacis, quae Gandavi fuit conclusa, & per Io. Austriaci aduentum non paruum spem conceperant fore, ut in integrum restituerentur atque ad pristinum statum perducerentur priuilegia, mores, leges, instituta, & oia Belgarum, ut Austriacus iurauit eo tempore, atque initio suae administrationis simulauit se velle seruare. Ea spes cum nos prorsus felicitet, cum ille se recepisset Namurium priuati gubernatore, ut cuius patet, cum Austriaco nullum consilium fuerit restituendorum priuilegiorum vi usurpatorum, sed et per datam fidem opprimere, atque omnino subiugare, nobis necesse fuit arma capere ad rerum nostrarum defensionem. illud verò cum fieri non posse commode intelligamus, nisi haec prouinciae summam auctoritatem gubernatorem habeant, qui natus sit e Regio sanguine, ut nostra antiqua instituta decernunt, ut rex eiusmodi hominem nobis pollicitus fuerat, decreuimus legationes mittere ad Serenissimum Matthiam Archiducem Austriae Caesarem Maiestatis fratrem, quae ipsi rogarent, ut, sicuti alias se obtulit ad hanc administrationem Regio nomine accederet harum prouinciarum, ne quis alius vicinus princeps per horum tumultuum occasionem illas occupasset, quae posset excitare magnam disensionem inter catholicam religionem, & obedienciam regiae obseruantes, & nouae religionis a seclis. Et quoniam ob praeteritas calamitates, erumnas, miseras, fraudes, dolos vniuersus populus territus consternatusque est, cuius in animo multae sunt probabiles, & maximae suspiciones, ut haec eximantur nobis visum est probabiliter esse rebus prouidendum. censuimus itaque necessarium Serenissimo Archiduci Matthiae has condiciones, & instituta proponere ad harum prouinciarum administrationem spectantia, eumque obsecrari ut antequam illa admittat, promittat ea obseruatum iri, idemque fieri a reliquis curare, neque consentiat ut vel ab ipso ullo pacto uiolentur. sic igitur promittat, & promissa iure confirmet ac piam ut ille has prouincias gubernet consilio statum, quod conciliu constet e iuris statibus gratis vniuersis, indigenis, quae uacent oia ambitionis, & avaritiae uitio, ad quos nec minima quidem suspicio pueniat aut praesentium aut praeteritorum motuum, qui periti sunt tam politicarum, quam bellicarum rerum, in quo concilio oia negotia tractabuntur, neque praeter illud ullum priuatum conciliu concedatur. Ut si quis e consiliariis, uel alius habens dignitatem uel insignem munus, illud non administret, uti conuenit uito bono, abdicet pro arbitrio vniuersorum statum, atque in locum abdicati uel mortui quidam a statibus vniuersis deligentur, quibus gubernator unum admitteret. Ut neque gubernator neque concilium statuta tractet, aut aliquid decernat, quod ad oēs pertineat, ut sunt noua tributa, & rationes colligendae pecuniae, vel res bellicae, vel pax, vel federationes cum externis principibus sine voluntate

Matthias
Archidux in
Belgium ac-
census.

ad hunc
modum

Conditiones
Matthiae pro
positae.

& consensu vniuersorum comitorū, idemq; intelligatur de publicatione, nouis edictis, aut similib. nouis institutis, quæ comitia antequam concludant, teneantur nobilib. significare, & ciuitatibus huiusmodi negotia, vt quod ad oēs pertinet, sicuti par est, ab omnib. approbetur. nam illud conuenit, conspiratq; cum antiquis morib. ac priuilegiis Belgarum. Vt in omnib. negotiis demum dum legitimus, qui est Tongrorum dux consulat Tongrorum comitia, remq; ad gubernatorē delatam deferat ad vniuersa comitia. Vt literas nullas possit accipere, quæ agāt de publicis negotiis prouinciarū, quas non communicet cum prædicto concilio, Vt cōuocatis consiliariis decernatur quidquid de illo negotio visum fuerit. Vt nihil in concilio agatur sine maiori parte consiliariorū. Vt id solum perficiatur, quod in tali concilio fuerit cōclusum. Vt gubernator instauret, atq; in pristinū statū quasi postliminio reuocet antiqua priuilegia, & instituta quæ usurpata fuisse cōpererit. Vt delecti à statib. tandiu congregati persistant, vt absolutè appareat oēs controuersias expeditas fuisse, ibidemq; congregari possint, quoties visum fuerit expedire. Vt quoties status alicuius prouinciæ congregabuntur ob aliquod negotium magnum, aliarum quoque prouinciarum status teneantur conuenire, quamuis conueniēdi facultatem à gubernatore non petierint. Vt status cuiusq; prouinciæ possint congregari quoties libebit. Vt tractatus pacis Gandauī conclusē in omnib. suis conditionib. validus sit ac stabilitus, neq; vllō pacto illi aduersari, aut vlli parti repugnare liceat. Vt, ne error vllus aut damnum sequatur ob interpretationes ipsius pacificationis, quæ cauillosè adduci possent, decernitur vt quoties hac de cā orietur disputatio, illa interpretatio per vniuersa comitia declaretur hac ipsa de causa conuocata. Ne gubernator requirat vel habere possit vicarium, nisi vti pro opportunitate temporum statibus necessariū apparebit. Vt gubernatori, atq; cōsiliariis ne licitum sit accire tribunos aut huiusmodi bellicorum magistratum homines tam maritimarum, q̄ terrestrium sine consensu vniuersorum comitorum. Vt ne licitum sit congregare aut ad stipendia accire milites vel equites, vel præsidia alicubi imponere sine consensu statuum, atq; prius auditis rationibus ipsorum locorum, in quibus erūt imponenda, ne illorum priuilegia infringantur. Vt nequis ab eo creetur gubernator prouinciarū sine comitorum approbatione, qui gratus sit statibus eius prouinciæ, habitetq; in prouincia, vel aliquā saltem habeat præstantem dignitatem. Vt belli tempore vtatur solo iudicio & decretis concilii bellici à comitiis vniuersis delecti. Vt ipse gubernator iuret Regi tanquam supremo domino ac legitimo harum prouinciarum, & consimiliter iuret statibus vt defensoribus, & conseruatoribus patriæ libertatis. Vt hoc ipsum faciant reliqui gubernatores vrbium ac prouinciarum. Vt tribuni ac milites, & munia militaria exercentes iurent Regi ac statibus ad conseruationem patriæ. Qui omnes prædictis conditionibus sese addicent ad obseruationem præcipuē, restitutionem atq; inuolabilem continuationem cuiusq; priuilegii dictarum prouinciarum, vt tenentur omnes, & singuli comitorum vniuersorum. Vt distributio decretorum ad bellicos vsus necessarios ab illis administraretur, qui a statibus instituti fuerint, atque huic ne rei consulatur infinita grauamina, & innumera pecunia externa, qua obligantur, & opprimuntur regiones Regiæ, & hæ prouinciæ. Vt statibus licitum sit admittere que a regibus aut prouinciis offeruntur quantum apparebit necessarium, & in primis ad resistendum instantibus bellicis viribus, quæ oblatæ iam admittenda approbari debent à gubernatore, & conseruari. Vt iuridicè in illos animaduertatur qui arma sumpserunt, & cum Austriaco sunt deuincti in his vltimis tumultibus aduersus patriā, Vt iustitia in hoc suum locum nimirum obtineat, cuius executio non retardetur aut impediatur, vt reliqui homines in posterum caueant patriæ quietem perturbare. Vt gubernator iuret q̄ si qua in parte harum conditionum aduersabitur vllō tempore, status ne teneantur illi amplius parere, atq; siquid vi obtinere noluerit vt obediatur, status continuo arma capiant ad suam defensionem. Vt munitiones quæ nondum sunt euersæ, si tam en euertendæ sunt, continuo euertantur sine contradictione. de ceteris munitionibus vnde damnū patriæ imminere videatur, decernatur quod vniuersis comitiis vtile ac necessarium visum fuerit. Vt nulla demum subsequatur quæstio eorum, quæ euenerūt in præteritis tumultibus, iis tñ exceptis qui arma Austriaci secuti sunt ex quo tpe Namurium se contulit Austriacus, quod a gubernatore approbetur, habeaturq; ratum. hæc dum aguntur in Belgio ab Austriaco per spem pacis, Hispani in territoriu Genuesē ingressi vt in Belgas traicerentur, quamuis clasīs iā esset parata, tñ diu in illis sinib. moratur. at Genueses magnā suspicionem capiunt, ne quod sit Hispanorum cōsiliū, cū fauorem veterum ob superiores disensiones haberent, vrbē capere sine controuersia, atq; excitare munitionē. Idcirco significatum mittunt Regiis ministris, & Mediolani præfecto, obtestanturq; cum multa insolenter ab Hispanis cōmitterentur, se vbi ferre non potuerint Hispanam insolentiā, illos trucidaturos, nisi emittantur ex agro Genuesi. Hoc aut probabilius apparebat, quia rumor erat diditus q̄ Belgæ nullū alium principem q̄ Regem ipsum erant passuri, cū ad eius obseruantia publice per præconem indicta sit pena capitis Antuerpiæ nisi quis vixerit pro religione catholica Romana. atq; vt appareat errores commissi fuisse causa ipsius Austriaci capti sunt multi tribuni primarii, qui censebantur dicturi se consilio Austriaci egisse vt Germani in arcem Antuerpiæ, & alias euersas munitiones ingrederentur, expellerentq; statuū milites, easq; tenerent regio nomine, quia esset insensus Belgis quod nō esset in magna apud illos existimatione. cum esset etiam informationem per testes formaturus, & missurus in Hispaniam, quo impetraret alium gubernatorem. dicebatur etiam subiecisse syndicatui iudices criminum, qui coniurationem aduersus ipsum inquisuerant. His rumoribus non parum suspensū erant animi Genuesium, oculosq; conuertebant ad omnia Hispanorum consilia. ea dū vixat animos Ligurum, non multo quietior erat animus Venetorum, qm̄ magnæ copię iam collectæ fuerant à Turcis, & ad Castrum nouum conuenerant, cū etiam trecentæ trirèmes dicerentur Byzantii esse instructæ, quæ mox ad excidium Christianorum essent exituræ. Patres auditis his tam ingentibus

Genuesium
suspicio.

tibus apparatibus & ipsi magno studio copias colligunt. classē instruunt. oia ad defensionē parant. Per idem fere tempus redibat Romam marchio Sorianus Ducis Allobrogum orator, atque cum ad visendū Magnum Ducem Florentiam accessisset, perduxit colloquium ad sermonem de titulo, in quo percurrerebat quam molestum esse posset suo Duci, quod orator Hetruscus in sacello Cæsareo locum obtinisset, idque præsertim cum magnus Dux Cosmus ad Allobrogem scripsisset se nolle vllum facere præiudicium. responsum est, quod cum orator de sua tantum sententia, at non de principis consilio hæc narret, nihil esset respondendum. veruntamen cum sit viri boni non solum culpa carere, sed etiam omni perfidię suspicionē, quando res parum cognitæ haberet, velle illum errorem ex animo euellere. multis igitur rationibus demonstratum est, quod si pater vllam spem excitauerat, illud certe quod ad ipsum pertinebat, fieri poterat, & ratione tituli à Pontifice impetrati. sed cum eius animi intentio non posset diffundi in res filii proprias, non videbatur Dux ille vir prudētissimus de ipso iure queri posse, cum præsertim honores filii nouis priuilegiis niterentur a Maiestate Cæsaris impetratis. Nimis grandem iniuriam autoritati liberalitatisque Cæsareæ factum iri, si illam tam faceret parui, ac minueret tam præclara dona illa ita sponte refutando. his subiunxit Allobrogæ Ducem de se ipso tantum queri posse, cui nullum factum sit præiudicium, si obtentum sit à Cæsare vt sedeat statim post Venetos oratores, sibi ipsi fecisse præiudicium, qui de præcedentia contententes post hanc Cæsaris gratiam in Gallia cessissent. Quod si Cæsari placuisset ipsum cohonestare tam arripere suis priuilegiis, se non intelligere inquit cur illud suo Duci debeat esse molestum, cum in illam principem præcipuē collatum sit, qui nunquam vel inuideret vel impediret vllam eius amplitudinem. Quod has prærogatiuas ab eo acceperat, qui vel maiores titulos posset conferre, vt fecerant superiores imperatores Allobrogi, quem ad ducatum prouexerunt. At Polonia Rex, qui ceriseret temeritatem, & pertinaciam Dancicorum ciuim esse omnino refranandam, qui audent vel aduersus vniuersum Polonię regnum insurgere, atque irrita putare comitorum suffragia vbi primum tempus anni patitur copias exire ad bellum ingentes vires Polonorum colligit ad eius vrbis expugnationem: quæ res certe apparebat difficilis propter præsidia exterorum, defensorum virtutem, & vrbis munitionem propè inexpugnabilem. vbi quædam pars regiarum copiarum Derfauiam conuenissent ad obsidionem conuentura ducibus Ioanne Sborouio regulo Gnesnensi, & Andrea Firleio Lublinensi, viris magnę autoritatis. Ioannes Colonienfis exiit è ciuitate Dancica illonuntio ad euellenda semina virium regiarum cum octo millibus ac trecentis peditibus, mille fortunaria belli sequentibus, ac septingentis equitibus, & varii generis tormentis compluribus & bellicis apparatibus. Sed enim quo primo die egressus est cum exercitu ex vrbe, tanta vi pluuiarum, ventorum, ac tonitruum cepit infestari, vt plerique è suis in fluuium è ponte deciderint, ac fuerint suffocati. Equus etiam sub ipso Ioanne Colonienfi præfecto Dancicarum copiarum ita cecidit, vix vt à suis fuerit morti substractus. illo tam inopinato omine rediit in ciuitatem, ne forte inuito genio egrederetur. Conatus est non multo post excursiones facere in copias Regias, quæ per beneuolos ciues de omnibus Colonienfis consiliis fiebant certiores diligenter. nuntiabatur quotidie vrbanas copias parari, nesciri tamen quando essent exituræ. at non multo post Rosenburgum accedunt, vbi castra posuerunt per noctem, cum multi assidue in castra Danciana conuenirent. interea Regię copię ad viginti Casacos leuioris armaturæ equites nimirum præmittunt, qui hostes à somno reuocaret, metuque replerent, & mox ad suos Derfauiam recurrerent. missi sunt & paulo post, qui inuiterent ad pugnam, sed nihil tamen efficitur. & quoniam Colonienfis erat consiliū, vt Derfauia iniuncta copiarum regiarum obsideret atque opprimeret, nulli ad eam rem deerant apparatus, cum scilicet, & globi, & omnia necessaria expugnationi conueherentur. at Regi ducēs, comperto hostis consilio relicti Derfauię, quæ distat a Dancica fere sexdecim itala milliaria satis firmis prædiis, qm̄ nō videbat ferendū esse vt in vno loco includerent, exeūt equites mille & ducēti, & septingenti pedites ad mille passus a Derfauia lacum Lubiesseuium versus, atque in loco tuto castrametantur, hostem auidè expectantes. at vniuersum consiliū erat Colonienfis cum longe numero armatorum præfaret, vt Regios circumueniret, quare iusserat aliquot vexilla suorum curare vt eos à tergo adoriri niterentur, at quoniam agger quidam sublimis erat transeundus, missus est Iemrucus cum quinquaginta equitibus, qui transitum prohiberet si qua is pateret, eosque retardaret. Sed quoniam in confertum agmen armatorum incidit, non potuit prohibere, nisi alii equites subsidio accurrissent. at verò cum acies propinquassent, neque tamen Regii circumuenirentur, sed contra hostes diuisos ira esse prospicerent, iubent suos in aciem descendere. ceptum est prælium primum ab equitibus, atque quamuis Dancici strenue pugnarent, tamen hastis regionum turbati ac distracti cedere coguntur. Pedites Regis per idem tempus in tormenta impetum facientes, circa illa maxime cruentam, atrocissimamque pugnam committunt, quibus pluribus ex hostibus trucidatis denique potiuntur. ea victoria regionum duobus in locis cognita animus totus concidit Dancicis copiis, quare continuo terga vertere ceperunt. alii in aquas, alii in paludes, alii in montes profugerunt, quos Regii non prius insequi, & trucidare destiterunt quam equi, & vires ad insequendum defecerint, vt ij, qui ab equitatu Iemruci detinebantur quo minus à tergo regio adorirentur, vt victos suos viderunt, solum ac propè deletum peditatum, & capta tormenta, & ipsi terga verterunt, quorum multi sunt trucidati. cæsa sunt ad sex millia Dancicorum, multiq; viri capti, cum etiam multi in lacu, & in paludibus periissent, vix sexcenti incolumes in vrbem redierunt, præfectus tamen copiarum fuga se seruauit. perierunt quidam tribuni militum, & primarii ciues. Regiis vix quadraginta sunt desiderati. ceterum Regię copię vbi post illam victoriam fuissent adaudæ, ad vrbis obsidionē cū suis ducibus Ioanne Sborouio, & Andrea Firleio vt institutū fuerat contendunt.

Ggg 2 Dancicæ

Dancicorū
cladei.

Dancicæ præsidia contra ex vrbe egressa castra regia repente inuadunt, quæ amissis pluribus trecentis è suis a regis copiis in urbem includuntur. Nec multo post maioribus cum viribus egressi singulari virtute castra regia denuò adoriuntur. pugnatur acriter vtrinque, sed tamen victoria visa est denique penes egressos fuisse, quoniam non multo pluribus ducentis è suis amissis cæsis pluribus Polonorum alacres in urbem redierunt. Rex illa clade accepta cepit non præclare de suis Polonis suspicari, cum etiam Constantinus dux crederetur per consensum Polonorum à Turcis, & Scythis, & Agarenis superiora damna accepisse. sed tamen persistit in obsidione, iubetque aggeres aduersus urbem altius extolli, atque equitatum agrum vniuersum percurrere ac videre nequid commectus in urbem importaretur. iussa sunt etiam tormenta diligentius urbem concutere, quæ cum obfessi viderent ad arctissimam, & diurnam obsidionem spectare, præsidia paulatim minui, nulla posse auxilia expectari, statuerunt satius esse honestas deditionis conditiones complecti, quam acerbissimum finem belli expectare post multas acceptas per bellum calamitates. res autem post multas controuersias ita composita est, nequis per triduum domo exiret, intra quod tempus septem capita conditionum sunt proposita, sed quatuor tantum promulgata. Vt populus Dancicæ tenetur dissoluere omne æs alienum contractum a Sigismundo secundo Poloniæ Rege. Vt dentur regi duodecim bellica tormenta quæcunque eligere placuerit. Vt promptæ sint ad regium nutum quædam turma cataphractorum equitum. Vt munitio euertatur quæ fluuium prospicit. Veneti, quia multos pedites colligi iussissent ob Turcicos apparatus, vt dicebamus, iusserunt copias in Cretam traici tria millia nimirum, at duo in insulam Corcyram: atque præter viginti & quinque nauarchos recentes iussæ sunt quinquaginta trirèmes instrui in Creta, quæ vires reliquis sinus Adriatici custodiis adiungerentur ad defensionem Venetarum munitio. Missæ sunt quædam Hispanorum cohortes Amiternum, quæ litora tutarentur, cum non parum auxissent suspicionem Regiam induciæ cum Cæsare factæ in octennium, qui forte verebatur ne si Regem Hispanum infestaret, res Turcica pluribus è partibus uno tempore vexaretur. sollicitabatur non mediocriter principum Gallorum animus, quod ex altera parte clam accersebantur ad defensionem Belgii, cum verbadedissent dubitationis plena donec haberetur comitia, ex altera ipsos oporteret ad suam defensionem inuigilare, cum consilio & opera Ghisii proditio, & parata cedes Regi Cantabrorum, & Condepo fratri fuisset patefacta, & de coniuratis sumptum supplicium. At qui cum iam diu Tamnastus Persarum rex diem suum obiisset, eiusque filius Cudabenchis postremum in regnum successisset, vt diximus, cepit Amuratus rem classicam frigidius tractare, & oculos cogitationemque fere omnem ad Persæ Regis consilia conuertere. Non enim sola indignatio Persæ in mentem Amurato veniebat, quem putabat fore indignatum ob multas auitas vrbes, & regiones Turcicis armis occupatas, cum Tamnastus pater fuisset ab omni bellica consideratione alienus, ne populationes, & excidia subditorum, ut dicere solebat, videret, sed etiam quia recens indicium parum amici animi datum fuerat, quia nullas legationes gratulatum Byzantium de more cæterorum regum Cudabenchis misisset, quia neque Amuratus gratulatum miserat ubi creatus fuit imperator. Primum omnium negotiorum fuit Cudabenchis ubi creatus est rex Persarum, copias paternas, & subditos aptos rei bellicæ recognoscere, vniuersamque rem bellicam instruere. nam infestabat animum Persæ præter cætera amissorum locorum memoria, & gloria rerum quæ feliciter apparebant pro præsentibus viribus posse fieri, & maximè desiderium recuperandorum locorum quæ membra regni Persici fuerant, sed per auaritiam & iniuriam Turcarum & patientiam patris occupata. sollicitabat in primis Bagadete ue Babylonie nobilissimæ ciuitatis, antiquissimæque dignitas, qua in vrbe Persarum reges antiquitus consueuerant gladium accingere. Sed quoniam Persarum regio & vires ignote sunt plerisque mortalium vt nimis longinquæ à nobis, putauit non fore iniucundum auditoribus si pauca prius de illis populis dixerò, quæ pertineant ad illustrandam historiam, vt appareat quibus viribus fretus Persarum rex tantum imperium affligere, & labefactare prope potuerit, quantum est imperium Amurati Turcarum imperatoris omnibus nationibus formidabile. Illæ autem facile cognosci possunt ex iis quæ retulit ad Senatum Venetum Vincentius Alexandrius à secretis eius senatus, vir magni ingenii, & multæ rerum experientiæ, quem etiam superius diximus missum fuisse belli tempore à Venetis ad sollicitandum animum Persæ in Turcicam immanitatem. Creditus est esse Tamnastus Persarum rex è familia Seida, vt altius rem repetam, quæ nobilitate & antiquitate præstans ab Ali genero Mahometti crediti prophete illarum gentium per seriem. 990. fere annorum deducitur. Fuit hic Ismaelis primi filius, cuius pater nominatus est Seida Caidar, vir bonus & sapiens, sed parum fortunatus, qui cum alia multa verè prædixisset, tum etiam illud quod Ismael filius futurus erat rex. Ismael deinde quamuis iuramento affirmasset se regnum suæ fideicommissum nepoti Vfuncaffani feruaturum, tamen quia regnandi cupido nulli vel metui Dei, vel rationi paret, non modo datam fidem sefellit, sed etiam addidit sceleri scelus, nam adolescentulo, ad quem regnum iure perueniebat, iussit caput amputari, vt sibi hunc stimulum ex animo, & è conscientia euelleret. Sed tanta feritas, & iniuria paulopost Deum habuit ultorem, quia parum quietum regnum per imperatores Turcarum possedit, priorque fuit qui regum Persarum amplitudinem imminuit. Nam Selimus Solimani pater urbem amplam, & frequentem Syriæ Zorigæ siue Caramithu rerumque omnium necessariorum abundantem vi armorum subiugauit, quæ cum esset in optimo situ nunc Ottomanica industria facta est munitissima. Sunt sub Zorigæ ditione multe aliæ vrbes, & oppida, & pagi in regione Mesopotamia vocata, vt Mordiuum, Vria, Birrha, Ertingia, Tocatum. Habuit Ismael filios Tamnastum natu maiorem, & Eliam, & Samum, & Bairamum. cum verò Tamnastus patri in regnum successisset, suscepissetque imperium Elias vir acri ingenio & a bellica gloria non

Dancica res composita.

Cudabenchis rex Persarum creatus.

Persicarum rerum ampla descriptio.

170311

non alieno cepit vi armorum Burcanum Siruani regem, omnemque ipsius regionem amplissimam occupauit ad ripas vsque maris Caspii, eamque fraterno imperio adiecit. Sed cum Tamnastus deinde parum memor tanti beneficii apparuisset, Elias agrè ferens ad fratris excidium cum principibus Ottomanis conspirauit, instititque Solimano ut collectis magnis copiis fraternum regnum adoreretur. Capta est per ampla regio per illud tempus à Turcicis aciebus, & Vanum præsertim nobilissimam munitio Persarum; quæ distat ab vrbe Tigranaana iter sex dierum, quæ cum frustra diu fuisset diuerberata, monitu Ramonii Galli oratoris mutata verberatione in debiliorem partem vrbes paruo negotio mox capta fuit. At rex Persa non solum Eliam fratrem per munera trucidandum curauit, sed etiam Samum eandem fortunam ab illo veritus. cum autem Bairamus naturæ concessisset relicto filio impubere, qui regnabat in India, rex filiam adolescenti in matrimonium pollicetur, hortaturque ut ad se veniat, sed non tulerunt populi vt accederet Casbinum veriti patruorum fortunam. Habuit Tamnastus postremus Persarum rex eius nominis vndecim filios, & inter hos maiorem natu Cudabenchem, quod nomen Deodatum apud Persas significat. Secundum Ismaelem, qui cum pater deceisset agebat annuum quadragesimum tertium. Cæterum Tamnastus ubi decederet reliquit hæredem testamento Caidarem adolescentem decem & septem annorum, qui fuit à fratribus, cum tantam nouitatem rei perferre non possent, ut minor succederet, trucidatus breuissimè. Successit huic Ismael uir acri, promptoque ingenio, rerumque bellicarum maximè studiosus & peritus & non parum fortunatus, & quem fraterna cedes cautiorem facere poterat, & quem omnes regem iam tunc optabant, quem coactus fuerat pater multos annos habere in custodiis, quia ter vel pacis tempore collectis magnis copiis Turcarum purpuratos non solum ab inferendis iniuriis repressit, sed etiam omnes propè illorum copias fortissime deleuit. Sed & hic parum uixit, creditusque est impulsu fratrum a sorore fuisse veneno necatus, cum tres etiam foeminas Tamnastus è diuersis mulieribus reliquisset. Huic successit Cudabenchis vir non tardo quidem ingenio, sed quietiore Ismaele, atque prudentia nemine suorum inferior. at quoniam rex vitatur consilio peritorum administrationis rerum publicarum, non potest res Persica non plurimum iuuari. Habentur comitia ferè quotidie, nisi cum rex ad balnea accedit, qui præses est comitiorum, aut quod die vngues sibi detondet, quæ comitia ab hora vigesima secunda pro magnitudine rerum propositarum protrahuntur. Admittuntur in hæc comitia duodecim Sultani vocati, qui præsidet sunt prouinciarum, nam rex pro ministrorum diligentia vel præfecturas deserit, vel pecunias dat non simpliciter, sed mutuo in decem aut viginti annos, cui opus est decem quotannis foenus in singula centena dissoluere. Illi dant mutuo exeuntibus in præfecturas, & quinquaginta aut octoginta foenus accipiunt in singula centena. Dat autem aliis viginti, aliis triginta, aliis quinquaginta nummum millia. Quod si foenus statuto tempore non dissoluatur, nullo expectato iudicio prædia obligata mox à creditoribus occupantur. Sunt etiam aulicis propositæ vel militares vel prouinciarum præfecturæ. Quod in comitiis memoria dignum proponitur à consiliariis vel scribæ vel rex ipse scribit, qui in paulo altiore throno sedet, cuius a tergo filii si sint, apud patrem. E regione sedent consiliarii præfentes, & si qui prouinciarum præfides affuerint. Positæ sunt custodiae trecentorum armatorum dum sunt comitia, qui tamen etiam post comitia ad tutelam regis persistunt. Est autem Persia regnum amplissimum, quod ab Oriente India, & Gange atque Indo fluuiis terminatur, ab occasu Tigri fluuii; qui Persiam a Mesopotamia determinat, quæ nunc Diarbecka nominatur, qui ad fines Babylonios decurrens in Eufratem ingreditur, communique alueo delatus in mare Persicum per Tereдонē ad meridiem decurrit, atque cum Arnuzia coniungitur, peruenitque ad litus maris Persici. Ad Septentrionem, ubi scæter ipse Tigris, est Armenia minor, quæ vocatur Turcomania, terminaturque mari Caspio, quod dicitur Bacu, & Scythia, quæ regiones a Turcarum imperatore possidentur. In illis regionibus hæc regna possidentur a Rege; Siruanum, quod fuit regnum Medorum. Aras quod fuit Parthorum. Armenia maior. Curasfanum, Chiesfen, Cherium, Diargumethum, Gillarum. Sunt in Persia regione quinquaginta & duæ vrbes, quarum Metropolis est Tigranaana vocata ac totius regni. proximæ dignitate sunt Casbinum, Curasfanum, Nacstuanum, Samachium, quæ omnes sunt sine manibus, cum vires regni non in manibus aut lateribus, sed in virtute armatorum sitæ esse censeantur. Domus Persarum sunt è luto, & palea sine vlla iucunditate aspectus, cum situs alioquin regionis sit amantissimus. Magna est frumenti copia plerunque, quamuis raro pluit, cum pro imbris vtantur fluuioirum irrigatione. magna est copia animalium, & veruecum in primis, qui tam sunt pingues, vt caudarum pondus nonnullarum ad quadraginta libras accedat. Est tamen magna carniū caritas ob nationis voracitatem, cum quater quotidie saturi fiant senes, nedum iuuenes. Sunt pauperes coloni, nullis vtentes ornamentis, cum humi dormientes decumbant, quamuis opulentioribus strata sunt super tapetibus. Foeminae Persarum colore sunt subfusco, utunturque multis margaritis, quæ apud illas nationes paulo ante non erant in vtu. atqui cum omnium rerum inutilium stultissima sit emptio, tum margaritarum in primis videtur absurda, cum à stultis hominibus multa millia nummum per has inutiliter profundantur, quæ vtilius conseruarentur vel in domesticos vel in publicos principum vsus. at leues homines coguntur foeminais parere. Summa est omnium subditorum populorum in Regem Persam obseruantia & cultus, cui multi languentes aut in periculis positi tanquam Deo vota faciunt, qui etiam si liberentur conueniunt ad osculandas valuas palatii, tanquam ad quoddam sacellum, in quo habiret Deus, putantque fortunata domus, quæ aliquid è regia suppellectile habeat, vel aquam qua lauerit manus, tanq̄ illud sit præsens remediū multorum morborū: tanta est reuerentia, ac dicā dementiā, ut quidā putent moruos etiā posse a Re-

Caidar Rex Persarum Casus.

Ismaelis per se ingenium actum.

Gubernatio Persarum.

Persia descriptio.

Regna possessa à Persarum Rege.

Persia fertilitas.

Persarum reuerentia erga regem.

ge ab inferis in vitam reuocari, omniaque futura tanquam presentia prospici. Consuevit Persarum rex in vrbe Tigranaanam habere ordinarium domicilium, sed vel quia non tam reuerentur coleretur, vel quia formidabiles essent ibi ciuiles dissensiones, Casbinum sedem transtulit, ibique habitare decreuit. Est autem Tigranaanam vrbs in planitie sita parum distans à quibusdam collibus, cuius vrbs ambitus accedit ad quindecim milliaria. Formam habet ob longam. sunt intra urbem multa viridaria, quæ cum multis habeat vicos, in singulis fiunt nundinæ, quasi multa emporia multarum rerum abundantissima, & præcipue multorum eduliorum. atqui cum aeris temperies sit felicissima, & regio nulla alia inferior regione iucunditate aspectus, multa mercimonia illuc ex vniuerso regno conuehuntur. fiunt in Persia panni serici & villosi & rasi bonitate & pulchritudine nullis externis inferiores. Nullæ sunt apud illos populos auri aut argenti aut æris fodinæ, sed ferri tantum. Quod ad prouentus attinet, nulla imposta sunt certa vectigalia, sed pars septima omnium mercium, & fructuum Regios prouentus facit. est tamen certa pecunia imperata in numerum pratorum, & in priuatorum domos, & in Christianos in Persia negotiantes, cum & in pecudes, & in vaccas certa exigatur. Tanta vero est harum rerum copia, vt tricies centena millia nummum prouentus excedere credatur. sumptus perpauci sunt, cum quinque millia militum tantum reges alere teneantur ad sui corporis custodiam: quibus tamen neque ipsis erogant pecuniam in stipendia, sed dant uestimenta & equos quo precio sibi placuerit. Habet rex ad quinquaginta tribunos, qui Sultani vocantur, in tot enim partes regnum distributum est. Subiiciuntur singulis præfecturis à quingentis ad tria millia equitum, quibus sigillatim tantum prouentum ex assignatis regionibus præfecturarum relinquuntur, quantum satis sit alendo equitatu, qui sæpe à præfectis motus & leges bellicas edocetur. cum igitur instat bellum vnus est labor regius mittere nuntios ad Sultanos paulo ante, qui cum semper sint parati ad statutum locum breui conueniunt. Sunt circiter centum millia equitum robustorum, & non segniter armatorum, qui sunt ingenio feroci ac pugnaces. arma illorum sunt thoraces, & scuta, & galeæ & enses vel acinaces præter lanceas, cum alii sagittis etiam utantur, & plerique longis sclopettis atque optimi temperamenti, accommodatissimique sunt omnium propè hominum vsui sclopettorum. Equi optimi sunt in Persia, ex quo tempore Baiazettus penetravit in Persiam cum multis equis Cilicibus, & equabus Arabibus præstatis. ille enim vbi fuit à Tamnaso trucidatus ferè decem millia equorum in Persia remanserunt, vnde optima, & pulcherrima proles nata est, cum egregia etiam tormenta à Baiazetto sint relicta. Baiazettus enim anno. 1558. ob suspicionem de successione in imperium Turcarum coactus est cum Selimo fratre Rosæ filio signa conferre. atque cum totis castris dimicaturus esset, victoriaque fuisset penes Selimum, cuius partibus mater fauebat, coactus est se in Persiam cum viginti millibus armatorum recipere ita Peria Rege concedente. vnde post mortem Baiazetti, & spolia, & duodecim millia hominum per legationes Selimi postea sunt repetita. Vtitur Persia pro munitionibus solitudine regionum, cum ad fines Turcarum septem aut octo dierum iter omnia inculta desertaque sint, & oppida funditus enersa, & ædificia quæque succensa. Vt autem bellorum presentium causæ & simultatis cum Ottomanis imperatoribus appareant. Reges se iura habere censent aduersus Ottomanicam ingluuiem ob ereptam Babyloniam, & Chilorthum, & Ergas, & Adilgeum, Bergherium, & Cassanum, & Chiefam, & Eirunum, & Vanum vrbes magnæ dignitatis præter multa castella, & pagos, quæ per segnitiam Tamnasi fuerant occupata. Illa regio ab Eufrate incipit Babyloniam vsque, & ab occasu Armenia minore, & supra Mesopotamiæ regionem extenditur. Exercet amicitiam, & propè fœderationem Rex Persarum cum quodam principe Christiano Leuentheghio uocato principe Georgianorum, qui Regi tributum nomine viginti millia nummum quotannis persoluit, cuius principatus est Caspio mari finitimus, qui habet in armis prompta in omnes euentus ad decem millia egregiorum equitum, & multum peditatum. His accedunt non nulli principes Turcarum cum Rege Persarum conspirantes, qui habitantes in montibus Armenia minoris, possunt colligere octo millia strenuorum equitum. Amuratus, vt cui cognitum esset ingenium præstantissimi Regis, & vires Persarum non negligendæ, cepit non nihil de suis rebus esse sollicitus. omnes propè bellicos apparatus a classe in fines sui imperii aduersus Persam conuertit. iubet quinquaginta triremes tantum exire ad suorum locorum maritimorum defensionem. Missa sunt primum duo millia Ianizzerorum ad eos fines, multaque millia Spachium ad illud bellum vndique cientur. atque cum Scythæ quasdam conditiones fœderationis à Turcarum Imperatore petiuisent, reiecti ad stipendia Persarum confugerunt. cæterum Persa collectis ferè centum millibus armatorum Turcicos fines repente inuadit, tantaque alacritate vt obuia quæque facillime cederent. Multi Turcæ, Fmericique populi in castra Persarum, vt ab inclinata ad victricem fortunam transfugiunt. nam Persa, & stipendiis, & muneribus, & omni humanitatis genere præstantes quoque duces ac milites ad se allicit. In Britannia quoque interea magni fiebant bellici apparatus, cum classes instruerentur, militesque vocarentur ad signa, qui apparatus dicebantur fieri ad Calesum siue Cesoniacum nauale expugnandum. Hoc aut faciebat, quia Gallorum Rex collectis multis copiis in Tectosatis, & Volcis populis Galliarum, multa oppida, quæ ab Vgonottis occupabantur, conabatur ut dictum est vi armatorum expugnare, aut ad deditionem compellere. Idcirco dicebantur magnæ vires colligi in Germania altrice prouincia omnium propè bellorum, cum sola Germania sedes propè, & disciplinarum omnium, & virtutis bellicæ nostris temporibus inter Christianos appareat. Nullum enim geritur bellum sine viribus Germanis. Discesserat Massilia iam Magnus prior frater Regis cum tribus millibus peditum & septingentis equitibus ac decem muralibus tormentis & multo bellico apparatu, ut cum aliis copiis Regis coniungeretur. cepit per viginti dies Minerbam munitionem nobilem obsidere, atque

tribus è partibus concutere, sed uniuersa uis tormentorum fiebat uana, quoniam munitione super firmissima petra est firmata, & egregie terra aggeres interius muniti. Veruntamen cum aquæ penuria intra munitionem laboraretur, peruentum est ad conditiones deditionis, quæ fuerunt vt liceret copiis Minerbensibus armatis excedere cum impedimentis. Vt obsides vtrinque darentur. Vt dies octo ad migrationem concederentur. Præmissi sunt in alias regiones vulnerati rebusque bellicis inuites, atque cum repente subsidia accepissent cum bellico apparatu nihil tale hostibus opinantibus captis multis nobilibus Gallis, qui iam familiariter vna versabantur, alios milites intra urbem repente miserabili cæde trucidarunt. Regii proceres cognita perfidia, & crudelitate Minerbensium coeperunt magna contentione oppidulum, quod est extra urbem diuerberare. Facta tanta verberatione, vt vix duo simul per ruinas ingredi possent, cum esset etiam altitudo ad staturam duorum hominum ascendenda ter repetitis conatibus eodem die oppidulum inuaditur. Galli tamen ob angustias loci reiecti sunt magna data & accepta clade. pugnatum est enim missilibus ignibus, & omni telorum genere. concussum est denuo oppidulum tredecim tormentis, atque ne per idem tempus subsidia ingredi possent, excitatæ sunt tres præualidæ munitiones ad portas è gleba & fasciculis lignorum magna arte inter se trabibus conchatenatis. Ex altera parte Maregentia urbem amplam, & populosam Nitiobrigum Pessulum seu Mompolerium multos iam dies cum multis armatorum millibus obsidebat. Vgonotti collectis, & ipsi ad eius urbis subsidia duobus millibus peditum & quingentis lectissimis equitibus cum quadraginta iumentis farina onustis vrbi se ostentant. Initur leue prelium sanè atrox, & cruentum. sed inter pugnandam subsidia ex altera parte in urbem sunt ingressa. ceciderunt in illa pugna mille ferè ex Vgonottis, è Gallis paulo plures trecentis. Vgonotti contra quo vires Regias ab inferendis molestiis ad rerum suarum defensionem reuocarent collectis non contemnendis armatorum copiis castella quædam Regia in sinibus eius regionis adoriuntur. oppidum Diui Pauli vi ferri expugnat, atque ad unum milites Regios trucidant. Dum ita uariis in locis orbis terræ fortuna res mortalium vexat, concessit naturæ Aloysius Mocenicus Venetorum Dux, cuius in locum successus est inuisitato patrum fauore omnibus suffragiis Sebastianus Venerius uir non solum integritate uitæ & prudentia clarus, & quem multi magistratus reipub. præclare gesti illustrem demonstrarunt, sed quem rerum bellicarum etiam gloria maximè illustrauit, & in primis naualis victoria quasi propria virtutis Venetæ, per quam uniuersa res Christiana à seruitute, & captiuitate barbarorum fuit liberata. Turcicæ triremes quinquaginta, quæ exierant Byzantio, Venetorum virtutis periculum facere volentes, quos fortunæ potius, quàm propriæ virtuti confidere fortasse existimauerant, eum in Cretam applicuissent, iubentur turbæ nauticæ facere descensionem, ibique aquari & lignari. at Cretæ qui Sfacioti uocatur sumptis armis magna uirtute, & alacritate uetant facere descensionem. Turcæ profitentur se tanquam amicos, atque in usum amicæ clascis tantum uelle lignari. responsum est nullum esse signum amicitie fructiferas arbores excidere, cum in insula non sint syluæ aut arbores steriles. At quoniam Rodolphus Cæsar non miserat munus honorarium, ut appellat Amurato, captus est eius orator Byzantiæ & in custodias traditus. Polonus Rex Dancicus rebus vt dictum est compositis, acceptis promissis de mittendis copiis aduersus Moschouitam, qui sese in Liuoniam per illud tempus recepit abducto captiuo Magno Regis Daniæ fratre, paulatim ad bellum se accingebat, quoniam Moschus in magna trepidatione reliquerat Lituaniam ob multas incurssiones, quibus proxima quæque hostiliter vastauerat. Turcæ tamen res cum Cæsare, ut diximus, Byzantiæ compositæ fuerant, & imperatorio decreto sancitum ut à mutuis iniuriis abstineretur, tamen in sinibus non cessabant omne genus insidiarum, fallaciarumque struere: cum in illa parte Illyrii, quam Croatiam uocant, duo castella ceperint. his incurssionibus auditis collecti sunt circiter quingenti equites Cæsarei non procul ab Alba regali, cum in quodam oppido etiam Turcarum proditio strueretur. sed re per puerum patefacta repente in itinere hi à Turcis ex insidiis inuaduntur. pugnatum est diu magna uirtute. Cæsarei equites ad extremum multitudine hostium superati cæsis pluribus centum, multis captis in seruitutem, reliqui fuga se seruarunt. Veneti, quoniam Acroceraunii siue Vicochi piraticam in omne genus hominum exercentes maxime Turcica nauigia infestarent, quatuor triemes aduersus illos miserunt, quia Turcæ querebantur sua nauigia vbi que diripi, cum ipsi pacem sanctissime, & promissa seruant, neque piratas ingredi sinum Adriaticum paterentur. nam nisi illud fieret, profitebantur se necessario ad suorum defensionem intra sinum esse nauigaturos, & iam biremes quædam hoc consilio struebantur Narone. illud vbi cognitum esset Byzantiæ desistitur ab inceptis apparatibus. Persa factis ingentibus apparatibus non solum propter suas vires felicibus successibus utitur, sed etiam propter imbecillitatem hostis, qui pestilentia afflidaretur. Vexarunt animum Amurati etiam Persicæ triemes in mari Euxiuo, quæ coniunctis viribus cum Scythis multa castella Turcicæ ditionis capiunt, uniuersamque regionem finitimam magna trepidatione replent. Austriacus cognito Matthiæ aduentu & comitiis Belgarum, in quibus decreta erant ad bellum in singulos menses, quæ ad bellum spectabant, quadringenta nummum millia, & ad excutiendum Regium imperium, cum status acciuissent Casimirum cum tribus millibus equitum, & quinque Reggimentis peditum Germanorum, & Comitum Suartzemburgensem cum quinq; millibus peditum Britannorum, & Scotensium, Aurantiisque dictus esset Tongrorum, & Bolduchi gubernator, quibus copiis statutum erat Namurium expugnare, & Norfam fluuium occupare, quo accessus Hispanis occluderetur, moratur Auguste Vermanduorum, instatque copiis imperatis à Rege vt quam citissime veniant. Atque cum mille & quingenti pedites iam accederent, a copiis statuum in itinere ex insidiis circumuenti, cæsi, profligati que sunt, quorum tribuno in castra adducto caput

Mompole-
riū obsesū.Aloysii Mo-
cenicis mors.
Sebastianus
Veneri dux
creatus.

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER VIGESIMVS NONVS.

Bouines op.

Nierat iam annus alter à partu Virginis, qui fuit octauus supra mille quingētos & septuaginta, cum fortuna rerum humanarum tantos stimulos in animis mortalium excitauit, vt nulla ratione opportunum tempus exeundi ex hybernis copiæ expectarint, sed initio ipsius anni arma vix posita resumpserint, & in Belgarum finibus præsertim. Nam cum multæ copiæ vtrinque fuissent collectæ, vt diximus, in Belgio, multæque cohortes in Germania ad signa statuum nomine conuocarentur, Austriacus non cunctandum esse ratus per Hiergem regulum subsidia mittit Ruremôdæ diuturna statuum obsidione afflictæ. Habebat enim in stariuis non contemnendas vires in Marchia, & in finibus Leucorum, quæ diutius ibi esse non poterant ob sterilitatem regionis. At quoniam fiebat certior multis è locis varias cohortes in castra Belgarum procerum esse venturas, quæ si conuenissent, possent Mosæ fluminis traiectum impedire, & multa alia bellica negotia, decreuit fluuium quam primum traicere, quo posset commodius pro tempore, proque consiliis hostium statuere de summa rerum. Atque ne videri posset per arma potius quam per æquitatem, & humanitatem quæ iusta sint velle extorquere, curat denuo primum edictum promulgari nomine, per quod venia, & obliuio præteritorum omnium proponeretur cum omnibus priuilegiis antiquis, modo pro iuramento catholicam religionem, & regiam obedientiam complecterentur. His ita vbique promulgatis iussæ sunt acies proficisci, atque ipse Austriacus cum Parmensi principe Namurium properat relictis à tergo peditibus, & equitatu Hispano. Erant in castris Austriaci sexdecim millia peditum Italarum, Sequanorum, Germanorum, Gallorum, & duo millia equitum Hispanorum, & Italarum, quibus viribus coniunctis hostem erat inuasurus si qua opportunitas concederetur, sin aut, curabat vt ad pugnam alliceret. Idcirco Bouines oppidum ad Ripam Mosæ fluminis situm expugnare constituit; cum esset alterutrum omnino obuenturus, vel vt fieret facultas signa conferendi, antequam maiores vires se addidissent, vel si hostis abstineret à pugna, oppido potiretur, cuius beneficio pateret accessus commeatibus per Mosam fluuium. Est siquidem Bouines oppidum perantiquum in sinistra ripa Mosæ fluuii situm, olim florens, & populosum, sed nunc propè euersum, cum ad eius expugnationem Henricus secundus Gallorum rex castrametatus cum magno exercitu acerrimè seuiisset potitus. at nunc post res Galli compositas per longam pacem aliquantulum est instauratum. Illo castello subiugato Austriacus non solo Mosæ fluuii commodis erat positurus, sed etiam nullo negotio prope regione inter Sumbiam vocatam, & Mosam rerum omnium abundante fruiturus, cum etiam ad commoda eopiarum vltius progredi liceret. Posita erant castra hostium ad pagum Diui Martini circiter septem millia passuum à Namurio ad latus Burgi, qui & ipse pagus est apud Iselam fluuium. Intercedebat regio inter Burgum & hostem uallibus, & collibus munita, & propter syluas equitatu difficilis, cum parua planities quibusdam in locis tantum equitatu commoda inueniretur. Castra hostium frontem habebant eminentiorem, atque syluam à sinistro latere, à dextra pagus erat prædictus. inter Burgum, & frontem hostilium castrorum duo erant situs natura munitissimi, vixque vlla vi expugnabiles. Erant in castris Belgarum quinquaginta & sex vexilla peditum, quatuor cataphractorum equitum, quadriugenti ferraroli, duæ cohortes equitum sclopettariorum, quæ copiæ à Gugno castrorum magistro ductabantur, cum quo erat Vaillius, & Hebreus reguli, & Lalainus Comes. iussa est igitur cohors equitum sclo-

rum sclopettariorum, cui præerat Mutius Paganus exire ad explorandum per captiuos, quæ proxima erat in hybernis. Nec ita multo post exiit Austriacus cum principe Parmensi ad recognoscenda castra hostium pluribus sclopettariis in insidiis collocatis. At quoniam per captiuos, & mercenarios exploratores nuntiabatur consilium esse hostium per noctem castra mouere, conuulsisque signis se in tutum recipere, missa sunt sex bellica tomæta sub gallicinium ad Giblium, qui paruus est pagus in finibus Ambaruariorum, vbi ab hostibus cella rerum necessariarum erat destinata, vbi que statuerant consistere, atque omnia consilia Austriaci subuertere. Motus est cum peditibus Hispanis Sequanis, & vallonib. ac mille equitibus, vt hostis terga infestaret. decreuit vt pars Sequani peditatus quosdam transitus locorum occuparet, quo facilius equitatus protegeretur: nā pridie eius diei Hernandum Acoftensem, Antonium Oliueram, Petrum Valleium, & quosdam alios præmiserat ad vias, quibus hostes erant abituri, explorandas. cum igitur dies iam illucesceret, hostes succensis omnibus castris iubent pedites iter capere phalangem scilicet, & postremam aciem. iussus est equitatus terga protegere, peditatuque hostium resistere si vellent infestare. Austriacus quod videret hos cum dignitate se velle recipere, decreuit insequi vt infestaret si quo pacto concederetur, atque vt se reciperent coacti. imperat peditatum, qui posset acciri, atque quatuor turmas equitum in tres globos distribuit, cum reliquum equitatum apud se retineret ad opportuna subsidia. accesserunt & multæ sclopettariorum cohortes qui ad mille accedebant, & ducenti loricati cum sarissis. iussus est Hernandus Acoftensem ante diem esse in insidiis in primo situ duorum prædictorum locorum vltra Burgum, cum noningentis militibus Sequanis, Hispanis, Germanis. cum primo globo equitum vbi erant alæ Hernandi Toletani, & Aurelij Panormitani, & sclopettarii Oliueræ ac Mutii Pagani, Austriacus misit Oliueram. cum reliquis duabus substitit Octauius Gonzaga magister equitum. Oliuera primum situm transiit, qui vbi accederet ad secundum, coactus est ad dextram deflectere, vt commodum transitum vestigaret, cum inuentus in ea via angustus esset ac difficilis. hūc secutus est Octauius Gonzaga, vtque subito ferè copias coniunxerunt, qui formatis nouis globis aduersus hostem vltius procedunt. iam peditatus paulatim ad primum situm peruenerat, & cum aliis copiis propinquabat Austriacus, cum in omni situ commodi essent eminentes colles, & ad prospiciendū hostem, & ad mandata à suis accipienda. iussus est per nuntium Austriaci Gonzaga sustinere. Hostis cū parte equitatus in loco edito substitit, qui ad latus nemus habebat, atque frontem copiis Austriaci ostentabat. ceptum est ab hisce se recipere, ab his insequi, intumque est leue cerramen, atque Hispani vltius pugnando propellentes hostem transmissio loco accliuu venerunt in planitiem. rursus alium accliuem transmittunt pugnantem non procul a primo situ, relicto Hispano peditatu qui terga tueretur. Iussæ manus sclopettariorum ad sinistram incedere, vt equitatu opem ferret. Parmensis princeps interea profectus erat vltius singulari alacritate, propiusque venit ad hostem, qui cū riuum paruum, sed difficilem esset traiecturus, non parū Parmensis molestia fuit retardatus. Austriacus per illud tps in nemus ascendit, quæ Hispano peditatu muniuit, qui terga tuebatur. Iussæ sunt copiæ progredi, quæ in secundo situ fuerant firmate. cepit cōe esse consiliū procerū vt iniretur præliū, quoniam hostis defessus, & perturbatus esse uideretur. non prætermittendā esse aiebāt præsentē occasionē. iussus est Reglius regulus hostem recognoscere, cuius profectio vtilissima fuit, quoniam cum postrema turma equitum impedimento fuit quominus quædam Gallicæ cohortes à sinistra situm commodū occuparent cum graui damno Hispanorum. Octauius Gonzaga cognito commodo situs, & alacritate militum, ne prælium sine ordine committeretur, cum iis cōiuncte impetum facit in hostem multa virtute. ceptum est ita pugnare vt multi caderēt ex hostibus. nam primum postremis hostibus. propinquatum est ita vt sola via interesset inter vtrasque, copias, quæ sæpè satis raram habebat, quā hostes pluribus tormentis capestribus. munierant, quæ parū cōmodè fuerant disposita ob angustias locorum. cum verò Parmensis princeps proprius accessisset ad rem melius explorandā, cognouit Octauium Gonzagā, & Madragonium tribunū tam processisse vt sine manifesto periculo suū equitatum retrahere non possent. Illa re perspecta, & consilio hostium, qui dubio erant animo quid sibi esset agendum, cum et non nihil acies videretur ordinem non seruare, decreuit in eos impetū facere cum cohorte, quā viciniorē à sinistra acie habebat, neglecto periculo pro singulari virtute bellica, & fortitudine. secutæ sunt eius consilium ambæ turmæ equitum. nam conuenerāt iam hæc vexilla equitatus Bernardini Mendocii, Curtii Martineghi, Fernandi Toletani, Camilli, & Ioānis Baptiste Montiorum, Alonsii Vargæ, Georgii Macutæ, & Acoftenis, & Oliueræ, & Antonii Auali, & Falconeti, & custodiæ Austriaci. Hostes impetum acierū Austriacarum non sustinentes in fugam vertuntur, atque per suum peditatum irrumpentes obuium quenque conculcantes, qui in postrema acie incedebat, suas copias propè sine hostilibus armis profligarunt. Fama est comitem Heleinensem quatuor millibus equitum statuum præfectum, cum Austriaci consilium clam sequeretur, se in fugam vertisse, atque Monsdenaum versus contendisse, illum quoque locum Austriaci nomine occupatum si res successisset è sententia. Erant Aurantianæ copiæ ex his nationibus collectæ diuersis, tres erant cohortes Gallorum, decem Scotensium, tredecim Britannorum, nouem Germanorum, circiter triginta & sex Belgarum. equitum ad tria millia. illa res repentinam prope dedit victoriā equitatus scilicet hostium, cum acies facillime dissiparentur. cesa sunt; & capta circiter octo millia hominum ab Hispanis tanquam pecudes nulla edita virtutis militaris significatione, cum statim fugam arripuissent, neque vel tantillum impetum sustinuisent. Venerunt in potestatem Austriaci triginta vexilla peditum, & tria equitum, ac vnum ratorum, quæ relicta sunt ob metum, cum totus equitatus se seruasset. Captus est regulus Gognius magister castrorum, qui ad Austriacum perductus signum obseruantie edidit, a quo tantum verbū acerbum audiuit, quod Deus facit vt magnæ copiæ impiæ a paruis copiis vincantur. capti sunt ferè sexcenti

Victoria Austriaci.

sexcenti milites, qui omnes in urbē adducti mox suspendio necantur, quoniam illa copia primum omnibus Austriacis militibus, quos capiebant, magna & barbarica crudelitate aures, & nares, & digitos manuum præcedebant. Illa victoria potius Austriacus ad oppidum Gibluum castra mouer, quod ab hostibus tenebatur, quod distat ad millia decem passuum a Namurio, qua iter Bruxellas. ceptum est leuibus præliis dimicare, quoniam eo se seruassent reliquæ superioris cladis. Austriacus ubi ad abbatiam Argentoniam castrametatus esset postridie iubet quatuor bellica tormenta trahi ad oppidum diuerberandum, atque à sinistra Orricum cum duabus cohortibus Hispanorum, à dextra quosdam vallones, & galeatos equites, & sclopettarios mistim iubet assistere. hostes visis his copiis partim in oppidum se recipiunt, partim Bruxellas versus fuga contendunt, quorum plerique sunt ab insequentibus trucidati, donec nox reliquorum saluti consuluit. Sed quia tubicini misso ad illos sollicitandos ad deditioem paulo superbius responsum esset, cepta sunt dirigi tormenta, quibus visis fit ab oppidanis deditio, qui se clementiæ, misericordiæque Austriaci commiserunt. milites ita in fidem sunt accepti ut liceret inermibus liberis abire accepto iuramento in annum exteris, indigenis quod nunquam amplius aduersus Philippum Regem militarent. Capti sunt quidam primarii tanquam obsides, & multa bellica tormenta cum multo commearu, & apparatus bellicis. Nec multo post obsidibus quoque libertas concessa est. his ita transactis relicta est ibi inuenta annona in sex menses cum quatuor millibus peditum. reliquæ copiae ad populanda loca finitima sunt ab Austriaco educæ, quoniam plurimum conferebat rebus Hispanis dum hostis esset profligatus, facileque erat id facere, illum insequi. nam cæsa sunt, & profligata ad summum per hanc victoriam ferè decem millia peditum à duobus equitum, cum vix decem è militibus Austriaci sint desiderati. ita fit aliquando ut cum in rebus bellicis res in alterutram partem inclinauerit, totum negotium in illam partem corruat, cum res maxime fragilis sit vel armatus exercitus. Postea Octavius ab Austriaco ob virtutem prudentiamque collaudatus missus est cum equitatu ad exploranda hostium consilia, & ad Louanium ad deditioem compellendum. ille ex itinere Cydoniam oppidum cepit. atque Hispani superiore victoria elati per perturbationem equitatus statum populabundi Louanium usque procurunt, omniaque obuia ferro, & igni populantur, atque Octavius Louanium denique in suam potestatem redegit. Austriacus oem operam viribus colligendis ad Namurium nauat, multosque pagos direptionibus, & rapinis deuastat. nam quoniam animi magnitudo stat aliquando vel cadit cum facultatibus & euentibus rerum, ubi primum arma victriacia Hispanorum se ostentant Louanienis sibi. veriti virtutem Hispanam acceptis conditionibus deditioem urbem in fidem Austriaci dedunt. concessum est duabus cohortibus Scotensium militum, qui erant in præsidis, ut incolu mes quò vellent excederent. Neque tamen principum Belgarum animi profus erant desides, quorum studia conuersa erant partim ad faciendos bellicos apparatus, partim præsentibus viribus utebantur ad hostes quoquo modo possent infestandos: quare intra fines inferiorum Saxonum pro Austriaco, & pro statibus colligebantur equites & pedites, cum è Byzantii non amplius studium instruendæ classis exaudiretur, sed vniuersi Turcarum animi essent conuersi ad obseruanda noui Regis Persarum consilia, cum nihil magis curaretur, quam ut ingentes copiae aduersus Persas in castra conuenirent, quod certe non fiebat sine difficultate. iussu sunt lanizzerorum duo millia & quingenti Bogdanum in principatum Mysie superioris inducere, quod fecerunt vna cum aliis copiis paruo quidam negotio, & sine clade subditorum, cum nemo ausus esset vel contra vim Turcarum, vel contra ipsum nouum Regem ad propulsandum eius imperium arma suscipere. Illa victoria Hispanorum acquisita in Belgio, atque adeo urbis amplissime, & nobilissime Leuacorum deditio apparebat iecisse in magnam periculum multarum finitimarum urbium argentium salutem, atque in primis Mechliniæ urbis, & ipsius nobilis, & ample, quæ quasi in medio figura trium æquorum laterum posita prospicit hinc Louanium, inde Bruxellas, inde Antuerpiam pro angulis, per medium cuius urbis decurrit Dela fluuius in regione Ambiuariarum, erat ibi dissensio non contenta inter ciues, cum alii nollent, alii maxime cuperent admittere præsidia, sine quibus omnino urbs non apparebat satis valide posse defendi. Missus est idcirco à statibus Belgarum, & ab Aurantio Bossuensis regulus, qui tam prudenter, tantaque dexteritate negotiorum tranlegit, ut copiam palatium sensim forumque occuparunt, atque nonnulli e primariis, quia viderentur statibus aduersari, in carcerem sint coniecti. Missi sunt è hinc Antuerpia subsidiarii ciues mille armati, cum decem e singulis cohortibus fuisset delecti, & quadraginta è cohorte iuuenum, & duæ præterea cohortes Scotensium. Iussi sunt præterea recenti pedites esse Liræ in præsidis, quod oppidum non est negligendum in ripa Nethæ fluminis situm natura & arte munitum. Hispani cognita dissensione ac debilitate ciuium Mechlinensium ceperunt aspirare ad eius urbis expugnationem, atque vix post secundam horam ex quo subsidia ingressa fuerant sexcentos equites mittunt cum totidem sclopettariis à tergo, qui eò usque procurerent, seque urbi ostentarent, & animos ciuium exasperarent. Sed ubi propinquassent, frequenti plumbearum glandium procella, & globis minorum tormentorum ab urbis prospectu recedere cogunt. His ciuitatibus variis ubique bellorum motibus fluctuantibus, multæ oppida Belgarum muniabant, atque in primis Bruxellæ urbs pampala id ipsum multo studio faciebat, cum Aurantius princeps, & Mathias Archidux eò iam pridem conuenissent hoc ipso consilio, ut illa urbs aduersus vires hostium, si quæ accessissent, fortiter posset resistere. sed cum apparuissent Bruxellenses nihil vel laboris vel diligentiam prætermisisse, Aurantius cognitam industriam Bruxellensium non solum laudauit, sed etiam professus est se vna cum illis omnem vim, & fortunam belli equissimo animo perlaturum, summoque studio ciuitatem defensurum si ita contingeret, quod faciebat ut animos ciuium confirmaret. Actæ sunt gratiæ ingentes pro tanta animi promptitudine, sed responsum istud fieri posse semper opportunè, sed tamen vtilius, & comodiore fore vniuersis ciuibus si absens rebus omnibus consuleret, quam si unum in locum pateretur se includi.

Gibluum cepit per deditioem.

Louanii deditio.

Bogdanus in principatum restitutus.

se includi. Nam ut anima non potest vtiliter negligere vniuersum corpus, si in alicuius partis corporis officio præcipue sit occupata, sic princeps & imperator inutiliter & stulte in obsequium locum pariter se concludit. Ne tamen urbs sine perito duce, atque imperatore rerum bellicarum relinqueretur, si forte hostis illam inuaderet, Bossuensis id munus tuendæ urbis ab hostibus sibi depoposcit cum inessent in urbe validissima præsidia, viginti & quinque cohortes peditum nimirum, atque Comes Aleinensis vir magnæ autoritatis & peritiæ casta posuisset in pago Genuola cum non asperandis copiis, quibus & regionem protegebat, & curabat exercitum statuum in dies instaurari. Decretum enim fuerat communi Aurantij & Villuardij & Bruxellensium consilio ut veterani omnes copiarum duces copias studiose colligerent, conuocarentque pro opportunitate Olandæ & Zelande præsidia. collecta sunt in Bulateris tria reggimenta peditum. accessit & Senchius regulus cum quingentis equitibus. Iussus est Comes Suartzremburgensis summo studio colligere tria equitum, atque cum duodecim vexilla peditum nuper ex Olanda accessissent, aucti sunt animi principum nouæ religionis, qui prius felicibus Hispanorum successibus propè erant consternati, diditrusque est rumor quod breui futurum erat ut status Belgici haberent in castris plura triginta peditum, ac decem equitum millibus, præter ordinaria præsidia variorum locorum satis valida, vnde possent in omnem opportunitatem multa millia hominum in castra commode acciri. erant enim multæ copie in varias ciuitates distributæ dum illæ muniuntur, cum Antuerpiæ mille inessent equites, ac decem millia peditum. nam curæ erat sexdecim cohortibus moenia tueri per noctem, cum aliæ interim plateas & accessus urbis interiorum occupauissent. Duo millia operarum erant occupata muniendis Bruxellis, ubi inerant octoginta cohortes peditum, quæ singule continebant centum & quinquaginta pedites, ineratque cohors ducentorum lectissimorum iuuenum. Erant & Gandau in præsidis tria millia peditum, & sex cohortes in oppido Guldera quæ omnes copie magna diligentia, inusitatoque ordine à suis præfectis regebantur, cum singule decades suum haberent præfectum, & tribunis additus esset magistratus, qui vocabatur Superintelligens. Poterant, ut vno verbo dicam, vel citra medium diem nullo prope negotio colligi ad quatuordecim millia armatorum ex his locis sine vilo incommodo. sed enim quia salus & conseruatio ciuitatum non in solis externis auxiliis asciscendis consistit, sed etiam vexandis hostibus quo quomodo, & intimis domesticisque incommodis ac periculis repellendis, neque sufficit perito medico emplastra adhibere vlcibus, nisi prius eliciat malignos humores, multa decreta sunt salubriter Antuerpiæ vel ad impediendos hostium accessus vel ad suspectos ciues eijciendos. nam vix primum omnes cathenis ferreis multiplicibus muniuntur. deinde Itali & Hispani mercatores coguntur excedere ex urbe, quia populo essent suspecti, qui Coloniam Agrippinensem accedunt. promulgatur edictum ut omnes exteri arma sua deferant ad præfectum iuuenum, quibus enses & pugiones tantum relicti sunt. Iussi sunt erronei intra viginti & quatuor horarum spatium ex urbe & ex omni agro Bruxellensium excedere sub grauissimis penis. omnia mercimoniorum inuoluta ad portas urbis explorantur ne efferatur pecunia, vel res exeat bellicis vrbibus necessaria. imperatum est sub grauissimis penis ne viri bellicis rebus apti exeant è ciuitatibus, cum etiam Londini magna diligentia colligerentur & censerentur copie, quæ statibus subsidio mitterentur in Belgium. Enimvero quamuis magnam trepidationem pluribus Belgarum vrbibus victoria Hispanorum iniecerat, tamen nihil amplius fecit, quam ut maiores apparatus bellici fierent a Belgis ad eius famam, atque ut Hispani captis quibusdam castellis tutius, sineque vilo impedimento Bruxellas usque ad portas incurrerent, cum nemo ex hostibus fieret obuius: Octavius enim Gonzaga cum quingentis equitibus ad portas usque ciuitatis procurrit. nam non modo Louanium ut diximus, sed etiam Giola & Lilemona capta fuerant oppida, cum Lilemona distet ad viginti miliaria à Bruxellis. Carolus item Masfeltius cum quatuor millibus Gallorum & tribus Sequanorum peditum Bouinam magna diligentia concutiens iam iam erat inuasurus. ciues veriti si diutius fortunam belli expectauissent se vel peiores deditiois condiciones inuenturos, vel per vim armorum victum iri, paciscuntur cum Masfeltio ut iisdem conditionibus se dederent, quæ Giblæ antea concessæ fuerant. Erant in præsidis octingenti pedites, qui cum iurauissent se non amplius aduersus Regem Hispanum militaturos, liberi quidem sunt dimissi, sed tamen iner mes ac sine capitis integumento, quibus ad ignominiam viritum datus est baculus. Capti sunt septuaginta primariæ dignitatis ciues ex ijs qui erant in urbe. Nam post illam victoriam cum neque tormenta Austriacus haberet, neque si habuisset possent attrahi propter pondus per cenum, & pontes nimis longi expeterentur, neque operas haberet, neque temporis acerbitas sub dio esse & in aperto diu pateretur, non putauit Bruxellas urbem esse tentandam, ubi essent in præsidis plura sexdecim millibus armatorum. cum vero in oceano Britannico nauigia quedam multo auro preciosisque mercibus onusta ex Indijs expectarentur, quæ rebus regijs afflictis inopia stipendiorum opem ferrent, multæ naues Britannicæ egregie epibatis instructæ & ad pugnam paratissime obuiam procedunt, nauigiorumque iter diligenter vestigant ac præstolantur. Illa cum non apparuissent, multæque alia nauigia Philippi Regis ad Numidicam expeditionem, ut fama erat, instituere, Aurantiana classis quæ ad fines usque Lusitanos procurrebat, & ad Herculis columnarum angustias quædam iuuenta bellicis apparatus onusta expugnat, & in Belgium adducit. Quæ dum sunt in Belgio & in oceano ad occasum, in finibus Liuoniæ res erant omnino turbulentiæ ac propter frequentia damna, quæ assidue Liuoniæ à Moschouita inferebantur, plenæ calamitatum. sed multo magis infestabant rumores uarij, qui de Scythia in Poloniam ferebantur trepidationis pleni, quia dicebatur Moschouita collectis multis millibus armatorum Liuoniam ueris iter cepisse facere, principisque Scytharum sollicitasse ut rapinis & populationibus uno tempore ex altera parte

H h h Liuoniam

Liuoniam infestarent, cum iam triginta millia Scytharum collecta esse ad hoc ipsum consilium dicerentur. augebantur quotidie vires Moschouiticæ, periculosumque erat ne vniuersa Liuonia veniret in potestatem hostis, nisi subsidia mitterentur, quare missæ sunt legationes ad Regem vt tantis motibus, tamque periculosis bellorum consuleret. Indicta sunt itaque comitia bellica Varsovium, in quibus decerneretur de bellicis apparatus à Rege & principibus Liuonum, & de prouincia ab hoste defendenda, cum hosti interea fuisset impedimento magnitudo niuium quo minus cum suis copijs in Liuoniam penetrasset. Quæ dum parantur ad defensionem in Liuonia, Scander Mysiæ superioris princeps, qui sub finem anni superioris è principatu fuerat deiectus, magnis vocibus & contentione populorum, in principatum reuocabatur, parumque de fuit quin ad arma ventum sit, ciuileque diffensiones sint excitatæ inter eos, qui diuersas partes sequebantur. causa fuit cur Scander Despota Mysiæ fuerit è regno deiectus, quia cum Turcarum custodias corporis acciuisset, illi facti sunt ita insolentes vt omnino ferri non possent vel ab ipso despota, nedum à subditis. idcirco illæ custodiæ necessariò sunt dimissæ. Erat Bogdanus frater captiuus Hierapoli, qui affiducè expetebat per munera, quorum maxima est autoritas apud Turcas, vt deiecto fratre in principatum ipse admitteretur, de quo vel ante captiuitatem cum fratre Scandere contenderat: cum frater parum amico animo in Turcas apparuisset. Turcæ quoque dimissi multas accusationes in Scanderum constringunt, quibus etiam plurimum causa Bogdani iuuabatur, atque vicerunt tandem munera & accusationes & preces. his contentionebus de principatu cognitis Scander partim ad diluendas criminationes Byzantium contendit, partim etiam ad superanda munera captiui, sed cum Byzantio cum muneribus propinquaret cum tympanis ad lætitiæ significationem, missi sunt obuiam Turcæ qui tympana infregerint, munera ceperint, Scanderum in custodias tradiderint, atque sic per gratiam Mahometi Bogdanus frater missus est cum imperio in Mysiam, vbi purpuratus interea fuerat præfectus accito Scandero ad diluendas accusationes. Mustapha purpuratus, quod ex altera parte fines imperij Turcici maxime formidabili bello Perfarum Regis principis strenui infestarentur, qui non frigide res agere videbatur, ex altera quod ingentes apparatus bellicos & classem maximam instrui à Philippo Hispaniarum Rege audiebat, qui dicebatur cum multis millibus armatorum aspirare ad subiugandam Africam, veritus ne vis Ottomanica tantam rerum molem vno tempore sustinere non posset, neque duorum tam potentum regum arma tam distincta propulsare, cum & pestilentia & caritate annonæ vbiq; in ijs finibus laboraretur; cepit cum Hispanis ministris callide de inducijs in certum tempus verba facere, quæ fama apparebat animos etiam Perfarum non nihil perturbare. censebat enim fore vt Hispaniarum rex non magnopere ab illis inducijs abhorreret, vel quod iam diu Belgicis sumptibus esset defatigatus, vel etiam quod omissis maritimis apparatus iam liberius posset ad subiugandos Belgas se conuertere. ceptum est igitur agi de inducijs, resque variis sermonibus in multos menses est hinc inde protracta, atque negotium denique inter difficultates consenuit, Ioannis Austriaci copię ratæ non esse amittendum tempus dum animi finitimorum Belgarum ad famam recentioris cladis adhuc essent consternati, Sichenam oppidum expugnare aggrediuntur, vbi certatur per aliquot dies frequentibus & acerbis minutis prælijs. Sed enim cum defensores post validam diuersionem se fortiter defendissent, primumque conatum Hispanorum magna virtute repulissent, tamen quia illis videretur fortuna belli periculosa, quæ non erat expectanda afflictis præsertim noua clade statibus, à quibus non essent tam citò expectanda auxilia, cum locus etiam non esset satis natura munitus, & parua inessent præsidia, per certas conditiones veniunt in potestatem Austriaci. Sed Hispani nulla habita conditionum ratione, nullaque seruata fide oppidum ingressi ad vnum inuentos milites trucidarunt, ducesque ipsos suspendio necarunt, qui parum fidentes Hispanis promissis se in priuatis domibus cum quibusdam agricolis à militibus destituti munierant. Istud factum fuisse quidam dixerunt, quia plures quadringentis Hispanis trucidati fuissent in vnius oppiduli debilis oppugnatione. Diestum quoque oppidum situm ad Demeram fluuium captum est eodem die per deditioem, in quo oppido ducenti inerant pedites statuum, quos etiam ex oppido digressos Hispanus equitatus insecutus & in quadam planitie comprehendens coegit contra pactam libertatem iurare, nisi mallet trucidari, se fideliter Austriaco in hoc bello militaturos. Spiæ oppidi magistratus, vbi clam conspirasset cum Hispanis ob metum illarum calamitatum, quæ imminere videbantur, vt introducerentur in oppidum, coniectus est in carcerem, quia populus illo cognito consilio clam auxilia Gandauo accersuit, vnde missi sunt magna celeritate sexcenti pedites, atque hi per obscuritatem noctis conspirantibus præsidij accepto signo ciuitatis admotis scalis conscendunt. ita captus est magistratus & acceptis auxilijs securitatis oppidi iacta sunt fundamenta. illud consilium cum irritum accidisset Hispanis animus aliò conuersus est, & de capiendopido Niuella cogitatum per repentinum conatum duce Carolo Masfeltio, quod distat ab vrbe Bruxellis ad viginti millia passuum, copiæ igitur magna celeritate ac taciturnitate vsq; nemine sentiente ad oppidum accedunt. Illud repente inuadunt. Sed virtute & vigilantia oppidanorum coactus est Masfeltius fuga se Namurium seruare nulla memorabili re edita, sed etiam non paucis è suis Hispanis amissis. Nam cum multi Hispani & tormentorum globis & glandibus sclopettorum fuissent transfixi è moenibus, tum oppidani audacter egressi Masfeltianas copias fortissime inuaserunt, duoque vexilla Hispanorum peditum è manu signiferorum extorta, signiferis etiam trucidatis Bruxellas miserunt. Austriacus ipse interea Louanij morabatur, circa quod ad decem millia passuum copiæ castrametata fuerant, qui iubet edictum promulgari, per quod iubebantur omnes profugidomum redire sub pœna bonorū fisco addicendorum. iubet omnes bellicos apparatus, omnemque

Scander è regno à fratre deiectus.

Sichena oppidum.

Diestum captum ab Hispanis.

commeatum Namurium comportari, vbi duæ tantum cohortes Germanorum & sexcenti equites erant in præsidij. Et quoniam dicebatur Aurantius princeps omnia futuro ingenti bello necessaria summa diligentia comparare, Casimirusque cum multis millibus armatorum accersire, & alios tribunos cum Saxonibus & Germanis equitibus, & ipse Austriacus animum adiecit ad suas vires adaugendas, Nam status post cladem non solum apparatus maiores fieri oportere decreuerunt, sed etiam statuerunt vt semper consiliarij statuum rebus bellicis interessent, nequid fieret inconsultis, atque omnis ratio bellica ordinatius procederet. Britannia regina quoniam frustra per legationes sollicitauerat Austriacum vt à vexandis Belgarum finibus amicorum populorum desisteret, iussit legationes ipsas palam profiteri, si illud impetrare non possent, reginam non posse vllum genus auxiliorum Belgis populis, & Belgarum principibus amicis atque reginæ ipsius obseruantibus in tantis præsertim patriæ calamitatibus denegare: quare promittit duodecim millia armatorum illis subsidio esse missuram, cum iam duo millia peditum & mille equites accessissent statibus ad Valentianam. Austriacus iratus legationum dictis respondit fieri posse vt aliquando reginam poeniteat subditos Regis contra suum Regem iuuisse. vt vero bellicum negotium diligentius transigeretur, cum magnum fundamentum, & quasi nerui rerum bellicarum sit pecunia, impositum est tributum Antuerpiæ, & trecenta nummum millia Casimiro in stipendia equitum transmissa. Nec ita multo post Austriacus audito Ducis Ioannis Casimiri aduentu, veritus, ne si tantæ vires coniungerentur postmodo non amplius posset libero agro potiri, quod plurimum conferebat ad obsidendas vrbes & ad copiam commeatus, iubet Hissium regulum, & quosdam alios tribunos cum suis copijs obuiam ad impediendum iter procedere. Sed vbi cogitum est esse octo millia equitum & quatuor peditum Helueticorum ac Sequanorum præter multos alios pedites qui statibus acedebat, visæ sunt multo maiores copię, quàm vt præsentibus viribus possent impediri, quippe quæ iam Mosam traiecissent, & ad Zaffer pagum conuenissent, quare sese in sua castra receperunt. Ne tamen tempus frustra in ocio absumeretur, cum nihil æquè infringat vires exercituum, quam desidia & segnities, decernit Austriacus Hocstratem & Villuordium oppida diuerberari ad expugnationem, quæ sunt inter Bruxellas & Mechliniam, quo tempore aucta sunt etiam castra Austriaci multis copijs. Nam status ac principes Belgarum copias ingentes ad Bolduchium colligebant, quò conuenire iussa sunt octo equitum, quatuor peditum millia Casimiri, & Comes Suarzemburgensis, Iulius Branuicensis, & Schenchenius regulus, qui viritum iussi fuerant mille & quingentos equites Saxones & Germanos colligere. conueniunt & alij multi tribuni cum multis vexillis peditum ita vt exercitus vniuersus statuum constaret fere è viginti millibus peditum præter præsidia, & duodecim equitum. attracta sunt Bolduchium & quatuordecim muralia tormenta, & multa campestria, & cum magis etiam vires augere cuperent status, omnesque Hispanas vires prorsus delere, legationem mittunt ad Herculem Ducem Alenconium, quæ hortaretur vt earum prouinciarum defensionem susciperet, quæ semper illum mira obseruantia coluissent, & quæ per iniurias regionum ministrorum atque per auaritiam non solum priuilegijs auitis, quod ipsum non ferendum esset, sed facultatibus & laribus & patria iamiam sine externis auxiliis essent priuanda: cum etiam plurimi intersit Gallorum regni amicos potius principes Belgarum habere, quam Hispanos nimis potentes, ac semper ad retum nouitatem, felicioresque progressus aspirantes. vt autem non solum precibus & misericordia eorum populorum impelleretur ad ferenda auxilia, adiunctum est precium precibus, promissaque sunt stipendia omnibus copiis solutum iri, & centum millia nummum ipsi duci quotannis præterea. decretum est vt corona aurea conficeretur, cuius precium ad centum millia nummum accederet: atque ad harum rerum obseruationem tanquam obfides promissæ sunt tres munitiones Morinorum siue Attrebatum Landresium in ripa Sambre fluminis situm, oppidum nobile propter virtutem, quæ enituit aduersus Carolum Quintum anno 1543. cum multis millibus armatorum fortissime retinisset. Vaprames, Chenaum. at Aurantius quia videret tot principes magnæ nobilitatis, autoritatis, potentia acciri ad Belgii defensionem cepit subuereri ne sua existimatio paulatim obsolesceret, quare sermonem inter principes paulatim excitat quod non esset pecunia, quæ tot stipendijs posset sufficere, vt is etiam ad aures Alenconij perueniret. Mornus interea statuum centurio non procul à Bolduchio leue prælium committit cum Hispanis quibusdam, atque post diurnam pugnam cæcis pluribus ducentis Hispanis eos cogit in tutum se recipere. at Austriacus cum haberet in castris ad decem equitum, trigintaque peditum millia primum Limburgum ad Vueter fluuium sitam vrbe, postea Dalem oppidum per deditioem capit, quæ loca distant à Batoduro ad quindecim millia passuum, at à Leodio, hoc decem, illud viginti. Missa est & pars copiarum Mastrichium, sed patefacta prodicione, tribusque primarijs & præfecto vrbis in vincula coniectis infesto negotio redire necesse fit, quod ipsum accidit in Attrebatibus, vbi tamen Dapames oppidum ab ingressis Hispanis duodecim horas fuit retentum, sed postea sumptis armis vbiq; popularibus multis Hispanis trucidatis à ciuibus recuperatum fuit breui. Austriaci exercitus tamen ad illum numerum, quem diximus, excreuerat, tamen quia venis profluuio multi infestabantur ac moriebantur, fiebat aliquanto inualidior, minusque ad bellica negotia promptus, cum etiam quidam proceres non mediocri autoritatis periissent. Antuerpientes eiectis, vt diximus, omnibus exteris è munitionibus, & Italis præcipue æquissimis annis pecuniam in stipendia militum erogabant, cum vnus esset omnium sermo se male Olandam & Zelandam in insulas subiicere imperio reginæ Britannicæ, quam perpetui imperium Hispanorum, quia iam nullis conditionibus fideret. Austriacus motis castris ad auctis iam viribus vt dictum est ad oppidum Niuellam castrametatur, quod omni genere oppugnationum, multaque diligentia expugnare co-

Ab Alenconio equitibus.

Alenconius in Belgij ad citus.

Limburgum captum.

natur. status quia putarent oppidum non posse diutius resistere tantis viribus, neque tamen censerent tam leui de causa collatis signis totis castris esse dimicandum, antequam alia copia, qua propediem expectabantur, conuenissent. literas dederunt ad duces praesidiarum, erant enim quinque cohortes peditum, & paucissimi, quibus significabant locum esse deserendum, iubebantque ut in tutum & se & res preciosiores reciperent. sed enim cum literae tardius propter difficultatem importandi fuissent allatae, quod oppidum undique cinctum esset obsidione, non potuerunt reddi. Niuellae tamen praesidia, quod omnis spes subsidiorum ac salutis posita esse in virtute armorum & in fortitudinis videretur, quae certe sine concordia & mutua civium conspiratione debilis est existimanda, coniurarunt una cum civibus, magnoque iuramento affirmarunt se pro viribus aduersus communem hostem oppidum esse defensores, neque vllum laborem deuiaturos pro communi omnium salute. At Austriacus directis tormentis oppidum magna vi concutere. Germani post diuturnam uerberationem per ruinas murorum adoriri. cessis pluribus octingentis Germanis reliquae copiae praecipites per ruinas virtute defensorum recedere coguntur. cessi sunt ad sexaginta ex oppidanis & vulnerati. cum vero saepius repetitae uerberationes, ac saepe reuocati conatus fuissent, saepius Austriacae copiae accepta magna clade virtute defensorum reiectae sunt. Sed cum pertinaciter & obstinate oppidum oppugnaretur, & fortissime defenderetur cum clade etiam defensorum, oppidani denique virtute, pertinacia, numero Austriacorum superantur. Hispani oppido per vim ferri potiti omni misericordiae vel humanitatis memoria oblitterata omnes inuentos in oppido miserabiliter trucidant. Montium ex altera parte non contemnendi Hispanorum copiis oppugnabatur, ad quam oppugnationem inuitauerat civium quorundam Montensium perfidia, qui cum proceribus copiarum Hispanarum conspirauerant, sed re patefacta & illi capti sunt in vincula, & consilia Hispanorum fecerunt irrita cum urbem munitissimam natura non essent ausi aggredi. est enim urbs Ha nonia Montium in amenissimo colle sita vnde plures fontes scaturi qui Trullam fluuium conficiunt per urbem ipsam defluentem, quoniam fieri potest civium industria magna vt pars regionis stagnet circa urbem, atque praeter situm natura munitum, mensura habet praevialida cum triplici ordine fossarum profundarum, ac interius oppidulum. Habet multa pulchra aedificia & priuata & publica, praestatque opulentia ob multa mercimonia, per quam multi limpidissimi fontium riuuli delabuntur. Philippus Hispaniarum rex quia factus esset certior per literas Austriaci de consilio & multis auxilijs Britannae reginae, quae statibus undique submittebantur, videbatque acerrimum & maxime calamitosum bellum in illis regionibus parari, legationem mittit in Britanniam, quae rogaret illam reginam vt desisteret ab inceptis, & ab adiuuandis subditis, qui arma contra suum principem sumpserant, nulla praetertim ipsa accepta iniuria. eam legationem regina magnifice hilarique vultu excepit, cuius petitioni respondit se neutram in partem magis esse propensam. scripsit praeterea literas ad Regem & ad status Belgarum, quibus significabat se magnopere cupere & hortari, vt res si quo pacto fieri posset, componeretur. Nam eodem fere tempore Laudensis episcopus nuntium misit ad principes & status Belgarum, per quem significabat esse Regi in animo vt pax & quies Belgicae regioni concederetur, quamobrem se velle de pace cum illis agere, si velint. status neque hac quidem ratione bellicos apparatus segnius faciunt, sed omnia tanquam ad bellum diligenter procurant. Et quoniam Rex Hispaniarum Africanam expeditionem decreuisset, Magnus Dux Hetruriae Montacurum & alios tribunos colligere iubet tria millia & septingentos pedites, qui paratae iam classi imponerentur, traicerenturque vna cum alijs copijs in Africam. Vexabantur interea Caesariani etiam fines, & Polonorum Regis, quoniam in his repentinis Turcarum incursionibus pagi quidam non procul a Canussa direpti sunt, in illos Scythae repente incurrentes multos captiuos abduxerunt, multamque praedam abegerunt. Idcirco comitia vt indicta fuerant de rebus bellicis, habita sunt Varsouij, quae urbs est ampla Liouoniae. nam vel ante plurimum trepidationis finibus Liouoniae ac Lituaniae fuerat iniectum, quia dicebatur Moschouita cum multis millibus armatorum esse in aperto. Decretum est in illis comitijs vt colligerentur quindecim millia Polonorum, decem Lituorum, tria Germanorum millia, ac tria Aidulchorum, quibus breui collectis iretur obuiam copijs hostium, ne liberè per regionem vagarentur, atque omnia pro arbitrio deuastarent. Erat exercitus Moschouitae bifariam diuisus, cum altera pars ad subiugandam Liouoniam contenderet, altera Prutenorum fines esset hostiliter inuasura. Nam centum fere millia armatorum conuenerant in castra Molchouitae. concessum est praeterea Poloniae Regi in iisdem comitijs Varsouiensibus viciescentena millia florenorum intra decennium ab bellum Moschouiticum, quod geratur in Liouonia, atque ea auxilia, praeter nobilitatem, quae Regem ipsum sequi consueuerunt, intelligantur. Byzantij praeterea quoniam Persarum bellum quotidie magis apparebat in crudefcere, viresque hostis succrescere, diditus est rumor quod Amuratus ipse exiturus esset Hierapolim vsque cum magnis copijs, quare duo vexilla imperatoria erecta sunt Byzantij, quae solent erigi cum imperator exit ad bellum. Iussi sunt duo purpurati cum quinque millibus Ianizzerorum singulatim Byzantium conuenire. imperantur multa naugia tormentis & bellico apparatu omnis generis onerari, qui in Syriam conueheretur, quia Amuratus dicebatur fore in Syria donec exercitus instrueretur, postea rediturus Byzantium. Nam Persae multa damna inferebant. cotidie finibus Turcarum cum illorum copiae pluribus semper accedentibus in castra magno periret. euissent, valdeque apparerent iam formidabiles. In primis vero Persae Vanum urbem amplam

Niella ex-
pta ab Hispanis.

Decreta com-
mitionu Var-
souij.

Decreta com-
mitionu Var-
souij.

& populosam positam in finibus Armeniae vi armorum capiunt, Turcasque inuentos omnes trucidant. menta urbis prosternunt. urbem diripiunt, atque in omnes resistentes sequeuntur. Turcae cum frequentibus certaminibus pugnant pluribus in locis, multique vtrinque caderent, vt aliqua trepidatione obrunderetur acumen & alacritas Persarum, iubent multa capita caesorum Turcarum de radi de more eius nationis, atque clam per noctem in castra Persarum deportari, vt appareret multos Persas trucidatos fuisse. sed irritum fuit illud consilium, quia cognitum fuit ab ijs quibus Turcica calliditas non est obscura. atqui cum alijs in locis acriter pugnaretur, tum ad Eldrum praecipue acerrime decertatum est, vbi multa millia Turcarum trucidata sunt, & multi capti. Neque tantum armis affligebatur tamen res Turcica, sed etiam fortunae felicitas, quae in caeteris bellis plerumque aspirare consueuerat, apparebat terga vertisse, cum amicitiae quarundam nationum a iacente felicitate quasque arescente Turcarum ad Persarum florentem desciscerent. Nam multi populi in illis finibus vltro accipiunt Persarum imperium gloria rerum gestarum, & multis victorijs illustratum. atque ita fines Regis Persarum partim per vim armorum, partim etiam per accurrentes populos vltro ob merum dilatantur. Et quoniam apparebant consternati animi non solum militum Turcarum, sed etiam illorum populorum, qui erant Byzantij, & in omnibus reliquis ciuitatibus Turcici imperij, conuecta sunt Byzantium multa capita & aures & nasca caesorum Turcarum decisi, qui dicebantur esse Persarum, quo populi ad illud bellum alacrius accederent. caeterum Austriacus quod vbi que magnos fieri apparatus a statibus intelligeret, atque ingens bellum instaurari, petit a Pontifice septem millia peditum, qui militent pontificijs stipendijs, quando etiam de religione aduersus impias gentes contendebatur. atque Magnus Dux mittit tria millia peditum proprijs stipendijs. sed quoniam verbum de pace ab Hispano Rege iniectum fuerat, Pontifex eius maximopere cupidus pio paternoque animo Cardinalem Moronum mittit in Belgium, virum prudentia & dexteritate eximia, & in rebus maximis saepe versatum, qui res componi diligenter curaret. Dum Austriaci copiae Grauelingha per Mortheum regulum praefectum, & Doncherche per deditionem oppidis potiuntur, non nihil trepidatum est in Illyrio ob frequentes ac repentinas Turcarum incursiones. nam Turcae collectis repente quibusdam peditum & equitum millibus praedabundi in fines Croatiae populabundi que procurant. Rappiz oppidum non procul a Neuporto Caroli Archiducis in prouiso conatu capiunt omnibus oppidanis & praesidijs vel trucidatis, vel in miserissimam seruitutem abductis. Illa re audita Carolus Archidux collectis fere duodecim millibus armatorum ipse cum omnibus copijs ad oppidum recuperandum contendit, cuius repentinus aduentus ita Turcarum animos consternauit nihil tale opinantur, vt primo conatu captum sit, omnesque inuenti Turcae tanquam pecudes trucidati. his successibus auditis Turcae cum septem millibus equitum ac totidem peditum exeunt in apertum. Archidux quod suum recuperasset, quod hostes iam nimium excreuissent, quod nollet videri aperta bellum excitasse, sed tantum restitisse latrocinij vsitatis Turcarum in finibus aduersus finitimos, vbi reparationes in oppido instituisset, & magna ex parte fuissent excitatae, oppidumque omnibus rebus necessarijs ad defensionem instruxisset, sese intra suos fines recepit, Quae dum geruntur varijs in locis ad inferendum & ad propulandum bellicas molestias, Ioanna Austriaca vxor Magni Ducis cum per nouem dies assiduos laborasset difficultate pariendi, atque infans octimestris mortuus extractus esset: e corpore cum maximo omnium merore & lacrymis subditorum naturae concessit: mulier vel aeterna vel certe longissima vita dignissima ac singulare ornamentum foeminarum suae aetatis, vt in qua eximia religio & pietas erga Deum enituerit, in afflictos misericordia, in pauperes liberalitas, in omnes humanitas iraudita cum maiestate coniuncta: nullaque erat regia virtus, quae in illa clarissime non elucesceret. Philippus rex cum ex altera parte haberet proceres qui principum Belgarum animos horrentur ad pacem, ex altera censeret metu ingentium apparatum regionum esse impellendos: simulat igitur se velle facere eos quam maximos, vt partim spe tranquillitatis, partim metu grauiorum erumnarum pacem amplecti cogentur. Diditus est itaque rumor quod Petrus Medicus Magni Ducis frater praefectus decem millibus peditum Italorum iuberetur cum suis copijs in Belgium proficisci, atque hi singuliuus sunt tria millia peditum ad Belgicam expeditionem in Italia pro Rege colligere. Comes Somaiae Mediolanensis, Vincentius Carafa Neapolitanus, Prior Vngariae, Stephanus Mutinus Romanus. addita sunt etiam munia ad credulitatem, si quidem dictus est Paulus Storza fore summus imperator Itali peditatus, & Prosper Columna magister Italarum castrorum. neque vero in castris solum regis astute & callide res agebatur, sed etiam in castris Turcarum, hic ad terrendos animos hostium, illic ad animos suorum excitandos. Nam Mustapha purpuratus quod multis morientibus in castris & morbo & inopia annonae & ferro Persarum in frequentibus praesidijs intelligebat, atque ita suas vires debilitari, cum iam neque posset praesentes Turcas mole erumnarum consternatos vllis vel minis vel promissis impellere vt alacriter pugnarent, neque ad horum exemplum supplementa facile capere, cum omnes bellum id vt iunestum Turcis deuitarent, excogitat consilium facilitatis plenum. procurat rumorem & in castris & Byzantij & in finibus Persarum dissipari quod Cudabendes diem suum obisset. Deinde paucis diebus post non modo eius interitus fuit reperitus, sed etiam additum quod frater cecus creatus fuisset rex, & ad probabilitatem quod metu veneni sororem cedi iusserat. His adiungebatur illum esse pacis & quietis cupidum, quare afferebatur bellum non esse amplius aduersus Persas, sed aduersus Georgianos, populos, in quos Amuratus vellet animaduerrere, quod ad fide Persarum ab ipso imperatore desciscissent: sic enim per hanc famam fieri posse putabat vt Turcae alacrius conuenirent in castra. Dice-

Stratagemas

Stratagemas

Stratagemas

Stratagemas

Stratagemas

Stratagemas

Stratagemas

batur etiam Luzalis classem instruere non ad oras quidem maris Euxini, sed ad sedandas res Cyprias, cum per extraordinarias extorsiones ac tributa, quae Ancomatus purpuratus excitauerat, fuisset Salaminae vel à suis Ianizzeris trucidatus. Per idem ferè tempus mortuo Sebastiano Venerio, principe Venetorum, viro prudentia, bonitate, gloria rerum gestarum clarissimo, suffectus est frequentibus parum suffragijs Nicolaus Pontius procurator Diui Marci, vir omni genere laudis insignis, ac multis rebus pro patria sapienter feliciterque gestis per pacem clarus: multis praefecturis, multis primarijs in vrbe magistratibus, multis legationibus apud primarios Christianorum principes pro rep. functus, non sine ipsorum principum magna vel laude vel etiam beneuolentia. Illud non facile dixerim maior ne fuerit ipsius principis laetitia ob acceptam, an patrum ob delatam tam iustè, dignitatem. Illud certe quidem affirmare possum huius electionis nuntium cum maximo applausu ab vniuersa ciuitate exceptum fuisse. Nam nisi tanto successisset, non parua redundatura erat molestia in omnes ciues e recenti memoria optimi principis, & qui incredibile desiderium sui in omnium ciuium animis reliquisset. Pontius vbi primum insignia principatus accepit, demonstrauit per egregiam magnificentiam se magis Regia, quam priuata vita esse dignum; quoniam quae priuata, tus per eloquentiam exterius principibus conuenire demonstrauerat, ea pro viribus exercere cepit; iustitiam, charitatem, liberalitatem, & omnes regias virtutes. ea dum ita sursum deorsum varijs in locis aguntur, patefacta est ciuium quorundam Florentinum coniuratio in Magnum Ducem, & in duos eius fratres vno tempore. coniurationis principes fuerunt, qui maiora beneficia acceperant, & qui maiorem beneuolentiam Magni Ducis fuerant consecuti. Sed cum in varias regiones patefacta prodicione profugissent, cum ob iniquitatem facinoris, tum ob omnium principum in Magnum Ducem beneuolentiam & in custodias & in potestatem illius sunt traditi, & condignis supplicijs affecti. Est enim graue legibus & aequitati parere illis, qui ceteris per vim & libidinem dominari consueuerunt, atque illud eo magis, si per auctoritatem boni principis cogantur; cum plerique legibus parere seruire appellant, at libertatem subditis abuti pro arbitrio. sed omni antiqua administratione reip. Florentinae magis laudabilis est praesentis administrationis ratio. Praesunt enim vbique ciues Florentini, creanturque in senatu omnes ferè vrbanis & ditionis magistratus ad reip. formam, principem tantum habent, qui obseruat nequa iudicia fiant auarè vel subdole, cum castiget iniquos. Illud sane fit in plerisque Italiae locis, vt, qui praesunt, ad nutum pecuniae potius & munerum, quam ad vllam paternam charitatem sententias ferant, praesintque ceteris, cum se non honores & gloriae facultatem a principibus accepisse iudicent, sed licentiam furtorum tutorumque latrociniorum. Plerique enim exploratores sunt & accusatores & tortores ac quaesitores criminum & iudices: quibus magis cordi est pecuniam, quam crimina per tormenta extorquere, vnde fit vt legum aliquando parua habeatur ratio. Qui pecuniosas controuersias audiunt item plerumque sportulas respiciunt neglecta causa aequitate: Idcirco sapienter decretum est Florentiae vt omnis munerum & largitionum ratio exulet ex omnibus magistratibus, quae interdita sunt prorsus omnibus publicis ministris, atque pro his moderati & tolerabiles sumptus litium sunt instituti, nequis a petendo iusto magnitudine sumptuum deterratur aut coerceretur. atque ne viri boni praeter dignitatem a consceleratis impune infestentur, quod plurimum facit ad quietem ciuitatum, proposita est pena talionis vocata falsis ac subdolis accusatoribus. veridicis autem delatoribus concessa sunt praemia pro sceleribus; quia prauis homines tanquam mala plantae sunt à bonis frugibus conuellendi, arque exterminandi, ne bonas infestent. Quaedam varijs in locis fiunt, dum in Illyrio, Laonia, Belgio, finibus Persarum pugnatur, neque Africa quidem antiqua mater bellorum fuit quieta, cum in illa ingens maximeq; memorabile bellum trium regum cederet, multaque copiis deleris exarferit. ad illud explicandum videtur altius repetendum quae causa compulerit Lusitanum Regem longe ab Africa disunctum, magnoque maris intervallo, vt arma hostiliter importaret vel contra Philippi Regis consilium, cum quo hac ipsa de causa venerat in colloquium, illis Numidarum nationibus, a quibus nulla iniuria fuerat laceratus, nullaque cum illis exercuerat inimicitias. Possidebat itaque tria regna Serifi, Marochi, & Tamusigae Mauritaniae Tiritanae siue Fessae quae sunt in Numidia in sexto climate, vbi quis extra columnas Herculis nauigari equinoctium versus ad sinistram per oceanum occiduum. Emonuchi frater tertius, Moluchus nomine, cum regnum ad Emonuchum potius perueniret, vt qui aetate esset superior. Emonuchus qui patienter regnare fratrem ferebat, non poterat etià ocium perferre, quare statuit varias orbis regiones rerum nouarum visendarum studio peragrarè. vbi Byzantium ad Selimum Turcarum imperatorem peruenisset, Byzantijque moratur, nuntiatum est fratrem Regem diem suum obiisse, quare discedit Byzantio vt in regna iure ad se spectantia succederet. Vbi Iuliam Caesaream aduentasset a regno Tamusigae filius mortui Regis Spurius Moluchi Sarites absente auunculo per mortem patris curauit coronari, tanquam legitimus successor contra instituta regnorum. itaque aduentu Emonuchi mitit significatum ne proficiscatur vltius, nisi velit in capitis discrimen incurrere. Emonuchus auditis minis nepotis denuo Byzantium reuertitur. narrat causam Selimo, & quae iura habeat in ea regna. ostendit quam iniquè sit exauitis regnis per summam iniuriam nepotis exclusus. Rogat pauca quaedam auxilia, quibus regnum sibi iure optimo debitum acquirat. Proficitur se fore semper pro tanto beneficio ad omnem nutum ipsius imperatoris obsequentissimum. accidit forte vt eodem tempore duae legationes missae sint Byzantium a nepote gratulatum pro noua Regis dignitate; a quibus Selimus multa contentione postulauit vt rex contentus esset regno Tamusigae quamuis neq; id ad se perueniret, ac reliqua auunculo restitueret. quae petitio quoniam ab aequitate non abhorrebat, addidit Selimus ad hortationi minas, professus

que est

que est nisi illud fieret se cum omnibus viribus terra marique venturum ad illum omni principatu priuandum. Profectis deinde legationibus & ipse Emonuchus discedit Byzantio cum quindecim trimibus & mandato siue diplomate imperatorio ad Rhadamanum proregem Iuliae Caesariensis, quo iubebatur sex equitum & decem peditum millia concedere ad omnem Emonuchi petitionem. nam cum tot copiis se regna posse recuperare profitebatur. Legationes reuersae narrant Selimi voluntatem, resque per nuntios eo adducta est, vt Emonuchus regno Tamusigae fuerit contentus, quod sine vlla nouitate rerum per triennium possedit. Quarto deinde anno cum Assamus in regnum Iuliae Caesariensis amicus Emonuchi successisset Rhadamano, visum est Emonucho non amplius esse curandum, sed arripiendam opportunitatem auxiliorum amici proregis, demonstrandumque esse illum animum ac desiderium regnorum, quod non ratione, sed vi & necessitate frapabatur. Coepit igitur communicato consilio cum Assamo nepotem denuo infestare, cum diceret illa duo regna ad se pertinere, quae vel à sponte concedente omnino essent recuperanda, vel vi armorum extorquenda ab inuito. Rex Sarifes audita tam minaci, tamque elata Emonuchi petitione respondit, si velit per arma ad illa accipienda properaret. Emonuchus itaq; consentiente & adiuuante Assamo comparatis ingentibus copiis ad eam expeditionem contendit, qua re cognita Serifes cum tantis viribus se non posse resistere arbitraretur, coactus est aufugere relictis tricenis centenis millibus nummum. cofugit itaque ad Lusitanum Regem, à quo suppliciter petiuit vt ab auunculo Regis è duobus regnis deiectioni miseretur, cum illud factum sit contra pactiones, quia Tamusigae regno accepto per triennium & amplius Emonuchus acquieuisset. Plurimi referre ad ipsius Lusitani regni vtilitatem & dignitatem non solum vt Regem finitimum in vltiore litore maris habeant amicum Lusitanam munitioes, sed etiam per hac opportunitatem posse Regem Lusitanum suos fines in Africa dilatari, cum suum futurum sit quidquid in Numidia acquisierit, verum etiam Regem ipsum Sarifes ad omnia vota maximè propensum. Lusitanus his rebus ita perceptis cum Philippo Rege Hispaniarum venit in colloquium, à quo & consilium & auxilium expetiuit, erat enim Lusitanus viginti & duorum annorum. Philippus Rex & iniquum & periculosum esse consilium inquit Lusitani, cum & contra tam potentes principes sit belligeraturus, & in ea regione, quae prorsus disuncta sit à suis viribus, & vbi neminem habeat amicum, & pro illo ad quem regnum non legitime perueniat, auxilia verò dari non posse ob infinitos propè sumptus in Belgicos tumultus pernecessarios. Lusitanus qui iam in animo conceperat magnam vtilitatem inde posse redundare, vt sunt ingenia eius aetatis ardentia gloriae desiderio, statuit omnino occasionem tantam non esse negligendam. acuebant impellebantque inquit enim Regis plus satis sua spontè incitatum Iesuitarum sacerdotum sermo & adhortatio & consilia, qui dicebant praclaram opportunitatem esse oblatam Regi ampliandae inter Numidicas nationes Christianam fidem, quam prouinciam & pietas & gloria non contemnenda vel apud posteros, & amplitudo regni Lusitani consequeretur. Vnum esse praclarum studium inter mortales ad cultum Christi ceteros homines deliros reuocare, pro qua charitate nullum laborem, nullumque periculum vile quispian vir bonus deuotaerit. His persuasionibus impulsus atque inflammatus Rex Lusitanus decernit eam expeditionem omnino esse suscipiendam, quare animu ad cogendam classem, & ad faciendum bellicos apparatus conuertit. atque primum omnium suas copias quas habet in regno Lusitano censeri iubet, vt sciret quibus viribus rem aggredi posset. inuenta sunt, quae scribi possent, vt retulit Odoardus illorum statuum Conestablii, ceterum & viginti millia peditum, & viginti equitum. Et quoniam controuersia quedam de finibus inter Ferrariae Ducem & Bononienses ciues intercedebat, quae adhuc erat Romae sub iudice, Dux aggerem quaedam in illis finibus excitari iubet, multosque imperat esse in opere, quod factum propè bellum ciuile inter Ferrarienses & Bononienses excitauit. Pyrrhus Maluocius vir inter Bononienses primarie auctoritatis collectis multis armatis ciuibus, quia sibi periniquum esse videbatur vt Dux fines pro arbitrio designaret, re nondum iudicata, magna alacritate in aggerem impetum facit. operas in fugam vertit. aggerem demolitur. feenam succidit. auehit multis carris accitis quod potest, reliquum succedit. Dux illam iniuriam aequo animo non esse ferendam ratus, vt quod suu esset, & adhuc, sub iudice adiudicaretur sic Bononiensibus, colligit repente ad quatuor millia peditum & equites quingentos. iubet pontem tumultuariam supra Padum excitari, ad trecentos carros, multosque messorum secum adducit. imperat frumentum statim atque succisum esse auferri. auctum est quantum frumenti à duobus millibus carrorum potuit auehi, quibus actis copias intra suos fines reducit. at Pyrrhus rursus conuocatis ferè sex millibus peditum traiecto Pado flumine praedabundus in agrum Ducis incurrit. ad octingenta capita iumentorum abigit. Quae cum ad bellum paulatim excitandum inter Pontificios ac Ferrarienses subditos in Italia spectare viderentur, iussus est vniuersus delectus Pontificius cum armis esse promptus. donec res per prudentiam Pontificis consopita est. In Cypro quoque insula omnis controuersia Ianizzerorum per Amurati prudentiam consopita est; nam cum multa stipendia purpuratus praefectus Cypri munitioes custodijs deberet, coeptum est tumultuari. decidi iussit aures & nares quibusdam illorum, quare à Ianizzeris oblitis eius dignitatis trucidatus est. Amuratus cognita illa caede iubet alium purpuratum cum decem trimibus ac multis militibus in Cyprum nauigare. dissipatum remorem quod iure casus videretur, qui mercedem Ianizzeris subtraheret imperatori is custodibus munitioes. sed tamen clam iubet eius nefarij facti participes repente trucidari. illud Amurati consilium cum per amicos Ianizzerorum fuisset in Cyprum delatum, Ianizzeri cum classariis simulant amicitiam, ac primi nihil tale opinantes classarios trucidant in morem pecudum, & trimibus ipsis potiuntur. Amuratus quia maximè rebus Persarum vexaretur, coactus est iram dissimulare, atque omnibus veniam delictorum ad res sedandas concessit. nam per idem ferè tempus circa

Babylo-

Babyloniam Ottomanicę coplę parum feliciter pugnarāt cum Persis, in quō certamine, vt diximus, cecidisse creduntur ad septuaginta millia Turcarum. Vexauit etiam nō nihil Turcarum animos Cur tæ infortunium, quod quasi prodigium futurarum calamitatum apparuit, quia cum bellicus appa ratus fuisset ractus de celo, tanta vis flammaram, tantaque ruina exarsit, vt non modo ipsa munitio concereperit, sed etiam multę priuata domus. Enimvero quoniam Hercules Dux Alenconius vi sus esset statuum conditiones non esse contempturus, missę sunt legationes principum Belgarum ac statuum nomine, quę proponerent has conditiones; vt Hercules Dux Alenconius se intra fines Romaduorum cum suis copijs recipiat, atque status per tres menses illi dissoluant stipendia in duo decim equitum, ac decem peditum millia. Vt quodcunque acquireretur citra Molam fluium id to rum statuum efficiatur, at quod vltra, sit Alenconij. Vt elapso Augusto mense status ne vlli paci au res prębeant sine assensu & consilio Britannę Reginę & Alenconij. Vt si opus sit dominum muta re, eorumque populorum electio fortiat, semper Alenconius sit & nominetur primus defensor, habeatque illum titulum. vt si intra Augustum mentem pax fiat inter status & Austriacum, intelli gatur cum conditionibus Gandauen sibus. Vt lapsio mente Augusto omnes prædictę cōditiones va nę intelligantur. Vt ad harum rerum confirmationem prædicta loca concedantur. At Reginę duę mater altera, altera Cantabriorum conantur multis verbis Alēconium ab illa expeditione reuocare, quod parum honesta, parumq; vtilis Gallorum regno videretur, si subditi ac rebelles populi aduer sus suum principem protegerentur. Alenconius quod eadem fuissent à multis sæpius repetita chiro graphum ad diluendas illas criminationes confecit, in quo cōtinebatur, quod cum a principibus sta tuum Belgarum inuitatus ac rogatus fuisset ne illam prouinciam in tantis calamitatibus desereret Hispanorum libidini & crudelitati, nullis neq; marris Reginę precibus, neque aliorum principum diuisationibus dimoueri potuit, quominus proficisceretur in Belgium, neque potuit ab illo cōsilio tam honesto reuocari, cum honestati rei satis etiam honestę conditiones à statibus oblata fuissent. & quoniam dicebatur rebelles protegere, proficitur se proficisci in Belgiū vt boni principis officio fungeretur, quod erat vt pacem concordiamque statuum conseruaret, cum optaret omnia per iniu rias infelicium temporum euerfa in pristinum splendorem perducere, cum abusu reformacione & obseruantia iustitię, vt populi subleuentur tot extraordinariis oneribus, atq; vt omnino seruen tur antiqua priuilegia. His subiunxit quod bellum Belgicū sine controuersia non potest esse non ho norificum & vtile Gallorum regno ad acquiendam quietē, cum pateat per hęc viam bellum, quod tam diu fuit in visceribus & corde, vt ita dixerim, eius regni diuersi in alias regiones. Quibus accedit quod Belgica regio antiquitus Gallico imperio, & coronę Gallicę erat annexa, cui data fuit maior pars priuilegiorum à Gallorum Regibus, quę habent, & quorum causa status eius regionis in illam controuersiam venerunt. Patere dicebat itaque quod non solum naturales obligationes in quibus verberaretur vt bonus princeps, sed etiam vtilitas & commodum ipsius regni impellit vt occurrat im pediatq; nequid patiat, inique fieri aduersus eas nationes, sed tyrannidem in ea regione plāratam euellat. Idcirco inquit cum oppressos populos esse pateat, & in eam necessitatem adductos vt pro pe iugum intolerabile suscepturi videantur, veluti principes regionum significauerunt, sibi que ante oculos proposuerunt, æquitate postulationis suę, quamuis regio euerfa sit ab Hispanis, se cōstitui se prædictis optimē consideratis, suo muneri satisfacere: atq; cum princeps sit è regio sanguine Gal lorum omnibus rationibus ac viribus, quę sibi à Deo concessę sunt, opem ferre oppressis, ac defen dere ipsos status, vt tam iustam causam tueatur contra omnes, qui vellent opprimere præter iura il lorum ac priuilegia, se proficisci inquit, ac Deū obtestari quod nihil horum faciat vel auaritia vel am bitione impulsus, neq; desiderio conuellendi cuiusquā imperij, cum omnes qui sibi suppetias tulerint ad tam præclarum facinus, participes futuri sint eiusdem honoris & glorię, quam sperat se Dei munere relaturum, cum etiam præmia pro meritis sint ab ipso accepturi. Casmirus interea peruene rat intra fines Menapiorum cum suis copijs, atque alibi quoq; magni fiebant apparatus cum in Mo rinis copię Gallorum censerentur, & alibi raitri Bransuicenis, qui cum tribus millibus equitum ac duo cohortibus erant coniungendi cum copijs statuum, quę constabant è septem millibus raitro rum, & octoginta vexillis peditum. Vt autem stipendia tot copijs diuiserentur Britanna legatio at tulit octingēta & sexaginta nummum millia. Iussus est & Belegnius pro statibus colligere viginti cohortes peditum, cum iam Bolsuensis regulus vicarius Alenconij collegisset ad septem millia ar matorum partim peditum, partim equitū. Cum accreuisent copię Casmiri, ille ratus tempus non esse per defidiam amittendum ad oppidum Diestum ab Austriaco prius occupatum cōtendit, cum haberet in castris ad septem equitum, viginti peditum millia. Primum itaq; castra ipsa de more fos sis & aggeribus cingit, deinde pluribus octingentis carris arena onustis atq; concahenatis castra ip sa concludit, ac bellica tormēta inter corbes vimineos substratis tabulatis ad recursum dirigit ad ver berationem, nec multo negotio oppidum recuperat. Sed quoniam multorum sermone carpebatur quod alpiraret vel ipse ad opprimendos populos Belgarum, vel ad delenda regia iura, cum per simu lationem auxiliorum maiora quędam consilia in animo versaret, qui non esset putandus tam faci le ad populorum defensionem accurrisse, qui arma sumpserant non modo contra auitam religio nem, sed etiam contra naturalem principem. Aduersus has tam acres accusationes chirographum edidit Germano idioma conciptum, in quo continebatur se venisse tantum ad cōculcandam ty rannidem ministrorum regiorum, qui auaro crudelique animo principes Belgarum vel contra reg iam voluntatem opprimere conantur, cum Regis consilium verē integerrimum sit, neque ab vlla æquitate, humanitate, rectissima gubernandi ratione dissentiat. Nam certē quidem si Rex auara & inhumana inquit suorum ministrorum consilia posset cognoscere, non quidem in iniurias detra ctantes

Conditiones statuum cum Alenconio.

Rationes Alenconij, siue protestatio.

ab illi consilio.

si dicitur.

Diestum cap tu ab Vgo notis.

Casmiratio nes defensio num.

ctantes, sed in inferre conantes vniuersam molem indignationis conuerteret: cum difficillimum sit omnium principi cognoscere deliria ministrorum, qui temper exploratores aduenientium habent apud principem, & defensores vel cubicularios vel à secretis largitionibus corruptos apud eun dem, qui abientium causam tueantur. multa præconia ipsius Regis, multa que laus bonitatis in eodem chirographo continebantur. Cæterum Austriacus cognitis copijs hostium, quę plurimum vbi que excreuissent, atque in dies succrescerent, nititur omnes suas copias coniungere, multaq; loca de bilita accitis in castra præsidijs deserit. at exercitus statuum relictis primis castris ad decem millia procul à Louanio castrametatur. illorum aduentu Austriacus Namurium se recipit relictis trigin ta peditū & duodecim equitum cohortibus Lonanij, quem locum iubet diligentissime muniri, cum omnem quem potuit è locis desertis commeatum illuc comportari curauisset. Neq; status quidem parum diligenter curat commeatum in regionem varijs è locis comportari, qui cum mari Britanni co & vniuerso Oceano ad occasum libero potirentur, multa nauigia frumentatum miserunt, quę & frumento & varij generis apparatu bellico onusta ad ea litora appulerunt. At Dux Alenconius qui pollicitus fuerat se breui in finibus Belgarum futurum citatis equis cum duodecim comitibus Mon tium conuolat repente, quę vrbs est Attrebatum vt diximus munitissima. Hunc secutus est Nuen sis regulus vir magnę autoritatis & peritię rei militaris, summusque imperator vniuersi peditatus est creatus Deinde diditus est rumor quod breui habiturus esset in castris viginti peditum, sex equi tum millia. Alenconii aduentus vbi nunciatus esset statibus ac principibus Belgarum, magnopere credi sunt omnium animi ad rerum magnarum expectationem, atq; missus est Ariscotēsis, qui prin cipum & statuum nomine gratularetur pro felici aduentu, cui titulum Protectoris Attrebatum & Pro tector Olandę ac Zelandę Annibal Amasiensis Comes cum intelligeret ad decem & septem Gallo rum cohortes in Belgium aduentare ipse cum tribus ferē millibus peditum ac septingentis equiti bus sit obuius. commisso primū leui prælio pugnatum est, sed postea totis viribus victoria fuit pe nes Amasiensem, qui factis prostratisq; Gallis ab Hispanis decem vexilla capta misit ad Austriacum. At ex altera parte Galli cognita horum clade coniunctis viribus, dum Alenconius moratur Montii, accedunt in fines Neruorum & Attrebatum tria equitum scilicet, quatuor peditū millia, quidquid occupatum fuerat ab Hispanis recuperant. Casmirus item dum altera pars copiarum ad Ruremon dam castrametatur, cum altera parte oppidum Deuenter obsidet in finibus Menapiorum, quod est opulentum & amplum ditionis Transilanelę siue vt vocant Querisela. Austriacus quod ita diuisas vires Casmiri posse facile instingi putaret, si repente nihilque tale opinantes inuaderentur, decernit aliquid memorabile factum edere. Simulat igitur se velle omnes qui erant in præsijs Louanii, Fie nę, cæterorumq; locorum, vt in statutū locum inter Louanium & Diestum duas horas ante lucem conuenirent, quod erat castra hostium repente inuasurus. at copię Casmiri certiores factę de omni consilio Austriaci, consistunt in acie expectantes quid consilii hostis caperet, directisque tormentis in opportuna loca, dispositisq; vigilijs, hostem præstolatur. eō vbi accessisset Austriacus cum magna manu equitum ac peditum hostem in acie instructum reperit, qui pluribus tormentis repere dis plo sis septingentos se. è Hispanos miserabiliter lanat, pugnatum est per totū diem minutis præliis cum non leui vtrorumq; clade. Hispanis deniq; se recipere necesse fuit, cum maximē omnium virtus Bri tannorum & Scotensium in iis certaminibus enituisset. ceciderunt in ea pugna mille fere Hispani, at ex militibus Bossuensis summi peditum ducis paulo plures quadringentis, cum duę tantum raitrorum cohortes pugnarint & Scotenses ac Britanni. Capti sunt Itali nonnulli & Germani à Britan nis. Neq; statuum quidem copię ociose ac desides in castris morabantur, quoniā mille equites cum singulis sclopertarijs à tergo repente Ariscotum oppidū adoriuntur, potiuntur, duas Germanorum cohortes & turmam equitum præsidiariorum trucidant. lo. Casmirus capto Deuātere copias & tor menta cum bellico apparatu ad expugnationem Ruremondę proficiscitur. eō vbi aduentasset Mat thias Archidux venit in castra vt copias illas videret, Casmirusq; saluaret, quo inspectare non mul to post censa sunt decem peditum, & sex equitum millia. factaq; insignis militaris salutatio. Neque nulla tamen erat de religione contentio inter Belgas, quippe cum multę essent sectę non modo à catholica religione, sed à noua plurimum inter se dissentientes, nam Calvinistę petiuerunt à Mat thia Archiduce, qui nullam nouam religionem fuerat complexus, vt liceret pro Calvinistis dogma tis conciones habere, Calvinistarumque instituta patefacere, quod quia indignum Matthiæ videre tur, qui nollet concedere, neque tamen negare prorsus auderet, vniuersum hoc iudicium ad decem & septem Belgarum prouincias deserit. Gadaui etiam templa & cenobia & imagines sanctorum om nium per idem ferē tempus sunt euerfę, præter templum Diui Ioannis, omnesq; sacerdotes sunt eie cti, quod ipsum factum est Bermontere & Anternato & in alijs oppidis Gandauo finitimis. atq; in stipendia copiarum Casmiri, cum paulò post laboraretur inopia pecunię, status omne sacrum au rum & argentum & cruces & calices, & argentum nobiliorum in pecuniam eudunt. Quę dum sūt in Belgio, in Illyrio latrocinijs potius, quam vlla bellorum ratione fines infestabantur. Nam Chif linter summus copiarum Dux Caroli Archiducis multis millibus armatorum collectis non procul à Gruppa & Castegnouizza & Bicha oppidis Turcarum consilia hostium prospexerat, qui & ipsi multa millia armatorum habebāt in iis finibus. Secuta est etiam aliqua clades Turcarum, qui nimis audacter palantes ac prædabundi in fines Caroli principis incurrebant. Captum est postea leuibis certaminibus sæpe pugnare in Illyrio per biduum, cum Turcę fingerent se velle illos fines atq; co pias infestare, sed tamen cum ad octo millia equitum tantum essent in castris, quouis vel leuissimo impetu Christianorum recedebant omnia oppida quę capta fuerāt facile recuperantur Turcis præ sidiarijs

Alenconius in Belgium.

Annibal Amasiensis victoria.

si dicitur.

Ariscot op. & Deuenter capta.

si dicitur.

si dicitur.

fiducijs diffugientibus. Sed quoniam in castris Chiflinteris inopia commeatus laboraretur, necesse
 fuit intra suos fines per vnus diei iter se recipere. Turca fluuio traiecto non procul à Gruppa & Ca
 segnonizza magnum terrorem ijs sinibus iniiciunt. Dum ita Liouonia, Belgium, Syria, Dalmatia va
 rijs bellorum motibus vexantur, Sebastianus Lusitaniæ Rex factis iam ingentibus apparatus bell
 eis, vt diximus, comparatis ingentibus copijs, instructa classe quingenorum nauigiorum varij gene
 ris cum quatuor millibus equitum ac triginta & sex peditum ab Arara vrbē Lusitaniæ soluit. vbi re
 gio vexillo in augustiore templo benedictum esset, incriptumque & in cæteris, pro lege, pro Rege.
 Nec ita multo post magna tēpestas maris orta classis non parum afflicta. deniq; trans angustias
 maris Libyci ad Herculis columnas traiecit, ac sine controuersia fecit descensionem cum vniuersis
 copijs appellens, Lusitanq; nobilitate, ac Rege Marocchi. Itum est primū ad Caçarquir, ea est vrb
 ad decem & septem millia passuum distans à litore, parū munita mēibus antiquis & vetustate col
 lapsis aut corrosis. distat à Xilia siue ab Arzila & Alcacare circiter triginta milliarib⁹, & viginti quin
 que à Fessefo, quod iter est valde planum. Inde prima castra posita sunt quinque milliaribus à Xilia
 fluminis dulcis aquæ propinqua. Postridie eius diei proceditur ad quinq; millia passuum cum tardē
 & prudenter vt in ignota & prorsus hostili regione procederetur. accedunt quingenti equites missi
 ad exploranda Lusitana castra, qui primum profitebantur se velle Regi Lusitano militare. Sed enim
 cum intelligerent suam fidem esse suspectam, vt cui cognita essent fraudes Penorum, continuo ter
 ga vertunt. confectis post triduum quindecim milliaribus itur ad ripam Figuigonam vocatam, quo
 die nemo visus est ex hostibus. at die quinto cōfectis decem millibus passuum peruentum est ad pō
 tem vsq; Alcacaris, vbi cum duo millia equitum Maurorum leue certamen inissent antequam pōs
 pertransiretur, apparuit transitus non esse tentandus per vim armorū, positaq; sunt castra non pro
 cul à vado, quo fluuius facilius transiretur post confecta quinq; millia passuum. Vbi dies posterior
 illuxisset, traiciūt vniuersæ copiar, plurimaq; pars diei absumpta est bellicis tormētis & im
 pedimen
 tis traiciendis, quare necesse fuit apud fluuium castrametari. non enim tutum est in aliena & hostili
 præferri regione, & haud scio satis in sua cuiquam duci, tam tardē castrametari, vt non aptum rem
 pus concedatur ante noctē castra fossis militaribus & aggeribus cingendi. Apparuit eodem die cum
 suis copijs Emonuchus Rex, qui habebat in castris viginti & duo equitum millia, & duodecim pedit
 um, & viginti & quatuor bellica tormēta. Ne videretur pugnam detractare tecit potestātē Lusitano
 si velt omnibus copijs dimicadi, quod fecit vt animum & audaciā Lusitani Regis expeiretur, cum
 hora esset diei iam tardior, quā vt tanto negotio perficiundo tempus appareret sufficere. Sed enim
 cum Lusitanus exisset ad pugnam instructis aciebus, statim Emonuchus suas copias retraxit, cēte
 bat Emonuchus per illam timoris simulationē fore vt Lusitani viterius imprudenter alliceēt in
 abertorem, planiorēq; locum, cum equitatu ipse plurimum valeret. sic ille dies per has ambages
 elabitur, at Lusitanus postridie cognita fuga hostium accitis mane militaribus comitijs decernit pro
 ferre castra Alcacar versus, quod ibi diceretur hostis esse castrametatus, atq; ita iter instructis in acie
 copijs captum est. Sic autem copiar instructæ procedebant. Præerat primæ aciei Duartes Mendocius
 castrorum magister, cum Rex Lusitanus in sequenti acie procederet in frequenti phalange. Dextra
 acies ductabatur à Rege Tamusigæ, sinistra ab Aloysio Anuillia, cum vtrinq; præcederet equitatus
 ac bellica tormenta in opportuna loca acierum in hostem conuersa traherentur, quæ sequebātur à
 tergo singula sui bellici apparatus. Emonuchus contra & ipse cum suis copijs obuiam processit, qui
 in quatuor acies suos distribuerat. Primam aciem ductabat Meneses castrorum magister, cum in se
 quenti præceset Rex ipse, dextrum cornu ductabat Xerifes cum suis copijs equestribus: sinistrū Dux
 Auerō cum reliquo equitatu. Sic igitur iter fiebat ab vtrisq; exercitibus. Vbi propius ventum est, fit
 magnus impetus à Numidico equitatu in Lusitanos, qui tamen fortissimē ac tanta virtute sustine
 tur vt cæsis multis Afris Numidæ coacti sint recedere, repetitus est paulō post impetus succedētib⁹
 subsidiarijs Maurorum copijs tanta vi, vt Lusitani non possent multitudinē sustinere, quare coacti
 sunt se ad turmas peditum recipere cum magna virorumq; clade. Sed enim cum repetito denuō co
 natu imperum fecissent atq; magnā impressionem postmodo in equitatū, necesse fuit peditatui pu
 gnam inire, cuius virtus eximia apparuit cū magna strage Numidarum, cum verō Pœnus peditatus
 ab equitatu in formam lunę instructo mox à tergo sustineretur, & à lateribus, necesse fuit Lusitanis
 flectere, quæ res à Mauris cognita mirificē auxit audaciam, tanta igitur vi in flexam aciem irrūpunt,
 vt breui omnes copias frigerint ac verterint in fugā. Edita est incredibilis strages, cæsus est ter equus
 Regis Lusitani, ex vniuersis copijs Regis Lusitani, quæ constabant, vt diximus, è pluribus viginti &
 duobus millibus armatorum, cum multis etiam reliquisset in classe, vix centum homines supersti
 tes fuerūt. pugnatum est acriter præcipue circa Emonuchum à duobus Regibus, quo cæso in ea pu
 gna magnus fit impetus in Lusitaniæ & Tamusigæ Reges, ac tanta vi vt labefactata sit & delera Lus
 itana acies, & ambo Reges obruncati nulla habita reuerētia, omnes enim propē vsq; trucidati sunt,
 pauci capti in seruitutem, secuti fuerant fortunā Lusitani Regis quatuor millia & amplius Germa
 norum, Itatorum, Hispanorum, & Lusitanorum equitum, qui ad vnum sunt trucidati. Capti sunt vi
 ri insigniores Antonius filius successoris Regis, qui postmodo sexaginta nummis aureis popularis
 creditus fuit redemptus. Dux Riualcius, Duartes castrorum magister, Ferdinādu Castrensis & Die
 gus filius, Aloysius Silua, Dux Aures, ceciderūt præter tres Reges Dux Auerius, Damianus Doalius,
 Diegus Monefer, Georgius Silua, Laurentius Almeida, Alpoueres Tauara, filius Obicofū Lusitani.
 Mauri post cede illorū Regum, qui de regnis cōtenderāt, Amuleū Ametum Sarifæ germanū Regē
 acieuerunt, atq; cum reliquis superiorum copiarum collectis etiam viribus itum est ad Xilia expu
 gnationem. In Belgio quoniam vires statū succreuisent pluribus in locis, non frigide agebant de
 pace

Acies Lusita
nae.

Acies Lusita
nae.

Cædes Lusita
ni, Tamusi
gæ, Serifi Re
gum.

Amule⁹ Rex
creatus.

pace qui ad hoc negotium illuc missi fuerant, à qua principes Belgarum non apparebant valde ab
 horrere, nisi conditiones propositæ fuissent, quæ parum cum verbis & volūate regia consentire ap
 paruissent, propositæ sunt enim à statibus huiusmodi, quæ confirmarentur; vt Matthias Archidux
 omnino summus imperator siue gubernator sit Belgicarum regionum, neq; quidquam fieri possit
 sine statuum consensu. Vt Austriacus rata faciat omnia illa, quæ facta sunt à statibus ex quo tempo
 re se Namurium recepit. Vt Austriacus restituat omnes munitiones, castella, pagos, & omnia, vt vno
 verbo dicam, quæ statuum tenentur cum omnibus bellicis tormentis & bellicis apparatus, qui di
 scedat ante exactum mēsem sextilem cum omnibus suis copijs, exceptis militibus indigenis. Quod
 status volunt seruari nouam religionem in omnibus prouincijs, ita tamen vt non habeātur concio
 nes, quod procurabūt pro viribus. Vt status, custodia, omnes subditi regionum pareant Regi Hispa
 no, qui tamen volunt omnino à Rege priuilegia & iura sibi quæuis seruari. Vt omnia quæ trā facta
 sunt in hoc Bello Belgico vtrinq; sempiternā obliuione obruātur. Vt omnes captiui liberi relaxen
 tur ab vtrisq;. Vt in hac pace comprehendatur Gallorum Rex, Britannia Regina, Duces Alenconius
 & Casmirus, nam tamē si hæ conditiones nimis elatæ videbātur, tamen quod omnia rudia primū
 nasci solent, deinde diligentia vel naturæ vel artis perficiuntur, visæ sunt non nihil spei ad pacem de
 disse si fuissent ex aliqua parte mitigatæ, quare res aliquanto frigidius agebatur, quia ceptum erat in
 castris etiam statuum, non nihil morbo & interitu nonnullorum res labefactari.

Conditiones
à statibus Bel
gicis petita.

LIBRI VIGESIMI NONI FINIS.

NATALIS

NATALIS COMITIS
HISTORIARVM
SVI TEMPORIS
LIBER TRICESIMVS.

Ræclare sanè institutum fuit à maioribus vt ad regiam dignitatem ac celsitudinem, summumq; rerum humanarum fastigium non opes, non amicitia, non affinitates homines proueheret, sed spectata inter bonos virtus, aut gloria rerum multarum feliciter sapienterq; ex ordine gestarum, quæ certè vel in teneros annos, vel parum cordatos homines plerunq; non solent continere. nã qui ceteris hominibus autoritate & potentia præstant, illis turpè est si prudentia & simplicitate animi inutili rebus gerendis vulgo adæquentur. Nam certè quidem qui honoribus & magistratibus & dignitate ceteros antecellunt, & autoritate ac potentia, nisi præstant etiam ingenio & prudentia & reliquis Regiis virtutibus, illi multarum, maximarumq; ærumnarum suis subditis sint auctores necesse est; qui in certissimum excidium suos inducunt. Illud Troianum excidium ita esse nobis ante oculos proponit, & recens Lusitana clades, quamuis consilium esset diuersum, cum pax quæ certè sine iniustitia consistere non potest, rebus omnibus à bono & sapiente principe sit præferenda, quem decet non modo non facile arma mouere ad inferendas iniurias, sed etiam conuincere quoad fieri potest ad acceptas, cum nihil aliud sit verè arma mouere ad bellum, quam omnes qui possunt ad latrocinia, incendia, populationes, cædes suorum inuitare; quod quam bono principi conueniat nemini obicium est. Quæ cum cognouisset, Philippus Hispaniarum Rex princeps animo integerrimo, & vt ego quidè arbitror, ab omni crudelitate vel auaritia alienissimo, cepit, vt diximus, velle confopire vel potius delere omnia per ministrorum auaritiam & immanitatem patrata, quando reuocari omnino non poterant. Et quoniam animi Belgarum apparebant ab ipsa pace non abhorre, coeptum est ab omnibus summis principibus, quibus & grata est & magnæ curæ tranquillitas Christianorum legationes ad res componendas mittere, quare Colonia Agrippina visa est vrbs satis commoda ad hoc negotium pertractandum. Misæ sunt etiam legationes à Gallia & Britannia & ab aliis principibus ad Austriacum ad pacis negotium pertractandum, quorum Austriacus colloquium hac de re denitat cum diceret sibi concessam esse facultatem cum solo oratore Cæsareo Svarzemburgio hac ipsa de re agendi. Idcirco Britannus orator vel insalutato Austria co Mechliniam discedit, neque reuocatus omnino redire voluit. Decreti sunt & ab aliis principibus viri prudentia, bonitate, rerum multarum cognitione & peritia clari, qui ad hanc pacem tractandam proficiscerentur Coloniam. Quæ dum variis in locis cogitantur ad pacem, vterque exercitus, ne spe pacis deluderetur, & illecebris tranquillitatis, nō manet omnino ociosus. nam Austriacus cum suis copiis ex Abbatia Plintere signa conuellit ad profectiōem, quod intelligeret hostem non procul abesse, vt collaris signis obuius factus dimicaret. sed vbi ad quindecim millia passuum processisset, illum inuenit aggeribus & fossis militaribus circumdatum in situ natura munito, cui obtulit facultatem non semel si velit totis viribus dimicandi. cum hostis non posset ad arbitrium Austriaci adduci ad pugnam, milites pugnandi cupidi aggeres transgrediuntur, pugnatur acriter in castris. ceciderunt denique ex Austriaci militibus ad viginti tantum, ad quinquaginta vulnerati, ex hostibus plures trecentis ceciderunt. His ita actis Austriacus Namurium redit cum suis copiis, castraq; de more profundioribus fossis, altioribusq; aggeribus munit. At Comes Botsuensis summus imperator copiarum statuum, cum vellet perpetua Louanij molestia liberari, illud ipse explorat ad expugnationem cū magna manu militum secum adduxisset. defensores multa & sclopettos e mœnibus displodunt, atque Botsuensis ictus fuit in crure quamuis leuissime glade plumbea. Exiuit ad pugnam multus

multus equitatus cum essent in præsidij viginti & quinq; vexilla peditum & sex equitum. Comisso leui prælio cum parua Botsuensis clade trucidati sunt plures quadringentis præditiarijs. Deinde conuersa est omnis vis copiarum statuum & Casmiri in primis ad oppida tubuganda, quibus possent facultatem commeatum Austriaci copijs intercludere, quæ partim vi ferri, partim per deditionem sunt capta. Interea cum cessaret Austriacus, quod negotium de pace diligentius agi videretur Pont. & Cæs. & Philippi Regis iussu literas scripsit Austriacus ad Archiducem Matthiam & ad Cæsaris oratorem, quibus petebat ne paterentur copias vltius progredi cum expectaretur commissarij de tractanda & concludenda pace. nam consociendæ pacis negotium Io. Austriaco fuit ademptum & omnis potestas Cæsari tamq; amico vtriusq; factionis demandatum, qui Coloniam comitia indixit. responsum est non videri posse illum pacem spectare, qui de pace missas legationes audire nolisset. Nec ita multo post Austriacus febre laborare coepit, ex qua etiam nō multo post interit. Et quoniam niam maxima stipendiorum penuria in vtriusq; castris laborabatur, status ad viginti vexilla peditum dimittunt, quibus multa debebantur, at nulla soluta sunt stipendia. vallones contendunt illa omnino se velle, quare in quadam munitione non procul ab Anuerdufo pago consistunt. Gandauenses veriti ne agrum latrocinij & incursionibus infestarent mittunt tria millia peditum & equites quingentos, qui iuberent omnino ex agro Gandauensi discedere. Niuella oppidum interea vbi copiarum statuum propius accessissent, & iam paratæ foret ad expugnationem, venit in potestatem statuum per quasdam conditiones, inter quas fuerunt vt liberi cum armis excederent Germani & Sequani, sed tympana & vexilla in oppido integra relinquerentur victoribus cum oppido, & omnia bellica instrumenta atque apparatus cæterum Amuleus Ametus dum Xiliam magna vi oppugnat duo nepotes fratres alter in Serifi, alter in Marocchi regno arma excitauerant, qui regna illa ad se pertinere contendebant. Sed vi deniq; ac potentia Regis Amulei coacti sunt è regione aufugere. habebat octo fratres Amuleus, quorum insidias veritus, ne forte ipsum regnare æquo animo non paterentur, iussit eos omnes de more plerunq; barbararum gentium iugulari: nam pleriq; barbari in imperio confututi, omnem suorum prolem trucidant, si quem suspicentur posse ad regnum per vim aspirare. Neque fines quidem Isburgiorum aut Boemiæ aut Austriæ satis tuti esse videbantur per idem tempus, quoniam per consensum Curtenis purpurati, vel etiam impulsu, conuenerant multi latrones & malefici homines, vt scelestum planè genus Agarenorum, qui coniurauerant se per eos fines incursum, omniaque obuia latrocinij, flammis, populationibus, cadibus impleturos. Sed illorum consilio ab earum regionum populis cognito sumpta sunt arma. pugnatum est acriter. multi latrones armis popularibus sunt trucidati, capti plures sexcentis, qui omnes nō procul ab Vlmizza & Arseua extremis supplicijs sunt affecti. Sed quoniam annus iam vergeret ad hyemem, quæ in illis præsertim regionibus molestissima est & inhabilis rebus bellicis ob ingentia frigora, profunditatemq; cœni & frequētiam ac magnitudinem pluuiarum, cum etiam status qui vitam & facultates se velle profunderi profitebantur ad sustentandum bellum pro libertate Belgij, vix possent per multa imposita tributa tot sumptus, tot copiarum, tam variarum nationum sustinere. Casmirus apparebat cupere se ab illo bello iam exautorari. Alenconius etiam tria millia Gallorum peditum dimittit, qui per Sequanorum regionem reuerfi multa damna inferunt, quare necesse fuit Sequanis qui Regi militabant relicti castris contendere ad patriæ defensionem. sic coeptum est potius in Belgio paruis quibusdam prælijs, quam vlla vi copiarum decertare: cum vallones etiam modo cum Belgis eius regionis, quæ Flandresia vocatur coniunctis viribus Butonam oppidum inter Yprim & Ruselam repente conatu adorti, diripuerint, succenderint, omnes inuētos nulla habita sexus aut dignitatis ratione trucidarint, modo cum Gallis coniuncti Martaynum capiunt oppidum nō procul à Valentiana, quo sit vt tripa Gandauenses non commodè potiantur. Neque Gallia omnis profus tamen erat quieta, quando & ibi variis in locis incursionibus potius & latrocinij, quam vllō iusto Marte cōtenderetur. Captum est Binsium, quod oppidum est inter Mariæburgum & philippes urbem à Gallis per deditionem, cuius præditiariæ nouem cohortes peditum spoliatur, quæ vix ab iratis Gallis fuerunt dimissæ, quia duces quosdam trucidauerant. In Proincia quoque, quæ pars est Narbonensis Galliarum, Comes Carzensis vt regulum Susæ strænaret copias colligit. castella capit. munitiones excitat. multos per incursiones trucidat. Idcirco Card. Sciatilioneus petit à Rege vt his tumultibus per maiores vires resistatur. Et quoniam dicebatur Xilia noui Regis Numidiæ copiis obsideri atque oppugnari, quæ expugnata in magno periculo omnes reliquæ eius regni munitiones positæ erant, declaratusque fuerat Rex Henricus Cardinalis frater iam senex Regis Lusitani mortuo successore in Africana clade, quamuis non apparebat habilis ad procreandum, primum instant Lusitani proceres vt uxorem ducat. Sed cum id ab eo impetrare propter ætatem non potuissent, rogant saltem vt successorem declararet, qui posset regiis rebus opportunè cōsulere, & occurrere Numidicis molestiis. Indicta sunt itaq; comitia, in quibus de his rebus omnibus decerneretur. At quoniam Regis Poloni exercitus ad multa millia armatorum excreuisset, qui constabat è Liouonibus & Lituanis & Suenis ac Polonis, itum erat ad urbem Vendam, quæ sita est in finibus Liouonia, quam Moschouitæ frequentibus tormentorum ictibus concutiebant, & premebant obsidione, sollicitabantq; ad deditionem. Moschouitæ cum haberent in castris ad viginti millia armatorum prælium cum regiis copiis propinquantibus audacter committunt. Certatur primum magna virtute. Sed Moschouitæ fortitudine regiarum copiarum omnes cæsi demum profligati que sunt præter paucos insigniores captos. non multi fuga se seruarunt. Capta sunt viginti & quatuor muralia tormenta. Res vbi Polono Regi feliciter successissent, quoniam Scytharum etiam non pauci fuissent à Polonis copiis postmodo trucidati, coeperunt principes Scythæ ac Moschouitæ de pace cogitare, quam obrem missæ sunt illorum

Io. Austriaci mors.

Niuella recuperata à statibus.

Cædes Numidarum iuueni fratrum Regis.

Butona dirpta & incensata.

Henrici Car. Rex Lusitaniæ.

Polonorum victoria.

Regum Lusitanorum ad ministratio.

res & præmia distribuat, omnesque ad res honorificas propositis dignitatibus & titulis inuitet. Solitus est Rex amantibus monitis potius, quam villo metu vel castigazione ad optima quaque adhortari; cum ignobilibus & coniceleratis & deperditis tantum animis, plagæ, verbera, catenæ, cruces sint pro freno à flagitiis proponendæ, cum nobilia ingenia mansuetudine potius & honoris stimulo ad honorifica quæque impellantur. Nam apud Lusitanos Reges omnia vel rebus paruis vel magnis condigna præmia censuerunt esse proposita, cum præ se terrent multum amorem & humanitatem in omnes subditos cuiusvis conditionis. Nam multos nobiles in Regio palatio Rex habet adolefcentes, de quorum educatione est sollicitus, cum ciuitas talis futura sit, qualis fuerit adolefcentulorum educatio. Cum ciuibus tanquam amicis multa familiariter communicat, & tanquam pater cum filiis amanter loquitur, lites componit, carpit opportunè, placidè hortatur, non opprimit Lusitanos, populos auarè aut crudeliter magnitudine vel frequentia tributorum neque vectigalium, cum multa etiam sint priuilegia & immunitates benemeritis familiis, per quarum virtutem regnum Lusitanorum ad Orientis vsque Indiam, & Sinas, & Iapuniam regionem extenditur. at quoniam leuia tributa & vectigalia imposita sunt Lusitanis, multæque immunitates, pro pecunia, quam plerique in sulse appellant neruum belli, succedit populorum beneuolentia & studia & alacritas promptitudoque in res bellicas pro Regis & patriæ defensione, cum legibus etiam Lusitanis sancitum sit, & in antiqua eius regni consuetudine positum, atque in recenti vsu obseruatum, vt Lusitani teneantur arma capere vbicunque opus fuerit ad omnem significationem. Sic enim magni in illis regionibus instituti sunt delectus militum, neque parui faciendæ copiarum colliguntur in Lusitania, nisi Sebastiani Regis calamitas tantum cladis nuper illi regno rebus militaribus attulisset & afflixisset, cum plura viginti & duobus millibus hominum bellicorum in Africa fuissent trucidata. nam diutissimè Lusitaniæ regnum vel vbi esset Ducatus per longissimam quingentorum annorum seriem asperrimum atrocissimumque bellum cum Africæ populis assidue gessit, quos Saracenos vocant. Nam vel ab Henrico primo Pannoniæ, qui sub titulo Ducis Lusitaniæ imperauit ad hæc vsque tempora, semper summa fuit inter hos populos contentio, qualem Alphonsus primus cum quinque Regibus Mauris habuit, is enim primus fuit qui per vim armorum Lusitanorum parta gloriosa victoria de hostibus ceruleam crucem insigne Lusitaniæ instituit in argentea planitie. Inde ampliato regno Lusitaniæ, per frequentes victorias, subactis insulis Madera, Gorgonibus siue Arsinario vocatis, Diuo Thoma, Minna, Angola, Monzabique in sinu Guinæ, deinde omnes propè Reges Lusitani bella cum Mauris ad Sebastianum vsque extremum bella gesserunt, neque aliud est regnum Lusitanum, nisi per hoc genus militiæ vrbes & prouinciæ, quæ variis temporibus Mauris fuerunt ereptæ, cum Alphonsio Rege vrbs Seyria, Arronches, Santaren, Sinthia, Vlisippo, Porresuedras, Eluas, Morera, Tierpa, Alcacedosa, Eccora, Piesfa, Palonella, Secimbra, & vt paucis absolam Algarue & Commarea vt vocant, venerint in potestatem Lusitanorum, nam tametsi maris mediterranei angustia inter Mauritania partem ad columnas Herculis & Lusitanos intercedunt, tamen tam accommodati sunt nauigationibus Lusitani, vt in ea nemini cedant mortalium, hic igitur enixe aduersus nobiliores contendebatur, regnum per sanguinem & virtutem maiorum partum & ampliatum, non esse ad externos transferendum, à quorum ministrorum disciplina & gubernatione præsertim tan topere differrent, cum essent etiam petitores regni, qui eiusdem essent sanguinis, & inter mores ipsius regni educati. Neque Gallia quidem prorsus erat quæta dum res Lusitana ita fluctuaret, sed & ipsa aliqua ex parte bellorum motibus vexabatur, cum in vrbes nobilem Bellonacorum, quæ Beauuois vulgo appellatur, ingressus esset cum quingentis equitibus & multo bellico apparatu regulus Sciatilioneus Gasparis olim Admirantis filius, quem Mareciallus Anuilla non potuit impedire, vt cupiebat, quo minus vrbi ferret suppetias, cum iussisset esse in vrbe mille pedites, cum quibus ciues quotidie certabant, atque illi sic vrbe omnino se potituros arbitrabantur, repetebatur etiã Minerba, quæ diuturnam obsidionem pertulerat, quare habita sunt comitia de finitimarum regionum tranquillitate. Henricus Gallorum Rex vt Gallicam nobilitatem dignitate quadam noua, quam sibi in animo proposuerat, insigniret, atque in plures regiam liberalitatem exerceret, quos beneficiis sibi coniunctos fidelissimos defensores fore arbitraretur, decreuit nouum ordinem equitum sancti Spiritus in Gallia instituire. Et quoniam religio & Dei reuerentia est quasi firmissimum vinculum omnis societatis, quod magis etiam astringit vtilitas & honor, petiit per legationem Henricus à Pont. vt sibi beneficia non cõcistorialia, & monasteria, & commendas, & prioratus, ea sunt dignitatum ecclesiasticarum nomina, cõcedat ad remunerationem benemeritorum Catholicorum in superioribus bellis pro religione, qui prouentus accederent ad quadringenta nummum millia. per illud ferè tempus accedit Poloni Regis orator ad præstandam de more obedientiam, at Gallus orator instat ne admittatur tanquam orator regius ob iura Galli Regis in regnum Polonia, quod cum Pont. iniquum videretur, & velle tamen aliqua ex parte Gallo satisfacere, pollicetur se in publicis ceremoniis additurum sine præiudicio Galli Regis. celebratè sunt Romæ per idè tempus exequiæ Regis Lusitani, atque cum tabulatū sublime multis luminibus lectū fuisset, omnes inscripti sunt tituli Lusitani Regis hoc pacto; Sebastiano primo Portugalli, Algarb. Regi Augusto, Africo, Æthiopico, Arabico, Persico, Indico, Brasillico, omnium Orientem versus per Oceanum insularum domino. Ioannis Regis fratris nepoti piissimo. Henricus Rex sanctissimæ memoriæ filius. At vero quoniam iam languidior apparebat fieri res Belgica per diuturnos sumptus & labores, multique, pertesi diuturnarum molestiarum ac periculorum, ita demum cõposita est res Gandauensis, vbi magna fuerat cõtentio inter Catholicos & principes nouæ religionis, vt quinq; templa Catholicis relinquerentur, atque captiui qui sunt Gandau, dimitterentur à statibus neque; vero armis

Insigne Lusitanorum.

Equites sancti Spiritus ex petiti.

Lusitani Regis tituli.

rò armis solùm, sed etiam illecebris & blanditiis pugnabatur in Belgio, quare Caprensis regulus profitetur apud Parmensem se Attrebatibus esse persuasurum vt ad regiam obedientiam peruenirent, si tantum ipse gubernator eius prouincia crearetur. Sed enim vbi Attrebatum gubernator illuc accessisset, illique ingressuro Caprensis partibus fauentes restitissent, vt Caprensem admitterent, excitatus est tumultus: quare necesse fuit Caprensi nulla re memorabili edita abscedere. At quoniam frigora iam tam acerba esse cõeperant, vt subditi perterri omnino non possent, necesse fuit regijs copiis, quæ ad oppugnationem Mastricchi accesserat obsidionem soluere, quare Alenconius Dux etiam petiit a statibus vt quoniam acciretur in Galliam, neque res magnopere sua præsentia indigeret, liceret abscedere, quod esset auxilia missurus, & vel ipse venturus ad illorum defensionem, quoties ita res postularer, atque accitus fuisset. Missæ sunt legationes, & venia concessa, & immortales gratiæ actæ, pro regia animi magnificentia, At Parmensis quòd copiarum in hyberna essent mittendæ, ne illa inopia rerum omnium affligerentur, legationem mittit Coloniam Agrippinensem, quæ transitum & comitatum peteret pro precio, quòd esset ad oppidum Cherpanum obsidendum accessurus; illa enim ratione sibi videbatur commodè hybernare posse in Menapiis & in finibus agri Colonienfis, cum in finibus Caucorum non satis commodè esse posset. Illud verò tamen si intelligebatur à præfectis vrbis potius ad copiam cõmeatus, quam ad expugnationem oppidi per id tempus postulari, tamen concessum fuit. In Gallia quoque vbi decertatum esset diu magnis contentionibus de restituenda Minerba, quam copiarum Catholicorum frustra per decem & septem menses, sexdecim millia armatorum nimirum obsiderent, diuiter aberantque; quatuordecim bellicis tormentis, Vgonotti spontè excedunt è munitione rebus omnibus vel in annum munita. Est autem Minerba vrbs non valde ampla in edito loco super saxo sita, quæ neque cuniculis, neque vlla vi bellica, nisi diuturna obsidione, & inopia rerum bellicarum poterat expugnari. quæ dum geruntur in Belgio & in Gallia, non segniter res bellica agebatur in finibus Armeniæ maioris. nam Mustapha Scythas Ottomanicis partibus propè os iusserat collectis magnis viribus in fines Persarum ad Derbentum irrumpere, ac sibi obuiam per ingentes populationes procedere. ipse cum suis copiis in acie procedit ad inuadendū regnum Siruanum vocatum, quod est Regis Persarum. vbi ad eos fines peruenisset, Georgiani populi Armeniæ, qui sunt ab Hyrcano mari ad Mœotidem paludem vsque in tam ampla regione, vt viginti & sex illorum idiomata fuisse dicantur, multis, cum beneuolentiæ significationibus ac muneribus purpuratum excipiunt. Pontem etiam suer amplum fluium excitat ad traiciendas copias in finibus Curdonum. at Mustapha vbi traiecisset ad triginta millia armatorum ad potius custodias relinquit, ne vel reditus, vel iter comitatibus in castra intercluderetur: quæ ratione visus est parum fidere illis populis, quos arbitraretur ad gratiam Persarum magis esse propensos. Ipse cum reliquo exercitu populabundus ad Sammachium vsque metropolim eius regni procurrit nemine inuento qui vel tantillum resisteret. Sammachio vrbe occupata munitionem è gleba mira diligentia & peritia excitat, factis validissimis aggeribus, ac dispositis centum & quinquaginta bellicis tormentis variis generis. ibi reliquit Achmetum Eunuchum purpuratum cum viginti & quinque millibus hominum, ipse cum iam propè hyemaret cum suis copiis paulatim in Armeniam contendit. At Persæ, quibus significatus fuerat aduatus Scytharum cum magna ala copiarum, illis repente fiunt obuii, commissoque prælio omnes trucidant præter paucos, qui fuga se seruarunt, reliqui Persæ qui Turcicas copias & castra Mustaphæ sectabantur, magna vtuntur celeritate, atque illas denique comprehendunt. Vbi constitissent Turcæ intra aggeres fossasque militares, ne prorsus fugere hostem viderentur, Persæ ad pugnam prouocant. Sed Turcæ quia non venisset in castra imperator, palam profitentur se nolle fortunam belli experiri. interim non paucis aut leuibus Persarum contumelias vexabantur, cum timidi & segnes & imbelles à Persis vocarentur, & qui non in propria virtute hominum, sed in aggeribus & bellicis tormentis omnem spem salutis collocarent, vbi fortes hostes & non fugientes inuenirent: quare tanquam foemina intra septa virginalia, mulieresque thalamos, laterent ira intra reparationes & aggeres ad pugnam & fortitudinem prorsus inepti, nam consternati fuerant animi Turcarum multis calamitatibus & cladibus acceptis vel initio huius belli. at Turcæ impatientes assiduorum contumeliarum & conuitorum, quæ ex Persis assidue exaudiebantur, oblatam sine tormentis pugnam arripiunt facultatem, cum vellent demonstrare Turcicam virtutem non in aggeribus aut macinis, sed in brachiis & vigore animi atque in acinacibus fortissimorum hominum, consistere. arripiunt igitur pugnam, instruuntur vtrinque acies, pugnatur acriter, victoria tamen fuit apud Persas. Georgiani ex altera parte cognito aduentu Persarum, quoniam ægrè tulissent custodias pontis tanquam certissimum argumentum animi purpurati parum amici, copias repente colligunt & ipsi, magnoque impetu illas trucidant, per quam cladem Turcarum & pons & regio Georgianorum fuit Turcicis terroribus liberata. ac pons rescisus, caesa sunt per eam Persarum victoriam ad octoginta millia Turcarum, omnesque proceres vel trucidati siel capti, at è Persis ceciderunt ad quadraginta & quatuor millia. reliquis Persis ad vrbes Sammachium reuersis vbi se non posse resistere eunuchus cognouisset, tantis præsertim ac victricibus copiis Derbentum versus profugit, quæque potuit custodias seruauit. reliqui eius milites sunt à Persis trucidati. capta sunt cum vrbe tormenta, & omnes à Mustapha relictis bellici apparatus. Illam suorum cladem vbi Amuratus cognouisset, ad confirmandos tamen animos suorum iubet in vniuerso imperio edi signè ingentis lætitiæ, quia trucidata essent multa millia Persarum. Capta sunt multa tormenta, & bellici apparatus, & preciosa impedimenta, cum multa spolia Turcarum in potestatem Persarum peruenirent. At Pontifex quia maximam cladem pluribus in vr-bibus Italiæ acceptam fuisse per res aliunde importatas superioresque, propè totius Italiæ calamitates,

Minerba vrbs relicta Regi.

Minerba vrbs relicta Regi.

Turcarum clades insignis.

Lazaretum
Anconę.Veneta de-
creta sũptua-
ria.Eques
Sancti Spiritus
instituti.Eques San-
cti Spiritus
instituti.ab
sine

579

cognouerat, & quia verebatur ne lues Anconam importaretur, cum multa undique nauigia cum mercimoniis illuc appellerent, decreuit ad securitatem totius Piceni & Aemylia: finitimę sanitatis Lazaretum vocatum instituere, qui esset locus, vbi res eò aduectę prius quam in urbem introducerentur, exponerentur aeri expurgandę. Vt autem sumptus colligi posset in mercedem ministrorũ exponentium, proponit unum in singula centena. Res nemini uita est neque grauis nimis, neque iniqua, sed soli Epidaurij, quod illud decretum sibi graue videretur superbo consilio decernũt per senatusconsultum ne quod nauigiũ Epidauriũ ad loca Pontificia adnauigaret, neq; Hierapoli onus caperet ad Pontificiorum subditorum cõmoda. Pontifex superbiam ciuium admiratus, nonnullam indignationis significationem dedit, pecunięque Romę per quoddam tempus apud mensarios fuit interdictũ. At Venetijs quoniam obliuio ad excessum priuatorum sumptuum redierat, qui comes est multorum scelerum; (nam cum priuata parsimonia domicilium habet omnis honestas, & religio & animi moderatio) saluberrimo cõsilio p̄fectorum moderandis sumptibus ciuilibus factum est decretum, quod vtinam tam moderatę seruetur, quã prudenter factum fuit, per quod & vestitus & conuiuiorum sumptus, & partuum certa ratione coarctabatur intra clatros modestię. Sublatus est omnis vsus artis Phrygionicę, & velverarũ & fistarum margaritarum, quarum simplex ordo tantũ cõcessum est collo pro monili. pelles preciosę vetitę. auri picturati vsus in omni parte vestium sublatus, & aurea manubria stibellis. vetitum meretricibus gemmas, aurum, argentum, sericas vestes gestare. interdicta aulę. Proposita grauis multa non modo aliquid vetitum gestantibus, sed etiam artificibus si quid horum elaborauissent. atq; non modo per partuum occasionem intolera bilis sumptus salubri lege sublatus est, sed etiam vetitus accessus, nisi essent vsurę in certo gradu affinitatis coniuncti. Quod vt fieret sine fraude, iussę sunt obstetrices editum partum intra triduum magistratui significare. Vetitus vsus margaritarum in infantibus qui ad sacrum lauacrum deferrentur. Addita certa lex gulę intemperantium ciuium. conuiuia nimis lauta intra certos fines modestię coarctata. Nam pauones, phasiani, perdices, & cętera huiusmodi animalia, quę in precio gula helluonum esse voluit, & nobilissimi pisces, & ludicra dulciora sapienti decreto e mensis helluonum exularunt. vetitus etiam fieri in eodem conuiuio geminus vsus carniũ & piscium, quoniam fiunt pleraque conuiuia, ad quę non viri nobiles & moderati, sed vel mendici famelici, vel etiam lupi iure possent conuocari, cum plerique in multitudine, varietate, precio ferculorum honorificentiam inesse putent. omnes coqui & gulę ministri iussę sunt profiteri apud magistratum nomina illorum, a quibus fuissent acciti ad paranda conuiuia, deinde ordinem conuiuiorum explicare. legibus cautum est ne qui exirent in p̄fecturas nimios sumptus facerent in vestimenta, aut seruos, aut domestica supellectilia, quoniam moderatio horum quasi quoddam est fręnum ad coercentes homines ab omni iniquitate. At vbi pro arbitrio priuatorum viuunt nullis seruatis legibus, ibi contentio de magnificentia suboriatur necesse est, ac multi per scelera & fraudes contendunt opulentioribus adęquari: quod certę sine latrocinij vix fieri potest vel priuatis vel publicis. Idcirco p̄nę condignę proposię sunt omnibus, qui tam salubria tamque honesta patrum decreta non obseruassent. Nam nihil prodest vrbi bonas habere leges, nisi bonos habeat etiam ciues, qui libenter obtemperent; aut etiam magistratus seueriores, qui sunt custodes & satellites ipsarum legum. Interea Matthias Archidux legationem & ipse miserat ad Cęsarem vt ageretur de pace, quam status per tres menses etiam se expectaturos profitebantur, ad quos Cęsar scripsit se de illa esse acturum, a qua videbatur etiam Aurantius non abhorre. Quę dum fiunt Venetijs, Melilla vrbs Africę ad centum millia passuum omni ex parte concussa est terręmotibus tantis, vt antiqua mœnia collapsa sint, ac noua dirupta, multa que domus corruerint cum maxima omnium trepidatione, qui censebant extremum mundi diem aduentasse. Boccar etiam oppidum quod est in finibus Serifi, corruerat eum scopulo vbi erat extructum, & quod visum est mirum, multa nauigia, quę erant in portu penę conuassata sunt, quo tempore natus est puer in agro Casurgienſi cum duobus capitibus. At Henricus Gallorum Rex ordinem equitum Sancti Spiritus in hunc modum instituit ad defensionem Catholicę religionis; post vespertinas preces in templo monachorum Augustinianorum ab Araldo accitus ante aram maiorem in genua procubuit manu episcopi adductus, atque accepto ordine religionis dictus est summus magister, vbi talarem tunicam induisset, sumpsissetque torquem & cruceẽ croceam ad pectus. Tum confedit in throno aureo panno ornato vbi tamen iurasset se vitam & regnum pro Catholica fide ac defensione Christianę religionis expositurum. accesserunt & candidati eius ordinis singulatim tela argentea induti, qui acceptis insignibus ordinis iurarunt se promptos fore ad Catholicę Romanę fidei defensionem, neque arma contra Regem esse capturos. Illi sic talari induebantur, torquem accipientes, quibus pro munere datus est viritim facer libellus cum aureo integumento. erant equites viginti & sex, p̄sentes fuerunt oratores Scotię & Venetię, atq; inter eos equites insigniores erant Dux Augustonometanus, Mareciallus Rhenſius, Philippus Strozza, Comes Phliscus, regulus capellę, quinq; magistrum instruendarum acierum; atq; ita discessum est vt p̄cederent Heluetię & Germanę custodię, post quas ducenti nobiles, post hos Arraldi cum tympanis & tubis, post hos aulici equites, & magistri instruendarum acierum, deinde viginti & sex equites bini cum torquibus & crucibus, quorum vestes in aurea lilia erant picturę, quos Rex subsequebatur, quem plurimi principes ac nobiles Galli. Pontifex quidem vt ordo institueretur, iusserat vt Bandinus nũtius assisteret ceremoniis, qui tamẽ alienationẽ super beneficiis ad cõmendas equitum negauit. Sed iam inierat annus alter cum rumor inualuit, non parumque vexauit animos multorum, quod Ducionum, Cimbrorumque Rex cõparata ingenti classe, multisque terrestribus copiis adiutore Saxone esset ad recuperandas Menapiorum & Bufaterorum regiones iturus, ob

iura

iura que habebat. quare nõ vnũ bellũ apparebat fore inter Belgas & Hispanos, sed etiã cũ alijs, & illis quidẽ valde potentibus nationibus esse pugnandũ. Belgę tamen neq; ratio tẽporis, neq; induciarũ opportunitas bellum gerere patiebatur, tamen non prorsus ignaui desident, sed mature prospiciunt omnibus, tanquam fieri possit vt pax ea non sequatur, procurantque ne repente opprimantur post modo nullis rebus necessarijs communiti. Animum igitur intendunt ad bellicos apparatus, & ad recognoscendas munitiones, ad censendas copias quę essent in p̄sidijs, & ad omnia pro opportunitate instauranda vel instruenda, in primisque Muenſis regulus Cameracum cum copijs ingressus ira iubentibus statibus vallones p̄sidiarios eximit, quod illis parum fiderent, quoniam oppida que dam Malcontentis restituerant. Interea Neruij & Attrebatenses quia parum æquo animo Hispanorũ amicitiam complecterentur, apparebantque fore debiles si se iungerentur a Belgis, quamuis non dissentirent ab Hispanis de religione, tamen censebant tutius esse ad suam defensionem cum patria & cum finitimis populis consentire, quam cum Hispanis populatoribus eius prouincię. Decernunt itaque vires fortunamque suam cum statibus coniungere p̄ter paucos; quod cum ad aures principis Parmensis peruenisset quãdam conditiones, easque per placidas ad hos misit populos, vt illos ab instituto reuocaret, & ad gratiam Philippi Regis retraheret. At Neruij tamen conditiones quas expetebant federationis miserunt ad principes Belgarum, in quibus p̄ter alia continebatur quod nolent ab vltima pacificatione Gandau recedere, neque ab obseruantia suę religionis Catholicę Romanę. Quod si status nolunt illam religionem seruari, sed nouam pro auita suggerere, decreuerunt omnino meliorem fortunam sequi, atque rem cum Hispanis componere. Illud consiliũ multę vrbes p̄terea apparebant consecuturę. ad hoc munus, atque vt pateat certa ratione promissa seruatum iri missus est Attrebatum & Neruorum nomine Comes Lalainus, qui videret ne nouam religionem illę prouincię admittere cogerentur. At enim status quia nullo pacto inducię obtineri per multas petitiones non potuissent, resque ad acerrimum bellum potius quam ad vllam pacem spectare videretur, ob frequentes molestias Hispanorum summum peditum ducem creant regulũ Montegnum, qui cum omnium delictorum venia sibi a Moteo Regis nomine proponeretur, non solum non admisit, sed etiam in eum impetum faciens multos milites trucidauit, atque conditiones sunt hęc petię ab ordinibus Arthesię, Hannonię, insularum Duaci & Orchiarum ad reconciliationem & pacificationem cum Philippo Rege, quę a Parmensi principe fuerunt confirmatę. Hispani si quidem ad Mosam fluium castrametati decreuerant oppidum Vendę amplum obsidere, vbi erant in p̄sidijs duę cohortes militum statuum parum cum oppidanis consentientes. Illud vbi status cognouissent, missi sunt subsidio quingenti pedites ipsis cohortibus, quorum aduentu cognito ab Hispanis per exploratores, iubent partem copiarum obuiam procedere, quare commisso p̄lio subsidiarię copię profligatę deletęque sunt, quo tempore Ioannes Nansienſis cum decem vexillis peditum morabatur Meniene opem saturus si opus esset. Nec parum molesta sanẽ erant Louanij p̄sidia etiam Bruxellenſibus, aut quibusuis locis finitimis, cum omnia incursionibus latrocinij & eędibus infestarent. idcirco principes Belgarum tributa omnibus subditis imperant ad apparatus bellicos. Bruxellenſes audito nomine tributorum legationes mittunt ad status, quę significarent se nõ posse tot rebus vno tempore facere tãtis, quia plus satis haberent negotij propulſandis iniurijs Louanensium p̄sidorum. non posse tributa soluere, quę in defensionem absumerentur, nisi suscipiatur expugnandi Louanij expeditio. Nam Hispani summa vigilantia, industria, cura utebantur cum castra statuum essent diminuta sub finem superioris anni multis castellis occupandis, quare Vuest vrbs repentinò prop̄ conatu capiunt, atque oppidulo per vim armorum nõ multo post potiuntur, ac septuaginta milites, qui erant in p̄sidijs suspendio necarunt. Itum est deinde ad oppidum Endouenam, & minutum p̄lium cum p̄sidijs commissum, in quo multi strenui milites vtrinque ceciderunt, victoria tamen fuit denique penes Hispanos cum plures cecidissent ex p̄sidiarijs, atque quidam fuissent capti. His Hispanorum successibus status animum conuertunt ad copias colligendas, & parandas res bellicas. Parmensis quia res succederent e sententia, cepit in animo cogitare de expugnando Mastrichio, quare nõ procul ab illa vrbe tres pontes supra fluiũ Mosam iubet excitari, partemque copiarum transmittit Ruremondam versus, quę in Menapiorum regionem intraret, omniaque hostilem iu modum popularetur, cuius consilio cognito Nansienſis a principibus Belgarum auxilia per legationes ad hoc impediendum postulat. ipse Parmensis ad Mastrichium siue traiectum Mosę superius obsidendum cum reliquis copijs proficiscitur. Est autem Mastrichium vrbs ampla & nobilis in ripa Mosę fluminis sita, per quam Mosā delabitur natura & arte munita, multisque nobilibus eđificijs insignis. vbi Parmensis castra non procul ab vrbe posuisset, eaque circumdedit fossis & aggeribus militaribus de more castrorum, occupauit non multo post occultum iter Bruxellę portę erigit prop̄ propugnaculum editam planitiem, qua impediuntur milites ne illo vtantur. cepit tormenta in tres partes vrbis dirigere, quę prius fuerant exploratę ad verberationem. cum etiam vterius propugnaculi vnã cum turriculis paterum ad prosterfenda latera defensionis quateretur. ceptum est & leuibis p̄lijs interdiu decertare. Sed enim cum tormenta viderentur viam ad ingressum satis amplam aperuisse, instructę sunt acies ad inuadendum, vbi datum est pugne signum, tympanaque frequentioribus ictibus pulsarentur, itum est magna alacritate per ruinas murorum. sed defensores minime cedentes inuadentium virtuti fortissime resistunt. pugnatur acerrime, summaque pertinacia vtrinque. ad extremum Hispani cum magna suorum clade recedere coguntur. cum repetitus fuisset conatus paulo post, rursus apparuit singularis virtus defensorum, qui tamen cognita promptitudine & pertinacia inuadendum cum semper fierent pauciores modo in quibusdam conatibus trucidatis mittunt qui peterent suppetias ab Aurantio: atque cum tria raito- rum mil-

Vuest capti.

Mastrichii
descriptio.Mastrichii
descriptio.

rum millia nuper ad stipendia fuissent conuocata, decreuit secum illos subsidio obfessis esse mittendos. Non cessabat tamen Hispanarum copiarum industria, quæ conatibus, verberationibus, cuniculis, omni genere oppugnationis urbem capere nitentur; sed omnia fiebant vana propter vim defensorum, nam plura tribus millibus hominum è regijs copijs trucidata sunt in ipsis conatibus. atq; quoniam pauca tormenta essent attracta ad tam amplæ urbis oppugnationem, in qua satis ingentia essent præsidia, quæ aduersus vel paruas vel tardas verberationes possent præualidas reparaciones interius excitare, petita sunt viginti bellica tormenta à Leodiensibus. Iussa sunt præsidia finitimarum munitionum paucis exceptis in castra conuenire. quo totis viribus vrbs inuaderetur. missa sunt Leodio non solum tormenta, sed etiam quatuor millia operarum cum multo bellico apparatu, quibus viribus auctus Parmensis, cum neque cuniculis, neque conatibus defensorum vires posset infringere, statuit montem è gleba excitare, vnde domos desuper vrbanas posset prostrernere, idque præteritum quoddam status nullum apparatus faciebant, quamuis dicebantur parere tormenta, & centum vexilla peditum colligere, quæ accederent tribus illis millibus raitrorum, & sexcentis equitibus, qui iam erant in castris. erat insula quædam exigua, quam fluuius Mosæ faciebat non procul à Mastrichio, quæ opportuna visâ fuit Hispanis si occuparetur ad urbem infestandam, in quam expositi sunt quidam Hispani. sed tanta fit ex vrbe ferreorum globorum procella vt multis miserabiliter lanatis necesse fuerit recedere. Post attracta vero Leodio tormenta vbi facta essent magno impetu ampliora spatia ad inuadendum, tanta vi, tanta virtute, tanta alacritate Hispani rursus urbem inuadunt, vt post diuturnum & cruentum prælium vrbs sint demum potiti. Cæsi sunt omnes qui armati erant in vrbe, & multi præterea ciues, cum reliqui etiam atrocitatem victoriæ senserint. Hispani sic vrbe per vim ferri potiti nonnullos vias Mastrichij morantur dum rescicerent partes deuastatæ, munireturque vrbs aduersus hostes, si quis fieret impetus à copiis statuum. Interea Polonia Rex Varsovia discedit, acceditque in Liouoniam, vt illum principatum inuiferet, quem nunquam antea vidisset. Magno cum apparatu exceptus fuit à Lithuanie proceribus, qui obuiam processerunt cum florentissimo equitatu ac peditatu. Nec ita multo sanè post vbi cognouisset iura & priuilegia ac instituta Lituanorum petiitum est suppliciter à Lituanis, idque magna contentione vt bellum publice indiceretur Hamaxabio siue Moichouita, propter assiduas molestias quæ illis finibus inferebat. Proferunt se propriis sumptibus multa millia armatorum hominum ad illam expeditionem esse col lecturos. Rex vt cui cognitum esset multa loca Poloniae regni per iniuriam & auaritiam Moichouite superioribus annis fuisse occupata, qui tamen non contentus illis assidue regnum Poloniae aliqua ex parte cum coniuuratis infestabat, neque vllum finem esset habiturus dum rapinæ spes allexisset, re maturè considerata decernit denique voluntati procerum esse assentiendum ad eius regionis, principatusque subleuationem, & ad arcendas miseras subditorum populorum; quare consilium totum conuersum est ad copias colligendas. At in Gallia videbantur magni tumultus excitari, quoniam cum rex quædam tributa Galliarum populis ad soluendum æs alienum, quod per superiora bella contractum fuerat, imposuisset, Sequani & Biducenses palam profitebantur se nolle illa dissoluere, neque quæ ab Aloyfio vndecimo ad hæc vsque tempora. Profitebantur tamen contractum esse propter Italos velle dissoluere, cum nimis dulcis amor sit pecuniæ, neque semel imposita populis tributa facile obliterentur. Rex id ægre ferens nonnullas equitum ac peditum cohortes mittit in Biducenses & Sequanos ad sedandos illos tumultus. Quæ dum geruntur in Gallia, Antonius Lusitanus Aloyfij filius, qui se ius habere successionis in regnum Lusitanum arbitrabatur, sua iura tanquam legitimus successor colligit, atque cum obiceretur quod esset spurius & inhabilis successioni, multos testes producit interrogandos per quos conatur probare se ex legitimo matrimonio fuisse procreatum. colligit sua iura & Dux Braganziæ, quare non multo post cum obiectum fuisset falsos testes fuisse productos, & Antonius & Braganziæ Dux in exilium à Rege sunt eiekti, & bona fito addicta. Philippus rex quoniam comitia de nominando Lusitano Rege iam cepissent conuenire, mittit Ducem in Lusitaniam qui sua iura tuerentur. Indicta fuerant comitia proceribus etiam Boemie per idem tempus de bellicis apparatibus à Iuersus Turcas faciendis, si forte opus esset, à quibus Cæsar petebat quadragies centena millia nummum, ad cuius gratiam decretum est vt certa tributa domibus & ceruisiæ & vino & equis exeuntibus è regione & Iudæis & exteris imponerentur, quæ tributa si ad illum numerum pecuniarum non accederent, statutum est vt res vel in quartum annum exigatur. In Italia vero cum Dux Ferrariensis vxorem esset ducturus honestissimam Virginem filiam Ducis Mantuani, iubet multa magnificentia memorabilem thalamagum confici, in quo multi nauigiorum magistri duos menses & amplius extruendo consumperunt. Habebat ille thalamagus cubiculum prope ad formam oppiduli cum tribus fenestris, vnam temonem versus vtrinque cum clarissimis ac limpidissimis vitris, habebat & duo ostia ad exitum & accessum. supra thalamum platea erat cum paucis columnis & lateribus vbi que cuius in medio erat mæsa, regebatur platea tanquam puppis triremium cum phano cristallino, vbi erant quinque funaliorum loca. Erat & aula vndiq; fenestrata, supra quæ erat platea cū paruis columnis & lateribus, inter quas erant aquilæ argenteæ cū vexillis fericis auro picturatis. ascendebar in aulam per duas scalas cochleatas alteram à puppe, alteram à prora, quæ columnis & lateribus clauderetur, in qua erat cubiculum cum aurato lacunare & pulcherrimis aulcæ. in eo thalamago spongia cum multa magnificentia Ferrariam fuit aduecta. Ceterum quoniam conuenissent Coloniam Agrippinensem legationes principum, Baptista Castagna Pontificis nomine, & Cæsarei commissarii & Regis Philippi ac principum Belgarum, vbi gratias egissent statuum legationes singulatim commissarii, quia negotium suscepissent, ostenderunt quam pacem cupiant, quid habeant in mandatis, atque post quasdam disputationes proposuere fuerunt de-

Mastrichij
captum.

Tributa à
Gallis reie-
cta:

Petentes Lu-
sitanum re-
guum.

Thalamagus
Ducis Ferrar-
iensis.

m in conditiones pacis, cum alij alias confinxissent, quæ in vniuerso Belgio ad tranquillitatem prouincie in posterum seruaent, quæ fuerunt huiusmodi; 1. Primum pacificatio anno 1576. die 8. Nouembris Gandauini ita & instructa; vno quoque Brullis 9. Ianuarij 1577. subsecuta. Editum in super perpetuum Bruxellis 17. Februarij eodem anno publicatum vna cum approbatione regia in omnibus suis punctis & articulis seruabuntur, & executioni mandabuntur. 2. Et quia præterea, quæ à tempore primorum motuum acciderunt, post viam tractatus pacificationis Gandauensis, vniouis, & edicti perpetui vltro citroq; varia facta, dicta, & admissa fuerunt tam in generali, quàm in particulari, hac præsentis quoque pacificatione non minus, posteriorum istorum factorum & dictorum, quam eorum quæ ante contigerunt; perpetua obliuio constitutur, ita vt eorum nulla amplius fiat mentio, exprobratio, aut inquisitio, quasi ea nunquam accidissent, idque sub pena exemplaris correctionis subditis contrauenientibus tanquam perturbatoribus tranquillitatis publice infligenda. 3. Rex catholicus vasallis, subditisque suis seruabit, manutenebit, & si opus videbitur etiam de nouo confirmabit omnia & singula iura, vsus, consuetudines, immunitates, exemptiones, & priuilegia quarumlibet prouinciarum, ciuitatum, oppidorum, communitatum, aliorumue priuatorum omnium cum in genere, tum in specie, quemadmodum in edicto perpetuo articulo decimo, & cū prouincijs Belgicis inauguratus extitit, promissit, & iurauit. 4. Omnes milites extranei vt pote Hispani, Itali, Germani, Galli, Burgundi, Angli, Scoti, ac cæteri omnes peregrini, qui propter hosce motus vtrinque accersiti sunt prouincijs Belgicis ab hac pace promulgata intra terminum communi constitutum simul excedant & eodem tempore. 5. Quod vero attingit ad alios milites non extraneos, etiam ad pleniorum exonerationem afflictorum subditorum mandabit Rex mihi litteram tam terræ, quam mari eodem quoque tempore exautorati & dimitti, vt nimirum deinceps sibi priuatim viuant in tranquillitate ordinarijs tantum præsidijs retentis ac suffecturis, vt subditi quoque ciues & incolæ omnes citra cunctationem redeant ad mercaturas, opificia, & negotia pacis, quibus se, vxores, liberisque citra iniuriam proximi honeste sustentare valeant, & à publico armorum vsu antea non consecuto & pacis temporis non conuenienti desistant & abstineant. 6. Vniuersæ exactiones impositiones, ceteraque inusitata vestigalia & onera præsentium turbarum occasione quomodo libet indicta, penitus cessabunt ac tollentur: ita tamen quod si certorum onerum continuatio adhuc fore ex vsu publico iudicabitur, simul atque ordines statuum eiusmodi quid demonstra tum fuerit, rerum haud grauatim se ordinum consilijs iuxta ac desiderio accommodabit. 7. Præterea restaurabitur libertas commerciorum, & transitus vbiuis locorum per vrbes, pontes, portus earundem prouinciarum non minus terra quam mari, perque fluuios & flumina prout facilitatum fuit ante præsentem hosce tumultus. nouis autem vestigalibus atque impositionibus absque Regis autoritate eam tenus per hosce motus de facto institutis in continentibus cessaturis. 8. Et nequa semina altercationis aut querelarum relinquuntur, omnes Ecclesiastici, nec non omnes seculares tam intranei, quam extranei recuperabunt pacificè bona sua secularia & Ecclesiastica respectiue mobilia, extantia, & omnia immobilia, ritulos, debita, actiones, iisque statim vt ac frui poterunt in eo nimirum statu & qualitate quibus in præsentiarum illa ipsa reperientur, idque omni dolo ac fraude semotis, non obitante vlla hypothecatione aut quauis alienatione à tempore pacificationis Gandauensis facta in contrarium, que vero ante pacificationem Gandauensem acciderunt, eiusdem dispositioni relinquuntur. 9. Similiter quoque subditorum quilibet hinc inde etiam reintegrabitur in suis honoribus, dignitatibus, beneficijs, gubernaculis, muneribus, functionibus, officijs, plane ad instar prout tempore edicti perpetui (illis quæ ante edictum contingere eiusdem dispositioni relictis) extitit. Exceptis tantum ijs, quibus contra libertatem, iurataque ac priuilegia patriæ de vlla functione prospectum fuisse demonstrabitur. Prouiso tamen quod eiusmodi dignitatibus spoliati denuo reintegrandi tenebantur, prestare iusiurandum, cuius in proximo sequenti articulo fit mentio, prout facturi, quoque sunt ceteri ad nouas functiones & officia in posterum cooptandi, cassando, annullando quidquid hinc indefactum, decretum, pronuntiatumue fuerit in contrarium. 10. Nulli admittentur ad vlla gubernacula prouinciarum, ciuitatum, castrorum, fortalium, capitaneatus aut prefecturas militum, nec ad consilium rerum status priuatum, financiæ, aliaque officia maioris momenti, præter naturales harum prouinciarum sub gubernaculis generalibus comprehensarum: qui etiam ante receptionem vltra antiqua & solita iuramenta Regi tanquam eorum principi naturali præstari solita, in hos articulos Regi & ordinibus solenniter iurabunt; & promittent fideliter, sincereque seruare sub pena perij, & tanquam tales puniendi. 11. Captiui vtriusque partis omnes qui ob dictos tumultus adhuc dum detinentur statim & absque villo precio relaxabuntur, nisi iam antea de eo aliud inter eos fuerit conuentum & concordatum. 12. Comes Buranus suæ libertati & patriæ intrates menses, postquam princeps Aurantius illa quæ cum ipso tractabantur, impleuerit, restituetur. 13. Decreta, dispositiones, ordinationes per D. Archiducem Matthiam, quosque collaterales & principes statuum a tempore vltimarum turbarum nomine Regis emanatæ, pro legitimis & validis habebuntur, suosque debitos fortientur effectus quod ad beneficia, dignitates, officia, aut alias quaspiam res, quæ solent esse potestatis ac depositionis ordinariæ illorum, qui tenent locum gubernatoris dictarum prouinciarum, non autem in iis, quæ propriæ personæ Regis reseruantur, aut si que factæ sint contra iura, priuilegia, & immunitates patrias tam in generali quàm in particulari, vel aliqui in vllius iniuriam seu detrimetum redundarint. 14. Pariter etiam quarumlibet urbium & locorum magistratus seu officijati suis functionibus destituti alia via ac ratione quam iuris ordine legitime seruato, aut alias contra priuilegia dictorum urbium aut præter ordinarios, consuetosque modos cum primis, restituentur & reintegrabuntur in dignitates, officiaque sua, nec non ad eorum creationem facturis

Conditiones
pacis Colo-
nienfis pro-
positæ.

futuris temporibus procederet, prout olim & sicut ex iuribus, moribus, prius legibus cuiusque patriæ, vrbes, & loci decet, ne cui facta toleretur iniuria. 15. Quæ concernunt religionem, quæ omnibus principibus vere Christianis iure debet esse commendatissima, haud potest Rex vlatenus preterire, quin vestigijs Regum catholicorum suorum maiorum inhaerendo præcipiat ac mandet in provincijs suis patrimonialibus retineri seruarique religionem catholicam apostolicam Romanam ab omni eio non solum ibidem receptam, sed etiam sub qua earundem provinciarum subditi olim tantopere florere, & in qua tam dictum Regem, quam ceteros suos prædecessores olim provincijs inauguratos mediante solenni iuramento in principes suos naturales receptos fuisse notorie constat. quod quidem supradicta religio, exclusa quavis alia, libere pacifice & absque vilo impedimento per provincias Belgicas post hac tractetur & exercebitur, pro ut ordines et iam antea in vnione generali se ipsos mutuo ac solenniter obligarunt, & in edicto quoque perpetuo ac literis frequenter. Regi non minus post, quam ante turbas presentes se passuros & procuraturos addixerunt, & sicut et iam pridem scripsere ad S.M. Imperialem, vsque adeo quod absque graui nota, vt non dicatur confusione vniuersi status politici, haud possint in re tanti momenti proprijs scriptis vlla ex parte contrauenire. 16. Quod verò ad Olandam & Zelandam & oppidum Bommel attinet dispositioni pacificationis Gandauensis relinquatur. ita tamen quod interea temporis in ijs ciuitatibus ac locis dictarum provinciarum religio catholica Romana restituetur, in quibus tempore dicti tractatus ibidem exercebatur. 17. Subditis qui in reliquis provincijs Belgicis in hac tractatione comprehensis à catholica Romana religione recesserunt Rex catholicus presentem Belgij statum respiciens per regium suum commissarium concedit, vt ijs liceat in provincijs istis sine aliqua coactione aut molestia occasione placitorum religionis eo vsque suspendendorum, degere & manere, donec consilio ordinum legitimè ac debite in loco tuto, vbi suffragia libera esse queant per Regem, seu eius gubernatorem generalem congregandorum, aliter dispositum fuerit super placitorum moderacione. prouiso tamen quod interea temporis eiusmodi subditi à scandalis rerumque perturbatione ac omni vsu & exercitio alterius quam Romanæ religionis prorsus abstineant, & interim etiam liberrimè fruuntur omnibus suis bonis tam mobilibus quam immobilibus, iuribus, actionibusque, & poterunt ea ipsa qualiacunque fuerint etiam alio transferre seu vendere & alienare prout eis videbitur, & quatenus bona sua retinere malint, poterunt etiam absentes ac eorundem bonorum regimen administrationem & receptionem in provincijs sibi eligerè quæstores catholicos quoscumque volent. Præterea toties, quoties voluerint ad provincias iterato redire victuri tamen catholice, ijsque ritibus ac moribus, quos personas catholicas decet, eritque huiusmodi reditus ac facultas bona administrandi per se cuiuslibet bona fide permissus, statim atque pastoribus, officarijs, & magistratibus locorum, ad quæ redire cupient talis intentio ac voluntas insinuata fuerit. Ex qua quidem regali indulgentia nulli non perquam manifestum redditur quod Rex nihil minus quam bonorum confiscationes, ruinam, ac perniciem suorum subditorum appetat, nec etiam quod rigore superiorum placitorum ipsos perstringere constituerit cum paratissimus quoque sit ea ipsa placita cum consilio ordinum statuum competenter temperare ac moderari, omniaque facere, quæ ad Dei opt. Max. cultum, provinciarumque quietem ac tranquillitatem pertinent, ac benignum, amantissimum, Christianumque principem decet. 18. Autoritas & obedientia Regi à subditis cum primis restituetur & seruabitur, qualis merito iuxta præscriptum diuini & humani iuris, nec non priuilegia, vsus, & consuetudines patrias, nec non pacificationem Gandauensem, vnionemque subsecutam, edictum perpetuum, & presentem tractatum esse debet, qualisque olim seruata est, vt rectè nimirum administraretur iustitia. subditi regantur in omni ratione, æquitate, quiete, obedientia, idque ad eam formam modumque quo factum est ab omni memoria tam defuncti imperatoris Caroli V. eiusque prædecessorum, quam etiam Regis tempore vsque ad harum turbarum initia, sine cuius autoritatis instauracione, ac subditorum obedientia nequaquam possibile est populum in vnione, concordia, rectaque iustitia, quiete, tranquillitate manuteneri. 19. Superest de gubernaculis generalibus supradictarum provinciarum, quarum occasione Rex eligeret principem de sanguine, qui queque rerum experientia pollens habeat dotes & qualitates ad eius generis arduum munus cum primis necessarias, & de quo, seu qua subditi rectam causam satisfactionis sint habituri. Gubernabit autem cum omni iustitia & æquitate, præsertim vero secundum vsus, iura, consuetudines, priuilegia dictarum provinciarum, etiam comprehensis pacificationibus supradictis, & hoc presentis reconciliationis edicto, quod tenebitur promittere ac iurare. 20. Ad cuius quidem gubernacionis generalis munus citra vltiorem hesitationem plane ac integre tradentur omnes & singulæ ciuitates, vrbes, fortalitia, & alia loca quæ ab vna altera parte quocunque titulo aut prætextu modo tenentur vna cum patrimonio ad Regem pertinente, tormentisque bellicis, munitionibus, commensibus, armis, ac nauibus, vt nimirum ea loca quæ ab omni memoria præsidium habuerunt, consilio concilij status naturalibus Belgis astringendis iureiurando quo ultra antiqua & consueta iuramenta Regi tanquam earum principi naturali præstari solita, de his articulis seruandis Regi & ordinibus sese obligabunt, custodienda committat, aliasque de illis disponat sicuti seruitio Regis simul & commodis ac securitati provinciarum expedire arbitrabitur, & alias prout fieri debet, factumque fuit ante motus presentes. 21. Promittente nihilominus Rege, & quidem mære in huius reconciliationis gratiam vt quod hactenus ex eius patrimonio seu populi subsidijs de sumptum & collectum fuit, id ita collectum receptumque maneat absque vltiore persecutione seu vexatione cuiuspiam mortalium eatenus inferenda. ita tamen vt in posterum ab eiusmodi detentionibus, occupationibus, & collectis desistatur. 22. Pacificatione Gandauensi, vnione generali statuum secuta, & edicto perpetuo Bruxellensi supra ab initio positis saluis ordinibus statuum renuntiant

triant alij omnibus fœderibus, pactis, mutuisque sponsonibus contractis occasione dictorum tumultuum tam intra, quam extra prouincias. 23. Comprehendentur hoc tractatu regina Angliæ, & Dux Andegauensis. De ceteris concernentibus expeditiorem, confirmationem, publicationem, perpetuamque & firmam obseruationem huius pacificationis, postea agendum erit cum omnia fuerint concordata & conclusa. Datum Colonia die. 18. Iulij. 1579. Missa sunt exempla harum conditionum ad triginta & duas ciuitates Belgij. quæ conditiones è multis propositis fuerunt in comitijs Colonienfibus comprobata, pro quibus commissarij statuum gratias egerunt, quia proxime ad eorum mentem accederent, sed comprobare tamen noluerunt, quod eam non haberent in mandatis plenam autoritatem. illæ conditiones vbi ad status missæ fuissent, habita sunt frequentia principum Belgarum comitia, in quibus presentibus Matthia & Aurantio actum est de admittendis, cum missæ fuissent ab electoribus & à commissarijs, & ab omnibus Colonienfibus comitijs, post multas contentiones, diuersasque sententias nihil concluditur. Accessit non multo post Colonia Agrippinensium regulus Mulierenfium cum literis, in quibus continebatur quod Carolus Dux terræ nouæ profertur se moderacionem adhibiturum conditioni de religione, quo negotium sit facilius, venireturque ad conclusionem pacis, in qua vna re omnis difficultas versabatur. at Nouiomagenfes lectas suas condiciones tam egre tulerunt, & præsertim de religione, vt in contemptum autorum, tanquam latrones de furca suspenderint. Quæ dum geruntur in Belgio, Stephanus Battor Poloniæ rex iusserat bellum in vniuerso Poloniæ regno publice aduersus Ruthenorum Ducem siue Moschouitam promulgari, quare intra trium mensium spatium collectis quadraginta equitum, & sexaginta peditum millibus, quorum plerique sponte ad bellum accesserant, accedit paulatim ad fines Moschouitarum, atque rex quauis summum imperium copiarum detulerat palatino Podoliæ, voluit tamen & ipse adesse, vt qui rerum bellicarum egregie esset peritus. cum decretum esset igitur in comitijs Vilnenfibus atrocius & firmissimum bellum, rex primum Vilna excedit, ea est metropolis Lithuania, Suirum ad suas copias recenendas, vbi etiam initum est consilium de summa belli, & quæ pars prius hostilis agri, queque vtilius esset inuadenda. visum est militaribus comitijs Polociam urbem esse expugnandam, quod ea & Lithuania & Vilne seruitutem in primis minaretur, cum nulla esset alia interiecta vel arx vel firma munitio, quo etiam efficiebatur vt hostis per eam ciuitatem captam procul à finibus submoueretur, his locis antiqui iuris regni Poloni recuperatis. at quoniam in illis locis maxima pars anni absumitur vel assiduis imbribus militiæ infestis, vel grauissimis frigidibus, cum etiam vastitates & solitudines sint non parua, decretum est propinquiores aliquam sedem, quam sit Vilna hosti esse habendam, vnde integer & recens miles posset minore negotio in hostem se transferre, atque ad illud Suirum deligitur. Præmissus est Suro primum Nicolaus Radiuilus palatinus Vilnenfium cum quibusdam equitum peditumque Lithuanorum copijs & Pannonibus, & cum Gaspare Bebes Polociam ad occupanda itinera, ne præsidia in illam urbem à Moschouita submitterentur, cum tamen biduo ante nonnulli pedites, & equites fuissent ingressi. Adhibita tamen est à Vilnenfibus diligentia nequid fieret accessionis. Rex paulo post cum exercitu & tormentis bellicis atque impedimentis subsequitur, tardius quidem ob difficultatem itineris quod factum erat difficile propter imbres & naturam ceni, cum interea Crasna, Sithna, Cosiana oppida à præcedentibus copijs capta, direpta, succensa, deletaque, sint. castrametatur denique ad Polociam, vbi que obfidiione tribus è partibus cincta, atque eodem die in omnibus locis munitiones & fossæ militares proprius hosti sunt excitatae. Postridie regie copiarum urbem inuadentes aggere & propugnaculis muris densis munitam ac præsidijs firmam succedunt, paucisque horis delent quod à propiore accessu arcis prohiberet. munitionibus deinde ad ipsas portas vsque, arcis perductis omnis vis belli conuersa est ad arcis expugnationem. nihil ardoris vel per iniquitatem pluuiarum, vel per altissimum lutum remissum est à Regijs copijs cum opere Moschouitarum non nihil impedirentur ijs ipsis pluuijs. obsessi acerrimis animis tamen & vi tormentorum ita propugnabant aduersus conatus regiorum, tantaque pertinacia vim & flammam illatas repellebant, vt vel regijs armis se offerre non dubitarent: cum alij semper cadentibus aut succumbentibus auxilio accurrerent, atque demonstrarent Moschouitas per virtutem militarem nemi ni cedere mortalium defendendis munitionibus. at cessantibus pluuijs, qui primus dies serenus apparuit, mirificam vidit Polonarum acierum alacritatem & promptitudinem in rebus bellicis, quando milites statim in fossas se demiserunt superato Polotta flumine & arduo cliuo, cui erat impostum propugnaculum, interque crebra & infestissima tela hostium ignem intulerunt. Illud incendiū cum vehementer exarsisset, nam omnia propè eius regionis lignea sunt edificia, patefactus est aditus anterioris munitionis. Tantus fuit ardor regiorum militum vt vel per ipsas flammam irrumperent, hostemque vulnerarent, sed tamen vi flammarum & virtute obsessorum cedere necesse fuit cum cecidissent ad triginta è regijs, multique fuissent vulnerati cum clade ducentorum defensorum. oblata est vel potius simulata spes deditiōis eo die ab obsessis, qui tamen tam altè flammam excitarunt vt perperatū impediretur, quo tutius possent munitiones interius erigere. sed cum rex nihil aliud concessionem quietis esse censeret, quam concessam facultatem hosti se muniendi firmissime, cepit vexare illū nulla facta intermissione oppugnationis. Postridie miles in aliam partem munitionis ignem infert, vbi erant equites, qui relictis equis ad pugnam descenderant. rursus quedam pars muri lignei deleta est malleolis, ac miles regius cliuum tenuit, in quo erat propugnaculum antea igni absumptum. deinde deleta illa parte fossarum hostilium ac munitionum quæ erat ad latus, quæ facte fuerant tumultuario opere, hostis denique peruenit in potestatem Regis per vim armorum. Polocia ita capta Buna fluuius tutus factus est, & cum magna Lithuanorum vtilitate nauigabilis. Vrbe ita per arma virtutemque militum Polonorum & munitione subiugatis cum maximis imber illo die fuisset se-

Nouiomagenfium factum.

et in loco...

Polocia obfessa.

Polocia es-

cutus, non solum aqua, sed etiam sanguine cesorum hominum rivuli rubentes fluere. sequenti die cognita sunt duodecim millia hominum Polocicorum fuisse trucidata in eius urbis expugnatione. deinde cum superstitibus multi milites Moichouitae fuissent, promulgatum est publicum edictum Regis nomine ut abstineretur non solum a cedibus, sed etiam ab omni vi in miseris mulierculas & pueros, quibus concessa est facultas quocumque vellent se tutum recipiendi. multae itaque ad coniunctos se in Moichouiam amissis maritis receperunt, at milites vel Regis humanitate allecti, a quo ieruati fuerant, vel veriti crudelitatem tyrannidemque Moichouitae decreuerunt salutem patriae esse anteponendam, quare suppliciter petunt ut in ea urbe manere licitum sit, quibus fuit & id concessum, & regia stipendia volentibus oblata. ceterum urbe ita per virtutem armorum recuperata, quae fuerat diu occupata a Moichouita, in qua quatuor millia bellatorum amiserat, rex decernit illam cum suis principibus recognoscere, omniaque deuastata diligenter reficere. sed quoniam omnis felicitas a Deo concedi putanda est, rex in primis accessit ad templum urbis Augustius Divae Sophiae consecratum post cognitam statim victoriam, ubi pro illa gratias Deo egit. postmodum cum sederet in aula palatii iubet captiuos quosdam proceres, qui sibi fuerunt infesti, adduci sigillatim: qui omnes libenter ad salutandum Regem accesserunt, cuius probitatis nomen plurimum erat apud illas nationes, praeter Cyprianum archiepiscopum Velicolucetum Graeci ritus, qui regium aspectum deuitavit. vna inuenta est mulier inusitatae pulchritudinis, quae cum viro manere in urbe voluit ceteris omnibus recedentibus in Moichouiam. Ea voluit Regem pro mariti libertate rogare, sed rex ob egregiam formam audiam illam videre noluit, at liberum tamen maritum sicuti postulabatur ab illa, concessit. Magna auri & argenti & rerum preciosarum in illa urbe copia inuenta est, quae omnia sunt militibus concessa. inuentus & globorum ferreorum & tormentorum, & pulueris tormentarii tanta copia, quanta vix in vlla arce Christianorum vnquam reperta est. moratus est in urbe rex per aliquot dies cum aliquot armatorum millibus donec instaurarentur urbis partes vi tormentorum deuastatae, quam ubi omnibus rebus defensionis necessariis muniuisset, reliquum exercitum in partes tres diuisit. maioram partem dedit summo imperatori, aliam Palatino Chiouie, aliam regulo Vlnensi, quo hi cum suis copiis varias regiones eius provinciae vno tempore occuparent, ac reliquas munitiones quae fuissent Lithuaniae. Illa victoria cum reginae per literas regias Carroduni fuisset significata, gratiae actae sunt Deo, & ingentia laetitiae signa edita. capta Polocia quoniam tres arces supererant expugnandae in ditione Polocensi, quas in potestate hostis relinquere neque erat a bellica ratione, neque a dignitate regia, neque a securitate captae urbis, visum est haec etiam castella oportere expugnari. distabat Turoulia oppidum quatuor milliaribus, quod erat supra Polociam, quod situm est ad fluvium Douna, quod etiam illo alluitur. nec multum distat alius fluuius ignobilis, atque Turoulia ita sita est ut maxima ex parte confluxu duorum fluuiorum comprehendatur, quae qua parte patet in continentem, locum habet transuersum tanquam obicem quendam inter ripas vtriusque defluentis fluuii. at enim exclusum est iter commeatus Turouliae facillime a regis copiis vel ubi primum posita sunt castra ad Polociam, cum sit Turoulia inter Polociam & Vlam & Vitepisciu, & alias ciuitates sitas alius in superiore ripa Dounae fluminis, quae semper fuerunt in potestate Regis Polonorum, cum posset commeatus a locis superioribus importari, nisi a Turoulia fuisset exclusus. illa causa fuit cur in castris regis inopia commeatus aliquando laboraretur. missus est igitur ubi primum Polocia cepit obsideri Franciscus Zucus a Nicolao Raduilo Palatino Vlnensi cum quibusdam copiis celerrime ad Turouliam expugnandam: sed cum firmis praesidiis ac diligentibus defenderetur, Zucusque pauca minora tormenta secum traxisset, nihil perfici potuit. Distabat etiam Socola castellum ad quinq; millia passuum a Polocia, qua via recta itur Plefcouiam urbem olim amplissimam & liberam, sed quae prodita per sacerdotes Io. Basilio moxque ab eo deformata anno 1509. sola celebritate nois retinuit. Illa Socola duorum inter confluentium fluuiorum Drysse Niscieq; complexu intercipitur, qua praeter praesidia, quae semper valida inerat ad tuendum accessum Polociae, tunc ierat Theodorus Dasilij Seremetus, Borissus Seimus, Andreas Palecius, Michael Lychus, Basilius Criuoborsius viri clari cum nobilitate Moichouitae Ducis, cum reb. praclare gestis, cum magno numero Moichouiticae nobilitatis & egregiorum sclopettariorum. Illi ubi primum per regiam obsidionem ab urbe Polocia se prohibitos aditu senserunt, & ante Regem a Palatino Vlnensi, illud a gerrime tulerunt. accesserat huic etiam ad vires Regias Georgius Bnllahacus cum duobus millibus sclopettariorum partim Dounensium, partim Voliensium, qui incolunt ad paludes & fontes illorum fluuiorum, vsu bellico & arte iaculandi praestantes res ob assiduas dimicationes cum Scythis. Haec copia quoniam castris regis imminerent, incommoda ferentes obsidentibus Polociam, Lithuanicae quaedam copia primum Ioanne Volima scio, deinde Christophoro Raduilo ducibus dimicandi studio Socolam vsque procurunt. At enim quod hostis arce & munitionibus extructis propere arcem se contineret, aut tormentorum beneficio se in tutum teneret, res est inter velites tantum acta nonnullis vtrinque desideratis. Rex vtrunq; castellum expugnandum ratus post captam Polociam mittit Nicolaum Mielecium palatinum Podoliae cum Polono equitatu mercenario, Polonoque peditatu & quibusdam cohortibus Germanorum ad expugnationem Socolae. iubet copias Pannonum Turouliam accedere, cum non appareret esse a Regia dignitate ut Rex ipse ad castrorum expugnationem accederet, cum Rex, ut diximus, refectis partibus deuastatis urbis, praefectoque arci Nicolao Dorohostaficio, cum suis validis praesidiis, Polocia discesserit. dum miles vana colligit ad Socolae & Turouliae expugnationem voluit Palatinus Vlnensis quid hosti fiduciae relictum eiset in rebus infeliciter gestis aduersus Regem experiri, missus est igitur Constantinus Lucomscius Vlnensis cum ala equitum leuis armaturae, quos illi Cosacos vocant, ad incundum leue certamen. at Turouliae praesidia aliam illam conspicati, quia paucior maiorem quendam nu-

Sagmoiuo.

Poloni Regis temperata.

Plefcouia olim libera.

Cosaci equites leuiores.

dam numerum, speciemque maiorum copiarum videri fecerat, vix enim vlla est insignis animi perturbatio, quae sentium facultatem non hebetet, vniuersum exercitum adesse rati omnes per auersam portam desertis suis proceribus propere effugiunt. at illi castellum non omnino deserendum esse arbitrati vel soli perstiterunt, qui non multo post cum castello, commeatu, bellicis tormentis omnibus in potestatem Regis peruenerunt. relictum sunt in praesidiis iidem qui castellum ceperant milites. Sed dum tormenta disploderentur ad significationem laetitiae incendio inter lignea aedificia temere excitato non minore celeritate deleta est arx, quam capta fuerat. illud incendium molestissimum accidit Regi, quia Susa, quae praesidio hostili adhuc tenebatur, per captiuitatem Turouliae poterat priuari sic omni spe commeatus. at Palatinus Podoliae Socolam accedit cum copiis, unde Dounenses cohortes ad famam aduentantis exercitus contra imperium praefectorum profugerant in Moichouiam, signarum plane genus hominum ac insolens rei bellicae, qui excitato ponte subitario Prysam fluuium abundantem multa copia aquarum ex assiduis imbribus transmittunt. Vbi propinquatum est nemine repugnante in aduersa ripa obequitans palatinus audiebat clare sciscitantes ad eissent ne Casanorum, & Astra canorum copia, quas quidam adesse contendebant. Palatinus superato flumine propius ad hostem accedit. at enim quae accesserat non ita magno spatio inter vtriusque fluuium eum adesse sylua, iubet in eam maximam partem equitatus proficisci, imperatque pediatui ut munitiones, in quibus versarentur, & ubi tormenta dirigerent, excitarent, foissaque & aggers de more castrorum conficerent. has Poloni secundum Nisciam fluuium, Germani iuxta Drysa ita in castellum producant, ut cum per iustum spatium abessent transuerse hinc inde promouerentur, operaque vtriusque nationis coniungeretur. vltra Nisciam minerem fluuium iussus est consistere Ioannes Pbarasius palatinus Braslauiensis, quae patebat hosti fuga, atque illam partem curare. Excitatis munitionibus, directisque tormentis cum dies declinaret decernunt magistri tormentorum experiri per globos in arcem cadentes expugnationem loci. ita vero tertius globus animos defensorum consternauit, cum & alii cadentes in aridam materiam incendium excitassent, ut praesidiariis desperationem defensionis attulerit. omnibus itaque trepidatione repletis, ac flamma se latius diffundente defensores facto agmine confertim erumpunt a porta, quae Nisciam prospectat. Polonibus visis impigre occurrunt ex munitionibus, atque Germanae cohortes sublato signo multos sclopettarios in hos educunt. sic praesidia excessura ne recedant impedita in arcem & in flammam repelluntur. reiecti ita defensores dabant ex arce signa seditionis tum armis tum etiam vocibus, sed cum Germani eius sermonis essent ignari, ac memores cladis acceptae ad Polociam, cum praesidia in multos Germanos captiuos ante expugnationem sauiissent, nulla habita est humanitatis ratio. hostis quia tantum salutis sibi adesse cerneret quantum vis ferri & fortitudo largiretur, totis viribus in aduersas copias irrupit, ac dimicat. custodiae quae erant supra portam, cataractam portae imminente è rari in copias Regias irrupentes deliiciunt, qua ratione aliosa receptione, alios a subsidio ferendo excludunt. committitur intra castellum pugna atrocissima, cum equa esset vtrunque clementiae hostilis desperatio & salutis ob vim incendii, quod vndiq; circum se diffuderat, quod vndiq; circum se diffuderat, quo pari clade victores & victi extinguebantur. euaserunt tamen nonnulli per ostium, quod fuit a dextra arce permunitiones. Qui exclusi fuerant magna vi cataractam portae infringere nituntur, atque ea disrupta via patefacta, qui superfluerunt vltulati & vulnerati vna cum hostibus isti erumpunt. alii praedationis cupidi eo se intrudunt. magna pars oppidanorum incidit in munitiones, stationesque Germanorum, qui ob inscitiam linguarum per militare indignationem miserabili clade fuerunt trucidati, atque inter hos fueiunt insigniores Basilius Criuoborsius, Michael Lycus, Boissus Scinius, Andreas Palecius. qui in Polonos inciderunt peritos idioma seruati sunt maiori ex parte edito nomine, vel spe munerum, vel ob nobilitatem ac celebritatem rerum gestarum. arx ipsa, cum incendium extingui non posset, tota conflagrauit. caesa sunt ad quatuor millia praesidiariorum militum, qui erant a lectissimis praetorianis ducis, quod cognitum est cum e captiuis tum e proceritate corporum caesarum, & ex animorum magnitudine, difficultateque victoriae, & ex preciosa praedae pecunie, vestium, ac caeterorum ornamentorum, quae certe non solent esse gregariorum militum. Sed quoniam reliqua erat Susa castellum munitissimum Moichouitarum, per anni tempus non apparuit Regi tentandam esse expugnationem ob multas difficultates. nam & magna vis imbrium imminebat, aut pro illis si serenum esset, acerbissima frigora, & oppidum situm est in lacu per amplo ac spaciofo, quod circum habet loca palustria, & miles multis iam incommodis erat affectus, quibus accedebat quod ipsum oppidum Susam Lithuaniam versus sitam ab omni subsidio ac spe commeatus suorum exclusum facile ad ditionem venturam existimabat. Praesidia itaque in statuam distributa sunt omni ex parte, quae Moichouitarum accessum in castellum intercluderent. at dux veritus ne Susa cum omni suppellectile militari veniret in potestatem Regis expugnatis superioribus locis, facit certiorum per literas & nuntios Petrum Coliceum palatinum Suffensem ac milites praesidiarios, ut de fossis rebus sacris, ne venirent in potestatem hostium & oppidum, & tormentis, & bellicum apparatus igni absumerent, deuitarent omnia, & quoquomodo possent suae salutis consulere, ubi plures missi fuissent nuntii, vnus venit in potestatem palatini Podoliae cum literis. ex altera parte praefectus Polociae per idem tempus literas mittit Suffam, quibus significat se partem habere exercitus. sibi iniunctum esse a rege nequid hostile relinqueret in provincia. Regem principem esse maximae humanitatis, & clementiae, quippe qui vel ab initio belli professus sit, in qua sententia nunc etiam persistit, ut quantum fieri possit consulatur Christianorum salutem. Non esse Regis indignationem aduersus subditos ducis, qui vel inuiti tamen coguntur parere iniquis mandatis, sed aduersus Ducem ipsum omnium iniuriarum auctorem, solos esse dignos supplicio qui sponte se pertinacissimi, mosiniuriarum defensores praesentant.

Turoulia capta.

Socola capta, & vltima.

Literae Podolis ad ditionem horrentes.

tur. sese hortari vt sponte ex alieno castello excedant incolumes cum regia venia potius, quam vt indignationem Regiam ac fortunam belli per vim ferri & capitis discrimen infeliciter experiantur. His rationibus ob exclusa & desperata subsidia, per mandata ducis, & adhortationes Palatini effectū est vt rebus maturè consideratis Sussa præsidia deniq; castellū dederint accepta conditione aufereudi quidquid vellent, seruat in oppido reb. bellicis & comætu Regiæ potestati. Philotenta Orfanensis per illud tempus cum magna ala equitum & quibusdam cohortib. mercenariorum peditum, quos collegerat, multaq; nobilitate, & magna manu accolarum prædabundus, & populabū dus in agrum Moschouitarum incurrit. multa loca deuastat. circiter duo pagorum millia succendit. Smolensciæ suburbia concremat. magnum numerum hominū & animalium captiuorum abigit. nemine resistente intra suos fines incolumis redit. nec multo post Constantinus Dux Ostrogia cū Michaele Visniouecio, filioq; Ianusio populabundus in Moschouitarum regionem incurrit Boristhenē fluium transgressus. præmittuntur ab his expeditissimæ Turmæ equitum Scytharum, quibus imperatur vt longe lateq; agrum hostilem deuastent ac populentur, cum ipse Constantinus cū reliquis copiis ad Czernihouiam accesserit. ibi castrametatus ciuitatem incendio delet. tum omnis industria conuertitur ad arcis expugnationem, quæ quod firmissimis præsiidiis teneretur, nihilque deesset quod pertineret ad defensionem, paucaque adessent copiæ Regiæ ad tantum negotiū, omnia obsidione loca omnia circa arcem diripiuntur, totaque ditione Siuariensi populationibus deuastata vbi ad Starodubam, Rhadohostiam, Podezoponiamq; incursum esset à leuioribus equitibus abacta ingenti præda disceditur. Eandem fortunam Iaroslaua, & pagi complures experti sunt per Mecisauia præfectum. Rex his munitionibus, & Sussa paulo post potitus omnem prouinciā Polocensem anno decimo octauo postea quam capta fuit a Moschouita per egregiam cognitionē rerum bellicarum recuperavit, quæ mira fertilitate agrorum prædita est, cum multa etiam flumina illam rebus omnibus commodam faciant, multarumque rerum vtilium feracissimam. his reb. sapienter feliciterq; gestis vbi Polociam & eos fines rex firmis præsiidiis firmasset, inde discedit, quando vtendi victoriæ studiū ac sequēdi cursus felicitatis multa impedirent. Nā quamuis consternati essent animi hostiū, tñ reuocabatur rex ab expeditione, q̄ afflicti essēt milites laborib. multis & pluuiis, q̄ multi equi interiissent, quod in dies ingrauescerent autumnū tempora, sed in primis quod parum temporis luci, ac multum nocti esset tribuendum, cum frigora essent etiam intolerabilia sub dio, omnem igitur curam ad cogenda comitia ordinum reip. conuertit, de quibus vel è castris literas dederat ad regni senatores vbi rediret in Lithuaniam, quæ indicta fuerant Varsouiam sub finem Nouembris, in quibus decerneretur de bello administrando. hortabantur Regem vel potius impellebant Ducis literæ ad ipsa comitia indicenda, quæ sunt allata à duabus legationibus Ioanne Mecislauiensi Duce Nouogardiæ, & Michita Romanouicio Sacharino ad Nicolaum Radiuiliū Palatinū Vilnensem, & Eustachium Volouiciū arcis præfectum, quæ scriptæ erant Plefcouia. in iis continebatur quod offensiones duorum principum eo progressæ sunt vt arma vterque sumperit. atque cum rex Polociam expugnarit, ducem decreuisset illud factum vlciſci, sed cum nobilitas Moscouitica ad pedes Ducis se abiecisset, orauissetque vt parceretur saluti Christianorum, habuisse locū preces, atque à studio belli reuocauisse. Dandam itaque esse operam vt istud ipsum apud Regē fieret, vt cursus bellicus sifteretur, & pax cum Duce componeretur, tam in regno Polonia, quā in magno ducatu Lithuanie ac Liunia. in primis orandum esse vt in suam regiam se recipiat, imperetq; suis copiis in omnibus finib. vt abstineant ab iniuriis in Moschouitas, quoniam illud ipsum Dux in suis finibus esset facturus. oportere interim dare operam vt principes missis oratoribus vtilem omnib. concordiam concilient. Et quoniam Basilius Lopatinſcius contra ius gentium, missus legatus nimirum a rege cum literis ante expeditionem vt bellum legitime indiceret, in Moschouia detinebatur, promittebatur breui fore vt cum mandatis sui principis de pace ad Regem mitteretur. Missa sunt et mandata a Magno Duce Moschouita ad Palatinum Smolenscianū ne Regiis finibus vllam molestiam vel iniuriam inferret, qui Philonem et Chminam Orfacensem hortabatur vt istud ipsū faceret. Rex lectis his literis quæ vndique consimiles mittebantur, oēm deliberationem ad comitia deferendam esse statuit, quæ habenda erant Varsovia. sic capta est per regiam virtutem, vel potius recuperata regio que extenditur ad centum & quinquaginta millia passuum in longitudinem, atq; dilatatur amplius centum. actū est postmodo vbi cōuenissent proceres ad comitia de bello, si opus sit, sustentando. de stabilienda pace cum finitimis. Vt dos stabiliatur reginæ Regis vxori. de Gardelesis qui nolunt integrum tributum erogare, aliisque iudiciis publicis, quæ derogare viderentur auctoritati Regiæ. De iudiciis supreme instantiæ, qui apparebant derogare Regiæ vtilitati. De differentia nobilitatis cum Regiis gubernatoribus tribus è partibus profectis. De expedienda legatione Regis Dania, quæ petebat Regio nomine fæderationem aduersus Moschouitam, ac de expediendo oratore magistri Germani. At vero in finibus Belgarum tametsi pax tractabatur, vt diximus in comitiis Coloniensibus, tamen quod intelligebantur res ad religionem spectantes non posse prorſus pro Belgarum sententia obtineri, spectabatur clam ad bellum, cum pluribus in locis fierent apparatus. status itaque significarunt per nuntios omnibus prouinciis vti legationes mitterent cum ampla auctoritate ad ea quæ necessaria forent pertractanda. Apparebat enim vniuersum Belgium non mediocriter commotum expugnatione Mastrichii, quod nuntium tanta cum omnium indignatione exceptum est, vt statim ad arma animi sint conuersi. Decretum est in maioribus comitiis Aurantii ducenta millia nummum mitti in Menapios in stipendia raitrorum ac peditum, qui iuberent conuenire Antuerpiam, distribuerenturq; Mechliniam, & Bruxelles, & in alias vrbes quæ apparent illa p̄sidia expetere. Decretū est Antuerpiæ ne iurifconsulti

Suffa deditio.

Litteræ Moschouitæ.

aut literati comitia de rebus bellicis ingrederentur, quia res seignius agi & indoctus apparebant quam opus fuisset. pro his iussi ac delecti sunt soli viginti & quatuor rerum bellicarum periti, quorum decreta rata firmaque forent sine controuersia, quia non conuenit vt iurifconsulti de rebus bellicis consulantur. Illa comitia viginti & quatuor belli peritorum vbi primum conuenissent Antuerpiæ, sanxerunt vt promulgaretur edictum statuum nomine, vt omnes arbores & ædificia circa urbem ad certum spatium loci intra quindecim dies excinderentur ac deuastarentur, quo spatio temporis elapso omnia erant succedenda, ne hostes aut ædificiis vrantur pro domiciliis, aut impidiretur prospectus quo minus tormenta possent hostes diuerberare. missa sunt sex vexilla peditum Scotensium statuum nomine in æstiuā Liram & Verborden, & in alia quadam oppida; quoniam quinque cohortes Gandauensium paulo ante proſtigatæ fuerant ab Hispanis commisso prælio non procul à Gandauo. præterea ad maiorem ipsarum prouinciarum securitatem ac defensionem, quoniam concordia certissimum, validissimumque est propugnaculum omnium regnorum ac imperiorum, inita est fæderatio, & societas belli in comitiis, quæ hac ipsa de causa in dicta fuerant Vtrechium ab ipsis prouinciis. Quæ conspirarunt ad mutuam defensionem fuerunt, Olanda & Zelanda, Busateri, Menapii, Antuerpia, Gandauum, & alia plæræque vrbes Ambuaritorum ac Tongrorum, & cæterorum Belgarum, cum positum sit in illis comitiis, vt Zelanda, & Olanda suis sumptibus alerent sexaginta cohortes peditum. Antuerpia nouem millia, & mille equites, ac sex onerarias naues. aliæ prouinciæ centum & quinquaginta vexilla peditum. Sed tamen postea concluditur, vt Olanda, & Zelanda octoginta, Menapii, & Busateri ducenta, reliquæ vrbes octoginta millia nummum singulis mensibus in stipendia militum per vniuersum belli tempus aduersus Hispanos erogarent. Et quoniam plurimi vbi que res Belgarum euerſi Aurantii incuria querebantur, cum nimis negligenter aduersus acerrimum, diligentissimumque hostem pugnaretur, Aurantius per literas impressas significari statibus curauit quod res non sua vel culpa vel negligentia parum feliciter successissent, sed propter varietatem opinionum, cum alii aliud sensissent. Quod si gubernator creetur, proteget, vt etiam semper fideliter protexit rempub. & salutem ac libertatem populorum. Neque gubernatio Matthiæ quidem Archiducis visa est plane statibus facere satis, cum plerique de illo tanquam frigido, & agendis tantis rebus parum apto querebantur in tanta præsertim rerum opportunitate, cuius etiam familiæ nonnulla pars est dimissa. Philippus Hispaniarum rex etsi iuris peritos ad comitia Lusitana miserat, qui sua iura tuerentur, darentque operam vt in nominatione Regis cæteris præferretur, cum potiora ceteris iura in ipsum regnum haberet, atque bellicos apparatus eò spectare plerique censebant, quamuis in Africam expeditionem fieri dicerentur, cum omnes accessus in regnum Lusitanum terra marique occupati essent ab armatis. nam Philippus cum multi iam tribuni essent cum armatis in illis finibus, imperat Hispanis proceribus vt ad omne mandatum parati sint, cum etiam munitionibus necessaria omnia essent comparata. Iubet Ducem Mediolani esse in promptu, quod ipsum imperatur Alberquecio, & Francæ villæ Ducibus, & aliis item proceribus vt ad illud bellum se accingant, quia non esset sua iura deserturus, quamuis Gallus, & Britannia regina se & iura habere, & promptos esse ad defensionem Lusitanorum profiterentur. Iubet rationes Siuiliæ recognoscere, & marchionis Annonii ministrorum ærarii Regii, simulque accipi omnem pecuniam ex Indis aduectam, & septuaginta cohortes peditum conscribi. At Henricus Rex Lusitanus vel antequam decederet, quia videbat magnam esse controuersiam de successore, cum multi principes de successione inter se contenderent, decreuerat vt quidam è primariis eius regni Philippi, aliorumque principum iura cognoscerent, & quod legitimum esset diiudicarent. at ne res Lusitanæ interim vel per imbecillitatem ipsius Regis collaberentur, vel ne quis post ipsum temerè in regnum irrueret, decreuit Henricus vt vniuersi regni gubernationem Archiepiscopus Vlisponensis, & quatuor è primariis proceribus susciperent, quibus datum est iuramentum quod fideliter, & legitime gubernabunt. Atqui cum rex Lusitanus, & pro eius voluntate concilium nobiliorum Philippum Regis nepotem Hispaniarum Regem legitimum esse successorem pronuntiaſset, populus non assensit, quia diceret oportere ad electionem, non ad nominationem venire, cum maxime propensus ad Antonii fauorem videretur, quem rex inhabilem ad successionem, & plerique consiliarii, vt spurium pronuntiauerant. at vero non solum in Lusitania proposita fuerat controuersia de successore, sed etiam in aliis prouinciis peritissimi quique consulebantur vtrum ad Philippum Regem, vel ad Mariam & Catherinam filias Odoardi Regis è linea foemina perueniret. variæ fuerunt variorum sententiæ iurifconsultul. Omnibus iuribus, & constitutionibus Castellæ Regni, quæ fuerunt à regibus decreta, consideratis concluditur quod filia excludant Philippum, at Maria mater principis Parmensis excludat Catherinam secundogenitam. At vero ingentes sunt apparatus in mari etiam mediterraneo ab Hispano Rege, quoniam in Tiburtina regione iussus est Hieronymus Lodronius colligere octo millia peditum. Petrus Medices creatus est summus imperator decem millium Italarum, qui & ipse, & Prosper Columna iussus est esse in promptu cum suis copiis, atque alii præterea militares tribuni. Comparatæ sunt & instructæ centum & quinque triremes, octoginta onerariæ naues, duæ quinqueres, & Galeonus, cum etiam semper nauigia varij generis succrescerent. summum classis imperium delatū est Neapolitano proregi nominantur & alii præterea tribuni ad turbandos animos Maurorū, cum è Neapoli multæ rotæ tormentorū pararentur, quæ imponerentur nauigiis, atq; vt facilius copiæ ad expugnationem Numidarum colligerentur, pōtifex impunitatē proponit exulib. imperii ecclesiastici si Petro Mediceo militent, qđ ipsū pponit. præx Neapolitanus, exceptis tñ rebellib. ac monetariis accipit &

Vtrechii fæderatio.

Aurantii defensio.

Henricus Rex Lusitanus.

Controuersia de regno Lusitaniz.

magnum pondus atri mutuo Philippus rex à Magno duce Hetruria, qua de re conqueſti ſunt poſtea grauiſſimè apud Gallum Regem Luſitani quidam proceres. Dicebantur accedere ad Iulia Cæſarienſis expugnationem ad quadraginta millia peditum, & quindecim equitum, qui breui ab vniuerſa claſſe eſſent traiciendi. His tantis apparatibus bellorum qui fiebant è regione Africae auditis à Mauritanijs, ceptum eſt Iuliam Cæſaream magna diligentia mutire. res precioſiores nauigijs impoſitæ in tutum tranſmittuntur, omnia parantur ad ſuſtentandam oppugnationem Hiſpanorum. Quæ quoniam apparerent expeditionem difficiliorem factura, diditus eſt rumor quod panis nauticus Panormi diuenderetur; tanquam duces ſuſceptæ expeditionis iam pænitiuiffet. Amuratus idcirco tantam bellorum molem ne vno tempore ſuſtinere non poſſet veritus, cum & bello Perſicò eſſet vehementer implicatus, & magnæ copię eſſent parandæ ad deſenſionem Mauritaniæ; vitur prudenti conſilio vt ex altera parte per induciarum occaſionem Hiſpaniam tempeſtate auerteret ab illis litoribus, ex altera, ſi non poſſet, amicos Reges ad arma hoſtilia arcenda in Numidia excitaret. mittit igitur legationem cum muneribus ad regem Tamuſigæ, rogatq; eum Regem, ſi opus ſit, vt ferat ſupplicatias Iuliæ Cæſarienſi. quod quidem putabatur non difficulter poſſe obtineri, quando Tamuſigæ regnum & recuperatum à legitimo rege, & conſeruatum per arma Turcica ſuperioribus bellis fuiſſet. Deinde Mahometti conſilio ceptum eſt agi de inducijs cum Philippo Rege faciendis: apparebat Turcis rex ipſe non magnopere poſſe abhorrere propter diuturnos atque grauiſſimos ſumptus bellorum Belgicorum, qui non commodè poſſet etiam potentiffimam claſſem diu inſtructam habere, in quam maximi & intolerabiles propè fierent ſumptus. Rex & hiſce cauſis commotus, & vt liberius poſſet ad bella quę inſtare plurima pluribus è partibus apparebant, eſſe paratus, poſt multas difficultates in biennium inducias complectitur, quæ actæ ſunt per Alexandrum quendam Crucium Byzantii, & poſtea nuntium in Hiſpaniam miſſum. Sed enim quoniam auiditas & auaritia immenſa eſt priuatorum, quibus nullus ſinis eſt propoſitus modetiæ aut æquitatis, qui velent caritatem annonæ quotannis ad ſummum peruenire, niſi moderatio principis tanquam communis patris pauperiorum obſtiterit, per hanc occaſionem bellicorum apparatus excreuerat plus æquo precium frumenti pluribus in locis Italię. ad eam caritatem perliſque principibus conuictibus Pontifex illud non ferendum ratus quatuor purpuratos ſacros patres deligit, quibus illud curæ demandatur vti videant, ne pauperes auaritia opulentiorum & caritate annonę opprimantur. delecti ſunt ad illud munus Vrſinus, Mapheus, Cæſius, Sfortia. at in ſinibus Perſarum non ſolum frequentibus prælijs hinc inde ſuſcitatis, & vtriſque calamitoſis pugnabatur, ſed etiam maximum, & memorabile damnum illatum eſt Turcis ab aciebus Perſarum. Nam cum Turcę in ampliffima planitie ad viginti & quinque millia equorum, & ſeptem camelorum miſiſſent cum præſidijs triginta millium Turcarum, vt fieri ſolet per eſtatem, ad pabulum adularum herbarum, quamuis id tardius feciſſent, tentoria poſtulerunt in planitie à Turcis cuſtodibus illorum iumentorum. Perſæ cum diſtarent ad quatuor dierum iter recognita per exploratores deligunt viginti millia equitum, qui vbi propinquaiſſent, decem millia lectiſſimorum primum inuadere iubentur, reliquis paulò longius abſiſtentibus, quod factum eſt prima vigilia. Turcæ cum nihil tale opinantes inuaderentur caſi ſunt in morem pecudum mirum in modum conſternati ac territi, nullo memorabili exemplo virtutis aut fortitudinis edito. direpta ſunt omnia tentoria. illi ad vnum trucidati. equi multi & cameli capti & in caſtra Perſarum abducti. Succreſcunt aſſiduè nouis auxilijs Perſarum caſtra; quæ opulentiora faciabant multi felices rerum ſucceſſus. cum Perſæ iam Regem ipſum etiam ex vrbe Tauris vocata expectarent cum multo equitatu. Sed enim quia tot cladibus iam acceptis conſternati eſſent animi Turcarum, Muſtapha vt eos alacriores faceret ad res bellicas multis & largitionibus & promiſſis ſollicitat Ianizzeros ad ſtrenuitatem. proponit his pro rebus fortiter geſtis ingentia præmia, quorum conferendorum ſupremam habet autoritatem & omnis remunerationis. Sed tamen nullis rationibus illi adduci poſſunt vt dicto obediens ſint, cum plus valeat ſtimulus naturæ in animis hominum, quam vllà mortalium promiſſa. Amuratus cognita imbecillitate ſuorum magnâ ſpem reponit in auxilijs Scytharum, quare legationem ad illorum principes & munera mittit, rogatque vt in tanta opporunitate rerum multa millia hominum mittant in caſtra. vt autem facilius conueſtiorum neceſſariarum fieret in caſtra Turcarum, quæ mari Byzantio comportari poterant ad litora maris Euxini, vnde in omnia finitima loca è claſſe facile diderentur, Luzalis vir magni ingenij munitiõnem erigendam curat in regione Mengrelia vocata in litore maris, quæ fieret quaſi portus tutus & domicilium rerum Byzantio aduectarum. Illa cœpta eſt fieri è regione Villachij è trabibus & glebâ & ſaſciculis lignorum magna diligentia, quę ex altera parte mare ampliffimum haberet pro ſoſſa, ex altera parte aggeres & propugnacula erigit ad arcendos hoſtes ſi quis fieret illorum impetus multis directis in inuafuros tormentis. Cæterum vbi munitiõnem illam ad probabilem rationem perduxiffet, putauit non fore inutile ſi in altera parte litoris quaſi aliud propugnaculum, aliam munitiõnem excitaret, quæ ſeſe mutuo auxilio protegerent, quare literas hac de re ſcripſit ad Amuratum. Sed quoniam plurimum poteſt gratia & adulatio & inuidia in aulis principum, & opinio de ſingulis concepta, omnis cogitatio conuerſa eſt. Amurati ad ſummum imperatorem Perſicæ expeditionis mutandum, quoniam parum feliciter res cum Perſis agebatur. nam vbi claſſis diſceſſiffet, munitio capta eſt à Perſis & euerſa. Suffectus eſt igitur Sinamus ille, qui victor ab Africa expeditione, & expugnatione Galathæ redierat, vir magnopere moderationis in vtranque fortitudinem ignarus & qui putaret omnia ſibi pro votis ſucceſſura, at Muſtapha è caſtris Byzantium reuocatus. Vt autem Georgianorum vires à Perſis diſiungerentur, Turcæ munitiõnem illam in ſinibus

Inducie Regis Hiſpani cum Turcis.

Cogregatio ob caritate annonę Romæ ſtituta.

ſinibus maioris Armeniæ excitant, cum non parum ſauere Perſarum rebus Georgiani aſſiduè viderentur, qui etiam Scytharum incurſiones reprimerebant, ne prædabundi in Perſarum fines, palantes videerent vagarentur. At Perſæ cognito Turcarum conſilio vniuerſas copias in duas partes diuidunt, altera pars munitiõnem magno impetu inuadit, qua poſt diuturnum certamen potita omnes inuentos Turcas trucidat. altera pars Vanum oppidum in ſinibus Babylonie ſitum magna virtute oppugnat. Miſſe ſunt etiam triremes quinquaginta ad eam munitiõnem quæ in ora maris Euxini ſtruebatur, Carſique vocata eſt cum multis ferramentis, & bellicis apparatibus, quò iam multæ copię & operæ conuenerant; cum non vna calamitate affligeretur vno tempore res Turcica, ſed bello & annonę penuria & peſtilentia multorum locorum, atque in primis Byzantii adderetur. Iis calamitatibus laborabatur etiam in caſtris Turcarum, quare Perſe in magnam ſpem veniunt propinquarum munitiõnem ſine prælio capiendarum. auxit ſpem Perſarum non nihil Bogodanus vir magnæ autoritatis in iſdem, ſinibus qui ad fidem Regis Perſæ cum multis millibus, mortalium ſe contulerat, & Arabum incurſiones, qui Syriam multis prædationibus infeſtabant. cepit peſtis violenter craſari in vniuerſa Peloponneſo, & in alijs vrribus Turcicis, atque vel in vna vrbe Hieropoli plura ſeptuaginta millibus mortalium interciderunt. Turcę cū magna moleſtia afficerentur à Perſis quominus munitiõnem Carſi excitarent, conſilium capiunt artis & fallacię plenum. curant rumorem diſſipari quòd ſexaginta Scytharum millia Turcis ſubſidio accederent, quę vires ne cum Turcis coniungerentur veriti Perſe quadraginta millia equitum in Scythas proficiſci iubent. Turcæ per horum diſceſſum magno ſtudio ſine hoſtium moleſtia munitiõnem perficiunt, atque cum Perſe neminem inueniſſent, quaſi deluſi paulo poſt in caſtra reuertuntur. Neque mirum cuiquam videri debet vires Perſarum tam eſſe potentes vt cum Ottomanis Imperatoribus bellum ſuſcipere non dubitent, cum ſemper arma Perſica maxime fuerint exiſtimationis cum ob numerum, tam ob bonitatem equitatus. nam facile poteſt colligere Perſarum rex multa millia equitum & peditum vt diximus, cum ſemper Perſia multo equitatu abundauerit. nam Perſa Darius Xerxis pater dictus eſt ſexcenta millia equitum aliquando habuiſſe in caſtris. Xerxes filius totidem. Cyrus ad ſubingandam Scythiam dicitur ducenta millia collegiſſe & amplius. Sunt autem optimi equi Perſe, ſublimis, pleni, feroces aſpectu, robuſti, aſſueti bellicis vſibus, qui vtuntur frontis operimentis ferreis, & integumentis ex corio cocto ad vſum Itale armaturę, quæ ipſi congerunt è coniunctis congeſtiſq; ſimul laminis. vtuntur & veſtibus condenſatis bambafio, ita vt quemuis armorum ictum facile ſuſtineant. at cataphraſti thoracas habent ſquammoſos, & ferrea ventris integumenta, & galeas, quarum ferrum ad regendam faciem demittitur, ſcutiſque vtuntur circularibus firmiſſimis, ac lanceis præualidis, & acinacibus, & clauis ferratis. Sagittarii item Perſæ præualidi ſunt pedites, qui arcus geſtant latos & præduros cum præualidis neruis, ita vt ſagittas validiſſimas emittant ad morem Scytharum, cum multi etiam ſint equites. eorum virtutis & fortitudinis præclarum eſt indicium, quòd Selimus Ottomanus Solimani pater cum in Iſmaelem patrem Tamnaſi copias duxiſſet, octoginta equitum, & ſexaginta peditum millia nimirum, tanta fuit virtus Perſarum, cum eſſent in eorum caſtris triginta equitum millia tantum, vt cum diu pugnatum eſſet atrociter & ancipiti victoria, vel potius certiſſima Iſmaelis, quamuis adiudicata ſit demum Selimo, vt ipſe Selimus ſe fortuna, & per tormentorum dolum viciſſe fateretur, at non per virtutem ſuorum. nam cęſa ſunt triginta millia Turcarum & amplius, ita vt infaſtum nomē agrorum Calderanorum Turcis in poſterum fuerit, atque triſtis prope Allia. Turcæ verò cum tempus conſeſſum fuiſſet excitandæ munitiõnis tanta induſtria vſi ſunt, vt vel purpuratus ipſe materiam comportaret, quò cæteri ad opus alacrius accederent. nam cum Turcæ ignes nocturnos accendiſſent, ac multa edidiſſent lætitia ſigna propter aduentum vt dicebatur auxiliorum Scythicorum, res facile a Perſis credita fuit. in ſinibus autem Belgarum certabatur vbi que frequentibus quidem prælijs & incurſionibus vbi que, cum modo in has, modo in illas partes fortuna belli aſpiraret propenſior. Nam Agamontius Comes cum mille & quingentis peditibus partim vallonibus, partim Malcotentis, ac duabus cohortibus Raitrorum penè occupauit Bruxellas per conſpirationem quorundam; atque ſi gubernator paulo magis fuiſſet credulus, illud iam aſſecutus fuerat, qui tamen porta potitus popularibus armis ac militariibus reiectus eſt nonnullis qui portæ deſenſionem ſuſceperant trucidatis. illud vbi cognitum fuiſſet a ſtatibus Belgarum, miſſe ſunt non nullæ cohortes præſidio in ciuitatem. Nec ita multo poſt per catholicorum conſenſum clam accerſitus eſt Mechliniam idem Agamontius, quam vrbe ingreſſus omnes Vgonottos trucidat. Hiſpani rebus his ita ſuccedentibus cum nullus iam metus virium Belgicarum infeſtaret, omnes ſuas copias in partes tres diuidunt ad facilitatem commearum, & ad plures res vno tempore tranſigendas. cum vna harum partium haberet ſtationem Maſtrichii princeps Parmenſis. alia pars Lonanii moratur, alia in regione Menapiorum. Bruxellenſes, qui viderent animos Hiſpanorum felicibus hiſce rerum ſucceſſibus non parum elatos, quoniam ſemper ſuſpecta eſt felicitas aduerſariorum, arbitrati ſunt illos præſenti fortuna minime contentos ad vrbes Bruxellarum expugnationem eſſe venturos, cum vel alioquin Hiſpanorum vicinitas illis non parum eſſet inſuauiſ. illo conſilio commoti legationes mittunt ad principes Belgarum. rogant vt auxilia mittant ſi forte Hiſpani adirent ad eam obſidionem. ſtatuſ quia non contemnendum periculum cenſerent, cum non facile poſſet vrbs capere ſubſidia niſi ex ea parte, quę proſpicit Flandreſiam regionem, mittunt decem & ſeptem vexilla Scotenſium & Britannorum peditum, quibus copiis auctis præſidijs vrbs iam cepit parui Hiſpanorum vires facere. At Nuenſis regulus, qui cenſeret non ſolum in præſentibus amicitijs conſeruandis, ſed etiam in externis acquirendis conſiſtere omnem firmitatem conſeruandam, atque incolumitatem omnium & regnorum, &

Vanum oppugnatum à Perſis.

Stratagemæ Turcarum.

Mechlinia ab Agamontio capta.

Articuli pacis, & reconciliacionis statuum Artesie Hannonie in fularum cum Rege;

commoda imperiorum cepit cogitare secum & agere de Malcoltentis ad suam fidem & amicitiam sollicitandis, & multis pollicitationibus inuitandis ut opem ferant Bruxellensibus, si opus sit. Agit etiam cum Attrebatibus & Neruiis, eosque conatur ad suam amicitiam perducere, quorum populorum coniunctionem plurimum conferre statibus censebat, quod horum abscessu res Hispana non parum foret imminuta. Sed princeps Parmensis his rebus clam cognitis, quia iam prima pactione cum illis populis ipsa ad extremum peruenerat, nititur illos multo melioribus conditionibus in amicitia denuo confirmare. Huic per nonas conditiones & predicti populi facile assenserunt, & Insula siue Lilla, & Catuaci qui Douai vocantur, & alia oppida atque vrbes nonnullae. Harum conditionum hoc est exemplum. 1. Principio decernimus ut tractatus pacificationis Gandauensis, Vnio, Edictum perpetuum & ratificatio ex nostra parte subsecuta, maneat in sua vi & pleno robore, utque re ipsa in omnibus suis punctis & articulis effectui mandentur. 2. Et ut melius restituatur confidentiam nostrorum subditorum, & mutetur in bonam unionem & concordiam ad honorem Dei, conseruationem religionis catholicae Apostolicae Romanae, obedientiam nobis debitam, simul etiam pro utilitate & tranquillitate nostrarum ditionum concessimus & concedimus obliuionem omnium eorum que possunt esse dicta vel facta, quocumque modo, ratione, aut casu a tempore primorum motuum, & illorum causa: ita ut nulli iudici aut procuratori ficti, nec aliis liceat deinceps vlli ea exprobare, aut in aliquem ob ea inquirere, non magis quam si nunquam accidissent, ordinando ut in hunc finem omnes sententiae, decreta, & arresta, pronuntiata, tam in his ditionibus, quam quibuscumque aliis, quae sub nostra iurisdictione sunt causa motuum praeteritorum aboleantur, & extinguantur radicibus ex registris ad exonerationem absolutionemque omnium eorum, quae adhaeserint vni aut alteri parti contrahenti ad quem finem interdiximus & inhibuimus, interdiximus & inhibemus omnibus indifferenter cuiuscumque gradus, qualitate, aut conditionis ne quid exproberent sibi mutuo occasione praeteritorum. in qua obliuione non sunt comprehensi communes inimici nostri, & dictarum reconciliatarum prouinciarum Banniti, relegati, vel in ius vocati, quod conspirauerint in aliquam ciuitatem. 3. Ratum quoque habemus, ratumque habuimus quidquid in dictis prouinciis reconciliatis prouisum, collatum, & concessum est a fratre & nepote nostro Archiduce Matthia, ordinibus & concilio status quousque scilicet potestas ordinaria nostrorum gubernatorum, & locorum tenentium generalium in Belgio nostro sese in hunc diem extendit. Et quantum ad prouisiones nobis specialiter reseruatas ad instantem requisitionem, & supplicationem dictorum statuum, eas similiter confirmauimus, & confirmamus pro hac vice, nisi nobis constiterit personas eas, quibus prouisio facta est non esse catholicas, & ut decet qualificatas ad obtinendum dictas prouisiones, & munera exercendum. ea tamen lege, nisi repugnet pacificationi Gandauensi, Vnioni, Edicto perpetuo, iuribus, priuilegiis, & libertatibus prouinciarum tam in genere quam in specie reseruatis nihilominus omnibus prouisionibus que forte factae fuerint a 17. die Maij ultimo elapso quae habeantur pro nullis, non comprehensas etiam prouisionibus concilio: status secreti financiarum. 4. Neque inquiramus, vel inquiri eurabimus in quocumque ob demolitionem arcium, & fortalitorum, earumque arces, & fortalitia non poterunt in prouincijs reconciliatis denuo aedificari, aut noua engi, sine expresso consensu statuum cuiuscumque prouinciae specialiter. 5. Item concedimus, statuimus, & ordinamus ut omnes & singuli nostri milites Hispani, Itali, Albani, Burgundiones, & alii quocumque extranei non grati statibus hunc praesentem tractatum acceptantibus discedant e nostris inferioribus ditionibus siue Belgio, praesertim ex ducatu Lucemburgico intra sex hebdomadas proximas ab horum publicatione, aut citius si corpus exercitus, de quo infra dicitur, prius confici & erigi poterit, & quae ad discessum eorum requiruntur, prius paratae fuerint. certe ut in omnem euentum discedant intra dictas sex hebdomadas, quando quidem dicti status promiserunt nobis diligentissime cum delegatis nostris sine fraude curaturos ut dictus exercitus paratus sit in diem discessus exterorum praesentium, & intra sex alteras hebdomadas sequente ex ducatu Burgundiae, ita ut reuertendi in dictas prouincias inferiores aut Belgium ipsis potestas adimatur, aut vlli alii induci possint, quam diu extraneo bello vacamus, & generaliter nisi opus sit, & urgeat necessitas praefatis statibus nota & probata, quemadmodum etiam dicti status curabunt educi omnes Francos, Anglos, Scotos, & alios extraneos, ut in quos imperium & autoritatem habent. 6. Dicti quoque milites Hispani, Germani, Itali, Burgundiones, & alii quocumque exeuntes ex arcibus & oppidis, cogentur relinquere omnem comitatum, tormenta bellica, & munitiones ibidem existentia, & quantum ad tormenta bellica ex arcibus sumpta, reddentur, & restituentur prima opportunitate in locum unde desumpta sunt, praecleara omni licentia auerendi eam, quamquam extra prouincias, earumque arces & oppida cum dicto comitatu, & munitionibus ibidem existentibus, nos commitemus: illas quidem quae sunt sub gubernatore Hannoniae intra viginti dies a publicatione huius, reliqua vero ubicumque sita sunt, intra alios proximos viginti dies hominibus indigenis inferiorum prouinciarum siue Belgii qualificatis secundum earum priuilegia gratis statibus prouinciarum reconciliatarum respectiue. 7. Quo tempore discessus & abitus praefatorum extraneorum pendente, nos cum dictis prouincijs reconciliatis nostris sumptibus & expensis conficiemus corpus quoddam militum ex indigenis prouinciarum & alijs gratis nobis, ac iisdem prouincijs, ea tamen conditione, quod praefatae prouinciae nos suo subsidio iuuant iuxta articulum. xx. subsequenter ad manutenendam religionem catholicam Rom. & debitam nobis obedientiam, ex forma pacificationis Gandauensis, Vnionis, Edicti perpetui, & huius praesentis tractatus in omnibus suis articulis. 8. Mandamus quoque statibus & gubernatoribus tam generalibus quam particularibus, concilijs, & magistratibus Luxemburgicis & Burgundicis manutene, & non pati diminui aut praedudicari in re vlla, Edicto perpetuo

perpetuo, & huic tractatu in vllis suis punctis & articulis. item non permittere vllis militibus tractatum aut ingressum in praedudicium harum prouinciarum, & de his omnibus praestare iusurandum & instrumentum publicum idoneum, & sufficiens, quemadmodum etiam status reciprocum ex sua parte facient suum debitum officium, ad eundem finem ut commercia, & communicationes sint tuta & libera inter dictas prouincias, sicuti fuerunt praeteritis temporibus cum omni securitate. 9. Ut omnes captiui vtrinque liberentur statim post promulgationem praesentium, quatenus erunt in ipsorum potestate, sine vlllo redemptionis precio. 10. Quantum ad bona derenta arrestata & contractata hinc inde a pacificatione Gandauensium in inferioribus nostris prouincijs, quam in Burgundia & alibi, quilibet redibit statim in sua bona immobilia. in mobilia vero quilibet etiam redibit quatenus non fuerint alienata autoritate & mandato iudiciali, vel per magistratus ad id coactos tumultu populari, in quibus comprehenduntur bona captiuorum, detentorum a Gandauensibus & alijs factionibus eorum. Quo ad redditus & onera super iisdem bonis, obseruabuntur, & quae disposita sunt. 14. & 16. articulis pacificationis Gandauensis, habito respectu ad diem natiuitatis S. Io. Baptiste anni. 1579. 11. Manutenuimus etiam & manutenuimus omnes gubernatores modernos prouinciarum, urbium, locorum, & castellorum reconciliatarum constitutos ante discessum quondam nostri dilectissimi & Carissimi fratris D. Io. in oppidum Namurense, ut etiam illos, quibus prouisum est de gubernatoribus per mortem vacantibus. sed quoniam ad gubernationes constitutas per modum prouisionis propter captiuitatem & detentionem quorundam dominorum, illi commissi ad huiusmodi gubernatores continuabuntur vsque ad restitutionem & redditum dictorum Dominorum captiuorum, ita tamen ut si dicti captiui forte moriantur, tum prouideatur iuxta articulum. 18. promittimusque nullos ex his destituere, quatenus secuti fuerint. partes ordinum durantes his motibus & manutenuerint religionem Catholicam Rom. iuxta formam pacificationis Gandauensis, Vnionis postea insecuta, & edicti perpetui, nec faciant post hac quidquam quod praedudicium afferat huic praesenti tractationi & reconciliacioni. 12. Et ad maiorem securitatem ordinauimus & ordinamus iuxta formam xi. articuli edicti perpetui, ut status prouinciarum reconciliatarum omnes constituti in dignitatibus gubernatores, magistratus, ciues & incolae ciuitatum & pagorum vbi erunt in praesidio milites. similiterque iis milites, ac etiam incolae ciuitatum & pagorum vbi non est praesidium, denique omnes alii in functionibus aliquibus, munere vel officio militari aut alio versantes, praestent iusurandum se conseruatuos religionem Catholicam Romanam, & debitam nobis obedientiam iuxta dictam pacificationem, unionem postea subsecutam, Edictum perpetuum, & hunc praesentem tractatum, & quod non recipient, mutabunt, vel admittent respectiue praesidium absque scitu gubernatoris generalis & prouincialis, & qualis status cuiusque prouinciae, aut ipsorum delegatorum, sic quidem ut necessitate repentina ac graui urgente dictus gubernator prouincialis prouideat fortalitijs, vbi solet haberi praesidium militare, ita tamen ut milites nobis sint sacramento deuincti, nobisque militent in qualibet prouincia. 13. Promittimus quoque non grauare, nec grauari facere ciuitates aut agros dictarum prouinciarum reconciliatarum aliquo milite extraneo vel intraneo, nisi ipsimet incolae id expectant belli aut periculi alicuius causa, aut solitum sit ibidem esse ab omni tempore, quo casu erit praesidium ex indigenis Belgii statibus respectiue gratis. 14. Volumus & statuimus ut in omnibus ciuitatibus & pagis, vbi magistratus extraordinarie renouati sunt ab exordio motuum, restituantur in integrum secundum consuetudinem & priuilegia cuiusque loci obseruata tempore quondam inclytae & gloriose memorie imper. Caroli domini & patris nostri, item ut res ita constituantur, ut dictis magistratibus sua constet autoritas, illisque pareatur, ut decet, ne recidatur in noua denuo pericula. 15. Promittimus etiam nos semper praefatos gubernationi generali Belgii nostri principem vel principissam nostri sanguinis, qui quaeque dotes & qualitates ad tam arduum munus necessarias, & de quo vel qua subditi iustam causam satisfactionis sint habituri, vel ex omni ratione contentos se praebere debeant. gubernet cum omni iustitia & aequitate secundum iura & consuetudines dictarum prouinciarum, iurabitque solenniter se manutenturum pacificationem Gandauensem, unionem postea subsecutam, Edictum perpetuum, & hunc praesentem tractatum in omnibus suis punctis & articulis, & notanter religionem Catholicam Rom. nobisque debitam obedientiam, praesignificabimusque dictis statibus, ut soliti sumus aliquo tempore ante creationem dicti gubernatoris, quem elegerimus. volumus autem ut nepos noster princeps Parmensis pro summo voto quod habemus ante omnia procurandi quietem & securitatem nostrorum subditorum omni officio, & industria permoueat & executioni mandet discessum extraneorum, & restitutionem locorum, utque eodem tempore admittatur & recipiatur in gubernationem generalem. Belgii nostri ad tempus sex mensium obseruatis solennibus consuetis, & pro maiori satisfactione & confidentia nostrorum statuum & subditorum habeat pro suis domesticis indigenas prouinciarum, & quam minimum poterit extraneorum, & quo magis illis gratificemur, cupimus ut numerus dictorum seruatorum extraneorum non excedat 25. vel 30. quibus etiam extraneis non conferetur aliqua administratio negotiorum publicorum harum prouinciarum. habiturus tamen est talem corporis custodiam, quam alij gubernatores, principes vel principissae nostri sanguinis habere soliti sunt, arcuariorum nempe & alabardiferorum indigenarum ad id qualificatorum, cum quo nempe aostro dicti status ex hoc tempore mutuum communicationem habebunt, ipsique significabunt omnia quae agentur & pertinebunt ad executionem eiusdem tractatus, & quae inde dependent. sicut quoque omnia edicta, mandata, prouisiones per nos & nostrum solummodo nomine, finitque praefatis sex mensibus, casu quo non prouiderimus dicte gubernationi in personam eiusdem principis Parmensis, aut alterius, qui qualitatibus supradictis praeditus

præditus sit, eadem gubernatio, nequis tumultus aut confusio oriatur, administrabitur per concilium statuum interea, dum expectabitur dicta noua prouisio. 16. Quod quidem concilium status constituetur a nobis ex duodecim uiris nostro arbitrio eligendis tam proceribus & nobilibus, quam rogatis ut moris fuit naturalibus harum prouinciarum, ex quibus duæ tertiæ gratæ sint ordinibus dictarum prouinciarum, & adhæserint ipsorum partibus ab exordio motuum usque ad finem. quartum duarum tertiarum quin que habebunt à nobis commissionem more solito, & tres reliqui simplicem prouisionem pro termino trium mensium, quibus elapsis eos poterimus, si ita nobis videbitur continuare aut eligere ac constituere alios qualificados, ut supra, ut locus apertus relinquatur prouinciis adhuc conciliandis. 17. Ex sententia uero & conclusionem maioris partis dictorum consiliariorum, qui tenebuntur præstare id ipsum iurandum, quod iam ante diximus, omnia expedientur uti tempore dicti honoratissimi Domini & patris nostri Imperat. Caroli, & peculiari nota signabuntur ab uno aliquo dictorum consiliariorum, ut obuiam eatur malis sæpius deprehensis. 18. omnibus gubernationibus quas deinceps ad sex usque annos proximos continget vacare in dictis prouinciis reconciliatis præcipue præfecturæ militum ad mouebimus naturales nostrarum inferiorum prouinciarum, aut extraneos tam unos quam alteros statibus dictarum prouinciarum respectiue gratos, capaces, idoneos & qualificados secundum earum priuilegia. quantum uero ad concilia nostra, secretum financiarum & alia officia magni momenti attinet, similiter promouebimus naturales dictarum prouinciarum, aut certe alios non naturales dictis statibus gratos & acceptos, qui antequam recipiantur, tenebuntur iurare solenniter in uerba huius tractatus, & medio iureiurando promittere, casu quo deprehendantur quicquam in eius præiudicium, de eo facere certiores status prouinciarum, sub pena perituri & infamiae. 19. Ratificauimus quoque & ratificamus omnes constitutiones redditum annuorum, pensiones, & alias obligationes, securitates & impositiones, quas dicti status ex consensu singularum prouinciarum constituerunt & contraxerunt, constituent & contrahent in eorum commodum, qui illis auxilio fuerunt, vel pecuniam numerarunt necessariis, & soluenda debita contracta causa belli & motuum præteritorum, iuxta articulum. 18. edicti perpetui. 20. Nec onerabuntur in futurum ullis gabellis, contributionibus, & impositionibus, aliter aut alia forma & ratione, quam onerabantur tempore & imperio quondam Domini & patris nostri Caroli V. & ex consensu statuum cuiuscunque prouinciæ respectiue. 21. omnia & singula priuilegia, usus, consuetudines tam in genere quam in specie manutenebuntur, & signa violata sunt, reparabuntur & restituentur. 22. Dictæ prouinciæ reconciliatæ tenebuntur renuntiare omnibus obligationibus & fœderibus factis à principio mutationum & motuum præteritorum. 23. & quia status sentiunt se obligatos charissimæ sorori nostræ Serenissimæ reginæ Angliæ & illustrissimo Andegauensium duci Regis Christianissimi. fratri ob suppetias ab iisdem acceptas, nos mittemus intra duos menses proximos ex eo tempore quo nepos noster princeps Parmensis & Placentiæ ingressus fuerit gubernationem generalem personam quandam idoneam ad eos, ad præstanda omnia humanitatis officia, continuabiturque; confœderatio, & pristina amicitia cum dicta sorore nostra reciproce. 24. & ad augendum affectum & beneuolentiam quam principes debent subditis, & contra ut subditi magis inclinent ad uenerationem & debitam obedientiam principi suo naturali, dicti status humillime à nobis perierunt & supplicarunt, uti prima occasione & primo quoque tempore mittamus in Belgium unum ex liberis nostris, quem uerisimile sit nobis successurum in nostras prouincias, ut ibi educetur & instituat iuxta morem ipsorum, in omni pietate & uirtute conuenienti, quæ in re habebimus eum, quem oportet, respectum. 25. consentimus etiam ut omnes prouinciæ, castellanie, ciuitates & personæ particulares nostri Belgii, qui uolent reconciliari nobiscum iuxta formam & coniectionem huius præsentis tractatus, à nobis ad id admittentur & gaudeant eodem beneficio, quo dictæ prouinciæ reconciliatæ, modo uoluntarie eò descendant intra tres menses post reale discessum Hispanorum ex toto Belgio. 26. concessimus quoque & concedimus dictis statibus, ut possint supplicare sive Sanctitati nostro carissimo ac dilectissimo fratri nepoti & cognato nostro Imperatori, archiepiscopis Colonienfi & Treuerensi, ac duci Cliuensi, tanquam Zelatoribus & tranquillitatis reipub. Christianæ ut placeat eis operam dare ut tractatus iste & pactum conuentum in omnibus suis punctis ad effectum perducatur, impleatur, & sine ulla uiolatione obseruetur. 27. si uero in executione & consumatione huius pacificationis, & quod ab eo pendet, oriatur aliqua difficultas & controuersia definienda post publicationem eius, nos & status dictarum prouinciarum reconciliatorum deputabimus respectiue commissarios, qui omnia intelligant, componant, & executioni mandent. interea hoc obseruandum est, quod per uerba, grati statibus &c. posita in multis articulis huius tractatus, non excludentur naturales Belgii, qui adhæserint uni aut alteri parti contrahenti. 28. Ut autem omnia & singula puncta & articuli superscripti facti & conclusi in dicta nostra ciuitate Attrebatensi. 17. die Maii ultimi præteriti, illustrati, repurgati & resoluti in nostro oppido Montensi. 12. die Septembris anno. 1579. bene & realiter obseruentur, compleantur, & executioni mandentur, & ut omnia iisdem articulis contenta sintrata, firma, perpetuè permanentia & inuolabilia, iussimus hunc præsentem tractatum signari per nostros carissimum & fidelem cognatum comitem à Mansfeldt & alios delegatos nostros supra nominatos ex una parte, ac per gubernatores ac delegatos dictarum prouinciarum & alios confœderatos ex altera parte, promittentes ratificare omnia literis nostris parentibus in debita & consueta forma intra tres menses ab hodierno die. datum in nostro oppido Montensi. 12. die dicti mensis Septembris. 1579. Nec ita multo post Hispani exeunt Louanio, ubi soli Sequani in præsiidiis sunt reliqui. Hisce conditionibus confirmata Malcontentorum amicitia Comes Agamontius adiunctis sibi uiribus Malcontentorum ad urbem Bruxellas usque magnoque

magnoque studio contendit ad impediendas uel copias uel apparatus bellicos, ne qui Bruxellas ingrediantur. Mechlinia quoniam denuo cum malcontentis per certas conditiones conspiraret, quæ in urbe summa inopia annonæ laboraretur, Malcontenti quinquaginta carros comiteatu multo onustos mittunt Mechliniam cum ducentis equitibus, & peditibus quadringentis. Illa res ubi per exploratores ad Nuensem regulum fuisset delata, procedit obuiam cum mille fere peditibus, atque equitibus quingentis. commissio prælio apud Alstun oppidum omnes Malcontentorum custodia fusæ, prostrataeque sunt, non tamen sine uictoris clade, atque carri captiui omnes Bruxellas sunt adducti. Nec ita multo post natum est non nihil controuersia in animis illorum populorum, qui descuerant à ceteris Belgis. & cum Hispanis conspirauerunt, à quorum commissariis missus est comes Masfeltius & regulus Restus ad Parmensem, qui flagitarent ut seruaretur conditio primæ pactionis, quod erat ut Hispani excederent in regione Fladrensi, ac darent munitiones illis populis pro pacificatione Gandauensi. illud nisi fieret, profitebantur se uelle cum statibus conuenire. Sed enim cum Louanii & Diefti ac Mastrichii pestilentia laboraretur, apparebant Hispani uelle se accingere ad iter, cum tamen re ipsa pestem essent deuitaturi. res igitur cum ab Hispanis subfrigidè ageretur commissarii Neruorum & Attrebatum eum quatuor principibus è regione Flandrensi accedunt Bourges ad principes statuum ubi erat Aurantius ad res cum illis componendas. causam componendarum cum illis rerum declarant, & cur ad illorum fidem confugerint, quæ a Parmensi principe conditiones illis prouinciis non seruaretur. propositæ etiam sunt compositionis conditiones. quod sit antequam conditiones stabilirentur. at status quia uiderent Hispanos è Belgio omnino non esse exituros, quæ amicus discessum simularent, milites conuocant ad signa in Olanda, Zelanda, Menapiis, & Ambiuatitibus. copias, quæ iam collectæ fuerant, censent. missi sunt & qui raitros ad stipendia conuocarent; cum interea Nuenfis cum quadringentis equitibus in agrum urbium Hispanis partibus fauentium procurrens omnia ferro atque igni prædabundus popularetur. Gandauenses, & prouinciam finitimam ad trecenta millia florenorum; concedunt Aurantio in bellicos sumptus ut copiarum ad defensionem colligerentur. neque ita multo post quia copiarum statuum succreuisset, Niellaque in eorum potestate esset Hannut & Zenum castella propinqua malcontentorum capiunt per deditio nem, per quod ferè tempus Hispani Villebruchum deserunt, quia non uidebatur commodum, ut tantopere vires dilatarentur. illud cum uisum fuisset commodum statibus, quod per illud oppidum liber fiebat transitus Bruxellensibus, accessit eo Aurantius, ac locum recognitum iubet magna diligentia muniri. Parmensis princeps quæ intelligeret Villebruchi situm plurimum conferre ad impediendam conuersionem comiteatum Mechliniæ, illud facinus ægerrime tulit, quare minatur Hispanis, nisi quod per incitiam amiserint, per uirtutem ac fortitudinem militarem recuperet: quod postmodo difficiliter apparebat ob nouas reparaciones. interea, ut sunt res humane, quæ in quæ partem propensè esse ceperint, facile prolabantur, Valentiana & Baganum & alia loca Attrebatum legationes mittunt, quæ Matthie Archiduci tanquam summo statu gubernatori, & Aurantio eius vicario obedientiam offerant. Matthias quia cognouisset perfidiam Mechliniensem, qui sponte ab obedientia statuum ad Hispanorum amicitiam desciuissent, proponit per publicum edictum capitis supplicium si quis comiteatum, uel res uictui necessarias attulerit Mechliniensibus. mittit significatum ciuibus ut intra quadriduum ad obedientiam statuum redeant, quod nisi fiat, grauissima supplicia indicit. Ea cum significata fuissent Mechliniæ non parua exorta est contentio, quæ magistratus, quia uerebantur ne si copie statuam repente urbem inuasissent illam caperent, oēsque Mechlinienses trucidarent, uolebant Hispanos introducere ad ipsius urbis defensionem; at populus armatus resistebat, minabaturque eadem magistratibus, quia non uidebatur aut his, aut illis urbis libertas commode esse concedenda ab iis, qui liberi ipsi esse possent, satisque ualidi ad defensionem si concordibus animis ad illam conspirarent. & quoniam pacis conditiones fuerant ad comitia statuum delata, plurimumque controuersia natum in iis de illis accipiendis uel reiciendis, nihil concludi potuit, quæ obrem quindecim prouinciarum delecti ad pacem Colonia conclusionem uel accipiendarum uel reiciendarum prorogant ad finem Octobris. Aurantius princeps in comitiis statuum se cupere pacem quidem accipi significauit, quam tamen magnopere non laudabilem putaret, nisi cum libertate esset coniuncta, & quæ animis illorum populorum planè non faceret satis. interea dictus fuerat Dux Alenconius in Britanniam esse nauigaturus, ac ducturus reginam in matrimonium, qui rumor non solum in Britanniam sed per uniuersos Europeæ populos est peruagatus. at uero cum regina neque ipsa ab illis nuptiis magnopere abhorrederet, non potuerunt Britanni quidam illud quo animo ferre, quare non modo inuicem querebantur se exteris nationibus per nuptias reginarum subiectos fieri, qui regnum non ut patrimonium stabile cum multa charitate sint gubernaturi, sed ut populos ignotos & ad certum tempus. oblatum est etiam scriptum Regine ad eas nuptias turbandas, & ad animum reginæ ab illa cogitatione reuocandum, in quo continebatur præter multa in Alenconium Ducem maledicta & contumelias & accusationes, quæ multis de causis matrimonium non erat ex utilitate eius regni. quod cum à uiris non aspernandæ autoritatis factum fuisset, ægerrime tulit regina, quæ suspicaretur hos fauere partibus Hispanis. id uero tanto grauius uisum est quod eo tpe in Ibernia insula capta fuerunt tria castella ab Hispanis; quorum cum essent in insula ad tria millia cum duobus millibus insulanorum conspirauerant, atque multa damna Iberniæ incolis intulerant. Id uidebatur fieri consensu regio, quoniam orator Hispanus conquestus fuerat apud reginam quod ea rebelles Hispani Regis auxiliis iuaret. ad arcendas opprimendas & profligandas copias itaque Iberniæ molestas regina mittit quatuor ingentes naues onerarias & tres minores cum multis armatis, quæ magnam manum in insulam exponerent, uiderentque, ne alij Hispani in insula traicerentur.

Hannut Zenum, Villebruchū opp. capta.

traicerentur, hæc copiarum repente egressæ coniunctis viribus cum Iberniæ incolis Hispanos nihil tale opinantes cum catholicis insularis coniunctos inuadunt. pugnatur acerrime ut angustia temporis ferebat ab Hispanis ac magna virtute, sed tamen numero & pertinacia Britannorum omnes Hispani cum armatis catholicis trucidantur, neque ullus est tanta strage euasit. In Belgio pugnabatur pluribus in locis, quoniam ex altera parte Parmensis princeps, quia videret pacem Belgarum sinuosis ambagibus differri, ne res bellica sepius ageretur Rempen versus cum exercitu procedit ad oppidi Berghenæ expugnationem, quod iubet tormenta, & commeatum bellicum conuehi, ex altera parte Lillæ præsidia, & Hispani coniunctis viribus cum Malcontentis Menin tentant ad expugnationem, quoniam situs eius loci plurimum conferre rebus Hispanis videretur, cum etiam non parua spes prædæ ob opulentiam loci ad illam expugnationem inuitaret. conuenerant iam ad Menin triginta Vallonum vexilla & aliæ copiarum Malcontentorum, quæ inter Lillam, & Menin fuerant castrametata. sed cum locus non semel fuisset tentatus, reiecti sunt Hispani cum magna centurionum, & insignium militum clade per virtutem defensorum, cum inessent duo millia lectissimorum peditum, & locus assidue munitur. Non tutam præterea illam oppugnationem esse sinebant ingentes statuum copiarum apud Haleuinum castrametata, quæ plurimum. excreuerant, & quotidie nouis cohortibus augebantur, quæ ob propinquitatem etiam castrorum quotidie minutis præliis decertabant. Haleuini præfectus cum videret, & propinquiore, & maiores hostium vires quam ut auxilia mitti possent, venit in potestatem statuum cum oppido per deditioem. ipse liber dimissus est, at oppidum euersum & solo æquatum, quia nimis esset vicinum Menin oppidum munitissimum statuum, ne si hoc ab Hispanis postmodo caperetur ullam inferret molestiam. sed enim Parmensis princeps cognitis copiis statuum, quæ ita successissent, mittit ad colligendum equitatum, ac peditatum, quod ipsum faciunt principes Belgarum, tanquam bellum nunc primum excitaretur. enimvero cum assiduis accessionibus virium aucta essent castra statuum, auctus est etiam animus, & vigor, & ardor pugnandi, quia non parum cum fortuna stat aut cadit, languetque animus mortaliū, quamobrem Nuenis regulus non amittendum tempus ratus cum expeditissimo equitatu ac peditatu repentino conatu per vim armorum Veruichum oppidum capit. ducentos & quinquaginta milites præsidarios seruat incolumes, cum multum bellicum apparatus inuenisset. Veruicho capto Rizieren versus iter capit, quod ubi Malcontentis nuntiatum esset successum, & deuastatum oppidum deferunt. Hinc Vastento & Canerua potius quinque vexilla equitum Malcontentorum commisso prælio in fugam vertit nullo prope negotio, in qua pugna fere octingenti equites vel cæsi vel capti sunt. illa cum statibus feliciter succederent, iam penitebat Malcontentos abcessus Hispanorum est Belgio, quia sine illis intelligebant grauissimum excidium sibi imminere, atque cupiebant cum Hispanis ad defensionem vires coniungere. illud quo commodius fieri posset, cum est præcociore hyemes fiant in Belgio, essetque in hyberna recedendum, in dicta sunt comitia Valentianum a Malcontentis, in quibus decerni posset de summa belli. nam cum anni tempus copias esse sub dio non pateretur, apparebat potius inuitate ad instaurandum quam ad gerendum bellum facultatem concedere, & ad consultandum quid vilius agi posset. Ea dum præstantur ad bellum vtrinque, in Belgio, copiarumque vtrinque colliguntur ad vires instaurandas, pugnabatur in variis regionibus varia fortuna belli. nam Bironius regulus cum arbitraretur se posse repentino conatu urbem Flauiobrigam positam non procul a Pyrenæis montibus in litore maris Oceani ad septentrionem prospicientem occupare consentientibus quibusdam ciuibus, colligit etiam quosdam copias equitum ac peditum in finibus Cantabrorum, idque in variis locis, qui iussu sunt in unum ad certum tempus conuenire. Vbi per obscurissimam noctem ad Flauiobrigam esset peruentum ad motum sunt scalæ pluribus in locis, quæ cum essent breuiore, quam ut possent ad aptam maiorum altitudinem pertinere, cognitum est a ciuibus urbem per insidias nocturnas inuadi. conclamatum est ad arma tota urbe, atque Bironius coactus est cum suis copiis re imperfecta in fines Cantabrorum se recipere. interea belli apparatus & classis summa diligentia ab Hispano Rege instrui iubebatur, cum etiam Prorex Neapolitanus omni diligentia conaretur eum militum numerum classi imponere, qui fuerat destinatus, quod certe fieri non poterat sine magna difficultate, cum ea quæ suscipiebatur expeditio appareret magnas copias requirere ob auxilia quæ putabantur datum iri a diuersis principibus. Idcirco etiam Magnus dux & operis & militibus, ut diximus, regiam expeditionem iuuat, quæ missæ sunt Pisas & Ligurnum triremibus Fabricij Columnæ traiciendæ; quarum copiarum Dux erat Prosper Columna: Quod tanti hi maritimi apparatus inclinabant omnes prospectabant intentis oculis, cum triginta & sex onerariæ multis militibus onustæ, & commeatu & apparatus bellicis stationem haberent in portu Neapolitano, sed in primis Genuenses, non quia de Regis erga ipsos fide ac benevolentia dubitarent, sed quia sic natura comparatum est, ut rebus carissimis maxime timeamus, qualis est libertas. Ut enim oculus vel leuissima quaque re contactus offenditur, sic rerum omnium humanarum nobilissima libertas omnibus vel leuissimis bellicis apparatus aut bellicis minis offenditur, atque excitatur ad excubandum sibi; consulendum. ille timor non nihil augebatur probabili suspitione, quia per luem multa millia mortalium dicebantur in ditione Genuensi intercidiſſe. Sed tamen omnis metus, est Regio consilio occupandæ urbis sublatus est, & tanquam vana nebula euanuit, cum impetrata fuissent ab eo Rege literæ ad Proregem Siciliae, quibus continebatur ut pateretur Genuenses frumentari in ea insula, atque ita naues frumentaturæ missæ fuerunt Panorum. sed quoniam rumor inualuerat quod præter alios principes rex Tamusigæ subsidia satis valida rebus Lusitanis esset missurus, quod conuenerant ad hoc negotium & Amurati ut diximus legatio, & Galli Regis ac reginæ Britannæ, Philippus quoque Rex legationem misit, quando omnis firmitudo

Veruichum
captum.

Flauiobrigæ.

firmitudo regnorum non solum in cuiusque Regis viribus consistit, sed etiam in amicitis propinquorum, & conciliandis finitimorum principum animis. iubet legationem hortari amicè Regem Tamusigæ ne aduersus Philippum Hispaniarum Regem amicum arma susciperet, aduersus æquifima iura, quæ habet in regnum Lusitanum, aduersus res toties ipsi Regi Hispano à peritissimis iuriconsultis, & vel ab ipso Rege Lusitano adiudicatas. præsertim cum arma Hispana non ad inferendas cuiquam, sed ad propulsandas iniquorum & temerariorum iniurias sint parata. illud fortasse difficilium posse ab imperitioribus fortunæ mutationum regibus obtineri, sed ab eo Rege qui successerit Regi per vim, & per iniuriam est legitimo regno pene eiecto, non esse difficillimum obtinere. His rationibus commotus rex Tamusigæ siue Felsæ oë belli consilium deposuit. Ea dum aguntur apud Regem Tamusigæ de rebus Lusitanis, non sepius agebatur res bellica a Persis in finibus Armenia; nam cum Sinams cum ingentibus copiis à fronte regionum castrorum constitisset, aucteque fuissent Persarum vires accessu filii Regis quadraginta millibus equitum, Persæ ne res diutius otiosè protraheretur facultatem offerunt prælii Sinamo, si velit totis viribus dimicari, ac fortunam belli vno prælio experiri. Sinamus quoniam per exploratores cognouisset aucta esse castra hostium tot millibus pugnatorum, seque ita factum esse viribus multo inferiorem, non modo pugnam detredauit, sed etiam ratus est non esse satis tutum si diutius in eodem loco constitisset, ubi nulla satis firma esset munitio. decreuit igitur ad oppidum munitissimum Aazirum quod vulgus Argironem vocat se recipere. illud positum est inter fines Turcomaniæ & maioris Armeniae non procul ab Eufrate flumine. Persæ postremam aciem discedentium hostium inuadunt, multosque Turcas trucidant, deinde ad euerſionem Carſi munitiois castra mouent. erant relicta in præſidiis munitiois decem millia Turcarum, & Ianizzerorum cum multis bellicis tormentis ad defensionem. ubi Persæ accessissent, cepta est munitio pluribus è partibus vno tempore inuadi, ac post diuturnum certamen trucidatis Turcis munitio capta, euerſaque est. Sinamus ubi frequentes suorum clades cognouisset, copiasque virtute Persarum non mediocriter quotidie labefactari, significauit per literas omnibus prouinciarum præfectis, ut quanto plures possent milites mitterent in castra. Fabricius Columna interea biremem piraticam capit in mari Tyrrheno, quæ prædabunda ante alias accesserat propius ad litus Italiae, cum circiter viginti & quinque partim prædatoriæ naues insigniores, partim biremes conuenissent è Iulia Cæsarea, & aliis locis Numidicis ad prædam direptionesque nauigiorum Christianorum. ut verò Fabricius ad pugnam alliceretur, qui cum paucis triremibus nauigabat, se se illi ostentant decem prædatoriæ, cum aliæ non procul intra quædam sinum laterent, sed monitus Fabricius per captiuos ne in altum recederet, periculum deuittauit. Turcæ non multo post plures trecentis non procul ab hostia ad Ostia fluminis descensionem faciunt, qui litus procurrentes neminem inueniunt, cum incolæ accepto signo e speculis profugissent, idcirco indignati tuguria & ædificia quæque obuia succendunt. Missa est ala equitum leuiorum, & quidam Germani pedites à Põtifice, qui non procul aberat, imperatumque Paulo Iordano ut suos iuberet cum armis ad litus descendere, qui ubi fere quingenti conuenissent non potuerunt tamen vi scopetorum Turcas à litore depellere, quod illi a classe frequentibus ictibus campeſtrium tormentorum protegerentur. denique post aquationem abductis multis nauigiis captiuus frumento onustis in Numidiam recesserunt. at in Pannonia quia frequentes fierent Turcarum incursiones, aduersus Persas euenire, ne consecrati esse viderentur, necesse fuit indicere comitia Possonium, quare Cæsar eò principes Pannonum ad certum tempus conuenire imperauit. eò ubi ventum esset expetiuit per literas ut quoniam ipse ob valetudinem interesse non posset, contenti essent Herneſti fratris Cæsaris ipsius præſentia, quod certe obtineri non potuit, cum omnes ipsum Cæsarem adesse oportere affirmarent, Sinamus ubi Aazirum se recepisset, quoniam ceptum esset in castris Turcicis laborare penuria commeatus iubet filium Mahometi cum tredecim millibus equitum in agrum Persarum incurere. atque commeatum si posset in castra captiuum conuehere. Ille repentino aduentu prædabunda omnia obuia populatur. multum capit frumenti, multa que iumenta, & omnis generis animalia. ad eius prædationis rumorem Persæ excitati redeunt in castra, nihilque hostile timentem, ac præda impeditum repente inuadunt. Turcas omnes trucidant. prædam & captiuos recuperant, cum tamen dux copiarum acceptis quatuor vulneribus per bonitatem equi se fuga in tutum receperit. at vero quoniam principes Belgarum parum propensi ad pacem amplectendam esse viderentur propter varietatem sententiarum, neque quidquam concluderetur, censebant legati Colonia esse discedendum, quare per literas principes ipsos certiores fecerunt. dimissi sunt igitur negotiatores ab alijs principibus, sed Cæsar suis commissariis imperat ne nunc adhuc discedant, quod etiam aliquam spem pacis ob ingens fortasse desiderium retineret. sed iam Herneſtus Masfelius Valètianam accesserat, quod fuerant indicta comitia proceribus Malcontentorum, ut de summa belli decerneretur, & an persisteretur in ea sententia, ut Hispani pro conditionibus pacis exirent è Belgio. omnes ubi conuenissent, variæ fuerunt omnino sententiæ, quod alii plurimum præſentia Hispanorum essent pertæsi, nihilque magis cuperent quam illos excedere è Belgio, alii arbitrarentur omnem securitatem, & regionis, & Catholicæ religionis positam esse in auxiliis Hispanorum, qui si exirent, Malcontentos certissimam prædam copiis statuum essent relicтури. maxime vero formidabilem esse statuum indignationem, quod omnium grauissimè ferant se a suis Belgis esse neglectos, vel etiam oppugnari. acerrima odia plerunque esse solere finitimorum populorum ubi simultas aliqua nata sit, sicut etiam priuatorum acerbiora sunt odia inter coniunctos. illud autem probabilius videbatur, quia copiarum statuum assidue

Carſi munitio
euerſa.

Itinerum dif-
ficultates Mo-
schouitæ.

Vieliffæ op-
pugnatio.

Vieliffæ dedi-
tio.

Uelicholuci
defcriptio.

raijcie ndas copias, altera vt expectato aduentu Vieliffæ, quæ octo millia paffuum diftaret à Surano, de rebus à Cancellario gefcis certior fieret. cœterum tertia pars exercitus, qui fuit in tres partes diuifus, data est Palatino Vilnensî. tormenta deuecta sunt per aliquod spatium itineris fecundo flumine Gieuina, cum à copijs à Cancellario ductis iter captum effet. illud habitum est per fyluas, in quibus antiquiffimæ viæ vestigium quoddam extabat, in qua Moschus pontes ita multos annos defuerat, vt omnes effent putres, cum etiam ita arbores excreuiffent frequentes ad densæ, vt necesse foret & decidere arbores, & pontes instaurare longiffimos ad iter copiarum, ad quod munus octo millia operarum castra sequebantur. nam in ijs fyluis maxime inerant paludes quæ certe sine pontibus pertransiri non poterant, cum ad ducenta millia paffuum ea fylua extenderetur per quam nullus exercitus iam annos. 180. pertransierat. nam aliqua paludes ad decem millia paffuum protendebantur. propter difficultatem viarum. 2000. hominum aliquando tormentorum curam habebant. Cancellarius itaque præmittit expeditiffimos pedites & duces cum Cosachis, equitatuque cum Lanceis, qui vias tuerentur. locabantur castra semper in ripa vel fluminis vel lacus vel alio natura munito loco, cum equitatus circum pedites stationem haberet sicubi glabrus locus vicinus inueniebatur. in medijs castris platea & quasi forum designabatur apud tentorium summi ducis peditum cum suis excubijs. circumquaque carri pro aggeribus castrorum concathenati multi locabantur. stantiebantur quatuor portæ, quæ ab armato peditatu custodiebantur. Cancellarius vbi primùm per aspera itinera ductis copijs Vieliffam quæ munitio est Moschi è densiffimis fyluis penetravit, loci situm contemplatus tribus ex partibus circumducta fossa, iactoque aggere munitiones in arcem summa celeritate direxit. nam nullo intermisso tempore peditatus per occulta loca, cum valles arci essent vicina, arci propinquat. eodem die prima vigilia arx recognoscitur, penetratumque est ad fossas vsque à Christophoro Polono tribuno, & Theodoro quodam Daniæ Regis familiari qui etiam centum sclopettarios Polono Regi miserat, & à quodam Theodoro Danficho tribuno magni iudicii ac virtutis, & à quodam Pannone viro magnæ autoritatis & Dominico Ridolfino Camerinsî, vnâ cum Cancellario. & quoniam non solum vires hostiles debilitandæ sunt infringendis præsentibus, sed etiam arcendis auxilijs siqua submitti possint, Cancellarius ex aduerso arcis vltra Duinam aliquot cohortes leuis armaturæ collocat arcendis & subsidijs & effugijs oppidanorum. tribus igitur in partibus collocata est verberatio, alia Pannonibus, alia Polonis, alia Dominico Ridolphino Camerinsî est assignata, qui & fossas militares, & corbes terra oppletos crexit. ad motus igitur tormentis cum vndique verberari propugnacula conspiciantur, mira que audacia regiarum copiarum faces manibus inferri uiderent Vieliffenses paci incolumitatem deditioem faciunt. Illa re cognita dum pontes ex Lintribus contabulatis ædificantur, rex cum familiaribus ad visendam Vieliffam excurrit. capta Vieliffa literæ à Moscho redditæ sunt, quibus humiliter & demisse, quod plerique calliditati ascribebant, quibus aiebat iam se legatos contra suam, maiorumque suorum consuetudinẽ ad eũ misisse aiebat cum ijs mandatis, quæ petita ab ipso paci essent accommodata. sed cum incertus esset quid ab ipso Rex postulareretur, se vereri ne non sit ijs contentus futurus, quæ legationes ipsius nomine pollicerentur. inquit igitur se repetere vt rex quam citissime suas postulationes per literas explicaret, quo suis legationibus id facere permetteretur, atque antequam audiret legationes intra suos fines contineret exercitum, nec pateretur in ipsius regiones fieri incurfiones. petebatur denique vt misericordia subditorum moueretur, neque curaret videri cupidus profundendi Christiani sanguinis, neque à studio oblata concordia ab horreret, recordareturque saluberrimæ admonitionis, vbi ait diuinus vates, Reges sapite, & erudimini qui iudicatis terram. nam extremam Psalmi partem literis suis inseruerat. Rex cognitis his literis nihilo remiffius exequi insti tuta pergit, perfectisque tribus supra Diuinam pontibus vniuersum exercitum in vltiorem ripam traiecit, ibique castra facit. Postridie iter facienti literæ Moschi denuo afferuntur, quibus significabat suas legationes maximis itineribus progredi. expectaret venientes. nec tridui moram expectando consumptam magno detrimento suis rebus fore existimaret. Regem nihil de celeritate consueta remittere cupientem retardaret difficultas viarum. nam syluestria erant loca vix singulis hominibus peruia, implicatis inter se arborum ramis nimirum, vel vti perpetuam quandam sapem obijcientibus. accedebant obiectæ crebræ paludes, cœnosumque iter vt homines & e qui vestigia vix aliquando firmare possent, quod iter egre moliebantur. nam vbi ad Suras oppidũ copie vniuersæ cõuenissent, rex ad sinistrã partem copiarũ iter ceperat ad quoddã oppidũ expugnandũ. eo vbi cõuenisset rex oppidũ nulla expectata expugnatione se dedit, in quo multũ frumẽti & siliginis & le guminũ in uetũ flãmis combustũ est, quod annona hostium ij populi vesci non solẽt: cũ sola anima lia in vltimũ carnũ cedat. ceterũ ante oppidi deditioem vociferantibus in exercitu regio elatis à militibus Lithuanis, quod lente tardeque sternentes viam procederent, quia consumpto omni pabulo nihil ipsis præter nudum solum relinquere, rex iuber trecentos Pannones è prætorio peditatu ad parandam celerius viam cum Lithuanis præcedere. sic Lithuani duce Palatino Vilnensî tandem ad arcem Vsiatam perueniunt. Rex ipse duobus inde milliaribus concedit. Vsiata arx in tumulo est sita ad duos lacus. Moschi obsidionem expectantes paucis ante diebus oppidum arci subiectum succenderant admissa in arcem omni oppidanorum turba. Palatinus at cis oppugnationem aggressurus illos prius misso caduceatore hortatur ad deditioem, quibus denuntiat vna in ea re inuerturos Regis clementiam & salutem. illi cũ ferociter primũ respondissent, ac deinde circumduci militares fossas, ad muerique vniuersos corbes vidissent, omniaque parari ad expugnatio-

pugnationem; polliciti sunt eodem die velle facere deditioem, territi potiffimum aduentu peditum Pannonum, qui vna nocte pro ipsa porta intra lapidis iactum producta terra per sclopettorum iectus neminem in aduersa turri versari patiebantur. Deditio concessa à Rege vita, dataque facultas exceptis præfectis, volentibus redeundi in Moschouiam. rex deinde ad veterem Vsiatam positus castris nauiculam conscendens cum paucis ad inspicendam ex aduerso arcem nauigauit. vbi per quatuor dies commoratus Vielicholucum versus iter cepit. At Ioannes Famoiscius, cui aliam partem copiarum datam fuisse superius ostendimus neque ipse inutile aut vanum iter facit, qui ad oppidum munitiffimum Vellicum in ripa Gieuinæ fluminis situm, castra posuit. erant in oppido ad duo millia mortalium, cum illud esset paruum, sed tamen munitiffimum. missus est caduceator qui ad deditioem sollicitaret, sed responsum est velle moschouitas rem sibi concreditam suo domino conseruare. statutum est itaque vt pluribus è partibus oppidum vno tempore concuteretur, ne diutius exercitum ad maiora negotia properantem retardaret. alia igitur verberatio instituta est à Pannonibus, alia à Polonis, alia à Dominico Ridolfino Camerinsî erectis corbis ac fossis ductis per noctem. Moschi vbi dies illuxisset ceperunt duobus sagris hostes impetere, quorum globi vel corbes penetrabant. directis in illos tormentis deuectati sunt, quare defensores ad maiores sclopettos sunt conuersi. cepta est verberatio in turrim à Dominico conuerti, quæ turris constabat ex aggere cespitem ad crassitiem septem pedum, cum interius crassa essent ligna ad sex pedes & trabes prelongæ crassæ atque firmiffimæ. nihil aliud ea turris patiebatur per verberationem, nisi quod ligna penetrabantur, quæ nulla vi omnino deuectari poterat, cum ita tenacia essent ligna, tamque affabre compacta, vt nihil auferretur, nisi quantum esset globi circulus. at defensores lignis rotundis continuo foramina stipabant crassioribus. idcirco Dominicus decreuit regio inuento ad loci expugnationem vti oportere, quoniam oportunitas & vsos magister rerum omnium multa ad euitanda incommoda excogitat. Illud inuentum fuit vt igniti globi in aridam materiam contorquerentur, qui & ignem & deuectationem vno tempore importarent. nam puluis de more cæterorum tormentorum prius intruditur tribus captis cochlearibus ordinarijs. deinde obturatur freno vel palea puluis ne dilatetur. tum multa terra cochleare intruditur, ne ignitus & candens globus ignem excitet. Idcirco diligenter terra interius concalcatur. tum dirigitur tormentum. Directo globus ignitus à magistro tormenti candensque cochleare intruditur, quem impellit instrumeto impusorio vocato ad terram vsque, deinde additur ignis, vt assolet. ea res tantum flammam ac fumi in materia siccorum lignorum excitauit, vt attoniti propè defensores, cum vix triginta globi igniti fuissent contorti, tanta nouitate rerum deditioem non diutius distulerint. nam plurimum globi vi impetus & ignis in materiam penetrabant, neque vlla ratio extinguendi vix ignis ab obsessis inueniebatur. illa re terrore præsidia oppidum cancellario dedunt, qui habebat in castris tria equitum & tria peditum millia cum Poloni essent pedites noningenti, at Pannones centum & duo millia. nec multo post superatis longiffimis & frequentiffimis fyluis aliquot diebus itinere vi patefacto Rex non procul ab arce Lucana cis flumen castra posuit, cum iam quinto die ciuitas ipsa ampliffima incendio fuisset deleta à præsijs. Cancellarius itaque regni diuerso itinere veniens in castra regia ad Vielicholucum vires vna coniunxit. Est autem Vielicholucum vrbs in satis ampla in ampla planitie sita, fertilitate agrorum quoquo versus perçamna. à meridie fluius Louuatus imam eius partem alluit, qui fluius placidus est ac non violentus, natus nimirum inter Duinam lacum & paludem Franouum, vel potius ex ipsa palude non procul à fontibus Borysthenis. fossa & theu interiecto, ibidemque diuifus in duos alueos effecta insula paulo infra inter ciuitatem & arcem dimidiam propè eius parte perstricta rursus vergit inde in septentrionem relicta arce in duas partes ciuitatem secat. ceterum stagnis ambiuntur partes ligneis roboribus operæ magno compaginatis constat, quem contiguum vallus suprema parte cespitibus obductus protegit, neque globis vlla ratione labefactari patitur. at vbi ad Vielicholucum rex castra posuisset, imperat Cancellario vt cum omnibus peditibus propinquaret munitioem, mitereturque illam infestare, dum reliqua pararentur, quæ spectarent ad expugnationem. interea venerunt tres legationes à Duce Moschouitico in regia castra cum pluribus mille equitibus nullis ad huc erectis munitioem ad arcem expugnandam. excitati sunt animi omnium per illorum aduentum ad magnam expectationem: cum omnes censerent ipsos, vt præ se ferebant, cum ampliffimis mandatis venisse ad res ad pacem componendas. At auditi nihil præter absurda petebant, quod erat vti Rex cum vniuerso exercitu se intra suos fines reciperet, quod iniunctum sibi esse affirmabant, ne quidquam de pace agerent, nisi ita fieret. quibus rex ait an aliud essent dicturi, cum dicturos negarent, ita non dicta legatione ad sua tentoria legationes sunt reductæ: quod facile cognoscebatur quod tenderent illorum consilia. Rex nihil ea re moratus consilium expugnandæ arcis imperat duobus in locis vltra fluium Louuatum munitioem excitari, cuius rei expediendæ negotium iniunctum est Ioanni Famoischio Cancellario regni, qui partem regionum castrorum in vltiorem ripam fluminis traduxit, seque ad expugnationem accingit. sic Pannones alterum locum ad occasum, at Polonus peditatus ad orientem solem sibi muniendum recipit, quibus in locis erant primaria arcis propugnacula. deinde biduum est absumptum munitioem erigendis, fossisque ducendis & vallibus, & tormentis inter corbes terra oppletos dirigendis ac collocandis, quibus singulari diligentia & peritia rei militaris distributis negotijs, cum aduecta fuissent duo deingenti muralia tormenta noua, cepta est acriter concuti, nam iuribus è partibus quadraginta bellicis tormentis diuerberabatur. ducta est & via, qua tecti obsessores ad fossam vsque perueniebant, atque lignis-

Vsiatæ deditio.

Uelicholuci

globi ferre igniti iuctio

Vielicholuci defcriptio.

Legationum Moschouiti- cę petentes.

ibol: xxiij

Vielicholucapitū & incensum

iuuololliv

muonhpaI

detrahitur est propugnaculum . at tormenta vt in recenti tenacique aggeris materia parum habebant vitium, quamvis per quadriduum magna vi concuteretur. obfessi quoniam pertinacissime vel lent munitioem defendere, neque locum apparet per vim tormentorum posse expugnari, decernitur vt per vim flammaram ad deditioem oppidum compelleretur. iniecti sunt igitur malleoli & frequentes ignes a Pannonibus, qui toties extinguebantur, quous vires sumere viderentur . ea difficultate expugnandi oppidi ad Regē delata, decernitur regio mandato vt quoddā propugnaculū ex cauatatis cuniculis euertetur, qui vnus noctis opera magna celeritate conficitur. nec multo post puluis tormentarius intra cuniculum incensus magnam ruinam repente excitauit . Pannonēs magna clamore duobus in locis oppidum inuadunt, sed magna virtute defensorū repelluntur non ignobri accepta clade: nam quāuis aliā nationes vno tempore oppidum inuassent, maior tamen strages fuit ipsorum Pannonum . Illatum est paulo post oppido incendium, quod ad dimidium vsq; noctis perdurauit, atque non mediocrem aditum obsidentibus patefecit. nam spirante Ahrico tantas vires incendium sumpsit. vt non prius cessauerit, quam oppidum & bellicus apparatus fuerit absumptus. multi sese demittebant ē menibus in exteriorem partem arcis vel vim flammæ deuitantes, vel incendij restinguendi causa, quamuis tormentorum ictibus ex aduersis munitioem in oppidum repellerentur. nec prius vis ignis Moschouitis frustra deditioem flagitantibus, extincta est vallo tantummodo iacolumi remanente, quam munitio tota flammis sit absumpta. Pannonicus peditatus partim vltionis suorum desiderio impulsus, partim spe rapinæ incitatus arcis praesidia inuadit, quae hinc flammaram metu, inde vi hostium vrgebantur. regie copia victoria denique potuntur, atq; in arcem irruunt oblitterata prorsus omni humanitatis memoria obuio quosq; trucidant nullineque grati, neque dignitati, neque sexui parcentes. milites quidquid rapinæ per flammam conseruati possunt. efferunt ex arce, atque cum iam ignis ad eum locum penē penetrasset, vbi erant ad quadraginta cadi pulueris tormentarij, non defuerunt ē Polonis, qui intenti rapinæ illud non curauerunt . At vero paulo post tantus fragor & vis flammaram erupit, vt multi oppressi sint, qui non exierant ex arce & vna cum hostibus concremati aut vstulati. caesa sunt ad septem millia hominum in arce, multique in seruitutem capti, atque inter hos primariæ autoritatis Chmas Fedor, Chmas Georgius Achiachorus, Chmas Michael Casenius, Ioānes Dicoirichus, qui magnæ crudelitatis homo illuc Moscho missus fuerat, propter quam ex arce deductus in castra Pannonum a militibus factus impetu trucidatur. ceciderunt pauci ē regijs in ea expugnatione, atque imperatum est post primum impetum vt feminis & pueris parceretur, qui nudj a militibus relinquebantur. capta vrbe in oratorium Moschouitarum conspectu expetita est Regia denuo audientia, atque neglectis prioribus tam absurdis petitionibus omnia quae haberent in mandatis a Duce explicarunt, quae quoniam ab omni aequitate aliena esse apparent, rex respondit se arma depositurum, si sibi Moschouia vrbs & Liuania & quaedam alia loca regni Polonia restituerentur. vbi se non ea habere mandata confirmarent, impetrant a Rege vt tabellarium mittere ad ducem liceret, quo de rebus omnibus fieret certior, cum quo peculiaris etiam regius missus est. Interea dum responsum Ducis expectatur, cum esset capta ad octingenta milliaria patens regio, captum est consilium muniende arcis, vbi esset deuastrata, cuius ambitus vniuersus in quatuor partes diuiditur. duas rex ipse muniendas sibi recipit, vni perfcit Liuanos, altera data est munienda Polonis. sic enim rex fore existimabat, vt mutua nationum emulatio non parum iuuaret ad celeritatem operis conficiendi. ita omnibus nationibus singulari studio operi intentis Rex ne arma hostilia audacium insurgeret, quod non infestarentur, mittit Bornemizzam Pannonem & Palatinum Palocium ad oppidum Neuelam expugnandum, quamuis aqua vndique cingeretur ac visum esset opus magni laboris ac difficultatis. caeterum copiis omnibus muniendo Vielicholucō intēris, nūtiatur multa millia hostiū ad arcē Toropeciā, quae distaret a castris duo de viginti milliaria cōsedisse in duas partes diuisa, cū maior pars vltra duo milliaria pgressa esset, at minor cōsedisset ad arcē. erāt hic quatuor millia equitū, vt ferebatur; ibi sex, qui essēt subidio, at pars citerior pabulatores & lignatores vel ad sex millia passuum a castris interciperet, vixque fuerant quinquaingra capti, cum res fuisset ad Regem delata. Rex his incurfionibus perceptis Georgium Barbiliū tribūnum equitum Pannonum virū strenuum & in re bellica multos annos exercitarius, iubetque Toropecium versus proficisci ad hostes reprimendos. sed non multo post vbi nūtiatū fuisset adaucta esse castra hostium, mittit etiam Gianutium Duredam Ebaram regulū Braulamientem cum mille & quingentis equitibus Polonis, Pannonibus & Germanis, cui imperatum est vt viribus cum Barbilio coniunctis cum hoste confingerent, si facultas daretur, neque pugnam deuitarent . at Gianutius cum his copiis ē castris egressus totam noctem iter faciens postridie vbi illuxit castra cum Barbilio coniungit . His ita actis missi sunt quidam duces cum ala equitum ad exploranda hostium consilia, inter quos fuit Albertus Chirarinx & Samnon Boronius. non multum sanē spatium progressus erat Albertus cum in quosdam equites Moschouiticos praecurrentes & ipsos exploratum missos incidit, qui visis procul regijs se in fugam vterunt, neque ora quidem hostium videre sustinentes . Albertus eos ad mille passus in secutus via angusta & luteola nimirum duobus Moschis ex equo deiectis ad pontem vsque peruenit, quo fossa palustris erat constrata. eo in loco ex insidiis positus in insequentes sclopertarii Moschi numero longe superiores ab utroq; pontis latere regios equites elato clamore exilientes inuadunt. multam grandinem plumbeam in regios effundunt. diu illos ne pontem pertranseant morantur . Sed fortuna regia, quae successus parum felices Moschouitarum insolentiae minata fuerat, fecit vt sclopertarij Pannonēs equis vestī, qui antea a via vberauerant, sese contulerint ad clamorem hominum & stre-

& strepitum sclopertorum, regijsque equitibus pagnantibus subsidio accesserint. ceptum est rem grauius agere per magnam vim sclopertorum cum quingenti etiam Scythae equites Moschis ferrēt iudicia non procul a ponte. Perdurauit illud certamen ad dimidiū horē, cum Albertus diu frustra expectauisset eos, qui sequebantur, quoniam miserat expeditos equites ē suis qui nuntiarent vt ad properarent pro viribus quod adessent multi hostes, qui non possent nisi magna manu submoerij deinde cum nonnulli accessissent equites sublato clamore denuo in Moschos fit impetus. Sclopertarij Moschouitae clamore Polonorum percussū rati aduentare exercitum cum Scythis auxiliariis vni vtrū de ponte decedunt, atque ad proximum suorum se recipiunt, Chirarinx fugatos hostes per in-tempestiuā noctem vltius persequi destitit illorum multitudinem & nouas insidias veritus, quoniam Barbelius Georgius cum suis longius aberat, quippe qui nesciret quo in periculo Chirarinx versaretur, ad quem postridie tantum iam clara luce peruenit. caesi sunt complures ē Moschouitis & Scythis, at ē regijs pauci vulnerati, sed equi multi caesi. consecutus est paulo post reliquus exercitus, atque in eodem loco inito consilio Chirarinx cum maioribus copijs missus est ad excubias hostium in itinere circunueniendas additi sunt enim viginti & octo Colaci equites & totidem peditatus sclopertarij, ne vllus nuntius de regiarum copiarum aduentu ad hostes posse peruenire. at excubias exploratum missae, quoniam aduentum exercitus subdorasent, ad suos celerius omni opinione regiorum refugiunt, capti sunt tres Moschi tantum. At in Gallia res omnino erant adhuc turbulenta & plena calamitatum, cum per idem tempus pluribus in locis agri deuastrarentur, armaque mutua hostiliter importarentur. nam cum rex Cantabrorum Pheras oppidum munitissimum in finibus Morinorum multis praesidijs firmasset, eaque saepius populabunda in proximos agros incurrent, rex Gallorum ad subditorum querelas iubet regulū Marsignonium eo cum multis copijs ad illud expugnandum conuolare. collectis igitur ad quindecim millibus peditum, & duobus equitum cum bellicis tormentis ad oppidum castra posuit. excauatatis fossis militaribus de more, excitatisque aggeribus, ac vallatis castris oppidum concati ceptum est non vulgari diligentia. post verberationem magna virtute inuaditur, sed cum eximia industria & fortitudo & peritia militaris esset defensorum, inuadentes per magnam cladem precipites repelluntur. Marsignonium quoniam videt vires praesidiorum paulatim minui per frequentes conatus, neque tamen auxilia posse accipere, decernit omnino per vim armorum illa oportere expugnari, cum rex nullas vellet admitti deditioem condiciones. idcirco rex Cantabrorum cum videret se non posse obsessos auxilijs subleuare, petit subsidia ab Alēconio, cui profiteretur se velle concedere illā munitioem. ex alia parte Bironius regulus dū animi Gallorum intenti sunt, ac prospectant successus Magni Prioris, qui cum mille equitibus & quatuor millibus peditum auxit castra Ducis Numenae, quo communibus viribus Liuronum vrbe in finibus Allobrogū expugnarent, Bironius regulus Chaos oppidū per proditioem capit in Aquitania. Pherē tamen vbi diutius conatus regiarum copiarum repulissent, tandem victute & pertinacia pugnatorū vincuntur, & ad vnū milites trucidantur. Sed quoniam tot, tamq; diurnae patriae calamitates omnibus essent molestae, ceptum est a quibusdam primarijs proceribus agi de pace vniuersae Galliae, cum tamen interim multa castra caperentur a regijs copijs in Allobrogibus, & Masa quindecim bellicis tormentis muralibus concuteretur. erant in ea non vulgari munitioe pedites quingenti viri sanē strenui, qui eximia virtute oppidum tuebantur. At Numenius summus regiarū copiarum imperator succrescentibus viribus post captum Liuronum vniuersa castra ad expugnationem Murae vocatę vrbs conuertit, quam aggeribus & omni genere vallationum cingens mox cepit multis muralibus tormentis concutere. sed cum inisset ad mille & ducenti pedites veterani, visum est nimis periculosum conatus certamen, quare ad cuniculos deuenitur. vbi vero acies regie ad inuadendum instructae processissent, iniectus est ignis cuniculo per magnam cladem inuadentū, cum magna vi defensorum fuissent reiecti. vbi saepius ita per magnam stragem vtrorūque pugnatum esset, Murenfina praesidia ac defensores, quia bellici apparatus & com meatus & omnia defensionis necessaria deficerent, vrbe succedunt, seque in arcem recipiunt. sed cum arx non esset tantae multitudinis capax inuitum est consilium de deditioem, atque ita deditio deniq; facta est vt salua vi ta libertate & armis octingentorū militū, qui superant, discedere liceret quocūq; vellēt qui ad oppidum se receperunt. ceciderunt in ea oppugnatione circiter mille ē regijs, inter quos fuit signifer & vicarius ipsius Numenij insigniores. Bironius post Chaos oppidum captum & ipse ad Momarsanam expugnandam contendit, magnamque partem Aquitaniae magna trepidatione implet. at in finibus belgarum etiam res erant plurimum turbulente, quoniam varijs in locis pugnabatur. nam Mas contenti collectis multis millibus armatorum ad expugnationem Niuellae vrbs contendunt. factis de more repationibus decem & septem muralibus tormentis magno studio diuerberant. Niuellenses cum neque praesidia haberent, neq; com meatum, neque bellicos apparatus, quae tot viribus possent resistere, decernunt clementiam potius hostis per deditioem, quam fortunam immanioris belli per sauitiam & auaritiam gregariorum militum experiri. omnes igitur Niuellenses fuissent humaniter tractati a Malcontentis eandem fortunam subierunt Oldose praesidia & cines, vbi erant decem vexilla peditum in Bulateris. Aurantius ne loca alia per inopiam rerum necessariarum tam facile veniret in potestatem hostium Mechliniam & Liram & alias vrbes ac munitioes, quae essent in finibus Tungrorum, eaque in omnem opportunitatem rebus omnibus necessarijs munit. quibus rebus ita ab Aurantio constitutis, cum aucta fuissent breui in Tungris praesidia, ceptum est saepe pugnare leuibus praelijs uictoriam belli saepe fortuna modo ad hos, modo ad illos transferente. nam parata sunt paulo post subsidia, quae Niuellam mitterentur, sed cum dicta fuisset se dedidisset, ceptum est copias paulatim in munitiora loca contrahere. his rebus fortuna belli aridente-

ibol: xxiij

Phera capta a Gallis regijs

Mura oppidum

Niuella capta per deditioem a Malcontentis

Feliciter gestis Malcontentis, **H**oluerque postea capto ad expugnandum **A**msterdam magna a-
 tritate contendunt, nec ita multo post directa sunt tormenta, & vrbs magna vi diuerberata. at præsi-
 dia. & ciues repente egressi magna virtute inopinos Malcontentos inuadunt, cum ad quinque mil-
 lia hominum ex vrbe exiissent. pugnatur cum prima acie malcontentorum magna virtute. victo-
 ria demum fuit penes Amsterdameses, qui hostem coegerunt cum clade duorum millium fere &
 multorum captiuorum se ab ea expeditione recipere ommissis etiam sex vexillis peditum. nec ita mul-
 to post Malcontenti, quoniam tamen agro potirentur ad Samarobrigam obsidendam contendunt:
 quæ vrbs vbi nimis instructa rebus omnibus visa esset, & cum dicerentur magnæ copiarum in Gallia
 parari ad subsidia statuum relicta illa expeditione ad Enger obsidendam signa conuellunt. illud est
 oppidum quod distat ad quinque belgica milliaria à Bruzellis, natura & arte munitum, in quo
 præualida erant præsidia. At principes Belgarum, quia viderent in magnas difficultates rem belli-
 cam breui esse venturam, nisi opportunis remedijs occurreretur, legationes miserunt ad Alenco-
 nium principem cum conditionibus, quibus inuitabatur ad Belgij defensionem, dabaturq; summum
 imperium omnium rerum bellicarum. at vero ad belli subsidia imposita sunt tributa in vniuerso Bel-
 gio, vino, salis, biræ, frugibus, bonis, peruentibus, vt certus numerus pecuniæ in singulos menses con-
 ferretur. interea Louanij præsidia quoniam vltimum oppidum parum diligenter custodiri audi-
 retur collectis ad quatuor millibus militum è finitimis præsijs, illud repentino conatu inuadit, ma-
 gnaq; vi oppugnant. sed cum inessent valida præsidia, & res longe aliter sese haberet atq; nuntiatum
 fuerat multis è suis amissis re infecta recedere coguntur. At verò quoniam nō videbatur Alenconio
 conuenire vt ad extinguenda vicinorum incendia conuolaret, cum propria domus arderet, decernit
 res prius componi in Gallia, oportere, quam ad auxilia Belgarum animum conuerteret, ad quam cū
 rex propensus esse appareret, dicta sunt paulatim collecta fuisse ad octo millia peditum Gallorū, sex-
 centiq; equites ad fines Belgarum, non procul à Samarobriga. Malcontenti, qui iam obsidione ce-
 perant denuo post felices successus eam urbem premere inuito leui prelio cum Gallicis copiis accepta
 insigni clade coguntur sese in Artesiam finesq; Atrebatum recipere. At in Gallia res in has con-
 ditiones sunt compositæ. 1. Vt post publicationem pacificationis, ambæ factiones statim arma de-
 ponant, dimittantq; omnes copias militares. 2. Vt Vgonotti intra octauū diē à publicatione dimittāt
 omnia præsidia vrbiū, quas tenent. 3. Vt intra alium octauum diem omnia castella & vrbes spe-
 ctantes ad Regem Cantabrorum, & quæ capta sunt per bellum restituantur in pristinum statum, præ-
 ter munitionem portus Santonici, quæ restituantur per conditionem. 4. Vt Cantaber gubernato-
 rem habeat Regis obseruantem. 5. Vt Vgonotti restituant omnes vrbes intra duos menses pro pa-
 cationis anni. 1577. 6. Vt Alenconius princeps has pacationes exequatur. 7. Vt omnes magi-
 stratus seuerè & acriter animaduertant in repugnantes edicto pacis, vel impediētes eam conantes
 exequi. 8. Vt omnia castella & vrbes spectantes ad catholicos & priuatos vtriusq; factionis siue reli-
 gionis restituantur suis dominis, cum ea libertate, qua prius & ante has molestias fruebantur. 9. Ne
 religio Vgonottica palam habeat conciones in locis Regi subditis, quibus rebus ita impositis visa est
 res Gallica aliquantulum à grauib; diuturnisq; molestijs respirare. Dum Malcontenti multis
 calamitatibus affligunt modo copias statuum per frequentes clades, modo castella & vrbes infestant
 vel minutis prælijs, vel frequentibus incurSIONIBUS, neque res Turcica fortuna valde benigna vre-
 batur, cum tanta penuria rei frumentariæ per diuturnam siccitatem facta nata sit in illis regionibus,
 vt nullis antea secuis par sit audita, aut repetita ab antiquiorum Turcarum memoria. labora-
 batur præcipue in castris, quæ erant ad fines Persarum, quare Sinamus summus copiarum Impera-
 tor frequenter militum querelas exaudiens plurimum discruciabatur, cum nullum posset adhi-
 bere remedium, neque ipse autor eorum esset incommodorum. Amuratus Idcirco nescius à qui-
 bus auxilium peteret in tantis suorū populorū difficultatibus & lamentationibus literas
 scripsit ad ciues Epidaurōs, quibus imperabat sub pena amittendæ imperatoris gratiæ vt quatuor
 onerarias naues frumento onustas Byzantium mitterent, quod iustum precium & conueniens es-
 sent relaturi sibi pergratum fore tantum vt sui populi his tot calamitatibus subleuarentur. Per hoc
 ferè tempus filius Regis Persarum cum viginti millibus equitum prædabundus ac populabundus
 in agrum Turcicum incurrit, at Sinamus auditis his prædationibus ad triginta millia equitum mit-
 tit, qui horum incurSIONES refrænarent. Persa relictis impedimentis fugam simulat, in quæ cum Tur-
 ce auidi iruissent, essentq; intenti direptionibus, denuo reuersus tanto impetu perturbatos ordines
 inuadit, vt ad viginti millia Turcarum trucidarit. Neque planè pacata erat Ibernia insula, quæ &
 ipsa bellorum fluctibus vexabatur, cum esset Hispanorum consilium per occasionem contentionis
 de religione illam occupare conspirantibus non paucis insularis, qui catholicam religionem tue-
 bantur, accedunt eò septem onerariæ cum mille & sexcentis peditibus Italis & prouinciæ Tarraco-
 nensis & Cantabrorum, qui coniunctis viribus cum insularis præsidia regia & munita loca inua-
 dunt, sed cum multo maiores essent vires catholicorum, quam regionum, multa loca capiunt truci-
 datis defensoribus. at regina auditis his motibus bellorum in Ibernia tam repentinis, iubet statim
 magnas copias colligi, nauigique parari ad copias eò trajiciendas, adauget præsidia omnibus in
 locis Britannicæ, iubet omnes Hispanos sub pena capitis excedere ex vniuerso suo regno. Auge-
 bant suspicionem reginæ apparatus bellici Philippo Hispaniarum Regis, qui fiebant magni ter-
 rariæ marique ad occupandum regnum Lusitaniæ. nam cum frustra diu fuisset disputatum de
 nominatione, & multi iurisc. regnum illud ad Philippum Regem iure peruenire contendere,
 atque Antonius trucidari Regis Lusitani legitimi successoris filius illud ad se spectare æquius
 arbitraretur, consecutusque esset studia popularium, ceptum est ad arma pro iuribus spectare
 Atque

Galli Regis
pax cū Vgo-
nottis.

Penuria an-
nouæ Byzan-
tj insignis.

Penuria an-
nouæ Byzan-
tj insignis.

Penuria an-
nouæ Byzan-
tj insignis.

Atq; ne quis ambigere possit, sciaturq; rationes, quæ in medium afferbantur ab vno quoq; con-
 tendentium, regnum Lusitanum iure hæditario, successioneq; ad se spectare, illæ ferè huiusmo-
 di fuerunt. Alphosus sextus Hispaniarum Rex spuriam filiam habuit Teresiam nomine, quam Lo-
 tharingio Henrico Gallo in matrimonium collocauit ob egregiè nauatam operam, virtutemq; mili-
 tarem in bellis superioribus cognitam: cui Lusitaniam Ducatum in dotem cessit. Res ira per succes-
 sionē protracta est ad Alphonsum eius vsq; tempora ducatum nomine, qui primus Rex Lusitaniæ fuit
 appellatus. at varijs deinde succedentibus Regibus deuentum est deniq; ad Emanuelē Regem, cuius
 filij fuerunt Ioannes, qui primogenitus regnauit post patrem, & Itabella, & Ludouicus & Henricus
 Card. qui & ipse postremus regnauit, & Odoardus. cæterum Ioanni regnanti nati sunt filij duo, Ioā-
 nes & Maria, quæ postea nupsit Philippo Hispaniarum Regi, de qua natus fuerat Carolus princeps
 Hispaniarum: de Ioanne filio Ioannis natus est Sebastianus qui regnās trucidatus est in prædicta cla-
 de in Mauritania. ex Itabella quæ nupsit Carolo V. Imperatori natus fuit Philippus Hispaniarum
 Rex, quæ secunda genita fuit Ioannis. è fratribus reliquis nemo habuit filios mares, præter Ludoui-
 cum, qui habuit Antonium, qui dictus est spurius. natæ sunt tamen foeminae ex Odoardo, Maria Rai-
 nutij Parmensis principis mater, & Catharina Dux Bragantiæ. Dicitur alia fuisse soror Itabellæ, de
 qua natus sit Dux Allobrogum, qui noluit cum Philippo Rege de successione contendere, quod ea
 esset posterior nata. Addiderunt quidam Galliarum etiam Reginam posse iure ad illius regni successio-
 nem aspirare, quod per longam seriē è filiorum Teresiae sanguine esset progenita. Veruntamen vni-
 uersa vis contentionis ad paucos perducebatur. nam quod attinet ad Lusitani populi ius nominan-
 di Regis, obijciebatur ab Hispanas partes tuentibus, quod vis in superiores Reges, aut beneuolentia
 popularis nō potest pro re legitima haberi, nisi ostendant priuilegia, quæ certè nulla sunt quoniam
 quod semel aut etiam sapius illegitimè accidit, illud nō potest vilo tempore pro æquo & legitimo
 haberi. Quod ad Antonium spectat, qui ad regni successione aspiraret Lusitani, illud aiebant fieri
 contra omnes leges reclamantes, quæ nullo pacto permittunt certum patrē esse spurij, sed tantum
 certam matrem censeri: qui tamen legitimationem cōsequantur, sicutq; pro legitimis, tamen non
 possunt per illam artem quasi in fraudem legitimatorum filiorum hæditatē debitam legitimis ex-
 toqueri: Aduersus Rainutium & Catharinæ filium Ducem Bragantiæ breui & facili contentione
 disputabatur: quod, si feminae mortuis iam omnibus maribus succederent, nemini dubium erat, ex
 his tribus Itabellam successuram sororem Ioannis Imperatricem ac Philippi matrem secundam ge-
 nitam Ioannis Regis, exclusis neptibus feminis filibus Odoardi Maria & Catharina, cum soror po-
 tius fratri succedat, quā neptes auo. vel filia patri, quā eadem proauro. Hæ rationes, quoniam pluri-
 bus in locis à iuriconsultis disputatæ sunt multa contentione, & multæ etiā impressæ omnibus sunt
 in promptu, non visæ sunt à nobis multis verbis dilatandæ: quibus etiam addebatur tāquam non le-
 ue argumentum, quòd nemini videri posset illegitimum, si propinquoires femine succederent in il-
 lud regnum, quod per feminas in eam familiam peruenisset. atq; cum Antonius per iura successio-
 nem non videretur posse obtinere, cœperat in animo cogitare per Lusitanorum populorum studia
 & per arma, vt diximus, Philippum Regem ab illa successione excludere, cum sciret ius regnorū ple-
 riq; esse in armis. atq; cum ingēs classis Hispana instructa esset tanquam ad Africanam expeditionē,
 quæ tamen diu fuisset ociosa, verebatur Antonius ne ea repente ad inuadendam Lusitaniam conuo-
 laret. auxit eius timorem Regis imperium, qui iusserat nonnullos Duces in finibus Lusitaniæ limiti-
 mis copias habere promptas, quare & ipse ad faciendos bellicos apparatus animum adiecit. Colligit
 igitur multa millia popularium. ne imparatus repente opprimeretur. & ad quadraginta nauigia grā-
 diora instruit rebus omnibus & epibatis ad pugnam necessarijs, quæ conuenerant in portum Vli-
 sponæ. at Rex quamuis demonstrat se in Albanum Ducem animum habere parum propensum,
 tamen quia censeret se neminem habere imperatorem vel maioris autoritatis, vel maioris peritiæ re-
 rum bellicarum hunc præficit cum summo imperio illi expeditioni. Albanus collectis circiter vigin-
 ti & quinque millibus peditum partim Italarum partim Hispanorum, & duobus equitum, & sexcen-
 tis cataphractis equitibus cum multis proceribus Hispanis Lusitaniā versus iter cepisset. Antonius
 vbi ad viginti millia hominum tumultuorū & imperitorum rei bellicæ collegisset, castra posuit
 extra urbem Vlisponam, illaque fossis & aggeribus circumuallat de more castrorum, intra quæ pro-
 spectabat quid contilij Albanus erat capturus. at Albanus nō procul à castris Antonianis castrame-
 tatus conuocat priores proceres ad comitia, in quibus ageretur de omni bellica ratione. & quoniam
 in vna expugnatione castrorum Antonianorum tota vis belli consistere apparebat, cum neque mu-
 nitiones essent difficiles in Lusitania, quippe quod Lusitani Reges semper inferendis potius quam
 expectandis aut propulandis bellis creuisent, neq; tanta vel multitudine vel peritia hostilium armo-
 rum vt victoriam possint facere difficilem, decretum est vt collatis signis, nisi hostis pugnam deuita-
 ret, confingeretur. eo consilio postridie itum est ad castra inuadenda, atque accepto signo pugna pri-
 mum magna manus Italarum peditum pontem vrbi finitimum, qua itur Nobā Cæsarientem, ma-
 gnaxi inuadit, quem tuebantur Lusitani. pugnatur aliquādiu ancipiti victoria modo his, modo illis
 superioribus, qui ponte potiebatur. sed cum virtute Italarum deniq; deieci fuissent Lusitani, pons
 venit in potestatem Hispanorum. Sancius Abulensis pontem ita occupatum transit cum multis co-
 hortibus peditum, quibus in acie instructis ad castra hostium inuadenda contendit. vbi propinqua-
 tum est initur prælium, sed post breue certamen Sancius aggeribus superatis multos ex hostibus cru-
 cidat. mittit significatum vt mitteretur equitatus, atq; ita eodem ordine progressus secundum vallā
 inuadit, missus fuerat interea Fernandus Toletanus cum parte equitatus, qui obuios & in fuga ver-
 sos quadringentos pedites & paucos equites in itinere cōmissa pugna ad urbem Vlisponam vsq; in-
 sequitur

Genealogia
Regis Lusitaniæ

Contenden-
tes de succes-
sione regni
Lusitani.

Albanus Ducis
exaltatio.

sequitur, quo tempore Sancius secundum vallum superavit. Fernandus ad suburbia usque pervenerat iniecutus cum magni strepitum sclopettariorum exaudit ex castris. colligit suum equitatum in castra rediturus, obvia habet quindecim peditum vexilla & ceterum ferè equites, in quas copias tortiter impetum faciens facile in fugam vertit, & ad portas usque, urbis insequitur. ibi constitit, quoniam regium erat edictum ne vel si maxime possent, in urbem ingrederentur, quia nollet urbem diripi per militarem avaritiam. Sic enim fieri & procurari omni ratione statuerat. Cæsi postea profligatiq; sunt autem fugam versi omnes Antoniani milites, quare capta sunt bellica tormenta, & multa vexilla peditum. Sancius his profligatis ad portas urbis procurrit. paulo post accessit eodè & Fernandus, cum nihil aduersus urbem, quod attineret ad expugnationem, molirentur, vnus è magistratibus urbanis ait è moenibus ciues facere velle deditioem Regio nomine Duci Albano, seruari facultatibus & incolumitate ciuibus, quod ubi significatum esset Albano, iubet non accipi in fidem nisi ad arbitrium victoris, qui ita postea visa clade suorum, cum nulla spes superesset subsidiorum, sese dederunt. missus est ad Regem victoriæ nuntius in Hispaniam, qui etiam peteret Regis consilium de rebus Lusitanis. Interea suburbia miram per avaritiam Hispanorum militum direpta sunt, atq; supellectilia infelicium ciuium per multorum annorum pacem comparata ad nouos dominos per vim transferuntur. Antonius ubi diu pugnassem accipis duobus vulneribus è castris cum paucis diffugit. at classis Hispana que non procul à portu Vlisponæ cõstitera cognita victoria regiarum copiarum in portum ingreditur. multa tormenta displodit in onerarias, quæ quadraginta & duæ instructæ stationem habebant, in portu Antonianasq; partes sequebantur. inter quæ erant septem insignes Galeoni vocari, quorum nonnulli habebant bellica tormenta grandiora plura nonaginta: atq; in singulis erant quadringenti propugnatores. Sed cum terrestrium copiarum clades cognita esset, & Antonius à suis vulneratus profugisset, neq; vllus esset summus imperator rerum classicarum, omnes in potestatem Hispanorum venerunt nulla edira defensionis significatione. Ciues Vlisponenses quoniam verebantur ne urbs diriperetur, coacti sunt certum numerum pecuniarum dissoluere, quæ in copias Hispani Regis distribuere pro corrolario, quæ tamen ubi non potuisset ad statutum tempus dissolui, non potuit deuitare in glauem militarem cum falsa sit per direptionem iacturam insignem tricies cetera millia nummi miram, & amplius, at quoniam Antonius ad Manliana, quæ urbs est Vettonum Lusitaniæ non procul à mari, ubi habebat ad sex millia peditum, confugisset, Albanus ratus se non habere liberum omnino regnum, in quo esset adhuc hostis cum exercitu, mittit Sancium Alulensem cum parte copiarum ad illum expugnandum cum tribus millibus Hispanorum & quibusdã Italis scilicet & quingentis equitibus tanquam ad apertam victoriam aduersus hostem profligatum, consternatum, imperium rei bellicæ. eo consilio ubi ad fluium Ruberam vocatum peruenisset, qui vel Arari est amplior & profundior, equitatus natatu traiecit, at pedites quidè pontonibus transuectus est. Antonius cognito numero hostium Hispanorum aduentantium, cum & ipse ad sexcentos haberet equites contèpta paucitate decernit pugne rursus cum hoste fortunam experiri. Sancius nonnullos sclopettarios præmittit qui castra hostium specularentur, cum reliquæ copiarum interim procederent. at Antonianæ copiarum visus procul Hispanis nullo expectato signo belli fugam sponte arripiunt, qua re cognita Sancius illas iniecutus multos trucidat, atq; ad urbem Euportum, quo multi se seruauit peruenit. ciues cognita prima & secunda clade suorum, fortunam acerbius belli minimè expectandam rati spontè faciunt deditioem. at Antonius qui viderat suos tam turpiter in fugam versos, neq; posset vllò pacto ad pugnam reuocare, neq; si reuocati fuissent cognosceret in tam timidis animis vllam spem esse collocandam, & ipse cum equitatu diffugit. Florebat per hoc tempus in foro Veneto Nicolaus Crassus ciuis Venetus perantiquæ stirpis & maiorum gloria nobilis, orator grauis nimirum, acutus, acer, vehemens, omnibus ingenuis artibus excellens, & in primis sciètia exquisita iuris ciuilibus, propter quas virtutes corporis & animi apud patricium ordinem plurimum gratia & autoritate præstabat. his accedebat elegans hominis ingeniū in rebus antiquis perscrutandis, cum nullis sumptibus à congerendis rebus vel raris vel mirificis deterreretur. Hic operose argenteam machinam cristallinis specularibus, latis miræ pulchritudinis suopte ingenio adiuuentam, diuturno omnium prope Europæ artificum in eo genere præstantium studio domi suæ faciendam curauit; vt in ea sanctissima Eucharistia tanquam vno oïum augustissimo loculo haberetur. eam usque adeo elaboratam confecit, artificio prius admirabili; vt solutis innumèris fibulis mirifica explicatione vel in minutissimas partes dissolueretur. Erat ea machina tantæ mirabilitatis, tantæq; structuræ, vt non solum propter pondus argenti & multiplicem copiam exquisitissimi cristalli, sed multo magis ob eximiam cælaturam, atq; operam multorum annorum, triginta & amplius millium nummum precium excederet. Crassus itaq; patriæ suæ, Venetiæ, senatus amantissimus illud opus, quod tanto studio, tot sumptibus, tanto ingenio construxerat, reip. Venetæ, cuius liberalitas nemini Europæ principum vnquam cessit, liberali animo largitur. at Decemviri quod ea machina visa esset mirificè splendori templi Diui Marci conuenire, hilariter munus Crassi amplectuntur. Deinde vt insignè aliquod beneficium ciui de repub. optime merito pro maiorum conueniente responderent, Crassum ipsum, & Marcum filium, & Marci liberos insigni, & ante hunc diem inaudito in aliquem ciuem munere, pro sua singulari benignitate liberaliter cohonestarunt. Ceterum Bohemorum copiarum quardam in itinere angusto & lutulento afflicta relicto post se longius denso agmine in planitiem arcis & ciuitati Turopecie proximam perueniunt, cum propter difficultatem itineris omnes pariter expediti esse non possent. accedunt eo ad Albertum Chiraringem equites Germani quinquaginta ac totidem pedites sclopettarij, atq; Georgius Sibiri relicta ala equitum in qua erat collocatus, pariter sese obtulit, quare cum se esse apud castra hostium cognosceret acies, iter accelerant. Moschi contra fluium Turopecium, relicto mille equitibus cis flumen transierat, qui

Victoria Hisp. in Lusitania.

Vlisponæ de dicio.

Classis Lusitanæ deditio.

Euporti deditio.

Nicolaï Crassi Veneti ciuis munus præclarum.

Clades Moschouitarum.

Neuelæ deditio.

Moschi crudelitas.

Neuelæ deditio.

Neuelæ deditio.

qui regios milites leui prælio retardarent. Sed ubi vltius procederetur, conspectaque esset arx & ciuitas, cognitum est agmen hostium ad pugnam esse instructum, atque mille equites nulla facta prælii facultate se recipiunt regios trahentes ad flumen, cuius in aduersa ripa multi pedites sclopettarij Moschi longo ordine erant in insidiis. ubi vero copiarum regiarum fluuium traiecessissent, atque illi dispositi essent in accedentes, mox in urbem se recipiunt, eamq; succedentes in arcem properant. at Poloni ea re cognita monitu Alberti iubent Germanum equitatum cum sclopettarijs à dextro latere in equites Moschouitas irumpere, cum ex alia parte Albertus cum expeditis hastatis in hostem procederet. Moschouitæ primum impetum fortiter sustinent, sed ubi alia vexilla regia conspicerentur in se accedentia veriti ne tantas vires sustinere non possent, continuo in fugam vertuntur, cum tamen non cessaretur interim regios ex arce tormentis impetere. atq; quamuis Moschouitæ omnem spem salutis in celeritate fugæ reposuerant, tamen illa non prorsus eos seruauit, cum Poloni ad multam noctem insecuti ad quingentos & amplius trucidarint, & ducentos cum vexillis ceperint. quod nisi noctis aduentus reliquos protexisset, pauci omnino è quatuor millibus fuissent superstites. constabat ille exercitus è primaria nobilitate Moschouitica, quod ex eorum vestibus auro intertextis & preciosis pellibus cognosci potuit. sic regij re prosperè ad Turopecium gesta paucis amissis aut vulneratis incolumes ad castra redeunt. ex captiuis duo præcipui Regi concessi sunt Gregorius Offanofouicius Naszochius paulo ante discessu Regis è Vilna orator à Duce ad Regem missus, & Demetrius Ceremestinus charissimus Moschorum principi paucis diebus ante ad exercitum missus, vt eum in fide & officio contineret. Interea Phîlo Chmita palatinus Smolèdenis cum mille & septingentis equitibus leuis armaturæ in agrum hostilem Smolencum usque progressus tametsi rem prius feliciter gessit, tamen cum maior vis hostium immineret, quo ad decem millia fuisse dicebantur, vel nouies peritus eos sustinuit. sed cum diutius tantum impetum perferre non posset, omnibus captiuis, quos habebat, interfectis amissis sex cæpestribus tormentis & vno paulo grauiore non sine detrimento Moschouitarum ad Ortam se recepit. cum vero multa spolia hostilia cepisset, horologium ferreum elegantissimi operis, quod fuit Ognacij Bludori Palatini Moschi occisi, ad Regem missum malleo ferreo, quo ille pro claua utebatur, & regium vexillum. Enimvero illa clade Moschorum ad Turopecium accepta, quoniam anni tempus ad hyemem inclinaret, tria Regem facere coegit, vt instaret operi arcis Lucanæ, quod in certas partes distributum cuiq; nationi ante discessum Regis erat absoluendum, vt cancellarium regni cum iusto exercitu mitteret ad obsidendam Zauolociam, quæ quidem arx maximo incommodo futura erat Lucensibus ob vicinitatem, si relinqueretur in potestatem hostium, vt arcis Neuellæ oppugnationi maiorem numerum militum subsidio mitteret, & apparatus bellicos & comestum. nam ita eius situs natura loci erat munitus, vt vna ex parte tantum esset accessus meridiem versus, cum reliqua essent ingenti lacu circum septa, ex quo lacu fluuius non ignobilis Nemen effluit in orientem. illa in parte, qua patebat accessus, excitata fuerant munitiones Palatini Polocen sis, ex quibus tam exiguo regiorum numero arx capi ægè poterat. cum præsertim Moschi se intra arcem continerent, & modo ictibus tormentorum, modo repentinis eruptionibus fortiter se tuerentur. nam Moschouitæ parua sunt virtutis in acie aduersus Polonos, cum duo millia Polonorum facile possint vel octo aut decem Moschorum profligare. at in defendendis munitionibus sunt præualidi, quas ad extremum usque tuentur eorum pertinacia causa est, nescio seueritatem ne an crudelitatem dicam tyranni, qui nulla audita necessitate deditioem non modo illos qui se dederunt immaniter trucidat, sed omnes illorum coniunctos ad tertium usque gradum affinitatis crudelissimo mortis genere nulla habita vel infantium ratione. at præceres, qui ad Neuelam cum exercitu contenderant Ioannes Bornemizza nimirum cum septingentis peditibus Pannonibus quibus præerat Ioannes Gallus, reducta in potestate arce Lucana subsidio Palatino Polocensi miserat cum tribus bellicis tormentis ex castris. eo ubi peruenisset, nam duodecim millia tantum distat à Luca Polocium verius, maxima diligentia munitiones ceptæ sunt apud fossas arcis excitare. hinc adiectæ sunt duæ aliæ fossæ vtrinque tanquam brachia, vt ad fossam arcis facilius perueniretur, quarum alia in occasum non longe à margine fossæ in mediocrem longitudinem, altera ad orientem solem ad fluuium usque è Lacu effluentem ducta fuit. nam tametsi Bornemizza diligentia omnia ad oppugnationem scire instituebantur, nihilq; deerat quod spectaret ad optimi ducis officium, tamen multa habebant inutiliter, quod hostes eo magis fiebant insolentes, atq; aliquando ex arce repente in munitiones erumpent vncos ferreos inuoluta magnitudinis funibus alligantes atq; iacentes in regios milites si quos comprehendere eminus possent. sic paucitatem regiorum contemnebant primum. at qui dum Io. Bornemizza noua auxilia à Rege expectaret incredibili opere studet per cuniculos in ipsam fossam penetrare. at progressu operis & excauationis incidit in validas contignationes coniunctas & confubulatas transversis lignis, quibus decem pedum latitudine ab ima parte ad summum usque labrum fossæ Moschus superiecta terra munierat. magno tamen labore securibus & ligonibus & alijs instrumentis ad ipsam fossam excauando peruentum est tanto silentio, tantaq; dexteritate, vt illud Moschi non prius senserint, quam Regij milites per fossam ad incidendos parietes ligneos missi menibus ignem subiecerint. Moschouitæ illud repente conspicati adeo sunt percussi vt confestim de seruanda arce desperarint. ac deditioem vel inuitis præfectis polliciti sunt, arcemq; succensam extinguere. deditioem vnica conditio fuit vt vitam regiarum gratia permitteret, omnemq; supellectilem, & in primis militarem in arce relinquerent. hoc modo arce promissa extincto incendio integra Rex positus est. Rex mandata dedit vt eos incolumes dimitterent è Moschis, qui nolent manere, at tres præfectos captiuos ad se Lucam mitterent. est autem Neuela arx ampla non inferioris amplitudinis quam Luca, quæ diuisa est in duas partes interiecto interius pariete. at minor est tamen quæ spectat ad Septentrionem, cum altera ad meridiem

ridiem sit maior. erant in ea mille milites praesidarii, sed promiscuae multitudinis agrestis cum vxoribus & liberis, qui omnes ad tria milia accedebant. capta sunt tormenta maiora decem, minora quae ab alijs Ansatæ, ab alijs Barbatæ vocantur, centum ferè, præter murales sclopetros, qui quingenti & amplius fuerunt. ceciderunt in eius arcis oppugnatione ducentis è Moschis, at è regis centum ferè, accepta per deditiõem Neuela cancellarius cum ipso exercitu & sex tormentis Luca dimissus est à Rege Zauolociæ, quibus copiis additi sunt ducenti equites Pannonæ, & sexcenti pedites, quibus omnibus præerat Gabriel Beches. cõmissa est cura arcis Lucensis absoluto opere, & ad iustam formam munitionis perducto, tormentisq; & omnibus rebus ad defensionem necessariis instructa; Philoni Cmitæ Palatino Smolensensi, cui relicti sunt in praesidiis mille & quingenti equites, & totidem pedites. His omnibus ira transactis Rex Luca profectus tribus castris ad Neuelam peruenit, atq; è regio ne porta arcis orientem versus castrametatur. Secuti sunt Moschorum ducis oratores a suo principe noua mandata in dies expectantes. Rex Neuela recognita aliquot dies in iisdè castris substitit Zauolociæ euentum expectans, de quo non parum erat sollicitus, quia verebatur ne aliqua subita cœli mutatio ob orta cum imbris & vêtis aut nimbibus ac gelu, omnem ardorem militibus extingeret, adimeretq; facultatè ad operas præstandas, ac ceptum victoriarum cursum interrumperet. interea legationes missæ in Moschouiam a legatis & à Rege redeunt in castra ad Neuelam, quæ literas longissimas, vel potius volumen à Moschorum duce reportarunt, in quibus longis ambagibus verborum de more suo argumentum præmittebat eorum iurium, quæ habebat in Liuoniam, quam sibi vt hæreditario iure deberi aiebat, cum diceret fuisse quendam è suis maioribus Suentoslaum Miseslaou vicium nomine, qui antequam baptizaretur pro Christiana religionis ritu. Iurg vocabatur, à quo Iurgohorodunum conditum sit, quam arcem & urbem Germani Derbatum appellat. hinc assererat totam Liuoniam, ad se tãquam verum hæredem per successionem pertinere. in reliqua parte literarum continebatur quod fraternam necessitudinem ad Regem deferebat, atq; ostendebat se studio pacis maxime teneri, ne Christianus sanguis amplius spargeretur. pacis conciliandæ stabiliendæq; gratia proficitur nõ modo Liuoniæ titulum se passurum esse cõmunem, sed etiã è quatuor arcibus, cessurum, inter quas Chochenlanzũ esset præcipua, si ipse Rex è nuper occupatis Luca, Velissa, Neuela excederet suæ vetustæ ditionis. his addit plura mandata se ad suos legatos percriptis. Postridie legati ad Regem adducti perunt sibi dari potestatem agendi cum senatoribus. proximis diebus ter congregati adijciunt illis quatuor munitionibus alias sex, in quibus Roneburgũ erat nobilissimum, cum aliæ viliores domibus potius priuatorum, quam arcibus essent similes. legatis itaque alia mandata non proferturibus re infecta disceditur. Illis autem imperatum est vt Regem in Lituaniam, ac inde in Poloniã sequerentur. sed antequam Rex Neuela castra moueret, Osericia proxima arx hostium lacu circumdata, tribus miliaribus distans à Neuela, nouo pariete, nouisq; propugnaculis ita affabre ædificata vt singule turres mirificam elegantiam præ se ferrent ob varietatem structuræ, Palatino Vilnẽsi à Rege illuc missõ cum exercitu spontè se dedit, cum præfectus arcis facultatem redeundi in Moschouiam cum praesidiariis militibus facile impetrasset. nam Moschi inter res tam turbulenter illam retinere omnino non potuissent, quæ arcibus regis vndiq; cingeretur. missi sunt ad Regem tabellarii à cancellario per idem tempus, quibus significabatur Zauolociã multo esse munitionem, quam antea per lacum esset, & quod quãuis iniquitate tẽporum exercitus maximè premitur, arxq; ipsa posita est in insula vasti lacus, ad quã nullus poterat accessus, tamen nullum boni ducis officium in se desideratum iri. non deseruisse pristinum militum vigorem, qui de alacritate inter se contenderent. neq; horre re temporum a peritatem, sed potius per has difficultates metu maiorum ad rem perficiendam excitari. se ab incepto nõ cessaturum nisi diuino auxilio adiutus re bene ac feliciter gesta. his addidit se illum locum, qui angustior patebat iuentis ratibus sternere sub munitionibus voluisse, sed fabricorũ lignariorum iniuria pontem breuiorem esse factũ, quam par erat; quæ e accidisse vt conatus eius diei fuerit irritus. certatur paulo post de ponte, qui modo vento in diuersas partes agitatus fuit cõfectus è subiectis in tribus, modo per excitatas flamas ab hoste tentatus scaphis ad illã appellente, quæ omnia frustra tentata & vana euaserunt. ponte ita demum seruato Christophorus Comes Botdrasouius duarum turmarum equitum præfectus in munitiones exteriores progressus accepto ex arce vulnere interit. Ponte deinde præfectorum & opificũ industria resecto mox oppugnatio maiore vi tentatur sed irritò tamen conatu. nã pedites, cum transissent, loco in aduersã ripa capto vbi consisterent atq; incendium miserent licentibus hoste contempto sub pariete locis iniquioribus vagati hostilibus telis & excursionibus reiecti sunt. Est autem Zauolociã arx in amplo lacu ita sita vt in sulã munitionibus omnem occupet, relicto breui & arduo ripæ spatio; amplitudine propè pari Velissẽsi, cum superet tamen numero propugnaculorum. lacum per medium flumẽ præterlabitur, quod aliis atq; aliis lacubus Septentrionem versus excipitur. castra ad meridiem trans ipsum fluuium Cancellarius habebat: oppugnandæ autem arcis munitiones ad solem Orientem erant excitate, qua in Occasum vergit, & quo loco lacus est breuior in citeriore ripa oppidum fuerat arci ponte coniunctum, quod biduo ante regionum accessum Moschi incendio deleuerat. his perceptis difficultatibus Rex sit dubius desistat ne ab incepta oppugnatione an perseueretur. Sed vicit demum cancellarii constantia & promissa, qui maiores copias Polonas & Pannonicas impetrauit, quibus acceptis altero ponte factõ, pluribusq; scaphis contractis, adducta etiã nobilitate vt armati pedites ad arcem accederent inuadendam in eum metum praesidia coniecit, vt cum iam miles regius sub signis consisteret, lacumq; ad arcem transiturus esset, Moschi repugnantibus ipsorum Palatinis se dederent pacti incolumitatem & reditum in Moschouiam. Zauolociã ita per deditiõem capta Cancellarius quatuor Palatinos in custodias tradidit, reliqua praesidia sunt in Moschouiam dimissa. erant ibi in praesidiis milites quadringenti,

reliqua

Osericia op. capta.

Zauolociæ de scriptio.

reliqua multitudo accedebat ad mille homines inutiles rei bellicæ. hoc nuntium de capta Zauolociã allatum est ad Regem, qui ad Dziõnam contendere, atq; inde ad Vilnam peruenit, quo & Cancellarius paucos post dies subsequutus est. Iussa sunt tamen omnia loca capta diligenter muniri, cum firmissima praesidia in omnibus locis captis fuisset imposita, & Vielichuluci præterim duo milia equitum & duo milia peditum & viginti bellica tormenta. sic capta sunt à Rege multa castella & vrbes, qui dilatauit suos fines per virtutes bellicas ad octingenta milia passuum. vbi Vielichuloco Rex discessisset profecturus in Lithuaniam ex ipso itinere arcem cepit etiam Pallotam; atq; cum trãteundum esset per altissimas & frequentissimas pinus per centum miliaria, vbi nulla esset copia pabuli aut herbarum mortui sunt inedia ad viginti milia equorum. at in Lithuaniam profectus comitia Voscouiam indixit ad nonum cal. Martij anni sequentis, vt de re bellicæ, & conseruatione eius prouinciæ totiusq; regni consultaretur. nam Rex ille est inuito animo, & ad omnia Illustria negotia promptus, quippe qui vel cum sex millibus equitum tantum primum accederet ad bellũ, & ad recuperandos fines regni vel si comitia noluisent dare alia subsidia, vt regio muneri satisfaceret. Est enim princeps omnibus animi & corporis dotibus ornatus, religionis catholice verè cultor, & virorum bonorum in omni genere fautor: qui vbi Vilnam aduentasset supplicationes ob res feliciter gestas instituit, audiuitq; legationes Turcicas & Scythicas, atq; comitia Varsoviam indixit ad x. cal. Februarij, cum interim acerbitas hyemis in hybernis omnes esse cogeret.

Regis Poloni ingeniu.

FINIS.

TABVLA
RERVM MEMORABILIVM,
QVAE IN HIS HISTORIIS
CONTINENTVR.

<i>BEVILLA ab Vgonott. expugna-
ta.</i>	395	<i>Victoria de denansense.</i>	418
<i>Acierum instructio.</i>	12. 14. 18.
19. 20. 40. 79. 98. 172. 223. 225.
251. 276. 417. 437. 475. 646.	<i>Ingens periculum.</i>	427
<i>Acierum ordo precedentium.</i>	14	<i>Subsidia à Rege Gall.</i>	428
<i>Adami Trotti virtus.</i>	14	<i>Pecuniam à Magno D. Hetr. petit.</i>	428
<i>Adorfi deditio.</i>	15	<i>Auxilia mittit Gallo Regi.</i>	432
<i>Ademum captum 498. obsessum.</i>	40	<i>Petitiones in Belgio.</i>	439
<i>Adrianopolis unde dicta.</i>	512	<i>Aeream Statuam sibi erigit.</i>	497
<i>Adriaticum mare à Turcis vexatum.</i>	260. 477	<i>In Hispaniam recedit.</i>	522
<i>Adrianus Baleonus captus.</i>	134	<i>Existimatio, & ad expeditionem Lusitaniae miss.</i>	679. 680.
<i>Administratio popularis qualis.</i>	558	<i>Alba Regalis proditio.</i>	340
<i>Aeneas Pius pugnando ab Vgonot. cap.</i>	415	<i>Alberti Chiarinorum pugna cum Mosc.</i>	676
<i>Adulterij mala.</i>	363	<i>Alberti Laschi auxilia Casari missa.</i>	355
<i>Aeris vis.</i>	277	<i>Albertus Marchio cum summo Imper. in Lang.</i>	5
<i>Aethiopum Bella.</i>	494	<i>Turpiter captus.</i>	36
<i>Aetnae incendium.</i>	370. 672	<i>Liberatus.</i>	52
<i>Agamontij virtus, & victoria.</i>	229	<i>Fraudes.</i>	123
<i>Autoritas in Belgio.</i>	251	<i>Profligatus.</i>	155
<i>Oratio, & victoria.</i>	252	<i>Albertus Albertus Magni Duc. Hetr. orator Iussu
Solymani Byzantio excedit.</i>	350
<i>Rerum series, & coniurationis.</i>	390. 392	<i>Albis fl. vadatur.</i>	90
<i>Condemnatio.</i>	412	<i>Alcmenij deditio.</i>	31
<i>Cedes & amor populorum.</i>	413	<i>Senatus mutatus.</i>	64
<i>Agamontis filij filiaq; nubilis, & uxoris mors.</i>	413	<i>Aldana negligentia clades.</i>	98
<i>Agam. à secretis ab equis dividitur.</i>	414	<i>Turpe facinus.</i>	106
<i>Agamontius iunior Agamontij filius cum Hispanis Me-
chliniam capit.</i>	665	<i>In vincula coniectus.</i>	119
<i>Agareni eiectione, & casti.</i>	499	<i>Aldana capitis condemnatus.</i>	131
<i>Aginum captum ab Vgonot.</i>	421	<i>Liberatus.</i>	136
<i>Aiduchi qui sint.</i>	79	<i>Alis D. Summus Turcicae Classis.</i>	468
<i>Trucidati à turcis.</i>	98	<i>Sententia de pugna navali.</i>	485
<i>Aioneus mons captus.</i>	179	<i>Oratio.</i>	487
<i>Alanus Arabs spoliatus à Tere dont.</i>	332	<i>Pratoriam Austriae inuadit.</i>	488
<i>Aydar purpuratus Caruani Tunetum expugnat.</i>	540	<i>Cedes.</i>	488
<i>Albanus summus Dux copiarum Phi. Reg.</i>	184	<i>Alexandrij Legat. ad Pontif. & colloquium cum ma-
tre.</i>	583
<i>Mediolanum accedit.</i>	189. 191	<i>Pax cum fratre Rege.</i>	509
<i>Error.</i>	191. copia. 190. 399. 411. 386. 426	<i>Imperator sum. cop. Her.</i>	621
<i>Albanus Napolim auit.</i>	197. 198	<i>In Belgium accitus.</i>	639
<i>Conatur placare Pontif.</i>	202	<i>Protestatio.</i>	644
<i>Exijt in Pontificem.</i>	203	<i>In Belgio.</i>	645
<i>Litterae ad Pontif.</i>	208	<i>Libelli fam.</i>	669
<i>Romam inuadendam pronuntiat.</i>	231	<i>Rumor de nuptijs.</i>	669
<i>Res componit cum Pont.</i>	232	<i>Alexandri Patritij Veneti magni Navigij Venet. pra-
fecti negligentia.</i>	681
<i>Procurator Philippi ad nuptias.</i>	264	<i>Alexander Crucius agit inducias Philippi, & Anu-
crati.</i>	661
<i>Auctoritas in Belgio.</i>	274. 389	<i>Alexandri Vitellij virtus.</i>	389
<i>Seueritas.</i>	408. 410. 412. 414	<i>Aloisij Golfini virtus.</i>	389
<i>Edictum in Belgio.</i>	409	<i>Aloisius Bonricius à secretis, vel Hetr. gall. Regem.</i>	356
<i>Spendorum inopia laborat.</i>	407	<i>Aduentus Byzantio.</i>	446
<i>Libelli criminosi.</i>	411	<i>Aloisii Farnesii cedes.</i>	49
<i>Contumelia.</i>	411	<i>Alphus Aurelianus summus D. aduersus Vgonot.</i>	302
<i>In ipsum coniuratio.</i>	417	<i>Alphus Cordubensis procurator Philippi.</i>	302
<i>In ipsum copia.</i>	417		

INDEX:

Stil. & Mediol.	194	Stipendijs Gall. recedit; & fit summus Imperator	
Aloysii Caruagialis error.	251	Class. Car. V.	556
Extremo supplicio affectus.	253	Genam à Gallis liberat; & Imperium Gen. sibi delatum rejicit.	336
Aloysius Salassiorum Marchio Regi Gall. sua iura renuntiat.	307	Statua erecta à Gen.	556
Aloysius Phisici facinus	47	Conditiones cum Car. V.	556
Stratagemata.	48	Andr. Auriæ mors exequia ex publico, & laus.	292
Mors.	49	Andrea Firlei Lublinsensis in castvis Polon. Reg. virtus.	627
Aloysius Mocenicus D. V. cnet.	449	Andrea Forn'ensis Italica cohortis præfecti mors, & virtus.	21
Oratio.	449. 513. 613	Andrea Barbadii virtus in victo. navali.	488
Mors.	631	Angeli Soriani diligentia.	504. 505
Aloysii Barbari calliditas.	446	Anna Jagellonia Polo. R. coronata de nup.	602
Aloysii Perij fortitudo.	406	Annorum Turcicorum ratio.	367
Aloysii Martinengi virtus.	477	Anterdanum captum.	503
Alphonsi Pinentij virtus.	430	Antiochi facinus nobile.	413
Alphonsi Marchionis Finalis controversia.	431	Antuaris deditio.	476
Alphonsus Vines conatur Canodurum occupare, & fusus.	64	Antonij Barboni Cantabvorum Regis mors.	508
Alphonsus Ferr. D. ad Inutrij Comitiam.	530	Antonij Albonis Lugduni præferti vigilantia.	292
Aluaxus Sandens sianmus D. Hispa. in expeditione Merungis.	283	Antonij Toletani virtus.	418
Oratio.	289	Antonij Comitii ingenium singulare.	280
Deditio.	290	Antonij Canalis virtus.	450
Animi magnitudo.	291	Equos Gall. Reg.	537
Liberatio.	306	Consilium prudens.	457
Amasius filius.	417	Antonij Auriæ virtus.	558
Amathuntis Episcopi religio.	473	Antonius Carassa in mare deiectus.	541
Ambertollum opp. captum.	71	Antonij Bragadeni Laus.	457
Ameria descripta.	197	Antuerpce dissensionis cum arce.	615
Amida regnum eripit patri	62	Capta & direpta arx.	616
Crudelitas in patrem.	63	Munita.	637
Amida filij hortatio ad patrem.	525	Antonij Lusitani fuga.	680
Amida Hispanum vocat ad expeditionem Afr. suspectus Hisp. in Siciliam transmissus.	525	Aphrodisium captum à Turcis.	73
Amicitia regum quales.	37. 136. 213	Captum à Casare.	74
Amirantis Gallici astutia.	235	Apparatus ad arcendam luem.	614
Vgonottorum fantor.	237	Apostata exagitati à Pio Quinto.	263. 405
Clades.	438	Aqua dulcis & salsa.	285
Eius bona fisco addicta & eius imago patibulo suspensa.	440	Aquarum marinarum natura.	273
Confert signa cum Andrensi.	441	Arabum seditio.	331
Consilium Regi Galli.	507	Descriptio.	331. 220
Cades; & cadaver tractum.	507. 508	Copia insignis.	332
Amsterdami descriptio.	582	Arabia Petrea Bellum.	420
Tentacum per insid.	583	Arcana Principum periculosa.	361
Amuleus Numidia Rex.	648	Arcula Roma exposita accusantibus.	263
Crudelitas.	649	Arenburgi deditio.	426
Amuratus Turcarum Imperator.	548	Argelia deditio.	50
Crudelitas in fratres.	548	Argentorati deditio.	33. 36
Edicta præclara.	550	Vnde dicitur.	37
Littera ad Polonos de creatione noui Regis.	579	Argiron.	671
Inducia cum Casare.	605	Arma Romanis erepta.	200
Argumentum perit ab epidauris.	678	Arma tumultuaria populorum leuia.	390
Legationes ad Reg. T. amysige.	664	Arni filii descriptio.	166
Inducia cum Hispano.	664	Aronspæ trucidatus à Turcis.	533
Legationes ad Scyth. principem & auxilia petit.	664	Arx Diui Hermetis capta.	329
Ancamanus à suis Ianizzeris trucidatus.	642	Ascanius Columna eiectus.	117
Ancona descript. & munit.	530	Criminationes mors & restam.	199
Lazaratum.	654	Ascanius Corniensis.	164
Ancharanum captum & concrematum.	212	Transfugit.	293
Andelotus Vgonottorum Imperator saluatus, & capus.	238	Expeditus ab Hispanis.	334
Liberatus.	239	Consilium de pugna Navali.	479
Andreas Auriæ summus Imperator Gen.	142	Mors.	508
Præfeturæ apud Principes.	355	Ascanij descriptio.	479
		Proditio.	467

Munitio

INDEX:

Munitio turcarum.	501	Baduellij fraudes, & clades.	402. 403
Aurum exules capiunt.	313	Baiazetus Cæsus.	152
Exules dissipati.	348	Baiazetus paternum regnum inuadit.	71
Auroris Balleoni consilium.	452. 457	Bani virtus.	474
Astrologia vis.	230. 258	Baragani egregia virtus.	328
Atheniensium auaritia.	558	Barbarusse mors.	73
Athetis flu. descriptio.	404	Bartholomæus Montobius popularium Gen. Princeps.	561
Attrebatum Episcopus cæsus.	408	Barth. Concini res sapienter gesta.	593
Atuacutensium pax.	365	Barth. Montis virtus.	14
Tumultus.	384	Baptiste Quirini virtus.	505
Res sedate.	385	Balassius Debrenium succendit.	314
Arx excitata.	392	Balene magnitudo.	336. 426
Auarici Vrbes descriptio.	240	Balsaræ descriptio, & obsecra.	331
Auaritia vis.	72. 98. 152. 286	Bauesium captum.	170
Auaritia mala.	237. 348. 405. 442	Batauorum Princeps. Medelburgum repentino tentat.	522.
Pestis militaris.	57. 98. 151. 280. 285	Becche oppidum captum.	173
Augusta in amicitiam Casaris redijt.	33	Belgarum iura, & pacta cum Carol. V.	374
Augustana Comitiam.	61	Præuilegia.	374
Senatus exautoratus.	63	Descriptio, Vrbes fertilitas.	374. 531
Augustini Barbadii diligentia.	486	Legationes ad Hisp.	375
Oratio constantia & mors.	488	Petunt interim.	375
Augusti electoris victoria.	381	Sequunt in imagines sanctorum.	375
Augustini Spinole virtus.	558	Mercatorum dissidia cum Brit. mercatoribus.	339
Summus Dux Gen.	559	Belgæ capti à Reg. Brit.	407
Augustorum ritum ab Vgonot. derelictum: & à Catholicis captum.	305	Fugiunt è Belgio Papæ seueritatem Alb.	414
Augustoriti descriptio.	434	Belgarum molestia ab Hisp.	531
Obsidio dura.	436	Coniurati Hæretici.	383
Augustini Landi facinus.	58	Varietas religionum.	383
Aulicorum contentiones.	236	A seminis gubernati.	390
Aurantius descendit Catholicos.	360. 375	Amor in Agamontium.	413
Actuacutires componit.	384	Pestilentia.	582
Fuga è Belgio.	385	Belgici apparatus.	618. 624
Querela.	385	Insidia in Austriacum.	623
Auxilia è Germ.	389. 399	Conditiones Austriacus proponit.	624
Condemnatio.	408	Belgarum statuum conspiratio ad recuperandam Belg. libert.	606. 607
Copias dimittit.	407	Matthiam in Belg. uocat.	625
Oratio ad Principes Germ.	389	Conditiones Matth. proposita.	625
Defensio.	409	Apparatus Belli.	631
Copiarum insignia.	425	Auxilia.	632
Belgium inuadit.	406	Copia & Duces.	634
Copia.	421. 418. 426. 198	Clades.	635
Inscriptio vexillorum.	426	Alenconium uocat.	639
Auxilia è Gallia.	427	Conditiones Alenco.	644
Error.	427	Conditiones petita.	647
Clades, & crudelitas.	428. 522	Fæderatio Vtrechij: querela de Aur. D. Matth. Arch.	663
Exitus è Belgio.	428	Articuli pacis & reconciliationis.	666
Stratagemata.	497	Bella equitati aduersaria.	257. 420
Littera ad Belgas.	501	Bellorum initia quis esse debent.	16. 255
Menapiorum regione inuadit, & multas vrbes perdo lum capit.	502	Celeritas utilis.	16. 248. 43
Crudelitas in sacerdotes.	503	Tarditas pestifera.	158
Clades maritima.	581	Partes tres.	323. 362
Victoria naualis.	582	Ratiocinationes.	28
Aurantius vicarius Alenconij.	645	Bellica ratio obseruanda.	249
Defensio.	663	Bella purgatio ciuitatum.	234
Aurelius Fregosus sum. Imp. Gen. No.	577	Bellorum imminentium inditia.	234
Aures Regulus in Antuerpiam admissus.	615	Bellorum fortuna inconstans.	7
Auria familie honores, & immunitates.	557	Bellorum initia in Italia.	197
Austriaca familie origo.	194	Bellum nauale in Oceano	196

B

Babylonia forma.	331	Benedicti Superantij virtus	489
Babylon tentatur per insidias.	353	Berga capta.	623
Baciani Aluari virtus.	310	Bernardinus Maripetrus cæsus.	448
		Bernardini Cardona virtus & mors.	488

M m 2 Bernar-

INDEX:

Bernardini Vgobini mors.	472	Butua direpta	479
Bessignani Trin. victor. de Turcis.	608	Buryza Colonia descriptio.	101.308
Betica bella.	440	Obsidio.	308
Bighettus condemnatus.	174	Byzantij templa Christianorum euersa.	334.339
Bisij deditio.	170	Munitio euersa.	496
Birum abts.	60	Inundatio.	515
Biphus Archipirata profl.	137	Latitia ob victorian Numidia.	546
Bironio virtus in Ricella expugnatione.	119.677	Pestilentia & penuria.	584
Biturgium agrum populatur.	240	Penuria annonae insignis.	678
Boemia descriptio.	35.38		
Vires.	35		
Tumultus.	55	C Adetti qui sint.	262
Paena inuincta.	56	Cades ingens Vgonottorum.	507
Boemi turcas profligant.	265	Cesaris Gonzaga virtus.	418
Profligati, & inuincta supplicia.	56	Cagninus Gonzaga Genuam inuadit.	558
Bogdanus admittitur in principatum Mys. sup.	638	Calegia descriptio, & deditio.	50.52
Ad auxilia Perfet se confert.	665	Caluinistiarum cades.	383
Bona Regina aduentus in Ital. & mors.	196	Calumniatores arcendi.	263
Bononia inceptum concilium.	63	Cananorum controuersia de Dicepsi.	135
Decretum saburc.	584	Cameni controuersia.	287
Dissensio cum Duce Ferraria.	643	Camillus Vrsinus Romae Dux.	132.202
Boromei Card. Archiepiscopi Mediol. dissensio cum ministris regijs.	526	Parnam missus Octauium non admittit.	72
Congregationem instituit.	527	Oratio de Roma munienda.	204
Bonitas, & charitas.	610	Roman munit.	133
Borzi qui sint & Oratio.	376	Camillus Columna in custodias a Pont. missus.	200
Bosjuensis Regulus sum. Imper. Hispa. Class. in mari Britan.	522	Campillum captum.	219
Bouine captae.	168.637	Campium captum.	585
Brederodensis fuga a Belgio.	385	Cameracum captum.	498
Bregretij incendium.	370	Canisia munita.	344
Brisaccij aduentus in Italian.	77	Canoduri deditio.	64
Brissellum captum.	76	Canodurum.	258
Britannia descriptio.	138	Canoi descriptio.	171
Regum electorum mos.	139.140.144	Cantabrorum Regis nuptia.	507
Pompa coronat. Regina.	141.142	In carcerem detrusus, & liberatus.	508
Nuptia Reginae, & conditiones.	158	Dogmatum haereticorum abiurans exiit.	503
Bellum conclamat.	216	Cantabrorum Princeps Condeo suffectus.	433
Britannorum clades.	70	Capes in Antuergium admissus.	615
Britannia Regina Helisabeta.	256	Carafa Pontifex.	148
Britanni deficiunt ab Eccl. Rom.	260	Statua ob praecleara iuita.	193
Britanni ab Albano capti.	407	Honores a Romanis.	195
Britannorum seditiones ob religionem.	62	Reformationes.	196
Classis.	249	Cardinales delegit.	197
Classis ingens frustra parata.	253	Affinibus titulos addit.	201
Coniuratio ad impediendas nupti.	159	Regnum Neapol. fisco addicit.	201
Solemnia inter signa letitiae.	140	Multos capitiubet.	102.203
Potio.	409	Liberaltas.	197
Nauigia capta.	278	Animus insensus in Hisp.	199
Redeunt ad Ecclesiam.	181	Venenum paratum.	199
Britannorum coniuratio in Regiam.	800	Arma Romanis adimit, & Castella Marci Ant. pro-scribit.	200
Insidiae patefactae.	500	Apparatus ad Bellum.	202
Britannorum mercatorum dissidia cum Belgis.	338	Solicitat Venetos ad arma contra Hispaniam.	209.213.
Britannorum Cath. seditio.	439	Federatio cum Gallo, & Fer.	213
Britanniae Reginae responsum de pecunia Hisp. intercepta.	408	Edictum de suis euocandis.	224
Brixienis tumultus.	530	Pax cum Hispano.	232
Bruxellensium amor in Agamontium.	426	Indignatio in Figarolam.	236
Bruxell. pompa in aduentu Austriaci.	621	Legat. ad placandum Hem. & Phil.	234
Buceri horrenda impietas.	2	Non admittit Ferdinan. Legat. vt Imperatoris.	244
Bugielia capta.	179	Res vrbanas componit.	261
Burani Comitis copia.	16	Publica audientia.	261.263
Burgigalensium seditio.	65	Arculam Romae exponit.	263
Senatus restitutus.	72	Natura.	199.262
Burgomaster qui sit.	85	Mors & statua comminuta.	269
Butua dirupta, & incensa.	649	Carafis honores adempti.	262.269

Carafica

INDEX:

Carafica insignia deleta.	269	Imperium & insignia renuntiat.	194
Promissa venia.	270	Philippo Regna assignat.	194
Fraudes contra Florentiam D.	218	Adhortatio ad Philip.	206
Procurator Pontificis.	232	In caenobium se recipit.	206
Pontificis audientiam occludit.	262	Imperium renuntiatum.	244
Carafarum auaritia.	262	Mors.	256
Carafa Card. Legatus ad Regem Gallorum.	200	Caroli V. conditiones cum Austria de libertate Genuensium.	356
Discedit Roma per Pont. indignatio.	262	Caroli Archiducis virtus.	338.357.360.366.421.
Pactiones pontificatus.	270	Nuptiae cum filia Ducis Bauariae.	480
Capinus, & mors.	274	Carolus Gallorum Rex.	294
Crimina obiecta.	347	Ingenij indoles.	290
Carafis infamia renouata.	347	Petitiones in synodo.	290
Cardinales ad concilium Trid. missi, vt Pont. nomine interessent.	292	Externa auxilia implorat.	302
Cornelius Bentiuolius Germ. copias profligat.	135	Littere ad Augustoritanos.	304
Virtus in Sena expugnat.	185	Victoria de Condeo.	305
Carolus Carafa Card. Legatus ad H. Gall.	200	Tax cum Vgonottis.	307.415.459
Carolus Philibertus natus Duci Sabaudiae.	297	Controuersiam Galliae Lugdunensis componit.	312
Caroli Quinti aduentus in Germaniam, ad frangendum nonnullorum inimicitias cum Austr. familia, & Augustanam confessionem concedit.	2	Caroli Gallorum Regis foedus cum Heluetijs.	314
Indulgentia.	47.9.9.54	Controuersia de praecedentia & litera.	317.318
Gratitas.	38	Legationes ad Pontificem de Mirandula.	327
Religio.	38.43	Copia in Indias mittit.	338.543
Liberaltas.	57	Conditiones pacis ab Vgonott. propositae.	390
Diligentia.	26	Auxilia missa.	397.415.432
Obstinatio.	132.127	Pacis conditiones Vgonottis proponit.	398
Maximus appellatus.	55	Supplicationes antequam exeat ad bellum.	419
Exercitum instruit aduersus coniu. smal.	6	Auxilia Albano mittit.	428
Novas monetas imprimit.	8	Accipit mutuo pecuniam a Venetis.	430
Auxilia contra Lantg.	12	Victoria de Vgonottis.	433
Responsum Lantgrauio.	12.53	Bona Amiranantis fisco addicit.	440
Carolo V. Auxilia ex Itala missa.	12	Veniam Vgonott. promittit.	444
Error.	18.177	Mariam Austriam ducit.	462
Armatus in equo consistit ante turmam.	15	Artes in Amirantem, & Vgonot. principes.	505.
In biberna per se recipit.	24	507	
Laus in castris eligendis.	25	Expeditionem Rocella.	519
Lantgrauium insequitur.	28	Mors.	535
Pax cum Odorico D. Intuergerorum.	32	Caroli Masfeltij virtus.	637
Suenorum vrbes in amicitiam recipit.	32	Carolus Sulmonensis Regulus in castris Caesaris.	6
Liberas ciuitates in amicitiam recipit.	57	Carolus Toringius captus.	43
Italas copias inopes dimittit.	33	Carolus Vrsinus casus.	167
Auxilia ad Mauritium.	34	Caroli Sabaudiae D. mors.	142
Carolo V. Albim vadatur duce Rustico.	43	Caroli Principis Hisp. mors, & causa.	390.400
Victoria de Federico.	45	Exequiae.	479
Condemnat Federicum mortis.	51	Caras Vrbs capta.	60
Renouat sententiam Fed. in parte.	52	Caritnorum Regionis descriptio.	32
Maximus appellatus.	55	Caruamini inimicitia cum Dragato.	273
Lantgr. in gratiam recipit.	54	Carfi munitio euersa.	671
Totam Germaniam intra quindecim mensium spatium subiugat.	57	Casalensium controuersia cum Duce Mantuano.	387
Classem instruit ad expeditionem Numidia.	73	Casale muris circum.	387
Tuneti regionem tributariam facit.	74	Sententia pro Duce.	388
Concionatores Haereticos eicit.	83	Casalensium conspiratio in Ducem.	388
Fuga.	101	Casale Captum.	183
Papam Mauritio.	102	Casalis sinus obsessus, & deditus.	143
Tituli additi.	118	Casalis sinus captus.	195
Exercitum Alberti obtinet.	121	Casimiri rationes defensionum.	644
Ad Diuodurum clades.	244	Casalius magister castrorum eligendorum Caesaris.	13
Exercitum in agro Senensi.	244	Dux sumus Ferdinandi.	79
Bellum Alberto indicit.	254	In Pannoniam aduentus.	79
Pax cum Senensibus.	236	Horatio de Reg. Pan. de restituenda Pannonia Fer-	81
Studium in Remp. Gen.	442	Castro cum Monaco coniungit.	86
Jacobum Marinianum ad expeditionem senae mittit.	157	Stratagema.	90.108
Albanum cum summo Imperio in Italian mittit.	184	Conspiratio in caedem Monachi.	94
		Casali liberalitas.	96

M m m 3 Pru.

INDEX:

Prudentiam aduersis 114
Conspirationem in se deiecit; & v. a. d. M. J. in-
terficiendum curat 114
Consilium prudens. 191
Mors & pompa funerals 307
Castra merandi ratio. 11. 218
Castra officina crudelitatis. 163
Casurgium Metrop. Boemiae 35
Castrametationes. 10. 12. 13. 14. 17. 19. 22. 26.
51. 360
Castrorum consuetudo, vel ad sanitatem, & amoban-
parandam: 163
Castrorum Turcicorum forma. 362
Catarini Maripetrii virtus. 488
Castrum Novum tentatum. 501
Causa morborum Classium. 273. 277
Cazarini deditio. 488
Mors atrox. 279
Cechini Martinelli inuentum aduersus Stramas, & vene-
num viperarum. 269
Centali deditio 255
Membus nudatum. 256
Cepini Vitellij virtus. 414
Certa sumus Hisp. Classis Imp. ad Numidiam expeditio-
nem. 274
Duas onerarias capit. 276
Error. 277. 279
Consultatio. 277
In signum letitiae inter Mauros nummos deiecit. 282
In Sicilia aduentus. 283
Ceronia situs. 424
Cesoniaci Naualis descriptio 240
Deditio. 242
Cestria capta. 450
Recuperata a Turcis 479
Deserta. 492
Chamolia munitio Sena descriptio. 137. 162. 163
Charitas oppidum captum 439
Chami crudelitas, & perfidia 467
Cherium captum. 77
Chibateletum captum 231
Chisuliter Dux summus Cop. Caroli Archid. 645
Chij descriptio. 351
Captiuitas. 351
Chios instaurata. 323
Chionius Palatinus in castris Pol. Reg. 660
Christophori Canalis virtus. 311
Cibinum petiitum a Solimano. 352
Cinetta concremata. 122
Cineum captum. 111
Cimmerij vexati a Turcis. 352. 360
V. enetis se adiungunt. 452
Chta Vrbs. 62
Cintella descriptio & obsidio. 267. 220
Obsidio soluta. 222
Cintella descriptio & immunitates 226
Clades Saxonum. 45. 98. 108. 338. 354
Turcarum. 61. 321. 337. 366. 433. 491. 421.
553. 489. 653. 678. 679.
Scotensiam. 81
Sueuorum Daniac. Regum 364. 403
Scytharum. 371. 323. 605. 653
Caluistiarum. 383
Britannorum. 70
Christianorum. 98. 489. 553
Germanorum. 108. 411
Hispanorum. 412. 581
Strozianorum. 171
Gallorum. 153. 279. 252
Ad riminas lexij 89
Genensium. 322
Sueuorum. 339. 340
Persarum. 354
Nansiensium copiarum. 418
Vgonottorum. 422. 433. 438. 441. 583
Aurantianorum 428. 581
Amirantis 438
Rhetorum. 440
Lutetia & totius gallie. 508
Ghsij copiarum. 508
Moscouitarum clades. 346. 404. 603. 681
Danciorum 627
Clacascum captum. 219
Classis Turcica instructio. 473. 484
Magnitudo. 473. 494
Instructa ordo. 483. 509
Federatorum magnitudo & ordo. 481. 508
Classis Britanna ingens frustraparata. 253
Classis Hispana profligata. 283
Magnitudo. 312
Classis Venetorum magnitudo. 449. 457. 504
Classis praedae diuisio. 276
Classis pestilentiae causa. 273. 277
Classis instructa ad vitae rationem. 450
Clauarij deditio. 577
Clemens Athenasius Vinudrian inuadit. 156
Clementia validum tormentum. 40
Clementia Pontificis 508
Gallorum Regis. 127
Hispanorum. 146
Sabaudiae Ducis 69
Pialis. 290
Turcarum. 389
Epidauriorum. 463
Clussa capta a Mauritio. 100
A Casare. 11
Calonidum haeresis. 2
Collis Mandinus. 425
Cometa grandis in Italia 589. 632
Comitia habitata Augusta. 61. 74. 257. 341. 185
Artobriga. 5
Smacaldica. 3
Turda. 98
Boroduni. 102
Vasraelis. 128
Carni. 232
Colofuaris. 135
Britanica. 147
Londini de religione. 180
Vandomiorum. 237
Santoni. 377
Poffoni. 382. 671
Casurgij. 381
Asiens. 381
Troppa. 381
Vtrechij. 663
Comitia Bisurgij. 381
Bruxellis. 439
Dieffenica. 427
Petrocouij. 403
Colonia Agrippa de morte Agamontij. 416
Litomazij. 35
Iulio bona 344
Varsonij 516
Inutrij 529
Bredensia 550
Argentorati 583
Vrtobriga 602
Androuia 596
Valentia 671
Comitiorum lex & ordo 132
Comitiorum Maestas 257
Comitia Germanica quae sint 341
Concilium nationis in Gallia 291
Concilium Bononiae inceptum 47. 63
Tridentum inceptum. 2. 274. 292
Vt petitur a Mauritio. 73
Tridentum relatum. 79
Tridenti apertum. 297
Dimissum. 308
Concinorum nobilitas & Antiquitas. 583
Conclausi vocandi mos. 342
Concordia Regnorum est propugnaculum 224
Condeus Princeps Vgonottorum. 302
Captus & vulneratus. 305
Nuptia. 340
Liberatus. 307
Coronatus nouas monetas imprimi. 394
In Condeanis castris proceres. 395
Conde bona fisco addita. 395
Pacis conditiones proponit 396
Pax cum Rege. 415
Copias denuo colligit & legationes ad D. Allobro-
gum. 419
Clades & mors. 432
Condeus iunior in Belgium cum copijs proficiscitur. 382
Callidum resp. ad matrem Regem Gall. 539
Coniuratio in Pontificem. 188. 313
In Philippum Regem. 392
In Regem Gallum. 281. 282
In Ducem Allobrogum. 308
In Castalium. 114
In Albanum. 410. 411
In Regiam Britannia. 500
In Sacerdotes. 410
In Episcopum Leodiensem. 410
Coniuratio Smacaldica. 3
Neapolitanorum. 34
Vgonottorum in Lugdunum. 293
Coniuratio in Paris. 293
Casalenti in Ducem. 388
Phisici in Genuam. 49. 59
In Petrum Alo. Farn. 58
Senensium in Mendocium. 118
Britannorum ad impediendas nupt. 159
Conspiratio Brit. in Helisab. Reginae sororem. 254
Conspiratio Principum in Casarem. 47
Florentinorum in Ducem. 17. 5. 642
Constantinus Dux Ostrog. agrum Maschos praedabundus
incurrit. 662
Copia ubi colligende. 377
Coryre descriptio & vis antiqua. 543
Muniende causa. 544
Munita. 549
Vetant Turcas facere descensionem in insul. 631
Vexata. 480
Conyaeorum nobile respon. ad Sinam. 544
Coronatus mos Pannonia. 308

INDEX

Corregij compositio. 213
Obsidium fuga. 219
Obsidio soluta. 224
Cosmus Florentiae Dux Coronatus regia corona, & Ma-
gnus Dux appellatus. 451
Litera ad Pontificem & Casarem ad eiciendum Gall.
Regem ex Hetruria. 256
Copie ad Senam recuperandam. 265
Romam accedens excipitur honorificentissime a Pont.
291
Componit rem Farnesiam cum Gonzagis. 293
Militiam equitum S. Stephani instituit. 293
Constantia in aduersis. 307
Controuersia de precedentia. 317. 318
Auxilia Celsi in Bello Germanico. 356
Auxilia Gallo Regi. 397
Auxilia Venetis & adhortatio ad sed. 452
Mors, & exequiarum pompa. 532
Copia. 533
Virtutes. 534
Crudelitas non terret tantum quantum irritat ad vltio-
nem. 413
Crudelitas. 63. 98. 85. 108. 476. 478. 330. 345.
412. 428. 476. 478. 501. 502. 503. 506. 508.
510. 522. 548. 582. 598. 605. 622. 262. 151.
482. 393. 649. 681. 678.
Crypta Ferrata capta. 216
Cudabennes Rex Pers. creatus. 628
Cunij descriptio & obsidio. 220
Cuniculorum cognoscendorum ratio. 334
Curtij Martinengi virtus. 418
Curtia capta. 79
Incendium. 647
Cypri descriptio. 424. 445
Vnde dicta. 445
Legatio de munitione. 424
Capta a Duce Sabaudia. 445
Tributaria Aegypti. 445
Donum Sultano decernit. 245. 246
Ingenia hominum. 422. 423
Vt peruenit ad Venetos. 445
Proditio tentata. 423
Copia insulana. 446. 467. 425
Quibus rationibus petitur a Turcis. 447
Cypri insula capta. 478
Pestis. 539
Terremotus. 619
Error. 453
Cypriorum paricorum conditio. 422
Agriculis dato facultas libere colendi terram. 463
Cyrnus capta a Gallis. 427
Bellum. 142. 235. 184
Descriptio. 137
Cymensis seditio. 406
Deditio. 407
Cymensis Belli initia aduersus Sampetrum. 313
D
Damas opp. caprum. 184
Dancia descriptio & haeresis. 316
Legationes. 317
Bellum cum Sueuorum Rege. 321
Victoria. 339. 346. 403
Pax cum Sueuorum Rege. 341. 497. 422
Glades. 364
Dance

INDEX

Danica copia & populat. 404
Danica obsidio & rebus composita. 628
Danuilla deditio. 111
Danubij descriptio. 254
Inundatio. 362
Debrezentium vltum. 214.310
Decumae sacre Venetis concessa. 470
Delphini Mensarij capti Venetiis. 448
Delus insula. 352
Decumati milites. 215
Despotum opp. captum. 360
Dessius summus Imp. Gall. Class. 70
Diasporini proditio Cypri. 423
Dibissi fl. descriptio. 315
Differa sunt arma stultorum. 267
Diegi Mendocij seueritas. 117
Diegi Maldonati virtus. 541
Diestum captum ab Hiss. 638
Captum a Bel. flut. 645
Difficultates ingenium excitant. 446.455
Diui Dionysii sanum expugnatum. 393
Dinatum captum. 169
Dinamus discedit a suo Duce: Descriptio & victa. 267
Dimoduri descriptio. 100.109
A Gallis captum. 100
Munitum. 122
A Casare obsessum. 124
Concussum. 126
Obsidio soluta. 126
Repetitum a Ferdinando. 258
Insidia patefacta. 174
Dodeca turpis deditio. 476
Dolus laudabilis in hostem: 16.283
Dominici Ridolphini in castris Pol. virtus. 675
Doncherche capta. 251
Dragutus Barbarusse suffestus. 73
Stratagema. 82
Facinus memorabile. 326
Draguti existimatio. 271.285
Persidia. 271
Mors. 328
Aria bipemes capit. 112
Mandatum clemens in captiuos. 290
Drigal obsessum. 12.108
Duces Car. V. in castris. 6
Fantgrauij. 7
Hiss. & Galli. 253
Hiss. in expedit: Numidie. 272
Caros Gall. Regis. 394
Diana fl. 268
Dupontij vires. 432
Legationes ad Reg. Gall. 433
Mors. 434
Dyrachij concussio. 260
E
Echius salua cum summo imperio Bregeti. 355
Edictum perpetuum Bruxellis confirmatum. 619
Edinotium opp. 70
Edini descriptio & espugnatio. 11.125.147
Euersum & renouatum. 148
Electores imperij qui sint. 4
Electio data Mauritio. 55.61
Eleonora Car. V. Sororis uxoris Lusitani Regis primodo. 111
Franc. Gall. Regis mors. 245
Elphici deditio. 40
Emanuel Philibertus Dux Sabaudie: summus imperij copiarum Car. V. 146
Stratagema. 147
Emanuelis Philib. Sabaudie. D. copia. 165.228
Clementia. 230
Nuptia cum Margh. Henr. Gall. Regis sorore. 264
Principatum restitutum. 296
Copie ad extinguendum Hareses Vallis Engronze. 297
Insidias ab Vgon. paratas patefecit. 308
Controuersia de Casale de Monteferrato cum Mantua no. 341
Piratas propulsare conatur. 254
Auctus est filiolo. 497
Accedit Venetias, & creatus est nobilis Venetus: 537
Emonuchus cum auxilijs Ottoman. regno potitur. 646
Vires, acies: & victoria de Lusitano. 646
Engronia heresis oppressa. 297
Epidauriorum clementia. 463
Nobile responsum. 547
Superbum decretum. 654
Epidauriorum calliditas. 352
Episcopi Atrebatum mors. 468
Equitus Santi Stephani. 293
Equites Linones Diui Io. 245
Equites fidei a Paulo quarto. 193
Equites Diui Iacobi. 194
Equites Sancti spiritus ab Henr. G. Rymst. 652.654
Equi cur charateribus insigniti. 316
Erdeum captum a Maximil. Captum a Turcis. 315
Ere insula. 66
Eremberga capta. 22
Eremita inquisiti. 263
Error Bellicus. 15
Errorres bellici quales. 476
Errorum bellicorum remedia. 266
Error Turcarum. 202.450
Vgonottorum. 293
Venetorum. 450
Cypriorum. 453
Aurantij. 427
Nicolai Danduli. 453
Parmensis Principis. 510
Caroli V. 14.197
Henrici Gall. Regis. 178
Error Maximianij. 179
Albani. 191
Cerde. 277.379
Euportii deditio. 380
Exules Piceni. 213.343
Asculum capiunt. 213
Exequiae Solimani. 367
Cosmi Magni D. Aetrurie. 532
Ferdinandi imperat. 330
Exploratorum vtilitas. 14.323
Expugnationis ratio. 316
Exercitus ne dissoluatur remedia. 18
Incidentis ordo. 223
F
Abij Canalij virtus. 248
Fabricij Columna virtus. 248
Fallacia.

INDEX

Ballatia hostium vitanda. 45
Familia veteres & noua Senarum. 117
Genuensium. 556
Fanis vis. 27
Farnesii Gonzagis reconciliati. 293
Fausi Nauigium. 449
Federici Saxonis nobilitas comitia finale. indicit. 3
Hostis imperij iudicatus. 5
Mauritij principatum occupat. 34
Saxoniam occupat. 35
Error. 36
Pacem cum Car. V. requirit. 37.38
Captus & profligatus. 45
Nobile responsum. 51
Condemnatio & constantia. 51
Captiuus moritur. 101
Federici Palatini deditio. 31
Federici Toletani. 498.502.521
Persidia. 506
Federici Tapata virtus. 521
Felicitas humana. 194.207
Felicitas Lodouij virtus. 586
Ferdinandus Rex Boemia electus aspirat vel Regnum Paonia. 78
Rex Pannonia coronatur. 78
Litera pro Georgio ad Ponti. 82
Pannonia insignia missa. 83
Copie. 86
Litera de Monaco ad Castalium. 87
Copie de Transyluania eiecta. 141
Ferdinandus Imperator. 244
Legatio non admissa vt imperator. 244
Coronatio. 244
Maestas in comitijs. 257
Dimodurum repetit, & non admittit legat. vt Regis, sed vt Aiude Transyluania. 258
Petitiones in sacra Synodo. 298
Inducia cum Solymano. 305
Mors. 312
Exequiae. 331
Ferdinandus Archidux summus dux copiarum. 356
Fortitudo. 361
Ferdinandi Toletani virtus. 418
Ferdinandus Viellius architectus Corcyram munit. 549
Ferrarie Dux summus federatio. 213
Honores a Ghisio prestiti. 218
Criminationes diluit Venetijs. 219
Vrbana insidia. 222
Controuersia de precedentia. 317.318
Philippo reconciliatus. 253
Nuptia cum principe Flor. 253
Nuptia cum Maximil. 342
Pompa exeuntis ad bellum. 350.356
Dissensio cum Bonon. 643
Nuptia cum Mant. 656
Ferraria terramotus. 464.530
Ferrarienses ciues vexati a Veneto quodam Exile. 530.
Ferrariensis Ducis monitus. 363
Ferraria insidia parate frustra. 223
Ferrariensis Cardinalis Senam munit. 133
Ferrandus Gonzaga praefectus Mediol. 1
Litera ad Card. Farnesium. 59
Summus. D. Car. V. in Italia. 67
Ecclesia summus Dux. 76
Criminatio. 179
Absolutio. 192
Mors. 255
Ferraroli qui sint. 177
Fegmentum ob Galathen amissam. 548
Figarola virtus. 586
Figarola Mediolani praefectus. 332
Mors. 236
Filecum captum. 354
Finalis opp. deditio. 473
Controuersia. 432
Flaniobriga. 670
Florentinorum Principum mors. 307
Florentini D. Orator apud Solyma. Byzantio oblegatur. 350
Floren. D. Orator inuitatus Byzantium proficiscitur: & reuocatus. 622
Florentini D. legationis querela apud Pontificem. 262
Florentini Ducis honores. 451
Precedentia. 317.318
Nobilitas. 318
Exules pronuntiat. 175
Gubernatio. 642
Federationes quales. 624
Federatione Pontificis. 213
Federatione Lantgrauij in Cesarem. 100
Federatione Pontif. Hiss. & Venet. 369
Promulgata. 470
Classis magnitudo & ordo. 481.508
Insignia acierum varia & religio imperata in classe. 482
Imperatoria insignia. 486
Duces & proceres in classe. 479
Consultationes. 479.480.481.483.
Copie. 479.505
Locus ad pugnam delectus. 486
Tririum numerus. 487
Victoria de Turcarum classe. 489
Turcarum classem fugat. 504
Federatione Persae. 630
Federatione Saxonia. 604
Belgarum statuum. 666
Feminarum virtus Cuniy. 220
Vinundrie. 120
Venetijs. 454
Senensium. 133
Aremburgi. 426
Salaminae. 473
Genuensium. 589
Flumii vt traiciantur. 20.427
Folianum captum. 167
Fortitudo qua sit. 15
Fortuna Bellorum vt inconstans. 7
Fossanum obsessum. 231
Franc. Gall. Regis mors & ceremonie. 39
Franciscus Venerius Dux Venetiarum. 166
Mors. 203
Francisci Donati ducis Venetiarum mors. 137
Franciscus Rex Gallorum creatus. 264
Nuptia. 249
Coronatio. 264
Pax cum Reg. Britan. 284
In ipsum conuratio. 281.282
Comitia religionis causa & oratio. 291
Sumptus bellici magnitudo. 291
Mors.

INDEX

Helvetica d Pontif. vocata. 440
Helvetiorum laus. 164
Ingenia. 520
Fedus cum Gall. Rege. 65. 314
Arma capiunt pro Geneva. 389
Auxilia Gen. offerunt. 567
Henricus Gallorum Rex coronatur. 39
Helvetios sibi iungit. 65
Eques ordinis Britannici. 72
Inuat Scotos auxilium. 70
Pax cum Odoardo Brit. Reg. 71
Auxilia Octavio Farn. 74
responsum ad Pontif. 75
Bellicus apparatus in Cesare. 76
Henrici inscriptio & publica expeditio ob Bellum Ger. 99
Accedit in castra. 109. 253
Turcicam classem conducit. 111
Auxilia Senensibus. 118
Pecunia greca pro teseris. 144
Pecuniam vilem imprimere facit. 153
Facultatem vivendi pro arbitrio in Gallia concedit. 153
Litera ad Leonem Strozam. 156
Castra ingentia. 168
Stratagemata. 172
Error. 178
Bellum Philippo Rex indicit. 211
Copias ad Pontif. 211
Edictum in V gonottos. 238
Callidum consilium. 238
Henricus G. R. as alienum contrahit. 243
Legat. ad comitia Brit. 258
Pax cum Reg. Brit. 259
Tributa nova post pacem. 260
Pax cum Philippo Rege facit. 259
Casus in Ludicro certamine. 264
Henricus Andienfis Henrici Regis Gall. frater summus Dux in V gonottos. 397
Virtus. 432
Victoria. 433
Callidum responsum ad Cantabr. Reg. 433
Vulneratus obtinet victoriam de Amirante. 438
Exiit denuo cum exercitu. 444
Dissensio cum Amirante Gall. 507
Regem Poloniae petit & condiciones. 518
Summus Dux exped. Rocella. 519
Rex Poloniae electus. 519
Iuramentum. 521
Accessus in Poloniam. 521
Coronatur. 521
Fuga e Polonia. 526
Litera in Polo. relicta. 536
Henricus ut acceptus Magnificenti. a Max. a Car. Arch. a Venetis. 537
Nobilis Venetus. 537
Callidum responsum ad legat. Pol. 538
Pax cum V gonottis. 538
Coronatur Rex Gallia. 538
Pacis condiciones Alenconia proponit. 538
Pax cum Alenconia. 538
Henricus Brittan. Rex Octavio inuenit introitus. 538
Henricus iunior D. V. responsum in castris. 538

INDEX

Consilium ut Pylos expugnetur. 509
Iacobus Boncompagnus D. Summus Pont. 594
Iacobus Grimaldus Duratius Dux Genue. Urbana quietis studiosus. 561
Iacobi Dreseni trierarchi virtus, & mors. 489
Iacobi Stuardi mors. 444
Iacobus Ragazzonus Venet. legatus ad Selimum. 467
Diligentia, & charitas in patriam. 468
Comes D. Odorici. 482
Autoritas in Britannia. 158
Iacobus superantius summus Promisor classis Ven. 490
Classem Turcarum fugat. 505
Vrbagni munitionem vi capit. 512
Brixia tumultus sedat. 529
Imperator summus Classis. V. electus. 530
Legatus ad Amuratium, & Iaderam agrum recuperat. 533
Procuratoria dignitate insignitus. 553
Iaderam munitione. 448
Insidias parat. 464
Agrum repetitum a Venetis. 544
Agrum restitutum. 555
Ianzzerorum ferocia. 364. 368
Munera. 368
Insolentia. 558
Ianzzeri in Cypri insula Amurati tremitibus potiuntur. 643
Ianzottus Lomelinus Gen. Dux. 560
Ibernia bella. 409. 439. 669
Icium captum. 242
Iesuitarum sacerdotum consilium Lusitano Regi. 643
Imagines sanctorum ut colenda. 2
Imperatoris electio Italica erepta. 4
Mos eligendi. 4. 121
Iuramentum. 4
Imperatorum exilium, quid sit. 4
Imperatoris copiarum praesentia ut utilis sit. 15. 170
Prudentia necessaria. 13. 32. 171. 255. 277. 427
Existimatio quanti sit. 11. 16. 32. 255
Imperatorum varietas quam obsit in castris. 11. 15
Obsinatio quam obsit. 127
Qua sit necessario cognoscenda. 19
Imperator includi non debet in vnum locum. 637
Imperij Turcarum magnitudo. 368
Impudentia quorundam iurisc. 264
Incendium Byzantij. 339
Bregetij. 370
Aetna. 370
Navalis Venet. 441
Palatij, & nudinarum Venet. 330
Palatij Venet. 632
Mantium captum. 498
Insidia. 502
Iuramentum ciuium petitiones. 498
Indiarum amplitudo. 8
Opulentia. 8
Copiae a Gallo missae. 345
Tumultus. 445
Ad fidem Christi conueniunt. 445
Inducia plerumque dolosa. 212
Caroli V. & Henri Gall. Regis. 193
Poloni Regis cum Moschouitis. 351. 429. 602. 434
Ferdinandi & Solim. 305
Inducia Regis Hisp. cum Amurato. 664
Maximiliani cum Selimo. 409
Rodolphi cum Amurato. 605
Infortuniorum initia timenda. 172
Ingenia quarundam nationum. 520
Ingolstadtum unde dictum. 12
Ignobiles intolerabiles. 271
Inundatio Tiberis. 238. 271
Verona Vicentij, Patavij. 404
Florentia & Roma. 463
Venetiarum. 543
Byzantij. 515
Interim formula. 61. 323
Intuerorum principatus Lutherum admittit. 2
Io. Austriacus classis federatorum summus imp. 479
Ad Venetiam accedit. 506
Comitia propria. 480
Dissensio cum Venetio. 482
Oratio. 486
Vulneratus & victoria. 489
Nauigat in Afr. cum ingenti classe. 524
Munitionem in Africa erigit. 526
Genus desiderium. 567
Suspectus Gen. 665
Bellica tormenta Neapolit. petit. 567
properat in Belgium. 616
Bruxellas aduentus & condiciones propriae. 621
Litera intercepta & insidias patefacit. 623
Vires in Belg. 634. 639
Victoria. 635
Auxilia a Pont. & M. D. Hetr. 641
Mors. 649
Io. And. Auria Hisp. classis praefectus. 453
Consilium ne classis in Cyprium procederet. 457
Discedit a Venetis. 458
Contentio cum Columna. 458
Monitus praclarus. 483. 486
Ars & virtus ne a Lusali circumueniatur. 487
Virtus in pugna nauali. 488
Luzalim intercludit ne fugiat. 489
Hortatio ad artifices Genueses. 562
Oratio ad Veteres Gen. 574
Summus imp. veterum Gen. 575
Suspectus affectati Genue principatus. 575
Clauarium & Cestrium capit. 576
Nouorum Gen. vires fugat. 576
Litera ad Magnum Ducem. 579
Ioanna Austriaca dno. M. D. Hetr. mors & Laus. 641
Ioanne Aragona fuga. 200
Ioannetini Auria Mors. 46
Io. Batt. Auria virtus. 577
Io. Batt. Fornarius Dux Gen. relegatus ob suspic. 559
Io. Batt. Lercari studium in Rempubliam Gen. 561
Io. Batt. Concini Oratio ad Caesarem pro titulo Magni Ducis. 591. 592
Prudentia in negotijs. 592
Io. Batt. Montius Pontifex creatus. 72
Io. Batt. Montii mors. 78
Io. Batt. Lodronij mors. 143
Io. Batt. Arcuensis virtus. 103
Io. Batt. Burgenfis virtus. 15
Io. Bembis virtus. 505
Io. Bornemizze virtus. 681
Ioanna Britannia Reg. conclamata. 139
Cedes. 160
Io. Cardona virtus in bello Nauali. 489
Io. Coloniensis praefec. Dant. carum copiarum virtus. 617

INDEX.

<i>Io. Contareus Mehemetum demergit.</i>	489	<i>Indignatio ob cedem Monachis.</i>	97
<i>Io. Caluinus Vgonottorum contionator.</i>	293	<i>Studium in componendis rebus Senensibus.</i>	135
<i>Io. Cutenbergius primus imprimendi artem inuenit.</i>	521	<i>Mors.</i>	486
<i>Io. Fambicij virtus in castris Polo.</i>	675	<i>Iuramentum Germanorum.</i>	54
<i>Io. Federicus Vimariensis reus perduellionis.</i>	380	<i>Iustitie vis.</i>	663
<i>Io. Grimani patriarche absolutio.</i>	300	<i>Iuramentum quatenus seruandum.</i>	6
<i>Io. Adiaquecius orator Philip. Regis ad sedandos Gen. tumultus.</i>	561		
<i>Libratio ad Gen.</i>	562	<i>Lalainus Comes in castris stat. Belg.</i>	614
<i>Io. matris Caesaris mors.</i>	194	<i>Lancium captum.</i>	227
<i>Io. Marendella ad Moschum cum pontif. mandatis.</i>	302	<i>Lantgrauus hostis imperij indicatus.</i>	5
<i>Io. Ouardi virtus.</i>	289	<i>Principatum Henr. Iulicurgiensis occupat.</i>	5
<i>Io. Paccechi virtus.</i>	418	<i>Accedit ad Cesarem.</i>	5
<i>Io. Ruachius in castris Carol. V.</i>	6	<i>Litere ad socios Smacal. coniu.</i>	7
<i>Io. Luna confugit ad Henr. Gall. Reg.</i>	201	<i>Munia in castris.</i>	7
<i>Io. Lauredani mors & virtus.</i>	488	<i>Litera ad Cesarem.</i>	10.12
<i>Io. Manriquis virtus.</i>	585	<i>Copie.</i>	7.8.13
<i>Io. Transiluanie Vaivoda profug.</i>	178	<i>Castra Cesar. inuadit.</i>	14
<i>Io. Rex Transil. coronatur.</i>	78	<i>Auxilia a confed. petit.</i>	19
<i>Admissus Rex Transilua.</i>	100.141.314	<i>Penuria in castris.</i>	27
<i>Bellum cum Ferd.</i>	158	<i>Pacem petit.</i>	27
<i>Pax cum Maximil.</i>	319	<i>Soluit exercitum.</i>	29
<i>Litera ad Solim.</i>	341	<i>Veniam petit & gratiam Cesaris impetrat.</i>	54
<i>Litera ad Pannonos.</i>	346	<i>Conditiones impositae.</i>	54
<i>In ordinem Solimani.</i>	359	<i>Captus.</i>	55
<i>Scythas profligat.</i>	371	<i>Fugam tentat.</i>	74.101
<i>Legat. ad Solima. de resimendo bello aduersus Cesar. rem.</i>	429	<i>Solutus.</i>	102
<i>Mors.</i>	474	<i>Mors.</i>	407
<i>Io. Sboranij Reguli Gnesnensium in castris Polonis Regis virtus.</i>	627	<i>Lascus profligatus.</i>	294
<i>Io. Valettanus magister militum Melitensis.</i>	323	<i>Laschi palatini fuga a Polo.</i>	602
<i>Oratio.</i>	324	<i>Latini vsini virtus.</i>	548
<i>Litera ad Pontif. & Toleta.</i>	328	<i>Laurentius Priolus. D. Veneticorum.</i>	203
<i>Adhortatio ad milites.</i>	329	<i>Lazarus Suendius summus Dux Maxim.</i>	315
<i>Virtus & oratio militaris.</i>	335	<i>Litere.</i>	346
<i>Mors.</i>	345	<i>Hustum obsidet, & victoria de Turcis.</i>	354
<i>Io. Veggus Sicilia Prorex Dux summus in expeditione Numidiae.</i>	73	<i>Crossonorgum capit, & crudelitas.</i>	363
<i>Ira seni exitialis.</i>	72	<i>Dimissus.</i>	405
<i>Ira seni non facile euanescit.</i>	199	<i>Langinga capta.</i>	22
<i>Isabella Regina Transiluanie querela.</i>	102.114	<i>Legationes Transiluanie, vt Regis non admittat.</i>	258
<i>Litera ad Solimanum.</i>	114	<i>Transil. ad Selimum.</i>	429
<i>Curat vt filium in regnum a Soliman. restituatur.</i>	135	<i>Legationes principum ad consil. Trid.</i>	297
<i>Mors.</i>	195	<i>Vandonie vt Regis Cantab.</i>	293
<i>Isabella Hisp. Reg. mors.</i>	479	<i>Ferdinandi vt Regis.</i>	244
<i>Ismael Perfarum Rex.</i>	609	<i>Galli Regis de Mirandula.</i>	375
<i>Italia descriptio.</i>	189.515	<i>Belgarum ad Philippum.</i>	375
<i>Ingenia.</i>	39.520	<i>Genuensium ad Cesarem.</i>	564
<i>Italij pestis.</i>	601	<i>Dancice.</i>	317
<i>Superbia.</i>	549	<i>Genuensium in Galliam.</i>	322
<i>Italij bell. initia.</i>	197	<i>Vgonottorum ad Selimum.</i>	412
<i>Iuisti obsidio.</i>	381	<i>Selimi ad Venetos.</i>	445.447
<i>Iudicium Anaritia.</i>	283.472	<i>Selimi ad Persam.</i>	380
<i>Iudices debent a se arcere calumniatores.</i>	263	<i>Cypriorum ad Venetos.</i>	424
<i>Iulij obsidio.</i>	357.358	<i>Venetorum ad Pontif. & Hisp.</i>	464
<i>Iulij Cesare Rex exercitum & classem instruit.</i>	308	<i>Ad Pontificem.</i>	513
<i>Iulij Taurica obsidio.</i>	77	<i>Ad Gall. & Hispanum.</i>	499
<i>Deditio.</i>	359	<i>Philippi ad Venetos.</i>	468
<i>Iuliacenses profligati ab Hisp.</i>	404	<i>Ad Venet. pro victoria.</i>	461
<i>Iulij Ciboi Marchionis Masse facinus in Gen.</i>	559	<i>Paricorum.</i>	423
<i>Iulius Tertius Pontifex.</i>	72	<i>Pontificis ad Gall. Reg.</i>	210
<i>Diplomata ad Her. Gall. & Octavianum.</i>	75	<i>Ad Gallum Regem, & Hisp.</i>	254
<i>Componit res cum Gall. Reg.</i>	78	<i>Florentini Ducis.</i>	262
		<i>Pontif. Hisp. & Lusit. ad Gallum.</i>	498
		<i>Santronianae non admittit.</i>	378
		<i>Liouum ad Mos. de pace.</i>	240
		<i>Dupontii ad ad Regem Gall.</i>	433
		<i>Germanorum ad Henricum Pol. R.</i>	524

Polono-

INDEX.

<i>Polonorum ad Henricum Pol. Reg.</i>	538	<i>Ad Garziam Toletanum.</i>	371
<i>Henrici Gall. Regis ad Gen.</i>	567	<i>Cesaris ad Albanum.</i>	406
<i>Helketorum ad Gen.</i>	586	<i>Pontif. ad Philip.</i>	440
<i>Cesaris ad Gen.</i>	565	<i>Ad Genueses.</i>	574
<i>Veterum Gen.</i>	565	<i>Polini ad Selimum.</i>	463
<i>Alenconij Galli Regis fratris ad Pontif.</i>	583	<i>Polonorum partis Senatus ad Cesarem.</i>	594
<i>Maximiliani ad Polonos.</i>	596	<i>Ad Battorem.</i>	595
<i>Stephani Batto. Pol. Reg. ad Cef. & Moscho D.</i>	602	<i>Venetorum Ad Austriacum.</i>	491
<i>Legum ferendarum ratio.</i>	30.390	<i>Aurantij ad Belgas.</i>	301
<i>Legis autoritas.</i>	342	<i>Henrici Pol. Reg. Polonis relicte.</i>	336
<i>Lex militaris.</i>	32.36	<i>Ad Polonos.</i>	338
<i>Leges latae Gen.</i>	599	<i>Litere Maximil. imp. ad consilium Sacrorum patrum de titulis.</i>	549
<i>Legum promulgatio qualis.</i>	600	<i>Ad Hispanum.</i>	585
<i>Leonici deditio.</i>	40	<i>Genuensium Vet. ad Cesarem.</i>	566
<i>Leo Strozza Gallica classis praefectus.</i>	77	<i>Amurati ad Polonos.</i>	579
<i>Ad Melite stipendia.</i>	77	<i>Io. And. Aurie ad Mag. D. Hetr.</i>	579
<i>Henrico placatur & militat.</i>	156	<i>Philippi Hisp. ad Belgas.</i>	624
<i>Casus.</i>	166	<i>Litera Moschouitica.</i>	602
<i>Iesnicum captum.</i>	243	<i>Litera Gen. intercepta.</i>	137
<i>Leonardi Cardona scelus.</i>	262	<i>Litera Austriae intercepte.</i>	623
<i>Lertaporthus.</i>	278	<i>Litera astura.</i>	118
<i>Leucas munita.</i>	366	<i>Liouonij descriptio.</i>	245
<i>Leucadius portus munitus a Turcis.</i>	366	<i>Bellorum causa cum Moscho.</i>	245.246
<i>Leucorum castella capta.</i>	248	<i>Victoria de Moscho.</i>	246
<i>Leucosia munienda causa.</i>	423	<i>Liouonum miserabilis fortuna.</i>	246
<i>Descriptio.</i>	425	<i>Legationes de pace non admittit.</i>	246
<i>propugnacula.</i>	45.455	<i>Legationes ad Polonum pro auxilijs.</i>	268
<i>Obsidio.</i>	453	<i>Promissa Polo. Regi in Hamaxobios.</i>	347
<i>Capti & cades.</i>	456	<i>Populationes a Mosc.</i>	602
<i>Leucanizzi victoria.</i>	321	<i>Episcopus dono missus.</i>	268
<i>Leuentum opp. captum.</i>	355	<i>Lyzium obsessum.</i>	88
<i>Libelli criminosi in Albanum.</i>	411	<i>Captum.</i>	85.90
<i>Liberalitas Ducum.</i>	93.101	<i>Deuastatum.</i>	106
<i>Liberarum urbium Germ. numerus.</i>	4	<i>Inflauratum.</i>	107
<i>Libri catholici vetiti in Britannia.</i>	409	<i>Lofantij fidelitas.</i>	85
<i>Libri in Belgio iussi magistr. offerri.</i>	430	<i>Mors.</i>	106
<i>Libri conuenerunt in Belgio.</i>	411	<i>Louanium captum.</i>	503.626
<i>Limburgum captum.</i>	639	<i>Louatus fl.</i>	675
<i>Limuronum captum.</i>	677	<i>Ludouicus Gonzaga in Italiam.</i>	387
<i>Lipsa urbs.</i>	53	<i>In Galliam ex Italia & multa castella occupata ab Vgonottis recuperat.</i>	396
<i>Litomariuzum urbs.</i>	35	<i>Lugdunum direptum.</i>	301
<i>Lituanorum promissa in Hamaxobios Pol. Reg.</i>	347	<i>Arx Erecta.</i>	311
<i>Copia & rapina.</i>	321	<i>Tentatum ab Hisp.</i>	336
<i>Lituanorum oratio.</i>	404	<i>Litani deditio.</i>	174
<i>Litus munitum a Venetis.</i>	479	<i>Lucae urbis descriptio.</i>	165
<i>Litere & Lengrauij.</i>	10.12.27.25	<i>Ludouicus Requesenius suffectus Albano in Belgio.</i>	330
<i>Ferrandi Gonzaga.</i>	59	<i>Lumacchij virtus.</i>	426
<i>Ferdinandi.</i>	82	<i>Lumès solo equatum.</i>	111
<i>Ferdinandi ad Castalium.</i>	87	<i>Lusitani nuptia cum Helisab. Maximilian. Caesar. filia.</i>	464
<i>Georgij Monachi ad Solym.</i>	84	<i>Lusitani Reg. Ioan. mors, & Sebastianus nepos creatus Rex.</i>	234
<i>Solimani ad Isabellam.</i>	114	<i>Lusitani Regis Sebastian. belli causa cum Numidis.</i>	642
<i>Solimani ad Pransil.</i>	130	<i>Consilium Hisp. Iesuitarum adhortatio.</i>	643
<i>Solimani ad Ferdinand.</i>	305	<i>Vires.</i>	646
<i>Isabelle Pan. ad Solim.</i>	114	<i>Pexilli inscriptio.</i>	646
<i>Cardinalis Poli ad Reg. Brit.</i>	153	<i>Castrametatio & Error.</i>	646
<i>Cardinalis Poli ad Pont.</i>	181	<i>Cades cum duobus Reg.</i>	646
<i>Reginae Britannie.</i>	155	<i>Lusitanorum procerum clades.</i>	646
<i>Hetrurie Mag. D. ad Pontif. & Cesar.</i>	156	<i>Lusitania Rex creatus Henricus Sciatilionens Cardinal.</i>	649
<i>Ad Auriam.</i>	588	<i>Lusitani Gubernatores, & antiqua Regum electio.</i>	651
<i>Ad Amuratum.</i>	622		
<i>Caroli Gall. Reg.</i>	316		
<i>Valetiani.</i>	328		
<i>Transiluanie.</i>	346		
<i>Suendij.</i>	346		
<i>Selimi ad Epidaurus.</i>	367		
<i>Selimi ad Polonos.</i>	518		

N n n x Ordines

INDEX:

Ordines populorum.	651	<i>Venetis res federationis tractat.</i>	457
<i>Regum administratio.</i>	652	<i>Marci Ant. Barbari diligentia.</i>	446.448
<i>Lurum insigne.</i>	652	<i>In custodias traditus.</i>	441.448
<i>Tituli.</i>	652	<i>Marci Ant. Bragadeni laus.</i>	457
<i>Lusitania Regnum petentes.</i>	656.679	<i>Oratio.</i>	477
<i>Geneologia Regum.</i>	679	<i>Mors.</i>	478
<i>Lusitania capta ab Hisp.</i>	680	<i>Marci Ant. Landi virtus.</i>	489
<i>Lusitaniam petentes.</i>	679	<i>Marci Ant. Pasqualigivirtus.</i>	489
<i>Lusitania classis deditio.</i>	680	<i>Marcus Quirinus Tenario promontorio potitur.</i>	451
<i>Lutheri Origo & mors.</i>	2	<i>Suppetias Salamina fert.</i>	465
<i>Luzalis quis fuerit, & eius triremis abducta a suis captus.</i>	316	<i>Marcus Ant. Triuifanus Dux Venet.</i>	137
<i>Tripolis gubernator.</i>	332	<i>Mors.</i>	166
<i>Julia Casariensis prorex, & praesidia Gall. Rex tenta.</i>	430	<i>Marcus Cosentinus Rex exilium vocatus atq; coronatus suspenditur.</i>	307
<i>Populationes cum classe.</i>	474	<i>Marchionis Santae Crucis virtus in victoria nauali.</i>	489
<i>Sententia de praelio nauali inuendo.</i>	485	<i>Cum Hisp. classe.</i>	603
<i>Ars vt Auriam circumueniret.</i>	487	<i>Margherita opp. descriptio & tentatum.</i>	452
<i>Virtus & fuga.</i>	489	<i>Captum.</i>	491
<i>Post cladem Byzantium contendit.</i>	494	<i>Margherita Belgio praefecta.</i>	265.371
<i>Summus imper. classis.</i>	494	<i>Perduxit ad obedientiam Phil. Belg.</i>	586
<i>Stratagema.</i>	504	<i>Exijt e Belgio.</i>	390
<i>Lycus fl.</i>	16	<i>Maria Britannia Regina.</i>	140.138
		<i>Coronatio.</i>	144
		<i>Religionem catholicam restituit.</i>	138
		<i>Litere ad Pol. Carol.</i>	155
		<i>Nuptiae.</i>	158
		<i>Oratio ad Brit.</i>	160
		<i>Monitus fratri de religione.</i>	70
		<i>Bellum in Gallos conclamat.</i>	227
		<i>Mors.</i>	256
		<i>Mariae Scotiae Reginae condemnatio.</i>	500
		<i>Mariae Burgum captum.</i>	165
		<i>Mariae Austriacae nuptiae.</i>	432
		<i>Maria Austriaca nubit Maximil.</i>	58
		<i>Mariae Stuardae nuptiae cum Franc. Henrici Regis filio.</i>	249
		<i>Marinianus Marchio tormentorum negot. praefectus in Cast. Car. V.</i>	6
		<i>Dux copiarum.</i>	157
		<i>Stratagema.</i>	157
		<i>Florentia cum copiis egressus.</i>	162
		<i>Pisicam accedit.</i>	166
		<i>Copiae.</i>	163
		<i>Crudititas.</i>	185
		<i>Victoria de Strozza.</i>	173
		<i>Error.</i>	179
		<i>Consilium prudens.</i>	191
		<i>Mors.</i>	197
		<i>Marmontium palatium vi captum.</i>	170
		<i>Marius Biragus orator Galli Regis ad sedandos tumultus Gen.</i>	567
		<i>Marius Santiflorius Sateanum opp. inuadit.</i>	188
		<i>Marinus Caballius orator Byzantium missus a Venetis.</i>	386.400.
		<i>Oratio.</i>	401
		<i>Mari Albiosi in Salamina expugnat virtus & mors.</i>	473
		<i>Marinum opp. captum.</i>	216
		<i>Masum captum.</i>	110
		<i>Martianum captum.</i>	167
		<i>Martini Cugnei virtus.</i>	541
		<i>Martaynum opp. captum.</i>	649
		<i>Martini Lutheri Origo.</i>	2
		<i>Pertinacia.</i>	3
		<i>Martini doctrinam qui primi ceperint.</i>	3
		<i>Martinus Roscanus Piccardiam popula.</i>	101

Masa

INDEX:

<i>Massa obsessa.</i>	677	<i>Mediolani siccarii capti.</i>	398
<i>Matrichii descriptio.</i>	655	<i>Senatus querela.</i>	393
<i>Captum.</i>	655	<i>Pestis.</i>	610
<i>Matheus Senarega perturbationum semina Gen. fouet.</i>	560	<i>Medorum bellum.</i>	361
<i>Matthaei Stendardi virtus.</i>	143	<i>Megenfis Ducis virtus.</i>	415
<i>Matthias Archidux in Belgium accitus & condiciones a statibus propositae.</i>	625	<i>Mehemetti sententia de pugna nauali detractanda.</i>	484
<i>Mauritius Dux Semmoniam iuramentum non obseruat.</i>	6	<i>Barbadicum inuadit.</i>	487
<i>Casarem sequitur.</i>	11	<i>Meclina capta.</i>	503.510
<i>Auxilia Casari.</i>	26	<i>Melitenium equitum laus.</i>	74
<i>Agrum Fed. D. S. hostiliter inuadit.</i>	26	<i>Melita insule descriptio.</i>	322
<i>Cesar. Auxilia Mauritio.</i>	33	<i>Causa belli cum Tur.</i>	323
<i>Electo creatus.</i>	55	<i>Copiae.</i>	325
<i>Solemnia ob Elect.</i>	61	<i>Auxilia missa.</i>	328
<i>Legationes de concilio.</i>	73	<i>Ars diui Hermetis capta.</i>	329
<i>Conspirat in Casarem.</i>	94	<i>Auxilia a Toletano.</i>	330
<i>Infectatur Casarem fugientem.</i>	100	<i>Obsidio.</i>	333
<i>Pax cum Casare.</i>	102	<i>Causa salutis insula.</i>	334
<i>Perfidia.</i>	110	<i>Liberatio.</i>	336
<i>Pugnat cum Alberto.</i>	154	<i>Instaurata.</i>	342
<i>Mors.</i>	155	<i>Munitioes.</i>	345.407.600
<i>Mauorum pacem petentium mos.</i>	280	<i>Tyremes capte.</i>	462
<i>Iuramentum.</i>	283	<i>Melodunum opp.</i>	238
<i>Ingenia.</i>	283	<i>Memphis inundatio.</i>	494
<i>Mos tympanorum.</i>	279	<i>Menyngis descriptio.</i>	270
<i>Maximiliani praefectura.</i>	6	<i>Causa oppugnationis.</i>	270
<i>Nuptiae.</i>	58	<i>Munitio.</i>	279.280
<i>Hisp. praefectus.</i>	58	<i>Deditio & condiciones.</i>	280
<i>Legationes ad Curtesem purpur.</i>	265	<i>Copiae.</i>	276
<i>Rex Romanorum.</i>	305	<i>Emporium.</i>	279
<i>Coronatio.</i>	308	<i>Menapiorum Dux in quatuor suis oppidis Hisp. praesidia admittit.</i>	414
<i>Apparatus aduersus Io. V. auid. Transyuan.</i>	314	<i>Menas fl.</i>	29
<i>Pax cum Transyuan.</i>	319	<i>Menfergium opp. captum.</i>	499
<i>Auxilia accepta ad bellum.</i>	337.349.350.354	<i>Mosopotania descriptio.</i>	331
<i>355.356.</i>		<i>Metis vrbs capta ab Vgonottis.</i>	395
<i>Edictum de annonae.</i>	341.344	<i>Metubarris expugnandi causa.</i>	357
<i>Oratio.</i>	344	<i>descriptio & obsessa.</i>	357
<i>Petitiones in comitijs Augusti.</i>	344	<i>Vetus opp. captum & incendium.</i>	359
<i>Classem instruit in Danubio.</i>	350	<i>Numerus Turcarum Casorum in expug.</i>	360
<i>Accedit in castra.</i>	356	<i>Capta.</i>	362
<i>Cur non pugnauit.</i>	360	<i>Instaurata Turcis.</i>	369
<i>Munus ad Selimum.</i>	405	<i>Michaelis Soriani prudentia.</i>	453
<i>Litera ad Albanum.</i>	406	<i>Mignanelli Card. Oratione placati Senen.</i>	119
<i>Petitiones a sacra Synodo.</i>	298	<i>Milesiorum Auaritia.</i>	558
<i>Inducia cura Selimo.</i>	409	<i>Milites decumati.</i>	215
<i>Litere ad concilium sacroru patrum de titulis.</i>	549	<i>Milites horum temporum.</i>	218
<i>Litera ad Philip.</i>	485	<i>Milites veterani.</i>	129
<i>Sententia de titulo. Mag. D.</i>	590	<i>Militiae membra.</i>	363
<i>Rex Poloniae dictus.</i>	594	<i>Monitus.</i>	89.255.173
<i>Cur non accedit in Poloniam.</i>	597	<i>Crudititas.</i>	163
<i>Responsum ad legat. Battor. & Mosc.</i>	602	<i>Minerba obsessa.</i>	630
<i>Auxilia decreta, & Federatio.</i>	604	<i>relieta ab Vgon. Reg. Gall.</i>	653
<i>Indignatio in Polo. Regem.</i>	604	<i>Mirces profigatus.</i>	129
<i>Mors.</i>	605	<i>Miranda captus.</i>	388
<i>Maximiliani filij ex Hisp. in Germ. accedunt.</i>	475	<i>Moluchius Rex Serifi & mors.</i>	642
<i>Maximum munitio capta a Turcis.</i>	524	<i>Mommedius Regulus cum Britan. classe.</i>	520
<i>Maximum opp. captum.</i>	225	<i>Agrum Gall. populatur.</i>	521
<i>Meacum vrbs India capta.</i>	301	<i>Mompensieri victoria de Vgonot.</i>	422
<i>Medelburg. tentatum.</i>	522	<i>Molechi profiteri iussi.</i>	401
<i>Medicea familia bonorum parens.</i>	534	<i>Mompensierius Ghsio praecedit.</i>	609
<i>Medioli Dux in Belgium.</i>	501	<i>Mompoleium obsessum.</i>	631
<i>Mediolanum munitur.</i>	214	<i>Monitus militaris. vide militaris monitus in Remp.</i>	431
<i>Congregatio instituta.</i>	527	<i>Monlabertum captum.</i>	71
<i>Apparatus in aduentum Philippi.</i>	69	<i>Mons Ferratus Ducatus efficitur.</i>	513
<i>Aux munitur.</i>	306	<i>Montagne Salazari virtus.</i>	441.526

Non 3 Mon.

INDEX:

<i>Montegias Summus Dux pedium stat. Belgarum.</i>	655	<i>Salaminam obsidione cingit.</i>	462
<i>Montium descriptum.</i>	497	<i>Summus Dux in expeditione Persia.</i>	653
<i>Capitum.</i>	497		
<i>Recuperatum.</i>	503	N	
<i>Insidie.</i>	502		
<i>Montius Cardinalis captus.</i>	274.439	<i>Namsanus pontem extruere iussus à Solym.</i>	356
<i>Montis Aionei deditio.</i>	179	<i>Nansii descriptio.</i>	109
<i>Montis Alcinoi obsessum.</i>	134	<i>Nansiensis vires.</i>	417.425.501
<i>Montis Calui deditio.</i>	192.256	<i>Clades.</i>	418
<i>Montis fortis ciues ad Pontif. redeunt.</i>	146	<i>Mors.</i>	531
<i>Descriptio & incendium.</i>	222	<i>Nardensis vrbs capta.</i>	510
<i>Morborum classicorum causa.</i>	273.277	<i>Natalis Comitis origo.</i>	189
<i>Morbis Castronius vocatus exortus est in vniuersa Europa.</i>	672	<i>Nauale praelium cruentum.</i>	112
<i>Moretus Calaber Tribunus.</i>	510	<i>Nauigium Aloysii Ascheri captum & recuperatum.</i>	311
<i>Mornus Hispanos Fugati.</i>	639	<i>Nauigium Bacinone extructum.</i>	405
<i>Moronus Card. Pontif. ad componendas Gen. res.</i>	563	<i>Nauigium Venetor. demersum.</i>	261
<i>Animus in Genuam.</i>	574	<i>Nauigia coriacea.</i>	357
<i>Suspectus Gen.</i>	585	<i>Nauigia capta.</i>	352
<i>In Belgium ad componendas res.</i>	641	<i>Naxi insule descriptio.</i>	386
<i>Moschoua descriptio.</i>	672	<i>Neapolitanus Card. captus.</i>	274
<i>Difficultas itinerum.</i>	674	<i>Neapolis tumultus ob questionem.</i>	29.34
<i>Moschouitæ Dinitium odij cum Polonia Rege.</i>	75	<i>Conspiratio ad civitatis defensionem.</i>	31
<i>Apparatus belli in Gualterum.</i>	245	<i>Magistratus abducatur.</i>	31
<i>Torpati Agrum hostiliter inuadit.</i>	246	<i>Coniuratio.</i>	34
<i>Torpatum capit.</i>	248	<i>Diuturnum praelium Tolet. & legat. ad Casarem.</i>	34
<i>Apparatus belli aduersus Liouones.</i>	268.294	<i>Exules conuocant. & pugna diuturna atque arma deponunt.</i>	46
<i>Episcopum Liouonensem captiuum principi Scytharum dono mittit.</i>	269	<i>Tributum Ponti.</i>	201.501
<i>Legationes de pace ad Polo. Reg.</i>	294	<i>Responsum ad Austr. tormenta Bellica petentem.</i>	567
<i>Clades.</i>	246.649.404.603.681	<i>Nebhar st.</i>	32
<i>Inducta cum Polonia Reg.</i>	351.429.434	<i>Necessitas defensionis facit ingeniosos.</i>	328
<i>Legationum pompa ad Pol. Reg.</i>	403	<i>Nemethei virtus & Mors.</i>	315
<i>Profligat Turcarum exercitum ad Volgam.</i>	421	<i>Neoburgi nomen.</i>	11
<i>Petito elata Pol. Regni.</i>	517	<i>Neoburgum captum.</i>	18
<i>Auxilia Casari præmittit in Polonos.</i>	602	<i>Neptunia capta.</i>	222
<i>Liouoniam inuadit.</i>	602	<i>Nernia capta.</i>	247
<i>Perfidia & clades.</i>	603	<i>Nicolai Crassi munus præclarum ad Venetos & ingenium.</i>	680
<i>Vires.</i>	640	<i>Nicolai Danduli error.</i>	379
<i>Crudelitas.</i>	681	<i>consilium.</i>	453
<i>Legationes petentes à Pol.</i>	675	<i>Neunambriga munitio relicta.</i>	241
<i>Iura que habet in Liouoniam.</i>	682	<i>Nestoris Martimengi virtus.</i>	472.473
<i>Moschoua litera.</i>	662	<i>Nicol. Auria legat. Vet. Gen. ad Pontif.</i>	564
<i>Munitio locorum ratio.</i>	324.424	<i>Nicolai Petelienensis accusatio.</i>	379
<i>Munitio vsus.</i>	146	<i>Absolutio.</i>	402
<i>Munitio erecta in Africa.</i>	526	<i>Nicolai Pontij laus.</i>	297
<i>Capta à Turcis.</i>	542	<i>Legatus ad Pontif.</i>	513
<i>Munitio ad Ascriuim Turcarum.</i>	501	<i>Dux Venetorum.</i>	642
<i>Capta a Iacobo Superantio.</i>	512	<i>Nicolai Sirmi virtus.</i>	350
<i>Mura opp. captum.</i>	677	<i>Turcas profligat.</i>	356
<i>Munitio Carfi excitata à Turcis.</i>	665	<i>Præfectus Metubarris.</i>	357
<i>Mosa st. ortus.</i>	411	<i>Oratio & facinus crudele.</i>	358
<i>Muleasses è Regno eiectus.</i>	62	<i>Nobile responsum.</i>	360
<i>Oculi errantur in usu filij.</i>	63	<i>Oratio.</i>	361
<i>Mustaphæ Solim. filio paratæ insidie.</i>	148	<i>Mors.</i>	362
<i>Somnium.</i>	151	<i>Nienhuini deditio.</i>	247
<i>Mors.</i>	151	<i>Nomina militaria seu tessera.</i>	44
<i>Insidie reuelata.</i>	152	<i>Norlingæ descriptio.</i>	19
<i>Mustapha Purpuratus summus dux terrestrium copiarum in expedit. Meliteni.</i>	324	<i>Capta.</i>	29
<i>Conditiones proponit Melit.</i>	330	<i>Niuella opp. tetrati ab Hisp. & Niuellensiu virtus.</i>	638
<i>Cum Regio vexillo opp. D. Herm. inuadit.</i>	335	<i>Capitum ab Hisp.</i>	639
<i>Oratio.</i>	335	<i>Recuperatum a stat. Belg.</i>	649
<i>In Cypri expeditione.</i>	449	<i>Capta à Malcontentis.</i>	677
<i>Perfidia & crudelitas.</i>	478	<i>Descriptio.</i>	681
<i>Stratagemata.</i>	641	<i>Deditio.</i>	681
		<i>Norfolci insidia & cades.</i>	499

Notarum

INDEX:

<i>Notarum secretiorum forma.</i>	423	<i>Marci Antonii Bragadeni.</i>	477
<i>Notumbriensis ducis mors.</i>	141	<i>Maximiliani.</i>	344
<i>Notui descriptio & deditio.</i>	586	<i>Marini Caballii.</i>	401
<i>Notiomagensium factura.</i>	653	<i>Mustaphæ purpurati.</i>	335
		<i>Mahometti.</i>	484
O		<i>Mignanelli Card.</i>	119
<i>Obedientia in castris necessaria.</i>	203.217.427	<i>Michaelis Soriani.</i>	453
<i>Obsessuris rationes spectanda.</i>	256	<i>Notumbriensis.</i>	141
<i>Octavius Farnesius Aloy. Parmæ D. filius apud Pontif.</i>		<i>Pii Quinti.</i>	342.439
<i>Parmam conuolans non admittitur.</i>	72	<i>Pontif. legationis.</i>	210
<i>Militat R. Gall.</i>	74	<i>Perfarum Regis.</i>	60
<i>Defens. pro Camerino.</i>	292	<i>Philippi Menapiorum.</i>	51
<i>Octauii Gonzaga virtus.</i>	635.636	<i>Petri Aloysii phisici.</i>	48
<i>Odoardi Britanni Regis mors.</i>	139	<i>Philippi Oratoris.</i>	118
<i>Oleum Sacrum Regis Gall.</i>	573	<i>Paricorum.</i>	423
<i>Ottomani liberati.</i>	91	<i>Purpurati Curtensis.</i>	431
<i>Osani Duci controuersia cum Daucice Rege.</i>	266	<i>Poli. Card.</i>	181
<i>Dimarus expug.</i>	267	<i>Pedagogi filiorum Alis.</i>	495
<i>Omphreus Iustinianus victoriam Naua. Venetis significat.</i>	490	<i>Qualteri Plettemburgi.</i>	245
<i>Orator Philippi Regis in carcerem.</i>	201	<i>Regina matris Gall. Reg.</i>	583
<i>Orator Albani in carcerem.</i>	203	<i>Sinami.</i>	542
<i>Opportunitatis beneficium.</i>	20	<i>Sirmi comitis.</i>	358.362
<i>Oratio Andrea Auria.</i>	562.574	<i>Senensium legationis.</i>	118
<i>Agamontii.</i>	252	<i>Solimani legationis.</i>	305
<i>Aluari Sandei.</i>	288	<i>Selimi.</i>	485
<i>Arondeli comitis.</i>	140	<i>Smirna Turca.</i>	485
<i>Aloysii Mocenici.</i>	449.513.613	<i>Tannasi legat.</i>	60
<i>Amirantis Aduersariorum.</i>	496	<i>Transluani.</i>	429
<i>Amide filii ad patrem.</i>	525	<i>Torpati Episcopi.</i>	247
<i>Austriaci.</i>	486	<i>Thermei.</i>	253
<i>Augustini Barhadici.</i>	486	<i>Valettani.</i>	324
<i>Alis.</i>	487	<i>Vrtadi.</i>	216
<i>Aurantii.</i>	307.389	<i>Vicentii Alexandri ad Pers. Reg.</i>	411
<i>Bullionei.</i>	147	<i>Viti Dorimbergensis.</i>	565
<i>Belgarum.</i>	374	<i>Incerti Autoris.</i>	205
<i>Bonzorum.</i>	376	<i>Ad Caruanum.</i>	272
<i>Battista Lereari.</i>	563.589	<i>Oricum obsessum.</i>	268
<i>Battista Concini ad Casarem.</i>	591.592	<i>Obsidio soluta.</i>	269
<i>Britannia Regina ad Britannos.</i>	160	<i>Oserisica opp. capta.</i>	682
<i>Caroli Quinti.</i>	26	<i>Offia descriptio & capta.</i>	211.212
<i>Castalii.</i>	81.86.89.91.131	<i>recuperata.</i>	216
<i>Camilli Vrsini.</i>	204	<i>Ostracismi utilitas.</i>	431
<i>Concili Tridentini Initio.</i>	300	<i>Ortho Montacutus cum copiis à Flor. D. Seniam missus.</i>	119.
<i>Conestablii.</i>	239		
<i>Cælaris ministri.</i>	580	P	
<i>Diemarsensium leg.</i>	267	<i>Pacificatio Gandavi.</i>	605
<i>Doclensium ad deditioem.</i>	476	<i>Pacis Pontif. & Philippi Regis & cond.</i>	232
<i>Fræ. Mag. D. Heri.</i>	536	<i>Henrici & Philippi Reg.</i>	259
<i>Franc. Galli Regis.</i>	141.291	<i>Philippi & D. Ferrar.</i>	253
<i>Federici Saxonis.</i>	44	<i>Cælaris & Tuneti Regis.</i>	74
<i>Franc. Turris.</i>	366	<i>Galli & Reg. Brit.</i>	259.284
<i>Franchi spinola.</i>	579	<i>Henrici & Solimani.</i>	111
<i>Genuensis Ducis.</i>	142	<i>Gall. cum Vgonottis.</i>	307.415.459.549.678
<i>Genuensium Vet.</i>	568	<i>Caroli V. cum Senensibus.</i>	136
<i>Gen. Nouorum legat.</i>	569	<i>Solimani cum Persa.</i>	72
<i>Gandia D.</i>	573	<i>Maximiliani cum Transyl.</i>	319
<i>Henrici Gall. Reg.</i>	609	<i>Sueuorum & Dania regum.</i>	341.422
<i>Hanssami de pugna nauali.</i>	485	<i>Atuacutensium.</i>	365
<i>Juliani.</i>	169	<i>Henr. Gal. Reg. cum Andelo.</i>	609
<i>Iacobi Superantii.</i>	505	<i>Hisp. & Belgarum.</i>	619
<i>Jo. Idiaqueci.</i>	562	<i>Venetorum cum Selimo.</i>	512
<i>Liouonum.</i>	268	<i>Ferdinandi cum Transiluano.</i>	78
<i>Luzzalis de clade N. ad Selimum.</i>	404	<i>Mauritii cum Casare.</i>	102
<i>Liuanorum.</i>	404	<i>Padolie Palatinus summus dux copiarum Reg. Pol.</i>	659

N n n 4 Palacii

INDEX:

Palacij Fanensis salubre consilium.	433	Clades.	334
Palatini Romani victoria & Mosc.	503	Persarum Reg. Tannasi responsion ad Ven.	471
Palesanum direptum.	224	Persarum Regum mos.	605
Palianus Dux summus Ecclesie.	203	Coronatio.	609
captus & mors.	274	Apparatus belli aduersus Ottom.	610.615.628
Crudelitas in Vxorem.	262	Crudelitas in fratres.	628
Palianum munitum.	201	Persarum Rex Caidar casus.	629
Obsessum.	224.225	Ismaelis ingenium.	629
Paloda obfessa.	354	Cudabendes Rex creatus.	629
Capta.	472	Persarum regionum munitio & Belli causa aduersus Ottom.	630
Palumbaria capta.	210	Turcicos fines inuadit.	630
Panama vrbs descriptio.	8	Persarum vires integumenta & arma.	665
Pancotta capta.	315.320	Equorum natura.	665
Pandulphi Contareni virtus.	190	Abducunt circiter triginta millia equorum Turcarum, & trucidant multos Tur.	664
Panis Lonicensis.	442	Pescoliensis Marchionis duellum.	224
Panis miliaceus Venetijs.	442	Pessim captum.	97
Pannonia descriptio.	80	Pestilentia cur & quando in class.	539.273
Pannonia inferior vt ad Ferdin. pertinet.	78	Pestilentia insignis.	311
Pax composita.	78	Cypri.	539
Pannonia insignia data Ferd.	83	Tridenti.	550
Pannonici belli causa.	346	Belgarum.	582
Pannon. res turbulenta.	380	Italia.	601.609
Pannonum ingenia.	41	Mediolani.	610
Arma.	45	Venetiarum.	610
Paricorum conditio & numerus.	424	In Gallia.	393
Legatio pro libertate & oratio.	423	Byzantijs.	584
Partaus presertus expugnanda Iula.	357	Petri Aluarezij virtus.	289
Io. Cardonam inuadit	488	Petri Aloysii Farnesii causa mortis.	50
Fuga relicta classe.	490	Petri Barsei liberalitas in Cathol.	316
Parma descriptio.	75	Petri Carrerae inscitia.	541
Initia belli.	74	Captus a Turcis & prodit suspectus.	542
Obsidio.	77	Petri Comitit virtus.	465.468
Obsidio soluta.	78	Petrus Gasca preses Regie audientia in Peru.	8
Parmensis princeps accitus in Belgium ab Austriaco.	632	Petrus Faunus Costacciarus imperij princeps Episcopus Aquensis legat. Caesaris ad compon. res Gen.	565
Suffectus Aust. cum proregia potestate in Belg.	650	Petri Iustimani Ducis Meliten. virtus i pratio Na.	489
Summus Dux in expugnat Pyl. & Error.	510	Petrus Lauvedanus Dux Venetorum.	495
Patria nulla est nihil possidenti.	37	Rationes de Cypri inf. Selimo concedenda.	447
Pauli Tertij Pontificis mors.	72	Mors.	449
Paulus quartus pontifex.	188	Petri Martini facinus.	11
Vide Curasam.		Petri Mauelli virtus.	540
Pauperum cura quam necessaria.	430	Petrus Montius suffectus Tolett. Magist. milit. Aditan.	
Pecunia pro latitia impressa Byzantijs.	221	Melita muniti curat.	545
Aerea a Gallis pro tesseris.	144.153	Petri Pazzi virtus.	334
Enonis Indijs.	153	Petri Strozze mors.	249
Retenta.	409.589	Petri Toletani mors.	134
Pegnonis pugna	312	Crudelitas.	31
Polocia capta a Polonis.	659	Petrus Victorius vir Clarissimus, & doctiss. orationem habuit infumere Cosmi M.D.Het.	534
Penuria annonae Byzantijs insignis.	678	Thera capta a Gall. Rege.	677
Peracchii Neiardi virtus.	289	Philippi Regis Hisp. aduentus in Italiam.	66
Persidia filiorum in occupandis Regnis.	62	Adit Genuam Mediol.	67
Turcarum.	320.359	Mantuam.	69
Cham.	467	Acceptus Comes Belgii.	71
Mustapha.	478	Philippi dictum.	67
Partai.	479	Repetit Hispaniam.	77
Rhathianorum.	85	Ducit Mariam Britannam.	158
Pericula ingeniosos homines faciunt.	255	Nauigat in Britanniam.	175
Persarum bellum cum Turcis assiduuum.	135	Tituli dati.	176
Victoria.	61.653	Veromandum ingreditur.	230
Persie descriptio.	61.628.629	Preclarum edictum.	230
Gubernatio fertilitas domus.	629	In castra accedit.	253
Regna possessa & reuerentia erga Regem.	629	Pax cum Henrico.	259
Prouentus & militia.	630	Isabellam ducit per procuratorem.	264
Federationes.	630		
Res cum Aetiopo composita.	494		
Regis filius Babyloniam per dolium tentat.	353		

Regia

INDEX

Regna assignata.	194	Controuersia cum Ferrariem. D. de sale.	327
Apparatus in Nupt. Isabella G.	275	Mors & exequiarum pompa.	342
Consilium de inuadenda Numid.	272	Pius Quintus Pontifex creatus.	342
Syndicos Mediolanum misit.	282	Oratio nobilis.	342.439
Animaduertit in ingentes haereses.	292	Reformatio.	343
Max. filios in Hisp. vocat.	310	Sapienter dicta.	343
Hispanam Quasitionem proponit Mediolani.	310	Auxilia missa Cesari.	344
Belgis.	350	Condemnatio Carasarum rescindit.	347
Classem instruit.	312	Audientiam pauperibus concedit Nepotum Card. facit: & syndicatum instituit.	348
Controuersia de preecedentia.	317.318	Supplicationes pro Casar. conseruat.	355
Auxilia Gallo Reg. missa.	397	Instituta.	363
Nauigium magnum Barcinone extruere iussit.	405	Pontificatum ambientes carpuntur.	387
Federatio cum Pontif. & Venet.	469	Auxilia Gall. R.	395.397
Auctus filiolo.	491	Edictum ad moderandos sacerd.	405
Legationes ad sedandas res Gen.	561	Litera ad Philipp. Hisp.	440
Apparatus ad Africam expugnandam.	567	Neapol. edictum reuocatum.	440
Litere ad Henr. Gall. Reg.	608	Ad foederationem hort.	452
Ad Belgas.	624	Federat. cum Hisp. & Venet.	469
Legationes in Britan.	640	Vexillum consecratum Austriaco mittit.	479
Consilium Lusitano Regi.	643	Mors.	495
Procuratores ad accipiendam Regnorum possess.	194	Pistolotti quisint.	243
Commissarij in Belgio.	650	Placentia descriptio.	75
Lusitania potitur.	680	Data Octauio Farnesio.	201
Rationes cur ad se perueniat Lusit. regnum.	679	Placiti Regazzoni diligentia, & charitas in patriam.	482.490
Apparatus bell. ter. mariq.	663	Comes ditionis D. Odorici creatus.	482
Inducia cum Amurato.	664	Pessinga capta.	29
Legationes ad Tamusiga Regem.	670	Plescoua descriptio.	603
Philippini Auris victoria, de Vgone Moncada Clafsis Caesaris presecto.	555	Libera.	660
Philippi e Dominis Passani virtus.	587	Podolis litera ad deditioem hortanter.	661
Philippi Lantgrauij mors.	407	Polinus quis fuerit.	127
Philippi Lascari virtus.	330	Polk Cardin. litera ad Reg. Brit.	153
Philippus Sequanorum Dux Tosonij ordinem instituit.	194	Accedit in Britanniam.	179
Philippi Strozze in Rocella expedit. virtus.	519	Litera ad Pontif.	181
Philippopolis descriptio.	352	Bona restituta.	180
Philisorum facinus in patriam.	49	Polonia descriptio, & consilium Regis.	516
Astutia.	48	Vines gubernatio prouentus.	517
Pialis Turcica Classi presectus.	325	Inducia cum Mosc.	351.429
Philotentia Orfanensis in castris Polo: populatio.	662	Querela de Chamo.	469
Hispanum Class. turpiter profligat.	283	Polonia Regnum postulantes.	517
Meningis munitioem expugnat.	285	Henricum Andienssem Regem eligunt.	520
Stratazema	287.251	Exeunt in Scythas.	523
Ad deditioem hortatio	288	Pompa in aduentu Henr. Reg.	529
Pompa Byzantium accedentis.	290	Coronationis solennia.	529
Turcica classi presectus.	325	Querela de fuga Regis.	537
Chiam capit.	351	Legat. ad Regem.	538
Epidaurum tentat & exijt in Cimmericos.	352	Polonia Regnum candidati petentes	594
Fugatus a Cymmerijs.	360	Stephanus Battor Rex Pol. electus.	594
Summus Imper. Turcica Classis.	449	Polonorum fuga.	604
Tenum insulam armis tentat.	449	Ponsena Tribunus Vgonot. proflig.	394
Pilium oppugnatur.	225	Pontifices ignari plerunque imperandi.	262
Pictonum seditio.	223	Titulorum regum datores.	590
Piouani vicentini virtus.	455	Pontificum familiae mutationes.	280
Piratarum pugna cum Duce sabaudia.	284	Præcedentia rationes.	336.317.318
Insolentia.	311	Potentia hominum qualis.	525
Populationes.	260.404	Porcifera capta.	585
Pius Quartus Pontifex creatus.	270	Portus Herculis captus.	188
Indicit concilium.	274.292	Portus Lunæ captus.	576
Novos Cardinales facit.	274	Portus Santoni captus.	408
Carasa Card. Palianus D. capi iubet.	274	Præsentis deditio.	207
Iura repetit Par. D. de Camerino principatu.	287.292.	Præzus flu.	23
Hisp. Quasitionem admittere curat.	310	Principum bonorum munia.	211.263.348
Coniuratio patefacta.	313	Principis dementia miserabilis.	247
Sententia de preecedentia Regum.	318	Principum prudentia conuenientium pro opportunitate.	265

Princi-

INDEX

<i>Seueritas nimia damnosa.</i>	285	<i>Solimos amissum.</i>	167
<i>Serentium opp. captum.</i>	315	<i>Soppotom opp. captum.</i>	450
<i>Sesrij deditio.</i>	577	<i>Recuperatum a Tur.</i>	475
<i>S'orzia Pallanicinus captus.</i>	108	<i>Derelictum.</i>	491
<i>Redemptus.</i>	112	<i>Sparendanum captum.</i>	521
<i>A Venetis conductus.</i>	217	<i>Spoluerini vituperatio.</i>	215
<i>Consilium utile.</i>	458	<i>Sportule iudicum multorum malorum causa.</i>	282
<i>Sfragia descriptio.</i>	509	<i>Statuum Belgarum: vide Belgarum.</i>	
<i>Sicarij Mediolano eiekti.</i>	348.394	<i>Stephani Auriac summi D. Genuensi: in Sanpetrum edi-</i>	
<i>Sibille Fed. D. Saxon: Vxor litera ad Feder.</i>	27	<i>ctum.</i>	322.339.406
<i>In castris Casaris.</i>	52	<i>Cyrnensem insulam Genuensibus recuperat.</i>	407
<i>Magnificentia in Casarem.</i>	52	<i>Stephanus Battor Rex Poloniae.</i>	594
<i>Sicilia quibus ventis exposita.</i>	273	<i>Coronatus & nuptiae.</i>	602
<i>Siccum opp. captum.</i>	451	<i>Bellum Mosco: indicit.</i>	603
<i>Sichena opp. captum.</i>	638	<i>Bonitas.</i>	604
<i>Sigismundi Poloni patris mors.</i>	62	<i>Bellum suscipit aduersus Danc.</i>	627
<i>Sigismundus filius Rex Poloniae.</i>	62	<i>Victoria de Mosc.</i>	649
<i>Vxorem priuatam ducit.</i>	182	<i>Liouoniam accedit.</i>	656
<i>Inducia cum Mosc.</i>	351.429.434	<i>Ad bellum in Mosc. proficiscitur, & vires.</i>	659
<i>Victoria de Mosc.</i>	321	<i>Religio, Clementia, & Temperantia.</i>	660.683
<i>Querela de Chamo:</i>	467	<i>Stephani Batt. globi ferrei igniti inuentum.</i>	679
<i>Paffiones cum Chamo.</i>	467	<i>Respon. Mosc. legat.</i>	675.676
<i>Mors.</i>	515	<i>Polocensem prouinciam petit.</i>	666
<i>Sigismundus Ateflinus proditor renuntiat.</i>	213	<i>Copiae.</i>	673
<i>Simulationes bellicae quales.</i>	83	<i>Stephani figarola virtus.</i>	578
<i>Sinamus purpuratus cum summo imperio ad Aphrodi-</i>		<i>Ingenium.</i>	683
<i>sum recuperandum.</i>	83	<i>Stephanus Vaiuoda Mysia & mors.</i>	114
<i>Ad Galathae expeditionem.</i>	539	<i>Stratagemata varia. 48.49.82.88.90.95.108.136.</i>	
<i>Adhortatio ad pugnam.</i>	542	<i>137.147.157.162.172.178.184.192.203.</i>	
<i>Corcyram accedit, & arrogantia.</i>	544	<i>207.211.215.225.238.247.287.314.315.</i>	
<i>Sinamus summus Imperator suffestus Mustapha in Per-</i>		<i>332.271.320.351.353.354.361.364.392.</i>	
<i>siae expedit.</i>	664	<i>423.430.443.453.464.464.467.494.496.</i>	
<i>Cum imp. in Pers. expedit.</i>	678	<i>502.504.508.511.580.583.609.623.665.</i>	
<i>Sionius Rex dogmata euangelica complectitur eiektus de</i>		<i>675.678.642.</i>	
<i>regno denuo admissus.</i>	445	<i>Strozza in Italiam venit cum potestate proregia de Gal-</i>	
<i>Sirini Oratio.</i>	358.362	<i>lia.</i>	156
<i>Nobile responsum.</i>	360	<i>Ingenium.</i>	156
<i>Mors.</i>	362	<i>Senam accedit.</i>	164
<i>Smalchiadice participes, & conditiones.</i>	3	<i>Agrum Florent. inuadit.</i>	165
<i>Smirna praefecti Ottom. classi sententia de pugna Na-</i>		<i>Consilium eius tuenda urbis.</i>	178
<i>uali.</i>	485	<i>Profligatus.</i>	173
<i>Smolenscum urbs Moschi.</i>	673	<i>Spes de Sena liberanda.</i>	186
<i>Sotela capta, & uita.</i>	661	<i>Mors.</i>	242
<i>Solimani vxorem ducit.</i>	149	<i>Strumarum remedium.</i>	269
<i>Responsum superbum.</i>	222	<i>Suana capta.</i>	265
<i>Solimani copiae aduersus Tammastum.</i>	60	<i>Suessanus Mediolani praefectus Astam cum copijs profici-</i>	
<i>Vulnus accepit.</i>	61	<i>scitur.</i>	254
<i>Litera indignationis plenae ad Ferd. Rom. Regem.</i>	74	<i>Industria militaris.</i>	255
<i>Auxilia Io. Vaiuoda Panno.</i>	78	<i>Liberalitas.</i>	255
<i>Curiam per dolium capit.</i>	79	<i>Suffolcius proditus a suo colono capt.</i>	160
<i>Classem ad Aphrodi mittit.</i>	83	<i>Supplicationes pro concilio Trid.</i>	292
<i>Ira ob caedem Georgi Mo-</i>	96	<i>Pro foederatione: P. H. V.</i>	470
<i>pax cum Henr. Gall.</i>	111	<i>Pro victoria sed.</i>	490
<i>Ira in Venetos extincta.</i>	260	<i>Supplicationes Galli Regis exeuntis ad bellum.</i>	419
<i>Solimani filium necari iubet.</i>	151	<i>Suppliciorum moderatio conuenit etiam grauioribus ma-</i>	
<i>Nobile responsum.</i>	152	<i>lis.</i>	417
<i>Bellicus apparatus.</i>	345	<i>Sueui Lutherum excipiunt.</i>	3
<i>Causa aduentus in Pannoniam.</i>	346	<i>Sueuorum Regis insania.</i>	407
<i>Copiae ad bellum.</i>	358	<i>Res composita cum Dania.</i>	407.422
<i>Pompa exeuntis ad bellum Panno.</i>	352	<i>Bella cum Rege Daniae.</i>	364
<i>Mors occultata.</i>	361.363	<i>Clades.</i>	339.403
<i>Exequiae & laus.</i>	367.368	<i>Pax cum Daniae Rege.</i>	341
<i>Castroform forma.</i>	362	<i>Suspicio Magistratibus utilis.</i>	446
<i>Tentorij amplitudo.</i>	353	<i>Suffe deditio.</i>	662
<i>Theaurus.</i>	362	<i>Scyndici Mediolanum missi.</i>	282
<i>Prohibitio vini.</i>	339	<i>Stydicatus Romae institutus.</i>	318.499

Tabula

INDEX

<i>T Abuba fl.</i>	249	<i>Triangula ferrea inuenta.</i>	357
<i>Tamefis flu.</i>	180	<i>Tributa noua suspicionem excitant.</i>	65
<i>Tammasi Pers. Regis responsum ad Venet. legatum.</i>	471	<i>Triburgum captum.</i>	38
<i>Mors.</i>	609	<i>Tridenti situs.</i>	51
<i>Tanais descriptio.</i>	421	<i>Trentina synodus incepta.</i>	2
<i>Tarentinorum libido.</i>	558	<i>Pestis.</i>	550
<i>Tatta capta.</i>	355	<i>Tripolis descriptio, & capta.</i>	271
<i>Teghespillum captum.</i>	29	<i>Trivemis turcarum transfuga.</i>	603
<i>Telingua capta.</i>	22	<i>Tulli deditio.</i>	100.109
<i>Templum Christiana. Byzantij vltimum.</i>	334	<i>Tumberimus summus D. Saxo.</i>	341
<i>In Belgio euersa.</i>	632	<i>Tunetana Regio Casa. tributaria.</i>	74
<i>Teonulla descriptio.</i>	249	<i>Turcarum perfidia.</i>	106.266.290.359
<i>Deditio.</i>	110.249	<i>Disciplina militaris.</i>	93
<i>Agri deuastatio.</i>	122	<i>Duella.</i>	297
<i>Teni insularum timor.</i>	352	<i>Classis Henrico Regi concessa.</i>	111
<i>Tentata.</i>	449	<i>Mos consultandi.</i>	324
<i>Direpta.</i>	496	<i>Auaritia.</i>	152.345
<i>Teredonis urbis descriptio, & munitiones, captae.</i>	332	<i>Classis exercitatio.</i>	174.604
<i>Terrmotus ingens Niceae prouinc.</i>	463	<i>Classis pompa Byzantium redeuntis.</i>	290.339
<i>Ferraria Mantua, & al.</i>	464.530	<i>Ingenia.</i>	520
<i>Cypri.</i>	619	<i>Astutia in negotijs.</i>	524.580
<i>Tertium quid sit.</i>	16	<i>Copiae ad Melitam.</i>	324
<i>Beneficium.</i>	21	<i>Classis numerus.</i>	325
<i>Teruana descriptio. & obsidio.</i>	144	<i>Vinum vetitum.</i>	339.345
<i>Euersio.</i>	146	<i>Pompa exeuntis ad bellum.</i>	59.352
<i>Thermeus Senam ingreditur.</i>	133	<i>Tentorium Imperatorum.</i>	333
<i>Oratio.</i>	252	<i>Accessus ad Imperatorem.</i>	401
<i>Captus.</i>	252	<i>Laboriosi.</i>	359
<i>Thomas Caietanus Cardin. ad extinguendam Lutheri fla-</i>		<i>Inuentum malignum.</i>	338
<i>mam.</i>	3	<i>Vexillum Imperatorum captum.</i>	361
<i>Theodori Balbi virtus.</i>	505	<i>Turcarum Imperat. institutum.</i>	364
<i>Tibiscus flu.</i>	79.315	<i>Iuramentum Imperatoris.</i>	404
<i>Tibiscum urbs obsessa.</i>	86.103	<i>Septi Imper. forma.</i>	401
<i>Descriptio.</i>	85	<i>Templorum reuerentia.</i>	368
<i>Deditio.</i>	105	<i>Castroform forma.</i>	362
<i>Tybris inundatio memorabilis.</i>	233	<i>Anorum ordo.</i>	367
<i>Tybur Romanus concessum.</i>	192	<i>Mos bellandi.</i>	124
<i>Deditio.</i>	208	<i>Prouentus.</i>	370
<i>Tigranaae descriptio.</i>	630	<i>Imperij amplitudo.</i>	369
<i>Timor suus a natiuitate.</i>	248	<i>Mortui in bello Pannonico.</i>	368
<i>Tituli quanti sit faciendi.</i>	258	<i>Twice omnia fatali quodam decreto gubernari putant.</i>	601
<i>Toccei descriptio.</i>	315	<i>Mos quando Imperator exijt ad bellum.</i>	640
<i>Toletanorum ciuium pompa.</i>	275	<i>Mortui ob reuerentiam Imper.</i>	420
<i>Querela.</i>	391	<i>Arrogantia.</i>	480
<i>Tonauerta capta.</i>	22	<i>Crudititas.</i>	330
<i>Danubij propugnaculum.</i>	10	<i>Conditiones dolose in Venetos.</i>	446
<i>Tornetorum bellorum usus.</i>	23.81	<i>Error.</i>	251.252
<i>Solida remedia adhiberi.</i>	454	<i>In Cyprum expositi.</i>	452.454.468
<i>Tornacensium turpes facinus in Cathol. & profligati.</i>	376	<i>Classis numerus.</i>	451.473.496
<i>Torquatus Comes ciuis Rom. Asculi exules profligat.</i>	348	<i>Consilium de pugna detrectanda.</i>	457.472
<i>Torpatensium fuga.</i>	247	<i>Classis instructio.</i>	486
<i>Torpatum captum a Moscho.</i>	248	<i>Rationes an pugnandum sit.</i>	484.485.486
<i>Tosoni ordo.</i>	194	<i>Naualis clades insignis.</i>	489
<i>Torda capta.</i>	355	<i>Ob christianam fidem secati.</i>	494
<i>Traiectum superius captum.</i>	65	<i>Munitiones in Cypro excitatae.</i>	454
<i>Trapezuntia metropolis Cappadociae.</i>	352	<i>Copiae ad Vlcinoum.</i>	475
<i>Transiluaniam litera.</i>	341.344	<i>Munitiones in agro Iadere excitant.</i>	495
<i>Fraudes.</i>	359	<i>Munitiones ad Ascrinuum.</i>	501
<i>Creatus.</i>	477	<i>Stratagema.</i>	641
<i>Trelonum captum.</i>	111	<i>Predationes classis.</i>	608
<i>Treuca descriptio.</i>	267	<i>Clades.</i>	421.505.553.653.678.671
<i>Tremorum urbs capta.</i>	122	<i>Classis pestis.</i>	539
		<i>Fallacia.</i>	553
		<i>Nauigia demersa.</i>	523
		<i>Inducia cum Hisp. Re.</i>	664

Tari

INDEX

<i>Tuigeorgij virtus.</i>	366	<i>Victoria nautalis.</i>	489
<i>Tufonilia descriptio.</i>	660	<i>Dies victoria.</i>	488
<i>Turovula capta.</i>	661	<i>Casi in victoria.</i>	489
<i>Tusculum captum.</i>	216	<i>Solemnia pro victoria.</i>	490
		<i>Calitus significata.</i>	493
		<i>Legationem cum literis ad Austr.</i>	491
V		<i>Legationes ad Hisp.</i>	499
<i>Achenus praefectus Belg. Classi.</i>	253	<i>Ad Gallum Regem.</i>	499
<i>Vaesi opp. captum.</i>	655	<i>Suspecti ob legat. in Galliam.</i>	504
<i>Valdembergia capta.</i>	40	<i>Pax cum Selimo.</i>	512
<i>Valentiana rebellis pronuntiata.</i>	376.378	<i>Magnificentia erga Henr. Pol. & Gall. Regem.</i>	536
<i>Seditio & obsidio.</i>	378.279	<i>Venetiarum inundatio.</i>	543
<i>Recuperata.</i>	502	<i>Latera agrum quibus rationibus petunt.</i>	545
<i>Capta.</i>	497	<i>Loca maritima muniunt.</i>	554
<i>Valentium captum.</i>	215	<i>Pestis insignis.</i>	610
<i>Vallis fenera capta.</i>	219	<i>Sanitas restituta.</i>	614
<i>Valetianus magister Melitensis milit.</i>	323	<i>Bellicus apparatus.</i>	628
<i>Valmundonium concrematur.</i>	224	<i>Triremes in Vschocos.</i>	631
<i>Vandoniae familiae nobilitas.</i>	236	<i>Veneta decretum sumptuaria.</i>	654
<i>Vandoniörum legationes.</i>	293	<i>Ventus maris tyrannus.</i>	486
<i>Vandomius princeps captus, & absolutus.</i>	293	<i>Anima nauium ad iter.</i>	463
<i>Vanium vrbs capta a Pers.</i>	641.665	<i>Venetorum vis.</i>	273
<i>Varbagni munitionis descriptio.</i>	511	<i>Verdunum munitum.</i>	124
<i>Varemburgum captum.</i>	339	<i>Vercella capta.</i>	142
<i>Vellici opp. deditio.</i>	675	<i>Ars erecta.</i>	296
<i>Venetorum magnificentia in Casavem.</i>	101	<i>Veromandum obfessum.</i>	228
<i>Venetorum Vrbes munita.</i>	117	<i>Descriptio.</i>	230
<i>Proventus in Italia.</i>	431	<i>Captum.</i>	231
<i>Prudens consilium.</i>	209	<i>Vernuicum opp. captum.</i>	670
<i>Principum iuramentum.</i>	405	<i>Vgonottorum origo.</i>	237
<i>Ordines tres.</i>	430	<i>Responsum ab Henr. Gall. Rege.</i>	238
<i>Nauigium demersum.</i>	261	<i>Venia oblata.</i>	283
<i>Tranquillitas diuturna.</i>	422	<i>Coniuratio in Lugdunum.</i>	293
<i>Mutuo pecuniam Gall. Regi dant.</i>	430	<i>Publice contra Cathol. arma sumunt Lugdunum divi-</i>	
<i>Nautalis incendium.</i>	441	<i>piunt, & nouum templum aedificant.</i>	301
<i>Decuma sacra concessa.</i>	470	<i>Auxilia a Brit.</i>	302
<i>Clementia.</i>	430.417	<i>Facinus Lugduni.</i>	304
<i>Caritas annonae.</i>	430	<i>Clades.</i>	305.422.433.438.541.508.583
<i>Exteris frumentum imperant.</i>	431	<i>Pax cum Gall. Reg.</i>	307.415.439.549.502
<i>Virtus Venetorum.</i>	443.447.464	<i>Vgonotica factionis proceres comitia indicunt.</i>	317
<i>Pax cum Selimo confirmata.</i>	401	<i>Crudelitas in cathol.</i>	393
<i>Indignatio in Turcas.</i>	447	<i>Figmentum.</i>	395
<i>Responsum de Cypro.</i>	447	<i>Auxilia missa.</i>	397.398
<i>Locupletant vtrarum.</i>	448.466	<i>Legationes ad Selim.</i>	412
<i>Liberalitas subditorum.</i>	448	<i>Denuo arma sumunt.</i>	418
<i>Conditiones admittunt.</i>	446	<i>Viti Turri Dorimbergensis diligentia.</i>	364
<i>Procuratores creati.</i>	466	<i>Virtus.</i>	366
<i>Naufragium.</i>	463.459	<i>Commissar. ad Genuam, & Oratio.</i>	204
<i>Classis magnitudo.</i>	449.457.504	<i>Viana deditio.</i>	385
<i>Classis morbus inuadit.</i>	450.451	<i>Viti Valerij descriptio, & deditio.</i>	208
<i>Nauis capta.</i>	466.475	<i>Direptio.</i>	217
<i>Exules renocant.</i>	466	<i>Vielichouci descriptio, & obsidio.</i>	673.675
<i>Triumui rerum Class.</i>	466.468	<i>Captum, & incensum.</i>	676
<i>In suffragij adolescentibus datum.</i>	466	<i>Vielissa oppugnatio.</i>	674
<i>Promptitudo.</i>	486	<i>Vilnesis Reguli cum Pol. exercitu virtus.</i>	660
<i>Diligentia pauperibus subleuandis.</i>	442	<i>Villebruchum opp. captum.</i>	669
<i>Merces, & mercatores turcarum in custodias traditis.</i>	448	<i>Vinarienses controuersia.</i>	341
		<i>Vincencius Alexandrinus a secretis Senatus Venet. Byzan-</i>	
<i>Legatio Selimi in custodias.</i>	448	<i>tio fugit, & docet Senatam V. res Turcicas.</i>	453
<i>Copia in insl. Cypri.</i>	454	<i>Legatus ad Tannasium Pers. Reg.</i>	470
<i>Legat. ad Pontif. & Hisp.</i>	464	<i>Colidum resp. & oratio.</i>	471
<i>Veneta nauigia victoriam pariunt.</i>	488	<i>Ad placandum Feratbeium, & prudentia.</i>	545
<i>In incendium palatij, & nundinarum.</i>	530	<i>Amplarelatio de Persarum Regno ad Venet. relata.</i>	628
<i>In incendium palatij.</i>	632		
<i>Nautalis.</i>	441	<i>Vincencius Locadellus Architectus egregius.</i>	239
<i>Venetorum foederatio cum Pont. Hisp.</i>	469	<i>Vincencij Maria Prioli virtus.</i>	463
<i>Litus munitur.</i>	479		

Vinum-

INDEX

<i>Viudria descriptio.</i>	120	<i>Vsuater deditum.</i>	675
<i>Vires hostium cognoscere plurimi refert.</i>	523	<i>Vtrektis foederatio.</i>	663
<i>Virtutis vis.</i>	113.366		X
<i>Vessonum Ducis mors.</i>	21		
<i>Vissenburgum captum.</i>	29	X	<i>Esquis lotophagita insula per insidias Draguti mors.</i>
<i>Vlcinium captum.</i>	476	271	
<i>Vlatium opp. vstum.</i>	477		<i>Xesquis nouum tributum Philippo Hisp.</i>
<i>Vitembergenfis principatus deditio.</i>	32		282
<i>Vitemberga capta.</i>	52		<i>Xumitanda Rex Giapana ad cultum Christi accedit, eie-</i>
<i>Viurza capta, & direpta.</i>	360		<i>ctus è regno: denuo reg. recuperat.</i>
<i>Vlispoua deditio.</i>	680		376.377
<i>Vmalus profligatus.</i>	125		Z
<i>Vulpianum captum.</i>	81.192		
<i>Auxilia lata.</i>	190	Z	<i>Acynti descriptio.</i>
<i>Vrbes quae sunt munienda.</i>	205		604
<i>Vrbes populose, vt regenda.</i>	527		<i>Zatuaris deditio.</i>
<i>Vrbinas Dux summus Eccl.</i>	193		380
<i>Tumultus.</i>	515		<i>Zanolchi descriptio, & vstio.</i>
<i>Vrbatellum captum.</i>	119		112
<i>Vsipetorum deditio.</i>	32		<i>Zeangir se necat.</i>
<i>Vsarones qui sunt.</i>	79		151
			<i>Zenum oppidum cap.</i>
			669
			<i>Zenlocig descriptio, & deditio.</i>
			682
			<i>Zigheti vide Metubarris.</i>
			503
			<i>Zirichessa capta.</i>
			60
			<i>Zoriga vrbs.</i>
			510
			<i>Zutphania direpta.</i>

FINIS.

Series Chartarum.

* * * A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Ss
Tt Vu Xx Yy Zz.
Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn
Ooo Ppp Qqq Rrr Sss Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Omnes sunt terni, praeter * * * qui sunt duerni, & Rr. & Nn n quaterni.

